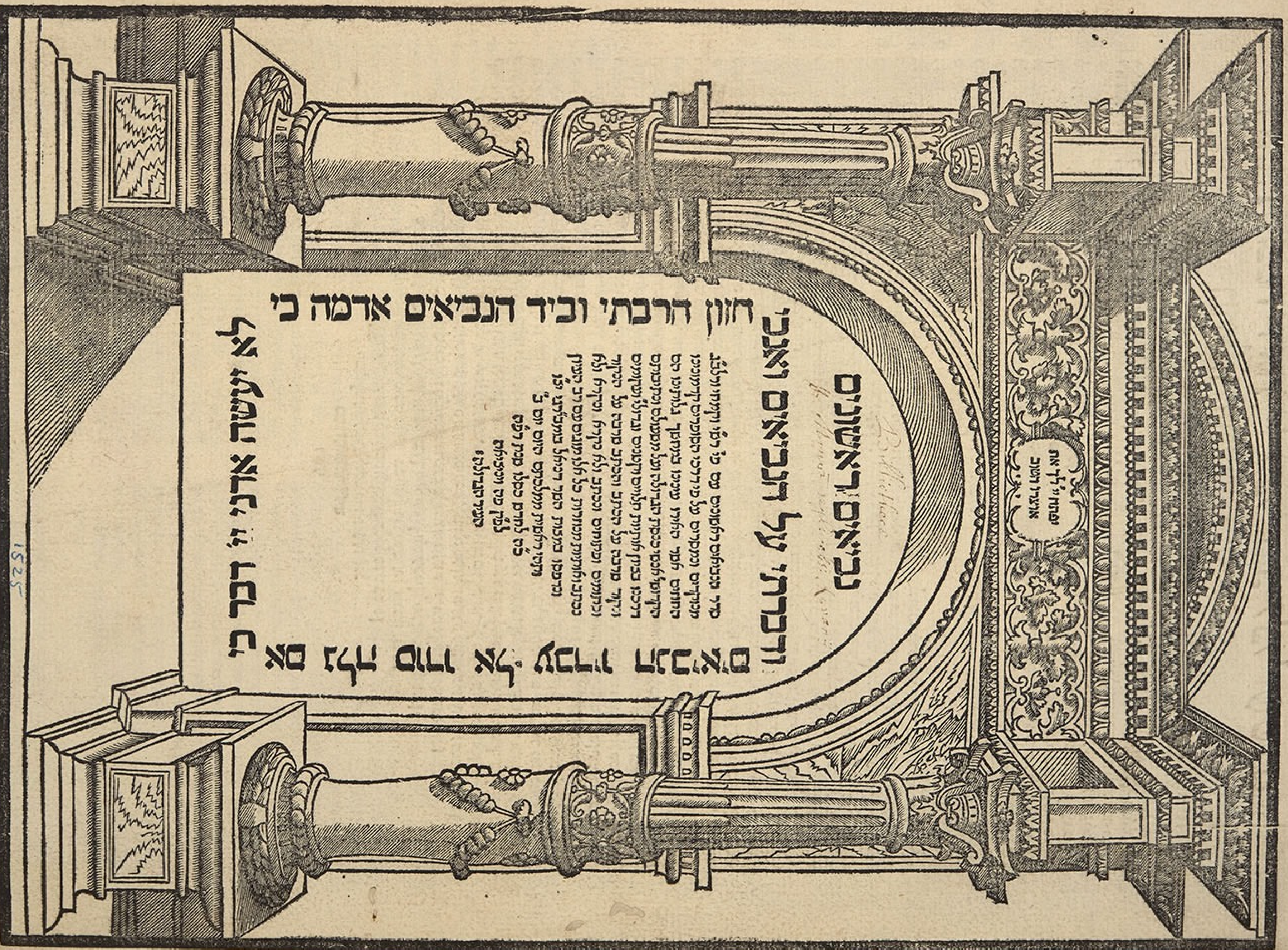

נביאים ראשונים

סדר הנביאים ראשונים עם פי' רש"י וקמחי ורלב"ג.
מנוקדים וממוסרים על פי דרכי הסופרים קדמונינו
החוזים אשר האירו עינינו במחשך גלותינו הם
הקדושי' אנשי כנסת הגדולה ועל מטעולם ונתיבותם
דרכנו בבנין אותיות תלויים וקטנים וגדולי' ועקומים
וניקוד מרבה על הכתב והכתב מרבה על הניקוד
וכתומים ופתוחים ונכתב ולא נקרא ונקרא ולא
נכתב ואותיות מנוזרות כל אלו מוגהים עם רב העיון
ונדפסו במצות הסר דניאל בומבירגי יצ"ו
ותהי ראשית ממלכתם היום יום ב'
כ"ה לחדש כסלו שנת רפ"ה
לפ"ק פה ויניציאה
העיר הגדולה׃

ראשית חכמה יראת יי' שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד

רדק

אמר דוד המלך עליו השלום מי שהכין את לבבו להתעסק בחכמה תחלה יתעסק ביראת יי' ויעשה מתנה סרס ועיקר וכל דרכיה יתנהג בחכמה שילמד על הדרך שאמרו רבותינו ז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת ויראת יי' היא התורה והמצוה ודברי הנביאים וקבלת החכמים בתורה שבעל פה והחכמה היא חכמת הפילוסופיא ואם ילמד אדם חכמת הפילוסופיא תחלה יבהל ברוחו ויעו מנחו להכחיש האותות והמופתים הגדולים הנמצאים בכתב הקדש כי הם דברים לא תכילם החכמה ההיא אמנם כאשר יקדים למוד התורה שהיא יראת יי' וישים בלבו להאמין כל הכתו' בה ובכל כתבי הקדש וכאשר יתבונן בהם ימצא בהם דרכי החכמה כמו שכתוב כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה כי אין צריך לומר התורה והמצוה שהם בנויות על דרך השכל כי גם החוקים אשר נאמר עליהם כי אין להם טעם כן הוא שאין להם טעם נראה לרוב בני אדם אבל החכם המתבונן בהם ימצא טעמם ברור ומבואר ואחרי התבונן החכם המבין בדרכי התורה וישימה יסוד לחכמה וישתדל בלבו לקרב את הדברים הרחוקים אל הדעת וילמד חכמת הפילוסופיא אחרי כן לא תשתבש דעתו בלמדו החכמה בתורה אשר למד תחלה כי כבר תקעה יתד במקום נאמן ויקרב דרכי החכמה אליה בכל כחו ויכולתו ותהא שלמה משכורתו ואמר שכל טוב לכל עושיהם פירוש שכל טוב עיון טוב והשגחה טובה יש לכל המשתדל בשניהם ביראת יי' ובחכמה כי גם ביראת יי' לא יהיה שלם אם לא יתעסק בחכמה או יהיה פי' שכל טוב הצלחה טובה כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל כלו' שיצליח המתעסק בשתיהן בעולם הזה ובעולם הבא ואמרו רבותי' ז"ל לעושיהם לא נאמר אלא לעושיהם מלמד שהמעשה גדול ואף על פי שאמרו הם ג"ב התלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה לא הגדילו התלמוד אלא מפני שהוא מביא לידי מעשה ולא יכשר המעשה מבלי הלמוד כמו שאמרו אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד אלא בודאי המעשה גדול כמו שאמר הכתוב ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם למדו בעבור שתעשו ואמרו רז"ל כל מי שישנו בעשייה ישנו בלמיד' וכל מי שאינו בעשייה אינו בלמידה ואמרו עוד כל האו' אין לי אלא תורה אין לו תורה פי' שאו' אין לי עסק בעשיית המצות אלא בקריאת התורה בלבד אין לו אפי' שכר קריאת התורה שנאמר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם כל שישנו בעשייה ישנו בלמיד' וכל שאינו בעשייה אינו בלמידה ואמרו כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר ללא אלהי אמת וללא תורה פי' שהלמוד מאין מעשה אינו דבר מועיל אבל הוא מריע ומזיק לעצמו ולזולתו ודמו חכמינו ז"ל התלמוד מבלי מעשה למי שבונה ביתו ואינו מציב לו דלתות כי בודאי יהיה אותו הבית משולח ונעזב כמדבר ומקבתם דמו אותו למי שאין לו בית ובונה דלתות לבית כי טורח הדלתות ללא תועלת הוא ואמרו חכמינו ז"ל החכמ' מבלי מעש' היא טמ' הבור על ברואיו ואמרו מי שאין דבריו דומין למעשהו הוא מביש את עצמו ואחר שביארנו כי המעשה הוא העיקר נאמר כי המעשה הוא על שני פנים וכל אחד מהם הוא עמוד גדול לשכר האדם בזה ובבא האחד הוא מעשה המצות ושמירתם ודרכי המוסר ימצא בהם שכל טוב בעיני אלהים ואדם והמעשה האחר הוא כתיבת החכמות וביאור התורה והמצות לחקקם על ספר למען יעמדו ימים רבים כי אם לא היו כותבים החכמים הקדמונים דבריהם על ספר כבר אבדו החכמות ושכחו המזמות ובטלו התורה והמצות אבל החכמים ובעלי התורה בכתיבת דבריהם בביאוריהם על ספר ישאירו ברכה אחריהם ובודאי לא מתו החכמים ההם ואמרו רבותינו ז"ל הצדיקים אפי' במיתתן קרואין חיים ואמרו משה רבינו ע"ה לא מת ואמר יתברך שמו בא כתבה על לוח אתם ועל ספר חקה ותהי ליום אחרון לעד עד עולם ועל כן חתם דוד עליו השלום הפסוק שהקדמנו תהלתו עומדת לעד ויתפרש על המעשה הראשון שהקדמנו כי עושה מעשה היושר ושומר התורה והמצות והמתעסק בחכמה תהיה תהלתו בפי האנשים לכמה דורות ונפשו גם כן עומדת לעד לעולם הבא עד עולם ויתפרש על המעשה השני כי כותב הספרי' תהלתו עומדת לעד לרואי הספרי' ההם וללומדיה' ועל כן נקראו החכמים בעלי אסופות לפי שאוספין דבריהם ודברי זולתם על ספר להיותם לעד למשמרת ולעולם למזכרת ויש להם שכר טוב בעמלם ודקדקתם עומדת לעד ועל כן ראיתי אני הצעיר דוד בר' יוסף קמחי ז"ל לכתוב על ספר ביאור דברי המקרא כאשר למדתי וקבלתי וכאשר תשיג יד מחשבתי באשר יי' אתי ואמר לו נאוו תהלות אשאל העזר להחל ולכלות כי הוא העוזר והסומך יתברך שמו ואכתוב הפסוקים אשר צריך לפרשם והמלים אשר צריך לדקדקם גם אכתוב טעם כתוב וקרי וכתוב ולא קרי וקרי ולא כתוב כאשר אוכל לתת טעם לשניהם כל אחד ואחד במקומו ונרא' כי המלות האלה נמצאו כן לפי שבגלות ראשונה אבדו הספרים ונטלטלו והחכמים יודעי התורה מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה ליושנה מצאו מחלוקת בספרים והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השיגה דעתם על הבירור כתבו האחד ולא נקדו או כתבו מבחוץ ולא כתבו מבפנים וכן כתבו בדרך אחד מבפני' ובדרך אחר מבחוץ ואכתוב בקצ' המקומו' תרגום יונתן בן עוזיאל שיש בו פירושי' טובים ונאים גם אביא דברי רבותינו זכרונם לברכה במקומות שאנו צריכים לפירושם ולקבלתם על כל פנים גם כן אביא קצת הדרשות לאוהבי הדרש ועתה אחל בעזרת המלמד לאדם דעת:

רלבג

אמר לוי בן גרשום אחר התהלה לאל והשאלה ממנו להיישיר לפנינו דרכו ראינו לבאר דברי הנביאי' כולם ולספר התועלות המגיעות מהם אם בעיון אם במדות אם בביאור קצת המצות התוריות כי קצתם נתבאר ענינם בדברי הנביאים כמו שנבאר בנ"ה בהגיענו למקום מקום מהמקומות ההם ובמקומות שיה[...]הם דברים קשים אם מצד העיון או מצד שאר דברי הנביאים נעיר עליהם ונשתדל בהתרת הספקות ההם כפי שכלנו כמו שהיה מנהגנו בביאורנו לדברי התורה ונתחיל מספר יהושע כי סדרנו את דברי התורה:

2

סדר הנביאים האשמורת התיכונה שלום התורה במעמד התורה

ומורים מהם משיבי נפשות

ויהי

צירי אמונה עמדים במגדל מעל לעם כחקת התורה וכל

אחד ואחד דבר אמת בפיו ובשעריו:

וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה יד רפוי'
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן

וַהֲוָה בָּתַר דְּמִית מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן

ויהי אחרי מות ד' דסמיכי בקריאה וסימ' ויהי אחרי מות אברהם ויברך. ויהי אחרי מות משה עבד יי'. ויהי אחרי מות יהושע וישאלו בני ישראל. ויהי אחרי מות שאול. וסימ' בלשון תרגום אבא רעיא שמשא ומלכא' ונכסר גם בסדר חיי:

רשי

ויהי אחרי מות משה. מחובר על סדר התור' המקויימת בפטירת משה וזה מחובר לה: משה

רדק

ויהי אחרי מות משה עבד יי'. מנהג הלשון לכתוב ב במקומו' וי"ו שלא להוסיף ולחבר דבר אל דבר כמו ויהי ביום ה השלישי וישא אברהם את עיניו ואלה בני צבעון ואיה וענה ותשב תמר נרדס ורכב וסוס והדומים להם וכבר כתבנו בספר מכלל אשר חברנו כי יש לפרשם לתוספת עם חסרון מעט לפי ענין כל אחד מהם לפי דרך המקרא ומלת ויהי תמצא בהתחלת הדברים ואף בראשית הספרים כמו זה וכן ויהי אחרי מות יהושע ויהי איש אחד מן הרמתים ויהי בשלשים שנה ויהי בימי שפוט השופטים ויהי בימי אחשורוש וכן וי"ו אחרים בראשי הספרים ואם נאמר כי הטעם להדביק ספר אל ספר וענין זה אל הקודם לא יספיק הטעם בכלן ואמרו המפרשים כי הוי"ו הזאת היא כה"א רפה בלשון ישמעאל ודקדוק מלת יהי פירשתיה בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו כי בהיות המלה בהפסק אמרו יהי תהי בסגול האות הנוספת וחירק הה"א וכן יחי תחי והוא בהפוך התנועות מן יפן יקן מפני שרצו להסתיר הי"וד כמשפטם להסתיר אותיות אהו"י וכן מלת יהי תהי יחי תחי שהקלו תחלה המלה עוד והפכו בה התנועו' וקרו שוא הה"א יהיה וחי"ת יחיה תחת אות הנוספת בחירק האות הנוסף' ביהיה יחיה תחת הה"א והחי"ת: אחרי. לשון רבים בשקל אשרי אלא שמלת אשרי רבים לעולם לא ימצא יחיד ולא כן מלת אחרי כי ימצא יחיד את הדברי' האלה וזולתו ורבוי מלת אשרי לפי שעניינו טובות רבות כי לא יאושר האדם בטובה אחת שתמצא בו או בהצלחה אחת שתזדמן אליו לפיכך המלה בלשון רבים לעולם ורבוי מלת אחרי כמו רבוי מלת לפני כי האחורים כנגד הפנים אלא שהפנים לא ימצאו בלשון יחיד לעולם לפי שהרואה אותם והפונה אליהם ימצאו בעיניו רבים לעולם ולא יוכל לראות אבר אחד אשר בפנים מבלי חברו כי אברי הפנים שנים שנים גבות העינים והעינים ואפים ולחיים ושנים ושפתים ולא כן העורף שהוא אחר הפנים שהוא אחד כנגד הפנים וכאשר ימצא בלשון יחיד לפי שהוא אחד וכאשר ימצא בלשון רבים לפי שהוא אחר הפנים שהם רבים וכן כל צורת האדם לפניו מפותחות באיברים ולאחריו גוף שוה ולפני ואחרי יאמרו על גוף האדם וממנו נשאלים לשאר הדברים כמו ויחן את פני העיר מאחרי העיר והחונים לפני המשכן אחרי המשכן יחנו והדומים להם ויאמר לפני ואחרי על קדימת הזמן ועל התאחרו כי הפנים נקראים גם כן קדם ואחוריהם אחור כמו שנ' אחור וקדם צרתני ולכן נקראו הפנים קדם לפי שהם תחלת ההכרה באדם וההבדלה בו לפיכך שמו קדימת הזמן והתאחרו בשימוש לפני ואחרי ואמרו לפני בא יום יי' אחרי הדברים האלה והדומים להם וממנו אחרי מות משה ואינו רוצה לומר אחרי מות משה מיד אלא אחר זמן כמו שמפרש בפסוק מקצה שלשת ימים: עבד יי'. מי ששם כל כחו וכוונתו וכל השגחותיו בשם ית' ואף בהתעסקו בעניני העולם מתכוין לעבודת האל ית' הוא יקרא עבד יי' כמו אברהם עבדי דוד עבדי עבדי הנביאים שהם כמו העבד לאדון: בן נון. בחירק כמו בסגול ואמר בכל מקום בן נון בחירק ולא יאמר באחד מהם בסגול כמו שהוא מנהג ברוב לפי שהן נדבקות שתי המלות לעולם מפני שהם מלות זעירות ונדבקות ובהדבקם תקל הקריאה בחירק ולא כן בסגול:

משרת

רלבג

ויהי אחרי מות משה. ראוי שנקדים כי הגעת הנבואה לנביא במה שתיישר בו העם אם אל טוב נפשיי אם אל טוב גופיי הוא לתועלת העם ההוא. ומצד ההשגחה אל העם ההוא תגיע לנביא זאת הנבואה ואולם הנבואה שתגיע לנביא לעניניו בעצמו הנה הוא מצד ההשגחה עליו וזה כלו מבואר למי שעיין בזה בטבעיות ובדברינו בשני מספר מלחמות יי' ובביאורינו לספר איוב ולזה אמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל וגו' רצה בזה שהם בלתי צריכים למנחשים ולקוסמים להודיעם הענינים העתידים כי השם ית' להשגחתו על העם הזה יודיעם אלו הענינים באופן שלם על פי נביא ולזה לא ילכו לקראת נחשים וקסמים אשר פיהם דבר שוא ולזאת הסבה אמר יפקוד יי' אלהי הרוחות וגו' אשר יוציאם ואשר יביאם ולזה בחר השם או ביהושע להיות לנביא לישרא' אחרי מות משה עם מה שהשפיע לו משה מהשלימות להכינו אל זה כמו שהתבאר שם ולזה הוא מבואר כי בימי משה לא נצטרכו ישראל לנביאות יהושע ולזה ביאר הכתוב כי אחרי מות משה עבד יי' אז דבר השם אל יהושע אלו הדברים לא קודם זה והנה קרא יהושע בן נון משרת משה להעיר שהסבה היתה בהגעתו למדרגת הנבואה שיותו משרת משה כי מפני זה היה תמיד עמו ולמד מחכמתו ומהנהגתו בכל פעולותיו מה שלא היה דרך לתלמיד שאינו משרת ללומדו ולזה אמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו וזה מנה שירה כי גדולה שמושה יותר מלמודה כמו שביארו רבותינו ז"ל:

משה

ל ב 30 11

רדק

משרת משה ׃ והוא היה במקום משה לצאת ולבוא לפני ישראל ואחר שמת משה צוהו הקדוש ב"ה לעבור הירדן עם ישראל ׃ לאמר ׃ לפי שכשתמשו במלת אמור עם הלמ"ד יותר משאר אותיות השמוש הסתירו האלף"ף עם הלמ"ד מה שלא עשו כן עם השאר שאמרו באמור להם עם יי' וגו' ויהי באמור יהושע בהעת האלף"ף ופי' לאמר לאמר לישראל שהקדוש ב"ה צוהו לעבור את הירדן כי הבטיחם בכל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו וגו' ׃ קום עבור ׃ קום ענין זירוז וכן קום משחהו קומו ועברו קום התהלך ׃ להם וגו' ׃ לבני ישראל כמו ויביאו את תרומה יי' ותראהו את הילד ׃ כל מקום אשר תדרוך וגו' ׃ כיון שתעברו את הירדן כל מקום אשר תדרוך בו לכם יהיה כלומר אני אתן לכם כח כדי שתכבשו הכל ואח"כ זכר קצת הגבולים ׃ ודרשו כל מקום אשר תדרוך וגו' לרבות חוצה לארץ ׃ מהמדבר ׃ הו' מדבר סין שהוא בגבול נגב ׃ והלבנון הזה ׃ הוא מקום ידוע בארץ ישראל ואמר הזה אף על פי שהוא מעבר ה' הירדן לפי שהיה נראה משם להם וכן אמר משה ההר הטוב הזה והלבנון או אמר הזה על הידיעה כמו זה סיני זה ענין לויתן זה ׃ כל ארץ החתים ׃ כי בארץ הפלא היה יושב החתי ׃ מבוא השמש הים הגדול ׃ הוא מערב ארץ ישראל כמו שאמר בתורה עד הים ה' האחרון ומה שאמ' הגדול כנגד שאר הימים שבארץ ישר' שהם קטנים כמו ים המלח ים כנרת ׃ אל תסור ממנו ׃ שב אל משה ופירושו מדרכו הטוב' או פירושו ממנו מספר התורה ואף על פי שלא זכר הספר הנה זכר ה' התורה ובמסורה סבירין ממנה ׃ תשכיל ׃ פירוש תצליח וכן ת"י בדיל דתצלח וכן תרגם אונקלוס למען תשכיל בדיל דתצלח ׃ לא ימוש ׃ נחלקו רבותינו ז"ל בזה הפסוק י"א שהוא מצוה לכל ימי האדם ואפילו ידע כל התורה כלה ויש אומרים שהוא ברכה והנראה כי היתה מצוה ליהושע וכן לכל אדם עד שידע התורה ואחר כך ילמוד החכמות ׃

ופי' והגית בו יומם ולילה אחר שאמר לא ימוש הוא כפל דבר לחזק או פירוש והגית הגיון הלב כמו והגיון לבי לפניך יי' ופי' יומם ולילה לפירוש הראשון נראה שיהגה בו ביום ובלילה כל עת שימצא פנאי מעסקי מחיתו ׃ תצליח את דרכך ׃ חסר י"וד הרבים מן המכתב והדומים לו כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואמר תצליח שהוא פועל יוצא ואף על פי שאין ההצלחה ביד האדם לפי שבשמרו מצות יי' ובשכרם תבוא לו ההצלחה הרי הוא כאילו מצליח דרכו או יהיה תצליח פועל עומד ויהיה את דרכיך כמו בדרכיך ׃ ואז תשכיל ׃ זה תרגם יונתן תכשט לפי שהוא קרוב לתצליח שלא לכשול את הלשון והוא קרוב לענין ההצלחה ׃ הלא

רשי

משה עבדי מת ׃ ואילו היה קיים בו הייתי חפץ ורבותינו דרשוהו על שלשת אלפים הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה בא יהושע ושאל אמר לו הקב"ה משה עבדי מת והתורה על שמו נקראת לומר לך אי אפשר בא וטורדן במלחמה ׃ כל מקום אשר תדרך ׃ תדרך כיוצא בו כאמר למשה וסניכו בספרי אם ללמד על תחומי ארץ ישראל הרי הוא אומר מן המדבר ה' והלבנון אם כן למה כאמר אשר תדרך כף אף חוצה לארץ ה' משתכבשו את הארץ כל מה שתכבשו חוצה לארץ יהיה קודם ויהיה שלכם ׃ מן הלבנון והמדבר הוא מדבר קדש מדבר צין שעל ידי אדום שהיה במקצוע דרומית ה' מזרחית ודרך שם כ' כנכנסו לארץ שנאמר והנה אנחנו בקדש וגו' ומכיון שהיה בדרומית מזרחי' שנ' והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי א' אדום וגו' ׃ ועד הנהר הגדול נהר פרת ׃ זה רחבה מדרום לצפון כל ארץ החתים בכלל הזה ורחבה מדרום לצפון ׃ כל ארץ החתי' ועד הים הגדול מבא השמש ׃ לארכה מן המזרח למערב ׃ חזק ואמץ ׃ בדרך ארץ כמה שהוא אומר כי אתה תנחיל ׃ רק חזק ואמץ מאד ׃ בתורה כמה שהוא או' לשמור ולעשות ככל התורה ׃ ספר התורה הזה ׃ ספר משנה תורה היה לפניו ׃ תשכיל ׃ תצליח ׃ הלא

חסר נ"ס

לכם אורייתא לכם יהיה ולא לכם והיה בתת יי'

ממנו ו' סבירין ממנה

משה ג' ר"פ בקריאה וסי' משה עבדי מת ועתה קום עבור ׃ משה עבד יי' ובני ישראל הכום ׃ משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו ׃ תדרך ה' וחס' וסי' כל המקום אשר תדרך דמשנה תורה ׃ וחברו כל מקום דיהושע ׃ ואתה על במותימו תדרך ׃ אתה הדרך זית ולא ׃ על שחל ופתן תדרך ׃ ונמסר גם בסדר עקב ׃

מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר ׃ מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל ׃ כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה ׃ מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם ׃ לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ וְלֹא אֶעֶזְבֶךָּ ׃ חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם ׃ רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ ׃ לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל ׃	ל' רפתי' מכתוריו ׃ ו' רפתי' ׃ ו' רפתי' ט' ל"פ ׃ אורייתא כל המקום ׃ כ' ה' ר' מ"ל וא' חס' ׃ ד' ׃ ט' ר"פ נכיפ' ׃ אורית' נכנך ׃ כ' פתח ויאמר דוד ׃ נ' מת' ׃ זכרו ׃ ט' ל"פ נכיפ' ׃ נ' חס' ׃ ר'	מְשַׁמְּשָׁנֵיהּ דְמֹשֶׁה לְמֵימָר ׃ מֹשֶׁה עַבְדִּי מִית וּכְעַן קוּם עִיבַר יַת יַרְדְּנָא הָדֵין אַתְּ וְכָל עַמָּא הָדֵין לְאַרְעָא דַאֲנָא יָהֵיב לְהוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל ׃ כָּל אַתְרָא דְתִדְרַךְ פַּרְסַת רַגְלְכוֹן בֵּיהּ לְכוֹן יְהַבְתֵּהּ כְּמָא דְמַלֵּילִית עִם מֹשֶׁה ׃ מִמַּדְבְּרָא וּלְבְנוֹנָא הָדֵין וְעַד נַהֲרָא רַבָּא נַהֲרָא דִפְרָת כֹּל אֲרַע חִתָּאֵי וְעַד יַמָּא רַבָּא מַעֲלָנֵי שִׁמְשָׁא יְהֵא תְחוּמְכוֹן ׃ לָא יִתְעַתַּד אֱנַשׁ קֳדָמָךְ כֹּל יוֹמֵי חַיָּיךְ כְּמָא דַהֲוָא מֵימְרִי בְּסַעֲדֵיהּ דְמֹשֶׁה כֵּן אֱהֵוֵי עִמָּךְ לָא אֶשְׁבְּקִינָּךְ וְלָא אַרְחֲקִינָּךְ ׃ תְּקֵיף וְעִילַם אֲרֵי אַתְּ תַּחְסֵין יַת עַמָּא הָדֵין יַת אַרְעָא דְקַיֵּימִית לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן ׃ לְחוֹד תְּקֵיף וְעִילַם לַחֲדָא לְמִטַּר לְמֶעְבַּד כְּכָל אוֹרַיְתָא דִּפַקְּדָךְ מֹשֶׁה עַבְדִּי לָא תִכְטֵי מִינַּהּ לְיַמִּינָא וְלִשְׂמָאלָא בְּדִיל דְּתִצְלַח בְּכָל אֲתַר דִּתְהָךְ ׃ לָא יַעְדֵּי סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא הָדֵין מִפּוּמָךְ וּתְהֵי הָגֵי בֵיהּ יְמָם וְלֵילֵי בְּדִיל דְּתִטַּר לְמֶעְבַּד כְּכָל דִּכְתִיב בֵּיהּ אֲרֵי בְּכֵן תַּצְלַח יַת דָּרְכָךְ וּבְכֵן תַּכְשַׁט ׃

והלבנון ה' ד' מלאים וא' חסר וסי' נמסר בסדר אלה הדברים ׃ ממנו ו' סבירין ממנה וסי' נמסר בסדר צו ׃ דרכך ג' חס' בקריאה וסי' הודיעני נא את דרכך וארעך למען ׃ כי אז תצליח את דרכך ׃ העבר עיני מראות שוא בדרכך ׃ ונמסר גם בסדר כי תשא ׃ ואז ד' וסי' ואז יקרב לעשתו ׃ ואז ירצו את עונם ׃ ואז חיל מלך בבל צרים ׃ ואז תשכיל ׃ ונמסר גם בסדר בא ׃

רלבג

משה עבדי מת ׃ ראוי שיובן מזה כי עבור ישראל את הירדן הזה לא הסכים השם ית' שיהיה בחיי משה כי הוא ית' גזר עליו שלא יעבור את הירדן לסבה התבארה בתורה ולזה נתאחר זה עד מות משה כי אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא ואולי נתחברה לזה סבה אחרת וזה כי כבר נתבאר בספר שופטים כי עזב יהושע מהגוים ההם אומות למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך יי' ללכת בם כאשר שמרו אבותם אם לא והנה הספר כי ישראל לא היו ראויים שתגיע להם זאת ההצלחה על ידי משה כמו שכיון משה מתחלת הענין בצאתם מארץ מצרים וזה שאם היו אלו המלחמות נעשות על ידי משה היה משיג אל אלו האומות בכללן כליון חרוץ לעוצם מעלתו ותוקף הנפלאות הנעשות על ידו ולזה תמצא בסיחון ועוג שנלחם בהם משה שלא נשאר בהם שריד ופליט ולהיות ישראל בלתי ראויים לכמו זאת ההצלחה כמו שהתפרסם מדבר המרגלים לא זכו אל שתהיה זאת המלחמה על ידי משה והיתה על יד יהושע ולא היה כחו כל כך גדול ולזה נתעכבו באלו המלחמות כמו שהתבאר במה שבוא עד שהפריד המות בינו ובין השלמת המלחמות ההם וממה שיעיד על שזה העונש השיג משה בעון ישראל מה שאמר במשנה תורה גם בי התאנף יי' בגללכם והנה הזהירו השם יתברך לבלתי נטות מדרכי התורה ימין ושמאל ר"ל שלא יוסיף לדבריה ולא יגרע מהן והנה נראה כי הנטיה לימין הוא כשיוסיף על דבריה והנטיה לשמאל כשיגרע מדבריה והזהירו גם כן שלא יתרשל מהעיון בה כי התלמוד מביא לידי מעשה בחלק המעשיי ממנה ולזה אין ראוי שיקצר האדם מלעיין בדברים המעשיים ממנה ויחשבכי די לו שיעשה המצות המעשיות ההם כי העיון בדברי תורה בזה יתישר בשלמות אל המעשה עם שזה יעמידהו על סוד זאת המצוה והתכלית המכוון בה ואולם העיון בחלק העיוני מהתורה שלא ייטיר למעשה הוא ממה שאין ספק בו שאין ראוי שיקצר האדם בו כי הוא בשלם שבפנים להייטיר המעיין בו אל השלימות האיכותי כמו שביארנו בביאורנו לדברי תורה ׃ והנה

רשי

אלא צויתיך חזק ואמץ · במלחמה כדא״ת אל תערץ ואל תחת והיכן צויהו בימי משה כמו שנאמר ויצו את יהושע בן נון וגו׳ ויצו את יהושע · ביום שתמו ימי בכי משה : בעוד שלשת ימים · בסוף שלשת ימים בעוד שתהא כאן שלשת ימים ואחר תעבורו : הכינו לכם צידה · כל דבר הצריך לדרך וכלי זיינם למלחמה אמר להם לתקן שא״ם אתה אומר במאכל ומשתה הרי היו מסתפקין במן שבכליהם עד אחר בניסן וכן הוא אומר וישבות המן ממחרת מר״: כל גבורי החיל · שבכם יעברו חלוצים : בעבר הירדן מזרח השמש · עבר מזרחי של ירדן : ימרה · יקניט את דבריך : וישלח יהושע · על כרחי צריך אני לומר שבתוך אבל משה שלחם שהרי לסוף שלשים יום שתמו ימי אבל משה עברו את הירדן שמשם אנו למדים ש מת משה בשבעה באדר כשאתה מוצא שלשים ושלש ולמפרע מיום שעלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון ועל כרחי׳ משנשתלחו המרגלי׳ לא עברו את הירדן עד יום חמישי שנאמר וישבו שלשת ימים עד שבו הרודפי׳ בו בלילה ויעברו ויבאו אל יהושע בן נון וישכם יהושע בבקר ויסעו מהשטים הרי יום רביעי וילינו שם טרם יעבורו נמצא שלא עברו עד יום חמישי :

חרם

חמשים ד׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים · ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם כל גבורי · חמשים תעברו לפני · וירד הוא ופורה נערו אל קצה החמשים · ונמסר גם בסדר בשלח : כל איש אשר ימרה כל ט׳ ראשי פסוק׳ בספרא וס״מ כל מקום אשר תדרך כף רגלכם · כל איש אשר ימרה את

הלוא צויתיך חזק ואמץ אל תערץ ואל תחת כי עמך יהוה אלהיך בכל אשר תלך :

ויצו יהושע את שטרי העם לאמר : עברו בקרב המחנה וצוו את העם לאמר הכינו לכם צדה כי בעוד שלשת ימים אתם עברים את הירדן הזה לבוא לרשת את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן לכם לרשתה : ולראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה אמר יהושע לאמר : זכור את הדבר אשר צוה אתכם משה עבד יהוה לאמר יהוה אלהיכם מניח לכם ונתן לכם את הארץ הזאת : נשיכם טפכם ומקניכם ישבו בארץ אשר נתן לכם משה בעבר הירדן ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם כל גבורי החיל ועזרתם אותם : עד אשר יניח יהוה לאחיכם ככם וירשו גם המה את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם ושבתם לארץ ירשתכם וירשתם אותה אשר נתן לכם משה עבד יהוה בעבר הירדן מזרח השמש :

ויענו את יהושע לאמר כל אשר צויתנו נעשה ואל כל אשר תשלחנו נלך : ככל אשר שמענו אל משה כן נשמע אליך רק יהיה יהוה אלהיך עמך כאשר היה עם משה : כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת רק חזק ואמץ :

ב וישלח יהושע בן נון מן השטים

הלא פקידתך תקיף ועילם לא תדחל ולא תתבר ארי בסעדך מימרא דיי אלהך בכל אתר דתהך :

ופקיד יהושע ית סרכי עמא למימר : עברו בגו משריתא ופקידו ית עמא למימר אתקינו לכון זוודין ארי בסוף תלתא יומין אתון עברין ית ירדנא הדין למיעל למירת ית ארעא דיי אלהכון יהב לכון למרתה : ולשבט ראובן ולשבט גד ולפלגות שבטא דמנשה אמר יהושע למימר : הוו דכירין ית פתגמא דפקיד יתכון משה עבדא דיי למימר יי אלהכון מניח לכון ויהב לכון ית ארעא הדא : נשיכון טפליכון ובעירכון יתבון בארעא דיהב לכון משה בעברא דירדנא ואתון תעיברון מזרזין קדם אחוכון כל גברי חילא ותסעדון יתהון : עד דיניח יי לאחוכון כותכון וייירתון אף אינון ית ארעא דיי אלהכון יהב לכון ותתובון לארע ירותתכון ותירתון יתה דיהב לכון משה עבדא דיי בעברא דירדנא מדנח שמשא :

ואתיבו ית יהושע למימר כל דפקדתנא נעבד ולכל אתר דתשלחננא נהך : ככל דקבלנא מן משה כן נקבל מינך לחוד יהי מימרא דיי אלהך בסעדך כמא דהוא בסעדיה דמשה : כל גבר דיסרב על מימרך ולא יקבל ית פתגמך לכל דתפקדיניה יתקטל לחוד תקף ועילם :

ושלח יהושע בר נון מן שטין

רדק

הלא צויתיך · מלת זרוז וכן הלא שמעת בתי הלא שלחתיך והדומים להם : כי עמך יי׳ אלהיך · כמו ואל משה אמר עלה אל יי׳ ואת יפתח ואת שמואל : הכינו לכם צדה · פירוש מיני מאכל׳ זולתי המן׳ כי עדיין היה יורד להם המן בכל מקום שהיו נוסעים עד ממחרת הפסח ולפי מה שאמרו חז״ל בו ביום שמת משה פסק המן אמרו הם גם כן כי בז׳ באדר שמת משה לקטו מן שהסתפקו בו עד י״ו בניסן : בעוד שלשת ימים · כתרגומו בסוף תלתא יומין : זכור · מקור : כשיכ׳ טפכם · חסר וי״ו השימוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם : חמושים · כמו חלוצים : רק יהיה יי׳ אלהיך עמך · כלומ׳ שתלך בדרך משה שיהיה יי׳ עמך כאשר היה עם משה : רק חזק ואמץ · דרשו רבותינו ז״ל יומת יכול אפי׳ לדבר עבירה תלמוד לו׳ רק אכין ורקין מיעוטין הן : שנים

רלבג

כי ההולך בדרכי התורה ומעיין בה לפי מה שאפשר הוא מושגח מאתו ית׳ ויחילו דרכיו בכל עת · וכוונו שלא יירא מהלחם בגוים ההם ואם היו חזקים מאד אבל יהיה לבו בטוח ביי׳ אמר ישרו שכבר יכבש אות׳ : ויצו יהושע את שוטרי וגו׳ · אחשוב שזה הענין היה אח׳ ששלח יהושע המרגלי׳ והעד על זה שכבר נתבאר׳ המרגלי׳ שלשה ימים ובאו לפי פשטי הכתובים כי ביום הד׳ ולמחרת היום הרביעי השכי׳ יהושע וכל ישר׳ ובאו עד הירדן ולנו שם טרם יעבורו ויתכן עוד כי ביום ההוא בשינו שצוה יהושע שוטרי העם זה שלא המרגלים והנה לא היה היום ההוא ממכין שלשת ימים שזכר כי הוא א׳ אמר בעוד שלשת ימי׳ ר״ל אחר היום ההוא והנה בתחלת היום החמישי ליום ההוא כשלמו אלו השלשת ימים והנה בעצם היום ההוא באו המרגלים לבית רחב ולנו שם הלילה ומה שאמרה וחבתם שמה שלשת ימים רוצה לומר עד היום השלישי לכניסתן וכן מאמר ויבואו ההרה וישבו שם שלשת ימים עד שבו הרודפים רוצה לומר עד היום השלישי ויהיה חסר מלת עד וכמוהו ימצאו רבים כמו שבארנו בביאורנו לדברי תורה באמרו ארבעים יכנו שהרצון בו עד ארבעים · וכן מה שאמר ומושב בני ישראל וגו׳ שהרצון בו עד ארבע מאות ושלשים שנה וכן מה שאמר תספרו חמשים יום הרצון בו עד חמשים יום : בעוד שלשת ימים וגו׳ · הרצון בו זולת היום שהוא בו ואחר שיעברו אחריו שלשה ימים שלמים יהיה להם כן ולזה אמר אחר זה ויהי מקצה שלשת ימים וגו׳ להורות כי הרצון בזה אחר עבור שלשה ימים והנה נתאחר הענין עד הבקר כדי שיתפרסם לישראל עוצם המופת הזה ויראו זה בעיניהם והנה צוה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה שיקיימו התנאי שהתנה להם משה בתתו להם הארץ אשר מעבר הירדן לפאת מזרח וזכר שכבר הסכימו לשמוע אל דבריו באופן שהיו שומעין לדברי משה ושמי שיעבור על מצותו יומת כי כן יעדה התורה העובר על דברי נביא וכל שכן יהושע שהיה מלך ונביא · והתרו לו רק חזק ואמץ רוצה לומר שיתחזק להתנהג ככל דברי התורה כי אם יכוס לעבור על דבריה לא ישמעו אליו אלא אם היה זה לפי שעה וזה כי הוא והם מחויבים לחזוק התורה · או ירצה באמרו חזק ואמץ מאד שיתחזק ויתאמץ על הנהגת העם בתחבולות ולא יעזוב הנהגתם כי העם לא יתכן שיהיו זולת רועה כמו שאמר משה ולא תהיה עדת יי׳ כצאן אשר אין להם רועה ויראי

פיך · כל יושבי ההר מן הלבנון · כל ממלכת עוג · כל ערי בני אהרן הכהנים · כל ערים עשר ומגרשיהן · כל ערי הלוים בתוך · כל ערי הגרשני כל הערים לבני מררי : ולא ישמע ד׳ וס׳ נמסר בסדר וארא :

שְׁנַיִם־אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר
לְכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ
וַיָּבֹאוּ בֵּית־אִשָּׁה זוֹנָה וּשְׁמָהּ רָחָב
וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה׃ וַיֵּאָמַר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ
לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחְפֹּר אֶת־הָאָרֶץ׃
וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל־רָחָב לֵאמֹר
הוֹצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיִךְ
אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבֵיתֵךְ כִּי לַחְפֹּר אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ בָּאוּ׃ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי
הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנוֹ וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ
אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאַיִן
הֵמָּה׃ וַיְהִי הַשַּׁעַר לִסְגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ
וְהָאֲנָשִׁים יָצָאוּ לֹא יָדַעְתִּי אָנָה הָלְכוּ
הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מַהֵר אַחֲרֵיהֶם
כִּי תַשִּׂיגוּם׃ וְהִיא הֶעֱלָתַם הַגָּגָה
וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הָעֲרֻכוֹת לָהּ
עַל־הַגָּג׃ וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם
דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עַל הַמַּעְבְּרוֹת וְהַשַּׁעַר
סָגָרוּ אַחֲרֵי כַּאֲשֶׁר יָצְאוּ הָרֹדְפִים
אַחֲרֵיהֶם׃ וְהֵמָּה טֶרֶם יִשְׁכָּבוּן

תרין גוברין מאללין · ברז למימר
איזילו חזו ית ארעא וית יריחו
ואזלו ועלו לבית אתתא פונדקית
ושמה רחב ושכיבו תמן : ואתאמר
למלכא דיריחו למימר הא גובריא
אתו הכא בליליא מבני ישראל
לאללא ית ארעא : ושלח מלכא
דיריחו לות רחב למימר אפיקי
גובריא דאתו לוותיך דעלו לביתיך
ארי לאללא ית כל ארעא אתו :
ודברת אתתא ית תרין גובריא
ואטמרתנון ואמרת בקושטא
אתו לותי גובריא ולא ידעית אי
מנן אינון : והוה עדן למיחד
תרעא בקבלא וגובריא נפקו לא
ידעית לאן אזלו גובריא רדופו
בפריע בתריהון ארי תדבקונון :
והיא אסקתנון לאיגרא
ואטמרתנון בטעוני כיתנא דסדירין
לה על איגרא : וגובריא רדפו
בתריהון אורח ירדנא עד מגזתא
ותרעא אחדו בתר דנפקו רדפיא
בתריהון : ואינון עד לא שכיבו

לחפר ג' וחס' וסימ' הנה אנשים באו הנה הלילה · כי לחפר את כל הארץ באו · לחפר פרות ולעטלפים : שני האנשים ד' דסמיכי בקריאה וסימ' נמסר בסדר שופטים : יצאו ה' קמצין בקריאה וסימ' ויהי השער לסגור בחשך · ויאמר שאול אל יי' · ויאמר אם לשלום יצאו תפשום חיים ב' בפסוק · שמעו זאת בית יעקב הנקראים ·

וידרכו את לשונם קשתם שקר · מהאש יצאו והאש תאכלם · באמר להם עם יי' אלה ומארצו : והאנשים ח' ר"פ וס' בלשון ארמי רעיא דכליקו למשלח לרדופיא שבין לנחשא מיתיא בהמנותא ופירושם נמסר בסדר וינש :

חרש · ברז כך תירגם יהונתן אמר להם עשו עצמכם כחרשים שלא יסתירו דבריהם מפניכם · ד"א הטעינו עצמכם קדרות כדי שיהו כרואים כקדרין : וראו את הארץ ואת יריחו · והלא יריחו בכלל ולמה יצאת שהיתה קשה כנגד כולם לפי שהיתה יושבת על הכפר כיצא בו ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל והלא עשהאל בכלל היה ולמה יצא אלא שהיה קשה כנגד כול' כיוצא בו והמלך שלמה אהב נשי' נכריות רבות ואת בת פרעה והלא בת פרעה בכלל היתה ולמה יצאת אלא שהיתה מחבבה כנגד כולנה וכלפי חטא שהחטיאתו יותר מכולן כך שנויה בספרי : אשה זונה · תירגם יהונתן פונדקיתא מוכרת מיני מזונות : לחפור · לרגל כמו משם חפר אוכל : ותצפנו · יש מקראות מדברים על השנים כיחיד לפי שמיהרה בהטמנתם ובמקו' צר כאילו יחיד ומדרש אגדת תנחומא יש פנחס וכלב היו ופנחס עמד לפניהם ולא ראוהו לפי שהיה כמלאך · ד"א ותצפנו כל אחד ואחד בפני עצמו ודוגמתו תכינו שמן וקטרת ישמח לב ולא אמר ישמחו לב : בפשתי העץ · פשתים בגבעוליהן : על המעברות · מקום מעבר המים · שהיו סבורים שחזרו לאחוריהם אל ערבות מואב והירדן מפסיק ביניהם : והשע' סגרו · השוערים : ולא

שנים אנשים · פי' אנשים טובים ולא כאותן שהלכו בשליחות משה : חרש לאמר · הזהירם שילכו בשתיקה הולכים כחרשים שלא ירגישו בהם · כמו ויתחרשו כל הלילה ות"י ברז למימר ר"ל בסתר שלחם כי לא רצה שידעו כל ישראל כדי שלא יפחדו בשלחו מרגלים והוא לא שלחם אלא לפי שידע שיצליחו בשליחותו וירחיבו לב ישראל בבשורות טובות · ובדרש חרש כמו חרש הטעינם קדרות כדי שיראו קדרים ולא ירגישו בהם מהם אמרו כלי נגרות היה בידם כד"א מעשה חרש אבן ומהם פי' כמשמעו · ופשוטו אמר להם יהושע עשו עצמכם כחרשים ועמדו על רזיהם : את הארץ וגו' · הארץ בכלל ואת יריחו בפרט לפי שהיתה עיר גדולה : זונה · כמשמעה או מוכרת מזון כמו שת"י פונדקיתא והוא בשקל טובה והאמת דעת יונתן זונה ממש כי כן דרכו במקומו לתרג' זונה פונדקית וכן שתים נשים זונות פונדקן ואף על פי שתרגם מקבלן כפקת ברא ודעתו לפי שהזונה כפונדקיתא שמפקרת עצמה לכל : וישכבו שמה · להודיע כי לא היו שם אלא לילה אחד ובאותו לילה יצאו משם : ויאמר · בפתח המ"ם כמו ותשבר ותשבב ותעצ' המגפה והדומים להם : לחפור · כמו לתור כי יתר מחפש דבר : ותקח האשה · כבר לקחה אותם וצפנת' טרם הכנס שלוחי המלך לביתה כשהרגיש' שנודע הדבר למלך : ותצפנו · כל אחד לבדו כדי שלא יכירו מקומם אם יעלו לגג · ובדרש אלו שני המרגלים היו כלב ופינחס ועמד לפניהם פינחס ולא הכירוהו ולא ראוהו לפי שהיה מלאך ואמר ותצפנו על כלב לבדו : ויהי השע' לסגור · עומד לסגור שחשך היום : והיא העלתם הגגה ותטמנם · כבר אמר למעלה ותצפנו ועתה אמר ותטמנ' להודיע איך טמנה אות' : בפשתי העץ · ר"ל שהיו עדין הפשתים בגבעוליהם והעלתם הגגה ליבשם והטמינה אותם בתוכם ופשתי העץ כמו עצי פשתים וכן שני תולעת תולעת שני : הערוכות · הפשתים לשון נקבות האחת פשתה והרבים פשתים כמו מן חטה חטים והיו ערוכות לה על הגג ליבשן : והאנשים רדפו אחריהם · לפי מחשבתם : על · כמו עד וכן וירכתו על צידון וכן יהגבו על מותכמו עד מות כי הוא שתי מלות : המעברות · בשוא הבי"ת מגזיר' מעבר בצרי ואם לא נמצא המעברות נתפסו בקמץ הבי"ת מגזרת מעבר בקמץ : סגרו · המרגל' או אנשי העי' והוא הנכון כי הם לא ירדו מהגג מפחדם להם ומה שכבו להם : אחרי וגו' · אינו תוספת ביאור אלא אם היה אומר אחרי אשר יצאו ידמה אחר זמן והם לא אחרו לסגור השער מפחדם להם ואם היה אומר כאשר יצאו ולא אמר אחרי ידמה כי תכף בצאתם מן השער סגרו ואם היו עושין כן היו מרגישים הרודפים כי המרגלים נחבאים שם אלא כשהרחיקו האנשים מהשער עד שלא ירגישו בסגירת השער סגרוהו וזה טעם אחרי כאשר : והמה טרם ישכבון · טרם שישכבו : עלתה

רלבג

וראוי שנעיין בהתר ספק מה יקרה בענין הכוונה שצוה יהושע שוטרי העם ושלחו המרגל' מה ענין אלו המרגל' והנה איך שתהיה תשובתם בבאם לא ימנעו מלבוא בארץ לרשת אות' כי כבר יעד להם יהושע כי בעוד שלשת ימים יעברו הירדן לבא לרשת את הארץ ואם אמרנו שכבר שלח המרגלים קודם זה הנה יקשה גם כן למה לא סמך יהושע על דברי הש"י שהבטיחו שלא יתיצב איש בפניו כל ימי חייו ולמה הסכים לשלוח מרגלים עם מה שהתפרסם לו מה שהגיע מהתאחר במדבר ליש' על דבר המרגלים אשר שלח משה · ואנחנו אומרי' בהתר זה הספק ששלוח המרגלים הוא על התר שני דרכים · הדרך הא' לחקור אם יתכן שישתדל להלחם בעם אשר הם שלוחים לרגל ארצם אם לא יתכן זה כאילו תאמר שיחקרו מהעם היושב בה המעט הוא אם רב החזק הוא הרפה ומה הערי' המבחני' אם במבצרים והנה פרי זה הרגול הוא אם בהמשך אל המלחמה או התרחק ממנה לפי מה שיספרו המרגלים · ואולם הדרך הב' הוא לחזק לב העם הנלחמים לבד כמו שנתפרסם מענין גדעון בן יואש כי היה סומך בדברי הש"י אחר שעשה לו אות שהוא יתגבר עמו והנה הגיע מדרגתו בבטחו בש"י עד שכבר שלח החיל שבא אליו מישראל להלחם עם מדין ולא השאיר מהם כי אם שלש מאות איש בדבר הש"י ועכ"ז לחזק לבו על דבר המלחמ' צוהו הש"י שירד אל המחנה הוא ופורה נערו וישמע מה ידברו ואחר תחזקנה ידיו והנה שמע שם מה שחזק לבו לבוא בקשרי המלחמה · וכן היה בשלוח המרגלים בזה המקום כמו שנבאר ר"ל שלא היה שלחם רק לחזק לב יהושע והעם כשישמעו שנפלה אימת ישר' עליהם וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם · ואחר שהתיישב לנו זה הנה נבאר דברי זאת הפרשה לפי מנהגנו ונאמר כי מלת חרש תאמר בפנים רבים המכוון ממנה לפי מה שאראה הוא מענין אל תחרוש על רעך חורשי און שהוא מענין מחשבה הרצון בזה שכבר שלח יהושע שנים אנשים מרגלים מחשבת אנשי הארץ ר"ל שיחקרו אם נפלה אימת ישר' עליהם ואם נמוגו מפניהם כי בזה יתחזק מאד לב אנשי המלחמה ולזה תמצא שהם לא רגלו הארץ ואת יריחו כי אם בזה האופן לפי שכבר באו שם בלילה ובלילה בעצמה יצאו משם אחר שנתפרס' להם על פי רחב מחשבת הארץ ושכבר נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם וזאת היתה ג"כ תשובתם ליהושע אמרו כי נתן השם בידינו את כל הארץ וגו' ולו היתה כוונת יהושע שירגלו הארץ באופן הראשון היה ראוי שיאמרו ליהושע שלא יכלו לרגל את הארץ כי בלילה באו ובלילה ההוא הוכרחו לצאת משם ולזה הוא מבואר שהכוונה ברגולם היתה לרגל מחשבותם לבד כדי שיתחזק בזה לב אנשי המלחמה ואולם יתחזק בזה לב אנשי המלחמה כי זה המורך לב הוא הודעה מה יתבאר ממנה שזה מסודר להיותכן כמו שביארנו בשני מספר מלחמות יי' ובביאורינו לספר איוב ולזה תמצא בהרבה מן האנשים מסביב מעת אשר יובלו עברות להם שישיגם פחד מה והנה אמר להם יהושע שירגלו מחשבת אנשי הארץ בכללות וביחוד מחשבת אנשי יריחו וזהו מה שהזהירם לראות את הארץ ואת יריחו רוצה לומר שיראו מחשבותם באי זה אופן שיתכן להם זהבו והנה ספר שבופר זה למלך יריחו והסתירה אותם רחב בחכמתה [illegible] והנה כספר אחר זה בזכרנו תועלותיו מה היה מאופן החכמה בדבריה ותצפנו · ר"ל מצפנת כל אחד מהם במקום מיוחד [illegible] ולא ידעתי :

והיה

ולא קמה עוד רוח באיש · אפי׳ לתשמיש לפי שאמרו אין לך כל שר ונגיד שלא בא אל רחב הזונה ובת עשר שנים היתה כשיצאו ישר׳ ממצרי׳ וזנתה כל ארבעים שנה : אות אמת · שתעשו כשתבאו ותכבשו את העיר שתכירו האות ותחיוני : ותורידם בחבל בעד החלון · באותו חבל וחלון היו הנואפים עולין אליה אמרה רבונו של עולם באלו חטאתי באלו תמחול לי : עד שוב הרודפי׳ ראתה ברוח הקדש שישובו לסוף שלשת ימים : נקיים אנחנו · הרי אנו תולין הדבר בך לעשות ה האות הזה : את תקות׳ לשון קו וחבל : רמז

רלב״ג

והיא עלתה עליה׳ · ר״ל אבלם כמו ועליו מטה מכשה ויבאו האנשים על הגגים : כי יי׳ אלהיכם הוא אלהים · ולזה הוא שליט על כל כל אשר יחפוץ ויכנע מי שהיה במערכתו שלא יוכח בהלחמו עם ישרא׳ או שינצחם : אם לא תגידי · הנה התנו בזה לפי שסבר שאלה מהם שיתנו לה אות אמת להחיות כל בית אביה והשביעה אותם על זה בי׳ והנה אם היתה מגדת ר דבריה׳ זה היה אפשר שיתערבו עם בית אביה רבים מבני יריחו ו ותכריחם שבועת׳ שלא להמית איש מהם כי לא יתברר להם אי זה מהם הוא מבית אביה עד שכבר היה אפשר שימלטו בזה האופן כל יושבי יריחו או י יתערבו עם כל יושבי הארץ וימלטו כלם ב בשבת זה : ויאמרו אליה האנשים נקים אנחנו משבועתך · ר״ל אנחנו רוצים להיות נקים מזאת השבועה שלא תהיה לנו למכשול ולזה אנחנו צריכין ל לסדר הענין באופן נוכל להשמר בו מ מהכשל בה והנה א אנחנו נותנים לך אות שתיזכר בו הבי׳ הזה מזולתו והוא שתקשר בחלון את תקותנו׳ והנה אין שבועתינו ש שנמלט ממות בי׳ אביך אם ימצא אי זה שיהיה מהם חוץ מהבית הזה שאם נקשר בזה האופן הנה יחוייב שנמלט כל יושבי יריחו או כל יושבי הארץ אחר שלא יתברר לנו מי הם ממשפחתך וזה דבר לא נוכל להסכי׳ עליו כי הוא סות׳ למה שצותה התורה עליו שלא תחיה כל נשמה מאלו הגוים מהמקומות הקרובים ולא מהרחוקים אשר לא יסכימו להיות לנו למס ולזה אנחנו מבארים שאין אנחנו נקשרים להחיות כי אם הנמצאים בזה הבית : ואם

עלתה עליהם · כמו אליהם כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ודברת על הנביאים כמו אל הנביאי׳ ורבים כהם כמו שכתבנו בספר מכלל : ונשמע וימס לבבנו ולא קמה · כי האדם המפחד כאילו נפלה רוחו כדרך אל יפול לב אדם עליו ויונתן תרגם ולא קמה ולא אשתארת : כי עשיתי עמכם חסד · החסד היא הטובה שיעשה אדם עם אחר מאין לו גמול עליו והיא עשתה עמהם חסד בהחביאה אותם כי הם לא גמלוה טובה עד הנה לפיכך א אמרה להם ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד ולא אמרה עמי כי בהחיותם אותה הוא אמת וחובה עליהם כי היא החייתה אותם ובהחיותם בית אביה היא חסד לפי׳ אמרו לה הם גם כן ועשינו עמך חסד ואמת להחיותה וחסד להחיות בית אביה : אות אמת · האות שתתנו לי שתקיימו אותו ואל תכזבו בי : נפשנו תחתיכם למות · אנו נמסו׳ עצמינו תחתיכ׳ למות למי שירצ׳ להמית אתכם : תגידו · הראשון בוא״ו כנגדה וכנגד בי׳ אביה כי אי אפש׳ שלא היה שם עמה מבית אביה כי לא הית׳ יושב׳ יחיד׳ או אפש׳ שאמרו כנגד בית אביה ואע״פ שלא היו שם כמו שאמרו גם כן נפשנו תחתיכ׳ למות והשני תגידי ביו״ד כנגד׳ והסימ׳ דודי ומה היה דבר זה שאמרו לה שלא תגיד לא אמרו על דבר היותם שם בביתה שלא חשדו אותה שתגלה אותם בצאתם מביתה שהרי כסתה ע עליהם לשלוחי המלך אבל לאחר זמן כשבאו ישראל על ה העיר אי אפשר שלא נגלה הדבר כיון שאספה בית אביה לביתה אלא מה אמרו לה שלא תגיד ד דבר האות שהיה להם עמה שאם תגיד יעשו גם כן האחרים שיהיה להם בית בחומ׳ להנצל והם יטעו בדבר זה : ותורדם בחבל · כדי שלא ירגישו השכנים אם יצאו דרך שער ביתה אם תפתח אות׳ בעוד לילה אחרי אשר סגרו אותו ולפיכך הורידה אותם בחבל דרך החלון וזה היה כשכלתה לדבר עמהם או אחר שישנו מעט : ובחומה היא יושבת · אף על פי שהיה לה בית בחומה היה אפשר שהיה עיקר ישיבתה בתוך העיר לפיכך אמר ובחומה היא יושבת : ונחבתם שמה · חסר אל״ף כחבא או שרשו חבה בה״א כי נמצאו בשורש הזה בה״א : שלשת ימים · אר״זל מגיד שסרתה רוח הקדש על רחב ש שישובו לסוף שלשת ימים שאילו לא שרתה עליה רוח הקדש מאין היא יודעת שעתידין לחזור לסוף שלשת ימים ועל דרך הפשט כי מדרך הסברה אמרה זה כי מ מיריחו עד הירדן יום אחד או יותר מעט וחשבה כי בין הליכתן ושובם וחפירתם וחפושם בכל הדרך יהיו שלשת ימים : שוב · בחולם : נקים אנחנו · פי׳ בתנאי זה · הנה אנחנו באים · כלו׳ הרי אנו תולין הדבר בך לעשות האות הזה ונקים אנחנו חסר יו״ד הרבים מהמכתב והיו״ד הכתו׳ למ״ד הפעל וכרגג׳ כמו יו״ד עניים והם בשקל כתו׳ סעפים : משבועתך הזה · פי׳ מדבר שבועתך זה ואף על פי שלא ספר הכתוב ששבעו לה כיון שאמרה להם השבעו נא לי נראה ששבעו לה כשאמרו לה נפשנו תחתיכם למות או השבעו נא לי בי׳ היה השבועה שהשביעה אותם והם קבלו השבועה כי אמרו לה נפשנו תחתיכם למות והדבר ההוא היא קבלת שבועה : השבעתנו · בקמץ התי״ו ומשפטו בחיר״ק ויש אומרים כי מפני ההפסק נתחלפה התנועה ואחר שירדו אמרו לה זה ושנו התנאי ונתנו לה אות : את תקות חוט השני · פי׳ קו שזור ועשוי מחוטי שני וי״ת תורא דחוט זהוריתא ותרגום ספה לפיו סביב תורא יהא מקף לפומיה אם כן לפי דעתו פי׳ תקות חוט השני שפת בגד אדום ואמרו הנה שראו אותו בבית טרם שירדו ומה שאמרו תקשרי בחלון בעת כבוש העיר ויש פותרין תקות כמו ויכלו באפס תקוה לשון קו וחבל : הורדתנו · בא התי״ו בצרי מקו׳ חירק כי יבאו זה במקו׳ זה כמו יפעיל ויפעל :

הוא אלהים ד׳ וס׳ ונשמע וימס לבבינו · וי׳ אלהים אמת · דעו כי יי׳ הוא אלהים · ויאמר יי׳ אלהי אבותינו :
והחייתם ג׳ חסרי׳ יו״ד בליש׳ חיות וס׳ ויאמרו החיתנו נמצא חן · והחיהם את אבי ואת אמי · לו החיתם אתם ·
ונמסר גם בסדר ויגש : אחיותי ה׳ חס׳ יו״ד בליש׳ בקריאה וסימ׳ והחיתם את אבי ואת אמי · בצוקתך אחותך ·

וְהִיא עָלְתָה עֲלֵיהֶם עַל־הַגָּג׃ וַתֹּאמֶר אֶל־הָאֲנָשִׁים יָדַעְתִּי כִּי־נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ וְכִי־נָפְלָה אֵימַתְכֶם עָלֵינוּ וְכִי נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם׃ כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת־מֵי יַם־סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחֹן וּלְעוֹג אֲשֶׁר הֶחֱרַמְתֶּם אוֹתָם׃ וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא־קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת׃ וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ־נָא לִי בַּיהוָה כִּי־עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חָסֶד וַעֲשִׂיתֶם גַּם־אַתֶּם עִם־בֵּית אָבִי חֶסֶד וּנְתַתֶּם לִי אוֹת אֱמֶת׃ וְהַחֲיִתֶם אֶת־אָבִי וְאֶת־אִמִּי וְאֶת־אַחַי וְאֶת־אַחְוֹתַי וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת־נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת׃ וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ תַחְתֵּיכֶם לָמוּת אִם לֹא תַגִּידוּ אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיָה בְּתֵת־יְהוָה לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד וֶאֱמֶת׃ וַתּוֹרִדֵם בַּחֶבֶל בְּעַד הַחַלּוֹן כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה וּבַחוֹמָה הִיא יוֹשָׁבֶת׃ וַתֹּאמֶר לָהֶם הָהָרָה לֵּכוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם הָרֹדְפִים וְנַחְבֵּתֶם שָׁמָּה שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד שׁוֹב הָרֹדְפִים וְאַחַר תֵּלְכוּ לְדַרְכְּכֶם׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים נְקִיִּם אֲנַחְנוּ מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָאִים בָּאָרֶץ אֶת־תִּקְוַת חוּט הַשָּׁנִי הַזֶּה תִּקְשְׁרִי בַּחַלּוֹן אֲשֶׁר הוֹרַדְתֵּנוּ בוֹ וְאֶת־אָבִיךְ וְאֶת־אִמֵּךְ וְאֶת־אַחַיִךְ וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיךְ תַּאַסְפִי אֵלַיִךְ הַבָּיְתָה׃

וְהִיא סְלִיקַת לְוָתְהוֹן לְאִיגָּרָא׃ וַאֲמַרַת לְגֻבְרַיָּא יְדַעְנָא אֲרֵי יְהַב יְיָ לְכוֹן יָת אַרְעָא וַאֲרֵי נְפַלַת אֵימַתְכוֹן עֲלָנָא וַאֲרֵי אִתְבָּרוּ כָּל יָתְבֵי אַרְעָא מִן קֳדָמֵיכוֹן׃ אֲרֵי שְׁמַעְנָא יָת דְּיַבֵּישׁ יְיָ יָת מֵי יַמָּא דְסוּף מִן קֳדָמֵיכוֹן בְּמִפַּקְכוֹן מִמִּצְרָיִם וְדִי עֲבַדְתּוּן לִתְרֵין מַלְכֵי אֱמוֹרָאָה דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא לְסִיחוֹן וּלְעוֹג דִּי גַמַּרְתּוּן יָתְהוֹן׃ וּשְׁמַעְנָא וְאִתְמְסִי לִבָּנָא וְלָא אִשְׁתְּאָרַת עוֹד רוּחַ בֶּאֱנָשׁ מִן קֳדָמֵיכוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּשְׁמַיָּא מִלְעֵילָא וְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא מִלְּרַע׃ וּכְעַן קַיִּימוּ כְעַן לִי בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֲרֵי עֲבָדִית עִמְּכוֹן טֵיבוּ וְתַעְבְּדוּן אַף אַתּוּן עִם בֵּית אַבָּא טֵיבוּ וְתִתְּנוּן לִי אָת דִּקְשׁוֹט׃ וּתְיַחוּן יָת אַבָּא וְיָת אִמָּא וְיָת אַחַי וְיָת אַחְתַי וְיָת כָּל דִּילְהוֹן וּתְשֵׁיזְבוּן יָת נַפְשָׁתָנָא מִמּוֹתָא׃ וַאֲמַרוּ לַהּ גֻּבְרַיָּא נַפְשָׁנָא מְסִירָן חֲלַף נַפְשָׁתֵיכוֹן לִמְמָת אִם לָא תְחַוּוּן יָת פִּתְגָּמָנָא דֵין וִיהֵי כַּד יִתֵּן יְיָ לָנָא יָת אַרְעָא וְנַעְבֵּיד עִמָּךְ טֵיבוּ וּקְשׁוֹט׃ וְשַׁלְשַׁלְתִּנּוּן בְּאַטּוּנָא מִן חַרְכָּא אֲרֵי בֵיתַהּ בְּכוֹתַל שׁוּרָא וּבְשׁוּרָא הִיא יָתְבָא׃ וַאֲמַרַת לְהוֹן לְטוּרָא אֱזִילוּ דִּילְמָא יִעְרְעוּן בְּכוֹן רָדְפַיָּא וְתִיטַּמְרוּן תַּמָּן תְּלָתָא יוֹמִין עַד דִּיתוּבוּן רָדְפַיָּא וּבָתַר כֵּן תְּהָכוּן לְאוֹרְחֲכוֹן׃ וַאֲמַרוּ לַהּ גֻּבְרַיָּא זַכָּאִין אֲנַחְנָא מִמּוֹמָתִיךְ הָדָא דְּקַיֵּימְתְּ עֲלָנָא׃ הָא אֲנַחְנָא עָלִין בְּאַרְעָא יָת תּוֹרָא דְחוּט זְהוֹרִיתָא הָדֵין תִּקְטְרִי בְּחַרְכָּא דְּשַׁלְשַׁלְתָּנָא בֵיהּ וְיָת אֲבוּךְ וְיָת אִמֵּךְ וְיָת אַחַיִךְ וְיָת כָּל בֵּית אֲבוּךְ תְּכַנְשִׁין לְוָתִיךְ לְבֵיתָא׃

ואחותיהם צרויה ואביגיל · וקראו לשלשת אחיותיהם · ויבאו אליו כל אחיו וכל אחיותיו : הורדה ז״ג וס׳ נכסר בסדר דברים ובספר שופטי׳ סוף ס׳ א : שמחו בספרא וס׳ ושמה רחב וישכבו שמה · ונחבתם שמה שלשת ימים · אל תיגע שמה את כל העם · ויעלו מן העם שמה · לנוס שמה רוצח אשר · וחברו לנוס שמה אל עיר :

דמו בראשו. הוא נתחייב בדמו שלא שמר עצמו: ותשלחם. בדבור כלומר אמרה להם לכו לשלום: ותקשר. לא קשרה אותו עתה אחר שיצאו אלא ספר הכתוב כי כן עשתה כמו שצוו אותה שקשרה התקוה בחלון בעת כבוש העיר: וישובו. שבו אל הדרך כי כבר היו נחבאים בהר מפני הרודפים ובסוף ג׳ ימים יצאו מן המחבוא ושבו להם אל הדרך ללכת לדרכ׳: ויאמרו אל יהושע כי נתן יי׳. זהו סוף דבריה׳ מה שספרו לו כי מלת כי הוא טעם אל הקודם: מקצה שלשת ימים. הנה ראינו בתורה כי בשנת הארבעים בחדש שבט הוכיח משה רבינו ע״ה את ישראל ובו בחדש מת או בתחלת אדר שהרי בניסן עברו ישר׳ את הירדן עם יהושע וכבר מת משה ועברו ימי אבלו טרם נסעם משטים. ואמרו ר״זל כי בשבעה באדר מת משה וראו זה מן הפסוקים אחר הקבלה כיצד חשוב אחרי ז׳ ימים באדר שלשים יום ימי אבל משה תמצא שכשלמו השלשים יום בשבעה בניסן ושלשה ימים שהזהירם טרם עברם את הירדן להכין צידה כמצא סוף אותן שלש׳ ימים הוא עשרה בניסן ובו ביום עלו מן הירדן כמו שכתוב והעם עלו מן הירדן בעשו׳ לחדש הראשון ולא נוכל לומר כי לא שלמו ימי האבל עד עבר׳ את הירדן שהרי בעודם בשטים בערבות מואב שלמו ימי האבל כמו שכתוב בערבות מואב שלשים יום אבל לולי הקבלה יוכל לומר האומ׳ כי בשבט מת משה או באדר קודם שבעה בו וכן מצינו בדברי ר״זל כיון מהם שאמרו בז׳ בשבט מת משה אף על פי שסוגית התלמוד היא כי בשבעה באדר מת משה וכר׳ כי הקבלה נכונה כן היא כי לא יתכן לפרש שהיו שם ימים בטלי׳ אחרי מות משה אלא היו ימי אבלו ואחר עבור ימי אבלו צוה הקב״ה את יהושע לעבור את הירדן והנה יהיה פי׳ ויהי אחרי מות משה אחר עבור ימי אבלו והוא שלשים יום כי אין רוח הקדש שורה על אבל ועל עצב כמו שאמר אלישע ועתה קחו לי מנגן וגו׳ ואמר ביעקב אבינו ותחי רוח יעקב ותרגם אונקלוס ושרת רוח נבואה על יעקב אבוהון כי כל ימי התאבלו על יוסף לא שרתה עליו רוח ה הקדש והנה ביום שלשים שהוא ז׳ בניסן אמר הקב״ה ליהושע קום עבור ובו ביום צוה יהושע לעבור בקרב המחנה ולומר הכינו לכם צידה כי בעוד שלשת ימים אתם עוברי׳ את הירדן והוא עשר׳ בניסן שעברו את הירדן כמו שכתוב ויהיה פי׳ מקצה שלשת ימים ביום שעברו שהוא סוף ג׳ ימים למה שצוה הכינו לכם צידה אבל המרגלי׳ שלחם יהושע תוך ימי אבל ושבו אל יהושע במשנה בניסן והשכים יהושע בבקר ונסעו מהשטי׳ בתשע׳ בניסן וילינו שם על שפת הירדן ובו ביום אמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר ר״ל בעשרה בניסן יעשה יי׳ בקרב׳ נפלאו׳: תוספת כתב הרב רבי יהודה ז״ל בענין צדקתך שאומרין בשבת במנחה יש אומרי׳ לכך אנו אומרים שלשה פסוקים של צדוק הדין לפי שנפטר משה רבי׳ עליו השלום במנחה בשבת ואינו כך ויש להוכיח מפרקא קמא דקדושין מכח חשבון ע׳ אבלו של משה שהיו שלשים יום ובעשור לחדש אחר כי כשעו ללכת על יריחו ויריחו נלכדה בשבת וכאשר כשלך החשבון למפרע נמצא שלא מת בשב׳ ויצוו את העם לאמ׳ כראותכ׳ וגו׳. ואתם תסעו ממקומכם וגו׳ והלכת׳ אחריו אמרו ר״זל ת״ר כיצד עברו ישראל את הירדן בכל יום ויום היה ארון נוסע אחר שני דגלים ואותו היום נסע תחלה שנ׳ הנה ארון הברית ארון כל הארץ עובר לפניכם בירדן ופר״שי ז״ל כשתנה המסע הזה משאר המסעות שכל זמן שמשה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה להם הדרך שנאמ׳ ההולך לפניכ׳ בדרך לתור לכם מקום וגו׳. ובענן יומם והארון אחר שני דגלים שנאמר ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות וגו׳ ועכשו הארון נוסע תחלה שנאמר הנה ארון הברית וגו׳ עובר לפניכם בירדן כלומר מקדים לפניכם ליכנס בתוך הירדן ומה שאמר ויסעו מהר יי׳ דרך שלשת ימים וארון ברית יי׳ נוסע לפניהם. ארונו של משה היה שהיו בו שברי לוחות ולשון עובר תלשון ויעבור את הכושי ליסנה דאקדומי הוא ע״כ: והכהנים הלוים. עד עתה הלוים היו נושאים הארון ועתה נשאוהו הכהני׳ להקדימו יותר מפני הנס שנעשה לפניו עתה ואמרו ר״זל בשלשה מקומות נשאו הכהנים את הארון כשעברו את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו וזה היה כשהיה דוד בורח מפני אבשלום שנ׳ וישב צדוק ואביתר הכהן את ארון האלהים ירושלם וכל זה להגדלת קדושתו ועוד מצינו במקו׳ אחר בבנין הבית שהעלוהו הכהנים מעיר דוד והביאוהו לבית קדשי הקדשים ואפשר כי לפני שניתנוהו במקומו היה שם לעולם לא מנו אלא שלש מקומות ובכלל שהחזירוהו למקומו הוא ועד עתה היה הארון נוסע אחר שני דגלים ועתה נסע תחלה: ובינו. ובינו כתיב ובינין קרי והכל אחד כי ימצא בלשון יחיד ובלשון רבים ויש בו דרש כי שני ארונות היו של יוסף ושל שכינ׳ והיו מהלכין יחד: כאלפים

דמו בראשו. עון הריגתנו על ראשו תהא כי הוא יגרום מיתתו: דמו בראשנו. עון הריגתו תהא בראשנו: ויעברו. את הירדן: והלכתם אחריו. כשתנה מסע מכל המסעות שכל זמן שמשה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה להם הדרך. והארון נוסע אחר שני דגלים עכשיו הארון נוסע תחלה: והכהנים הלוים. לפי שיצאו כלם מלוי אבי עמרם נקראו לוים כמו שפיר׳ רבותינו בבראשי׳ רבה במ״ה מקומות נקראו כהנים לוים וזהו טעמו של דבר מר׳: אך רחוק יהיה. כבודו של מקום הוא: ובינו. כמו ובינו ודומה לו ישמח ישראל בעושיו. ד״א שתי ארונות היו של שכינה ושל יוסף מהלכין יחד: כאלפים

והיה ג׳ בטעם פזר בקריאה וסימ׳ והיה אם לא יאמינו גם לשני האתות האלה. והיה בהניח יי׳ אלהיך לך׳ והיה בשמעו את דברי האלה. והיה כל אשר יצא מדלתי ביתך. והיה כנוח כפות רגלי הכהנים. ונקרבתם בבקר לשבטיכם. ויאמר יי׳ אל גדעון עוד. ואני הצע״ר הבאסף נראה לי שזה אינו מן הכנין כי הוא בזקף כי

ל׳ בטע׳ פזרין והיה כל אשר יצא מדלתי ביתך
יו׳ יר׳ ג׳ חס׳ כליש החוצה דמו בראשו ואנחנו נקים
וכל אשר יהיה אתך בבית דמו
ב׳ וחכליס בראשנו אם יד תהיה בו: ואם
ג׳ חס׳ וכענין תגידי את דברנו זה והיינו נקים
ג׳ וחס׳ יג׳ משבעתך אשר השבעתנו: ותאמר
ב׳ כדבריכם כן הוא ותשלחם וילכו
ותקשר את תקות השני בחלון:
יג׳ וילכו ויבאו ההרה וישבו שם
שלשת ימים עד שבו הרדפים
ויבקשו הרדפים בכל הדרך ולא
ר׳ מצאו: וישבו שני האנשים וירדו
ל׳ מההר ויעברו ויבאו אל יהושע בן
ל׳ נון ויספרו לו את כל המצאות אותם
: ויאמרו אל יהושע כי נתן יהוה
ירדכתי׳ ד׳ וחס׳ ח׳ בידנו את כל הארץ וגם נמגו כל
ישבי הארץ מפנינו:
ג וישכם יהושע בבקר ויסעו
ל׳ מהשטים ויבאו עד הירדן הוא
ג׳ ל׳ וחס׳ וכל בני ישראל וילנו שם טרם
ה׳ דכתי׳ יעברו: ויהי מקצה שלשת ימים
ויעברו השטרים בקרב המחנה:
ר׳ ל׳ חס׳ ויצוו את העם לאמר כראתכם
את ארון ברית יהוה אלהיכם
ג׳ והכהנים הלוים נשאים אתו ואתם
ל׳ תסעו ממקומכם והלכתם א
כ״ו ב׳ כתי׳ כן ק׳ אחריו: אך רחוק יהיה ביניכם ובינו

ויהי כל דיפוק בר מדשי ביתיך לברא חובת קטוליה ברישיה ואנחנא זכאין וכל די יהי עמך בביתא חובת קטוליה ברישנא אם יד אנש תהי ביה: ואם תחוין ית פתגמנא דין ונהי זכאין ממומתיך דקיימת עלנא: ואמרת כפתגמיכון כן הוא ושלחתנון ואזלו וקטרת ית תורא דזהוריתא בחרכא: ואזלו ועלו לטורא ויתיבו תמן תלתא יומין עד דתבו רדפיא ובעו רדפיא בכל אורחא ולא אשכחו: ותבו תרין גברין ונחיתו מן טורא ועברו ואתו לות יהושע בר נון ואשתעיאו ליה ית כל דערעא יתהון: ואמרו ליהושע ארי מסר יי׳ בידנא ית כל ארעא ואף איתברו כל יתבי ארעא מן קדמנא: ואקדים יהושע בצפרא ונטלו משיטין ואתו עד ירדנא הוא וכל בני ישראל ובתו תמן קדם די יעברון: והות מסוף תלתא יומין ועברו סרכיא בגו משריתא: ופקידו ית עמא למימר במחזיכון ית ארון קיימא דיי׳ אלהכון וכהניא ולואי נטלין יתיה ואתון תטלון מאתרכון ותהכון בתרוהי: ברם רחיק יהי ביניכון וביניה

רלב״ג

ואם תגידי את דברינו זה. באופן שימלטו שאר יושבי העיר בזה הבית כשתודיעי להם שכבר נשבענו להחיות הנמצאים בו לא ת תקשרנו משבועתינו ל להחיותם. והנה שבו שני האנשים ביום הג׳ לשלוחם שהוא היום השני מהשלשה ימים שזכר יהושע במה ש שאמר בעוד שלשת י ימים אתם עוברים את הירדן והנה ביום השלישי מאלו השלשה ימים השכים יהושע בבקר להזדרז על זאת המלאכה כי המלאכה ליי׳ ובאו עד הירדן הו׳ וכל ישר׳ ולנו שם טרם יעברו את הירדן והנה לא עברו את הירדן בלילה ההוא אחר ל עבור השלשה ימים שזכר יהושע לסבות הא׳ כי השם׳ רצה שיתפרסם זה המופת לישראל כדי שתהיה אמונת׳ בו ית׳ וביהושע כביאו יותר חזקה ולזה חויב להמתין עבור ה הירדן עד בקר יום הד׳ והשני הוא שהשי׳ רצה שיהיה המופת הזה כלי להפיל אימה ופחד על כל מלכי האמורי והכנעני ולזה היה ראוי שיהיה בעת שיראו האנשים זה המופת וזה ביום. והשלישי הוא שרצה הש״י שיתקדשו העם כדי שיהיו ראויים יותר אל שיעשה זה המופת בעבורם עם שזה הביאם לדקדק יותר בענין אלו הנפלאות כי זה ממה שיעירם להשיג מה שהיה בהם מהפלא והזרות ולזה הוכרח לומר שלנו שם טרם יעברו כי יחשב לפי שיעד יהושע להם שכאשר ישלמו ג׳ ימים יעברו את הירדן ויבא זה לחשב שיעברו

לא נמנה אלא ג׳ במסורת בטעם פזר ואח״כ ברוב ספרים ישנים בדקתי ג״ב והוא כפזר ויש גמגום ובפס׳ אחרת לא נמנה זה מן מנין הפזרים. והיה כאשר יחלם ורעב׳. והיה כי תרבו ופריתם. והיה אם למוד ילמדו. ויאמר אלהם ירמיהו. וחמשה ועשרים אלף. והיה כאשר הייתם קללה בגוים יחד וליהונתן בן שאול: שני האנשים ד׳ דשכיבי בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר שפטים: נמגו ד׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר בסדר בשלח: וכל בני ו׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא:

רשי

כאלפים אמה. שתהיו יכולין לילך ולהתפלל בשבת לפניו כך מפרש במדרש תנחומ' לפי שידע שיהיו לפני יריחו כרים בשב': למען אשר תדעו. מוסב על והלכתם אחריו כי לא עברת' בדרך ולא הלכת' לעניין תשע עד הנה: ויאמר יהושע. ביום הג' ויום שלשים של אבל היה ראשון לשלשת הימים: התקדשו. הזדמנו: כי מחר. כעברכם את הירדן וגו': נפלאות. ת"י פרישן: ויאמר יהושע אל הכהנים. ביום המחר: שאו את ארון הברית. עד עכשיו נשאו לויים והיום כהנים: כבאכם עד קצה הירדן. כשתכנסו לפנים משפתו: בירדן תעמודו. עד אשר יעברו כל העם לעבר השני: גשו הנה. כנס את כולם בין שני בדי ארון וזה אחד מן המקומות שמחזיק המועט את המרובה: בזאת תדעון. במה שאתם רואין שכלכם מצומצמין כאן: הברי' ארון כל הארץ. ברית של הקב"ה שהוא ארון כל הארץ ואל תתמה על הה"א של הברית שהרבה מקראות מדברים כך כמו המסגרו' המכונו' העמק הפגרים: עובר לפניכם. מקדים לפניכם ליכנס לתוך הירדן: קחו לכם שני עשר איש. הכינו אותם להיות נכונים למה שאצוה אתכם כשתעבור את הירדן: המים היורדי' מלמעלה למט' כדרך כל הנהרות המושכים: ויעמדו

רדק

כאלפים אמה במדה. הכ"ף כ"ף השיעור כמו כ"ף כשש מאות איש כעשרים איש כאיפה שעורים ויתכן שהוא כ"ף האמתות לפי שאמר במדה וכמו זה הכ"ף כ"ף הדמיון כהיו' תמצאון אותו השבע' לי כיום ורוחב המים היה אז שני' עשר מיל כנגד מחנה ישראל כמו שפירשו רז"ל ואמר להם יהושע שמשעה שיכנסו לירדן יתרחקו מן הארון אלפים אמה והטעם שכוס שילכו רחוקים מן הארון הכתוב אומר הטעם למען תדעו את הדרך ויש בזה דרש כי מה שכוה להם רחוק יהיה ביניכם ובינו כאלפים אמה במדה על חנותם לפני יריחו צוה להם ואמר להם יהושע עתידין אתם לעשות שם ביריחו את השבת לא תרחיקו מן הארון יותר מאלפי' אמה לכל רוח ולמה כדי שיהיו רשאין לבא להתפלל לפני הארון בשבת ומ"ש במדה בפתח הבי"ת שמור על הידיע' ר"ל במדה הידוע' אצלם במלאכה המשכן: תדעו את הדרך כדי שלא תכנסו ב בערבוביא ותראו מרחוק הארון ותלכו דרך ישרה כלכם אחרי הארון: כי לא עברתם בדרך: בדרך הזה כלו' שיבקעו לפניכם המים: התקדשו. תהיו מזומנים לעבור והכינו כליכ' וכל דבריכ': מחר בעברכם את הירדן: יעשה יי' בקרבכם נפלאו' והנפלאות בקיעת מי הירדן ועמוד המים נד אחד והיאך ידע יהושע זה ועדיין לא אמר לו השם ית' היום הזה אחל גדלך עד למחר ביום עבר' אלא כשאמ' לו ביום שלשים של אבל משה קום עבור אמר לו כי עד שלשה ימים תעברו את הירדן ואמר לו הנפלאו' שיעשה עמהם בעברם וזהו שאמר להם יהושע כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים ואף על פי שלא זכר זה הכתוב כשאמר לו קום עבור את הירדן היה מלא על כל גדותיו אז הבין יהושע כי לא יתכן ש עברם את הירדן אלא בנפלאות שיעשה עמהם. ויאמר יהושע אל הכהנים. ביום שעברו והוא בעשו' לחדש. כי כאשר הייתי עם משה כי כמו שבקעתי הים לפני משה כן אבקע הירדן לפניך ובזה ידעו כי כאשר הייתי עם מ משה כן אהיה עמך: עד קצה מי הירד'. עד קצה העב' השני שיצאו ממנו ושם עמדו נושאי הארון עד שעברו כל העם ומהמקום ההוא שביבות מצב רגלי הכהני' לקחו שתים עשרה אבנים ש והעבירום עמם ושתים עשרה אבנים אחרות הקים יהושע במקום מצב רגלי הכהנים וכל זה קודם שעברו נושאי הארון מתוך הירדן: גשו הנה. הקריבם והקהילם לפני הארון במקום שהיה שם יהושע והשמיעם את דברי יי': בזאת תדעון. טעמו לפניו שהארו' יעבור לפניה' ויכרתו מי הירדן ובאות הגדול הזה ידעון כי האל ית' בקרבם ויוריש הגוים מלפניה' ובדרש כי טעמו לת"ם גשו הנה הכניס' כלם בין שני בדי הארון וזה א' מן המקומו' שהחזיק המעט את המרובה: ואמ' להם בזאת תדעון בזאת הפליאה שאתם רואים שכולכם מצומצמין בין בדי הארון וזה הדרש רחוק כי אילו היה זה הפלא היה נזכר בכתוב: הנה ארון הברית ארון כל הארץ. חסר וארון שזכר עומד במקום שנים ופירושו ארון ארון כל הארץ או חסר ברית שהרי זכר הברית ופירוש ברית ארון כל הארץ ויש מי שפירש כי על הארון הוא אומר ארון כל הארץ לפי ששכן שם הכבוד וכן נקרא שם כי שם יי' צבאות עליו וכן קראו שם הארון יי' כשהיו אומרין בנוסעו קומה יי' ומובה יי' בנוחו וכן אמר עלה אלהים בתרועה אמר על הארון ואמר ארון כל הארץ כי על ידי הארון הראה האל ית"ש שהוא ארון כל הארץ והפך הטבעים כרצונו כי המים טבען להיות נגרים ועמדו נד אחד: ועתה קחו לכם. ולא אמר להם מה יעשו אלא הכין אותם טרם שיעברו ואחר שעברו העם אמר להם שירימו איש אבנו: ויעמדו

התקדשו ג' קמצין וסימ' ויאמר יהושע אל העם התקדשו׳ כי כל הכהנים הנמצאים׳ כי רבת בקהל אשור לי התקדשו: אחל ג' ב' קמץ וא' פתח וסימ' נמסר בסדר דברים: ידעון ד' וסימ' ויאמר יי' אל יהושע היום הזה אחל׳ כל תפלה כל תחנה דמלכים ודבהריה׳ שפתי צדיק ידעון רצון: ואתה תצוה ב' ראשי פסו'

ג' רפס כאלפים אמה במדה אל־תקרבו
אליו למען אשר־תדעו את־הדרך
אשר תלכו־בה כי לא עברתם בדרך
מתמול שלשום:
ג' ויאמר יהושע אל־העם התקדשו כי
מחר יעשה יהוה בקרבכם נפלאות:
ויאמר יהושע אל־הכהנים לאמר
ב' שאו את־ארון הברית ועברו לפני
העם וישאו את־ארון הברית וילכו
לפני העם:
ויאמר יהוה אל־יהושע היום הזה
ג' ב' קמץ וא' פתח׳ קלט אחל גדלך בעיני כל־ישראל אשר
ידעון כי כאשר הייתי עם־משה
ב' ר"פ את בני ישראל׳ אהיה עמך: ואתה תצוה את־הכהנים
ג' חס' נשאי ארון־הברית לאמר כבאכם
עד־קצה מי הירדן בירדן תעמדו:
ג' ויאמר יהושע אל־בני ישראל גשו
ד' רפס' הנה ושמעו את־דברי יהוה אלהיכם:
ד' ויאמר יהושע בזאת תדעון כי אל
ב' לא הוריש חי בקרבכם והורש יוריש מפניכם
שתוכ' נחס סימן את־הכנעני ואת־החתי ואת־החוי
ואת־הפרזי ואת־הגרגשי והאמרי
והיבוסי: הנה ארון הברית ארון
כל־הארץ עבר לפניכם בירדן:
ו' רפס' ועתה קחו לכם שני עשר איש
משבטי ישראל איש־אחד איש־
יב בטעם כזר׳ ב' עליהם אחד לשבט: והיה כנוח כפות
רגלי הכהנים נשאי ארון יהוה
ה' ארון כל־הארץ במי הירדן מי הירדן
ב' יכרתון המים הירדים מלמעלה

כתרין אלפין אמין במשחתא לא
תקרבון לותיה בדיל דתידעון
ית אורחא די תהכון בה ארי לא
עברתון באורחא מאיתמלי ו
ומדקמוהי: ואמר
יהושע לעמא אזדמנו ארי מחר
יעביד יי ביניכון פרישן: ואמר
יהושע לכהניא למימר טולו ית
ארון קיימא ועברו קדם עמא
ונטלו ית ארונא דקיימא ואזלו
קדם עמא:
ואמר יי ליהושע יומא הדין אשרי
לרביותך בעיני כל ישראל דידעון
ארי כמא דהורת מימרי בסעדיה
דמשה כן יהי מימרי בסעדך:
ואת תפקיד ית כהניא נטלי ארונא
דקיימא למימר כמימטיכון עד
קצת מי ירדנא בירדנא תקומון:
ואמר יהושע לבני ישראל אתקריבו
הלכא ושמעו ית פתגמיא דיי א
אלהכון: ואמר יהושע בדא תדעון
ארי אלהא קיים אתרעי לאשראה
שכינתיה ביניכון ותרכא יתריך מן
קדמיכון ית כנענאי וית חיתאי
וית חיואי וית פריזאי וית גרגשאי
ואמוראי ויבוסאי: הא ארון קיימא
דריבון כל ארעא עבר קדמיכון
בירדנא: וכען דברו לכון תרי עסר
גברין משבטיא דישראל גברא חד
גברא חד לשבטא: ויהי כמנח פרסות
ריגלי כהניא נטלי ארונא דריבון
כל ארעא במי ירדנא מי ירדנא
יפסקון מיא דנחתין מלעילא

את בני ישראל׳ את הכהנים נשאי: גשו ג' וחס' וסימ' ואמר יהושע אל בני ישראל גשו׳ ויאמר שאול גשו׳ ויען יחזקיהו ויאמר:

רלבג

את הירדן בתחלת ה הלילה שאחריה' ומפני זה הוכרח לבאר שלא עברו את הירדן כי אם ביום כדי שיתבא' יותר לדורו' הבא' אמתת זה הספור ולזאת הסבה בעיכ' צוה יהושע לשני' העם' איש שירימו להם אבן אחת לאיש על ש שכמו למען יהיו האבני' האלה לזכרון לבני ישר' על דבר זה המופת׳ והנה צוו השוטרי' את העם במצות יהושע שילכו אחר ארון ברית יי' שישאוהו הכהנים הלוים והנה הוצרכו לזאת הצואה כי בימי משה היה מנותם ונסעם על פי יי' מצד תנועת עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לנחותם הדרך ואולם עתה לא תהיה הליכתם בדרך בזה האופן אבל יהיו המנהיגים עתה הכהנים הלוים נושאי ארון ברית יי' על פי הנבוא' וכדי שיראו כלם היה ראוי שירחקו ממנו ולזה צוו אותם שירחקו ממנו אלפים אמה: והנה זכר אחר זה שכבר צוה יהושע אל העם שיתקדשו בעבור אלו הנפלאות שיעשה בקרבם אחר הלילה ההוא ולכהנים צוה שישאו ארון הברית ויעברו לפני העם ׳ וזכר שכבר אמר השם ית' ליהושע כי יחל לגדל אותו בעיני כל ישראל עד שהתבאר להם כי כאשר היה עם משה כן יהיה עמו וזה אמנם יהיה בזה האופן שהיתירו הש"י איך יעשה זה המופת: והוא שכבר הודיע להם יהושע זה המופת טרם בואו וייעד להם זמן והוא שכאשר ינוחו כפות רגלי הכהנים נושאי הארון במי הירדן ברגע ההוא יכרתון מי הירדן וזה אמנם יהיה בשיכרתון המים היורדים מלמעלה ויעמדו נד אחד ולא ירדו ולזה היה מחוייב שישוב מה שאחר המקום ההוא מהירדן תרבה כי המים אשר בו ירדו ולא יגר להם דבר מן המים היורדי' מלמעלה ולזה צוה שיעמדו רגלי הכהני' בירדן עד עבור כל העם והודיע שתכף שיסירו הכהני' רגליה' משם ישובו מי הירדן למקומן ולפי

ויעמדו נד אחד · פי׳ שלא יתפשטו הנה והנה בהכרתם ולא ישטפו אותם המקומות אבל יעמדו נד אחד כמו שירדו המים כן יעמדו אלה על אלה ולא יתפשטו ולא יצאו מגדות הירדן: הארון הברית. הבי׳ חסר ופי׳ הארון ארון הברית: על כל גדותיו · על כל שפתיו מפה ומפה כל ימי קציר כלומר אף על פי שהיו ימי קציר היה מלא על כל גדותיו ובניסן עברו

ויעמדו נד אחד · כשירדו המים עד מקום שנכרתו שם ואינם יורדים משם ולמטה אלא הם מתקבצים ונגדשין ועולין למעלה כיפין על גבי כיפין: נד · כמו כונס כנד נד קציר לשון גובה וכן חברים מכחס: גדותיו · לשון שפה גבוהה: כל ימי קציר · בימי ניסן ימי קציר הם: רחוק מאד · ממקום שעמדו שם נפסקו:

וכבוא ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא והוא דין וסימ׳ נמסר בסדר תצא: והורדים על ים כל לשון ירידה אל כ״מ י״ד על וסימ׳ במסר׳ רבת: לעבור ד׳ מלאים בקריאה וסימ׳ עד אשר תמו כל הגוי · ותנינא כל הגוי · ויהי כאשר תם כל העם לעבור · לעבור כך בליעל: שבטי בני ישראל ג׳ דסמ׳ כי בקריאה וסימ והיו לאחד מבני שבט

בעבור לחדש שהם ימי קציר או פירושו כי כן מנהגו להיות מלא ימי הקציר ואמר והירדן היה מלא כמשפטו להיות מלא כל ימי קציר כי בהחל ימי החום יתפשר השלג אשר בהרי׳ וימלאו הנהרות וכן בדברי הימים כשעברו בני גד לדוד לעזרו הם אשר עברו את הירדן בחדש הראשון והוא מלא על כל גדותיו: הרחק מאד מאדם העיר · העיר הקרובה שם במקום שעברו היה שמה אדם ומה שאמר הרחק מאד להודיע כי לא נתפשטו המי׳ היורדים אלא קמו זה על זה נד אחד רחוקים מן העיר כמו שהיו מתחילה: והיורדים · פי׳ והמים היורדים אשר מתחת מקום הכריתה ירדו אל הים כמנהג הנחלים וקודם שעברו תמו אותם המים התחתונים כי הלכו כולם לים והעם עברו ביבשה בריוח כי לא היו מים שם למעלה מהם שקמו נד אחד ומה שכתיב באדם וקרי מאדם הכתוב אומר כי לולי שקמו המים נד אחד והיו מתפשטין היו נכנסים באדם העיר ושוטפין העיר אף על פי שהיתה רחוקה כל כך היו המים רבים אבל עתה שקמו נד אחד רחקו מאד׳ העיר מאד כמו שהיה הירדן רחוק מהעיר: בתוך הירדן הכן · מקור ר״ל מוכנים ומתוקנים כתרגומו מתקנין וכן ממצב רגלי הכהנים הכין ממקום שיהיו מוכנים ומתוקנים בו: ויאמר יי׳ אל יהושע · וכבר אמר קודם ויאמר יהושע אל בני ישראל גשו הנה וכן ויקרא יהושע דבק עם ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן לאמר שיאמר יהושע לבני ישראל קחו לכם וכוו אותם: עברו לפני ארון יי׳ · נראה כי יהושע עבר באחרונה את הירדן והעבי׳ כל העם לפניו כדי שיהיו בטוחי׳ יותר כשנשאר אחריהם שהמים יעמדו נד אחד עד שיעבור הוא וכיון שעברו כלם קרא לאותם שנים עשר איש שהכין שהיו עמו ואמר להם שיעברו לפני הארון שהיה בתוך הירדן כי העבר האח׳ אשר יצאו מתכו ואמ׳ להם שירימו איש אבנו על שכמו ויעבירום עמם:

בעברו

ויקומון רוקבא חד: והוה כד נטלו עמא מקרויהון למעבר ית ירדנא וכהניא נטלי ארונא דקיימא קדם עמא: וכמיתי נטלי ארונא עד ירדנא ורגלי כהניא נטלי ארונא טבילא בקצת מיא וירדנא מלי על כל כפוהי כל יומי חצדא: וקמו מיא דנחתין מלעילא קמו רוקבא חד רחיקין לחדא מאדם קרתא דבסטר צרתן ודנחתין לימא דמישרא לימא דמילחא שלימו פסקו ועמא עברו לקביל יריחו: וקמו כהניא נטלי ארון קיימא דיי ביבשתא בגו ירדנא מתקניא וכל ישראל עברין ביבשתא עד דשלימו כל עמא למעבר ית ירדנא: והוה כד שלימו כל עמא למיעבר ית ירדנא
ואמר יי ליהושע למימר: דברו לכון מן עמא תרי עשר גברין גברא חד גברא חד משיבטא: ופקידו יתהון למימר טולו לכון מיכא מגו ירדנא מאתר מקם רגלי כהניא מתקניא תרתי עסרי אבניא ותעברינון יתהון עמכון ותחתון יתהון בבית מבתא דתביתון ביה בליליא:
וקרא יהושע לתרי עשר גברא דאתקין מבני ישראל גברא חד גברא חד משיבטא: ואמר להון יהושע עברו קדם ארונא דיי אלהכון לגו ירדנא ואריםו לכון גבר אבנא חדא על כתפיה למיניין שבטיא דבני ישראל: בדיל דתהי דא את ביניכון ארי ישאלון בניכון מחר למימר מה אבניא האילין לכון: ותימרון להון די פסקו מי ירדנא מן קדם ארון קיימא דיי

ויעמדו נד אחד: ויהי בנסע העם מאהליהם לעבר את הירדן והכהנים נשאי הארון הברית לפני העם: וכבוא נשאי הארון עד הירדן ורגלי הכהנים נשאי הארון נטבלו בקצה המים והירדן מלא על כל גדותיו כל ימי קציר: ויעמדו המים הירדים מלמעלה קמו נד אחד הרחק מאד באדם העיר אשר מצד צרתן והירדים על ים הערבה ים המלח תמו נכרתו והעם עברו נגד יריחו: ויעמדו הכהנים נשאי הארון ברית יהוה בחרבה בתוך הירדן הכן וכל ישראל עברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן

ד ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן ויאמר יהוה אל יהושע לאמר: קחו לכם מן העם שנים עשר אנשים איש אחד איש אחד משבט: וצוו אותם לאמר שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים הכין שתים עשרה אבנים והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון אשר תלינו בו הלילה: ויקרא יהושע אל שנים העשר איש אשר הכין מבני ישראל איש אחד איש אחד משבט: ויאמר להם יהושע עברו לפני ארון יהוה אלהיכם אל תוך הירדן והרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי בני ישראל: למען תהיה זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם: ואמרתם להם אשר נכרתו מימי הירדן מפני ארון ברית יהוה

מאדם העיר · כך שמה: והיורדים · אותם שהיו יורדי׳ משם ולמטה תחלה תמו נכרתו עברו כדרך הליכתן ככל הנחלים ההולכים אל הים עד אשר תמו: ויעמדו הכהנים · אבל שפת הירדן בתוך הירדן וכל זמן שעמדו לא ירדו המים העליונים למטה ובתוך כך כל העם עוברים בחרבה: הכן · מכוונים ונכונים זה כנגד זה ושני׳ עשר אבני׳ הם שנזכרים למעלה להיות כנוכים: עברו לפני ארון וגו׳ · הכנסו עתה בירדן ועברו עד לפני הכהני׳ והעברתם אותם עמכ׳ · כמצות משה לבנות מהם מזבח בהר עיבל ולכתוב עליה׳ את דברי התורה וכו ביום באו אל הר עיבל ובנו בהם את המזבח והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו וקפלו אותם ובאו ולנו בגלגל והיו האבנים האלה בגלגל לזכרון זה ושתים עשרה אבנים אחרות הקים יהושע בתוך הירדן: עד

רלב״ג

ולפי שזה הזמ׳ הו׳ בלתי מוגבל כי אפש׳ שיהיה זמן עבור העם הירדן ארוך אם יעברו במתון או קצר אם יעברו במהירות וכן הענין בזמן הנע׳ רגלי הכהנים בירדן הנה היה זה מגדיל ענין הפלא הזה ומסיר הספק בו מהרואים אותו כי אם אמר אחר שיהושע היה יודע זמן הכר׳ הירדן וכמה מן הזמן עמד ואיך הנה אוליביא זה ספק מעט בענין זה המופת אבל בעבור שהוא לא נתן בזה זמן מוגבל כמו שזכרנו הנה אי אפשר לספק על זה המופת בזה האופן עם שהוא מבואר מתה שזכר מעמד המים היורדים נד אחד שזה בלתי איפשר בזולת מופת כמו שנבאר כשנאמר איך היה ענין זה המופת בזולת המופת· והנה ספר שכן היה הענין ר״ל שבבוא נושאי הארון עד הירדן ורגלי הכהנים נטבלו בקצה המים תכף עמדו המים היורדים מלמעלה כמו נד אחד הרחק מאד מן העיר שממה אדם אשר מצד צרתן והיורדים על ים הערבה תמו נכרתו בהפסק ירידת המים מלמעלה והעם עמדו נגד יריחו· ולפרסם זה המופת צוה ל״ב איש אשר הכין מבני ישראל איש אחד איש אחד משבט שירימו להם איש אבן אחת על שכמו למען יהיה זה אות בקרבם להזכירם ענין זה המופת·

וחכר

כי ישאלון תניין אבד ישאלון ואלם כי אבד רליתם את אנרים

בני ישראל לנשים · איש אבן אחת על שכמו למספר · ויעשו כן בני ישראל כאשר צוה יהושע: סימן קדמ׳ כי ישאלון בניכם · תנינא אשר ישאלון בניכם · קדמ׳ מחר לאמור: תניינא מחר את אבותם לאמר · קדמ׳ מה האבנים האלה לכם · תנינא מה האבני׳ האלה · קרבא שני׳ עשר איש לשבט · תנינא שני׳ עשר אנשים:

רשי

עד תום כל הדור . כמו שמפורש במסכת סוטה : עודם בירדן . אמר להם יהושע דעו למה אתם עוברים את הירדן על מנת שתורישו את כל יושבי הארץ כו' : ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבור ארון וגו' . ארון לא כדרך שעברו האחרים אלא כמו שמפו' למטה בענין נתקו כפות רגלי הכהנים לאחוריהם אל החרבה על השפה שנכנסו בה שהיו עומדין אצלה וחזרו המים לאחוריה' לילך כתמול שלשם כשבא ארון ונושאיו מצד זה וכל ישראל מצד זה כשא ארון את נושאיו ועבר : לפני העם . לעיני העם : צוה את הכהנים . כאן פירש הכתוב את האמור למעלה היאך עבר ארון יי' והכהנים לפני העם וגו' : ויעלו מן הירדן . ויעברו אין כתיב כאן אלא ויעלו למדנו שעל השפה שהיו עומדין אצלה עלו ואי אפשר לומר שהיו עומדין אצל שפת הירדן שבמערב שהרי נאמר למעלה נטבלו רגלי הכהנים בקצה המים ושם ויעמדו הכהנים וכל ישראל עוברים : נתקו כפות רגלי הכהני' . מן המי' אל החרבה שאצלם : ויפשו

רדק

בעברו בירדן . במקצת ספרים הע"ן בגעיה כקרא בקמץ רחב והוא מן החלופים : הקים יהושע . אף על פי שלא ראינו שצוהו האל על אלה האבנים אחר שעשה ידענו כי במצו' הא' עשה : תחת מצב . מקו' מצב לא תחת רגליהם שהרי לא זזו משם עד שנעשה כל מה שהיה להם לעשות כמו שכתו' עד תם כל הדבר : עד תם כל הדבר . הקמת האבנים בירדן והעברת האבנים האחרות אל המלון : אשר צוה יי' את יהושע . כמו שכתוב למעלה : ככל אשר צוה משה את יהושע . כמו שכתוב בתור' והיה ביום אשר תעברו את הירדן : וימהרו . הקמת האבני' והעברתם ואחר כן עברו : ויהי כאש' תם כל העם וגו' . לפני העם . פי' הארון והכהנים שהיו לפני העם קודם שתמו לעבור עברו אחרי עבור העם . או פי' כאשר תם כל העם לעבור המתינו על שפת הירדן עד שעבר הארון והלך לפני העם והלכו אחריו . או יהיה פי' לפני העם לעיני העם . ורז"ל פירשו בענין אחר כל זה הענין ופירשו עד קצה מי הירדן שירדן תעמדו בקצ' אשר נכנסו ממנו ושם עמדו הכהנים והארון עד שעבר העם ופרשו נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרב' לאחרב' אשר בצדם והיא השפ' אשר נכנסו ממנה וחזרו לאחוריהם אל החרב' וזה שאמ' ויעלו מן הירדן שעלו מן הירדן אל השפה כדי שיחזרו המים למקומם קודם שיעבור הארון כדי להראות להם נס אח' כמו שבא ארון וכהני' מצד אחד ויש' מצד אחר והירדן מלא ביניהם נשא ארון את נושאיו ועבר שנ' ויעבור ארון יי' לפני העם ואני תמה מזה הדרש מה הצריכם לזה לאלה הפסוקים כי כבר פירשנו אותם כלם לדעתנו ואפילו יהיה כדבריהם פי' קצה מי הירדן בשפה אשר נכנסו ממנה כשא' תם כל העם לעבור עבר הארון אחריהם ביבשה וכשאמר נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה מצד השני שבו המים למקומם ולכה ראו שארון מצד זה וישרא' מצד זה ומה צריך לשא' ארון את נושאיו ולעבור ואם היה כן כזה לא היה הכתוב מפרש שהארון נשא את נושאיו למעלה מן המים ואפילו למי שמפרש דבריהם כמשמעו שמפרש עד קצה מי הירדן הקצה שיצאו ממנו כמו שאנו מפרשים ומפרש ארון מצד זה וישראל מצד זה כי כלם היו מהשפה אשר יצאו ממנה אלא פי' מצד זה שהארון היה על שפת הירדן וישראל היו לפניו רחוקים והו כמצד אחר אם כן הארון שהיה אחרי העם איך אמ' ויעבור לפני העם אלא כשא ארון את נושאיו ועבר לפני העם אף על פי כן מי הצריכ' לזה הנס וכי קשה הוא לפרש שהמתינו ארון וישראל עד שעבר לפניהם כמו שפירשנו או פירוש לפני העם לעיני העם כמו שפיר' והם שאמרו ידעו מה שאמרנו כי דעתם רחבה מדעתנו : כארבעים אלף . הכ"ף כ"ף השיעור : גדל יי' . שבקע הירדן לפניו כמו שבקע הים לפני משה : ויאמר יי' אל יהושע וגו' צוה את הכהנים : וכבר אמר כי כבר אמר למעלה ויעבר ארון יי' ועתה ספר היאך עבר כי הקב"ה אמר ליהושע קודם זה שיצוה את הכהנים שיעלו מן הירדן : ויהי בעלות הכהנים . בב"ית כתיב וקרי בכ"ף והענין אחד : וישבו

לזכרון ח' ב' חס' וסימ' נמסר בזכריה סימן ו' · ויעברום ח' חס' בליש' וסימ' ויקחם ויעברם · ויעברום עמם אל המלון · מעברים עם יי' · ויקרא ישי אל אבינדב ויעברהו · והוא ירה החצי להעברו · ואבנר בן נר שר צבא אשר לשאול לקח · וכל עם יהודה ויעברו את המלך כתיב · ויעברו את המלך ואת ביתו · וכל גבי נון דכוו'

בעברו בירדן נכרתו מי הירדן והיו ל'
האבנים האלה לזכרון לבני ישראל ח' ב' חס'
עד-עולם : ויעשו-כן בני-ישראל
כאשר צוה יהושע וישאו שתי- ח"ל · ל'
עשרה אבנים מתוך הירדן כאשר
דבר יהוה אל-יהושע למספר שבטי ג' רסמי'
בני-ישראל ויעברום עמם אל- ל' נחסר יוד
המלון וינחום שם : ושתים עשרה ה' חס' בליש'
אבנים הקים יהושע בתוך הירדן
תחת מצב רגלי הכהנים נשאי ארון
הברית ויהיו שם עד היום הזה :
והכהנים נשאי הארון עמדים בתוך
הירדן עד תם כל-הדבר אשר-צוה
יהוה את-יהושע לדבר אל-העם ככל
אשר-צוה משה את-יהושע וימהרו ל' ואתרן יכמי
העם ויעברו : ויהי כאשר-תם כל- כ' · ב' בטע' לפ
העם לעבור ויעבר ארון-יהוה ד' חל' · ל'
והכהנים לפני העם : ויעברו בני-
ראובן ובני-גד וחצי שבט המנשה
חמשים לפני בני ישראל כאשר ל' חס' בליש'
דבר אליהם משה : כארבעים אלף ל'
חלוצי הצבא עברו לפני יהוה
למלחמה אל ערבות יריחו :
ביום ההוא גדל יהוה את-יהושע ל' המן
בעיני כל-ישראל ויראו אתו כאשר ק"לם · ד' חס'
יראו את-משה כל-ימי חייו :
ויאמר יהוה אל-יהושע
לאמר : צוה את-הכהנים נשאי ארון ג' · יב
העדות ויעלו מן-הירדן : ויצו יהושע ג' רפין
את-הכהנים לאמר עלו מן-הירדן :
ויהי בעלות הכהנים נשאי ארון בעלות ק' ל'
ברית-יהוה מתוך הירדן נתקו
כפות רגלי הכהנים אל החרבה

במיעבריה בירדנא פסקו מי ירדנא
ויהוין אבניא האילין לדכרנא
לבני ישראל עד עלמא : ועבדו כן
בני ישראל כמא די פקיד יהושע
ונטלו תרתא עשרי אבניא מגו
ירדנא כמא דמליל יי עם יהושע
למניין שבטיא דבני ישראל
ואעברונון עמהון לבית מבתא
ואצנעונון תמן : ותרתא עשרי
אבניא אקים יהושע בגו ירדנא
באתר מיקם ריגלי כהניא נטלי
ארונא דקיימא והוו תמן עד יומא
הדין : וכהניא נטלי ארונא קיימין
בגו ירדנא עד דשלים כל פתגמא
דפקיד יי ית יהושע למללא עם
עמא ככל דפקיד משה ית יהושע
ואותיאו עמא ועברו : והוה כד
שלים כל עמא למיעבר ועבר
ארונא דיי וכהניא קדם עמא :
ועברו בני ראובן ובני גד ופלגות
שבטא דמנשה מזרזין קדם בני
ישראל כמא דמליל עמהון משה :
כארבעין אלפין מזרזי חילא עברו
קדם עמא דיי לקרבא למישרי
יריחו : ביומא ההוא
רבי יי ית יהושע בעיני כל ישראל
ודחילו מיניה כמא דהוו דחלין מן
משה כל יומי חיוהי :
ואמר יי ליהושע
למימר : פקיד ית כהניא נטלי
ארונא דסהדותא ויסקון מן
ירדנא : ופקיד יהושע ית כהניא
למימר סקו מן ירדנא : והוה כד
בעו למיסק כהניא נטלי ארון
קימא דיי מגו ירדנא אתנגיד פרסת
רגלי כהניא ונתא על יבשתא

במג מל' וסי' והעבירני עליהם סביב · ויאמר המלך לעבדיו העבירוני · אשר יעבירוני עד אשר אבא אל יהודה : ויעברו ב' וחס' וסימ' וימהרו העם ויעברו · עלה הפרץ לפניהם · וא' יגעשו עם ויעברו : חמשים ד' וחס' וסימ' נמסר לע"ל בספרא בסים א ובסדר בשלח : צוה ג' בקריא וסימ' צוה את הכהנים נשאי ארון · צוה ויכרתו לי ארזים מלבנון · צוה ישועות יעקב : ארון והעדות י"ב דסמיכי בקריא' וסימ' נמסר בסדר כי תשא : ויעלו ג' רפ"ן בקריא' וסי' צוה את הכהנים נשאי · יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט · והשמיעו עליה בקולם :

רלבג

אמר עוד ששתי עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן תחת מצב רגלי הכהני ויתפרסם להם שאצל מקומם יעמדו מי הירדן נד אחד . והנה זכר שכבר מהרו העם לעבור יותר מהחוק הנהוג וידמה שכבר עשו זה כדי שיתבאר להם מדרגת יהושע בענין זה המופת כי אילו היה מוגבל זמן עמידת מי הירדן עד הזמן שהיה ראוי שיעברו בו העם לפי החק הנהוג היה ראוי כשמהרו לעבו' שיאחרו מי הירדן כך זמן מה אחר עברם והנה ספר שתכף עבור העם עבר ארון יי' לפני העם ותכף שבו מי הירדן למקומם וזה גם כן היה במצות הש"י כדי שיתפרסם לישראל עוצם זה המופת ר"ל שכבר צוה הש"י את יהושע שיצוה הכהנים נושאי הארון שיעלו מהירדן תכף עבור העם : והנה

בעלות

רדק

וישבו מי הירדן כתמול שלשום על כל גדותיו · בא להודיע כי בשוב המים למקומם גם כן לא באו כאחד כי היו שוטפים בירידתם וביאתם חוץ מגדות הירדן אלא ירדו התחתונים עם קצת העליונים וכן מעט מעט עד אשר שבו כתמול שלשום ללכת על כל גדותיו׃ ויחנו בגלגל · והוא המלון אשר צוה י״י להניח שם האבנים ושם הקימם יהושע ובו ביום ם שעברו באו הגלגל שכאמ׳ במלון אשר תלינו בו הלילה ואמרו רז״ל כי יותר משמים מיל הוא הדרך שהלכו באותו היום מן הירדן ועד הגלגל וע״י נס הלכו הדרך ההוא אכמים ונמים וטוף יותר משמים מיל באותו היום׃ אשר ישאלון בניכם · הנולדים הקטנים ואשר יולדו׃ אשר הוביש י״י את מי הירדן מפניכ׳ · דברי יהושע לבני ישרא׳ ליוצאים ממצרים ולילודים במדבר אשר הוביש מפניכו אנחנו שיצאנו מ ממצרים׃ יראתם · לגזרת פעל כי יראתם לגזר׳ פעל והוא עבר במקום עתיד כמו תראו ורבים כמוהו׃ עד עברנו · עד עברם קרי והם דברי הכותב׃ בשת

רשי

וישובו המים למקומם · כשנשא ארון משך זה וישראל משך זה כשנא ארון את נושאיו ועבר ועל דבר זה נענש עוזא כשאחז בארון כונשאיו נשא עצמו לא כל שכן׃ הקים יהושע בגלגל · הוא המלון אשר לנו בו הלילה׃ אשר בעבר הירדן ימה · לבד שעברו בני ישראל הוא צד של מערבי ועד שעברו היו בעבר מזרחי׃ חרבות

גדותיו ד׳ וסימ׳ וילכו כתמל שלשום ע׳ לכל גדותיו · והירדן מלא · ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו׃ אלה הם אשר עברו את׃ הוביש ד׳ מל׳ וסי׳ כי שמענו את אשר הוביש · אשר הוביש ר״פ · ויהי כשמוע כל מלכי· כל הובאיש על עם כן כתיב׃ למען ו׳ פסו׳ אית בהון למען למען וסימ׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו·

וַיָּשֻׁבוּ מֵי־הַיַּרְדֵּן לִמְקוֹמָם וַיֵּלְכוּ כִתְמוֹל־שִׁלְשׁוֹם עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו׃ וְהָעָם עָלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְגָּל בִּקְצֵה מִזְרַח יְרִיחוֹ׃ וְאֵת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ מִן־הַיַּרְדֵּן הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל׃ וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲשֶׁר יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם מָחָר אֶת־אֲבוֹתָם לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה׃ וְהוֹדַעְתֶּם אֶת־בְּנֵיכֶם לֵאמֹר בַּיַּבָּשָׁה עָבַר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃ אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵיכֶם עַד־עָבְרְכֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְיַם־סוּף אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ מִפָּנֵינוּ עַד־עָבְרֵנוּ׃ לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־יַד יְהוָה כִּי חֲזָקָה הִיא לְמַעַן יְרָאתֶם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים׃

ח וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל־מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְכָל־מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר עַל־הַיָּם אֵת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת־מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עַד־עָבְרֵנוּ וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא־הָיָה בָם עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל׃

נ׳ בסב׳ י״ג בספ׳ ד׳ · ס״ג · ל׳ דסמי׳ · ל׳ · ל׳ · ר״ת ל׳ · ל׳ פסו׳ למען למען · ל׳ · ל׳ דסמו׳ · עברם׳ כ״ה ק׳

וְתָבוּ מֵי יַרְדְּנָא לְאַתְרֵיהוֹן וַאֲזַלוּ כְּמֵאִתְמְלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי עַל כָּל כֵּפּוֹהִי׃ וְעַמָּא סְלִיקוּ מִן יַרְדְּנָא בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא קַדְמָאָה וּשְׁרוֹ בְּגִלְגְּלָא בִּסְיָפֵי מַדְנַח יְרִיחוֹ׃ וְיַת תַּרְתָּא עַשְׂרֵי אַבְנַיָּא הָאִילֵין דִּנְסִיבוּ מִן יַרְדְּנָא אֲקֵים יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגְּלָא׃ וַאֲמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר דְּיִשְׁאֲלוּן בְּנֵיכוֹן מְחַר יַת אֲבָהַתְהוֹן לְמֵימַר מָה אַבְנַיָּא הָאִילֵין׃ וּתְהוֹדְעוּן יַת בְּנֵיכוֹן לְמֵימַר בְּיַבֶּשְׁתָּא עֲבַר יִשְׂרָאֵל יַת יַרְדְּנָא הָדֵין׃ דְּיַבֵּשׁ יְיָ אֱלָהֲכוֹן יַת מֵי יַרְדְּנָא מִן קֳדָמֵיכוֹן עַד דַּעֲבַרְתּוּן כְּמָא דַעֲבַד יְיָ אֱלָהֲכוֹן לְיַמָּא דְסוּף דִּי יַבֵּשׁ מִן קֳדָמָנָא עַד דַּעֲבַרְנָא׃ בְּדִיל דְּיִדְעוּן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא יַת גְּבוּרְתָּא דַיְיָ אֲרֵי תַקִּיפָא הִיא בְּדִיל דְּתִדְחֲלוּן יַת יְיָ אֱלָהֲכוֹן כָּל יוֹמַיָּא׃

וַהֲוָה כַּד שְׁמָעוּ כָּל מַלְכֵי אֱמוֹרָאֵי דִּי בְּעִיבְרָא דְיַרְדְּנָא מַעַרְבָא וְכָל מַלְכֵי כְנַעֲנָאָה דִּי עַל יַמָּא יַת דְּיַבֵּשׁ יְיָ יַת מֵי יַרְדְּנָא מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד דַּעֲבַרוּ וְאִתְמְסִי לִבְּהוֹן וְלָא אִשְׁתְּאַרַת בְּהוֹן עוֹד רוּחַ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

כי מאת י״י היתה לחק · למען דעת כל עמי הארץ · ואטמא אתם במתנותם · למען תינקו ושבעתם · למען פבח טבח · ונמסר גם בטדר וירא׃ וכ ל׳ מלכי ו׳ וסימ׳ ויהי כשמוע כל מלכי האמרי · וייראו גוים את שם י״י · ולא נעשה פסח כמהו · וכל מלכי הארץ מבקשים דד״ה · לבד מאנשי התרים דמלכים · וחברו דד״ה׃

רלבג

והנה זכר שהעם עלו מהירדן בעשור לחדש הראשון ויחנו בגלגל ושבר הקים יהושע שם י״ב האבנים אשר הרימו השבטים עשר ם שהכין מבני ישראל ל למען יהיה זה לזכרון לבני ישראל עד עולם וזה ממה שיורה כי במקום המקדש שמו אותן כמו הענין ב בצנצנת המן ובמטה אהרן שהתבאר בתור׳ שהושמו לפני משכן י״י למשמרת והנה נקבע המשכן בגלגל זמן מה כמו שיבא ם שכבר עשו בני ישראל שם הפסח בארבעה עשר יום לחדש ולא היה איפשר שיעשוהו שם שלא היה שם ה המשכן · והנה יראה שלא הושמו האבנים האלה לפני העדות כמו הענין בצנצנת המן ומטה אהרן לשתי ם סבות האחת שלא נזכר בזה המקום זה אבל זכר שכבר ה הקימם יהושע בגלגל · והשנית שהוא ראוי שיהא הבדל עצום בין מופתי משה ומופת זולתו כמו שנזכ׳ בסוף התורה ולזה אין ראוי שישתתפו אלו הדברי׳ שהיו לזכרון לאלו ה המופתי׳ במקום אחד עם שאלו האבנים י יצטרך להם מקום גדול ולא יכילם המקום ההוא ועוד שכבר היה הבדל עצום בין צנצנת המן ומטה אהרן ובין האבנים האלה וזה כי צנצנת המן היה בו המופת מתמיד עד שמה שהיה נמס בחום השמש ישאר ויתקיים זה הזמן הארוך וכן היה הענין במטה אהרן עם השקדים שגמל ואלו הענינים גם כן מה שנושא בו המופת בעצמו ואולם האבנים לא היה בהם בעצמותם מן הזרות והפלא ולא היה מה שנעשה בו המופת אבל היו סבה באופן מה לזכר ענין זה המופת כמו שנזכר בזה המקום ולזה היה די שיהיו במקום שיהיה בו המשכן כי שם יבואו ישראל בכללם שלש פעמים בשנה ויזכירום אלו האבנים ענין זה המופת עד שלם ולזה לא אמר בזה המקום שהקים יהושע אלו האבנים לפני השם אבל אמר שהקימם בגלגל כידי להזכיר זה המופת בזה האופן ומזה המקום יראה שאלו האבנים היו תמיד במקום מפורסם לכל ישראל כדי שיהיו זכרון מתמיד לכולם כמו שנזכר פה והנה למדו רבותינו ז״ל ממה שנזכר פה שבשנה באדר מת משה ודמה שהסכימו שאותו אדר היה משלשים יום כי אז היו מקדשין החדש על פי הראיה ובו ביום שמת משה התחיל מספר השלשים יום שבכו אותו והנה היום השני מניסן היה היום השלשים ולפי שמקצת היום ככלו הנה שלח אז יהושע המרגלים ביום ההוא ובו ביום אמר לשוטרי ישראל כי בעוד שלשת ימים יעברו את הירדן והנה בסוף היום התשיעי לניסן לנו אצל הירדן וביום העשירי עברו את הירדן וחנו בגלגל ואולם אם היה בשנה ההיא אדר מעשרים ותשעה יום הנה יחוייב שנאמר שבשבעה באדר מת משה ולפי שכבר אמר משה ביום מותו בן מאה ועשרי׳ שנה אנכי היום למדנו שבשבעה היום שמת נולד והנה זכר אחר זה שזה המופת הוסיף מורך לב לכל מלכי האמורי והכנעני וכבר נתפרסם זה המופת לכולם מצד מה שראו שנכרתו מי הירדן שהיו אצלם עת מה כי כבר נכרתו מימי הירדן ממקום רגלי הכהנים עד היום וכאשר חקרו בזה מצאו שהסבה היתה שהש״י הוביש מימי הירדן מפני בני ישראל עד עברם והנה נזכר בזה המקום שמה שעשה יהושע מאלו הדברים לפרסם זה המופת היה לפי מה שצוה משה את יהושע ולזה ידמה שמשה בוהו בביאור איך יעשה זה כשיכרתו מי הירדן על ידו כדי שיגיע מזה לכל ישראל זה התועלת האפשרי שיגיע ממנו · והנה ראוי שנחקור בכאן בהיתר ספק מה אינו מעט יקרה בזה המופת אשר נזכר פה וזה שכבר הפריסו ז״ל כי לא יתחדש במופתים דבר חדש ולזה הוקשה לרבא מה שאמר ואם בריאה יברא י״י מפני מה שכתוב אין כל חדש תחת השמש והיתר הספק הזה כשאמר שזה המופת היה למהר זמן פתיחת הארץ פיה וביאור זה כי זה יקרה לארץ באורך הזמנים כשיעבר בבטנה איד מה עשני כמו שנתבאר בספר האותות והמופת היה לעשות בזולת זמן מורגש מה שיעשוהו הטבע בזמן ארוך · וכן הענין בהתהפך המטה נחש אבל לא יחדש הש״י דבר חדש אבל המצאות כולם ולזה לא יתכן שיעשה מהמטה נחש ויהיה תנין ונחש יחד וכן לא יתואר בעשיית דבר מה שיהיה מציאותו סותר עצמו כאילו תאמר עשיית מרובע הקטר שוה לצלעו או עשיית משולש מקוים ישרים שיהיו זוויותיו פחות או יותר משתי זויות נצבות או עשיית אם קר ומה שדומה לזה ממה שמציאותו סותר נפשו ובהיות הענין כן והיה מטבע המים כשהיו מים בפועל שיהו מבקשי׳ המקום השפל הנה ידמה שיהיה המופת בדברים אשר לא ייוחס לש״י לעשות זה

המופת

המופת בכמו זה האופן ואם אמר אומר שכבר נתבאר בענין כבשן האש שבאו בו חנניה מישאל ועזריה ולא ניזוקו שכבר היה בלתי חם והו' אם אמרנו לו שהמופת לא היה שהוסר החום מהאש והוא אם הלא תראה שהאנשי' שהשליכום שם מתו מחוזק החום אבל זה המופת היה אם בשהסיר הש"י במופ' הטבע האשיי מהמקום שבאו בו חנניה וחבריו כמו שיראה מקצת דברי רבותי' ז"ל אם בשהקנה להם טבע שלא יזוקו בו מהאש כי כבר זכרו חכמי הרפואה שיש שם קצת דברים כשימשח אדם אחד אבר מאבריו בהם לא יזיקהו האש והמופת היה לעשות זה בזולת שבותיו כמו הענין בפתיחת הארץ ובהיות הענין כן הנה איך היה הענין בזה מי יתן ואדע. וכאמר שכבר ידמה שאמר שאין הכאת מים בלתי נגרים דבר חדש כי כבר יקרה בזה למים כשיהיה להם דבר מונע מהתנועה ואיפשר שחדש הש"י במופת באויר בסמוך למים ההם גשם ספירי עב מונע המים מהירידה או היה זה בשחדש רוח חזק שם במופת ירחה המים למקו' ההוא ולא יניחם לרדת כמו הענין בקריעת ים סוף כמו שבארנו בביאורינו לדברי תורה כי הש"י הרבה ל' מה שיחובר אל המלאכת המופתים שבותמה ימעטו הזרות אשר בענין המופתים ההם ולזה תמצא שצוה ישעיהו שימרחו דבלת תאנים על שחין חזקיה כי יש לו מבוא בזה מבוא מה ולע"פ שאי איפשר בו שירפא השחין בכמו זה הזמן המעט וכן תמצא במה שצוה אלישע לנעמן שירחץ שבע פעמים בירדן כי הרחיצה במים הקרים יש לה מבוא מה בזה כמו שהוא מפורסם אלא שלא תשלם בה הרפואה בזה האופן מזולת שיחובר לזה מופת והנה הענין הזה בטבע כמו הענין במצות התוריות כי הכל מסודר מהשם ית' ולזה כשיצטרך לשם ית' לשנות הטבע מצד מה שזהו יותר טוב בעת ההיא ממה שיסודר מהטבע הנה יתרחק מזה המעט שאיפשר כי השם ית' איננו שונה הסדור הטבעי כי הוא ברא וכן הענין בתורה ר"ל שכאשר יהיה יותר בעת ההיא הנטיה מדבריה הנה יהיה רשות לנביא או לב"ד לנטות מקצת דבריה אז כמו מעשה אליהו בהר הכרמל וכשיהיה זה כן הנה ראוי שיטו אז מדברי התורה היותר מעט שאיפש' ולזה תמצא במי שאחזו בולמוס שמאכילין אותו הקל תחלה · ובכאן הותר זה הספק :

ואולם התועלות המגיעים מזה הספור הם י"ב :

התועלת הראשון הוא בעיון והו' שכבר תהיה הנבואה לנביא להשגיח על העם אשר הוא שלוח להם ולזה יחוייב מזה שאם לא יצטרך העם שתגיע להם זאת ההודעה על יד איש אחר ראוי לנבואה מפני הגעתה להם על יד נביא יותר שלם ממנו שלא תגיע נבואה לאיש ההוא הראוי לנבואה בעניני העם ולזה ספר שלא נתנבא יהושע אלא אחר מות משה כי לא נצטרך ליש' ההודעה לזה על יד יהושע בשכבר נשלם להם זה באופן יותר שלם על יד משה :

השני הוא במדות והוא שראוי לתלמיד המבקש למוד השלמות האנושי מהמלמד הנאו לזה שיעמוד לפניו תמיד וישרתהו כי אז יתכן לו ללמד ממנו בכללות כל הדברים שירצה הן מהפילוסופיא העיונית או המדינית או מהעניני' התוריים ולזה תמצ' שתאר יהושע בהגעת הנבואה לו בשהוא משרת משה כאילו יאמ' שמזה הצד הגיע לו מהשלמות מה שבעבורו היה ראוי לנבואה :

השלישי הוא להודיע שסבת בלתי עבור משה את הירדן היה חטא העם וזה למדנו בעבור ב' דברים מזה הספור האחד הוא שבזה המקום שהתבאר בו שלא הסכים הש"י שיעבור משה את הירדן ולזה נתן סבה במה שצוה יהושע שיעבור את הירדן אחר היות משה מת תמצא שקרא אותו הש"י עבדו וזה ממה שיורה כי לא היה זה לו בחטאו ולזה אמר במשנה תורה גם בי התאנף י"י בגללכם וגו' ואם יקשה בעיניך מה שביארה התורה שזה היה על אשר מרו את פי י"י לבלתי הקדישו בענין מי מריבה כאמר לך שזה לא יסתור מ"ש גם בי התאנף י"י בגללכם וזה כי אולי היה נמשך לישראל מזאת ההקדשה מהתועלת באמונה בשם ית' מה שיהיו ראויים בו אל שתגיע להם ירושת הארץ בשלם שבפני' על יד משה והשנית שכבר התבאר במה שיבא שכבר נתעצל יהושע בירושת הארץ ושזה היה בסבה מאת השם למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך י"י והוא מבואר שאם היה זה עושה על ידי משה היה משה משתדל בזה בחריצות יותר הלא תראה מה עשה לסיחון ולעוג שלא השאיר להם שריד במעט מהזמן :

הרביעי הוא במדות והוא שהוא ראוי למי שהוא ביום טובה שישתדל בהבאתה בזריזו' ולא יתעצל בזה ר"ל כי לא ידע אם הימים הבאים יהיו טובים כאלה או יפרידהו המות ולזה תמצא שאחר שייעד השם ליהושע וכבר היה עמו כאש' היה עם משה עד שלא יתיצב איש בפניו הזהירו שיעש' זה בזריזות כדי שתשלם על ידו ירושת הארץ לישראל כי הש"י לא יקצר מלתת הטובות ביותר שלם שבפנים ואף על פי שכבר היה יהושע ידוע אצל חכמתו האלהית שכבר יתעצל יהושע בזה הנה עם כל זה הזהירו שישתדל בזה בחריצות כי הבחירה האנושית היא מושלת על זה כמו שביארנו בשלישי מספר מלחמות י"י ולזה אמר לו חזק ואמץ כי אתה תנחיל וגו' :

החמישי הוא להודיע כי ההתמדה בעיון בתורה התמימה וההמשך אחריה סבה אל שיצליחו דרכי האדם ושישלם בעיון שהוא סבה להצלחת דרכי האדם ולזה אמר רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה וגו' כי אז תצליח ואז תשכיל כאילו התחכם הש"י להטיב את ישרא' בענין זאת הירושה באופן שיהיו ראויים אל שתגיע להם באופן שלם והנה פירשנו אמרו ואז תשכיל מענין השכל וידוע אותי שאם היה מענין ההצלחה יהיה אמרו ואז תשכיל מותר אין צורך בו :

הששי הוא במדות והוא שמי שיצטרך לעשות פועל אחד לתועלת מה והוא איפשר שיגיעו מהפועל ההוא תועלות אחרים כשיעשו אותו באופן מה הנה ראוי שלא יקצר מהגיע הפועל ההוא כל התועלו' האפשריו' וזה יהיה בשיעשהו באופן אשר יגיעו ממנו שאר התועלות וכ"ש שראוי לו זה כשתהיה נמשך משאר התועלות השמר התועלת המכוון בזה הפועל באופן היותר שלם שאפשר ולזה תמצא כי יהושע כאשר הצטרך להכרית את מי הירדן למען יעברו העם בו בקלות ובזולת סכנה לחבר לזה מה שימשכו ממנו תועלות רבות ולזה הודיעם תחלה שבעוד שלשת ימים יהיה זה הפועל למען יכינו להם באלו הג' ימים צידה לדרך אשר הם הולכים בה והוא ההלוך לבוא לרשת את הארץ שהוא מלאכה לא ליום אחד ולא לשנים אבל לזמן ארוך עם שזה יוסיף לישראל האמנה ביהושע כשיראו הגעת מה שיראה להם בעת שהגביל אותו והודיעם כי בנוח כפות רגלי הכהני' בירדן יכרתו מימיו ומאחר עבור העם תכף יעלו הכהני' נושאי הארון מהירדן וישובו מי הירדן למקומם כי זה ממה שיישיר העם להתקרב לעבודת הש"י אשר הוא שליט בכמו אלו הנפלאות העצומות ולשמוע למצות יהושע נביאו כי זה כלו ממה שיישיר העם אל שתבוא להם ירושת הארץ באופן שלם ולפרסם זה המופת הנפלא הקים יהושע האבנים תחת כפות רגלי הכהנים כדי שיראום כל ישראל כמו שזכרנו וצוה לשנים העשר איש אשר הכין להכין שתים עשר' האבנים להזכיר זה המופת בישראל עד עולם למען יראו תמיד אותם ויהיה זה סבה אל שיאריכו ימיהם על הארץ הטובה שהש"י נותן להם אשר הגיעם לירושתה עם שזה יהיה סבה להגיע להם ירושת הארץ באופן שלם כמו שביארנו ורצה עם זה שיהיה זה המופת ביום למען יתפרסם זה המופת לכל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה ולכל מלכי הכנעני אשר על הים וימס לבבם מפני בני ישר' כי זה כלו ממה שיעזור על נצוחם והגעת ירושת הארץ על ישר' בשלמות ולזאת הסבה שלח יהושע מרגלים לחזק לב ישר' כשידעו שנפלה אימת' על כל הגוי' ההם שהם בא"י להלחם עמם כמו שביארנו במה שקדם והנה זכר בזה הספור שיהושע עשה זה כאשר צוהו משה ע"ה כי משה היישירו אל שיעשה זה הענין בזה האופן השלם כמו שזכרנו במה שקדם :

השביעי והוא במדות הוא שהוא ראוי למי שירצה להציל איש מה מיד אחר שיראה עצמו בדבריו כאילו הוא חושק שיפול האיש ההוא ביד רודפו כי בזה ימצא לו המכוון בהצלתו וזה שכבר יסמך הרודף על דבריו ויתכן לו בתחבולות למלט הנרדף ולזה תמצא כי כששלח המלך יריחו אל רחב הפונדקית שתוציא האנשים אליו מבני ישראל אמרה אחר שהצפינה אותם שאמת הוא זה אך לא חטאת בזה כי אילו ידעה היותם מבני ישרא' היתה מגלה זה למלכות ולעם כדי לתפשם וספרה שכבר יצאו אחר שהגיע חשך הלילה ולא ידעה אנה הלכו ונתנה עצה שירדפו מהר אחריהם כי ישיגום וזה ממה שהראתם שהיא חושקת שיפלו בידם ולזה האמינו יותר לדבריה ונשלמה בזה ההצלה למרגלים אשר כונה אליה :

השמיני והוא במדות הוא שראוי למי שירצה להציל איש מה בזה האופן הנזכר שישמר שלא יכזב בתחבולות דבריו במה שיתכן שתשיגהו התפיסה ולזה תמצא שרחב לא אמרה שלא באו אליה האנשים מבני ישראל כי זה ממה שישיגהו בו התפיסה בקלות ויהיה זה סבה אל שלא יגיע התכלית שכוונה וכאשר אמרה שכבר יצאו משם זכרה לזה מאמר יהיה לה התנצלות בו אם ימצא מאמרה זה כוזב בכלל או בקצת והוא שכבר אמרה שזה היה בעת שהיה השער לסגור בחשך ויתכן מפני החשך שנדמה לה שיצאו שניה' ולא יצא כי אם אחד או נשארו שניהם כי זה אפשר שיקרה מפני החשך :

התשיעי והוא במדו' הוא שכשיביא הכרת שתהיה סכנה מה לאנשים אשר ירצה האדם בהצלתם ראוי שיסדר היותם במקומות מתחלפין כדי שאם ימצא האחד אולי ינצל השני ולזה תמצא עם שדבריה יסבלו כי אולי לא יצא כי אם האחד ונדמה לה בחשך שיצאו שניהם והנה נשאר אחד מהם אצל הפתח והיא לא הרגישה ולזה יעזרוה דבריה להציל את השני ולזה תמצא ברחב שצפנה לכל אחד מאלו האנשים במקו' מיוחד שאם ימצא האחד אולי ינצל השני :

העשירי והוא במדות הוא שהוא שראוי שלא יקצר האדם על מה שאפשר לו הצלתו כשלא יהיה כל מה שיהיה בהצלתו אבל ראוי שישתדל להציל מה שאפשר להצילו אם רב אם מעט ולזה תמצא כי כשראתה רחב שאי אפשר לה הצלת עמה בכללם בפנים מהפנים השתדלה להציל בית אביה ואמנם ראתה שאי איפשר לה הצלת עמה בשום צד לפי שזה היה ממנה אם בתפישת המרגלים אם כשתשאל מהם זה ותשלחם בשלום ואולם בתפישת המרגלים לא ישלם לה זה כי כבר יוכלו ישר' להלחם עמה' בזולת רגול הארץ לפי מה שנתפרס' לה מעוצם יכלת אלהי ישרא' שישנה מנהג הטבע בעבור ישראל ואם תשאל מהם הצלת כל עמה הנה הוא מבואר שזה לא יאות להם בשום פנים עם שיהיה עם גדול כזה בזולת הארץ ולזה השתדלה בהצלת המרגלים לפי מה שאפשר לה להחיות אותה ובית אביה והשביעה אותם בשם אלהי ישרא' על זה טרם הפרדם ממנה :

האחד עשר והוא במדות הוא שהוא ראוי לאדם שיעשה כל דבריו בחכמה גם בעת הפחד יתישב במה שיעשהו שלא תשיגהו החרטה עליו ולזה תמצא במרגלי' איך דקדקו בשבו' התנאים עם רחב באופ' שלא יאשמו בזה מה שתשיגהו עליו החרטה אחר זה כמו שביארנו :

השנים עשר הוא במדות והוא שאין ראוי להטיל קנאה בין האנשי' לתת יתרון לאיש א' על האחר במה שהם ראויים בו על אופן אחד ולזה תמצא שבחר יהושע איש אחד למטה באופן שיהיו י"ב למספר שבטי בני ישר' להכין האבנים שהיו מוגבלים להיות לזכרון לבני ישראל :

תם

בעת ההיא׳ בעוד שהיו בגלגל צוה לו הא׳ למול כדי שיעשו פסח כי בי׳ לחדש עברו
ובג׳ ימים היה להם להיות נכונים לעשות הפסח ולהזות ולטבול כי טמאי מתי׳ היו
בהם ושיהיו נמולי׳ כלם כדי שיקריבו הפסח בי״ד ואר״זל כי בי׳ לחדש ביום בואם
הזו כלם הזאה ראשונ׳ שהיא הזאת ג׳ ובערב הפסח עשו הזאה שנייה שהיא הזאת
ז׳ שהרי צריך בין הזאה להזאה
ד׳ ימים ומלו בא׳ו ד׳ ימים וטבלו
ועשו פסחיהם בטהרה ומפני
מה לא מלו הילודים במדבר א
אר״זל כי מ׳ שנים שהיו ישראל
במדבר לא נשבה להם רוח צ
צפונית כי היכי דלא ליבדרו ע
ענני כבוד לפי׳ לא מלו כי רוח
צפונית רפואה למכתדם ואולתה
סכנה ואמ׳ ביומא דעיבא וביומא
דשות׳ לא מהלינן ולא מקוברינ׳
פי׳ אין מלין ואין מקיזין שותא
היא רוח קדים כי היא סכנה ל
למוציא דם ואם יאמר אדם וכי
כל יום ויום כשהזכר נמול אדם
שומר לו רוח צפונית יש לומר
הטעם כי בכל יום נושבת כמו
שאר״זל ד׳ רוחות מנשבות בכל
יום ורוח צפונית עם כל א׳ מהן
וברוב הימים היא לבדה גוברת
על שאר הרוחות לפי׳ מלין בכל
יום על הרוב ורוח צפונית היא
המפזרת העננים כמו שכתוב
רוח עברה ותטהרם ועל רוח צ
צפונית הוא אומר כי אין יום
בהיר וטהור אלא עם רוח צפונית
וכן הוא אומ׳ מצפון זהב יאתא
ועם שאר הרוחות ימשכו העננ׳
לרוב שאינן מתפזרות מפניהם
ואף על פי שרוח צפונית עמהם
כמו שאמרנו היא טפילה להם
אבל בהיות׳ גוברת היא מפזרת
העננ׳ ולפי שבמדב׳ לא נשבה בטלו המילה ור״זל לא אמרו טעם למה אין נשמרים
עתה מלימול ביומא דשות׳ אבל אמרו וכיון שהרגילו אינו מזיק וכן אמרו והאידנא
דדשו בה רבי׳ שומר פתאי׳ יי׳ ואם יאמר אדם יכול היה הקב״ה להשיב רוח צפונית
ולא יתבדרו ענני כבוד ולא תבטל מצות מילה אמת הוא כי לא יבצר ממנו מזמה
יתברך וית׳ והוא ית׳ המצוה על המילה לשמנה ימים הוא התירם מהם ולא הזהירם
למול הילודי׳ כל אותן שנ׳ לפי שהמצוה אינה בטלה כי אם לא היתה בזמנה יכולה
להיות אחר זמן ובעבור האריך זמן המצוה לא ישנה הקב״ה מנהג העולם כי אע״פ
שמשנה מנהג העולם בקצת הנסי׳ בקריע׳ ים סוף והירדן ועמידת השמש לא יעשה
כן ברוב הנסים כי אפי׳ בנצוח המלחמו׳ ועזרו לאוהביו היה עושה ע״י סבה כמנהג
העולם במלחמו׳ כמו שצוה מלחמ׳ יריחו הקפת העיר בשופרות כמו שעושין הכרי׳
על עיר להפחידם ולהבהילם וכמו שצוה במלחמ׳ העי שים לך אורב לעיר מאחריה
כמו שהוא מנהג העולם וכן במלחמו׳ אחרו׳ ולא נוכל לומ׳ כי שלא ברצון הי״ת נמנעו
מלימול הילודי׳ במדבר כי לא ראינו שהוכיחם נביא על זה שלא מלו כל אותן שנים
שהיו במדבר ומפני זה לא עשו גם כן פסח כי אם בשנה השנית שיצאו ממצרים
לפי שהיו ערלים ומילת הזכרים אפי׳ מקצת׳ מעכבת מעשות הפסח שנ׳ המול לו כל
זכר ואז יקרב לעשותו ויש דרש כי שבט לוי מלו במדב׳ וסמכו זה לפסוק ובריתך
ינצורו ויש לפרש ג״כ כי לפי׳ לא מלו כל אותן השנים לפי שנ׳ על פי יי׳ יחנו ועל פי יי׳
יסעו ולא היו יודעים יום נסעם ואם היו מלים הילודים והיו נוסעים יום המילה
היו הנמולים בסכנה מפני הדרך וזה הוא שאמר כי לא מלו אותם בדרך כי הנה ראינו מרע״ה איחר זמן מילת בנו בעבור הדרך וזהו שאמ׳ כי לא מלו אותם בדרך ואת׳ הנה
ראינו שנענש משה על עכוב המילה ההיא כמו שכתוב ויבקש המיתו לא נענש אלא לפי שלא נתעכב במדין עד מול בנו ועד חיותו כי ביום נסעו לא נסע על פי הגבורה כי אע״פ
שאמר לו הקב״ה לך שוב מצרים לא אמר לו שיסע בו ביום והיה לו למול את בנו ולהתעכב עד חיותו ואח״כ ללכת מצרי׳ במצו׳ הגבורה ועל כן הוכיחו בדרך על יד החולי ושמר
לו עד שהיה במלון שיוכל למול שם ולהתעכב שם ומפני זה עשו פסח במדבר בשנ׳ השנית כי מלו כלם לפי שלא היו בדרך כי לא נסעו כל אותה שנה כי עשו המשכן שם
במדבר סיני ולא אמר כי לא מלו אלא הילודים בדרך וכל זמן שהיו במדבר סיני לא היו בדרך וזהו טעם הנכון בעיני עשה לך תקן והכן כמו וימהר לעשות אותו ופי׳ לך
לעצמך שיהיה הוא המל ואחרים עמו כי לא יתכן שיהושע לבדו מל כל הערלים שהרי אמר לו חרבות צורים ואילו היה הוא המל לבדו די היה לו בחרב אחד ועוד בארבעה
ימים היאך היה יכול יהושע לבדו למול כל הילודים במדבר זה לא יתכן או יתכן שלא מל הוא אחד מהם אבל צוה אותם למול ואמר לך כי עליו מוטל כי הוא היה מנהיגם
ומה שאמ׳ וימל כמו ויבן שלמה את הבית והדומי׳ להם: חרבות צורים׳ כתרגומו אזמלון חריפין אזמלים חדים וכן אף תשיב צור חרבו וכסמך המתואר אל התואר כמו שי׳
המרים בני שלמי׳ או יהיה צורים שם זולתי תאר ויהיה פי׳ חרבות שיהיו להם חדודים: ושוב מול את בני ישר׳ שנית׳ חזור פעם אח׳ פעם במחנה למול ולצותם למול׳ ובאמרו
ושוב מול איננו אומר פעם ושתים לבד אלא כמה פעמים עד שיגמר הדבר וכן ושבתי בבית יי׳ שאחזור שם תמיד כל ימי חיי וכן באמרו שנית איננו דוקא פעם ושתים לבד לא
פעם אחר פעם עד שיגמר הדבר וכן כסיל שונה באולתו איננו פעם ושתים לבד אלא פעם אחר פעם כמה פעמי׳ וכן ועם שונים אל תתערב מחוזרין פעם אחר פעם לרשעותם
כמה פעמים ויש מר״זל שאמרו כי אמר שנית על הפריעה כי לא נתנה פריעת מילה לאברה׳ אבינו ונדחו דברי׳ או ואמרו כי שנית ר״ל על ציצין המעכבין את המילה שמזהירו
שיחזור עליהם שנית ויראה כי נמולו היטב אבל פריעת המילה נתנה לאברהם אבינו וכן הוא אומר בבראשית רבה אברהם אבינו פרע את מילתו: אל גבעת הערלות׳ כמו
בגבעת וכן נפל אל המים כמו במים ואחרים רבים כמוהו ונקראת גבעת הערלות בעבור הערלות שנכרתו שם ומלת הערלות הוא משקל אחר כי מן ערלה יאמר ערלות כמו
מן חכמה יאמ׳ חכמות: וזה הדבר אשר מל יהושע׳ וזה הדב׳ שבעבורו מל יהושע כי כל העם הילודי׳ במדבר לא מלו אותם לפי׳ נצטוה יהושע למולם: כל אנשי המלחמ׳ ר״ל
מבן עשרים שנה ומעלה כי אותם הם הפקודים ואותם מתו שהיו מולים זהו שאמר כי מולים היו והטע׳ להודיע כי זה שלא מלו לא בעבור שנשתכחה מהם מצו׳ מילה במצרי׳
או התרשלו עליה כי מולים היו כל העם היוצאים ואפי׳ לדברי בעל הדרש שאומ׳ שהתרשלו במילה במצרי׳ וסמך לפסוק גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו
וכן

וזה הדבר ד׳ ר״פ וסי׳ אשר תעשה להם לקדש׳ אשר מל יהושע׳ אשר תעשה׳ וזה הדבר אשר הרים יד:
הילודים ג׳ ב׳ חסרים וא׳ מלא וסי׳ וכל העם הילדים במדבר בדרך בצאתם׳ במקום הזה׳ בירושלם דד״ה׳
בתראה מלא:

בְּעִידָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ
עִיבֵד לָךְ אִזְמְלָוָן חֲרִיפִין וְתוּב ג
גְּזַר יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּנְיָינוּת׃
וַעֲבַד לֵיהּ יְהוֹשֻׁעַ אִזְמְלָוָן חֲרִיפִין
וּגְזַר יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִבְעֲתָא ז
וּקְרָא לֵיהּ גִּבְעַת עָרְלָתָא׃ וְדֵין
פִּתְגָּמָא דִי גְזַר יְהוֹשֻׁעַ כָּל עַמָּא
דִּנְפַק מִמִּצְרַיִם דִּכְרַיָּא כָּל גַּבְרֵי
מְגִיחֵי קְרָבָא מִיתוּ בְּמַדְבְּרָא ב
בְּאוֹרְחָא בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרָיִ׃ אֲרֵי
גְזִירִין הֲווֹ כָּל עַמָּא דִי נְפָקוּ וְכָל
עַמָּא דְאִתְיְלִידוּ בְּמַדְבְּרָ בְּאוֹרְחָא
בְּמִיפַּקְהוֹן מִמִּצְרַיִם לָא גְזָרוּ׃
אֲרֵי אַרְבְּעִין שְׁנִין הַלִיכוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא עַד דְסַף כָּל עַמָּא
גַּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא דִנְפָקוּ מִמִּצְרַיִם
דְּלָא קַבִּילוּ לְמֵימְרָא דַייָ דְקַיֵּים יְיָ
לְהוֹן בְּדִיל דְּלָא לְאַחֲזָיוּתְהוֹן יַת
אַרְעָא דְקַיֵּים יְיָ לַאֲבָהַתְהוֹן לְמִתַּן
לָנָא אַרְעָא עָבְדָא חֲלָב וּדְבַשׁ׃

בְּעֵת הַהִיא אָמַר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
ז׳ ב׳ ובענין עֲשֵׂה לְךָ חַרְבוֹת צֻרִים וְשׁוּב מֹל
אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית׃ וַיַּעַשׂ־לוֹ
יְהוֹשֻׁעַ חַרְבוֹת צֻרִים וַיָּמָל אֶת־בְּנֵי
ל׳ ל׳ לג ר״פ יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּבְעַת הָעֲרָלוֹת׃ וְזֶה
הַדָּבָר אֲשֶׁר־מָל יְהוֹשֻׁעַ כָּל־הָעָם
הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם הַזְּכָרִים כֹּל אַנְשֵׁי
הַמִּלְחָמָה מֵתוּ בַמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם
ל׳ וחס׳ מִמִּצְרָיִם׃ כִּי־מֻלִים הָיוּ כָּל־הָעָם
ג׳ במצעי׳ פסו׳ הַיֹּצְאִים וְכָל־הָעָם הַיִּלֹּדִים בַּמִּדְבָּר
ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם לֹא־מָלוּ׃
כִּי אַרְבָּעִים שָׁנָה הָלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בַּמִּדְבָּר עַד־תֹּם כָּל־הַגּוֹי אַנְשֵׁי ה
הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים מִמִּצְרַיִם אֲשֶׁר
לֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
ל׳ ומל׳ יְהוָה לָהֶם לְבִלְתִּי הַרְאוֹתָם אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבוֹתָם
לָתֶת לָנוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃

חרבות צורים׳ כתרגומו אזמלון חריפין וכן אף תשיב צור חרבו כשהחריפות
נהפך לצדדין ואינו חותך יפה וכן כל כלי יוצר עליך: שנית׳ שמלו כבר בליל
יציאתם ממצרים קהל גדול יחד וזו פעם שנייה שכל ארבעים שנה שהיו במדבר
לא נשבה להם רוח צפונית ולא היה להם יום כוח למול כמו ששנינו ביבמו׳ ורבותינו
אמרו שנית זו פריעת
מילה שלא נתנה ל
לאברהם אבינו:
גבעת הערלות׳ על
שם המאורע נקרא ש
שכינסו כמין גבעה:
וזה הדב׳ על ידי דיבור
מל אותם אמר להם
סבורים אתם לירש את
הארץ ערלים לא כך
כאמר לאברהם ואתה
את בריתי תשמר וגו׳
ונתתי לך ולזרעך א
אחריך את ארץ מ
מגוריך: כל העם
היוצא׳ לא היה אחד
מהם כאן שכולם מתו
והם היו מולים שנאמ׳
כי מולים היו: לא
מלו׳ כמו שפירשתי
לא נשבה רוח צפונית
והם הם שמלו עכשיו:
ואת

רלבג

בעת ההיא אמר יי׳ אל
יהושע עד את יבנה י
יהושע׳ חרבות צורים
הרצון בו חרבו׳ החרי׳
והם הנעשי׳ מהכחשת
אב״ן בלע״ז׳ ואמנם
צוהו כדי שישנס י
יהושע בזה המעט מהצער שאפשר בו כי יתכן בכמו או החרבות שיהיו בתכלית
מהחדות ולזה תרגם יונתן אזמלון חריפין: ושוב מול את בני ישראל שנית׳
שב״ל כלל העם וזה שכבר נמולו בצאת׳ ממצרים לתכלית שינחלו אז את הארץ
וכאשר חטו עונותיהם ונגזר עליהם המות ואיחור עד ארבעים שנה מירושת
הארץ הוצרכו עתה שנית לכמו זה הפועל ואולם שזאת המצוה מבוא׳ בירושת
הארץ הוא מבואר ממה שבא׳ בתורה בפרשת לך לך כשנצטווה אברהם בזאת
המצוה עם שכבר היה ראוי שיקיימו ישרא׳ דרכי התורה בכללם לפי מה שאיפשר
ואז יתכן יותר שיעשה להם הש״י זאת ההטבה והחניכה ר״ל שירשו ארץ ז׳ גוים
הנזכרים בתורה: גבעת הערלות׳ נקראת הגבעה בזה השם מפני הפועל
שנעשה שם ר״ל מפני מילת כל העם הילודים במדבר והנה היו כלם ערלים לפי
שלא היו יודעים העת אשר יצטרכו בו ליסע כי על פי יי׳ היו חונים כמו שהתבאר
בתורה ואולי יצטרכו ליסע ביום הג׳ למילה והיא הסכנה לתינוק ולזה לא מל
אחד מהילודים במדבר ולזאת הסבה לא עשו ישראל פסח במדבר כי אם אותו
שנזכר בתורה לפי שכבר נולדו לרובם בנים אחר שתי שנים לצאתם ממצרים
ומילת בניהם היתה מעכבת אותם מעשיית הפסח כמו שהתבאר בפרשת בא
והנה ספר שאחר שמלו ישבו במקומם עד שחיתה המכה וזה כלו ממה שיורה
שאין ראוי לנמול שיעתק ממקומו עד חיות המכה: היום

ואת בניהם הקים תחתם · ואת בניהם שהקים תחתיהם הם הילודים במדבר אותם מל יהושע: וישבו תחתם · באתריהון · לא זזו על עיר: גלותי · הסירותי את חרפת מצרים שהיו אומרים ראו כי רעה נגד פניכם כוכב אחד יש ששמו רעה והוא סימן של דם רואין אנו אותו עליכם במדבר והוא שאמר משה במדבר למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם והם אינם אמר יודעים שהו' דם מילה וכשמלו בימי יהושע ובא אותו הדם הוסרה אותה ה החרפה שעדיין ערב רב שעלה עמהם היו חוכים להם כך דרש ר' משה הדרשן: גלותי · הסירותי כמו גל מעלי חרפה ויגל את האבן: ממחרת הפסח · יום הנפת העומ' שהקריבו עומר תחלה ומשבעה באדר שמת משה שפסק המן היו מסתפקין עד עכשיו ממן שבכליהם שלקטו בשבעה באדר שנאמר את המן אכלו ארבעים שנה והלא ארבעים שנה חסר ש שלשי' יום שהרי תחלת ירידת המן בחמשה עשר באייר אמור מעת' בחררה שהוציאו ישראל ממצרים טעמו טעם מן: ולא היה עוד לבני ישראל מן · לפיכך ויאכלו מעבור הארץ יום היה להם מן לא היו אוכלין מן התבואה שהמן היה נוח להם משל אומר לתינוק מפני מה אתה אוכל פת שעורין לפי שאין לי פת חטין לכך נאמר לא היה עוד וגו': בהיות יהושע ביריחו · מכאן לעיבורה של עיר שהיא מן העיר שאי אפשר לומר בתוך יריחו: הלנו אתה · הלמסעדנא אתיתא: עתה

וכן מה שאמר בדמיך חיי פעמים ר"ל שתי דמי דם פסח ודם מילה אע"פ שבאתם מלו כלם קודם שעשו הפסח וזהו שאמר כי מולים היו כל העם היוצאים והנה אותם שהיו מבן עשרים שנה ומעלה מתו במדבר ומבן עשרי' שנה ומטה נשארו מולים ולא הוצרך יהושע למול אא הילודי' במדבר שלא היו יכולי' למול בדרך כמו שפירשנו ופירו' לא מלו לא מלו אותם כי הוא פעל יוצא: הקים · אשר הקים וכן לעם עליה בעבור זה עשה יי' לי והדומים להם שיחסרו ש"ן או מלת אשר וטע' הקים כי הקב"ה הקים אותם תחת אבותם לירש הארץ כמו שאמר להם אתננה והם יירשוה: תחתם · במקומם כמו שבו איש תחתיו: חיותם · הרפאם כמו וימרחו על השחין ויחי: חרפת מצרים · לפי שיצאו האבות ממצרי' והיו הבנים ערלים כמו המצריים ו והערלה חרפה כמו שנאמר כי חרפה היא לנו: גלגל · נכפלה בו הפ"א כי מן גלותי ואמרו גלל וכן דרך לשון הקדש בשמות הלקוחים מן הפעל ל להוסיף בו אות או לגרוע ממנו כמו נח מן ינחמנו שמואל כי מיי' שאלתיו וגם להפך סדר האותיות כמו יעבץ מן עצב: ויאכלו מעבור הארץ · מהיום אכלו מצות וקלוי כי החדש היה אסור להם עד אחר הקרבת ה העומר בששה עשר בניסן ו ואפילו למצות מצה אסור מן ה החדש שאין מצות עשה דוחה את לא תעשה אלא אם כן ה היתה כתובה בצדה ומאין היה להם ישן ממה שהיו תגרי גוים מוכרי' להם ומלת מעבור מוכית שהוא מן הישן כי אמרו כי כל עבור הדגן שהוא משנ' שעברה ושנה הבאה נקרא תבואה: ממחרת הפסח · הוא ל"ל חמשה עשר בניסן ויומו כי ה הפסח קרב בארבעה עשר ומחריתו הוא יום חמשה עשר וכן

ואת בניהם ד' דסמיכי בקריאה וסי' יום אשר עמדת לפני יי' אלהיך בחרב · ואת בניהם הקים תחתם אתם מל יהושע · ויעשו האנשים · ואת בני המכים לא המית · ונמסר גם בסדר ואתחנן: אתם ו' חס' בספרא וסי' אתם מל יהושע כי ערלים · עמק עבור · וישרפו אתם · ויסקלו אתם · ויצו אתם לאמר ראו אתם ארבים ·

וְאֶת־בְּנֵיהֶם֮ הֵקִ֣ים תַּחְתָּם֒ אֹתָ֖ם מָ֣ל ד׳ · ו׳חס׳
יְהוֹשֻׁ֑עַ כִּי־עֲרֵלִ֣ים הָי֔וּ כִּ֛י לֹא־מָ֥לוּ
אוֹתָ֖ם בַּדָּֽרֶךְ׃ וַיְהִ֛י כַּאֲשֶׁר־תַּ֥מּוּ כ׳כתע׳ לפ
כָל־הַגּ֖וֹי לְהִמּ֑וֹל וַיֵּשְׁב֥וּ תַחְתָּ֛ם
בַּֽמַּחֲנֶ֖ה עַ֥ד חֲיוֹתָֽם׃ י״א בטע׳ מאריך ס״פ
וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙
אֶל־יְהוֹשֻׁ֔עַ הַיּ֕וֹם גַּלּ֛וֹתִי אֶת־חֶרְפַּ֥ת ל׳ ומ׳ל
מִצְרַ֖יִם מֵעֲלֵיכֶ֑ם וַיִּקְרָ֞א שֵׁ֣ם הַמָּק֥וֹם ה׳ דסמי׳
הַהוּא֙ גִּלְגָּ֔ל עַ֖ד הַיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃ וַיַּחֲנ֥וּ
בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל בַּגִּלְגָּ֑ל וַיַּעֲשׂ֣וּ אֶת־
הַפֶּ֡סַח בְּאַרְבָּעָה֩ עָשָׂ֨ר י֥וֹם לַחֹ֛דֶשׁ דאורייתא׳ ברא׳ סק
בָּעֶ֖רֶב בְּעַֽרְב֥וֹת יְרִיחֽוֹ׃ וַיֹּ֨אכְל֜וּ
מֵעֲב֥וּר הָאָ֛רֶץ מִמָּחֳרַ֥ת הַפֶּ֖סַח מַצּ֣וֹת כ׳ וכענין · ג׳
וְקָל֑וּי בְּעֶ֖צֶם הַיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃ וַיִּשְׁבֹּ֨ת ל׳ · ב׳ ביום השביעי ב׳
הַמָּ֜ן מִֽמָּחֳרָ֗ת בְּאָכְלָם֙ מֵעֲב֣וּר הָאָ֔רֶץ
וְלֹא־הָ֥יָה ע֛וֹד לִבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל מָ֑ן לא
וַיֹּאכְל֗וּ מִתְּבוּאַת֙ אֶ֣רֶץ כְּנַ֔עַן בַּשָּׁנָ֖ה
הַהִֽיא׃ וַיְהִ֗י בִּֽהְי֣וֹת
יְהוֹשֻׁעַ֮ בִּירִיחוֹ֒ וַיִּשָּׂ֤א עֵינָיו֙ וַיַּ֔רְא ה׳ חס׳ את
וְהִנֵּה־אִישׁ֙ עֹמֵ֣ד לְנֶגְדּ֔וֹ וְחַרְבּ֥וֹ ש
שְׁלוּפָ֖ה בְּיָד֑וֹ וַיֵּ֨לֶךְ יְהוֹשֻׁ֤עַ אֵלָיו֙
וַיֹּ֣אמֶר ל֔וֹ הֲלָ֥נוּ אַתָּ֖ה אִם־לְצָרֵֽינוּ׃ ל׳

וְיַת בְּנֵיהוֹן דְּקָמוּ בַּתְרֵיהוֹן יַתְהוֹן
גְּזַר יְהוֹשֻׁעַ אֲרֵי עַרְלִין הֲווֹ אֲרֵי לָא
גְזַרוּ יַתְהוֹן בְּאוֹרְחָא׃ וַהֲוָה כַּד
שְׁלִימוּ כָל עַמָּא לְמִגְזַר וִיתִיבוּ ב
בְּאַתְרֵהוֹן בְּמַשְׁרִיתָא עַד ד
דְּאִיתַּסִּיאוּ׃
וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ
יוֹמָא דֵין אַעֲדֵתִי יַת חִיסוּדֵי מִצְרָאֵי
מִן קֳדָמֵיכוֹן וּקְרָא שְׁמָא דְּאַתְרָא
הַהוּא גִלְגְּלָא עַד יוֹמָא הָדֵין׃
וּשְׁרוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגְּלָא וַעֲבָדוּ
יַת פִּסְחָא בְּאַרְבְּעַת עַשְׂרָא יוֹמָא
לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא בְּמֵישְׁרֵי יְרִיחוֹ׃
וַאֲכָלוּ מֵעִיבוּרָא דְּאַרְעָא מִבָּתַר
פִּסְחָא פַּטִּיר וּקְלֵי בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין
׃ וּפְסַק מַנָּא מִיוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי
בְּמֵיכַלְהוֹן מֵעִיבוּרָא דְּאַרְעָא וְלָא
הֲוָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מַנָּא וַאֲכָלוּ
מֵעֲלַלַת אַרְעָא דִּכְנַעַן בְּשַׁתָּא
הַהִיא׃ וַהֲוָה כַּד הֲוָה יְהוֹשֻׁעַ
בִּירִיחוֹ וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא
גַּבְרָא קָאִים לְקִבְלֵיהּ וְחַרְבֵּיהּ
שְׁלִיפָא בִּידֵיהּ וַאֲזַל יְהוֹשֻׁעַ לְוָתֵיהּ
וַאֲמַר לֵיהּ הֲלִמְסַעֲדָנָא אַתֵּיתָא
אִם לְבַעֲלֵי דְבָבָנָא׃

והוריש יי' מלפניכם: עד חיותם י"א בטעם מאריך וסי' נמסר בסדר תבא: לחודש בערב ד' וסי' נמסר בסדר בא: וישא ה' חס' את וסי' נמסר בריש סדר וירא:

בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני ישראל: וישבת המן ממחרת · מאותו מחרת שזכר מאותו היום פסק המן כי לא היו צריכים שהרי אכלו מעבור הארץ מצות וקלוי בחמשה עשר בניסן ולדברי ר"ז"ל שאמרו כי עד י"ו בניסן אכלו המן יהיה פי' ממחרת ט"ו והוא י"ו כי אע"פ שאכלו בט"ו מצות וקלוי לא היה מספיק להם מה שמצאו מעבור הארץ ואותו היום אכלו גם מהמן ולמחרת שהוא י"ו בניסן אחר שהקריבו בו העומר והותרו בחדש מצאו הרבה מן החדש לאכל וזהו שאמר ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא: ויהי בהיות יהושע ביריחו · בגבול יריחו ומכאן סמכו ז"ל שעבורה של עיר דינו כעיר שהרי יהושע לא היה בתוך העיר ואמר בהיות יהושע ביריחו כי כבשו מהגלגל אחר שנמולו שם הערלים ועשו

רלבג

היום גלותי · הסירותי מעליכם חרפת מצרים ירצה לפי מה שאחשוב בחרפת מצרים אמונותיהם הנפסדות כי ענין הפסח היה מביא ישר' להעתק מהאמונות ההם כמו שביארנו בפרשת בא ואמנם אמר זה כי עד עתה סרה זאת המצוה מהם לסבה שזכרנו ולזה סמך לזה שכבר עשו שם את הפסח בי"ד יום לחדש ואפשר שיהא הרצון בזה ההמשך לתאות המשגל כי המצרים היו פרוצי' בעריות כמו שאמר בתורה בפרשת העריות כמעשה ארץ מצרים וגו' ולפי שהמילה מכוונת להחלים כח זה האבר הוא מבואר שבענין המילה תסור מעליהם חרפת מצרים ויהיו יותר גדורים בענין המשגל ואיפשר שנאמר עוד שהרצון בזה שכבר הסיר מהם חרפת מצרים שהיו אומרים כי ברעה הוציאם להרוג אותם ולכלותם לא להנחילם הארץ והנה בהיותם מתאחרים במדבר ארבעים שנה היתה להם זאת החרפה ואולם עתה ייעד אותם שכבר ירשו את הארץ אחר שכבר קיימו זאת המצוה ותסור מעליהם זאת החרפה והביאור הראשון הוא הנראה יותר ואם לא מצאנוהו לאחד מן הקודמים אשר הגיעו אלינו דבריהם: ויאכלו מעבור הארץ · הנה אמר זה לפי שלא הותר להם החדש עד מחרת הפסח ובזה ראיה שמה שאמר בתורה ממחרת השבת יניפנו הכהן הרצון בו ממחרת הפסח והוא י"ו בניסן לא ממחרת שבת בראשית כמו שהיו אומרים הצדוקים שאם היה הענין כן הנה לא ימלט הענין מחלוקת אם שנאמר שכבר קרה אז שהיה פסח ביום השבת או בזולת יום השבת ואם היה בזולת יום השבת הנה יצטרך לומר כי טעו יהושע וישראל בזה וזה דבר בלתי איפשר ואם היה בשבת הנה לא יהיה ראוי שייחסהו אל מה שהוא במקרה אבל ראוי שייחסהו אל מה שהוא בעצם ויאמר ממחרת השבת כי הם לא עשו זה לפי זה הדע' מפני היות היום ההוא מחרת הפסח אבל מפני היותו ממחרת השבת ולזה הוא מבואר שמה שאמ' בתורה ממחרת השבת אין הרצון בו שבת בראשית אבל הרצון בו ממחרת הפסח כי הפסח תקרא שבת ר"ל היום החמשה עשר: וישבת המן ממחרת · הנה מצאנו בזה דעת לרבו' ז"ל קצתם אמרו שלא ירד המן אחר שמת משה אא שכבר לקטו ממנו מה שהספיק להם עד זה הזמן ועשו ממנו חלות וקצת אמרו שכבר ירד המן עד היום ההוא ואחשוב שאמר הביא הא' שלא ירד המן אח' שמת משה א זה המאמ' הוא היותו מרחיק היות מסודר מהנביא מופת אחר מותו ולפי שזה המופת הנפלא אי איפשר שיהיה על יד נביא זולת משה תוייב ממנו שלא ירד המן אחר מותו לא הסכי' שהיה נעשה אח' זה על יד יהושע ואשר כר' לנו לפי מה שהסרשנו מענין המופתים בסוף המאמר הששי מספר מלחמותיי' הוא שזה המופת הנעשה על יד משה בענין המן נשאר עד היום הזה שאכלו מן החדש הלא תראה כי מופת שמן שמשחה היה נשאר תמיד כמו שביארנו במקומו וממה שיורה על זה הוא אמרו וישבת המן ולא אמר ויכלה המן וזה ממה שיורה שכבר היה יורד עד היום הזה ועוד כי בתורה כשנזכרת ירידת המן זכר המן אכלו עד בואם אל ארץ נושבת וזה ממה שיורה שכל זה הענין נעשה על יד משה וכבר ביארנו בספר מלחמו' י"י איך יתכן זה: ויהי בהיות יהושע ביריחו · ראוי שתדע שזה הענין היה במראה הנבואה ויורה על זה מה שאמר תכף ויאמר יי' אל יהושע כי הוא רחוק הראות המלאך בהקיץ ובהתשמש החושים על מנהגיהם והנה הרצון באמרו ויהי בהיות יהושע ביריחו מחשבתו משוטטת שם איך יעשה להחרים העם היושבת בה ומפני זה נדמה לו דבר מעניני המלחמה ונראה המלאך כאלו חרבו שלופה בידו ולזאת הסבה ג"כ שאל לו במראה הנבואה הלנו אתה אם לצרינו כמנהג הנלחמים ועניהו כי אין הענין כמו שחשב אבל הוא שר צבא יי' ואפשר הוא המתוכה להשגיח בישר' הוא אשר באמצעותו יביא השם ית' הנבואה לנביא מאת השי' ואמ' לו שיחלוץ נעלו מעל רגלו כדי שירגיש בענין המקו' שהוא בו כי הוא קדש
ועניין

רדק

הפסח ובאו להם ליריחו לכבשה וחנו את פני העיר והקב"ה שלח מלאכו להראות ליהושע כדי לחזקו לכבשה ולבשרו ונראה לו כדמות איש וחרבו שלופה בידו מורה על הגבורה ועל הנצוח כמו שנראה ליעקב אבינו ונאבק עמו לחזקו ולבשרו כמו שאמר לו כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל וכן בא ליהושע זה המלאך וחרבו שלופה בידו כדמות גבור מנצח והוא שאמר ליהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה: ויאמר לא· כלומר איני כמו שאתה סבור איש בא להלחם אבל אני מלאך יי' וזהו שאמר שר צבא יי' שר צבאות מעלה ומטה כמו שנ' על מיכאל השר הגדול ולפי גדולתו וקדושתו נקדש ה המקום שנראה בו ליהושע לפי' אמר קדש הוא: עתה באתי· בעת שראיתני מה שאין כן בבא' אדם וזה להחזיק בלבו כי מלאך הוא ויש בו דרש כי בא להפחיד על בטול תורה ועל שבטלו היום שעבר תמיד של בין הערבי' אמ' לו יהושע על איזה מהם באת אמר לו עתה באתי כלומר על בטול תורה שאתם בטלים עתה מיד וילן יהושע בתו' העמק שלן בעומקה של הלכה וזה הדרש רחוק כי אין שעת המלחמ' שעת תלמוד תורה ועוד כי פסוק וילן יהושע הוא רחוק מזה הפרשה כי הוא במלחמת העי ועוד כי כ כותב הדרש הזה טעה בפסוק וילן כי שני פסוקים הם וילן י יהושע ספו בתוך העם והפסוק האחר וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק ויש בו דרש אחר עתה באתי עתה באתי שני פ פעמים אני הוא שבאתי בימי משה רבך שנאמר הנה אנכי שולח מלאך וראה אותי ולא רצה שאלך עמו שאמר להקב"ה אי אפי חפץ אלא בך מיד ויפל יהושע פניו ארצה: אל פניו· כמו על וכן אל ההרים לא אכל: ויריחו סוגרת ומסוגרת· סוגרת אנשיה בתוכה שלא יצא אדם מן העיר ומסוגרת שלא יכנס אדם בתוכה ופירושו בסופו אין יוצא ואין בא או כפל סוגרת ו ומסוגרת לרב הסגירה כמו ש שאמר התרגום אחידא בדשין וכו': ויאמר יי' אל יהושע· ע"י המלאך הנראה לו והוא נקר' בשם יי' השולח אותו וכן מצאנו במלאך שנראה לגדעון ויאמר אליו יי' כי אהיה עמך ואמרו רז"ל כי שמי בקרבו אר"ש שמעון בן ל לקיש מלמד שהקב"ה משתף ש שמו על כל מלאך ומלאך: גבורי החיל· פי' אנשי יריחו ומלכם ואע"פ שהם גבורי החיל כתתים בידך: הקיף את העיר· נכתב בו"ו כמו אם היה בחירק ואף על פי שהוא בצרי וכן ויתגר לבני ישראל יגיד דבר: כה תעשה ששת ימים· אין לשאול טעם לסבות הגבורה למה היתה ההקפה הזאת וטעם שבעה כהנים ושבעה שופרות ושבע הקפות ושבעה ימים וטעם ההקפה בתרועה להבהיל העם אשר בתוך העיר ונפול החומה תחתי' למען ידעו כל עמי הארץ כי יי' נלחם לישרא' לא בחרב ובחנית ומספר השבעה ידוע סודו אבל מבינו מדע וכן שבעה מזבחות וז' פרים וז' אלים והשביעי הוא הנבחר בימים ובחדשי' ובשני': היובל'· האילים ובדברי רז"ל אר' עקיב' כשהלכתי לערביא שמעתי שהיו קורין לדכרא יובלא: במשוך· בהאריך התקיעה: בשמעכם את קול השופר· כתיב בב"ית וקרי בכ"ף והענין אחד: ונפלה חומת העיר תחתיה· יש לשאול בית רחב שהיה בחומה אם כאמר כי נפל ונבלה היא ובית אביה זה לא יתכן כי אם היה נס כזה היה מספר אותו הכתוב ועוד שאמר באו בית האשה הזונה והוציאו משם את האש' נר' כי הבית היה קיים ולא נפל אבל הנר' בעיני כי לא נפלה כל חומת העיר אלא מה שהיה מן החומה את פני העיר נגד מחנה ישראל נפל ועלו העם איש נגדו ובית רחב היה בחומה מצד אחר שלא נפל ומה שאמ' תחתיה ר"ל שנבלעה במקומה תחת הארץ ונר' מתנה מעט על פני הארץ לזכרון הנס: ויאמרו אל העם· כתיב בו"ו ופי' יהושע והכהנים וקרי בלא ו"ו ופי' יהושע: ויהי כאמר· בכ"ף:

רשי

עתה באתי· לעזרתך שאין אדם יכול להלחם עליה ולתופשה ולהפיל החומה אבל בימי משה רבך באתי ולא חפץ בי שנ' אם אין פניך הולכי' וגו': שר צבא יי'· ישרא' שהו' צבא ליי' ומיכא' היה שנ' ומיכא' שרכם: סוגרת ומסוגר' כתרגומו· אחידא בדשין דפרזלא ומתקפא בעברין דנחש: היובלים· אילים: במשוך· בתקיעה אחרונה בהאריך התקיע את הקול: תחתיה· במקומה: והחלוץ

רגלך ה' חס' בליש' בקריא' וסי' של נעלך מעל רגלך דיהושע· והם תכו לרגליך ישא מדברותיך· ונעלך החלץ מעל רגלך· אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך· ישבעו בבוץ רגלך· וכל כתיבי' דבוו' חסרי' במ"א מלא· עד אשית אויביך הדום: יוצא ט' מלאים בקריא' וסי' במס' רבתא: שופרות היובלים חד מן י' זוגין

וַיֹּאמֶר לֹא כִּי אֲנִי שַׂר־צְבָא־יְהוָה עַתָּה בָאתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל־פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל־עַבְדּוֹ: וַיֹּאמֶר שַׂר־צְבָא יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ שַׁל־נַעַלְךָ מֵעַל רַגְלֶךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן:

וִירִיחוֹ סֹגֶרֶת וּמְסֻגֶּרֶת מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־יְרִיחוֹ וְאֶת־מַלְכָּהּ גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל: וְסַבֹּתֶם אֶת־הָעִיר כֹּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַקֵּיף אֶת־הָעִיר פַּעַם אֶחָת כֹּה תַעֲשֶׂה שֵׁשֶׁת יָמִים: וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי הָאָרוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תָּסֹבּוּ אֶת־הָעִיר שֶׁבַע פְּעָמִים וְהַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת: וְהָיָה בִּמְשֹׁךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל בְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר יָרִיעוּ כָל־הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה וְנָפְלָה חוֹמַת הָעִיר תַּחְתֶּיהָ וְעָלוּ הָעָם אִישׁ נֶגְדּוֹ: וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן אֶל־הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת יוֹבְלִים לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה: וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם עִבְרוּ וְסֹבּוּ אֶת־הָעִיר וְהֶחָלוּץ יַעֲבֹר לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה: וַיְהִי כֶּאֱמֹר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם וְשִׁבְעָה הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאִים שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי יְהוָה עָבְרוּ וְתָקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וַאֲרוֹן בְּרִית יְהוָה הֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶם:

וַאֲמַר לָא אֲרֵי אֲנָא מַלְאַךְ שְׁלִיחַ מִן קֳדָם יְיָ כְּעַן אֲתֵיתִי וּנְפַל יְהוֹשֻׁעַ עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא וּסְגִיד וַאֲמַר לֵיהּ מָה רִבּוֹנִי מְמַלֵּיל עִם עַבְדֵּיהּ: וַאֲמַר מַלְאֲכָא דִשְׁלִיחַ מִן קֳדָם יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ שְׁרֵי סֵינָךְ מֵעַל רִגְלָךְ אֲרֵי אַתְרָא דִי אַתְּ קָאֵים עֲלוֹהִי קַדִּישָׁא הוּא וַעֲבַד יְהוֹשֻׁעַ כֵּן:

וִירִיחוֹ אֲחִידָא הֲוַת בְּדָשִׁין דְּפַרְזְלָא וּמַתְקְפָא בְּעַבְרִין דִּנְחָשׁ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵית דְּנָפִיק מִינַהּ לְמֶעְבַּד קְרָבָא וְלֵית דְּעָלֵיל בְּגַוַּהּ לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמָא:

וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ חֲזֵי דִמְסָרִית בִּידָךְ יָת יְרִיחוֹ וְיָת מַלְכַּהּ גִּבּוֹרֵי חֵילָא: וְתִסְחֲרוּן יָת קַרְתָּא כָּל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא אַקִּיף יָת קַרְתָּא זִמְנָא חֲדָא כְּדֵין תַּעְבֵּד שִׁתָּא יוֹמִין: וְשִׁבְעָא כָהֲנַיָּא יִסְבוּן שִׁבְעָא שׁוֹפָרַיָּא דְּקֶרֶן דִּיכְרַיָּא קֳדָם אֲרוֹנָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תַּסְחֲרוּן יָת קַרְתָּא שְׁבַע זִמְנִין וְכַהֲנַיָּא יִתְקְעוּן בְּשׁוֹפָרַיָּא: וִיהֵי בְּמֵיגַד בְּקֶרֶן דִּכְרַיָּא בְּמִשְׁמַעְכוֹן יָת קָל שׁוֹפָרָא יְיַבְּבוּן כָּל עַמָּא יַבָּבָא רַבָּא וְיִפּוֹל שׁוּרָא דְקַרְתָּא וְיִתְבְּלַע תְּחוֹתַהּ וְיִסְּקוּן עַמָּא גְּבַר לָקֳבְלֵיהּ: וּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן לְכַהֲנַיָּא וַאֲמַר לְהוֹן טוּלוּ יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ וְשִׁבְעָא כַהֲנַיָּא יִטְלוּן שִׁבְעָא שׁוֹפָרַיָּא דְּקֶרֶן דִּיכְרַיָּא קֳדָם אֲרוֹנָא דַייָ: וַאֲמַר לְעַמָּא עִיבָרוּ וְאַקִּיפוּ יָת קַרְתָּא וּמְזָרְזֵי חֵילָא יְעִבְרוּן קֳדָם אֲרוֹנָא דַייָ: וַהֲוָה כַּד אֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעַמָּא וְשִׁבְעָא כַהֲנַיָּא נָסְבֵי שִׁבְעָא שׁוֹפָרַיָּא דְּקֶרֶן דִּיכְרַיָּא קֳדָם אֲרוֹנָא דַייָ עָבְרִין וְתָקְעִין בְּשׁוֹפָרַיָּא וַאֲרוֹן קְיָמָא דַייָ אָזֵיל בַּתְרֵיהוֹן:

רלבג

וענין כבואיי אלהי לא פועל דמיוני ולא הרגי' יהוש' בשאת השסגה היא השגה כבואיי' וזכר הנבוא' שהגיע לו בזה המקום וקור' שיתחיל בזכרון הנבואה ההי' ספר שיריחו היתה ס סוגרת ומסוגרת מפני בני ישר' באופן שלא יוכל א' לצא' משם ולא ליכנס שם וזכר זה לפי שמזאת הסבה נצטרכו בהחרמת לזה המופת שהייש' אותו שיו השם יתעלה בזאת הנבוא' והנה הסכים הש"י ל לעשו' כל אלו המופתים עם ארון יי' להיישיר ישרא' לשמור ולעשות ככל הכתוב בו והיו אלו המופתים בזה האופן מהזרות כדי להפיל אימה על הגוים ל בשמעם אלו הנפלאות העצומות אשר עושה הש"י לישראל והיה זה המספר לשביעיות ר"ל שהקיפו העיר ז' ימים והיו שם ז' כהנים וז' שופרו' היובלי' וביו' הז' הקיפו ז' פעמי' שזכרנו כמספר הז' שזכרנו בתורה כמו השמטה וז' שמטו' וז' שבתו' שני' וז' ימים ז' פעמים וז' ימי הפסח וז' ימי סוכה והנה הסכים הש"י ש שיעשה זה המופת ב באמצעו' זאת התרועה הגדול' כדי שיתעוררו ישראל ויקיצו משנת תרדמתם ויתנו אל לבם ענין אלו הנפלאות העצומו' למען יראו את יי' עם שים לתרועה ה הגדולה רושם מעט בענין זה המופת כי הקול החזק יניע ה האויר תנועה חזק' אך שלא יתכן שיגיע מזאת התנוע' כמו זה הפועל הנפלא שתפול החומ' החזקה תחתיה אם לא יחובר לזה המופת והנה צוה אותם יהושע שלא יריעו ולא ישמיעו את קולם עד היום הז' כדי שלא ירגישו בני העיר וישליכו אבנים מעל החומה ואף על פי שהיה אפשר לש"י לשמרם מזה על דרך המופ' הנה אין מדרך הש"י מיעט המופתי' לבטלה ובמקומו' שאפשר בזולת מופת

מן ד' תנינא משניא וסים' נמטר במסרה רבתא דאסדרנא בר"ש הא' חיבורא בערך ש"ן: בשמעכם י"א מלין כתיב ב' וקרי כ' וסי' במסרה רבתא:

והחלוץ · בני ראובן ובני גד היו עוברים לפניהם לפי שהיו בני גד גבורים ומכים בזרוע חזקה כמה שנאמר וטרף זרוע אף קדקד : והמאסף · שבט דן הנוסע אחרון והוא מאסף את כל המתעכבים האחרונים : ביום השביעי · שבת היה : והית חרם · הקדש כי היום שבת קדש וראוי להיות קדש שלל הכשלל בו : ועכרתם · לשון מים עכורים :

ויבאו

והחלוץ · פירשו בו שהם בני ראובן ובני גד וחצי שבט מנשה שעברו חלוצים לפני אחיהם : תוקעו · כן כתי׳ בוי״ו ופירושו אשר תקעו והקרי הוא תוקעי ומבואר הוא : והמאסף · אמ׳ בו התרגום שבטא דדן לפי שהוא היה אחרון ברגלים כמו שנאמר עליו מאסף לכל המחנות : הלוך ותקוע · איננו אומר על המאסף שהיו תוקעים אלא כמו שאמר המתרגם והכהנים אזלין ותקעי׳ בשופריה : עד יום אמרי אליכם · יש מפרשים כמו עת כמו יום צעקתי בלילה ואין צריך רק פירושו כמשמעו הוא יום השביעי : ויסב ארון יי׳ את העיר · פירו׳ יהושע הסב הארון את העיר : הקף · ארון יי׳ את העיר פעם אחת וזה היה ביום הראשון וראשון לימי השבוע כך קבלו רז״ל כי ביום ז׳ שנלכדה יריחו יום שבת היה ואף על פי שהרגו ושרפו בשבת מי שצוה על השבת צוה לחלל שבת בכבוש׳ יריחו וכן במצור עיירות שהיו ישר׳ צרים עליהן ואמרו בקבלה עד רדתה ואפילו בשבת וכמו שצוה גם כן להעלות עולות בשב׳ : הולך ותקוע · כתיב הולך ר״ל שכמו שהיה המאסף הולך כן היו הכהנים תוקעים וקרי הלוך שהוא מקור והפירו׳ אחד : וישכימו בעלות השחר · כתיב בבי״ת וקרי בכ״ף : כמשפט הזה שבע פעמים · כמשפט הזה שעשו בששת הימים והיו שבע פעמים עם ההקפה הראשונה הזאת של יום השביעי רק ביום ההוא עשו יותר הקפו׳ כי הקיפו העיר שבע פעמים והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה היא שלא תבנה עוד וכל אשר בה שלא יהנה אדם מכל אשר בה ונראה כי הקב״ה אמר לו כן כי יהושע לא אמר דבר כזה מלבו ואף על פי שלא זכר זה הכתוב ימצאו כמוהו רבים ורז״ל אמרו כי יהושע אמר דבר זה מרבונו ולא אמר לו הקב״ה אמר יהושע יריחו כבושה תחלה לארץ ישרא׳ כוניאנה תרומה כאשה הזאת שמפרשת חלתה מתחלת עיסתה ועוד אמר יהושע בשבת לכדנו יריחו ושבת קדש שנאמר כי קדש היא לכ׳ כל מה שכבשנו בה יהיה קדש שנאמר קדש ליי׳ אוצר יי׳ יבא ואף ע״פ כן הקב״ה הסכים על ידו ומניין שהקב״ה הסכים על ידו שנאמ׳ חטא ישרא׳ וגם עברו את בריתי והיה זה אחד מג׳ שגזרו בית דין שלמטה והסכים הקב״ה עמהם : כי החבאתה · בשני סימני נקבה כמו ישועתה עזרתה וכל כפל לחזק הענין כמו שפירש׳ בספר מכלל והכפ׳ הנה לפי שהחביאה אותם יפה : שמרו מן החרם · שמרו עצמכם ושמרו איש את אחיו ומפני זה אמ׳ חטא ישראל מפני שלא נתנו עיניה׳ שלא יקח אדם משלל העיר דבר : פן תחרימו · פירושו ולקחתם מן החרם : אוצר יי׳ יבא · באהל מועד שהיה שם הקדש משלל מן מדין הזהב שנתנו שרי האלפים והמאות : ויבאו

אחת ו׳ זקפין פתחין בקריא׳ וסי׳ קח צנצנת אחת ותן שמה מלא · ויסבו את העיר ביום השני · ויאמר אבישי אל דוד · ויחלק לכל העם לכל המון · ויאמר המלך גזרו את הילד הזה לשנים · והנה בכר עפרת דזכריה · וסי׳ בלשון תרגום צלוחית מקף אבישי פלג פלגות עגילי · וכל חקה מדה שנה תורה דכוו׳ חמשת

והחלוץ הלך לפני הכהנים תקעו השופרות והמאסף הלך אחרי הארון הלוך ותקוע בשופרות : ואת העם צוה יהושע לאמר לא תריעו ולא תשמיעו את קולכם ולא יצא מפיכם דבר עד יום אמרי אליכם הריעו והריעתם : ויסב ארון יהוה את העיר הקף פעם אחת ויבאו המחנה וילינו במחנה :

וישכם יהושע בבקר וישאו הכהנים את ארון יהוה : ושבעה הכהנים נשאים שבעה שופרות היבלים לפני ארון יהוה הלכים הלוך ותקעו בשופרות והחלוץ הלך לפניהם והמאסף הלך אחרי ארון יהוה הולך ותקוע בשופרות : ויסבו את העיר ביום השני פעם אחת וישבו המחנה כה עשו ששת ימים : ויהי ביום השביעי וישכמו כעלות השחר ויסבו את העיר כמשפט הזה שבע פעמים רק ביום ההוא סבבו את העיר שבע פעמים : ויהי בפעם השביעית תקעו הכהנים בשופרות ויאמר יהושע אל העם הריעו כי נתן יהוה לכם את העיר : והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה ליהוה רק רחב הזונה תחיה היא וכל אשר אתה בבית כי החבאתה את המלאכים אשר שלחנו : ורק אתם שמרו מן החרם פן תחרימו ולקחתם מן החרם ושמתם את מחנה ישראל לחרם ועכרתם אותו : וכל כסף וזהב וכלי נחשת וברזל קדש הוא ליהוה אוצר יהוה יבוא : וירע העם ויתקעו בשופרות ויהי כשמע העם את קול השופר ויריעו העם תרועה גדולה ותפל החומה תחתיה ויעל העם העירה איש נגדו וילכדו את העיר : ויחרימו את כל אשר בעיר מאיש ועד אשה מנער ועד זקן ועד שור ושה

ומזרזי חילא אזלין קדם כהניא תקעי שופריא ושיבטא דבית דן אזיל בתר ארונא וכהניא אזלין ותקעין בשופריא : וית עמא פקיד יהושע למימר לא תיבבון ולא תשמעון ית קלכון ולא יפוק מפומכון פתגמא עד יומא דאימר לכון יביבו ותיבבון : ואסחר ארונא דיי ית קרתא אקיף זמנא חדא ועלו במשריתא ובתו במשריתא :

ואקדם יהושע בצפרא ונטלו כהניא ית ארונא דיי : ושבעא כהניא נסיבו שבעא שופריא דקרן דיכריא קדם ארונא דיי אזלין מיזל ותקעין בשופריא ומזרזי חילא אזלין קדמיהון ושיבטא דבית דן אזיל בתר ארונא דיי וכהניא אזלין ותקעין בשופריא : ואסחרו ית קרתא ביומא תנינא זמנא חדא ותבו למשריתא כדין עבדו שיתא יומין : והוה ביומא שביעאה ואקדימו כמיסק צפרא ואסחרו ית קרתא כהילכתא הדין שבע זמנין לחוד ביומא ההוא אקיפו ית קרתא שבע זמנין : והוה בזמנא שביעיתא תקעו כהניא בשופריא ואמר יהושע לעמא יביבו ארי יהב יי לכון ית קרתא : ותהי קרתא חרמא היא וכל דבה קדם יי לחוד רחב פונדקיתא תחי היא וכל דעימה בבית ארי אטמרת ית אזגדיא די שלחנא : ולחוד אתון איסתמרו מן חרמא דילמא תחרמו ותסבון מן חרמא ותשוון ית משרית דישראל לחרמא ותעכרון יתיה : וכל כספא ודהבא ומני נחשא ופרזלא קודשא אינון קדם יי לאוצר בית מקדשא דיי יתעלון : ויביבו עמא ותקעו בשופריא והוות כד שמע עמא ית קל שופרא ויביבו עמא יבבא רבא ונפל שורא דקרתא ואתבלע תחותוהי וסליק עמא לקרתא גבר לקבליה וכבשו ית קרתא : וגמרו ית כל דבקרתא מגבר ועד איתא מעולימא ועד סבא ועד תור ואימר

רלבג

והנה צוה שיחרימו כל אשר בעיר ולא יהנו ממנו בדבר כדי שלא יטעו ישרא׳ במה שיגיע להם מההצלח׳ אחר זה ויחשבו אל מה שקנו משלל העיר ההיא ואולי יהיה זה סבה שיחשבו שמאמונתם הית׳ טובה עד שגם מקניהם וכסיהם מביאים ההצלחה למי שיקנם ולזאת הסבה בעינה קלל מי שיבנה יריחו עד שיגיע הבנין בהיות כל בניו חיים ולא ישא׳לו בהשלמתו כי אם צעיר בניו וידמ׳ שפעולות יושבי יריחו ואמונתם היו יותר מגונות מפעולו׳ שאר יושבי הארץ ואמונתם ולזה צוה שלא ישאר מהם רושם ולא מן העיר או היה זה לתת מורך לשאר הגוים עם שזאת הקללה היתה לפי הנבואה ולזה תמצא שכבר נתקיימה בימי אחאב אמר בימיו בנה חיאל בית האלי וצוה אותם שיצילו רחב הזונ׳ וכל אשר אתה בבי׳ כאשר נשבעו לה המרגלים · וספר

ס׳ במא נקי יהיה לביתו שנה · ונמסר גם בסדר בשלח : ולקחתם ו׳ וסי׳ נמסר בסדר ויגש : העירה ט׳ בליש׳ וסי׳ ויקרעו שמלתם ויעמס · וירע העם ויתקעו בשופרות · ונס אל אחת · ויהונתן ואחימעץ · ואת קומי׳ לבי · וישלח מלאכים אל אחאב · ויבא את המים · ובני עמון ראו דד״ה · העירה והקיצה :

ויבואו הנערים. כל משרת יקרא נער ואפילו יהיה זקן כמו יהושע בן נון נער
ואו האנשי' המרגלי' היו נערי יהושע או נערי אחד מגדולי ישר': מחוץ למחנה ישר'.
הניחום מבחוץ למחנה עד שיתגיירו וישובו לדת ישרא' ואחר שנתגיירו ישבו בתוך
ישראל כמו שאמר ותשב בקרב ישרא' עד היום הזה: החיה יהושע. שצוה לשמור
לה השבוע' שנשבעו לה המלאכי'

ויבאו הנערים המרגלים. כאן היו צריכין זריזות ונעשו כנערים זריזים ובאלה
הראשון היו כמלאכים כאן שאמרו עכשו מן העבירה עם רחב הזונה לכך נקראו
שם מלאכים ולכך נקראו אנשים מלאכים נערים: בבכורו ייסדנה ובצעירו.
בתחלה יסוד שיבנה בה ימות בנו הבכור ויקברנו וילך עד שימות הצעיר בגמר
המלאכה היא הצבת
הדלתות: עם בית

והוציאו ו' בקריא' וסי' והוציאו את בתולי הנער אל זקני. והוציאו אתו אל זקני עירו ואל שער. והוציאו את
הנערה אל פתח בית אביה. והוציאו את רחב הזונה. והוציאו אלי את חמשת. והוציאו את הכדה מן הקדש:
ויוציאו י"ב בקריא' וסימ' נמסר בסוף סדר אמור: ותשב י"ב וסימ' נמסר בסדר וישב: וישבע ד' וסי' נמסר בסוף

וחמור לפי חרב: ולשנים האנשים
המרגלים את הארץ אמר יהושע
ו' בקרי' באו בית האשה הזונה והוציאו
משם את האשה ואת כל אשר
לה כאשר נשבעתם לה: ויבאו
י"ב הנערים המרגלים ויוציאו את
רחב ואת אביה ואת אמה ואת
אחיה ואת כל אשר לה ואת כל
ל' מל' כ' תר חס' ו"ו משפחותיה הוציאו ויניחום מחוץ
למחנה ישראל: והעיר שרפו באש
ל' וכל אשר בה רק הכסף והזהב וכלי
הנחשת והברזל נתנו אוצר בית
ל' יהוה: ואת רחב הזונה ואת בית
ל' אביה ואת כל אשר לה החיה
י"ב יהושע ותשב בקרב ישראל עד
ל' היום הזה כי החביאה את המלאכים
אשר שלח יהושע לרגל את יריחו:
ד' וישבע יהושע בעת
ההיא לאמר ארור האיש לפני יהוה
אשר יקום ובנה את העיר הזאת
ל'·ל'·ל' את יריחו בבכרו ייסדנה ובצעירו
ל' וכל ארמית דכו' ט' יציב דלתיה: ויהי
יהוה את יהושע ויהי שמעו בכל
ז הארץ: וימעלו בני ישראל מעל
בחרם ויקח עכן בן כרמי בן זבדי בן
זרח למטה יהודה מן החרם ויחר אף
ל' דסמ' יהוה בבני ישראל:

וחמר לפתגם דחרב: ולתרין
גבריא דאלילו ית ארעא אמר
יהושע עולו לבית איתתא פ
פונדקיתא ואפיקו מתמן ית איתתא
וית כל די לה כמא דקיימתון לה:
ועלו עולימיא מאללייא ואפיקו ית
רחב וית אבוהא וית אימה וית
אחוהא וית כל די לה וית כל
זרעיתהא אפיקו ואשרינון מבר
למשריתא דישר': וקרתא אוקידו
בנורא וכל דיבה לחוד כספא
ודהבא ומאני נחשא וברזלא יהבו
באוצר בית מקדשא דיי: וית רחב
פונדקיתא וית בית אבוהא וית כל
דילה קיים יהושע ויתיבת בגו
ישר' עד יומא הדין ארי אטמרת ית
איזגדיא דשלח יהושע לאללא ית
ארעא:
ואומי יהושע בעידנא ההיא למימר
ליט גברא קדם יי דיקום ויבני ית
קרתא הדא ית יריחו בבכוריה
ישכללינה ובזעיר בנוהי יקים ד
דשהא:
והות מימרא דיי בסעדיה דיהוש'
והות שמעיה סגי בכל ארעא:
ושקרו בני ישראל שקר
בחרמא ונסיב עכן בר כרמי בר
זבדי בר זרח לשבטא דיהודה מן
חירמא ותקיף רוגזא דיי בבני
ישראל:

סדר ויחי: שמעו ט"ה בפרשת נדרי' וד' וסי' ויהי יי' את יהושע. מארץ רחוקה מאד באו עבדיך. שמענו
את שמעו רפו. כי גדול מרדכי בבית:

כמו שאמ' רק רחב הזונה וגו'.
ויש לפרש עוד החיה שנתן להם
מחיה ממון או נחלה במה שיחיו
וזהו שאמ' ותשב בקרב ישר' וזהו
הפי' הנכו' ויש בו דרש כי יהוש'
לקח רחב לאשה וזהו החיה
כי כיון שראו שיהושע לקח רחב
לאש' נדבקו בבית אביה מגדולי
ישרא' ואף על פי שכתוב בשבעה
אומות לא תתחתן בם אמרו כי
רחב ובית אביה נכרים היו ב
בארץ ולא היו משבעה גוים
ויש מי שאומר כי כשנכנסו
מרגלים שלח יהושע ביריחו
נתגיירה ועדיין לא נכנסו ישרא'
לארץ וכל זה למי שאמר כי כתי'
לא תתחתן בם בגיותן כתיב:
את העיר הזאת את יריחו.
תוספת ביאור ורז"ל פירשו שלא
יבנו אותה ויקראו אותה בשם
עיר אחרת ושלא יבנו עיר אחרת
ויקראו שמה יריחו ומה
שהחרים יהושע שלא תבנה עוד
העיר כבר כתבנו הטעם בפסוק
והיתה העיר חרם. והחכם
הגדול רבינו משה בר מימון ז"ל
פיר' הטעם להיות המופת קיים
שנפלה חומת עיר יריחו תחתיה
כי כל מי שיראה החומה שוקע'
בארץ יתבאר לו שאין זה תכונת
בנין נהרס כך אבל נשתקע ב
במופת: ובצעירו. שימותו כל
בניו מהבכור ועד הצעיר תוך
הזמן הזה מהיסוד העיר עד ה
הצבת דלתיה: שמעו. והכפרד
שומע בשקל אורח: עם בית

רלבג

וספר שכבר מעלו
בני ישרא' מעל בחרם
וביאר שזה המעל ה
היה שכבר לקח עכן
מן החר' מזה החטא
חרון אף על בני ישרא'
עם שמתו מהם שלשי'
וששה איש לפני יושבי
העיר וכבר יספק
מספק ויאמ' איך יתכן
בזה בחק המשפט ה
האלהי לענוש על חטא
עכן בני ישראל וכבר
צותה התורה שלא י
ימותו האנשים כי אם
איש על חטאו ימות
וזה הספק בעינו יפול
במה שזכרה התורה
פוקד עון אבות על ב
בני' ועוד שכבר זכרו
ירמיה ויחזקא' שכבר
יגיע עת שלא יאמ' עוד
אבו' יאכלו בוסר ושני
בנים תקהינה וזה
סותר למה שזכרה ה
התורה מזה בחק ה
השם יתבר' ולא יתכן
שנאמר שעד העת ה
ההיא יהיה נוהג השם
יתב' לענוש הבנים על
חטא אבותם ואח' כך
ישנה מנהגו כי זה מ
מבואר הביטול ובהיו'
הענין כן יהיה העיון
בזה מי יתן ואדע
ונאמר שכבר יותר זה
הספק בשנאמר ש
שהשם בלתי פוקד ע
עון אבות על בנים ב
בעצם כי זה יהיה עול
אבל אפשר מזולת עול
שימשך במקרה עונש מה לבנים בחטא האבות כי כמו זה לא יהיה בו עול כלל והמשל אם חטא אדם למלכות וענשהו בדין לאבד ממונו הנה יגיע מזה עונש לבניו שיהיו
עניים ולא יירשו דבר מנכסי אביהם שיהיו עתידין לירשם ובכמו זה אמר הנביא אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו וזה שלולי חטאם היינו שרויים על אדמתינו
אחרי הסקותינו מחטא ימשך ממנו שנגלה מעל אדמתינו אילו הייגו שם ובזה האופן יקרה שהשם ית' פוקד עון אבות על בנים לא בעצמות וכבר יקרה באופן אחר שיטיב
עונש מה לבנים על חטא אבותם וזה אמנם יהיה כשחטאו האבות והיו הבנים אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וזה שאם היו הם המתחילים בזאת התכונה הפחותה היה
מספיק במוסרם עונש יותר קטן ממה שיצטרך במוסרם כשהיו אבותיהם בזאת התכונה הפחותה כי אז שבה אליהן קנין חזק ולא יוסרו אלא בשיגנש עונש גדול על זה
ולזה יקרה ענשם יותר גדול מפני חטא האבות ולזאת הסבה תמצא גם כן שיעדה התורה כאשר יעברו ישראל על המצות ייסרם השם ית' טבע על חטאתיהם וכותה עם זה
לשופטים שלא יכו הרשע כי אם כדי רשעתו במספר אלא בענין בן סורר ומורה שישפטו אותו למיתה בעבור כי שערם באחריתו יהיה כבל ויהיה סבת זה כי השם ית' לא יביא
אלו הייסורין על צד העונש שאם היה הענין כן היה זה העונש עול בחק הש"י ר"ל שיענים החוטא יותר מן הראוי לפי מריו אבל יביא אותם על צד התוכחה וההשגחה ואין זה
עול אבל הוא חנינה והטבה המשל שאם רצה אדם לפרש בים עם שיירה מה והיה סוף השיירה ההיא לטבוע בים הנה אם יביא עליו הש"י יסורים ימנעוהו מלכת בשיירה
ההיא לא יהיה זה עונש אבל הטבה וחנינה וכן אם נשתבך אדם בעבירות שבוך מה והיה מפני זה מוכן להמשך אחריהן אם ישלח לו הש"י יסורין יוסר בהם מהמשך אחר
הרע שנשקע בו הנה הוא מבואר כי יהיה לו הטבה וחנינה ובכאן הותר זה הספק שיקרה במה שאמ' התורה שבע על חטאתיכם ומה שאמר השם יתברך פוקד עון אבות
על בנים. ואמנם מה שנשאר מן הספק הוא מה שנזכר מענין עכן שחטא ונענשו על חטאו רבים זולתו והוא שחטא לא הטיבהו עונש מהשם ית' בענין ההוא וכבר באו
בתורה ספורים דומים לזה ונאמר בהיתר זה הספק שהחיל והקבוץ המתאחד יתכן שיקרה בו זה בזולת עול וזה' שכאשר היה החיל בכללו באופן שיהיה מושגח מהשם
ית' השגחה שלימה לא יתכן שתאונה אליו רעה וכאשר חטא אחד מבני החיל חשוב כחיל באופן שתסור ההשגחה האלהית ממנו מצד שהוא כלו מתאחד ולזה יהיה מעולה
ונעזב למקרים ולזאת הסבה קרה שמתו ש"ו השלשי' וששה איש עם היותם בלתי חוטאים בזה ולא מת עכן כי לא יקרה רע מצד העדר ההשגחה האלהית תכף למי שהוא ראוי
שיבואהו רע ולפי שעכן לא שם עצמו במקום הסכנה לא מת מפני העדר ההשגחה ממנו ואותם האנשים שמו עצמם במקום סכנה מתו מהם הראויים למות לפי מערכתם
ואולם שיכזק הקבוץ המתאחד בחטא האיש האחד הוא מבואר וזה כי הקבוץ ההוא הוא כמו איש אחד והאיש

עם בית און · אבל בית און : מקדם לבית אל · ממזרח לבית אל : עד השברים · עד דתברינון : ולו הואלנו · הלואי כשלכנו לשבת בעבר הירדן מזרחה בארץ סיחון ועוג שכבשנה כבר : ומה תעשה לשמך · המשותף בשמנו זהו מדרשו ופשוטו ומה תעשה לשם גבורתך שיצא כבר ועתה יאמרו תשש כחו : קום לך · קם לך כתיב עמד לך מה שהתפללת ל לפני והזכרת · דבר אח' עומדת לך במחנה שלא יצאת עמהם ולפי אמרתי אשר יוציאם ואשר יביאם כי אתה תביא את בני ישראל ולפי אהיה עמך כי הוא יעבור לפני העם הזה והוא ינחיל אותם אם תלך אתה לפניה' יצליחו ואם לאו לא י יצליחו · דבר אחר קום לך בשבילך זאת להם לא אמרתי לך ל להקדים שלל העיר : לבתים

עם בית און · סמוך לבית און וכן עם באר לחי ראי סמוך : מקדם · ממזרח לבית[אל] ובזכרו שימנין אלה נראה כי עיר אחרת היתה ששמה עי אבל זאת היתה גדולה מהאחרת וידועה לפיכך נזכרת בכל מקום עם ה"א הידיעה ובערי בני עמון היתה עיר ששמה עי כמו שאומר בירמיה שודדה עי : כשלשים וששה איש · הר"ל זכות אברהם אבינו עמדה להם שם שהרי היו חייבין על החרם ולא הכו מהם אנשי העי כי אם שלשים וששה איש שלא זכר להם הקב"ה זכות אברהם שבנה שם מזבח שנאמר בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח ליי' וכ"ף כשלשים כ"ף השיעור · ויש מרז"ל שאמרו שהיא כ"ף הדמיון כי לא היו שלשים וששה אלא יאיר בן מנשה הכו ששקול כשלשי' וששה איש והוא רובה של סנהדרין ויש דרש כי הקב"ה אמר ליהושע אתה תנחיל כשתהיה עמהם אבל כאן שלא היה עמה' נכשלו ואחר שהכתוב אומר הטעם כי בעבור העון של החרם נכשלו אין לנו לבקש טעם אחר : לפני השער עד השברים · חסר מ"ם השמוש ומשפטו מלפני השער כלומר מלפני השער שבאו שם בני ישראל להלחם אותו מקו' רדפום עד השברים ושם הכו השלשים וששה וקרא המקום כן לפי שנשברו שם ויונתן תרג' עד דתברינון : ויכום במורד · מקו' היה לפני העי שהיה משופע ויורד ובאותו מקו' הכום בנוסם : למה העברת · הה"א נקוד' בקרי והעי"ן בשוא ופתח שלא כמנהג כי המנהג הה"א בסגול והעי"ן בשוא או בסגול ובא כמוהו כלה בחכה העלה : ומה תעשה · בקרי הסי"ן שלא כמנהג וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל · ופירוש ומה תעשה לשמך הגדול שיאמרו הגוים מבלתי יכולת יי' והרי שמך כאילו נתמעט אצלם : למה זה אתה נופל על פניך · על דרך מה תצעק אלי כלומר אינך צריך בקשה ותחינה ישמידו החרם ואסלח להם : חטא ישראל · ולא תאמר חטא בשגגה אלא וגם עברו בריתי כי ברית נכרתה ביני וביניהם בהר סיני לעשותם כ כל אשר צויתים ואכוס וכן הוא ויקח ספר הברית ויקרא ב באזני העם והם אמרו כל אשר דבר יי' נעשה ונשמע וכוס משה רבינו מפי הגבור נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך יי' אלהיך אליו תשמעון והנה יהושע צוה אותם ואמ' להם שלא יקחו משלל העיר דבר והנה עברו הברית ש שלקחו משלל העיר : וגם לקחו מן החרם · כל גם בא לרבות ופי' הנה בעבור החרם כאו צוה הנביא והוא יהושע מצוה בלא חרם ואם עברו המצוה עברו ה הברית כ"ש כי בזדון החרם : וגם גנבו · כי או לקחו בפרהסיא לא היה כל כך רע אבל כשגנבו כאילו חשבו להסתיר מהבורא : וגם כחשו · או אולי הרגיש אדם בדבר וכיחש עכן או בעבור שסופו לכחש שהרי כחש עד שבקש ממנו יהושע ואמר לו בני שים נא כבוד ליי' : וגם שמו בכליהם · וכל זה להכחיש יותר כמו שאמר והנה טמונים · ובדרש מה הם חמשה גם מלמד שעבר על ה' חומשי תורה :

שמלתיו ו' וס' נמסר בסדר עקב : וכל יושבי ח' דסמיכי בקריא' וסי' וישמעו דכנעני וכל ישבי · זקנינו וכל ישבי ארצנו · ויעל המלך בית יי' דמלכים · ואמרת אלהם שמעו דבר יי' מלכי יהודה · ואתה פשחור · כי חמס לבנון · כי אתה שלות גוים · והרים רעשו בכבנו דנחום : יוכלו י"א בקריאה וסי' ולא יוכלו בני ישראל לקום · אמחצם ולא יוכלו קום · ויהונתן ואחימעץ עמדים · צפיו עורים כלם · תלחמו אליך ולא יוכלו לך · ונתתיך לעם הזה · על מי אדברה ואעידה · לכן כה אמר יי' הנני מביא רעה · זנח עגלך שמרון · נעו עורים בחוצות נגאלו בדם · מים רבים לא יוכלו לכבות :

וישלח יהושע אנשים מיריחו העי אשר עם בית און מקדם לבית אל ויאמר אליהם לאמר עלו ורגלו את הארץ ויעלו האנשים וירגלו את העי : וישבו אל יהושע ויאמרו אליו אל יעל כל העם כאלפים איש או כשלשת אלפים איש יעלו ויכו את העי אל תיגע שמה את כל העם כי מעט המה : ויעלו מן העם שמה כשלשת אלפים איש וינסו לפני אנשי העי : ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש וירדפום לפני השער עד השברים ויכום במורד וימס לבב העם ויהי למים : ויקרע יהושע שמלתיו ויפל על פניו ארצה לפני ארון יהוה עד הערב הוא וזקני ישראל ויעלו עפר על ראשם : ויאמר יהושע אהה אדני יהוה למה העברת העביר את העם הזה את הירדן לתת אתנו ביד האמרי להאבידנו ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן : בי אדני מה אמר אחרי אשר הפך ישראל ערף לפני איביו : וישמעו הכנעני וכל ישבי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול : ויאמר יהוה אל יהושע קם לך למה זה אתה נפל על פניך : חטא ישראל וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם וגם לקחו מן החרם וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם : ולא יכלו בני ישראל לקום לפני איביהם ערף יפנו לפני איביהם כי היו לחרם לא אוסיף להיות עמכם אם לא תשמידו החרם מקרבכם :

ושלח יהושע גוברין מיריחו לעי דעם בית און ממדנח לבית אל ואמר להון למימר סקו ואלילו ית ארעא וסליקו גבריא ואלילו ית עי : ותבו לות יהושע ואמרו ליה לא יסק כל עמא כתרין אלפין גברא או כתלתא אלפין גברא יסקון וימחון ית עי לא תרגיש לתמן ית כל עמא ארי זעירין אינון : וסליקו מן עמא לתמן כתלתא אלפין גברא ואפכו קדם אינשי עי : וקטלו מנהון אינשי עי כתלתין ושיתא גברא ורדפונון קדם תרעא עד דתברונון ומחונון במחתנא ואיתמסי ליבא דעמא והוה למיא : ובזע יהושע לבושוהי ונפל על אפוהי על ארעא קדם ארונא דיי עד רמשא הוא וסבי ישראל ואסיקו עפרא על רישיהון : ואמר יהושע קביל בעותי יי אלהים למה אעברתא אעברא ית עמא הדין ית ירדנא למימסר יתנא בידא דאימוראה לאובדותנא ולוי פון דשרינא ויתיבנא בעברא דירדנא : בבעו אלני מה אימר בתר דאחזרו ישראל קדלהון למהפך קדם בעלי דבביהון : וישמעון כנענאי וכל יתבי ארעא ויסתחרון עלנא וישיצון ית שמנא מן ארעא ומה את עבד בדיל שמך רבא : ואמר יי ליהושע קום לך למה דנן את רמי על אפך : חטא ישראל ואף עברו על קיימי דפקדית יתהון ואף נסיבו מן חרמא ואף גנבו ואף כדיבו ואף שויאו במניהון : ולא יכלון בני ישראל למקם קדם בעלי דבביהון קדלהון יחזרון למיפך קדם בעלי דבביהון ארי הוו לחרמא לא אוסיף למהוי מימרי בסעדכון אם לא תשיצון חירמא מביניכון :

רלבג

והאיש ממנו הוא כמו אבר מאיברי האיש ההוא וכמו שכשיחלה אבר מה מאברי האד' יזוק בו האדם ההוא בכללו כן כשיחטא איש אחד מהקבוץ ה ההוא יזיק בו כלל ש הקבוץ ובכאן הותרו כל הספקות ולזה תמצא שכאשר צוה השם יתברך ליהושע שיביא העונש הראוי על החוטא לא הסכים שיענש על יד יהושע זולת החוטא וכבר יחזק מה שאמרנו ש שלא השיגם על זה מהעונש כי אם סור ההשגחה האלהית מה שאמר ולא אוסיף ל להיות עמכם אם לא תשמידו החרם מ מקרבכ' ויחס החטא לכל ישר' באמרו חטא ישראל מפני שזה ה הקבוץ היה מתאחד והנה צוה השם יתבר' שיחקרו מי היה ה החוטא בגורל ויחס משפט הגורל לשם יתברך כאמרו בחיק יוטל את הגורל ומיי' כל משפטו וידמה שהיתה הטלת זה ה הגורל לפני יי' כמו ה הענין בהטלת הגורל על חלוקת הארץ כמו שנזכר בזה הספר ·

והנה הסכמנו שיהיה זה הענין על פי הגורל לפי שהוא דעת רז"ל ויראה שהוא האמת בעצמו שאם היה זה על פי נביא או שהיו כשא' באורים ותומ' לא היו צריכין לזה אבל יתבאר להם האיש בעצמו מעצ' זה · והנה יפול ספק מה בענין הגורל איך יתכן שאמר בו כי מיי' כל משפטו והנה ענין משפטו הוא בקרי אלא שהיתר זה הספק לא יקשה עם מה שהסרשנו וביארנו בספר מ"י כי בעניינים אשר בקרי סדור והגבלה ואולם בזה המקו' לא יהיה זה הספק רושם כי כבר היתה הטלתו על יד נביא לפני יי' כמו שזכרנו ועם כל זה הנה ראוי שנשתדל בהיתרו מצד שאר הגורלות ·

רדק

קדש התקדשו. ענין זימון: אשר ילכדנו יי׳. אמרו כי העביר לפני הארון והנלכד הוא שהיה הארון קולטו שלא היה יכול לזוז משם ועוד אמרו כי העמיד כל השבטים לפני האורים והתומים ואבני החושן היו כתובים בו שמות השבטים ומי שאבנו כהה הוא הנלכד וכהה אבנו של יהודה ולדעת המשפחות והגברים עמו בקלפי על פי הגורל: יקרב למשפחות. פי׳ לגברים ראשי משפחות: תקרב לבתי׳. לראשי בתי המשפחה: יקרב לגברים. לאנשי הבית: ישרף באש אותו ואת כל אשר לו. לפי שעבר בחרם יחרם כל רכושו ובניו ובנותיו הקטנים שהם בכלל ממונו אבל העונש ואם בניהם היו גדולים הם בני עונש לפי שראו ושתקו ועברו בחרם ואשה לא היתה לו ואם היתה לו לא ידעה דבר כי העלים ממנה שהרי הטמין אותו תחת הקרקע ומה שאמר ישרף באש כמו שנשרפה העיר שהיתה חרם כן ישרף העוב׳ על החרם וכל אשר לו שהוא חרם: ויקרב את משפחת יהודה. הקריב שבט יהודה לראשי משפחות ונלכד משפחה במקום שבט ויקרב למשפחו׳ והכל לקבר כי כן דרך המקרא: וילכד את משפחת הזרחי. זה לבדו וילכד מן הקל בענין זה ושאר וילכד מן כפעל ופי׳ וילכד הארון לבדו: לגברי׳. לאנשים ראשי בתי המשפחה: וילכד זבדי. שהיה ראש בית אב ויקרב אנשי הבית וילכד עכן: בני שים נא כבוד ליי׳. בקש ממנו שיודה על עונו לשני דברים האחד לכפרת עונו שתהא מיתתו כפרתו בהודאת עונו ומכאן אמרו שכל המומתין מתודין ולמדו כי כפר עונו מדכתי׳ יעכרך יי׳ ביום הזה ביום הזה נעכר ולא לעולם הבא והשני כדי שיודו בני ישראל בגורל או בקליט׳ הארון ויאמרו כי אמת הוא וכן אמרו רז״ל שאמ׳ עכן ליהושע יהושע בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אם אני מפיל עליכם על אחד מכם הוא נופל אמר לו יהושע לעכן בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות כי עתידה ארץ ישראל ליחלק בגורל: וכזאת וכזאת עשיתי. פירושו לפניו ואחר בשלל ורז״ל דרשו כי מעל עכן בשלשה חרמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע שנא׳ כזאת וכזאת עשיתי והתודה עתה על שלשתן ויש אומ׳ בארבעה שלשה בימי משה חרמו של כנעני מלך ערד וחרמו של סיחון ועוג׳ וחרמו של מדין בכנעני שכתוב בו והחרמתי את עריהם ובמדין שנתנו הזהב קדש ליי׳ בסיחון ועוג אף על פי שכתוב בו בזזנו לנו אי אפשר שלא הקדישו מן השלל ליי׳ ואמרו מפני מה לא נענש בימי משה על שעבר בימי משה מהם אמרו שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן פירוש לא ענש בגלוי שנאמר הנסתרות ליי׳ אלהינו ומהם אמרו כי לא ענש על הנסתרות לעולם שנאמר עד עולם ועכשיו שנענש על על הנסתרות בגלוי לפי שלא היו נסתרות שהרי היו יודעים בו בניו ובנותיו: אדרת שנער. בגד חשוב שנעשה בבבל הנקרא שנער ובבראשית רבה אדרת שנער רבי חנינא בר רבי יצחק אומר פרפרא בבלאה ועוד בדברי רבותינו ז״ל רב אמר איצטלא דמילתא ושמואל אמר סרבלא דריפלא: האהלי

קם ט׳ ראשי פסו׳ בקריא׳ וסי׳ קום התהלך בארץ לארכה. קום לך פדנה ארם. קם קדש את העם. קום רד לקראת אחאב. קום לך צרפתה. קום וירדת בית היוצר. קום לך אל נינוה. וחברו קום כי עליך הדבר. קם קדש חס׳: למחר ה׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר וארא: ולשון ד׳ בקריאה וסי׳ ולשון זהב אחד חמשים שקלים. ולשון עלגים תמהר לדבר צחות. ולשון תהפוכות. ולשון חכמים מרפא. וללמדם ספר ולשון כשדים:

ט״ל קֻ֚ם קַדֵּ֣שׁ אֶת־הָעָ֔ם וְאָמַרְתָּ֖ הִתְקַדְּשׁ֣וּ
ה׳ לְמָחָ֑ר כִּ֣י כֹה֩ אָמַ֨ר יְהוָ֜ה אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל
חֵ֚רֶם בְּקִרְבְּךָ֣ יִשְׂרָאֵ֔ל לֹ֣א תוּכַ֗ל לָקוּם֙
לִפְנֵ֣י אֹיְבֶ֔יךָ עַד־הֲסִירְכֶ֥ם הַחֵ֖רֶם
ל׳ מִקִּרְבְּכֶֽם׃ וְנִקְרַבְתֶּ֥ם בַּבֹּ֖קֶר
ית׳ בטעמ׳ לְשִׁבְטֵיכֶ֑ם וְהָיָ֡ה הַשֵּׁבֶט֩ אֲשֶׁר־
ל׳ יִלְכְּדֶ֨נּוּ יְהוָ֜ה יִקְרַ֣ב לַמִּשְׁפָּח֗וֹת
ל׳ וְהַמִּשְׁפָּחָ֞ה אֲשֶׁר־יִלְכְּדֶ֤נָּה יְהוָה֙
תִּקְרַ֣ב לַבָּתִּ֔ים וְהַבַּ֙יִת֙ אֲשֶׁ֣ר יִלְכְּדֶ֣נּוּ
יְהוָ֔ה יִקְרַ֖ב לַגְּבָרִֽים׃ וְהָיָה֙ הַנִּלְכָּ֣ד
בַּחֵ֔רֶם יִשָּׂרֵ֣ף בָּאֵ֔שׁ אֹת֖וֹ וְאֶת־כָּל־
ל׳ אֲשֶׁר־ל֑וֹ כִּ֤י עָבַר֙ אֶת־בְּרִ֣ית יְהוָ֔ה וְכִֽי־
עָשָׂ֥ה נְבָלָ֖ה בְּיִשְׂרָאֵֽל׃
וַיַּשְׁכֵּ֤ם יְהוֹשֻׁ֙עַ֙ בַּבֹּ֔קֶר וַיַּקְרֵ֥ב אֶת־
ב׳ ג׳ כתי׳ יִשְׂרָאֵ֖ל לִשְׁבָטָ֑יו וַיִּלָּכֵ֖ד שֵׁ֥בֶט יְהוּדָֽה׃
וַיַּקְרֵב֙ אֶת־מִשְׁפַּ֣חַת יְהוּדָ֔ה וַיִּלְכֹּ֕ד
אֵ֖ת מִשְׁפַּ֣חַת הַזַּרְחִ֑י וַיַּקְרֵ֞ב אֶת־
כל קרי׳ כן במ״א לגברי׳ וספרי׳ הלוים מִשְׁפַּ֤חַת הַזַּרְחִי֙ לַגְּבָרִ֔ים וַיִּלָּכֵ֖ד זַבְדִּֽי׃
וַיַּקְרֵ֥ב אֶת־בֵּית֖וֹ לַגְּבָרִ֑ים וַיִּלָּכֵ֗ד
עָכָ֞ן בֶּן־כַּרְמִ֧י בֶן־זַבְדִּ֛י בֶּן־זֶ֖רַח לְמַטֵּ֥ה
יְהוּדָֽה׃ וַיֹּ֨אמֶר יְהוֹשֻׁ֜עַ אֶל־עָכָ֗ן בְּנִי֙
שִֽׂים־נָ֣א כָב֗וֹד לַיהוָ֛ה אֱלֹהֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל
וְתֶן־ל֣וֹ תוֹדָ֑ה וְהַגֶּד־נָ֥א לִי֙ מֶ֣ה עָשִׂ֔יתָ
אַל־תְּכַחֵ֖ד מִמֶּֽנִּי׃ וַיַּ֧עַן עָכָ֛ן אֶת־
ב״א מתחי׳ ונס אמנה ב׳ יְהוֹשֻׁ֖עַ וַיֹּאמַ֑ר אָמְנָ֗ה אָנֹכִ֤י חָטָ֙אתִי֙
לַיהוָה֙ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וְכָזֹ֥את וְכָזֹ֖את
יתיר ה״א עָשִֽׂיתִי׃ וָאֵרֶא֩ בַשָּׁלָ֨ל אַדֶּ֜רֶת שִׁנְעָ֨ר
אַחַ֣ת טוֹבָ֗ה וּמָאתַ֨יִם שְׁקָלִ֥ים כֶּ֙סֶף֙
ה׳ וּלְשׁ֨וֹן זָהָ֤ב אֶחָד֙ חֲמִשִּׁ֤ים שְׁקָלִים֙

ט״ל קוּם זַמֵּין יָת עַמָּא וְתֵימַר אִזְדַּמְנוּ
ה׳ לִמְחַר אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל חֶרְמָא בֵּינָךְ יִשְׂרָאֵל לָא
תִיכּוּל לְמֵקַם קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבָךְ
עַד דְּתַעְדּוּן חֶרְמָא מִבֵּינֵיכוֹן׃
ל׳ וְתִתְקָרְבוּן בְּצַפְרָא לְשִׁבְטֵיכוֹן וִיהֵי
ית׳ בטעמ׳ שִׁבְטָא דְיִתְאֲחַד מִן קֳדָם יְיָ יִקְרַב
ל׳ לְזַרְעֲיָן וְזַרְעִיתָא דְיִתְאֲחַד מִן
ל׳ קֳדָם יְיָ תִּקְרַב לְבָתִּין וּבֵיתָא
דְיִתְאֲחַד מִן קֳדָם יְיָ יִתְקְרַב
לְגֻבְרַיָּא׃ וִיהֵי דְיִתְאֲחַד בְּחֶרְמָא
יִתּוֹקַד בְּנוּרָא יָתֵיהּ וְכָל דִּילֵיהּ
ל׳ אֲרֵי עֲבַר עַל קְיָמָא דַיְיָ וַאֲרֵי עֲבַד
דְּלָא כָשַׁר בְּיִשְׂרָאֵל׃
וְאַקְדֵּים יְהוֹשֻׁעַ בְּצַפְרָא וְקָרֵיב יָת
יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטוֹהִי וְאִתְאֲחַד שִׁבְטָא
ב׳ ג׳ כתי׳ דְבֵית יְהוּדָה׃ וְקָרֵיב יָת זַרְעִית
יְהוּדָה וְאַחַד יָת זַרְעִית זֶרַח וְקָרֵיב
יָת זַרְעִית זֶרַח לְגֻבְרַיָּא וְאִתְאֲחַד
זַבְדִּי׃ וְקָרֵיב יָת בֵּיתֵיהּ לְגֻבְרַיָּא
וְאִתְאֲחַד עָכָן בַּר כַּרְמִי בַּר זַבְדִּי
בַּר זֶרַח לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה׃
וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעָכָן בְּרִי שַׁוִּי כְעַן
יְקָרָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
וְהַב קֳדָמוֹהִי הוֹדָאָה וְחַוֵּי כְעַן לִי
מָה עֲבַדְתָּא לָא תְכַסֵּי מִינִּי׃
וַאֲתֵיב עָכָן יָת יְהוֹשֻׁעַ וַאֲמַר
בְּקוּשְׁטָא אֲנָא חָבֵית קֳדָם יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל וּכְדֵין וּכְדֵין עֲבָדִית׃
וַחֲזֵית בְּבִיזְּתָא אִצְטְלִי בַבְלִי
חַד שַׁפִּיר וּמָאתַן סִלְעִין דִּכְסַף
וְלִישָּׁנָא דְדַהֲבָא חַד חַמְשִׁין סִלְעִין

קם ט׳ ראשי פסו׳ בקריא׳ וסי׳ קום התהלך בארץ לארכה. קום לך פדנה ארם. קם קדש את העם. קום רד לקראת אחאב. קום לך צרפתה. קום וירדת בית היוצר. קום לך אל נינוה. וחברו קום כי עליך הדבר. קם קדש חס׳: למחר ה׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר וארא: ולשון ד׳ בקריאה וסי׳ ולשון זהב אחד חמשים שקלים. ולשון עלגים תמהר לדבר צחות. ולשון תהפוכות. ולשון חכמים מרפא. וללמדם ספר ולשון כשדים:

רשי

לבתים. יש במשפחה אחת הרבה בתי אבות: לגברים. לראשי גולגלות כל אנשי הבית יבאו לגורל: תוס׳ ישרף באש. האהל והמטלטלין: אותו ואת כל אשר לו. כדין המפורש למטה אותו והבהמה בסקילה והזקף שהוא על באש מוכיח שהוא כפרד מאותו שכן תכינו תקראות שהטעם מחלקן כמו אחרי דרך מבוא השמש שאחרי מופלג מדרך על ידי הטעם וכן פתרונו הנלכד בחרם ישרף באש הראוי לישרף כמו שמפורש למטה: אותו ואת כל אשר לו. כדין האמור למטה וזה מקר׳ קצר ודומה לו כל מכה יבוסי ויגע בצנור לא פירש מה יהיה לו ובדברי הימים פירש והיה לראש אף כאן לא פי׳ מה יהיה באותו וכל אשר לו ולמטה פי׳: ויקרב את ישרא׳. לפני החשן מקום שהשבטים כתובים ומסר לו הקב״ה סימן שהשבט שחטא אבנו כהה וכהתה אבנו של יהודה: ויקרב את משפחת יהודה. לגורל את׳ קרב ראשי המשפחות אדם אחד מכל המשפח׳ והטילו גורל על מי יפול ואחר כך על כל בתי אבות של אותה משפחה ובא אדם אחד מכל בית אב לגורל ואחר כך באו כל אנשי אותה הבית: שים נא כבוד. התחיל להוציא לעז על הגורל אמר לו בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן גדולי הדור אתם הטל גורל על שניכם ויפול על האחד אמר לו שים נא כבוד בבקש׳ ממך אל תוציא לעז על הגורלות שכן עתידה הארץ ליחלק: ויען עכן. ראה בני יהודה נאספו׳ למלחמ׳ אמר מוטב שאמות אני לבדי ואל יהרגו כמה אלפים מישראל: כזאת וכזאת עשיתי. גם בחרמים אחרים בימי משה שנ׳ והחרמתי את עריהם ואחר בשלל. התבוננתי במה שכתוב בתורה ואכלת את שלל אויבך: אדרת שנער. איצטלא דמילת׳ בבלי תרגום שכל מלך שלא קנה לו פלטורין בארץ ישרא׳ לא נתקררה דעתו במלכותו שנאמ׳ ונתן לו את ארץ חמדת צבי צבאות גוים והיה למלך בבל פלטורין ביריחו וכשהיה בא לכאן לובש אותה: וירונו

רלבג

והנה היתה מצות השם ית׳ שהנלכד בחרם ישרף באש כי הוא ברור אצל השם ית׳ שלא יפול הגורל כי אם על החוטא ועם כל זה מצאנו שהתחכם יהושע אל שיודה עכן זה קודם שפטו אותו בזה המשפט ואי אפשר שנאמר שכבר עשה זה יהושע כדי שיוכל לשפטו בדין ומפני שלא היו שם עדים רצה שתהיה שם הודאת פיו וזה למתי סבות הא׳ שמה שהגיע ידיעתו בזה האופן מהשם ית׳ הוא ממה שלא אפשר שיפול בעניינו ספק ולא מחלוקת והשנית כי אין להודאת פיו מבא בזה המשפט כלל כמו שהוא מפורסם בפרשת משפטים ולזה ידמה שכבר היה זה הענין באופן שזכרוהו רבותינו ז״ל רוצה לומר שכבר היה עכן ומשפחתו מוציאין לעז על הגורל בשהיו אומרים שאם יפילו הגורל על שני אנשי׳ צדיקים הנה יפול בלי ספק על אחד מהם עם היותו בלתי חוטא בזה ולסלק זה התרעומת והמחלוקת שהיה אפשר שיתחדש מזה התחכם יהושע להשתדל שיספר עכן זה וכאשר הודה זה הענין ספר שכבר שלח יהושע מלאכים וירוצו האהלה ויורה מה שזכר שכבר שלחם שם במרוצה כי יהושע היה ירא שימהרו אנשי משפחתו להוציא משם זה לכסות קלון עכן: ויקחום

רשי

וירוצו האהלה. שלא יקדימו שבט יהודה ויטלום משם להכחישם את הגורל:
ויציקום. ואתיכונון ורבותינו אמרו בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבונו של
עולם על אלו יפלו רובה של סנהדרין: ואת בניו וכל ישראל לראות ברידויו ויוסרו
מלעשות כמוהו: ואת שורו ואת חמורו. לאברים כמה שנאמר והיה כל הנלכד
ישרף אותו וכל אשר
לו: וירגמו אותו אבן.
שחלל את השבת:
וישרפו אותם. האהל
והמטלטלין: ויסקלו
אותם. השור והבהמ׳
: תבזו לכם. ואל
תחרימו השלל עוד:
עד התיקנו אותם.
לשון תיק שנוציאם מ
מתיק העיר דישפוריר
בלע״ז ויש לפותרו לשון
כתיקה כמו התיקם
כצאן לטבחה:
והורשתם. ותתרכון:
מים

רדק

האהלי. בשתי ידיעות כמו והחציו הערכך והדומים לו: תחתיה. תחת האדרת:
וירוצו האהלה. טעם וירוצו לשמחה שנגלה עון החרם על מי היה וישראל נקיים
ורבי שמואל כתב טעם וירוצו שלא יקדימו שבט יהודה ויטלום משם כדי להכחיש
הגורל: טמונה. האדרת: לשון הזהב. ר״ל שבט זהב שדומה ללשון: ויציקום
לפני יי׳. ויעמידום לפני יי׳ כדי
שיראו אותם כל ישרא׳ וידעו כח
החרם ויזהרו מן החמדה ומן
החרם ורז״ל אמרו ויציקום בא
יהושע וחבטן בקרקע לפני ה
המקום אמר רבונו של עולם על
אלו תפל רובה של סנהדרי׳: את
עכן בן זרח. סמך אותו לאבי
אביו לקבר כי זרח היה ראש מ
משפח׳: ויעלו אותם עמק עכור
היה לו לומ׳ ויורידו אבל נראה
כי היה הר בין המחנה ובין ה
העמק ואמר יעלו כנגד ההר
ועל דרך הזה וירד הסלע:
וירגמו. ואחר כך אמר וישרפו
ואחר ויסקלו וכתב אדני אבי
ז״ל כי דינם היה בשריפה כמו
שכתוב ישרף באש אותו ואת כל
אשר לו ופי׳ וירגמו אותו כשהיו
מוליכין אותו לשרפ׳ היו רוגמין
ומשליכין עליו אבנים מרוב ה
כעסם עליו וכשהיו בעמק עכור
שרפו אותו ואת כל אשר לו ואח׳
כן ויסקלו אותו באבנים כמו
באבנים והם שרופים ואחר כן
הקימו עליו גל אבני׳ גדול להיות
לאות. ורז״ל פירשו וירגמו אותו
אבן הוא לבדו וישרפו אותם ב
באש במשמעו הכתו׳ מדבר שכך
נאמר לו מפי הגבורה הנלכד
בחרם ישרף באש אותו ואת כל
אשר לו אם כן מה תלמוד לומר
וירגמו אותו לפי ששבת גנב
והוציא מיריחו והטמין באהלו
ונסקל על חלול שבת ונשרף על
שמעל בחרם ומנין ששבת
נלכדה יריחו שנאמר ויהי ביום
השביעי וקבלו ר״ל שביעי לימי
השבוע כמו שכתבנו: כאשר
עשית ליריחו ולמלכה. כי הכל
הרגו לפי חרב: תבזו לכם.
כלומר זאת לא תהיה חרם כמו
יריחו אבל תבזו אותה לכם לכל
צרככם שלא יבא ממנה אוצר
יי׳: התיקנו. פרשו נתק ר״ל עד
שננתק אותם מן העיר בררפם
אחרינו: ואתם תקומו מהאורב
שם כמו מהמארב וכמוהו שם
בזה המשקל מלרע ואת היותר
החרמנו ויטעהו שורק:
והורשתם את העיר. את יושבי
העיר תגרשום ותכלום:
כתפשכם

האהלה ח׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים ס״ד׳: ביום הזה ו׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ נמס׳ בסד׳ נח: ואת עמו ז׳ דסמיכי בקרי׳
וסי׳ נמסר בסדר בשלח: ואת ארצו ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ נמסר בסוף סדר חקת התורה: וכל עם ז׳ דסמיכי
בקריא׳ וסי׳ ויקם יהושע. ויעל יהושע. ויבא יהושע וכל עם המלחמה. ויאמר המלך הגלגלה. ותרא והנה

משקלו ואחמדם ואקחם והנם
טמנים בארץ בתוך האהלי והכסף
תחתיה: וישלח יהושע מלאכים
וירצו האהלה והנה טמונה באהלו
והכסף תחתיה: ויקחום מתוך האהל
ויבאום אל יהושע ואל כל בני
ישראל ויצקם לפני יהוה: ויקח
יהושע את עכן בן זרח ואת הכסף
ואת האדרת ואת לשון הזהב ואת
בניו ואת בנתיו ואת שורו ואת
חמורו ואת צאנו ואת אהלו ואת כל
אשר לו וכל ישראל עמו ויעלו אתם
עמק עכור: ויאמר יהושע מה
עכרתנו יעכרך יהוה ביום הזה
וירגמו אתו כל ישראל אבן וישרפו
אתם באש ויסקלו אתם באבנים:
ויקימו עליו גל אבנים גדול עד
היום הזה וישב יהוה מחרון אפו על
כן קרא שם המקום ההוא עמק עכור
עד היום הזה:
ח ויאמר יהוה אל יהושע אל תירא
ואל תחת קח עמך את כל עם
המלחמה וקום עלה העי ראה נתתי
בידך את מלך העי ואת עמו ואת
עירו ואת ארצו: ועשית לעי
ולמלכה כאשר עשית ליריחו
ולמלכה רק שללה ובהמתה תבזו
לכם שים לך ארב לעיר מאחריה:
ויקם יהושע וכל עם המלחמה
לעלות העי ויבחר יהושע שלשים
אלף איש גבורי החיל וישלחם
לילה: ויצו אתם לאמר ראו אתם
ארבים לעיר מאחרי העיר אל
תרחיקו מן העיר מאד והייתם
כלכם נכנים: ואני וכל העם אשר
אתי נקרב אל העיר והיה כי יצאו
לקראתנו כאשר בראשנה ונסנו
לפניהם: ויצאו אחרינו עד התיקנו
אותם מן העיר כי יאמרו נסים לפנינו
כאשר בראשנה ונסנו לפניהם:
ואתם תקמו מהאורב והורשתם את
העיר ונתנה יהוה אלהיכם בידכם:

מתקליה ורגגתנון ונסבתנון
והא אינון טמירין בארעא בגו
משכני וכספא תחותה: ושלח
יהושע איזגדין ורהטו למשכנא
והא טמירין במשכניה וכספא
תחותה: ונסיבונון מגו משכנא
ואיתיאונון לות יהושע ולות כל
בני ישראל ואתיכונון קדם יי:
ודבר יהושע ית עכן בר זרח וית
כספא וית איצטלא וית לישנא
דדהבא ודבר ית בנוהי וית
בנתיה וית תוריה וית חמריה
וית ענה וית משכניה וית כל
דיליה וכל ישראל עמיה ואסיקו
יתהון למישר עכור: ואמר יהושע
מה עכרתנא יעכרינך יי ביומא
הדין ורגמו יתיה כל ישראל באבניא
ואוקידו יתהון בנורא בתר
דרגימו יתהון באבניא: ואקימו
עלוהי דגור אבנין רב עד יומא
הדין ותב יי מתקוף רוגזיה על כן
קרא שמא דאתרא ההוא מישר
עכור עד יומא הדין:
ואמר יי ליהושע לא תדחל ולא
תתבר דבר עמך ית כל עמא עבדי
קרבא וקום סק לעי חזי דמסרית
בידך ית מלכא דעי וית עמיה
וית קרתיה וית ארעיה: ותעביד
לעי ולמלכה כמא דעבדת ליריחו
ולמלכה לחוד עדאה ובעירה
תבזון לכון אתקן לך כמנא
לקרתא מאחורהא: וקם יהושע
וכל עמא עבדי קרבא למיסק לעי
ובחר יהושע תלתין אלפין גברא
גיברי חילא ושלחינון בליליא:
ופקיד יתהון למימר חזו דאתון
כמנין לקרתא מאחורי קרתא לא
תרחיקון מן קרתא לחדא ותהון
כולכון מתקנין: ואנא וכל עמא
דעימי נתקרב לקרתא ויהי ארי
יפקון לקדמותנא כדבקדמיתא
וניפוך קדמיהון: ויפקון בתרנא
עד דניגוד יתהון מן קרתא ארי
יימרון תבירין קדמנא כד
בקדמיתא וניפוך קדמיהון: ואתון
תקומון מכמנא ותתרכון ית קרתא
וימסרינה יי אלהכון בידכון:

רלבג

ויצקום לפני יי׳.
פירשו בו ויעמידום
מענין מצוקי ארץ ו
ואפשר עוד שיהיה
מענין יציקה והרצון
בזה שלשון הזהב היה
טמון תוך האדרת ו
והכסף היה תחתיה
והיו בו מאתי׳ שקלים
וכשהביאו זה אל יהוש׳
וישראל הנה פשטו א
אותם שם כדי שיראה
לעין שהיו שם אלה ה
הדברי׳ שהודה עכן:
ויקח את עכן. הנה
יספק מספק למה כ
כענשו בניו ובנותיו
והם לא חטאו בזה
וידמה אם בשנאמר
שכבר היו קטנים והיו
בזה במכסת קניינו ש
שצוה השם שיאבדו
או שנאמ׳ שלא הובאו
שם בניו ובנותיו ל
להמיתם אבל לראות
המשפט כדי שיוסרו
שכמו זה הפועל ה
המגונ׳ לא יעשו ומה
שיורה על זה שכבר
אמר אחר זה וירגמו
אותו בני ישראל אבן
ויקימו עליו גל אבנים
גדול להורו׳ שלא מת
שם אדם זולתו ומ״ש
וישרפו אותם באש ו
ויסקלו אותם באבנים
שב אל הבעלי חיים
שהם שורו וחמורו ו
וצאנו וספר ששרפום
באש אחר שסקלו א
אותם באבני׳ ולא כלל
יחד סקילת הבעלי ה
חיים עם סקילת עכן
שהוא מבואר שלא י
יוכללו יחד בזה הענין שאדם והבעלי חיים והנה זכר שאחר זה שבה ההשגחה האלהית על ישראל וצוה השם יתב׳ שיעשו מלחמה בתחבולות עם אנשי העיר לפי שסברו היום
אשם׳ להחרים׳ בזה האופן בזולת עשיית מופת אחר כי הם יסכימו לצאת מהעיר לרדוף אחרי בני ישר׳ לפי שכפעם הראשונה כנוס והנה הש״י לא יעשה מופת ללא צורך

וכל עם
ז׳ וסי׳ יהושע
סלק לגלגלא
וסרים מלכא
וחנא גברא

מסרה
המלך עמד על העמוד כמשפט
דמלכי׳. וחברו דד״ה. שרי יהודה
ושרי ירושלם׳ וסי׳ בלשון ארמי׳
יהוש׳ סלק לגלגלא וסרים מלכא
וחנא גברא: תקמו ב׳ וחס׳ וסי׳
ואתם תקמו מהאורב והורשתם.
ונפלו ולא תקמו:

כתפשכם · מקור בנח : כדבר יי׳ תעשו · שהרי אמר לו כאשר עשית ליריחו ויריחו שרפה באש : ראו צויתי אתכם · כלומר שתהיו זריזים : וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העם · באמצע המחנה לן בלילה ההוא כדי לזרזם כלם להשכים בבקר ולערוך המלחמה : ויפקד · השגיח בהם ונתן עינו עליהם איך הם מוכני׳ למלחמה : וכל העם המלחמה · חסר הנסמך ומשפטו העם עם ה המלחמה כמו הארון הברית : ויקח כחמשת אלפים איש · שיהיו גם כן אורב אולי שם אות׳ סמוך לעי יותר מן הראשונים : וישימו · האורב והמחנה שמו עצמם וקרבו לעיר יותר ממה שהיו וכן אות׳ במלחמת בן הדד על שומרון ויאמר שימו וישימו על העיר : ואת עקבו · כתרגומו וית כמניה כלומר מארבו מן ויעקבני כי המארב היא ערמה : וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק · כלומ׳ הלך הוא ואחרים עמו בתוך העמק שהמחנה שם לראות שומרי המחנה אם הם ערים או ישני׳ פן יבאו אנשי העי פתאום עליהם והכום : למועד · כתרגומו לזמנא דמתקן ליה כלומ׳ שהכין המלך ואמ׳ בשעת פלונית נהיה מוכני׳ כלנו לצאת למלחמה : לפני הערבה · לפני המישור אשר היה את פני ה העיר : וינגעו · הראו עצמם נגועים ונכים לפניהם וגם הם היו נגועים כי אי אפשר שהיו נכים לפניהם שלא היו נגועים בהם ואלו לא זזו נגועים אלא מראים עצמם נגועים לכך היה אומר ויתנגעו מבנין התפעל כי כן המשפט : דרך המדבר · מקום מרעה הבהמות יקרא מדבר בין סמוך לעיר בין רחוק מן העיר לפי׳ אמר ורעו כבשים כדברם כעדר בתו׳ הדברו והוא מתרג׳ ויכהנו ודבר לפי שהרועה נוהג שם המקנה : ויזעקו · נתקבצו לרדוף אחריהם ולפי שהקבוץ ואסיפת העם הוא על ידי זעקה לפי׳ כא׳ בזה הלשון : אשר בעיר · כן כתיב וקרי בעי והכתוב מורה שנזעקו כל ה הנשארי׳ בעיר לרדוף אחריהם והקרי מורה אשר בעי וגבולה וכן כתיב ולא נשאר איש בעי ובביתאל : בכידון · כתרגומו ברמחא : ידים · מקום כמו רועת על ידיהם או כח כתרגו׳ חילא : אל

מים לעי · שהעי מקדם לבית אל וביתאל מים לעי : וילן יהושע בתוך העם · להיות נכון בהשכמת הבקר : ויעל הוא · כמו שאמ׳ לו המקו׳ אם הוא עובר לפניה׳ עוברין ואם לאו אין עוברין : ויקח כחמשת אלפים איש · אורב אחר אורב אחר קרוב לעיר מחבירו : וישימו העם · שימה זו לשון הזמנה סמוך לחומה להלחם כמו שנ׳ בבן הדד במלכים שימו על העיר וישימו : ואת עקבו · ואת ארבו כמו ויעקבני : וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק · אמרו רבותינו שלן בעומקה של הלכה : למועד · לזמן היו׳ שנועצו יחד מאתמול באותה שעה כבא שהיו מנחשים ומעוננים : וינגעו · לשון נגע ואתברו הראו עצמן כאילו הם נגפים לפניהם : נטה בכידון · הוא היה סימן לאורב לבא מן המארב בראותו ה הכידון נטוי על העיר כידון איספייד בלע״ז : ידים

וישלחם ד׳ וסי׳ וישלחם יהושע וילכו · ויקם יהושע וכל עם · וישלחם לכנונה · ויקח אסא את כל : סימן קדמ׳ וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העם · תנינא וילך יהושע בלילה הוא בתוך העמק ואפ״כ אל עם עמקי : הוא וכל עמו ד׳ וסי׳ ופנו ועלו · ויצא סיחון לקראתנו · ונפן ונעל דרך הבשן · כראות מלך העי : לא

וְהָיָה כְּתָפְשְׂכֶם אֶת־הָעִיר תַּצִּיתוּ
אֶת־הָעִיר בָּאֵשׁ כִּדְבַר יְהוָה תַּעֲשׂוּ
ד׳ רְאוּ צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃ וַיִּשְׁלָחֵם יְהוֹשֻׁעַ
וַיֵּלְכוּ אֶל־הַמַּאְרָב וַיֵּשְׁבוּ בֵּין בֵּית־
אֵל וּבֵין הָעַי מִיָּם לָעָי וַיָּלֶן יְהוֹשֻׁעַ
בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעָם׃
וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר
וַיִּפְקֹד אֶת־הָעָם וַיַּעַל הוּא וְזִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הָעָם הָעָי׃ וְכָל־הָעָם
ו הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ עָלוּ וַיִּגְּשׁוּ
וַיָּבֹאוּ נֶגֶד הָעִיר וַיַּחֲנוּ מִצְּפוֹן לָעַי
כיו׳ תג׳ חס׳ ק׳ בלים׳ וְהַגַּי בֵּינוֹ וּבֵין הָעָי׃ וַיִּקַּח כַּחֲמֵשֶׁת
אֲלָפִים אִישׁ וַיָּשֶׂם אוֹתָם אֹרֵב בֵּין
כן כתי׳ וקרי מכת מל״ת בֵּית־אֵל וּבֵין הָעַי מִיָּם לָעִיר׃ וַיָּשִׂימוּ
הָעָם אֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר מִצְּפוֹן
ל׳ לָעִיר וְאֶת־עֲקֵבוֹ מִיָּם לָעִיר וַיֵּלֶךְ
יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק׃
ל׳ נטע׳ כבפ׳ וַיְהִי כִּרְאוֹת מֶלֶךְ־הָעַי וַיְמַהֲרוּ
וַיַּשְׁכִּימוּ וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי־הָעִיר לִקְרַאת־
ל׳ יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה הוּא וְכָל־עַמּוֹ
ו׳ רנש לַמּוֹעֵד לִפְנֵי הָעֲרָבָה וְהוּא לֹא יָדַע
ל׳ כִּי־אֹרֵב לוֹ מֵאַחֲרֵי הָעִיר׃ וַיִּנָּגְעוּ
יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵיהֶם וַיָּנֻסוּ
ל׳ דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר׃ וַיִּזָּעֲקוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר
כעי׳ ק׳ בָּעִיר לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי
ל׳ · ר׳ דכות׳ יְהוֹשֻׁעַ וַיִּנָּתְקוּ מִן־הָעִיר׃ וְלֹא־נִשְׁאַר
ג׳ בטע׳ ור׳ סבירין ובבית ית׳ ובית אִישׁ בָּעַי וּבֵית אֵל אֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ
אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַזְבוּ אֶת־הָעִיר
פְּתוּחָה וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ נְטֵה בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדְךָ
אֶל־הָעַי כִּי בְיָדְךָ אֶתְּנֶנָּה וַיֵּט יְהוֹשֻׁעַ
בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדוֹ אֶל־הָעִיר׃
נ׳ מל׳ בלים׳ ל׳ ה׳ וְהָאוֹרֵב קָם מְהֵרָה מִמְּקוֹמוֹ וַיָּרוּצוּ
כִּנְטוֹת יָדוֹ וַיָּבֹאוּ הָעִיר וַיִּלְכְּדוּהָ
וַיְמַהֲרוּ וַיַּצִּיתוּ אֶת־הָעִיר בָּאֵשׁ׃

וִיהֵי בְּמֵיחַדְכוֹן יַת קַרְתָּא תַּדְלְקוּן
יַת קַרְתָּא בְּנוּרָא כְּפִתְגָמָא דַיְיָ
תַּעְבְּדוּן חֲזוֹ דְפַקֵּדִית יַתְכוֹן׃
וּשְׁלָחִינוּן יְהוֹשֻׁעַ וַאֲזָלוּ לִכְמָנָא
וִיתִיבוּ בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין עַי מִמַּעֲרַב
לְעַי וּבַת יְהוֹשֻׁעַ בְּלֵילְיָא הַהוּא בְּגוֹ
עַמָּא׃
וְאַקְדֵּים יְהוֹשֻׁעַ בְּצַפְרָא וּמְנָא יַת
עַמָּא וּסְלִיק הוּא וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם
עַמָּא לְעָי׃ וְכָל עַמָּא עָבְדֵי קְרָבָא
דְעִימֵּיהּ סְלִיקוּ וְאִתְקָרָבוּ וַאֲתוֹ
לָקֳבֵל קַרְתָּא וּשְׁרוֹ מִצִּיפּוּנָא לְעָי
וְחֵילְתָא בֵּינוֹהִי וּבֵין עָי׃ וּדְבַר
כַּחֲמְשָׁא אַלְפִין גַּבְרָא וְשַׁוִּי יַתְהוֹן
כְּמָנָא בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין עָי מִמַּעֲרָב
לְעָי׃ וְשַׁוִּיאוּ עַמָּא יַת כָּל מַשְׁרִיתָא
דְמִצִּיפּוּנָא לְקַרְתָּא וְיַת כְּמָנֵיהּ
מַעֲרַב לְקַרְתָּא וַאֲזַל יְהוֹשֻׁעַ
בְּלֵילְיָא הַהִיא בְּגוֹ מֵישְׁרָא׃ וַהֲוָה
כַּד חֲזָא מַלְכָּא דְעָי וְאוֹחִיאוּ
וְאַקְדִּימוּ וּנְפָקוּ אֱינָשֵׁי קַרְתָּא
לְקֳדָמוּת יִשְׂרָאֵל לְאַגָּחָא קְרָבָא
הוּא וְכָל עַמֵּיהּ לִזְמְנָא דִּימִתַּקַּן
לֵיהּ לִקְדָם מֵישְׁרָא וְאִינוּן לָא
יָדְעִין אֲרֵי כְּמָנָא לְהוֹן מֵאֲחוֹרֵי
קַרְתָּא׃ וְאִתְּבָרוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל
יִשְׂרָאֵל קֳדָמֵיהוֹן וְאַפְּכוּ לְאוֹרַח
מַדְבְּרָא׃ וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל עַמָּא דִּי
בְקַרְתָּא בְּעָי לְמִרְדַּף בַּתְרֵיהוֹן
וּרְדָפוּ בָּתַר יְהוֹשֻׁעַ וְאִתְנַגִּידוּ מִן
קַרְתָּא׃ וְלָא אִשְׁתְּאַר אֱנָשׁ בְּעָי
וּבֵית אֵל דְּלָא נְפַקוּ בָּתַר יִשְׂרָאֵל
וּשְׁבָקוּ יַת קַרְתָּא כַּד פְּתִיחָא
וּרְדָפוּ בָּתַר יִשְׂרָאֵל׃
וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ אֲרֵים בְּרוּמְחָא
דִּי בִידָךְ עַל עָי אֲרֵי בִידָךְ אֶמְסְרִינַהּ
וַאֲרֵים יְהוֹשֻׁעַ בְּרוּמְחָא דְבִידֵיהּ
עַל קַרְתָּא׃ וּכְמָנָא קָם בִּפְרִיעַ
מֵאַתְרֵיהּ וּרְהָטוּ כַּד אֲרֵים יְדֵיהּ
וְעָלוּ לְקַרְתָּא וְכַבְשׁוּהָא וְאוֹחִיאוּ
וְאַדְלִיקוּ יַת קַרְתָּא בְּנוּרָא׃

בית אל לתערבולי בית אל כתי׳ וקרי למדינחאי בית און כתי׳ בית אל קרי

רלבג

וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק · אחשוב זה שמחשבתו והשתדלותו לא היתה בלילה ההוא כי אם ב בהישרת העם בדבר המלחמה הזאת וכדי שיבטח לבם יותר ולא ירך לבבם על מה ש שהיו נגפים בראשונה עלה יהושע וזקני ישר׳ לפני העם ולזה היה יהושע והזקני׳ במקום היותר מסוכן וזכר עם זה לזאת הסבה בעני׳ לפי מה שאחשוב שכבר לן יהוש׳ בלילה ההוא בתוך העמק כי העמק הוא המקום ה היות׳ שפל והוא היותר מסוכן שבמקומות ב בדבר המלחמ׳ והנה לקח יהושע מהשלשי׳ אלף שבחר ה׳ אלפים איש היו אורב בין י ישראל ובין העי מים לעיר והנה הם היו במקום קרוב למקום יהושע עד שיתכן בהם שיראו כשיטה יהושע את ידו בכידון והוא הרומח אשר בו הכם והיו הנשארי׳ קרובים

נשאר ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ולא נשאר איש בעי ובית אל · וישלח יהוא בכל ישר׳ · ויעלו ביהודה ויבקעוה דד״ה · ואני נשארתי לבדי : והאורב ג׳ מלאים בליש׳ וסי׳ והאורב קם מהרה · ואתם תקומו מהאורב · ויצילנו מכף אויב דעזרא : וילכדוה ה׳ בקריא׳ וסי׳ וילכדו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדוה · והאורב קם מהרה ממקומו · ויעבר יהושע מלכיש עגלונה · ויעל יהושע מעגלונה · וילכדה מקצה שלש · ב׳ מנהון חס׳ קדמא׳ ובתראה · ונמסר גם בסדר מטות :

להם באופן שיתקבצו כולם בעת ההיא ובזאת [illegible] העיר ולכדוה והנה זכר וכבר יצאו אנשי העיר לקראת ישר׳ למלחמה למועד לפני הערבה · אמר למועד להורות שבכמו העת שהיו יוצאים לקראתם בפעם הראשונה [illegible] ואמר לפני הערבה כי במקום ההוא לפי מה שאחשוב היו מנגחים בפעם הראשונה [illegible] העיר ובזאת התחבולה הנכונה נכחשו בקלות [illegible] וזה מבואר מאד ·
והנה

והנה כתלה מלך העי ולא הלינו נבלתו על העץ כמו שהזהירה התורה גם בהרוגי בית דין שלא לעשם האויר והקימו עליו גל של אבנים בפתח שער העיר כדי שיתפרסם זה לשאר מלכי הגוים ויראו מהלחם עם ישראל: ואולם התועלות הנמשכות מזה הספור הם י"ד: התועלת הראשון הוא במדות והוא מה שזכר מעבין המילה ומזה המקו' למדנו שמי שאיחר עשיית מצוה מה ראוי שיקיימנה תכף שימצא מקום שיוכל לקיימה ולזה תמצא שתכף שמצאו ישראל מקום אשר שיחנו בה עד שתחיה מכתם כוו בעשיית המילה ואולם אחר עבור אבל משה נתברר להם כי תוך שלשה ימים יסעו לעבר הירדן כמו שנזכ' במה שקדם ומזה המקום יתברר שמי שלא מל בשמיני לאו זה סבה שתהיה הנה אין ראוי לו ם שימתין עליה אחרי מצאו תקו' לעשייתה: הב' הוא במדות והוא שראוי כשיבואנו העבין לעשו' פעולה מבערת הנה ראוי שיעשה אותה ב באופן אשר יגיע בו לו צער יותר מעט מבער ולזה באה המצוה ליהושע שיעשה חרבו' צורים ימול בהם בני ישראל: הג' והוא במצות והוא כשימשך מעשיית המילה סכנה לתינוק ראוי שתמנע ממנו ולזה ספר שבב' נמנעו מלימול במדב' בסבת לכתם במדבר ארבעים שנה ועל פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו ולזה לא היו יודעים מתי יבא להם הצווי ליסע כי בהעלו' הענן יצטרכו ללכת כי על פי ה' יסעו ולזה יתכן שאם היו מלים אולי יבא להם הצווי ליסע קודם חיות מכת ה המילה ותהיה בזה ם סכנה לתינוק ולמולי' ולזאת הסבה זכר גם בזה המקום שכבר ישבו בני ישרא' תחתם עד חיותם: הד' והוא בענין תועלת המצוה הוא ל ללמדנו שים למצות המילה רושם בהתמד' ההשגחה בישרא' עד שהיו נכנעים לירושת הארץ ולזה זכר שהקדים מצו' המילה קוד' שישתדלו בענין המלחמה ולזה גם כן אמר היום גלותי את חרפת מצרים לפי ה

השמימה ל"א בקריא' וסי' נמסר בסדר ואתחנן: כתוך ה' וסי' נמסר בסדר לך לך: ויקריבו י' חס' בליש' וסי' נמסר בסדר ויקרא: ואת מלך ד' וסי' ואת מלך העי תפשו חי• ואת מלך העי תלה• ואת מלך מעכה•

ויפנו אנשי העי אחריהם ויראו והנה
זה' לה עלה עשן העיר השמימה ולא היה
ג' בהם ידים לנוס הנה והנה והעם הנס
ב' מל' המדבר נהפך אל הרודף: ויהושע
לה' כתבעו' וכל ישראל ראו כי לכד הארב את
ל' העיר וכי עלה עשן העיר וישבו ויכו
ה' פסו' רמיין את אנשי העי: ואלה יצאו מן העיר
ה' לקראתם ויהיו לישראל בתוך אלה
מזה ואלה מזה ויכו אותם עד בלתי
השאיר להם שריד ופליט: ואת
ל' חס' בני אהרן מלך העי תפשו חי ויקרבו אתו אל
יהושע:
ויהי ככלות ישראל להרג את כל
ישבי העי בשדה במדבר אשר
ל' רדפום בו ויפלו כלם לפי חרב עד
פיסק' נמצעו' פסו' תמם
וישבו כל ישראל העי ויכו
ב' חס' בכל' אתה לפי חרב: ויהי כל הנפלים
ביום ההוא מאיש ועד אשה שנים
עשר אלף כל אנשי העי: ויהושע
לא השיב ידו אשר נטה בכידון עד
אשר החרים את כל ישבי העי: רק
ל' הבהמה ושלל העיר ההיא בזזו להם
ישראל כדבר יהוה אשר צוה את
יהושע: וישרף יהושע את העי
ל' שממה חס' וישימה תל עולם שממה עד היום
ד' הזה: ואת מלך העי תלה על העץ
ג' עד עת הערב וכבוא השמש צוה
יהושע וירידו את נבלתו מן העץ
ד' מל' וכל' כתו' דכו' בנא' וישליכו אותה אל פתח שער העיר
חס' ויקימו עליו גל אבנים גדול עד
היום הזה:

ואית פניאו אינשי עי לאחוריהון
וחזו והא סליק תננא דקרתא לצית
שמיא ולא הוה בהון חילא למערק
לכא ולכא ועמא דאפיך למדברא
איתחזר על רדפא: ויהושע וכל
ישראל חזו ארי כבש כמנא ית
קרתא וארי סליק תננא דקרתא
ותבו ומחו ית אינשי עי: ואילין
נפקו מן קרתא לקדמותהון והוו
לישראל במציעא אילין מכא ואילין
מכא ומחו יתהון עד דלא אישתאר
להון שאר ומשיזב: וית מלכא
דעי אחדו כד חי וקריבו יתיה לות
יהושע: והוה כד
שיצי ישראל לקטלא ית כל יתבי
עי בחקלא במדברא די רדפונון
ביה ואיתקטלו כולהון לפתגם
דחרב עד דשלימו ותבו כל ישראל
לעי ומחו יתה לפתגם דחרב:
והוו כל דאיתקטלו ביומא ההוא
מגבר ועד איתתא תרי עשר
אלפין כל אינשי עי: ויהושע לא
אתיב ידיה דארים ברומחא עד
דגמר ית כל יתבי עי ולחוד בעירא
ועדי קרתא ההיא בזו להון
ישראל כפתגמא דיי דפקיד ית
יהושע: ואוקיד יהושע ית עי ושויה
תל חריב לעלם לצדו עד יומא
הדין: וית מלכא דעי צלב על צליבא
עד עידן רמשא וכמיעל שמשא
פקיד יהושע ואחיתו ית נבלתיה
מן צליבא ורמו יתיה במעלנא תרע
קרתא ואקימו עלוהי דגור אבנין
רב עד יומא הדין:

רדק

אל הרודף• ישראל שהיו נסים אל המדבר נהפך אל אנשי העי שהיו רודפים אותם: בשדה במדבר• השדה כולל מקום זרע העבוד ומקו' מרעה הבהמו' גם כן לפיכך פי' במדבר אשר רדפום בו: וכבא השמש• כמו שכתוב לא תלין נבלתו על העץ ועל כל הנתלה בארץ ישראל מ מצות הכתוב: אז

רשי

ידים• כח: והעם הנס המדבר• ישראל שנסו אל המדבר כמו שאמור למעלה נהפך להלחם אל הרודף: ואלה יצאו מן העיר• האורב שהכית את העיר: את

וחברו: וכבא ג' בקריא' וסי' והיה לפנות ערב ירחץ במים• וכבוא נשאי הארון• וכבא השמש צוה יהושע• מציעהא מלא• ונמסר גם בסדר תצא:

הביאור האחרון שזכרנו בו וכבר הארכנו המאמ' איך יגיע זה התועלת מזאת המצוה בביאורנו לדברי התורה: הה' והוא במצות הוא להוסיף ביאור על מה שנאמר בתורה בהנפת העומר שהוא ממחרת השבת שלא רצה בו שבת בראשית כמו שהיו אומ' הצדוקים: הו' והוא בעיון הוא שהשם ית' לא יעשה מופת ללא צורך ולזה את' שתכף שיוכלו לאכול מעבור הארץ שבת המן: הז' והוא בעיון הוא שהנביא ראוי שיכין עצמו לנבואה שיצטרך אליה הוא בשימים מחשבתו שם ולזה זכר שכבר היה יהושע בריחו כשהגיע לו הנבואה ההיא ר"ל שכבר שוטטה מחשבתו שם כי הוא לא היה עדין בריחו: הח' והוא בעיון להודיע כי בהתערב ענין ההשגות הדמיוניות יקרה במקצת דברים המגיעים במראה הנבואה שיהיו לפי הדמיוניות אשר שוטטה מחשבתו בהם וזה מבוא גדול לעמוד על הרבה מהדברים בא הספור בהם בענייני הנבואות ולזה זכר בזה המקום כי יהושע היה מדמה תחלה בזה האיש שיהיה מאנשי המלחמה אשר לנו או אשר כנגדו: הט' הוא להיישיר ישראל בשיאמינו בשם ית' ויראו ממנו כי זה כלו מגיע אותם אל ההצלחה הנפשיית עם שבזה יתיישרו בזאת ההצלחה אשר השתדלותם בה עתה: הי' והוא במדות הוא שאין ראוי שיקפח שכר כל בריה אך ראוי שישולם גמול על כל מעשה טוב ולזה תמצא שצוה יהושע להחיות רחב וכל אשר אתה בבית וכתן הסבה בזה כי החביאה את המלאכים אשר שלח יהושע ולא כתן הסבה בזה שבועת המרגלים לה כי לא נקשרו ישראל בזה מפני שבועתם לה כי לא היה להם רשות על זה מיש' ולא היו ראשי העם שיקשרו העם בשבועתם וכן ספר בזו הענין כי רחב וכל אשר אתה בבית החיה יהושע ותשב בקרב ישר' כי החביאה המלאכים אשר שלח ואחר שכבר היתה הסכמתו להחיות רחב וכל אשר אתה בבית בעבור הטוב שגמלה למרגלים הנה הסכים יהושע שיעשה זה על ידי המרגלים כדי שיקיימו שבועתם לה: הי"א והוא במדות הוא שהוא ראוי לכל כלל מתאחד למנוע קצת האנשים לקצת מחטוא לשם ית' כי כבר יענשו הכלל בחטא היחיד הלא תראה כי עכן מעל בחרם ועל כל העדה היה קצף ולזאת הסבה צותה התורה הוכח תוכיח את עמיתך: הי"ב והוא במדות והוא שאין ראוי למושל שיעשה בכחו מה שאיפשר שתפול בו טענה שלא יעשה בצדק ואע"פ שצוה בזה מפי הגבור' אך ראוי שיתחכם להסיר הטענה ההיא באופן שלא תתחדש בזה מריבה והטעה כי אולי יגיע מזה הפסד רב ובזה יקיים מה שבאתהו המצוה עליו מאת השם ולזה תמצא שכבר התחכם יהושע שיודה עכן חטאו לשלא מעליו הטענה

אז יבנה. אז כשעברו ישראל את הירדן ואין מוקדם ומאוחר בתורה כי כן כתוב בספר תורת משה והיה ביום אשר תעברו את הירדן וגו׳ והקמות לך אבנים גדולות ושדת אותם בשיד ובנית שם מזבח וגו׳ ואז הותרו הבמות כל זמן שהיו בגלגל וכן אמרו רבותינו ז״ל בו ביום עברו את הירדן ובאו להר גריזים ולהר עיבל והביאו את האבני׳ ושדום בשיד וכתבו עליהם את כל דברי התורה ובנו מזבח והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו וברכו וקללו וקפלו את האבנים ולנו ואמרו אין הבמה כתרת אלא על ידי נביא שנאמר אז יבנה יהושע ומלת יבנה עתיד במקום עבר ויבא זה עם קשר מלת אז בהרבה מקומות כמו אז ישיר משה אז ישיר ישראל אז יבדיל משה אז ידבר יהושע אז יבנה שלמה אז תבא׳ אז יקהל שלמה

את משנה תורת משה׳ מן ושנכתב לבניך אף על פי שאינו מפרשו ופירושו שנון התורה ופירושה על דרך כלל וכתב רבינו סעדיה ז״ל כי כתבו בהם מספר המצות כמו שהן כתובו׳ בהלכות ובאזהרו׳ ויפה אמר כי לא יתכן שכתבו בהן כל התורה רק הצורך דרך כלל ונחלקו רבותינו ז״ל מהם אמרו על גבי האבנים כתבוה ואחר כך שדו אות׳ בשיד ומהם אמרו מתחלה שדו את האבנים וכתבו התורה על גבי השיד ואמרו כי בשבעים לשון כתבו אותם דברי התורה כמו שנאמר בתורה באר היטב כדי שיבינו אותם כל עם ולשון שיראו אותם: חציו. ו׳ שבטים עלו להר גריזים שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימן ושמה להר עיבל ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי והכהני׳ והלוי׳ והארון עומדים למטה הכהנים מקיפים את הארון והלוים מקיפים את הכהנים וישראל מזה ומזה הפכו הלוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה שנאמר לברך את העם ישראל בראשונ׳ וכך הוא מפורש בתור׳ את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל והיה אם שמוע תחלה ואחר כן והיה אם לא תשמע ופתחו ואמרו ברוך האיש אשר לא יעש׳ פסל ומסכה וגו׳ ואלו ואלו עונין אמן הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ארור האיש אשר יעשה פסל וגו׳ ואלו ואלו עונין אמן עד שגומרין כסדר הזה ברכות וקללות כך סדרו רבותינו ז״ל והקשו ואמרו איך אנו אומרים כי הלוים היו למטה והלא לוי למעלה שהרי היה הוא אחד מן הששה שבטים שהיו בהר גריזים ופירושו כי זקני כהונה ולויה למטה והשאר למעלה ומהם אמרו כל הראוי לשירות למטה והשאר למעלה: והחציו. כמו האהלי הערכך והדומים להם שבאו בשתי ידיעות ורבותינו ז״ל דרשו בו כ״ף הדמיון כי מעטי׳ היו במספר החצי של הר עיבל מהחצי של הר גריזים ואף על פי שלוי למטה מפני שהיה יוסף עמהם שנאמר בהם ואנכי עם רב וגו׳ ומה שאמר אל מול הר גריזים אל מול הר עיבל שלא עמדו על ההר אלא בשיפוע ההר ובהר גריזים ובהר עיבל יש מחלוקת בדברי רבותינו ז״ל הלא המה בעבר הירדן מעבר הירדן ואילך דברי רבי יהודה אחרי דרך מבוא השמש מקום שהחמה זורחת אבל אוני מורה וכאמ׳ להלן ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה מה אלון מורה האמור להלן שכם אף אלון מורה האמור כאן שכם וזהו הר גריזים והר עיבל שבין הכותיים ר׳ אליעזר אומר לא זה הוא הר גריזי׳ והר עיבל שבין הכותיים הלא המה בעבר הירדן סמוך לירדן דרך מבוא השמש מקום שהחמה שוקעת בארץ הכנעני והלא אינה אלא ארץ חוי היושב בערבה והלא בין הרים וגבעות הן יושבין מול הגלגל והלא לא ראו את הגלגל ופירוש׳ לדברי ר׳ אליעזר מהו הר גריזי׳ והר עיבל ב׳ גבשושיות עשו לאחד קראו הר גריזי׳ ולאחד קראו הר עיבל: ואחרי כן. הברכה הקללה. הוא שאמרו ברוך האיש ארור האיש או פי׳ והיה אם שמוע תשמע והיה אם לא תשמע:

בספר תורת משה ג׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ כאשר צוה משה עבד יי׳ דיהושע׳ וחזקתם מאד לשמר ולעשת את׳ ואת בני המכים לא המית דמלכים׃ עליהן ז׳ בקריאה וסימ׳ ותנו בהן אש ושימו עליהן׳ וכתבת עליהן כל דברי׳ כאשר צוה משה עבד יי׳ דיהושע׳ ורגמו עליהן אבן׳ המתנבאות מלבהן׳ אשר קוניהן

ל׳ דכתי׳ אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל בְּהַר עֵיבָל׃ כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה
י״ר בסיפ׳ עֶבֶד־יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּכָּתוּב
ג׳ דכתי׳ בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה מִזְבַּח אֲבָנִים
ז׳ שְׁלֵמוֹת אֲשֶׁר לֹא־הֵנִיף עֲלֵיהֶן בַּרְזֶל
וַיַּעֲלוּ עָלָיו עֹלוֹת לַיהוָה וַיִּזְבְּחוּ
שְׁלָמִים׃ וַיִּכְתָּב־שָׁם עַל־הָאֲבָנִים
ד׳ אֵת מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב
לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְכָל־יִשְׂרָאֵל
ל׳ וּזְקֵנָיו וְשֹׁטְרִים וְשֹׁפְטָיו עֹמְדִים
י״ג דכתי׳ מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן נֶגֶד הַכֹּהֲנִים
ג׳ הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה כַּגֵּר
כָּאֶזְרָח חֶצְיוֹ אֶל־מוּל הַר־גְּרִזִים
ל׳ וְהַחֶצְיוֹ אֶל־מוּל הַר־עֵיבָל כַּאֲשֶׁר
ט׳ ג׳ צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם
י״ד חס׳ יִשְׂרָאֵל בָּרִאשֹׁנָה׃ וְאַחֲרֵי־כֵן קָרָא
ל׳ כתו׳ וככי׳ אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַבְּרָכָה
וְהַקְּלָלָה כְּכָל־הַכָּתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה׃

בְּכֵין בְּנָא יְהוֹשֻׁעַ מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְעֵיבָל׃
כְּמָא דְפַקֵּיד מֹשֶׁה עַבְדָּא דַייָ יָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִכְתִיב בְּסִפַר אוֹרַיְתָא
דְמֹשֶׁה מַדְבַּח אַבְנִין שַׁלְמִין דְלָא
אִיתְּרַם עֲלֵיהוֹן בַּרְזְלָא וְאַסִּיקוּ
עֲלוֹהִי עֲלָוָן קֳדָם יְיָ וְנַכִּיסוּ נִכְסַת
קוּדְשִׁין׃ וּכְתַב תַּמָּן עַל אַבְנַיָּא
יָת פַּתְשֶׁגֶן אוֹרַיְתָא דְמֹשֶׁה דִּכְתַב
קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְכָל יִשְׂרָאֵל
וְסָבוֹהִי וְסַרְכוֹהִי וְדַיָּנוֹהִי קַיְימִין
מִיכָּא וּמִיכָּא לַאֲרוֹנָא קֳדָם כַּהֲנַיָּא
לֵיוָאֵי נַטְלֵי אֲרוֹנָא דִקְיָמָא דַייָ
כְּגִיוֹרָא כְּיַצִּיבָא פַּלְגֵיהוֹן לָקֳבֵל
טוּרָא דִגְרִיזִין וּפַלְגֵיהוֹן לָקֳבֵיל
טוּרָא דְעֵיבָל כְּמָא דְפַקֵּיד מֹשֶׁה
עַבְדָּא דַייָ לְבָרָכָא יָת עַמָּא יִשְׂרָאֵל
בְּקַדְמֵיתָא׃ וּבָתַר כֵּן קְרָא יָת כָּל
פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא. בִּרְכָן וּלְוָטִין
כְּכָל דִּכְתִיב בְּסִפְרָא דְאוֹרַיְתָא׃

רשי

אז יבנה וגו׳. פרשה זו כתובה מוקדם ומאוחר שמיו׳ שעברו את הירדן עשה כן׃ ויכתו׳ שם על האבני׳. הן הן האבנים האמורי׳ למעלה לאח׳ מעשה זה קיפולו הסיר מעליה׳ והביאו׳ הגלגל׃ לברך את העם בראשונה. להקדים ברכו׳ לקללו׳ ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה׃ ויעשו

יהרגון׳ ותלבנה שתיהן עד באנה בית לחם׳ וכל ואת שתי הבליות וכל תכלית דכו׳׃ משנה ד׳ קמצין וסימ׳ והיה כשבתו על כסא׳ ויכהב שם על האבנים את׳ ויהרג זכרי גבור ד״ה׳ ושלמתי ראשנה משנה עונם דירמיה׃ הכהנים הלוים י״ג וסימ׳ נמסר בסדר שפטים׃ לברך ט׳ וסימ׳ נמסר בסדר בלק׃

רלבג

והמחלוקת ואף על פי שכבר היה אפשר לו להשלים מצות השם ית׳ בזולת הוראת פיו כי לא היה יכולת לאח׳ מבני ישרא׳ למרות את פי הנביא כמו שאמרו ש׳ו כל איש אשר ימרה את פיך וגו׳ ולזאת הסבה צוה יהושע גם כן למלאכיו שירוצו ל׳ לאהל עכן כדי ש׳ שימצאו מה שהודה ואז יתפרסם זה לישראל ולזאת הסבה הקיקוש ופזרוס לפני יי׳ כדי שיתפרסם לכלם שכבר היה מבואר במה שהביאו מלאכי יהושע אותם הדברי׳ שהודה עכן׃

היג׳ והוא במרות והוא שראוי לכל משתדל בעשיית פועל מה שלא יקצר מהמצאת הסבו׳ המביאות התכלית אשר יכוין ולהשבית כל הסבות המונעות התכלית ההוא ולזאת הסבה תמצא שסודר ענין יהושע במלחמה עם יושבי העי בכל אלו התחבולות הנפלאות וזה שכבר היו ישראל הנראים למלך העי בעמק ולזה יבטחו יושבי העי לצאת עליהם במלחמה כי הם היו בחולשה בתכלית לפי המקו׳ ההוא שהיו בו ר״ל מפני היותם בעמק עם שכבר חזק לבם עוד מפני היות זה בכמו המועד והמקום שהיו ישראל נגפים לפני יושבי העי בפעם הראשונה וחזק לבם גם כן לרדוף כלם אחריהם באופן שהניחו העיר פתוחה כי הם ראו אות׳ כלם נסים דרך המדבר והם לא ידעו שיהיה קצת החיל מאחריהם ובזה נשלם להם בקלות הכנס האורב בעיר והצית העיר באש והוא הקל מאד בענין החרמתם כי בראותם עשן העיר נבהלו מפני מות טפם ונשיהם ואבוד קניניהם ונסגר זה להם דלתי ההשתדלות בענין מלחמת׳ שיתנהגו בה באופן ראוי ולזה מתו כלם בקלות ולזאת הסבה בעינה תלו מלך העי והקימו עליו גל אבנים גדול ליראת הנשארים׃

היד׳ והוא בדעות הוא שהשם ית׳ לא ישנה טבע המציאו׳ ומנהגו לעשו׳ מופת אם לא יביאו לזה הכרח מה ולזה תמצא כי מפני שהיה אפשר החרמת יושבי העי בקלות בכמו אלו התחבולות מבד מה שקרה במלחמה הראשונה שהיו ישראל נגפים לפניהם הנה לא הסכים השם ית׳ שיעשה זה בדרך מופתי׃ אז יבנה יהושע מזבח ליי׳. עד והארץ שקטה ממלחמ׳. זכר שכבר בנה יהושע מזבח ליי׳ אלהי ישר׳ בהר עיבל׃ כאשר צוה משה וגו׳ אבנים שלמות אשר לא הניף עליהן ברזל. כמו שצותה התורה וזה ממה שיורה שמה שאמר בתורה ואם מזבח אבנים תעשה לי הוא מצוה לא רשות עם שכבר באה המצוה בבניית המזבח בהר עיבל וזכר שכתב שם על אבני המזבח פתשגן תורת משה אשר כתבה לפני בני ישראל והנה כבר נתבאר בתורה שכבר שדו אותם בשיד כדי שיכתבו שם כתב מבואר ואחשוב שמה שכתב שם הוא זאת הברכה והקללה אשר קראו בזה המקום ככתו׳ בתור׳ משה וזהו מ״ש שכבר קרא שם את כל דברי התורה הברכה והקללה וזה לאות שמה שכתב שם לא היה בו זולת זה ואם איאפשר אלא שנודה שכתב שם כל התורה הנה אין זה זר מאד כל שכן אם היה המזבח גדול וגבוה וככלל הנה אם היה בגודל מזבח בית׳ב לפי מה שספרו ממנו רבותינו ז״ל היה מכיל זה בכתיבה בינונית והנה זה הוא הנראה בעיני ר״ל שמה שנכתב שם כלל התורה ואי אפשר שנאמר שיהיה משנה תורת משה רמז לעשר הדברות עד שנאמר שלא כתב שם כי אם עשרת הדברים וזה שהוא זכר שכבר כתבם משה לפני בני ישראל ומה שכתב שם משה לפני בני ישראל היה כלל התורה לא עשר הדברים לבד וקצת המפרשים אמרו שכבר כתב שם רמזים קצרים מתרי״ג מצות כמו הענין באזהרות אשר נהגנו לקרא׳ בחג השבועות ש״ם בהם רמזים קצרים מתרי״ג מצות וזה רחוק בעיני שכבר נזכר בתורה וכתבת על האבני׳ את כל דברי התורה הזאת באר היטב וזה מורה שמה שנכתב בתורה היה מבואר באופן שלם. והנה זכר שעשו שם כמו שצוה משה מענין הברכה והקללה לא כפל דבר ממה שנזכר מזה בפרשת כי תבא.

רשי

ויעשו גם המה בערמה · כמו שאמור בענין ויעשו גם הם בערמה כמו שעשו בני יעקב במרמה לשכם בן חמור שהיה חוי ויושבי גבעון מן החוי היו כמו שאמור בענין: ויצטירו · עשו עצמן כהולכים בשליחות לשון וציר בגוים שולח וכל תיבה שתחלת יסודה צדי כשהיא מתפעלת בלשון מתפעל או נתפעל באה טי"ת בתוכה וחולקת את אותיות ש

רשי התיבה כמו מה נצטדק מגזרת צדק שאומ' נצטדק וכן נישמיה יצטבע מגזל צבע: שקים בלים · שיהו נראים כבאים מארץ רחוקה: ומצוררים · לשון מבוקעים לשון ארמי צוריא דחיטי דמצרי זיקי: נקודי · ארש"ן בלע"ז לשון מוקד וכן תרגמו יונתן כסנין: אולי בקרבי אתה יושב · שמא מיושבי הארץ אתם · הצטידנו

רדק

לא היה דבר · נראה מהפשט כי אחר שקראו הלוים הברכה והקללה פתח יהושע וקרא באזניהם כל המצות מצות עשה ומצות לא תעשה: והגר ההולך בקרבם · כמו שכתו' בתורה בפרשת הקהל וגרך אשר בשעריך · ואמ' ההולך שהיו מתגיירין מן האומות בכל מסעיהם מפני הנפלאות אשר היו שומעים ורואים: פה אחד · בהסכמה אחת ועצה אחת ועל הדרך הזה ת"י סיעא חדא ולא פירש הקבוץ הזה עד שספר מעשה יושבי גבעון כי בעבורם התקבצו כמו שמספר למטה: גם המה · דרשו בו לרבות על בני יעקב שבאו להם במרמה כמו שאומ' במרמה וידברו והם היו חוי ויש לפרש גם לרבות על בני יריחו ועי כי הם עשו עם בני ישרא' להשמר מהם כמו שאמר ויריחו סוגרת ומסוגר' או להלחם עמהם כמו עי והם עשו גם הם כן אבל בערמה באו אליהם ל להשלים עמהם · ויש לפרש עוד גם לרבות על ערמת ישראל לפי מחשבת החוי כי הם חשבו כי בערמה הכו ישראל יריחו ועי שלחו להם להשלים כדי שלא ישמרו מהם ואחר כך הכום והם באו להם בערמה אף על פי שהם בעצמם ידעו כי כופם ל לגלו' להם ערמתם חשבו אחרי שיכרתו לנו ברית לא יעברו על בריתם אף על פי שיתגלה להם הערמה אחר כן: ויצטירו · עשו עצמם צירים ומלאכים באים מארץ רחוקה ומן התימה ש שתירגם אותו יונתן כמו צידת איזדודו מן צדה שתרגמו זוודי' · נקודי' · ת"י כסנין ודברי רבותינו ז"ל פת הבאה בכסנין והוא פת שעושי' אותו כעכין יבשין וכוססין אותו בבית המשת' ועוד מפרשי' אותו מענין נקוד וטלוא כלומר שעופש היה והלחם המעופש הוא נקודי' כי יש בלחם המעופש אדום וירוק ושחור נקודי' נקודי': ויאמרו · כן כתיב וקרי ויאמר והכתיב על הפרט והקרי על ה הכלל כמו שאמר איש ישראל: אל החוי · שבחוי היו גבעון והערים הסמוכות להם שהיו

לחמוריהם ג' מל' בליש' וס' ויקחו שקים בלים · וגם תבן וגם מספוא · ואת חמוריהם יקח: ושלמות ד' מל' וס' ושלמות בלות · ובשלמות הרבה מאד · והמה מביאים איש מנחתו · וחברו דדה: בקרבי י"א בקריא' וס' וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים · אולי בקרבי אתה יושב · אף רוחי בקרבי אשתחך · לנביאים נשבר לבי בקרבי · חם לבי בקרבי בהגגי · ורוח נכון חדש בקרבי · ברב שרעפי בקרבי · לבי יחל בקרבי · ולבי חלל בקרבי · נהפך לבי בקרבי כי מרה מריתי · סלה כל אבירי אדני בקרבי:

לֹא־הָיָה דָבָר מִכֹּל אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה
אֲשֶׁר לֹא־קָרָא יְהוֹשֻׁעַ נֶגֶד כָּל־קְהַל
יִשְׂרָאֵל וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַגֵּר הַהֹלֵךְ
בְּקִרְבָּם:
ט וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן בָּהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבְכֹל חוֹף הַיָּם
הַגָּדוֹל אֶל־מוּל הַלְּבָנוֹן הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי
הַכְּנַעֲנִי הַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי:
וַיִּתְקַבְּצוּ יַחְדָּו לְהִלָּחֵם עִם־יְהוֹשֻׁעַ
וְעִם־יִשְׂרָאֵל פֶּה אֶחָד:
וְיֹשְׁבֵי גִבְעוֹן שָׁמְעוּ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה
יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וְלָעָי: וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵמָּה
בְעָרְמָה וַיֵּלְכוּ וַיִּצְטַיָּרוּ וַיִּקְחוּ שַׂקִּים
בָּלִים לַחֲמוֹרֵיהֶם וְנֹאדוֹת יַיִן בָּלִים
וּמְבֻקָּעִים וּמְצֹרָרִים: וּנְעָלוֹת בָּלוֹת
וּמְטֻלָּאוֹת בְּרַגְלֵיהֶם וּשְׂלָמוֹת בָּלוֹת
עֲלֵיהֶם וְכֹל לֶחֶם צֵידָם יָבֵשׁ הָיָה
נִקֻּדִים: וַיֵּלְכוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־
הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּל וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו וְאֶל־
אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאנוּ
וְעַתָּה כִּרְתוּ־לָנוּ בְרִית: וַיֹּאמְרוּ
אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַחִוִּי אוּלַי בְּקִרְבִּי
אַתָּה יוֹשֵׁב וְאֵיךְ אֶכְרָת־לְךָ בְרִית:

ט"ל בסיפרא · ל' להתנו · ל · ג' מל' בלים · ל · ל · ד' בליש' · ל · ויאמר ק' · ל' מל' בספר · ל מל'

לָא הֲוָת פִּתְגָּמָא מִכֹּל דִּי פַקִּיד מֹשֶׁה
דְּלָא קְרָא יְהוֹשֻׁעַ קֳדָם כָּל קְהָלָא
דְּיִשְׂרָאֵל וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא וְגִיּוֹרַיָּא
דְּאָזְלִין בֵּינֵיהוֹן:
וַהֲוָה כַּד שְׁמָעוּ
כָּל מַלְכַיָּא דִּי בְעִיבְרָא דְיַרְדְּנָא
בְּטוּרָא וּבִשְׁפֶלְתָּא וּבְכָל סְפַר יַמָּא
רַבָּא דִּילְקֳבֵיל לִיבְנָן חִתָּאֵי ו
וֶאֱמוֹרָאֵי כְּנַעֲנָאֵי פְּרִיזָאֵי חִוָּאֵי
וִיבוּסָאֵי: וְאִתְכְּנָשׁוּ כַּחֲדָא לְאַגָּחָא
קְרָבָא עִם יְהוֹשֻׁעַ וְעִם יִשְׂרָאֵל
סִיעָא חֲדָא:
וְיָתְבֵי גִבְעוֹן שְׁמָעוּ יָת דִּי עֲבַד
יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וְלָעָי: וַעֲבָדוּ אַף
אִינוּן בְּחוּכְמָא וְאִזְדָּוַדוּ וּנְסִיבוּ
שַׂקִּין בָּלָן לַחֲמָרֵיהוֹן וְזִיקִין דַּחֲמַר
בָּלָן וּמְבַזְעִין וּמְצוֹרָרִין: וּמְסָנִין
בָּלָן וּמְרַקְעִין בְּרִיגְלֵיהוֹן וּכְסוּתָא
בָלְיָא עֲלֵיהוֹן וְכָל לְחֵם זְוָודֵיהוֹן
יְבֵשׁ הֲוָה כִּסְנִין: וַאֲזַלוּ לְוַת יְהוֹשֻׁעַ
לְמַשְׁרִיתָא לְגִלְגָּלָא וַאֲמָרוּ לֵיהּ
וּלְאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מֵאֲרַע רְחִיקָא אֲתֵינָא
וּכְעַן גְּזָרוּ לָנָא קְיָם: וַאֲמָרוּ אֱנָשׁ
יִשְׂרָאֵל לְחִוָּאָה דִּילְמָא בֵּינָנָא אַתּוּן
יָתְבִין וְאֵיכְדֵין נִגְזַר לְכוֹן קְיָם:

תמכנים סימן תמכו' קרחי ו' ואלם אך את הזהב וגו' וסימ' דהבא למלכיא ·

רלבג

עוד זכר כי כאשר שמעו כל המלכי' אשר בעבר הירדן מה ש שעשה יהושע וישראל ליריחו ולעי התחכמו ולקחו עצה בזה ל להתחבר יחד כדי ש שיעזרו קצתם לקצתם ולא ינוצחו אחד אחד כמו שהגיע הניצוח ליריחו ולעי מפני ה היותם יחידים והנה זאת היתה העצה ש שלקחו בזה אלו המלכי' והתחכמו בה · וזכר עם זה שיושבי גבעון עשו גם המה בערמה לקחת עצה שלא יגיעם נזק מפני בני ישראל וזה אמרו גם הם כי הראשונים עשו מה שעשו לקחת על זה עצה שלא יחרימום ישרא' ואילו לקחו עצה אחרת והערימו בזה האופן שזכר: ויצטירו · הוא מענ' ציר כאמן לשולחיו והטעם שהם הראו עצמם כאילו הם שלוחים באים ממרחק: נקודים · הוא הפת היבש שמתפרך מכר יבשו לפירורין דקים: מארץ רחוקה באנו · יתכן שנתפרסם להם מה שצותה התורה לישראל שלא יחיו כל נשמה מהערים הקרובות אליהם אם לא ישלימו להשלים עמהם וכבר שלח ש"ה יהושע בכללות ר"ל לאלו המקומות הקרובים וקרא להם לשלום ולא השלימו ולזה היה מחוייב שלא יחיה מהם כל נשמה כמו שנזכר בפרשת שופטים ואמנם אמר לו שכבר שלח יהושע לקרוא לשלום לכל מקומות הגוים האלה כי היה מחוייב להם לקרוא לשלום אל כל עיר ועיר קודם שיבאו להלחם כמו שנזכר בפרשה וכבר זכר במקומות שכבר עשה יהושע ככל אשר צוה יי' את משה ולזה יתחייב שנודה שכבר שלח זה יהושע לאלו המקומות קודם שיסכים להלחם עמהם כמו שכתבו רבותינו ז"ל ולזה הערימו כשאמרו שהם באו מארץ רחוקה ועשו עצמם עבדים לישראל והיה מחוייב לפי משפטי התורה שיקבלום בברית ויהיו להם למס ועבדום ויעש להם יהושע שלום ויכרות להם ברית לחיותם וישבעו להם נשיאי העדה והנה היתה שבת טעות ישראל ונפלם בזה הענין כי לא שאלו את פי יי' עם היות אצלם יהושע שהיה

בזאת העצה · ובדרש מה הוא החוי וכי חוים היו אלא שעשו מעשה חויא פי' כחש כלומר שרמו את ישראל כמו הנחש שרמה את חוה: אולי בקרבי אתה יושב · שאם היו יודעין שהם מארץ כנען היו אסורי' לכרות להם ברית שנאמר לא תכרת להם ברית ולא תחנם והברית הוא שיהיו בשלום עמם ולא יהיו עבדים להם ומקבלים מצותם וזה אסרה התורה ואף על פי שכולם אם היו משלימים היו מקבלים אותם כמו שכתוב לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישרא' בלתי החוי יושבי גבעון וגו' מכלל שאם השלימו היו מקבלים אותם כן הוא אבל בתנאי שיכריתו ע"ז מארצם ושיקבלו עליהם שבע מצות שהוזהר בהם אדם הראשון כמו שאמר הכתוב פן יחטיאו אותך לי משמע כל זמן שהם בחטא ואינם מקיימים שבע מצות שחייבים בהם בני נח אסור להניחם לשבת בארץ אבל מצוה להחרימם ושלא לחיות מהם נשמה ואם היו משלימים ועוקרים ע"ז ומקבלים שבע מצות צריך עוד שיהיו למס ויהיו עובדים לישראל וכבושים תחת ידיהם כמו שהוא אומר יהיו לך למס ועבדוך וכן אמר בשלמה מלך ישראל כל העם הנותר מן האמורי החתי והפרזי החוי והיבוסי ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה אם כן מה בין שאר אומות לשבעה עממים יש ביניהם זה הדבר כי שאר האומות אם היו עושין מלחמה ולא רצו להשלים היו הורגים כל זכר בהם והנשים והטף היו בוזזים להם ומחיים אותם לעבדים אבל בשבע אומות אם לא רצו להשלים היה מצוה שלא לחיות מהם כל נשמה שנ' רק מהעמים לא תחיה כל נשמה ולכל האומות קורא' להם שלום תחלה שנ' וקראת אליה לשלום ואפי' שבע אומות בכלל חוץ מעמון ומואב שנ' לא תדרוש שלומם וטובתם אע"ג אחר שהשלימו יושבי גבעון למה היו הורגי' אותם בני ישר' לולי השבועה לפי שהטעו אותם וכרתו להם ברית בטעות והיה בדין להרגם אם לא היה בדבר חלול השם מפני השבועה כי אע"פ שהיתה השבועה בטעו' אם לא יקיימום היה בדבר חלול השם

השם כי רבים ישמעו בשבועה ולא ישמעו בטעות ובעת השבועה לא הזכירו תנאי
בשבועה ולפי שהטעו אותם הקנו בעבודתם ולא הניחום שיהיו למס עובד בלבד
אלא שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה· ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי נדר או
שבועה שנעשה ברבים אין לו היתר ולמדו זה הדבר מדבר הגבעוני' שלא הכום
בעבור שנשבעו להם והחולקים
עליהם אמרו כי בדבר הגבעוני'
לא חלה השבועה עליהם כלל ש
שהרי מוטעים היו ומה שלא
הרגו' מפני קדוש השם שיאמרו
העולם כמה חמורה עליהם ש
שבועת יי' כי אפי' כשעשית בטעות
לא יעברו עליה והפסוקים
מוכיחים כדברי מי שאמר כי
מפני שנעשית השבוע' ברבי' אין
לה היתר שהרי אמרו הנשיאים
ולא יהיה עלינו קצף על השבוע'
ואם לא היה בדבר אלא מפני
קדוש השם מה קצף היה בזה
ואמ' רבותי' ז"ל כי שלשה כתבים
שלח יהושע בכניסתן לארץ ש
שלח להם מי שרוצה להשלים
יבא וישלים וחזר ושלח להם מי
שרוצה לעשות מלחמה יעשה מ
מלחמה וחזר ושלח להם מי
שרוצ' לפנות יפנה מי שהאמין
בהקב"ה וחרד לדבריו הלך לו
לאפריקי ואמ' בדרש כי הכנעני
הוא שפנ' ומפני זה זכה להקרא
לארץ ישראל ארץ כנען על שמו
וזכה לארץ טובה שהיא אפריקי
ויש אומרים כי הפרזי פנה
לפניהם והלך לו אם כן למה
הוצרכו יושבי גבעון להערים
יקבלו השלום לפי שיהושע שלח
בכלל לכלם ויושבי גבעון חשבו
הלא גם כן שלח ליריחו ולעי ל
להשלים והנה הכה אותם אולי
לא יקום הבטחתו ליושבי הארץ
הזאת ובמרמה הוא שולח להם
להשלים כדי שלא ישמרו מהם
לפיכך עשו גם המה בערמה
ואמרו כי מארץ רחוק' הם כדי
שיכרתו להם ברית:
ויאמרו אל יהושע וגו'· מארץ
רחוקה מאד· כי שמענו שמעו
ואת כל אשר עשה במצרים ואת
כל אשר עש' לשני מלכי האמורי
וגו'· זכרו מצרי' וסיחון ועוג ולא
זכרו הירדן לפי שהיה דבר מ
מצרי' וסיחון ועוג מימי' קדמוני'
ודבר הירדן היה מזמן קרוב כ
כלומר קרוב ליהושע שלא שמעו
דבר הירדן כלכך היא רחוקה
ארצם: זקינינו· כתב בוו"ד
המסך בין הקו"ף והנו"ן שלא כ
כמנהג ובדרש אר' יוחנן זקינינו
כתי' זקני אשמאי היו: הצטידנו
אותו· לשון ספוק מזון מן צדה
לדרך ופי' לקחנו אותו מבתינו
להצטיד בו הדרך: ויקחו· יש
מפרשי' אותו כמו למדו מן לקח
טוב כלומר למדו והבינו מצידם
שהיה יבש כי אמת אמרו· ויש
לפרש ויקחו כמשמעו שלקחו מ
מצידם ואכלו ממנו בברית כדי
שיבטחו בהם ויונתן תרגם
וקבילו גבריא לפי פתגמיהון:
והחיה אותם· מקור: יחיו

שהיה כבוד ולאלעזר הכהן שהיו אלו אורים ותומים כמו שאמרה התורה ולפני
אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים והנה זאת השבועה אף ע"פ שהיתה
בטעות לא הסכימו לעבור עליה כי יהיה בזה חלול השם אצל הגוים ויחסרו שאין
יראת יי' בישראל והנה הנשיאים החיום באופן הראוי אילו היו משלימין עמהם
תחלה כי התורה אמ'
והיה כל העם הנמצא
בה יהיו לך למס ו
ועבדוך אלא שכבר
הכבידו ענין עבדות
הזה וזה שכבר היה
אפשר לפי משפטי ה
התורה אלו היו החקי'
שיעשו מס מה לישרא'
ויפטרו מעבדות אחר
אלא שיעמדו ביניהם
שפלים כעבדים אבל
אם העמיסו עליהם ש
שיעבדום בגופם באו
העבודות הנבדות ר"ל
שיהיו חוטבי עצים ו
ושואבי מים לכל העד'
וזה היה אפשר עם
קיום תנאיהם כי הם
עשו עצמם עבדים ל
לישרא' ועם כל זה רצו
להראות להם לכבוד
השם שלא עשקו מהם
חקם הראוי להם ל
מפני בואם עמהם ב
בברית כי כבר רמו
אותם באמרם שהיו
מאר' רחוק' והם מפני
זה בלתי משועבדים
להם לעשו' חסד להם
אחר זולתי מה ש
שיזכרהו בו מכר ש
שבועתם להם· ולפי
שהשבוע' והברית היה
לחיותם ושיהיו הם ע
עבדים לישראל הנה
כבר קיימו תנאם ע
עמהם בזה האופן·
והנה הוסיף יהושע
על עבודתם שהסכימו
עליו הנשיאים שיהיו
חוטבי עצים ושואבי
מים לבית יי' ולזה היו
חוטבי עצים ושואבי
מי' לכל העדה ולמזבח
ה': ארונני

זה נ"ד פ' בטע' מונח לפני לגרמיה אלך

חם ל' קמץ וכל שום נגרדם

רשי

הצטיידנו· לשון צידה כשהוצאנוהו לצדה ל
לדרך: ויקחו האנשי' מצידם· קבלו דבריה'
שגרום בפיהם לשון
ואסר לא נדה: אח

ומאין ה' בקריא' וסי' ויאמר אליהם יהושע· ויבא ישעיה הנביא דמלכים ·וחברו דישעיה· ויאמרו אליו הגידה
נא לנו דיונה· וישא את עיניו וירא את האיש הארח: שמעו ט' קמצין ה' מנהון בפרשת נדרים וד' סי' נמסר
לעיל בסיפרא כסי' ג': זה ג' ראשי פסוק' בטעם' מונח לפני לגרמיה וסי' זה יתנו כל העבר על הפקדים· זה

ויאמרו אל יהושע עבדיך אנחנו
ה' ויאמר אליהם יהושע מי אתם ומאין
תבאו: ויאמרו אליו מארץ רחוקה
מאד באו עבדיך לשם יהוה אלהיך
ט' ה' מנהון בפרש' נדרי' כי שמענו שמעו ואת כל אשר
עשה במצרים: ואת כל אשר עשה
לשני מלכי האמרי אשר בעבר ה
הירדן לסיחון מלך חשבון ולעוג
מלך הבשן אשר בעשתרות: ויאמרו
מל· ה' אלינו זקינינו וכל ישבי ארצנו ל
לאמר קחו בידכם צידה לדרך ולכו
ל' לקראתם ואמרתם אליהם עבדיכם
אנחנו ועתה כרתו לנו ברית: זה
ל' לחמנו חם הצטידנו אתו מבתינו
ביום צאתנו ללכת אליכם ועתה הנה
ל' יבש והיה נקדים: ואלה נאדות היין
ל' אשר מלאנו חדשים והנה התבקעו ואלה
ל' · ד' שלמותינו ונעלינו בלו מרב הדרך
מאד: ויקחו האנשים מצידם ואת
ג' קמץ פי יהוה לא שאלו: ויעש להם יהושע
ל' ותר ולחיותם· שלום ויכרת להם ברית לחיותם
ה' וישבעו להם נשיאי העדה: ויהי
מקצה שלשת ימים אחרי אשר
כרתו להם ברית וישמעו כי קרבים
נ' הם אליו ובקרבו הם ישבים: ויסעו
בני ישראל ויבאו אל עריהם
ביום השלישי ועריהם גבעון
והכפירה ובארות וקרית יערים:
נ' ולא הכום בני ישראל כי נשבעו
להם נשיאי העדה ביהוה אלהי
ישראל וילנו כל העדה על ה
ל' הנשיאים: ויאמרו כל הנשיאים
אל כל העדה אנחנו נשבענו להם
ביהוה אלהי ישראל ועתה לא
נ"ב חס' וא' מל' נוכל לנגע בהם: זאת נעשה
ל' להם והחיה אותם ולא יהיה עלינו
קצף על השבועה אשר נשבענו
נ' להם: ויאמרו אליהם הנשיאים

ואמרו ליהושע עבדך אנחנא
ואמר להון יהושע מן אתון ומנן
אתיתון: ואמרו ליה מארע
רחיקא לחדא אתו עבדך לשמא
דיי אלהך ארי שמענא ית שמע
גבורתיה וית כל דעבד במצרים:
וית כל דעבד לתרין מלכי
אמוראי די בעיברא דירדנא
לסיחון מלכא דחשבון ולעוג
מלכא דמתנן דבעשתרות: ואמרו
לנא סבנא וכל יתבי ארענא למימר
סבו בידכון זוודין לאורחא ואזילו
לקדמותהון ותימרון להון ע
עבדיכון אנחנא וכען גזורו לנא
קיים: דין לחמנא כד חמים אזדודנא
יתיה מבתנא ביום מפקנא למיתי
לותכון וכען הא יביש והוה כיסנין
: ואילין זיקין דחמר די מלינא כד
חדתין והא איתבזעו ואילין ת
תותבנא ומסננא בליאו מסגי אורחא
לחדא: וקבילו גבריא לפיתגמיהון
ואולפן מן קדם יי לא תבעו:
ועבד להון יהושע שלם וגזר
להון קיים לקיימותהון וקיימו
להון רברבי כנישתא: והוה מסוף
תלתא יומין בתר דגזרו להון קיים
ושמעו ארי קריבין אינון ליה ו
ובינהון אינון יתבין: ונטלו בני
ישראל ואתו לקרויהון ביומא
תליתאה וקירויהון גבעון וכפירה
ובארות וקרית יערים: ולא מחונון
בני ישראל ארי קיימו להון רברבי
כנישתא במימרא דיי אלהא
דישראל ואתרעמו כל כנישתא
על רברביא: ואמרו כל רברביא
לכל כנישתא אנחנא קיימנא להון
במימרא דיי אלהא דישראל וכען
לא ניכול לאנזקא בהון: דא
נעביד להון ונקיים יתהון ולא יהי
עלנא רוגזא על קיימא די קיימנא
להון: ואמרו להון רברביא

לחמנו חם הצטידנו אתו · זה רע בכל אשר נעשה' אנ"ד· ונמסר גם בריש סדר כי תשא: שאלו ג' קמצין
וסי' ויקחו האנשים מצידם· ההולכים לרדת מצרים· נדרשתי ללא שאלו: ובקרבו ג' בקריא' וסים' ובקרבו
הם ישבים· ובקרבו ישים ארבו· ובקרבו ישית מרמה: לנגע ג' ב' חס' וא' מלא וסי' נמסר בסדר וירא:

אדני צדק מלך ירושלם. מצאנו שמו בתורה מלכי צדק ודמה שכל מלכי ירושלם
היה שמם מלכי צדק או אדני צדק כי הכל ענין אחד כמו שהיה שם מלכי מצרים
פרעה והנה זכר כי ה' מלכי האמורי הם וכל מחניהם חנו על גבעון וילחמו עליה
וכבר שלחו אנשי גבעון ליהוש' שיעזרם כי ראוי לאדון שיציל עבדיו מיד הנלחמים
עליהם וידמה שש אל
יהושע את פי יי' על זה
ועלה מן הגלגל הוא
וכל עם המלחמה עמו
וכל גבורי החיל וכבר
אמר השם יתברך אל
יהושע קודם זה בשאו
את פיו על דבר זאת
המלחמה שלא יירא
מהמלכים האלה ו
וממחניהם כי בידו
יתנם והוא מיהר לבא
עליהם כל הלילה ו
ויהומם יי' לפני ישראל
ויכם ישר' מכה גדולה
בגבעון וירדפם דרך
מעלה בית חורון וגו'
ויהי בנוסם מפני בני
ישרא' כלחם יי' בם מן
השמים והמית מהם
באבני הברד יותר מ
מאשר הרגו בני ישר'
בחרב: אז

שויהו כבירין ויהיו.

יחיו ויהיו חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה. זה מקרא קצר כי הנשיאים אמרי
יחיו ויהיו חוטבי עצים ושואבי מים והמקרא אחז דרך קצרה ואמר ויהיו בפתח
הוא לשון עבר ויהיו כאשר דברו להם הנשיאי' וזה מעיד כי כן אמרו להם הנשיאי'
ומה שאמרו הם לכל העדה ויהושע אמר להם לבית אלהי הא כיצד כל זמן שהיו
העדה במחנה עד שלא נחלקה
הארץ היו חוטבי עצים ושואבי
מים לעדה אבל לאחר שנחלקה
הארץ והיו ישרא' בעירו ובנחלתו
כשארו הם חוטבי עצים ושואבי
מים לבית אהים בגלגל ובשילה
ובנוב ובגבעון ובית עולמי' כמו
שאמר אל המקום אשר יבחר
ואמרו רבותי' ז"ל כי כיון שנתנם
יהושע חוטבי עצים ושואבי מים
גזר עליהם שלא יבאו בקהל
כלומר שלא יתחתנו ישרא' בהם
ותלה אסורן בזמן שבי' המקדש
קיים שהרי אמ' לבית אהי משמע
כל זמן שהיו חוטבי עצי' ושואבי
מים לבית אלהי והוו כל זמן
שבית המקד' קיים בא דוד וגזר
עליהם לעולם וכן כתוב בספר
עזרא ומן הנתינים שנתן דוד
והשרים לעבודת הלוים: ונעשה
את הדבר הזה. בברי שלא
כמנהג וכבר כתבנו הדומים
להם בספר מכלל: ועתה הננו
בידך. קל ובשוא הנון הראשו'
: אדני צדק. כל מלכי ירושלם
היו נקראים בזמן ההוא מלכי
צדק או אדני צדק כמו שנאמר
ומלכי צדק מלך שלם הוא י
ירושלם כמו שכתוב ויהי בשלם
סכו ונקראו כן בעבור ירושלם
שהוא מקום צדק: אז

יחיו ז' וסימ' ויאמרו אלהם הנשיאים יחיו. מתים בל יחיו רפאים. יחיו מתיך נבלתי. יי' עליהם יחיו. וגם
אני נתתי להם. אבותיכם איה הם. מדוע רשעים יחיו: רחוקים ז' מלאים בקריאה וסימ' רחוקים אנחנו
מכם מאד. ורחוקים המה מצידונים. שמעו רחוקים אשר עשיתי. אבירי לב הרחוקים מצדקה ורחוקים
יבאו ובנו בהיכל. הקרובים
והרחוקים דמגלה. רחוק איש
מאחיו דעזרא: ארורים ג' בקרי'
וסימ' ועתה ארורים אתם ולא
יכרת. ואם בני אדם ארורים
הם כי גרשתני. גער זדי' ארורי':
ולהשמיד ד' וסימ' נמסר בסדר
תבא: את כל יושבי הארץ ד'
דסמיכי בקריא' וסימ' והורשת את
יושבי הארץ דיהושע. ולהשמיד
את כל יושבי הארץ. הנני ממלא
את כל יושבי הארץ. כי כלה אך
נבהלה יעשה דצפני': ולמזבח ב'
וסי' ויתנם יהושע ביום הוא חטבי.
ולמזבח הקטרת: יבחר ה' קמצין
בקריא' וסימ' שלש פעמי' בשנה
יראה כל זכורך. בבוא כל ישר'
לראות את פני. ולמזבח יי' עד
היום דיהושע. המסכן תרומה
עץ לא ירקב. מי זה האיש ירא.
וסימ' שבוה"ם: גברים ז' חס'
וסימ' וכל אנשיה גברים. קשת
גברים חתים. איך נפלו גברים.
אהא ידעת את אביך. והיו כגבורי'
בוסים. עיר גברים עלה חכם.
ששים גברים סביב: ויאספו
י"ב בקריא' וסימ' נמסר בסדר כי
תשא:

יְחִיּוּ וַיִּהְיוּ חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי מַיִם לְכָל ז'
הָעֵדָה כַּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ לָהֶם הַנְּשִׂיאִים: ס"א ישן מכלתיו מונה אלהם
וַיִּקְרָא לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם
לֵאמֹר לָמָּה רִמִּיתֶם אֹתָנוּ לֵאמֹר
רְחוֹקִים אֲנַחְנוּ מִכֶּם מְאֹד וְאַתֶּם ז' מל
בְּקִרְבֵּנוּ יֹשְׁבִים: וְעַתָּה אֲרוּרִים אַתֶּם ג'
וְלֹא יִכָּרֵת מִכֶּם עֶבֶד וְחֹטְבֵי עֵצִים ד'
וְשֹׁאֲבֵי מַיִם לְבֵית אֱלֹהָי: וַיַּעֲנוּ אֶת
יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ כִּי הֻגֵּד הֻגַּד לַעֲבָדֶיךָ ב' לגררות
אֵת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת מֹשֶׁה
עַבְדּוֹ לָתֵת לָכֶם אֶת כָּל הָאָרֶץ
וּלְהַשְׁמִיד אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ ד' י' ד'
מִפְּנֵיכֶם וַנִּירָא מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵינוּ
מִפְּנֵיכֶם וַנַּעֲשֵׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה: ל'
וְעַתָּה הִנְנוּ בְיָדֶךָ כַּטּוֹב וְכַיָּשָׁר ד' ב' י' ג'
בְּעֵינֶיךָ לַעֲשׂוֹת לָנוּ עֲשֵׂה: וַיַּעַשׂ ס'
לָהֶם כֵּן וַיַּצֵּל אוֹתָם מִיַּד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְלֹא הֲרָגוּם: וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם ל'
הַהוּא חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי מַיִם
לָעֵדָה וּלְמִזְבַּח יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה ב'
אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר: ה' קמץ וכו' שבוה"ם
וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אֲדֹנִי
צֶדֶק מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַםִ כִּי לָכַד יְהוֹשֻׁעַ
אֶת הָעַי וַיַּחֲרִימָהּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
לִירִיחוֹ וּלְמַלְכָּהּ כֵּן עָשָׂה לָעַי
וּלְמַלְכָּהּ וְכִי הִשְׁלִימוּ יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן ל'
אֶת יִשְׂרָאֵל וַיִּהְיוּ בְּקִרְבָּם:
וַיִּירְאוּ מְאֹד כִּי עִיר גְּדוֹלָה גִּבְעוֹן
כְּאַחַת עָרֵי הַמַּמְלָכָה וְכִי הִיא ל' ל' שמתיך
גְדוֹלָה מִן הָעַי וְכָל אֲנָשֶׁיהָ גִּבֹּרִים: ל' ז' חס'
וַיִּשְׁלַח אֲדֹנִי צֶדֶק מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַםִ
אֶל הוֹהָם מֶלֶךְ חֶבְרוֹן וְאֶל פִּרְאָם ל'
מֶלֶךְ יַרְמוּת וְאֶל יָפִיעַ מֶלֶךְ לָכִישׁ
וְאֶל דְּבִיר מֶלֶךְ עֶגְלוֹן לֵאמֹר: עֲלוּ ל' מל' בספר
אֵלַי וְעִזְרֻנִי וְנַכֶּה אֶת גִּבְעוֹן כִּי ל' ותל' ל'
הִשְׁלִימָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְאֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: וַיֵּאָסְפוּ וַיַּעֲלוּ חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי י"ב
הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַםִ מֶלֶךְ חֶבְרוֹן
מֶלֶךְ יַרְמוּת מֶלֶךְ לָכִישׁ מֶלֶךְ עֶגְלוֹן
הֵם וְכָל מַחֲנֵיהֶם וַיַּחֲנוּ עַל גִּבְעוֹן
וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ: וַיִּשְׁלְחוּ אַנְשֵׁי גִבְעוֹן
אֶל יְהוֹשֻׁעַ אֶל הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּלָה

יְהוֹן וִיהוֹן מְלַקְטֵי אָעִין וּמָלַן מַיָּא לְכָל
כְּנִשְׁתָּא כְּמָא דְמַלִּילוּ לְהוֹן רַבְרְבַיָּא:
וּקְרָא לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ וּמַלִּיל עִמְּהוֹן
לְמֵימַר לְמָא שַׁקַּרְתּוּן בָּנָא לְמֵימַר
רְחִיקִין אֲנַחְנָא מִנְּכוֹן לַחֲדָא וְאַתּוּן
בֵּינָנָא יָתְבִין: וּכְעַן לִיטִין אַתּוּן
וְלָא יִפְסְקוּן מִנְּכוֹן עַבְדִּין וּמְלַקְטֵי
אָעִין וּמָלַן מַיָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא
דֶּאֱלָהִי: וַאֲתִיבוּ יַת יְהוֹשֻׁעַ וַאֲמָרוּ
אֲרֵי חַוָּאָה אִתְחַוָּא לְעַבְדָּךְ
יַת דְּפַקִּיד יְיָ אֱלָהָךְ יַת מ
משֶׁה עַבְדֵּיהּ לְמִתַּן לְכוֹן יַת כָּל
אַרְעָא וּלְשֵׁיצָאָה יַת כָּל יָתְבֵי
אַרְעָא מִן קֳדָמֵיכוֹן וּדְחִילְנָא
לַחֲדָא לְנַפְשָׁתָנָא מִן קֳדָמֵיכוֹן
וַעֲבַדְנָא יַת פִּתְגָּמָא הָדֵין: וּכְעַן
הָא אֲנַחְנָא מְסִירִין בִּידָךְ כְּמָא
דְתַקִּין וּכְמָא דְכָשַׁר בְּעֵינָךְ לְמֶעְבַּד
לָנָא עֲבִיד: וַעֲבַד לְהוֹן כֵּן וְשֵׁיזִיב
יַתְהוֹן מִיַּד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא ק
קְטָלוּנוּן: וּמַנִּינוּן יְהוֹשֻׁעַ בְּיוֹמָא
הַהִיא לְקָטֵי אָעִין וּמָלַן מַיָּא
לִכְנִישְׁתָּא וּלְמַדְבְּחָא דַיְיָ עַד יוֹמָא
הָדֵין לְאַתְרָא דִי יִתְרְעֵי:
וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אֲדוֹנִי
צֶדֶק מַלְכָּא דִירוּשְׁלֵם אֲרֵי כְבַשׁ
יְהוֹשֻׁעַ יַת עַי וְגַמְרַהּ כְּמָא דַעֲבַד
לִירִיחוֹ וּלְמַלְכַּהּ כֵּן עֲבַד לְעַי וּלְמַלְכַּהּ
וַאֲרֵי אַשְׁלִימוּ יָתְבֵי גִבְעוֹן עִם
יִשְׂרָאֵל וַהֲווֹ בֵּינֵיהוֹן: וּדְחִילוּ
לַחֲדָא אֲרֵי קַרְתָּא רַבְּתָא גִבְעוֹן
כַּחֲדָא מִקִּרְוֵי מַלְכוּתָא וַאֲרֵי הִיא
רַבָּא מִן עַי וְכָל גַּבְרָהָא גִּבָּרִין:
וּשְׁלַח אֲדוֹנִי צֶדֶק מַלְכָּא דִירוּשְׁלֵם
לְוָת הוֹהָם מַלְכָּא דְחֶבְרוֹן וּלְוָת
פִּרְאָם מַלְכָּא דְיַרְמוּת וּלְוָת יָפִיעַ
מַלְכָּא דְלָכִישׁ וּלְוָת דְּבִיר מַלְכָּא
דְעֶגְלוֹן לְמֵימָר: סְקוּ לְוָתִי וְסַעֲדוּנִי
וְנִמְחֵי יַת יָתְבֵי גִבְעוֹ אֲרֵי אַשְׁלֵימַת
עִם יְהוֹשֻׁ' וְעִם בְּנֵי יִשְׂרָ' וְאִתְכְּנִישׁוּ
וּסְלִיקוּ חַמְשָׁא מַלְכֵי אֱמוֹרָאָה
מַלְכָּא דִירוּשְׁלֵם מַלְכָּא דְחֶבְרוֹן
מַלְכָּא דְיַרְמוּת מַלְכָּא דְלָכִישׁ
מַלְכָּא דְעֶגְלוֹן אִינוּן וְכָל מ
מַשְׁרְיָתְהוֹן וּשְׁרוֹ עַל גִבְעוֹ וַאֲגִיחוּ
קְרָבָא עֲלַהּ: וּשְׁלַחוּ אֱנָשֵׁי גִבְעוֹן
לְוָת יְהוֹשֻׁעַ לְמַשְׁרִיתָא לְגִלְגָּלָא

רשי

אז ידבר · אז שירה תחת השמש לפי שאמר לשמש דום דום מלומר שירה וכל זמן שהוא דומם ועומד ואינו מהלך שבכל עת הילוכו הוא אומר שירה ופשוטו של מקרא דום לשון המתנה כמו אם כה יאמרו אלינו דומו וכן דום ליי׳: וירח בעמק אילון· אותה שעה היה הירח עומד כנגד עמק אילון והוא רחוק מגבעון שהרי גבעון בגבול בנימן ואילון בגבול דן: הלא

רדק

אז ידבר יהושע ליי׳ בכן שבח יהושע ויתכן כי אחר התפלה היתה השירה והשירה לא הזכיר או השירה היא וידום השמש והתפלה היא ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וכן זוכר אתה ברדם זו השירה במכין עשר שירות ולמען ידבר מורה על שירה לא על תפלה כמו וידבר דוד ליי׳ את דברי השירה: ויאמר בתפלתו לעיני ישר׳ שמש בגבעון דום · כלומר הפלא הזה יראה היום לעיני ישראל או לעיני ישראל דבק עם ויאמר כלומר התפלה הזאת א אמרה בקול לפני ישראל ופי׳ דום המתן כמו דמו עד הגיענו אליכם כלות שיעמוד גלגל השמש במקומו ולא ירוץ כמשפטו: וירח בעמק אילון· ולירח אמר גם כן שיעמוד בעמק אילון ואף על פי שגבעון היה בגבול בנימן ואילון בגבול דן ידמה כי רדפו אותם והכום מגבעון עד אילון ובגבעון היה חצי היו׳ כשהתפלל שיעמוד השמש והאל שמע בקולו כמו שאמר ויעמוד השמש בחצי השמים ועמד עד שיעור שבין ע עמידתו ומרוצתו היה כיום תמי׳ והוא היום הארוך שבשנה והוא יום תקופת תמוז וכשבא השמש היו בעמק אילון והאיר הירח והיה הירח אז מן הרוח׳ בתחלת החדש או בשלישיתו והתפלל ע עליו שיעמוד הירח להאיר להם עד שתכלה נקמתם באויביהם וכן היה כמו שאמר וירח עמד עד יקום גוי אויביו וזאת הפליאה כתובה על ספר הישר והוא ספר תורת משה והוא מה שאמר הקב״ה ית׳ נגד כל עמך אעשה נפלאות וגו׳ כמו שפירש חז״ל כי שתי אותות אמר לו ב בפסוק ההוא קרינת פני משה והוא מה שאמר כי נורא הוא אשר אני עושה עמך ועמידת השמש ליהושע והוא מה שאמר נגד כל עמך אעשה נפלאו׳ ונתן לו אות קרוב להאמי׳ באות רחוק ובדרש שלשים ושש שעות עמדו השמש והירח כיצד המלחמה היתה בערב שבת ונתיירא יהוש׳ שלא יחללו ישראל את השבת ופשט ידיו למע׳ שיעמוד השמש ביום הששי כשיעור יום שבת והירח כשיעור ליל שבת ומוצאי שבת והם שלשים ושש שעות:

עד

יהושע

ג׳ · זה חס׳ לאמר אל־תרף ידיך מעבדיך עלה

ג׳ לבן אמתך אלינו מהרה והושיעה לנו ועזרנו

כי נקבצו אלינו כל־מלכי האמרי

ישבי ההר: ויעל יהושע מן־הגלגל

ז׳ הוא וכל־עם המלחמה עמו וכל

גבורי החיל:

ויאמר יהוה אל־יהושע אל־תירא

יתיר יוד מהם כי בידך נתתים לא־יעמד איש

מהם בפניך: ויבא אליהם יהושע

פתאם כל־הלילה עלה מן־הגלגל:

י׳ ויהמם יהוה לפני ישראל ויכם מכה

גדולה בגבעון וירדפם דרך מעלה

יד כנו׳ עד ועד· בית־חורן ויכם עד־עזקה ועד־

ב׳ א׳ מ׳ מקדה: ויהי בנסם מפני ישראל

ב׳ וא׳ · ב׳ חס׳ הם במורד בית־חורן ויהוה השליך

ויו תכיין עליהם אבנים גדלות מן־השמים

עד־עזקה וימתו רבים אשר־מתו

י באבני הברד מאשר הרגו בני

ישראל בחרב:

אז ידבר יהושע ליהוה ביום

תת יהוה את־האמרי לפני בני

ל׳ ישראל ויאמר לעיני ישראל שמש

ס׳ בגבעון דום וירח בעמק אילון:

תרגום

למימר לא תרשל ידך מעבדך סק לוותנא בפריע ופרוק לנא וסעדנא ארי איתכנשו עלנא כל מלכי אמוראה יתבי טורא: וסליק יהושע מן גלגלא הוא וכל עם עבדי קרבא עימיה וכל גיבורי חילא: ואמר יי׳ ליהושע לא תדחל מנהו׳ ארי בידך מסרתינון לא יתעתד אנש מנהון קדמך: ואתא לותהון יהושע בתכיף כל ליליא סליק מן גלגלא: ותברינון יי׳ קדם ישראל ומחנון מחתא רבא בגבעון ורדפינון באורח מסקנא דבית חורון ומחנון עד עזקה ועד מקדה: והוה במיפכהון מן קדם ישראל אינון במחתנא דבית חורון ומן קדם יי׳ אתרמיאה עליהון אבנין רברבן מן שמיא עד דאתו לעזקה ומיתו סגיאין דמיתו באבני ברדא מדקטילו בני ישראל בחרבא:

בכן שבח יהושע קדם יי׳ ביומא דמסר יי׳ ית אמוראה קדם בני ישראל ואמר לעיני ישראל שמשא בגבעון א אוריך וסיהרא במישר אילון:

רלבג

אז ידבר יהושע ליי׳· בזאת הפר׳ יש ספקות רבות ראוי לעיין בהם הא׳ הוא שאם היה שהשמש עמד ובטל מהתנועה הנראית לנו הנה היה זה המופת יותר נפלא לאין שיעו׳ מהמופתים שנעשו ע״י משה וזה כי המופתי׳ ההם היו בשנוי טבע הנמצאות או השפלות והוא יותר נפלא לאין שיעור מה שישתמש בו אלו הנמצאות ה הנכבדות לשנות את תפקידם משלוט על הנמצאו׳ השפלות הלו לשנות ענין סדורם כי בהם בעצמם יתחדש הסדר והיושר מה ש שלא יעלם ובכלל הנה זה ממה שאין צ צריך ביאור למי שעיין בשו העמוקות וכבר ביארנו זה באופן שלם בו׳ מספר מלחמות יי׳ ואם היה הענין כן הנה זה סותר מה שאמ׳ התורה שלא קם נביא עוד בישר׳ כמשה לכל האותו׳ והמופתי׳ אשר עשה משה לעיני כל ישר׳ ואם אמרנו שכבר נעשה כמו זה המופת ע״י משה ואם לא נזכר בתורה כמו שאמרו קצת רז״ל הנה נשאר זה הספק בעינו כי כבר היה שוה לו יהוש׳ בגדול שבמופתים הנעשים על יד משה רבינו ע״ה עם שאם היה הענין כן היה ראוי שלא תשתוק התור׳ מלספר זה המופת הנפלא כי אנחנו נראה מכוונת התורה לפרסם ענין המופתים והנפלאות כי זה ממה שיביא להאמין בשם ית׳ כמו שנזכר בתורה בענין המופתים שנעשו לפרעה אמר ולמען תספר באזני בנך וגו׳ וידעתם כי אני יי׳ ועוד כי כבר יראה מפשטי אלו הדברים שלא נתבטל השמש מהתנועה ולא הירח וזה יתבאר מפנים מהם מה שאמר ולא אץ לבוא ר״ל שלא מהר לבוא וזה לא ישלול ממנו התנועה אבל ישלול ממנו מהירו׳ התנועה והמאמר שזה דרכו יתחייב לו התנועה בכמו אלו המאמרים השלמים אשר ידובר בהם בדברים מדרך מה הוא ומהם מה שאמר שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון ולא אמר שמש דום וירח אבל לקח להם מקום רחב היו נראים אז אל המקום ההוא והוא מבואר שמי שישלול התנועה מהמקום הרחב לא ישלול התנועה במוחלט כי כבר אפשר שיתנועע במקום רחב ההוא וכבר יחייב זה המאמ׳ בכמו המאמרי׳ השלמים לשמש ולירח התנועה והמשל שמי שיאמר שפלוני עמד בארצו כך וכך ימים הנה לא יתחייב מזה אלא שלא יצא מארצו אבל שכבר יתנועע בארצו או לא יהיה זה המאמר מדרך מה הוא כי יחוייב למי שישלול ממנו התנועה שיאמר שלא יתנועע לא שלא יצא מארצו וזה מבואר למי שעיין בסדרים ההגיוניים אשר למלאכת המופתית ומהם מה שאמר ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע יי׳ בקול איש כי יי׳ נלחם לישר׳ הורה בזה כי זה המופת הוא בענין המלחמה בעצמותה ואם היה זה המופת בעמידה מהתנוע׳ לא היה לו רושם בענין המלחמ׳ כלל ומהם כי יתבאר מדבריו כי השי״ת יעשה מופתי׳ כי אם לצורך או לקנות דעות אמיתיות ולא נזכר בכאן רושם בזה המופת באחד משני הצדדים ומהם שכבר התבאר בספר מלחמות יי׳ כי המופת לא יהיה על יד נביא בשו הנמצאות העליונים ר״ל הגרמים השמימיים ולזה הוא מבואר שלא היה זה המופת בזה הענין אשר יחשב בתחלת המחשבה שהיה בו המופת בזה הספור ואם יספק עלינו מספק על מה שהסרשנו בזה ויאמר שכבר נראה שנעשה המופת׳ ע״י נביא בשנוי סדר תנועת הסדר והוא מה שאמ׳ ישעיה לחזקיה כשאמ׳ מה אות כי ירפא יי׳ לי ועליתי ביום השלישי בית יי׳ ועננהו הלך הצל י׳ מעלו׳ אם ישוב הצל אחורנית י׳ מעלות והוא מבואר שתנועת הצל לא תהיה כי אם בתנועת השמש ולזה יחוייב מזה שנוי סדר תנועת השמש נאמ׳ לו כי כשיעיין היטב במאמרי׳ שבאו בזה המקו׳ יתחייב שלא היה זה המופת בהשתנה סדר תנועת השמש הנה איך יתכן שנאמ׳ שזה יהיה נקל הנה איך שישתנה זה הסדור הוא ענין נפלא מאד ולזה ראוי שנבאר הדברי׳ ההם ויתבאר מזה מה היה ענין המופת ההוא ונאמ׳ כי ידמה לפי הנראה לנו שכבר שם ישעיה הבחיר׳ בזה המופת לחזקיה ואמ׳ שזה האות יהיה באחד מב׳ דרכים האחד בשילך הצל י׳ מעלו׳ יותר על מה שהלך בזולת זמן או שישוב הצל אחורנית י׳ מעלו׳ והוא מבואר שאם היה זה המופת היה בענין המלחמה כמו שזכרנו ולזה הוא מבואר שזה המופת היה בזולת שנוי סדר תנועת השמש וזה יהיה לפי מה שאומ׳ והוא שכבר יתבאר בחוש שכאשר יהיו עננים תחת השמש באופן שירפס בהם ניצוצות וירוצו הנה הם יראו שיהיה השמש בזולת מקו׳ שהוא עם שכבר יראה אז נטיית צל השמש שיעור רב במעט זמן למזרח או למערב לצפון או לדרום לפי מצב העננים ההם וכד תנועתם וזה ממה שאין בו ספק כי תמיד יראה זה מן החוש בזה האופן ולפי שכבר ראה חזקיה אז מהעננים ומכד תנועתם שנקל לצל לנטות עשר מעלות יותר על מה שהלך שאל שיהיה הענין בהפך מה שהיה נראה שהיה נכון אז מכד תנועת העננים ההם ולזה שאל שישוב אחורנית הצל עשר מעלות והנה בספר ישעיה אמ׳ ותשב השמש עשר מעלו׳ במעלו׳ אשר ירדה ר״ל לפי החוש ענין מופתי היה בצל כמו שנזכר שם אמ׳ הנני משיב את צל המעלו׳ ובכאן הותר זה הספק ואם ירבה אחד על כל פנים שיהיו אלו המופתים בשנוי סדר תנועת השמש לא אקפיד עליו בזה ומי יתן וכל הטועים לא יטעו יותר מזה הטעות כי זה מגדיל לפי מחשבתו עוצם השם יתבר׳ ויכלתו · ואחר שהתישב זה הנה כטוב לבאר דברי׳ זאת הפרשה ואומר שאמר יהושע היה שטרם שיסור השמש מהיותו על גבעון והירח מהיותו על עמק אילון תשלם נקמת גוי אויביו אבל קצר הכתוב בזה ויורה על זה מה שאמ׳ אחריו וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו והרצון בזה שכבר דמם השמש בגבעון וירח בעמק אילון עד שנשלמה זאת המלאכה מהנקמה וזה היה ענין נפלא כי לא די שיעד שינקמו ישראל מהקמים עליהם אבל יעד עם זה שזאת הנקמה תשלם בזמן קצר כזה ולזה אמר ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע יי׳ בקול איש כי יי׳ נלחם בישראל ולזה היו יכולים להשלים הנקמה בזה הזמן הקצר כי יד השם יתברך לא תקצר ואמר לשמוע יי׳ וגו׳ לפי שלא יעדו השם יתברך שתשלם זו הנקמה בזה הזמן קצר אבל השם יתברך שמע לקולו על דרך מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים · והנה

דום ב״מל׳ האלהין · והתהלל

רשי

אלא היא כתובה · דבר זה נכתב בתורה שאמר לו יעקב ליוסף וזרעו של אפרים יהיה מלא הגוים אימתי ביום שעמדה חמה ליהושע נתמלא כל העולם שמעו של יהושע ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא כיום תמים׃ גלו · גלגלו אבנים אל פי המערה׃ ולא חרץ לבני ישראל · הרי זה מקרא קצר לא חרץ החורץ לאיש מבני ישר׳ את לשונו חרץ לשון דיבור הוא בלשון וכן לא יחרץ כלב לשונו וכן אם תחרץ דרור תקרא את תבעיך קול תשואות המלחמ׳ והאשדות

רדק

עד יקום גוי אויביו · כמו מאויביו וכן השמרו לכם עלות בהר׃ ולא היה כיום ההוא · ואף על פי שהיה שוב השמש אחורנית לחזקיהו האות ההוא היה לאות ולמופת ונתנו השם בעבור שיאמין חזקיהו שיחיה מחליו והוא כאחד מן המופתים שנעשו על ידי משה אבל דרך תפילה שיתפלל אדם על שנוי הטבע ונעתר הבורא לאותה תפלה אם לא יהיה לתת בו אות ומופת לא היה ולא יהיה וזהו שאמר לשמוע בקול איש כי יי׳ נלחם לישר׳׃ נחבאים · בשוא הבי״ת׃ במערה במקדה · במערה שהיתה בגבול מקדה׃ וזנבתם · תכריתו זנבם והוא סוף המחנה׃ ויבאו · וי״ו ויבואו כפ״א רפה בלשון ישמעאל ועניין הפסוק כן והשרידים אשר שרדו מהם באו אל ערי המבצר׃ מקדה בשלום · למעלה אמר וישב יהושע וכל ישראל עמו אל המחנה הגלגלה תחלה אחרי כלות המלחמה שבו הגלגלה ו וכאשר אמר ליהושע כי המלכי׳ נחבאים במערה במקדה בא לו למקדה עד קצה המחנה וזהו מה שאומר שבוה ואחר שזכבו אותם שבו מקדה וצוה להמית את המלכים׃ לאיש את לשונו · ת״י לא הוה ניזקא לבני ישראל למרחק גבר ית נפשיה וכן תרג׳ אנקלוס לא יחרץ כלב לשונו לא ינזק כלבא בליסניה אבל י״ת לשונו נפשיה · והמפרשי׳ פירשו כי למ״ד לאיש נוספ׳ ופירשו איש מהם לא חרץ לבני ישראל את לשונו ולמ״ד זו כלמ״ד הרגו לאבנר והשליטי לאבשלום והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואפשר לפרש למ״ד לאיש משמש ופי׳ לאיש מבני ישראל כלומ׳ אין צריך לומר לבני ישר׳ כלומר אין צריך לומר לבני ישראל לרבים מהם שלא חרץ איש מהגוים ה אלה את לשונו כי אפילו לאיש אחד מבני ישראל לא חרץ איש מהגוים את לשונו׃ ההלכוא · באל״ף נח נוסף עם הוי״ו וכן ולא אבוא שמוע וכן כל הוא שבמקל׳ וה״א ההלכוא במקום אשר כמו ה״א ההקדיש שמואל והדומים לו כי לא תבא ה״א הידיעה על ה העוברים׃ ויהי

כיום ה׳ וסי׳ במסר׳ רבתא׃ ביום ההוא לפניו ולאחריו ד׳ פסוקי׳ אית כהון לפניו ולאחריו וסי׳ נמסר בסדר בא׃
הגלגלה ז׳ בקריא׳ וסי׳ וישלחו אנשי גבעון · וישב יהושע קדמאה ובתראה דיהודה · וישב המלך ויבא עד

וידם השמש וירח עמד עד יקם גוי
איביו הלא היא כתובה על ספר
הישר ויעמד השמש בחצי השמים
ולא אץ לבוא כיום תמים׃ ולא היה
כיום ההוא לפניו ואחריו לשמע
יהוה בקול איש כי יהוה נלחם
לישראל׃
וישב יהושע וכל ישראל עמו אל
המחנה הגלגלה׃ וינסו חמשת
המלכים האלה ויחבאו במערה
במקדה׃ ויגד ליהושע לאמר
נמצאו חמשת המלכים נחבאים
במערה במקדה׃ ויאמר יהושע גלו
אבנים גדלות אל פי המערה
והפקידו עליה אנשים לשמרם׃
ואתם אל תעמדו רדפו אחרי
איביכם וזנבתם אותם אל תתנום
לבוא אל עריהם כי נתנם יהוה
אלהיכם בידכם׃ ויהי ככלות
יהושע ובני ישראל להכותם מכה
גדלה מאד עד תמם והשרידים
שרדו מהם ויבאו אל ערי המבצר׃
וישבו כל העם אל המחנה אל
יהושע מקדה בשלום לא חרץ לבני
ישראל לאיש את לשנו׃ ויאמר
יהושע פתחו את פי המערה והוציאו
אלי את חמשת המלכים האלה מן
המערה׃ ויעשו כן ויוציאו אליו את
חמשת המלכים האלה מן המערה
את מלך ירושלם את מלך חברון
את מלך ירמות את מלך לכיש את
מלך עגלון׃ ויהי כהוציאם את
המלכים האלה אל יהושע ויקרא
יהושע אל כל איש ישראל ויאמר
אל קציני אנשי המלחמה ההלכוא
אתו קרבו שימו את רגליכם על
צוארי המלכים האלה ויקרבו
וישימו את רגליהם על צואריהם׃

ואוריך שמשא וסיהרא קם עד דאתפרע עמא ישראל מבעלי דבביהון הלא היא כתיבא על ספרא דאוריתא וקם שמשא בפלגות שמיא ולא דחק למיעל כיום שלים׃ ולא הוה כיומא ההוא קדמוהי ובתרוהי דאיתקבלת קדם יי צלות אינש ארי במימריה יי מגיח קרב לישר׳׃ ותב יהושע וכל ישראל עימיה למשריתא לגלגלא׃ ואפכו חמשא מלכיא האילין ואטמרו במערתא במקדה׃ ואיתחוא ליהושע למימר אשתכחו חמשא מלכיא טמירין במערתא במקדה׃ ואמר יהושע קריבו אבנין רברבין קדם פומא דמערתא ומנו עלה גברין למטרהון׃ ואתון לא תקומון רדופו בתר בעלי דבביכון ותדבקון יתהון לא תשבוקונון למיעל לקירויהון ארי מסרינון יי אלהכון בידיכון׃ והוה כד שיצי יהושע ובני ישראל לממחיהון מחתא רבתא לחדא עד דשלימו ומשיזביא אשתזיבו מנהון ועלו לקרוין בריכן׃ ותבו כל עמא למשריתא לות יהושע למקדה בשלם לא הוה ניזקא לבני ישראל למרחק גבר ית נפשיה׃ ואמר יהושע פתחו ית פומא דמערתא ואפיקו לותי ית חמשא מלכיא האילין מן מערתא׃ ועבדו כן ואפיקו לותיה ית חמשא מלכיא האילין מן מערתא ית מלכא דירושלם ית מלכא דחברון ית מלכא דירמות ית מלכא דלכיש ית מלכא דעגלון׃ והוה כד אפיקו ית מלכיא האילין לות יהושע וקרא יהושע לכל אינש ישראל ואמר לשילטוני גברי מגיחי קרבא דאזלו עימי׳ קרבו שוו ית ריגליכון על צוארי מלכיא האילין וקריבו ושויאו ית רגליהון על צואריהון׃

רלבג

והנה ספר הישר אחשוב שהיה נקרא כך ואבד עם הגלות וכבר רבו בו הפירושי׳ לרבותינו ז״ל וראוי שתדע כי השמ׳ יחרש היום ולזה כאמר שהיום ירד מאד כ כשקרב השמש לערב כי אז יחלש אור השמ׳ ומה שיהיה בו אור ה השמש יותר חזק הוא בעת היותו בחצי ה השמים הנה זה מ מבואר בנפשו מן ה החוש וזה יתבאר גם כן ממה שאמר וארח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון ה היום ר״ל שאורו יוסף עד נכון היום כן ארח צדיקים מתיסר תמיד אל תוספת השלמות והוא מבואר שבעת היות השמש בחצי ה השמים לא תוכר בו ירידה כי אם בעת א ארוך וזה מבואר מאד למי שעיין בחכמת ה התכונה עיון מעט וזה יתבאר גם כן מצד כלי התבט כמו האצטורלב ורביע ה העיגול כי אז לא תוכר לשמש ירידה באלו ה הכלי׳ בכמו חצי שעה ולזה אמר שכבר עמד השמ׳ אז בחצי השמי׳ כי כן היה מחוייב כי הם היו אצל גבעו׳ והיו רואי׳ השמש על גבעון ולא מהר השמ׳ לרדת כמו שדרך היום ה התמים שלא ימהר ה השמש לרדת בו ואחשב שאורך עיר גבעון היה ממזרח ל למערב וזאת התנועה לא תוכר מאד לשמש אבל אחרי היו למיעוט שיעור ירידתו הנה זכר שמצד הנטייה הנראית לו מצד הירידה לא יצא שלא ירדה כנגד גבעון אף על פי שהיתה רחבה כר כי לא מיהר לבוא כמשפט ענין השמש אצל שקיעות היום · ובכאן נשלם ביאור דברי זאת הפרשה והותרו הספקות הנופלות בה · וזכר אחר זה חריצות יהושע בענין זאת המלחמה למהר להחרים אלו הגוים ושכבר הגיע לישראל מעוצם ההצלחה שכלם שבו בשלום לא הוכה אחד מהם ולא השתדלו האויבים להכות אחד מהם כי נפל פחדם עליהם · וזהו אמ׳ על צד המשל לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו · וצוה יהושע לקציני אנשי המלחמה שהלכו אתו שישימו רגליהם על צוארי מלכים האלה למען ייראו הנשארים מלהלחם בישראל ולזו הסכה תלם על חמשה עצים והושיבום במערה ושמו אבנים גדולות על פי המערה עם שזה היה מזכיר לישראל ענין המופת שנעשה בזאת המלחמה׃ עוד זכר

הירדן · ויעבר המלך הגלגלה וכמהן · ואלישע שב׃ גלו ב׳ וסי׳ ויאמר יהושע גלו אבנים גדלת · גלו אלי היום אבן גדולה׃ ויציאו י״ב ד׳ מנהון מלאים וסי׳ נמסר בסוף סדר אמור ולעיל בסיפרא סימן ו׳׃

בוא ל̇ב מל̇ וס̇י נמסר בישעיה סימ̇ ב̇: וישמו ד̇ חס̇ בקריא וס̇י וישמו אבני גדולו̇ על פי המערה· את ארונ̇ י״
על העגלה· אל האבן הגדלה· וישמו לה ידים דמלכים· ונמסר גם בסדר מקץ: עד עצם היום הזה ג̇
וסימ̇ ולחם וקלי וכרמל · ויהי לעת בא השמש דיהושע· הטה ואבתם פשעו בי דיחזקאל:
ויכה ג̇ וסימ̇ ואת מקדה לכד יהושע · ויתן יי̇ גם אתה· ויתן יי̇ את לכיש: וילכדוה ה̇ וס̇י נמסר

רדק

אחי לפתח המערה· מפני
טומאת האר' היו תולין כקברו̇
אף על פי שאינם מבני ישראל
כמו שאומר ולא תטמא את א
אדמתך כי המת שאינו נקבר
הוא טומאת הארץ לפיכך צוה
כן יהושע לעשות למלך העי
ולחמשת המלכים האלה וכן
לעתיד בגוג מגוג אמר וקברום
בית ישר' למען טהר את הארץ:
כאשר עש' למלך יריחו· להודיע
כי לא תפשוהו חי ותלוהו אח' כן
כמו שעשו למלך העי ולחמשת
המלכים אלא הרגוהו בכלל
ההרוגי' כמו שאמ' ויכה לפי חרב
ואת מלכה: ביום השני· ביום
השני לחנייתו עליה: ואת מלכה·
והנה היה מלך חברון מחמשת
המלכים שתלו אלא ידמה ם
שהמליכו אחר כן מלך בחברון:
ואת כל עריה· ואת כל הערים
ואנשי הערים אשר על גבולה
הקרואו̇ על שמה: וישב יהושע·
נראה כי כשעלה מעגלון לחברון
עבר על דביר ולא נלחם עליה
כי ראה להלחם עליה בחברון
ואחר שלכד חברון שב לדביר
ונלחם עליה: והנגב

תרגום

ואמר להון יהושע לא תדחלון
ולא תתברון תקיפו ועלימו ארי
כדין יעבד יי לכל בעלי דבביכון
דאתון מגיחין קרבא בהון: ומחנון
יהושע בתר כן וקטלינון
וצלבינון על חמשא צליבין והוו
צליבין על צליביא עד רמשא:
והוה לעידן מיעל שמשא פקיד
יהושע ואחיתונון מעל צליביא
ורמונון למערתא דאטמרו תמן
ושויאו אבנין רברבן על פומא
דמערתא עד כרן יומא הדין:
וית מקדה כבש יהושע
ביומא ההוא ומחה לפתגם דחרב
וית מלכא גמיר יתהון וית כל נפשתא
די בה לא אשאר משיזיב ועבד
למלכא דמקדה כמא דעבד
למלכא דיריחו:
ועבר יהושע וכל ישראל עימיה
ממקדה ללבנה ואגיח קרבא עם
לבנה: ומסר יי אף יתה בידא
דישראל וית מלכה ומחה לפתגם
דחרב וית כל נפשתא די בה לא
אשאר בה משיזיב ועבד למלכה
כמא דעבד למלכא דיריחו:
ועבר יהושע וכל ישראל עימיה
מלבנה ללכיש ושרא עלה ואגיח
קרב בה: ומסר יי ית לכיש בידא
דישראל וכבשה ביומא תנינא
ומחה לפתגם דחרב וית כל
נפשתא דבה ככל דעבד ללבנה:
בכן סליק הורם
מלכא דגזר למסער ית לכיש
ומחתי יהושע וית עמיה עד דלא
אשתאר ליה משיזיב:
ועבר יהושע וכל ישראל עימיה
מלכיש לעגלון ושרו עלה ואגיחו
קרבא עלה: וכבשוה ביומא
ההוא ומחוהא לפתגם דחרב וית
כל נפשתא דבה ביומא ההוא
גמר ככל דעבד ללכיש:
וסליק
יהושע וכל ישראל עימיה
מעגלון לחברון ואגיחו קרבא
עלה: וכבשוהא ומחוהא
לפתגם דחרב וית מלכה
וית כל קרוהא וית
כל נפשתא דבה לא אשאר
משיזיב ככל דעבד לעגלון וגמר
יתה וית כל נפשתא דבה:
ותב יהושע
וכל ישראל עימיה לדביר ואגיח
קרבא עלה: וכבשה וית מלכה

מקרא

ויאמר אליהם יהושע אל תיראו
ואל תחתו חזקו ואמצו כי ככה — ג̇· כ̇
יעשה יהוה לכל איביכם אשר אתם
נלחמים אותם: ויכם יהושע אחרי
כן וימיתם ויתלם על חמשה עצים — ל̇
ויהיו תלוים על העצים עד הערב: — ל̇
ויהי לעת בוא השמש צוה יהושע
ויורידום מעל העצים וישלכם אל — ל̇ ובכ̇ ד̇ חס̇
המערה אשר נחבאו שם וישמו — ד̇ חס̇
אבנים גדלות על פי המערה עד
עצם היום הזה:
ואת מקדה לכד יהושע ביום ההוא — ל̇
ויכה לפי חרב ואת מלכה החרם — ג̇· ב̇ חס̇ י̇וד בסיפרא
אותם ואת כל הנפש אשר בה לא
השאיר שריד ויעש למלך מקדה
כאשר עשה למלך יריחו: — ל̇ט יתירא̇ י̇
ויעבר יהושע וכל ישראל — לה̇ בתכנות כפות
עמו ממקדה לבנה וילחם עם לבנה
: ויתן יהוה גם אותה ביד ישראל
ואת מלכה ויכה לפי חרב ואת כל — ג̇ בעני̇ן
הנפש אשר בה לא השאיר בה — ל̇ רפי̇
שריד ויעש למלכה כאשר עשה
למלך יריחו:
ויעבר יהושע וכל ישראל עמו — לה̇ בתכנות כפות
מלבנה לכישה ויחן עליה וילחם
בה: ויתן יהוה את לכיש ביד
ישראל וילכדה ביום השני ויכה
לפי חרב ואת כל הנפש אשר בה
ככל אשר עשה ללבנה:
אז עלה הרם מלך גזר לעזר את — ל̇ וחס̇
לכיש ויכהו יהושע ואת עמו עד — ז̇
בלתי השאיר לו שריד:
ויעבר יהושע וכל ישראל עמו
מלכיש עגלנה ויחנו עליה וילחמו — ל̇ וחס̇
עליה: וילכדוה ביום ההוא ויכוה — ה̇ ג̇ מנהון חס̇
לפי חרב ואת כל הנפש אשר בה
ביום ההוא החרים ככל אשר עשה
ללכיש: ויעל יהושע — ל̇
וכל ישראל עמו מעגלונה חברונה — ט̇
וילחמו עליה: וילכדוה ויכוה
לפי חרב ואת מלכה ואת כל עריה
ואת כל הנפש אשר בה לא השאיר
שריד ככל אשר עשה לעגלון ויחרם — כל ענינא̇ כן ב̇ מ̇ה דלבנה
אותה ואת כל הנפש אשר בה:
וישב
יהושע וכל ישראל עמו דברה — ג̇ וחס̇
וילחם עליה: וילכדה ואת מלכה

רלבג

עוד זכר שכבר לכד
יהושע מקדה ולבנה
ולכיש ועגלון וחברון
ודביר באופן שהכה
יהושע מקדש ברנע
עד עזה ואת כל ארץ
גשן עד גבעון בזמן
קצר מדובק באין ה
הפסק וזהו אמרו ואת
כל המלכים האלה ואת
ארצם לכד יהוש' פעם
אחת ואחר שב יהושע
וכל ישר' אל המחנה
הגלגל כי שם היה
המשכן כמו שזכרנו·
עוד

בא̇ י̇ג מל̇ וכל שמוא̇ וכתו̇ דמ̇ ב̇ מת חס̇

לעיל בסיפרא בסי̇ ח̇: חברונה ט̇
ח̇ מלאים וא̇ חס̇ וסימ̇ ויעל י
יהושע דמעגלונה ויאמ̇ דוד אנה
אעלה· ויבאו כל שבטי ישראל
אל דוד· ושל אחריו ויבאו כל
זקני ישראל אל המלך חברונה
קדמא דפסו̇ דמלכים· ויאמר לו
המלך לך בשלום· ויקבצו כל
ישראל אל דויד חברונה דד״ה·
ושל אחריו ויבאו כל זקני ישר̇
אל המלך חברונה קדמא דפסו̇·
כל אלה אנשי המלחמה דד״ה·
ואלה מספרי ראשי החלוץ ל
לצבא באו דד״ה:

לחזק את לבם · זה היה למתי סבות האחת שהיה זה העונש שנס כמו בפרעה ויחזק יי׳ את לב פרעה והשנית כמו שאומר הטעם כי למען השמידם כאשר צוה יי׳ את משה כמו שכתוב כי אתן בידכם את כל יושבי הארץ וגו׳ ואמר פן יחטיאו אותך לי : להם תחנה · כמו תחנה ורחמנות : ויכרת את הענקים · ולמעלה הוא אומר כי כלב הורישם כלב עשה במצות יהושע שנתן לו את ההר ועוד יראה בספר שפטים כי אחרי מות יהושע הורישום בני יהודה והאמת כי בחיי יהושע הורישו ויטל׳ חברון והענקי׳ אשר בהר חברון הכל הכריתו ומה שאמר כי כלב הורישם לפי שנתן לו יהושע חברון על פי יי׳ נקראת המלחמה על שמו ועל שם שבטו שהוא שבט יהודה והם השתדלו יותר במלחמת ההיא ופי׳ וילך יהודה אל הכנעני היושב בחברון שנאמר בספר שפטים וכבר הלך אבל ספר אותו שם עם מה שכבשו אחרי מות יהושע וכן וילחמו בני יהוד׳ בירושלם פירושו וכבר נלחמו כי מלך ירושלם הוא בחשבון ל״א מלכי׳ שהכה יהושע ובני ישראל : הר יהודה · נקרא כן על שם סופו כי קודם שלקחו אותו לא היה נקרא כן : הר ישראל · כמו שפירשנו למעלה : רק בעזה · ומה שאמר בספר שפטים וילכד יהושע עזה ואת גבולה וגו׳ אחרי מות יהושע היה זה אבל בחיי יהושע הם הכריתו הענקים מן חברון ומן אלה המקומות שזכר ונשארו בעזה ובשאר ערי פלשתים עד שלכדם אחר כן יהודה : והארץ שקטה ממלחמ׳ · שלא התעוררו עוד הכנענים להאסף ולהלחם עם ישראל כי ראו כי נפלו לפניהם בכל המלחמו׳ וגם ישרא׳ עמדו באותה הארץ שכבשו ולא התעוררו לכבוש עוד וכשזקן יהושע אמר לו האל ית׳ שיזרז ישראל לכבוש הארץ הנשארת ואמר ליהושע שיחלק אות׳ בחייו והתחיל בשני השבטים שהם יהודה ויוסף כי נאמר לו ברוח הקדש שאלו יטלו תחלה כי הם ראשי ישראל ואלה יעמדו על גבולי ארץ ישראל יהודה מדרום ויוסף מצפון והשבעה שבטים ביניהם וכיון שעלה גורל לאלו השבטים השנים וכבשו הגבולי׳ חשבו כי כל הארץ נכבשת כי המערב הים הגדול גבולו והמזרח הירדן וים כנרת לפיכ׳ נתעצלו לכבוש שבעה שבטים עד שבאו לשילה כי לא היו חוששין כיון שהיו הגבולי׳ בידם והכנענים הנשארים היו ביניהם וכל ישראל היו להם ערי׳ הרבה לשבת בארץ הנכבשת וכאשר באו לשילה אחר י״ד שנה משבאו לגלגל אמר להם יהושע שיכתבו הערים שבין יהודה ויוסף ויעשו מהם שבעה חלקים ואחר כך יטילו גורל ביניהן על פי הקלפי ועל פי יי׳ לשבעה השבטים :

מלך

לנחלה ט״ו בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר קרח :

כִּי־מֵאֵת יְהוָה׀ הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת־לִבָּם
לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה אֶת־יִשְׂרָאֵל לְמַעַן
הַחֲרִימָם לְבִלְתִּי הֱיוֹת־לָהֶם תְּחִנָּה
כִּי לְמַעַן הַשְׁמִידָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה :
וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא וַיַּכְרֵת אֶת־
הָעֲנָקִים מִן־הָהָר מִן־חֶבְרוֹן מִן־דְּבִר
מִן־עֲנָב וּמִכֹּל הַר יְהוּדָה וּמִכֹּל הַר
יִשְׂרָאֵל עִם־עָרֵיהֶם הֶחֱרִימָם יְהוֹשֻׁעַ
: לֹא־נוֹתַר עֲנָקִים בְּאֶרֶץ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל רַק בְּעַזָּה בְּגַת וּבְאַשְׁדּוֹד
נִשְׁאָרוּ : וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וַיִּתְּנָהּ יְהוֹשֻׁעַ לְנַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל
כְּמַחְלְקֹתָם לְשִׁבְטֵיהֶם וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה
מִמִּלְחָמָה : פ
יב וְאֵלֶּה׀ מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכּוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת־אַרְצָם בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה הַשָּׁמֶשׁ מִנַּחַל אַרְנוֹן
עַד־הַר חֶרְמוֹן וְכָל־הָעֲרָבָה מִזְרָחָה :
סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הַיּוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן
מֹשֵׁל מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל
אַרְנוֹן וְתוֹךְ הַנַּחַל וַחֲצִי הַגִּלְעָד וְעַד
יַבֹּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן :
וְהָעֲרָבָה עַד־יָם כִּנְרוֹת מִזְרָחָה וְעַד
יָם הָעֲרָבָה יָם־הַמֶּלַח מִזְרָחָה

ארי מן קדם יי׳ הות לתקפא ית לבהון לסדרא קרבא עם ישראל בדיל לגמרותהון בדיל דלא למהוי להון רחמין ארי בדיל לשציותהון כמא דפקיד יי׳ ית משה : ואתא יהושע בעדנא ההיא ושיצי ית גיבריא מן טורא מן חברון מן דביר מן ענב ומכל טורא דיהודה ומכל טורא דישראל עם קירויהון גמרינון יהושע : לא אשתאר גבריא בארע בני ישראל לחוד בעזה בגת ובאשדוד אישתארו : ונסיב יהושע ית כל ארעא ככל די מליל יי׳ עם משה ויהבה יהושע לאחסנא לישראל בפלגותיהון לשבטיהון וארעא שדוכת מלמעבד קרבא : ואילין מלכי ארעא דמחו בני ישראל ויריתו ית ארעהון בעברא דירדנא מדנח שמשא מנחלא דארנון עד טורא דחרמון וכל מישרא מדינחא : סיחון מלכא אמוראה דיתיב בחשבון שליט מערוער דעל כיף נחלא דארנון וגו נחלא ופלגות ארע גלעד ועד יובקא דנחלא תחומא דבני עמון : ומישרא עד ים גינוסר מדינחא ועד ימא דמישרא ימא דמלחא מדינחא

רשי

ועד יבק · הנחל שהם גבול ארץ בני עמון סוף מצר ארץ בני עמון ומשם והלאה היו בני עמון מופלגים וחצי הגלעד גבול סיחון שם היה מצר ממשלת סיחון כשאמרנו למעלה שחצי הגלעד היה שלו וזה חצי השני של עוג :

לנפת

רלבג

עוד זכר שכבר הכרית יהושע הענקים כו׳ והנה נזכ׳ במה שיבא כי כלב בן יפונ׳ הכרי׳ הענקי׳ מחברון ועתניאל בן קנז לכד דביר וזה בלתי סותר למה שבא כי הכל היה מיוחס ליהושע כי הוא היה הראש המנהיג אותם בזה והנה נזכר אחר זה כי כבר נשאר הרבה עדין מן הארץ לרשתה אלא שע״פ כבר חלקה להם יהושע בנחלה לישראל לשבטיהם כמו שנזכר אחר זה · וזכר עם זה שהארץ שקטה ממלחמה כי לא היו נלחמים עם ישראל ולא ישרא׳ עמהם ואף על פי שכבר נשאר הרבה מן הארץ לרשתה : **ואולם** התועלות המגיעים מזה הספור הם אלו :

התועלת הראשון במצות והוא מה שזכר מענין המזבח והר עיבל ומה שכלוה בזה ממה שנצטוו לעשות שם כמו שנזכר בפרשת כי תבא והנה התועלת בזו המצוה הוא להוסיף אזהרה לישראל בענין שמירת התורה ולזה נכתבה שם ובאה שם הברכה למול הר גריזים למי שיקימה והקללה למול הר עיבל למי שיסור ממנה כי בזה היסרה אל שתדבק בשלמות ההשגחה האלהית בישרא׳ ויהיו מפני זה יותר ראוים לירושת הארץ : **השני** והוא במדות והוא שראוי לאדם להתישב בדברים שיעשה אותם שלא ימהר בעשייתם בזולת עצה ואף על פי שכבר יראה בתחלת המחשבה שהענין ההוא ראוי שיעשה הלא תראה מה שקרה לישראל עם יושבי גבעון מפני שמהרו לכרות להם ברית טרם שאלו את פי יי׳ כי כבר השיגה להם החרטה אחר זה כי זה ממה שהביאם לעבור באופן מה ממה שצוה בתורה שלא לחיות כל נשמה מהערים הקרובות אם לא מהערים הרחוקות אשר לא מערי הגוים האלה ר״ל מז׳ עממין : **השלישי** והוא במצות והוא כי השבועה אשר לפי הדין איננה שבועה כגון זאת לפי שהיתה שבועה בטעות עם שכבר היתה באופן מה לעבור על דברי תורה ראוי שתקוי׳ עם מי שאינו מאנשי אומתינו כדי שלא יהיה שם חלול השם ואולם הכבידו ענין עבודתם כמו שזכרנו לתת להם גמול מה על מרמתם : **הרביעי** · והוא במדות והוא שראוי לאדון להשגיח על עבדיו ולהצילם מיד הקמי׳ עליהם הלא תראה איך התנהג יהושע עם אנשי גבעון ואף על פי שכבר רמו אותו לעזור להם כנגד ה׳ המלכים הקמים עליהם : **החמישי** הוא לפרסם ענין הנפלאות שעשה אז השם לישראל בזאת המלחמה עד שכבר המית מהם באבני הברד יותר ממה שהרגו ישראל בחרב ושתוך הזמן הקצר שהגביל יהושע כשלמה נקמת גוי אויביו להורות כי יי׳ נלחם לישראל ולפרסם זה המופת והשארות זכרו כזה שישימו ה׳ המלכים תוך המערה ולשום אבנים גדולות על פי המערה להעיר כי לנצח ענין המלחמה הזאת לא רצו להמתין שיוציאו המלכים האלה משם אבל שמו אז על פי המערה אבנים גדולות ונשארו שם אנשים לשמרם בדרך שלא יאחרו ענין המלחמה הזאת וימהרו לרדוף אחר הנשארים קודם שיבאו אל עריהם בדרך שתשלם הנקמה תוך העת שהגביל יהושע : **הששי** והוא במדות שראוי לאדם בהיותו ביום טובה שישמח בו ר״ל שכאשר יראה היותו מצליח במה שעשה ראוי שימהר ויחיש מעשיו ולא יתעכב לעשות מה שיוכל לעשות ביום אחד למחרת היום ההוא כי לא ידע מה ילד יום ולזה תמצא שספר איך עלה הענין ליהושע בהשתדלותו בזריזות בענין המלחמה עד שכבר זכר שבפעם אחת נכח יהושע מלכים רבים ואת ארצם והם עשרים מלכים שנזכרו בענין הלא׳ קודם מלך חצור ואחר זה כשהתרשל בזה לא נכח בימים רבים כי אם י״א מלכים שתמצא ממלך חצור עד סוף זכר המלכים ההם ולו השתדל בזה יהושע בזריזות אולי היה מכלה כל הגוים האלה אשר הוא בסוף הענין לישראל לפח ולמוקש : תם ואלה מלכי הארץ עד סוף הספר · זכר תחלה מה שנעשה ע״י משה מזאת המלחמה ואמר בזה תחלה אשר הכו בני ישראל והנה ראוי שייחס זה למשה עמהם כי על ידו נעשה ולזה זכר בסוף כי משה עבד יי׳ ובני ישראל עמו זה והנה לא הזכיר בזה תחלה שם משה להורות כי משה אע״פ שגדלה מעלתו מאד הנה היה נצחונו אה המלכי׳ בזכות ישר׳ מצד בריתה שם יתעלה בריתעם אבותיהם כמו שנזכר בתורה · ואחר

דרך בית הישמות ומתימן תחת
אשדות הפסגה: וגבול עוג מלך
הבשן מיתר הרפאים היושב ב
בעשתרות ובאדרעי: ומשל בהר
חרמון ובסלכה ובכל הבשן עד
גבול הגשורי והמעכתי וחצי הגלעד
גבול סיחון מלך חשבון: משה
עבד יהוה ובני ישראל הכום ויתנה
משה עבד יהוה ירשה לראובני
ולגדי ולחצי שבט המנשה:
ואלה מלכי הארץ אשר
הכה יהושע ובני ישראל בעבר
הירדן ימה מבעל גד בבקעת הלבנון
ועד ההר החלק העלה שעירה
ויתנה יהושע לשבטי ישראל ירשה
כמחלקתם: בהר ובשפלה ובערבה
ובאשדות ובמדבר ובנגב החתי
האמרי והכנעני הפרזי החוי
והיבוסי:

מלך	יריחו	אחד
מלך העי אשר מצד בית אל		אחד:
מלך	ירושלם	אחד
מלך	חברון	אחד:
מלך	ירמות	אחד
מלך	לכיש	אחד:
מלך	עגלון	אחד
מלך	גזר	אחד:
מלך	דבר	אחד
מלך	גדר	אחד:
מלך	חרמה	אחד
מלך	ערד	אחד:
מלך	לבנה	אחד
מלך	עדלם	אחד:
מלך	מקדה	אחד
מלך	בית אל	אחד:
מלך	תפוח	אחד
מלך	חפר	אחד:
מלך	אפק	אחד
מלך	לשרון	אחד:
מלך	מדון	אחד
מלך	חצור	אחד:
מלך	שמרון מראון	אחד
מלך	אכשף	אחד:
מלך	תענך	אחד
מלך	מגדו	אחד:
מלך	קדש	אחד
מלך	יקנעם לכרמל	אחד:
מלך	דור לנפת דור	אחד
מלך	גוים לגלגל	אחד:
מלך	תרצה	אחד

כל מלכים שלשים ואחד:

ו׳ כ״כ · ל׳ ד״פ · ג׳ ד״פ · יר בסיפ׳ ט׳ מכעות כבג · נ׳ נ׳ · ל׳ · תמלפום · מלכי כנען ובני המן א׳ריח על גבי א׳ריח ולבנה על גבי לבנה · מ׳ל חס׳ כמ״א · כ״ג פסו׳ לית בהון לא א׳ריך וכא זעיר · מ׳ל מ׳ל כמ״א · ל׳ לא קרי׳ א׳ · ל׳ מס׳ · ל׳ · ל׳

אורח בית ישימות ומדרומא תחות
משפך מרמתא: ותחום עוג
מלכא דמתנן משאר גבריא דיתיב
בעשתרות ובאדרעי: ושליט
בטורא דחרמון ובסלכה ובכל
מתנן עד תחום גשורא ואפקירוס
ופלגות ארע דגלעד תחום סיחון
מלכא דחשבון: משה עבדא
דיי ובני ישראל מחונון ויהבה
משה עבדא דיי ירותא לשיבטא
דראובן ולשיבטא דגד ולפלגות
שיבטא דמנשה:
ואילין מלכי ארעא די מחא יהושע
ובני ישראל בעברא דירדנא
מערבא ממישר גד בבקעת ליבנן
ועד טורא פליגא דסליק לשעיר
ויהבה יהושע לשבטא ישראל
ירותא בפלגותהון: בטורא
ובשפלתא ובמישרא ובמשפך
מרמתא ובמדברא ובדרומא
חתאי ואמוראי וכנענאי ופריזאי
וחיואי ויבוסאי:
מלכא דיריחו חד
מלכא דעי דבסטר ביתאל חד:
מלכא דירושלם חד
מלכא דחברון חד:
מלכא דירמות חד
מלכא דלכיש חד:
מלכא דעגלון חד
מלכא דגזר חד:
מלכא דדביר חד
מלכא דגדר חד:
מלכא דחרמה חד
מלכא דערד חד:
מלכא דלבנא חד
מלכא דעדלם חד:
מלכא דמקדה חד
מלכא דביתאל חד:
מלכא דתפוח חד
מלכא דחפר חד:
מלכא דאפק חד
מלכא דלשרון חד:
מלכא דמדון חד
מלכא דחצור חד:
מלכא דשמרון מראון חד
מלכא דאכשף חד:
מלכא דתענך חד
מלכא דמגדו חד:
מלכא דקדש חד
מלכא דיקנעם לכרמלא חד:
מלכא דדור לפילכי דור חד
מלכא דעממין לגלגלא חד:
מלכא דתרצה חד
כל מלכיא תלתין וחד:

רלבג

ואחר זה זכר מלכי הארץ אשר הכה יהושע ובני ישראל בעבר הירדן ימה ושכבר נתנה יהושע לשבטי ישראל ירושה כמחלקות לפי האופן הנזכר בתורה:

והנה

כמחלקותם כל קרי׳ כן כמ״א במחלקותם דעזר במשכב דוד אבינו

רדק

מלך יריחו אחד. כל אלה שלשים ואחד מלכים שזוכר לא היה מלך על עיר אחת לבדה אלא כל עיר ועיר שזוכר היתה ראש ממלכתו והיה מושל על עירות וכפרים אחרים:

גלילות

מסרה

שעירה ג׳ בקריאה וסי׳ וישב ביום ההוא עשו׳ יעבר נא אדני לפני עבדו׳ ועד ההר החלק העולה שעירה׳ ונמסר גם בסדר וישלח: ובמדבר ג׳ בקריאה וסי׳ ובמדבר אשר ראית אשר׳ אשר עשיתי במצרים ובמדבר׳ בהר ובשפלה ובערבה: החתי והיבוסי׳ ו׳ דסמיכי וסימ׳ ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי׳ כי החרם תחרימם החתי׳ ויהי בשמע כל מלכי האמרי׳ בהר ובשפלה דיהושע׳ ותעברו את הירדן דסוף יהושע׳ כל העם הנותר דמלכים׳ ושארא והחוי והיבוסי׳ ונמסר גם בסדר כי תשא:

רשי

לנפות דור׳ למלכי דור: והארץ

חצי הספר

והארץ נשארה הרבה מאד · ממה שאמרתי לאברהם נשארה לרשתה שלא נכבשה : גלילות תרגומו תחומי בלע"ז : מן השיחור · הוא נילוס הוא נחל מצרים · הוא סמוך לתחום מקצוע דרומי מערבי של ארץ ישראל כמו שאמר באלה מסעי ולמדנו כיון שלא כיבש יהושע בחייו כל מצר הדרומי שלא ממדבר צין הוא ההר החלק העולה שעירה עד הנילוס הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה : חמשת סרני פלשתים וגו' · הוא סוף גמר המצר עד הים הגדול שבמערב : לכנעני תחשב · מארץ הכנעני שנתתי לאברהם היא העזתי והאשקלוני ששה סרנים היה מונה ומתחלה קראן חמשה אמר רבי יוחנן אדורכריקי שלהם חמשה היו שהעזים אינו מונה מן הסרנים החשובים ועוד ים לפרט חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני הם חמשה ועוד כשאר לכבוש ארץ העוים שאינם מן הפלשתים : עד גבול עקרון צפונ'· העקרוני יושב על הים ומתפשט לצד הצפון יותר מן האחרי' מתימן כל ארץ הכנעני פסוק ראשון מנה מצר הדרומי מן המזרח למערב וזה מונה את רוחב אותו המקצוע הנותר ליכבש כמה הוא מן הדרום לצפון מתימ' כל ארץ הכנעני מתימ' זו מערה לצידוני' עד אפיק עד האמורי והארץ הגבלי וכל הלבנון מזרח השמש ובמצר מזרחי נשאר לכבוש במקצוע הצפון כל הלבנון מבעל גד עד סוף המצר ורוחב מן המזרח למערב עד לבא חמת זהו כל מצר הצפוני שלבא חמת במקצוע צפונית מערבית באלה מסעי אנכי אורישם · אחרי מותך : הפילה ליש' בנחלה · ויכבוש לאחר זמן כל שבט ושבט מה שנפל בגורלו : עמו הראובני והגדי · עם חצי הראשון של מנש' והראובני והגדי לקחו נחלתם · מערוער אשר על שפתו' · מונה והולך כל ארץ עבר הירדן ואח' כך מפרש גבול כל שבט ושבט ויתן משה למטה פלו' ופלוני ומיתר הרפאי' · שהרג כדר לעומר והמלכים אשר אתו כמה שנאמר ויכו את רפאי' בעשתרת קרני' :
בהר

ועד גבול ד' בקריא' וסי' מן השיחור אשר על פני מצרים · ושלמה היה מושל · ויהי מושל בכל הממלכות · ממגדל סונה ועד גבל כוש : והארץ ח' ראשי פסו' בקריאה וסי' נמסר בסדר בראשית : הפלה ו' חס' בליש' וסי' נמסר בסדר נשא : אשי ט' כתיב יוד וס' נמסר בסדר צו : וכל ערי י"א פסו' ריש ומצ' וכל וכל וסי' נמסר בסד' צו :

יג ויהושע זקן בא בימים ויאמר יהוה אליו אתה זקנתה באת בימים והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה : זאת הארץ הנשארת כל גלילות הפלשתים וכל הגשורי : מן השיחור אשר על פני מצרים ועד גבול עקרון צפונה לכנעני תחשב חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי האשקלני הגתי והעקרני והעוים : מתימן כל ארץ הכנעני ומערה אשר לצידנים עד אפקה עד גבול האמרי : והארץ הגבלי וכל הלבנון מזרח השמש מבעל גד תחת הר חרמון עד לבוא חמת : כל ישבי ההר מן הלבנון עד משרפת מים כל צידנים אנכי אורישם מפני בני ישראל רק הפלה לישראל בנחלה כאשר צויתיך : ועתה חלק את הארץ הזאת בנחלה לתשעת השבטים וחצי השבט המנשה : עמו הראובני והגדי לקחו נחלתם אשר נתן להם משה בעבר הירדן מזרחה כאשר נתן להם משה עבד יהוה : מערוער אשר על שפת נחל ארנון והעיר אשר בתוך הנחל וכל המישר מידבא עד דיבון : וכל ערי סיחון מלך האמרי אשר מלך בחשבון עד גבול בני עמון : והגלעד וגבול הגשורי והמעכתי וכל הר חרמון וכל הבשן עד סלכה : כל ממלכות עוג בבשן אשר מלך בעשתרות ובאדרעי הוא נשאר מיתר הרפאים ויכם משה וירשם : ולא הורישו בני ישראל את הגשורי ואת המעכתי וישב גשור ומעכת בקרב ישראל עד היום הזה : רק לשבט הלוי לא נתן נחלה אשי יהוה אלהי ישראל הוא נחלתו כאשר דבר לו : ויתן משה למטה בני ראובן למשפחותם :

ויהושע סיב על ביומין ואמר יי ליה את סבתא עלתא ביומין וארעא אשתארת סגיאה לחדא למירתה : דא ארעא דאשתארת כל תחומי פלשתאי וכל גשוראי : מן שיחור די על אפי מצרים ועד תחום עקרון צ ציפונא על ארעא כנענאה תתמני חמשא טורני פלשתאי עזתאי ואשדודאי אשקלונאי גיתאי וע ועקרונאי ועואי : מדרומא כל ארעא כנענאי ומערתא די ל לצידונאה עד אפק עד תחום אמוראה : וארעא גיבלי וכל ליבנן מדנח שמשא ממישר גד שיפולי טורא דחרמון עד מעלנא דחמת : כל יתבי טורא מן לבנן עד חרצי מיא כל צידונאי במימרי אתריכינון מן קדם בני ישראל לחוד פליגהא לישראל באחסנא כמא דפקידתך : וכען פליג ית ארעא הדא באחסנא לתשעא שיבטין ופלגות שבטא דמנשה : עימיה שבטא ראובן ושיבטא גד קבלו אחסנתהון דיהב להון משה בעיברא דירדנא מדינחא כמא דיהב להון משה עברא דיי : מערוער דעל כיף נחלא דארנון וקרתא די בגו נחלא וכל מישר מידבא עד דיבון : וכל קירוי סיחון מלכא דאמוראה די מלך בחשבון עד תחום בני עמון : וארעא גלעד ותחום גשוראה ואפיקירוס וכל טורא דחרמון וכל מתנן עד סלכה : כל מלכות עוג במתנן די מלך ב בעשתרות ובאדרעי והוא אישתאר מישאר גיבריא ומחנון משה ותריכינון : ולא תריכו בני ישראל ית גשוראה וית אפקירוס ויתיב גשוראה ואפיקירוס בגו ישראל עד יומא הדין : לחוד שבטא דלוי לא יהב אחסנא קורבניא דייאלהא דישראל אינון א אחסנתיה כמא דמליל ליה : ויהב משה לשבטא בני ראובן לזרעיתהון :

רדק

גלילות · כמו גבול או כמו מחוז וכן גליל הגוים : מן השיחור · הוא נילוס נחל מצרים והוא ל למקצוע דרומית מערבית של ארץ ישראל שלא כבש יהושע כל מצר הדרומית אלא ממדבר צין היא הר החלק העולה שעירה עד הנילוס הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה : חמשת סרני פלשתים · הוא גמר המצר עד הים הגדול ש שבמערב וסרנים ענינם שרים : חמשת סרני · והעוים שזוכר בסוף הפסוק אינו ממנינם ובדברי רבותינו ז"ל ששה סרנים הוא מונה ומתחלה קראם ח חמשה אמ' רבי יוחנן אידורכריקי שלהם חמשה פי' אידורכריקי ה החשובים שבהם היו חמשה ו והעוים אינו מן הסרני' החשובים ועוד בדבריה' עוים מתימן באו וסמכו ענינו לפסוק הבא אחריו מתימן ולפי פשט הפסו' מתימן פי' מדרום כלומר מצד דרום כ כשארה כל ארץ הכנעני : והארץ הגבלי · חסר הנסמך ומשפטו הארץ ארץ הגבלי וכן הארון הברית : עמו הראובני והגדי · עם חצי שבט מנשה האחד ואמר עמו ואף על פי של שלא זכרו לפי שזכר החצי כ האחר אמר עמו כאילו זכרו :
בהר

רלבג

והנה זכר כי יהושע היה זקן בא בימים והארץ נשארה הרבה מאד לרשת' ולא יתכן לו מצד זקנותו להשלי' המלחמה עם מלכים הנשארים וצוה מאת הש"י שיפילה לישראל בנחלה כאילו כבשוה כלה ר"ל לט' השבטים וחצי שבט מנשה כי הב' שבטים וחצי לקחו חלקם מעבר לירדן ואולם לשבט הלוי לא נתן נחלה כמו שאמר בתורה ואולם נתנו ללוים בארץ ערים לשבת ומגרשיהם למקניהם וקניינם כמו שצוה הש"י את משה בתורה · והנה

ואת בלעם ג' דסמיכי וסימ' ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב · ואת בלעם בן בעור הקוסם · ואת בלעם ואת מגרשה דד"ה · ונמסר גם בסדר מטות : שבט מנשה ג' דסמיכי בקריאה וסימ' ויתן משה לחצי שבט מנשה · וישלחו בני ישר' · ויבאו אל בני ראובן · וחד השבט המנשה · ועתה חלק את הארץ · וב' באורית' שבט המנשה · וסימ' ממלכת עוג נתתי לראובני · שבט המנשה גלעדה : עוג בבשן ד' בקריאה וסימ' נמסר בסדר דברים :

ויהי להם הגבול מערוער אשר על-
שפת-נחל ארנון והעיר אשר בתוך-
הנחל וכל-המישר על-מידבא :
חשבון וכל-עריה אשר במישור
דיבון ובמות בעל ובית בעל מעון :
ויהצה וקדמת ומפעת : וקריתים
ושבמה וצרת השחר בהר העמק :
ובית פעור ואשדות הפסגה ובית
הישמות : וכל ערי המישר וכל-
ממלכות סיחון מלך האמרי אשר
מלך בחשבון אשר הכה משה אתו
ואת-נשיאי מדין את-אוי ואת-רקם
ואת-צור ואת-חור ואת-רבע נסיכי
סיחון ישבי הארץ : ואת-בלעם
בן-בעור הקוסם הרגו בני-ישראל
בחרב אל-חלליהם : ויהי גבול
בני ראובן הירדן וגבול זאת נחלת
בני-ראובן למשפחותם הערים
וחצריהן : ויתן משה
למטה גד לבני גד למשפחותם :
ויהי להם הגבול יעזר וכל-ערי
הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד-
ערוער אשר על-פני רבה :
ומחשבון עד-רמת המצפה ובטנים
ומחנים עד-גבול לדבר : ובעמק
בית הרם ובית נמרה וסכות וצפון
יתר ממלכות סיחון מלך חשבון
הירדן וגבל עד-קצה ים-כנרת עבר
הירדן מזרחה : זאת נחלת בני-גד
למשפחתם הערים וחצריהם :
ויתן משה לחצי
שבט מנשה ויהי לחצי מטה בני-
מנשה למשפחותם : ויהי גבולם
ממחנים כל-הבשן כל-ממלכות
עוג מלך-הבשן וכל-חות יאיר אשר
בבשן ששים עיר : וחצי הגלעד
ועשתרות ואדרעי ערי ממלכות עוג
בבשן לבני מכיר בן-מנשה לחצי
בני-מכיר למשפחותם : אלה
אשר-נחל משה בערבות מואב
מעבר לירדן יריחו מזרחה :
ולשבט הלוי לא-נתן משה נחלה
יהוה אלהי ישראל הוא נחלתם
כאשר דבר להם :

והוה להון תחומא מערוער די
על כיף נחלא דארנון וקרתא
די בגו נחלא וכל מישרא עד
מידבא : חשבון וכל קירוהא די
במישרא דיבון ובמות בעל ובית
בעל מעון : ויהצה וקדמות
ומיפעת : וקריתים ושיבמה
וצרת השחר בטורא דמישרא :
ובית פעור ומשפך מרמתא ובית
ישימות : וכל קרוי מישרא וכל
מלכות סיחון מלכא דאמוראה
דמלך בחשבון דמחא משה יתיה
וית רברבי מדין ית אוי וית רקם
וית צור וית חור וית רבע רברבי
סיחון יתבי ארעא : וית בלעם
בר בעור קסמא קטלו בני ישראל
בחרבא על קטיליהון : והוה
תחום בני ראובן ירדנא ותחומיה
דא אחסנת בני ראובן לזרעיתהון
קירויא ופצחיהן :
ויהב משה לשבטא דגד לבני גד
לזרעיתהון : והוה להון תחומא
יעזר וכל קירוי גלעד ופלגות
ארעא בני עמון עד ערוער די על
אפי רבה : ומחשבון עד רמת
מצפיא ובטונים וממחנים עד
תחום לדביר : ובמישרא בית
הרם ובית נמרה וסוכות וציפונא
שאר מלכות סיחון מלכא חשבון
ירדנא ותחומיה עד סיפי ים
גינוסר עברא דירדנא מדינחא :
דא אחסנת בני גד לזרעיתהון
קירויא ופצחיהן :
ויהב משה לפלגות שבטיא
דמנשה והוה לפלגות שבטיא
דבני מנשה לזרעיתהון :
והוה תחומהון ממחנים כל מתנן
כל מלכותיה דעוג מלכא דמתנן
וכל כפרני יאיר דבמתנן שתין
קירוין : ופלגות ארעא דגלעד
ועשתרות ואדרעי קירויא
מלכותיה דעוג במתנן לבני מכיר
בר מנשה לפלגות בני מכיר
לזרעיתהון : אילין די אחסין
משה במישריא דמואב מעיברא
לירדנא דיריחו מדינחא :
ולשבטא דלוי לא יהב משה
אחסנא מתנן דיהב להון יי
אלהא דישראל אינון
אחסנתהון כמא דמליל להון :

רדק

בהר העמק · כתרגומו בטורא דמישרא : נסיכי סיחון יושבי הארץ · אלה חמשת מלכי מדין היו נסיכי סיחון בעוד שהיו סיחון והאמרי יושבי הארץ קודם שלכדום ישראל היו אלה נשיאי הארץ נסיכי סיחון כי תחת ממשלת סיחון היה מדין בימים ההם : הקוסם · להודיע כי לא נביא היה אלא קוסם ונבואתו היתה לשעה או לכבוד ישראל בא אליו מלאך יי' לדבר הנבואו' ההם · ויש לשאול איך מצאו בלעם שם והלא כתוב וילך וישב למקומו אלא שחזר שם לבקש שכרו על העצ' שנתן להם למואב ולמדין להוציא בנותיהם היפות ויזנו ישראל עמהם ויהיה קצף יי' בהם וזהו שאמר לכה איעצך כמו שכתוב בדברי בלעם וכשראה שנתקיימה עצתו הלך למואב ולמדי' לבקש שכרו מהם : אל חלליהם · עם חלליהם וכמוהו רבים ובתורה כתיב על חלליהם והוא גם כן כמו עם כמו ויבאו האנשים על הנשים עם הנשים ואחרים זולתו · ויש בודרש שהיו מלכי מדין עושים כשפים עם בלעם ובורחים מפני חרב ישראל ופורחין באויר כיון שהראה להם פנחס את הציץ נפלו על חלליהם ועוד אמרו על חלליהם שעשו לו ארבע מיתות בית דין ועוד אמרו כי פנחס הרגו : הירדן וגבול · כתרגומו ירדנא ותחומיה כלומר הערים הסמוכות אליו : לחצי בני מכיר · כי החצי האחר והם בני גלעד שהם בתי אבות לקחו נחלתם בארץ כנען : כי

רשי

בהר העמק · בטורא דמישרא : וחצי ארץ בני עמון · חצי מה שכבשו מאר' בני עמון ומסיחון : הירדן וגבול · ירדנ' ותחומיה הערים שעל שפתו : הערים וחצריהם · הערים המוקפות חומה : וחצריהם · ערי הפרזי בלא חומה : אשר

ממלכות
כל כיכר
ממל כות וכל
קריי' ממלכות
כאר ממלכות

ויהי
וכבכ' ישן
מבאתי ויהי
כל גבולם
ממחנים כל
הבשן וכל
ממלכות עוג
מלך הבשן
וכל חות
יאיר ומזונה
מבחון כך

אשר נחלו אותם. אשר הנחילו אותם כי היו בני יוסף שני מטות תחת שבט לוי: כאשר עם לבבי. ולא כאשר עם פי שהמרגלים היו בעצה אחת וירא כלב לומר להם שלא יאמר כמותם וכשבא הכחישם וזהו שנאמר שם עקב היתה רוח אחרת שהיה אומר להם אחד בפה ואחד בלב: זה ארבעים וחמש שנה. למדנו שהיו בכיבוש הארץ שבע שנים שהרי בשנה ה השנית שלח משה ה המרגלים כשארו שלשים ושמונה שהלכו במדבר ושבע שכבשו הרי א ארבעים וחמש: האדם

כי היו בני יוסף. אם תאמר לשבט לוי לא נתן נחלה היאך היו תשעת המטות וחצי המטה ושני מטות וחצי מעבר הירדן הנה י"ב ואם לוי איננו כמנה היאך היו י"ב לפי' אמר כי היו בני יוסף שני מטות והנה הם שנים עשר מטות: למקניהם ולקנינם. כתרגומו לבעיריהון ולניכסיהון ר"ל הבהמו' הגסו' ובהמו' דקות: כאשר עם לבבי. כי'

נחלו ד' קמצין וסימ' אלה אשר נחלו בני ישראל. כי בנות מנשה. אך שקר נחלו אבותינו. נחלו פתאים אולת. וחד ונחלו לעולם: בגורל ה' רפ"ין וסימ' בגורל נחלתם ר"פ דיהושע. ויצו משה את בני ישראל לאמר זאת הארץ. אלה הנחלות. והדבר אשר נעשה. לא יהיה לך משליך חבל בגורל דמיכה: כל

יד ואלה אשר נחלו בני ישראל ל' . ג'
בארץ כנען אשר נחלו אותם אלעזר ד'
הכהן ויהושע בן נון וראשי אבות י"ח
המטות לבני ישראל: בגורל ד' כתיין
נחלתם כאשר צוה יהוה ביד משה
לתשעת המטות וחצי המטה:
כי נתן משה נחלת שני המטות
וחצי המטה מעבר לירדן וללוים ב' וכל לכהנים וללוים דכו' כת"א
לא נתן נחלה בתוכם: כי היו
בני יוסף שני מטות מנשה ואפרים
ולא נתנו חלק ללוים בארץ כי אם
ערים לשבת ומגרשיהם למקניהם כל' סיפ' מגרשיהן כ"ח הרין
ולקנינם: כאשר צוה יהוה את
משה כן עשו בני ישראל ויחלקו ל'
את הארץ: ויגשו
בני יהודה אל יהושע בגלגל ויאמר
אליו כלב בן יפנה הקנזי אתה
ידעת את הדבר אשר דבר יהוה
אל משה איש האלהים על אודתי ל'
ועל אודתיך בקדש ברנע: ל'
בן ארבעים שנה אנכי בשלח משה
עבד יהוה אתי מקדש ברנע לרגל ל' חס' בסיפ'
את הארץ ואשב אתו דבר כאשר ל'
עם לבבי: ואחי אשר עלו עמי
המסיו את לב העם ואנכי מלאתי ל'
אחרי יהוה אלהי: וישבע משה ל' ובענין
ביום ההוא לאמר אם לא הארץ
אשר דרכה רגלך בה לך תהיה ל'
לנחלה ולבניך עד עולם כי מלאת ט"ו
אחרי יהוה אלהי: ועתה הנה החיה ב' ובענין
יהוה אותי כאשר דבר זה ארבעים ל' וכל אלף דכו'
וחמש שנה מאז דבר יהוה את הדבר
הזה אל משה אשר הלך ישראל
במדבר ועתה הנה אנכי היום בן
חמש ושמונים שנה:

ואילין דאחסינו בני ישראל ב
בארעא דכנען דאחסינו יתהון
אלעזר כהנא ויהושע בר נון ורישי
אבהת שבטיא לבני ישראל:
בעדבא איתפלגת להון אחסנתהון
כמא דפקיד יי' בידא דמשה לתשעת
שבטין ופלגות שבטא: ארי יהב
משה אחסנת תרין שבטין ופלגות
שבטא מעברא לירדנא ולליואי
לא יהב אחסנא ביניהון: ארי
הוו בני יוסף תרין שיבטין מנשה
ואפרים ולא יהבו חולק לליואי
בארעא אלהן קירוין למיתב
ורווחיהון לבעיריהון ולקנייניהון:
כמא דפקיד יי' ית משה כן עבדו
בני ישראל ופליגו ית ארעא:
וקריבו בני יהודה לות
יהושע בגלגלא ואמר ליה כלב
בר יפנה קניזאה את ידעתא ית
פיתגמא דמליל יי' עם משה נביא
דיי' על עיסק דילי ועל עיסק דילך
ברקם גיאה: בר ארבעין שנין
אנא כד שלח משה עבדא דיי' יתי
מרקם גיאה לאללא ית ארעא
ואתיבית יתיה פתגמא כמא דהוה
עם לבי: ואחי דסליקו עמי
תברו ית ליבא דעמא ואנא
אשלימית בתר דחלתא דיי' אלהי:
וקיים משה ביומא ההוא למימר
אם לא ארעא דידרכת פרסת
ריגלך בה דילך תהי לאחסנא
ולבנך עד עלמא ארי אשלימתא
בתר דחלתא דיי' אלהי: וכען
הא קיים יי' יתי כמא די מליל דנן
ארבעין וחמש שנין מעידן דמליל
יי' ית פיתגמא הדין עם משה
דאזל ישראל במדבר וכען הא אנא
יומא דין בר תמנן וחמש שנין:

כי כאשר היה עמהם עד שבאו אל המחנה היה מסכים עמהם בדבריו כדי שלא יהרגוהו וכאשר בא אל המחנה השיב דבר אמת כאשר עם לבבו וזהו שאמר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי. ובדרך הדרש לפי שהתחיל לדבר ב בדבריהם כשאמר ויהס כלב ה התחיל ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם והם חשבו כי מקיים היה להם ושתקו: המסיו. כתוב ביו"ד שהוא במקום למ"ד הפועל והיה משפטו המסיו ב בשורק הוי"ו על דרך כסיו רגלם והדומים לו ובא היו"ד נחה והוי"ו נעה שלא כמנהג ויו"ו הרבים ב בלשון הקדש אבל בלשון ארמי יבא כמו כן אשתיו חמרא ורבי אחי רבי משה ז"ל כתבו בשקל ה הפעיל והוי"ו מקום למ"ד הפעל אמר כי כל אחד מאחי אשר עלו עמי המסה את לב העם: אשר דרכה רגלך בה. זו היא חברון שנאמר ויבא עד חברון ולא אמר ויבאו לפי שהמרגלים האחרים היו יראים לבא שם מפני הענקים כמו שאמר ושם אחימן וגו' כלו' אף על פי שהיו שם אלה הענקים הגדולים בא שם כלב לפי' אמר לו משה שתהיה לו חברון לנחלה ואם לא נזכר זה בספר התורה ידוע כי אמת היה אחר שהם' כלב ויהושע הודה לו וכן כתוב בשופטים ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה: החיה יי' אותי כאשר דבר. והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה: זה ארבעים וחמש. כי דבר המרגלים היה בשנה השני' לצאת' ממצרים והנה כשארו להם במדבר שלשי' ושמנה שנה ושבע שכבשו הנה ארבעים וחמש ומזה ראו רז"ל כי בז' שנים כבשו הארץ וז' שחלקו ראו מפסוק בי"ד שנה אחר אשר הכתה העיר כי ישראל לא מנו ליובלות ושמטו' עד אחר שחלקו והפסוק אומר כי ארבע עשרה שנה אחר החרבן היה תחלת יובל כמו שאומר בראש השנה ב בעשור לחדש והיא היתה שנה ש בראש חדש שלה בעשור לחדש הוי אומר זו שנת יובל בא וחשוב משנכנסו ישראל לארץ אי אתה מוצא ארבע עשר' שנה אח' חרבן תחלת יובל אם לא תוציא י"ד שנה משנכנסו עד שמנו והם שבע ש שכבשו ושבע שחלקו: מאז דבר יי'. כי במצות האל אמר משה לכלב שתהיה לו חברון לנחלה: אשר הלך ישראל במדבר. טעמו לזה מ' וחמש שנה שזכר כלומר זה הזמן הארוך מן הדבר אשר דבר יי' עד היום לפי שהלך ישראל במדבר לא' שנה בעון המרגלים ות"י דא"ל עם ישראל במדברא פי' טעם אשר הלך עם משה: ובכחי

רלבג

והנה זכר שכבר נגשו בני יהודה אל יהושע בגלגל כי היה המשכן שם אז ולזה היה שם יהושע והנה באו לשם עם כלב לכבודו כי ה נשיא היה עליה' ויורה על זה כי הוא לבדו ד דבר עם יהושע ולמדנו ממאמרו זה ארבעים וחמש שנה מאז דבר יי' את הדבר הזה א אל משה כי שבעה שנים היה זמן כבוש הארץ כמו שזכרו רבותינו ז"ל וזה כי בשנה השנית לצאת בני ישר' מארץ מצרים נמנו ישר' כמו שנזכר בפרש' במדבר סיני ואחר מנינם שלח משה המרגלים ולפי שמעת היות משה לפני פרעה עד יום מותו היו ארבעים שנה כי הוא היה בן פ' בעמדו לפני פרע' הנה נשארו מעת בא המרגלים עד יום מותו ל"ח ויותר על זה מה שנשאר מהשנה השנית ולזה ראוי ש שיובן ממה שאמר ב בתור שיעמדו מ' שנה ע"ח המרגלים יחסר מלת עד והוא לט' שנה ולזה הו' מבוא' שמעת מיתת משה רבינו ע"ה עד שאמר כלב זה המאמ' היו ה' שנו' וחלק מהשנה השביעית ולפי שלא נשלם זה הכבוש עד אח' זה וזה כי אחר שכבש כלב את חברון זכר שהארץ שקטה ממלחמה הנה זה מ מבואר שכבר יתכן שיהיו ימי הכבוש שבע שנים וכבר זכרו רז"ל שימי החלוקה היו ג"כ שבע שנים ולא ידעתי לזה סמך שלם ודומה שכל קבלו זה בקבלה: ועלה

ספר' מגרשיהן כב"א מגרשיהם וסימ' כי היו בני יוסף שני מטות. וכל קריאה דכוו' כב"א מגרשיהן וסימ' כל הערים אשר: משה איש האלהים ו' בליש' וסימ' וזאת הברכה אשר ברך משה. ויגשו בני יהודה אל יהושע. ומשה איש האלהים בניו יקראו. ויקרא המלך יהואש. ויעמדו על עמדם. ויקם ישוע בן יוצדק דעזרא. תפלה למשה איש האלהים: ושמונים ל' מלאים וסימ' נמסר בסדר בראשית:

האדם הגדול בענקים הוא · אביהם של אחימן ששי ותלמי ארבע היה שמו · ד"א על שם האב ושלשת הבנים שכן קורא ילדי הענק : והארץ שקטה ממלחמה · מוסב לענין
הראשון לאחר שבע שכיבשו סביבותיהם ככבשו האמוריים ולא כאקפו עוד למלחמה עליהם לכך התחילו לעסוק בחילוק הארץ ומדרש אגדה האדם הגדול בענקים הוא
אברהם אבינו הוא שגרם להם שהארץ שקטה ממלחמה ארבעי' שנה שנתעכבו במדבר בשכר שכבדו את הזקן בקרית ארבע שאמרו לו נשיא אלהים אתה בתוכנו :
אל גבול אדום · סמוך למיצר אדום : נגבה · בתחום מצר דרומי של ארץ ישראל : מקצה תימן · בסוף כל המיצר : ויהי להם גבול · מיצר דרומי של יהודה מקצה ים
המלח הוא מקצוע
דרומי מזרחית של
ארץ ישראל באלה
מסעי : מן הלשון ·
של ים : ויצא אל מנגב
למעלה עקרבים · איני
אומר ויצא ונסב ותאר
אלא במקום שחוט של
גבול בולט אל החוץ
או כונס לצד פנים
שאינו הולך מכוון ו
וכאן הוא בולט אל
החוץ ובא מנגב ל
למעלה עקרבי' בדרום
של מעלה עקרבים
כמצא שמעלה עקרבי'
לפנים מן החוט ועבר
ובא לו אל המערב :
נגבה · לכן וכל תיבה
שצריכ' למ"ד בתחלתה
הטיל לה ה"א בסופה :
ועלה · כל מה שהוא
עולה מן המזרח לצד
ירושלים הוא עולה
ומירושלים והלאה ה
הוא יורד כאן למדנו
שירושלים גבוהה מכל
ארץ ישראל וירושלים
איכה נזכרת במיצר
זה שבמיצר צפונית
של יהודה היתה כמו
שאמור בענין : ועלה
מנגב לקדש ברנע ·
החוט הולך לדרומה
של קדש ברנע כמצא
קדש לפנים מן החוט
: ועבר חצרון · לצד
שמערב הוא מוכח
והולך עד והיו ת
תוצאותיו הימה :
תוצאו' · סופו של מיצר
אל הים הגדול שהוא
מיצר מערבי לכל ארץ
ישראל כמצא גבול
יהודה מחזיק כל א
ארכה של ארץ ישר'
מן המזרח למערב
ועומד בדרומה של
ארץ ישראל : וגבול
קדמה · חוט המתוח
למיצר מזרחי של י
יהודה : ים המלח ·
שהוא מקצוע דרומי
מזרחי לארץ באלה
מסעי : עד קצה הירדן
· רחבו של גבול יהוד'
איננו אלא כנגד ים
המלח עד מקום ש
שהירדן נופל בים
המלח שהירדן אף
הוא במיצר מזרח של
ארץ כנען כמו שכאמ'
באלה מסעי במיצר מזרחי וירד הגבול הירדנה והיו תוצאותיו ים המלח שהוא במקצוע וגבול לפאת צפונה חוט מיצר המתוח למיצר צפון מן המזרח למערב מלשון
ים המלח ממקום שהירדן נופל בו שאמרנו שעם כלה רוחב גבול המיצר המזרחי ועלה לצד המערב בית חגלה ועבר החוט מצפון לבית הערבה בדרומה של ארץ
ישרא' בית הערבה נמצא בית הערבה בתוך גבול יהודה לפנים מן החוט : ועלה הגבול אבן בהן · כל מה שהולך עד ירושלים הוא עולה : ועלה הגבול דבירה מעמק עכור ·
שהיה עמק עכור בין אבן בהן לדביר : וצפונה פונה אל הגלגל · וכשמגיע כנגד הגלגל מרחיב הגבול ויוצא חוט המיצר לצד הצפון אל הגלגל אשר הוא נוכח מעלה אדומי'
אשר שמעלה בדרום הנחל כמצא הנחל חוץ מן החוט שלא בגבול יהודה : מנגב לנחל · עמק ומדרון היה בלא מים : אל עין

ושם יג רפ וסימ' נמסר בסדר בראשית : והיה תוצאת הגבול ז' כתיבין והה וקרינן והיו וסימ' למעלה
עקרבים דוידבר · נחל מצרים דיהודה · בית און · בית חורון · בית חגלה דבנימן · צאן אבדות היו עמי ·
ולא יהיה עוד לשני גיים · ונמסר גם בסדר מסעי : לפאת צפונה ג' בקריאה וסימ' וגבול קדמה · ויהי להם

ל' עודני היום חזק כאשר ביום שלח
ל' והוא חן אל רכתי' אותי משה ככחי אז וככחי עתה
ל' ר' למלחמה ולצאת ולבוא : ועתה
תנה לי את ההר הזה אשר דבר
יהוה ביום ההוא כי אתה שמעת
ביום ההוא כי ענקים שם וערים
ל' וכל קרי' גדלות ובכנות גדלות בצרות אולי יהוה אותי
והורשתים כאשר דבר יהוה :
ויברכהו יהושע ויתן את חברון
טו' לכלב בן יפנה לנחלה : על כן
היתה חברון לכלב בן יפנה הקנזי
לנחלה עד היום הזה יען אשר מלא
ל' ל' אחרי יהוה אלהי ישראל : ושם
חברון לפנים קרית ארבע האדם
ל' ל' הגדול בענקים הוא והארץ שקטה
ממלחמה : ויהי טו
הגורל למטה בני יהודה למשפחתם
אל גבול אדום מדבר צן נגבה
מקצה תימן : ויהי להם גבול נגב
ל' חס' מקצה ים המלח מן הלשן הפנה
לא כבס' נגבה : ויצא אל מנגב למעלה
עקרבים ועבר צנה ועלה מנגב
לקדש ברנע ועבר חצרון ועלה א
ל' ל' אדרה ונסב הקרקעה : ועבר
והיו ק' עצמונה ויצא נחל מצרים והיה
תצאות הגבול ימה זה יהיה לכם
גבול נגב : וגבול קדמה ים המלח
ג' עד קצה הירדן וגבול לפאת צפונה
מלשון הים מקצה הירדן : ועלה
הגבול בית חגלה ועבר מצפון לבית
הערבה ועלה הגבול אבן בהן בן
ג' חס' ראובן : ועלה הגבול דברה
ח' תד' מכתון חס' מעמק עכור וצפונה פנה אל הגלגל
אשר נכח למעלה אדמים אשר
מנגב לנחל ועבר הגבול אל מי
עין שמש והיו תצאתיו א

וגבול · וזה גבול הארץ דיחזקאל : וצפונה ח' בקריאה וסימ' נמסר בסדר ואתחנן : פנה ג' חס' וסימ'
אשר לבבו פנה היום · וצפונה פנה אל הגלגל · אשר פנה דרך הקדים · ונמסר גם בריש סדר נצבים :

עד כען אנא יומא דין תקיף כ
כדביומא דשלח יתי משה כחילי
כבכין וכין חילי דכען לאגחא
קרבא ולמיפק ולמיעל : וכען
הב לי ית טורא הדין דמליל יי
ביומא ההוא ארי את שמעתא
ביומא ההוא ארי גברין תמן
וקירוין רברבן כריכן מאים יהא
מימרא דיי בסעדי ואתרינון כמא
די מליל יי : וברכיה יהושע
ויהב ית חברון לכלב בר יפנה
לאחסנא : על כן הות חברון
לכלב בר יפנה קניזאה לאחסנא
עד יומא הדין חלף דאשלים בתר
דחלתא דיי אלהא דישראל :
ושום חברון מלקדמין קרית
ארבע אינש רב בגיבריא הוא
וארעא שחכת סלמעבד קרבא :
והות עדבא לשיבטא
דבני יהודה לזרעיתהון על תחום
אדום מדברא דצן דרומא מסיפי
דרומא : והות להון תחום
דרומא מסיפי ימא דמלחא מן
כיפא דמתפני לדרומא : ונפיק
למדרומא למסקנא דעקרבין
ועבר לצן וסליק מדרומא לרקם
גיאה ועבר לחצרון וסליק לאדר
ומסתחר לקרקעה : ועבר
לעצמון ונפק לנחלא דמצרים
והוו מפקנוהי דתחומא למערבא
דין יהא לכון תחום דרומא :
ותחום קידומא ימא דמלחא עד
סיפי ירדנא ותחומא לרוח ציפונא
מכיף ימא מסיפי ירדנא :
וסליק תחומא לבית חגלה ועבר
מציפונא לבית משר וסליק תחומא
לאבן בוהן בר ראובן :
וסליק תחומא לדביר ממישר
עכור וצפונא מתפני לגלגלא
דלקביל מסקנא דאדומים ד
דמדרום לנחלא ועבו' תחומא
למי עין שמש והוון מפקנוהי

רדק

וככחי עתה · באו שני כפי"ן
הדמיון זה אחר זה כמו כעם
ככהן כעבד כאדניו כאילו
אמר העם ככהן והכהן כעם
וכן כחי עתה ככחי אז וכחי
אז ככחי עתה הכל במוה :
יי' אותי · כמו עמי וכן
ואדברה אותך והורשתים להם
: ויתן את חברון לכלב · פי' שדה
העיר וחצריה כי העיר עצמה
היתה מקלט כמו שאמר בספר
ערי המקלט כי חברון ומגרשיה
היו לכהנים : קרית ארבע ·
ארבע הוא שם הענק והוא האדם
הגדול בענקי' : שקטה ממלחמה
· כי התעצלו בני ישראל להוריש
הכנענים : נגבה · בקצה תימן
מדבר צין היה לצד דרום ולא
כל דרום הגבול אלא מקצה
דרומו : מן הלשון · לשון הים
ות' כיפא דמיתפני לדרומא ר"ל
לשון סלע : אל מנגב : אל המקום
שהיה מנגב למעלה עקרבים :
זה יהיה לכם גבול נגב · היה
לו לומר להם שהרי כל הפרשה
בספור דברי' הוא ויתכן פירושו
כי כן יהיה הגבול להם כמו שכ'
בתור הזה יהיה לכם גבול נגב :
אבן בוהן בן ראובן · אדוני
המקו' היה שמו בוהן בן ראובן
וכן תרגם יונתן בר ראובן ושם
המקום אבן אולי היתה שם אבן
גדולה לסימן לגבול המקום : א
הגלגל אשר נכח למעלה אדמים
· נקרא המקום גלגל ונקרא
גלילות לענין ידוע אצלם
ואדומי' גם כן שם מקום נקרא
כך לענין ידוע אצלם · וכ"תי
למסקנא דאדומים : אל

רשי

אל עין רגל· מעיין הכובסים תירגם יונתן עין קצרא וקורא את הכובס רוגל על שם שכונס את בגדי הכמר ברגליו פולון בלע"ז: אל כתף היבוסי מנגב· כמצאת ירושלם חוץ מן החוט ואינה בגבול יהודה אלא בגבול בנימן שהוא בצפונו של יהודה: עלה גי בן הנם· עודנו עולה מעט עד עין עיטם ומשם והלאה הוא יורד וזהו שאמרו רבותינו בשחיטת קדשי' שבור לתיבניה בעין עיטם שהוא גבוה מירושלם מעט: ותאר· לשון ונסב בעיגול כמו ובמחוגה יתארהו ויונתן תירג' אתכולס ויסחר: ויצא אל ערי הר עפרון· החוט יוצא לצד הצפון והגבול מרחיב עד ערי הר עפרון: ותאר הגבול בעלה· אין זה לצד המערב אלא בליטה לצד צפון: ונסב הגבול מבעלה ימה· עכשיו חוזר למכוונו הראשון מן המזרח למערב· אל כתף הר יערים מצפונ'· שהיה חוט בצפונו של הר יערים כמצא הר יערי' בתוך גבול יהודה ל לפנים מן החוט: והיו תוצאות הגבול· סוף המיצר ימה אל ים הגדול שהוא מיצר מערבי: אל פי יי' ליהושע· כמה שאמר הקב"ה ליהושע: ויורש משם כלב· לאחר מיתת יהושע כי עדיין בימי יהושע לא לכדם ח חברון כמה שאמר בספר שפטים ולא כ כתבם כאן אלא מפני החלוקה: קרית ספר· רבותינו אמרו אלו הלכו' שנשתכחו בימי אבלו של משה ם שהחזיר עתניאל בן קנז מפילפולו: אחי כלב· מאמו: ותצנח· ואיתרכינת הטתה עצמה ליפול לרגליו: תנה לי ברכה· פרנסה: ארץ הנגב· חרבה כמו חרבו פני האדמ' ומתרג' כנגבו שייקא בלעז בית מגוב מכל טוב אדם שאין בו אלא תורה: נתתני· נתת לי· כמו דברו לשלום דבר אלין בני יאחוני יאחו ממני בשלם בשל להם: גלת· מעיינות:
ויהיו

רדק

אל עין רוגל· ת' לעין קצרא וקצרא בדברי רז"ל היא כובס הבגדים ות' שרי' כובס תקל משגא קצריא וקרא הכובס רוגל לפי שמשפשף הבגדים ברגליו בעת שמכבסם: גי בן הנם· ת' חילת בר הינם והיה הגיא הזה סמוך לירושלם והוא המקום אשר טמא יאשיהו מפני הגלולים שהיו בו ושם אדוני המקום מקדש בן הנום והנום· ומה שאמר ועלה הגבול והמקו' היה גיא איננו אומר ועלה כנגד הגיא אלא אל המקום שהיה בו הגיא בכל אלה הגבולים הוא אומ' ועלה כי ירושלם גבוה מכל הארצות: עמק רפאים· ת' במישר גבריא והוא שאמר עליו כמלקט שבלי' בעמק רפאי' והיה המקום ההוא מאז מקום הגבורי' הענקי': ותאר הגבול· כל ותאר ת' ויסחר כמו ובמחוגה יתארהו שהוא ענין סבוב: מעין מי נפתוח· הוא הנקרא בדברי רז"ל עין עיטם: הימה הגדול וגבול· וגבול יהודה למערב היה הים הגדול: וגבול הים· כלומר הים הגדול וגבולו היה גבול יהוד' לצד מערב וכת' ותחומיה: ושם דביר לפנים קרית ספר· אחז"ל כי בלשון פרסי קוראין דביר לספר: עתניאל בן קנז אחי כלב· אמרו רז"ל כי אחיו מאמו היה כי כלב בן יפונה היה ועתניאל בן קנז· ומה שאמר על כלב הקנזי ייחס אותו לבעל אמו ויתכן לפרש כי אחיו מאביו ומאמו היה והיה שם אביו כלב בן יפונה וקנז כי הרבה נמצאו' שתי שמות לאדם אחד והנכון אצלי עוד כי קנז היה שם ראש המשפחה והתיחסו בני המשפח' אליו ובאמרו הקנזי או בן קנז הכל אחד כי רחוק הוא ליחס האדם לבעל אמו כי אפילו ל למשפח' האם לא מצאנו שיתיחס האדם כי אם לבית אבותיו ומה שאמר כל אלה בני מכיר אבי גלעד והיה שגוב ויאיר בני בת מכיר בעבור הערים שהיו ליאיר בארץ הגלעד אמ' כן: ויהי בבוא' · באות בית השמוש ופי' כבואה לבית בעלה: ותסיתהו· הסיתה בעלה לשאול מאת אביה שדה ולא רצה הוא לשאול וכשראתה כן ותצנח מעל החמור כלומר הפילה עצמה מעל החמור ם שהיתה רוכבת עליו· ות' ואתרכינת וכן תרגו' ותפל מעל הגמל: ברכה· ת' אחסנתא ויתכן לפרש ברכה ממש שהיא תוספת טובה כלומר שיוסיף לו על מה שנתן לה כי ידמה שנתן לה ארץ כמתנה ויבשה וזהו שאמרה ארץ הנגב נתתני תרגום חרבו המים נגבו מיא ושאלה שיתן לה עוד השדה שהיו בו גלות המים להשקו' ארץ הנגב שנתן לה ופי' נתתני נתת לי ויש לפרש עוד ברכה כמו ברכה בברי' ות' ארץ הנגב ארי לארע דרומא יהבתני. ופי' גלות מים מעיינות כמו גן נעול או פי' בריכות מים המכונסין ות' בית שקיא:
ויהיו

מעין ד' פתחין וסי' מעין מי נפתוח· וחברו· וכל מעין מים יסתמו· מעין גנים באר: שלושה ד' מלאים בנביאים וסימ' ויורש משם כלב את שלושה בני הענק· ויולדו לאבשלום· שערי' שלושה· ותאו שלושה מפו דיחזקאל· וכל מגלת אם תר דכוו' מלאים: ותצנח ג' וסימ' ויהי בבאה ותסיתהו לשאול·

כל כי־ר' ח' א' אל־עין רגל: ועלה הגבול גי בן־
הנם אל־כתף היבוסי מנגב היא
ירושלם ועלה הגבול אל־ראש ההר
אשר על־פני גי־הנם ימה אשר בקצה
עמק־רפאים צפונה: ותאר הגבול
ר' כתיין מראש ההר אל־מעין מי נפתוח ויצא
אל־ערי הר־עפרון ותאר הגבול
בעלה היא קרית יערים: ונסב
ה' וכל הר הסימל דכו' הגבול מבעלה ימה אל־הר שעיר
ועבר אל־כתף הר־יערים מצפונה
היא כסלון וירד בית־שמש ועבר
ל' תמנה: ויצא הגבול אל־כתף
ל' עקרון צפונה ותאר הגבול שכרונה
ועבר הר־הבעלה ויצא יבנאל והיו
תצאות הגבול ימה: וגבול ים
ל' ח' מל' הימה הגדול וגבול זה גבול בני־
ל' יהודה סביב למשפחתם: ולכלב
בן־יפנה נתן חלק בתוך בני־יהודה
ה' אל־פי יהוה ליהושע את־קרית
ארבע אבי הענק היא חברון:
ב' חס' י' ר' חל בכני' וירש משם כלב את־שלושה בני
הענק את־ששי ואת־אחימן ואת־
תלמי ילידי הענק: ויעל משם
כו"ל חס כמ"א אל־ישבי דבר ושם־דבר לפנים קרית
־ספר: ויאמר כלב אשר־יכה את־
קרית־ספר ולכדה ונתתי לו את־
עכסה בתי לאשה: וילכדה
עתניאל בן־קנז אחי כלב ויתן־לו
את־עכסה בתו לאשה: ויהי
ב' מל' ל' ל' חל' בכפ' ל' בבואה ותסיתהו לשאול מאת־אביה
ג' שדה ותצנח מעל החמור ויאמר־לה
כלב מה־לך: ותאמר תנה־
ב' תתן לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ונתתה
ז' חס' ז' חס' לי גלת מים ויתן־לה את גלת
ז' עליות ואת גלת תחתיות:

לעין קצרא: וסליק תחומא
לחילת בר הנם דלעיבר יבוס
מדרומא היא ירושלם וסליק
תחומא לריש טורא דעל אפי
חילת הנום מערבא דבסיפי מישר
גיבריא ציפונא: ויסחר תחומא
מריש טורא למבוע מי נפתוח
ונפיק לקירוי טורא דעפרון ויסחר
תחומא לבעלה היא קרית יערים:
ומסתחר תחומא מבעלה לימא
לטורא דשעיר ועבר לעיבר טור
יערים מציפונא היא כסלון ונחית
לבית שמש ועבר לתימנא:
ונפיק תחומא לעיבר עקרון
לציפונא ויסחר תחומא לשכרון
ועבר לטור בעלה ונפיק ליבנאל
והוון מפקנוהי דתחומא לימא:
ותחום מערבא ימא רבא ותחומא
דין תחום בני יהודה סחור סחור
לזרעיתהון: ולכלב בר יפנה
יהב חולקא בגו בני יהודה על
מימרא דיי ליהושע ית קרית
ארבע אבוהון דגבריא היא חברון:
ותריך מתמן כלב ית תלתא
בני גבריא ית ששי וית אחימן וית
תלמי בני גבריא: וסליק מתמן
לות יתבי דביר ושום דביר מ
בלקדמין קרית ארכי: ואמר
כלב דמחי ית קרית ארכי ויכבשינה
ואתן ליה ית עכסה ברתי לאיתו:
וכבשה עתניאל בר קנז
אחוהי דכלב ויהב ליה ית עכסה
ברתיה לאיתו: והוה במיעלה
ואמלכתיה למשאל מן אבוהא
אחסנתא ואתרכינת מעל חמרא
ואמר לה כלב מה ליך: ואמרת הב
לי אחסנתא ארי לארע דרומא
יהבתני ותיתן לי אתר בית שקיא
דמיא ויהב לה ית בית שקיא
עילאה וית בית שקיא תחתאה:

וחברו דשפטים· ותקח יעל אשת חבר את יתד האהל: גלת ז' חס' בקריאה וסימ' ותאמר לו תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתי ג' בפסוק· וחברו ותאמר לו תנה לי ברכה דשפטים ג' בו· עמדים שנים דמלכים קדמ' דפסוק חס' ו' ו': תחתיות ז' בקריאה וסימ' ותאמר תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני דיהושע· שתני בבור התחתיות· והורדתיך את יורדי בור· רנו שמים כי עשה יי'· בן אדם נהה על המון מצרים· שם עילם וכל המונה· קראתי שמך יי' מבור:

רלבג

ועלה הגבול גי בן הנם אל כתף היבוסי מנגב היא ירושלם· ידמה מזה המקום שירושלם לא נתחלקה לשבטים ואולם מה שאמר אחר זה ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו בני יהודה להורישם וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם יורה שירושלם היתה מנחלת בני יהודה כי לא אמ' לא יכלו בני ישראל להורישם אך אמר לא יכלו בני יהודה להורישם· וממה שאמ' בנחלת בנימין במנין עריהם אשר נפלו להם בנחלה וצלע האלף והיבוסי היא ירושלם ידמה כי ירושלם היתה מנחלת בני בנימין ולזה נפלה המחלקת אם נתחלקה ירושלם לשבטים אם לא.

ככר

ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה. פי' כמו הסוף ויהי מקצה הערי' למטה בני יהודה אל גבול אדום בנגבה ולפיכך נקרו נגרי לפי שהוא סמוך ובאמרו מקצה הוא שאמרו רז"ל לא מנה יהושע אלא הערים השמרות על הגבולים: כל ערים עשרים ותשע. ובפרטם תמצא לח' והתשע היתרו' היו לבני שמעון ונפרס בנחלת בני יהודה בפרט לפי שהיו ב בנחלת בני יהודה כמו שאמר ויהי נחלתם בתוך נחלת בני יהודה ושם כתיב אלה הערים היתרות לשמעון באר שבע וחצר שועל בלה והיא בעלה שכתוב הנה ועצם ואל תולד ובתול זהו וכסיל שכתו' הנה וחרמה וצקלג ועין רמון והנה הם עשר בזה המנין והם מנויות בנחלת בני שמעון ואין לנו נותרות אלא תשע אלא נאמר כי בלה אינו בעלה ובתול אינו כסיל אף על פי שהוא נראה כן ועוד יש ערים ספורות למטה שמעון בנחלת יהודה והם גם כן ספורות בנחלת בני שמעון והם עתר ועשן כמו שכתוב וצקלג שזכר הנה לבני יהודה וזוכר אותה גם כן לבני שמעון ואנו רואי' כי מיום שישב בה דוד היתה למלכי יהודה נאמר כי לקחוה בני ישרא' בעת כבוש הארץ ונפלה לחלק שמעון ואחר כך לקחה מלך גת מהם עד שישב דוד בה על כן היתה למלכי יהוד' מהיום ההוא ואלא שנה ועזקה. ועוד זוכר למטה שוכה וכן אשנה זוכר אותה בב' מקומות נקראו' בשם אחד והיה לאחד מהם שם לווי להבדיל ביניהם ולא נזכר בכתוב: ערים ארבע עשרה. ובפרטן תמצא חמש עשרה ואפשר כי הגדרה וגדרתים עיר אחת: והים הגדול וגבול. כתיב הגבול כלומר כי הים היה גבולם וקרי הגדול: לא

ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה. בגבול מטה יהודה הוא שאמרו רבותינו לא מנה יהושע את עיירות העומדות על הגבולי' כל ערים עשרים ותשע ובפרטן אתה מוצא עשרים ושמנה את אלה היתרות כשלו בני שמעון מחבל בני יהודה ונזכרות הם בנחלת שמעון באר שבע ומולדה חצר שועל ועצם ואל תולד וחרמה וצקלג ועין ורמון הרי תשע היתרות המנויות כאן: ערים ארבע עשרה ובפרטן חמש עשרה אומ' אני תפוח והעינם אח' וזה פירושו תפוח והעין שלו הוא עין תפוח האמור בנחלת מנשה אל יושבי עין תפוח: והים הגדול וגבול. נסין שבים שקורין אלש"ם ב בלע"ז: לא

אשתאול ג' מלאים וסימ' בשפלה אשתאול וצרעה. וירדו אחיו וכל בית. ותחל רוח יי' לפעמו: ומגדל ז' בקריא וסימ' ויאמרו הבה נבנה לנו עיר. צנן וחדשה ומגדל גד. ויראון ומגדל אל חרם. ומגדל עז היה בתוך העיר. יסוב כל הארץ כערבה מגבע לרמון. ומעל לשער אפרים. ועל שער ב' בו דעזרא:

זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם: וַיִּהְיוּ הֶעָרִים מִקְצֵה לְמַטֵּה בְנֵי־יְהוּדָה אֶל־גְּבוּל אֱדוֹם בַּנֶּגְבָּה קַבְצְאֵל וְעֵדֶר וְיָגוּר: וְקִינָה וְדִימוֹנָה וְעַדְעָדָה: וְקֶדֶשׁ וְחָצוֹר וְיִתְנָן: זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת: וְחָצוֹר חֲדַתָּה וּקְרִיּוֹת חֶצְרוֹן הִיא חָצוֹר: אֲמָם וּשְׁמַע וּמוֹלָדָה: וַחֲצַר גַּדָּה וְחֶשְׁמוֹן וּבֵית פָּלֶט: וַחֲצַר שׁוּעָל וּבְאֵר שֶׁבַע וּבִזְיוֹתְיָה: בַּעֲלָה וְעִיִּים וָעָצֶם: וְאֶלְתּוֹלַד וּכְסִיל וְחָרְמָה: וְצִקְלַג וּמַדְמַנָּה וְסַנְסַנָּה: וּלְבָאוֹת וְשִׁלְחִים וְעַיִן וְרִמּוֹן כָּל־עָרִים עֶשְׂרִים וָתֵשַׁע וְחַצְרֵיהֶן: בַּשְּׁפֵלָה אֶשְׁתָּאוֹל וְצָרְעָה וְאַשְׁנָה: וְזָנוֹחַ וְעֵין גַּנִּים תַּפּוּחַ וְהָעֵינָם: יַרְמוּת וַעֲדֻלָּם שׂוֹכֹה וַעֲזֵקָה: וְשַׁעֲרַיִם וַעֲדִיתַיִם וְהַגְּדֵרָה וּגְדֵרֹתָיִם עָרִים אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן: צְנָן וַחֲדָשָׁה וּמִגְדַּל־גָּד: וְדִלְעָן וְהַמִּצְפֶּה וְיָקְתְאֵל: לָכִישׁ וּבָצְקַת וְעֶגְלוֹן: וְכַבּוֹן וְלַחְמָס וְכִתְלִישׁ: וּגְדֵרוֹת בֵּית־דָּגוֹן וְנַעֲמָה וּמַקֵּדָה עָרִים שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן: לִבְנָה וָעֶתֶר וְעָשָׁן: וְיִפְתָּח וְאַשְׁנָה וּנְצִיב: וּקְעִילָה וְאַכְזִיב וּמָרֵאשָׁה עָרִים תֵּשַׁע וְחַצְרֵיהֶן: עֶקְרוֹן וּבְנֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ: מֵעֶקְרוֹן וָיָמָּה כֹּל אֲשֶׁר־עַל־יַד אַשְׁדּוֹד וְחַצְרֵיהֶן: אַשְׁדּוֹד בְּנוֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ עַזָּה בְּנוֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ עַד־נַחַל מִצְרָיִם וְהַיָּם הַגָּבוּל וּגְבוּל: וּבָהָר שָׁמִיר וְיַתִּיר וְשׂוֹכֹה: וְדַנָּה וְקִרְיַת־סַנָּה הִיא דְבִר: וַעֲנָב וְאֶשְׁתְּמֹה וְעָנִים: וְגֹשֶׁן וְחֹלֹן וְגִלֹה עָרִים אַחַת־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן: אֲרַב וְדוּמָה וְאֶשְׁעָן: וְיָנוּם וּבֵית־תַּפּוּחַ וַאֲפֵקָה: וְחֻמְטָה וְקִרְיַת־אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן וְצִיעֹר עָרִים תֵּשַׁע וְחַצְרֵיהֶן: מָעוֹן כַּרְמֶל וָזִיף וְיוּטָּה: וְיִזְרְעֶאל וְיָקְדְעָם וְזָנוֹחַ:

דָא אַחֲסָנַת שִׁבְטָא דִבְנֵי יְהוּדָה לְזַרְעִיָתְהוֹן: וַהֲוָה קִירְוַיָא מְסָיְפֵי לְשִׁבְטָא דִבְנֵי יְהוּדָה עַל תְּחוּם אֱדוֹם בְּדָרוֹמָא קַבְצְאֵל וְעֶדֶר וְיָגוּר: וְקִינָה וְדִימוֹנָה וְעַדְעָדָה: וְקֶדֶשׁ וְחָצוֹר וְיִתְנָן: זִיף וְטֶלֶם וּבְעָלוֹת: וְחָצוֹר חֲדַתָּה וּקְרִיּוֹת חֶצְרוֹן הִיא חָצוֹר: אֲמָם וּשְׁמַע וּמוֹלָדָה: וַחֲצַר גַּדָּה וְחֶשְׁמוֹן וּבֵית פֶּלֶט: וַחֲצַר שׁוּעָל וּבְאֵר שֶׁבַע וּבִזְיוֹתְיָה: בַּעֲלָה וְעִיִּים וְעָצֶם: וְאֶלְתּוֹלַד וּכְסִיל וְחָרְמָה: וְצִקְלַג וּמַדְמַנָּה וְסַנְסַנָּה: וּלְבָאוֹת וְשִׁלְחִים וְעַיִן וְרִמּוֹן כָּל קִרְוַיָא עַשְׂרִין וּתְשַׁע וּפַצְחֵיהֶן: בִּשְׁפֵלְתָּא אֶשְׁתָּאוֹל וְצָרְעָה וְאַשְׁנָה: וְזָנוֹחַ וְעֵין גַּנִּים תַּפּוּחַ וְהָעֵינָם: יַרְמוּת וַעֲדֻלָּם שׂוֹכֹה וַעֲזֵקָה: וְשַׁעֲרַיִם וַעֲדִיתַיִם וְהַגְּדֵרָה וּגְדֵרוֹתַיִם קִירְוִי אַרְבַּע עַסְרֵי וּפַצְחֵיהֶן: צְנָן וַחֲדָשָׁה וּמִגְדַּל גָּד: וְדִלְעָן וְהַמִּצְפָּה וְיָקְתְאֵל: לָכִישׁ וּבָצְקַת וְעֶגְלוֹן: וְכַבּוֹן וְלַחְמָס וְכִתְלִישׁ: וּגְדֵרוֹת בֵּית דָּגוֹן וְנַעֲמָה וּמַקֵּדָה קִירְוִין שִׁית עַסְרֵי וּפַצְחֵיהֶן: לִבְנָה וְעֶתֶר וְעָשָׁן: וְיִפְתָּח וְאַשְׁנָה וּנְצִיב: וּקְעִילָה וְאַכְזִיב וּמָרֵאשָׁה קִירְוִין תְּשַׁע וּפַצְחֵיהֶן: עֶקְרוֹן וְכַפְרָנָהָא וּפַצְחָהָא: מֵעֶקְרוֹן וּמַעַרְבָא כֹּל קִירְוַיָא דְעַל תְּחוּם אַשְׁדּוֹד וּפַצְחֵיהֶן: אַשְׁדּוֹד כַּפְרָנָהָא וּפַצְחָהָא עַזָּה כַּפְרָנָהָא וּפַצְחָהָא עַד נַחֲלָא דְמִצְרַיִם וְיַמָּא רַבָּא וּתְחוּמֵיהּ: וּבְטוּרָא שָׁמִיר וְיַתִּיר וְשׂוֹכֹה: וְדַנָּה וְקִרְיַת סַנָּה הִיא דְבִיר: וַעֲנָב וְאֶשְׁתְּמֹה וְעָנִים: וְגוֹשֶׁן וְחוֹלוֹן וְגִילֹה קִירְוִין חֲדָא עַסְרֵי וּפַצְחֵיהֶן: אֲרַב וְדוּמָה וְאֶשְׁעָן: וְיָנוּם וּבֵית תַּפּוּחַ וַאֲפֵקָה: וְחוּמְטָא וְקִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן וְצִיעוֹר קִירְוִין תְּשַׁע וּפַצְחֵיהֶן: מָעוֹן כַּרְמֶל וְזִיף וְיוּטָּה: וְיִזְרְעֶאל וְיָקְדְעָם וְזָנוֹחַ:

ויפתח ג' ב' קמץ וא' פתח יתר שום קרת' וחד שום גברא וחד לישן פתיחה

וכתר ל' וחד ל"פ וחד כ"פ יוכאים בבקעה

ויפתח ג' ב' קמץ וא' פתח וסי' ויפתח ואשנה. ויפתח וגלעדי. ויפתח שפתיו עמך. חד שום קרתא חד שום גברא חד לישן פתיחה: וימה ג' וסימ' בסדר לך לך: ובהר ב' וסי' יוצאים בבקעה ובהר. ובהר שמיר ויתיר: בתרא ר"פ וקדמא ס"פ:

רשי

לא יכלו בני יהודה להורישם. מצינו בספרי ר' יהושע בן קרחה אומר יכולים היו אלא שלא היו רשאין מחמת השבועה שנשבע אברהם לאבימלך · ויבוסי זה לא על שם האומה הוא אלא מגדל דוד שהיה בירושלים ושמו יבוס ובני אותו מחוז מפלשתי' היו וכשכבשו בני יהודה את ירושלים לא הורישו את בני אותו מחוז : ויצא הגורל לבני יוסף · במדבר שבוני של גמר כיבושו של יהושע נפל להם הגורל כמו שאמור למטן ובני יוסף יעמדו על גבולם מצפון והרבה מן הארץ היה בין בני יהודה ובין בני יוסף : מירדן יריחו · למי יריחו שנטלו שאר השבטים אחריהם כמו שמצינו בשבט בנימן ויהי הגבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף מירדן יריחו למי יריחו התחיל הגבול למזרח : המדב' עולה מיריחו · אל המדבר עולה הגבול מיריחו ובא לו לצד מערב לביתאל : מזרחה עטרות אדר · למזרח מתחיל בעטרות אדר ומשם רוחב תחומו עד בית חורון הרי רחבו : ויצא הגבול · משם ארכו הימה לצד מערב אל המכמתת מצפון של המכמתת הולך החוט : ונסב הגבול · מתפשט רוחב התחום לצד צפון והחוט יוצא בבליטתו במזרחה של תאנת שילה ועבר אותו · ועבר הגבול את תאנת שילה ועובר החוט ממזרח של זנוחה כל זה בליטת הרוחב עד ויצא הירדן ומשם עד ושמה תפוח ומשם ישוב החוט למדת ארך הגבול ימה לנחל קנה : והערים המבדלות · וגם זה עוד מנחלת אפרי' ערים היו להם מובדלות מתחומו ומובלעות בתוך נחלת בני מנש' : למכיר בכור מנשה · לפיכך נטל תחלה בימי משה בעבר הירדן ויהי לו הגלעד והבשן : ויפלו

לוזה ד' בקריאה וסימ' ויבא יעקב לוזה אשר · ויצא מביתאל לוזה · ועבר משם הגבול לוזה ב' בפסוק :

הקין גבעה ותמנה ערים עשר
וחצריהן : חלחול בית־
צור וגדור : ומערת ובית־ענות
ואלתקן ערים שש וחצריהן :
קרית־בעל היא קרית
יערים והרבה ערים שתים וחצריהן :
במדבר בית הערבה
מדין וסככה : והנבשן ועיר־המלח
ועין גדי ערים שש וחצריהן :
ואת־היבוסי יושבי
ירושלם לא־יוכלו בני־יהודה
להורישם וישב היבוסי את־בני
יהודה בירושלם עד היום הזה :
יו ויצא הגורל לבני יוסף מירדן יריחו
למי יריחו מזרחה המדבר עלה
מיריחו בהר בית־אל : ויצא מבית־
אל לוזה ועבר אל־גבול הארכי
עטרות : וירד ימה אל־גבול היפלטי
עד־גבול בית־חרון תחתון ועד־גזר
והיו תצאתו ימה : וינחלו בני־
יוסף מנשה ואפרים : ויהי גבול
בני־אפרים למשפחתם ויהי גבול
נחלתם מזרחה עטרות אדר עד־בית
חרון עליון : ויצא הגבול הימה
המכמתת מצפון ונסב הגבול מזרחה
תאנת שלה ועבר אותו ממזרח
ינוחה : וירד מינוחה עטרות
ונערתה ופגע ביריחו ויצא הירדן :
מתפוח ילך הגבול ימה נחל קנה
והיו תצאתיו הימה זאת נחלת מטה
בני־אפרים למשפחתם : והערים
המבדלות לבני אפרים בתוך נחלת
בני־מנשה כל־הערים וחצריהן :
ולא הורישו את־הכנעני היושב
בגזר וישב הכנעני בקרב אפרים
עד־היום הזה ויהי למס־עבד :
יז ויהי הגורל למטה מנשה
כי־הוא בכור יוסף למכיר בכור
מנשה אבי הגלעד כי הוא היה איש

הקין גבעה ותמנה קירוין עסר ופצחיהן : חלחול בית צור וגדור : ומערת ובית ענות ואלתקון קירוין שית ופצחיהן : קרית בעל היא קרית יערים והרבה קירוין תרתין ופצחיהן : במדברא בית מישרא מדין וסככה : ונבשן וקרית מלח ועין גדי קירוין שית ופצחיהן : וית יבוסאי יתבי ירושלם לא יכילו בני יהודה לתרכותהון ויתיבו יבוסאי עם בני יהודה בירושלם עד יומא הדין : ונפק עדבא לבני יוסף מירדנא דיריחו למיא יריחו מדינחא למדברא דסליק מיריחו בטורא לביתאל : ונפיק מביתאל ללוז ועבר לתחום ארכי לעטרות : ונחית לימא לתחום יפליט עד תחום בית חורון ארעאה ועד גזר והוון מפקנוהי לימא : ואחסינו בני יוסף מנשה ואפרים : והוה תחום בני אפרים לזרעיתהו' והוה תחום אחסנתהון מדינחא עטרות אדר עד בית חורון עילאה : ונפיק תחומא לימא למכמתת מציפונא ומסתחר תחומא ממדינחא לתאנת שילה ועבר ליה ממדנח לינוח : ונחית מינוח לעטרות ולנערתה ומערע ביריחו ונפיק לירדנא : מתפוח אזיל תחומא לימא לנחלא דקנה והוון מפקנוהי לימא דא אחסנת שיבטא דבני אפרים לזרעיתהון : וקירויא דמפרשן לבני אפרים בגו אחסנת בני מנשה כל קירויא ופצחיהן : ולא תריכו ית כנעניי דיתיב בגזר ויתיבו כנענאי בגו בית אפרים עד יומא הדין והוו למסקי מסין פלחין : והוה עדבא לשבטא דמנשה ארי הוא בוכרא דיוסף למכיר בוכרא דמנשה אבוהי דגלעד ארי הוא הוה גבר

רדק

לא יכלו בני יהודה להורישם. כתו' יוכלו כי אף בזמן העתיד לא יוכלו עד שבא דוד וקרי יכלו כי לא יכלו אז להורישם בעת כבוש הארץ ואמרו רז"ל יכולין היו אלא שלא היו רשאים מפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך והיבוסי הזה לא היה היבוסי משבעה גוים אלא אדם אחד שהיה שמו יבוס והיה מפלשתים מזרע אבימלך ונקרא המקום על שמו יבוס ואנשי המשפחה ההיא יושבי ירושלם היה שמם יבוסי מתיחסים אל יבוס וכן ארונה היבוסי שהיה מלך המקו' ההוא ומבכר המקום הזה הוא ציון שהיא בירושלם ועד דוד לא היה נכבש המקום הזה ולדעת רז"ל לא כבשוהו מפני השבועה ודוד הסיר העורים והפסחים שהיו צלמי נחשת והיה כתו' בהם דבר השבועה ואחר כך כבש המגדל ההוא ואחר כך קנה דוד את עיר היבוסי לישרא' במחכר זהב בכתב לאחוזת עולם שנ' ויתן דוד לארונה במקום וגו' ועוד אמרו כי השבוע' היתה לי ולניני ולנכדי וכשכבשו בני יהודה את ירושלם היה נכד אבימלך חי עדיין ולא יכלו לכבוש המצודה עדיין מפני השבועה ובימי דוד לא היה עדיין הנכד חי ועוד נכתב כזה עוד בספר שמואל ולפי הפשט היה המבצר חזק ולא היה כח לבני יהוד' להורישם אולי היתה סבה מאת יי' שלא תלכד המצודה ההיא עד מלוך דוד מלך ישרא' כדי שתקרא על שמו לפי שהיה ראש ממלכת ישראל ומה שאמר עד היום הזה יהושע כת' כן כי הוא כתב ספרו לפי הקבלה ובימיו לא הורישם מירושלם ואף בימי דוד מצאנו שהיו שם : מבית אל לוזה · זה מקום היה שמו בית אל ואינו המקום שקרא יעקב אבינו בית אל כי אותו שמו לוז והנה הוא אומר שיצא הגבול מבית אל ללוז ומגבול בנימין היה לוז כמו שאומ' בנחלת בנימן ועבר משם הגבול לוזה אל כתף לוזה נגבה הוא בית אל : המבדלות · בחירק המ"ם והוא תואר או החירק מקום שורק והוא פעול מבניין הפעיל ופי' הערי' המבדלות לפי שאמר זאת נחלת מטה בני אפרי' אמר ועוד היו להם ערים בתוך נחלת מטה בני מנשה מבדלות ונכרות וידועות להם כמו שכתב ומפרש אותם בספור נחלת בני מנשה : כי הוא בכור יוסף · כלומר לפי שהיה הוא בכור יוסף ומכיר היה בכורו והיה איש מלחמה זה גרם לו שבאה לו הנחלה בארץ הגלעד כי בני גד ובני ראובן שאלו אותה הארץ מפני שהיה להם מקנה רב והיא היתה ארץ מקנה אבל חצי שבט מנשה לא היה לו אלא מפני גבורתו של מכיר שלכד הארץ וזו הברכה היתה לו מפני שהיה אביו בכור יוסף והוא היה בכור גם כן ובעבורו רמז משה בברכתו בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדו : ויפלו

רלבג

יז כבר יפול ספק במה שנזכר בכאן מנחלת בני יהודה שאחר כך נתנו קצת מעריהם למטה שמעון וזכר הסבה בזה כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם איך יתכן והנה היתה זאת החלוקה כלה בגורל על פי יי' האם נעלם ממנו דבר עד שיתן בתחלה לשבט יהודה יותר מהראוי ואחר כך כשראה שלא הספיק הוכרח לתת לשבט שמעון מנחלת בני יהודה הנה זה לא יתכן שידומה בזה האופן ואנחנו נאמ' בהיתר זה הספק כי תוך גבולות נחלת בני יהודה שהיו מכוונים מאת השי' היו מן הערים יותר מן הראוי להם ולא נפלו כל הערים ההם לבני יהודה אך נמנו מפני היותם כלם בתוך גבולותיהם ואחר זה ביאר מה שהיה מאלו הערים לשבט שמעון ובזה נתקיים מה שאמר בתורה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל כמו שביארנו שם · והנה

רדק

ויפלו חבלי מנשה עשרה · בפתח הה״א · ומה שספר החבלים שנפלו למנשה להודיע חלקי בנות צלפחד כי חצי שבט מנשה הנותרים היו ששה בתי אבות אביעזר וחלק ואשריאל ושכם וחפר ושמידע ונטלו ששה חלקים ובנות צלפחד נטלו ד׳ חלקים חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וליוצאי מצרים נתחלקה הארץ לדעת רז״ל ואף על פי שיש ביניהם מחלוקת בדבר הרוב השוו בזה כי ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ והנה בנות צלפחד נטלו חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר שהיה גם הוא מיוצאי מצרים וחלק בכורה שהיה צלפחד בכור וחלק אחי אביה׳ אחר שהיה מיוצאי מצרים ומת במדבר בלא בנים וזכה צלפחד בירושתו עם אחיו : מאשר המכמתת · הגבול היה יוצא מגבול אשר למכמתת שהו׳ שם מקו׳ והוא היה על פני שכם : וירדו

רשי

ויפלו חבלי מנשה עשרה · ששה לששה בתי אבות הנמנים למעלה וארבע לבנות צלפחד לא שתהא כל אחת בית אב לעצמה אלא שנטלו ארבעה חלקים חלק של אביהם שהיה מיוצאי מצרים ולפי שאין היוצאין ממצרים נתחלקה הארץ וחלקו עם אחיו בנכסי חפר אביו שהיה גם הוא מיוצאי מצרים ושהיה בכור ונטל שני חלקים ועוד היה להם חלק אחי אביהם שמת במדבר בלא בנים ונטלו נחלה ב׳ בחלקו כך אמרו ר׳ רבותינו בבבא בתרא ולא הוזקק הכתוב להשמיענו מניין חלקי הבנות אלא ללמד ש׳ שנטלו חלק בכורה ולהודיע שארץ ישר׳ חלק ירושה להם מ׳ מוחזקת מאבותיהם שאילולי כן אין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק וארץ הגלעד שבעבר הירדן היתה לבני מ׳ מנשה הנותרים : ארץ תפוח · הכפרים והחצרו׳ ותפוח עצמה העיר היתה לבני א׳ אפרי׳ : על גבול מנשה · על מיצר מנשה לסוף גבולו הערים האלה מתפוח עד נחל קנה לאפרי׳ היו בתוך ער׳ מנשה : נגבה לאפרים · אפרים נטל חלקו מדרום לצד הארץ שבין בני יהודה לבני יוסף וצפונ׳ לבני מנשה מנשה נטל לצד צפון : שלשת הנפת · תלתא פלכין ושלשת הנפות הנזכרות כאן של דור ושל עין דור היו כמו שאמו׳ למעלה בספר זה מלך דור לנפות דור ובפסוק אחר אומר לנפות דאר מים וכאן כך הוא אומ׳ ואת יושבי דור ובנותיה שלשת נפות שהיו לה : ויואל · ואבה : וידברו בני יוסף · שבט מנשה : עד

מסורה

ד׳ פסוקי׳ אית בהון בנות צלפחד ומשניין באתיהון וסי׳ נמסר בסדר פנחס ובסוף מסעי׳ : אל פי ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ גלו אבנים גדולות אל פי המערה · ולכלב בן יפנה נתנו חלק · ותקרבנה לפני אלעזר · ויתנו בני ישראל ללוים · לחם חמדות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל פי : נחלו ד׳ קמצין וסימ׳ נמסר לעיל בהאי

מקרא

מלחמה ויהי לו הגלעד והבשן : ויהי לבני מנשה הנותרים למשפחתם לבני אביעזר ולבני חלק ולבני אשריאל ולבני שכם ולבני חפר ולבני שמידע אלה בני מנשה בן יוסף הזכרים למשפחתם : ולצלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מנשה לא היו לו בנים כי אם בנות ואלה שמות בנתיו מחלה ונעה חגלה מלכה ותרצה : ותקרבנה לפני אלעזר הכהן ולפני יהושע בן נון ולפני הנשאים לאמר יהוה צוה את משה לתת לנו נחלה בתוך אחינו ויתן להם אל פי יהוה נחלה בתוך אחי אביהן : ויפלו חבלי מנשה עשרה לבד מארץ הגלעד והבשן אשר מעבר לירדן : כי בנות מנשה נחלו נחלה בתוך בניו וארץ הגלעד היתה לבני מנשה הנותרים : ויהי גבול מנשה מאשר המכמתת אשר על פני שכם והלך הגבול אל הימין אל ישבי עין תפוח : למנשה היתה ארץ תפוח ותפוח אל גבול מנשה לבני אפרים : וירד הגבול נחל קנה נגבה לנחל ערים האלה לאפרים בתוך ערי מנשה וגבול מנשה מצפון לנחל ויהי תצאתיו הימה : נגבה לאפרים וצפונה למנשה ויהי הים גבולו ובאשר יפגעון מצפון וביששכר ממזרח : ויהי למנשה ביששכר ובאשר בית שאן ובנותיה ויבלעם ובנתיה ואת ישבי דאר ובנותיה וישבי עין דר ובנותיה וישבי תענך ובנתיה וישבי מגדו ובנותיה שלשת הנפת : ולא יכלו בני מנשה להוריש את הערים האלה ויואל הכנעני לשבת בארץ הזאת : ויהי כי חזקו בני ישראל ויתנו את הכנעני למס והורש לא הורישו :

תרגום

עברי קרבין והות ליה ארעא גלעד ומתנן : והות לבני מנשה דאישתארו לזרעיתהון לבני אביעזר ולבני חלק ולבני אשריאל ולבני שכם ולבני חפר ולבני שמידע אילין בני מנשה בר יוסף דכריא לזרעיתהון : ולצלפחד בר חפר בר גלעד בר מכיר בר מנשה לא הוו ליה בנין אילהן בנן ואילין שמהת בנתיה מחלה ונועה חגלה מלכה ותרצה : וקריבא לקדם אלעזר כהנא ולקדם יהושע בר נון ולקדם רברביא למימר יי פקיד ית משה למיתן לנא אחסנא בגו אחנא ויהב להון על מימרא דיי אחסנא בגו אחי אבוהן : ונפלו עדבי מנשה עסרא בר מארעא דגלעד ומתנן דמעיברא לירדנא : ארי בנת מנשה אחסינו אחסנא בגו בנוהי וארעא גלעד הות לבני מנשה דאישתארו : והות תחום מנשה מאשר למכמתת די על אפי שכם ואזל תחומא לימינא ליתבי עין תפוח : למנשה הות ארע תפוח ותפוח על תחום מנשה לבני אפרים : ונחית תחומא לנחלא דקנה לדרומא לנחלא קירויא האילין לאפרים בגו קירוי מנשה ותחום מנשה מציפונא לנחלא והוון מפקנוהי לימא : דרומא לאפרים וציפונא למנשה והות ימא תחומיה ובאשר מערעין מציפונא וביששכר ממדינחא : והות למנשה ביששכר ובאשר בית שאן וכפרנהא ויבלעם וכפרנהא וית יתבי דאר וכפרנהא ויתבי עין דאר וכפרנהא ויתבי תענך וכפרנהא ויתבי מגדו וכפרנהא תלתא פלכין : ולא יכילו בני מנשה לתרכא ית קירויא האילין ושרי כנענאה למיתב בארעא הדא : והות כד תקיפו בני ישראל ומניאו ית כנענאי למסקי מיסין ותרכא לא תריכונו :

מסורה

ספרא סימן י״ד : אשר על פני שכם י״ד פסוקים על אל אל וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו : ותפוח ג׳ ב׳ מלאי׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ למנשה היתה ארץ תפוח · ותפח והעינם · רמון גם תמר ותפוח : דאר ד׳ כתיב א׳ וסי׳ ויהי למנש׳ ביששכר קדמא דפסו׳ · וממטה נפתלי את עיר מקלט · בן אבינדב · נשמדו בעין דאר : ויואל ו׳ בטעמא מלעיל ה׳ חס׳ וכ׳ מלאים וסי׳ נמסר בסדר שמות :

רש״י

עד אשר כה ברכני ה׳ · אשר ראית שנתרבה מנשה ממנין ראשון למנין שני עשרים אלף וחמש מאות כמנין כ״ה בגימטריא למנין ראשון אתה מוצא במנשה בספר וידבר שנים ושלשים אלף ומאתים ובפנחס שנים וחמשים אלף ושבע מאות · ד״א עד אשר כה ברכה שנאמרה לאברהם כה יהיה זרעך יתקיים בי ולפי פשוטו עד אשר כה עד אשר כך כאשר אתה רואה׃ אם עם רב אתה · יש לך כח לכרות יערות ולפנותם כעין סקורין אישרט״יר בלע״ז ושם תבנה ערים׃ ובראת · לשון כריתה כמו וברא אתהן בחרבותם אישרטרא״ם בלע״ז׃ אץ · רחוק לא ימצא לנו ההר כי אץ הוא לנו כאשר אמרת׃ לא ימצא · לא יספיק׃ ורכב וברזל · ומה שאתה אומר לעלות היערה ולכבוש בארץ הפרזי והרפאים עם חזק הוא אותו כנעני ורכב ברזל לו ואל תתמה אם קראו לפרזי ורפאים כנעני כי כולם בני כנען היו׃ כי הר יהיה לך · אותו שאמרתי לך עלה לך היערה׃ כי יער הוא ובראתו · כי יער הוא ואינו ראוי אלא לעם רב ויבראוהו ויפנוהו׃ ובראתו · אתה שאתה עם רב׃ והיה לך תוצאותיו כי תוריש את הכנעני · על ידי שאתה עם רב׃ כי רכב ברזל לו · ואין אחד משאר השבטים כדי להלחם בו כי חזק הוא ואתה יש בך היכולת והעושר והגבורה פיר׳ עלה לך היערה החביאו עצמיכם ביערו׳ שלא תשלוט בכם עין הרע׃ ויסכנו

אין ד׳ ושם׳ ולא אין לבא כיום תמים · כי אין לך וור אפרים · וכל אין אך למחסור · חזית איש אץ בדבריו · וכ׳ ואץ ושם׳ ואץ ברגלים חוטא · ואץ להעשיר לא ינקה׃

יהושע

וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם־רָב עַד אֲשֶׁר־עַד־כֹּה בֵּרְכַנִי יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אִם־עַם־רַב אַתָּה עֲלֵה לְךָ הַיַּעְרָה וּבֵרֵאתָ לְךָ שָׁם בְּאֶרֶץ הַפְּרִזִּי וְהָרְפָאִים כִּי־אָץ לְךָ הַר־אֶפְרָיִם׃ וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יוֹסֵף לֹא־יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר וְרֶכֶב בַּרְזֶל בְּכָל־הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ־הָעֵמֶק לַאֲשֶׁר בְּבֵית־שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ וְלַאֲשֶׁר בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בֵּית יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם וְלִמְנַשֶּׁה לֵאמֹר עַם־רַב אַתָּה וְכֹחַ גָּדוֹל לָךְ לֹא־יִהְיֶה לְךָ גּוֹרָל אֶחָד׃ כִּי הַר יִהְיֶה־לָּךְ כִּי־יַעַר הוּא וּבֵרֵאתוֹ וְהָיָה לְךָ תֹּצְאֹתָיו כִּי־תוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי כִּי רֶכֶב בַּרְזֶל לוֹ כִּי חָזָק הוּא׃

יח וַיִּקָּהֲלוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁלֹה

תרגום

וּמַלִילוּ בְּנֵי יוֹסֵף עִם יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימָר מָא דֵין יְהַבְתְּ לִי אַחְסָנָא עַדְבָא חַד וְחוּלַק חַד וַאֲנָא עַם סַגִּי עַד לְסַגִּי בָּרְכַנִי יְיָ׃ וַאֲמַר לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ אִם עַם סַגִּי אַתּוּן סַקוּ לְכוֹן לְחוּרְשָׁא וּתְתַקִּין לָךְ תַּמָּן אֲתַר בַּאֲרַע פְּרִיזָאֵי וְגִבָּרַיָּא אֲרֵי עַק לְכוֹן טוּרָא דְהַר אֶפְרָיִם׃ וַאֲמָרוּ בְּנֵי יוֹסֵף לָא יִסְפֵּיק לָנָא טוּרָא וּרְתִיכִין דְּבַרְזְלָא בְּכָל כְּנַעֲנָאֵי דְּיָתְבִין בַּאֲרַע מֵישְׁרָא לְדִבְבֵית שְׁאָן וְכַפְרָנָהָא וְלִדְבְמֵישַׁר יִזְרְעֶאל׃ וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְבֵית יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם וְלִמְנַשֶּׁה לְמֵימָר עַם סַגִּי אַתּוּן וְחֵיל סַגִּי לְכוֹן לָא יְהֵי לְכוֹן עַדְבָא חַד׃ אֲרֵי טוּרָא יְהֵי לָךְ אֲרֵי חוּרְשָׁא הוּא וְתַתְקִינִנֵיהּ וִיהֵי לָךְ מַפְקָנוּהִי אֲרֵי תְּתָרְכוּן יַת כְּנַעֲנָאֵי אֲרֵי רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא לֵיהּ אֲרֵי תַּקִּיפִין אִנּוּן׃ וְאִתְכַּנַּשׁוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְשִׁילֹה

רד״ק

וידברו בני יוסף · שבט בני מנשה אבל בני אפרים לא היה להם לצעוק כי יותר היו בצאתם ממצרים ממה שהיו בבואם לארץ אבל בני מנשה היה יותר מספרם כשנכנסו לארץ ממספרם כשיצאו ממצרי׳ עשרים אלף וחמש מאות לפיכך צעקו לפי שאבותיהם שהיו מיוצאי מצרים היו מעטים והיו הם עם רב ולא נטלו חלקם אלא כנגד אבותיהם שהיו יוצאי מצרים שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו · ומה שאמר לאלה תחלק הארץ איש לפי פקודיו להוציא את הטפלי׳ שהיו אז פחותים מבני עשרים שלא נטלו חלק בארץ אלא לבני עשרים שנה כשנחלקה ולחשבון יוצאי מצרים ולפחותים מבני עשרים לא נתחלקה אף על פי שהגיעו לכלל עשרי׳ בשעת חילוק הארץ ומה שאומ׳ גורל אחד וחבל אחד לפי שארץ ישר׳ נתחלקה לשבטי׳ ועשו שנים עשר חלקים שוים מי שהיה עם רב בשבטו לא היה לו אלא כמו השבט האחר שהיו מעטים ומפני זה צעקו בני יוסף לפי שלא נתנו למנשה אלא כמו שבט אחר שהיה מעט ממנו ואף על פי שהיו עם רב וראיה עוד כי בני מנשה היו הצועקים ולא בני אפרים תשובתם ליהושע לא ימצא לנו ההר וגו׳ לאשר בבית שאן ובנותיה והוא היה למנשה ומה שנתחלקה הארץ על פי יי׳ ועל פי הגורל מפני החלק היפה והחלק הרע כי מי שבא לחלקו חלק היפה על פי הגורל היה לו ומי שבא לחלקו חלק רע על פי הגורל היה לו ואף על פי כן היו מעלין בכספי׳ ומי שהיה לו חלק היפה היה מעלה בכספי׳ למי שהיה לו חלק רע ועל זה הסדר היתה חלוקת הארץ אלעזר מלובש באורים ותומים ויהושע וכל ישר׳ עומדי׳ לפניו וקלפי שבטים וקלפי תחומים מונחים לפניו והיה מכוין ברוח הקדש ואומר אם זבולון עולה תחום עכו עולה טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולון טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו והיה מכוין ברוח הקדש עוד ואמר אם נפתלי עולה תחום גינוסר עולה טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גינוסר וכן בכל שבט ושבט והשבט היה מחלק חלקות לבתי אבות לפי יוצאי מצרים וזהו שאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט ומי שהיו רבים בתי אבות בצאתם ממצרים נטלו חלקים רבים ואע״פ שהיו עתה מעטים ומי שהיו מעטים בצאתם ממצרים נטלו חלקים מעטים ואף על פי שהיו עתה מרובים כמו בני יוסף ואע״פ שצעקו בני יוסף לא הועילה להם צעקתם כי לא היה יכול יהושע להוסיף להם נחלתם אלא כמו שנתנה להם על פי יי׳ על פי הגורל אבל יהושע נתן להם עצה שיכרתו היער שהיה סמוך לחלקם והוא היה ההר שהיה לאפרים ועמק ההר ההוא היה למנשה ואמר להם שהם יתפשטו בחלק אפרים ובארץ הפריזי והרפאים וזהו שאמר כי אץ לך הר אפרים כלומר אם רחוק לך הר אפרים תוסיף לך עוד אחר שתכרות יער ההר תוסיף לך עוד בארץ הפריזי והרפאי׳ הסמוכים׃ ובראת והיה לך · פי׳ תכרות יער הפריזי והרפאים ויהיה לך ההר ההוא לישוב ותרחיב בו נחלתך ברצון בני אפרים כי הם יתרצו בזה כי טוב להם שיהיה ישוב משיהיה יער ועוד כדי שיורישו הפרזי והוא הכנעני שזכר כי כל שבעה אומות נקראים כנענים כי כלם היו בני כנען לפיכך אמר להם ולא יהיה לך גורל אחד כלומר שתוסיף גורלך בנחלת בני אפרים והם אמרו לא ימצא לנו ההר אף על פי שנכרת היער ועוד אם תאמר שנוסיף בערי׳ הפרזי והרפאים רכב ברזל לכנעני היושב בעמק ההר ההוא ואנחנו יראים ממנו אמר להם יהושע לאפרים ולמנשה לאפרי׳ אמר שיעזרו לבני מנשה ויתרצו בכרתם היער לטובתם ולמנשה אמר אחר שאתה עם רב כח גדול לך ויכול אתה להוריש את הכנעני יושב העמק ואם לא תורישנו יזיק לך כי רכב ברזל לו לפיכ׳ צריך שתתחזק עד שתורישנו׃ ובראת · ענין כריתה · וכן וברא אתהן בחרבותן ות״י ותתקין לך תמן אתר ויש מפרשים ענין בחירה מענין ברו לכם איש׃ ויקהלו כל עדת בני ישר׳ שילה · וישכינו שם את אהל מועד · זה היה אחר י״ד שנה משבאו לארץ שבע שכבשו ושבע שחלקו וי״ד שנה אלה היה אהל מועד בגלגל ואחר כך השכינוהו בשילה ואז נאסרו הבמות כל זמן שהיה בשילה ואמרו רז״ל כי עשו בית של אבנים מלמטה והיריעו׳ מלמעלה כמו שאמר דוד וארון אלהים יושב בתוך היריעה כלומר שעדין לא היה אלא בתוך היריעה ועוד ראיה זה מן הכתו׳ שאמ׳ ותביאהו בית יי׳ שילה ואמ׳ בית יהוה וכתיב ויטש משכן שילה אהל שכן באדם ואמ׳ אהל היה הא כיצד מלמד שלא היה שם תקרה אלא בית אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה והיה שם בשילה שס״ט שנה עד שהגלו פלשתים את הארו׳ ועליו נאמר ויטש משכן שילה אהל שכן באדם׃

שבעה

רלב״ג

והנה זכר שנחלת בני יוסף באה יחד עד שכבר נכללה בגבולות אחרי׳ כמו שנזכר פה · ונזכר אחר זה שכבר נתרעמו מזה ליהושע ואמרו לו מדוע נתת לנו נחלה גורל אחד וחבל אחד ואנחנו עם רב עד אשר עד כה ברכני יי׳ ולכן יתכן שיתוסף זרעם מאד בזה האופן עד שלא תכילם הארץ שנפלה להם בנחלה והנה יתבאר אופן רבויים מהמספר הנזכרים בפרשת פינחס שכבר היו יותר ממטה ראובן ושמעון ובזה נתקיים מה שאמר יעקב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי כמו שביארנו במקומו · או ירצו בגורל אחד גורל מוגבל שלא יתכן להם להרחיבו במה שעתיד והשיב להם יהושע מה שראוי שיתפייסו בו והוא שבתוך נחלתם בעצמה יתכן להם להרחיב גבולם וזה שבהר ההוא היה יער גדול ואם יכרתו העצים אשר בו יתכן להם לשבת בו ועוד אמ׳ להם שיפנו בארץ הפריזי והרפאים הסמוכים להם וילחמו עמהם ויירשו ארצם אם לא יספיק להם הר אפרים עם יערו וענו בני יוסף לא יספיק לנו ההר עם יערו ומה שאמרת לנו להלחם עם הפריזי והרפאים הנה לא נוכל כי רכב ברזל בכל הכנעני היושב בארץ העמק לאשר בבית שאן ובנותיה ולאשר בעמק יזרעאל והשיב להם יהושע הנה באמת עם רב אתה וכח גדול לך מצד הרבוי אשר אתה מתרבה תמיד ולזה הוא מבואר שמה שנתתי לך איננו גורל אחד מוגבל שלא יתכן הרחבתו וזה כי הר יהיה לך תוכל להרחיב את גבולך בו כי יער הוא ובראתו וזה ממה שיתכן לך בקלות מצד היותך עם רב והיה לך עוד תוצאות ההר ההוא ותרחיב גבולך מצד ההוא כי תוריש את הכנעני מצד כחך הגדול והמלחמה עמו לא יתכן לזולתך משאר השבטים לפי שרכב ברזל לו וחזק הוא אך אתה תנצחהו כי עם גדול אתה וכח גדול לך · והנה זכר אחר זה שכבר נקהלו כל עדת בני ישראל שילה וישכינו שם את אהל מועד ולקחוהו מהגלגל והנה זכר שהארץ אשר נכבשה היתה לפניהם והיו רואין אותה וחלקו אותה לשבטים הנזכרי׳ שיצאה נחלתם בכללה תוך המקו׳ הנכבש ואולם השבטים הנשארים לא נתבררה נחלתם עדין בגבולות ואף על פי שנתברר מה שיגיע לנחלתם מהארץ הנכבשת ולזה אמר שכבר נותרו בבני ישר׳ אשר לא חלקו את נחלתם שבעה שבטים וכו׳ · ולזה

רשי

וישכינו שם את אהל מועד· שעמו במדבר ולא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן כך שכינו בשחיטת קדשים: והארץ נכבשה לפניהם· משנקבע המשכן היתה הארץ נוחה ליכבש לפניהם: שבעה שבטים· שכבר קבלו נחלתם ראובן וגד וחצי שבט מנשה בימי משה בעבר הירדן ובארץ כנען כבר נפל גורל ליהודה ולאפרים ולחצי מנשה הרי חמשה שבטים: מתרפים· מתרשלין: לשבט· לכל שבט מן השבעה: לפי נחלתם· לשבעה חלקים· ולא בשוה אלא לפי השבטים הראויין לחלקה לרב לפי רובו ולמעט לפי מיעוטו כמה שנאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו וגו׳: והתחלקו אותה לשבעה חלקים· אותה שנכבשה כבר והעתידה ליכבש: יהודה יעמד על גבולו מנגב· ארץ ישר׳ שם נפל לו גורל כל המצר הדרומי ובית יוסף מצפון כנוי לאתה שנכבש כבר ועוד יש הרבה לכבוש נד המיצר שבעל גד עד לבא חמת שהוא אצל ההר במיצר צפוני והשבעה שבטי׳ יחלקו אות׳ שבין יהוד׳ ליוסף ואותה העומד ליכבש: וירתי· והשלכתי כמו ירה בים: ויהי להם הגבול לפאת צפונה· ויהי מצר גבול הצפוני שלהם מן הירדן שבמזרח מתחיל המיצר ועלה אל כתף יריחו מצפון ועלה משם ל המערב לעבר יריחו ומושך החוט בצפונ׳ של יריחו כמצא׳ יריחו לצפים מן החוט בחלק בנימן: מדברה בית און· למדבר של בית און: ועבר

רדק

שבעה שבטים· כי ראובן וגד וחצי שבט מנשה לקחו נחלתם מעבר לירדן ובארץ כנען כבר נפל הגורל ליהוד׳ ולאפרי׳ ולחצי שבט מנשה כמו שפירש׳ למעלה למה קדמו הם בפסוק והארץ ש שקטה ממלחמת הראשון: והתחלקו אתה· פירוש והתחלקו בה פירוש בשבעה חלקי׳ שיכתבו יהיו מתחלקים אותם שבעה ש שבטים באותה הארץ: יהודה יעמוד על גבולו· כמו שנפל גורלו לדרום ארץ ישראל וכן בית יוסף יעמדו על גבולם כמו שנפל ב גורלם לארץ צפון של ארץ ישרא׳ וביניהם יקחו נחלתם שבעה ש שבטים הנותרי׳ בארץ הנכבשת ואשר עתיד להכבש: ואתם· אמ׳ כנגד השלוחים לכתוב הארץ: וירתי· והשלכתי: כי כהונת יי׳ נחלתו· כמו שאמ׳ בכתוב אשה יי׳ ונחלתו יאכלון והם כהונת יי׳: ויקומו· וכאשר קמו האנשי׳ ללכת הזהירם ואמ׳ להם כך וכך תעשו: מדברה בית און· סמוך לבית און לפיכך הבה״ת פתוחה ר״ל למדבר בית און: ונלע

ויבאו ו׳ רפין בקריאה וסי׳ ואתה הרם את מטך ונטה את ידך· ואני הנני מחזק את לב מצרים· קום לך למסע· הבו לכם שלשה אנשים· על הר נשפה· בימים ההמה ילכו· ויבאו אליך כמבוא עם· בתרא מלא· ונמסר גם בסדר עקב· ובישעיה ריש סי׳ י״ג: ואתם ד׳ בטעם שני גרישין וסימ׳ ואתם תכתבו את הארץ· ואתם

וְאַשְׁרִיאוּ תַּמָּן יַת מַשְׁכַּן זִימְנָא וְאַרְעָא אִתְכְּבִישַׁת קֳדָמֵיהוֹן׃ וְאִשְׁתָּאֲרוּ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דְּלָא פַּלִּיגוּ יַת אַחְסַנְתְּהוֹן שַׁבְעָא שִׁבְטִין׃ וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אִימָתַי אַתּוּן מִתְרַשְּׁלִין לְמֵיעַל לְמֵירַת יַת אַרְעָא דִּיהַב לְכוֹן יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהַתְכוֹן׃ הָבוּ לְכוֹן תְּלָתָא גֻבְרִין לְשִׁבְטָא וְאֶשְׁלְחִינּוּן וִיקוּמוּן וִיהַלְּכוּן בְּאַרְעָא וְיִכְתְּבוּן יָתַהּ לְפוּם אַחְסַנְתְּהוֹן וְיֵיתוּן לְוָתִי׃ וִיפַלְּגוּן יָתַהּ לְשַׁבְעָא חוּלָקִין דְּבֵית יְהוּדָה יְקוּמוּן עַל תְּחוּמֵהוֹן מִדָּרוֹמָא וּדְבֵית יוֹסֵף יְקוּמוּן עַל תְּחוּמֵיהוֹן מִצִּפּוּנָא׃ וְאַתּוּן תִּכְתְּבוּן יַת אַרְעָא לְשַׁבְעָא חוּלָקִין וְתַיְתוּן לְוָתִי הַלְכָא וְאִירְמֵי לְכוֹן עַדְבָא הַלְכָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא׃ אֲרֵי לֵית חוּלַק לְלֵיוָאֵי בֵּינֵיכוֹן אֵילָהֵן מַתְּנָן דִּיהַב לְהוֹן יְיָ אִינּוּן אַחְסַנְתְּהוֹן וְגָד וּרְאוּבֵן וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִּמְנַשֶּׁה קַבִּילוּ אַחְסַנְתְּהוֹן מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא מַדִּינְחָא דִּיהַב לְהוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַּיְיָ׃ וְקָמוּ גֻבְרַיָּא וַאֲזַלוּ וּפַקֵּיד יְהוֹשֻׁעַ יַת דַּאֲזַלוּ לְמִכְתַּב יַת אַרְעָא לְמֵימַר אִיזִילוּ וְהַלִּיכוּ בְּאַרְעָא וּכְתוּבוּ יָתַהּ וְתוּבוּ לְוָתִי וְהָכָא אַרְמֵי לְכוֹן עַדְבִין קֳדָם יְיָ בְּשִׁילֹה׃ וַאֲזַלוּ גֻבְרַיָּא וַעֲבָרוּ בְּאַרְעָא וּכְתָבוּהָא לְקִירְוַיָּא לְשַׁבְעָא חוּלָקִין עַל סִפְרָא וַאֲתוֹ לְוַת יְהוֹשֻׁעַ לְמַשְׁרִיתָא לְשִׁילֹה׃ וּרְמָא לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ עַדְבָא בְּשִׁלֹה קֳדָם יְיָ וּפַלֵּיג תַּמָּן יְהוֹשֻׁעַ יַת אַרְעָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כִּפְלוּגַתְהוֹן׃
וּסְלִיק עַדְבָא שִׁבְטָא דִּבְנֵי בִנְיָמִן לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּנְפַק תְּחוּם עַדְבֵיהוֹן בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף׃ וַהֲוָה לְהוֹן תְּחוּמָא לְרוּחַ צִפּוּנָא מִן יַרְדְּנָא וְסָלִיק תְּחוּמָא לְעִיבַר יְרִיחוֹ מִצִּיפּוּנָא וְסָלִיק בְּטוּרָא לְיַמָּה וַהֲווֹן מַפְקָנוֹהִי לְמַדְבַּר בֵּית אָוֶן׃

וַיַּשְׁכִּינוּ שָׁם אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְהָאָרֶץ נִכְבְּשָׁה לִפְנֵיהֶם׃ וַיִּוָּתְרוּ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא־חָלְקוּ אֶת־נַחֲלָתָם שִׁבְעָה שְׁבָטִים׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד־אָנָה אַתֶּם מִתְרַפִּים לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם׃ הָבוּ לָכֶם שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים לַשָּׁבֶט וְאֶשְׁלָחֵם וְיָקֻמוּ וְיִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וְיִכְתְּבוּ אוֹתָהּ לְפִי נַחֲלָתָם וְיָבֹאוּ אֵלָי׃ וְהִתְחַלְּקוּ אֹתָהּ לְשִׁבְעָה חֲלָקִים יְהוּדָה יַעֲמֹד עַל־גְּבוּלוֹ מִנֶּגֶב וּבֵית יוֹסֵף יַעַמְדוּ עַל־גְּבוּלָם מִצָּפוֹן׃ וְאַתֶּם תִּכְתְּבוּ אֶת־הָאָרֶץ שִׁבְעָה חֲלָקִים וַהֲבֵאתֶם אֵלַי הֵנָּה וְיָרִיתִי לָכֶם גּוֹרָל פֹּה לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ כִּי אֵין־חֵלֶק לַלְוִיִּם בְּקִרְבְּכֶם כִּי־כְהֻנַּת יְהוָה נַחֲלָתוֹ וְגָד וּרְאוּבֵן וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה לָקְחוּ נַחֲלָתָם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה׃ וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים וַיֵּלֵכוּ וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הַהֹלְכִים לִכְתֹּב אֶת־הָאָרֶץ לֵאמֹר לְכוּ וְהִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וְכִתְבוּ אוֹתָהּ וְשׁוּבוּ אֵלַי וּפֹה אַשְׁלִיךְ לָכֶם גּוֹרָל לִפְנֵי יְהוָה בְּשִׁלֹה׃ וַיֵּלְכוּ הָאֲנָשִׁים וַיַּעַבְרוּ בָאָרֶץ וַיִּכְתְּבוּהָ לֶעָרִים לְשִׁבְעָה חֲלָקִים עַל־סֵפֶר וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה שִׁלֹה׃ וַיַּשְׁלֵךְ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ גּוֹרָל בְּשִׁלֹה לִפְנֵי יְהוָה וַיְחַלֶּק־שָׁם יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָאָרֶץ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמַחְלְקֹתָם׃
וַיַּעַל גּוֹרַל מַטֵּה בְנֵי־בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיֵּצֵא גְּבוּל גּוֹרָלָם בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף׃ וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל לִפְאַת צָפוֹנָה מִן־הַיַּרְדֵּן וְעָלָה הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף יְרִיחוֹ מִצָּפוֹן וְעָלָה בָהָר יָמָּה וְהָיָה תֹּצְאֹתָיו מִדְבַּרָה בֵּית אָוֶן׃

קמתם על בית אבי· ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו· ואתם מוסיפים חרון על ישראל לחלל את השבת· וסי׳ בלשון ארמי קמון בטוריא וכתבן בשבתא: גורל ד׳ פתחין בליש׳ בקריא׳ וסי׳ ומגרל נחלתנו יגרע· נחלת׳ דשבט הלוי· ויעל גורל מטה בנימן· על גורל הצדיקים· ונמסר גם בסדר מסעי: והיה ז׳ כתיב והיה וקרינן והיו וסי׳ נמסר בסדר מסעי ולעיל בהאי סיפרא סימן ט״ו:

רלבג

ולזה צוה יהושע ש שישלחו שלשה אנשים לשבט ויתהלכו בארץ ויכתבו אותה לפי כ נחלתם ויבאו אליו כדי להשלים להם הארץ בכללה וזה לאות שאחר שנחלק׳ הארץ אשר כבשו יהושע ובני ישראל הוציאו אהל מועד מהגלגל ולזה אמרו ר״זל שכבר עמד שם י״ד שנה שבע ש שכבשו ושבע שחלקו והנה יספק מספק איך צוה להם לכתוב את הארץ שבע׳ חלקים והנה לא היו השבטים שוים והתורה צותה ל להרבות לרב נחלתו ו ולהמעיט למעט ואם אמרנו שהם היו ו יודעי׳ מספר כל שבט ושבט אשר להם תחלק הארץ ולפי היחס ההו׳ היו כותבי׳ החלקי׳ הנה לא יהיה רושם לירית הגורל אחר זה כי לא יתכן שיגיע לשבט ה ההוא כי אם החלק אשר כתבו לו לפי ה היחס והנכון בעיני שבעת החלקים היו שוים וירה הגורל אחר ואחר

זה יהושע לפני יי׳ בשילה ושם לקח כל אחד מהשבטים ההם חלקו לפי הראוי לו ואם מעט הוסיפו לו החלק הראוי לו ואם היה יותר רב מהראוי לו פחתו לו·

ועבר משם. לצד המערב לוזה: אל כתף לוזה נגבה היא ביתאל. שקראה יעקב ולא זו היא ביתאל שאצל העי שהרי אמרנו בגבול יוסף ויצא מביתאל לוזה משמע שהיו שתים ולוז לא בחלק בנימין היתה שהרי חוט המצר מלוז ולפנים הוא כמו שהוא אומר אל מכתף לוזה: מנגב. החוט הולך בדרומה של לוז נמצאת לוז מן החוט ולחוץ בנחלת בני יוסף וביתאל היתה בחלק בנימין כמו שכתוב למטה בענין: ותאר הגבול ונסב לפאת ים נגבה בעטרות אדר. כלה אורך הצפוני מן המזרח למערב ומשם נסב החוט לגבול המערב של בנימין לילך נגבה מן הצפון לדרום חוט המערבי מן ההר אשר על פני בית חורון נגבה מן ההר אשר בדרומה של בית חורון משם היה מתחיל מקצוע מערבית צפונית של בנימין ובא לו החוט מצפון לדרום: והיו תוצאותיו. מקצוע מערבי דרומית שלו אל קרית יערים של יהודה נמצא רוחב גבול בנימין נוטל כל רוחב הארץ שבין יהודה לאפרים גבול דרומי שלו עם גבול צפוני של יהודה ושם היתה ירושלים כמו שאמור למטה בענין לפיכך היו לשני השבטים חלק בה וגבול צפוני של בנימין ודרומי של אפרים נוגעין זה בזה ושם היתה שילה בחלק אפרים כמה שנאמר ויטש משכן שילה וגו׳ וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר ואף לבנימין היה בו חלק וכן שנינו במחיצת קדשים בשלשה מקומות שרתה להם שכינה לישראל בשילה ונוב ובית העולמים ובכולן לא שרתה אלא בחלקו של בנימין: זאת פאת ים. רוח מערבית מעטרות אדר עד קרית יערים ופאת נגבה ומיצר דרומי לבנימין והוא צפונו של יהודה וכל התחומין המנויין כאן כתנו בצפונו של יהודה וכל מקום שכתוב כאן וירד כתוב ביהודה ועלה לפי שכאן הוא מונה מן המערב למזרח ושם מנה מן המזרח למערב: ויצא הגבול ימה. אין ים אחר ולא ידעתי אי זה ים הוא: אל לשון ים המלח צפונה. בצפונו של לשון נמצא כל הלשון בחלקו של יהודה: אל קצה הירדן. מקום שהירדן נופל בים המלח והוא נמנה מקצוע מזרחית צפונית ליהודה וכאן הוא מונה מקצוע דרומית מזרחית לבנימין: והירדן יגבל אותו לפאת קדמה. הירדן הווה לו לבנימין מיצר מזרחי שהירדן הולך על פני רוחב כל גבולו למזרח: וצלע האלף והיבוסי היא ירושלם. כל אחת עיר לעצמה וכן גבעת קרית חמש ערים בפסוק זה:

רדק

וצלע האלף. הם שתי ערים וכן הוא אומר בארץ בנימין בצלע וכתיב וצלע אף וכן גבעת קרית הם שתי ערים: והיבוסי היא ירושלם. ובגורל בני יהודה אמר ג״כ כי היבוסי היא ירושלם בחלק יהודה והנה אומ׳ כי היא לבנימין כן הוא כי לכל אח׳ מהם היה לו חלק בה ואמרו רז״ל כי רצועה יוצאה מחלקו של יהודה לחלקו של בנימ׳ ובה מזבח בנוי והיה בנימין הצדיק מצטער עליה לבלעה שנ׳ חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכן ויש אומרים המזבח היה בחלקו של בנימין שנ׳ ובין כתפיו שכן וי״א כי בין שניהם היה המזבח והנה חלק יהודה היה עולה גי בן הנם כתף היבוסי והיה עולה אל ראש ההר אשר על פני גי בן הנם ימה אש׳ בקצה עמק רפאי׳ ומראש ההר אל מעין מי נפתוח ואמרו כי הו׳ עין עיטם הנזכ׳ בדברי רז״ל וחלק בנימין היה כנגדו חלק יהודה היה עולה אל ההר וחלק בנימין היה יורד אל קצה ההר אשר בגי בן הנם אשר בעמק רפאים והיה יורד אל כתף היבוסי היא ירושלם נמצא שבין שניהם היה הגבול הזה זה עולה וזה יורד: באר

מעין ד׳ פתחין וסי׳ נמסר לעיל כהאי סיפרא סימן ט״ו: אל קצה ו׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ובני ישראל אכלו את המן ארבעים. וירד הגבול אל קצה ההר. ועבר הגבול אל כתף בית חגלה. וירד הוא ופורה נערו. צא נא לקראת אחז אתה ושאר. והנה ה׳ השמיע אל קצה הארץ. ונמסר גם בסדר בשלח: ו׳ פסוקין אל על אל

וְעָבַר מִשָּׁם הַגְּבוּל לוּזָה אֶל־כֶּתֶף לוּזָה נֶגְבָּה הִיא בֵּית־אֵל וְיָרַד הַגְּבוּל עַטְרוֹת אַדָּר עַל־הָהָר אֲשֶׁר מִנֶּגֶב לְבֵית־חֹרוֹן תַּחְתּוֹן׃ וְתָאַר הַגְּבוּל וְנָסַב לִפְאַת־יָם נֶגְבָּה מִן־הָהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי בֵית־חֹרוֹן נֶגְבָּה וְהָיָה תֹצְאֹתָיו אֶל־קִרְיַת־בַּעַל הִיא קִרְיַת יְעָרִים עִיר בְּנֵי יְהוּדָה זֹאת פְּאַת־יָם׃ וּפְאַת־נֶגְבָּה מִקְצֵה קִרְיַת יְעָרִים וְיָצָא הַגְּבוּל יָמָּה וְיָצָא אֶל־מַעְיַן מֵי נֶפְתּוֹחַ׃ וְיָרַד הַגְּבוּל אֶל־קְצֵה הָהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי גֵּי בֶן־הִנֹּם אֲשֶׁר בְּעֵמֶק רְפָאִים צָפוֹנָה וְיָרַד גֵּי הִנֹּם אֶל־כֶּתֶף הַיְבוּסִי נֶגְבָּה וְיָרַד עֵין רֹגֵל׃ וְתָאַר מִצָּפוֹן וְיָצָא עֵין שֶׁמֶשׁ וְיָצָא אֶל־גְּלִילוֹת אֲשֶׁר־נֹכַח מַעֲלֵה אֲדֻמִּים וְיָרַד אֶבֶן בֹּהַן בֶּן־רְאוּבֵן׃ וְעָבַר אֶל־כֶּתֶף מוּל־הָעֲרָבָה צָפוֹנָה וְיָרַד הָעֲרָבָתָה׃ וְעָבַר הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף בֵּית־חָגְלָה צָפוֹנָה וְהָיָה תֹּצְאוֹתָיו הַגְּבוּל אֶל־לְשׁוֹן יָם־הַמֶּלַח צָפוֹנָה אֶל־קְצֵה הַיַּרְדֵּן נֶגְבָּה זֶה גְּבוּל נֶגֶב׃ וְהַיַּרְדֵּן יִגְבֹּל־אֹתוֹ לִפְאַת־קֵדְמָה זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי בִנְיָמִן לִגְבוּלֹתֶיהָ סָבִיב לְמִשְׁפְּחֹתָם׃

וְהָיוּ הֶעָרִים לְמַטֵּה בְּנֵי בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם יְרִיחוֹ וּבֵית־חָגְלָה וְעֵמֶק קְצִיץ׃ וּבֵית הָעֲרָבָה וּצְמָרַיִם וּבֵית־אֵל׃ וְהָעַוִּים וְהַפָּרָה וְעָפְרָה׃ וּכְפַר הָעַמֹּנִי וְהָעָפְנִי וָגָבַע עָרִים שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃ גִּבְעוֹן וְהָרָמָה וּבְאֵרוֹת׃ וְהַמִּצְפֶּה וְהַכְּפִירָה וְהַמֹּצָה׃ וְרֶקֶם וְיִרְפְּאֵל וְתַרְאֲלָה׃ וְצֵלַע הָאֶלֶף וְהַיְבוּסִי הִיא יְרוּשָׁלִַם גִּבְעַת קִרְיַת עָרִים אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי־בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם׃

ועבר מתמן תחומא ללוז דלעיבר דלוז דרומא היא ביתאל ונחית תחומא עטרות אדר על טורא דמדרום לבית חורון ארעאה: ותאר תחומא ומסתחר לרוח מערבא לדרומא מן טורא די על אפי בית חורון דרומא והוון מפקנוהי על קרית בעל היא קרית יערים קרתא דבני יהודה דא רוח מערבא: ורוח דרומא מסיפי קרית יערים ונפיק תחומא לימא ונפיק למבוע מי נפתוח: ונחית תחומא לסטר טורא די על אפי חילת בר הנם די במישר גיבריא ציפונא ונחית לחילת בר הנם לעיבר יבוס דרומא ונחית לעין קצרא: ותאר מצפון ונפיק לעין שמש ונפיק לגללא די לקביל מסקנא דארומים ונחית לאבן בוהן בר ראובן: ועבר לעיברא דלקביל מישרא ציפונא ונחית לערבתא: ועבר תחומא לעיבר בית חגלה לצפונא והוון מפקנוהי דתחומא לכיף ימא דמלחא ציפונא לסיפי ירדנא דרומא דין תחום דרומא: וירדנא תחומא ליה לרוח קידומא דא אחסנת בני בנימן לתחומהא סחור סחור לזרעיתהון:

והות קירויא לשיבטא דבני בנימן לזרעיתהון יריחו ובית חגלה ומישר קציץ: ובית מישרא וצמרים וביתאל: והעוים והפרה ועפרה: וכפר העמונה והעפני וגבע קירוין תרתא עסרי ופצחיהן: גבעון ורמתא ובארות: ומצפיא וכפירא והמוצה: ורקם וירפאל ותראלה: וצלע אלף ויבוסאי היא ירושלם גבעת קרית קירוין ארבע עסרי ופצחיהן דא אחסנת בני בנימן לזרעיתהון:

בקריאה וסימ׳ ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה. וירד הגבול אל קצה ההר. ויאמר האיש אל יואב. ויאמר אוריה אל דוד. פתח הצלע התיכונה אל כתף. וינוסו הנותרים אפקה. ויאמר אלי המים האלה. ונמסר גם בסדר נח: לוזה ד׳ וסימ׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא סימ׳ י״ן: על ההר ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות: מעין ד׳ פתחין וסי׳ נמסר לעיל כהאי סיפרא סימן ט״ו: גי בגי ט׳ חס׳ א׳ בקריאה וסימ׳ על גי הצבעים. הוא הכה את אדום בגי מלח דמלכים. וטמא את התפת. כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה. גי העברים קדמת הים. וחוסמת היא את העוברים קדמ׳ דפסו׳. כי יגיע גי הרים אל אצל. והוא העביר את בנו. לד ואונו גי החרשים. וכל יהושע דכוו׳ חסרים אל״ף: האלף ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר פקודי:

ויצא

ועתר ב׳ קמצין ובסיפרא וסי׳ לבנה ועתר ועשן · עין רמון ועתר ועשן: ועשן ה׳ שום קרתא וסי׳ לבנה ועתר ועשן · עין רמון ועתר · ולאשר בכור עשן · ותכן ועשן · ואת עשן ואת מגרשיה: על גבול ה׳ וסי׳ נמסר בסדר חוקה: ומשם ט׳ וסי׳ נמסר בסדר חקה: למשפחותם ח׳ מלאים בספר יהושע וסי׳ קדמ׳ ובתרא דראובן · ובתרא דמנשה · קדמ׳ דשמעון ובתרא דיששכר · קדמ׳ ובתרא דזבולן · למטה בני אשר למשפחותם · וכל

יט ויצא הגורל השני לשמעון
למטה בני־שמעון למשפחותם ויהי
נחלתם בתוך נחלת בני־יהודה:
ויהי להם בנחלתם באר־שבע ושבע
ומולדה: וחצר שועל ובלה ועצם
: ואלתולד ובתול וחרמה:
וצקלג ובית־המרכבת וחצר סוסה:
ובית לבאות ושרוחן ערים שלש־
עשרה וחצריהן: עין רמון ועתר
ועשן ערים ארבע וחצריהן:
וכל־החצרים אשר סביבות הערים
האלה עד־בעלת באר ראמת נגב
זאת נחלת מטה בני־שמעון ל
למשפחתם: מחבל בני יהודה
נחלת בני שמעון כי־היה חלק בני־
יהודה רב מהם ויִנחלו בני־שמעון
בתוך נחלתם:
ויעל הגורל השלישי לבני זבולן
למשפחתם ויהי גבול נחלתם עד־
שריד: ועלה גבולם ׀ לימה ומרעלה
ופגע בדבשת ופגע אל־הנחל אשר
על־פני יקנעם: ושב משריד קדמה
מזרח השמש על־גבול כסלת תבר
ויצא אל־הדברת ועלה יפיע:
ומשם עבר קדמה מזרחה גתה חפר
עתה קצין ויצא רמון המתאר הנעה:
ונסב אתו הגבול מצפון חנתן והיו
תצאתיו גי יפתח־אל: וקטת ונהלל
ושמרון וידאלה ובית לחם ערים
שתים־עשרה וחצריהן: זאת
נחלת בני־זבולן למשפחותם הערים
האלה וחצריהן:
ליששכר יצא הגורל הרביעי לבני
יששכר למשפחותם: ויהי גבולם
יזרעאלה והכסלות ושונם: וחפרים
ושיאון ואנחרת: והרבית וקשיון
ואבץ: ורמת ועין־גנים ועין חדה
ובית פצץ: ופגע הגבול בתבור
ושחצומה ובית שמש והיו תצאות
גבולם הירדן ערים שש־עשרה
וחצריהן: זאת נחלת מטה בני־
יששכר למשפחתם הערים
וחצריהן:
ויצא הגורל החמישי למטה בני־
אשר למשפחותם: ויהי גבולם
חלקת וחלי ובטן ואכשף:

ונפק עדבא תנינא לשמעון
לשבטא דבני שמעון לזרעיתהון
והוה אחסנתהון בגו אחסנת בני
יהודה: והוה להון באחסנתהון
באר שבע ושבע ומולדה:
וחצר שועל ובלה ועצם:
ואלתולד ובתול וחרמה:
וצקלג ובית המרכבות וחצר סוסה
: ובית לבאות ושרוחן קירוין
תלת עסרי ופצחיהן: עין רמון
ועתר ועשן קירוין ארבע ופ
ופצחיהן: וכל פצחיא
די בסחרנות קירויא האילין עד
בעלת באר רמת דרומא דא
אחסנת שבטא דבני שמעון ל
לזרעיתהון: מעדב בני יהודה
אחסנת בני שמעון ארי הוה חולק
בני יהודה סגי מנהון ואחסינו בני
שמעון בגו אחסנתהון:
וסליק עדבא תליתאה
לבני זבולן לזרעיתהון והוה
תחום אחסנתהון עד שריד:
וסליק תחומהון לימא ומרעלא
ומערע בדבשת ומערע בנחלא
די על אפי יקנעם: ותב משריד
לקידומא מדנח שמשא על תחום
כסלות תבור ונפיק לדברת ו
וסליק ליפיע: ומתמן עבר
לקידומא מדינחא גתה חפר לעתה
קצין ונפיק לרימון דמתואר
ומתמן מסתחר לניעה:
ומסתחר ליה תחומא מציפונא
לחנתון והוון מפקנוהי לחילת
יפתח אל: וקטת ונהלל ושמרון
וידאלה ובית לחם קירוין תרתא
עסרי ופצחיהן: דא אחסנת
בני זבולן לזרעיתהון קירויא
האילין ופצחיהן:
ליששכר נפק עדבא רביעאה
לבני יששכר לזרעיתהון:
והוה תחומהון יזרעאל וכסלות
ושונם: וחפרים ושיאון
ואנחרת: והרבית וקשיון ואבץ:
ורמת ועין גנים ועין חדה ובית
פצץ: ומערע תחומא בתבור
ושחצימה ובית שמש והוון
מפקנוהי דתחומהון לירדנא
קירוין שית עסרה ופצחיהן:
דא אחסנת שבטא דבני יששכר
לזרעיתהון קירויא ופצחיהן:
ונפק עדבא
חמישאה לשבטא דבני אשר
לזרעיתהון: והוה תחומהון
חלקת וחלי ובטן ואכשף:

רדק

באר שבע ושבע · עיר אחת: רב
מהם · היה חלקם יותר ממה
שראוי להם כי כבשו הרבה מ
מהארץ ובני שמעון עלו עמם
להלחם כמו שכתוב בספר ש
שפטים ויאמר יהודה לשמעון
אחיו וגו׳: גתה חפר · הוא גת
החפר אשר משם היה יונה בן
אמתי הנביא כמו שנאמר עליו
אשר מגת החפר: המתואר ·
כתרגומו דמסתחר: ובית לחם ·
אינו בית לחם אשר ליהודה כי
תמצא ערים נקראים בשם אחד
בשני מקומות כמו שכתבנו וכן
וכן שאמרו בית לחם אשר ליהוד׳
מבית לחם יהודה נראה כי אחר
היה: עיר

רשי

ויצא הגורל השני
שני לבנימן שגורל ב
בנימן היה ראשון ל
לשבעת השבטי׳ שאמר
יהוש׳ לשלוחיו ויתחלקו
אותה לשבעה חלקים
שכבר נטלו יהוד׳ ויוסף
כמו שנאמר שם יהוד׳
יעמד על גבולו מנגב
וגו׳ מכאן ואילך מוכח
והולך שבעה גורלות:
רב מהם · מן הראוי
להם: כסלות תבור ·
אומר אני שהוא לשון
כסלים פלנק״ש בלע״ז
לא בגובהו ולא ב
בשיפוליו אלא בשיפועו
וסמוך לאמצעו קרוב
לצד אחורי׳ ומלצדכין
כדרך שהכסלים ש
עומדים בבהמ׳ ובמקו׳
שהוא אומר אזנו׳ תבור
סמוך לראשו הוא
במקום האזני׳: קדמה
מזרחה גתה חפר ·
ממזרח לגת החפ׳ שם
עירו של יונה בן אמיתי
עתה קצין · שם העיר
עתקצין: המתואר
הנעה · המוסב אל
נעה כלומר משם תאר
הגבול לנעה וכן תירג׳
יונתן ונפיק לרמון ו
ומתמן מסתחר לנעה:
עיר

מס רה
כתובים דכוו׳ מ״ל: ועין ח׳
בקריא׳ וסי׳ זנוח ועין גנים תפוח ·
ותבשן וע״ר תמלח ועין גדי ·
ועין גנים ותבשן וקדש ואדרעי ·
ועין חדה · וקדש ואדרעי ועין
חצור · ועין ימינו כהה · ועין
נואף שמרה נשף · ועין אלהים
הות על שבי יהודיא · ה׳ קדמאי
שום קרתא: חדה ה׳ בקריאה
וסי׳ ועין גנים ועין חדה · וישם פי
כחרב חדה · קח לך חרב חדה ·
ולשונם חרב חדה · חדה כחרב
פיות קדמאה שום קרתא:

מבצר צר. קירות כריכן קירוי תוקפא׳ צר׳ לשון צור: מחבל אכזיבה. מעדב אכזיבה מגורל כזיב וערי מבצר היו לנפתלי הצרים צר: צרעה ואשתאול. משל יהודה היו ונפל גורל לבני דן סמוך להם: ויצא גבול בני דן מהם. כאן כשלו קצת ועוד נפל להם גורל במקום אחר רחוק מגבולם ושאר שבטים מפסיקין בינתים: וילחמו עם לשם. לאחר זמן בימי עתניאל בן קנז ובימי פסל מיכה כמה שנא׳ בספר שפטים: לשם. היא ליש האמורה ב בספר שפטים: אשר

וירשו ז׳ חס׳ יוד בליש׳ וסי׳ וירש זרעך את. וירשוה וישבו בה. וילחמו עם לשם. ואלה מלכי הארץ. ויבאו וירשו אתה ולא דירמיה׳ וירשו את שברון. וירשו את ערי הנגב: כשם ד׳ בקריא׳ וסי׳ כשם בנו חנוך.

ואלמלך ועמעד ומשאל ופגע
בכרמל הימה ובשיחור לבנת:
ושב מזרח השמש בית דגן ופגע
בזבולן ובגי יפתח־אל צפונה בית
העמק ונעיאל ויצא אל־כבול
משמאל: ועברן ורחב וחמון וקנה
עד צידון רבה: ושב הגבול הרמה
ועד־עיר מבצר־צר ושב הגבול חסה
ויהיו תצאתיו הימה מחבל אכזיבה
ועמה ואפק ורחב ערים עשרים
ושתים וחצריהן: זאת נחלת מטה
בני־אשר למשפחתם הערים האלה
וחצריהן: לבני נפתלי
יצא הגורל הששי לבני נפתלי
למשפחתם: ויהי גבולם מחלף
מאלון בצעננים ואדמי הנקב ויבנאל
עד־לקום ויהי תצאתיו הירדן:
ושב הגבול ימה אזנות תבור ויצא
משם חקקה ופגע בזבולן מנגב
ובאשר פגע מים וביהודה הירדן
מזרח השמש: וערי מבצר הצדים
צר וחמת רקת וכנרת: ואדמה
והרמה וחצור: וקדש ואדרעי ועין
חצור: ויראון ומגדל־אל חרם
ובית־ענת ובית שמש ערים תשע־
עשרה וחצריהן: זאת נחלת מטה
בני־נפתלי למשפחתם הערים
וחצריהן: למטה בני־
דן למשפחתם יצא הגורל השביעי:
ויהי גבול נחלתם צרעה ואשתאול
ועיר שמש: ושעלבין ואילון
ויתלה: ואילון ותמנתה ועקרון:
ואלתקה וגבתון ובעלת: ויהד
ובני־ברק וגת־רמון: ומי הירקון
והרקון עם־הגבול מול יפו: ויצא
גבול בני־דן מהם ויעלו בני־דן
וילחמו עם־לשם וילכדו אותה ויכו
אותה לפי־חרב וירשו אותה וישבו
בה ויקראו ללשם דן כשם דן
אביהם: זאת נחלת מטה
בני־דן למשפחתם הערים
האלה וחצריהן:

ואלמלך ועמעד ומשאל ומערע
בכרמלא לימא ובשיחור לבנת:
ותאיב ממדנח שמשא בית דגון
ומערע בזבולן ובחילת יפתח אל
לציפונא בית מישרא ונעיאל
ונפיק לכבול מסמלא: ועברון
ורחוב וחמון וקנה עד צידון רבה:
ותב תחומא לרמתא ועד קירוין
כריכן קרוי תוקפא ותב תחומא
לחוסה ויהון מפקנוהי לימא
מעדב אכזיב: ועומה ואפק
ורחוב קירוין תרתין ועשרין ופ
ופצחיהן: דא אחסנת שבטא
דבני אשר לזרעיתהון קירויא
האילין ופצחיהן:
לבני נפתלי נפק עדבא שתיתאה
לבני נפתלי לזרעיתהון: והוה
תחומיהון מחלף מאלון בצעננים
ואדמי הנקב ויבנאל עד לקום ו
והוון מפקנוהי לירדנא: ותאיב
תחומא לימא לאזנות תבור ונפק
מתמן לחקקה ומערע בזבולן
מדרומא ובאשר יערע ממערבא
וביהודה ירדנא מדנח שמשא:
וקירוין כריכן הצדים צר וחמת
רקת וכנרת: ואדמה והרמה
וחצור: וקדש ואדרעי ועין
חצור: ויראון ומגדל אל חרם
ובית ענת ובית שמש קירוין תשע
עשרה ופצחיהן: דא אחסנת
שבטא דבני נפתלי לזרעיתהון
קירויא ופצחיהן:
לשיבטא דבני דן לזרעיתהון
נפקא עדבא שביעאה: והוה
תחום אחסנתהון צרעה ואשתאול
וקרית שמשא: ושעלבין ואילון
ויתלה: ואילון ותמנתה ועקרון:
ואלתקה וגבתון ובעלת: ויהוד
ובני ברק וגת רמון: ומי הירקון
ורקון עם תחומא דילקביל יפו:
ונפק תחום בני דן מנהון וסליקו
בני דן ואגיחו קרבא עם לשם
וכבשו יתה ומחו יתה לפתגם
דחרב ויריתו יתה ויתיבו בה וקרו
ללשם דן כשום דן אבוהון: דא
אחסנת שבט דבני דן לזרעיתהון
קירויא האילין ופצחיהן:

כשם דן אביהם דיהושע׳ וחברו דשפטים׳ כשם הגדולים אשר בארץ. ונמסר גם בסדר בראשית: ויכלו ג׳ וסי׳ ויכלו מחלק את הארץ. לנחל את הארץ. ויכלו בכל אנשים:

עיר מבצר צר. מבצר שהיה בצור גבוה: אזנות תבור. ולמעלה בחלק זבלון אומר כסלות תבור ושני שמות היו לו לענין ידוע אצלם: וגבתון ובעלת. אינו בעלה הנזכר למעלה בנחלת בני יהודה כי אותו שמו בעלה בה״א וזה בעלת בת״ו ורז״ל אמרו כי שניהם אחד והקשו הפסוקים ותרצו בתים של יהודה ושדות של דן: ויצא גבול בני דן מהם. פחות מהם שלא הספיקה להם הארץ הנכבשת לחלקם והוצרכו ללכת אל לשם הוא ליש הנזכר בספר שפטים ו ולכבוש אותה ומגורלם היתה לשם אלא שלא היתה נכבשת עם שאר השבטים והם כבשוה ל לאחר זמן בימי פסל מיכה ויש לפרש כי לשם לא היתה מהארץ הנחלקת לשבעה חלקים ובני דן כל הגורל שנפל להם היה להם אלא שהם היו רבים ולא היה ח חלקם מספיק לבתי אבות שהיו בשבטים ויצאו לארץ רחוקה חוץ מחלקי השבטים ורגלו אותה ו והיתה הארץ טובה והלכו להם שם ולכדוה והיא היתה סוף תחום ארץ ישראל שהיה להם בימים ההם כמו שאמר מדן ועד באר שבע ובדברי רז״ל אמר רבי יצחק לשם זו פמיים ותניא ירדן יוצא ממערת פמיים ואמרו אמר רבי יוחנן למה נקרא שמה ירדן ש שיורד מדן: ורא״ש

חקקה פליג׳ על הקוף אם דגש או רפי

ואדמה לאחר שוס יתירה

ותמנתה ל׳ בס״ז וכל קר׳ דכו׳ בק״א תמות

שאל ג׳ קמצין בקריא וסי׳ את העיר אשר שאל · ויהי משקל נזמי הזהב · ויקרא יעבץ : ערי המקלט ד׳ דסמיכי וסי׳ נמסר בסדר מסעי : רוצח ד׳ מלאים בקריא וסי׳ לנוס שמה רוצח דאז יבדיל משה · לנוס שמה רוצח מכה נפש בשגגה דיהושע · אז ישוב הרוצח · לאור יקום רוצח יקטול עני ואביון · ונמסר גם בסדר ואתחנן : עמדו ד׳ בקריאה וסי׳ והיו לכם הערים למקלט · וישב בעיר ההיא עד עמדו לפני · אלה היו ערי

ויכלו לנחל את הארץ לגבלתיה ויתנו בני ישראל נחלה ליהושע בן נון בתוכם : על פי יהוה נתנו לו את העיר אשר שאל את תמנת סרח בהר אפרים ויבנה את העיר וישב בה : פ

אלה הנחלת אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות למטות בני ישראל בגורל בשלה לפני יהוה פתח אהל מועד ויכלו מחלק את הארץ :

וידבר יהוה אל יהושע לאמר : דבר אל בני ישראל לאמר תנו לכם את ערי המקלט אשר דברתי אליכם ביד משה : לנוס שמה רוצח מכה נפש בשגגה בבלי דעת והיו לכם למקלט מגאל הדם : ונס אל אחת מהערים האלה ועמד פתח שער העיר ודבר באזני זקני העיר ההיא את דבריו ואספו אתו העירה אליהם ונתנו לו מקום וישב עמם : וכי ירדף גאל הדם אחריו ולא יסגרו את הרצח בידו כי בבלי דעת הכה את רעהו ולא שנא הוא לו מתמול שלשום : וישב בעיר ההיא עד עמדו לפני העדה למשפט עד מות הכהן הגדול אשר יהיה בימים ההם אז ישוב הרוצח ובא אל עירו ואל ביתו אל העיר אשר נס משם : ויקדשו את קדש בגליל בהר נפתלי ואת שכם בהר אפרים ואת קרית ארבע היא חברון בהר יהודה : ומעבר לירדן יריחו מזרחה נתנו את בצר במדבר במישר ממטה ראובן ואת ראמות בגלעד ממטה גד ואת גלון בבשן ממטה מנשה : אלה היו ערי המועדה לכל בני ישראל ולגר הגר בתוכם לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה ולא ימות ביד גאל הדם עד עמדו לפני העדה :

ושיציאו לאחסנא ית ארעא ל
לתחומהא ויהבו בני ישראל א
אחסנא ליהושע בר נון ביניהון :
על מימרא דיי יהבו ליה ית קרתא די שאל ית תמנת סרח בטורא דאפרים ובנא ית קרתא ויתיב בה : אילין אחסנתא די אחסין אלעזר כהנא ויהושע בר נון ורישי אבהתא לשבטיא דבני ישראל בעדבא בשלה קדם יי בתרע משכן זמנא ושיציאו מ
מלפלגא ית ארעא :
ומליל יי עם יהושע למימר : מליל עם בני ישראל למימר הבו לכון ית קירוי שיזבותא דמלילית עמכון בידא דמשה : למערוק לתמן קטולא דיקטול נפשא בשלו בלא מדעיה ויהוין לכון לשיזבא מגאיל דמא : ויערוק לחדא מקירויא האילין ויקום במעלנא דתרע קרתא וימליל
קדם סבי קרתא ההיא ית פ
פיתגמוהי ויכנשון יתיה לקרתא לותהון ויתנון ליה אתר ויתיב עמהון : וארי ירדוף גאיל דמא בתרוהי ולא ימסרון ית קטולא בידיה ארי בלא מדעיה קטל ית חבריה ולא שני הוא ליה מאיתמלי ומדקמוהי : ויתיב בקרתא ההיא עד דיקום קדם כנישתא לדינא עד דימות כהנא רבא די יהי ביומיא האינון בכן
יתיב קטולא ויעול לקרתיה ז
ולביתיה לקרתא די ערק מתמן :
וזמינו ית קדש בגלילא בטורא דבית נפתלי וית שכם בטור דבית אפרים וית קרית ארבע היא חברון בטורא דבית יהודה : ומעברא לירדנא דיריחו מדינחא יהבו ית בצר במדברא במישרא
משבטא דראובן וית רמות ב
בגלעד משבטא דגד וית גולן ב
במתנן משבטא דמנשה :
אילין הואה קירויא דמזמנן
לכל בני ישראל ולגיורא ד
די יתגיירון ביניהון למערק לתמן
כל דקטול נפשא בשלו ולא ו
ימות בידא דגאיל דמא עד ד
דיקום קדם כנישתא :

רדק

וראשי האבות למטות · כמו אבות המטות כלומר ראשי בתי אבות לכל שבט ושבט ורז״ל ס
סמכו בזה הפסוק להפקר בית דין הפקר ואמרו וכי מה ענין ראשית אצל אבות אלא לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו אף ראשית מנחילין את העם כל מה שירצו : תנו לכם את ערי · אחר שאמר ויכלו מחלק את הארץ צוה על ערי המקלט שלא נכתבו בה על ידי משה גם כן אלא אחר י
ירושה וישיבה שנאמר כי יכרית יי׳ אלהיך וגו׳ : ונתנו לו מקום · פירשו רז״ל שלא יהא שוכר בית כל ימי שבתו שם שנאמר ונתנו לו מקום : עד עמדו לפני העדה למשפט עד מות הכהן הגדול · הרוצח היה נס אל אחת הערים ובית דין שולחין אחריו ומביאין אותו ועומד למשפט אם נתחייב מיתה הורגין אותו אם נתחייב גלות משיבין אותו שם שנאמר וישב שם עד מות הכהן הגדול והמקרא קצר · וטעם עד מות הכהן הגדול פירשוהו רז״ל רבי מאיר אומר רוצח מקצר ימיו של אדם וכהן גדול מאריך ואינו דין שיהא המקצ׳ לפני המאריך ר׳ אומ׳ הרוצח מטמא את הארץ ומסלק את השכינה וכהן גדול מטהר וגרם לשכינה שתשרה על אדם בארץ אינו דין שיהיה זה אצל זה : ערי המועדה · שהיו נועדים שם כל מכה נפש בשגגה והוא שם בשקל מוסרה מן מוסרות הבלעות : לבני

רשי

אשר נחלו · הנחילו : עד עמדו למשפט · אם יפטר מגלות יפטר ואם יתחייב גלות יחזו׳ לעיר מקלטו וישב שם עד מות הכהן הגדול : ומעבר לירדן יריחו מזרחה · נתנו בימי משה שנאמר את בצר במדבר וגו׳ : המועדה · ההזמנה היעודו לכך : לבני

רלבג

ואחר זה זכר שכבר נתנו ליהושע בן נון העיר אשר שאל והיה זה עפ יי׳ להעיד שלא היה משוא פנים ב
ב בענין ירושת הארץ · ואחר

המועדה לכל בני ישר׳ ולגר הגר · ויעמד המלך על עמדו · ונמסר גם בסדר מסעי : ויקדשו ג׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסי׳ ואיש כי יקדש ביתו קדש · ויקדשו את קדש בגליל בהר אפרים · והקדשם ליום הרגה · וכל מקדשים דכות׳ חס׳ : ואת ראמות ג׳ וסי׳ את בצר במדב׳ · ומעבר לירדן יריחו מזרח׳ דיהושע · ואת ראמות ואת :

אל פי ה׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא בסימ׳ י״ו ׃ למשפחת ג׳ חס בנביאים וסי׳ ויצא הגרל למשפחת הקהתי ויהי לבני אהרן׃ לבני קהת הנותרים׳ ולבני גרשון׳ וכל אוריתא דכוו׳ חס׳ במ״א מ״ל וס׳ ואחר נפצו משפחות הכנעני׃ בגרל ד׳ דגשים וסי׳ וממטה בנימין בגרל׃ ולבני קהת הנוהרים׃ ולבני גרשון ממשפחת׃ ויתנו בני ישראל ללוים׃ וכלהון חסרים ו״ו׃ צווי ביד משה׳ דסמיכי בקריאה וסימניהון נמסר בסוף

כא וַיִּגְּשׁוּ רָאשֵׁי אֲבוֹת
הַלְוִיִּם אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן וְאֶל־רָאשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטּוֹת
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְדַבְּרוּ אֲלֵיהֶם
בְּשִׁלֹה בְּאֶרֶץ כְּנַעַן לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה ה׳ כלים
בְּיַד־מֹשֶׁה לָתֶת־לָנוּ עָרִים לָשָׁבֶת
וּמִגְרְשֵׁיהֶן לִבְהֶמְתֵּנוּ׃ וַיִּתְּנוּ בְנֵי־ כו״ל ב״כ כנ״א
יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם מִנַּחֲלָתָם אֶל־פִּי יְהוָה ה׳ רכתי׳
אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן׃
וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל לְמִשְׁפְּחֹת ג׳ חס׳ כנכ׳
הַקְּהָתִי וַיְהִי לִבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן מִן־
הַלְוִיִּם מִמַּטֵּה יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה
הַשִּׁמְעֹנִי וּמִמַּטֵּה בִנְיָמִן בַּגּוֹרָל עָרִים ו׳ רגשי׳
שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃
וְלִבְנֵי קְהָת הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפְּחֹת ג׳ בטע׳ כענין
מַטֵּה־אֶפְרַיִם וּמִמַּטֵּה־דָן וּמֵחֲצִי מַטֵּה
מְנַשֶּׁה בַּגּוֹרָל עָרִים עָשֶׂר׃ ו׳ רגש׳
וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפְּחוֹת מַטֵּה־ נ׳ חס׳ כנכ׳
יִשָּׂשכָר וּמִמַּטֵּה־אָשֵׁר וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי
וּמֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה בַבָּשָׁן בַּגּוֹרָל ו׳ רגשי׳
עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃
לִבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם מִמַּטֵּה רְאוּבֵן ג׳ בטע׳ כענין
וּמִמַּטֵּה־גָד וּמִמַּטֵּה זְבוּלֻן עָרִים
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃
וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם אֶת־הֶעָרִים
הָאֵלֶּה וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן כַּאֲשֶׁר צִוָּה צווי ביד משה ו׳ רכתי׳
יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה בַּגּוֹרָל׃
וַיִּתְּנוּ מִמַּטֵּה בְּנֵי יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה בְּנֵי
שִׁמְעוֹן אֵת הֶעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־יִקְרָא
אֶתְהֶן בְּשֵׁם׃ וַיְהִי לִבְנֵי אַהֲרֹן ה״ה יקרא אתהם
מִמִּשְׁפְּחוֹת הַקְּהָתִי מִבְּנֵי לֵוִי כִּי לָהֶם
הָיָה הַגּוֹרָל רִאשֹׁנָה׃ וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת ראשנה ק׳ ל׳ ומ״ל
־קִרְיַת אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנוֹק הִיא חֶבְרוֹן
בְּהַר יְהוּדָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ סְבִיבֹתֶיהָ׃
וְאֶת־שְׂדֵה הָעִיר וְאֶת־חֲצֵרֶיהָ נָתְנוּ
לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה בַּאֲחֻזָּתוֹ׃
וְלִבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן נָתְנוּ אֶת־עִיר ג׳
מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־חֶבְרוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־לִבְנָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ וְאֶת־יַתִּר ב׳ מ״ל׃ ב׳ חס׳
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־אֶשְׁתְּמֹעַ וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ׃ וְאֶת־חֹלֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־דְּבִר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ וְאֶת־עַיִן
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־יֻטָּה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
אֶת־בֵּית שֶׁמֶשׁ וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים
תֵּשַׁע מֵאֵת שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים הָאֵלֶּה׃
וּמִמַּטֵּה בִנְיָמִן אֶת־ י״ג מ״ל
גִּבְעוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־גֶּבַע וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ׃ אֶת־עֲנָתוֹת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ

וְקָרִיבוּ רֵישֵׁי אֲבָהַת לֵיוָאֵי לְוַת אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וּלְוַת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וּלְוַת רֵישֵׁי אֲבָהַת שִׁבְטַיָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּמַלִּילוּ עִמְּהוֹן בְּשִׁילוֹ בְּאַרְעָא דִכְנַעַן לְמֵימַר יְיָ פַּקִּיד בְּיַד מֹשֶׁה לְמִתַּן לָנָא קִרְוִין לְמִיתַּב וְרָוְחֵיהֶן לִבְעִירָנָא׃ וִיהָבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְלֵיוָאֵי מֵאַחְסַנְתְּהוֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ יָת קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיָת רָוְחֵיהֶן׃
וּנְפַק עַדְבָא לְזַרְעִית קְהָת וַהֲוָה לִבְנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנָא מִן לֵיוָאֵי מִשִּׁבְטָא דִיהוּדָה וּמִשִּׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן וּמִשִּׁבְטָא דְבִנְיָמִן בְּעַדְבָא קִרְוַיָּא תְּלָת עַשְׂרֵי׃
וְלִבְנֵי קְהָת דְאִשְׁתְּאָרוּ מִזַּרְעִית שִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם וּמִשִּׁבְטָא דְדָן וּמִפַּלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה בְּעַדְבָא קִרְוִין עֲשַׂר׃
וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִזַּרְעִית שִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר וּמִשִּׁבְטָא דְאָשֵׁר וּמִשִּׁבְטָא דְנַפְתָּלִי וּמִפַּלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה בְּמַתְנַן בְּעַדְבָא קִרְוִין תְּלָת עַשְׂרֵי׃
לִבְנֵי מְרָרִי לְזַרְעִיתְהוֹן מִשִּׁבְטָא דִרְאוּבֵן וּמִשִּׁבְטָא דְגָד וּמִשִּׁבְטָא דִזְבוּלֻן קִרְוִין תַּרְתָּא עַשְׂרֵי׃
וִיהָבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְלֵיוָאֵי יָת קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיָת רָוְחֵיהֶן כְּמָא דְפַקִּיד יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה בְּעַדְבָא׃
וִיהָבוּ מִשִּׁבְטָא דִבְנֵי יְהוּדָה וּמִשִּׁבְטָא דִבְנֵי שִׁמְעוֹן יָת קִרְוַיָּא הָאִלֵּין דְאִיתְפָּרְשָׁא בִשְׁמָהָן׃ וַהֲוָת לִבְנֵי אַהֲרֹן מִזַּרְעִית קְהָת מִבְּנֵי לֵוָאֵי אֲרֵי לְהוֹן הֲוָה עַדְבָא בְקַדְמֵיתָא׃
וִיהָבוּ לְהוֹן יָת קִרְיַת אַרְבַּע אֲבוּהוֹן דְגִבָּרַיָּא הִיא חֶבְרוֹן בְּטוּר דִיהוּדָה וְיָת רָוְחָהָא סַחֲרָנָהָא׃ וְיָת חֲקַל קַרְתָּא וְיָת רָוְחָהָא יְהָבוּ לְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה בְּאַחְסַנְתֵּיהּ׃
וְלִבְנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנָא יְהָבוּ יָת קִרְיַת שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יָת חֶבְרוֹן וְיָת רָוְחָהָא וְיָת לִבְנָה וְיָת רָוְחָהָא׃ וְיָת יַתִּיר וְיָת רָוְחָהָא וְיָת אֶשְׁתְּמֹעַ וְיָת רָוְחָהָא׃ וְיָת חוֹלוֹן וְיָת רָוְחָהָא וְיָת דְבִיר וְיָת רָוְחָהָא׃ וְיָת עַיִן וְיָת רָוְחָהָא וְיָת יֻטָּה וְיָת רָוְחָהָא יָת בֵּית שֶׁמֶשׁ וְיָת רָוְחָהָא קִרְוִין תְּשַׁע מִן תְּרֵין שִׁבְטַיָּא ה הָאִלֵּין׃
וּמִשִּׁבְטָא דְבִנְיָמִן יָת גִּבְעוֹן וְיָת רָוְחָהָא יָת גֶּבַע וְיָת רָוְחָהָא׃ יָת עֲנָתוֹת וְיָת רָוְחָהָא

רדק

לבני מררי׃ בזה הפסוק אומר כי שתים עשרה ערים היו לבני מררי ממטה ראובן וממטה גד וממטה זבולן ולמטה בספור הערים לא כתב אלא שמנה ערים ממטה זבולן ארבע וממטה גד ד׳ וממטה ראובן לא כתב ויש ספרי׳ מוגה בהם וממטה ראובן את בצר ואת מגרשיה את יהצה ואת מגרשיה את קדמות ואת מגרשיה ואת מיפעת ואת מגרשיה ערים ארבע ולא ראיתי שני פסוקים אלו בשום ספר ישן מדוייק אלא מוגה במקצתם וראיתי כי כתב רבינו האיי ז״ל בזאת השאלה והשיב אף על פי דהכ׳ לא חשיב להו בדברי הימי׳ חשיב להו כראה מתשובתו כי אינן כתובים בספריהם׃ אשר יקר׳ אתהם׃ מתחלה ספר מנין הערים ואח״כ ספר שמם ותכייכ׳ כמו שהיו קוראים אותם באותו הזמן ופי׳ אשר יקרא אשר יקרא הקורא כמו ויגד ליעקב והדומי׳ לו׃ כי להם היה הגורל ראשונ׳׃ כתב באלף וביו״ד האלף שרש והיו״ד למשך וכן הראשון הרס תולד באלף וביו״ד׃ אבי הענק׃ שם כלל לענקים ופי׳ אבי גדול הענקים כמו שאמר עליו האדם הגדול בענקים ואבי שם גדולה כמו אבי קרית יערים אבי דבר גדול דבר שך הנביא והדומים להם׃ ואת

סדר צו׃ אתהן יש בקצת ספרים נמסר אתהם ה׳ וטעות כי הוא אתהם בשמות דדה וכן בכל ס ספרי המסר׳ המדוייקים׃ בנימן י״ז מלאים בקריא׳ וסי׳ ואביו קרא לו בנימין׃ ואת בנימין אחי יוסף׃ ואל שדי יתן לכם רחמים׃ וירא יוסף אתם את בנימין׃ וישא עיניו וירא את בנימין אחיו׃ והנה עיניכם ראות ועיני׃ בנימין זאב יטרף׃ וממטה בנימין דיהושע׃ אחריך בנימין בעממיך׃ ויעברו בני עמון את הירדן׃ ויהי איש מבן ימין כתיב׃ ויבחר לו שאול׃ וידבר גם אבנר קדמאה דפסו׳׃ אמר אל רחבעם דמלכים׃ ויבא אלי׳ חנמאל בן דודי׃ תקעו שופר בגבעה׃ ומן הלוים מחלקות׃ ונמסר גם בסדר וישלח׃ סימן מן ויתנו בני ישראל ללוים מ מנחלתם עד ויתן י״י לישראל בין ר״פ בין מצע׳ פסו׳ ואת פלוני ב״מ כ״ח את פלו׳ וסי׳ את קריה ארבע׳ את חברון׃ את בית שמש׃ את גבעון׃ גבע׃ ענתות׃ שכם׃ אל הקא׳ גבתון׃ אילון׃ גת רמון קדמא׃ תענך׃ גלון׃ קשיון׃ דברת׃ ירמות׃ עין גנים׃ משאל׃ עברון׃ חלקת׃ קדש׃ יקנעם׃ קרתה׃ דמנה׃ נהלל׃ רמות בגלעד׃ חשבון׃ יעזר׃

רשי

ולבני קהת הנותרים׃ הם משה ובני קהת וחברון ועוזיאל מ ממשפחת מטה בני אפרי׳ מנחלת שבט בני אפרים נפלו להם אלה הערים שבכל שבט ושבט נטלו כמה שכ׳ מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו איש כפי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו ללוים׃ ואת

רלבג

ואחר זכר שכבר נתנו ערי מקלט מעבר ל לירדן כמו שבאה ה המצוה בזה בתורה ולא כצטרכנו לפר׳ בזה המקו׳ דבר זו המצוה לפי שכבר פירשנו זה בבאורינו לדברי התורה ונתנו גם כן ללוים ערי׳ לשבת ומגרשיהם לבהמתם כמו שנזכר בתורה וזה גם כן היה על פי השם יתב׳ ובזה נטלם ללוים מה שאמ׳ אחלקם ביעקב וגו׳ כי היו מפוזרים ב בכל השבטי׳׃ ואחר

מגרשה מ״ל כן חס׳ יו״ד ובמ״א יתן ומדוייק כו״ל חס׳ ו׳ בח״כ חברון לבנה

כל ט״רפ בספרא וסי׳ כל מקום אשר תדרך כף רגלכם · כל איש אשר ימרה את פיך · כל יושבי ההר מן הלבנון · כל ממלכת עוג · כל ערי בני אהרן הכהנים · כל ערים עשר ומגרשיהם · כל ערי הגרשני · כל ערי הלוים בתוך · כל הערים לבני מררי · ונמסר גם לעיל בריש סיפרא בסוף סימן א׳ ׃

רדק

ואת עלמון · הוא עלמת הנזכר בספר דברי הימי׳ והוא בחורים הנזכר בספר שמואל והכל לשון אחד ׃ ואת גת רמון · וכן נזכר במחצית שבט מנשה דן ומחצי׳ מטה מנשה כל אחד מהם היה לו עיר ששמה גת רמון ׃ ולחצי

ויָת עלמון ויָת רוחהא קירוין ארבע ׃ כל קירוי בני אהרן כהניא תלת עשרי קירוין ורוחיהן ׃

ולזרעית בני קהת ליואי דאשתארו מבני קהת והואה קירוי עדבהון משיבטא דבני אפרים ׃ ויהבו להון ית קרית שיזבות קטולא ית שכם וית רוחהא בטורא דבית אפרים וית גזר וית רוחהא ׃ וית קבצים וית רוחהא וית בית חורון וית רוחהא קירוין ארבע ׃

ומשבטא דדן ית אלתקא וית רוחהא ית גבתון וית רוחהא ׃ ית אילון וית רוחהא ית גת רמון וית רוחהא קירוין ארבע ׃

ומפלגות שבטא דמנשה ית תענך וית רוחהא וית גת ריסון וית רוחהא קירוין תרתין ׃ כל קירוין עשר ורוחיהון לזרעית בני קהת דאשתארו ׃

ולבני גרשון מזרעית ליואי מפלגות שבטא דמנשה ית קרית שיזבות קטולא ית גולן במתנן וית רוחהא וית בעשתרה וית רוחהא קירוין תרתין ׃

ומשבטא דיששכר ית קשיון וית רוחהא ית דברת וית רוחהא ׃ ית ירמות וית רוחהא ית עין גנים וית רוחהא קירוין ארבע ׃

ומשבטא דאשר ית משאל וית רוחהא ית עבדון וית רוחהא ׃ ית חלקת וית רוחהא וית רחוב וית רוחהא קירוין ארבע ׃

ומשבטא דנפתלי ית קרית שיזבות קטולא ית קדש בגליל וית רוחהא וית חמות דור וית רוחהא וית קרתן וית רוחהא קירוין תלת ׃ כל קירוי בני גרשון לזרעיתהון תלת עסרי קירוין ורוחיהן ׃

ולזרעית בני מררי ליואי די אשתארו מן שיבטא דזבולן ית יקנעם וית רוחהא וית קרתה וית רוחהא ׃ ית דמנה וית רוחהא ית נהלל וית רוחהא קירוין ארבע ׃

ומשבטא דגד ית קרית שיזבות קטולא ית רמות בגלעד וית רוחהא וית מחנים וית רוחהא ׃

ט״לפ בספר | ל״ה ויהי ערי גבולם | ל׳ תבענין ושאר׳ ואת | ל׳ כתיב א׳ ותר׳ כתיב ה׳ | ל״ח | ל״ח מגין | כו״ל ח״ל ל״חב | נ׳ חס׳ בנבי׳ | גולן ק׳ ל׳ | ל׳ | נ׳ כטע׳ קדמה ואזלא בענין | נ׳ ל״כ יתיר א׳ | פ׳ ל״פ בספר | ל״ת בענין | ל׳

ואת־עלמון ואת־מגרשה ערים ארבע ׃ כל־ערי בני־אהרן הכהנים שלש־עשרה ערים ומגרשיהן ׃

ולמשפחות בני־קהת הלוים הנותרים מבני קהת ויהי ערי גורלם ממטה אפרים ׃ ויתנו להם את־עיר מקלט הרצח את־שכם ואת־מגרשה בהר אפרים ואת־גזר ואת־מגרשה ׃ ואת־קבצים ואת־מגרשה ואת־בית חרון ואת־מגרשה ערים ארבע ׃

וממטה־דן את־אלתקא ואת־מגרשה את־גבתון ואת־מגרשה ׃ את־אילון ואת־מגרשה את־גת־רמון ואת־מגרשה ערים ארבע ׃

וממחצית מטה מנשה את־תענך ואת־מגרשה ואת־גת רמון ואת־מגרשה ערים שתים ׃ כל־ערים עשר ומגרשיהן למשפחות בני־קהת הנותרים ׃

ולבני גרשון ממשפחת הלוים מחצי מטה מנשה את־עיר מקלט הרצח את־גלון בבשן ואת־מגרשה ואת־בעשתרה ואת־מגרשה ערים שתים ׃

וממטה יששכר את־קשיון ואת־מגרשה את־דברת ואת־מגרשה ׃ את־ירמות ואת־מגרשה את־עין גנים ואת־מגרשה ערים ארבע ׃

וממטה אשר את־משאל ואת־מגרשה את־עבדון ואת־מגרשה ׃ את־חלקת ואת־מגרשה ואת־רחב ואת־מגרשה ערים ארבע ׃

וממטה נפתלי את־עיר מקלט הרצח את־קדש בגליל ואת־מגרשה ואת־חמת דאר ואת־מגרשה ואת־קרתן ואת־מגרשה ערים שלש ׃ כל־ערי הגרשני למשפחתם שלש־עשרה עיר ומגרשיהן ׃

ולמשפחות בני־מררי הלוים הנותרים מאת מטה זבולן את־יקנעם ואת־מגרשה את־קרתה ואת־מגרשה ׃ את־דמנה ואת־מגרשה את־נהלל ואת־מגרשה ערים ארבע ׃

וממטה־גד את־עיר מקלט הרצח את־רמת בגלעד ואת־מגרשה ואת־מחנים ואת־מגרשה ׃

רשי

ואת עלמון · ובדברי הימים ואת עלמת היא בחורים שיונתן מתרגם אותה עלמת ׃ ואמר יקרא אתהן בשם · לפי שלא הזכי׳ למעלה את שמות הערים שנתנו להם ולמטה הוא מפרש את שמותם לכך אמר אשר יקר׳ אתהן בשם ׃ ומגרשיה

כל פרי בני אהרן ערים וכל ערי הגרשני עיר סימן אם ג״ב

גלון ל״ב מלין כתיב מיקדם ומאוחר

משאל ל׳ ומד׳ את משל והוא חד מתר׳ זוגין קדמ׳ מפיק אלף׳ תניין לא מפיק אלף׳

יש ספרי׳ מונה באס וממטה ראובן את בצר וגו׳ ובכל הספ׳ המדוייקי׳ הישנים לא נמצא ועיין בפי׳ הקמחי וגם במסו׳ עיין כי בתמונה ל״ח את לא נמצא אלו בכללן הוראיה גדולה

וירשוה ז' חס' בלישני' בקריא' וס' וירש זרעך את שער איביו · וירשוה וישבו בה · ירשו את ערי הנגב · אשר הכו בני ישראל · וירשו את שמרון · וילחמו עם לשם · ויבאו וירשו אתה ולא דירמיה · ונמסר גם לעיל סי' ט : וינח ז' רפין בקריאה וס' ויעל הארבה על כל ארץ · וינח ביום השביעי · וחברו דמשנה תורה · וינח יי' להם מסביב · ויאמר ליהודה נבנה · וישמחו כל יהודה · ותשקט מלכות יהושפט ·

אֶת־חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־יַעְזֵר
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ כָּל־עָרִים אַרְבַּע׃
כָּל־הֶעָרִים לִבְנֵי
מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם הַנּוֹתָרִים מ
מִמִּשְׁפְּחוֹת הַלְוִיִּם וַיְהִי גּוֹרָלָם עָרִים
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃ כֹּל עָרֵי הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ
אֲחֻזַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עָרִים אַרְבָּעִים
וּשְׁמֹנֶה וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃ תִּהְיֶינָה הֶעָרִים
הָאֵלֶּה עִיר עִיר וּמִגְרָשֶׁיהָ סְבִיבֹתֶיהָ
כֵּן לְכָל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה׃
וַיִּתֵּן יְהוָה
לְיִשְׂרָאֵל אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לָתֵת לַאֲבוֹתָם וַיִּרָשׁוּהָ וַיֵּשְׁבוּ בָהּ׃
וַיָּנַח יְהוָה לָהֶם מִסָּבִיב כְּכֹל אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּע לַאֲבוֹתָם וְלֹא־עָמַד אִישׁ
בִּפְנֵיהֶם מִכָּל־אֹיְבֵיהֶם אֵת כָּל־
אֹיְבֵיהֶם נָתַן יְהוָה בְּיָדָם׃ לֹא־נָפַל
דָּבָר מִכֹּל הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר־דִּבֶּר
יְהוָה אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל הַכֹּל בָּא׃
כב אָז יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ
לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה׃
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׁמַרְתֶּם אֵת כָּל־
אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה
וַתִּשְׁמְעוּ בְקוֹלִי לְכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי
אֶתְכֶם׃ לֹא־עֲזַבְתֶּם אֶת־אֲחֵיכֶם זֶה
יָמִים רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּשְׁמַרְתֶּם
אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִצְוַת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
וְעַתָּה הֵנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לַאֲחֵיכֶם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וְעַתָּה פְּנוּ וּלְכוּ לָכֶם
לְאָהֳלֵיכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם אֲשֶׁר׀
נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן׃ רַק שִׁמְרוּ מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת־
הַמִּצְוָה וְאֶת־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם
מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְלָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו
וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּלְדָבְקָה־בוֹ וּלְעָבְדוֹ
בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ וַיְבָרְכֵם
יְהוֹשֻׁעַ וַיְשַׁלְּחֵם וַיֵּלְכוּ אֶל־אָהֳלֵיהֶם
׃ וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה נָתַן מֹשֶׁה
בַּבָּשָׁן וּלְחֶצְיוֹ נָתַן יְהוֹשֻׁעַ עִם־
אֲחֵיהֶם מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְגַם כִּי
שִׁלְּחָם יְהוֹשֻׁעַ אֶל־אָהֳלֵיהֶם וַיְבָרְכֵם
׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר בִּנְכָסִים
רַבִּים שׁוּבוּ אֶל־אָהֳלֵיכֶם וּבְמִקְנֶה
רַב־מְאֹד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבִנְחֹשֶׁת
וּבְבַרְזֶל וּבִשְׂלָמוֹת הַרְבֵּה מְאֹד
חִלְקוּ שְׁלַל־אֹיְבֵיכֶם עִם־אֲחֵיכֶם׃

יַת חֶשְׁבּוֹן וְיַת רְוָחָהָא יַת יַעְזֵר
וְיַת רְוָחָהָא כָּל קִירְוִין אַרְבַּע׃
כָּל קִירְוַיָּא לִבְנֵי
מְרָרִי לְזַרְעֲיָתְהוֹן דִּי אִשְׁתַּאֲרוּ
מִזַּרְעֲיַת לֵיוָאֵי וַהֲוָה עַדְבְהוֹן
קִירְוִין תַּרְתָּא עֲסַרֵי׃ כָּל קִירְוֵי
לֵיוָאֵי בְּגוֹ אַחֲסָנַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִירְוִין
אַרְבְּעִין וְתַמְנֵי וּרְוָחֵיהֶן׃ יְהֶוְיָן
קִירְוַיָּא הָאִלֵּין קִירְוֵי קִירְוֵי
וּרְוָחָהָא סַחֲרָנָהָא כֵּן לְכָל קִירְוַיָּא
הָאִלֵּין׃
וִיהַב יְיָ לְיִשְׂרָאֵל יַת כָּל
אַרְעָא דִּי קַיִּים לְמִתַּן לַאֲבָהַתְהוֹן
וְאַחֲסִינוּהָא וִיתִיבוּ בַהּ׃ וְאָנִיחַ יְיָ
לְהוֹן מִסְחוֹר סְחוֹר כְּכֹל דְּקַיִּים
לַאֲבָהַתְהוֹן וְלָא קָם אֱנָשׁ מִן
קֳדָמֵיהוֹן מִן כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן
יַת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן מְסַר יְיָ
בִּידֵיהוֹן׃ לָא בְטֵיל פִּתְגָּמָא מִכֹּל
פִּתְגָּמוֹהִי תַּקְנַיָּא דִּי מַלִּיל יְיָ עַל
בֵּית יִשְׂרָאֵל כּוּלְהוֹן אִתְקַיִּימוּ׃
בְּכֵין קְרָא יְהוֹשֻׁעַ
לְשִׁבְטָא דִּרְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא דְגָד
וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה׃ וַאֲמַר
לְהוֹן אַתּוּן נְטַרְתּוּן יַת כָּל דְּפַקִּיד
יַתְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַייָ וְקַבֵּילְתּוּן
לְמֵימְרִי לְכֹל דִּי פַקֵּידִית יַתְכוֹן׃
לָא שְׁבַקְתּוּן יַת אֲחֵיכוֹן דְּנַן יוֹמִין
סַגִּיאִין עַד יוֹמָא הָדֵין וּנְטַרְתּוּן
יַת מַטְּרַת תַּפְקֵידְתָּא מֵימְרָא דַייָ
אֱלָהָכוֹן׃ וּכְעַן אָנִיחַ יְיָ אֱלָהָכוֹן
לַאֲחֵיכוֹן כְּמָא דִּי מַלֵּיל לְהוֹן וּכְעַן
אִתְפְּנִיאוּ וְאֵיזִילוּ לְכוֹן לְקִירְוֵיכוֹן
לַאֲרַע אַחֲסָנַתְכוֹן דִּיהַב לְכוֹן
מֹשֶׁה עַבְדָּא דַייָ בְּעִיבְרָא דְיַרְדְּנָא׃
לְחוֹד אִסְתַּמַּרוּ לַחֲדָא לְמֶיעְבַּד יַת
תַּפְקֵידְתָּא וְיַת אוֹרַיְתָא דִּי פַקֵּיד
יַתְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַייָ לְמִרְחַם יַת
יְיָ אֱלָהָכוֹן וְלִמְהַךְ בְּכָל אוֹרְחַן
דְּתַקְנַן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּיקּוּדוֹהִי
וּלְאִתְקָרָבָא לְדַחֲלְתֵיהּ וּלְמִפְלַח
קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן
׃ וּבָרֵיכִנּוּן יְהוֹשֻׁעַ וְשַׁלְּחִינּוּן
וַאֲזַלוּ לְקִירְוֵיהוֹן׃ וּלְפַלְגוּת
שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה יְהַב מֹשֶׁה בְּמַתְנַן
וּלְפַלְגֵיהוֹן יְהַב יְהוֹשֻׁעַ עִם אֲחֵיהוֹן
בְּעִיבְרָא דְיַרְדְּנָא לְמַעַרְבָא וְאַף
אֲרֵי שַׁלְּחִינּוּן יְהוֹשֻׁעַ לְקִירְוֵיהוֹן
וּבָרֵיכִנּוּן׃ וַאֲמַר לְהוֹן לְמֵימַר
בְּנִכְסִין סַגִּיאִין תּוּבוּ לְקִירְוֵיכוֹן
וּבִבְעִירָא סַגִּי לַחֲדָא בְּכַסְפָּא
וּבְדַהֲבָא וּבִנְחָשָׁא וּבְבַרְזְלָא
וּבִלְבוּשִׁין סַגִּיל לַחֲדָא פְּלִיגוּ בִּזַּת
בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן עִם אֲחֵיכוֹן׃

רשי

ומגרשיה סביבותיה אלפים אמה לכל רוח· וגם כי שלחם יהושע לחצי שבט המנשה כאשר שלח את בני ראובן וגד׃ עם אחיכם · בני ראובן ובני גד יש פותרין עם אחיכם שנשארו לשמור את הערים עם הנשים והטף ולא עברו את הירדן עם החלוצים גם הם נטלו חלק בבזה׃ לעלות

רלבג

ואחר זכר שלא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דבר יי' אל בית ישראל הכל בא ואף על פי שכבר נשארו בהן ערים כמו שנזכר במה שקדם הנה זה בלתי סותר מה שנזכר בזה המקום כי כל הגוים אשר נלחמו בהם נפלו בידם ואולם נשארו אלו בסבת עצלות יהושע וישראל בסבת העדר השגחת הש"י מהם ואח' זכר שכבר קרא יהושע לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה והזהירם מאד לשמור התור' וברכם ושלחם לאהליה' בנכסי' רבים ומקנה רב ובזהב ובכסף ובנחשת וברזל ובשלמות הרבה כי חלקו שלל אויביהם עם אחיהם וכן היה ראוי כי כן חלקו כל ישראל שלל הערים אשר באו להם בנחלה כמו שנזכר בתורה׃ עוד

רדק

ולחצי שבט המנשה · ואף על פי שזכרו כשקרא להם יהושע חזר לתת טעם איך היו חצי שבט עם בני גד ובני ראובן׃ וגם כי שלחם · יש אומרים לחצי שבט מנשה ואף על פי שהיו בכלל וישלחם והנכון כי על כלם אמר ואף על פי שאמ' ויברכם יהושע וישלחם חזר אחר כן וגם כי שלחם ויברכם להשלים הדבר שאמ' להם כאשר שלחם שאמר להם בנכסי' רבי' שובו ובדרש לאחר שנטלו רשות משה שני ימים וחזרו ונטלו רשות פעם שנייה וזהו שאמר וגם כי שלחם יהושע וגו'׃ חלקו שלל אויביכם עם אחיכם · אם אמ' לחצי שבט מנשה יהיה פירוש עם אחיכם בני גד ובני ראובן ואם אמר לכלם יהיה פירוש עם השבטים אשר בארץ כנען כמו שאמר בנכסים רבי' שובו שתחלקו עם אחיכם השבטים הבזה ומי שמפרש עם אחיכם האנשים אשר הניחו באל הגלעד לשמור הערים אין לו טעם כי כמיהם וטעם הוא שהניחו׃ לעלות

ונמסר גם בסדר בא׃ ולא עמד ג' נמסר בסדר ויגש׃ לא ז' ר"פ בסיפר' וסי' לא יתיצב איש לפניך · לא ימוש ספר התורה · לא היה דבר מכל · לא היתה עיר · לא נותר ענקים · לא נפל דבר מכל · לא עזבתם את אחיכם׃ מצות יי' ג' וסימ' לא עזבתם את אחיכם · ויאמ' שמואל אל שאול נסכלת · מצות יי' ברה מאירת עינים · וסימ' בלשון תרגום לא שבקתון שמואל בזוהרא׃ וישלחם ח' וסי' מעל יצחק · יצחק וילכו · ויברכם יהושע · וישלחם ביהודה · ויכרת את מרויהם · וחברו דד"ה · כי יד פשעם · ויכרת להם כירה׃ בכסף ט"ו רפין וסימ' בכסף מלא · בנכסים רבים · כי קנה אקנה דשמואל · וחברו דד"ה · תנה לי מקום הגרן · והעלות עולות · הנה לי את כרמך · אשר מאן לתת לך · ולא בכסף תגאלו · בכסף ובזהב ייפהו · הרשיש סחרתך · ונביאיה בכסף יקסמו · ויוציאם בכסף וזהב · מימינו בכסף שתינו · וכל הנשאר דריש עזרא · וא' הנה צרפתיך ולא בכסף · וא' יכבד בזהב ובכסף׃

עד זכר שבשובם לנחלתם מעבר לירדן בנו אצל הירדן מזבח גדול למראה וחשבו ישראל שעשו זה להקריב עליו ונקהלו שילה לעלות עליהם לצבא והיתה עצתם לשלח להם תחלה פנחס בן אלעזר הכהן ועשרה נשיאים עמו מנשיאי המטות וחצי המטה לדעת מה זה ועל מה זה ולהזהירם ולהוכיחם על זה כי כבר הוזהרו בתורה מעשות במת ציבור זולתי משכן יי׳ וגם במה ליחיד נאסרה מעת בואו אל המנוחה ואל הנחלה והנה היה משכן שילה מנוחה כמו שנתבאר בסוף זבחים ובית עולמים היה נחלה ולפי זה הענין היה מרד ביי׳ כי העבודה בשלא יעבד השם יתברך כי אם במקום אחד הוא להורות על היותו אחד כמו שביארנו בביאורנו לדברי התורה וזה הפך מה שעשו

ומחר ו׳ בקריאה וסי׳ ויאמר יי׳ אל משה לך אל העם · ומחר אל כל עדת ישר׳ יקצוף · ומחר אתה ובניך עמי · שב בזה גם היום ומחר אשלחך · ומחר אתן ויש אתך · ומחר אעשה כדבר המלך · ונמסר גם בסדר וישמע יתרו ׃

וישבו וילכו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה מאת בני ישראל משלה אשר בארץ כנען ללכת אל ארץ הגלעד אל ארץ אחזתם אשר נאחזו בה על פי יהוה ביד משה ׃ ה׳
ויבאו אל גלילות הירדן אשר בארץ כנען ויבנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה שם מזבח על הירדן מזבח גדול למראה ׃ ג׳ ו׳רכתי׳
וישמעו בני ישראל לאמר הנה בנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה את המזבח אל מול ארץ כנען אל גלילות הירדן אל עבר בני ישראל ׃ ד׳כ׳ פתחי׳ וכ׳ קמצין ג׳
וישמעו בני ישראל ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה לעלות עליהם לצבא ׃ ג׳
וישלחו בני ישראל אל בני ראובן ואל בני גד ואל חצי שבט מנשה אל ארץ הגלעד את פינחס בן אלעזר הכהן ׃ ועשרה נשאים עמו נשיא אחד נשיא אחד לבית אב לכל מטות ישראל ואיש ראש בית אבותם המה לאלפי ישראל ׃ ד׳ל׳כ כתו׳ וכנ׳ ל׳ רכתי׳
ויבאו אל בני ראובן ואל בני גד ואל חצי שבט מנשה אל ארץ הגלעד וידברו אתם לאמר ׃ ג׳ נסכל כ״ס
כה אמרו כל עדת יהוה מה המעל הזה אשר מעלתם באלהי ישראל לשוב היום מאחרי יהוה בבנותכם לכם מזבח למרדכם היום ביהוה ׃ ל׳ה מידין ב׳ קדמ׳ מ״ל תנין חס׳
המעט לנו את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום הזה ויהי הנגף בעדת יהוה ׃ ל׳
ואתם תשבו היום מאחרי יהוה והיה אתם תמרדו היום ביהוה ומחר אל כל עדת ישראל יקצף ׃ י׳
ואך אם טמאה ארץ אחזתכם עברו לכם אל ארץ אחזת יהוה אשר שכן שם משכן יהוה והאחזו בתוכנו וביהוה אל תמרדו ואותנו אל תמרדו בבנתכם לכם מזבח מבלעדי מזבח יהוה אלהינו ׃ ג׳ ל׳ מהון ל״פ ב׳ ג׳ ב׳ רין חס׳ ם

ותבו ואזלו בני ראובן ובני גד ופלגות שיבטא דמנשה מלות בני ישראל משילו די בארעא דכנען למיזל לארעא דגלעד לארעא אחסנתהון דאחסינו בה על מימרא דיי׳ בידא דמשה ׃ ואתו לגלילי ירדנא די בארעא דכנען ובנו בני ראובן ובני גד ופלגות שבטא דמנשה תמן מדבחא על ירדנא מדבח רב למחזי ׃ ושמעו בני ישראל למימר הא בנו בני ראובן ובני גד ופלגות שבטא דמנשה ית מדבחא לקביל ארעא דכנען בגלילי ירדנא דלעיבר בני ישראל ׃ ושמעו בני ישראל ואתכנישו כל כנישתא דבני ישראל לשילו למיסק עליהון לחילא ׃
ושלחו בני ישראל לות בני ראובן ולות בני גד ולות פלגות שבטא דמנשה לארעא גלעד ית פינחס בר אלעזר כהנא ׃ ועשרא רברבין עימיה רבא חד רבא חד לבית אבא לכל שבטיא דישראל וגבר ריש בית אבהתהון אינון לאלפיא דישראל ׃ ואתו לות בני ראובן ולות בני גד ולות פלגות שבטא דמנשה לארעא דגלעד ומלילו עמהון למימר ׃ כדין אמרו כל כנישתא דיי׳ מא שקרא הדין די שקרתון במימרא דאלהא ישראל למיתב יומא דין מבתר פולחנא דיי׳ במבנכון לכון מדבחא למימרדכון יומא דין במימרא דיי׳ ׃ הזעיר לנא ית חובא דפעור דלא אידכינא מיניה עד יומא הדין והות מחתא בכנישתא דיי׳ ׃ ואתון תתובון יומא דין מבתר פולחנא דיי׳ ויהא אתון תמרדון יומא דין במימרא דיי׳ ומחר על כל כנישתא דישראל יהי רוגזא ׃ וברם אם מסאבא ארעא אחסנתכון עיברו לכון לארע אחסנת עמא דיי׳ דישרא תמן משכנא דיי׳ ואחסינו ביננא ובמימרא דיי׳ לא תמרדון ובנא לא תמרדון במבניכון לכון מדבחא בר ממדבחא דיי׳ אלהנא ׃

רשי

לעלו׳ עליה׳ לצבא · לפי שנאסרו הבמו׳ משנקבע המשכן בשילה ׃ אם טמאה ארץ אחזתכם · שלא בחר הקב״ה להשרות בה שכינתו ׃ ואותנו אל תמרדו · כמו ובנו יאל תמרודו ׃ אל

רדק

לעלות עליהם לצבא · כמו בנבא כמו ויסבו אתו לארץ לפניכם לחרב הרגתי לפני ולפי שחשבו כי להעלות עליו עולה וזבח עשו אותו ולהיות להם מזבח לבדם מבלי שיבואו למזב׳ יי׳ לשילה או באשר יהיה שם ומשבאו לשילה נאסרו הבמות שכך שנינו עד שלא הוקם ה המשכן היו הבמות מותרות משהוקם המשכן נאסרו הבמו׳ באו לגלגל הותרו הבמות באו לשילה נאסרו הבמות באו לנוב וגבעון הותרו הבמות באו לירושלם נאסרו הבמות ולא היה להם היתר עוד לפיכך חשבוהו להם לעון ולמרד ביי׳ ׃ ואיש ראש בית אבותם · כל איש מאלה העשרה שהלכו עם פנחס כל אחד היה בשבטו ראש בית אבות והמה היו הראשים לאלפי ישראל ׃ ואך אם טמאה · פירו׳ אם טמאה בעיניכם לפי שאין המשכן שם עברו לכם אל ארץ אחוזת יי׳ ׃ ואתנו אל תמרדו · כמו ובנו אל תמרדו וכן והתחלקו אותה כמו בה ׃ מעל

ישרא׳ כשנשקעו בע״ז עד שנתמנא שכבר היו להם בתי עבודה זרה בכל עריה׳ את הנביא מספר גנותן כי מספ׳ עריך היו אלהיך יהודה הנה אמרו ישראל לעלות עליהם לצבא להוכיח על זה ולבער הרע מקרבם כי זה מדרכי התורה כמו שנתבאר בתורה בעיר הנדחת ולזאת הסבה עלו ישראל לצבא על אחיה׳ על דבר פילגש בגבעה והסבה בזה שישמעו הנשארים ויראו ולא יוסיפו לעשות הרע הזה כי אולי ילמדו מזה ה הנשארים ויסתבכו כ כלם בזה הפועל ה המגונה הלא תראה כי ירבעם בן נבט ה התחיל במרד ונמשכו אחריו כל מלכי ישראל הבאים אחריו ונמשכו גם כן בסוף הענין מלכי יהודה והיה זה סבת גלות ישראל מ מארצם ואבדן רבים מהם ולזאת הסבה אחשוב שאמרו פנחס והנשיאים לבני ראובן ולבני גד ולחצי שבט המנשה המעט לנו א את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היו׳ הזה ויהי הנגף וגו׳ ואתם תשובו היום מ מאחרי יי׳ והיה אם א אתם תמרדו ביי׳ היום ומחר אל כל עדת ישרא׳ יקצוף והנה אמרו זה כי אולי זה העון מ מסך לב קצת העם עד שכמעט לא הטהרו ממנו עדיין כי קצתם למדו מזה ונסתבכו בחטא הסתבכות מה כי זה דרך המרי ועוד כי הנגף היה בעדת יי׳ בעבור חטא היחידי׳ מצד התאחרו׳ שהיו מתאחרים בו כ כלל העם יקרה עונש לכלל בעבור חטא ה היחיד כמו שביארנו הסבה בזה בשען עכן ולזה יקרה שישובו ה היום מאחרי יי׳ ומחר אל כל עדת ישר׳ יקצוף אם מפני ההתאחרות שיהיה שבה לסור ה

השגחת השם יתברך מהם כמו שבארנו במה שקדם ויקרה מזה העונשים בכללם על חטא אלו השבטים אם מפני המשכם אל החטא ולמדם קצתם מקצת ולזה אמרו ואותנו אל תמרדו כי מרדם ביי׳ יהיה מרד בחטא ויהיה מרד בהם כי יראתם פן יספו בעונם ומצד האחר היה מרד גם כן וזה כי הפרטים הם תחת הכלל ושם היתה סנהדרי גדולה אשר כל השבטים היו תחתיהם ואם יפרדו מהם ימרדו בזה · והנה

ואם להעלו׳ ח׳ פסוקין בקריאה ואם ואם וסי׳ ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל׳ · ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך · ואם לא יגאל ואם מכר את השדה · ולבנות לנו מזבח לשוב מאחרי · ואם נביאים הם · ואם יחבאו בראש הכרמל · ואם אב אני איה כבודי · ואם תדרשהו ימצא לכם · ונמסר גם כסדר בחקתי : ע׳ולה ג׳ מ׳ל בסיפרא וסי׳ ונאמ׳ נעשה · וה׳ה כי יאמרו אלינו · לבנות לנו מזבח · ונמסר גם בסדר נשא : עבדת

הֲלוֹא׀ עָכָן בֶּן־זֶרַח מָעַל מַעַל בַּחֵרֶם ל׳
וְעַל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הָיָה קָצֶף וְהוּא ג׳ בכיפ׳
אִישׁ אֶחָד לֹא גָוַע בַּעֲוֺנוֹ׃ ל׳
וַיַּעֲנוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד
וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה וַיְדַבְּרוּ אֶת־
רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ אֵל׀ אֱלֹהִים׀ פס׳ פס׳
יְהוָה אֵל׀ אֱלֹהִים׀ יְהוָה הוּא יֹדֵעַ כל פס׳
וְיִשְׂרָאֵל הוּא יֵדָע אִם־בְּמֶרֶד וְאִם־ נ׳ יס
בְּמַעַל בַּיהוָה אַל־תּוֹשִׁיעֵנוּ הַיּוֹם
הַזֶּה׃ לִבְנוֹת לָנוּ מִזְבֵּחַ לָשׁוּב
מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְאִם־לְהַעֲלוֹת עָלָיו ל׳
עוֹלָה וּמִנְחָה וְאִם־לַעֲשׂוֹת עָלָיו ג׳ מ׳ל בכיפ׳
זִבְחֵי שְׁלָמִים יְהוָה הוּא יְבַקֵּשׁ׃
וְאִם־לֹא מִדְּאָגָה מִדָּבָר עָשִׂינוּ אֶת־ ל׳
זֹאת לֵאמֹר מָחָר יֹאמְרוּ בְנֵיכֶם ל
לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מַה־לָּכֶם וְלַיהוָה ב׳ כוס ומכן
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּגְבוּל נָתַן־יְהוָה
בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד לית׳
אֶת־הַיַּרְדֵּן אֵין־לָכֶם חֵלֶק בַּיהוָה
וְהִשְׁבִּיתוּ בְנֵיכֶם אֶת־בָּנֵינוּ לְבִלְתִּי ל׳
יְרֹא אֶת־יְהוָה׃ וַנֹּאמֶר נַעֲשֶׂה־נָּא לָנוּ
לִבְנוֹת אֶת־הַמִּזְבֵּחַ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא ג׳ מ׳ל בכיפ׳
לְזָבַח׃ כִּי עֵד הוּא בֵּינֵינוּ וּבֵינֵיכֶם
וּבֵין דֹּרוֹתֵינוּ אַחֲרֵינוּ לַעֲבֹד אֶת־
עֲבֹדַת יְהוָה לְפָנָיו בְּעֹלוֹתֵינוּ ו ג׳
וּבִזְבָחֵינוּ וּבִשְׁלָמֵינוּ וְלֹא־יֹאמְרוּ ב ב׳ רפתי׳
בְנֵיכֶם מָחָר לְבָנֵינוּ אֵין־לָכֶם חֵלֶק
בַּיהוָה׃ וַנֹּאמֶר וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ
אֵלֵינוּ וְאֶל־דֹּרֹתֵינוּ מָחָר וְאָמַרְנוּ
רְאוּ אֶת־תַּבְנִית מִזְבַּח יְהוָה אֲשֶׁר־
עָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזֶבַח ג׳ מ׳ל בכיפ׳
כִּי־עֵד הוּא בֵּינֵינוּ וּבֵינֵיכֶם׃ חָלִילָה
לָּנוּ מִמֶּנּוּ לִמְרֹד בַּיהוָה וְלָשׁוּב הַיּוֹם ג׳
מֵאַחֲרֵי יְהוָה לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ לְעֹלָה ל׳
לְמִנְחָה וּלְזָבַח מִלְּבַד מִזְבַּח יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר לִפְנֵי מִשְׁכָּנוֹ׃ ל׳
וַיִּשְׁמַע פִּינְחָס הַכֹּהֵן וּנְשִׂיאֵי ל׳
הָעֵדָה וְרָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
אִתּוֹ אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבְּרוּ בְּנֵי־
רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וּבְנֵי מְנַשֶּׁה וַיִּיטַב
בְּעֵינֵיהֶם׃ וַיֹּאמֶר פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן אֶל־בְּנֵי־רְאוּבֵן וְאֶל־בְּנֵי־
גָד וְאֶל־בְּנֵי מְנַשֶּׁה הַיּוֹם יָדַעְנוּ
כִּי־בְתוֹכֵנוּ יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־
מְעַלְתֶּם בַּיהוָה הַמַּעַל הַזֶּה אָז
הִצַּלְתֶּם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּד יְהוָה׃

הֲלָא עָכָן בַּר זֶרַח שְׁקַר שִׁקְרָא
בְּחֶרְמָא וְעַל כָּל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל
הֲוָה רוּגְזָא וְהוּא גַּבְרָא חֲדָא לָא
מִית בְּחוֹבֵיהּ׃ וַאֲתִיבוּ בְּנֵי רְאוּבֵן
וּבְנֵי גָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה
וּמַלִּילוּ עִם רֵישֵׁי אַלְפַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃
אֵל אֱלֹהִים יְיָ אֵל אֱלָהַי יְיָ קֳדָמוֹהִי
יְדִיעַ וְיִשְׂרָאֵל בְּסוֹפָא יְדַע אִם ב
בְּמֶרְדָּא וְאִם בְּשִׁקְרָא שְׁקַרְנָא
בְּמֵימְרָא דַּיְיָ לָא תִפְרְקִינָנָא יוֹמָא
הָדֵין׃ לְמִבְנָא לָנָא מַדְבְּחָא לְמִתַּב
מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַּיְיָ וְאִם לְאַסָּקָא
עֲלוֹהִי עֲלָתָא וּמִנְחָתָא וְאִם לְמֶעְבַּד
עֲלוֹהִי נִכְסַת קוּדְשִׁין יְיָ הוּא יִתְבַּע
׃ וְאִם לָא מִיּוּצְפָא מִפִּתְגָם עֲבַדְנָא
יָת דָּא לְמֵימַר מְחַר יֵימְרוּן בְּנֵיכוֹן
לִבְנָנָא לְמֵימַר לֵית לְכוֹן חוּלָק
בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃
וּתְחוּמָא יְהַב יְיָ בֵּינָנָא וּבֵינֵיכוֹן בְּנֵי
רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד יָת יַרְדְּנָא לֵית לְכוֹן
חוּלָק בְּמֵימְרָא דַּיְיָ וִיבַטְּלוּן בְּנֵיכוֹן
יָת בְּנַנָא בְּדִיל דְּלָא לְמִדְחַל מִן
קֳדָם יְיָ׃ וַאֲמַרְנָא נַעֲבֵד כְּעַן
לָנָא לְמִבְנֵי יָת מַדְבְּחָא לָא לַעֲלָתָא
וְלָא לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ אֲרֵי סָהִיד
הוּא בֵּינָנָא וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין דָּרָנָא ב
בָּתְרָנָא לְמִפְלַח יָת פּוּלְחָנָא דַּיְיָ
קֳדָמוֹהִי בַּעֲלָוָתָנָא וּבְדִבְחָנָא
וּבְנִכְסַת קוּדְשָׁנָא וְלָא יֵימְרוּן
בְּנֵיכוֹן לִבְנַנָא מְחַר לֵית לְכוֹן חוּלָק
בְּמֵימְרָא דַּיְיָ׃ וַאֲמַרְנָא וִיהֵי אֲרֵי
יֵימְרוּן לָנָא וּלְדָרָנָא מְחַר וְנֵימַר
חֲזוֹ יָת דְּמוּת מַדְבְּחָא דַּיְיָ דִּי עֲבַדוּ
אֲבָהָתָנָא לָא לַעֲלָתָא וְלָא לְנִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא אֲרֵי סָהִיד הוּא בֵּינָנָא
וּבֵינֵיכוֹן׃ חַס לָנָא מִנַּנָא מִלְּמֶחְטֵי
קֳדָמוֹהִי מִלְּמִירַד בְּמֵימְרָא דַּיְיָ
וּלְמִתַּב יוֹמָא דֵין מִבָּתַר פּוּלְחָנָא
דַּיְיָ לְמִבְנֵי מַדְבְּחָא לַעֲלָתָא ל
לְמִנְחָתָא וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא בַּר
מִמַּדְבְּחָא דַּיְיָ אֱלָהָנָא דִּי קֳדָם
מַשְׁכְּנֵיהּ׃ וּשְׁמַע
פִּינְחָס כַּהֲנָא וְרַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא
וְרֵישֵׁי אַלְפַיָּא דְיִשְׂרָאֵל דִּי עִמֵּיהּ
יָת פִּתְגָמַיָּא דִּי מַלִּילוּ בְּנֵי רְאוּבֵן
וּבְנֵי גָד וּבְנֵי מְנַשֶּׁה וּשְׁפַר בְּעֵינֵיהוֹן
׃ וַאֲמַר פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר כַּהֲנָא
לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד וְלִבְנֵי מְנַשֶּׁה
יוֹמָא דֵין יְדַעְנָא אֲרֵי בֵּינָנָא שַׁרְיָא
שְׁכִינְתָּא דַּיְיָ דְּלָא שְׁקַרְתּוּן בְּמֵימַר
דַּיְיָ שִׁיקְרָא הָדֵין כְּעַן שֵׁיזֵבְתּוּן יָת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּד מֵימְרָא דַּיְיָ׃

רשי

אל אלהים יי׳ . אל כל האלהים הוא יי׳ היודע כי לא במרד וגו׳ ו וכפל לומר שני פ פעמים אלהים בעולם הזה ובעולם הבא: אל תושיענו. כלפי שכי׳ אמרו: הוא יבקש. יפרע ממנו: מדאגה מדבר. מחמת דאגת יראת דבר חרפה ע עשינו כמה שמפרש פן יאמרו בניהם מחר לחרף את בנינו כ כשילכו להקריב ב במשכן שילה שמא יאמרו מה לכם ולי׳ והלא גבול נתן בינינו וביניכם את הירדן א זו דאגנו ועשינו כל דאגה שבמקרא לשון יראה היא כמו דואג אני את היהודים ד דכדקיהו: כי עד הוא. שלא סילקנו עצמינו מתורת מזבח: ויברכו

רלבג

והנה היתה תשובתם כי לא עשו זה לא ל לעולה ולא לזבח אך להיות להם לזכר כי הם מעם יי׳ ואם מ מארצו יצאו והעבר היה רק בינם ובין א ארץ ישראל ולזאת ה הסבה קראו שם ה המזבח כי עד הוא בינותינו כי יי׳ האלהים וישר הדבר בעיני פ פנחס ובעיני הנשיאי׳ וישובו מאתם אל בני ישר׳ ויברכו בני ישר׳ את השם הנכבד ש שסמר אותם מעלות לצבא׳ ואחר

רדק

מעל מעל. הראשון פעל עבר חציו קמץ וחציו פתח והשני שם כלו פתח ושניה׳ מלעיל הראשון מפני השני: לא גוע בעונו. לא גוע לבדו וכמוהו לא אחת ולא שתים לא פעם אחת לבדה ולא שתים לבדן: אל אלהים. כמו מלך מלכי׳ ואלהי׳ הם המלאכים והוא יתברך אל אלהים ו׳הדנו׳ האדנים ואמר שני פעמי׳ לחזק הדבר ולהעמידו: הוא יודע. פי׳ הוא ידע הלבבות ויודע כוונתינו: וישראל הוא ידע. מכאן ואילך ידע ישראל כי כ כוונתינו לטובה לא במרד ולא במעל: ולא תושיענו. כנגד השם ית׳: מדאגה מדבר. דאגתינו מזה הדבר מחר יאמרו בניכם לבנינו: ואמרנו. כאילו אמר ואמרו בנינו כי האבות ב במקום הבנים והבנים במקום האבו׳ כמו ואותנו הוציא משם: חלילה לנו ממנו. לפי שאמרו להם ואותנו אל תמרודו אמרו הם מחמת עצמינו היינו חדלים מלמרוד ביי׳ הניחו המרד ם שהיינו מורדים בכם: ויקראו

מסרה
יי׳ ג׳ דסמיכי וסימ׳ והניף אהרן את הלוים תנופה לפני · כי עד הוא בינינו וביניכ׳ · ותכון כל עבדת יי׳ · אנ״ד · ונמסר גם כסד׳ בהעלותך׃ ולשוב ג׳ בקריא׳ וסימ׳ חלילה לנו ממנו · ולא יהיה פליט ושריד · בי בשובכם אל יי׳ דד״ה ביחזקיהו׃

ולא
ח׳ בכו׳ אית בהון ולא ולא

דורותינו
ב׳ ובענין חד מ׳ל וחד ח׳ ר׳חס ובפ׳א במבר חד מ׳ל ויי קדמ׳ יחד חס׳ דחס׳

דורתינו
ב׳ ובענין חד מ׳ל וחד חס׳ דחס׳

ואחר זה זכר שכבר קרא יהושע לכל ישר' רוצה לומר למנהיגים אותם כי היה רחוק שידבר דבריו עם כל ישראל והנה אלו המנהיגים זכר בהדרגה וזכר הזקנים תחלה והם הסנהדרין לפי מה שאחשו' כי שם היה קבוץ החכמים והם המנהיגים כל העם ואחר זכר ראשי העם והם הנשיאי' שכל אחד מהם ראש לשבט אחד ואחר זכר ראשי עיר ועיר והם השופטי' והשוטרי' והודיע' מה שנמשך להם מהטוב בלכתם אחר השם יתעלה ומה שנמשך להם מהרע בעזב' אותו ולזה הזהירם מהתחתן בגוים הנשארים כדי שלא ילמדו ממעשיהם ויבואו לעבור ברית יי' ולעבוד אלהים אחרי'. והזהירם גם כן שלא יזכירו שם אלהיהם ולא יגרמו להשבע בשמם ושלא יעבדום ושלא ישתחוו להם כמו שבאו האזהרות על כל זה בתורה ל להודיעם שאם יעשו זה יהיה סבה לאבדם מעל הארץ הטוב' אשר נתן להם יי'. וצוה אות' לאהב' את יי' ולדבקה בו ושיחזקו מאד ל לשמור ולעשות ככל הכתוב ולבלתי סור ממנו ימין ושמאל והנה קרא ימין ההוספ' על דברי תורה וקרא שמאל הגרעון ממנם כי בזה יהיה נוטה מ מדרכי התור' ועד

ולא אמרו ד' דסמיכי בקריאה וסימ' לעלות עליהם לצבא. איה המעלה אתנו מארץ. נירא נא את. העברים ברכת יי' אליכם: יי' האלהים ו' דסמיכי בקריאה וסי' ויקראו בני ראובן. ויאמרו אנשי בית שמש. אם יי' האלהים לנו אחריו. ענני יי' ענני וידעו העם הזה. ויאמר דוד זה הוא. עתה תנו לבבכם דדה. ועוד דברו עבדיו. ואתנה את פני. מברך עוזא. אשר בחרת באברם: ויהי בימים ג' דסמיכי בקריאה

רדק

ויקראו. פי' קראו למזבח עד כי עד הוא בכותינו וכן ת"י וקרו בני גד ובני ראובן סהיד למדבחא ארי סהיד הוא ביננא: והים הגדול. פי' ועד הים הגדול כמו שכתב ועד הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם: יהדפם. בקמץ חטף הד"לת: ולא תסכינו. פי' אום אתחברו: ירדוף אלף. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו: ולמוטט

וישב פינחס בן אלעזר הכהן
והנשיאים מאת בני ראובן ומאת
בני גד מארץ הגלעד אל ארץ כנען
אל בני ישראל וישבו אותם דבר:
וייטב הדבר בעיני בני ישראל
ויברכו אלהים בני ישראל ולא
אמרו לעלות עליהם לצבא לשחת
את הארץ אשר בני ראובן ובני גד
ישבים בה: ויקראו בני ראובן ובני
גד למזבח כי עד הוא בינתינו כי
יהוה האלהים:

כג ויהי מימים רבים אחרי אשר הניח
יהוה לישראל מכל איביהם מסביב
ויהושע זקן בא בימים: ויקרא
יהושע לכל ישראל לזקניו ולראשיו
ולשפטיו ולשטריו ויאמר אלהם
אני זקנתי באתי בימים: ואתם
ראיתם את כל אשר עשה יהוה
אלהיכם לכל הגוים האלה מפניכם
כי יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם:
ראו הפלתי לכם את הגוים
הנשארים האלה בנחלה לשבטיכם
מן הירדן וכל הגוים אשר הכרתי
והים הגדול מבוא השמש: ויהוה
אלהיכם הוא יהדפם מפניכם והוריש
אתם מלפניכם וירשתם את ארצם
כאשר דבר יהוה אלהיכם לכם:
וחזקתם מאד לשמר ולעשות את
כל הכתוב בספר תורת משה
לבלתי סור ממנו ימין ושמאול:
לבלתי בוא בגוים האלה הנשארים
האלה אתכם ובשם אלהיהם לא
תזכירו ולא תשביעו ולא תעבדום
ולא תשתחוו להם: כי אם ביהוה
אלהיכם תדבקו כאשר עשיתם עד
היום הזה: ויורש יהוה מפניכם
גוים גדלים ועצומים ואתם לא
עמד איש בפניכם עד היום הזה:
איש אחד מכם ירדף אלף כי יהוה
אלהיכם הוא הנלחם לכם כאשר דבר
לכם: ונשמרתם מאד לנפשתיכם
לאהבה את יהוה אלהיכם:

ותב פינחס בר אלעזר כהנא ורברביא מלות בני ראובן ומלות בני גד מארעא גלעד לארעא דכנען לות בני ישראל ואתיבו יתהון פתגמא: ושפר פתגמא בעיני בני ישראל ואודיאו קדם יי בני ישראל ולא אמרו למסק עליהון לחילא לחבלא ית ארעא דבני ראובן ובני גד יתבין בה: וקרו בני ראובן ובני גד למדבחא ארי סהיד הוא ביננא ארי יי הוא אלהים: והוה לזמן יומין סגיאין בתר דאניח יי לישראל מכל בעלי דבביהון מסחור סחור ויהושע סיב על ביומין: וקרא יהושע לכל ישראל לסבוהי ולרישוהי ולדיינוהי ולסרכוהי ואמר להון אנא סיבית עלית ביומין: ואתון חזיתון ית כל דעבד יי אלהכון לכל עממיא האילין מן קדמיכון ארי יי אלהכון מימריה מגיח לכון: חזו די פלגית לכון ית עממיא די אישתארו האילין באחסנא לשבטיכון מן ירדנא וכל עממיא דשיציתי וימא רבא מעלני שמשא: ויי אלהכון הוא יתברינון מן קדמיכון ויתריך יתהון מן קדמיכון ותירתון ית ארעהון כמא די מליל יי אלהכון לכון: ותתקפון לחדא למטר ולמעבד ית כל דכתיב בספר אוריתא דמשה בדיל דלא למסטי מיניה לימינא ולסמלא: בדיל דלא לאיתערבא בעממיא האילין די אישתארו האילין עמכון ובשום טעותהון לא תדכרון ולא תקיימון ולא תפלחונון ולא תסגדון להין: אילהין בדחלתא דיי אלהכון תדבקון כמא דעבדתון עד יומא הדין: ותריך יי מן קדמיכון עממין רברבין ותקיפין ואתון לא קם אינש קדמיכון עד יומא הדין: גברא חד מנכון ירדוף אלפא ארי יי אלהכון מימריה מגיח לכון כמא די מליל לכון: ותסתמרון לחדא לנפשתיכון למרחם ית יי אלהכון:

רשי

ויברכו אלהי'. ואודיאו קדם יי' בני ישראל: ויקראו בני גד ובני ראובן כי עד הוא למזבח. הרי זה מן המקראות הקצרים ו וצריך להוסיף בו ת תיבה אחת ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד: ראו הפלתי לכם. בגורל לנחלה א את הגוים הנשארים לירכם: ולמוטט

וסימ' אחרי אשר הניח יי' לישראל. וילחמו בני עמון עם. ויהי מימים בימי קציר חטים: בספר תור' משה ג' דסמיכי בקריא' וסימ' כאשר צוה משה עבד יי'. וחזקתם מאד לשמור ולעשות. ואת בני המכים לא המית דמלכים. ונמסר גם בסיפרא דא בסימנח': לא עמד ג' וסימ' ויורש יי' מפניהם: מדוע נסחף אביריך. אשרי האיש אשר: ונשמרתם ה' בקריא' וסימ' בסדר ואתחנן:

רשי

ולשוטט בצדיכם. ישוטטו לבוז ולשלול כשיבותכם: ולצנינים. לשון מחנות וכן ובאו עליך הצן צנה זו המקפת את האדם משלש רוחות כמה שנאמר כצנה רצון תעטרנו תסובבנו כמו ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו עוטרים סובבים: וארבה את זרעו. חסר הא כמה מריבות ונסיונות עשיתי עמו עד שלא נתתי לו זרעו: ויבא

רדק

ולשוטט. כמו ולשוט מן שוט לשוט: וידעתם בכל לבבכם ובכל נפשכם. כלומר שימו לבבכם ודעתכם על כל הדברים הטובים שבאו אליכם ולא יתכן להיותם מקרים אלא בכונת מכוין אשר יעד אתכם בכל הטוב הזה ולא נפל דבר אחד מכל דבריו אשר דבר תוכלו להכיר כי מאתו בא לכם הכל: עד השמידו אותכם. בחולם האלף וכן וברא אותהן

והנה אנכי ה' וסימ' נמסר בסדר ויצא: בעברכם ב' דסמיכי וסימ' והיה בעברכם את הירדן. בעברכם את ברית יי': ויתיצבו ה' בקריאה וסימ' נמסר בסדר וישמע יתרו ובסדר וילך: ואולך ד' בקריאה וסימ'

כִּי אִם־שׁוֹב תָּשׁוּבוּ וּדְבַקְתֶּם בְּיֶתֶר
הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הַנִּשְׁאָרִים הָאֵלֶּה אִתְּכֶם
וְהִתְחַתַּנְתֶּם בָּהֶם וּבָאתֶם בָּהֶם וְהֵם
בָּכֶם׃ יָדוֹעַ תֵּדְעוּ כִּי לֹא יוֹסִיף יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם לְהוֹרִישׁ אֶת־הַגּוֹיִם ה
הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְפַח
וּלְמוֹקֵשׁ וּלְשֹׁטֵט בְּצִדֵּיכֶם וְלִצְנִנִים
בְּעֵינֵיכֶם עַד־אֲבָדְכֶם מֵעַל הָאֲדָמָה
הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ וְהִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ הַיּוֹם
בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ וִידַעְתֶּם בְּכָל־ ל
לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם כִּי לֹא־נָפַל
דָּבָר אֶחָד מִכֹּל הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲלֵיכֶם
הַכֹּל בָּאוּ לָכֶם לֹא־נָפַל מִמֶּנּוּ דָּבָר
אֶחָד׃ וְהָיָה כַּאֲשֶׁר־בָּא עֲלֵיכֶם כָּל־
הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲלֵיכֶם כֵּן יָבִיא יְהוָה עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־
הַדָּבָר הָרָע עַד־הַשְׁמִידוֹ אוֹתְכֶם מֵעַל
הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ בְּעָבְרְכֶם אֶת־בְּרִית
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם
וַהֲלַכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם וְחָרָה אַף־יְהוָה
בָּכֶם וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם׃
כד
וַיֶּאֱסֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל שְׁכֶמָה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
וּלְרָאשָׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו ו
וַיִּתְיַצְּבוּ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים׃ וַיֹּאמֶר
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־הָעָם כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ א
אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם
וַאֲבִי נָחוֹר וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃
וָאֶקַּח אֶת־אֲבִיכֶם אֶת־
אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ
בְּכָל־אֶרֶץ כְּנָעַן וָאַרְבֶּ אֶת־זַרְעוֹ
וָאֶתֶּן־לוֹ אֶת־יִצְחָק׃ וָאֶתֵּן לְיִצְחָק
אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת
הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ וְיַעֲקֹב
וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם׃ וָאֶשְׁלַח אֶת־
מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וָאֶגֹּף אֶת־מִצְרַיִם
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ וְאַחַר הוֹצֵאתִי
אֶתְכֶם׃ וָאוֹצִיא אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם
מִמִּצְרַיִם וַתָּבֹאוּ הַיָּמָּה וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵי אֲבוֹתֵיכֶם בְּרֶכֶב ו

ל מ ל בכפ' · ל · ל מ ל · את בכבכ' אלה' בית' ב' לשכים · ל · ה' ול' לפ' · יג · ל' ל · ג' את הירדן · ל · ו · ל · ח' יו דכות' · כל ספר ח' ל · ד' ות ל · ולרבה ח · כ' · יד' ל · ד' בליש' ח' דמטע' בה מגריות · ג' כל ספר ה' ל

תרגום

ארי אם מיתב תתובון ותתדבקון
בשאר עממיא האילין די אשתארו
האילין עמכון ותתחתנון בהון
ותתערבון בהון ואינון יתערבון
בכון: מדע תדעון ארי לא יוסיף
מימרא דיי אלהכון לתרכא ית
עממיא האילין מן קדמיכון ויהון
לכון לתביר ולתקלא ולסיען
נטלן זיין לקבליכון ולמשירין מ
מקפנכון עד דתיבדון מעל ארעא
טבתא הדא די יהב לכון יי א
אלהכון: והא אנא אזיל יומא דין
באורח כל ארעא ותדעון בכל
לבכון ובכל נפשכון ארי לא ב
בטיל פתגמא חדא מכל פתגמיא
תקניא די מליל יי אלהכון עליכון
כולהון אתקיימו לכון לא בטיל
מנכון פתגמא חדא: ויהי כמא
דארתקיימו עליכון כל פתגמיא
תקניא די מליל יי אלהכון עליכון
כן ייתי יי עליכון ית כל פתגמיא
בישיא עד דישיצי יתכון מעל
ארעא טבתא הדא די יהב לכון
יי אלהכון: במעברכון ית קימא
דיי אלהכון דפקיד יתכון ותהכון
ותפלחון לטעות עממיא ותסגדון
להון ויתקיף רוגזא דיי בכון ו
ותיבדון בפריע מעל ארע טבתא
דיהב לכון: וכנש
יהושע ית כל שבטיא דישראל
לשכם וקרא לסבי ישראל ו
ולרישוהי ולדיינוהי ולסרכוהי
ואתעתדו קדם יי: ואמר יהושע
לכל עמא כדנן אמר יי אלהא
דישראל בעבר פרת יתיבו א
אבהתכון מעלמא תרח אבוהי
דאברהם ואבוהי דנחור ופלחו
לטעות עממיא: ודברית
ית אבוכון ית אברהם מעבר פרת
ואובילית יתיה בכל ארעא דכנען
ואסגיתי ית בנוהי ויהבית ליה ית
יצחק: ויהבית ליצחק ית יעקב
וית עשו ויהבית לעשו ית טורא
דשעיר למירת יתיה ויעקב ובנוהי
נחתו למצרים: ושלחית ית משה
וית אהרן ומחית ית מצראי כמא
דעבדית ביניהון ובתר כן אפקית
יתכון: ואפקית יי ית אבהתכון
ממצרים ואתיתון לימא ורדפו
מצראי בתר אבהתכון ברתיכין

רדק

ישפטו אותהם: ויאסף יהושע. פעם אחרת כי הנה כתב ל למעלה ויקרא יהושע וכל ישראל אלא אסף אותם פעם אחרת ו והוכיחם פעם ושתים כדי שיהיו נזהרים לשמור התורה: ויתיצבו לפני האלהים. נראה שהביאו ארון האלהים שם כדי לכרות הברית לפני הארון כמו שאמר ויכתוב יהושע בספר ת תורת אלהים נראה כי שם היה הארון שבו ספר התור' ואספם יהושע שכם ולא שילה שהיה ה הארון שם אולי על פי הדבר עשה זה שיכרתו הברית בשכם כי בו נתעכב אברהם אבינו תחלה כשנכנס לארץ כמו ש שכתוב ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם ועוד כי שם נעשה נס גדול ליעקב אבינו שיזכרו אותו וידבקו בי' לבדו ועוד כי תחלת הנחלה אשר היה ליעקב בארץ ישראל בשכם היה שקנה חלקת השדה מיד בני חמור אבי שכם ושם אמר להם יהושע הסירו אלהי הנכר אשר בקרבכם כמו שאמר יעקב לבניו בשכם הסירו את אלהי הנכר אשר ב בתוככם: וארב. כתיב בלא הא וקרי וארבה בהא ושניהם שוים בדרך הדקדוק ויש בו דרש כי הכתוב הוא לשון ריב ומכה כלומר הרבה נסיונות כ נסיתיו ועמד בכלם: ואתן לו את יצחק. ולא זכר את ישמעאל כי בן אמה היה ועוד שאמר לו גרש את האמה הזאת ואת בנה: כאשר עשיתי בקרבו. הנגף שנגפתי אותם לא היה בפעם אחד אלא במכות רבות כאשר עשיתי המכות בקרבו: ותבאו הימה. כנגד אותם זקני שעברו ים סוף וכן ותראינה עיניכם כנגד אותם זקנים שהיו עדיין בחיים: ויבא

מסרה

ואולך אתכם קוממיות. ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר. ואולך אתו בכל ארץ כנען. ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה לרשת. ונמסר גם בסדר בחקתי: ירדו מצרים ירידת מצרי' ד' בליש' בקריא' וס' ויקומו וירדו מצרים ויעמדו. ויעקב ובניו ירדו מצרי' ההלכ' לרדת מצרי' הוי הורדי' מצרים לעזרה. ונמסר גם בסדר תבא: הימה ו' בספרא וס' ויצא הגבול הימה. מתפוח ילך הגבול. וירד הגבול נחל קנה. ופגע בכרמל הימה. מחבל אכזיבה. ואוציא את אבותיכ' ממצרי' ותבאו הימה.

רלבג

ועוד זכר אחר זה ם שכבר אסף יהושע כל שבטי ישראל שכמה והביאם שם בברית יי' בשקיימו וקבלו ע עליהם שנית לעבוד את יי' והנה עשה זה יהושע להוסיף להם אזהרה שלא יעבדו א אהים אחרים כי נגלה לו מצד הנבואה כי סופם ללקות בזה והנה יוסיף זה להם החזקה מהמשך אחר העון הזה כי הם ב בעצמם קבלו עליהם זה לפני האהים ולולי זה לא היה צריך לזה כי במה שקשרו ישר' במעמד הר סיני כ כקשרו אלו הבאים א אחריהם והנה זכר להם זה הנביא מה שאמר שהפליא חסדו השם יתעלה לנו והוא כי מתחלה היו כל אבותינו עובדי עז' והיה מושבם בעבר הנהר והשי' לקח משם אברהם אבינו והביאו לארץ כנען להיות ה הארץ ההיא נבחרת כדי שיהיה זרעו יותר שלם והנה זכר כי הוליך אותו בכל ארץ כנען כי המקומות ר רבו' מהנה היו ובכלם בא אליו הנבואה ל להורות על שלמות ה הארץ ההיא למי שהו' מוכן אל השלמות והנה זכר שנתן לו את יצחק ולא הזכי' שאר הבנים כי ביצחק לבדו יקרא לו זרע ואולם ביצחק זכר ם שנתן לו את יעקב ואת עשו ולא נמנע מ מלהזכיר עשו לפי ם שהיה לו צורך להזכי' כי נתן לו את הר שעיר לירושה ונמנעו ישרא' מלהלחם עמו עליה כמו שנזכר בתורה ו ואולם מבני אברהם לא היה אחד ם שהזהירתנו התורה מ מלהלחם עמם וזכר שיעקב ובניו ירדו מצרי' והוציאם משם השי' ע"י משה ואהרן כאשר הרבה להכות את מ מצרים ואחר זה רדפו עליהם ורדפו אחריה' המצרי' בחיל גדול וברכב ובפרשי' והשיגו אותם חונים על הים עד שלא יכלו לברוח מהם והפליא השם ית' חסדו עמהם ושם ענן חשך מאד בין ישר' ובין מצרי' וסבב שטבעו המצרי' בים באופן שנזכר בתור' והנה עיני קצת הדור ההו' היו רואו' בזמן ההו' או האותו' והמופתי' אשר עשה השי' במצרי' ואח' זה ישבו במדבר ימי' רבי' בסבת המרגלים:

אחרת אלהים ... רביע וסי' מישה רבימו ויסב ומצריה עומד · ג' רקדים שפטים לשטרים

רדק

ויבא עליו את הים. על פרעה ואף על פי שלא זכרו הרי זכר מצרי׳ או אמר עליו
דרך כלל על מצרים ובדרש על כל יחיד ויחיד שבהם אמר שאם היה במצרים
אחר שלא היה רוצה להכנס לים היה הגל טורדו לים: ואביאה. כתוב בה״א וקרי
בלא ה״א והענין אחד: וילחם בישראל. והנה לא ראינו בתורה שנלחם בלק עם
ישרא׳ וגם יפתח אמר אם נלחם
בנו אלא פירושו זו המלחמ׳ עשה
ששלח לבלעם לקלל אתכם ו
והרא׳ מתוך מעשיו כי אילו היה
יכול להלחם אתכם היה נלחם
כמו שכתוב אולי אוכל נכה בו
המחשב׳ חשבה הכתו׳ למעשה:
בעלי יריחו. והנה לא ראינו
שנלחמו בעלי יריחו בהם אבל
הכתוב אומר ויריחו סוגרת ו
ומסוגרת מפני בני ישראל אולי
יצאו מיריחו מגדולי העיר אל
מלכי כנען להזהירם ובין כך
נלכדה יריחו והם היו עם ה
המלכים שנתקבצו אחר כן ל
להלחם עם יהושע פה אחד
ואם נאמר כי משבעה גוי׳ שזכר
הנה נתקבצו ליריחו לפי שהיתה
עומדת על הספר והיא׳ מכשולה
של ארץ ישראל ונקבצו שם ל
להלחם עם ישרא׳ הנה לא ספר
הכתוב מלחמה זאת ואם היתה
למה לא ספר אותה הכתו׳ זהו
דבר תימה אלא הנכון כמו ש
שפירשנו: שני מלכי האמורי.
פי׳ וגרשה שני מלכי האמרי גם
כן והם סיחון ועוג. וכן אמרו
רבותינו ז״ל שתי צרעות היו אחת
דמשה ואחת דיהושע והצירעה
הוא מין זבוב רע מטיל ארס
ואמרו כי היתה הצרעה מכה
בעיניהם ומסמא עיניהם ולא היו
יכולין להלחם ובאין ישראל ו
והורגין אותם כמו שאמר לא ב
בחרבך ולא בקשתך ותרגום
צרעה ארעיתא ואמ׳ למה נקרא
שמה ארעיתא שעומדת לקראת
אדם ומכה בפניו כדמתרגמינ׳
אסי קדך דארעך: לא בחרבך.
פי׳ אם לא היה עזר האל והוא
על דרך כי לא בקשתי אבטח
וחרבי לא תושיעני: בתמים.
שם לא תואר וכן אם באמת
ובתמים: והסירו את אלהים.
פי׳ אלהי כסף ואלהי זהב שלקחו
בערים אשר כבשו ובמצרי׳ כמו
שכתוב ביחזקאל: אלהים

רשי

ויבא עליו את הים. על כל יחיד ויחיד שבהם שאם היה היחיד בורח שלא ליכנס
בים גל של ים רודף אחריו וקולטו: וילחמו בכם בעלי יריחו האמרי והפרזי וגו׳.
כל שבעה האומו׳ נזכרין כאן לפי שיריחו עומדת על הספר והית׳ נגרה ומנעולה
של ארץ ישראל נקבצו לתוכה מכל שבעה האומות גבורי החיל: אלהים

מסרה

ממצרים ה׳ בקריאה וסי׳ והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו. ויראו המצרי׳ את האשה. וירעו אותנו המצרי׳
ויענונו. כי לא יוכלון המצרים לאכול. וישם מאפל. ונמסר גם בסדר לך לך: הצרעה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר

רלבג

ואחר זה הביא אותם
אל ארץ האמרי היושב
בעבר הירדן והו׳ ארץ
סיחון ועוג שני מלכי
האמרי ויירשו ישראל
ארצם מצד העזר ה
האלהי לא בחרבם ולא
בקשתם ואחר זה ה
השתדל בלק בן צפור
להלחם בישראל ב
בשקרא לבלעם בן ב
בעור לקלל אותם ולא
אבה השי׳ לשמוע אל
בלעם ויברך ברוך א
אותם והצילם השם
מ׳ ממנו כמו שנזכר
בתורה. ואחר זה
עברתם את הירדן ו
ובאת׳ אל יריחו וירשתם
אותה ואח׳ זה נלחמו
בהם בעלי יריחו והם
מלכי האמרי והפרזי
והכנעני והחתי ו
והגרגשי החוי והיבוסי
שנלחמו עם ישראל
כמו שנזכר בזה ה
הספר וזה מתה שיור׳
שכל אחד מהמלכים
ההם היה לו חלק מה
ביריחו כמו שזכרו ר
רז״ל. והנה
שלחתי לכם הצרע׳ ר״ל
שחדש להם נזקין מ
הוזקו בהן זולת חרב
המלחמה. ואחר
שזכר כל הטובות ש
שחנן השם ית׳ את
ישרא׳ צוה אותם ליר׳
את יי׳ ולעבוד אותו ו
ולהסיר את אלהי הנכר
מקרבם ולפי שידע מ
מתכונתם אז שלא ל
לעבד ע״ז עם מה ש
שמשך לבם אל זה ב
בדברים אלו אמ׳ להם
שאם רע בעיניה׳ לעבוד
את יי׳ יבחרו להם אלהי
אבותיהם אשר מעבר
הנהר שהרחיקם השי׳
מזה בכל עת ולזה לקח
אברהם משם והוליכו
אל ארץ כנען שלא ל
לעבד אלהי האמרי אשר
הביאם השי׳ לשבת ב
בארצם בשהורישום
את ארצם והנה א
אמונותיהם הכוזבות
ומנהגותיהם הפחותי׳
היו סבת שהקיאה ה
הארץ אותם כמו ש
שנזכר בתור׳ כי ברשע

מקרא

ז׳ ובפרשים ים סוף: ויצעקו אל יהוה
ל׳ וישם מאפל ביניכם ובין המצרים
ויבא עליו את הים ויכסהו ותראינה
ה״ג עיניכם את אשר עשיתי במצרים
ואביא ק׳ ותשבו במדבר ימים רבים: ואבאה
אתכם אל ארץ האמרי היושב בעבר
הירדן וילחמו אתכם ואתן אותם
בידכם ותירשו את ארצם ואשמידם
מפניכם: ויקם בלק בן צפור מלך
מואב וילחם בישראל וישלח ויקרא
לבלעם בן בעור לקלל אתכם:
ולא אביתי לשמע לבלעם ויברך
ל׳ ג׳ לאחד יתי׳ אל ברוך אתכם ואצל אתכם מידו:
ותעברו את הירדן ותבאו אל יריחו
וילחמו בכם בעלי יריחו האמרי
והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי
החוי והיבוסי ואתן אותם בידכם:
ג׳ ואשלח לפניכם את הצרעה ותגרש
אותם מפניכם שני מלכי האמרי לא
ל׳ ב׳ בחרבך ולא בקשתך: ואתן לכם
ארץ אשר לא יגעת בה וערים אשר
חז׳ כסו׳ לא לא לא לא בניתם ותשבו בהם כרמים
וזיתים אשר לא נטעתם אתם אכלים
ג׳ : ועתה יראו את יהוה ועבדו אתו
ל׳ וכל קריא׳ באמת ובתמים בתמים ובאמת והסירו את אלהים
אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר
ג׳ ד״כ נס׳ ובמצרים ועבדו את יהוה: ואם רע
בעיניכם לעבד את יהוה בחרו לכם
ל׳ היום את מי תעבדון אם את אלהים
מעבר ת׳ אשר עבדו אבותיכם אשר בעבר
הנהר ואם את אלהי האמרי אשר
ג׳ רפוי׳ אתם ישבים בארצם ואנכי וביתי
נעבד את יהוה: ויען
העם ויאמר חלילה לנו מעזב את
יהוה לעבד אלהים אחרים: כי יהוה
ל׳ אלהינו הוא המעלה אתנו ואת
אבתינו מארץ מצרים מבית עבדים
ז׳ רפוי׳ ואשר עשה לעינינו את האתות
הגדולות האלה וישמרנו בכל הדרך
אשר הלכנו בה ובכל העמים אשר
עברנו בקרבם: ויגרש יהוה
את כל העמים ואת האמרי ישב

תרגום

ובפרשין ליַמא דסוף:
וצעיקו קדם יי ושוי קבלא ביניכון
ובין מצראי ואיתי עלוהי ית ימא
וחפנון וחזאה עיניכון ית די ע
עבדית במצרים ויתיבתון במדברא
יומין סגיאין: ואעלית יתכון
לארע אמוראה דיתיב בעיברא
דירדנא ואגיחו קרבא עמכון
ומסרית יתהון בידכון וירתתון
ית ארעהון ושיציתינון מן ק
קדמיכון: וקם בלק בר צפור
מלכא דמואב ואגיח קרבא
בישראל ושלח וקרא לבלעם בר
בעור למילט יתכון: ולא אביתי
לקבלא מן בלעם ובריך ברכא
יתכון ושזבית יתכון מן ידיה:
ועברתון ית ירדנא ואתיתון ליריחו
ואגיחו קרבא בכון יתבי יריחו
אמוראי ופרזאי וכנענאי וחיתאי
וגרגשאי חיואי ויבוסאי ומסרית
יתהון בידכון: ושלחית קדמיכון
ית ערעיתא ותריכית יתהון מן
קדמיכון תרין מלכי אמוראי לא
בחרבך ולא בקשתך: ויהבית
לכון ארעא די לא לאיתון בה
וקירוין די לא בניתון ויתיבתון
בהון כרמין וזיתין די לא נצבתון
אתון אכלין: וכען דחלו מן קדם
יי ופלחו קדמוהי בשלמותא ו
ובקושטא ואעדו ית טעותא די
פלחו אבהתכון בעיבר פרת ו
ובמצרים ופלחו קדם יי: ואם
ביש בעיניכון למיפלח קדם יי ב
בחרו לכון יומא דין קדם מן ת
תפלחון אם ית טעותא די פלחו
אבהתכון דבעיבר דפרת ואם ית
טעות אמוראי די אתון יתבין ב
בארעהון ברם אנא ואנש ביתי
נפלח קדם יי: ואתיב עמא ואמר
חס לנא מלמשבק ית פולחנא דיי
למיפלח לטעות עממיא: ארי יי
אלהנא הוא דאסיק יתנא וית
אבהתנא מארעא דמצרים מבית
עבדותא ודי עבד לעינגא ית אתיא
וית רברבתא האילין ונטרנא בכל
אורחא די הליכנא בה ובכל עממי
די עברנא ביניהון: ותריך יי
ית כל עממיא וית אמוראה יתיב

מסרה

פסק: יראו ג׳ וסי׳ ועתה יראו
את יי׳. יראו את יי׳ קדשיו. אך
יראו את יי׳: ואש׳ עשה ז׳ דסמיכי
וסי׳ נמס׳ בסד׳ עקב: ואת האמרי
ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ וכנען ילד
את צידון בכורו. וחברו דדה.
ואת האמרי ואת הכנעני ואת
הגרגשי. ויגרש יי׳ את כל העמי׳.
ונמסר גם בסדר לך לך:

רלבג

הגוי׳ ההם יי׳ מורישם מפניהם וזה היה ג״כ סבה להרחיק ישראל מאלהיהם לעבדם והודיעם גם כן יהושע עם זה שאם יבחרו לעבוד אלהים אחרים שלא יסכים עמהם
אך הוא וביתו יעבדו את יי׳ כדי להרחיקם עוד מלבחור בע״ז והנה היה ההשתדלות באלו כדי שיקבלו עוד הדור ההוא לפני האלהים שלא לעבוד ע״ז כי זה היה ראוי
שירחיקם יותר מהמשך אחר ע״ז אחרי מות יהושע ועכ״ז לא נשמרו מזה כמו שנזכר בראש ספר שופטים: ויען העם וגו׳ וענה העם כי חלילה להם מעבוד אלהים
אחרים עם ראותם הטובות והנפלאות שהכניס השי׳ והנה

רשי

אלהים קדושים. ברוב מקומות נקרא כל לשון רבנות לשון רבים כמו אדני יוסף אדוני הארץ אם בעליו עמו אשר הלכו אלהים לפדותו לפי שהשם הזה שם מררה הוא: עדים אתם בכם. ראה יהושע שעתידין לערער בימי יחזקאל ולומר נהיה כגוים לפיכך הכביד עליהם עכשיו ולכך הושב להם בימי יחזקאל והעולה על רוחכם היה לא תהיה וגו' חי אני אם לא ביד חזקה וגו' כבר קבלתם עליכם בימי יהושע ולא תאמרו מה שקבלנו עלינו בימי משה כדי ליכנס לארץ עשינו הרי בימי יהושע כבר נכנסתם וקבלתם: וישם לו חק ומשפט בשכם. סידר להם שם החוקים שבתורה וקבלו עליהם: ויכתב יהושע וגו'. ת"י וכתב יהושע ית פתגמיא האילין ואצנעינון בספר אוריתא דיי' ובמס' מכות נחלקו בו אמוראים חד אמר אלו ח' פסוקים מן ויירד משה עד לעיני כל יש' שהרי ספר תורה אכל והשלימו וחד אמר פרש' זו של ערי מקלט כתב בספרו כמו שהיו כתובי' בספר התורה: תחת האלה. תחות אלנא היא מזוזת הפת' כמו שאומר האיל ת מזוזות חמשית ומדרש אחת לאלים וי"א זו האלה אשר עם שכם שכתוב ביעקב ויטמן אותם יעקב תחת האלה אשר במקדש יי' כלפי שהביאו שם את ה הארון כמה שנאמר למעלה ויתיצבו שם ל לפני האלהים: והאבן הזאת תהיה בנו לעדה וגו'. הא אבנ' הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימא ארי יתה עבדנ' לסהדו ארי פתגמיא דכתיבי' עלה מעין כל פתגמיא דיי' דמליל ע עמנא וגם יש לפותרו כמשמעו כי היא שמע' את הדברים אשר ד דברתי לכם בשליחותו של מקום: בתמנת סרח. כך שמה ובמקום אחר הוא ק קורא אות' תמנת חרס על שם שהעמידו ת תמונ' חמה על קברו לומר זה הוא שהעמיד החמה וכל העובר ע עליה אומר חבל על זה שעשה דבר גדול כזה ומת וי"א תמנת חרס שמה ולמה נקר' שמה תמנת סרח על שם ש שפירותיה מסריחין מרוב שמנן: להר

קנוא ד' ב' מלאים וב' חס' וסי' לא תוכלו לעבוד את יי'. אל קנוא ונוקם יי' דנחום. קנא קנאתי ליי' וחברו. תרויהון אלין ב' בתראי דאליהו חס': חטאותיכם ד' מלאים בליש' בקריא' וסי' אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם. וחטאותיכם הסתירו מכם פנים. וחטאותיכם מנעו הטוב מכם. בהגלות פשעיכם להראות חטאותיכם. ונמסר גם בסדר אחרי מות: וכלה ו' בקריא' וסי' וכלה הרעב את הארץ. וכלה מכפר את הקדש. וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש. ושב והרע לכם. וכלה שעפיה. וכלה את מדות הבית. ונמסר גם בסדר אחרי מות: לעדה ג' וסי' נמסר בסדר וירא:

קנוא כל כתיב' קנא וכל אוריית' קנא

הארץ מפנינו גם אנחנו נעבד את יהוה כי הוא אלהינו: ויאמר יהושע אל העם לא תוכלו לעבד את יהוה כי אלהים קדשים הוא אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם ולחטאותיכם: כי תעזבו את יהוה ועבדתם אלהי נכר ושב והרע לכם וכלה אתכם אחרי אשר היטיב לכם: ויאמר העם אל יהושע לא כי את יהוה נעבד: ויאמר יהושע אל העם עדים אתם בכם כי אתם בחרתם לכם את יהוה לעבד אותו ויאמרו עדים: ועתה הסירו את אלהי הנכר אשר בקרבכם והטו את לבבכם אל יהוה אלהי ישראל: ויאמרו העם אל יהושע את יהוה אלהינו נעבד ובקולו נשמע: ויכרת יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט בשכם: ויכתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלהים ויקח אבן גדולה ויקימה שם תחת האלה אשר במקדש יהוה: ויאמר יהושע אל כל העם הנה האבן הזאת תהיה בנו לעדה כי היא שמעה את כל אמרי יהוה אשר דבר עמנו והיתה בכם לעדה פן תכחשון באלהיכם: וישלח יהושע את העם איש לנחלתו: ויהי אחרי הדברים האלה וימת יהושע בן נון עבד יהוה בן מאה ועשר שנים: ויקברו אתו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים

ארעא מן קדמנא אף אנחנא ניפלח קדם יי ארי הוא אלהנא: ואמר יהושע לעמא לא תוכלון למיפלח קדם יי ארי אלהא קדישא הוא אל קנא הוא מן קדם ידין דקשוט לא ישבוק לחוביכון ולחטאיכון: ארי תשבקון ית פולחנא דיי ותפלחון טעות עממיא ויתוב ויבאיש לכון וישיצי יתכון בתר דאוטיב לכון: ואמר עמא ליהושע לא אלהן קדם יי ניפלח: ואמר יהושע לעמא סהדין אתון בנפשתכון ארי אתון בחרתון לכון ית פולחנא דיי למפלח קדמוהי ואמרו סהדין: וכען אעדו ית טעות עממיא די ביניכון ואפנו ית לבכון לפולחנא דיי אלהא דישראל: ואמרו עמא ליהושע ית יי אלהנא ניפלח ולמימריה נקביל: וגזר יהושע קיים לעמא ביומא ההוא ושוי ליה קיים ודין בשכם: וכתב יהושע ית פתגמיא האילין ואצנעינון בספר אוריתא דיי ונסיב אבנא רבתא ואקימה תמן תחות אלנא די בבית מקדשא דיי: ואמר יהושע לכל עמא הא אבנא הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימא ארי יתה עבדנא לסהדו ארי פתגמיא דכתיבין עלה מעין כל פתגמיא דיי די מליל עימנא ותהי בכון לדכרן ולסהדו דילמא תכדבון קדם אלהכון: ושלח יהושע ית עמא גבר לאחסנתיה: והוה בתר פתגמיא האילין ומית יהושע בר נון עבדא דיי בר מאה ועשר שנין: וקברו יתיה בתחום אחסנתיה בתמנת סרח די בטורא דבית אפרים

רדק

אלהים קדושים הוא. קדושים לשון תפארת כמו שה' וכן ישמח ישראל בעושיו איה אלהי עושי: עדי' אתם בכם. אתם בעצמכם תהיו עדי' בכם כי אתם בחרתם לכם אתיי' וי"ת עדים אתם בכם הנשמ' והגוף וכן האזינו השמי' ותשמ' הארץ שמעו שמי' והאזיני ארץ הנשמה מן השמים והגוף מן הארץ: וישם לו חק ומשפט. פי' לו לעם וענייננו כמו שם שם לו חק ומשפט שסדר להם דרך כ כלל חקי התור' ומשפטי' וקבלום עליה' או פי' וישם לו חק ומשפט יהושע שם לעצמו חק ומשפט: בשכם. על הברית שכרת להם והחק והמשפט האבן והאלה שם לעדי' ודברי הברית שכתב בספר תורת אלהים וי"ת ויהושע כת' ית פתגמיא האילין בספרא ואצנע בספר אוריתא דיי'. ובדברי רז"ל ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר שמנה פסוקי' שבתורה וחד אמר ערי מקלט ולא נראה לפי הפש' לא זה ולא זה והאמת הוא שת"י: תחת האלה. הרגש תמורת הנח אשר בתחת האלה אשר עם שכם. ובמדרש כי היא האלה שטמן תחתיה יעקב אלהי הנכר כמו שכתוב ויטמון אותם יעקב תחת האלה אשר עם שכם ואין כן דעת המתרגם שתרגם אלה בוטמא ותרגם האלה אלתא והיא מזוזת השער כמו ה האיל מזוזת השער ומרה אחת לאלים שתרגם און אליא: אשר במקדש יי'. הבית שהיה שם הארון בשכם קראו מקדש ל לקדוש הארון שהיה שם לשעה: אשר דבר עמנו. ת"י הפסוק כן ואמר יהוש' לכל עמא הא אבנא הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימ' ארי יתה עבדנ' לסהדו ארי פתגמיא דכתיבין עלה מעין כל פתגמיא דיי' די מליל עמנא וגו' ולפי הפשט אשר דבר עמנו ר"ל כי מה שדברתי עמכם והברית אשר כרתי עמכם לא מלבי כי הם אמרי יי' אשר דבר עמנו ב בהר סיני. ופי' כי היא שמעה על דרך ותשמע הארץ אמרי פי: בתמנת סרח. ובספר שפטים בתמנת חרס ושניהם אחד כמו כבש וכשב ורבו' דרשו בו מהם אמרו סרח שמה ולמה קראת חרס בשביל שנקבר שם יהושע שהעמיד חמה לישראל והחמה תקרא חרס כמו האומר לחרס ולא יזרח וי"א חרס שמה ולמה נקרא שמה סרח שהיו פירותיה מסריחין מרוב שמנן: מכפון

רלבג

והנה להרחיקם עוד מעבוד עבודה זרה א אמר להם כי אחר ש שיכנסו לעבודתו יתב' תקשה להם מאד ע עבודתו כי לא ישא ל לפשעיהם אם יסורו מאחריו לעבוד ע"ז אך יכלה אותם אחר אשר הטיב להם ולא אמר להם זה יהושע שיהיה הענין בבחירתם לסור מאחרי יי' כי כבר נקשרו בזה כל הדורות במעמד הר סיני אך אמר להם זה להוסיף להם הרחקה מעבוד ע"ז כמו שזכרנו עם שכבר היה יודע מטוב תכונת בעת ההיא שהם לא ישכימו בשום פנים לעבוד זולתי השי"ת ואחר זה אמר להם יהושע שהם עדים בהם כי הם בחרו לעבוד אתיי' להרחיקם יותר במה שאחר זה מעבוד ע"ז. ואמ' להם שיסירו את אלהי הנכר אשר בקרבם ויטו לבבם אל יי' אלהי ישראל והוא אמר להם זה שאם נפתה לבם בסתר מאחת העבודות האלו אשר לאנשי הארץ יסירו מלבם הדעות הנפסדות בהם והם לא הודו שיצטרכו לזה אך השיבו כי הם יעבדו את יי' אלהי ישראל וישמעו בקולו: ויכרת יהושע ברית לעם. על זה להיותם עובדים אתיי' ולהסתיר זכר לזה המעשה למען יבושו ישר' אם יסורו מאחרי יי' כתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת האלהים והקים אבן גדולה תחת האלה אשר במקדש יי' להיות לזכר ולעדות על זה המעשה כמו שעשו יעקב ולבן במעשה הגל והמצבה להיות לעד ביניהם על בריתם את יי'. אחר זה זכר שכבר מת יהושע בן מאה ועשר שני' וקברו אותו בגבול נחלתו.

וזכר עוד שכבר עבדו ישר' את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקני' אשר האריכו ימים אחרי יהושע ואשר ידעו את כל מעשה ה' אשר עשה לישר' והם יובאו' מצרים כי זולתם לא ידעו את כל המעשה וזכר אחר זה כי עצמות יוסף קברו במקום ההוא שהיה לבניו לנחלה וכי אלעזר בן אהרן מת וקברו אתו בגבעת פנחס בנו אשר נתן לו בהר אפרי' ואם יאמר אומר איך היתה לפנחס אם לא היתה לאלעזר אמרנו לו כי יתכן שמת אלעזר היה יורשו פנחס לפי שרשי התורה ולזה כשנקבר נקבר בגבעת פנחס בנו ואולם רבותי' ז"ל אמרו בפרק יש נוחלין כי פנחס ירשה מאשתו וזה דרך דרש ואמנם הפשט הוא לפי מה שכתבנו: **ואולם** התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו:

וישלח כ"ב וסי' נמסר בסדר נח: ויהי אחרי הדברים האלה ג' וסי' ויגד לאברהם. אביך חולה. וימת יהושע. ונמסר גם בסדר וירא: וכל ימי ג' וסי' הזקנים. וחברו. וכל ימי מלכי ישראל: כמאה ה' רפין בקריאה וסי' ויקן

מִצְּפוֹן לְהַר־גָּעַשׁ: וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וַאֲשֶׁר יָדְעוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל: וְאֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר־הֶעֱלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם בְּחֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה וַיִּהְיוּ לִבְנֵי־יוֹסֵף לְנַחֲלָה: וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן מֵת וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּגִבְעַת פִּינְחָס בְּנוֹ אֲשֶׁר נִתַּן־לוֹ בְּהַר אֶפְרָיִם:

מִצִּפּוּנָא לְטוּר גַעַשׁ: וּפְלַח יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יוֹמֵי סָבַיָא דִי אוֹרִיכוּ יוֹמִין בָּתַר יְהוֹשֻׁעַ וִידָעוּ יַת כָּל עוֹבָדָא דַיְיָ דִי עֲבַד לְיִשְׂרָאֵל: וְיַת גַרְמֵי יוֹסֵף דְאַסִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִצְרַיִם קְבַרוּ בִשְׁכֶם בְּאַחְסָנַת חַקְלָא דִקְנָא יַעֲקֹב מִבְּנֵי חֲמוֹר אֲבוּהִי דִשְׁכֶם בְּמְאָה חוּרְפָן וַהֲווֹ לִבְנֵי יוֹסֵף לְאַחְסָנָא: וְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן מִית וּקְבַרוּ יָתֵיהּ בְּגִבְעַת דְפִינְחָס בְּרֵיהּ דְאִתְיְהֵבַת לֵיהּ בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם:

סכום הפסוקים של ספר יהושע שש מאות וחמשים וששה וסי' סנ"ו וחציו ומחשבתן עד רמת גלעד וסדריו ארבעה עשר:

את חלקת השדה אשר. ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים. אין חפץ למלך במהר. תנה את אשתי את מיכל. וישכר מישראל מאה אלף. ונמסר גם בסדר וישלח: קשיטה ג' וסי' נמסר בסדר וישלח:

רשי

להר געש. מלמד שרעש עליהם ההר להורגם לפי שלא הספידוהו כראוי: האריכו ימים. ימים האריכו שנים לא האריכו ש שנענשו: קברו בשכם. משכם גנבוהו לשכם החזירוהו: בגבעת פנחס בנו. מהיכן היה לו לפנחס חלק בארץ שירש מ מאשתו:

סליק ספר יהושע

רדק

מצפון להר געש. רבי ברכיה ורבי סימון בשם ריב"ל חזרנו על המקרא ולא מצאנו מקום ששמו הר געש אלא מה הוא הר געש על ידי שנתרשלו ישראל בו ולא הספידוהו כראוי רצה הקדוש ב"ה להגעיש עליהם ההר ר"ל שגעש ההר ביום קבורתו: אשר העלו בני ישראל. אע"פ שכתוב ויעל משה את עצמות יוסף עמו הוא הזהיר את בני ישרא' להעלותם כמו ויבן שלמה והדומים לו ובדרש כל המתחיל במצוה ואחר גומרה נקראת על שם האחרון מני אתה למד ממשה דכתי' ויעל משה את עצמות יוסף עמו נסתלק משה במדבר ולא נכנס לארץ והכניסו ישראל עצמותיו לארץ וקברו אותם ונתלית המצוה בהם דכתיב אשר העלו בני ישראל ממצרים אשר העלה משה אין כתוב כאן אלא אשר העלו: קברו בשכם. דרשו בו משכם גנבוהו ולשכם החזירוהו ולפי הפשט לפי שהיה שכם בחלק אפרים ולכבוד יוסף קברוהו בנחלה הראשונה אשר היה ליעקב אבינו בארץ ישראל ולפי דעתי בפסוק ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך רמז לו שיקבר שם בשכם זהו שאמר לך כי כבר זכר הבכורה שנתן לו שיטלו בניו שני חלקים: ויהיו לבני יוסף לנחלה. וחשבו להם העצמות לנחלה טובה שנקברו בנחלתם ודרשו בו על בני יוסף שהתעסקו בקבורת העצמות בנחלתם: אשר נתן לו בהר אפרים. אמרו רבותינו ז"ל מניין היה לו לפנחס שלא היה לו לאלעזר אלא מלמד שנשא פנחס אשה ומתה וירשה ומכאן שנשמו לירושת הבעל ומהם אמרו כי אפשר שנפלה לו בשדה חרמים ויתכן גם כן לפרש כי ישראל נתנו לו כמו שנתנו לכלב ויהושע אבל לא על פי השם יתברך כמו שנתנו להם וזהו שאמר אשר נתן לו ואילו היתה ירושת אשתו או שדה חרמים לא היה אומר אשר נתן לו ורבותינו ז"ל אמרו כי לא נוכל לומר שקנה פנחס אותה גבעה דאם כן נמצאת שדה חוזרת ביובל ונמצא אותו צדיק קבור בקבר שאינו שלו אבל לשון נתן לו לא הקשה להם כי מצאנו לשון מתנה במכר כמו ויתן לי את מערת המכפלה ואם תאמר לפירושינו קשה גם כן שהרי מתנת יחיד חוזרת ביובל אבל מתנ' רבים אינה חוזרת וזאת הגבעה שבט אפרים נתנוה לו ולדבריהם שאמרו כי ירושת אשתו היתה הם אמרו גם כן כי ירושת הבעל אינה חוזרת ביובל וכן הדין:

סליק ספר יהושע

הא' הוא לפרסם עוצם השגח' הש"י לישראל ושכבר קיים מה שנשבע לאבותיהו ולזרע' שיתן להם את הארץ ולזה זכר מה שירשו מהאר' ע"י משה וע"י יהושע והמלכי' הרבים אשר נפלו בידם: **הב'** הוא במדות והוא שראוי לכל אדם שלא יקצר מעשות מה שאפשר מהטוב בחייו הלא ת תראה כי יהושע מפני שלא יכול להשלי' ירוש הארץ לישר' לא קצר לעשות מה שהיה א אפשר לו מהטוב והוא הפיל הארץ בנחלה לשבטים כי בזה היה תועלת כי הוא היה כ נביא ולא תשלם זאת החלוקה בשלמות לתי שאינו נביא כי על פי י"י היתה כמו שזכר עם שכבר נמשך מזה ת תועלת שאם חלקו הארץ הנכבשת לבד היו ישר' מתעצלי' בירושת הנשאר מהארץ לרעתם שמה שיכבשו יגיע לכלל ישר' הנה לא יקום אחד מהשבטים אם לא יקומו כלם ואולי תהיה זאת העצלה סבה שלא תשלם להם ירושת הארץ אך כשידע כל שבט המגיע לו מזה יזדרז לכבוש הארץ ההיא לפי מה שאפשר ואם הוצרך אל העזר בקש אותו מאחד השבטים או יותר והבטיחו שהוא יעזור אותו גם כן לכבוש חלקו כמו שמצאנו שעשה שבט יהודה ושבט שמעון לפי מה שנזכר בראש ספר שופטים: **השלישי** הוא בזכירת המגיע לשבט ושבט מהארץ להצילם מהקטטה והמריבה אם ברוב הימים יפול מחלוקת ביניהם בענין האר' הנה מה שנזכ' בזה המקו' מהמגיע לחלק חלק מהם ישמרם מהקטט': **הרביעי** הוא להזכיר קיום מה שייעד השם יתברך לכלב באמר מלא אחרי י"י ולא הלך בעצת שאר המרגלי' שהארץ אשר דרכה רגלו בה תהיה לו לנחלה ולבניו: **החמשי** הוא להודיע שכבר נתקיים ייעוד השם יתברך במה שאמר יעקב אחלקם ביעקב ואפיצם בישר' כי כבר היו נחלותיהם מפוזרות כמו שזכרנו: **הששי** הוא להודיע שכבר קיימו ישראל מה שצוו בתורה להבדיל ערי המקל' ולתת ללוים ערים לשבת ומגרשיהן לבהמת' והנה קבצנו שתי המצות יחד כי ידמה שערי הכהנים והלוים כלם קולטות והנה התבאר מן התורה כי המזבח היה קולט ההורג בשוגג ולזה הוצרך לומר בהורג במזיד מעם מזבחי תקחנו למות כמו שביארנו שם וידמה כי מפני שכלל ערי המקלט עם ערי הלוי' הנשאר' בזה המספ' ואמ' בסוף שהם ערים מ"ח ומגרשיהן שכבר הקיפן זו לזו ולזה תהיינ' כלם קולטו': **השביעי** והוא מה שלמדנו מהמזבח שבנו השבטים אשר מעבר הירדן כי כשירצה האדם דבר אפשר שיתחדש ממנו הפסד או נזק ראוי שיתחכם להשיבו קודם בואו ולא ימנעהו מזה ראותו שלא יתכן הגעת ההפסד או הנזק ההוא כי אם לעתים רחוקים הלא תראה כי אלו השבטים כשראו כי בארך הזמן יהיה אפשר שיסבב היות הירדן מפסיק ביניהם ובין ארץ ישראל שימנעו בניהם מעבוד את י"י התחכמו להמציא דבר כשאר מורה שגם הם מעם י"י ולזה בנו שם המזבח ההוא שיהיה בתבנית מזבח י"י וקראו שמו כי עד הוא בינותינו כי י"י האלהים ויהושע כאשר ראה גם כן אפשרות סור ישר' מאחרי י"י מצד מה שנשארו מן הגוים ההם שלא החרימום גם כן לפי מה שאפשר להצילם מזה והביאם מזה ש שיקבלו עליהם שיתנו הש"י לעבדו ולאהבה אותו ושלא לסור מאחריו להרחיקם יותר מזה הענין: **השמיני** הוא שלמדנו מענין שלוח פנחס והנשיאים לשבטים שהיו מעבר לירדן לחקור אמתת הענין קודם עלותם עליהם לצבא והוא כי גם בעניינים אשר יחשב שאין להמתין עליהם לעשותם כי אם תכף צריך להתישב ולחקור הענין הלא תראה כי לולא זאת החקירה היה נמשך מזה נזק רב בעלות בני ישר' לצבא על אחיהם והנה יחשב שאין להמתין על אלו הדברים שהם כבוד השם יתברך מפני הסבות שזכרו פנחס והנשיאים לשבטים האלו בזה המקום ולזה תמצא שלא המתין פנחס לקחת עצה ממשה רבינו בדבר זמרי אמרו רבותינו ז"ל כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב ומזה המקום יותר הספק איך לא נמלכו ישר' בזה ביהושע שהיה נביא עם שהיה מהעניינים הראויים לעשות לפי משפטי התורה בהטלת העונשים ראוי שיהיה המעשה בהם לפי דרכי התורה באופני החקירה המיוסדת בתורה לא שים אלו איך האמת בזה לנביא ואם באנו לבאר זה בזה המקום יארכו הדברים יותר מהראוי למה שהלכנו בו: **התשיעי** הוא מה שלמדנו שראוי לכל אדם שיתפלל שיהיה נקבר בגבול נחלת בניו והקבר בגבול משפחתו להשאיר שמו ולזה זכר בהקבר יהושע בגבול נחלתו והקבר יוסף ואלעזר בן אהרן בגבעת פנחס בנו ומזה המקום למדנו התועלת שהגיע מזה הכבד ליוסף בשנחלקו בניו לשני שבטים וזה כי בזה היה רבוי בגורלות לבני רחל ויתכן יותר שיגיע מקום קבורתה בנחלה לאחד מהם וכבר נתבאר שכן היה לפי מה שנזכר בספר שמואל:

מ׳מלין מן א׳ א׳ קדמ׳ נסיב ו׳ו ואינון קריבין לי״ וס׳ ועבר י״ לנגוף · ודבר י״ אל משה · ואף י״ חרה בעם · ולמה י״ מביא אתנו · ויתעבר י״ בי · והפיץ י״ אתכם · ושב י״ אלהיך את · אלי עון בית · ונחם י״ עוד קרא לאמר · ונוקם י״ אל קנוא ונוקם י״ · ובא י״ ונסתם גיא הרי · ובחר י״ לבן כה אמר י״ שבתי · ויצא י״ ונלחם בגו׳ · ומה י״

ונדעה נרדפה לדעת את

חד מן י״א מלין קריין ת׳ ולא כ׳ בן וסימניהון ויקרא וינחם דוד את בת שבע · והכו׳ ויואב
שמנה עשרה דירמיה · באחו׳ לבבתי

ויהי

מצאו ויבא כגשם לנו

מגלה את כל ירושלם · אמה׳ שמנה עשרה אמה קומת העמוד · אחד׳ והמתקדשים
ויקח לו רחבעם אשה את מחלה ·

ויוסף י״ ויאמר יואב אל דוד דשמואל · והבה י״ את יש׳ כאשר · ועיני י״ ושכר פשע׳ וחטאים · ותהלות י״ שפעת גמל׳ תכסך · והורת י״ איכה תאמרו חכמים · ומשא
ואמת י״ כי גבר עלינו חסדו · ודרשי י״ לא יחסרו כל טוב · וחסד י״ מעולם ועד עולם · ועצת י״ היא תקום · וביראת י״ בחסד ואמת יכפר עון · וקוי י״

רלבג

ספר

שאחרי מות יהושע שאלו בני ישר׳ בי״ ר״ל באורי׳ ותומי׳ מי מהשבטי׳ יעלה בתחלה להלחם בכנעני הנשאר בארצות השבטי׳ ורא׳ שנדע שאין הרצון בזה שלא היו כשאין באורי׳ ותומי׳ בימי יהושע כי התור׳ העידה כי בימי יהוש׳ ג״כ ישאלו במשפט האורי׳ · ואולם הרצון בזה כי אחרי מות יהושע הוצרכו לשאול מי יעלה בתחלה כי במלחמ׳ הראשונ׳ טרם נגדו׳ לשאר המלחמו׳ וזה שאם ינוצחו יש׳ במלחמ׳ הראשונ׳ יאמרו הכנעני׳ שהגוים ההם סר צלם מעליה׳ ויתחזקו להלחם בהם ואם ינצחו אותם יפיל העניין מורך לב בגוי׳ ההם וינצחום יש׳ בקלות · ולזה בחר השם שילחם תחלה מי שהוא ראוי יותר לנצח והוא שבט יהוד׳ וכבר יהודה שעלה אתו שמעון להלחם כאשר נשארו בגבולו מהגוים ההם והנה קצצו ב בהונות ידי אדני בזק ובהונות רגליו להפיל מורך על שאר המלכי׳ שירא׳ מלהלחם ב בימי׳ עם שנכר שבב זה השם ית׳ להשיב לו מדה כנגד מדה כמו שזכר כאשר עשיתי כן שלם לי אלהי׳ וזכר שהביאוהו אחר זה בירושלם ומת שם ו וכבר נלחמו בני יהוד׳ בירושלם קודם זה ולכדו אותה והכוה לפי חרב ואת העיר שלחו באש ׃ וילך

ויהי אחרי מות ד׳ וסי׳ אברהם׳ משה · יהושע · שאול · ונמסר גם בסוף חיי וברישא יהושע · וסימ׳ בלשון תרגום אבא רעיא שמשא ומלכא ׃ ונלחמה ד׳ בקריאה וסי׳ ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורל

א אַחֲרֵי֙ מ֣וֹת יְהוֹשֻׁ֔עַ וַֽיִּשְׁאֲלוּ֙ בְּנֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֔ל בַּֽיהוָ֖ה לֵאמֹ֑ר מִ֣י יַעֲלֶה־לָּ֧נוּ
אֶל־הַֽכְּנַעֲנִ֛י בַּתְּחִלָּ֖ה לְהִלָּ֥חֶם בּֽוֹ׃
וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה יְהוּדָ֣ה יַעֲלֶ֑ה הִנֵּ֛ה נָתַ֥תִּי
אֶת־הָאָ֖רֶץ בְּיָדֽוֹ׃ וַיֹּ֣אמֶר יְהוּדָ֡ה
לְשִׁמְע֣וֹן אָחִיו֩ עֲלֵ֨ה אִתִּ֜י בְגוֹרָלִ֗י
וְנִֽלָּחֲמָה֙ בַּֽכְּנַעֲנִ֔י וְהָלַכְתִּ֧י גַם־
אֲנִ֛י אִתְּךָ֖ בְּגוֹרָלֶ֑ךָ וַיֵּ֥לֶךְ אִתּ֖וֹ שִׁמְעֽוֹן׃
וַיַּ֣עַל יְהוּדָ֔ה וַיִּתֵּ֧ן יְהוָ֛ה אֶת־הַֽכְּנַעֲנִ֥י
וְהַפְּרִזִּ֖י בְּיָדָ֑ם וַיַּכּ֣וּם בְּבֶ֔זֶק עֲשֶׂ֥רֶת
אֲלָפִ֖ים אִֽישׁ׃ וַֽ֠יִּמְצְאוּ אֶת־אֲדֹנִ֥י בֶ֙זֶק֙
בְּבֶ֔זֶק וַיִּֽלָּחֲמ֖וּ בּ֑וֹ וַיַּכּ֕וּ אֶת־הַֽכְּנַעֲנִ֖י
וְאֶת־הַפְּרִזִּֽי׃ וַיָּ֙נָס֙ אֲדֹ֣נִי בֶ֔זֶק וַֽיִּרְדְּפ֖וּ
אַחֲרָ֑יו וַיֹּאחֲז֣וּ אֹת֔וֹ וַֽיְקַצְּצ֔וּ אֶת־
בְּהֹנ֥וֹת יָדָ֖יו וְרַגְלָֽיו׃ וַיֹּ֣אמֶר אֲדֹֽנִי־
בֶ֠זֶק שִׁבְעִ֣ים ׀ מְלָכִ֗ים בְּהֹנ֨וֹת יְדֵיהֶ֜ם
וְרַגְלֵיהֶ֗ם מְקֻצָּצִים֙ הָי֤וּ מְלַקְּטִים֙ תַּ֣חַת
שֻׁלְחָנִ֔י כַּאֲשֶׁ֣ר עָשִׂ֔יתִי כֵּ֖ן שִׁלַּם־לִ֣י
אֱלֹהִ֑ים וַיְבִיאֻ֥הוּ יְרוּשָׁלִַ֖ם וַיָּ֥מָת שָֽׁם׃

וַהֲוָה בָּתַר דְּמִית יְהוֹשֻׁעַ וּשְׁאִילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵימְרָא דַּיְיָ לְמֵימַר מַן יִסַּק לָנָא לְוָת כְּנַעֲנָאָה בְּקַדְמֵיתָא לְאַגָּחָא קְרָבָא בֵּיהּ ׃ וַאֲמַר יְיָ יְהוּדָה יִסַּק הָא מְסָרִית יָת יָתְבֵי אַרְעָא בִּידֵיהּ ׃ וַאֲמַר יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אֲחוּהִי סַק עִמִּי בְּעַדְבִי וּנְגִיחַ קְרָבָא עִם כְּנַעֲנָאָה וְאֵיהַךְ אַף אֲנָא עִמָּךְ בְּעַדְבָךְ וַאֲזַל עִימֵּיהּ שִׁמְעוֹן ׃ וּסְלִיקוּ דְּבֵית יְהוּדָה וּמְסַר יְיָ יָת כְּנַעֲנָאָה וּפְרִיזָאָה בִּידֵיהוֹן וּמְחָנוּן בְּבֶזֶק עֲסַר אַלְפִין גַּבְרָא ׃ וְאַשְׁכַּחוּ יָת אֲדֹנִי בֶזֶק בְּבֶזֶק וַאֲגִיחוּ קְרָבָא בֵּיהּ וּמְחוֹ יָת כְּנַעֲנָאֵי וְיָת פְּרִיזָאֵי ׃ וַעֲרַק אֲדֹנִי בֶזֶק וּרְדָפוּ בַּתְרוֹהִי וְאַחֲדוּ יָתֵיהּ וְקַצִּיצוּ יָת קַרְסוּלֵי יְדוֹהִי וְרַגְלוֹהִי ׃ וַאֲמַר אֲדֹנִי בֶזֶק שַׁבְעִין מַלְכִין קַרְסוּלֵי יְדֵיהוֹן וְרַגְלֵיהוֹן מְקַצְּצִין הֲווֹ מְלַקְּטֵי לַחְמָא תְּחוֹת פָּתוּרִי כְּמָא דַעֲבָדִית כֵּן שַׁלֵּים לִי יְיָ וְאַיְתוֹהִי לִירוּשְׁלֶם וּמִית תַּמָּן ׃

ונלחמה · ויאמרו ליפתח לכה והיתה לנו לקצין · ויאמר הפלשתי אני חרפתי את ישראל · ונלחמה אתם במישור אם לא נחזק מהם ׃ ויכום י״א בקריאה וסי׳ נמסר בסדר שלח לך ׃

רדק

תנה אל כורא לבן קמחי עזרה ודעת נבחרה בספר השופטים ׃ ולב עבדך תתמוך ואת ידו תסמוך ומזדים תחשוך ומדרך מטים ׃

ויהי אחרי מות יהושע · מי יעלה לנו · לכבוש את הארץ אשר נשארה להכבש ׃ וימצאו את אדני בזק · מלרע · וינס אדני בזק ויאמר אדני בזק מלעיל והיוד נוספת ר״ל אדון בזק וכן אדני צדק אדון צדק ׃ בהנות · מן בוהן ידו ואינו משתקלו אלא משתקל לשון לשונות והוא ה האצבע הגס שבאצבעו׳ ׃ וילחמו

רשי

מי יעלה לנו אל הכנעני · על מקומות ם שהפלנו בגורל ועדיין לא כבשנו ׃ יהודה יעלה · שבט יהודה יעלה תחלה לכבוש את גורלו ׃ לשמעון אחיו · לשבט שמעון ׃ עלה אתי · ועזרני לכבוש את מה שנפל בגורלי ויש פותרין יהודה יעלה הוא עתניאל הוא יעבץ שאמו אות׳ במס׳ תמורה מה שמו יהודה אחיו שמעון שמו ולשמעון אחיו אמר שילך אתו׳ בבזק · שם מקום ׃ שבעה מלכים וגו׳ · מכאן אתה למד מה גדולתן ועושרן של מלכי כנען שהרי אדני בזק לא היה כדי למנותם מלכי כנען בשם מלך וכתוב בו כאן ׃ ויביאוהו ירושלם · שהלכו משם להלחם על ירושלם ׃ שלחו

אדני ב׳ בטע׳ שכר יד עד אדני זה

רדק

וילחמו בני יהודה · פי' וכבר נלחמו כי בימי יהושע לכדו ירושלם כמו שפירשתי בספר יהושע כי בכלל מלכי כנען אשר הכה יהושע הוא מלך ירושלם וכן וילך יהודה אל הכנעני פי' וכבר הלך כי בימי יהושע לכדו חברון ודביר ודבר עתניאל פירשתי בספר יהושע: ושם דביר · ובדברי רז"ל כי בלשון פרס קורין לספר דביר: גלות עלית וגלות תחתית ·

ובספר יהושע גלות עליות וגלות תחתיות עליות ותחתיות אומר על הגלות עלית ותחתית אומ' על חלקת השד' שהיו בה הגלות וכן יש שנויים אחרים כי בספר יהושע תנה לי ובזה הבה לי · ותצנח · ופי' ותצנח מעל החמור ולא פי' · ...

תהקרו סימן · ופס שדה ובזה השדה וחד פסוק סימן ויקם שדה עפרון וגו' השד' והמערה: מעיר התמרי' · ת"י מקרית יריחו לפי שהיו בה תמרי' רבי' נקראת כן: ובא במפורש בתור' בקעת יריחו עיר התמרי': וילך וישב את העם · על הראש שבבני קיני אמ' והלכו בני המשפחה עמו וישבו שם עם בני יהוד' במדבר יהודה והכתיב לא ספר לנו עלו מעיר התמרים או אם היו יושבי' שם עם הכנעני ואפשר שהיו שם עם הכנעני יושבים כי יתרו לא היה עם בני ישראל כי כן כתוב וילך לו אל ארצו ופרשת ויאמר משה לחובב ופרש' וישמע יתרו בזמן אחד היה בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים וחובב הוא יתרו כמו שכתוב מבני חובב חותן משה ופרשת וישמע יתרו שלא במקומה נכתב' לחבר דבר יתרו עם דבר עמלק כי ע עמלק הרע לישראל בצאתם ממצרי' והכר להם לפיכך שמר לו הקב"ה הדבר עד סוף כל ה הדורות כמו שכתוב מלחמה לי"י בעמלק מדור דור ויתרו הטיב לישראל ושמח בטובתם והטיב להם בעצתו ושמר לו ה הקב"ה הטובה עד סוף כל ה הדורו' כי הנה אומר שישבו עם בני יהודה ונתנו להם מקום ל לשבת בארצם ושבו לדת ישרא' ובימי שאול היו יושבי' עם עמלק כי באהלים היו יושבים ונוסעים ממקום למקום ואמר להם שאול סורו רדו מתוך עמלקי וגו' ואתה עשית חסד עם בני ישראל וגו' הנה כי החסד היה שמור להם לעולם ובימי יהוא יונדב בן רכב היה אהוב ו וכבד בין ישרא' ובימי ירמיהו הנביא היו בית הרכבים בתוך בני ישראל ואמר הכתוב לא יכרת איש לבית יונדב בן רכב עומד לפני כל הימים ובית הרכבים הם מבני יתרו כמה שנאמר המה הקנים הבאי' מחמת אבי בית רכב ועתה כשלכדו בני יהוד' חברון היו יושבים עם הכנעני בחברון בעיר סמוך לה נקראת עיר התמרי' וכשלכדו בני יהודה חברון עלו משם בשלום כי קראו להם בני יהודה לשלום בהלחמם עם הכנעני שיעלו מביניהם ולא יוספו עמם כמו שקרא להם שאול בהלחמו עם העמלקי וכן עמו ועלו משם בשלום וישבו במדבר יהודה עם בני יהודה זהו הנראה לי מדרך הפשט ומדרך הסברא ורז"ל דרשו בו כי בני ישראל נתנו לו עיר התמרים והיא יריחו לדעתם כמו שתי' נתנוהו לבני קני ואמר כי מה שאמר משה רעה והיה הטוב ההוא אשר יטיב השם עמנו והטבנו לך הוא דשנה של יריחו שהיה חמש מאות אמה על חמש מאו' אמה והניחוה מלחלק אמרו מי שיבנה בחלקו בית המקד' יהיה לו ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו והיה בידם ארבע מאות וארבעים שנה עד שנבנה בית המקדש ואז בא בנימן ליטול אותה מהם ופנו אותה להם שנאמר עלו מעיר התמרים ועם ישראל כמ"ר יתרו כמו שאמר לו משה אל נא תעזוב אותנו ומה שאמר וילך לו אל ארצו שהלך לגייר בני משפחתו ועוד דרשו בו כי מה שאמר עלו מעיר התמרים שהניחו אותו מעצמם שהלכו ללמוד תורה במדבר יהודה עם עתניאל בן קנז הוא יעבץ כמו שכתוב בדברי הימים ומשפחות סופרים יושבי יעבץ וגו' המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב: כי

שלחו: ד' דגשין בקריא' וסי' וילחמו בני יהודה בירושלם וילכדו אותה · גם כל הערים הנמצאות · אשר שלחו חפשים ויכבשום · וכל שללם שלחו למלך· וכל דסמיכי לאש דכוו' דגשים במ"א רפי' וסי' שלחו באש מקדשך· ומטע' ביה: יושב ד' מלאים כסיפרא וסי' ואחר ירדו בני יהודה להלחם בכנעני · ויכו את הכנעני יושב צפת ·

וילחמו בני־יהודה
בירושלם וילכדו אותה ויכוה לפי־
חרב ואת־העיר שלחו באש: ואחר ה'
ירדו בני יהודה להלחם בכנעני
יושב ההר והנגב והשפלה: וילך
יהודה אל־הכנעני היושב בחברון
ושם־חברון לפנים קרית ארבע ויכו מן זונין דיר קאים ויתר כתית
את־ששי ואת־אחימן ואת־תלמי:
וילך משם אל־יושבי דביר ושם־
דביר לפנים קרית־ספר: ויאמר
כלב אשר־יכה את־קרית־ספר ולכדה
ונתתי לו את־עכסה בתי לאשה:
וילכדה עתניאל בן־קנז אחי כלב
הקטן ממנו ויתן־לו את־עכסה בתו
לאשה: ויהי בבואה ותסיתהו ב' מל' ב'
לשאל מאת־אביה השדה ותצנח ו' חס' ג'
מעל החמור ויאמר־לה כלב מה־
לך: ותאמר לו הבה־לי ברכה כי
ארץ הנגב נתתני ונתתה לי גלת מים ב' זקפ' קמצין
ויתן־לה כלב את גלת עלית ואת מ"ל חס' ל'
גלת תחתית: ובני ל'
קיני חתן משה עלו מעיר התמרים
את־בני יהודה מדבר יהודה אשר
בנגב ערד וילך וישב את־העם: ל' רפי ל'
וילך יהודה את־שמעון אחיו ויכו
את־הכנעני יושב צפת ויחרימו ל' ר' מל' בספ'
אותה ויקרא את־שם־העיר חרמה:
וילכד יהודה את־עזה ואת־
גבולה ואת־אשקלון ואת־גבולה
ואת־עקרון ואת־גבולה:

ואגיחו קרבא בני יהודה בירושלם וכבשו יתה ומחוהא ל לפיתגם דחרב וית קרתא אוקידו בנורא: ובתר כן נחתו בני יהודה לאגחא קרב בכנענאי יתיב טורא ודרומא ושפלתא: ואזלו דבית יהודה לות כנענאי דיתבין בחברון ושום חברון מלקדמין קרית א ארבע ומחו ית ששי וית אחימן וית תלמי: ואזלו מתמן לות יתבי דביר ושום דביר מלקדמין קרית ארכי: ואמר כלב דימחי ית קרית ארכי ויכבשינה ואתן ליה ית עכסה ברתי לאיתו: וכבשה עתניאל בר קנז אחוהי דכלב ד דזעיר מיניה ויהב ליה ית עכסה ברתיה לאיתו: והוה במיעלה ואמלכתיה למישאל מן אבוהא אחסנתא ואתרכינת מעל חמרא ואמר לה כלב מה ליך: ואמרת ליה הב לי אחסנתא ארי לארע דרומא יהבתני ותתן לי אתר בית שקיא דמיא ויהב לה כלב ית בית שקיא עילאה וית בית שקיא תחתאה: ובני שלמאה חמוהי דמשה סליקו מן קרתא יריחו עם בני יהודה מדבר יהודה די בדרום ערד ואזלו ויתיבו עם עמא: ואזל יהודה עם שמעון אחוהי ומחו ית כנענאה יתיב צפת וגמר יתה וקרא ית שמא דקרתא חרמה: וכבש יהודה ית עזה וית תחומה וית אשקלון וית ת תחומה וית עקרון וית תחומה:

והוא יושב בחרושת הגוים · ויתן יי' אלהי ישראל את סיחון ואת כל עמו: לשאל ו' חס' בקריאה וסי' ותסיתהו דשפטים · וישלח תעי את יורם בנו אל המלך דשמואל · לשאל לנו מלך · ומי יסור לשאל לשלום לך · לא נתתי לחטא חכי · וינסו אל בלבבם: ותצנח ג' בקריאה וסי' ויהי בבואה ותסיתהו לשאל דיהושע · וחברו דשפטים · ותצנח בארץ והוא נרדם · ונמסר גם ביהושע סימן טו:

רשי

שלחו באש · שלחו אש בכלה: אחי כלב · מאמו: ותסיתהו · ואמלכתיה למון כמלך שמייעצין אותו ומסיתין לבו לדבר אחד כ"ל: ותצנח · ואיתרכינת ליפול לרגלי אביה: ארץ הנגב · ארץ שביתו מנוגב מכל טוב שאין בו אלא תורה: גלת מים · שדה בית הבעל · אתר בית שקייא דמיא: מעיר התמרים · היא יריחו שניתן להם דושנ' של יריחו לאוכלה עד ש שיבנ' בית המקדש ומי שיבנה בית הבחירה בחלקו יטלנה כדי ש שיהא לכל ישרא' חלק בבית הבחירה ונתנוה לבני יתרו ארבעים ו וארבע מאות שנה והתלמידים שבהם ה הניחוה והלכו אבל עתניאל בן קנז הוא יעבץ במדבר יהודה אשר בנג' ערד ללמוד תורה: וישב את העם · עם התלמידי' היושבי' לפניו הוא בקש מאת הקב"ה שיזמן לו ת תלמידים הגונים שנאמר ויקרא יעבץ לאלהי וגו' וזימן לו החסידים הללו: כי

סלחו ד' רגשי' וכל דכתי' לנסת? אב' רכו' בלא רפי

רלבג

וילך יהוד' אל הכנעני היושב בחברון וגו' · כי כבר התבאר בספר יהושע כי כלב הוא שנלחם בהם ואמנם הביא עמו שם שבט יהודה כי הוא היה כ נשיא השבט ולזה יחס זאת המלחמה לשבט יהודה וידמה שכבר היתה זאת המלחמה אחרי מות יהושע ואף על פי שנזכרה בספר יהושע ואולם נזכרה שם לבאר שכבר כ נתקיי' יעוד הש"י לכלב · כי חברון נתנה לו ל לנחלה על פי הש"י והו' נלחם בה וכבש' בסוף הענין אף על פי שלא כבשה בימי יהושע · ושם דביר הנזכר בזה המקו' הוא מקום אחר זולת אשר לכד יהושע לפימה שנזכר בספר יהושע את' וישב יהושע וכל ישרא' עמו דבירה · והנה זכר שהסיתה ע עכסה את בעלה לשא' מאת אביה השדה וכשנתנו לה הוסיפה היא לשאול גלות מים · והנה בני קיני חותן משה שבו לדת ישראל ולזה ישבו את יהודה: ויהי

רשי

כי לא להוריש · תרגם יונתן ובתר כן דחבו לא יכילו לתרכא ית יתבי מישרא : ואת היבוסי יושבי ירושלם · מחוז היה בירושלם ששמו יבוסי ומבני אבימלך היו ולא הורישם מפני השבועה עד שבא דוד לפי שעדיין היה נכדו קיים והוא נשבע לו ולניננו ולנכדו ביתאל שנפל בגורלם ואף על פי שנפל מיכה עמהם שהרי מיכה משבט אפרים כאמר כאן ויי׳ עמם הוא שאמר דכיאל לך יי׳ הצדקה ולנו בשת הפנים : ויתירו · על ידי אחרים ושלחו מאללין ויתורו את הארץ כאמר במרגלי׳ עכשין ואלו שנשלחו מרגלים כאמר בהם ויתירו : את מבוא העיר · שהיו נכנסין לה דרך המערה ולוז אחד עומד על פי המערה ונכנסין דרך הלוז למערה לוז מגרלים בו אגוזים דקים קולדר״א בלע״ז : ויראם · באצבעו : הוא שמה עד היום · לא בלבלה סנחריב ולא החריבה נבוכד נצר : לא הוריש מנשה · סיפר הכתוב בגנותן שהתחילו למעול בהקב״ה שצוה אותם והורשתם את כל יושבי הארץ וגו׳ : ויעל

רדק

כי לא להוריש : כי לא יכלו להוריש אע״פ שהיה יי׳ עמם להוריש את יושבי ההר יושבי העמק לא יכלו להורישם כי רכב ברזל להם והסבה האמתית כי הניח אותם הש״י לנסות בם את ישר׳ כמו שאומר אשר הניח יי׳ לנסות בם את ישר׳ וי״ת ותריכו ית יתבי טורא בתר כן דחבו לא יכילו לתרכא ית יתבי מישרא ארי רתיכין דברזלא להון : לא הורישו בני בנימין · ובספר יהושע אומר לא יכלו בני יהודה להורישם והוא כמו שפירשנו כי ירושלם בין יהודה ובנימן ומה שאמר עד היום הזה שמואל הנביא כתב כן כי הוא כת׳ ספר שופטי׳ לפי הקבלה ובימיו היה עדין היבוסי בירושלם ואף בימי דוד כמו שכתוב : ויתירו · פועל יוצא והשלוחים הם התרים וקראם שומרים שעמדו את פני העיר ושמרו אם יראו איש יוצא מן העי׳ כי לא היו רואי׳ את מבוא העיר אולי היו גנות ופרדיסין שסביבותיה : הראנו נא את מבוא העיר · בדברי רז״ל למה נקרא שמה לוז מה לוז זאת שאין לו פה כך לא היה אדם יכול לעמו׳ על פתחה של עיר אמר רבי שמעון לוז היה עומד על פתחה של מערה והיה הלוז חלול והיו נכנסין דרך הלוז למערה ודרך מערה לעיר הדא הוא דכתיב ויראו השומרים וגו׳ : ועשינו עמך · בסוף התי׳ס וקמץ הכ״ף ויש ספרים שכתוב בקמץ התי׳ס וסוף הכ״ף והיא סגגה וידענו זה מפי המסרה : ויראם את מבוא העיר · אמרו רז״ל באצבעו רמז להם והרא׳ להם כדי שלא ירגיש אדם בו : ארץ החתים · אינו החתים משבע אומות : הוא שמה עד היום הזה · לפי שקרא לה שם העיר האחרת אמר כי באותו השם שקרא לה קוראים לה עד היום הזה לוז ובדרש היא שמה עד היום הזה תניא היא לוז שצובעין בה תכלת היא לוז שבא סנחריב ולא בלבלה בא נבוכד נצר ולא החריבה ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בתוכה אלא זקנים שבה בזמן שדעתם קצה להם מוציאין אותם חוץ לחומה והם מתים : כי חזק ישראל · פועל עבר כי הוא חבית קמץ וחבית פתח : ותכסי

שלחו ג׳ בקריאה וסי׳ ואת האיש ואת כל משפחתו שלחו · כי יתרו פתח ויענני בן כתיב · ועל ימין פרחה :
החתים ה׳ בקריא׳ וסי׳ מהמדבר והלבנון הזה עד הנהר הגדול · וילך האיש ארץ החתים · ותעלה ותצא מרכבה
ממצרים · וחברון דרדה ויעלו ויוציאו ממצרים מרכבה · הנה שבר עלינו מלך ישראל את מלכי : ויקרא שמה ג׳

וַיְהִי יְהוָה אֶת־יְהוּדָה וַיֹּרֶשׁ אֶת־
הָהָר כִּי לֹא לְהוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי הָעֵמֶק
כִּי־רֶכֶב בַּרְזֶל לָהֶם : וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב
אֶת־חֶבְרוֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיּוֹרֶשׁ
מִשָּׁם אֶת־שְׁלֹשָׁה בְּנֵי הָעֲנָק : וְאֶת־
הַיְבוּסִי יֹשֵׁב יְרוּשָׁלַםִ לֹא הוֹרִישׁוּ
בְּנֵי בִנְיָמִן וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי
בִנְיָמִן בִּירוּשָׁלַםִ עַד הַיּוֹם הַזֶּה :
וַיַּעֲלוּ בֵית־יוֹסֵף גַּם־
הֵם בֵּית־אֵל וַיהוָה עִמָּם : וַיָּתִירוּ בֵית־
יוֹסֵף בְּבֵית־אֵל וְשֵׁם־הָעִיר לְפָנִים
לוּז : וַיִּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן־
הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת־
מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד :
וַיַּרְאֵם אֶת־מְבוֹא הָעִיר וַיַּכּוּ אֶת־
הָעִיר לְפִי־חָרֶב וְאֶת־הָאִישׁ וְאֶת־כָּל־
מִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ : וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ
הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז
הוּא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה :
וְלֹא־הוֹרִישׁ מְנַשֶּׁה
אֶת־בֵּית־שְׁאָן וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־
תַּעְנַךְ וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־יֹשְׁבֵ דוֹר
וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי יִבְלְעָם
וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ וְאֶת־
בְּנוֹתֶיהָ וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ
הַזֹּאת : וַיְהִי כִּי־חָזַק יִשְׂרָאֵל וַיָּשֶׂם
אֶת־הַכְּנַעֲנִי לָמַס וְהוֹרֵישׁ לֹא
הוֹרִישׁוֹ :
וְאֶפְרַיִם לֹא הוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי
הַיּוֹשֵׁב בְּגָזֶר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ
בְּגָזֶר :
זְבוּלֻן לֹא הוֹרִישׁ אֶת־יוֹשְׁבֵי קִטְרוֹן
וְאֶת־יוֹשְׁבֵי נַהֲלֹל וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי
בְּקִרְבּוֹ וַיִּהְיוּ לָמַס :
אָשֵׁר לֹא הוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי עַכּוֹ וְאֶת־
יוֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאֶת־אַחְלָב וְאֶת־
אַכְזִיב וְאֶת־חֶלְבָּה וְאֶת־אֲפִיק וְאֶת־
רְחֹב : וַיֵּשֶׁב הָאָשֵׁרִי בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי
יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי לֹא הוֹרִישׁוֹ :
נַפְתָּלִי לֹא־
הוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי בֵית־שֶׁמֶשׁ וְאֶת־
יֹשְׁבֵי בֵית־עֲנָת וַיֵּשֶׁב בְּקֶרֶב
הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֵי בֵית־
שֶׁמֶשׁ וּבֵית עֲנָת הָיוּ לָהֶם לָמַס :

וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵיהּ דְבֵית יְהוּדָה וְתָרִיכוּ יַת יָתְבֵי טוּרָא בָּתַר כֵּן דְחָבוּ לָא יְכִילוּ לְתָרָכָא יַת יַתְבֵי מֵישְׁרָא אֲרֵי רְתִיכִין דְבַרְזְלָא לְהוֹן : וִיהָבוּ לְכָלֵב יַת חֶבְרוֹן כְּמָא דְמַלֵיל מֹשֶׁה וְתָרֵיךְ מִתַּמָּן יַת תְּלָתָא בְּנֵי גִיבָּרַיָא : וְיַת יְבוּסָאֵי יָתְבֵי יְרוּשָׁלַם לָא תָרִיכוּ בְּנֵי בִנְיָמִן וִיתִיבוּ יְבוּסָאֵי עִם בְּנֵי בִנְיָמִן בִּירוּשְׁלֵים עַד יוֹמָא הָדֵין : וּסְלִיקוּ דְבֵית יוֹסֵף אַף אִינוּן לְבֵיתְאֵל וּמֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדְהוֹן : וּשְׁלָחוּ מְאַלְלִין דְבֵית יוֹסֵף לְבֵיתְאֵל וְשׁוּם קַרְתָּא מִלְקַדְמִין לוּז : וַחֲזוֹ נַטְרַיָא גַּבְרָא נָפֵיק מִן קַרְתָּא וַאֲמַרוּ לֵיהּ אַחְזֵינָא כְעַן יַת מַעֲלָנָא דְקַרְתָּא וְנַעְבֵּיד עִמָּךְ טֵיבוּ : וְאַחֲזֵינוּן יַת מַעֲלָנָא דְקַרְתָּא וּמְחוֹ יַת קַרְתָּא לְפִתְגַם דְחָרֶב וְיַת גַּבְרָא וְיַת כָּל זַרְעִיתֵיהּ שֵׁיזִיבוּ : וַאֲזַל גַּבְרָא לְאַרְעָא חִיתָּאֵי וּבְנָא קַרְתָּא וּקְרָא שְׁמַהּ לוּז הוּא שְׁמָהּ עַד יוֹמָא הָדֵין : וְלָא תָרִיכוּ דְבֵית מְנַשֶּׁה יַת בֵּית שְׁאָן וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת תַּעֲנָךְ וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת יָתְבֵי דָאר וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת יָתְבֵי יִבְלְעָם וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת יָתְבֵי מְגִדּוֹ וְיַת כַּפְרָנָהָא וּשְׁרִי כְנַעֲנָאָה לְמִתַּב בְּאַרְעָא הָדָא : וַהֲוָה כַּד תְּקִיף יִשְׂרָאֵל וְשַׁוִּי יַת כְּנַעֲנָאֵי לְמַסְקֵי מִסִּין וְתָרָכָא לָא תָרֵיכִינוּן :
וּדְבֵית אֶפְרַיִם לָא תָרֵיךְ יַת כְּנַעֲנָאֵי דְיָתְבִין בְּגָזֶר וִיתִיבוּ כְנַעֲנָאֵי בֵּינֵיהוֹן בְּגָזֶר :
דְבֵית זְבוּלֻן לָא תָרִיכוּ יַת יָתְבֵי קִטְרוֹן וְיַת יָתְבֵי נַהֲלוֹל וִיתִיבוּ כְנַעֲנָאֵי בֵּינֵיהוֹן וַהֲווֹ לְמַסְקֵי מִסִּין :
דְבֵית אָשֵׁר לָא תָרִיכוּ יַת יָתְבֵי עַכּוֹ וְיַת יָתְבֵי צִידוֹן וְיַת אַחְלָב וְיַת אַכְזִיב וְיַת חֶלְבָּה וְיַת אֲפִיק וְיַת רְחוֹב : וִיתִיבוּ דְבֵית אָשֵׁר בְּגוֹ כְנַעֲנָאֵי יָתְבֵי אַרְעָא אֲרֵי לָא תָרֵיכִינוּן :
דְבֵית נַפְתָּלִי לָא תָרִיכוּ יַת יָתְבֵי בֵית שֶׁמֶשׁ וְיַת יָתְבֵי בֵית עֲנָת וִיתִיבוּ בְּגוֹ כְנַעֲנָאֵי יָתְבֵי אַרְעָא וְיָתְבֵי בֵית שֶׁמֶשׁ וּבֵית עֲנָת הֲווֹ לְהוֹן לְמַסְקֵי מִסִּין :

ויבן עיר לוזא וזהו וזה ויבן העיר מסביב מן המלוא ויואב אל

רלבג

ויהי יי׳ את יהוד׳ ויורש את ההר · ר״ל שכבר מצא עצמו יהוד׳ נעזר בי״י בהורשת ההר אמנם לא יכול להוריש את יושבי העמק כי רכב ברזל להם והיו יותר חזקים ממנו · ורא׳וי שתדע כי אם היה בא לו יעוד מאת הש׳י שיעזרהו במקום אחר בזולת המלחמה לא יאמר שלא יכול להוריש יושבי העמק כי אין מעצור ליי׳ להושיע ברב או במעט אלא שלא מצאנו יעוד השם ליהודה שיכבש רק בגבול נחלתו כמו שנזכר בראש זה הספר וזאת המלחמה היתה בגבול שמעון · וראוי שתד׳ כי היבוסי ישב ירושלם עד ימי דוד כמו שנזכר בספ׳ שמואל והיתה שבת עמרו שם הברית שכרת אברהם עם אבימלך שלא ישקר לו ולנינו ולנכדו והנה שמואל הנביא כתב זה הספר כמו שאמרו רז״ל והוא אמר את׳ עד היום הזה ר״ל עד ימי כתבו זה הספר והנה זכר אחר זה מה שנשאר מהגוים האלה בגבול ישראל לבאר שהם היו להם למוקש כמו שנזכר בתורה : ויעל

מסרה

בקריא׳ וסי׳ שטנה · רחבות ויאמר כי עתה · ויקרא שמה לוז : ואת יושבי ט׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות : ויואל ז׳ ה׳ מלאים וב׳ חס׳ וסי׳ נמס׳ בסדר שמות : חזקה׳ פתחין וסי׳ נמסר בסדר מקץ : ואפרים א׳ וכל מנשה ואפרי׳ דכוו׳ וסי׳ נמסר בסדר פנחס :

רדק

ותכבד יד בית יוסף. שהיו סמוכים להם כי אלון ושעלבים לבני דן היו ובני יוסף היו סמוכים להם ולבני יהודה וכבדה יד בית יוסף על האמורי והיו להם למס אבל לא הורישום ולפיכ' היו להם לשכים ולצנינ': וגבול האמרי. גם זה לא הורישו בית יוסף מהסלע ולמעלה: ויעל מלאך יי' ית"' וסליק נביא בשליחות מן קדם יי' ואמרו רז"ל כי פנחס היה זה הנביא:

מן הגלגל. שם נאמר' לו נבואה הזאת שיאמ' אותה לישר' בזה המקום אולי הוא קבצם שם על פי יי' או היו נקבצים שם על דבר אחר: אל הבוכים. נקרא המקום כן לפי שבכו שם כמו שאומר: אעלה אתכם. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו: לצדים. מקרא קצר ופירושו לצנינים לצדים ות"י למעיקים כמו בר"ש ויש מפרשים אותו מן צוד צרוני והדגש תמור' הנח ע"ן הפעל כמו ופטורי ציצים רז"ל שיצודו וילכדו אתכם: וישלח יהושע. וכבר שלח וכתב דברים אלה הנה לפי שעשו בני ישראל הרע בעיני יי' ואמר כי כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר ה האריכו ימים אחריו לא עשו ה הרע שראו מעשה הגס' שעשה לישראל שהעבירם הירדן ב ביבשה ועמידת השמש והירח וניצוח המלכים: ביד

רשי

ויעל מלאך יי'. שניכו בסדר עולם זה היה פנחס: אל הבוכים. שם המקום: אעלה אתכם. כך היתה דעתי מתחלה להעלותכם ממצרים וכן עשיתי על מנת להוריש את אויבי: וגם אמרתי. עתה אמרתי בה' פי: לצדים. למצודים בצדכם בגדודים וניקות לשלול ולבוז: וישלח יהושע וגו'. זה היה מעשה מוקדם אלא לפי שבא לומר ויעשו הרע התחיל ל לומ' כן יהושע כשמת וקבלו לפניו לעבוד יי' שילחם איש לנחלתו והם עבדו את יי' כל ימיו וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימי' וגו' ואחר כך ויעשו בני ישראל הרעימים ה האריכו שנים לא ה האריכו לפי שנתעצלו בהספדו הוא שנ' להר געש שרעש עליה' ההר להורגן: בתמנת חרס. על שם שהעמידו תמונת החרס על ק קברו כלומר חבל על אדם שמעמיד החמה ומוטל בקבר: בכל

הה רה יג וס' נמסר בסדר דברים: אעלה ח' וס' בלשון תרגום אמר מלאכא לאנתתיה דארונה אריך למכסיא קטרתא בירושלם וכו' נמסר בסדר שמות: ליושבי הארץ הזאת ג' דסמיכי בקריאה וס' ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת. ודגני ממלא את כל. הלא את אחינו: מזבחותיהם ג' ב' מ"ל וא' חס' וס' כי אם כה תעשו

ב

וַיִּלְחֲצוּ הָאֱמֹרִי אֶת־בְּנֵי־דָן הָהָרָה
כִּי־לֹא נְתָנוֹ לָרֶדֶת לָעֵמֶק׃ וַיּוֹאֶל
הָאֱמֹרִי לָשֶׁבֶת בְּהַר־חֶרֶס בְּאַיָּלוֹן
וּבְשַׁעַלְבִים וַתִּכְבַּד יַד בֵּית־יוֹסֵף
וַיִּהְיוּ לָמַס׃ וּגְבוּל הָאֱמֹרִי מִמַּעֲלֵה
עַקְרַבִּים מֵהַסֶּלַע וָמָעְלָה׃
ב וַיַּעַל מַלְאַךְ־יְהוָה מִן־הַגִּלְגָּל אֶל־
הַבֹּכִים וַיֹּאמֶר אַעֲלֶה
אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וָאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם
וָאֹמַר לֹא־אָפֵר בְּרִיתִי אִתְּכֶם לְעוֹלָם
׃ וְאַתֶּם לֹא־תִכְרְתוּ בְרִית לְיוֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ הַזֹּאת מִזְבְּחוֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּן וְלֹא
־שְׁמַעְתֶּם בְּקֹלִי מַה־זֹּאת עֲשִׂיתֶם׃
וְגַם אָמַרְתִּי לֹא־אֲגָרֵשׁ אוֹתָם
מִפְּנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְצִדִּים וֵאלֹהֵיהֶם
יִהְיוּ לָכֶם לְמוֹקֵשׁ׃ וַיְהִי כְּדַבֵּר מַלְאַךְ
יְהוָה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הָעָם אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ
׃ וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בֹּכִים
וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם לַיהוָה׃
וַיְשַׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־
הָעָם וַיֵּלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ
לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ׃ וַיַּעַבְדוּ הָעָם אֶת־
יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל יְמֵי הַזְּקֵנִים
אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשׁוּעַ
אֲשֶׁר רָאוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדוֹל
אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃ וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר
שָׁנִים׃ וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ
בְּתִמְנַת־חֶרֶס בְּהַר אֶפְרָיִם מִצְּפוֹן
לְהַר־גָּעַשׁ׃ וְגַם כָּל־הַדּוֹר הַהוּא
נֶאֶסְפוּ אֶל־אֲבוֹתָיו וַיָּקָם דּוֹר אַחֵר
אַחֲרֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אֶת־יְהוָה
וְגַם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה
לְיִשְׂרָאֵל׃
וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים׃

וּדְחָקוּ אֱמוֹרָאֵי יַת בְּנֵי דָן לְטוּרָא אֲרֵי לָא שַׁבְקוּנוּן לְמֵחַת לְמֵישְׁרָא׃ וּשְׁרִי אֱמוֹרָאָה לְמִיתַּב בְּטוּר חֶרֶס בְּאַיָּלוֹן וּבְשַׁעַלְבִים וּתְקִיפַת יַד בֵּית יוֹסֵף וַהֲווֹ לְמַסְּקֵי מִסִּין׃ וּתְחוּם אֱמוֹרָאָה מִמַּסְּקָנֵי עַקְרַבִּים מִן כֵּיפָא וּלְעֵילָא׃ וּסְלִיק נְבִיָּא בִּשְׁלִיחוּת מִן קֳדָם יְיָ מִן גִּלְגָּלָא לְבוֹכִים וַאֲמַר אַסֵּיקִית יַתְכוֹן מִמִּצְרַיִם וְאַעֵלִית יַתְכוֹן לְאַרְעָא דִּי קַיֵּימִית לַאֲבָהַתְכוֹן וַאֲמָרִית לָא אַשְׁנֵי קְיָמִי עִמְּכוֹן לְעָלַם׃ וְאַתּוּן לָא תִגְזְרוּן קְיָם לְיָתְבֵי אַרְעָא הָדָא אֱגוֹרֵיהוֹן תְּתַרְעוּן וְלָא אַקַבֵּלְתּוּן לְמֵימְרִי מָא דָא עֲבַדְתּוּן׃ וְאַף אֲמָרִית לָא אֲתָרֵיךְ יַתְהוֹן מִן קֳדָמֵיכוֹן וִיהוֹן לְכוֹן לִמְעִיקִין וְטַעֲוָתְהוֹן יְהוֹן לְכוֹן לְתַקְלָא׃ וַהֲוָה כַּד מַלִּיל נְבִיָּא דַּייָ יַת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲרִימוּ עַמָּא יַת קָלְהוֹן וּבְכוֹ׃ וּקְרוֹ שְׁמָא דְּאַתְרָא הַהוּא בּוֹכִים וְנַכִּיסוּ תַמָּן נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ׃ וְשַׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ יַת עַמָּא וַאֲזָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ לְמֵירַת יַת אַרְעָא׃ וּפְלַחוּ עַמָּא קֳדָם יְיָ כֹּל יוֹמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל יוֹמֵי סָבַיָּא דִּי אוֹרִיכוּ יוֹמִין בָּתַר יְהוֹשֻׁעַ דַּחֲזוֹ יַת כָּל עוֹבָדָא דַּייָ רַבָּא דִּי עֲבַד לְיִשְׂרָ׳׃ וּמִית יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן עַבְדָּא דַּייָ בַּר מְאָה וַעֲשַׂר שְׁנִין׃ וּקְבָרוּ יָתֵיהּ בִּתְחוּם אַחְסַנְתֵּיהּ בְּתִמְנַת חֶרֶס בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרַיִם מִצִּפּוּנָ׳ לְטוּר גָּעַשׁ׃ וְאַף כָּל דָּרָא הַהוּא אִתְכְּנִישׁוּ לְוַת אֲבָהָתוֹהִי וְקָם דָּרָא אוֹחֲרָנָא בַּתְרֵיהוֹן דְּלָא יָדְעִין לְמִדְחַל מִן קֳדָם יְיָ וְאַף יַת עוֹבָדָא דִּי עֲבַד לְיִשְׂרָאֵל׃ וַעֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וּפְלַחוּ יַת בַּעֲלַיָּא׃

להם מזבחותיהם תתצו' ואתם לא תכרתו ברית. בהזות חלליהם סביבות. קדמ' חס' וא' מזבחותיכם חטאת יהודה. ונמסר גם בסוף סדר ואתחנן: וכל ימי ג' דסמיכי בקריא' וס' ויעבדו העם את יי' כל ימי יהושע. וחברו ויעבדו העם את. וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה. ונמסר גם בסוף יהושע: יהושוע ב' מ"ל וס' ואת יהושוע צוית'. אשר האריכו ימים: יי' אלהי אבותם ד' דסמיכי בקריא' וס' למען יאמינו כי נראה אליך יי'. ואמרו על אשר עזבו את ברית יי' דמשנה תורה. ויעזבו את יי' אלהי אבותם המוציא אותם מארץ דשפטים. בעזבם את יי' אלהי' אבותם: אבותיו ג' מלא' וס' וגם כל הדור ההוא נאספו. כל לבבו הכין לדרש. תבא עד דור אבותיו:

רלבג

ויעל מלאך יי' מן הגלגל אל הבוכים. ר"ל אל המקום אשר קראו בוכים אחר זה מצד הבכיה שבכו שם ישר' וזה המלאך היה נביא שלא יתכן שידבר מ מלאך יי' לרבים יחד בזה האופן כמו ש שזכרנו בנקומות מה בפירושנו לדברי ה התורה וכן ת"י שזה המלאך היה נביא ודמה שזה הנביא היה פנחס כמו שאמ' ז"ל ואמר שעלה מן הגלגל לפי ששם היה כשבאה לו הנבואה הזאת: וישלח יהושע את העם. ר"ל שכבר שלח את העם קודם זה ושב להזכיר זה לפי שהיה צריך ל להזכיר שכבר עבדו ישראל את יי' כל ימי יהושע וכל ימי הזקני' אשר האריכו ימים א אחרי יהושע אשר ראו את כל מעשה הש"י ב במצרים ועל הים ו ובמדבר ובימי יהושע. והנה נבאר בדבר יפתח כי זמן יהושע והזקני' לא היה כי אם כמו כ"ז שנה ולזה יחויב שיהיה אמרו ו. וגם כל הדור ההוא נאספו אל אבותם ה הרצון בו שכב' נאספו אל אבותם ר"ל הזקני' כלם אשר ראו את כל מעשה יי' כי לא היה מיציאת מצרים עד זה העת כי אם ס"ז שנה ורחוק הוא שלא ימצא בישראל אז מי שיהיו ימיו יותר מס"ז שנה אבל בלי ספק היו שם רבים בני ששים שנה ויותר אבל מפני שלא היו חכמי' לא הועילה אותם את כל מעש' יי' להציל ישר' מעשות הרע בעיני יי' ואמנם הזקני' מפני שהיו מנהיגי' את העם הצילום מזה כל ימי היותם.

זכר

בכל אשר יצאו יד ה' היתה בם לרעה. על אבימלך ומחלון וכליון כאמר בסדר עולם: ויקם ה' שופטים. תמיד מדור אל דור כמו שהוא מונה והולך בספר הזה שופט אחר שופט: וכי הקים. לשון הווה וכאשר היה מקים להם שופטים והיה עם השופט וגו': כי ינחם. שהיה מתנחם להם על הרעה כן תרג' יונתן: מנאקתם. מפני צעקתם העולה לפניו מפני אויביהם: לא הפילו. לא הניחו דבר להיות נופלים על כל הבא עליהם: השומרים הם. חטף פתח הוא נקוד לפי שהוא לשון שאלה ונסיון לנסות בם את ישראל את דור האחר אשר לא ידעו את נסי מלחמות כנען ולא ראו את המעשה הגדול ועמדו ומעלו במקום: רק למען דעת. רק הדבר הזה לבדו הניחם למען דעת והתבונן דורות בני ישראל הבאים מה החטא גורם כי עתה הם זקוקים ללמדם מלחמה רק אשר לפנים שהיו עומדים לשרת את ה' לא ידעום למלחמות הללו ו וטכסיסה ולא נצרכו להם: חמשת

סביבותיהם ב' מל' וס' ויסעו ויחנו חתת. ויעזבו את ה' אלהי אבותם דשפטים: ויצר ג' וס' בלשון תרגום יעקב אשתבע לאמנון. ופי' נמסר בריש וישלח: והיה ה' ו' דסמיכי בקריא' וס' נמסר בזכריה סימן י"ד: ינחם ד' וס' נמסר בסדר בשלח: ישובו ז' חס בנביאים וכתובים וס' נמסר בסדר לך לך: גם אני ו' ר"פ דסמיכי וס' גם אני

ויעזבו את יהוה אלהי אבותם
המוציא אותם מארץ מצרים וילכו
אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים
אשר סביבותיהם וישתחוו להם
ויכעסו את יהוה: ויעזבו את יהוה
ויעבדו לבעל ולעשתרות: ויחר
אף יהוה בישראל ויתנם ביד שסים
וישסו אותם וימכרם ביד אויביהם
מסביב ולא יכלו עוד לעמד לפני
אויביהם: בכל אשר יצאו יד יהוה
היתה בם לרעה כאשר דבר יהוה
וכאשר נשבע יהוה להם ויצר להם
מאד: ויקם יהוה שפטים ויושיעום
מיד שסיהם: וגם אל שפטיהם לא
שמעו כי זנו אחרי אלהים אחרים
וישתחוו להם סרו מהר מן הדרך
אשר הלכו אבותם לשמע מצות
יהוה לא עשו כן: וכי הקים יהוה
להם שפטים והיה יהוה עם השפט
והושיעם מיד איביהם כל ימי
השופט כי ינחם יהוה מנאקתם
מפני לחציהם ודחקיהם: והיה
במות השופט ישבו והשחיתו
מאבותם ללכת אחרי אלהים אחרים
לעבדם ולהשתחות להם לא הפילו
ממעלליהם ומדרכם הקשה: ויחר
אף יהוה בישראל ויאמר יען אשר
עברו הגוי הזה את בריתי אשר
צויתי את אבותם ולא שמעו לקולי:
גם אני לא אוסיף להוריש איש
מפניהם מן הגוים אשר עזב יהושע
וימת: למען נסות בם את
ישראל השמרים הם את דרך יהוה
ללכת בם כאשר שמרו אבותם אם
לא: וינח יהוה את הגוים האלה
לבלתי הורישם מהר ולא נתנם ביד
יהושע:
ג ואלה הגוים אשר הניח יהוה לנסות
בם את ישראל את כל אשר לא
ידעו את כל מלחמות כנען: רק
למען דעת דרות בני ישראל ללמדם
מלחמה רק אשר לפנים לא ידעום:

ושבקו ית פולחנא דיי אלהא דאבהתהון דאפיק יתהון מארעא דמצרים ומעו בתר טעות עממיא מטעוון עממיא די בסחרניהון וסגידו להין וארגיזו קדם יי: ושבקו ית פולחנא דיי ופלחו לבעלא ולעשתרתא: ותקיף רוגזא דיי בישראל ומסרינון ביד בוזזיהן ובזו יתהון ומסרינון ביד בעלי דבביהון מסחור סחור ולא יכילו עוד למיקם קדם בעלי דבביהון: בכל אתר דינפקו מחא מן קדם יי הות בהון לבישא כמא דמליל יי וכמא דקיים יי להון ועקת להון לחדא: ואקים יי נגידין ופרקינון מיד בוזזיהון: ואף מן נגידיהון לא קבילו ארי טעו בתר טעות עממיא וסגידו להון סטו בפריע מן אורחא דאזלו אבהתהון לקבלא פקודיא דיי לא עבדו כן: וארי אקים יי להון נגידין והוה מימרא דיי בסעדיה דנגידא ופריק להון מיד בעלי דבביהון כל יומי נגידא ארי מתיב ממימרא דאמר יי ומקביל צלותהון ופריק להון מן קדם דתקיהון ומשעבדיהון: והוה כד מאית נגידא תייבין ומתקלין מאבהתהון למהך בתר טעות עממיא למיפלחהין ולמסגד להין לא שבקין מעובדיהון בישיא ומאורחתהון מקלקלתא: ותקיף רוגזא דיי בישראל ואמר חלף די עברו עמא הדין על קיימי די פקידית ית אבהתהון ולא קבילו למימרי: אף אנא לא אוסיף לתרכא איניש מן קדמיהון מן עממיא די שבק יהושע ומית: בדיל לנסאה בהון ית ישראל הנטרין אינון ית אורחן דתקנן קדם יי למהך בהון כמא די נטרו אבהתהון אם לא: ושבק יי ית כל עממיא האילין בדיל דלא לתרכותהון בפריע ולא מסרינון בידא דיהושע: ואילין עממיא די שבק יי לנסאה בהון ית ישראל ית כל דלא הוו ידעין ית כל קרבי כנען: לחוד בדיל דידעון דריא דבני ישראל לאלפותהון קרבא לחוד דמלקדמין לא הוו ידעין:

רדק

ביד שוסים וישוסו אותם. הם שנים שרש' והענין אחד ועניינם ענין בזה: ויעבדו את הבעלים. וקראו הפסילים והעצבים בזה השם כי הם כאדון לעובדיהם: לבעל ולעשתרות. צלמי' עשויים כצורת עשתרו' והם נקנו הצאן: בכל אשר יצאו. בכל מקו' אשר באו ללכת היתה יד יי' בם לרעה והיו נגפים לפני אויביהם ודרך הדרש כי על אבימלך ומחלון וכליון כאמ' שיצאו מארץ ישראל לגור בשדה מואב ומתו בם שלשתם: ויצר להם. שרשו יצר לא כדברי רבי יהודה חיוג וכן ויצר לו וצרו בעדי אונו ועניינה ענין צרה שני שרשים והענין אחד: לא הפילו ממעלליהם. ממעללי אבותם לא הפילו דבר רע אחר אלא ככל רעתם עשו: לנסות בם את ישר'. הדור הבא אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען שהיו בדרך נס ולא בגבור ישראל אלא שהקדוש ב"ה היה נלחם בעבורם: רק למען. רק הניחם למען ידעו דורות בני ישראל אלה הבאים אחר הדור הראשון שידעו מה היא המלחמ' אם לא ישמרו דרך יי' וצריכים הם שילמדו אות' דרכי המלחמ' כי אין יי' נלחם בעבורם רק ה הדור אשר היה לפנים לא ידעו דרכי המלחמה כי לא הצטרכו להם כי יי' נלחם להם ואיש אחד מהם ירדוף אלף ומה היו אלה הגוים אשר הניח יי' אשר לא כ נתנם ביד יהושע חמשת סרני פלשתים וגו'. ופי'

רלבג

וזכר כי אחרי מות הזקני' ההם עשו ישר' הרע ועבדו ע"ז. וספר דרך כלל איך היה מ מנהג' בימי השופטים עד שלא יתישבו לעבוד את יי' כי אם בימי ה השופט ובמותו ישובו להשחית דרכם ולזה חרה אף השם יתברך בישראל ואמר שלא יוסיף להוריש איש מ מפניהם מן הגוים א אשר עזב יהושע וימות כי השאירם לנסות בם את ישראל השומרים הם את דרך יי' ומה שזה היה סבה לגלות מום ישראל והיותם ב בלתי חזקים באמונת השם ית' ולזה לא היו ישראל ראויים אל ש שתשלם להם בימי י יהושע השמדת כל ה הגוים האלה: ואלה הגוים אשר הניח יי' לנסות בם את ישראל את כל אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען. ר"ל שהם לא הרגישו איך היו מלחמו' כנען כי לא בחרבם ירשו א ארץ וזרועם לא ה הושיעה למו אך השם ית' היה הנלחם להם והם לא הרגישו בזה רק עשה זה השם ית' למען דעת דורות ישר' כי עתה הם צריכין ל ללמדם ענין המלחמ' כי לא יכירו מה ש שנפקד מהם בסור ה השגח' השם ית' מהם כי קודם זה לא היו צ צריכים לדעת סדר ע ענין המלחמה כי יי' הנלחם להם. ואמר

לא אוסיף להוריש גם אני אבחר בתעלוליהם ומגורתם אביא. גם אני נשאתי את ידי תנינא. אודד בכלי נבל. לא אחשך פי. באידכם אשחק. וכל מיצעות פסוקים דכוו' גם אני בבה"ה וגם: ללכת בם ו' פסוקים אית בהון בם בם וס' למען נסות בם את ישראל. וכלה אפי וחמתי בם. בקבצי את בית ישראל. ועשיתי באפך ובקנאתך. ועשיתי בם נקמות גדולות. מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כי ישרים:

רדק

ופי' חמשת סרני פלשתים · המקומות שהיו מושלים בהם חמשת סרני פלשתים
והם חמש ערים הגדולות אשדוד עזה גת אשקלון עקרון ושאר הערי' הקטנות
והכפרים והנה ראינו כי יהודה לכד אשקלון ועזה ועקרון ואת גבולם ואיך אמר
כי אלה הגוים הניח יי' לנסות בם את ישראל אפשר כי אחר כן לקחום הפלשתים
מידם ואמר הניח יי' על אותם
שלא לכדום ישרא' כלל וכן אמר
הניח על אשר לכדום ישר' ואחר
כן הניח הגוים לקחתם מיד
ישראל ופי' וכל הכנעני אותם
שהיו יושבים בהר הלבנון: ביד
כושן רשעתים · כך היה שמו
ואפשר כי רשעתים שם מקום
ודרש מהו רשעתים על שני
רשעיות שהרשיעו ארם לישראל
אחת של בלעם ואחת של כושן:
ותהי עליו רוח יי' · ת' ושרת עלוהי
רוח נבואה מן קדם יי' ויתכן
לפרש רוח הכח והגבורה כי ש
התעורר בגבורה להלחם עם כ
כושן והוסר כל פחד ומורך לב
מתכו בשיוע הבורא עליו וכן
ת' ורוח יי' לבשה את גדעון ורוח
גבורה מן קדם יי' וכן ותהי על
יפתח רוח יי' ושרת על יפתח רוח
גבורה מן קדם יי': עיר התמרי'.
ה' יקרתא דיריחו וכבר כתבנו
דעתנו בו ואמר וירשו לומר כי
כשלכדוה לא שללוה והלכו להם
אלא כאחזו בה וישבו בה כאילו
היתה להם ירושה: אטר יד
ימינו · סגור יד ימינו שלא היה
מושל בה והיה שמאלי והוא מ
מן ואל תאטר עלי באר פיה:
ולה שתי פיות · מן לפי חרב
שהוא הצד החד אשר לחרב ו
וחרב אהוד היו שתי צדיה חדים
: גומד ארכה · שיעור אמה וכן
ת' גרמידא: למדיו · למלבושיו:
אים

רשי

חמשת סרני פלשתים · הם הגוים אשר הניח לנסות: ותהי עליו רוח יי' דרש רבי
תנחומא כשתכל במה שאמר הקב"ה למשה במדרש ראה ראיתי את עני עמי מה
הן שתי ראיות הללו אמר לו רואה אני שעתידין לטעות בעגל ואף על פי כן ראיתי
את עני עמי זו דרש עתניאל אמר בין זכים בין חבים עליו להושיעם: את עיר
התמרי' יריחו: אטר
יד ימינו · ת' גבר גמיד
יד ימיניה וכל גמיד
לשון ארמי הוא דבר
כווץ מחמת חולי ר
ריטרי"ט בלע"ז לא
היה מושל ביד ימינו
ובלשון עברי אטר
אטום כמו אל תאטר
עלי באר פיה אטום
ביד ימינו שלא היה ש
מושל בה: גומד ארכ'
· אמה גרומה ובלשון
אשכנז דומ"אלנא ב
בלע"ז ובלשון לעז
גמקור"טא בלע"ז: על
ירך ימינו · לפי
שבשמאלו מושל יאחזנ"
בשמאלו: אים

ויעשו בני ישראל את הרע עשייה את הרע ז' בקריאה וסימ' נמסר בסדר שפטים: ז' פסוקין אית בהון את
את את ואת וסימ' נמסר בסדר אחרי מות: שמונה ג' מלאים כנביאי' וס' את עגלון' בשנת שמונה עשרה
לנבוכד בצר· ומעלות שמונה מעליו· וכל דה' דכוו' מלאים:

חֲמֵשֶׁת׀ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וְכָל־הַכְּנַעֲנִי
וְהַצִּידֹנִי וְהַחִוִּי יֹשֵׁב הַר הַלְּבָנוֹן מֵהַר ל ונ' בכ כלים
בַּעַל חֶרְמוֹן עַד לְבוֹא חֲמָת׃ וַיִּהְיוּ
לְנַסּוֹת בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל לָדַעַת ג'
הֲיִשְׁמְעוּ אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־צִוָּה ל'
אֶת־אֲבוֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
יָשְׁבוּ בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי
וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ וַיִּקְחוּ אֶת־ כת' סים סימן ל קרמתי תרתי
בְּנוֹתֵיהֶם לָהֶם לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם
נָתְנוּ לִבְנֵיהֶם וַיַּעַבְדוּ אֶת־אֱלֹהֵיהֶם׃
וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים
וְאֶת־הָאֲשֵׁרוֹת׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה ל ומ'ל כי בערת האשרות
בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד כּוּשַׁן ר
רִשְׁעָתַיִם מֶלֶךְ אֲרַם נַהֲרָיִם וַיַּעַבְדוּ ר'
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם
שְׁמֹנֶה שָׁנִים׃ וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶל־יְהוָה וַיָּקֶם יְהוָה מוֹשִׁיעַ לִבְנֵי ג'
יִשְׂרָאֵל וַיּוֹשִׁיעֵם אֵת עָתְנִיאֵל בֶּן־ ר'
קְנַז אֲחִי כָלֵב הַקָּטֹן מִמֶּנּוּ׃ וַתְּהִי עָלָיו
רוּחַ־יְהוָה וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא
לַמִּלְחָמָה וַיִּתֵּן יְהוָה בְּיָדוֹ אֶת־כּוּשַׁן
רִשְׁעָתַיִם מֶלֶךְ אֲרָם וַתָּעָז יָדוֹ עַל ר' ב' קמץ ובס"פ
כּוּשַׁן רִשְׁעָתָיִם׃ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ
אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיָּמָת עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז׃
וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ד
לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְחַזֵּק יְהוָה
אֶת־עֶגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב עַל־יִשְׂרָאֵל כ"א פסו' על על ומלה ביניהון
עַל כִּי־עָשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃
וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן וַעֲמָלֵק ג'
וַיֵּלֶךְ וַיַּךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת־
עִיר הַתְּמָרִים׃ וַיַּעַבְדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־עֶגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה ג' מ'ל
שָׁנָה׃ וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה
וַיָּקֶם יְהוָה לָהֶם מוֹשִׁיעַ אֶת־אֵהוּד ג'
בֶּן־גֵּרָא בֶּן־הַיְמִינִי אִישׁ אִטֵּר יַד־ ב' ובסי' קלע באלכן
יְמִינוֹ וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ מִנְחָה
לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב׃ וַיַּעַשׂ לוֹ אֵהוּד ג'
חֶרֶב וְלָהּ שְׁנֵי פֵיוֹת גֹּמֶד אָרְכָּהּ וַיַּחְגֹּר ג' קמץ ל' ס'
אוֹתָהּ מִתַּחַת לְמַדָּיו עַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ׃ ב' ויתגור דיר

חַמְשָׁא טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְכָל
כְּנַעֲנָאֵי וְצִידוֹנָאֵי וְחִוָּאֵי יָתְבֵי טוּר
דְּלִבְנָן מִטּוּר מֵישַׁר חֶרְמוֹן עַד
מַעֲלָנָא דַחֲמָת׃ וַהֲווֹ לְנַסָּאָה בְהוֹן
יַת יִשְׂרָאֵל לְמִידַע הַיְקַבְּלוּן יַת
פִּקּוֹדַיָּא דַיְיָ דְּפַקֵּיד יַת אֲבָהַתְהוֹן
בִּידָא דְמשֶׁה׃ וּבְנֵי יִשְׂרָ' יְתִיבוּ בְּגוֹ
כְּנַעֲנָאֵי חִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וּפְרִיזָאֵי
וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי׃ וּנְסִיבוּ יַת בְּנַתְהוֹן
לְהוֹן לִנְשִׁין וְיַת בְּנָתְהוֹן יְהִיבוּ
לִבְנֵיהוֹן וּפְלַחוּ יַת טַעֲוָתְהוֹן׃
וַעֲבָדוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל יַת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וְאִתְנְשִׁאוּ
יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהָהוֹן וּפְלַחוּ יַת
בְּעֲלַיָּא וְלַאֲשֵׁרָתָא׃ וּתְקֵיף רוּגְזָא
דַיְיָ בְּיִשְׂרָאֵל וּמְסָרִינוּן בְּיַד כּוּשַׁן
חַיָּבָא מַלְכָּא דַאֲרַם דִּי עַל פְּרָת
וּפְלַחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יַת כּוּשַׁן חַיָּבָא
תְּמָנֵי שְׁנִין׃ וּזְעִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
קֳדָם יְיָ וַאֲקֵים יְיָ פּוּרְקָן לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וּפָרְקִינוּן יַת עָתְנִיאֵל בַּר
קְנַז אֲחוּהִי דְּכָלֵב דִּזְעֵיר מִנֵּיהּ׃
וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ וְדָן יַת יִשְׂ' וּנְפַק לַאֲגָחָא קְרָבָא
וּמְסַר יְיָ בִּידוֹהִי יַת כּוּשַׁן חַיָּבָא
מַלְכָּא דַאֲרַם דִּי עַל פְּרָת וּתְקֵיפַת
יְדֵיהּ עַל כּוּשַׁן חַיָּבָא׃ וּשְׁדוֹכַת
אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין וּמִית
עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז׃
וְאוֹסִיפוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ
וּתְקֵיף יְיָ יַת עֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב
עַל יִשְׂרָאֵל עַל דַעֲבָדוּ יַת דְּבִישׁ
קֳדָם יְיָ׃ וּכְנַשׁ לְוָתֵיהּ יַת בְּנֵי
עַמּוֹן וַעֲמָלֵק וַאֲזַל וּמְחָא יַת
יִשְׂרָאֵל וִירִיתוּ יַת קַרְתָּא יְרִיחוֹ׃
וּפְלַחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת עֶגְלוֹן
מַלְכָּא דְמוֹאָב תְּמָנֵי עַסְרֵי שְׁנִין׃
וּזְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וַאֲקִים
יְיָ לְהוֹן פָּרִיק יַת אֵהוּד בַּר גֵּרָא
בַּר שִׁבְטָא דְבִנְיָמִין גַּבְרָא גְמִיד
בִּידֵיהּ דִּימִינָא וְשַׁדַּרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בִּידֵיהּ תִּקְרוּבְתָּא לְעֶגְלוֹן מַלְכָּא
דְמוֹאָב׃ וַעֲבַד לֵיהּ אֵהוּד
חַרְבָּא וְלַהּ תְּרֵין פּוּמִין גַּרְמִידָא
אָרְכַּהּ וְזָרֵיז יָתַהּ מִלְּרַע ל
לִלְבוּשׁוֹהִי עַל יַרְכֵּיהּ דִּימִינֵיהּ׃

רלבג

ואמר שכבר השאיר
השם ית' שלא נתן ביד
יהושע חמשת סרני פ
פלשתים ואע"פ שלכדו
מהם שבט יהודה א
אחר מות יהושע עזה
ואשקלון ועקרון הנה
נשאר להם העמק כ
כמו שנזכר בראש זה
הספר· ואפש' שכאמר
שיושבי העמק שבו ל
לקחת אלו הערים מיד
יהודה ולזה מצאנו כי
עם חמש' סרני פלשתי'
היו עזה ואשקלון ו
ועקרון אשדו' גת כמו
שנזכר בספר שמוא'·
והנה זכר שכב' עברו
בני ישראל את כושן
רשעתים מלך ארם ש
שמנה שנה והקים יי'
להם מושיע את עתניא'
בן קנז כששבו לשם
ית' והיתה עליו רוח יי'
והנהיג ישראל הנהגה
משובחת וגברה ידו
על כושן רשעתים מ
מלך ארם שמנה שנה
ואפשר שיהיה זה כ
נבואה או היה חלק
מה מרוח הקד' והנה
שקטה הארץ ארבעי'
שנה מעת התחלת ש
שעבוד כי לא יתכן ש
שיהיו ימי השקט מ'
שנה כמו שאכתוב ע
עתידין לבאר בע"ה ב
בענין יפתח ואחר
מות עתניאל בן קנז
שבו ישראל לעשות ה
הרע בעיניו' והכניע השם ישר' ושמם תחת עגלון מלך מואב ועברוהו שמנה עשרה שנה וכבשו מהם עיר התמרים והיא יריחו כמו שנזכר בתורה בקעת יריחו עיר התמרים
וכששבו ישראל לשם יתברך הקים להם מושיע אהוד בן גרא משבט בנימן ובתחבולות עשה לו מלחמה וזה שהוא קבב ששלחו ישראל מנחה לעגלון כדי שיתכן לו יותר לבא
אליו בטח והוא היה אטר יד ימינו והיה זה גם כן סבה שלא ירגישו בלקיחתו החרב ביד שמאלו· ועשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בקלות מצד החדות אשר בשני
צדדיה ותמית אותו תכף ולא היה ארוך מאד כדי שלא יוכר ולזה לא היה ארכה כי אם אמה ושם החרב מתחת למדיו כדי שלא יראוהו· והנה

איש בריא. פטיש: וישלח את העם. חזר לאחוריו ולויה את חבורת ישראל אשר באו עמו לשאת את המנחה ולויה אותם עד הגלגל והוא שב יחידי מן הפסילים מקום שפוסלי' שם אבנים מן ההר וכן תירגם יונתן מן מחצביא: ובא אל עגלון ויאמר לו ויאמר הס. אמר עגלון שתקו את הכל מעליו ויונתן תירגם הס סליק הוציאו כל איש ואעפ"כ הם לשון שיתוק: בעליית המקרה. בעליית קיטא שהיתה לאויר וצוננת: דבר אלהים לי אליך. וצריך אתה לעמוד: ויקם מעל הכסא. לכך זכה ויצאה ממנו רות: הנצב. הוא הברזל שהסכין תחוב לתוכו שקורין הולט בלע"ז הוא המעמיד החרב על פי תערה: הלהב. הוא הסכין שקורין ברנט בלע"ז ובלע"ז למ"א: ויסגר החלב. שמנו שהיה שמן מאד כסה את כל אורך החרב: ויצא הפרשדונה. תירגם יונתן ונפק אוכליה שפיך שאין כשתי תיבות וש"ן משמשת לפתיהן ויצא הפרש מרוכה כשפכה שפך מדה כתרגו': ויצא אהוד המסדרונ'. מן העלייה אל המסדרונה אכסדרא תירגם יונתן: ונעל. במפתח: והוא יצא. אהוד יצא ועבדיו של עגלון באו: מסיך רגליו. עביד צורכיה הם נקבים הגדולים: עד בוש. עד שיכוש כלומר זמן ארוך: נמלט. ברח. אישקימ"וביר בלע"ז: עד התמהמהם. כמו עד שהמלך במסיבו את האהבה עד ש מתחפץ בעוד שמינו חפצי' בה: השעירתה. יער דק ועב שקורין ברוצ"ש בלע"ז וטוב הוא להחבא והרבה יש בקרך זרעים שענפי אילנות דקים קרויין שער הופך את השער אם היה השער כותש:

ויהי

איש בריא. גבר פטים שמן וכן להבריאכם להשמינכם וכן שפרה בקר בריאים שמנים: מן הפסילים. ממקום שהיו פוסלים שם אבנים וכת"י מן מחצביא. ויש לשאול מאחר שהי' בדעת אהוד להמית עגלון בענין הזה למה הלך ואחר כך שב ולמה לא המיתו בעודו שם עם נושאי המנחה כי יודע היה אחר שיאמר לו דבר סתר לי שהיה מוציא העומדים עליו וי"ל כדי שיראה כי עיקר בואו היה להביא המנחה והלך לו כאשר כלה להקריב המנחה כדי שלא ירגישו בו שבא לדבר אחר אלא על דבר המנחה וכאשר הלך עד הפסילים שב כאדם שנזכר ואמר דבר אחר שכחתי לדבר אל המלך ועוד שאם ירגישו בו אחר המעשה היה נקל לו להמלט על נפשו ולברוח ממה שהיה אם היה עם נושאי ה המנחה: ויאמר הס. שתוק עד שיצאו העומדים עלי: המקרה. שם בפלס מחתה ולולי הר"ים היה דגוש והוא מענין קר ואם כלומר עליה עשויה חלונו' חלונו' להכנס בהן הרוח לקרר ועומדי' שם בימי הקיץ וכת"י בעלית בית קיטא: דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא. אמרו רז"ל לפיכך זכה עגלון שתצא בתו אם למלכות ישראל והיא רות המואביה שהיתה בת עגלון: הנצב. הוא יד החרב והלהב הוא החרב ונקראת החרב להב לפי שהוא מתלהב ומתלהט כשהוא משונן וממורט וכן הוא אומר ולהב החרב וברק חנית ות"י דסתקא בתר שננא ואמר ויבא גם הנצב כלומר שנכנס גם יד החרב בבטנו ויסגור ה החלב שהיה איש שמן וסגר ה החלב בעד הלהב כלומר בפני הלהב שלא יכול לשלוף החרב מבטנו והניחו אהוד ויצא: ויצא הפרשדונ'. ת"י ונפק אוכלי' שפיך לדעתו המלה מורכבת מן פרש שתרגו' אוכליה ומן שדונא שהוא תרגו' ושפך ושדי וי"מ הפרשדונ' מקו' ישיבת הפרשי' והמסדרונה מקום ישיבת העם הבאים אל המלך והמקום עשוי סדרים סדרי' לשבת שם אבל אחר שאמ' ויצא אהוד המסדרונה ידמה כי ויצא הראשון איננו אמור על אהוד ודעת המתרגם נכונ' ותרגם המסדרונה לאכסדרה: בעדו. עליו וכן ויסגור יי' בעדו כלומר סגר דלתו' העליה על עגלון כדי שלא יכנסו בני הבית פתאום בצאת אהוד ולא ירגישו בדבר עד שימלט: ונעל. הסגירה היא סגירת הדלתות בלא מנעול וכאשר אמר ונעל אמר כי סגר במנעול כדי שיחשבו מה שחשבו ויאחרו מלרדוף אחריו וימלט בין כך: מסיך. כמו מסך בברכי כי הוא מן סוכך ר"ל סוכך רגליו והוא לשון כבוד כלומ' שהיה נפנה: ויחילו עד בוש. ת"י ואוריכו עד סגי כלומר עד אשר בושו מאד ובוש הוא פעל עבר מנחי העי"ן במשקל אור ובושש משה מן המרובע במשקל כונן: ויקחו את המפתח. כי מצאו אותו מבחוץ במקו' שהניח אותו אהוד כי המפתח היה נועל ופותח מבית ומבחוץ: עד התמהמה. בעוד התמהמה: השעירתה. שם מקו':

והנה איננו ג' דסמיכי בקריא' וסי' וירא יעקב את פני לבן והנה איננו: ויחילו עד בוש: ויעבר והנה איננו. אנ"ך: הפסילים ד' מלאים בליש' בקריא' וסי' והוא שב מן הפסילים. והוא עבר את הפסילים: תרויהון דעגלון וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי: לכל הפסילים דאמון: ושארא פסלים ב"וד בתרא:

וַיַּקְרֵב אֶת־הַמִּנְחָה לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ
מוֹאָב וְעֶגְלוֹן אִישׁ בָּרִיא מְאֹד: ב'
וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְהַקְרִיב אֶת־הַמִּנְחָה
וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעָם נֹשְׂאֵי הַמִּנְחָה: כב
וְהוּא שָׁב מִן־הַפְּסִילִים אֲשֶׁר אֶת־ לג' דפ' ג' מל'
הַגִּלְגָּל וַיֹּאמֶר דְּבַר־סֵתֶר לִי אֵלֶיךָ
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הָס וַיֵּצְאוּ מֵעָלָיו כָּל־ ב' זקף קמץ
הָעֹמְדִים עָלָיו: וְאֵהוּד בָּא אֵלָיו
וְהוּא־יֹשֵׁב בַּעֲלִיַּת הַמְּקֵרָה אֲשֶׁר־ ב' ובעינן
לוֹ לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֵהוּד דְּבַר־אֱלֹהִים ג' ואיכון ט' זוגין
לִי אֵלֶיךָ וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא: וַיִּשְׁלַח
אֵהוּד אֶת־יַד שְׂמֹאלוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַחֶרֶב ל'
מֵעַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ וַיִּתְקָעֶהָ בְּבִטְנוֹ: ל'
וַיָּבֹא גַם־הַנִּצָּב אַחַר הַלַּהַב וַיִּסְגֹּר ל'
הַחֵלֶב בְּעַד הַלַּהַב כִּי לֹא שָׁלַף הַחֶרֶב ל'
מִבִּטְנוֹ וַיֵּצֵא הַפַּרְשְׁדֹנָה: וַיֵּצֵא ל' נחס'
אֵהוּד הַמִּסְדְּרוֹנָה וַיִּסְגֹּר דַּלְתוֹת ל' ומל'
הָעֲלִיָּה בַּעֲדוֹ וְנָעָל: וְהוּא יָצָא נג' ל"ב
וַעֲבָדָיו בָּאוּ וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה דַּלְתוֹת
הָעֲלִיָּה נְעֻלוֹת וַיֹּאמְרוּ אַךְ מֵסִיךְ הוּא ל' וכתי' כן · ל'
אֶת־רַגְלָיו בַּחֲדַר הַמְּקֵרָה: וַיָּחִילוּ ב' ובעינן · ל'
עַד־בּוֹשׁ וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ פֹתֵחַ דַּלְתוֹת ג'
הָעֲלִיָּה וַיִּקְחוּ אֶת־הַמַּפְתֵּחַ וַיִּפְתָּחוּ ל'
וְהִנֵּה אֲדֹנֵיהֶם נֹפֵל אַרְצָה מֵת: וְאֵהוּד
נִמְלַט עַד הִתְמַהְמְהָם וְהוּא עָבַר אֶת־ ל'
הַפְּסִילִים וַיִּמָּלֵט הַשְּׂעִירָתָה: ג' מל' · ל'

וְקָרִיב יָת תִּקְרוּבְתָּא לְעֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב וְעֶגְלוֹן גְּבַר פַּטִּים לַחֲדָא: וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי לְקָרָבָא יָת תִּקְרוּבְתָּא וְשַׁלַּח יָת עַמָּא נָטְלֵי תִקְרוּבְתָּא: וְהוּא תַּב מִן מַחְצְבַיָּא דְעִם גִּלְגָּלָא וַאֲמַר פִּתְגָמָא דְסִיתְרָא אִית לִי לְמַלָּלָא עִמָּךְ מַלְכָּא וַאֲמַר סַלִיק וּנְפָקוּ מֵעִלָּוֹהִי כָּל דְקַיְימִין עִלָּוֹהִי: וְאֵהוּד עָאל לְוָתֵיהּ וְהוּא יָתִיב בַּעֲלִיַּת בֵּית קַיְטָא דִילֵיהּ בִּלְחוֹדוֹהִי וַאֲמַר אֵהוּד פִּתְגָמָא דַיְיָ לִי לְמַלָּלָא עִמָּךְ וְקָם מֵעַל כּוּרְסֵיהּ: וְאוֹשֵׁיט אֵהוּד יָת יַד שְׂמָאלֵיהּ וּנְסֵיב יָת חַרְבָּא מֵעַל יַרְכָּא דְיַמִּינֵיהּ וּקְבָעָהּ בִּמְעוֹהִי: וְעָאל אַף דִּסְתְּקָא בָּתַר שִׁנְּנָא וְטַמְטֵים שׁוּמְנָא בְּאַפֵּי שִׁנָּנָא אֲרֵי לָא שְׁלַף חַרְבָּא מִמְּעוֹהִי וּנְפַק אוּכְלֵיהּ שָׁפִיךְ: וּנְפַק אֵהוּד לְאַכְסַדְרָא וַאֲחַד דָּשֵׁי עִלִּיתָא בְּאַפּוֹהִי וַאֲנַף: וְהוּא נָפִיק וְעַבְדּוֹהִי עָלוּ וַחֲזוֹ וְהָא דָשֵׁי עִלִּיתָא אֲחִידָן וַאֲמָרוּ בְּרַם עָבִיד הוּא יָת צוֹרְכֵיהּ בְּאִידְרוֹן בֵּית קַיְטָא: וְאוֹרִיכוּ עַד סַגִּי וְהָא לֵיתוֹהִי פָּתַח דָּשֵׁי עִלִּיתָא וּנְסִיבוּ יָת מַפְתְּחָא וּפְתָחוּ וְהָא רִבּוֹנֵיהוֹן טְרִיף רְמֵי עַל אַרְעָא מִית: וְאֵהוּד אִשְׁתֵּיזֵיב עַד אִתְעַכָּבֵיהוֹן וְהוּא עֲבַר יָת מַחְצְבַיָּא וְאִשְׁתֵּיזֵיב לְשְׂעִירָתָא:

רלבג

והנה זכר שאחר שהקריב המנחה לעגלון שלח את העם נושאי המנחה ואחר זה שב הוא להמית עגלון ממקום שנשלמה ההכלה לנושאי המנחה מיד מואב אם ירדפום לנקום נקמת אדוניה'. והנה בחר אהוד היות בסכנה לו לבדו לא לנושאי המנחה יחד עם שבזה יתכן ההמלט בקלות יותר כשהיה יחיד ולא היה צריך להשתדל כי אם למלט עצמו עם שבשובו הורה שלא בא אלא על דבר המנחה ולזה הראה עצמו ששכח הדבר שהיה לו לדבר עמו מצד שתצא מקום לדבר אתו זה הדבר לא שכון זה ממנו על הכוונה הראשונה כי זה כלו ממה שייטיר אל שהסמך בו עגלון להוציא מעליו כל איש בדברי אתו. וזכר שכבר היה עגלון שמן מאד לבורך מה שזכר אחר זה שכבר סגר החלב בעד הלהב. והנה שב אהוד לעגלון ועגלון האמין בו על דבר המנחה שהראו בו ישר' היותם לו לעבדי' נאמני' ואמר אהוד לעגלון שדבר סתר לו אליו ולא יתכן לגלותו בפני רבים והנה היה רחוק עדיין אהוד מן המלך כמו שנראה ממה שאחר זה ואמר המלך לעומדים לפניו הס ר"ל שישתקו עד שיצאו מעליו כל העומדים עליו כאשר הכירו ממנו כי אין רצונו לשמוע דברי' אחרים קודם דברי אהוד ולא היה מן המוסר שיאמרו שם אלא עם רצונו לשמוע דברי סתר מאהוד ואחר זה נתקרב אהוד אליו והיה המלך יושב לבדו בעלית המקרה אשר לו והיתה עשויה לקרר בימי הקיץ ולזה היתה העליה ההיא בעלת חלונות רבים כדי שישלוט בה הרוח ויקרר האויר אשר שם ואמר לו אהוד דבר סתר מהאלהים לי אליך ולזה לא יתכן שהיה יושב עגלון וקם מעל הכסא והנה בעת היותו קם מעל הכסא שלח אהוד את יד שמאלו ולקח החרב מעל ירך ימינו ותקע החרב בבטן עגלון והוא לא הרגיש בזה הענין כלל כי בהיותו טרוד לקום עשה זה אהוד עם שעשה זה בידו השמאלית ונכנס בבטנו גם יד החרב אחר שנכנס החרב. והנה סגר החלב בפני הלהב ר"ל שהשומן היה סבה שלא היה יכול אהוד להשיב החרב אליו והנה מפני זה לא שלף אהוד החרב מבטנו ולא יצא הפרש והצואה דרך המכה או יהיה הרצון בזה שכבר הביא גם הנצב אחר הלהב כי כבר סגר החלב בעד הלהב מרוב השומן עד שלא נתאמת לאהוד שיהיה החרב נוגע לחלל הגוף ולזה הכניס שם גם יד הסכין עד שראה שכבר יצא הפרש מהמכה בזולת הוצאתו מבטנו והנה זה הפירוש יותר נכון. אחר זה יצא אהוד אל האכסדרה וסגר דלתות העליה בעדו ונעל במפתח ויתכן שהיה המפתח ההוא סוגר מבפנים ומבחוץ ולזה כאשר ראו עבדי עגלון דלתות העליה נעולות חשבו שעגלון נעל אותן על צד הצניעות להיותו מסך רגליו בחדר המקרה ר"ל שהיה בית הכסא בחדר המקרה והיה נפנה שם כי דרך מי שהוא נפנה לסכך רגליו בבגדו ושיסתם מהם כמו אהל. והנה כאשר התינו שיעור רב וראו שאיננו פותח דלתות העליה לקחו את המפתח ופתחו הדלתות מבחוץ וראו את אדוניהם נופל ארצה מת. ובזמן הזה שיתמהמהו על מיתת אדוניהם נשלם ההמלטה לאהוד עד שעבר מקום פוסלי האבנים או יהיה פירוש הפסילים פסילי אלהי מואב כי לא נשלמה ההצלה עד שעבר את הפסילים כי עם מואב היו תמיד הולכים שם לעבוד ע"ז וכאשר עבר המקום ההוא נמלט מהם במקום שהיה שמו שעירתה שהיה לישראל:

ולא

רדק

רדפו אחרי • כיון שמלכו מואב בישר׳ ולכדו מארצם מעבר הירדן כמו שכתוב למעלה ויירשו את עיר התמרים ועכשו הכו אהוד וישראל כל מואב שמצאו מעבר הירדן בעיר התמרים ובשאר המקומות ולכדו מעברות הירדן שלא יעברו מואב מארצם להושיע את אחיהם שהיו בארץ ישראל כי ארץ מואב היא מעבר הירדן מזרחה סמוך לירדן או לכדו מעברו׳ הירדן לאותם בני מואב שהיו בארץ ישראל שלא יוכלו לנוס לארצם : כל שמן • ת״י כל אימתן ותרגם האימים אימתני כלומר גבורי׳ שתפול אימה בלב רואיהם ואמ׳ שמן כלומ׳ בריאי׳ וחזקים וכן ויהרג במשמניהם ויש לפרש שמן עשירים וגדולים וכדרש הטה משמני הארץ מן שמיניא רי בארעא כלומ׳ עשירים וגדולים מפיק דוכסין ומעיל דוכסין : במלאר

שמונים ו׳ מלאים בקריא וסי׳ מציעהא דמשותלא• ותשקוט הארץ דאהוד • ויהי בשמונים שנה דאריך • ויך בכחנה אשור דמלכים • ואם בגבורות שמונים שנה • כהראתו את עשר כבוד מלכותו • וכל ד״ה דכוו׳ מלאי׳ בב״א חס׳ • ויעש מהם שבעים אלף נשא סבל • ונמסר גם בסדר בראשית :

רשי

ויהי בבאו • מעבר את הירדן ובא למקומו בארץ כנען : בהר אפרים • שהיה בארץ כנען בעבר הירדן המערבי וארץ מואב היתה בעבר הירדן במזרחו ומתוך שמלכו בישראל עברו את הירדן ויירשו את יריחו כמו שכתוב למעלה ונתנו את סרכיהם ושליטהם על ישראל : רדפו • להרוג את כל מואב שבעבר הירדן שלכו : וילכדו את מעברות הירדן • שלא יעברוהו מואב לנוס ולשוב אל ארצם : כל שמן • כל גבר אימתן : מלמד

ב׳ מל׳ בבואו בסתריך וַיְהִי בְּבוֹאוֹ וַיִּתְקַע בַּשּׁוֹפָר בְּהַר
אֶפְרָיִם וַיֵּרְדוּ עִמּוֹ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־
ו׳ חס׳ בסב׳ הָהָר וְהוּא לִפְנֵיהֶם : וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
רִדְפוּ אַחֲרַי כִּי־נָתַן יְהוָה אֶת־אֹיְבֵיכֶם
אֶת־מוֹאָב בְּיֶדְכֶם וַיֵּרְדוּ אַחֲרָיו
וַיִּלְכְּדוּ אֶת־מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן לְמוֹאָב
וְלֹא־נָתְנוּ אִישׁ לַעֲבֹר : וַיַּכּוּ
אֶת־מוֹאָב בָּעֵת הַהִיא כַּעֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אִישׁ כָּל־שָׁמֵן וְכָל־אִישׁ חָיִל
וְלֹא נִמְלַט אִישׁ : וַתִּכָּנַע מוֹאָב
בַּיּוֹם הַהוּא תַּחַת יַד יִשְׂרָאֵל וַתִּשְׁקֹט
הָאָרֶץ שְׁמוֹנִים שָׁנָה :

וַהֲוָה בְּמֵיתוֹהִי וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא
בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם וּנְחָתוּ עִמֵּיהּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן טוּרָא וְהוּא
קֳדָמֵיהוֹן : וַאֲמַר לְהוֹן רְדִיפוּ
בָּתְרַי אֲרֵי מְסַר יְיָ יָת בַּעֲלֵי
דְבָבֵיכוֹן יָת מוֹאֲבָאֵי בִּידֵיכוֹן
וּנְחָתוּ בָּתְרוֹהִי וַאֲחָדוּ יָת מְגִיזַת
עִבְרָאֵי יַרְדְּנָא עַל מוֹאָב וְלָא שְׁבַקוּ
אֱנָשׁ לְמֶעְבַּר : וּקְטָלוּ יָת מוֹאָב
בְּעִידָנָא הַהִיא כְּעַסְרָא אַלְפִין
גַּבְרָא כָּל אֵימְתָן וְכָל גְּבַר גִּיבַּר
חֵילָא וְלָא אִשְׁתְּזֵיב אֱנָשׁ :
וְאִתַּבָּרוּ מוֹאֲבָאֵי בְּיוֹמָא הַהוּא
תְּחוֹת יַד אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל וּשְׁדוֹכַת
אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל תְּמָנַן שְׁנִין :

רלבג

ואז תקע בשופר בהר אפרים לרדוף אחרי מואב בעמדם נבהלי׳ על מיתת אדוניהם ולכדו תחלה מעברות הירדן למואב ר״ל למה שכבשו מעבר לירדן ובזולת מ מהמקומות שכבשו מואב מישראל בדרך שלא יוכלו מואב לעבור הירדן ולנוס לארצם• ואחר זה הכו כל מ הנמצא ממואב בארץ ישראל בעברים ההם והיה מספר המואבים שהכו כעשרת אלפים איש : כל שמן וכל איש חיל • ר״ל כל עשיר וכל גבור חיל כי עגלון קבץ שם לפי הנראה היותר חזקים להיותם סמוכים לארץ ישר׳ כדי שישמרו הארץ שכבשוה וכבשו תמיד מהארץ שנשארה לישר׳ והנה שקטה הארץ שמונים שנה מעת התחלת השעבוד ולזה יהיה זמן ההשקט עד ס״ב שנה : ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הן אלו : הראשון הוא כולל כל ספור זה הספר והוא שמי שיעבוד הש״י הוא מושגח ממנו תכלית ההשגחה האלהית ויהיה נכון אל שיגיע כל רע ולזה תמצא שתכף שסרו ישראל ונעזב בו ואשר יסור מאחרי י״י היו נופלין ביד אויביהם ובשובם אליו היו ניצולים ולפי שזה התועלת הוא כולל כל סיפור זה הספר ספר הכתוב בזה הענין בראש הספר בכללות ר״ל כי ישר׳ הסתכבו בע״ז והיו נופלים ביד אויביהם וכאשר היו שבים אליו הקים י״י להם שופט והושיעם ובמות השופט היו שבים למרייס וכן בזה הדרך והנה הקדמנו לספר זה התועלת כי הוא כמו כולל בזה הספר ולרוב הספורי׳ אשר בספור הנביאים : השני הוא שראוי למי שישתדל בפועל מה שיכוין בראשיתו הגעת התכלית ביותר שלם שאפשר לו ולזה שאלו את פי י״י אחרי מות יהושע מי יעלה בתחלה להלחם בכנעני ויהיה נעזר בש״י לנצח אותם כדי שיפול מזה מורך לב על הנשארים ויתיסרו בזה ישר׳ לנצחם ולזאת הסבה בעינה ספר שקצצו בהונות ידי ורגלי ארני בזק כמו שביארנו ולזאת הסבה בעינה התחכם אהוד בזה האופן שספרנו שתשלם לו הצלת ישראל מיד מואב והשבת עריהם שהיו ביד מואב להם : השלישי הוא שראוי למי שירצה לבקש דבר מזולתו שלא ישאל תחלה כל מה שירצה שיתן לו כי אולי לא יתן לו אבל יבקש תחלה מה שיחשב שלא ישיב פניו ואחר זה יבקש מה שנשאר ממבוקשו ולזה תמצא שהסיתה עכסה עתניאל בן קנז לשאול מכלב אביה שיתן לה שדה ואחר זה היה לה מקום לשאול מאביה גלות מים להשלי׳ ענין השדה והנה זה הוא מהתחבולות הטובות שצריך לאנשים שיתנהגו בה במה שיצטרך להם לבקש מה חסר בזה מאדוניהם ולזאת הסבה בעינה סבבה שישאל עתניאל השדה לא הוא כי אם שאלה אותו מכלב לא היה לה מקום להתרעם עליו ולומר ארץ הנגב נתתני : הרביעי הוא שראוי להתחבר עם השלמים הלא תראה כי בני קיני משבט שהיה חותן משה זכו להתחבר עם ישראל ולחסות תחת כנפי השכינה : החמשי הוא שאין ראוי לקפח שכר כל בריה ובריה הלא תראה כי האיש היוצא מן העיר היה מוכרח להראות מבוא העיר או יהרגוהו בני יוסף כי כבר היה בידם והיה די לו אם יציל עצמו בזולת ההודעה כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו והם הצילוהו עם משפחתו כדי שלא ידאג לבו מאד על מה שעשה להם מן החסד בראותו אבדן מולדתו : הששי הוא שראוי לעשות מלחמה בתחבולות יביאו להביא הענין אל תכלית מן הדרוש כ״ש שיהיה ראוי כאשר נלחם ונכחו אויביו בתחבולות להשב מדה כנגד מדה וכ״ש שיחויב זה כשיהיה אויבו חזק ממנו כמו שעשה אברהם כשבא להלחם עם ד׳ המלכים שלקחו את לוט בן אחיו שנחלק עליהם לילה כדי שלא ירגישו ולזה תמצא כי כשראה אהוד מה שעשה עגלון מן החמס לישראל בבואו עליהם לקחת ארצם על יד בני עמון ועמלק עשה דבריו בחכמה להשיב מה שגזל מהם ולזה השתדל להביא לעגלון מנחה חשובה בעבור ישראל כדי שיתקרב דעתו אליו ויבטח בו ונזדמן הענין שהיה אהוד אטר יד ימינו כי זה ממה שיעזור לו להשיג מבוקשו בהריגת עגלון קודם שירגיש בזה והנה עשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בבטן עגלון בקלות ולא עשאה ארוכה מאד כדי שלא יוכר שהוא נושא חרב ולזאת הסבה שמה מתחת למדיו ושלח תחלה לנושאי המנחה קודם שיהרגנו לסבות• האחת שאם אמר לו לעגלון שיש לו לדבר אליו דבר סתר היה לעגלון לירא שיהיה על צד התחבולה ושלא יהיה תכלית שלוח המנחה כי אם לזה הענין ולא היה מתיר עצמו ש׳ שישאר יחידי בביתעם אהוד ולזה יצא מתם ואחר שב להורות שכבר שכח דבר מה היה לו לדבר אתו והראה זה שלא היה הדבר ההוא מכוון על הכוונה הראשונה כי הוא רחוק שישכח האדם מה שדרכו הוא בעבורו על הכוונה הראשונה ואמנם ישכחו הדברים שהם על הכוונה השנית ולזה לא כשמר עגלון מזה• והסבה הב׳ כי בחר אהוד שתהיה הסכנה לו לבדו לא לחבריו נושאי המנחה יחד כי זה ממה שראוי לברור בוכי הוא תועלת ז׳ בזה הספור• והסבה הג׳ כי כבר היה יותר קל מהמלט לאהוד כאשר לא היה לו להשתדל כי אם בהצלת עצמו ואם היו עמו חביריו היה עליו משא ההשתדלות בהצלתם ובהצלתו ואולי יהיה זה סבה ש׳ שלא ימלט איש מהם ולזה הוליך חביריו עד הפסילים באופן שכבר עברו הפסילים כשעשה אהוד זה הפועל והנה השתדל אהוד שיהיה סמוך למלך ושיהיו פניהם לבד בבית כשהביא המלך לקום מעל הכסא ולכבדות תנועת המלך מרוב השומן היה קל עליו אז לקחת החרב מיד שמאלו מתחת למדיו ותקעה בבטנו בעוד שהיה טרוד לקום עד שלא הרגיש בזה הענין שאם היה מרגיש בו היה צועק והיו באים עבדיו וכדי שיתאמת לו שכבר מת קודם הפרדו ממנו הביא בבטנו גם יד החרב אחר החרב באופן שראה שיצא הפרש בזולת שליפת החרב בבטנו כי אם לא היה מת קודם באתו לא יתכן שיצא הפרש בזולת שליפת החרב• שישלם ההמלט לאהוד והנה נעל הדלתות במפתח שיחשבו עבדיו כי אדוניהם סגר מבפנים במפתח בעבור הצניעות כדי שלא יכנס אדם שם בעודו מכסה בחדר המקר׳ ובין כך וכך נשלם ההמלט לאהו׳ ובעודם מתבהלי׳ על מיתת מלכם השתדל שסגרו ישראל למואב אשר בארץ ישראל הדרך שלא יברחו ולזה לכדו תחלה מעברות הירדן למואב באופן שלא נמלט איש מהמואבי׳ אשר בארץ ישראל שלא נהרג והם היו היותר תקיפים שבבני מואב לסבה שזכרנו ובזה האופן רפו ידי הנשארים ולא נלחמו עם ישראל :

ספר

רשי

מלמד · הוא דרבן מרדע אגוי"לון בלע"ז : בחרשת הגוים · שם עיר על שם שהיתה חזקה ושלטת : לחץ את בני ישר' בחזקה · דרש ר' תנחומא בגידופין וכן הוא אומ' חזקו על דבריכם : אשת לפידות · שהיתה עושה פתילות למקדש : תחת תומר · תמרים היו לה ביריחו : בין הרמה ובין ביתאל בהר אפרי' · לפי תרגומו של יונתן יש ללמוד שאין מקרא זה כמשמעו ואין אלו סימני מקום ישיבתה אלא למדנו שאשה עשירה היתה ומן ה' המקומות האלו היתה פרנסתה והיא יושבת בעירה עטרות שמה : תחת תומר · תמרים היו לה ביריחו וכרמים ביריחו וזתים בבקעת ביתאל שהוא מקום שמן ועפר חיור בהר אפרים בטור מלכא אומר אני שמוכרין אותן ליוצרי חרס ויש פותרין עפר חיור שדה זרע כמו שדה הלבן : הלא צוה · ביד משה כי החרם תחרימם כך שנוייה במכילתא : ויעל

ויצעקו ז' וסי' ויבאו שטרי בני ישראל · ופרעה הקריב · ויצעקו אל יי' וישם מאפל דיהושע · ויצעקו בני ישר' דשופטים · ויצעקו אל יי' בצר דיוציאם · ויצעקו אל יי' דיצילם · ויפן יהודה והנה להם דמלכי' : למשפט ט"ו וס' נמסר בסדר מסעי : המונו ג' מלא' וס' ומשכתי אליך אל נחל קישון · והמונו צחה צמא · אמר אל פרעה :

וְאַחֲרָיו הָיָה שַׁמְגַּר בֶּן־
עֲנָת וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים שֵׁשׁ־מֵאוֹת
אִישׁ בְּמַלְמַד הַבָּקָר וַיּוֹשַׁע גַּם־הוּא ל' · ו'
אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וְאֵהוּד מֵת׃ וַיִּמְכְּרֵם
יְהוָה בְּיַד יָבִין מֶלֶךְ־כְּנַעַן אֲשֶׁר מָלַךְ ל'
בְּחָצוֹר וְשַׂר־צְבָאוֹ סִיסְרָא וְהוּא
יוֹשֵׁב בַּחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם׃ וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־ ד' מ"ל בנכ'
יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה כִּי תְּשַׁע מֵאוֹת
רֶכֶב־בַּרְזֶל לוֹ וְהוּא לָחַץ אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּחָזְקָה עֶשְׂרִים שָׁנָה׃ ו'
וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה ל' ומל
אֵשֶׁת לַפִּידוֹת הִיא שֹׁפְטָה אֶת־יִשְׂרָאֵל ל' ומל · ל'
בָּעֵת הַהִיא׃ וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת־
תֹּמֶר דְּבוֹרָה בֵּין הָרָמָה וּבֵין בֵּית־אֵל ל'
בְּהַר אֶפְרָיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לַמִּשְׁפָּט׃ וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְבָרָק ט"ו ותס
בֶּן־אֲבִינֹעַם מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי וַתֹּאמֶר
אֵלָיו הֲלֹא צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל ג'
לֵךְ וּמָשַׁכְתָּ בְּהַר תָּבוֹר וְלָקַחְתָּ עִמְּךָ ל'
עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי
וּמִבְּנֵי זְבֻלוּן׃ וּמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־ ט' לכ
נַחַל קִישׁוֹן אֶת־סִיסְרָא שַׂר־צְבָא
יָבִין וְאֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־הֲמוֹנוֹ וּנְתַתִּיהוּ ל' · ג' מל · ג'
בְּיָדֶךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בָּרָק אִם־
תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלָכְתִּי וְאִם־לֹא תֵלְכִי
עִמִּי לֹא אֵלֵךְ׃ וַתֹּאמֶר הָלֹךְ ד' חס
אֵלֵךְ עִמָּךְ אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִּפְאַרְתְּךָ ל'
עַל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אַתָּה הוֹלֵךְ ב' מ"ל בנכ'

וּבָתְרוֹהִי הֲוָה שַׁמְגַר בַּר עֲנָת
וּקְטַל יָת פְּלִשְׁתָּאֵי שִׁית מְאָה
גַּבְרִין בְּפַרְשׁ תּוֹרַיָא וּפְרַק אַף
הוּא יָת יִשְׂרָאֵל׃
וְאוֹסִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ
קֳדָם יְיָ וְאֵהוּד מִית׃ וּמְסַרִינוּן
יְיָ בְּיַד יָבִין מַלְכָּא דִּכְנַעַן דִּי מְלַךְ
בְּחָצוֹר וְרַב חֵילֵיהּ סִיסְרָא וְהוּא
יָתֵיב בִּתְקוֹף כַּרְכֵּי עַמְמַיָא׃
וּצְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ אֲרֵי
תְּשַׁע מְאָה רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא לֵיהּ
וְהוּא דְּחַק יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוּקְפָּא
עַסְרִין שְׁנִין׃
וּדְבוֹרָה אִתְּתָא נְבִיאֲתָא אִתַּת
לַפִּידוֹת הִיא דַּיְנָא יָת יִשְׂרָאֵל
בְּעִידָנָא הַהִיא׃ וְהִיא יָתְבָה בְּקַרְתָּא
בְּעַטְרוֹת דְּבוֹרָא מִתְפַּרְנְסָא מִן
דִּילַהּ וְלַהּ דִּיקְלִין בִּירִיחוֹ פַּרְדֵּסִין
בְּרָמָתָא זֵיתִין עַבְדִין מְשַׁח בְּבִקְעַת
בֵּית שַׁקְיָא בְּבֵיתְאֵל עֲפַר חִיוַר
בְּטוּר מַלְכָּא וְסַלְקִין לְוָתַהּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְדִינָא׃ וּשְׁלַחַת וּקְרַת
לְבָרָק בַּר אֲבִינוֹעַם מִקֶּדֶשׁ דְּבֵית
נַפְתָּלִי וַאֲמַרַת לֵיהּ הֲלָא פַּקֵּיד יְיָ
אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל אֱזֵיל וְתִתְנַגֵּיד
בְּטוּרָא דְּתָבוֹר וְתִדְבַּר עִמָּךְ עַסְרָא
אַלְפִין גַּבְרָא מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי
זְבוּלֻן׃ וְאֵיתַבֵּיב עֲלָךְ לְנַחֲלָא
דְּקִישׁוֹן יָת סִיסְרָא רַב חֵילָא דְּיָבִין
וְיָת רְתִיכוֹהִי וְיָת מַשְׁרְיָתֵיהּ
וְאֶמְסְרִינֵיהּ בִּידָךְ׃ וַאֲמַר לַהּ
בָּרָק אִם תֵּיזְלִין עִמִּי וְאֵיזֵיל וְאִם לָא
תֵּיזְלִין עִמִּי לָא אֵיזֵיל׃ וַאֲמַרַת מֵיזַל
אֵיזֵיל עִמָּךְ לְחוֹד אֲרֵי לָא תְּהֵי
תּוּשְׁבַּחְתָּךְ עַל אוֹרְחָא דְּאַתְּ אָזֵיל

רדק

במלמד הבקר · הוא הכלי שבראשו האחד תקוע מחט הנקרא דרבן שמפריש בו החורש את הבקר נקרא כן כאילו מלמד הבקר לחרישה וי"ת בפרש תוריא ומן הלשון הזה נקראו רוכבי סוסי' פרשים לפי שמפריש' בפריסין שברגליהם מלשון וכבפעוני יפרים : ואהוד מת · למה זכר מיתת אהוד היה לו לזכור מיתת שמגר שהיה אחריו אלא נראה כי בימי שמגר לא נושעו ישראל תשועה שלמה ולא עברם מלעשות הרע בעיני יי' ולא שקטה הארץ בימיו הלא תראה כי לא אמר אלא ויושע גם הוא את ישראל והנה כתוב בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות וגו' : אשר מלך בחצו' · קודם שהכה יהושע והחריבם ושרף את חצור ומלכה הכה בחרב ויבין הוא שהיה מלך חצור אז ומה שנשארו מאותה משפחה הלכו לחרשת הגוים ונתישבו שם והמלך נקרא ג"כ יבין כמו המלך הראשון ופירוש חרושת הגוי' מתרגמי' יער חרשא כי היו ביער ההוא מגדלי' חזקים וישבו בהם הכנענים הנשארים ות"י בחרושת הגו' בתקוף כרכי עממיא : לפידות · אמרו שהוא ברק בן אבינועם וברק ולפידות קרובים בענין ובמדרש נקראת אשת לפידות שהיתה עושה פ פתילות למקדש : שפטה · פעל עבר מבנין פועל הרות' למרובע או הוא בינוני מן הקל בשקל אוכלתקם : תמר · כמו תמר ות"י הפסוק כן והיא יתבא בקריתא וגו' וי"ל דרך הפשט שהיה לה בית תחת תומר אחד ומה שאמ' דבור' הוא יתרון ההודעה כי כבר זכר' ואמר והיא ידענו כי עליה נאמר ונזכר אחר כן דבורה לרוב ההודעה כי כן משפט הלשון כמו אלה תולדות נח נח וזולתו : ועלו · והיו עולים אליה בני ישרא' למשפט כי היא היתה שופטת את ישרא' בימים ההם ונבואתה היתה לזמנה כי לא מצאנו לה נבואה לעתיד : ותשלח · אם היתה אשתו היתה פרושה מעת התנבאות' ויושבת לה תחת התומ' ועתה שלחה לקרוא לו לאמר לו הנבואה אשר דבר יי' : הלא צוה · אינו תחלת הדברים אלא אמרה לו דברים אחרי' קודמים לזה והכתו' אחז תכלית הדברים מה שהיה בהן מן הצורך וכן הלא שמנית בתי וכן כי נתן יי' בידינו את כל הארץ שאמרו שני המרגלי' כמו שפירשנו ובאה גם כן המלה הזאת לחזק כאדם שמתרה בחברו ומזהירו ואומר הלא אמרתי לך הזהר לך והשמ' שלא תתרשל בדבר וכן הלא שלחתיך שאמר לגדעון : ומשכת · תמשוך ישרא' ותפתם בדברים עד שתביאם בהר תבור כי יראי' היו מחיל סיסרא לפיכך היו צריכים פתוי ודברים רבים : ומשכתי · אמר כי ראו הצטגניני סיסרא שלא יצא באות' מלחמה כי מנוצח יהיה אם יצא והקב"ה משך לבו לצאת וזהו שאמר ומשכתי וי"ת ואתביב ותרגם והגירם על ידי חרב ותבינון ע"י קטולין : כי בד

רלבג

ספר עוד שאחר אהוד היה מושיע את ישרא' שמגר בן ענת והוא הכה את פלשתים ו' מאות איש במלמד הבקר הוא אגוי"לא בלע"ז ולא מנה כמה שנים היתה התשועה לישראל על ידו ודמה שלא היתה תשועה ש שלימה כי הכתו' ספר שכבר הוסיפו בני ישר' לעשות הרע בעיני יי' אחר שמת אהוד ולזה היו ימי שמגר נכללים בעשרים שנה שלחץ ישראל בחזקה יבין מלך כנען על יד סיסרא שר צבאו שהיו לו ט' מאות רכב ברזל והיה יושב בעיר גדול' וחזקה ולזה נקראת חרשת הגוי' ר"ל שהיא היתה נבנית במלאכת גוים רבים שנבאוה כי השתדלו בבנינה שתהיה חזקה מפני ישראל וקראו לגוים רבים ובעצת כלם נשלם הבנין בתכלית התיקון או יהיה פי' חרושת הגוי' כי לגודל העיר היתה נעשית שם כל המלאכה מהמלאכות אשר יעשו הגוים המתחלפין כאילו תאמ' אורג ורוקם מיני הבגדים בכללם ולוטש נחשת וברזל וכן הענין בכל מיני המלאכו' כי לא ימצא זה בעיר אם לא היתה עיר גדולה מאד ואפשר שיהיה חרשת הגוים גבול רחב בו ערים רבים והיה הגבול ההוא במקום חזק ואפשר שיהיה בתוך יער גדול כי תרגום יער חורשא ודמה שהיו שם מלכים רבים לפי מה שיראה משירת דבורה אמרה באו מלכים נלחמו וגו' ולא ראינו בסיפור שהביא סיסרא חיל רק מחרשת הגוים · והנה היתה דבורה שפטה אז את ישראל ואחשב כי בעת ששבו ישראל אל יי' היתה שופטת אותם והיא סבבה שישובו אל יי' כי הוא רחוק שיעשו ישראל הרע בעיני יי' ולא תוכיחם על זה דבורה והיא נביאה והנה יורה עוד על מה שאמרנו אמרו והיא שפטה את ישראל בעת ההיא וקראה אשת לפידות כי בעלה היה שמו ברק וברק ולפיד הם קרובים בעניינם או יהיה פי' אשת לפידות ע"ד אשת חיל אשת מרנים ויהיה לפדים ולפידות ענין א' והרצון בו כי כבר הגיע עוצם מדרגתה בנבואה עד שהיו נראו' לפידי' במקו' שהיתה מגעת לה הנבואה כמו שספרה התורה במר"עה ואם היה ברק בעלה ידמה שכבר פירשה ממנו מפני נבואתה ולזה הוצרכה לשלח לקרוא לו במקום שהיה יושב והוא קדש נפתלי או היתה היא ג"כ יושבת בקדש נפתלי אך למשפט יעלו אליה בני ישרא' למקום ההוא שהיתה בו תמר ולזה יקראוהו תומר דבורה כי מנהגה היתה לשבת במשפט במקו' ההוא · והנה אמרה דבורה לברק באמת צוה יי' אלהי ישראל שתעשה זה והוא שתמשוך בהר תבור לב ישרא' באופן שתביא שם עשרת אלפי איש מבני נפתלי ומבני זבלון וזה אמנם יהיה על צד ההסתה והפתוי בדברים שיאמר להם על צד שכבר יעד השם להם בנבואה שינצחו חיל סיסרא ויש להם לבטוח בזה בשם' כי אין מעצור ליי' להושיע ברב או במעט והשם' יסבב שימשך אליך אל נחל קישון סיסרא ורכבו והמונו ויתנהו בידך · ואם יאמר אומ' למה שלח השם לצוות ברק שימשוך מישראל י' אלפים איש אל הר תבור בדברי פתוי והסתה ואיך לא משכם הש' שם כמו שמשך סיסרא ורכבו והמונו אל נחל קישון · נאמר לו כי הש' לא ישתדל בעשיית המופתים כי אם לעת הצורך ולפי שהיה אפשר שימשכו ישראל בזה האופן לא היה רצון הש' לחדש להם רצון שיבואו שם על דרך מופת והנה היתה תשובת ברק שאם תלך עמו דבורה במלחמה ילך ואם לאו לא ילך כי חשב כי בזכותה תדבק יותר ההשגחה עם חיל ישראל הנלחמים עם סיסרא · וענתה דבורה שכבר תלך עמו באמת אבל לא יהיה לו להתפאר על הדרך אשר הוא הולך כשינצח סיסרא המונו ורכבו : כי

כי ביד אשה · זו יעל שנמסר סיסרא בידה ועל פי הנבואה אמרה זה ואיננו ננכן לענין הפסוק שאמר אפס כי לא תהיה תפארתך זה פירושו כך אם אלך לא תהיה תפארתך כי על ידי תהיה התשועה ויאמרו כי ביד דבורה ימכור יי׳ את סיסרא ולא תהיה התשועה הזאת נקראת על שמך: ויעל ברגליו · העלה כפרד קמוץ פי׳ נפרד ממדבר יהודה שישבו שם בני קיני כשעלו מעיר התמרים: אילון בצענים · כן כתיב וקרי בצעננים והכל ענין אחד והוא שם מקום נקרא כן על ענין ידוע אצלם ות״י מישר אגניא רומה שלקחוהו מן בבעי שמים בדברי רז״ל שהם גבים מלאים מים בשדות שהם כמו אגנות מלאות מים וכן זכרוהו הם ז״ל בזה הלשון כמו שאמרו הנהו אגני דארעא מקרון: מחרושת הגוים · פירשנוהו למעלה: הלא יי׳ יצא לפניך · כתרגומו הלא מלאכא דיי׳ נפק לאצלחא קדמך: וסיסרא נס · לא נס אל מקום שנס מחנהו כי הם נסו אל נכח ארצם שהיא חרושת הגוים וברק ועמו רדפו אחריה והכום לפי חרב וסיסרא ידע שלא יוכל להמלט בנוסו כי ידביקוהו וכן למקום אחר שלא ירגישו בו וירדפו אחריו וכן למקום אחר קרוב למקום המלחמה להמלט אל אהל יעל כי שלום היה ביניהם וחשב שימלט שם ויסתירוהו עד עבור המלחמה: סורה אדני סורה אלי · שניהם מלרע שלא כמנהג ברוב: בשמיכה · ת״י בגונכא ופירש רבינו האיי ז״ל גלופקרא הנזכר בדברי רז״ל קוט״ו בלע״ז ובערבי נאמי כ כלשון התרגו׳ והוא כסות עב יוצאין ממנו ציצית מן הצמר בכל פני הכסות ונראה כי מפני זה נקרא שמיכה כי בדבריהם שמיכתא דבר עב וביוקרא רבה ותכסהו בשמיכה רבנן דתמן אמרי במודרא רבנן דהכא אמרי במסיכלא אמר ר״ש לקיש חזרנו בכל המקרא ולא מצאנו כלי ששמו שמיכה אלא מה הוא שמיכה בשי״ן כתיב שמיכה כ כלומר שמי הוא כאן שמעיד על יעל שלא נגעה סיסר׳: ותשקהו ותכסהו · חזרה וכסתו אחר שהשקתה אותו כדי שירדם ולא ירגיש ומה שהשקתו חלב ל להכבידו כדי שיהיה נרדם: עמוד · מקור ויאמר שיא לעמוד פתח האהל: ותקח

ויעל ברגליו עמו: אילון בצענים · מישר אגניא מקום מישור של בצעים מריש״ק בלע״ז והוא אגניא גבים כמין גומות שהמים נקבצים שם אגני דארעא מקרון · מחרושת הגוים אל נחל קישון · הזעיקם שילכו אל נחל קישון מחרושת הגוים שהוא יושב שם: בשמיכה · תירגם יונתן בגונכא ופירש רב האיי גונכא גלופקרין שקורין קוט״א: נאד החלב · שהחלב מכביד את הגוף ל להיות נרדם: עמוד פתח האהל · זרזי עצמך בדבר ויש פותרים עמוד כמו לעמוד: יתד האהל · קבילא בלע״ז שתוקעין בארץ עם שיפולי האהל ל לפושטו: המקבת

ויזעק ד׳ בקריא׳ וסי׳ ויזעק ברק את זבולן ואת נפתלי · ויזעק סיסרא את כל רכבו · ויזעק אותי וידבר אלי · ויזעק ויאמר בנינוה: דבורה ג׳ חס׳ וסי׳ ותמת דבורה מנקת רבקה · ותאמר דבורה אל ברק קום · ושרי בישש׳כר עם דבורה · וסי׳ בלשון תרגום אתקברו רברבניא דברק · תמסר גם בסדר וישלח: וברק ג׳ בקריא׳ וסי׳ וברק רדף אחרי הרכב ואחרי המחנה · ותשר דבורה וברק בן · וברק ממרומתו יהלוך: לא נשאר ג׳ פסוקי׳ מטעין בהון וסי׳ ערוב לא נשאר אחד · פרעה לא נשאר בהם עד אחד · סיסרא לא נשאר עד אחד: האהלה ה׳ וסי׳ וממור אברהם · ויבאה יצחק האהלה · ויצא משה לקראת חתנו · והיה כבא משה האהלה · וישארו שני אנשים · וישלח יהושע מלאכים · ותצא יעל לקראת סיסרא:

כי ביד־אשה ימכר יהוה את־סיסרא
ותקם דבורה ותלך עם־ברק קדשה:
ויזעק ברק את־זבולן ואת־נפתלי
קדשה ויעל ברגליו עשרת אלפי
איש ותעל עמו דבורה: וחבר
הקיני נפרד מקין מבני חבב חתן
משה ויט אהלו עד־אלון בצעננים
אשר את־קדש: ויגדו לסיסרא
כי עלה ברק בן־אבינעם הר־תבור:
ויזעק סיסרא את־כל־רכבו תשע
מאות רכב ברזל ואת־כל־העם אשר
אתו מחרשת הגוים אל־נחל קישון:
ותאמר דברה אל־ברק קום כי זה
היום אשר נתן יהוה את־סיסרא
בידך הלא יהוה יצא לפניך וירד
ברק מהר תבור ועשרת אלפים איש
אחריו: ויהם יהוה את־סיסרא
ואת־כל־הרכב ואת־כל־המחנה
לפי־חרב לפני ברק וירד סיסרא מ
מעל המרכבה וינס ברגליו: וברק
רדף אחרי הרכב ואחרי המחנה עד
חרשת הגוים ויפל כל־מחנה סיסרא
לפי־חרב לא נשאר עד־אחד:
וסיסרא נס ברגליו אל־אהל יעל
אשת חבר הקיני כי שלום בין יבין
מלך־חצור ובין בית חבר הקיני:
ותצא יעל לקראת סיסרא ותאמר
אליו סורה אדני סורה אלי אל־תירא
ויסר אליה האהלה ותכסהו בשמיכה:
ויאמר אליה השקיני־נא מעט־
מים כי צמתי ותפתח את־נאוד
החלב ותשקהו ותכסהו: ויאמר
אליה עמד פתח האהל והיה אם־
איש יבא ושאלך ואמר היש־
פה איש ואמרת אין: ותקח יעל
אשת־חבר את־יתד האהל

ארי ביד אתתא ימסור יי׳ ית סיסרא
וקמת דבורה ואזלת עם ברק
לקדש: וכנש ברק ית שיבטא
דזבולן וית שיבטא דנפתלי לקדש
וסליקו עימיה עסרא אלפין גברא
וסליקת עימיה דבורה: וחבר
שלמאה איתפרש משלמאי מבני
חובב חמוהי דמשה ופרסיה
למשכניה עד מישר אגניא דעם
קדש: וחויאו לסיסרא ארי
סליק ברק בר אבינועם לטור
תבור: וכנש סיסרא ית כל
רתיכיה תשע מאה רתיכין
דברזלא וית כל עמא דעמיה
מרתקוף כרכי עממיא לנחלא
דקישון: ואמרת דבורה לברק
קום ארי דין יומא דמסר יי׳ ית
סיסרא בידך הלא מלאכא דיי׳
נפק לאצלחא קדמך ונחת ברק
מטורא דתבור ועסרא אלפין
גברא בתרוהי: ותבר יי׳ ית
סיסרא וית כל רתיכיא וית כל
משריתא לפיתגם דחרב קדם
ברק ונחת סיסרא מעל רתיכא
ואפך בריגלוהי: וברק רדף
בתר רתיכא ובתר משריתא עד
תקוף כרכי עממיא ואיתקטלא
כל משריית סיסרא לפתגם דחרב
לא אישתאר עד חד: וסיסרא
אפך בריגלוהי למשכנא דיעל
אתת חבר שלמאה ארי שלמא
בין יבין מלכא דחצור ובין בית
חבר שלמאה: ונפקת יעל
לקדמות סיסרא ואמרת ליה זור
ריבוני זור לותי לא תידחל וזר
לותה למשכנא וכסיתיה בגונכא:
ואמר לה אשקיני כען זעיר מיא
ארי צחי אנא למשתי ופתחת ית
נודא דחלבא ואשקיתיה וכסתיה:
ואמר לה קומי בתרעי משכנא
ויהי אם אינש ייתי וישאלינך ויימר
האית כא גברא ותימרין לא: ונסיבת
יעל אתת חבר ית סיכת משכנא

ב׳ · ר׳ · ב׳ · ל׳ · ד׳ רבנו׳ אלפי · ב׳ לתאוה יבקש · ר׳ לכ׳ בצעננים ק׳ · ל · ר׳ · ד · ב׳ את תתכה · ב׳ · ב׳ · ב׳ ס״פ · ב׳ תלרע וכנס׳ · ה׳ · לוכ׳כ · ל׳ חס׳ אלף · ל׳ מל׳ בליש׳ · ל׳ · ב׳

תרגו׳ נ׳ חס׳ ו׳ אתקברו רברבניא דברק

רלבג

כי ביד אשה ימכור יי׳ את סיסרא · ר״ל ביד דבורה כי אליה מתיחס זה הנס כמו שראה בדבר השירה הנזכרת אחר זה ו ונתנבאה עם זה ש שסיסר׳ יפול ביד אשה והיא יעל כמו שנתבאר בזה הספור · והנה זכר שחבר הקיני היה נפרד מקין מבני ח חובב חתן משה שספר למעלה שישבו את יהודה במדבר יהודה ונטה אהלו עד אילון בצעננים אשר את ק קדש ויורה שעל יעל שמנהג חבר הקיני היה כמנהג שאר בני חובב להתנהג בדת ישראל ולזה השתדלה יעל להרוג סיסרא ו ואמנם היה שלום בין חבר הקיני ובין ש סיסרא עם היות ה המלחמה בין סיסרא ובין ישראל כי אולי חבר הקיני נתן צוארו תחת עול יבין מלך כנען או היתה אהבה ביניהם לסבה אחרת · והנה הוגד לסיסרא כי עלה ברק בן א אבינועם הר תבור והזעיק סיסרא את כל רכבו ואת כל העם אשר אתו מחרשת הגוים אל נחל קישון והנה אמרו כי עלה ברק הוא לאות כי ד דבורה היתה אשת ברק כי אם לא היה הענין כן קיה ראוי שיאמר כי עלתה דבורה וחילה כי היא היתה המנהגת את ישראל וזה כי הראם ראוי שיזכר בזה ואמנם מפני שהיה ברק בעלה יחס הראשות לו ונותה דבורה לברק שיקום להלחם עם סיסרא וחילו כי השי״ת יצא לפניו להלחם בהם והנה נפלו כלם ביד ברק וחילו זולת סיסרא שחשב להמלט כשמו באהל יעל לפי שסבר היה שלום ביניהם ויעל הראתה עצמה חפצה להצילו וכסתה אותו בשמיכה בתוך האהל שלא יראוהו שם והנה שמיכה הוא קוט״א בלע״ז והנה שאל מים ונתנה לו חלב להרדימו עם מה שעזר להרדימו היותו עיף ויגע כדי שתוכל להמיתו בהיותו נרדם והנה לקחה יעל את יתד האהל שהיה מברזל לפי מה שאחשוב: ותקם

רשי

המקבת. ארזפתא מרטיל בלעז: בלט. ברז חרש: ותצנח בארץ. ונעיצת בארעא: ברקתו. בצדעיה טינפלא בלעז ותחבה ברקתו ובארץ: בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם. כשבא פרעות על ישראל שפרעו בהם אויביהם על עזבם את יי׳ והתנדב העם לשוב בתשובה מעתה ברכו את יי׳ על התשועה שעשה: אנכי אנכי. כפול שמעתי מדרש אגדה לא קפח הקב״ה שכר תבור וכרמל שבאו למתן תורה לתת עליהם את התורה וחזרו בבשת הפנים אמר להם הקב״ה סוף שאני פורע להם כפלים כאמר בסיני אנכי יי׳ אלהיך בתבור יאמר אנכי אנכי כאמר בסיני אנכי יי׳ אלהיך בכרמל יאמר כפול יי׳ הוא האלהים יי׳ הוא האלהים בימי אליהו: יי׳ בצאתך משעיר. זה מתן תורה כמה שנ׳ וזרח משעיר למו ותה עניכה לכאן כך א אמרה דבורה קשה היא התורה לפרוש הימנה וטובה היא לידבק בה שהרי ב במורא ובגבור׳ ניתנה ולכך נמסרו ישראל ביד אויביהם על פ פרישתם הימנה ושהתנדבו לעסוק בה נושעו כל זה ים ללמוד מתרגומו של יונתן: נטפו. הזילו טל תחייה: הרי׳ נזלו׳ נמים נוזלים נמוגו: זה סיני. כבר מפורש מה נראה בו עשן כולו וקול ולפידי׳ ואש מפני יי׳ והרי זה מקרא קצר זה סיני מה אירע בו מפני אשר ירד עליו יי׳: בימי

בלט ד׳ ג׳ חס׳ א׳ וא׳ כתיב א׳ וסי׳ ותבא אליו בלאט דיועל מ׳ל. דברו אל דוד בלט. ויכרת את כנף המעיל. ותבא בלט ותגל מרגלותיו: ברכו יי׳ ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ בפרוע פרעות בישר׳. לבי לחקקי ישר׳. ברכו יי׳ מלאכיו. ברכו יי׳ כל צבאיו. ברכו יי׳ כל מעשיו: האזינו ח׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בריש סדר האזינו:

וַתָּשֶׂם אֶת־הַמַּקֶּבֶת בְּיָדָהּ וַתָּבוֹא אֵלָיו בַּלָּאט וַתִּתְקַע אֶת־הַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ וְהוּא־נִרְדָּם וַיָּעַף וַיָּמֹת׃ וְהִנֵּה בָרָק רֹדֵף אֶת־סִיסְרָא וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר לוֹ לֵךְ וְאַרְאֶךָּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה מְבַקֵּשׁ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וְהִנֵּה סִיסְרָא נֹפֵל מֵת וְהַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ׃
וַיַּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַתֵּלֶךְ יַד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ וְקָשָׁה עַל יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן עַד אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן׃
וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר׃
בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל
בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרְכוּ יְהוָה׃
שִׁמְעוּ מְלָכִים הַאֲזִינוּ רֹזְנִים
אָנֹכִי לַיהוָה אָנֹכִי אָשִׁירָה
אֲזַמֵּר לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
יְהוָה בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר
בְּצַעְדְּךָ מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ
רָעָשָׁה גַּם־ שָׁמַיִם נָטָפוּ
גַּם־ עָבִים נָטְפוּ מָיִם׃
הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה זֶה
סִינַי מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃

(מסורה: ל׳ ומ״ל בנבי׳ · ד׳ · ג׳ · ב׳ ל״פ בנפ׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ ל״פ בעתל לבט · ל׳ · ל׳ · ל׳ ג׳ · ל׳ ה׳ · ח׳ כל קרי׳ חס׳ בת״נ · ל׳ · ב׳ בנבי׳ · ל׳ בוסימין · ל׳ · ל׳ · ל׳)

וְשַׁוִּיאַת יַת אַרְזַפְתָּא בִּידַהּ וַעֲלַת לְוָתֵיהּ בְּרָז וּנְקִישַׁת יַת סִיכְּתָא בְּסִידְעֵיהּ וּנְעַצַת בְּאַרְעָא וְהוּא דָמוּךְ וְאִשְׁתַּלְהִי וּמִית׃ וְהָא בָרָק רְדַף יַת סִיסְרָא וּנְפַקַת יָעֵל לְקַדָּמוּתֵיהּ וַאֲמַרַת לֵיהּ אִיתָא וְאַחְזִינָךְ יַת גַּבְרָא דְּאַתְּ בָּעֵי וְעַל לְוָתַהּ וְהָא סִיסְרָא טְרִיף וּמִית וְסִיכְּתָא נְעִיצָא בְּצִידְעֵיהּ׃ וּתְבַר יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יַת יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַאֲזַלַת יַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָזְלָא וְתַקְפָא עַל יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן עַד דִּשֵׁיצִיאוּ יַת יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן׃ וְשַׁבַּחַת דְּבוֹרָה וּבָרָק בַּר אֲבִינוֹעַם עַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דְּאִתְעֲבִידָא לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר׃ בפרוע׃ כַּד מָרְדוּ בֵית יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְתָא אֲתוֹ עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא וְטָרְדוּנוּן מִקִּירְוֵיהוֹן וְכַד תָּבוּ לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא אִתְגַּבָּרוּ אִינוּן עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְתָרִיכוּנוּן מִכָּל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּכֵין עַל פּוּרְעֲנוּת תְּבַר סִיסְרָא וְכָל מַשִּׁירְיָתֵיהּ וְעַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דְּאִתְעֲבִידָא לְהוֹן לְיִשְׂרָאֵל בְּכֵן תָּבוּ חַכִּימַיָּא לְמִתַּב בְּבָתֵּי כְנִישָׁתָא בְּרֵישׁ גְּלֵי וּלְאַלָּפָא יַת עַמָּא פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בְּכֵן בָּרִיכוּ וְאוֹדוּ קֳדָם יְיָ׃ שְׁמַעוּ מַלְכַיָּא דַּאֲתוֹ עִם סִיסְרָא לִקְרָבָא אָצִיתוּ שִׁלְטוֹנַיָּא דַּהֲווֹ עִם יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן לָא בְּחֵילְהוֹן וְלָא בִּגְבוּרַתְכוֹן אִתְגַּבַּרְתּוּן וּסְלֵיקְתּוּן עַל דְּבֵית יִשְׂרָאֵל אֲמַרַת דְּבוֹרָה בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ אֲנָא מְשַׁבְּחָא מוֹדָא וּמְבָרְכָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יְיָ אוֹרַיְתָךְ דִּיהַבְתָּא לְיִשְׂרָאֵל כַּד עָבְרִין עֲלַהּ שָׁלְטִין בְּהוֹן עַמְמַיָּא וְכַד תָּיְבִין לַהּ מִתְגַּבְּרִין אִינוּן עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן יְיָ בְּיוֹם אִתְגְּלֵיתָךְ לְמִתְּנַהּ לְהוֹן מִשֵּׂעִיר בְּהוֹן אִתְגְּלֵיתָא בְּהוֹפָעוּת יְקָרָךְ עַל תְּחוּמֵי אֱדוֹם אַרְעָא זָעַת אַף שְׁמַיָּא מִכּוֹאַף עֲנָנַיָּא נְגִידוּ מִטְרָא׃ הרים ׃טוּרַיָּא זָעוּ מִן קֳדָם יְיָ טוּרָא דְתָבוֹר טוּרָא דְחֶרְמוֹן וְטוּרָא דְכַרְמְלָא מִתְרַגְּשִׁין דֵּין עִם דֵּין וְאָמְרִין דֵּין לְדֵין דֵּין אָמַר עֲלַי תִּשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ וְלִי יַחֲזְיָא וְדֵין לְדֵין אָמַר עֲלַי תִּשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ וְלִי יַחֲזְיָא אַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ עַל טוּרָא דְסִינַי דְּהוּא חֲלַשׁ וּזְעֵיר מִכָּל טוּרַיָּא דֵּין סִינַי מִיתְרְגִיף וּמִתְרְגִישׁ וְסָלֵיק תְּנָנֵיהּ כִּתְנָנָא דְאַתּוּנָא מִן קֳדָם דְּאִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃

רדק

ותצנח. היתד עברה רקתו ונתקעה בארץ: נרדם. פתח והוא כפעל עבר: ויעף. העי״ן בפתח להבדיל בינו ובין ויעף אלי שהוא ענין אחר ופי׳ ויעף וכבר עיף לפיכך נרדם ולא הרגיש בהכותה אותו וימת: ותשר דבורה וברק בן אבינועם. לפי שדבורה עיקר המעשה כמו ותדבר מרים ואהרן: בפרוע פרעות. בנקום נקמות תרגום נקום נקמת איתפרע פורענו׳: בהתנדב עם. כשישרא׳ מתנדבים ומתגברים לבאת ל למלחמה כלומר על הרע ועל הטוב ברכו יי׳ ות״י הפסוק כן כד מרדו בית ישראל באוריתא וגו׳: שמעו מלכים. מלכי הארץ וי״ת כנגד ישראל אמר כענין שאמרו כל ישראל בני מלכים הם: יי׳ בצאתך משעיר. רוב מפרשים פירשו ענין זה על מתן תורה שחרדו ההרים ונטפו מים וכן פי׳ זה סיני כמו זה סיני שחרד כמו שנ׳ ויחרד כל ההר אחר כן חרדו שאר ההרי׳ כמו הר שעיר והר פארן ואע״פ שאינו כתוב שם אלא ויחרד כל ההר וכן דעת המתרגם והחכם רבי אברהם אע״ז ז״ל פי׳ כי הוא רמז למלחמו׳ שנלחם הקב״ה בעבור ישראל וכן וזרח משעיר למו וכן אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן וכן אלהים בצאתך לפני עמך בצעדך בישימון סלה: ארץ רעשה. וכן ותגעש ותרעש הארץ הכל רמז למלחמות ופי׳ בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום כי משם התחילו ישר׳ להלחם באומות כשעברו את הר שעיר ונלחמו בסיחון ועוג ויבא השם ית׳ לפניהם ונצחום ובכחו גברו בכל המלחמות ההם וכן שמים נטפו גם עבי׳ נטפו מים הרים נזלו מפני יי׳ הכל משל על ה המלחמה ע״ד מן שמים נלחמו. ופי׳ זה סיני כמו שזה סיני חרד מפני אלהי ישראל כן חרדו כל העולם מפניו כמו שנאמר תפול עליהם אימתה ופחד נמוגו כל יושבי כנען: בימי

רלבג

ותש׳ את המקבת בידה. הוא כלי ברזל שמסין בו האבנים ופוסלין אותן ושמה היתד כ כנגד רקתו והכתה במקבת על היתד עד שנתקע היתד ברקתו ונפלה בארץ ונתקעה בה והנה סיסרא היה נרדם וכבר היה יעף קודם זה ולזה לא ה הרגיש בזה הפועל. והנה ברק היה רודף את סיסרא כפלא מ מצאהו בדרכו שרדף עד חרושת הגוים ועלה על דעתו כי כבר היה נחבא באחד מ מהמקומות והודיעה אותו יעל כי הוא מת בביתה ונתבאר לברק כי יעל המיתתהו כי ראה היתד ברקתו ובסוף הענין הכריתו בני ישר׳ בימי דבורה את יבין מלך כנען ועל זה הנס שעשה הש״י לישראל על יד דבור׳ שרה היא וברק זאת השירה שזכר ואין הרצון בזה שיהיה ברק עוזר לה בעשיית שירה כי היא לבדה עשתה אותה והנה נזכר עמה ברק כזכר אז ישיר משה וגו׳: בפרוע פרעות. הוא מענין השבתה וביטול והרצון בזה כי עם היות ישראל מושבתים ומבוטלים מהגבורה מפני לחץ סיסרא ויבין והיו מפני זה בתכלית החולשה ראוי מפני זה לברך הש״י כשהתנדבו עם ישראל לעלות עליהם למלחמה עם ראותם חולשתם וגבורת סיסרא וחילו כי זה היה נפלא מאד: שמעו מלכים. ר״ל מלכי האומו׳ כדי שיראו מלהרע לישר׳: אנכי ליי׳. ר״ל כי לא עם אחר ולזה נאה לי לשיר ולזמר ליי׳ אלהי ישרא׳ כי הפליא חסדו לי: יי׳ בצאתך משעיר. ובלכתך בצעדיך משדה אדום ארץ רעשה ואמ׳ על דר המשל כאילו השמים והעבים נתכו והיו למים והנה אמר זה למשל על מלחמת סיחון ועוג על שהיו רחוקים וגבוהים מאד שהיתה אחר צאת ישרא׳ משעיר שהוא סר אדום כמו שנזכר זה בתורה ורמז עוד בזה על שאר המלחמות שהיו אחר זה ובכמו זה האופן מהמשל דברו הנביאים במקומות רבים הרים נזלו יתכן שרמז בזה על מ״ת ואמר שגם ההרים בעצמם נזלו ונתכו וחרדו מפני יי׳ וזה היה ביום מ״ת שנתחדש המופת מן ההר ההוא זה הר סיני אז נזל מפני יי׳ אלהי ישראל ובזה נכלם בקיצור זכירת החסדים שעשה השם לישרא׳ במלחמות האומות ולחם בם מלחמות ותנופה כענין מ״ת והנפלאות שחדש שם שהיו סבה שיאמינו ישראל בו ויקבלו מצותיו. ואחר

רדק

בימי שמגר בן ענת. הוא היה משופטי ישראל כמו שהזכיר למעלה ואף על פי שהושיע את ישראל לא היתה כתשועה הגדולה הזאת כי בימיו חדלו ארחות. וטעם להזכיר יעל כלומר אעפ״ שעל ידה באה קצת התשועה הזאת ודומה כי היא היתה אשה חשובה ואוהבת יי׳ שהביא על ידה התשועה הזאת אעפ״ כן לא היתה היא תחלת התשועה עד שקמתי אני דבור׳ שקמתי והייתי כאם לישראל: חדלו פרזון. פרזון שם מענין ערי הפרזי. שקמתי שניה הש״ין פתוח׳ פתח גדול במקום פתח קטן: יבחר. כשבחר ישראל אלהים חדשים אז היתה להם המלחמה בשערי׳ ולא היו יכולין להראות מגן ורומח להלחם באויביהם ואעפ״ שהיו ישראל רבים ארבעים אלף ויותר והוא סך חשבון אעפ״ כן היו נסים מפני אויביהם ונסגרים בעריהם ואויביהם רודפים אותם עד השערי׳ ויש מפרשים מגן אם יראה לשבח כלומר כשהיו ישר׳ עושין רצון הבורא ית׳ ולא היו הולכים אחרי אלהים אחרים וזה היה בימי יהושע לא היה צריך להם מגן או רומח בארבעים אלף בני גד ובני ראובן ואף על פי שהיו חלוצי צבא לא הצטרכו להראות מגן או רומח כי יי׳ היה נלחם להם ובאו עם אחיה׳ ושבו להם בשלום אין שטן ואין פגע רע מפני שהיו עושין רצון הבור׳ ות״י הפסוק כד אתרעיאו בית ישראל וגו׳. ומלת לחם היא משקלה בנקודה כי היא כ נקודה בסגול האל״ף והיא שם כמו מלחמה והוא במשקל חמץ עקב הכר אלא שזה בסגול שלא כמנהג: לבי לחקקי ישראל. גדולי ישראל ושופטיו ומנהיגיו שהתנדבו בעם לצאת למלחמה לבי ורצוני אליהם ואומרת אליהם ברכו השם שהכניע אויביכם לפניכם וקראו הגדולי׳ חוקקים שמשימין החקים בעם. ויש לפרש חוקקי ישראל סופריו וחכמיו ואומרת להם שיברכו יי׳ על התשוע׳ הזאת ופי׳ המתנדבי׳ בעם ללמד להם תורה ומצות: צחורו׳. לבנות כמו וצמר צחר ר״ל הסוחרים רוכבי האתונות חשובות וטובות שלא היו יכולין ללכת מפני האויב עתה שיחו ואמרו לאלהי ית׳ וכן יושבי על מדין והוא שם מקום הנזכר בספר יהושע מדין וסכבה או הוא שם לדרך ידוע אבלם היו יראי׳ ללכת באותו הדרך מפני האויב ועתה שתלכו בבטחה שיחו וזמרו לש״י ואמר במסכת מדין בג׳ ליושבי מדין וסככה יושבי על מדין להטו׳ מדין דלים חד שם קריתא וחד שם ארחא וחד לשון דין ות״י הפסוק כן דהוו מבטלין עסקיהון וגו׳:

מקול

רשי

בימי שמגר בן ענת בימי יעל. מלמד שאף יעל שפטה את ישראל בימיה: חדלו ארחות. היו יראים ישר׳ לצאת לדרכם מפני האויבים והיו הולכים דרך עקלתון בהחבא: חדלו פרזון. ערי הפרזי שאין להם חומה חדלו מהיות יושבים בהם מפני האויבים ונאספו אל ערי המבצר: עד שקמתי. כמו שקמתי וכן שאתה מדבר עמי: יבחר אלהי׳ חדשים אז לחם שערי׳. כשבחר לו ישר׳ אלהים חדשים אז ה הוזקקו למלחמה ב בשעריהם ראו עתה בהתנדבכם אם יראה בישראל מגן ורומח שצריך להלחם ב בארבעים אלף ראשי גייסות שהביא הסוכא עליהם וכולם המתם המקום במלחמת ה הכוכבים ונחל קישון גרפם: לבי. אני דבור׳ לחוקקי ישר׳ לאהוב את חכמי ישראל ש שהתנדבו בעם לאמר ברכו את יי׳ וטובו לי: רכבי אתונו׳ צחורות. הסוחרים והשרים שהלכו מעתה על האתונות לבנו׳ החשובו׳ מבלי יראה ודאגת אויב ואותן שיושבין על מדין לשון דינים שהיו יראים לעשות משפט בפרהסיא וכן תירגם יונתן דהוו מתחברין למיתב על דינא ואותן שהולכין רגלי על דרך שיחו ו וספרו את התשועה הזאת אשר מקול המחצצים אתכם אורבים ליסטים ו ומוכסין היושבין ב גדודים במערכות ל לארוב בעברי המים שם יתנו עתה רוכבי האתונות והולכי על

מדין ג׳ בג׳ ליש׳ מדין וסככה להטות מדין דלים ידין חד לשון קרית׳ חד לשון ארחא וחד לשון דין

על דרך ה״וס׳ ותסר בגדי אלמנותה. וישרנה הפרות. רכבי אתנות צחורות. כנמר על דרך אשור. יתיצב על דרך לא טוב. וכל על הדרך דכות׳ במב ויט אליה אל הדרך. ואתה תשמע השמים דד״ה:

בִּימֵ֞י שַׁמְגַּ֤ר בֶּן־עֲנָת֙ בִּימֵ֣י יָעֵ֔ל חָדְל֖וּ אֳרָח֑וֹת וְהֹלְכֵ֣י נְתִיב֔וֹת יֵֽלְכ֔וּ אֳרָח֖וֹת עֲקַלְקַלּֽוֹת׃ חָדְל֧וּ פְרָז֛וֹן בְּיִשְׂרָאֵ֖ל חָדֵ֑לּוּ עַ֤ד שַׁקַּ֙מְתִּי֙ דְּבוֹרָ֔ה שַׁקַּ֥מְתִּי אֵ֖ם בְּיִשְׂרָאֵֽל׃ יִבְחַר֙ אֱלֹהִ֣ים חֲדָשִׁ֔ים אָ֖ז לָחֶ֣ם שְׁעָרִ֑ים מָגֵ֤ן אִם־יֵרָאֶה֙ וָרֹ֔מַח בְּאַרְבָּעִ֥ים אֶ֖לֶף בְּיִשְׂרָאֵֽל׃ לִבִּי֙ לְחוֹקְקֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל הַמִּֽתְנַדְּבִ֖ים בָּעָ֑ם בָּרְכ֖וּ יְהוָֽה׃ רֹֽכְבֵי֙ אֲתֹנ֣וֹת צְחֹר֔וֹת יֹשְׁבֵ֖י עַל־מִדִּ֑ין וְהֹלְכֵ֥י עַל־דֶּ֖רֶךְ שִֽׂיחוּ׃

ב׳ ב׳ ובכסות | ל׳ ב׳ ל׳ וחל | ב׳ ורענים | ב׳ ובכסו׳ | ל׳ חלרע ומחסים אב׳ יב׳ ל׳ ל׳ יתר כארבעי׳ אלף ל׳ תל׳ | ל׳ | ה׳ | ל׳ | ה׳

בימי: כַּד תָּבוּ בְּיוֹמֵי שַׁמְגַּר בַּר עֲנָת בְּיוֹמֵי יָעֵל פְּסַקוּ עָדֵי אוֹרְחָן דַּהֲווֹ מְהַלְכִין בִּשְׁבִילִין דְּתַקְנִין תָּבוּ לְמֶהֱוֵי אָזְלִין בְּאוֹרַח מְגַנְבָן: חדלו: חֲרוּבָא קִירְוֵי פַּצְחַיָּא דַּהֲווֹ יָתְבִין בְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל אִצְטְדִיאָה וְאִטַּלְטָלוּ דַּיָּרֵיהוֹן עַד דְּאִשְׁתַּלְחִית אֲנָא דְבוֹרָה אִשְׁתַּלְחִית לְאִתְנַבָּאָה עַל דְּבֵית יִשְׂרָאֵל: יבחר: כַּד אִתְרְעִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא חַדְתָּן דְּמִקְּרִיב אִיתְעֲבִידָא ד וְלָא אִתְעַסַּקוּ בְּהוֹן אֲבָהָתְהוֹן אָתוּ עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא וּתְרָדוּנוּן מִקִּירְוֵיהוֹן וְכַד תָּבוּ לְמֶעְבַּד א אוֹרָיְתָא לָא יְכִילוּ לְהוֹן עַד דְּאִתְגַּבָּרוּ וּסְלִיק עֲלֵיהוֹן סִיסְרָא סַנְאָה וּמְעִיקָא בְּאַרְבְּעִין אַלְפִין רֵישֵׁי מַשִּׁירְיָן בְּחַמְשִׁין אַלְפִין אֲחִידֵי סַיְיפִין בְּשִׁיתִּין א אַלְפִין אֲחִידֵי רוֹמָחִין בְּשִׁבְעִין אַלְפִין אֲחִידֵי תְּרִיסִין בְּתַמְנָן אַלְפִין מְחַצְּצֵי גִירַיָּא בַּר מִתְּשַׁע מְאָה רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא דַּהֲוָא עִמֵּיהּ וּרְתִיכוֹהִי כָּל אִילֵּין אַלְפַיָּא וְכָל אִילֵּין מַשִּׁירְיָתָא לָא יְכִילוּ לְמֵיקַם קֳדָם בָּרָק וְקֳדָם עַשְׂרָא אַלְפִין גַּבְרָא דְּעִימֵּיהּ: לבי: אֲמָרַת דְּבוֹרָה בִּנְבוּאָה אֲנָא שְׁלִיחָא לְשַׁבָּחָא לְסָפְרֵי יִשְׂרָאֵל דְּכַד הֲוָת עָקְתָא הַהִיא לָא פְּסַקוּ מִלְּמִדְרַשׁ בְּאוֹרָיְתָא וְכַדּוּ יָאֵי לְהוֹן דְּיָתְבִין בְּבָתֵּי כְּנִישָׁתָא בְּרֵישׁ גְּלֵי וּמַאַלְפִין יָת עַמָּא פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא וּמְבָרְכִין וּמוֹדִין קֳדָם יְיָ: רכבי: דַּהֲווֹ מְבַטְּלִין עִסְקֵיהוֹן רְכִיבִין עַל אֲתָנָן דַּחֲשִׁיכָן בְּכָל מִינֵי צִיּוּרִין וּמְהַלְכִין בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל וּמִתְחַבְּרִין לְמִתַּב עַל דִּינָא דַּהֲווֹ אָזְלִין בְּאוֹרְחָתְהוֹן וּמִשְׁתַּעִין עַל גְּבוּרָן דְּאִתְעֲבִידָ לְהוֹן בְּאַרְעָ דְּיִשְׂרָאֵל

דרך את צדקות יי׳ ומה הן הצדקות צדקות פרזונו בישראל שהשקיט את ישראל לשכון פרזון ולצאת מפוזרים ביחידי שלא באסיפת עם אז ירדו לשערים חזרו לערי מושבותם שברחו מהם ליאסף אל ערי המבצר: שערים. כמו כי ימצא בקרבך באחד שעריך עיירות: מחצצים

רלבג

ואחר זה שבח דבורה להזכיר בזאת השירה הענין שבו היה זה הנס והתחילה ואמרה כי בימי שמגר בן ענת אף על פי שהושיע את ישראל תשועה מה כמו שקדם חדלו ארחות ר״ל שהולכי דרכים חדלו מהלוך בהם מפחד האויב ואם היה שילכו בדרך ילכו ארחות עקלקלות ויטו מדרך הישר כדי שלא ימצאם האויב: חדלו פרזון. ר״ל שערי הפרזות חדלו מהיות בהן יושב מפחד אויב ולא נשארו ישראל אז כי אם בערים המוקפים חומה וכן הענין בימי יעל ידמה מזה שיעל נמנית בכלל המושיעים קודם זה המעשה שעשתה בהמתת סיסרא והיה זמן שמגר בן ענת וזמן יעל נכללים בכ׳ שנה שלחץ סיסרא בחזקה או אמר זה על זה המעשה שעשתה מהמתת סיסרא להגיד שלא היה רושם מוחש במה שעשתה לישועה הגדולה שבאה מזה וזה מבואר מאד ואפילו הראשון הוא יותר נכון: עד שקמתי דבורה שקמתי: אני הייתי אם ומנהגת ישראל: יבחר אלהים חדשים. פי׳ בו כי בעת שבחר ישראל בע״ז שהם אלהים חדשים אז היתה להם המלחמה בשערים ולא יכלו לצאת לחוץ ואיפשר לפרש כי הש״י בחר דברים חדשים להשלים זה הנס והוא שכבר משך לב סיסרא וחילו להלחם עם ברק בשערי ישראל במקום שהיה ראוי ליפול שם לפי מה שסבב הש״י אשר עמקו מחשבותיו והנה באמת לא כחו ישראל זאת המלחמה בכחם ועוצם ידם כי לא היו להם כלי זין כי אם לאנשים מועטים עד שבכל ישראל לא היה מגן ורומח בארבעים אלף ולזה הוא מבואר כי בעשרת אלפים איש שעלו מבני נפתלי ומבני זבולן לא היו כלי זין כי אם לאנשי׳ מועטים: לבי לחוקקי ישר׳. ר״ל החכמים והסופרי׳ המתנדבים בעם להשלימם וללמדם תורה ומצות הנה ראוי לכם לברך השם יתעלה על התשועה הגדולה שהושיע את ישראל כי לא היו יכולין ללמוד תורה וללמד מלחץ אויב או אמר זה על בני נפתלי ועל בני זבולן שירדו מהם מחוקקים לעזור לדבורה בזאת המלחמה כמו שיבא אחר זה: רוכבי אתונות וגו׳. הסוחרים הנכבדים רוכבי אתונות לבנות שהיו יושבים על דרך מדין ומתעכבים שם ולא יכלו להשלים דרכם היושר מפני פחד אויב ויטו דרכם ללכת על דרך אחר והוא דרך שיחו כמו שאמ׳ במה שקדם והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות:

מקול

מחצצים · פתר מנחם עורכי מלחמה וסודרי קרב וחברו עם מלך אין להרבה ויבא חוצץ כולו לשון גדודי · ד״א מקול מחצצים בין משאבים כשהייתם הולכים בין משאבים לשאוב מים הייתם יראים מקול אבנים חלוקי הנחל קולם בלע״ז שהעובר עליה׳ נשמע קולם והייתם יראים שלא ירגישו בכם אויביכם ועכשו אין לחוש על זאת ושם מצוה עליכם ליתן הודיה לשמו: מחצצי · לשון אבני חלוקי הנחל כמו ויגרס בחצץ שני: עורי עורי דבורה · לשון שבח כפשוטו התגברי בשירתך ורבותינו אמרו מפני שנתהללה ואמרה עד שקמתי דבורה נסתלקה ה׳ הימנ׳ רוח הקדש: אז ירד שריד לאדירים · ירד ירדה כמו לרד לפניו גוים שרידי ישר׳ רדו באדירי שכאיהם · י״י ירד לי בגבורים · ירדה לי את גבורי האומות: מני אפרים · מן אפרים יצא את שורש יהושע בן נון לרדות בעמלק ויחלש אותו לפי חרב ומחובר מקרא זה לעליון לפרש י״י ירד לי בגבורים את יהושע הקים לרד בעמלק: אחריך · יקום שבט בנימן שאול בן קיש שיגרמנו ויעמס אותו כנחלים שממות׳ ויש לפתור בעממיך בחיל של מאתים אלף רגלי שבא שאול עליהם: מני מכיר ירדו מחוקקי׳ · שרי גדולים שכבשו את האמרי אשר כבשו שטים עיר כל חלב ארגב שכבש יאיר: ושרי בישכר · שרים שבישכר הם שנהרדו עוסקי׳ בתור׳ יודעי בינה לעתים הם תמיד עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט: שרי בישכר · יו״ר זו טפילה היא ואינה משמשת כלום

מקול מחצצים · מקול יורה החצים לא היו יכולין לשאוב מים ועתה יתנו שם צדקות י״י וטעם צדקות פרזונו שיוכלו לשבת בערי הפרזות בבטחה וטעם מקול כי הפרש׳ ויורי החצים נותנים קול ומריעים להפחיד העם כמו שאמר מקול פרש ורומי קשת בורחת כל העיר ופי׳ יתנו לשון למוד ושכן תרגום ושננתם לבניך ותתניכון לבניך: עורי עורי · שנים הראשונים מלרע והאחרונים מלעיל: אז ירד שריד · ירדה בתשלומו ופי׳ רדה והשליט הקב״ה ישראל שהוא שריד באדירים בעם יבין מלך כנען ולמ״ר לאדירי׳ במקום בי״ת כמו ויסבו אתו לארץ כי אים הרגתי לפנעי וזולתם: מני אפרים · כמו מן אפרים והיו״ד נוספת וכן מני מכיר: שרשם בעמלק · שרשם היה כלחם בעמלך והוא יהושע בן נון שהיה שרש אפרי׳ ונשיאם ואחרי יהושע כלח׳ בנימן עם עמלק והוא שאול שהיה משבט בנימין וכ״ף אחריך כנגד אפרים וכ״ף בעממיך כנגד בנימן ואמרה זה בדרך נבואה והזכירה המתעוררים והמתחזקים אל מלחמו׳ י״י ועתה שירדו למלחמה מן מכיר הגדולים והחכמים ואף על פי שהיה מעבר לירדן התעורר והתחזק לבא למלחמה זאת וכן מזבולון ירדו אפילו הסופרי׳ והחכמי׳ אין צריך לומ׳ שאר העם · ומושכי׳ בשבט סופר פי׳ החכמים והסופרים: שבט · העט וכן ת״י בקולמוס דספרא וכן השרים שהיו ביששכר יצאו עם דבורה: ושרי · כמו שרים כמו ויקרע לו חלוני כמו חלונים וחשופי שת והדומים להם וכן שבט יששכר יצא כלו וכן ברק יצא עם דבורה: בעמק שלח ברגליו · שלא שאל בהמה לרכוב מרוב חפצו למלחמה אבל בפלגות ראובן שנפלג ונחלק מעבר הירדן ולא באו למלחמה גדולים הם חקקי׳ וחקרי לבי עליו ואומר לו למה ישבת בין המשפתי׳ והם מערכות וגדרו׳ הצאן לשמוע שריקות עדרים כלומר יושב ובוטח ולא חששת למלחמת ישראל אשר בארץ כנען ולא באת לעזרם למלחמה הזאת׳ וכן גלעד ששכן בעבר הירדן ולא בא למלחמה׳ ויש לתמוה והלא מכיר אומר שבא למלחמה ומכיר אבי גלעד וארץ

בגבורים ד׳ מל׳ וסי׳ י״י ירד לי בגבורים · לעזרת י״י בגבורים · ואמי״ץ לבו בגבורי׳ · והמה בגבורים עזרי המלחמ׳: צדקות ד׳ ג׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסי׳ שם יתנו צדקות ב׳ בפסו׳ תניינא חס׳ · ועתה התיצבו ואשפטה · עמי זכר נא מה יעץ בלק: גדולים הגדולים ו׳ מלאים בקריא׳ וסי׳ גדולים חקרי לב · כי עברו בם גם הבה · כשם הגדולים אשר

מִקּוֹל מְחַצְצִים בֵּין מַשְׁאַבִּים ל׳ · ל׳
שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת יְהוָה ל׳ · ד׳
צִדְקֹת פִּרְזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל אָז יָרְדוּ ל׳ חס׳ · ל׳
לַשְּׁעָרִים עַם־יְהוָה׃
עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה עוּרִי עוּרִי
דַּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק ג׳
וּשֲׁבֵה שֶׁבְיְךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם׃ ל׳
אָז יְרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים ג׳ וכנכו׳
עָם יְהוָה יְרַד־לִי בַּגִּבּוֹרִים׃ מִנִּי ג׳ ל׳פ
אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק
אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ מִנִּי ל׳ו מ״ל
מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים
וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר׃ ל׳ · ו׳
וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־
דְּבֹרָה וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק ג׳ חס׳
שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו בִּפְלַגּוֹת בפלגות חקקי לפלגות חקרי וסי׳ בק״ל
רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי־לֵב׃ לָמָּה
יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם ל׳
לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת עֲדָרִים לפ ג׳ עולם
לִפְלַגּוֹת רְאוּבֵן
גְּדוֹלִים חִקְרֵי־לֵב׃ גִּלְעָד ו׳ מ״ל
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן שָׁכֵן

מקול׃ מֵאֲתַר דַהֲווּ אָנְסִין לְהוֹן וְנַסְבִין מַה דְבִידֵיהוֹן בֵּית סְכוּנַת לִסְטִין וּמְתוּבַת מוֹכְסִין עַל גוֹבֵי בֵית שַׁקְיָא דְמַיָא לַאֲתַר דַהֲוָה נַפְקָן בְּנָתָא דְיִשְׂרָאֵל לְמִמְלֵי מַיָא דְלָא הֲוָאָה יָכְלִין לְאַשְׁמָעָא קַל טַרְפַּת פַּרְסַת רִיגְלֵהוֹן מִן קֳדָם סַנְאָה וּמְעִיקָא תַּמָן יוֹדוּן עַל זִכְוָתָא דַיְיָ וְעַל זַכְוָתֵיהּ דְיָתִיב קִירְוֵי פַּצְחַיָא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּכֵין נְחַתוּ מִכְּרַכֵּי תוּקְפָא לְמִיתַּב בְּקִירְוֵי פַּצְחַיָא עַמֵיהּ דַיְיָ׃ עורי׃ שַׁבַּחִי שַׁבַּחִי דְבוֹרָה שַׁבַּחִי וְאוֹדָה מַלִילֵי תוּשְׁבַּחְתָּא קוּם בָּרָק וּשְׁבֵי שִׁבְיָךְ בַּר אֲבִינוֹעַם׃ אז׃ בְּכֵין נְחִית חַד מִמַשִׁירְיַת יִשְׂרָאֵל וְתַבַר תְּקוֹף גִיבָּרֵי עַמְמַיָא הָא לָא מִגְבוּרָא דְדִהוֹן הֲוַת דָא אֱלָהֵן יְיָ תְּבַר קֳדָם עַמֵיהּ תְּקוֹף גִיבָּרֵי סַנְאֵיהוֹן׃ מני׃ מִדְבֵית אֶפְרַיִם קָם יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן בְּקַדְמֵיתָא אַגִּיחַ קְרָבָא בְּדְבֵית עֲמָלֵק בַּתְרוֹהִי קָם מַלְכָּא שָׁאוּל מִדְבֵית בִּנְיָמִן וּקְטִיל יַת דְבֵית עֲמָלֵק וְאַגִּיחַ קְרָבָא בִּשְׁאַר עַמְמַיָא מִדְבֵית מָכִיר נְחַתוּ כַּד מַרְשְׁמִין בִּקְרָבָא וּמִשִׁבְטָא זְבוּלֻן כָּתְבִין בְּקוֹלְמוֹס דְסָפַר חַד ושרי׃ וְרַבְרְבֵי יִשָׂשכָר מִשְׁתַּמְעִין לְמִילֵי דְבוֹרָה וּשְׁאָר שִׁבְטָא דְיִשָׂשכָר מְשַׁמְשִׁין קֳדָם בָּרָק מִשְׁתַּלְחִין בְּקִירְוֵי מֵישְׁרָא לְכָל אֲתַר דְצָרִיךְ לְתַמָן בְּתוּשְׁלַחְתֵּיהּ אָזְלִין בִּזְרְעִית רְאוּבֵן סַגִיאִין נִיכְלֵי לִבָּא׃ למה׃ לְמָא תַבְתּוּן מִמַשִׁרְיַת קְרָבָא לְמִתַּב בֵּין תְּחוּמִין בְּפָרָשַׁת אוֹרְחָא לְמִשְׁמַע בְּשׂוֹרְתָא דָא מִן דָא לְבָרָק אַתּוּן אָמְרִין דִילָךְ אֲנַחְנָא לְסִיסְרָא אַתּוּן אָמְרִין דִילָךְ אֲנַחְנָא לְמִשְׁמַע בְּשׂוֹרָא לְמִדַע אֵי דָא הִיא מַשִׁרְיָתָא נַצְחָא בִּקְרָבָא לְמֶהֱוֵי עִמֵיהּ אֵיכְדֵין כָּשַׁר לְמֶעְבַּד לְכוֹן דְבֵית רְאוּבֵן הֲלָא יַדְעִיתוּן דְקֳדָמוֹהִי גַלְיָן מַחְשְׁבוֹת לִיבָּא׃ גלעד׃ דְבֵית גִלְעָד בְּעִיבְרָא דְיַרְדְנָא שְׁרָן

בארץ דו״ה · כי מרפא יניח חטאים גדולים · זבדיאל בן הגדולים · ויזבחו ביום ההוא׃

והרי היא כיו״ר בהמות שדי וקרא לו חלוני: ויששכר כן ברק · ושאר העם של יששכר כן גם הם עם ברק לכל אשר יצוה: בעמק שולח ברגליו · שלחם בכל שליחותו לאסוף את העם ולכל צרכי המלחמה: בפלגות ראובן · אבל בחילוקי לבו של ראובן רבו חקקי׳ לבבלי ליבא ערמומית ורמה היא ערמומיתו ישב לו בין משפתי המלחמה לשמוע מי נוצח ויהיה עמו: שריקות עדרים · לשמוע קול עדרי המלחמה למי קול ענות גבורה ולמי קול ענות חלושה: בעבר הירדן שכן · ולא בא אל המלחמה: וכן

הגלעד לבית מכיר כמו שאמ׳ ויתן את הגלעד למכיר בן מנשה ׳ ויש לפרש כי מה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן על בית יאיר בן מנשה אמר שגם הוא היה חלקו בארץ

רלבג

מקול מחצצים׃ וכל זה הפחד היה להם מקול האויבים מורי החצים שהיו בין המעינו׳ שהיו שואבין מהן המים להצר להם לי׳ שלא יוכלו לשאוב משם והיה זה המקום בדרך הישר שהיו רגילים ללכת בו הסוחרים ומפני זה היו הולכים ארחות עקלקלות והנה במקום ההוא שלא היו יכולין לבא שם שם יתנו ויגידו צדקות י״י שהכרית את אויביהם המצירים להם שם ויתנו ג״כ צדקות פרזונו בישראל עתה שיוכלו בני ישראל לשבת בערי הפרזות אשר הניחום ועזבום מפחד האויב: אז ירדו לשערים עם י״י · ר״ל שישבו בכל שעריהם לפי ששבו לערי הפרזות לשבת · או יהיה הרצון בזה אז ירדו עם י״י לשערים ללמוד תורה מה שלא היו יכולין בו קודם זה כי הדרך היה סגור לפניהם מפני האויבים וכובד השעבוד ג״כ היה מונעם מזה: עורי עורי דבורה · יחס לדבורה דברי השיר ולברק יחס שביתהשבי שהוא פועל המלחמה: אז ירד · אז ישים השם רודה מה שׂרד וכשאר מישראל על אדירים ותקיפים והם עם יבין מלך כנען כ״ש ויכנע אלהים ביום ההוא את יבין מלך כנען לפני בני ישראל י״י שם רודה ומושל לי בגבורים ר״ל שם ישראל רודה ומושל על הגבורים ההם והם עם יבין מלך כנען · והנה התחילה דבורה לספר ענין השבטים במלחמות והתחילה מן אפרים כי על ידו נעשית המלחמה הראשונה ואמרה מן אפרים שרשם מי שהיה שרשם והוא יהושע שהיה נשיא עליהם והיה היותר נכבד שבשבט נלחם בעמלק כמו שנזכר בתורה ויחלוש יהושע וגו׳: אחריך · תבוא אתה שתהיה משבט בנימן בעממיך להלחם עם עמלק והוא שאול ומן מכיר בני מנשה שהיה חלקו לעבר הירדן ירדו החכמים עם דבורה למלחמה וכן הענין מזבולון: ושרי ביששכר · והשרים שהם ביששכר ג״כ ירדו עם דבורה ושבט יששכר בכללו וכן שמע לעצת דבורה ברק עד שבעמק שולח ברגליו בעצת דבורה כמו שאמר ויעל ברגליו עשרת אלפי איש ואולם בפלגות ראובן גדולים חקקי לב · והנה תמה עליו למה ישבת בין המשפתים במקומך ולא התעוררת בזאת המלחמה אבל היית יושב ובוטח והיית שומע שריקות עדרי ישר׳ על יד האויבים והיית שוכן במקומך ולא חששת לזה הנה לפלגו׳ ראובן גדולי׳ חקרי לב על שמקרו עליהם ולא נתנו לב לבאת משם : גלעד בעבר הירדן · ואת כי מנגעך מזה הירדן הלא גלעד ג״כ שוכן בעבר הירדן ועם כל זה בא לעזרת י״י בגבורים כמו שקדם ·

וְדָן לָמָּה יָגוּר אֳנִיּוֹת אָשֵׁר יָשַׁב לְחוֹף יַמִּים וְעַל מִפְרָצָיו יִשְׁכּוֹן׃ זְבֻלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת וְנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה׃ בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ אָז נִלְחֲמוּ מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעְנַךְ עַל מֵי מְגִדּוֹ בֶּצַע כֶּסֶף לֹא לָקָחוּ׃ מִן שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא׃ נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם נַחַל קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז׃ אָז הָלְמוּ עִקְּבֵי סוּס מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו׃ אוֹרוּ מֵרוֹז אָמַר מַלְאַךְ יְהוָה אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא בָאוּ לְעֶזְרַת יְהוָה לְעֶזְרַת יְהוָה בַּגִּבּוֹרִים׃ תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ׃

ג' ל מל' וא' חס' · ב' ר"פ יתי' תסקודה · ל' יתיס · ל' נגינות · ג' ל' חס' ודין · ל' חס' · ל' בסס'

ודבית דן גזו עברי ירדנא ושויאו נכסיהון בספינן דבית אשר על ספר ימיא שרו קירוי עממיא דפגרו תבו ובניין ויתיבו בהון : זבולון : דבית זבולן לקביל עממיא דגדיפו קדם יי' מסרו נפשיהון לקטלא אינון ודבית נפתלי ישבחונון כל עממי ארעא : באו : אתו מלכיא דהוו עם סיסרא ואגיחו קרבא בבין אגיחו קרבא מלכי כנען בתענך הוו שרן ומטן על מי מגדו ממון דכסף לא קבילו : מן : מן שמיא איתגח עמהון קרבא מאתר דנפקין כוכביא מכבשי דבריתהון תמן איתגח קרבא עם סיסרא : נחל : נחלא דקישון תברינון נחלא דאיתעבידו ביה ניסין וגבורן מלקדמין לישראל הוא נחלא דקישון תמן דוששת נפשי קטילי גבריהון בתקוף : אז : בכין אישתלפא טופרי סוסותהון מפינוקא דהוה מפניק קדם רתיכי גברוהי : אורו : לוטו מרוז אמר ברק נבייא דיי' לוטו ותברו ית יתבהא ארי לא אתו לסעדן עמא דיי' כד אגיח קרבא בגבריא : תבורך : תיתבריך סברכת נשיא טבתא יעל אתת חבר שלמאה כחדא מנשיא דמשמשן בבתי מדרשין תיתבריך :

תברך ג' בקריא' וסי' תברך מנשים יעל אשת חבר הקיני ב' בפסוק . ואחריתם לא תברך : באהל ו' בקריא' וסי' ויאמר הנה באהל . כל הבא אל האהל וכל אשר באהל . וירא יי' באהל בעמוד ענן . מנשים באהל תברך . ואת כל כלי הקדש אשר באהל . וחברו דד"ה . ונמסר גם בסדר חקת :

רשי

וכן דן הכנים מתוכו בספינות לעבור ולברוח : ועל מפרציו . לשמור פרצות ארצו : זבולון עם חרף וגו' . בזה נפשו והפקיר עצמו למות במלחמה עם ברק וכן נפתלי על מרומי שדה על הר תבור : בתענך על מי מגדו . ת"י בתענך הוו שרן ומטן עד על מי מגדו ראשם המתח' בתענך ומגיע עד על מי מגדו : בצע כסף לא לקחו . חנם באו לעזרת סיסר' לא בקשו ממנו שכר : מן שמים נלחמו . ואף הקב"ה שלח בם צבא שאינם רוצים שום שכר : ממסילותם . ראש הכוכב בשמים וסופו בארץ מכאן אמרו ש עוביו של רקיע כאויר שבין שמים לארץ ש שהכוכב תקוע ברקיע כמין נגר דלת שארכו כעביו של רקיע ומן המקרא שמעיד ממסילותם נלחמו אנו שומעין שעוביו של רקיע כגובה שמים על הארץ : גרפם . טאטם מן העולם כמגרפה זו שגורפת את האפר מן הכיר' : נחל קדומים . שנעשה ערב לים על זה מימות מצרי' כדאית' בפסחים : תדרכי נפשי ברגלי' את עוז גבורי כנען : הלמו עקבי סוס . כשנשתלפו טלפי סוסיה' שהיה חום הכוכב מרתיח את הטיט והצפורן נשמטת כמו שמולגין את הרגלים ברותחין והטלפים נשמטים ומתוך ש שנשתלפו נהלמו ה הרגלי' : מדהרו' דהרו' אביריו . שהיו מרקידי' את סוסיהם במלחמה לשון סוס דוהר הוא לשון הרקדת הסוס : אורו מרוז . אמרי לה כוכבא הוה ואמרי לה גבר' חשיבא הוה והיה סמוך למקום המלחמה ולא בא : אמר מלאך יי' . אמר ברק בשליחותו של הקב"ה : יושביה . היושבים בארבע אמות שלו בארבע מאה שיפוריה שמתיה ברק למירות : לעזרת יי' . כביכול העוזר את ישראל כעוזר את השכינה : מנשים באהל . שרה שנ' בה הנה באהל רבקה שנאמר בה ויביאה יצחק האהלה רחל ולאה שנ' בהן ויצא מאהל לאה וגו' : מנשים באהל תבורך יעל . למה הן ילדו וגדלו ואם לא יעל הרי הרשע הזה בא ומאבדן כך היא בבראשית רבה . ר"א אף יעל היתה יושבת אוהלים לפיכך הזכיר אותה בברכת אוהלים : חלב

רדק

בארץ הגלעד כמו שאמר ויאיר בן מנשה הלך וילכוד את חוותיהם וים לפרש עוד כי מה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן הוא דרך תמיהה ואומ' לראובן למה ישבת בביתך ולא באת למלחמ' גלעד עשה כן כמו שעשית אתה וישב ושכן בעבר הירדן הלא חרד ובא לעזור למלחמת ישרא' ואתה למה עשית כן ואף על פי שאתה מעבר לירדן הלא גם הוא מעבר לירדן · וים לפרש נ"כ לענין זה הפירוש שלא בדרך תמיהה כלומר גלעד הלא שכן בעבר הירדן כמוך וחלקו ונחלתו שם היא ואעפ"כ עבר ובא לעזרת ישראל ואתה למה לא עשית כן : ודן למה יגור אניות . אינו אומר על אניות הים כי לא היה חלקו על הים כי זבולן היה חלקו שם כמו ש שאומר זבולן לחוף ימים ישכון ואף על פי שכתוב בחלקו מול יפו אעפ"כ לא היה יפו בחלקו אלא אניות הירדן ר"ל שעבר הירדן וברח מפחד האויב והכניס נכסיו לעבר הירדן וכן ת"י גזו ועברו ירדנא וגו' : אשר ישב לחוף ימים . כי שם היה חלקו וגורלו כמו שנא' בגורלו ופגע בכרמל הימה ואמר והיו תוצאותיו הימה מחבל אכזיבה : ועל מפרציו ישכון . על מקומות הפרוצים לו בעריו ישכון שם מפחד אויבים לפיכך לא יבא למלחמה שלא יניח עריו פרוצות ות"י קרוי עממיא וגו' : חרף נפשו למות . גלה ופרסם נפשו ומסר עצמו למיתה מרוב חפצו למלחמה ונפתלי כמו כן שם עצמו על מרומי שדה להלחם ות"י דבית נפתלי ישבחינון כל יתבי ארע' : בתענך על מי מגדו . תענך ומגדו שני מקומות הם בחלק מנשה ומן הנרא' כי רחוקי' היו זה מזה כמו שאמר ויושבי תענך ובנותיה ויושבי מגדו ובנותיה אב"ה מהו שאמר בתענך על מי מגדו ויתכן לפרש כי באו מלכי כנען להלחם והוא סיסרא ואשר באו עמו להלחם בתענך והיו חיילותיו כל כך רבים שהיו מגיעים עד מי מגדו וכת"י בתענך הוו שרן ומטן על מי מגדו : בצע כסף לא לקחו . לא היו לוקחין שום ממון משבויי ישר' שהיו נופלים בידיהם אלא היו הורגים אותם : מן שמים נלחמו . כל כך היה הנצחון גדול שנצחו ישר' חיל סיסרא כאילו מן השמי' נלחמו עם סיסרא : הכוכבים ממסילותם . על דרך שמה הנחת יי' גבוריך ודרך הדרש כי הכוכבים חממו אותם והיו לובשי' שריוני' ומרוב חמימות היו נכנסין בנחל קישון להתקרר ושוטפם הנחל לפיכך סמך פסוק נחל קישון גרפם לפסוק מן שמים נלחמו ולפי דרך הפשט לפי שהמלחמה היתה בערבה אשר על שפת נחל קישון היו נכנסין בנחל הן לברוח הן לערוך מלחמה עם ישר' ונכשלו המרכבות כמו במצרים שאמ' ויסר את אופן מרכבותיו ונפלו הפרשים בנחל וגרפם הנחל וטבעו ולא כן היה לישראל אלא שדרכו הנחל בעוז ועברוהו בלא שום פגע ונזק וזהו שאמר תדרכי נפשי עוז כלומר הנחל שגרפם דרכה נפשי בעוז כי מן השמים נלחמו עמהם בעבורי ות"י תדרכי נפשי עוז דוששת נפשי קטילי גבריהון בתקוף ופי' נחל קדומים נחל שהיה שם מקדם כאילו נברא שם מקדם להנקם באויבי יי' על דרך כל פעל יי' למענהו וגו' : אז הלמו . פועל עומד כאילו אומר נהלמו עקבי הסוסים מרוב מרוצתם במלחמה . וזהו שאמר מדהרות דהרות אביריו מה שמכה הסוס בכח על הארץ בעת המרוצה ובלא בעת המרוצה נקראה כמרקד תקרא דהירה וכן וסוס דוהר ומרכבה מרקדה . ואמר עקבי סוס כי בעקבין אין פרסה לפיכך אמר כי נהלמו עקבי סוס בכח מכת הסוס בארץ . וטעם אביריו על הפרשי' או על הסוסים : אורו מרוז . שם עיר קרובה למקום המלחמה ולא באו לעזרה לפיכך קללה אותן אבל הרחוקים שלא באו לא קללה אותם : אמר מלאך יי' . כמשמעו כי נבואה היתה דבורה ועל פי הנבואה אמרה זה ות"י אמר ברק נביא דיי' : תבורך . מרוז תהיה ארורה אבל יעל תהיה ברוכה שהיתה זריזה לעזרת יי' במקום שהיתה שם באהלה ויותר תבורך משאר נשים היושבות באהל : מנשים

רלבג

והנני תמה על דן למה יגור אניות הנה נחלתו לא היתה מעבר הירדן ולא די שלא באו לעזרת יי' אבל ברח והניח עמו והלך עם קניניו בעבר הירדן באניו' כמו שת"י . הנה אשר ישב לו התנכלו' אם לא בא לעזרת יי' כי הוא יושב על הספר ולזה היה ראוי לשמור ארצו ולשכון על המקומו' הפרוצי' בארצו שלא יבאו שם האויבי' . ואמנם זבולן ונפתלי ראוי שישובחו והו' כי זבולן הוא עם שחרף נפשו למות מרוב קנאתו להנקם מהאויב ר"ל שמסר עצמו לסכנה . וכן נפתלי ג"כ כי מבני נפתלי ומבני זבולן היו החיל אשר עלו עם ברק על הר תבור שהיו על מרומי שדה כי הם ראו חיל עם סיסרא ועם זה מסרו עצמם לסכנה להכות עליהם למלחמה מרוב בטחונם בשם ית' : באו מלכים נלחמו . ידמה שמלכי רבים ממלכות הגוים ממשפחות כנען ירדו עם סיסרא להלחם עם ישרא' ונלחמו אז מלכי כנען בתענך ועל מי מגדו והם המקומו' שהיו חושבים לכבשם בקלות וכל כך היו חפצים להלחם בישראל שלא לקחו בצע כסף ועל זה מיבין מלך כנען כמנהג . מי שאינו תחת המלך מאשר ירצה המלך להביאו למלחמתו ויתן לו שכר : מן שמים נלחמו . אמר זה להורות כי לא בחרבם נצחו לסיסרא אך מאת השם ית' בא להם זה הניצוח והוא ית' שם הכוכבי' ממסילותם נלחמו' עם סיסרא להשפיע באמצעותם מה שיושלם בו ניצוח סיסרא ותילו : נחל קישון גרפם . ידמה שסבב גבריו אז על דרך מופת מי נחל קישון שהיו בו מים מעטים ועברו בו עוברי סיסרא ותילו גברו המים והשירום כמו שתשיר המכבדת אשר יכבדו בה הבית מה שעל הארץ מן העפר וזולתו ובזה האופן טבעו רוב חיל סיסרא ונפל פחדם אל הנשארי' ועם זה העניין הנה בנחל הזה הקדומי' שהיו בנחל קישון תדרכי נפשי עוז ר"ל שלא גברו המי' ליושבי' בדרך סיסיים ויסרום מתקומם אבל היו דורכין שם בעוז ותוקף וזה היה פלא גדול דומה באופן מה לפלא שהיה ליושב' על ים סוף : אז הלמו . אז נהלמו ונשברו עקבי סוס סיסרא שלא נשאר להם כח מחוזק מרוצתם והכותם בהם בארץ בהתרחקם בגבורי סיסרא ולא נשאר להם כח לנוס ולהמלט שהיה הרכבן בזה כי אז נחל קישון מרוב המים מעברו שם היו מקבלת סוסיהם כאילו נשברו ולא יכלו לרוץ אבל נתעבו במים : אורו מרוז . שהיתה עיר גדולה קרובה למקום המלחמה : אמ' מלאך יי' . זאת ההבטחה לדבורה מעם מרוז תהיה ארורה ר"ל יושביה כי לא באו לעזרת יי' עם היותה קרובה : תבורך מנשים יעל . היתה

ברוכה

חלב נתנה · לדעת אם לבו עליו שיבין בין טעם מים לטעם חלב כן תרגם יונתן : בספל אדירים · בספל ששותין בו מים שהמים נקראו אדירים שנ' במים אדירים : להלמות עמלים · סיסרא שהיה עמל ויגע : ותיבב · לשון דיבור כמו ניב שפתים ורבותינו פירשוהו לשון גניחה כתרועה דמתרגמי' יבבא ואני אומר לשון ראייה כמו בבת עינו וכן

מים שאל חלב נתנה · להכבידו כדי שירדם במהרה עם העייפות שהיה לו והחלב ששתה שלא ירגיש בהכותה אותו וי"ת מיא שאל מינה סיסרא רשיעא וגו' : בספל אדירים · בספל גדול ששותין בו גדולים ואדירים · והחכם רבי יונה פי' אדירים הרועים הגדולים כמו אדירי הצאן וי"ת בפיילי גבריא וגו' וכן תרגם קובעת כוס התרעלה פיילי ככא דלווטא

באשר ט' בקריא' וסימ' אל קול הנער באשר הוא שם · ראה את כל מאומה · בין רגליה כרע נפל שכב · ויקם דוד ואנשיו · ואלישע אמר אל האשה · עבדי נא בחבריך · לסריסם אשר ישמרו את שבתתי · ויאמרו אינגו גדול בבית הזה ממני · אין שר בית הסהר · וילך האיש מהעיר · ויאמר לו מיכה מאין ·

חברו מכחס : ומחקה · לשון חיקוי : ומחצה · לשון מחץ : וחלפה · יוצא מעבר אחר : אשנב · חלון : חכמו' שרותיה תעננה · החכמות שבשרותיה לכך נקוד ח"ית חטף פתח חכמו שהוא שם דבר נקוד חטף קמץ כמו ראשו' לאויל חכמות וכן חכמות נשים בנתה ביתה וזה נקוד חכמות וכן חכמות נשים בנתה ביתה חכמות שבנשים : תעננה · דגשו' של נו"ן משמשת במקום נו"ן שלישית ופתרונו תעננה אותה דגשות הנו"ן משמש במקום אותה כמו ת מרכבת תבואנ' : ואף היא תשיב אמריה · תנחומיה לעצמה מה אני מתמהת על עיכוב בני הלא ימצאו יחלקו שלל והוא מעכבן : רחמתי' לראש גבר · ועכנים נשים יפות שבישראל כל אחד מהם יש לו במנתו שתים ושלש נשים :

מַיִם שָׁאַל חָלָב נָתָנָה בְּסֵפֶל
אַדִּירִים הִקְרִיבָה ל' ויתר והקריבה עי
חֶמְאָה׃ יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה
וִימִינָהּ לְהַלְמוּת ל'
עֲמֵלִים וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה ל' · ל'
רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה ל' · ל'
רַקָּתוֹ׃ בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל
שָׁכָב בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע
נָפַל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד׃ ל' חס' יתף' ט"ו
בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה
וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא בְּעַד הָאֶשְׁנָב ל' · ל'
מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא ב' משה
מַדּוּעַ אֶחֱרוּ פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו׃
חַכְמוֹת שָׂרוֹתֶיהָ ב' פת' מפי'
תַּעֲנֶינָּה אַף הִיא תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ
לָהּ׃ הֲלֹא יִמְצְאוּ
יְחַלְּקוּ שָׁלָל רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ ה' ג' קמץ וב' פתח · ל'
גֶּבֶר שְׁלַל צְבָעִים ג' קמצין וב' פתחין
לְסִיסְרָא שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה ב' בפסו
צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי שָׁלָל׃

מים : מַיָא שְׁאַל מִינָהּ סִיסְרָא רַשִׁיעָא חַלְבָא אַשְׁקְיַתֵיהּ לְמִידַע אִם אִית רַעְיוֹנוֹהִי עֲלוֹהִי בְּפַיְלֵי גִיבָּרַיָא קְרִיבַת לְקֳדָמוֹהִי שְׁמַן דְגוּבְנִין : ידה : טוֹבָתָא יָעֵל אִתַּת חֶבֶר שַׁלְמָאָה דְקַיֵימַת מַה דִכְתִיב בִּסְפַר אוֹרַיְתָא דְמֹשֶׁה לָא יְהֵוֵי תִקוּן זֵין דִגְבַר עַל אִתְּתָא וְלָא יִתַּקַן גְבַר בְּתִיקוּנֵי אִתְּתָא אֱילָהֵן יְדָהָא לְסִכְתָּא אוֹשִׁיטַת וִימִינָהּ לְאַרְזַפְתָּא דְנַפְחִין לְמִתְבַּר רַשִׁיעִין וַאֲנוּסִין מְחָתָהּ לְסִיסְרָא תַּבְרַהּ רֵישֵׁיהּ פַּצְעַהּ מוֹחֵיהּ אַעֲבַרַת סִיכְתָּא בְּצַדְעֵיהּ : בין : בֵּין רִיגְלָהָא כְּרַע נְפַל שְׁכִיב בֵּין רִיגְלָהָא כְּרַע נְפַל בַּאֲתַר דִכְרַע תַּמָן נְפַל בְּזִיזָא סִיסְרָא : בעד : מִן חַרְכָּא אִסְתְּכִיאַת וּמְדִיקָא אִמֵיהּ דְסִיסְרָא מְבֵינֵי אַעְיָתָא אָמְרָה מָא דֵין אוֹחֲרָא רְתִיכוֹהִי דְסִיסְרָא בְּרִי מִלְמֵיתֵי מָא דֵין אִתְעַכָּבוּ רְתִיכוֹהִי דַהֲווֹ מֵיתַן לִי אִיגְרַת נִצְחָנִין : חכמות : חַכִּימַת פְּרִיסְתְּוָתָהָא עָנְיָן לָהּ אַף הִיא בְחוּכְמָא מְתִיבָא וְאָמְרָה לְמֵימַר לְהֵין : הלא : וְהָלָא מִרְמַשְׁכְּחִין מְפַלְגִין בִּיזְתָא יַהֲבִין גְבַר וּבֵיתֵיהּ כָּל חַד וְחַד בִּיזָא סַגֵי קֳדָם סִיסְרָא בִּיזַת צִיוּרֵי צִבְעוֹנִין עַל צַוְרֵיהּ נִיכְסֵי עֲתִירַיָא וּמָנֵי חֲמוּדָא קֳדָם גִיבָּרוֹהִי דְבָזוּ :

וכן השותים במזרקי יין דמתרגמין בפיילי חמר ובדברי רז"ל היה מביא בפיילי של חרס חדשה ובלשון יין כוס פיילי : הקריבה חמאה · חלב חמאה וחלב שזכר עומר במקו' שנים והשקתו החלב הכותר אחר החמאה כי הוא מכביד הלב וטורף הדעת ויתכן לפרש כי נתנה לו חמאה לאכול אחר שהשקתו כי בנאד החלב השקתהו כמו שאמר ותפתח את נאד החלב ותשקהו ובספל אדירי' הקריבה לו חמאה לאכול : ידה ליתד תשלחנ' · כמו תשלח והנו"ן וההא נוספות כנו"ן ה"א מסרדונה פרסדונה ואף על פי שאין המנהג כן בפעלי' ואדוני אבי ז"ל פי' תשלחנה ידה וימינה שלחה בעבור יתד והלמות ידה שמחלה צריכה יתד וימינה צריכה הלמות וכנה השליחות לידים בעבור כי הם עשו ה המעשה ודומה לו וכל אשר שאו עיני בביתה לא ישכנו רגליה ובתבונות כפיו ינחם ואם תאמר כי תשלחנה בורד אין צריך לכל זה כי פירוש ידה וימינה הושטו בעבור יתד והלמות ורבי אחי ר' משה ז"ל פירשו בחסרון כף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה שפירשו כגהה וכן פי' ידה כידה והוא דרך שאלה בעבור שאמר תבורך מנשים יעל אמר ראויה לה הברכה יותר משאר נשים כי עשתה מעשה גבור' שלא יעשו שאר הנשי' כי אין מעשה גבורה לנשים כי אם לאנשים לפיכך אמר דרך שאלה כידה ליתד תשלחנה הנשים האחרות וימינ' להלמות עמלים והלמות שם הכלי שמכי' בו האנשים העמלים בעלי המלאכה : מחקה ראשו · הסיר' ראשו מלשון מחק בדברי רז"ל אין מוחקי' במקום שגורשין והמחק הוא הכלי שמעבירין על המדה שמעביר כל מה שעליה :

ומחצה · מן ומחץ מכתו : וחלפה · העבירה היתד ברקתו וכתי' אעברת בצדעיה או יהיה וחלפה מן יחלוף ויקניר שהו' לשון כריתה : בין רגליה כרע נפל · כל מנהג הלשון לכפול הדברים כדי לחזקם והענין כי כרע כריעה שלא היתה לו תקומה וזהו שאמר כאשר כרע שם נפל שדוד · ויש בו דרש והוא רחוק כי יש בפסוק שבעה בין כרע ונפל ושכב ואמרו כי שבע בעילות בעל אותו רשע ליעל אותו היום ומה שכתבנו למעלה במילת שמיכה מכחיש זה הדרש : ותיבב · הריעה מתרגו' תרועה יבבא וי"ת ואוריקה לשון הבטה : האשנב · כמו החלון וכן בעד אשנבי נשקפתי : תעננה · כל אחת מן החכמות תענה אותה : אף היא · עם סיסרא : תשיב אמריה לה · היא בעצמה כמו שהחכמות משיבות לה כן היתה הי' בעצמה משיבה ואומרת כי בעבור זה אחרו פעמי מרכבותיו : ימצאו יחלקו שלל · ימצאו שלל לרוב בארץ ישראל שינצחו אותם ויחלקו השלל ביניהם ולזה הם מאחרים לבא : רחם רחמתים · נערה או שתי נערות : לראש גבר · לכל גבר וגבר יש לו נערה או שתי נערות מהשלל וי"ת יהבין גבר וביתיה לכל חד וחד : שלל צבעים · בגדים עשויים במיני צבעונים : רקמתים · שעשו בו מעשה הרקמה משני הפנים בשוה והרקמה היא מעשה מחט בבגד בצורות מצבעים שונים זה מזה : לצוארי שלל · כמו לראש השלל כלומר נתונים הבגדים בראש השלל לתתם לשר הצבא וי"ת כן בזת ציורי צבעונין וגו' :

אליו הגידה נא לנו באשר · באשר תמותי אמות · באשר דבר מלך שלטון · מה יתרון העשה באשר הוא · טוב ללכת אל בית אבל · ור' ובאשר וסי' גם אני אבחר בתעלוליהם · ומניתי אתכם לחרב · ואפרחיו יעלעו דם · ותאמר רות אל תפגעי :

רלבג

ברוכה כי עזרה להם בהריגת סיסרא ויותר מנשים שהן באהל תבורך או ירצה בזה שהיא תבורך מנשים שהן באהל ללמד תורה כמו דבורה ויהיה הרצון בזה כי קללת מרוז אמר מלאך יי' ואולם ברכת יעל אמרה דבור' על צד התפלה והברכה · והנה ספרה על מה ברכה יעל וזה כי היא עשתה מעשיה בחכמה ובגבורה לעזור ישראל וזה שכאשר שאל סיסרא מים לשתות נתנה חלב לשכרו והקריבה לו חמאה בכלי גדול לשתות והרצון בחמאה חלב שלא הוסרה ממנו החמאה כי הוא משכר יותר · והנה נכפל הלשון בזה · ומה שספר תחלה כי מנאד החלב השקתהו היה בזה האופן ר"ל שהוציאה ממנו בספל גדול אשר ישתו בו הגבורים : ידה ליתד תשלחנה · והנה כאתיה המנהיגים הגוף תשלחנה ידה השמאלית ליתד ושלחו ימינה למה שהולמים ומכין בו העמלים במלאכות רבות העמל והכתה סיסרא בראשו עד שהפסידה ופרדה החבור אשר בו והכתה ביתד ועברה היתד רקתו או כרתה רקתו : בין רגליה כרע נפל · ר"ל כי בחכמתה סבבה שנפל ונרדם לפניה : ובאשר כרע שם נפל שדוד · ר"ל כי תכף שנפל שדדיהו והמיתתהו יעל · הנה אם סיסרא נשקפה בעד החלון והילילה בדמיון תרועה והיתה אומרת מה הסבה שיהיה בושש רכב סיסרא לבוא · והנה החכמות שבשרותיה היו עונות אותה וגם היא בעצמה היתה משיבה לדבריה ואומרת מה שאומרות החכמות ההן והוא כי סבת איחורו הוא שאם ימצאו שלל שיחלקוהו : רחם רחמתים · ולהיותם פרוצים בעריות הקדימו בספור שלל העריות אולי הסיב כל אחד מהן נערה אחת או שתים ולסיסרא ג"כ יתנו שלל בגדי הצבעונים הנכבדים שלל בגדי צבעונים שהם מרוקמים ובגדי צבע רקומים משני עבריהם ויחלקם סיסרא לצוארי בעלי השלל והם אנשי החיל הבאים עמו ·

והתפללה דבורה ואמרה כן יאבדו כל אויבי ה' כמו שאבד סיסרא ואוהבי השם יתעלה יהיו כצאת השמש בגבורתו שאורו הולך ומתחזק עד נכון היום. והרצון באמרה בגבורתו בראש תקופת תמוז כי אז יראה אורו יותר חזק והחום המגיע ממנו הוא יותר חזק ויהיה הולך ומתחזק עד חצי היום. ושקטה הארץ עד שלמות ארבעי' שנה משעת התחלת השעבוד ולזה יהיה זמן ההשקט עשרים שנה: **ואולם** התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו: **הראשון** הוא להודיע כי השם יתעלה לא עשה המופתים רק לעת הצורך ולזה צוה ברק למשוך בהר תבור עשרת אלפי איש מבני נפתלי ומבני זבולון ולא משכם שם השם יתברך כמו שמשך אל נחל קישון סיסרא ורכבו והמונו וזה כי משיכת בני ישרא' בהר תבור היה אפשר שיושלם בזולת עשיית המופת וכבר ביארנו הסבה בזה בספר מ"ה: **השני** הוא להודיע כי כשיעשה הש"י המופתים יסבב עליהם הסבות אשר עמם יהיה יותר מעט מהזרו' במופת ההוא אבל הטבע ולזה התחכם הש"י להביא בני ישראל בהר תבור והעתיק שם סיסרא ועמו אל נחל קישון לרדוף אחרי ברק ועמו ונסבב עם זה שרבו מי הנחל עד שטבעו בו רבים מבני החיל ונתקבצו בזה סבות רבות לישר' שינצחום ברק ועמו. הא' היא הבהלה שהבהילום מי הנחל. והב' כי ברק ועמו היו יורדים אליהם ולזה היו עליונים וזה ממה שיוסיף להם חוזק על סיסרא ועמו וידמה שנתחברה עם סבה שלישית והיא שכבר היה אור השמש נכח פני סיסרא ועמו והיה מכה סנוורים בעיניהם ולזה אמרה דבורה כי הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא:

ובאו ל"ב מילין כתי' יוד בריש תיבות' וקרי' וא"ו

השלישי הוא להודיע אמתת הנבואה הע"פ שהיתה ע"י אשה כי לא נפל דבר ממה שיעדה דבורה בזה הספור. והנה לפרסום אמתת הנבואה אז נסכמו ישר' ללכת במתי מעט ובבלי מלחמה מעטים להלחם עם סיסרא ורכבו והמונו עם תכלית כחו וגבורתו ורבוי כלי המלחמה אשר להם: **הרביעי** הוא להודיע כי בתחבולות ראוי שיתנהג האדם להגיע אל תכלית כוונתו:

ואוביו ג' ב' מל' וא' חס' את ויתוכך חס'

רדק

ואוהביו. ואוהבי יי': כצאת השמש בגבורתו. כצאת השמש בבוקר שהולך ואור עד שהוא בגבורתו והוא חצי היום כן יהיו אוהבי השם ית' הולכים וחזקים וי"ת ורחמוהי כצדיקיא יהון עתידין וגו': המנהרות. כמו מערו' ויש להם חלון למעלה שתכנס ממנו האורה ומפני זה נקראו מנהרות: המצדות. מעברים חזקים: והיה אם זרע. כאשר זרע כמו והיה אם בא אל אחת אחיו ואם יהיה היובל לבני ישרא' והדומים להם: וישחיתו את יבול הארץ. התבואות שהיו בעשב קודם שיגמר בשולם וכן השבלות הכל היו כורתים ומפילי' ולא היו משאירים מחיה: ושה ושור וחמור. היו נוהגים להם: איש נביא. מפרש בסדר עולם זה פנחס ולהוכיח' בא ולהודיעם כי מפני חטאתם קרה להם מה שקרה: ותרגם

רשי

כן יאבדו. רבו' אומר' תנחומין של הב"ה הן לא: כן יאבדו כל אויביך יי'. כאשר אבד הוא: ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. לעתיד לבא שבעתים כאור שבעת הימים שהיא על אחת שלש מאות וארבעים ושלש כמספר ארבעים ותשע שבעיות: ותשקט הארץ. אין זה מדברי דבורה אלא מדברי כותב הספר: ויעשו הרע. עד כאן כאמר ויוסיפו שהיה כנגד חטא על חטא אבל בשירה זו נמחל להם כל אשר עשו ועכשיו מתחילין לחטוא כך מדרש באגדת תילים: מנהרות. מטמורייתא ובלשון לעז וודו"ש ועל שם שעושין בהם אור קטן במקו' שאין ניכר קורין מנהרות לוויירכם בלעז: מערות. קרוטש בלעז: מצדות. פלישאי"ץ בלעז שעושין בעירי' על ידי הפלת האילנות סביב סביב: הם ומקניהם. לרעות את התבואה: איש נביא. זה הנביא הוא פנחס בסדר עולם: אבי

ותעז ב' וכסיפרא וסי' ותעז ידו על כושן רשעתים. ותעז יד מדין: וידל י"ב פתחין כליש' וסי' העשיר לא ירבה. ואם דל הוא ואין ידו. הנה אלפי הדל. מדוע אתה דל ככה. וידל ישראל מאד. ידל כבוד יעקב. נצרה על דל שפתי. ותהי לדל תקוה. דלו מאנוש נעו. אל תגזל דל. ודל מבין יחקרנו. אם דל אם עשיר וכל דסמיכין לאביון דכוו':

ז' מל כֵּן יֹאבְדוּ כָל־אוֹיְבֶיךָ יְהוָה
ג' וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ
ל' חס בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים
שָׁנָה: וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה
ב' בְּיַד־מִדְיָן שֶׁבַע שָׁנִים: וַתָּעָז יַד־
מִדְיָן עַל־יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מִדְיָן עָשׂוּ־
ל' לָהֶם ׀ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְהָרוֹת
אֲשֶׁר בֶּהָרִים וְאֶת־הַמְּעָרוֹת וְאֶת־
ח' ל' מלרע הַמְּצָדוֹת: וְהָיָה אִם־זָרַע יִשְׂרָאֵל
וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי־קֶדֶם וְעָלוּ
עָלָיו: וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת־
ה' מל יְבוּל הָאָרֶץ עַד־בּוֹאֲךָ עַזָּה וְלֹא־
ל' וכל תרי' חלוף ושור ושה יַשְׁאִירוּ מִחְיָה בְּיִשְׂרָאֵל וְשֶׂה וָשׁוֹר
וַחֲמוֹר: כִּי הֵם וּמִקְנֵיהֶם יַעֲלוּ
ובאו ק' ח' וְאָהֳלֵיהֶם יָבֹאוּ כְדֵי־אַרְבֶּה לָרֹב
וְלָהֶם וְלִגְמַלֵּיהֶם אֵין מִסְפָּר וַיָּבֹאוּ
ל' ותי ידל כבוד יעקב בָאָרֶץ לְשַׁחֲתָהּ: וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל מְאֹד
מִפְּנֵי מִדְיָן וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־
יְהוָה: וַיְהִי כִּי־זָעֲקוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה עַל אֹדוֹת
מִדְיָן: וַיִּשְׁלַח יְהוָה אִישׁ נָבִיא
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם
כֹּה־אָמַר יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם
וָאֹצִיא אֶתְכֶם מִבֵּית עֲבָדִים:

ז' מל כן כְּסִיסְרָא כֵּן יֵיבְדוּן כָּל סַנְאֵי
ג' עַמָּךְ יְיָ וְרַחֲמוֹהִי צַדִּיקַיָּא יְהוֹן עֲתִידִין
ל' חס לְאִזְדַּהָרָא כְּזֵיהוֹר יְקָרֵיהּ עַל חַד
תְּלַת מְאָה וְאַרְבְּעִין וּתְלָתָא בְּמִיפַּק
שִׁמְשָׁא בִּגְבוּרְתֵיהּ וְשַׁדּוּכַת אַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל מִלְּמֶעְבַּד קְרָבָא אַרְבְּעִין
ב' שְׁנִין: וַעֲבָדוּ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וּמְסָרִינוּן יְיָ
ל' בִּידָא דְמִדְיָנָאֵי שְׁבַע שְׁנִין:
וּתְקִיפַת יַד מִדְיָנָאֵי עַל יִשְׂרָאֵל מִן
ח' ל' מלרע קֳדָם מִדְיָנָאֵי עֲבָדוּ לְהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
יַת מַטְמוֹרְיָתָא דִבְטוּרַיָּא וְיַת
מְעָרָתָא וְיַת מְצוֹדָתָא: וַהֲוָה
ה' מל כַּד זְרַע יִשְׂרָאֵל וְסַלְקִין מִדְיָנָאֵי
וַעֲמַלְקָאֵי וּבְנֵי מַדִּינְחָא וְסַלְקִין
ל' וכל תרי' חלוף ושור ושה עֲלוֹהִי: וּשְׁרוֹ עֲלֵיהוֹן וּמְחַבְּלִין
יַת עֲלַלְתָּא דְאַרְעָא עַד מַעֲלָנָא
ובאו ק' ח' דְעַזָּה וְלָא מְשַׁאֲרִין מָזוֹן לְקַיָּמָא
נְפַשׁ בְּיִשְׂרָאֵל וְאִימַר וְתוֹר וַחֲמָר:
ל' ותי ידל כבוד יעקב אֲרֵי אִינוּן וּגְיתֵיהוֹן סַלְקִין
וּמַשְׁכְּנֵיהוֹן וְאָתַן כְּמִיסַּת גּוֹבָא
לְסַגִּי וּלְהוֹן וְלִגְמַלֵּיהוֹן לֵית מִנְיָן
וְעָלִין בְּאַרְעָא לְחַבָּלוּתַהּ: וּמָאַךְ
יִשְׂרָאֵל לַחֲדָא מִן קֳדָם מִדְיָנָאֵי
וּזְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ:
וַהֲוָה כַּד זְעִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
קֳדָם יְיָ עַל עֵיסַק מִדְיָנָאֵי: וּשְׁלַח
יְיָ גַּבְרָא נְבִיָּא לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַאֲמַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא אַסֵּיקִית יַתְכוֹן מִמִּצְרַיִם
וְאַפֵּיקִית יַתְכוֹן מִבֵּית עַבְדוּתָא:

ולזה ספר כי יעל מפני רצותה שיפול סיסרא בידה הראת לו כי יש אתו חשבה מאד בהצלתו וכסתה אותו כדי שלא יראוהו שם העוברים והשבים וסבבה עם זה שנסכרה אותו ונרדם עם המופת והיה נקל לה להורגו: **החמישי** הוא להודיע כי ביום טובה ראוי להיות בטוב ולזה ראוי למצליח בעת אשר יש לאל ידו שיסבב שתגיע לו ההצלחה ביותר שלם שבפנים ולא יקצר מזה שלא תראה כי ברק הע"פ שראה שנפל כל מחנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד אחד השתדל בתכלית מה שאפשר על הריגת סיסרא פן ישוב אל ארוניו וישוב להרע לישראל: **הששי** הוא להודיע לתת תודה לש"י על מה שגמל מהטובות כי עם שזה כבר ראוי הנה בו תועלת להביא האנשים להאמין שכל הטובות באו מאתו ולזה שרה דבורה השירה הזאת ונתנה תודה לשם יתעלה כעל כל אשר גמלנו:

השביעי הוא להודיע שראוי לכל אדם שיאמין בעזרי הנבואה ולזה כתבנו אשר לא באו לעזרת יי' בגבורים כנגד מחנה סיסרא ונתקללו יושבי מרוז מאת הש"י:

השמיני הוא לפרסם גנות האומות ההם והיותם פרוצים בעריות ולזה הקדימה אם סיסרא בספור הצלחת סיסרא רחם רחמתים לראש גבר וכבר פרסמה התור'

ב"כ משכהוניהם הפחותים: עוד ספר שסבו בני ישראל לעשות הרע בעיני יי' אחר מות דבורה ולזה נתנם השם ביד מדין ז' שנים ותקפה יד מדין מאד על ישראל עד שהוצרכו לעשות להם בהרים מנהרות והן מערות שיש בהן כמו חלונות תכנס מהן אורה במערה. ואפשר שהרצון יהיה במנהרות אבוקות בעלות אור גדול והיה זה כן כי כשהיו רואין מהרי' שבאו בני מדין היו עושין באבוקות ההן סימן שירגישו בו ישראל ויתחבאו הם ויסתירו מקניהם וקניינם עד שבזה הדרך היתה מגעת בקלות ההודעה הזאת לישראל בעשותם הסימן הזה להם מהר אל הר והיה אפשר שיגלו מאויביהם דברים רבים ועכ"ז עשו מערות להתחבא שם בקלות ומצדות שהם בניהם חזקי' להמלט שם מאויביהם לא שישבו תמיד במערות ובמצודות כי היה בלתי אפשר שישלם להם חיותם בזה האופן כי לא יזרעו ולא יאספו תבואה. ואחר זה ביאר מה הכריחם לעשות המנהרות והמערות והמצדות והוא מה שהיו משחיתי' בני מדין תבואותיהם ומקניהם ויהי כי צר להם מאד מפני מדין צעקו אל יי' ושבו אליו שיושיעם מידם. והנה שלח הש"י נביאו אז לבני ישר' והודיעם כי עונותיהם הטו שיפלו ביד מדין כי הם סרו מאחרי יי' ועבדו אלהי האמורי אשר בארצם עם רוב הטובו' שחנן הש"י אותם וידמה שזה הנביא היה פנחס כמו שזכרו רז"ל בפנחס בימי דוד שהגיד הכתו' כי לפני יי' עמו והנה היה זמן ארוך מאד ולזה אמרו כי פנחס הוא אליהו כי כבר התבאר שאליהו ג"כ חיה שנים רבות וכבר יעיד מלאכי שהש"י יביאהו בימי הגאולה אמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' ואין לאומר שיאמר שכבר מת אליהו קודם שהתנבא אלישע כמו שאמר כי היום אדוניך לוקח מאתך וזה שכבר מצאנו שהגיע מכתב מאליהו אחר זה כמו שנבאר שם בע"ה בספר דברי הימים ובספר מלכים.

אבי העזרי · מבני אביעזר בן גלעד בן מנשה : וגדעון בנו · אביו היה חובטן והוא כוברן אמר לו אבא זקן אתה ואם יבאו האויבים לא תוכל לנוס לך אתה ואני אחבט : בגת · בקורת בית הבד : עמך גבור החיל · שנתן לך כח כזה : ויש יי' עמנו · ואם יש יי' אתנו למה מצאתנו וגו' : אשר ספרו לנו אבותנו · פסח היה אמר לו אמש הקריני אבא את ההלל ושמעתיו שהיה אומר בצאת ישראל ממצרים ועתה נטשנו אם צדיקי' היו אבותינו עשה לנו בזכותם ואם רשעי' היו כשם שעשה להם נפלאותיו חנם כן יעשה לנו איה כל נפלאותיו : ויפן אליו · הקב"ה בעצמו : לך בכחך זה · בכח הזכו' הזה שלמדת סניגוריא על בני כך דרש רבי תנחומא : הנה אלפי · האלף שאני נמנה בו להיות תחת שר האלף הוא האלף הדל בכל אלפי מנשה : שאתה · כמו שאתה : קמח

העזרי ג' בקריא וסי' ויבא מלאך יי' וישב · בעפרת אבי העזרי · ויקבר בקבר יואש אביו ושארא עזרי :
מצאתנו ג' בקריא וסי' כה אמר אחיך ישראל אתה · ויאמר אליו גדעון · אל ימעט לפניך : והכית ה' מלרע
וסי' נמסר בסדר שפטים :

ואצל אתכם מיד מצרים ומיד כל-
לחציכם ואגרש אותם מפניכם
ואתנה לכם את-ארצם : ואמרה
לכם אני יהוה אלהיכם לא תיראו
את-אלהי האמרי אשר אתם יושבים
בארצם ולא שמעתם בקולי :
ויבא מלאך יהוה וישב
תחת האלה אשר בעפרה אשר
ליואש אבי העזרי וגדעון בנו חבט
חטים בגת להניס מפני מדין :
וירא אליו מלאך יהוה ויאמר אליו
יהוה עמך גבור החיל : ויאמר אליו
גדעון בי אדני ויש יהוה עמנו ולמה
מצאתנו כל-זאת ואיה כל-נפלאתיו
אשר ספרו-לנו אבותינו לאמר הלא
ממצרים העלנו יהוה ועתה נטשנו
יהוה ויתננו בכף מדין : ויפן אליו
יהוה ויאמר לך בכחך זה והושעת
את-ישראל מכף מדין הלא שלחתיך
: ויאמר אליו בי אדני במה אושיע
את-ישראל הנה אלפי הדל במנשה
ואנכי הצעיר בבית אבי : ויאמר
אליו יהוה כי אהיה עמך והכית את-
מדין כאיש אחד : ויאמר
אליו אם-נא מצאתי חן בעיניך
ועשית לי אות שאתה מדבר עמי :

ושיזבית יתכון מידא דמצראי
ומידא כל דחקיכון ותריכית יתהון
מן קדמיכון ויהבית לכון ית
ארעהון : ואמרית לכון אנא
יי אלהכון לא תדחלון ית טעות
אמוראי דאתון יתבין בארעהון
ולא קבלתון למימרי :
ואתא מלאכא דיי ויתיב
תחות בוטמא דבעפרה דליואש
אבוהי דעזרי וגדעון בריה חביט
חיטין במעצרתא לערקא מן קדם
מדינאי : ואתגלי ליה מלאכא
דיי ואמר ליה מימרא דיי בסעדך
גיבר חילא : ואמר ליה גדעון
בבעו ריבוני ואית שכינתא דיי
בסעדנא ולמא ערענא כל דא
ואן כל פרשותיה דאישתעיאו לנא
אבהתנא למימר הלא ממצרים
אסקנא יי וכען רטשנא יי ומסרנא
בידא דמדינאי : ואתפני ליה יי
ואמר אזיל בחילך דין ותיפרוק ית
ישראל מידא דמדינאי הלא ש
שלחיתך : ואמר ליה בבעו יי
במא אפרוק ית ישראל הלא הא
זרעיתי זעירא בשיבט מנשה
ואנא חלש בבית אבא : ואמר ליה
יי ארי יהי מימרי בסעדך ותקטול
ית מדין כגברא חד : ואמר ליה
אם כען אשכחית רחמין בעינך
ותעביד לי את די את ממלל עמי :

ואגרש אותם · טעמו למלת לוחציכם לא למלת מצרים והלוחצים הם סיחון ועוג שלא הניחום לעבור ויצאו לקראתם למלחמה וכן כנעני מלך ערד וכן מלכי כנען חשבו ללחום : וישב תחת האלה · אמרו ר"ל ישיבה כי אין נראים המלאכים בישיבה כי אם בעמידה כמו ומלאך יי' עומד והנה איש עומד לנגדו אלא ר"ל נתעכב שם תחת האלה עד שיפנה אליו גדעון וכאשר לא פנה אליו נראה אליו ואמר לו יי' עמך וכן אנכי אשב עד שובך לשון עכבה וכן אשרי יושבי ביתך והדומי' להם ועשה זה המלאך שנתעכב שם ולא נראה אליו בתחילת בואו משל שהקדוש ברוך הוא נמצא להם לישראל בכל עת אם יפנו אליו ויקראוהו באמת ודרש נתעכב שם עד שמצא לו זכות ואחר כן נראה לו אמרו יואש אביו היה חובט חטים אמר לו גדעון אבי זקן אתה הכנס לביתך ואני אהיה חובט שאם יבאו המדיני' אין בך כח לנוס אמר המלאך קיימת מצות כבוד ראוי אתה שיגאלו בני על ידיך מיד וירא אליו מלאך יי' וגו' אמר לו גדעון ויש יי' עמנו וגו' אמש קראנו את ההלל והי' אבי מקראני בצאת ישראל ממצרים אם צדיקים היו אבותינו עשה לנו בזכותם ואם רשעי' היו כשם שעשית להם נס כך עשה לנו נס אמר הקב"ה חייך כך למדת סניגוריא על בני כדאי אתה שאדבר עמך מיד ויפן אליו יי' ויאמר לך בכחך זה בכח זכות שלמדת סניגוריא על בני ובכח הוא זה הדרש שנתן טעם לעכוב המלאך ולמה שאמר ויפן אליו : אשר בעפרה אשר ליואש · וכן אמר בעפרת אבי העזרי לפי שיש עיר אחרת ששמה עפרה בגבול בנימן כמו שכתוב בספר יהושע והעוים והפרה ועפרה : חובט חטים · כמו דש אלא שהדישה בבהמות והחביטה ב במקל וכן כי תחבוט זיתך חובט במקל בזית להפיל הזתי' : בגת · גת היה שם שדורכין שם ענבים ובאותו גת היה חובט החטים וכת"י במעצרתא : גבור החיל · קראהו כן לבשרו ולחזקו שיגבר וינצח מדין וכן אמר לך בכחך זה : ויפן אליו יי' · פירוש פנה אליו והלבישהו גבורה ואמ' לו לך בכחך זה פירוש בכח שהוסיף לו על דרך ותהי על יפתח רוח יי' שתרגומו רוח גבורתא מן קדם יי' ויד יי' היתה אל אליה ורוח גבורה מן קדם יי' : הלא שלחתיך · המלה הזאת תבא לחזק המכוה וכן הלא שמעת בתי הלא כויתיך חזק ואמץ : בי אדוני במה אושיע · לשון חול הוא כי עדיין לא ידע גדעון כי מלאך יי' הוא וכן אמר לו מתחילה בי אדוני בחירק הנו"ן וקמץ זה מפני הזקף ואמר לו לשון רבי' כי כן המנהג בזו המלה כמו אדניך אדניו זולתי מדבר בעדו כדי שלא יתחלף בשם הנכבד אבל זה לבדו בא בלשון רבים ליחיד למדבר בעדו ות"ת לשון קודש ואמ' ליה בבעו יי' ולדעתו אמר גדעון זה כנגד הקב"ה לא כנגד המלאך כי עדיין לא היה יודע שהוא מלאך : אלפי · האלף שבית אבי נמנה בו הוא הדל באלפי מנשה ות"י זרעיתי זעירא בשבט מנשה · ות"י אלפי כמו אבי כמו אלוף שפירושו שר ואדון : כי אהיה עמך · אמר לו בשם יי' כי אהיה עמך לפיכך אמ' לו גדעון אם כן שנבואה אלהים אתה ובפליאותו אתה בא תעשה לי אות שאתה מדבר עמי בשם יי' והאות שעשה לו הוא הוא שעלה מן הצור ומה שאמר ויאמר אליו ה' קרא המלאך בשם יי' כמו שכתוב במלאך שנראה ליהושע ויאמר לו יהושע : שאתה מדבר עמי · כמו שאתה השבג"ו הש"ן כמו שר שקמתי דבורה שהש"ן במקום הסגול ונקמצה ש"ן שאתה להרחיב על האל"ף ופירושו שאתה מדבר עמי בשם יי' :

רלבג

ויש לשאול לשאול אחר שהיה זה הנביא קיים איך לא הוכיח ישראל כל ימיו ולמה הוצרכו לנבואת דבורה · וידמה שבאת' בהיתר זה הפסוק שהוא לא היה מתנבא רק לעתי' רחוקים ולא היה בו כח יתיסר בו להנהיג העם ולזה ג"כ תמצא בזה המקום שהוצרך לתכות גדעון על פועל מלחמת מדין ואפשר כי כמו שהיה אליהו פעם נראה ופעם נעלם כשישאהו רוח השם אל מקום רחוק כך היה הענין בפנחס ולזאת הסבה לא שמש בכהונה גדולה כל ימיו אבל שמשו בניו ובני בניו ובני בני בניו דורות רבים והוא עדיין קיים כמו שיתבאר בספר דברי הימים וזה כי הוא היה קיים בימי דוד כמו שאמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נגיד היה עליהם לפנים יי' עמו ולא ימצא בזרע אהרן אחר שיקרא שמו פנחס בן אלעזר בן אהרן כמו שמבואר שם בספר תולדותם : ויבא מלאך יי' · הוא הנביא שזכר כי הנביא יקרא מלאך יי' כאמרו ויבא חגי מלאך יי' ולזה נראה לגדעון בהקיץ בהשקתם חומיו על מכהנם · והנה נתעכב שם הנביא עד שנראה לגדעון אמר לו כי יי' עוהו · והנה קראו גבור חיל כי כן היה כמו שאמר לו זבח וצלמנע קום אתה ופגע בנו כי כאיש גבורתו · והנה הרחיק גדעון שהיה יי' עמו לראותו שפלות ישראל וכי נטשם יי' בכף מדין : ויפן אליו יי' · הוא מלאך יי' שזכר והוא ע"ד ויאמר יי' לה שאמרו רבותינו שכבר היה זה על ידי שם · והנה אמר דבריו כאילו השם ידבר כי הנביא ידבר בשם שולחו ולספר שיאמר אומר שזה הענין היה במראה הנבואה אלא שאנחנו לא הסכמנו לפרש זה על הנבואה בזה האופן כי ראשית הספור מורה שזה הספור היה בהקיץ ולא נראה לנו שנשים מדרגת גדעון בנבואה בזה האופן ר"ל שהגיעה לו הנבואה בהקיץ ועוד שאין מדרך הנביא שבא לו הנבואה פעמים רבות שישאל אות מהשי' שקיים לו ייעודו כמו שמצאנו בגדעון אחר זה שאמר אם ישך מושיע בידי את ישראל וגו' וזה מבואר למי שידע ענין הנבואה · והנה אמר לו הנביא לך בכחך זה ידמה כי נתחדש לגדעון מאז כח נוסף על הכח שהיה לו קודם זה כדמיון מה שאמר לשאול שיתחדש לו לב אחר ובאופן שנזכר דמיון זה בדוד אחרי המשחו למלך על יד שמואל וידמה שאבי היה שר האלף ממה שאמר גדעון הנה אלפי הדל במנשה ולזה היה כח ליואש לאמר אשר יריב לו יומת עד הבקר :

אל נא תמוש מזה עד בואי אליך. זה גם כן לעד שזה העניין היה בהקיץ כמו העניין שראה במלאך יי' במנוח ואשתו כמו שאחכנו עתידי' לבאר שם בגזרת הא'. והנה גדעון שאל אות שיכיר ממנו שהוא בא במלאכות יי' כדי שיוכל לסמוך על דבריו. והנה היה האות הזה שכאשר שלח מלאך יי' את קצה המשענת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות עלתה האש מן הצור וזה דומה למופת שנתן אליהו בהר הכרמל. והנה פעולות זה הנביא דומות מאד לפעולות אליהו וזה ממה שיחזק מאמר האומר פנחס זה אליהו. וכאשר ראה גדעון כי מלאך יי' הוא פחד מן המות לחשבו כי כבר ראה בעיניו המציאו' הרוחני וכבר היה מפורסם שכאשר יקרה זה ימשך אחריו המות ויראה זה ממאמר גדעון ומאמר מנוח ומאמ' יעקב כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי הורה שזה העניין כאלו שתנצל נפש הרואה המציאות הרוחני ואמר בתורה ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים הורה על זה שהיו ראויים שישלח ידו בהם מפני ראותם האלהים. והשיב לו מלאך יי' אחר שעלה כל כך שלא היה יכול גדעון לראותו שלום לך אל תירא לא תמות וירמה שסב אליו ה המלאך כשאמר לו זה המאמ' והוא ג"כ אמר לו בלילה שיקח את פר השור אשר לאביו ו והפשר שיאמר שזה הדבור שהיה בלילה היתה מדרגת מה מ ממדרגות הנבואה והביאור הקודם הוא יותר נראה לנו. ידמה שיהיה הרצון באמרו פר השור אשר לאביך כי לאביו היה שור ג גדול והשתדלו להקנו' הפר שיוליד השור ה ההוא תחלה לע"ז מלידה ומבטן ומהריון כדי שיהי' יפה וגדול כשור שהולידו ויהיה מקודש לע"ז מיום היותו. וכן הקנו ג"כ זה הפר ה השני שהוליד השור ההוא והנה היו מוקדשים ז' שנים וזה יורה כי זה הטעו' היה מעת התחלת השעבוד כי ז' שנים היו תחת יד מדין כשקרא זה והיה לאביו מזבח ל לבעל והאשרה היתה אצלו וזהו הפס ית' באמצעות הנביא או המלאך שיהרוס את מזבח הבעל אש' לאביו ושיכרות האשר' אשר אצלו: על ראש המעוז הזה. הוא הסלע שהניח עליו הבשר והמצות: במערכה. ר"ל במקום המסודר בו שיוכל להבנות בו מזבח וזה שיקריב בו הפר ההוא לאל ויעלהו עולה בעצי האשרה וכל זה היה הוראת טעה כמו שאחז"ל כי זה נעשה בזר ובחוץ ובלילה ובעצי האשרה והנה עשה מהמוקצה לע"ז קרבן לש"י כי ירצה שבטעותו בהפך האמונה שגדל בה תשלם לו ההצלה וההצלחה בהפך ממה שהיו חושבים עובדי ע"ז והנה היתה הכונה להוסיף בגדעון אמונה בש"י. ולפי שזה העניין לא היה יכול גדעון לעשותו הוא לבדו קרא י' אנשים מעבדיו שיעזרוהו בזה עם שזה היה קדום הפס והיה מן הראוי שיהיה בפרהסיא לפי מה שהיה אפשר לו והמספר המעט שישלם בו זה הוא י' ולולי יראתו את בית אביו ואת אנשי העיר שימנעו אותו מעשות זה היה עושה זה ביום להוסיף בזה פרסום. והנה

ויוצא ׳ב מל׳ וסי׳ ויוצא אתוהחוצה. ויוצא העבד כלי כסף. ויאמר שלום לכם. ויוצא יוסף אותם. ויוצא משה את העם. וגדעון בא׳ ויוצא כשם את כלי. פתח יי׳ את אוצרו. לקול תתו המון מים. וחברו הנינא. ויוצא יהוידע הכהן. ויוצא ישראל מתוכם: מלאך האלהים ח׳ וסי׳ נמסר בהאי סיפרא סי׳ יג: פנים אל פנים

אל נא תמש מזה עד באי אליך
והצאתי את מנחתי והנחתי לפניך
ויאמר אנכי אשב עד שובך:
וגדעון בא ויעש גדי עזים ואיפת
קמח מצות הבשר שם בסל והמרק
שם בפרור ויוצא אליו אל תחת
האלה ויגש: ויאמר אליו מלאך
האלהים קח את הבשר ואת המצות
והנח אל הסלע הלז ואת המרק
שפוך ויעש כן: וישלח מלאך
יהוה את קצה המשענת אשר בידו
ויגע בבשר ובמצות ותעל האש מן
הצור ותאכל את הבשר ואת
המצות ומלאך יהוה הלך מעיניו:
וירא גדעון כי מלאך יהוה הוא
ויאמר גדעון אהה אדני יהוה כי
על כן ראיתי מלאך יהוה פנים אל
פנים: ויאמר לו יהוה שלום לך
אל תירא לא תמות: ויבן שם
גדעון מזבח ליהוה ויקרא לו יהוה
שלום עד היום הזה עודנו בעפרת
אבי העזרי: ויהי
בלילה ההוא ויאמר לו יהוה קח את
פר השור אשר לאביך ופר השני
שבע שנים והרסת את מזבח הבעל
אשר לאביך ואת האשרה אשר
עליו תכרת: ובנית מזבח ליהוה
אלהיך על ראש המעוז הזה
במערכה ולקחת את הפר השני
והעלית עולה בעצי האשרה אשר
תכרת: ויקח גדעון עשרה
אנשים מעבדיו ויעש כאשר דבר
אליו יהוה ויהי כאשר ירא את
בית אביו ואת אנשי העיר
מעשות יומם ויעש לילה:

לא כען תעדי מיכא עד מיתאי
לותך ואפיק ית תיקרובתי ואניח
קדמך ואמר אנא אוריך עד דתתוב:
וגדעון אתא ועבד גדיא בר
עיזי ומכילתא דקמחא אפפא פטיר
בסרא שוי בסלא ותבשילא שוי
בקידרא ואפיק לותיה לתחות
אילנא וקריב: ואמר ליה
מלאכא דיי סב ית בסרא וית
פטירא ואחית לכיפא דיכי וית
תבשילא שפוך ועבד כן: ואושיט
מלאכא דיי ית ריש שלטיתא
דבידיה וקריב בבסרא ובפטירא
וסליקת אישתא מן טינרא ואכלת
ית בסרא וית פטירא ומלאכא דיי
אסתלק מלקביל עינוהי: וחזא
גדעון ארי מלאכא דיי הוא ואמר
גדעון בבעו יי אלהים ארי על כן
חזיתי מלאכא דיי אפין באפין:
ואמר ליה יי שלם לך לא תדחל
לא תמות: ובנא תמן גדעון
מדבחא קדם יי ופלח עלוהי קדם
יי דעבד ליה שלם עד יומא הדין
עד כען איתוהי בעפרת אבוהי
דעזר: והות בליליא
ההוא ואמר ליה יי סב ית תור בר
תורי די לאבוך ותור תנינא
דאיתפטים שבע שנין ותפגר ית
איגורא דבעלא די לאבוך וית
אשרתא די עלוהי תקוץ:
ותיבני מדבחא קדם יי אלהך על
ריש תוקפא הדין בסידרא ותיסב
ית תורא תנינא ותסיק עלתא בעאי
אשירתא די תקוץ: ודבר גדעון
עסרא גברין מעבדוהי ועבד כמא
דמליל עימיה יי והוה מדחיל
מן בית אבוהי ומן אנשי קרתא
מלמעבד ביממא ועבד ליליא:

הדסמיכי וסי׳ נמסר בסדר וישלח: שלום לך ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ויאמר לו יי׳ שלום לך. קחנו ובאה כי שלום לך ואין. ורוח לבשה את עמשאי ראש: והעלית ג׳ בקריא׳ וסי׳ אבנים שלמות תבנה את מזבח. ובנית מזבח ליי׳ אלהיך על ראש המעוז. והעלית את ירמיהו׳ ונמסר גם בסדר תבא:

רדק

והמרק. המים שנתבשל בהם הבשר נקראו מרק לפי שבהם מירוק הבש' והיוצא ממנו וכמ' המרק חציו קמץ וחציו פתח במקצ' ספרים המדויקים והוא שלא כמשפט השמות מזה ה המשקל. וראיתי במחברת בן אשר שזוכר אותו בכלל הקמוצי': בפרור. ידוע הוא דוד נחשת שמבשלין בו הבשר: אל תחת האלה. תיתחות אלא: שלום לך. המלאך אחר שעלה השמיע הקול הזה כי ראה שהיה מפחד גדעון כי היה מלאך: פר השור. כמו פר בן בקר וכן ת"י תור בר תורי ויש לפרש כי פר איננו סמוך והשור בדמות תואר לו כאילו אמר פר הגדול שהיה דומה לשור: ופר השני. י"א שני לבטן והנכון שני לפר ה הראשון שזכר ופי' שבע שנים ת"י דאיתפטים שבע שנין והפשר שהיה בן שבע שנים ובדברי ר"ל שהוקצה לע"ז שבע שנים שאמרו אמר ריש לקיש אין מ מוקצה לע"ז אלא מוקצה לשבע שנים שנ' ופר השני שבע שנים ומהם אמרו כי נעבד היה ואמרו שמנה דברים הותרו ב באותה הלילה חוץ וזר ולילה וכלי שרת וכלי אשר' ועצי אשרה ומוקצה ונעבד: המעוז הזה. הוא הסלע שהקריב עליו הבשר והמצות: במערכה. כתרגומו בסדרא ופירושו במקום המישור שבראש המעוז שיוכל לערוך שם אבני המזבח: את

רשי

קמח מצות. אמרו שפסח היה יום תנופת העומר לכן נאמר הנה צליל שעורים מתהפך וגו' המרק. הרוטב: אהה. לשון דאגה כלומר מה תהא עלי: כי על כן ראיתי. כי על אשר ראיתי מלאך יי' לכך אני דואג וצועק אהה: ויקרא גדעון למזבח יי' שלום. יי' הוא שלומנו: ופר השני שבע שנים. ותורא תנינא פר השור פר הבחור שהשור בן יומו קרוי שור תנינא: שבע שני'. דאיתפטם שבע שנין לע"ז שבעה דברים הותרו אותו הלילה מוקצה אשר' ולילה ובמה וכו' כדאיתא בתמורה: ראש המעוז. ראש הסלע: והתם

האתם תריבון לבעל · בשביל הבעל: תושיעון אותו · תנקמו נקמתו וכן והושיעה ידי לך דרוד בבבל וכן והושיעה ידו לו: אשר יריב לו. בשבילו אשר יריב לו עד הבקר יומת עד הבקר המתינו: אם אלהים הוא · יריב הוא לעצמו ריבו ונקמתו וכדי לרחותם עד שיברח גדעון היה אומר כן: ירב בו · בגדעון אבל ריב נופל עם או את או בו כמו וירב בלבן אבל לו אינו נופל על הלשון וכל לו הכתובים כאן בשביל הם: ורוח יי׳ רוח גבורה: ויזעק אביעזר · כל המשפחה: ויהי כן. שהיה טל על הגזה לבדה יותר משאר מקומות כמו שהוא אומר מלא הספל מים אבל על כל הארץ חורב לא נתקיים שהבריות כרותה לטל שאינו נעכר: ויזר. לשון מכבש וכן לא זורו ולא חובשו לא ככבשו להוציא הלחה: מגבעת

ואת הפר ג׳ בקריא׳ וסי׳ ואת הפר ואת ערו ואת בשרו · ונתת אותם על סל אחד · והעלה על מזבח הבנוי · ונמסר גם בסדר תצוה: תריבון ג׳ בקריא׳ וסי׳ מה תריבון עמדי מה תנסון · האתם תריבון לבעל · אם לאל תריבון · אנך · ונמסר גם בסדר בשלח: נאספו י״ד בקריא׳ וסי׳ במסרה רבתא: ורוח יי׳ ג׳ בקריא׳ וסי׳ ורוח

וישכימו אנשי העיר בבקר והנה נתץ מזבח הבעל והאשרה אשר־עליו כרתה ואת הפר השני העלה על־המזבח הבנוי: ויאמרו איש אל־רעהו מי עשה הדבר הזה וידרשו ויבקשו ויאמרו גדעון בן־יואש עשה הדבר הזה: ויאמרו אנשי העיר אל־יואש הוצא את־בנך וימת כי נתץ את־מזבח הבעל וכי כרת האשרה אשר־עליו: ויאמר יואש לכל אשר־עמדו עליו האתם תריבון לבעל אם־אתם תושיעון אותו אשר יריב לו יומת עד־הבקר אם־אלהים הוא ירב לו כי נתץ את־מזבחו: ויקרא־לו ביום־ההוא ירבעל לאמר ירב בו הבעל כי נתץ את־מזבחו:

וכל־מדין ועמלק ובני־קדם נאספו יחדו ויעברו ויחנו בעמק יזרעאל: ורוח יהוה לבשה את־גדעון ויתקע בשופר ויזעק אביעזר אחריו: ומלאכים שלח בכל־מנשה ויזעק גם־הוא אחריו ומלאכים שלח באשר ובזבלון ובנפתלי ויעלו לקראתם: ויאמר גדעון אל־האלהים אם־ישך מושיע בידי את־ישראל כאשר דברת: הנה אנכי מציג את־גזת הצמר בגרן אם טל יהיה על־הגזה לבדה ועל־כל־הארץ חרב וידעתי כי־תושיע בידי את־ישראל כאשר דברת: ויהי־כן וישכם ממחרת ויזר את־הגזה וימץ טל מן־הגזה מלוא הספל מים: ויאמר גדעון אל־האלהים אל־יחר אפך בי ואדברה אך הפעם אנסה נא־רק־הפעם בגזה יהי־נא חרב אל־הגזה לבדה ועל־כל־הארץ יהיה־טל: ויעש אלהים כן בלילה ההוא ויהי־חרב אל־הגזה לבדה ועל־כל־הארץ היה טל:

ואקדימו אינשי קרתא בצפרא והא מתרע איגורא דבעלא ואשירתא די עלוהי קציצה וית תורא תנינא מיסק על מדבחא דבני: ואמרו גבר לחבריה מן עבד פתגמא הדין ותבעו ובעו ואמרו גדעון בר יואש עבד פתגמא הדין: ואמרו אינשי קרתא ליואש אפיק ית ברך ויתקטיל ארי תרע ית איגורא דבעלא וארי קץ אשירתא די עלוהי: ואמר יואש לכל דקמו עלוהי האתון תתפרעון לבעלא אם אתון תפרקון יתיה דיתפרע ליה יתקטיל ברם ארכא יתיהיב ליה עד צפרא אם צרוך אית ביה יתפרע ליה בעלא ארי תרע ית איגוריה: וקרא ליה ביומא ההוא ירובעל למימר יתפרע ליה בעלא ארי תרע ית איגוריה: וכל מדינאי ועמלקאי ובני מדינחא איתכנשו כחדא ועברו ושרו במישר יזרעאל: ורוח גבורא מן קדם יי לבישת ית גדעון ותקע בשופרא ואתכנישו אנש אביעזר בתרוהי: ואיזגדין שלח בכל תחום מנשה ואיתכנישו אף אינון בתרוהי ואיזגדין שלח ובשיבט אשר ובשיבט זבולן בשיבט נפתלי וסליקו לקדמותהון: ואמר גדעון קדם יי אם איתך פריק בידי ית ישראל כמא דמלילתא: הא אנא מחית ית גיזתא דעמרא בבית אידריאם טלא יהי על גיזתא בלחודה ועל כל ארעא יובשא ואידע ארי תיפרוק בידי ית ישראל כמא דמלילתא: והוה כן ואקדם מיומא דבתרוהי ועצר ית גיזתא ונפץ טלא מן גיזתא מלי לקנא דמי: ואמר גדעון קדם יי לא יתקיף רוגזך בי ואמליל ברם זמנא הדא אנסי כען לחוד זמנא בגיזתא יהי כען יובשא על גיזתא בלחודה ועל כל ארעא יהי טלא: ועבד יי כן בליליא ההוא והוה יובשא על גיזתא בלחודה ועל כל ארעא הוה טלא:

רלבג

והנה כאשר השכימו אנשי העיר בבקר ראו כי נותץ הבעל והאשרה אשר עליו כורת והכירו כי הפר השני הוא הועלה על המזבח הבנוי כי אולי כשארו ממנו קצת אבריםשלא נשרפו כאילו תאמר שנשארו קרניו והיה בהן סימן הכירו בו כי זה הפר היה או שפטו זה מאומר שלא מצאו הפר השני והכירו כי המזבח שבנה הקריב בו קרבן וחקרו ומצאו שגדעון עשה זה והגיע מרוע תכונתם עד שחשבו להמיתו על זה לולי מה שאמר להם יואש אביו שהיה אדוניהם האתם תריבון לבעל ר״ל האם ראוי שאתם תריבון בעבור הבעל הנה אתם מראים בזה שאינכם מאמינים שהוא אלוה כי לא יצטרך שתריבון בעדו אם היה אלוה ולפי שהיה הוא ראש הע״ז הזאת כמו שנראה ממה שאמר פר השור אשר לאביך מזבח הבעל אשר לאביך והיה עם זה שר להם המ׳ שאמר יריב בעבור הבעל מהם יומת עד הבקר ר״ל שלא ימיתנו להמיתו כי אם עד אור הבקר ר״ל לפי שהוא מורה שאינו מאמין שיהיה הבעל אלוה והוא קרא שם בנו ירובעל לזאת הסבה כאילו הוא מתפלל שירב בו הבעל·

והנה לא ספר בזה הספור מה נעשה מפר השור אשר לאביו שצוה לקחת אותו וידמה שהמיתו באופן שלא יהנו ממנו כדין המוקצה ולא נצטרך לפרש זה כי הוא ממשפטי התורה וצוה לקחתו להצילם שלא יהיו מקריבין אותו לע״ז כמו שאז״ל·

רדק

את הפר השני · ואת הפר הראשון לא מצאנו שעשה ממנו דבר אם כן למה צוהו לקחתו אמר כדי לגזלו מהם שלא יהיו מקריבין אותו לע״ז: האתם תריבון לבעל · בעבור הבעל: אשר יריב לו · מי שהריב לו ונתץ מזבחו ימיתהו עד הבקר פירוש אם אלהי׳ הוא יריב למריב לו וימיתהו ויונתן תרגם דיתפרע ליה יתקטל וגו׳ לשון כח תרגום אלהים לא ידעום דלית בהון כרוך: ורוח יי׳ · כתרגו׳ ורוח גבורא מן קדם יי׳: ויזר את הגזה · שבנין הקל בשקל ויגר עליה או שבנין הפעיל בפלם ויסר שם את מכסה התיבה והוא מענין כי רגל תזורה לא זורו ולא חובשו שהוא ענין העיכור והסחיטה והענין הזה היה בהקיץ הראה לו השם ית׳ זה האות לחזק את לבו או היה במראה הנבואה כי המעשה היה בלילה ומה שאמר וישכם ממחרת כך נראה לו הכל ב במראה הנבואה והראשון קרוב: אנכה נא · והנה כתוב לא תנסו את יי׳ והנה עשה עמו האל אות ובא לנסותו אם יעשו לו זה האות שהוא חזק מהראשון · כתב רבי׳ סעדיה ז״ל כי הנסיון ביכולת הבור׳ אסור כמו שאמר וינסו אל בלבבם ואמרו הגם לחם יוכל תת אבל גדעון לא היה לו ספק ביכולת הבורא אלא רצה לנסות אם הוא ראוי לנס גדול כזה: מגבעת

וכל מדין ועמלק ובני קדם היו נאספים להשחית את ישר׳ וחנו בעמק יזרעאל: ורוח יי׳ לבשה את גדעון · ר״ל רוח גבורה כמו שת״י ויתכן עוד שהרתה עליו רוח הקדש ויתקע בשופר ונזעקו כל משפחו׳ אביעזר אחריו והם יושבי עפרה כי הוא היה מהמשפחה והיה אדון להם ולזה לא הוצרך לשלוח להם מלאכים · והנה גדעון היה עדיין מאמין ואינו מאמין ושאל אות מהש״י אם יהיה מושיע בידו כאשר דבר ולא הספיק לו האות הא׳ כי מדרך הגזה שתמשוך הלחיות ולזה שאל אות שני הפך הא׳ והוא שיהיה חורב על הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל · והנכון בעיני כי לנבואה שאלו האותות וע״י הנבואה עשה אותם הש״י וצוה אותו הש״י כנביאו או הודיע לו זה הש״י במראה הנבואה והשיב לביתו כל איש אשר הוא ירא וחרד כמו שהוסרם זה בתור עד שבזה תועל׳ שני להכו׳ לישר׳ כי לא בבח׳ נצחו אויביה׳ בזאת המלחמ׳ אך היה זה מאת הש״י אשר הוא נלחם להם·

והרבון

מסרה
וי׳ לבשה את גדעון. סרה מעם שאול. ישאך על אשר לא אדע·

מגבעת המורה · מגבעתא דמיסתכיא · ולפרש שהיה שם צופה מורה הדרכים : ויצפר · ישכים בבקר מתרגמינן בקר צפרא או פי' יסבב כלומ' ישוב מהר הגלעד ישוב לו וכן נקראת המכפת צפירה לפי שסובבים אותה על הראש ולצפירת תפארה וכן במשנה הקופה מטועשה בה שתי צפירות לרחב שלה : ואצרפנו לך שם · כמו שצורפין הכסף מהסיגים שלא יהיה במלחמה ההיא רק הצדיקים כי הכורעי' על ברכיהם לשתות היה סימן לאשר כרעו לבעל ובמדרש אתה מוצא בימי גדעון שהיו עובדין לבבואה שלהם אותם שהיו כ כורעין על ברכיהן פירוש לכל שהיה נראה מהם על המים : על ברכיו לשתות · כמו כן תציג אותו לבד : על ברכיהם · הכף רפה וכן והוא ברך על ברכותי והמאר רגומין : את צדה העם בידם · צדת העם שהלכו למקומם לקחו העם השארים עמו וכן שופרותיהם שהיו עם מקנתם להריע במלחמה לקחו כמו כן הנשארי' עמו כדי שיהיה שופר ביד כל אחד ואח' מהשלש מאות הנשארים ויריעו תרועה גדולה להבהיל מחנה מדין · ומלת צדה מוכרת במקו' סמוך כי משפטו צדת · וכמוהו ועכוה צדק כאיפת שעורים וזולתם שכתבנו בספר מכלל בחלק ה הדקדוק וכתי' סמוך ית זוודי עמא : כלול

מגבעת המורה בעמק · דמיסתכיא למישרא · המורה לשון הוראה וראייה כמו מורה באצבעותיו שמשם צופים ורומזים בעמק : יתפאר · וכתיר בלע"ז : ויצפר · בבקר לשון ארמי צפרא : כל אשר ילוק בלשונו וכל אשר יכרע על ברכיו לשתות תציג לבד · חוץ משיעך כי הם לא ילכו עמך שכך הם למודים לכרוע לפני ע"ז : המלקקים בידם · אין זה דרך כריעה כלוקק בלשונו : כופלי' בעמק · שוכנים בעמק : כליל

ישב ה' וחס' בקריא' וסי' ויאמר דוד אל יהונתן · ישב ויצפר מהר גלעד · אל ישב דך נכלם · כי נדר נדר עבדך · ישב אפך ותנחמני · וסי' כלשון תרגום אבל בסכינא צפרתא כירושלם ואתנחם : ויורד ו' ה' בל' וא' חס' וסי' ויורד העם אל המים · ויורד דירו אל זקנו · ויורד לכם גשם מורה · ויורד כגדרות מים · ויורד את בן המלך מבית

ז וַיַּשְׁכֵּם יְרֻבַּעַל הוּא גִדְעוֹן
וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּחֲנוּ עַל־עֵין
חֲרֹד וּמַחֲנֵה מִדְיָן הָיָה־לוֹ מִצָּפוֹן
מִגִּבְעַת הַמּוֹרֶה בָּעֵמֶק׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן רַב הָעָם אֲשֶׁר אִתָּךְ
מִתִּתִּי אֶת־מִדְיָן בְּיָדָם פֶּן־יִתְפָּאֵר
עָלַי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יָדִי הוֹשִׁיעָה לִּי׃
וְעַתָּה קְרָא נָא בְּאָזְנֵי הָעָם לֵאמֹר מִי־
יָרֵא וְחָרֵד יָשֹׁב וְיִצְפֹּר מֵהַר הַגִּלְעָד
וַיָּשָׁב מִן־הָעָם עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף
וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים נִשְׁאָרוּ׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן עוֹד
הָעָם רָב הוֹרֵד אוֹתָם אֶל־הַמַּיִם
וְאֶצְרְפֶנּוּ לְךָ שָׁם וְהָיָה אֲשֶׁר אֹמַר
אֵלֶיךָ זֶה יֵלֵךְ אִתָּךְ הוּא יֵלֵךְ אִתָּךְ
וְכֹל אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלֶיךָ זֶה לֹא־יֵלֵךְ
עִמָּךְ הוּא לֹא יֵלֵךְ׃ וַיּוֹרֶד אֶת־הָעָם
אֶל־הַמָּיִם וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן כֹּל
אֲשֶׁר־יָלֹק בִּלְשׁוֹנוֹ מִן־הַמַּיִם כַּאֲשֶׁר
יָלֹק הַכֶּלֶב תַּצִּיג אוֹתוֹ לְבָד וְכֹל אֲשֶׁר־
יִכְרַע עַל־בִּרְכָּיו לִשְׁתּוֹת׃ וַיְהִי
מִסְפַּר הַמְלַקְקִים בְּיָדָם אֶל־פִּיהֶם
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ וְכֹל יֶתֶר הָעָם
כָּרְעוּ עַל־בִּרְכֵיהֶם לִשְׁתּוֹת מָיִם׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן
בִּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָאִישׁ הַמְלַקְקִים
אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וְנָתַתִּי אֶת־מִדְיָן בְּיָדֶךָ
וְכָל־הָעָם יֵלְכוּ אִישׁ לִמְקֹמוֹ׃ וַיִּקְחוּ
אֶת־צֵדָה הָעָם בְּיָדָם וְאֵת שׁוֹפְרֹתֵיהֶם
וְאֵת כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל שִׁלַּח אִישׁ
לְאֹהָלָיו וּבִשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ הֶחֱזִיק
וּמַחֲנֵה מִדְיָן הָיָה לוֹ מִתַּחַת בָּעֵמֶק׃
וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא
וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה קוּם רֵד בַּמַּחֲנֶה כִּי
נְתַתִּיו בְּיָדֶךָ׃ וְאִם־יָרֵא אַתָּה לָרֶדֶת
רֵד אַתָּה וּפֻרָה נַעַרְךָ אֶל־הַמַּחֲנֶה׃
וְשָׁמַעְתָּ מַה־יְדַבֵּרוּ וְאַחַר תֶּחֱזַקְנָה
יָדֶיךָ וְיָרַדְתָּ בַּמַּחֲנֶה וַיֵּרֶד הוּא וּפֻרָה
נַעֲרוֹ אֶל־קְצֵה הַחֲמֻשִׁים אֲשֶׁר
בַּמַּחֲנֶה׃ וּמִדְיָן וַעֲמָלֵק וְכָל־בְּנֵי־
קֶדֶם נֹפְלִים בָּעֵמֶק כָּאַרְבֶּה לָרֹב
וְלִגְמַלֵּיהֶם אֵין מִסְפָּר כַּחוֹל שֶׁעַל־
שְׂפַת הַיָּם לָרֹב׃ וַיָּבֹא
גִדְעוֹן וְהִנֵּה־אִישׁ מְסַפֵּר לְרֵעֵהוּ חֲלוֹם וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֲלוֹם חָלַמְתִּי

וְאַקְדֵּים יְרֻבַּעַל הוּא גִדְעוֹן וְכָל עַמָּא דִי עִמֵּיהּ וּשְׁרוֹ עַל עֵין חֲרוֹד וּמַשְׁרִיַת מִדְיָנָאֵי שַׁרְיָא לְקִבְלֵיהּ מִצִּיפּוּנָא מִגִּבְעֲתָא דְמִסְתַּכְיָא לְמֵישְׁרָא׃ וַאֲמַר יְיָ לְגִדְעוֹן סַגִּי עַמָּא דִי עִמָּךְ מִלְמִמְסַר יַת מִדְיָנָאֵי בִּידֵיהוֹן דִּילְמָא יִתְרַבְרְבוּן קֳדָמַי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר יְדָנָא פְּרַקַת לָנָא׃ וּכְעַן אַכְלֵי כְעַן קֳדָם עַמָּא לְמֵימַר מַן דִּדְחִיל וְזָיַע יְתוּב וְיִתְבְּחַר מִטּוּרָא דְגִלְעָד וְתָב מִן עַמָּא עַסְרִין וּתְרֵין אַלְפִין וְעַסְרָא אַלְפִין אִשְׁתְּאָרוּ׃ וַאֲמַר יְיָ לְגִדְעוֹן עוֹד עַמָּא סַגִּי אַחֵית יַתְהוֹן לְמַיָּא וְאֶבְחֲרִינוּן לָךְ תַּמָּן וִיהֵי דִי אֵימַר לָךְ דֵּין יֵזִיל עִמָּךְ הוּא יֵזִיל עִמָּךְ וְכֹל דִי אֵימַר לָךְ דֵּין לָא יֵזִיל עִמָּךְ הוּא לָא יֵזִיל׃ וְאַחֵית יַת עַמָּא לְמַיָּא וַאֲמַר יְיָ לְגִדְעוֹן כֹּל דִי לָחֵיךְ בְּלִישָּׁנֵיהּ מִן מַיָּא כְּמָא דִמְלַחֵיךְ כַּלְבָּא תְּקִים יָתֵיהּ בִּלְחוֹדֵיהּ וְכָל דְּיִכְרַע עַל בִּרְכּוֹהִי לְמִשְׁתֵּי׃ וַהֲוָה מִנְיַן דְּשַׁדַּן בִּידֵיהוֹן לְפוּמְהוֹן תְּלַת מְאָה גַּבְרָא וְכָל שְׁאָר עַמָּא כְּרַעוּ עַל בִּרְכֵיהוֹן לְמִשְׁתֵּי מַיָּא׃ וַאֲמַר יְיָ לְגִדְעוֹן בִּתְלַת מְאָה גּוּבְרִין דְּשַׁדַּן אֶפְרוֹק יַתְכוֹן וְאֶמְסַר יַת מִדְיָנָאֵי בִּידָךְ וְכָל עַמָּא יֵיזְלוּן גְּבַר לְאַתְרֵיהּ׃ וּנְסִיבוּ יַת זְוָודֵי עַמָּא בִּידֵיהוֹן וְיַת שׁוֹפָרֵיהוֹן וְיַת כָּל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל שְׁלַח גְּבַר לְקִרְווֹהִי וּבִתְלַת מְאָה גַּבְרָא אַתְקֵף וּמַשְׁרִיַת מִדְיָנָאֵי שַׁרְיָא לְקִבְלֵיהּ מִשִּׁיפּוּלֵי מֵישְׁרָא׃ וַהֲוָה בְּלֵילְיָא הַהוּא וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ קוּם חוּת בְּמַשְׁרִיתָא אֲרֵי מְסַרְתִּינוּן בִּידָךְ׃ וְאִם דָּחִיל אַתְּ לְמֵיחַת חוּת אַתְּ וּפוּרָה עוּלֵימָךְ לְמַשְׁרִיתָא׃ וְתִשְׁמַע מָה יְמַלְּלוּן וּבָתַר כֵּן יִתְקוֹף יְדָךְ וְתֵיחוּת בְּמַשְׁרִיתָא וּנְחַת הוּא וּפוּרָה עוּלֵימֵיהּ לִסְטַר מְזָרְזַיָּא דִי בְמַשְׁרִיתָא׃ וּמִדְיָנָאֵי וַעֲמַלְקָאֵי וְכָל בְּנֵי מַדִּינְחָא רְמַן בְּמֵישְׁרָא כְּגוֹבָאֵי לִסְגֵי וְלִגְמַלֵּיהוֹן לֵית מִנְיָן כְּחָלָא דִי עַל כֵּיף יַמָּא לִסְגֵי׃ וַאֲתָא גִדְעוֹן וְהָא גַבְרָא מִשְׁתָּעֵי לְחַבְרֵיהּ חֶילְמָא וַאֲמַר הָא חֶילְמָא חֲלֵימִית

רלבג

והרצון בזה ויצפור שישכים בבקר לשוב מהר הגלעד והנה ל לזאת הסבה ג"כ ל לא רב' העם שישארו עמו זולתי המלקקים בידם על פיהם כי זה מורה על חריצו וגבור' ואולם אשר כרעו על ברכיהם לשתות הם עצלים ורצה שישובו להם והנה באמר הא' הבדיל מהם בעלי העבירות ורכי הלבב כי האיש הירא הוא ירא מעבירה שבידו כמו שביארו ז"ל בפרק משוח מלחמה והחרד הוא רך הלבב ובזה הענין השני הבדיל העצלים ולא השאיר כי אם הצדיקים כ והחרוצים והגבורים והם היו שלש מאות איש לבד ובהם לבד החזיק כמו שצוה לו הש"י ע"י נביאו או ב בעצמו בדרך הנבואה · ולקחו צדת העם בידם ושופרותיה' כדי שיהיה שופר ביד כל אחד מהם וידמה ש שהש"י הודיע לו איך תהיה התשועה ביד שלש מאות האנשים האלה ר"ל שזה יהיה בשיתן שופרות ביד כלם וכדים רקים ו ולפידים בוערים בהם בתוך הכדים כאופן שעשו זה ואולם קצר הכתוב כמנהגו וחזק הש"י לבו במספר ה החלום ואת שברו כי זה ממה שהורה אמות מה שיעד להם הש"י : כלול

ישב ה' וחס' וסי' אבל הסכינא בכרתא דירושלם ואתנחם

לבד ל' זקף קמץ וכל חציבב ומסו' ותרי עשר רבל' קמצת

מסרת

א' דו"ח · עיר גבורים עלה חכם · כתרא חס' : לשונו ז' מלאים בקריא' וסי' כל אשר ילוק בלשונו · ולשונו כאש אוכלת · ולשונו תמק בפיהם · תחת לשונו עמל ואון · פי צדיק יהגה חכמה · שומר פיו ולשונו · וכל מגלת אסתר דכוו' מל' כמ"א חס' · ועם ועם כלשנו כתרא דסיפרא : צדה ג' חס' וסי' הכינו להם צדה · ויקחו את צדה העם · לקחת צדה לעם : החמשים ד' חס' וסי' נכסר בסדר בשלח ובריש יהושע : הנה ז' יחידאין וסי' הנה רבקה לפניך · הנה שבע שנים באות · הנה חלום ויבא גדעון · הנה מת כי המגיד לי · הנה שני ויראו מאד · הנה מים כה אמר ה' · הנה דבר על מי אדברה :

צליל. צלול כתיב שהיה הרוד צלול מן הבריקים: צליל לחם שעורים. חרר דלחים שעורין חררה שאופין על הגחלים: ויכהו ויפול האהל ויהפכהו. האהל תלמתה למעלה ונפל האהל: לחם שעורים. הוא זכות העומר הקרב בפסח: ואת שברו. ואת מתכרו כלומר ואת פתרונו את מספר החלום את סיפור החלום ית שועית חילמא וית פשריה:

צלול. כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד ואחד הוא כי אותיות אהוי מתחלפות והוא מענין תצילנה אזניו כלומר שמע רעש לחם שעורים שהיה מתהפך במחנה מדין ובאמרו לחם שעורים כראה כי שמע וראה אותו או יהיה מן צלי אש פרשו צלה כמו מן שורש הגה הגיגי ופי׳ עוגת שעורים וטעם צליל שהיתה צלויה בגחלי׳ והוא הנקראת בדברי רז״ל חררה ולא חררה על גבי גחלים ות״י חרר דלחים שעורין. והיה זה משל על ישראל שהיו חלושים מתגברים על מדין ומכניעין אותם: מספר החלום. מן ויספר להם את חלומו לשון הגדה: ואת שברו. פתרונו כי החלום כמו הדבר החתום והסתום והפתרון שובר אותו ומגלה אותו: ואמרתם ליי׳ ולגדעון. פי׳ חרב כמו שאמר ויקראו חרב ליי׳ כלומר חרבנו ליי׳ הוא כי נלחם לנו ואחרית חרבנו הוא לגדעון כי על ידו נכנח המחנה הזה ות״י חרבא דאתקטלא מן קדם יי׳ ונצחנא על ידי גדעון: ראש האשמורת התיכונה. שהיו שומרים המחנה בלילה והיו חולקים משמרות הלילה לשלשה חלקים השומרי׳ בתחילת הלילה היו עורי׳ עד שליש הלילה והוא סוף האשמורת הראשונה וראש האשמורת התיכונה והיו השומרים הראשוני׳ הולכים לישן והאחרים קמים משנתם לשמור וזהו שאמר אך הקם הקימו את השומרי׳ והנה גדעון בא אל המחנה: שלשת הראשים. היכו אומר כי הראשים לבדם תקעו כי כל העם תקעו ופירוש ראשים חלקים כמו והיה לארבעה ראשים: וירץ כל המחנה. לנוס כמו שאמר וינוסו. ומה שאמר ויריעו תרועת שבר ופחד: צררתה. בשני ריש״ין: ולכדו

תעשון ט״ו וסי׳ ודברת אליו ושמת. לא תעשון אתי. אם תעשון את הדבר. ואם לא תעשון כן. ואצוה אתכם בעת. לא תעשון כן ליי׳. לא תעשון ככל אשר. ושמרתם את דברי הברית. ויאמר אליהם ממני תראו בתרא דפסו׳ ו״א ב׳ בו. ויאמר להם למה תעשון. ויאמר להם למה תעשון. ויאמר להם שמשון דעלי.

סופרו ולפידי. להזכיר זכות מתן תורה ופשוטו לילה היה כמו שכתוב והיה חשך לפיכך כשאו שוס לפידים להאיר להם ונתנום בכדים כדי שלא יבינו בפלידים: ממני תראו. את אשר אני עושה ראו ועשו כן: אנכי וכל אשר אתי. אחד מן הראשים. שאה איש היו עמו: ליי׳ ולגדעון. חרבא דאתקטלא מן קדם יי׳ ונצחנ׳ על ידי גדעון: הקם הקימו. כבר בני החיל את השומרי׳ שהיתה משמרתם ב באשמורת התיכונה שכן דרך בני גייסות להעמיד שומרים אלו ישמרו שליש הלילה הראשון ואלו שליש השני ואלו שליש ה האחרון: ונפוץ הכדי׳. ולשבור הכדי׳ אשר בידם: ויריעו. תרועת תקע ונסה: ולכדו

והנה צלול לחם שעורים מתהפך
במחנה מדין ויבא עד האהל ויכהו
ויפל ויהפכהו למעלה ונפל האהל:
ויען רעהו ויאמר אין זאת בלתי
אם חרב גדעון בן יואש איש
ישראל נתן האלהים בידו את מדין
ואת כל המחנה:
ויהי כשמע גדעון את מספר החלום
ואת שברו וישתחו וישב אל מחנה
ישראל ויאמר קומו כי נתן יהוה
בידכם את מחנה מדין: ויחץ את
שלש מאות האיש שלשה ראשים
ויתן שופרות ביד כלם וכדים ריקים
ולפדים בתוך הכדים: ויאמר
אליהם ממני תראו וכן תעשו והנה
אנכי בא בקצה המחנה והיה כאשר
אעשה כן תעשון: ותקעתי בשופר
אנכי וכל אשר אתי ותקעתם
בשופרות גם אתם סביבות כל
המחנה ואמרתם ליהוה ולגדעון:
ויבא גדעון ומאה איש
אשר אתו בקצה המחנה ראש
האשמרת התיכונה אך הקם הקימו
את השמרים ויתקעו בשופרות
ונפוץ הכדים אשר בידם: ויתקעו
שלשת הראשים בשופרות וישברו
הכדים ויחזיקו ביד שמאולם
בלפידים וביד ימינם השופרות
לתקוע ויקראו חרב ליהוה ולגדעון:
ויעמדו איש תחתיו סביב למחנה
וירץ כל המחנה ויריעו וינוסו:
ויתקעו שלש מאות השופרות וישם
יהוה את חרב איש ברעהו ובכל
המחנה וינס המחנה עד בית השטה
צררתה עד שפת אבל מחולה על
טבת: ויצעק איש ישראל
מנפתלי ומן אשר ומן כל
מנשה וירדפו אחרי מדין:

והא חרר דלחים שעורין מתהפיך
במשרית מדינאי ואתא עד משכנא
ומחהי ונפל והפכיה לעילא ונפל
משכנא: ואתיב חבריה ואמר
לית דא אלהן חרבא דגדעון בר
יואש אינש ישראל מסר יי בידיה
ית מדינאי וית כל משריתא:
והוה כד שמע גדעון
ית שועית חלמא וית פשריה
ואודי ותב למשריתא דישראל
ואמר קומו ארי מסר יי בידיכון
ית משרית מדינאי: ופליג ית
תלת מאה גברא לתלת משירין
ויהב שופריא ביד כולהון וכדין
ריקנין ובעוריא בגו כדין:
ואמר להון מני תחזון וכן תעבדון
והא אנא אתי בסיפי משריתא ויהי
כמא דאעביד כן תעבדון:
ואתקע בשופרא אנא וכל דעימי
ותיתקעון בשופריא אף אתון
סחרנות כל משריתא ותימרון
חרבא דאתקטלא מן קדם יי
ונצחנא על ידי גדעון:
ואתא גדעון ומאה גברא דעימיה
בסיפי משריתא בריש מטרתא
מציעתא ברם אקמא אקימו ית
נטריא ותקעו בשופריא ונפצו
כדין דבידיהון: ותקעו תלת
משרין בשופריא ותברו כדיא
ואתקיפו ביד סמאליהון בבעוריא
וביד ימינהון בשופריא למיתקע
ואמרו חרבא מן קדם יי
ונצחנא על ידי גדעון:
וקמו גבר באתריה סחור סחור
למשריתא ורהטת כל משריתא
ויבבו ואפכו: ותקעו תלת
מאה שופריא ושוי יי ית חרב גבר
בחבריה ובכל משריתא ואפכת
משריתא עד בית שיטה לצרירת
עד כיף מישר אבל מחולה לטבת:
ואתכנישו אינש ישראל מנפתלי
ומן שבטא דאשר ומן כל שבטא
דמנשה ורדפו בתר מדינאי:

רלבג

צלול לחם שעורים. ר״ל קול הברת לחם שעורים: ראש האשמורת התיכונה. אח׳ עבור שליש הלילה והנ׳ בראש האשמורת ההיא הקימו השומרי׳ מדין ועמלק לשמור המחנה שיהיו שם הם ערים לפי שכל אנשי המחנה היו ישנים ו ודמה שכן היו שם שומרים ממוני׳ לקום בראש כל אשמורת ואשמורת מאשמרות הלילה כי אין לאומר שיאמ׳ שלא ישנו אנשי המלחמה עד סוף ה האשמורת הראשונה ולזה הוצרכו אז להקי׳ את השומרי׳ לאקודס זה כי מה ששמע ג גדעון בררתו במחנה קודם זה הורה שכבר היו ישנים. והנה התחיל תחלה לתקוע בשופר גדעון ומאה אים אשר אתו ואחר תקעו בשופרות שני הראשים הנשארים והאנשים אשר אתם ובעת שהתחילו לתקוע בשופרות שברו הכדים אשר בידם ונשארו הלפידים וראו שלש מאות הלפידים אשר בערים תכף שהקיצו והיו אלו האנשים קוראים בקול גדול חרב ליי׳ ולגדעון ועם רוב הבהלה חשבו חיל מהם שיהיה חיל גדעון בינהם וחשב כ״א מהם שיהיה רעהו מאנשי גדעון ולזאת הסבה היה חרב איש באחיו והנה קצתם היו הורגין קצתם וקצתם היו נסים מפחד מי שהיה אצלם שחשבו שיהיה מחיל גדעון. והנה נזעקו בני ישראל מנפתלי ומן אשר ומן כל מנשה ורדפו אחרי מדין לכלותם בעת שהיו נבהלים והיו נסים. ומלאכים

ויצום לאמר זה הדבר דמלכים. ויצו עליהם לאמר כה דד״ה ודבתריה וכל ריב אשר יבא: ויריעו׳ מלאים וסי׳ וירע העם ויתקעו בשופרות דיריחו. וירץ כל העם ויריעו. ויריעו כל בני אלהים. ויריעו איש יהוד׳ דד״ה:

רדק

לכדו להם את המים. שלא יוכלו לעבור ולא היו מים אלו מי הירדן אלא מים אחרים שהיו בדרכם עד בית ברה שהרי אמר אחר כן ואת הירדן: בצור עורב. אחר שהרגו שם עורב נקרא צור עורב וכן יקב זאב אחר שהרגו שם זאב נקר' יקב זאב ות"י יקב זאב מישר זאב אולי המישור ההוא היה כמו יקב שפתו' גבוהות לו סביב: הלא טוב עוללות אפרים. דרך משל כלומר הפחותים שבכם טובי' מהגדולי' שבנו או עוללות ובציר משל על מדין ומה שעשה גדעון במדין היה כמו הבציר כי הוא החל המלחמה והרג המחנה שהיה רב ומה שנשאר אחר הבציר הם העוללו' והוא דבר קטן כנגד הבציר כן אפרים לכדו שרי מדין שהם כעוללות כנגד כל המחנה אף שהיו שרים וגדולים זהו שאמר הלא טוב עוללות אפרי' מבציר אביעזר כי המעשה שלכם טוב מהמעשה שלי כי שרי מדין נפלו בידכם ות"י הלא טבין חלשיא דבי' אפרי' מתקיפיא דבי' אביעזר: מבציר. הבי"ת רפה ורא"ויה להדגש: אז רפתה רוחם. רוח הכעס כמו אל תבהל ברוחך לכעוס: ויאמ' שרי סכות. אחד מהשרים ענה לו בעבור כלם לפיכך אמר ויאמר לשון יחיד: את קוצי. עם קוצי המדבר ופירושו ודשתי שאכה בקוצי' על בשרכם ות"י את קוצי על כובי מדברא ועל ברקניא ונרא' מדבריו שפירושו שישליכם על הקוצים ערומי' וידוש ברגליו עליהם ונראה כי סכות זה היה מקום קוצים וברקנים לפיכך שם העיר סוכות כמו התמלא בשכות עורו שפירושו קוצים לפיכך אמר שיכה אותם בקוצים והברקנים. מין ממיני הקוצים: בקרקר. הבי"ת פתוחה לסימן הה"א הידיעה שלא כמנהג ל' להכניסה על שם עיר כי אם במקומות מועטים והוא לרוב ההודעה: דרך

רשי

ולכדו להם את המים. המפסיקי' בין ארם לארץ כנען: ואת הירדן. שגם הוא היה מפסיק: הביאו אל גדעון מעבר לירדן. בבקר כשעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמונע: מה עשיתי עתה בכם. מה חשוב מה שעשיתי בתחלתי כמה שעשיתם אתם בסוף: הלא טוב עוללות. שבאו לידכם בסוף מתחלת הבציר שבצרנו אני ומשפחתי שהרי בידכם נתן יי' את המלכים ומה יכולתי לעשות שיהא חשוב כמעשה שלכם: עובר הוא ושלש מאות האיש. עוברים את הירדן אחרי זבח וצלמונע שעברו את הירדן תחלה והיו משחיתים מעבר לירדן את ארץ ראובן וגד ומנשה ועבר שם כדי לנקום אף בהם: לאנשי סכות. ישראל היו: הכף זבח וצלמונע: בידך שאתה מתפאר שהצלתנו מיד מדין: הברקנים. רונצ"ם בלע"ז: בקרקר. שם מקום: דרך

ברה
ו' כתי' ה' וכל
לשון אכילה
דכו' במ"א

ברה ה' כתיב ה"א בקריא' וסי' עד בית ברה. וחברו דבתריה. מצות יי' ברה מאירת. ברה כחמה איומה כנדגלות. ברה היא ליולדתה. וכל לשון אכילה דכוו' כתיב ה"א במ"א. וראש י"א בקריא' וסי' במס' רבה. יכולתי ג' בקריא' וסי' נפתולי אלהים נפתלתי עם אחתי. ומה יכלתי עשות ככם. השיגוני עונותי ולא. ונכסר גם בסד' ויצא:

וּמַלְאָכִים שָׁלַח גִּדְעוֹן בְּכָל־הַר
אֶפְרַיִם לֵאמֹר רְדוּ לִקְרַאת מִדְיָן
וְלִכְדוּ לָהֶם אֶת־הַמַּיִם עַד בֵּית בָּרָה
ג' וְאֶת־הַיַּרְדֵּן וַיִּצָּעֵק כָּל־אִישׁ אֶפְרַיִם
וַיִּלְכְּדוּ אֶת־הַמַּיִם עַד בֵּית בָּרָה וְאֶת־
הַיַּרְדֵּן: וַיִּלְכְּדוּ שְׁנֵי־שָׂרֵי מִדְיָן אֶת־
ר' מ"ל עֹרֵב וְאֶת־זְאֵב וַיַּהַרְגוּ אֶת־עוֹרֵב
בְּצוּר־עוֹרֵב וְאֶת־זְאֵב הָרְגוּ בְיֶקֶב־
זה. ל' זְאֵב וַיִּרְדְּפוּ אֶל־מִדְיָן וְרֹאשׁ־עֹרֵב
וּזְאֵב הֵבִיאוּ אֶל־גִּדְעוֹן מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן:
ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ אֶפְרַיִם מָה־הַדָּבָר
ל' הַזֶּה עָשִׂיתָ לָּנוּ לְבִלְתִּי קְרֹאות לָנוּ
ל' ויחד וכי יריבון כִּי הָלַכְתָּ לְהִלָּחֵם בְּמִדְיָן וַיְרִיבוּן
אִתּוֹ בְּחָזְקָה: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֶה־
ל' עָשִׂיתִי עַתָּה כָּכֶם הֲלֹא טוֹב עֹלְלוֹת
ל' אֶפְרַיִם מִבְצִיר אֲבִיעֶזֶר: בְּיֶדְכֶם
נָתַן אֱלֹהִים אֶת־שָׂרֵי מִדְיָן אֶת־עֹרֵב
ג' וחס' א"ך וְאֶת־זְאֵב וּמַה־יָּכֹלְתִּי עֲשׂוֹת כָּכֶם אָז
ל'. ג' רָפְתָה רוּחָם מֵעָלָיו בְּדַבְּרוֹ הַדָּבָר
ו' הַזֶּה: וַיָּבֹא גִדְעוֹן הַיַּרְדֵּנָה עֹבֵר הוּא
וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ
עֲיֵפִים וְרֹדְפִים:
וַיֹּאמֶר לְאַנְשֵׁי סֻכּוֹת תְּנוּ־נָא כִּכְּרוֹת
לֶחֶם לָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלָי כִּי־עֲיֵפִים הֵם
וְאָנֹכִי רֹדֵף אַחֲרֵי זֶבַח וְצַלְמֻנָּע מַלְכֵי
ב' כבירין ויאמרו. ב' מִדְיָן: וַיֹּאמֶר שָׂרֵי סֻכּוֹת הֲכַף זֶבַח
ז'. ל' וְצַלְמֻנָּע עַתָּה בְּיָדֶךָ כִּי־נִתֵּן לִצְבָאֲךָ
לָחֶם: וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן לָכֵן בְּתֵת יְהוָה
אֶת־זֶבַח וְאֶת־צַלְמֻנָּע בְּיָדִי וְדַשְׁתִּי
ל' אֶת־בְּשַׂרְכֶם אֶת־קוֹצֵי הַמִּדְבָּר וְאֶת־
ג' הַבַּרְקֳנִים: וַיַּעַל מִשָּׁם פְּנוּאֵל
וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כָּזֹאת וַיַּעֲנוּ אוֹתוֹ אַנְשֵׁי
ח' פְנוּאֵל כַּאֲשֶׁר עָנוּ אַנְשֵׁי סֻכּוֹת:
וַיֹּאמֶר גַּם־לְאַנְשֵׁי פְנוּאֵל לֵאמֹר
ל' בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם אֶתֹּץ אֶת־הַמִּגְדָּל
ל' הַזֶּה: וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע
ל' בַּקַּרְקֹר וּמַחֲנֵיהֶם עִמָּם כַּחֲמֵשֶׁת
ל' עָשָׂר אֶלֶף כֹּל הַנּוֹתָרִים מִכֹּל מַחֲנֵה
בְנֵי־קֶדֶם וְהַנֹּפְלִים מֵאָה וְעֶשְׂרִים
אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף חָרֶב:

תרגום

וְאִיזְגַּדִּין שְׁלַח גִּדְעוֹן בְּכָל טוּרָא
דְּבֵית אֶפְרַיִם לְמֵימַר חוּתוּ
לְקַדָּמוּת מִדְיָנָאֵי וְאַחוּדוּ עֲלֵיהוֹן
יַת מְגִיזָתָא עַד בֵּית בָּרָה וְיַת
יַרְדְּנָא וְאִתְכְּנִישׁ כָּל אֱנַשׁ אֶפְרַיִם
וְאַחֲדוּ יַת מְגִיזָתָא עַד בֵּית בָּרָה
וְיַת יַרְדְּנָא: וְאַחֲדוּ תְּרֵין
רַבְרְבֵי מִדְיָן יַת עוֹרֵב וְיַת זְאֵב
וְקַטְלוּ יַת עוֹרֵב בְּשַׁקִּיף עוֹרֵב וְיַת
זְאֵב קַטְלוּ בְּמֵישַׁר זְאֵב וּרְדָפוּ בָּתַר
מִדְיָנָאֵי וְרֵישׁ עוֹרֵב וּזְאֵב אַיְתִיאוּ
לְוַת גִּדְעוֹן מֵעִיבְרָא לְיַרְדְּנָא:
וַאֲמָרוּ לֵיהּ אֱנַשׁ אֶפְרַיִם מַא
פִּתְגָּמָא הָדֵין עֲבַדְתָּא לָנָא בְּדִיל
מַה לָא קְרֵיתָא לָנָא כַּד אֲזַלְתָּא
לְאַגָּחָא קְרָבָא בְּמִדְיָן וְדַיְנִין עִימֵּיהּ
בִּתְקוֹף: וַאֲמַר לְהוֹן מָה
עֲבָדִית כְּעַן כְּוָתְכוֹן הֲלָא טָבִין
חַלָּשַׁיָּא דְּבֵית אֶפְרַיִם מִתַּקִּיפַיָּא
דְּבֵית אֲבִיעֶזֶר: בִּידְכוֹן מְסַר יְיָ
יַת רַבְרְבֵי מִדְיָן יַת עוֹרֵב וְיַת זְאֵב
וּמָה יְכֵלִית לְמֶיעְבַּד כְּוָתְכוֹן בְּכֵן
נָחַת רוּחֵיהוֹן מִינֵּיהּ בְּמַלָּלוּתֵיהּ
פִּתְגָּמָא הָדֵין: וַאֲתָא גִּדְעוֹן
לְיַרְדְּנָא עָבַר הוּא וּתְלָת מְאָה
גַּבְרַיָּא דְּעִימֵּיהּ כַּד מְשַׁלְהַן וְרָדְפִין:
וַאֲמַר לֶאֱנָשֵׁי סֻכּוֹת הָבוּ
כְּעַן פִּתָּא דִלְחֵמָא לְעַמָּא דִּי עִמִּי
אֲרֵי מְשַׁלְהַן אִינּוּן וַאֲנָא רָדֵיף בָּתַר
זֶבַח וְצַלְמֻנָּע מַלְכֵי מִדְיָן: וַאֲמָרוּ
רַבְרְבֵי סוּכּוֹת הָא כְּאִלּוּ זֶבַח
וְצַלְמֻנָּע כְּעַן מְסִירִין בִּידָךְ אֲרֵי
נִיתֵּן לְחֵילָךְ לַחְמָא: וַאֲמַר גִּדְעוֹן
בְּכֵין כַּד יִמְסַר יְיָ יַת זֶבַח וְיַת צַלְמֻנָּע
בִּידִי וְאֲדוּשׁ יַת בִּסְרֵיכוֹן עַל כּוּבֵי
מַדְבְּרָא וְעַל בַּרְקָנַיָּא: וּסְלֵיק
מִתַּמָּן לִפְנוּאֵל וּמַלִּיל לְוָתְהוֹן כְּדָא
וְאָתִיבוּ יָתֵיהּ אֱנָשֵׁי פְנוּאֵל כְּמָא
דַּאֲתִיבוּ אֱנָשֵׁי סֻכּוֹת: וַאֲמַר אַף
לֶאֱנָשֵׁי פְּנוּאֵל לְמֵימַר כַּד אֵיתוּב
בִּשְׁלָם אִיתְרַע יַת מַגְדְּלָא הָדֵין:
וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע
בְּקַרְקֹר וּמַשִּׁירְיָתְהוֹן עִמְּהוֹן
כַּחֲמֵשֶׁת עֲסַר אַלְפִין כָּל
דְּאִישְׁתְּאָרוּ מִכָּל מַשִּׁירְיַת בְּנֵי
מַדִּינְחָא וּדְאִתְקְטָלוּ מְאָה וְעַשְׂרִין
אַלְפִין גַּבְרָא שְׁלִיפֵי חַרְבָּא:

רלבג

ומלאכים שלח גדעון בכל הר אפרי' שירדו לקראת מדין וילכדו להם את המים עד בית ברה ואת הירדן כדי שלא יוכלו לעבור המים וילכדו' ויהרגום בהיות להם המלחמה פנים ואחור. והנה לקחו את עורב ואת זאב שני שרי מדין והרגו את עורב בצור אחד קראוהו אחר זה צור עורב והרגו את זאב במישור אחד היתה תמונתו כתמונת יקב וקראוהו אחר זה יקב מפני זה המעשה שאירע בו: הלא טוב עוללות אפרים וגו'. דמה האלשי' לעוללות שהם ענבים חסרים והגבורים לענבים ה השלמים אשר יבצרו אותם כי העוללות היו מניחים לעניים ואמר לפייסם כי טובים ה החלשים שבאפרים יותר מהגבורים ש שבמשפחתו ובזה ש שקטה כעסם והגיע מרוע תכונת שרי ש סכות שלא רצו לבא לצבא עם גדעון וגם לא רצו לתת להם כ ככרות לחם ואמ' להם גדעון שבתת יי' את זבח ואת צלמונע בידו ייסרם על זה בשידום בשרם אל הקוצים ואל הברקנים. ועלה משם פנואל ועשוהו אנשי פנוא' כמעשה שרי סכות והתפעל מזה התפעלות רב לרוע תכונתם עד שלא הסכימו לעזור בזאת המלחמה אפילו זה העזר המעטי ולפי שנסכמו כל אנשי פנואל במעשה אמר לנתוץ המגדל ולהרוג יושביו אבל קצר בדבריו וכמנע מלגלות להם שיהרגם ודימה שזה הענין כלו היה בלילה ההוא שהתחיל במלאכת המלחמה. והנה רדף אחריהם עם ג' מאות האנשים אשר אתו וכבר היו זבח וצלמונע במקום אחד שמו קרקר ומחניהם עמהם כחמשה עשר אלף ולא ירא גדעון מרדוף אחריהם להיותם אז כבהלים ונכים והיה לילה שלא היו רואים חיל גדעון. והנה

מסרה

רוחם ג' בקריא' וסי' אז רפתה רוחם מעליו. אשר הלכים אחר רוחם. תוסף רוחם יגועון: נתן ז' בקריא' וסי' במסרה רבתא: פנואל ח' בקריא' וסי' במסרה רבתא:

רשי

דרך השכוני באהלים · דרך ארץ קדר וערב השוכנים במדבר באהלים שרועים מקנה תמיד ואין דרים בבתים: מקדם לנבח ויגבהה · שהם ערי ישראל ולא רצה לילך שם אלא דרך עקלתון כדי שלא ירגישו בהם ויהומם פתאום: מלמעלה החרס · עד שלא שקעה השמש בעוד החמה נראית גבוהה: וידע בהם · ותבר בהון:

אחד כתואר בני המלך · את אחד היה בהם שתוארו כתואר בני המלך ויש לפתור כמוך כמו הם תואר אחד לכם כי כתואר בני מלכים היו: ולא שלף חרבו להורג׳ שהיה ירא מהם: השהרונים · לוניטש בלעז של זהב: השהרונים

רדק

דרך השכוני באהלים · בא השמיכות על אות השמוש כמו לנביאי מלכם ופי׳ כמו שתי׳ באורח משיריה ערבאי דשרן בשכונין במדברא: מלמעלה החרס · כמו שתי׳ עד לא מיעל שמשא קודם בא השמש וחרס נקרא השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח בטרם יבא החרסה ויהיה מלמעלה מן כעלות גרים בעתו כלומר טרם הפסק אור השמש או פירושו שהיה השמש עדין למעלה כראה ברקיע שלא נכנס עדין תחת הארץ ויש לפרש כי כל הלילה רדף גדעון אחרי זבח וצלמונע ובבקר כעלות השחר שב מן המלחמה וזהו מלמעלה החרס: ויכתב אליו · כדי שלא יכחש עד בואו העיר: וידע בהם · כתרגומו ותבר עליהון מן וידוע חולי שהוא לשון שבירה ויתכן לפרשו כמשמעו שהודיע להם פשעם עם הקוצי׳: ויהרג את אנשי העיר · מה שלא אמר בתחלה כי אם לנתוץ את המגדל לפי שהיו בוטחים בו ועכוהו עזות ועתה הרג את אנשי העיר אולי היו נלחמים עמו כשבא לנתוץ את המגדל: איפה האנשים · מה תארם ותכונתם: כמוך כמו הם אחד · כמוך כמו הם כלם אחד וצורה אחת: והיו כתואר בני המלך · כמו שאתה כן הם ויונתן פי׳ אחד מהם היה כתואר בני המלך כותך כן אנון חד מנהון כחזוא דבני מלכא ונרא׳ פירושו לפי שמלת אחד נפרדת בטעם ואמר בני המלך כיברוב בני ה המלך יפים בתואר משאר בני אדם לפי שהם מגודלי׳ בתענוג: כי כאיש גבורתו · כלומר לא כמות ע״י נער שנצטער בפגיעתו כי אין לו גבורה וכח עדין שיכה בנו בפעם אחת מהרה אתה שאת׳ גבור כי כמו שהאיש גדול כן גבורתו תכה בנו אתה ונמות על ידך מהרה: ויקח · להודיע כי לקחם לעצמו כי ברעתו היה לשאול כל השהרונים והנזמים מבני החיל כמו שאמר אשאלה מכם שאלה: השהרונים · חלי ברמות ירח תרגום ירח סיהרא: כי ישמעאלים הם · מדנים הם ישמעאלים כי בני קטורה הם וקטורה היא הגר וכן במכירת יוסף וימכרו את יוסף לישמעאלים ואחר כן אמר והמדנים מכרו אותו אל מצרים וי״ת ארי ערבאי יקטילו כראה מתרגומו כי אינו או׳ על המדנים כי ישמעאלים הם אבל הערבים השכוני באהלים שעברו בדפם אחרי מדין והרגום ומהם היו נזמי הזהב: והנטיפות

באהלים ד׳ וסי׳ דרך השכוני באהלים · ובית לא תבנו · ונשב באהלים ונשמע · עוד אושיבך באהלים כימי: וישאלהו ג׳ בקריא׳ וסי׳ וישאלהו האיש לאמר מה תבקש · וילכד נער מאנשי סכות · וישאלהו המלך דירמיה: בכורו ג׳ מלאים בקריא׳ וסי׳ ויקח יהודה אשה לער בכורו · ויאמר ליתר בכורו קום · ויהי בכורו אמנון · ונפסר

וַיַּעַל גִּדְעוֹן דֶּרֶךְ הַשְּׁכוּנֵי בָאֳהָלִים מִקֶּדֶם לְנֹבַח וְיָגְבֳּהָה וַיַּךְ אֶת־הַמַּחֲנֶה וְהַמַּחֲנֶה הָיָה בֶטַח׃ וַיָּנֻסוּ זֶבַח וְצַלְמֻנָּע וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וַיִּלְכֹּד אֶת־שְׁנֵי מַלְכֵי מִדְיָן אֶת־זֶבַח וְאֶת־צַלְמֻנָּע וְכָל־הַמַּחֲנֶה הֶחֱרִיד׃ וַיָּשָׁב גִּדְעוֹן בֶּן־יוֹאָשׁ מִן־הַמִּלְחָמָה מִלְמַעֲלֵה הֶחָרֶס׃ וַיִּלְכָּד־נַעַר מֵאַנְשֵׁי סֻכּוֹת וַיִּשְׁאָלֵהוּ וַיִּכְתֹּב אֵלָיו אֶת־שָׂרֵי סֻכּוֹת וְאֶת־זְקֵנֶיהָ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה אִישׁ׃ וַיָּבֹא אֶל־אַנְשֵׁי סֻכּוֹת וַיֹּאמֶר הִנֵּה זֶבַח וְצַלְמֻנָּע אֲשֶׁר חֵרַפְתֶּם אוֹתִי לֵאמֹר הֲכַף זֶבַח וְצַלְמֻנָּע עַתָּה בְּיָדֶךָ כִּי נִתֵּן לַאֲנָשֶׁיךָ הַיְּעֵפִים לָחֶם׃ וַיִּקַּח אֶת־זִקְנֵי הָעִיר וְאֶת־קוֹצֵי הַמִּדְבָּר וְאֶת־הַבַּרְקֳנִים וַיֹּדַע בָּהֶם אֵת אַנְשֵׁי סֻכּוֹת׃ וְאֶת־מִגְדַּל פְּנוּאֵל נָתָץ וַיַּהֲרֹג אֶת־אַנְשֵׁי הָעִיר׃ וַיֹּאמֶר אֶל־זֶבַח וְאֶל־צַלְמֻנָּע אֵיפֹה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הֲרַגְתֶּם בְּתָבוֹר וַיֹּאמְרוּ כָּמוֹךָ כְמוֹהֶם אֶחָד כְּתֹאַר בְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמַר אַחַי בְּנֵי־אִמִּי הֵם חַי־יְהוָה לוּ הַחֲיִתֶם אוֹתָם לֹא הָרַגְתִּי אֶתְכֶם׃ וַיֹּאמֶר לְיֶתֶר בְּכוֹרוֹ קוּם הֲרֹג אוֹתָם וְלֹא־שָׁלַף הַנַּעַר חַרְבּוֹ כִּי יָרֵא כִּי עוֹדֶנּוּ נָעַר׃ וַיֹּאמֶר זֶבַח וְצַלְמֻנָּע קוּם אַתָּה וּפְגַע־בָּנוּ כִּי כָאִישׁ גְּבוּרָתוֹ וַיָּקָם גִּדְעוֹן וַיַּהֲרֹג אֶת־זֶבַח וְאֶת־צַלְמֻנָּע וַיִּקַּח אֶת־הַשַּׂהֲרֹנִים אֲשֶׁר בְּצַוְּארֵי גְמַלֵּיהֶם׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּדְעוֹן מְשָׁל־בָּנוּ גַּם־אַתָּה גַּם־בִּנְךָ גַּם בֶּן־בְּנֶךָ כִּי הוֹשַׁעְתָּנוּ מִיַּד מִדְיָן׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם גִּדְעוֹן לֹא־אֶמְשֹׁל אֲנִי בָּכֶם וְלֹא־יִמְשֹׁל בְּנִי בָּכֶם יְהוָה יִמְשֹׁל בָּכֶם׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם גִּדְעוֹן אֶשְׁאֲלָה מִכֶּם שְׁאֵלָה וּתְנוּ־לִי אִישׁ נֶזֶם שְׁלָלוֹ כִּי־נִזְמֵי זָהָב לָהֶם כִּי יִשְׁמְעֵאלִים הֵם׃ וַיֹּאמְרוּ נָתוֹן נִתֵּן וַיִּפְרְשׂוּ אֶת־הַשִּׂמְלָה וַיַּשְׁלִיכוּ שָׁמָּה אִישׁ נֶזֶם שְׁלָלוֹ׃ וַיְהִי מִשְׁקַל נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר שָׁאָל אֶלֶף וּשְׁבַע־מֵאוֹת זָהָב לְבַד מִן

וּסְלִיק גִּדְעוֹן בְּאוֹרַח מַשְׁרְיַת עַרְבָאֵי דְשָׁרַן בְּשְׁכוּנִין בְּמַדְבְּרָא מִמַּדִּינְחָא לְנוֹבַח וְרָמְתָא וּמְחָא יַת מַשְׁרִיתָא וּמַשְׁרִיתָא שַׁרְיָא לִרְוָחַץ׃ וְאַפְּכוּ זֶבַח וְצַלְמֻנָּע וּרְדַף בַּתְרֵיהוֹן וְאַחַד יַת תְּרֵין מַלְכֵי מִדְיָן יַת זֶבַח וְיַת צַלְמֻנָּע וְכָל מַשְׁרִיתָא אָזִיעַ׃ וְתָב גִּדְעוֹן בַּר יוֹאָשׁ מִן קְרָבָא עַד לָא מֵיעַל שִׁמְשָׁא׃ וְאַחַד עוּלֵימָא מֵאֱנָשֵׁי סֻכּוֹת וּשְׁאֵלֵיהּ וּכְתַב לֵיהּ יַת רַבְרְבֵי סֻכּוֹת וְיַת סָבָהָא שַׁבְעִין וְשַׁבְעָא גוּבְרִין׃ וַאֲתָא לְוָת אֱנָשֵׁי סוּכּוֹת וַאֲמַר הָא זֶבַח וְצַלְמֻנָּע דְּחַסַּדְתּוּן יָתִי לְמֵימַר הָא כְּאִילוּ זֶבַח וְצַלְמֻנָּע כְּעַן מְסִירִין בִּידָךְ אֲרֵי נִיתֵּן לְגֻבְרָךְ דְּמִשְׁלְהַן לַחְמָא׃ וּדְבַר יַת סָבֵי קַרְתָּא וְיַת כּוּבֵי מַדְבְּרָא וְיַת בַּרְקָנַיָּא וּגְרַת עֲלֵיהוֹן יַת אֱנָשֵׁי סֻכּוֹת׃ וְיַת מִגְדַּל פְּנוּאֵל תְּרַע וּקְטַל יַת אֱנָשֵׁי קַרְתָּא׃ וַאֲמַר לְזֶבַח וּלְצַלְמֻנָּע הֵיכָא גֻּבְרַיָּא דִּקְטַלְתּוּן בְּתָבוֹר וַאֲמָרוּ כְּוָתָךְ כֵּן אַף אִינּוּן חַד מִנְּהוֹן כְּחֶזְוָא דִבְנֵי מַלְכָּא׃ וַאֲמַר אַחַי בְּנֵי אִמָּא אִינּוּן קַיָּים הוּא יְיָ אִלּוּ קַיֵּימְתּוּן יָתְהוֹן לָא קְטָלִית יַתְכוֹן׃ וַאֲמַר לְיֶתֶר בּוּכְרֵיהּ קוּם קְטוֹל יָתְהוֹן וְלָא שְׁלַף עוּלֵימָא חַרְבֵּיהּ אֲרֵי דְחֵיל אֲרֵי עַד כְּעַן יָנִיק׃ וַאֲמַר זֶבַח וְצַלְמֻנָּע קוּם אַתְּ וּשְׁלַט בָּנָא אֲרֵי כְּגֻבְרָא כֵּן גְּבוּרְתֵּיהּ וְקָם גִּדְעוֹן וּקְטַל יַת זֶבַח וְיַת צַלְמֻנָּע וּנְסֵיב יַת עִינְקַיָּא דִּבְצַוְּארֵי גַמְלֵיהוֹן׃ וַאֲמָרוּ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל לְגִדְעוֹן מְלוֹךְ עֲלָנָא אַף אַתְּ אַף בְּרָךְ אַף בַּר בְּרָךְ אֲרֵי פְרַקְתָּנָא מִן יַד מִדְיָנָאֵי׃ וַאֲמַר לְהוֹן גִּדְעוֹן לָא אֶמְלוֹךְ אֲנָא עֲלֵיכוֹן וְלָא יִמְלוֹךְ בְּרִי עֲלֵיכוֹן יְיָ יִמְלוֹךְ עֲלֵיכוֹן׃ וַאֲמַר לְהוֹן גִּדְעוֹן שָׁאֵיל אֲנָא מִנְּכוֹן שְׁאֵילְתָא וְהַבוּ לִי גְּבַר קַדָּשֵׁיהּ מִן בִּיזְתָא אֲרֵי קַדָּשֵׁי דְדַהֲבָא לְהוֹן אֲרֵי עַרְבָאֵי אִינּוּן׃ וַאֲמָרוּ מִתַּן נִתֵּן וּפְרַשׂוּ יַת כְּסוּתָא וּרְמוֹ לְתַמָּן גְּבַר קַדָּשֵׁיהּ מִן בִּיזְתָא׃ וַהֲוָת מַתְקַל קַדָּשֵׁי דְדַהֲבָא דִּשְׁאַל אֲלַף וּשְׁבַע מְאָה דַּהֲבָא בַּר מִן

רלבג

והנה עלה גדעון דרך השכוני באהלי׳ לחקור באי זה מקום זבח וצלמונע או לראות אם כחבאו שם או כדי שלא יראוהו זבח ומחניהם עד היותו עליהם והנה בא גדעון והכה המחנ׳ והמחנה היה בטח במקו׳ ההוא ולא הרגישו בו עד באו וכשו תשם זבח וצלמונע ורדף אחריה׳ ולכד׳ ואחרי׳ כל המחנ׳ שהיו חושבים שיהיה חיל גדעון רב מאשר אתם כי לולה היה ויתכן שקרא גם חרב ליי׳ ולגדעון להחריד׳ · והנה שב גדעון מן המלחמה מעת שהתחיל השמש לעלות כי לולה היה כשבא על המחנ׳ זבח וצלמונע · וזכר אחר זה שכבר קיים לאנשי סכות ולאנשי פנואל מה שאמר להם איפה האנשים אשר וגו׳ שאל להם איה פה דומה להם שיודעו בו תאר׳ ותמונת׳ ואמרו לו כי תארם כתאר גדעון ובכלל הנה תארם כתואר בני המלך כי הם יפי תאר או אמרו זה על בני גדעון כי הם היו שם כמו שאת׳ אחר זה ויאמר ליתר בכורו ורצו בזה כי תאר אחד מההרוגים היה כתאר בני גדעון והשאר היה תארם כתאר גדעון: השהרונים · הם כדמות ירח: כי ישמעאלים הם · המדינים: הנטיפות

מסרה

גם בסדר וישב: גם אתה גם חד מן י״ג פסוקי׳ אית בהון גם גם גם וסימ׳ גם תבן גם מספוא · ויצו גם את השני · שלחה הנער אתי · לא איש דברים אנכי · גם צאנכם גם בקרכם · גם אהבתם גם שנאתם · ויאמרו איש ישראל אל גדעון · וישאל שאול ביי׳ · כי גם אחיך ובית אביך · כי גם נביא גם כהן · גם תמול גם שלשום:

בשיבה טובה ד' דסמיכי בקריא' וסי' ואתה תבוא אל אבותיך בשלום · ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה ; וימת גדעון · דויד דד"ה : שכמה ו' בקריא' וסי' וישלחהו מעמק חברון ויבא · ויאסף יהושע · וילך אבימלך בן ירבעל · וישלח מלאכים אל אבימלך · הנה חג יי' בשילה · וילך רחבעם שכמה דד"ה · ונמסר גם בסדר וישב ; וכל בית י"ב וסי' וכל בית יוסף · וכל בית מלוא · וירדו אחיו וכל בית דשמשון · וילד דוד בשם · ויאמר

השהרנים והנטיפות ובגדי הארגמן
שעל מלכי מדין ולבד מן הענקות
אשר בצוארי גמליהם : ויעש אתו
גדעון לאפוד ויצג אותו בעירו
בעפרה ויזנו כל ישראל אחריו שם
ויהי לגדעון ולביתו למוקש :
ויכנע מדין לפני בני ישראל ולא
יספו לשאת ראשם ותשקט הארץ
ארבעים שנה בימי גדעון :
וילך ירבעל בן יואש וישב
בביתו : ולגדעון היו שבעים בנים
יצאי ירכו כי נשים רבות היו לו :
ופילגשו אשר בשכם ילדה לו גם
היא בן וישם את שמו אבימלך :
וימת גדעון בן יואש בשיבה טובה
ויקבר בקבר יואש אביו בעפרה
אבי העזרי : ויהי
כאשר מת גדעון וישובו בני ישראל
ויזנו אחרי הבעלים וישימו להם
בעל ברית לאלהים : ולא זכרו בני
ישראל את יהוה אלהיהם המציל
אותם מיד כל איביהם מסביב :
ולא עשו חסד עם בית ירבעל
גדעון ככל הטובה אשר עשה עם
ישראל : וילך ט
אבימלך בן ירבעל שכמה אל
אחי אמו וידבר אליהם ואל
כל משפחת בית אבי אמו
לאמר : דברו נא באזני כל בעלי
שכם מה טוב לכם המשל בכם
שבעים איש כל בני ירבעל אם
משל בכם איש אחד וזכרתם כי
עצמכם ובשרכם אני : וידברו אחי
אמו עליו באזני כל בעלי שכם
את כל הדברים האלה ויט לבם
אחרי אבימלך כי אמרו אחינו הוא :
ויתנו לו שבעים כסף מבית בעל
ברית וישכר בהם אבימלך אנשים
ריקים ופחזים וילכו אחריו : ויבא
בית אביו עפרתה ויהרג את אחיו
בני ירבעל שבעים איש על אבן
אחת ויותר יותם בן ירבעל הקטן
כי נחבא : ויאספו
כל בעלי שכם וכל בית מלוא
וילכו וימליכו את אבימלך למלך

סהרניא וכלילא ולבושי ארגונא ג' · ג' ב"א מל' וא' חס'
די על מלכי מדין ובר מן עינקיא ג' · ל' · ל' ומל'
די בצוורי גמליהון : ועבד יתיה
גדעון לאיפודא ואקים יתיה ב ל'
בקרתיה בעפרה וטעו כל ישראל
בתרוהי לתמן והוה לגדעון ו
ולביתיה לתקלא : ואיתברו
מדינאי קדם בני ישראל ולא
אוסיפו לארמא רישיהון ושרוכת
ארעא דישראל ארבעין שנין ב
ביומי גדעון : ואזל ירובעל בר
יואש ויתיב בביתיה : ולגדעון ג'
הוו שבעין בנין נפקי ירכיה ארי
נשין סגיאין הואה ליה : ולחינתיה
די בשכם ילידת ליה אף היא בר ג' ל"פ
ושוי ית שמיה אבימלך : ומית ל'
גדעון בר יואש בסיבו טבא ו ד'
ואתקבר בקיברא דיואש אבוהי
בעפרה דאבוהי דעזר :
והוה כד מית גדעון ותבו בני ר"מל
ישראל וטעו בתר בעליא ושויאו
להון בעיל קיים לטעותא : ולא
אידכרו בני ישראל ית פולחנא ג'
דיי אלההון די שיזיב יתהון מיד
כל בעלי דבביהון מחזור סחור :
ולא עבדו טיבו עם בית ירבעל ה'
גדעון ככל טבתא די עבד עם
ישראל : ואזל אבימלך
בר ירובעל לשכם לות אחי אמיה י'
ומליל עמהון ועם כל זרעית בית ל' נכיסר'
אבוהא דאמיה למימר : מלילו
כען קדם כל יתבי שכם מה טב
לכון דימלכון עליכון שבעין ג
גברא כל בני ירובעל או דימלוך ל'
עליכון גברא חד ותדכרון ארי
קריבכון ובשרכון אנא : ומלילו ל'
אחי אימיה עלוהי קדם כל יתבי ל'
שכם ית כל פתגמיא האילין ו
ואיתפני לבהון בתר אבימלך ארי
אמרו אחונא הוא : ויהבו ליה
שבעין כסף מבית בעיל קיים ו
ואגר בהון אבימלך גברין סריקין
וביסרין ואזלו בתרוהי : ועאל
לבית אבוהי לעפרה וקטל ית ל'
אחוהי בני ירובעל שבעין גברא ל'
על אבנא חדא ואשתאר יותם
בר ירובעל זעירא ארי איטמר :
ואתכנישו כל יתבי
שכם וכל בית מלוא ואזלו ו י"ב
ואמליכו ית אבימלך למיהוי מלכא

רשי

השהרונים והנטיפות · ענקיא וכליליא : ויעש אותו לאפוד · להיות לזכרון על תשועה גדולה לראו' כמה היה חילם כבד שבגזמי חשוביהם היה כל הזהב הזה : ויזנו כל ישראל אחריו · לאחר מיתת גדעון זבעל ברית · כך שמו : ולא עשו חסד וגו' · שהרגו את בניו כמו שכתוב בענין : ופוחזים · בהולים במעשיהם לעשו' בלא תבונה : עם

רדק

והנטיפות ת"י כליליא וי"מ מן כטף ושחלת ופי' נטיפות שם כלי זהב שנושאין בהם כטף שהוא הברי : לאפוד · עשה אותו כמין חגור או מלבוש זהב והציג אותו בעירו שיהי' לזכרון התשוע' הגדול' והו' עשה אותו לטובה ואחרי מותו זנו בו ישר' אחריו ועשו אותו ע"ז ובדברי רז"ל במסכתות לאפוד עבמו כמה דאת אמר ויעש אותו גדעון לאפוד : וישב בביתו · שלא היו לו מלחמות כמו שאמר ותשקוט הארץ ארבעים שנה : עם בית ירובעל גדעון · די היה באחד אלא שמנהג הלשון כן במקומות לרוב ההודעה וכן בית לחם אפרתה : ריקים ופוחזים · קלים מתנועעים על טרפם שלא היה להם במה יחיו מן פחז כמי' ו"ת סריקין ובקרין סריקין ר"ל ריקין כמו בוקי סריקי בדברי רז"ל ובקרין כמו פקרי' בפ"א כמו הבקר לעניים הבקר בבי"ת כמו בפ"א ופירושו אנשים מופקרין ומשולחין או יהיה בקרין כ כמשמעו בבי"ת ור"ל רועי בקר כי הם הנבזים שבאנשי' כמו שמצאנו בדברי רז"ל אפילו רועי בקר ובנסח"א אחר' מצ"את סריקים ובסירים ופי' נבזים כמו דבר יי' בזה תרגומו בסר : ויותר יותם · נותר מהשבעים וא' חסר אחד הרג ואף על פי שאמר שבעי' איש מנהג הלשון הוא במקומות שלא יפחות חשבון הכולל בעבור אחד כמו כל הנפש הבאה ליעקב מ מצרימה שבעים ארבעים יכנו : עם

רלבג

השטיפות · הן כלי זהב היו נושאין בו את הכטף והוא הברי : הענקות · הן כמו ענקים והן תכשיטין ידועים בצואר · והנה עשה גדעון מהזהב הזה אפוד והוא ב ברמיון החגורה ו ודמה שעשה זה ל להזכיר הנס הזה והנה טעו אחריו כל ישראל לעשות ממנו ע"ז ודמה שלא היה זה הטעות בימיו ודבר זה היה לגדעון ולביתו למוקש והנה שקטה הארץ מ' שנה בימי גדעון ולזה ישב בביתו כי לא היה לו מלחמות ואומרו ב בימי גדעון להורות הוא הוראה שלא נ נכללו בזה המספר שנות השעבוד ואפשר שנאמר שכבר נכללו בזה המספר שנות ה השעבוד ואולם אמר בימי גדעון להורות ש שתכף שמת סר ה השקט · והנה אחר מותו שבו בני ישראל לזנות אחר הבעלים ושמו להם לאהים בעל אחד ששמו היה בעל ברית · וספר שכבר עזרו אנשי שכם את אבימלך על הריגת א אחיו כדי שימלוך כי אחיהם הוא והרגום כלם זולת יותם שנשא' כי נחבא ולולי זה היו הורגין אותו : עם

ויספר כל ליש כתי' שין בת"א וסכרוס עליהם

לאלך לסוכל תשי' ואסור ומכרי' וישראל דכל

המלך אל אחימלך · ודוד וכל בית ישראל דמשחקים · וחברו דמעלים · בענא בן אחילוד · כי כל הגוים ערלים · בן אדם אחיך · ונשיא המשא הזה · ואתה בן אדם קח לך עץ אחד :

עם אלון מצב· סמוך לאלון כמו המה עם בית לחם והדומין לו ואילון מוצב כתרגומו מישר קמתא היתה אבן או זולתה מצב שם וייחס המישור אליו: הלוך הלכו העצים· ית לשון תמיהה המיזל אזלו אילניא וכן תרגם החלרתי האשבוק כלומר האניח דשני במקומי· והלכתי לנוע על העצים· ומשל העצים הם אנשי שכם והאטד אבימלך כלומר חסרו להם אנשים להמליך עליהם כי המליכו הפחות שבהם והוא אבימלך· תוספת והאטד אבימלך וכן ויבאו עד גרן האטד ולפי שבו קוצים גודרים בו הדברים הצריכים להשמר מההיזק ולפי שהמלך נבחר לשמור העם מנזק ומכל דבר רע אמ׳ כי המלך שבחרו הם והו׳ אבימלך איננו ראוי לאותו התכלי׳ שראוי שיושם עבורו מלך על העם לשמרם מהיזק כי אדרבה

וישמע ג׳ רפין וסימ׳ וישמע אליכם אלהים· יקשיב וישמע לאחור· מי עמד בסוד יי׳: ויאמר להם ב״ב וסימ׳ מצויין במסר׳ רבתא: ואנשים י׳ בקריאה וסימ׳ ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים· החדלתי את דשני· החדלתי את תירושי· כי נודע דוד· ויברח דוד הוא ואנשים· אל נתן בן עכבור· ואנשים צדיקים

ג׳ עם־אֵלוֹן מֻצָּב אֲשֶׁר בִּשְׁכֶם׃ וַיַּגִּדוּ
לְיוֹתָם וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲמֹד בְּרֹאשׁ הַר־גְּרִזִּים
ל״נ וַיִּשָּׂא קוֹלוֹ וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר לָהֶם
ג׳ רפין שִׁמְעוּ אֵלַי בַּעֲלֵי שְׁכֶם וְיִשְׁמַע א
אֲלֵיכֶם אֱלֹהִים׃ הָלוֹךְ הָלְכוּ הָעֵצִים
ל׳ לִמְשֹׁחַ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לַזַּיִת
מלכה ק׳ מָלְוֹכָה עָלֵינוּ׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם הַזַּיִת
הֶחֳדַלְתִּי אֶת־דִּשְׁנִי אֲשֶׁר־בִּי יְכַבְּדוּ
ד׳ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־
הָעֵצִים׃ וַיֹּאמְרוּ הָעֵצִים לַתְּאֵנָה
לְכִי־אַתְּ מָלְכִי עָלֵינוּ׃ וַתֹּאמֶר לָהֶם
ל׳ ותקין הַתְּאֵנָה הֶחֳדַלְתִּי אֶת־מָתְקִי וְאֶת־
ד׳ תְּנוּבָתִי הַטּוֹבָה וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־
ל׳ הָעֵצִים׃ וַיֹּאמְרוּ הָעֵצִים לַגָּפֶן לְכִי־
מלכי ק׳ ל׳ אַתְּ מָלוֹכִי עָלֵינוּ׃ וַתֹּאמֶר לָהֶם
הַגֶּפֶן הֶחֳדַלְתִּי אֶת־תִּירוֹשִׁי הַמְשַׂמֵּחַ
ד׳ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־
ל׳ הָעֵצִים׃ וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעֵצִים אֶל־
הָאָטָד לֵךְ אַתָּה מְלָךְ־עָלֵינוּ׃ וַיֹּאמֶר
ל׳ הָאָטָד אֶל־הָעֵצִים אִם בֶּאֱמֶת אַתֶּם
ל׳ חס׳ בכס׳ ל׳ מֹשְׁחִים אֹתִי לְמֶלֶךְ עֲלֵיכֶם בֹּאוּ חֲסוּ
בְצִלִּי וְאִם־אַיִן תֵּצֵא אֵשׁ מִן־הָאָטָד
ו׳ רפין וְתֹאכַל אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן׃ וְעַתָּה
אִם־בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים עֲשִׂיתֶם
ל׳ וַתַּמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאִם־טוֹבָה
עֲשִׂיתֶם עִם־יְרֻבַּעַל וְעִם־בֵּיתוֹ וְאִם־
ב׳ כִּגְמוּל יָדָיו עֲשִׂיתֶם לוֹ׃ אֲשֶׁר־
י״ב נִלְחַם אָבִי עֲלֵיכֶם וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־נַפְשׁוֹ
ט׳ בטעמ׳ מִנֶּגֶד וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד מִדְיָן׃ וְאַתֶּם
י״ג קַמְתֶּם עַל־בֵּית אָבִי הַיּוֹם וַתַּהַרְגוּ
אֶת־בָּנָיו שִׁבְעִים אִישׁ עַל־אֶבֶן אֶחָת
וַתַּמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ בֶּן־אֲמָתוֹ עַל־
בַּעֲלֵי שְׁכֶם כִּי אֲחִיכֶם הוּא׃ וְאִם־
בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים עֲשִׂיתֶם עִם־יְרֻבַּעַל
וְעִם־בֵּיתוֹ הַיּוֹם הַזֶּה שִׂמְחוּ
ל׳ בַּאֲבִימֶלֶךְ וְיִשְׂמַח גַּם־הוּא בָּכֶם׃
י׳ רפין וְאִם־אַיִן תֵּצֵא אֵשׁ מֵאֲבִימֶלֶךְ וְתֹאכַל
אֶת־בַּעֲלֵי שְׁכֶם וְאֶת־בֵּית מִלּוֹא
ל׳ וְתֵצֵא אֵשׁ מִבַּעֲלֵי שְׁכֶם וּמִבֵּית מִלּוֹא
וְתֹאכַל אֶת־אֲבִימֶלֶךְ׃ וַיָּנָס יוֹתָם
נ׳ בטע׳ באלף וַיִּבְרַח וַיֵּלֶךְ בְּאֵרָה וַיֵּשֶׁב שָׁם מִפְּנֵי
אֲבִימֶלֶךְ אָחִיו׃

עִם מֵישַׁר קָמְתָא דִי בִשְׁכֶם׃
וְחַוִיאוּ לְיוֹתָם וַאֲזַל וְקָם בְּרֵישׁ
טוּרָא דִגְרִיזִין וַאֲרִים קָלֵיהּ וּקְרָא
וַאֲמַר לְהוֹן קַבִּילוּ מִנִי יָתְבֵי ש
שְׁכֶם וִיקַבֵּל צְלוֹתְכוֹן יְיָ׃ הֲמֵיזַל
אֲזָלוּ אִילָנַיָא לְמַנָאָה עֲלֵיהוֹן
מַלְכָּא וַאֲמָרוּ לְזֵיתָא מְלוֹךְ עֲלָנָא׃
וַאֲמַר לְהוֹן זֵיתָא הַאֶשְׁבּוֹק יַת
מִשְׁחִי דְמִינֵיהּ מִקָרְין קֳדָם יְיָ ו
וּבֵיהּ מִתְפַּנְקִין בְּנֵי אֱנָשָׁא וְאֵיהַךְ
לְמֶעְבַּד מַלְכוּ עַל אִילָנַיָא׃
וַאֲמָרוּ אִילָנַיָא לְתֵינְתָא אִיתָא אַתְּ
מְלוֹכִי עֲלָנָא׃ וַאֲמַרַת לְהוֹן
תֵּינָתָא הַאֶשְׁבּוֹק יַת חוּלְיֵי וְיַת
דְבֵילְתִי שַׁפִּירְתָא וְאֵיהַךְ לְמֶעְבַּד
מַלְכוּ עַל אִילָנַיָא׃ וַאֲמָרוּ אִילָנַיָא
לְגוּפְנָא אִיתָא אַתְּ מְלוֹכִי עֲלָנָא׃
וַאֲמַרַת לְהוֹן גוּפְנָא הַאֶשְׁבּוֹק
יַת חַמְרִי דְמִינֵיהּ מְנַסְכִין קֳדָם יְיָ
וּבֵיהּ חָדָן רַבְרְבַיָא וְאֵיהַךְ לְמֶעְבַּד
מַלְכוּ עַל אִילָנַיָא׃ וַאֲמָרוּ כָל
אִילָנַיָא לְאַטָדָא אִיתָא אַתְּ מְלוֹךְ
עֲלָנָא׃ וַאֲמַר אַטָדָא לְאִילָנַיָא
אִם בִּקְשׁוֹט אַתּוּן מָשְׁחִין יָתִי לְמֶהֱוֵי
מַלְכָּא עֲלֵיכוֹן עוּלוּ שְׁרוֹ בְּטוּלִי וְאִם
לָא תִּפּוֹק אֶשָׁתָא מִן אַטָדָא וְתֵיכוּל
יַת אַרְזֵי לִבְנָן׃ וּכְעַן אִם בְּקוּשְׁטָא
וּבִשְׁלָמוּתָא עֲבַדְתּוּן וְאַמְלֵכְתּוּן יַת
אֲבִימֶלֶךְ וְאִם טַבְתָא עֲבַדְתּוּן עִם
יְרוּבַּעַל וְעִם בֵּיתֵיהּ וְאִם כְּגוּמְלָא
דִידוֹהִי עֲבַדְתּוּן לֵיהּ׃ דַאֲגִיחַ
אַבָּא עֲלֵיכוֹן וּמְסַר יַת נַפְשֵׁיהּ כְּעַל
גַּב לְאִתְקְטָלָא וְשֵׁיזֵיב יַתְכוֹן מִיַד
מִדְיָנָאֵי׃ וְאַתּוּן קַמְתּוּן עַל בֵּית
אַבָּא יוֹמָא דֵין וּקְטַלְתּוּן יַת בְּנוֹהִי
שַׁבְעִין גַּבְרָא עַל אַבְנָא חֲדָא ו
וְאַמְלֵיכְתּוּן יַת אֲבִימֶלֶךְ בַּר א
אַמְתֵיהּ עַל יָתְבֵי שְׁכֶם אֲרֵי אֲחוּכוֹן
הוּא׃ וְאִם בְּקוּשְׁטָא וּבִשְׁלֵמוּתָא
עֲבַדְתּוּן עִם יְרוּבַּעַל וְעִם בֵּיתֵיהּ
יוֹמָא דֵין חֲדוּ בַּאֲבִימֶלֶךְ וְיֶחְדֵי אַף
הוּא בְּכוֹן׃ וְאִם לָא תִיפּוֹק אֶשָׁתָא
מֵאֲבִימֶלֶךְ וְתֵיכוּל יַת יָתְבֵי שְׁכֶם
וְיַת בֵּית מִלּוֹא וְתִיפּוֹק אֶשָׁתָא
מִיָתְבֵי שְׁכֶם וּמִבֵּית מִלּוֹא וְתֵיכוּל
יַת אֲבִימֶלֶךְ׃ וְאַפַּךְ יוֹתָם וַעֲרַק
וַאֲזַל לִבְאֵר וִיתֵיב תַּמָּן מִן קֳדָם א
אֲבִימֶלֶךְ אֲחוּהִי׃

רשי

עם אילון מוצב· מישר קמתא מישור שהיו בו מצבות: הלוך הלכו העצים· משל היה לזית עתניאל בן קנז הבא משבט יהודה שנקרא זית שנאמר זית רענן יפה פרי תואר וגו׳: דשני· לשון שומן: לתאנה· דבורה את מתקי רבש דבורים: לגפן· גדעון שהוא מזרע יוסף שנא׳ בן בן פורת כגופן דנציב וגו׳: המשמח אלהי׳· שאין אומרים הלוים שיר הקרבן אלא על ה הנסכים: אל האטד· אבימלך בלע״ז: אם באמת· שאני הגון למלכות: ויסר

רלבג

עם אילון מוצב· ר״ל אצל מישור שהציבו שם היה אבן או דבר אחר: החדלתי את דשני אשר בי יכבדו אלהים ואנשים· אמר זה כי מהשמן היוצא ממנו היו מדליקין במקדש את המנורה· ואמר על היין המשמח אלהים ואנשים בעבור נסוך היין שהיה במקדש· והנה האטד הוא מין ממיני הקוצים תרגום ודרדר ואטדין והנה אמר זה יותם להורות על פחיתות של אבימלך שלא היה כ כבון שיגיע ממנו תועלת כמו שלא יגיע מהאטד שום פרי: ועתה אם באמת ובתמים עשיתם· הנה ביאר יותם שלא עשו זה באמת ובתמי׳ ולזה לא ימשך מזה המאמ׳ להם שישמחו באבימלך וישמח הוא בהם אך שישחיתו זה את זה וכן היה להם בסוף כי יש אלהים שופטים בארץ· והנה

רדק

העם לשמרם מהיזק כי אדרבה הוא מזיק להם הפך הכוונ׳ כמו הקוץ המריע למי שיאחז בו או יפעל בו כן עשה אבימלך בעם שכם שהרג בהם ובאחיו וכמו שהקוץ הוא דבר שאין בו תועלת רק היזק כן יקרה לאנשי שכם מאבימלך שהמליכו עליה׳ שירע להם ולא יועיל עכ׳: מלכ׳ עלינו· מלוכ׳ כתי׳ ואחד הוא: החדלתי· מבנין הפעיל והוא מפועל או מבנין הפעל כמו החדלתי בקמץ הה״א ור״ל החדלתי מדשני ות״י האשבוק ית משחי: אלהים ואנשים· בנר שמדליקין בשמן זית לפני אלהים ולפני אנשים או במאכל מקריבין השמן במנחות לאלהים ואנשים ג״כ יאכלו אותו ות״י דמיניה מיקרין קדם יי׳ ו וביה מתפנקין בני אינשא: לנוע על העצים· ת״י למעבד מלכו: את מתקי· המ״ם נקרא בקמץ חטף: המשמח אלהים ואנשים· מכאן סמכו רז״ל שאין אומרים שירה אלא על היין שכ׳ המשמח אלהים ות״י דמיניה מ מנסכין קדם יי׳ וביה חדן ר רברבי׳ הרחיק יותם ע״ה השמחה מהבור׳ יתעלה כמו שהרחיק כל שאר התארים ממנו כי אין לפניו לא שמחה ולא עצבון ומה שנאמ׳ בו מהם על דרך משל כי דברה תורה כלשון בני אדם וכן תרגם אנקלוס ויתעצב אל לבו ואמר ב במימריה למיתבר תוקפיהון כ כרעותיה הרחיק לשון העצבון ממנו ית׳ ומה שלא עש׳ כן במלת ויחר אף יי׳ והדומים לו הוא לסוד ירוע אבל מבינו מדע ומה שתרג׳ אנשים רברביא ר״ל כי היין מ משמח האנשים הגדולים ו והחכמים ותיטיב דעתם בו כמו שאמרו רז״ל חמר׳ וריחני פקחין אבל האנשים הפחותים ישתכרו בו ותשתבש דעתם בו· ומה שהזכיר ג׳ עצים זה לדבר לקצר הדבר ועוד כי הזכיר שלשה ס המשובחים ואחר כך הזכיר ה הפחות שהוא משל לאבימלך ואא״ז ז״ל כתב כנגד שלשה שאמרו ישרא׳ לגדעון משול בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך: על בעלי שכם· על אדני העיר וגדוליה כי הם עיקר אנשי העיר ות״י יתבי שכם: מלוא· שם לא תואר וכן ועבדו אותו בתמים ובאמת:

ויסר

מסרה

ישפטו· עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא· ויבא חנני אח׳ מאחי· ואקים לילה אני ואנשים: לנוע ד׳ וסי׳ החדלתי את דשני· החדלתי את מתקי· החדלתי את הירושי· בן אהבו לנוע: נלחם י״ב פתחין בקריא׳ וסימ׳ כי חשבון עיר סיחון מלך· ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן צפור· אשר נלחם אבי עליכם· וישלח תעי את יורם בנו· ויתר דברי ירבעם קדמא· ויתר דברי יואש· ויתר דברי יהואש· והיה כל מעבר מטה מוסדה· ודמה מרו ועצבו· ויהי פחד אלהים· והוא נלחם עם מלך בני עמון: בארה ג׳ טעמו באל״ף וחד טעמו לרע וס׳ נמסר בסדר ויגש:

יִשר · על כורחם כוהג רבנות ובגאוה : רוח רעה · שנאה שלבם בלבו : געל בן עבד · גוי היה : ויעשו הלולים · ועבדו חינגין : מי אבימלך ומי שכם · מי אבימלך להיות שר על שכם ומי שכם להיות עבדי' לאבימלך הלא בן ירובעל היה אבימלך והוא מן עפרת אבי העזרי וזבול פקידו וזה פקיד העיר ששמו זבול פקידו של אבימלך הוא ואדוניו אין לו משפט מלוכ' בעיר ואף פקידו אינו כלום : עבדו את אנשי חמור · אם באתם לקנות לכם אדוני' באו ועבדו את אנשי חמור שהיה נשיא הארץ מקדם ומדוע נעבדנו לאבימלך : ויאמר לאבימלך · ויאמ' געל בפני זבול להודיע לאבימלך רבה צבאך וצא מן המקום שאתה שם ונראה את גבורתך : בתרמה · כמו במרמה בתרמית כלומר בלט ובסתר : ארבעה ראשים · ארבע מחנות : מעם

וישר ג' כתיב שי"ן בקריא' וסי' וישר אבימלך על ישראל · וישר במגרה ובחריצי הברזל דד"ה · וישר אל מלאך ויוכל בכה · וכל דכתיב סמ"ך דכוו' : אחיהם ד' בקריאה וסי' לבוא חמס שבעים בני ירובעל · ויואב ואבישי החיו · בבית אחיהם הבכור · עוד זה המדבר וזה בא · וחד ואחיהם · והשוערים שלום יעקב :

רדק

ויָשר אבימלך · משבנין קל מנחי הע"ן בשקל ויָשר אליה והוא ענין שררה ולפי שמלך מעצמו ולא מלך על כל ישראל לפיכך אמר ויָשר ולא אמר וישפט כי לא הלך בדרך טובה ולא החזיר את ישר' למוטב : לבא חמס · כלומר סבה היתה מאת השם ית' שבגדו בעלי שכם באבימלך כמו שאמ' וישלח אלהי' רוח רעה והיה זה לבא חמס שבעים בני ירובעל לשום דמם על אבימלך ועל בעלי שכם ולא כתנוהו לבא אל העיר ושמו לו מארבים על ראשי ההרים ואות' המארבים היו גוזלים כל אשר עבר עליהם לומר שיבא מתחת רשותו ואין לה' מושל והיו עושים הישר בעיניהם : ויבצרו את כרמיהם · כי היו יראים מאבימלך לצאת ולבצו' את כרמיה' ובעזר' געל ואחיו יצאו : הלולים · שמחות וכן בדברי רז"ל כקר' בית השמחה הלולא ות"א חנגין : מי אבימלך ומי שכם · כלומר אבימלך ושכם שהיה שר העיר מקדם אחד הם זה כזה ומי הוא שנעבדנו אף על פי שהיה עתה אבימלך מלך עליהם הלא גם שכם היה מלך העיר הזאת אם כן עבדו אנשי חמור אבי שכם : ואסיר' את אבימלך · והלא השירו אותו אלא אסירה אותו לעולם שלא יוכלו אנשי שכם להשלים עמו אם ירצו : ויאמר לאבימלך · כנגד אבימלך ואף על פי שאינו שם כאומר צא אתה אבימלך בכל צבא שתוכל לרבות בעוד שאני הנה כראה מה יהיה ביני וביניך : רבה · בשגול שלא כמנהג : בתרמה · כמו במרמה ולפי ברז כלומ' בסתר שלא הרגישו בו אנשי שכם או יהיה בתרמה שם מקום והוא ארומה שנ' וישב אבימלך בארומ' כן פירשו אא"א ז"ל לפי שלא כמצא זה המשקל בבנין הלמ"ד : צרים את העיר עליך · כמו שיקר' מצור כששמרים את העיר מבחוץ ולא יוכל אדם לצאת ממנה כן נקרא מצור כששומרים את העיר שלא יכנס אדם בה מבחוץ ועל ה הדרך הזה צרים את העי' עליך כלומר בעבורך שומרי' את העיר שלא תכנס בה : צל ההרים אתה רואה כאנשי' · צחק בו ואמ' לו דרך לעג איכם אנשים אלא צל ההרים ירמה לך כאנשים : מעם

רלבג

והנה לא מלך אבימלך על ישרא' כי אם שלש שנים ותוך זה הזמן הקצר נתקיימה קללת יותם וזה שכבר שלח אלהים רוח רעה בין אבימלך ובניה' באופן שהשחיתו זה את זה : וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים · ר"ל שמו בעבורו מארבים שם כדי שיהרגוהו אם ימצא להם ואותם המארבי' גזלו כל אשר יעבור עליהם בדרך כי לא היתה אימת המלכות עליהם · והנה הוגד זה הענין לאבימלך ונשמר מלבוא שם · והנה געל בן עבד ואחיו עברו בשכם ובטחו בו בעלי שכם לגלות דעת' בפניו שהיתה כנגד אבימלך ולזה קללו אבימלך בפניו לדעתם כי גם הוא שונאו : ויאמר געל בן עבד מי אבימלך ומי שכם כי נעבדנו · ר"ל כמו שאין ראוי שנעבוד שכם מפני היותו בן חמור שהיה נשיא הארץ כן אין ראוי שנעבוד אבימלך מפני היותו בן ירובעל שהיה מושל על ישראל : הלא בן ירובעל וזבול פקידו · ר"ל אין מעלה לאבימלך אלא שהוא בן ירובעל וכ"ש זבול שהו' פקיד גדעון ואבימלך ואם היה ראוי לעבוד זבול היה ראוי לעבוד את אנשי חמור אבי שכם וזה דבר בלתי ראוי ומי יתן את העם שכם בכללו בידי ואסור אבימלך מכל וכל מהיות מושל על עיר ושבב שיאמר העם לאבימלך רבה צבאך וצאה כמו שתוכל להלחם עמנו ונראה דברי מי יקום והוא מבואר שכל עם שכם לא היו נסכמים בזה המלאכ' שאם היה הענין כן היו מוציאים זבול מהעיר או היו הורגים אותו והוא מבואר שקצתם היו מורדי' וקצת' היו אחרי אבימלך : בתרמה · הוא שם מקום שהיה יושב בו אבימלך ותרמה וארומה הוא מקום אחד : ויגרש

מקרא

וַיָּשַׂר אֲבִימֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל שָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים רוּחַ רָעָה בֵּין אֲבִימֶלֶךְ וּבֵין בַּעֲלֵי שְׁכֶם וַיִּבְגְּדוּ בַעֲלֵי־שְׁכֶם בַּאֲבִימֶלֶךְ׃ לָבוֹא חֲמַס שִׁבְעִים בְּנֵי־יְרֻבָּעַל וְדָמָם לָשׂוּם עַל־אֲבִימֶלֶךְ אֲחִיהֶם אֲשֶׁר הָרַג אוֹתָם וְעַל בַּעֲלֵי שְׁכֶם אֲשֶׁר־חִזְּקוּ אֶת־יָדָיו לַהֲרֹג אֶת־אֶחָיו׃ וַיָּשִׂימוּ לוֹ בַעֲלֵי שְׁכֶם מְאָרְבִים עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים וַיִּגְזְלוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר־יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם בַּדָּרֶךְ וַיֻּגַּד לַאֲבִימֶלֶךְ׃ וַיָּבֹא גַּעַל בֶּן־עֶבֶד וְאֶחָיו וַיַּעַבְרוּ בִּשְׁכֶם וַיִּבְטְחוּ־בוֹ בַּעֲלֵי שְׁכֶם׃ וַיֵּצְאוּ הַשָּׂדֶה וַיִּבְצְרוּ אֶת־כַּרְמֵיהֶם וַיִּדְרְכוּ וַיַּעֲשׂוּ הִלּוּלִים וַיָּבֹאוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיְקַלְלוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר גַּעַל בֶּן־עֶבֶד מִי־אֲבִימֶלֶךְ וּמִי־שְׁכֶם כִּי נַעַבְדֶנּוּ הֲלֹא בֶן־יְרֻבַּעַל וּזְבֻל פְּקִידוֹ עִבְדוּ אֶת־אַנְשֵׁי חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם וּמַדּוּעַ נַעַבְדֶנּוּ אֲנָחְנוּ׃ וּמִי יִתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְאָסִירָה אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וַיֹּאמֶר לַאֲבִימֶלֶךְ רַבֶּה צְבָאֲךָ וָצֵאָה׃ וַיִּשְׁמַע זְבֻל שַׂר־הָעִיר אֶת־דִּבְרֵי גַּעַל בֶּן־עָבֶד וַיִּחַר אַפּוֹ׃ וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בְּתָרְמָה לֵאמֹר הִנֵּה גַעַל בֶּן־עֶבֶד וְאֶחָיו בָּאִים שְׁכֶמָה וְהִנָּם צָרִים אֶת־הָעִיר עָלֶיךָ׃ וְעַתָּה קוּם לַיְלָה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתָּךְ וֶאֱרֹב בַּשָּׂדֶה׃ וְהָיָה בַבֹּקֶר כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ תַּשְׁכִּים וּפָשַׁטְתָּ עַל־הָעִיר וְהִנֵּה־הוּא וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ יֹצְאִים אֵלֶיךָ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ׃ וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ לָיְלָה וַיֶּאֶרְבוּ עַל־שְׁכֶם אַרְבָּעָה רָאשִׁים׃ וַיֵּצֵא גַּעַל בֶּן־עֶבֶד וַיַּעֲמֹד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ מִן־הַמַּאְרָב׃ וַיַּרְא־גַּעַל אֶת־הָעָם וַיֹּאמֶר אֶל־זְבֻל הִנֵּה־עָם יוֹרֵד מֵרָאשֵׁי הֶהָרִים וַיֹּאמֶר אֵלָיו זְבֻל אֵת צֵל הֶהָרִים אַתָּה רֹאֶה כָּאֲנָשִׁים׃ וַיֹּסֶף עוֹד גַּעַל לְדַבֵּר וַיֹּאמֶר הִנֵּה־עָם יוֹרְדִים

תרגום

(ג' כתיב שי"ן) ומלך אבימלך על ישראל תלת שנין : ושלח יי רוחא בישא בין אבימלך ובין יתבי שכם ושקרו יתבי שכם באבימלך : למיתי חטוף שבעין בני ירובעל ודמיהון לשואה על אבימלך אחוהון דקטל יתהון ועל יתבי שכם דתקיפו ית ידוהי למקטל ית אחוהי : ושויאו ליה יתבי שכם כמנין על רישי טוריא ואנסין ית כל די עבר עליהון באורחא ואתחוא לאבימלך : ואתא געל בר עבד ואחוהי ועברו בשכם ואתרחיצו עלוהי יתבי שכם : ונפקו לחקלא וקטפו ית כרמיהון ועצרו ועבדו חינגין ועלו לבית טעוותהון ואכלו ושתיאו ולטיטו ית אבימלך : ואמר געל בר עבד מן אבימלך ומן שכם ארי נפלחיניה הלא בר ירובעל וזבול שולטניה פלחו ית אינשי חמור אבוהי דשכם ומא דין נפלחיניה אנחנא : ומן ימסר ית עמא הדין בידי ואעדי ית אבימלך ואמר לאבימלך סגיס משירייתך ופוק : ושמע זבול רב קרתא ית פתגמי געל בר עבד ותקיף רוגזיה : ושלח אזגדין לות אבימלך ברז למימר הא געל בר עבד ואחוהי אתן לשכם והא אינון צירין ית קרתא עלך : וכען קום בליליא את ועמא דעמך וכמון בחקלא : ויהי בצפרא כמדנח שמשא תקדים ותתנגיד על קרתא והא הוא ועמא די עימיה נפקין לקדמותך ותעביד ליה כמא דתשכח ידך : וקם אבימלך וכל עמא די עימיה בליליא וכמנו על שכם ארבעא משירין : ונפק געל בר עבד וקם במעלנא דתרע קרתא וקם אבימלך ועמא די עמיה מן כמנא : וחזא געל ית עמא ואמר לזבול הא עמא (כן נסח' מונה) נחית מרישי טוריא ואמר ליה זבול ית טולא דטוריא את חזי כגבריא : ואוסיף עוד געל (ית קמצין וכל זקף ואסף דכו') למללא ואמר הא עמא נחתין

מסרה

ומדוע י' וסימ' נמסר בריש סדר ויקח קרח : ואסירה ג' וסימ' ואסירה את אבימלך · ואסירה את ראשו · ואסירה את בדיליך : שכמה ו' וסי' נמסר בסדר וישב ול עיל בהאי סיפרא וכהאי סימן :

מעם טבור הארץ· מעם תוקפא דארעא מהר הגבוה שבכולם: אלון מעוננים· תימור מעוננים: ויצא העם השדה· אנשי שכם: ויגידו· המגידים לאבימלך שיצאו בני העיר אל השדה לעשות חפציהם: פתח שער העיר· שלא יוכלו ליכנס: צריח· יער שכפו אילנות ושפנים סביב סביב וקורין אותו פליי״שייר בלע״ז בעל ברית אותו צריח היה של בעל ברי׳ שם של עבוד׳ זרה שלהם וצלמון יער היה שם ויש פותרין צריח ווט״ש בלע״ז שעושין בקרקעי׳ סוכת עצי׳· ענף עצים: שלח

מעם טבור הארץ· כמו שהטבור באדם הוא מיצוע הגוף כן יקרא מיצוע הארץ והמקום הגבוה שבה טבור ות״י מתוקפא דארעא: אילון מעוננים· מישור מעוננים: איה אפוא פיך· כלומ׳ איה דבריך שהיית אומר: ויגרש זבול· והיאך גרשוהו ואנשי העיר היו נלחמי׳ עם אבימלך והיאך זבול שהיה פקידו של אבימלך גירש געל שהי׳ עוזר לאנשי שכם ונלחם בעבורם עם אבימלך ונראה כי היו מקצת אנשי העיר סומכי׳ ידי זבול כי אבימלך היה אחיהם וכאשר ראו כי גברה יד אבימלך חזקו ידי הסומכים זבול ורפו ידי העם אשר כנגדו וגרשו געל משבת בשכם: והראשים אשר עמו· לא היה לא ראש אחד עמו שהרי חצה אותם לשלשה ראשים ושני הראשים פשטו על כל אשר בשד׳ ואבימלך והראש השלישי אשר עמו פשטו נכח העיר עד שעמדו פתח שער העיר והראש שהיה עם אבימלך היו בהם אנשים גדולים לפיכך אמר והראשים אשר עמו: בעלי מגדל שכם· הרוני מגדל שכם לא היו בעיר כשלכד א אבימלך העיר וכאשר שמעו ה הלכו אל צריח בית אל להמלט בצריח ההוא וצריח כמו מגדל כמו ובסלעים ובצריחים ושם המקום שהיה בו זה הצריח בית ל ברית ודעת יונתן כי צריח בית אל שם המקום· ופירוש ברית שבאו שם לכרות ברית עמהם וכ״תי ואתו לצריח בית אל ל למיגזר קיים: שוכת עצים· שוכה כמו ענף וכן במשנה אבל לא יקוץ את השוכה על מנת ליתן דמים: שוכה· כמו שוכתו כמו ובורם לבלות שאול שהוא כמו ובורתם או הוא משקל אחר שוך בשקל בור: פלח

ואת אחיו ה׳ בקריאה וסימ׳ וישב יוסף את אביו ואת אחיו· ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו· האמר לאביו ולאמו לא ראתיו· וישב אבימלך בארומה· ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה· ונמסר גם בסדר ויגש: ואת העם י״ב וסימ׳ נמסר בסדר שלח לך: קרדמות ג׳ בליש׳ וסימ׳ ויעל אבימלך הר צלמון·

מֵעִם טַבּוּר הָאָרֶץ וְרֹאשׁ־אֶחָד בָּא ב׳
מִדֶּרֶךְ אֵלוֹן מְעוֹנְנִים׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו ג׳ מל
זְבֻל אַיֵּה אֵפוֹא פִיךָ אֲשֶׁר תֹּאמַר מִי
אֲבִימֶלֶךְ כִּי נַעַבְדֶנּוּ הֲלֹא זֶה הָעָם
אֲשֶׁר מָאַסְתָּה בּוֹ צֵא־נָא עַתָּה וְהִלָּחֶם ג׳ מל
בּוֹ׃ וַיֵּצֵא גַעַל לִפְנֵי בַּעֲלֵי שְׁכֶם
וַיִּלָּחֶם בַּאֲבִימֶלֶךְ׃ וַיִּרְדְּפֵהוּ
אֲבִימֶלֶךְ וַיָּנָס מִפָּנָיו וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים
רַבִּים עַד־פֶּתַח הַשָּׁעַר׃ וַיֵּשֶׁב
אֲבִימֶלֶךְ בָּארוּמָה וַיְגָרֶשׁ זְבֻל אֶת־ ל׳
גַּעַל וְאֶת־אֶחָיו מִשֶּׁבֶת בִּשְׁכֶם׃ ה׳
וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּצֵא הָעָם
הַשָּׂדֶה וַיַּגִּדוּ לַאֲבִימֶלֶךְ׃ וַיִּקַּח אֶת־
הָעָם וַיֶּחֱצֵם לִשְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיֶּאֱרֹב ל׳ ל׳ ל׳
בַּשָּׂדֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הָעָם יֹצֵא מִן־
הָעִיר וַיָּקָם עֲלֵיהֶם וַיַּכֵּם׃ וַאֲבִימֶלֶךְ
וְהָרָאשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ פָּשְׁטוּ וַיַּעַמְדוּ י״א וכל ל״א דכו
פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וּשְׁנֵי הָרָאשִׁים
פָּשְׁטוּ עַל־כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה וַיַּכּוּם׃ י״א
וַאֲבִימֶלֶךְ נִלְחָם בָּעִיר כֹּל הַיּוֹם הַהוּא י״ב
וַיִּלְכֹּד אֶת־הָעִיר וְאֶת־הָעָם אֲשֶׁר־ י״ב
בָּהּ הָרָג וַיִּתֹּץ אֶת־הָעִיר וַיִּזְרָעֶהָ מֶלַח ל׳
׃ וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־בַּעֲלֵי מִגְדַּל־
שְׁכֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־צְרִיחַ בֵּית אֵל בְּרִית
׃ וַיֻּגַּד לַאֲבִימֶלֶךְ כִּי הִתְקַבְּצוּ כָּל־ כ״ד
בַּעֲלֵי מִגְדַּל־שְׁכֶם׃ וַיַּעַל אֲבִימֶלֶךְ
הַר־צַלְמוֹן הוּא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ ג׳ כ״א
וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ אֶת־הַקַּרְדֻּמּוֹת בְּיָדוֹ ל׳
וַיִּכְרֹת שׂוֹכַת עֵצִים וַיִּשָּׂאֶהָ וַיָּשֶׂם ל׳
עַל־שִׁכְמוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם אֲשֶׁר י״א
עִמּוֹ מָה רְאִיתֶם עָשִׂיתִי מַהֲרוּ עֲשׂוּ ו׳
כָמוֹנִי׃ וַיִּכְרְתוּ גַם־כָּל־הָעָם אִישׁ
שׂוֹכֹה וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיָּשִׂימוּ ו׳ בכיכר׳
עַל־הַצְּרִיחַ וַיַּצִּיתוּ עֲלֵיהֶם אֶת־
הַצְּרִיחַ בָּאֵשׁ וַיָּמֻתוּ גַּם כָּל־אַנְשֵׁי
מִגְדַּל־שְׁכֶם כְּאֶלֶף אִישׁ וְאִשָּׁה׃ ל׳
וַיֵּלֶךְ אֲבִימֶלֶךְ אֶל־תֵּבֵץ וַיִּחַן
בְּתֵבֵץ וַיִּלְכְּדָהּ׃ וּמִגְדַּל־עֹז הָיָה ז׳ ג׳
בְתוֹךְ־הָעִיר וַיָּנֻסוּ שָׁמָּה כָּל־הָאֲנָשִׁים
וְהַנָּשִׁים וְכֹל בַּעֲלֵי הָעִיר וַיִּסְגְּרוּ ל׳ ל׳
בַּעֲדָם וַיַּעֲלוּ עַל־גַּג הַמִּגְדָּל׃

מִן תּוּקְפָּא דְּאַרְעָא וּמַשְׁרִיתָא
חֲדָא אַתְיָא מֵאוֹרַח מֵישַׁר מְעוֹנְנַיָּא
׃ וַאֲמַר לֵיהּ זְבוּל אָן אִינוּן
פִּתְגָּמָךְ דִּי אַתְּ אָמַר מַן אֲבִימֶלֶךְ
אֲרֵי נִפְלְחִינֵיהּ הֲלָא דֵין עַמָּא
דְּקַצְתָּא בֵּיהּ פּוּק כְּעַן וְאַגַּח קְרָבָא
בֵּיהּ׃ וּנְפַק גַּעַל קֳדָם יָתְבֵי שְׁכֶם
וְאַגַּח קְרָבָא בַּאֲבִימֶלֶךְ׃ וּרְדָפוּהִי
אֲבִימֶלֶךְ וְאַפַּךְ מִן קֳדָמוֹהִי וּנְפַלוּ
קְטוֹלִין סַגִּיאִין עַד מַעֲלָנָא דְתַרְעָא
׃ וִיתֵיב אֲבִימֶלֶךְ בָּארוּמָה וְתָרִיךְ
זְבוּל יַת גַּעַל וְיַת אֲחוֹהִי מִלְּמִיתַב
בִּשְׁכֶם׃ וַהֲוָה בְּיוֹמָא
דְבַתְרוֹהִי וּנְפַק עַמָּא לְחַקְלָא ו
וְחַוִּיאוּ לַאֲבִימֶלֶךְ׃ וּדְבַר יַת עַמָּא
וּפַלְגִינוּן לִתְלָת מַשְׁרְיָין וּכְמַן ב
בְּחַקְלָא וַחֲזָא וְהָא עַמָּא נָפִיק מִן
קַרְתָּא וְקָם עֲלֵיהוֹן וּמְחָנוּן׃
וַאֲבִימֶלֶךְ וְכָל מַשִּׁירְיָין דְּעִמֵּיהּ
אִיתְנְגִידוּ וְקָמוּ בְּמַעֲלָנָא דִּתְרַע
קַרְתָּא וְתַרְתֵּין מַשְׁרְיָין אִיתְנְגִידוּ
עַל כָּל דִּי בְחַקְלָא וְקַטְלוּנוּן׃
וַאֲבִימֶלֶךְ אַגִּיחַ קְרָבָא בְּקַרְתָּא כָּל
יוֹמָא הַהוּא וּכְבַשׁ יַת קַרְתָּא וְיַת
עַמָּא דִי בַהּ קְטַל וְתָרַעִית קַרְתָּא
וּזְרָעָהּ מִלְחָא׃ וּשְׁמָעוּ
כָּל יָתְבֵי מִגְדַּל שְׁכֶם וַאֲתוֹ לִצְרִיחַ
בֵּיתְאֵל לְמִגְזַר קְיָם׃ וְאִתְחֲוָאָה
לַאֲבִימֶלֶךְ אֲרֵי אִתְכְּנַשׁוּ כָּל יָתְבֵי
מִגְדַּל שְׁכֶם׃ וּסְלֵיק אֲבִימֶלֶךְ
לְטוּרָא דְצַלְמוֹן הוּא וְכָל עַמָּא דִּי
עִמֵּיהּ וּנְסֵיב אֲבִימֶלֶךְ יַת כּוּלְבַיָּא
בִּידֵיהּ וְקַץ סוֹכַת אָעִין וּנְטָלַהּ וְשַׁוִּי
עַל כַּתְפוֹהִי וַאֲמַר לְעַמָּא דִּי עִמֵּיהּ
מָה חֲזֵיתוּן עֲבָדִית אוֹחוּ עֲבִידוּ
כְּוָותִי וּקְצוּ אַף כָּל עַמָּא גְּבַר סוֹכֵי
וַאֲזַלוּ בָתַר אֲבִימֶלֶךְ וְשַׁוִּיאוּ עַל צ
צְרִיחַ וְאַדְלִיקוּ עֲלֵיהוֹן יַת צְרִיחַ
בְּנוּרָא וְאִיתְקְטַלוּ אַף כָּל אֱנָשֵׁי
מִגְדַּל שְׁכֶם כְּאֶלֶף גְּבַר וְאִיתָא׃
וַאֲזַל אֲבִימֶלֶךְ לְתֵבֵץ
וּשְׁרָא בְתֵבֵץ וּכְבַשָׁהּ׃
וּמִגְדַּל תַּקִּיף הֲוָה בְּגוֹ קַרְתָּא
וְאַפִּיכוּ לְתַמָּן כָּל גַּבְרַיָּא וּנְשַׁיָּא
וְכָל יָתְבֵי קַרְתָּא וְאַגִּיפוּ בְּאַפֵּיהוֹן
וּסְלִיקוּ עַל אִיגַּר מִגְדָּלָא׃

רלבג

ויגרש זבול את געל וגו׳· יש לתמוה איך היה יכול על זה והנה אנשי שכם היו נלחמי׳ עם אבימלך והנה י ידמה שעשה זה ב בחכמה גם עם שונאי אבימלך באומר להם כי הוא סבב כל הרעה הזאת לשכם ולזה ה הסכימו עמו לגרשו מן העיר או היה זה עם יד המתשכים עם אבימלך מעיר שכם: ואבימלך והראשים אש׳ עמו· ר״ל הנכבדי׳ אשר עמו כי שני ה הראשים פשטו על כל אשר בשדה ולזה לא כשאר כי אם ראש אח׳ לפשוט ולעמוד פתח העיר: ויתוץ את העיר ויזרעה מלח· עם׳ זה כדי שלא תהא ראויה לשדו׳ ולכרמי׳: בעלי מגדל שכם· הם גדולי העיר ולא היו שם בעת ההיא ולזה באו אל צריח בית אל בברית ר״ל שישמרום מיד אבימלך ושם ת המקום ההוא בית אל וצריח הוא מגדל חזק והוא אצל בית אל ולזו לא מתו שם כי אם אנשי מגדל שכם כי הם לבדם היו בצריח: שוכת עצים· הוא ענף ונקרא כן מפני שהוא משכך כי ה הענפים הם משככים סביב האילן שוכ׳ כמו שוכתו: וילך אבימלך· וידמה שאנשי תבץ גם כ מרדו בו: פלח

קולה כנחש ילך בי בחיל· בסבך עץ קרדמות: ומגדל עז ג׳ דסמיכי בליש בקריאה וסימ׳ ומגדל עז היה בתוך העיר׳ מגדל עז שם יי׳· מגדל עז מפני אויב: ומגדל ז׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן טו׳:

פלא רכבי׳ חתיכה מרכבם שהוא אחת מן הריחים והיא העליונה לפיכך נקראת רכב והתחתונה ריחים או שכב: ותרץ׳ בחירק הר״ים והמכהג בסגול והוא מבנין הפעיל מפעלי הכפל מן קנה רצוץ או הו׳ מנחי העי״ן וכן וירעצו וירצצו לשון שבירה ואפשר שגם הוא מפעלי הכפל: פן יאמרו לי׳ בעבורי כמו אמרי לי אחי הוא: להושיע את ישראל.

פלא רכבי׳ היא חתיכת מרכב והיא אחת מהרחי׳ והיא העליונ׳ להיותה רוכבת על התחתונ׳: ושלשי׳ עירים להם׳ כפל הענין בענינו׳ מתחלפי׳ על דר הצחות והנה הוא כמו ערים כמו שזכר להם יקראו חות יאיר: ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הן אלו: הראשון הוא להודיע שאין ראוי שיתרשל האדם

ותשלך ג׳ וסימ׳ ותשלך את הילד׳ ותשלך אשה אחת פלח׳ והשלך דברי אחריך׳ ונמסר גם בסדר וירא: קללת ג׳ בקריאה וסימ׳ כי קללת אלהים תלוי׳ והבוא אלירם קללת יותם בן ירבעל׳ כן קללת חנם לא תבוא׳ אנך׳ ונמסר גם בסדר כי תצא: דודו ה׳ מלאים בקריאה וסי׳ ויקם אחרי אבימלך להושיע את ישראל׳ ויאמר שאול אל דודו׳ ונשאו דודו ומסרפו׳ להוציא עצמים׳ ואחריו אלעזר בן דודו׳ אלחנן בן דודו:

ויבא אבימלך עד־המגדל וילחם בו ויגש עד־פתח המגדל לשרפו באש : ותשלך אשה אחת פלח רכב על־ראש אבימלך ותרץ את־גלגלתו : ויקרא מהרה אל־הנער נשא כליו ויאמר לו שלף חרבך ומותתני פן־יאמרו לי אשה הרגתהו וידקרהו נערו וימת : ויראו איש־ישראל כי־מת אבימלך וילכו איש למקמו : וישב אלהים את רעת אבימלך אשר עשה לאביו להרג את־שבעים אחיו : ואת כל־רעת אנשי שכם השיב אלהים בראשם ותבא אליהם קללת יותם בן־ירבעל :

ויקם אחרי אבימלך להושיע את־ישראל תולע בן־פואה בן־דודו איש יששכר והוא־ישב ב בשמיר בהר אפרים : וישפט את־ישראל עשרים ושלש שנה וימת ויקבר בשמיר :

ויקם אחריו יאיר הגלעדי וישפט את־ישראל עשרים ושתים שנה : ויהי־לו שלשים בנים רכבים על־שלשים עירים ושלשים עירים להם להם יקראו חות יאיר עד היום הזה אשר בארץ הגלעד : וימת יאיר ויקבר בקמון :

ואתא אבימלך עד מגדלא ואגיח קרבא ביה וקריב עד תרע מגדלא לאוקדותיה בנורא : ורמת איתא חדא פלגות רכב רחיא על רישא דאבימלך ורעעת ית גולגלתיה : וקרא בפריע לעולימא נטיל זיניה ואמר ליה שלוף חרבך וקטולני דילמא יימרון עלי איתתא קטלתיה וקטליה עולימיה ומית : וחזו גבר ישראל ארי מית אבימלך ואזלו אנש לאתריה : ואתיב יי ית בישת אבימלך דעבד לאבוהי למיקטל ית שבעין אחוהי : וית כל בישת אנשי שכם אתיב יי ב ברישיהון ואתא להון לוטת יותם בר ירובעל : וקם בתר אבימלך למפרק ית ישראל תולע בר פואה בר דודו גברא משבטא דבית יששכר והוא יתיב בשמיר בטורא דבית אפרים : ודן ית ישראל עסרין ותלת שנין ומית ואתקבר בשמיר : וקם בתרוהי יאיר גלעדאה ודן ית ישראל עסרין ותרתין שנין : והוו ליה תלתין בנין רכיבין על תלתין עילין ו ותלתין קירוין להון להון קרן כפרני יאיר עד יומא הדין די ב בארעא דגלעד : ומית יאיר ואתקבר בקמון :

שגם אבימלך הושיע את ישראל ואף על פי שלא נזכר כיון שאמר אחרי אבימלך נראה שגם הוא הושיע ישרא׳ מיד אויביהם ואילו לא כן לא היה אומר אחרי ולא היה נמנה עם שופטי ישרא׳ ולא נאמר עליו וישר על ישראל: תולע בן פואה בן דודו איש יששכר׳ כך שמו וכן במקצת נסחאות כתרגומו בר דודו ובמקצת הנוסחאות בר אח א אבוהי ואם כן הוא ירצה לומר בן דוד אבימלך: ושלשים עירים להם׳ כמו ערים וכראת בו ע״ין הפעל לזווגו עם עיירים שזכר שהוא ענין אחר והוא דרך צחות ספור זה להודיע שבהיותו ש שופט כי גדול היה ונכבד בעושר ובבנים וכבוד וכל אחד מבניו היה נכבד רוכב על עיר אתון והעיר הוא החמור הנער כמו אסרי לגפן עירה ועל עיר בן אתונות אולי הם הנבחרים בארצות ההם לרכוב ואפשר גם כן כי עולי ימים מהסוסי׳ יקראו גם כן עירים כי מצאנו בזולתי החמור ועיר פרא ואפשר לפי שהפרא הוא חמור הבר: חוות יאיר׳ אם הם הנזכרים בתורה ויאיר זה הוא יאיר בן מנשה ה הדבר תימה כי אם כן חיה יאיר יותר משלש מאו׳ שנה׳ ונוכל לומ׳ כי זה יאיר הגלעדי איננו יאיר בן מנשה והערי׳ האלה אינן חוות יאיר הכתובות בתורה: ולא

רשי

פלח רכב׳ חתיכ׳ אבן של ריחים העליונה הקרואה רכב: ותרץ׳ ותרוצץ: פן יאמרו לי׳ פן יאמרו עלי: בן דודו׳ כך שמו: עיירים׳ עולים סוסים בחורי׳: ושלשי׳ עירי׳ להם׳ ושלשי׳ ערים בלא ח ומה להם לכך נקראו ע עיירים לשון עיירות: את

מההצלה מפני רוב ספלות ידו והכנעו לפני האויב אבל ראוי שיתחכם בזה לפי מה שאיפשר ולזה ספר כי בראות ישראל כי מדין באים תמיד ל לשלול ולהשחיתם המציאו תחבולות ל להמלט מזה לפי מה שאיפשר ולזה עשו ה המנהרות בהרים ו והמערות והמצדו׳ כי בהם תקנ׳ להם הצלת מה כמו שביארנו: השני הוא להודיע עוצם השגחת הש״י בישראל מפני בריתו עם האבות והו׳ שתקף ששבו ישראל אין שלח נביאו להצילם ביד גדעון ומסך לבבו לזה בכמו זה האופן הנפלא שבא בזה ה הספור וכל זה לחזק ההשגחה בישראל וידמה שבחר הש״י שתהיה התשועה על יד גדעון לשתי סבות הא׳ כי אולי היה היותר ראוי לזה ה המעשה כי הוא היה גבור חיל והיה ג״כ יות׳ ראוי שיעשה הנס על ידו מזולתו מישרא׳ אז והב׳ כי ידמה שהרע שעשו ישר׳ היה שרשו בבית יואש אביו כי שם היה הבעל ומזבח ה הבעל והאשרה והיה שם פר שהוקצה לע״ז ז׳ שנים ולזה יתכן ש שהתחיל יואש בזה ה הטעות וזנו אחריו בית ישרא׳ ולפיכך כריתת מזבח הבעל וכריתת האשרה היה ראוי ש שיקדש קודם הצלת ישראל מהרע שנפלו בו על זה המרי וזה היה איפשר שישלם בקלות על יד גדעון לבער הרע מקרבם קודם הלחמם עם מדין: השלישי הוא להודיע ענין המופתים אשר עשה הש״י על יד נביאו כי באמונתם יתקיימו הפנות התוריות כמו שביאר׳ בספר מ״ו ובביאורנו לדברי התור׳ ולזה זכר שעלה האש מן הצור ע״ד המופת ואכלה הבש׳ והמצו׳ ושנשא רוח יי׳ המלאך עד אשר לא ידע עד אשר הלך מעיני גדעון: הרביעי הוא להודיע כי כשימשך דבר רע מדבר מה ראוי שיסירו הדבר ההוא קוד׳ שישתדלו בהסרת הרע הנמשך ממנו ולזה ספר שצוה הש״י להרוס מזבח הבעל ולכרו׳ האשר׳ אשר עליו ולהעלו׳ הפר שהוקצה לע״ז כדי לבערו והוא מי שישתדל בזה התועלת בזולת זה האופן ידמה למי שירצה לטבול מפני טומאת שרץ ושרץ בידו כי בזה לא יטהר מטומאתו כלל: החמישי הוא להודיע שראוי למי שיתחייב לו לעשו׳ פועל על מה שישתדל לעשותו באופן אשר יתכן לו לעשות בקלות ולזה ספר כי לא הסכים גדעון לעשו׳ זה הענין שצוה לו ביום אע״פ שהיה יותר ראוי כי הקרבנו׳ לא יעשו את ביום עם שבזה יהיה הענין יותר מפורסם וההקדמה לש״י ואולם מנעהו מזה ראותו שאם היה עושה זה הענין ביום ימנעהו מזה כל בית אביו וכל בני עירו לרוב היותם שקועים בזה המרי ולזה הסכים לעשות זה הענין בלילה: הששי הוא להודיע שהקדמ׳ הש״י ראוי שתהיה בעשרה מישר׳ לפרסם הענין יותר ולזה זכר שלקח גדעון עשרה אנשי׳ מעבדיו במעשה הדבר הזה מהריסת מזבח הבעל וכריתת האשרה והעלת הפר השני: השביעי הוא להודיע כי מי שירצה למנוע רבי׳ מדב׳ מה יכבד לו ראוי שישתדל בחכמה בשירצה שהוא מסכים להם במה שבעבורו היה התעוררותם לזה הפועל אשר יקשה לו ובזה יקל לו למצוא תואנה למנעם מן המעשה ההוא ולזאת הסבה מצאנו בראובן שלא בקש מאחיו שיניחו יוסף וילך לו כי ידע שלא ישמעו אליו לו לזה אך בקש מהם שלא ישפכו דם אבל שישימו אותו בבור ושמה ימות מעצמו וכן עשה יואש בזה המקו׳ להציל בנו מיד העם המבקשי׳ אותו להרגו וזה כי הו׳ לא אמ׳ להם כי אין לבעל אלהות כי אולי לא ישמעו לו אבל הודה להם שהוא אלוה ולזה בזה אותם שלא יריבו בעבורו כי הם יחסרו בזה מעלתו ויכלתו והתפלל הוא לפניהם שיריב הבעל בעצמו לאשר נתץ את מזבחו: השמיני הוא לפרסם ענין המופתי׳ שזכר מענין ירידת הטל על גזת הצמר לבדו והיה על כל הארץ חורב ומענין ירידת הטל על כל הארץ ועל הגזה היה חורב כמו שנז׳ גדעון כי בזה יתקיימו הפנות התוריות כאמרם ז״ל בהאמנת המופתים: התשיעי הוא להודיע שראוי למי שיתחיל במלחמה עם מי שתקיף ממנו שיעשה דבריו בחכמה ר״ל שאם לא יתבאר לו שיכצח לא ימסור עצמו לסכנה ולזה תראה שמא׳ גדעון אות שינצח אויביו קודם שיתיר עצמו להלחם עמהם ולפי שהיה קצת ספוק באות הראשון שב לשאול אות שני כמו שביארנו עם שביבוי האותות יתחזק האמונה בנביא כמו שביארנו בבאורינו לדברי התור׳ על מה שאמר והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון וגו׳ ולזה ג״כ נתן הש״י לגדעון אות שלישי שכבר ינצח המלחמה והוא מספר החלום ואת שברו ששמע במחנה מדין: העשירי הוא להודיע שראוי לנלחם שלא יערב עם בני חילו מי שהוא ראוי שינוצח כי בהיות האחד מבני החיל מנוצח יפול מורך לב על הנשארים ויהיה זה סבה שיפלו

שיפלו ביד אויביהם ולזה בוה השם להסיר מאנשי המלחמה הרפעים ורכי הלבב והחלוטים עד שנמשך מזה תועלת אחר והוא שיתפרסם לישראל כי תאות השם היתה להם תשועה לא בכחם ושכם ידם והיה זה סבה אל שיתחזק להם אמונתם בה׳ : **הי״א** הוא להודיע כי מי שהוא נעזר בה׳ בדבר מה אין ראוי מפני זה שימען על הנס ויקצר מפני זה מהמציא הסבות אשר יביאוהו אל תכלית ההוא הלא תראה כי גדעון עם היותו מובטח שינצח אויביו השתדל בהמצאת כל הסבות שיתכן שישלם בהם לו זה עם העם המעט שהיה עמו ולזה בא עליהם בלילה בעודם שקועים בשינה והוא אחר שלים הלילה עם שלש מאות שופרות וסבב שלא כראו הלפידים עד אמר החלו לתקוע התקיעות ה החזקות המבהילות ותכף ישברו הכדים ונראו הלפידים והיה זה סבה חזק׳ להבהיל מאד בני המחנה ו ולהחרידם עם שהם שמעו עם זה קול ש מרעיד אותם מאד והוא מה שהיו אומרי׳ חרב לה׳ ולגדעון והיה זה סבה אל שהיה כל אח׳ מהם חושב שיהיה שוכאו האיש הנמצא אצלו ולזה היתה חרב איש באחיו :

הי״ב הו׳ להודיע שראוי ל למנוע מהטוב ביום טובה ולזה ראוי ל להצליח ושיעשה כל מה שיוכל בעוד שהו׳ מצליח ולא יקצר מזה ולזה תמצא שהשתדל גדעון בזריזות בלילה ההוא באופן שתשלם לו הריגת כל מה ש שאפשר מחיל מדין ולזה מהר גדעון ל לשלוח מלאכים בכל הר אפרים שירדו ל לקראת מדין וילכדו להם את המי׳ עד בית ברה ועד הירדן ורדף בלילה ההוא אחרי ה הנשארים מחיל מדין עד שהשיג זבח ו וצלמונע מלכי מדין ולכדם בחכמ׳ עם העם המעט אשר עמו :

הי״ג הוא להודיע שראוי לברוח מהקטטה והמריבה כפי היכולת כ״ם כ

ויסיפו י״א וסימניהון ושנוי אתיהון נמסר בריש סדר וישב : מן בני ד׳ וסי׳ נמסר בסדר מצורע : הזעקו ג פתח״ן וסים׳ לכו וזעקו אל האלהים. הלילו ורעים וזעקו י קדשו צום קראו עצרה :

וַיֹּסִ֣פוּ ׀ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל לַעֲשׂ֣וֹת הָרַע֮ בְּעֵינֵ֣י יְהוָה֒ וַיַּעַבְד֣וּ אֶת־הַבְּעָלִ֣ים וְאֶת־הָעַשְׁתָּר֡וֹת וְאֶת־אֱלֹהֵ֣י אֲרָם֩ וְאֶת־אֱלֹהֵ֨י צִיד֜וֹן וְאֵ֣ת ׀ אֱלֹהֵ֣י מוֹאָ֗ב וְאֵת֙ אֱלֹהֵ֣י בְנֵֽי־עַמּ֔וֹן וְאֵ֖ת אֱלֹהֵ֣י פְלִשְׁתִּ֑ים וַיַּעַזְב֥וּ אֶת־יְהוָ֖ה וְלֹ֥א עֲבָדֽוּהוּ׃ וַיִּחַר־אַ֥ף יְהוָ֖ה בְּיִשְׂרָאֵ֑ל וַֽיִּמְכְּרֵם֙ בְּיַד־פְּלִשְׁתִּ֔ים וּבְיַ֖ד בְּנֵ֥י עַמּֽוֹן׃ וַֽיִּרְעֲצ֤וּ וַיְרֹֽצְצוּ֙ אֶת־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל בַּשָּׁנָ֖ה הַהִ֑יא שְׁמֹנֶ֣ה עֶשְׂרֵ֣ה שָׁנָ֗ה אֶת־כָּל־בְּנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ אֲשֶׁר֙ בְּעֵ֣בֶר הַיַּרְדֵּ֔ן בְּאֶ֥רֶץ הָאֱמֹרִ֖י אֲשֶׁ֥ר בַּגִּלְעָֽד׃ וַיַּעַבְר֤וּ בְנֵֽי־עַמּוֹן֙ אֶת־הַיַּרְדֵּ֔ן לְהִלָּחֵ֗ם גַּם־בִּֽיהוּדָ֛ה וּבְבִנְיָמִ֖ין וּבְבֵ֣ית אֶפְרָ֑יִם וַתֵּ֥צֶר לְיִשְׂרָאֵ֖ל מְאֹֽד׃ וַֽיִּזְעֲקוּ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֶל־יְהוָ֖ה לֵאמֹ֑ר חָטָ֣אנוּ לָ֔ךְ וְכִ֤י עָזַ֙בְנוּ֙ אֶת־אֱלֹהֵ֔ינוּ וַֽנַּעֲבֹ֖ד אֶת־הַבְּעָלִֽים׃ וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל הֲלֹ֤א מִמִּצְרַ֙יִם֙ וּמִן־הָ֣אֱמֹרִ֔י מִן־בְּנֵ֥י עַמּ֖וֹן וּמִן־פְּלִשְׁתִּֽים׃ וְצִידוֹנִ֗ים וַעֲמָלֵק֙ וּמָע֔וֹן לָחֲצ֖וּ אֶתְכֶ֑ם וַתִּצְעֲק֣וּ אֵלַ֔י וָאוֹשִׁ֥יעָה אֶתְכֶ֖ם מִיָּדָֽם׃ וְאַתֶּם֙ עֲזַבְתֶּ֣ם אוֹתִ֔י וַתַּעַבְד֖וּ אֱלֹהִ֣ים אֲחֵרִ֑ים לָכֵ֛ן לֹא־אוֹסִ֖יף לְהוֹשִׁ֥יעַ אֶתְכֶֽם׃ לְכ֗וּ וְזַֽעֲקוּ֙ אֶל־הָ֣אֱלֹהִ֔ים אֲשֶׁ֥ר בְּחַרְתֶּ֖ם בָּ֑ם הֵ֛מָּה יוֹשִׁ֥יעוּ לָכֶ֖ם בְּעֵ֥ת צָרַתְכֶֽם׃

וְאוֹסִיפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וּפְלַחוּ יַת בַּעֲלַיָא וְיַת עַשְׁתָּרָתָא וְיַת טַעֲוַת אֲרָם וְיַת טַעֲוַת צִידוֹן וְיַת טַעֲוַת מוֹאָב וְיַת טַעֲוַת בְּנֵי עַמּוֹן וְיַת טַעֲוַת פְּלִשְׁתָּאֵי וְשַׁבְקוּ יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ וְלָא פְלַחוּ קֳדָמוֹהִי׃ וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ בְּיִשְׂרָאֵל וּמְסָרִינוּן בְּיַד פְּלִשְׁתָּאֵי וּבְיַד בְּנֵי עַמּוֹן׃ וְדַחֲקוּ וְשַׁעְבִּידוּ יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּשַׁתָּא הַהִיא תְּמַנְיָא עַסְרֵי שְׁנִין יַת כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּבְעִבְרָא דְיַרְדְּנָא בְּאַרְעָא אֱמוֹרָאָה דִּי בְגִלְעָד׃ וַעֲבַרוּ בְנֵי עַמּוֹן יַת יַרְדְּנָא לְאַגָּחָא קְרָבָא אַף בִּיהוּדָה וּבְדְבֵית בִּנְיָמִן וּבִדְבֵית אֶפְרַיִם וְעָקַת לְיִשְׂרָאֵל לַחֲדָא׃ וּזְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ לְמֵימַר חַבְנָא קֳדָמָךְ וַאֲרֵי שְׁבַקְנָא יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהָנָא וּפְלַחְנָא יַת בַּעֲלַיָא׃ וַאֲמַר יְיָ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלָא מִמִּצְרַיִם וּמִן אֱמוֹרָאָה וּמִן בְּנֵי עַמּוֹן וּמִפְּלִשְׁתָּאֵי׃ וְצִידוֹנָאֵי וַעֲמַלְקָאֵי וְאֱנָשֵׁי מָעוֹן דְּחָקוּ יַתְכוֹן וּבְעֵיתוֹן קֳדָמַי וּפָרְקִית יַתְכוֹן מִידֵיהוֹן׃ וְאַתּוּן שְׁבַקְתּוּן פּוּלְחָנִי וּפְלַחְתּוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָא בְּכֵן לָא אוֹסֵיף לְמִפְרַק יַתְכוֹן׃ אֱזִילוּ וּבְעוֹ מִן טַעֲוָתָא דְּאִתְרְעִיתוּן בְּהוֹן הַאִם יָכְלִין לְמִפְרְקְכוֹן בְּעִידָּן עָקָתְכוֹן׃

רדק

ולא עבדוהו׃ פירשו רז״ל ולא עבדוהו אפילו בשותפות׃ בשנה ההיא. פירשו המפרשים כמו מהשנה ההיא כי מה טעם ב בשנה ההיא שמנה עשרה שנה ויתכן לפרש כי בשנה ההיא ל לחצום ורעצום ושמנה עשרה שנה רעצום כמו בשנה ההיא וחסר וי״ו השמוש מן שמנה כמו שמש ירח והדומים להם׃ ותיקצר לישראל. פרשו יקצר וכן ויכר לו ויכרו כעדי אוכו ויכר וכור בענין אחד׃ ויאמר יי׳ אל בני ישראל. על ידי נביא׃ ותקצר

רשי

את הבעלים וגו׳. שבע ע״ז כתוב כאן׃ ויעזבו את יי׳ ולא עבדוהו. אפילו בשותפות עם אלו׃ בשנה ההיא. כשמת יאיר׃ אשר בעבר הירדן. ארץ ראובן וגד ומנשה שהיו שכיניהם׃ הלא ממצרי׳. שבעה תשועות יש כאן כנגד שבע ע״ז שהם עובדים׃ ומעון. שם אומה׃ ותקצר

בשיהיה אופש׳ שיתחדש מהמריבה ההוא ביטול הגעת תועלת ולזה ספר שהשתדל גדעון במה שהתרעמו עליו בני אפרים לפיוס ואם היו מריבין עליו על לא חמס בכפיו אבל היה ראוי להם לשבחו במה שבא להם מהישועה על ידו ולבקשת השלום השפיל עצמו מאד וכבד אותם ואמר הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר והשבית הריב בזה האופן ואולם יפתח לא השתדל ברומה לזה בהשבתת הריב והיה זה סבה אל שנפל עם רבים מיש׳ ואולם בזה המקום נתחברה סבה שנית להביא גדעון אל שפיים בני אפרים בקלות כי אולי זאת המריבה תמנעהו מהשלמת ניצוח מחנה מדין לפי מה שאפשר ולזה ג״כ השתדל גדעון לפיים בני אפרים בקלות׃ **הי״ד** הו׳ להודיע שאין ראוי לאדם למנוע מרעב לחם כ״ם כשיהיה לו חק עליו כמו הענין בגדעון וחילו שהיו נלחמים להושיע ישראל מיד מדין ולזה לא היה ראוי לאנשי סכות ופנואל שיענו גדעון בזה האופן שענוהו ולזה ספר שהשיגם מהעונש על זה מה שנזכר בזה הספור׃ **הט״ו** הוא להודיע שאין ראוי לאדם שימסור עצמו להרוג האנשים אם לא היה זה להציל את עצמו ולזה זכר מה שהשיב לזבח ולצלמונע בעבור הריגתם האנשים שהרגו בתבור וזה כי הם לא היו צריכין להרגם לפחדם מהם כי כבר היו מדין מושלים עליהם עד שהיו ישראל מתחבאים מפחדם ולזה אמר להם גדעון כי לולי הריגתם אותם לא היו נהרגים׃ **הי״ו** הוא לפרסם שמופתי ישראל ומנהיגיהם הטובים לא היו מושלים בישראל באופן שיוכלו להביאם לעשות כנגד התורה אבל היתה מושלת התורה על המושלים ההם כי הם היו מוכרחים ג״כ להתנהג בדרכי התורה כמו שנזכר בספר אלה הדברים ולזה אמר גדעון לא אמשול אני בכם ולא ימשול בני בכם יי׳ ימשול בכם׃ **הי״ז** הוא להודיע שאין מחק השלמים לרדוף אחר רבוי הממון ולזה ספר שלא שאל גדעון מהנזמים והשהרונים ויתר הענקים אלא לעשו׳ מהם אפוד לא להרבות קנינו ודמה שעשה זה להזכיר זה הנס ואם היה עושה מזה כלי מה בבית האלהים בשילה היה נמשך לכוונת התורה בזה אלא שהוא הציג אותו בעירו בעפרה והיה זה סבה אל שזנו כל ישראל אחריו שם ומפני זה השיג לגדעון עונש אל שלא נמשך המשפלה לזרעו׃ **הי״ח** הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה נמשך לתאות המשגל הלא תראה כי גדעון לקח פילגש עם היות לו נשי׳ רבות והיה זה סבה להמתת בניו שהיו לו מנשיו כי בן הפילגש המיתם׃ **הי״ט** הו׳ להודיע כי על כל יבוא השי׳ במשפטו ולזה ספר כי מפני שהרג אבימלך אחיו עם עזר בני שכם סבב השי׳ שהרגו בני שכם ואבימלך כמו שאמר להם יותם בן ירובעל׃ **הכ׳** הוא להודיע שאין ראוי למקבל הטובה מאחר לגמול לו רעה תחת טובה ולזה ספר על בני שכם שנענשו מפני ששלמו רעה לגדעון תחת הטובה אשר גמלם כמו שבא בדברי יותם׃

הכ״א הוא להודיע שראוי לנלחמים שישמרו מהתקרב למקו׳ שיתכן שיקרה להם בו נזק עם היות הנלחמים עמם מעטי המספר וחלושים והמשל שאם יקרבו אנשי החיל למגדל הגבוה יקל לאשר במגדל ואם הם מעטי המספר וחלושים להזיק להם אם ברמותם עליהם אבנים גדולות אם בזולת זה מהדברי׳ שיתכן שיזיקום בהם ולזה הוא מתנאי המלחמה שתהיה במקו׳ הראוי ובעת הראוי ועם מי שראוי ובאופן הראוי ובשיעור הראוי תם׃ עוד ספר שכבר שבו ישרא׳ לעבוד ע״ז ונשקעו בה מאד עד שכבר עבדו כל אלהי הגוים אשר ישבו בארצם ועזבו את יי׳ מכל וכל עד שלא עבדוהו כלל ולזה מכרם ביד פלשתים וביד בני עמון ובשנה ההיא בעונה שנמכרו ישרא׳ בידם השפילו אויביהם לענותם ולרוצצם והתמיד זה הענין מן העת לכל בני ישר׳ בעבר הירדן בארץ האמרי אשר בגלעד ולא הספיק זה לבני עמון אבל עברו את הירדן להלחם ביהודה ובבנימין ובבית אפרים. אז זעקו בני ישר׳ אל יי׳ ושבו אליו ואמר השם להם על ידי נביאו והוא פינחס לפי שאחשוב בשכבר הושיע השי׳ אותם פעמים רבות מלוחציהם כשזעקו אליו ושבו אליו וסרו מעבוד אלהים אחרים ולזה לא יוסיף עוד להושיע אותם והנה נכנעו ישראל על זה מאד ליי׳ והסירו את אלהי הנכר מקרבם ועבדו את יי׳׃ והנה

רדק

ותקצר נפשו בעמל ישראל. לא ידי לרחק התארים מאדנות ית' כמו שכתבנו ולא מצאה דרך לפרשו והניחו מלתרגם והחכם הגדול רבי משה בר מימון ז"ל פי' נפשו רצונו ופי' תקצר נפשו חדל רצונו מלהגדיל עמל ישראל כי בתחלה כשעשו הרע בעיניו היה חפצו בעמלם ובצרתם וכשקרה להם מה שקרה צרות רבות ורעות וככנעו ושבו אל ה' ועבדוהו ריחם עליהם וחדל רצונו מלהגדיל עוד עמלם ובית בעמלם כמו ת"ם כמו והנותר בבשר ובלחם כגר וכאזרח הארץ והדומים להם ולפי דעתי כי בעמל כמשמעו ופירוש ותקצר נפשו כמו המו מעי לו וכן ויתעצב אל לבו והכל הוא דרך משל ודברה תורה כלשון בני אדם: ויחנו בגלעד. היא העיר שלכדו בני מכיר בן מנשה ועתה כאספו בני עמון וחנו בגלעד שחשבו ללכדה וכשראו בני ישר' זה נאספו וחנו במצפה להלח' בבני עמון וכיון שנאספו בני ישראל חדלו להם בני עמון ושבו להם לארצם ויפת' כששלח מלאכים אל ארץ בני עמון שלח וכן כשהלך להלחם אל ארץ בני עמון הלך כמו שאמר וממצפה גלעד עבר בני עמון כי לא מצאם בארץ הגלעד כי כבר הלכו להם: בן אשה זונה. בן פלגש גלעד היה ונקראת זונה לפי שאינ' עם בעלה בכתובה וקדושי' והיא כמו הזונה ואף על פי שהיא מיוחדת לו ואת פונדקית' כמו שתרגם גב רחב הזונ' פונדקית' או הוא הענין בעצמו כי הזונה כמו הפונדקית שמפקרת עצמה ובתרגום של ת תוספתא דא היא כימוסא הות ביסר' מלקדמין דלא מיתחרא אתתא משבטא לשבטא וכן לא הוה יכיל גבר' למיסב איתתא דלא משבטא וכד הות איתתא דרחמא גבר' דלא משבטה' הות נפקא מבי כנש בלא אחסנתא והוו אנשי קרון לה פונדקיתא דרחימת גברא דלא משבטהא וכן הוה ליה לאימיה דיפתח ודומה כי הצריכו כל זה לתרגם לפי שאמר לא תנחל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אתה וכן תרג' ארי בר איתתא משבטא אחורי את ולפירושנו יהיה פי' לא תנחל לפי שהיה בן פלגש וזהו בן אשה אחרת לפי היו אומרי' שלא ינחל עמהם ושלא כדין היו מגרשין אותו כי בן הפלגש יורש כמו שאמרו רז"ל מי שיש לו בן מכל מקום בנו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית ואמרו לכל דבר למאי הלכתא לירשו וליטמא לו וכן אמר להם יפתח ותגרשוני מבית אבי כלומ' עשיתם עמדי שלא כדין: בארץ טוב. ארץ הארץ היה שמו טוב ות"ת בארע טוב וכן אם ינאלך טוב: לפני

מסרה

ותקצר ד' בקריא' וסי' ותקצר נפש העם בדרך. ותקצר נפשו בעמל ישראל. ויהי כי הציקה לו ותחלצהו. וגם נפשם בחלה: בעמל ב' ישראל. אנוש: ויפתח ג' וסי' נמסר ביהושע סימן ט"ו: והיתה ג' מלאים

מקרא

ויאמרו בני־ישראל אל־יהוה חטאנו עשה־אתה לנו ככל־הטוב בעיניך אך הצילנו נא היום הזה: ויסירו את־אלהי הנכר מקרבם ויעבדו את־יהוה ותקצר נפשו בעמל ישראל:
ויצעקו בני עמון ויחנו בגלעד ויאספו בני ישראל ויחנו במצפה: ויאמרו העם שרי גלעד איש אל־רעהו מי האיש אשר יחל להלחם בבני עמון יהיה לראש לכל ישבי גלעד:
יא ויפתח הגלעדי היה גבור חיל והוא בן־אשה זונה ויולד גלעד את־יפתח: ותלד אשת־גלעד לו בנים ויגדלו בני־האשה ויגרשו את־יפתח ויאמרו לו לא־תנחל בבית־אבינו כי בן־אשה אחרת אתה:
ויברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ טוב ויתלקטו אל־יפתח אנשים ריקים ויצאו עמו:
ויהי מימים וילחמו בני־עמון עם־ישראל: ויהי כאשר־נלחמו בני־עמון עם־ישראל וילכו זקני גלעד לקחת את־יפתח מארץ טוב:
ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין ונלחמה בבני עמון: ויאמר יפתח לזקני גלעד הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם:
ויאמרו זקני גלעד אל־יפתח לכן עתה שבנו אליך והלכת עמנו ונלחמת בבני עמון והיית לנו לראש לכל ישבי גלעד:
ויאמר יפתח אל־זקני גלעד אם־משיבים אתם אותי להלחם בבני עמון ונתן יהוה אותם לפני אנכי אהיה לכם לראש: ויאמרו זקני־גלעד אל־יפתח יהוה יהיה שמע בינותינו אם־לא כדברך כן נעשה:
וילך יפתח עם־זקני גלעד וישימו העם אותו עליהם לראש ולקצין וידבר יפתח את־כל־דבריו

ג' | ר"פ ב' אנוש אוכיתו | ג' | ספטים יחל קמץ וכל קריא' פתח | ג' יתר שוס קורת' וחד שוס נמר וחד לשון פתיחה | ב' | ל' | ב' | לבטע' זקף גדול בקיפ' | ל' | למ"ל | ד' | ל' ומ"ל · ו' בטע' | ל' ומ"ל | ב' מ"ל | ל' · ב'

תרגום

ואמרו בני ישראל קדם יי חבנא עיביד את לנא ככל דתקין קדמך ברם שיזבנא כען יומא דין: ואעדיאו ית טעוו עממיא מביניהון ופלחו קדם יי ועקת נפשיה ב בעמל ישראל:
ואתכנישו בני עמון ושרו בגלעד ואתכנישו בני ישרא' ושרו במצפה: ואמרו עמא רברבי גלעד גבר לחבריה מן גברא דישרי לאגחא קרבא בבני עמון יהי לריש לכל יתבי גלעד: ויפתח גלעדאה הוה גיבר חילא והוא בר איתתא פונדקיתא ואוליד גלעד ית יפתח: וילידת אתת גלעד ליה בנין ורביאו בני איתתא ותריכו ית יפתח ואמרו ליה לא תחסין בבית אבונא ארי בר איתתא אוחרי את: וערק יפתח מן קדם אחוהי ויתיב בארעא טבא ואתכנישו לות יפתח גברין ס ריקין ונפקו עימיה:
והוות מזמן יומין ואגיחו קרבא בני עמון עם ישראל: והוה כד אגיחו קרבא בני עמון עם ישראל ואזלו סבי גלעד ל למידבר ית יפתח מארע טב: ואמרו ליפתח איתא ותהי לנא לרבא ונגיח קרבא בבני עמון: ואמר יפתח לסבי גלעד הלא אתון סניתון יתי ותריכתוני מבית אבא ומא דין אתיתון לותי כען כד עקת לכון: ואמרו סבי גלעד ליפתח בכין כען תבנא לותך ותהך עימנא ותגיח קרבא בבני עמון ותהי לנא לריש לכל יתבי גלעד: ואמר יפתח לסבי גלעד אם מתיבין אתון יתי לאגחא קרבא בבני עמון ו וימסר יי יתהון קדמי אנא אהוי לכון לריש: ואמרו סבי גלעד ליפתח מימרא דיי יהי סהיד בינגא אם לא כפתגמך כן נעביד:
ואזל יפתח עם סבי גלעד ומניאו עמא יתיה עליהון לריש ולרבא וסדר יפתח ית כל פתגמוהי ק

רשי

ותקצר נפשו בעמל. כב יכול לא היה רחבת מקום לסבול וליכנ' שם צרה שהיה לו בעמל ישרא': ויצעקו נאספו ע"י כרוז: וילחמו בני עמון. היא האמורה למעלה: את כל דבריו. התנאי שביניהם: לפני

רלבג

והנה קצר רצון הש"י מהושיע אותם תשועה שלימה כמו הענין ב בתשועות הקודמות ב בסבת עמל ישרא' אמר זה ע"ד דברה תורה כלשון בני אדם שהם כאילו קצבו לש"י עמל ותנועות להצילם ולשוב להצילם פעמים רבות מצד היותם שונים ב במרים ככלב שב על קאו וכאילו הלאוהו על זה. או ענין עמל מענין שקר וכזב כמו עמל ואון וירצה בזה כי בסבת השקר ו והכזב שבחר בו ישרא' והוא עבדם אלהים אחרי' קצר רצון הש"י מהושיע אותם תשועה שלימה כמו הענין ב בתשועות הקודמות ולזה לא אמ' להם בזה הענין ויקם יי' וגו'. והנה ספר כי יפתח היה בן אשה זונה ופי' בו שכבר היה בן אשה שהיתה משבט אחר ולפי שלא נשאת לאחד מבני השבט קראה זונה להיות נוטה ממה שראוי להנשא לאחד ממשפחתה כדי שלא תסוב נחלה ממטה ל' למטה והנה נשא ב גלעד אשה אחרת מ משבטו והיו לו בנים ממנה ובני האש' הה' סבבו על יד זקני גלעד שלא ינחל יפתח עמה' בבית אביהם והיה זה עול כי היה ראוי שירש עמהם. והנה ברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ אים ששמו טוב ויתלקטו אליו אנשים ריקים ויצאו עמו ודמה שיפתח היה מנהיגם והיו הולכים למלחמה תמיד ומשם חפרו אכלם: ולפי שכבר נתבאר לזקני גלעד שהיה יפתח מצליח במלחמותיו באו אליו ואמרו לו שיהיה להם לקצין אם יהיה נלחם בעבורם בבני עמון ובזה התנאי קבלו יפתח להלחם בבני עמון ואמרו כל אלו הדברים לפני יי' רוצה לומר שכבר אמרו שיי' יהיה שומע בינותם אם לא יקיימו מה שקבלו עליהם. והנה

מסרה

דמלאים וסי' ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין. אתה הייתה המוצי' והמביא את ישר' דשמואל. אם תחזק ממני ארם והיתה לי לישועה. אם עברת אתי והיית כתיב. ושארא והיית כתיבין: לראש ה' בספרא וסימ' ראש ר ראשיהם לראש גבר שלל צבעי' לסיסר'. ויאמרו העם שרי גלעד. ויאמרו זקני גלעד אל יפתח ו ודבריה. אם משיבי' אתם אותי להלחם. וילך יפתח עם זקני גלעד. וישימו העם אותו: בינותינו ג' בקריא ב' מל' וא' חס' וסי' ראה ראינו כי היה יי' עמך. כי עד הוא בינתינו. יי' יהיה שומע בינותינו אם לא כדברך. מציעתא חס':

ולך ד' בקריא' וסימ' מה לי ולך כי באת אלי ׃ ותאמר אל אליהו ׃ לך אל נביאי אביך ׃ מה לי ולך מלך
יהודה דד"ה ׃ ויאמר י"ב סבירין ויאמרו וסי' ויאמר מצרים אנוסה ׃ ויאמר בני גד ובני ראובן קדמא ׃
ויאמר שרי סכות ׃ ויאמר כה אמר יפתח ׃ ויאמר הנה נביות ברמה ׃ כי לא לא מצאתם בידי מאומה ׃ שלום

לפני יהוה במצפה ׃
וישלח יפתח מלאכים אל מלך בני
עמון לאמר מה לי ולך כי באת אלי ל' תחנין
להלחם בארצי ׃ ויאמר מלך בני
עמון אל מלאכי יפתח כי לקח
ישראל את ארצי בעלותו ממצרים
מארנון ועד היבק ועד הירדן ועתה י"ד פסו' אית בהון ועד ועד
השיבה אתהן בשלום ׃ ויוסף עוד ג' ז"מ ל'
יפתח וישלח מלאכים אל מלך בני
עמון ׃ ויאמר לו כה אמר יפתח לא
לקח ישראל את ארץ מואב ואת
ארץ בני עמון ׃ כי בעלותם ממצרים
וילך ישראל במדבר עד ים סוף
ויבא קדשה ׃ וישלח ישראל ר'
מלאכים אל מלך אדום לאמר
אעברה נא בארצך ולא שמע מלך כל קרי' ולא שמע כמ"ה לא שמע
אדום וגם אל מלך מואב שלח ולא
אבה וישב ישראל בקדש ׃ וילך
במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ל'
ארץ מואב ויבא ממזרח שמש לארץ
מואב ויחנון בעבר ארנון ולא באו ל'
בגבול מואב כי ארנון גבול מואב ׃
וישלח ישראל מלאכים אל
סיחון מלך האמרי מלך חשבון
ויאמר לו ישראל נעברה נא בארצך ל'
עד מקומי ׃ ולא האמין סיחון את
ישראל עבר בגבלו ויאסף סיחון ה' חס' כליש'
את כל עמו ויחנו ביהצה וילחם ג'
עם ישראל ׃ ויתן יהוה אלהי ישראל
את סיחון ואת כל עמו ביד ישראל
ויכום ויירש ישראל את כל ארץ י"א ז' פסו' אית בהון את ואת את
האמרי יושב הארץ ההיא ׃

קדם יי' במצפיא ׃
ושלח יפתח אזגדין
לות מלכא דבני עמון למימר מה
לי ולך ארי אתיתא לותי לאגחא
קרבא בארעי ׃ ואמר מלכא
דבני עמון לאזגדי יפתח ארי נסיב
ישראל ית ארעי במיסקיה ממצרי'
מארנונא ועד יובקא ועד ירדנא
וכען אתיב יתהן בשלם ׃
ואוסיף עוד יפתח ושלח איזגדין
לות מלכא דבני עמון ׃ ואמר
ליה כדנן אמר יפתח לא נסיב
ישראל ית ארעא דמואב וית
ארעא בני עמון ׃ ארי במסקהון
ממצרים ואזל ישראל במדברא
עד ימא דסוף ואתא לרקם ׃
ושלח ישראל אזגדין לות מלכא
דאדום למימר איעיבר כען בארעך
ולא שמע מלכא דאדום ואף ל
לות מלכא דמואב שלח ולא
קביל ויתיב ישראל ברקם ׃
ואזל במדברא ואקיף ית ארע
אדום וית ארע מואב ואתו
ממדנח שמשא לארעא דמואב
ושרו בעיברא דארנון ולא עלו
בתחום מואב ארי ארנון תחום
מואב ׃ ושלח ישראל אזגדין
לות סיחון מלכא דאמוראה מלכא
דחשבון ואמר ליה ישראל נעיבר
כען בארעך עד אתרי ׃ ולא
הימין סיחון ית ישראל למיעבר
בתחומיה וכנש סיחון ית כל עמיה
ושרו ביהצה ואגיח קרבא עם
ישראל ׃ ומסר יי' אלהא דישר' ית
סיחון וית כל עמיה בידא דישראל
ומחונון ויריתו ישראל ית כל ארע
אמוראה יתיב ארעא ההיא ׃

בואך ׃ כה אמר בן הדד ׃ והוא יצא אל עבדי אדניו ׃ ויאמר אפרים אך עשרתי ׃ והאמצים יצאו ויבקשו ׃
גבלו בגבלו ה' חס' בקריאה וסימ' נמסר בסדר חיי ׃

הכ"ת מוקפת כנ"ן תשמרון תזכרון ׃

רשי

לפני יי' במצפה. למקו' שנאספו כולם שהשכינה שורה על רוב ציבור ׃ על ים סוף ׃ בדרומה של ארץ אדום וארץ אדום בדרומה של ארץ כנען ׃ אעברה בארצך ׃ מדרום לצפון ליכנס לארץ כנען ׃ וגם אל מלך מואב ׃ שהיתה ארצו בסוף ארץ אדום במזרחה של אדום ובדרומה של ארץ ישראל ׃ ולא אבה משה ׃ רמזה בתורה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער כשם שאדום לא נתנו' לעבור כך מואב לא נתנום לעבור ׃ וילך במדבר ׃ מן המערב למזר' במיצר דרומי של אדו' ומואב ׃ ויסב את ארץ אדום. כל דרומה ואת ארץ מואב כל דרומה וכשהגיע למקצוע דרומי מזרחי פנה אל הצפון לסבוב את מיצר המזרחי ׃ ויבא ממזרח שמש של ארץ אדום ׃ ויחנון בעבר ארנון. לסוף מזרח' של ארץ מואב ושם התחילה ארץ סיחון ועוג וכיבשו עבר הירדן במזרח ארץ כנען ועברו הירדן ונכנסו לה לארץ כנען דרך המזרח ׃ ויירשו

רדק

לפני יי' במצפה. במקו' שהיה שם ביתו כמו שאמר ויבא יפתח המצפה אל ביתו ומה שאמ' לפני יי' כמה שאמ' יי' יהיה שומע בינותינו או לפי שהשכינה שורה ביש' במקום שיתקבצו או הטעם כמו שפירשתי בספר יהושע כי היא המצפה שנועדו המלכים להלחם עם יהושע ומפני התשועה הגדולה שהיתה שם היה המנהג ביש' להקבץ שם והיה שם מזבח ובית תפלה ולאותה מצפה הלכו אנשי גלעד עם יפתח לדבר שם דבריהם לפני יי' במצפה ׃ את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון ׃ מה לו להשיב לו על ארץ מואב והוא לא היה שואל ממנו כי אם ארץ בני עמון ׃ לפי שהוא היה שואל ממנו מארנון ועד היבוק לפיכך השיב לו כי אותה הארץ שאתה שואל בשם מואב היתה נקראת ומלך האמרי לכדה ממואב וישראל לקחה ממלך האמרי והנה ישראל לא לקח לא ממואב ולא מבני עמון ׃ במדבר עד ים סוף ׃ במדבר הידוע והוא מדבר שור וכן כתיב ויסעו ממדב' שור וילכו שלשת ימים במדבר והוא מדבר איתם ושני שמות נקראו לו כי כן כתיב ויעברו בתוך הים המדברה וילכו שלשת ימים במדבר איתם ויחנו במרה והלכו המסעו' ההם מרה ואלים עד שבאו עד ים סוף וכן כתו' ויסעו מאלים ויחנו על ים סוף ומה שאמר עד ים סוף והם כבר עברו הים ואחרי עברם הלכו בזה המדבר דע כי ישר' לא עברו הים לרחבו כי בפיאה שנכנסו ממנה לים סוף באותה הפיאה עצמה יצאו כי הנה נכנסו ממדבר איתם לים סוף ומים סוף יצאו למדבר איתם עצמו ואם תאמר אחרי שלא הוצרכו לעבור הים לרחבו למה נכנסו בו והם יצאו אל המקום שהיו בו מתחלה לא עשה כן יתברך שמו אלא להראות עוצם גדולתו שעברו ישראל בתוך הים ביבשה ויטבעו המצריים בתוכו ולאורך הים הלכו המסעו' ההם אחר שעברו ומה שאמר ויחנו על ים סוף ועד עתה במדבר ים סוף הלכו המסעו' עד עתה הלכו רחוק מן הים ובמסע הזה חנו על שפת הים לפיכך אמר גם כן הנה עד ים סוף ומשם נסעו אל מדבר סין ומה שאמר הנה ויבא קדשה קצר המסעות וכת' הצריך לו לכתוב והוא קדש כי משם שלחו המלאכים כמו שכתוב וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וגם אל מלך מואב שלח והנה לא ראינו בתורה ששלח אל מלך מואב רק מצינו שאמ' כאשר עשו לי בני עשו היושבי' בשעיר והמואבי' היושבים בער נראה ששלח להם כמו ששלח לבני עשו ומה שאמר כאש' עשו לי בני עשו והם לא הניחום לעבור וגם כן המואבים לא הניחום לעבור כמו שאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והוא אמר כאשר עשו לי בני עשו והמואבים כלומר שהניחום לעבור פי' החכם ראב"ע ז"ל כי מלך אדום לא הניח' לעבור על דרך מדינתו כי משם היתה ארץ כנען קרובה אבל עברו על דרך שעיר לפיכך אמר היושבים בשעיר כי כן כתיב אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר וכתיב ונסב את הר שעיר וכן מלך מואב לא הניחם לעבור אבל המואבים היושבים בער הניחום לעבור שנ' אתה עובר היום את גבול מואב את ער ׃ וילך במדבר. במדבר ים סוף כמו שכתוב ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום ׃ ויחנון.

כמוס

רלבג

והנה שלח יפתח מלאכים אל מלך בני עמון והראה לו בסוף הענין כי אין לו תרעומת כלל על ישראל מצד הארץ שלקח ישראל בעלותו ממצרים מארנון עד יבוק ועד הירדן ונות' כי לא לקחה ישראל מבני עמון אבל לקחה מסיחון מלך האמורי ודמה ששלח לו בראשי הדברי' השני' כה אמר יפתח כי אולי יפתח היה מפורסם ביניהם בגבורה ורצה מפני זה להודיעו כי הו' המושל על ישראל כדי שישמר מלך בני עמון מלהלחם עם ישראל ואמר לו על צד הלעג הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש כי לא יכול כמוש אלהיהם להצילם מיד סיחון כאומרו אוי לך מואב אבדת עם כמוש וגו' ואמר לו שאיננו טוב מבלק בן צפור מלך מואב שלא רב עם ישראל על זה ולא נלחם בם עם היותם יושבים בימיו בחשבון ובבנותיה ובערער ובבנותיה ובכל הערים אשר על יד ארנון והנה נמשך זה עד שלש מאות שנה שלא קם אחד מהם להלחם עם ישראל על זה ואם היה דין להם על הארץ הזאת מדוע לא הצילו אותה מידם בכל זה הזמן הארוך ׃ והנה לא שמע מלך בני עמון אל דברי יפתח ורצה על כל פנים להלחם בישר' אז נתחדשה ביפתח רוח גבורה מאת יי' ועבר על בני עמון במקו' שהיו נאספים ונלחם בם והכה אותם מכה גדולה מאד כמו שזכר באופן שכבר נכנעו בני עמון מפני בני ישר' ׃

וספר

רדק

כמוש אלהיך ׃ והנה הוא היה אלהי מואב רק זה אמר לו אתה מואב
הארץ שהית ממואב ומלך האמרי לקחה ממואב ולא הצילו כמוש אלהיו וכן
היה בפי המושלים אוי לך מואב אבדת עם כמוש ואם כן הוא שהארץ היתה לך
וכמוש היה אלהיך את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש כי הוא לא היה
יכול להציל הארץ מיד מלך האמרי וי׳ אלהינו הוריש מלך האמרי מפניהו וירשנו את הארץ ההיא׃ הורים • ענין גירושין כתרגומו דתריך וכן כל אשר הוא דבק עם מפני הוא לשון גירוש ואולתו הוא לשון ירושה ׃ הטוב טוב אתה • הזקף מלרע בתיו ומקצת ספרים מדויקים מלעיל הזקף באלף׃ הרוב רב׳ ענין מריבה׃ אם נלחם נלחם בם • הראשו׳ מקור בחולם בשקל כשאל כשאל דוד והשני כפעל עבר שהוא פתח והנה אמ׳ ביהושע ויקם בלק וילחם בישר׳ אלא כמו שפי׳ שם כי המלחמה היתה ששלח בלעם לקלל אותם והנה הוא לא נלחם עם ישראל בעבו׳ ארצו וגם מלכי מואב אחרי כן לא נלחמו בישר׳ בזו הטענה היום שלש מאות שנה שהאר׳ ביד ישר׳ ׃ ג׳ מאו׳ שנה • ג׳ מאות שנה ישבו בארץ הזאת עד היום מיום שכבשוה ומדוע לא נלחמת׳ עליה עד היום ולא הצלתם אותה ושלש מאות שנה בחשבון זה כמו ש שמפו׳ בסדר עולם יהושע פרנס את ישראל כ״ח שנה עתניאל בן קנז ארבעים שנה אהוד שמונים שנה דבורה וברק ארבעים שנה גדעון ארבעים שנה אבימלך ג׳ שני׳ תולע בן פואה כ״ג שנה יאיר כ״ב שנה הרי ר״עו שנה ושני ח השעבוד בכלל וי״ח שנה ששעבדו בני עמון בישראל עד שלא קם יפתח הרי ג׳ מאות שנה עם שש שנים של יפתח ׃ ותהי על יפתח רוח יי׳ ושרת על יפתח רוח גבורתא מן קדם יי׳ ׃ עבר בני עמון • פי׳ אל ארץ בני עמון ׃ והעליתיהו עולה • דעת ר״ל בזה ידוע ואא״ז ז״ל פיר׳ והעליתיהו הוי״ו במקום או ופיר׳ והיה ליי׳ הקדש אם איננו ראוי לעולה או העליתיהו עולה אם ראוי לעולה וכמו זה הוי״ו מכה אביו ואמו או אמו ופיר׳ פי׳ וכן כר׳ מהפסוק כי לא המיתה שאמר ואבכה על בתולי לאות כי לא המית׳ אך לא ידעה איש כמו שאמר והיא לא ידעה איש ומה שאמר גם כן ויעש לה את נדרו אשר נדר ולא אמר ויעלה עולה לאות כי פרושה היתה וזהו את נדרו אשר נדר והיה ליי׳ כך נ נראה לפי פשטי הפסוקים ו ודברי ר״ל אם קבלה היא בידם עלינו לקבלה׃ אין לו ממנו • ת״י כמו ממנה לית ליה מינה כ כלומר כי מביתו זאת לא היה לו בן או בת כי לא היה לה בעל עדין כמו שאמר והיא לא ידעה איש וכן אמר בעל המסור׳ ששה סבירין ממנה וקרינן ממנו ו ויתכן לפרש ממנו כמשמעו כי אפשר שהיו לאשת יפתח בנים מאיש אחר קוד׳ שנשאת ליפתח והיה מגדלם יפתח בביתו והיו חשבים כבניו אבל ממנו לא היה לו בן או בת כי אם זאת׃ וירדתי

רשי

ויירשו מארנון ועד היבק׃ שאתה אומר שהוא מלך הם מסיחון לקחוה׃ מן המדבר ועד הירדן׃ מדברות היו שם לפני הירדן׃ על ידי ארנון • אבל ארנון שהיו ממואב וידעו שלא היה להם לעבור עליה׳ שהרי מסיחון כבשום שלקחה ממלך מואב׃ שלש מאות שנה׃ משכיבשו את הארץ בימי יהושע עד יפתח מכאן יש ללמוד שנות השופטי׳ הנזכרים עד הנה אם שני השעבוד של כל אומה נכנים בתוך ימי השופט אם לאו שנינו בסדר עולם יהושע פרנס את ישר׳ עשרים ושמנה שנה ואין לי מקרא ממי ל ללמוד עתניאל ארבעים שנה ושני שיעבוד של כושן רשעתים בכללם אחריו אהוד שמונים שנה ושמנה עשרה ש שני שיעבוד של עגלון בתוכם הרי קמ״ח שנה דבורה ארבעים שנה ושני שיעבוד יבין ב בתוכ׳ הרי קפ״ח אחריו שבע שנים של שיעבוד מדין וארבעים של ג גדעון ושלש של א אבימלך הרי רל״ח ש שני׳ אחריו כ״ג של תולע וכ״ב של יאיר אלא שעלתה שנה אחת ל לשניהם וי״ח של בני עמון עד שלא בא • יפתח הרי שלש מאות׃ עבר בני עמון • אל בני עמון׃ אבל כרמי׳ • מישר כרמיא׃ הכרע

הטוב ד׳ רפין וסי׳ הטוב טוב אתה מבלק בן צפור • והטוב היותך כהן • הטוב לך כי תעשק • הטוב כי יחקור אתכם׃ הרוב ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא וסי׳ ועתה הטוב • הרב עם שדי יסור • הרב דברים לא יענה קדמא מ״ל׃ נלחם י״ב פתחין וסי׳ נמסר לעיל כהאי סיפרא סימן ט׳׃ ומדוע י׳ וסי׳ נמסר בריש סדר קרח׃ וידר ג׳ בקריא׳ וסי׳ וידר

וַיִּֽירְשׁוּ אֵת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן
וְעַד־הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר וְעַד־הַיַּרְדֵּן׃
וְעַתָּה יְהוָה׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ
אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה
תִּירָשֶׁנּוּ׃ הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ
כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת כָּל־
אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ
אוֹתוֹ נִירָשׁ׃ וְעַתָּה הֲטוֹב טוֹב אַתָּה
מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב הֲרוֹב רָב
עִם־יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם׃
בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ
וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־הֶעָרִים
אֲשֶׁר עַל־יְדֵי אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
שָׁנָה וּמַדּוּעַ לֹא־הִצַּלְתֶּם בָּעֵת הַהִיא
׃ וְאָנֹכִי לֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה עֹשֶׂה
אִתִּי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי יִשְׁפֹּט יְהוָה
הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין
בְּנֵי עַמּוֹן׃ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי
עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח
אֵלָיו׃ וַתְּהִי עַל־יִפְתָּח
רוּחַ יְהוָה וַיַּעֲבֹר אֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־
מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת־מִצְפֵּה גִלְעָד
וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן׃
וַיִּדַּר יִפְתָּח נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־
נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי׃ וְהָיָה
הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי
לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן
וְהָיָה לַיהוָה וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה׃
וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי
עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ׃
וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד־בּוֹאֲךָ מִנִּית
עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אָבֵל כְּרָמִים מַכָּה
גְּדוֹלָה מְאֹד וַיִּכָּנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיָּבֹא
יִפְתָּח הַמִּצְפָּה אֶל־בֵּיתוֹ וְהִנֵּה בִתּוֹ
יֹצֵאת לִקְרָאתוֹ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלוֹת
וְרַק הִיא יְחִידָה אֵין־לוֹ מִמֶּנּוּ בֵּן
אוֹ־בַת׃ וַיְהִי כִרְאוֹתוֹ אוֹתָהּ
וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר אֲהָהּ בִּתִּי

וִירִיתוּ יָת כָּל תְּחוּם אֱמוֹרָאָה
מֵאַרְנוֹנָא וְעַד יוּבְקָא וּמִן מַדְבְּרָא
וְעַד יַרְדְּנָא׃ וּכְעַן יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל תָּרֵיךְ יָת אֱמוֹרָאָה מִן
קֳדָם עַמֵּיהּ יִשְׂרָאֵל וְאַתְּ מְדַמֵּי ל
לְמֵירְתֵיהּ׃ הֲלָאיַת דְּיַחְסְנִינָךְ
כְּמוֹשׁ טַעֲוָתָךְ יָתֵיהּ תַּחְסֵין וְיָת כָּל
דְּתָרֵיךְ יְיָ אֱלָהָנָא מִן קֳדָמָנָא יָתֵיהּ
נֵירַת׃ וּכְעַן הֲטַב טַב אַתְּ מִבָּלָק
בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא דְמוֹאָב הֲמִידַן דָּן
עִם יִשְׂרָאֵל אִם קְרָבָא אַגִּיחַ בְּהוֹן׃
כַּד יְתִיב יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכַפְרָנָהָא
וּבַעֲרֹעֵר וּבְכַפְרָנָהָא וּבְכָל קִירְוַיָּא
דְּעַל תְּחוּמֵי אַרְנוֹן תְּלַת מְאָה שְׁנִין
וּמָא דֵין לָא שֵׁזֵיבְתּוּן בְּעִידָנָא
הַהִיא׃ וַאֲנָא לָא חָטֵית לָךְ וְאַתְּ
עָבֵד עִמִּי בִּישָׁא לְאַגָּחָא קְרָבָא בִי
יְדִין יְיָ דְּעָבֵד דִּינָא יוֹמָא דֵין בֵּין בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן׃ וְלָא
קַבִּיל מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן לְפִתְגָמֵי
יִפְתָּח דִּשְׁלַח לְוָתֵיהּ׃
וּשְׁרַת עַל יִפְתָּח רוּחַ
גְּבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ וַעֲבַר יָת גִּלְעָד
וְיָת מְנַשֶּׁה וַעֲבַר יָת מִצְפַּיָא דְגִלְעָד
וּמִמִּצְפַּיָא דְגִלְעָד עֲבַר בְּנֵי עַמּוֹן׃
וְקַיֵּים יִפְתָּח קְיָם קֳדָם יְיָ
וַאֲמַר אִם מִמְסַר תִּמְסַר יָת בְּנֵי
עַמּוֹן בִּידִי׃ וִיהֵי דְיִפּוֹק מִפְּתַק
בַּר מִתַּרְעֵי בֵיתִי לְקַדָּמוּתִי כַּד אֵתוּב
בִּשְׁלָם מִבְּנֵי עַמּוֹן וִיהֵי קֳדָם יְיָ
וְאַסְּקִינֵיהּ עֲלָתָא׃
וַעֲבַר יִפְתָּח לְוָת
בְּנֵי עַמּוֹן לְאַגָּחָא קְרָבָא בְּהוֹן
וּמְסָרִינוּן יְיָ בִּידֵיהּ׃ וּמְחָנוּן
מֵעֲרֹעֵר עַד מֵעַלְנָא דְמִנִּית עֶשְׂרִין
קִרְוִין וְעַד מֵישַׁר כַּרְמַיָּא מַחְתָּא
רַבְּתָא לַחֲדָא וְאִתְבָּרוּ בְּנֵי עַמּוֹן
מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַאֲתָא יִפְתָּח לְמִצְפַּיָא
לְבֵיתֵיהּ וְהָא בְרַתֵּיהּ נָפְקַת ל
לְקַדָּמוּתֵיהּ בְּתוּפִּין וּבְחִינְגִּין וּלְחוֹד
הִיא יְחִידָא לֵית לֵיהּ מִנַּהּ בַּר אוֹ
בְרַת׃ וַהֲוָה כַּד חֲזָיָתַהּ
וּבְזַע יָת לְבוּשׁוֹהִי וַאֲמַר וַוי בְּרַתִּי

יעקב נדר לאמר אם יהיה • וידר ישראל נדר ליי׳ ויאמר • וידר יפתח נדר ׃ נתון ד׳ מלאים וסי׳ ונתון אותו על • נתון תתן לו ולא ירע • ויאמרו נתון נתן • וידר יפתח • וכל כתו׳ דכו׳׃ ה׳ סבירין ממנה וקרינן ממנו וסי׳ והרים ממנו בקמצו מסלת המנחה ומשמנה • ואם בהמה אשר יקריב ממנה קרבן • ויבא יפתח המצפה אל ביתו • אל השדה ללקט אורות • וילך בכל דרך אסא דמלכים • וסי׳ בליש׳ ארמית אפרש בעירא דיפתח ולקט באורחא • ונמסר גם בסדר צו׃

רלבג

וספר שכב׳ נדר יפתח נדר ליי׳ שאם יתן בידו את בני עמון יהיה ליי׳ אשר יצא מביתו בשובו בשלו׳ מבני עמון ויעלנו עולה אם היה ראוי לזה והנה היוצ׳ מדלתי ביתו יהיה בהכרח בעל ה החיים ואם היה ממין האדם יהיה ליי׳ ויהיה מיוחד לעבודת הש״י לבד ואם יהיה זכר לא יצטרך שיהיה פ פרוש מן האשה כי כ כבר יהיה מיוח׳ לעבוד׳ הש״י בזולת זה האופן כמו שנמצא בכהנים ובלוים ומצאנו ג״כ זה האופן בשמואל עם ל לקחו אש׳ והולידו בנים ממנה ואמנם אם ה היתה אשה יחוייב ש שתהיה פרושה מאיש שאם היה לה בעל לא תהיה מיוחדת לעבודת הש״י אבל תעבוד על זה בעלה כמשפט הנשים הנשואות ולזה קרע • יפתח את בגדיו ב בראותו בתו יוצאה ל לקראתו כי זה הנדר חייב שלא תהיה לאיש

ממנו ס׳ סבירין ממנה וקרי׳ ממנו

ידמה

רשי

הכרע הכרעתני. לשון כקבה ודומה לו לבבתיני אחותי כלה: היית בעוכרי. כל דמי כעכר קפחת את רגלי: וירדתי על ההרים. לשון לילה הוא ודוגמתו על גגותיה וברחובותיה כולו ייליל יורד בבכי המתעכס בבכי עד שגופו משתבר ומדרש אגדה דורשו רבי תנחומא על ההרים לפני סנהדרין שמא ימצאו פתח לנדריך: ותבך על בתוליה. מדלא כתיב על בתולותיה משמע בתולים ממש: ותהי חק. גזרו שלא יעשה אדם עוד כן שאילו הלך אצל פנחס או בא אצלו היה מתיר לו כ נדרו עמדו בגדולתן ומבין שניהם אבדה וכפרעתהם פנחס נסתלקה שכינה ה הימנו שנאמר בדברי הימים לפנים ה׳ עמו למדנו שבסופו אינו עמו ויפתח הוכה בשחין וכיפול איברים שנאמר ויקבר בערי הגלעד ויש עוד לפתור ותהי חק בישר׳ מחובר למקרא של אחריו מ מימים ימימה תלכנה וגו׳ הדבר הזה קבעוהו עליהם לחק: לתנות. לקונן: ויעבר צפונה. ויעבר את הירד׳ והלכו לצפון עבר הירדן אל הגלעד: כי

רדק

וירדתי. י״ת מענין אריד בשיחי וירד ויריד בענין אחד ורבי׳ כמוהו והנכון לפרשו כמשמעו כי המצפה ששם היה בית יפתח היה גבוהה על ההרים או אמר וירדתי כנגד העמק אשר בין המצפה וההרים וכן ויעלו אותם עמק עכור וירד הסלע כמו שפירשנו וי״ת ואתנגיד על טוריא ובדרש וירדתי על ההרים אלך לפני סנהדרין אולי ימצאו פתח לנדרך: ויעש לה את נדרו אשר נדר. שעשה לה בית והכניסה שם והיתה שם פרוש׳ מבני אדם ומדרכי העולם והיה חק בישרא׳ כי משנה לשנה היו הולכות אליה בנות ישראל: לתנות לה. כלומר לקונן ולבכות על בתוליה עמה כתרגומו לשאה ותרגום ויקונן המלך ואלא ת מלכא או פירוש לתנות להשיחה ולנחמה ארבעת ימים כי כל ה השנה היתה מתבודדת כמו ה האנשים הפרושים הסגורים ב בבתים והחק הזה עשו עמה כל ימי חייה ומה שאמר ותהי חק לשון נקבה ר״ל הליכ׳ בנות ישרא׳ היתה לחק בכל שנה וי״ת והות גזרה בישראל בדיל דלא לאסקא גבר ית בריה וית ברתיה וגו׳ ונמצאנו בזה מחלוקת רז״ל אמרו וכי נדר היה רבי יוחנן ור׳ שמעון בן לקיש רבי יוחנן אמר דמים היה חייב וריש לקיש אמר אפי׳ דמים לא היה חייב דתנינן אמר על בהמה טמאה ועל בעלת מום הרי אלו עולה לא אמ׳ כלום הרי אלו לעולה ימכרו ויביא בדמיהן עולה ולא היה שם פנחס שיתיר לו נדרו כלומר שיאמר לו כי ב בדמים היה פטור אמר פנחס הוא צריך לי יבא אצלי ויפת׳ אמ׳ ראש קציני ישראל אני ואלך א אצלו בין דין לדין אבדה הנערה ושניהם נענשו יפתח בנשילת אברים מת שנאמר ויקבר בערי גלעד פנחס נסתלקה ממנו רוח הקדש שנאמר ופנחס בן אלעזר הכהן נגיד היה עליהם הוא ע עליהם אין כתיב כאן אלא היה עליהם לפנים וי׳ עמו עכשיו לא היה עמו. ראינו מדבריה׳ כי מה שעשה יפתח בטעות עשה והיה הוא סבור שנדרו היה נדר כמו שאמר ואנכי פציתי פי אל יי׳ ולא אוכל לשוב ובתו גם כן רצתה בדברו כי חשב׳ גם כן שנדרו היה נדר כמו שאמרה פצית את פיך אל יי׳ עשה לי כאשר יצא מפיך: פליטי

ולא אוכל ג׳ בקריאה וסימ׳ ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר. ונלאיתי כל כל ולא אוכל. ואשלחה אליהם מלאכים: מימים ימימה ה׳ בקריאה וסי׳ ושמרת את החקה הזאת למועדה. מימים ימימה תלכנה בנות ישראל. ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה. ויאמרו הנה חג יי׳ בשילו מימים ימימה. ומעיל קטן תעשה לו אמו. ונמסר גם בסוף סדר בא:

הַכְרֵעַ הִכְרַעְתִּנִי וְאַתְּ הָיִית בְּעֹכְרָי
וְאָנֹכִי פָּצִיתִי פִי אֶל־יְהוָה וְלֹא אוּכַל
לָשׁוּב: וַתֹּאמֶר אֵלָיו אָבִי פָּצִיתָה
אֶת־פִּיךָ אֶל־יְהוָה עֲשֵׂה לִי כַּאֲשֶׁר
יָצָא מִפִּיךָ אַחֲרֵי אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ יְהוָה
נְקָמוֹת מֵאֹיְבֶיךָ מִבְּנֵי עַמּוֹן:
וַתֹּאמֶר אֶל־אָבִיהָ יֵעָשֶׂה לִּי הַדָּבָר
הַזֶּה הַרְפֵּה מִמֶּנִּי שְׁנַיִם חֳדָשִׁים
ב׳ יומם וְאֵלְכָה וְיָרַדְתִּי עַל־הֶהָרִים וְאֶבְכֶּה
ורעיתי ק׳ עַל־בְּתוּלַי אָנֹכִי וְרֵעֹיתָי: וַיֹּאמֶר
לֵכִי וַיִּשְׁלַח אוֹתָהּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים וַתֵּלֶךְ
הִיא וְרֵעוֹתֶיהָ וַתֵּבְךְּ עַל־בְּתוּלֶיהָ עַל־
הֶהָרִים: וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנַיִם חֳדָשִׁים
וַתָּשָׁב אֶל־אָבִיהָ וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת־נִדְרוֹ
אֲשֶׁר נָדָר וְהִיא לֹא־יָדְעָה אִישׁ וַתְּהִי
ה׳ דכות׳ ־חֹק בְּיִשְׂרָאֵל: מִיָּמִים יָמִימָה
ב׳ ולית כחלתי תֵּלַכְנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת לְבַת־
יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי אַרְבַּעַת יָמִים בַּשָּׁנָה:
וַיִּצָּעֵק אִישׁ אֶפְרַיִם וַיַּעֲבֹר
צָפוֹנָה וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח מַדּוּעַ עָבַרְתָּ
לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי־עַמּוֹן וְלָנוּ לֹא קָרָאתָ
לָלֶכֶת עִמָּךְ בֵּיתְךָ נִשְׂרֹף עָלֶיךָ בָּאֵשׁ
: וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֲלֵיהֶם אִישׁ רִיב
הָיִיתִי אֲנִי וְעַמִּי וּבְנֵי־עַמּוֹן מְאֹד
וָאַזְעִק אֶתְכֶם וְלֹא־הוֹשַׁעְתֶּם אוֹתִי
מִיָּדָם: וָאֶרְאֶה כִּי־אֵינְךָ מוֹשִׁיעַ
יוד יתיר׳ ט׳ וָאָשִׂימָה נַפְשִׁי בְכַפִּי וָאֶעְבְּרָה אֶל־
רפי בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדִי וְלָמָה
עֲלִיתֶם אֵלַי הַיּוֹם הַזֶּה לְהִלָּחֶם בִּי:

אַכְרָעָא אַכְרַעְתִּינִי וְאַתְּ הֲוֵית בְּעָכְרָי וַאֲנָא פְּתָחִית פּוּמִי בִּנְדַר קֳדָם יְיָ וְלָא אֵיכוּל לְמִיתָב: וַאֲמַרַת לֵיהּ אַבָּא פְּתַחְתָּא פּוּמָךְ בִּנְדַר קֳדָם יְיָ עֲבִיד לִי כְּמָא דִי נְפַק מִפּוּמָךְ בָּתַר דַעֲבַד לָךְ יְיָ פּוּרְעֲנוּתָא מִבַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִבְּנֵי עַמּוֹן: וַאֲמַרַת לַאֲבוּהָא יִתְעֲבֵיד לִי פִּתְגָמָא הָדֵין שְׁבוֹק מִינִי תְּרֵין יַרְחִין וְאֵיהַךְ וְאִתְנְגִיד עַל טוּרַיָא וְאֶבְכֶּה עַל בְּתוּלַי אֲנָא וְחַבְרוּתָי: וַאֲמַר אִיזִילִי וּשְׁלַח יָתַהּ תְּרֵין יַרְחִין וַאֲזָלַת הִיא וְחַבְרוּתַהּ וּבְכַת עַל בְּתוּלָהָא עַל טוּרַיָא: וַהֲוָה מִסּוֹף תְּרֵין יַרְחִין וְתָבַת לְוַת אֲבוּהָא וַעֲבַד לַהּ יַת נִדְרֵיהּ דִי נְדָר וְהִיא לָא יָדְעַת גְּבַר וַהֲוַת לִגְזֵירָא בְּיִשְׂרָאֵל: תוספת בְּדִיל דְלָא לְאַסָּקָא גְבַר יַת בְּרֵיהּ וְיַת בְּרַתֵּיהּ לַעֲלָתָא כְּמָא דַעֲבַד יִפְתָּח גִלְעָדָאָה וְלָא שָׁאִיל לְפִינְחָס כַּהֲנָא וְאִילוּ שָׁאִיל לְפִינְחָס כַּהֲנָא הֲוָה פָּרִיק יָתַהּ בִּדְמִין: מִזְמַן לִזְמַן אָזְלַן בְּנַת יִשְׂרָאֵל לַאֲלָאָה לְבַת יִפְתָּח גִלְעָדָאָה אַרְבְּעָא יוֹמִין בְּשַׁתָּא: וְאִיתְכְּנַשׁ אֱנַשׁ אֶפְרַיִם וַעֲבַר לְצִיפוּנָא וַאֲמַרוּ לְיִפְתָּח מָא דֵין עֲבַרְתָּ לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּבְנֵי עַמּוֹן וְלָנָא לָא קְרֵיתָא לְמֵיזַל עִימָּךְ בֵּיתָךְ נוֹקִיד עֲלָךְ בְּנוּרָא: וַאֲמַר יִפְתָּח לְהוֹן אֱנַשׁ דִין הֲוֵיתִי אֲנָא וְעַמִּי וּבְנֵי עַמּוֹן לַחֲדָא וּבָעֵית אֲנָא מִנְכוֹן וְלָא פְרַקְתּוֹן יָתִי מִידְהוֹן: וַחֲזֵית אֲרֵי לֵיתָךְ פָּרִיק וּמְסָרִית נַפְשִׁי כְּבַעַל גְּבַר לְאִתְקַטָּלָא וַעֲבָרִית לְוַת בְּנֵי עַמּוֹן וּמְסָרִינוּן יְיָ בִּידִי וּלְמָא סְלֵיקְתּוּן לְוָתִי יוֹמָא דֵין לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּי:

רלבג

ידמה שעשה לה יפתח בי׳ מחוץ לא ראת׳ אדם בו ולא אשה ויעשנה שם אך המתין לה ש שנים חדשי׳ תלך בהם עם רעותיה לבכות על בתוליה על ההרי׳ ובזה הזמן הסגירה בבית ההוא ולא היתה רואה אפילו אשה שם זולתי ארבע׳ ימים בשנ׳ שהיה חק לישראל שתלכנה בנות ישרא׳ לתנות לבת יפתח על בתוליה והיא היתה פרושה מאיש כל ימיה. וראוי שנעיין במה שאמר יפתח זה שלש מאות שנה עברו מעת שכבשו הארץ ההיא עד ה

התחלת שנות יפתח ונעיין עם זה במה שנאמר בבנין הבית שהיה בת״פ שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וזה ממה שיחייב שלא היה מעת מיתת יפתח עד בנין הבית כי אם ק״מ שנה ואם חקרנו בזה נמצא בו יותר וזה שכשנקבץ שנות יפתח ואבצן ואילון ועבדון יהיו ל״א ואם נקבץ עם זה שנות השעבוד ביד פלשתים שהיו מ׳ שנה עם שנות שמשון שהם כ׳ שנה ושנות עלי ושנות שמואל ושאול שהם י״ב שנה ושנות דוד ושלמה עד בנין הבית שהם מ״ג שנה יהיו קפ״ז שנים ואם אמרנו ששנות השעבוד ביד פלשתים נכללו בשנות שמשון ועלי עדיין יהיו נוספים ז׳ שנה ועוד כי יתכן שכבר התחילה השעבוד קודם הריון שמשון אחר שכבר נראה המלאך לאשה ואמר לה והוא יחל להושיע את ישר׳ מיד פלשתי׳. ודמה שכאמ׳ בהיתר זה כי ישר׳ היו ביד פלשתים גם בימי יפתח ובימי השופטים הבאים אחריו אף שלא היו פלשתי׳ עדיין מושלים בישר׳ אך היו מתגברין עליהם במלחמותיה׳ ולזה ספר קודם מיתת יפתח שכבר מכרם הש׳ ביד פלשתי׳ ובימיה׳ היה הריון שמשון והתחיל השעבוד להיות פלשתי׳ מושלי׳ בישר׳ סביב מיתת ממשלת שמשון ולזה אמרו ישר׳ לשמשון הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים ועכ״ז הנה יהיו שם ז׳ שני׳ נוספות ואפשר שנאמ׳ כי אלו הז׳ שנים היו חסרי׳ מהג׳ מאות שנה שאמר יפתח והנה אמר על דרך הקירוב ג׳ מאות שנה כי לא חשב לז׳ שנים החסרות מזה והנה ימצא זה מסכי׳ על האופן שפירשנו בשנכיח שיהושע והזקנים פרנסו ישרא׳ כ״ז שנה ואחר פרנס עתניאל בן קנז ישראל מ׳ שנה עד שנות השעבוד ופרנס אהוד את ישר׳ עד פ׳ שנה עד שנות השעבוד ופרנסו דבורה וברק את ישר׳ מ׳ שנה עד שנות השעבוד ופרנס ירובעל את ים עד מ׳ שנה עד שנות השעבוד ופרנס אבימלך את ישראל ג׳ שנים ותולע אחריו כ״ג שנה ויאיר כב שנה וי״ח שנות השעבוד הרי רנ״ב שנים וכשנחבר אליהם מ׳ שנה מעת יציאת מצרים עד כבישת הארץ ההיא וקמ״ז שנה משמיתת יפתח עד בנין הבית יהיה הכל ת״פ שנה ואם נפל ספק מתי היה פסל מיכה וענין פילגש בגבעה שסופר שם שהיו בעת שלא היה מושל בישראל איש הישר בעיניו יעשה ולזה יתחשב שהיה בין שמשון ובין עלי זמן בלתי קצר עמדו בו ישראל בזולת שופט הנה נתיר זה הספק בשנאמר שזה היה בשנות השעבוד שזכרנו שלא היה שופט אם קודם במיתת עתניאל בן קנז או קודם במיתת אהוד או קודם במיתת זולתם מן השופטים בשנות השעבוד שלא היה בישראל מושל וכבר באו׳ בזה עוד בע״ה בהגיענו לשם ואפש׳ שנאמ׳ שמה שאמ׳ יפתח שלש מאות שנה היה אמת בלא שום קירוב אך נבלעו קצת משנות שמשון בשנות עלי שהרי בסוף היה יושב שמשון בארץ פלשתים ויתכן שאז היה שופט עלי ונחשבו אותם השנים בשנות שמשון כי הוא היה שופט אותם אם היה עומד אצלם והנה נבאר עוד זה בהגיענו שם בע״ה ונשוב למה שהיינו בו מביאור אלו הדברים. וספר אחר זה שכבר הגיע מרוע בני אפרים שאמרו לשרוף בית יפתח עליו באש על אשר לא קראם בזאת המלחמה תחתיה שראוי להם לגמלו חסד על הטובה אשר עשה להם שהם נשבו בשבו ונלחם עם אויביה׳ והנה לא נשתדל יפתח לפייסם באופן שפייסם ירובעל או אולי לא היה יכול על זה והיה זה סבה על שנפלו מאפרים מ״ב אלף. וספר

פליטי אפרים אתם. כלו׳ פליטי אפרים אתם שאתם מחולקים בתוך אפרים ובתוך מנשה ואין אתם חשובים לכלום לפי שהיו אנשי אפרים מחרפין אותם כך היו אנשי גלעד מכים אותם כשהיו מוצאים אותם יחידים עוברין בארצם ולדעת המתרגם אותם דבק עם גלעד לא עם אפרי׳ וכ״ת ארי אמרו משזביא דבית אפרי׳ מה אתון חשיבין דבית גלעד בגו בית אפרים ובגו בית מנשה ומה שאמר פליטי אפרים ר״ל הפחותים שבאפרים היו מחרפין אותם כך ויוכיח הפירוש הזה והיה כי יאמרו פליטי אפרים אעבורה והמלחמה הזאת לא היתה להם לבני גלעד כי עם האנשים הרקים והפחותים שבאפרים והם נקראים פליטי אפרים והם אשר היו צריכים לעבור מפני הבהמו׳ שהיו רועי׳ מעבר לירדן

החוצה ל׳ וסימ׳ ויוצא אתו החוצה. ויהי בהוציאם אותם החוצה. ולרבקה אח. ותתפשהו בבגדו. ויהי בראותה כי עזב. ויהי כשמעו כי. ויהי בהרימי קולי. כי ישבו אחים. בחוץ תעמד והאיש. והיה כל אשר יצא. ויהי לו שלשים בנים. וישכימו ויהי בעלות. ויקרא את נערו. ואריכו הבדים

ויקבץ יפתח את כל אנשי גלעד
וילחם את אפרים ויכו אנשי גלעד
את אפרים כי אמרו פליטי אפרים
אתם גלעד בתוך אפרים בתוך
מנשה: וילכד גלעד את מעברות
הירדן לאפרים והיה כי יאמרו
פליטי אפרים אעברה ויאמרו לו
אנשי גלעד האפרתי אתה ויאמר
לא: ויאמרו לו אמר נא שבלת
ויאמר סבלת ולא יכין לדבר כן
ויאחזו אותו וישחטוהו אל
מעברות הירדן ויפל בעת ההיא
מאפרים ארבעים ושנים אלף:
וישפט יפתח את ישראל שש שנים
וימת יפתח הגלעדי ויקבר בערי
גלעד: וישפט
אחריו את ישראל אבצן מבית לחם
: ויהי לו שלשים בנים ושלשים
בנות שלח החוצה ושלשים בנות
הביא לבניו מן החוץ וישפט את
ישראל שבע שנים: וימת אבצן
ויקבר בבית לחם:
וישפט אחריו את ישראל אילון
הזבולני וישפט את ישראל עשר
שנים: וימת אילון הזבולני ויקבר
באילון בארץ זבולן:
וישפט אחריו את ישראל עבדון
בן הלל הפרעתוני: ויהי לו
ארבעים בנים ושלשים בני בנים
רכבים על שבעים עירם וישפט
את ישראל שמנה שנים: וימת
עבדון בן הלל הפרעתוני ויקבר
בפרעתון בארץ אפרים בהר
העמלקי: יג ויספו
בני ישראל לעשות הרע בעיני
יהוה ויתנם יהוה ביד פלשתים
ארבעים שנה:

וכנש יפתח ית כל אנשי גלעד
ואגיח קרבא עם דבית אפרים
ומחו אנשי גלעד ית דבית אפרים
ארי אמרו משזביא דבית אפרים
מה אתון חשיבין דבית גלעד בגו
בית אפרים בגו בית מנשה:
ואחדו דבית גלעד ית מגיזת
ירדנא על דבית אפרים והוה
כד אמר חד ממשזביא דבית
אפרים אעיבר ואמרין ליה אינשי
גלעד אפרתי את ואמר לא:
ואמרין ליה אמר כען שובלתא
ואמר סובלתא ולא מתקין למללא
כן ואחדין ליה ונכסין ליה במגיזת
ירדנא ואיתקטלו בעידנא ההיא
מאפרים ארבעין ותרין אלפין:
ודן יפתח ית ישראל שית שנין
ומית יפתח גלעדאה ואתקבר
בקירוי גלעד: ודן
בתרוהי ית ישראל אבצן דמבית
לחם: והוה ליה תלתין בנין
ותלתין בנן שלח לברא ותלתין
בנן כלן אעיל לבנוהי מן ברא
ודן ית ישראל שבע שנין: ומית
אבצן ואתקבר בבית לחם:
ודן בתרוהי ית ישראל
אילון דמבית זבולן ודן ית ישראל
עסר שנין: ומית אילון דבית
זבולן ואיתקבר באילון בארע
זבולן: ודן בתרוהי
ית ישראל עבדון בר הלל
דמפרעתון: והוה ליה ארבעין
בנין ותלתין בני בנין רכיבין על
שבעין עילין ודן ית ישראל תמניא
שנין: ומית עבדון בר הלל
דמפרעתון ואתקבר בפרעתון
בארע שיבטא דאפרים בטורא
דבית עמלק: ואוסיפו
בני ישראל למעבד דביש קדם יי
ומסרינון יי בידא דפלשתאי
ארבעין שנין:

רשי

כי אמרו פליטי אפרי׳ אתם. גלעד פחותים שבאפרים היו מבזין את הגלעד ואומרים להם מה אתם גלעד חשובין בתוך אפרים ובתוך מנשה כך ת״ תרגם יונתן: וילכד את מעברות וגו׳. היו שומרים במקום המעברות: אמר נא שבולת. שבולת הנהר הזה אעבור ולא יכין לדבר כן שהיו מגמגמי׳ בלשונם: אבצן. זה בועז:

שהיה שם מרעה לבני אפרים כמו שאנו עתידים לבאר בספר שמואל בפסוק ביער אפרים והפחותים הם הרועים ברוב וההרג הרב הזה היה לעונש עונות שהיו בשבט אפרי׳ בנסתר: האפרתי אתה. נקרא אפרתי אשר משבט אפרים ונקרא אפרתי אשר מבית לחם אפרת כמו ודוד בן איש אפרתי: שבלת. כמו שהיו מכסין אותם בזאת המלה כן היו מכסין אות׳ בכל מלה שים בו שי״ן והאפרתים היו קורין אותה סי״ן ולקח הכתו׳ אחת מהמלות וי״מ כי לקח מלת שבולת לפי שהיה שבולת הנהר במקום שהיו עוברים בני אפרים שהיו מגמגמין באותה השי״ן אולי היה אויר ארצם גורם להם זה כמו אנשי צרפת שאינן מבינים לקרא השי״ן וקוראין אותה כמו תי״ו רפה: בערי גלעד. ידרך הדרש בזה שהוכה בשחין כבר והיה נופל איברים מעיר לעיר ובכל עיר שהיה נופל איברו היה נקבר שם וזה היה לו עונש שהרג בתו ולא נשאל על נדרו ובדרך הפשט פירוש בערי הגלעד באחת מערי הגלעד וכמוהו בשתים יתחתן בי באחת משתים ועל עיר בן אתונות בן אחת האתונות: אבצן מבית לחם. אמרו רז״ל אבצן זה בועז והנראה בעיני כי אמרו זה בעבור ספור הכתוב כשואי בניו ובנותיו וסמך לו דבר שנוח ללמדך שלא יתגאה אדם לא בעושר ולא בבנים כי אבצן עשה ששים סעודות בין בניו ובנותיו ובכלן לא זימן מנוח לפי שהיה עקר והיה אומר כודנתא עקרת׳ במאי פרע לי ואירע לו מפני שכולן מתו בחייו והיה לו למנוח בן קיים והיה שופט ישראל כי ראה השם בעלבונו וטוב הו׳ אם קבלה היתה אבלם זה ולפי דרך הפשט ספר הכתוב כשואי בניו ובנותיו לספר ההצלחה הגדולה שהיתה לו בבנים ובבנות כי כלם השיאם בחייו ובאמת היו בו דברים טובים אשר בשכר׳ הגיע לזאת ההצלחה ולמעלה גדולה להיותו שופט ישראל: רוכבים על שבעים עיירים. הספור הזה גם כן להודיע הצלחתו שראה בנים ובנות ובני בנים גדולים אנשים רוכבים על עיירים כלומ׳ מרוב עשרם וגדולתם לא היו צריכין להתעסק במלאכ׳ אחרת ובעבודת הארץ אלא רוכבים על עיירים ונתמנה שופט ישראל: ארבעים שנה. מחשבון ימי השופט הם אלו הארבעים:

תמשפחת

רלבג

וספר אחר זה שכבר מת יפתח ונקבר בערי גלעד והנה הרצו׳ בזה שכבר נקבר באחת מערי גלעד והנכון אצלי כי יפתח מפני שלא השאיר אחריו בן או בת יהיה נקר׳ בהם שמו כזה שיקברו עצמותיו בכל ערי גלעד קצת פה וקצת פה כדי שיהיה לו זכר באותן ה

דמלכים. וחברו דוד״. יען כצד ובכתף תהדפו:

המקומות שהציל מיד מלך בני עמון. והנה זכר שכבר שפט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם ולפי שבועז נראה מעניכו שהיה שופט ישראל והיה מבית לחם ולא נמצא בשופטים זולת אבצן שיהיה מבית לחם אמרו רבו׳ ז״ל כי אבצן זה בועז והכון הוא ואחריו שפט את ישראל אילון הזבולני ואחריו שפט את ישראל עבדון בן הלל. עוד

ויולדת ג' בקריאה וסימ' וקראת שמו ישמעאל כי שמע · כי הנך הרה וילדת בן ומורה · ויאמר לי הנך הרה ·
יחל ה' ב' קמצין וג' פתחין וסימ' נמסר בריש סדר מטות · ויאמר לי ח' דסמיכי בקריאה וסימ' ויאמר לי הנך
הרה וילדת בן · ויאמר לי מי אתה ואומר · ויאמר לי עבדי · ויאמר לי שלמה בנך · ויאמר לי יתמוך דברי ·

ב'מן הרמתי' וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמִּשְׁפַּחַת
ל' הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא
יָלָדָה׃ וַיֵּרָא מַלְאַךְ־יְהוָה אֶל־
הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִנֵּה־נָא אַתְּ־
ל' עֲקָרָה וְלֹא יָלַדְתְּ וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן׃
ל' וְעַתָּה הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל־תִּשְׁתִּי יַיִן
ל' וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טָמֵא׃ כִּי
נ' הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה
עַל־רֹאשׁוֹ כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה
ה' הַנַּעַר מִן־הַבָּטֶן וְהוּא יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ
אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ וַתָּבֹא
הָאִשָּׁה וַתֹּאמֶר לְאִישָׁהּ לֵאמֹר אִישׁ
ל' הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה
ח' מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא מְאֹד וְלֹא
ל' ל' שְׁאִלְתִּיהוּ אֵי־מִזֶּה הוּא וְאֶת־שְׁמוֹ
ח' לֹא־הִגִּיד לִי׃ וַיֹּאמֶר לִי הִנָּךְ הָרָה
נ' וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְעַתָּה אַל־תִּשְׁתִּי יַיִן
וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טֻמְאָה כִּי־
נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבֶּטֶן
ד' עַד־יוֹם מוֹתוֹ׃ וַיֶּעְתַּר מָנוֹחַ אֶל־יְהוָה
ו'מל בליש' וַיֹּאמַר בִּי אֲדוֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
ל'מל · נ' שָׁלַחְתָּ יָבוֹא־נָא עוֹד אֵלֵינוּ וְיוֹרֵנוּ מַה
ו'מל בליש' נַּעֲשֶׂה לַנַּעַר הַיּוּלָּד׃ וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים
ח' בְּקוֹל מָנוֹחַ וַיָּבֹא מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים
עוֹד אֶל־הָאִשָּׁה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת
בַּשָּׂדֶה וּמָנוֹחַ אִישָׁהּ אֵין עִמָּהּ׃

ב'מן הרמתי' וַהֲוָה גַבְרָא חַד מִצָּרְעָה מִזַּרְעִית
ל' דָּן וּשְׁמֵיהּ מָנוֹחַ וְאִתְּתֵיהּ עַקְרָא
לֵית לַהּ וְלַד׃ וְאִתְחֲזֵי מַלְאֲכָא
דַּייָ לְאִתְּתָא וַאֲמַר לַהּ הָא כְעַן אַתְּ
עַקְרָא וְלֵית לִיךְ וְלַד וְתַעְדִּין ו
ל' וְתַלְדִּין בַּר׃ וּכְעַן אִסְתַּמַּרִי
ל' כְעַן וְלָא תִשְׁתִּין חֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק
ל' וְלָא תֵיכְלִין כָּל מְסָאַב׃ אֲרֵי
נ' הָא אַתְּ מְעַדְיָא וְתֵלְדִין בַּר וּמַסְפַּר
לָא יְעִיבַר עַל רֵישֵׁיהּ אֲרֵי נְזִירָא
ה' דַּייָ יְהֵי רַבְיָא מִן בִּטְנָא וְהוּא יְשָׁרֵי
לְמִפְרַק יָת יִשְׂרָאֵל מִידָא ד
דִפְלִשְׁתָּאֵי׃ וַאֲתַת אִתְּתָא
וַאֲמַרַת לְבַעְלַהּ לְמֵימַר נְבִיָּא דַּייָ
ל' אֲתָא לְוָתִי וְחֶזְוֵיהּ כְּחֵיזוּ מַלְאֲכָא דַּייָ
ח' חַסִּין לַחֲדָא וְלָא שְׁאֵילְתֵּיהּ אֵימְרֵין
ל' ל' הוּא וְיָת שְׁמֵיהּ לָא חַוִּי לִי׃ וַאֲמַר
ח' לִי הָא אַתְּ מְעַדְיָא וּתְלִידִין בַּר
נ' וּכְעַן לָא תִשְׁתִּין חֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק
וְלָא תֵיכְלִין כָּל מְסָאַב אֲרֵי נְזִירָא
דַּייָ יְהֵי רַבְיָא מִן בִּטְנָא עַד יוֹם
מוֹתֵיהּ׃ וְצַלִּי מָנוֹחַ קֳדָם יְיָ
ד' וַאֲמַר בְּבָעוּ יְיָ נְבִיָּא דַּייָ דְּשַׁלַּחְתָּא
ו'מל בליש' יֵיתֵי כְעַן עוֹד לְוָתָנָא וְיַלְפִינָנָא מַה
ל'מל · נ' נַעֲבֵד לְרַבְיָא דְּאִתְיְלִיד׃
ו'מל בליש' וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ צְלוֹתֵיהּ דְּמָנוֹחַ
ח' וַאֲתָא מַלְאֲכָא דַּייָ עוֹד לְוָת אִתְּתָא
וְהִיא יָתְבָא בְּחַקְלָא וּמָנוֹחַ ב
בַּעְלַהּ לֵית עִמַּהּ׃

מדוע פניך רעים · על מה זה אתה מבקש · והשגל יושבת אצלו · מלאך האלהים ח' דסמיכי בקריאה וסימ'
ויאמר אלי מלאך · ויסע מלאך · קח את הבשר · ומראהו כמראה · וישמע האלהים בקול מנוח · וירגל
בעבדך · ואדני חכם כחכמת · כי כמלאך האלהים כן אדני המלך · ויעתר ד' בקריאה וסימ' ויעתר יצחק
ליי' לנכח אשתו · ויצא משה מעם פרעה דערוב · ויצא מעם פרעה דארבה · ויעתר מנוח אל יי' ויאמר ·
ונמסר גם בריש סדר תולדות · בי אדני ה' דסמיכי וסימ' נמסר בסדר שמות ·

רשי

יין ושכר · חמר חדת ועתיק · ומורה · תער על שם שמורה ומשליך את השער · ואל תאכלי כל טמא · דברי' האסורין לנזיר · לנער היולד · העתיד להיוולד · אחרי

רלבג

עוד ספר שכבר ה
הוסיפו בני ישר' לעשו'
הרע בעיני יי' והיה זה
סבה אל שהיו פלשתים
מושלים בהם ארבעים
שנה וזה המספר ה
התחיל שביב במיתת
ממשלת שמשון כמו
שזכרנו אמנם קודם
זה מכרם הש"י ביד
פלשתים מקודם עת
יפתח ובימי השופטים
אשר אחריו שזכרנו
היו פלשתים מצרים
לישראל ולזה בא ה
היעוד לאשת מנוח ם
שהיא תהר ותלד בן
והוא יחל להושיע את
ישראל מיד פלשתים
או אולי לא היתה כלל
יד פלשתים על ישראל
בימי השופטים ההם
אבל יאיר שני ענינים
יחד והוא שכבר יהיו
ישר' תחת יד פלשתים
ושמשון יחל להושיעם
מידם ולפי שהיה גלוי
וידוע לפני מי שאמר
והיה העולם שעתיד
שמשון לרדוף אחרי
הנשים וללקות בהם
יתחכם הש"י מלידה
ומבטן ומהריון למנעו
מזה ולזה רצה שיהיה כזיר אלהים כי ההמנע משתיית יין מועיל מאד לזה הענין
כאמרם כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין ולזאת הסבה בעינה מנע
אמו בעת היותה הרה ממנו משתיית היין והשכר והזהיר אותה מאכילת כל
טומאה להורות על קדושת הנער הילוד כי זה ממה שיישירם להנהיגו בקדושה
ויהיה עוד זה סבה לחנכו אל שיהיה פרוש מהבלי העולם מהתאוות הגופניות
ולזאת הסבה ג"כ צוה שלא יעלה מורה על ראשו להורות על קדושתו כי זה כלו
ממה שירחיק ממנו ההתגאל בענין המשגל לפי מה שאפשר ועם שבזה הענין
מבוא לענין הגבורה ר"ל גדול השער אלא שראוי שלא יעלם ממנו שהשם חדש בו
גבורה נוספת מפני הנזירות אשר לא יחייבה גדול השער לפי הטבע וזה שכבר
מבאנו שתכף שגולח סר כחו ממנו ולא היה זה כן אם היתה הגבורה מתחייבת
מגדול השער כי הרושם שיש בגדול השער בגבורה הוא מצד עברו האדים
העשניים בגוף שהיה מדרכם שיתהוו מהם השער וזה כי השער כשהגיע אל
תכליתו לא יגדל ואז יעברו האדים העשניים ההם תוך הגוף ויתגבר האדומה
בגוף ויתחדש מזה רוח גבורה ומי שזה דרכו לא תסור הגבורה בגלוח השער כי
אחר זמן רב ומעט מעט · הנה

כל טמאה קרא' כל טמא תניין כל ט טמאה תלית' וכל טומאה אל תאכל

רדק

ממשפחת הדני · ביאר היחס כמו שבטו המנשי ומשפחת כמו שבטו וכן ויקרב את משפחת יהודה : עקרה ולא ילדה · תוספת ביאור וכן ותהי שרי עקרה אין לה ולד : ואל תשתי יין ושכר · הוי"ו מורה כי השמרי נא ר"ל מטומאה כמו שהנזיר היה נשמר מטומאה ומיין ושכר כן צוה אותה להיותה נשמרת מכל הדברים האסורין לנזיר להיות קדושתו מן הבטן ומה שאמ' ואל תאכלי כל טמא אחר שאמ' השמרי נא ר"ל פי' השמרי נא מטומאת מגע ואל ופי' כל טמא שלא תאכל דברים טמאים או פי' ואל תאכלי כל טמא דברים האסורים לנזיר כמו כל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג וכל משרת ענבים כמו שפירשו רבו' ז"ל מאי ואל תאכלי כל טומאה דברים האסורים לנזיר אבל את כל
מסאב ולדעתו ולפירושינו ב
בהשמרי נא שמשון לא נטמא
למתי' אבל מצאנו בדברי רז"ל כי
קבלה בידם כי שמשון נטמא ל
למתים ולדבריהם ואל תשתי יין
ושכר פי' השמרי נא ומפני זה
פירשו כל טומאה דברי' האסורי'
לנזיר · ויש לתמוה היאך מי שבא
עליו הבור' ית' להיות קדושתו מן
הבטן איך נשא בבנות הערלים
והנראה בזה כי הנשי' אשר לקח
בתמנה ובעזה ובנחל שורק גייר
אותן והשיבן לדת ישראל כי ח
חלילה משופט ישראל ומושיעם
להתחתן בפלשתי' ועובר על לאו
דלא תתחתן בם אם' חמור מאד
ומביא את האדם לידי כפירה
בבורא ית' ויתע' כמו שאמר כי
יסיר את בנך מאחרי ולא נמצא
בכתוב שנענש על זה ולא נאמר
עליו שעשה רע בעיני יי' והיה ה
הבורא יתעלה מצליחו בכל אשר
יפנה וכן אמר הכתוב כי מיי'
היא כלומר לקחתו אשה מבנות
פלשתים מיי' היתה ורצון האל
ית' היה בזה כי בודאי היה מגייר
אותן ומשיבן אל דת ישראל ואף
על פי כן סבה היתה מאת השם
לקחת אשה מפלשתים להנקם
בהם כי נראה כי ישרא' שבאותו
הדור לא היו יראים השם כל כך
שיושיעם תשועה שלמה מיד פ
פלשתים כי כל ימי שמשון היו
מושלים פלשתים בישראל כמה
שאמר הכתוב ויתנם יי' ביד פ
פלשתים ארבעים שנה עשרים
של שמשון בכללם על כרחך לפי
חשבון השנים ולא היו ישראל נ
נלחמים בהם כי אם שמשון ל
לבדו ולפיכך לא היה לפלשתים
טענה להלחם בישראל מפני ש
שמשון כי לא היה ברשותם והוא
לבדו היה עושה הרעו' בפלשתים
ועם פלשתים היה שוכן בעוד
שהיה מריע להם ומיראתם אותו
גם כן היו נמנעים מלהלחם ב
בישראל לפיכך כשבקשוהו פ
פלשתים מבני יהודה כשהלך ל
לסלע עיטם מסרוהו להם וכן
ערת דבורי' בגוית האריה ודבש וכן היות אשת שמשון למרעהו הכל סבה להנקם
מפלשתים יתב' האל אשר לו נתכנו עלילות וסבות ומאתו הכל אבל עונש נקירת
עיניו לפי שאמר ותישר בעיני שמשון ואמר אותה קח לי כי היא ישרה בעיני ידמה
כי חשק בה ליופיה וכן באחרות אשר חשק ולקח לתאותו אליהן והנה הפסיד
כוונתו הראשונ' הטובה שהיתה רצון האל כמו שכתוב כי מיי' היתה כי תואנה הוא
מבקש מפלשתים נראה כי בתחילה היתה כוונתו לטובה לבקש תואנה מפלשתים
ואחר כך גברה עליו התאוה בראותו אותה ויִשרה בעיניו והפסיד כונתו האלהית
בכוונתו הגופנית הבהמית אשר התערבה בה ולפיכך נענש ונקרו פלשתים את
עיניו מדה כנגד מדה ורז"ל אמרו כן אף על גב דכתיב כי מיי' היא כי אזל מיהא
בתר ישרותיה אזל ואף על פי כן עזרוהו מן השמים ונקם נקמת עיניו מפלשתים :
יין ושכר · כתרגומו חמר חדת ועתיק ובדברי רז"ל מיין ושכר יזיר ר' אליעזר הקפר
ברבי אומ' יין זה מזוג שכר זה חי : הנך הרה · תהיה הרה : וילדת בן · מורכב מן
יולדת וילדת ואמר בו בלשון פועלת ואף על פי שאינה עדיין יולדת לפי שאמר הרה
שהוא תואר כמו פועלת אמר גם כן לשון פועלת בלידה ואמר בו לשון ופעלת
לפי שעתידה ללדת או יהיה ויולדת מן הדומה למרובע : ומורה לא יעלה
על ראשו · הוא התער וכ"תי ומספר : והוא יחל · כי השופטים אשר היו
לפניו לא היו נלחמים בפלשתים ורז"ל דרשו הוחלה שבועתו של אבימלך דכתיב אם תשקור לי ולניני ולנכדי ואז נלחמו בישראל תחלה או אמ' יחל להושיע לפי שלא הושיעם
תשועה שלימה : כמראה מלאך האלהים נורא מאד · פי' כי המון בני אדם חושבין כי המלאך גוף וצורתו נורא נוראה : לנער היולד · כשיהיה יולד והוא תואר כמו
והנכה אוכנן אוכל וככתב במלת היולד הוי"ו עם הדגש וכן אשר יולד לישראל לעמל יולד :

רדק

אשר בא ביום אלי · בזה היום וכן ת״י ביומא דיכי : משפט הנער ומעשהו · דחזי לרביא ומה נעביד ליה : בלחמך · במאכלך כי לחם כולל כל המאכל : ואם תעשה עולה · כלומ׳ זה גריעות שאתה אומר שתעשה לפני לא אוכל ממנו ואם תרצה אתה לעשות ממנו עולה תעשה ואמרו ליי׳ לפי שאותו הדור היו עושים הרע בעיני יי׳ והיו מעלים עולות לאלהים אחרים : כי לא ידע · טעמו דבק עם נעצרה נא אותך : מי שמך · ולא אמר מה כמשפט הלשון שלא לאמר מי אלא על עצם חי מדבר והשם איננו העצם לפי׳ לא יאמר על השם מי אלא מה שמך מה שמו ואם כאמר כי לפי שהיה רוחני אמ׳ כן כי אין למלאך גוף והשם כמו העצם הנה לא ידע מנוח כי יהיה רוחני עד שעלה · ויש לפרש לפי שהיה בעיני מנוח כביא גדול וכבד והאדם הגדול נודע בשמו למי שלא ראהו והנה השם כמו העצם : כי יבא דברך וכבדנוך · וכתו׳ דבריך ואחד הו׳ על הענין ופירושו כתרגומו ארי יתקיימו׳ פתגמך ויקריניך : פלאי · בהעלם הא׳ והי״וד ליחם ואם היתה הא׳ נראת היה על משקל עברי ופירושו מכוס׳ ונעלם שלא תוכל לדעתו ות״ת והוא מפרש וכן תרגום כי יפליא ארי יפריש ועניינו מופרש ומובדל מדעתך אותו : ויעל על הצור · מבנין הפעיל ומה שהעלה מנוח עולה על הצור ליי׳ בשעת איסור ה הבמות שכל זמן שהי׳ אהל מועד בשילה נאסרו הבמות אמרו רז״ל הוראת שעה היתה כי הנה המלאך אמר לו ואם תעלה עולה ליי׳ תעלנה : ומפלי׳ לעשו׳ · המלאך היה מפליא לעשו׳ בהוצאת האש מן הצור ואכול הגדי והמנחה ו וכשהאש גדל והעלה להב עלה מלאך יי׳ כלומר כנתלק מעליהם בלהב : בעלו׳ הלהב מעל המזבח י בב״ית : ולא יסף עוד · שלא נרא׳ להם פעם אחרת עוד · וטעם אז ידע מנוח דבק עם ויעל מלאך יי׳ בלהב המזבח ולא עם ולא יסף או יהיה פי׳ ולא יסף כלו׳ כשראה שנסתלק מעיניו ידע כי מלאך יי׳ היה ויש לפרשו דבק עם ולא יסף ויהיה פירוש ולא יסף להראה על המראה ההיא בעצמה כלומר עלה בלהב המזבח ולא נראה להם עוד אז ידע כי מלאך הוא שהלך מעיניהם ולא ראוהו עוד במרא׳ ההיא : להרא׳ · בחולם וכן להרא׳ בשילה כמו שבא בשלמים הכתון תכתן : ותחל רוח יי׳ לפעמו · ת״י ושריאת רוח גבורה מן קדם יי׳ לתקפותיה כלומר הגבורה והכח שהיה לו במחנה דן החל לו והוא המקום שחנו שם בני דן כשהלכו ללכוד את ליש והוא המקום בין צרעה ובין אשתאול ושם החל לו הכח מאת יי׳ אולי היה לו שם דבר עם אויבי׳ ונכחם והכתוב לא ספר ויהיה פירוש לפעמו לחזקו הפך בנין כפעל והתפעל ממנו שהוא ח הסרת הכח ושבירת האיברים כמו נפעמתי ולא אדבר ותפעם רוחו ותתפעם וכבר כתבתי בו פירושים אחרים בספר מכלל בשרש פעם אבל זה הפירוש הנ׳ הנכון בעיני ובדברי רז״ל כי פי׳ לפעמו תענין פעמון שהיתה רוח נבוא׳ מקשקש׳ לפניו כזוג ופי׳ רוח יי׳ נבואתו של יעקב אבינו החלה אז שאמר יהי דן נחש עלי דרך : וירד שמשון תמנתה · וכתוב ביהוד׳ הנה חמיך עולה תמנתה ויש מרז״ל שאמרו שני תמנות היו ומהם אמ׳ חדא תמנת היא דאתי מהאי גיסא עלייה דאתי מהאי גיסא ירידה · ודרך דרש יהודה שכתוב בה עליה שמשון שנתגנה בה כתוב בה ירידה : תמנה

ומעשהו ג׳ בקרי׳ וסי׳ מה יהיה משפט הנער ומעשהו · ואיש במעון ומעשהו בכרמל · ומעשהו השכילו : ומפלא פלי׳ ד׳ חס׳ יוד בליש׳ וסי׳ כי יפלא נדר בערכך · כי יפלא לנדר נדר בערכך נפשות · כי יפלא לנדר נדר נזיר · ומפלא לעשות ומנוח ואשתו · הפלא עצה הגדיל תושיה · ונמס׳ גם בסדר נשוא : ואת המנחה ח׳ בסדר פקודי :

ואוחיאת אתתא ורהטת וחויאת לבעלה ואמרת ליה הא איתחזי לי גברא דיאתא ביומא דיכי לותי : וקם ואזל מנוח בתר אתתיה ואתא לות גברא ואמר ליה האת גברא די מליל תא עם אתתא ואמר אנא : ואמר מנוח כען יתקיימון פתגמך מה יהי דחזי לרביא ומה נעביד ליה : ואמר מלאכא דיי למנוח מכל דאמרית לאתתא ת תסתמר : מכל דיפוק מגופנא דחמרא לא תיכול וחמר חדת ועתיק לא תשתי וכל מסאב לא תיכול כל די פקידתה תיטר : ואמר מנוח למלאכא דיי ניחוד כען יתך ונעביד קדמך גדיא בר עיזי : ואמר מלאכא דיי למנוח אם תחדינני לא איכול בלחמך ואם תעביד עלתא קדם יי תסקינה ארי לא ידע מנוח ארי מלאכא דיי הוא : ואמר מנוח למלאכא דיי מה שמך ארי יתקיימון פיתגמך וניקרינך : ואמר ליה מלאכא דיי למא דנן את שאיל לשמי והוא מפרש : ונסיב מנוח ית גדיא בר עיזי וית תקרובתא ואסיק על טינרא קדם יי ומפרש למעבד ו ומנוח ואיתתיה חזן : והוה במיסק שלהוביתא מעילוי מדבחא לצית שמיא וסליק מלאכא דיי ב בשלהובית מדבחא ומנוח ז ואיתתיה חזן ונפלו על אפיהון על ארעא : ולא אוסיף עוד מלאכא דיי לאיתחזאה למנוח ולאתתיה בכן ידע מנוח ארי ם מלאכא דיי הוא : ואמר מנוח לאתתיה ממת נמות ארי מלאכא דיי חזינא : ואמרת ליה אתתיה אילו רעוא קדם יי דנמות לא קביל מיננא עלתא ומנחתא ולא אחזיננא ית כל אילין וכעידן פון לא אשמעיננא כהדא : וילידת אתתא בר וקרת ית שמיה שמשון ורבא רביא וברכיה יי : ושריאת רוח גבורא מן קדם יי לתקפותיה במשירית דן בין צרעה ובין א אשתאול :

ונחת שמשון לתמנת וחזא אתתא בתמנת מבנת פלשתאי :

ותמהר האשה ותרץ ותגד לאישה ותאמר אליו הנה נראה אלי האיש אשר בא ביום אלי : ויקם וילך מנוח אחרי אשתו ויבא אל האיש ויאמר לו האתה האיש אשר דברת אל האשה ויאמר אני : ויאמר מנוח עתה יבא דבריך מה יהיה משפט הנער ומעשהו : ויאמר מלאך יהוה אל מנוח מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר : מכל אשר יצא מגפן היין לא תאכל ויין ושכר אל תשת וכל טמאה אל תאכל כל אשר צויתיה תשמר : ויאמר מנוח אל מלאך יהוה נעצרה נא אותך ונעשה לפניך גדי עזים : ויאמר מלאך יהוה אל מנוח אם תעצרני לא אכל בלחמך ואם תעשה עלה ליהוה תעלנה כי לא ידע מנוח כי מלאך יהוה הוא : ויאמר מנוח אל מלאך יהוה מי שמך כי יבא דבריך וכבדנוך : ויאמר לו מלאך יהוה למה זה תשאל לשמי והוא פלאי : ויקח מנוח את גדי העזים ואת המנחה ויעל על הצור ליהוה ומפלא לעשות ומנוח ואשתו ראים : ויהי בעלות הלהב מעל המזבח השמימה ויעל מלאך יהוה בלהב המזבח ומנוח ואשתו ראים ויפלו על פניהם ארצה : ולא יסף עוד מלאך יהוה להראה אל מנוח ואל אשתו אז ידע מנוח כי מלאך יהוה הוא : ויאמר מנוח אל אשתו מות נמות כי אלהים ראינו :

ותאמר לו אשתו לו חפץ יהוה להמיתנו לא לקח מידנו עלה ומנחה ולא הראנו את כל אלה וכעת לא השמיענו כזאת : ותלד האשה בן ותקרא את שמו שמשון ויגדל הנער ויברכהו יהוה : ותחל רוח יהוה לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאול :

יד וירד שמשון תמנתה וירא אשה בתמנתה מבנות פלשתים :

ו׳ כטע׳ זקף בכיכר · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ג׳ דכות׳ · ל׳ · ב׳ בכבי׳ · ל׳ · ד׳ קמ׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · א׳ רבנך ק׳ · פלי׳ ק׳ · ב׳ וישכח יהוד׳ · ל׳ ור׳ חס׳ בליש׳ ה׳ · ז״ח · ב׳ · ג׳ · ל׳ · ב׳ הן הראנו · ל׳ · ל׳ · י׳ · ל׳

רשי

אחרי אשתו · אחר עצת׳ : מה יהיה משפט הנער ומעשהו · מה חזי למיעבד לעולימא ומה נעביד ליה : נעצרה נא · נאסוף אותך אל הבית : כי יבא דברך · אם יבא לנו שליחות דבר ת מאתך משנדע ונכיר את שמך ונכבודך ו ונעש׳ מה שתשלח לנו : והוא פלאי · מכוסה תמיד הוא משתנה ו ואינו יודע למה משתנ׳ היום : וכעת השמיענו · לא השמיענו כזא׳ לא היה משמיענו בשור זו אם ראויים אנו למות : לפעמו · לבא בקרבו לפעמים : כי

רלבג

הנה זה המלאך ש שדבר אל מנוח ואל אשתו היה נבי׳ בהכרח כי אין מדרך הנבואה שתהיה יחד לשני בזה האופן הנזכר בזה המקום והנה אחשוב שזה הנביא היה פ פינחס והנה לא רצה לאכול מגדי העזי׳ כמו שלא רצה לאכול מ מהבשר והמצות ש שהביא אל פניו גדעון כדי ליסב יותר בלב מנוח ואשתו כי הוא מלאך יי׳ כדי שיהיו כ נזהרים מכל שאמר להם · והנה עלה המלאך בלהב המזב׳ כמו הענין במה שעש׳ לגדעון מענין האש שאכל הבשר והמצות והלך מעיניו אז מלאך יי׳ ואולי לזאת הסבה לא רצה הנביא לגלו׳ שמו כי אז לא היו מאמינים מאד בנביאו׳ כי דבר יי׳ יקר אז ולהוסיף להם האמנה בדבריו העל׳ מהם מי הוא · והנה היו יראי׳ מהמות מנוח ואשתו בראותם מלאך יי׳ לסבה אשר זכרנו בזה הענין בגדעון : ותחל רוח יי׳ לפעמו · ר״ל שכבר החלה רוח גבורה שהיתה בו מאת הש״י לפעמו וזה שפעם היה חושב להלחם עם פלשתים ופעם חושב להמנע מזה כפעמון זה שמכל אילך ואילך : והתחכם

ואביו ט׳ בקרי׳ וסי׳ ואביו שמר את הדב׳ · ואביו קרא לו בנימן · ויותר הוא לבדו לאמו ואביו · איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי · ואביו ואמו לא ידעו · וירד שמשון ואביו ואמו תמנתה · בן אשה אלמנה הוא · בן אשה מבנות דן · איש ואביו ילכו אל הנערה · ונמסר גם בסדר וישלח : דברים ג׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסי׳ וירדפו אתכם כאשר תעשנה הדברים · סבוני כדברים דעכו כאש קוצים · והנה עדת דברים · אנ״ך : אישך

רשי

כי תאנה הוא מבקש · עלילה להתגרות בם : וידבר לאשה · על האשה דבר לקרוביה כן תירגם יונתן : עדת דבורים · קינא דדברייתא כניסת דבורים : וירדהו · לשון הבדלת דיבוק של כל דבר הנדבק וכן לענין פת הנדבקת בתנור קורא׳ הבדלתו רדייה הרודה פת מן התנור הרודה את כוורתו על שם שהדבש עשוי על ידי חלות שעוה מדובקת בדופני הכלי בכל צדדין מרופף אל רופף כמדת עוגל הכלי וכן תרג׳ יונתן וירדהו ונסחיה : וירד אביהו אל האשה · על עיסק איתתא : מרעים · חבירים לשושבינות : ויהי ביום השביעי · לימות השב׳ ולא שביעי למשתה והוא רביעי לימי המשתה : הלירשנו

ויעל ויגד לאביו ולאמו ויאמר אשה ראיתי בתמנתה מבנות פלשתים ועתה קחו אותה לי לאשה : ויאמר לו אביו ואמו האין בבנות אחיך ובכל עמי אשה ב׳ לראית כי אתה הולך לקחת אשה ב׳ מ״ל נכפ׳ מפלשתים הערלים ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני : ואביו ואמו לא ידעו כ׳ · ט׳ · ב׳ כי מיהוה היא כי תאנה הוא מבקש ל׳ מפלשתים ובעת ההיא פלשתים ח׳ משלים בישראל :

וירד שמשון ואביו ואמו תמנתה ב׳ ויבאו עד כרמי תמנתה והנה כפיר אריות שאג לקראתו : ותצלח עליו רוח יהוה וישסעהו כשסע הגדי ל׳ · ל׳ ומאומה אין בידו ולא הגיד לאביו ל׳ ולאמו את אשר עשה : וירד וידבר לאשה ותישר בעיני שמשון : ה׳

וישב מימים לקחתה ויסר לראות את מפלת האריה והנה עדת דבורים ל׳ וג׳ חס׳ בליש׳ בגוית האריה ודבש : וירדהו אל ל׳ · ל׳ כפיו וילך הלוך ואכל וילך אל אביו ואל אמו ויתן להם ויאכלו ולא הגיד להם כי מגוית האריה רדה ל׳ הדבש : וירד אביהו אל האשה ו׳ ויעש שם שמשון משתה כי כן יעשו הבחורים : ויהי כראותם אותו ויקחו שלשים מרעים ויהיו אתו : ל׳ ויאמר להם שמשון אחודה נא לכם ל׳ חידה אם הגד תגידו אותה לי ב׳ שבעת ימי המשתה ומצאתם ונתתי ב׳ לכם שלשים סדינים ושלשים חלפת בגדים : ואם לא תוכלו ב׳ חס׳ וחס׳ ותמש חלכת להגיד לי ונתתם אתם לי שלשים סדינים ושלשים חליפות בגדים ויאמרו לו חודה חידתך ונשמענה : ל׳ · ל׳ ויאמר להם מהאכל יצא מאכל ומעז ל׳ · ל׳ יצא מתוק ולא יכלו להגיד החידה ל׳ שלשת ימים : ויהי ביום השביעי ויאמרו לאשת שמשון פתי את ב׳ אישך ויגד לנו את החידה פן י׳ · ד׳ נשרף אותך ואת בית אביך באש

וסליק וחוי לאבוהי ולאימיה ואמר אתתא חזיתי בתמנת מבנת פלשתאי וכען סבו יתה לי לאיתו : ואמרו ליה אבוהי ואימיה הא לית בבנת אחך ובכל עמי אתתא דאת אזיל למסב אתתא מפלשתאי ערלאי ואמר שמשון לאבוהי יתה סבלי ארי היא כשרת בעיני : ואבוהי ואימיה לא ידעין ארי מן קדם יי הוא ארי תוסקפא הוא בעי לאיתגראה בפלשתאי ובעידנא ההיא פלשתאי שלטין בישראל :

ונחת שמשון ואבוהי ואימיה לתמנת ואתו עד כרמי תמנת והא אריא בר אריון נהים לקדמותיה : ושרת עלוהי רוח גבורא מן קדם יי והדמיה כמא דמהדמין גדיא ומדעם לית בידיה ולא חוי לאבוהי ולאימיה ית דעבד : ונחת ושאיל באיתתא וכשרת בעיני שמשון : ותב לזמן יומין למיסבה וזר למיחזי ית פגרא דאריא והא קינא דדבריתא בפגרא דאריא וביה דובשא : ונסחיה בידיה ואזל מיזל ואכיל ואזל לות אבוהי ולות אימיה ויהב להון ואכלו ולא חוי להון ארי מפגרא דאריא נסיה דובשא : ונחת אבוהי על עסק אתתא ועבד תמן שמשון משתיא ארי כן עבדין עולימיא : והוה כד חזו יתיה ודברו תלתין חברין והוו עמיה : ואמר להון שמשון איחוד כען לכון חודתא אם חואה תחוון יתה לי שבעת יומי משתיא ותשכחון ואתין לכון תלתין פלדסין ותלתין איצטלון דלבושא : ואם לא תוכלון לחואה לי ותתנון אתון לי תלתין פלדסין ותלתין אצטלון דלבושא ואמרו ליה חוד חדתך ונשמעינה : ואמר להון מאכלא נפק מיכלא ומתקיפא נפק חוליא ולא יכילו לחואה חודתא תלתא יומין : והוה ביומא שביעא ואמרו לאתת שמשון שדילי ית בעליך ויחוי לנא ית חודתא דילמא נוקיד יתיך וית בית אבוך בנורא

רדק

תאנה · עלילה כתרגומו תוסקפא ותרגום עלילות דברים תסקופי מלין וכן האלהים אנה לידו לשון עלילה וסבה : כפיר אריות · שמיכתו כסמיכת גדי עזים והכפיר גדול מגור והארים גדול מהכפיר והלביא גדול מהארים והליש גדול מהלביא וכל זמן שמזקין גבורתו נוספת בו : לקראתו · אולי יצא הולך בדרך לפני אביו ואמו מרחוק והכפיר בא לקראתו ואביו ואמו לא ראוהו וזהו שאמר ולא הגיד לאביו ולאמו את אשר עשה : רוח יי׳ · רוח גבורה מן קדם יי׳ : וישסעהו · תרגומו והדמיה כמא דמהדמין גדיא וכן בארמית הדמין יתעבדון ענין חתיכת הדבר לשנים וכן ושסע אותו בכנפיו לפיכך היה צריך לפרש ולא יבדיל : וידבר לאשה · בעבור האשה שיתנוה לו או דבר עם האשה עצמה שתנשא לו : וירדהו · תרגומו ונסחיה מן בית נאים יסח יי׳ ענין נתיקת הדבר ממקומו וכן והכהנים ירדו על ידיהם ובענין הזה הרדיה בדברי רז״ל לקיחת הפת ממקומו שנדבק שם בתנור ואמר אף הרודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה וקראו שם הכלי שנותנין בו הפת מרדה כאמרה כשירדה לא ירדה במרדה אלא בסכין : אל האשה · כתרגומו על עיסק איתתא · ואמר וירד אביהו והנה ירדו שלשתם שמשון ואביו ואמו נראה כי אביו נכנס לעיר תחילה על ענין האשה שתכין עצמה לנשואין : ויקחו שלשים מרעים · כמו ויקח קרח כלומר כל אחד לקח חבירו ונתקבצו ומ״ם מרעים נוספת כראות על המרעים שזכר אחר כן וכמוהו ותראהו את הילד והדומי׳ לו שכתבנו בספ׳ מכלול : סדינים · הם יריעות של פשתן שאדם שוכב בהם בלילה או מתעטף בהם ביום וי״ת פלדסין ותרגם בשני חריטין בתרי פלדסין : ביו׳ השביעי · יום השבת היה יום רביעי לימי החופה ופי׳ ותבך עליו שבעת ימים השלמת שבעת ימים מיום השבת עד סוף שבעת ימי המשתה היתה בוכה בכל יום ופוצרת בו שיגיד לה את החידה וים לפרש ביום השביעי כמשמעו שביעי לימי המשת׳ והם כשראו שלא יכלו להגיד החידה בשלשת הימים כואשו מהגידה והחרישו עד יום השביעי וביום השביעי אמרו לאשת שמשון פתי את אישך ופירו׳ ותבך עליו שבע׳ הימים היא מעצמה בכתה עליו כל שבעת ימי המשתה ולא רצה להגיד לה וביום השביעי הציקתהו לפי שאמרו לה נשרוף אותך והגיד לה : הלירשנו

רלבג

והתחכם לבוא תואנה מפלשתים כדי שיוכל להכותם ולזה בחר לקחת אשה מפלשתים כי בזה האופן חשב שיגיע תכוקשו והנה אמרו ז״ל שהוא גירה תחלה כי חלילה לשי שהוא שופט ישראל שיתגאל בבנות הערלים ויהיה עובר על מה שהזהירה התורה מלהתחתן בם כ״ש הוא שהיה נזיר אלהים · וכבר ספר מעוצם גבורת שמשון שבלא עליו רוח גבורה מאתי׳ עד ששסע כפיר האריות השואג לקראתו כשסע הגדי ומאומה אין בידו · ואחר שכה מהעת הזאת שהיתה האשה הזאת לשמשון לאשה שב שמשון לקח׳ אותה לו לאש׳ וידמה שכתבו לה שנים עשר חדש לפרנס את עצמה : ויגד

ל בקריא׳ וסי׳ אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך · ואם לא שטית טמאה תחת אישך · ואת כי שטית תחת אישך ב׳ בפסוק · פתי את אישך · אחרי מות אישך · וחר השלחת לאישך :

רד״ק

הלירשנו. היוד מעמדת בגעיה במקצת הספרים ופירוש הפסוק הלירש אותנו קראתם לנו כדי שתקחו מתוכינו ואם לא בעבור מה קראתם לנו שאנחנו רואים שתרצו לקחת מתוכינו על ידי החידה וי״ת הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא תרגם הלא כמו הלום׃ החרסה. השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח והה״א נוספת כמו החדרה והטעם שאם בא השמש ביום השביעי טרם הגידם החידה היו נותנים לו שלשים סדינים כי כבר שלמו שבעת הימים לפיכך דחקו להגידה טרם בא השמש׃ חרשתם בעגלתי. על דרך משל כלומר שחקרו הדב׳ באשתו וכן חרשתם רשע על דרך משל והמסרה אמרה בתרי ליסני׃ ויך מהם שלשים איש. קבלו רבותי׳ ז״ל כי מותר היה לו ליטמ׳ למתים אף על פי שהיה נזיר כי המלאך אמר נזיר אלהים יהיה הנער ולא נדר הוא עצמו בנזיר הדברים שאמ׳ לו המלאך בפירו׳ היו אסורים לו יין ותגלחת לפיכ׳ היה מכה בפלשתים ומפשיטם אחר כן שנאמר ויך ויקח ולולי קבלתם היינו יכולין לומר כי היה מכה בפלשתים באבן או בזולתה ולא היה נוגע בהם כמו שהכה אות׳ בלחי החמור שהיה משליך אותה עליהם והורג אותם בה או אפילו היה נוגע בם טרם מותם היה מסלק ידו מהם כי לא ימות האדם תכף המכה ואף על פי שהוכה מכת מות גם כן ויקח את חליצותם טרם מותם או אפי׳ אחר מותם צוה לפלשתי אחר להפשיט׳. או נוכל לומר כי היה נזהר מלהטמא למת אלא במקום מצוה והמלחמה בפלשתים מצוה היתה להלחם בהם ולהושיע את ישרא׳ מידם ומהי׳ היה הכל כמו שכתוב כי מיי׳ הוא והנה קבלו רבו׳ ז״ל כי נזיר מטמא למת מצו׳׃ חליצותם. בגדיהם וכלי זינם ובדמיהם נתן החליפות למגידי החידה גם כן הסדינים אף על פי שלא זכרם או החליפות לבד כידי היה להם אחר שבמרמה לקחום ממנו׃ למרעהו אשר רעה לו. כתרגומו לחבריה דהוה שושביניה׃ אשר רעה לו. שלקח אותו שמשון לריע׃ נקיתי הפעם. הפעם הזאת אני נקי מהם כי בדין אעשה עמם רעה׃ שועלים. למה שועלים לפי שהשועל מנהגו לחזור לאחוריו לפיכך היה דבק הלפיד בין שתי הזנבות כי כל אחד מהם היה חוזר לאחוריו ולא היה נפרד מחבירו ומתוך כך היה הלפיד דבק בהם ואלולי כן היה זה הולך לפניו וזה לפניו והלפיד נופל מביניהם ורז״ל דרשו מאי שנא שועלים אמר שמשון יבא שועל שחוזר לאחוריו ויפרע מפלשתים שחזרו בשבועת׳ והיא שבועת אבימלך לאברהם׃ ויפן זנב אל זנב. מבנין הפעיל כי הוא בשש נקודות׃ ועד

רש״י

הלירשנו קראתם לנו הלא. ת״י הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא׃ שבעת הימים. הנותרים משבעת הימים מרביעי ואילך׃ בטרם יבא החרסה. לפני שקיעת החמה שעדיין היה להם שהות עד הערב׃ חרשתם בעגלתי. משל הוא אילולפון לא ברקתון באתתי׃ רוח יי׳. רוח גבורה מן קדם יי׳׃ חליצותם. מלבושים שחלץ מעליהן׃ למרעהו. לאחר משושביניו נתנוה׃ נקיתי הפעם. בדין אעשה לה׳ הרעה׃ ויפן את הזנבות. זנב אל זנב משמע הוא עצמו פנה ויפן משמע הפנה את אחרים וכן שימוש כל תיבה שפעל שלה בה״א וירב העם וירב בבת יהודה תאניה ויגל יהודה מעל אדמתו ויגלה ויגל מלך אשור את ישראל אשורה הגלה׃ חתן

ויגד ד׳ רפין וסימ׳ פתי את אישך. ויגד לנו יי׳ אלהיך. ויגד לך תעלמות חכמה. ועוף השמים ויגד לך׃ ולי ח׳ בקריאה וסימ׳ ותבך אשת שמשון עליו. ויחר לשאול מאד׳ ולי אני עבדך ולצדוק הכהן. לי הכסף ולי הזהב אמר. לי גלעד ולי מנשה קדמאה דספר׳. ולי מה יקרו רעיך. יי׳ דלותי ולי יהושיע.

הלירשנו קראתם לנו הלא׃ ותבך אשת שמשון עליו ותאמר רק שנאתני ולא אהבתני החידה חדת לבני עמי ולי לא הגדתה ויאמר לה הנה לאבי ולאמי לא הגדתי ולך אגיד׃ ותבך עליו שבעת הימים אשר היה להם המשתה ויהי ביום השביעי ויגד לה כי הציקתהו ותגד החידה לבני עמה׃ ויאמרו לו אנשי העיר ביום השביעי בטרם יבא החרסה מה מתוק מדבש ומה עז מארי ויאמר להם לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי׃ ותצלח עליו רוח יהוה וירד אשקלון ויך מהם שלשים איש ויקח את חליצותם ויתן החליפות למגידי החידה ויחר אפו ויעל בית אביהו׃ ותהי אשת שמשון למרעהו אשר רעה לו׃

טו ויהי מימים בימי קציר חטים ויפקד שמשון את אשתו בגדי עזים ויאמר אבאה אל אשתי החדרה ולא נתנו אביה לבוא׃ ויאמר אביה אמר אמרתי כי שנא שנאתה ואתננה למרעך הלא אחותה הקטנה טובה ממנה תהי נא לך תחתיה׃ ויאמר להם שמשון נקיתי הפעם מפלשתים כי עשה אני עמם רעה׃ וילך שמשון וילכד שלש מאות שועלים ויקח לפדים ויפן זנב אל זנב וישם לפיד אחד בין שני הזנבות בתוך׃ ויבער אש בלפידים וישלח בקמות פלשתים ויבער מגדיש ועד קמה

הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא׃ ובכת איתת שמשון עלוהי ואמרת לחוד שנאתני ולא רחמתני חודתא חדתא לבני עמי ולילא חויתא ואמר לה הא לאבא ולאימא לא חויתי ולך אחוי׃ ובכת עלוהי שבעא יומיא דהוה להון משתיא והוה ביומא שביעאה וחוי לה ארי דחקתיה וחויאת חודתא לבני עמה׃ ואמרו ליה אנשי קרתא ביומא שביעאה עד לא מיעל שמשא מה חלי מדובשא ומה תקיף מאריא ואמר להון אילולפון ברקתון באיתתי לא אשכחתון תודתי׃ ושרת עלוהי רוח גבורא מן קדם יי׳ ונחת לאשקלון וקטל מנהון תלתין גברא ונסיב ית זרזהון ויהב איצטלויא לדחוויאו חודיתא ותקיף רוגזיה וסליק לבית אבוהי׃ והות איתת שמשון לחבריה דהוה שושביניה׃ והוה לזמן יומין ביומי חצד חטין ואדכר שמשון ית אתתיה בגדיא בר עיזי ואמר איעול לות איתתי לאידרון בית משכבא ולא שבקיה אבוהא למיעל׃ ואמר אבוהא מימר אמרית ארי מיסנא סניתא ויהביתה לחברך הלא אחתה זעירתא שפירה מינה תהי כען לך חלופה׃ ואמר להון שמשון זכאי אנא זימנא הדא מפלישתאי ארי עביד אנא עמהון בישא׃ ואזל שמשון ואחד תלת מאה תעלין ונסיב בעוריא וקטר דנבא בריש דנבא ושוי בעוריא חד בין תרין דנביא במציען׃ ואדליק אשתא בבעוריא ושלח בקמת פלשתאי ואדליק מגדישיא ועד כרמיא

ולי הדברי ורברבני׃ לולא ד׳ כתיב א׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר מקץ׃ אביהו ז׳ בקריא׳ וסי׳ וירד אביהו אל האשה׃ וירד אשקלון׳ וירד אחיו וכל בית אביהו׃ ודקרהו אביהו׃ וישלח חירם מלך צר׃ ולחסה מן בני ברברי׃ ויחל שלמה לבנות׃ אברו ו׳ ג׳ חס׳ וג׳ מל׳ וסי׳ נמסר בראש סדר משפטים ובסדר נשא׃

רלב״ג

ויגד לה כי הציקתהו. אפשר שיהיה הרצון בזה שמרוב השתדלות בזה עמו הלאה אותו והציקתהו עד שלא יכול להכיל שלא יגיד לה החידה או יהיה הציקתהו בענין המסגל כי כשהיה תובע אותה היתה מונעת ממנו בעת שהי׳ יצרו תוקפו וכאשר לא יכול לסבול זה הגיד לה את החידה עד שבטר׳ יבא השמש ביום הזה כשלם לאנשי העיר ענין הגד׳ החידה׃ לולי חרשתם בעגלתי. אמר זה להעיד להם כי אשת שמשון גלתה להם החידה ולולי זה לא מצאוהו או אמר זה להורות שהוא היה חושד אשתו שזנתה עם אחד מהם ולזה גלתה לו ענין החידה והוא הגידה לאנשי העיר. ובגבורתו הכה ל׳ מפלשתים באשקלון ולקח את חליצותם ונתנ׳ למגידי החידה. וחרה אף שמשון על רוע תכונת אשתו ונפרד ממנה ועלה בית אביה וכאשר ראה אביהו כי עזבה שמשון החזירה לסור׳ ונתנ׳ לאח׳ מן החברים אשר רעה לו שמשון בשבעת ימי המשתה. ואחר זה בימי קציר חטים היה שב שמשון לפקוד את אשתו בגדי עזים וחשב לבוא אליה והגיד לו אביה כי נתנה למרעהו לאשה לחשבו שכבר שנאה ורצה לתת לו לפייסו אחותה הקטנה אשר היתה טובה ממנה והתפעל מזה שמשון ורצה להנקם מפלשתים ואמר שהוא נקי אם יעשה עמם רעה ולא יוכלו לגנותו על זה כי בדין היה לו להרע להם על מה שעשו כנגדו מזה הפועל. והנה התחכם שמשון להרע להם בזה האופן והוא שלכד שלש מאות שועלים ולקח לפידים ושם פני זנב אל זנב מהשועלים וקשר בין הזנבות לפיד אחד והוא עץ ידלק בו האש בקלות ולאיחור תנועת השועלי׳ היה בוער האש בכל מקום שיעברו בו טרם עברם ממנו ובזה האופן [illegible]ים מגדיש ועד קמה ועד כרם זית ר״ל השדה שהוא כטוע זית׳ כדמו׳ כרם כי לאיחור תנועת השועלים בהם נער בהם האש קוד׳ עברם מהם וכאשר ידעו פלשתים כי שמשון עשה זה מצד מה שעשה כנגדו אב אשתו ורצו להנק׳ מאבי אשתו ומאשתו ולא התפעלו כנגד שמשון כי כבר התבאר להם כי בדין עשה מה שעשה׃

ויאמר

חתן התימני. חתן הפלשתי אשר בתמנה: אם תעשון כזאת. מאחר שגליתם אתם בכך לתת אשתו של זה לזה: שוק על ירך. פרשים עם רגלאין רוכב סוס אינו נשען על ירכו כי אם על שוקו רגל אחד נתון בברזל התלוי במרכבת: בסעיף. בנקרת סלע עיטם וחבירו סעיפי הסלעים מסעף פארה: וינטשו. ויתפזרו: בלחי. שם מקום: למה עליתם עלינו. והלא עבדי' אנחנו לכם: לאסור את שמשון. שתאסרוהו ותסגירוהו לנו: לא כי אסור נאסרך. לא נהרג אותך כי אסר נאסרך: רוח יי'. רוח גבורה מן קדם יי': אסוריו. קשוריו: טריה. לחה וראיתי בספר רפואות שקורא ללחה שיוצא מן המכה טרי: חמור חמורותי' בלחי החמור. לשבור שיבורין רב' בלועא דחמר' רמיתינון דגורין: את המכתש. גומא שהשן יושבת בה ע שקויה כמין מכתש: עין הקורא. מעין שבא על ידי זעקת ה הקורא לה': לעתי'

חתן ד' וא' וחתן וסי' נכתב בשמות: תעשון ט"ו וסי' נכתב בסוף משות וכהאי סיפרא סימן ז': ויקרא ויאמר ז' בחד פסו' וסי' וירא אהרן ויבן מזבח. ויקרא שמשון אל ה'. ותלך לקחת ויקרא אליה' ויקרא אל יי' ויאמר.

ועד כרם זית: ויאמרו פלשתים
מי עשה זאת ויאמרו שמשון חתן
התמני כי לקח את אשתו ויתנה
למרעהו ויעלו פלשתים וישרפו
אתה ואת אביה באש: ויאמר להם
שמשון אם תעשון כזאת כי אם
נקמתי בכם ואחר אחדל: ויך אותם
שוק על ירך מכה גדולה וירד וישב
בסעיף סלע עיטם:
ויעלו פלשתים ויחנו ביהודה
וינטשו בלחי: ויאמרו איש יהודה
למה עליתם עלינו ויאמרו לאסור
את שמשון עלינו לעשות לו כאשר
עשה לנו: וירדו שלשת אלפים
איש מיהודה אל סעיף סלע עיטם
ויאמרו לשמשון הלא ידעת כי מ
משלים בנו פלשתים ומה זאת
עשית לנו ויאמר להם כאשר עשו
לי כן עשיתי להם: ויאמרו לו
לאסרך ירדנו לתתך ביד פלשתים
ויאמר להם שמשון השבעו לי פן
תפגעון בי אתם: ויאמרו לו לאמר
לא כי אסר נאסרך ונתנוך בידם
והמת לא נמיתך ויאסרהו בשנים
עבתים חדשים ויעלוהו מן הסלע:
הוא בא עד לחי ופלשתים הריעו
לקראתו ותצלח עליו רוח יהוה ו
ותהיינה העבתים אשר על
זרועותיו כפשתים אשר בערו באש
וימסו אסוריו מעל ידיו: וימצא
לחי חמור טריה וישלח ידו ויקחה
ויך בה אלף איש: ויאמר שמשון
בלחי החמור חמור חמרתים בלחי
החמור הכיתי אלף איש: ויהי
ככלתו לדבר וישלך הלחי מידו ו
ויקרא למקום ההוא רמת לחי:
ויצמא מאד ויקרא אל יהוה ויאמר
אתה נתת ביד עבדך את התשועה
הגדלה הזאת ועתה אמות ב
בצמא ונפלתי ביד הערלים:
ויבקע אלהים את המכתש אשר
בלחי ויצאו ממנו מים וישת ותשב
רוחו ויחי על כן קרא שמה עין ה
הקורא אשר בלחי עד היום הזה:

ועד זיתא: ואמרו פלשתאי מן
עבד דא ואמרו שמשון חתניה
דתימנאה ארי נסיב ית אתתיה ויהבה
לחבריה וסליקו פלשתאי ואוקידו
יתה וית אבוהא בנורא: ואמר
להון שמשון אם תעבדון כהדא
אלהן כד איתפרע מינכון ובתר
כן אתמנע: ומחא יתהון פרשין
עם רגלאין מחא סגיאה ונחת
ויתיב בשקיף כיף עיטם:
וסליקו פלשתאי ושרו
בארעא דבית יהודה ואיתרטישו
על לחי: ואמרו אנשי יהודה
למא סלקתון עלנא ואמרו למיסר
ית שמשון סליקנא למעבד ליה
כמא דעבד לנא: ונחתו תלתא
אלפין גברא מדבית יהודה לשקיף
כיף עיטם ואמרו לשמשון הלא
ידעתא ארי שלטין בנא פלשתאי
ומה דא עבדתא לנא ואמר להון
כמא דעבדו לי כן עבדית להון:
ואמרו ליה למיסרך נחתנא
למימסרך בידא דפלשתאי ואמר
להון שמשון קיימו לי דילמא
תשלטון בי אתון: ואמרו ליה
למימר לא ארי מיסר נסרינך ו
ונמסרינך בידיהון ומקטל לא
נקטלינך ואסרוהי בתרתין גדילן
חדתין ואסקוהי מן כיפא: הוא
אתא עד לחי ופלשתאי יביבו
לקדמותיה ושרת עלוהי רוח
גבורא מן קדם יי והואה גדילתא
דעל דרעוהי כביתנא דאדרת בית
נורא ואיתפסיו איסרוהי מעל
ידוהי: ואשכח לועא דחמרא
בטינתא ואושיט ידיה ונסבה וקטל
בה אלף גברא: ואמר שמשון
בלועא דחמרא רמיתינון דגורין
בלועא דחמרא קטלית אלף גברא:
והוה כשיציותיה למללא ורמא לועא
מן ידיה וקרא לאתרא ההוא רמת
לחי: וצחי לחדא וצלי קדם יי
ואמר את עבדת על יד עבדך ית
פורקנא רבא הדא וכען אימות
בצחותא ואיתמסר בידא דערלאי:
ובזע יי ית כיפא דבלועא ונפקו
מיניה מיא ושתי ותבת רוחיה
וחיא על כן אתקרי שמה עינא
דאיתיהיבת בצלותא דשמשון
היא בקיימא בלחי עד יומא הדין:

וחברו גבי בן הצרפית. ויחל יונה לבא בעיר. ויקרא אסא אל יי' דד"ה: המכתש ב' בקריא וסי' הילילו ישבי המכתש. ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי: קורא הקורא י' מלאים בליש' בקריא וסי' בבסרה רבתא:

רדק

ועד כרם זית. ועד כרם ועד זתים הכל הבעיר וכ"תי ועד כרמיא ועד זיתיא. ויש לפר' כרם סמוך לזית ויקר' כרם זית הזיתי' הנטועי' ביחד הרב כמו שנקרא כרם הגפנים הנטועים ביחד הרבה וכן אמרו ר"ז"ל כרם זית איקרי כרם סתמא לא איקרי: אם תעשון כזאת. אם מתחילה כשגזלו אשתי עשיתם זאת ש שרפתם אותה ואת בית אביה היה טוב אבל עתה שלא חששת מתחילה עד שבקשתי אני דיני מכם לא אחדל עדין ע"א אם כן נקמתי בכם פעם אחרת ואחר כן אחדל: שוק על ירך. ת"י פרשין עם רגלאין שוק הוא הרגלי וירך הוא הרוכב. ויש לפרש שוק על ירך על הנופלים בבוסם כלומר כי לא הפך אחד מהם פניו אליו ולא עמד איש בפניו אלא כלם נסו מפניו והכה אותם בבוסם ונופלי' שוק על ירך כי הנס ונופל על פניו מתהפך שוקו על ירכו: וינטשו בלחי. על שם סופו כי על דבר לחי החמור נקרא המקו' לחי ופירו' וינטשו לשון שטיחה כמו והנם נטושים על פני הארמה: כאשר עשו לי. רעשו לי ורע עשיתי להם וכן כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו: ויעלהו מן הסלע. כי מקום בני יהודה היה גבוה מן הסלע כמו שאמ' למעלה וירדו אל סעיף סלע עיטם: בערו באש. ת"י כביתנא דאחד ביה נורא: וימסו. מבנין נפעל והוא כמו וימס לבב העם: אסוריו. שם והאחד ממנו אסור והם היתרי' אשר נאסר בהם: טריה. לחה וכן מכה טריה וכן יקראו לה בערבי טרי וי"ת בטינתא ואם הבי"ת שמוש פירושו בלחותה מדברי רז"ל אם היתה שרה מטוכנת מותר פי' לחה: חמור חמורתי'. כבור וכבורי' כמו חמר חמרים והם שלשה משקלי' בזה הענין חמור משקל אחד במשקל שחור יחור וחומר מן חומרים משקל אחר במשקל קדש חדש וחמורתי' מן חמורה משקל אחר משקל דבור חבורה: רמת לחי. תרגו' וישלך ורמת ולפי שהשליך הלחי שם קראו רמת לחי: את המכתש אשר בלחי. י"ת ית כיפא דבלועא ירא' דעת התרגום כי סלע היה תחת הלחי והיה הסלע עשוי כמו מכתש לפיכך קראו מכתש ובנסחא אחרת מצאתי ית ככא דבלועה והיא הגומא שהשן תקועה בתוכה ובנוסחא אחרת מצאתי רומזא דבלעא ולא ידעתי מה: עין הקורא. כתרגומו עינא דאתיהיבת בצלותיה דשמשון:

רלבג

ויאמר להם שמשון. הראוי שתעשו כזאת להוסיף לעשות כנגדי הנה אם נקמתי בכם מענין הראשון ואחר אחדל מהרע לכם אך עתה ששבתם לעשות כנגדי הנה אני עושה עמכם רעה והכה א אותם שמשון שוק על ירך מכה גדולה ר"ל שוק אצל ירך ודמה הרגלי' לשוק והפרשי' הרוכבים בסוסי' לירך כי השוק הוא למטה מהירך. ואחר ירד שמשון וישב בסעיף סלע עיטם מפני פ פלשתי' שהיו אורבים לו: וינטשו בלחי ר"ל שהתפזרו והתפשטו במקום ההוא מענין והנם נטושים. והנה אסרו בני יהודה את שמשון בשנים עבותים חדשים לתתו ביד פ פלשתים הוא בא עד לחי שהיו שם פלשתים רבים ותצלח עליו רוח גבורה מאת יי' ושבו העבותים אשר על ז זרועותיו אצל גבורתו כפשתים אשר בערו באש באופן שנדמ' לו כאלו נמסו אסוריו מעל ידיו כי לא נצטרך ל לכח מרגיש לנתק ה העבותים ואפשר עם זה שהיו ש"ר הדברי' יחד ר"ל שהש"י החלים על דרך המופת ה העבותות ההם ושמם בחולשם כפשתי' אשר בערו באש ורוח ה הגבורה ששרתה עליו היתה בהריגתו את אלף איש בלחי החמו' שמצ"' ואמר שמשון בלחי ה החמור החרשתי כבור וכבורין מהרוגי' ואמר חמור חמורתים לזווג שם עם חמור על צד הצחות: ויהי ככלותו לדבר וישלך הלחי מ מידו ויקרא למקום ה ההוא רמת לחי. כי כעשית שם גבורה כ כפלאה באמצעות לחי החמור עם שהמקום ההו' שאכלו הית' המלחמ' היה שמו לחי ודמ' שהו' היה מקו' גבוה ולזה ב"כ קראו רמת לחי: המכתש אשר בלחי. אמנו' שהיה שן סלע דומ' למכתש במקו' שהיה שמו לחי וגד' המופת בקע אותו הש"י ויצאו ממנו מים וישת ולהזכי' זה הנס קרא שמו עין הקורא אשר בלחי הרצון בזה ששם היה עין השם ל' הקור' לו שהו' שמשון להוציא לו משם מים:

וישפט את ישראל בימי פלשתים · טעם בימי פלשתים הימים שפלשתים מושלים בישראל והוא הושיעם מהם אע״פ שלא היתה תשועתם שלמה : אשה זונה · אותה פונדקיתא וכבר כתבנו דעת המתרגם בענין רחב הזונה : לעזתים לאמר · לעזתים הוגד לאמר וכן הוא התרגום לעזתאי איתחוא למימר : ויתחרשו · כתרגומו ושתיקו כל ליליא כלומר עשו עצמן כחרשים כדי שלא ישמר מהם שמשון : ויסעם · ויסע אותם ועם הבריח כי לא כמצא ממנו מפעל הקל יוצא כי אם בודד וכן ויסע את היתד הארג עם היתד או יהיו אלה השנים פעלים יוצאים והאחרים פעלים עומדי׳ : ואנחנו נתן לך · בפתח שלא כמנהג והדברים האלה אשר עשת׳ לו לדעת כחו לא היו ביו׳ אחד לא היתה שואלת ממנו יום אחד ואחר ימים היתה עוד חוקרת אותו ומציקה אותו בדבריה כמו שכתוב ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים : יתרים לחים · אשר משבעים לחים : וחליתי · כתרגומו ואחלוש : בהריחו אש · כלומר שינתק בהיותו קרוב לאש שלא ישלוט בו האש אלא מעט בריח ולדעת יונתן וי״ו בהריחו על האש שתרגם דארח ביה נורא : עבותים · יתרים עשוי׳ משלשה חבלים שהם חזקים :

מחלפות

והנה זכר שכבר שפט את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה ואמר בימי פלשתים להורות שבימי שמשון בכללם היו פלשתים מושלים בישראל אלא שהוא הושיעם מידם תשועת מה · אחר זה ספר שבא שמשון עזתה וראה שם אשה פונדקיתא ובא לביתה ללון שם והנה הוגד לבני עזה שבא שמשון שם וארבו לו כל הלילה בשער העיר״ל שהם סגרו השער וארבו לו כל הלילה בזה האופן להרגו בבקר לחשבם שהוא תחת ידם : והנה שכב שמשון עד חצי הלילה ואז קם ואחז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות והסיעם עם הבריח ושמם על כתפיו והעלה אותם על ראש ההר אשר על פני חברון וזה ממה שיור׳ על עוצם גבורתו · אחר כן ספר שאהב אשה בנחל שורק מבנות פלשתי׳ ושמה דלילה ודמה שגיירה תחלה כמו שאמרז״ל ועלו אליה סרני פלשתי׳ והסיאוה לפתות את שמשון שיודיעה במה כחו גדול ובמה יוכלו לאסור אותו לענותו והתל בה ג״פ ואחר זה הציקתהו בדבר עד שהלאת אותו עם שכבר היתה מונעת ממנו בעת שהיה יצרו תוקפו כמו שאמרו רז״ל ולזה קצר׳ נפשו למו׳ וכשקצרה נפשו למות אז הגיד לה את כל לבו והיה זה סבה שנפל ביד פלשתים ונקרו עיניו ואסרוהו בנחשתים והיה טוחן בבית האסורי׳ כמנהג האסורי׳ שהיו טוחנים שם מיכי התבואה להשתעבד בהם ·

והנה

עד אור הבקר ו׳ וסי׳ ויתחרשו כל הלילה · ונבוזה בוהם · כי אם נותר לנבל · ולא הגידה לו דבר · עד אחד לא נעדר להם · ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר : ינתק ג׳ וסי׳ כאשר ינתק פתיל · ינתק מאהלו מבטחו ·

יו וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי פְלִשְׁתִּים עֶשְׂרִים שָׁנָה׃
וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן עַזָּתָה וַיַּרְא־שָׁם אִשָּׁה זוֹנָה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃ לַעַזָּתִים לֵאמֹר בָּא שִׁמְשׁוֹן הֵנָּה וַיָּסֹבּוּ וַיֶּאֶרְבוּ־לוֹ כָל־הַלַּיְלָה בְּשַׁעַר הָעִיר וַיִּתְחָרְשׁוּ כָל־הַלַּיְלָה לֵאמֹר עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וַהֲרַגְנֻהוּ׃ וַיִּשְׁכַּב שִׁמְשׁוֹן עַד־חֲצִי הַלַּיְלָה וַיָּקָם בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּאֱחֹז בְּדַלְתוֹת שַׁעַר־הָעִיר וּבִשְׁתֵּי הַמְּזֻזוֹת וַיִּסָּעֵם עִם־הַבְּרִיחַ וַיָּשֶׂם עַל־כְּתֵפָיו וַיַּעֲלֵם אֶל־רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי חֶבְרוֹן׃
וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיֶּאֱהַב אִשָּׁה בְּנַחַל שֹׂרֵק וּשְׁמָהּ דְּלִילָה׃ וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ לָהּ פַּתִּי אוֹתוֹ וּרְאִי בַּמֶּה כֹּחוֹ גָדוֹל וּבַמֶּה נוּכַל לוֹ וַאֲסַרְנֻהוּ לְעַנֹּתוֹ וַאֲנַחְנוּ נִתַּן־לָךְ אִישׁ אֶלֶף וּמֵאָה כָּסֶף׃ וַתֹּאמֶר דְּלִילָה אֶל־שִׁמְשׁוֹן הַגִּידָה־נָּא לִי בַּמֶּה כֹּחֲךָ גָדוֹל וּבַמֶּה תֵאָסֵר לְעַנּוֹתֶךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ שִׁמְשׁוֹן אִם־יַאַסְרֻנִי בְּשִׁבְעָה יְתָרִים לַחִים אֲשֶׁר לֹא־חֹרָבוּ וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי כְּאַחַד הָאָדָם׃ וַיַּעֲלוּ־לָהּ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים שִׁבְעָה יְתָרִים לַחִים אֲשֶׁר לֹא־חֹרָבוּ וַתַּאַסְרֵהוּ בָּהֶם׃ וְהָאֹרֵב יֹשֵׁב לָהּ בַּחֶדֶר וַתֹּאמֶר אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן וַיְנַתֵּק אֶת־הַיְתָרִים כַּאֲשֶׁר יִנָּתֵק פְּתִיל־הַנְּעֹרֶת בַּהֲרִיחוֹ אֵשׁ וְלֹא נוֹדַע כֹּחוֹ׃ וַתֹּאמֶר דְּלִילָה אֶל־שִׁמְשׁוֹן הִנֵּה הֵתַלְתָּ בִּי וַתְּדַבֵּר אֵלַי כְּזָבִים עַתָּה הַגִּידָה־נָּא לִי בַּמֶּה תֵּאָסֵר׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אִם־אָסוֹר יַאַסְרוּנִי בַּעֲבֹתִים חֲדָשִׁים אֲשֶׁר לֹא־נַעֲשָׂה בָהֶם מְלָאכָה וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי כְּאַחַד הָאָדָם׃ וַתִּקַּח דְּלִילָה עֲבֹתִים חֲדָשִׁים וַתַּאַסְרֵהוּ בָהֶם וַתֹּאמֶר אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן וְהָאֹרֵב יֹשֵׁב בֶּחָדֶר וַיְנַתְּקֵם מֵעַל זְרֹעֹתָיו כַּחוּט׃ וַתֹּאמֶר דְּלִילָה אֶל־שִׁמְשׁוֹן עַד־הֵנָּה הֵתַלְתָּ בִּי וַתְּדַבֵּר אֵלַי כְּזָבִים הַגִּידָה לִי בַּמֶּה תֵּאָסֵר וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אִם־תַּאַרְגִי אֶת־שֶׁבַע

ודן ית ישראל ביומי פלשתאי עשרין שנין : ואזל שמשון לעזתא וחזא תמן אתתא פונדקיתא ועל לותה : לעזתאי איתחוה למימר אתא שמשון הלכא ואסחרו וכמנו ליה כל ליליא במעלנא דתרע קרתא ושתיקו כל ליליא למימר עד נהור צפרא ונקטליניה : ושכב שמשון עד פלגות ליליא וקם בפלגות ליליא ואחד בדשי תרע קרתא ובתרין סיפיא ונטלינון עם עברא ושוי על כתפוהי ואסקינון לריש טורא דעל אפי חברון : והוה בתר כן ורחים אתתא בנחלא דשורק ושמה דלילה : וסליקו לותה טורני פלשתאי ואמרו לה שדילי יתיה וחזי במה חיליה רבא ובמה ניכול ליה ונסריניה לעניותיה ואנחנא נתן ליך גבר אלף ומאה סלעין דכסף : ואמרת דלילה לשמשון חוי כען לי במה חילך סגי ובמה תיתאסר לעניותך : ואמר לה שמשון אם יסרונני בשבע יתרין רטיבין דלא יבישו ואחלוש ואיהוי כחד מן בני אנשא : ואסיקו לה טורני פלשתאי שבעא יתרין רטיבין דלא יבישו ואסרתיה בהון : וכמנא יתיב לה באידרון בית משכב ואמרת ליה פלשתאי אתו עלך שמשון ופסק ית יתריא כמא דמיתפסק חוטא דכיתנא דארח ביה נורא ולא איתידע חיליה : ואמרת דלילה לשמשון הא שקרת בי ומללתא עמי כדבין כען חוי כען לי במה תתאסר : ואמר לה אם מיסר יסרונני בגדילן חדתן דלא אתעבידא בהון עיבידתא ואחלוש ואיהוי כחד מבני אינשא : ונסיבת דלילה גדילן חדתן ואסרתיה בהון ואמרת ליה פלשתאי אתו עלך שמשון וכמנא יתיב באידרון בית משכבא ופסקינון מעל דרעוהי כחוטא : ואמרת דלילה לשמשון עד הכא שקרת בי ומלילת עמי כדבין חוי כען לי במה תתאסר ואמר לה אם תשתין ית שבע

והאריגי כל כביתין דשמשון רבו׳ כי לא הית קשוו ויחזקית לגבי דידיה ויאסר אתו לעיניהם דכירדמ׳ לפי שאמרת נקל

רשי

לעזתים לאמר · לאנשי עזה נאמר : ויתחרשו · נהגו עצמן בשתיקה : ויסעם · ויעקרם ממקומם : יתרים · חבלים דקים : ולא נודע כחו · לא הוצרך להתחזק בנתקו אותם : עבותי׳ · חבלים גסים :

מחלפות

מחלפות · קווצות : עם המסכת · תיעם אכסנא במשתיתא ר״ל לארג קווצות ראשו עם היריעה ויהיו ארוגים במה שים ארוג במסכת ואחר כן לתקוע היתד שלא יתנענע עמוד העץ שמקפלין בו הארוג ויעמוד בחוזק שלא יוכל לזוז והיא עשתה כן : את היתד הארג · חסר הכסמך ר״ל היתד יתד הארג · או בא הסמיכו׳ על ה״א הידיע׳ הלשכות הקדם והדומים לו והארג הוא שם הכלי שמקפל האורג הבגד לפניו באורגו ות״י אכסנא דגרדאין והוא בשם כקודות : ותאלצהו · רפה הלמ״ד ודינו להדגש ופירושו ותחלצהו : ותקצר נפשו למות · אמרו רז״ל בלשון נקיה שהית׳ שומטת עצמה מתחתיו בשעת גמר תשמיש : כי הגיד לה כל לבו · מהיכן ידע׳ אמרו רז״ל יודעת היתה אותה הרשע׳ באותו הצדיק שלא היה מוציא שם שמים לבטלה וכיון שאמר נזיר אלהים אני ידעה שהגיד לה את כל לבו ויש לפרש כי הכירה בדבריו כי אמת אמר לה כי אמ׳ לה הסבה שבעבור׳ היה לו הכח ואמר וסר ממני כחי ולא אמר כן בשלשה פעמים אלא וחליתי כלומ׳ יחלום כחי מחוזק היתרים אך בפעם הזאת אמ׳ וסר ממני כחי : עלו הפעם כי הגיד לה את כל לבו · לה כתיב וקרי לי והכתוב דברי השליח שאמר לסרני פלשתי והקרי דבריה שכותה לשליח : ותישנהו · וכן עשתה בכל הפעמים שאסרה אותו היתה מישנתו תחלה כדי שלא ירגיש באסרה אותו וזה הוא שאמ׳ בפעם השלישית וייקץ משנתו ויסע את היתד הארג ואת המסכת : ותקרא לאיש · לאיש המגלח · ופירוש ותגלח כותה לו שיגלח והוא יוכיח לשליטי או לקחה היא המספרי׳ מיד האיש וגלחה אותו : ותחל לענותו · אף על פי שגלחה אותו והוא ישן הרגיש בעצמו ענוי וחלום בגלחה אותו : אצא כפעם בפעם ואנער · כמו שהיה עושה בכל פעם ופעם שהיה מקיץ משנתו ומתחזק כן חשב לעשות הפעם הזאת ולהתחזק ופי׳ ואנער מהשינה : והוא לא ידע · והלא הגיד לה כל לבו ודעתו היה כאשר יגלח יסור כחו ממנו כמו שאמר וסר ממני כחי ואם כן היאך אמר והוא לא ידע · לא שנכח בשנתו מה שאמר לה וחשב שהיה זאת הפעם כפעמי׳ האחרות ולא נזכר שסר כחו מעליו שעדין לא נעור משנתו משלם או פי׳ והוא לא ידע ידע שסר ממנו כחו אבל לא ידע כי י״י סר מעליו כי חשב שאף על פי שסר ממנו כחו שיעזרהו הא׳ בפעם הזאת שלא יפול ביד פלשתים : בנחשתים · כתרגומו בשלשלן דנחש : ויהי טוחן · נראה כי מנהג הארצות ההם בזמן ההוא להיות ריחים בבית האסורים להיות מתפרנסים מהטחינה האסורים שהיו בנחשתים ואין להם מלאכה אחרת להתפרנס שם אלא בטחינה בריחים וכן הוא אומר בתורה עד בכור השפחה אשר אחר הריחים ואמר עד בכור השבי אשר בבית הבור ידמה כי הכל אחד והשבויים טוחנים היו בבית הסהר ודרך הדרש רחוק בזה שפירשו כמו תטחן לאחר אשתי שכל אחד היה מביא אשתו לו שתתעבר ממנו וכימה תועלת היה להם בזה והלא סר ממנו כחו וכן ת״י על דרך פשוטו והוה טחין בבית אסיריא : ויחל שער ראשו לצמוח · כאשר גלח כמו שגלחו שבע מחלפו׳ ראשו כן החלו לצמוח והטע׳ הספור בזה לפי מה שאומר ויאמ׳ שמשון אל הנער שחשב שמשון שישוב לו כחו עם שערו ואמ׳ לנער שימישהו את העמודי׳ כי חשב כיון שצמח ראשו זה היה סבת הסבת כחו שיו בעזר האהים : לדגון אלהיהם ולשמחה · מקור בשקל לירא׳ את יי׳ : חללינו · לשון רבי׳ ואעפ״י שהוא בלא יוד : כי טוב · כי טוב כתי׳ וקרי כטו׳ והענין אחד : האסירי׳ · כתי׳ ביוד וקרי האסורי׳ בוי״ו והענין אחד זה תואר וזה פעול : והעמדי

ולבך ה׳ בקריא׳ וסי׳ איך תאמר אהבתיך ולבך אין אתי · כי אין עינך ולבך · ולבך תשית לדעתי · עיניך יראו זרות׳ אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר : ראשי כ״ד בקריא׳ וסי׳ כמס רבתא : ויאסרהו ג׳ בקריא׳ וסי׳ וינקרו את עיניו · וילכדו את מנשה בחחים דה״ה · בשנים עבותים · ונמסר גם בלך לך :

רשי

מחלפות · קווצות · פלוצ״ים בלע״ז : עם המסכת · עץ שהגרדי מיסך בו את השתי ושם העץ אכסובלא בלע״ז ולשון מסכת אורטורא בלע״ז : ותאלצהו · דוחקתו ואין לו דמיון : ותרא דלילה כי הגיד לה · ככרין דברי אמת : ותקרא לאיש · לשלוחן של סרנים : ויורידו אותו עזתה · מקום תחלת קילקולו : ויהי טוחן בריחים · מלאכה כבדה ורבותי׳ פירשו מה שפירשו : בין

רלבג

והנה סרני פלשתים חשבו לתת תודה לאלהיהם על אשר נפל בידם שמשון אויבם ומחריב ארצם והיה זה סבה שקראו לשמשון שישחק לפניהם כדי שיראוהו כלם ויתבאר להם מה הגיע להם מהטוב בנפלו בידם ·

והנה

מחלפות ראשי עם המסכת : ותתקע ביתד ותאמר אליו פלשתים עליך שמשון ויקץ משנתו ויסע את היתד הארג ואת המסכת : ותאמר אליו איך תאמר אהבתיך ולבך אין אתי זה שלש פעמים התלת בי ולא הגדת לי במה כחך גדול : ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו ותקצר נפשו למות : ויגד לה את כל לבו ויאמר לה מורה לא עלה על ראשי כי נזיר אלהים אני מבטן אמי אם גלחתי וסר ממני כחי וחליתי והייתי ככל האדם : ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו ותשלח ותקרא לסרני פלשתים לאמר עלו הפעם כי הגיד לה את כל לבו ועלו אליה סרני פלשתים ויעלו הכסף בידם : ותישנהו על ברכיה ותקרא לאיש ותגלח את שבע מחלפות ראשו ותחל לענותו ויסר כחו מעליו : ותאמר פלשתים עליך שמשון ויקץ משנתו ויאמר אצא כפעם בפעם ואנער והוא לא ידע כי יהוה סר מעליו : ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו ויורידו אתו עזתה ויאסרוהו בנחשתים ויהי טוחן בבית האסירים : ויחל שער ראשו לצמח כאשר גלח :

וסרני פלשתים נאספו לזבח זבח גדול לדגון אלהיהם ולשמחה ויאמרו נתן אלהינו בידנו את שמשון אויבנו : ויראו אתו העם ויהללו את אלהיהם כי אמרו נתן אלהינו בידנו את אויבנו ואת מחריב ארצנו ואשר הרבה את חללינו : ויהי כי טוב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו ויקראו לשמשון מבית האסירים ויצחק לפניהם ויעמידו אתו בין העמודים :

גדילת רישי עם אכסנא במשתיתא : ונקשת בסיכתא ואמרת ליה פלישתאי אתו עלך שמשון ואיתער מישנתיה ונטל ית אכסן דגרדסן וית משתיתא : ואמרת ליה איכדין תימר רחמתיך ולבך לית עימי דנן תלת זימנין שקרת בי ולא חוית לי במה חילך סגי : והוה כד אעיקת ליה בפיתגמהא כל יומיא ודחקתיה ועקת נפשיה לימות : וחוי לה ית כל ליביה ואמ לה מספר לא עדא על רישי ארי נזירא דיי אנא מבטנא דאמא אם אתגלת ויעדי מיני חילי ואחלוש ואהוי כחד מן בני אנשא : וחזת דלילה ארי חוי לה ית כל ליביה ושלחת וקרת לטורני פלשתאי למימר סקו ברם זימנא הדא ארי חוי לי ית כל ליביה וסליקו לותה טורני פלישתאי ואסיקו כספא בידיהון : ואשכבתיה על ברכהא וקרת לגברא וגרעת ית שבע גדילת רישיה ושריאת לעניותיה ועדא חיליה מיניה : ואמרת פלשתאי אתו עלך שמשון ואתער משינתיה ואמר אפוק כזמן בזמן ואיתגבר והוא לא ידע ארי גבורתא דיי עדת מיניה : ואחדוהי פלישתאי ונקרו ית עינוהי ואחיתו יתיה לעזה ואסרוהו בשלשלן דנחש והוה טחין רחיא בבית אסיריא : ושרי סער רישיה לצמחא בתר דאיתגלח : וטורני פלשתאי אתכנישו לדבחא דבח רבא לדגון טעותהון ולחדווא ואמרו מסרת דחלתנא בידנא ית שמשון בעיל דבבנא : וחזו יתיה עמא ושבחו ית טעותהון ארי אמרו מסרת דחלתנא בידנא ית בעיל דבבנא וית מחריב ארענא ודי אסגי ית קטילנא : והוה כד שפר לבהון ואמרו קרו לשמשון ויחייך לנא וקרו לשמשון מבית אסיריא וחייך קדמיהון ואקימו יתי בין עמודי :

מסרח

ולשמחה ג׳ בקריא׳ וסי׳ לדגון אלהיה׳ ולשמח׳ · צום הרביעי וצום · ולשמחה מה זה עשה : ויהללו ד׳ בקריאה וסי׳ ויראו אתה שרי פרע׳ · ויראו אתו העם דשמשון · גם חצני נערהי · עד לשמחה : כטוב ד׳ בקריא׳ וסי׳ ויהי כיטוב לבם כן כתיב · גפן בוקק ישראל פרי · כטוב לב אמנון · כטוב לב המלך ביין : ויצחק כל ליש׳ שחוק כתיב ש׳ בסב״ב כתיב צ׳ וסי׳ ויצחק לפניהם · ההיה לצחק וללעג · וכל אורייתא דכוות כתיב צ׳ :

רדק

והימשני · כתיב שרשו ימש והמישני קרי שרשו מוש והענין אחד כמו ייטב וטוב ועניינו ענין הסרה אל הדבר כמו לא ימיש עמוד הענן לא ימיש מתוך האהל שהם ענין הסרה אלא שאלו פעלים עומדים וזה פועל יוצא ואלו ענין ריחוק מפני שהם דבקים עם מ"ם וזה ענין קרוב מפני שהוא דבק עם את כמו אל במקומות : ואת העמודי' · כמו ואל וכמוהו ואת בית יי' אני הולך ואחרים אולתו וי"מ אותו ענין מישוש וכתי' ואמישני ומוש ומשש בענין אחד ולזה הפירוש יהיה כמשמעו : נקם אחת · סמוך נקם אחת משתי עיני כלומר מאחת משתי עיני אנקם מהם ובדרש אמר רבונו של עולם תן לי שכר עיני אחת בעולם הזה ושכר עיני אחרת תהא שמורה לי ומתוקנת לעתיד לבא ורפיות תי"ו משתי על הכוונה כי כל אחת בגו"ר כפ"ת את'שוא נע רפה לבד ממלת שתי שתי' שנקראת דגש וחכמי מזרח קוראים אות בלאות בגובה אשתי' להיות השוא נח : וילפת · כמו ויטה מן ויחרד האיש וילפת ילפתו ארחו דרכו שהוא ענין ההפוך והנטייה : והוא שפט · והרי אמר למעלה וישפט את ישראל אלא למעלה אמר וישפט אחר התשועה ש שנעשית לו בענין הקורא כאלו אז מת כי לא נעשית לו אחר כן תשועה אבל החלה מפלתו ולא היתה לו אלא במותו ועכשיו כשמת אמר והוא שפט את י ישראל כמו שאמר בכל שופט ושופט ויש בו דרש למה כאמר שני פעמים כי שפט את ישראל עשרים שנה אמר ר' אחא מלמד שהיו פלשתים יראים ממנו ע עשרים שנה לאחר מותו כמו שהיו יראים ממנו עשרים שנה בחייו : ויהי

רשי

בין העמודים אשר הבית נכון עליהם : והימשני · שבטיר בלע"ז כמו אולי ימושני : זכרני נא · זכור עשרים שנה ששפטתי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל זה ממקום למקום : נקם אחת משתי עיני · ושכר עין השנית הנח לי לעולם הבא וכאן פרע לי שכר האחת מהן : וילפת · ויאחז אנכרכ"א בלע"ז כמו ויחרד האיש וילפת כאחז בזרועו האשה : ויהי

תמות ג' בקריא' וסי' תמות נפשי עם פלשתים · תמות נפשי מות ישרים · תמות בנער נפשם וחיתם · וחד ותמת בצמא · וחד את פלגשי ענו ותמת · ונמסר גם בסדר בלק : וכל בית יב' וסי' נמס' בהאי סיפרא סימן ט' : אביהו ז' וסי' נמסר לעיל בהאי ספרא סוף סימן י"ד :

ויאמר שמשון אל הנער המחזיק בידו הניחה אותי והימשני את העמדים אשר הבית נכון עליהם ואשען עליהם : והבית מלא האנשים והנשים ושמה כל סרני פלשתים ועל הגג כשלשת אלפים איש ואשה הראים בשחוק שמשון : ויקרא שמשון אל יהוה ויאמר אדני יהוה זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים : וילפת שמשון את שני עמודי התוך אשר הבית נכון עליהם ויסמך עליהם אחד בימינו ואחד בשמאלו : ויאמר שמשון תמות נפשי עם פלשתים ויט בכח ויפל הבית על הסרנים ועל כל העם אשר בו ויהיו המתים אשר המית במותו רבים מאשר המית בחייו : וירדו אחיו וכל בית אביהו וישאו אתו ויעלו ויקברו אותו בין צרעה ובין אשתאל בקבר מנוח אביו והוא שפט את ישראל עשרים שנה :

כ׳ · והמישני ק׳

ואמר שמשון לעולימא דמתקיף בידיה שבוק מיני ואמשני ית עמודיא דביתא מתקן עליהון ואסתמיך עליהון : וביתא מלי גבריא ונשיא ותמן כל טורני פלשתאי ועל איגרא כתלתא אלפין גברא ואיתתא דחזן בחוכא דשמשון : וצלי שמשון קדם יי ואמר יי אלהים יעול דכרני קדמך ותקפני כען ברם זימנא הדא יי ואתפרע פורענותא חדא מתרתי עיני דנקרו לי פלשתאי : ואחד שמשון ית תרין עמודי מציעאי דביתא מתקן עליהון ואיסתמיך עליהון חד בימיניה וחד בסמליה : ואמר שמשון תמות נפשי עם פלשתאי ונגד בחילא ונפל ביתא על טורניא ועל כל עמא די ביה והוו קטיליא דיקטל במותיה סגיאין מדיקטל בחיוהי : ונחתו אחוהי וכל בית אבוהי ונטלו יתיה וסליקו וקברו יתיה בין צרעה ובין אשתאול בקברא דמנוח אבוהי והוא דן ית ישראל עשרין שנין :

רלבג

והנה שבב שמשון עם הנער המחזיק אותו שיביאהו למשש העמודים אשר הבית נכון עליהם למששם כדי שישען עליהם · וקרא שמשון לשם ית' שיחזקהו בפעם הזאת להנקם מאויביו שנקרו עיניו ושמע השם לקולו ובחר שמשון למות עם פלשתי' כדי שינקם מהם · והנ' הטה שמשון שני עמודי התוך אשר הבית נכון עליהם וכבר נסמך עליה' א' בימינו ואחד בשמאלו והטה אותם בכח בדרך שנפל הבית על הסרנים ועל כל העם עד שכבר המית במותו רבים מאשר המית בחייו · והנה זכר אחר זה פעם שנית שהוא שפט את ישראל עשרים שנה להורו' כי הזמן שישב בארץ פלשתים נכלל באלו הכ' שנה :

והתועלות

המגיעות מזה הספור הן אלו :

הראשון לפרסם מה שנפלו בו ישראל מהרע תכף שהרשיעו לעבוד את אלהי הגוים אשר הפילם השם ביד ישראל עד שבשנה ההיא רעצו ורצצו פלשתים ובני עמון את ישראל והתמיד השעבוד הזה החזק שמנה עשרה שנה עד ששבו אל י"י בכל לבם כי בזה תתקיים אמונת ההשגחה והגמול והעונש אשר היה גדולה שבפנות התוריות ולזאת הסבה גם כן זכר כאשר שבו אל י"י בכל לבם נעזרו מאת השם יתברך להכניע אויביהם :

השני הוא להודיע שאין ראוי לרדוף החלומים כי אין בשער עזרתם הלא תראה מה שקרה לזקני גלעד שרדפו יפתח בעבור אחיו שהיו קרוביהם וגרמו מהסתפח בנחלתו ולכוף הענין כשצרכו אליו שיהיה מושל עליהם :

השלישי הוא להודיע שראוי לאדם שישע' דבר מה לתקות גמול שיעשה דבריו בחכמה באופן שגיע לו הגמול אחר עשותו המעשה ולזה רצה יפתח שישימו זקני גלעד י"י עד ביניהם על תנאיהם כדי שיתברר לו שלא יהתלו בו אחר כחו זו המלחמה אשר בעבורה אמרו לו זקני גלעד שיהיה להם לקוצים והיא מלחמת בני עמון והיה זה במצפה שהיו מקום שהיו מתקבצים בו יש' תמיד כי נגלו בו דברי' כפלאים כאילו ויגף י"י שם :

הרביעי הוא להודיע שאין ראוי להלחם עם האנשים אם לא היתה שם סבה ראויה תביא על זה ועל זה ספר ששלח יפתח מה ששלח לבני עמון והיה משיב לו מלך בני עמון תחלה כי בסבת החמס שעשו לו ישראל בארץ ההיא שהחזיקו בה הוא רוצה להלחם עמם ובסוף הענין כתבאר שלא היתה שם סבה ראויה תביעהו לזה ואמר יפתח שישפוט הש"י ביניהם כי עול היה עושה לו מלך בני עמון ומזה שבבר כחהו יפתח והכה בבני עמון מכה רבה מאד :

החמישי הוא להודיע שראוי לאדם שיעשה עניניו בחכמה ובהתישבות כדי שלא תשיגהו החרט' על זה הלא תראה כי יפתח מהר לנדור נדר לי"י בזולת התישבו' והשיגתהו החרטה כי היה ראוי שיתישב תחלה אם היה מתבאר בתו מדלתי ביתו לקראתו שיקדם לי"י דבר אחר זולתה ולא ימנע ממנה פרי בטן :

הששי הוא להודיע שראוי למי שיבקש טוב מה מהש"י שידור לו נדר מה כדי לפרסם בלב האנשי' כי כל הטובו' מאתו ולזה זכר כי יפתח נדר לי"י אם יתן בני עמון בידו :

השביעי הוא להודיע שמי שנדר לי"י יתחייב לו שיקיימהו ואע"פ שיכבד לו מאד הלא תראה כי יפתח בעבור שפצה פיו לי"י הוכרח לקיים את נדרו אע"פ שהיה הדבר לו בתכלית הקושי · והנה יש לשואל שישאל איך לא נשאל יפתח על נדרו כי כבר היה פינחס קיים והוא היה יודע פי' התורה בשלימות ואפשר שנאמר שלא היה יודע יפתח שיש לנדרים היתר גם לא ידעו זה אז אחר מאנשי גבולו כי כבר נשקעו כלם בנמוסי הגוים ועזבו את התור' ימים רבי' והנה החכם אין לו להתיר את הנדרים אלא כשישאל הנודר היתר לנדרו להיותו מתחרט בנדר · ואפשר שכ' כי בקיום זה הנדר פרסום הנס שעשה לו הש"י היה בלתי ראוי שיתחרט יפתח על זה הנדר לפי מה שחשב :

השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאד' שיקנא לחברו ברעותו שהגיע ממנו פועל טוב כשלא קרא לו בעשיית הטוב ההוא כדי שיהיה נקרא על שמו גם כן זה הפועל הטוב הלא תראה כי בני אפרים היו מקנאים על יפתח כשלא קרא להם ללכת עמו וקרה להם מפני זה מהרע מה שקרה :

התשיעי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה בלתי מכיר הטובה שקבל מאחר ויגמול רע תחת טוב הלא תראה כי בני אפרים שבא להם ע"י יפתח ולגמול להם חסד על זה כשחשבו לגמול להם רעה תחת טוב מעט'להם נמשך להם מהרע הכפלא שהיה להם להכיר הטו' מה שסופר בזה הספור עד שנפלו מבני אפרים מ"ב אלף :

העשירי הוא להודיע שאין ראוי לבעלי היכולת לגנות החלושים הלא תראה כי בני אפרים היו קורין גלעד פליטי אפרים על בד הבוז והאבן שמאסו היתה לראש פנה וקעקעה את בנינם החזק :

האחד עשר הוא להודיע שראוי שתלך האשה אחר בעלה ולא ימשכנה מזה גדלות בית אביה ולזה זכר מאבצן עם היותו גדול שכבר שלח שלשים בנות החוצה :

השנים עשר הוא להודיע עוצם ההשגחה האלהית בענין שמשון בעבור ישראל וזה כי מפני שנגלה לשם ית' שמשו

רשי

ויהי איש מהר אפרים. אע"פ שכתבו שתי פרשיות הללו בסוף הספר של מיכה ושל פלגש בגבעה בתחלת השופטים היה בימי עתניאל בן קנז שנאמר וישימו להם בני דן את הפסל כל ימי היות בית אלהים בשילה למדנו שכל ימי שילה היה פסל מיכה ובפלגש בגבעה כתו' על יבוס שבירושלם לא נסור אל עיר נכרי למדנו שעדיין לא כבשו את את ירושלם: אשר לוקח לך. אשר נגנב ממך ויש לו דומה כי אשה עבורה לנו עבול ממנו: ואת אלית. קללת כל מי שגנבו וגם אמרת הקללה באזני: הנה הכסף. אני מודה לך עליו שהוא בידי שאני לקחתיו: וישב את אלף ומאת הכסף לאמו. אמר להחזירו לה ובמקום שהוא שם הרי הוא ברשותך: הקדש הקדשתי. אותו מידי לבני. קבלתי עליו למוסרו מידי לידך ל לשם פסל מסכה תנהו לי עתה ומידי אני אשיבנו אליך יש אומרים שהאשה הזאת היא דלילה לפי שכתוב אלף ומאה כסף וטעות הוא בידם שהרבה שנים קודם שמשון למיכה אך הפרשיות נסמכו על הכסף הרע שמוה כאן וכאן וכסף על פורענות היו שניהם: בית

יז ויהי איש מהר אפרים ד' וכל אלף דכו'
ושמו מיכיהו: ויאמר לאמו אלף
ומאה הכסף אשר לקח לך ואתי ואת ח'
אלית וגם אמרת באזני הנה הכסף
אתי אני לקחתיו ותאמר אמו ברוך
בני ליהוה: וישב את אלף ומאה כ"ח
הכסף לאמו ותאמר אמו הקדש
הקדשתי את הכסף ליהוה מידי י'
לבני לעשות פסל ומסכה ועתה
אשיבנו לך: וישב את הכסף כ"ח
לאמו ותקח אמו מאתים כסף
ותתנהו לצורף ויעשהו פסל ו ב' יתי מ"ל ויד חס
ומסכה ויהי בבית מיכיהו:

והוה גברא מטורא
דבית אפרים ושמיה מיכיהו:
ואמר לאימיה אלף ומאה סלעין
דכסף דאתנסיב ליך ואת אומית
ואף אמרת קדמי הא כספא
עמי אנא נסיבתיה ואמרת אמיה
בריך ברי קדם יי: ואתיב ית
אלף ומאה סלעין דכסף לאימיה
ואמרת אמיה אקדשא אקדישית
ית כספא קדם יי מן ידי לברי ל
למעבד צלם ומתכא וכען א
אתיביניה לך: ואתיב ית כספא
לאמיה ונסיבת אמיה מאתן סלעי
דכסף ויהביתיה לקינאה ועבדיה
צלם ומתכא והוה בבית מיכה:

רדק

ויהי איש מהר אפרים ושמו מיכיהו. כתוב בסדר עולם כי בימי כושן היה פסלו של מיכה שנ' וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות שם בית האלהים וגו' ובימיו היתה פלגש בגבעה שנאמר ויקם וילך עד נכח יבוס היא ירושלם ואמר לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישר' הנה ואם מבני הפסוקים האלה אמר אנ"י אף בימי יהושע היה פסלו של מיכ' כי בימיו השכינו אהל מועד בשילה אחר ארבע עשרה שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו וזה רחוק שבימי יהושע היה זה הפסל שהרי כתוב ויעבדו את יי' כל ימי יהושע ועוד שאמר אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה ולא היה זה בימי יהושע כי אפי' על המזבח שבנו בני גד ושבט ר ראובן אמרו לעלות עליה' לצבא כל שכן פסל מיכה ומה שאמר כי דבר פלגש בגבע' היה בימים ההם מפני שאמר לא נסור אל עיר נכרי דומה שלא נכבשה ירושלם עדין ואני אומ' כי בימי יהושע נכבשה שנאמ' ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהוש' ובני ישר' ובכללם מלך ירושלם אחד ואומ' ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישר' להורישם וישב היבוסי את בני יהוד' בירושלם הנה כי לקחו בני ישר' ויהודה ירושלם בימי יהושע לבד מצודת ציון שלא נכבשה עד דוד ונראה כי לא נתיישבה ירושלם מישר' כל כך אע"פ שנכבשה לפי שהיה היבוסי עדיי' שם והלוי ונערו כשעברו נכח יבוס היה ערב ודומה כי משפחת היבוסי היה דרכם לא מפאת ירושלם שהיו בה ישראל ואם בא ללון שם בערי היבוסי היו פוגעי' תחילה ואמר לו נערו נסורה אל עיר היבוסי הזאת ונלין בה ואמר לו אדוניו לא נסור אל עיר נכרי ואמרו בדרש כי נסמך זה הענין לענין שמשון מפני שהיו אלף ומאה כסף בדבר שמשו' לרעה ואלף ומאה כסף של אם מיכה גם כן לרעה ונסמך גם כן אליו דבר פלגש בגבעה כי בעון פסל מיכה נהרגו כמה אלפים מישר' במלחמת בנימין ולולא זה לא היו מתים מישראל כי בדין היו נלחמים עם בנימן לבער הרעה מישראל: אשר לקח לך. הכסף אשר לך אשר לקח ונגנב מאתך: ואת אלית. כל מי שלקח אותו יהיה כך וכך אני מודה כי אני לקחתיו והשיב הכסף לאמו ואמר' לו אמו אחר שהשבת אותו לי הנה הקדשתי הכסף מידי לך שתעשה ממנו פסל ומסכה ועתה אשיבנו לך שתעש' ממנו הפסל ולא רצה מיכה להשתדל בו לעשות הפסל ומסכה והשיבו פעם אחרת לאמו ואמו לקחה מאתים כסף ונתנתם לצורף לעשות פסל ומסכה והמאתים כסף היו שכר הצורף ובתשע מאות כסף עשה הפסל והמסכה: לו

רלבג

שסופו ללקות בדבר הנשים התחכם למנעו מזה כפי היכולת ולזה היה נזיר אלהי' מן הבטן ונמנעה ממנו התגלחת להוסיף לו כח באופן שתשלם לו ההצלה מצד הגבורה אם לא יוכל לכבוש יצרו מבנות הפלשתים והוזהרה אמו שתנהג מקצת דיני הנזירות בעודה הרה ממנו לזאת הסבה בעינה ומן הנראה שזאת ההשגחה היתה עוד מצד תפלת הנביא יעקב שאמר לישועתך קויתי יי' וזה שנשראה הרע הראוי לבא לשמשון לסוף הענין מפאת הנשים אמר שהוא מקוה מהשם ית' שיושיעהו מזה על דרך ההשגחה: הי"ג הוא להודיע שראוי לחקור בדברים המיוסרי' לתכלית מה בתכלית מה שאפשר כדי שיגיע מהם התכלית הדרוש ולזה ספר שלא סמך מנוח על דברי אשתו אבל בקש מאת השם ית' שישוב לו איש האלהים אשר שלח כדי שתשלם לו הידיע' מה יהיה משפט הנער ומעשהו ומי הוא זה האיש אם הוא ראוי לסמוך עליו: הי"ד הוא להודיע ולפרסם ענין המופתים אשר יעשה הש"י ע"י נביאו כי באמונתם יתקיימו הפנות התוריות ולזה זכר זה המופת שנעשה בפני מנוח ואשתו בעליית המלאך בלהב המזבח ומופת שמשון התם אסוריו מעל ידיו ובקע המכתש אשר בלחי ויצאו ממנו מים להציל שמשון מהצמא החזק שהיה לו: החמשה עשר הוא להודיע שכבר יתקשה מאד השגת המלאך ולזה חשב מנוח שימות כשהשיגו מלאך השם וכן זכר זה גדעון והיה זה כן כי כשהשיג השכל אשר לנו המציאות הרוחני ידמה שיחוייב שידבק בו וישאר הגוף מת אם לא ילוה לו עזר אלהי: הששה עשר הוא לפרסם קיום יעודי השם ולזה התחיל לספר הגבורה שעשה שמשון מדבר כפיר האריה ולקחו האשה שלקח בתמנתה שהיתה סבה להפיל מפלשתים ולזאת הסבה אמר כי מיי' היא כדי שיפיל חללים רבים מפלשתים כמו שיעד שהוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים לא שהיה מאת הש"י שיתגאל בבנות פלשתים הערלים ולזה ספר ג"כ שאחר מה שהרע שמשון לפלשתים בחייו ובמותו ודבר גבורתו עד שלולי שגלה סודו לדלילה לא היה נופל ביד פלשתים עם היותו בארצם יחיד מרוב גבורתו כאילו התחכם הש"י שאם היה שיהיה נפתה לבו לנשים שתהיה לו גבורה נפלאת יהיה נשמר בה מהפלשתים: השבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לגלו' סודו גם לשוכבת חיקו הלא תראה כי תכף שגלה שמשון סודו לאשתו גלתה אותו לאנשי העי' וכן הענין במה שגלה סודו לדלילה שהיה סבה להפילו ביד פלשתים שנמשך מזה מהרעה מה שנזכר כבר בזה הספור: השמנה עשר הוא לבאר שאין ראוי לידבק בבנו' הערלים גם אחר התגיירם כי נקל להם לחזור לסורם הלא תראה מה שקרה לשמשון מפני דבקו בזו הנשי' עם שהוא מבואר שאם לא היה דבק בהם והיה נלחם בפלשתים עם ישראל היה מכניעם ומשפילם מצד חוזק גבורתו והצלחתו עליהם באמצעו' העזר האלהי שהיה בהכרח נוסף עליו אם היה נשמר מאלו הנשי' והיה מנהיג ישר' כמנהג השופטי' השלמי': הי"ט הוא להודיע שראוי למנהיג שישמור עמו ולא יספיק לו שמירת עצמו הלא תראה כי שמשון עם מה שנתפרסם לו מגבורתו שלא יוכלו רבים להזיק לו אם יהיה בידו כלי מלחמה כי גם בלא כלי מלחמה היה מנצח רבים כמו שבא בזה הספור הנה לא רצה להזיק בבני יהודה בבואם לאסרו לתתו ביד פלשתים וסבל שיאסרוהו ברצותו שאם לא יסבול זה יריבו בני יהוד' על זה עמו בחזקה למלט נפשם מיד פלשתים ונתחדש בזה מריבה בינו ובין בני יהודה ואולי יפול מהם רב ולזאת הסבה שאל מהם שישבעו לסבול שיאסרוהו שלא יפגעו בו הם כי אולי אם יראה כוונתם לבא לפגוע בו לא יוכל לסבול שלא יקום כנגדם ויפיל מהם רב והנה ג"כ סבל שמשון שיאסרוהו בני יהודה להסכים אותם כדי שיעשה להם התנצלות עם פלשתים במה שהיה משחית בהם כי הם הראו עצמם עוזרים לפלשתים לאסרו בידם ולזה נודע להם כי לא מלבם היה עושה שמשון הרע להם: הכ' הוא להודיע עוצם השגחת הש"י עד שסבב שאיש אחד אסור וזולת כלי מלחמה נצח והמית רבים כי אין ליי' מעצור להושיע ברב או במעט: הכ"א הוא להודיע שיש גמול ומשפט על כל המעשה מדה כנגד מדה ולזה זכר כי לקח שמשון בעיניו כי לכתו אחר עיניו הכשילהו בזה: הכ"ב הוא להודיע מה שעשה השם לקנאת כבודו במה שהיו הפלשתים מיחסים לאלהיהם נפילת שמשון בידם אשר היתה סבת התפתותו פתויי הנשים וזה שכבר השיב לשמשון כחו שגבר להנקם מהם ונפשו לא חיה כי הוא היה ראוי לכך מצד התפתותו בדברים הפחותים האלה ולזה שאל שתמות נפשו עם פלשתים לפי שלא היה ראוי לו אז לעשות לו נס יותר גדול מזה והם היו ראויים ג"כ לזה מפני שהיו מיחסים זאת ההצלחה לאלהיהם. עוד ספר שכבר היה איש מהר אפרים ושמו מיכיהו והנה אחשוב שכבר היה זה בימים הקדומים שלא היה שם שופט והיה זה בימי השעבוד אם קודם עתניאל בן קנז אם קודם אהוד אם קודם אחד מהבאים אחריהם והביאני לזה שאי אפשר לומר שהיה זה הענין בין שנות שמשון ובין שנות עלי לפי מה שהתבאר מדברינו הקודמים וכבר נבאר במה שאחר זה שראוי שיהיה כל זה הספור במה שבין מיתת יהושע ובין עתניאל בן קנז ואחשוב שנסמך זה הספור לשמשון שהיה משבט דן לספר מה שאירע על החטא לשבט דן על דבר פסל מיכה שהתמיד זמן ארוך מאד וכבר אמרו קצת המפרשים שהיה זה בשביל הסכמת מספר אלף ומאה כסף שבא בסיפור שמשון ודלילה למספר אלף ומאה כסף שבא בסיפור מיכ' ונוכל לומ' לפי זה המאמר עוד שכבר היתה הסכמ' אחרת בענין אלו הכספי' והוא שמכל אחד מהם נמשך רע לדן כי כסף דלילה היה סבה של שנפל שמשון ביד פלשתי' ונקרו עיניו ונמשך לו המו' בסבתו וכסף מיכה היה סבה שטעו בני דן בפסל ההוא זמן ארוך. והנה ספר שכבר אמ' מיכה לאמו אלף ומאה שלעין כסף אשר לוקח לך ואת קללת כל מי שלקחו אם לא ישיבנו לך וגם אמרת זה באזני ולזה הוכרחתי להגיד לך שאני לקחתיו והוא אתי והשיב הכסף לאמו ואמרה לו אמו הקדש הקדשתי הכסף לי מידי לבני לעשות פסל ומסכה אשר היו צורות שיטעו בהן האנשים אז ויחשבו שיהיה בהם כח להגיד העתידות מצד עוררם כח הדמיוני וידמה שלזאת הסבה עשאום תחלה לא לשם ע"ז ויורה על זה מה שאמרה הקדשתי הכסף ליי'. והנה השיבה לו אמו הכסף והוא השיב אותו שנית לאמו ועשתה ממנו פסל ומסכה והיה בבית מיכיהו כדי שיגיד לו העתידות לפי מחשבתם. וכבר

וְהָאִישׁ מִיכָה לוֹ בֵּית אֱלֹהִים וַיַּעַשׂ ר'
אֵפוֹד וּתְרָפִים וַיְמַלֵּא אֶת־יַד אַחַד ט'כ"ה
מִבָּנָיו וַיְהִי־לוֹ לְכֹהֵן׃ בַּיָּמִים הָהֵם
אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר ב
בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה׃ וַיְהִי־
נַעַר מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה מִמִּשְׁפַּחַת
יְהוּדָה וְהוּא לֵוִי וְהוּא גָר־שָׁם׃ וַיֵּלֶךְ ז' פסו' והוא והוא· ד'
הָאִישׁ מֵהָעִיר מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה ג'
לָגוּר בַּאֲשֶׁר יִמְצָא וַיָּבֹא הַר־אֶפְרַיִם ט"ו
עַד־בֵּית מִיכָה לַעֲשׂוֹת דַּרְכּוֹ׃
וַיֹּאמֶר־לוֹ מִיכָה מֵאַיִן תָּבוֹא וַיֹּאמֶר
אֵלָיו לֵוִי אָנֹכִי מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה ·
וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ לָגוּר בַּאֲשֶׁר אֶמְצָא׃
וַיֹּאמֶר לוֹ מִיכָה שְׁבָה עִמָּדִי וֶהְיֵה־לִי
לְאָב וּלְכֹהֵן וְאָנֹכִי אֶתֶּן־לְךָ עֲשֶׂרֶת ג'
כֶּסֶף לַיָּמִים וְעֵרֶךְ בְּגָדִים וּמִחְיָתֶךָ 5·5·

וְגַבְרָא מִיכָה לֵיהּ בֵּית טַעֲוָתָא
וַעֲבַד אֵפוֹד וּדְמָאִין וְקָרִיב יַת
קוּרְבַּן חַד מִבְּנוֹהִי וַהֲוָה לֵיהּ ל
לְכוּמְרָא׃ בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן לֵית
מַלְכָּא בְּיִשְׂרָאֵל גְּבַר דְּכָשַׁר ב
בְּעֵינוֹהִי יַעֲבֵיד׃ וַהֲוָה
עוּלֵימָא מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה מִזַּרְעִית
יְהוּדָה וְהוּא לֵוִי וְהוּא דָּר תַּמָּן׃
וַאֲזַל גַּבְרָא מִקַּרְתֵּיהּ מִבֵּית לֶחֶם
יְהוּדָה לְמִידַּר בַּאֲתַר דְּיִשְׁכַּח ו
וַאֲתָא לְטוּר דְּבֵית אֶפְרַיִם עַד בֵּית
מִיכָה לְמֶעְבַּד אוֹרְחֵיהּ׃ וַאֲמַר לֵיהּ
מִיכָה מְנָן אַתְּ אָתֵי וַאֲמַר לֵיהּ לֵיוָאָה
אֲנָא מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַאֲנָא אָזֵיל
לְמִידַּר בַּאֲתַר דְּאַשְׁכַּח׃ וַאֲמַר לֵיהּ
מִיכָה תִּיב עִמִּי וֶהֱוֵי לִי לְאַב וּלְכָהֵין
וַאֲנָא אֶתֵּן לָךְ עֲסַר סִלְעִין דִּכְסַף
לִזְמַן עִדָּן וְזוּג לְבוּשִׁין וּפַרְנָסָתָךְ ה

בית אלהים ה' וסי' נמסר בסדר ויצא׃ וימלא ט' וסי' נמסר בסדר שלח לך׃ והוא לוי והוא גר שם ז' פסוק' והוא והוא וסי' ויהי נער מבית לחם יהודה· והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים· וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש· אותו תקדישו והוא יבנה· אבלו זרים כחו· ואחר בא חצרון דד"ה׃ והיה' בקריא' וסימ' ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה· התהלך לפני והיה תמים· עלה אלי ההרה והיה שם· והיה נכון לבקר ועלית· ויאמר לו מיכה שבה עמדי· ויאמרו לו החרש שים ידך על פיך· ונמסר גם בסדר לך לך׃

רדק

לו בית אלהים· עשה אותו בית אלהים ועשה עוד אפוד ותרפים ותרגום בית אלהים בית טעותא ואמרו רבותי' ז"ל כל אלהים האמור במיכה תול חוץ מן אחד שהוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה ותרגום אפוד ותרפים אפוד ודמאין׃ וימלא· שהקריב קרבנותיו על יד אחד מבניו ומנהו להיות כהן וכן ומלאת יד אהרן ויד בניו׃ איש הישר בעיניו יעשה· אמר זה לפי שעשה מיכה הפסל ולא היה מי שימחה בידו כי אין מלך ושופט בימים ההם׃ מבית לחם יהוד'· בית לחם אח' היה לפיכך סומך בית לחם זה ליהוד' בכל מקום ומה שאמר ממשפחת יהודה הוא תוספת ביאור ועל בית לחם אמר שהיה משבט יהוד' והנער הזה לוי היה ואיך יאמר עליו ממשפחת יהודה· והאומר כי אמו ממשפחת יהוד' יראנו היכן מיחס הכתוב אדם למשפחת האם· ומה שאמר כל אלה בני מכיר אבי גלעד והיה שגוב ויאיר בני בת מכיר בעבור הערים שהיו ליאיר בארץ הגלעד אמר כן· ור"ז"ל דרשו כי בן גרשם בן משה רבנו היה ולפי שעשה מעשה מנשה שהיה מיהודה אמר עליו ממשפחת יהודה לפיכך תלוי בו הנו"ן כשאמר עליו ויהונתן בן גרשם בן מנשה תלו נו"ן מלמעלה בין המ"ם והשי"ן לומר כי נכד משה היה ולכבוד משה תלוי עליו הנו"ן כלומ' כי עשה מעשה כאלו היה בן מנש' ולא בן משה׃ והוא גר שם· בבית לחם היה גר ואף על פי שהיה לוי והיו ללוי' ערים לשבת זה הנער התגורר שם בבית לחם על ברכי מחיתו והנה לא מצא שם עוד מחיתו ויצא משם לגור במקום שימצא שם מחיתו׃ עד בית מיכה לעשות דרכו· כלומר בא עד בית מיכה ולא לכוונה שיעמוד שם אלא לעשות דרכו משם והלך׃ לימים· לשנה׃ וערך בגדים· תרגם יונתן וזוג לבושין רוצה לומר כי ערך האדם בבגדי' לשנה שני' אחד לימי הקיץ ואחד לימי החורף׃ וילך הלוי· הלך לברכי מיכה ולמה שצוהו ונתרצה לישב עמו׃ וימלא· כבר פירשתיו׃ כי היה לי הלוי לכהן· כלומר סימן טוב הוא זה לי שנזדמן לי משבט הכהנים להיות כהן לי׃ בימים ההם· גם זה הפסוק מוכיח כי לא היה זה בימי עתניאל בן קנז כי שופט היה לישראל וכל ימי השופט לא היו עושים איש הישר בעיניו כמו שאמר והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט וגו' ואומר והיה במות השופט ישובו והשחיתו מאבותם וגו' נראה כי בימי השופט לא היו עושים איש הישר בעיניו ובשלשת הענינים האלה בדבר מיכה ובדבר בני דן ובדבר פלגש בגבעה אמר אין מלך בישראל ואלו הענינים היו בין שמשון לעלי שהיה שופט ישראל והיה הזמן ביניהם כמו שהיה שלא היה להם שופט בישראל והיו עושים איש הישר בעיניו ואם נאמר כי לא היה זמן ביניהם כדברי בעל סדר עולם שהרי ביפתח מצאנו שאמר שלש מאו' שנה מיום שבאו ישראל לארץ סיחון שהיה בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים והנה מיפתח עד שבנה הבית מאה וארבעים שנה שהרי אומר הכתוב ויהי בארבע מאות שנה ושמנים שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו' הנה שלש מאות שנה עד יפתח משנת הארבעים ומאה וארבעים מן יפתח עד שבנה המלך שלמה את הבית הנה הם מיציאת מצרים ארבע מאות ושמנים עם ארבעים שהיו במדבר ואנחנו מוצאים אלו מאה וארבעים אשר מיפתח לבנין הבית כמנין השופטים והמלכים כי אבצן שפט את ישראל אחרי יפתח שבע שנים ואילון עשר שנים ועבדון שמנה שנים ושמשון עשרים שנה ועלי ארבעים שנה ושמואל עשרים שנה ודוד ארבעים שנה וארבע שנה של שלמה שהרי בשנה הרביעית למלכו בנה הבית כמו שכתוב בשנה הרביעית בחדש זיו והנה לפי חשבון זה יתרו' על מאה וארבע שנה של שלמה שהרי בשנה הרביעית למלכו בנה הבית כמו שכתוב בשנה הרביעית בחדש זיו והנה לפי חשבון זה יתרים על מאה וארבעים תשע שנים הנה אנחנו צריכים על כל פנים לתקן החשבונות אפילו לדברי בעל סדר עולם כי תשע שנים הם יתרים לחשבונו והנה עשרים שנה שמנה לשמואל לא נמצא בפירוש בכתב ועוד כי אינם עשרים שנה לשמואל כי ביום שגלה הארון מת עלי והנה הארון היה בשדה פלשתים שבעה חדשים ועלה בית שמש ובית שמש לקרית יערים ויהי שם עשרים שנה עד שהעלהו דוד משם אחר שבע שנים שמלך בחברון הנה חסרו מהעשרים שנה שבע שנים כשאמרו י"ג שנים אחד עשר לשמואל ושתי שנים לשאול וכלם נחשבים לשמואל שאפילו במלוך שאול היה שופט שמואל שנאמר וישפט שמואל את ישראל כל ימי חייו הנה משמת עלי עד שמלך דוד שלש עשרה שנים כשאמרו עדיין שתי שנים והנה שש שנים נקח מהשלש מאות שאמר יפתח כי לא השלמנו אלא עם השש שנים שלו והוא אומר זה בתחילת ימי שפטו נמצא כי חשבון זה איננו מדוקדק ועוד כי ראינו כי בחיי עלי היה שמואל שופט את ישראל שנאמר ויהי דבר שמואל אל כל ישראל ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה ואומר ואנכי התהלכתי לפניכם מנעורי ועד היום הזה ודרך הכתוב לרדוף אחרי הכלל ולא יקפיד בפרט אם יהיה חסר או יתר והנראה כי בין שמשון לעלי היו בלא שופט ימים רבים כי הנה הכתוב מעיד בשלשה הענינים האלה הסמוכים אין מלך בישראל והנה עלי בן שמנה וחמשים שנה כשנתמנה שופט ובן צ"ח שנים היה כשמת ושפט את ישראל ארבעים שנה ולא יתכן לומר שנכנסו מנותיו של שמשון בשנותיו של עלי כי לא יתכן שהיה שמשון שופט בימי עלי והוא בן חמשים שנה ויותר והיה מנבואי ישראל ומזקניהם ומבני הקבלה שקבלו תורה שבעל פה שהרי עלי קבל מפנחס ושמואל קבל מעלי וכן נבוא אחרי נבוא אם כן הפסק היה בין שמשון לעלי שלא היה שופט לישראל ובימים ההם שלא היה להם מלך ושופט היו עושים כל איש ואיש הישר בעיניו ועשה מיכה פסלו ובני דן הקימו להם אותו הפסל ובני בנימין הרעו בדבר פלגש׃ כי

רשי

בית אלהים· בית טעות כל אלהים האמורים בפרשה זו חול חוץ מזה כל ימי היות אלהים בשילה׃ וימלא את יד אחד· חנכו לעבודת הפסל להיות כהן לפניו כל חינוך דבר שאדם נכנס בו לשם גדולה קרויה מילוי ידים ריוושטיר בלע"ז וכשנותנין פקידות לאדם קורין למתן ריוושטיר בלע"ז׃ ממשפחת יהודה· והוא לוי מן האם ורבותינו אמ' לפי שעשה מעשה מנשה שבא מיהודה קראו ממשפחת יהוד' והוא לוי בן גרשם בן משה רבינו היה כמו שמפורש בענין ויהונתן בן גרשם וגו'׃ לעשות דרכו. דרך הליכתו׃ באם' אמצ'· פרנסתי להשתכר׃ לימים· לסוף שנה׃ וערך בגדי'· זוג חליפת בגדי' שהם ערך וסדר לכל בני אדם כפי הראוי להם לשנה׃ וערך בגדים· אפרלייממ"נט בלע"ז׃ ומחיתך· ומזונותיך׃ וילך

רלבג

וכבר עשה מיכה לו בית מיוחד לזה הפסל והמסכה ועשה מהם אפוד ותרפים וקראו אותו בית אלהים לחשבו כי שכינתו תשרה שם ומלא יד אחד מבניו להיו' לכהן לשאול לו העתידות׃ אין מלך בישראל וגו'׃ וסיפר זה כי אולי היה זה סבה להעשות זה הפסל ולזה ראוי שנאמר שזה היה אחר המלך שהיה מונע אותם מזה אם הוא חי והוא יהושע לפי מה שאחשוב שהזהיר ישראל על זה כדי לבער ע"ז כי גם עלי שהיה ככבר מכל אשר לפניו מהשופטים לא בערו בימיו הבעלי' והעשתרות עד שבא שמואל ובערם כמו שמספר בספר שמואל ולזה ארך עליו פסל מיכה עד מות עלי כמו שיבא אחר זה ולזה ידמה שהיה זה הענין אחר מות יהושע וקודם ממשלת עתניאל בן קנז ויורה על זה עוד שכבר זכר בזה הספו' ששבט הדני היה מבקש לו נחלה לשבת בימי' ההם וזה היה אחרי מות יהושע כי אז השיג לו השבטים להלחם כל אחד בגבולו כמו שנתבאר בראש זה הספר שאלו ישראל מי יעלה לנו תחלה להלחם בכנעני· עוד ספר שכבר היה נער ממקום שנקרא בית לחם יהודה והיה המקום ההוא ממשפחת יהוד' והוא לוי והוא גר שם· והנה משך לבו מיכה אל שיהיה לו לכהן בביתו לשאול העתידות באמצעו' הפסל והתרפים שהיה משתמש בהם להתבודד הכח הדמיוני מבין שאר הכחות לא שהפסל והתרפים ידברו חלילה וע"כ הנה התרפים דברו און על הרעב כי אין כח בקסם להודעת העתידות באמת כמו שביארתי בספר מלחמות י"י· וספר

רשי

וילך הלוי · את עבתו כי לא נפלה לו ירושה כפי הראוי להם בארץ מכובשת כמו שנאמר ביהושע ויצא גבול בני דן מהם ואף כאן יש ללמוד שהיה מעשה זה בתחלת השופטים מיד : מי הביאך הלום · יש כאן תמיהות הרבה לא מזרעו של משה רבינו אתה שנאמר בו אל תקרב הלום ומי שם פה לאדם ומה זה בידך : שאל נא באלהים · בתרפים שמדברי' על ידי מכשפות · נוכח יי' דרככם נוכח הקב"ה גלוי כי זה אי בו ממש : ואין מכלים דבר · אין אחד מהם כרי' לחברו שיחזירנו ריקם ויכלימנו כמו שנאמר בסוף הענין אין מחסור כל דבר כ"ך מעו"תי : יורש עצר · יורשים מועטים שאם יהרגו את אלו אין עוד עוררין נלחמים עם המחזיקים בנחלה : ורחוקים הם מעזרת צידוני : ודבר אין להם עם אדם · שום ברית כרות שיבאו לעזרתם לעת הצור' : מה אתם · כלומ' מה אתם משיבין דבר מה מצאתם במקום שנפל לנו בגורלנו מה העם החזק הוא הרפה : ואתם

רדק

כי לא נפלה לו · לא נפלה לו כל נחלת גורלו כמו שאומר בספר יהושע ויצא גורל בני דן מהם כלומר פחו' ממה שהיה ראוי להם כמו שפירשנו ופירוש בנחלה בנחלה הנחלקת לו בתוך שבטי ישראל לא נפלה לו הראויה לו והוצטרכו לבקש נחלה : עד בית מיכה · סמוך לביתו : שאל נא באלהים · לפי מחשבתם כי לא היה

אלהם ו' חס' בסיפרא וסי' ויאמ' אלהם רדפו אחריהם דאהוד · ויאמ' אלהם גדעון לא אמשול אני בכם · אשאלה מכם שאלה · וישלחו בני דן · כזה וכזה עשה לי מיכה · ויאמר אלהם אל אחי אל תרעו נא תנינא דפסו' : כזה וכזה ג' דסמיכי וסי' כזה וכזה עשה לי מיכה · כי כזה וכזה תאכל החרב · הנה אשת ירבעם באה : צידנים

ז' וַיֵּלֶךְ הַלֵּוִי : וַיּוֹאֶל הַלֵּוִי לָשֶׁבֶת אֶת־
יב פתח' הָאִישׁ וַיְהִי הַנַּעַר לוֹ כְּאַחַד מִבָּנָיו :
ט' וַיְמַלֵּא מִיכָה אֶת־יַד הַלֵּוִי וַיְהִי־לוֹ
הַנַּעַר לְכֹהֵן וַיְהִי בְּבֵית מִיכָה :
וַיֹּאמֶר מִיכָה עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יֵיטִיב
יְהוָה לִי כִּי הָיָה־לִי הַלֵּוִי לְכֹהֵן :
יח בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל
וּבַיָּמִים הָהֵם שֵׁבֶט הַדָּנִי מְבַקֶּשׁ־לוֹ
נַחֲלָה לָשֶׁבֶת כִּי לֹא־נָפְלָה לּוֹ עַד־
ג' הַיּוֹם הַהוּא בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּנַחֲלָה : וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־דָן
מִמִּשְׁפַּחְתָּם חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים מִקְצוֹתָם
אֲנָשִׁים בְּנֵי־חַיִל מִצָּרְעָה וּמֵאֶשְׁתָּאֹל
ל' לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ וּלְחָקְרָהּ וַיֹּאמְרוּ
ו' חס' בסיפ' אֲלֵהֶם לְכוּ חִקְרוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ
הַר־אֶפְרַיִם עַד־בֵּית מִיכָה וַיָּלִינוּ
יט ל"פ שָׁם : הֵמָּה עִם־בֵּית מִיכָה וְהֵמָּה
הִכִּירוּ אֶת־קוֹל הַנַּעַר הַלֵּוִי וַיָּסוּרוּ
שָׁם וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִי־הֱבִיאֲךָ הֲלֹם וּמָה־
אַתָּה עֹשֶׂה בָּזֶה וּמַה־לְּךָ פֹה : וַיֹּאמֶר
ג' אֲלֵהֶם כָּזֹה וְכָזֶה עָשָׂה לִי מִיכָה
ל' וַיִּשְׂכְּרֵנִי וָאֱהִי־לוֹ לְכֹהֵן : וַיֹּאמְרוּ
ז' · ל' חס' לוֹ שְׁאַל־נָא בֵאלֹהִים וְנֵדְעָה הֲתַצְלִיחַ
דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ הֹלְכִים עָלֶיהָ :
כ"ג וַיֹּאמֶר לָהֶם הַכֹּהֵן לְכוּ לְשָׁלוֹם נֹכַח
יְהוָה דַּרְכְּכֶם אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ :
וַיֵּלְכוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים וַיָּבֹאוּ לָיְשָׁה
וַיִּרְאוּ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־בְּקִרְבָּהּ יוֹשֶׁבֶת
ה' · ה' חס' לָבֶטַח כְּמִשְׁפַּט צִידֹנִים שֹׁקֵט וּבֹטֵחַ
ל' וְאֵין־מַכְלִים דָּבָר בָּאָרֶץ יוֹרֵשׁ
ל' יכלא עֶצֶר וּרְחֹקִים הֵמָּה מִצִּידֹנִים וְדָבָר
אֵין־לָהֶם עִם־אָדָם : וַיָּבֹאוּ
אֶל־אֲחֵיהֶם צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאֹל
וַיֹּאמְרוּ לָהֶם אֲחֵיהֶם מָה אַתֶּם :
וַיֹּאמְרוּ קוּמָה וְנַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כִּי
רָאִינוּ אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה טוֹבָה מְאֹד

וַאֲזַל לֵיוָאָה : וּצְבִי לֵיוָאָה לְמִיתַּב עִם גַּבְרָא וַהֲוָה עוּלֵימָא לֵיהּ כְּחַד מִבְּנוֹהִי : וְקָרִיב מִיכָה יַת קוּרְבַּן לֵיוָאָה וַהֲוָת לֵיהּ עוּלֵימָא לְכָהֵן וַהֲוָה בְּבֵית מִיכָה : וַאֲמַר מִיכָה כְּעַן יְדַעְנָא אֲרֵי אוֹטֵיב יְיָ לִי אֲרֵי הֲוָה לִי לֵיוָאָה לְכוּמְרָא :
בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן לֵית מַלְכָּא בְּיִשְׂרָאֵל וּבְיוֹמַיָּא הָאִינוּן שִׁבְטָא דְבֵית דָּן בָּעַן לְהוֹן אַחְסַנְתָּא לְמִיתַּב אֲרֵי לָא אִתְפַּלְגַת לְהוֹן עַד יוֹמָא הַהוּא בְּגוֹ שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּאַחְסָנָא :
וּשְׁלַחוּ בְנֵי דָן מִזַּרְעִיַּתְהוֹן חַמְשָׁא גוּבְרִין מִקְצָתְהוֹן גַּבְרִין בְּנֵי חֵילָא מִצָּרְעָה וּמֵאֶשְׁתָּאוֹל לְאַלָּלָא יַת אַרְעָא וּלְמִבְדְּקַהּ וַאֲמָרוּ לְהוֹן אִיזִילוּ בְּדוֹקוּ יַת אַרְעָא וַאֲתוֹ לְטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם עַד בֵּית מִיכָה וּבָתוּ תַמָּן : אִינוּן עִם בֵּית מִיכָה וְאִינוּן אִשְׁתְּמוֹדְעוּ יַת קָל עוּלֵימָא לֵיוָאָה וְזָרוּ לְתַמָּן וַאֲמָרוּ לֵיהּ מַן אַתְיָיךְ הַלְכָא וּמָא אַתְּ עָבֵיד הָכָא וּמָא לָךְ כְּדֵין : וַאֲמַר לְהוֹן כְּדֵין וּכְדֵין עֲבַד לִי מִיכָה וַאֲגַרְנִי וַהֲוֵית לֵיהּ לְכוּמָר : וַאֲמָרוּ לֵיהּ שְׁאֵיל כְּעַן בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְנִידַע הֲתַצְלַח אוֹרְחָנָא דִי אֲנַחְנָא אָזְלִין עֲלַהּ : וַאֲמַר לְהוֹן כָּהֲנָא אִיזִילוּ לִשְׁלָם אַתְקֵין יְיָ אוֹרַחְתְּכוֹן דִי תְהָכוּן בַּהּ : וַאֲזָלוּ חַמְשָׁא גוּבְרִין וַאֲתוֹ לְלָיִשׁ וַחֲזוֹ יַת עַמָּא דִי בְגַוַּהּ יָתְבִין לְרוֹחְצָן כְּהִילְכַת צִידוֹנָאֵי דְשָׁקְטִין וְשָׁרַן לְרוֹחְצָן וְלֵית דְּמַנְזֵק פִּיתְגָמָא בְּאַרְעָא יָרְתִין זְעִירִין וּרְחִיקִין אִינוּן מִצִּידוֹנָאֵי וּפִתְגַם לֵית לְהוֹן עִם אֱנָשׁ : וַאֲתוֹ לְוַת אֲחוּהוֹן צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאוֹל וַאֲמָרוּ לְהוֹן אֲחוּהוֹן מָה אַתּוּן : וַאֲמָרוּ קוּמוּ וְנִיסַּק עֲלֵיהוֹן אֲרֵי חֲזֵינָא יַת אַרְעָא וְהָא טָבָא לַחֲדָא

ה' חס' ו' בליש' בקריאה וסי' וילכו חמשת האנשים ויבאו לישה · ועתה צוה ויכרתו לי ארזים מן הלבנון · וילך שלמה אחרי · יען אשר עזבוני · ומאכל ומשתה ושמן · לצדנים כתיב דעזרא · וצידונים ועמלקכן כתיב מל' דמל' ושארא צידנים כתיב :

תוספתאס ל' ותד ומתשבתתס א' יר עתכס והוא תשתש א"

ליסה ל' קמץ ותד פתח הקסוכי ליסה

רלבג

וספר שכבר היה שבט הדני מבקש נחלה ל לשבת בה ושלחו מ מרגלי' לעיר ליש לרגל הארץ שנפלה בגורלם ועברו דרך בית מיכה והכירו הנער הלוי ו ושאלו לו התצליח דרכם ועל להם על כר הקסם באמצעות הפכל ו והתרפי' שכבר הצליח דרכם · והנה באו המרגלים לעיר ליש ומצאו העם אשר בה שוקט ובוטח לא היו יריאים מלחמ' ולזה לא היו שומרים בשער העיר לשמור העי' שלא יכנסו בה אויבים · ולא היה בארץ ההיא מכלי' דבר שיהיה יורש המלוכה והוא המושל שהוא מכלי' בתוכחתו החוטאים · ומלת עצר הוא מענין זה יעצור בעמי ויהיה הרצו' בזה שלא היתה הממשלה הזאת באה מהאב לבנו וזה ממה שימנע המנהיג ההו' מלמסור עצמו לסכנה בעבור שמירת הגוי שהם אינם לו ולזרעו ורא' עוד שהם רחוקים מצידונים שיעזרום כשידעו דבר המלחמה ולזה הוא מבואר שטרם שתגיע הידיע' לצידונים תשלם לבני דן הורשת העיר ההיא · והנה

זה האפוד אלא לשם ע"ז עשוי בדמות אפוד והתרפים היו ש שואלים בהם לדעת העתידות ולא היה חלק השי' בזה אך הם היו חושבים כי דבר יי' היה השאלה בתרפים ההם לפיכך אמרו לו שאל נא באלהים וכתי' שאל כען במימרא דיי' · אמ' באלהים זה אינו כמחק כי קדש הוא ובדברי רז"ל שאמרו כל אלהים האמור במיכה חול חוץ מאחד שהוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה אם כן באלהים זה חול הוא וכמחק והנה הדב' אצלינו ספק ומספיק אני אומר שאינו כמחק ואני תמיה על כי נתנה אלהים בידכם איך אמרו עליו שהוא חול ואף רבי אליעזר שאמר במיכה יש מהם חול ויש מהם קדש הכתובים באלף למ"ד חול הכתובי' ביו"ד ה"א קדש חוץ מזה שבאלף למ"ד והוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה · והנה לא הסכים עמו יונתן בן עוזיאל ואם זה באלהים הוא חול אמרו לו שישאל בתרפים ההם כי הלוי אמ' להם כי מגידי' הם העתידות באמת וכתפתו לדבריו וענין התרפים יש אומרי' כי הוא כלי נחשת העשוי לדעת חלקי ה השעות וישפטו בהם על דרך המזלות והם הוברי שמים ויש אומרי' כי יש כח בחכמי המזלות לעשות צורה בשעות ידועות ו ותדבר הצור' ההיא כי הנה כתו' כי התרפים דברו און והנה אין זה הפסוק ראיה כי ר"ל ב בעלי התרפים והחכם רבי אברה' אבן עזרא כת' כי הקרוב אליו כי התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשויה לקבל כח העליונים והעד שהתרפים כן התרפי' ששמה מיכל בת שאול במטה עד שחשבו שומרי הבית שהוא דוד : נכח יי' דרככם · על דרך הנה יי' יצא לפניך כלומר סיוע אלהים עמכם ותרגומו אתקין יי' ארחכון : ויבאו ליסה · והוא לשם הנזכר בספר יהושע ושני שמו' היו לו : את העם אשר בקרבה יושבת לבטח · זכר העם בלשון נקבה וכן תאות עמך מדוע שובבה העם הזה : כמשפט צדוני' · כי הצדוני' היו קרובי' לארץ ישר' והיו שוקטים כי לא היו רוצי' להלחם עמהם כי לא היו מארץ כנען כמו ש שכתו' ויהי גבול הכנעני מצידון ואמר בזבולן וירכתו על צדון שהוא כמו עד צדון אבל צדון לא היה מארץ כנען לפיכך היו שוקטי' ולא היה להם פחד מישראל ותרגומו כהלכת צידונאי דשקטין ושרן לרוחצן : ואין מכלים דבר בארץ · כלומר אין להם שכנים שיזיקום ויכלימום בשום דבר כמו לא הכלמנום וכן תרגם יונתן לית דמזיק ולפיכך הם שוקטים ובוטחים ואינם יריאים ואינם נשמרים ולפיכך הם נוחי' להכבש כי לפי שהם בוטחים אינם שומרים העיר ואין להם כלי זיין : יורש עצר · ת"י ירותין זעירין כלומר יורשי המלוכה היו קטנים ולא היה חוזק במלוכה ולפי הפשט עצר הוא מלוכה מן זה יעצר בעמי ומלת ואין מכלים עומדת במקום שנים ואין יורש עצר כי לא היה בהם מלך ולא יורש מלוכה : ורחוקים המה מצדונים · כלומר שלא יוכלו לעזרם : ודבר אין להם עם אדם · שאין להם ברית עם אדם לעזרם אם יצטרכו כמו שכתו' בסוף הענין ואין מציל כי רחוקה היא מצידון ודבר אין להם עם אדם וכן אלה הדברים ידעו המרגלים מבני העיר שנכנסו בעיר כאנשים סוחרים או הראו עצמם שרוצים לשבת בארץ והיו שואלים ענין הארץ : מה אתם · אומרים כלומר מה בשורה בפיכם : קומה ונעלה · ענין זירוז כמו קום עבור קום התהלך בארץ : ואתם

מחשים ד' בקריאה וסי' אל תעצלו ללכת · ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר · מחשים מקחת אותה ·
והלוים מחשים לכל העם · על כן ח' בטעם וסים נמסר בסדר וישלח · והודעתם ג' וסים נמסר בסדר ויצא :

וְאַתֶּם מַחְשִׁים אַל־תֵּעָצְלוּ לָלֶכֶת
לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ׃ כְּבֹאֲכֶם
תָּבֹאוּ אֶל־עַם בֹּטֵחַ וְהָאָרֶץ רַחֲבַת
יָדַיִם כִּי־נְתָנָהּ אֱלֹהִים בְּיֶדְכֶם מָקוֹם
אֲשֶׁר אֵין־שָׁם מַחְסוֹר כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר
בָּאָרֶץ׃ וַיִּסְעוּ מִשָּׁם מִמִּשְׁפַּחַת
הַדָּנִי מִצָּרְעָה וּמֵאֶשְׁתָּאֹל שֵׁשׁ־מֵאוֹת
אִישׁ חָגוּר כְּלֵי מִלְחָמָה׃ וַיַּעֲלוּ
וַיַּחֲנוּ בְּקִרְיַת יְעָרִים בִּיהוּדָה עַל־כֵּן
קָרְאוּ לַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנֵה־דָן עַד
הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּה אַחֲרֵי קִרְיַת יְעָרִים׃
וַיַּעַבְרוּ מִשָּׁם הַר־אֶפְרָיִם וַיָּבֹאוּ עַד־
בֵּית מִיכָה׃ וַיַּעֲנוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים
הַהֹלְכִים לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ לַיִשׁ
וַיֹּאמְרוּ אֶל־אֲחֵיהֶם הַיְדַעְתֶּם כִּי יֵשׁ
בַּבָּתִּים הָאֵלֶּה אֵפוֹד וּתְרָפִים וּפֶסֶל
וּמַסֵּכָה וְעַתָּה דְּעוּ מַה־תַּעֲשׂוּ׃
וַיָּסוּרוּ שָׁמָּה וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּית־הַנַּעַר
הַלֵּוִי בֵּית מִיכָה וַיִּשְׁאֲלוּ־לוֹ לְשָׁלוֹם׃
וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ חֲגוּרִים כְּלֵי
מִלְחַמְתָּם נִצָּבִים פֶּתַח הַשָּׁעַר אֲשֶׁר
מִבְּנֵי־דָן׃ וַיַּעֲלוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים
הַהֹלְכִים לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ בָּאוּ שָׁמָּה
לָקְחוּ אֶת־הַפֶּסֶל וְאֶת־הָאֵפוֹד וְאֶת־
הַתְּרָפִים וְאֶת־הַמַּסֵּכָה וְהַכֹּהֵן נִצָּב
פֶּתַח הַשַּׁעַר וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ
הֶחָגוּר כְּלֵי הַמִּלְחָמָה׃ וְאֵלֶּה בָּאוּ
בֵּית מִיכָה וַיִּקְחוּ אֶת־פֶּסֶל הָאֵפוֹד
וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־הַמַּסֵּכָה וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם הַכֹּהֵן מָה אַתֶּם עֹשִׂים׃
וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַחֲרֵשׁ שִׂים־יָדְךָ עַל־פִּיךָ
וְלֵךְ עִמָּנוּ וֶהְיֵה־לָנוּ לְאָב וּלְכֹהֵן
הֲטוֹב הֱיוֹתְךָ כֹהֵן לְבֵית אִישׁ אֶחָד
אוֹ הֱיוֹתְךָ כֹהֵן לְשֵׁבֶט וּלְמִשְׁפָּחָה
בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיִּיטַב לֵב הַכֹּהֵן וַיִּקַּח
אֶת־הָאֵפוֹד וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־
הַפָּסֶל וַיָּבֹא בְּקֶרֶב הָעָם׃ וַיִּפְנוּ
וַיֵּלֵכוּ וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַטַּף וְאֶת־
הַמִּקְנֶה וְאֶת־הַכְּבוּדָּה לִפְנֵיהֶם׃
הֵמָּה הִרְחִיקוּ מִבֵּית מִיכָה וְהָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר בַּבָּתִּים אֲשֶׁר עִם־בֵּית מִיכָה
נִזְעֲקוּ וַיַּדְבִּיקוּ אֶת־בְּנֵי־דָן׃
וַיִּקְרְאוּ אֶל־בְּנֵי־דָן וַיַּסֵּבּוּ פְּנֵיהֶם
וַיֹּאמְרוּ לְמִיכָה מַה־לְּךָ כִּי נִזְעָקְתָּ׃

וְאַתּוּן שַׁתְקִין לָא תִיתְרַשְׁלוּן
לְמֵיזַל לְמֵיעַל לְמֵירַת יַת אַרְעָא׃
כְּמֵיתְכוֹן תֵּיעֲלוּן לְוַת עַמָּא דְּיָשְׁרַן
לְרוּחְצָן וְאַרְעָא פַּתְיוּת יְדִין אֲרֵי
מְסָרַהּ יְיָ בִּידֵיכוֹן אַתְרָא דְּלֵית
תַּמָּן חֶסְרָן כָּל מִדַּעַם דִּי בְאַרְעָא׃
וּנְטַלוּ מִתַּמָּן מִזַּרְעִית דָּן
מִצָּרְעָה וּמֵאֶשְׁתָּאוֹל שִׁית מְאָה
גַּבְרִין מְזָרְזִין בְּמָנֵי קְרָבָא׃
וּסְלִיקוּ וּשְׁרוֹ בְּקִרְיַת יְעָרִים
בְּאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה עַל כֵּן קְרוֹ
לְאַתְרָא הַהוּא מַשְׁרִית דָּן עַד יוֹמָא
הָדֵין הָא הוּא אֲחוֹרֵי קִרְיַת יְעָרִים׃
וְעָבְרוּ מִתַּמָּן לְטוּרָא דְבֵית
אֶפְרַיִם וַאֲתוֹ עַד בֵּית מִיכָה׃
וַאֲתִיבוּ חַמְשָׁא גוּבְרַיָּא דַּאֲזָלוּ
לְאַלָּלָא יַת אַרְעָא לַיִשׁ וַאֲמָרוּ
לַאֲחוּהוֹן הֲיָדַעְתּוּן אֲרֵי אִית בְּבָתַּיָּא
הָאִילֵין אֵיפוֹד וּדְמָאִין וּפִסְלָא
וּמַתְּכָא וּכְעַן דְּעוּ מַה תַּעַבְדוּן׃
וְזָרוּ לְתַמָּן וְעָלוּ לְבֵית עוּלֵימָא
לֵיוָאָה בֵּית מִיכָה וּשְׁאִילוּ לֵיהּ
לִשְׁלָם׃ וְשִׁית מְאָה גַּבְרִין מְזָרְזִין
בְּמָנֵי קְרָבֵיהוֹן קַיְימִין בְּמַעֲלָנָא
דִתְרַע דְּמִשֵּׁיבַט בְּנֵי דָן׃ וּסְלִיקוּ
חַמְשָׁא גַּבְרַיָּא דַּאֲזָלוּ לְאַלָּלָא יַת
אַרְעָא עָלוּ לְתַמָּן וּנְסִיבוּ יַת
צִילְמָנָא וְיַת אֵיפוֹדָא וְיַת דְּמָאִין
וְיַת מַתְּכָא וְכָהֲנָא קָאִים בְּמַעֲלָנָא
דִתַרְעָא וְשִׁית מְאָה גַּבְרָא
דִּמְזָרְזִין בְּמָנֵי קְרָבָא׃ וְאִילֵין עָלוּ
לְבֵית מִיכָה וּנְסִיבוּ יַת צְלַם אֵיפוֹדָא
וְיַת דְּמָאִין וְיַת מַתְּכָא וַאֲמַר לְהוֹן
כַּהֲנָא מָה אַתּוּן עָבְדִין׃ וַאֲמָרוּ
לֵיהּ שְׁתוֹק שַׁוִּי יְדָךְ עַל פּוּמָךְ
וְאֵיזִיל עִמָּנָא וֶהֱוֵי לָנָא לְאָב וּלְכַהֵן
הֲטַב דִּתְהֵי כָהֵין לְבֵית גַּבְרָא חַד
אוֹ דִתְהֵי כָהֵין לְשִׁבְטָא וּלְזַרְעִי
בְּיִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁפַר לִבָּא דְכַהֲנָא
וּנְסִיב יַת אֵיפוֹדָא וְיַת דְּמָאִין וְיַת
צַלְמָא וְעַל בְּגוֹ עַמָּא׃ וְאִתְפְּנִיאוּ
וַאֲזָלוּ וְשַׁוִּיאוּ יַת טַפְלַיָּא וְיַת
בְּעִירָא וְיַת קִנְיָנָא קֳדָמֵיהוֹן׃
אִינוּן אַרְחִיקוּ מִבֵּית מִיכָה וְגַבְרַיָּא
דִּי בְבָתַּיָּא דְּעִם בֵּית מִיכָה אִתְכְּנִישׁוּ
וְאַדְבִּיקוּ יַת בְּנֵי דָן׃ וּקְרוֹ
לִבְנֵי דָן וְאַסְחָרוּ אַפֵּיהוֹן וַאֲמָרוּ
לְמִיכָה מָא לָךְ אֲרֵי אִתְכְּנֵישְׁתָּא׃

ושש ג' רפ' וסים נמסר בסדר משפטים : כבודה ג' מלאים ודגש' וסים ואת הכבודה לפנידם · וישכת על
מטה כבודה · כל כבודה בת מלך פנימה : ויסבו ג' דגש' בקריאה וסים ויקראו אל בני דן · את ארון אלהי
ישראל · ויסבו את פניהם ממשכן יי' :

רדק

אתם מחשים · אתם שותקין
שלא תקחו הדבר בזריזות ולא
תעשו : אל תתעצלו · לא
תתרשלון : כל דבר אשר בארץ ·
הזאת או בשום ארץ בעולם
שם תמצאו כי אין שם מחסור
כל דבר : ואלה באו · מה שחזר
ואמר ויקחו את פסל האפוד
וכבר אמר לקחו את הפסל ואת
האפוד מפני מאמר הכהן ש
שאמר להם מה אתה עושי' חזר
ואמר · ומה שאמר פסל האפוד
סמך הפסל לפי שיש פסל בלא
אפוד וזה היה עם אפוד : את
הטף · כי אלו שש מאות איש
חגור כלי מלחמה עם טפם ו
נשיהם ומקניהם הלכו כי היו
בטוחים שילכדו העיר : ואת
הכבודה · כתו' בוי"ו עם הדגש
וכבר כתבנו הדומים לו בספר
מכלל · ופירו' הכבודה הכלים
והמטלטלים ותרגומו קנייא
כתרגום רכוש שהוא גם כן
כולל קניין האדם כלים וכסף
וזהב ושאר מטלטלין : נזעקו ·
נאספו וכן מה לך כי נזעקת
נאספת אתה ואנשיך ונאמרה
האסיפה בלשון זעקה לפי שעל
ידי זעקה יאסף העם : ויסבו
פניהם · ברגש הסמך והכית :

רשי

ואתם מחשים · מתעצלי' : ואת הכבוד' מסואות · כל דבר שהוא כבד בהליכתו שאינו יכול לרוץ אם ירדפו בני המקום א אחריהם : הכבודה · פזגטוא"ה בלע"ז : ויסבו פניהם · בכירן ש הקוראים אליהם : ומה

רלבג

והנה ליש הוא לשם הנזכר בספר יהושע והעד שכבר אמר ב"כ שם שכבר קראו שם העיר דן כשם דן א אביהם כמו שנאמר בזה המקום · וספר כי מרו עברם עברו בית מיכה חמשת ה המרגלי' ולקחו הפסל והמסכה והאפוד ו והתרפים מבית מיכה ופתו הנער הלוי ו ולקחוהו עמם והיה לאב ולכהן לכל ש שבט דן והיו שם פתח השער שש מאות איש חגור כלי מלחמה מ משבט דן · וכראות

מה לי עוד · ומה נשאר ליעוד : אנשים מרי נפש · כעסנים שיש בשעתנו : ליש׳ ·
שם העיר ובספר יהושע קורא שמה לשם על שנמצא שם אבן טובה ששמה לשם
והיא היתה על החשן לשבט דן שמו כתוב על לשם וידעו שבאמת היא נחלתם : בן
מנשה · מפני כבודו של משה כתבו״ן לשנות את השם וכתבתה תלויה לומ׳ שלא
היה מנשה אלא משה :
עד יום גלות הארץ · בימי סנחריב בגלות ראשונה : ותנכה

פן יפגעו בכם · ענינו פגיעת החרב כמו ויפגע בו וימת ות״א וישלטון בכון וכן
ויפגע בו ושליטו ביה : מרי נפש · אנשים כעסנים שיש בחברתינו : ואספת נפשך ·
אתה תהיה גורם שתמותו כלכם אם תשמיעם קולך ותוסיף לדבר עוד בדבר הזה
והוא מבנין הפעיל אוסיפך אל אבותיך תוסיף רוחם יאסף אהרן והדומים להם : שרפו
באש · יש לתמוה למה שרפו אותה והם רוצים לישבה והנה כל הערים העומדות על תלם לא שרפם יהושע רק חצור לבדה והיתה זה לפי שהיתה ראש הממלכות להבהיל הכנענים והנה אנו למה שרפו העיר ויתכן כי כשנכנסו בני דן בעיר פתאום נכנסו כי הם לא היו מרגישים ולא היו נשמרים מהם ושלחו אש בעיר להבהיל העם ולא יהיה פ פנאי לאדם להשיב מלחמה בין האש והמלחמה עשו להם בני דן או אפשר כי היתה מלאה גלולים ולפיכך שרפוה ואף על פי שהם הקימו הפסל להם ה היתה כוונתם לשמים ואף על פי כן היו חוטאים ליי׳ כי כן כתיב לא תעשון אתי אלהי כסף וגו׳ כלומ׳ אתי אע״פ שתהיה כוונתכ׳ לעבודתי ובאגדה והם לקחו את אשר עשה מיכה וגו׳ ויכו אותה לפי חרב עבדין ע״ז והיא מצלחא בידיהון יש צדק׳ גדולה מזו היינו הך דכתיב לך יי׳ ה הצדקה ולנו בשת הפנים : אשר יולד · בו״ו עם דגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל · וטעם אשר יולד ליש׳ שלא תחשוב כי ראש המשפחה ההיא אשר באו ללייש היה שמו דן ובשם אבי ה המשפחה ההיא קראו שם דן המקום ההוא לפי׳ אמר אביהם אשר יולד לישראל : בן מנשה · הנו״ן תלויה וכבר זכרנו טעמו למעלה : עד יום גלות הארץ · מדרך הסברא נראה כי עד יום גלות הארץ הוא יום שגלה ה הארון ועליו נאמר ויטש משכן שילה וגו׳ ואמר ויתן לשבי עוזו ותפארתו ביד צר ויסגר לחרב עמו ואמ׳ ויכעיסוהו בבמותיהם ובפסיליהם יקניאוהו וזה נאמר על פסל מיכה והפסוק האחר שנ׳ כאן גם כן מוכיח שאמר כל ימי היות בית האלהים בשילה ידמה כי עד יום גלות הארץ וימי היות בית האלהים בשילה זמן אחד הוא ושמואל אע״פ שהיה שופט לא מחה בפסל ההוא כי כל ימי עלי לא היה מתפרסם כל כך בשררה לכבוד עלי ועליגם כן התרפה בזה כמו שהתרפ׳ במוסר בניו וכשמת עלי וגלה הארון וגלו מישראל רבים ונפלו בחרב רבים בטל אותו פסל וזהו שאמר עד יום גלות הארץ כי רחוק הוא שיהיה הפסל עד יום גלות הארץ אפילו גלות בני גד ובני ראובן שהיה הגלות הראשון ואיך היה דוד מלך ישראל ולא בערו וגם שלמה בנו ולא בערו אין הדעת סובלת להאמין זה : ותנכה

ואין מציל ו׳ פסוק׳ אית בהון ואין ואין בקריא׳ וסי׳ וילכו חמשת האנשים · ואין מציל כי רחוקה היא · הבט ימין
נראה · עשה גדולות ואין קדמאה · ואין אני ואחי ונערי · אני יי׳ ואין עוד זולתי : רחוב ג׳ מלאים בקרתא

וַיֹּאמֶר אֶת־אֱלֹהַי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי
לְקַחְתֶּם וְאֶת־הַכֹּהֵן וַתֵּלְכוּ וּמַה־לִּי
עוֹד וּמַה־זֶּה תֹּאמְרוּ אֵלַי מַה־לָּךְ׃
וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־דָן אַל־תַּשְׁמַע
קוֹלְךָ עִמָּנוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם אֲנָשִׁים
מָרֵי נֶפֶשׁ וְאָסַפְתָּה נַפְשְׁךָ וְנֶפֶשׁ
בֵּיתֶךָ׃ וַיֵּלְכוּ בְנֵי־דָן לְדַרְכָּם וַיַּרְא
מִיכָה כִּי־חֲזָקִים הֵמָּה מִמֶּנּוּ וַיִּפֶן
וַיָּשָׁב אֶל־בֵּיתוֹ׃ וְהֵמָּה לָקְחוּ אֵת
אֲשֶׁר־עָשָׂה מִיכָה וְאֶת־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר
הָיָה־לוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־לַיִשׁ עַל־עַם שֹׁקֵט
וּבֹטֵחַ וַיַּכּוּ אוֹתָם לְפִי־חָרֶב וְאֶת־
הָעִיר שָׂרְפוּ בָאֵשׁ׃ וְאֵין מַצִּיל כִּי
רְחוֹקָה־הִיא מִצִּידוֹן וְדָבָר אֵין־לָהֶם
עִם־אָדָם וְהִיא בָּעֵמֶק אֲשֶׁר לְבֵית־
רְחוֹב וַיִּבְנוּ אֶת־הָעִיר וַיֵּשְׁבוּ בָהּ׃
וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־הָעִיר דָּן בְּשֵׁם דָּן
אֲבִיהֶם אֲשֶׁר יוּלַּד לְיִשְׂרָאֵל וְאוּלָם
לַיִשׁ שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה׃ וַיָּקִימוּ
לָהֶם בְּנֵי־דָן אֶת־הַפָּסֶל וִיהוֹנָתָן בֶּן־
גֵּרְשֹׁם בֶּן־מְנַשֶּׁה הוּא וּבָנָיו הָיוּ
כֹהֲנִים לְשֵׁבֶט הַדָּנִי עַד־יוֹם גְּלוֹת
הָאָרֶץ׃ וַיָּשִׂימוּ לָהֶם אֶת־פֶּסֶל מִיכָה
אֲשֶׁר עָשָׂה כָּל־יְמֵי הֱיוֹת בֵּית־
יט הָאֱלֹהִים בְּשִׁלֹה׃ וַיְהִי
בַּיָּמִים הָהֵם וּמֶלֶךְ אֵין בְּיִשְׂרָאֵל וַיְהִי
אִישׁ לֵוִי גָּר בְּיַרְכְּתֵי הַר־אֶפְרַיִם וַיִּקַּח
לוֹ אִשָּׁה פִילֶגֶשׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה׃

וַאֲמַר יָת דַּחַלְתִּי דִּי עֲבָדִית
נְסֵיבְתּוּן וְיָת כַּהֲנָא וַאֲזַלְתּוּן וּמָה
לִי עוֹד וּמַה דֵּין תֵּימְרוּן לִי מַה לָּךְ׃
וַאֲמָרוּ לֵיהּ בְּנֵי דָן לָא תַשְׁמַע קָלָךְ
עִמָּנָא דִּילְמָא יִשְׁלְטוּן בְּכוֹן גַּבְרִין
מְרִירַן נַפְשָׁן וְתֵסֵיף נַפְשָׁךְ וּנְפַשׁ
אֱנָשׁ בֵּיתָךְ׃ וַאֲזַלוּ בְנֵי דָן
לְאוֹרְחֵהוֹן וַחֲזָא מִיכָה אֲרֵי
תַקִּיפִין אִנּוּן מִינֵּיהּ וְאִתְפְּנֵי וְתַב
לְבֵיתֵיהּ׃ וְאִנּוּן נְסִיבוּ יָת דַּעֲבַד
מִיכָה וְדַבַּרוּ יָת כַּהֲנָא דִּי הֲוָה לֵיהּ
וַאֲתוֹ לְלַיִשׁ לְעַמָּא דְשָׁקְטִין וּשְׁרַן
לְרוּחְצַן וּמְחוֹ יַתְהוֹן לְפִתְגַּם
דְּחָרֶב וְיָת קַרְתָּא אוֹקִידוּ בְּנוּרָא׃
וְלֵית דִּמְשֵׁיזִיב אֲרֵי רְחִיקָא הִיא
מִצִּידוֹן וּפִתְגַּם לֵית לְהוֹן עִם אֱנָשׁ
וְאִנּוּן בְּמֵישַׁר דִּלְבֵית רְחוֹב וּבְנוֹ יָת
קַרְתָּא וִיתִיבוּ בַהּ׃ וּקְרוֹ שְׁמָא
דְקַרְתָּא דָן בְּשׁוּם דָּן אֲבוּהוֹן
דְּאִתְיְלִיד לְיִשְׂרָאֵל וּבְרַם לַיִשׁ שְׁמָא
דְקַרְתָּא מִלְּקַדְמִין׃ וַאֲקִימוּ לְהוֹן
בְּנֵי דָן יָת צִילְמָא וִיהוֹנָתָן בַּר
גֵּרְשׁוֹם בַּר מְנַשֶּׁה הוּא וּבְנוֹהִי הֲווֹ
כּוּמָרִין לְשִׁבְטָא דְבֵית דָּן עַד יוֹמָא
דִּיגְלוֹ יָתְבֵי אַרְעָא׃ וְשַׁוִּיאוּ לְהוֹן
יָת צְלַם מִיכָה דִּי עֲבַד כָּל יוֹמַיָּא
דַּהֲוָה קָיֵים בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ
בְּשִׁילוֹ׃ וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא
הָאִנּוּן וּמַלְכָּא לֵית בְּיִשְׂרָאֵל וַהֲוָה
גְּבַר לֵיוָאָה דָּר בְּסִיָּפֵי טוּרָא דְבֵית
אֶפְרַיִם וּנְסֵיב לֵיהּ אִתְּתָא לְחֵינְתָּא
מִבֵּית לֶחֶם דְּבֵית יְהוּדָה׃

וסימניהון והיא בעמק אשר לבית רחוב · וישברו את ארם בית רחוב · וארם צובה ורחוב ·
וכל שום גברא דכוו׳ מ״ל בכ״ב חס׳ וסימניהון ויך דוד את הדר עזר בן רחב · ומשלל הדר עזר בן רחב ·
תרויהון בשמואל : מנשה ד׳ מלין דאית בהון אות תלוי׳ וסי׳ רשעים לאחוז בכנפות הארץ · מרשעים וימנע
מרשעים אורם · מנשה ויקימו להם בני דן את הפסל · מיער יכרסמנה חזיר מיער :

רלבג

וכראות מיכה כי חזקים הם ממנו ה הניח׳ ושב לביתו והם באו על ליש והכו יושביה לפי חרב ואת העי׳ שרפו באש וידמה ששרפו העיר באש כ כדי שיראו יושבי ש שאר העיירות אשר כפלו בגורלם מהם וינצחום בקלות יותר מבד כפול פחדם עליהם. ואח״כ בנו העיר וקראו שמה דן כשם דן אביהם · והנה הקימו את פסל מיכה בבית שעשו לו ויהונתן בן גרשום בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני בבית הפסל ההוא עד יום גלות הארץ והוא הנער הלוי שהביאו מבית מיכה · והנה יום גלות הארץ לא יתכן שיאמר על יום גלות בימי צדקיה שכבר עברו כמה מנהיגים ביערו עבודה זרה מן הארץ כמו שמואל ושאול ודוד ורבים זולתם אחריהם ואולם אמר עד יום גלות הארץ כי יתכן שגלתה הארץ ההיא כשעשו הרע ישראל בעיני יי׳ עד שהקים השם לישראל מושיע ושבו לארצם ויתכן שגלתה הארץ ההיא בימי יבין מלך כנען שבריחו להם שבט דן ועברו מעבר לירדן כמו שאמרו דבורה וברק ודן למה יגור אניות ואיך שהיה הוא מבואר שיום גלות הארץ היה קודם מותעלי וזה שהפסל ההוא לא נתקיים להם כי אם כל ימי היות בית האלהים בשילה ולא יתכן שיהיו להם כהני הפסל אחר שהוסר הפסל ולזה הוא מבואר שהיה כבר יום גלות הארץ ההיא קודם זה כי ידמה שאחר זה היו להם כהני׳ אחרי׳ לזה הפסל אשר לא היו מזרע זה הנער הלוי וזה מחויב מהלשון שאמר עד יום גלות הארץ ההיא להורות כי אחר זה היו להם כהנים אחרים והנה אמרו רבותינו ז״ל שזה הנער הלוי היה בן בנו של משה והיה חושב שראוי לאדם לעבוד עבודה זרה ואל יצטרך לבריות ואין הענין כן אבל ראוי לעבוד עבודה שהיא זרה לו וידמה שזה האיש היה אחד ואשר נזכר בענין דוד איש אחר כי כבר נזכר כי הוא ובניו היו כהנים ר״ל שאחר מותו הוקם שם כהן אחר מבניו ואפשר שנאמר כי לא יתחייב מזה שמת יהונתן ויהיה אמרו הוא ובניו שהם היו יחד כהנים עמו לא בזה אחר זה ויהיה זה האיש הוא אשר נזכר בענין דוד שאמרו ז״ל וספר עוד כי בימים ההם שלא היה מלך בישראל שיוכיח החוטאים היה איש לוי גר בירכתי אפרים ולקח לו אשה פלגש מבית לחם יהודה ונתה עליו פלגשו ר״ל שנטתה ממנו ושבה אל בית אביה לברוח ממנו וזה היה הזנות הזה כי הנטייה איך שתהיה תקרא זנות אמר זנות ויין ותירוש יקח לב והזכרתנו לפרש הענין בזה האופן שאם זנתה עליו לשכב עם זולת אישה היתה אסור׳ לבעלה ולא היה ראוי שישוב לבקשה עוד אבל ענין זנותה ביאר במה שאמר ותלך מאתו אל בית אביה שעמדה שם זמן ארוך כמו שביאר שעמדה שם שנה וארבעה חדשים וזה ממה שהורה שאין רצונה לשוב אליו עוד והנה רבותינו ז״ל פירשו זה הזנות לענין קרוב למה שפירשנו · ונסרחה

וכמראה זה איפה הלך אחריה לדבר על לבה להשיבה כי ידמה שסרה ממנו על דבר הקטטות שהקניטה בביתו ולזה הוצרך לפייסה ובזה האופן הלך להשיבה · ויראהו אבי הנער׳ וישמח לקראתו וידמה שזה האיש הלוי היה נכבד מאד ולזה השתד׳ לכבדו מאד אבי הנערה והיה מראה מאד כי כבד קשה עליו פרידתו עד שכבר עכבם שם עד היום החמישי ורצה לעכבם עד היום הששי ולא יכול · וקם האיש הלוי ללכת עם פילגשו אע״פ שכבר רפה היו׳ לערוב · והנה באו עד נוכח יבוס והיא ירושלם : והיום רד מאד : ר״ל שלא נשאר ממנו כי אם מעט כי השמש ירד מהאופק ולפי שהיום מתחדש מן השמש יאמ׳ שהיום ירד מאד כשירד השמ׳ ולא רצה האיש הלוי לסור שם כי היה שם היבוסי יושב בעת ההיא ולזה אמר לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה וזה לאות כי לא כבשו עדין בני יהוד׳ את ירושלם ולא כבשה ג״כ בימי יהושע ואף ע״פ שכבר הכה יהוש׳ את מלך ירושלם לא מצאנו שכבש העיר עד שבא שבט יהודה אחריו ולא׳ בירושלם ולכדו אותה כמו ש שנזכר בראש זה ה הספר והנה היה זה הענ׳ מהפילגש קודם שנלחמו שבט יהודה בירושלם ולזה גם כן יתבאר שאחרי מות יהושע היו אלו הספורי׳ כמו שזכרנו ואולם נכתבו בזה המקום ל לסבה שביארנו · והנה ספר שלנו בגבעת ב בנימין והגיע מרוע ת תכונתם שלא היה שם איש מבני העי׳ מאסף אותם הביתה ללון עד שבא איש אחד מהר אפרים היה גר שם והוא הביאו לביתו · והנה

להשיבו ח׳ מלין כתיב ו״ו בסוף תיבותא וקרינן ה״א וסי׳ וכ״ל שינויי דקרי וד״לא כתיב · דכתי״ב וד״לא קרי כלהון נמסרו בריש הא״י חיבורא כמס׳ רבתא דאסדרנא לפום ענוות דעתין : הואל ד׳ בקריאה וסים הואל

ותזנה עליו פילגשו ותלך מאתו אל בית אביה אל בית לחם יהודה ותהי שם ימים ארבעה חדשים : ויקם אישה וילך אחריה לדבר על לבה להשיבו ונערו עמו וצמד חמרים ותביאהו בית אביה ויראהו אבי הנערה וישמח לקראתו : ויחזק בו חתנו אבי הנערה וישב אתו שלשת ימים ויאכלו וישתו וילינו שם : ויהי ביום הרביעי וישכימו בבקר ויקם ללכת ויאמר אבי הנערה אל חתנו סעד לבך פת לחם ואחר תלכו : וישבו ויאכלו שניהם יחדו וישתו ויאמר אבי הנערה אל האיש הואל נא ולין ויטב לבך : ויקם האיש ללכת ויפצר בו חתנו וישב וילן שם : וישכם בבקר ביום החמישי ללכת ויאמר אבי הנערה סעד נא לבבך והתמהמהו עד נטות היום ויאכלו שניהם : ויקם האיש ללכת הוא ופילגשו ונערו ויאמר לו חתנו אבי הנערה הנה נא רפה היום לערוב לינו נא הנה חנות היום לין פה וייטב לבבך והשכמתם מחר לדרככם והלכת לאהלך : ולא אבה האיש ללון ויקם וילך ויבא עד נכח יבוס היא ירושלם ועמו צמד חמורים חבושים ופילגשו עמו : הם עם יבוס והיום רד מאד ויאמר הנער אל אדניו לכה נא ונסורה אל עיר היבוסי הזאת ונלין בה : ויאמר אליו אדניו לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה ועברנו עד גבעה : ויאמר לנערו לך ונקרבה באחד המקמות ולנו בגבעה או ברמה : ויעברו וילכו ותבא להם השמש אצל הגבעה אשר לבנימן : ויסרו שם לבוא ללון בגבעה ויבא וישב ברחב העיר ואין איש מאסף אותם הביתה ללון : והנה איש זקן בא מן מעשהו מן השדה בערב והאיש מהר אפרים והוא גר בגבעה ואנשי המקום בני ימיני :

ובסרת עלוהי לחינתיה ואזלת מלותיה לבית אבוהא לבית לחם דבית יהודה והות תמן יומין ארבעא ירחין : וקם בעלה ואזל בתרה למללא על לבה לאתבותה ועולימיה עמיה וזוג חמרין ואעלתיה לבית אבוהא וחזהי אבוהא דעולימתא וחדי לקדמותיה : ואתקיף ביה חמוהי אבוהא דעולימתא ויתיב עימיה תלתא יומין ואכלו ושתיאו ובתו תמן : והוה ביומא רביעאה ואקדימו בצפרא וקם למיזל ואמר אבוהא דעולימתא לחתניה סעיד ליבך פיתא דלחמא ובתר כן תיזלון : ואסתחרו ואכלו תרויהון כחדא ושתיאו ואמר אבוהא דעולמתא לגברא שריכען ובית וישפר לבך : וקם גברא למיזל ואתקיף ביה חמוהי ותב ובת תמן : ואקדים בצפרא ביומא חמישאה למיזל ואמר אבוהא דעולמתא סעוד כען ליבך ואתעכבו עד מתפני יומא ואכלו תרויהון : וקם גברא למיזל הוא ולחינתיה ועולימיה ואמר ליה חמוהי אבוהא דעולימתא הא כען פנא יומא למערב ביתו כען הכא לחוד יומא דין בית הכא וישפר לבך ותקדמון מחר לאורחתכון ותהך לקירוך : ולא אבא גברא למבת וקם ואזל ואתא עד לקביל יבוס היא ירושלם ועמיה זוג חמרין חשיקין ולחינתיה עמיה : אינון עם יבוס ויומא מאך לחדא ואמר עולימיה לריבוניה איתא כען ונזור לקרתא דיבוסאי הדא ונבית בה : ואמר ליה ריבוניה לא נזור לקרתא בני עממיא דלא מבני ישראל אינון וניתמטי עד גבעתא : ואמר לעולימיה איתא ונקריב בחד מן אתריא ונבית בגבעת או ברמתא : ועברו ואזלו ועלת להון שמשא בסטר גבעתא די לשבט בנימן : וזרו לתמן למיעל למבת בגבעת ואתא ויתיב ברחובא דקרתא ולית אינש דכניש יתהון לביתא למבת : והא גברא סבא אתא מן עיבידתיה מן חקלא ברמשא וגברא מטורא דבית אפרים והוא דר בגבעתא ואינשי אתרא מן שיבטא דבית בנימן :

רדק

ותזנה · תרגו׳ ובסרת ותרגו׳ דבר יי׳ בזה בסר רוצה לו׳ בזתה אותו ויצאה מביתו והלכה לבית אביה או יהיה פי׳ זנות כמשמעו כי אשתו היתה אבל בלא כתובה וקדושין וזנת׳ מתחתיו · ופי׳ עליו על פניו כלומ׳ שלא חששה לו ולא נסתרה ממנו לזנות או פירו׳ עליו עמו בעוד שהית׳ עמו כמו ויבאו האנשי׳ על הנשי׳ שהוא כמו עם · ופי׳ ותלך מאתו שכעס בעל׳ עמה והלכה לה לבית אביה׳ ימים ארבעה חדשי׳ · חסר וי״ו השמוש כמו שמש ירח ופי׳ ימים שנה או יהיה ד׳ חדשים פי׳ ימים וכן תי׳ יומין ארבע׳ ירחין : להשיבו · כן כתי׳ וקרי׳ להשיבה ופירש הכתו׳ להשיבו אליה והיא תשיב אליו : ותביאהו בית אביה · מצא׳ אותו פלגשו בדרך והכניס׳ אותו לבית אביה : סעד לבך פת לחם · בפת לחם והוא שלא כמשפ׳ אבל כמעד נא לבבך והו׳ קמוץ הו׳ חטוף כי הוא סמוך במקף : נטות היום · נטות השמש לצד מערב כי היום נקר׳ זמן היות השמ׳ על הארץ : רפה היום לערוב · רפיון השמש הוא לעת ערב שרפה חומו ואורו וגבורתו וחזקו הוא בחצי היום וכמו שאומר בגבורתו בחצי היום והוא מה שאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ר״ל כצאת השמש עד זמן שהוא בגבורתו והוא חצי היום כי עד אז האור הולך ומתחזק כן מ מחצי היום עד הערב הולך ומתרפה : הנה חנות היום · הלילה הוא חנות היום כי ביום אדם הולך הנה והנה ובלילה חונה או פירוש חנות השמש כי בערב ידמה לאדם כי השמש חונה אע״פ שהוא הולך וסובב כיון שנעלם מעין האדם ידמה כי הוא חונה מהלכו ות׳ ביתו כען הכא לחוד יומא דין : חבושים · אמר חבושים להודיע כי טעוני׳ היו בלחם ויין ומספוא והחמורים החבוש׳ הוא שיטעון האדם או ירכב עליהם : עם יבוס · סמוך ליבוס כמו שפירשתי עם בית מיכה סמוך לבית מיכה : רד מאד · ירד לצד מערב : הנה · אמר הנה על העמים אע״פ שלא זכר אלא עיר ר״ל לא בזו ולא באחרת אמר לא מבני ישראל הנה : לך ונקרבה · כמו לכה הכתו׳ בה״א וכמוהו לך בתראה פניס הכתו׳ בה״ה : ולנו · חס׳ למ״ד הפע׳ והיא כבלע ברגם משפטו ולננו בגבעה בשקל וקמנו : בני ימיני · להודיע כי הגבעה היתה לבנימן כי גבעה אחרת היתה אשר בה עיר וכן אמר הגבעה אשר לבנימן · וי״א כי את׳ בני ימיני כי בחזקת רעו׳ היו והוכיחו עליהם מעשיהם : ואת

רשי

ותזנה עליו פלגשו · זנתה מביתו אל החוץ כל לשון זנות איכו אלא לשון יוצא כפקת ברא יוצאה מבעלה לאהוב את אחרים : הואל כא ולין · הלילה : רפה · השמש מגבורתו ונטה לערוב : הנה חנות היום · עת שכל הולכי דרכים נוחים לחנות בבית : עד גבעה · גבעת בנימן : ולנו · כמו ולננו דגש׳ הנ״ון במקום נו״ן שנייה : ואת

יד ב׳ בב׳ ליש׳ יד בית ויהי קמץ ויהודה עד נד יהודה קמץ

מסרה
נא ולין וייטב לבך · ועתה הואל וברך את בית עבדך דשמואל · הואל קח ככרי׳ כסף · הואל נא ולך את עבדך : והשכמתם ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר וירא : ופילגשו ד׳ בקריאה ב׳ מנהון ר״פ

וסי׳ ופילגשו ושבה ראותה ותולד גם הוא · ופילגשו ונערו · ועמו צמד והמורים חבושים

רלבג

והנה הגיע מרוע תכונת בני העיר שרצו לקחת האיש הלוי למשכב זכור והחזיק האיש בפילגשו והוציאה להם החוץ ודמה שכבר היתה יפה מאד ולזה נתפייסו בזה ברא‍ותם אותה כי כבר התיר להם האיש הזקן להוציא להם בתו הגדולה הבתולה ופילגש האיש הלוי ולא נתפייסו בזה והאנשי' החוטאי' האלה התעללו בה כל הלילה עד הבקר ומרוב המשגל השיגה אותה החולשה ה הנפלא' עד שמתה פתח הבית אשר אדוניה שם בשובה אליו· והנה האיש הלוי התפעל מזה הענין התפעלות רב ושתק עד בואו אל ביתו ושם שלח כ נתחיה לי"ב שבטים הנשארים כי לא שלח לשבט בנימן כי מהם יצא הרע ולזה נתח פילגשו לי"ב נתחים· והנה

רדק

ואת בית יי' אני הולך · הוא שילה ושילה היתה עירו כי מהר אפרי' היה כמו שאמר בירכתי הר אפרים ושילה היתה לאפרים או פי' ואת בית יי' אני הולך אף על פי שלא היה עירו שילה אמר כי היה הולך שם להתפלל או לזבוח וכן ידמה לרעת המתרגם ולבית מקדשא דיי' אנא אזיל ואמר זה כדי שיאספהו אל ביתו בלב טוב : ולנער עם עבדך · לי ולאמתך אמר על פלגשו ולנערים הרבה לחם ויין וגם לעבדיך אשר בביתך אם ירצו לאכול ולשתות ממה שיש עמנו ויו"ת ולעולימא דעם עבדך אמ' עבדך על האיש ופלגשו כלומר הנער אשר עמנו וכנון הוא : ויבול · כתיב וקרי ויבל ואחד הוא פ"א הפעל בפתח והוא מפעלי הכפל פרשו בלל רוצה לומ' נתן להם מספוא והמספוא נקר' בליל כמו שכתו' בליל חמיץ יאכלו אם יגעה שור על בלילו ולפי שבוללים למאכל הבהמה השעורי' והשבולת שועל או את' מהם עם התבן נקר' כן : מטיבי' · פרשו יטב מבנין הפעי' : מתדפקי' · זכרנו דקדוקו בספר מכלל בחלק הדקדוק בדבר שבת התפעל והוא מלשון קול דודי דופק והוא הנקישה על ה הדלת : ונדענו · פירשו בו למשכ' זכור לפי שאמר הנה בתי הבתולה ופלגשו ולאיש הזה לא תעשו את דבר הנבלה הזאת ד דומה כי למשכב שאלו אותו · וי"ל כי היו רוצים להרגו כמו שספר הוא אותי דמו להרוג ודבר נבלה הוא להרוג האכסנאי הבא ללין בעיר ולדעת המפרשי' יהיה פי' דמו להרוג שרעתו היה להרג קודם שיזקק לנבלה ההיא או כנה הדב' הכעור בלשון הריגה : ויחזק האיש בפלגשו · הוציאה על כרחה להציל עצמו : וידעו אותה · ואע"פ שמתחילה לא אבו האנשים לשמוע לו כיון שראו הפלגש חשקו בה ונתרצו בה לבדה : בעלות השחר · כתיב בבי"ת וקרי בכ"ף : שימו

[מסורה]

חמורים ו' מלאים בליש' בקריא' וסימ' ויבל לחמורים · ולא אבה האיש ללון · החורים לבית המלך · אשר בשר חמורים בשרם · וישבו מקניהם דדה"· וגם הקרובים אליהם עד יששכר דדה : לך ג' חס' ה' בליש' ולכה וסים' לך נא אתי אל מקום אחר · לך ונקרבה באחת המקומות · לך נתראה פנים דדה"ה :

[מקרא]

וישא עיניו וירא את האיש הארח
ברחוב העיר ויאמר האיש הזקן אנה
תלך ומאין תבוא : ויאמר אליו
עברים אנחנו מבית לחם יהודה
עד ירכתי הר אפרים משם אנכי
ואלך עד בית לחם יהודה ואת בית
יהוה אני הלך ואין איש מאסף אותי
הביתה : וגם תבן גם מספוא יש
לחמורינו וגם לחם ויין יש לי
ולאמתך ולנער עם עבדיך אין
מחסור כל דבר : ויאמר האיש הזקן
שלום לך רק כל מחסורך עלי רק
ברחוב אל תלן : ויביאהו לביתו
ויבול לחמורים וירחצו רגליהם
ויאכלו וישתו : המה מיטיבים את
לבם והנה אנשי העיר אנשי בני
בליעל נסבו את הבית מתדפקים
על הדלת ויאמרו אל האיש בעל
הבית הזקן לאמר הוצא את האיש
אשר בא אל ביתך ונדענו : ויצא
אליהם האיש בעל הבית ויאמר
אלהם אל אחי אל תרעו נא אחרי
אשר בא האיש הזה אל ביתי אל
תעשו את הנבלה הזאת : הנה בתי
הבתולה ופילגשהו אוציאה נא
אותם וענו אותם ועשו להם הטוב
בעיניכם ולאיש הזה לא תעשו דבר
הנבלה הזאת : ולא אבו האנשים
לשמע לו ויחזק האיש בפילגשו
ויצא אליהם החוץ וידעו אותה
ויתעללו בה כל הלילה עד הבקר
וישלחוה בעלות השחר : ותבא
האשה לפנות הבקר ותפל פתח בית
האיש אשר אדוניה שם עד האור :
ויקם אדניה בבקר ויפתח דלתות
הבית ויצא ללכת לדרכו והנה
האשה פילגשו נפלת פתח הבית
וידיה על הסף : ויאמר אליה קומי
ונלכה ואין ענה ויקחה על החמור
ויקם האיש וילך למקמו : ויבא אל
ביתו ויקח את המאכלת ויחזק ב
בפילגשו וינתחה לעצמיה לשנים
עשר נתחים וישלחה בכל גבול ישראל :

[תרגום]

וזקף עינוהי וחזא ית גברא דארח
ברחוב קרתא ואמר גברא סבא
לאן את אזיל ומנן את אתי : ואמר
ליה עברין אנחנא מבית לחם
דבית יהודה עד סיפי טורא דבית
אפרים מתמן אנא ואנא אזיל עד
בית לחם דבית יהודה ולבית
מקדשא דיי אנא אזיל ולית אנש
דכניש יתי לביתא : ואף תיבנא
אף כיסתא אית לחמרנא ואף
לחם וחמר אית לי ולאמתך
ולעולימא דעם עבדך לית
חוסרן כל מדעם : ואמר גברא
סבא שלם לך לחוד כל חוסרונך
עלי לחוד ברחובא לא תבית :
ואעליה לביתיה ורמא כיסתא
לחמריה ואסחו רגליהון ואכלו
ושתיאו : אינון מטיבין ית לבהון
והא אנשי קרתא גברין בני רשעא
אקיפו ית ביתא דחקין למיתבר
דשא ואמרו לגברא מריה דביתא
סבא למימר אפיק ית גברא דעל
לביתך ונדעיניה : ונפק לותהון
גברא מריה דביתא ואמר להון
בבעו אחי לא תבאשון כען בתר
דעל גברא הדין לביתי לא תעבדון
ית קלנא הדין : הא ברתי בתולתא
ולחינתיה אפיק כען יתהן וענו
יתהן ועיבידו להון דתקין בעיניכון
ולגברא הדין לא תעבדון עיסק
קלנא הדין : ולא אבו גבריא
לקבלא מיניה ואתקיף גברא
בלחינתיה ואפיק לותהון לברא
וידעו יתה ואיתלעבו בה כל ליליא
עד צפרא ושלחוה כמיסק צפרא :
ואתת איתתא למיפני צפרא
ונפלת בתרע בית גברא די ריבונה
תמן עד דינהור : וקם ריבונהא
בצפרא ופתח דשי ביתא ונפק
למיזל לאורחיה והא איתתא
לחינתיה רמיא בתרע ביתא
וידהא מחתין על סיפא : ואמר
לה קומי וניזיל ולא מתיבא ונסבה
על חמר וקם גברא ואזל לאתריה :
ואתא לביתיה ונסיב ית סכינא
ואתקיף בלחינתיה והדמה ל
לאיברהא לתרי עשר איברין
ושלחה בכל תחום ארע דישראל :

רשי

ואת בית יי'. לשילה אני הולך : ויבל לחמורים· ויתן יבול לחמורים ויבל אפר"ו כדיר בלע"ז : ונדענו. משכב זכור : ואין עונה. כי מתה : פנות

מסרה

ללון ז' וסי' גם מקום ללון· ויסרו שמה לבא ללון ב' בפסו'· ויען האיש הלוי· למה תהיה כגר בארץ· ולא אבה האיש : וגם תבן גם ח' פסוקין מן ג' ג' מלין ק קדמ' ובתראה נסבין ו' ומציעתא לא נסבין ו' וסימ' ויהיו בני שאול ושם שם ושם· ויאמר אליו מה אתה ראה ושבעה שבעה ושבע' ארין סרביא וכל כל וכל· יש אחד ואין אין ואין· ואלה יצאו מן העיר אלה ואלה· ואם רע בעיניכם אם ואם· וגם תבן גם מספוא וגם לחם ויין· ופתח הצלע פתח ופתח : ברחוב ד' ומלאים בקריא' וסי' ויאמרו לו כי ברחוב נלין· רק כל מחסורך עלי· כי כשלה ברחוב אמת· ברחוב אכין מושבי :

שימו לכם. שימו לבלכם על הרעה הזאת: אל יי׳ במצפה. במקום שיתקבצו כל ישראל או רובם שם שכינה שורה כמו שנאמר אלהים נצב בעדת אל או הטעם כמו שמפורש בספר יהושע כי במצפה היה מזבח יי׳ ובית תפלה והיה בית ועד לישראל כשהיו וועדים על דבר. כבר כתבנו בספר יהושע למה היה דרכם להקבץ במצפה כי שם היתה תשועה גדולה לים׳ בהקבץ מלכים להלחם עם יהושע: ויתיצבו פנות כל העם. ראשי העם התיצבו בתוך הקהל שהיה הקהל ד׳ מאות אלף איש ויתיצבו הראשים בקהל לשאול ולחקור איכה נהייתה הרעה והפסיק בנתים וישמעו בני בנימן להודיע כי הם שמעו בהתקבצם ולא הרגישו בדבר לבא לפניהם ולבער הרעה והם שלו איך נהיה ופירוש ויתיצבו ויאמרו פנות העם עמדו בקהל ואמרו בני ישראל דברו איכה נהייתה הרעה הזאת: ובני ישראל. לשון קריאה הוא: עליה בגורל. עליה נעלה בגורל ועניין הגורל שהעשרה האנשים שיהיו למאה ואלף לרבבה יהיו לקחת צידה לעם ההולכים למלחמה כלומר שיפילו גורלות בעשרה חלקים בכל מאה ובכל רבבה ואשר יפול הגורל עליהם יקחו צידה לתשעה החלקים היוצאים וההולכים למלחמה כי לא היו יודעי׳ כמה יתעכבו שם: חברים. כלם היו חברים בזה הדבר ונאספו כלם כאיש אחד לקנא לדבר הנבל׳ הזאת ולהכות העושים אותה: בכל שבטי בנימן. משפחות בנימן כי המשפחה נקראת שבט ושבט משפחה כמו שכתוב ויקרב את משפח׳ יהוד׳ ועוד קרא באומרו מכל משפחות שבטי בנימן והמשפח׳ הגדולה נקראת שבט ושבט בנימן היו בה עשרה משפחו׳ גדולות שהיו בתי אבות בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד והיו גבורים וכל המשפחה היתה כחשבת שבט ואמרו אכאן עשרה משפחות כלחמה כנגד עשרה שבטי ישראל כי שבט לוי לא היו בכללם: ויתפקדו

למיום ג׳ בקריא׳ וסי׳ והיה כל הרואה · יביא יי׳ על ירושלם · כי לא ישבתי בבית: עלות ו׳ בקריא׳ וסי׳ ויאבק איש עמו עד עלות השחר · והגבלת את העם סביב לאמר השמרו · והיה כל הרואה · והנה יוצר גבי · עד עלות חמת יי׳ · מנגד עלות הנשק · בתר׳ חס׳ · ונמס׳ גם בסדר וישלח: יא פסו׳ כל כל ומלה חדא ביניהון

וַהֲוָה כָל דַּחֲזֵי וַאֲמַר לָא הֲוַת וְלָא
אִתְחֲזִיאַת כְּהָדָא לְמִן יוֹמָא דִּי
סְלִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
עַד יוֹמָא הָדֵין שַׁווּ לְבְכוֹן עֲלַהּ
אִתְיַעֲצוּ וּמַלִּילוּ:
וּנְפַקוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְכְּנִישַׁת
כְּנִישְׁתָּא כְּגַבְרָא חַד לְמִדָּן וְעַד בְּאֵר
שֶׁבַע וְאַרְעָא גִלְעָד לְקֳדָם יְיָ לְמִצְפַּיָא
: וְאִתְעַתַּדוּ רֵישֵׁי כָּל עַמָּא כֹּל
שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל בִּקְהַל עַמָּא דַיְיָ
אַרְבַּע מְאָה אַלְפִין גַּבְרֵי רִיגְלִי
שָׁלְפֵי סַיְפָא:
וּשְׁמַעוּ בְּנֵי בִנְיָמִן אֲרֵי סְלִיקוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְמִצְפַּיָא וַאֲמַרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מַלִּילוּ אֵיכְדֵין הֲוַת בִּישְׁתָא הָדָא:
וַאֲתֵיב גַּבְרָא לֵיוָאָה בַּעְלַהּ דְּאִתְּתָא
קְטִילְתָּא וַאֲמַר לְגִיבְעָתָא דִּי לְשִׁבְטָא
בִנְיָמִן עָלֵית אֲנָא וּלְחֵינָתִי לִמְבָת:
וְקָמוּ עֲלַי יָתְבֵי גִבְעָתָא וְאַקִּיפוּ
עֲלַי יַת בֵּיתָא בְּלֵילְיָא עֲלַי חֲשִׁיבוּ
לְמִקְטַל וְיַת לְחֵינָתִי עַנְיוּהָא וּמִיתַת
: וַאֲחָדִית בִּלְחֵינָתִי וְהַדֵּימִיתַהּ
וְשַׁלַּחִיתַהּ בְּכָל תְּחוּם אַחְסָנַת אַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי עֲבָדוּ עֵיצַת חֶטְאִין
וּדְלָא כָשַׁר בְּיִשְׂרָאֵל: הָא כוּלְכוֹן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָבוּ לְכוֹן פִּתְגָם וְעֵיצָה
הַלְכָא: וְקָם כָּל עַמָּא כְּגַבְרָא חַד
לְמֵימַר לָא נֵיזֵיל גְּבַר לְמַשְׁכְּנֵיהּ
וְלָא נְזוּר גְּבַר לְבֵיתֵיהּ: וּכְעַן דֵּין
פִּתְגָם דְּנַעְבֵּיד לְגִבְעָתָא נִתְמַנֵּי
עֲלַהּ בְּעַדְבָא וּנְדַבַּר עַשְׂרָא גַּבְרִין
לְמְאָה לְכֹל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל וּמְאָה
לְאַלְפָא וְאַלְפָא לְרִיבוֹתָא לְמִיסַּב
זְוָדִין לְעַמָּא לְמֶעְבַּד לְאַיְתָיוּתְהוֹן
לְגִבְעֲתָא דְבֵית בִּנְיָמִן כְּכָל קְלָנָא
דְּאִתְעֲבַד בְּיִשְׂרָאֵל: וְאִתְכְּנִישׁ כָּל
אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל לְקַרְתָּא כְּגַבְרָא חַד
שָׁוַן: וּשְׁלַחוּ שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל
גַּבְרִין בְּכָל שִׁבְטָא דְבִנְיָמִן
לְמֵימַר מַה בִּישְׁתָּא הָדָא דַהֲוַת
בְּכוֹן: וּכְעַן אַיְתוֹ יַת גַּבְרַיָּא
בְּנֵי רִישְׁעָא דִּי בְגִבְעֲתָא וְנִקְטְלִינוּן
וּנְפַלֵּי עָבְדֵי בִישְׁתָא מִיִּשְׂרָאֵל וְלָא
אָבוּ בְּנֵי בִנְיָמִן לְקַבָּלָא לְמֵימַר
אֲחוּהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְאִתְכְּנִישׁוּ בְּנֵי
בִנְיָמִן מִן קִירְוַיָּא לְגִבְעֲתָא לְמִיפַּק
לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

וְהָיָה כָל־הָרֹאֶה וְאָמַר לֹא־נִהְיְתָה
וְלֹא־נִרְאֲתָה כָּזֹאת לְמִיּוֹם עֲלוֹת ג׳ ו
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם
הַזֶּה שִׂימוּ־לָכֶם עָלֶיהָ עֻצוּ וְדַבֵּרוּ: ל׳ חס׳ עצה ותוכר ב׳
וַיֵּצְאוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַתִּקָּהֵל ד
הָעֵדָה כְּאִישׁ אֶחָד לְמִדָּן וְעַד־בְּאֵר ב׳
שֶׁבַע וְאֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה
: וַיִּתְיַצְּבוּ פִּנּוֹת כָּל־הָעָם כֹּל שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל בִּקְהַל עַם הָאֱלֹהִים אַרְבַּע ל
מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ רַגְלִי שֹׁלֵף חָרֶב:
וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי בִנְיָמִן
כִּי־עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּה וַיֹּאמְרוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּבְּרוּ אֵיכָה נִהְיְתָה הָרָעָה ה׳
הַזֹּאת: וַיַּעַן הָאִישׁ הַלֵּוִי אִישׁ הָאִשָּׁה ל׳ ל׳
הַנִּרְצָחָה וַיֹּאמַר הַגִּבְעָתָה אֲשֶׁר ל
לְבִנְיָמִן בָּאתִי אֲנִי וּפִילַגְשִׁי לָלוּן:
וַיָּקֻמוּ עָלַי בַּעֲלֵי הַגִּבְעָה וַיָּסֹבּוּ עָלַי
אֶת־הַבַּיִת לָיְלָה אוֹתִי דִּמּוּ לַהֲרֹג ל
וְאֶת־פִּילַגְשִׁי עִנּוּ וַתָּמֹת: וָאֹחֵז ל׳ ותר ותמת
בְּפִילַגְשִׁי וָאֲנַתְּחֶהָ וָאֲשַׁלְּחֶהָ בְּכָל־ ל׳ ל׳
שְׂדֵה נַחֲלַת יִשְׂרָאֵל כִּי עָשׂוּ זִמָּה
וּנְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל: הִנֵּה כֻלְּכֶם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל הָבוּ לָכֶם דָּבָר וְעֵצָה הֲלֹם: יב׳ וחס׳
וַיָּקָם כָּל־הָעָם כְּאִישׁ אֶחָד לֵאמֹר לֹא
נֵלֵךְ אִישׁ לְאָהֳלוֹ וְלֹא נָסוּר אִישׁ ל
לְבֵיתוֹ: וְעַתָּה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה
לַגִּבְעָה עָלֶיהָ בְּגוֹרָל: וְלָקַחְנוּ עֲשָׂרָה ד׳ וכל וידבר דכו׳
אֲנָשִׁים לַמֵּאָה לְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
וּמֵאָה לָאֶלֶף וְאֶלֶף לָרְבָבָה לָקַחַת ב׳ הקטן׳ ל׳
צֵדָה לָעָם לַעֲשׂוֹת לְבוֹאָם לְגֶבַע ג׳ חס׳
בִּנְיָמִן כְּכָל־הַנְּבָלָה אֲשֶׁר עָשָׂה
בְּיִשְׂרָאֵל: וַיֵּאָסֵף כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל ב׳
אֶל־הָעִיר כְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים: כ׳ ב׳
וַיִּשְׁלְחוּ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
אֲנָשִׁים בְּכָל־שִׁבְטֵי בִנְיָמִן לֵאמֹר ב׳ משפחת
מָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נִהְיְתָה בָּכֶם:
וְעַתָּה תְּנוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל
אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וּנְמִיתֵם וּנְבַעֲרָה
רָעָה מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא אָבוּ בִּנְיָמִן בני ק׳ ולא כתי׳
לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל אֲחֵיהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
וַיֵּאָסְפוּ בְנֵי־בִנְיָמִן מִן־הֶעָרִים הַגִּבְעָתָה יב׳ ג׳
לָצֵאת לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רשי

פנות כל העם. ראשי כל עמא: דימו להרוג. כיוונו להרוג אוויסמ״כט בלע״ז לעשות לבואם זו לגבעת בנימן ככל הנבלה וגו׳: חברים. שוים בעצה אח׳: בכל שבטי בנימן. עשרה שבטים כחשבו עשרה משפחותיו שהיו מרחל יב׳ שבטים: אטר

כל ז׳ כמי כל כל ומלה חדא ביניהון

רלבג

והנה נקהלו כל שבטי ישר׳ זולת שבט בנימן על זה אל יי׳ המצפה כי שם היו נקהלים לכל הדברי׳ הנפלאים לסבה שזכרנו במה שקדם ושם הודיעם האיש הלוי איך היה הדבר הזה ואמ׳ אותי דמו להרו׳ לדעתו שהו׳ יתיר עמו להרינה ולא יתגב בזה החטא הגדו׳ המגונה תכלית הגנות ר״ל משכב זכור · והנה התפעלו מאד ישר׳ מזה הענין ורצו לבער הרע מקרבם כ כמשפטי התור׳ ולמען יוכלו להתעכב שם עד בערם הרע שלחו ע עשירית המחנ׳ לקחת ציד׳ לעם והנה שלחו תחלה בכל גבו׳ בנימן ובכל משפחותיו שיתנו האנשי׳ האלה החטאים האלה ביד בני ישראל להמיתם ולבער הרע מקרב ישר׳ ולא אבו בני בנימן לשמוע ב בקול אחיהם והורה זה כי יד כלם היתה במעל זה · ונראות

מסרה
וסי׳ הבהמה וכל החיה למינה ·
ויאמר אם שמוע תשמע · מי יתן
והיה לבבם זה · ויתיצבו פנות
כל העם · כל נגע כל מחלה ·

כל שבטי ישראל בקהל · בהר מרום ישראל · ויעד יי׳ בישראל · · ועתה אל ישיא דדה · ונה טפחות נתת · וישתחוו לו כל מלכים · ראית כל נקמתם · ולהביא את בכורי אדמתינו · כל תפלה כל תחנה דמלכים · וחברו דדה: איכה יז וסי׳ נמסר בריש איכה: הלם יב׳ וחס׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות: בגורל ה׳ רפין וסימ׳ נמסר ביהושע ריש ס׳ י״ד: ויאספו יב׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא וביהושע סימן י׳:

וכראות בני בנימין שרצון ישר' להלחם בם יצאו בני בנימין למלחמה עם בני ישרא' והיה מספרם כ"ו אלף איש שולף חרב ושבע מאות איש בחור היה כל אחד מהם אטר יד ימינו והיו בקיאים בירית אבנים בכף הקלע עד שכבר היו קולעים אל השער האחד עם רוב דקותם ולא יחטיאו שלא יכזבו וזה היה דבר כפלא מאד :

מהערים ד' בקריא' וסי' ונס אל אחת מהערים האל. ויתפקדו בני בנימן. ואשר מהערים. ולכן הנני פותח את כתף מואב: אטר ב' וסי' איש בחור אטר יד ימינו. ויקם יי' להם מושיע: ויתחזק ח' וסי' ויתחזק ישראל

ויתפקדו בני בנימן ביום ההוא
מהערים עשרים וששה אלף איש
שלף חרב לבד מישבי הגבעה
התפקדו שבע מאות איש בחור:
מכל העם הזה שבע מאות איש
בחור אטר יד־ימינו כל־זה קלע
באבן אל־השערה ולא יחטא:
ואיש ישראל התפקדו
לבד מבנימן ארבע מאות אלף איש
שלף חרב כל־זה איש מלחמה:
ויקמו ויעלו בית־אל וישאלו
באלהים ויאמרו בני ישראל מי
יעלה־לנו בתחלה למלחמה עם בני
בנימן ויאמר יהוה יהודה בתחלה:
ויקומו בני־ישראל בבקר ויחנו על־
הגבעה: ויצא איש ישראל למלחמה
עם בנימן ויערכו אתם איש־ישראל
מלחמה אל־הגבעה: ויצאו בני־
בנימן מן־הגבעה וישחיתו בישראל
ביום ההוא שנים ועשרים אלף איש
ארצה: ויתחזק העם איש ישראל
ויספו לערך מלחמה במקום אשר־
ערכו שם ביום הראשון: ויעלו בני־
ישראל ויבכו לפני־יהוה עד־הערב
וישאלו ביהוה לאמר האוסיף
לגשת למלחמה עם־בני בנימן אחי
ויאמר יהוה עלו אליו:
ויקרבו בני־ישראל
אל־בני בנימן ביום השני: ויצא
בנימן לקראתם מן־הגבעה ביום
השני וישחיתו בבני ישראל עוד
שמנת עשר אלף איש ארצה כל־
אלה שלפי חרב: ויעלו כל־בני
ישראל וכל־העם ויבאו בית־אל
ויבכו וישבו שם לפני יהוה ויצומו
ביום־ההוא עד־הערב ויעלו עלות
ושלמים לפני יהוה: וישאלו בני־
ישראל ביהוה ושם ארון ברית
האלהים בימים ההם: ופינחס בן־
אלעזר בן־אהרן עמד לפניו בימים ההם

ואתמניאו בני בנימן ביומא ההוא מן קירויא עסרין ושיתא אלפין גבר שלפי סיפא בר מיתבי גבעתא אתמניאו שבע מאה גבר עולים: מכל עמא הדין שבע מאה גבר עולים גברא גמיד בידיה דימינא כל אילין דשדן אבנא בקילעא ומרמן בבינת שערא ולא משגן: ואנש ישראל אתמניאו בר מדבית בנימן ארבע מאה אלפין גברא שלפי סיפא כל אילין גברי עבדי קרבא: וקמו וסליקו לבית אל ושאילו במימרא דיי ואמרו בני ישראל מן יסק לנא בקדמיתא לאגחא קרבא עם בני בנימן ואמר יי יהודה בקדמיתא: וקמו בני ישראל בצפרא ושרו על גבעתא: ונפק אנש ישראל לאגחא קרבא עם דבית בנימן וסדרו עמהון אנש ישראל קרבא על גבעתא: ונפקו בני בנימן מן גבעתא וחבילו בישראל ביומא ההוא עסרין ותרין אלפין גברא קטולין רמן לארעא: ואיתקף עמא אנש ישראל ואוסיפו לסדרא קרבא באתרא דסדרו תמן ביומא קדמאה: וסליקו בני ישראל ובכו קדם יי עד רמשא ושאילו במימרא דיי למימר האוסיף למקרב לאגחא קרבא עם בני בנימן אחי ואמר יי סקו עליהון: וקריבו בני ישראל לות בני בנימן ביומא תנינא: ונפק בנימן לקדמותהון מן גבעתא ביומא תנינא וחבילו בבני ישראל עוד תמנת עסר אלפין גברא קטילין רמן לארעא כל אילין שלפי סיפא: וסליקו כל בני ישראל וכל עמא ואתו לבית אל ובכו ויתיבו תמן קדם יי וצמו ביומא ההוא עד רמשא ואסיקו עלוון ונכסת קודשין קדם יי: ושאילו בני ישראל במימרא דיי ותמן ארון קיימא דיי ביומיא האינון: ופינחס בר אלעזר בר אהרן קאים קדמוהי ביומיא האינון

ואיש ישרא' התפקדו. לבד מבנימן ד' מאות אלף איש שולף חרב ויעלו בית אל שמם היה ארון האלהים להשאל באורים ותומי' לפנחס בן אלעזר בן אהרן ה הכהן שהיה כהן גדו' אז וירמה שקראו שם שילה ביתאל להקבע בו בית האלהים כי שם נקבע ימים רבי' והנה היה שם מנוחה כמו שאמרו חז"ל מנוחה זה שילה נחלה זה בית ע עולמים והנה ידענו כי אחר שכר ארון יי' מהגלגל בא לשילה ונקבע שם עד מות ע עלי או יהיה הרצון בבית אל בית האלהים והנה אי איפשר שבאת' ב"כ שעלו לעיר בית אל כי היא היתה בגבול בנימן כמו ש שנזכר בספר יהושע. ושאלו מי יעלה בתחלה למלחמ' ואמ' כי יהודה יעלה בתחלה ולא ה השלימו שאלתם כי כ כבר היה ראוי להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו ואם יאמ' להם שינוצחו יחדלו לעלות עליהם למלחמה ולזה קרה להם מה שקרה מפני שלא שאלו כהוגן לא בפעם הראשונה ולא בפעם השנית. ואולם

רשי

אטר יד ימינו. גמודי יד ימינם לא היו ש שולטין בה כאילו היא אטומה כמו ואל תאטר עלי באר פיה: כל זה. שבע מאות איש הללו: אל השערה. לחוט השער: ולא יחטיא. ולא ישגה: יהודה בתחלה. אבל לא בחנו לשאול אם לנצח אם לינצח ובאחרונה שבחנו אמר עלה כי מחר אתננו בידך ה הסכימו והשלימו ד דבריהם: וישחיתו. נענשו על שלא קנאו כמו כן במעשה פסל מיכה שהיה כבר:

בבעל

ויתפקדו. קל והפא' קמוצה ומשפט הקו"ף להדגש כמשפט התפעל להיות עי"נו דגושה לבד מעטים כמבאו קלים לבד מיושבי הגבעתה התפקדו וכן ואיש ישראל התפקדו וכן ויתפקד העם: עשרים וששה אלף איש. ובמפלתן כמבאו שנפלו מבנימן עשרים וחמשה אלף ומאה ושש מאות נסו אל סלע הרמון כמבאו אלף חסרים כי במנינם היו עשרים וששה אלף ושבע מאות מיושבי הגבעה ואלה האלף החסרים לא מצאנו מה היה להם ויתכן לפ' כי אותם אלף נפלו במלחמות הראשונות שהיו נגפים ישראל כי אי אפשר שלא מתו במלחמ' ההם מבנימן והכתוב לא מנה אלא המתים בהנגף בנימן לפני ישראל ובמדרש אומר כי אותן אלף הלכו לארץ רומניא וישבו שם: אל השערה ולא יחטיא. תרגומו ומרמן בבינת שערא ולא משגן: וישחיתו בישראל. אמרו כי העונש הזה היה לישר' בעון פסל מיכה שהיה בימים ה ההם כמו שפירשתי והנה קנאו לדבר פלגש בגבעה ולא קנאו לפסל מיכה והיה להם לקנא ולעלו' עליו למלחמ' ולבער הפסל מישראל כמו שבערו זאת הרעה ולפיכך נענשו במלחמה הזאת. אמר להם הקב"ה בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחית': ויבאו ביתאל. הנראה בעיני כי על שילה אמ' כי שם היה הארון ונקרא בית אל ובית יי' כמו ואת בית יי' אני הולך כי לא מצאנו שהביאו הארון לביתאל שהוא לוז ובשאלה הראשונה גם כן לשילה באו כמו שכ' ויקומו ויעלו ביתאל וישאלו באלהים ואחר ש שאלתם קמו וחנו על הגבעה ל להלחם והטעם שהזכיר פעם אחרת ויבאו ביתאל להודיע כי בפעם אחרונה שבו בכל לבם לאל ויצומו ויעלו עולות וכל זה בשילה היה ונעתר להם בפעם הזאת ויתכן לפר' גם כן שהביאו הארון לביתאל כי ביתאל סמוך לשילה הוא כמו שאמר בסוף ה הענין בשילה אשר מצפו' לבית אל והביאוהו שם להתפלל שם ויענם האל יתעלה בזכות יעקב שבירך אותו אלהים שם ונולד באותו פרק בנימן אלא שאין מ משמעות הפסו' שהביאו הארון שם אז כי הפסוק אומ' ושם ארון ברית האלהים בימים ההם ה נרא' כי שם היה הארון בקביעו' ולא שהביאו אותו שם ובשילה היה הארון בימים ההם והרבו בתפלה ופנחס גם כן שהיה עמהם התפלל גם כן עליהם ונענו בפעם הזאת: עומד לפניו בימים ההם. כי הוא היה כהן גדול בימים ההם ובו היו שואלים באורים ותומים והיום הזה עמד לפני הארון והתומים עמו:

לאמר

וישב על המטה. ויתחזק העם איש ישראל. ויתחזק דוד באלהיו. ויתחזק שלמה בן דוד. ויתחזק המלך רחבעם. וימלוך יהושפט בנו תחתיו ויתחזק על. ויתחזק יותם. ויתחזק אביה וישא לו נשים:

רדק

לאמר האוסיף אם אחדל. ידמה כי בשאלות הראשונות לא שאל הוא ובשאלות הראשונות לא ביארו שאלתם וגם התשובה לא היתה מבוארת והכל היתה סבה מאת השם כדי שיעלו וינגפו כי היה להם לשאול אם יעלו ויצליחו והוסיפו עתה לבאר השאלה ואמרו אם אחדל כלומר שאם לא אצליח אחדל והשיב לו מבואר עלו כי מחר אתננו בידך ומשפט השאלה באורים ותומים כך היה כמו שכתבו רז״ל כיצד שואלין השואל פניו כלפי כשאל והנשאל פניו כלפי השכינה השואל אומר הארדוף אחרי הגדוד הזה ה׳ שאשיגנו והנשאל אומר רדוף עלה והצלח ואין שואלין בקול שנ׳ ושאל לו ולא מהרהר בלבו שנאמ׳ על פיו אלא כדרך שאמרה חנה בתפלת׳ וכיצד נעשית התשובה באורים ותומים שהיו האותיות בולטו׳ והיו משיבות הכורך עם שיוע רוח הקדש שהיה בכהן ש שואלין בו וכן אמרו כל כהן שמדבר ברוח הקדש ושכינה ש שרויה עליו שואלין בו ושאינו מ מדבר ברוח הקדש ואין שכינה שורה עליו אין שואלין בו שהרי שאול צדוק ועלתה לו שא׳ אביתר ולא עלתה לו שנ׳ ויעל אביתר וי״ב שבטים היו כתובין בהן ואמרו רז״ל שגם אברהם יצחק ויעקב נכתבו בם והנה כל האותיו׳ בהם ואמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכה׳ מפני שלא יאמינו בני אדם כי אותו פנחס היה לפי שיש לו משנותיו עד הזמן ההו׳ יותר מג׳ מאות שנה לפי׳ יחסו עד אהרן וחיה זמן רב כי הא׳ ית׳ הבטיחו בזה על אשר קנא בשיטים ואמר הנני נותן לו את בריתי שלום ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל פנחס אמר ומקצת רז״ל אמרו כי פנחס זה אליהו ומקצתם אמרו כי אליהו מבני בנימן היה ויש להם סמך בזה בד״ה: הנתקו מן העיר. מבנין פעלו ואע״פ שלא נזכר פועלו מבנין הפעיל וההפעי׳ עד התיקנו אות׳ מן העי׳ והוא ענין ההעתקה והעקירה: ונתקנוהו. דגש הקוף לתפארת הקריאה והדומי׳ לו כתבנו בספ׳ מכלל: קמו ממקומו. קמו על הפרט ממקומו על הכלל: מגיח. פי׳ יוצא והוא פעל עומד כי יגיח ירדן אל פיהו פעל יוצא: ממערה גבע. ת׳ ממישר גבעתא ויש לפרשו מענין ערות על יאור ומתערה כאזרח רענן שהו׳ ענין לחות ואותו המקום שהיה סמוך לגבע׳ היה מקום דשא׳: מקום לבנימן. לרדף שהיה סמוך לגבעה לרדוף אחריה׳ והיו נסים לפניהם בבונה כדי שינתקו מן העיר והיו בוטחים אל האורב שיכנסו אל העיר: וימשך הארב. יונתן פירשו פעל עומד ואיתנגיד כמנא כלומר שנמשך אל הגבעה ויש לפרשו כמשמעו פעל יוצא ופירושו שמשכו בשופר והריעו כמו במשוך היובל: והמועד. זמן זה התנו ביניהם כדי כשיכנסו האורב בעיר שישלחו אש בעיר ומשאת העשן יהיה סימן לישראל שכבר לכדו העיר ובזמן שיראו העשן יחזרו פניהם כלפי בנימן להכות בהם. ופירוש משאת העשן עמוד העשן שהוא נשא כלפי מעלה. ומה שאמר עמוד עשן אחר שאמר והמשאת החלה הוא תוספת ביאור או יהיה משאת שריפה מענין ויש׳ם דוד מענין שרפה משאת על שם הלהב שהוא נשא למעלה וכן במשנה משיאין משואות ופירוש משאת העשן משאת הלהב ומשאת העשן משאת עומד במקום שנים יקרא גם כן עמוד העשן משאת על שם שהוא נשא למעלה ולזה הפירוש יהיה עמד חסר וי״ו ופירוש והמשאת שהוא הלהב החלה לעלות ועמוד עשן גם כן החלה לעלות: ויהפוך איש ישראל. הפך עורף לפני בנימן במלחמה כדי שינתקו מן העיר: כליל

רשי

בבעל תמר. במישר יריחו: מגיח. נמשך כמו יגיח ירדן אל פיהו גוחי מבטן: ממערה גבע. ממקום כרעורתה וגלויה של גבעת בנימן מקום תורפה שלה שהיא נוחה ליכבש משם כמו לראות את ערות הארץ באתם: ויתנו איש ישר׳. אשר בשדה מקום לבנימן לברוח אל הגבעה כי סמכו ישר׳ על האורב שיבאו לקראתם: וימשך האורב. משך בשופר. ד״א משך בשופר העם אשר אתו אל ה העיר: והמועד היה. ומתחלה היה אות בין ישראל ובין האורב ל להיות האורב מרבה להעלות עשן העיר ו ויבינו ישר׳ אשר לכד האורב את הגבעה: משאת העשן. גובה העשן: ויהפך איש ישראל. עכשיו חוזר לתחלת הדברי׳ ושונה ומפרש עשרי׳ וחמשה אלף שכתבו למעלה כיצ׳ נפלו והיכן נפלו: והסר

לֵאמֹר הַאוֹסִף עוֹד לָצֵאת לַמִּלְחָמָה
עִם־בְּנֵי־בִנְיָמִן אָחִי אִם־אֶחְדָּל
וַיֹּאמֶר יְהוָה עֲלוּ כִּי מָחָר אֶתְּנֶנּוּ
בְיָדֶךָ׃ וַיָּשֶׂם יִשְׂרָאֵל אֹרְבִים אֶל
הַגִּבְעָה סָבִיב׃ וַיַּעֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וַיַּעַרְכוּ אֶל־הַגִּבְעָה כְּפַעַם בְּפָעַם׃
וַיֵּצְאוּ בְנֵי־בִנְיָמִן לִקְרַאת הָעָם
הָנְתְּקוּ מִן־הָעִיר וַיָּחֵלּוּ לְהַכּוֹת מֵהָעָם
חֲלָלִים כְּפַעַם בְּפַעַם בַּמְסִלּוֹת אֲשֶׁר
אַחַת עֹלָה בֵית־אֵל וְאַחַת גִּבְעָתָה
בַּשָּׂדֶה כִּשְׁלֹשִׁים אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל׃
וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי בִנְיָמִן נִגָּפִים הֵם
לְפָנֵינוּ כְּבָרִאשֹׁנָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אָמְרוּ נָנוּסָה וּנְתַקְּנֻהוּ מִן־הָעִיר
אֶל־הַמְסִלּוֹת׃ וְכֹל אִישׁ יִשְׂרָאֵל
קָמוּ מִמְּקוֹמוֹ וַיַּעַרְכוּ בְּבַעַל תָּמָר
וְאֹרֵב יִשְׂרָאֵל מֵגִיחַ מִמְּקֹמוֹ מִמַּעֲרֵה
גָבַע׃ וַיָּבֹאוּ מִנֶּגֶד לַגִּבְעָה עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אִישׁ בָּחוּר מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
וְהַמִּלְחָמָה כָּבֵדָה וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי־
נֹגַעַת עֲלֵיהֶם הָרָעָה׃ וַיִּגֹּף
יְהוָה אֶת־בִּנְיָמִן לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּשְׁחִיתוּ
בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּבִנְיָמִן בַּיּוֹם הַהוּא
עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וּמֵאָה אִישׁ
כָּל־אֵלֶּה שֹׁלֵף חָרֶב׃ וַיִּרְאוּ בְנֵי־
בִנְיָמִן כִּי נִגָּפוּ וַיִּתְּנוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
מָקוֹם לְבִנְיָמִן כִּי בָטְחוּ אֶל־הָאֹרֵב
אֲשֶׁר שָׂמוּ אֶל־הַגִּבְעָה׃ וְהָאֹרֵב
הֵחִישׁוּ וַיִּפְשְׁטוּ אֶל־הַגִּבְעָה וַיִּמְשֹׁךְ
הָאֹרֵב וַיַּךְ אֶת־כָּל־הָעִיר לְפִי־חָרֶב׃
וְהַמּוֹעֵד הָיָה לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל עִם־
הָאֹרֵב הֶרֶב לְהַעֲלוֹתָם מַשְׂאַת הֶעָשָׁן
מִן־הָעִיר׃ וַיַּהֲפֹךְ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
בַּמִּלְחָמָה וּבִנְיָמִן הֵחֵל לְהַכּוֹת חֲלָלִים
בְּאִישׁ־יִשְׂרָאֵל כִּשְׁלֹשִׁים אִישׁ כִּי
אָמְרוּ אַךְ נִגּוֹף נִגָּף הוּא לְפָנֵינוּ
כַּמִּלְחָמָה הָרִאשֹׁנָה׃ וְהַמַּשְׂאֵת
הֵחֵלָּה לַעֲלוֹת מִן־הָעִיר עַמּוּד
עָשָׁן וַיִּפֶן בִּנְיָמִן אַחֲרָיו וְהִנֵּה עָלָה

לְמֵימַר הַאוֹסִיף עוֹד לְמִפַּק לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם בְּנֵי בִנְיָמִן אֲחִי אִם אִיתְמְנַע וַאֲמַר יְיָ סְקוּ אֲרֵי מְחַר אֲמַסְרִינוּן בִּידָךְ׃ וְשַׁוִי יִשְׂרָאֵל כְּמַנִין עַל גִּבְעָתָא סְחוֹר סְחוֹר׃ וּסְלִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְוַת בְּנֵי בִנְיָמִן בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וְסַדַּרוּ קְרָבָא עַל גִּבְעֲתָא כִּזְמַן בִּזְמַן׃ וּנְפַקוּ בְנֵי בִנְיָמִן לְקַדָּמוּת עַמָּא אִיתְנְגִידוּ מִן קַרְתָּא וּשְׁרִיאוּ לְקַטָּלָא מֵעַמָּא קְטִילִין כִּזְמַן בִּזְמַן בִּכְבֵישׁ אוֹרְחָתָא דַּחֲדָא סַלְקָא לְבֵית אֵל וַחֲדָא לְגִבְעֲתָא בְּחַקְלָא כִּתְלָתִין גַּבְרָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַאֲמַרוּ בְּנֵי בִנְיָמִן תְּבִירִין אִינוּן קֳדָמַנָא כִּדְבְקַדְמֵיתָא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמַרוּ נֵיפוּק וְנִיגוּרִינוּן מִן קַרְתָּא לִכְבִשַׁיָא׃ וְכָל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל קָמוּ מֵאַתְרֵיהוֹן וְסַדַּרוּ קְרָבָא בְּמֵישְׁרֵי יְרֵחוֹ וּכְמַנָא יִשְׂרָאֵל מְגִיחַ מֵאַתְרֵיהּ מִמֵּישַׁר גִּיבְעֲתָא׃ וַאֲתוֹ מִדָּרוֹם לְגִבְעֲתָא עַסְרָא אַלְפִין גְּבַר עוּלֵים מִכָּל יִשְׂרָאֵל וְעָבְדֵי קְרָבָא תַּקִּיפוּ וְאִינוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי קְרִיבַת דְּתֵיתֵי לְהוֹן בִּישְׁתָא׃ וּתְבַר יְיָ יָת בִּנְיָמִן קֳדָם יִשְׂרָאֵל וְחַבִּילוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבֵית בִּנְיָמִן בְּיוֹמָא הַהוּא עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וּמְאָה גַּבְרָא כָּל אִילֵין שָׁלְפֵי סַיְפָא׃ וַחֲזוֹ בְנֵי בִנְיָמִן אֲרֵי אִיתְבַּרוּ וִיהַבוּ אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל אֲתַר לְבִנְיָמִן אֲרֵי אִיתְרְחִיצוּ עַל כְּמַנָא דְּשַׁוִּיאוּ עַל גִּבְעֲתָא׃ וּכְמַנָא אוֹחִי וְאִתְנְגִיד עַל גִּבְעֲתָא וְאִתְנְגִיד כְּמַנָא וּמְחָא יָת כָּל קַרְתָּא לְפִתְגַם דְּחָרֶב׃ וְזִמְנָא הֲוָה מְתַקַּן לֶאֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל עִם כְּמַנָא דִּיסְגוּן לְאַסָּקוּתְהוֹן יְטוֹר דִּיתְנַן מִן קַרְתָּא׃ וְאִיתְחֲזַר אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל בִּקְרָבָא וּדְבֵית בִּנְיָמִן שְׁרִיאוּ לְקַטָּלָא קְטִילַיָא בֶּאֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל כִּתְלָתִין גְּבַר אֲרֵי אֲמַרוּ בְּרַם מִתְּבַר תְּבִירִין אִינוּן קֳדָמַנָא כִּקְרָבָא קַדְמָאָה׃ וּכְמַנָא שְׁרֵי לְאַסָּקָא מִן קַרְתָּא יְטוֹר דִּתְנַן וְאִיתְפְּנִיאוּ דְבֵית בִּנְיָמִן בַּתְרֵיהוֹן וְהָא סְלִיק

רלבג

והנה בפעם השלישי׳ שאלו כהוגן ואמרו ה האוסיף עוד לצאת ל למלחמה עם בני ב בנימן אחי אם אחדל והיה זה ע״ד שאלת העצה אם יקרם רע מזה יהרגו כי הדבר הוא בבחירתם לא ע״ד הודעת העתידות כמו שהיה הענין בשתי ה השאלות הראשונות ש שאלו באלהים והיתה אז התשובה שלימה ואמר עלו כי מחר א אתננו בידך והנה עשו בני ישראל בחכמה לשום אורבים אל ה הגבעה כמו שעשו כ כשכבשו את העיר. והראו ישר׳ את עצמם נגפים ונסו להם לפני בנימן כדי לנתקם מן העיר והאורב שהיה בעמק והוא אשר קרא מערה כי שם ישפכו כל המימות אשר שם והלחיות ולא ראו אותו בני בנימן לפשוט אז אל הגבעה ולהכות ה העיר לפי חרב. והנה היו האורבים י׳ אלפים איש מהיותר גבורים שבישראל ואחר שכנו ישראל והרחיקו בני בנימן מן העיר קמו וערכו מלחמה עם בני בנימן במקום שהיה שמו בעל תמר וזה הענין הוציא אורב ישראל ממקומו לפשוט אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב כי היה סימן ביניהם ובין האורב שכאשר יניסו לבעל תמר יקום האורב ממקומו לפשוט אל הגבעה. והנה

השמימה י״א וסימניהון נמסר בסדר ואתחנן: משחיתים ח׳ וסי׳ נמסר בסדר וירא: המדברה י״ב בקריאה וסי׳ נמסר בסדר אחרי מות: מתם ד׳ בקריאה וחסרים וסימניהון מעיר מתם עד בהמה· אין בו מתם פצע וחבורה· אין מתם בבשרי מפני· כי כסלי מלאו נקלה: וישאו קולם נשיאה קולם ד׳ חס׳ את בלישניהון

כליל־העיר השמימה: ואיש ישראל
הפך ויבהל איש בנימן כי ראה כי־
נגעה עליו הרעה: ויפנו לפני איש
ישראל אל־דרך המדבר והמלחמה
הדביקתהו ואשר מהערים מ
משחיתים אותו בתוכו: כתרו את־
בנימן הרדיפהו מנוחה הדריכהו
עד נכח הגבעה ממזרח־שמש: ויפלו
מבנימן שמנה־עשר אלף איש את־
כל־אלה אנשי־חיל: ויפנו וינסו
המדברה אל־סלע הרמון ויעללהו
במסלות חמשת אלפים איש
וידביקו אחריו עד־גדעם ויכו ממנו
אלפים איש: ויהי כל־הנפלים
מבנימן עשרים וחמשה אלף איש
שלף חרב ביום ההוא את־כל־אלה
אנשי־חיל: ויפנו וינסו המדברה
אל־סלע הרמון שש מאות איש
וישבו בסלע רמון ארבעה חדשים:
ואיש ישראל שבו אל־בני בנימן
ויכום לפי־חרב מעיר מתם עד־
בהמה עד כל־הנמצא גם כל־הערים
הנמצאות שלחו באש:
כא ואיש ישראל נשבע במצפה
לאמר איש ממנו לא־יתן בתו
לבנימן לאשה: ויבא העם בית־אל
וישבו שם עד־הערב לפני האלהים
וישאו קולם ויבכו בכי גדול:
ויאמרו למה יהוה אלהי ישראל
היתה זאת בישראל להפקד היום
מישראל שבט אחד: ויהי ממחרת
וישכימו העם ויבנו־שם מ
מזבח ויעלו עלות ושלמים:

תננא דקרתא לצית שמיא: ואנש ישראל איתחזר ואיתבהיל אינש בנימן ארי חזא ארי קריבת דתיתי להון בישתא: ואיתפניאו קדם אינש ישראל לאורח מדברא ועבדי קרבא ארביקונון ואינש כמנא קמו מקירויהון קטלין ב בהון מכא ומכא: טלטילו ית דבית בנימן רדפינון מבית ניחהון טרדונון עד לקביל גבעת ממדנח שימשא: ואיתקטלו מדבית בנימן תמנת עסר אלפין גברא ית כל אילין גברי עבדי קרבא: ואתפניאו ואפיכו למדברא לכיף רמון ואטמרו בכיבשיא חמשא אלפין גבר ואדביקו בתריהון עד גדעום וקטילו מנהון תרין אלפין גברא: והוו כל דאיתקטילו מדבית בנימן עסרין וחמשא אלפין גברא שלפי סיפא ביומא ההוא ית כל אילין גברי עבדי קרבא: ואתפניאו ואפיכו למדברא לכיף רמון שית מאה גברא ויתיבו בכיף רמון ארבעא ירחין: ואנש ישר׳ תבו לות בני בנימן ומחונון לפתגם דחרב מקירויהון גמרינון עד בעירא עד כל דאישתכח אף כל קירויא דאישתכחא אוקידו בנורא: ואנש ישראל קיים במצפיא למימר אנש מננא לא יתן ברתיה לדבית בנימן לאיתו: ואתא עמא לבית אל ויתיבו תמן עד רמשא קדם יי׳ וארימו קלהון ובכו בכיסגיא: ואמרו למא יי׳ אלהא דישראל הות דא בישראל למיסגי יומא דין מישראל שיבטא חד: והוה מיומא דבתרוהי ואקדימו עמא ובנו תמן מדבחא ואסקו עלוון וניכסת קודשין:

רשי

ואשר מהערים· האורב שנכנס בעיר משחיתים אותו בתוך השבט בתוך העיר: כתרו את בנימן· הקיפו את בנימן ככתר המקיף את הראש וכן אבירי בשן כתרוני וכן כי רשע מכתיר את הצדיק וכן גם בלשון עטרה נקראת הקפה ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם: הרדיפוהו· קוראים אחריו רדיפה צועקים זה ל לזה לרדוף: מנוחה הדריכוהו· אבל הערים שהם נוחים בהם שם הדביקוהו: הדריכוהו· השיגוהו וים דוגמתו בלשון תלמוד רהט בתריה פרסא בחלא ולא א אדרכיה: עד נכח הגבעה· ממזרחה של גבעה: ויפלו מבנימן שמ׳ עשר אלף· בשדה בתוך המלחמה: ויעוללוהו· הריג׳ אחר הריגה כעולל׳ שאחר הבציר: חמשת אלפים· הרי עשרים ושלשה אלף: עד גדעם· שם מקום: ויכו ממנו אלפים איש· הרי עשרים וחמשה אלף האמו׳ למעלה והמאה הכתובים למעלה לא פירש היכן נפלו: שבו אל בנימן· בכל העיר׳: מעיר מתום·· האמו כל יושבי הערים ועד בהמה ואנשים בכלל מתים היו שמתום ל לשון כליה הוא וים לתמוה על אלף היכן הם שהרי עשרי׳ ושמה אלף התפקדו מן ה הערי׳ ומן הגבעה שש מאות וכאן מנה ב בנופלי׳ עשרי׳ וחמשה אלף ומאה איש ושש מאות נמלטו אל סלע הרמון והאלף ברחו אל הערים ונפלו ל למחרת כששבו בני ישראל אל ערי בנימין להחרים הנשי׳ והטף: להפקד· להגרע: וישכימו

רדק

כליל העיר· שריפת העיר כלה עלה עשן השרפה אל השמימה: הפך· פניו אל בנימן להכות בהם: ויפנו· פנו עורף אל ישראל ונסו דרך המדבר: והמלחמה הדביקתהו· אנשי המלחמה הדביקוהו. ואשר מהערים· כתרגומו ואנשי כמנא דמו מקרויהון קטלין בהון מכא ומכא ר״ל האורב שנכנסו בגבעה משחיתים אותן מהגבעה ומשאר הערים ופי׳ בתוכו בתוך בנימן שנהרגים מ מבחוץ היו גם אלה נהרגי׳ מבפני׳: כתרו· סבבו אותו ככתר ועל הדרך הזה עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם: הרדיפוהו· זה לזה אומר רדוף אחריו: מנוחה הדריכוהו· חבר מ״ם השמוש ופי׳ ממנוחה הדריכוהו וכן ת״י מבית ניחהון טרדונון או פי׳ במקום מנוחתם הדריכוהו כמו שאמר נוכח הגבעה כלומר ב במקום שהיו חושבים לנוח שם הדריכוהו ויהיה הדריכוהו לפי׳ זה מענין כדורך גת: ויעללהו· אפילו העוללות שנשארו מהם כרתו כמו מעולל הכרם: חמש׳ ועשרי׳ אלף איש· והמאה שספר עוד למעלה הניחם כאן לפי ש שהוא פרט וסמך על המספר הראשון שזכר: שש מאות איש· ולא היתה בהם אשה כי אין א המלחמה כגון אלה השש מאות ואין אשה במלחמה לפיכך לא נשארה מבנימן אשה כי הכל הרגו מלבד אלה השש מאות ש שנכנסו אל סלע רמון: מעיר מתים· מעיר אנשים ומתי׳ שם לאנשים כולל הנשים ונשים וטף רוצה לומר האנשים בעיר והבהמה בשד׳ הכל הרגו: עד כל הנמצ׳· פי׳ כל הנמצא עופות או חיות כל הנמצא להם הרגו: הערים הנמצאות· פי׳ הנמצאות להם שלא נהרגו בהכנס בהם ישרא׳ להרוג העם שהיו הורסים העיר והערים שלא נכנסו בהם ב במלחמה שבו אליהם ושלחו א אותם באש: לא יתן בתו· כתנו אותם כמו מנודים שלא יתחתנו בם עוד על הנבלה הזאת אשר עשו אחר שלא כתנו הרשעים ו והפושעים: להפקד· ענין חסרון כמו ולא נפקד מ ממנו איש: ויבנו שם מזבח· אם בית אל זה הוא שילה למה בנו שם מזבח וכי לא היה שם מזבח המשכן ואם הוא העיר הנקרא בית אל גם שם היה ה המזבח שבנה יעקב אבינו כמו שאנו עתידין לפר׳ בספר שמואל בפסוק עולים אל האלהים בית אל וי״ל שבנו שם מזבח חדש והיה המקום הזה שילה או בית אל ובנות המזבח הוא דריסת האל כמו שמצא במקומות רבים ש שהיו בונין מזבח לדרוש את יי׳ ומפני המקרה הרע הזה שקרה להם בדבר בנימן בנו מזבח ו והעלו עולות ובכו לפני יי׳ ואמרו למה היתה זאת להפקד שבט אחד: נגרע

בקריאה וסימניהון ויבא העם ביתאל דעלם· ואיש ישראל נשבע במצפה· ויהי בכלתו לדבר דמיתת אמנון· וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו דאיוב· הנה ישאו קולם:

רלבג

והנה בזה האו׳ ספר בכללות שהשחיתו בני ישראל בבנימן כ״ה אלף ומאה איש ואחר זכר הפרטים וזכר איך היתה ההתחלה בענין האורב וזכר איך ה הות׳ התחבולה בענין האורב למועד שהגבילו איש ישראל למהר לפשוט אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב ואמר זה להעלות העשן מן העיר להבהיל את בנימן בראותו כי עלה כליל העיר השמימה והנה לא זכר בפרטים כי אם כ״ה אלף איש ולא חשש למאה העודפים על החשבון כי לא זכר בפרטים כי אם האלפי׳ ודימה שיהיו שם יותר על האלפי׳ בכל הרג והרג מספר מה כשהקבץ כלו יהיו מאה איש· וספר שכשארו בבנימן שש מאות איש וכשנו אל סלע רמון וכבר זכר תחלה שמספר בני בנימן עשרים וששה אלף שולף חרב ושבע מאות ודימה שהאש הנשארים מתו במלחמות הראשונות· עוד זכר שאיש ישראל נשבע במצפה לאמר שלא יתן איש ממנו בתו לבנימן לאשה ובראותם כי נפקד שבט אחד מישראל חרה להם מאד והנה בנו שם מזבח חדש בבית האלהים והעלו עולות ושלמים ובנו לדרוש את יי׳ על זה הקלקול שבא על ידם אולי סדרו שאם יתן יי׳ את בנימן בידם שעם זה הענין לכבוד השם והנה היה קשה בעיני ישראל הגרע שבט אחד מישראל והתחכמו לתקנה נשים לנותרים· והרג

רדק

בגדע׳ כברית: ויתפקד העם׳ קל ודינו להרגם והוא ענין זכירה והשגחה כמו פקדו נא וראו מי הלך מעמנו: יודעת משכב זכר׳ והיאך נודע זה יתכן כי העבירום לפני הארון ומי שקלטה הארון היא הבתולה כמו שעשו בבני מדין שהעבירום לפני הציץ הבעולה פניה מוריקות כמו שקבלו רז״ל ויש דרך אחרת זכרו רז״ל בדבר הבתולה ודנו דין בזה להושיבם על פי חבית של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף והם אמרו כי זה הנסיון עשו לנשי יבש גלעד ולא שהעבירום לפני הציץ כמו שעשו בנשי מדין ועשו סמך בזה מה שכתו׳ בציץ לרצו׳ להם לפני ה׳ לרצון להם ולא לפורענו׳ להם: אל המחנ׳ שילה׳ גם זה הפסוק מוכיח כי בית אל הנזכר בענין הזה הוא שילה שהרי במקום שבנו מזבח ובכו לפני יי׳ ואמרו מי אשר לא עלה שם היו עדין ומשם שלחו להחריב אנשי יבש גלעד: אשר בארץ כנען׳ לא מצאתי טעם לסיפור הזה כי ידוע הוא כי שילה בארץ כנען: ולא מצאו להם כן׳ כמו שהיו כי הם היו שש מאות והנערות לא היו אלא ארבע מאות: והעם נחם׳ נפעל עומד כי הו׳ קמוץ: ירשת פליטה׳ צריך שתהיה ירשת פליטה לבנימן ולא ימחה שבט מישראל׳ וטעם ירשת כי ירושה הוא מיעקב אבינו להיות מבניו שני׳ עשר שבטי׳ עד עולם: אשר מצפונה לבית אל׳ פירשו רז״ל כי על שילה הוא אומ׳ שהיה בצפונה של בית אל ובדרומה של לבונה ובמזרחה של מסלה העולה מבית אל שכמה ואני תמה מה צריך לכל זה כי שילה ידוע היה בלא סימנין: והנראה בעיני כי החג היה בשילה מימים ימימה ופירושו משנה לשנה ואמר בו התרגום מזמן לזמן מתועד לתועד ואפשר כי משפסח היה זה או מסכות לסכות שהיה זמן שמחה או ביום הכפורים שהיו בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים כדברי רז״ל והמחול זה שהיה לבנות ישראל חוץ לעיר שילה באותו המקום אשר מצפונה לבית אל ולהודיע אותו המקום זכר אלה הסימנין וכרמי שילה היו סמוכים לזה המקום והנה הפסו׳ יוכיח כי המחול חוץ לעיר היה כמו שכתוב והיה אם יצאו בנות שילה וגו׳ ואמרו להם שיארבו בכרמים: חנונו

רשי

וינחמו׳ שבו לחשוב עליהם מחשבת פליטה: ארבע מאו׳ נערה בתולה׳ הושיבום על פי חביות של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף: ולא מצאו להם׳ לא ספקו להם: ירושת פליטה׳ נחלת השבט נשארה ריקנית הבו עצה שיולידו בנים ויחזיקו בנחלתם הפליטה הנשארת ולא ימחה שבט מישראל: מזרחה השמש למסילה׳ במזרחה של מסילה שילה בצפונה של בית אל ובדרומה של לבונה ובמזרחה של מסילה העולה מבית אל שכמה: לריב

בקהל ד׳ דגשין בקריאה וסי׳ מי אשר לא עלה בקהל. כי רבת בקהל אשר לא התקדשו. אשר צוית לא יבאו בקהל לך. קמתי בקהל אשוע. וסימ׳ בלשון תרגום ניסק נצלי דסגין אתפקדית: יבש ו׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסימ׳ ויתפקד העם. וישלחו שם העדה. וישב בנימן בעת ההוא. ויקשר עליו שלום

וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי אֲשֶׁר לֹא־
עָלָה בַקָּהָל מִכָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־
יְהוָה כִּי הַשְּׁבוּעָה הַגְּדוֹלָה הָיְתָה
לַאֲשֶׁר לֹא־עָלָה אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה
לֵאמֹר מוֹת יוּמָת׃ וַיִּנָּחֲמוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶל־בִּנְיָמִן אָחִיו וַיֹּאמְרוּ
נִגְדַּע הַיּוֹם שֵׁבֶט אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל׃ מַה־
נַּעֲשֶׂה לָהֶם לַנּוֹתָרִים לְנָשִׁים וַאֲנַחְנוּ
נִשְׁבַּעְנוּ בַיהוָה לְבִלְתִּי תֵת־לָהֶם
מִבְּנוֹתֵינוּ לְנָשִׁים׃ וַיֹּאמְרוּ מִי אֶחָד
מִשִּׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא־עָלָה
אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה וְהִנֵּה לֹא בָא־אִישׁ
אֶל־הַמַּחֲנֶה מִיָּבֵישׁ גִּלְעָד אֶל־הַקָּהָל׃
וַיִּתְפָּקֵד הָעָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ
מִיּוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד׃ וַיִּשְׁלְחוּ־שָׁם
הָעֵדָה שְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ מִבְּנֵי
הֶחָיִל וַיְצַוּוּ אוֹתָם לֵאמֹר לְכוּ וְהִכִּיתֶם
אֶת־יוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד לְפִי־חֶרֶב
וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף׃ וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר
תַּעֲשׂוּ כָּל־זָכָר וְכָל־אִשָּׁה יֹדַעַת
מִשְׁכַּב־זָכָר תַּחֲרִימוּ׃ וַיִּמְצְאוּ
מִיּוֹשְׁבֵי יָבֵישׁ גִּלְעָד אַרְבַּע מֵאוֹת
נַעֲרָה בְתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־יָדְעָה אִישׁ
לְמִשְׁכַּב זָכָר וַיָּבִיאוּ אוֹתָם אֶל־
הַמַּחֲנֶה שִׁלֹה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃
וַיִּשְׁלְחוּ כָּל־הָעֵדָה וַיְדַבְּרוּ אֶל־בְּנֵי
בִנְיָמִן אֲשֶׁר בְּסֶלַע רִמּוֹן וַיִּקְרְאוּ
לָהֶם שָׁלוֹם׃ וַיָּשָׁב בִּנְיָמִן בָּעֵת הַהִיא
וַיִּתְּנוּ לָהֶם הַנָּשִׁים אֲשֶׁר חִיּוּ מִנְּשֵׁי
יָבֵשׁ גִּלְעָד וְלֹא־מָצְאוּ לָהֶם כֵּן׃
וְהָעָם נִחָם לְבִנְיָמִן כִּי־עָשָׂה יְהוָה
פֶּרֶץ בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי
הָעֵדָה מַה־נַּעֲשֶׂה לַנּוֹתָרִים לְנָשִׁים
כִּי־נִשְׁמְדָה מִבִּנְיָמִן אִשָּׁה׃ וַיֹּאמְרוּ
יְרֻשַּׁת פְּלֵיטָה לְבִנְיָמִן וְלֹא־יִמָּחֶה
שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל׃ וַאֲנַחְנוּ לֹא נוּכַל לָתֵת
לָהֶם נָשִׁים מִבְּנוֹתֵינוּ כִּי־נִשְׁבְּעוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָרוּר נֹתֵן אִשָּׁה
לְבִנְיָמִן׃ וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה חַג־יְהוָה בְּשִׁלוֹ
מִיָּמִים יָמִימָה אֲשֶׁר מִצְּפוֹנָה לְבֵית־
אֵל מִזְרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ לִמְסִלָּה הָעֹלָה
מִבֵּית־אֵל שְׁכֶמָה וּמִנֶּגֶב לִלְבוֹנָה׃

וְאָמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַן דְּלָא סְלֵיק בִּקְהָלָא מִכָּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לִקְדָם יְיָ אֲרֵי שְׁבוּעֲתָא רַבְּתָא הֲוָת לִדְלָא סְלֵיק לִקְדָם יְיָ לְמִצְפַּיָא לְמֵימַר אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל׃ וְאִתְנְחַמוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דְּבֵית בִּנְיָמִן אֲחוּהוֹן וְאָמְרוּ אִתְמְנַע יוֹמָא דֵין שִׁבְטָא חַד מִיִּשְׂרָאֵל׃ מַה נַעְבֵּיד לְהוֹן לִדְאִשְׁתְּאָרוּ לִנְשִׁין וַאֲנַחְנָא קַיֵּימְנָא בְּמֵימְרָא דַיְיָ בְּדִיל דְּלָא לְמִתַּן לְהוֹן מִבְּנָתָנָא לִנְשִׁין׃ וְאָמְרוּ מַן חַד מִשִּׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּלָא סְלֵיק לִקְדָם יְיָ לְמִצְפַּיָא וְהָא לָא אֲתָא אֱנָשׁ לְמַשְׁרִיתָא מִיָּבֵשׁ גִּלְעָד לִקְהָלָא׃ וְאִתְמְנִיאוּ עַמָּא וְהָא לֵית תַּמָּן אֱנָשׁ מִיָּתְבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד׃ וּשְׁלַחוּ תַמָּן כְּנִישְׁתָּא תְּרֵי עֲסַר אַלְפִין גַּבְרָא מִגִּבָּרֵי חֵילָא וּפַקִּידוּ יָתְהוֹן לְמֵימַר אִיזִילוּ וְתִמְחוֹן יָת יָתְבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד לְפִתְגַם דְּחָרֶב וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא׃ וְדֵין פִּתְגָמָא דִּי תַעְבְּדוּן כָּל דְּכוּרָא וְכָל אִתְּתָא דִּידַעַת מִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא תְּגַמְרוּן׃ וְאַשְׁכַּחוּ מִיָּתְבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד אַרְבַּע מְאָה עוּלֵימָן בְּתוּלָן דְּלָא יְדַעָא גְּבַר מִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא וְאַיְתִיאוּ יָתְהוֹן לְמַשְׁרִיתָא לְשִׁילוֹ דִּי בְּאַרְעָא דִכְנָעַן׃ וּשְׁלַחוּ כָּל כְּנִישְׁתָּא וּמַלִּילוּ עִם בְּנֵי בִנְיָמִן דִּי בִּכְיף רִמּוֹן וּקְרוֹ לְהוֹן מִלִּין דִּשְׁלָם׃ וְתָבוּ בְּנֵי בִנְיָמִן בְּעִדָּנָא הַהוּא וִיהָבוּ לְהוֹן נְשִׁין דְּקַיִּימוּ מִנְּשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד וְלָא סְפִיקוּ לְהוֹן כֵּן׃ וְעַמָּא אִתְנְחַמוּ עַל דְּבֵית בִּנְיָמִן אֲרֵי עֲבַד יְיָ תַּבְרַת בְּשִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ וְאָמְרוּ סָבֵי כְנִישְׁתָּא מַה נַעְבֵּיד לִדְאִשְׁתְּאָרוּ לִנְשִׁין אֲרֵי פְּסַקַת מִדְּבֵית בִּנְיָמִן אִתְּתָא׃ וְאָמְרוּ יְרוּתַת שֵׁיזָבְתָּא לִבְנֵי בִנְיָמִן וְלָא יִתְמְחֵי שִׁבְטָא מִיִּשְׂרָאֵל׃ וַאֲנַחְנָא לָא נִיכוֹל לְמִתַּן לְהוֹן נְשִׁין מִבְּנָתָנָא אֲרֵי קַיִּימוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר לִיט דִּי יִתֵּן אִתְּתָא לִדְבֵית בִּנְיָמִן׃ וְאָמְרוּ הָא חַגָּא קֳדָם יְיָ בְּשִׁילוֹ מִזְּמַן מוֹעֵד לְמוֹעֵד דִּי מִצִּיפּוּנָא לְבֵיתְאֵל מַדְנַח שִׁמְשָׁא לִכְבִשָׁא דְּסָלֵיק מִבֵּית אֵל לִשְׁכֶם וּמִדָּרוֹמָא לִלְבוֹנָה׃

רלבג

והרגו בהם כל יושבי יבש גלעד כי לא באו אל המחנה לבקשת ראשי העם והשאירו כל הבתולות להיות לנשים לבני בנימן ולפי שלא נמצא להם בזה האופן נשים במספרם כי לא היו שם ביבש גלעד כי אם ד׳ מאות בתולות נתנו להם דרך לקחת נשים מן המחוללות למאתים הנשארים אשר בבנות שילה במיחטפו להם איש אשתו: ירושת פליטה לבנימן׳ הרצון בו במה שפלטו מהם והם השש מאות איש ראוי שנעשה בדרך שיהו ירושה לבנימן רוצה לומר שלא יפקד שם בנימן במותם וזה אמנם יהיה במיקחו להם נשים וזה ענין הירוש׳ כי היא נשארת עד מות המורישים והנה אמרו זה להורות כי לא סבב הש״י שיהיו השש מאות האלו מפליטתו אם לא משני שלא ימחה שבט מישראל ולזה חוייב לנו לעשותו שיהיו להם נשים בזנות כדי שלא נעבור על שבועתינו וידמה שזאת השבוע׳ לא היתה רק לאותם האנשים לא לבאים אחריהם וימנעו מתת להם איש בתו לא בת איש אחר יהיו להם בנות יושבי יבש גלע׳: חנונו

בין יבש. תחת האלה ביבש. יבש בן שלום ר״פ. וכל יכשו דכוו חס׳: לנשים י״ד רפין וסי׳ לטוב בעיניה׳ ב׳ בו. והיו לאחד מבני׳ לבני דדיהן לנשים. את בנותם נקח לנו לנשים. ממשפחות בני מנשה. ויקחו את בנתיהם. מה נעשה לנותרים ב׳ בו׳ ויאמרו זקני העדה. ותהיין גם שתיהן לו. חרב אל סוסיו׳ חרב גבורי בבל. ואלמנה וגרושה לא. מבנותינו ד׳ מ״ל וסי׳ נמסר בתהלים סימן קט״ד: מימים ימימה ה׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ נמסר בסוף סדר בא׃

רלבג

חנונו אותם. הוא על דרך לאט לי לנער לאבשלום והרצון חנונו בעבורנו את בני בנימן והניחום להם כי מה שנשבענו היה על דרך נתינת הנשים לאנשים ולא נשבענו שלא יחטפו ממנו כי אין כהוגן שיקח איש אשה על זה הדרך ותוכלו לראות ממנו זה בכלל כי לא לקחנו איש אשתו במלחמה אבל נתנום לנו ברצון וכן המנהג בלקיחת האשה והיות הענין כן הוא מבואר שכאשר לא הנחתם אותן להם בעת הזאת תמחה שבט מישראל אם לא יהיו נשים לנשארים מבני בנימן הנה אתם אשמים תהיו. וספר כי משם הלכו בני ישראל איש לשבטו ולמשפחתו ואיש לנחלתו. ובני בנימן ג"כ שבו לנחלתם ובנו עריהם וישבו בהם:

ואולם התועלות המגיעות מאלו הספורים הם ח"י. הראשון הוא להודי' מה שקרה מן הסכנה למיכה מפני נטייתו מדרכי התורה עד שכמעט שסבב הפסל ההוא לאבד מיכה וביתו. השני הוא להודיע שראוי לנלחמים שיראו מראשית הענין אם יתכן להם לנצח שכנגד' ואם לא יתכן להם זה אין ראוי שיתחילו במלחמ' ולזה ספר שבני דן שלחו חמשה מרגלי' והם ראו כי כבר תנוחת העיר ההיא בקלות ולזה התעוררו לבא למלחמה עליהם: הג' הוא להודיע שאין ראוי לאדם לריב עם מי שתקיף ממנו כ"ש כשיהיה עם זה שכנגדו מר נפש שלא יירא מאד מהמות ולזה זכר כי כשראה מיכה שחזקים בני דן ממנו עם מה שספרו להם שהם מרי נפש פנה ושב לביתו: הד' הוא לפרסם מה שנשקעו בו בני דן מהחטא זה הזמן הארוך אשר ספר וכאילו היה זה התנצלו' מה לשמשון שהיה מהשבט ההוא אם נשקע במדה המגונה ההיא ר"ל ללכת אחר עיניו: החמישי הו' להודיע שאין ראוי לאדם לקחת פילגש להמשך לענין המשגל הלא תראה מה שקרה מהרע מהפילגש הזאת שלקח האיש הלוי שנכשלו בסבתה כמה רבבות מישר' ולזאת הסבה זכר רוע תכונת בני בנימן אשר בגבעה בענין המשגל ומה שקרה להם בעבור זה מההשחתה והכליון: הששי הוא להודיע שאין ראוי לאדם להתנהג בקנטורין בתוך ביתו ולהטיל אימה יתרה שם הלא תראה מה שנמשך מהרע מההקנטות שהקניט האיש הלוי פילגשו שהיה זה סבה שברחה ממנו ושבה אל בית אביה ואילו ישבה בביתו לא אירע לה זה הרע ולא לישראל בעבורה: השביעי הוא להודיע גם כן שראוי לאשה שלא תטה מאישה ללכת מאתו אבל ראוי לה לסבול דבריו ותוכחתו ותטה אל כל אשר יחפוץ הלא תראה מה שנמשך מהרע לישראל מפני שלא סבלה הפילגש דברי הקנטורין ההם מבעלה כי זה היה סבה אל שבתה אל בית אביה ונמשך מזה מהרע מה שבא בזה הספור: השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאד' לעכב הליכת האורחי' מביתו בעבור תשוקתו לכבדם אבל ראוי כשיראה רצונם שיניחם להשלים רצונם ולזה ספר מה שקרה מהרע בעבור מה שעכב אבי הנערה את האיש הלוי כי זה היה סבה אל שלנו בגבעה וקרה מזה מהרע מה שבא בזה הספור: התשיעי הוא להודיע שאין ראוי להולכי דרכים ללכת בלילה למה שקרה בזה מהסכנה ולזה ספר שלא רצו ללכת אחר ערוב השמש ולולי כי ירושלם היתה אז ליבוסי היו לנים בירושלם מגד כי היום רד מאד: העשירי הוא להודיע כי שיבא הכרח להתבע לחטא המשגל האיש והאשה מתירין האשה קודם לאיש לזה והע"פ שתהיה אשת איש ולזה התיר זה האיש פילגשו להם קודם שיתיר עצמו להם: הי"א הוא להודיע זנות בני בנימן ואכזריות' שהם העם שהתעללו בפילגש כל הלילה לא הסתפקו להאכילה ולהשקות' אבל שלחוה בשחר באופן שמתה מהחולש' עם זה שבאו עלי' באכזריו' באופן שהזיקוה בתשמיש עד שנמשך לה מות מזה ולזה ג"כ ספר מאכזריותם שאין איש מהם מאסף האיש הלוי הביתה עם שאין לו מחסור כל דבר ולזה לא יצטרך שיהנוהו מאשר להם לפי מה שהגיד להם ועם מה שאמר להם שהוא הולך לבית י"י כי זה היה ראוי שיביאם אל שיאספוהו הביתה לכבוד השם: הי"ב הוא להודיע שראוי לאדם כשארעו לו שלא ישמיע קולו כדי שלא יוסיף לעצמו רע על רע עד היותו במקום יוכל לבטוח בו ואז יוכל להשמיע קולו לבקשת הנקמה ולזה ספר שמתק האיש הלוי עד שבא אל ביתו ואז השתדל להנקם מבני הגבעה על הזמה שעשו: הי"ג הוא להודיע שראוי למי שירצה להניע האנשים לעשות דבר מה שיעשה זה בחכמה כדי שיגיע למבוקשו ולזה ראוי שיראה להם בעיניה' הדבר אשר יניעם לזה כשיהיה אפשר לו זה ולא יספיק לו ספור הדברים ההם להם כי יותר יאמינו האנשים במה שיראו ממה שיאמינו במה שיסופר להם ולא יראוהו בעיניה' ולזה ספר שלח האיש הלוי נתחי הפילגש לכל שבטי ישר' ולא רצה לשלוח הספור להם לבד בכתב עם שזה משך לבם מאד לקנא לזה לרוב הזרות אשר היה בזה הענין ולזאת הסבה לא רצה לגלות להם מה זה ועל מה זה עד שהיו דבריו להם פנים בפני' על זה: הי"ד הוא להודיע שראוי לבער החטא' מן הארץ כדי שלא ילמדו הנשארי' ממעשיהם כ"ש בדבר שיפותו בו האנשים בקלות והוא ענין המשגל ולזה ספר שכבר התפעלו בני ישראל על זה ההתפעלות הנפלא והתעוררו לבער החטאים בזה האופן שבא בזה הספור: הט"ו הוא להודיע שראוי לאדם שלא יחזיק יד אחד כשיהיו חטאים לשמרם משיגיע להם העונש הראוי להם אבל ראוי לו שלא יכיר להם אחוה אחר סורם מדרכי התורה הלא תראה מה שקרה לבני בנימן בעזרם לאחיהם החטאים שנפל עוזר ונפל עזור ויחדו כלו: הט"ז הוא להודיע שראוי למי שישאל עצה על דבר מה שיבאר דבריו תכלית הביאור עד שיתבאר לו בשלימות איך יתנהג בדבר ההוא שישאל עליו עצה ומתי יהיה עת ראוי ובאיזה דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישר' כששאלו באלהים איך יעשו המלחמ' מפני שלא חקרו בזה מחקר ראוי כי היה להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו ואם הודיע להם שינוצחו היו נשמרין אז מהמלחמ' ולזאת הסבה היה ראוי שישאלו מתי ילחמו בבני בנימן ויתנם השם בידם והם לא שאלו אלא מי יעלה בתחלה ולא שאלו מתי יעלו עליהם למלחמה וינצחום ובשאלה השנית היה ג"כ זה החסרון ואולם בשאלה השלישית הרגישו בזה ולזה אמרו האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל ולזה היה הרצון בזה שישאלו אם יחדלו מזה לגמרי שכבר בא להם המענה מאת הש"י באותן שאלות הקודמות מורה שרצון הא-ל ית' שיעלו אליו אך שאלו אם יחדלו עתה וימתינו עד עת אחר ולזה בא להם התשוב' בשלמו' והודיע להם כי מחר יתנם ליד ישר'. ואולם התועלות שהגיעו מענין האורב בדבר המלחמה כבר זכרנום בענין מלחמת העי וממנו ילקחו: הי"ז הוא להודיע טוב נפש ישר' כי עם מה שהשחיתו בנימן בהם השיגה אותם החרטה הנפלאה על כל הרע שהרעו לבנימן והתחכמו להעמיד השבט על עניינו במצאו דרך לתת להם נשים מישראל מזולת שיעברו על השבועה שנשבעו במצפה ולזה נתנו להם עצה שיגזלו איש אשתו מהמחוללות כשלא הספיקו בנות יבש גלעד והנה נהגו ביושבי יבש גלעד המנהג שהתורה התירה במלחמ' מדין ודמה שעל פי ה' עמו כל זה ואולם בני בנימן מפני שהיו כלם מורדי' בי' בחזק' ידי החטאים רצה הש"י שיענש זה העונש הנפלא באופן שיאבדו הם וטפם: הי"ח הו' להודיע אופן השגחת השי' באבות הקדושי' ולזה סבב שלא ימחה שבט מישר' והשאיר מפני זה מהם שש מאו' איש וסבב שישתדלו ישר' בכל ענין שיתקיים זה השבט בדרך שלא ימחה שמו מישראל:

ויצוו ד' ג' מלאים וא' חס' וסי' ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה. ויצוו את העם לאמר כראתכם. ויצוו אתם לאמר לכו והביאו. ויצוו את בני בנימן דין כתיב חס': יצאו ט"ו בקריא' וסימ' נמסר בסדר כי תבא:

ויצו את בני בנימן לאמר לכו (ויצוו ק')
וארבתם בכרמים: וראיתם והנה
אם יצאו בנות שילו לחול במחלות
ויצאתם מן הכרמים וחטפתם לכם (ב' ובסים)
איש אשתו מבנות שילו והלכתם (ג' מל')
ארץ בנימן: והיה כי יבאו אבותם
או אחיהם לרוב אלינו ואמרנו (לריב ק')
אליהם חנונו אותם כי לא לקחנו
איש אשתו במלחמה כי לא אתם
נתתם להם כעת תאשמו: ויעשו
כן בני בנימן וישאו נשים למספרם
מן המחללות אשר גזלו וילכו
וישובו אל נחלתם ויבנו את הערים (ומ"ל גבני)
וישבו בהם: ויתהלכו משם בני
ישראל בעת ההיא איש לשבטו
ולמשפחתו ויצאו משם איש
לנחלתו: בימים ההם אין מלך
בישראל איש הישר בעיניו יעשה:

ופקידו ית בני בנימן למימר איזילו
ותכמנון בכרמיא: ותחזון
והא אם יפקון בנת שילה למיחג
בחינגיא ותפקון מן כרמיא
ותחטפון לכון גבר אתתיה מבנת
שילה ותהכון לארעא שיבטא
דבנימן: ויהי ארי ייתון אבהתהון
או אחיהון למידן קדמנא וניימר
להון חניננון להון ארי לא
ספיקנא למיתן גבר אתתיה
בקרבא ארי לא אתון יהבין להון
כעידן פון תחובון: ועבדו כן
בני בנימן ונסיבו נשין למנייניהון
מן חנגיא די אנסו ואזלו ותבו
לאחסנתהון ובנו ית קירויא
ויתיבו בהון: והליכו מתמן
בני ישראל בעידנא ההיא גבר
לשבטיה ולזרעיתיה ונפקו מתמן
גבר לאחסנתיה: ביומיא
האינון לית מלכא בישראל גבר
דכשר בעינוהי יעבד:

סכום פסוקים של ספר שפטים שש מאות ושמונה עשר וסימנו ח"ים וסדריו י"ד וחציו וירעצו וירצצו:

רדק

חנונו אותם. כמו חנם כלומר מהנשים האלה תחנונו שתניחום להם או פי' כמו אשר חנן אלהים את עבדך כלומר תנו אותם לנו במתנה כי לקחנו לבני בנימן הנותרים נשים במלחמה כי הכל הרגנו לפיכך אנו צריכים שיהיו להם נשים שלא ימחה השבט ואם תאמרו שתעברו על החרם שהחרמנו איש אשר יתן בתו לבנימן לא אתם נתתם להם שתאשמו בזה אלא הם לקחו אותם ורז"ל כי אחר כן התירו שבט בנימן לבא בקהל ולישא אשה משאר השבטים כי מצאו היתר בלשון החרם שהם נשבעו אמרו איש ממנו לא יתן בתו לבנימן ודרשו ממנו ולא מבנינו אבל הדורות הבאים אחריהם היו יכולי' לישא נשים ועוד דרשו אילו היה עולה מן השבטים לא היה האלהים אומר ליעקב ומלכים מחלציך יצאו ולא אמר אלא מבנימן שלא נולד עדיין ואמרו כיון שעתיד לעמוד מלכים מבנימן ולא עמדו עדיין חייבין אנו לקרבן: בימי' ההם אין מלך בישר'. הטעם להזכיר זה כי עדיין לא היה מלך בישר' ולא שופט ולא כוגם משיב אותם לטובה עד שבא שמואל הנביא ז"ל שמספר תולדתו וענינו בספר הבא אחר זה הנקרא על שמו שמואל:

רשי

לריב אלינו. ללכת אתנו במלחמ': ואמרנו אליהם חנונו אותם. ויחמנו עליהם כי אתם יודעים מה לעשות כי לא לקחנו לאיש אשתו במלחמה של יבש גלעד אלא לארבע מאות איש מהם ואם על השבועה אתם מקפידים לא עון לכם בדבר כי לא אתם נתתם להם את בנותיכם שתהא לכם אשמה בדבר ושלום לכם אל תיראו:

סליק ספר שופטים

ודר מן מא מלין דכתיב ולו בסוף תבותא וקרי לו וס' מצותו · ועשה חסד דמשנה תורה · תקעו · והחלוץ הולך לפני הכהנים תקעו דיהושע · אזנו ויאמר שאול
וביהודה · הביאו · עצה עשי פליליה · הברו נלאית ברוב עצתיך · התפתחו · ההנערי מעפר קומי · עצתו · קורא ממזרח עיט · משעו · וענך כולם
לדוד ביו חסיתי · חסדו אלוה חסדו יקדמני · ועננו · למען יחלצון ידידך · כחו · ענה בדרך כחו · וידעו · ישובו לי יראיך · וראיתנו · אשר הראיתנו

כי עמך מקור חיים

באורך נראה אור

ויהי

רשי

ויהי איש אחד · הכל לפי הסדר משה מסר את התורה ליהושע ויהושע לזקנים וסופט מסר לסופט עד שהגיע לעלי ושמואל ממנו כמו ששנינו וזקנים לנביאים: מן הרמתים צופים · שתי רמות היו מצופות ורואות זו את זו ויונתן תירגם צופים מתלמידי נביאות: אלקנה · לוי היה מבני אביאסף בן קרח כמייחס בדברי הימים: אפרתי · יונתן תירגם בטורא דבית אפרים ומדרש אגדה אפרתי בן פלטין אבגינוס אר' חשוב כמו אפרין מטייה לר"מ לשון חשי ועלה

רדק

ויהי איש אחד מן הרמתים צופים · כבר כתבנו בתחילת ספר יהושע כי הוי"ו תמצא בלשון הקדש בתחילת הדברים וכן מנהג לשון ישמעאל ודקדוק מלת ויהי כתבנו שם גם כן: מן הרמתי' · כתבו רבותינו ז"ל שתי רמות הם שצופו' זו את זו ואם כן שתי רמות הם והמלה מוכיחה כן שהיא בלשון שנים יהיה פירוש מן הרמתים מאחת משתי רמות כמו ויקבר בערי גלעד בשתים מאחתן כי ו והדומים להם · וטעם צופים על הרמתים כמו שפירשנו וים לפרש צופים נביאים ומן שזכר עומד במקום שנים כאלו אמ' מן צופים כלומר ממשפחת צופים וכן תרג' יונתן מתלמידי נביאיא כי הנביא יקרא צופה כמו צופה נתתיך וזהו פי' הנכון כי ממשפח נביאים היה כי מבני קרח היה כמו שמפורש יחסו בדברי הימי' ובני קרח נביאים היו והם אסיר ואלקנה ואביאסף ואלקנה אבי שמואל היה מבני בניו של אלקנה בן קרח: מהר אפרים · לוי היה והיה גר בארץ אפרים ואפשר כי לטעם זה נסמך מעשה פלגש בגבעה לסיפור הזה בדבר אלקנה ותולדת שמואל שגם הוא לוי היה והיה גר בירכתי הר אפרים ומסבתו באה רעה גדולה לישראל ומסבת זה באה טובה גדולה לישראל ושמואל בנו החזיר ישראל לדרך טובה: אפרתי · כאמר על שני פנים האחד מיוחס על השבט על מי שהוא משבט אפרים או על מי שהוא גר בארץ אפרים כמו האפרתי אתה והאחד מיוחס למקום הנקרא בית לחם אפרת כמו ודוד בן איש אפרתי מחלון וכליון אפרתים וזה הוא מיוחס אל הר אפרים כמו שאמר מהר אפרים ולכך קראו אפרתי כי לא נוכל לפרש שהיה אפרתי מיוחס לשבט אפרים כי לוי היה אם כן מה שאמר אפרתי שהיה משר אפרים · ויש לתמוה אחר שאמר מהר אפרים למה אמר אפרתי אחר כן ואפשר שאמר גם כן לפי שהוא ואבותיו היו גרים שם ועל צוף אמר אפרתי לא על אלקנה כי על אלקנה כבר פירש מהר אפרים זהו נכון לפי הפשט ומה שאמר כי הוא ואבותיו היו גרים בהר אפרי' נראה כי נחלתם היתה שם כי מבני קהת היו ובני קהת להם ערי' בהר אפרים כמו שאמר בספר יהושע ולמשפחות בני קהת הלוים וגו' את שכם ואת מגרשיה בהר אפרים ובדרש מפרש אותו לשון גדולה וחשיבות: אפרתי · אמר רבי יהושע בן לוי פלטיני · ית אפרתי גברא פליג חולק בקודשיא בטורא דבית אפרים: ועלה

חלו ד' ר"פ וסי' ולו שתי נשים · ולו היה בן ושמו שאול · ולו אחים בני יהושפט · ולו הכין כלי מות חציו:

וַהֲוָה גַּבְרָא חַד מֵרָמָתָא מִתַּלְמִידֵי נְבִיאַיָּא מִטּוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם וּשְׁמֵיהּ אֶלְקָנָה בַּר יְרֹחָם בַּר אֱלִיהוּא בַּר תּוֹחוּ בַּר צוּף גַּבְרָא פַּלִּיג חוּלַק בְּקוּדְשַׁיָּא בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם: וְלֵיהּ תַּרְתֵּין נְשִׁין שׁוּם חֲדָא חַנָּה וְשׁוּם תִּנְיֵיתָא פְּנִינָּה וַהֲוָה לִפְנִנָּה בְּנִין וּלְחַנָּה לֵית בְּנִין:

אִישׁ אֶחָד מִן־הָרָמָתַיִם צוֹפִים מֵהַר א
אֶפְרָיִם וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־
אֱלִיהוּא בֶּן־תֹּחוּ בֶּן־צוּף אֶפְרָתִי:
וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה
וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִנָּה וַיְהִי לִפְנִנָּה
יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים: ב

רלבג

הנה ספר שכבר היה איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן ירוחם בן אליהו בן תוחו בן צוף אפרתי וכבר נתבאר בספר דברי הימים שהוא היה לוי והיה מבני קרח ולזה נתבאר שלא נקרא אפרתי אלא מפני היותו גר בהר אפרים ולזה יהיה ראוי אמרו מן הרמתים צופים מודיע המקום המיוחד שהיה משכנו והוא הרמתה כמו שאמר אחר זה ויבאו אל ביתם הרמתה ואמרו מהר אפרים מודיע מקומו הכולל שהיה גר שם וידמה שתהיה העיר הנקראת הרמתה כראית כשתים והיו צופות זו לזו ולזה אמר שהוא הרמתים צופים או יהיה זה מודיע מעלת משפחתו ומקומם ויהיה הרמתים כמו הרמתים אשר נקוד חריק תחת הת"ו וכמו ונעקש דרכים יפול באחת והרצון בזה שהוא היה מן האנשים היושבים ברמה שהיו צופים ר"ל נביאים כי היושב ברמה יקרא רמתי כמו שהיושב במצרי' יקרא מצרי והוא הודיע בזה כי ממשפחו' נביאים היה שהיו יושבים ברמה ולזה קבע שם שמואל ביתו כאמרו ותשובתו הרמתה כי שם ביתו והנה הוא היה מבני קרח שהיו מהם כמה נביאים או נקראו אל הרמתים צופים להיותם מבני צוף שנקרא שמו צופי בספר דברי הימים ויורה על שהם היו מתיחסים אל צוף מה שאמ' אחר זה כאמר בא שאול ונערו הרמתה המה באו בארץ צוף · והנה סמך זה הספור לשני הספורים הקודמים כי בכל אחד מהספורים ההם היה מה שהגיע מהקלקול בסבת לוי היה גר בהר אפרים כי הנער הלוי היה גר בבית מיכה שהיה בהר אפרים והאיש הלוי בעל הפילגש גם כן היה גר בהר אפרים והסכימו עוד שני הספורים ההם שכבר נסע מבית לחם יהודה מי שבא על ידו הקלקול כי הלוי אשר בא בבית מיכה היה מבית לחם יהוד' ופילגש הלוי היתה מבית לחם יהוד' ומשם נסע האיש הלוי שבאה התקלה על ידו · והנה סמך לזה זה הספור שהיה איש לוי גר בהר אפרי' ובא ממנו מי שבאה טובה גדולה על ידו לישר' · וספר שכבר היו לאלקנה שתי נשים שם האחת חנה ושם השנית פננה ולא זכתה חנה לבנים:

ועלה האיש. לשון הוה הוא עולה היה מזמן מועד למועד לשילה ומדרש אגד׳ בדרך שהיה עולה בשנה זו לא היה עולה בשנה אחר׳ כדי להשמיע ישר׳ ויעשו כמותו: ויהי היום. והוא יום מועדא: מנה אחת אפים. חולק חד בחירי הראוי להתקבל בסבר פנים יפות: צרתה. אשת בעלה פנינה: גם כעס. כעס אחר כעס תמיד לכך נאמר גם היתה אומר׳ לה כלום קנית מעפורת לבנך גדול או חלוק לבנך קטן: בעבור הרעימה. שתתאונן ורבותינו אמרו בעבור הרעימה שתתפלל ולשם שמים נתכוונה: בעד רחמה. כנגד רחמה וכן כל לשון בעד: וכן יעשה אלקנה שנה בשנה. נותן לה חלק מובחר להראותה שמחבבה וצרתה לפי תינה שבעלה מראה לה כן תרבה גם היא להכעיסה: מעשרה בנים. שילדה לי פנינה: אנכי טוב לך. מחבבך: אכלה בשילה. לא מפיק הא והאלף חטף קמץ וסו׳ כמו אחרי אכול בשילה ואחרי שתה והלשון נופל בין לזכר בין לנקבה אחרי אכלה לשון פעול כמו לאכלה לשון לפעול: ועלי הכהן יושב על הכסא. אותו היום ישב על כסא גדול שנתמנה שופט על ישראל: על מזוזת. כמו אצל מזוזתי יי׳ צבאות

וכן ז׳ ד״רחית בהון תרין מילין קרין כסיב ו״ו ותנייל קריתי

אכלה ל׳ תטף ויד ואכלה תכיד ווחטים אב׳ חד א׳ וחד וא׳ ולית דכל

ג וְעָלָה֩ הָאִ֨ישׁ הַה֤וּא מֵעִירוֹ֙ מִיָּמִ֣ים ׀
יָמִ֔ימָה לְהִשְׁתַּחֲוֺ֧ת וְלִזְבֹּ֛חַ לַיהוָ֥ה
צְבָא֖וֹת בְּשִׁלֹ֑ה וְשָׁ֞ם שְׁנֵ֣י בְנֵֽי־עֵלִ֗י
חָפְנִי֙ וּפִ֣נְחָ֔ס כֹּהֲנִ֖ים לַֽיהוָֽה׃
ד וַיְהִ֣י
הַיּ֔וֹם וַיִּזְבַּ֖ח אֶלְקָנָ֑ה וְנָתַ֞ן לִפְנִנָּ֣ה
אִשְׁתּ֗וֹ וּֽלְכָל־בָּנֶ֛יהָ וּבְנוֹתֶ֖יהָ מָנֽוֹת׃
ה וּלְחַנָּ֕ה יִתֵּ֛ן מָנָ֥ה אַחַ֖ת אַפָּ֑יִם כִּ֤י אֶת־
חַנָּה֙ אָהֵ֔ב וַֽיהוָ֖ה סָגַ֥ר רַחְמָֽהּ׃
ו וְכִעֲסַ֤תָּה צָֽרָתָהּ֙ גַּם־כַּ֔עַס בַּעֲב֖וּר
הַרְּעִמָ֑הּ כִּֽי־סָגַ֥ר יְהוָ֖ה בְּעַ֥ד רַחְמָֽהּ׃
ז וְכֵ֨ן יַעֲשֶׂ֜ה שָׁנָ֣ה בְשָׁנָ֗ה מִדֵּ֤י עֲלֹתָהּ֙
בְּבֵ֣ית יְהוָ֔ה כֵּ֖ן תַּכְעִסֶ֑נָּה וַתִּבְכֶּ֖ה וְלֹ֥א
תֹאכַֽל׃
ח וַיֹּ֨אמֶר לָ֜הּ אֶלְקָנָ֣ה אִישָׁ֗הּ
חַנָּה֙ לָ֣מֶה תִבְכִּ֗י וְלָ֙מֶה֙ לֹ֣א תֹֽאכְלִ֔י
וְלָ֖מֶה יֵרַ֣ע לְבָבֵ֑ךְ הֲל֤וֹא אָֽנֹכִי֙ ט֣וֹב לָ֔ךְ
מֵעֲשָׂרָ֖ה בָּנִֽים׃
ט וַתָּ֣קָם חַנָּ֗ה אַחֲרֵ֛י
אָכְלָ֥ה בְשִׁלֹ֖ה וְאַחֲרֵ֣י שָׁתֹ֑ה וְעֵלִ֣י
הַכֹּהֵ֗ן יֹשֵׁב֙ עַל־הַכִּסֵּ֔א עַל־מְזוּזַ֖ת
הֵיכַ֥ל יְהוָֽה׃
י וְהִ֖יא מָ֣רַת נָ֑פֶשׁ
וַתִּתְפַּלֵּ֥ל עַל־יְהוָ֖ה וּבָכֹ֥ה תִבְכֶּֽה׃

מימים ימימה ה׳ וסימ׳ נמסר בסוף סדר בא: אהב ט׳ בקריאה וסימ׳ לך נא אל הצאן וקח לי משם. ויקח ויבא לאמו. כי את חנה אהב ויי׳ סגר רחמה. בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל. באזני מרמה לעשוק. כי צדיק יי׳ צדקות אהב ישר יחזו. יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב. וילך כנען בידו. ויבחר את שבט יהודה. ועז מלך משפט אהב: תכעסנה ב׳ חס׳ וסימ׳ מדי עלותה בית יי׳. ויעזבו את יי׳. וכל ירמיה דכוו׳ במ״א ולא תכעיסו. וכל מכעיסים דכוו׳ מ״ל במ״א חס׳ והבה יי׳ את ישר׳: ולא תאכל ג׳ בקריא׳ וסי׳ רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש. סורך שבוח לעיניך ולא תאכל ממנו. בן הכעסנה ותבכה ולא תאכל:

א וּסְלֵיק גַּבְרָא הַהוּא מִקַּרְתֵּיהּ מִזְּמַן
ל מוֹעֵד לְמוֹעֵד לְמִסְגַּד וּלְדַבָּחָא
קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת בְּשִׁילֹה וְתַמָּן תְּרֵין
בְּנֵי עֵלִי חָפְנִי וּפִינְחָס מְשַׁמְּשִׁין ק
קֳדָם יְיָ׃ וַהֲוָה יוֹם מוֹעֲדָא
וְדַבַּח אֶלְקָנָה וִיהַב לִפְנִנָּה אִתְּתֵיהּ
וּלְכָל בְּנַהָא וּבְנָתַהָא חוּלָקִין׃
וּלְחַנָּה יְהַב חוּלָק חַד בְּחִיר אֲרֵי
יַת חַנָּה רָחִים וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְמְנַע
מִנַּהּ וְלָד׃ וּמְצַהֲבָא לַהּ צָרְתַהּ
אַף מַרְגְּזָא לַהּ בְּדִיל לְאַקְנָיוּתַהּ
אֲרֵי אִתְמְנַע מִן קֳדָם יְיָ מִנַּהּ וְלָד׃
וְכֵן יַעֲבֵיד שְׁנָא בִשְׁנָא בִּזְמַן מִסְּקַהּ
לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ כֵּן מַרְגְּזָא לַהּ
וּבָכְיָא וְלָא אָכְלַת׃ וַאֲמַר לַהּ
אֶלְקָנָה בַּעֲלַהּ חַנָּה לְמָה אַתְּ בָּכְיָא
וּלְמָה לָא תֵיכְלִי וּלְמָה בָּאֵישׁ לִיךְ
לִיבֵּךְ הֲלָא רְעוּתִי טָבָא לִיךְ מ
מֵעַסְרָא בְנִין׃ וְקָמַת חַנָּה בָּתַר
דַּאֲכַלַת בְּשִׁילֹה וּבָתַר דִּשְׁתִיאַת
וְעֵלִי כַּהֲנָא יָתִיב עַל כּוּרְסֵיהּ עַל
מְזוּזֵי בִּסְטַר סִיפָא דְהֵיכְלָא דַיְיָ׃
וְהִיא מְרִירַת נְפַשׁ וּמְצַלְיָא
קֳדָם יְיָ וּמִבְכָּא בָּכְיָא׃

לתערכלי חב׳ למרכתלי ח״ל

ב׳. ב׳ כתרי ליש ע״ד יעקב ט נקרי

ל וכל יחתקל דכל

ועלה. כן היה עושה בכל שנה ושנה שהיה עולה לשילה לזבוח ומה שאמר מעיר לומר שהיה מזרז בני עירו לעלו׳. ובדרש לא בדרך שהיה עולה בשנה זו היה עולה בשנה אחרת אלא בכל שנה היה עולה בדרך אחרת בשביל להשמיע את ישראל ולהעלות אותן לשילה: מימים ימימה. משנה לשנה כמו ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה או פי׳ ממועד למועד וכ״תי מזמן מועד למועד: להשתחוות ולזבוח. להתפלל לפני יי׳ ולזבוח שם זבח המועד. ובדרש ר׳ שמא בשם רבי יצחק שקולה תפילה כנגד הקרבנות שנא׳ להשתחוות ולזבוח ורבנן אמרי חביבה תפילה יותר מכל הקרבנות דכתיב להשתחוות ואחר כך לזבוח: ושם שני בני עלי׳ זכרם על הזבחים לפי מה שעתיד לזכור עליהם מה שהיו עושים בקרבנות: ויהי היום. יום מועד וכ״תי יומא דמועדא. ובדרש ר׳ יהושע בן לוי אומר זה יומא של עצרת: ונתן לפנינה. מן השלמי׳ שהיה זובח: ולחנה יתן. כמו נתן כמו אז יבנה יהושע אז יבדיל משה והדומים להם: מנה אחת אפים. מנה אחת כשברת להשיב אפה וכעסה וכן ארך אפים ארך כעס ויונתן תרג׳ חולק חד בחיר ר״ל מנה הראוי׳ להתקבל בסבר פני׳ יפו׳. ובדרש מהו אפי׳ בנפילת אפים בסבר פנים יפות אפים כנגד פנינה וילדיה ואדוני אבי ז״ל פי׳ אפים כעס כלו׳ בכעס היה נותן לה מנה אחת לבד לפי שהש״י סגר את רחמה ולא היו לה בנים שיתן לה מנות כמו לבני פנינ׳ היה לו כעס ועצב בזה לפי שהיה אוהב חנה והיה מתאוה להיות לו ממנה בנים: ויי׳ סגר את רחמה. ת״ימן קדם יי׳ איתמנע לה ולד: צרתה. פנינה שהיתה צרה לה וכן כל שתי נשים לאיש אחד נקראות צרות לפי שהן אויבו׳ זו לזו ברוב וכן במשנה פוטרות צרותיהן: גם כעס. כעס אחר כעס היתה אומרת לה דברים של כעס לפי שלא היו לה בנים. ובדרש מכעסת וחוזרת ומכעסת מה היתה אומרת לה זבנת לבריך רבה סודר או לתנייכא חלוק: בעבור הרעימה. מן רעמו פנים ענין זעף ור״ש הרעימה דגושה שלא כמשפט ובא כן לחזק קריאת הר״ש כמו קי״ף וכתקנוהו מן העיר וזולתו מן הדגושי׳ לתפארת הקריאה וי״ת הרעימה לאקניותא כלומר שתהא לה קנאה ממנה היתה אומרת בפניה דברים של גדולי בנים וכיוצא בהם כדי שתהא לה קנאה ויכאב לבה: בעד רחמה. על רחמה כמו בעד השלח יפולו וכפר בעדו: וכן יעשה. אלקנה היה עושה כן שנה בשנה לעלות בית יי׳ עם ביתו ופנינה גם כן היתה מכעיסה חנה בכל פעם מדי עלותה בית יי׳ כי בדבר המנות היתה מכעסת אותה שהיו לה ולבניה מנות ולחנה לא היתה אלא מנה אחת לפי שלא היו לה בנים שיקחו מנות: הלא אנכי. כתרגומו הלא רעותי טבא לך כלומר רצוני אליך ואהבתי אותך טוב לך מעשרה בנים וי״ת אנכי טוב לך יותר ממה שאני טוב לעשרה בנים שיש לי מפנינה כלומר יותר אני אוהב אותך ממה שאני אוהב את בני ואמרו כי עשרה בנים היו לפנינה ולפירושינו יהיה טעם עשרה דרך כלל חשבון כמו ואפו עשר נשים מעשר שליטים שבע כתואתיכם שבע יפול צדיק והדומים להם: אכלה. מקור בתוספת ה״א ואין הה״א לנקבה כי איננה מפיק וכן שתה מקור ופירוש אחרי שאכלו ושתו ואפשר כי חנה גם כן אכלה אף על פי שאמר ותבכה ולא תאכל אפשר כי אחר שאמר לה בעלה ולמה לא תאכלי ופשר בה אכלה מעט ובעל הדרש אמר שתה ולא שתתה לא דיקדק: ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזת היכל יי׳. פי׳ סמוך למזוזת כי המזוזות הם לחיי השערים לא המפתן וכן ועליו מטה מנשה סמוך לו וזבחת עליו סמוך לו וכ״תי בסטר ספא דהיכלא דיי׳ ויש מרבותינו ז״ל שאמרו כי אין ישיבה בעזרה אפי׳ למלכי בית דוד אלא לכהן גדול שנאמר ועלי

רלבג

מימים ימימה. הרצון בזה משנה לשנה או מרגל לרגל כמצות התורה והיותר נכון שמשנה לשנה היה עולה שם עם נשיו ברגל ורגל ולזה נאמר ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה ר״ל שפעם אחת בשנה היה עולה מעירו בדרך שלא נשאר לו שם בביתו אפילו הנשים והטף: להשתחוות ולזבוח ליי׳ בשילה. פי׳ רבותי׳ ז״ל להשתחוות ולהתפלל ואף על פי שהיה מתפלל גם כן בעירו הנה התפלה בבית המקדש היתה יותר נבחרת. ואפש׳ ג״כ שהיתה ההשתחואה ממש כי הנכנס שם היה משתחוה כמו שאמרו ז״ל: ולזבוח. הם שלמי שמחה ושלמי חגיגה: ויהי היום. כאשר זבח אלקנה זבח השלמים נתן לפנינה אשתו ולכל בניה ובנותיה מנות כי כלם היו שם כמו שפירשנו. ואולם לחנה יתן מנה אחת אפים ר״ל שהיה נותן לה מנה אחת בעלת שני פנים כאילו תאמר שהיה נותן לה מהנתחים השמני׳ מאד ומהנתחים שאין בהם שומן כדי שתבחר מה שתרצ׳ לאהבתו אותה או יהיה אמרו אפים רומז לפנים וירצה בזה שהית׳ יושבת לנגדו פנים כנגד פנים להשגיח בעניניה איך תאכל ולזה הרגיש אלקנה שלא אכלה. והנה היתה הסבה בזה הכעס שהכעיסתה צרתה שהיתה מתפארת ברבוי בניה והיתה מבזה אותה על שאין לה בנים. והנה אמר לה אלקנה לנחמה כשהיה רואה אותה בוכה ואינה אוכלת למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלא אנכי טוב לך מעשר׳ בנים לרוב אהבתי אותך. והנה קמה חנה אחרי האכילה והשתייה אבל היא לא אכלה ולא שתתה כמו שאמר ותבכה ולא תאכל וכמו שאמרה ויין ושכר לא שתיתי: ועלי הכהן יושב על הכסא אצל מזוזת היכל יי׳. ולא היה יושב בהיכל אבל בעזרה והיה לו רשות לשבת שם לפי שהיה כהן גדול: והיא מרת נפש ותתפלל על יי׳. ר״ל כנגד קדשי הקדשי׳ והנר ההוא היה לפני יי׳ ר״ל מה שיביט לנר המערבי שהיה בו ארון בריתיי׳ והיתה בוכה בעת התפלה כי שערי דמעה לא ננעלו. והנה

הכהן יושב על הכסא על מזוזת אבל ויבא דוד וישב לפני יי׳ פירשוהו שישב עצמו לתפלה ודרשו רבותינו ישב שהוא חסר וי״ו ואמרו ישב כתיב מלמד שבאותו היום מינוהו כהן גדול. ותתפלל על יי׳. כמו אל יי׳. וכן ונתן הספר על יודע ספר כמו אל יודע ספר על שפן כמו אל שפן: ויתדור

רדק

ותדור נדר׃ אני תמה איך חל נדרה על בנה שיהיה נזיר ועוד שלא היה בעולם ואיך חל הנדר עליו ואפי׳ היה בעולם הרי אמרו האיש מדיר את בנו נזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר ואפי׳ באיש לא מצאנו בו טעם אלא אמרו הלכה היא בנזיר ואם תאמר כי אלקנה עשה הנדר גם כן אחרי ששמע מאשתו זה לא ראינו והיאך הניח הפסוק לספור עיקר הנדר וכתב נדר חנה שאינו נדר זה רחוק. ויותר אני תמיה איך לא דברו רז״ל בזה הדבר כי לא מצאתי בדבריהם בזה שום דבר לא במדרש ולא בתלמוד׃ יי׳ צבאו׳ ידרשו רז״ל לפי שלא מצאנו עד הנה אדם שקראו יי׳ צבאות כי מה שאמר למעלה ליי׳ צבאות בשילה הוא סיפור דברים ממחבר הספר לפיכך אמרו למה נתיחד כאן בשם הזה אמר׳ חנה לפני הקב״ה שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים התחתונים פרים ורבים ומתים אם מן התחתוני׳ אני אהיה פרה ורבה אם מן העליונים אני אהיה בחיים ולא אמות ועוד אמרו רז״ל אמר רב פעמי רגלים היו עולים אמרה חנה לפני הקב״ה רבון העולמים מכל אוכלוסין שיש לפניך אין אתה פוקדני באחד מהן׃ אם ראה תראה. דרשו מפני הכפל ואין צריך כי כן מנהג הלשון לצרף המקור עם הפעלים כמו אם שמוע תשמעון ואמת כי לחזק הדבר הוא זה הצירוף והם ז״ל דרשו בו אם ראה מוטב ואם לאו תראה אני מקנא׳ לאלקנה בעלי ואני יולדת כמו שכתבת בתורתך ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא וגו׳׃ בעני אמתך. שלשה יש בפסוק כמו אלה תולדות נח וישמעאל חמשה בפסוק כי כן דרך המקראו׳ לבאות. ודרשו בו אמר׳ חנה שלש מצות כנגדה האשה ולא עברתי על אחת מהן׃ וזכרתני ולא תשכח את אמתך. הכפל לחזק התפילה והבקשה וכן זכור את אשר עשה לך עמלק לא תשכח לחזק המצוה. ודרשו רז״ל וזכרתני בזכרים ולא תשכח את אמתך בנקבות׃ זרע אנשים. פי׳ זכרים ומה שאמר ומורה לא יעלה על ראשו מוכיח כי על זכרים אמרה כי לא יאמר זה על הנקבות וי״ת בר בגו בני אינשא׳ ובדרש זרע אנשים שלא יהו פניהם דומים לא לקוף ולא לפרים. ד״א זרע אנשים חכמים כמא דאת אמר אנשי׳ חכמים ונבונים אנשי׳ כביאים כמא דאת אמר וישארו שני אנשים ועוד אמרו זרע ששקול כשני אנשים ומאי ניהו משה ואהרן שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו׃ ונתתיו ליי׳. שיהיה נזיר קדש ליי׳ וי״ת ואמסריניה דיהא משמש קדם יי ואם כן לדבריו מה נתנה בו חנה והלא כל הלויים ליי׳ נתונים נוכל לפרש כי שאר הלוים היו באין לעבודת יי׳ מבן עשרי׳ וחמש שנה והיא כתב׳ אותו ליי׳ כל ימיו. ובדרש אמרו לה לחנה למה את מבקשת זרע אנשים חכמים זרע אנשים נביאים אמרה להם שיהא ראוי לתתו ליי׳ וזהו ונתתיו ליי׳׃ ומורה. תער כמו ומורה לא יעלה על ראשו דשמשון וי״ת של שמשון ושמואל ותרגם זה ומרות אנש לא תהא עלוהי ועניינו לפי דעתו כמו באלף ובדברי רז״ל מחלוקת בזה רבי נהוראי אומר נזיר היה שמואל שנ׳ ומורה לא יעלה על ראשו מה מורה האמורה בשמשון נזיר אף מורה האמורה בשמואל נזיר אמר רבי יוסי אין מורה אלא של בשר ודם אמר לו רבי נהוראי והלא כתיב ושמע שאול והרגני הרי שכבר היה עליו מורא של בשר ודם אמר רב יוסף כמאן מתרגמי׳ ומרות אינש לא תהא עלוהי כמאן כר׳ יוסי. ובדרש מפ׳ למה נקרא תער מורה אר״ אמי לא תבא שמה ירא׳ת שמיר ושית מה הדין מורה לא מרחיל אלא מן פרזלא אף הדין שערא לא מרחיל אלא מן פרזלא׃ והיה כי הרבת׳. בדרש ר״מ בשם ר׳ חלפתא ובשם ר״מ מכאן כל המרבה בתפילה נענה מחלפא שטתיה דר״מ תנן אמר רבי אבהו בריה דרב פפי ורבי יהושע דסכנין בשם דרבי לוי בשם רבי מאיר בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור חנה על ידי שהרבתה בתפלה קצרה ימיו של שמואל שנאמר וישב שם עד עולם ואין עולם של לוים אלא חמשים שנה דכתיב ומבן חמשים שנה וגו׳ והא איכון נ״ב אמר רבי יוסי בר בון תרתי שנגמלתו׃ שומר את פיה. היה שומר ועיין את פיה מה היתה זאת התפלה הארוכ׳ לא ישמע קולה רק שפתיה נעות לפיכך היה חושב אותה שהיא שכורה ות״י שומר כמו ממתין כמו שמר את הדבר לא תשמר על חטאתי ופירוש את פיה כמו מאמרה ודבריה וכן תרגם יונתן ועלי מוריך לה עד דתפסוק׃ מדברת על לבה. כתרגומו כד מצלא בלבה כלומר שהיתה מכוונת את לבה בתפלתה׃ עד מתי תשתכרין. עד מתי תראי עצמך כאילו את שכורה שאת מתנועעת בשפתי פיך ואין דבריך נשמעין׃ הסירי את יינך. והפקחיני את נראת כשכורה ואין התנועה כשאר המתפללין שאומרים בקשתם בדרך שתוכל לשמוע ואף על פי שלפעמים המתפלל אומר דבריו בחשאי קצת אני הכי צועק ומתפלל במקצת דבריו גם כן ואת הרבית כל כך להתפלל ולא נשמע קולך ומתוך זה נראה כי שכורה את. ות״עד אימתי את משתטיא הלא תפיגין ית חמריך מינך׃ לא אדני. איני שכורה כמו שתחשוב לא אשה קשת רוח אנכי רואיקשה עלי מרוב צרתי ושיכו׳ קשת רוח כשיכו׳ סובלת עליה מגלחי זקן קרועי בגדי׳ והדומי׳ להם׃ יין ושכר. כתרגומו חמר חדת ועתיק וכן אומר בדרש יין זה חדש שכר זה ישן ויתכן לפרש שכר הכנעה מהפירות׃ ואשפוך את נפשי. ברוב התפלה כאילו שפכה נפשה כמו שפכו לפניו לבבכם וי״ת ואמרית עולבן נפשי בצלו קדם יי׳׃ לפני בת בליעל. לפני יי׳ כבת בליעל כלומר אל תחשוב שאעמוד שכורה לפני יי׳ ית׳ כבת רשע וי״ת לא תבלים ית אמתך קדם בת רשיעא כראה מדבריו כי בת בליעל אמרה על פנינה צרתה ואמרה לו לא תכלימני בפניה כי היא תשמח לאידי והיא מכעיסה אותי׃ ופירוש אל תתן אל תתנני בזה הדבר הרע ואל תכלימני בו לפני זאת האשה בת בליעל וכן הוא הפירוש׃ כי

רשי

יי׳ צבאות. למה נתייחד שם זה כאן אמרה לפניו רבונו של עולם שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים והתחתונים פרים ורבים ומתים אם אני מן התחתונים אהא פרה ורבה ומתה ואם אני מן העליונים אני לא אמות זו מצאתי באגדה של רבי יוסי הגלילי. ורבותינו דרשו במסכת ברכות מה שדרשו עד הנה לא היה אדם שקראו להקב״ה צבאות אלא כך אמרה לפניו רבונו של עולם מכל צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד׃ אם ראה תראה. רבותינו דרשו בו במס׳ ברכות מה שדרשו׃ אמתך האמו׳ ג׳ פעמי׳ במקרא כנגד שלשה דברים שהאשה מצוה עליהם׃ זרע אנשים. ידרוך כמה דאת אמ׳ אנשים חכמים וידועים׃ ומורה. ת״י ומרות אינש לא תהא עלוהי׃ ונתתיו ליי׳. שיהא ראוי לתתו ליי׳׃ שומר את פיה. מצפה שתפסוק כך תרגמו יונתן ועלי מוריך לה עד דתפסוק שומר לשו׳ המתנ׳ כמו שמר את הדבר לא תשמר על חטאתי׃ ויחשבה עלי לשכורה. שלא היו רגילים להתפלל בלחש׃ לא אדוני. לא אדון אתה בדבר הזה גלית עצמך שאין רוח הקדש שורה עליך שתדע שאיני שכורת יין׃ אל תתן את אמתך. כלפי שאמרה לו דבר קשה חזרה ופייסתו שלא יחשבנה הפקר ובזיון לפני צרתה בת בליעל׃ כי

ויאמר ר׳ כפתח גדול ותתפלל חנה. ויתן לאתר. ויתן לאתר ע״ין

ראה ה׳ בקריאה וסימ׳ ראה ראינו כי היה יי׳ עמך. ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים. אם ראה תראה בעני אמתך. וראו ראו ואל תרעו. קדמאה ובתרא כתיב ו׳ ומציעתא כתיב ה׳. ונמסר גם בסדר תולדות׃ ויחשבה ג׳ בקריאה וסימ׳ ויראה יהודה ויחשבה לזונה. ויחשבה לו צדקה. ויחשבה עלי לשכורה׃ ויין ושכר ב׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ להם לא אכלתם ויין ושכר ז מכל אשר יצא מגפן היין. ותען חנה ותאמד לא אבני.

וַתִּדֹּר נֶדֶר וַתֹּאמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־
רָאֹה תִרְאֶה׀ בָּעֳנִי אֲמָתֶךָ וּזְכַרְתַּנִי
וְלֹא־תִשְׁכַּח אֶת־אֲמָתֶךָ וְנָתַתָּה
לַאֲמָתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים וּנְתַתִּיו לַיהוָה
כָּל־יְמֵי חַיָּיו וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־
רֹאשׁוֹ׃ וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל
לִפְנֵי יְהוָה וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת־פִּיהָ׃
ל׳ וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ רַק
ל׳ שְׂפָתֶיהָ נָּעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ
ג׳ ל׳ וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכֹּרָה׃ וַיֹּאמֶר
ל׳ אֵלֶיהָ עֵלִי עַד־מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין הָסִירִי
ל׳ אֶת־יֵינֵךְ מֵעָלָיִךְ׃ וַתַּעַן חַנָּה
ל׳ וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ
ו׳ אָנֹכִי וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ
אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי יְהוָה׃ אַל־תִּתֵּן
אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־בְּלִיָּעַל

וְקַיֵּימַת קְיָים וַאֲמַרַת יְיָ צְבָאוֹת אִם מִגְלָא גְלֵי קֳדָמָךְ סִיגוּף אַמְתָךְ וְיֵעוֹל דָּכְרָנִי קֳדָמָךְ וְלָא תַרְחֵיק יַת אַמְתָךְ וְתִתֵּן לְאַמְתָךְ בַּר בְּגוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא וְאֶמְסְרִינֵיהּ דִּיהֵי מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי וּמָרוּת אֱנָשׁ לָא תְהֵי עֲלוֹהִי׃ וַהֲוָת מַרְאַסְגִּיאַת לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ וְעֵלִי אוֹרִיךְ לַהּ עַד דְּתִפְסוֹק׃ וְחַנָּה הִיא מְצַלְּיָא בְּלִיבַּהּ לְחוֹד סִיפְוָתַהָא נַיְדָן וְקָלַהּ לָא מִשְׁתְּמַע וְחַשְׁבַהּ עֵלִי כְּאִתְּתָא רַוְויָא׃ וַאֲמַר לַהּ עֵלִי עַד אֵימָתַי אַתְּ מִשְׁתַּטְיָא הֲלָא תְפִגִין יַת חֲמָרִיךְ מִינִיךְ׃ וַאֲתֵיבַת חַנָּה וַאֲמַרַת לָא רִיבּוֹנִי אִתְּתָא עַיְיקַת רוּחַ אֲנָא וַחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק לָא אִשְׁתֵּיתִי וַאֲמָרִית עוּלְבַּן נַפְשִׁי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ׃ לָא תַכְלִים יַת אַמְתָךְ קֳדָם בַּת רִשְׁעָא

רלבג

והנה נדרה חנה נדר ליי׳ שאם יראה בעניה ויתן לה זרע אנשים רוצה לומר הזרע המתהוה מן האנשים והוא שיהיה לה ולד תתננו ליי׳ כל ימי חייו רוצה לומר שיהיה תמיד לעבודת הש״י עד יום מותו ותער לא יעלה על ראשו לגלח שערו כי יהיה נזיר וקדש ליי׳ אם יהיה ראוי לזה רוצה לומר אם היה זכר. ובכאן רמז שהנודר מן התגלחת כל דיני נזירות חלין עליו כי היא לא נדרה רק מן התגלחת ושתקה משאר דיני נזירות. או יהיה הרצון באמרה זרע אנשי׳ בן זכר וזה כי זרע האנשים כשלא ישתנה מזרע הנקבה יהיה הולד זכר וכשישנהו זרע הנקב׳ תהיה נקבה כמו שהתבאר בחכמה הטבעית׃ והיה כי הרבתה להתפלל לפני יי׳. ר״ל לפני קדשי הקדשים. הנה היה עלי מביט ורואה תנועת שפתיה וקולה לא היה נשמע ולזאת הסבה חשבה עלי לשכורה וגינה אותה על שכרותה. ועניתה חנה ואמר׳ לא אדני והנה אין הענין כמו שחשבת אבל אני קשת רוח מאד מרוב הרעם והכעס על קשי מזלי׃ ואשפוך את נפשי. על דרך ולפני יי׳ ישפוך שיחו והענין בו ענין התפלה שאמרה בה כל רצונה לפניהשם׃ אל תתן את אמתך. ראויה להיו׳ בת רשע והרצון בו שלא יתנהו כבת בליעל כי אשר הם במדרג׳ אחת מהצדק או במדרגה אחרת מהרשע הם ראוים שישבו יחד להסכמתם בתכונה ההיא ולזה תם אוהבים זה את זה ומתחברים יחד׃ כי

רשי

כי מרוב שיחי. דברתי לפניך קושי : שיחי. יש מקומות שהוא לשון תפילות לב. ד"א מרוב שיחי וגו' כתרגומו ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אוריכית בצלו עד כען : כעסי. שצרתי מכעסת אותי : אל תתן. כמו אל תתנני בכפם ברי : את שלתך. חסר אלף לדרוש בו לשון בנים כמו בשליתה היוצאת וגו' : יתן את שאלתך. בשרה שנתקבלה ת תפלתה : תמצא שפחתך חן. לבקש עלי רחמים : ופניה לא היו לה. פנים של זעם : ויבאו אל ביתם. וידע אלק'. מכאן לאכסנאי שאסור בתשמיש ה המטה : לתקופות הימי'. מיעוט תקופות שתים מיעוט ימים ש שנים לששה חדשים ושני ימים מכאן ה היולדת לשבעה יולדת למקוטעים : שמוא'. על שם אל ועל שם המעש' נקרא כי ממנו שאלתיו : את זבח הימי'. יתרבח מועדיא : ואת נדרו. נדרים שנדר בין רגל לרגל היה מקריב ברגל : עד יגמל. לסוף כ"ב חדשים שכך זמן ת תינוק לינק : וישב שם עד עולם. עולמה של לוים חמשים שנה ש' ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה וכך היו ימיו של שמוא' חמשים ושתים שהרי עלי שפט את ישראל ארבעים שנה וביום תפלת חנה נתמנה ש שופט בא אותה שנה לעיבורו של שמואל כשתיירו לט' ושמואל פירכם את ישראל משמת עלי שלש עשרה שנה שהרי יום שמת עלי גלה הארון וישב בשדה פלשתים ארבעה חדשים משם בא לקרית יערים עד שהעלהו דוד משמלך שבע שנים בחברון על יהודה והמליכוהו כל ישרא' עליהם וכתיב ויהי מקץ שבת הארון בקרית יערי' וירבו הימים ויהיו עשרים שנה צא מהן שבע שנים שמלך דוד בחברון נמצא משגלה הארון עד שמת שאול שלש עשרה שנה וארבעה חדשי' ושמוא' מת לפני שאול ארבעה חדשי' :

אך

רדק

כי מרוב שיחי וכעסי. כתרגומו ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אוריכית בצלו עד כען כלו' מרוב שים לי לשוח לפני האל על הקנאות שמקנאה אותי צרתי ומכעיסה אותי דברתי לפני יי' יתברך עד הנה : יתן יי' את שלתך. חסר האלף והוטלה תנועתה על השין כי משפטו שאלתך ופי' דרך תפלה או אמר לה כך דרך כנואה כי נביא היה ואמר לה לכי לשלום כי אלהי ישראל יתן את שאלתך לפיכך הטיבה את לבה ואכלה כי קותה לדברי הנביא ואמרה לו תמצא שפחתך חן בעיניך על דרך אמצא חן בעיני אדוני כי נחמתני ולפי' הראשון יהיה פירוש תמצא שפחתך חן בעיניך שתתפלל עליעור ולפיכך הטיבה את לבה ואכלה כי חשבה כי תפילת עלי תועיל לה : ובדרש כרא' כי דרך נבואה אמר לה לכי לשלום אמר לה הרין ש שלמא מן דידי ברם שלמיך מן בריך : ואלהי ישראל יתן את שלתך. שלתך כתיב את' לה הבן הזה שאתה עתידה להעמיד ה הרבה שלל עתיד הוא לשלול מן התורה : לדרכה. הלכה לא לביתה ואכלה כראה שלא אכלה עם בעלה או אפש' כי אכלה מעט בהפסר בעלה ועכשיו הטיבה את לבה ואכלה. ובדרש מהו לדרכה שפירשה נדה כמו כי דרך נשים לי : ופניה. פניה הרעי' לא היו לה עוד וכ"תי ואפין בישין : לתקופות הימים. ימי העבור כתרגומו לזמן משלם יומיא. ופי' ותהר חנה שהרתה כבר כי כאשר שבו משילה ידעה אלקנה בעלה והרתה כמו שאמר ויזכרה יי' לתקופת הימים זהו כשהשלים ימי ההריון ילדה בן ויש ווי"ן כזאת תורו לשעבר כמו הן אתה קצפת ונחטא ויבקשו המים והדומים להם ואמרו רז"ל כי ימי הריונה היו ששה חדשים ושני ימים מעוט תקופות שתים מעוט ימים שנים והתקופה היא שלשה חדשי' ולמדנו מזה היולדת לשבעה יולדת למקוטעים : שמואל. הורכבה המלה בזה הטעם מן כי מיי' שאלתיהו כי יש באותיות שמואל שאול ויש באותיותיו גם כן מא' כאילו אמרה שאול מאל : כי מיי' שאלתיהו. חסר מלת אמרה כלומ' למה קראה שמו שמואל כי אמרה מיי' שאלתיהו : וכ"תי ארי אמרית מן קדם יי' שאלתיה : וכל ביתו. כתרגומו וכל אינש ביתיה : את זבח הימים. כתרגומו ית דבח מועדיא : ואת נדרו. לזבוח את זבח הימי' שהוה רגיל לזבוח את זבח המועד מימים ימימה ועלה גם כן לזבוח נדרו כי נדר קרבן ליי' על בנו וכ"תי ולאשלמא ית נדריה : עד יגמל. עד השלם יניקתו והוא עשרים וארבע חדש שהתינוק יונק וא"עפ שהיו חייבין להביאו משום יראה כל זכורך אמרו רז"ל כי ראתה חנה בנער שהיה מעונג וחלוש וחששה שמא יחלה מפני הדרך : וישב שם עד עולם. כמו שנדרה עליו ונתתיו ליי' ופי' עד עולם כל ימי חייו ורז"ל דרשו עד עולם עולם הלוים שהיו משרתים עד חמשים שנה כמו שכתוב ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ואמרו כל שנותיו של שמואל לא היו אלא כ"ב שנה כי כבר אמרה חנה ונתתיו ליי' כל ימי חייו והא' וישב שם עד עולם והוא עולם של לויים שהם חמשי' שנה ומשבא לבית יי' עד יום מותו חמשי' שנה ושתי שנים שינק כמו שאמר עד יגמל הנער ודרך הנער לינק כ"ד חדשי' הרי כ"ב שנה :

יקם

וכל ביתו ג' וסימ' ויעל האיש אלקנה. ויצא המלך וכל ביתו ברגליו. וימת שאול ושלשת בניו דה"י : ונראה ה' בקריאה וסימ' ונראה אל הכהן. ונראה שנית אל הכהן. עד יגמל הנער והביאתיו ונראה את. וגם אני חשפתי שוליך ונראה קלונך. גלה חציר ונראה דשא. ונמסר גם בסדר תזריע :

כי מרב שיחי וכעסי דברתי עד הנה
: ויען עלי ויאמר לכי לשלום ואלהי ל
ישראל יתן את שלתך אשר שאלת ל
מעמו : ותאמר תמצא שפחתך חן
בעיניך ותלך האשה לדרכה ותאכל
ופניה לא היו לה עוד : וישכמו ל
בבקר וישתחוו לפני יהוה וישבו ו
ויבאו אל ביתם הרמתה וידע
אלקנה את חנה אשתו ויזכרה יהוה ל
: ויהי לתקופות הימים ותהר חנה ל ותם' ויו קדמ'
ותלד בן ותקרא את שמו שמואל
כי מיהוה שאלתיו : ל
ויעל האיש אלקנה וכל ביתו לזבח נ'
ליהוה את זבח הימים ואת נדרו :
וחנה לא עלתה כי אמרה לאישה נ'
עד יגמל הנער והביאתיו ונראה את ר' נ' מל' וכ' תס' ח'
פני יהוה וישב שם עד עולם :
ויאמר לה אלקנה אישה עשי
הטוב בעיניך שבי עד גמלך אתו נ' ל

ארי מסגי אקניותי וארגיזותי א
אורכית בצלו עד כען : ואתיב ל
עלי ואמר איזילי לשלם ואלהא ל
ישראל יתן ית בעותיך דבעית מן
קדמוהי : ואמרת תשכח אמתך
רחמין בעינך ואזלת איתתא ל ל
לאורחיה ואכלת ואפין בישין
לא הוו לה עוד : ואקדימו בצפרא
וסגידו קדם יי ותבו ואתו לביתהון
לרמתא וידע אלקנה ית חנת ל
אתתיה ועל דכרנה קדם יי :
והוה לזמן מישלם יומיא ועדיאת
חנה וילידת בר וקרת ית שמיה ל
שמואל ארי אמרת מן קדם יי ש
שאילתיה : וסליק גברא נ'
אלקנה וכל אנש ביתיה לדבחא
קדם יי ית דבח מועדיא ולשלמא נ'
ית נדריה : וחנה לא סליקת ארי
אמרה לבעלה עד דיתחסיל ר
רביא ואיתיניה ואיתחזי קדם יי
ויתיב תמן עד עלמא : ואמר לה
אלקנה בעלה עיבידי כדתקין ב
בעינייכי אוריכי עד דתחסלין יתיה

רלבג

כי לא דברתי בשבת השכרות אבל בשבת רוב צרכי להתפלל לשם ית' ולשבת הכעס שמכעסת אותי צרתי דברתי עד הנה להשיב רצוני מהש"י ולהשקיט המיית לבבי מהכעס כי כבר ישקיט הכעס באופן מה הספור וההגדה בו כאמרם ז"ל דאגה בלב איש ישחנה ישיחנ' לאחרי' ובזה האופן היה מנוח לה מרגזה ומעצבה. והנה אמר לה עלי על הדרך מן הנבואה שתפלתה תהא נשמעת או אמ' לה זה על דרך התפלה והבקשה ולזה אמרה לו תמצא שפחתך חן בעיניך שתתן לבך להתפלל עליה : ותלך האשה לדרכה ותאכל. לבטחונה על תפלת הנביא שתהיה נשמעת או לבטחונה ייעודו ושקט כעסה לזאת הסבה. והנה השכימו בבקר והשתחוו לפני יי' ושבו לביתם וזכר הש"י חנה וילדה בן ותקרא שמו שמואל להורות כי מיי' שאלה אותו. ואם אמר אומר שהיה ראוי אם כן שתקרא שמו שאול. אמרנו לו כי לא ידקדקו קוראי השמות כל כך הלא תראה לאה שקראה שם בנה ראובן כי ראה יי' בעניה וכקרא שם בת לאמר זה ינחמנו ממעשינו והיה ראוי אם כן שיהיה שמו מנחם. והנה מקץ שנה שנפרדו משילה עלה האיש אלקנה וכל ביתו לזבוח ליי' שלמי היום טוב ההוא ואת נדרו אשר נדר בשנה ההיא כי בבאו שם חוייב לשלם של' ובאת שמה יהבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם וחנה לא עלתה אז כי אינה מחוייבת בזה כמו שקדם ולא רצתה להביא שם שמואל עד גמלו כי בדעתה שתכף היותו שם ישאר שם בבית יי' כל ימיו וזה אמרה וישב שם עד עולם ולפי שסבר מאחנו עולם שהוא יובל אמ' ז"ל שסבר ישב שם חמשים שנה כעולמו של יובל ולזה אמרו שכל ימיו של שמוא' הרמתי לא היו כי אם נ"ב שנה כי ימי ההגמל היו ב' שני' ולזה יהיה המאמר מכונה על דרך הנבוא' והנה יראה שכן היה כי לא שפט על ישראל כי אם ארבעים שנה ואחריו עמד ארון יי' בבית אבינדב עשרים שנה ואז עברו שבע שנים למלכות דוד לפי מה שנזכר בזה הספר ולזה לא יהיה מראשית ימי עלי עד מלכות דוד כי אם נ"ג שנה ושבעה חדשים שעמד הארון בשדה פלשתים וכבר מת שמואל קודם מות שאול והיה עלי שופט קודם הולד שמואל וא"עפ שנאמר שביום הראשון שהוקם היתה לפניו חנה הנה לא יתכן שיהיו חיי שמואל יותר מן נ"ב שנה זמן מועט ולזה יהיה מן הפלא במה שאמר שמואל ואני זקנתי ושבתי ולהתיר זה הספק אמרו שקפצה עליו זקנה והנה נפרש זה על דרך הפשט בהגיענו שם בע"ה.

אמר

אַךְ יָקֵם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ וַתֵּשֶׁב הָאִשָּׁה וַתֵּינֶק אֶת־בְּנָהּ עַד־גָמְלָהּ אֹתוֹ׃ וַתַּעֲלֵהוּ עִמָּהּ כַּאֲשֶׁר גְּמָלַתּוּ בְּפָרִים שְׁלֹשָׁה וְאֵיפָה אַחַת קֶמַח וְנֵבֶל יַיִן וַתְּבִאֵהוּ בֵית־יְהוָה שִׁלוֹ וְהַנַּעַר נָעַר׃ וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת־הַפָּר וַיָּבִאוּ אֶת־הַנַּעַר אֶל־עֵלִי׃ וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי חֵי נַפְשְׁךָ אֲדֹנִי אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצֶּבֶת עִמְּכָה בָּזֶה לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה׃ אֶל־הַנַּעַר הַזֶּה הִתְפַּלָּלְתִּי וַיִּתֵּן יְהוָה לִי אֶת־שְׁאֵלָתִי אֲשֶׁר שָׁאַלְתִּי מֵעִמּוֹ׃ וְגַם אָנֹכִי הִשְׁאִלְתִּהוּ לַיהוָה כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה הוּא שָׁאוּל לַיהוָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁם לַיהוָה׃

ב וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה וַתֹּאמַר עָלַץ לִבִּי בַּיהוָה רָמָה קַרְנִי בַּיהוָה רָחַב פִּי עַל־אוֹיְבַי כִּי שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ׃

בְּרַם יְקַיֵּים יְיָ יָת פִּתְגָמוֹהִי וְאוֹרִיכַת אִתְּתָא וְאוֹנִיקַת יָת בְּרַהּ עַד דַּחֲסִילַת יָתֵיהּ׃ וְאַסְּקְתֵיהּ עִימַּהּ כַּד חֲסַלְתֵּיהּ בְּתוֹרִין תְּלָתָא וּמְכִילְתָּא חֲדָא דְקִימְחָא וּגְרַב דַּחֲמַר וְאַיְיתִיתֵיהּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ לְשִׁילוֹ וְרַבְיָא הֲוָה יַנִּיק׃ וּנְכִיסוּ יָת תּוֹרָא וְאַיְתִיאוּ יָת רַבְיָא לְוַת עֵלִי׃ וַאֲמָרַת בְּבָעוּ רִיבּוֹנִי חַיֵּי נַפְשָׁךְ רִיבּוֹנִי אֲנָא אִתְּתָא דְּאִתְעַתְּדַת עִמָּךְ הָכָא לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ׃ עַל רַבְיָא הָדֵין צַלֵּיתִי וִיהַב יְיָ לִי יָת בָּעוּתִי דִּבְעֵית מִן קֳדָמוֹהִי׃ וְאַף אֲנָא מְסַרְתֵּיהּ דִּיהֵי מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמַיָּא דְּהוּא קַיָּים הוּא מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ וּסְגִיד תַּמָּן קֳדָם יְיָ׃ וְצַלִּיאַת חַנָּה בְּרוּחַ נְבוּאָה וַאֲמָרַת כְּבַר שְׁמוּאֵל בְּרִי עָתִיד לְמֶהֱוֵי נְבִיָּא עַל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמוֹהִי יִתְפַּרְקוּן מִיְּדָא דִּפְלִשְׁתָּאֵי וְעַל יְדוֹהִי יִתְעַבְדָן לְהוֹן נִיסִין וּגְבוּרָן בְּכֵין תְּקוֹף לִבִּי בְּחוּלָקָא דִּיהַב לִי יְיָ וְאַף הֵימָן בַּר יוֹאֵל בַּר בְּרִי שְׁמוּאֵל עָתִיד דִּיקוּם הוּא וְאַרְבְּעַת עֲשַׂר בְּנוֹהִי לְמֶהֱוֵי אָמְרִין בְּשִׁירָה עַל יְדֵי נִבְלִין וְכִנָּרִין עִם אֲחֵיהוֹן לֵיוָאֵי לְשַׁבָּחָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא בְּכֵין רָמַת קַרְנִי בְּמַתַּנְתָּא דְּמַנִּי לִי יְיָ וְאַף עַל פּוּרְעָנוּת נִיסָא דְּעָתִיד לְמֶהֱוֵי בִּפְלִשְׁתָּאֵי דְּעָתִידִין דְּיַיְתוֹן יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ בַּעֲגַלְתָּא חֲדַתָּא וְעִמֵּיהּ קוּרְבַּן אֲשָׁמָא בְּכֵין תֵּימַר כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אֶפְתַּח פּוּמִי לְמַלָּלָא רַבְרְבָן עַל בַּעֲלֵי דְבָבַי אֲרֵי חֲדֵיתִי בְּפוּרְקָנָךְ׃

ותביאהו ג' ב' חס וא' מלא וסימ' ויגדל הילד ותבאהו לבת פרעה · ויקם אישה וילך אחריה · ותעלהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה · מצעית מל': אויבי י"א בלאים בקריאה וסימ' רחב פי על אויבי · ואנקמה מאויבי · בשוב אויבי אחור · ארדוף אויבי ואשיגם · אל יעלצו אויבי לי · הצילני מיד אויבי · אויבי יאמרו רע לי · כי אמרו אויבי לי · אז ישבו אויבי אחור · מהוללי בי נשבעו · פרץ האלהים:

רשי

אך יקם יי' את דברו · את שאלת ממנו זרע אנשים ועלי בשרה ברוח הקדש ואלהי ישראל יתן את שאלתך יקם יי' את דברו זהו לפי פשוטו ומדרש אגדה רבי נחמיה בשם רבי שמואל בר רבי יצחק אמר בכל יום ויום בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהיתה יולדת בן היתה מוציאה שמו שמואל כיון שהיו רואים את מעשיו היו אומרי' אין זה שמואל כיון שנולד זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה הוא וזהו שאמ' יקם יי' את דברו שיהא זה שמואל הצדיק: ואיפה אחת קמח · שמעתי בשם רבינו יצחק הלוי איפה קמח שלש סאין להוציא ממנה שלשה עשרונים סלת הראוי לפר האחד כדתנן לחם הפנים עשרים וארבע עשרונים מעשרים וארבע סאין עשרון סלת לסאה חטין: ונבל יין · לנסך: והנער נער · ורביא הוה יניק: ויביאו הנער אל עלי · לראות שנתקיימה נבואתו ורבו' דרשו מה שדרשו שהורה הלכה שאינו צריך כהן לשחיטה כדאית' בברכות: בי אדני · לתתעכב עליו שיהא תלמידך ולפי מדרש רבותנו שלא יענישוהו מיתה: אל הנער הזה התפללתי · אילו תאמר זה ימות ויתן לך אחר: וגם אנכי השאלתיהו ליי' · כאדם המשאיל כלי לרבו או משאילו בנו לשמשו: הוא שאול · אפרוכטיץ בלעז כלומ' אין אתה רשאי לענשו הקב"ה כעסה עליו שגו' כי השאלתיו לו ועליו להחזירו לו: וישתחו שם · שמואל ויש אומרים אלקנה: רחב פי על אויבי · על פנינה:

הוא שאול ל' וחד הוא שאולה שום בר נש דמי

רדק

יקם יי' את דברו · הפסוק מוכיח כי מה שאמ' עלי יתן יי' את שאלתך דרך נבואה אמ' שיתן לה יי' את שאלתה והנה שאלתה היתה שיהיה לה זרע אנשי' ושיהיה ליי' לפי' אמ' יקם יי' את דברו פי' אשר דבר ע"י הנביא שיתן שאלתה והוא בן שיחיה ויהיה ליי'. ומדרש אך יקם יי' את דברו בכל יום ויום היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהית' יולד' בן היתה מוציאה שמו שמואל כיון שהיו רואין את מעשיו היו אומרי' אין זה שמואל כיון שנולד זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה הוא וזהו שאמר יקם יי' את דברו: בפרים שלשה · מהם לאכול ומהם לזבוח ליי' וכן ואיפה אח' קמח לאכול ולהקריב ממנה מנחה וכן ונבל יין לשתות ולהסיך ממנו לפיכך אמר וישחטו את הפר ולא אמר הפרים ר"ל הפר שהקריבו ליי': והנער נער · כלומר עודנו נער קטן ורך ואף על פי כן לא המתינה לו עד שיתחזק אלא כיון שגמלתו כלומר שהשלימה לו יניקתו לסוף כ"ד חדשים שנולד מיד העלתהו עמה בית יי' וי"ת ורביא הוה יניק ואין ר"ל שהיה יונק עדיין שהרי אומר כאשר גמלתו שהשלימה יניקתו אלא יניק ר"ל נער קטן כי כן לשון ארמית קוראין לנער יניק כמו שמצאנו בדברי רז"ל יניק וחכים מר יונק' ומר קשיש'. וי"א והנער נער חריף יודע בין טוב לרע כמו המנער שמנער את הפסולת מן הפשתן: ויביאו את הנער · אלקנה וחנה אחרי ששחטו את הפר ל' לקרבן הביאו את הנער בית יי' אל עלי להיות יושב ולומד לפניו ושיחנך אותו לכל תורה ומצוה והדרש אין צריך לכתוב כי נודע הוא והוא רחוק: בי אדני · ענין תחנה ובקשה כתרגומו בבעו רבוני חי נפשך שתתן ע עיניך אל הנער הזה ותלמדהו כי אני האשה שהתפללתי אל יי': עמכה · כלומר לפניך וכמעמדך שהיית אתה שם בהתפללי ובעבור הנער הזה התפללתי ונתן לי יי' את שאלתי כמו שבשרתני אתה וה"א עמכה כה"א אשר שאלתי במקצת ספרים והיו לאות על ידכה והדומים להם כי הנח פעמים יכתב ופעם לא יכתב ויש בו דרש מכאן להרבע אמות של תפלה: אל הנער · בעבור הנער: השאלתיהו · החזרתי לו השאלה שהוא נתן לי וי"ת מסרתיה דיהא משמש קדם יי': אשר היה · כמו אשר יהיה ורבים כמוהו: הוא שאול · כמו נתון כלומר הוא שהיה שאול הנה הוא נתון ליי' ויש בו דרש בלותה שעה נכנסה בה רוח הקדש ואמרה כל זמן ששמואל קיים שאול קיים זהו שאמר שאול ליי': וישתחו אלקנה · כנוטל רשות לצאת מבית יי' או פירושו וישתחו וישתחו שמואל אף על פי שלא היה אלא בן שתי שנים למדוהו להשתחות ליי': ותתפלל חנה ותאמר · התפללה לפני יי' ונתנה לו שבח והודאה על הבן שנתן לה והתפללה ליי' שיחיה ויהיה ליי' ות"י וצליאת חנה ברוח נבואה ואמרת כבר שמואל ברי עתיד למיהוי נביאה על ישרא' וגו' וכ"תי שירה זו על מלכי אומות העולם ועל כנסת ישראל ובפסוק אין קדוש כיי' אמר על סנחריב מלכא דאתור אתנביאת ואמרת ובפסוק אל תרבו אמר על נבוכד נצר מלכא דבבל אתנביאת ואמרת ובפסוק קשת גבורים חתים אמ' על מלכות יון אתנביאת ואמרת ובפסוק שבעים בלחם על בנוהי דהמן אתנביאת ואמרת ובפסוק יי' ממית ומחיה עד יי' יחתו מריביו אמר על גמול הצדיקים בגן עדן ועל פורענות הרשעים בגיהנם ובפסוק יי' יחתו מריביו אמרת דין גוג ומגוג ומלכות משיח · ולפי הפשט פתחה חנה בשירה זו על שלוי עולם ומתגאים ועל ענוי ארץ ושפלים כי הקב"ה רואה הכל ומשפיל גאים ומגביה השפלי' כמו שהיה הדבר עליה ועל פנינה צרתה: עלץ לבי ביי' · לבי שהיה עצב עתה עלץ ושמח וקרני שהיתה שפלה שלא היה לי להרים ראש לפני צרתי עתה רמה: רמה קרני ביי' · התוקף יקרא קרן לפי שהוא המקום הגבוה שבבהמה גם הקרנים תוקף החיה כמו שאמר בהם עמי' ינגח והוא באדם דרך משל וכאילו אמר רם ראשי כמו שאמר ועתה ירום ראשי על אויבי וכל זה ביי' שהיה בעזרי: רחב פי · מלעיל מפני שהוא מלה זעירה: על אויבי · על פנינה ועל המכעיסים אותה בהיותה עקרה: בישועתך · שהושעת לי מצרתי ונתת לי בן: אין

רלבג

אמר אלקנה אך יקם יי' את דברו על דרך תפלה ר"ל שיחיה הבן בזה האופן שיתקיים בו מה שנדרה חנה: בפרים שלשה · אחשוב שהביאום שם לזבוח שלמים מרוב השמחה והקמח למנחות והיין לנסכים והביאה הנער בית יי' שילה לקיים נדרה · והנה היה הנער צעיר ימים מאד והנה עם זה לא נמנעה מלהביאו שם לקיים את נדרה · והנה אמר ששחטו את הפר והביאו את הנער לפני עלי כי בעבור הבאתו היתה רוב השמחה וידמה שאמרו לעלי שהוא ישאר שם והיה עלי מרחיק זה לקטנו כי הלוי לא יכנס לעבודה כי אם מבן כ"ה שנה ומעלה ולזה אמרה לו חנה בבקשה שישמע דבריה והנה נשבעה בחיי נפש הכהן הגדול שהיא האשה הנצבת עמו ובמקום ההוא להתפלל אל יי' הנה הוא הנער שהיתה בעבורו תפלתו כינה נתן השם שאלתי אשר שאלתי ממנו גם אנכי השאלתיו ליי' לעבדו כל ימיו כדרך המשאיל דבר מה להשתמש בו. והנה השתחוה עלי ליי' שם לתת לו תודה כששמע שנתן לה השם שאלתה כמו שאמר עלי לה או אולי השתחוה הנער ליי' כי למדוהו זה לחנכו לעבודת הש"י וידמה שאמר הפרי' שהביאו שחטו בימי' הנשארי' תהרגל או הביאום בית יי' לנדבה עם הנער · והנה התפללה חנה לש"י על דבר בנה שבח והודאה לש"י כבעל כל אשר גמלה רב טוב וידמה שזאת התפלה היתה על דרך הנבואה ואם נתערב בה קצת ממה שהורגם לה שחוש · וזה ענין התפלה לפי מה שאחשב: שמח לבי ביי' · אמר' כל זה כנגד כנסת ישראל כשיבא שמואל בנה לעבוד את יי' לבדו ולהסיר הבעלים והעשתרות שאם לא יעשה לישראל טוב אחר די בו שמחה: רמה קרני ביי' · לנצח את אויבי אחר כן כי כבר נפלו בו אז הפלשתים בידו: רחב פי על אויבי · להיותם תמיד נופלים בידו כל ימי שמואל כמו שנזכר אחר זה והיתה סבת זה כי שמחתי בישועתך שהראית במלחמה הראשונ' שהיתה לשמואל עם פלשתים להגלות בה ידך החזקה אשר חזקה והוסיפה אמונתי בך.

הנה

אֵין־קָדוֹשׁ כַּיהוָה כִּי־אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ׃ אַל־תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה גְבֹהָה יֵצֵא עָתָק מִפִּיכֶם כִּי אֵל דֵּעוֹת יְהוָה וְלֹא נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת׃ קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל׃ שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ וּרְעֵבִים חָדֵלּוּ עַד־עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה וְרַבַּת בָּנִים אֻמְלָלָה׃ יְהוָה מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל׃

ולו ע״ו כתיב ק׳ א׳ יק׳ וי״ו

על סנחריב מלכא דאתור איתנביאת ואמרת עתיד דיקום הוא וכל חילותיה על ירושלם ונס סגי יתעביד ביה תמן יפלון פגרי משיריתיה בכין יודון כל עממיא אומיא ולישניא ויימרון ליה דקדיש אלא יי ארי לית בר מינך ועמך ייפרון לית תקיף אלא אלהנא׃ על נבוכדנצר מלכא דבבל אתנביאת ואמרת אתון כסדאי וכל עממיא דעתידין למישלט בישראל לא תסגון למללא רברבן לא יפקון גידופין מפומכון ארי אלהא ידע כולא ועל כל עובדוהי מרתיח דיניה אף לכון עתיד לשלמא פורענות חוביכון׃ על מלכות יון אתנביאת ואמרת קשתת דגיברי יונאי יתברון ודבית חשמונאי דהוו חלשין יתעבדן להון ניסין וגבורן׃ על בנוהי דהמן אתנביאת ואמרת דהוו סבעין בלחמא וגען בעותרא וסגיאין בממונא איתמסכנו תבו לאתגרא בלחם ומזון פומהון מרדכי ואסתר דהוו חשיבן מסכינין עתרו ואיתנשיאו ית מסכינותהון תבו למהוי בני חורין כן ירושלם דהות כאתתא עקרא עתידא דתתמלי מעם גלותהא ורומי דמליא סגי עממיא יסופון משיריתהא תיצדי ותחרוב׃ כל אילין גבורתא דיי דהוא שליט בעלמא ממית ואמר לאחאה ומחית לשאול ואף עתיד לאסקא בחיי עלמא׃

רשי

ואין צור כאלהינו. אין צייר כאלהינו הצר צורה בתוך צורה׃ אל תרבו תדברו. כל נבוי הרוח אשר שעתם מצלחת ובשביל פנינה שהית׳ מתגאה עליה היא מדברת לפי פשוטו ולפי מדרשו כתרגומו שתרגם יונתן׃ עתק. חזק׳ ד״א עתק לשון שרה כמו ויעתק משם ההרה יצא דבר שרה מפיכם׃ כי אל דעות יי׳. יודע מה בלבבכם׃ ולו נתכנו עלילות. כל מעשה האדם נמנין לפניו׃ נתכנו. לשון מניין כמו ותוכן לבנים תתנו׃ קשת גבורי׳ חתים וגו׳. כך אומנותו של הקב״ה מתים את הגבורים ומחזיק את החלשים משביע את הרעבים ומרעיב את השבעים׃ שבעים בלחם. ולא צריכים להיות נשכרים לשום מלאכה מרעבם ונשכרו בלחם פרנסתם ורעבים שהיו טורחים ויגעים על מזונות חדלו מטרחם׃ עד עקרה ילדה שבע׳ ורבת בנים וגו׳. ובעוד שהעקרה יולדת שבעה בנים רבת בנים אמללה וקוברת בניה חנה ילדה שבעה שנאמר כי פקד יי׳ את חנה ותהר ותלד ג׳ בנים ושתי בנות וכשחנה יולדת אחד פנינה קוברת שנים שנ׳ ועשרה בנים היו לה שנאמר הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים של פנינה כשילדה חנה ד׳ קברה פנינה שמונה וכשנתעברה וולד חמישי נשתטחה פנינה לרגליה ובקשה רחמים וחיו ונקראו על שמה אלו דברי רבי נחמיה רבי יהודה אומר בני בנים הרי הן כבנים ויש אומרים שבעה בגימטריא כמניין שמואל׃ חסידו

רדק

אין קדוש כיי׳. שהתפללתי בבית מקדשו ושמעה תפלתי׃ כי אין בלתך. ידעתי כי אין בלתך שראוי להתפלל לו ועל כן עלי לומר אין קדוש כיי׳׃ ואין צור כאלהינו. אין חזק כאלהינו שהופך הטבעים ברצונו כי הייתי עקרה ולא היה בטבעי ללדת׃ אל תרבו. אל תרבו שתדברו גבוהות אמרה כנגד פנינה וכנגד המכעיסים אותה׃ יצא. אל יצא ואל שזכר עומד במקום שנים׃ עתק. דבר חזק׃ כי אל דעות יי׳. הכל יודע הוא ואין נסתר ממנו ואמר דעות לשון רבים כלומר כל דעות בני אדם ידעם כאח׳ בלא רבוי ובלא שינוי אבלו כמו שאמ׳ היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם׃ ולא נתכנו עלילות. כתוב באלף וקרי בוי״ו ופירוש הכתוב כי לא נתכנו עלילות בני אדם אם לא יחפוץ האל ופי׳ הקרי כי לו לבדו נתכנו העלילות לא לבן אדם כי הוא עושה כאשר ירצה ובן אדם אומר ולא יעשה ודב׳ ולא יקימנה ופירוש עלילות מעשים׃ קשת גבורים חתים. טעם חתים על גבורים לא על קשת כי היה לו לומר חתה ופי׳ חתים הם וקשתם וכמוהו כי היתה אליו פני המלחמה קול נגידים נחבאו והדומים להם שכתבנו בספר מכלל׃ אזרו חיל. החיל והכח הוא אזורם׃ שבעים בלחם נשכרו. אותם שהם שבעי׳ מתחילה שבו להיות נשכרי׳ בפת לחם ואותם שהיו רעבים מתחלה ונשכרו חדלו מלהשתכר ומלטרוח על טרפם כי היו שבעים ברצון הבורא יתברך עד שיגיע רצון הבורא עד כך והשגחתו עד כי מי שהיתה עקרה כמוני ילדה שבעה ומי שהיתה רבת בנים כצרתי פנינה שתה אומללה נכרתה כלומר שמתו בניה. ומה שאמר שבעה אינו דוקא אבל הוא שם חשבון כי כן דרך הכתוב כשירצה לומר רבים יאמר שבע כמו אומללה יולדת השבעה שבע כחטאתיכם שבע יפול צדיק וקם לפי שהעולם במספר שבעה ז׳ ככבים משרתים שבע ימי השבוע ועל עצמה אמרה חנה שהיו לה בנים ובנות כמו שכתוב כי פקד יי׳ את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות׃ ורבת בנים זה אמרה על פנינה אמרו כשהיתה חנה יולדת אחד היו בני פנינה מתים שנים. ובדרש עד עקרה ילדה שבעה שמואל בגימטריא במספר שבעה ויתכן לומר כי אמרה זה חנה על כנסת ישראל וכל השירה כולה גם כן על כנסת ישראל ולכך התחיל בה בלשון ותתפלל כי לשון התפילה יפול ברוב על הענינ׳ העתידי׳ ובמעט על מה שעבר ואמרה זה ברוח נבואה ולכך הושמה במכתב בין הנביאים כי היא נבואה כולה עתידה על גרות ישראל ותשועתם כמו שתרגם המתרגם יונתן בן עוזיאל ויפה אמר ומתיישב בלב הנבונים ודעתינו בזה הפסוק והשירה כולה כי אמרה חנה כל ענני העולם ודרכי בני אדם תלויים ביד הבורא ית׳ וברצונו והוא משגיח בכללים ובפרטים ועושה בהם כרצונו ואפילו אם יראה לבני אדם שיעשה להם דבר שאינו על רצונם ותפצם יש להם להתפלל אליו בכל נפשם כמו שעשיתי אני והוא יתן להם בקשתם ורצונם בכל דבר שיהיה הפצם וצרכם כי השגחתו בתחתונים כמו שהיא בעליונים כמו שאמר בסוף כי ליי׳ מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ואמרה כי אם יהיו ישראל בצרה ובגלות תחת האומות המשלי׳ לאשה שילדה בנים הרבה והיא מתגאה בהם ושמחה ומתהדרת עליה׳ בכל עת שתתגבר האשה הרבה בבנים להכר ולהרע לעקרה והיא כנסת ישראל המשלת לאשה עקרה שיולדת מעט בנים כמו שכרזה בישעיה רני עקרה לא ילדה וכמוהו הרבה אפילו שהוא לה מעט בנים לזאת העקרה עוד יבא זמן שתהיה גם היא רבת בנים בעת שישובו אל יי׳ בכל לבם ויתפללו אליו בגלותם וצרתם ואז אותה שהיתה רבת בנים אומללה פי׳ נכרתה ונפסקה מלהוליד ולהצליח ומה שילדה יכרת ויאבד וזה מורה על ביאת המשיח וענין תשועת ישראל בשובינו לארצינו במהרה בימינו ומיתת הנועדים עם גוג ומגוג כי תהיה בהם מהומה גדולה וישראל ינצלו הטובי׳ שבהם ועל זה אמר רגלי חסידיו ישמור וכל הענין נמשך בזה הדרך ומעתה פתחתי לך הדרך ותבין מעצמך׃ יי׳ ממית ומחיה. את האדם אמר בתחלה ממית ואח׳ כך מחיה בהפכו מחיה שמעמידו בחיים ומאריך ימיו כשירצה וכן והחלימני והחייני והדומים לו שפי׳ העמדת החיים באדם וכן מוריד שאול ויעל כמו העלית משאול נפשי חייתני מיורדי בור וכן מיד שאול כי יקחני סלה כי טעם מיד שאול למעלה ממנו ולמטה ממנו או הוא רמז לצרות ולרוחות וכן אני אמית ואחיה או יהיה ממית ומחיה אני אמית ואחיה רמז לגמול הצדיקים ולעונש הרשעים בנפשותם או אמרה פסוק זה בדרך נבואה או בדרך קבלה על תחיית המתים לעתיד לבא׃

רלבג

הנה כשנעיין בקדושים שברא הש״י והם המלאכים שהם נבדלים וקיים מחומר לא ימצא בהם מי שהוא קדוש ונבדל כמו הש״י וזה שכל אחד מהם לו יחס מה אל הגלגל שהוא מניע אותו והוא משים אותו חי ביחס ההוא המיוחד כמו שבארנו בחמשי מספר מלחמות יי׳ אמנם הש״י אין לו יחס לאח׳ מהם כי אין בלתו במציאותו ואין לו שום יחס עם חומר ואין בורא ויוצר כאלהינו כי אף על פי שהש״י סדר שיהוו קצת היצירות באמצעות פועלים מה הנה הם לא ישנו את תפקידם ולא יתחדש אצלם רק מה שסדר הש״י שיתחדש מהם על המנהג הטבעי ואולם הש״י יעשה ויוצר כל מה שירצה ואף על פי שיהיה כנגד הטבע. והנה אמרה זה לפי מה שחשוב בעבור המופת שעשה הש״י לה שהיתה עקרה וילדה ובעבור שאר המופתי׳ הדומים לזה שעשה הש״י׃ אל תרבו תדברו. אמרה בעבור דברי פנינה והכעסתה אותה על שאין לה בנים והיותה מתגדלת עליה מצד רבוי בניה ובעבור הדברים האלו שאומרים האנשים קצת לקצת אל תרבו לדבר גבוהה גבוהה ודברי חזק בעבור מה שתראו שהגיע לכם מהטוב או שראוי להגיע מצד כחכם ועוצם ידיכם או רוב הצלחתכם או חולשת שכנגדכ׳ או רוע הצלחתם כי השם לבדו יודע העתידות ולא נתכנו המעשים לאיש אשר יחשב לעשותם כי לא אדם דרכו כמו שזכרה אחר זה. ולמה שהו׳ קרי בוי״ו ולו נתכנו הנה הרצון בזה כי הש״י לו לבדו נתכנו העלילות כי הוא לבדו יכול על כל אשר יחפוץ. הגבורים הם חתים כשירצה הש״י עם היות קשתם בידם וכחם. והאנשים הנכשלים אזרו חיל עם עזר הש״י כמו שהתבאר מענין סנחריב להלחם על ירושלם עם שאר המופתים הדומים לו. האנשים השבעים כשהם עשירים שבו כשירצה הש״י להיות עניים עד שיהיו משתכרים בפת לחם שהוא השכר המיוחס להם בתכלית הדלות׳ והאנשים הדלים והם הרעבים חדלו כי שבו עשירים וחדלו מהשתכר כשירצה הש״י עד שהעקרה כשרצה השם ילדה שבעה ר״ל בנים רבים ואמרה זה על עצמה בדרך נבואה כי ראתה שיהיו לה עוד בנים ובנות כמו שספר אחר זה כי פקד יי׳ את חנה ותהר ותלד שלש׳ בנים והנה אמרה שבעה על דרך אמרו שבע יפול צדיק וקם שבע תועבו׳ בלבו ומי שהיא רבת בנים יקרה לה כשרצה הש״י שאומללה ונכרתה מרוב בניה באבדן בניה ואפשר שמתו בסוף בני פנינה ועליה אמרה כן׃ יי׳ ממית ומחיה. האנשים אחר זה כאן נתנבאה על תחיית המתים כביאור להיות עינינו בתכלית הפלא. ואמרה מוריד שאול ויעל לכפול הענין במלות שונות כי הרצון בשאול קבר כמו כי ארד אל בני אבל שאולה ונקרא הקבר שאול להיותו בבטן הארץ וכזה נקרא המקום היותר שפל שאול כמו שפירשנו בביאורנו לספר איוב׃

אף מרומם. הרבוי לפי שהעלייה יותר כח וגבורה מהירידה: מאשפות. לשון יחידות בשקל אחות הראוי בתשלומו אחיות וקבוצו חבקו אשפתות בתמורת הכח ברגם: מצוקי ארץ. עמודי ארץ וכן ויציקום לפני יי' ויעמידום ומצוקי ארץ הם הצדיקים כי בזכותם מתקיי התבל וכן או' וצדיק יסוד עולם או יהיה פירושו על דרך ומתחת זרועות עולם ר"ל כי הוא יתברך הוא קיום עולם ומעמידו ומעמידי הארץ לו הם ובכחו עומד הכל וסדר היישוב בארץ להעמיד היצורים עליה וזהו שאמר וישת עליהם תבל כי מקומות היישוב יקראו תבל: חסידו. כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכן מריבו עלו והענין אחד כי יו"ד הרבוי תפול לפעמים: ישמור. שלא ינגפו: ידמו. שתקו מרגשתם ורשעתם או פי' יכרתו וכן נדמו תדמו בעונכם ופי' בחשך כאדם שהולך בחשך שיפול: כי לא בכח יגבר איש. לא יהיה מה שיחשבו שיגברו בכחם ובחילם כי כאשר יהיה רצון הא' להושיבם בחשך והיא הצרה שתבא אליהם לא תועילם גבורתם ועשרם: יי' יחתו מריביו. מריבי הצדיקים הם מריביו: עליו בשמי' ירעם. עליו על כל אחד מריביו וב"ת בשמים במקום מן כמו שנאמר ירעם מן שמים יי' וכן בית בקדשים לא יאכל הנותר בבשר ובלחם והדומים להם ויש לפרשו כמשמעו כלומר עשה הרעם בשמים להשמיעם ולבהלם וזהו פירוש עליו כלומר בעבורו והרעם הוא משל על הגזירות היורדות מן השמים שאמר וישלח חצים ויפיצם ברק ויהם: ידין אפסי ארץ. על דרך כי הוא לקצות ארץ יביט אם יסתר איש במסתרים: ויתן עז למלכו וירים קרן משיחו. בכל דבר כי המלך הוא המשיח ואמר' חנה זה על דרך נבואה או דרך קבלה כי היתה קבלה אצלם כי עתיד להיות מלך בישראל וחתמה השירה הזאת בדברי המלך לפי שזכרה מפלת הרשעים והם אויבי ישראל ואמרה כי האל יתן עז למלך ישראל שיושעו ישר' על ידו מיד אויביהם ואם אמרה זה בדרך נבואה רמזה בזה שעל ידי שמואל בנה יהיה מלך בישר' והוא ימשחנו: על ביתו. כמו אל ביתו וכן ויתפלל על יי' כמו אל יי': את פני עלי. כמו לפני כלו' שהיה עלי מלמדו עבודת יי' ות"י בחיי עלי כהנא כמו שתרגם אונקלוס על פניו להאבידו בחייהון לאובדיהון: בני בליעל. בני רשע. ודרשו בנים שבלו שם שמים מעליהם אמרו אין מלכות בשמים וזהו שאמר לא ידעו את יי' או פירושו לא ידעו את יי' לא היו יודעים דרך יי' שהיו עושים מעשה רשע בכהונתם כמו שמספר והולך מה היו עושים ות"י גברין רשיעין לא הוו ידעין למדחל מן קדם יי': ומשפט הכהנים. הם שמו להם זה החק והמשפט: כבשל הבשר. בשר שלמים ומלבד משפט שהוא חזה ושוק היה נער הכהן לוקח משאר הבשר שהיה חלק הבעלים: כל אשר יעלה המזלג. בבת אחת וזה היה חק עולה וגזל ששמו הכהנים על ישראל והמזלג ידוע והוא כלי ברזל יש לו שינים שמעלין בו בשר מן הקדירה: שלש השינים בידו. שלש שם תואר סמוך כאילו אמר כי המזלג משולש בשנים וכמוהו גדול הכנפים ר"ל שכנפיו גדולים כן שלש השיני' ר"ל בו שיניו שלש ויהיה שלש תואר על משקל גדול ואמר שנים בלשון שנים ואף על פי שהם שלש לפי ששיני האדם והבהמ' הם זוגות אמר בשיני הכלים בלשון זוגות ואף על פי שאינם זוגות: והכה. במזלג שבידו היה מכה בבשר שבכיור וכל הבשר שהיה מעלה במזלג היה לוקח לו ולא היה מתרצה בחלק שכהונה הכתוב בתורה: בכיור. כיור דוד קלחת פרור מיני קדרות הם ות"י ובקע לי' בכיורא או בדודא או בקדירא או במיליסא ותרג' מזלג משילא ותרגום ירושלמי ומזלגותיו ומחתותיו ומשיליתיה ומחתיתיה: יעלה. מבניין הפעיל: גם

חסידו כתיב חסידיו קרי בין יחיד בין רבים וכן יחתו מריבו מריבו בין יחיד בין רבים: עליו בשמים ירעם. עלו כתיב אפילו עלו בשמים מרעים עליהם ומורידם. ידין אפסי ארץ. שופטן ומייסרם יוסטי"ייא בלע"ז: היה משרת את יי' את פני עלי. מכאן למשמש פני תלמידי חכמים כמשמש פני שכינה: ומשפט הכהני'. הם קבעו להם חק זה ולהם לא היה לנחל כי אם חזה ושוק של שלמים: דוד. סיר: בקלחת. יורה: בפרור מחבת: כי

ינחלם ג' חס' בליש' נחילה בקריאה וסימ' וכסא כבוד ינחלם. כי הוא ינחלנה את ישר'. מאחזתו ינחל את בניו. וישת ו' בקריאה וסימ' וישת לו עדרים לבדו ולא שתם. וישת על ראש אפרים והוא הצעיר. וישת אל המדבר פניו. וישת עליהם תבל. וישת חשך סביבתיו. וימר שש שערים וישת עליה. ונמסר גם בסדר ויצא:

יְהֹוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף־מְרוֹמֵם: מֵקִים מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם־נְדִיבִים וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם כִּי לַיהֹוָה מְצֻקֵי אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל: רַגְלֵי חֲסִידָו יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמּוּ כִּי־לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר־אִישׁ: יְהֹוָה יֵחַתּוּ מְרִיבָו עָלָו בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְהֹוָה יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ:

וַיֵּלֶךְ אֶלְקָנָה הָרָמָתָה עַל־בֵּיתוֹ וְהַנַּעַר הָיָה מְשָׁרֵת אֶת־יְהֹוָה אֶת־פְּנֵי עֵלִי הַכֹּהֵן: וּבְנֵי עֵלִי בְּנֵי בְלִיָּעַל לֹא יָדְעוּ אֶת־יְהֹוָה: וּמִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים אֶת־הָעָם כָּל־אִישׁ זֹבֵחַ זֶבַח וּבָא נַעַר הַכֹּהֵן כְּבַשֵּׁל הַבָּשָׂר וְהַמַּזְלֵג שְׁלֹשׁ הַשִּׁנַּיִם בְּיָדוֹ: וְהִכָּה בַכִּיּוֹר אוֹ בַדּוּד אוֹ בַקַּלַּחַת אוֹ בַפָּרוּר כֹּל אֲשֶׁר יַעֲלֶה הַמַּזְלֵג יִקַּח הַכֹּהֵן בּוֹ כָּכָה יַעֲשׂוּ לְכָל־יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים שָׁם בְּשִׁלֹה:

יְיָ מְמַסְכֵּין וּמַעְתִּיר מַשְׁפִּיל אַף מְרִים: מְקִים מֵעַפְרָא מִסְכֵּינָא מִקִּילְקַלְתָּא מְרִים חֲשִׁיכָא לְאוֹתָבוּתְהוֹן עִם צַדִּיקַיָּא רַבְרְבֵי עָלְמָא וְכוּרְסֵי יְקָרָא מַחְסִין לְהוֹן אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְּלַן עוֹבָדֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא מִלְּרַע אַתְקֵין גֵּהִנָּם לְרַשִׁיעַיָּא עָבְרֵי עַל מֵימְרֵיהּ וְצַדִּיקַיָּא עָבְדֵי רְעוּתֵיהּ שַׁכְלִיל לְהוֹן תֵּבֵל: וּגְוִיַּת עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִטַּר מִגֵּהִנָּם וְרַשִׁיעַיָּא בְּגֵהִנָּם בַּחֲשׁוֹכָא יִתְדָּנוּן לְהוֹדָעָא אֲרֵי לָא מִן דְּאִית בֵּיהּ חֵילָא זַכֵּי לְיוֹם דִּינָא: יְיָ יִתְבַּר בַּעֲלֵי דְבָבָא דְקַיְימִין לְאַבְאָשָׁא לְעַמֵּיהּ עֲלֵיהוֹן מִן שְׁמַיָּא בְּקוֹלָרָם יִשְׁקִיף יְיָ יַעְבֵּיד פּוּרְעָנוּת מִן מָגוֹג וּמִמַּשִׁירְיַת עַמְמִין חַטּוּפִין דְּאַתְיָן עִימֵּיהּ מִסְּיָפֵי אַרְעָא וְיִתֵּן תּוּקְפָּא לְמַלְכֵּיהּ וְירַבֵּי מַלְכוּת מְשִׁיחֵיהּ:

וַאֲזַל אֶלְקָנָה לְרָמָתָא לְבֵיתֵיהּ וְרַבְיָא הֲוָה מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ בְּחַיֵּי עֵלִי כַּהֲנָא: וּבְנֵי עֵלִי גֻּבְרִין רַשִׁיעַיָּא לָא הֲווֹ יָדְעִין לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ: וְנִימוּסָא דְכַהֲנַיָּא מִן עַמָּא כָּל גְּבַר דְּנָכֵיס נִכְסָתָא וְאָתֵי עוּלֵימָא דְכַהֲנָא כְּמִבְשַׁל בִּסְרָא וּמַשִׁילְיָא דִּילֵיהּ תְּלָת שִׁינִּין בִּידֵיהּ: וּבָקַע לֵיהּ בְּכִיוֹרָא אוֹ בְדוּדָא אוֹ בִקְדֵירָא אוֹ בְמוּלִיסָא כָּל דְּמַסִּיק מַשִׁילְיָא נָסֵיב כַּהֲנָא לְנַפְשֵׁיהּ כְּדֵין עָבְדִין לְכָל יִשְׂרָאֵל דְּאָתַן לְדַבָּחָא תַּמָּן בְּשִׁילוֹ:

רלבג

יי' מוריש. השי"ת הוא מוריש ואחר כך מעשיר אחד כשירצה ומשפיל אותו ואח' כך מרומם אותו כשירצה ולזה אין ראוי שיתגאה העשיר על עשרו ורוממותו ולא שידאג אחד על שפלותו השפל ועל עניו העני כי השם מקים מעפר דל וירים האביון מן האשפה ר"ל מי שהיה אביון כל כך עד שהיה מנקה המקומו' להסיר מהם האשפה והלכלוך ירימהו הש"י להושיב אותו עם נדיבים. ונחילם כסא כבוד ר"ל שישימם מלכים נכבדים ומנהיגי' אחר היותם דלים ואביוני'. והנה אמרה זה לפי מה שאחשבה על דעתה מהבנים ונתן לה הש"י בן שסופו להיו' מושל בישראל ממשלה נכבדת. והנה היה זה כן כי ליי' עמודי הארץ ועל העמודים ההם שת היישוב אשר בו ימצא המין האנושי ואלו העמודים הם אופני השגחתו בזה השפלי' אם הם סבת קיום המין האנושי באופן שלם. ובזאת ההשגחה ישמור רגלי חסידיו מהכשל ברעות העולם. ואולם הרשעים לא יכין להם אור ויראה להם הרע שיפלו בו כדי שישמרו ממנו אבל יכרתו בחשך. וכבר יתבאר מזה אמת כי לא בכח יגבר איש אבל ימצא שינוצח עם היותו יותר חזק משכנגדו וזה יהיה בהכרח מצד השגחת הש"י באיש החלוש. והנה עתה התפללה חנה בעבור בנה ואמרה דרך תפלה יי' יחתו מריבי שמואל והם הפלשתים שבאו להלחם עמו ועם ישראל בעבורו. ירעם הש"י בשמים וכן היה במלחמה הנזכרת שנלחם שמואל בפלשתים שנאמר וירעם יי' בקול גדול ביום ההוא על פלשתים ויהמם. יי' ידין אפסי ארץ כי הוא היה הולך ממקום למקום לשפוט ישראל. ויתן הש"י עוז למלוכה אשר ימליכהו שמוא' וימלוך בחייו והוא שאול באופן שינצח אויבי ישראל. וירים הש"י קרן משיחו אשר ימשחהו שמואל ולא ימלוך בחייו והוא דוד אשר רמה קרנו מאד לנצח כל אויביו ונתנה לו המלוכה ולזרעו אחריו. עוד ספר שכבר הלך אלקנה הרמתה בעבור ביתו ולולי זה היה נשאר שם בעבור הנער שנשאר שם לשרת את יי' והניחו שם את פני עלי הכהן כדי שילמדנו וייסרנו לעבודת הש"י. או יהיה על ביתו כמו אל ביתו כמו ישעה האדם על עושהו שהוא כמו אל עושהו. והנה בני עלי היו רשעים ובלתי יודעים הש"י ולזאת הסבה היו רודפים אחרי הזוללות והיו מפני זה לוקחים מישראל יותר מכדי חקם מבשר השלמים שהוא חזה ושוק ושמו להם הכהנים חק ומשפט שהיו לוקחים מהבשר שבשלו ישראל מן השלמים כל אשר יעלה המזלג מהכלי שהיו מבשלים בו הבשר וזה היה חמס ובזיון לקרבנות שהם היו לוקחים אות' על צד רדיפת התאוות ולא נתנו להם המתנו' שנתן להם הש"י אלא לתכלית שיחזקו בתורת יי' מצד שלא יצטרך להם לטרוח במזונם. ועשו רעה גדולה יותר מזאת שקודם שקרבו מתירי השלמים לכהנים ולישראל והם החלבים עם מה שנמשך להם היו חוטפים להם בחזקה מבשר הזבח לאכל בבלי יתחת הבשר המבושל ששמו להם לחק לקחת מזבחי ישראל יותר על מה שהיה ראוי להם והנה שמו שלחנם קודם לשולחן גבוה כאילו היתה לשוא העבודה ליי' והיה עקר הכוונה למלאת בטנם ובזה האופן נאצו בני עלי את מנחת יי'.

והנה

כי כאלו. לשון בזיון: נער חגור אפוד בד. כרדוט דבוץ והוא לשון מעיל שהרי תירגם יונתן מעילין דכי כן תלבשנה הבתולות מעילין כרדוטין: ומעיל קטן תעשה לו אמו. משנה לשנה: וברך עלי. לשון הוה הוא מברכו היה בכל שנה תחת השאלה אשר שאל לו בו ואומר לו ישים יי' לך זרע יהי רצון שכל בנים שיהיו לך יהו מן

גם בטרם. היו לוקחי' את הבשר ואוכלים קודם הקטרת האימורים וזה רעה רבה כי לא נתן להם האל אלא שיזכו משלחנו אחר שיזרקו הדם ויקטירו החלבים. וברבש אמר להם הקב"ה מפני מה אתם אוכלים שירי מנחה ומניחים את הקומץ לזבובים מפני מה אתם אוכלים את הבשר ומניחין את החלבים שטוחין בחמה

חטאת ז' פתחין בקריאה וסימ' מלבד חטאת הכפורים. כי חטאת קסם מרי. ותהי חטאת הנערים. חטאת יהודה כתובה. וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה. חטאת הקהל הוא. חטאת פימו דבר שפתימו. וכל תריסר דכוו בבא קמ' רתם המרכבה לרכש. ונמסר גם בסדר תצוה: וברך ג' בקריאה וסימ' וברך את לחמך

גם בטרם יקטרון את החלב ובא ב'
נער הכהן ואמר לאיש הזבח תנה לב
בשר לצלות לכהן ולא יקח ממך ג'
בשר מבשל כי אם חי: ויאמר ל'
אליו האיש קטר יקטרון כיום ב'
החלב וקח לך כאשר תאוה נפשך יג
ואמר לו כי עתה תתן ואם לא לא סבי'
לקחתי בחזקה: ותהי חטאת ז' פתחין וכל תריסר דכו' במ"א
הנערים גדולה מאד את פני יהוה
כי נאצו האנשים את מנחת יהוה:
ושמואל משרת את פני יהוה נער סי"מן
חגור אפוד בד: ומעיל קטן תעשה
לו אמו והעלתה לו מימים ימימה ד'
בעלותה את אישה לזבח את זבח ג' מ"ל בליש'
הימים: וברך עלי את אלקנה נ'. ל
ואת אשתו ואמר ישם יהוה לך זרע ג'
מן האשה הזאת תחת השאלה
אשר שאל ליהוה והלכו למקומו: ל'
כי פקד יהוה את חנה ותהר ותלד ג' אלך
שלשה בנים ושתי בנות ויגדל
הנער שמואל עם יהוה:
ועלי זקן מאד ושמע
את כל אשר יעשון בניו לכל ה'
ישראל ואת אשר ישכבון את ל'
הנשים הצבאות פתח אהל מועד:

אף עד דלא יתסקון תרבא
למדבחא וייתי עולימא דכהנא
ואמר לגברא דדבח הב בסרא
למטוי לכהנא ולא יסב מינך בשר
מבשל אלהן כד חי: ואמר
ליה גברא אוריך עד דיתסקון ת
תרביא וסב לך כמא דרעוא
נפשך ואמ' ליה ארי כען תתן ואם
לא יסבון מינך בעל כורחך:
והות חוב עולימיא סגי לחדא
קדם יי ארי בזו גבריא ית קורבניא
דיי: ושמואל משמש קדם יי
עולימא אסיר כרדוט דבוץ:
ומעיל זעיר עבדא ליה אמיה
ומסקא ליה מזמן מועד למועד
במסקה עם בעלה לדבחא ית
דבח מועדיא: ובריך עלי ית
אלקנה וית אתתיה ואמר יקיים יי
לך בנין כשרין מן אתתא הדא
חלף שאלתא דשאיל קדם יי
ואזלו לאתריהון: ארי על
דכרנא דחנה קדם יי ועדיאת
וילידת תלתא בנין ותרתין בנן
ורבא רביא שמואל משמש קדם יי:
ועלי סיב לחדא
ושמע ית כל דעבדין בנוהי לכל
ישראל וית די שכבין ית נשיא
דאתין לצלאה בתרע משכן זימנא:

שיהו לך יהו מן הצדקת הזו והרי זה מקרא מסורס: אשר ישכבון. כמשמעו ורבותינו אמרו מתוך ששיהו את קיניהן והם היו ממתינות עד שתראין קיניהן קריבין מעלה עליהם כאילו שכבום: אשר

רלב"ג

והנה היה שמואל משרת את יי' והנה מקטנותו היה חגור אפוד בד לשמו שהוא כבדל לעבוד השי' כמו הענין בכהני נב עיר הכהנים שהיו שם שמנים וחמשה איש נושאי אפוד בד. והיתה עושה לו אמו מעיל קטן שנה בשנה ועליו היה חגור אפוד בד. ושנה בשנה היה מברך עלי את אלקנה ואת אשתו שישים לו זרע מן האשה תחת השאלה אשר של ליי' כל אחד מהם והלכו אחר זה למקו' אלקנה וידמה שזאת הברכה היתה שנה בשנה מפני ראות עלי טוב תכונת הנער והיותו גדל וטוב גם עם אלהים וגם עם אנשים כמו שזכר אחר זה. עוד ספר כי עלי היה זקן ושמע החמס שהיו עושין בניו לכל ישראל מענין לקיחתם מהם הבשר המבושל או החי באופן הקודם. ושמע גם כן את אשר ישכבון הנשים הצובאות פתח אהל מועד. וראוי שתדע שאין הכונה בזה הענין המשגל שאם היה הענין כן היה ראוי שינבה הנביא שבא לעלי בני עלי על זה החטא העצום ולא מצאנו שגנה אותם רק על החטא שזכר תחלה ולזה יהיה הרצון בזה כי הנשי' הצובאו' פתח אהל מועד מנכר הבאת' קיניהן והם הזבות והיולדות הם היו מתעצלין בהקרבת קרבניהן באופן שהיו שוכבין קיניהן לא קרבו ובזה האופן היו שוכבין את הנשים שלא הקריבו קרבנותיהן בדרך שיוכלו ללכת לבתיהן וזהו פירוש כאות מאד לפי הלשון ולפי הענין ובדרך זאת הבינו רז"ל זה הפסוק ר"ל שלא שכבו עמהן אבל היו שוהין קיניהן: ואמר

מה ישר' אומרין להם יבא הכהן ויזרוק את הדם ויקטיר את החלב ואחר כך יקח לו הבש' מה הכהן אומר לו הדם אני זורק והחלב אני מקטיר תנה בשר לצלות לכהן: ולא יקח ממך. כך היה אומר לו ואחר כך היה לוקח גם מן המבושל או פעמים היה לוקח מן המבושל כמו שכתוב כבשל הבשר ופעמי' היה לוקח מן החי לצלי ולא היה לוקח אחר כך מן המבושל: כיום. הכ"ף כף האמתות וכן השבעה לי כיום כי אותו כהיום תמכאון אותו: ואמר לו. כתוב בו"ו וקרי באל"ף ושניהם נכונים בענין: כי נאצו. כמו כי נאץ נאצת ענין מיאוס ובזוי וכ"תי ארי בזו את מנחת יי'. כתרגו' ית קרבנא דיי': משרת את פני יי'. למה כתב זה והלא אמר למעלה משרת את יי' אלא לפי שספר בגנו' עלי ספר בשבח שמואל שלא למד ממעשיהם להתעסק באכילה ובשתייה ובתענוג העולם אלא משרת את פני יי' ומה היתה עבודתו היה מתעסק בתלמוד תורה ולדעת את יי' וללמוד את עבודת הלויים בשיר בפה ובכלי וכל זה הוא עבוד' יי': חגור אפוד בד. ת' כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילין כרדוטין ותרגם ומעיל קטן כמשמעו זעיר דומה לי כי המעיל נעשה בתכונ' שונות יש מעיל לעטיפה וכן מעיל שמוא' שנא' והוא עוטה מעיל וכן היה מעיל כהן גדול הבגד העליון שהיה עוטה אותו והמעיל שהיו בנות המלך לובשות היה מלבוש עשוי בתכונ' מלבושי הנשים וכן האפוד עשוי בתכונו' שונות של כהן גדול היה עשוי בתכונה הכתובה בתורה והאפוד של פשתן היו חוגרים אותו העובדים את יי והיו משתנים בו משא"ר בני אד' ואותו היו חוגרים בין כהן בין לוי בין ישראל כמו שכתוב בכהנים וימת ביום ההו' שמנים וחמשה איש נושא אפוד בד וכן בשמואל שהיה לוי חגור אפוד בד וכן ד"ה כשהיה בעבודת האל לפני הארון חגור אפוד בד כמו שכתוב ודוד חגור אפוד בד: ומעיל קטן עשתה לו. המעיל שהיה עוטהו במועד לכבוד היום ובאמרו קטן כלומ' במדתו והוצרך לומר זה כי לא היה מנהגם לעטות מעיל אלא הגדולים אבל הקטנים לא וזה מרוב אהבתה אותו וכי היה משרת את פני יי' עשתה לו מעיל ולא היתה מניחתו אבלו כדי שלא יעטה אותו בימי החול אלא ממועד למועד לכבוד היום והוא היה נער ולא היה נשמר מלעטותו לפי' היתה מעלה אותו לו במועד ומחזיר' אותו עד מועד אחר: תעשה. כמו עשתה ורבים כמוהו או אמר תעשה כי לא עשתה לו מעיל אחד לבד אלא כמו שהיה הולך וגדל כן תעשה לו כמדתו מעיל: והעלתה. כפתחו הה"א

ואת ממיך. וברך פרי בטנך ופרי אדמתך. וברך עלי את אלקנה ואת אשתו. ונמסר גם בסדר משפטים:

והענין להקל על קריאתם וקריאת המלה מלרע כי הטעם בתי"ו: וברך. כן היה עושה בכל זמן שהיו עולים היה מברך אותם ואומר להם שישים יי' להם זרע שיהיו עמהם כי שמואל כבר נתנוהו ליי' ותחתיו יתן להם זרע וזהו תחת השאלה אשר שאל כל אחד מהם אלקנה ואשתו והשאלה הוא שמואל וליי' כמו מיי' או יהיה פירושו תחת השאלה אשר שאלו כי כבר נתנוהו ליי' והיו צריכין לבנים אחרים שיגדלו עמהם וישרתו' לעת זקנתם וי"ת זרע בנין כשרין: למקומו. ולא אמר למקומם כראה כי הרמתה הית' מקומו ולא מקומה כי חנה היתה משפחתה מעיר אחרת: כי פקד. טעם למה שאמר והלכו למקומו כלומר הלכו בטוחין בברכת עלי שברכם וכן היה להם כי פקד יי' אותה: עם יי'. משמש כתרגומו משמש קדם יי': זקן מאד. אמר זה להודיע כי עלי לא היה משמש בכהונה מרוב זקנותו לפיכך היו עושין בניו מה שהיו עושים בדברי הכהונה ואע"פ שכהן אינו נפסל בשנים אם הזקין בשנים הרבה שירתת הוא נפסל ועל עלי נאמר זקן מאד מלמד שהגיע לעת הרתת: ישכבון. כמשמעו ויש מרבותי' ז"ל שפירשוהו שלא כמשמעו ואמרו שלא היו שוכבין עמהם אלא ע"י שהיו מעלות קרבניהן לשילה והיו הם משהים אותן ומליכים אותם חוץ לבתיהם לילה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו שכבום: הצובאות. הנשים היולדות הבאות לשילה בקרבן כמו שכתוב בתורה שהיולדות צריכות קרבן וקראו בלשון צבא וכן בלויים הבאים לעבודת אהל מועד אמר לצבוא צבא לפי שהבאים לעבודת האל לביתו באים צבא וחיל שנאספין מזה ומזה לצבא שם וכן הנשים היולדות נאספות להביא קרבנותיהן לפיכך אמר הצובאות וכן אמר במראות הצובאות ותרגום בשניהן דאתיין לצלאה. ומה שאמר בשניהם פתח אהל מועד לפי שלא היו נכנסות הנשים באהל מועד וקרא בית יי' אשר בשילה אהל מועד לפי שלא היה עליו תקרה אלא היריעות מלמעלה:

העם

רדק

העם. אלא הבאים לזבוח גם בני העיר שילה: מעבירים עם יי׳. שאתם מעבירים עם יי׳ מלבא באהל מועד מפני החמס שאתם עושים להם בקרבנותיהם ות״י דרגנין עמא דיי׳ כלומר מעבירים עם יי׳ קול עליכם ומרננים אחריכם: ופללו אלהים. ישפטנו הדיין ות״י אם יחוב גבר לגבר הלא ייתון לקדם דיינא וישמע מליהון ויפלי ביניהון נראה כי פירש פללו מתרגום ובערית ותפלי: מי יתפלל לו. מי יתפלל בעבורו כלומר מי יכנס למשפט בעבורו עם השם ית׳. ויש לפרשו לשון תפילה ובקשה על דעת יונתן שתרגמו כן ממן יבעיה וישתביק ליה: כי חפץ יי׳ להמיתם. על דרך השמן לב העם הזה ואמר עד אשר אם שאו ערי׳ וכן ויחזק יי׳ את לב פרעה וכן כי הקשה יי׳ אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו והטעם כי כשיגדיל האד׳ לחטוא ימנע אלא ממנו דרכי התשובה כדי שיקבל עונשו והכשרי׳ יראו ויראו אבל הרשע שלא הרבה לחטוא יפתחו לו דרכי התשובה אם רוצ׳ לשוב ועליו נאמר כי לא אחפוץ במות המת השיבו וחיו ואפילו ירבה הרשע לחטוא אם שב אל יי׳ בכל לבבו ומראה לבני אדם גם כן תשובתו שלימה ואוחז הדרך הטובה בכל נפשו ובכל מאודו באמת יקובל תשובתו שלימה ויהיה לו שיוע אלהי בתשובה אבל בוחן לבבות יודע האמ׳ וראה בבני עלי כי לא היה לבבם שלם ואפילו ישמעו לקול אביהם ויסורו מדרכם הרעה ידע כי לא יעשו זה בכל לבם לפיכך חפץ שלא ישמעו לקול אביה׳ ויענשו וימותו ברשע כדי שיאמרו בני אדם רשעי׳ היו אלה וראוים היו לעונש הזה ויצדיקו עליה׳ את הדין. ורבותי׳ הקשו אלה הפסוקים ואמרו כתיב כי חפץ יי׳ להמיתם וכתוב כי לא אחפוץ במות המת ותירצו כאן קודם גזר דין כאן לאח׳ גזר דין: הולך וגדל וטוב. כמו שהיה גדל כן היה מטיב דרכיו ות״י וטוב ושמיה טב: גם עם יי׳ וגם עם אנשי׳. כתרגומו ותקנן אורחתי׳ קדם יי׳ ותריצין עובדוהי בגו בני אינשא: ויבא איש האלהים. רבו׳ אמרו כי הוא אלקנה אבי שמואל כי נביא היה והיה מכלל ארבעים ושמנה נביאים שנתנבאו לבני ישראל: הנגלה. מקור בתשלומו עם נון נפעל כמו נשא נשא דוד וה״א לתמיהה והמפרשים פירשו הה״א לאמת הדבר כפשוטו של הענין וכן ה״א הרצחת גם ירשת. ואדוני אבי ז״ל פירשו לתמיהה והוא קשור עם סוף הענין וכן ה״א הנגלה נגליתי אל בית אביך ובחו׳ אותו כדי שתבעטו בזבחי ובמנחתי למה תבעטו בזבחי והנכון בעיני כי תבא זאת הה״א לתחלת הדברים לשמוע התשובה ואע״פ שהדבר ידוע וכן במלות השאלה כמו אי הבל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בידך מה לך פה אליהו מה לך הים וכן הה״א שהיא לשאלה גם כן כמו הנגלה נגליתי וכן הרצחת וגם ירשת המן הסלע הזה הראית כי נכנע אחאב: אל בית אביך. אהרן ומשה שהיו נביאי יי׳ במצרי׳: לבית פרעה. כתרגומו ומשעבדי׳ לבית פרע׳: לעלות על מזבחי. משפטו להעלות מבנין הפעיל כלומר להעלות עולות: למה תבעטו בזבחי. כי המבזה הדבר בועט בו ברגליו כך אתם תבזו הזבח והמנחה שתראו שאינ׳ באים הזבחים והמנחות אלא לתבריאכם והנה זה בזיון הקדשים וכאילו תבעטו בהם ותרחיקום כי בעבורכ׳ נמנעים ישראל מלהביא: אשר צויתי מעון. כלומר במעוני וכן הנמצא בית יי׳ כמו בבית יי׳: ותכבד. שלא נערת בהם ולא מנעתם מעשות הרעות: לתבריאכם. ולא אמר לתבריאכם כי אני אפשר שלא היה עלי אוכל ממה שהיו בניו אוכלי׳ ופירוש להבריאכם להשמינכם וכן ועגלון איש בריא מאד:

רשי

אשר אנכי שומע. מעבירי׳ עם יי׳ שמועה שעם יי׳ מעבירים עליכם לשון ויעבירו קול במחנה מוציאים עליכם קול שמועה לא טובה: ופללו. לשון משפט כמו ונתן בפלילים: אלהים. דיין: כי חפץ יי׳ להמיתם. שכבר נחתם גזר דין אבל קודם שנחתם גזר דין נאמר כי לא אחפוץ במות המת: ויבא איש אלהים. זה אלקנה: הנגלה נגליתי אל בית אביך. מכאן שנתנבא אהרן במצרים ומה היא הנבואה היא שנאמרה ביחזקאל ואומ׳ אליהם איש את שיקוצי עיניו השליכו ובגילולי מצרים אל תטמאו: הנגלה נגליתי. הידעתם כי הטובה הזאת והגדולה כזאת נתתי לאהרן: אשר צויתי מעון. אשר צויתי במעוני: להבריאכ׳ מראשי׳ וגו׳. הרי זה מקרא מסורס ותכבד את בניך ממני לעמי לעיני עמי כבדת את בניך ממני ומהו הכבוד להבריאכם מראשית כל מנחת ישרא׳ קדמה שעודתכם לסעודתי כמה שנאמ׳ גם בטרם יקטירו׳ את החלב וגו׳: להבריאכ׳. לשון סעוד׳ כמו תבא נא תמר אחותי ותברני לחם: לעמי

ולא ישמעו ד׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות: וטוב ה׳ קמצין בקריא׳ וסי׳ ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר. והנער שמואל. ושמו שאול בחור וטוב. וימצאו מרעה שמן. הוספת חכמה וטוב. וסי׳ בלשון תרגום שמואל טליא בחירא רוגו ואשכח חכמתא. ונמסר גם בריש וירא:

תרגום

וַאֲמַר לְהוֹן לְמָא תַעַבְדוּן
כְּפִתְגָמַיָא הָאִילֵין דִי אֲנָא שָׁמַע יַת
פִּיתְגָמֵיכוֹן בִּישִׁין מִן כָּל עַמָא א
אִילֵין: לָא בְרַי אֲרֵי לָא תַקְנָא
שְׁמוּעֲתָא דִי אֲנָא שָׁמַע דְרַעִין
עַמָא דַיְיָ: אִם יְחוּב גְבַר לִגְבַר
הֲלָא יֵיתוּן לִקְדָם דַיָינָא וְיִשְׁמַע
מֵילֵיהוֹן וְיִפְלֵי בֵינֵיהוֹן וְאִם קֳדָם
יְיָ יְחוּב גַבְרָא מִמַן יִבְעֵי וְיִשְׁתְּבִיק
לֵיהּ וְלָא קַבִּילוּ לְמֵימַר אֲבוּהוֹן
אֲרֵי רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְקַטָלוּתְהוֹן:
וְרַבְיָא שְׁמוּאֵל אָזִיל וְסַגֵי וּשְׁמֵיהּ
טָב וְתַקְנָן אוֹרְחָתֵיהּ קֳדָם יְיָ ו
וְתְרִיצִין עוּבָדוֹהִי בְּגוֹ בְנֵי אֱנָשָׁא:
וַאֲתָא נְבִיָא דַיְיָ לְוָת עֵלִי
וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אִיתְגְלָאָה
אִיתְגְלֵיתִי לְבֵית אֲבוּךְ כַּד הֲווֹ
בְמִצְרַיִם וּמְשַׁעְבְּדִין לְבֵית פַּרְעֹה:
וְאִתְרְעֵיתִי בֵיהּ מִכָּל שִׁבְטַיָא ד
דְיִשְׂרָאֵל קֳדָמַי לְמֶהֱוֵי כָהֵין
לְאַסָקָא קוּרְבְּנַיָא עַל מַדְבְּחִי
לְאַקְטָרָא קְטוֹרֶת בּוּסְמִין לְמִלְבַּשׁ
אֵפוֹד לְשַׁמָשָׁא קֳדָמַי וִיהָבִית לְבֵית
אֲבוּךְ יַת כָּל קוּרְבְּנַיָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
: לְמָא אַתּוּן אַנְסִין בְּנִיכְסַת
קוּדְשַׁיָא וּבְקוּרְבְּנֵי דְפַקְדִית ל
לְקָרָבָא קֳדָמַי בְּבֵית מַקְדְשִׁי וְיַקְרְתָּ
יַת בְּנָךְ קֳדָמַיתָא לְאַכָלוּתְהוֹן מֵרֵישׁ כָּל קוּרְבַּן מִנְחַת יִשְׂרָאֵל

מקרא

וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה תַעֲשׂוּן כַּדְּבָרִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ אֶת־דִּבְרֵיכֶם
רָעִים מֵאֵת כָּל הָעָם אֵלֶּה: אַל בָּנָי
כִּי לוֹא־טוֹבָה הַשְּׁמֻעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי
שֹׁמֵעַ מַעֲבִרִים עַם־יְהוָה: אִם־יֶחֱטָא
אִישׁ לְאִישׁ וּפִלְלוֹ אֱלֹהִים וְאִם לַיהוָה
יֶחֱטָא־אִישׁ מִי יִתְפַּלֶּל־לוֹ וְלֹא יִשְׁמְעוּ
לְקוֹל אֲבִיהֶם כִּי־חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתָם
: וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל הֹלֵךְ וְגָדֵל וָטוֹב
גַּם עִם־יְהוָה וְגַם עִם־אֲנָשִׁים:
וַיָּבֹא אִישׁ־אֱלֹהִים
אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר
יְהוָה הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל־בֵּית
אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרַיִם לְבֵית
פַּרְעֹה: וּבָחֹר אֹתוֹ מִכָּל־שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל לִי לְכֹהֵן לַעֲלוֹת עַל־מִזְבְּחִי
לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לָשֵׂאת אֵפוֹד
לְפָנָי וָאֶתְּנָה לְבֵית אָבִיךָ אֶת־כָּל־
אִשֵּׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: לָמָּה תִבְעֲטוּ
בְּזִבְחִי וּבְמִנְחָתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי מָעוֹן
וַתְּכַבֵּד אֶת־בָּנֶיךָ מִמֶּנִּי לְהַבְרִיאֲכֶם
מֵרֵאשִׁית כָּל־מִנְחַת יִשְׂרָאֵל

לג׳ יד׳ · ל׳ · כ׳ מ״ל כסכ׳ ית׳ חס׳ בל״ש ל׳ ו״ל פ נכיס׳ · ל׳ · ד׳ · כ׳ · ג׳ · ג׳ כ׳ חס׳ וא׳ מ״ל · ל׳ מטעי׳ · ה׳ · לד׳ · ט׳ כתיב יוד · ל׳ ד׳ וכל סוס קרת׳ וכו׳ ל · ה׳

נוטב ה׳ קמץ וסי׳ שמואל טליא בחירא רתם ואשכח חכמתא

רלבג

ואמר להם על זה עלי כי לא טובה השמועה והקול שהיו מעבירין עליהם עם יי׳ כי הם היו חוטאים בזה ליי׳ ובועטים בקרבנותיו באופן שזכרנו: אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים. ר״ל ישפטהו הדיין ובזה הדרך יתקן את אשר עותו כי הדיין איכו לובש קנאה על זה החטא כי לא לו חטא ויראה זכותו לפי מה שאפשר. ואולם אם ליי׳ יחטא איש הנה אין בזה תקון כי אין שם שופט על זה זולת הש״י והוא יענשהו כי לו חטא וילבש קנאה על זה דרך משל כאמרו כי אנכי יי׳ אלהיך אל קנא והיה בחטא זה ע״ז שהיה החטא לש״י. והנה לא היו שומעים בקול אביהם לקבל תוכחת כי הש״י היה חפץ להמיתם על אלו החטאים כדי שירחקו מהם הבאים אחריה׳ ולא יפסידו כונת התורה בענין הקרבנות כמו שהמית נדב ואביהוא לזאת הסבה כמו שבארנו לדברי התורה. או היה זה הענין מהעדר קבולם התוכחת מיוחס לשם ית׳ במקרה להיותו סבת כל הדברים כאמרו ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר יי׳. או יהיה הרצון בזה כי היה לבני עלי חטא אחר היה ראוי שימית הש״י עליו אע״פ שישובו מזה החטא שהוכיחם עליו עלי וזה כי הם לא ידעו את יי׳ הפך מה שכוון בענין העבודה והנה אע״פ שישובו מזה החטא שהוכיחם עליו עלי היה המות ראוי להם כי הם לא הרגישו בענין הקרבנו׳ מה שבהם לעבוד׳ הש״י ולא חשבו בהם תכלי׳ אח׳ זולת השמנ׳ גופם וכבר דקדק׳ התור׳ שתהיה הכונה בהם ליי׳ ולזה הרחיק׳ שתוייין מן ההקרב׳ שאי אפשר שתהיה כוונתם שלימה כ״ש שאמר לא ידעו את יי׳ ירוחקו מן ההקרבה ולזה היה רצון השם ית׳ שימותו בני עלי כדי שידקדקו הבאי׳ אחריה׳ בכונ׳ הקרבנות וידעו שאין הכוונה בהם השמנת גופם כמו שחשבו אלו: ויבא איש האלהים אל עלי. אמרו שהוא אלקנה אולי היה זה מקובל אצלם והנה לא מצאנו לו נבואה במקום אחר ואפשר שנאמר כי הוא פנחס כמו הענין בנבואות הנזכרות בספר שופטים ודמה שפסקה נבואה מעלי מצד הזקנה ולזה הוצרך שיבא לו איש האלהים: הנגלה נגליתי. אין הה״א הה״א התימה אבל הוא ה״א האמתות כמו ה״א הלבן מאה שנה כמו שפירשנו שם וכבר נגלה הש״י לאהרן בהיות ישראל במצרים והיה מוכיח ישראל כמו שנזכר בספר יחזקאל ולזה אמר הש״י הנה השפעתי לאהרן שפע הנבואה ולא הספיק זה אבל בחרתי אותו לכהן מכל משפחות ישראל להקריב על המזבח ולהקטיר על המזבח הפנימי ולשאת לפני בגדי כהונה גדולה להשרות עליהם רוח נבואה באמצעות האורים והתומי׳ ואני עשיתי להם כל הטובה הזאת ולמה אתם בועטים בזבחי ובמנחתי אשר צויתי במעון שתהיה במעון הידוע ואחר זה תזכו במתנות משולחני ואתה מכבד את בניך ממני וזה שהם לוקחי׳ תחלה מהזבח והמנחה קודם שיקריבו משם כאילו היה הרצון להשמינכם מראשית כל מנחת ישראל שהיה ראוי להיות לי בעבור עמי שיקחו בו תועלתכמו שבארנו בדבריכו לדברי התורה ואתם משימים התועלת שכוון לעמי בזה הענין להשמינכם. והנה יקחו ישראל תועלת במה שיאכלו הכהנים כשיתמנו בו באופן הראוי כי הם יורו משפטי הש״י ליעקב ותורתו לישראל:

שכבר

לעמי · מושבעל ותכבד את בניך ממני הראיתם לעמי שאתם מכבדים ממני ובמה הראיתם להבריאכם מראשית מנחתי: אמור אמרתי · שני פעמים פסקתי גדולה לבני איתמר כבני גרשם וכבני מררי כאמר ביד איתמר בן אהרן הכהן ועלי מבני איתמר היה זו ראיתי במדרש שמואל ולשון הגב"ה מזה שמעת"י: את אמרתי ביתך ובית אביך וגו'. מתחלה נתתי כהונה גדולה לאלעזר הכהן שנאמר והפשט את אהרן את בגדיו וגו' ובימי פלגש שפקדו ישראל ברוב המכות ומי גרם להם פנחס ובשביל כן שהיה להם לסבב מעיר אלעזר ולהוכיחם נטלתי ה הכהונה גדולה מהם ונתתיה לך שמבני א איתמר אתה ואמרתי יתהלכו לפני עד עולם שכשפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ו ולדורותיו עד עולם: כי מכבדי אכבד · את בני פינחס שכבד אותי בשטים וכן היה' בימי שלמה כשנבנה בית המקדש ויגרש שלמה את אביתר מהיו' כהן ליי' כדבר יי' אשר דבר על בית עלי ונעשה צ צדוק כהן גדול תחתיו שהי' מבני פינחס שכן מתייחסו בדברי הימי': ובוזי יקלו · מאליהם משתלק מהם: וגדעתי את זרועך · החוזק שיש לכם ב בבריתי שאת' אומרים אם לא לקחתי בחזק':

לעמי · הלא"ר כלו"ר הרגו לאכבר והשליטי לאבשלום: אמור אמרתי · במדרש מתחילה נתתי כהונה לאלעזר הכהן ובניו שנאמר והלבשת אותם את אלעזר בנו ובימי פלגש בגבעה שפקדו ישראל ברוב המכות ומי גרם להם פנחס ואלעזר ושאר הכהנים שהיה להם לסבוב מעיר אל עיר ולהוכיחם ולא עשו כן לפיכך נטלתי כהונה גדולה מהם ונתתיה לך שאתה מבני איתמר ואמרתי ש שיתהלכו ביתך ובית אביך לפני עד עולם עתה חלילה לי כי מ מכבדי אכבד בני פנחס שכבד אותי בשטים: ובוזי יקלו · שנאמר ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן וגו' כדבר יי' אשר דבר אל בית עלי ונעשה צדוק כהן גדול שהיה מבני פנחס חלילה לי שיתהלכו הם לפני כי אחר שהם בוזידין הו' שיקלו ועל זרע עלי אמר זה ולא על שאר הכהנים אע"פ שאמר מתחילה ביתך ובית אביך ובכלל בית א אביך שאר הכהנים כמו שאמר נגליתי לבית אביך והוא אהרן הכהן הוא ובניו שחטאו בכהונה סילק מהם כבוד הכהונה וברית הכהונה וכבוד הכהונה הוא ל להיות כהן גדול ולא היה בזרעו כהן גדול אלא טפל לאחרים כמו שאמר ספחני נא וברית הכהונ' החיים והשלום כמו שאמ' לפנחס הנני נותן לו את בריתי שלום ו ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל זרע עלי אמר וכל מרבית ביתך ימותו אנשים הפך הברית כמו שהם חללו הברית וכבוד הכהונה: יקלו · ענין קלון ולהבדיל הענין בא קל ה הקו"ף ובדגש' קו"ף יקלו רודפיכם שהוא ענין קלות ושניהם מבניין נפעל משעלי הכפל ואמר יקלו ולא אמר אקל כמו שאמר אכבד

זרעך ה' חס' בליש' בקריאה וסימ' נמסר בסדר עקב: זרע ג' חס' בנביאים ובכתובים וסימ' וגדעתי את זרעך ואת זרע · כל היום יחרש החרש לזרע · ולא בזרע גדולה ובעם רב · וכל אוריתא דכוו' חס' בבג"מ מל' וסימ' וגאלתי אתכם בזרוע נטויה · במסות באתות ובמופתים ובמלחמה · וטרף זרוע אף קדקד · ונמסר גם בסדר

לְעַמִּי׃ לָכֵן נְאֻם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אָמוֹר אָמַרְתִּי בֵּיתְךָ וּבֵית אָבִיךָ
יִתְהַלְּכוּ לְפָנַי עַד־עוֹלָם וְעַתָּה נְאֻם־
יְהוָה חָלִילָה לִּי כִּי־מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד
וּבֹזַי יֵקָלּוּ׃ הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְגָדַעְתִּי
אֶת־זְרֹעֲךָ וְאֶת־זְרֹעַ בֵּית אָבִיךָ
מִהְיוֹת זָקֵן בְּבֵיתֶךָ׃ וְהִבַּטְתָּ צַר
מָעוֹן בְּכֹל אֲשֶׁר־יֵיטִיב אֶת־יִשְׂרָאֵל
וְלֹא־יִהְיֶה זָקֵן בְּבֵיתְךָ כָּל־הַיָּמִים׃
וְאִישׁ לֹא־אַכְרִית לְךָ מֵעִם מִזְבְּחִי
לְכַלּוֹת אֶת־עֵינֶיךָ וְלַאֲדִיב אֶת־
נַפְשֶׁךָ וְכָל־מַרְבִּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ א
אֲנָשִׁים׃ וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת אֲשֶׁר יָבֹא
אֶל־שְׁנֵי בָנֶיךָ אֶל־חָפְנִי וּפִינְחָס בְּיוֹם
אֶחָד יָמוּתוּ שְׁנֵיהֶם׃ וַהֲקִימֹתִי
לִי כֹּהֵן נֶאֱמָן כַּאֲשֶׁר בִּלְבָבִי וּבְנַפְשִׁי
יַעֲשֶׂה וּבָנִיתִי לוֹ בַּיִת נֶאֱמָן ו

דְעַמִּי׃ בְּכֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל מֵימַר אֲמָרִית בֵּיתָךְ וּבֵית
אֲבוּךְ יְשַׁמְשׁוּן קֳדָמַי עַד עָלְמָא
וּכְעַן אֲמַר יְיָ קוּשְׁטָא אִינוּן דִינָאֵי
אֲרֵי לְדִמְיַקְּרִין קֳדָמַי אֵיקַר ו
וְדִמְבַסְרִין עַל שְׁמִי יִתְשַׁטּוּן׃
הָא יוֹמַיָא אָתָן וְאֶקְטוֹף יַת תְּקוֹף
זַרְעָךְ וְיַת תְּקוֹף דְרַע בֵּית אֲבוּךְ
מִלְמֶהֱוֵי סִיב בְּבֵיתָךְ׃ וּתְהֵי חָזֵי
מִיסְתַּכֵּל וּתְהֵי חָזָא בְּעָקְתָא דְתֵיתֵי
עַל אֱנַשׁ בֵּיתָךְ בְּחוֹבִין דְחַבְתּוּן
קֳדָמַי בְּבֵית מַקְדְשִׁי וּבָתַר כֵּן
אַיְתֵי טַבְתָא עַל יִשְׂרָאֵל וְלָא יְהֵי
סִיב בְּבֵיתָךְ כָּל יוֹמַיָא׃ וֶאֱנַשׁ
לָא אַפְסֵיק לָךְ מִן מַדְבְּחִי לְחַשָּׁכָא
יַת עֵינָךְ וּלְאַפָּחָא יַת נַפְשָׁךְ וְכָל
סְגִיוּת בֵּיתָךְ יִתְקַטְלוּן עוּלֵימִין׃
וְדֵין לָךְ אָתָא דְתֵיתֵי לְוַת תְּרֵין
בְּנָךְ לְוַת חָפְנִי וּפִינְחָס בְּיוֹמָא חַד
יִתְקַטְלוּן תַּרְוֵיהוֹן׃ וַאֲקִים קֳדָמַי
כָּהֵין מְהֵימַן דִכְמֵימְרִי וְכִרְעוּתִי יַעְבֵיד וַאֲקַיֵים לֵיהּ מַלְכוּ קַיָימָא

ב ואראו: מזבחי ח' בקריא וסי' נמסר בסוף סדר וישמע יתרו: מרבית ג' בקריא' וסי' וכל מרבית ביתך ימותו אנשים · וחצי מרבית חכמתך · מרבית העם · וב' ובמרבית וסי' לא תתן אכלך · ובמרבית ביתך:

והבטת צר מעון · וראית צרתך בצרך בתוך מעוני כאשה הרואה צרת' עמה בבית: בכל אשר ייטיב את ישראל · כשיבנה בית עולמים בימי שלמה ותהא טובתם של ישראל שלימה כמה שנאמר שם לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים וגו' וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו כל ימי שלמה: ולאדיב · כמו ולדאיב: ימותו אנשים · בחורים אינו דומה אבלו של בחור לאבלו של תינוק: ולא יהיה זקן בביתך · מדה כנגד מדה אתם אכלתם קדשים לפני זמנן בטרם יקטירון את החלב אף אתם תמותון בלא זמנן: וזה לך האות · שיתקיים הדבר ביום אחד ימותו שני בניך והיא תהיה לך אות שיתקיימו כל הפורענות שנאמר לך והבטת צר מעון וכל מרבית ביתך ימותו אנשים: כהן נאמן · הוא צדוק: לאגורת

כי הם יקלו מעצמם בהסתירי פני מהם. ובדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל תכינו שהחמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו בכבודו של צדיק מה כתי' ומקללך אאור בכבודו של הקב"ה כתיב ובוזי יקלו יקלו על ידי אחרים: הנה ימים באים. כי לא חלה הקללה על זרע עלי עד שנעשה צדוק כהן גדול: וגדעתי. פי' והכרתי: זרועך · חוזקך כלומר אורך החיים: מהיות זקן · שימותו בחורים ורבו' פירשו חכם כמו והדרת פני זקן ר"ל שלא יהיה מבית עלי סמוך בסנהדרין · צר מעון · מעון הוא בית יי' ופי' צר כמו וכעסתה צרתה כי כמו שתי נשים לאיש אחד צרות זו לזו כן שני כהנים בבית המקדש צרים זה לזה לפי שכל אח' נוטל חלקו ועינו צרה בשל חבירו וצר סמוך למעון או פירושו צר במעון: וכל אשר ייטיב · וכל הטוב אשר ייטיב יי' את ישראל כשיבנה בית המקדש זרעך יהיה נקלה שם שיהיה גדול עליהם והם טפלי' לאחרי' ות"י ותהא מסתכל בעקתא דתיתי על אינש ביתך בחובין דחבתון בבית מקדשי ובתר כן אייתי טבתא על ישראל: לכלות את עיניך · ר"ל עיני בני בניך אשר יהיו בזמן ההוא וכן ולאדיב את נפשך נפש בני בניך שיהיו בזמן ההוא וזהו כליון עיני' שיראו בבית המקדש כהן נגיד עליהם ויותר גדול יהיה עונש זה משימותו כלן ולא ישאר מהם זכר לפיכך אמר ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי והענין כענין שאמר דוד אל תהרגם פן ישכחו עמי הניעמו בחילך והורידמו כי זה הוא העונש הגדול שיחיו ויראו ברעתם וכן שאל משה רבינו ע"ה הרגני נא הרוג ולא אראה ברעתי: ולאדיב את נפשך · הפוך מן דאבון נפש וכן תרגומו ולאפחא נפשך וכן תרגם ומדיבו' נפש ומפחן נפש: וכל מרבית ביתך · כענין אשר טפחתי ורביתי טרימו"נט בלע"ז: ימותו אנשי' · בחורים ות"י עולימין וכן בא באנשי' כאנשי' זקני' כל אחד יתפרש לפי מקומו: וזה לך האות · כשתראה שני בניך ימותו ביום אחד יתברר לך כי העתיד אשר דברתי על בניך יתקיים: והקימותי לי כהן נאמן · אמרו כי זה היה צדוק כי לא חלה על זרע עלי הקללה עד שנעשה צדוק כהן גדול וזה היה כשהיה בורח דוד מפני אבשלום שנסתלק אביתר והיה צדוק כהן גדול שנאמר ויעל אביתר ואחר כן אמר ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ואותו היום נתמנה כהן גדול אבל לא היה כהן גדול עד שנמשח שלמה והוא גם כן נמשח לכהן גדול וקודם היום הזה לא היה מסולק זרע עלי מכהונה גדולה שהרי היה אחיה בן אחיטוב נושא אפוד במלחמת שאול ואחימלך היה כהן גדול בנוב ואביתר בנו היה כהן גדול עד שהוקם צדוק: כאשר בלבבי ובנפשי יעשה · פי' שיעשה כל אשר בלבבי ות"י די במימרי וברעותי יעביד: בית נאמן · פי' קיים כמו ומקום נאמן כי זרע צדוק היו כהנים גדולים וכן נמנאם מיוחסים בדברי הימים עד עזרא: והתהלך

רלבג

מכבדי אכבד · ר"ל פינחס שכבד השי' בקנאו את קנאת השי' בשטים ולזה השיב הכהונה הגדולה לו בימי שלמה כי היה צדוק כהן גדול תחת אביתר שהיה מבית עלי שהיה מבני איתמר כמו שנזכר בדברי הימים כי אחימלך בן אביתר היה מבני איתמר: מהיות זקן בביתך · ירצה בזה שלא יהיה בהם מי שיזקין אבל ימותו בחורים: והבטת צר מעון בכל אשר ייטיב את ישראל · ר"ל שכבר תביט מקום צר דוחק לך בכל הטוב אשר ייטיב יי' את ישראל ולא יהיה בך לו חלק לשמח בו: ולא יהיה זקן בביתך כל הימים · ר"ל שלא ימצא חכם בביתו כל הימים כמו שהוא עתה שהיה בו עלי שהיה חכם ונביא: ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי · כדי שיראו בדעת' בהיותם תחת כהן מושל עליהם תחת אשר היתה להם הממשלה לולי זה החטא ולזאת הסבה לא ימותו בניך בעודם קטנים אבל ימותו בהיותם אנשים בדרך שיראו שפלותם ודלותם בעבודת הכהונה: כהן נאמן · הוא צדוק שהושם כהן תחת אביתר בימי שלמה: והתהלך

רדק

והתהלך לפני משיחי. הוא וזרעו ואמר לפני משיחי כי הכהן היה בא לפני המלך להורותו הדרך הטובה ולא היה המלך בא לפני הכהן הגדול אלא כשהיה שואל באורים ותומים כמו שכתוב ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים אבל בכל עת אחר שירצה המלך לראות הכהן הגדול ולדבר עמו הכהן היה בא לפניו וכן אמר זכריה הנביא
וישב ומשל על כסאו והיה כהן על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם ופי׳ והיה כהן על כסאו כמו לפני כסאו כמו עומדים עליו כנבי׳ עליו שהוא כמו לפניו וי״ת וישמש קדם משיחי ונראה כי דעתו כמו שפירשנו׃
להשתחו׳ לו. כתרגו׳ לאישתפלא ליה כלומר ישפיל עצמו לפניו י ויבקש ממנו על מחיתו׃ לאגור׳ כסף. בעבור אגורת כסף והאל״ף נוספת והוא מן עשרים גרה ותרגומו למעא דכסף כתרגום עשרים גרה עשרים מעין ויש מפרשים אותו מתרגום שכר אגרא׃ וככר לחם. כתרגומו פיתא דלחמ׳ כלומ׳ חתיכת לחם׃
ספחני נא. חברני נא כמו ונספחו על בית יעקב מהסתפח בנחלת יי׳ ענין החבור והדבוק׃ אל אחת הכהונות. אל אחת ממשמרות הכהנים וכה״י מניני כען לחדא ממטרת כהניא׃
משרת את יי׳. כבר פירשנוהו׃
יקר. שלא היו נביאים בישראל וזהו אין חזון נפרץ שלא היה ח החזון נפרץ אלא נגדר וסתום ותרגומו הוה כסי ביומיא האינון לית נבואה גליא׃ ויהי ביום ההוא. הלילה בכלל היום׃
במקומו. במקו׳ שהכהנים ישנים לפנים מן הלויים׃ החלו כהות. להיות כהות כי הוא תואר׃
לא יוכל לראות. תוספת ביאור ופי׳ לא יוכל לראות היטב אבל רואה היה שהרי אמר החלו ולא אמר כהו וכן הוא אומר ביעקב אבינו לא יוכל לראות והא״כ אמ׳ וירא ישראל את בני יוסף וטעם הספור הזה במקום הזה אם ענינו על דרך פשוטו לא מצאתי לו טעם נכון ואם הו׳ דרך משל ור״ל עיני הלב כלומר רוח הקדש
וטעמו שהיתה רוח הקדש הולכת ופוסקת ממנו שלא היתה רגילה אצלו כבתחילה מפני מעשה בניו לפי׳ באה הנבואה הזאת לשמוא׳ ולא באה אליו. ובדרש אומ׳ כהות מתם ואמר כל המעמיד בן רשעיכיו כהות מכא לן מיצחק וכן עלי ולדעת הדרש היה הספור הזה הנה לפי שעתיד לזכור הנבואה שבאה לשמוא׳ על עון בנו׃ ונר אלהי׳ טרם יכבה׳ אם על נרות המנורה אמ׳ היה זה קודם עלות השחר כי הנרו׳ היו דולקי׳ מערב עד בקר אע״פ שפעמים היו כבות מקצתן בלילה ושמן היו נותנין בהן במדה שהיו דולקי׳ מערב עד בקר וברוב פעמים היו דולקין עד הבקר ונר מערבי בכל זמן היו מוצאי׳ אותו דולק ואמ׳ כי באה נבואה זאת לשמוא׳ קודם שכבו הנרות בעוד לילה כמו זמן קריאת הגבר שהרי אומר אחר כן וישכב שמואל עד הבקר. ובדרש אמר כי על נר הנבואה אמר ואמרו וזרח השמש ובא השמש עד שלא ישקיע הקב״ה שמשו של צדיק אחד הוא מזריח שמשו של צדיק אחר עד שלא ישקיע שמשו של משה מזריח שמשו של יהושע עד שלא תשקע שמשו של עלי הזריח שמשו של שמואל וזהו שאמר ונר אלהים טרם יכבה׃ ושמואל שוכב בהיכל יי׳.
בהיכל יי׳ דבק עם ונר אלהים טרם יכבה כי הנר היה בהיכל יי׳ ושמואל היה שוכב במקומו כי שמואל לא היה שוכב בהיכל יי׳ אלא בעזרת הלוים לפיכך האתנחתא בשוכב לפי שאינו דבק עם בהיכל יי׳ וכן פירשו רז״ל כי לא יתכן להבין הפסו׳ כמשמעו שהרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וכל שכן שכיבה וכל שכן בהיכל וכה״י ובוצין בית מקדשא דיי׳ עד דלא טפא ושמואל שכיב בעזרת ליואי וקלא אישתמע מהיכלא דיי׳ דתמן ארונא דיי׳. ובדרש ירעם אל בקולו נפלאות תמן תנינן כעל הכהן מבפנים וכן לויים לו מבחוץ קפץ הדבר על עלי ודבר על שמואל מבחוץ׃ אשר שם ארון אלהים׃ בלא ה״א הידיעה והמסרה לית כוותיה׃ טרם ידע את יי׳. פי׳ טרם שידע את דבר יי׳ היה זה שקרא אליו ולא הבין כי עדיין לא ידע את יי׳ ולא נגלה אליו דבר יי׳ בנבואה לפיכך לא היה מבין כי יי׳ קורא על כן אדם לפיכך קם שלש פעמים אל עלי בטרם ידע׃ וטרם נגלה׳ הוא כפול דבר או פי׳ טרם ידע כי עדיין לא ידע בחכמת האלהות אע״פ שלמד בספר החכמות כי אליו למד בזאת החכמה היה מבין ומבחין בקול הנבואה ונראה שכן דעת יונתן שתרגם עד דלא אליף למידע אולפן מן קדם יי׳ ועד דלא אתגלי ליה פתגם נבואה דיי׳׃ ויבן עלי. כי בשתי הפעמים חשב עלי כי נדמה לו לשמואל כי אדם קורא אותו ומתוך שנתו היה נדמה לו זה ולא היה קורא לו אדם אבל כאשר ראה כי שלש פעמים זו אחר זו שמע הקול אחרי שניעור משנתו ידע כי לא היה טועה שמואל ובאמת היה שומע הקול ולא היה קול אדם כי לא היה שם אדם אחר שהיה קורא אותו לפי׳ הבין עלי כי קול מלאך יי׳ היה והחכ׳ ראב״ע פי׳ כי לפי ששמוא׳ לבדו היה שומע הקול ועלי לא היה שומע אותו ידע עלי והבין כי קול הנבואה היה שהקב״ה משמיע אותו למי שירצה וכן וישמע את הקול מדבר אליו וכן אז״ל מדבר אליו קול לו קול אינו משה שומע ואין ישר׳ שומעין׃

רשי

לאגורת כסף. בשביל להשתכר מעה כסף׃ לאגור׳ כסף. ממשקולות עשרים גרה הוא׃ ספחני. אספני׃ היה יקר. היה מנוע וכן יקר רוח איש תבונה מנוע דברים אדם מבין׃ אין חזון נפרץ. לית נבואה גליא׃ נפרץ. לשון ופרצת ימה וקדמה׃ ושמואל שוכב. במקומו בעזרת הלוים השומרי׳ בית המקדש וכן תירגם יונתן ושמואל שכיב בעזרת ליואי׃
בהיכל יי׳ אש׳ שם ארון האלהים׃ ויקרא יי׳. וקול יצא מהיכל יי׳ מבית קדש הקדשים שקרא שמואל שוף ח המקרא העליון מ מחובר לראש המקר׳ התחתון זהו שאמר הכתוב ירעם אל ב בקולו כשאמר עלי היה כהן ושומר מבפנים ושמואל היה לוי ושוכב מבחוץ וקפץ הקול דרך עלי לשמואל ב במסכ׳ תמיד׃ טרם ידע את יי׳. עדיין לא היה מכיר ענין קול נבואה כל טרס ם שבמקרא לשון עדיין לא כתרגומו עד לא ו ואינו לשון לפני וזה יוכיח ועוד כי טרם ת תידאון מפורש ממנו וכן כל שיח השדה טרם יהיה בארץ׃
ויאמר

עינו ח׳ חס׳ יוד בתרא וסימ׳ ועינו החלו כהות. ולא כחד כמבנו ויאמר יי׳ הוא הטוב. ויברח אבשלום. ועברה העברה לעבור. יקח ויעל. ועיניו את עינו תראינה. יראו עינו כידו. קוץ בעינו׃ קרא ד׳ בקריאה וסימ׳ שמואל. וחכרו. חדש ושבת קרא מקרא. בטרם ידע הנער׃

ל׳ והתהלך לפני־משיחי כל־הימים׃
והיה כל־הנותר בביתך יבוא
ל׳ וחס׳ להשתחות לו לאגורת כסף וככר־
לחם ואמר ספחני נא אל־אחת
ל׳ וכב׳ הכהנות לאכל פת־לחם׃
והנער שמואל משרת את־ ג
ימ׳ ו׳ יהוה לפני עלי ודבר יהוה היה יקר
בימים ההם אין חזון נפרץ׃
ל׳ ויהי ביום ההוא ועלי
ועיניו ת׳ שכב במקומו ועינו החלו כהות לא
ל׳ יוכל לראות׃ ונר אלהים טרם
יכבה ושמואל שכב בהיכל יהוה
ל׳ אשר־שם ארון אלהים׃
ויקרא יהוה אל־שמואל ויאמר הנני
׃ וירץ אל־עלי ויאמר הנני
כי־קראת לי ויאמר לא־קראתי שוב
ג׳ ד׳ שכב וילך וישכב׃ ויסף יהוה קרא
עוד שמואל ויקם שמואל וילך אל־
עלי ויאמר הנני כי קראת לי ויאמר
ג׳ לא־קראתי בני שוב שכב׃ ושמואל
טרם ידע את־יהוה וטרם יגלה
ד׳ אליו דבר־יהוה׃ ויסף יהוה קרא
שמואל בשלישת ויקם וילך אל־
עלי ויאמר הנני כי קראת לי
ד׳ ויבן עלי כי יהוה קרא לנער׃

תרגום

ל׳ וישמש קדם משיחי כל יומיא׃
ויהי כל דישתאר בביתך ייתי
ל׳ וחס׳ לאישתפלא ליה למעא דכסף
ופיתא דלחמא ויימר מניני כען
ל׳ וכב׳ לחדא ממטרת כהניא למיכל
פיתא דלחמא׃
ורביא שמואל משמש קדם יי בחיי
ימ׳ ו׳ עלי ופיתגמא דיי הוה כסי ביומיא
האינון לית נבואה גליא׃
ל׳ והוה ביומא האינון
ועיניו ת׳ ועלי שכיב באתריה ועינוהי ש
שריאו למיכהי לא יכיל למיחזי׃
ל׳ ובוצין בית מקדשא דיי עד לא
טפא ושמואל שכיב בעזרת ליואי
ל׳ וקלא אשתמע מהיכלא דיי דתמן
ארונא דיי׃ וקרא
יי לשמואל ואמר הא אנא׃
ורהט לות עלי ואמר הא אנא
ג׳ ד׳ ארי קריתא לי ואמר לא קריתי
תוב שכוב ואזל ושכיב׃ ואוסיף
יי למיקרי עוד שמואל וקם ש
שמואל ואזל לות עלי ואמר הא
ג׳ אנא ארי קריתא לי ואמר לא ק
קריתי ברי תוב שכיב׃ ושמואל
ד׳ עד לא אלף למידע אולפן מן
קדם יי ועד דלא אתגלי ליה פ
פיתגם נבואה דיי׃ ואוסיף
ד׳ יי למיקרי שמואל בתליתאה
וקם ואזל לות עלי ואמר הא אנא
ארי קריתא לי וסבר עלי ארי מן קדם יי מתקרי לרביא׃

רלבג

והתהלך לפני משיחי כל הימים. ר״ל לפני המלך אשר יעצור ב בעמי׃ יבא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם. ר״ל שיבקש לו שישימהו במשמרות כהונ׳ בעבור רב׳ מועט שיגיע לו מהתועלת בשביל הכהונה ההיא והיא מעה כסף וככר לחם ויספיק לו לראותו שיחברהו לאחת מ ממשמרות כהונה כדי שיגיע לו מנוחה מעט לחם לאכול וזהו העונש הראוי לבית עלי תחת לקחם אשר לא להם להשמין את עצמ׳ ויסיר הש״י מהם מה שראוי להיו׳ להם בדרך שלא ישאר להם כי אם מעט יוכלו לחיות ממנו ברוחק. והנה הנער שמואל היה משרת את יי׳ לפני עלי שהיה מיישיר אותו על זה. והנה היה דבר יי׳ בימים ההם יקר ר״ל שהנבואה היתה מגעת בקוצי עד שלא היתה אז נבואה נפתחת אבל היה ענין הנבואה סתום שלא ימצא אז מי שיתנבא׃ ויהי ביום ההוא׃ שבא יום האלהים לעלי להגיד לו הדברים הקודמים בימי עלי היה שוכב במקומו מרוב הזקנה והחלו עיניו להיות כהות באופן שלא יוכל לראות. והנה טרם שכבה נר אלהים והוא אבל עליית השחר היה שמואל שוכב אצל היכל יי׳ אשר שם ארון האלהים בלשכה אחת היתה שם ובעת הזה המוכן בהגעת החלומות הצודקים החלה להגיע אליו הנבואה עד שקרא אליו יי׳ במראה הנבואה ואמ׳ הנני ורץ לעלי כי נדמה לו שעלי היה קורא אותו וכן נדמה לו זה עד ג׳ פעמים שהרגיש עלי כי יי׳ קורא לנער וצוהו שאם יקראהו עוד ישיב לו דבר יי׳ כי שומע עבדך ודימה שלא סמך שמוא׳ על זה כי יי׳ קור׳ לו להיות דבר יי׳ והיא הנבוא׳ יקר בימים ההם עם חשבו היותו בלתי ראוי לנבואה.

ויבא

והנה הודיעהו הש"י בדרך הנבואה הרע העתיד לבא על ישראל עת מלחמת פלשתים שמתו בה רבים מישראל ולוקח ארון האלהים ומתו חפני ופנחס והרע העתיד לבא לנב עיר הכהני' כי מתו בה בית עלי מלבד אביתר על יד שאול ודמה שלזה אמר החל וכלה כי התחלת הפורענות היה במלחמה שמתו בה חפני ופנחס וכלוי הפורענות היה בענין נב עיר הכהנים. ואמר כי כל שומעו תצלינה שתי אזניו להפלגת קושי הענין הזה יהיה הקול ההוא מרעיד האזנים וכאילו מחותך הקורא מהקול ההוא תתחדש הצלילה וההכרה באוזן: מקללים להם בניו ולא כהה בם. הרצון בזה שהוא ידע שישראל היו מקללים בניו בסבת העושק שהיו עושקים אותם בית עלי ממה שהיו חוטפי' מהם מן הזבחי' ובעבור העצלה שהיתה בהם מהקרבת הקרבנות אשר הוכחו להם עד שכבר ישכבון וקרבנות הנשים הצובאות פתח אהל מועד לא קרבו עדיין והנה לא הוכיח עלי על זה באופן שימנעו מעשות כן אבל אמר להם אל בני כי לא טובה השמועה וגו' ולא דקדק את זה שיוכרו מאלו החטאים. ולכן נשבע השם לבית עלי שלא יתכפר להם עונם בהמצאות קרבנות כאילו תאמר זבח ומנחה כי כלם באים לכפרה ולזה היתה סמיכה על ראש השלמים להעיד שגם הם באים לכפרה ומזה המקום דקדקו רבו' ז"ל שהכפרה לא תשלם לבית עלי בזבח ובמנחה ואולם תשלם במה שהוא יותר טוב מהם והוא העסק בתורה ובגמילות חסדים ומזה המקום יותר הספק איך ענש הש"י האנשים שלא חטאו מפני חטא אבותיהם וזה כי זה העונש לא היה אלא למי שלא ידע את יי' מהכהנים שהוא אוחז את חטא אבותם אמנם מי שהתעם מהם בידיעת הש"י יוכל מזה העונש אלא שכבר ימשך לו עונש מה במקרה בעבור חטא אבותיו והוא שלא תהיה לו סדרה בענין הכהונה מפני היות כרה מכל משפחתו בחטא האבות: כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף. הוא לשון קללה והרצון בו כה יעשה לך אלהים רעה כי לא היה יודע עלי שיהיה ענין הנבואה הזאת דבר קללה ויורה על אמתת זה הפירוש מה שאמר בן הדד כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף. ואולם רז"ל הוציאו מזה שקללת חכם אפילו על תנאי היא באה על דרך הדרש: כי נאמן שמואל לנביא ליי'. למדנו מזה שמי שלא יפיל מכל דבריו ארצה לא יצטרך לבחינת אות או מופת אחר שהוא נביא לפי שזה דבר מיוחד בנבואה ולא ידקדק בשאר ההודעות כמו החלום והקסם והוברי שמים כי הם אם יאמרו אמת לפעמי' הנה יכזבו פעמי' רבות ואין הענין כן בנבוא' כי כל דבריה אמת. וכבר יתבאר באיזה סוג מן הדברי' ידקדק זה בנבואה ובאי זה מהם לא ידקדק כי ידמה שמה שתגיד הנבואה בקצ' הטובו' והרעו' האפשריות יקרה שלא יתקיים כשנעתקו האנשים שבא להם הייעוד מהטוב אשר בא להם בעבור הייעוד הטוב או מהרע אשר בא להם בעבור הייעוד הרע. והנה

אנכי עשה ד' בליש' וס' הנה אנכי עשה דבר ביש'. והההל' ב' בפסוק. אנכי יי' עשה: אקים ו' וס' אקים את יצחק. נביא אקים. אקים אל עלי. ואת דוד מלכם. את סכת דוד. והריסותיה אקים:

ויאמר עלי לשמואל לך שכב והיה
אם יקרא אליך ואמרת דבר יהוה
כי שמע עבדך וילך שמואל וישכב
במקומו: ויבא יהוה ויתיצב ויקרא
כפעם בפעם שמואל שמואל
ויאמר שמואל דבר כי שמע עבדך:
ויאמר יהוה אל
שמואל הנה אנכי עשה דבר
בישראל אשר כל שמעו תצלינה
שתי אזניו: ביום ההוא אקים אל
עלי את כל אשר דברתי אל ביתו
החל וכלה: והגדתי לו כי שפט
אני את ביתו עד עולם בעון אשר
ידע כי מקללים להם בניו ולא כהה
בם: ולכן נשבעתי לבית עלי אם
יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה
עד עולם: וישכב שמואל עד
הבקר ויפתח את דלתות בית יהוה
ושמואל ירא מהגיד את המראה
אל עלי: ויקרא עלי את
שמואל ויאמר שמואל בני
ויאמר הנני: ויאמר מה הדבר
אשר דבר אליך אל נא תכחד ממני
כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף אם
תכחד ממני דבר מכל הדבר אשר
דבר אליך: ויגד לו שמואל את
כל הדברים ולא כחד ממנו ויאמר
יהוה הוא הטוב בעינו יעשה:
ויגדל שמואל ויהוה
היה עמו ולא הפיל מכל דבריו
ארצה: וידע כל ישראל מדן
ועד באר שבע כי נאמן שמואל
לנביא ליהוה:

ואמר עלי לשמואל איזיל שכוב ויהי אם יקרי לך ותימר מליל יי ארי שמע עבדך ואזל שמואל ושכיב באתריה: ואתגלי יי ואתעתד וקרא כזמן בזמן שמואל שמואל ואמר שמואל מליל ארי שמע עבדך: ואמר יי לשמואל הא אנא עביד פתגמא בישראל דכל דישמעינה יצלן תרתין אודנוהי: ביומא ההוא אקים על עלי ית כל דמלילית על ביתיה אגמר ואשיצי: וחויתי ליה ארי מתפרע אנא מן אנש ביתיה עד עלמא בחובין דידע ארי מרגזין להון בנוהי ולא כהה בהון: ובכן קיימית לבית עלי אם ישתבקון חובי בית עלי בניכסת קודשין ובקורבנין עד עלמא: ושכב שמואל עד צפרא ופתח ית דשי בית מקדשא דיי ושמואל דחיל מלחואה ית חיזו נבואתא לעלי: וקרא עלי ית שמואל ואמר שמואל ברי ואמר הא אנא: ואמר מה פתגמא דמליל עמך לא כען תכסי מיני כדין יעביד לך יי וכדין יוסיף אם תכסי מיני פתגם מכל פתגמא דמליל עמך: וחוי ליה שמואל ית כל פתגמיא ולא כסי מיניה ואמר יי הוא דתקין בעינוהי יעביד: ורבא שמואל ומימרא דיי הוה בסעדיה ולא בטיל מכל פתגמוהי לארעא: וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע ארי מהימן שמואל בפיתגמי נבואתא דיי:

רשי

ויאמר שמואל דבר. ולא הזכיר שם שמים כמו שציוהו עלי אמר שמא קול אחר הוא: עושה דבר. היא לקיחת הארון ביד פלשתים: תצלינה. לשון צלצלים טנטי"ר בלע"ז: החל וכלה. אותו היום תתחיל גזרתי על בית עלי מיתותו חפני ופנחס ומכאן ואילך אכ"ה גזרתי ואשלימ' עליה מדור אל דור להמיתם אכמי' כן שמנה עשרה שנה: החל וכלה. אקומינצנט אאיספלייארנט בלע"ז: כי מקללים להם בניו. מקללים לי היה לו לומר אלא שכנה הכתוב מקללים מקילים כל קללה לשון קלות ובזיון הוא: ולא כהה. לא הכהה פניהם להעביר' מגדולתן: כה יעשה לך. כאות קללה עצמה שלא יהיו לך בנים הגונים וכן עלתה בו ואף על פי שהגיד לו ולא כיחד מכאן אמרו קללת חכם אפילו על תנאי היא באה: יי' הוא. דיין הוא והכל שלו: כי

רדק

ויבא יי' ויתיצב. נראה בפעם הזאת כראית תמונה לנגד עיניו במראה הנבואה לפי' אמ' ויתיצב כמו ויתיצב מלאך יי' בדרך: דבר כי שומע עבדך. ולא אמר יי' כמו שאמר לו עלי כי היה ירא עדיין מהזכיר השם במראה הנבואה ויש בו דרש כי חשש עדיין שמא קול שד הו' וזה רחוק: עושה דבר. זהו גלות הארון: תצלינה. מבנין הפעיל שרשו צלל והו' ענין הרעשה כמו לקול צללו שפתי: ביום ההוא. ביום שיהיה זה הדב' הקשה אשר כל שמעו תצלינה שתי אזניו ביום ההוא אקים אל עלי מה שדברתי אל ביתו על ידי איש האלהים כמו שכתוב למעלה כי ביום ההוא תהיה תחלת הפורענות הבאה על בית עלי שימותו בניו וכן אמ' כמו על ביתו וכן אל ההרים לא אכלה הרעה על בית עלי עד עולם: אל ביתו. אכל: כי שופט אני. לא יכלה משפטי בזרעו עד זמן קצוב אלא עד עולם המשפטים שיתבזו ויתקצרו ימיהם: בעון אשר ידע. בעון סמוך למלת אשר כאילו אמר בעון הדב' אשר ידע ובעונו ילקה זרעו עד עולם שכתו' ומשלם עון אבות על בניהם אחריהם ואף על פי שהיו בבנים זכאים האל ית' שמו קורא הדורות מראש ויודע מה שעתיד להיות ידע כי לא יהיה בבניו עד עולם שיהיה זכאי כל כך שלא יזכר לו עון אבותיו זה: כי מקללים להם בניו. תקון סופרים כי לא רוצה לומר לא יתברך אלא שכנה הכתוב וזה אחד משמנה עשר פסוקים שהם תקון סופרים והקללה הזאת הו' ענין בזיון כמו שאמר עליהם ובוזי יקלו וי"ת ארי מרגזין להון בנוהי: ולא כהה בם. לא עכרם ולא מכעס אף על פי שאמר אל בני כי לא טובה השמועה זה היה לעת זקנותו שלא היו יראים ממנו ומתחלת עשותם הרעה היה לו למכעס ולהריב עמהם בחזקה ולא עשה כן: בזבח ובמנחה. לפי שהיו הם כהני' ומקריבים זבח ומנחה אמ' כן כלו' לא תועיל להם כהונת' לפני או מפני שמעלו בזבח ובמנח' הע"פ שיסתדלו בזבח ובמנח' לכפר מעלם לא יכפר להם לעולם ורבותי' ז"ל דרשו בזבח ובמנחה הוא דלא יתכפר אבל יתכפר בתלמוד תורה ובגמילות חסדי' ומהם אמרו אבל מתכפר בתפלה: ויפתח. כלו' קם בבקר ופתח דלתות בית יי' כמנהגו ולא הלך אל עלי בקומו לספר לו המראה כי ירא מהגידה לו: כה יעשה לך אהי'. כן הו' מנהג הלשו' לאמר דבר זה בשבוע וכן כה יעשה לי אהי' ובדרש כה יעשה לך אהי' כשם שאין בני יורשי' את מקומי כך אין בניך יורשין את מקומך: ולא כחד ממנו. ובדרש הע"פ כן באה לו קללתו מכאן אמרו קללת חכם אפי' על תנאי היא באה: יי' הוא. בדרש אמר ליה אדון הוא מר הוא הטוב בעיניו יעשה: ולא הפיל מכל דבריו ארצה. כל מה שהיה אומר היה בא והקב"ה מקיים על ידו אפי' הדברים שהיה אומ' שלא ברוח נבואה ובזה הדבר ידעו כל ישראל כי נאמן שמואל לנביא ליי' ות"י ולא בטיל מכל פתגמוהי חד:

להראה

וַיֹּסֶף יְהוָה לְהֵרָאֹה בְשִׁלֹה כִּי־נִגְלָה ל׳
יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל בְּשִׁלוֹ בִּדְבַר יְהוָה׃
וַיְהִי דְבַר־שְׁמוּאֵל לְכָל־יִשְׂרָאֵל ד
וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים
לַמִּלְחָמָה וַיַּחֲנוּ עַל־הָאֶבֶן הָעֵזֶר
וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בַאֲפֵק׃ וַיַּעַרְכוּ
פְלִשְׁתִּים לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתִּטֹּשׁ
הַמִּלְחָמָה וַיִּנָּגֶף יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי
פְלִשְׁתִּים וַיַּכּוּ בַמַּעֲרָכָה בַּשָּׂדֶה
כְּאַרְבַּעַת אֲלָפִים אִישׁ׃ וַיָּבֹא הָעָם
אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
לָמָּה נְגָפָנוּ יְהוָה הַיּוֹם לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים ל׳
נִקְחָה אֵלֵינוּ מִשִּׁלֹה אֶת־אֲרוֹן בְּרִית ה׳
יְהוָה וְיָבֹא בְקִרְבֵּנוּ וְיֹשִׁעֵנוּ מִכַּף ז״א נ׳
אֹיְבֵינוּ׃ וַיִּשְׁלַח הָעָם שִׁלֹה וַיִּשְׂאוּ
מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה צְבָאוֹת
יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי עִם־ לב״חס׳
אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים חָפְנִי וּפִינְחָס׃ ו׳
וַיְהִי כְּבוֹא אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־
הַמַּחֲנֶה וַיָּרִעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל תְּרוּעָה
גְדוֹלָה וַתֵּהֹם הָאָרֶץ׃ וַיִּשְׁמְעוּ ג׳
פְלִשְׁתִּים אֶת־קוֹל הַתְּרוּעָה וַיֹּאמְרוּ
מֶה קוֹל הַתְּרוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת
בְּמַחֲנֵה הָעִבְרִים וַיֵּדְעוּ כִּי אֲרוֹן יְהוָה
בָּא אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים פ׳
כִּי אָמְרוּ בָּא אֱלֹהִים אֶל־הַמַּחֲנֶה ל׳
וַיֹּאמְרוּ אוֹי לָנוּ כִּי לֹא הָיְתָה כָּזֹאת
אֶתְמוֹל שִׁלְשֹׁם׃ אוֹי לָנוּ מִי יַצִּילֵנוּ נ״ל חס׳ כנבי׳
מִיַּד הָאֱלֹהִים הָאַדִּירִים הָאֵלֶּה אֵלֶּה ל׳
הֵם הָאֱלֹהִים הַמַּכִּים אֶת־מִצְרַיִם
בְּכָל־מַכָּה בַּמִּדְבָּר׃ הִתְחַזְּקוּ וִהְיוּ
לַאֲנָשִׁים פְּלִשְׁתִּים פֶּן תַּעַבְדוּ ז׳
לָעִבְרִים כַּאֲשֶׁר עָבְדוּ לָכֶם וִהְיִיתֶם פ׳
לַאֲנָשִׁים וְנִלְחַמְתֶּם׃ וַיִּלָּחֲמוּ
פְלִשְׁתִּים וַיִּנָּגֶף יִשְׂרָאֵל וַיָּנֻסוּ אִישׁ
לְאֹהָלָיו וַתְּהִי הַמַּכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד
וַיִּפֹּל מִיִּשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלֶף רַגְלִי׃

וְאוֹסֵיף יְיָ לְאִתְגְּלָאָה בְּשִׁילוֹ
אֲרֵי אִתְגְּלֵי יְיָ לִשְׁמוּאֵל בְּשִׁילוֹ ה׳ לכ׳ נביו׳ ה׳
בְּפִתְגָמָא דַיְיָ׃ וַהֲוָה
פִּתְגָם שְׁמוּאֵל מַרְעָא לְכָל יִשְׂרָאֵל
וּנְפַק יִשְׂרָאֵל לְקַדָּמוּת פְּלִשְׁתָּאֵי
לְאַגָּחָא קְרָבָא וּשְׁרוֹ עַל אֶבֶן סַעֲדָא
וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁרוֹ בַאֲפֵק׃ וְסַדַּרוּ
קְרָבָא פְלִשְׁתָּאֵי לְקַדָּמוּת יִשְׂרָאֵל
וְאִתְרְטִישׁוּ עָבְדֵי קְרָבָא וְאִתְבְּרוּ
יִשְׂרָאֵל קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְחוֹ ב
בְּסִידְרָא בְּחַקְלָא כְּאַרְבְּעָא אַלְפִין
גַּבְרָא׃ וַאֲתָא עַמָּא לְמַשְׁרִיתָא
וַאֲמַרוּ סָבֵי יִשְׂרָאֵל לְמָה תַּבְרָנָא
יְיָ יוֹמָא דֵין קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי נִיסַּב
לָנָא מִשִּׁילוֹ יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ
וִיהֵי בֵּינָנָא בְּדִיל יְקַר שְׁמֵיהּ נ
נִתְפְּרֵיק מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבָנָא׃
וּשְׁלַח עַמָּא לְשִׁילוֹ וּנְטַלוּ מִתַּמָּן
יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ צְבָאוֹת ד
דִּשְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא עֵיל מִן כְּרוּבַיָּא
וְתַמָּן תְּרֵין בְּנֵי עֵלִי עִם אֲרוֹן ק
קְיָמָא דַיְיָ חָפְנִי וּפִינְחָס׃ וַהֲוָה
כַּד אֲתָא אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ לְמַשְׁרִיתָא
וְיַבִּיבוּ כָל יִשְׂרָאֵל יַבָּבָא רַבָּא
וְאִשְׁתְּגַשַׁת אַרְעָא׃ וּשְׁמַעוּ
פְלִשְׁתָּאֵי יָת קָל יַבָּבָא וַאֲמַרוּ מָה
קָל יַבָּבָא רַבָּא הָדֵין בְּמַשְׁרִיתָא
דִיהוּדָאֵי וִידַעוּ אֲרֵי אֲרוֹנָא דַיְיָ אֲתָא
לְמַשְׁרִיתָא׃ וּדְחִילוּ פְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי
אֲמַרוּ אֲתָא אֲרוֹנָא דַיְיָ לְמַשְׁרִיתָא
וַאֲמַרוּ וַוי לָנָא אֲרֵי לָא הֲוָת כְּהָדָא
מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי׃ וַוי לָנָא
מַן יְשֵׁיזְבִינָנָא מִיַּד מֵימְרָא דַיְיָ ד
דַּעֲבַדוּהִי רַבְרְבִין אִלֵּין אִלֵּין
אִינוּן גְּבוּרָתָא דַיְיָ דִּמְחָא יָת ם
מִצְרַיִם בְּכָל מַחָא וּלְעַמֵּיהּ עֲבַד
פְּרִישָׁן בְּמַדְבְּרָא׃ אִתְקְפוּ
וַהֲווֹ לְגַבְרִין פְּלִשְׁתָּאֵי דִּילְמָא ת
תִּשְׁתַּעְבְּדוּן לִיהוּדָאֵי כְּמָא ד
דְּאִשְׁתַּעְבִּידוּ לְכוֹן וּתְהוֹן לְגַבְרִין
גַּבָּרִין וּתְגִיחוּן קְרָבָא׃ וַאֲגִיחוּ
קְרָבָא פְלִשְׁתָּאֵי וְאִתְבְּרוּ יִשְׂרָאֵל
וְאַפְּכוּ גְבַר לְקִירְווֹהִי וַהֲוָת מַחְתָּא
רַבְּתָא לַחֲדָא וְאִתְקְטַל מִיִּשְׂרָאֵל תְּלָתִין אַלְפִין גְּבַר רִיגְלִי׃

בדבר יי׳ ה׳ בקריאה וסי׳ במס׳ רבת׳ : ויבא י״א רפין בקריאה וסי׳ במס׳ רבת : ויושיענו ג׳ ב׳ מלאים וא׳ חס׳ וסי׳ נקחה אלינו · אל תחרש ממנו · זה יי׳ קוינו לו ויושיענו · קדמאה חס׳ : ותהם ג׳ וחס׳ וסי׳ ותהם הארץ · ותהם הקריה · ותהם כל העיר עליהן : מה כ״ד פתחין וסי׳ נמס׳ בסדר כי תשא : אתמל ג׳ בקריאה וסי׳ גם אתמל גם שלשם דשמואל · כי לא היתה כזאת אתמל שלשם · כיום אתמול :

רדק

להראה · בחולם וכן להראה אל מכות כמו מכה בפלשתים הכתוב תכתב : כי נגלה · טעם מלת כי לפי שאמר ויוסף אמר כי המראה הראשונה הבאה לשמואל היתה בשילה בבית יי׳ וכן עתה הוסיף להראה לו בשילה והמרא׳ הזאת היתה לו לצוות בני ישראל לצאת לקראת פלשתים למלחמה וזהו שאמר כדבר יי׳ וכן אמר ויהי דבר שמואל לכל ישראל : ויצא ישרא׳ · כלומר צוה אותם לצאת בדבר השם ויצאו וצוה אותם לצאת ל להנגף לפני פלשתים לפי שהיו עבושים וחייבי׳ את המשפט הזה וכן במלחמת הגבעה צוה אותם לעלות וינגפו : על האבן העזר · כמו הארון הברית והכותב אמר זה כי כשהיתה זאת המלחמה אבן נגף היתה ולא אבן עזר ו ועדיין לא נקראה אבן העזר כי על המלחמה האחרת שעשה ם שמואל עם פלשתים בין המצפה ובין השן שקרא אותה שמואל אבן העזר שעזרם האל ית׳ באותה מלחמה אבל מה שנכתב הכא אבן העזר דברי הסופר הם וכן וירדף עד דן : ותטש המלחמה · כענין ויטש על המחנה ענין ה התפשטות הדבר ות״ת ואתרטישו עבדי קרבא : ויושיענו · ת״י ובדיל יקר שמיה נתפריק מיד בעלי דבבנא : את ארון ברית יי׳ צבאות יושב הכרובים · טעם הספור הזה לומר כי הוא ארון החיילו׳ להגביר אוהביו ולהחלים אויביו ויושב הכרובי׳ את׳ להודיע כי הוא קרוב לבני אדם לכל את׳ יקראוהו באמת ולולי העונו׳ לכל זה היה כמצא והעונות גרמו ו ומפני זה אמר ושם שני בני עלי עם ארון ברית האלהים חפני ו ופינחס להודיע כי הם גרמו ה המכשלה וכדי שיבואו למלחמה היתה סבה מאת האלהים ששאלו זקני ישראל את הארון והם ב גרמו את המכשלה עם עונות י ישראל הבאים למלחמה כי היו בהם עובדי עבודה זרה וארון זה הוא הארון שבו מונחין שברי ל לוחות והוא היה יוצא עמהם ל למלחמה והוא שנאמ׳ עליו וארון ברית יי׳ נוסע לפניהם · ונמצאנו מחלוקת בדברי רבותינו ז״ל בזה מהם אמרו כי לוחו׳ ושברי לוחות מונחין בארון אחד וספר תורה עמהם בארון ומה שאמ׳ ושמתם אותו מצד ארון ברית יי׳ פירושו ושמתם אותו בארון מצד לוחות ברית יי׳ ומהם אמרו כי כמין ג גלוסקא עשו לארון מבחוץ ושם היה ספר תורה מונח וזהו ם שאמר מצד ארון ברית יי׳ ומהם אמרו כי בארון אחד לבדו היה ספר תורה מונח ומהם אמרו כי לשברי לוחות היה ארון לבדו ו והוא היה יוצא למלחמ׳ והפסוקי׳ מוכיחין כי הלוחות השלימו׳ היו בזה הארון שהביאו במחנ׳ שהרי אמר יושב הכרובים מראה כי הכרובי׳ היו עליו ועוד כי זה הארון שיצא למלחמה זה הוא ארון שהיה בבית שמש בשובו משדה פלשתי׳ והוא שהיה בקרית יערים ובבית עובד אדום ובעיר דוד ומעיר דוד העלוהו והכניסוהו לבית קדש הקדשי׳ : מיד האלהי׳ האדירי׳ האלה · ת״י מיד מימר׳ דיי׳ דעובדוהי רברבין אילין אינון גבורת׳ דיי׳ וגו׳ והדרי אבי ז״ל פי׳ במדב׳ מן ומדברך נאוה וזה פיר׳ במכותו ובדברו הכה מצרי׳ ועתה הוא בעצמו בא אוי להם ובדברי רבותינו ז״ל עירובי דברים כאמרה הפרשה מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה עד כאן דברי צדיקים שבהם אבל הרשעים היו אומרים אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר אמרו עשר מכות היו לו וכלן הביאן על המצרים ושאר המכות כלה על עמו במדבר אין לו מכה עוד מעתה אמר להם הקב״ה אתם אומרי׳ שאין לו מכה עוד אני מביא עליכם מכה שלא כהיתה מעולם והיה אחד מהם יוצא בטחור ועכבר יוצא מן התחום ומושט את בני מעיו וחוזר לתחום וכן הוא אומר ותכבד יד יי׳ על האשדודים · ויש מפרשים מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה כי מנהג בלשון הערלים לקרא לאלהים אחרים לשון רבים וזהו שאמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים שאלה וכיוצא בדבר ואתה עיף ויגע על ישראל ולא ירא אלהים על עמלק עירובי דברים כתובין כאן וכן יתכן להיות כפשוטו :

רשי

כי נגלה יי׳ אל שמואל · לפי שאמר למעלה ודבר יי׳ היה יקר בימים ההם אמר כאן כי נתעלה בשביל שמואל נגלה ושכה והרגיל להגלות : ויהי דבר שמואל לכל ישראל · כהיה הדבר שנאמר לשמואל ובא לכל ישראל והיאך היה הפורענות ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה : ותטש המלחמה · ותתפשט המלחמה כמו והנם נטושים על פני הארץ וכן ויטשו בלחי : אבן העזר · עדיין לא היה כן שמה כי בימי שאול נקראת כן וכאן קראה על שם סופה : בכל מכה במדב׳ · על ים סוף ויונתן תירגם ולעמיה עבד פרישן במדברא ובסיפרי שנינו שהפרשה הוו עירובי דברים מי שאמר זה לא אמר זה כשרין שבהם אמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה והרשעים אמרו אלה הם האלהים המכים את מצרי׳ בכל מכה כל מכות שהיו לו על המצריים הביאם אין לו עוד מכה מעת׳ היום

רלבג

והנה זכר שכבר ה הוסיף יי׳ להראה ב בשילה לשמואל והיה דבר שמואל לכל ישרא׳ בחיי עלי בעניני הנבואה ובזה האופן היה מנהיג אותם גם בחיי עלי כי כבר כ נתפרסם להם שהוא היה נביא אמת · אחר זה ספר שכבר יצא י ישרא׳ לקראת פלשתים למלחמה מעצמם ולא שאלו באלהים אם היות הצלח אורים ותמים ונבו׳ איך יתנהגו בעניני המלחמ׳ הזאת ובכוף הענין מתורבים מ מישרא׳ וארון האלהים נלקח ובזה נתקיים מה שאמר אים האלהים לעלי ומה שאמר לו שמואל : ותטוש המלחמה · הרצון בו שפשטה המלחמה : אלה הם האלהים המכי׳ את מצרי׳ בכל מכה במדבר · ר״ל ובמדב׳ כוונין קריעת ים סוף היה במדבר אשר בו מתו פרעה ו וחילו וכבר הכם קודם זה במצרים במינים רבים מהמכות : פן תעבדו לעבדים כאשר עבדו לכם · זה מורה כי לא היו פלשתי׳ מושלי׳ בישראל ולא ישראל בפלשתי׳ ואפשר שמזמן קרוב יצאו בני ישרא׳ מעבדותם או אפשר שיארך זמן עבדות׳ את הפלשתים עד מות עלי ויהיו אז כל שנות שמשון כללות בשנות עלי ונמנו לשניהם כי רוב ימי׳ שמשון היה בשיבת סרה פלשתי׳ וכשלא היה שמשון שר היה שופט אות׳ עלי :

אח כ״ד וכל דסמי׳ להאי׳ נוותיה בו״ן מה ומה

רשי

איש בנימן. זה היה שאול שחטף את הלוחות מיד גלית וברח לו: יד דרך מצפה. אצל יד הדרך היה מצפה: מפרקתו. אפרקותיה עצם הצואר: ללת. על כרחי ללדת פירושו ואין לו דמיון ומנחם חברו בחלק יללה לפי שחבלי לידתה ביללה באו לה ויסוד יללה אין אות ביסודה אלא למד לבדה: נהפכו. נפתחו מדרכן לכך מתה: ציריה. צירי דלתי בטנה קרדונ"ל בלע"ז: אי כבוד. אין כבוד וכן ימלט אי נקי אין נקי: אל הלקח. כמו על הלקח ואינו צריך לזוז מלשון אל למי שיודע להבין דבת: אל הלקח. היטורי"ם לאיסט"ריפרים בל': ואל מות חמיה. אל הרעה הזאת שמת חמיה ואישה: אבל

ויבוא ט"ו מלאים בקריאה וסי' ויבוא והנה עלי יושב על הכסא' ויקץ שלמה והנה חלום' בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי. ונביא אחד זקן. ויבוא אל המלך. ויתחפש מלך ישראל ויבוא. וימת המלך ויבוא שמרון. ויבא יהוא יזרעאלה. ויבוא ישעיה בן אמוץ דישעיה' ויבוא אלי אנשים מזקני ישר' ויבוא אל הגוים

וארון אלהים נלקח ושני בני־עלי
מתו חפני ופינחס: וירץ איש־
בנימן מהמערכה ויבא שלה ביום
ההוא ומדיו קרעים ואדמה על־
ראשו: ויבוא והנה עלי ישב על־
הכסא יך דרך מצפה כי־היה לבו
חרד על ארון האלהים והאיש בא
להגיד בעיר ותזעק כל־העיר:
וישמע עלי את־קול הצעקה ויאמר
מה קול ההמון הזה והאיש מהר
ויבא ויגד לעלי: ועלי בן־תשעים
ושמנה שנה ועיניו קמה ולא יכול
לראות: ויאמר האיש אל־עלי
אנכי הבא מן־המערכה ואני מן־
המערכה נסתי היום ויאמר מה־היה
הדבר בני: ויען המבשר ויאמר
נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה
גדולה היתה בעם וגם־שני בניך מתו
חפני ופינחס וארון האלהים נלקחה
: ויהי כהזכירו את־
ארון האלהים ויפל מעל־הכסא
אחרנית בעד יד השער ותשבר
מפרקתו וימת כי־זקן האיש וכבד
והוא שפט את־ישראל ארבעים
שנה: וכלתו אשת־פינחס הרה ללת
ותשמע את־השמעה אל־הלקח
ארון האלהים ומת חמיה ואישה
ותכרע ותלד כי־נהפכו עליה ציריה:
וכעת מותה ותדברנה הנצבות
עליה אל־תיראי כי־בן ילדת ולא
ענתה ולא־שתה לבה: ותקרא
לנער אי כבוד לאמר גלה כבוד
מישראל אל־הלקח ארון האלהים
ואל־חמיה ואישה: ותאמר גלה כבוד
מישראל כי נלקח ארון האלהים:

וארונא דיי אישתבי ותרין בני עלי
אתקטלו חפני ופינחס: ורהט
גברא משבטא דבנימין מסידרא
ואתא לשילה ביומא ההוא
ולבושוהי מבזעין ועפרא רמי על
רישיה: ואתא והא עלי יתיב על
כורסיא על כיבש אורח תרעא
מסכי ארי הוה ליביה תביר על
ארונא דיי וגברא אתא לחואה
לקרתא ואישתגישת כל
קרתא: ושמע עלי ית קל
צוותתא ואמר מה קל שיגושא
הדין וגברא אוחי ואתא וחוי
לעלי: ועלי בר תשעין ותמני
שנין ועינוהי קמה ולא יכיל
למחזי: ואמר גברא לעלי אנא
אתית מן סידרא ואנא מן סידרא
דקרבא אפכירת יומא דין ואמר
מה הוה פתגמא ברי: ואתיב
דמבשר ואמר אפך ישראל קדם
פלשתאי ואף מתאר בתא הוות
בעמא ואף תרין בנך אתקטלו
חפני ופינחס וארונא דיי אשתבי:
והוה כד אדכרותיה
ית ארונא דיי ונפל מעל כורסיא
לאחורוהי על כיבש אורח תרעא
ואיתברת פקותיה ומית ארי סיב
גברא ויקיר והוא דן ית ישראל
ארבעין שנין: וכלתיה אתת
פינחס מעדיא למילד ושמעת ית
שמועתא דאישתבי ארונא דיי
ודמית חמוהא ודאיתקטל בעלה
וכרעת וילידת ארי ביעותהא
חיבלהא: וכעידן מותה ומלילה
נשיא דקיימן עלוה לא תידחלין
ארי בר דכר ילידת ולא אתיבת
ולא שויאת על לבה: וקרת
לרביא איכבוד למימר גלה יקרא
מישראל דאישתבי ארונא דיי
ודמית חמוהא ודאתקטל בעלה:
ואמרת גלא יקרא מישראל ארי
אישתבי ארונא דיי:

רדק

וירץ איש בנימן. דרשו בו שהוא היה שאול בן קיש שחטף הלוחות מיד גלית הפלשתי וברח לו ורחוק הוא שהוציא אדם את הלוחות מהארון שהרי כמה נגעים וכמה רעות באו לפלשתים מקדושת הארון בהיותו בארץ פלשתים לבד כל שכן אם שלחו יד בו כי גם אנשי בית שמש שהיו ישראלים מתו כמה מהן כי ראו בארון יי': יך דרך מצפה. כתיב יך כלומר שהיה לבו מכה אותו ומפחד על ארון האלהים שיבא וכתב יך לזה הטעם על דרך ויך לב דוד אותו וקרי יד שפי' מקום כמו ויד תהיה לך כלומר היה יושב על הכסא במקום שהיה רואה דרך הבאים מן המלחמה והיה מצפה ומיחל שיבא אדם כי היה לבו חרד על ארון האלהים ויונתן הוסיף בו שער שתירגם על כיבש אורח תרעא מסכי כמו שאמר בפסוק האחר בעד יד השער: ועיניו קמה. כל אחת מעיניו קמה כלומר כהתה ואמר לשון קימה בעין וכן כי קמו עיניו משיבו כי לעת הזקנה תיבש הלחות ויקומו יתרי העין ותכנס העין בחורים ויש מפרשים ענין כליון עינים וכן תרגם יונתן כלו עיניהם קמה עיניהון וכן תרגם ועיניו קמה: ויען המבשר. מספר החדשות על טוב ועל רע נקרא מבשר: נלקחה. נזכר ארון בלשון זכר ובלשון נקבה בלשון זכר ברוב וכן בזו הפרשה וארון האלהים נלקח ובזה הפסוק בלשון נקבה וכן אמר בהם אליהם ארון יי': כהזכירו. כהזכיר המבשר ארון האלהי': ויפל. עלי מרוב כאב לב שאחזו נפל לאחריו: בעד יד השער. כתרגומו על כיבש אורח תרעא: מפרקתו: עצם הצואר נקרא מפרקת לפי שנעשה פרקים פרקים: וכבד. כבד התנועה מפני זקנתו או פי' שהיה כבד בבשר שהיה בעל בשר לפיכך מת בנפלו מפני כבדו: הרה ללת. היתה הרה וקרבו ימיה ללדת והדל"ת חסרה כן דעת רוב המפרשים וכן ת"י מעדיא למילד ורבי אחי רבי משה פירשו מן יללה כלומר קרבו ימיה לחיל ולזעוק בחבלים ודקדוק המלה ללת בפלס לרדת לשבת בחסרון יו"ד יל"ל כמו יוד ירד ישב ומכפל הלמ"דין חסרו האחרונה שהיא למ"ד הפעל ונשאר במלה מן השרש עי"ן הפעל לבד כמו לתת אלא שזו בציריו וזו בפתח: כי נהפכו עליה ציריה. כלומר נהפכו ונתגלגלו עליה ציר וחבלי הלידה עם חבלי השמועה הרעה ומחוזק ציריה כרעה וילדה ומתה ות"י ארי בעתוה חבלהא ובדברי רבותינו ז"ל תניא רבי אליעזר אומר כשם שצירים לדלת הבית כך יש צירים לרחם האשה שנ' ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה: וכעת. כבף: מותה. בשורק: אי כבוד. כמו אין כבוד בחסרון הנון ובא בחיריק כמו ואין יש פה תחת ידך או כמו אי כבוד נצירי כלומר אין הכבוד שהיכנו היום בישראל: ותאמר. פעם אחרת אמרה כי בתחלה אמרה גלה כבוד בעבור הארון שנשבה ובעבור שמת חמיה ואישה ועתה שבה ואמרה בעבור שהארון לבדו גלה כבוד כי הוא עיקר הכבוד: ויכנו

רלבג

והנה עלי יושב על הכסא יד דרך מצפה. ר"ל שהיה הכס' בתקו' שהיה מצפה ומביט הדרך אם יבא מבשר להגיד לו מה שקרה לארון האלהים: כי היה לבו חרד על ארון האלהים. ולזאת הסבה היה הכסא אצל מקום השער לראות העוברי' והשבים וזה מורה על רוב חסידותו שלא היה חרד לבניו עם מה שגלה לו אלהים שמניהם ימותו ביום אחד גם כשמעו מות חפני ופנחס לא חרד מאד עד ששמע שארון האלהים נלקח כי אז נפל אחורנית מעל הכסא מרוב החרדה ונשברה מפרקתו מרוב החולשה ומת מכובד גופו ורוב הזקנה כי הכובד ההו' היה סבת מיתתו בנפלו: הרה ללת. אחשוב שיהיה שרשו כלה ויהיה מקור ובינו ענין שלמות כאילו יאמ' שמלאו ימי ההריונה ללדת כאמרו וימלאו ימיה ללדת וכבר פירשוהו מענין יללה והוא חסר למ"ד אחרת כי היה משפטו לללת: ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה. ולא יכלה להתאמץ על דבר הלידה כראוי. והיא קראה שם הנער אי כבוד לאמ' גלה כבוד מישראל: ואל הלקח ארון האלהים ואל מות חמיה ואישה. כי חמיה היה נביא וכהן גדול ואישה היה ראוי לשמש בכהונה גדולה אחריו כי ידמה שהיה יותר ראוי לכהונה מחפני כי לא היה רע כל כך כמו חפני ולזה נתקיימה הכהונה גדולה מזרע פינחס עד מלכות שלמה כמו שיתבאר במה שיבא ולזה הקדים בפורענות לזכר חפני קודם פינחס בסוף הענין שבא לזכר כי הסבה החזקה למה שאמרה גלה כבוד מישר' הו' הלקח ארון האלהים כי כבר נאמר לישראל נביא והיה שם מהכהנים גם כן מי שיתמנה כהן גדול תחת עלי. והנה

אשר באו שם י ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה. ויבוא אל שער אשר פניו' ויבוא גם השטן. וחברו' וכל מגלת אסתר דכוו' מל' בב"ב חס' וסי' אל המשתה אשר עשתה אסתר. ויבוא המלך והמן לשתו' ותדברנה ג' בקריאה וסים ותדברנה הנצבות עליה. ותאמר האשה האחרת לא כי בנך' ותדברנה בפיכם דירמיה:

והנה הביאו הפלשתים ארון האלהים בבית ע"ז שלהם שהיה בהם צלם על צורת בן אדם שהיו קורין אותו דגון · והנה על צד המופת עשה הש"י לכבודו שהפיל דגון ארצה לפני ארון יי' להעיד כי אין עוד מלבדו ואולי חשבו הפלשתים שכבר היה זה על דרך המקרה לא מאת הש"י ולזה לקחו את דגון והשיבו אותו למקומו ולא השתדלו להסיר משם ארון האלהים · וביום השני מצאו דגון נופל לפני ארון יי' וראש דגון ושתי כפות ידיו כרותות על המפתן רק הנשאר מדגון היה נשאר אצל ארון יי' נופל ארצה ולזה היו כומרי דגון נשמרים מלדרוך על מפתן דגון כי חשבו שיהיה המקום קדוש מצד מה שמצאו שם ראש דגון ושתי כפות ידיו · ולא הספיק לש"י הספטי' שעשה בהיה' אבל הנה האשדודי' ושמם שוממים ותמהים על המכות שבאו להם ב בדרך שלא היו יכולים לאמר שיהיה אדום זה המקרה להם אם לא מפני מה שהסבו שיה' ארון האלהים · וזאת המכה היתה שהוכו בטחורים והוא חולי מכער מאד ויוצ' מהם דם רב כל שכן אלו שבאו להם מאת הש"י להכאיבם מאד · ולזה הוכרחו להוציא ארון האלהים מאשדוד ו ושלחוהו בגת וידמה שאלה המופתים עשה הש"י באמצעות שמוא' שהיה נביא או נעש' זה בזולת נביא להשגחתו על ישראל שלא יהבר ארון האלהים מהם · והנה אחר הסבו אותו בגת היתה מכת הש"י בעיר מהומה גדולה לא נשאר שם אחד שלא הוכה במכת ה הטחורי' והיו הטחורי' נסתרים ולזה הם • יותר קשים ויותר קשי הרפואה · וכראותם זה שלחו ארון ה האלהים לעקרון ו ותכף שבא שם הביא הש"י מהומ' מות בכל העיר והנשארים בהם שלא מתו הוכו בטחורי' הנה כל זה קרה ל לפלשתים מפני ארון האלהים תוך שבעה חדשים · אז קראו פלשתים לכומריהם ולקוסמיהם לקחת עצה מהם מה יעשה לארון יי' אם ישיבוהו לישראל אם לא ואם היה' עצתם שישלחוהו לישרא' במה ישלחוהו שם כדי שתסור אף הש"י מהם : ונתנו

וראש י"א וסימ' נמסר בסדר האזינו ובשפטים סוף סימן ז' : טחרים דכתבן עפלים ו' בקריאה וסימ' בשחין מצרים ובעפלים · ותכבד יד יי' · ויהי אחרי הסבו אתו · והאנשים אשר לא מתו · מה האשם אשר נשיב לו · ועשיתם צלמי עפליכם וצלמי עכבריכם · ושארא כדקריין · כן כתבן : ארון אלהי ישראל ו' וסי' ויראו

רשי

אבל דגון · צלם עשוי בדמות דג : המפתן · איסקופה : ויעופס · לשון סמום : בטחורים · חלוחלת כרכשא מכת הנקב עכברין ככנסין ומוציאים בני מעיהן ויוצאין : ויסתרו · כמו ויסתרו שהרי הוא במסורת כ כתובין ש"ן ומפורשי' בלשון כמך מכת בית הסתרי' : מהומ' מות · כל מהומות ע"י רעש וזה אביהן וירעם יי' בקול גדול על פלשתי' ויהומם כך מפורש באגדה ם שלמי' ושתים מידות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי :

סמס

רדק

ויצנו · ועמידו : נופל לפניו · כמו על פניו וכן ת"י על אפוהי • על המפתן · כמו על המפתן וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על והמפתן היא האסקופ' התחתונ' • רק דגון נשאר עליו · אמרו כי דגון מטבורו ולמטה היה צורת דג · לפיכך נקרא דגון ומטבורו ולמעלה צורת אדם כמו שאומר ושתי כפות ידיו כרותו' אל המפתן וזהו פירושו רק דגון נשאר עליו צורת דג נשאר עליו וי"ת לחוד גופיה דדגון אשתאר עלוהי : לא ידרכו · בדרש ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק מכינו ם שהחמירו ישרא' בע"ז יותר מאומו' העולם באומות העולם כתי' על כן לא ידרכו אבל ביסרא' כתיב ופקדתי על כל הדולג על המפתן קפץ : בעפולי' כתי' וקרי בטחורי' והכתיב הוא שם כנוי לתחתוני' כי עפולי' לשון גבוהות כמו עפל ובוחן והכנוי בהפך והקרי הוא שם החולי : גת יסוב · לגת ורבים כמוהו : ויסבו את ארון אלהי ישראל · ברגש המ"ך והבי"ת : ויסתרו להם · כתיב בש"ן והוא כמו בסמ"ך ופי' שהיה להם מכת הטחורים במקום סתר מבפנים והיה קשה להם מתה שאם היה להם במקו' גלוי ותרגו' ולקו יתהון בטחוריא : להמיתני ואת עמי · שרי עיר עקרון אמרו כן : למה

ופלשתאי שבו ית ארונא דיי
ז' ב"מ ל ואיתוהי מאבן סעדא לאשדוד :
ונסיבו פלשתאי ית ארונא דיי
ל"ג ואעילו יתיה לבית דגון ואקימו
יתיה בסטר דגון : ואקדימו
אנשי אשדוד ביומא דבתרוהי
והא דגון רמי על אפוהי על א
י' ארעא קדם ארונא דיי ונסיבו ית
דגון ואתיבו יתיה לאתריה :
ואקדימו בצפרא ביומא דבתרוהי
ז"א והא דגון רמי על אפוהי על ארעא
קדם ארונא דיי וריש דגון ותרתין
פיסת ידוהי קציצן מחתא על ס
סקופתא לחוד גופיה אשתאר
ל' עלוהי : על כן לא דרכין כומרי
דגון וכל דעלין לבית דגון על
סקופת דגון באשדוד עד יומא
הדין : ותקיפת מחתא דיי על
נסתרים ח' ג' ומ"ל אינש אשדוד ואצדינון ואלקי י
ו' יתהון בטחורין ית אשדוד וית
תחומהא : וחזו אינשי אשדוד
ארי שויא עליהון מחתא ואמרין
לא ישרי ארון אלהא ישראל
עמנא ארי תקיפת מחתיה עלנא
ועל דגון טעותנא : ושלחו
וכנשו ית כל טורני פלשתאי ל
ליתהון ואמרו מה נעביד לארון
ג' בטע בסיפ' אלהא דישראל ואמרו לגת י
יסתחר ארון אלהא דישראל
ואסחרו ית ארון אלהא דישראל
: והוה בתר דאסחרו יתיה
טהרים ח' והות מחתא דיי בקרתא שגושא
רבא לחדא ומחא ית אנשי קרתא
מזעירא ועד רבא ולקו להון
ל' בטחורין : ושלחו ית ארונא דיי
ל' לעקרון והוה כמיתי ארונא דיי
י' לעקרון וזעיקו עקרונאי למימר
אסחרו לותנא ית ארון אלהא
דישראל לקטלותנא וית עמנא :
טו' ושלחו וכנשו ית כל טורני
א' ד' פלשתאי ואמרו שלחו ית ארון
ר' אלהא דישראל ויתוב לאתריה
ולא יקטיל יתי וית עמי ארי הות
בטחרים ח' שיגוש קטלא בכל קרתא תקיפת
לחדא מחתא דיי תמן : וגבריא
דילא מיתו לקו בטחורין וסליקת
צוחת קרתא לצית שמיא :

ה ופלשתים לקחו את ארון האלהים
ז' ב"מ ל ויבאהו מאבן העזר אשדודה :
ויקחו פלשתים את ארון האלהים
ל"ג ויביאו אתו בית דגון ויציגו אתו אצל
דגון : וישכמו אשדודים ממחרת
והנה דגון נפל לפניו ארצה לפני
י' ארון יהוה ויקחו את דגון וישבו
אתו למקומו : וישכמו בבקר
ממחרת והנה דגון נפל לפניו ארצה
ז"א לפני ארון יהוה וראש דגון ושתי
כפות ידיו כרתות אל המפתן רק
דגון נשאר עליו : על כן לא ידרכו
ל' כהני דגון וכל הבאים בית דגון על
מפתן דגון באשדוד עד היום הזה :
ותכבד יד יהוה אל האשדודים
נסתרים ח' וישמם ויך אתם בעפלים את
ג' ומ"ל אשדוד ואת גבוליה : ויראו אנשי
ו' אשדוד כי כן ואמרו לא ישב ארון
אלהי ישראל עמנו כי קשתה ידו
עלינו ועל דגון אלהינו : וישלחו
ויאספו את כל סרני פלשתים
אליהם ויאמרו מה נעשה לארון
אלהי ישראל ויאמרו גת יסב ארון
אלהי ישראל ויסבו את ארון אלהי
ג' בטע בסיפ' ישראל : ויהי אחרי הסבו אתו
ותהי יד יהוה בעיר מהומה גדולה
מאד ויך את אנשי העיר מקטן ועד
טהרים ח' גדול וישתרו להם עפלים : וישלחו
את ארון האלהים עקרון ויהי כבוא
ארון האלהים עקרון ויזעקו ה
ל' העקרנים לאמר הסבו אלי את
ל' ארון אלהי ישראל להמיתני ואת
י' עמי : וישלחו ויאספו את כל סרני
פלשתים ויאמרו שלחו את ארון
טו' אלהי ישראל וישב למקומו ולא
א' ד' ימית אתי ואת עמי כי היתה מהומת
ר' מות בכל העיר כבדה מאד יד
האלהים שם : והאנשים אשר
בטחרים ח' לא מתו הכו בעפלים ותעל שועת
העיר השמים :

פיתה ג' כתי' כן ויבן את בית יעד ירין וכל' כהות כתיב

ויאכם י' כתי' וקרי' כניא · אלהו סלויא ושלה פלישתאי גרמוי רמלכ' ולאחיהון המרא וכסף'

ויסתרו יח מלין כתיב שי"ן וקרי' סמ"ך

אנשי אשדוד ושל אחריו ג' בספוק · והכו אלי · אם משלחים את ארון אלהי ישראל : וישלחוד בנביאים ובכתובים וסימ' וישלחו את ארון האלהים עקרון · ויקחו את ירמיהו · ויברהו את ראשו · וישאו את ראשו ואת כליו · וכל אוריתא דכו' בבא וישלחו האנשים את ידם : ויאספו' פתחין וסימ' בלשון תרגום סביא שלא יל ויא ושלחו פלשתאי גרבוי דמלכא ולאחיהון חברא וכספא ופירושם נמסר בסדר שמות :

רש"י

במה נשלחנו · באיזה ענין אשלחנו שלא יחרה אפו וישוב חרונו ממנו : אשם · היכר דבר שאתם מודים שמעלתם : אז תרפאו ונודע לכם · שהוא עשה כי למה לא תסור ידו אז מכם : סרני פלשתי' · חמשה הם כמה שנאמר ביהושע העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני : עלות · מניקות : אשר לא עלה עליהם עול · כל זה לנסיון שאין זו ראיות למשוך ועוד שגועות אחר בניהם ואם יהא כח בארון שיוליכו אותו מאליה' נדע שהו' עשה לנו : ארגז · אישקרי"ן בלע"ז : כלו בבית · לשון כלא :

ויערכה

ופרעה ג' בקריא' וסי' ופרעה חולם והנה עמד על היאר · ופרעה הקריב וישאו · ולמה תכבדו את לבבכם : עלות ה' בקריא' וסי' נמסר בסדר וישלח : ואת בניהם ד' בקריא' וסי' נמסר בסדר ואתחנן ויהושע סי' ה' : וישמו ד' חס' וסי' אבנים גדולות · ארון יי' אל העגלה · אל האבן הגדולה · וישמו לה ידים דאיזבל דמלכים · ונמסר בסדר מקץ וגם ביהושע סי' י' :

ו וַיְהִי אֲרוֹן־יְהוָה בִּשְׂדֵה
פְלִשְׁתִּים שִׁבְעָה חֳדָשִׁים׃ וַיִּקְרְאוּ
פְלִשְׁתִּים לַכֹּהֲנִים וְלַקֹּסְמִים לֵאמֹר ל
מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲרוֹן יְהוָה הוֹדִעֻנוּ בַּמֶּה ל
נְשַׁלְּחֶנּוּ לִמְקוֹמוֹ׃ וַיֹּאמְרוּ אִם־
מְשַׁלְּחִים אֶת־אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל י'
אַל־תְּשַׁלְּחוּ אֹתוֹ רֵיקָם כִּי־הָשֵׁב
תָּשִׁיבוּ לוֹ אָשָׁם אָז תֵּרָפְאוּ וְנוֹדַע ל
לָכֶם לָמָּה לֹא־תָסוּר יָדוֹ מִכֶּם׃
וַיֹּאמְרוּ מָה הָאָשָׁם אֲשֶׁר נָשִׁיב לוֹ ל' ב'
וַיֹּאמְרוּ מִסְפַּר סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים חֲמִשָּׁה
עָפְלֵי זָהָב וַחֲמִשָּׁה עַכְבְּרֵי זָהָב כִּי־ טחרי ק'
מַגֵּפָה אַחַת לְכֻלָּם וּלְסַרְנֵיכֶם׃
וַעֲשִׂיתֶם צַלְמֵי עְפֹלֵיכֶם וְצַלְמֵי טחריכם ל ק'
עַכְבְּרֵיכֶם הַמַּשְׁחִיתִם אֶת־הָאָרֶץ ל' כב
וּנְתַתֶּם לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּבוֹד אוּלַי ד'
יָקֵל אֶת־יָדוֹ מֵעֲלֵיכֶם וּמֵעַל א ל
אֱלֹהֵיכֶם וּמֵעַל אַרְצְכֶם׃
וְלָמָּה תְכַבְּדוּ אֶת־לְבַבְכֶם כַּאֲשֶׁר ה' רנש"פ
כִּבְּדוּ מִצְרַיִם וּפַרְעֹה אֶת־לִבָּם הֲלוֹא נ'
כַּאֲשֶׁר הִתְעַלֵּל בָּהֶם וַיְשַׁלְּחוּם וַיֵּלֵכוּ ל
׃ וְעַתָּה קְחוּ וַעֲשׂוּ עֲגָלָה חֲדָשָׁה
אַחַת וּשְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת אֲשֶׁר לֹא־ ה'
עָלָה עֲלֵיהֶם עֹל וַאֲסַרְתֶּם אֶת־ ל
הַפָּרוֹת בָּעֲגָלָה וַהֲשֵׁיבֹתֶם בְּנֵיהֶם
מֵאַחֲרֵיהֶם הַבָּיְתָה׃ וּלְקַחְתֶּם אֶת־ יט ו'
אֲרוֹן יְהוָה וּנְתַתֶּם אֹתוֹ אֶל־הָעֲגָלָה
וְאֵת כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הֲשֵׁבֹתֶם לוֹ ל
אָשָׁם תָּשִׂימוּ בָאַרְגַּז מִצִּדּוֹ וְשִׁלַּחְתֶּם
אֹתוֹ וְהָלָךְ׃ וּרְאִיתֶם אִם־
דֶּרֶךְ גְּבוּלוֹ יַעֲלֶה בֵּית שֶׁמֶשׁ הוּא
עָשָׂה לָנוּ אֶת־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת
וְאִם־לֹא וְיָדַעְנוּ כִּי לֹא יָדוֹ נָגְעָה בָּנוּ
מִקְרֶה הוּא הָיָה לָנוּ׃ וַיַּעֲשׂוּ ג' וכל קהלת דכו'
הָאֲנָשִׁים כֵּן וַיִּקְחוּ שְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת
וַיַּאַסְרוּם בָּעֲגָלָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם כָּלוּ ו'
בַבָּיִת׃ וַיָּשִׂמוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה ר"פס'
אֶל־הָעֲגָלָה וְאֵת הָאַרְגַּז וְאֵת עַכְבְּרֵי
הַזָּהָב וְאֵת צַלְמֵי טְחֹרֵיהֶם׃ ג' נ' כ"ב יתריין

וַהֲוָה אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּקִירְוֵי פְלִשְׁתָּאֵי שַׁבְעָא יַרְחִין׃ וּקְרוֹ פְלִשְׁתָּאֵי לְכוּמְרַיָא וּלְקוֹסְמַיָא לְמֵימַר מַה נַעְבֵּיד לַאֲרוֹנָא דַיְיָ הוֹדִיעוּנָנָא בְּמָה נְשַׁלְּחִנֵיהּ לְאַתְרֵיהּ׃ וַאֲמַרוּ אִם אַתּוּן מְשַׁלְּחִין יַת אֲרוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא תְשַׁלְּחוּן יָתֵיהּ רֵיקָן אֱלָהֵין אֲתָבָא תְתִיבוּן קֳדָמוֹהִי קָרְבַּן אֲשָׁם בְּכֵין תִּתָּסוּן וְיִתְרַוַּח לְכוֹן לְמָא לָא תְנוּחַ מַחֲתֵיהּ מִנְּכוֹן׃ וַאֲמָרוּ מָה קוּרְבַּן אֲשָׁמָא דְנָתִיב קֳדָמוֹהִי וַאֲמַ' מִנְיַין טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי חַמְשָׁא טְחוֹרֵי דְדַהֲבָא וְחַמְשָׁא עַכְבְּרֵי דְדַהֲבָא אֲרֵי מַחֲתָא חֲדָא שַׁוְיָא לְכוּלְכוֹן וּלְטוּרְנֵיכוֹן׃ וְתַעְבְּדוּן צַלְמֵי טְחוֹרֵיכוֹן וְצַלְמֵי עַכְבְּרֵיכוֹן דִמְחַבְּלִין יַת אַרְעָא וְתִתְּנוּן קֳדָם אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל יְקָרָא מָאִים תְּנוּחַ מַחֲתֵיהּ מִנְּכוֹן וּמִן טַעֲוָתְכוֹן וּמִן אַרְעֲכוֹן׃ וּלְמָה תֵיקְרוּן יַת לִבְּכוֹן כְּמָה דְיַקָּרוּ מִצְרָאֵי וּפַרְעֹה יַת לִבְּהוֹן הֲלָא כַד אִתְפְּרַע מִנְּהוֹן וּבָתַר כֵּן שַׁלְּחִינוּן וַאֲזָלוּ׃ וּכְעַן סַבוּ וְעִיבִידוּ עֲגַלְתָּא חַדְתָּא חֲדָא וְתַרְתֵּין תּוֹרָן מֵינְקָן דִּי לָא נְגִידָא בְּנִיר וְתֵיסְרוּן יַת תּוֹרָתָא בַּעֲגַלְתָּא וְתֵתִיבוּן בְּנֵיהֶן מִבַּתְרֵיהֶן לְגָיו׃ וְתִסְּבוּן יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְתִתְּנוּן יָתֵיהּ בַּעֲגַלְתָּא וְיַת מָנֵי דְדַהֲבָא דַאֲתֵיבְתּוּן קֳדָמוֹהִי קָרְבַּן אֲשָׁמָא תְּשַׁוּוּן בְּתֵיבוּתָא מִסִּטְרֵיהּ וּתְשַׁלְּחוּן יָתֵיהּ וִיהָךְ׃ וְתֶחֱזוּן אִם בְּאוֹרַח תְּחוּמֵיהּ יִסַּק לְבֵית שֶׁמֶשׁ מִן קֳדָמוֹהִי אִתְעֲבִידַת לָנָא יַת בִּישְׁתָא רַבְּתָא הָדָא וְאִם לָא וְנִידַע אֲרֵי לָא מַחֲתֵיהּ קְרִיבַת בָּנָא עֵירוּעַ הוּא דַהֲוָה לָנָא׃ וַעֲבָדוּ גֻבְרַיָּא כֵּן וּנְסִיבוּ תַּרְתֵּין תּוֹרִין מֵינְקָן וְאַסְרִינוּן בַּעֲגַלְתָּא וְיַת בְּנֵיהֶן כְּלוֹ בְּבֵיתָא׃ וְשַׁוִּיאוּ יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ בַּעֲגַלְתָּא וְיַת תֵּיבוּתָא וְיַת עַכְבְּרֵי דְדַהֲבָא וְיַת צַלְמֵי טְחוֹרֵיהוֹן׃

רדק

למה לא תסו' ידו מכם · אז תדעו למה לא סרה ידו ומכתו מכם לפי שהיית' מעכבים ארונו אצלכם כי בשלחכם אותו תרפאו והאשם לכפרה על אשר עשיתם : וחמשה עכברי זהב · זה מסייע הדרש שכתבנו למעלה כי כשהיה להם חולי התחתוניות והית' יוצאת החלוחלת שלהם בפי הטבעת מתוך החולי והיו באי' העכברי' ושומטי' את המעי ההוא ולפי שהיה החולי אחד לסרני' ולעם אמרו להם הכהנים והקוסמים שיעשו אף בדמות הטחורים חמשה ובדמו' העכברי' חמשה כמספר הסרנים ויהיו אשם לכפר להם ולהסיר אותו החולי מהם : לכולם ולסרניכם · כמו שמעו עמים כלם : ולמה תכבדו · זה לבדו נמצא מבנין הדגוש בלשון כבדות : התעולל בהם · עשה מעשה השחתה כמו את אשר התעללתי במצרים : חדשה · שלא נעשה בה מלאכה בעבור קדושת הארון : עלות · מניקות כתרגומו ונקראו עלות על שם היונקים שנקראו עולים ועוללים וצוו לקחת פרות עלות להראו' המופת שלא שבו בעבור בניהם : אשר לא עלה עליהם עול · זה אמרו בעבור קדושת הארון שלא נעשה בהם מלאכה אחר' כמו שאמרו גם כן עגלה חדשה : אל העגלה · כמו על העגלה וכן ויך את הפלשתים אלמתו כמו על מתנו או הוא כמו בעגלה וכן ואל הארון תתן שהו' כמו ובארון וכת' בעגלתא : בארגז · בתיבה כתרגומו בתיבותא : כלו בבית · כמו כלאו והוא משבעלי הה"א כמו לא יכלה ממך אשר כלתני היום הזה או הוא משבעלי האל"ף ובא כדרך בעלי הה"א וכן מלו תוכך חמס כמו מלאו וכמו את כלמת' כמו וכמאו כי כבר כתבנו בזה הענין בשתי לשונות בה"א ובאל"ף לפי סדרכם להמיר זה בזה · וטעם להשיב את בניהם מאחריהם ולכלוא אותם בבית לפי שלולי דבר הארון היו שבות אל בניהם אחר שלא היו בניהם הולכים אחריהם : ויערכה

רלבג

ונתנו להם עצה שישלחוהו בכבוד וישיבו לו אשם לכפר עליהם אז ירפאו אם בשבתו בא להם הרע ויהיה נודע להם למה לא תסור יד השי' מהם כי הוא רוצה שיתנו לו כבוד תחת אשר חשבו לחלל שמו ואמרו זה להורות כי בזה יבחן אם בא להם הרע הזה בשבתו כי כבר היה דעתם שאם לא בא להם הרע בשבתו לא ישיבוהו לישרא' · וידמה שכבר שלא השי' עוד שם עכברים היו משחיתי' את הארץ והתפשט' המכ' הזאת בכל ערי פלשתים ולזה אמרו להם כומריהם וקוסמיהם שיעשו להם צלמי טחורי זהב ועכברי זהב כמספר הסרנים וזהו האשם שישיבו ליי' כדי שתסור ידו מעליה' והזהירום שלא יקשה להם מעשות זה שלא יקרה להם כמו שקרה למצרים ולפרעה · והנה הישירו אותם עוד באופן אחר לדעת בקלות אם בא להם רע זה בשבת ארון האלהים כי האופן הראשון היה בו מה ספק וזה כי אע"פ שהיה זה הרע להם בשבת ארון האלהים הנה לא יחויב שירפאו תכף קודם השבתם אותו למקומו ולזה לא יתכפר להם כי מידו היתה זאת להם עד שובו לישראל וזה אם לא ירפאו לא יוכלו הפלשתים להשיבו אליהם עם האשם ולזה לא תועיל לפלשתים זאת הבחינה הראשונה ולזה ידמה שלא היו מסכימי' בזאת העצה והכירו זה הכהנים והקוסמים ואמרו להם שלא יכבידו לבם ועם כל זה כתנו להם בחינה שנית תוכר להם קודם השיבם הארון לישראל ולזה צוו שיעשו עגלה חדשה לכבוד השי"ת ויהיו להם שתי פרות מניקות עגלים שלא עלה עול על הפרות ולזה לא תהיינה בנות תרבות למשוך בעגלה כי לא כנו שום מלאכה עם שבכאן תהיה סבה שנית למען מן ההליכה והיא היותם משיבים בניהם מאחריהם הביתה כי אהבתם את העגלים תמשכם לשוב אליהם כפי כחם אם לא יהיה זה מאת השי' להשיב הארון לישראל ואם תתישרנה הפרות מעצמן ללכת לישראל דרך בית שמש שהיה המקום הקרוב להם מישראל הנה יתבאר כי מיי' היתה זאת בשבת ארון האלהים ואם לא הנה הגיע זה הרע לנו במקרה שאם היה מגיע ממנו על דרך המופת לא יקצר ידו מעשות זה המופת השני והוא להניע הפרות אל שילכו מעצמן דרך בית שמש ואם היה זה לנו במקרה לא יושב זה האשם לו ולא נשיב ארון האלהים לישראל · והנה

ואת בניהם דין והשיבותם בתי' דר"ה והשיבותם בסי'

וישרנה הפרות · כתרגו' ואכוינא תורתא ר"ל כוונו דרך בית שמש והלכו דרך ישרה לא סרו ימין ושמאל ובא בסימן אחד של נקבה לשני כמו ויחמנה בבואן לשתות ודגש ה שין בחסרון היוד פא הפועל ובמלת ויחמנה בא נח הזי"ן תמורת היוד פא הפועל: הלוך וגעו · היו געות בעבור בניהם · כגעת הבקר תקרא געייה כמו אם יגעה ש"ר ובדרש שאמרו שירה הוציאו וישרנה מלשון שירה: וישמחו לראות · עד שמרוב שמחה פרצו לראות בארון ופתחו וראו מה שבתוכו לפיכך נענשו כמו שכתוב ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו: ואת הפרות העלו עולה · אנשי בית שמש בקעו עצי העגלה והעלו הפרות עולה כי הותרו הבמות משחרבה שילה ונקבה כשירה בבמת יחיד · ויש בדרש מרז"ל כי סרני פלשתים העלו אותם כי ר' אליעזר אומר כי אין מקריבין מבהמות גוים והקשו לו זה ה הפסו' ואירץ וכי מסרני פלשתי' אנו למדין ובמקום אחר אמרו הוראת שעה היתה זהו לדעת ר' אליעזר אם ישראל הקריבום: ועכברי הזהב · כמו שהיו טחורי הזהב במספר הערים חמשה כן היו העכברים מספר כל ערי פלשתים שהם חמשה הנזכרים וכן היו חמשה בעבו' חמשת הסרני' כלומ' שהיו כפר' לכולן כמו שאמר למעלה כי מ מגפה אחת לכלם ולסרניכם · ומה שאמ' מעיר מבצר עד כפר הפריזי חסר וי"ו מעיר מבצר כלומר אעפי שלא היתה מצות הקוסמים והכהנים לעשות אלא חמש' טחורי זהב וחמש' עכברי זהב למספר הסרנים והעיירות הגדולות שהם אשדוד ועזה ו ואשקלון וגת ועקרון הם עשו מעצמם יות' טחורי זהב ועכברי' כי היו יראים עדיין ועשו מכל הערים והכפרים שהם ערי ה הפרזות כל עיר וכל כפר עשו טחור זהב ועכבר זהב בכל המקומות שהיו יושבים שם פ פלשתים: עד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארו' יי' · כלומר כי סמוך לאותו מקום היו פרזו' פלשתים · ומה שאמר עד היום הזה בשדה יהושע את' שהניחו עליה הארון שהיא עד היום הזה בשדה יהושע ונקראת האבן הגדולה אבל על האבל שנעשה בו כמו שאמר ויתאבלו העם וי"ת אבל הגדולה אבנא רבתא: כי ראו בארון · ת"י על דחדיאו דחזו ית ארונא דיי' כמו שאמ' וישמחו לראות ובדברי רז"ל משו' דחזו ויך באנשי בית שמש נחלקו בזה מהם אמרו שהיו קוצרים ומשתחוים כלומר שלא הניחו מלאכתם בעבורו ומהם אמרו שאמרו דברים אשר לא כן כנגד הארון ואמרו מאן אמריך דאמרית ומאן פייסך דפייסית ובדברי הדרש הזה יהיה פירו' ראו כמו לראות בך והדומי' לו שמפרשי' אותם לשון בזיון והנכון מה שפירשנו שפתחו אותו וראו מה שבתוכו לפיכך אמר בארון ולא אמר ארון: שבעים איש חמשים אלף איש · חסר וי"ו השמוש וחמשי' אלף איש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומי' להם וי"ת וקטיל בסבי עמא שבעים גברא ו ובקהלא חמשין אלפי גברא · ובדברי רז"ל שבעים איש שכל אחד שקול כחמשים אלף איש וא"א חמשים שכל אחד שקול כ כשבעים סנהדרין: אל

על דרך ה' וס' נמסר בשפטים סי' ה': הניחו והגיחו ד' וס' ועכברי הזהב · ובצאתם הכהנים · ההפכים ל לענה · ממתים ידך יי' ממתים מחלד חלקם בחיים: הקדוש ד' מלאים וס' נמסר בסדר קרח: ואל מי ד' וס' ואל מי יעלה מעלינו · ואל מי תדמיון אל · ואל מי תדמיוני · ואל מי מקדושים תפנה:

וַיִּשַּׁרְנָה הַפָּרוֹת בַּדֶּרֶךְ עַל־דֶּרֶךְ בֵּית
שֶׁמֶשׁ בִּמְסִלָּה אַחַת הָלְכוּ הָלֹךְ וְגָעוֹ
וְלֹא־סָרוּ יָמִין וּשְׂמֹאול וְסַרְנֵי
פְלִשְׁתִּים הֹלְכִים אַחֲרֵיהֶם עַד־גְּבוּל
בֵּית שָׁמֶשׁ׃ וּבֵית שֶׁמֶשׁ קֹצְרִים
קְצִיר־חִטִּים בָּעֵמֶק וַיִּשְׂאוּ אֶת־
עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ אֶת־הָאָרוֹן וַיִּשְׂמְחוּ
לִרְאוֹת׃ וְהָעֲגָלָה בָּאָה אֶל־שְׂדֵה
יְהוֹשֻׁעַ בֵּית־הַשִּׁמְשִׁי וַתַּעֲמֹד שָׁם
וְשָׁם אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיְבַקְּעוּ אֶת־עֲצֵי
הָעֲגָלָה וְאֶת־הַפָּרוֹת הֶעֱלוּ עֹלָה
לַיהוָה׃ וְהַלְוִיִּם הוֹרִידוּ
אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־הָאַרְגַּז אֲשֶׁר־
אִתּוֹ אֲשֶׁר־בּוֹ כְלֵי־זָהָב וַיָּשִׂמוּ אֶל־
הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה וְאַנְשֵׁי בֵית־שֶׁמֶשׁ
הֶעֱלוּ עֹלוֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים בַּיּוֹם
הַהוּא לַיהוָה׃ וַחֲמִשָּׁה סַרְנֵי־
פְלִשְׁתִּים רָאוּ וַיָּשֻׁבוּ עֶקְרוֹן בַּיּוֹם
הַהוּא׃ וְאֵלֶּה טְחֹרֵי
הַזָּהָב אֲשֶׁר הֵשִׁיבוּ פְלִשְׁתִּים אָשָׁם
לַיהוָה לְאַשְׁדּוֹד אֶחָד לְעַזָּה אֶחָד
לְאַשְׁקְלוֹן אֶחָד לְגַת אֶחָד לְעֶקְרוֹן
אֶחָד׃ וְעַכְבְּרֵי הַזָּהָב
מִסְפַּר כָּל־עָרֵי פְלִשְׁתִּים לַחֲמֵשֶׁת
הַסְּרָנִים מֵעִיר מִבְצָר וְעַד כֹּפֶר הַפְּרָזִי
וְעַד אָבֵל הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר הִנִּיחוּ עָלֶיהָ
אֵת אֲרוֹן יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה בִּשְׂדֵה
יְהוֹשֻׁעַ בֵּית־הַשִּׁמְשִׁי׃ וַיַּךְ בְּאַנְשֵׁי
בֵית־שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בַּאֲרוֹן יְהוָה וַיַּךְ
בָּעָם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ
וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם כִּי־הִכָּה יְהוָה בָּעָם
מַכָּה גְדוֹלָה׃ וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי בֵית־
שֶׁמֶשׁ מִי יוּכַל לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה
הָאֱלֹהִים הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה וְאֶל־מִי יַעֲלֶה
מֵעָלֵינוּ׃ וַיִּשְׁלְחוּ מַלְאָכִים אֶל־
יוֹשְׁבֵי קִרְיַת־יְעָרִים לֵאמֹר הֵשִׁבוּ
פְלִשְׁתִּים אֶת־אֲרוֹן יְהוָה רְדוּ הַעֲלוּ
אֹתוֹ אֲלֵיכֶם׃ וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי קִרְיַת
יְעָרִים וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה

ואכוינא תורתא באורחא על אורח בית שמש בכבישא חדא אזלין מיזל וגען ולא סטאה ל לימינא ולסמלא וטורני פלשתאי אזלין בתריהון עד תחום בית שמש: ובית שמש חצדין חצד חטין במישרא וזקפו ית עיניהון וחזו ית ארונא וחדיאו למיחזי: ועגלתא אתת לחקל יהושע די בבית שמש וקמא תמן ותמן אבנא רבתא וצלחו ית אעי עגלתא וית תורתא אסיקו עלתא קדם יי: ולואי אחיתו ית ארונא דיי וית תיבותא די עימיה די ביה מני דהבא ושויאו על אבנא רבתא וגברי בית שמש אסיקו עלון ונכיסו ניכסת קודשין ביומא ההוא קדם יי: וחמשא טורני פלשתאי חזו ותבו לעקרון ביומא ההוא: ואילין טחורי דהבא דאתיבו פלשתאי קרבן אשמא קדם יי דאשדוד חד דעזה חד דאשקלון חד דגת חד דעקרון חד: ועכברי דהבא מנין כל קרוי פלשתאי לחמשא טורניא מקרוין כריכן ועד קרוי פצחיא ועד אבנא רבתא דאחיתו עלה ית ארונא דיי עד יומא הדין הא היא בחקל יהושע דמבית שמש: וקטל בגברי בית שמש על דחדיאו דחזו ארונא דיי כד גלי וקטל בסבי עמא שבעין גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא ואתאבלו עמא ארי מחא יי בעמא מחא סגיאה: ואמרו גברי בית שמש מן יכיל למיקם קדם ארונא דיי אלהים קדישא הדין ולואי דין אתר יסתלק מיננא: ושלחו איזגדין לות יתבי קרית יערים למימר אתיבו פלשתאי ית ארונא דיי חותו אסיקו יתיה לותכון: ואתו גברי קרית יערים ואסיקו ית ארונא דיי:

רשי

וישרנה · הרי תיבה זו אנדרוגינוס מלמד שאף הזולדות היו א אומ' שירה · רני רני השיטה התנופפי וכו' כדאיתא במסכת ע"ז ולפי פשוטו וישרנה לשון דרך ישר היו ה הולכות: בית שמש · הלך וגעה · לשו' געית בקר געייה: וישמחו לראות · היו מסתכלין היאך הוא בא לבדו ומשמחתם נהגו בו קלות ראש ולא היו מסתכלין בו באימה ודרך כבוד: כופר הפרזי · כפר שאין לו חומה: אבל הגדולה · היא אבן הגדולה ה האמורה למעלה ש שהלמ"ד באה במקום נו"ן וכן נשכה במקום לשכה בספר עזרא ו ומפני שאירע להם א אבלות בדבר קראה אבל: שבעים איש · חמשי' אלף איש תרגם יונת' וקטל בסבי עמא שבעי' גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא ורבותנו אמרו שבעים איש שכל אחד היה שקול כחמשים אלף או חמשים אלף איש שכל אחד שקול כ כשבעים סנהדרין:

קדמו

רלבג

והנה כיונו הפרות דרך בית שמש מזולת נטייה וסרני פלשתים הולכים אחריהם עד גבול בית שמש לראו' אמתת הענין: והעגלה באה אל שדה יהושע בית השמשי ותעמד שם ושם אבן גדולה ויבקעו את עצי ה העגלה ואת הפרות העלו אותם עולה ל ליי' על המזבח אשר בנו שם ואנשי בית שמש העלו עולו' וזבחו זבחי שלמי' ביו' ההוא ליי': ויך השם באנשי בית שמש כי ראו ב בארון יי' ולא עזבו מלאכתם שהיו קוצרי קציר חטים ונגפו מהעם שבעים איש שהיו שקולים חמשים אלף איש לגודל מעלתם או היו המוכים אלף ושבעים איש · ויתאבלו העם כי הכה יי' בעם מכה גדולה · והביאו

רשי

קדשו · זמינו : מיום שבת הארון בקרית יערים · והיא הפורענות שבא עליהם בעון בית עלי ואת הגבורה שעשה הקב"ה בפלשתים : וינהו אחרי ה' · על ידי שמואל שהיה מחזר מעיר לעיר ומוכיחן : וינהו · לשון התמכה הוא תרגום יונתן נפולחני וכן לא נה בם אין בהם תועלת למושכם אל הטוב · ומכחם חברו וינהו לשון יללה כמו נהי נהיה · וכן ולא נה בהם · ופי' וינהו אחרי ה' שהתאבלו על מעשיהם הרעים ושבו אחרי ה' · לא"א וינהו כמו ויתאספו ונקוו איש כל הגוי' מתרגמי' ויתנהון למפלח בה כל עממי' ויהיה מזה הענין גם כן ולא נה בהם כענין שאמר לא מהם ולא מהמונם ולא מהם כלומר ולא מקבוץ שלהם :

וישאבו מים וישפכו · תרגם יונתן ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם ה' · ולפי משמעו אינו אלא סימן הכנעה הרי אנו לפניך כמים הללו הנשפכין :

וישפט שמוא' · בין איש לרעהו על עסקי ממון שביניהם או על עסקי עברה שעברו :

ויעלהו עולה · ויעלה כתיב נקבה היתה מכאן למדו רבותינו עולה נקבה כשרה בבמת יחיד במס' עז' :

מתחת

רדק

אל בית אבינדב בגבעה · פי' אשר בגבעה וכמוהו רבים ואפשר שגבעה זו בתוך קרית יערים והיה בעיר אבינדב אחר לפיכך הודיע כי לבית אבינדב שהיה יושב בגבעה הביאו הארון : קדשו · כתרגומו זמינו : לשמור את ארון ה' · לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה ולכבד ולרבץ לפני הארון : וינהו · י"מ לשון נהי כלומר בכו וחזרו בתשובה שלימה כי ראו דבר הארון וקדושתו והיה להם לאות גדול כי ה' הוא האלהים ונתחרטו על אלהי הנכר שהיו עובדים וי"ת מתרגום ונקוו אליה ויתנהון וכן תרגם יונתן וינהו ואיתנהיאו כלומר כלם נאספו אחריו ועבדוהו לבדו כמו שאמ' ויעבדו את ה' לבדו אח' שהסירו הבעלים והעשתרות ובערו כל זכר עז : קבצו את כל ישראל המצפתה · כבר פירשתי בספר יהושע למה היה מנהג ישראל להקבץ המצפתה ושם מזבח ובית תפילה כי שם היתה תשועה גדולה כשנלחם יהושע עם המלכים · ובדרש אמר ר' סימון וכי שילה היא המצפתה או המצפתה היא שילה אלא כיפה יוצאה מתחומו של בנימין לתחומו של יוסף ועליה בית המקדש של שילה בנוי · ותמה אני מזה הדרש וכי מה לנו אצל שילה והלא חרב משכן שילה מיום שנלקח הארון ומעת שבא הארון לקרית יערי' הביאו אהל מועד אל נוב וכן אמר בסדר עולם בתחילת עשרי' שנה הביאו את אהל מועד לנוב : וישאבו מים וישפכו לפני ה' · ת"י ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם ה' ויתכן לפרש ששפכו מים לפני ה' סימן לכפרת עונות על דרך במים עברו תזכור : וישפט שמואל · שמואל העניש כל אחד לפי עונו כי שם התודו עונותיהם : אל תחרש ממנו · מבנין הפעיל והוא פועל עומד וכן החרישו ממני וכן רוב הפעל הזה בבניין הפעיל הוא פועל עומד : טלה חלב · שהיה יונק עדיין : ויעלה עולה · כן כתיב וקרי ויעלהו ודרשו רז"ל הכתוב ואמרו ויעלה כתיב שהית' נקב' ומכאן סמכו שעולת נקבה כשרה בבמת יחיד וקבלו גם כן כי זר מקריב בבמת יחיד כי משחרב משכן שילה ובאו להם לנוב הותרו הבמות כל זמן שהיה אהל מועד בנוב ובגבעון עד שנבנה בית עולמים שנאסרו ושוב לא היה להם היתר ואמרו אין הבמה נתרת אלא ע"י נביא כי שמואל העלה ראשון בבמת יחיד משחרב משכן שילה וכן בגלגל יהושע העלה בבמת יחיד ראשון שנאמר אז יבנה יהושע : ויענהו ה' · אפשר ע"י אש שירדה מן השמים על העולה או על ידי הרעם שהרעים בקול גדול על פלשתים להבהילם וכאשר נשמע הרעם אז ידע כי ענהו ה' :

לבית

אל ישראל ז' דסמיכי בקריאה וסימ' נמסר בסדר ויחי : דמואביא · וברק כירקן בבבל ופירוש' נמסר בסדר ראה : ויהמם יי' לפני ישראל · ברקים רב ויהמם : מעלה ה' פתחין וסימ' שמואל אסיא שיצי נהריהון ויהמם ג' בקריאה וסי' ויהי שמואל מעלה העלה :

וַיָּבֹאוּ אֹתוֹ אֶל־בֵּית אֲבִינָדָב בַּגִּבְעָה
וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ קִדְּשׁוּ לִשְׁמֹר אֶת־
אֲרוֹן יְהוָה׃ וַיְהִי מִיּוֹם
שֶׁבֶת הָאָרוֹן בְּקִרְיַת יְעָרִים וַיִּרְבּוּ
הַיָּמִים וַיִּהְיוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה וַיִּנָּהוּ כָּל
־בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי יְהוָה׃
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־בֵּית
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִם־בְּכָל־לְבַבְכֶם
אַתֶּם שָׁבִים אֶל־יְהוָה הָסִירוּ אֶת־
אֱלֹהֵי הַנֵּכָר מִתּוֹכְכֶם וְהָעַשְׁתָּרוֹת
וְהָכִינוּ לְבַבְכֶם אֶל־יְהוָה וְעִבְדֻהוּ
לְבַדּוֹ וְיַצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃
וַיָּסִירוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבְּעָלִים
וְאֶת־הָעַשְׁתָּרֹת וַיַּעַבְדוּ אֶת־יְהוָה
לְבַדּוֹ׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
קִבְצוּ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּתָה
וְאֶתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם אֶל־יְהוָה׃ וַיִּקָּבְצוּ
הַמִּצְפָּתָה וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם וַיִּשְׁפְּכוּ
לִפְנֵי יְהוָה וַיָּצוּמוּ בַּיּוֹם הַהוּא
וַיֹּאמְרוּ שָׁם חָטָאנוּ לַיהוָה וַיִּשְׁפֹּט
שְׁמוּאֵל אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּצְפָּה׃
וַיִּשְׁמְעוּ פְלִשְׁתִּים כִּי־הִתְקַבְּצוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּתָה וַיַּעֲלוּ סַרְנֵי־
פְלִשְׁתִּים אֶל־יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים׃
וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־שְׁמוּאֵל אַל
־תַּחֲרֵשׁ מִמֶּנּוּ מִזְּעֹק אֶל־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ וְיֹשִׁעֵנוּ מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃
וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל טְלֵה חָלָב אֶחָד וַיַּעֲלֶה
עוֹלָה כָּלִיל לַיהוָה וַיִּזְעַק שְׁמוּאֵל
אֶל־יְהוָה בְּעַד יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲנֵהוּ יְהוָה׃
וַיְהִי שְׁמוּאֵל מַעֲלֶה הָעוֹלָה וּפְלִשְׁתִּים
נִגְּשׁוּ לַמִּלְחָמָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיַּרְעֵם
יְהוָה בְּקוֹל־גָּדוֹל בַּיּוֹם הַהוּא עַל־
פְּלִשְׁתִּים וַיְהֻמֵּם וַיִּנָּגְפוּ לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

וְאַעִילוּ יָתֵיהּ לְבֵית אֲבִינָדָב דִּי
בְּגִבְעֲתָא וְיַת אֶלְעָזָר בְּרֵיהּ זַמִּינוּ
לְמִיטַּר יַת אֲרוֹנָא דַּייָ׃
וַהֲוָה מִיּוֹמָא דִּשְׁרָא אֲרוֹנָא
בְּקִרְיַת יְעָרִים וּסְגִיאוּ יוֹמַיָּא וַהֲווֹ
עַסְרִין שְׁנִין וְאִתְנְהִיאוּ כָּל בֵּית
יִשְׂרָאֵל בָּתַר פּוּלְחָנָא דַּייָ׃
וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְכָל
בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אִם בְּכָל לִבְּכוֹן
אַתּוּן תַּיְבִין לְפוּלְחָנָא דַּייָ אַעְדּוֹ
יַת טַעֲוַת עַמְמַיָּא מִבֵּינֵיכוֹן
וְעַשְׁתָּרָתָא וְאַתְקִינוּ לִבְּכוֹן
לְפוּלְחָנָא דַּייָ וּפְלַחוּ קֳדָמוֹהִי
בִּלְחוֹדוֹהִי וִישֵׁיזֵיב יַתְכוֹן מִידָא
דִּפְלִשְׁתָּאֵי׃ וְאַעְדִּיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
יַת בַּעֲלַיָּא וְיַת עַשְׁתָּרָתָא וּפְלַחוּ
קֳדָם יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי׃ וַאֲמַר
שְׁמוּאֵל כְּנִישׁוּ יַת כָּל יִשְׂרָאֵל
לְמִצְפַּיָּא וַאֲצַלֵּי עֲלֵיכוֹן קֳדָם יְיָ׃
וְאִתְכְּנִישׁוּ לְמִצְפַּי וּשְׁפִיכוּ לִבְּהוֹן
בְּתְיוּבְתָּא כְּמַיָּא קֳדָם יְיָ וְצָמוּ בְּיוֹמָא
הַהוּא וַאֲמָרוּ תַּמָּן תַּבְנָא קֳדָם יְיָ
וְדָן שְׁמוּאֵל יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְפַּיָּא
׃ וּשְׁמָעוּ פְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי אִתְכְּנִישׁוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִצְפַּי וּסְלִיקוּ טוּרְנֵי
פְלִשְׁתָּאֵי עַל יִשְׂרָאֵל וּשְׁמָעוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּדְחִילוּ מִן קֳדָם פְלִשְׁתָּאֵי׃
וַאֲמָרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁמוּאֵל לָא
תִשְׁתּוֹק מִנַּנָא מִלְּצַלָּאָה קֳדָם יְיָ
אֱלָהָנָא וְיִפְרְקִינָנָא מִידָא
דִּפְלִשְׁתָּאֵי׃ וּנְסִיב שְׁמוּאֵל אִימְרָא
דַּחֲלַבָּא חַד וְאַסְּקֵיהּ עֲלָתָא קֳדָם
יְיָ וְצַלִּי שְׁמוּאֵל קֳדָם יְיָ עַל יִשְׂרָאֵל
וְקַבִּיל צְלוֹתֵיהּ יְיָ׃ וַהֲוָה שְׁמוּאֵל
מַסִּיק עֲלָתָא וּפְלִשְׁתָּאֵי אִתְקְרָבוּ
לְאַגָּחָא קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל וְאַכְלִי יְיָ
בְּקָל רַב בְּיוֹמָא הַהוּא עַל פְּלִשְׁתָּאֵי
וְשַׁגְּשִׁינוּן וְאִתְבָּרוּ קֳדָם יִשְׂרָאֵל׃

ג' · ב' קרי את ארון ל' את' קדשו · ל' · מ"ל את' כתיב חס' · י' · ל' · ב' · ה' · ל' · ג' · ה' · ל' · ג' · ה' · ג' מ"ל · ה' · ז' וכל משתים לאלך דכו' במ"א · ל' · ל' וחס' · ג' · ויעלהו ק' · ג' מ"ל כסיפ'

העשתרות ל' חס' בתי' וכל אחריו' דמ' במ"א מ"ל

ויעלה ה' וסי' שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואביא וברק כירקן בבבל

רלבג

והביאו הארון לקרית יערים אל בית אבינדב אשר בגבעה ואת אלעזר בנו קדשו לשמור את ארון ה' : ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה · ר"ל שכבר עמד בית אבינדב עשרים שנה עד שהסירו דור משם · והנה נאספו כל בית ישראל אחר ה' אחר מות עלי ונתחרטו ממעשיהם הרעים בראותם המגפה הגדולה שהיתה בעם במלחמה ההיא ושאר הרעות שקרו להם והכירו כי פעולותיהם הרעות הטו אלה או יהיה הרצון בזה שכבר רבו הימים מיום שבת הארון בקרית יערים והיו הימים עשרים שנה ואחר כן נאספו כל בית ישרא' אחרי ה' ואמנם היה שם הארון יותר מעשרים שנה כי הוא עמד שם עד שמלך דוד שבע שנים והנה לזה הפי' צריך שנאמר שנכנסו כל שנות שמשון בשנות עלי ולזה הפי' יתכן שיהיו ימי חיי שמואל בתכליתם כמו ס"ח שנה ואות שיאמר ואני זקנתי ושבתי ואמנם אם לא נאמר כן הנה לא חיה כי אם נ"ב שנה ולא יתכן שיאמר על עצמו שהוא זקן ואיש שיבה ואפשר עם זה שנולד שמואל קודם שנתמנה עלי שופט על ישראל ויהיו ימי חייו יותר ממה שזכרנו · והנה סבב שמואל אחר זה שהסירו ישראל את אלהי הנכר אשר בקרבם ועבדו את ה' לבדו וקבצם שמואל המצפה ושאבו ישראל מים ושפכו לפני ה' להעיד שכבר התריחקו שם בעניניהם ושפטם להסיר מהם כל לכלוך ועון שביניהם במה שבין אדם לחברו ואמנם עשו זה במצפה כי כבר היה מוקבם ביניהם שמה שיעשה שם נעשה לפני ה' כמו שזכרנו בדבר יפתח · וכאשר שמעו פלשתים כי התקבצו בני ישראל במצפה עלו סרני פלשתים אל ישראל להלחם עמם ויראו ישרא' מפני פלשתים ובקשו משמואל שיתפלל לשם בעבורם בדרך שיושיעם מיד פלשתים · והנה להגיע הנבואה לו והדבקות האלהי העלה שמואל עולה לה' כי העולה תיישיר לזה כמו שבארנו בפירושנו לדברי התורה ואפשר שהעלה אותה על ידי כהן כי שמואל לא היה כהן ואפשר שהיתה הוראת שעה והנה אז הותרה במת יחיד כי כבר חרב משכן שילה ולא היה שם עדיין במת צבור · ועם העלותו העולה התפלל שמואל לשם בעבור ישראל והרעים השם ביום ההוא בקול גדול מרעיד על פלשתים באופן שכבר נגפו לפני ישראל ואפשר שלזאת הסבה העלה העולה להראות לישראל שתכף שהיה מעלה העולה נתחדשו הקולות האלו המרעידים כדי שיאמינו יותר בשם ויחשוב שעם אלו הרעמים היו יורדות להכות ואם אלהים זר ולולא זה כבר היה מזיק הקול לישראל באופן הזיקו לפלשתים ·

וזכר

רדק

לבית כר. ת׳ לבית שרון כמו כר נרחב: ובין השן. שן סלע היה שם ונקרא המקום על שמו: כל ימי שמואל. עד אשר זקן שמואל ולא יכול לצאת ולבא לפניהם ולסבב על עריהם ולהוכיחם כמו שעשה לפני זקנתו ולפיכך חטאו ישראל והיתה יד פלשתים עליהם וזה היה להם הסבה אשר שאלו להם מלך ואילו לא חטאו לא היו צריכים לפיכך היה רע בעיני י״י יתברך כששאלו להם מלך אבל צריכים היו למלך כמו שאמר האל לשמואל כשבא אליו שאול כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן ומשחתו לנגיד והושיע את עמי מיד פלשתים כי באה צעקתו אלי: ותשבנה הערים. כי שבט יהודה לכד הערים האלה מתחלה כמו שאמר בתחלת ספר שופטים ואחר כך באו פלשתים ולקחום מהם ועתה בימי שמואל שבו אותם הערים לישראל: בין ישרא׳ ובין האמרי. לא ידעתי טעם לספור הזה בזה המקו׳ כי לא ראינו בזמן ההוא מלחמה בין ישראל ובין האמרי אלא עם פלשתים ואולי בהיות הפלשתים נלחמים בישרא׳ היו נלחמי׳ בהם גם כן יתר האמרי שנשארו בארץ עם בני דן כמו שאמר בספר שופטים וילחצו האמרי את בני דן ואו׳ וגבול האמורי ממעלה עקרבי׳ מהסלע ומעלה והם היו נלחמים בהם ובראותם כי נכנעו פלשתי׳ עשו גם הם שלום עם ישראל: כל ימי חייו. מיו׳ שהחל להיו׳ שופט עד שמת והם שלש עשרה שנה. ובדרש וכי כל ימי חייו והלא לא שפט אלא שלש עשרה שנה אלא בן לוי עד שהוא במעי אמו הוא כתו׳ באסרטיא של מעלה: ותשבתו הרמתה כי שם ביתו. ומשאר מקומות הרחוקי׳ זולתי אותם שזכר שהיה סובב היו באים שם ברמה לפניו למשפט ורבותינו ז״ל דרשו בכל מקום שהיה הולך ביתו עמו כלומ׳ שלא היה נהנה מאדם לא משלו ופי׳ שם בכל המקומו׳ שהיה סובב: ויבן שם מזבח לי״י. מיו׳ שנחרב שילה שהותרו הבמו׳ עשה הוא במתו שהיה מקריב עליה כשהיה רוצה להקריב נדרים ונדבות וזבחי שלמים כי זה מקרי׳ בבמת יחיד כמו שכתבנו:

ולא יספו ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויכנע מדין׳ ויכנעו הפלשתים דשמואל׳ ויתקע יואב בשופר׳ ויעמדו כל העם׳ ויכרה להם כירה גדולה: וסבב ג׳ בקריא׳ וסימ׳ והלך מדי שנה בשנה׳ וסבב לעפל ויגבהה׳ ובא אליהו מלך גדול וסבב אתה:

ונפקו אינשי ישראל מן מצפיא ורדפו ית פלשתאי ומחונין עד מלרע לבית שרון: ונסיב שמואל אבנא חדא ושוי בין מצפיא ובין שינא וקרא ית שמה אבן סעדא ואמר עד הכא סעדנ׳ יי: ואיתברו פלשתאי ולא אוסיפו עוד למיעל בתחום ישראל והות מחתא דיי בפלישתאי כל יומי שמואל: ותבא קירויא דנסיבו פלשתאי מן ישראל לישראל מעקרון ועד גת וית תחומיהון שיזיב ישראל מידא דפלשתאי והוה שלמא בין ישראל ובין אמוראי: ודן שמואל ית ישראל כל יומי חיוהי: ואזל בזמן שנא בשנא ומסתחר לביתאל ולגילגלא ולמצפיא ודאין ית ישראל ית כל אתריא האילין: ובמתביה לרמתא ארי תמן ביתיה ותמן דן ית ישראל ובנא תמן מדבחא קדם יי:

יא ויצאו אנשי ישראל מן המצפה וירדפו את פלשתים ויכום עד מתחת לבית כר: ויקח שמואל אבן אחת וישם בין המצפה ובין השן ויקרא את שמה אבן העזר ויאמר עד הנה עזרנו יהוה:

ב״א כתיו׳ ל ויכנעו הפלשתים ולא יספו עוד לבוא בגבול ישראל ותהי יד יהוה בפלשתים כל ימי שמואל: ותשבנה הערים אשר לקחו פלשתים מאת ישראל לישראל מעקרון ועד גת ואת גבולן הציל ישראל מיד פלשתים ויהי שלום בין ישראל ובין האמרי: וישפט שמואל את ישראל כל ימי חייו: והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל את כל המקומות האלה: ותשבתו הרמתה כי שם ביתו ושם שפט את ישראל ויבן שם מזבח ליהוה:

ל׳ קמץ וכל שוס גבר דכו׳

גבולן
ל׳ ויחכון ל
בירנין ל
וכתהן ל
תתתיהן ל
חטין ל
האיין ל
אחרין ל
בחיין ל
ומלכין ל
הימין ל

רשי

מתחת לבית כר: מלרע לבית שרון: ובית השן. שן הסלע: ויטו

רלבג

וזכר שכבר נגפו ישר׳ את הפלשתים ויכום באופן שנכנעו ה הפלשתים ולא יספו עוד לבא בגבול ישר׳ ושבו הערים לישראל שלקחו פלשתים מ מאתם והנה היה גם כן שלום בימי שמואל בין ישר׳ ובין האמורי. והנה זכר איך שפט שמואל את ישראל כל ימי חייו בהשגחה נ נוספת כי הוא לא היה מטריח ישראל לבא אליו כמו שהיו עושים בניו אבל הוא היה ה הולך לשפטם בבית אל והגלגל והמצפה והיו מתקבצים שם אליו ה המקומות הקרובים להם ואחר היה שב אל הרמתה כי שם היה ביתו ובית אבותיו ושם היה שופט את ישראל הקרובים לו והנה בנה שם מזבח לי״י לא נאסרה אז במת יחיד כמו שזכרנו:

והנה התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו. הראשון הוא להודיע יחס שמואל לכבודו והודיענו כי הנזר שחושב ממנו היה נכבד מאד מצד אביו ואמו שהיתה נביאה לפימה שנזכר ממנה ולזה היה ראוי ש שיגיע לזאת המעלה הנכבדת שהגיע אליה עם שכבר היה קדוש ונבדל לעבודת הש״י מעת הלידה: השני הוא להודיע כי הש״י משגיח בשפלים ולזה מפני שראה הש״י כי חנה היתה האהובה אבל אלקנה נתן לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים כמו שנזכר בתורה בדומה לזה בענין רחל ולאה: השלישי הוא להודיע שאעפ״י שאין הנשים חייבות לעלות לרגל ולא הטף אלא מי שיכול לעלות ברגליו מירושלם להר הבית אחת בשנה ראוי לשלם לעלות שם עם נשיו וטפו בכללם וזה לשתי סבות האחת להיישירם לאמונה אמתית כמו שיראו מענין המקדש והשנית כי השמחה השלימה לא תשלם לאדם אם לא בהיותו עם אשתו ובניו בכללם ולזה ידמ׳ שיהיה ראוי להיות זה בחג הסוכות שהוא חג השמחה ולזה זכר שאלקנה היה עולה מעירו שנה בשנה להשתחוות ולזבוח לי״י ר״ל שלא היה משאיר בעירו דבר מבני ביתו ולזה היו שם נשיו וכל בניו וכל בנותיו פעם אחת בשנה: הרביעי הוא להודיע שראוי לחנון הקשי יום ולהיטיב לבם כפי היכלת ולזה ספר כי מפני שהיה צר לחנה בראותה רבוי המנות לפנינה ולבניה ולבנותיה והיא היתה יחידה היה אלקנה מטיב לב חנה כפי היכלת והיה נותן לה מנה שהיו עיניו בה ולזה היה מוסיב חנה אבל פניו ושאר המנות היה נותן כאילו היה משליך אותם אחרי גוו ובזה האופן היה מנחם אותה מן הכעס שהיתה מכעסת אותה צרתה כשהיה אומר לה שהוא טוב לה מעשרה בנים: החמשי הוא להודיע שאין ראוי להתגאות על רבוי הטובה ולבזו הקשי יום הלא תראה כי פנינה מתפארת ברבוי בניה ובנותיה והיתה מכעסת חנה מפני היות׳ עקרה והש״י ראה עני חנה ונתן לה בנים ובנות ובני פנינה היו מתים כמו שאמרה חנה עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה: הששי הוא להודיע שאין ראוי להתפלל אחר האכילה והשתייה כי אז לא יתכן שתשלם הכונה בזה לפי הראוי ולזה ספר כי מפני שאחר זמן אכילה ושתייה קמה חנה להתפלל לפני י״י הנה לא חשב עלי שתהיה מתפללת אך חשבה עלי לשכורה כי לא נכון להתפלל אחר האכילה והשתייה והיתה תשובת חנה מפני זה שיין ושכר לא שתת ולזה לא תתגנה אם תתפלל אז: השביעי הוא להודיע שרבוי התפלה והבכיה עוזרים אל שתהיה בכוונה יותר ולזה אר״זל כי שערי דמעה לא ננעלו ורבוי התפלה גורם שתחזק הדבקות בין המתפלל ובין הש״י ולזאת הסבה זכר בתפלת חנה שהיתה נשמעת כי היא הרבתה להתפלל ובכה תבכה להעיד שבאלו הדברים היה רוצה להשמע התפלה ודמה שלזאת הסבה אמר שנתן לה השם שאלתה: השמיני הוא להודיע שהמתפלל אין צריך שישמיע קולו כי הש״י יודע מחשבות האנשים אבל צריך שיוציא בשפתיו דברי התפלה כדי שתשלם לו הכונה בה ולזה אמר בתפלת חנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע: התשעי הוא להודיע שהמתבקש דבר מה מהש״י על צד החסד שידור נדר שאם יתן שאלתו יקיימהו כי בזה יבוא להאמין שהטוב ההוא הגיע לו מהש״י ולזה יקיים בעבורו הנדר ההוא ולזה היה קיום הנדר באלו המקומות הזכרת החסד ולזאת הסבה תמצא במקומות רבים נדר נדרו בזה האופן מצאנו זה ביעקב וביפתח וברבים זולתם. ולזה מצאנו שנדרה חנה זה הנדר בזה המקום ודמה שכבר קיים אותו שמואל ואעפ״י שאין האשה מדרת את בנה בנזיר ולא האיש גם כן בזה האופן שהרי לא נולד שמואל עדיין כשנדרה חנה זה הנדר לפרסום האות והמופת שעשה לה הש״י: העשירי הוא להודיע שראוי לשלם שיעיין בעניני האנשים כדי שיוכיחם אם עשו דבר שלא כהוגן ולזה ספר כי עלי היה שומר את פיה לעיין מה היה עניכה ואף על פי שלא היה מדרך השלם ההוא לתת עינו בנשים וכאשר הרבתה לעשות זה הפועל חשב עלי שתהיה שכורה ולזה הוכיחה על זה: האחד עשר הוא להודיע שראוי לכל אדם שיציל עצמו מן החשד לפי מה שאפשר לו ולזה ספרה חנה ואם היה ראוי שתבוש מלדבר בפני עלי שהיה כהן גדול ונביא לא קצרה מלדבר לעלי את דבר התנבלותה: השנים עשר הוא להודיע שתפלת הנביא יותר נשמעת מתפלת זולתו ולזה שמחה חנה כשהתפלל עלי שיתן לה הש״י את שאלתה ובקשתה ממנו שיתפלל לי״י בעבורה על זה ולזה גם כן בטחה שתהיה תפלתה נשמעת ולזה אכלה ופניה לא היו לה עוד כעסה ממנה: הי״ג הוא להודיע שאין ראוי לאכסני שישתמש מטתו ולזה זכר שידע אלקנה את חנה אשתו אחר ששבו ובאו אל ביתם למדנו מזה כי בשילה לא ידעה ואעפ״י שהיה בתכלית הכוסף שיהיה לו זרע מחנה אשתו. ואם אמר אומר כי כמתנו מזה מצד צרכם להכנס במקדש אמרנו לו שלא היה מחויב שיכנסו שם בכל יום ולזה הוא מבואר שכבר היה אפשר לאלקנה שישמש יום אחד שם: הארבעה עשר הוא להודיע שחלב האם יותר נאות לנער מחלב זולתה ולזה דקדק׳ מרים הנביאה שתניק יוכבד את משה ודקדק׳ חנה שתניק היא את בנה מפני רבותה שיהיה נבדל לעבודת הש״י

הטו

החמשה עשר הוא להודיע שראוי לתת לש״י התו׳ בעל כל אשר גמל מן הטוב ולזה זכר שהביאה חנה עם שמואל שלשה פרים לזבוח ליי׳ ואיפה אחת קמח ונבל יין ושחטו הפר האחד מהם ליי׳ קודם הביאתם הנער אל עלי כדי לשים עבודת הש״י ראשונה בזה כדי שיעזרו בזה הפעל מהש״י :

הששה עשר הוא להודיע שמי שירצ׳ בו שיהיה שלם מאד כרי׳ שיחנכוהו אל השלמות בעודו קטן לפי מה שאפשר כדי שיגדל ב במנהגים המשובחים וימשך אחריהם ולזה זכר שכבר השתחוה שמואל ליי׳ והוא כמו בן שתי שנים לפי שהם צווהו על זה לחנכו ולהרגילו לעבודת הש״י ולזאת הסבה ג״כ היה שמואל מקטנותו חגור אפוד בד :

השבעה עשר הוא להודיע מה שנזכר במאמר חנה על דרך הנבואה שנתבאר בזה הספו׳ עם מה שיבא אחריו שכבר נתקיי׳ אחר זה לפי מה שפירשנו בפסוק ותתפלל חנה ובפסוק יי׳ יחתו מריביו :

השמנה עשר הוא להודיע שאין בקדושים ובמלאכים שישוה לש״י בענין הקדושה וההבדל מחומר והנה למדנו מזה שאין הש״י המניע אחד מן הגלגלים היותר נכבד מהם אבל הוא עליון על כל מניעיהם כמו שבארנו במאמר החמשי מספר מלחמו׳ יי׳ וזה למדנו במה שאמרה חנה אין קדוש כיי׳ כי אין בלתך :

התשעה עשר הוא להודי׳ שהש״י הוא אשר לו נתכנו עלילות לבדו ולזכר מה שירצה אמנם זולתו מהעלולי׳ ממנו לא יוכל לחדש רק מה שסדר לו השם ית׳ מהפעלות ולזה אמרה חנה ואין צור כאלהינו :

העשרים הוא מה שלמדנו מדברי חנה שאין ראוי להתגאו׳ מפני רבוי הבנים ולא מפני יתרון הגבורה ולא מפני יתרון העושר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים :

העשרים ואחד הוא מה שלמדנו מדברי חנה שהש״י מחייה המתים ומעלה אותם מקברותיהם וזה אחת מפנו׳ האמונה :

העשרים ושנים הוא להודי׳ שהש״י משגיח במין האנושי וביחוד לצדיקי׳ ואמנם הרשעים ידמו בחשך ובכמו זה אמר דוד כי יודע יי׳ דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד :

העשרים ושלשה הוא להודיע כי לא היתה הסבה בחטא בני עלי הוא היות עלי בלתי משגיח בעניינם ובלתי מייסיר אותם אל הטוב וזה כי את פני עלי ובהשגחתו נתישר שמואל לשרת את יי׳ ועם כל זה לא הועילה הנהגת עלי להיישיר בניו אל השלמות מצד רוע תכונתם :

העשרים וארבעה הוא להודיע תכונת בני עלי בענין הקרבנו׳ כי בזה תועלת לבאר שמה שהגיע להם מאת השם ית׳ מהעונש המופלג אשר נזכר בזה הספר היה ביושר ולזה באר שהם פנו אל המרה המגונה מאד והוא הזוללות ובמדה אחרת מגונה גם כן והיא החמס עד שנאצו בזה מנחת יי׳ וזכר עוד מגנותם שהם היו מתעצלים בהקרבת הקרבנות עד אשר ישכבון ועדיין לא הקריבו קני הזבות והיולדות וכל זה היה מפני שלא ידעו את יי׳ ולזה לא השגיחו בתכלית הכוונה אשר בעבורה היו הקרבנו׳ שאם היו משגיחי׳ בו היו משתדלים להתנהג בענין הקרבנות בקדושה ויראו מלהקל בעניינם :

העשרים וחמשה הוא להודיע מעלת שמואל מקטנותו עם בני עלי לא למד ממעשיהם ולזה שב לזכור ששמואל היה משרת את יי׳ אחר זכרו רוע תכונת בני עלי וזכר עם זה שמחת עלי בו מצד טוב תכונתו ולזה זכר שהיה עלי מברך את אלקנה ואת אשתו בבאם שם לרגל :

העשרים וששה הוא להודיע שכבר נתקיי׳ מה שנתנבאה חנה ואמר׳ עד עקרה ילדה שבעה ושכבר נתקיימה תפלת עלי במה שהיה אומר יתן יי׳ לך זרע מן האשה הזאת ולזה זכר שכבר ילדה שלשה בנים ושתי בנות :

העשרים ושבעה הוא להודיע שהתוכחת בחטאים הקשי׳ לא יספיקו בה דברים רכים ולזה זכר תוכחת עלי לבניו שלא היו בה דברים קשים נגלים בתחלת העיון כראוי בענין אלו החטאים ולזה נגה שו החטאים הש״י על צד התוכחת ואמ׳ לשמואל כי גם עלי חטא מפני שידע חטא בניו ולא כהה בהם כראוי ומזה המקום יתבאר כי לא מנע הש״י דרכי התשובה מבני עלי שאם היה הענין כן לא היה הש״י מגנה עלי על זה בזה האופן . ואפשר שנאמ׳ שאע״פ שרצה הש״י שלא ישובו כי חפץ להמיתם היה ראוי לעשו׳ לעלי הראוי לעשות לו מהתוכחת :

העשרים ושמנה הוא להודיע שמי שיחטא לאשר גמלהו טובות רבות הנה חטאו יותר גדול מאד ממה שהיה אם לא גמלהו אלו הטובות ולזה כאשר רצה השם להודיע לעלי העונש הנפלא שיענשהו על אלו החטאים הודיע לו תחלה רבי הטובות אשר גמלהו כי מפני זה היה ראוי שיהיה נשמר יותר מחטא לש״י ולזה היה העונש הזה הנפלא שתאבד הכהונה הגדולה לזרע פינחס בן אלעזר אשר כבדו הש״י בכל עוז וזה מבואר בפנחס ובאלעזר הלא תראה כי יהושע היה טפל לאלעזר שנאמר ולפני אלעזר הכהן יעמד ופנחס קנא לאלהיו בשטים ומסר עצמו לסכנה גדולה בעבור כבוד הש״י וכן היה מעת היות צדוק כהן גדול עד תחלת בית שני כי יהושע בן יהוצדק היה מזרע פנחס בן אלעזר כמו שנזכר בספר דברי הימים והוא היה כהן בתחלת בית שני וראוי שנאמין לפי זאת הנבואה שכל ימי בית שני נתקיימה הכהונ׳ הגדולה לזרע אלעזר כי הכהנים שהיו מזרע איתמר היו מעטים ודלים כי לא היו׳ להם נחלה ולזה לא היו יכולין לתת ממון למלכי ישראל שיעמידום כהנים גדולים וזה היה העונש הראוי להם הם לקחו את אשר לא להם ועשק הש״י מהם אשר להם הם בזו הקרבנות ורצה הש״י שיגיע להם בזוי ושפלות המגיע להם מהתנו׳ הכהונה ולזאת הסבה רצה שלא יכרית זרעו מעם מזבח הש״י לאדיב את נפשם על מה שנפלו בו מהבוז והשפלות הם השתמשו בקרבנות בחיי נפשם לבד ורצה השם ית׳ שיסורו אלו החיים מהם קודם מיתתם :

העשרים ותשעה הוא לבאר עוצם מעלת שמואל בנבואה שעם היות דבר יי׳ יקר בימי׳ ההם הגיע לו הנבוא׳ בזה האופן שהתפעל דמיונו מהשפע האלהי המגיע לו באופן שהשיג זה הקול באמצעו׳ הדמיון והנה זה היה שומע הקול בחוזק כל כך עד שהיה מקיץ ממנו וזה ממה שהורה על עוצם שלמות הכח המדמה והשכלי בשמואל ונתבאר שכבר נתקיי׳ מה שייעד מזה לעלי ולבניו והשאר נתקיים בנוב עיר הכהנים ובהסרת אבותם מהיותו כהן גדול ונתבאר עוד מעוצם מעלתו בנבואה שלא הפיל מכל דבריו ארצה ונתפרסם לכל ישראל היותו נביא גם בימי עלי וזה יורה שתמיד היתה מגעת לו הנבואה בכל מה ששאלו ממנו :

השלשים הוא להודיע בית ישרא׳ אשר בעבורו נתחייבו שיפלו ביד פלשתים וזה כי הפלשתים הכירו בצד מה לשם ית׳ מעלתו אמרו אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה וכשבא ארון יי׳ בידם לקחו מוסר תכף ושלחו אותו בכבוד מעליהם ואולם ישראל היו עובדים הבעלים והעשתרות והמירו כבודם בלא יועיל ולא לקחו מוסר בכל הרעות שהביא הש״י עליהם על זה ולזה לא סרו מנפול ביד פלשתים עד שעבדו את יי׳ לבדו והסירו הבעלים והעשתרות :

השלשים ואחד הוא להודיע עוצם השגחת השם ית׳ בשפלים במה שחדש מהמופתים הנפלאי׳ כדי שישוב ארון האלהי׳ לשם הראוי לו והודיע בו עם זה אופן יושר הש״י שלא רצה בתחלה לעשות רע לפלשתים על זה אבל עשה אות מה באלהיהם להיישיר אותם שישיבוהו וכאשר ראה שלא נוסרו בזה עשה באלהיהם ובהם שפטים נפלאי׳ וזה ג״כ היה בהדרגה כי הנה שהרע היה הולך וגדל וזה כי בתחלה הכם בטחורים בסתרו׳ שלא היו יכולי׳ לחבוש עליהם שום תחבושת ומזה הצד היו מכאיבים יותר והיו יותר רב הסכנה ואח׳ כך המית הש״י קצתם והנשארים הכם בטחורים ומהמופתים שנעשו שם גם כן היה התישר הפרות מעצמם למשך העגלה אשר היה בה ארון יי׳ לנכח בית שמש עם שלא משכו בעול ושהשיבו בניהם מאחריהם הביתה :

השלשים ושנים הוא לבאר שראוי להתנהג בענין ארון האלהים בקדושה גדולה ונפלאה ובתכלית הכבוד כי נכללת בו התורה שהוא מקום השלמויות ולזה זכר שנענשו אנשי בית שמש כי ראו ארון יי׳ עם היותם קוצרים קציר חטים בעמק והיה ראוי להם שיניחו מלאכתם ויתעסקו׳ בענין גניזת הארון כי התורה לא התירה ראייתו גם לבני קהת כמו שאמר ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו וזה כלו היה להפליג בקדושתו ובמעלתו אבל האנשים כי מה שנתכן ראיתו לכל האנשים לא יתנו לו מעלה בנפש במדרגת המעלה שיתנו למה שלא ימשלו על ראייתו :

השלשים ושלשה הוא להודיע שתכף ששבו ישרא׳ ליי׳ בכל לבם נעתר להם על יד שמואל עד ששמים נלחמו עם פלשתי׳ על צד המופת ברעמים ולהבות ואחר זה הכו אותם ישראל ושבו להם על יד שמוא׳ כל הערים שלקחו מהם פלשתים :

השלשים וארבעה הוא להודיע שהמעלה שהשם ית׳ נותן לצדיקי׳ איננ׳ בטלת מהם עד יום מותם ולזה ספר ששמוא׳ שפט ישראל כל ימי חייו אף על פי שבסוף ימיו היה מולך שאול הנה היה אז שופט שמואל את העם :

השלשים וחמשה הוא להודיע שראוי למנהיג שיעשה באופן שלא תכבד הנהגתו אל המונהגים ממנו ולזה ספר ששמואל היה הולך מדי שנה בשנה לשפט ישרא׳ בבית אל והגלגל והמצפה כדי שלא יכבד אל המקומות הרחוקים לבא אליו ואחר היה שב אל הרמה כי שם ביתו לשפוט שם כל אשר יבאו אליו :

השלשים וששה הוא להודיע כי שמוא׳ מפני שהית׳ כוונתו שתהיה הנהגתו כלה על פי יי׳ בנה מזבח ליי׳ ברמה להעלות עליו עולות להמשיך לו הנבואה כי בזה היושר להגעת הנבואה כמו שבארנו בביאורנו לדברי התורה תם :

ואל · הוא ושני הנזכר בדברי הימים : שופטים בבאר שבע · ספור זה להודיע כי לא הלכו בדרכי אביהם שהיה הולך וסובב על הערים שלא להטריח את כל ישר׳ לבא אליו
למשפט והם לא די להם שלא עשו זה אלא שישבו בקצה ארץ ישראל כי באר שבע היה בקצה ארץ ישראל כמו שאמר הכתוב מדן ועד באר שבע כי אלה שיהיו היו קצות
ארץ ישראל ועדיין אילו היה האחד יושב בדן והאחד בבאר שבע לא היה רע אבל שניהם היו שופטים בבאר שבע להטריח ישראל לבא אליהם ולהרבות שכרן · ואמרו
רבותינו ז"ל בני שמואל לא חטאו אלא לפי שלא היו מחזירין בכל מקומות ישראל וישבו בבתיהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם מעלה עליהן הכתוב כאילו לקחו
שוחד ויש מהם אמרו חלקם שאלו בפיהם ויש מהם אמרו מתנו׳ נטלו בזרוע ולפי פשט הפסוק נראה שחטאו : ויטו אחרי הבצע · הם נטו אחרי הבצע כלומר שהיה לבבם נוטה לממון והיו נבהלים להון ואין טוב להיות שופטים אנשים כאלה אלא שונאי בצע כמו שאמר בתורה והם האנשי׳ המסתפקים בחלקם הנמנעים מן העולם הזה ואינם רודפים אחר הממון וזהו פי׳ שונאי בצע ואין לפרש שונאי גזלה וחמס ושוחד כי כבר אמר יראי אלהים אנשי אמת ובני שמואל היו א אוהבי בצע ולא עוד אלא שלקחו שוחד ויטו משפט אבל י"ת ויטו אח׳ הבצע ואתפניאו בתר ממון דשקר : אתה זקנת · ואין אתה יכול לשפטנו כמו שעשית עד היום ובניך ששמת לנו שופטים לא הלכו בדרכיך : שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים ·
אמרו רבותי׳ ז"ל שלש מצו׳ נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולמחות זרע עמלק ולבנות בית הבחירה אם כן למה היה הדבר רע בעיני ה׳ לפי שנתרעמו שאלו אותו ולא לשם מצו׳ כי אילו אמרו תנה לנו מלך שישפטנו ביושר ובאמונה לא היה הדבר רע בעיני שמואל שהרי הכתוב מעיד כי בניו לא היו שופטי׳ ישרים או אילו אמרו כנא לפניך ותשפטנו אתה כל ימי חייך אחר שאין אתה יכול לחזר על המקומו׳ היו אומרי׳ טוב או אם אמרו כמנה בעצתך מלך עלינו אחר שאתה זקנת והמלך ישפטנו ויוכיחנו ויהיה מוראו עלינו לשמור דרך י"י זו השאלה היתה טובה אבל כשאמרו שימה לנו מלך זה היה רע ומיעוט בטחו׳ בי׳ ועוד שאמרו ככל הגוים והם לא היו צריכי׳ ככל הגוים אם היו שומרים דרך ה׳ כי הוא לוחם את מלחמות׳ והם אמרו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו לפיכך אמר הקב"ה לשמואל לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליה׳ ואין כונתם שימאסו אותך למשפט כי אינם רוצי׳ מלך בדבר המשפט לבד כי די היה להם בך כל ימי חייך אבל עתה כשמצאו עילה לשאול שופט שאלו מלך ואותי מאסו ממלוך עליהם וסלקו בטחונם ממני · ובדברי רבו׳ ז"ל מחלוקת יש מהם אמרו למה נענשו על שהקדימו ככל הגוים ויש מהם אמרו לא בקשו להם מלך אלא להעבידם עז׳ שנאמר שימה וגו׳ והיינו אנחנו ככל הגוים ויש מהם אמרו זקנים שבהם כהוגן שאלו שנאמר שימה עלינו מלך לשפטנו ועמי הארץ שבהם קלקלו שנ׳ והיינו גם אנחנו ככל הגו׳ : ויתפלל שמואל · התפלל שתבא אליו הנבואה בענין זה מה ידבר יי׳ : גם לך · פירו׳ עמך כלומר אע"פ שאתה עמה׳ ויצאת לפניהם במלחמותיהם והצלחו עד אשר השלמת להם אויביהם עד אשר לא הוצרכו למלחמה כי השיבותם על הדרך הטובה אע"פ כן עתה מרדו בי גם עמך לשאול להם מלך מה שלא היו צריכי׳ כי אין להם מלחמה כי אם מלחמת נחש מלך בני עמון : משפט · חוק וכן משפט הכהני׳ מאת העם וכן תרגם יונתן נימוסא · ונחלקו רבותינו ז"ל במשפט המלוכ׳ ר׳ יוסי אומ׳ כל האמור בפרשת המלך מלך מותר בו ר׳ יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא ליראם ולבהלם : ורבו

ויטו ד׳ וסי׳ ויקחו שחד ויטו משפט · ויטו לאבשלום האהל · ויטו בתהו צדיק · ויטו נשיו את לבבו : ככל הגוים ד׳ בקריא׳ וסי׳ ככל הגוים אשר סביבתי · עתה שימה לנו מלך לשפטנו · והיינו גם אנחנו ככל הגוים · יען אמר מואב ושעיר : ויעזבני ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים דשמואל · יען אשר עזבני

ח וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל
וַיָּשֶׂם אֶת־בָּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל :
וַיְהִי שֶׁם־בְּנוֹ הַבְּכוֹר יוֹאֵל וְשֵׁם
מִשְׁנֵהוּ אֲבִיָּה שֹׁפְטִים בִּבְאֵר שָׁבַע :
וְלֹא־הָלְכוּ בָנָיו בִּדְרָכָו וַיִּטּוּ אַחֲרֵי
הַבָּצַע וַיִּקְחוּ־שֹׁחַד וַיַּטּוּ מִשְׁפָּט :
וַיִּתְקַבְּצוּ כֹּל זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה :
וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה אַתָּה זָקַנְתָּ וּבָנֶיךָ
לֹא הָלְכוּ בִּדְרָכֶיךָ עַתָּה שִׂימָה־לָּנוּ
מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ כְּכָל־הַגּוֹיִם : וַיֵּרַע
הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ
תְּנָה־לָּנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ וַיִּתְפַּלֵּל ש
שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה :
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹל
הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ כִּי לֹא
אֹתְךָ מָאָסוּ כִּי־אֹתִי מָאֲסוּ מִמְּלֹךְ ע
עֲלֵיהֶם : כְּכָל־הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר־
עָשׂוּ מִיּוֹם הַעֲלֹתִי אוֹתָם מִמִּצְרַיִם
וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וַיַּעַזְבֻנִי וַיַּעַבְדוּ א
אֱלֹהִים אֲחֵרִים כֵּן הֵמָּה עֹשִׂים גַּם־
לָךְ : וְעַתָּה שְׁמַע בְּקוֹלָם אַךְ כִּי־הָעֵד
תָּעִיד בָּהֶם וְהִגַּדְתָּ לָהֶם מִשְׁפַּט
הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם :
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵת כָּל־
דִּבְרֵי יְהוָה אֶל־הָעָם הַשֹּׁאֲלִים
מֵאִתּוֹ מֶלֶךְ :
וַיֹּאמֶר זֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ
אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם אֶת־בְּנֵיכֶם
יִקָּח וְשָׂם לוֹ בְּמֶרְכַּבְתּוֹ וּבְפָרָשָׁיו

בדרכיו · ל׳ ח׳ ל׳ י׳ · לריהושע מ״ל דשמואל חס׳ · ר׳ וחס׳ · ג׳ חס׳ · ג׳ קמצי׳ וכל אתנ׳ וס״פ דכו׳

וַהֲוָה כַּד סִיב שְׁמוּאֵל
וּמַנִּי יַת בְּנוֹהִי דַּיָּינִין עַל יִשְׂרָאֵל :
וַהֲוָה שׁוּם בְּרֵיהּ בּוּכְרֵיהּ יוֹאֵל וְשׁוּם
תִּנְיָינֵיהּ אֲבִיָּה דַּיָּינִין בִּבְאֵר שָׁבַע
: וְלָא הֲלִיכוּ בְנוֹהִי בְּאוֹרְחָתֵיהּ
וְאִתְפְּנִיאוּ בָּתַר מָמוֹן דִּשְׁקַר ו
וְקַבִּילוּ שׁוֹחֲדָא וְצַלוּ דִּינָא :
וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל סָבֵי
יִשְׂרָאֵל וַאֲתוֹ לְוָת שְׁמוּאֵל לְרָמָתָא :
וַאֲמַרוּ לֵיהּ הָא אַתְּ סִבְתָּא
וּבְנָךְ לָא הֲלִיכוּ בְּאוֹרְחָתָךְ כְּעַן
מַנִּי לָנָא מַלְכָּא לְמִידַיְנָנָא כְּכָל
עַמְמַיָּא : וּבְאִישׁ פִּתְגָּמָא בְּעֵינֵי
שְׁמוּאֵל כַּד אֲמַרוּ מַנִּי לָנָא מַלְכָּא
לְמִידַיְנָנָא וְצַלִּי שְׁמוּאֵל קֳדָם יְיָ :
וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל
קַבֵּל לְמֵימַר עַמָּא לְכֹל דְּיֵימְרוּן
לָךְ אֲרֵי לָא יָתָךְ רַחִיקוּ אֲרֵי ב
בְּפוּלְחָנִי קַצוּ מִלְּמֶהֱוֵי מַלְכָּא עֲלֵיהוֹן
: כְּכָל עוֹבָדַיָּא דִּי עֲבָדוּ מִיּוֹמָא
דְּאַסֵּיקִית יָתְהוֹן מִמִּצְרַיִם וְעַד יוֹמָא
הָדֵין וְשַׁבָקוּ פוּלְחָנִי וּפְלַחוּ לְטַעֲוַת
עַמְמַיָּא כֵּן אִנּוּן עָבְדִין אַף לָךְ :
וּכְעַן קַבֵּיל לְמֵימְרֵיהוֹן בְּרַם אֲרֵי
אַסְהָדָא תַּסְהֵיד בְּהוֹן וּתְחַוֵּי לְהוֹן
נִימוֹסָא דְמַלְכָּא דְּיִמְלֹךְ עֲלֵיהוֹן :
וַאֲמַר שְׁמוּאֵל יָת כָּל
פִּתְגָּמַיָּא דַּיְיָ לְעַמָּא דְּשַׁאֲלִין מִינֵּיהּ
מַלְכָּא :
וַאֲמַר דֵּין יְהֵי נִימוֹסָא דְמַלְכָּא
דִּי יִמְלֹךְ עֲלֵיכוֹן יַת בְּנֵיכוֹן יְדַבַּר
וִימַנֵּי לֵיהּ בִּרְתִיכוֹתֵיהּ וּבְפָרָשׁוֹהִי

רשי

ויטו · הם עצמם · ד"א את המשפט · ורבותינו אמרו לא ח חטאו בני שמואל אלא לא הלכו בדרכי א אביהן שהיה מחזר בכל מקומות ישראל ושופטן בעריהן י והם לא עשו כן כדי להרבו׳ שכר לחזניהם ולסופריהם : וירע הדבר · לפי שאמרו לשופטנו ככל הגוים : העד תעיד בהם · שתהא אימת מלכם עליהם : ולעשות

רלבג

ספר אחר זה שכאשר היה זקן שמואל והיה לואה מהנהיג ישראל על דרך שנהג שם ב בניו שופטים לישראל בבאר שבע כדי ש שישפטו שם הרחוקים ממנו ויקלו מעליו והנ׳ לא הלכו בניו בדרכיו אבל הלכו אחר ה התועלת ולזה לקחו שוחד והיה זה סבה שהטו משפט כי ה השחד יעור עיני חכמי׳ כמו שנזכר בתורה ולזה אסור לקבל שחד אף על פי שלא יכוין להטו׳ משפט כי טבע השחד כן הוא שיפות׳ האדם בו להועיל ב בריכו לאשר קבלנו ואע"פ שלא יכוין מ מקבל השחד להטות הדין הנה השחד יסבב שיעלם ממנו אמתת הדין מפני חשקו ל להועיל לאשר קבל ה השוחד ממנו עד שלא יוכל לראות לו חובה · והנה נתקבצו כל זקני ישראל ובאו לשמואל הרמתה ואמרו לו שישים להם מלך לשפטם ככל הגוים והנה טעו בזה כי ישר׳ אינם באופן שישפט להם המלך לפי מה שירצה כמו הענין במלכי הגוים שמיסרי׳ לעמם נימוסים כאשר יעלה על רוחם ולזה אמרה התורה שאם יאמרו ישראל שישימו עליהם מלך ככל הגוים אשר סביבותיהם שלא יוכלו לשים עליהם כי אם מאחיהם שהם נקשרים לקיים התורה ועל פי התורה ינהיגום לא בנימוסים אחרים ולזה צותה התורה שיכתוב לו המלך ספר תורה אחר זולת הספר שהיה לו כשהיה הדיוט והיה עמו תמיד וקרא בו כל ימי חייו כדי שתהיה הנהגתו לעם על פי התורה ולזאת הסבה היה רע בעיני שמואל כאשר בקשו ישרא׳ זאת הבקשה ולזה הודיע להם בסוף הענין כי אין לישרא׳ מלך זולת הש׳ וגם הש״י אמר לשמואל כי בקשתם היתה לסור מדרכי התורה ולזה אמר כי אותי מאסו ממלוך עליהם והנה בסוף הענין היו מלכיהם סבה להתעות ישר׳ ולהסירם מעל יי״ עד שהביאו לגלות מעל אדמתם כמו שנתבאר מירבעם בן נבט וחבריו ולזה רצה הש״י להרחיקם מזה מפני התכלית הרע שהיה עתיד להמשך מזה וצוה מפני זה את שמואל להגיד לישראל את משפט המלך כדי שיסורו מזה בסבת הקושי אשר יהיה לעם לסבול כל אלו הדברים שזכר שיהיה מושל המלך עליהם עד שיהיו לו לעבדים · ויאמר זה יהיה משפט · והנה הודיע שמואל לישראל את משפט המלך ר"ל שיקח המעשר מהם ואחשוב שאין המלך מותר באותם הענינים שזכר אבל רצה שמואל ליראם ולבהלם והודיעם מה שיעשה המלך כשיתחזק על ממלכתו כשיקשה להם ממה שלא אפשר לעמותו מכד משפטי התורה׳

דירמיה · חסד ואמת אל יעזבך : ובמה עשים ה׳ דסמ׳ כי בקריאה וסי׳ נמסר בסדר ויקהל : העד תעיד בהם העדה בהם ד׳ בליש׳ בקרי׳ וסי׳ אך כי העד העיד בנו · ותעד בהם להשיבם · אשר העידות בהם · ואעידה בהם ; יקח ג׳ קמצין בקריא׳ וסי׳ וזה יהיה משפט המלך · גם אתו לאשור יובל · בנשך לא יתן · וכל אסף דכוו׳ קמצין ;

ורצו לפני מרכבתו · מלרע והיה משפטו מלעיל על דרך כחי העין אף על פי כן באו מהם מלרע כמו שכתבנו בחלק הדקדוק מספר מכלל וטעם ורצו על הפרשים שזכר או טעמו כי יקח מבניכם גם כן להיותם רצים רגלים לפני מרכבתו וכן תרגם יונתן כמו רצים ורדפין קדם רתיכוהי : ולעשות כלי מלחמתו · ת״י ואומניא למיעבד מאני קרביה וכל זה בשכר ולא בחנם אלא שהמלך קודם לכל אדם : לרקחות · לרקח מרקחת הבשמים ו״ת לבשמן : ולטבחות · מבשלות וכן בערבי יקרא המבשל טב״אך הכ״ף בערבי ח״ת בעברי או יהיה כמשמעו לשון זביחה כי המבשלות יזבחו מה שיבשלו : ולאופות · אופות הלחם : וזרעיכם · פירוש שדות וכרמים וכבר אמר ואת שדותיכם ואת כרמיכם כי השדות והכרמים והזתים הטובים יקחם כלם אם ירצה ושאר השדות והכרמי׳ יעשר ר״ל יקח המעשר מן השדו׳ והכרמים או מתבואות אחר מעשר הלוי · ורבותינו ז״ל פירשו לא שיקח השדות והכרמים אלא פירותיהם אם יצטרכו אותם עבדיו כשילכו למלחמה יפשטו על המקומות אם אין להם מה יאכלו שם יקחו אותם ונותן את דמיהן אבל מעשר התבואות והפירות והצאן הוא משפטו בכל עת שירצה שהרי שלמה מלך ישראל היה לוקח וכן לקחת בנותיכם לנשים ולפלגשים ככל אשר יבחר והראיה כי לא אמר שיקח השדות והכרמים והזתים לעצמו אלא ונתן לעבדיו כלומר לאנשי מלחמתו כי כלם עבדיו אלא מהו ונתן לעבדיו לאנשי החיל אשר עמו לא שיקח גוף השדות והכרמים לעצמו שאם כן היה לוקח אחאב כרם נבות במשפט המלוכה ולא היתה מ מצטרכת איזבל לכל הנבולים ההם ולשפיכת דם נקי ומה שאומר הטובים כלומר שיבחר מהטובי׳ לקחת פירותיהם ולתת לעבדיו ומה שאמר שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם כי הם עיקר המחיה וכן אמר דגנך תירושך ויצהריך : צאנכם יעשר · ובכלל הבקר שהרי לא זכר בפרשה : ואתם תהיו לו לעבדי׳ · אחר שאמר כל הפרש׳ מה צריך ואתם תהיו לו לעבדים הלא אמר שיקח הבנים והבנות והשדות והכרמים וכל מה שירצה אמרו רבותינו ז״ל שיוכל להטיל מס עליהם כתיב הכא לעבדי׳ וכתיב התם והיו לך למס ועבדוך : ויאמרו לא · ברגש הלמ״ד וכן ויאמרו לא כי ברחוב נלין : ושפטנו מלכנו · בדברי הדייני׳ או פירושו יקח משפטנו מיד אויבינו כמו שפטני יי׳ וריבה ריבי ות״י ויתפרע לנא : ונלחם · משנין כפעל כלומ׳ הוא יהיה נלחם את מלחמותינו ות״י במקטת הנוסחאות וגיח ית קרבנא ואפשר שיהיה הכונ׳ למדברים בשדה מהקל וכן הוא בתרגום במקצת הנוסחאות ונגיח ית קרבנא : וידברם באזני יי׳ · כתרגומו וסדרינון קדם יי׳ כלומ׳ בתפילתו שהתפלל לאל שיענהו בדבר המלוכ׳ וסדר דבריהם לפניו : ויהי איש מבן ימין · כן כתיב בשתי מלות וקרי מבנימין מלה אחת והענין אחד : קיש בן אביאל · ובדברי הימים אומר ונר הוליד את קיש ונר היה בן אביאל והלא היה אחי קיש ואבי אבנר כמו שאומר בזה הספר ויתכן לפרש כי אביאל היה שמו ג״כ נר ושני שמות היו לו כמו שמצאנו כמוהו רבים בדברי הימים והיו לו שני בנים האחד קרא שמו קיש והאחר קרא שמו נר כשמו והוא היה אבי אבנר · ומצאתי בויקרא רבה כי עיקר שמו אביאל והיו קוראים שמו נר לפי שהיה מדליק נרות במבואות האפלות : בחור וטוב · פי׳ טוב בתאר ובמראה ות״י עולים ושפיר פי׳ טוב בתאר וכן טוב מתכו שפיר מיניה : בארץ שלישה · תרגם יונתן בארעא דרומא וכן תרגם מבעל שלישה מארעא דרומא : בארץ שעלים · תרגם יונתן בארע מתברא : בארץ

רשי

ולעשות כלי מלחמתו · לעשות אותם אומנים ונפחים ונגרים : לרקחות · מתקנות מרקחים ובשמים לתמרוקי הנשים : בארץ

רלבג

חעקתם · ואמר להם הנה יכבד עליכם זה עד אשר תזעקו ליי׳ מכובד העול שיעמיס עליכם מלככם ולא יענה יי׳ אתכם כירוח בחירתכם הביאה אתכם כל זה וענו העם כי על כל פנים הם בוחרים שיהיה להם מלך לשפטם ויוסף להם מהתועלת ממנו שיצא לפניהם להלחם את מלחמותיהם עד שלא ימשלו עליהם האויבי׳ באופן שהיו מושלים מקדם כי המלך יקבץ שיתקבצו כל העם להלחם עם אויביהם וזה יוסיף ליש׳ חוזק ואולם כשלא היה לישראל מלך היו האויבים נלחמים עם קצת ישראל והיו הנשארי׳ בלתי מחזיקי׳ את ידם ובזה האופן היו האויבים מנצחים עם היותם מעטים מישראל הרבה ודמה שכבר אמר זה מצד יראתם מנחש מלך בני עמון שבא עליהם להלחם עמם כמו שאמ׳ להם שמואל במה שאחר זה וכאשר ראה הש״י כוונתם הסכים עמהם אך היישירם בסוף הענין על פי שמואל שיהיו נזהרים לשמר מצות התורה ואם לא הנה יספו גם הם גם מלכם :

המה

ולא יענה ה׳ בקריא׳ וסי׳ וזעקתם ביום ההוא · אז יזעקו אל יי׳ רמיכה · ישאהו על כתף · שם יצעקו ולא יענה · לעבדי קראתי ולא יענה : ונלחם הפתחין בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר שבות :

וְרָצוּ לִפְנֵי מֶרְכַּבְתּוֹ: וְלָשׂוּם לוֹ שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְלַחֲרֹשׁ חֲרִישׁוֹ וְלִקְצֹר קְצִירוֹ וְלַעֲשׂוֹת כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ וּכְלֵי רִכְבּוֹ: וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם יִקָּח לְרַקָּחוֹת וּלְטַבָּחוֹת וּלְאֹפוֹת: וְאֶת שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת כַּרְמֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקָּח וְנָתַן לַעֲבָדָיו: וְזַרְעֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם יַעְשֹׂר וְנָתַן לְסָרִיסָיו וְלַעֲבָדָיו: וְאֶת עַבְדֵיכֶם וְאֶת שִׁפְחוֹתֵיכֶם וְאֶת בַּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֶת חֲמוֹרֵיכֶם יִקָּח וְעָשָׂה לִמְלַאכְתּוֹ: צֹאנְכֶם יַעְשֹׂר וְאַתֶּם תִּהְיוּ לוֹ לַעֲבָדִים: וּזְעַקְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא מִלִּפְנֵי מַלְכְּכֶם אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם לָכֶם וְלֹא יַעֲנֶה יְהוָה אֶתְכֶם בַּיּוֹם הַהוּא: וַיְמָאֲנוּ הָעָם לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל שְׁמוּאֵל וַיֹּאמְרוּ לֹּא כִּי אִם מֶלֶךְ יִהְיֶה עָלֵינוּ: וְהָיִינוּ גַם אֲנַחְנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם וּשְׁפָטָנוּ מַלְכֵּנוּ וְיָצָא לְפָנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת מִלְחֲמֹתֵנוּ: וַיִּשְׁמַע שְׁמוּאֵל אֵת כָּל דִּבְרֵי הָעָם וַיְדַבְּרֵם בְּאָזְנֵי יְהוָה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹלָם וְהִמְלַכְתָּ לָהֶם מֶלֶךְ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל לְכוּ אִישׁ לְעִירוֹ:

וַיְהִי אִישׁ מִבֶּן יָמִין וּשְׁמוֹ קִישׁ בֶּן אֲבִיאֵל בֶּן צְרוֹר בֶּן בְּכוֹרַת בֶּן אֲפִיחַ בֶּן אִישׁ יְמִינִי גִּבּוֹר חָיִל: וְלוֹ הָיָה בֵן וּשְׁמוֹ שָׁאוּל בָּחוּר וָטוֹב וְאֵין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל טוֹב מִמֶּנּוּ מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבֹהַּ מִכָּל הָעָם: וַתֹּאבַדְנָה הָאֲתֹנוֹת לְקִישׁ אֲבִי שָׁאוּל וַיֹּאמֶר קִישׁ אֶל שָׁאוּל בְּנוֹ קַח נָא אִתְּךָ אֶת אַחַד מֵהַנְּעָרִים וְקוּם לֵךְ בַּקֵּשׁ אֶת הָאֲתֹנֹת: וַיַּעֲבֹר בְּהַר אֶפְרַיִם וַיַּעֲבֹר בְּאֶרֶץ שָׁלִשָׁה וְלֹא מָצָאוּ וַיַּעַבְרוּ בְאֶרֶץ שַׁעֲלִים וָאַיִן וַיַּעֲבֹר בְּאֶרֶץ יְמִינִי וְלֹא מָצָאוּ:

וּרְדְפִין קֳדָם רְתִיכוֹהִי: וּלְמַנָּאָה לֵיהּ רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי חַמְשִׁין וְאִיכָּרַיָא לְמִנַר נִירֵיהּ וּלְמֶיחְצַד חַצְדֵיהּ ואוּמָנַיָא לְמֶעְבַּד מָנֵי קְרָבֵיהּ וּמָאנֵי רְתִיכוֹהִי: וְיַת בְּנָתֵיכוֹן יְדַבַּר לְשַׁמָּשָׁן וּלְטַבְּחָן וּלְאָפָּן: וְיַת חַקְלֵיכוֹן וְיַת כַּרְמֵיכוֹן וְזֵיתֵיכוֹן טָבַיָא יִסַּב וְיִתֵּן לְעַבְדוֹהִי: וְזַרְעֵיכוֹן וְכַרְמֵיכוֹן יִסַּב חַד מִן עַסְרָא וְיַהַב לְרַבְרְבוֹהִי וּלְעַבְדוֹהִי: וְיַת עַבְדֵיכוֹן וְיַת אַמְהָתְכוֹן וְיַת עוּלֵימֵיכוֹן שַׁפִּירַיָא וְיַת חֲמָרֵיכוֹן יְדַבַּר לְמֶהֱוֵי עָבְדִין עֲבִידְתָּא: עָנְכוֹן יִסַּב חַד מִן עַסְרָא וְאַתּוּן תְּהוֹן לֵיהּ לְעַבְדִין: וְתִצְוְחוּן בְּיוֹמָא הַהוּא מִן קֳדָם מַלְכְּכוֹן דְּאִתְרְעֵיתוּן לְכוֹן וְלָא יְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹתְכוֹן בְּיוֹמָא הַהוּא: וְסָרִיבוּ עַמָּא לְקַבָּלָא לְמֵימַר שְׁמוּאֵל וַאֲמַרוּ לָא אֱלָהֵן מַלְכָּא יְהֵי עֲלָנָא: וּנְהֵי אַף אֲנַחְנָא כְּכָל עַמְמַיָא וְיִתְפְּרַע לָנָא מַלְכָּנָא וְיִפּוֹק בְּרֵישָׁנָא וִיגִיחַ יַת קְרָבָנָא: וּשְׁמַע שְׁמוּאֵל יַת כָּל פִּתְגָּמֵי עַמָּא וְסַדְּרִינוּן קֳדָם יְיָ: וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל קַבֵּיל לְמֵימְרֵיהוֹן וְתַמְלֵיךְ לְהוֹן מַלְכָּא וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לֶאֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל אִיזִילוּ גְּבַר לְקִרְוֵיהּ:

וַהֲוָה גַּבְרָא מִשִּׁבְטָא דְבֵית בִּנְיָמִן וּשְׁמֵיהּ קִישׁ בַּר אֲבִיאֵל בַּר צְרוֹר בַּר בְּכוֹרַת בַּר אֲפִיחַ בַּר גַּבְרָא מִשִּׁבְטָא דְבֵית בִּנְיָמִן גִּיבַּר חֵילָא: וְלֵיהּ הֲוָה בַר וּשְׁמֵיהּ שָׁאוּל עוּלֵים וְשַׁפִּיר וְלֵית גְּבַר מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שַׁפִּיר מִינֵיהּ מִכַּתְפֵּיהּ וּלְעֵילָא רָם מִכָּל עַמָּא: וַאֲבַדָא אֲתָנַיָא לְקִישׁ אֲבוּהִי דְשָׁאוּל וַאֲמַר קִישׁ לְשָׁאוּל בְּרֵיהּ דְּבַר כְּעַן עִמָּךְ יַת חַד מֵעוּלֵימַיָא וְקוּם אִיזִיל בְּעֵי יַת אֲתָנַיָא: וַעֲבַר בְּטוּר דְּבֵית אֶפְרַיִם וַעֲבַר בַּאֲרַע דָּרוֹמָא וְלָא אַשְׁכָּחוּ וַעֲבַר בַּאֲרַע מַתְבְּרָא וְלֵית וַעֲבַר בַּאֲרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִן וְלָא אַשְׁכָּחוּ:

וטוב ה׳ קמצין נסי׳ טליא כתירא רהט אזנח חכמתא ·

ויעבר ל׳ זוגין מן ד׳ ד׳ תמיכ׳ מציא ·

רדק

בארץ צוף · תרגם יונתן בארע דבה נביאה : ודאג לנו · תרג' יונתן ויציף לנא כלומ' יפחד וכן בבראשית רבה ואיה השה לעולה אמר לו יציף ההוא גברא מכל מקו' יי' יראה לו השה : והאיש נכבד · כלומר נכבד וגדול בדברי הנבואה כל אשר ידבר בא יבא וכן תרגם יונתן וגברא מתנבי קשוט כל מה דיתנבי אתקיימא יתקיים והוצרך לומר זה אף על פי שכל נביא אמת כן הוא כי כל מה שידבר בנבואה יבא אלא לפי שהיה אצלם בזמן ההוא דבר הנבוא' יקר עד שהתנבא שמוא' והוברי שמים או הקוסמי' שהיו בהם או בעלי אוב אם יאמרו פעמים העתיד או הנעלם יכזבו פעמים רבות לפיכך אמר כל אשר ידבר בא יבא : את דרכינו אשר הלכנו עליה · כלומ' הדבר אשר הלכנו בעבורו : ומה נביא לאיש · לא היו יודעים אם היה מקבל ממון כמו הקוסמים ש שנותנים להם ממון השואלים מהם ותרגם יונתן אם מקבל ממון מה נעיל לגברא : כי הלחם אזל · וכי לחם היו נותנין לו שכר אלא כך אמרו אין לנו כסף כי אפילו הלחם אין לנו ל לצידה ונמה נקנה צידה ל לדרכינו ובדרך הזה תרגם יונתן אף אנחנא זודין עטרו מ מיכנא עטרו פי' שרו והבמות לא שרו תרגומו לא עטרו : ותשורה אין להביא · מנחה אין לנו להביא לו : מה אתנו · ויונתן תרגם ומדעם דכשר לית ל לאעלאה לנביא דיי' מה עמנא למיעבד : ויוסף הנער לענות את שאול · פירוש לדבר כמו ועני ואמרת ויען איוב הראשון כי זה תחלת השבת הדבור שהשיב הנער אל שאול בדבר הנביא ואיך יאמ' ויוסף הנער וכן תרגם יונתן למעני ית שאול ולא תרגם לאתבא ויתכן לפרשו כמשמעו ענין מענה שהוא השבת הדבור ופי' ויוסף כי מתחילה אמ' שאול לנערו לכה ונשוב' וענה לו הנער הנה נא איש האלהים בעיר ה הזאת ועתה כשאמר לו שאול ומה נביא לאיש הוסיף הנער לענותו הנה נמצא בידי רבע שקל : רבע שקל כסף · תר' זוזא חד דכספא כי השקל ארבעה זוזים : כי לנביא היו' · קבלו רז"ל כי שמואל הנביא כת' ספרו וזה המעשה היה בסוף ימיו כי בחיי שאול מת שמואל ושאול לא מלך כי אם שתי שנים אם כן מה הוא לפנים או מהו היום יתכן לפרש כי קריאת הרואה לנביא כמו שהיה לפנים כן היה היום שכתב שמואל זה ומה שאמר לפנים אין רצונו לומר שנפסק היום אלא רוצה לומר כי מלפנים היתה זאת הקריאה שקראו לנביא שאול ונערו רואה כמו שאמרו הים בזה הרואה איזה בית הרואה אבל מקרוב בימי שמואל שנפרצה הנבואה ויצאו דברי הנביאי' בישר' הן בתוכחות הן בעתידו' היו קוראים גם כן לרואה נביא לפי שלשון נביא הוא לשון דבור מענין ניב שפתים ואף על פי שאינם שורש אחד ובימי שמוא' יש שהיו קוראי' רואה בדברי הקדמונים ויש שהיו קוראים נביא ופירוש רואה שרואה במראה הנבואה העתידות או מה שמכוה לפי שעה להגיד וכן זאת לפנים בישראל וגו' שלף איש נעלו כי מלפנים היה ואותו היום גם כן היתה זאת התעודה ועוד היום הוא הקנין שקונין בו כל דבר : ותאמרנה יש · יש בו דרש אמרו לו תראה הענן קשור על פתחו כד"א ויש אמר והיה הענן : הנה לפניך · כנגד שאול כי הוא הנכבד וחבירו נערו היה : לעם בבמה · כל במה בזה הענין ודומה לו תרגם יונתן בית אסחרותא לפי שהיו זבחי שלמים שהם נאכלין לכל אדם אחר הקטרת חלבים וזריקת דם והיו עושין אנשי העיר אותו זבח לאכול אותו בבית הבמה אשר עשו אותה למעה כי היתר הבמות היה באותו הזמן משחרב שילה והיה המשכן בנוב וכל מקום מאכל קורין אותו מסיבה לפי שהיתה ישיבתם לאכול במסיבה וכן תרגם וישבו לאכול לחם ואסחרו כמו שאמרו רבותינו ז"ל במסיב' הלך אחר זקנה ובלשון ארמית אסחרותא : כבואכם העיר · כן אמרו רבותינו ז"ל מה היה כל האריכו' הזה שהאריכו אלו הנערות לדבר מהם אמרו כדי להסתכל ביופיו של שאול ומהם אמרו כי מיי' היה לפי שלא הגיע עדין השעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לשמואל כעת מחר אשלח אליך איש :
כי

רשי

בארץ צוף · בארע דבה נביאה · צוף · כמו צופה : פן יחדל אבי מן האתונות · שתגרל דאגה שלנו עליו עד שישכח את האתונות : ודאג · אירוב"ירא בלע"ז : את דרכינו · מעשה האתונות מה נהיה בם שבשבילם הלכנו את כל הדרך הזה : מה נביא לאיש · תרגם יונתן אם מקבל ממון מה נעיל לגברא לא היה שאול מכיר במעשיו של ש שמואל וסבור שיאהל שכר : ותשורה · תירגם יונתן מדעם דכשר לשון יושר ו ומנחם פי' תשור' לשון תקרובת ראיית פני מלך ואדם חשוב לשון אשורנו ונראין דבריו : רבע שקל · זוזא חדא דכספא : לפנים בישר' · הסופר כתב זאת ואין זה מדברי נער שאול : כי לנביא היום · למי שקורין אותו נבי' היום היו קורין לפני' רואה : כבאכם העיר כן וגו' · מאריכות היו בדברי' כדי להסתכל ביופיו של שאול : הבמתה · לבית אסחרותא משחרב' שילה הותרו הבמות והיו מקריבין שלמים ואוכלין יחד ·
כי

אשר עמו י"א וסי' ויאגלו וישתו הוא · ויאמר יעקב אל ביתו · ויבא יעקב לוזה · ויארכו על שכם · ואבימלך והראשים · כהראיתם עשיתי · בארץ צוף · ושאול יושב בגבעה · ויקם דוד ויעבר הוא · ואנשים אשר

יט ל"ב הֵמָּה בָּאוּ בְּאֶרֶץ צוּף וְשָׁאוּל אָמַר
ז' לְנַעֲרוֹ אֲשֶׁר־עִמּוֹ לְכָה וְנָשׁוּבָה פֶּן־
נ' לכם יֶחְדַּל אָבִי מִן־הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג לָנוּ ׃
ו' וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּה־נָא אִישׁ־אֱלֹהִים
בָּעִיר הַזֹּאת וְהָאִישׁ נִכְבָּד כֹּל אֲשֶׁר־
ה' יְדַבֵּר בּוֹא יָבוֹא עַתָּה נֵלֲכָה שָּׁם אוּלַי
יַגִּיד לָנוּ אֶת־דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר־הָלַכְנוּ
ל' עָלֶיהָ ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ וְהִנֵּה
נג' קמץ · ל' נֵלֵךְ וּמַה־נָּבִיא לָאִישׁ כִּי הַלֶּחֶם אָזַל
ל' מִכֵּלֵינוּ וּתְשׁוּרָה אֵין־לְהָבִיא לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים מָה אִתָּנוּ ׃ וַיֹּסֶף הַנַּעַר
לַעֲנוֹת אֶת־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הִנֵּה נִמְצָא
ג' בְיָדִי רֶבַע שֶׁקֶל כָּסֶף וְנָתַתִּי לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים וְהִגִּיד לָנוּ אֶת־דַּרְכֵּנוּ ׃
לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר הָאִישׁ
נ' מל' · ו' בְּלֶכְתּוֹ לִדְרוֹשׁ אֱלֹהִים לְכוּ וְנֵלְכָה
ג' עַד־הָרֹאֶה כִּי לַנָּבִיא הַיּוֹם יִקָּרֵא
לְפָנִים הָרֹאֶה ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ
ל' טוֹב דְּבָרְךָ לְכָה נֵלֵכָה וַיֵּלְכוּ אֶל־
יט ל"ב הָעִיר אֲשֶׁר־שָׁם אִישׁ הָאֱלֹהִים ׃ הֵמָּה
עֹלִים בְּמַעֲלֵה הָעִיר וְהֵמָּה מָצְאוּ
נְעָרוֹת יֹצְאוֹת לִשְׁאֹב מָיִם וַיֹּאמְרוּ
ל' · ג' לָהֶן הֲיֵשׁ בָּזֶה הָרֹאֶה ׃ וַתַּעֲנֶינָה אוֹתָם
וַתֹּאמַרְנָה יֵשׁ הִנֵּה לְפָנֶיךָ מַהֵר עַתָּה
כִּי הַיּוֹם בָּא לָעִיר כִּי זֶבַח הַיּוֹם לָעָם
נ' וחס' בַּבָּמָה ׃ כְּבֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן
תִּמְצְאוּן אֹתוֹ בְּטֶרֶם יַעֲלֶה הַבָּמָתָה
לֶאֱכֹל כִּי לֹא־יֹאכַל הָעָם עַד־בֹּאוֹ

אִינוּן אָתוּ בְּאַרְעָא דְבַהּ נְבִיָּא דַיְיָ וְשָׁאוּל אֲמַר לְעוּלֵימֵיהּ דְעִמֵּיהּ אִיתָא וְנִתוּב דִילְמָא יִשְׁבּוֹק אַבָּא מִן עֵסֶק אַתְנַיָא וְיַצִּיף לָנָא ׃ וַאֲמַר לֵיהּ הָא כְעַן נְבִיָּא דַיְיָ בְּקַרְתָּא הָדָא וְגַבְרָא מִתְנַבֵּי קְשׁוֹט כָּל דְאִתְנַבֵּי אִתְקַיָּמָא יִתְקַיַּים כְּעַן נֵיזִיל לְנָא תַּמָּן מָאִים יְחַוֵּי לָנָא יָת אוֹרְחָנָא דַאֲתֵינָא עֲלָהּ ׃ וַאֲמַר שָׁאוּל לְעוּלֵימֵיהּ וְהָא נֵיזִיל וְאִם מְקַבֵּיל מָמוֹן מַה נָעֵיל לִנְבִיָּא דַיְיָ אַף אֲנַחְנָא זְוָודִין עֲדָן עֲטָרוּ מִנָּנָא וּמִדַּעַם דְּכָשַׁר לֵית לְאַעָלָא לִנְבִיָּא דַיְיָ וּמַה עִמָּנָא לְמֶעְבַּד ׃ וְאוֹסִיף עוּלֵימָא לְמַעְנֵי יָת שָׁאוּל וַאֲמַר הָא אִישְׁתְּכַח בִּידִי זוּזָא חֲדָא דִכְסַפָּא וְנִיתֵּן לִנְבִיָּא דַיְיָ וִיחַוֵּי לָנָא יָת אוֹרְחָנָא ׃ בְּקַדְמִין בְּיִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר גַּבְרָא בְּמֵיזְלֵיהּ לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ אִיתוּ וְנִתְמְטֵי עַד חֶזְוָיָא אֲרֵי לִנְבִיָּא יוֹמָא דֵין מִתְקְרֵי מִלְּקַדְמִין חֶזְוָיָא ׃ וַאֲמַר שָׁאוּל לְעוּלֵימֵיהּ תַּקִּין פ פִּתְגָמָךְ אִיתָא נֵיזִיל וַאֲזַלוּ לְקַרְתָּא דְתַמָּן נְבִיָּא דַיְיָ ׃ אִינוּן סָלְקִין בְּמַסְקָנָא דְקַרְתָּא וְאִינוּן אַשְׁכַּחוּ עוּלֵימָן נָפְקָן לְמִמְלֵי מַיָא וַאֲמַרוּ לְהֵין הַאִית הָכָא חֶזְוָיָא ׃ וַאֲתִיבַת יָתְהוֹן וַאֲמָרָא אִית דָא הָא קֳדָמָךְ אוֹחִי כְעַן אֲרֵי יוֹמָא דֵין עַל לְקַרְתָּא אֲרֵי שֵׁירוּ נִכְסַת קוּדְשַׁיָא יוֹמָא דֵין לְעַמָּא בְּבֵית אַסְחָרוּתָא ׃ כְּמֵיעַלְכוֹן לְקַרְתָּא כֵּן תַּשְׁכְּחוּן יָתֵיהּ עַד לָא יִסַּק לְבֵית אַסְחָרוּתָא לְמֵיכַל אֲרֵי לָא אָכֵיל עַמָּא עַד מֵיתוֹהִי

עמו העלה · ויגש יואב והעם · וכל ד"ה דכות' : לדרוש אלהים ד' בקריאה וסי' כי יבא אלי העם לדרש אלהים : לפנים בישׂ' כה אמר האיש בלכתו · לכה ונלכה עד הרואה · ויה' לדרוש אלהים בימי זכריה · וב' לדרוש האלהים · וסי' אכל דברים טובים · כל לבו הכין :

רלבג

המה באו בארץ צוף · היא הרמה שהיה בית ישרא' שם וקראה ארץ צוף לפי שהיו היושבי' שם מתיחסים בצוף כמו שאמר ברא"ש זה הספר כי אלקנה היה בן צוף ולא נכנסו ע עדיין ברמה אך היו בשדה העיר : ויאמר הנה נמצא בידי רבע שקל כסף · ראוי שישא' שאל מה המתן הזה למי שהיה מושל בישראל ואיך יתכן ש שידמה שיהיה מדרך הנביא לקחת אלו ה המתנו' · וידמה שכאמ' בזה כי זה המתן לא היה אלא להעיר הנביא שיתבודד בעניני בעל זה המתן ובזה האופן היתה מחשבתו מ מתבודדת בעניניו והיתה מגעת לו הנבואה בהם ולזה היה נהוג שיתנו לו השואל' ממנו דבר נבואה דבר מה לסבב שיתבודד מחשבתו בעניניה' ואולי היה זה עתה כי אולי מצד הזקנה לא היתה מגעת לו הנבוא' בכמו אלו העניני' כי אם בזה האופן וכן מצאנו ביצחק שאמר לעשו שיביא לו מטעמים ויאכל כדי שתתבודד מחשבתו בעניניו זמן רחב ויגיע לו בדרך נבואה מה שעתיד לבא שיו כי אין מדרך השלם שיבקש כמו אלו הדברים לבקשת התענוג כמו שבארנו בפירושינו לדברי התורה והנה שמואל להיו' מחשבתו משוטטת בענין המלך ששאלו ישראל מי מהם יבחר לו להיות מלך כי כבר אמר לו הש"י שימליך לישראל מלך הגיע אין הנבואה בזה קודם שישאל ממנו שאול דבר ולזה הודיע אותו כל עניניו תכף ובשר אותו על נזר המלוכה כשאמר לו שכל חמדת ישראל היה לו ולכל בית אביו · והנה

רשי

כי הוא יברך הזבח׃ ארי הוא פריס על מזונא בוצע על המזון על השלמים מברכין באכילתן ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח׃ כהיום׃ כאשר היום קיים׃ יעצור בעמי. ימשול כמו עצור ועזוב כן דרך המושל לעצור העם במלחמה שלא יתפזרו ולא יתפשטו זה מזה ולעצור בכל אחד מעשות רעה

רדק

כי הוא יברך הזבח. תרגם יונתן ארי הוא פריס על מזונא והוא לשון בוצע בדברי רז"ל בעל הבית בוצע ונקרא המברך תחלה בסעוד' בוצע לפי שבוצע הלחם ומברך עליו ופירוש יברך הזבח יברך על הזבח ואף על פי שעל הלחם היה מברך תחלה לפי שעיקר סעודה היה הזבח אמר יברך הזבח או לפי שהזבח היה לו ברכה

יעצר ג' וחס' וס' ושמואל ראה את שאול׳ אל יעצר עמך אנוש׳ הן יעצר במים ויבשו׃ ולמי ג' וס' ולמי אלה לפניך׳ ולמי כל חמדת ישר'. ולמי אני עמל׃ כשלשים איש ג' וס' ויצאו בני בנימן׳ ויהפך איש ישראל. מתן להם מקום׳ קדש' כשלשם כתיב׃ וירם ח' בקריאה וס' במסרה רבתא׃

כי הוא יברך הזבח אחרי כן יאכלו
הקראים ועתה עלו כי אתו כהיום ל'
תמצאון אתו׃ ויעלו העיר המה
באים בתוך העיר והנה שמואל
יצא לקראתם לעלות הבמה׃
ויהוה גלה
את אזן שמואל יום אחד לפני בוא
שאול לאמר׃ כעת מחר אשלח
אליך איש מארץ בנימן ומשחתו ל'
לנגיד על עמי ישראל והושיע את כ'תר מל' וחד חס'
עמי מיד פלשתים כי ראיתי את
עמי כי באה צעקתו אלי׃ ושמואל כ'
ראה את שאול ויהוה ענהו הנה
האיש אשר אמרתי אליך זה יעצר ג' וחס'
בעמי׃ ויגש שאול את שמואל
בתוך השער ויאמר הגידה נא לי אי
זה בית הראה׃ ויען שמואל את
שאול ויאמר אנכי הראה עלה לפני ל'
הבמה ואכלתם עמי היום ושלחתיך
בבקר וכל אשר בלבבך אגיד לך׃
ולאתנות האבדות לך היום שלשת ל'
הימים אל תשם את לבך להם כי
נמצאו ולמי כל חמדת ישראל ג'
הלוא לך ולכל בית אביך׃
ויען שאול ויאמר
הלוא בן ימיני אנכי מקטני שבטי
ישראל ומשפחתי הצערה מכל ל'חס'
משפחות שבטי בנימן ולמה דברת
אלי כדבר הזה׃
ויקח שמואל את שאול ואת נערו ל'
ויביאם לשכתה ויתן להם מקום ל'
בראש הקרואים והמה כשלשים כ' מל' ל'חס'
איש׃ ויאמר שמואל לטבח תנה
את המנה אשר נתתי לך אשר
אמרתי אליך שים אתה עמך׃ וירם ל' ח'
הטבח את השוק והעליה וישם ל' כ'
לפני שאול ויאמר הנה הנשאר שים
לפניך אכל כי למועד שמור לך כ' למעלה
לאמר העם קראתי ויאכל שאול עם
שמואל ביום ההוא׃ וירדו מהבמה כ'
העיר וידבר עם שאול על הגג׃

ארי הוא פריס מזונא בתר כן
אכלין זמניא וכען סקו ארי יתיה
כיומא דין תשכחון יתיה׃ וסליקו
לקרתא אינון עלין בגו קרתא
והא שמואל נפיק לקדמותהון
למיסק לבית אסחרותא׃
ומן קדם יי'
איתאמר לשמואל יומא חד קדם
מיתי שאול למימר׃ כעידן הדין
מחר אשלח לותך גברא מארעא
שיבט בנימן ותמשחיניה למהוי
מלכא על עמי ישראל ויפרוק ית
עמי מידא דפלשתאי ארי גלי
קדמי דוחקא דעמי ארי עלת
קבילתהון לקדמי׃ ושמואל חזא
ית שאול ומן קדם יי' איתאמר ליה
הא גברא דאמרית לך דין יעדי
מרוותא מן עמי׃ וקריב שאול ית
שמואל בגו תרעא ואמר חוי כען
לי אידין בית חזויא׃ ואתיב שמואל
ית שאול ואמר אנא חזויא סק
לקדמי לבית אסחרותא ותיכלון
עמי יומא דין ואשלחינך בצפרא
וכל די בליבך אחוי לך׃ ועל עיסק
אתניא דאבדא לך ואת אתיתא
למבעיהון יומא דין דנן תלת יומין
לא תשוי ית ליבך עליהון ארי
אישתכחא ודמן כל חמדת ישראל
הלא דילך ולכל בית אבוך׃
ואתיב שאול ואמר
הלא בר שיבט בנימן אנא מזעירי
שבטיא דישראל וזרעיתי חלשא
מכל זרעית שיבט בנימן ולמא
מללתא עמי כפתגמא הדין׃ ודבר
שמואל ית שאול וית עולימיה
ואעילינון לאסחרותא ויהב להון
אתר בריש זמיניא ואינון כתלתין
גברא׃ ואמר שמואל לטבחא הב
ית מנתא די יהבית לך דאמרית לך
שוי יתה עמך׃ ואריס טבחא ית
שקא וירכיה ושוי קדם שאול
ואמר הא דאשתאר שוי קדמך
אכול ארי לזמנא נטיר לך למימר
עמא זמינית לשירות ואכל שאול
עם שמואל ביומא ההוא׃ ונחתו
מבית אסחרותא לקרתא ומליל
עם שאול על איגרא׃

רשי

בלשונינו קורין מעצור קורסטניר בלע"ז׃ זינגס׳ וערע׃ ולמי כל חמדת ישראל. כאן בא לרמוז לו דבר המלוכה׃ בראש הקרואים. במקום משיבת הגדולים כי בדרך משיבתן היה ניכר איזה הגדול דרך משיבתן׃ אשר אמרתי לך. לפי שידע שמואל שיבא שאול כוה לתת לו מנה יפה לברכו׃ את השוק והעליה. את השוק והירך שעליה׃ הנה הנשאר. מן המנו' של הקרואי' והוצב לבד לברכך׃ שים לפניך לאכול. בפרק אחרון דזבחי' קימא לן חזה ושוק בבמה גדולה ואי' חזה ושוק בבמה קטנה לפיכך הותר לאכול לשאול׃ כי למועד שמור. כי למועד האכילה היה השוק הזה שמור לברכך׃ לאמר העם קראתי. אמירתי היתה לטבח העם קראתי לסעודה ויודע אני מספרם והזהר במנותם ונתתי לו המנו' למספרם וזו שמורה לברכך׃ וידבר עם שאול על הגג. מוכיחו ומלמדו ליראה את הקב"ה׃ ויעבר

לעלות יד'.וכל אוריתא ויהושע כותי' בתא' להעלות וכו' כו תנוה לבנות

אנכי א' יטע' וכל אלף רבות' בתא חף אנכי

רלבג

והנה הרחיק זה שאול להיות שבטו היותר קטן שבשבטים ומשפחתו הצעירה מכל משפחות בנימן. והנה הביא שמואל את שאול ואת נערו אל הלשכה ולכבוד שאול כבדם יחד הוא ונערו ונתן להם מקו' בראש הקרואי'. ויחד שמוא' מנה יפה לשאו' להורו' על הגדולה והמלכות ולזה שם לפניו השוק ומה שעליה ואמר לו שהנשאר שלא יוכל לאכול ישים לפניו לאכו' לנערו או' זה או לאשר לפניו מהקרואי' והו' יותר נכון כי לזמן פזה מהסנה האחרת תמתין ותיחל למלכות שתמלוך על ישראל ותאמר העם קראתי. והנה

רדק

בפני עצמה כי כשהיו אוכלין זבחי שלמים היו מברכים עליו אשר קבו לאכול הזבח וברכת הלחם לא היתה פוטרת של זבח׃ הקרואים. הקראים והמזומנים לאכול שם כתרגומו זמיניא׃ כהיום. הכ"ף לאמת הדבר וכן השבעה לי כיום והדומים לו׃ יוצא לקראתם. יוצא מבית אחד מן העיר לעלות הבמה ופגע בהם׃ כעת מחר. כעת הזאת למחר וכן תרגם יונתן כעידנא הדין מחר׃ כי ראיתי את עמי. כתרגומו ארי גלי קדמי עולבנא דעמי׃ כי באה צעקתו אלי. כי פלשתים היו נלחמים בהם מעת שזקן שמואל ולא היה יכול להוציאם וחטאו ופלשתים משלו בהם עד ששמו בארצם נציבים וזעקו אל יי' ואמרו לשמוא' להקים להם מלך להושיעם׃ ויי' ענהו. אמ' לו ברוח הנבואה וכן תרגם יונתן ומן קדם יי' אתאמר ליה׃ זה יעצר בעמי. ימלוך כמו יורש עצר יורש מלוכה ונקרא המלך עוצר לפי שעוצר העם שלא ילכו ולא יעשו דבר אלא ברשותו ויונתן תרגם דין יעדי מרוותא מן עמי כלומר יסיר המרות והממשלה מן עמי ואמ' זה בעבור פלשתי' שהיו מושלים בהם ואמר יעצור כלומ' שיעצור פלשתים וימנעם מלהלחם ב בישראל כמו שאמר והושיע את עמי מיד פלשתים׃ את שמואל. כמו אל שמואל׃ אנכי הרואה. לא היה זה חוץ מדרך הענוה כי כיון ששאל לו איזה בית הרואה לא יתכן שלא יענהו ורבותינו ז"ל אמרו כי נכשל בזה הדבר כי היה לו לומר שאל לאחרים או כיוצא בזה אמ' לו הקדוש ברוך הוא אתה הוא הרואה אני מודיעך שאין אתה הרואה והיכן הודיעהו בשעה שאמר לו לך ואשלחך אל ישי בית הלחמי וגו' וירא את אליאב אמר לו הקדו' ב"ה לא אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו׃ וכל אשר בלבבך אגיד לך. דבר האתונו' וזולתו ממה שיש בלבו לשאול׃ שלשת הימים. לא אמר שלשת ימים על אבדת האתונות אלא על בקשתם וכן תרגם יונתן ועל עיסק אתניא דאבדא לך ואת אתיתא למבעיהון יומא דנן תלת יומין׃ ולמי כל חמדת ישר' בזה הדבר רמז לו דבר המלוכה׃ ויביאם לשכתה. אל הלשכה ועניינו חדר וזאת הלשכה היתה בית הבמ' אשר שם אכלו הקרוא' וכן ת"י ואעלינון לבית אסחרות'׃ כשלשים איש. הכ"ף היא כ"ף השיעור ר"ל שלשי' פחות מעט או יותר מעט׃ את השוק והעליה. פי' ואשר עליה והוא הירך וכן ת"י וירכיה. ובדברי רז"ל מאי והעליה ר"יוחנן אומ' שוק ושיה ר' אליעזר או' שוק וחזה ר' שמואל בר נחמני אומר שוק ושופי ומאי והעליה דשופי עלוי שוק׃ ויאמר הנה הנשאר. פי' ויאמר שמוא' לשאול הנה זאת המנה הנשארת לבדה חלוקה מהמנות האחרות אשר סדרתי לקרואים וזאת המנה אמרתי לטבח להצניעה לבדה לשים לפניך אכול כי למועד הזה הוא שמור לך את זה החלק כשאמרתי לטבח העם קראתי הכן המנות ואמרתי לשמור זה לך החלק כי ידעתי בואך׃ ויהי

ויהי כעלות השחר · כב״ף: ויעבור לפנינו · שלא ישמע את דברינו: עמוד כיום · ולא את שיעמוד היום בעיר שהרי באותו היום הלך לו שהרי אמר לו ואשלחך ועוד שאמר לו בלכתך היום מעמדי אלא פירוש כיום לאמת הדבר כמו השבעה לי כיום ופי׳ עמוד עמוד עד שאדבר עמך: את פך השמן · לא היה זה השמן המשחה כי לא היו משוחים ממנו אלא מלכי בית דוד אבל שמן אפרסמון היה ואמרו שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן: וישקהו · ברש כל נשיקות הם של תפלות חוץ מג׳ נשיקות נשיקה של גדולה נשיקה של פרקים נשיקה של פרישות נשיקה של גדולה ויצק על ראשו וישקהו נשיקה של פרקי׳ וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו · נשיקה של פרישות ותשק ערפה לחמותה ר׳ תנחומא אומר אף נשיקה של קריבות שנא׳ וישק יעקב לרחל למה שהיתה קרובתו: הלא כי משחך · מלת הלא תבא במקומות לחזק הדבר ולזרז האדם וכן הלא שלחתיך הלא שמעת בתי והדומים להם: בלכתך היום · אמרו רבותינו ז״ל היכן מצינו שנקברה רחל ב בצלצח בגבול בנימן והלא לא נקברה אלא בבית לחם שנאמר ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת היא בית לחם ואין בית לחם אלא חלקו של יהודה שנאמר ואתה בית לחם אפרתה וגו׳ אלא כך אמר לו עכשיו שאני מדבר עמך הנה הם עם קבורת רחל הנה הם באים ואתה הולך ואתה מוצא אותם בגבול בנימן ב בצלצח: והנה נטש אביך · פירוש קודם שנמצאו האתונות: אלון תבור · כתרגומו מישור תבור: עולים אל האלהים בית אל · הוא לוז שקראו יעקב בית אל ושם היה המזבח שבנה יעקב ובשעת היתר הבמות היו מ מקריבים שם ואותו הבית היה קדוש והיו באים שם ישר׳ באותו הזמן להתפלל בזכות יעקב וכן אמר על זה יעקב יהיה בית אלהים ואף על פי שהדרשים לו דרך אחרת בזה זה שכתבנו הוא הנראה לפי פשטי הפסוקי׳ כי בית אל היה מקום קדוש לעולם ומקום מזבח והיו באים להתפלל שם והיה מקום נבואה כמו שאמר וזה שער השמים פי׳ שער לידע ממנו מה שנגזרין בתחתונים מן השמים ואמר הושע בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו ותרגם יונתן עולים אל האלהים דסלקין למיסגד קדם יי׳ לבית אל: שתי לחם · תרגם יונתן תרתין גריצן דלחם פ פירושו חלות לחם: ושלשה ככרות לחם · תרגו׳ תלתא פיתין דלחם והככרות הם גדולות מן החלות נרא׳ כי אותו שהיה נושא שלשה ככרות לחם היה נושא גם כן חלות לחם וזכר גם כן הככרות לפי שהם הגדולות ולא זכר הקטנות כי לא יתכן כי אם לא היו נושאים אלא ג׳ ככרות לחם שיתנו לשאול ונערו שתים ולא ישארו עמהם אלא ככר אחד והם היו שלשה אלא כינם חלות לחם היו נושאים שתים או שלשה ונתנו לשאול ונערו שתי חלות לחם ואחר שזכר ככרות וזכר חלות ידוע הוא שלא יקראו הככרות חלות וכן כתוב בתורה וככר לחם אחת וחלת לחם אחת: גבעת האלהים · תרגם יונתן לגבעת׳ די בה ארונא דיי׳ והוא גבעת קרית יערים כי שם היה הארון מיום שהשיבוהו פלשתים עד שהעלהו דוד משם: אשר שם נציבי פלשתים · שהיו פלשתים מושלים בישראל והיו להם נציבים ממונים על ישראל שם וכן גבע בנימן כמו שאמר בדוד כשהיה מושל באדום וישם באדום נציבים והממונה על דבר נקרא נציב שמעמידין אותו עליהם · ואמר לו שמואל כי שם תצלח עליו רוח יי׳ לשני דברים האחד לפי שהיה שם הארון והשני לפי שהיו שם נציבי פלשתים רמז לו כי הוא יסירם משם ויושיע ישראל מידם: חבל נביאים · תרגם יונתן סיעת ספריא רוצה לומר תלמידים כי תלמידי חכמים נקראו סופרים ואלה היו תלמידי הנביאים הגדולים והתלמידים היו נקראים בני הנביאים והנביאים הגדולים שהיו באותו הזמן מעלי עד דוד היו אלקנה ושמואל וגד ונתן ואסף והימן וידותון: מהבמה · כי שם בקרית יערים היה במה: ולפניהם נבל ותוף וחליל וכנור: כי רוח הקדש אינה שורה אלא מתוך שמחה: והמה מתנבאים · יתרגם יונתן משבחין כלומר נבואתם היתה שירות ותושבחות לאל נאמרות ברוח הקדש: וצלחה עליך רוח יי׳ · תעבור ותנוח עליך רוח נבואה: והתנבית · בא על דרך בעלי הה״א: ונהפכת לאיש אחר · רוצה לומר שתהיה לך רוח יתירה ורוח נבואה ושררה וזהו שאמר גם כן ויהפוך לו אלהים לב אחר: כי תבאינה · כתוב ביו״ד כמו תבואינה בהיכל מלך שנקראת האל״ף והיו״ד למשך אבל זה נקרא תבאנה בהעלם האל״ף והכתוב והקרי שניהם אחד ושניהם נכונים בלשון כמו תשובנה ותשובינה: עמה

ויעבר ג׳ בקריא׳ רפין וסי׳ אמר לנער ויעבר לפנינו · ויעבר אחד מהנערים · ויעבר עלי מה: דבר אלהים ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ואהוד בא אליו · ויהי בלילה ההוא דו״ה · ואשמיעך את דבר אלהים: קברת ג׳ ב׳ חסרים וא׳ מלא וסי׳ נמסר בסדר וישלח: רוח יי׳ ה׳ בסיפ׳ וסי׳ נמסר בסדר ויקהל: והתנבית ב׳ חס׳ א׳ בליש׳

וישכמו ויהי כעלות השחר ויקרא
שמואל אל שאול הגג לאמר קומה
ואשלחך ויקם שאול ויצאו שניהם
הוא ושמואל החוצה: המה יורדים
בקצה העיר ושמואל אמר אל
שאול אמר לנער ויעבר לפנינו י
ויעבר ואתה עמד כיום ואשמיעך
את דבר אלהים:
ויקח שמואל את פך השמן ויצק
על ראשו וישקהו ויאמר הלוא כי
משחך יהוה על נחלתו לנגיד:
בלכתך היום מעמדי ומצאת שני
אנשים עם קברת רחל בגבול
בנימן בצלצח ואמרו אליך נמצאו
האתנות אשר הלכת לבקש והנה
נטש אביך את דברי האתנות
ודאג לכם לאמר מה אעשה לבני:
וחלפת משם והלאה ובאת עד
אלון תבור ומצאוך שם שלשה
אנשים עלים אל האלהים בית
אל אחד נשא שלשה גדיים
ואחד נשא שלשת ככרות לחם
ואחד נשא נבל יין: ושאלו לך
לשלום ונתנו לך שתי לחם ולקחת
מידם: אחר כן תבוא גבעת
האלהים אשר שם נצבי פלשתים
ויהי כבאך שם העיר ופגעת חבל
נבאים ירדים מהבמה ולפניהם נבל
ותף וחליל וכנור והמה מתנבאים:
וצלחה עליך רוח יהוה והתנבית
עמם ונהפכת לאיש אחר: והיה
כי תבאינה האתות האלה לך

ואקדימו והוה כמסק צפרא וקרא שמואל לשאול לאגרא למימר קום ואשלחינך וקם שאול ונפקו תרויהון הוא ושמואל לברא: אינון נחתין בסיפי קרתא ושמואל אמר לשאול אימר לעולימא ויעיבר קדמנא ועבר ואת קום הכא כיומא דין ואשמעינך ית פתגמא דיי: ונסיב שמואל ית מנא דמשחא ואריק על רישיה ונשקיה ואמר הלא ארי משחך יי על אחסנתיה למהוי מלכא: במהכך יומא דין מיני מלותי ותשכח תרין גברין עם קבורתא דרחל בתחום בנימן בצלצח ויימרון לך אישתכחא אתניא דאזלת למבעי יתהין והא שבק אבוך ית עיסק אתניא וציף לכון למימר מה אעביד לברי: ותהך מתמן ולהלא ותיתי עד מישר תבור וישכחונך תמן תלתא גוברין דסלקין למיסגד קדם יי בביתאל חד נטיל תלתא גדין וחד נטיל תלת פתין דלחים וחד נטיל גרבא דחמר: וישאלון לך לשלם ויתנון לך תרתין גריצן דלחים ותקבל מידיהון: בתר כן תהך לגיבעתא די בה ארונא דיי דתמן איסטרטיגי פלשתאי ויהי כמיעלך תמן לקרתא ותערע סיעת ספריא נחתין מבית אסחרותא וקדמיהון ניבלין ותופין וצלצלין וכינרין ואינון משבחין: ותישרי עלך רוח נבואה מן קדם יי ותשבח עמהון ותשתני לגבר אוחרן: ויהי ארי ייתון אתיא האילין לך

נבואה וס׳ וצלחה עליך רוח · וכל מהתנבות · מדוע נבית בשם יי׳ · והתנבי חני:

רשי

ויעבור לפנינו · וילך ברחו ממנו ולא ישמע דברינו ויעבר הנער לפניהם ולשאול אמר ואתה עמד עמדי: עם קבורת רחל בגבול בנימן · והלא קבורת רחל בגבול יהודה ב בבית לחם אלא עכשיו הם בקבורת רחל ו וכשתפגע בהם ת תמצאם בגבול בנימן בצלצח כך שנויה בתוספתא דסוטה בצלצח צל לצת של הב״ה שהוא צח ואדום והיא ירושלם: ודאג לכם · ידאג עליכם כל לשון דאגה לשון יראה דוטי״ר בלע״ז: אלון תבור · מישור תבור: גבעת האלהים · גבעת קרית יערים אשר עכשיו ארון ה האלהים שם: נציבי פלשתים · סרדיוטות שמינו על ישראל שהיו רודין בהם ומושיבין נציבים בערי ישראל: חבל נביאים · סיעת ספריא חבל סיעה וכן חבלי שאול שנוני מסרית רשיעין אקפוני: מהבמה · מבית אסחרות׳: כי תבאינה האותו׳ האלה לך · ותדע כי דברי אמת וכשם ש שבאו לך אותות הללו כך יתקיים דבר ה המלוכה: עמה

רלבג

והנה לקח שמואל פך השמן ויצק על ראש שאול למשחו למלך על ישר׳ ונתן לו אותות כדי שיאמין כי ה המלכה תהיה לו והאות היותר חזק מ מהם הוא ההפך לו לב אחר והתנבאו עם נביאי׳ והוא לא נשה קודם זה להיות לו יד ושם בנבואה: ותי

עשה לך אשר תמצא ידך. כלומר כל מה שתרצה לעשות עשה כי האלהים עמך ויש לפרש כי רמז לו בזה הדבר על מלחמת נחש העמוני ויונתן תרגם אתקן לך מאני מלכותא: שבעת ימים תוחל. פי׳ מיום הפרדי ממך בגלגל וזה היה אחר חידוש המלוכה כי בחידוש המלוכה שיהיה בא הגלגל יחד עם כל ישרא׳ ואחר שדבר שמוא׳ דברי׳ הלך לו ובחר לו שאול שלשת אלפים ויתר העם שלח לאהליו ומיום שנפרד שמואל משאול שם בגלגל אמר לו שיוחיל לו שבעת ימים עד שיבא אליו ושאול לא יבא מן הגלגל אלא היה שם מחדוש המלוכה עד שעת המלחמה כמו שאמר ושאול עודנו בגלגל ומה שאמר לו זה הדבר עתה ולא המתין לו עד שיהיו בגלגל ויפרד ממנו שיאמר לו אז שבעת ימים תוחל עד בואי אליך מפני שעתה כשדבר לו בדבר המלוכה רמז לו בזה הדבר אם תתקיים לו המלוכה אם לאו כי זו היא מצוה ראשונ׳ שצוהו ואם יעמוד בה תתקיים בידו המלוכ׳ ואם לאו לא תתקיים לפיכך אמ׳ והודעתי לך את אשר תעשה כלומר אז אודיע אותך מה יהיה ממלכותך: מאתמול. בחירק האלף ודגש התי״ו: ומי אביהם. תרג׳ יונתן ומאן רבהון וכן הוא הפירו׳ מי המלמד את הנביאים ומסרה עליהם רוח נבואה ואין לתמוה בזה כי הקדוש ברו׳ הוא המלמד את הנביאים מלמד גם כן זה. ויש מפרשים אביהם כמשמעו לפי שאמרו מה זה היה לבן קיש אמרו ואלה הנביאים מי אביה׳ וכי מאביהם היה להם הנבואה שאתם תמהים על בן קיש: על כן היתה למשל. פירו׳ זאת האמירה היית׳ למשל מהיום ההוא ומעלה כשהיה אדם שפל עולה במעלה היה אומר הגם שאול בנביאים: מהתנבות. בא על דרך בעלי הה״א: ויבא הבמה. כי הנביאים מצאוהו חוץ לבמה וכשכלה מהתנבות עמה׳ בא לבית הבמ׳: ויאמ׳ דוד שאול אליו: אולי מצאו שם בבית הבמה׳ או קצר הכתוב והלך לו שאול אל עירו ומצאו דודו תחלה ושאל אותם על דרכם: לא הגיד לו׳ אולי מתוך צניעות שהיתה בו: ויצעק שמואל. כמו ויאסף ולפי שהאסיפה והקבוץ על ידי הצעקה יבא בזה הלשון: אל יי׳ המצפה. כמו שפי׳ בספר יהוש׳ ובספר שופטי׳ הטעם למה היה מנהג ישראל להקבץ במצפה ושם היה מזבח ובית התפלה: כה אמר. מתחלה כששאלתם מלך אמר לכם זה: ותאמרו לו. יש מפרשים כמו לא באל״ף כי אותיות אה״וי מתחלפות והנכון כמשמעו כמו שת״י ואמרתון קדמוהי לית אנחנא מתפרקין אילהין מלכא תמני עלנא והוא הוסיף בו מלת לא באל״ף כמו שאמר בחדוש המלוכה ותאמרו לא כי מלך ימלך עלינו: התיצבו לפני יי׳. לפי שאם היה אומר להם שאול ימלוך עליכם היו מקנאים שאר השבטים אם לא היה נלכד על ידי אורי׳ ותומי׳ וזהו לפני יי׳ שהיה שם כהן ואורים ותומים והיו שואלים בהם על הדרך שפירשנו בדבר פלגש בגבעה ואפשר שהביאו שם את הארון: וילכד

עשה לך ז׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר בהעלתך: כי האלהים ד׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה. והיה כי תבאנה האתות האלה. ויאמר נתן אל דוד דה״ה. מענה בשמחת לבו. כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן. ויזבחו ביום ההוא: והנה אנכי ה׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בריש סדר ויצא: בנביאים

עָשָׂה לְּךָ אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ כִּי
הָאֱלֹהִים עִמָּךְ: וְיָרַדְתָּ לְפָנַי הַגִּלְגָּל
וְהִנֵּה אָנֹכִי יֹרֵד אֵלֶיךָ לְהַעֲלוֹת עֹלוֹת
לִזְבֹּחַ זִבְחֵי שְׁלָמִים שִׁבְעַת יָמִים
תּוֹחֵל עַד־בּוֹאִי אֵלֶיךָ וְהוֹדַעְתִּי לְךָ
אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: וְהָיָה כְּהַפְנֹתוֹ
שִׁכְמוֹ לָלֶכֶת מֵעִם שְׁמוּאֵל וַיַּהֲפָךְ־
לוֹ אֱלֹהִים לֵב אַחֵר וַיָּבֹאוּ כָּל־הָאֹתוֹת
הָאֵלֶּה בַּיּוֹם הַהוּא:
וַיָּבֹאוּ שָׁם הַגִּבְעָתָה וְהִנֵּה חֶבֶל־
נְבִאִים לִקְרָאתוֹ וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ
אֱלֹהִים וַיִּתְנַבֵּא בְּתוֹכָם: וַיְהִי כָּל־
יוֹדְעוֹ מֵאִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה
עִם־נְבִאִים נִבָּא וַיֹּאמֶר הָעָם אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ מַה־זֶּה הָיָה לְבֶן־קִישׁ הֲגַם
שָׁאוּל בַּנְּבִיאִם: וַיַּעַן אִישׁ מִשָּׁם
וַיֹּאמֶר וּמִי אֲבִיהֶם עַל־כֵּן הָיְתָה
לְמָשָׁל הֲגַם שָׁאוּל בַּנְּבִאִים: וַיְכַל
מֵהִתְנַבּוֹת וַיָּבֹא הַבָּמָה:
וַיֹּאמֶר דּוֹד שָׁאוּל
אֵלָיו וְאֶל־נַעֲרוֹ אָן הֲלַכְתֶּם וַיֹּאמֶר
לְבַקֵּשׁ אֶת־הָאֲתֹנוֹת וַנִּרְאֶה כִּי־אַיִן
וַנָּבוֹא אֶל־שְׁמוּאֵל: וַיֹּאמֶר דּוֹד
שָׁאוּל הַגִּידָה־נָּא לִי מָה־אָמַר לָכֶם
שְׁמוּאֵל: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דּוֹדוֹ הַגֵּד
הִגִּיד לָנוּ כִּי נִמְצְאוּ הָאֲתֹנוֹת וְאֶת־
דְּבַר הַמְּלוּכָה לֹא־הִגִּיד לוֹ אֲשֶׁר אָמַר
שְׁמוּאֵל:
וַיַּצְעֵק שְׁמוּאֵל אֶת־הָעָם אֶל־יְהוָה
הַמִּצְפָּה: וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי
הֶעֱלֵיתִי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם
וָאַצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד כָּל־
הַמַּמְלָכוֹת הַלֹּחֲצִים אֶתְכֶם: וְאַתֶּם
הַיּוֹם מְאַסְתֶּם אֶת־אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־
הוּא מוֹשִׁיעַ לָכֶם מִכָּל־רָעוֹתֵיכֶם
וְצָרֹתֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לוֹ כִּי־מֶלֶךְ ת
תָּשִׂים עָלֵינוּ וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ
לִפְנֵי יְהוָה לְשִׁבְטֵיכֶם וּלְאַלְפֵיכֶם:
וַיַּקְרֵב שְׁמוּאֵל אֵת כָּל־שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּכֵד שֵׁבֶט בִּנְיָמִן:

ל׳ ומל׳ ג׳ מל׳ ל׳ ל׳ — ל׳ רגש׳ ד׳ חס׳ — ל׳ ור״חס׳ א׳ בליש׳ — ל׳ בתרו ליש׳ תתלל אלה ל׳ — ה׳ מל׳ ל׳ — ל׳ — ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ — ל׳ מל׳ — ל׳ — ל׳

עֲבִיד לָךְ מָנֵי מַלְכוּתָא אֲרֵי מֵימְרָא
דַיְיָ בְּסַעֲדָךְ: וְתֵיחוֹת קֳדָמַי לְגִלְגָּלָא
וְהָא אֲנָא נָחֵית לְוָתָךְ לְאַסָּקָא
עֲלָוָן וּלְנַכָּסָא נִכְסַת קוּדְשִׁין
שִׁבְעָא יוֹמִין תּוֹרִיךְ עַד מֵיתַי לְוָתָךְ
וַאֲחַוֵּי לָךְ יָת דְּתַעְבֵּיד: וַהֲוָה כַּד
אִתְפְּנִי כִּיתְפֵּיהּ לְמֵיזַל מִלְוַת שְׁמוּאֵל
וְשַׁנֵּי לֵיהּ יְיָ לִבָּא אוֹחֲרָנָא וַאֲתָאָה כָּל
אָתַיָּא הָאִלֵּין בְּיוֹמָא הַהוּא:
וַאֲתוֹ לְתַמָּן
לְגִבְעָתָא וְהָא סִיעַת סָפְרַיָּא
לְקַדָּמוּתֵיהּ וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְשַׁבַּח בֵּינֵיהוֹן:
וַהֲוָה כָּל דְּיַדַע לֵיהּ מֵאִיתְמָלֵי
וּמִדְּקַמּוֹהִי וַחֲזוֹ וְהָא עִם סָפְרַיָּא
מְשַׁבַּח וַאֲמַר עַמָּא גְּבַר לְחַבְרֵיהּ
מָא דֵין הֲוָה לְבַר קִישׁ הַאַף שָׁאוּל
בְּסָפְרַיָּא: וַאֲתֵיב גַּבְרָא מִתַּמָּן וַאֲמַר
וּמַן רַבְּהוֹן עַל כֵּן הֲוַת לְמַתְלָא
הַאַף שָׁאוּל בְּסָפְרַיָּא: וּפְסַק
מִלְּשַׁבָּחָא וְעַל לְבֵית אַסְחֲרוּתָא:
וַאֲמַר אַח
אֲבוּהִי דְשָׁאוּל לֵיהּ וּלְעוּלֵימֵיהּ
לְאָן אֲזַלְתּוּן וַאֲמַר לְמִבְעֵי יָת
אֲתָנַיָּא וַחֲזֵינָא אֲרֵי לָא אִשְׁתַּכְחָא
וַאֲתֵינָא לְוָת שְׁמוּאֵל: וַאֲמַר אַח
אֲבוּהִי דְשָׁאוּל חַוֵּי כְעַן לִי מָה אֲמַר
לְכוֹן שְׁמוּאֵל: וַאֲמַר שָׁאוּל לְאַח
אֲבוּהִי חַוָּאָה חַוֵּי לָנָא אֲרֵי
אִשְׁתַּכְחָא אֲתָנַיָּא וְעַל עֵיסַק
מַלְכוּתָא לָא חַוֵּי לֵיהּ דִּי אֲמַר
שְׁמוּאֵל:
וּכְנַשׁ שְׁמוּאֵל יָת עַמָּא לִקְדָם יְיָ
לְמִצְפַּיָּא: וַאֲמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
אֲנָא אַסֵּיקִית יָת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
וְשֵׁיזֵבִית יָתְכוֹן מִידָא דְמִצְרָאֵי וּמִיַּד
כָּל מַלְכְּוָתָא דְּדָחֲקִין יָתְכוֹן:
וְאַתּוּן יוֹמָא דֵין קַצְתּוּן בְּפוּלְחָנָא
דֶּאֱלָהֲכוֹן דְּהוּא פָּרִיק לְכוֹן מִכָּל
בִּישָׁתֵיכוֹן וְעַקְתְכוֹן וַאֲמַרְתּוּן ק
קֳדָמוֹהִי לֵית אֲנַחְנָא מִתְפָּרְקִין
אֱלָהֵין מַלְכָּא תְּמַנֵּי עֲלָנָא וּכְעַן
אִתְעַתַּדוּ קֳדָם יְיָ לְשִׁבְטֵיכוֹן
וּלְאַלְפֵיכוֹן: וְקָרֵיב שְׁמוּאֵל יָת
כָּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל וְאִתְאַחַד
שִׁבְטָא דְבֵית בִּנְיָמִן:

רשי

עשה לך אשר תמצא ידיך. אתקין לך מאני מלכות׳ והכן לך טכסיסי המלכים כמה שתוכל: וירדת לפני הגלגל. ולאחר שתמלוך תרד הגלגל לפני קודם שארד אני: והנה אנכי יורד אליך. לסוף שבעת ימים שתרד אתה: תוחל. תמתין: לב אחר. רוח גבורת מלכות: ומי אביה׳. מה תימה לך בדבר מי אביהן של נביאים וכי נבואה ירושה היא: ואת דבר המלוכה לא הגיד. דרך צניעות היה לבו: וילכד

רלבג

ומי אביהם. רוצה לו׳ שאין ענין הנבואה והשלמות מגיע מהאב לבן ולזה יתכן שיהיה הבן נביא ואף על פי שאביו איננו נביא: וכבר ישאל שואל איך היו שם כל כך נביאי׳ וכבר נזכ׳ במה שקדם כי דבר יי׳ היה יקר ב בימים ההם אין חזון נפרץ. ואפשר שנאמ׳ כי הפרש יש בין זה הזמן ובין הזמן ש שהתחי׳ שמוא׳ להתנב׳ ועל כן אפשר שנאמר בהתרת זה הספק כי זה היה בעת ההיא ש שהתחי׳ שמוא׳ להתנב׳ ואמנם עתה רבו ה הנביאי׳ אם מצד מה שלמד אתם שמואל והביאם אל השלמות אם לסבה אחרת: ויקרב שמואל. והנה על פי הגורל נפלה ה המלוכה לגורל שאול: והנה

ה׳ וסי׳ וגם שאול. ושל אחריו. על כן יאמרו. וישאל שאול. חצבתי בנביאים: דודו ח׳ מלאים וסי׳ נמסר בספר שפטים סוף סימן ט:

רדק

וילכד שאול · מקרא קצר כי קודם לכן הקריב משפחת המטרי לגברים ואז נלכד שאול: הבא עוד הלום איש · כלו' אם בא עדיין הנה שאול: אל הכלים · כמו בכלים כלומר בין כלי העם הבאים שם שנתנו כליהם בבית אחר והוא נחבא בין הכלים הה ז שהיה בורח מן השררה ובא אל במקום בית השמוש כמו ואל הארון תתן את הע' כמו ובארון · ובדרש אל הכלים באורים ותומים אמר שאול שמא איני הגון למלכות עד שישאלו באורים ותומים : הראיתם · ברגש הרי"ש שלא כמנהג וכן הראיתם כי שלח בן המרצח הזה : כי אין כמוהו · כי אדם בעל קומה וצורה נאה יאות למלוכה ויראו העם אותו יותר : יחי המלך · תרגם יונתן יצלח מלכא : משפט המלוכה · חק המלוכ' על העם כמו שכתו' למעלה : וינח לפני יי' · בארון הניחו : וגם שאול הלך לביתו · להודיע שהלך לו לביתו כבתחילה כיון שראה שלא היה מקובל ומרוצה לכל ישראל הלך לביתו ולא התנהג עדיי' כמשפט מלך : אשר נגע אלהים בלבם · שנתן אלהים בלבם לרצות לו ויונתן תרגם ואזלו עמיה קצת מן עמא גברין ד דחלי חטאה דאתיהב דחלא מן קדם יי' בלבהון ויוכיח פ פירושו ובני בליעל שאמר אחר כן : ולא הביאו לו מנחה · כמו שהוא מנהג שמביאי' מנחה למלך ביום שהוקם מלך ויונתן תרגם ולא אתו למשאל בשלמיה : עין ימין · עין הסמיכות רוצה לומר עין צד הימין ופי' הפסוק כמשמעו ויש בו דרש אמר להם כתם הביאו ספר תורה שהוא עין ימיכם ואעקר מתוכו לא יבא עמוני בקהל יי' : בא אחרי הבקר · כמו שאמר למעלה גם שאול הלך לביתו כמו שפירשתי והיה מתעסק בצרכי ביתו והיה בא אחרי הבקר עם האכרים : ותצלח רוח אלהים · רוח גבורה וכן תרגם יונתן ושרת רוח גבורה מן קדם יי' על שאול : בשמעו · כתיב בבי"ת וקרי כ"ף והענין אחד : ואחרי שמואל · לפי שלא קבלו אותו כולם למלך אמר ואחרי שמואל כי שלא ירצה לבאת אחרי יבא אחרי שמואל כדי שיהיו זריזים לבאת : בבזק

רשי

וילכד שאול · אף על פי שלא היה שם כשנפל הגורל עליו שהיו כותבין שמם באיגרות ונותנין בקופסא והנביא מכניס ידו ונוטל איגרת אחת : נחבא אל הכלים · בבית שנתנו שם הבאים כליהן שהיה בורח מן הגדולה ומדרש אגדה רבי תנחומא אל הכלים באורים ותומים אמר שמא איני ראוי לגדולה עד שישאלו באורי' ותומים ושאל ועלה בידו : אשר נגע אלהים · גברין דחלי חטאה דאיתיהב ד דחלא מן קדם יי' בלבהון : כל עין ימין · כמשמעו ומדרש אגדה הביאו לי ספר תורתכ' שכתו' בימין : ואשר פנה · על שכתו' בו לא יבא עמוני ו ומואבי : חרפה · גידוף : אחרי הבקר · אחר זמן מועד ביאת הבקר מן השדה : לבקרו · לבהמותיו : ויפקדם

הראיתם ג' בקריאה ודגשים וסי' הראיתם אשר בחר בו יי' · הראיתם האיש העלה · כי שלח בן המרצח הזה : ינח ז' דגשין בקריאה וסי' נמסר בסדר קרח וביהושע סוף סימן כ"א : בלבם ט' בקריא' וסי' במסרה רבתא : העמוני ה' מלאים כל יש' בקריא' וסי' ויעל נחש העמוני · ושל אחריו · ויאמר אלהם נחש · לא יבא עמוני

וַיַּקְרֵב אֶת־שֵׁבֶט בִּנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָו
וַתִּלָּכֵד מִשְׁפַּחַת הַמַּטְרִי וַיִּלָּכֵד שָׁאוּל
בֶּן־קִישׁ וַיְבַקְשֻׁהוּ וְלֹא נִמְצָא׃
וַיִּשְׁאֲלוּ־עוֹד בַּיהוָה הֲבָא עוֹד הֲלֹם
אִישׁ וַיֹּאמֶר יְהוָה
הִנֵּה־הוּא נֶחְבָּא אֶל־הַכֵּלִים׃ וַיָּרֻצוּ
וַיִּקָּחֻהוּ מִשָּׁם וַיִּתְיַצֵּב בְּתוֹךְ הָעָם
וַיִּגְבַּהּ מִכָּל־הָעָם מִשִּׁכְמוֹ וָמָעְלָה׃
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־הָעָם
הַרְּאִיתֶם אֲשֶׁר בָּחַר־בּוֹ יְהוָה כִּי אֵין
כָּמֹהוּ בְּכָל־הָעָם וַיָּרִעוּ כָל־הָעָם
וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ׃
וַיְדַבֵּר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם אֵת מִשְׁפַּט
הַמְּלֻכָה וַיִּכְתֹּב בַּסֵּפֶר וַיַּנַּח לִפְנֵי יְהוָה
וַיְשַׁלַּח שְׁמוּאֵל אֶת־כָּל־הָעָם אִישׁ
לְבֵיתוֹ׃ וְגַם־שָׁאוּל הָלַךְ לְבֵיתוֹ
גִּבְעָתָה וַיֵּלְכוּ עִמּוֹ הַחַיִל אֲשֶׁר־נָגַע
אֱלֹהִים בְּלִבָּם׃ וּבְנֵי בְלִיַּעַל אָמְרוּ
מַה־יֹּשִׁעֵנוּ זֶה וַיִּבְזֻהוּ וְלֹא־הֵבִיאוּ
לוֹ מִנְחָה וַיְהִי כְּמַחֲרִישׁ׃
יא וַיַּעַל נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי וַיִּחַן עַל־
יָבֵישׁ גִּלְעָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־אַנְשֵׁי יָבֵישׁ
אֶל־נָחָשׁ כְּרָת־לָנוּ בְרִית וְנַעַבְדֶךָּ׃
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי בְּזֹאת
אֶכְרֹת לָכֶם בִּנְקוֹר לָכֶם כָּל־עֵין יָמִין
וְשַׂמְתִּיהָ חֶרְפָּה עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃
וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו זִקְנֵי יָבֵישׁ הֶרֶף לָנוּ
שִׁבְעַת יָמִים וְנִשְׁלְחָה מַלְאָכִים בְּכֹל
גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְאִם־אֵין מוֹשִׁיעַ אֹתָנוּ
וְיָצָאנוּ אֵלֶיךָ׃ וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים
גִּבְעַת שָׁאוּל וַיְדַבְּרוּ הַדְּבָרִים בְּאָזְנֵי
הָעָם וַיִּשְׂאוּ כָל־הָעָם אֶת־קוֹלָם
וַיִּבְכּוּ׃ וְהִנֵּה שָׁאוּל בָּא אַחֲרֵי הַבָּקָר
מִן־הַשָּׂדֶה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מַה־לָּעָם כִּי
יִבְכּוּ וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֶת־דִּבְרֵי אַנְשֵׁי
יָבֵישׁ׃ וַתִּצְלַח רוּחַ־אֱלֹהִים עַל־
שָׁאוּל בְּשָׁמְעוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
וַיִּחַר אַפּוֹ מְאֹד׃ וַיִּקַּח צֶמֶד בָּקָר
וַיְנַתְּחֵהוּ וַיְשַׁלַּח בְּכָל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל
בְּיַד הַמַּלְאָכִים לֵאמֹר אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ
יֹצֵא אַחֲרֵי שָׁאוּל וְאַחַר שְׁמוּאֵל כֹּה
יֵעָשֶׂה לִבְקָרוֹ וַיִּפֹּל פַּחַד־יְהוָה
עַל־הָעָם וַיֵּצְאוּ כְּאִישׁ אֶחָד׃

וקריב ית שבטא דבנימן לזרעיתיה ואתחדת זרעית מטרי ואתחד שאול בר קיש ובעוהי ולא אשתכח׃ ושאילו עוד במימרא דיי האית עוד הכא גברא ואמר יי הא הוא טמיר במנא׃ ורהטו ודברוהי מתמן ואתעתד בגו עמא ורם מכל עמא מכתפוהי ולעילא׃ ואמר שמואל לכל עמא החזיתון די אתרעי ביה יי ארי לית דכותיה בכל עמא ויביבו כל עמא ואמרו יצלח מלכא׃
ומליל שמואל עם עמא ית נמוסא דמלכא וכתב בספרא ואצנע קדם יי ושלח שמואל ית כל עמא גבר לביתיה׃ ואף שאול אזל לביתיה לגבעתא ואזלו עמיה קצת מן עמא דחלי חטאה דאתיהב דחלא מן קדם יי בלבהון׃ ובני רשיעא אמרו במה יפרקיננא דין ושטוהי ולא אתו למשאל בשלמיה והוה כשתיק׃
וסליק נחש מלכא דבני עמון ושרא על יבש גלעד ואמרו כל אנשי יבש לנחש גזר לנא קיים ונפלחינך׃ ואמר להון נחש מלכא דבני עמון בהדא אגזר לכון במיקר לכון כל עינא דימינא ואשוינה חסודא על כל ישראל׃ ואמרו ליה סבי יבש אוריך לנא שבעא יומין ונשלח איזגדין בכל תחום ישראל ואם לית דפריק יתנא וניפוק לותך׃ ואתו איזגדיא לגבעתא דשאול ומלילו פתגמיא קדם עמא וארימו כל עמא ית קליהון ובכו׃ והא שאול אתא בתר תוריא מן חקלא ואמר שאול מה לעמא ארי בכן ואשתעאו ליה ית פתגמי אנשי יבש׃ ושרת רוח גבורא מן קדם יי על שאול כד שמע ית פתגמיא האילין ותקיף רוגזיה לחדא׃ ונסיב פדן תוריא והדמיה ושלח בכל תחום ישראל ביד אזגדיא למימר דליתוהי נפיק בתר שאול ובתר שמואל כדין יתעביד לתוריה ונפל זיעא מן קדם יי על עמא ונפקו כגברא חד׃

רלבג

והנה היה גבוה מכל העם משכמו ומעלה · והנה דבר שמואל אל העם את משפט ה המלוכ' ר"ל הכח שיש למלך על עמו והעונש הראוי למי שימרה את פיו וכתב זה בספר והניחו לפני יי' ר"ל אצל ארון יי' כדי שימצ' שם תמיד · וידמה שכבר כברוהו והלכו עמו והביאו לו מנחה רבים מישראל · והרשעים בזו שאול ואמרו מה יושיענו זה ועל צד הבזיון גם לא הביאו לו מנחה והיה שאול בכל זה מחריש ולא רצה להוכיחם על זה · אחר זה עלה נחש העמוני וחנה אצל יבש גלעד להלחם עם ישר' ויראתם ממנו אמרו לו יושבי יבש גלעד ש שיכרות להם ברית ויעבדוהו ר"ל שיהיו לו למס והוא לאכזריותו לא הסכי' לקחת מהם מס אלא שינקר להם כל עין ימין להשים זה הענין חרפה על כל ישראל שלחולשתם ה הלכו ויצטרכו לכרות ברית עמו וזה האופן אשר בו מהזרות ו והקושי הרבה · ולקחו ממנו זמן שבעת ימי' לשלח זה בכל גבול ישר' לראות אם ימצאו עזר ואם לא ימצאו ו יבאו אליו ויעשה בהם כרצונו · והנה הסכים בזה נחש כי דעתו היה להלחם עם ישר' ולקחת את ארצם אם יוכל · והנה

ומואבי · צלק העמוני דד"ה · וטוביה העבד העמוני דילעגו לנו דעזרא · תמסר בתצא : ואם אין ג' בקריאה וסי' ואם אין לאיש גואל להשיב · ואם אין מושיע · ואם אין לך לשלם :

רשי

ויפקדם בבזק. רבותינו אמרו בשברי חרסים. לשון אחר בבזק באבנים שנטל מכל אחד אבן ומנאם כמו ויפקדם בטלאים שנטל מכל אחד טלה ומנאם בהם כמו שהיו מונים אותם בחצאי שקלים ותרגו' כצרור אבן במרגמה היך בזקא דכיפא בקלעא ובילמדנו ויפקדם בטלאים כד אינון מסכינין באילין בזקייא כד אינון עתירי' באילין אימריא לשון אחר בבזק שם מקום שם הנזכר בספר שופטי' וימצאו את אדוני בזק בבזק: מי האומר. בלשון בזיון: שאול ימלוך עלינו תנו אותם ונמיתם. ימלוך עלינו בתמיה: ויאמר שמואל ונחדש שם המלוכה. לפי שבראשונה היו עוררים על הדבר ועתה נתרצו כולם: ואני זקנתי ושבתי. אמרו רבותינו זקנה קפצה עליו כדאיתא במס' תענית: את שור מי לקחתי. לעבודתי: וחמור מי לקחתי. כשהייתי הולך מעיר לעיר לשפוט אותם על עסקי ברכיהם הייתי הולך על חמור משלי והיה לי ליטול משלה': ואת מי רצותי. כל לשון מרוצה הסמוך לעושק לשון עשוק ורצוץ הוא חומס דלים ורוצץ: ואעלים

רלבג

והנה באו הדברים עד שאול ושבב שאספו כל ישראל להלחם עם נחש. והכו את עמון מכה רבה והנשארים נפוצו ונתפזרו אנה ואנה עד שלא נשארו בהם שנים יחד: לא יומת איש ביום הזה. יתכן שאחר היום ההוא יומתו המיתום או אמ' שאול לא יומת איש ביום הזה על דבר התשועה להצלת האנשים ההם מיד ישראל להראות להם שרצונו להמיתם אחר היום ההוא. והואיל לזאת הסבה סבב שמואל לחדש המלוכה בגלגל כאילו הראה שעד עתה לא היה מלך בשלמות. ואמר לפני יי' בגלגל כי שם בנו מזב' וזבחו בו ובראשונ' היה שם המשכן כמו שנזכר בספר יהושע בתחלתו. ואחר זה השתדל שמואל להביא את ישר' ומלכם אל שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו ממנה וזכר להם תחלה שכל ימיו הנהיגם בדרכי התורה מאין כשא פנים לאדם ולא לקחם שום דבר לא על צד העושק ולא באופן אחר והעיד להם זה בפני יי' ובפני שאול כאילו יהיה השם יתעלה עד ביניהם על זה ושאול משיחו עד שהם הודו שהאמת כן הוא כמו שאמר שמואל: והנה

המקרא

ויפקדם בבזק ויהיו בני־ישראל שלש מאות אלף ואיש יהודה שלשים אלף: ויאמרו למלאכים הבאים כה תאמרון לאיש יביש גלעד מחר תהיה־לכם תשועה בחם השמש ויבאו המלאכים ויגידו לאנשי יביש וישמחו: ויאמרו אנשי יביש מחר נצא אליכם ועשיתם לנו ככל־הטוב בעיניכם: ויהי ממחרת וישם שאול את־העם שלשה ראשים ויבאו בתוך־המחנה באשמרת הבקר ויכו את־עמון עד־חם היום ויהי הנשארים ויפצו ולא נשארו־בם שנים יחד: ויאמר העם אל־שמואל מי האמר שאול ימלך עלינו תנו האנשים ונמיתם: ויאמר שאול לא־יומת איש ביום הזה כי היום עשה־יהוה תשועה בישראל: ויאמר שמואל אל־העם לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה: וילכו כל־העם הגלגל וימלכו שם את־שאול לפני יהוה בגלגל ויזבחו־שם זבחים שלמים לפני יהוה וישמח שם שאול וכל־אנשי ישראל עד־מאד:

יב ויאמר שמואל אל־כל־ישראל הנה שמעתי בקלכם לכל אשר־אמרתם לי ואמליך עליכם מלך: ועתה הנה המלך מתהלך לפניכם ואני זקנתי ושבתי ובני הנם אתכם ואני התהלכתי לפניכם מנערי עד־היום הזה: הנני ענו בי נגד יהוה ונגד משיחו את־שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ואת־מי עשקתי את־מי רצותי ומיד־מי לקחתי כפר

תרגום

ומנינון בבזק והוו בני ישראל תלת מאה אלפין ואנש יהודה תלתין אלפין: ואמרו לאיזגדיא דאתו כדין תימרון, לאנש יבש גלעד מחר תהי לכון פורקנא במיחם שמשא ואתו איזגדיא וחויאו לאנשי יבש וחדיאו: ואמרו אנשי יבש מחר ניפוק לותכון ותעבדון לנא ככל דתקין בעיניכון: והוה ביומא דבתרוהי ומני שאול ית עמא תלתא משרין ועלו בגו משריתא במטרת צפרא ומחו ית בני עמון עד מיחם יומא והוו דאישתארו ואיתבדרו ולא אישתארו בהון תרין דערקין כחדא: ואמר עמא לשמואל מא דין די מבסר למימר לא כשר שאול למימלך עלנא איתו גבריא ונקטלינון: ואמר שאול לא יתקטיל גבר ביומא הדין ארי יומא דין עבד יי פורקנא בישראל: ואמר שמואל לעמא איתו וניזיל לגילגלא ונחדת תמן מלכותא: ואזלו כל עמא לגילגלא ואמליכו תמן ית שאול קדם יי בגלגלא ונכיסו תמן נכסת קודשין קדם יי וחדי תמן שאול וכל אנשי ישראל עד לחדא: ואמר שמואל לכל ישראל הא קבילית למימריכון לכל די אמרתון לי ואמליכית עליכון מלכא: וכען הא מלכא מדבר בריש יכון ואנא קשישית וסבית ובניהא אינון עמכון ואנא הליכית קדמיכון מזעירי עד יומא הדין: הא עד די אנא קיים אסהידו בי קדם יי וקדם משיחיה ית תורא דמן דבריות וחמרא דמן שחרית וית מן עשקית וית מן אנסית ומיר מן קבילית ממון דשקר

רדק

בבזק. שם מקום וכבר פירשנו בו פירוש אחר בספר מכלל שהוא כמו באבנים כלומר שלקח אבן מכל אחד ולא ידע בזה מספרם ותרגום כצרור אבן במרגמה היך בזקא דכיפא בקלעא. ובמדרש ויפקדם בבזק ויפקדם בטלאים כד אינון מסכינין באילין בזקייא כד אינון עתירין באילין אמריא: בחם השמש. כתי' בבי"ת וקרי בכף והענין אחד: באשמורת הבקר. משלש משמרות שמחלקים הלילה השומרים כמו שנאמר בדבר גדעון ושאול בא אל מחנה עמון באשמורת השלישית שהיא אשמורת הבקר: ויפוצו. הוי"ו כוי"ו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו והדומים לו כלומר מה שנשארו מהם שלא הכום כי נפוצו הנה והנה: שנים יחד. כתרגומו תרין דערקין כחדא: שאול ימלוך עלינו. בתמיהה וי"ת מא דין דמבסר למימר לא כשר שאול למימלך עלנא: ונחדש שם המלוכה. לפי שבפעם הראשונה מקצתם בזוהו ואמרו מה יושיענו זה עכשיו נתרצו כלם מפני התשועה שבאה על ידו במלחמת נחש ואמר שמואל לחדש המלוכה בגלגל לכבוד הארון ואהל מועד שהיו שם מתחלה כשבאו לארץ לפיכ' היו מכבדי' אותו המקו' אע"פ שעתה לא היה שם כי בנוב היה: זקנתי ושבתי. השיבה יותר מהזקנה ואמרו רבותינו ז"ל כי קפצה עליו זקנה כי לא היה אלא בן חמשים ושתים שנה כשמת ולפי שלא יאמרו עליו ולא ירכנו העם שמת בקצר ימים קפצה עליו זקנה כדי שיראה זקן כי לא היו הכל יודעים מספר שניו והוא בחר מיתתו כדי שלא ימות שאול בחייו וכ"ב שנה של שמואל א אמרו כי כשהתפללה חנה אותו היום נתמנה עלי שופט אולי קבלה היתה אבלם זה כי מן הפסוקי' לא ראינו זה כי אפשר שעדיין לא היה שופט עלי אבל היה כהן וכהן גדול במילה ולאחר זמן נתמנה שופט ואם כן הוא שבאותו היום נתמנה שופט ימצא לפי זה שלא היה שמואל אלא בן נ"ב שנה שהרי עלי שפט את ישרא' ארבעי' שנה ומת ביום שנלקח הארון והיה שבעה חדשים בשדה פלשתים והיה בקרית יערים עשרים שנה ודוד העלה אותו מקרית יערים אחר שבע שנים שמלך בחברון הנה יחסרו מעשרים שנה שבע שני' של דוד כשאדו שלש עשרה לשמואל וארבעים של עלי הרי נ"ב לא מהם שנה אחת לעבורו שנאמר ויהי לתקופות הימי' וגו' הרי חמשים ושנים: ובני הנם אתכם. לאמר תכשרכו להם בדברי התורות והדינין שקבלו ממני: לקחתי. כלומ' למלאכתי: ואת מי עשקתי. בממון: את מי רצותי. בגופו וכן עשוק ורצוץ ויונתן תרגם ית מאן עשקית וית מאן אנסית ורז"ל דרשו עשקתי באונס רצותי ברצון כלומר כי אפילו ברצונו לא לקח ממונו משלט: כופר. להטות הדין: ואעלים

מסורה

ויאמרו ו' ר"פ בטעם גריש וסי' הבה נבנה. הבה נלבנה. אבל אשמים. לכו ונפילה גורלות דיונה. למלכים הבאים. ויאמרו אל ירמיהו הנביא תפל נא תחנתנו: וישמחו ג' קמץ וסי' ויגידו לאנשי יביש וישמחו. ויהי בראות כל העם. ויזבחו ביום ההוא זבחים גדולים דעזרא: ואני זקנתי ושבתי ט' פסוקים אית בהון תרתין מלין ופתרונן חד וסי' ואני זקנתי ושבתי. כי עשית משפטי ודיני. עדי ושהדי במרומים. פרא חפשי ומוסדות ערוד. עד זקנה אני הוא ועד שיבה. עצמיו אפיק נחושה גרמיו. גם שב גם ישיש בנו. דין ומשפט יתמכו. שמחה וששון ל' היהודים: את שור מי לקחתי ח' פסוקים תלשין ופסק' בקריאה וסי' אל אלהים יי'. את שור מי לקחתי. וידבר אחאב אל נבות. וישלח חזקיה אל מלך אשור. אתן לגוג מקום שם קבר בישראל. ויקהל דוד את כל שרי ישראל. וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך דד"ה. קימו וקבלו היהודים: ואת מי ד' בקריאה וסי' נבסר בישעיה סימן כ"ח:

כתיב לא מילין כתיב ב' וקריין ג'

זקנתי ושבתי ט' פסו' אית בהון תרתי מלי ופתרונן חד

רדק

ואעלים עיני בו. אם יבוא לומר בפני אעלים עיני שלא אסתכל בו ויאמר לכם ואשיב כן פירשו אדוני אבי ז"ל ויונתן פירש לענין הדין וכן תרגם ומיד מאן קבילית ממון לשקר וכבשית עיני מניה בדינא ואתיב לכון: ויאמר עד. כל ישראל כאחד אמרו עד לפיכך אמר ויאמר בלשון יחיד ורבותינו ז"ל אמרו כי בת קול יצאה ואמרה עד

רשי

ואעלים עיני בו. כדי להעלים עיני מן המשפט בשביל הממון: ואשיב לכם. כל מה שתאמרו: ויאמר עד. בת קול יצאת ואומרת עד וזה אחד משלש מקומות שהופיעה רוח הקדש בבית דין של מטה כדאיתא במסכת מכות: אשר עשה את משה ואת אהרן. להיות נכונים לשליחותו להוציא אבותיכם ממצרים: ואשפטה אתכם. אתווכח עמכם:

ויוציאו י"ב וסי' נמסר בסוף אמור וביהושע סימן ו': בדן ד' בקריאה וסי' את ירבעל ואת בדן. וישם את האחד בדן. עגלי הזהב. ובני אולם בדן: אם ו' ראשי פסו' בספרא וסי' אם כה יאמרו: אם יוכל להלחם אתו. אם תראו את יי'. אם פקד יפקדני אביך. אם כה יאמר טוב שלום לעבדך. אם יחטא איש לאיש:

אמר להם הקדוש ברוך הוא אתם מעידי' עליו על מה שבגלוי ואני מעיד עליו על מה שבסתר וזה אחד משלשה מקומות ש שהופיע רוח הקדש בבית דין שלמטה: אשר עשה את משה ואת אהרן. אשר הגדילם ולמדם וכן ואת הנפש אשר עשו בחרן וי"ת דיעבד גבורן על ידי משה ואהרן. וטע' הפסוק הזה על אשר הקדים עד יי' כלומר אשר עשה את משה ואת אהרן לגאולתכם ועל ידם העלה את אבותיכ' מארץ מצרי' הוא יהיה עד בינו וביניכ': ואשפטה אתכ'. כלומר אהיה נשפט עמכם לפני יי' ביניכם ובין יי' כי הוא עשה עם אבותיכם ועמכם צדקות ואתם עשיתם רעות: כאשר בא יעקב מצרי' ויזעקו. דרך קצרה דבר כי כאשר בא יעקב מצרים לא זעקו ולא היה להם במה לזעוק אלא כאשר בא יעק' מצרים והאריכו הימים לבניו ולבני בניו עד ויקם מלך חדש על מצרים וגזר על ישראל גזירות וצעקו אל יי': ויושיבום במקום הזה. והנה משה ואהרן מתו מעבר לירדן ואיך הושיבו אותם במקום הזה אלא שהוכיחו אותם ולמדום ללכת דרך יי' ולפיכך נכנסו לארץ והריהם כאילו הושיבום במקום הזה: ויאמר חטאנו. ויאמ' כתיב וקרי ויאמרו והכתוב על דרך כלל והקרי על דרך פרט: ירובעל. הוא גדעון: ואת בדן. הוא שמשון וכת' ופירוש בדן בן דן כי מן משפחת הדני היה ואף ע"פ שהיה אחר יפתח הקדימו ליפתח לפי שהיה גדול ממנו: ואת שמואל. ואותי היה לומר אלא כי כן מנהג הלשון ב במקומות כמו כשי למך ונ' משה אמר עלה ל' יי'. ובדרש אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא אף שמואל רבן של נביאי' מתנבא ולא היה יודע מה היה מתנבא שנאמ' וישלח יי' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל ואותי לא אמ' אלא ושמואל לפי שלא היה יודע מה היה מתנבא: אשר בחרתם אשר שאלתם. האלף בשגול וכן שלא שאלתם עוברי דרך: נתן יי' עליכם מלך. פי' להושיעכם אם תיראו את יי': ואבותיכם

וכבשית עיני בדינא מיניה ואתיב לכון: ואמרו לא עשקתנא ולא אנסתנא ולא קבילתא מיד אנש מדעם: ואמר להון סהיד מימרא דיי בכון וסהיד משיחיה יומא הדין ארי לא אשכחתון בידי מדעם ואמרו סהיד: ואמר שמואל לעמא יי דעבד גבורן על ידי משה ואהרן ודאסיק ית אבהתכון מארעא דמצרים: וכען איתעתדו ואיתוכח עמכון קדם יי ית כל זכוות דיי דעבד עמכון ועם אבהתכון: כד על יעקב למצרים וזעיקו אבהתכון קדם יי ושלח יי ית משה וית אהרן ואפיקו ית אבהתכון ממצרים ואותיבינון באתרא הדין: ואיתנשיאו ית פולחנא דיי אלההון ומסר יתהון ביד סיסרא רב חילא דחצור וביד פלישתאי וביד מלכא דמואב ואגיחו קרבא בהון: וזעיקו קדם יי ואמרו חבנא ארי שבקנא ית פולחנא דיי ופלחנא ית בעליא וית עשתרתא וכען שזבנא מיד בעלי דבבנא ונפלח קדמך: ושלח יי ית גדעון וית שמשון וית יפתח וית שמואל ושיזיב יתכון מיד בעלי דבביכון מסחור סחור ויתיבתון לרוחצן: וחזיתון ארי נחש מלכא דבני עמון אתא עליכון ואמרתון לילא אילהין מלכא ימלוך עלנא ויי אלהכון מלככון: וכען הא מלכא דאיתרעיתון די שאילתון והא מני יי עליכון מלכא: אם תדחלו קדם יי ותיפלחון קדמוהי ותקבלון למימריה ולא תסרבון על מימרא דיי ותהוון אף אתון ואף מלכא דמלך עליכון בתר פולחנא דיי אלהכון:

וְאַעְלִים עֵינַי בּוֹ וְאָשִׁיב לָכֶם: וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצּוֹתָנוּ וְלֹא־לָקַחְתָּ מִיַּד־אִישׁ מְאוּמָה: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֵד יְהוָה בָּכֶם וְעֵד מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא מְצָאתֶם בְּיָדִי מְאוּמָה וַיֹּאמֶר עֵד: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וַאֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־אֲבֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֵת כָּל־צִדְקוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת־אֲבוֹתֵיכֶם: כַּאֲשֶׁר־בָּא יַעֲקֹב מִצְרָיִם וַיִּזְעֲקוּ אֲבֹתֵיכֶם אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וַיּוֹצִיאוּ אֶת־אֲבֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַיֹּשִׁבוּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה: וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמְכֹּר אֹתָם בְּיַד סִיסְרָא שַׂר־צְבָא חָצוֹר וּבְיַד־פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלָּחֲמוּ בָּם: וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר חָטָאנוּ כִּי עָזַבְנוּ אֶת־יְהוָה וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרוֹת וְעַתָּה הַצִּילֵנוּ מִיַּד אֹיְבֵינוּ וְנַעַבְדֶךָּ: וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יְרֻבַּעַל וְאֶת־בְּדָן וְאֶת־יִפְתָּח וְאֶת־שְׁמוּאֵל וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בֶּטַח: וַתִּרְאוּ כִּי־נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן בָּא עֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי־מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ וַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם מַלְכְּכֶם: וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם אֲשֶׁר שְׁאֶלְתֶּם וְהִנֵּה נָתַן יְהוָה עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ: אִם־תִּירְאוּ אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ וּשְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ וְלֹא תַמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה וִהְיִתֶם גַּם־אַתֶּם וְגַם־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר מָלַךְ עֲלֵיכֶם אַחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

ירובעל. זה גדעו': בדן. זה שמשון שמשבט דן בא הרי שלשה קלי עולם עם שלש' חמורי עולם משה ואהרן ושמוא' לומר לך הקל בדורו כחמור בדורו כל בית דין המתמנה על הדור צריך לילך אחריו כאילו הוא א אביר שבאבירים: והייתם גם אתם. ותתקיימו לאורך ימי' גם אתם גם המלך: והיתה

רלבג

והנה אמר שמואל יי' שעשה את משה ואת אהרן לשכם השגחתו על ישרא' ואשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים רצה בזה כי יי' שעשה כל זה יהיה לעד ביניהם. או אמר זה על צד ההודעה ו והרצון בו יי' הוא אשר עשה כל זה להשגחתו על זה וזה נגלה מצד האותות והמופתים ש שנתחדשו או וזה יותר נכון ויותר נקשר למה שאחריו. ואחר זה הרחיב הביאור ב בחסדים שעשה הש"י לישראל וקצר מזה לפרקומו כי לא זכר יהושע שהנחיל להם את הארץ ולא זכר גם כן מהשופטי' שהקים הש"י להם כי אם א ארבעה ולא זכר ה השופט שהצילם מיד סיסרא עם שכבר זכר מה שמכרם השם ית' לסיסרא ודומה שלא זכר או הארבע' כי אם לבאר להם שמרוב ה חסדי הש"י היה ש שהושיע את ישראל תאויביהם פעם על יד הבלתי שלמים מאד אף על פי שלא היו ראויים לזה מצד עצמם כמו הענין בירובעל ויפתח כי ירובעל היה עובד עבודה זרה כשקרא השם אליו להושיע את ישראל ויפתח גם כן לא ראינו לו מעלה כי אם בגבורה ופעם הושיעם על יד השלמים מאד כמו הענין בבדן ושמואל וזה כי בדן שהוא שמשון מצאנו לו מהשלמות שכבר עשה הש"י מופת על ידו וכאשר קרא אל יי' ענהו וזה הורה על שלמותו והיותו באופן מה במדרגת הנביאים כי המופתים לא יעשם השם יתעלה רק על יד הראוי כמו שבארנו בששי מספר מלחמות יי' ואולם שלמות שמואל הוא מבואר מאד וזה היה מעוצם ההשגחה האלהית בישראל כי כשהיה אפשר שיהיה ביניהם איש שלם ראוי שיעשה כם על ידו הקימוהו עליהם לשופט והושיעם על ידו וכשלא היה ביניהם איש בזה התאר הושיעם גם כן על יד בלתי שלם ואם אינו ראוי לכך מצד יתרון השגחתו על ישראל וכאילו אמר זה להורות להם כי לא יצטרכו למלך להלחם מלחמותיהם כי יי' אלהי ישראל הוא מלכם ויושיעם כאשר ישובו אליו כמו שעשה בימי השופטים שלא להם שופטים להושיעם ואם יסורו מדרכי התורה לא יועיל להם המלך אבל תהיה יד יי' בהם כמו שהיתה באבותיהם שלא היה להם מלך: הלא

רשי

והיתה יד יי׳ בכם ובאבותיכם · כלומ׳ והייתה בכם אחר שהיתה באבותיכ׳ ורבותינו אמרו בכם ובאבותיכם חטוטי שכבי והיא מכת בזיון על המתים׃ התיצבו וראו וגו׳ · וכשם שעל ידי תפילתי אני יכול לשנות את העתים כך אם פגעה בכם מלחמה היה כח בתפילתי לעמוד על האויב ולא הייתם צריכי׳ לשאול מלך בחיי ואע״פ שאני זקן׃ הלא קציר חטי׳ היום · והגשמים סימן קללה וקשה בעיני הקב״ה להביא פורענות חנם אע״פ כן יש בי כח ואקרא אל יי׳ ויתן קולו׳ ומטר ודעו וראו כי לא הייתם צריכים לשאול מלך ולזלזל בי׃ בעבור שמו הגדול · אשר יצא שמו עליהם שהוא מושיעכ׳ ולמען לא יתחלל שם גדלו׃ הואיל יי׳ · נשבע כמו ויואל שאול את העם׃ גם אנכי חלילה לי · מאח׳ שתעמו אתם את מלכם לטוב׳ יי׳׃ גם אנכי חליל׳ לי · מחדול ומהתפלל בעדכם׃

רדק

ובאבותיכם · כמו ובמלככם כי האדון לעם כמו האב לבן וכן אמר וישימני לאב לפרעה ות״ת כמה דהות באבהתכון ורז״ל פירשו חטוטי דשכיבי דאמר מר בעון חיים מתים נחטטים כלומר אם תמרו את פי יי׳ תהיה יד יי׳ בכם וגם באבותיכם המתים שמתו שיוציאום מקברותיהם לבזיון׃ את הדבר הגדול הזה · מה דבר גדול היה המטר בעת הקציר פעמים רבות יהיה זה פירש אא״ז ז״ל כי בארץ ישראל לא היה יורד מטר כלל כל ימי קציר וזהו שאמר הכתוב הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שבועות חקות קציר ישמור לנו וכך אמר בבני רצפה בת איה מתחילת קציר עד נתך מים עליהם ואמרו רבותינו ז״ל תשעה עשר בניסן עד י״ז במרחשון שהו׳ עת המטר ולפי שהיה המטר בקציר חדוש גדול אכלם פחדו מאד ואמרו התפלל בעד עבדיך אל יי׳ אלהיך ואל נמות · ובדברי רז״ל יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה שנאמ׳ הלא קציר חטים היום וגו׳ ועשה כל זה שמואל להודיעם כי רע בעיני יי׳ היה מה ששאלו מלך ואף על פי שהם מאמינים לשמואל היה בהם בני בליעל שהיה לבם נקפם בדברי שמואל כמו שעשו בהמליכו את שאול ואמרו מה יושיענו זה ואע״פ שאמר להם כי על פי יי׳ נתנו להם וראו כי נלכד בחורים ותומים או בגורל על ידי קלפי לפיכך עשה להם שמואל אות שיראו כלם ולא יוכלו להכחישו לפיכך אמר וייראו כל העם מאד את יי׳ ואת שמואל׃ אתם עשית׳ את כל הרע׳ הזאת · לשאול לכם מלך אבל אל תיראו אם לא תסורו מאחרי יי׳ ות״א את כל הרע׳ הזאת על המטר שתרג׳ כן אתון גרמתון ית כל בישתא הדא ובמקצת נסחאות אתון עבדתון׃ ולא תסורו כי אחרי התוהו · פי׳ ולא תסורו מאחרי יי׳ כי אם תסורו מאחריו ותסורו אחרי התוהו והם האלילים אשר לא יועילו ולא יצילו אתכם כי תוהו המה או פירוש ולא תסורו אחרי התוהו כי הם אשר לא יועילו ולא יצילו׃ כי לא יטוש · כי אע״פ שאתם חוטאים לפניו לא יטוש אתכם בעבור שמו הגדול כלו׳ כי כבר נשמע בגוים כי רצה בכם להיותכם לו לעם סגולה ואם לא יסבול אתכם ויגמולכם כחטאתיכ׳ וישחיתכם הרי כאלו נשמע שמו בגוים ויאמרו לא יכול להצילם וכן אמר משה ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת יי׳ וגו׳ וכן אמר יהושע ומה תעשה לשמך הגדול׃ מחטוא ליי׳ · כי אחר שאתם שבי׳ ליי׳ ומתודים על חטאתיכ׳ אהיה חוטא אם לא אתפלל בעדכם׃ יראו אתו׳ והאף אונה נקראת׃ הגדיל עמכם׃ הגדיל עמכם לעשות טובו׳ או פירושו שהגדיל שנתן קולות ומטר ביום קציר והדין עליכם שתיראו ממנו כי אשר יאסוף יעשה בכם לטובה או לרעה כפי מעשיכם ולא תחשבו כי אין רואה ומשגיח במעשיכם׃ תרעו · אם תריעו מעלליכם׃ גם אתם גם מלככם · האחד לרבות על חבירו וכן גם צאנכם גם בקרכם ואמר מלככם שאם לא יוכיח אותם הוא יהיה נענש עליהם׃ בן שנה

קלות ו׳ כ״ב חס׳ ו׳ קדמא וסי׳ נמסר בתילים סימן צ״ג׃ קלת ד׳ חס׳ דחס׳ וסי׳ נמסר בסדר וארא׃ ולא תסורו ו׳ פסו׳ ולא לא ולא וסי׳ נמסר בסוף סדר קרח׃ האיל ג׳ ומלאים וסי׳ נמסר בסדר דברים׃ מחטא ג׳ ומשונים בכתיבתן וסי׳ ואחשך גם אנכי אותך מחטו כתיב · מחטא ליי׳ מחדל כן כתיב · מחטוא בלשוני כן כתי׳ אנ״ך ·

(מקרא)

וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה וּמְרִיתֶם אֶת־פִּי יְהוָה וְהָיְתָה יַד־יְהוָה בָּכֶם וּבַאֲבֹתֵיכֶם׃ גַּם־עַתָּה הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת־הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אֲשֶׁר יְהוָה עֹשֶׂה לְעֵינֵיכֶם׃ הֲלוֹא קְצִיר־חִטִּים הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל־יְהוָה וְיִתֵּן קֹלוֹת וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי־רָעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְהוָה לִשְׁאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ׃ וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה וַיִּתֵּן יְהוָה קֹלֹת וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּירָא כָל־הָעָם מְאֹד אֶת־יְהוָה וְאֶת־שְׁמוּאֵל׃ וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אֶל־שְׁמוּאֵל הִתְפַּלֵּל בְּעַד־עֲבָדֶיךָ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאַל־נָמוּת כִּי־יָסַפְנוּ עַל־כָּל־חַטֹּאתֵינוּ רָעָה לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ אַתֶּם עֲשִׂיתֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת אַךְ אַל־תָּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֶת־יְהוָה בְּכָל־לְבַבְכֶם׃ וְלֹא תָּסוּרוּ כִּי אַחֲרֵי הַתֹּהוּ אֲשֶׁר לֹא־יוֹעִילוּ וְלֹא יַצִּילוּ כִּי־תֹהוּ הֵמָּה׃ כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם׃ גַּם אָנֹכִי חָלִילָה לִּי מֵחֲטֹא לַיהוָה מֵחֲדֹל לְהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַיְשָׁרָה׃ אַךְ יְראוּ אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ בֶּאֱמֶת בְּכָל־לְבַבְכֶם כִּי רְאוּ אֵת אֲשֶׁר־הִגְדִּל עִמָּכֶם׃ וְאִם־הָרֵעַ תָּרֵעוּ גַּם־אַתֶּם גַּם־מַלְכְּכֶם תִּסָּפוּ׃

(תרגום)

וְאִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרָא דַייָ וְתִסְרְבוּן עַל מֵימְרָא דַייָ וּתְהֵי מַחְתָא דַייָ בְּכוֹן כְּמָא דַהֲוָת בַּאֲבָהָתְכוֹן׃ אַף כְּעַן אִתְעַתָּדוּ וַחֲזוֹ יַת פִּתְגָמָא רַבָּא הָדֵין דַייָ עֲבִיד לְעֵינֵיכוֹן׃ הֲלָא חֲצַד חִטִּין יוֹמָא דֵין אֲצַלֵּי קֳדָם יְיָ וְיִתֵּן קָלִין וּמִטְרָא וּדְעוּ וַחֲזוֹ אֲרֵי בִּישַׁתְכוֹן סַגִּיאָה דַעֲבַדְתּוּן קֳדָם יְיָ לְמִשְׁאַל לְכוֹן מַלְכָּא׃ וּקְרָא שְׁמוּאֵל קֳדָם יְיָ וִיהַב יְיָ קָלִין וּמִטְרָ בְּיוֹמָא הַהוּא וּדְחַל כָּל עַמָּא לַחֲדָא מִן קֳדָם יְיָ וּמִפִּתְגָמֵי שְׁמוּאֵל׃ וַאֲמָרוּ כָּל עַמָּא לִשְׁמוּאֵל צַלִּי עַל עַבְדָּךְ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְלָא נְמוּת אֲרֵי אוֹסֵפְנָא עַל כָּל חוֹבַנָא בִּישְׁתָא לְמִשְׁאַל לָנָא מַלְכָּא׃ וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְעַמָּא לָא תִדְחֲלוּ אַתּוּן גְּרַמְתּוּן יַת כָּל בִּישְׁתָא הָדָא בְּרַם לָא תִסְטוּן מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַייָ וְתִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ בְּכָל לִבְּכוֹן׃ וְלָא תִסְטוּן מִבָּתַר פּוּלְחָנֵיהּ וְלָא תִפְלְחוּן לְטַעֲוָתָא דְאִנּוּן לְמָה וְלֵית בְּהוֹן הֲנָאָה וְלָא מְשֵׁיזְבוּ אֲרֵי לְמָא אִנּוּן׃ אֲרֵי לָא יִרְחֵיק יְיָ יַת עַמֵּיהּ בְּדִיל שְׁמֵיהּ רַבָּא אֲרֵי רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְמֶעְבַּד יָתְכוֹן קֳדָמוֹהִי לְעַם׃ אַף אֲנָא חַס לִי מִלְמֶחְטֵי קֳדָם יְיָ מִלְאִתְמְנָעָא לְצַלָּאָה עֲלֵיכוֹן וְאַלִּיף יָתְכוֹן דְּתְהָכוּן בְּאוֹרַח תַּקְנָא וְכַשְׁרָא׃ בְּרַם דְּחִילוּ מִן קֳדָם יְיָ וְתִפְלְחוּן קֳדָמוֹהִי בִּקְשׁוֹט בְּכָל לִבְּכוֹן אֲרֵי חֲזוֹ יַת דְּאַסְגֵּי לְמֶעְבַּד עִמְּכוֹן׃ וְאִם אַבְאָשָׁא תַבְאֲשׁוּן עוֹבָדֵיכוֹן אַף אַתּוּן אַף מַלְכְּכוֹן תִּשְׁתֵּיצוּן׃

וכן הוא אוריתא טו׳ נביאים טא · כתובי׳ טוא · ונמסר גם בסדר וירא׃ יראו ג׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסוף יהושע סימן כ״ד׃ הגדל ג׳ חס׳ ב׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ אשר הגדול עמכם · אשר הרפא את עמי ויגדלו · מגדל ישועות מלכו׃ הרע ה׳ בקריאה ג׳ ביטין וב׳ טבין וסי׳ ואם הרע תרעו גם אתם · חדלו הרע · היהפך כושי עורו · בכל עת אוהב ורע · וכל הרע לאיש מתן׃ וחד והרע הרעתי׃ תרעו ה׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר וירא׃

רלבג

הלא קציר חטים · והנה הראה שמואל לעם אות כי חטאו מאד ליי׳ כששאלו להם מלך ואמר הלא קציר חטים היום אקרא אל יי׳ ויתן קולות ומטר ואמ׳ אמ׳ זה כי קציר חטים היה עם סביב חג השבועות והנה העת הוא אז לפי הטבע חם ולא גם התקופ׳ שעברה היתה בטבעה קרה ולחה ולא יתכן על המנהג הטבעי שיהיו שם אז אידים עשניים יתהוו מהם הרעמי׳ והברקי׳ וזהו האות שנתן לפי מה שאחשוב שאם לא היה שם אות זולת בתינת הקולו׳ והמטר כשקרא שמואל אל יי׳ לא היה צריך לומר הלא קציר חטי׳ היום · ואפשר שאמר הלא קציר חטים היום היה להורו׳ על נחות שאויר כי האכלי׳ היו קוצרים חטים וזה יורה על היות העת ההוא בלתי מעונן ובלתי ראוי למטר · והנה הבאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשב · והנה שרגשו העם בזה האות והודו כי חטאו מאד כששאלו להם מלך · ואחר זה הייסירם שמואל באמצעות זה הפעל אל שינהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי השם יתעלה כי הסר מאחריו הולך אחרי התהו אשר לא יועילו ולא יצילו · והודיעם כי השי״ת לא יטוש עמו בעבור שמו הגדול ולזה הוא משגיח עליהם בזה האופן הנפלא שזכר · ואמר להם שחלילה לו מחטוא ליי׳ מחדול להתפלל בעד׳ שלא ימותו על החטא הזה שחטאו ליי׳ לשאול להם מלך · והנה יורה להם גם כן כל ימיו הדרך הטוב׳ והישר׳ לא יסור מזה משני מה שעשו כבדו לשאל להם מלך כאילו מאסו אותו ממלוך עליה׳ אך הזהירם שייראו את יי׳ ויעבדוהו אחר השאלה חסרו להם ואם יסורו ממנו יספו הם ומלכם׃ ואולם

ואלם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו :

הראשון הוא להודיע שראוי לשלם שידקדק בהנהגת בניו שתהיה באופן הראוי ולא יקל מזה מפני רוב טרדותו בהנהגת העם הלא תראה מה שקרה לשמואל בעבור שלא דקדק בהנהגת בניו שתהיה לפי הראוי וזה שזה היה סבה שסרה המנשלה מזרעו ונמשך מזה ששאלו להם ישראל מלך שהיה סבה בסוף לגלות ישראל מעל אדמתם כמו שזכרנו וכזה בעצמו קרה לעלי מפני שלא דקדק בהנהגת בניו לפי הראוי כי זה היה סבה שמתו בניו וסרה מבית עלי בסוף הענין הכהונה הגדולה ונתנה לזרע פנחס בן אלעזר :

השני הוא להודיע שראוי לשלם כשירא׳ כשיטו האנשים מה שהוא נכון שיזהירו בו שישתדל להסיר מזה לפי מה שאפשר לו ולזה היה קשה לשמואל כשראה שהיו ישראל שואלים להם מלך לרעתו ההיזק הראוי להגיע להם מזה בסוף הענין והתפלל אל יי׳ והודיעהו איך יתנהג בזה להסירם מזה הענין ונגלה לו בנבואה שבקשתם זאת היתה כנגד השם יתעלה לא כנגד שמואל לבד וזהו השם יתעלה שיראה לישראל שהוא רוצה לשמוע בקולם בזה אך יודיע להם את משפט המלך אשר ימלוך עליהם והמשא הכבד אשר יעמיס עליהם כדי שיעזבו מעצמם זאת הבחירה :

השלישי הוא להודיע שכאשר היה בלתי אפשר לאדם שיעתיק האנשים מהבחירה רעה אשר בחרו ראוי שישתדל לפי מה שיוכל שיסיר מהם הרע לפי מה שאפשר לו ולזאת הסבה זכר שכבר אמר השם יתע׳ לשמואל שישמע בקולם להמליך להם מלך ובחר השי״ת מהם היותר שלם שהיה ראוי לזאת המעלה מצד יופיו וטובו עד שכבר נבא עם נביאים כדי שתהיה הנהגתו להישיר העם לעבוד את יי׳ והזהיר העם על יד שמואל אזהרה אחר אזהרה שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי יי׳ פן יספו הם ומלכם כי לא יועילם המלך שלא תהיה יד יי׳ בהם אם יסורו מאחריו ואם ישמעו בקול השם לא יועיל להם המלך כי השי״ת היה מלכם והיה מקים להם שופטים כשהיו שבים אליו להצילם מיד אויביהם ולזה לא היתה בקשתם המלך כי אם לרע וזה ממה שיתגע ישראל משיסורו מאחרי יי׳ פן יספו הם ומלכם :

הרביעי הוא להודיע שראוי לאדם שיהיה זריז בשמירת קניניו כראוי ולזה זכר שלא כמעט קים לבקש האתונות אם ילך שם אחר מהנערים אם לא ילך בנו שם כי אולי הנער לא יהיה זריז בבקשתם או אם ימצאם לעצמו ימכרם ולא יודיע זה לאדוניו והנה הלך שם שאול ונזדרז מאד על בקשת האתונות עם שכבר בקשם בכל המקומות שזכר בזה הספור ובא לנביא לשאול לו באהיה על זה :

החמשי הוא להודיע שלימות מטעם שאול במה שאמר פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו כי כן היה הענין כפי מה שסופר בזה הספור והנה יש לזה הכח מבוא בענין הנבואה :

הששי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתחזק על בקשת קניניו האובדים יותר מן הראוי כי זה יביא לפעמים אל שיהיה הנזק יותר הרבה מן השבח ואף אם תמצא האבדה כל שכן אם לא תמצא :

השביעי הוא להודיע שראוי לנביא שיתבודד מחשבתו במי שירצה שתגיע לו בעניניו הנבואה ולזה ספר שהיה המנהג לתת דבר מה לנביא כשאלם ממנו דבר הנבואה ולהורות שכן היה המנהג אמר הנה נלך ומה נביא לאיש האלהים ואמר לו נערו הנה נמצא בידי רבע שקל כסף ונתתי לאיש האלהים והוא מבואר שהוא לא היה לוקח אלו המתנות לבקשת התועלת כי לא היה זה מנהגו כמו שנתבאר במה שאמר את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי כל שכן כמו אלו המתנות הקטנות שלא היו ראויות לתת לקטן האנשים כל שכן למי שהיה מושל על ישראל :

השמיני הוא להודיע שראוי לאדם שיהיה שומע לעצה הטובה אף על פי שיהיה היועץ שפל וקטן ממנו ולזה ספר ששמע שאו׳ לנערו במה שיעץ לו שילכו לאיש האלהים והגיד להם את בואם :

התשיעי הוא להודיע שראוי למי שירצה לדבר עם איש מה שיחקור תחלה אנה ימצאהו כדי שיתיישר לבא אליו בזריזות כי אולי אם לא יחקור בזה תהיה דרכו לבטלה ולזה ספר שחקר שאול ונערו עם הנערות היוצאות לשאב מים אם היה הנביא שם קודם שרצו להכנס לעיר :

העשירי הוא להודיע לאשר יחקרו ממנו דבר מה שלא יקצר מהיישיר בו הטוב גם במה שלא שאלו שהוא צריך לשאול עליו לפי מה שסבר מהיותו ולזה ספר שכאשר שאל שאול לשמואל אי זה בית הרואה לא הודיעהו זה כי כבר ידע שכונתו היתה לדבר עמו ולזה הוצרך להודיע לו שהוא הרואה כי זאת היתה תכלית כונת שאול בזאת השאלה ולזאת הסבה גם כן ספר שהנערות ההן לא הספיקו להם שהשיבו על מה ששאלו להם היש פה הרואה אבל רצו להיישירם על זה איך יתכן שימצאוהו בקלות יותר ולזה נתנו לו עצה שימהר בטרם יעלה הרמתה לאכל כדי שלא יתעכבו מלדבר עמו עד אחר האוכל והודיעוהו עם זה שאם ימהרו ימצאוהו ברמה ואם לא יוכלו למהר כל כך הנה ימצאוהו שם ביום ההוא שבא שם שאול וזה כי כבר גלה השי״ת אוזן שמואל ביום הקודם לו שכבר ישלח לו למחר איש מארץ בנימין וימשחהו לנגיד על ישראל ולזה ידמה שבא שם שמואל ביום ההוא :

האחד עשר הוא להודיע עוצם מעלת שמואל בנבואה עד שכבר באה לו הנבואה בהקיץ ולזה ספר שכאשר ראה שמואל את שאול ענהו יי׳ הנה האיש אשר אמרתי אליך זה יעצור בעמי :

השנים עשר הוא להודיע אמתות הנבואה כי בהאמנתה יתקיימו הפנות התוריות ולזה זכר שכבר הגיד לו שמואל תכף את דבר האתונות כאשר היה לפי מה שנזכר אחר זה והגיד לו את דבר המלכות כאשר היה גם כן :

השלשה עשר הוא להודיע שראוי לאדם לברוח מן השררה ולזה זכר ששאול הרחיק שיהיה מלך מצד שפלות שבטו ומשפחתו וגם כשהפילו הגורל על זה היה נחבא לברוח מן השררה ולזאת הסבה גם כן לא ספר שאול לדודו את דבר המלוכה כי לא היה רוצה להתפאר בזה :

הארבעה עשר הוא להודיע שראוי לתת כבוד לאנשים לפי המעלה שהם עתידים להיות בה אע״פ שאינה בידם עתה ולזה ספר מה שחלק שמואל לשאול מהכבוד לתת לו מנה יפה ולשומו בראש הקרואים עם שכבר עשה זה ליסד בלב שאול כי ימלוך על ישראל ולזאת הסבה גם כן נתן לו האותות שזכר שבאו לו כלם לפי מה שבא בזה הספור ובמה שזכר באלו האותות נתבאר שהנבואה תגיע לנביא גם בהודעת הדברי׳ אשר ייחסום האנשים אל המקרי׳ וההזדמן כמו שביארנו בשני מספר מלחמות יי׳ :

החמשה עשר הוא להודיע כי מיי׳ כל משפט הגורל ולזה ספר שכבר נפל הגור׳ על שאו׳ למלך כמו שאמ׳ שמואל מצד הנבוא׳ :

הששה עשר שראוי לאנשים לתת כבוד למלך ולברכו ולזה ספר שכבר אמר כל העם יחי המלך והלכו עמו החיל אשר נגע אלהים בלבם :

השבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לשלם שיתפעל ממה שיאמרו האנשים כנגדו כל שכן שיתפעל אם לא יכבדוהו אבל ראוי שיסבול זה ולזה ספר ששאול היה כמחריש על הבזיונות שבזוהו הרשעים ההם ועל מה שלא הביאו לו מנחה עם שזה גם כן היה ראוי לו מפני היותו עתה בהתחלת המלוכה ואולי במעט סבה יסירוה ממנו :

השמנה עשר הוא להודיע שכאשר נתמנ׳ איש לשרר׳ יצטרך בעבורת לרבוי ההוצאה ראוי לאשר תחתיו שיביאו לו מנחה כחזקת היד בדרך שיוכל להתנהג בכבוד לפי השררה ההיא ולא ימנעהו מזה מיעוט קניניו ולזה ספר באלו הרשעים שלא הביאו לשאול מנחה להורות שכבר היה ראוי להם להביא לו מנחה כדי שיוכל להתנהג בכבוד כמנהג המלך ולזאת הסבה לא היה מתנהג עדיין שאול כמנהג המלך מצורף לזה מה שהיה מתכונתו להיות בורח מן השררה ולזה ספר אחר זה שכבר היה שאול בא אחרי הבקר מן השדה :

התשעה עשר הוא להודיע שאין ראוי להתנהג במדת האכזריות הלא תראה כי נחש העמוני לולי אכזריותו היה מושל על יושבי יבש גלעד שלא היה רוצה לכרו׳ ברית עמהם כי אם בנקור להם כל עין ימין וסבת אכזריותו אל שנפל עמו ביד ישראל והכו בהם מכה רבה :

העשרים הוא להודי׳ שראוי שתהיה לשלם מדת הגבור׳ במקומו׳ הראוי׳ להציל הנרדפי׳ שהם מעמו ולזה ספר הפעלות שאול על ענין נחש העמוני וא׳ף על פי שלא היה ישרא׳ נוהג בו עדיין כמנהג המלך וגם הוא לא היה נוהג בעצמו מנהג המלך :

העשרים ואחד הוא להודיע שאין ראוי למהר על המתת האנשים אבל ראוי להשמר מזה כפי היכולת ולזה ספר שלא הסכים שאול שימותו האנשים ההם אשר כמוהו :

העשרים ושנים הוא שראוי למלך שיהיה באופן שייראו ממנו האנשים ולפי שלא נתחדש על בחיר׳ שאו׳ דבר יביא בלב האנשי׳ שהוא כמו בריאה חדשה ולזה לא היה דומה להם למלך וגם הוא לא היה נוהג כמנהג המלך והנה ספר שמוא׳ לחדש המלוכ׳ לפני יי׳ בגלג׳ ולזבוח שם על זה זבחי׳ שלמים לפני יי׳ ליטב בלבם שהוא כמו בריאה חדשה ויביא זה אל שיראו ממנו כראוי ולזה ידמה שאמרה חנה ויתן עוז למלכו כי עד שנתן לו השם יתעלה עוז בענין מלחמת בני עמון לא היה במדרגת מלך :

העשרים ושלשה הוא להודיע שהשם יתעלה מקים דבר עבדו ולזה שמע לשמואל לתת קולות ומטר כשבקש זה ממנו להראות לישראל מה שהיה מן החטא בבקשתם זאת שאין פריה רק להרע כמו שאין תועלת בקולות ומטר בימי קציר חטים רק להשחית :

העשרים וארבעה להודיע שמי שאפשר לו לבקש רחמי׳ על חברו ואינו מבקש נקרא חוטא שנ׳ וגם אנכי חלילה לי מחטוא ליי׳ וגו׳ וכן הענין בכל טוב שהיה אפשר שייטיב אדם לחבירו ולזה אמר והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה   תם :

רשי

בן שנה שאול במלכו. אמרו רבותינו כבן שנה שלא טעם טעם חטא ויש לפתור בו שנה בשנה ראשונה שהומלך בה והוא מלך שתי שנים על ישר' ובשנה הראשונה מיד ויבחר לו שאול שלשת אלפים: את נציב פלשתים. סרדיוט שהיה להם על ישרא' והושיבוהו בגבעת בנימן: ישמעו העברים. שמרדנו בפלשתים וישמרו מהם: וגם נבאש ישראל. נבאש ריחם בפלשתים לשון סרחה: אחרי שאול הגלגל. הוא שאמר לו שמואל וירדת לפני הגלגל: קדמת בית און. במזרח בית און: בחוחים. מקום קבוצת חוחים א ספינ"ר בלע"ז: ובצריחים. פלייש"ן בלע"ז: ובבורות. גומות: עברו את הירדן ארץ גד. לברוח מפני פלשתים שהפלשתים היו בארץ כנען בעבר הירדן ימה: חרדו אחריו. מהרו ללכת אחריו: ויוחל. המתין: למועד אשר שמוא'. הרי זה מקרא חסר תיבה אחת למועד אשר שם שמואל או למועד אשר לשמואל ודוגמא לו ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול היה לו לכתוב לבן שאול אף כאן א אשר לשמוא' שאמר לו שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך: הגישו אלי העולה. זר מותר להקריב בבמה: מה עשית. הלא אמרתי לך הנני יורד אליך להעלות העולה אני אעלה אותה ולא אתה:
למועד

ועם ג' קמצין בקריא' וסימ' כחול אשר על שפת הים · ועם לא יבין ילבט · ואם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם: ולא בא ג' וסימ' וייחל שבעה ימים למועד · ולא בא בפי בשר פגול · ולא בא עליהם:

יג

בן־שנה שאול במלכו ושתי
שנים מלך על־ישראל: ויבחר־לו
שאול שלשת אלפים מישראל
ויהיו עם־שאול אלפים במכמש
ובהר בית־אל ואלף היו עם־יונתן
בגבעת בנימין ויתר העם שלח איש
לאהליו: ויך יונתן את נציב
פלשתים אשר בגבע וישמעו פ
פלשתים ושאול תקע בשופר בכל־
הארץ לאמר ישמעו העברים:
וכל־ישראל שמעו לאמר הכה
שאול את־נציב פלשתים וגם־נבאש
ישראל בפלשתים ויצעקו העם
אחרי שאול הגלגל:
ופלשתים נאספו להלחם עם־
ישראל שלשים אלף רכב וששת
אלפים פרשים ועם כחול אשר על־
שפת־הים לרב ויעלו ויחנו במכמש
קדמת בית־און: ואיש ישראל
ראו כי צר־לו כי נגש העם ויתחבאו
העם במערות ובחוחים ובסלעים
ובצרחים ובברות: ועברים עברו
את־הירדן ארץ גד וגלעד ושאול
עודנו בגלגל וכל־העם חרדו אחריו
: וייחל שבעת ימים למועד אשר
שמואל ולא־בא שמואל הגלגל
ויפץ העם מעליו: ויאמר שאול
הגשו אלי העלה והשלמים ויעל
העלה: ויהי ככלתו להעלות העלה
והנה שמואל בא ויצא שאול
לקראתו לברכו: ויאמר שמואל מה
עשית ויאמר שאול כי־ראיתי כי־
נפץ העם מעלי ואתה לא־באת

תרגום

כבר שנא דלית ביה חובין כן שאול כד מלך ותרתין שנין מלך על ישראל: ובחר ליה שאול תלתא אלפין מישראל והוו עם שאול תרין אלפין במכמש ובטור ב ביתאל ואלפא הוו עם יונתן בגבעתא דבית בנימן ושאר עמא שלח גבר לקירוהי: ומחא יונתן ית איסטרטיגי פלשתאי די בגבעתא ושמעו פלשתאי ושאול תקע בשופרא בכל ארעא למימר ישמעון יהודאי: וכל ישראל שמעו למימר מחא שאול ית איסטרטיגי פלשתאי ואף איתגרי ישראל בפלשתאי ואתכנישו עמא בתר שאול לגלגלא: ופלשתאי אתכנישו לאגחא קרבא בישראל תלתין אלפין רתיכין ושתא אלפין פרשין ועמא כחלא דעל כיף ימא לסגי וסליקו ושרו במכמש מדנח בית און: ואינש ישראל חזו ארי עקת להון ארי אדחק עמא ואיטמרו עמא ב במערתא ובמצדתא ובשקיפי כיפיא ובמערת טינרא ובגוביא: ויהודאי עברו ית ירדנא לארע גד וגלעד ושאול עד כען בגילגלא וכל עמא אתכנישו בתרוהי: ואוריך שבעא יומין לזמנא דאמר ליה שמואל ולא אתא שמואל לגלגלא ואיתבדר עמא מעילוהי: ואמר שאול קריבו לותי עלתא ונכסת קודשיא ואסיק עלתא: והוה כשציותיה לאסקא עלתא והא שמואל אתא ונפק שאול לקדמותיה למשאל בשלמיה: ואמר שמואל מה עבדתא ואמר שאול ארי חזיתי ארי אתבדר עמא מעלוי ואת לא אתיתא ל

רדק

בן שנה שאול במלכו. פי' אז כשהיו הדברים האלה שדבר שמואל בחידוש המלוכה שנה היה לו מתחלת מלכותו ושתי שנים מלך אחר כן או בין הכל לא מלך אלא שתי שנים כדברי בעל סדר עולם וי"ת בן שנה כבר שנה דלית ביה חובין כן שאול כד מלך וכן פירשו רז"ל ועוד בדרש כי כשמלך נמחלו עונותיו עד אותו היום ואמרו שלשה כ נמחלו להם עונותיהם חתן חכם ונשיא נשיא מניין דכתיב בן שנה שאול במלכו וכי בן שנה היה אלא מה תינוק בן יומו נקי מעון כך היה שאול במלכו נקי מעונותיו ביום שמלך: ויבחר לו שאול. בעודנו בגלגל והיו שם כל ישראל בחדוש המלוכה בחר לו מהם שלשת אלפים שיהיו עמו במכמש אלפים ועם יהונתן אלף ויתר העם שלח ובמסרה מן ריש ספרא עד כאן יהונתן איתקרי יונתן בר מן ב' יהונתן ויאמר יהונתן אל הנער ויאמ' יהונתן הנה ומן כאן יהונתן עד סופו יהונתן: את נציב פלשתי'. כבר פירשתיו ויונתן הרגו כדי למרוד בפלשתי': אשר בגבע. גבע הוא גבעת בנימין כי שני מקומות היו וכן כתוב בספר יהושע: ושאול תקע. צוה לתקוע בכל הארץ כמו ויבן שלמה את הבית כי שאול לא יצא מהגלגל: ישמעו העברים. כדי שישמעו וישמרו מפלשתים ועוד שיבאו למלחמ' כי ידע כי כאשר ישמעו פלשתים שנהרג נציבם יאספו להלחם עם ישראל: הכה שאול. כן חשבו השומעים כי שאול הכהו או צוה יהונתן להכותו: נבאש. נתעב כמו שמתעב האדם הדבר המבאיש: אחרי שאול הגלגל. כי שם היה עדיין מזמן חדוש המלוכה: כי נגש העם. נדחק בעבור שבא להם הדבר פתאם: ובחוחים. במצודות כמו שת"י ובמצדתא: ובצריחים. במקומות הגבוהים כמו ויבואו אל צריח: ועברים עברו. מקצתם התחבאו ומקצתם עברו את הירדן ו וברחו שם והנשאר חרדו אחרי שאול. וחרדו ענינו התנועעו כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו. ואמר ארץ גד וגלעד ולא זכר ארץ ראובן אולי הם הקרובים לירדן: וייחל. כן כתי' וקרי ויוחל והכתיב כמו וייחל עוד ש שבעת ימים והקרי ויוחל מבניין הפעיל והענין אחד: למועד אשר שמואל. חסר ור"ל למועד אשר אמר שמואל וכן ת"י לזמנא דאמר ליה שמואל: ויפץ העם מעליו. פועל עומד וכן ויפץ העם בכל ארץ מצרים: הגישו אלי העולה. כי שמואל אמר לו שהוא יבא אליו שם לסוף שבעת ימים להעלות עולות לזבוח זבחי שלמים ואמר לו שבעת ימים תוחל עד בואי אליך וכאשר ראה שאול כי לא בא ביום השביעי בבקר להעלות העולה וכבר הכין העולה והשלמים כמו שאמר לו שמואל אמ' שאול שיגישו אליו העולה והשלמים כי הוא יעלה אותם וחטא בזה כי היה לו להוחיל כל היום עד הערב כי הוא בזמנו בא בו ביום כמו שנ' ויהי ככלותו אבל בהקריבו קרבן והוא זר לא חטא בזה כי היתר הבמות היה אז וזר מקריב בבמת יחיד: לברכו. לתת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו ות"י למשאל בשלמיה: מה

רלבג

בן שנה שאול במלכו וגו'. הנה יש מן הזרו' אשר בזה הפסוק ל לפתי שנו' האחת היא שלא יתכן שנאמ' לפי הפשט שיהיה שאול בן שנה לבד במלכו והשנית שהוא רחוק שנאמ' שלא מלך שאול כי אם שתי שנים עם רוב הדברים שנשה מצורף לזה שכבר עמד זמן מעת המשחו קודם החזיקו במלוכה. והנכון בעיני לפי הפשט שיהיה הרצון בזה שכבר עברה שנה אחת לשאול מעת המשחו עד העת שמלך שחדשו המלוכ' בגלגל והוא כשמלך שתי שנים על ישר' וסיפר כי בחר לו שאול שלשת אלפים מישראל היותר גבורים שבהם והיו עם שאול אלפים ואלף עם יונתן ויתר העם שלח איש לאהליו כדי שלא יכביד על ישרא'. והנה היו ישראל אז תחת יד פלשתי' עד שכבר שמו פלשתי נציב בגבע בנימין למושל והכהו יהונתן ונודע לפלשתים והיו משתדלי' לקחת נקמה מזה ושאול תקע בשופר בכל הארץ להשמיע לעברים זה הענין למען יקחו עצה להמלט מיד פלשתי' או להלחם עמהם. והנה כאספו העם על זה הענין אל שאול בגלגל חרדו כל העם אחריו להאסף אליו מיראתם כשהתחבאו קצת ישראל במערות ובמה שדמה להם וקצתם ברחו מעבר לירדן. ועוד היה שאול בגלגל חרדו כל העם אחריו להאסף עליו. והנה הוחיל שאול שבעת ימים למועד אשר הגביל לו שמואל באמרו אליו וירדת לפני הגלגל והנה אנכי יורד אליך להעלות עולות לזבוח זבח שלמים שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך. וכאשר הגיע היום השביעי וראה העם כי לא בא שמואל נפוצו מעל שאול מרוב פחדם ויראתם ודימה כי שאול להגיע אליו הנבואה העלה העולה והשלמים כאשר ראה כי לא בא שמואל להודיע אותו מה יעשה ואיך יתנהג בענין זאת המלחמה לפי שכבר עבר על מצות הש"י במה שצוהו על יד שמואל כביאו שיוחיל שבעת ימים עד בואו אליו אך לא חטא במה שהעלה העולות והשלמים והוא זר כי אז היה מותר לזר להקריב בבמת יחיד כמו שנתבאר בסוף זבחים. והנה

רדק

מה עשית · ידע בדרך נבואה כי העלה העולה : לא חליתי · ע"י העולות היתה תפלתם ברוב : ואתאפק · התחזקתי ועברתי על רצוני ועל מצותך כי כל לשון התאפקות לחזק לבו לעבור על רצונו : נסכלת · כי כבר ראית מה שאמרתי לך ולישראל הכל מתקיים ואתה כי לא ואמנת שאבא בזמני כפרת ב' ובנבואתי ולא שמרת את מצות יי' אלהיך אשר צוך על ידי שאני אמרתי לך ולישראל בשמו ולא תמרו את פי יי' והנה אתה מרית את פיו כי מה שאני אומר פיו ודברו הוא ואני אמרתי לך שתוחל לי להעלות העולות וכאשר לא עשית כן ופחדת כדבריך הנה מרית את פי יי' ונלקית בטחונו מלבך כי חשבת שלא תושע אתה וישראל אם תוחיל עוד : על ישראל · כמו על ישראל וכן וימליכוהו אל הגלעד : בקש יי' לו איש כלבבו · ברוח נבואה אמר לו זה אבל לא ידע שמואל עדיין מי הוא : ויקם שמואל · ושאול עמו כאשר היה בגבעת בנימן ופקד העם הנמצאים עמו לא היו עמו אלא כשש מאות איש כי נפוצו העם מעליו : ויצא המשחית · בני החיל הגבורים אוחזי חרבות ורמחים בידם כי הם המשחיתים : אל ארץ שועל · ת"י לארעא דרומא כמו שתרגם בארץ שועלים גם כן בארעא דרומא : על גיא הצבעים · כתרגו' לחילת אפעיא וכן בדברי רז"ל ר' מאיר אומר אף הצבוע ואמרו צבוע זה אפה ופי' אפה אפעה כי כן מנהגם להסתיר אותיות הגרון ונקרא האפעה צבוע לפי ששנוי בגוונים ובמיני הצבעים : וחרש לא ימצא · יש לתמוה איך לא היו חרשי ברזל בישראל רבים ויש לפרש לפי שפלשתים משלו בישראל שנים רבות כי אף בימי שמשון מושיע ישראל אמרו הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים ואע"פ שבימי שמואל נכנעו פלשתי' ושבו הערים אשר לקחו פלשתים מ מישראל לישראל אע"פ כן מעת אשר זקן שמואל תחת ממשלתם היו והיו להם נציבים בארץ ישר' אף בימי שמואל כמו שכתו' ובעת משלם והיתה ידם תקיפה עליה' הורידו פלשתי' כל חרשי ברזל

רשי

למועד הימים · בתחלת היום : ואתאפק · כתחזקתי על רצוני שהיה לבי אומר להמתין לך על כרחי העמדתי את לבי ואעלה העולה : כי עתה · לפני עשותך זאת הכין יי' את ממלכתך עד עולם שכשפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ולדורותיו ועתה ממלכתך לא תקום שכן אמר משה בתורה לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים וגו' הא אם סר לא יאריך ימים ואת' לא על מצו' נביא כאמ' אלא על מצות התורה הרי כבר כאמ' ולשמר את כל דברי התורה הזאת ואחר כך ולבלתי רום לבבו ולבלתי סור מן המצוה אפילו מצות נביא : הנמצאי' עמו · כי העם כפרצו מעליו ואלו כשתיירו : גיא הצבועי' · שמצויין בו את הצבועי' הוא שסכינו ר' מאיר אומ' אף הצבוע ותרגם יונתן אפעיא וכן פירשו רבותינו צבוע זה אפה מין שרץ רעומזיק : וחרש לא ימצא · לא היה מצוי בתחלת מלכות שאול כי הפלשתי' המושלים בישראל העבירו כל חרשי ברזל מישראל פן יעשו כלי זיין להלחם : וירדו כל ישראל הפלשתים · וכשהיו ישראל צריכין לחרשי ברזל ללטוש איתים וקרדומות ומחרישות היו זקוקים לירד אל ארץ פלשתים : מחרשתו · סוק בלע"ז : אתו · קולטר"א בלע"ז : קרדומו

וחרש לא ימצא חד מנ"ז פסו' אית בהון ט"ו מלין ז' מהכא ומציעתא כתיב וקרי וסימ' וכי ישמע לכם לדבר הזה · וטהרתים מכל עונם · וחמשה ועשרים דיחזקאל · ממהים ידך יי' ממתים · ויחי איוב אחרי זאת · ועשה למבצרי מעוזים · וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל כי אמר פלשתים :

ו' רפין · ג' לְמוֹעֵד הַיָּמִים וּפְלִשְׁתִּים נֶאֱסָפִים
ה' מִכְמָשׂ : וָאֹמַר עַתָּה יֵרְדוּ פְלִשְׁתִּים
יו"ב אֵלַי הַגִּלְגָּל וּפְנֵי יְהוָה לֹא חִלִּיתִי
ג' כת' וָאֶתְאַפַּק וָאַעֲלֶה הָעֹלָה :
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
ל' יתר קמץ יחד פתח ג' נִסְכָּלְתָּ לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוַת יְהוָה
ל' וכל אלף דכו' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר צִוָּךְ כִּי עַתָּה הֵכִין יְהוָה
אֶת־מַמְלַכְתְּךָ אֶל־יִשְׂרָאֵל עַד־עוֹלָם
: וְעַתָּה מַמְלַכְתְּךָ לֹא־תָקוּם בִּקֵּשׁ
ב' ולא יתם יְהוָה לוֹ אִישׁ כִּלְבָבוֹ וַיְצַוֵּהוּ יְהוָה
ה' לְנָגִיד עַל־עַמּוֹ כִּי לֹא שָׁמַרְתָּ אֵת
אֲשֶׁר־צִוְּךָ יְהוָה :
וַיָּקָם שְׁמוּאֵל וַיַּעַל מִן־הַגִּלְגָּל
גִּבְעַת בִּנְיָמִן וַיִּפְקֹד שָׁאוּל אֶת־הָעָם
ב' כסוין הַנִּמְצְאִים עִמּוֹ כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ :
ב' וְשָׁאוּל וְיוֹנָתָן בְּנוֹ וְהָעָם הַנִּמְצָא
עִמָּם יֹשְׁבִים בְּגֶבַע בִּנְיָמִן וּפְלִשְׁתִּים
חָנוּ בְמִכְמָשׂ : וַיֵּצֵא הַמַּשְׁחִית
מִמַּחֲנֵה פְלִשְׁתִּים שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים
הָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה אֶל־דֶּרֶךְ עָפְרָה
ל' וכסוית אֶל־אֶרֶץ שׁוּעָל : וְהָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה
דֶּרֶךְ בֵּית חֹרוֹן וְהָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה
ל' דֶּרֶךְ הַגְּבוּל הַנִּשְׁקָף עַל־גֵּי הַצְּבֹעִים
י"ב הַמִּדְבָּרָה : וְחָרָשׁ
אחרי ק' לֹא יִמָּצֵא בְּכֹל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּי־אָמַר
פְלִשְׁתִּים פֶּן יַעֲשׂוּ הָעִבְרִים חֶרֶב אוֹ
חֲנִית : וַיֵּרְדוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים
ב' מל' ל' לִלְטוֹשׁ אִישׁ אֶת־מַחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת־אֵתוֹ

לְזִמַן יוֹמִין וּפְלִשְׁתָּאֵי אִתְכַּנָּשׁוּ לְמִכְמָשׂ : וַאֲמָרִית כְּעַן יֶחְתּוּן פְּלִשְׁתָּאֵי לְוָתִי לְגִלְגָּלָא וְקֳדָם יְיָ לָא צַלֵּיתִי וְאִתְחַסֵּנִית וְאַסֵּיקִית עֲלָתָא : וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל טְפַשְׁתָּא לָא נְטַרְתָּא יַת תַּפְקֶדְתָּא מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ דְּפַקְדָךְ אֲרֵי כְעַן אַתְקִין יְיָ יַת מַלְכוּתָךְ עַל יִשְׂרָאֵל עַד עָלְמָא : וּכְעַן מַלְכוּתָךְ לָא תִתְקַיַּם אַתְקִין יְיָ קֳדָמוֹהִי גְּבַר עָבֵיד רְעוּתֵיהּ וּפַקְדֵיהּ יְיָ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמֵּיהּ אֲרֵי לָא נְטַרְתָּא יַת דְּפַקְדָךְ יְיָ : וְקָם שְׁמוּאֵל וּסְלֵיק מִן גִּלְגָּלָא לְגִבְעָתָא דְבִנְיָמִין וּמְנָא שָׁאוּל יַת עַמָּא דְאִשְׁתְּכַחוּ עִמֵּיהּ כְּשִׁית מְאָה גַּבְרָא : וְשָׁאוּל וְיוֹנָתָן בְּרֵיהּ וְעַמָּא דְאִשְׁתְּכַח עִמְּהוֹן יָתְבִין בְּגִבְעָתָא דְבֵית בִּנְיָמִן וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁרוֹ בְמִכְמָשׂ : וּנְפַק מְחַבְּלָא מִמַּשְׁרִיתָא פְלִשְׁתָּאֵי תְּלָתָא משירין מַשְׁרִיתָא חֲדָא מִתְפַּנְיָא לְאוֹרַח עָפְרָה לְאַרְעָא דָרוֹמָא : וּמַשְׁרִיתָא חֲדָא מִתְפַּנְיָא לְאוֹרַח בֵּית חוֹרוֹן וּמַשְׁרִיתָא חֲדָא מִתְפַּנְיָא לְאוֹרַח תְּחוּמָא דְמִסְתְּכֵי לְחֵילַת אַפְעַיָא לְמַדְבְּרָא : וְאוּמַן עָבֵיד זֵין לָא מִשְׁתְּכַח בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֲמָרוּ פְלִשְׁתָּאֵי דִילְמָא יַעְבְּדוּן יְהוּדָאִין סַיְפִין אוֹ רוּמְחִין : וּנְחָתוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְאַרַע פְּלִשְׁתָּאֵי לְחָרָפָא גְּבַר יַת פַּרְשֵׁיהּ וְיַת סִיכַּת פַּדְנֵיהּ

רלבג

והנה נגהו שמואל על אשר לא שמר מצות השם אשר צוהו על יד נביאו שמואל ואמ' לו שזה העון יהיה סבה שלא תקום מלכותו ותנתן המלוכה לאיש אחר וזה האיש שנתנה לו המלוכה הוא דוד לפי מה שהתבאר אחר זה · וכבר יספק מספק ויאמר איך יתכן שיאמ' שמואל לשאול כי עתה הכין יי' את ממלכתך על ישראל עד עולם וכבר התבאר מברכות יעקב לבניו כי המלוכ' תהיה לשבט יהודה ואם היתה המלוכה לשאול עד עולם לא יתכן שיתקיים הייעוד הזה שייעד יעקב · והנה התר זה הספק איננו ממה שיקשה לפי מה שנ' וזה כי אמרנו עד עולם יתכן שיובן עד זמן רחב כמאמר חנה וישב שם עד עולם שהרצון בו כמו חמשים שנה וכן מה שאמ' בתורה ועבדו לעולם הרצון בו עולמו של יובל כמו שבארנו שם ולפי זה הענין היה הרצון בזה המאמר כי הש"י הכין ממלכת שאול באופן שתתקיי' זמן רחב לולי זה המרי שמנע ממנו הטוב ולא כתקיים המלכות לו כי אם זמן מועט : ויקם שמואל וגו' · ולא זכר שקם שאול עמו לפי שהוא מבואר כי לא בא שאול בגלגל כי אם בעבור שמואל שייעד לו שיבא אליו שם להודיע לו מה יעשה · והנה ספר שכל העם הנמצא עם שאול ויונתן בנו היו בגבע בנימן לא היו כי אם שש מאות איש כי השאר הלכו להם מרוב הפחד · והנה חנו פלשתי' במכמש במקו' שהיה שם שאול בתחלה ועשו להם שלשה ראשים להשחית ארץ ישראל כי היו עם רב מאד כמו שקדם · והנה זכר כי בכל ארץ ישראל לא היה נמצא חרש ברזל או יהיה זה כן לפי מה שאחשב כי למיעוט המצא הברזל בארץ ישראל כמו שהוא מפי רבים היום לא היו בישראל חרשי ברזל ולזה היו צריכים לרדת אל הפלשתים לתקן להם כלי החרישה ועבודת האדמה ולא הניחו הפלשתים שישב בישראל חרש פלשתי ליראתם שמא יעשו העברים חרב או חנית וימרדו בהם כי הפלשתים היו עדיין מושלי' בישר' ממשלה וזה היה סבה שביום המלחמה לא נמצא חרב וחנית לאחד מן הנערים שהיו את שאול ויהונתן בנו ונמצא החרב והחנית לשאול וליהונתן לבדם : וזה

רדק

מן העברים לארץ פלשתים ולא השאירו בארץ ישראל חרש ברזל אף לתקן כלי אומנות וכלי חרישה כי אמרו פלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית וימרדו בנו והיה מנהג כל ישראל בימים ההם לרדת ארץ פלשתי' לתקן כלי אומנות וכלי חרישה ואפשר כי היו בארץ ישראל חרבות ורמחים וחניתות מאותם אשר נעשו קודם הזמן ההוא אבל מעטים היו ובמלחמה הזאת לא נמצא חרב וחנית ביד השש מאות אשר נשארו עם שאול וביד האלף אשר עם יונתן כמו שאמר אשר את שאול ואת יהונתן ובלתי כלי זיין לא יתכן להם אבל היו בידם קשתות ומקלי יד וקלעים ורוב הגבורים ואנשי חיל באותו הזמן בחצים ובאבנים היתה מלחמתם כמו שנ' בספור גבורי דוד מימינים ומשמאלים באבנים ובקשת ונאמר במלחמת מואב ויסובו הקלעים ויכוה ונאמר בדוד וקלעו בידו ואף על פי כן חסרון גדול היה אצלם שלא היו נמצאים אצלם חרבות וחניתות והיה הספור הנה כי לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם כי אם ביד שאול ויהונתן להודיע כי לא בחרב וחנית יושיע יי' ולי' לבדו התשועה כי ישראל היו בלא חרב וחנית ולא היו אלא אלף ושש מאות איש ופלשתים היו שלשים אלף רכב וששת אלפים פרשים ועם כחול הים והיתה תשועה גדולה ביום ההוא עד כי נגפו פלשתים מפני ישרא' והכום ישרא' מכה גדולה : כי אמר · כן כתיב וקרי אמרו והכתוב על דרך כלל והקרי על דרך פרט : וירדו כל ישראל הפלשתי' · פי' ארץ פלשתים וכת"י לארע פלשתאי : ללטוש · לחדד : מחרשתו · והוא כלי ברזל שחורשין בו וי"ת פרשיה וכן תרגם במלמד הבקר בפרשא דתורא : אתו · הוא הכלי שחופרין בו וי"ת סיכת פדניה ר"ל יתד השוורים והוא יתד ברזל אולי היה להם יתד שמכניסין בעול לחבר שני השוורי' יחד לפיכך תרג' פדניה כי פדנא דתורי הנזכר בתלמו' פירושו צמד בקר וכן תרגם צמד בקר פדן דתורי וגם אותו הכלי צריך לחדדו בראשו האחד ושמעתי כי בלשון ישמעאל קורין למחרישה סכה : קרדומו

ולאביו ג' בקריאה וסימ' ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים · כי אם לשארו הקרוב אליו · ולאביו לא הגיד: ושם האחד ו' פסוקים בקריאה ושם ושם וסימ' נמסר בסוף סדר וישלח: ושם האחד ג' וסי' ושם האחד אליעזר · ושם האחד בוצץ · ושם האחד סנה ב' בפסוק:

וְאֵת קַרְדֻּמּוֹ וְאֵת מַחֲרֵשָׁתוֹ: וְהָיְתָה
הַפְּצִירָה פִים לַמַּחֲרֵשֹׁת וְלָאֵתִים
וְלִשְׁלֹשׁ קִלְּשׁוֹן וּלְהַקַּרְדֻּמִּים וּלְהַצִּיב
הַדָּרְבָן: וְהָיָה בְּיוֹם מִלְחֶמֶת וְלֹא
נִמְצָא חֶרֶב וַחֲנִית בְּיַד כָּל הָעָם אֲשֶׁר
אֶת שָׁאוּל וְאֶת יוֹנָתָן וַתִּמָּצֵא
יד לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן בְּנוֹ: וַיֵּצֵא מַצַּב
פְּלִשְׁתִּים אֶל מַעֲבַר מִכְמָשׂ:
וַיְהִי הַיּוֹם וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן
בֶּן שָׁאוּל אֶל הַנַּעַר נֹשֵׂא כֵלָיו לְכָה
וְנַעְבְּרָה אֶל מַצַּב פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר
מֵעֵבֶר הַלָּז וּלְאָבִיו לֹא הִגִּיד:
וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בִּקְצֵה הַגִּבְעָה תַּחַת
הָרִמּוֹן אֲשֶׁר בְּמִגְרוֹן וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ
כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ: וַאֲחִיָּה בֶן
אֲחִטוּב אֲחִי אִי כָבוֹד בֶּן פִּינְחָס בֶּן
עֵלִי כֹּהֵן יְהוָה בְּשִׁלוֹ נֹשֵׂא אֵפוֹד
וְהָעָם לֹא יָדַע כִּי הָלַךְ יוֹנָתָן: וּבֵין
הַמַּעְבְּרוֹת אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ יוֹנָתָן לַעֲבֹר
עַל מַצַּב פְּלִשְׁתִּים שֵׁן הַסֶּלַע
מֵהָעֵבֶר מִזֶּה וְשֵׁן הַסֶּלַע מֵהָעֵבֶר מִזֶּה
וְשֵׁם הָאֶחָד בּוֹצֵץ וְשֵׁם הָאֶחָד סֶנֶּה:
הַשֵּׁן הָאֶחָד מָצוּק מִצָּפוֹן מוּל מִכְמָשׂ
וְהָאֶחָד מִנֶּגֶב מוּל גָּבַע:

וְיָת כַּלּוּבֵיהּ וְיָת עוּשְׁפֵיהּ:
וַהֲוֵי לְהוֹן שׁוֹפִינָא לְחַרְפָא בֵיהּ
פִּגְמַת כָּל מָאן דְּבַרְזֶל לְעוּשְׁפַיָּא
וּלְסִיכַת פַּדָּנַיָּא וּלְמִיצְלַת קַצְרַיָּא
דִּי לַהּ תְּלַת שְׁנִין וּלְכוּלְבַיָּא
וּלְאַנְצָבָא זָקַת: וַהֲוָה בְּיוֹמָא
דִּקְרָבָא וְלָא אִשְׁתְּכַח חַרְבָּא
וּמוֹרְנִיתָא בְּיַד כָּל עַמָּא דְּעִם
שָׁאוּל וְעִם יוֹנָתָן וּמִשְׁתְּכַחַא לְשָׁאוּל
וּלְיוֹנָתָן בְּרֵיהּ: וּנְפַק אִסְטְרַטִּיג
פְּלִשְׁתָּאֵי לְמִגִּיזַת מִכְמָשׂ:
וַהֲוָה יוֹמָא וַאֲמַר יוֹנָתָן בַּר
שָׁאוּל לְעוּלֵימָא נָטֵיל זֵינֵיהּ אִיתָא
וְנִעֱבַר לְאִיסְטְרַטִּיג פְּלִשְׁתָּאֵי
דְּמֵעִבְרָא דִיכִי וּלְאָבוּהִי לָא חַוִּי:
וְשָׁאוּל יָתִיב בְּסָיְפֵי גִבְעָתָא בְּשִׁיפּוּלֵי
רִמּוֹן דִּי בְּמִגְרוֹן וְעַמָּא דְּעִמֵּיהּ
כְּשִׁית מְאָה גַבְרָא: וַאֲחִיָּה בַּר
אֲחִיטוּב אֲחוּהִי דְּאִיכָבוֹד בַּר פִּינְחָס
בַּר עֵלִי כָּהֵין מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ בְּשִׁילוֹ
לָבֵישׁ אֵיפוֹדָא וְעַמָּא לָא יְדַע אֲרֵי
אֲזַל יוֹנָתָן: וּבֵין מְגִיזָתָא דִּבְעָא
יוֹנָתָן לְמֶעְבַּר עַל אִסְטְרַטִּיג
פְּלִשְׁתָּאֵי שִׁנָּא דְּכֵיפָא מֵעִבְרָא
מִכָּא וְשִׁנָּא דְּכֵיפָא מֵעִבְרָא מִכָּא
וְשׁוּם חֲדָא מַשְׁרוֹעִיתָא וְשׁוּם חֲדָא
מַדְרוֹכִיתָא: שִׁנָּא חֲדָא
מִסְתַּכְיָא מִצִּפּוּנָא לָקֳבֵל מִכְמָשׂ
וַחֲדָא מִדָּרוֹמָא לָקֳבֵיל גִּבְעָתָא:

רשי

קרדומו. בשגור בלעז: מחרשתו. פושויר"א בלעז: והיתה הפצירה פים למחרשות. והיתה להם לאותם שהיה להם טורח לרדת אל הפלשתים ללטוש: היתה הפצירה פים. לימ"א בלעז שיש לה הפצר פיות כלומר פיות וחידודים הרבה היתה להם לחדד המחרשות והאתים: ולשלש קלשון. מלזג עשוי כמין עתר שקורין פורק"א ולו שלש שניים: ולהציב הדרבן. לחדדו בראשו לנועצו ולהציבו בתוך המרדע: ותמצא לשאול. על ידי נס: מצב פלשתים. דרך אנשי צבא לעשו' מהם מצב ומשחית הם הפושטים ורצים אחר השלל אל העיר שקורין גבבי"ל בלעז: מצב. הם נציבים לשמור שלא יצאו מן העיר משחיתים בהם: אל מעבר מכמש. הפלשתים היו חונים במכמש ומכמש בהר וישראל בעיר ששמה גבע וגבע שיתה בראש ההר ושני הרי' היו זה כנגד זה והגיא ביניהם כמו שאמור בענין ומצב פלשתים נגש אל עבר מכמש שלצד גבע אל הגיא אשר ביניהם: מעבר הלז. כל הלז והלזה שבמקרא אינו לשון הזה אלא לשון דבר שכנגדו והוא מראהו באצבע ובלעז אינו לשון ציש"ט בלע"ז אלא צי"ל בלע"ז: מעבר הלז. גיא שני ההרי': בקצה הגבעה. בסוף הגבעה: נושא אפוד. אורים ותומים: ובין המעברות אשר בקש יונתן לעבור. כן היה עשוי שן הסלע היה מהעבר מזה לבין המעברות מכאן ומן הסלע לבין המעברות מזה הגיא הוא קרוי בין המעברות והיה לו סלע מכאן וסלע מכאן זה בעברו מזה וזה בעברו מזה והגיא בין שני העברים ואותו הגיא בקש יונתן לעבור: שן הסלע. שן האחד בוצץ ושם השני סנה: מצוק מצפון. משופע ועולה מצד צפון אל מכמש מול גבע שמשם יצא יהונתן: דומו

רדק

קרדומו. הוא הכלי שחוטבין בו העצים ות"י כולביה ובבראשית רבה ונבלה שם שפתם משפתם אעשה נבלה הוה אמר חד לחבריה אייתי ליכולב חד ומייתי ליה מגרופי הוה מחי ליה ופצע מוחיה וי"ת כולב צבת כי כן נקר' בלשון ערבי כולאב ויש שקוראים התרגום כולבי בכ"ף גם האחרונה וכן נמצא במקצת הנסחאות:

מחרשתו. כלי אומנות מן חרש עצים חרש אבן וי"ת עושפיה וכן תרגם למחרשות לעושפיא ובמשנת מסכת כלים קרדום שניטל עשפו טמא מפני בית בקועו נטל בית בקועו טמא מפני עושפו נשבר מקופו טהור נראה מדעת המתרגם כי גם מחרשתו הוא כלי המחרישה שחורשים בו שעושין הגדודים בארץ והוא החרישה ותרגם עושפיה לפי שהוא דומה לצד אחד של הקרדום כי לקרדום שני פיות האחד חד והאחד רחב והרחב בוקעים בו עצים ברוב והוא הנקרא במשנ' בית בקועו והצד האחד שלו בו בוקעים גם כן לפעמים והוא הנקרא במשנה עושפו והוא דומה למחרישה בחדודו לפיכך אמרו במסכת מסכת ביצה אין מבקיעין לא בקרדו' ולא במגל ואמרו בגמר' לא בקרדו' לא שנו אלא בנקבת שלו והוא הצד הרחב שבו קעין בו ברוב לפיכך אין מבקעים בו בי"ט שנראה כמלאכת חול אבל בזכרות שלו מותר והוא הצד האחד שלו לפי שאין דרך לבקוע בו ברוב ופירוש מקופו הנזכר במשנה הוא נקב הקרדום שנכנסת בו יד הקרדום ופי' כמו נקב המחט שנקרא קופא: הפצירה פים. שתי מילות ופי' פצירה רבה מלשון ויפצר בו שהוא רבוי דברים ותחנונים ופי' פים פיות ר"ל רבת פיות כלומר שיש לה חדודים הרבה והוא הנקרא בלשון התרגום שופינא ובלעז לימ"א ומחדדין בה כל כלי ברזל ואומרי בפציר הפים היו מחדדים כליהם מי שלא היו לו פנאי לרדת בארץ פלשתים ללטוש הכלי: ולשלש קלשון. הוא כלי ברזל יש לו שינים ומסלקין בו הזבל והתבן ושם הכלי קלשון ובאמרו לשלש קלשון כאילו אמ' קלשון שלש השינים וקורי' לו בלעז פורק"א וי"ת מצילת קרניא די לה תלת שנין ויקרא הוא תרגום כובש ור"ל כי אותו הכלי הוא שיש לו שינים ומותחין בו הכובשין הבגדי' אחר כביסתן: ולהקרדמים. נכתבה בו ה"א הידיעה עם למ"ד השמוש כמשפטו שלא כמנהג כי אם מעטים נמצאים כמוהו כמו להגדוד הבא אליו להעם הזה והדומים להם: ולהציב הדרבן. כלו קמץ לבן כפתלי ולבן אשר הבי"ת בפתח והדל"ת לשניהם מעמדת בגעיא ופי' הדרבן הוא מחט המלמד כי העץ נקרא מלמד והמחט התחוב בתוכו שדוקר בו הבקר נקר' דרבן כמו שאמרו במסכ' מלמד שבלע את הדרבן ופי' להציב לסדרו בראשו ולהעמידו בתוך המלמד וי"ת ולאנצבא זקת: והיה ביום מלחמת. מוכרת כמו משמרת כי יבא זה המשקל סמוך ומוכרת ופי' והיה כן היה בכל יום שהיו עורכים מלחמה אם עם אלה לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אלא ביד שאול וליהונתן ועל הדרך הזה ת"י והוה ביומא דקרב' לא משתכח חרבא. ובדרש מהו ותמצא לשאול ויהונתן אף בידם לא היה אלא שהמלאך המציאה להם: ויצא מצב פלשתי'. פי' שרי החיל וכת"י אסטרטיג וכן תרגם נציב נציבי' ופירו' שרים ובבראשית רבה ויבדל אהי' בין האור ובין החושך ר' יוחנן וריש לקיש משל למלך שהיו לו שני אסטרטיגין אחד שליט ביום ואחד בלילה ויצא זה המצב כיכלם חנו במכמש ונפרד זה המצב ממחנה פלשתים ובא לו אל מעבר אחר ממכמש להתקרב אל הגבעה אשר היו שם שאול ויהונתן: כשש מאות איש. והלא אמר זה ויפקוד שאול את העם הנמצאים עמו כשש מאות איש אם כן למה חזר ואמר עוד אלא להודיע כי לא נוספו בהם עוד ואף על פי שהיה להם להלחם עם הפלשתים אשר חנו שם כנגדם להלחם הושיעם האל: אחי אי כבוד. לפי שנזכר אי כבוד ולא נזכר אחיטוב לפיכך אמר אחי אי כבוד בעבור שנקרא שמו כן על גלות הארון והיה אביו אז עם הארון במחנה ונכשלו ישראל בעון הכהני' ובעונם אבל במלחמה הזאת שהיה אחיה נושא אפוד והיה טוב לפני יי' היה הדבר בהפך והיתה תשועה גדולה בישראל: כהן יי' בשילה. על עלי אמר שהיה כהן יי' בשילה ואחיה זה היה שם במחנה עם ארון האלהים נושא אפוד והוא כלל החושן והאורי' והתומים כי בהם שאלו הגישה ארון האלהים נקרבה הלום אל האלהים ולפיכך היה ספור זה הנה להודיע כי עדיין לא החלה קללת עלי שהרי מבני בניו היה נושא אפוד כי לא חלה הקללה ההיא עד שהוקם צדוק כהן גדול כמו שפירשתי: והעם לא ידע. פי' העם אשר עם יונתן כי מן הנראה כי שני ראשי' היו ישראל למלחמה הזאת האחד שאול עם העם אשר עמו והאחד יונתן עם העם אשר עמדו עמו ויונתן נפרד עם נושא כליו מן העם אשר אתו בלא דעתם לפיכך אמר והעם לא ידע כי אילו ידע היו הולכים עמו: ושם האחד בוצץ ושם האחד סנה. כן היה שמם לא נודע אלינו ענין השמות אלא שי"ת בוצץ משרוניתא מקום חלקלק מדברי רז"ל בשרעתא דכהרא ותרגומו בחלקלקות כאפלה במשרעא בקבלה ותרגם סנה מדרוכיתא פי' מקום דריך: מצוק מצפון. מעמד מצד צפון כנגד הפלשתים שהיו במכמש והאחד מצד דרום כנגד ישראל שהיה בגבע ויונתן עבר בין שני הסלעים האלה וי"ת מצוק מסתכי ותרגום מצפה סכותא: דמו

רלבג

וזה הספור כלו בא להורות כי לא בחרב ובחנית יהושיע יי' הלא תראה כי יהונתן לבדו עם נושא כליו היו כנגד החיל הרב הזה ונתן השם תשועה גדולה בידו: כהן יי' בשילה. שב אל עלי לא אל אחיה כי כבר היה חרב משכן שילה ואולם אמרו נושא אפוד בר שב אל אחיה והרצון בזה לפי מקומו כי הוא היה כהן גדול: והעם לא ידע כי הלך יהונתן. אמנם אמר זה שאם ידעו היו הולכים עמו: לכה

דמו עד הגיענו· המתינו וזה שאמר יהונתן לאות ולסימן אמר כמו שאמר וזה לנו האות כי אם יאמרו עלו עלינו פיהם הכשילם כי אמרנו נעלה והם ירדו וזה אינו נחש האסור ואם היה אסור לא היה הקב"ה עוזרו בהליכה ההיא אבל הוא וכיוצא בו הוא קול דברים ישמע אדם ויחזק לבו כי הם סימן ואות על המעשה שי יעשה אותך מה שנמצא בדברי רז"ל אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש כי אינו אומר שיהיה אותו נחש אסור כמו ש שפירשוהו רבים כי הנה אלו המנחשים בחולדה ובעופו' אינו כנחש אליעזר וכיונתן והוא היה אסור כמו שאמרו רז"ל לא ת תנחשו אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים והאומר פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו צבי הפסיקו עורב קורא לו שועל מימינו ונחש משמאלו אל תתחיל כי שחרית הוא ר"ח הוא מוצאי שבת הוא הנה אלו הדברים וכיוצא בהן שנהגו בהן בעלי הדיעות הרעות וקבעום חק ו ומנהג עליהם וחושבים כי הם המטיבים והמריעים זה הוא שאסרה התורה אבל אם ירצה אדם לעשות מעשה ויעשה דבר אחד לאות וסימן למעשה ההוא כדי לחזק לבו ולעורר לבו לדבר ההוא זה הדבר מותר כי אילו היו עושי' רע בדבר הזה אליעזר ויהונתן לא היה עונה אותן ה הקב"ה כהוגן ומסייע את מ מעשיהם ועוזרם והנה רב בעל המאמ' הזה שאמ' כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויונתן אינו נחש הוא בעצמו היה עושה כנחש שלהם כמו שאמר רב בדיק במברא ואמרו רב הוה אזיל לביה רב כהנא חתניה ואמר אי מברא אתא לאפאי ימא טבא לבו וכן אמרו שמואל הוה בדיק במברא ר' יוחנן בדיק בינוקא פי' שהיה אומר לתינוק אמור לי פסוקך שאתה קורא בו כשהיה רוצה להתחיל שום מעשה או דרך אבל המאמ' ההוא שאמר רב כך פירושו כל נחש וסימן שהוא אינו עושה אותו סימן ל לעצמו מתחילה כמו שעשה א אליעזר ויהונתן אינו נחש וסימן ואין לסמוך עליו או לחוש ממנו אם יבא מאליו לפיכך הקשה לו למה לא אכל מההיא סעודה מפני שהכינו כולם הבשר ויצאו לקראתו חשב זה לסימן כי הסעודה ההיא לא תהיה לברכה מפני שהכינוה ומה סימן ונחש היה לו בזה כיון שמתחלה לא שם לבו לזה והא אמר רב כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויהונתן אינו נחש ואין לסמוך עליו ואין לחוש ממנו אם כן רב למה חשש בזה הדבר ולפיכך אמרו רבו' ז"ל בית תינוק ואשה אף על פי שאין נחש יש סימן כלומר אע"פ שאינו נחש כנחש שסומכין עליו יש קצת סימן בדבר לשמח לבו ולחזקו אם יהיה לטוב ואם יהיה לרע יש לדאוג ממנו ולבקש רחמי' ממנו מלפני הקב"ה ופי' בית אם בנה בית חדש ויארע לו מאורע טוב או רע סמוך לחנוך הבית וכן אם יולד לו ילד או לקח אשה בזה הדרך ואמרו והוא דאתחזק תלתא זמני אז ראוי לסמוך עליו אע"פ שבא מאליו ולא עשהו סימן בתחילה אבל הנחש שעשהו סימן מתחילה לא שאלו בו שלש פעמים אלא בפעם ראשונה לבד יש סימן וסמכו השלשה פעמים על מה שאמר יעקב אבינו יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימן תקחו ואלה המקרים באו לו משכולו בנימן לפיכך חשש בדבר וכן אמר יוסף הצדיק הלא אתם ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני כלומר אדם כמוני יחשב סימן רע אם יאבד ממנו הגביע אשר הוא שותה בו לפיכך אמר הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש בו וכן נחשתי ויברכני יי' בגללך וכן והאנשים ינחשו כל זה הוא לשו' סימן ואות על הדבר לא נחש ולא קסם ואמרו רז"ל מכאן שמשתמשין בבת קול שנאמ' ואזנך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאילו ואמרו וקל גברא במתא וקל איתתא בדברא ומה נחזור אחרי ספורי התלמוד וסמכי הפסוקים והנה פסוק מפורש נעשה כמעשה יונתן על פי הנבואה כאמר לגדעו' ושמעת מה ידברו ואחר תחזקנה ידיך: אכסי המצבה. כמו מצב פלשתים שפירשנו ות"י איכסי מטרתא כלומר הנצבים סביב המחנה שומרים המחנה: על ידיו ועל רגליו. אולי היתה המעלה קשה לעלות ברגליו לבד וסמך גם בידיו ונראה כי דרכו אליה' היה דרך הסלע ששמו בוצץ שת"י משרועית והיה חלקלק לפיכך היה צריך לסמוך על ידיו ועל רגליו שלא ימעדו רגליו בדרך החלקלק וי"מ על ידיו ורגליו על דרך משל כלומר בכל כחו עלה עליהם: ויפלו לפני יהונתן. היו נופלים לפניו ונושא כליו ממותת אחריו וכת"י ונפלו כד טעינין חרבא קדם יהונתן: כבחצי מענה צמד שדה. הוא שיעור מהלך צמד הבקר בחרשו ובכדי מקום שהיה חצי השיעו' הזה הכה כעשרים איש וכת"י כבית פלגות מהלך פדן דתוריא בחקלא וכ"פ כבחצי כ"פ השיעור וכן כ"פ כעשרים איש: צמד שדה. ר"ל צמד בקר בשדה: המצב והמשחית. פירשנום לפיכך אמר גם המה כי הם אוחזי החרב והחנית: ותרגז הארץ. על דרך משל כלומר רגז מחנה פלשתים: ותהי

רשי

דומו· המתינו כמו שמש בגבעון דום וכן דום לי"י אם כה יאמרו דמו ונעלה עליכם שעתם מצלחת ולבם רם עליהם אם כה יאמרו עלו אינו פחד הקב"ה בלבם ויבואם לזוז ממקומם: על ידיו ועל רגליו. כלומר בכל כח ומרוצה: כבחצי מענה צמד שדה. בתוך שיעור מדת קרקע מלא חצי מענה של מחרישת צמד בקר החורש' בשדה מענה הוא תלם המחרישה שקורין ריו"א בלע"ז וגבורה גדולה היא זו שהיו קרובי' זה לזה ונכונים לעבור זה את זה:

הגופים

בל' שמואל וכל נתינה דמלכים לך בבה"ה לך וסי' ויאמר לה אלקנה אישה חנה· ויאמר לו נשא כליו· וידבר דוד ביהונתן טוב· ואבי ראה גם ראה· וגם אשר לא שאלת נתתי לך: ועלינו ב' וסימ' הננו ועלינו אל המקום· ואם כה יאמרו עלו: ויגלו ב' וסימ' שניהם אל מצב פלשתים· מסדות תבל: ונשא ו' חס' בקריאה

ויאמר יהונתן אל הנער נשא כליו
לכה ונעברה אל מצב הערלים
האלה אולי יעשה יהוה לנו כי אין
ליהוה מעצור להושיע ברב או ל' ומל'
במעט: ויאמר לו נשא כליו עשה ב' א' קמץ וא' פתח
כל אשר בלבבך נטה לך הנני עמך
כלבבך: ויאמר יהונתן הנה אנחנו ב' בטע'
עברים אל האנשים ונגלינו אליהם ל'
: אם כה יאמרו אלינו דמו עד ו' ר"פ בקיפ' ב'
הגיענו אליכם ועמדנו תחתינו ולא
נעלה אליהם: ואם כה יאמרו עלו ל'
עלינו ועלינו כי נתנם יהוה בידנו ב'
וזה לנו האות: ויגלו שניהם אל ל' מדינ'
מצב פלשתים ויאמרו פלשתים
הנה עברים יצאים מן החרים אשר ל'
התחבאו שם: ויענו אנשי המצבה ל' וכל קריא' המכנה
את יונתן ואת נשא כליו ויאמרו
עלו אלינו ונודיעה אתכם דבר
ויאמר יונתן אל נשא כליו
עלה אחרי כי נתנם יהוה ביד
ישראל: ויעל יונתן על ידיו ועל
רגליו ונשא כליו אחריו ויפלו לפני
יונתן ונשא כליו ממותת אחריו: ל'
ותהי המכה הראשנה אשר הכה
יונתן ונשא כליו כעשרים איש ב' והכת בפתח· ל'. ל'
כבחצי מענה צמד שדה:
ותהי חרדה במחנה בשדה
ובכל העם המצב והמשחית ל'
חרדו גם המה ותרגז הארץ

לך כל סיכר' וכל כתיב' דמלכי' לך במ"ה לך

ואמר יהונתן לעולימא נטל
זיניה איתא ונעיבר לאיסטרטיג
ערליא האילין מאים יעביד ייי לנא
ניסא ארי לית קדם יי מעצור
למפרק בסגיאי או בזעירי:
ואמר ליה נטל זיניה עיביד כל די
בלבך אתפני לך הא אנא עמך
כרעותך: ואמר יהונתן הא
אנחנא עברין לות גבריא ונתגלי
להון: אם כדין יימרון לנא
אוריכו עד דנתמטי לותכון ונקום
באתרנא ולא ניסק לותהון:
ואם כדין יימרון סקו עלנא וניסק
ארי מסרינון יי בידנא ודין לנא
אתא: ואיתגליאו תרויהון
לאיסטרטיגי פלשתאי ואמרו
פלשתאי הא יהודאי נפקין מן
חוראי דאטמרו תמן: ואתיבו
אנשי מטרתא ית יונתן וית נטיל
זיניה ואמרו סקו עלנא ונהודע
יתכון פתגמא ואמר
יהונתן לנטל זיניה סק בתריי
ארי מסרינון יי בידא דישראל:
וסליק יונתן על ידוהי ועל
ריגלוהי ונטיל זיניה בתרוהי
ונפלו מטעינין קדם יונתן ונטל
זיניה ממית בתרוהי: והות
מחתא קדמיתא דמחא יונתן
ונטיל זיניה כעסרין גברא כבית
פלגות מהלך פדן תוריא בחקלא
: והות זיעא במשריתא
בחקלא ובכל עמא איסטרטיגא
ומחבלא זעו אף אינון וזעת ארעא

וסימ' ויעל יונתן על ידיו ב' בפסוק· ושלאחריו ותהי המכה הראשונה· ויפקדו והנה אין יונתן· תנושא חצנה הולך לפניו· וימת שאול ונשא כליו:

רלבג

לכה ונעברה אל מצב הערלים האלה· רמז מזה כי מפני פחיתותם והיותם כ כבדלים ראוי שיהיו יונתן ונושא כליו כ כעוזרים בשי' לנצח א אותן כי אין לשם ית' מעצור להושיע ברב או במעט: אם כה יאמרו אלינו דמו עד הגיענו אליכם ועמדנו תחתנו· ראוי שתדע כי העתידו' יגלו בפנים שונים וכבר תהיה לפעמי' הודעה אלושה מושפעת מהש"י בזה האופן החלום ויקח בה ראיה כמו שנאמר לגדעון שירד הוא ו ופורה נערו אל המחנה וישמעו מה ידברו כי בזה קצת הוראה מ מהדברי' המתחדשים וזה מבואר אח' העיון ממה שזכרנו בשני מספר מלחמות יי' ואין הנה מקום זאת החקירה· והנה אמרו דמו עד הגיענו אליכם לאות כי ההתחלה ת תהיה מפלשתי' לרדוף אחרי ישראל ולזה יש להם ליראה שינצחו כי הרודף הוא המנצח על הרוב: ואם כה יאמרו עלו עלינו· הנה זה לאות על שינצחום ישרא' וירדפו אחריהם אחרי היותם מתחבאים מפחדם כי בלי ספק לא יכנעו ישראל אחריהם אם לא יתברר להם שינצחום אחר היותם יראים מהם בזה האופן הנפלא: ויגלו שניהם אל מצב פלשתים· הם הראשים והגבורים שהיו בפני המחנה לצד ישראל: כעשרים איש כבחצי מענה צמד שדה· ר"ל שהכה יונתן ונושא כליו כעשרים איש בשעור קטן מהארץ כי אם חצי שיעור הארץ שיחרשו צמד בקר מהם ביום אחד: ותהי חרדה במחנה וגו'· זה היה מהשי"ת על צד ההשגחה להביא עליהם החרדה הזאת הנפלאה באופן שתהיה חרב איש באחיו עם מה שראו בתחלה שלא באו שם מישראל כי אם יונתן ונושא כליו: ותהי

הצופים לשאול. הצופים אשר היו לשאול בגבעת בנימן. צופים איספיקאנ"ש בלע"ז: והנה ההמון של פלשתים נמוג. מתקומו וילך וקרב הלום לצד ישראל כמוג כמו נד כע: פקדו. לשון פקידה כמו ותפקדנו לבקרים: הגישה ארון האלהים. אורים ותומים כי היה ארון האלהי' ביום ההוא שמקרא חסר תיבה אחת כי היה ארון האלהים שם ביום ההוא: והעברים היו לפלשתים. בעתרתם מחמת יראה מתמול שלשם והיום נהפכו גם המה עם חביריהם להיות בעזרת אחיהם: וגם ביום ההוא. היו אצים ונוגשים להלחם בפלשתים: ויואל. לשון אלה: אשר

ותהי לחרדת אלהים. כתרגומו והות לזיע מן קדם יי' כלומר כי מהאלהים באה להם החרדה כי הם לא היו רואים למה היו חרדי' כי אין כלחם אתם כי אם יונתן ונושא כליו: הצופים לשאול. אשר לשאול: ההמון. המון מחנה פלשתים: וילך והלום. מן והלמה סיסרא פי' הלוך והסבר: פקדו נא. כמו פקדתי אתכם והוא

וכל איש ה' וס' במסורה רבת' · ויאל ז' ה' מלאים וב' חס' וס' נמסר בסדר שמות :

וַתְּהִי לְחֶרְדַּת אֱלֹהִים׃ וַיִּרְאוּ ל
הַצֹּפִים לְשָׁאוּל בְּגִבְעַת בִּנְיָמִן וְהִנֵּה
הֶהָמוֹן נָמוֹג וַיֵּלֶךְ וַהֲלֹם׃ ל
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ
פִּקְדוּ־נָא וּרְאוּ מִי הָלַךְ מֵעִמָּנוּ ל
וַיִּפְקְדוּ וְהִנֵּה אֵין יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו׃ ל
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לַאֲחִיָּה הַגִּישָׁה אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים כִּי־הָיָה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים בַּיּוֹם
הַהוּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי עַד דִּבֶּר ט"ו ל
שָׁאוּל אֶל־הַכֹּהֵן וְהֶהָמוֹן אֲשֶׁר
בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וָרָב ה' קמץ
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַכֹּהֵן
אֱסֹף יָדֶךָ׃ וַיִּזָּעֵק שָׁאוּל וְכָל־הָעָם ג' ג'
אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּבֹאוּ עַד־הַמִּלְחָמָה וְהִנֵּה
הָיְתָה חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ מְהוּמָה
גְּדוֹלָה מְאֹד׃ וְהָעִבְרִים הָיוּ ל
לַפְּלִשְׁתִּים כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם אֲשֶׁר ל' ח' מל
עָלוּ עִמָּם בַּמַּחֲנֶה סָבִיב וְגַם־הֵמָּה
לִהְיוֹת עִם־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עִם־שָׁאוּל ל
וְיוֹנָתָן׃ וְכֹל אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמִּתְחַבְּאִים ה'
בְּהַר־אֶפְרַיִם שָׁמְעוּ כִּי־נָסוּ פְלִשְׁתִּים
וַיַּדְבְּקוּ גַם־הֵמָּה אַחֲרֵיהֶם בַּמִּלְחָמָה׃ ג'
וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־ ג'
יִשְׂרָאֵל וְהַמִּלְחָמָה עָבְרָה אֶת־בֵּית
אָוֶן׃ וְאִישׁ־יִשְׂרָאֵל נִגַּשׂ בַּיּוֹם ל
הַהוּא וַיֹּאֶל שָׁאוּל אֶת־הָעָם לֵאמֹר ז' ה' מל' וב' חס' וד' חס' בליש'

וַהֲוַת לְזִיעַ מִן קֳדָם יְיָ׃ וַחֲזוֹ
פוּכִיאַיָּא לְשָׁאוּל בְּגִיבְעֲתָא דְבֵית
בִּנְיָמִן וְהָא הֲמוֹן מַשִּׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי
אִיתְּבַר אָזִיל תַּבְרֵיהּ וְסָגֵי׃
וַאֲמַר שָׁאוּל לְעַמָּא דְעִמֵּיהּ
סְעַרוּ כְעַן וַחֲזוֹ מַן שְׁנָא מִינָּנָא
וּמְנוֹ וְהָא לֵית יוֹנָתָן וְנָטֵל זֵינֵיהּ׃
וַאֲמַר שָׁאוּל לַאֲחִיָּה קָרֵיב אֲרוֹנָא
דַיְיָ אֲרֵי הֲוָה אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּיוֹמָא
הַהוּא עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַהֲוָת עַד
דְּמַלֵּיל שָׁאוּל עִם כַּהֲנָא וְהָמוֹנָא
דִּבְמַשִּׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי אָזֵיל מֵיזַל וְסַגֵּי
וַאֲמַר שָׁאוּל לְכַהֲנָא קָרֵיב
אֵיפוֹדָא׃ וְאִתְכְּנִישׁ שָׁאוּל וְכָל
עַמָּא דְעִמֵּיהּ וַאֲתוֹ עַד קְרָבָא וְהָא
הֲוַת חַרְבָּא גְּבַר בְּחַבְרֵיהּ שִׁגּוּשְׁיָא
רַב לַחֲדָא׃ וִיהוּדָאֵי הֲווֹ
לִפְלִשְׁתָּאֵי כְּמֵאִיתְמָלֵי וּמִדְקָמוֹהִי
דְּסְלִיקוּ עִמְּהוֹן בְּמַשִּׁרְיָתָא סְחוֹר
סְחוֹר וְאַף אִינוּן תָּבוּ לְמֶהֱוֵי עִם
יִשְׂרָאֵל דְּעִם שָׁאוּל וְיוֹנָתָן׃
וְכֹל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל דְּאִטַּמָּרוּ
בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם שְׁמָעוּ אֲרֵי
אַפִּיכוּ פְלִשְׁתָּאֵי וְאַדְבִּיקוּ אַף אִנּוּן
בַּתְרֵיהוֹן בִּקְרָבָא׃ וּפְרַק
יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת יִשְׂרָאֵל וְעָבְדֵי
קְרָבָא מְטוֹ עַד בֵּית אָוֶן׃
וֶאֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל אִידְּחִיק בְּיוֹמָא
הַהוּא וְאוֹמֵי שָׁאוּל יָת עַמָּא לְמֵימַר

עניין זכירה והשגחה על הדבר: הגישה ארון האלהים. ר"ל האפוד והאורים והתומים שהיו עם ארון האלהי' לשאול בהם על יהונתן: ובני ישראל. עם בני ישראל וכן ויוסף היה במצרים עם יוסף שהיה במצרים וכאשר ראה שאול כי ההמון אשר ב במחנה פלשתים הולך ומתמוגג אמ' לכהן אסוף ידיך כי אין פנאי עתה אלא ללכת למלחמה כי רואים אנחנו כי אלהים עמנו כי כל המון פלשתים מתמוגגים. ומה שאמ' וילך הלוך ורב פירושו ורב להתמוגג ולהשבר והוא חסר וחסרונו ידוע מן הענין וכת"י והמונא די במשרית פ פלישתאי אזל מזל וסגי תבריה ויתכן לפרש בלי חסרון ויהיה פירוש וההמון מענין מהומה ומשרשו ויהיה בשקל שאון ו והראייה שאמר אשר במחנה פלשתים ואם היה פירושו כמו שאר המון די לו בזכרו וההמו' כי ההמון הוא המחנה הרב וכן אמר למעלה והנה ההמון נמוג וילך ולא זכר מחנה ופי' אסוף ידיך כמו ויאסף רגליו כלומר שיאסוף ידיו אליו וימנע משאלת האורים והתומי' ומלשאול בהם וי"ת אסוף ידיך קרב אפודא ואם כפירושו מה עניינו והלא כבר אמר הגישה ארון האלהים ומה טעם ויהי עוד דבר שאול אל הכהן וגו' ועוד מה טעם אסוף ידיך היה לו לומ' פתח ידיך ועוד לא ספר הכתו' ששאל בהם אלא מיד ויזעק שאול וכל העם אולי היתה דעת המתרגם קרב אותו אל הארון והכניעהו: ויזעק. ויאסף כי אסיפת העם הוא על ידי זעקה: חרב איש ברעהו. מפני מהומת יי' רבה אשר היתה במחנה היו נבהלי' ומהוממי' והיו הפלשתי' מכים איש את רעהו והיו חושבי' להכות בישראל: והעברים. פי' אותן העברים אשר היו לפלשתים כאתמול שלשום שהיו גרים בארצם אשר עלו עמם ועל כרחם להלחם בישראל והיו במחנה סביב כלומר שלא היו שם מדעתם לא היו שמים עצמם במחנה אלא סביב מחוץ כדי למשוך ידיהם ולהיותם נשמטים מלהלחם בישראל אם יוכלו ועתה כשראו שישראל נצח היו גם המה עם ישראל אשר היו עם שאול ויונתן והכו בפלשתים גם המה ואם תאמר היאך לא חטאו על בתיהם שהניחו בארץ פלשתים לפי שראו כי מהומת יי' היתה רבה בפלשתי' עד שהיו מכים איש את רעהו בלא ידיעה ובלא הרגשה אמרו גם הם בכן לא ירגישו ולא ידעו והכו בהן: וידבקו גם המה. כמו וידביקו וכן וידרכו את לשונם כמו וידריכו ופי' וידבקו ענין השגה כמו וידבק אותו ובזה הלשון תרגומו ענין השגה ופירושו שרדפו אחריהם עד שהשיגום במלחמה והכו בהם גם הם: והמלחמה עברה את בית און. כתרגו' ועברי קרבא מטו עד בית און ופי' עברה כי מבית און והלאה עברה ברדפם אחרי פלשתים: נגש. נדחק וכן תרגומו אדחיק כלומר שהיו רעבים כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל עד הערב כדי שלא יפסיקו המלחמה: ויואל. וי"ו ויואל פירושה כמו וי"ו הן עתה קצפת ונחטא שפירושו וכבר חטאנו לפיכך קצפת וכן ויואל וכבר השביע שאול את העם לפיכך נגש: אשר

רלבג

ותהי לחרדת אלהים. ר"ל חרדה גדולה כטעם אם אהי' הררי אל או יהיה הרצון בו שהחרדה היתה מ מסובבת מהשי': ויראו הצופים לשאול. ויתכן שמהעם אשר אתו שם קצתם במקו' גבוה שיהיו צופים ו ומביטים מה יעשו פ פלשתים כי זה ממה שיישירם אם להציל נפשם אם לנצח פ פלשתים בראותם כי יש לאל ידם: והנה ההמון נמוג וילך ו והלם. ר"ל שהקול שהיה במחנ' פלשתים הוא קול המוגים ל וההלומים לא קול המנצחים: ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים. ר"ל האורי' והתמים שהיה בארון לשאל לו באהי' על דבר יונתן והחרדה הזאת אשר במחנה פלשתים אם ראוי שירדפו אחריהם אם יעמדו במקומם: כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל. ירצה לפי מה שאחשב כי ביום שבאו בגלגל על זה הדבר היה בא שם ארון האלהים ובני ישראל ולזאת הסבה קרה כאשר נפץ העם מעל שאול שנשאר שם הכהן הגדול עם ארון האלהים וכאשר נסעו משם שמואל ושאול והעם אשר עם שאול ללכת הגבעה אשר בבנימן נעתק עמם הכהן הגדול וארון האלהים והלכו בגבעה ואולם מקום ארון האלהים היה שם אז ברוב: וההמון אשר במחנה פלשתים. ר"ל קול ההמון הנזכר במחנה פלשתים שהוא קול הנשברי' והמדוכאים היה הולך וחזק: אסוף ידיך. ר"ל שיאסף ידיו אליו ולא יתעסק עוד בענין האורים והתמים על השאלה הזאת כי אין להם פנאי: והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום וגו'. יתכן שהפלשתים היו מושלים בקצת ישראל והיו יושבים תחתיהם והביאום הפלשתים עמם במחנה להכריחם שילחמו עם ישראל כמו שראינו באכיש מלך גת שהביא עמו דוד ואנשיו להלחם עם שאול ועם ישראל ולזה אמר והעברים אשר היו לפלשתים מקודם זה שעלו עם הפלשתים במחנה סביב גם המה נהפכו להיות עם ישרא' אשר עם שאול ויונתן כן פירושו קצת המפרשים. והנכון בעיני שהרצון בזה שעם היות ישראל בדבר זאת המלחמה בתכלית הדלות והשפלות עד שנתחבאו במקומות הנזכרים הנה אחר הנגע זאת המהומה לפלשתים היו העברים לפלשתים כאתמול שלשום בהלחמם עמם בימי שמואל שגברה יד ישראל עליהם ועל עמם במחנה סביב להכותם ולתפשם באופן שלא ישאר מהם איש ולא עוד אלא גם המה ר"ל הפלשתים להיות עם ישראל אשר עם שאול ויונתן כי קצתם היו הורגים קצתם ובזה האופן היו עוזרים לישראל בכל היו עמם: והמלחמה עברה את בית און. ר"ל שהרודפים עברו המקום ההוא מרוב מרוצתם ושיקדם על דבר המלחמה: ואיש ישראל נגש ביום ההוא. ר"ל שכבר נדחקו על דבר זאת הרדיפה מפני אולת שאול עד שלא יכלו לבטל מזה אפי' לצורך האכילה כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל מזון עד הערב כדי שתשלם לו הנקמה מאויביו ולזה נשמרו העם מלקחת הדבש להזון ממנו ולקח ממנו יונתן כי לא שמע השבועה ועם זה נחשב לו לעון כמו שיראה אחר זה אם מפני שלא חקר בזה קודם כי כבר היה רואה שאין משיב ידו אל פיו מהעם וזה לא היה נכון להיות אם לא בסבת נדר והסכמה ביניהם אם מפני שגגה אביו על ההשבעה הזאת באמרו עכר אבי את הארץ וחשב שאם אכל העם משלל אויביו היו מתחזקים יותר ותרב מפני זה המכה בפלשתים עם מה שהתבאר לו כי לא בכח גברו על פלשתים אך מאת יי' היתה זאת. והנה

רדק

אשר יאכל לחם עד הערב. שום מאכל ר"ל כי לחם כולל כל מאכל כי אפי' הדבש לא היו טועמים מפני השבועה כראה כי על כל מאכל השביע׃ וכל הארץ. עם הארץ כמו וכל הארץ באו מצרימה ר"ל כל בני המלחמה והנאספים אליהם ודרך רדפם אחרי פלשתים באו ביער והיה בעצי היער עד תדבורים, והדבש נוטף מהם על פני השדה והר' ר' שלמה ז"ל כתב כי יער קנה הסוכר היה והוא הדבש שהיה נוטף מהם ולא ידעתי מאין היה לו זה כי ית בחורשא׃ הלך דבש. כלומ' הליכת דבש שהיה הולך ונגר על פני השדה ות"י בריז דובשא ופי' ערונה ושורה ובבראשית רבה בין שורותיה יבהירו שהיו עושין גרידיות קטנות׃ ואין משיג ידו. אין מגיע ידו עם הדבש אל פיו׃ ביערת הדבש. היא חלת הדבש כמו שיוכיאו מתכה הדבש כמו אכלתי יערי עם דבשי ות"י בקינא דדובשא לפי שהחלה עשויה קנים קנים׃ ותראנה. כתי' וקרי ותארנה כלומר כי היו חשכות וכהות מן הרעב ומן העיפות והכתי' מן ראה והענין אחד׃ ויעף העם. ולא עברו על השבוע' אע"פ שהיו עיפי' ורעבי'׃ כי עתה לא רבתה מכה בפלשתי' דרך תמיהה כי בודאי אם אכלו היה להם יותר כח והיו מכים בפלשתים יותר׃ ויעט העם. כלו פתוח לפי שפרשו עטה ופירושו ויסר או ויטה כמו ותעט אל השלל ש פירושו ותסר או ותטה וכת"י ואתפני עמא. והכתי' הוא ויעש ופי' לשון אסיפה כמו ותעש ה הארץ׃ ויאכל העם. פי' בערב אכלו ופירושו על הדם לפי שהיו מכינים הבשר בחפזון כי היו רעבים היו שוחטים בארץ ולא היה הדם נגר ומתמכה יפה והיה נבלע בבשר לפיכך צוה שאול לגול אבן גדולה ולשחוט עליה כדי שיצא הדם נגר ו ומתמכה היטב ואין זה פי' לא תאכלו על הדם רק פירושו כמו שהוא חק הזובחים לשדים שאוכלי' סביב הדם אחר שזבחו להם וזה דבר הלמד מענייכו לא תכחשו ולא תעוככו. ורז"ל פי' כי היו מקריבים שלמים ואוכלים לפני זריקת הדם ומה שאמר איש שורו בידו הלילה וישחטו שם העם נחלקו עליו רז"ל יש אומרי' כי שחיטת לילה כשירה בבמת יחיד יש אומרים פסולה ומה שאמר ששחטו בלילה על החולין אמר אבל אם לא היו מקריבים היה מותר לאכל בלא זריקת דם כי משנכנסו לארץ הותר להם בשר תאוה בכל מקו' בלא זריקת דם על המזבח זה פירשו רבו' ז"ל כי על השלמים אמר שהיו אוכלים בלא זריקת דם אבל אין משמעות פשטי הפסוקים אלא כמו שפירשנו כי החטא היה מפני הדם נבלע בבשר ולא היה מתמכה מפני שהיו שוחטי' ארצה׃ חוטאים ליי'. בהעלים האלף מהקריאה כמו קוראים אל יי' והוא יענם׃ בגדתם גלו אלי היום. פי' העת הזאת כלומ' מעתה שלא ישחטו עוד כמו ששחטו וכן יום צעקתי בלילה נגדך כמו עת׃ פצו בעם. לעבדיו אמר שיפוצו במחנה ויאמרו לכל העם הרוצי' לשחוט שיביאו לשאול מי שרוצה לשחוט שורו או שיו׃ ושחטתם. פי' בזה המקו' על האבן ורז"ל פי' בזה הסכין שבדק להם הסכין ושמכו מכאן לבדיקת הסכין. ובדרש עד ושחטתם בזה רבנן אמרי סכין בת ארבע עשרה אצבעות הראה להם ב' תרין ז' שבעה ה' חמשה אמר להם בזה היו שוחטים ואוכלים כסדר הזה היו שוחטין ואוכלין׃ לאכול אל הדם. כמו על הדם וכן אל ההרי' לא אכל על ההרי׃

רשי

אשר יאכל לחם. כל מאכל במשמע כמו נשחיתה עץ בלחמו׃ ויהי דבש. דבש קנים גדל בארץ ישראל׃ והנה הלך דבש. שהיה נוטף מן הקנים׃ ביערת הדבש. בקנה הדבש כמו ותשם בסוף דמתרגמי' וטויתיה ביערא וסוף הם קנים של אגם וכן אכלתי יערי עם דבשי ובלשון ישמעאל קורין לאותו דבש סוקר"א בלע"ז מפי ר' נתן הישמעאלי׃ עכר אבי את הארץ. בלבל את דעתם ואת ישועתם כמים עכורים׃ כי עתה לא רבתה מכה. בתמיה׃ ויעף העם. כמו ויעט העם לשון עיט׃ צאן ובקר ובני בקר. אומר אני זה אותו ואת בנו לא תשחטו ולכך קראם חוטאי' ורבותינו אמרו בשחיטת קדשי' שהיו מקדישי' אותם שלמים ואוכלים לפני זריקת דם הוא שאמר ויאכל העם על הדם אוכלים קדשים ועדיין דם כ במזרק׃ גלו לי. לשון גללו׃ היום. מבעוד יום ולמטה כאמר ו ויגישו איש שורו בידו הלילה רבותינו נחלקו בדבר בסוף מסכת זבחים יש מהן פירשו כאן בחולין כאן ב בקדשי' ויש מהן פירשו כאן בקדשי' שהוקדשו ליקרב בבמת נוב ב גדולה כאן בקדשים שהוקדשו ליקרב ב בבמה קטנה לומר על עולת יחיד שכשירה לישחט בלילה׃ אבן גדולה. עשאה במה לזרוק עליה דם ו והקטר חלבים׃ ושחטתם בזה. כאן במקום שחיטה. ר"א סכין בדק להם׃ פוצו בעם. הכריזו בתקומו' הרבה ויהיו המכריזים נפוצים בעם׃ הלילה. בהמות של חולין נשחטו ב בלילה כך מפורש בזבחים׃ אותו

אל פיו ג' בקריאה וסימ' ואין משיג ידו אל פיו. בירא וכל הארץ ה' בקריאה וסימ' נמסר בסדר מקץ׃ העם את השבועה. וישב ידו אל פיו ותארנה עיניו. טמן עצל ידו תנינא׃ לא שמע ה' דסמיכי בקריא' וסימ' ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם. וירא כל ישראל כי לא שמע. וכל ישראל דד"ה. בן חכם

תרגום

ליט גברא דייכול לחמא עד רמשא
עד דאתפרע מבעלי דבבי ולא
טעים כל עמא לחמא׃ וכל
דיירי ארעא עלו בחורשא והוה
דובשא על אפי חקלא׃ ואתא
עמא לחורשא והא בריז דובשא
ולית דמתיב ידיה לפומיה ארי
דחיל עמא משבועתא׃ ויונתן
לא שמע כד אומי אבוהי ית עמא
ואושיט ית ריש שוטיתא דבידיה
וטבל יתה בקינא דדובשא ואתב
ידיה לפומיה ונהרא עינוהי׃ ואתיב
גברא חד מעמא ואמר אומאה
אומי אבוך ית עמא למימר ליט
גברא דייכול לחמא יומא דין
ואישתלהי עמא׃ ואמר יונתן
עכר אבא ית עמא דארעא חזו
כען ארי נהור עיני ארי טעימי זעיר
דובשא הדין ברם אילו מיכל אכל
יומא דין עמא מבזת בעלי דבבוהי
דאשכח ארי כען לא אסגיאת מחתא
בפלשתאי׃ וקטלו ביומא ההוא
בפלשתאי ממכמש עד מישר
אילון ואשתלהי עמא לחדא׃
ואיתפני עמא על ביזתא ונסיבו
עאן ותורין ובני תורין ונכיסו על
ארעא ואכל עמא על דמא׃
וחויאו לשאול למימר הא עמא
חייבין קדם יי למיכל על דמא
ואמר שקרתון קריבו לותי יומא
דין אבנא רבתא׃ ואמר
שאול אתבדרו בעמא ותימרון
להון קריבו לותי גבר תוריה
וגבר אימריה ותכסון הכא ותיכלון
ולא תתחובון קדם יי למיכל על
דמא וקריבו כל עמא גבר תוריה
בידיה בליליא ונכיסו תמן׃

מקרא

אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר־יֹאכַל לֶחֶם עַד־
הָעֶרֶב וְנִקַּמְתִּי מֵאֹיְבַי וְלֹא־טָעַם כָּל־
הָעָם לָחֶם׃ וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ בַיָּעַר
וַיְהִי דְבַשׁ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה׃ וַיָּבֹא
הָעָם אֶל־הַיַּעַר וְהִנֵּה הֵלֶךְ דְּבָשׁ וְאֵין־
מַשִּׂיג יָדוֹ אֶל־פִּיו כִּי־יָרֵא הָעָם אֶת־
הַשְּׁבֻעָה׃ וְיוֹנָתָן לֹא־שָׁמַע בְּהַשְׁבִּיעַ
אָבִיו אֶת־הָעָם וַיִּשְׁלַח אֶת־קְצֵה
הַמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַיִּטְבֹּל אוֹתָהּ
בְּיַעְרַת הַדְּבָשׁ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־פִּיו
וַתָּרֹאנָה עֵינָיו׃ וַיַּעַן אִישׁ מֵהָעָם
וַיֹּאמֶר הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אָבִיךָ אֶת־
הָעָם לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר־יֹאכַל
לֶחֶם הַיּוֹם וַיָּעַף הָעָם׃ וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן
עָכַר אָבִי אֶת־הָאָרֶץ רְאוּ־נָא כִּי־אֹרוּ
עֵינַי כִּי טָעַמְתִּי מְעַט דְּבַשׁ הַזֶּה׃
אַף כִּי לוּא אָכֹל אָכַל הַיּוֹם הָעָם
מִשְּׁלַל אֹיְבָיו אֲשֶׁר מָצָא כִּי עַתָּה לֹא
רָבְתָה מַכָּה בַּפְּלִשְׁתִּים׃ וַיַּכּוּ בַּיּוֹם
הַהוּא בַּפְּלִשְׁתִּים מִמִּכְמָשׂ אַיָּלֹנָה
וַיָּעַף הָעָם מְאֹד׃ וַיַּעַשׂ הָעָם אֶל־
שָׁלָל וַיִּקְחוּ צֹאן וּבָקָר וּבְנֵי בָקָר
וַיִּשְׁחֲטוּ־אָרְצָה וַיֹּאכַל הָעָם עַל־הַדָּם׃
וַיַּגִּידוּ לְשָׁאוּל לֵאמֹר הִנֵּה הָעָם
חֹטְאִים לַיהוָה לֶאֱכֹל עַל־הַדָּם וַיֹּאמֶר
בְּגַדְתֶּם גֹּלּוּ־אֵלַי הַיּוֹם אֶבֶן גְּדוֹלָה׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל פֻּצוּ בָעָם וַאֲמַרְתֶּם
לָהֶם הַגִּישׁוּ אֵלַי אִישׁ שׁוֹרוֹ וְאִישׁ
שְׂיֵהוּ וּשְׁחַטְתֶּם בָּזֶה וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא־
תֶחֶטְאוּ לַיהוָה לֶאֱכֹל אֶל־הַדָּם
וַיַּגִּשׁוּ כָל־הָעָם אִישׁ שׁוֹרוֹ בְיָדוֹ
הַלַּיְלָה וַיִּשְׁחֲטוּ־שָׁם׃

מוסר אב. כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גערה׃ לוא ג' מלאים וסימ' אף כי לוא אכול אכל. לא הקשבת למצותי. לוא קרעת שמים׃ ויגשו ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' ויעלו עלות ויגשו שלמים וישב העם. א ש שורו ואיש שיהו. את שעירי החטאת דד"ה. בתראה מלא׃

רלבג

והנה היה הדבש על פני השדה מפני ש שכבר היו שם כלים רבים ישכנו בהם ה הדבורי' ויעשו בו הדבש כמנהגם והדבש היה בכלים ההם בתוך יערו כמשפטו ודמה שהיו הכלים ההם מושמים שם שורות שורות ביושר ברמיון דרך ולזה קרא זה הקבוץ הלך דבש כי האורח יקרא הלך מצד הדרך או לרבוי הדבורי' שם ביער ההוא היה הדבש נגר על פני השדה כמו שפירשנו הקודמים׃ ויכו ביום ההוא בפלשתי' ממכמש אילונה. אחשוב כי ספר זה להורות על רוב שקדם לרדוף אחריהם ולהכות בהם עד שאמר כשנו ממכמש בהזעקם לרדוף אחריהם הכו בהם עד אילונה שהוא שם עיר אחרת ולזה היה עיף ויגע מאד׃ ויעט העם אל השלל. ר"ל סר וסבב לקחת מהשלל לאכל׃ וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם. ר"ל אכל הדם כי כל אחד היה שוחט במקום שהיה בו מהמחנה ואחר היו אוכלים שם וכבר דקדקה התורה שלא יאכלו אכל הדם במה שאמרה לא תאכלו על הדם כדי שלא יתקבצו באמונות הנפסדות שהיו אז לקצת ששופים זה כמו שזכרנו בבאורנו לדברי התורה ולזה סבב שאול שיגולו לו אבן גדולה וישחטו שם כלם ואחר ישובו למקומם לאכל ובזה ישמרו מלאכול אכל הדם׃ פוצו בעם. ר"ל התפרדו אנה ואנה בכל המחנה לבותם כלם שיעשו איש שורו ואיש שיו לשחוט על האבן כדי שיהיו העם נשמרים מלאכול על הדם זהו הפי' אשר פירשנו אנחנו בזה והוא נאות מאד וכבר ראינו בו פירושים למפרשים בלתי נאותים אם באנו לספר מה שיש בהם מהספק יארך מאד ואין זה מכונתינו׃ ויבן

רדק

אותו החל לבנו' מזבח ליי' • פי' אותו המזבח היה תחלת המזבחו' שבנה שאול כי מה שהקריב קרבנות בגלגל מצא שם המזבח בנוי • ובדרש אתו החל והלא כמה מזבחות בנו ראשונים כח בנה מזבח אברהם בנה מזבח יצחק בנה מזבח יעקב בנה מזבח משה בנה מזבח יהושע בנה מזבח ומה אמרת אותו החל לבנות מזבח אמר רבי יודן החל במלכים ועוד יש דרש אותו שמזבח הוא החל לבנותו כלומ' הוא בעצמו כתן האבן הראשונה ואחר כך בנו הבונים המזבח עד כלותו: ונבוזה בהן • קל הזין ומשפטה להדגש: ולא נשאר • בצרי כמו בחירק ואחד הוא: אל האלהים • כתרגומו כשאל במימרא דיי' : פנות העם • כתרגומו רישי עמא וקראו ראשי העם פנות שהעם לעיר כמו פנה לקיר: לעבר אחד • בגורל שהיו כל ישראל בקלף אחד יונתן ושאול בקלף אחר: הבה תמים • גורל תמים ואמת ות"ת אייתיה בקושטא כלומר הבה הגורל באמת: הפילו • פי' שפילו הגורל וכת"י רמו ערבין: כה יעשה אלהים • ר"ל כה יעשה לי וכן מנהג הלשון כלומר כך וכך יהיה לי אם לא תמות: כי עם אלהים עשה • כלומר טובה עשה עם אלהים ועם עמו כי הגדיל בטחונו באלהים ומסר נפשו על עם יי' והלך הוא ונושא כליו להלחם במחנה פלשתים ות"ת ארי קדם יי' גלי דיבשלו עבד יומא דין • וטעם ויפדו העם את יהונתן לפי' הזה בטענתם פדו אותו שטענו עליו כי היה שוגג אם כן מה טעם אשר עשה את הישועה לא היה צ"ל מפני שהיה שוגג אבל ר"ל רע ומר היה אם לא היינו מוכיחים עליו טענה לפרותו מן המו' כי ישועה גדולה עשה בישראל וכן פי' אדוני אבי ז"ל • ויש לשאול אחרי ששגג בזה יהונתן והכתו' מעיד עליו ויונתן לא שמע בהשביע אביו א"כ למה לא נענה שאול באורי' ותומים • פי' הגאון רב סעדיה ז"ל בעבור הראות לעם כי שוגג היה כי היו אומרי' שמא פגים יש בדבר כי בן המלך עבר על החרם ולא נענש ואילו היה אחר היה נענש וכל העם לא היו יודעים כי לא היה שם יונתן בשעת השבועה וכאשר לא נענה שאול באורים ותומים הוצרכו להפיל גורלו על מי היה החטא ונפל על יהונתן וחקרו ודרשו ומצאו כי לא היה שם בשעת השבועה טענו כל העם עליו כי שוגג היה ואין עליו משפט מות • ובדרש ויפדו העם את יהונתן ר' אליעזר אומר נתנו משקלו זהב ופדאוהו ר' יוחנן ור"ל ר' יוחנן אמ' וכי לחם אכל והלא דבש אכל • ריש לקיש אמ' וכי לא מטעמת טעם לא כן אמ' ר' אבהו משום ר' זעירא מטעמת אין בו משום אכילה ולא משום שתייה ולא משום הפסק תענית ואיכה טעונה ברכה הרי ויפדו העם את יונתן: ויעל שאול מאחרי פלשתים • כיון שלא ענהו יי' באורים ותומים לא רצה לרדוף אחרי פלשתי' בעת הזאת כי חשב אף על פי שנמלט יונתן בטענה עון יש בינינו על השבוע או אחר שהלך הלילה בזה העניין שנתעסקו בו בין כך ש הלכו פלשתים למקומם: לכד המלוכה • התחזק במלוכה והיתה בידו בלא שום פקפוק כי ראו כל ישראל כי היה מצליח במלחמותיו: ירשיע

רשי

אותו החל • אותו המזבח ראשון ל למזבחות שבנה שאול: פנות העם • שרי העם אבן הפנה היא ש החשובה: לעבר אחד • להפיל גורל בין כולכם וביניכו: הבה תמים • תן גורל אמת והעם יצאו נקיים מן הגורל: ויפדו העם • התירו לו לשאול ש שבועתו: ויעש

רלבג

ויבן שאול מזבח ליי' אותו החל לבנו' מזבח ליי' • ראוי שתדע שלא יתכן שנאמ' כי שאול החל לבנות מזבח ליי' שהרי כמה וכמה אנשי' בנו מזבח קודם שאול כמו שאמרו במדרש והנראה ב בעיני שהרצון בזה כי כשצוה שאול לגול אבן גדולה לשחוט עליה איש שורו ואיש שיו החל העניין ההוא ל לבנות מזבח ליי' כי בלילה ההוא לא בנאו כי היה נחפז לרדוף אחרי פלשתים אך היתה האבן ההיא התחלת הבנין ושם בנה המזבח אחר כן להזכיר הנס שנעשה להם ולתת תודה לשם ית' כעל כל אשר גמלם או יהיה הרצון באותו החל שב' האבן ואל תתמה אם יהיה אבן פעם זכר פעם נקבה כי יש כמוהו רבים בלשון • והנה התעורר שאול ברואתו ש ההצלחה לישראל ל לרדוף אחרי פלשתים בלילה ההוא בעינו לא נשלמה כונתו כי שאל באלהים ולא ענהו ביום ההוא על דבר חטא יונתן לפי מה שנתברר על פי הגורל • והנה נשבע שאול שמות יומת יונתן בנו על דבר זה החטא ו ונסבנו ישרא' שלא מת יונתן כי עם אלהים עשה מעשיו ביום ההוא והנה ההצלחה הזאת כקראת פדייה על דרך אמרו פדה בשלום נפשי ופדויי יי' ישובון: ושאול לכד המלוכה על ישראל • כי באלו התשועות הנפלאות שנעשו על ידו בהלחמו בכל אויביו לכד המלוכה על ישראל בשיראו ממנו כל העם יראה עצומה ונכנעו לעשות מצותו וגזרתו בלא שבוב: וככל

שמואל א

נרדה ג' בקריאה וסימ' נרדה ונשברה לך אכל • הבה נרדה ונבלה שם שפתם • נרדה אחרי פלשתים לילה: גשו ג' וחס' וסימ' נמסר ביהושע סימ' ג' : הל"ם י"א בקריאה וחס' וסימ' נמסר בסדר שמות: ישנו ד' בקריא' וסימ' כי את אשר ישנו פה עמנו • כי אם ישנו ביונתן • והזה אם אם ישנו בארץ • ישנו עם אחד מפזר ומפרד •

ויבן שאול מזבח ליהוה אתו החל
לבנות מזבח ליהוה:
ויאמר שאול נרדה אחרי
פלשתים לילה ונבזה בהם עד אור
הבקר ולא נשאר בהם איש ויאמרו
כל הטוב בעיניך עשה
ויאמר הכהן נקרבה הלם אל
האלהים: וישאל שאול באלהים
הארד אחרי פלשתים התתנם ביד
ישראל ולא ענהו ביום ההוא:
ויאמר שאול גשו הלם כל פנות
העם ודעו וראו במה היתה החטאת
הזאת היום: כי חי יהוה המושיע
את ישראל כי אם ישנו ביונתן בני
כי מות ימות ואין ענהו מכל העם:
ויאמר אל כל ישראל אתם תהיו
לעבר אחד ואני ויונתן בני נהיה
לעבר אחד ויאמרו העם אל שאול
הטוב בעיניך עשה:
ויאמר שאול אל יהוה אלהי
ישראל הבה תמים וילכד יונתן
ושאול והעם יצאו: ויאמר שאול
הפילו ביני ובין יונתן בני וילכד
יונתן: ויאמר שאול אל יונתן
הגידה לי מה עשיתה ויגד לו יונתן
ויאמר טעם טעמתי בקצה המטה
אשר בידי מעט דבש הנני אמות:
ויאמר שאול כה
יעשה אלהים וכה יוסף כי מות
תמות יונתן: ויאמר העם אל שאול
היונתן ימות אשר עשה הישועה
הגדולה הזאת בישראל חלילה חי
יהוה אם יפל משערת ראשו ארצה
כי עם אלהים עשה היום הזה ויפדו
העם את יונתן ולא מת:
ויעל שאול מאחרי פלשתים
ופלשתים הלכו למקומם: ושאול
לכד המלוכה על ישראל וילחם
סביב בכל איביו במואב ובבני עמון
ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתים

ובנא שאול מדבחא קדם יי יתיה
שרי למבני מדבחא קדם יי:
ואמר שאול נחות בתר
פלשתאי בליליא ונקטול בהון
עד מנהר צפרא ולא נשאר בהון
אנש ואמרו כל דתקין בעינך עביד
ואמר כהנא נתקרב הלכא ונשאל
במימרא דיי: ושאל שאול
במימרא דיי האיחות בתר פלשתאי
התמסרינון ביד ישראל ולא קביל
צלותיה ביומא ההוא: ואמר
שאול אתקרבו הלכא כל רישי
עמא ודעו וחזו במן הות חובא
הדין יומא דין: ארי קיים הוא יי
דפריק ית ישראל ארי אילו איתוהי
ביונתן ברי ארי אתקטלא יתקטל
ולית דמתיב ליה מכל עמא:
ואמר לכל ישראל אתון תהון
לעברא חד ואנא ויונתן ברי נהי
לעברא חד ואמרו עמא לשאול
דתקין בעינך עביד:
ואמר שאול קדם יי אלהא
דישראל אתנה בקשוט ואיתאחד
יונתן ושאול ועמא נפקו: ואמר
שאול רמו עדבין בינא ובין יונתן
ברי ואתאחד יונתן: ואמר
שאול ליהונתן חוי לי מה עבדתא
וחוי ליה יהונתן ואמר מטעם
טעמית בריש שוטיתא דבידי זעיר
דובשא הא אנא חייב לממת:
ואמר שאול כדין יעביד
לי יי וכדין יוסיף ארי ממת תמות
יונתן: ואמר עמא לשאול
היונתן יתקטיל די עבד פורקנא
רבא הדין בישראל חס קיים הוא
יי אם יפול מסער רישיה לארעא
ארי קדם יי גלי דבשלו עבד יומא
דין ופרקו עמא ית יונתן ולא מית:
וסליק שאול מבתר פלשתאי
ופלשתאי אזלו לאתריהון ושאול
אצלח במלכותא על ישראל
ואגיח קרבא סחור סחור בכל
בעלי דבבוהי במואב ובבני עמון
ובאדום ובמלכי צובא ובפלשתאי

ונמסר גם בריש סדר נצבים: יצאו ח' קמצין וסימ' נמסר ביהושע סימ' ב': הישועה ג' בקריאה וסימ' היונתן ימות אשר עשה • ושאבתם מים בששון • ליי' הישועה על עמך:

ובכל אשר יפנה ירשיע: ויעש חיל ויך את עמלק ויצל את ישראל מיד שסהו: ויהיו בני שאול יונתן וישוי ומלכי שוע ושם שתי בנתיו שם הבכירה מרב ושם הקטנה מיכל: ושם אשת שאול אחינעם בת אחימעץ ושם שר צבאו אבינר בן נר דוד שאול: וקיש אבי שאול ונר אבי אבנר בן אביאל: ותהי המלחמה חזקה על פלשתים כל ימי שאול וראה שאול כל איש גבור וכל בן חיל ויאספהו אליו:

טו ויאמר שמואל אל שאול אתי שלח יהוה למשחך למלך על עמו על ישראל ועתה שמע לקול דברי יהוה: כה אמר יהוה צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלתו ממצרים: עתה לך והכיתה את עמלק והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמל עליו והמתה מאיש עד אשה מעלל ועד יונק משור ועד שה מגמל ועד חמור: וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים את איש יהודה: ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל: ויאמר שאול אל הקיני לכו סרו רדו מתוך עמלקי

ובכל אתר דמתפני מחייב: וכנש משיריין ומחא ית דבית עמלק ושיזיב ית ישראל מיד בוזיהון: והוו בני שאול יונתן וישוי ומלכישוע ושום תרתין בנתיה שום רבתא מירב ושום זעירתא מיכל: ושום אתת שאול אחינועם בת אחימעץ ושום רב חיליה אבנר בר נר אחבוהי דשאול: וקיש אבוהי דשאול ונר אבוהי דאבנר בר אביאל: והות קרבא תקיפא על פלשתאי כל יומי שאול וחזא שאול כל גבר גבר וכל גבר עביד קרב וכנש יתהון לותיה: ואמר שמואל לשאול יתי שלח יי לרבותך למהוי מלכא על עמיה על ישראל וכען קביל למימר פתגמא דיי: כדנן אמר יי צבאות דכירנא ית דעבד עמלק לישראל דכמן ליה באורחא במסקיה ממצרים: וכען איזיל ותמחי ית דבית עמלק ותגמר ית כל דילהון ולא תחוס עליהון ותקטול מגבר ועד איתתא מעולים ועד יניק מתור ועד אימר מגמל ועד חמר: וכנש שאול ית עמא ומנינון באימרי פסחי מאתן אלפין גברא רגלאי ועסרא אלפין ית אינש יהודה: ואתא שאול עד קרתא דבית עמלק וטקים משרייתיה בנחלא: ואמר שאול לשלמאה אזיל זור אתפרש מגו עמלקאה

ירשיע ד׳ א׳ מנהון חס׳ וס׳ ובכל אשר יפנה ירשיע. והוא ישקיט. אף אמנם אל לא. ואיש מזמות׳ מזמות חס׳: והכית ה׳ מלרע וסימ׳ והכית את כל זכורה לפי חרב. והכית את מדין כאיש אחד. עתה לך והכית את עמלק והחרמתם. בית אחאב. את ארם עד כלה:

רדק

ירשיע. יחריב ויבלבל וכן והוא ישקיט ומי ירשיע ותרגומו יחייב: ויעש חיל. אסף וכח״י וכנש משיריין: ויך את עמלק. מה שצוה לו הש׳ לך והכית את עמלק: וישוי. הוא אבינדב הנזכר במלחמ׳ שמתו בה שאול ובניו והוא הוא הנזכר בדברי הימים ולא זכר איש בושת כי אלו השלשה היו יוצאים עמו במלחמה ולפי שזכרם בענין המלחמה לא זכר איש בושת ובדברי הימים שזכרם בענין התולד׳ זכרו והוא אשבעל שזכר הוא איש בושת: ונר אבי אבנר בן אביאל. כבר פירשתיו למעלה: למשחך למלך. בקמץ חטף האל״ף: ועתה שמע. כלומר כיון שמשחת למלך על ישראל צריך שתעשה מה שמצוה עליך לעמו׳ והוא מלחמת עמלק. ואמרו רבותינו ז״ל שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה ועל זה המלך נאמ׳ וירם מאגג מלכו: פקדתי. עתה אני רוצה לפקוד ולגמול על עמלק את אשר עשה לישראל: שם לו. שארבים ואילו בדרך ויונתן תרגם דכמן ליה באורחא: והחרמתם. כמו ואת כל הנשמה החרים לשון כליה והשחתה וכן תרגם יונתן ותגמר ואדוני אבי ז״ל פי׳ לשון חרם וקללה כלומר בתחלה החרימו שלא יהנה אדם מהם ואחר כך והמיתה: ולא תחמול. לפי שסופם לחמול כמו שאמ׳ ויחמול שאול והעם הזהירו ולא תחמול עליו שלא יהיה לו פתחון פה: ועד חמור. כי אם יחיו מהם שור או חמור יאמרו זה היה משל עמלק והרי לא נמחה זכר עמלק והכתוב אומר תמחה את זכר עמלק: וישמע. כמו ויאסף וכן תרגם יונתן וכנש כלומר אספם שיהו נשמעי׳ אליו ללכת למלחמה או פי׳ אספם על ידי כרוז משמיע וכן במשנה באחד באדר מ משמיעים על השקלים פירוש מכריזין: בטלאים. שם מקום ואף על פי שבא בה״א הידיעה שלא כמנהג הנה כמוהו בקרקר במכות בשטי׳ ויונתן פירשו כמו ובזרועו יקבץ טלאים שתרגומו באמרי פסחיא ואם כדברי יונתן שפסחים היו אם כן זמן פסח היה ובכור שהיה אהל מועד שם פקדם שהביאו פסחיהם ועל ידי הפסחים ידע מניינם כי פסח לא היה קרב בבמת יחיד ובדברי רבותי׳ ז״ל שמנה אותם בטלאים לא מן הפסחים אלא שאמר להם שיקחו כל אנשי החיל טלאים משלו ויקח כל אחד טלה אחד ואחר כך בוא למנות הטלאים וסמכו על זה הפסוק ואמרו אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה שנאמר ויפקדם בטלאים אמר רבי אלעזר כל המונה את ישראל עובר בלאו שנאמר אשר לא ימד ולא יספר ואמרו כל זמן שמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו ובימי דוד נראה כי אפי׳ מנה אותם בדבר אחד כיון שמנה אותם שלא לצורך הם חסרים שאם כן למה לא לקח יואב מכל אחד שום דבר וימנה הדבר ההוא ולא יהיה בהם נגף וכן כשמנה אותם לצורך צריך שימנה אותם בדבר אחד כמו שאול שמנה אותם בטלאים וכן במלחמה הראשונה שפקדם בבזק שפירושו באבנים כמו שפירשנו: וירב בנחל. שרשו ארב משפטו ויארב מבנין הפעיל או מן הדגוש ומשפטו ויארב והוא הנכון מפני קמצות היו״ד ויש לפרשו ענין ריב ומצה כלומר יצא עמלק עליהם ונלחם אתם בנחל ויונתן תרגם וטקים משרייתיה ואגח קרבא בנחלא ובדברי רבותינו ז״ל לשון דין הוא רב ודן שאול בעצמו על עסקי נחל כלומר עגלה הערופה בנחל אמ׳ ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה ערוף עגלה כל הנפשות הללו לא כל שכן יצאתה בת קול ואמרה לו שאול אל תהי צדיק הרבה יותר מבוראך: ויאמר שאול אל הקיני. ואף על פי שראינו בכבוש הארץ כי הקיני עלו מעיר התמרים וישבו עם בני יהודה במדבר יהודה הלכו להם כולם או מקצתם לשבת עם העמלקי כי יושבי אהלים היו והיו נוסעים ממקום למקום כפי שהיה מזדמן להם: פן

רשי

ויעש חיל. ויאסוף חיל: אביכר בן כר. וכר היה דוד שאול אחיו של קיש ושניהם בני אביאל וגם אביאל נקרא כר בדברי הימים שהיה מדליק נרות לרבים במבואות האפלים: וראה שאול. לשון הוה וכשהיה שאול רואה איש גבור חיל היה אוספו אליו: ועתה שמע לקול דברי ה׳. פעם אחת נכשלת עתה הזהר בעצמך: משור ועד שה. שהיו בעלי כשפים ומשנין עצמן ודומין לבהמ׳: וישמע שאול. לשון הכרזה כמו ויזעק שאול: ויפקדם בטלאי׳. אמר לכל אחד ואחד שיקח טלה מצאנו של מלך ואחר כך מנה את הטלאים לפי שאסור למנות את ישראל שנ׳ גם לא יספר מרוב: וירב בנחל. וילחם בנחל ורבותינו אמרו על עסקי נחל רב ודן את עצמו ומה בשביל נפש אחת אמרה ת תורה ערוף עגלה בנחל בשביל כל ה הנפשות האלו לא כל שכן אם אדם חטא בהמה מה חטאת: אל הקיני. בני יתרו שהיו יושבין במדבר יהודה כנגד ערד ש שהלכו אצל יעבץ ל ללמוד תורה וערד ה הוא עמלק הכנעני מלך ערד עמלק היה שנ׳ יושב הנגב ובעמלק יושב בארץ הנגב: עם כל

רלבג

ובכל אשר יפנה ירשיע׳ ר״ל שיחייב אויביו וישחיתם על דרך אומר אל אלוה אל תרשיעני או יהיה הרצון בזה ירשיע היה נלחם ר״ל שהוא היה נלחם בכל אשר יפנה שיעשו לו חמס וזהו אמרו בסוף ויצל את ישרא׳ מיד שוסהו כי לא היה נלחם בהם אם לא מפני היותם שוסים את ישראל ומרשיעים כנגדם. והנה האריך בזכירת שמות בניו ובנותיו ושם אשתו ושם שרי הצבא אשר לו לכבוד שאול ולצורך מה שזכר אחר זה באלו הספורים. והקדים אבנר לקיש אבי שאול למעלת אבנר ולפחיתות קיש הלא תראה מה שאמ׳ במה שקדם מה זה היה לבן קיש ולזאת הסבה ג״כ הקדים לזכור אבנר קודם שיזכור אביו שהיה שר צבא ג״כ ויחס מפני זה נר אביו שהוא אבי אבנר באמרו ונר אבי אבנר בן אביאל: כל איש גבור וכל בן חיל. הנה אחשוב כי קרא הגבור האיש החזק והאמיץ הבקיא בעניני המלחמות ובן חיל מצליח במלחמות: והמתה מאיש ועד אשה וגו׳. בגדול החל ובקטון כלה וזה בהדרגה כי האיש יותר נכבד מהאשה וכל אחד מהם יותר נכבד מהעולל כי הוויתו חסרה עדיין כי לא נשלם הגדול בו והצמיחה והעולל יותר נכבד מהיונק כי היונק עם חסרון גופו הנה הוא חסר הכח עד שלא יוכל לעכל כי אם החלב שהוא מידמה לטבעו מאד והשור יותר נכבד מהשה והגמל הוא כמו ממוצע בין טבע הטהור וטבע הטמא והחמור הוא מהמינים הפחותים שבבהמה הטמאה: ויפקדם בטלאים. עשה זה כדי שיפקוד הטלאים ולא יפקוד העם פן יהיה בהם נגף בפקדו אותם כמו שקרה לדוד ולזאת הסבה גם כן מנה אותם בבזק במלחמת נחש מלך בני עמון: וירב בנחל. ר״ל שהוא נלחם עם עמלק במישור כי שם יכלו להלחם. הנה הריב והמלחמה אחד כאמרו הרוב רב עם ישראל אם נלחם נלחם בם: ויאמר שאול אל הקיני. הרצון בו וכבר אמר שאול אל הקיני קודם שילחם בעמלק: ואתה

עם כל בני ישראל. שכהנו משעודתו משה ואהרן וכל זקני ישראל והרי מעלה עליו כאילו עשה עם כל בני ישראל: והמשנים. אין לו דמיון והם הבריאים ואומר אני לשון משנים כמו כסף משנה על שם שהוא כפול בבשר ובשומן וכן ופר השני שבע שנים: נמבזה ונמס. כמו נבזה והמ"ם טפלה בו: נחמתי. מחשבה עלתה בלבי על מלכות שאול ש שהמלכתי: מציב לו יד. בונה לו מזבח הוא מזבח שנ' באליהו וירפא את מזבח ה' ההרוס ויונתן תירגם והא מתקן ליה תמן אתר לפלגא בה ב ביזתא: הרף. כתרגומו אוריך המתן: ראם

פן אוסיפך. פרשו אסף מבנין הפעיל על דרך אוסר העיר עניינו לשון כליון: ואתה עשית חסד. בעצה שנתן יתרו למשה וחשב לזרעו אחריו כאילו הם עשו החסד וזהו שאמר עם כל ישראל כמו שאמר שם וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום. ובדרש וכי עם כל בני ישרא' עשה חסד והלא לא עשה חסד אלא עם משה הדא דכתיב קראן לו ויאכל לחם אלא ללמדך שכל העושה טובה עם אחד מגדולי ישראל מעלה עליו כאילו עשה חסד עם כל ישר': מחוילה בואך שור. אולי שכנו שם עם בני ישמעאל או לקח הארץ מידם וכן באלה פירשתי שהיא לשם ידוע המקו': והמשנים. תרגם יונתן כמו הפוך והשמנים שתרגם שמיניא ותרגם הכרים פטימיא ורוצה לומר המשני' שהם שמנו' מאליהם על ידי מרעיתם: והמפוטמים שהם מפוטמים על ידי אדם שמאכילם כי כן דרך הפטם שמפטם הבהמות מכין המאכל ומשי' בפי הבהמה ויש לפרש המשנים הכבשים בני שנה והכרים גדולים משנה. ויש מפרשים המשנים שהם שניים לבטן: וכל המלאכה. פירו' המקנה וכן לרגל המלאכה אשר לפני כי כל דבר שיתעסק בו האדם נקרא מלאכה ומעשה בין מלאכת אומנות בין עבודת האדמה בין במקנה: נמבזה ונמס. בתוספת שתי אותיות וכן מתלאה ואמר נמבזה ונמס נקבה וזכר כמו רוח גדולה וחזק והנקבה על המלאכה והזכר על הענין וכן יעשה מ מלאכה והענין בזה המקום המקנה: נחמתי. מבנין נפעל: מציב לו יד. מכין לו שם מקום לחנות החיל ולחלוק הבזה וכן תרגם יונתן מתקן ליה תמן אתר לפלגא ביה בזתא. ובדרש בונה לו מזבח שם בכרמל והוא המזבח שנאמר באליהו וירפא את מזבח יי' ההרוס: ויסב ויעבר. אחר שהציב לו יד בכרמל סבב ועבר לו הגלגל לזבוח שם כמו שאמר והטעם לפי שהיה שם המזבח ואהל מועד תחילה כשבאו לארץ ואף על פי שעתה היה בנוב היו מ מכבדים מקום אהל מועד ב בגלגל והיו זובחים שם בשעת היתר הבמות וכן חדשו שם המלוכה וזבחו שם זבחי שלמים: למען זבוח. לא חמלו עליהם להנאתם אלא למען זבוח ליי' שהיה עמהם במלחמה ואמר אלהיך לכבוד שמואל להגדיל מעלתו כי כל מה שיגדל האדם ראוי לומר עליו אלהיו אלהיך וכן היו הנביאים אומרים יי' אלהי וכן אמר בחטאת הנשיא מכל מצות יי' אלהיו: ויאמרו לו דבר. כתיב ויאמרו רוצה לומר שאול והזקנים אשר עמו וקרי ויאמר רוצה לומר שאול: הלא

בואך ה' כתיב כן וסימ' ויחנו עליהם וישחיתו. ויקבו אנשי ישראל. ויך שאול את עמלק. ויפשטו אל הגשורי. ושבתך ובואך דישעיה. ועיין בסדר נח: הכרמלה ג' בקריאה וסימ' בא שאול הכרמלה והנה

פֶּן־אֹסִפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד
עִם־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם
מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק:
וַיַּךְ שָׁאוּל אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ
שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם: וַיִּתְפֹּשׂ
אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חָי וְאֶת־כָּל־
הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב: וַיַּחְמֹל
שָׁאוּל וְהָעָם עַל־אֲגָג וְעַל־מֵיטַב
הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל־הַכָּרִים
וְעַל־כָּל־הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם
וְכָל־הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס אֹתָהּ
הֶחֱרִימוּ: וַיְהִי דְּבַר־
יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר: נִחַמְתִּי
כִּי־הִמְלַכְתִּי אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־
שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי לֹא הֵקִים
וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה כָּל־
הַלָּיְלָה: וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת
שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד לִשְׁמוּאֵל לֵאמֹר
בָּא־שָׁאוּל הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ
יָד וַיִּסֹּב וַיַּעֲבֹר וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל: וַיָּבֹא
שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל
בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר
יְהוָה: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וּמֶה קוֹל־
הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר
אָנֹכִי שֹׁמֵעַ: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי
הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל־מֵיטַב
הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְאֶת־הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ:
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
הֶרֶף וְאַגִּידָה לְּךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
אֵלַי הַלָּיְלָה וַיֹּאמְרוּ לוֹ דַּבֵּר:

דִּילְמָא אֲשֵׁיצֵינָךְ עִמֵּיהּ וְאַתְּ עֲבַדְתְּ
טֵיבוּ עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִסַּקְהוֹן
מִמִּצְרַיִם וְאִתְפְּרַשׁ שַׁלְמָאָה מִגּוֹ
עֲמַלְקָאָה: וּמְחָא שָׁאוּל יַת דְּבֵית
עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה מַעֲלָנָא דְחַגְרָא דִי
עַל אַפֵּי מִצְרָיִם: וְאַחַד יַת אֲגַג
מַלְכָּא דְבֵית עֲמָלֵק כַּד חַי וְיַת כָּל
עַמָּא גְּמַר לְפִתְגַם דְּחָרֶב: וְחָס
שָׁאוּל וְעַמָּא עַל אֲגָג וְעַל שְׁפַר
עָנָא וְתוֹרֵי שַׁמִּינַיָּא וּפַטִּימַיָּא וְעַל
כָּל דְּטָב וְלָא אֲבוֹ לְגַמָּרוּתְהוֹן וְכָל
מִדַּעַם דְּשִׁיט וּדְבַסִּיר יָתֵהּ גַּמִּירוּ:
וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ עִם שְׁמוּאֵל לְמֵימַר:
תָּבִית בְּמֵימְרִי אֲרֵי אַמְלֵיכִית יַת
שָׁאוּל לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא אֲרֵי תָב מִבָּתַר
פּוּלְחָנִי וְיַת פִּתְגָמַי לָא אַקִּים וּתְקֵיף
לִשְׁמוּאֵל וְצַלִּי קֳדָם יְיָ כָּל לֵילְיָא:
וְאַקְדִּים שְׁמוּאֵל לְקַדָּמוּת שָׁאוּל
בְּצַפְרָא וְאִתְחֲוָא לִשְׁמוּאֵל לְמֵימַר
אֲתָא שָׁאוּל לְכַרְמְלָא וְהָא מְתַקַּן
לֵיהּ תַּמָּן אֲתַר לְפַלָּגָא בֵּיהּ בִּזְתָא
וְאִסְתְּחַר וַעֲבַר וּנְחַת לְגִלְגָּלָא:
וַאֲתָא שְׁמוּאֵל לְוָת שָׁאוּל וַאֲמַר
לֵיהּ שָׁאוּל בְּרִיךְ אַתְּ קֳדָם יְיָ קַיֵּימִית
יַת פִּתְגָמָא דַיְיָ: וַאֲמַר שְׁמוּאֵל
וְאִלּוּ קַיֵּימְתָּא וּמָה קַל עָנָא הָדֵין
בְּאוּדְנַי וְקַל תּוֹרַיָּא דַאֲנָא שָׁמַע:
וַאֲמַר שָׁאוּל מֵעֲמַלְקָאָה אַיְתִיאוּנוּן
דְּחָס עַמָּא עַל שְׁפַר עָנָא וְתוֹרֵי
בְּדִיל לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְיַת
שְׁאַר מוֹתָרָא גַּמַּרְנָא:
וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל אוֹרִיךְ
וַאֲחַוֵּי לָךְ יַת דְּאִתְמַלַּל מִן קֳדָם יְיָ
עִמִּי בְּלֵילְיָא וַאֲמַר לֵיהּ מַלֵּיל:

מציב לו. עלו כרמלה ובאתם אל נבל. ויבאו עבדי דוד: הקימתי ג' מלעיל וסימ' נמסר בסדר נח: הותר ז' מלאים כליש' בקריאה וסימ' איש אל יותר ממנו עד בקר. ואת היותר החרמנו. ויותר ממנו מאה רכב דשמואל. וחברו דד"ה. כי מה יותר לחכם עם הכסיל. ואל תתחכם יותר למה. לעשות יקר יותר ממני. ונמסר גם בסדר בשלח: הרף ו' בקריאה וסימ' הרף ממני ואשמידם. הרף לנו שבעת ימים. הרף ואגידה לך את אשר דבר. למלאך המשחית בעם. וחברו דד"ה. הרף מאף ועזוב חימה ואל תתחר:

רלבג

ואתה עשית חסד עם כל בני ישרא' בעלותם ממצרים. הנה זה החסד היה כשבא י יתרו אל משה המדבר והראה עצמו שמח בהצלחת ישראל ונתן עצה למשה להשים אל העם שופטים ב באופן שנזכר ב בפרשת יתרו ודמה שהכוונה היתה ב בהחרמת עמלק בזה האופן שצוה הש"י שלא יהנו ישראל כלל מנכסיהם להעיד כי הכונה האלהית היתה בזה ללקיחת הנקמה ממה שעשה עמלק לישראל בדרך בצאתם ממצרים אשר זנב בהם כל הנחשלים אחריהם למען ייראו הבאים מעשות כדבר הרע הזה ולא היתה הכונה בזאת המלחמה לקחת שללם וליהנות מנכסיהם. וכאשר פשטו שאול וישרא' ידיהם בשלל הראו כי לא היתה כוונתם בזה לנקמה אך להועיל לעצמם וזה היה הפך הכוונה האלהית ודמה שלזאת הסבה בעינה כשמרו ישרא' בימי מרדכי ואסתר משלוח ידם בבזת אויביהם שהיו מעמלק כמו שספר ובבזה לא שלחו את ידם. והנה ספר כי חמלו שאול והעם על אגג ועל מיטב השלל ולא אבו החרימם והמלאכה הפחותה החרימו וקרה מזה לשאול שנענש להסיר המלוכה ממנו: בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד. ודמה שיהיה הרצון בזה שהוא היה מציב לו מקום לשבת בו ולעבוד הש"י שם ולתת לו תודה על כל הטובה אשר הטיב לישראל והנה היה המקום שהיה מציב לו יד בו הגלגל כי שם היו נקבצים ישראל תמיד על כל הדברים הגדולים ולזה אמר ויסב ויעבר וירד הגלגל: ויבא שמואל אל שאול עד לזבח ליי' אלהיך בגלגל. והנה אפשר שחשב שאול שאם יזבחו ליי' מן השלל ההוא לא יקשה בעיני הש"י אחר שאינם נהנים בשללם ולא ...לת ההתנצלות הזה יחסו אל העם ועוד חשב כי מפני שלא צוה לאחרים מלך עמלק ועמו שיוכל להציל מלכם וזהו אמרו ואביא את אגג מלך עמלק ואת עמלק החרמתי: החפץ

רדק

הלא אם קטן אתה. לפי שאמר לו שאול אשר חמל העם כלומר העם חמל ולא הוא ולא רצה להכעיס אמר לו שמואל הלא אם קטן אתה בעיניך כלומר אף על פי שאתה קטן בעיניך ולא רצית להתגדל על העם ולהכעיס הלא ראש שבטי ישראל אתה ולפיכך משחך יי' למלך עליה' להנהיגם על הדרך הישרה ולהכעיס מהעבירה ואיך הנחת אותם לעבור על דברי יי' לא עמו הם אלא אתה שהיה בידך למחות ולא מחית נראה כי רצונך וחפצך היה בדבר ואמרת השלל ותעט אליו ויונתן תרגם הפסוק כן הלא אם שריותך חזי הויתא שיט וגו' וכן אמר בדרש כי כשעברו ישראל את הים והיו מתיראים ישראל לעבור קפץ שבטו של בנימן והתחילו לעבור וראו שבט יהוד' והתחילו לרגמם באבנים כדי שיחזרו להם וקפץ נחשון בן עמינדב ועבר עם כל שבטו ואחריו כל ישראל וסמכו על הפסוק הזה שם בנימן צעיר רודם אל תיקרי רודם אלא רד ים וכתיב בתריה שרי יהודה ר רגמתם וגו': עד כלותם אותם. עד כלות ישראל אותם ותהיה מ"ם כלותם על הפועל או תהיה על הפעול ותהיה מלת אותם הבאה אחריו תוספת ביאור: ותעט. כבר פירשנו המלה הזאת שהיא כמו ותסר או ותטה: אשר שמעתי בקול יי'. זה אשר אמר שאול היה הפסק לדברי שמואל כי עדיין לא השלים דבריו ולא אמר לו עדיין מה שדבר אליו יי' הלילה שאמר לו נחמתי והוא שאמר לו שמואל בסוף הענין כי מאסת את דבר יי' וימאסך ממלך אבל כשאמר לו שמואל ולמה לא שמעת הפסיק שאול את דבריו ואמר אשר שמעתי ופירושו כן שמעתי בקול יי' ויש לפרשו כמשמעו כמו שתתפרש מלת אשר בכל מקו' שהוא טעם למה שקדם וחוזר למה שאמר שאול תחילה הקימותי את דבר יי' אמר עוד אמת אמרת כי הקימותי את דבר יי' אשר שמעתי בקול יי' ואלך בדרך אשר שלחני: ואביא את אגג. כלומ' אם לא המיתיו עם האחרי' לא שלחתיו לנפשו כי הנה הביאותיו ויומת: ראשית החרם. פי' ממיטב החרם כמו ראשית שמנים ימשחו ות"י לשון תחלה קודם דיחרמון כלומר טרם שיחרימו ויקללו שלא יהנה אדם מהשלל לקחו העם הצאן והבקר לזבוח ליי' לא לדבר אחר: כי חטאת קסם מרי. חסר כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה ות"י ארי כחובי גברי' דשאלין בקסמיא וגו' כלומר כמו שחטא קסם הוא חטאה גדולה כי הוא מסיר בטחונו מהקב"ה ונותן בטחונו בקסם כן הוא חטאת גדולה חטאת מרי והוא מי שמורה פי האל ואינו עושה מה שצוהו כי אחרי שעבר על מצותו הרי הוא כופר בו ומסיר בטחונו ממנו ואומר כי אין בידו להטיב ולהרע לפיכך לא יירא ממנו לעבור על מצותו והרי הוא כעובד ע"ז וכתרפים גם כן שהוא חטאת גדולה כן הוא חטאת גדולה הפצר והוא מי שעובר על רצון המצוה אותו כמו שפירשנו: וימאסך. הוי"ו כוי"ו ויפח אברהם את עיניו וכן הוא הפי' יען מאסת דבר יי' מאסך ממלך ר"ל מהיות מלך: ואת

רשי

ראש שבטי ישר' אתה. תירגם יונתן שבטא דבנימן עבר בימא ברים כל עמא כמה שנאמר בנימן צעיר רודם: עד כלותם אותם. העם אשר אתך יכלו אותם: ותעט. כמו ותעף לשון עיט: ראשית החרם. מיטב החרם וכן ראשית דגנך כמה שנאמ' בהרימכם את חלבו ממנו ויונתן תירגם קדם דיחרמון: הנה שמוע בקולו מזבח טוב להקשיב מחלב אילי'. זה מוסב על הנה שמוע מזבח טוב ולהקשיב מחלב אילים: כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר. וכעונש של און ותרפים כן עונש של הפצר ויונתן תירגם ארי כחוב ג גברא דשאיל בקסמא כן חובת כל איניש דמסרב על מילי נ נביא: הפצר. לשון תוספת וכן ויפצר בו הרבה עליו דברים:
יראתי

החפץ ג' בקריאה וסימ' החפץ ליי' בעלות וזבחים. החפץ אלוה תמצא. אל תתמה על החפץ: מרי ד' וסימ' כי חטאת קסם מרי. למשמרת לאות. אל תהי מרי. ואמרת אל מרי. ונמסר גם בסדר קרח:

ואמר שמואל
הלא מן שריותך הויתא שיט ז
וחלש בעיני נפשך ברם זכות ש
שבטא דבנימן אבוך גרמא לך
די בעו למיעבר בימא קדם בני
ישראל בדיל כן רבך יי' למהוי
מלכא על ישראל: ושלחך יי'
באורחא ואמר איזיל ותגמר ית
חייביא ית דבית עמלק ותגיח
קרבא בהון עד דתשיצי יתהון:
ולמה לא קבלתא למימרא דיי'
ואתפניתא על בזתא ועבדתא
דביש קדם יי':
ואמר שאול לשמואל דקבלית
למימרא דיי' ואזלית באורחא
דשלחני יי' ואיתיתי ית אגג מלכא
דעמלק וית עמלקאה גמרית:
ואפריש עמא מן בזתא עאן ותורי'
קדם די חרמון לדבחא קדם יי'
אלהך בגילגלא: ואמר שמואל
הא רעוא קדם יי' בעלוון ובנכסת
קודשין בקבלא למימרא דיי' הא
קבלת למימריה מנכסת קודשין
טב לאצתא למילי נביוהי מתרב
פטימין: ארי כחוב גברא דשאלין
בקיסמא כן חובת כל גבר דמסריב על פתגמא דיי' וכחובי עמא דטעו בתר טעוותא כן
חובת כל אנש דפצר ומוסיף על מילי נביא חלף דקצתא בפתגמא דיי' רחקך מ
מלמהוי מלכא:

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא אִם־קָטֹן
אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
ל' אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־
ל' יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדָרֶךְ וַיֹּאמֶר
ל' ומל' ב' את מתחית לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־
עֲמָלֵק וְנִלְחַמְתָּ בוֹ עַד־כַּלּוֹתָם אֹתָם׃
ה' ל"פ. ל' וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט
אֶל־הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־
שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה
וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה
ל' וָאָבִיא אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־
ג' עֲמָלֵק הֶחֱרַמְתִּי׃ וַיִּקַּח הָעָם מֵהַשָּׁלָל
ל' צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל׃ וַיֹּאמֶר
ג'. ל' שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים
ה' כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח
טוֹב לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים׃
כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים
ל' הַפְצַר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה
ג' וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ׃

רלבג

החפץ ליי' בעולות וזבחים כשמוע בקול יי'. הנה זה מבואר כי העולות והזבחי' יבאו על החטאים כמו ש שהתבאר בתור' ולזה הוא מבואר כי הוא יותר טוב שישמ' אדם מהחטא ולא יצטרך לאלו הקרבנות: הנה שמוע. למצות השם הוא טוב מהבאת ה הזבח ולהקשיב ל למצותיו הוא יותר מ מהקרבת חלב אילים על מזבח יי': כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר. אחשוב שיהיה וי"ו ותרפים כוי"ו נרדם ורכב וסוס ואיה וענה והרצון בו ואון ותרפי' כאמרו התרפים דברו און והרצון בזה הוא כי מי שגורע ממצות השם בשיקיים קצתה לבד הנה הוא ממרה את פיו וכן מי שמוסיף על דברי השם הוא חוטא ולזה אמר שמואל לשאול על מה שאמר אשר שמעתי בקול יי' וגו' שאע"פ שבמה שעשה קיים את דבריו הנה מרה את פיו במה שלא קיים מצותו להחרים את עמלק בכללו ושללם וענין המשל בזה לפי מה שאומר והוא כי חסרון הקסם הוא ענין דומה למרי וזה כי הקוסם יגיד מה שיגיד באמצעות שפע מה עלול מן הש"י אלא שהשפע ההוא חסר כמו שאמ' ובארנו בספר מלחמות יי' וחסרון השפע ההוא איננו מצד מה שיגיע ממנו כי כבר היה צודק מצד ההוא אבל החסרון הוא מצד מה שחסר להגיע ממנו ולא אוכל לפרש בזה המקום לעומק זה הענין אבל אעשה בזה הלמוד השיריי והמשליי כי הוא בלתי מזיק בזה המקו'. והמשל שיהיה בכאן מרקחת מורכב מסמים רבים וידע אדם סגולות סם אחד מהסמים ההם וטבעו בשלמות הנה עדיין לא ידע פעל המרקחת ההוא כי מצד הסמי' האחרים ישתנה הטבע ההוא ולא עוד אלא אפי' ידע טבע כל סם וסם מההרכבה בשלמות הנה עדיין לא יוכל לספט באמתות על פעל המרקחת ההוא בגופותיו מה שלא ידע הצורה המתחדשת מההרכבה וכן הענין בעינו בקסם כי הכזב בו נכנס מזה הצד כמו שבארנו בספר מלחמו' יי' כי לפעמים יתגלה לקוסם מה שיושפע מאחד מן הפשוטים או מיותר מאחד מהם ולא יתגלה לו מה שיושפע מכל אחד מהם ולא מה שיושפע מכללם וזה כלו בלתי מבואר בזה המקו' ולזה אמר שמואל כי חסרון הקסם הוא דומה למרי כי כמו שמה שחסר בקסם מההודעה מסיר בכללות הטוב שהיה ראוי שיגיע מההודעה ולא די בזה אלא שהרבה פעמים תהיה ההודעה החסרה סבה להגעת הרע כמו שבארנו בספר מלחמות יי' כן הענין במי שימרה פי השם שיגרע ממצותו כי התועלת המכוון במצוה ההיא לא תתקיים אלא בכללה ויקרה גם כן קבתה זולת קבתה הפסד ורע תחת הטוב שכוון במצוה ההיא וזה כי הש"י צוה לעשות זאת הנקמה הנפלאה למען יוסרו שאר האנשים מהנהגת זאת המדה הפחותה ולזה רצה שלא יהנו ישראל מנכסיהם כדי שלא יביא זה לחשב כי אהבת הממון הביא לישראל לזאת המלחמה עם שבהחרמת כל שלל עמלק תועלת אחר והוא התועלת המגיע במה שצותה התורה שלא ליהנות בדבר מע"ז פן יביא זה להמשך אחר ע"ז אם יראה הנהגת מנכסיה היות נכסיו מצליחי' אולי ייחס זה למה שהגיע לו מע"ז וכן הענין בנכסי עם עמלק במוה כי בלי ספק היו דעותיהם ואמונותיהם נפסדות וכן יאמר שהאון שדברנו התרפי' הוא דומה להפסד ההוא בהתעסק בדבר יותר מן הראוי והרצון בהוספה על מצות השם יגיע ממנה חסרון כמו הענין בהוספה שהיה בדבור אשר יהיה באמצע' התרפים כי ההוספה ההיא תהיה סבה לטעות הנופל בהודעה המגעת באמצעותם וזה כי התרפים הוא דבר מעורר הכח הדמיוני בהתעוררותו ידמה קצת דברים צודקים כמו הענין בחלומות הצודקים והרבה דברים כוזבים ידמה עמהם ויגיע לו דמוי הדברים הצודקים משפע עליוני יגיע אל הדמיון בעת היותו מתבודד מבין שאר הכחות המתנועעות המסיגות הגיע לו כמו הדברים הכוזבים מצד הדברים אשר הגיע רשומם בכח הדמיוני ויתערבו אלו הדמיונות בדמויים הצודקים ויהיה זה סבת לכזב המגיע בהודעה ההיא ולזה אמר הנביא אשר אתו חלום ידבר אתו חלום וגו' מה לתבן את הבר נאם יי' כי ההודעה המגעת באמצעות אלו הדמיונות תדמה לבר הבלתי נקי מהתבן מצד הכזב המתערב בה מהצד שבארנו ולזה הוא מבואר שאין לגרוע ממצו' השם ית' ולא להוסיף עליה כי יתפסד הכוונה אשר בעבורה היתה המצוה ההיא: יען מאסת את דבר יי' וימאסך ממלך. זהו מה שנוסף לו עתה מהעונש כי בתחלה חטא בראשונה לא נאמר לו אלא שממלכתו לא תקום ועתה אמר לו שהש"י מאס אותו מהיות מלך על ישראל וזה מורה שימי מלכותו יהיו מעטים כי הדבר הנמאס ירוחק:

חטאת ז' כתי' וכל תריסר דכו' בה"א ראשין חטאת הוא

רשי

ידאתי את העם. דואג האדומי שהיה חשוב ככולם: ויחזק בכנף מעילו. לפי פשוטו תשמעו שכשפנה שמואל ללכת אחר שאול אחז בכנף של שמואל לפי שהיה שאול מבקש ממנו שישוב עד שישתחוה בגלגל שהיה שם אהל מועד ומדרש אגדה חלוקים אמוראים יש שאומרי' מעילו של שמואל קרע שאול ויש שאומרים מעילו של שאול קרע שמואל ומסר לו סימן זה מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו וזהו שאמר לו שאול לדוד ביום שכרת את המעיל ידעתי כי מלוך תמלוך: וגם נצח ישר' לא ישקר. ואם תאמר אשוב מעונותי לפניו לא יועיל עוד ליטול את המלוכה ממי שנתנה לו כי הקב"ה שהוא כחונו של ישראל לא ישקר מליתן הטובה שאמר ליתן: אגג מעדנות. אגג מפנקא: אכן סר מר המות. באמת ידעתי כי סר וקרב עלי מרירות המות: כאשר שכלה נשים חרבך. להושיבם אלמנות מבעליהם שהייתם מזנבים בחורי ישרא': וישסף. חתכו לארבעה ואין לתיבה זו דמיון ותרגו' וישסף ופסח ובתלמוד שלנו יש הוה מפסח ויהיב לן אלותא כלומר בוקע: בית הלחמי. מבית לחם וכן דרך כל דבר ששמו בשתי תיבות כמו בית לחם בית שמש בית אל קרית ארבע אם בא להטיל בו ה"א מטיל בין שתי התיבות כגון קרית הארבע בית האלי בית הלחמי: ויחרדו

נצח ד' קמצין וסימ' וגם נצח ישראל. והנצח וההוד. עד נצח לא יראו אור. לנצח נצחים: ולא יסף ה' בקריאה וס' ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני. את הדברים האלה דבר יי' אל כל קהלכם. ויגד לשאול כי ברח דוד. ולא יסף שמואל לראות את שאול. ולא יסף עוד מלאך יי' להראה אל מנוח. ובקצת ספרי מס"רה מונה גם פסוק עוד מלך מצרים ונראה לי כי אינו לפי שהוא ולא הוסיף עוד מלך מצרים:

וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי כִּי־עָבַרְתִּי אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם: וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ יְהוָה מִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל: וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע: וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל קָרַע יְהוָה אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ: וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם: וַיֹּאמֶר חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד זִקְנֵי עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל לַיהוָה: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגַג אָכֵן סָר מַר־הַמָּוֶת: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגָג לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל: וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל: וְלֹא־יָסַף שְׁמוּאֵל לִרְאוֹת אֶת־שָׁאוּל עַד־יוֹם מוֹתוֹ כִּי־הִתְאַבֵּל שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיהוָה נִחָם כִּי־הִמְלִיךְ אֶת־שָׁאוּל עַל־יִשְׂרָאֵל:

יו
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל עַד־מָתַי אַתָּה מִתְאַבֵּל אֶל־שָׁאוּל וַאֲנִי מְאַסְתִּיו מִמְּלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל

וַאֲמַר שָׁאוּל לִשְׁמוּאֵל חָבִית אֲרֵי עֲבָרִית עַל מֵימְרָא דַיְיָ וּבְסָרִית עַל פִּתְגָמָךְ אֲרֵי דְחֵלִית מִן עַמָּא וְקַבֵּלִית לְמֵימְרֵיהוֹן: וּכְעַן שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבִי וְתוּב עִמִּי וְאֶסְגּוֹד קֳדָם יְיָ: וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל לָא אֵיתוּב עִמָּךְ אֲרֵי קַצְתָּא בְּפִתְגָמָא דַיְיָ וְרַחֲקָךְ יְיָ מִלְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל: וְאִסְתְּחַר שְׁמוּאֵל לְמֵיזַל וְאִיתְּקַף בִּכְנַף מְעִילֵיהּ וְאִיתְבְּזַע: וַאֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל אַעְדִּי יְיָ יָת מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל מִינָךְ יוֹמָא דֵין וִיהָבָהּ לְחַבְרָךְ דְתַקִּין עוֹבָדֵיהּ מִינָךְ: וְאִם תֵּימַר אֲתוּב מֵחוֹבַי וְיִשְׁתְּבֵק לִי בְּדִיל דְּאַעְבִּיד מַלְכוּ אֲנָא וּבְנַי עַל יִשְׂרָאֵל לְעָלַם כְּבַר גְּזוֹר עֲלָךְ מִן קֳדָם מָרֵי נִיצְחָנֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל דְלֵית קֳדָמוֹהִי שְׁקַר וְלָא תָאִיב מִמָּה דַאֲמַר אֲרֵי לָא כִּבְנֵי אֱנָשָׁא הוּא דְאָמְרִין וּמְכַדְּבִין גָּזְרִין וְלָא מְקַיְּמִין: וַאֲמַר חָבִית כְּעַן יַקְּרְנִי כְּעַן קֳדָם סָבֵי עַמִּי וְקֳדָם יִשְׂרָאֵל וְתוּב עִמִּי וְאֶסְגּוֹד קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ: וְתָב שְׁמוּאֵל בָּתַר שָׁאוּל וּסְגִיד שָׁאוּל קֳדָם יְיָ: וַאֲמַר שְׁמוּאֵל קְרִיבוּ לְוָתִי יָת אֲגָג מַלְכָּא דְבֵית עֲמָלֵק וַאֲתָא לְוָתֵיהּ אֲגָג מְפַנְקָא וַאֲמַר אֲגָג בְּבָעוּ רִיבּוֹנִי מְרִיר מוֹתָא: וַאֲמַר שְׁמוּאֵל כְּמָא דְאִיתְכַּלַת נְשַׁיָּא חַרְבָּךְ כֵּן תִּתְכַּל מִנְּשַׁיָּא אִמָּךְ וּפַסַּח שְׁמוּאֵל יָת אֲגָג קֳדָם יְיָ בְּגִילְגָּלָא: וַאֲזַל שְׁמוּאֵל לְרָמָתָא וְשָׁאוּל סְלִיק לְבֵיתֵיהּ לְגִבְעֲתָא דְשָׁאוּל: וְלָא אוֹסִיף שְׁמוּאֵל לְמֶחֱזֵי יַת שָׁאוּל עַד יוֹם מוֹתֵיהּ אֲרֵי אִיתְאַבַּל שְׁמוּאֵל אֶל שָׁאוּל וַיְיָ תַב בְּמֵימְרֵיהּ אֲרֵי אַמְלִיךְ יַת שָׁאוּל עַל יִשְׂרָאֵל: וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל עַד אֵימָתַי אַתְּ מִתְאַבֵּל אֶל שָׁאוּל וַאֲנָא רַחֲקְתֵּיהּ מִלְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל ס

רדק

ואת דבריך. שאמרת לי במצות יי' ות"י ארי עברית על מימרא דיי' ובסרית על פתגמך: ללכת. בסגול באתנחתא: ויחזק בכנף מעילו. שאול החזיק בכנף מעיל שמואל כדי שישוב עמו. ובמדרש חולקין בו יש אומרי' כי שמוא' קרע במעיל שאול ורמז לו בזה כי מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו וי"א כי שמואל קרע מעילו של עצמו שכן דרכן של צדיקים להיות קורעין בשעה שאין כ כטיעתן מסובחת: קרע יי' את ממלכות ישראל מעליך היום. ואף על פי שאמר לו זה בגלגל כשהעלה העולה ממלכתך לא תקום ועתה אמר לו היום אפשר שהחטא ההוא היה נמחל לו ע"י תשובה ומעשים טובים וכיון ששנה בחטא אמר לו היום כ נקרעה הממלכה ממך. ויש לפרש עוד כי בחטא הראשון אמ' לו ממלכתך לא תקום כלומר שלא תתקיים לו ולבניו אחריו אבל אפשר כי הוא יאריך ימים במלכותו ועתה אמר לו כי גם הוא לא יאריך במלכותו וזהו שאמר קרע יי' מעליך וכן אמר לו שמוא' כשהעלהו באוב ויקרע יי' את הממלכה מידך וגו' ולא עשית חרון אפו בעמלק הכה כי בדבר עמלק נגמר דינו: וגם נצח ישראל לא ישקר. אף על פי שממלכתך לא תקום נצח ישרא' לא יסור ממקומו ולא ישקר אותו הקב"ה אבל יעמידהו כי לא ינחם כלומ' ולא ינחם על הטובה שדבר עליהם: כי לא אדם הוא להנחם. כי האדם ינחם על טובה שיבטיח לאדם מפני כעסו עליו אם נשתנה לבבו שלא יהיה שלם לבו עמו כמו שהיה מתחילה אבל הקב"ה אין בו שינוי חפץ וכיון שהבטיח את ישראל לא ישקר להם הבטחתו הטובה אף על פי שחטאו ייסרם כפי חטאם אבל הטובה קיימת אחרי קבלם ענשם אבל לשאול לא הבטיחו על המלוכה לעולם ואם היה שומר מצות יי' היה מאריך לו המלוכה ג"כ ולבניו אחריו אם ישמרו את מצות יי' אבל לדוד שהבטיחו על המלוכה לעולם לא תסור ממנו המלוכה לעולם אע"פ שתפסק מבניו זמן כפי עונם הטובה והמלוכה קיימת להם לעולם ותשוב להם אחרי קבלם ענשם כמו שכתוב אשר בהעוותו והוכחתיו בשבט אנשים וגו' וחסדי לא יסור ממנו וי"ת הפסוק כן ואם תימר איתוב מחובי וגו' כבעמוד: אגג מעדנות. כתרגומו מפנקא כלומ' הלך אליו כמהלך המלכים בתענוג כלומר אף על פי שהיה קרוב למיתה הלך אליו בגאוה או פירושו הלך אליו בתענוג ובשמחה כי בחר מותו מחייו וי"מ מעדנות קשורים מן התקשר מעדנות כימה כלומר בקשורים ובשלשלאות של ברזל שהיה בהן הלך אליו: אכן סר מר המות. הגיע מרירות המות ידע כי להמיתו הביאו אותו אליו: וישסף שמואל. כמו ויבקע כתרגומו ופסח כמו ויפשחני וכן בדברי רז"ל הוה מפסח ויהיב לן אלותא כלומר בוקע: גבעת שאול. אפשר שהיא גבעת בנימן שזכר למעלה ובנה שם שאול בית מלוכה לפיכך שמכה אליו או היתה גבעה אחרת שבנה אותה שאול: ויי' נחם. כפעל עומד כי הוא קמוץ: מלא

רלבג

נצח ישרא'. הוא הש"י שהוא חוזק ישראל וכחם ותוחלתם כטעם ואומ' אבד נצחי והנה הרצון בנצח ישראל חיי ישראל שהוא הש"י כמו הדם שהוא חיי הגוף כי הדם יקרא נצח כטעם וית נצחם על בגדי: כבדני נא. כאשר ראה שמואל היות שאול מתבייש מזקני העם והעם אז כשמע אליו לשוב עמו להשתחוות ליי': וילך אליו אגג מעדנות. יתכן שבא אליו בשלשלאות ובכבלי ברזל למלאת מצות שמואל כדי שלא יוכל לברוח כטעם התקשר מעדנות כימה: ויאמר אגג אכן סר מר המות. ידמה שאגג היה ירא כשהגישוהו לפני שמואל אסור ומקשר בכבלי ברזל וכאשר ראה שמואל והיתה צורתו מוכחת על גודל חסידותו ורחמנותו אמר באמת סר מרירות המות כי כבלתי ביד מי שראוי שירחם עלי וכאשר הבין שמואל מדבריו שהוא היה חושב שינצל על יד שמואל אמר לו אין הענין כן כמו שאתה חושב אבל תדע כי מות תמות מיתה אכזרית וזה ראוי לך מדה כנגד מדה כאשר שכלה נשים חרבך כשהרגת בעליהן כן תשכל מנשים אמך במותך: וישסף שמואל את אגג. ר"ל שחלקו בחרבו כאילו היה בוקע עצים למלאת מצות הש"י והנה היה בזה תועלת לתת יראה לנשארים שלא ילחמו עם ישראל: ויאמר

מלא קרנך שמן. אמר קרנך לפי שהיה הקרן הזה מזומן למשוח בו מלכי בית דוד ועל העתיד היה מזומן אותו הקרן על פי הנביאים והיה באהל מועד עם כלי שמן המשחה וכן אמר כשמשח שלמה ויקח צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל נראה כי שם באהל מועד היה מוכן זה הקרן עם כלי שמן המשחה ולפיכך אמר לשמואל מלא קרנך שמן כי על הנביאים היה מוטל למשוח המלכים על פי יי' ואף על פי שצדוק הכהן משח שלמה הנה היה שם עמו נתן הנביא כמו שכתו' ומשח אותו צדוק הכהן ונתן הנביא ומשיחת המלכים ליצוק מן השמן תחלה על ראש המלך ואחר כך היה מושח ממנו כצורת נזר בין ריסי עיניו ואחר כך הנשאר בקרן היה יוצק על ראשו כי כי מלא הקרן היה שיעור ה המשיחה עם היציקה: לי מלך. ולא אמר לישראל מלך ר"ל לי שיהיה לעבודתי וישמע אלי לכל אשר אצונו לא כשאול שעבר על מצותי: עגלת בקר. מצאנו כי אף על פי שהיה מבטיח הקב"ה הנביא או הצדיק אעפ"כ הוא נשמר מלכת במקום סכנה כמו שראינו ביעקב אבינו שהבטיחו הקדוש ברוך הוא בעברו ארם נהרים ואמר לו והשיבותיך אל האדמה הזאת וגם ג"כ נראה לו המלאך והבטיחו ואמר לו שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך וכאשר שמע כי עשו בא לקראתו ויירא יעקב מאד ויצר לו וכן דוד שהיה נמשח למלך על פי יי' היה בורח מפני שאול וגם גד הנביא אמר לו לא תשב במצודה וכן בדברי המלחמות היו עושין תחבולו' אחר הבטחת האל ית' כמו שעשה גדעון בדבר הכדים והלפידי' וגם פעמי' היו עושין התחבולות במכות האל כמו שכתו' ביהושע בכבוש יריחו הקף את העיר וכן צוה לשמואל הנביא תחבולה אף על פי שהיה הולך במצותו והטעם כי אף על פי שהקדוש ברוך הוא עושה נסים ונפלאות עם יראיו ברוב הם על מנהג העולם וכן על ת מנהג העולם היה לו ליעקב לירא מפני עשו ולדוד מפני שאול אם היה מושח מלך בחייו והיה לו לבקש תחבולה איך ילך וזו היתה שאלתו איך אלך ואמר לו הקב"ה עגלת בקר תקח בידך כי בכל מקו' היו רשאין להקריב באותו זמן כי זמן היתר הבמות היה כל זמן שהיה אהל מועד בנוב ובגבעון ולמדו רז"ל מזה הפסוק שמצוה לשנות בדברי שלו' שהרי הקב"ה אמר לשמואל עגלת בקר תקח בידך והראה לו שאין ראוי לאדם ללכת במקום סכנה ולסמוך על הנס משום שנ' לא תנסון את יי' אלהיכם. וי"מ כי הקב"ה את' לו כך אני אמרתי לך שתלך בהצנע ואתה אמרת ושמע שאול והרגני עתה אני אומר לך שתלך בפרהסיא ותקח עגלת בקר לעשות זבחים שלמים ביום משחך אותו למלך וזה שאמר וקראת לישי לזבח אמר לו לך בפרהסיא ונראה מי הורג אותך ועל זה הדרך פירשו ג"כ במדרש מה שאמר לו הקב"ה למשה רבינו עבור לפני העם הזה לפי שאמ' לו עוד מעט וסקלוני אמר לו הקב"ה עבור לפני העם ונראה מי סוקל אותך: את אשר אומר אליך. ולמה לא אמר לו מתחילה שימשח דוד כדי שידעו כלם כי מיי' הוא ויראו כלם כי לא בחר בכל בני ישי אלא בדוד כי בפני כל העומדים שם נאמר לו על פי הנבואה: ויחרדו וכועו. ויתקבצו לצאת לקראתו וכן יחרדו כצפור ממצרים ויחרדו בנים מים וכתי' לשון קבוץ ואתכנשו וים לפרשו לשון חרדה כי תמהו על בואו ופחדו אולי היה בעיר מי שחטא חטא גדול שיצטרך שמוא' הנביא לבא העיר וזהו שאמרו שלום בואך והוא ענה להם שלום כלומר אין דבר רק שלום אל תפחדו כי לזבוח ליי' באתי: ויאמר שלום בואך. הגדול שבזקנים אמ' ואפשר שפי' היה: התקדשו. כתרגו' אזדמנו וכן ויקדש בבואם. כבי"ת: ויאמר אך נגד יי' משיחו. פי' אמר בלבו או בפיו כי חשב כי זה הוא המלך שצוהו האל למשוח לפי שהיה בכור בבני ישי ועוד כי ראהו יפה צורה וקומה כשאול וחשב כי הקב"ה בוחר באנשי' יפה קומה וצורה למלכות כדי שיהא מוראו על העם וכן אמר בשאול הראיתם אשר בחר בו יי' כי אין כמוהו בכל העם וכן הוא כמו שחשב שמואל כי בעל קומה וצורה יפה בוחר בו האל למלוכה כדי שייראו ממנו העם ובלבד שיהיה לבו טוב וישר ופי' נגד יי' משיחו כמו נכח יי' דרככם כלומר יי' יהיה עמו ות"י תקין קדם יי' משיחיה וכן תרגם נכח יי' אתקין יי': אל תבט אל מראהו. בוחן לבות וכליות בני אדם ידע לבב אליאב כי איננו ישר לפיכך אמר לשמואל אל תבט אל מראהו כי אעפ"י שהוא יפה מראה והגון למלכות לפי מראהו אני יודע לבבו ומאסתיהו למלכות כי איננו הגון לפי לבבו גבה. שם בפלם גדול העכה וי"מ כי כאשר אמר נגד יי' משיחו על שאול בקש עוד שלא תסור המלוכה ממנו כשראה אליאב שלא היה יפה כמוהו בקש מיי' שלא יחליף שאול באחר לפיכך ענה לו האל אל תבט אל מראהו כי מאסתיהו ושאול הוא שהיה יפה מראה וגבה קומתו: גם בזה

מלא הדגש בקריאה וס' מלא שבוע זאת ונתנה לך. מלא את אמתחות האנשים. מלא קרנך שמן. מלא פניהם קלון. מבחר עצמים מלא. וחד ומלא חפניך גחלי אש: עגלת ה' וסי' ולקחו זקני העיר. עגלת בקר תקח בידך. יחיה איש עגלת בקר. עד צער עגלת שלישיה. מצער חרנים עגלות שלישיה

מַלֵּא קַרְנְךָ שֶׁמֶן וְלֵךְ אֶשְׁלָחֲךָ אֶל־יִשַׁי בֵּית־הַלַּחְמִי כִּי־רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ
ג' וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וַיֹּאמֶר יְהוָה
ג' עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לַיהוָה בָּאתִי׃ וְקָרָאתָ לְיִשַׁי בַּזָּבַח וְאָנֹכִי אוֹדִיעֲךָ אֵת אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה וּמָשַׁחְתָּ לִי אֵת אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלֶיךָ׃
וַיַּעַשׂ שְׁמוּאֵל אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וַיָּבֹא בֵּית לָחֶם וַיֶּחֶרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר
ה' חס' ו' בכ לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר שָׁלֹם בּוֹאֶךָ׃ וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לִזְבֹּחַ לַיהוָה בָּאתִי הִתְקַדְּשׁוּ וּבָאתֶם אִתִּי בַּזָּבַח וַיְקַדֵּשׁ אֶת־יִשַׁי וְאֶת־בָּנָיו וַיִּקְרָא לָהֶם
ג' תעשה על העלה לַזָּבַח׃ וַיְהִי בְּבוֹאָם וַיַּרְא אֶת־אֱלִיאָב וַיֹּאמֶר אַךְ נֶגֶד יְהוָה מְשִׁיחוֹ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל אַל־תַּבֵּט אֶל־מַרְאֵהוּ וְאֶל־
ל' ס' גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ כִּי מְאַסְתִּיהוּ כִּי לֹא אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לַעֵינַיִם וַיהוָה יִרְאֶה לַלֵּבָב׃
ד' כ' כת' וכ' קמץ ג' וַיִּקְרָא יִשַׁי אֶל־אֲבִינָדָב וַיַּעֲבִרֵהוּ לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר גַּם־בָּזֶה לֹא־בָחַר יְהוָה׃

א מַלֵי קַרְנָךְ מִשְׁחָא וְאִיתָא אֲשַׁלְחִינָךְ לְוָת יִשַׁי דְמִבֵּית לֶחֶם אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי בִּבְנוֹהִי כָּשַׁר קֳדָמַי לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא׃ וַאֲמַר שְׁמוּאֵל אֵיכְדֵין אֵיזֵיל וְאִם יִשְׁמַע שָׁאוּל וְיִקְטְלִינַנִי וַאֲמַר יְיָ עֶגְלַת תּוֹרִין תִּיסַב בִּידָךְ וְתֵימַר לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֲתֵיתִי׃ וְתַזְמִין לְיִשַׁי בְּשֵׁירוּתָא וַאֲנָא אֲחַוֵינָךְ יַת דְּתַעְבֵּד וְתִמְשַׁח קֳדָמַי יַת דְּאֵימַר לָךְ׃ וַעֲבַד שְׁמוּאֵל יַת דְּמַלִּיל יְיָ וַאֲתָא לְבֵית לֶחֶם וְאִתְכַּנַּשׁוּ סָבֵי קַרְתָּא ל לְקַדָּמוּתֵיהּ וַאֲמָרוּ שְׁלָם מֵיתָךְ׃ וַאֲמַר שְׁלָם לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֲתֵיתִי אִזְדַּמָּנוּ וְתֵיעֲלוּן עִמִּי לְשֵׁירוּתָא וְזַמִּין יַת יִשַׁי וְיַת בְּנוֹהִי וּקְרָא לְהוֹן לְנִכְסַת קוּדְשָׁא׃ וַהֲוָה בְּמֵעֲלְהוֹן וַחֲזָא יַת אֱלִיאָב וַאֲמַר בְּרַם תַּקִּין קֳדָם יְיָ מְשִׁיחֵיהּ׃ וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל לָא תִסְתַּכַּל בְּחֶזְוֵיהּ וּבְרוּם קוֹמְתֵיהּ אֲרֵי רַחֵיקְתֵּיהּ אֲרֵי לָא כְמָא דְּחָזַן בְּנֵי אֱנָשָׁא אֲרֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא חָזַן בְּעֵינֵיהוֹן וְקֳדָם יְיָ גְּלַן מַחְשְׁבוֹת לִבָּא׃ וּקְרָא יִשַׁי לַאֲבִינָדָב וְאַעְבְּרֵיהּ קֳדָם שְׁמוּאֵל וַאֲמַר אַף בְּדֵין לָא רְעוּא קֳדָם יְיָ׃

דירמיה: ויעברהו ח' חס' בליש' העברה וס' נבסר ביהושע סימן ד':

רשי

ויחרדו. מהרו לצאת לקראתו: ויאמר אך נגד יי' משיחו. ויאמר בלבו אך אמת הוא זה ההגון למלכו': אל תבט אל מראהו. אל יופי תארו: כי מאסתיהו. לפי שכעסן הוא כמה שכ' ויחר אף אליאב בדוד: כי לא אשר יראה האדם. אף על פי שקראת לעצמך רואה שאמרת לשאול אנכי הרואה כאן אני מודיעך שאינך רואה: ויעבר

רלבג

ויאמר שמו' איך אלך ושמע שאול והרגני. ר"ל שאם ידע שאול שאני הולך למשוח מלך אחר יהרגני: ויאמר יי' עגלת בקר תקח בידך. ידמה שהרצון בזה שלקחה לזבוח זבח שלמים וכבר היה אפשר לו זה כי אז נתרו הבמות והיה אפשר לו ל להקריבו בבמת יחיד ואעפ"י שהיה המשכן בנוב' וכבר אמר לי אחד מהכמי דורינו שמור' שלמה הכשיא בפי' זה הפסוק דבר נאות מאד לפי הפשט וזה שהוא רואה שכבר בחר השם ית' עגלה להעיד על שכבר נמצא חלל באדמה לא נודע מי הכהו והיה הולך לערוף העגלה ולזה לא היה לשאול לחקור איך היה הולך במקום ההוא עם העגלה כי העגלה תערף באי זה מקום ימצא בו החלל באדמה והיה אומר על צד מליצת השיר כי היה לשאול לירא מהריגתו כי אותה העגלה שהיה הכוכה בו לאמת מי הוא המכה ולזה היה לו להתרחק מהריגת שמואל והנה אמרו ואמרת לזבוח ליי' באתי לפי זה הפי' הוא לפי הנראה בעיני כי כאשר יבא לבית לחם ויתבאר להם שלא נמצא חלל באדמה על זה האופן יאמר לאנשי המקום והוא שהוא בא לזבוח ליי' וזה נאות מאד ולזה תמצא שלא קרם שמואל מאנשי בית לחם יהודה כי אם ישי ובניו כדי שלא יתגלה סודו: אך נגד יי' משיחו. יש שפירשו שהוא כאשר ראה אליאב בלתי ראוי למלוכה אמר על שאול כי נגד יי' משיחו וקרא משיחו שאול כי הוא היה משוח על יד שמואל והנה את' לו השם שלא יביט אל מראה שאול ואל גבה קמתו כי מאסהו כמו שקדם באמרו כי מאסת את דבר יי' וימאסך ממלך אלא שכבר יקשה לזה הפי' אמרו גם בזה לא בחר יי' כי לפי זה הפי' לא תהיה הוראה מדברי הש"י לשמוא' שלא בחר באליאב אבל יראה ממנו הפך זה באולי והנראה בעיני כי אמר שמואל אך נגד יי' משיחו כאשר ראה אליאב חשב שיהיה הוא הראוי למלוכה מצד מראהו שהיה טוב וגובה קומתו שהוא ראוי למלך למען יהיה לו כח גבורה להלחם מלחמות יי' וענהו השם שלא יביט אל מראה אליאב ואל גובה קומתו כי מאסהו מצד שאין לבבו ישר כי הש"י יראה ללב והנראה בעיני השם איננו ראוי למלך וכאשר הבין זה שמואל מדברי הש"י אז אמר לישי שיקרא לאחר מבניו כי לא בחר יי' בזה וקרא אל אבינדב אך קצר הכתוב ובסוף הענין נמשח דוד וידמה שכבר נמשח בשמן המשחה ולא צוהו בלכתו שם שימלא קרנו. והנה

גם בזה לא בחר יי׳ . לפי שלא אמר לו יי׳ ידע כי לא בחר בו כי הוא אמר לו אשר אומר אליך : לא בחר יי׳ באלה ׳ בקמץ הבי״ת והם מנים במקרא בקמץ זה ולא אוכל ללכת באלה : עוד שאר הקטן ׳ פועל עומד כמו נשאר וזה לבדו מן הקל : שלחה וקחנו ׳ הביאהו כלומר קחנו על ידי שליח שיביאהו הנה : כי לא נסוב ׳ פי׳ לאכול כי כבר זבחו זבחי שלמים וקדם ישי ובניו ושאר הזקנים לאכול עמו וקודם שאכלו נמשח דוד : עם יפה עינים ׳ כמו ויפה עינים כמו תאנים עם בכורים כמו ובכורים : וטוב רואי ׳ שם במשקל ברי חולי וכן לא תשורנו עין רואי והספור הזה להודיע כי הבן היה למלכות כי יפה תואר היה : קום משחהו ׳ קום ענין זירוז וכן קום עבור את הירדן הזה קומו ועברו לכם קום התהלך בארץ ׳ ורבותינו ז״ל דרשו אמר לו הקב״ה משיחי עומד ואתה יושב קום משחהו : כי זה הוא ׳ זהו שיהיה מלך לא כאשר חשבת אתה או פירושו זהו אשר אמרתי לך ומשחת לי את אשר אומר אליך ויש בודרש זהו טעון משיחה ואין אחר טעון משיחה ונמכו מזה כי אין מושחין בשמן המשחה אלא מלכי בית דוד בלבד : בקרב אחיו ׳ לומר שנבחר מכלם : ותצלח רוח יי׳ אל דוד ׳ כתרגומו ושרת רוח נבואה מן קדם יי׳ על דוד וכן רוח יי׳ סרה מעם שאול תרגומו רוח גבורה מן קדם יי׳ דהות עם שאול עדת מיניה וזאת רוח הגבורה העירה את דוד להרוג את הארי והדוב והפלשתי וכן רוח הקדש כולדה בו מהיום ההוא ומעלה ואמר השירים והמזמורים ברוח הקדש שנולדה בו כי בכלל רוח יי׳ רוח הקדש ורוח גבורה : ובעתתו ׳ בעתה אותו עד שלא היה בדעתו : מבעתך ׳ דגש התי״ו לחסרון תי״ו לשר הפעל : עבדיך לפניך ׳ לעשות מה שתצוה יאמר אדונינו להם שיבקשו איש מנגן : יודע מנגן בכנור ׳ יודע בחכמת הניגון שהוא מנגן בכנור או הוא במקום מקור כלומר איש שיודע לנגן בכנור ותר״י גבר דידע לנגנא בכנורא : וגבור חיל ׳ שיש לו גבורת הלב לכל דבר כמו שנודעה גבורתו בדבר הארי והדוב : ואיש מלחמה ׳ יודע בעניני המלחמה והורגל בה : ונבון דבר ׳ כתרגומו וסוכלתן בעצה כלומר לכל דבר עצה הוא נבון כמו ונבון לחש : ואיש תאר ׳ פי׳ תאר יפה וכן אכמי מדות גדולות ותר״י וגבר שפיר בריויה : ויי׳ עמו ׳ כי בכל אשר יעשה יצליח ובכל הדברים ששבח הנער את דוד הם דברים שכל אדם שהם בו הוא הגון לעמוד בהיכל מלך ויודע נגן אמר לפי צורך השעה : חמור לחם ונאד יין ׳ חמור טעון לחם ונאד מלא יין ותר״י טעון חמרא בלחם וי״מ חמור כבור מן חמורתי חמרים חמרים : נושא כלים ׳ נושא כלי זיינו : רוח אלהים אל שאול ׳ פי׳ רוח רעה כמו שאמר למעלה רוח אלהים רעה ותר״י רוח בישא מן קדם יי׳ : ורוח לשאול ׳ מן הצוקה שהיה בו מרוח רעה : וטוב

רשי

ויעבר ישי שמה ׳ הוא שמעא : שאר הקטן ׳ נשאר הקטן : לא נסב ׳ לא נסב ׳ לאכול כל מוסב סעודה קרוייה הסבה : ותצלח רוח יי׳ ׳ רוח גבורה : עבדיך לפניך ׳ הנה עבדיך לפניך אשר יעשו מצותיך : אחד מהנערים ׳ מיוחד שבהם דואג האדומי : יודע נגן ׳ כל עצמו נתכוון להכניס רוח רעה על שאול ב בדוד שיתקנא בו : באפס

ויביאהו ה׳ מ״ל וכל ד״הדכו׳ כמ״א ולתשובת הטעת

שלחה ו׳ וסימ׳ שלחה הנער אתי ׳ ויאמר שמואל אל ישי ׳ וישלח שאול מלאכים ׳ שלחה נא לי אחד ׳
ודליותיו שלחה לו ׳ ואת תעלותיה שלחה : וטוב י״ו וסימ׳ ויצמח יי׳ אלהים ׳ ובערת דם הנקי מישראל ׳
למען תחיון ׳ וישלח ויביאהו ׳ יאמר נא אדננו ׳ והיה בהיות רוח אלהים ׳ ויקרא אכיש אל דוד ׳ עדנו

ויעבר ישי שמה ויאמר גם־בזה לא־
בחר יהוה: ויעבר ישי שבעת בניו
לפני שמואל ויאמר שמואל אל־
ישי לא־בחר יהוה באלה:
ויאמר שמואל אל־ישי התמו
הנערים ויאמר עוד שאר הקטן והנה
רעה בצאן ויאמר שמואל אל־
ישי שלחה וקחנו כי־לא נסב עד־
באו פה: וישלח ויביאהו והוא
אדמוני עם־יפה עינים וטוב ראי
ויאמר יהוה קום משחהו
כי־זה הוא: ויקח שמואל את־קרן
השמן וימשח אתו בקרב אחיו
ותצלח רוח־יהוה אל־דוד מהיום
ההוא ומעלה ויקם שמואל וילך
הרמתה: ורוח יהוה סרה מעם
שאול ובעתתו רוח־רעה מאת יהוה
: ויאמרו עבדי־שאול אליו הנה־
נא רוח־אלהים רעה מבעתך:
יאמר־נא אדננו עבדיך לפניך
יבקשו איש ידע מנגן בכנור והיה
בהיות עליך רוח־אלהים רעה ונגן
בידו וטוב לך: ויאמר שאול אל־
עבדיו ראו־נא לי איש מיטיב לנגן
והביאתם אלי: ויען אחד
מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן
לישי בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל
ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר
ויהוה עמו: וישלח שאול מלאכים
אל־ישי ויאמר שלחה אלי את־דוד
בנך אשר בצאן: ויקח ישי חמור
לחם ונאד יין וגדי עזים אחד וישלח
ביד־דוד בנו אל־שאול: ויבא דוד
אל־שאול ויעמד לפניו ויאהבהו
מאד ויהי־לו נשא כלים: וישלח
שאול אל־ישי לאמר יעמד־נא דוד
לפני כי־מצא חן בעיני: והיה בהיות
רוח־אלהים אל־שאול ולקח דוד
את־הכנור ונגן בידו ורוח לשאול

ואעבר ישי שמה ואמר אף בדין
לא רעוא קדם יי: ואעביר ישי
שבעא בנוהי קדם שמואל ואמר
שמואל לישי לא רעוא קדם יי
באילין: ואמר שמואל לישי
השלימו עולימיא ואמר עוד
אשתאר זעירא והא רעי בענא
ואמר שמואל לישי שלח ואיתיניה
ארי לא נסחר עד מיתוהי הכא:
ושלח ואיתיה והוא סמוק עינוהי
יאין ושפיר בריויה ואמר יי קום
משחיה ארי דין הוא: ונסיב
שמואל ית קרנא דמשחא ומשח
ית דוד בגו אחוהי ושרת רוח
נבואה מן קדם יי על דוד מיומא
ההוא ולעילא וקם שמואל ואזל
לרמתא: ורוח גבורא מן קדם
יי דהוות עם שאול עדת מיניה
ומבעתא ליה רוח בישא מן קדם
יי: ואמרו עבדי שאול ליה הא
כען רוח בישא מן קדם יי מבעתא
לך: יימר כען ריבוננא עבדך
קדמך יבעון גברא דידע לנגנא
בכנורא ויהי כד תשרי עלך רוח
בישא מן קדם יי ויגנן בידיה ויטב
לך: ואמר שאול לעבדוהי
חזו כען לי גברא דמוטיב לנגנא
ותיתוניה לותי: ואתיב חד
מעולימיא ואמר הא חזיתי בר
לישי דמבית לחם ידע לנגנא וגבר
חילא וגבר עביד קרבין וסוכלתן
בעיצה וגברא שפיר בריוה ומימר
דיי בסעדיה: ושלח שאול
איזגדין לות ישי ואמר שדר לי ית
דוד ברך די בענא: ונסיב ישי
טעון חמרא טעון דלחמא וגרב
דחמר וגדיא בר עיזי חד ושדר
ביד דוד בריה לות שאול:
ואתא דוד לות שאול ושמיש
קדמוהי ורחמיה לחדא והות ליה
נטיל זינין: ושלח שאול לות
ישי למימר ישמש כען דוד קדמי
ארי אשכח רחמין קדמי:
והוה כד שריא רוח בישא מן קדם
יי לות שאול ונסיב דוד ית כנורא
ומנגן בידיה ומרוח לשאול

רלבג

והנה ספר שהיום ההוא נלחה רוח יי׳ אל דוד בדרך שהיה מצליח בכל אשר היה עושה וסרה רוח יי׳ מעם שאול שהיתה לו תחלה בכל אשר יפנה וסבב הש״י שבעתהו רוח רעה להמיתו ב בלא עתו כי מאסהו ממלך עם שזה היה כלי להתקרב דוד אל המלוכה ברוך השם אשר לו נתכנו עלילות : וגבור חיל ואיש מלחמה ׳ הנה קרא גבור חיל מי שהוא בעל אומץ ותוקף ואיש מלחמה מי שהוא יודע להמציא תחבולות עם אויביו וינצחם והנה תאר דוד בשו התארים כימי שיש לו אלו ה המדו׳ יותר ראוי לבא בהיכל מלך ואף על פי שלא היה המבוקש ממנו תחלה כי אם שיהיה מטיב לנגן : ונבון דבר ׳ הוא האיש המכלכל דבריו ב במשפט ובתבונה : ואיש תאר ׳ ולזה הוא יותר ראוי לבא בהיכלי מלך : ויי׳ עמו ׳ כל אשר הוא עושה יי׳ מצליח ולזה אפשר שתסור הרוח הרעה ממך בהיותו עמך כי מברכת המצליח׳ יתברכו אדניהם עם שזה גם כן היה סבה אל שיהיה דוד ראוי יותר לבא בהיכלי מלך ולזה שבחוהו בכל אלו התארים כי כבר ימצאו רבים מטיבים לנגן אך אינם שלמים באלו הענינים כדוד ולזה בחרוהו מבין שאר המנגנים : אים

אדוננו ל׳ חס׳ דחב׳ גדול אדונינו ורב כח מל דמל

מדבר ונגה יהונתן׳ מקול מפלתו הרשעתי׳ ועמהם הלוים שמעיהו ׳ יגיע כפיך כי תאכל ׳ כל ימי עני
רעים ׳ תאות אדם חסדו ׳ ויצא המן ביום ההוא׳ וטוב לא יהיה לרשע ׳ וטוב משניהם את :

רדק

וטוב לו. פעל עבר׃ באפס דמים. הוא רגושה והוא שם מקום ובדברי הימים בפס דמים כזכר במלחמת דוד. ודרש רבי יוחנן אמר בחלק שמיקתא ור׳ שמואל בר נחמן אמר שמשם פסקו דמים לישראל׃ עומדים אל ההר מזה. וכבר אמר ויחנו בעמק האלה כל המחנה חנו בעמק האלה ועורכי המלחמה עלו אל ההר לקראת פלשתים׃ ויצא איש הבינים. לפי שהיה יוצא יום יום בין שתי המערכות נקרא איש הבינים ויש בו דרש ועוד כתבנו ו״ת ונפק גבר׳ מביניהון׃ וכובע נחשת. מלשון וכן וקובע ישועה בראשו ותרגום מגבעת קובעין והוא אחד בכ״ף ובקו״ף ותרגומו קולסא ודומה לו בדברי רז״ל גדי מקולס נקרא כן לפי כשהיו צולין הפסח היו תולין בני מעיו חוצה לו למעלה מראשו ונראה ככובע על הראש׃ ושריון קשקשים. ת״י ושריון גלבין בג״ף ויש נוסחאות כתוב בב״ת והוא קלפין שתרגום קשקשת ובדברי רבו׳ ז״ל לובשי שריון קליפה ופי׳ כי כל טבעת וטבעת של שריון תלויה כמין קשקשת לסתום נקב הטבעת כדי שלא יבא חץ בתוך הטבעת׃ שקלים נחשת. שקלי נחשת כמו סיגים כסף׃ ומצחת נחשת. ת״י וטרקלילין דנחש פי׳ שם של נחשת תלויה על רגליו לכסותם והוא שם מושאל מן מצח כי כן נושאות הנערות שם הזהב או כסף על מצחן ואותו נקרא מצחה על דרך האמת׃ וכידון נחשת. ת״י ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי ותרגום נטה בכידון ברומחא נראה כי זה אשר היה בין כתפי גלית היה בדמות רומח אבל היתה לו תכונ׳ אחרת משקלת והיה דבק עם הכובע ויורד בין כתפו עד למטה ולפי הפסוק הכתוב למטה שאמר לו דוד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון נראה כי כידון זהו רומח כמו נטה בכידון והוא עשוי להכות בו לא להגן והיה נותן אותו בין שתי כתיפיו לפי שבשתי ידיו היו כלי המלחמה בימינו החנית וכלי אחר בשמאלו ואם שזה לא נזכר וזה היה לו בין כתפיו לאחוז בידו אחר שיטיל החנית לבעל מלחמתו׃ כמנור אורגים. תרגם יונתן כאכסן דגרדאין והוא יתד האורג׃ שקלי ברזל. כמו שקלי ברזל וכן סיגי׳ כסף ומה שאמר למעלה שקלים נחשת והנה אמ׳ שקלי׳ ברזל לפי שלכל המתכות יש שקלים מיוחדים וכאשר שוקלים הזהב שוקלים בשקלים המיוחדים לזהב וכן לכסף וכן לנחשת וכן לברזל ולהבת חניתו היתה ברזל לפיכ׳ זכר בה שקלי ברזל׃ הלא אנכי הפלשתי. כלו׳ אני פלשתי אחד מן הפלשתים ויצאתי מעצמי כדי להלחם׃ ואתם עבדים לשאול. כלומר כיון שיש לכם מלך היה לכם עם מלככם לברור מכם איש להלחם עמי ותרגום של תוספתא תרגם הפסוק כן וקם ואכריז על סדרי קרבא דישראל וגו׳ כבעמוד׃

רשי

באפס דמים. כך שם המקום׃ איש הבינים. גבור ליצא מתערכתו לעמוד בין שתי המערכות׃ ושריון קשקשים. מין קשקשות דגים עשויין מברזל שפלים על גבי השריון קשקשת לכל נקב׃ ומצחת נחשת. כמין יד ברזל היוצא מן הכובע כנגד החוטם שקורין נש״ל בלע״ז והיתה מגעת לו עד רגליו׃ וכידון נחשת. ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי כמין חנית נחשת בולטת מן הכובע ונמשכת בין כתיפיו להגין על צוארו מן החרב׃ כמנור אורגים. כאכסן דגרדאין איכסובל״א בלע״ז׃ שש מאות שקלים. כל השקלים האמורים בנביאים מנים׃ למה תצאו כולכם לערוך מלחמה. ילחם אחד כנגדי בשביל כולכם ובתנאי שהוא מפורש אם יוכל להלחם אתי וגו׳׃ הלא אנכי הפלשתי. אנכי לא שר מאה ולא שר אלף אלא פלשתי כאחד מן האחרים ואף על פי שמלחמתי להם כמה מלחמות אני הרגתי חפני ופנחס ושביתי את הארון ואתם כעשיתם עבדי׳ לשאול ולא יושיע אתכם מימיו בגבורתו׃ ברו לכם איש. בררו לכם איש את שאול וירד אלי׃ חרפתי

ויאספו׳ פתחין בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר שמות׃ וסימ׳ בלשון תרגום סב״א שלוי״א שלחו ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון כספא וחמרא׃ עומדים אל ההר עמידה אל׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ ופלשתים עמדים אל ההר מזה ב׳ בפסוק׳ וירץ דוד ויעמד אל הפלשתי׳ ויעמד המלך אל יד השער׃ וילך הנביא׃ כ׳ עמד

וְטוֹב לוֹ וְסָרָה מֵעָלָיו רוּחַ הָרָעָה׃
יז וַיַּאַסְפוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־
מַחֲנֵיהֶם לַמִּלְחָמָה וַיֵּאָסְפוּ שֹׂכֹה
אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּחֲנוּ בֵּין־שׂוֹכֹה וּבֵין־
עֲזֵקָה בְּאֶפֶס דַּמִּים׃ וְשָׁאוּל וְאִישׁ־
יִשְׂרָאֵל נֶאֶסְפוּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵמֶק הָאֵלָה
וַיַּעַרְכוּ מִלְחָמָה לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים׃
וּפְלִשְׁתִּים עֹמְדִים אֶל־הָהָר מִזֶּה
וְיִשְׂרָאֵל עֹמְדִים אֶל־הָהָר מִזֶּה וְהַגַּיְא
בֵּינֵיהֶם׃ וַיֵּצֵא אִישׁ־הַבֵּנַיִם
מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים גָּלְיָת שְׁמוֹ מִגַּת
גָּבְהוֹ שֵׁשׁ אַמּוֹת וָזָרֶת׃ וְכוֹבַע
נְחֹשֶׁת עַל־רֹאשׁוֹ וְשִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים
הוּא לָבוּשׁ וּמִשְׁקַל הַשִּׁרְיוֹן חֲמֵשֶׁת־
אֲלָפִים שְׁקָלִים נְחֹשֶׁת׃ וּמִצְחַת
נְחֹשֶׁת עַל־רַגְלָיו וְכִידוֹן נְחֹשֶׁת בֵּין
כְּתֵפָיו׃ וְחֵץ חֲנִיתוֹ כִּמְנוֹר אֹרְגִים
וְלַהֶבֶת חֲנִיתוֹ שֵׁשׁ מֵאוֹת שְׁקָלִים
בַּרְזֶל וְנֹשֵׂא הַצִּנָּה הֹלֵךְ לְפָנָיו׃
וַיַּעֲמֹד וַיִּקְרָא אֶל־מַעַרְכֹת יִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה תֵצְאוּ לַעֲרֹךְ
מִלְחָמָה הֲלוֹא אָנֹכִי הַפְּלִשְׁתִּי וְאַתֶּם
עֲבָדִים לְשָׁאוּל בְּרוּ־לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד
אֵלָי׃ אִם־יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי וְהִכָּנִי
וְהָיִינוּ לָכֶם לַעֲבָדִים וְאִם־אֲנִי אוּכַל־
לוֹ וְהִכִּיתִיו וִהְיִיתֶם לָנוּ לַעֲבָדִים
וַעֲבַדְתֶּם אֹתָנוּ׃ וַיֹּאמֶר
הַפְּלִשְׁתִּי אֲנִי חֵרַפְתִּי אֶת־מַעַרְכוֹת
יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה תְּנוּ־לִי אִישׁ

וְטָאֵיב לֵיהּ וּמִסְתַּלְקָא מִנֵּיהּ רוּחַ
בִּישָׁא׃ וּכְנַשׁוּ פְלִשְׁתָּאֵי יָת
מַשְׁרְיָתְהוֹן לְאַגָּחָא קְרָבָא
וְאִתְכְּנַשׁוּ לְשׁוֹכֹה דִּי לְשִׁבְט
יְהוּדָה וּשְׁרוֹ בֵּין סוֹכוֹ וּבֵין עֲזֵקָה
בְּאֶפֶס דַּמִּים׃ וְשָׁאוּל וֶאֱנָשׁ
יִשְׂרָאֵל אִתְכְּנַשׁוּ וּשְׁרוֹ בְּמֵישַׁר
בּוּטְמָא וְסַדָּרוּ קְרָבָא לִקְדָמוּת
פְּלִשְׁתָּאֵי׃ וּפְלִשְׁתָּאֵי קַיְמִין
עַל טוּרָא מִכָּא וְיִשְׂרָאֵל קַיְמִין
עַל טוּרָא מִכָּא וְחֵילְתָא בֵּינֵיהוֹן׃
וּנְפַק גַּבְרָא מִבֵּינֵיהוֹן מִמַּשִׁירְיָת
פְּלִשְׁתָּאֵי גָּלְיָת שְׁמֵיהּ מִגַּת רוּמֵיהּ
שִׁית אַמִּין וְזַרְתָּא׃ וְקוֹלַס
דִּנְחָשׁ עַל רֵישֵׁיהּ וְשִׁרְיָן גַּלְבִּין
הוּא לָבִישׁ וּמַתְקַל שִׁרְיָנֵיהּ חַמְשָׁא
אַלְפִין תִּקְלֵי נְחָשָׁא׃ וְטַרְקְלִילִין
דִּנְחָשׁ עַל רִיגְלוֹהִי וּמְסַחְפָּא
דִּנְחָשׁ נְפִיק מִן קוֹלְסָא וּמְטַל
בֵּין כַּתְפוֹהִי׃ וְאָעָא דְמוּרְנִיתֵיהּ
כְּאַכְסַן דְּגַרְדָּאִין וְשִׁנָּנָא
דְמוּרְנִיתֵיהּ מַתְקַל שִׁית מְאָה
תִּקְלֵי בַרְזְלָא וְנָטֵיל תְּרֵיסָא אָזֵיל
קֳדָמוֹהִי׃ וְקָם וַאֲכְרֵיז עַל סִדְרֵי
יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן לְמָה תִּפְקוּן
לְסַדָּרָא קְרָבָא הֲלָא אֲנָא פְּלִשְׁתָּאָה
וְאַתּוּן עַבְדִּין לְשָׁאוּל אֲנָא הוּא
גָּלְיָת פְּלִשְׁתָּאָה דְּמִן גַּת דִּקְטָלִית
תְּרֵין בְּנֵי עֵלִי כַּהֲנֵי חָפְנִי וּפִינְחָס
וּשְׁבֵיתִי יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ וְאוֹבֵילִית
יָתֵיהּ לְבֵית דָּגוֹן טַעֲוְתִי וַהֲוָה תַּמָּן
בְּקִירְוֵי פְּלִשְׁתָּאֵי שַׁבְעָא יַרְחִין וְאַף
כָּל קְרָב וּקְרָב דַּהֲווֹ לְהוֹן
לִפְלִשְׁתָּאֵי אֲנָא נָפֵיק בְּרֵישׁ חֵילָא
וּנְצַחְנָא בִקְרָבָא וּרְמֵינָא קְטִילִין כְּעַפְרָא דְאַרְעָא וְעַד כְּעַן לָא אַכְשָׁרוּ יָתִי פְּלִשְׁתָּאֵי לְמֶהֱוֵי רַב אַלְפָּא עֲלֵיהוֹן וְאַתּוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מָה גְבוּרָא עֲבַד לְכוֹן שָׁאוּל בַּר קִישׁ דְּמִן גִּבְעֲתָא דְמַנִּירְתּוּן יָתֵיהּ מַלְכָּא עֲלֵיכוֹן אִם גְּבַר גִּבַּר הוּא יֵיחוֹת וְיַעֲבֵיד קְרָבָא עִמִּי וְאִם גְּבַר חַלָּשׁ הוּא בְּחַרוּ לְכוֹן גַּבְרָא וְיֵיחוֹת לְוָתִי׃ אִם יִכּוּל לְאַגָּחָא קְרָבָא עִמִּי וְיִקְטְלִינַנִי וּנְהֵי לְכוֹן לְעַבְדִּין וְאִם אֲנָא אִיכּוּל לֵיהּ וְאִקְטְלִינֵיהּ וּתְהוֹן לָנָא לְעַבְדִּין וְתִפְלְחוּן יָתָנָא׃
וַאֲמַר פְּלִשְׁתָּאָה אֲנָא חֲסָדִית יַת סִידְרֵי יִשְׂרָאֵל יוֹמָא דֵּין לְמֵימַר אִיתוּ לִי גַּבְרָא

ויאספו׳ כתיבין וסי׳ סביא שלוי שלא ושלחו פלישתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון חמרא וכספא

מלך בכל אל אם. וירדו מאניותיהם. אל העומדים לפניו לאמר. אל העמד לנגדי. והוא בא ויעמד אל אדנינו. אל דרך עמרי וצפי׃

רלבג

איש הבינים. קראו כן לפי שהיה הולך בין מערכת פלשתים ובין מערכת ישראל והנה זה האיש היה לפי מה שאחשב שר אחד משרי פלשתים וזהו אמרו הלא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו לכם איש וירד אלי ובזה היה מתפאר כנגדם כי אף על פי שאין מתכתב השרים והסגנים להלחם כי אם עם השרים והסגני׳ אשר כנגדם הנני מתיר עצמי להלחם עם אי זה שיהיה במחנה הב כמו מחנה ישר׳ ובזה האופן חרף מערכות ישראל שהוא כאילו אמ׳ שאין בהם איש יוכל להלחם עמו׃ ושריון קשקשים. הם פלט״אש בלע״ז והורה על חוזק כח גבורתו משקל כלי המלחמה שהיה נושא שהיה רב מאד לפי מה שנזכר׃ וכידון נחשת בין כתפיו. אחשוב שהוא גורגיירה עשויה מפלט״אש סביב צוארו׃ ועץ חניתו כמנור אורגים. הוא יתד הארג שהוא גם מאד ביחס אל הכהוג משער עץ אחנית והנה היה משקל ברזל חניתו קרוב משלישית ככר וזה ענין כפלא מאד מורה על כח הפלשתי הזה׃

ורד

אפרתי. בית לחם יושבת בארץ אפרת: ולו שמנה בנים. ומה שכתו׳ בדברי הימים אוצם הששי דוד השביעי ולא כתב יותר יש לומר שהאחד מת בלא בנים ולפיכך לא כתבו שם: באנשים. נמנה בכנסיית החשובים: ודוד הוא הקטן. שהיה בבית שאול מקודם לכן לנגן לפניו ודוד היה הולך ושב תמיד מאצל שאול לבית אביו: השכם והערב. אמרו רבותינו כדי לבטלן מקריאת שמע: חריצי חלב. גובנין דחלבא: לשר האלף. אני אומר לשר של אותו אלף שאני מתנו שלכל השבטים היו שרי אלפים לפי אלפיהם ואני שמעתי לשר האלף זה יהונתן שאמור עליו ואלף היו עם יהונתן בגבעת בנימן: ואת ערובתם תקח. ואת ערובת הבלתם ושלומם תקח באזניך ובלבך ותגיד לי. כן תרגם יונתן וית טיבהון תייתי: ערובתם. לשון הבלה כמו ערוב עבדך לטוב. גרכט״ים בלע״ז. ורבותינו אמרו גט כריתות יקח מאתם ויביא לנשותיהם להפריד עירוב שביניהם לביניהם: המעגלה. סביבות המחנ׳ עושים מעגל והיוצא חוץ לא לפנים ולא לאחור מתחייב לפנים שמא ירוצו עליו בני מערכו׳ האויבי׳ לאחור מבקש הוא לנוס: ותערך ישראל. מערכת ישראל: שומר הכלי׳. של כלי הצבא: מתערות

ודוד בן איש אפרתי הזה. אמר הזה לפי שזכרו למעלה שהיה מנגן לפני שאול וזכרו הנה לספר ענייננו היאך בא להלחם עם הפלשתי כי לא היה תמיד עם שאול אלא הולך ושב לא היה נוטש הצאן מכל וכל ולא היה בזאת המלחמה כי שלשת בני ישי היו שם במלחמה ודי הוא להם מבית ישי שהיו לו שמנה בנים אם השלשה היו במלחמה וישי עצמו לא היה במלחמה לפי שהיה זקן בא באנשים והיתה סבה לבא דוד במלחמה ששלחו אביו לאחיו לפקדם ולדעת ענייניהם ושלח להם מה ששלח ולפיכך היה כל הספור הזה הנה: זקן בא באנשי׳. באנשי הזקנה והחולשה שלא היה יכול לצאת ולבוא וכן ואברהם זקן בא בימים בימי הזקנה והחולשה שהם סימן למיתה לפיכך הוצרך לקחת אשה לבנו בחייו ובי״ת באנשים פתוחה ואין בו ידיעה ות״י בא באנשי׳ מני בבחיריא ורז״ל אמרו בא באנשי׳ זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא: וילכו. ואחר כך אמר הלכו ר״ל אותם שהיו רגילים ללכת אחרי שאול: והשלישי שמה. הוא שמעה הנזכר בזה הספר יונדב בן שמעה אחי דוד וכן בספר דברי הימים ושמעא השלישי: השכם והערב. בקר וערב כדי להבהילם. ובדרש כדי לבטל מהם קרית שמע שחרית וערבית: ויתיצב ארבעים יום. התיצב לפני מחנה ישראל לחרפם. ובדרש ארבעי׳ יום כנגד ארבעי׳ יום שנתנה בהם תורה כלומר שלא היה להם כח לישראל על גלית אלא עד סוף ארבעים כי בסוף ארבעים יום שירד משה מן ההר קבלו התורה׳ ובדרש אחר ארבעים פסיעות הלכה ערפה עם חמותה נעמי ובזכותה נתלה לבנה ארבעים יום ואמרו כי הרפה אם גלית זו היא ערפה: איפת הקליא הזה. בא על דרך בעלי הה״א והאלף בשקל כביא נשיא והאלף בו תמורת הה״א למ״ד הפעל וכמוהו ולא יתן עליו דם נקי: ועשרה לחם. ת״י ועסרא טולמין דלחמא הדין פירוש חלות לחם: והרץ המחנ׳ לאחיך. אמ׳ לו שיוליך הדברים האלה במרוצה לאחיו: חריצי החלב. כתרגומו גובנין דחלבא: לשר האלף. פי׳ שר האלף שאחיו שמנה בו: ואת ערובתם תקח. המשכונות ששמו על הוצאותם כי כן מנהג אנשי החיל לפי שאין מעות מצויות במלחמה וישי נתן לדוד מעות שיוציא בהם משכונותיהם ות״י וית טבהון תיתי כלומר ענייניהם תקח ותלמד ותגיד לי ודעת רז״ל שיקח מהם גיטין לנשותיהם טרם המלחמה אמרו ערובתם דברי׳ המעורבים בינו לבינם כלומר הקדושין והנשואין שביניהם והגט מסלק אותם: המעגלה. לפי שהמחנה הוא בסבוב לפיכך קורא אותו מעגל ות״י לכרקומא וכן תרגם אנקלוס ובנית מצור ותבני כרקומין וכן בדברי רז״ל עיר שכבשה כרקום ובניין המצור הוא שבונין סביב המחנה בפסין ובשלשלאו׳ שלא יצא אדם חוץ למחנה אלא במצות שרי החיל ואמרו איזהו כרקום כל שגין ושלשלאות וכלבים מקיפין והענין הזה להבהיל העיר או המחנה האחר כמו שכתוב והרעו במלחמה: ותערוך ישראל. עדת ישראל: שומר הכלים. שהיה שומר כלי אנשי המחנה בגדיהם ואשר עמהם:

ונלחמה ד׳ בקריאה וסי׳ ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי׃ ויאמרו ל׳ פתח לכה והייתה לנו לקצין׃ תנו לי איש ונלחמה יחד דגלית׃ ונלחמה אתם במישור׃ ונמסר גם כריש שפטים׃ והשלשי ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו׃ ואת אחיך ב׳ וסי׳ תפקד לשלום ואת ערבתם תקח׃ במיטב הארץ הושב את אביך׃

וְנִלָּחֲמָה יָחַד׃ וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל וְכָל־ ד׳ ב׳ בסיפ׳
יִשְׂרָאֵל אֶת־דִּבְרֵי הַפְּלִשְׁתִּי הָאֵלֶּה
וַיֵּחַתּוּ וַיִּרְאוּ מְאֹד׃ ל׳
וְדָוִד בֶּן־אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה מִבֵּית
לֶחֶם יְהוּדָה וּשְׁמוֹ יִשַׁי וְלוֹ שְׁמֹנָה
בָנִים וְהָאִישׁ בִּימֵי שָׁאוּל זָקֵן בָּא
בַאֲנָשִׁים׃ וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת בְּנֵי־יִשַׁי ג׳ ב׳ קמץ וא׳ פתח
הַגְּדֹלִים הָלְכוּ אַחֲרֵי־שָׁאוּל לַמִּלְחָמָה
וְשֵׁם ׀ שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו אֲשֶׁר הָלְכוּ ל׳
בַּמִּלְחָמָה אֱלִיאָב הַבְּכוֹר וּמִשְׁנֵהוּ
אֲבִינָדָב וְהַשְּׁלִשִׁי שַׁמָּה׃ וְדָוִד הוּא ג׳ חס׳ וכל ד״ה דכו׳ כמ״ז
הַקָּטָן וּשְׁלֹשָׁה הַגְּדֹלִים הָלְכוּ אַחֲרֵי
שָׁאוּל׃ וְדָוִד הֹלֵךְ וָשָׁב מֵעַל שָׁאוּל ג׳
לִרְעוֹת אֶת־צֹאן אָבִיו בֵּית־לָחֶם׃
וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב ל׳
וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם׃
וַיֹּאמֶר יִשַׁי לְדָוִד בְּנוֹ קַח־נָא לְאַחֶיךָ
אֵיפַת הַקָּלִיא הַזֶּה וַעֲשָׂרָה לֶחֶם הַזֶּה ל׳ ומ״ל
וְהָרֵץ הַמַּחֲנֶה לְאַחֶיךָ׃ וְאֵת עֲשֶׂרֶת ל׳ וכל הגלת אבתר דכו׳
חֲרִצֵי הֶחָלָב הָאֵלֶּה תָּבִיא לְשַׂר הָאָלֶף ג׳ י״נ
וְאֶת־אַחֶיךָ תִּפְקֹד לְשָׁלוֹם וְאֶת־ ב׳
עֲרֻבָּתָם תִּקָּח׃ וְשָׁאוּל וְהֵמָּה וְכָל־ ל׳ ל׳
אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּעֵמֶק הָאֵלָה נִלְחָמִים
עִם־פְּלִשְׁתִּים׃
וַיַּשְׁכֵּם דָּוִד בַּבֹּקֶר וַיִּטֹּשׁ אֶת־הַצֹּאן
עַל־שֹׁמֵר וַיִּשָּׂא וַיֵּלֶךְ כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ י׳
יִשָׁי וַיָּבֹא הַמַּעְגָּלָה וְהַחַיִל הַיֹּצֵא אֶל־ ל׳
הַמַּעֲרָכָה וְהֵרֵעוּ בַּמִּלְחָמָה׃ ל׳
וַתַּעֲרֹךְ יִשְׂרָאֵל וּפְלִשְׁתִּים מַעֲרָכָה ל׳
לִקְרַאת מַעֲרָכָה׃ וַיִּטֹּשׁ דָּוִד אֶת־
הַכֵּלִים מֵעָלָיו עַל־יַד שׁוֹמֵר הַכֵּלִים י׳ מ״ל
וַיָּרָץ הַמַּעֲרָכָה וַיָּבֹא וַיִּשְׁאַל
לְאֶחָיו לְשָׁלוֹם׃ וְהוּא
מְדַבֵּר עִמָּם וְהִנֵּה אִישׁ הַבֵּנַיִם עוֹלֶה גָּלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי שְׁמוֹ מִגַּת

ונגיח קרבא כחדא׃ ושמע שאול וכל ישראל ית פתגמי פלישתאה האילין ואיתברו ודחילו לחדא׃ ודוד בר גבר אפרתי הדין מבית לחם דבית יהודה ושמיה ישי וליה תמניא בנין וגברא ביומי שאול סיב מני בבחיריא׃ ואזלו תלתא בני ישי רברביא אזלו בתר שאול לקרבא ושום תלתא בנוהי דאזלו לקרבא אליאב בוכרא ותנייניה אבינדב ותליתאה שמה׃ ודוד הוא זעירא ותלתא רברביא אזלו בתר שאול׃ ודוד אזל ותב מלות שאול למירעי ית ענא דאבוהי בית לחם׃ וקריב פלישתאה ומקדים ומחשך ואיתעתד ארבעין יומין׃ ואמר ישי לדוד בריה סב כען לאחך מכילתא דקליא הדין ועסרא טולמין דלחמא הדין ואוביל למשריתא לאחך׃ וית עסר גובנין דחלבא האילין תוביל לרב אלפא וית אחך תסער לשלם וית טיביהון תייתי׃ ושאול ואינון וכל אנש ישראל במישר בוטמא מגיחין קרבא עם פלשתאי׃ ואקדים דוד בצפרא ושבק ית ענא על נטרא ונסיב ואזל כמא דפקדיה ישי ואתא לכרקומא ומשרית עבדי קרבא נפקו לסידרא ויביבו בקרבא׃ וסדרו ישראל ופלשתאי סידרא לקדמות סידרא׃ ושבק דוד ית מניא די עלוהי על יד נטיר מניא ורהט לסידרא ואתא ושאיל לאחוהי בשלם׃ והוא ממליל עמהון והא גברא מביניהון סליק גלית פלישתאה שמיה מגת

רלבג

זקן בא באנשים. ר״ל בא במדרגת האנשים הישישים או יהיה הרצון באמרו בא באנשי׳ שלגודל מעלתו היה בא כאשר יבא עם חברה נכבדת מאנשים שלמים רבים היו מלוים אותו: תביא לשר האלף. ר״ל שר האלף אשר היו שלשת בני ישי תחתיו ולזה צוה שיזכור לו אחיו לשלום בתתו לו זה המתן למען ימצאו חן בעיני שר האלף שהוא עליהם: ואת ערובתם תקח. ידמה לפי מה שאמנו שהם שלחו לאביהם ישלח להם המצטרך למזון ונתנו ביד השליח ערבון יביא לאביהם למען יתן לו האמנ׳ עם שכבר היה הערבון ההוא נכר לאביהם שהוא משלהם ולזה אמר ישי שיקח עמו ערובתם להביא להם על הצד שאמ׳ קח נא לאחיך איפת הקליא הזה או יהיה הרצון בזה שיקח עמו להביא להם ערובתם שנהגו למשכן הערבון ההוא במחנה כשהיו במלחמה כדי שיספיק להם כל ימי היותם במחנה וזה כי מה שנשא להם מהמזון לא יספיק להם כי אם לזמן מועט ולזה הוצרך ישי לצוות לדוד שיביא להם ערובתם: נלחמים עם פלשתים. ר״ל שהיו משתדלים להלחם עם פלשתים: ויבא המעגלה. ר״ל במחנה ונקרא כן לפי שיושבים בעגול להשמר שלא יבאו עליהם האויבים בכל צד מצדדי המחנה. והנה

שומר י׳ מלאים וסי׳ ויטש את הצאן על שומר׃ הנה לא ינום׃ שוא שקד שומר׃ שומר יי׳ את כל אהביו׃ ארח לחיים שומר מוסר׃ צנים פחים׃ שומר הברית והחסד׃ שומר מצוה לא ידע׃ שומר הבגדים׃ ואת שומר ואת תותם׃ עולה ה׳ מלאים בליש׳ בקריאה וסימ׳ מן ההר החלק העולה שעירה׃ והנה איש הבינים עולה׃ והעולה מתוך הפחת יפול׃ ואל הבתף בחוצה׃ בקנה אף על עולה׃

ממערות

ממערות פלשתים · כן הוא כתיב וקרי ממערכו׳ והקרי מבואר והכתו׳ פירושו ממחנות פלשתים מהמישורי׳ שהיו חונים שם כי מערה הוא לשון מישור כמו ממערה גבע שת״י ממישר גבעתא והנה הכתי׳ והקרי קרובים וזה וזה יכשר ות״ע דרך הכתיב ממשריית קרבא דפלשתאי ודעת הדרש בכתוב ובאים הבינים רחוקה שדרשו כי נקרא איש הבינים שהיה מכותה אנשים וכן דרשו ממערות פלשתי׳ ממאה ערלות שהערו באמו ומהם אמרו בר מאה פפין וחד כנא פי׳ בן מאה אנשים וכלב אחד שבאו על אמו שכן אמר לדוד הכלב אנכי ואמרו כי אמו היתה ערפה כלת נעמי והרפה כמו ערפה אבל מה שאמרו כתיב הרפה וקריכן ערפה זה לא מצאנו וסברת אומרי הדרש הזה כי אשה מתעברת מאנשי׳ רבים ו״ת כי אלימות בת ענה בת צבעון שנתעברה אמה מהאב ומהבן ויש חולקין עליהם בזה ואומרי׳ אין אשה מתעברת משני אנשים כאחת ויש מתרצים שתי הסברות כי משנסרח הזרע אין מתעברת משני אנשים עד שלא נסרח הזרע אשה מתעברת מ משני אנשים : הראיתם · ברגש הר״ים לחזק קריאתה מפני הה״א התמיהה אשר עליה אע״פ שאין מנהג הר״ים להרגש ברוב: יעשרנו המלך · משפטו יעשירנו כי מבנין הפעיל הוא וכן רבת תעשרנה כמו תעשירנה : יעשה חפשי · חפשי ממשפט המלוכ׳ ות״ת יעבד רברבין בישר׳ אולי כן היה דעתו כמו שפירשנו או ר״ל חפשי כמו אשרך ארץ שמלכך בן חורין חוריה ואין שם מלוכה יקראו שעניינם השרים הגדולים הנכבדים על השרים האחרים ור״ל יעשה שישי׳ בית אביו להיות מגדולי המלכות לכל דבר : ויחר אף אליאב · כי הבין כי רצון דוד היה להלחם עם ה הפלשתי והיה רחוק בעיניו ש שיוכל מידו אם ילחם עמו לפיכ׳ חרה אפו בו : את זדונך · ת״ית בקרנותך הבי״ת כמו פ״א עניים הפקר וקלו דעת כלומר שאתה מקפיר עצמך לבאת ולעזוב הצ״אן וכת״י פוחזי׳ בקרין והוא כמו פקרין בפ״א וכן במשנה שבקר עניים הבקר כמו הפקר בפ״א : הלא דבר הוא · כתרגומו הלא פתגם הוא דאמרית כלומ׳ אם דברתי לא עשיתי דבר ואין רצוני לעשות אף על פי שאני מדבר : אל מול אחר · פי׳ אל מול אדם אחר שהיה מול זה המקום : אל יפול לב אדם עליו · פי׳ על עצמו או פירוש עליו על גלית כלומר לא יפחד אדם ב בעבורו כי אני אלחם עמו : ואת הדוב · פי׳ ועם הדוב בא הארי כלומר עם כל זה הכיתי הארי והדוב ובקצת נוסחאו׳ מתרגו׳ ואת הדוב ואף דוב׳ : והחזקתי בזקנו · ת״י ואחדית בלועיה ר״ל כשאחז בזקן הארי לא אחז בשער הזקן לבד אלא הזקן עם הלחי התחתון : והכתיו והמיתיו · בו״ר עם הדגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל : גם את הארי גם הדוב · כל אחד לרבות על חבירו וכן גם בנכם גם בקרכם · ובדרש אילו אמר ארי ודוב הייתי אומר אלו שני חיות רעות בלבד הכה וכשהוא אומר גם את הארי גם את הדוב הרי כאן שלש׳ רבויין מלמד שהיו שם חמש חיות רעות כיצד ארי ושני גוריו והדוב וגורו : ונתן

ועל מי ד׳ בקריאה וסימ׳ ועל מי נטשת מעט הצאן · ועל מי הרמות קול דמלכים · וחברו דישעיה׳ ועל מי לא יקום אורה : מנעריו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא וסימ׳ כי יצר לב האדם רע · והוא איש מלחמה מנעריו · שאנן מואב מנעוריו · בהרא מל׳ :

מִמַּעַרְוֹת פְּלִשְׁתִּים וַיְדַבֵּר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁמַע דָּוִד ׃ וְכֹל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בִּרְאוֹתָם אֶת־הָאִישׁ וַיָּנֻסוּ מִפָּנָיו וַיִּֽירְאוּ מְאֹד ׃ וַיֹּאמֶר ׀ אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַרְאִיתֶם הָאִישׁ הָעֹלֶה הַזֶּה כִּי לְחָרֵף אֶת־יִשְׂרָאֵל עֹלֶה וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר־יַכֶּנּוּ יַעְשְׁרֶנּוּ הַמֶּלֶךְ ׀ עֹשֶׁר גָּדוֹל וְאֶת־בִּתּוֹ יִתֶּן־לוֹ וְאֵת בֵּית אָבִיו יַעֲשֶׂה חָפְשִׁי בְּיִשְׂרָאֵל ׃

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הָאֲנָשִׁים הָעֹמְדִים עִמּוֹ לֵאמֹר מַה־יֵּעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי הַלָּז וְהֵסִיר חֶרְפָּה מֵעַל יִשְׂרָאֵל כִּי מִי הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה כִּי חֵרֵף מַעַרְכוֹת אֱלֹהִים חַיִּים ׃ וַיֹּאמֶר לוֹ הָעָם כַּדָּבָר הַזֶּה לֵאמֹר כֹּה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּנּוּ ׃ וַיִּשְׁמַע אֱלִיאָב אָחִיו הַגָּדוֹל בְּדַבְּרוֹ אֶל־הָאֲנָשִׁים וַיִּֽחַר־אַף אֱלִיאָב בְּדָוִד וַיֹּאמֶר ׀ לָמָּה־זֶּה יָרַדְתָּ וְעַל־מִי נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הָהֵנָּה בַּמִּדְבָּר אֲנִי יָדַעְתִּי אֶת־זְדֹנְךָ וְאֵת רֹעַ לְבָבֶךָ כִּי לְמַעַן רְאוֹת הַמִּלְחָמָה יָרָדְתָּ ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד מֶה עָשִׂיתִי עָתָּה הֲלוֹא דָּבָר הוּא ׃ וַיִּסֹּב מֵאֶצְלוֹ אֶל־מוּל אַחֵר וַיֹּאמֶר כַּדָּבָר הַזֶּה וַיְשִׁבֻהוּ הָעָם דָּבָר כַּדָּבָר הָרִאשׁוֹן ׃ וַיִּשָּׁמְעוּ הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר דָּוִד וַיַּגִּדוּ לִפְנֵי־שָׁאוּל וַיִּקָּחֵהוּ ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל אַל־יִפֹּל לֵב־אָדָם עָלָיו עַבְדְּךָ יֵלֵךְ וְנִלְחַם עִם־הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה ׃

וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד לֹא תוּכַל לָלֶכֶת אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה לְהִלָּחֵם עִמּוֹ כִּי־נַעַר אַתָּה וְהוּא אִישׁ מִלְחָמָה מִנְּעֻרָיו ׃

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל רֹעֶה הָיָה עַבְדְּךָ לְאָבִיו בַּצֹּאן וּבָא הָאֲרִי וְאֶת־הַדּוֹב וְנָשָׂא שֶׂה מֵהָעֵדֶר ׃ וְיָצָאתִי אַחֲרָיו וְהִכִּתִיו וְהִצַּלְתִּי מִפִּיו וַיָּקָם עָלַי וְהֶחֱזַקְתִּי בִּזְקָנוֹ וְהִכִּתִיו וַהֲמִיתִּיו ׃ גַּם אֶת־הָאֲרִי גַּם־הַדּוֹב הִכָּה עַבְדֶּךָ וְהָיָה הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה כְּאַחַד מֵהֶם כִּי חֵרֵף מַעַרְכֹת אֱלֹהִים חַיִּים ׃

מְסַדְרֵי פְּלִשְׁתָּאֵי וּמַלִּיל כְּפִתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וּשְׁמַע דָּוִד ׃ וְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל בְּמֶחֱזֵיהוֹן יָת גַּבְרָא וְאַפִּיכוּ מִן קֳדָמוֹהִי וּדְחִילוּ לַחֲדָא ׃ וַאֲמַר אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל הַחֲזֵיתוּן גַּבְרָא דְסָלִיק הָדֵין אֲרֵי לְחָסָדָא יָת יִשְׂרָאֵל סָלִיק וִיהֵי גַבְרָא דְיִקְטְלִינֵיהּ יַעְתְּרִינֵיהּ מַלְכָּא עוֹתַר סַגִּי וְיָת בְּרַתֵּיהּ יִתֵּן לֵיהּ וְיָת בֵּית אֲבוּהִי יַעֲבֵיד חוֹרִין רַבְרְבִין בְּיִשְׂרָאֵל ׃ וַאֲמַר דָּוִד לְגַבְרַיָּא דְקַיְימִין עִמֵּיהּ לְמֵימַר מַה יִתְעֲבִיד לְגַבְרָא דְיִקְטוֹל יָת פְּלִשְׁתָּאָה דֵיכִי וְיַעְדֵּי חִסוּדָא מֵעַל יִשְׂרָאֵל אֲרֵי מַן פְּלִשְׁתָּאָה עַרְלָאָה הָדֵין אֲרֵי חַסֵּד סִידְרֵי עַבְדֵי קְרָבָא דְעַמֵּיהּ דַיְיָ קַיָּימָא ׃ וַאֲמַר לֵיהּ עַמָּא כְּפִתְגָמָא הָדֵין לְמֵימַר כְּדֵין יִתְעֲבִיד לְגַבְרָא דִיקְטְלִינֵיהּ ׃ וּשְׁמַע אֱלִיאָב אֲחוּהִי רַבָּא בְּמַלָּלוּתֵיהּ עִם גַּבְרַיָּא וּתְקֵיף רוּגְזָא דֶאֱלִיאָב בְּדָוִד וַאֲמַר לְמָה דְנַן נְחַתְתָּא וְעַל מַן רְטַשְׁתָּא זְעֵיר עָנָא הָאִנּוּן בְּמַדְבְּרָא אֲנָא יָדַעְנָא יָת בַּקְרָנוּתָךְ וְיָת בִּישׁוּת לִבָּךְ אֲרֵי בְּדִיל לְמֶחֱזֵי עַבְדֵי קְרָבָא נְחַתְתָּא ׃ וַאֲמַר דָּוִד מֶה עֲבָדִית כְּעַן הֲלָא פִּתְגָם הוּא דַאֲמָרִית ׃ וְאִסְתְּחַר מִלְוָתֵיהּ לָקֳבֵיל אוֹחֲרַן וַאֲמַר כְּפִתְגָמָא הָדֵין וַאֲתִיבוּהִי עַמָּא פִּתְגָמָא כְּפִתְגָמָא קַדְמָאָה ׃ וְאִשְׁתְּמָעוּ פִּתְגָמַיָּא דְמַלִּיל דָּוִד וְחַוִּיאוּ קֳדָם שָׁאוּל וְדַבְּרֵהִי ׃ וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל לָא יִתְּבַר לִבָּא דֶאֱנָשָׁא מִנֵּיהּ עַבְדָּךְ יֵיזִיל וְיַגִּיחַ קְרָבָא עִם פְּלִשְׁתָּאָה הָדֵין ׃ וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד לָא תִיכּוֹל לְמֵיזַל עִם פְּלִשְׁתָּאָה הָדֵין לְאַגָּחָא קְרָבָא עִימֵּיהּ אֲרֵי יָנִיק אַתְּ וְהוּא גְּבַר עָבֵיד קְרָבִין מִינְקוּתֵיהּ ׃ וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל רָעֵי הֲוָה עַבְדָּךְ לַאֲבוּהִי בְּעָנָא וְאָתָא אַרְיָא וְאַף דּוּבָּא וּנְסֵיב אִימְּרָא מֵעֶדְרָא ׃ וּנְפָקִית בַּתְרוֹהִי וּמְחֵיתֵיהּ וְשֵׁיזֵבִתִּי מִפּוּמֵיהּ וְקָם עֲלַי וַאֲחַדִית בְּלוֹעֵיהּ וּמְחֵיתֵיהּ וְקַטְלִיתֵיהּ ׃ אַף יָת אַרְיָא אַף דּוּבָּא קְטַל עַבְדָּךְ וִיהֵי פְּלִשְׁתָּאָה עַרְלָא הָדֵין כְּחַד מִנְּהוֹן אֲרֵי חַסֵּד סִידְרֵי עַמָּא דַיְיָ קַיָּימָא ׃

רשי

ממערות פלשתים כתיב · רבותנו דרשו מאה בני אדם הערו בערפה אמו כשפירש׳ מאחרי רות ונעמי חמותה : יעשה חפשי · מדברים האמורים במשפטי המלוכה : ובא הארי ואת הדוב · ואתא אריה ואף דובא : גם את הארי וגם הדוב · הרי אלו ריבויין ארי ושני גורי׳ ודוב ושני ילדיו : ומי אשר

רלבג

והנה התנדב דוד להלחם עם הפלשתי כאשר ידע מה יעשה לאיש אשר יכנו ודמה שעם היותו נשען בשם ית׳ שינקום נקמתו מ מהפלשתי הזה כי בא לחרף מערכות אלהים חיים שכבר נשען בזה על מה שייעדו שמואל מן המלוכה וכאלו חשב שזה יהיה כלי להשלים רצון הש״י בשמירת מלכותו כי עם היותו חתן המלך יתכן ש שתגיע לו ההצלחה במלוכה · והרחיק שאול זה מצד ראותו כי דוד נער ולא נכה להלחם עדיין ו והפלשתי היה איש מלחמ׳ מנעוריו מצור ף לזה מה שהתפרסם מגודל גוף גלית ועוז ם כחו · וכאשר

רשי

אשר הצילני מיד הארי · יודע אני שלא לחנם נזדמן לי הדבר ההוא אלא שעתיד אני בא לידי כיוצא בה לתשועת ישראל ולסמוך עליה ולצאת וזה אחד משני צדיקים שנתן להם רמז וחשו להשכיל לדבר דוד ומרדכי שנאמר ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר וגו׳ לא לחנם עלתה בצדקת זו שנתפסה במשכב הערל הזה אלא שעתידה היא לעמוד לישראל ביום צרה : את מדיו · שהפכו להיות כמדת דוד משמשת במדת המשחה גבה מכל העם משכמו ומעלה וכיון שראה שאול כן הכניס בו עין הרע והרגיש דוד בדבר : ויואל ללכת · ולא אבה למיזל · יש תיבות משמשות לשון וחילופו כמו משעף פורה ושרשף מארץ חיים : כי לא נסה · ארי לא אליף כי לא נסיתי ארי לית בהון ניסא אין שבחו של נס בכך · לשון אחר ויואל ללכת רצה ללכת ולכסות וכשראה שהיו כבדים עליו הסירם : חלוקי אבנים · אבני דקות וחלקות : ובילקוט · ובתורמילה : לבהמת הארץ · אין דרך לבהמות לאכול אדם אמר דוד כבר נטרפה דעתו של זה שלי הוא בא דוד ואמר לו ונתתי פגר מחנה פלשתים וגו׳ ולחיית הארץ : ויפל

רלבג

וכאשר שמע שאול מה שספר לו דוד שהתגבר על הארי ועל הדוב שכבר בטח בשם שיעזרהו בהריגת הפלשתי כי חרף מערכות אלהים חיים אז הורה לו שילך ובטח שכבר יהיה השם עמו לכות הפלשתי : ובילקוט · ר״ל שהוא שם בפרט בילקוט והוא הכלי שמשימין בו הרועים כל צרכיה׳ ולזה נקרא ילקוט כי שם ילקטו כל הדברים שהוא נושא · וכבר התפרסם בזה הפרסום מעוז׳ כפלאות השם שנצח נער אחד בלא חרב וחנית איש גבור כגלית היה כגובה ארזים גבהו עם עוצם כלי מלחמתו : בחרב ובחנית ובכידון · זה הכידון איננו הכידון שזכר שהיה בין כתפיו אבל הוא דומה לחנית כאמרו לה בחנית וכידון והנה הראה דוד בדבריו עם הפלשתי כי בטחונו בש״י לבד לא בגבורתו · והנה

הצילני ג׳ בקריאה וסימ׳ אשר הצילני מיד הארי · דרשתי את יי׳ ועני · כי מכל צרה הצילני : באלה ב׳ וכספרא וסי׳ לא בחר יי׳ באלה · ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי : ויראה ה׳ בקריאה וסימ׳ ויבט הפלשתי ויראה את דוד · וירדף גחזי אחרי נעמן · ויראה ולא יעשה כהן · ויראה וישוב מכל פשעיו · ויראה את בניו ואת בני בניו דאיוב : ויקלל ד׳ בקריאה וס׳ נמסר בסדר אמר : בשם יי׳ צבאת ד׳ דסמיכי וסי׳ ואני בא אליך בשם · אשר נקרא שם שם יי׳ · ויברך את העם · אל מקום שם : בחרב ח׳ בקריאה וס׳ ויאמר דוד אל הפלשתי · וידעו כל הקהל הזה · ואותו הרגת בחרב בני עמון · הנני נותנך למגור · ונפל חלל בתוכה · וירדו סוסים ורכביהם · ונפל אשור בחרב לא איש · ונכשלו בחרב ובלהבה בשבי ובבזה :

וַיֹּאמֶר דָּוִד יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּלַנִי מִיַּד הָאֲרִי וּמִיַּד הַדֹּב הוּא יַצִּילֵנִי מִיַּד הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד לֵךְ וַיהוָה יִהְיֶה עִמָּךְ : וַיַּלְבֵּשׁ שָׁאוּל אֶת־דָּוִד מַדָּיו וְנָתַן קוֹבַע נְחֹשֶׁת עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ שִׁרְיוֹן : וַיַּחְגֹּר דָּוִד אֶת־חַרְבּוֹ מֵעַל לְמַדָּיו וַיֹּאֶל לָלֶכֶת כִּי לֹא־נִסָּה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל לֹא־אוּכַל לָלֶכֶת בָּאֵלֶּה כִּי לֹא נִסִּיתִי וַיְסִרֵם דָּוִד מֵעָלָיו : וַיִּקַּח מַקְלוֹ בְּיָדוֹ וַיִּבְחַר־לוֹ חֲמִשָּׁה חַלֻּקֵי אֲבָנִים מִן־הַנַּחַל וַיָּשֶׂם אֹתָם בִּכְלִי הָרֹעִים אֲשֶׁר־לוֹ וּבַיַּלְקוּט וְקַלְעוֹ בְיָדוֹ וַיִּגַּשׁ אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי : וַיֵּלֶךְ הַפְּלִשְׁתִּי הֹלֵךְ וְקָרֵב אֶל־דָּוִד וְהָאִישׁ נֹשֵׂא הַצִּנָּה לְפָנָיו : וַיַּבֵּט הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּרְאֶה אֶת־דָּוִד וַיִּבְזֵהוּ כִּי־הָיָה נַעַר וְאַדְמֹנִי עִם־יְפֵה מַרְאֶה : וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד הֲכֶלֶב אָנֹכִי כִּי־אַתָּה בָא־אֵלַי בַּמַּקְלוֹת וַיְקַלֵּל הַפְּלִשְׁתִּי אֶת־דָּוִד בֵּאלֹהָיו : וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד לְכָה אֵלַי וְאֶתְּנָה אֶת־בְּשָׂרְךָ לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הַשָּׂדֶה : וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי אַתָּה בָּא אֵלַי בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן וְאָנֹכִי בָא־אֵלֶיךָ בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ :

ואמר דוד יי דשזבני מידא דאריא ומידא דדובא הוא ישזבינני מידא דפלישתאה הדין ואמר שאול לדוד איזיל ומימרא דיי יהי בסעדך : ואלביש שאול ית דוד לבושוהי ויהב קולס דנחש על רישיה ואלביש יתיה שריונא : וזריז דוד ית חרביה מעיל ללבושוהי ולא אבה למיזל ארי לא אליף ואמר דוד לשאול לית אנא יכיל למיזל באילין ארי לית בהון ניסא ואעדינון דוד מעלוהי : ונסיב חוטריה בידיה ובחר ליה חמשא שעיעי אבניא מן נחלא ושוי יתהון במאן רעיא די ליה ובתרמליה וקלעיה בידיה וקריב לות פלשתאה : ואזל פלישתאה אזיל וקריב לות דוד וגברא נטיל תריסא קדמוהי : ואסתכי פלשתאה וחזא ית דוד ושטיה ארי הוה יניק וסמוק שפיר בריויה : ואמר פלישתאה לדוד הכלבא שטי אנא דאת אתי עלי בחוטריא ולייט פלשתאה ית דוד בטעוותיה : ואמר פלישתאה לדוד איתא לותי ואתן ית בסרך לעופא דשמיא ולבעירא דארעא : ואמר דוד לפלישתאה את אתי עלי בחרבא ובמורניתא וברומחא ואנא אתי עלך בשמא דיי צבאות אלהא סידרי ישראל דחסדתא :

רדק

ונתן קובע נחשת על ראשו · בקוף ובלעיל ויש ספרים שכתוב בכף והיא מגנת הסופרים והמסרה מעידה עליו שהוא בקוף וכן הו׳ המסרה עליו ליתכותיה בק״וף ואמר בכה ומגן וקובע והוא מלרע ותרויהון מלאי׳ ושאר קריא׳ כובע בכ״ף כלם בר אלין תרין בק״וף : ויואל ללכת · ת״י ולא אבה למיזל ארי לא אליף ויש לפרשו כמשמעו כי רצה ללכת בהם ולא יכול כי לא נסה ללכת בכלי המלחמה כאלה וכן אמר לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי ות״י לא נסיתי ארי לית בהון ניסא כלומר לא יכירו הנס שיעשה לי האל אם אלך בכלי המלחמ׳ ודרך דרש הוא פירושו ואין להוציאו ממשמעו : ללכת באלה · בקמץ הבי״ת והם שני׳ במסרה בקמץ הבי״ת זה ואשר כתבנו למעלה לא בחר יי׳ באלה : חמשה חלוקי אבנים · אבנים חלוקים ר״ל ראוים לקלע וכן ת״י שעיעי אבניא · ובדרש למה חמש׳ אחד לשמו של הקב״ה ואחד לשמו של אהרן ושלשה לשלש׳ האבות אמ׳ הקב״ה וכי לא לפני חירף וגדף עלי לפרע ממנו אמר אהרן וכי לא גואל הדם אני עלי לפרע ממנו אמרו אבות וכי לא עלינו לפרע ממנו שחירף וגידף מערכות אלהים חיים ובקש לעקור בנינו ולעקור תורתם שהיא מחייתם ופירוש אהרן שהיה גואל הדם דם של חפני ופנחס שהיו כהני׳ שהרגם גלית כמו שכתוב בתרגומו של תוספתא הכתוב למעלה. ובדרש עוד חמשה חלוקי אבנים מלמד שנתקנא דוד על גלית על חמשה שבזה וגידף וחרף חמשה חומשי תורה ושמו של הקב״ה וזכרם של שלש׳ איתני עולם שהם אברהם יצחק ויעקב : ובילקוט · כלי שמשים בו הקלע האבנים שלוקט לתת בכף הקלע לפיכך נקרא ילקוט ות״י ובתרמיליה והו׳ כלי עור או בגד שנושאין בו ההולכי דרכים מזונות הדרך וקורין לו בערבי תעל׳הק׳ה ומה שאמר בכלי הרועים ובילקוט ובאחד מהם די לו לתת בו חמש׳ אבני קלע אפשר שלקט יותר אבני׳ ששם בכלי האחד והחמשה שבחר שם בכלי האחר : ואדמוני עם יפה מראה · כבר פירשנו שהוא כמו ויפה והנה לא בזה אותו בעבור כי ראה אותו שהיה נער אלא למה בזה אותו בעבור שהיה אדמוני עם יפה מראה לפי שחשב בלבו כי לא יתכן שיהיה איש מלחמ׳ כימי שהוא רגיל לצאת למלחמ׳ לא יעמוד בו יופיו מפני היגיעה והטורח והיותו בחוץ בעתות המלחמה לקרח ולמטר ולשרב : לכה אלי · לפי שהיה הפלשתי כבד ללכת מפני כובד כלי ברזל והנחשת אש׳ עליו וזהו טעמ׳ הולך וקרב אל דוד כלומר מעט מעט מפני המשא אשר עליו וכאשר ראהו בלא שריון ובלא כלי מלחמה אמ׳ לו שיבא אליו · ובדרש ואבא אליך אין כתוב כאן אלא לכה אלי מכאן שהארץ אחזתו ולא יכול לזוז ממקומו : ולבהמת השדה · כמו ולחית השדה כי החיות אוכלות בשר לא הבהמות וחיה בכלל בהמה כמו זאת הבהמה אשר תאכלו ואומר אחריו איל וצבי ויחמור וכן ולבהמת הארץ ואין מחריד שהוא אומר על החיות האוכלות בשר וכן כל בהמת הארץ עליו יחרדו · ובדרש כיון שראה דוד שדבריו מקולקלין שאמר ולבהמת הארץ אמר וכי אית בעיר אכיל בשר אמר קרץ דידי הוא אמר היום הזה יסגרך יי בידי וגו׳ עד לעוף השמים ולבהמת הארץ אין כתיב כאן אלא ולחית הארץ אמר יש אלהים בישראל עבוד דידי ודידהון : והיה

והיה כי קם הפלשתי. ענין זריזות כמו קום עבור קום שהלך הכה הוא או לו מתחילה לכה אלי ועתה כאשר שמע דברי דוד בערה חמתו בו ונזדרז ללכת אליו וילך ויקרב כמו שפירשנו שהיה כבד בכלי שעליו והלך מעט מעט ויקרב לקראת דוד: אל מצחו כמו על מצחו. כמו וימליכהו אל הגלעד אל ההרים לא אכל. יש שואלין היאך טבעה האבן במצחו והלא קובע נחשת שהיה על ראשו מכסה מצחו ואו אפשר שלא היה על מצחו מגן שהרי על כל גופו היה לו דבר מגין. ואומרים כי כאשר אמר ואתנה את בשרך לעוף השמים הביט כלפי מעלה בזכרו עוף השמים ונשמט מה שהיה על מצחו לאחור ואז קלע דוד והכהו על מצחו וזהו דרך דרש ואחרי אשר היתה מלחמת דוד עם הפלשתי

ויקרב ה׳ פתחין בקריאה וסי׳ נמסר בסדר שמיני: ויחזק ט״ו וסי׳ והרעב היה על כל פני. ויחזק לב פרעה דתנין׃ ויעשו כן חרטומי מצרים. ויחזק לב פרעה דכנים ודערוב. דוד מן הפלשתי. ולא אבה לשמוע לקלה. ויקרא אבשלום לפני. ויחזק דבר המלך על. ויחזק העם אשר אחרי. בתשעה לחדש ויחזק הרעב. וחברו

היום הזה יסגרך יהוה בידי והכתיך
והסרתי את ראשך מעליך ונתתי
פגר מחנה פלשתים היום הזה לעוף
השמים ולחית הארץ וידעו כל
הארץ כי יש אלהים לישראל׃
וידעו כל הקהל הזה כי לא בחרב
ובחנית יהושיע יהוה כי ליהוה
המלחמה ונתן אתכם בידנו׃
והיה כי קם הפלשתי וילך ויקרב
לקראת דוד וימהר דוד וירץ
המערכה לקראת הפלשתי׃
וישלח דוד את ידו אל הכלי ויקח
משם אבן ויקלע ויך את הפלשתי
אל מצחו ותטבע האבן במצחו
ויפל על פניו ארצה׃ ויחזק דוד
מן הפלשתי בקלע ובאבן ויך את
הפלשתי וימיתהו וחרב אין ביד דוד
׃ וירץ דוד ויעמד אל הפלשתי
ויקח את חרבו וישלפה מתערה
וימתתהו ויכרת בה את ראשו
ויראו הפלשתים כי מת גבורם
וינסו׃ ויקמו אנשי ישראל ויהודה
וירעו וירדפו את הפלשתים עד
בואך גיא ועד שערי עקרון ויפלו
חללי פלשתים בדרך שערים ועד
גת ועד עקרון׃ וישבו בני ישראל
מדלק אחרי פלשתים וישסו את
מחניהם׃ ויקח דוד את ראש
הפלשתי ויבאהו ירושלם ואת
כליו שם באהלו׃
וכראות שאול את דוד יצא לקראת
הפלשתי אמר אל אבנר שר הצבא
בן מי זה הנער אבנר ויאמר אבנר

ל׳ ותס׳ · י׳ · ב׳ ג׳ · ה׳ · ג׳ דלותי · ה׳ כתח · ל׳ · ל׳ · ל׳ וא׳ על מצחו · ט״ו ר׳ מתהון בסימן · ל׳ · ד׳ כליש׳ · ל׳ · ח׳ ל׳ · ח׳ · ו׳ מ׳ל בליש׳ · ל׳ ותר ושערים · ל׳ ותס׳ · ג׳ נסיפ׳ ג׳ · ב׳

יומא הדין ימסרינך יי בידי
ואקטלינך ואעדי ית רישך מינך
ואתן פיגול משרית פלשתאי יומא
הדין לעופא דשמיא ולחיות ארעא
וידעון כל דיירי ארעא ואית
אלהא בישראל׃ וידעון כל
קהלא הדין ארי לא בחרבא
ובמורנית פריק יי ארי מן קדם יי
נצחן קרביא וימסר יתכון בידנא
׃ והוה כד קם פלשתאה
ואזל וקרב לקדמות דוד ואוחי
דוד ורהט לסדרא לקדמות
פלישתאה׃ ואושיט דוד ית
ידיה למנא ונסיב מתמן אבנא
ואקלע בקלעא ומחא ית פלישתאה
על בית עינוהי וטבעת אבנא בבית
עינוהי ונפל על אפוהי על ארעא
׃ ותקיף דוד מן פלשתאה
בקילעא ובאבנא ומחא ית
פלשתאה וקטליה וחרבא לית
בידא דדוד׃ ורהט דוד וקם על
פלשתאה ונסיב ית חרביה ושלפה
מנדנה וקטליה ופסק ביה ית
רישיה וחזו פלישתאי ארי מית
גיברהון ואפיכו׃ וקמו אנשי
ישראל ויהודה ויביבו ורדפו
ית פלשתאי עד מעלנא דגיא
ועד תרעי עקרון ונפלו קטולי
פלשתאי באורח שערים ועד גת
ועד עקרון׃ ותבו בני ישראל
מלמירדף בתר פלשתאי ובזו ית
משיריתהון׃ ונסיב דוד ית רישא
דפלשתאה ואיתייה לירושלם וית
זייניה שוי במשכניה׃ וכד
חזא שאול ית דוד נפיק לקדמות
פלשתאה אמר לאבנר רב חילא
בר מן דין עולימא אבנר ואמ׳ אבנר

רשי

ויפל על פניו. לא היה לו ליפול אלא לאחוריו שהרי על מצחו הוכה אלא כדי שלא יצטער דוד לילך ולחתוך את ראשו שכשתכר דוד ע׳ עכשיו שכיס עשר א׳ אמות וזרתי׳ שקומתו שש אמות וזרת כשתל׳ מלא קומה לאחוריו ומלא קומה לפניו ב׳ במדרש תלים׃ מדלוק. מרדוף כמו דלקת אחרי׃ בן מי זה הנער. אמרו רבותינו וכי לא היה מכירו והלא כתיב ו׳ ויאהבהו מאד ויהי לו נשא כליו אלא ראהו מתנהג בטכסיסי מ׳ מלכות אמר שאול אם בא ממשפח׳ פרץ מלך יהיה שהמלך פורץ ל׳ לעשו׳ לו גדר ואי׳ ממחי׳ בידו ואם ממשפחת זרח בא חשוב יהיה אמר לו דואג עד ס׳ שאתה שואל אם בא ממשפחה שיהא הגון הוא למלכות אם לאו שאל אם ראוי לבא ב׳ בקהל אם לאו שהרי מרות המואביה בא אמר לו אבנר שנינו עמוני ולא עמונית אמר לו דואג אם כן ממזר ולא ממזר׳ אמ׳ לו כאן כאמר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמי׳ ואין דרך אשה בכך אמ׳ לו היה להם לקדם אנשים ל׳ לקראת אנשים ונשים לקראת נשים נשתתק אבנר׃ אמר

והיה כי קם הפלשתי. ענין זריזות כמו קום עבור קום שהלך הכה הוא או לו מתחילה לכה אלי ועתה כאשר שמע דברי דוד בערה חמתו בו ונזדרז ללכת אליו וילך ויקרב כמו שפירשנו שהיה כבד בכלי שעליו והלך מעט מעט ויקרב לקראת דוד: אל מצחו כמו על מצחו. כמו וימליכהו אל הגלעד אל ההרים לא אכל. יש שואלין היאך טבעה האבן במצחו והלא קובע נחשת שהיה על ראשו מכסה מצחו ואו אפשר שלא היה על מצחו מגן שהרי על כל גופו היה לו דבר מגין. ואומרים כי כאשר אמר ואתנה את בשרך לעוף השמים הביט כלפי מעלה בזכרו עוף השמים ונשמט מה שהיה על מצחו לאחור ואז קלע דוד והכהו על מצחו וזהו דרך דרש ואחרי אשר היתה מלחמת דוד עם הפלשתי שבה מאת יי׳ והכתוב או שהכה את הפלשתי אל מצחו אין לשאול איך היה כי לא יבצר מהאל שבה ואפשר כי האבן עברה המגן אשר על מצחו וטבעה במצחו וכן אמר בדרש כיון שהשליך דוד את האבן בברזל שעל מצחו נטבעה במצחו וזה אחד מן הדברים שהשליט הקב״ה את הרך בקשה או אפשר שהיה מ׳ מקום מועט מגולה במצחו ו׳ ובאותו המקום האבן נזדמנה ברצון האל: ויפול על פניו. כמשפט המוכה שלא יוכל לעמוד בעצמו כפל על פניו ארצה. ובדרש למה ויפול על פניו כדי שיטמון אותו הפה שחרף וגדף בעפר שנאמר טמנם בעפר יחד וגו׳. ד״א שהיה דגון אלהיו חקוק לו על לבו לקיים מה שנאמ׳ ונתתי פגריכם על פגרי גלוליכ׳: בקלע ובאבן. כשהיה רחוק ממנו בקלע כשקרב אליו באבן יד בלא קלע: ויעמד אל הפלשתי. כמו על הפלשתי וכן וימליכהו אל הגלעד אל ההרים לא אכל: וימותתהו. וכבר המיתו קודם שעמד עליו המיתהו באבני׳ כמו שאמ׳ וחרב אין ביד דוד וכשעמד עליו לקח חרבו וכרת בה ראשו: ויביאהו ירו׳. אח׳ שהביאהו לפני שאול כמו שכתב וראש הפלשתי בידו ואח׳ כך הביאהו בידו בערי ישראל לבשר הנשי׳ והטף ואותם שלא היו במלחמה עד שהביאו עד ירושלם ואדוני אבי ז״ל כתב כי נובעיר הכהנים כנה ירושלם כי שם היתה חרב הפלשתי כמו שמפורש: שם באהלו. כלי הפלשתי שם באהלו כלומר ה׳ הביאם דוד לביתו בית לחם כי ימצא אהל במקום בית כמו איש לאהליו לאהליך ישראל וברוב יאמר למשכן היריעות אהל ובמחנה הזה לא היה לדוד אהל כי לא בא שם אלא בשליחות אביו א״כ באהלו ר״ל בביתו ועל שאר הכלים אמר לא על החרב כי שם החרב באהל מועד בנוב כמו שכתוב למעלה לוטה ב׳ בשמלה והיתה שם לזכרון הנס הגדול הזה והיה כל הבא אל אהל מועד לנוב לזבוח או להתפלל היה רואה אותה וזוכר הנס ו׳ ומודה לאל ית׳ ומיסר לבבו אליו ומגדיל בטחונו בו. בן מי זה הנער. פירש אדוני אבי ז״ל כי כאשר ראה שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי בלא פחד שאל לאבנר בן מי זה הנער כלו׳ תדע אם ימי אביו היה גבור חיל שכבטח על גבור׳ הבן כי אם הוא גבור בן גבור יוסיף אומץ ואבנר לא ידע כי ימיו היה זקן בימים ההם כמו שאמר והאיש בימי שאול זקן בא באנשי׳ והדרש כי גם על אביו היה יודע כי גבור היה כמו שאמר זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא אלא שאול שאל אם מפרץ הוא או מזרח לפי שראה טכסיסי מלכות בו דכתי׳ וילבש שאול את דוד מדיו ואמרו מדיו כמדתו וכתו׳ בשאול משכמו ומעלה

רלבג

ויחזק הרעב. הלך שלמה חמת צובה ד״ה. והוא נלחם עם מלך בני עמון דיותם דד״ה. בעת ההיא שלח מדורך דישעיה׃ הפלשתים ח׳ בקריאה וסימ׳ ויראו הפלשתים כי מת גבורם. ויכנעו הפלשתים. וירדו כל ישראל הפלשתים. ויראו הפלשתים כי אמרו. ויקומו אנשי ישראל ויהודה. ואת הארץ הנשארת. וישאל דוד דשמואל תנינא דפסוק. ויער יי׳ על יהורם את רוח הפלשתים. וחד והפלשתים נאספו׃

והנה הכהו דוד ב׳ במצחו במקום שהיה מגולה באופן שטבעה האבן במצחו ונפל כמו מת ארצה על פ׳ פניו ואחר השלים דוד עם חניתו להמיתו במרוצה בחרב הפלשתי בעצמה וכרתבה את ראשו כדי שיתפרסם ענין מיתתו ויתפרס׳ גם כן הנס לישראל ולזה הביא דוד את ראש הפלשתי לירושלם: בן מי הנער הזה אבנר. רבים יתמהו איך יתכן שלא ידע שאול בן מי הוא וכבר ספר במה שקדם שכבר שלח שאול מלאכים אל ישי שישב דוד עמו. וידמה

רשי

אמר לו שאול שאל בן מי אתה בן מי זה העלם למעלה כתיב הנער וכאן כתיב העלם אמר לו הלכה כתעלמה ממך יצא ושאל בבית המדרש כדאיתא ביבמות: ובשלישים · תירגם יונתן ובצלצלין מין כלי זמר: ועוד לו אך המלוכה · ועוד לו מה הוא חסר שצריך להוסיף לו אך המלוכה איכו צריך עוד אלא למלכות: עון · עין רעה:

על אנשי ד' בקריאה וסי' וישימהו שאול על אנשי המלחמה · ומן העיר לקח סריס אחד דמלכים · וחברו דירמיה · על אנשי ענתות:

חַי־נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ אִם־יָדָעְתִּי: וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ שְׁאַל אַתָּה בֶּן־מִי־זֶה הָעָלֶם:
וּכְשׁוּב דָּוִד מֵהַכּוֹת
אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֹתוֹ אַבְנֵר
וַיְבִאֵהוּ לִפְנֵי שָׁאוּל וְרֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי
בְּיָדוֹ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו שָׁאוּל בֶּן־מִי אַתָּה
הַנָּעַר וַיֹּאמֶר דָּוִד בֶּן־עַבְדְּךָ יִשַׁי בֵּית
יח הַלַּחְמִי: וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אֶל־שָׁאוּל
וְנֶפֶשׁ יְהוֹנָתָן נִקְשְׁרָה בְּנֶפֶשׁ דָּוִד
וַיֶּאֱהָבוֹ יְהוֹנָתָן כְּנַפְשׁוֹ: וַיִּקָּחֵהוּ
שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא וְלֹא נְתָנוֹ לָשׁוּב
בֵּית אָבִיו: וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן וְדָוִד בְּרִית
בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כְּנַפְשׁוֹ: וַיִּתְפַּשֵּׁט
יְהוֹנָתָן אֶת־הַמְּעִיל אֲשֶׁר עָלָיו
וַיִּתְּנֵהוּ לְדָוִד וּמַדָּיו וְעַד־חַרְבּוֹ וְעַד־
קַשְׁתּוֹ וְעַד־חֲגֹרוֹ: וַיֵּצֵא דָוִד בְּכֹל אֲשֶׁר
יִשְׁלָחֶנּוּ שָׁאוּל יַשְׂכִּיל וַיְשִׂמֵהוּ
שָׁאוּל עַל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַיִּיטַב
בְּעֵינֵי כָל־הָעָם וְגַם בְּעֵינֵי עַבְדֵי
שָׁאוּל:
וַיְהִי בְּבוֹאָם בְּשׁוּב דָּוִד מֵהַכּוֹת אֶת־
הַפְּלִשְׁתִּי וַתֵּצֶאנָה הַנָּשִׁים מִכָּל־עָרֵי
יִשְׂרָאֵל לָשׁוֹר וְהַמְּחֹלוֹת לִקְרַאת
שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ בְּתֻפִּים בְּשִׂמְחָה
וּבְשָׁלִשִׁים: וַתַּעֲנֶינָה הַנָּשִׁים
הַמְשַׂחֲקוֹת וַתֹּאמַרְןָ הִכָּה שָׁאוּל
בַּאֲלָפָו וְדָוִד בְּרִבְבֹתָיו: וַיִּחַר לְשָׁאוּל
מְאֹד וַיֵּרַע בְּעֵינָיו הַדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר
נָתְנוּ לְדָוִד רְבָבוֹת וְלִי נָתְנוּ הָאֲלָפִים
וְעוֹד לוֹ אַךְ הַמְּלוּכָה: וַיְהִי שָׁאוּל עוֹיֵן
אֶת־דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה:

ויהי · מן רישא דסידר' עד הכל יונתן כמ"ב יהונתן וכל לבית ומעברה אל מגב · ויאמ' יהונתן הכה · ומן הכא עד סוף סידר' יהונתן נמא וידבר שאול ·

תרגום

חַיֵי נַפְשָׁךְ מַלְכָּא אִם יָדַע אֲנָא: וַאֲמַר מַלְכָּא שְׁאַל אַתְּ בַּר מַן דֵין עוּלֵימָא: וְכַד תָּב דָוִד מִלְמִקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאָה וּדְבַר יָתֵיהּ אַבְנֵר וְאַיְתְיֵיהּ קֳדָם שָׁאוּל וְרֵישָׁא דִפְלִשְׁתָּאָה בִּידֵיהּ: וַאֲמַר לֵיהּ שָׁאוּל בַּר מַן אַתְּ עוּלֵימָא וַאֲמַר דָוִד בַּר עַבְדָךְ יִשַׁי דְמִבֵּית לֶחֶם: וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי לְמַלָלָא עִם שָׁאוּל וְנַפְשָׁא דִיהוֹנָתָן אִתְחַבִּיבַת בְּנַפְשָׁא דְדָוִד וְרַחֲמֵיהּ יְהוֹנָתָן כְּנַפְשֵׁיהּ: וְדַבְרֵיהּ שָׁאוּל בְּיוֹמָא הַהוּא וְלָא שַׁבְקֵיהּ לְמֵיתַב בֵּית אֲבוּהִי: וּגְזַר יְהוֹנָתָן וְדָוִד קְיָים בְּדִרְחִים יָתֵיהּ כְּנַפְשֵׁיהּ: וְאַשְׁלַח יְהוֹנָתָן יַת מְעִילָא דִי עֲלוֹהִי וִיהָבֵיהּ לְדָוִד וּלְבוּשׁוֹהִי וְעַד חַרְבֵּיהּ וְעַד קַשְׁתֵּיהּ וְעַד זַרְזֵיהּ: וּנְפַק דָוִד בְּכָל אֲתַר דִשְׁלַח יָתֵיהּ שָׁאוּל מַצְלַח וּמַנְיֵיהּ שָׁאוּל עַל גַבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא וּשְׁפַר בְּעֵינֵי כָל עַמָּא וְאַף בְּעֵינֵי עַבְדֵי שָׁאוּל: וַהֲוָה בְּמֵיעַלְהוֹן כַּד תָּב דָוִד מִלְמִקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאָה וּנְפַקָא נְשַׁיָא מִכָּל קִרְוֵי יִשְׂרָאֵל לְשַׁבָּחָא בְּחִינְגַיָא לִקְדָמוּת שָׁאוּל מַלְכָּא בְּתוּפִּין בְּחֶדְוָא וּבְצִלְצְלִין: וְאָתִיבָא נְשַׁיָא דִמְשַׁבְּחָן וַאֲמָרָת קְטַל שָׁאוּל בְּאַלְפִין וְדָוִד בְּרִיבְוָון: וּתְקֵיף לְשָׁאוּל לַחֲדָא וּבְאֵשׁ בְּעֵינוֹהִי פִּתְגָמָא הָדֵין וַאֲמַר יְהַבוּ לְדָוִד רִיבְוָון וְלִי יְהַבוּ אַלְפַיָא וּמִכְּעַן לָא אִשְׁתְּאַרַת לֵיהּ אֱלָהֵין מַלְכוּתָא: וַהֲוָה שָׁאוּל כָּמִין לְדָוִד מִיוֹמָא הַהוּא וּלְהָלָא:

רדק

ומעלה גבוה מכל העם לפיכך שאל עליו אם מפרץ הוא או מזרח אם מפרץ הוא יהיה מלך שהמלך פורץ לו דרך ועושה כרצונו אם מזרח הוא יהיה אדם חשוב לשון אזרח אבל לא יהיה מלך אמ' לו דואג עד שאתה שואל עליו אם הגון למלכו אם לאו שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לא דיקא אתי מרות המואביה אמר לו אבנר עמוני ולא עמונית מואבי ולא מ מואבית מ"ט דטעמיה כתיב בית על דבר אשר לא קדמו אתכם אים דרכו לקדם ואין דרכה של אשה לקדם ואם תאמ' היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ו נשים לקראת נשים הא כתיב כל כבודה בת מלך פנימה וכתי' ויאמרו אליו איה שרה אשתך ו ויאמר הנה באהל: בן עבדך ישי בית הלחמי · פי' בן גבור אני כי אבי נקרא בית הלחמי לשני דברים על שם מקומו בית לחם ועל שם שהיה איש מלחמה: ונפש יהונתן · המסרה מן ריש ספרא עד הכא יונתן בר מן ב' לבה ונעברה אל מצב הערלים ויאמר יהונתן ומן הכא עד סוף ספרא יהונתן: ויתפשט יהונתן את המעיל · פי' מן המעיל כמו הם יבאו את העיר כי אין בניין התפעל יוצא ואמ' בלשון התפעל כי ברצון גדול ובאהבה רבה ה התפשט בגדיו ונתנם לו: וגם בעיני עבדי שאול · הרבוי הזה ר"ל שלא קנאו בו עבדי שאול אף על פי שנתן לו מעלה עליהם: ויהי בבואם · בב"ית וכן כשוב ופי' בבוא ישראל מהמלחמה בשוב דוד מהכות את הפלשתי: לשור · כתיב בוי"ו וקרי בי"ד והם שני בניינים והענין אחד: והמחלות · פי' והמחולות בידם וי"ת לשבחא בחינגיא: ובשלישי' · כלי נגון שיש לו שלש' יתרים וי"ת ובצלצלין: ותענינה · כמו ותען להם מרים: הכה שאול באלפיו · האלפים והרבבות של פלשתים כלומר שאול הכה באלפים בפלשתים ודוד מכה בהם רבבות או פירושו עם אלפיו ועם רבבותיו כלומר כשמכה שאול בפלשתים מכה הוא לבדו כאילו עמו אלפים ודוד לבדו מכה בפלשתי' מכה גדולה כאילו עמו רבבות: ועוד לו אך המלוכה · ועוד מה נשאר שיתנו לו אלא המלוכה כלומר לא נשאר דבר גדולה שלא נתנו לו בדבריה' אלא שלא קראוהו מלך ועל זה הדרך הוא התרגום ומרכען לא אשתאר ליה עוד אילהן מלכותא: ויהי שאול עון את דוד · כתוב בוי"ו וקרי בי"ד ושניהם אחד ופירושו מביטו בעין רעה ותרגומו כמין: ותכלא

רלבג

וידמה כי המלך לרוב עסקיו ולרוב הבאים לפניו לא יוכל להכיר כל אחד מהם בפרט ויתבאר מתשובת דוד לו ששאלת שאול לא היתה רק לדעת מי הוא כדי שיתבאר לו מאי זו משפחה הוא כי כבר הבטיחהו ש שיתן לו בתו לאשה והנה מזה הענין כ כתישב דוד למלכות כי זה היה סבה ש שמהו שאול על אנשי המלחמה ונתבאר טוב הצלחתו ומזה המקום הסכימו לשים אותו למלך עליהם ולזה תמצא שאמרו לו כל שבטי ישר' גם אתמול גם שלשום בהיות שאול מלך עלינו אתה הייתה המוציא והמביא את ישראל ברוך אשר לו נתכנו עלילות · וידמה שכרת יהונתן ברי' עם דוד כי ראה היותו מלך על ישרא' בראותו טוב הצלחתו ולזה תמצא במה שיבא שאמר יהונתן לדוד ידעתי כי מלוך תמלוך על ישר' וקמה בידך ממלכת ישראל וגם שאול אבי ידע כן והיסיר אותם לזאת הידיעה מה שיעד להם שמואל שלא תקום הממלכה לשאול: בשמחה ובשלישים · שמינו כענין הלא כתבתי לך שלישים והם דברים נפלאים ונכבדים ובזה יאמר שהן היו אומרות בשיריהן דברים נכבדים ומהמאמרים ההם היה אמרם הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו כאילו התנבאו על מעלת דוד שיהיה למעלה ממעלת שאול: עון את דוד · הרצון בו שהיה מביט אליו מבט השוטה באופן שהיו כל מעייניו בו להמיתו כפי היכלת אם בלקיחת תחבולות אם להרגו בידיו באופן שלא יהיה דוד נשמר מזה והנה היו מהתחבולות האלו כי כשבאה רוח אלהים רעה אל שאול והיה מדבר בתוך הבית דברים מבולבלים בסבת הרוח הרעה והיה מדרך דוד לנגן לפניו בידיו להסיר הרוח הרעה ממנו והנה היה מתחבולות שאול שלקח את החנית בידו וחשב להכות בו דוד בעת היותו מנגן לפניו באופן שיהרגנו כי אז לא יהיה דוד נשמר מזה · והנה

ותצלח · ותעבור כמו וצלחו את הירדן ותרגומו ופרת: ויתנבא · כתרגומו איסתטי כלומר היה מדבר דברי שטות: בדוד ובקיר · שיעברנו החנית ויתנצן בקיר ותרגומו ואברזינכי בכותלא מן ברזא בדברי רז״ל דאיסתקיל ברזא כל דלהדרי ברזא שפירושו כקב החנוי: וירא שאול · ב״וד איתן לבדו ו״ור השרס כפלה מהמכת: מעמו · שלא יהיה תמיד עמו בבית כמו שהיה אלא שיהיה יוצא ובא לפני העם: לכל דרכיו · כמו בכל דרכיו וכמוהו ישבת לכסא לפניכם לחרב: משכיל · כתרגומו מצליח: ומי חיי · מה חיי חשובים כי האדם הנכבד חייו חשובים ויקרי׳ אבל הנבזה אין חשובים ובאמרו מי כי בחיים הוא החיות והדבר שיאמר בעבורם מי כי לא יאמר מי אלא על חי מדבר: משפחת אבי בישר׳ · פי׳ ומי משפחת אבי בישראל ומי שזכר עומד במקום שנים וית׳ברס זרעית אבא בישראל כלומר אין דבר גדולה בי אלא שמשפחת אבי מהידועות אשר בישר׳: בעת תת · כתרגומו בעידן דימטא וגו׳ ית מירב לדוד למתן כלומ׳ כשהגיע הזמן שנתן לו שאול שיתננה לו נתגלגל הדבר ונתנה לעדריאל ודוד לא היו לו קדושין בה: בשתים תתחתן בי · כתרגומו בחדא מן תרתי׳ וכן ויקבר בערי הגלעד ופירו׳ אף על פי שדברתי לך בשתי בנותי ולא נזדמן הדבר שתהיה לך הראשונ׳ אחת מהן תהיה לך האחרת באמת היום ובאותה תתחתן בי היום ונראה כי דוד משך ידו מהמעשה לפי שהתל בו בראשונה לפיכך הוצרך שאול לצוות את עבדיו שידברו אל דוד: בלאט · כלומר בסתר כתרגומו ברז כדי שיראה כי דברי שאול אמת ולא דברי התול ושקר ויש מרז״ל שאמרו כי שתיהן היו לדוד לנשים ואחר מיתת מירב נשא מיכל ועדריאל בעבירה נשא את מירב · ומהם אמרו כי קדושי טעות היו לו לדוד במירב ובהיתר נשאה עדריאל: ונקלה · בא לשון נקבה על התחתן שהוא מקור וכן הלא זאת תעשה לך עזבך את יי׳ אלהיך: רש ונקלה · תרגומו מסכן והדיוט · רש שאין לי שאוכל לתת מהר הראוי לבת מלך לפיכך אמר שאול לעבדיו כה תאמרו לדוד אין חפץ למלך במהר כי אם במאה ערלות פלשתים: ונקלה · שאיני כדאי לקחת בת המלך: ויסר

ויתנבא · ואיסתטי כבא ושוטה מדברים דברי רמזים שאינם ניכרים: אכה בדוד ובקיר מכה אחת. הכה שיכנס החנית בדוד ובקיר: משכיל · מצליח: ושאול אמר בלבו אל תהי ידי בו פן אענש ותהי יד פלשתים בו ולכך אמר לו והלחם מלחמות יי׳: בעת תת · כשהגיע זמן שקבעו לתתה לו ובעור שהיו מתעסקים לתתה לו נתגלגל הדבר ונתנה לעדריא׳. בשתי׳ תתחתן בי · שתי בנות יש לי באח׳ מהן תתחתן בי וכן תירגם יונתן בחדא מן תרתין כיוצא בו שלש אני נוטל עליך אחת משלש כמו שמפורש סס בחר לך אח׳ מהן: ולא

והתי״ד דפין וסימ׳ אשה לבן ארניך· ותהי נדחה עליו· ותה אחריתי כמוהו· ותהי לו למוקש ותהי בו יד פלשתים ב׳ בפסוק· אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים· ותהי לו סכנת· ותהי לחשוות גלים דמלכים·

וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וּשְׁרַת רוּחַ בִּישָׁא מִן קֳדָם יְיָ עַל שָׁאוּל וְאִשְׁתַּטִי בְּגוֹ בֵיתָא וְדָוִד מְנַגֵּן בִּידֵיהּ כְּיוֹם בְּיוֹם וּמוֹרְנִיתָא בִּידָא דְשָׁאוּל׃ וַאֲרִים שָׁאוּל יַת מוֹרְנִיתָא וַאֲמַר אֶמְחֵינֵיהּ בְּדָוִד וְאַבְרְזִינֵיהּ בְּכוֹתְלָא וְאִסְתַּחַר דָוִד מִן קֳדָמוֹהִי תַּרְתֵּין זִמְנִין׃ וּדְחִיל שָׁאוּל מִן קֳדָם דָוִד אֲרֵי הֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵיהּ וְיַת שָׁאוּל רָחִיק׃ וְאַפְנְיֵיהּ שָׁאוּל מִלְּוָתֵיהּ וּמַנְיֵיהּ לֵיהּ רַב אַלְפָא וּנְפַק וְעָלֵיל בְּרֵישׁ עַמָּא׃ וַהֲוָה דָוִד לְכָל אוֹרְחָתֵיהּ מַצְלַח וּמֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵיהּ׃ וַחֲזָא שָׁאוּל דְהוּא מַצְלַח לַחֲדָא וּדְחִיל מִן קֳדָמוֹהִי׃ וְכָל יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה רָחֲמִין יַת דָוִד אֲרֵי הוּא נָפֵק וְעָלֵיל בְּרֵישֵׁיהוֹן׃ וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד הָא בְּרַתִּי רַבְּתָא מֵרַב יָתַהּ אֶתֵּן לָךְ לְאִיתּוּ בְּרַם הֱוֵי לִי לִגְבַר עֲבִיד קְרָבִי וַאֲגַח קְרָב דְעַמֵּיהּ דַיְיָ וְשָׁאוּל אֲמַר לָא תְהֵי יְדִי בֵיהּ וְיִתְמְסַר בִּידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי׃ וַאֲמַר דָוִד לְשָׁאוּל מַן אֲנָא וּמַן חַיַּי זַרְעִית אַבָּא בְּיִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֱהֵי חַתְנָא לְמַלְכָּא׃ וַהֲוָה בְּעִידָן דִּמְטָא לְמִתַּן יַת מֵירַב בַּת שָׁאוּל לְדָוִד וְהִיא אִתְיְהִיבַת לְעַדְרִיאֵל דִּמְחוֹלוּת לְאִיתּוּ׃ וּרְחִימַת מִיכַל בַּת שָׁאוּל לְדָוִד וְחַוִּיאוּ לְשָׁאוּל וּכְשַׁר פִּתְגָמָא בְּעֵינוֹהִי׃ וַאֲמַר שָׁאוּל אֶתְּנַהּ לֵיהּ וּתְהֵי לֵיהּ לְתַקָּלָא וְיִתְמְסַר בִּידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד בַּחֲדָא מִתַּרְתֵּין תִּתְחַתַּן בִּי בְּיוֹמָא דֵין׃ וּפַקִּיד שָׁאוּל יַת עַבְדוֹהִי מַלִּילוּ עִם דָוִד בְּרָז לְמֵימַר הָא אִתְרְעֵי בָךְ מַלְכָּא וְכָל עַבְדוֹהִי רָחֲמוּךְ וּכְעַן אִתְחַתַּן בְּמַלְכָּא׃ וּמַלִּילוּ עַבְדֵי שָׁאוּל קֳדָם דָוִד יַת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וַאֲמַר דָוִד הַזְעִיר בְּעֵינֵיכוֹן לְאִתְחַתָּנָא בְּמַלְכָּא וַאֲנָא גְבַר מִסְכֵּן וְהֶדְיוֹט׃ וְחַוִּיאוּ עַבְדֵי שָׁאוּל לֵיהּ לְמֵימַר כְּפִתְגָמַיָּא הָאִלֵּין מַלִּיל דָוִד׃

וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַתִּצְלַח רוּחַ אֱלֹהִים רָעָה אֶל שָׁאוּל וַיִּתְנַבֵּא בְתוֹךְ הַבַּיִת וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָדוֹ כְּיוֹם בְּיוֹם וְהַחֲנִית בְּיַד שָׁאוּל׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת הַחֲנִית וַיֹּאמֶר אַכֶּה בְדָוִד וּבַקִּיר וַיִּסֹּב דָּוִד מִפָּנָיו פַּעֲמָיִם׃ וַיִּרָא שָׁאוּל מִלִּפְנֵי דָוִד כִּי הָיָה יְהוָה עִמּוֹ וּמֵעִם שָׁאוּל סָר׃ וַיְסִרֵהוּ שָׁאוּל מֵעִמּוֹ וַיְשִׂמֵהוּ לוֹ שַׂר אָלֶף וַיֵּצֵא וַיָּבֹא לִפְנֵי הָעָם׃ וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָו מַשְׂכִּיל וַיהוָה עִמּוֹ׃ וַיַּרְא שָׁאוּל אֲשֶׁר הוּא מַשְׂכִּיל מְאֹד וַיָּגָר מִפָּנָיו׃ וְכָל יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה אֹהֵב אֶת דָּוִד כִּי הוּא יוֹצֵא וָבָא לִפְנֵיהֶם׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל דָּוִד הִנֵּה בִתִּי הַגְּדוֹלָה מֵרַב אֹתָהּ אֶתֶּן לְךָ לְאִשָּׁה אַךְ הֱיֵה לִּי לְבֶן חַיִל וְהִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת יְהוָה וְשָׁאוּל אָמַר אַל תְּהִי יָדִי בּוֹ וּתְהִי בוֹ יַד פְּלִשְׁתִּים׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל שָׁאוּל מִי אָנֹכִי וּמִי חַיַּי מִשְׁפַּחַת אָבִי בְּיִשְׂרָאֵל כִּי אֶהְיֶה חָתָן לַמֶּלֶךְ׃ וַיְהִי בְּעֵת תֵּת אֶת מֵרַב בַּת שָׁאוּל לְדָוִד וְהִיא נִתְּנָה לְעַדְרִיאֵל הַמְּחֹלָתִי לְאִשָּׁה׃ וַתֶּאֱהַב מִיכַל בַּת שָׁאוּל אֶת דָּוִד וַיַּגִּדוּ לְשָׁאוּל וַיִּשַׁר הַדָּבָר בְּעֵינָיו׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶתְּנֶנָּה לּוֹ וּתְהִי לוֹ לְמוֹקֵשׁ וּתְהִי בוֹ יַד פְּלִשְׁתִּים וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל דָּוִד בִּשְׁתַּיִם תִּתְחַתֵּן בִּי הַיּוֹם׃ וַיְצַו שָׁאוּל אֶת עֲבָדָו דַּבְּרוּ אֶל דָּוִד בַּלָּט לֵאמֹר הִנֵּה חָפֵץ בְּךָ הַמֶּלֶךְ וְכָל עֲבָדָיו אֲהֵבוּךָ וְעַתָּה הִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ׃ וַיְדַבְּרוּ עַבְדֵי שָׁאוּל בְּאָזְנֵי דָוִד אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר דָּוִד הֲנִקַלָּה בְעֵינֵיכֶם הִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וְאָנֹכִי אִישׁ רָשׁ וְנִקְלֶה׃ וַיַּגִּדוּ עַבְדֵי שָׁאוּל לוֹ לֵאמֹר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר דָּוִד׃

רלבג

והנה עזר הש״י את דוד ונשמר מזה כשנטה מפניו שני פעמים אז נתברר לשאול כי הש״י עם דוד ומעמו סר ויירא ממנו והסירהו מעמו ושמהו לו שר אלף ויצא ויבא לפני העם והנה היתה כונת שאול להפילו ביד פלשתים. והנה היה דוד מצליח מאד בכל דרכיו והיה הש״י עמו וזה הוסיף יראה לשאול מפני דוד. מצורף לזה שכבר היה זה סבה אל שכל ישראל ויהודה אוהבים את דוד כי היה יוצא ובא לפניהם. וכראו׳ שאול זה התחכ׳ לתת לו בתו באופן שנדר בעת הלחמו עם גלית וחשב שיהיה זה כלי להפיל דוד ביד פלשתי׳ כי יהנה עמו שילחם מלחמות יי׳ בפלשתים. והנה הרחיק דוד מצד הענוה מהתחתן במלך ואמר מי אנכי שאהיה ראוי להתחתן במלך כאלו אמר הנני נבזה ושפל מאד: ומי חיי. ר״ל מה חיי חשובים שאהי׳ ראוי לזה הלא הייתי רועה צאן ואיך יתכן שאלקח מאחרי הצאן לקחת בת המלך: משפחת אבי בישראל. ידמה שהרצון בזה ומי משפחת אבי שבישר׳ והנה אמר זה מצד שהיה בא מרות המואביה וככה אמר שאול ומשפחתי הצעירה מכל משפחו׳ שבטי בנימן להורות שאין ראוי למלוכה: ויהי בעת תת את מרב בת שאול אל דוד. ר״ל בעת ההיא נועד ביניהם שיתננה לדוד וירמה מזה המקום שלא קדשה דוד: בשתים תתחתן בי היום. ר״ל בשתי בנותיו לי תתחתן בי היום כי אתן אחת מהן והיא הפנויה כי הנשואה אי איפשר שאתן לך ואחשוב שאמר לו זה מפני שנדר לו שיתן לו בתו לאשה יתכן שיתן לו הגדולה כי היא הראויה יותר בזה כי לא יתכן לתת הצעירה לפני הבכירה ואולם עתה שנתנה הגדולה לעדריאל המחולתי נתברר שלא יהיה הרצון בזה אלא שיתן לו אחת מבנותיו וידמה שלא הסכים דוד בזה מצד הענוה כמו שקדם אלא שקצר הכתוב ושאול חשב שתהיה הסבה כשלא הסכים דוד בזה שירא שיפול ביד פלשתים ולזה צוה לעבדיו שידברו אל דוד בסתר ויודיע לו שהמלך חפץ בו וכל עבדיו אהבוהו כדי שיחשוב דוד שאין כונת שאול להפילו ביד פלשתים: ואנכי איש רש ונקלה. ר״ל ולזה לא אוכל לתת מוהר ומתן כראוי לבת המלך: ויסר

וחברו להשאות גלים דישעיה· עתה בא כתבה· שמעו שמיע מלתי· מי יתן החרש תחרישון· והוי עוד נחמתי· ותהי משברתך שלמה: אהבוך ג׳ וכל עבדיו אהבוך· משרים אהבוך· על כן עלמות:

רש״י

ולא מלאו הימים. לא המתין עד מלאת הימים שקבע לו להביא את מאה הערלות: ויקם דוד וילך הוא ואנשיו וגו׳ וימלאום. פריסנטיר בלעז: לרוח. לירצה: ויצאו שרי הפלשתים. לבא בגדודים לשלול שלל בישראל: ליד אביו. סמוך לאביו אוכט״ש אייכ״ש בלעז: ותקח מיכל. כדי שלא יבינו שברח וירדפו אחריו: את

רד״ק

וישר הדבר. ביאור איתן לבר ויוד השרש נכפלה מהמכתב: ולא מלאו הימים. הזמן שנתן לו שיביא לו מאה הערלו׳ לא הגיע הזמן עד שקם והלך והביא לו מאתי׳: וימלאום למלך. קל הלמ״ד ועניין וימלאום עבדיו הביאום לו כי דוד לא הביאם לפני המלך אך שלחם ביד עבדי שאול או ביד אנשי דוד כמשפט המוהר ששולח אותו אדם ביד אחר ופירוש וימלאום השלימום כלומר כל המאתים הביאו לפניו: ומיכל בת שאול אהבתהו. לפיכ׳ הוסיף לירא מפניו לשני דברים האחד שראה כי יי׳ עמו ועוד שמיכל בתו אהבתו ולא יוכל לגרום לו מיתה על ידה ואפי׳ הוא ידבר על מיתתו בביתו מיכל בתו תגלה לו: לרוח. נעלמה היו״ד פ״א הפועל מהמכתב לפיכך הלמ״ד בצרי: מדי צאתם. בכל זמן צאתם וכן מדי עלותה בית יי׳ מדי חדש בחדשו מדי דברי בו והדומים להם: שכל דוד. הצליח: וייקר שמו. היה יקר בעיני כל השומעים שמעו. ובדרש וייקר שמו בהלכה כיון ששמעו פלשתים שנשא דוד אשה ויצאו שרי פלשתים אמרו כתוב בתורתם כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא נלך ונלחם עמהם ולא היו יודעי׳ כי דוד חכם היה ודורש במה דברים אמורי׳ במלחמת רשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה: ליד אבי. למקום אבי כלומ׳ למקום שיוצא תמיד או פירושו ליד ממש והוא כמו אשר למלך נשען על ידו ות״י ואקום לקדם אבא. ופי׳ בשדה אשר אתה שם כי היה רגיל לצאת שם שאול ביום לאותו השדה לפיכך צוה יהונתן את דוד שיחבא באותו השדה כדי שישמע הדברים הטובים שידבר הוא לאביו בעבורו. ומה שאמר והגדתי לך אם יהיה שלא תשמע דבריכו אני אגיד לך מה שיענה אותי: וישם את כפשו בכפו. תרגומו ומסר ית נפשיה בעל גב לאתקטלא: ברוך

איב ג׳ חס׳ וס׳ ויהי שאול איב את דוד. כי חרב לאיב מגור. אם לוא הפגעתי בך: שרי פלשתים ו׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ויצאו שרי פלשתים. ויאמרו שרי פלשתים מה העברים ב׳ בפסו׳. ויקצפו עליו שרי פלשתים. אך שרי פלשתים אמרו. ושארא סרני פלשתים: וראיתי י״ב בקריא׳ וסי׳ וראיתי את הדם ופסחתי עליכם.

רלב״ג

וישר הדבר בעיני דוד להתחתן במלך. ר״ל עם זה התנאי כי בטח בש״י שישיג זה ויתברר לשאול כי יי׳ עמו ותחת ערלות מאה פלשתים הביא לו מאתי׳ להורות על טוב הצלחתו: ומיכל בת שאול אהבתהו. הנה זה גם כן היה מוסיף יראה לשאול כי זה מורה על טוב הצלחת דוד ועל כי המלוכ׳ תהיה לו כי עם התברר לבת שאול שכוונת אביה את דוד עם כל זה נקשרה אהבתה בו עם שזה גם כן יהיה סבה מה מונעת שאול מהריגת דוד כדי שלא יכאיב לב בתו ועוד כי יתכן שהיא תגלה לדוד סודות אביה ויהיה נשמר מפני זה מהרעה אשר יחשב לעשות לו: שכל דוד מכל עבדי שאול. ר״ל שהצליח במלחמ׳ יותר מכלם: וייקר שמו מאד. ר״ל שכל מי שהיה מזכיר שמו היה מזכירו ביקר ובכבוד רב: ויפטר

מקרא

וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כֹּה תֹאמְרוּ לְדָוִד אֵין חֵפֶץ לַמֶּלֶךְ בְּמֹהַר כִּי בְּמֵאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים לְהִנָּקֵם בְּאֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ וְשָׁאוּל חָשַׁב לְהַפִּיל אֶת דָּוִד בְּיַד פְּלִשְׁתִּים: וַיַּגִּדוּ עֲבָדָיו לְדָוִד אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי דָוִד לְהִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וְלֹא מָלְאוּ הַיָּמִים: וַיָּקָם דָּוִד וַיֵּלֶךְ הוּא וַאֲנָשָׁיו וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים מָאתַיִם אִישׁ וַיָּבֵא דָוִד אֶת עָרְלֹתֵיהֶם וַיְמַלְאוּם לַמֶּלֶךְ לְהִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וַיִּתֶּן לוֹ שָׁאוּל אֶת מִיכַל בִּתּוֹ לְאִשָּׁה: וַיַּרְא שָׁאוּל וַיֵּדַע כִּי יְהֹוָה עִם דָּוִד וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל אֲהֵבַתְהוּ: וַיֹּאסֶף שָׁאוּל לֵרֹא מִפְּנֵי דָוִד עוֹד וַיְהִי שָׁאוּל אֹיֵב אֶת דָּוִד כָּל הַיָּמִים:

וַיֵּצְאוּ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים וַיְהִי מִדֵּי צֵאתָם שָׂכַל דָּוִד מִכֹּל עַבְדֵי שָׁאוּל וַיִּיקַר שְׁמוֹ מְאֹד:

יט וַיְדַבֵּר שָׁאוּל אֶל יוֹנָתָן בְּנוֹ וְאֶל כָּל עֲבָדָיו לְהָמִית אֶת דָּוִד וִיהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל חָפֵץ בְּדָוִד מְאֹד: וַיַּגֵּד יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵאמֹר מְבַקֵּשׁ שָׁאוּל אָבִי לַהֲמִיתֶךָ וְעַתָּה הִשָּׁמֶר נָא בַבֹּקֶר וְיָשַׁבְתָּ בַסֵּתֶר וְנַחְבֵּאתָ: וַאֲנִי אֵצֵא וְעָמַדְתִּי לְיַד אָבִי בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר אַתָּה שָׁם וַאֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ אֶל אָבִי וְרָאִיתִי מָה וְהִגַּדְתִּי לָךְ:

וַיְדַבֵּר יְהוֹנָתָן בְּדָוִד טוֹב אֶל שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַל יֶחֱטָא הַמֶּלֶךְ בְּעַבְדּוֹ בְדָוִד כִּי לוֹא חָטָא לָךְ וְכִי מַעֲשָׂיו טוֹב לְךָ מְאֹד: וַיָּשֶׂם אֶת נַפְשׁוֹ בְכַפּוֹ וַיַּךְ אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וַיַּעַשׂ יְהֹוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה לְכָל יִשְׂרָאֵל רָאִיתָ וַתִּשְׂמָח וְלָמָּה תֶחֱטָא בְּדָם נָקִי לְהָמִית אֶת דָּוִד חִנָּם: וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל בְּקוֹל יְהוֹנָתָן וַיִּשָּׁבַע שָׁאוּל חַי יְהֹוָה אִם יוּמָת: וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן לְדָוִד וַיַּגֶּד לוֹ יְהוֹנָתָן אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּבֵא יְהוֹנָתָן אֶת דָּוִד אֶל שָׁאוּל וַיְהִי לְפָנָיו כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם:

תרגום

וַאֲמַר שָׁאוּל כְּדֵין תֵּימְרוּן לְדָוִד לָא רַעֲוָא לְמַלְכָּא בְּמוֹהֲרִין אֱלָהֵן בִּמְאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתָּאֵי לְאִתְפְּרָעָא בְּסַנְאֵי מַלְכָּא וְשָׁאוּל חָשִׁיב לְמִמְסַר יָת דָּוִד בִּידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי: וְחַוִּיאוּ עַבְדוֹהִי לְדָוִד יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וּכְשַׁר פִּתְגָּמָא בְּעֵינֵי דָוִד לְאִתְחַתָּנָא בְּמַלְכָּא וְלָא שְׁלִימוּ יוֹמַיָּא: וְקָם דָּוִד וַאֲזַל הוּא וְגֻבְרוֹהִי וּקְטַל בִּפְלִשְׁתָּאֵי מָאתָן גַּבְרָא וְאַיְתִי דָוִד יָת עָרְלַתְהוֹן וְאַשְׁלְמִינוּן לְמַלְכָּא לְאִתְחַתָּנָא בְּמַלְכָּא וִיהַב לֵיהּ שָׁאוּל יָת מִיכַל בְּרַתֵּיהּ לְאִתּוּ: וַחֲזָא שָׁאוּל וִידַע אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵיהּ דְּדָוִד וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל רַחֲמִיתֵיהּ: וְאוֹסִיף שָׁאוּל לְמִדְחַל מִן קֳדָם דָּוִד עוֹד וַהֲוָה שָׁאוּל בְּעֵיל דְּבָב לְדָוִד כָּל יוֹמַיָּא:

וּנְפַקוּ רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי וַהֲוָה בִּזְמַן מִפַּקְהוֹן אַצְלַח דָּוִד מִכָּל עַבְדֵי שָׁאוּל וּסְגִי שְׁמֵיהּ לַחֲדָא:

וּמַלִּיל שָׁאוּל עִם יוֹנָתָן בְּרֵיהּ וְעִם כָּל עַבְדוֹהִי לְמִקְטַל יָת דָּוִד וִיהוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל אִתְרְעֵי בְדָוִד לַחֲדָא: וְחַוִּי יְהוֹנָתָן לְדָוִד לְמֵימַר בָּעֵי שָׁאוּל אַבָּא לְמִקְטְלָךְ וּכְעַן אִסְתַּמַּר כְּעַן בְּצַפְרָא וְתִיתֵּב בְּסִתְרָא וְתִטַּמַּר: וַאֲנָא אֶיפּוֹק וְאֵיקוּם לְוָת אַבָּא בְּחַקְלָא דְּאַתְּ תַּמָּן וַאֲנָא אֲמַלֵּיל עֲלָךְ פִּתְגָּמִין תַּקְנִין קֳדָם אַבָּא וְאֶחֱזֵי מָה וַאֲחַוֵּי לָךְ:

וּמַלִּיל יְהוֹנָתָן עַל דָּוִד פִּתְגָּמִין תַּקְנִין קֳדָם שָׁאוּל אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵיהּ לָא יְחַטֵּי מַלְכָּא בְּעַבְדֵּיהּ בְּדָוִד אֲרֵי לָא חָטֵי לָךְ וַאֲרֵי עוֹבָדוֹהִי תַּקְנִין לָךְ לַחֲדָא: וּמְסַר יָת נַפְשֵׁיהּ בְּעַל גַּב לְאִתְקַטָּלָא וּקְטַל יָת פְּלִשְׁתָּאָה וַעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא לְכָל יִשְׂרָאֵל חֲזֵיתָא וַחֲדֵיתָא וּלְמָה תִתְחַיַּב בְּדַם זַכַּאי לְמִקְטַל יָת דָּוִד מַגָּן: וְקַבִּיל שָׁאוּל לְמֵימַר יְהוֹנָתָן וְקַיֵּים שָׁאוּל קַיָּים חַי יְיָ אִם יִתְקְטִיל: וּקְרָא יְהוֹנָתָן לְדָוִד וְחַוִּי לֵיהּ יְהוֹנָתָן יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וְאַיְתִי יְהוֹנָתָן יָת דָּוִד לְוָת שָׁאוּל וַהֲוָה מְשַׁמֵּשׁ קֳדָמוֹהִי כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי:

מסרה

וראיתי כה והגדתי לך. וראית לבית גבה. וראיתי והנה עליהם גידים ובשר עלה. וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות. וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם. וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון. וראיתי את כל מעשה האלהים כי איככה אוכל. וראיתי ב׳ בפסוק. וראיתי אני דניאל לבדי את המראה. והנה שנים אחרים:

רדק

ברוד ובקיר · פירשתיו: ויפטר · נסתלק מלפניו ונשמר מהחנית והכה בקיר: ויך את החנית בקיר · תקעו בקיר: נס וימלט · פי׳ נס באותה שעה לביתו ונמלט בלילה ההוא כמו שאמר כי הגידה לו אשתו מיכל כי אביה רוצה להמיתו בלילה: לשמרו ולהמיתו · לשמרו שלא יצא מן הבית ויברח ולהמיתו בבקר כי לא היה ממית אותו הלילה בפני בתו אלא חשב שיביאוהו אליו בבקר וימיתוהו: בעד החלון · כי דרך הפתח לא יוכל לצאת מפני השומרים והיה לבית חלון מצד אחר שלא ראו אותו השומרי׳ כשהורידתהו מן החלון · ובדרש והיאך ברח דוד רבי אבו ורבי אבין רבי אבו אמר שני שערים היו לו לבית של דוד אחד גדול ואחד קטן ושמרו אותו מן השער הגדול ויצא לו מן השער הקטן ורבי אבין אמר שער אחד לבד היה לו ועמדו להם על השער מה עשתה מיכל שלשלה דוד בעד החלון: את התרפים · תרגומו צלמניא והם עשויים בדמות גוף האדם לפיכ׳ שמה אותם במטה שידמה דוד שוכב שם ובמקום ראשו שמה כביר העזים שידמה כשער ראש האדם ופי׳ כביר עזים כר עשוי משער העזים ות״י נודא דעזיא וכן אמ׳ במדרש ונתנה נוד יין תחת דוד על המטה ר״ל נוד שהוא מעור העזים והיה השיער למעלה לפיכך שמה אותו במקו׳ ראשו · ועניין התרפים י״מ כי הם ע״ז כמו התרפים אשר ללבן שגנבתם רחל ולבן עובד ע״ז היה כמו שאמ׳ לו למה גנבת את אלהי וחלילה חלילה שיהיה בבית דוד ע״ז וים אומרי׳ שהוא כלי הנחשת העשוי לדעת חלקי השעות ויראו בהם העתידות במשפט המזלות וזה יתכן בדבר לבן אבל בדבר מיכל הוא קשה לפרש למה שמה אותם במטה מקום דוד ואותו הכלי איננו בתכונה הזאת והחכם ראב״ע ז״ל כתב כי ה התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשויה לקבל כח עליוני והעד שהתרפים כן התרפים ם ששמה מיכל במטה עד שחשבו שומרי הבית שהם דוד: אל המטה · כמו על המטה וכן אל ההרים לא אכל: וישבו בניות · כתב הוי״ו קודם היו״ד ונקרי היו״ד קודם הוי״ו והכתוב והקרי שוים בעניין תהיה היו״ד קודם הוי״ו או הוי״ו קודם היו״ד אח׳ הו׳ והוא מלשון נוה והיה המקום הזה הנקרא ניות בעיר הנקראת רמה לפיכך אמר בניות ברמה מניות ברמה כלומר אשר ברמה או היה זה המקום חוץ לעיר הנקראת רמה קרוב לה בגבולה ואמר ברמה כמו ויהי בהיות יהושע ביריחו וזה הנכון לפיכך אמר וילך הוא ושמואל וישבו בניות והיה זה המקום מקום לבני הנביאים שהיו יושבים שם ולומדים לפני שמואל ות״י בית אולפנא ורבו׳ ז״ל אמרו מה עניין ניות אצל רמה אלא שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם כלומר בבית המקדש כלומר באיזה מקום יהיה: ויראה

רלבג

ויפטר מפני שאול ויך את החנית בקיר · ר״ל שנסתלק מלפניו בעת זרקו החנית להכות דוד והכה החנית בקיר ולא נגע בדוד והנה היה זה כם עצום כי עם היותו מנגן והיה משתדל שיהיה שירו משוער כראוי נסתלק מפניו אחר הריקתו החנית אליו · ולפי שנתברר לדוד כי כלתה הרעה מאת שאול להמיתו נס לביתו: לשמרו ולהמיתו בבקר · ר״ל לשמרו שלא יצא משם כדי שיוכלו להביא א אותו אליו בבקר ל להמיתו על ידי אחד מעבדיו באופן ם שיתאמת שאול שנגר מת דוד ולזה לא צוה למלאכים שלא אל בית דוד שימיתוהו כי ירא פן יעשה דוד ע עמהם בתחבולות ל למלט את נפשו בגר מה מן הנדדים עם שנגר רצה שאול ל לעשות זה בסתר כי חמס היה עושה להרג את דוד על לא חמס בכפיו ולזה השתדל ב בתחל׳ להכותו בחנית בהיותו מנגן בידו ל לפניו שלא יתפרסם זה לזולתו וזה גם כן בעת היות רוח אלהים רעה מבעתו שלא יודע הדבר יהיה לשאול ה התנצלות מצד אליו או שיפילנו ביד פלשתים כי בזה לא יאשימנו אחד מן האנשים: בעד החלון · הנה השומרים היו אצל ה הפתח שיכנסו בו ל לבית דוד והחלון היה בכותל אחר מהבית ומשם הורידה אותו מיכל כדי שימלט ו ולקחה התרפים ושמה אותם על המטה ם שידמה שיהיה שוכב במטה דוד · וכור עמו מעור עזים והיו בה שערות שמה מ מראשותיו להטעות ה הבאים שם וימששו ב המקום ההוא וידומה להם מפני השערות שיהיה שם דוד · ואחר זה כסתה בבגד כביר העזים להורות כי כסה דוד ראשו ל לשמרו מהקירו׳ בעת השינה עם שזה יהיה סבה שלא יתראה לה׳ שלא יהיה אשר במטה דוד אם לא אחר ם שיגלו זה ובין כך ובין כך יתכן שימלט דוד ויתרחק ואחשב שעשתה זה מיכל שאם ימכימו בבקר לקרא לה שתפתח להם תוכל לרחותם בשתראה להם שהוא במטה ותאמ׳ להם שהוא חולה כדי שיהיה לדוד מהפנאי יותר להתרחק · והנה עם כל זה צוה שאול שיעלוהו אליו במטה אשר הוא בה לחשקו בהריגתו והביאו המלאכים את המטה אשר היה בה דוד לפי מחשבתם וכאשר היתה המטה אצל שאול נתברר לו כי לא היה שם דוד אך היו התרפים על המטה והיה כביר העזי׳ למראשו׳ התרפים · והנה התרפים היו על צורת בן אדם נעשית בשעות ידועות אצלם והיו חושבים שהצורה ההיא תעורר הכח הדמיוני בדרך שיהיה מתבודד מבין כחו׳ שאר הנפש בדרך שיקבל כח עליון כמכהנו והיה שומע הדמיון קול כמוך מגיד העתידות לפי מחשבתם וכבר נכתב בהודע הזאת מהחכרון מה שכבר העירונו עליו בפי׳ אמרו ולון ותרפים הספר · וישבו בניות · אמרו שהיה בית מדרש לנביאים אצל עיר הרמה שהיה יושב בה שמואל ·

להקת

מסורה

ותוספ ה׳ ר״פ בקריאה ג׳ מלאים וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישב: ויבא יעקב מן השדה · ויקם בלילה הוא · בלילה הוא ד׳ וסימ׳ ותשקין את אביהן יין · ודוד נס וימלט · וסימ׳ בלשון ארמי שתא ודכך וקם וערק:

מקרא

ג׳ מל׳ וַתּוֹסֶף הַמִּלְחָמָה לִהְיוֹת וַיֵּצֵא דָוִד וַיִּלָּחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים וַיַּךְ בָּהֶם מַכָּה
ה׳ נסיפ׳ גְדוֹלָה וַיָּנֻסוּ מִפָּנָיו: וַתְּהִי רוּחַ יְהוָה רָעָה אֶל־שָׁאוּל וְהוּא בְּבֵיתוֹ יוֹשֵׁב וַחֲנִיתוֹ בְּיָדוֹ וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָד: וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכּוֹת בַּחֲנִית בְּדָוִד
ל׳ וּבַקִּיר וַיִּפְטַר מִפְּנֵי שָׁאוּל וַיַּךְ אֶת־
ד׳ וסי׳ שתה ודוך יקם וערק הַחֲנִית בַּקִּיר וְדָוִד נָס וַיִּמָּלֵט בַּלַּיְלָה הוּא: וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל
ל׳ מַלְאָכִים אֶל־בֵּית דָּוִד לְשָׁמְרוֹ וְלַהֲמִיתוֹ בַּבֹּקֶר וַתַּגֵּד לְדָוִד מִיכַל אִשְׁתּוֹ לֵאמֹר אִם־אֵינְךָ מְמַלֵּט אֶת־
ל׳ נַפְשְׁךָ הַלַּיְלָה מָחָר אַתָּה מוּמָת:
ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וַתֹּרֶד מִיכַל אֶת־דָּוִד בְּעַד הַחַלּוֹן וַיֵּלֶךְ וַיִּבְרַח וַיִּמָּלֵט: וַתִּקַּח מִיכַל אֶת־הַתְּרָפִים וַתָּשֶׂם אֶל־הַמִּטָּה וְאֵת
ל׳ כְּבִיר הָעִזִּים שָׂמָה מְרַאֲשֹׁתָיו וַתְּכַס
ל׳ בַּבָּגֶד: וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים לָקַחַת אֶת־דָּוִד וַתֹּאמֶר חֹלֶה הוּא: וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל אֶת־הַמַּלְאָכִים לִרְאוֹת אֶת־דָּוִד לֵאמֹר הַעֲלוּ אֹתוֹ בַמִּטָּה אֵלַי
ב׳ לַהֲמִתוֹ: וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים וְהִנֵּה הַתְּרָפִים אֶל־הַמִּטָּה וּכְבִיר הָעִזִּים מְרַאֲשֹׁתָיו: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־
ל׳ מִיכַל לָמָּה כָּכָה רִמִּיתִנִי וַתְּשַׁלְּחִי
י׳ אֶת־אֹיְבִי וַיִּמָּלֵט וַתֹּאמֶר מִיכַל אֶל־
ל׳ שָׁאוּל הוּא־אָמַר אֵלַי שַׁלְּחִנִי לָמָה
ל׳ ומ׳ל אֲמִיתֵךְ: וְדָוִד בָּרַח וַיִּמָּלֵט וַיָּבֹא אֶל־שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וַיַּגֶּד־לוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה־לוֹ שָׁאוּל וַיֵּלֶךְ הוּא
בניות ק׳ וּשְׁמוּאֵל וַיֵּשְׁבוּ בְּנָוֹת: וַיֻּגַּד לְשָׁאוּל
בנויות ק׳ לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד בְּנָיוֹת בָּרָמָה:

תרגום

ג׳ מל׳ וְאוֹסִיפוּ עַבְדֵי קְרָבָא לְמֶהֱוֵי וּנְפַק דָּוִד וְאַגִּיחַ קְרָבָא בְּפְלִשְׁתָּאֵי וּמְחָא בְהוֹן מָחָא סַגִּיאָה וְאַפִּיכוּ מִן קֳדָמוֹהִי: וּשְׁרַת רוּחַ בִּישָׁא מִן קֳדָם יְיָ עַל שָׁאוּל וְהוּא בְּבֵיתֵיהּ יָתֵיב וּמוּרְנִיתָא בִּידֵיהּ וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיַד: וּבְעָא
ל׳ שָׁאוּל לְמִמְחֵי בְּמוּרְנִיתָא בְּדָוִד וּלְמִיבְרְזֵיהּ בְּכוֹתְלָא וְאִיתְפְּטַר מִן קֳדָם שָׁאוּל וּקְבַע יַת מוּרְנִיתָא בְּכוֹתְלָא וְדָוִד עֲרַק וְאִשְׁתֵּיזֵיב
ל׳ בְּלֵילְיָא הַהוּא:
וּשְׁלַח שָׁאוּל אִיזְגַּדִּין לְוָת בֵּית דָּוִד לְמִטְרֵיהּ וּלְמִקְטְלֵיהּ בְּצַפְרָא
ל׳ וְחַוִּיאַת לְדָוִד מִיכַל אִתְּתֵיהּ לְמֵימַר אִם לֵיתָךְ מְשֵׁזֵיב יַת נַפְשָׁךְ בְּלֵילְיָא מְחָר אַתְּ מִתְקְטַל: וְשַׁלְשִׁילַת מִיכַל יַת דָּוִד מִן חֲרַכָּא וַאֲזַל וַעֲרַק
ל׳ וְאִשְׁתֵּיזֵיב: וּנְסִיבַת מִיכַל יַת צִילְמַנַיָּא וְשַׁוִּיאַת עַל עַרְסָא וְיַת
ל׳ נוֹדָא דְעִיזַּיָא שַׁוִּיאַת אִיסָרוֹהִי וְכַסִּיאַת בִּלְבוּשָׁא:
וּשְׁלַח שָׁאוּל אִיזְגַּדִּין לְמִדְבַּר יַת דָּוִד וַאֲמַרַת שְׁכִיב מְרַע הוּא:
וּשְׁלַח שָׁאוּל יַת אִיזְגַּדַּיָא לְמִסְעַר יַת דָּוִד לְמֵימַר אַסִּיקוּ יָתֵיהּ בְּעַרְסָא לְוָתִי
ב׳ לְמִקְטְלֵיהּ: וַאֲתוֹ אִיזְגַּדַּיָא וְהָא צַלְמַנַיָּא עַל עַרְסָא וְנוֹדָא דְעִיזַּיָא
ל׳ אִיסָדוֹהִי: וַאֲמַר שָׁאוּל לְמִיכַל לְמָא כְּדֵין שַׁקַּרְתְּ בִּי וְשַׁלַּחַתְּ
ל׳ יַת בְּעֵיל דְּבָבִי וְאִשְׁתֵּיזֵיב וַאֲמַרַת מִיכַל לְשָׁאוּל הוּא אֲמַר לִי שַׁלְּחֵנִי לְמָא אֶקְטְלִינָךְ: וְדָוִד עֲרַק וְאִשְׁתֵּיזֵיב וַאֲתָא לְוָת שְׁמוּאֵל לְרָמְתָא וְחַוִּי לֵיהּ יַת כָּל דִּי עֲבַד לֵיהּ שָׁאוּל וַאֲזַל הוּא וּשְׁמוּאֵל וִיתִיבוּ בְּבֵית אוּלְפָנָא: וְאִתְחַוָּא לְשָׁאוּל לְמֵימַר הָא דָוִד בְּבֵית אוּלְפָנָא בְּרָמְתָא:

מסורה

הרמתה ח׳ בקריאה וסימ׳ וישובו ויבואו אל ביתם הרמתה · וילך אלקנה: ותשובתו הרמתה · ויתקבצו כל זקני ישראל · וילך שמואל הרמתה · ויקח שמואל את קרן השמן · ודוד ברח וימלט · וילך גם הוא הרמתה:

רשי

את התרפים · עשויים בדמות גוף אדם: כביר העזים · עור מוסף שלם כחומת פלג״ל בלבנו: שמה מראשותיו · לפי שאין לתרפים שיער וזה דומה לשיער אדם: הוא אמר לי וגו׳ · אתה מסרתני ביד ליסטים אחר שלף חרבו עלי שלחתני: בניות · בית אולפנא:

להקת

רשי

להקתי. סיעת: ויפשט גם הוא בגדיו. בגדי מלכות ללבוש בגדי התלמידים: ויפל ערום. ברטן תירגם יונתן וכפל ערטילאי בפס ל' מנחם ששמע מפי ערבי אחד ברטן בלשון ערבי מפונע: כפשע. כפסיעה אחר שנפטרתי מפניו והכה בחנית בקיר ובאותה פסיעה נצלתי מן הבית: הנה חדש מחר. חידוש הלבנה וכל אוכלי שלחן המלך אין מתענים מלבא ביום טוב אל הלחם: ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול. לשון הוה הוא ואנכי רגיל לישב עם המלך תמיד לאכול סמוך לו: ושלחתני. מעתה ונסתרתי עד הערב של יום שלישי ולא אהיה עם האוכלים ויפקד מושבי ויתמה המלך עלי או מחר או למחרתו: כשאל

רדק

וירא. הגדול שבמלאכי שאול או כל אחד ואחד ממלאכי שאול: להקת. כמו הפוך קהלת ותרגומו סיעת ספריא ר"ל תלמידי חכמים כי ת"ח נקראו סופרים: נבאים. תרגומו משבחין כלומר היו אומרים שירות ותשבחות לאל ברוח הקדש ואפשר שהיו מתנבאין נבואות עתידות קרובות בזמנם: עמד נצב עליהם. עומד שהיה עומד על רגליו: נצב. מלמד אותם כמו נצב על הקוצרי' וממונה עליהם להורות מה יעשו וכן נצב על עבדי שאול גדול וממונה עליהם וכ"ת יקאים ומליף עליהון: בשכו. שם מקום ובא בידיעה שלא כמנהג וכמוהו בקרקר בשכות: וילך שם. ובדרך היתה רוח אלהים וילך הלוך ויתנבא עד בואו בניות: ויפשט גם הוא בגדיו. מלמד שהנביאים האחרים פשטו בגדיהם כי גם הוא לרבות וענין זה כי בבא הנבואה על האדם יתבטלו הרגשותיו ויפול האדם כמו שאומר בבלעם נופל וגלוי עינים ואמר בדניאל ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה ופעמים יקרה שיפשט בגדיו מפני רוב בטול הרגשותיו ומחשבותיו הגשמיות וישאר בכח השכל לבדו: ויפול ערום. תרגם וכפל ברטן ולא מצאתי לו חבר ויש נסחאות כתיב בייטן: על כן יאמרו הגם שאול בנביאים. כמו שאמר למעלה על כן היתה למשל ושם פרשנוהו: ויברח דוד. בעוד שהיה מתנבא שאול ברח לו: ויאמר לו חלילה. יש לשאול היאך היה מבטיחו יהונתן על שקר ואיך אמ' לו ולא יגלה את אזני והלא לעיני כל היה רודפו ומבקש על נפשו אלא היה חושב יהונתן שלא היה בלב אביו להמיתו אחר שנשבע לו ואמ' חי יי' אם יומת ומה שהיה מטיל לו החנית אחרי השבוע ומה ששלח לביתו לשמרו ולהמיתו ומה שהלך אחריו עד נוית ברמה להמיתו היה חושב יהונתן כי מפני רוח רעה שהיתה מבעתת אותו היה רוצה להמיתו בעוד שהיתה בו הרוח הרעה כי לא היתה לו רוח רעה אלא לעיתים כמו שאמר והיה בהיות רוח אלהים רוח רעה אל שאול וכן לא ראינו שהיה רוצה להמיתו אחר השבועה אלא בהיות עליו רוח רעה לפיכך היה מבטיחו יהונתן כי היה יכול להשמ' ממנו בהיות עליו רוח הרעה ואף על פי שהיה לו לנגן לפניו בעת ההיא אף על פי כן היה יכול להשמר ממנו שלא יעמוד למולו ושאול היה בלבו להמיתו גם בלא עת רוח רעה אלא שלא היה מראה זה מפני השבועה שנשבע ליהונתן או כדי שלא יעצב יהונתן כמו שאמר לדוד והגידו לדוד מעבדי שאול האוהבי' אותו כי בלב שאול להמיתו כי גלה להם והסתיר מיהונתן לפיכך נשבע דוד ואמר חי יי' וחי נפשך כי כפשע ביני ובין המות. ונראה כי החזירו יהונתן לפני אביו אחר מעשה נוית והיה בשלחן אביו כיום ביום כמו שאומר ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול כלומר מנהגי לשבת עמו בשלחנו יום ביום ואף על פי כן היה ירא דוד ואמר ליהונתן כי בזה יבחן הדבר אם יפקדהו כשלא יהיה שם ויאמר טוב שלום לעבדך כלומר כי שקר דברו לי המדברים אז היטב לבבו לי ופירוש כפשע דבר מועט כמו פסיעה והוא צעד הרגל' וכ"ת ארי כפיסעא חדא בינא ובין מותא. ובדרש בפסיעה אחת שנפטרתי מפניו נצלתי כמו שנאמר ויפטר דוד מפני שאול: הנה חדש מחר. יום ראשון מהחדש וכיון שמנהגו לאכול בשלחנו יפקדני כל שכן שהוא יום ראש חדש ובאים כל האוכלים בשלחן אחד כמו ביום טוב: עד הערב השלישית. פירוש עד עת ערב של יום שליש' ואומר השלישית לשון נקבה על העת וכ"ת עד עידן רמשא דיומא תליתאה:

איפהו' כתיב כן וד' כתיב אפו וסי' נמסר בסדר וישב: ערם ד' חס' וסי' ויפל ערם כל היום. כי תראה ערם וכסיתו. כי אמר אלי ערם יערים. ערם יצאתי מבטן: ב' מלין חס' יוד בריש תיבותא וקרינן וסי' עשה ויאמר

וישלח שאול מלאכים לקחת את־
דוד וירא את־להקת הנביאים נבאים ל' ג' מל' כליש'
ושמואל עמד נצב עליהם ותהי על־ ל' וח' ב' מלאכי ומסמס אב'
מלאכי שאול רוח אלהים ויתנבאו
גם־המה: ויגדו לשאול וישלח
מלאכים אחרים ויתנבאו גם־המה
ויסף שאול וישלח
מלאכים שלשים ויתנבאו גם־המה:
וילך גם־הוא הרמתה ויבא עד־בור
הגדול אשר בשכו וישאל ויאמר ל' וכתי' ש"ן
איפה שמואל ודוד ויאמר הנה בנוית י' כתי' כן בה"א
ברמה: וילך שם אל־נוית ברמה נוית ק'
ותהי עליו גם־הוא רוח אלהים וילך
הלוך ויתנבא עד־באו בנוית ברמה: בנוית ק'
ויפשט גם־הוא בגדיו ויתנבא גם־
הוא לפני שמואל ויפל ערם כל־ ג' חס'
היום ההוא וכל־הלילה על־כן
יאמרו הגם שאול בנביאם: ג' כתי' כן

ד ויברח דוד
מנוית ברמה ויבא ויאמר לפני תנוית ק'
יהונתן מה עשיתי מה־עוני ומה־
חטאתי לפני אביך כי מבקש את־
נפשי: ויאמר לו חלילה לא תמות
הנה לו־עשה אבי דבר גדול או לא יעשה ק'
דבר קטן ולא יגלה את־אזני ומדוע
יסתיר אבי ממני את־הדבר הזה אין
זאת: וישבע עוד דוד ויאמר ידע
ידע אביך כי־מצאתי חן בעיניך
ויאמר אל־ידע־זאת יהונתן פן־יעצב ב' חסיע אבנים ל'
ואולם חי־יהוה וחי נפשך כי כפשע
ביני ובין המות: ויאמר יהונתן אל־
דוד מה־תאמר נפשך ואעשה־לך:
ויאמר דוד אל־יהונתן
הנה־חדש מחר ואנכי ישב־אשב עם ל'
המלך לאכול ושלחתני ונסתרתי יג מל'
בשדה עד הערב השלשית:

ושלח שאול אזגדין למיברי ית דוד וחזו ית סיעת ספריא משבחין ושמואל קאים מליף עילויהון ושרת על איזגדי שאול רוח נבואה מן קדם יי ושבחו אף אנון: וחויאו לשאול ושלח איזגדין אוחרנין ושבחו אף אינון ואוסיף שאול ושלח איזגדין תליתאין ושבחו אף אינון: ואזל אף הוא לרמתא ואתא עד גובא רבא דיבשכו ושאל ואמר איכא שמואל ודוד ואמר הא בבית אולפנא ברמתא: ואזל לתמן לבית אולפנא די ברמתא ושרת עלוהי אף הוא רוח נבואה מן קדם יי ואזל מיזל ומשבח עד דאתא לבית אולפנא ברמתא: ואשלח אף הוא לבושוהי ושבח אף הוא קדם שמואל ונפל ברשן כל יומא ההוא וכל ליליא על כין יימרון האף שאול בספריא: וערק דוד מבית אולפנא די ברמתא ואתא ואמר קדם יהונתן מה עבדית מה חובי ומה סורחני קדם אבוך ארי בעי למקטלי: ואמר ליה חס לא תמות הא לא יעביד אבא פתגם רב או פתגם זעיר ולא יחוי לי ומא דין כסי אבא מני ית פתגמא הדין לית דא קיימא: וקיים עוד דוד ואמר מידע ידע אבוך ארי אשכחית רחמין בעינך ואמר לא ידע דא יהונתן דילמא יתנסיס וברם קיים הוא יי וחיי נפשך ארי כפיסעא חדא בינא ובין מותא: ואמר יהונתן לדוד מא רעוא נפשך ואעביד לך: ואמ' דוד ליהונתן הא ירחא מחר ואנא אסחרא אסחר עם מלכא למיכל ותשלחינני ואטמר בחקלא עד עידן רמשא דיומא תליתאה:

לו חלילה לא תמות הנה לו עשה. עבר שוט שוטף כי עבר. וחלופיהון ב' כתיב ולא קרינן וסי' יצאו ומארץ כשדים יצאו. יעמדו והיה יעמדו עלין דוגים כתיב יחזקאל:

רלבג

להקת הנביאי' נבאים. ר"ל קהלת הנביאים מתנבאים דברים עתידים: נצב עליהם. ר"ל אצלם והנה זאת הנבואה היתה ממין רוח הקדש בהסתמם החושים על מנהגיהם וכאילו השפיע שמואל מן הרוח אשר עליו עליה' ונתנבאו מלאכי שאול הראשונים והשניים והשלישים. וגם שאול נתנבא בנבואו שם ופשיטת הבגדים ונפלו ערום היה מחוזק הדבקות במושכלו עד שלא היו מרגישים בענינים הגופיים והתמיד זה לשאול כל היום ההוא וכל הלילה כדי שיוכל דוד להמלט אז מיד שאול: ומדוע יסתיר אבי ממני את הדבר הזה אין זאת. יתכן שכבר חשב יהונתן שמה שהיה שאול רודף דוד להרגו לא היה כי אם בסבב הרוח הרעה שהיתה מבעתת אותו אך בהיות שאול בדעתו השלם לא היתה כונתו להרע לדוד כי כבר נשבע לו באלהים כאמרו חי יי' אם יומת: כפשע ביני ובין המות. ר"ל שיעור מועט כאילו תאמר פסיע' אחת וזה מבואר מאד בעת שהיה דוד מנגן לפניו כי לולי נטה מפניו מעט הרגו בחניתו: ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול. בכמו היום הזה ולזה ירגיש המלך שאינני שם וישאל מה הסבה בזה: עד הערב השלישית. הוא ערב יום החדש השני כי היא שלישית לערב ההוא: כי

תבח

זבח הימים. היה מנהגם לעשות זבחי שלמים בני המשפחה יום בשנה וכן כאמ׳ באלקנה לזבוח את זבח הימים׃ ועשית חסד על עבדך. כמו עם עבדך וכ״תי וכן ויבואו האנשים על הנשים כחה חרש על אפרים׃ חלילה לך׳ פי׳ חלילה לך מלחשדני בזה שאדע הרעה ולא אותה אגיד לך׃ מי יגיד לי. פי׳ אם טוב יענך או אם יענך קשה ומסוף הפסוק למדנו חסרון ראשיתו וכמוהו כגיד חסר תבונות וגומ׳ ופי׳ מה כמו אם או פירושו הקשה שיענך מה תהיה אם להמיתני או לגרשני וי״ת או דילמא ופי׳ קשה אמירה קשה וכן ועשיר יענה עזות׃ יי׳ אלהי ישראל. שבועה׃ כעת מחר השלישית. מחר כעת הזאת אחקרנו ושלישית על העת כלומר העת כזאת של יום השלישי כי מחר יאמר בקרוב וברחוק וי״ת כעידנא הדין מחר או דיומא תליתאה׃ ולא אז אשלח אליך. בתמיהה׃ כי ייטב אל אבי׳ אם ייטב ויסר בעיניו להביא את הרעה אליך וגליתי את אזנך׃ ויהי יי׳ עמך כאשר היה עם אבי. בדבר המלוכה יהיה עמך שתצליח על אויביך כמו שהיה עמו׃ ולא אם עודני חי׳ לא אשאל ממך אם עודני חי כשתמלוך כי איני ירא שלא תעשה חסד יי׳ עמדי׃ ולא אמות. כי ידעתי כי חסד תעשה עמדי. ומה שאמ׳ חסד יי׳ כי בברית יי׳ באו שניהם כשכרתו ברית כמו שאומר ויכרתו יהונתן ודוד ברית ואמר לו דוד כי בברית יי׳ הבאת את עבדך וזהו ברית יי׳ שאמרו בכרתם ברית יי׳ עד בני ובניך. אבל זה הדבר אני שואל ממך שלא תכרית חסדך מביתי עד עולם׃ ולא בהכרית. כלומר אפילו בהכרית יי׳ את אויבי דוד מעל פני האדמה עד שלא ישאר איש מהם לא תכרית ביתי אף על פי שמשפח׳ אבי מכלל אויבי דוד׃ ויכרות יהונתן עם בית דוד. אחר שבקש יהונתן מאת דוד שיהיה בריתו עם ביתו כרת גם הוא ברית להיות בריתו עם בית דוד גם כן והם כמיו ובניו ובית אביו גם כן כי כל זמן שתמשך מלכות אביו שיהיה בריתו עם בית דוד לשמרם בכל כחו. ועוד הוסיף יהונתן ואמר ובקש יי׳ מיד אויבי דוד אם ישקר בברית׃ מיד אויבי דוד. כנוי הוא כי מיד דוד ר״ל שאם יפר הברית יי׳ יבקש מידו ועוד הוסיף להשביעו בכח האהבה שהיה אוהב אותו׃ ונפקדת

כשאל כשאל. רשות שאל מתני׃ זבח הימים. משנה לשנה בזמן הזה׃ אם כה יאמר טוב. שלא יחרה לו׃ שלום לעבדך. אין בלבו להרגני׃ ואם חרה יחרה. זהו שאהא לו מנוי להרגני׃ כלתה הרעה מעמו. סוף דבר מחשבה רעה לו עלי׃ ועשית חסד. לשלחני׃ חלילה לך. כזאת לחשדני שאדע בו שכלתה מעמו הרעה ולא אגיד לך׃ מי יגיד לי. במקו׳ שאסתר שם׃ השלישית. בימי מחר זהו יום שלישי כשעה של עכשיו כי מחר חדש ושמא לא יתמה מחר אבי אבל יתמה ביום השלישי׃ ה׳ אלהי ישרא׳. לשון שבוע׳ כה יעשה לי הקב״ה כי אחקור את אבי ואמצא שהוא טוב אליך אם לא אשלח על ידי שליח וגליתי אזנך כי הטובה איכול לגלות ואם ייטיב אל אבי להרע לך אות׳ לא אגלה פן יודע לאבי מקום שאתה שם וגליתי אני בעצמי את אזנך׃ ולא אם עודני חי. לשון בקשה הוא כמו ולא יתן נא לעבדך ואיכו זו משמעו ולא תעש׳ לי טובה בעודני חי שתעשה עמי חסד יי׳ בטרם אמות ומהו החסד שלא תכרית את חסדך מעם ביתי בזאת תכרות לי ברית בחייו ולא בהכרית יי׳ וגם לא תסיר חסדך מהם כי אף בבא הפורענות על בית אבי שידעתי שיכרית המקום את אויביך׃ ובקש יי׳ את הברית הזאת מיד אויבי דוד. כנה הכתוב ופירושו בקש הקב״ה את העון מיד דוד אביו כשעבר על הברית ואמר למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה ישתה בתקול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות וכן תירגם יונתן ואיתפרע ליה יי׳ מיד שנאי דוד׃ מחר

ויקח משה את עצמות יוסף. פקד פקדתי אתכם. אם פקד יפקדני אביך׃ פקד ה׳ וחס׳ וסי׳ ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת. וישבע יוסף את בני ישראל לאמר. יחרה ג׳ וסי׳ למה יי׳. פן יחרה אף יי׳. ואם חרה יחרה לו דע׃ עבדך ז׳ חס׳ וקמצין בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר בהעלתך׃ בברית ג׳ בקריאה וסימ׳

אִם־פָּקֹד יִפְקְדֵנִי אָבִיךָ וְאָמַרְתָּ נִשְׁאֹל נִשְׁאַל מִמֶּנִּי דָוִד לָרוּץ בֵּית־לֶחֶם עִירוֹ כִּי זֶבַח הַיָּמִים שָׁם לְכָל־הַמִּשְׁפָּחָה׃ אִם־כֹּה יֹאמַר טוֹב שָׁלוֹם לְעַבְדֶּךָ וְאִם־חָרֹה יֶחֱרֶה לוֹ דַּע כִּי־כָלְתָה הָרָעָה מֵעִמּוֹ׃ וְעָשִׂיתָ חֶסֶד עַל־עַבְדֶּךָ כִּי בִּבְרִית יְהוָה הֵבֵאתָ אֶת־עַבְדְּךָ עִמָּךְ וְאִם־יֶשׁ־בִּי עָוֺן הֲמִיתֵנִי אַתָּה וְעַד־אָבִיךָ לָמָּה־זֶּה תְבִיאֵנִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן חָלִילָה לָּךְ כִּי אִם־יָדֹעַ אֵדַע כִּי־כָלְתָה הָרָעָה מֵעִם אָבִי לָבוֹא עָלֶיךָ וְלֹא אֹתָהּ אַגִּיד לָךְ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוֹנָתָן מִי יַגִּיד לִי אוֹ מַה־יַּעַנְךָ אָבִיךָ קָשָׁה׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־דָּוִד לְכָה וְנֵצֵא הַשָּׂדֶה וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם הַשָּׂדֶה׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־דָּוִד יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־אֶחְקֹר אֶת־אָבִי כָּעֵת מָחָר הַשְּׁלִשִׁית וְהִנֵּה־טוֹב אֶל־דָּוִד וְלֹא־אָז אֶשְׁלַח אֵלֶיךָ וְגָלִיתִי אֶת־אָזְנֶךָ׃ כֹּה־יַעֲשֶׂה יְהוָה לִיהוֹנָתָן וְכֹה יֹסִיף כִּי־יֵיטִב אֶל־אָבִי אֶת־הָרָעָה עָלֶיךָ וְגָלִיתִי אֶת־אָזְנֶךָ וְשִׁלַּחְתִּיךָ וְהָלַכְתָּ לְשָׁלוֹם וִיהִי יְהוָה עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אָבִי׃ וְלֹא אִם־עוֹדֶנִּי חָי וְלֹא־תַעֲשֶׂה עִמָּדִי חֶסֶד יְהוָה וְלֹא אָמוּת׃ וְלֹא־תַכְרִית אֶת־חַסְדְּךָ מֵעִם בֵּיתִי עַד־עוֹלָם וְלֹא בְּהַכְרִת יְהוָה אֶת־אֹיְבֵי דָוִד אִישׁ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן עִם־בֵּית דָּוִד וּבִקֵּשׁ יְהוָה מִיַּד אֹיְבֵי דָוִד׃

אִם מִבְעָא יִבְעֵינַנִי אֲבוּךְ וְתֵימַר אִשְׁתְּאָלָא אִשְׁתְּאַל מִינִי דָוִד לְמֵיזַל לְבֵית לֶחֶם קַרְתֵּיהּ אֲרֵי שֵׁירוּי נִיכְסַת קוּדְשַׁיָּא יוֹמָא דֵין תַּמָּן לְכָל זַרְעִיתָא׃ אִם כְּדֵין יֵימַר שַׁב שְׁלָם לְעַבְדָּךְ וְאִם מִתְקַף יִתְקֵיף לֵיהּ דַּע אֲרֵי גְמִירָא בִּישְׁתָא מִנֵּיהּ׃ וְתַעְבֵּיד טִיבוּ עִם עַבְדָּךְ אֲרֵי בְּקַיָּמָא דַיְיָ אַעֵילְתָּא יַת עַבְדָּךְ עִמָּךְ וְאִם אִית בִּי חוֹבָא קְטוֹלְנִי אַתְּ וּלְוַת אֲבוּךְ לְמָה דְנַן תַּעֵילִנַּנִי׃ וַאֲמַר יְהוֹנָתָן חַס לָךְ אֲרֵי אִם מִידַע אִידַע אֲרֵי גְמִירָא בִּישְׁתָא מִן אַבָּא לְמֵיתֵי עֲלָךְ וְלָא יָתַהּ אֲחַוֵּי לָךְ׃ וַאֲמַר דָּוִד לִיהוֹנָתָן מַן יְחַוֵּי לִי אוֹ דִילְמָא יְתֵיבִינָךְ אֲבוּךְ פִּתְגָמִין קַשְׁיָן׃ וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד אֵיזֵיל וְנִיפּוֹק לְחַקְלָא וּנְפַקוּ תַּרְוֵיהוֹן לְחַקְלָא׃ וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֶבְדּוֹק יַת אַבָּא כְּעִידָנָא הָדֵין מְחַר אוֹ בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וְהָא פִּתְגָמַיָּא תַקְנִין מִתְאַמְרִין עַל דָּוִד וְלָא מִכְּעַן אֶשְׁלַח לְוָתָךְ וַאֲחַוֵּי לָךְ׃ כְּדֵין יַעְבֵּיד יְיָ לִיהוֹנָתָן וּכְדֵין יוֹסִיף אֲרֵי גְמִירָא מִן אַבָּא לְמֵיתֵי בִּישְׁתָא עֲלָךְ וַאֲחַוֵּי לָךְ וְאֶשְׁלְחִינָךְ וּתְהַךְ לִשְׁלָם וִיהֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדָּךְ כְּמָא דַהֲוָה בְּסַעֲדֵיהּ דְּאַבָּא׃ וְלָא עַד דַּאֲנָא קַיָּים וְלָא תַעְבֵּד עִמִּי טִיבוּ מִן קֳדָם יְיָ וְלָא אֵמוּת׃ וְלָא תַפְסֵיק יַת טִיבוּתָךְ מִן אֱנָשׁ בֵּיתִי עַד עָלְמָא וְלָא כַּד שֵׁיצֵי יְיָ יַת סַנְאֵי דָוִד גְּבַר מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא׃ וּגְזַר יְהוֹנָתָן קְיָם עִם בֵּית דָּוִד וְאִתְפְּרַע לֵיהּ יְיָ מִיַּד סַנְאֵי דָוִד׃

לעבדך בברית יי׳ אלהיך ובאלתו. ועשית חסד על עבדך. ואשבע לו ואבוא בברית׃ אזנך כלהון מלאים בנביאים כמ״ג חס׳ וסי׳ כי אחקר את אבי. כי ייטיב אל אבי. גם מאז לא פתחה אזנך׃ ולא תעשה ג׳ וסי׳ ולא תעשה כמעשיהם. ולא אם עודני חי. ועתה שוב ולך בשלום׃

רלבג

כי זבח הימים שם לכל המשפחה. יתכן שאל דבר כם עשה השם ית׳ להם היו עושים שנה בשנה ביום ההוא זבחי שלמים ותה היה נקרא זבח שלמים לכל המשפחה׃ חלילה לך. ר״ל חלילה לך מחשוד אותי בזה שארבה שתמות ביד אבי כי בדאי אם אדע שכלתה הרעה מעם אבי לבא עליך אגיד לך כדי שתמלט׃ ויאמר דוד אל יהונתן מי יגיד לי או מה יענך אביך קשה. ר״ל מי יגיד לי אם חרה יחרה לו כדי שאשתדל להמלט ממנו או מה יענך קשה כי יוכר מהדברים ההם הרבה מכוונתו׃ או ירצה בזה והוא מי יגיד לי אם יאמר טוב כדי שלא אסתר מפניו ולא אכעיסנו כנגדי או מי יגיד לי אם חרה יחרה לו ויענך אביך קשה מה יהיו הדברים ההם הקשים כדי שאתכונן בזה לפי הראוי׃ לכה ונצא השדה. היתה עצתו שיצאו השדה כדי שיוכלו לדבר שם כל רצונם כי שם יראו מי שיבם ולא יראו זה בהיותם בבית או בעיר׃ ולא אם עודני חי וגו׳. ר״ל איני ירא אם עודני חי בהיותך מולך שלא תעשה עמי חסד יי׳ ולא אמות וגם אחרי איני ירא שתכרי׳ חסדך מעם ביתי עד עולם ולא בעת שיכרית הש״י את אויבי דוד מעל פני האדמה איני ירא שתכרית חסדך מעם ביתי שהוא ממשפחת אויבי דוד. והנה כרת יהונתן גם כן ברית עם בית דוד ר״ל שאין בריתו עם דוד לבד אבל עם בית דוד בכללם לשמרם מהרע כפי היכלת וקלל יהונתן עצמו אם יעבור על זה הברית לכבוד ברוד ובביתו ואמר שהש״י יבקש מיד אויבי דוד ויפרע מהם אם יבגוד בזה הברית. והוסיף

וַיּוֹסֶף יְהוֹנָתָן לְהַשְׁבִּיעַ אֶת־דָּוִד בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כִּי־אַהֲבַת נַפְשׁוֹ אֲהֵבוֹ׃ וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃ וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה׃ וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃ וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃ וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא

וְאוֹסֵיף יְהוֹנָתָן לְאוֹמָאָה יַת דָּוִד בְּדִרְחֵים יָתֵיהּ אֲרֵי רַחֲמַת נַפְשֵׁיהּ רַחֲמֵיהּ׃ וַאֲמַר לֵיהּ יְהוֹנָתָן מְחַר יַרְחָא וְתִתְבְּעֵי אֲרֵי יְהֵי מַרְוַח בֵּית אַסְחָרוּתָךְ׃ וּבִתְלָתוּת יוֹמַיָּא תִּתְבְּעֵי לַחֲדָא וּתְהַךְ לְאַתְרָא דְּאִיטַּמַּרְתָּא תַּמָּן בְּיוֹמָא דְחוּלָא וְתֵתֵיב בִּסְטַר אֶבֶן אָתָא׃ וַאֲנָא תְּלָתָא גִּירִין בְּקַשְׁתָּא אֶשְׁדֵּי לְמִימְחֵי לִי לְפַלְגְּלִיסָא׃ וְהָא אֶשְׁלַח יַת עוּלֵימָא אֵיזִל וְאַיְתִי יַת גִּירַיָּא אִם מֵימַר אֵימַר לְעוּלֵימָא הָא גִּירַיָּא מִינָךְ וּלְכָא סַבְהִי וְאִיתָא אֲרֵי שְׁלָם לָךְ וְלֵית מִדַּעַם בִּישׁ קַיָּים הוּא יְיָ׃ וְאִם כְּדֵין אֵימַר לְעוּלֵימָא הָא גִּירַיָּא מִינָךְ וּלְהָלָא אֵיזִיל אֲרֵי שֵׁיזְבִינָךְ יְיָ׃ וּפִתְגָּמָא דִּי מַלֵּילְנָא אֲנָא וְאַתְּ הָא מֵימְרָא דַּיְיָ בֵּינִי וּבֵינָךְ סָהִיד עַד עָלְמָא׃ וְאִיטַּמַּר דָּוִד בְּחַקְלָא וַהֲוָה יַרְחָא וְאַסְחַר מַלְכָּא עַל לַחְמָא לְמֵיכַל׃ וְאַסְחַר מַלְכָּא עַל שְׁוָויֵהּ כִּזְמַן בִּזְמַן עַל שְׁוָויֵהּ דִּמְתַקַּן לֵיהּ בִּסְטַר כּוּתְלָא וְקָם יְהוֹנָתָן וְאַסְחַר אַבְנֵר מִסִּטְרָא דְּשָׁאוּל וַהֲוָה אַתְרָא דְּדָוִד מַרְוַח׃ וְלָא מַלֵּיל שָׁאוּל מִדַּעַם בְּיוֹמָא הַהוּא

רשי

מחר חדש. ודרך כל אוכלי שולחן המלך לבא ביום מועד אל השולחן: ונפקדת. אבי יפקדך וישאל היכן אתה: כי יפקד מושבך. שיהיה מושבך חסר שאתה יושב בו וכן תירגם יונתן ותיתבעי ארי יהא מרוות בית אסחרותך: ונפקדת. לשון זכרון: כי יפקד. לשון חסרון: ושלשת. שלשת ימים ואז תרד מאד כלומר לכשתגיע ביום השלישי תרד במקום סתר ותתחבא הרבה כי אז יבקשוך ובאת אל המקום הסתר הזה אשר אתה נסתר בו היום שהוא יום מעשה מלאכ׳ וכן תירג׳ יונתן ביומא דחולא שאותו היום נסתר כמה שנאמר ויסתר דוד בשדה מיד ויהי החדש מחר: האבן האזל. אבן שהיא אות להולכי דרכים: האזל. הולכי הדרך וכן תירג׳ יונתן אבן אתא אבן האות: צדה אורה. לא מפיק ה״א ופתרון צדה כמו לצד כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה כגון אותה אבן אורה חצי׳ למטרה כדי שלא יבין הנער וזה סימן יהיה לך לנחש אם אתה צריך לברוח: והנה אשלח וגו׳. ודרך המבקש חץ הירוי הולך עד מקום שרואה שהחץ הולך ואינו יכול לכוין יפה פעמי׳ שהוא מחפש והחץ להלן ממנו ופעמים שהוא הולך להלן מן החץ ומחפש והנחש הזה יהיה לך: אם אמור אומר לנער וגו׳ קחנו ובואה. בא אתה בעצמך ממקום מחבואך וקחנו ובוא אלי כי אין לך לירא כי שלום לך הקב״ה חפץ שתהא כאן ולא תירא ואפילו שמעתי מאבא רעה: ואם כה אומר וגו׳ לך כי שלחך. הקב״ה אומר לך לברוח ולהמלט: והדבר אשר דברנו. ברית שכרתנו יחד הנה יי׳ ביני ובינך עד על אותו דבר: אל מושב הקיר. בראש המטה אצל הקיר: ויקם יהונתן. עמד ממקומו לפי שאין דרך הבן להיות מוסב אצל אביו שדרכן לאכול מסובין על המטות והיה דוד מיסב בין יהונתן ובין שאול עכשיו שלא בא דוד לא הסיב יהונתן עד שיסב אבנר מצד שאול ואחר כך ישב יהונתן מצד אבנר ואם תאמר לא ישב כלל הרי הוא אומר ויקם יהונתן מעל השלחן מכלל שישב:

מקרה

רדק

ונפקדת. ונזכרת כי יזכרך אבי כשיחסר ממושבך יושב: יפקד. ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש ות״י ותתבעי ארי יהי מרוח בית אסחרותך: ושלשת תרד מאד. תהיה נסתר ג׳ ימים כמו שאמרתי ונסתרת בשדה עד הערב השלישי׳ ותרד מאד בעמק במקו׳ הסתר ההוא באותו מקום שנסתרת ביום המעשה והוא אותו יום שהיה מעשה השבועה שנשבע שאול ליהונתן שלא יומת דוד שהיה שם נסתר דוד בשדה ות״י ובתלתות יומיא תתבעי לחדא כלומ׳ ביום החדש ומחרתו תפקד שאל עליך אבי אבל ביום השלישי ידעתי שתבוקש מאד כי יחשוב אבי שברחת אם לא תהיה בשלחנו שלשה ימים סמוכים. ומה שתרגם תרד תתבעי ר״ל תרד מאד ותהיה פחות ונקל בעיניו להמיתך אם בלבו להמיתך כי ימצא לך זאת העילה ויאמר כי בן מות אתה שברחת מלפניו ואז אכיר אם בלבו להמיתך לפי הדברים שידבר אז כי אז תהיה לו טענה לדבר עליך ותרגם ביום המעשה ביומא דחולא כלומר ביום חול שעושין בו מלאכה לפי שהיה נסתר עתה ביום ראש חדש כי נראה שהיה מנהגם שלא לעשות מלאכה בראש חדש כמו שהוא מנהג הנשים היום ואפשר כי מפני קרבן ראש חדש היו רבים פנויים ממלאכתם ובאים להשתחות לפני יי׳ וכן נראה בנבואת יחזקאל לעתיד: האבן האזל. ת״י אבן אתא אולי היתה אות וסימן עוברי דרכים: שלשת החצים. בא בידיעה אף על פי שלא זכרם בפסוק נראה כי יהונתן אמר לדוד כי שלשת החצים יורה לסימן שלשת הימים שיהיה נסתר בשדה לפיכך אמר החצים לידיעה: צדה אורה. הה״א רפה ותשמשה במפיק וכמוהו רבי׳ ופירושו לצד האבן אורה החצים להיות לי האבן למטרה לשלוח שם לי הנער ללקט החצים והדבר שאומר לנער יהיה לך סימן אם הנה אם הלאה כי שמה לא אוכל לדבר עמך פנים בפנים אם במקום ההוא רואים: קחנו. קח הנער ובא עמו ואדוני אבי ז״ל פירש קח זה הסימן ובא: ואין דבר חי יי׳. ואין דבר רע וכן ת״י ולית מידעם כי נשבע לו חי יי׳ להבטיחו שלא יבוא לו לבא אם לא ידע באמת כי אין ברעת אביו להמיתו ולעשות עמו רעה: כי שלחך יי׳. כתרגומו ארי שיזבינך יי׳ כלומר תלך לך כי יי׳ שלחך ונמלטת מחרב אבי: עד עולם. לקיים הברית עד עולם: וישב המלך על הלחם. כתיב על וקרי אל ושניהם נכונים בענין: וישב המלך על מושבו. תרגומו ואסחר מלכא על שוויה פירוש על מטתו כי מנהג היה בימים ההם לאכול במסבה במטות וכן מצאנו בדברי רבותינו ז״ל כי גם בימיהם היה מנהג. ומה שאמר ויקם יהונתן פירושו אחר שישב מצד אביו קם והושיב אבנר מצד אביו כי לא רצה להיות סמוך לאביו שאם יקצוף עליו על דבר דוד לא יהיה סמוך לו להכותו. והנה נפקד מקום דוד שלא היה בו יושב:

כי

אהבו ד׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר ויגש: מושבך ג׳ בקריא׳ וסי׳ הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל. מושבך ושים בסלע. ונפקדת כי יפקד מושבך: ובאת ז בטעם לרע וסי׳ נמסר בסדר נח: איתן. אכר ג׳ חס׳ וג׳ מל

וסי׳ נמסר בריש סדר משפטים ובסדר נשא: אני ואתה ג׳ בקריאה וסימ׳ ועתה לכה נכרתה ברית. והדבר אשר דברנו אני. כי זבור אני ואתה את רכבים:

רלבג

והוסיף גם כן יהונתן להשביע את דוד בדרך שיהיה ברית שלם ביניהם מצד חוזק אהבתו אותו כי אהבת נפשו אהבו: ושלשת תרד מאד. ר״ל שישבו שם עד הערב השלישית כמו שאמר דוד או יהיה הרצון בזה שישב שם עד בקר היום השלישי מהחדש השני וכן נראה ממה שאמר אחר זה ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ותרד מאד בעמק באופן שלא יראה אותך שום אדם. ובאת אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה שנסתרת בשדה ודברתי אל אבי עליך טובה עד שנשבע שלא ימיתך: אצל האבן האזל. לפי שהמקום ההוא היה רחב ייחד מקום מוגבל ממנו והוא אצל האבן האזל ואחשוב שנקראת כן שהיתה סימן להולכי דרכים: צדה אורה. ר״ל לצד האבן אורה בדרך שתהיה האבן לי למטרה: החצים ממך והנה. הוא אות שישוב דוד ליהונתן ואמנם יהיה זה כשיהיה יהונתן מורה החצים בדרך שלא יגיעו עד האבן שהיתה למטרה וכאשר יאמר הלא החצי ממך והלאה הוא אות שיסור דוד מעליו וזה מבואר מצד הלשון ואמנם יהיה זה כשיהיה יהונתן מורה החצים באופן שיעברו האבן שהיתה למטרה:

כי

ואראה ח' וסימ' ארדה נא ואראה· אסורה נא ואראה· ואראה העודם חיים· אעברה נא ואראה· אמלטה נא:

כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור: ויהי ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד ויאמר שאול אל יהונתן בנו מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם: ויען יהונתן את שאול נשאל נשאל דוד מעמדי עד בית לחם: ויאמר שלחני נא כי זבח משפחה לנו בעיר והוא צוה לי אחי ועתה אם מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את אחי על כן לא בא אל שלחן המלך: ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות הלוא ידעתי כי בחר אתה לבן ישי לבשתך ולבשת ערות אמך: כי כל הימים אשר בן ישי חי על האדמה לא תכון אתה ומלכותך ועתה שלח וקח אתו אלי כי בן מות הוא: ויען יהונתן את שאול אביו ויאמר אליו למה יומת מה עשה: ויטל שאול את החנית עליו להכתו וידע יהונתן כי כלה היא מעם אביו להמית את דוד: ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף ולא אכל ביום החדש השני לחם כי נעצב אל דוד כי הכלמו אביו: ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ונער קטן עמו: ויאמר לנערו רץ מצא נא את החצים אשר אנכי מורה הנער רץ והוא ירה החצי להעברו:

ארי אמר דילמא עירוע הוא ליה ולא דכי הוא או דילמא לאורח אזל ואנחנא לא זמניניה: והוה ביומא דבתרוהי דהוא עיבור ירחא תנינא והוה אתרא דדוד מרוח ואמר שאול ליהונתן בריה מא דין לא אתא בר ישי אף תמלי אף יומא דין ללחמא: ואתיב יהונתן ית שאול אישתאלא אישתאל דוד מיני למיזל עד בית לחם: ואמר שלחני כען ארי שירו ניכסת קודשיא לכל זרעיתא לנא בקרתא והוא פקיד לי אחי וכען אם אשכחית רחמין בעינך אישתיזב כען ואחזי ית אחי על כן לא אתא לפתורא דמלכא: ותקיף רוגזא דשאול ביהונתן ואמר ליה בר סרבנותא דמרדותא קשיא הלא ידענא ארי רעי את לבר ישי לבהתתך ולבהתת קלן אמך: ארי כל יומיא דבר ישי קיים על ארעא לא תיתקן את ומלכותך וכען שלח ואיתיניה לותי ארי גבר חייב קטול הוא: ואתיב יהונתן ית שאול אבוהי ואמר ליה למה יתקטל מה עבד: וארים שאול ית מורניתא עלוהי לממחיה וידע יהונתן ארי גמירא היא מן אבוהי למקטל ית דוד: וקם יהונתן מעם פתורא בתקיף רוגזא ולא אכל ביום עיבור ירחא תנינא לחמא ארי איתנסיס על דוד ארי אכלמיה אבוהי: והוה בצפרא ונפק יהונתן לחקלא לזימנא דאמר ליה דוד ויניק זעיר עמיה: ואמר לעולימיה רהט אשכח כען ית גיריא דאנא שדי ועולימא רהט והוא שדא גירא לאעברותיה:

רדק

כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור· פירושו אמר שאול מקרה קרה לו שלא בא כלומר היה לו דבר להתעסק בו זולתי כי טהור הוא או לא טהור מקרה לילה לפי לא בא ופי' בלתי זולתי כמו בלתי כלב בן יפונה והיו כשמרים שלאכול הטמא והטהור יחדו אפי' בחולין או שמא היו שם זבחי שלמי' שעשה המלך השלמי' ביום החדש גם יתכן לפרש כי אין מדרך מוסר לבא טמא לשלחן המלך וי"ת ארי אמ' דילמא עירוע הוא ליה ולא דכי הוא או דילמא לאורח אזל ואנחנא לא זמנוהי פי' מקרה הו' לשו' קרי מן מקרה לילה ובלתי כמו לא מן בל קרוב אליך ופירוש כי לא טהור שלא הניח בעבור שלא טהור הוא אלא שהלך בדרך קרוב ואנחנו לא זמננו אותו שיהיה מוכן לבא היום אל השלחן כי כל האוכלים על שלחן המלך לא היו תמידים בכל יום: ממחרת החדש השני· ר"ל ממחרת ר"ח שהוא שני לחדש ויונתן תרגם ביומא דבתרוהי דהוא עיבור ירחא תנייגא: נשאל נשאל· מקור שלם מבנין נפעל: מעמדי· כלומר ממני לקח רשות בלכתו לבית לחם ולא הלך בלא רשות ולשון נפעל בזה העניין רוצה לומר ששאל דוד עצמו מעמדי כדי ללכת עד בית לחם והנה הוא נשאל בעצמו וכן נשאלתי מן המלך: זבח משפחה לנו· כבר פירשתיו: והוא צוה לי אחי· פי' אחי צוה לי ללכת שמה והוא שיאב הבכור שחייב לכבדו ולשמוע למצותיו ונראה כי כן היה דרכם באותם הימים להיות האח הקטן נשמע למצות האח הגדול כמו שנזכר למעלה בענין ויחר אף אליאב: אמלטה נא· אמלטה מעבודת המלך מעט ואלך לראות את אחי: בן נעות המרדות· בן סמוך לנעות כי הוא נקוד סגול ונעות אמר על אמו שרשו עוה ותאו' הנפעל נעוה לזכר ונעוה לנקבה ובסמוך נעות והוא סמוך אל המרדות כלומר מאמך היה לך זה שהיא מורדת ברצוני וכמו כן אתה מורד במה שאני רוצ' ואוהב מה שאני שונא וי"ת בר סרבנות' דמרדותא קשיא פירש נעות שם: לבן ישי· הלמ"ד כמו הרגו לאבנר או היא במקום בי"ת כלומר לשניכם ל לחרב: לבשתך ולבשת ערות אמך· עתה יאמרו השומעי' שאת' אוהב אדם שאני שונא כי אינך בני ויהיה זה בשתך ובושת ערות אמך שיאמרו שזנתה: כי כלה· כלומר נגמר הדבר בלב אבי להמית את דוד: מעם השלחן· כמו מעם ברכיו: ביום החדש השני· תרגומו ביום עבור ירחא תנייגא: כי נעצב· נפעל עבר כי הוא פתוח: כי הכלימו אביו· כלומר על שני דברים לא אכל לחם כי נעצב בעבור דוד ובעבור שהכלימו אביו בדבור ובמעשה: למועד דוד· כתרגומו לזמנא דאמר ליה דוד והוא יום השלישי להסתרו בשדה ואף על פי שהוא אמר לו בערב והוא הלך אליו בבקר לא היה צריך להמתין עד הערב כי כבר ראה לב אביו: להעבירו· ירה החצי בכת להעבירו המטרה והיא האבן האזל ועשה זה כדי שיוכל לומר החצי ממך והלאה כי שמא יבא אדם בין כך ולא יוכל להתחבר עם דוד וישמע דוד הסימן וכאשר ראה כי לא בא אדם שם אמר לנער שימהר ויבא העיר כדי שיוכל להתחבר עם דוד ולדבר עמו פנים בפנים: וילקט

רשי

מקרה הוא· קרי ראה בלתי טהור הוא ועדיין לא טבל לקריו שאילו טבל לקריו אין צריך הערב שמש לחולין: כי לא טהור· זו היא כתיבת טעם לדבר ולפי שאינו טהור לפיכך לא בא שלא יטמא את הסעודה: ממחרת החדש· ממחרת חידוש הלבנה: השני· ביום שני לחדש: והוא צוה לי אחי· גדול הבית צוה לי שאהיה שם והוא אחי אליאב: אמלטה· אישקו"מוזיר בלע"ז אלך יום אחד ואבא: נעות המרדות· לשון כוע אשה נעה ונדה י ויונאכית כאשר תאמר זעוה מן זע כן תאמר נעוה מן נע והתי"ו מן הריבוי שהוא דבוק למרדות המרדות ש שהיא ראויה לרדות ולייסר· ד"א כשחטפו בני בנימן מבנו' יבש גלעד שיצאו לחול ב בכרמים היה שאול ביישן ולא רצה לחטוף עד שבאת' היא עצמה והעיזה פניה ורדפה אחריו: נעות· על שם הכרמים והוא גת כמו נעוה ארתו י יטופון נעוהי בחמר ולא מן השם: נעצב אל דוד· בשביל דוד: כי הכלימו אביו· בשביל דוד: למועד דוד· למועד אשר קבע לדוד: להעבירו· החצי עבר את הנער: מאצל

רלבג

כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור· הרצון בזה לפי מה שאחשוב ש שכבר אמר שאול ש מקרה הוא מקרה ש שלא בא דוד אל ה הלחם לא במרד ולא במעל ממנו ולא בבוגד או אולי בלתי טהור הו' ששמש מטתו והו' טמ' עד הערב כי דוד הוא לא טהור ר"ל שלא כ כשמר שלשמש מטתו כי טבעו היה נוטה אל רבוי המשגל כמו ש שנתבאר מעניינו ולזה כשמר שלבא אל ש שולחן המלך כי לא נכון שיאכלו הטמא והטהור יחדו בשלחן המלך עם שכבר אפשר שהיו אוכלים זבחי שלמים: והוא צוה לי אחי· הו' על דרך אמרו ותפתח ותראהו את הילד שבאר אחר הכנוי הכוונה והרצון בזה שאחיו צוה לדוד שילך שם: בן נעות המרדות· ר"ל מעוותת המוסר כאילו יאמר שלא הוכיחתו אמו בקטנותו ולזה לא קבל מוסר כראוי ויהיה הרצון במרדות מוסר ובזה אמרו רבותינו מכת מרדות או יהיה הרצון במרדות ממשלה כענין וירד מים עד ים והוא היותר נכון וירצה בזה שהוא בן אשה שאינה ראויה לממשלה אבל היא מעוותת בדבר הממשלה כי אין מינה כאות לארכות ובזה יאמר ביהונתן שהוא בלתי ראוי לממשלה כי הוא בוחר במה שימנעהו ממלוך על ישראל והוא דוד: כי נעצב אל דוד כי הכלימו אביו· באר בזה ששני דברים היו סבה שלא אכל יהונתן ביום החדש השני לחם האחד כי היה נעצב אל דוד שיצטרך שיפרד ממנו מפחד אביו והיא היתה הסבה היותר חזקה ולזה הקדימה והסבה השנית היא כי הכלימו אביו במה שקרא לו בן נעות המרדות: רוץ מצא נא את החצים אשר אנכי מורה· קצר הכתוב וזה כי הוא באר לנער אי זה דבר ישים לו למטרה והוא האבן האזל: והוא ירה החצי להעבירו· ר"ל שיהונתן ירה חצו בחוזק כנגד מקום אחר יותר רחוק מהאבן ההוא כדי שיעבור החץ המקום שהגביל הנער:

עד

מאצל הנגב· מסטור אבן אתא דלקביל דרומא: עד דוד הגדיל· הרבה לבכות: לך לשלום· והשבועה אשר נשבענו יי׳ יהיה עד עליה עד עולם: ואת הנערים יודעתי· לשון טורח הנערים אשר יבאו עמי הטרחתים לרוץ לפני אל מקום פלוני אלמוני: יודעתי· כמו ויודע בהם אנשי סוכות: פלוני אלמוני· מכוסה אלמון מאין שם ש

ויל קט נער יהונתן את החצי· החצי כתיב וקרי החצים הכתוב הוא לשון יחיד כי כראה שזן לבד ירה כמו שאמר הלא החצי וקרי החצים להודיע כי חצים שלשה ירה כמו שאמר שלשת החצים צדה אורה: את כליו· קשתו וחציו: קם מאצל הנגב· כי שמע שאמר לנער שיבא העיר וידע כי אין שם אדם אחר ולפיכך

החצי חד מן ה׳ מלין קרי׳ן מ״ם בסוף תיבותא ולא כתיב וסי׳ עברנו דויהי כשמע כל מלכי· החצי ויקרא יהונתן אחרי הנער· אלהיך וגם באו עבדי המלך לברך ייטב· שנה בן שלשים ושתים דיורם בן אחאב קדמא דפסוק כנ״ל· בח והיה כל מעבר מטה בם בה כתיב: הבא ג׳ בקריאה וסימ׳ הבא את האנשים הביתה·

ויבא הנער עד מקום החצי אשר ירה יהונתן ויקרא יהונתן אחרי הנער ויאמר הלוא החצי ממך והלאה: ויקרא יהונתן אחרי הנער מהרה חושה אל תעמד וילקט נער יהונתן את החצי ויבא אל אדניו: והנער לא ידע מאומה אך יהונתן ודוד ידעו את הדבר: ויתן יהונתן את כליו אל הנער אשר לו ויאמר לו לך הביא העיר: הנער בא ודוד קם מאצל הנגב ויפל לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים וישקו איש את רעהו ויבכו איש את רעהו עד דוד הגדיל: ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום אשר נשבענו שנינו אנחנו בשם יהוה לאמר יהוה יהיה ביני ובינך ובין זרעי ובין זרעך עד עולם: ויקם וילך

כא ויהונתן בא העיר: ויבא דוד נבה אל אחימלך הכהן ויחרד אחימלך לקראת דוד ויאמר לו מדוע אתה לבדך ואיש אין אתך: ויאמר דוד לאחימלך הכהן המלך צוני דבר ויאמר אלי איש אל ידע מאומה את הדבר אשר אנכי שלחך ואשר צויתך ואת הנערים יודעתי אל מקום פלני אלמני: ועתה מה יש תחת ידך חמשה לחם תנה בידי או הנמצא: ויען הכהן את דוד ויאמר אין לחם חל אל תחת ידי כי אם לחם קדש יש אם נשמרו הנערים אך מאשה: ויען דוד את הכהן ויאמר לו כי אם אשה עצרה לנו כתמול שלשם בצאתי ויהיו כלי הנערים קדש

(מסורה בשולי הכתוב: החצים· ה׳ · ה׳ כ טע׳ · ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ · ל׳ דף · ל׳ · ל׳ · ג׳ ומ׳ל · ז׳ כתחין · ג׳ ראיתי את בן · ג׳ וכל אסף דכו׳ · ל׳ חס׳ · ג׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ חס׳ · ז׳ חס׳ · ג׳ ד׳ חס׳ בנביאים)

ואתא עולימא עד אתר גירא די שרא יהונתן וקרא יהונתן בתר עולימא ואמר הלא גירא מינך ולהלא: וקרא יהונתן בתר עולימא אוחי בפריע לא תתעכיב ולקיט עולימא דיהונתן ית גיריא ואתא לות רבוניה: ועולימא לא ידע מדעם ברם יהונתן ודוד ידעין ית פתגמא: ויהב יהונתן ית זיניה לעולימא דיליה ואמר ליה איזל אוביליה לקרתא: עולימא אתא ודוד קם מסטר אבן אתא דלקביל דרומא ונפל על אפוהי על ארעא וסגיד תלת זמנין ונשיקו גבר ית חבריה ובכו גבר עם חבריה עד דדוד אסגי: ואמר יהונתן לדוד איזל לשלם דקיימנא תרוינא אנחנא בשמא דיי למימר מימרא דיי יהי סהיד בינא ובינך ובין בני ובין בנך עד עלמא: וקם ואזל ויהונתן על לקרתא: ואתא דוד לנוב לות אחימלך כהנא ואיתבעית אחימלך לקדמות דוד ואמר ליה מא דין את בלחודך וגבר לית עמך: ואמר דוד לאחימלך כהנא מלכא פקדני פתגמא ואמר לי אינש לא ידע מדעם ית פתגמא דאנא שלח לך ודפקידתך וית עולמיא שלחית קדמי לאתר כסי וטמיר: וכען מה אית כא תחות ידך חמש טולמין דלחמא הב בידי או מה דאשתכח: ואתיב כהנא ית דוד ואמר לית לחם חולין לתחות ידי אלהין לחמא דקודשא אית ברם אם נטרין עולימיא לחוד מסואבת אתתא: ואתיב דוד ית כהנא ואמר ליה בקושטא איתתא מרחקא לנא כמאיתמלי ומדקמוהי במפקי והוה מניהון דעולמיא דכן לקודשא

אלמון מאין שם ש אינו חפץ להזכיר כי דבר סתר הוא פלוני כמו כי יפלא יתכסה: או הנמצא· אם אין חמשה תן לי מה שנמצא בידך: אך מאשה· בקושי אני מאכילן לזרים אך זה אני אפש׳ שאאכילנו לטמאים: עצורה לנו· עצורה ממנו: ויהיו כלי הנערי׳ קדש· טהורי׳: והוא דרך חול· והלא׳ משנסתלק מעל השולחן והקטירו הבזיכין קרוב הוא ל להיו׳ חולין שיצא מידי מעילה מעתה׳ לו שעת היתר לכהנים: והא

רלבג

עד מקום החצי אשר ירה יהונתן· ר״ל עד המקום שאמר לנער שיש׳ לו למטרה והוא אבן האזל והנה עבר החץ המקום ההוא כי יהונתן השתדל בזה כמו שקדם כדי שיאמר לנער הלא החצי ממך והלאה ויבין דוד כי שלחו הש״י וימלט כ כאשר יוכל והנה היה ירא יהונתן שלא יוכל לדבר עמו פנים בפני׳ ולזה הוצרך לזאת ה האות כי אולי יבאו אנשים בשדה ההוא ולא יוכל דוד לבאת ל יהונתן לדבר עמו אך אחר שראה יהונתן ש שלא היו שם כי אם הוא ונערו שלח נערו אל העיר והרגיש דוד כי אין שם איש ולזה שלח יהונתן נערו וקם דוד מהמקום שהיה נסתר בו ונתן תודה ליהונתן והשתחוה לו שלש פעמים: ויבכו איש את רעהו עד דוד הגדיל· ר״ל שדוד הגדיל לבכות יותר מן הראוי לו למה שהיה בו מן הפחד מפני ש שאול ולזה מהר י יהונתן לשלוח את דוד ונפרדו איש מעל אחיו:

אמר לנער שילך לו כדי שידבר עמו ויקם ממקום הסתר ופירושו מאצל הנגב כתרגומו קם מסטר אבן אתא לקביל דרומא כלומר כי דוד היה נסתר אצל האבן לצד דרומה של אבן כמו שאמר וישבת אצל האבן האזל ויונתן שם למטרה האבן לצד צפונה שלא יראה הנער את דוד בלקטו החצים: עד דוד הגדיל· לבכות יותר מיהונתן: אשר נשבענו· וזכור אשר נשבענו שנינו אנחנו והכפל לחזק ה הענין וכן ופניתי אני וראיתי אני והדומים להם שכתבנו בספר מכלל מבנין פועל הדגוש: נבה· אל נוב והה״א נוספת לפיכך הטעם מלעיל: ויחרד· הגידו לו שהיה בא דוד וחרד ויצא לקראתו והוא לשון תנועה כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו ויחרדו כצפור ממצרים ויתכן לפרשו כמשמעו ענין חרדה ו ופחד לפי שהיה בא לבדו פחד וחרד לקראתו מה היה ענין בואו לבדו וכ״תי ואיתבעית: יודעתי· כמו הודעתי או הוא מן הדומה למרובע ופי׳ הודעתי הות׳ שילכו לפני ואמצא אותם במקו׳ פלוני· ופי׳ פלוני אלמוני מקום מכוסה ונסתר פלוני מן כי יפלא ממך דבר אלמוני מן אלם כלו׳ מקום שלא ידובר בו ותרגומו וית ע עולימיא שלחי׳ קדמי לאתר כסי וטמיר: לחם קדש· פירש ארוני אבי ז״ל לחמי תודה שיוכל זר לאוכלו בטהרה: אם נשמרו הנערים· דרך כבוד אם נשמרת ר״ל וכמוהו וירדו כל עבדיך אלה אלי: כי אם אשה עצורה לנו· אפילו היתה אשה עצורה עמנו כתמול שלשום בצאתי טהרנו ע עצמינו: ויהיו כלי הנערים· כלומר בגדיהם קדש: והוא

מסרה

הבא נא ידך אל חיקך· לך הביא העיר בתראה יתיר יוד: שנינו ג׳ בקריאה וסימ׳ ויוכיחו בין שנינו· אשר נשבענו שנינו אנחנו· ישת ידו על שנינו· אנ״ך: לבדך ג׳ זקפין בקריאה וסימ׳ מדוע אתה יושב לבדך· ויבא דוד נבה· אתה הוא יי׳ לבדך· אנ״ך· וכל אסף דבו׳: כתמול שלשם ג׳ בנביאים וסי׳ כתמול שלשם על

כל גדותיו· וישבו בני ישראל באהליהם· אשה עצורה לנו: כתמל ז׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר ויצא: שלשם ד׳ חס׳ בנביאים וכתובי׳ וסי׳ נמסר בסדר ויצא:

מדוע אתה לבדך ואין איש אתך· תמה על שר וגדול כדוד עם שהיה חתן המלך שילך יחיד: ואת הנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמוני· ר״ל ואת הנערים הודעתי שילכו לפני ואמצאם במקום אני רוצה לגלותו ולזה יהיה המקום ההוא נסתר ונעלם והסבה בזה שמירתי בצואת המלך שלא יודע לאיש הדרך אשר אני הולך בה ודמה שדוד שאל לו באלהים אם תצליח דרכו שהוא הולך בה כי כבר נגלה במה שאחר זה שדוד שאל לו באלהים ולפי שהוא אמר לאחימלך כי המלך צוהו שלא יגלה סודו לשום אדם היה מחוייב שישאל לו זה דרך כללות: כי אם לחם קדש יש· יתכן שבחר מלחם הקדשים מה שאסורו יותר קל והוא קדשים קלים כמו הענין בלחמי תודה ועליו אמר שיתנהו לו ולנעריו: אם נשמרו הנערים אך מאשה· והנה יחס זה לנערים לכבוד דוד ואחשוב שיהיה הרצון בזה שיהיו נשמרים מטומאת אשה וממה שידמה לזאת הטומאה: כי אם אשה עצורה לנו וגו׳· ר״ל הנה אשה היתה נמנעת לנו מעת באתנו שהיתה מאתמול שלשם לרוב זריזותנו לעשות מצות המלך והנה היו כלי הנערים ראוים לקדש כי טהרנו עצמנו בבאתנו: והוא

והוא דרך חל ואף כי היום יקדש בכלי: ויתן לו הכהן קדש כי לא היה שם לחם כי אם לחם הפנים
ל' ח' המוסרים מלפני יהוה לשום לחם
ל' חם ביום הלקחו: ושם איש מעבדי שאול ביום ההוא נעצר לפני יהוה
ב' וכירו ושמו דאג האדמי אביר הרעים אשר לשאול: ויאמר דוד לאחימלך
ל' ואין יש פה תחת ידך חנית או חרב כי גם חרבי וגם כלי לא לקחתי בידי כי היה דבר המלך
ל' נחוץ: ויאמר הכהן חרב גלית הפלשתי אשר הכית
ל' בעמק האלה הנה היא
ל' לוטה בשמלה אחרי האפוד

והוא באורח חולא הוה אזיל ויומא דין הוה מתאכיל ולא מתפסל במנא: ויהב ליה כהנא קודשא ארי לא הוה תמן לחים חולין אלהן לחם אפיא דמעדן מן קדם יי לשוויותיה לחים חמים ביום איתנסיבותיה: ותמן גברא מעבדי שאול ביומא ההוא כניש קדם יי ושמיה דואג אדומאה רב רעיא דלשאול: ואמר דוד לאחימלך אילו אית כא תחות ידך מורניתא או חרבא ארי אף חרבי ואף מני לא נסבית בידי ארי הוה פתגם מלכא בבהילו: ואמר כהנא חרבא דגלית פלשתאה דקטלתא במישר בוטמא הא היא מכרכא בשושיפא בתר דשאיל ליה באפוד

רשי

ואף כי היום יקדש בכלי. ואפי' היום היתה תחלת קדושתו על השולחן היית זקוק ליטלו משם ולהאכילנו שאחזו בולמוס ומסוכן הוא כך מפורש במנחות: לשום לחם חם אחר ביום הלקחו זה ורבותנו אמרו חם ביום הלקחו חם ביום סילוקו חם ביום סידורו: אביר הרועי'. אב בית דין: נעצר לפני יי'. עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה: ואין יש פה. ואם יש פה: נחוץ. בבהילו: לוטה. כרוכה וכן וילט פניו באדרתו: אחרי האפוד. אחר ששאל לו באורים ותומים אמר לו כן וכן תירגם יונתן בתר דשאיל ליה באפודא: הלא

רדק

והוא דרך חול. כלומר אף על פי שיאנו דרך חול שלא היינו סבורים שהיינו צריכים ללחם קדש אף על פי כן טהרנו עצמינו כדרך בני אדם שדעתם לצאת לדרך: ואף כי היום יקדש בכלי. פי' כל שכן היום שיהיה עמנו לחם קדש שנשמר בו ונזהר שיהיה בקדושתו בכלי: ויתן לו הכהן קדש. לחם קדש כלומר לחמי תודה כי לא היה שם לחם אחר אלא לחם הפנים המוסרי' לפני יי' ואותו אסור לזרים לפיכך נתן לו לחמי תודה כי לא היה שם לחם חולין כך פי' אדוני אבי ז"ל. ורבותינו ז"ל פירשו כי לחם הפני' נתן לו ופירשו והוא דרך חול על לחם הפנים כי אחר הקטרת בזיכים היה כמו שאר המוסרים מלפני יי' ואין מעילה בלחם הפנים אחר הקטרת בזיכ' ופי' ואף כי היום יקדש בכלי אין צריך לומר זה שנוכל לאכלו כי רעבים אנחנו ומסוכנים אלא אפי' זה שהושם עתה על השלחן שהו' קדו' בכלי שהשלחן מקדשו ויש בו מעילה אף על פי כן נוכל לאכלו מאחר שאין לך לחם אחר שתתן לנו ואנחנו רעבי' ומסוכנין ואמרו שאחזו לדוד חולי הנקרא בולמוס מחמת רעבו ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים: לשום לחם חום. חום תואר בשלם משנת לחם דרך יי' ופי' כי בעת שהיו לוקחים אותו מעל השלחן היו משימין עליו האחר חם כמו שאמרו טפחו של זה כבד טפחו של זה שנאמר לחם פנים לפני תמיד שלא יהא שלחן בלא לחם: ופי' ביום הלקחו בעת הלקחו כמו ביום הכותי כל בכור יום כעקתי בלילה נגרך לפיכך אמר לשום כלומר היו מוסרים הראשונים לשום במקומם או החדשי'. וזה שאמר לשום לחם חם יש לשאול איך היה חם ביום סדורו והלא לחם הפנים לא היתה אפייתו דוחה שבת ומערב שבת היו אופין אותו ומסדרין אותו בשבת כמו שכתוב ביום השבת יערכנו ועוד היאך נתן לו לחם הפנים ולחם הפנים ביום השבת שהיו מסלקין אותו היה נחלק בין משמר היוצא ומשמר הנכנס והיו אוכלין אותו ודוד בודאי לא היה בא בדרך בשבת. ואם תאמר מפני סכנת נפשות היה בא בדרך בשבת עד שתמה עליו אחימלך ואמ' לו מדוע אתה לבדך היה לו לתמוה יותר היאך היה בא בשבת ועוד יש לשאול אם עם אחימלך לא היה לחם חול לא היה בכל העיר לחם חול שיש אל דוד מאחר מבני העיר עד שהוצרך אחימלך לתת לו לחם קדש ואם לא רצה דוד לגלות עצמו בעיר ובסתר בא אל אחימלך היה לו לאחימלך לבקש לחם חול מאחר מבני העיר להאכיל לישראל וכי היו חוקרים לאחימלך בעבור מי מבקש אותו. ותשובת אלו השאלות כי נוב עיר הכהנים היתה כלה כהנים לפיכך נקראת עיר הכהנים ולפיכך צוה שאול להרוג כל העיר כי לא היה לו קצף אלא על הכהנים בעבור אחימלך וכיון שהיתה כלה כהנים ולא היה ישראל זר שוכן ביניהם היו כל העיר אוכלי תרומה והתרומה היא לזרים בעון מיתה והמסוכן מחמת רעב מאכילין אותו דבר האסור אם אין לנו מותר ומשני דברים האסורין מאכילין אותו הקל לפיכך נתן לו אחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני יי' שאין בהם מעילה אחר הקטרת בזיכי לבונה ודוד בודאי בחול בא אל אחימלך ואם תאמר כיון שבא בחול היאך היה לאחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני יי' והלא כבר נאכל בשבת שעברה בין שני המשמרות אפשר שמצא דוד ממנו שלא היה נאכל כלו כי שתים עשרה חלות היו שהיו נחלקות לכמה כהני' והיה מגיע לכל אחד דבר מועט כזית או יותר מעט עד שאמרו כי הכהנים הצנועי' היו מושכין את ידיהם והגרגרני' חולקין ואוכלין ואחר שהצנועים מושכין את ידיהם ממנו ולא היו אוכלי' היה נשאר ממנו פעמים אחר השבת והנשאר שמצא דוד נתן לו אחימלך ואם תאמר כי מה שהצנועים היו מניחין היו האחרים אוכלין אפשר שהיו אוכלים חלקם וחלק הצנועים וכן פירשו חולקין חוטפין ואפשר שהיה חלק הצנועים מונח וכן אמרו מעשה באחד שחטף חלקו וחלק חבירו והיו קורין אותו בן חמצן נרא' כי רובן לא היו עושין כן והנכון לומר עוד כי חלק אחימלך נשאר כי כהן גדול היה חולק עם המשמרות בחלות שנאמר והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו ומה שאמר לשום לחם חם ביום הלקחו משאנו מחלוקת בין רבו' ז"ל אם היו חלות אלה נאפות בשבת או בחול כי רבי יהודה אומר כי בשבת היו נאפות ולדבריו פשוט הוא כי חם היה הלחם בעת סדורו ולדברי חכמים שאומרי' כי לא היתה אפייתו דוחה את השבת ומערב שבת היה נאפה איפשר שהיה חם בעת סדורו למחר כי בערב שבת היו אופין אותו ומחר בבקר אח' הקרבת המוספין היו מסדרין אותו ואפשר שהלילה היה בתנור ולא היו מוציאין אותו מן התנור עד שעת סדורו והיה חם עדיין אולי היו סותמים פי התנור כדי שישאר בחמותו עד מחר ומרז"ל שאמרו כי במעשה נס היה הלחם חם כל זמן שיהיה בשלחן שאמרו אמר רבי יהושע בן לוי נס גדול נעשה בלחם הפנים סלוקו חם כסדורו שנאמר לשום לחם חום ביום הלקחו ואמרו רז"ל גדולה לגימה שמגנתה עולה זרון שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו: נעצר לפני יי'. נראה כי בא שם לזבוח עם אנשים אחרים והלכו חביריו והוא נשאר שם אחריהם להתפלל או לזבוח עוד לפיכך אמר נעצר. ורז"ל פירשו עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתור'. ופי' אביר הרועי' שהיה אב ב"ד וזהו דרך דרש: דואג האדומי. גר בארץ אדום לפי' קראו אדומי וכן אוריה החתי יתרא הישמעאלי אתי הגיתי מיוחסים על שם מקומם שהיו גרים בהם: אביר הרועים. אביר הוא אחד במוכרת ובסמוך לפי שהוא דגוש על משקל כביר אביר יעקב הוא קל ממשקל שריד לפי' שנתנה בסמיכות ופי' גדול רועי המקנה אשר לשאול וממונה עליהם: ואין. בחירק כמו ואין בבריו והוא דרך שאלה כלו' אין יש תחת ידך חרב או חנית שתתן לי וכמוהו חירק וכרי כיר וכר בין ובן ריש ורש חין וחן וי"ת ואלו אית הכא: תחת ידך. ברשותך וכמוהו רבים: כלי. כתרגומו זייני: נחוץ. ענינו לפי מקומו מהיר ואין לו חבר ובת"י בבהילו: לוטה בשמלה. מן וילט פניו פני הלוט הלוט ופי' כרוכה בשמלה וכן הוא תרגומו מכרכא בשושיפא: אחרי האפוד. שהיתה תלויה אחרי המקו' שהיה מונח האפוד והחשן או יהיה פי' האפוד שלא היה אפוד החשן אלא אפוד בד והוא לבוש שהיו לובשים הכהנים ועבדי יי' כמו שאמר שמנים ושמונה איש נושאי אפוד בד וכתוב ודוד חגור אפוד בד וזו החרב היתה תלויה אחרי אלה הבגדים וזהו הנכון וי"ת בתר דשאיל ליה באפודא כלומר אחר ששאל לו באפוד החשן את דרכו ואחר כן אמר לו שיקח זו החרב כי כן אמר לו דואג וישאל לו ביי' וכן שאול אמר לו לאחימלך ושאול לו באלהים ולא כחש לו אחימלך אבל אמר היום החילותי לשאול לו באלהים וכבת הוא בענין פירושו אבל אינו דרך פשט הפסוק לפי מקומו שאמר אחרי האפוד בין לוטה בשמלה ובין אותה תקח לך:

רלבג

והוא דרך חול. רצוני שכן דרך אוכלי חולין שהיה מעלת' כמעלתי לאכל חוליהן בטהרה ר"ל על טהרת הקדש. ואף כי היום שיהיה בכלינו נהיה נשמרים ונזהרים לאכלו בטהרה ויהיה הרצון בזה והוא הנכון הנה אם היתה עצורה כתמול שלשם לבא אליה כבאתי טהרנו את עצמנו ויהיו כלי הנערי' ראויי' לקדש והנה זה הוא דרכנו ומנהגנו באכילת האוכלי' שנשתדל לאכלם על טהרת הקדש ובהיות הענין כן איך לא נהיה נזהרים לאכל בטהרת הקדש כשיהיה בכלינו: ויתן לו הכהן קדש. ר"ל כי לא היה שם לחם אחר לתת לו כי אם לחם הפנים שאינם מוסרים מלפני שולחן הזהב כי אם לשום לחם חום תחתיו ביום הלקחו באופן שיהיו בשלחן תמיד שתי מערכות לחם הפנים והנה לא היו מסירים אותו כי אם ביום השבת כמו שנתבאר בתורה ואז היה מתחלק לכהני' ולזה לא היה דרך לאחימלך לתת לדוד מלחם הפנים. וידמה שאמר זה להורות שאם היה אפשר לו זה היה יותר נכון לו לתת לדוד מלחם הפנים כי אחר הקרבת מכשיריו והם בזיכי הלבונה אין בו מעילה כלל וידמה לפי זה המאמר שהיה בקדש שנתן יותר מהנטייה מדרכי התור' ממה שיהיה בלחם הפני' אחר הקרב' מתיריו ולזה ידמה שזה הקדש שנתן לו הוא תרומה או מנחה והתיר הכהן אכילתה לזר ולא אכילתה בטומאה כי הזרו' יתכן שיותר מפני פקוח נפש כי האכילה היא בעצמותה מסירה הסכנה שתהיה מהרעב ואולם הטומאה אין ראוי שתדחה מפני זה אחר שאינה בעצמותה סבה להסיר הסכנה ולזאת הסבה בעינה יותר לכבות את הנר בשבת בשביל החולה שיישן כשהיה בחליו סכנה ולא יותר לטלטל את הנר להוציאו חוץ מחדר החולה כמו שבארנו במקומו. והנה קרא הלחם שישימו תחת הלחם המוסר לחם חום כי הוא היה נאפה מחדש סביב יום השבת עם שהוא אפש' שהיה עומד בדפוסיו של זהב שהיה נאפה בהם עד עת המערכה ואז היה נשמר חומו קצת לזאת הסבה: אביר הרועים. ר"ל גדול רועי המקנה אשר לשאול וממונה עליהם: לוטה בשמלה. נסתרת ומכוסה בשמלה אחרי האפוד והחשן שהיו בלשכה ששמים שם בגדי כהונה והנה שם זה החרב לפרסם הנס שנעשה לישראל בדבר גלית: ויסגו

אם

רשי

הלא זה דוד מלך הארץ. אמרו לו לאכים תנאי היה בינינו אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו להם לעבדים אין לך אלא שתרד מכסאך ויהא מלך הארץ הזאת: את טעמו. את דברו: ויתהולל. כשטטה: ויתו. ויכתוב: רירו. רוקו דבר הנוטף קרוי ריר וכן כריר חלמות וכן רר בשרו: הזה יבא אל ביתי. לשון תמיהה לכך ניקוד חטף פתח ורפי: וישבו עמו כל ימי היות דוד במצוד׳. סמוך למואב וכשיצ׳ דוד משם ליער חרת הרג מלך מואב את אביו ואת אמו ואחיו חוץ מאח׳ שבה׳ שהחייהו נחש העמוני והוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד כדאיתא במדרש רבי תנחומא: כי

כמוהו ד׳ בקריאה וס׳ אשר יעשה כמוה להריח בה. אין כמוה תננה לי. כל הגונב מזה כמוה נקה ב׳ בפסוק: לזה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ הלא לזה יענו בכחולות לאמר. אך לשקר שברתי את אשר לזה. נתת לזה מזה: טעמו ד׳ בקריאה וסימ׳ והזה טעמו כטעם לשד. וישנו את טעמו בעיניהם. על כן עמד טעמו בו. לדוד

אם אתה תקח לך קח כי אין אחרת זולתה בזה ויאמר דוד אין כמוה תננה לי: ויקם דוד ויברח ביום ההוא מפני שאול ויבא אל אכיש מלך גת: ויאמרו עבדי אכיש אליו הלוא זה דוד מלך הארץ הלוא לזה יענו במחלות לאמר הכה שאול באלפו ודוד ברבבתו: וישם דוד את הדברים האלה בלבבו וירא מאד מפני אכיש מלך גת: וישנו את טעמו בעיניהם ויתהלל בידם ויתו על דלתות השער ויורד רירו אל זקנו: ויאמר אכיש אל עבדיו הנה תראו איש משתגע למה תביאו אתו אלי: חסר משגעים אני כי הבאתם את זה להשתגע עלי הזה יבא אל ביתי:

כב וילך דוד משם וימלט אל מערת עדלם וישמעו אחיו וכל בית אביו וירדו אליו שמה: ויתקבצו אליו כל איש מצוק וכל איש אשר לו נשא וכל איש מר נפש ויהי עליהם לשר ויהיו עמו כארבע מאות איש: וילך דוד משם מצפה מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי אתכם עד אשר אדע מה יעשה לי אלהים: וינחם את פני מלך מואב וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה: ויאמר גד הנביא אל דוד לא תשב במצודה לך ובאת לך ארץ יהודה וילך דוד ויבא יער חרת:

אם יתה תיסב לך סב אריה ית אותרי בר מינה הכא ואמר דוד ליתדכוותה הבנא לי: וקם דוד וערק ביומא ההוא מן קדם שאול ואתאלו את אכיש מלכא דגת: ואמרו עבדי אכיש ליה הלא דין דוד מלכא דארעא הלא לדין משבחין בתנגיא למימר קטל שאול באלפין ודוד בריבבן: ושוי דוד ית פתגמיא האילין בלביה ודחיל לחדא מן קדם אכיש מלכא דגת: ואשני ית טעמיה בעיניהון ואישתמם בידיהון ומסריט על דשי תרעא ומחית רייריה על דיקניה: ואמר אכיש לעבדוהי הא כד חזיתון דגבר שטיא למה איתיתון יתיה לותי: חסר שטיא אנא ארי איתיתון ית דין לאישתטאה קדמי הדין יעול לביתי: ואזל דוד מתמן ואישתיזיב למערת עדולם ושמעו אחוהי ובית אבוהי ונחתו לותיה לתמן: ואתכנישו לותיה כל גבר מעיק רוח וכל גבר די ליה מרי רשו וכל גבר מריק נפש והוה עליהון לרבא והוו עמיה כארבע מאה גברא: ואזל דוד מתמן למצפיא דמואב ואמר למלכא דמואב יפוק כען אבא ואמא עמכון עד דאידע מה יעביד לי יי: ואשרינון קדם מלכא דמואב ויתיבו עמיה כל יומין דהוה דוד מיטמר במצדיא: ואמר גד נביא לדוד לא תתב במצודיא איתא ואיזיל לך לארע יהודה ואזל דוד ואתא לחורשא דחרת:

רדק

אם אותה תקח לך קח. אם אות׳ תרצה לקחת קח כי אין אחר׳ זולתה: בזה ופי׳ בזה המקום: אין כמוה. והלא אחימלך היה יודע שאין כמוה למה אמר לו אם אותה תקח לך לפי שהית׳ באהל מועד לזכרו׳ הנס כמו שפירשתי לא היה ברצון אחימלך להוציאה משם אם היתה שם אחרת אבל כיון שלא היתה שם אחרת לא היה יכול למנעה מדוד כי הוא לקחה מהפלשתי והוא שם אותה שם באהל מועד ובידו יש ללקחתה ולהחזירה כאשר ירצה: מפני שאול. והלא תמול ברח אלא ר״ל כי היום ההוא ברח לו מארץ ישראל ובא לו אל אכיש שלא ימצאהו שאול וזהו מפני שאול: ויבא אל אכיש. ובספר תהלי׳ קראו אבימלך ושני שמות היו לו וכמוהו רבים או אבימלך שם כנוי לכל מלכי פלשתים כמו פרעה מלך מצרים וכן מצאנוהו קרוי אבימלך בימי אברה׳ ובימי יצחק: וירא. ביו״ד אית׳ לבד ויו״ד השרש נגרעה מן המכתב וירא מפניו שלא יהרגהו כי הוא הרג גבורם וכמה מהם: וישנו את טעמו. שינה את דברו ודעתו בעיניה׳ כדי שיתנכר להם ולא יחשבו עליו שהוא דוד או כדי להראו׳ עצמו שוטה בעיניהם ולא יחושו עליו ויגרשהו מהיכל המלך וילך לו ופירוש טעמו הוא מטעם המלך ובנויך טעמך ות״י ושני ית מדעיה ויו״ וישנו כנוי קו׳ זכר הפעול וכמוהו ותראהו את הילד ויכו האחד את האחד ופי׳ בעיניהם כמו לפניהם: ויתהלל בידם. עשה מעשה סכלות והוללות ופירוש בידם לפניהם כלומר בעוד שהיה בין ידיהם שהיו סובבים אותו ומביטים אליו וזה מעשה הוללות שהיה עושה: ויתו על דלתות השער. שהיה כותב בדלתו׳ השער או משרט שריטות כי השריט׳ גם כן נקראת תי״ו ות״י ומשרט על דשי תרעא: ויורד רירו אל זקנו. הוא ריר הרוק היוצא מהפה: חסר משוגעי׳ אני. בתמיהה וכי הייתי חסר משוגעים וצריך אליהם כי זה הבאתם אלי. ובדרש כי אשתו של אכיש ובתו היו משוגעות וצועקות ומשטות מבפנים ודוד צועק ומשטה מבחוץ אמר להם אכיש וכי יודעים אתם כי שחסר משוגעים אני: כל איש מצוק. מענין צוקה והוא הצר או שם: וכל איש אשר לו נושא: האלף במקום ה״א ופירושו כל איש אשר היה בורח מפני המלוים אותו והיו מתקבצים אל דוד: וכל איש מר נפש. שהיה רש כמו ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו או איש מצוק ר״ל צרות אחרות והיה יוצא מביתו להתרווח ולשכח צרותיו ות״י כל גבר מעיק רוחא: יצא נא אבי ואמי אתכ׳. יצא ממערת עדולם וישב אתכ׳ אבל אחיו היו הולכים עמו כי ברחו אביו ואמו מפני שאול כי היה סונא אותם מפני דוד והיו מתיראי׳ שלא יהרגם לפיכך הלכו אל דוד: וינחם. מענין נחית בחסדך כלומר הנחם והביאם לפניו ויונתן פירשו כמו וינחם שתרגם ואשרינון: במצודה. תרגומו מטמר במצדיא: ובאת לך ארץ יהודה. על פי יי׳ אמר לו כי שם יהיה נשמר מן שאול וכן היה כי בעוד שהיה שם לא בקשו עד שהלך אל קעילה והטעם לפי שבארץ יהודה היו אוהבים אותו ואם היה קם שאול לבקשו היו מגידים לו והוא נמלט ממקום למקום ואף על פי שקעילה מארץ יהודה היתה רחוקה ממיודעיו וממשפחתו ואף על פי כן על פי יי׳ הלך שם גם כן: יער חרת. חרת היה שם המקום ות״י חורשא דחרת. ובדרש שהיה מכוגב אותו המקום כחרת הזו ובזכות דוד הרטיבו הקב״ה פירוש חרת כמו חרותא בידי שמים שפי יבשה: כי

רלבג

וישנו את טעמו. הו׳ מענין וטעם זקנים יקח והרצון ששנה ד דבריו באופן שהית נראה כי בבלי דעת דבר ועשה עצמו הולל: ויתו על דלתות השער. ר״ל שהיה מתוה תו ורושם על דלתות השער על צד השטות והיה מוריד ריר פיו על זקנו: חסר משוגעים אני. ר״ל האני חסר משוגעים ומצטרך אליהם עד שתביאו אלי זה להשתגע ועוד האם זה שהוא בתכלית השגעון הוא ראוי לבא אל ביתי. והנה בזאת התחבולה נמלט דוד מיד אכיש מלך גת: כל איש מצוק וכל איש אשר לו נושא. הרצון באיש מצוק מי שמצאתהו מצוקת לבו מפני היותו עשוק ורצוץ ואין לו כח מיד אויביו ועושקיו או למה שידמה לזה. ואיש אשר לו נושא הו׳ הלוה ואין לאל ידו לפרוע. ואיש מר נפש הוא העני אשר שרי המר נפשו לרוע מזלו וקשי יומו כי ירוית לו מגדר החבורה ולזה נתקבצו אלו אל דוד עם שכבר נתפרסם להם מטוב הצלחתו מה שהביאם לקוות לטוב בהיותם בצלו:

כל ימי היות דוד במצודה. זה לאות שאחר שיצא דוד מהמצודה כפרדו אביו ואמו ממלך מואב: ואין

בשנותו את טעמו לפני. וחד וטעמו כצפיחית: הבאתם ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר חקה: בארבע ד׳ בקריאה וסימ׳ ויתקבצו אליו כל איש מצוק. ויאמר דוד לאנשיו חגרו. ויקבץ מלך ישראל דמלכים. כי בארבע רוחות השמים: וינחם ז׳ בקריאה וסי׳ את פני מלך מואב. וינחם בערי הרכב דמלכים. וינחם כחלא וחבור דמלכים. וינחם בענן יומם. וינחם לבטח ולא פחדו. וינחם אל מחוז חפצם. שוטח לגוים וינחם:

קח לזקנין קחוכין קח עלמים

כי נודע דוד· כי נתפרסם דוד כלומר נודע הדבר שהיו עמו אנשים עד ששמע שאול והיה הספור הזה הנה מפני הדבר שאמר שאול לעבדיו כי עד עתה לא ידע שאול כי התקבצו אל דוד אנשים וכאשר שמע כי עמו כאר׳ מאות איש אמ׳ בלבו זה מרד הוא שמרד בי ודעתו לארוב ולהלחם עליו או לחלוק עלי המלכו׳ וזהו שאמ׳ כי הקים בני את עבדי עלי לאורב · ואמ׳ לכלכם ישים שרי אלפי׳ כלו׳ בחיל שהו׳ מקבץ עלי או בהיותו מלך כאש׳ הו׳ חושב׃ האשל· כמו העץ וכן ויטע אשל׃ ברמה· מקום היה בגבעת שאול והיה גבוה ונקרא רמה ואין זה רמת שמואל כי הוא בגבעה היה׃ ולדברי בעל׳ הדרש הוא רמת שמואל שאמר וכימה ענין גבעה אצל רמה אלא שאול יושב בגבעה במלכותו בזכות האשל הגדול אשר ברמה והוא שמואל שהיה מתפלל עליו׃ בני ימיני· כלומר עליכם היה לחוס עלי כי אתם משבטי וממשפחתי׃ קשרתם· מרדתם כי הקשר הוא המרד והוא בהתחבר לב זה עם זה׃ בכרת בני· בכרת ברית׃ בן ישי· לא זכר שמו דרך בזיון׃ נצב על עבדי שאול· כלומ׳ בראש היה נצב כי גדול שבעבדי שאול הנצבי׳ עליו היה וממום זה בדב׳ והפכו כי נצבי׳ עליו ר״ל נצבי׳ לפניו וסמוך לו לעשות מה שיצוה אותם׃ ונצב על עבדי שאול· ר״ל כמשמעו שהיה להם לראש וממונה עליהם וכ״ת והוא ממנא על עבדי שאול והוא כמו הנצב על הקוצרי׳׃ בן אחיטוב· לא זכר שמו דרך בזיון׃ ושאל לו באלהים· להגיד לו דרכו׃ והוא בורח מפני· ומדרשו עשיתו מלך שאין נשאלין באורים ותומים אלא למלך ולאב בית דין ולמי שצורך צבור בו׃ וסר אל משמעתך· אל עבודתך כלומר שהי׳ נשמע לכל מצותיך וכן ובני עמון משמעתם׃ היום החלותי לשאול לו באלהים· ת״מ בתמיהה היום החילותי לשאול בעבורו חלילה שהייתי יודע כי הו׳ בורח כי כמה פעמי׳ שאלתי לו שהיה הולך במצותיך ויש לפרשו בלא תמיהה כלומר למה אתה מאשימני לפי ששאלתי לו באלהים וזה הוא היום הראשון ולא הייתי יודע כי קשה הוא בעיניך וכי בורח הוא חלילה לי שאם הייתי יודע לא הייתי עושה ומעתה לא אעשה עוד אחר שקשה בעיניך ובורח הוא מפניך כי לא הייתי יודע כל זה אבל הייתי חושב אותו מתחילה כאמן ביתך׃ בכל בית אבי· ולא כל בית אבי׃ אל ישם המלך· דבר אשם אמר זה לפי ששלח שאול לקרא גם כן כל בית אביו׃ ולא אבו· ודרשו כי אבנר ועמשא היו ולא אבו לפגוע בכהני יי׳ כי דרשו אכין ורקין מיעוטין מה שכתו׳ כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומ׳ רק חזק ואמץ ולדעת הדרש הזה יהיה פירוש ויאמר המלך לרצים ולנצבים עליו כי אבנר ועמשא לא היו רצים אלא שרים׃

לדויג

כי נודע דוד· כי התבונן להשמר ממנו׃ תחת האשל ברמה· אחת שהיתה בגבול בנימן ורבותינו אמרו היא היתה רמה של שמואל ושני מקומותיהן וכן מדרשו ושאול יושב בגבעה בזכות האשל הגדול אשר ברמה שהיה מתפלל עליו׃ לשאל לו באלהים· עשיתו מלך שאין נשאלים באורים ותומים להדיוט׃ וסר אל משמעתך· כמו ויסורו אליו וקרב למשמעתך ואל שמע דבריך וכי לא היה לי להבין שהוא הולך בשליחותך׃ היום החילותי לשאול לו· בתמיה זה ימים רבים שצורך הצבור בו שמיכהו מוציא ומביא את ישראל ומאז אני שואל לו באלהים׃ חלילה לי· מעשו׳ דבר זה למרד ולמעל׃ לרצים הנצבים עליו· אבנר ועמשא היו׃ ולא אבו· דרשו אכין ורקין כל איש אשר ימרה את פיך וגו׳ יכול אפילו לדבר עביר׳ ת״ל רק׃ לדויג

רלבג

ואין חולה מכם עלי׃ ר״ל אין אחר מכם שיחשוב עצמו חולה בעבורי ברב׳ הנעשה כנגדי וידמה שהי׳ ירא שאול שיהיה הקשר חזק מבני ישראל את דוד וילחם עמו ולזה אמר שכבר הקים בנו עבדו עליו לאורב׃ אחימלך בן אחיטוב הכהן ואת כל בית אביו הכהנים· ידמה שקרא עמו כל בית אביו חשב שאול שתהיה שאלתו באלהים אם יצליח במרדו על שאול בדרך שינצחהו במלחמה והיתה תשובת אחימלך כי חלילה לו כי הוא לא ידע בזה דבר ומה שעשה עשה מבלי מחשבתו שיהיה דוד היות׳ נאמן מכל עבדי שאול והיותר סר אל משמעתו׃ היום החלותי לשאול לו באלהים· ר״ל וכי היום החלותי לשאול לו באלהים שתחשדוני בזה שלא כמה פעמים שאלתי לו באלהים בשליחותך על דבר מלחמות ישרא׳ כי הוא המוציא והמביא את ישראל׃ בעבדו דבר בכל בית אבי· ר״ל ולא בכל בית אבי ואמנם אמר זה לפי שכבר נר׳ לו שחשדם שאול כלם לפי שקראם כלם לבא לפניו׃ כומא

וכל עבדיו ז׳ וסימ׳ ויקם פרעה לילה· ולא פחדו ולא קרעו דירמיה· ויצו שאול את עבדיו· וישמע שאול כי· ויקם המלך ויקרע· ויהי בכלתו לדבר· וכל עבדיו עברים׃ אלו ג׳ חס׳ וב׳ בקריאה וסימ׳ למה קשרתם כלכם עלי· עבור בתוך העיר בתוך ירושלם· רוץ דבר אל הנער הלז· וכל צורת הבית דיחזקאל דכוו׳׃

וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל כִּי נוֹדַע דָּוִד וַאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר אִתּוֹ וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בַּגִּבְעָה תַּחַת ל׳ · ח׳מ׳ל׳ בסיפ׳ ז׳
הָאֶשֶׁל בָּרָמָה וַחֲנִיתוֹ בְיָדוֹ וְכָל־
עֲבָדָיו נִצָּבִים עָלָיו׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
לַעֲבָדָיו הַנִּצָּבִים עָלָיו שִׁמְעוּ־נָא
בְּנֵי יְמִינִי גַּם־לְכֻלְּכֶם יִתֵּן בֶּן־יִשַׁי
שָׂדוֹת וּכְרָמִים לְכֻלְּכֶם יָשִׂים שָׂרֵי ל׳
אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת׃ כִּי קְשַׁרְתֶּם
כֻּלְּכֶם עָלַי וְאֵין־גֹּלֶה אֶת־אָזְנִי בִּכְרָת־ ל׳ · ה׳
בְּנִי עִם־בֶּן־יִשַׁי וְאֵין־חֹלֶה מִכֶּם עָלַי ג׳ ככו׳ ואין ואין · ח׳
וְגֹלֶה אֶת־אָזְנִי כִּי הֵקִים בְּנִי אֶת־
עַבְדִּי עָלַי לְאֹרֵב כַּיּוֹם הַזֶּה׃
וַיַּעַן דֹּאֵג הָאֲדֹמִי
וְהוּא נִצָּב עַל־עַבְדֵי־שָׁאוּל וַיֹּאמַר ב׳ ויקח דוד את סלעי רדה
רָאִיתִי אֶת־בֶּן־יִשַׁי בָּא נֹבֶה אֶל־ ב׳ וחס׳
אֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִטוּב׃ וַיִּשְׁאַל־לוֹ נ׳ חס׳
בַּיהוָה וְצֵידָה נָתַן לוֹ וְאֵת חֶרֶב גָּלְיָת
הַפְּלִשְׁתִּי נָתַן לוֹ׃ וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ
לִקְרֹא אֶת־אֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִיטוּב
הַכֹּהֵן וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיו הַכֹּהֲנִים ט׳
אֲשֶׁר בְּנֹב וַיָּבֹאוּ כֻלָּם אֶל־הַמֶּלֶךְ׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל שְׁמַע־
נָא בֶּן־אֲחִיטוּב וַיֹּאמֶר הִנְנִי אֲדֹנִי׃
וַיֹּאמֶר אֵלָו שָׁאוּל לָמָּה קְשַׁרְתֶּם אליו ק׳
עָלַי אַתָּה וּבֶן־יִשָׁי בְּתִתְּךָ לוֹ לֶחֶם
וְחֶרֶב וְשָׁאוֹל לוֹ בֵּאלֹהִים לָקוּם אֵלַי
לְאֹרֵב כַּיּוֹם הַזֶּה׃
וַיַּעַן אֲחִימֶלֶךְ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר וּמִי
בְכָל־עֲבָדֶיךָ כְּדָוִד נֶאֱמָן וַחֲתַן הַמֶּלֶךְ ג׳ · ל׳
וְסָר אֶל־מִשְׁמַעְתֶּךָ וְנִכְבָּד בְּבֵיתֶךָ׃
הַיּוֹם הַחִלֹּתִי לִשְׁאָל־לוֹ בֵאלֹהִים ב׳ יתיר ו׳
חָלִילָה לִּי אַל־יָשֵׂם הַמֶּלֶךְ בְּעַבְדּוֹ
דָבָר בְּכָל־בֵּית אָבִי כִּי לֹא־יָדַע
עַבְדְּךָ בְּכָל־זֹאת דָּבָר קָטֹן אוֹ גָדוֹל׃ ל׳
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מוֹת תָּמוּת אֲחִימֶלֶךְ
אַתָּה וְכָל־בֵּית אָבִיךָ׃ וַיֹּאמֶר י״ב
הַמֶּלֶךְ לָרָצִים הַנִּצָּבִים עָלָיו סֹבּוּ
וְהָמִיתוּ כֹּהֲנֵי יְהוָה כִּי גַם־יָדָם עִם־
דָּוִד וְכִי יָדְעוּ כִּי־בֹרֵחַ הוּא וְלֹא גָלוּ ל׳
אֶת־אָזְנוֹ וְלֹא־אָבוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אזני ק׳
לִשְׁלֹחַ אֶת־יָדָם לִפְגֹעַ בְּכֹהֲנֵי יְהוָה׃ מתחלפין לפגע

ושמע שאול ארי אתידע דוד
וגבריא די עמיה ושאול יתיב
בגיבעתא תחות אישלא ברמתא
ומורניתיה בידיה וכל עבדוהי
קיימין עלוהי׃ ואמר שאול
לעבדוהי דקיימין עלוהי שמעו
כען בני שבטא דבית בנימן אף
לכולכון יתן בר ישי חקלין
וכרמין לכולכון ימני רבני אלפין
ורבני מאותא׃ ארי מרדתון
כולכון עלי ולית דחוי לי כד גזר
קים ברי עם בר ישי ולית דכאיב
מנכון עלי ומחוי לי ארי אקים ברי
ית עבדי עלי לכמנא ביומא הדין׃
ואתיב דואג אדומאה
והוא ממנא על עבדי שאול ואמר
חזיתי ית בר ישי אתא לנוב לות
אחימלך בר אחיטוב׃ ושאיל
ליה במימרא דיי וזוודין יהב ליה
וית חרבא דגלית פלשתאה יהב
ליה׃ ושלח מלכא למקרי ית
אחימלך בר אחיטוב כהנא וית כל
בית אבוהי כהניא די בנוב ואתו
כולהון לות מלכא׃
ואמר שאול שמע
כען בר אחיטוב ואמר הא אנא
ריבוני׃ ואמר ליה שאול למה
מרדתון עלי את ובר ישי במיתנך
ליה מזון וחרבא ושאלית ליה
במימרא דיי למיקם עלי לכמנא
כיומא הדין׃ ואתיב
אחימלך ית מלכא ואמר ומן בכל
עבדך כדוד מהימן וחתנא דמלכ׳
ורב על משמעתך ויקיר בביתך׃
יומא דין שריתי למשאל ליה
במימרא דיי חס לי לא ישוי מלכא
בעבדיה פיתגמא בכל בית אבא
ארי לא ידע עבדך בכל דא פתגם
זעיר או רב׃ ואמר מלכא ממת
תמות אחימלך את וכל בית אבוך׃
ואמר מלכא לרהטי דקיימין עלוהי
איסתחרו וקטולו כהניא דיי ארי
אף ידיהון עם דוד וארי ידעו ארי
עריק הוא ולא חוו לי ולא אבו
עבדי מלכא לאושטא ית ידיהון
למישלט בכהניא דיי׃

וכל בית י״ב וסי׳ וכל בית יוסף· וכל בית מלוא· וירדו אחיו וכל בית דשמשון· וילך דוד משם· ויאמר המלך אל אחימלך· ודוד וכל בית ישראל דמשחקים· וחברו דמעלים· בענא בן אחילוד· כי כל הגוים ערלים· בן אדם אחיך· והנשיא המשא הזה· ואתה בן אדם קח לך עץ אחד· ונמסר גם בשפטים סימן ט׳׃

רשי

לדויג · כמתנה שמו אמר לו כתפסתה כדג אתה הלשנת עליהם אתה הרוג אותם : הכי סבותי · סבבתי הדבר עד שבא לידי כך : כי אשר יבקש נפשי · אדם אחד רודף שנינו במקום שאמלט שם אני המלט אתה כי במשמרתי תהיה תמיד כך תירגם יונתן ארי מאן דבעי למיקטלי בעי למיקטלך · ויש עוד לפרש כי את אשר יאהבני יאהבך ואשר ישמור את נפשי ישמור את נפשך ויש דוגמא במקרא אנשי דמים ישנאו תם וישרים יבקשו נפשו הרי כאן בקשת נפש לטובה : ככר

רדק

לדויג · כתיב וקרי לדואג כי היה נקרא דויג ודואג כמו שאומר ויסב דויג ולא קרי דואג ויש ספרים שגם הוא קרי דואג והקרי יהוא לפי שברוב היו קוראין אותו דואג ומדרשו כי לכך כתוב דויג אמר לו שאול כתפסת כדג אתה הלשנת עליהם אתה הרוג אותם ונראה כי בשעת המעשה קראו הכתוב דויג לגריעות שמו : נושא אפוד בד · כתרגומו דכשרין למילבש אפוד דבוץ נראה לפירושו כי הוא הרג יותר משמנים וחמשה אבל השמנים וחמשה היו ראויין ללבוש אפוד בד כי נראה כי הגדולים בעובדי יי׳ היו לובשים זה המלבוש וכן דוד המלך לבשו ביום שהעלה הארון וביום זה שחרבה נוב הביאו המשכן לגבעון : מאיש ועד אשה · דרשו בו ברב׳ עמלק כתיב ויחמול שאול והעם על מיטב הצאן וגו׳ יצאתה בת קול ואמרה לו אל תהי צדיק הרבה ובנוב עיר הכהנים כתיב מעולל ועד יונק ושור וחמור ושה לפי חרב יצאתה בת קול ואמרה לו אל תרשע הרבה יש לתמוה כי בכל אשר הזכיר הכתוב עונות שאול לא ראינו שהזכיר עון נוב עיר הכהנים ואפילו כשקראם בית הדמים לא אמר אלא על אשר המית את הגבעונים ולא אמר הכהנים ונראה כי חייבים היו הכהנים ולא נגלה בכתוב עונם זולתי עון בית עלי ואף על פי כן נענש שאול על דמם שנפל בחרב פלשתים הוא ובניו ואמרו רז״ל גדולה לגימה שמרחקת הקרובי׳ ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עין מן הרשעים ומשרה שכינתו על נביאי הבעל ושגגתה עולה זדון מרחקת את הקרובי׳ מעמון ומואב מקרבת את הרחוקים מיתרו דכתיב קראן לו ויאכל לחם מעלמת עין מן הרשעים ממיכה משרה שכינתו על נביאי הבעל מעדוא הנביא דכתיב ויהי הם יושבין על השלח׳ וגו׳ ושגגתה עולה זדון שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרג נוב עיר הכהני׳ ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו : כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך · שאול הוא שמבקש את נפשי והוא מבקש את נפשך לכן שבה אתי : כי משמרת אתה עמדי · אשמור אותך כמו שאשמור את עצמי ויש לפרשו נפשי יבקש מי שיבקש את נפשך : שוסים · בוזזים כמו זה חלק שוסינו : וישאל דוד ביי׳ · בסוף הענין מפרש במה שאל והוא שאמ׳ ויהי בברוח אביתר אפוד ירד בידו : ביהודה יראים · הנה אנחנו בין בני ישראל אנחנו בסכנה מפני שאול וכשנעמוד יותר בסכנה בין פלשתים ומפני דבריהם הוסיף דוד לשאול ולא מפני עצמו כי הוא בפעם הראשונה היה בוטח אלא מפני אנשיו הוסיף לשאול וכשראו אנשיו שהבטיחו האל פעמי׳ הלכו עמו : וינהג את מקניהם · איך היו מקניהם במלחמה אלא כשהכה דוד מהם מכה גדולה רדף אחרי הנסים מהם עד ארץ פלשתים ונהג את מקניהם : אפוד ירד בידו · פירשו אותו כמו הוריד וכ״תי אחית ואני מפרשו בורד כמשפטו ואמר ירד כלומ׳ ירד האפוד בדרך מקרה בידו אע״פ שהורידו לא הורידו מדעתו אבל כשלקח כליו עמו בברחו לא השגיח מה לקח ומה הניח כאדם בורח והיתה סבה מאת יי׳ והיה האפוד בדרך מקרה בין כליו לפיכך אמר ירד ולא אמר הוריד : ככר

וימת ה׳ בקריאה וסימ׳ וירע בעיני יי׳ אשר עשה ·· ויאמר המלך לדואג · ולשפחתך שני בנים · ויקם ישמעאל בן נתניה · הפך את מימיהם לדם · וסימ׳ בלשון תרגום אבאיש דואג וקטל נוניא לגדליה : ושה ה׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר שפטים : בן כל בן המוקף פתח במ״ר ואם הנגינה בו קמץ כגון בן חכם בן כסיל ופירושו

ויאמר המלך לדויג סב אתה ופגע
בכהנים ויסב דויג האדמי ויפגע־
הוא בכהנים וימת ביום ההוא
שמנים וחמשה איש נשא אפוד בד
: ואת נב עיר־הכהנים הכה לפי־
חרב מאיש ועד־אשה מעולל ועד־
יונק ושור וחמור ושה לפי־חרב :
וימלט בן־אחד לאחימלך בן־
אחטוב ושמו אביתר ויברח אחרי
דוד : ויגד אביתר לדוד כי הרג
שאול את כהני יהוה : ויאמר דוד
לאביתר ידעתי ביום ההוא כי־שם
דויג האדמי כי־הגד יגיד לשאול
אנכי סבתי בכל־נפש בית אביך :
שבה אתי אל־תירא כי אשר־יבקש
את־נפשי יבקש את־נפשך כי־
כג משמרת אתה עמדי : ויגדו לדוד
לאמר הנה פלשתים נלחמים
בקעילה והמה שסים את־הגרנות :
וישאל דוד ביהוה לאמר האלך
והכיתי בפלשתים האלה
ויאמר יהוה אל־
דוד לך והכית בפלשתים והושעת
את־קעילה : ויאמרו אנשי דוד
אליו הנה אנחנו פה ביהודה יראים
ואף כי־נלך קעלה אל־מערכות
פלשתים : ויוסף עוד
דוד לשאול ביהוה ויענהו יהוה
ויאמר קום רד קעילה כי־אני נתן
את־פלשתים בידך : וילך דוד
ואנשו קעילה וילחם בפלשתים
וינהג את־מקניהם ויך בהם מכה
גדולה וישע דוד את ישבי קעילה :
ויהי בברח
אביתר בן־אחימלך אל־דוד
קעילה אפוד ירד בידו :

ואמר מלכא לדואג אסתחר את
ושלוט בכהניא ואסתחר דואג
ארומאה ושלט הוא בכהניא
וקטל ביומא ההוא תמנן וחמשא
גברין דכשרין למלבש איפוד
דבוץ : וית נוב קרית כהניא
קטל לפיתגם דחרב מגבר ועד
איתתא מעולים ועד יניק ותור
וחמר ואימר לפיתגם דחרב :
ואשתיזב ברא חד לאחימלך בר
אחיטוב ושמיה אביתר וערק בתר
דוד : וחוי אביתר לדוד ארי
קטל שאול ית כהניא דיי :
ואמר דוד לאביתר ידענא ביומא
ההוא ארי תמן דואג ארומאה
ארי חואה יחוי לשאול אנא גרמית
לאסתקפא בכל נפש בית אבוך :
תיב עמי לא תדחל ארי דבעי
למקטלי בעי למקטלך ארי נטיר
את עמי : וחויאו לדוד למימר
הא פלשתאי מגיחין קרבא
בקעילא והא אינון בוזזין ית
אידריא : ושאיל דוד במימרא
דיי למימר האיזיל ואקטול
בפלשתאי האילין ואמר יי
לדוד איזל ותקטול בפלשתאי
ותפרוק ית יתבי קעילה :
ואמרו גברי דוד ליה הא כד
אנחנא הכא בארעא דבית יהודה
אנחנא דחלין ואף אלהן דניזל
לקעילא לסדרי פלשתאי :
ואוסיף עוד דוד
למשאל במימרא דיי וקביל
צלותיה יי ואמר קום חות לקעילה
ארי אנא מסר ית פלשתאי בידך :
ואזל דוד וגברוהי לקעילה ואגיח
קרבא בפלשתאי ודבר ית גיתהון
ומחא בהון מחא סגיאה ופרק
דוד ית יתבי קעילה : והוה
כד ערק אביתר בר אחימלך לות
דוד לקעילה אפודא אחית בידיה :

בן שהוא חכם בן שהוא כסיל במ״ו וסימ׳ נמסר בסדר ויצא : וישאל דוד ביי׳ ה׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ האלך והכיתי בפלשתים · ארדף אחרי הגדוד · האעלה באחת ערי יהודה · האעלה אל פלשתים · לא תעלה דממול בבאים : האלך ג׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות : אנשי דוד ד׳ בקריא׳ וסי׳ הנה אנחנו פה ביהודה יראים · והנה היום אשר אמר יי׳ אליך · מדוע גנבוך · אז נשבעו אנשי דוד : וינהג ה׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר שמות : קעלה ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ ואף כי נלך קעלה פלוגתא עליה · ויצאו מקעלה · וישע דוד את ישבי קעלה · ויש ספרים קום רד קעלה חס׳ · ויש ספרים מסר׳ מונים והושעת את קעלה ושומטים וישע דוד את ישבי קעלה :

רלבג

נושא אפוד בד · ר״ל שהיו נכבדים וראויים לזה הלבוש כי זה הלבוש היו לובשים הנכבדים וכשמי שהיו מהם מיוחדים לעבודת השם כמו שזכרנו בענין אפוד שמואל : כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך · ר״ל שכבר בקשו׳ את נפשך כמו נפשי : כי משמרת אתה עמדי · ידמה שאמר זה מפני שכבר הביא אביתר עמו האורי׳ והתמים ובהם יהיה נשאל דוד באלהים ולזה אמ׳ שיש לו לבטוח על דוד שישמרהו כנפשו : הנה אנחנו פה ביהודה יראים · ר״ל שאף על פי שאנחנו תוך בני יהודה אנחנו יראי׳ מפני שאול ואיך נוסיף על יראתנו יראת מערכות פלשתים · והנה שאל עוד דוד באלהים בעבור אנשיו ועל הסכות היעוד האמינו אנשי דוד בו אך דוד האמין בו בראשונה׳ · ויתכן שנאמר והוא הנכו׳ לפי מה שאחשוב כי הלשון הראשון הו׳ מסופק וכבר אפשר שיובן שאם ילך והכה בפלשתים הנה יושיע את קעילה לא בזולת זה אבל לא יהיה בזה המאמר הבטח׳ שיכה את הפלשתים ולזה יראו אנשי דוד מרדת קעילה הלא תראה בענין פילגש בגבעה מה שקרה לישראל מהרע מפני הספק שהיה בלשון כאשר שאלו באלהים כשלא דקדקו בו ולזה הסכי׳ דוד לשאול באלהים פעם שנית על זה ובא אליו הלשון בזולת שום ספק שירד את קעילה והשי״ת יתן את פלשתים בידו : ככר

רדק

נכר · פי׳ סגר ומסר אמר מאחר שהוא בעיר דלתי׳ ובריח לא ימלט מידי כי נשאהיה סביב העיר והכור עליה לא יוכל לברוח מן העיר כי עיר דלתים ובריח הוא והו׳ לא חשב שיהיה אדם שיגיד לדוד : וישמע · כמו ויאסף לפי שהעם נאספים ע״י כרוז משמיע וכן במשנה משמיעין על השקלים פי׳ מכריזין : מחריש הרעה · ענייני חושב כמו אל תחרוש על רעך רעה :

היסגירוני · פי׳ מוסרי׳ מכא׳ למדו רז״ל שאין שואלין באורי׳ ותומי׳ שני דברים כאחד ואם שאל אין משיבין לו אלא אחד ואין משיבין אלא ראשון שהרי דוד אמר היסגירוני הירד ויאמר יי׳ ירד הנה הוא שאל שני דברים לא השיבו אלא אחד והשיבו יי׳ על הראוי להיות ראשון והוא ירד כי דוד שאל שלא כסדר וכיון שהכיר במענה כי שלא כסדר שאל חזר ושאל כסדר היסגירו בעלי קעילה אבל אם היה צורך השעה לשאול שני דברים כאחד כגון שאין שהות לעמדו שואלין על שני דברים ומשיבין על שניהם כאחד כמו שמצ׳ דוד הארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו ויאמר לו רדוף כי השג תשיג והצל תציל : בעלי קעילה · אדוני העיר וגדוליה וי״ת יתבי קעילה : באשר יתהלכו · הלכו בדרך מקרה באיזה מקום שיזדמן להם לשבת שם וי״ת באתר דכשר להלכא : במצדות · בסלעים הגבוהים שהיו במדבר ופירושו לפניו וישב בהר במדבר זיף : וירא דוד · כי הכיר דוד כי שאול יצא לבקש את נפשו שם במדב׳ זיף כי שמע כי הזיפי׳ אמרו לו כי הוא מסתתר שם והיה בדעתו ללכת משם ובין כך בא אליו יהונתן שם וכרתו ברית שניהם והלך יהונתן ודוד יושב עדיין בחורש׳ וכאשר שמע כי שאול בא הלך לו למדב׳ מעון והו׳ כמו׳ למדב׳ זיף כמו שכתובי׳ שניהם בנחלת בני יהודה מעון כרמל וזיף : בחרשה · פירוש ביער תרגום יער חורשא והה״א נוספת כי הטעם מלעיל או בחורשה שם מקום : באלהים · חזק ידו שלא יירא בדבר אלהים שהבטיחו על ידי הנביא כי ימלוך וזהו שאמר כי לא תמצאך יד שאול אבי וכת׳ ותקיף ית ידיה במימרא דיי׳ : אהיה לך למשנה · אני מבקש ממך שאהיה אני משנה לך כשתמלוך : ידע כן · שתמלוך והיו יודעין זה מפי השמועה שנמשח דוד למלך : לפני יי׳ · אורי׳ ותומים שהיו שם עם אביתר הכהן או פירוש שהא׳ יתברך יהיה עד בין שניהם : לביתו · ת׳ לאורחיה : ויעלו זיפים · וכבר עלו הזיפי׳ ואמרו לשאול וזהו שאמ׳ וירא דוד כמו שאמרנו למעלה : חכילה

מסרה

הגידה וסימ׳ נמסר בסדר תזריע ובמצדות ח׳ בליש׳ בקריאה וסימ׳ במס׳ רבת׳ : ברוכים ג׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ ויאמר שאול ברכים אתם ליי׳ · ברכים אתם ליי׳ אשר עשיתם החסד הזה · ברוכים אתם לה׳ עשה שמים וארץ · בתרא מלא ·

שמע ה׳ חס׳ בקריא׳ וסימ׳ כי אם צעק יצעק אלי שבע אשמע · שמע בן אחיכם ושפטתם צדק · והיה אם שמע תשמעו אל מצותי · כי מבקש שאול ללכת קעילה · והיה אם שמע תשמעון דירמיה · ובבסרה אחריתי כתב דתריסר והוא דזכריה · וכ׳ מלאים ואל הבנו · אפרים בתגודד · ואכלו טוב : הוסגרנו ה׳ חס׳ י׳ בליש׳

תרגום

ואיתחוא לשאול ארי אתא דוד
לקעילה ואמר שאול מסר יתיה
יי בידי ארי ניתמכר למיעל
בקרתא דלה דשין ועברין :
וכנש שאול ית כל עמא לאגחא
קרבא למיחת לקעילה למצר על
דוד ועל גברוהי : וידע דוד ארי
עלוהי שאול כמין בישתא ואמר
לאביתר כהנא קריב איפודא :
ואמר דוד יי אלהא
דישראל משמע שמע עבדך ארי
בעי שאול למיעל לקעילה
לחבלא לקרתא בדילי :
הסבירין למימסרי יתבי קעילה
בידיה הסביר למיחת שאול כמא
דשמע עבדך יי אלהא דישראל
חוי כען לעבדך ואמר
יי למיחת :
ואמר דוד הסבירין
למימסרי יתבי קעילה יתי וית גברי
בידא דשאול ואמר יי סבירין
למימסר : וקם דוד
וגברוהי כשית מאה גברא ונפקו
מקעילה והליכו באתר דכשר
להלכא ולשאול איתחוא ארי
אשתיזב דוד מקעילה ואתמנע
מלמיפק : ויתיב דוד במדברא
במצדתא ויתיב בטורא במדברא
דזיף ובעוהי שאול כל יומיא ולא
מסריה יי בידיה : וחזא דוד
ארי נפק שאול למיקטליה ודוד
במדברא דזיף בחורשא :
וקם יהונתן בר
שאול ואזל לות דוד לחורשא
ותקף ית ידיה במימרא דיי :
ואמר ליה לא תדחל ארי לא
תשכחינך ידא דשאול אבא ואת
תמלוך על ישראל ואנא אהי לך
לתיניין ואף שאול אבא ידע כן :
וגזרו תרויהון קים קדם יי ויתיב
דוד בחורשא ויהונתן אזל לביתיה
: וסליקו אנשי זיף
לות שאול לגבעתא למימר הלא
דוד מטמר עמנא במצדתא
בחורשא בגבעת חכילה דמדרום
לישימון : וכען לכל רעות
נפשך מלכא למיחת חות ואנחנא
נמסריניה בידא דמלכא :
ואמר שאול בריכן אתון
קדם יי ארי חסתון עלי :

שמואל א

ויגד לשאול כי בא דוד קעילה
ב׳ ולא ככר שוע ויאמר שאול נכר אתו אלהים בידי
כי נסגר לבוא בעיר דלתים ובריח :
ב׳ וישמע שאול את כל העם
ל׳ למלחמה לרדת קעילה לצור אל
דוד ואל אנשיו : וידע דוד כי עליו
שאול מחריש הרעה ויאמר אל
אביתר הכהן הגישה האפוד :
ויאמר דוד יהוה אלהי
פ׳ חס׳ ישראל שמע שמע עבדך כי מבקש
שאול לבא אל קעילה לשחת לעיר
ל׳ חס׳ דחד בעבורי : היסגרני בעלי קעילה
ל׳ בידו הירד שאול כאשר שמע
ז׳ וכל אלף דכו׳ בתח עבדך יהוה אלהי ישראל הגד נא
לעבדך ויאמר יהוה
ירד : ויאמר דוד
ל׳ וחס׳ היסגרו בעלי קעילה אתי ואת
ל׳ חס׳ אנשי ביד שאול ויאמר יהוה יסגירו
: ויקם דוד ואנשיו
ד׳ חס׳ בליש׳ כשש מאות איש ויצאו מקעילה
פ׳ ויתהלכו באשר יתהלכו ולשאול
הגד כי נמלט דוד מקעילה ויחדל
לצאת : וישב דוד במדבר במצדות
וישב בהר במדבר זיף ויבקשהו
ה׳ ותד וכתמ שאול כל הימים ולא נתנו אלהים
בידו : וירא דוד כי יצא שאול
לבקש את נפשו ודוד במדבר זיף
בחרשה : ויקם יהונתן
בן שאול וילך אל דוד חרשה
ה׳ רפין ויחזק את ידו באלהים : ויאמר
אליו אל תירא כי לא תמצאך יד
שאול אבי ואתה תמלך על ישראל
ב׳ כל אחר ל׳ ואנכי אהיה לך למשנה וגם שאול
אבי ידע כן : ויכרתו שניהם ברית
לפני יהוה וישב דוד בחרשה
ויהונתן הלך לביתו :
ויעלו זפים אל שאול הגבעתה
ב׳ הלא אתה לאמר הלוא דוד מסתתר עמנו
ח׳ בליש׳ · ג׳ נ׳ במצדות בחרשה בגבעת החכילה
ג׳ מל׳ אשר מימין הישימון : ועתה לכל אות
נ׳ נפשך המלך לרדת רד ולנו הסגירו
נ׳ ביד המלך : ויאמר שאול ברוכים
אתם ליהוה כי חמלתם עלי :

רשי

נכר אותו בידי · הסגיר וכן אל תרא ביום אחיך ביום נכרו ממשקל אחזקים הוא כמו אבד וסבר בריחיה ואם בקש לדבר במשקולת הרפים היה נקוד נכר : נסגר לבא בעיר דלתים ובריח · ויבטח בכך ולא יחוש לברוח ממני : מחרים הרעה · כמין ית בישתא : היסגרוני בעלי קעילה וגו׳ · למדנו מכאן שהשואל שני דברים אין משיבין לו את אחד ואין משיבין לו אלא ראשון וכאן דוד שאל שלא כסדר שהיה לו לשאול תחלה הירד שאול היסגירוני בידו והשיבוהו כסדר : באשר יתהלכו · באתר דכשר להלכא במקום הכלתי׳ ויחזק את ידו · חידוש ברית שביניה׳ : ולנו הסגירו · ועלינו להסגירו :

רלבג

נכר אותו אלהים בידי · הוא מענין כן יכרו בריתו והרצון בזה שהשי׳ הסיר ממנו ההכר׳ והבחינה כדי שיפול בידי וזה שאם היה מתנהג בטוב העצה היה נשמר מהכנס בעיר מוקפת חומה הנסגר׳ בחומה דלתי׳ ובריח כי בבאי עליו שם לא יוכל להמלט ללכת ולנוס אנה ואנה והנה חשב שאול שלא יגלה שום אדם זה הסוד לדוד וכבר סבב השי׳ שנגלה לו הסוד הזה : מחרים הרעה · הוא מענין אל תחרוש על רעך רעה והרצון בזה שאול היה מסבב שישתדל עם כל ישראל להביא הרעה על דוד : היסגירוני בעלי קעיל׳ בידו הירד שאול כאש׳ שמע עבדך יי׳ אלהי ישר׳ הגד נא לעבדך ויאמ׳ יי׳ ירד · מזה המקום נוכל ללמד שהשואלים באורים ותמים אין נשאלין בהם אלא שאלה אחת לבד לא יהיו נשאלין בהם שתי שאלות יחד או יותר ולזה תמצא כי כששא׳ דוד על שתי שאלות לא באהו המענה כי אם באחת מהן : בחרש׳ · ר״ל ביער כי אף על פי שהיה במדבר זיף שאין עוברין בני אדם שם הנה להציל עצמו מן הסכנה מיד שאול היה נסתר ביער : וישב דוד בחרשה ויהונתן הלך לביתו · באר לנו בזה כי נשען דוד בדברי יהונתן עמו שלא יגלה מקומו לאביו ואף ע״פ שנתפרס׳ ליהונתן כי דוד יקח המלכות ותסור ממנו ולזה ספר שלא נמנע דוד אחר זה מלשבת בעיר ההוא :

במצדות ח׳ וכו׳ במערתא דגדיא בטו״ר מטמר מרום בכל אתר לא חזיא

כי

הכינו עוד · חפשו וראו היטב שתדעו מקומו בכוון׃ כי אמר אלי · בעוד שהיה עמי היה אומר לי כשהייתי שואלו איך היה מכה בפלשתים כל כך ואיך היה נשמר מהם והיה אומר לי כי ערום יערים הוא ובערמות ובתחבולות היה בא עליהם שלא היו נשמרים ממנו כן עתה הוא עושה מראה עצמו במקום זה כדי שנבקש אותו שם ומחר יהיה במקום אחר לפיכך דעו כל המקומות אשר דרכו להתחבא שם ויש כי אמר אלי האומר כמו ויאמר ליוסף ר"ל אמר אלי המגיד כי עתה ערום יערים הוא וכ"תי ארי אמרין לי דערים ונפיק הוא׃ אל נכון · דבר נכון וברור בכל אלפי יהודה לפי שלא היה דוד בא אלא בארץ יהודה לפי שהיו מחפין עליו אבל אחר השבטים אם היה בא ביניהם היו מוסרין אותו לשאול ומה שאמר אלפי ר"ל אכריח כל שרי אלפים שביהודה שהיו ידם עמי לחפשו היטב כל אחד באלף שלו׃ וילכו זיפה לפני שאול · לא הזיפים הבאים אל שאול הלכו אל זיף לפני שילך שם שאול הלכו הם לחפש המקום שהיה שם דוד באמת ושבו אל שאול והכתוב לא ספר התשובה אבל אחר שאמר וילך שאול ואנשיו ידענו כי הזיפים שבו אליו טרם לכתו׃ וירד הסלע · נראה שעמק היה בין הערבה שהיה שם דוד ובין הסלע ואמר וירד כלומר ירד העמק לעלות הסלע ועל הדרך הזה כאמר ויעלו אותם עמק עכור כמו שפירשתיו במקומו ומה שאמר עוד וישב במדבר מעון להודיע כי לא היה לו פנאי לברוח ממדבר מעון ועלה לסלע הזה שהיה במדבר להסתגב בו מפני שאול׃ מצד ההר מזה · זהו הסלע׃ נחפז ללכת · היה טרוד ומהיר ללכת ולברוח מפני שאול ולא יכול כי שאול ואנשיו סבבוהו כי אע"פ שאמר שאול מצד ההר מזה כיון שראו כי רצה לברוח סבבו הם הסלע ולא היה להם לא לתפשם כשבא המלאך אל שאול בשבת כורא עליו · ובדרש נחפז ללכת זהו שאמר דוד אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב כיון שראה דוד עצמו מצומצם ביד שאול ואנשיו אמר על חנם משח אותי שמואל ואמר לי כי משחך יי' למלך היכן היא אותה הבטחה שאמר לי ומניין שכך אמר שנאמר אני אמרתי בחפזי כל אדם כוזב אפילו שמוא' היכן היא אותה הבטחה שאמר לי אמר לו הקב"ה אני מעיד עליו שנאמן שמואל שנאמר וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמוא' לנביא ואתה קראת לשמואל כוזב מיד ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה וגו' אמר רבי יודן מלאך שליח היה אמר לו רבי פנחס וכי השליח יועץ הוא שהיה אומר מהרה ולכה אלא מלאך מן השמי' היה שנאמר ישלח משמים ויושיעני׃ עוטרים · כמו סובבי' כמו עטרה שהיא סובבת את הראש וכן כצנה רצון תעטרנו׃ מרדוף אחרי דוד · בחירק המ"ם שלא כמנהג׃ סלע המחלקו' · לפי שנחלקו בו אלה מאלה ות"י כיף פלגותיה אתרא דאתפליג ביה לבא מלכא דשאול למיזל לכא ולכא כלומר נחלק לב המלך אם יתעכב עד שיתפש דוד או אם ילך אחרי פלשתים וכן הוא אומר בדרש מהו סלע המחלקו' אמר רבי שמואל בר נחמני ששם נחלקו גבורים של שאול על דוד מהם היו אומרים עד שבן ישי בידינו לא נפנה ממנו ומהם אמרו מלחמת ישראל קודמת שבן ישי מצוי לנו בכל שעה · דבר אחר מהו סלע המחלקו' שבשעה שהיה דוד ועבדיו עוברים על אותו מקום היה מתחלק מחיילותיו הוא ושם מאו' אים שהיו אתו באותה שעה והיו יורדין מעל סוסיהן ומשתטחין על פניהם ואומרין ברוך שעשה לנו נס במקום הזה׃ על פני צורי היעלים · כי היעלי' בצורי' ובסלעים שוכנים כמו שנאמר ג"כ יעלי סלע והוא אקו הנזכר בתורה ואמרו כי הוא תיש הבר ות"י על אפי שקיפי כיפיא ולא ידעתי מה היה דעתו לתרגם יעלים כיפיא׃ להסך את רגליו · להשתין מים ות"י למיעבד צרכיה ר"ל להפנות הנקבים הגדולים וכן במשנה זה הכלל היה במקדש כל המסיך את רגליו טעון טבילה וכן המטיל מים טעון קדוש ידים ורגלים והוא דרך כבוד והוא עניין יציקה מעניין נסך ואם הם שני פרטים או הוא לשון סכוך וכן פרשוהו רז"ל אמר רבי אלעזר מלמד שעשה עצמו כסוכה כלומר מתוך צניעות גדולה שהיתה בו היה מסכך עצמו בעת היציאה שלא יראה בשרו ערום ורגליו דרך כבוד והוא כנוי לאבר היציאה וכן את מימי רגליהם׃ בירכתי המערה · נחבאו שם מפני שאול׃ אמר

ויקומו ט' מלאים בקריאה וסימ' ויקומו בבקר ויאמר שלחוני לאדני · ויקומו שרי מואב קדמא · ויחנו על הגבעה · ויקומו וילכו זיפה · ויקומו כל איש חיל · וחברו דד"א וישאו גופת · ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את אהליהם · ויקומו ראשי האבות · ויקומו על עמדם דדה׃

לְכוּ־נָא הָכִינוּ עוֹד וּדְעוּ וּרְאוּ אֶת־
מְקוֹמוֹ אֲשֶׁר תִּהְיֶה רַגְלוֹ מִי רָאָהוּ
שָׁם כִּי אָמַר אֵלַי עָרוֹם יַעְרִם הוּא׃
וּרְאוּ וּדְעוּ מִכֹּל הַמַּחֲבֹאִים אֲשֶׁר
יִתְחַבֵּא שָׁם וְשַׁבְתֶּם אֵלַי אֶל־נָכוֹן
וְהָלַכְתִּי אִתְּכֶם וְהָיָה אִם־יֶשְׁנוֹ בָאָרֶץ
וְחִפַּשְׂתִּי אֹתוֹ בְּכֹל אַלְפֵי יְהוּדָה׃
וַיָּקוּמוּ וַיֵּלְכוּ זִיפָה לִפְנֵי שָׁאוּל וְדָוִד
וַאֲנָשָׁיו בְּמִדְבַּר מָעוֹן בָּעֲרָבָה אֶל
יְמִין הַיְשִׁימוֹן׃ וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו
לְבַקֵּשׁ וַיַּגִּדוּ לְדָוִד וַיֵּרֶד הַסֶּלַע וַיֵּשֶׁב
בְּמִדְבַּר מָעוֹן וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל וַיִּרְדֹּף
אַחֲרֵי־דָוִד מִדְבַּר מָעוֹן׃ וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל
מִצַּד הָהָר מִזֶּה וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו מִצַּד
הָהָר מִזֶּה וַיְהִי דָוִד נֶחְפָּז לָלֶכֶת מִפְּנֵי
שָׁאוּל וְשָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו עֹטְרִים אֶל־
דָּוִד וְאֶל־אֲנָשָׁיו לְתָפְשָׂם׃ וּמַלְאָךְ
בָּא אֶל־שָׁאוּל לֵאמֹר מַהֲרָה וְלֵכָה
כִּי־פָשְׁטוּ פְלִשְׁתִּים עַל־הָאָרֶץ׃
וַיָּשָׁב שָׁאוּל מִרְדֹף אַחֲרֵי דָוִד וַיֵּלֶךְ
לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים עַל־כֵּן קָרְאוּ
לַמָּקוֹם הַהוּא סֶלַע הַמַּחְלְקוֹת׃ וַיַּעַל
דָּוִד מִשָּׁם וַיֵּשֶׁב בִּמְצָדוֹת עֵין־גֶּדִי׃
וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁב
שָׁאוּל מֵאַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּגִּדוּ לוֹ
לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד בְּמִדְבַּר עֵין גֶּדִי׃
וַיִּקַּח שָׁאוּל שְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים אִישׁ בָּחוּר מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
וַיֵּלֶךְ לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד וַאֲנָשָׁיו עַל־
פְּנֵי צוּרֵי הַיְּעֵלִים׃ וַיָּבֹא אֶל־גִּדְרוֹת
הַצֹּאן עַל־הַדֶּרֶךְ וְשָׁם מְעָרָה וַיָּבֹא
שָׁאוּל לְהָסֵךְ אֶת־רַגְלָיו וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו
בְּיַרְכְּתֵי הַמְּעָרָה יֹשְׁבִים׃

אִיזִילוּ כְעַן אַתְקִינוּ עוֹד וּדְעוּ
וַחֲזוֹ יַת אַתְרֵיהּ דְשָׁרֵי בֵיהּ מַן חֲזָהִי
תַמָן אֲרֵי אֲמַרִין לִי דְעָרִים וְנָפִיק
הוּא׃ וַחֲזוֹ וּדְעוּ מִכֹּל מַטְמוֹרָיָתָא
דְאִטַמַר תַמָן וּתְתוּבוּן לְוָתִי
בְקֻשׁוֹט וְאֵהַךְ עִמְכוֹן וִיהֵי אִם
אִיתוֹהִי בְאַרְעָא וְאֶבְלוֹשׁ יָתֵיהּ
בְכֹל אַלְפַיָא דְבֵית יְהוּדָה׃ וְקָמוּ
וַאֲזָלוּ לְזִיף קֳדָם שָׁאוּל וְדָוִד
וְגֻבְרוֹהִי בְמַדְבְּרָא דְמָעוֹן בְמֵישְׁרָא
דְמִדָרוֹם לִישִׁימוֹן׃ וַאֲזַל שָׁאוּל
וְגֻבְרוֹהִי לְמִבְעֵי וְחַוִיאוּ לְדָוִד וּנְחַת
לְכֵיפָא וִיתִיב בְמַדְבְּרָא דְמָעוֹן וּשְׁמַע
שָׁאוּל וּרְדַף בָתַר דָוִד בְמַדְבְּרָא
דְמָעוֹן׃ וַאֲזַל שָׁאוּל מִסְטַר טוּרָא
מִכָא וְדָוִד וְגֻבְרוֹהִי מִסְטַר טוּרָא
מִכָא וַהֲוָה דָוִד מִתְבְּעֵי לְמֵיזַל מִן
קֳדָם שָׁאוּל וְשָׁאוּל וְגֻבְרוֹהִי כָמְנִין
עַל דָוִד וְעַל גֻבְרוֹהִי לְמֵחֲדִהוֹן׃
וְאִיזְגַדָא אֲתָא לְוַת שָׁאוּל לְמֵימַר
אוֹחִי וְאִיזֵל אֲרֵי אִתְנְגִידוּ פְלִשְׁתָּאֵי
עַל אַרְעָא׃ וְתָב שָׁאוּל מִלְמִרְדַף
בָתַר דָוִד וַאֲזַל לְקַדָמוּת פְלִשְׁתָּאֵי
עַל כֵן קְרוֹ לְאַתְרָא הַהוּא כֵיף
פַלְגוּתָא אַתְרָא דְאִתְפְלִיג בֵיהּ
לִבָא דְמַלְכָא לְמֵיזַל לְכָא וּלְכָא׃
וּסְלִיק דָוִד מִתַמָן וִיתִיב בִמְצַדְתָא
עֵין גֶדִי׃ וַהֲוָה כַד תָב
שָׁאוּל מִבָתַר פְלִשְׁתָּאֵי וְחַוִיאוּ לֵיהּ
לְמֵימַר הָא דָוִד בְמַדְבְּרָא דְעֵין גֶדִי׃
וּדְבַר שָׁאוּל תְלָתָא
אַלְפִין גְבַר עוּלֵים מִכָל יִשְׂרָאֵל
וַאֲזַל לְמִבְעֵי יַת דָוִד וְגֻבְרוֹהִי עַל
אַפֵּי שְׁקִיפֵי כֵיפַיָא׃ וַאֲתָא לְחַטְרֵי
עָנָא דְעַל אוֹרְחָא וְתַמָן מְעַרְתָא
וְעַל שָׁאוּל לְמֶעְבַד צוֹרְכֵיהּ וְדָוִד
וְגֻבְרוֹהִי בְסִפֵי מְעַרְתָא יָתְבִין׃

רשי

כי אמר אלי · מי שמר׃ ערום יערים הוא · מתנהג הוא בערמה היום כאן ולמחר במקום אחר כדי שלא יודע מקומו׃ אל נכון · על דבר מכוון ואמת׃ לפני שאול · שהיה שאול עתיד לילך אחריהם והם הלכו לפניו לחפש אל נכון׃ עוטרים · מקיפים וסובבים מכר אל כד כעטרה המקפת את הראש׃ ומלאך בא אל שאול · מלאך ממש כדי להציל את דוד׃ סלע המחלקות · שהיה לבו של שאול חלוק לשתי דיעות אם לשוב להציל את ארצו מיד פלשתים או לרדוף ולתפוס את דוד וכן תרגמו יונתן׃ צורי היעלי' · סלעי היעלים׃ להסך רגליו · להפנות לנקבים גדולים׃ ויהי

רלבג

כי אמר אלי ערום יערים הוא · ר"ל הוא חסר מי האומ' זה וכן ותכל דוד שוא חסר מי הוא המשתוקק והרצון בו ותכל נפש דוד וכן יהיה הרצון בזה המקום כי אמר לבי אלי שהוא יתנהג בערמה ויתראה במקו' אחר והוא בלתי מתחבא שם בלתי על המעט ולזה הזהירם שיחקרו מכל המחבואים אשר יתחבא שם · או יהיה אמרו כי אמר אלי שב אל דוד והרצון שדוד אמר אליו בהיותו עמו שהוא מתנהג בערמה ובתחבולות יעשה לו מלחמה׃ ומלאך בא אל שאול לאמ' מהרה ולכה · באר בזה הספור מה נפלא עוצם השגחת השם על אהוביו ואיך הציל דוד עם היותו בעוצם הסכנה׃ על פני צורי היעלים · הם הצורים החזקים שנהגו לשבת שם היעלים כי היעלים הם שוכנים בסלעים כאמרו הידעת עת לדת יעלי סלע · וזכר זה כי דוד עם ראותו יד הש"י הטובה עליו לא היה מוסר עצמו לסכנות אך היה מחביא עצמו במקומות אשר יתכן לו בהם העלם יותר׃ להסך את רגליו · ר"ל לסכך את רגליו והוא עשיית הצרכים הגדולי' כי מדרך הגדולים הצנועים לסכך רגליה' בבגדיהם שלא תראה ערותם׃ ויקם

אנכי נתן ז׳ בקריאה וסימ׳ ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים · ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך · ראה אנכי נותן לפניכם היום · ושמרתם לעשות את כל החקים · משה עבדי מת · נותן את כלם חללים · ונה אנכי נתן את איבך בידך · יטב ג׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ ועשית לו כאשר יטב בעיניך · קום אכול

ויאמרו אנשי דוד אליו הנה היום
אשר אמר יהוה אליך הנה אנכי
נתן את איבך בידך ועשית לו
כאשר יטב בעיניך ויקם דוד ויכרת
את כנף המעיל אשר לשאול בלט
: ויהי אחרי כן ויך לב דוד אתו על
אשר כרת את כנף אשר לשאול :
ויאמר לאנשיו חלילה לי מיהוה אם
אעשה את הדבר הזה לאדני
למשיח יהוה לשלח ידי בו כי משיח
יהוה הוא : וישסע דוד את אנשיו
בדברים ולא נתנם לקום אל שאול
ושאול קם מהמערה וילך בדרך :
ויקם דוד אחרי כן
ויצא מן המערה ויקרא אחרי שאול
לאמר אדני המלך ויבט שאול א
אחריו ויקד דוד אפים ארצה וישתחו
: ויאמר דוד לשאול
למה תשמע את דברי אדם לאמר
הנה דוד מבקש רעתך : הנה היום
הזה ראו עיניך את אשר נתנך יהוה
היום בידי במערה ואמר להרגך
ותחס עליך ואמר לא אשלח ידי
באדני כי משיח יהוה הוא : ואבי
ראה גם ראה את כנף מעילך בידי
כי בכרתי את כנף מעילך ולא
הרגתיך דע וראה כי אין בידי רעה
ופשע ולא חטאתי לך ואתה צדה
את נפשי לקחתה : ישפט יהוה
ביני ובינך ונקמני יהוה ממך וידי
לא תהיה בך : כאשר יאמר
משל הקדמני מרשעים יצא רשע
וידי לא תהיה בך : אחרי מי יצא
מלך ישראל אחרי מי אתה רדף

ואמרו גברי דוד ליה הא יומא
דאמר יי לך הא אנא מסר ית בעיל
דבבך בידך ותעביד ליה כמא ד
דתקן בעינך וקם דוד ופסק ית
כנף מעילא דלשאול ברזו והוה בתר
כן וחש דוד בליביה על דיפסק ית
כנפא דלשאול : ואמר לגברוהי
חס לי מן קדם יי אם אעביד ית
פתגמא הדין לריבוני למשיחא
דיי לאושטא ידי ביה ארי משיחא
דיי הוא : ופייס דוד ית גברוהי
בפתגמיא ולא שבקינון למיקם
על שאול ושאול קם ממערתא
ואזל באורחא :
וקם דוד בתר כן ונפק מן
מערתא וקרא בתר שאול למימר
רבוני מלכא ואסתכי שאול ל
לאחורוהי וכרע דוד על אפוהי
על ארעא וסגיד :
ואמר דוד לשאול למה את שמע
ית פתגמי בני אנשא דאמרין הא
דוד כמין בישתך : הא יומא דין
חזאה עינך ית דמסרך יי יומא דין
בידי במערתא ואמרו אותרנין
למיקטלך וחסית עלך ואמרית
לא אושיט ידי ברבוני ארי משיחא
דיי הוא : וריבוני אסתכל אף
חזי ית כנף מעילך בידי ארי ב
במפסקי ית כנף מעילך ולא ק
קטלתיך דע וחזי ארי לית בידי
חוב וסורחן ולא חטית לך ואת
כמין על נפשי למקטלה : ידין יי
בינא ובינך ויתפרע לי יי מינך וידי
לא תהי בך : כמא דאמרין מתלא
דמלקדמי מרשעי תיפוק חובתהו׳
וידי לא תהי בך : בתר מן נפק
מלכא דישראל בתר מן את רדיף

לחם ויטב לבך דאחאב · ועבדו את מלך בבל : ואבי ב׳ וסימ׳ ראה גם ראה את כנף · אשר פגע בשני אנשים צדיקים : הקדמני ג׳ וסימ׳ את הקני · משל · ארחיק :

רדק

אשר אמר ה׳ · אמר לו ע״י שמואל או גד או נתן הנביא שיתן אויבו בידו ושיבלא למלוכה אבל על שאול לא כאמר לו כי לא נפל בידו אבל אנשי דוד אמרו לו אחר שהאל הבטיחך שיתן אויבך בידך הנה שאול ראש אויביך והנה עתה הגיע היום כי הנה הוא בידך ולטעם זה פירשתי שכתיב אויבך וקרי אויבך : כאשר יטב בעיניך · ב״יוד איתן לבד וי״וד הסרס כפלה מהמכתב : ויכרת את כנף המעיל · דרשו רבותינו כל המבזה את הבגדי׳ לסוף אינו נהנה מהם שנאמר ויכסוהו בבגדים ולא ייחם לו ובעונש שכרת מעיל שאול היה לו זה : ויך לבב דוד אותו · חשש בלבו שמא יחשוב ה׳ לו עון בכרתו כנף מעיל המלך כי אף על פי שהוא היה רודפו אע״פ כן יש לו לירוא ממנו ות״ת וחש דוד בליביה : חלילה לי · הם חשבו כי להרגו הלך אליו ו וכראותם כי בא וכנפו בידו א אמרו לו למה לא הרגתו אמר להם חלילה לי כי משיח ה׳ הוא : וישסע · שלק אות׳ מעליו בדברי׳ טובים כי הם היו רוצים לקום עליו להרגו כיון שלא הרגו כ כאשר חשבו הם ובאמרו ב בדברים בפתח הבי״ת מורה על הידיעה ר״ל אותן דברים שזכר כי משיח ה׳ הוא וכיוצא בדברים אלו ות״ת ופייס : בדרך · באותו דרך שזכר וכן ויבא אל גדרות הצאן על הדרך : מן המערה · כן כתיב וקרי מהמערה והענין אחד : ואמר להרגך · מחלוקת בקריאת המלה הזאת לבן אשר הר״ים תעמדת בגעיא והג״מל בשוא ופתח ולבן כפתלי הר״ים ח חטופה ופי׳ ואמר כל אחד מאנשי דוד שהיו רוצים להרגו לולי כי שסעם דוד בדברים ועל הדרך הזה ת״י ואמרו אותרנין למקטלך וחסת נפשי עלך ויש נוסחאות וחסית עלך · ורז״ל פי׳ ואמרו הכתוב אומר הבא ל להרגך השכם להרגו אם במחתרת ימצא הגנב כלומר בהיתר הייתי יכול להרגך לולי שחסה נפשי עליך : ותחס עליך · נפשי או עיני ורז״ל פי׳ צניעות שהיתה בך חסה עליך כי מותר היה להרגך כי רודף אתה והבא להרגך השכם ל להורגו : ואבי · כתרגומו רבוני : ראה · ראה בעיניך הכנף וראה בלבך צדקתי ויושר לבבי שלא הרגתיך : צודה · אורב כתרגו׳ כמין וכן ואשר לא צדה : משל הקדמוני · משל מאדם הקדמוני כי הוא ראשון ר״ל ה המושל הראשון אשר אמר זה המשל והיה המשל בפי כל אדם אחריו ות״י כמה דאמרין מתלא מלקדמין : מרשעים יצא רשע · מהם יצא הרשע שיכלם ויאבדם מן העולם אבל ידי לא תהיה בך כי ממקום אחר יבא לך הרע או פירושו מרשעים יצא מעשה הרשע כלומר כמו שהם רשעי׳ בלבם כן יעשו מעשה רשע ולבם יבחן במעשיהם וכן ואני מכיר לבך כי לא תרחם עלי אם אפול בידך אף על פי כן ידי לא תהיה בך ורבו׳ ז״ל פי׳ משל הקדמוני משל קדמונו של עולם הוא הקב״ה והוא מה שאמרה תורה והאלהים אנה לידו כלומר ראוי היה זה למות אלא שמגלגלין זכות ע״י זכאי וחובה על ידי חייב כך ינקמני ה׳ ממך על ידי רשע כמותך לא על ידי כי ידי לא תהיה בך : אחרי

רשי

ויהי אחרי כן וגו׳ · ויאמר דוד לאנשיו חלילה שני מקראות הללו כתובין שלא כסדרן אלא כיון שהתחיל לדבר בכריתת המעיל כלה כל דבריו ואחר שאף בכריתת המעיל נתחרט ואחר כך חוזר לדברו הראשון ואומר על שאמרו לו אנשיו הנה היום וגו׳ השיב להם חלילה לי וגו׳ : וישסע · השדיל ודחה אותם בדברים : למה תשמע · למה תקבל עלי לשון הרע של ד דואג : ואמר להרגך ותחס עליך · הרי כאן חסרים התיבות ואמר האומר ש שאהרגך ותחס נפשי עליך כמו ותכל דוד לצאת אל אבשלום ותכל נפש דוד : כאשר יאמר משל ה הקדמוני · משל קדמונו של עולם ה התור׳ שהיא משלו של הקב״ה ומרשעים יצא רשע הקב״ה מזמן לרשע שנופל ביד רשע כיוצ׳ בו והיכן אמרה תורה והאלהים אנה לידו כדאיתא במס׳ מכות : ידעתי

רלבג

ויקם דוד ויכרת את כנף המעיל · יתכן לפי הפשט שכבר היה רצון דוד להרגו ולא השיג ממנו כי אם א הכנף והתחרט אחר זה דוד על מחשבתו ואף על פי שהותר לו להורגו כי רודף היה ואמר חלילה לי מיי׳ מעשו׳ הדבר הזה וזה היה מהפלגת ח חסידותו עם שזה גם כן יהיה שבה אח״כ ל להקל בהריגת ה המלכים וידע דוד כי הממלכ׳ תהיה לו ולזה רצה להרחיק ענין ה הריגת המלכי׳ משיחי ה׳ ולזאת הסבה בעינה כוה להרוג הנער ה העמלקי אשר הגיד לו שהרג שאול אע״פ שכבר כוהו שאול על זה ולזה גם כן כוה להרג אשר הרגו איש בשת בן שאול : וישסע דוד את אנשיו בדברים · ר״ל שעם מה שהיו כלם נסכמי׳ על הריגתו והיו לאגודה אחת על זאת ההסכמ׳ הנה חלק דוד לבם בדבריו באופן שבלבל הסכמתם ומנעם בזה האופן מהריגת שאול : ואמר להרגך ותחס עליך · ר״ל אמר לבי תחלה להרגך ותחס עליך נפשי ונתחרטתי על המחשבה ההיא ואמרתי לא אשלח ידי באדני כי משיח יי׳ הוא או יהיה הרצון באמרו ואמר להרגך שכבר אמר זה אחד מאנשיו ותחס עליו נפש דוד והביאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשב : וכו

אחרי כלב מת. כלומר כי ככלב הכי חשוב כנגדך ולא חי אפילו מת ותרגומו חלש חד וכן פרעוש אחד תרגומו הדיוט חד כלומר דרך משל קרא עצמו כלב ופרעוש כלומר אדם פחות והדיוט והפרעוש ידוע כי הוא השחור ממין המאכלת ודמה עצמו לדבר קל וחלש ואמר כי פרעוש המוצאו בבגד או בבשרו רודפו כי הוא מדלג ממקום למקום כלומר מה מעלה הוא לך ומה גבורה שאתה רודף אחרי כמו הרודף אחרי הפרעוש : ואת הגדת. כן כתיב וקרי ואתה ואחד הוא : ושלחו בדרך טובה. כי השעה זה באמת האל ישלם לו טובה כן ישלמך כלומר שכר יהיה לך מאת האל בעשותך זה : ידעתי כי מלוך תמלוך. כי הנני רואה אתה כגול מידי בכל עת ולא תמכאך ידי והיפטר גם כן שמע שמשחו שמואל למלך כי שמוא אמר לו בדבר עמלק קרע יי' את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך לפיכך אמר וקמה בידך כלומר מה שלא קמה בידי. ובמדרש כמו שכתבנו למעלה בפסוק ויחזק בכנף מעילו ויקרע כי שמואל רמז לו שם מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו ועתה כאשר כרת כנף מעילו ידע שזה הוא שאמר לו שמואל לפיכך אמר לו ידעתי כי מלוך תמלוך : ואם תשמיד את שמי מבית אבי. זהו אם תכרית את זרעי שאמר וכפל העניין לחזק כי הבנים הם שמו האבות ובהם יזכרו וכן והכרתי לבבל שם ושאר וגו' וכן לא יכרת שמו מלפני : וימת שמואל. ספר מיתת שמואל כי אפשר שמת שמוא בזה הפרק שנפרד שאול מדוד ונתקיימה נבואת שמואל בחייו כי אף שאול הודה למלוכה לדוד ומת שמוא שבעה חדשים לפני שאול והארבעה חדשי' ומקצת החמשי הם שישב דוד בשדה פלשתים כמו שכתוב והנה מעשה אביגיל ושבת דוד בגבעת החבילה אם כן היו שני חדשים ומקצת החדש השלישי והנה הם שבעה חדשים כי כן אמרו ר"ז"ל כי שבעה חדשים מית שמואל קודם שאול ואפשר שאמרו זה לפי שהשבעה חדשי' שהיה הארון בשדה פלשתים אינן בכלל חמשים ושתים שנה של שמואל כי זולתם אכחנו מן מוכאי' כ"ב כמו שפירש' בפסוק הנה זקנתי ושבתי והנה כנגד אותם שבעה חדשים הם אלו ש שבעה חדשי' ממיתתו של שמוא הרמתי עד מיתתו של שאול והו' תחלת מלכות דוד : בביתו ברמה. בביתו שהיה ברמה כמו שכתוב ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ועוד כפרש מיתת שמוא בפסוק ושמואל מת ולמה נזכר מיתת שמואל במקום הזה לדעת הדרש : ואיש במעון. שם עיר הנזכר בערי בני יהודה כי משבט יהודה היה האיש הזה ממשפחת כלב : ומעשהו בכרמל. מקום שהוא עבוד בזריעה ובאילנות יקרא כרמל כמו שנ' והיה המדבר לכרמל ופי' מעשהו מקנהו כי המקנה

ידעתי כי מלוך תמלוך. שרואה אני שהקב"ה מצילך מידי. ומדרש אגדה סימן זה מסר לו שמואל שהקורע מעילו ימלוך תחתיו : ואיש במעון. שם העי' : ומעשהו. מקנהו וקנייני : גדול. עשיר : ויהי בגזז את צאנו בכרמל. ויהי יום אחר בהגיע עת גזז צאנו בכרמל. ודרכו היה לעשות משתה ויום טוב לגוזזי הצאן : וישמע

וכי ימצא איש את אויבו ושלחו בדרך טובה. הנה קצר בזה וכשען על מה שזכר אחר זה ויי' ישלמך טובה תחת היום הזה ומה שקצר בזה הוא שראוי שיתשלם גמול טוב מאת הש"י וקצר זאת ההקדמ' להורות על פרסומה : בביתו ברמה. ר"ל במקום שהיה שם ביתו כאמרו ותשובתו הרמתה כי שם ביתו : ואיש במעון ומעשהו בכרמל. אמר במעון להורו' שלא היה יושב בעיר והיה לו מעון אבל מעשהו שהיה בכרמל ר"ל כי בכרמל היו שדותיו וגניו וכרמיו ולרוב עשרו שם מעונו שם או רצה באמרו במעון שהיה יושב במקום ככבוד והיה מעשהו רחוק ממנו כי היה מעשהו בכרמל וזה הפירוש השני הוא הנכון אצלנו : והאיש גדול מאד. ר"ל שהיה עשרו רב : ויהי בגזז את צאנו בכרמל. ר"ל שבעת גזיזת צאנו היה בכרמל : והוא

והיה יי' ו' וסי' נמסר בזכריה סי' י"ד : איבו ד' וחס' בקריא' וסי' ימצא איש את איבו ושלחו. כי יצר לו איבו בארץ שעריו דמלכים. כי יצא עמך למלחמה דמלכים. ביד נבוכד נצר איבו : תמלוך ה' מלא' בליש' בקריא' וסי' ואדניה וכן חגית מתנש'. ועתה הנה אדניה מל"ך. כי מלוך המלוך וקמה בידך. וכחמה שפוכה אמלוך. תחת

אַחֲרֵי כֶּלֶב מֵת אַחֲרֵי פַּרְעֹשׁ אֶחָד :
וְהָיָה יְהוָה לְדַיָּן וְשָׁפַט בֵּינִי וּבֵינֶךָ
וְיֵרֶא וְיָרֵב אֶת־רִיבִי וְיִשְׁפְּטֵנִי מִיָּדֶךָ :
וַיְהִי כְּכַלּוֹת דָּוִד
לְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־שָׁאוּל
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל הֲקֹלְךָ זֶה בְּנִי דָוִד
וַיִּשָּׂא שָׁאוּל קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ : וַיֹּאמֶר אֶל־
דָּוִד צַדִּיק אַתָּה מִמֶּנִּי כִּי אַתָּה גְּמַלְתַּנִי
הַטּוֹבָה וַאֲנִי גְּמַלְתִּיךָ הָרָעָה : וְאַתְּ
הִגַּדְתָּ הַיּוֹם אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָה אִתִּי
טוֹבָה אֵת אֲשֶׁר סִגְּרַנִי יְהוָה בְּיָדְךָ
וְלֹא הֲרַגְתָּנִי : וְכִי־יִמְצָא אִישׁ אֶת־
אֹיְבוֹ וְשִׁלְּחוֹ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה וַיהוָה
יְשַׁלֶּמְךָ טוֹבָה תַּחַת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר
עָשִׂיתָה לִי : וְעַתָּה הִנֵּה יָדַעְתִּי כִּי
מָלֹךְ תִּמְלוֹךְ וְקָמָה בְּיָדְךָ מַמְלֶכֶת
יִשְׂרָאֵל : וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בַּיהוָה
אִם־תַּכְרִית אֶת־זַרְעִי אַחֲרָי וְאִם־
תַּשְׁמִיד אֶת־שְׁמִי מִבֵּית אָבִי :
וַיִּשָּׁבַע דָּוִד לְשָׁאוּל וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל אֶל־
בֵּיתוֹ וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו עָלוּ עַל־הַמְּצוּדָה :
כה וַיָּמָת שְׁמוּאֵל וַיִּקָּבְצוּ
כָל־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ וַיִּקְבְּרֻהוּ
בְּבֵיתוֹ בָּרָמָה וַיָּקָם דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל־
מִדְבַּר פָּארָן : וְאִישׁ
בְּמָעוֹן וּמַעֲשֵׂהוּ בַכַּרְמֶל וְהָאִישׁ
גָּדוֹל מְאֹד וְלוֹ צֹאן שְׁלֹשֶׁת־אֲלָפִים
וְאֶלֶף עִזִּים וַיְהִי בִּגְזֹז אֶת־צֹאנוֹ
בַּכַּרְמֶל : וְשֵׁם הָאִישׁ נָבָל וְשֵׁם
אִשְׁתּוֹ אֲבִגָיִל וְהָאִשָּׁה טוֹבַת־שֶׂכֶל
וִיפַת תֹּאַר וְהָאִישׁ קָשֶׁה וְרַע מַעֲלָלִים

בָּתַר חֲלָשׁ חַד בָּתַר הֶדְיוֹט חַד :
וִיהֵי יְיָ לְדַיָּן וְיַעְבֵּיד דִּין בֵּינָא וּבֵינָךְ
וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי וִידוּן דִּינִי וְיִתְפְּרַע
עוּלְבַּנִי מִמָּךְ :
וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי דָוִד לְמַלָּלָא
יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִילֵּין עִם שָׁאוּל וַאֲמַר
שָׁאוּל הֲקָלָךְ דֵּין בְּרִי דָוִד וַאֲרִים
שָׁאוּל קָלֵיהּ וּבְכָא : וַאֲמַר לְדָוִד
זַכַּאי אַתְּ מִינִי אֲרֵי אַתְּ גְּמַלְתַּנִי
טַבְתָּא וַאֲנָא גְּמַלְתָּךְ בִּישְׁתָא :
וְאַתְּ חַוֵּיתָא יוֹמָא דֵּין יָת דַּעֲבַדְתְּ
עִמִּי טֵיבוּ וְיָת דִּמְסַרְנִי יְיָ בִּידָךְ וְלָא
קְטַלְתָּנִי : וַאֲרֵי יַשְׁכַּח גְּבַר יָת
בְּעֵיל דְּבָבֵיהּ וְיִשַׁלְחִינֵיהּ בְּאוֹרַח
תַּקְנָא וַיְיָ יְשַׁלְמִינָךְ טַבְתָא חֲלַף
יוֹמָא דֵּין דַּעֲבַדְתָּא לִי : וּכְעַן הָא
יְדַעְנָא אֲרֵי מִמְלַךְ תִּמְלוֹךְ וְתִתְקַיֵּים
בִּידָךְ מַלְכוּתָא דְּיִשְׂרָאֵל : וּכְעַן
קַיֵּים לִי בְּמֵימְרָא דַּיְיָ דְּלָא תְשֵׁיצֵי
יָת בְּנֵי בַּתְרַי וְלָא תִפְסוֹק יָת שְׁמִי
מִבֵּית אַבָּא : וְקַיֵּים דָּוִד לְשָׁאוּל
וַאֲזַל שָׁאוּל לְבֵיתֵיהּ וְדָוִד וְגֻבְרוֹהִי
סְלִיקוּ לִמְצַדְתָּא :
וּמִית שְׁמוּאֵל וְאִתְכְּנִישׁוּ
כָּל יִשְׂרָאֵל וּסְפָדוּ עֲלוֹהִי וּקְבָרוּהִי
בְּבֵיתֵיהּ בְּרָמָה וְקָם דָּוִד וּנְחַת
לְמַדְבְּרָא דְּפָארָן :
וְגַבְרָא בְּמָעוֹן וְנִכְסוֹהִי
בְּכַרְמְלָא וְגַבְרָא רַב לַחֲדָא וְלֵיהּ
עָאן תְּלָתָא אַלְפִין וְאֶלֶף עִיזִּין
וַהֲוָה בְּמֵיגַז יָת עָנֵיהּ בְּכַרְמְלָא :
וְשׁוּם גַּבְרָא נָבָל וְשׁוּם אִתְּתֵיהּ
אֲבִיגָיִל וְאִתְּתָא חַכִּימַת מַדַּע וְשַׁפִּירַת
רֵיוַו וְגַבְרָא קָשֵׁי וּבִישׁ עוֹבָדִין

עבד כי ימלוך : ויקבצו ג' בספרא וסי' וימת שמואל ויקבצו המצפתה ויקבצו פלשתים. ויקבצו ירושלם עם : ומעשהו ג' בקריאה וסימ' מה יהיה משפט הנער ומעשהו. ואיש במעון ומעשהו בכרמל. ומעשהו לא השכילו : שכל כלהון קמצין במ"ה פתחין וסימ' אתתא אתיעצת ואתיהיבת לגברא ספרא. ופירושו והאשה טובת שכל ויפת תאר. יועץ בשכל. נתן השכל במרומים רבים. איש שכל מבני מחלי. ושום שכל ויבינו במקרא :
קשה הקשה ה' בקריאה וסימ' נמסר בסוף וילך :

נקרא מעשה ומלאכה כמו שנאמר לרגל המלאכה אשר לפני ויתכן לפרש כרמל זה שם עיר נקרא כן בערי יהודה סמוך למעון כמו שכתוב מעון וכרמל וזיף ויוטה ונראה כי אלה המקומות סמוכין למדבר פארן שירד שם דוד כשברח משאול אחר שנשבע לו כי רוד מהמדבר שלח לנבל כמו שכתוב ושמע דוד במדבר כי גוזז נבל את צאנו או הלך אחריו ממדבר פארן למדבר זיף כי אלה המקומות קרובים כמו שכתב כי הזיפים הלשינו אותו פעם אחרת משם כמו שכתוב : ולו צאן. צאן פעל כולל לכבשים ולעזים וזה הוא ברוב והנה הוא על הכבשים לבד שהרי אמר אחריו ואלף עזים וכן בכל מקום שזוכר אותו לעניין גזות כמו וגז צאנך יתן לו והוא על הכבשים לבד : ושם האיש נבל. מה שספר הנה שם האיש ועניינו שאמר והאיש קשה ורע מעללי' ושם האשה ועניינה שאמר והאשה טובת שכל על מעשיהם העתידים כי הוא עשה מעשה רע כאיש נבל והיא עשתה בשכל ובחכמה : טובת שכל. כתרגומו חכימת מדע ו"מ שכל עניין עיון והבנה כאילו אמר טובת מראה וכתב אדוני אבי ז"ל כי נבל זה לא היה שמו שקראו לו אבותיו אלא מרוב גריעותו היו קוראין אותו בני אדם נבל : והוא

רדק

והוא כלבי. היו"ד ליחס לפי שהיה ממשפחת כלב קראו כן וכ"תי והו' מזרעיית כלב והכתוב הוא בוי"ו כלבו ואפשר לפרש הכ"ף לשום כפי הכתו' ר"ל כן היה מראה מעשיו רעים כמו שהיה לבו רע כי יש בני אדם מעשיהם נאים ולבם רע והוא היה תוכו כברו וברו כתוכו לרעה וגם הקרי יש לפרשו על זה הדרך כי כל אדם ששואל ממנו היה אומר עליו הוא כלבי כמו שהייתי חושב עליו כי ימנע שאלתי כן היה ובזה הדרך אמ' הכתו' על עין רעה כי כמו שער בנפשו כן הוא ויש לפרש כלבי מענין גריעות מעשיו יחסו ל לכלב: כה לחי. כזה הטוב יהיה לך כל ימי חייך וכ"תי כדין לחייך וי"מ ואמרתם כה לעשיר כמו מה לעני יודע להלך נגד החיים ויהיה פירושו ואמרתם זה השלו' לעשיר ויהיה וי"ו ואתה שלום לזה הפירוש כו"ו ויש א אברהם את עיניו: לא הכלמנום: הה"א בשגול והוא כמו בחירק ופירשו לא עשינו להם דבר רע שיהיה להם כלימה בו אם היו צריכי' ממנו דבר לא השיבונום ריקם וי"ת לא אנזיקינון: ולא נפקד להם. ולא חסר כמו ולא נפקד ממנו איש פירוש ולא נפקד להם מכל אשר להם והמ"ד כלומ"ר חדל לספור: כל ימי היותם בכרמל. פי' עמנו: כי על יום טוב באנו. חסר אלף מהמכתב ונשארה במבטא ופי' כי מנהגם לעשות משתה ויום טוב בעת שהיו גוזזים כמו ש פרשנו בדבר אבשלום וזה כי על יום טוב באנו כלומר באנו אליך בעת שאתה עושה יום טוב ולא תרבה הוצאה בעבורינו כי יום טוב אתה עושה לגוזזי' אשר לך ותקנת לרוב מאכל ומשת': וינוחו. ת' ופסקו מלדבר עוד עד ששמעו תשובת נבל ויתכן לפרשו וינוחו מיגיעתם מן ה הדרך וספר זה בעבור זריזותם כי לא נחו עד שדברו לו הדברים בשם דוד: המתפרצים. לברוח ולמרוד איש מפני אדניו: את מימי. כלומ' כל משתה שלי כתרגומו כל משתאי וכן את לחמי ית מכלי ויש לפרשו לחמי על הלחם המיוחד כי זכר אחר כן את טבחתי שהוא שאר ה המאכלים וכן יש לפרש מימי כמשמעו כי המים היו יקרים במדבר: ואת טבחתי. תבשילי ומאכלי וכ"תי וית סירותי וכמוהו לרקחות ולטבחות ולאופות ולטבחות מתוקנות התבשיל וכן אמר במה שהביאה לו אביגיל חמש צאן עשויות כלומר מ מתוקנות ומבושלות: ויחגר גם דוד חרבו. אע"פ שהיה די באנשי' אשר עמו אע"פ כן מרוב כעסו חגר גם הוא את חרבו ורז"ל למדו מזה שדיני נפשו' אין מתחילין מן הגדול ובדין נפשות דן אותו עם חביריו והסכימו כי מורד במלכות היה וחייב מיתה כי כבר ידעו כל ישראל כי דוד נמשח למלך ובזהו נבל וקראו עבד והוא נכנס עמהם באחרונה שאם היה הוא אומר דעתו בראשונה האחרים לא היו רוצים לחלוק עליו והיו אומרים כדבריו לפיכך לא אמר הוא דעתו אלא באחרונה זהו ויחגור גם דוד את חרבו: לברך את אדונינו. לתת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו ויברך יעקב את פרעה: ויעט בהם. גער בהם והוא מענין עיט ומשרשו כי היו"ד קמוצה כלומר הכריחם בדבריו הרעי' וכן תרגם מיהו ויעט בהם אפרחינון במלין וי"ת ויקץ בהון: והוא

רשי

וישמע דוד וגו' והו' כלבי. מבית כלב: כה לחי. כה יהיה לשנה הבאה גוזז: לחי: טוב וקיים. ואתה שלום וגו' ולא הכלמנום. אם כצרכנו לנו לשום דבר לא השיבונום ריקם: ולא נפקד להם. משאנם כי שומרים היינו להם: וימצאו הנערים שלי חן וטובה בעיניך בטובה שיגידו לך עבדיך מהם עליהם: כי על יום טוב באנו. על סמך משתה יום טוב שיש לך באנו עתה לשאול. ד"א ערב ראש השנה היה וצריכין אנו ל לסעודת יום טוב: וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו. יגעים היו מטורח הדרך ונזדרזו למצות דוד ולא נחו עד שדברו אליו ואח"כ וינוחו וי"ת ופסקו כלומר פסקו מלדבר עוד עד ששמעו ת תשובתו: מי דוד. מה הו' חשוב שאתן לו את שלי הלא מרות ה המולכיה בא: ויחגר גם את דוד חרבו. מכאן שמתחילין בדיני נפשות מן ה הקטני' בדין תחלה: על הכלים. לשמר אהליהם וכליהם: אחד מהנערי'. שלה: ויעט בהם. אפרחינון במילין לשון עיט: ולא הכלמנו. לא נכלמנו: כי

ויגידו ד' רפין וסימ' שאל את נעריך. אים איפוא חכמיך. יגישו ויגידו לנו את. יבאו ויגידו צדקתו: תמצא ידך ג' וסי' תנה נא את אשר תמצא ידך. כל אשר תמצא. תמצא ידך לכל איביך: כארבע ד' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן כ"ב: טבים הטבים ה' חס' בקריאה וסימ' נמסר בסדר תולדת:

והוא כלבו: וישמע דוד במדבר
כי גזז נבל את צאנו: וישלח דוד
עשרה נערים ויאמר דוד לנערים
עלו כרמלה ובאתם אל נבל
ושאלתם לו בשמי לשלום:
ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך
שלום וכל אשר לך שלום: ועתה
שמעתי כי גזזים לך עתה הרעים
אשר לך היו עמנו לא הכלמנום
ולא נפקד להם מאומה כל ימי
היותם בכרמל: שאל את נעריך
ויגידו לך וימצאו הנערים חן בעיניך
כי על יום טוב בנו תנה נא את
אשר תמצא ידך לעבדיך ולבנך
לדוד: ויבאו נערי דוד וידברו אל
נבל ככל הדברים האלה בשם דוד
וינוחו: ויען נבל את עבדי דוד
ויאמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו
עבדים המתפרצים איש מפני אדניו
: ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת
טבחתי אשר טבחתי לגזזי ונתתי
לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה
המה: ויהפכו נערי דוד לדרכם
וישבו ויבאו ויגדו לו ככל הדברים
האלה: ויאמר דוד לאנשיו חגרו
איש את חרבו ויחגרו איש את
חרבו ויחגר גם דוד את חרבו ויעלו
אחרי דוד כארבע מאות איש
ומאתים ישבו על הכלים:
ולאביגיל אשת נבל הגיד נער אחד
מהנערים לאמר הנה שלח דוד
מלאכים מהמדבר לברך את אדנינו
ויעט בהם: והאנשים טבים לנו מאד
ולא הכלמנו ולא פקדנו מאומה כל
ימי התהלכנו אתם בהיותנו בשדה
: חומה היו עלינו גם לילה גם יומם
כל ימי היותנו עמם רעים הצאן:

והוא מדבית כלב: ושמע דוד
במדברא ארי גזיז נבל ית ענה:
ושלח דוד עשרא עולימין ואמר
דוד לעולמיא סקו לכרמלא
ותהכון לות נבל ותשאלון ליה
בשמי לשלם: ותימרון כדין
לחייך ואת שלם וביתך שלם וכל
דלך שלם: וכען שמעית ארי
גוזזין לך כען רעיא דילך הוו עמנא
לא אנזיקנונון ולא שגא להון
מדעם כל יומין דהוו בכרמלא:
שאל ית עולימך ויחוון לך
וישכחון עולימיא רחמין בעינך
ארי על יום טב אתינא הב כען
ית דתשכח ידך לעבדך ולברך
לדוד: ואתו עולימי דוד ומלילו
עם נבל ככל פתגמיא האילין
בשמא דדוד ופסקו: ואתיב נבל
ית עבדי דוד ואמר מן דוד ומן בר
ישי יומא דין דסגיאין עבדיא
דערקין ודמטמרין גבר מן קדם
ריבוניה: ואיסב ית מיכלי וית
מישתי וית שירותי דאתקינית
לגוזזי ואתן לגבריא דלא ידעית
אי מנן אינון: ואיתהדרו עולימי
דוד לאורחתהון ותבו ואתו
וחויאו ליה ככל פתגמיא האילין:
ואמר דוד לגברוהי זריזו גבר ית
חרבי וזריזו גבר ית חרביה וזריז
אף דוד ית חרביה וסליקו בתר
דוד כארבע מאה גברא ומאתן
אשתארו למיטר מניא: ולאביגיל
אתת נבל חוי עולימא חד
מעולמיא למימר הא שלח דוד
אזגדיא ממדברא לברכא ית
ריבוננא וקץ בהון: וגבריא
טבין לנא לחדא ולא איתנזיקנא
ולא שגא לנא מדעם כל יומין
די הליכנא עמהון כד הוינא
שרן בחקלא: שור מקף הוו
עלנא אף בליליא אף בימם כל יומין
דהוינא עמהון רען ענא:

רלבג

והוא כלבי. ר"ל שלרוב אכזריותו היה תכונתו כתכונת ה הכלבים שטובאי' בני מינם וינבחו להם ב בבאם אצלם ולא י יניחו' לאכל מהנמצא בבית ואע"פ שלא יגרע ממאכלם דבר וזה ממה שיורה כי רוע נבל היה בענין ה הכילות: עלו כרמלה. אמר זה לפי שפס נעתק לבן בעת ה הגזיזה: כה לחי. הרצון בו שכן יהיה לו מהטוב במועד הזה בשנה האחרת וקרא חי העתה העומד כמו שבארנו בדברי התור' על אמרו שוב אשוב אליך כעת חיה: לא הכלמנום. ר"ל שלא הלשנו עליהם ולא א אמרנו להם דבר ל לביישם גם לא עשינו דבר ישיגם הבושת בו בעבורנו וזה המאמ' היה להורו' שלא עשקו דבר מהמקנה ישיגם הבושת בעבורו כשלא ימצא נבל חשבונו: ולא נפקד להם מאומה. ר"ל שלא די שלא השיגם נזק מצדנו אבל שמרנו אותם שלא השיגם נזק מזולתנו ולזה אמרו נערי נבל חומה היו עלינו גם לילה גם יומם: וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו. הרצון בזה אצלי כי להתפרסם רוע תכונת נבל לא דברו אליו אלו הדברים תכף באם אצל נחו והמתינו העת הראוי לדבר לו מזה ואז דברו אליו ככל הדברי' האלה שסדר דוד בפיהם שהיה בהם מפיוס הלב הרבה ועם כל זה היתה תשובת נבל בזה האופן מן הקושי שנזכר בזה המקו': ויעט בהם. ר"ל שלא די שלא ענה אותם מענה טוב אבל נהג בהם מנהג העיט והוא העוף הדורס שמתנהג באכזריות:

ויהפכו ל' וחד מלרע ויהפכו ארץ והוא חד מן ב' בזוגין וי"וד בריש תיבות' חד מלעיל וחד מלרע

כי כלתה הרעה· מאת דוד אליו: והוא בן בליעל מדבר אליו· ואדניכו בן בליעל מהיותי דובר אליו מה שאני אומר אליך כי ייקצוף עליכו: עשויות· תירגם יונתן תכברא ממולאות בבשר דק וביצים פר״כדך בלע״ז· כמו ששנינו בפסחים ונותן את הכרעים ובני מעיו לתוכו רבי טרפון קורהו תכברא מה שבתוכו לברו כרבי עקיבא דאמר תולין חוצה לו כך היא שנויה בתוספתא ורבי קלונימוס ז״ל מן רומי פירשה לנו כן: צימוקים· ענבים יבשים· דבלים· עיגולי דבלה תאנים דרוסות וכבושו׳ בכלי: יורדים לקראתה· גיא היה בין שני ההרים היא יורדת מהר זה והוא יורד מהר זה שכנגדו: ודוד אמ׳ בלבו כשאמ׳ לנעריו גידופי נבל אך לשקר שמרתי וגו׳: משתין· ידע מדע מטית קירות לבו· ד״א אפילו כלב שדרכו להשתין בקיר: בי אני ארני העון· מתחלה אמר כך כדי שיטה אוזן לדבריה ולסוף אמר לו האמת: אני אמתך· לא ראיתי את נערי ארני: אשר מנעך· שמלחני לקראתך למונעך מ משפיכות דמים: והושע ידך לך· מלנקום אתה בעצמך את נקמתך ותענש: יהיה כנבל אויביך· כתנבאית ברוח הקדש שלא יאריך ימים: ונתנה לנערי׳· ותנתן לנערים המתהלכים וגו׳ ונתנה לשון שעבר ונתנה לשון הבא: כי

והוא בן בליעל מדבר אליו· אדוניכו בן בליעל מדבר אליו אם היינו מדברים אליו היה גוער בנו לכן את דעי מה תעשי ויתכן לפרשו על דוד כלומר דוד בן בליעל מדבר לאדוניכו על הדבר הזה אלא יבא ויכלה הכל עם חילו: וחמש צאן עשוות· כן כתיב בספרי ו״ין וקרי עשויות ביו״ד ואחד הוא כי אותיות אהו״י מתחלפות ופירו׳

בלה ג׳ דסמיכי אל בליש׳ בקריאה וסי׳ וכלות אלהם כל היום ואין לאל· ועתה דעי וראי מה תעשי כי כלתה· מי כלתה אליו והרעה מאת המלך: מדבר ח׳ בקריאה וסים׳ נמסר בסוף סדר ויצא: כל ספרא אל כל ואל כל במ׳ על כל ועל כל וסים׳ ויאמר אל הם נחש· ויאברו כל העם· ויהבל שאול· ועתה דעי· וימלך

ה׳ ג׳ בליש׳ וְעַתָּה דְּעִי וּרְאִי מַה־תַּעֲשִׂי כִּי־כָלְתָה
ו׳ בכיפ׳ הָרָעָה אֶל־אֲדֹנֵינוּ וְעַל־כָּל־בֵּיתוֹ
ח׳ וְהוּא בֶּן־בְּלִיַּעַל מִדַּבֵּר אֵלָיו׃ וַתְּמַהֵר
אביגיל ק׳ אֲבוֹגַיִל וַתִּקַּח מָאתַיִם לֶחֶם וּשְׁנַיִם
עשוית ק׳ נִבְלֵי־יַיִן וְחָמֵשׁ צֹאן עֲשׂוּוֹת וְחָמֵשׁ
סְאִים קָלִי וּמֵאָה צִמֻּקִים וּמָאתַיִם
דְּבֵלִים וַתָּשֶׂם עַל־הַחֲמֹרִים׃ וַתֹּאמֶר
לִנְעָרֶיהָ עִבְרוּ לְפָנַי הִנְנִי אַחֲרֵיכֶם
יח בטע׳ בָּאָה וּלְאִישָׁהּ נָבָל לֹא הִגִּידָה׃ וְהָיָה
ה׳ רפין הִיא רֹכֶבֶת עַל־הַחֲמוֹר וְיֹרֶדֶת בְּסֵתֶר
הָהָר וְהִנֵּה דָוִד וַאֲנָשָׁיו יֹרְדִים ל
ל׳ לִקְרָאתָהּ וַתִּפְגֹּשׁ אֹתָם׃ וְדָוִד אָמַר
ג׳ אַךְ לַשֶּׁקֶר שָׁמַרְתִּי אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לָזֶה
בַּמִּדְבָּר וְלֹא־נִפְקַד מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ
כה׳ר׳ מהון בכיפ׳ מְאוּמָה וַיָּשֶׁב־לִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה׃
כֹּה־יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאֹיְבֵי דָוִד וְכֹה
יֹסִיף אִם־אַשְׁאִיר מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ
יש ספרי׳ חור עַד־הַבֹּקֶר מַשְׁתִּין בְּקִיר׃ וַתֵּרֶא
אֲבִיגַיִל אֶת־דָּוִד וַתְּמַהֵר וַתֵּרֶד מֵעַל
ל׳ הַחֲמוֹר וַתִּפֹּל לְאַפֵּי דָוִד עַל־פָּנֶיהָ
וַתִּשְׁתַּחוּ אָרֶץ׃ וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו
ג׳ וַתֹּאמֶר בִּי־אֲנִי אֲדֹנִי הֶעָוֺן וּתְדַבֶּר־
נָא אֲמָתְךָ בְּאָזְנֶיךָ וּשְׁמַע אֵת דִּבְרֵי
כ״א אֲמָתֶךָ׃ אַל־נָא יָשִׂים אֲדֹנִי אֶת־
ט׳ ל׳ לִבּוֹ אֶל־אִישׁ הַבְּלִיַּעַל הַזֶּה עַל־נָבָל
כִּי כִשְׁמוֹ כֶּן־הוּא נָבָל שְׁמוֹ וּנְבָלָה
עִמּוֹ וַאֲנִי אֲמָתְךָ לֹא רָאִיתִי אֶת־
נַעֲרֵי אֲדֹנִי אֲשֶׁר שָׁלָחְתָּ׃ וְעַתָּה
ל׳ וכל אלכי׳ דכו׳ אֲדֹנִי חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אֲשֶׁר מ
ל׳ מְנָעֲךָ יְהוָה מִבּוֹא בְדָמִים וְהוֹשֵׁעַ
ל׳ יָדְךָ לָךְ וְעַתָּה יִהְיוּ כְנָבָל אֹיְבֶיךָ ו
ל׳ וְהַמְבַקְשִׁים אֶל־אֲדֹנִי רָעָה׃ וְעַתָּה
ל׳ לאין כתנה הַבְּרָכָה הַזֹּאת אֲשֶׁר־הֵבִיא שִׁפְחָתְךָ
ג׳ ל׳ לַאדֹנִי וְנִתְּנָה לַנְּעָרִים הַמִּתְהַלְּכִים
בְּרַגְלֵי אֲדֹנִי׃ שָׂא נָא לְפֶשַׁע אֲמָתֶךָ

וּכְעַן דְּעִי וַחֲזִי מָה תַּעְבְּדִין אֲרֵי גְמִירָא בִישְׁתָא לְמֵיתֵי עַל רִבּוֹנַנָא וְעַל כָּל בֵּיתֵיהּ וְהוּא גְּבַר רַשִׁיעָא מִלְּמַלָּלָא עִמֵּיהּ׃ וְאוֹחִיאַת אֲבִיגַיִל וּנְסִיבַת מָאתַן גְּרִיצַן דִּלְחֵם וּתְרֵין גַּרְבִּין דַּחֲמַר וְחָמֵשׁ עָאן תַּכְבְּרָא וְחָמֵשׁ סְאִין קַלְיָא וּמְאָה אַתְכְּלִין דְּעִנְבִין יְבֵישִׁין וּמָאתַן מָנָן דִּבְילָתָא וְשַׁוִּיאַת עַל חֲמָרַיָּא׃ וַאֲמַרַת לְעוּלֵימָהָא עִיבָּרוּ קֳדָמַי הָא אֲנָא בַּתְרֵיכוֹן אַתְיָא וּלְבַעֲלַהּ נָבָל לָא חַוִּיאַת׃ וַהֲוָת הִיא רְכִיבָא עַל חֲמָרָא וְנָחֲתָא בִּסְטַר טוּרָא וְהָא דָוִד וְגַבְרוֹהִי נָחֲתִין לְקַדָּמוּתָהּ וַעֲרַעַת יָתְהוֹן׃ וְדָוִד אֲמַר בְּרַם לְשִׁקְרָא נְטָרִית יָת כָּל דִּי לְדֵין כ בְּמַדְבְּרָא וְלָא שְׁגָא מִכָּל דִּילֵיהּ מִדַּעַם וְאָתִיב לִי בִישְׁתָא חֲלַף ט טָבְתָא׃ כְּדֵין יַעְבֵּיד אֱלָהִי לְסַנְאֵי דָוִד וּכְדֵין יוֹסִיף אִם אַשְׁאַר מִכָּל דִּילֵיהּ עַד מְנְהַר צַפְרָא יָדַע מַדַּע׃ וַחֲזַת אֲבִיגַיִל יָת דָּוִד וְאוֹחִיאַת וְאִתְרְכִינַת מֵעַל חֲמָרָא וּנְפַלַת לְאַפֵּי דָוִד עַל אַפָּהָא וּסְגִידַת עַל אַרְעָא׃ וּנְפַלַת עַל רִיגְלוֹהִי וַאֲמַרַת בְּבָעוּ עֲלַי דִּילִי רִבּוֹנִי חוֹבָא וּתְמַלֵּיל כְּעַן אַמְתָךְ קֳדָמָךְ וְתִשְׁמַע יָת פִּתְגָּמֵי אַמְתָךְ׃ לָא כְעַן יְשַׁוֵּי רִבּוֹנִי יָת לִיבֵּיהּ עַל ג גַּבְרָא שַׁטְיָא הָדֵין עַל נָבָל אֲרֵי כִּשְׁמֵיהּ כֵּן הוּא נָבָל שְׁמֵיהּ ו וְטִיפְּשׁוּתָא עִימֵּיהּ וַאֲנָא אַמְתָךְ לָא חֲזֵיתִי יָת עוּלֵימֵי רִבּוֹנִי דִּשְׁלַחְתָּ׃ וּכְעַן רִבּוֹנִי קַיָּים הוּא יְיָ וְחַיֵּי נַפְשָׁךְ דִּי מְנָעָךְ יְיָ מִלְּמִשְׁפַּךְ דַּם ז זַכַּאי וּלְמִפְרַק יְדָךְ לָךְ וּכְעַן יְהוֹן כְּנָבָל סַנְאָךְ וּדְתָבְעִין עַל רִבּוֹנִי בִּישְׁתָא׃ וּכְעַן תִּיקְרוּבְתָּא הָדָא דְּאַיְתִיאַת אַמְתָךְ לְרִבּוֹנִי וְתִתְיְהֵב לְעוּלֵימַיָּא דִּמְשַׁמְּשִׁין קֳדָם רִבּוֹנִי׃ שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבֵי אַמְתָךְ׃

מתוקנות ומבושלות כמו ויִמהר לעשות אותו ות״י עשוי׳ תכברא ולא ידעתי מה הוא ובגמרא אחרת מצאתי תכברא ופירש אותו רבינו שלמה ז״ל בשם רבי קלונימוס מרומי ממולאות בבשר דק וביצים פרצ״דך בלע״ז והביא לו חבר מה שאמרו רז״ל בפסחי׳ ונותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו ר׳ טרפון קורהו תכברא: צמוקי׳· ענבים יבשים ופי׳ מאה אשכולות ות״י ומאה אתכלין דענבין יבשין: ודבלי׳· הדבלה היא ככר תאנים יבשות דרוסות יחד עד שנעשית כמו ככר לחם ופי׳ מאתים מאתים ככרי׳ מאלה הככרים או פירו׳ מאתים ליטר׳ ות״י ומאתן מנן דבילתא והמנא הוא ליטרא: בסתר ההר· יורדת בצד זה מן ההר שהיה מקום סתר לבאי׳ וליורדי׳ מצד האחר ואמר זה בעבור כי לא ראתה היא דוד מרחוק עד שפגע׳ בהם וירדה מהרה מעל החמור בראותה את דוד ות״י בסתר ההר בסטר טורא: לשקר· לחנם: וישב לי רעה· במה שחירף אותי בדבריו: לאויבי דוד· כנוי הוא לדוד: משתין בקיר· כמו שפירשו רז״ל אפי׳ הכלב שדרכו להשתין בקיר ות״י ידע מדע ר״ל שמית בקירות לבו כלומר בן דעת: לאפי דוד· כמו לפני דוד: בי אני· כלומר אדוני העון בעצמי ואני הוא שחטאתי ל לפניך כלומר חשוב כי אני ח חטאתי שמע דברי אמתך: אשר מנעך· דבקעם חי יי׳: והושע ידך לך· השם מנעך מבוא ברמים והושע ידך לעצמך שלא שפכה ידך דם נקי כי לא יקרא זה מורד במלכות כאשר חשבת כי עדיין לא יצא טבעך בעולם ועדיין שאול קיים: יהיו כנבל· שאין בו כח להרע לך: הברכ׳· כמו המנחה כמו קח נא את ב ברכתי· אשר הביא שפחתך· ואמר שפחתך בלי זכר הנער לפי שהיא עקר ההבאה: ונתנה לנערים· דרך כבוד: בית

רלבג

והוא בן בליעל מדבר אליו· הנה בליעל באמ׳ בשתוף על הרשע ועל הכילי ומזה הענין השני הוא בזה המקו׳ וממנו אמרו האמור למלך בליעל רשע אל נדיבים: עברו לפני· אמרה זה לכפר פני דוד במנחה הגדולה הזאת: משתין בקיר· והוא הזכר: ויש להפלא איך נשבע ר

דוד· בחברון מלך: ותדבר ג׳ בקריאה וסים׳ ותדבר נא אמתך· יפתח פיך את הפליט· למה תאמר יעקב:

דוד להרוג נבל וביתו והוא לא הסכים על הריגת שאול עם היותו רודפו· ואפשר שנאמר שכבר נתפרסם לכלם היות דוד נמשח למלך ע׳ ל׳ ישראל ולפי שהיה נבל מבזה המלכות היה עונשו למות וכל הנסכמים לו בזה וכבר התבאר ממאמר אביגיל לדוד שזה הענין היה מפורסם אז לישראל: ותפול על רגליו· ר״ל אצל רגליו: בי אני ארני העון· הוא על דרך אמרו ולי אני עבדך והרצון בו בי אדני העון והפשע והודית זה תחלה כדי שיכנסו דבריה באזני דוד ותשקיט חמתו בזה המאמ׳ כי בו מהפיוס מה שלא יעלם ואחר זה חלתה פניו שישמע את דבריה ובארה לו שלא חטאה בזה אך חטא בו נבל בעלה מצד רוע מנהגו ותכונתו כי נבל שמו ונבלה עמו: מנעך יי׳ מבוא ברמי׳ והושע ידך לך· הנה כשבעה שכן היה הענין שהיא לא ראתה נערי דוד ואמרה עם שבועתה מה שיור׳ שהיא בלתי ירדה שישחית דוד בעלה וביתה אך הוא מפורסם אבלה שכבר ימנע דוד מזה אחר הפיוס אשר פייסה אותו וזה כלו היה מטוב חכמתה ואמרה שהש״י מנעהו מבוא ברמים ר״ל מבוא בהריגת אנשים ומנעהו מהושיע ידו לו להנקם מאויביו העברים בכחו ובעוצם ידו: ויקם

בית נאמן · כתרגומו מלכו קיימא ודרך נבואה אמרה זה כי היא אחת משבע
נביאות על דעת רבו' ז"ל ויש לפרש כי היה הדבר נשמע ונודע בישר' כי דוד נמשח
למלך כמו שאמרה ככל אשר דבר את הטובה עליך וצוך לנגיד על ישראל :
כי מלחמות יי' · תרגומו אריקרביה דעמיה דיי': לא תמצא בך · עתיד במקום
עבר כמו לא נמצאה ומלת
מימיך יוכיח זה וכן תרגומו לא
אשתכחת: ויקם אדם · שאול
וקראו אדם ולא מלך דרך בזיון
כלומ' כי אין לו תקומה לפניך :
והיתה נפש אדני · שלא יוכלו
להמיתך מי שרודפין אותך ו
ותהיה בחיים את השם כלומר
שתלך בדרכיו כל ימיך וכן
ורעה לא תמצא בך כל ימיך
וימית האל יתעלה ויתברך ה
הרודפים אותך ויפריח נפשם
כמו אבן הקלע וכף הקלע פירו'
מושב אבן הקלע שהו' עשוי כמו
כף ולדעת יונתן פירו' נפש אדני
צרורה בצרור החיי' לעולם הבא
שתרגם הפסוק כן ותהא נפשא
דרבוני גניזה בגנז חיי עלמא
קדם יי' אלהך וית נפש בעלי ד
דבבך יפרחינה כמה דמפרחין
אבנא בקלעא וכן בדברי רז"ל ר'
אליעזר אומר נשמתן של צדיקים
גנוזות תחת כסא הכבוד שנ'
בצרור החיים את יי' אלהיך
ונשמתן של רשעים מטרפות ו
ומשוטטו' מסוף העול' ועד סופו
ואין להם מנוחה שנ' יקלענה
בתוך כף הקלע: ולא תהיה
זאת לך לפוקה · זאת הנקמה
שאתה רוצה להנקם בנבל:
לפוק' · כמו ופיק ברכי' על ענין
מכשול ותרגומו ליכפא:
ולמכשול לב · כי העון מכשול
הלב הוא והכפל פוקה ומכשול
לחזק כי כן דרך הכתוב ויש בו
דרש כי דוד תבע אביגיל לעביר'
ואמרה לו לא תהיה זאת לך ל
לפוקה על שפיכות דמים ו
ולמכשול על אשת איש :
ולהושיע אדוני לו · לעצמו שלא
ישפוך דם נקי : וזכרת את
אמתך · כשייטיב יי' לאדוני
ותמלוך תזכירני לטובה כי טוב
עשיתי עמך שמנעתיך מדמי
חנם : לאביגל · ת̇י כמו
לאביגיל כי קרוב הוא והיתה
נקראת כך וכך והרבה כזה
נמצא בשמות · ויש בו דרש כי
כשאמרה וזכרת את אמתך פ
פקרה עצמה לו וכיון שפקרה
עצמה לו פגמה הכתו' בקריאה
כי למעלה קראה אביגיל והכא
אביגל : אשר שלחך · שנתן
בלבך לבאת לקראתי: טעמך ·
עצתך ודברך הטוב וכ"תי וברוך
מדעיך : כליתני · מנעת אותי
כמו לא יכלה ממך: מהרע אותך · כמו לך: ותבאתי · כן כתי' והקרי ותבאת ובמלה
בכתוב שני סימני נקבה עבר ועתיד כי לשון העתיד תבא ולשון עבר באת והיה
הכפל הזה במלה מורה על זריזות ביאתה וכן בקרי משני הסימנים : בצאת
היין · בבי"ת ופי' בעת שסרה שכרותו ותרגומו כד פג חמר' מנבל וכן תרגם הסירי
את יינך מעליך הלא תפיגין ית חמרך : וימת לבו · שנשתתק ויהי כמת כי
נצטער על המנחה שהביאה אשתו לדוד : כעשרת הימים · הכ"ף כ̇ף האמיתות
ר"ל לעשרת הימים וכן כמשלש חדשים ר"ל למשלש חדשים עשרת הימים חלה
החולי הקשה ובסוף העשרה ימים נגפו האל ומת ואלו הייסורין היו לו עונש עונו
עם מיתתו · ויש דרש שתלו לו עשרה ימים לתשובה וכן אמרו לעשרת לא נאמר
אלא כעשרת כעשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שמא יעשה תשובה וזה רחוק כי הכתוב מעיד עליו כי עשרת הימים האלה היה מת לבו והיה לאבן היאך
יעשה תשובה אדם כזה ועוד דרשו כנגד עשר לגימות שנתן לעשרה נערי דוד שמלא אליו ואני אומ' כי לרעתו היו אלה העשרה ימים לא לטובתו ועוד בדרש ויהי כעשרת
הימים ויגף יי' את נבל והלא אין מגפה אלא לשלשה ימים דתניא המת ליום אחד הרי זו מיתה של זעף לשנים מיתה של בהלה לשלשה מיתה של מגפה אלא שתלו לו שבעת
ימי אבלו של שמואל הצדיק כדי שלא יתערב אבלו של רשע בתוך אבלו של צדיק : חרפתי

כי עשה יעשה יי' לאדני · בית נאמן להיו מלך על ישראל לפיכך ורעה לא תמצא
בך לכך לא נאה לך לעשות שלא כדין להוציא לעז על מלכותך : כף הקלע ·
חתיכת עור רחבה עשויה כמין כף באמצע הקלע שנותנין בה האבן: והיה כי יעשה
יי' וגו' ותמלוך : ולא תהיה לפוקה · לכשלון כמו לפיק ברכים שאם הייתי עושה
זאת לא יהיה לך פ
פתחון פה לרדות ל
לדורות הבאים על
שפיכות דמים :
ולהושיע אדני לו ·
שתנקום אתה את נ
נקמתך : כליתני ·
מנעת אותי כמו לא
תכלה רחמיך לא יכלא
ממך : והושע ידי לי ·
מוסב על מבא בדמים
מ"ם של מבא מחוברת
על והושע כמו מבא
בדמים ומהושע ידי
לי : בצאת היין מנבל ·
כד פג חמרא מנבל :
וימת לבו · שנצטער
על המנחה שהובאת
לדוד : כעשרת הימי' ·
שבעת ימי אבלו של
שמואל תלה לו הקב"ה
שלא יתערב אבל רשע
באבלו ואחר כך חלה
שלשה ימי' ומת כענין
שנא' ויגף יי' את נבל
ואמר מר חלה שלשה
ימי' ומת זו היא מיתת
מגפה · ורבותינו אמרו
אלו עשרת ימי תשוב'
שהמתין לו הקב"ה ש
שיחזור בתשובה ויש
אומ' כנגד עשר לגימו'
שנתן נבל לעבדי דוד
ששלח לו דוד עשרה
נערים והאכילן :
את

ואת נפש ד' בקריאה וסימ' ויקם אדם לרדפך · ויבא יואב אל המלך · ועתה לכי איעצך נא עצה · ויאמר
אלהים לשלמה · וחד ואת הנפש אשר עשו בחרן : ולא תהיה ח' וסימ' נמסר בסדר קדשים : וברוך ד'
וסימ' נמסר בסדר לך לך : ואולם ה' ר"פ וסימ' נמסר בסדר וארא :

כי עשה יעשה יהוה לאדני בית
נאמן כי מלחמות יהוה אדני נלחם
ורעה לא תמצא בך מימיך : ויקם
אדם לרדפך ולבקש את נפשך ו
והיתה נפש אדני צרורה בצרור
החיים את יהוה אלהיך ואת נפש
איביך יקלענה בתוך כף הקלע :
והיה כי יעשה יהוה לאדני ככל
אשר דבר את הטובה עליך וצוך
לנגיד על ישראל : ולא תהיה זאת
לך לפוקה ולמכשול לב לאדני
ולשפך דם חנם ולהושיע אדני לו
והיטב יהוה לאדני וזכרת את אמתך
: ויאמר דוד לאביגל
ברוך יהוה אלהי ישראל אשר
שלחך היום הזה לקראתי : וברוך
טעמך וברוכה את אשר כלתני
היום הזה מבוא בדמים והשע
ידי לי : ואולם חי יהוה אלהי
ישראל אשר מנעני מהרע אתך כי
לולי מהרת ותבאתי לקראתי כי אם
נותר לנבל עד אור הבקר משתין
בקיר : ויקח דוד מידה את אשר
הביאה לו ולה אמר עלי לשלום
לביתך ראי שמעתי בקולך ואשא
פניך : ותבא אביגיל אל נבל
והנה לו משתה בביתו כמשתה
המלך ולב נבל טוב עליו והוא ש
שכר עד מאד ולא הגידה לו דבר
קטן וגדול עד אור הבקר : ויהי
בבקר בצאת היין מנבל ותגד לו
אשתו את הדברים האלה וימת לבו
בקרבו והוא היה לאבן : ויהי כעשרת
הימים ויגף יהוה את נבל וימת :

אֲרֵי קַיָּמָא יְקַיֵּים יְיָ לְרִיבּוֹנִי מַלְכוּ
קַיָּמָא אֲרֵי קְרָבֵי עַמָּא דַיְיָ רִיבּוֹנִי
מְגִיחַ וּבִישְׁתָא לָא אִשְׁתְּכַחַת בָּךְ
מִיוֹמָךְ : וְקָם אֱנָשָׁא לְמִירְדְּפָךְ
וּלְמִבְעֵי לְמִקְטְלָךְ וּתְהֵי נַפְשָׁא
דְרִיבּוֹנִי גְנִיזָא בִּגְנַז חַיֵּי עָלְמָא
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְיַת נְפַשׁ בַּעֲלֵי
דְבָבָךְ יְפָרְחִינַהּ כְּמָא דְמַפְרְחִין
אַבְנָא בְּקִילְעָא : וִיהֵי כַּד יְקַיֵּים
יְיָ לְרִיבּוֹנִי כְּכֹל דְּמַלֵּיל לְאֵיתָאָה
טַבְתָא עֲלָךְ וִיפַקְדִינָךְ לְמֶהֱוֵי
מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל : וְלָא תְהֵא דָא
לָךְ לְיִצְפָּא וּלְתַקָּלַת לֵב לְרִיבּוֹנִי
וּלְמִשְׁפַּךְ דַּם זַכַּאי מַגָּן וּלְמִיפְרַק
רִיבּוֹנִי לֵיהּ וְכַד יוֹטֵיב יְיָ לְרִיבּוֹנִי
וְתִדְכַּר יַת אַמְתָךְ :
וַאֲמַר דָּוִד לַאֲבִיגַיִל בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל דְשַׁלְחָךְ יוֹמָא דֵין לְקַדְמוּתִי
: וּבְרִיךְ מַדְעִיךְ וּבְרִיכָא אַתְּ
דִמְנַעְתִּינִי יוֹמָא הָדֵין מִלְמִשְׁפַּךְ דַּם
זַכַּאי וּלְמִיפְרַק יְדִי לִי : וּבְרַם קַיָּים
הוּא יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִמְנָעַנִי
מִלְאַבְאָשָׁא לִיךְ אֲרֵי אִילוּ לָא פּוֹן
אוֹחֵית וַאֲתֵית לְקַדְמוּתִי אֵילָהֵן א
אִשְׁתְּאַר לְנָבָל עַד מְנְהַר צַפְרָא
יָדַע מַדַּע : וְקַבֵּיל דָּוִד מִינַהּ יַת
דְּאֵיתִיאַת לֵיהּ וְלַהּ אֲמַר סַקִי לִשְׁלָם
לְבֵיתֵיךְ חֲזִי דְקַבֵּלִית מִינִיךְ וּנְסֵבִית
אַפַּיְכִי : וַאֲתַת אֲבִיגַיִל לְוָת נָבָל
וְהָא לֵיהּ מִשְׁתְּיָא בְּבֵיתֵיהּ כְּמִשְׁתֵּי
מַלְכָּא וְלִבָּא דְנָבָל שַׁפִּיר עֲלוֹהִי
וְהוּא רַוֵּי עַד לַחְדָא וְלָא חַוִּיאַת
לֵיהּ פִּתְגָם זְעֵיר וְרַב עַד מְנְהַר
צַפְרָא : וַהֲוָת בְּצַפְרָא כַּד פַּג חַמְרָא
מִנָּבָל וְחַוִּיאַת לֵיהּ אִתְּתֵיהּ יַת פ
פִּתְגָמַיָּא הָאִילֵין וּמִית לִבֵּיהּ בִּמְעוֹהִי
וְהוּא הֲוָה כְּאַבְנָא : וַהֲוָה לִזְמַן
עַסְרָא יוֹמִין וּתְבַר יְיָ יַת נָבָל וּמִית :

רלבג

ויקם אדם לרדפך ·
והוא רמז אל שאול :
והיתה נפש אדני נ
צרורה בצרור החיים ·
הוא העולם הבא כי
שם תתאחד הנפש ב
במושכליה שהם צרור
החיים ומצרם יהיה
עם השם ית' כמו ש
שבארנו בראשון מ
מספר מלחמות יי' :
ואת נפש אויביך י
יקלענה בתוך כף ה
הקלע · ר"ל שלא יהיה
לה השארו' וקיו' והנה
אמרה זאת להורות שכבר יחטא דוד אם ישחיתם ותמנע ממנו ההצלח' הנפשיית
שהיא ערך ההצלחה ואמרה עוד כי בהיותו נגיד על ישר' יהיה לו זה העון לפוקה
ולמכשול לב אם ישחיתם ואולי יהיה זה סבה שתסור הממלכה ממנו כמו שקרה
לשאול · ועם זה היה מטוב חכמתה שחלתה פני דוד שיזכרה כאשר ייטיב יי' לו
לגמול אותה חסד או אולי המאמר ממנה על צד הנבואה וראתה שעתיד נבל למות
ותהיה היא אשת דוד : וימת לבו בקרבו והוא היה לאבן · אמר זה על צד ההפלגה
לרוב הדאגה שהיה דואג על גודל המנחה ולרוב הפחד שהיה לו מדוד : הנה

חרפתי. שחרף אותי ואמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדוניו: גם שתיהן. האחת לרבות האחרת ואמר זה להודיע כי אלו שתיהן היו לו לנשים ולא מיכל כי שאול נתנה לפלטי בן ליש ולפיכך אמר ושאול נתן את מיכל בתו וגו׳. ויש לשאול הרי מיכל אשת דוד היתה איך נתנה לפלטי ואיך לקחה פלטי בן ליש והיא אשת דוד ואם תאמר כי בעבירה ובאיסור עשו הדבר איך לקחה אחרי כן דוד והנה היתה אסורה לו כיון שנבעלה ברצון לאחר בעודה אשתו ויש מרז״ל אמרו כי קידושי פלטי במיכל בעבירה היו ומהם אמרו כי קדושי טעות היו לו לדוד במיכל כמו שאמר יעשרנו המלך עושר גדול ואותו היום היה מלוה אצל שאול והמקדש במלוה אינה מקודשת ואף על פי שהיו ערלות פלשתים לקדושין גם כן חשב שאול כי דעת דוד על העושר שהיה מלוה ודוד היה דעתו על מאתים ערלות שהרי למוהר כתנם ולקדושין ומהם אמרו כי פלטי בן ליש לא בא עליה וכל הימים שהיתה עמו חרב היה נועץ בינו לבינה שלא יגע בה ומה שאמר הלוך ובכה אחריה על המצוה הזאת שהלכה מידו שהיה כל כך כובש את יצרו וכל אלה הדברים רחוקים מדרך הפשט. והנכון בעיני כי גט נתן דוד למיכל כי ראינו שסגנה שאול את דוד אחר שנתחתן עמו עד שברח דוד מפני שאול וכראות שאול כי דוד היה בורח אע״פ שהיה חוזר אליו לפעמים הכריחו לתת גט לבתו שלא תשב עגונה ועשה כן ושאול נתנה לאשה לפלטי בן ליש ואם תאמר אם כן אסור היה לדוד להחזירה כי אסור לאדם להחזיר גרושתו אחר שנשאת לאחר או שנתארסה ונאמר כי לא מדעתו נתן זה הגט ואם תאמר מי הכריחו והלא הוא ברח מאת שאול אע״פ שברח ראינו שהיה עם שאול אחר כן כמו שאמר אם פקוד יפקדני אביך וכל הענין שהוא מורה כי אחר שברח היה חוזר אליו ובעוד שהיה עמו הכריחו לתת הגט וגט המעושה בישראל שלא בדין פסול ואם תאמר וכי לא היו יודעים בית דינו של שאול כי הגט פסול אפשר שהיה דעתם כי בדין היה אחרי אשר היה רצון המלך וטוב מזה עוד שנאמר כי דוד קודם שנתן הגט אמר בפני שני עדים מאוהביו ראו שאני אנוס בנתינת הגט והסתירו הדבר ונתן הגט והנה הגט לא היה גט ופלטי בן ליש לא ידע ומיכל לא ידעה והיו סבורין כי הגט גט ואפשר גם כן כי הגט היה מתחלתו כהוגן ועל שליח שלחו דוד ואחר כן בטלו קודם שיגיע גט לידה והם לא ידעו והנה מיכל נבעלה בטעות ולא נאסרה על דוד והיה זה כמי שנבעלה באונס כי היתה סבורה כי הגט גט כשר כי האונס והשגגה שוין באשת איש וכן אמר והיא לא נתפשה פרט לאנוסה ומעלה בו מעל פרט לשוגגת שמותרת לבעלה:
בחורי ישראל. מן הקלים לפיכך נשתנתה תנועת הבי״ת לשוא אבל ובחורי ישראל הכריע שהבי״ת בפתח הוא מהדגושים לפיכך לא נשתנתה התנועה: אל נכון. באמת ובברור וכן

רשי

את ריב חרפתי. גדופי שחירפני היום רבו עבדי׳ המתפרצי׳: ואת עבדו חשך מרע. שלא הרגתיו: מעוכה. כתותה: חי

רלבג

הנה אמתך לשפחה לרחוץ רגלי עבדי אדני. אמרה זה על דרך הענוה להורו׳ שדי לה אם תהיה לאשה לאחד מעבדי דוד והרחץ רגליו כמנהג האשה לבעליה ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו׳. מן הפלא איך עשה זה שאול והיא היתה אשת איש וכבר אמרו רז״ל שלא נגע בה פלטי בן ליש ודומה שכן הוא שכבר חזר דוד ולקחה וזה מור׳ שכבר התפרסם ונודע שלא נגע בה ולפי שכבר היתה פרושה בלתי ראויה לבנים מזה הצד כתבו לה בני מרב אחותה לגדלם וגדלתם כאילו הם בניה ומפני זה קראו בני מיכל כמו שאמר בסוף זה הספר ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזלי המחולתי: ושאול שוכב במעגל. ר״ל במחנה והוא היה בדמו׳ עגול למען יראו הבאים אליהם מכל הצדדים: חי

חשך ז׳ בקריא׳ וסימ׳ בכמ׳ רבת׳: בראשו י״ד בקריאה וסימ׳ נמסר בסוף סדר ויקרא: מסתתר ד׳ בקריאה וסימ׳ ויבאו הזיפים ויגידו׳ ויעלו הזיפים. אתה אל מסתתר. בבוא הזיפים ויאמרו לשאול הלוא דוד: מראשתיו ח׳ ג׳ מנהון כתובין תו וסימ׳ נמסר בסדר ויצא:

וישמע דוד כי מת נבל ויאמר ברוך
יהוה אשר רב את ריב חרפתי מיד
נבל ואת עבדו חשך מרעה ואת רעת
נבל השיב יהוה בראשו וישלח דוד
וידבר באביגיל לקחתה לו לאשה:
ויבאו עבדי דוד אל אביגיל
הכרמלה וידברו אליה לאמר דוד
שלחנו אליך לקחתך לו לאשה:
ותקם ותשתחו אפים ארצה ותאמר
הנה אמתך לשפחה לרחץ רגלי
עבדי אדני: ותמהר ותקם אביגיל
ותרכב על החמור וחמש נערתיה
ההלכת לרגלה ותלך אחרי מלאכי
דוד ותהי לו לאשה: ואת אחינעם
לקח דוד מיזרעאל ותהיין גם
שתיהן לו לנשים:
ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד
לפלטי בן ליש אשר מגלים: ויבאו
הזפים אל שאול הגבעתה לאמר
הלוא דוד מסתתר בגבעת החכילה
על פני הישימן: ויקם שאול וירד
אל מדבר זיף ואתו שלשת אלפים
איש בחורי ישראל לבקש את דוד
במדבר זיף: ויחן שאול בגבעת
החכילה אשר על פני הישימן על
הדרך ודוד ישב במדבר וירא כי בא
שאול אחריו המדברה: וישלח
דוד מרגלים וידע כי בא שאול אל
נכון: ויקם דוד ויבא אל המקום
אשר חנה שם שאול וירא דוד את
המקום אשר שכב שם שאול ואבנר
בן נר שר צבאו ושאול שכב
במעגל והעם חנים סביבתו:
ויען דוד ויאמר אל אחימלך החתי
ואל אבישי בן צרויה אחי יואב
לאמר מי ירד אתי אל שאול אל
המחנה ויאמר אבישי אני ארד עמך:
ויבא דוד ואבישי אל העם לילה
והנה שאול שכב ישן במעגל
וחניתו מעוכה בארץ מראשתו
ואבנר והעם שכבים סביבתו:

ושמע דוד ארי מית נבל ואמר בריך יי דדן ית דין חיסודי מידא דנבל וית עבדיה מנע מלמיעבד בישא וית בישת נבל אתיב יי ברישיה ושלח דוד ושאיל באביגיל למסבה ליה לאיתו: ואתו עבדי דוד לות אביגיל לכרמלא ומלילו עמה למימר דוד שלחנא לותיך למסביך ליה לאיתו: וקמת וסגידת על אפהא על ארעא ואמרת הא אמתך לאמהו לאסחאה ריגלי עבדי ריבוני: ואוחיאת וקמת אביגיל ורכיב על חמר וחמש עולימתהא דאזלין לקיבלה ואזלת בתר איזגדי דוד והות ליה לאיתו: וית אחינועם נסיב דוד מיזרעאל והואה אף תרויהון ליה לנשין: ושאול יהב ית מיכל ברתיה אתת דוד לפלטי בר ליש דמגלים: ואתו אנשי זיף לות שאול לגבעתא למימר הלא דוד מטמר בגבעתא דחכילה די על אפי ישימון: וקם שאול ונחת למדברא דזיף ועימיה תלתא אלפין גברא בחורי ישראל למבעי ית דוד במדברא דזיף: ושרא שאול בגבעת חכילה די על אפי ישימון על אורחא ודוד יתיב במדברא וחזא ארי אתא שאול בתרוהי למדברא: ושלח דוד מאללין וידע ארי אתא שאול בקשוט: וקם דוד ואתא לאתרא די שרא תמן שאול וחזא דוד ית אתרא דשכב תמן שאול ואבנר בר נר רב חיליה ושאול שכיב בכרקומא ועמא שרן סחרנוהי: ואתיב דוד ואמר לאחימלך חתאה ולאבישי בר צרויה אחוהי דיואב למימר מן ייחות עמי לות שאול למשריתא ואמר אבישי אנא אחות עמך: ואתא דוד ואבישי לות עמא בליליא והא שאול שכיב דמוך בכרקומא ומורניתי נעיצא בארעא איסדוהי ואבנר ועמא שרן סחרנוהי:

בקמוט: במעגל. מקום המחנה יקרא מעגל לפי שחונים שם העם בסבוב: מעוכה. תקועה והוא קרוב לענין מעוך וכתות: בחכית

בחנית ובארץ. אכנו בחני׳ מכה גדולה עד שאתקע החנית בארץ תחתיו וכ״תי אמחיניה כען במורניתא ואברזינה בארעא: ולא אשנה לו. לא אהיה צריך לשנות לו פעם אחרת כי באותה מכה אמיתנו: חי יי׳. השבועה שלא ימות על ידי כי יי׳ יגפנו ונשבע בעבור אבישי שלא יעבור על רצונו ויכנו ובדל כי אם יי׳ יגפנו למה זכר שני פעמים יי׳ אמר חי יי שלא תהרגנו ואם תהרגנו חי יי׳ שאהרוג אותך: כי אם יי׳ יגפנו. בחולי טרס זמנו כמו ויגוף יי׳ את נבל כלומר על ידי השם ימות ולא על ידי ומיתתו תהיה קרובה באחת מהשלש ועל קירוב מיתתו אמר כי אם לא כן מה אמר כל אדם גם כן מת באח׳ מהשלש אשר זכר אלא אמר זה לאבישי להשקיטו כלומר אל תחוש עליו כי לא יארך זמנו שימות או ימות בחולי שיגפנו יי׳ טרס יומו שהגיע לו בעת שנולד וזה יקרה לו בעונו: כי יומו יבא. כלומר או זמנו שקצוב בעת לידתו קרוב הוא וזה אמר דוד שלבו כי אמ׳ בלבו כיון שמאס בו השם ית׳ מהיות מלך ונוה למשחני לא יתכן שיארך הזמן או אפשר כי מפי שמואל אמר שימות בקרוב ואם כן יתכן לפרש חי יי׳ כי על אלה הדברים אמר חי יי׳ כי כן יהיה לו שימות בקרוב באחת מהשלשה כי כיון שהא׳ לו מפי הנבואה יכול להשבע בזה: או במלחמה ירד ונספה. ונספה טרס יומו הקצוב לו כי באלה שני הפנים ימות אדם טרם יומו או בחולי או בחרב או המיתה בעבור עון גדול מעון מי שמת בחולי טרם יומו ואם יש ביד האדם זכות מוסיפין לו על זמן הקצוב לו גם כן וזה הדבר שנאמר בו מחלוקת בין רבו׳ ז״ל את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות זכה משלימין אותן לו לא זכה פוחתין לו מהם דברי רבי עקיבא ופי׳ שני דורו׳ כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעי׳ שנה וגו׳ וזהו שאמר אמלא אשלי׳ אותם אליך שלא יפחתו וחכמים אומרים זכה מוסיפים לו עליהם לא זכה פוחתין לו מהם ופי׳ מספר ימיך אמלא אעשה מלוי ותוספת עליהם אמרו לו לרבי עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה אמר להם משלו הוסיפו לו: צפחת. פי׳ צלוחית: ויקח דוד. אחר שאמר לאבישי קח נא כתחרט בו ולא רצה שיקרב אבישי אליו שמא לא יוכל לכבוש את יצרו ויכנו לפיכך הלך דוד בעצמו ולקח החנית והצפחת: מראשותי שאול. המ״ם הוא לשמוש לפיכך היא נקודה בשרי אבל מ״ם מראשותיו בשוא והיא נוספת ואינה לשמוש: ואין רואה. לא היה בכל המחנה אדם שהיה ער ורואה בקחתו הצפחת והחנית: ואין יודע. אין מרגיש בבואם: ואין מקיץ. שלא הקיץ אחד מהם לקול רגליהם וקחתם ולקול דבריהם שהיו מדברים ביניהם: כי תרדמת יי׳. הסמיכו׳ הוא לאחד משני פנים או פירושו תרדמה גדולה כי הדבר שרוצ׳ להגדילו סומך אותו לאל ית׳ כמו מאפל יה שלהבת יה כהררי אל עיר גדולה לאלהים ותהי לחרדת אלהים או פירושו להודיע כי התרדמה היתה סבה מאת האל כדי שלא ירגישו בדוד ובאבישי בקחתם הצפחת והחנית: הלא תענה אבנר. אחר שקרא אל העם ואל אבנר ולא היו עונים אותו קרא עוד אל אבנר בשם ואמ׳ הלא תענה אבנר. וברדם אמר לו דוד מה יש לך לענות אבנר הרי אמרת על המערה אילו היה עושה מאומה היינו נכנסין לשם ומחתכין אותו אבר אבר או שמא אומר בסירה הוקרע לחנית וצפחת מה יש לך לענות הלא תענה אבנר לא היה לך לענות דבר ונעשה כאלם הדא היא דכתיב האמנם אלם צדק תדברון: מי אתה קראת אל המלך. כמו על המלך כלומ׳ שלא יראת לקרוא במקום שהמלך ישן לא חששת שתעירהו משנתו בקראך בקול כי הוא לא היה קורא אל המלך כי אם אל אבנר וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו אל ההרים לא אכל כמו על ההרים ובעניין הזה ת״י מאן דין דקרי ברים מלכא: הלא איש אתה. איש גדול וכן גדעון בן יואש איש ישרא׳ גדול ישראל וכן כלם אנשים אנשים גדולים ות״י גבר את: שמרת אל אדוניך. כמו על אדוניך וכן אמר אחר כן על אדוניכם וכ״תי על ריבונך וכמוהו אל ההרים לא אכל כמו על ההרים: הסיתך

ואין ראה ג׳ פסוקים בקריאה ואין ואין ואין וסימניהון ואין רואה ואין יודע ואין מקיץ. ואין קול ואין עונה ואין קשב. זרעתם הרבה והבא מעט: יודע׳ מלאים וסי׳ ואין רואה ואין יודע. ואנכי היודע ועד כן כתיב ותהי להם חזות הכל. כי יודע יי׳ דרך. כי יודע כל שער: יודע יי׳ ימי תמימים. מי יודע עז אפך. מי יודע אם לעת כזאת. כל יודע מבין: ואין אתנו יודע עד: וכל תריסר ודה וקהלת ומשלי דכו׳ מ״ל במ״ג חס׳ וסי׳ בפשע ארץ רבים. ידע יי׳ דין דלים׳ כי איננו ידע מה שיהיה: מרחק ד׳ חס בקריאה וסי׳ יעמד על ראש ההר מרחק. האלה׳ מקרוב. עצות מרחק אמונה אמן׳ וקרבי מרחוק עמדו. וי״ס נמסר גם זה ותשלח׳ ציריך עד מרחק׳ וכל אוריתא דכו׳ חס׳:

ויאמר אבישי אל דוד סגר אלהים היום את איבך בידך ועתה אכנו נא בחנית ובארץ פעם אחת ולא אשנה לו: ויאמר דוד אל אבישי אל תשחיתהו כי מי שלח ידו במשיח יהוה ונקה: ויאמר דוד חי יהוה כי אם יהוה יגפנו או יומו יבוא ומת או במלחמה ירד ונספה: חלילה לי מיהוה משלח ידי במשיח יהוה ועתה קח נא את החנית אשר מראשתו ואת צפחת המים ונלכה לנו: ויקח דוד את החנית ואת צפחת המים מראשתי שאול וילכו להם ואין ראה ואין יודע ואין מקיץ כי כלם ישנים כי תרדמת יהוה נפלה עליהם: ויעבר דוד העבר ויעמד על ראש ההר מרחק רב המקום ביניהם: ויקרא דוד אל העם ואל אבנר בן נר לאמר הלוא תענה אבנר ויען אבנר ויאמר מי אתה קראת אל המלך: ויאמר דוד אל אבנר הלוא איש אתה ומי כמוך בישראל ולמה לא שמרת אל אדניך המלך כי בא אחד העם להשחית את המלך אדניך: לא טוב הדבר הזה אשר עשית חי יהוה כי בני מות אתם אשר לא שמרתם על אדניכם על משיח יהוה ועתה ראה אי חנית המלך ואת צפחת המים אשר מראשתו: ויכר שאול את קול דוד ויאמר הקולך זה בני דוד ויאמר דוד קולי אדני המלך:

ואמר אבישי לדוד מסר יי יומא דין ית בעיל דבבך בידך וכען אמחיניה כען במורניתא ואברזינה בארעא זמנא חדא ולא איתני ליה: ואמר דוד לאבישי לא תחבליניה ארי מן אושיט ידיה במשיחא דיי וזכא: ואמר דוד קים הוא יי אלהין מן קדם יי יתמחי או יומיה ימטי וימות או בקרבא ייחות ויתקטיל: חס לי מן קדם יי מלאושטא ידי במשיחא דיי וכען סב ית מורניתא די איסדוהי וית מנא דמיא וניזיל לנא: ונסיב דוד ית מורניתא וית מנא דמיא מאיסדי שאול ואזלו להון ולית דחזי ולית דידע ולית דמיתער ארי כולהון דמכין ארי שינא תקיפא מן קדם יי נפלת עליהון: ועבר דוד עיברא וקם על ריש טורא מרחיק סגי אתרא ביניהון: וקרא דוד לעמא ולאבנר בר נר למימר הלא תעני אבנר ואתיב אבנר ואמר מן דין דקרי בריש מלכא: ואמר דוד לאבנר הלא גבר גיבר את ומן כוותך בישראל ולמא לא נטרתא על ריבונך מלכא ארי אתא חד מן עמא לחבלא ית מלכא ריבונך: לא תקין פיתגמא הדין די עבדתא קים הוא יי ארי גברין חייבי קטול אתון דלא נטרתון על ריבונכון על משיחא דיי וכען חזי אן מורניתא דמלכא וית מנא דמיא דאיסדוהי: ואשתמודע שאול ית קלא דדוד ואמר הקלך דין ברי דוד ואמר דוד קלי ריבוני מלכא:

רשי

חי יי׳. יש אומרי׳ ליצרו נשבע ויש אומרים לאבישי נשבע אם תהרג את הצדיק אני אערב דמך בדמו: כי אם יי׳ יגפנו. יקרב מיתתו: או יומו יבא. אם זמן מיתתו: צפחת. צלוחית: הסיתך

רלבג

חי יי׳ כי אם יי׳ יגפנו. ר״ל להמיתו בלא עתו על צד העונש: או יומו יבא ומת. ר״ל הקץ המוגבל לו לחיות כי זה הקץ מתחלף לפי עת הלדה: או במלחמ׳ ירד ונספה. ר״ל שהוא בעצמו מצד בחירתו יסבב שימו׳ בלא עתו וזה כי מי שלא בא עתו עדיין הנה יתכן בבאו במקום הסכנ׳ שימות בלא עתו וכבר זכרו זה בעלי חכמת מ משפטי הכוכבים ב בספריהם והוא עוד דעת תורתנו השלמה ולזה צותה לעשות מ מעקה לגגים למלט הבאי׳ שם מהנפילה: ויעמד על ראש ההר מרחוק רב המקום ב ביניהם. הנה עמד על ראש ההר כדי שיהיה קולו יותר נשמע כי היה רוצה לדבר אל שאול מרחוק למלט עצמו מהסכנה אם ישכימו לרדוף אחריו: אם

ואין ג׳ פסוקי׳ אית בהון ואין ואין ואין

על כ״א פסוקי׳ על על ומלא ידא ביניהון

הסיתך בי · לשנאותי כל הסתה לשון שומה אמ״טומינט בלע״ז : ירח מנחה · יקבל ברחמים תפילתי להשיב חמתך ממני : כי גרשוני · מארץ ישראל : לך עבוד אלהים אחרים · היוצא מחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה ויונתן תרגם איזיל דוד ביני עממייא פלחי טעוותא : הקורא · עוף ששמו קורא ובלע״ז פירד״יץ וכן קורא דגר ולא ילד ותרדף אחר קיני שאר עופות ויושב על ביציהם : ישיב לאיש · לכל צדי׳ וצדיק : עתה אספה יום אח׳ · שמא יארוב ויבא עלי פתאום : ולמה ישב עבדך וגו׳ · ואהיה לך למשא : ימים

הסיתך בי · שם בלבך להרע לו בעוני ות״א מן קדם יי איתגרית בי · ורז״ל דרשו כי בעון שאמר לשון הסתה על הבורא יתׄ חטא בהסתה ויסת את דוד בהם : ירח מנחה · כלומר אקריב לפניו מנחה שיריחה וירצה בה לכפר עוני ולהסיר שנאתך ממני : מהסתפח · מלגור והדבק בנחלת יי׳ : לך עבוד אלהים אחרים · כאילו

ויעבר ג׳ חטפין בקריאה וסימ׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא ריש סימן י׳ : גדלה ג׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר וארא : יום אחד י׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ נמסר בסוף תולדות : איש וביתו ג׳ בקריאה וסימ׳ את יעקב איש וביתו באו · העלה דוד · וישב דוד עם אכיש : וביתו ו׳ בקריאה וסים נמסר בריש שמות :

רלבג

אם יי׳ הסיתך בי ירח מנחה · אמר זה כי אם היה בסבה מאת הש״י הנה יהיה זה ל לחטא דוד ולזה אמר שהש״י ירח מנח׳ ממנו ויהיה בה כרצה לש״י : כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת יי׳ וגו׳ · אמר זה לפי שמן המקבבים שירדפהו יסר׳ יהיה סבה שיצא דוד מכל ארץ ישראל למלט את נפשו מיד מלך ישרא׳ וילך לו בין עובדי עבודה זרה : הנה הסכלתי ואשגה הרבה מאד · הרצון בו כי בזולת מה ש שגמלתני עתה מן ה הטוב׳ הייתי משועבד מאד לבלתי רדוף א אותך כמו שנתבאר מענין כריתת דוד א את כנף המעיל אשר לשאול ולזה היה ס סכלו׳ רב ממני ושגגה אמנם הסכלות הוא שכבר נתפרסם לי ע עוצם השגחת השם יתבר׳ עליך ולזה היה ראוי שאכיר מלרדפך ואולם השגג׳ היא שלא זכרתי מה שגמלתני מן הטובה בנפלי ב בידך בהיותי במערה : באחת ערי השדה · רוצה לומר באחת ה הערים הבלתי מוקפי׳ חומה : אל

ויאמר למה זה אדני רדף אחרי עבדו כי מה עשיתי ומה בידי רעה : ועתה ישמע נא אדני המלך את דברי עבדו אם יהוה הסיתך בי ירח מנחה ואם בני האדם ארורים הם לפני יהוה כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת יהוה לאמר לך עבד אלהים אחרים : ועתה אל יפל דמי ארצה מנגד פני יהוה כי יצא מלך ישראל לבקש את פרעש אחד כאשר ירדף הקרא בהרים : ויאמר שאול חטאתי שוב בני דוד כי לא ארע לך עוד תחת אשר יקרה נפשי בעיניך היום הזה הנה הסכלתי ואשגה הרבה מאד : ויען דוד ויאמר הנה החנית המלך ויעבר אחד מהנערים ויקחה : ויהוה ישיב לאיש את צדקתו ואת אמנתו אשר נתנך יהוה היום ביד ולא אביתי לשלח ידי במשיח יהוה : והנה כאשר גדלה נפשך היום הזה בעיני כן תגדל נפשי בעיני יהוה ויצלני מכל צרה : ויאמר שאול אל דוד ברוך אתה בני דוד גם עשה תעשה וגם יכל
תוכל וילך דוד לדרכו ושאול שב כז
למקומו : ויאמר דוד אל לבו עתה אספה יום אחד ביד שאול אין לי טוב כי המלט אמלט אל ארץ פלשתים ונואש ממני שאול לבקשני עוד בכל גבול ישראל ונמלטתי מידו : ויקם דוד ויעבר הוא ושש מאות איש אשר עמו אל אכיש בן מעוך מלך גת : וישב דוד עם אכיש בגת הוא ואנשיו איש וביתו דוד ושתי נשיו אחינעם היזרעאלית ואביגיל אשת נבל הכרמלית : ויגד לשאול כי ברח דוד גת ולא יוסף עוד לבקשו :
ויאמר דוד אל אכיש אם נא מצאתי חן בעיניך יתנו לי מקום באחת ערי השדה ואשבה שם ולמה ישב עבדך בעיר הממלכה עמך :

ואמר למא דנן ריבוני רדיף בתר עבדיה ארי מה עבדית ומה בידי חובא : וכען ישמע כען ריבוני מלכא ית פתגמי עבדיה אם מן קדם יי איתגרית בי יקבל קורבני ברעוא ואם בני אנשא ליטין אינון קדם יי ארי תריכוני יומא דין מלמידר באחסנת עמא דיי למימר איזיל דוד ביני עממיא פלחי טעותא : וכען לא יתשד דמי לארעא מן קדם מימרא דיי ארי נפק מלכא דישראל למבעי ית חלש חד כמא דמתרדיף קוריאה בטוריא : ואמר שאול חבית תוב ברי דוד ארי לא אבאיש לך עוד חלף דיקרת נפשי בעינך יומא הדין הא איסתכלית ואיטפשית סגי לחדא : ואתיב דוד ואמר הא מורניתא דמלכא ויעיבר חד מעולימיא ויסבה : ויי יתיב לגבר ית זכותיה וית קושטיה דמסרך יי יומא דין בידי ולא אביתי לאושטא ידי במשיחא דיי : והא כמא דיקרת נפשך יומא דין בעיני כן תיקר נפשי קדם יי וישזבינני מכל עקא : ואמר שאול לדוד בריך את ברי דוד אף ממלך תמלוך ואף אצלח תצלח ואזל דוד לאורחיה ושאול תב לאתריה : ואמר דוד בלביה דילמא אתמסיר יומא חד בידא דשאול לית לי מדעם דטב ארי אשתזבא אשתיזב לארע פלשתאי ויניח מני שאול למבעני עוד בכל תחום ארעא דישראל ואשתיזב מן ידיה : וקם דוד ועבר הוא ושית מאה גברא דעימיה לות אכיש בר מעוך מלכא דגת : ויתיב דוד עם אכיש בגת הוא וגברוהי גבר ואנש ביתיה דוד ותרתין נשוהי אחינועם דמיזרעאל ואביגי אתת נבל דמכרמלא : ואיתחוא לשאול ארי ערק דוד לגת ולא אוסיף עוד למבעוהי :
ואמר דוד לאכיש אם כען אשכחית רחמין בעינך יתנון לי אתר בחדא מן קירוי חקלא ואתיב תמן ולמא יתיב עבדך בקרית מלכותא עמך :

אומר לו לך עבוד אלהים אחרים כיון שמגרשים אותי מנחלת יי׳ לגור בין הגוי׳ אף על פי שעדיין לא יצא מארץ יהודה ידע כי יצטרך לצאת כי לא יוכל לברוח מפני שאול אמר זה והוא בארץ יהודה וישראל וגם הצטרך לו לצאת כשהלך אל אכיש מלך גת וגם כן הלך למצפה מואב והניח אביו ואמו לפני מלך מואב וישבו שם אף על פי שהוא ואנשיו היה הולך ושב בארץ יהודה ות״י למימ׳ איזיל דוד ביני עממייא פלחי טעוותא : אל יפול דמי ארצה · שיעמד דמי נגד יי׳ תמיד לנקו׳ נקמתי כאילו נשפך דמי כי בכל יום אני בסכנת דמי : כאשר ירדוף הקורא בהרים · כאשר ירדוף הרודף את הקורא והקורא הוא עוף הנקרא בלע״ז פירדיזי ות״י ירדוף כמו ירדף מנפעל או כמו שת״י יתרדף מ מהתפעל שתרג׳ כמא דמתרדיף קוריאה בטוריא : הנה החנית · כתיב וקרי חנית והענין אחד : ויי׳ ישיב לאיש · לאיש שעושה כמו שעשיתי צדקה ואמונה : אשר נתנך יי׳ היום ביד · כמו בידי וכן ת״י וכן עזי וזמרתים כמו וזמרתי ויתכן לפרש ביד סמוך ואע״פ שהו׳ קמוץ והנסמך חסר ופירושו ביד אחד מאנשי ולא אביתי אני שישלח ידו בך : אספה · לשון כליון וגואם לשון ייאוש : אל אכיש · בן מעוך מלך גת · יש לשאול היאך הלך אליו והוא היה כבר בסכנה עמו עד שהתהולל ונמלט משם ויש לפרש כי בפעם ההיא היה דוד לבדו והתנכר שם ונכראה ש שהכירוהו פחד אבל עתה בא בשש מאות איש וקודם שנכנס לגת שלח לאכיש כי התבאש ב בשאול ובעמו ואם ירצה ישב עמו הוא ואנשיו ויעזרוהו להלח׳ בישראל והודיע עצמו כי הוא דוד ואכיש קבלו בשלום וישב ע עמו : ולמה ישב עבדך · פי׳ פן אהיה עליך למשא ודעת דוד היה כדי שלא ירגישו בו בפשטו על המקומות ושיהיה לו ולאנשיו עיר להם לבדם : למלכי

רדק

למלכי יהודה · אף על פי שאכו רואי' כי בעת כיבוש הארץ היתה צקלג לבני יהודה אפשר כי על פם סופו נכתב' פם או אפשר שכבשוה אז ואחרי כן לקחוה פלשתים מידם ומיום שישב בה דוד נשארה לו על כן היתה למלכי יהודה מהיו' ההוא ומעלה לפיכך אמר למלכי יהודה ולא אמר ליהודה : ימים וארבעה חדשים · לא יתכן לפרש ימים זה שנה שהרי שאול לא מלך אלא שתי שנים וכל ה העניינים שהיו לדוד עם שאול אי אפשר שכשמנה חדשים היו ועוד כי דוד לא ירד בשד' פלשתי' אלא אחר מיתת שמואל ומיתת שמואל לא קדמה למיתת שאול אלא שבעה חדשים לפיכך אנו מפרשים ימים כמשמעו ורוצה לומר ארבעה חדשים וקצת ימי' מהחדש חמשי וכן תרגם יונתן יומין וארבעה ירחין ובקצת נוסחאות יש עדן בעדן וארבעה ירחין ר"ל שנה וארבעה חדשים : כי הנה ישבו' הארץ אשר מעולם · פי' כי אותן משפחות שזכר היו יושבות באותה הארץ מקדם ל לבטח עד בואכה שורה ועד ארץ מצרים ולפיכך לא היו נשמרים כי לא היתה להם מלחמה עם אדם ודוד בא עליהם והכה ה הארץ ושלל שלל רב ולא היה נודע מי היה עושה להם זאת ה הרעה כי לא יחיה איש ואשה · אל פשטתם היום · כמו אן פי' כי חיילות פושטים ורצים בארץ לשלול שלל ולבוז בז כמו לשכה ונשכה וכן תרגם יונתן לאן אתנגדתון יומא דין והחכ' רבי יונה פירשו בחלוף עי"ן לאלף ויהיה מי מסתתר עמו כלומר על מי פשטתם והחכם רבינו אברהם אבן עזרא פי' כמשמעו והוא דרך שאלה לא פשטתם היום והם השיבו כן פשטנו ב במקום פלוני ופלוני : על נגב יהודה · פעם היו אומרים על נגב יהודה פעמים על נגב ה הירחמאלי פעמים על נגב הקני וירחמאלי היא משפחה משבט יהודה והיא משפחת ירחמאל בן חצרון וכן זוכר אותם בשלוח דוד להם מהשלל ולאמר בערי הירחמאלי ולאמר בערי הקני נראה כי סמוכות היו ערי אלו המשפחות אלו לאלו והקני הוא משפחת יתרו שנתגיירו וישבו בתוך בני יהודה כמו שכתוב ב בספ' שופטי' · ופי' דרום כתרגו' : הבאים בעמו · כיון שהו' פושט עליהם תמיד נר' כי נתגרה בעמו שלא ישלים עמהם עוד ומאס ב בהם כמו שמואס אדם דבר ה הנבאש : ושמואל מת · אף על פי שספר מיתתו למעלה ספר גם כן הנה מפני המעשה שעשה שאו' שדרש בבעלת אוב בעבורו ואילו היה הוא חי לא היה דורש כי אם מאתו כי כבר הוא ביער האובות והידעונים ואף על פי כן נחשב לו דרישת האוב לעון גדול כמו שאומר עליו בדברי הימים וימת שאול במעלו וגו' וגם לשאול באוב לדרוש · ורבותינו ז"ל דרשו בו כן כתיב וימת שמואל וכתיב ושמואל מת אמר ר' יוסי ושמואל מת מיתת ודאי וימת שמואל אין הדברים אמורים אלא לענין כבל שנאמר וימת שמואל וכתיב בתריה ואיש במעון וגו' אמר רבי שמוא' בר נחמני הכל סופדין ונושפחין במיתת שמוא' וזה הרשע עושה לו מרזחים רוצה לומר שמחות : ויקברוהו ברמה ובעירו · לפי שהיו שתי רמות כמו שאמר מן הרמתים לפיכך אמר ובעירו כלומר באותה רמה שהיתה עירו או פירוש ובעירו כי בתוך העיר קברוהו לא חוץ לעיר וכן כתיב למעלה בביתו ברמה ויונתן תרגם וספדו עלוהי אינש בקרתיה כלומר ספדו לו כל ישראל שבאו לקברו ספדו לו שם ברמה ואותם שלא באו ספדו לו כל אחד בעירו כי בכל ערי ישראל ספדו לו בשכר שהיה מחזר בכל המקומות לשפטם : ויש אל

רשי

ימים וארבעה חדשים · מיעוט ימים שנים ואי אפשר לפרש ימים זה שנה שהרי לא הלך דוד אצל אכיש עד שמת שמואל ושאול לא מלך אחר מיתת שמואל אלא ארבעה חדשים כמו ששנינו בסדר עולם וגם ממנין שנותיו של עלי ועשרים שנה שהיה הארון בקרית יערים הרי ששים שנה צא מהם חמשים ושתים של שמואל ושנה אחת לעיבורו עם ארבעה חדשים הללו ושבע שני' שמלך דוד בחברו' קודם שהביא את הארון מקרית יערי' נמצא שלא מלך שאול אחר מיתת ש שמואל יותר מארבעה חדשים : ויעל דוד · לשון הוה הוא תמיד היה רגיל בכך : בואך שורה · מן מעלנא דחגרא : אל פשטתם · למ"ד מתחלפת בנ"ון כמו ויעש לו נשכה ב בספר עזר' כמו לשכה · ושמואל מת · הרי כבר נאמ' וימת שמוא' אלא לפי שבא לדבר בשאול שהוצר' לדרוש בבעלת אוב פתח ואמ' ושמואל מת שאילו ה היה קיים ממנו היה שאול דורש ושאול ה הסיר האובות והוצרך לבקש אשה בעלת אוב : ויספדו לו כל ישראל ויקברוהו ברמ' ובעירו · וספדו עלוהי כל יש' וקברוהי ברמתא ו וספדוהו איש בעירו : גם

לכן ג' בטעם וסימ' לכן היתה צקלג סבירין על כן · לכן לשקר ישבעו אכן סבי' · לכן ספק אל ירך דיחזקאל למען סבירין : ישבות ד' בקריאה וסימ' כי הנה ישבות בארץ · אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד · והנה שם הנשים ישבות מבכות · ישבות על מלאת · תנינא ישבת בתיב ושארא ישבות כתיב : משפטו ו' בקריאה

ויתן-לו אכיש ביום ההוא את-צקלג לכן היתה צקלג למלכי יהודה עד היום הזה : ויהי מספר הימים אשר-ישב דוד בשדה פלשתים ימים וארבעה חדשים : ויעל דוד ואנשיו ויפשטו אל-הגשורי והגרזי והעמלקי כי הנה ישבות הארץ אשר מעולם בואך שורה ועד-ארץ מצרים : והכה דוד את-הארץ ולא יחיה איש ואשה ולקח צאן ובקר וחמרים וגמלים ובגדים וישב ויבא אל-אכיש : ויאמר אכיש אל-פשטתם היום ויאמר דוד על-נגב יהודה ועל-נגב הירחמאלי ואל-נגב הקני : ואיש ואשה לא-יחיה דוד להביא גת לאמר פן-יגדו עלינו לאמר כה-עשה דוד וכה משפטו כל-הימים אשר ישב בשדה פלשתים : ויאמן אכיש בדוד לאמר הבאש הבאיש בעמו בישראל והיה לי לעבד עולם :

כח ויהי בימים ההם ויקבצו פלשתים את-מחניהם לצבא להלחם בישראל ויאמר אכיש אל-דוד ידע תדע כי אתי תצא במחנה אתה ואנשיך : ויאמר דוד אל אכיש לכן אתה תדע את אשר-יעשה עבדך ויאמר אכיש אל-דוד לכן שמר לראשי אשימך כל-הימים : ושמואל מת ויספדו-לו כל-ישראל ויקברהו ברמה ובעירו ושאול הסיר האבות ואת-הידענים מהארץ : ויקבצו פלשתים ויבאו ויחנו בשונם ויקבץ שאול את-כל-ישראל ויחנו בגלבע :

ויהב ליה אכיש ביומא ההוא ית צקלג בכין הות צקלג למלכיא דבית יהודה עד יומא הדין : והוה מנין יומיא דיתיב דוד בקירוי פלשתאי יומין עידן בעידן וארבעא ירחין : וסליק דוד וגברוהי ואתנגידו על גשוראי ועל גזראי ועמלקאי ארי אינון יתבת ארעא דמעלמא מעלנא דחגרא ועד ארעא דמצרים : ומחי דוד ית יתבי ארעא ולא מקיים גבר ואתא ושבא עאן ותורין וחמרין וגמלין ונסיב לבושין ותאיב ואתי לות אכיש : ואמר אכיש לאן אתנגדתון יומא דין ואמר דוד על דרום יהודה ועל דרום ירחמאלה ולדרום שלמאה : וגבר ואתא לא מקיים דוד לאיתאה לגת למימר דילמא יחוון עלנא למימר כדין עבד דוד וכדין הות הלכתיה כל יומין דהוה יתיב בקירוי פלשתאי : והימין אכיש בדוד למימר איתגראה איתגרי בעמיה בישראל ויהי לי לעבד פלח לעלם :

והוה ביומיא האינון וכנשו פלשתאי ית משריתהון לחילא לאגחא קרבא בישראל ואמר אכיש לדוד מידע תידע ארי עמי תפוק במשריתא את וגברך : ואמר דוד לאכיש בכן את תידע ית די עבד עבדך ואמר אכיש לדוד בכן נטרא לרישי אשוינך כל יומיא : ושמואל מית וספדו עלוהי כל ישראל וקברוהי ברמתא וספדו עלוהי אנש בקרתיה ושאול פלי ית בידין וזכורו מן ארעא : ואתכנישו פלשתאי ואתו ושרו בשונם וכנש שאול ית כל ישר' ושרו בגלבוע :

רלבג

ל פשטתם · הוא כמו על והרצון בו על מי פשטתם וזה מבואר מתשובת דוד לו : ולא

וסימ' כה עשה דוד וכה משפטו · וארמון על משפטו ישב' · ממנו משפטו ושאתו · אשר משפטו פעלו · משפטו יתן לאור · ומי' כל משפטו :

גם באורים ילפי שהרג נוב עיר הכהנים לא נענה: ויתחפש שאול. שינה בגדיו וכן התחפש ובא במלחמה וכן ברוב כח יתחפש לבושי וכן תרגם יונתן ואישתני שאול: ויבאו אל האשה לילה. יום היה אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה כך דרש רבי תנחומא: מתנקש. מבקש תקלה: ותזעק קול גדול. שראתהו עולה שלא כדרך העולים שהמעלה בזכורו עולי׳ רגליהם למעלה וזה עלה ראשו למעלה ב בשבי׳ כבודו של שאול: אלהים ראיתי עולים מן הארץ. מלאכים שנים משה ושמואל ש שנתיירא שמואל שמא אני מתבקש בדין ו והעלה משה עמו כ כדאית׳ בתענית: מה תארו. שלשה דברים נאמרו באוב המעלה אותו רואהו ואינו ש שומע קולו והשאל לו שומעו ואינו רואהו ו ואחר לא רואהו ולא שומעו: והוא

וישאל שאול ביי׳ ולא ענהו. ובדברי הימים אמר ולא דרש ביי׳ לא כיון שדרש באוב אחר כן כאילו לא דרש ביי׳ שהרי השוה דרישתו באוב בדרישתו ביי׳ ומה שאמר וישאל שאול ביי׳ מפרש אחר כן במה שאל ואמר גם בחלומות גם באורים גם בנביאים וכל גם וגם לרבות האחד על חבירו כמו גם אתה גם בנך גם בן בנך ופירו׳ בחלומות נאמרים שעושין שאלת חלום ומה שאמר באורי׳ והם לא היו אצלו שהרי היו עם אביתר שהיה עם דוד אפשר ש ששלח שם אנשים לשאול בהם על המלחמ׳ הזאת ופי׳ בנביאים תלמידי שמואל הנביא כמו שכתו׳ להקת נביאי׳ נבאי׳ וגו׳: בקשו לי אשת בעלת אוב· אשת במוכרת כמו אשת יפת תואר כפל אשת ואמ׳ אשה ולא איש לפי שמעשה הזה נמצא בו כמצא בנשי׳ יותר מבאנשים לפי שהן קלות הדעת ולטעם הזה אמ׳ הכתוב מכשפ׳ לא תחיה: הנה אשת בעלת אוב בעין דור· אמרו במדרש זו אשת צפניה אמו של אבנר: ויתחפש· פשט שהפשיט בגדי מלכות שהיה לובש ולבש בגדים אחרי׳ כדי שלא תכירהו האשה: ושני אנשים עמו· אמרו בדרש זה אבנר ועמשא: ויבאו אל האשה לילה· גם זה כדי שלא תכירהו לפי בא בלילה· ובדרש יום היה אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה: קסמי׳ משפטו על המנהג קסמי בשקל מלכי עלינו ונהפך הקמץ חטף לעיין הפועל ופ״א הפועל בקמץ רחב לתפארת המלה והקסם הוא כלל לכל המעשים ההם ה הנעשים בלאט לפי׳ אמר קסמי ופיר׳ אחר כן באוב וכן וקסמים בידם בלעם בן בעו׳ הקוסם כמו מקסם חלק והדומים להם ולפעמי׳ הוא פרט לקצת המעשי׳ ההם כמו ולא קסם בים׳ וקוסם קסמי׳ מעונן ומנחש כי כל אחת מלאכה אחת בפני עצמה היא: מתנקש בנפשי· בעצמי להמיתני משתדל לתת מוקש בנפשי ל להמיתני: אם יקרך עון· דגש הקו״ף לתפארת הקריאה: ואתה שאול· היאך הכיר׳ אותו אמרו ראתה דבר משונה שלא ראתה מימיה כי כל העולי׳ באוב עולים רגליהם מלמעלה וראשם למטה כיון שראתה אותו עולה בראשו מלמעלה ידעה שלא היה זה אלא לכבוד מלכות לפיכך אמרה ואתה שאול ולפיכך זעקה כי יראה שבא לכסותה ולהרוג אותה לפיכך אמר לה שאול אל תיראי כלומר ממה שאת יראה אל תיראי כי לא אמיתך כי כבר נשבעתי לך אבל מה ראית שהכרת שאני שאול ותאמר האשה אלהים ראיתי עולים מן הארץ ראיתי אדם גדול עולה מן הארץ רגליו כלפי הארץ מה שאינו מנהג העולם לפיכך ידעתי כי שאול המלך אתה ולכבודך עלה כן: אלהים· גדול כמו אלהים לא תקלל ורבוי עולים כרבוי אלהים לכבוד· ובדרש נפשו של משה העלה עמו לבקש רחמים על ישראל לפיכך אמר עולים והקדוש ברוך הוא אמר אם יעמוד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה ויונתן תרגם מלאכא דיי׳ חזיתי דסליק מן ארעא: כי

ויירא ׳יב ו׳ בקריאה ו׳ בשמואל וסי׳ מה נורא · ויירא יעקב מאד · ויאמר מי שמך לא איש · וישמע המלך יהויקים · ויירא דוד את יי׳ ביום ההוא · ויירא מאד מפני אכיש מלך גת · וייראו כל העם מאד את יי׳ ויירא שאול מלפני דוד · ויירא ויחרד לבו · ויירא מאד מדברי שמואל · ויירא דוד את האלהים · ד״ה · ויירא ויתן יהושפט את פניו · ד״ה · ונמסר גם בסדר בשלח: באורים ב׳ חד מלא וסימ׳ ולא ענהו יי׳ גם בחלמות גם באורים · עלבן בארים כבדו · בתרא חס׳: בעין דור ב׳ וסימ׳ אשת בעלת אוב · נשמדו בעין דאר: אעלה ח׳ וסי׳ בלשון ארמי אמר מלאכא לאנתתיה דארונה אריך למכסיא קטרתא בירושלם · ופירו׳ בסדר שמות:

וַיַּרְא שָׁאוּל אֶת־מַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים
וַיִּרָא וַיֶּחֱרַד לִבּוֹ מְאֹד: וַיִּשְׁאַל שָׁאוּל
בַּיהוָה וְלֹא עָנָהוּ יְהוָה גַּם בַּחֲלֹמוֹת
גַּם בָּאוּרִים גַּם בַּנְּבִיאִם: וַיֹּאמֶר
שָׁאוּל לַעֲבָדָיו בַּקְּשׁוּ־לִי אֵשֶׁת
בַּעֲלַת־אוֹב וְאֵלְכָה אֵלֶיהָ וְאֶדְרְשָׁה־
בָּהּ וַיֹּאמְרוּ עֲבָדָיו אֵלָיו הִנֵּה אֵשֶׁת
בַּעֲלַת־אוֹב בְּעֵין דּוֹר: וַיִּתְחַפֵּשׂ
שָׁאוּל וַיִּלְבַּשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וַיֵּלֶךְ
הוּא וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים עִמּוֹ וַיָּבֹאוּ אֶל־
הָאִשָּׁה לָיְלָה וַיֹּאמֶר קָסֳמִי־נָא לִי
בָּאוֹב וְהַעֲלִי לִי אֵת אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלָיִךְ:
וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֵלָיו הִנֵּה אַתָּה
יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁאוּל אֲשֶׁר
הִכְרִית אֶת־הָאֹבוֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִי מִן־
הָאָרֶץ וְלָמָה אַתָּה מִתְנַקֵּשׁ בְּנַפְשִׁי
לַהֲמִיתֵנִי: וַיִּשָּׁבַע לָהּ שָׁאוּל בַּיהוָה
לֵאמֹר חַי־יְהוָה אִם־יִקְּרֵךְ עָוֺן בַּדָּבָר
הַזֶּה: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶת־מִי אַעֲלֶה־
לָּךְ וַיֹּאמֶר אֶת־שְׁמוּאֵל הַעֲלִי־לִי:
וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה אֶת־שְׁמוּאֵל וַתִּזְעַק
בְּקוֹל גָּדוֹל וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־שָׁאוּל
לֵאמֹר לָמָּה רִמִּיתָנִי וְאַתָּה שָׁאוּל:
וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ אַל־תִּירְאִי כִּי מָה
רָאִית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־שָׁאוּל
אֱלֹהִים רָאִיתִי עֹלִים מִן־הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר
לָהּ מַה־תָּאֳרוֹ וַתֹּאמֶר אִישׁ זָקֵן עֹלֶה

יב ו׳ מתחון בסיפ׳ · ב׳ חד מל׳ וחד חסר על כן באורים חסר · ל׳ · קסמי ק׳ ל׳ · ר״נ הס׳ וה׳ אל · ל׳ · ל׳ ה׳ · ב׳ ותזעק בקול · ב׳ הכא בחד · ל׳ · ל׳ ב׳

וַחֲזָא שָׁאוּל יַת מַשְׁרִיַת פְּלִשְׁתָּאֵי
וּדְחִיל וְזָע לִיבֵּיהּ לַחֲדָא: וּשְׁאִיל
שָׁאוּל בְּמֵימַר דַּיְיָ וְלָא קַבִּיל צְלוֹתֵיהּ
יְיָ אַף בְּחֶלְמַיָּא אַף בְּאוּרַיָּא אַף
בְּסַפְרַיָּא: וַאֲמַר שָׁאוּל לְעַבְדוֹהִי
בְּעוֹ לִי אִתְּתָא דְּיָדְעָא לְאַסָּקָא
בִּידִין וְאֵיהַךְ לְוָתַהּ וְאֶשְׁאַל בַּהּ
וַאֲמָרוּ עַבְדוֹהִי לֵיהּ הָא אִתְּתָא
דְּיָדְעָא לְאַסָּקָא בִּידִין בְּעֵין דּוֹר:
וְאִשְׁתַּנֵּי שָׁאוּל וּלְבַשׁ לְבוּשִׁין
אוֹחֲרָנִין וַאֲזַל הוּא וּתְרֵין גֻּבְרַיָּא
עִמֵּיהּ וַאֲתוֹ לְוַת אִתְּתָא בְּלֵילְיָא
וַאֲמַר קְסָמִי כְעַן לִי בְּבִידִין וְאַסִּיקִי
לִי יַת דְּאֵימַר לִיךְ: וַאֲמַרַת אִתְּתָא
לֵיהּ הָא אַתְּ יְדַעְתָּא יַת דַּעֲבַד
שָׁאוּל דְּשֵׁיצֵי יַת בִּידִין וְיַת זְכוּרוּ מִן
אַרְעָא וּלְמָא אַתְּ מִתְגָּרֵי בְּנַפְשִׁי
לְמִקְטְלִי: וְקַיֵּים לַהּ שָׁאוּל בְּמֵימַר
דַּיְיָ לְמֵימַר קַיָּים הוּא יְיָ אִם יְעַרְעִינָךְ
חוֹבָא בְּפִתְגָּמָא הָדֵין: וַאֲמַרַת
אִתְּתָא יַת מַן אַסִּיק לָךְ וַאֲמַר יַת
שְׁמוּאֵל אַסִּיקִי לִי: וַחֲזָת אִתְּתָא יַת
שְׁמוּאֵל וּצְוָחַת בְּקָל רַב וַאֲמַרַת
אִתְּתָא לְשָׁאוּל לְמֵימַר לְמָא שַׁקַּרְתְּ
בִּי וְאַתְּ שָׁאוּל: וַאֲמַר לַהּ מַלְכָּא
לָא תִדְחֲלִין אֲרֵי מָה חֲזֵית וַאֲמַרַת
אִתְּתָא לְשָׁאוּל מַלְאֲכָא דַּיְיָ חֲזֵיתִי
דְּסָלֵיק מִן אַרְעָא: וַאֲמַר לַהּ מָה
חֵיזְוֵיהּ וַאֲמַרַת גֻּבְרָא סָבָא סָלֵיק

רלבג

ולא ענהו יי׳ גם בחלומות גם באורים גם בנביאים· מלת גם הראשון הוא ל להורות שלא ענהו באחד מאלו האופנים על דרך אמרו גם לי גם לך לא יהיה והרצו׳ שלא ענהו בחלומות על יד בעלי החלומות הצודקים כשהיו מ משימים רעיוניהם ב בהקיץ על זאת השאלה כדי שתבא להם ה ההודעה בחלו׳ ויותר כפלא מזה שלא ענהו באורים אשר מדרך הכשאל בהם שיבא לו מענה אם לא יהיה זה בסבת חטא כמו ש שמצאנו בשאול כששאל באלהים שלא ענהו מכר מה שעבר יהונתן בנו על השבועה במה שטעם מהדבש ודמה שלא היה שם כהן ראוי שתשרה עליו רוח הקדש להיות כשאל באורים ובתומ׳ כי כבר הרג שאול נוב עיר הכהנים שהיו בה הכהנים החשובים והנמלט מהם היה עם דוד או היתה הסבה על שלא באהו מענה חטא שאול או יתקבצו שתי הסבות יחד ויותר כפלא מזה שלא ענהו על יד הנביאים עם רבויים כמו שקדם ויראה את להקת הנביאים: בקשו לי אשה בעלת אוב· הנה זה היה חטא עצום ולזה נגה שאול על זה החטא כמו שנזכרו חטאיו וגם שאול באוב לדרוש: ויתחפש שאול· ר״ל שנה בגדיו כדי שלא יכירוהו רואיו ויסיג מפני זה מבוקשו על יד האשה בעלת אוב: קסמי נא לי באוב· ראוי שתדע כי ענין האוב הוא לעורר הדמיון כדי שיגיע לו מין ממיני הקסם ולזה לא ישמעו קולו כי אם לשואל והוא ישמע קול כמוך מאד כאמרו והיה כאוב מארץ קולך וכבר באדנו בספר מלחמות יי׳ מה שיש בענין ההודעה אשר תגיע בקסם מהחסרון והנה אמרו ז״ל שענין האוב הוא שהמעלה את המת הוא בלתי שומע דבר אבל רואה תמונת המת הוא והשואל לא יראה התמונה ההיא אבל ישמע דברים מה לפי מחשבתו על שאלתו ולזה לא ראה תמונת שמואל זולת האשה אשר העלתהו ולא שמעה היא הדברים אבל שמע אותם שאול כי היא שמה התבודדותה בדבר התמונה ההיא ולזה הראתהו לה דמיונה אחר שעשתה פעולות מה לעורר דמיונה והתבודדותה בזה ואולם שאול לבדו שמע אלו הדברים להתבודד דמיונו בדבר המשאלה עם מה שעוררה היא דמיונו בפעולות שעשתה ולזה ייוחס זה הקסם לה ומפני זה אמר קסמי נא לי באוב ודמה כי אחר שעשתה מה שעשתה לעורר זה הקסם בתבודד לה מי הוא זה אשר העלתה אותו ושהשואל ממנה זה הוא שאול ולזה זעקה האשה בקול גדול בראותה תמונת מי שהעלתהו כי ממנה התבאר לה שאשר העלתה אותו הוא שמואל הנביא לא איש אחר שיהיה שמו שמואל ושהשואל ממנה הוא שאול: ויהי

כי שמוא הוא · לפי שמנהגו היה שהיה עוטה מעיל ׃ הרגזתני · ממנוחתי ׃ להעלות
אותי · ממנוחתי ובדרש לשון פחד ורעד׳ לפי שחרדתי מיום הדין הייתי סבור שיום
הדין הוא וקורין אותי לדין ׃ גם ביד הנביאים גם בחלומות · ולא אמר באורים
כמו שאמר למעלה הכתוב כי באורים ם׳ אמרו בדרש כי בוש לומר לפני שמואל
באורים לפי שהרג נוב עיר ה
הכהנים ׃ ואקראה לך · בהא
נוספת כמנהג כמו אשמעה א
אשמרה אבל להיות למ״ד הפעל
בסגול איננו כמנהג ובא כמוהו
ידשנה סלה ׃ ויהי ערך ·
שונאיך וכן והשמדתי עריך
ויונתן תרגם הפסוק כן ומימרא
דיי׳ רחיק מינך והוה בסעדיה
דגברא דאת בעיל דבביה ׃ ויעש
יי׳ לו · לרעת התרגם לו לדוד ·
ולפי הפשט לו כמו לך כי כן
דרך המקרא לדבר לנכח ושלא
לנכח בענין אחד ׃ על כן הדבר
הזה · כבר פיר׳ למעלה בפסוק
קרע יי׳ את ממלכו׳ ישרא׳ מעליך
היום ׃ אתה ובניך עמי · שתהיו
מתים כמו שאני מת ודרשו בו
עמי במחיצתי בשכר שתרד ל
למלחמ׳ על מנת למות ולא תברח
יכופר לך עון נוב עיר הכהנים
ותהיה עמי במחיצת הצדיקים
וכן דרשו בשכר שנתביים
במעש׳ נוב ולא זכר אורי׳ נתכפר
לו אותו מעשה וסמכו זה עוד
לפסו׳ למען תזכרי ובשת בכפרי
לך וגו׳ שכל העוש׳ דבר ומתביים
בו מוחלין לו ולפי הפשט הע״פ
ששמואל אמר לו שימות לא יתכן
שהיה בורח ויכוח עמו במלחמה
ועל כל פני׳ היה לו לירד במלחמ׳
אם למות אם לחיים ׃ וימהר
שאול · מהר להשתחות כנגד
שמואל בלומ׳ כנגד הקול שהיה
שומע כי הוא לא היה רואהו כמו
שעתידי׳ אנו לפרש ׃ וירא מאד ·
ביו״ר א״יתן לבד וי״ור השרש כ
בעלמת מהמכתב ׃ גם כח לא
היה בו · לקום מן הארץ אחר
שנפל ארצה ׃ מלא קומתו ·
מהפחד שהיה לו שהפחידו ש
שמואל והכנים בלבו מדבריו של
שמואל ומפני שלא אכל לחם כל
היום ההוא וכל הלילה ולא היה
בו כח וגם לא רצה שיקימוהו מן
הארץ לרוב דאגתו ׃ ואשים
נפשי בכפי · כי הייתי ירא ממך
שלא תהרגני כמו שהכרת ה
האובות והידעוני׳ מן הארץ וכן
תרגם יונתן ומסרית נפשי כעל
גב לאתקטלא וי״מ כי עושה
המעשה ההוא הוא בסכנה ׃
ויפרצו בו עבדיו · כמו ויפצרו
כמו ויפצר בם מאד ׃ אל המטה ·
כמו על המטה כמו אל ההרי׳ לא
אכל ר״ל על ההרי׳ לא אכל ורבים
כמוהו ׃ עגל מרבק · עגל משוט׳
והמקום שמשמינין אותו שם
יקרא׳ מרבק וכן ת״י עגל פטים
ודומה לו בדברי רבותינו ז״ל
הכניסה לרבקה ודשה ׃ ותפהו

והוא עוטה מעיל · שהיה רגיל ללבוש מעיל שכה׳ ומעיל קטן תעשה לו אמו ובמעיל
נקבר וכן עלה וכן לעתיד לבא יעמדו בלבושיהם ׃ הרגזתני · החרדתני ׃ גם ביד
הנביאים גם בחלומות · אבל באורים ותומים לא אמר לו ואף על פי ששאל בהם
כמו שאמור למעלה שהיה בוש ממנו על שהרג נוב עיר הכהני׳ ׃ ואקראה לך · לשון
ואזעק אחריך כמו כ
נקרא נקראתי בהר
הגלבוע וכמו ושם כ
נקרא איש רע ובליעל
הוזרכתי להיות נקר׳
אליך שתודיעני מה א
אעשה ׃ ולמה תשאלני ·
הרי שאת מן הנביא׳
החיים ׃ ויהי ערך ·
והוה בסעדיה דגברא
דאת בעיל דבביה ·
ערך לשון שונא וכמה
ים במקרא ׃ לרעך
לדוד · ובחייו לא
הזכיר לו שמו אלא
ונתנה לרעך הטוב מ
ממך לפי שהיה ירא
ממנו ׃ אתה ובניך
עמי · במחיצתי ׃ עגל
מרבק · עגל פטום ׃
מיום

ואלהים ה׳ בקריאה וסימ׳ ואלהים פקד יפקד אתכם ועלתם · ויאמר שמואל אל שאול · ואלהים אמר
לבהלני · ואלהים זולתי לא תדע · ואלהים מלכי מקדם פועל ישועות ׃ ערך ח׳ כליש׳ דבבו בקריאה וסימ׳
ויי׳ סר מעליך ויהי ערך · והשמדתי עריך · והכרתי ערי ארצך · ומלאו פני תבל ערים · וערים נטשת

והוא עטה מעיל וידע שאול כי־
שמואל הוא ויקד אפים ארצה
וישתחו׃ ויאמר
שמואל אל־שאול למה הרגזתני
להעלות אתי ויאמר שאול צר־לי
מאד ופלשתים נלחמים בי
ואלהים סר מעלי ולא־ענני עוד גם
ביד הנביאים גם־בחלמות ואקראה
לך להודיעני מה אעשה׃
ויאמר שמואל
ולמה תשאלני ויהוה סר מעליך
ויהי ערך׃ ויעש יהוה לו כאשר
דבר בידי ויקרע יהוה את־הממלכה
מידך ויתנה לרעך לדוד׃ כאשר
לא־שמעת בקול יהוה ולא־עשית
חרון־אפו בעמלק על־כן הדבר הזה
עשה־לך יהוה היום הזה׃ ויתן
יהוה גם את־ישראל עמך ביד־
פלשתים ומחר אתה ובניך עמי גם
את־מחנה ישראל יתן יהוה ביד
פלשתים׃ וימהר שאול ויפל מלא־
קומתו ארצה וירא מאד מדברי
שמואל גם־כח לא־היה בו כי לא
אכל לחם כל־היום וכל־הלילה׃
ותבוא האשה אל־שאול ותרא כי־
נבהל מאד ותאמר אליו הנה שמעה
שפחתך בקולך ואשים נפשי בכפי
ואשמע את־דבריך אשר דברת אלי׃
ועתה שמע־נא גם־אתה בקול
שפחתך ואשמה לפניך פת־לחם
ואכול ויהי בך כח כי תלך בדרך׃
וימאן ויאמר לא אכל ויפרצו־בו
עבדיו וגם־האשה וישמע לקלם
ויקם מהארץ וישב אל־המטה׃
ולאשה עגל־מרבק בבית
ותמהר ותזבחהו ותקח־קמח ותלש

והוא עטיף מעילא וידע שאול
ארי שמואל הוא וכרע על אפוהי
על ארעא וסגיד ׃ ואמר שמואל
לשאול למה אזעתני לאסקא
יתי ואמר שאול עקת לי לחדא
ופלשתאי מגיחין קרבא בי
ומימרא דיי רחיק יתי ולא קביל
צלותי עוד אף ביד ספריא אף
בחלמיא וקרית לך להודעותני
מה אעביד ׃
ואמר שמואל ולמה את שאיל
יתי ומימרא דיי רחיק יתך והוה
בסעדיה דגברא די את בעיל
דבביה ׃ ועבד יי ליה כמא דמליל
בידי ואעדי יי ית מלכותא מינך
ויהבה לחברך לדוד ׃ כמא דלא
קבילתא במימרא דיי ולא
עבדתא תקוף רוגזיה בעמלק על
כן פתגמא הדין עבד לך יי יומא
הדין ׃ וימסר יי אף ית ישראל
עמך בידא דפלשתאי ומחר את
ובנך עמי אף ית משריתא
דישראל ימסר יי בידא דפלשתאי ׃
ואוחי שאול ונפל מלי קומתיה
לארעא ודחיל לחדא מפתגמי
שמואל אף חילא לא הוה ביה
ארי לא אכל לחמא כל יומא וכל
ליליא ׃ ואתת אתתא לות שאול
וחזת ארי אתבהיל לחדא ואמרת
ליה הא קבילית אמתך מנך
ומסרית נפשי כעל גב לאתקטלא
ושמעית ית פתגמך דמלילתא
עמי ׃ וכען קביל כען אף את
למימר אמתך ואשוי קדמך פתא
דלחמא ואכול ויהי בך חילא ארי
תיזיל באורחא ׃ וסריב ואמר לא
איכול ואתקיפו ביה עבדוהי ואף
אתתא וקביל למימרהון וקם
מארעא ויתיב על ערסא ׃ ולאתתא
עיגל פטים בביתא ואוחיאת
ונכיסתיה ונסיבת קמחא ולשת

רלבג

ויהי ערך · ר״ל שונאך ׃
מחר אתה ובניך עמי ·
ר״ל שיהיו מתים כמוהו
והנה בענין ההודעה
ההיא אשר הגיע ל
לשאול ספקות ראוי
שנשתדל בהתרתם ·
הספק האחד איך
יתכן שתגיע נבואה ל
לשמואל אחר המות
וזה בלתי אפשר לפי
מה שביארנו מענין
הנבוא׳ ומהותה בשני
מספר מלחמות יי׳ כל
שכן שיגיע ממנו דבור
מורגש לשאול עם ה
העדר ממנו כלי הדבו׳
· והספק השני איך
יתכן שיגיע באמצעות
בהעלאה באוב מאת׳
כזה שהוא נבואיי לפי
מה שביארנו מענין של
ההודעות במאמר ה
השני מספר מלחמות
יי׳ · ואנחנו אומרים
בהתר הספק הראשו׳
כי על דרך האמת לא
הועלה ממנו ולא הגיע
ממנו דבור לשאול על
דרך האמת אבל היה
זה כלו פועל מפעולות
הדמיון כמו שזכרנו ומזה הצד הותר הספק הראשון · ואולם הספק השני יותר ממה שאומר והוא כי שאול היה לו כח מה נבואיי כאמרו הגם שאול בנביאים והנה עם
התעוררות דמיונו מזה הפעל ומה שהתאמת לו מדברי שמוא׳ בחייו שנתבאר לו מהם שהשם יתבר׳ קרע הממלכה ממנו ונתנה לדוד כמו שאמר שאול לדוד ידעתי כי מלוך
תמלוך וגו׳ ונתבאר לו בחוש היות השם יתברך עם דוד והיותו סר ממנו הגיעו מזאת הפעולה כל אלו הדברים הנזכרים פה וקצתם היו נודעים לו קודם זה וקצתם נודעו
לו בזה המקום מצד כח מה נבואיי והוא אמרו ויתן יי׳ גם את ישראל ביד פלשתים ומחר אתה ובניך עמי וגו׳ ובכאן הותרו אלו הספקות באופן שלם לפי הנראה לנו · ים

אבד זכרם · נשוא לשוא עריך · חלמא לסנאך ופשרה לערך · פתאום עיר ובהלות ׃ ויתן י״ג חטפין
בקריאה וסימ׳ בבמס׳ רבת׳ ׃ לקלם ג׳ חס׳ וסימ׳ וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו · וימאן ויאמר לא אכל · ונלחמה
אתם במשור · מרבק׳ בקריאה וסימ׳ ולאשה עגל מרבק בבית · גם שביריה בקרבה כעגלי מרבק ·
ועגלים מתוך מרבק · ויצאתם ופשתם ·

ותפהו מצות · האלף נעלמת מהמכתב ואמ' זה להודיע כי מיהרה לאפייתו ולא המתינה לו עד שיחמץ להאכילו מהרה לפי שראתה אותו נבהל מאד ואני רואה לפרש הנה מעשה האוב לפי מה שנמצא כתוב אמרו רז"ל בעל אוב זה המדבר מבין הפרקים ומבין אצילי ידיו ידעוני זה המניח עצם חיה ששמה ידוע בפיו ומדבר' דברים העתידים ופירוש מבין הפרקים שמשמיע קול נמוך מבין פרקי איבריו ומתחת שחיו ועל ידי מעשים שעושה שמקיש בזרועותיו וי"א אף מקטיר קטרת לשד והשד הוא העונה והמדבר ואמרו עוד בעל אוב אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגלגלת ופי' המעלה בזכורו שמדמה שמעלה המת ומדבר ומשמיע קול מתחת הארץ מעל פי הקבר כדרך ששמע שאול קולו של שמוא' והקו' נמוך מאד כמו שכתוב והיה כאוב מארץ קולך הנשאל בגלגלת גם הוא יקרא אוב · ופירו' שיש עמו גלגלת של אבן שוהם או של זכוכית זכה ועושה מעשים עד שידמה שיוצא קול נמוך מאד וידמה לו באותו הקו' שואל ומשיב כן פירשו רז"ל · והרב החכם הגדול ר"מ ב"מ ז"ל פירש במעשה אוב בהקשת זרועותיו שאמר שאוחז שרביט של הדס בידו ומניפו והו' מדבר בלאט בדברי' ידועי' אצלם אחרי אשר הקטיר קטורת ידועה אצלם עד שישמע השואל כאילו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה שהוא שואל בדברי' מתחת לארץ בקול נמוך מאד וכאילו אינו נכר לאוזן אלא במחשבה מרגיש בו · ופי' מעשה גלגלת שלוק' גלגלת המת ומקטי' לה קטרת ומנחש בה עד שישמע כאלו קול יוצא מתחת שחיו שפל עד מאד ומשיבו · ועוד אמרו רז"ל שלשה דברי' אמרו במעלה זכורו המעלה רואהו ואינו שומעו ומי שצריך לו שומעו ואינו רואהו מי שאינו צריך לו לא שומעו ולא רואהו כך שמואל אשה שהעלתהו ראתהו ולא שמעתהו שאול שהיה צריך לו שמעו ולא ראהו ואבנר ועמשא שלא נצטרכו לו לא שמעוהו ולא ראוהו · וראיתי מחלוקת בין הגאוני' בדבר הזה וכלם נשתוו כי מעש' האוב הבל ותוהו ודברי כזב והתול אבל יש מהם אומרי' כי לא דבר שמואל עם שאול וחס ושלום לא עלה שמואל מקברו ולא דבר אבל האשה עשתה הכל ברמאות כי מיד הכיר' כי שאול הוא אך להראות לו כי מצד החכמ' הכיר' ומצאה דבר זה אמר' למה רמיתני ואתה שאול · ודרך בעלת אוב להביא בן אדם שמדבר מתוך מחבואו בלשון נמוך וכאשר בא שאול לדרוש מאתה וראת' אותו נבהל וידע' כי למחר יהיה יוצא למלחמ' וכל ישרא' היו בפחד גדול וידעה מה שעשה שאול שהרג כהני יי' שמה כפי המגיד הדברי' הכאת' בפרשה ומה שאמ' ויאמר שמוא' אל שאול על מחשב' שאול כי היה חושב כי שמואל היה המדבר אליו ומה שאמר ולא עשית חרון אפו בעמלק ידוע היה דבר זה כי מאותה שעה אמ' לו שמואל וימאסך מהיות מלך ומה שאמר לרעך לדוד ידוע היה זה בכל ישראל כי דוד נמשח למלך ומה שאמר ומחר אתה ובניך עמי מדרך סברא אמר זה · זהו פירוש רב שמואל בן חפני הגאון ז"ל ואמר אף על פי שמשמעות דברי החכמים ז"ל בתלמוד כי אמת היה שהחיתה האשה את שמואל לא יקובלו הדברים במקום שיש מכחישים להם מן השכל · אבל רב סעדיה ורב האיי הגאונים ז"ל אמרו אמת הוא כי רחוק הוא שתדע האשה העתידות וכן שתחיה היא את המת בחכמת האוב אך הבורא יתברך החיה את שמואל כדי לספר לשאול את כל הקורות העתידות לבא עליו והיא האשה אשר לא ידעה בכל אלה נבהלה כמו שנאמר ותזעק בקול גדול ואשר אמרה האשה את מי אעלה לך דברי התולים הם כי דעתה היה לעשות כמנהגה אלה דבריהם · ויש לתמוה לדברי הגאונים האלה אם הקב"ה החיה את שמואל כדי לספר לשאול הקורות הבאות עליו למה לא אמר לו על ידי חלומות או על ידי אורים או על ידי הנביאים אלא על ידי אשה בעלת אוב ועוד איך היה נעלם משאול שהיה חכם ומלך אשר היו עמו כמה חכמים גדולי' אם ענין אוב נעשה על ידי אדם מדבר מתוך מחבואו ומי יאמר שיטעה הוא בזה ואין זה הדעת מקבלו והנכון הוא מה שפירשנו : וסרני פלשתים עוברים למאות ולאלפים · אינו אומר כי הסרנים היו מאות ואלפים אבל הסרנים היו עוברים עם מאות ואלפים אנשים : או זה שנים · והלא לא היה עמו אלא ארבעה חדשים כמו שפירשנו אלא פירושו היה עמי זה ימים ואני מכירו לטובה כאילו היה עמי זה שנים : מיום נפלו · מיום שנפל אלי כלומר שנכנס עמי כמו על פני כל אחיו נפל : האנשים ההם · כנוי הוא על עצמם : הלא זה דוד · כיון שהוא גבור כל כך שהיו עונין עליו ודוד ברבבותיו יש לנו להשמר ממנו שלא יתרצה בנו עם אדוניו : חי יי' · כי הכל מודים כי הוא הסבה הראשונה ובעבור השבעו לדוד נשבע בשם שמאמין בו דוד : ועבדי

ולא מצאתי ה' וסימ' לבתך בתולים · בו מאומה · ואבקש מהם איש · ולמנחמים · אשר עוד בקשה נפשי :
ולא תעשה ג' וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימ' כ' :

רש"י

מיום נפלו · מיום חנייתו עלי : ויבאו

רלב"ג

יש לשאול איך הסכי' דוד ללכת עם אכיש להלחם עם ישרא' אלא שהתר זה הספ' איננו מתה שיקשה וזה כי דוד הוכרח למלאת מצו' אכיש מצד היותו תחתיו ומפני מה שגלה לו שהוא תמיד פושט על ישר' להראו' לו כי נבאש דוד את עמו והנה היה מחשב' דוד בלכתו להיות לשטן לפלשתי' ולסכל עצתם על ישרא' כי זה מתה שייקל לו עשייתו אחר שהם בוטחי' בו : ועבדי

וַתֹּפֵהוּ מַצּוֹת : וַתַּגֵּשׁ לִפְנֵי־שָׁאוּל וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ בַּלַּיְלָה הַהוּא :

כט וַיִּקְבְּצוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־כָּל־מַחֲנֵיהֶם אֲפֵקָה וְיִשְׂרָאֵל חֹנִים בַּעַיִן אֲשֶׁר בְּיִזְרְעֶאל : וְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים עֹבְרִים לְמֵאוֹת וְלַאֲלָפִים וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו עֹבְרִים בָּאַחֲרֹנָה עִם־אָכִישׁ : וַיֹּאמְרוּ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים מָה הָעִבְרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל־שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים הֲלוֹא־זֶה דָוִד עֶבֶד שָׁאוּל מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיָה אִתִּי זֶה יָמִים אוֹ־זֶה שָׁנִים וְלֹא־מָצָאתִי בוֹ מְאוּמָה מִיּוֹם נָפְלוֹ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה : וַיִּקְצְפוּ עָלָיו שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ לוֹ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים הָשֵׁב אֶת־הָאִישׁ וְיָשֹׁב אֶל־מְקוֹמוֹ אֲשֶׁר הִפְקַדְתּוֹ שָׁם וְלֹא־יֵרֵד עִמָּנוּ בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יִהְיֶה־לָּנוּ לְשָׂטָן בַּמִּלְחָמָה וּבַמֶּה יִתְרַצֶּה זֶה אֶל־אֲדֹנָיו הֲלוֹא בְּרָאשֵׁי הָאֲנָשִׁים הָהֵם : הֲלוֹא־זֶה דָוִד אֲשֶׁר יַעֲנוּ־לוֹ בַּמְּחֹלוֹת לֵאמֹר הִכָּה שָׁאוּל בַּאֲלָפָו וְדָוִד בְּרִבְבֹתָו : וַיִּקְרָא אָכִישׁ אֶל־דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵלָיו חַי־יְהוָה כִּי־יָשָׁר אַתָּה וְטוֹב בְּעֵינַי צֵאתְךָ וּבֹאֲךָ אִתִּי בַּמַּחֲנֶה כִּי לֹא־מָצָאתִי בְךָ רָעָה מִיּוֹם בֹּאֲךָ אֵלַי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבְעֵינֵי הַסְּרָנִים לֹא־טוֹב אָתָּה : וְעַתָּה שׁוּב וְלֵךְ בְּשָׁלוֹם וְלֹא־תַעֲשֶׂה רָע בְּעֵינֵי סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים : וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אָכִישׁ כִּי מֶה עָשִׂיתִי וּמַה־מָּצָאתָ בְעַבְדְּךָ מִיּוֹם אֲשֶׁר הָיִיתִי לְפָנֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא אָבוֹא וְנִלְחַמְתִּי בְּאֹיְבֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ :

וַאֲפִיתֵיהּ פַּטִּיר : וְקָרִיבַת קֳדָם שָׁאוּל וְקֳדָם עַבְדוֹהִי וַאֲכָלוּ וְקָמוּ וַאֲזָלוּ בְּלֵילְיָא הַהוּא : וּכְנַשׁוּ פְלִשְׁתָּאֵי יָת כָּל מַשִּׁרְיָתְהוֹן לַאֲפֵק וְיִשְׂרָאֵל שָׁרַן בְּעֵינָא דִּי בְיִזְרְעֶאל : וְטוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי עָבְרִין לְמָאוָן וּלְאַלְפִין וְדָוִד וְגֻבְרוֹהִי עָבְרִין בְּבַתְרֵיתָא עִם אָכִישׁ : וַאֲמָרוּ רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי מָה יְהוּדָאֵי הָאִלֵּין וַאֲמַר אָכִישׁ לְרַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי הֲלָא דֵין דָּוִד עַבְדָּא דְשָׁאוּל מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דַּהֲוָה עִמִּי דְנַן יוֹמִין אוֹ דְנַן שְׁנִין וְלָא אַשְׁכָּחִית בֵּיהּ מִדַּעַם בִּישׁ מִיּוֹמָא דְאִתְפְּרַשׁ לְוָתִי עַד יוֹמָא הָדֵין : וּרְגִיזוּ עֲלוֹהִי רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי וַאֲמָרוּ לֵיהּ רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי אָתֵיב יָת גַּבְרָא וִיתוּב לְאַתְרֵיהּ דְּמַנִּיתֵיהּ תַּמָּן וְלָא יֵחוֹת עִמָּנָא בִּקְרָבָא וְלָא יְהֵי לְשָׂטָן בִּקְרָבָא וּבְמָה יִתְרְעֵי דֵין לְוָת רִבּוֹנֵיהּ הֲלָא בְּרֵישֵׁי גֻבְרַיָּא הָאִנּוּן : הֲלָא דֵין דָּוִד דִּמְשַׁמְּעִין לֵיהּ בְּחִינְגַּיָּא לְמֵימַר קְטַל שָׁאוּל בְּאַלְפִין וְדָוִד בְּרִיבְבָן : וּקְרָא אָכִישׁ לְדָוִד וַאֲמַר לֵיהּ קַיָּם הוּא יְיָ אֲרֵי כָשַׁר אַתְּ וְטַב בְּעֵינַי מִפְּקָךְ וּמֵעָלָךְ עִמִּי בְּמַשִּׁרְיָתָא אֲרֵי לָא אַשְׁכָּחִית בָּךְ מִדַּעַם בִּישׁ מִיּוֹמָא דַאֲתֵיתָא לְוָתִי עַד יוֹמָא הָדֵין וּבְעֵינֵי טוּרְנַיָּא לָא תַקִּין אַתְּ : וּכְעַן תּוּב וְאִיזֵל בִּשְׁלָם וְלָא תַעְבֵּיד בִּישׁ בְּעֵינֵי טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי : וַאֲמַר דָּוִד לְאָכִישׁ אֲרֵי מָה עֲבָדִית וּמָה אַשְׁכַּחְתָּא בְעַבְדָּךְ מִיּוֹמָא דַהֲוֵיתִי מְשַׁמֵּשׁ קֳדָמָךְ עַד יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי לָא אֵיהָךְ וְאַגִּיחַ קְרָבָא בְּשַׂנְאֵי רִבּוֹנִי מַלְכָּא :

ועבדי אדוניך · כלומר האנשים אשר באו אתך שנתבאשו בשאול אדוניהם גם כן : ואור לכם ולכו · כשיאור לכם היום לכו : ועמלקי פשטו · בבואם ביום השלישי שנכשש משם ללכת עם אכיש מצאו שעמלקי פשטו על נגב צקלג כי חשבו הדבר עד שמצאו כי מצקלג. היו יוצאים להם השוללים אף על פי שדוד לא היה מחיה איש ואשה שיגיד הם חשבו הדבר עם השכנים עד שמצאו ומסבות הבורא יתברך ומשמירתו את אוהביו היה שלא המיתו איש ואשה שהרי דוד הרג כמה מהם : אל נגב · כתרגומו אל דרום והוא חסר הסמך אל נגב הכרתי ואל נגב כלב הנזכרים למעלה או הוא שם עיר נקרא נגב וכן ולאשר ברמות נגב ואפשר כי היא היא והראשון נכון : ויכו את צקלג · איכו אומר שהרגו אנשי צקלג שהרי אומר לא המיתו איש ואשה אלא פירוש ויכו הרסו העיר ושרפוה באש ואמר ויכו על הריסה שהיא על דרך הריסת הלשון כמו שאמר על הבנין וירפא את מזבח יי' ויואב יחיה את שאר העיר : וישבו את הנשים · כי אנשים לא היו בה כי עם דוד הלכו ולא נשארו בה כי אם הנשים והבנים והבנות לפיכך לכרוה כי לא היה בעיר מי שילא : ותצר לדוד · שרשו יצר והוא מענין צרה וצוקה ובאמרו לשון נקבה ר"ל זאת הרעה : כי מרה נפש כל העם · פעל עבר כי הוא מלעיל בשני פשטין : ויתחזק דוד ביי' אלהיו · ושם תוחלתו בו והתאפק על הרעה ואמר לרדוף אחריהם ואמר לאביתר הגישה האפוד : ארדף · דרך שאלה בלא הא השאלה כמו אף כי אמר שהי' אתה זה בני עשו ושאל דוד שתי שאלות כאחת ואף על פי שלא היו שואלין כן באורים ותומים כמו שפירש' למעלה עשה כן לדוחק השעה ונענה על שתיה' : הבשור · שם מקום : והנותרים עמדו · מקרא קצר הוא ור"ל כי כולם באו עד נחל הבשור ועברו הנחל ארבע מאות והנותרים שלא עברו עמדו שם כלומ' שלא חזרו להם אלא שם עמדו והמתינו העוברים שם ושמרו את כליהם כי הרודפי' לא היה להם שישאו כלים אלא מעט בכדי שיוכלו להלחם לבד ויונ' תרג' ומקצתהון אשתארו : אשר פגרו · שכחו מפני חולשתם מכח הרדיפה והדומה לו מדברי רבו' ז"ל יומא דמפגרי רבנן הוו אמרי האידנ' יומא דשפמי פי' יום שהיו בטלים וחלושי' מגירסתם וי"ת דאתמנעו או פי' תרגום של הרס תהרסם פגרא תפגרינון : פלא

שרי פלשתים ו' וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא סוף סימן י"ח : והשכמתם ג' וסימ' בסדר וירא : ולכו ג' בקריא' וסימ' ואת רעבון בתיכם קחו ולכו · גם צאנכם גם בקרכם קחו · ואור לכם ולכו : נשבו ה' בקריאה וסימ' והנה שרופה באש · ושתי נשי דוד נשבו אחינעם · והשיבו אל לבבם · וחברו ·חברו פליטכם אותי :

ויען אכיש ויאמר אל דוד ידעתי כי
טוב אתה בעיני כמלאך אלהים אך
שרי פלשתים אמרו לא יעלה עמנו
במלחמה : ועתה השכם בבקר
ועבדי אדניך אשר באו אתך
והשכמתם בבקר ואור לכם ולכו :
וישכם דוד הוא ואנשיו ללכת בבקר
לשוב אל ארץ פלשתים ופלשתים
עלו יזרעאל :
ל ויהי בבא דוד ואנשיו
צקלג ביום השלישי ועמלקי פשטו
אל נגב ואל צקלג ויכו את צקלג
וישרפו אתה באש : וישבו
את הנשים אשר בה מקטן ועד
גדול לא המיתו איש וינהגו וילכו
לדרכם : ויבא דוד ואנשיו אל העיר
והנה שרופה באש ונשיהם ובניהם
ובנתיהם נשבו : וישא דוד והעם
אשר אתו את קולם ויבכו עד אשר
אין בהם כח לבכות : ושתי נשי דוד
נשבו אחינעם היזרעלית ואביגיל
אשת נבל הכרמלי : ותצר לדוד מאד
כי אמרו העם לסקלו כי מרה נפש
כל העם איש על בנו ועל בנתיו
ויתחזק דוד ביהוה אלהיו :
ויאמר דוד אל אביתר הכהן בן
אחימלך הגישה נא לי האפוד ויגש
אביתר את האפוד אל דוד : וישאל
דוד ביהוה לאמר ארדף אחרי הגדוד
הזה האשגנו ויאמר לו רדף כי
השג תשיג והצל תציל : וילך דוד
הוא ושש מאות איש אשר אתו
ויבאו עד נחל הבשור והנותרים
עמדו : וירדף דוד הוא וארבע מאות
איש ויעמדו מאתים איש אשר פגרו
מעבר את נחל הבשור : וימצאו איש
מצרי בשדה ויקחו אתו אל דוד
ויתנו לו לחם ויאכל וישקהו מים :

ואתיב אכיש ואמר לדוד ידענא
ארי תקין את בעיני כמלאכא
דיי ברם רברבי פלשתאי אמרו
לא יסק עמנא בקרבא : וכען
אקדים בצפרא ועבדי ריבונך
דאתו עמך ותקדמון בצפרא
וינהר לכון ותיזלון : ואקדים
דוד הוא וגברוהי למיזל בצפרא
למתב לארע פלשתאי ופלשתאי
סליקו ליזרעאל : והוה כד אתא
דוד וגברוהי לצקלג ביומא
תליתאה ועמלקאה אתנגידו על
דרום ועל צקלג ואוקידו יתה
בנורא : ושבו ית נשיא די בה
מזעירא ועד רבא לא קטלו
אנש ודברו ואזלו לאורחיהון :
ואתא דוד וגברוהי לקרתא והא
קליא בנורא ונשיהון ובניהון
ובנתיהון אשתביאו : וארים דוד
ועמא די עמיה ית קלהון ובכו
עד דלא הות בהון חילא למבכי
: ותרתין נשי דוד אשתביאת
אחינעם דמיזרעאל ואביגיל אתת
נבל דמכרמלא : ועקת לדוד
לחדא ארי אמרו עמא למרגמיה
ארי מרת נפשא דכל עמא גבר
על בנוהי ועל בנתיה ואתקף
דוד במימרא דיי אלהיה : ואמר
דוד לאביתר כהנא בר אחימלך
קריב כען לי איפודא וקריב
אביתר ית אפודא לדוד : ושאיל
דוד במימרא דיי למימר ארדוף
בתר משריתא הדא האדבקינה
ואמר ליה רדוף ארי אדביק
תדביק ושיזבא תשיזיב : ואזל דוד
הוא ושית מאה גבר די עמיה ואתו
עד נחלא דבשור ומקצתהון
אשתארו : ורדף דוד הוא וארבע
מאה גברא ואשתארו מאתן גבר
דאתמנעו מלמעבר ית נחלא דבשור
: ואשכחו גברא מצראה בחקלא
ואיתיאו יתיה לות דוד ויהבו ליה
לחמא ואכל ואשקיוהי מיא :

בניו ד' חס' בקריאה וסי' ונך אתו ואת בנו ואת כל עמו · האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו · כי מרה נפש כל העם · ובנו יתגרו ואספו : ויתחזק ח' בקריא' וסימ' ויתחזק ישראל וישב על המטה · ויתחזק העם איש ישראל · ויתחזק דוד באלהיו · ויתחזק שלמה בן דוד על מלכותו דד"ה · ויתחזק המלך רחבעם · ויתחזק אביה וישא לו נשים · וימלך יהושפט בנו · ויתחזק יותם · וב' ויתחזק וסימ' ויקם יהורם על ממלכת אביו · ויתחזק ויבן את החומה · וכל התחזק דכוו' : ארדף ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' ארדף אשיג אחלק שלל · ארדף אחרי הגדוד הזה · ארדף איבי ואשיגם דתילים · בתרא מלא :

רשי

ויבאו עד נחל הבשור · שם מקום הוא : והנותרים עמדו · כשהגיעו לנחל הבשור היו בהם עייפי' ונותרו שם מקצתן : אשר פגרו · אשר נתנגעו ואומר אני לשון ארמי הוא תרגו' של ונהרסו : נגב

רלבג

ועבדי אדניך אשר באו אתך · הם אנשי דוד כי לא רצ' שימשכו כי אם העברים : והשכמת' בבקר ואור לכם ולכו · ר"ל תכף שיהיה האור לכם ואמ' לו זה שלא ישתכנו על יד אנשי המלחמה : ויבאו עד נחל הבשור והנותרים עמדו · ר"ל כי כולם הלכו עם דוד בהסכמ' אחת עד נחל הבשור והנותרי' שלא הסכימו ללכת יותר ע עמדו שם והם המאתי' איש אשר ראו עצמם כאלו הם בלי כח ויגעי' ורפי ידים ולזה לא עברו את המקו' ההוא ואולי היה זה ליראתם מהגדוד ההוא או ש שהיו יגעי' מאד וכראו' דוד זה הושיבם שם עד בואם לשמור ה הכלים : וימצאו איש מצרי בשדה · ידמה שאותם שנשארו מ משוטטים הנה והנה קודם שהרחיק דוד מאד מהם או מצאוהו אנשים ההולכי' עמו : מהנשף

וינהגו ל' מלעי' וא' מלרע וינהגו וילכו

פלח דבלה · חתיכת דבילה: נגב הכרתי · כרתי שם משפחה מפלשתים כמו שנאמר עליהם גוי כרתי והכרתי את כרתי כי בארץ פלשתים ובארץ יהודה פשטו כמו שאמר אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה: ועל נגב כלב · הוא כלב בן חצרון משבט יהודה ואף על פי שאמר ועל אשר ליהודה כחלת כלב זה היתה לה שם ידוע בפני עצמה ונגב פירוש דרום כתרגומו או פי׳ ארץ משור כי יקרא נגב כמו המדבר שיקרא נגב מפני החורב והוא מישור: נטושים · מענין ויטש על המחנה ענין התפשטות: וחוגגים · מרקדים ומפזזים ומכרכרים כמו יחוגו וינועו כשכור: מהנשף ועד הערב למחרתם · מערב יום זה עד ערב יום שני וכל אותו הערב עד הבקר שהוא המחרת ומ״ש למחרתם מחרת שני הנשפי׳ שעברו ומלת עד עומדת במקום שנים כאילו אמר ועד למחרתם ולדעת רז״ל שפי׳ מהנשף ועד הערב ואמרו תרי נשפי הוו נשף יממא ואתי ליליא נשף ליליא ואתי יממ׳ איכא מתישב טעם המ״ם וי״ת מקבלא ועד עדן רמשא דיומא דבתרוהי ולא פי׳ שם טעם המ״ם. ובדרש אמר טעם המ״ם על העמלקים למחרתם המחרת שלהם שהם למודים ללקות במחרת שנ׳ וכח הלחם בעמלק מחר: נהגו לפני המקנה ההוא. פירש אדו׳ אבי ז״ל לפני המקנה שלהם שהבילו נהגו הצאן והבקר שלקחו מהעמלקי׳. ובדברי רז״ל המלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו דכתיב נהגו לפני המקנה ההוא ויאמרו זה שלל דוד כלומ׳ היו נוהגי׳ המקנה לפני המקנה כמו שהיה דרכן וכשהיו פוגעין בגדרות השדות לא היו נוטין מ המקל לצד אחר אלא פורצין ל לפניה׳ והולכין דרך ישר לפניה׳ וכשהיו בעלי השדות ממחי׳ בידן היו אומרים עבדי דוד זה שלל דוד כלומר הרשות בידו לפרוץ לו דרך כי מלך הוא וכל זה לפי שעה: ויושיבם בנחל הבשור. כיון שפגרו הם מלכת אמרו ל להם דוד והארבע מאות איש ם שישבו שם לשמור הכלי׳ שהניחו כדי שילכו קלים וירדפו אחר העמלקים מהר שישיגום וכשחזרו בא דוד והנשים אליהם אל המקום אשר הניחום שם והושיבום על הכלים והנה הם יצאו לקראתם כשראו מרחוק שהם באו׳: ויגש דוד את העם · כמו אל העם כמו והראה את הכהן את מי הנדת מלין ופירו׳ קרב אליהם ושאל להם לשלום וי״ת וערע דוד ית עמא ובנוסח׳ אחרת וקריב דוד לות עמא: יחדיו

רשי

נגב הכרתי · לדרום של פלשתים ומצינו במקום אחר פלשתים נקראים גוי כריתים יושבי חבל הים גוי כריתי: למחרתם · למודים הם עמלקיים ללקות ביום מחר כמה שנ׳ מחר אנכי נצב וגו׳ לכך נאמ׳ למחרתם: את כל הצאן והבקר · ששבה הגדוד מנגב יהודה ומנגב כלב: נהגו אנשים · מנהיגי׳ והולכים לפני המקנה ההוא להתכבד ו ולהתגל׳ זה שלל דוד · מהיום

רלבג

מהנשף ועד הערב למחרת׳ · יתכן שכבר היה ערב כשהשיגם והכה אותם עד ערב מחרת היום ההוא או יהיה נשף בקר · והנה רדף אחריהם כל ה הלילה וכעלות השחר ראה אותם נטושי׳ על פני השדה ונלח׳ בהם מהבקר ועד הערב · ואמר למחרתם לפי שביום שלפניו פשטו ש׳ נגב וא׳ צקלג ושרפו צקלג באש: כי כחלק היורד במלחמ׳ וכחלק היושב על הכלי׳ יחדו יחלוקו · אמר להם לאמת שאין ראוי ש שיעשה כמו שאמרו לפי שאין זכות האדם בשלל מפני השתכנו בירידה אל המלחמה כי אשר ירד ש׳ המלחמ׳ ואשר ישב על הכלים לשמרם מהאנשים ה הבאים למלחמה הוא חולק עם היורדים ל למלחמה ואע״פ שאינו משתכן שם וזה דבר מבואר ולזה אין ראוי שתאמרו שתזכו בשלל אתם לבדכם שירדתם במלחמה מצורף לזה שזה לא היה בעוצם ידכם אבל היה בעזר ש׳ הי׳ בזכות כלנו אשר הלכו ואשר נשארו · והנה

שבועה באלהים ד׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ אם תשקר לי ולנני ולנכדי · אם תמיתני ואם תסגרני · וגם במלך נבוכד נצר מרד דד״ה · ואריב עמם ואקללם: ושתים ו׳ בקריאה וסימ׳ אכלים ושתים וחוגגים · ושתים לפניו ויאמרו יחי יהודה וישראל רבים · ויהיו שם עם דוד · ויהי היום ובניו ובנותיו · עד זה מדבר וזה בא: וישיבם ב׳ וסימ׳ ויושיבם בהר · ויושיבם בנחל הבשור:

ויתנו לו פלח דבלה ושני צמקים
ויאכל ותשב רוחו אליו כי לא אכל
לחם ולא שתה מים שלשה ימים
ושלשה לילות:
ויאמר לו דוד למי אתה ואי מזה
אתה ויאמר נער מצרי אנכי עבד
לאיש עמלקי ויעזבני אדני כי
חליתי היום שלשה: אנחנו פשטנו
נגב הכרתי ועל אשר ליהודה ועל
נגב כלב ואת צקלג שרפנו באש:
ויאמר אליו דוד התורדני אל הגדוד
הזה ויאמר השבעה לי באלהים
אם תמיתני ואם תסגרני ביד אדני
ואורדך אל הגדוד הזה: וירדהו
והנה נטשים על פני כל הארץ
אכלים ושתים וחגגים בכל השלל
הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים
ומארץ יהודה: ויכם דוד מהנשף
ועד הערב למחרתם ולא נמלט
מהם איש כי אם ארבע מאות איש
נער אשר רכבו על הגמלים וינסו:
ויצל דוד את כל אשר לקחו עמלק
ואת שתי נשיו הציל דוד: ולא
נעדר להם מן הקטן ועד הגדול ועד
בנים ובנות ומשלל ועד כל אשר
לקחו להם הכל השיב דוד: ויקח
דוד את כל הצאן והבקר נהגו לפני
המקנה ההוא ויאמרו זה שלל דוד:
ויבא דוד אל מאתים האנשים אשר
פגרו מלכת אחרי דוד וישיבם
בנחל הבשור ויצאו לקראת דוד
ולקראת העם אשר אתו ויגש דוד
את העם וישאל להם לשלום:
ויען כל איש רע
ובליעל מהאנשים אשר הלכו עם
דוד ויאמרו יען אשר לא הלכו עמי
לא נתן להם מהשלל אשר הצלנו כי
אם איש את אשתו ואת בניו וינהגו
וילכו: ויאמר דוד
לא תעשו כן אחי את אשר נתן יהוה
לנו וישמר אתנו ויתן את הגדוד
הבא עלינו בידנו: ומי ישמע לכם
לדבר הזה כי כחלק הירד
במלחמה וכחלק הישב על הכלים

ר׳ ושלש שלשת · ה׳ בטע׳ וכל זקף ואלף דכות׳ למח תף אנכי · ל׳ ויתן׳ וה׳ תם בליש׳ · כל כין דרגא לתכיד ג׳ תלכי׳ כתי״ג מלין · ב׳ בלי הכלים · ב׳ כיון · ל׳ היורד

ויהבו ליה פילס דבילתא ותרין איתכלין דעינבין יבישין ואכל ותבת רוחיה ליה ארי לא אכל לחמא ולא שתא מיא תלתא יומין ותלתא ליליון: ואמר ליה דוד דמן את ואי מדין את ואמ׳ עולימא מצראה אנא עבדא לגברא עמלקאה ושבקני ריבוני ארי איתמרעית יומא דין דנן תלתא יומין: אנחנא אנחנא אנחנא אנחנא אי חנגידנא על דרומא כריתי ועל די ליהודה ועל דרום כלב וית צקלג אוקידנא בנורא: ואמר ליה דוד התחתינני למשריתא הדא ואמר קיים לי במימרא דיי דלא תקטלינני ולא תמסרינני ביד ריבוני ואחתינך למשרית הדא: ואחתיה והא רטשין על אפי כל ארעא אכלין ושתן וחוגגין בכל עדאה סגיאה דשבו מארעא פלשתאי ומארעא דבית יהודה: ומחנון דוד מקבלא ועד עידן רמשא ביומא דבתרוהי ולא אשתיזיב מנהון אנש אילהין ארבע מאה גבר עולים דרכיבו על גמליא ואפיכו: ושיזיב דוד ית כל דשבו עמלקאי וית תרתין נשוהי שזיב דוד: ולא שגא להון מן זעירא ועד רבא ועד בנין ובנן ומביזתא ועד כל די נסיבו להון כולא אתיב דוד: ודבא דוד ית כל ענא ותורי דברו קדם גיתיא האינון ואמרו דין עדאה דדוד: ואתא דוד לות מאתן גברא דאתמניעו מלמיזל בתר דוד ואותיבינון בנחלא דבשור ונפקו לקדמות דוד ולקדמות עמא דעימיה וערע דוד ית עמא ושאיל להון לשלם: ואתיב כל גבר ביש ורשיעא מגבריא דאזלו עם דוד ואמרו חלף דלא אזלו עמי לא נתן להון מעדאה דשיזבנא אילהין גבר ית אתתיה וית בנוהי וידברון ויזלון: ואמר דוד לא תעבדון כן אחיית דיהב יי לנא ונטר יתנא ומסר ית משריתא דאתת עלנא בידנא: ומן ישמע לכון לפתגמא הדין ארי כחולק דנחתו בקרבא וכחולק דאשתארו למטר מניא

רדק

יחדו יחלוקו. כחלק זה כן חלק זה כי יחדו יחלוקו: לרעהו לאמר. כמו לרעיו וכמוהו מגן גבורהו כמו גבוריו בהתפללו בעד רעהו בעד רעיו: אשר התהלך שם. שהיה מתהלך ביניהם ממקום למקום כשהיה בורח והיו מסתירים אותו ועושים עמו טובות עשה גם כן הוא טובה מהשלל ועוד כי מארץ יהודה היה השלל ההוא כמו שאמר הנער המצרי אנחנו פשטנו נגב הכרתי ועל אשר ליהודה וגו': וידבקו. כמו וידביקו וכן וידרכו את לשונם עניינו ענין השגה ואלה ג' בני שאול שזכר הם שהיו יוצאים עמו במלחמה לפי' מתו עמו ואישבשת נשאר בבית כי לא היה יוצא במלחמה: המורים. אנשים מורים בקשת ת"י קשתין גברין דאומנין למיגר בקשתא: ויחל. ענין חיל ופחד כי לא הכוהו עדיין אבל פחד מהם: ודקרוני והתעללו בי. בהרגם אותי דקירות הרבה דרך נקמ' ובזיון וכן אשר התעללתי במצרים וכל לשון התפעל בזה הוא ענם ה המעש' ההו' באי זה מעש' שיהיה שיבא זה הלשון ות"י ויתעלבון בי לשון תעתוע ובזיון וכן והייתי בעיניו כמתעתע כמתלעב: כי מת שאול. קרוב למיתה כמו בצאת נפשה כי מתה כי לא מת עדיין עד שהמיתו העמלקי כמו שאמר הוא בבשורתו לדוד ואפשר כי כזב העמלקי כי לא המיתו הוא אלא מצאו מת אחר שנפל על חרבו ולמצוא חן בעיני דוד לפי מחשבתו אמר כן ולא חטא שאול בהרגו עצמו ואע"פ שכתו' אך את דמכם לנפשותיכ' אדרוש כלו' מידכם אדרוש אותו אם תהרגו עצמיכם וכן מיד כל חיה אדרשנו ומיד איש אחיו אף ע"פ כן לא חטא לפי שהיה יודע שאול כי סופו היה למות במלחמ' כי כן אמר לו שמואל ועוד כי ראה כי מצאוהו המורים אנשי' בקשת ולא היה יכול להמלט מ מיד' טוב היה שיהרוג הוא עצמו ולא יתעללו בו הערלי' וכן אמרו רז"ל אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש יכול כשאול ת"ל אך: גם כל אנשיו. הסמוכים אליו במלחמתו מתו בהר הגלבוע והשאר נסו: אשר בעבר העמק אשר בעבר הירדן. תרגם יונתן די בעברא דמישרא ופי' הערים שהיו בעבר המישור הסמוך ל לארץ פלשתי' וכן בעבר הירדן המקומות סמוכו' לירדן וסמוכו' לארץ פלשתים ולא היתה בהם עיר מבצר ועזבו אותם: את כליו. מה שמצאו בו בגדיו וכלי זינו כי הנזר והאצעד' העמלקי לקחם: בית

וישימה ו' חס' בליש' שימה בקריאה וסימנ' ותשמם בכר הגמל. ואשמם בראשיכם. וישמה לחק ולמשפט. ואשמה לפניך פת לחם. מי ישמני שופט בארץ. שמי לך תמרורים. ושמו בכליכם. וישמה למוצאות קרי למחראות כתיב. אם שום תשמון דירמיה. וישמה כעפר לדוש: עדער הו' חס' בליש' בקריאה וסימ'

יַחְדָּו יֶחֱלֹקוּ׃ וַיְהִי מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמָעְלָה וַיְשִׂמֶהָ לְחֹק וּלְמִשְׁפָּט לְיִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

וַיָּבֹא דָוִד אֶל־צִקְלַג וַיְשַׁלַּח מֵהַשָּׁלָל לְזִקְנֵי יְהוּדָה לְרֵעֵהוּ לֵאמֹר הִנֵּה לָכֶם בְּרָכָה מִשְּׁלַל אֹיְבֵי יְהוָה׃ לַאֲשֶׁר בְּבֵית־אֵל וְלַאֲשֶׁר בְּרָמוֹת־נֶגֶב וְלַאֲשֶׁר בְּיַתִּר׃ וְלַאֲשֶׁר בַּעֲרֹעֵר וְלַאֲשֶׁר בְּשִׂפְמוֹת וְלַאֲשֶׁר בְּאֶשְׁתְּמֹעַ׃ וְלַאֲשֶׁר בְּרָכָל וְלַאֲשֶׁר בְּעָרֵי הַיְּרַחְמְאֵלִי וְלַאֲשֶׁר בְּעָרֵי הַקֵּינִי׃ וְלַאֲשֶׁר בְּחָרְמָה וְלַאֲשֶׁר בְּבוֹר־עָשָׁן וְלַאֲשֶׁר בַּעֲתָךְ׃ וְלַאֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וּלְכָל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר־הִתְהַלֶּךְ־שָׁם דָּוִד הוּא וַאֲנָשָׁיו׃

ל א

וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּנֻסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ׃ וַיַּדְבְּקוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־בָּנָיו וַיַּכּוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־יְהוֹנָתָן וְאֶת־אֲבִינָדָב וְאֶת־מַלְכִּי־שׁוּעַ בְּנֵי שָׁאוּל׃ וַתִּכְבַּד הַמִּלְחָמָה אֶל־שָׁאוּל וַיִּמְצָאֻהוּ הַמּוֹרִים אֲנָשִׁים בַּקָּשֶׁת וַיָּחֶל מְאֹד מֵהַמּוֹרִים׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנֹשֵׂא כֵלָיו שְׁלֹף חַרְבְּךָ וְדָקְרֵנִי בָהּ פֶּן־יָבוֹאוּ הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה וּדְקָרֻנִי וְהִתְעַלְּלוּ־בִי וְלֹא אָבָה נֹשֵׂא כֵלָיו כִּי יָרֵא מְאֹד וַיִּקַּח שָׁאוּל אֶת־הַחֶרֶב וַיִּפֹּל עָלֶיהָ׃ וַיַּרְא נֹשֵׂא־כֵלָיו כִּי מֵת שָׁאוּל וַיִּפֹּל גַּם־הוּא עַל־חַרְבּוֹ וַיָּמָת עִמּוֹ׃ וַיָּמָת שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וְנֹשֵׂא כֵלָיו גַּם כָּל־אֲנָשָׁיו בַּיּוֹם הַהוּא יַחְדָּו׃ וַיִּרְאוּ אַנְשֵׁי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בְּעֵבֶר הָעֵמֶק וַאֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן כִּי־נָסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל וְכִי־מֵתוּ שָׁאוּל וּבָנָיו וַיַּעַזְבוּ אֶת־הֶעָרִים וַיָּנֻסוּ וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים וַיֵּשְׁבוּ בָּהֶן׃ וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים לְפַשֵּׁט אֶת־הַחֲלָלִים וַיִּמְצְאוּ אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו נֹפְלִים בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ׃ וַיִּכְרְתוּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיַּפְשִׁטוּ אֶת־כֵּלָיו וַיְשַׁלְּחוּ בְאֶרֶץ־פְּלִשְׁתִּים סָבִיב לְבַשֵּׂר בֵּית עֲצַבֵּיהֶם וְאֶת־הָעָם׃

תרגום

כַּחֲדָא יִפְלְגוּן׃ וַהֲוָת מִיּוֹמָא הַהוּא וּלְעֵילָא וְשַׁוְיַהּ לִגְזֵירַת דִּין לְיִשְׂרָאֵל עַד יוֹמָא הָדֵין׃ וַאֲתָא דָוִד לְצִקְלַג וְשַׁדַּר מִבִּזְּתָא לְסָבֵי יְהוּדָה לְרַחֲמוֹהִי לְמֵימַר הָא לְכוֹן מַתְּנָא מִבִּזַּת סַנְאֵי עַמָּא דַייָ׃ לְדִי בְּבֵיתְאֵל וּלְדִי בְרָמוֹת נֶגֶב וּלְדִי בְּיַתִּיר׃ וּלְדִי בַעֲרוֹעֵר וּלְדִי בְּשִׂפְמוֹת וּלְדִי בְּאֶשְׁתְּמוֹעַ׃ וּלְדִי בְּרָכָל וּלְדִי בְּקִרְוֵי יְרַחְמְאֵל וּלְדִי בְּקִרְוֵי שַׁלְמָאָה׃ וּלְדִי בְחָרְמָה וּלְדִי בְּבוֹר עָשָׁן וּלְדִי בַעֲתָךְ׃ וּלְדִי בְחֶבְרוֹן וּלְכָל אַתְרַיָּא דִּי הַלֵּיךְ תַּמָּן דָּוִד הוּא וְגֻבְרוֹהִי׃ וּפְלִשְׁתָּאֵי מְגִיחִין קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲפָכוּ אֱנָשֵׁי יִשְׂרָ' מִן קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי וּנְפָלוּ קְטוֹלִין בְּטוּרָא דְגִלְבּוֹעַ׃ וְאַדְבִּיקוּ פְלִשְׁתָּאֵי יַת שָׁאוּל וְיַת בְּנוֹהִי וּקְטָלוּ פְלִשְׁתָּאֵי יַת יְהוֹנָתָן וְיַת אֲבִינָדָב וְיַת מַלְכִּישׁוּעַ בְּנֵי שָׁאוּל׃ וּתְקִיפוּ עָבְדֵי קְרָבָא עַל שָׁאוּל וְאַשְׁכְּחוּהִי קַשָּׁתַיָּא גֻּבְרִין דְּאוּמָנִין לְמֵיגַר בְּקַשְׁתָּא וּדְחֵיל לַחֲדָא מִקַּשָּׁתַיָּא׃ וַאֲמַר שָׁאוּל לְנָטֵל זֵינֵיהּ שְׁלוֹף חַרְבָּךְ וּקְטֻלְנִי בַהּ דִּילְמָא יֵיתוֹן עַרְלַיָּא הָאִלֵּין וְיִקְטְלוּנַנִי וְיִתְלַעֲבוּן בִּי וְלָא אֲבָה נָטֵיל זֵינֵיהּ אֲרֵי דָחֵיל לַחֲדָא וּנְסֵיב שָׁאוּל יַת חַרְבָּא וּנְפַל עֲלַהּ׃ וַחֲזָא נָטֵל זֵינֵיהּ אֲרֵי מִית שָׁאוּל וּנְפַל אַף הוּא עַל חַרְבֵּיהּ וּמִית עִמֵּיהּ׃ וּמִית שָׁאוּל וּתְלָתָא בְּנוֹהִי וְנָטֵל זֵינֵיהּ אַף כָּל גֻּבְרוֹהִי בְּיוֹמָא הַהוּא כַּחֲדָא׃ וַחֲזוֹ אֱנָשֵׁי יִשְׂרָ' דִּבְעִיבְרָא דְמֵישְׁרָא וְדִבְעִיבְרָא דְיַרְדְּנָא אֲרֵי אַפִּיכוּ אֱנָשֵׁי יִשְׂרָ' וַאֲרֵי מִיתוּ שָׁאוּל וּבְנוֹהִי וּשְׁבָקוּ יַת קִרְוַיָּא וְאַפִּיכוּ וַאֲתוֹ פְלִשְׁתָּאֵי וִיתִיבוּ בְּהוֹן׃ וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וַאֲתוֹ פְלִשְׁתָּאֵי לְחַלָּצָא קְטִילַיָּא וְאַשְׁכַּחוּ יַת שָׁאוּל וְיַת תְּלָתָא בְנוֹהִי קְטִילִין רְמַן בְּטוּרָא דְגִלְבּוֹעַ׃ וּפְסָקוּ יַת רֵישֵׁיהּ וְחַלִּיצוּ יַת זֵינֵיהּ וְשַׁלְּחוּ בְּאַרְעָא פְלִשְׁתָּאֵי סְחוֹר סְחוֹר לְבַסָּרָא בֵּית טַעֲוָתְהוֹן וְיַת עַמָּא׃

רשי

מהיום ההוא ומעלה. לא כאמר והלאה אלא ומעלה כבר הנהיג א אבריהם בחוק זה ב בלעדי רק אשר אכלו הנערי' וגו' הם היושבי' על הכלי' וחלק האנשי' ההולכים למלחמה ב בבראשי' רבה: לרעהו. לאוהביו: אשר התהלך שם דוד. שהיו מחבאים אותו מפני שאול: ופלשתים נלחמים בים'. כאדם האומר כחוזר לענין ראשון: ויפשטו.

רלבג

והנה שמה דוד לחק ולמשפט שם' שיחלקו כלם בשלל עד היום הזה. ולפרשם הנה אשר עשה הש"י לדוד ולגדיבותו שלח מן ה השלל לזקני יהודה לרעהו בכל המקומות הנזכרי' פה: פן יבאו הערלים האלה ודקרוני והתעללו בי. היה ירא שימיתוהו ב באכזריות גדול מפני מה שהשחית בהם ו ולזה בחר שימות ביד אוהביו: ויקח שאול את החרב ויפל עליה. ידמה מזה המקום שכחש העמלקי שאמ' לדוד שכבר הרג שאו' ואולם אמר זה למצא חן בעיני דוד כי יודע היה שנאת שאול אל דוד ואפשר כי לא מת שאול בנפלו על חרבו והשלים להמיתו זה ה הגר העמלקי כמו ש שספר לדוד והוא יותר נכו' לפי מה שאחשוב. אמר

מסרה

ולאשר בערער. ויחנו בערער. ומן הירדן. עזבות ערי ערער. ובלע בן עזן. וכל אוריתא דכוו' חסרים: ויחל ט' בקריאה וסימ' ויחל נח איש האדמה. ויחל עוד שבעת ימים אחרים. ויחל העם לזנות אל. ויחל שער ראשו לצמח. ויחל יונה לבוא בעיר. ויחל שלמה לבנות. ויחל מאד מהמורים. מן היורים דדה'. תרין בתראי לישן חולי: יבואו ג' מלאים בקריאה וסימ' פן יבואו הערלים האלה. למה יבואו מלכי אשור. יבואו וישתחו לפניך. ובמס"רא אחר"יהי נמסר יבא"ו ויג"ידו צדקתו במקו' וישתחו לפנ"יך וכ"ל שה"וא טעות שלא מצאתיו מ"לא בש"ום ס"פ מדוי"ק:

ויסמעו אליו· כמו עליו על סאול: ויסרפו אותם סס· ויקלו עליהון כמודקלן על מלכיא תמן כדתכן סורפין על המלכים ולא מדרכי האמרי: והנה איש בא מן המחנה· יש בפסיקתא שזה דואג ואיכו מיוסב על לבי: אחזני השבץ· אחדני רתיתא· ומדרש אגדה מסוס עון הכהנים סהרג וכתוב בהן כתנת תשבץ: כי כל עוד נפשי בי· מהר ומותתני טוב לי שתמותתני אתה ואל יהרגוני אלה ויתעוללו בי: ואצעדה אשר על זרועו· וטוטפתא דעל דרעיה: • רמך

בית עשתרות אלהיהם· והם פסילי העשתרות שהם אלהיהם והם צלמים העשוים בצורת עשתרות מן עשתרות כאנך ובדברי הימים כתוב בית אלהיהם והם היו העשתרות שהיו אלהיהם: ואת גויתו תקעו בחומת בית שן: תקעוה במסמרים ובדברי הימים כתי' ואת גלגלתו תקעו בית דגון מה שלא נזכר הנה הוא נזכר שם כי זה וזה היה כי גויתו ת תקעו בחומת בית שן וגלגלתו בית דגון שהרי כרתו ראשו כמו שנ' ויכרתו את ראשו ושם אמר ויפשטו את ראשו ואת כליו ו ובאמרו ואת גויתו קצר שהרי גויית בניו תקעו גם כן בחומת בית שן: וישמעו אליו· כמו עליו וכת"י ושמעו עלוהי: וישרפו אותם שם· ת"י וקלו עליהון כמא דקלן על מלכיא תמן אפשר שהיה דעתו כמו שכתבו רבותינו ז"ל שורפין על המלכים ומה הם שורפין עליהם מטתן וכלי ת תשמישן או דעתו על שריפת בשמים כמו ויחנטו הרופאים ויתכן לפרש כי הבשר שרפו שהעלה רמה ולא רצו לקברם עם התולעים כי לא היה דרך כבוד ושרפו הבשר וקברו ה העצמות: תחת האשל· ובדברי הימים תחת האלה אשל הוא כלל לכל עץ וכן ויטע אשל כתרגומו ונציב נציבא ובדברי הימים פיר' שזה העץ היה אלה : ויצומו שבעת ימים· זכר לאותן שבעת ימים שנתן להם זמן נחש העמוני ובאותו זמן נושעו על ידי שאול ולפיכך כ נתעסקו בו אנשי יבש כי זכרו אותה התשועה שנושעו על ידו: ויהי בבואו אל דוד· בבית: נקרא נקריתי· במקרה באתי שם לא מדעתי שאמצא אותו שם ונקרא מקור מנפעל שלם בבו"ן כמו נשאול נשאל דוד: נשען על חניתו· מהמכה שנפל על חרבו : ובעלי הפרשים· אחנות הפרשים כתרגומו משירית פ פרשיא וכן תרגם בעל גד מישר גד ויש לפרש בעלי הפרשי' ראשי הפרשים והממונים עליהם: ויאמר אליו עמלקי אנכי· כן כתיב וקרי ואומר והקרי מבואר והכתוב ר"ל כי אחר אמר לו כי הוא עמלקי לפי ששאול הרג עמלקיים לא אמר עמלק אנכי: כי אחזני השבץ· שם חולי אולי יקרה לאדם מחמת מכת חרב ותרגם יונתן ארי אחדני רתיתא· ובדרש עון נוב עיר הכהנים הלובשים כתנת תשבץ שהרגתי וי"מ הפרשים לובשי תשבץ כמו שאומ' ובעלי הפרשי' הדביקוהו: כי כל עוד נפשי בי· בעוד שנפשי בי ואל יהרגוני הערלים ולפירו' האחר אמר כי כל כך אני מצטער מחמת המכה שעדיין נפשי בי לכך אני רוצה שתקרב את מיתתי: ואמותתהו· הו"ו פתוחה ומשפטה להיות בקמץ כי העניין לעבר וכמוהו ואשפך ואכסך משי הו"ו פתוחה והעניין לעבר ופירשו הקדמונים לפי שכזב שלא המיתהו שהרי הוא נפל על חרבו ומת לכך נפתחה וי"ו ואמותתהו: אחרי נפלו· אחרי שנפל על חרבו לא היה יכול לחיות מחמת המכה וקרבתי את מיתתו כמו שפי' ממני או פירושו כי לא היה יכול לחיות שהרי הפרשים השיגוהו והיו קרובים לבא עליו ויהרגוהו ורצה שאהרגהו אני ולא הם: ויחזק דוד בבגדיו· מכאן למדו רבו' ז"ל שחייב אדם לקרוע על נשיא ועל אב ב"ד שאול זה נשיא ויהונתן זה אב ב"ד וכן על רוב צבור כמו שנאמר ועל עם יי' ועל בית ישראל ולמדו לפי שפרט אותם משמע שעל כל אחד ואחד מהם חייב לקרוע וכתב בבגד שאין אדם חייב לקרוע אלא עליון וקרי בבגדיו כי דוד קרעם כלם כי קרע על שאול לבדו וקרע על יהונתן וקרע על עם יי': ומה

ויקומו ט' מ"ל וסי' נמסר בריש סדר קרח ול' עיל בהאי ספרא סימן כ"ג: יבשה ביבשה ג' בקריאה וסי' ויבאו יבשה ויצומו עד הערב· ודבתריה ויקברו תחת האשל ביבשה· ויביאוהו דד"ה: ובגדיו ד' בקריאה וסי' וקדש הוא ובגדיו· את ראשו לא יפרע· ובגדיו קרועים ואדמה על ראשו· היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא:

וַיָּשִׂימוּ אֶת־כֵּלָיו בֵּית עַשְׁתָּרוֹת וְאֶת־גְּוִיָּתוֹ תָּקְעוּ בְּחוֹמַת בֵּית שָׁן׃ וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו יֹשְׁבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד אֵת אֲשֶׁר־עָשׂוּ פְלִשְׁתִּים לְשָׁאוּל׃ וַיָּקוּמוּ כָּל־אִישׁ חַיִל וַיֵּלְכוּ כָל־ ה הַלַּיְלָה וַיִּקְחוּ אֶת־גְּוִיַּת שָׁאוּל וְאֵת גְּוִיֹּת בָּנָיו מֵחוֹמַת בֵּית שָׁן וַיָּבֹאוּ יָבֵשָׁה וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם שָׁם׃ וַיִּקְחוּ אֶת־עַצְמֹתֵיהֶם וַיִּקְבְּרוּ תַחַת־הָאֶשֶׁל בְּיָבֵשָׁה וַיָּצֻמוּ שִׁבְעַת יָמִים׃

א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת שָׁאוּל וְדָוִד שָׁב מֵהַכּוֹת אֶת־הָעֲמָלֵק וַיֵּשֶׁב דָּוִד בְּצִקְלָג יָמִים שְׁנָיִם׃ וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְהִנֵּה אִישׁ בָּא מִן־הַמַּחֲנֶה מֵעִם שָׁאוּל וּבְגָדָיו קְרֻעִים וַאֲדָמָה עַל־רֹאשׁוֹ וַיְהִי בְּבֹאוֹ אֶל־דָּוִד וַיִּפֹּל אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ׃ וַיֹּאמֶר לוֹ דָוִד אֵי מִזֶּה תָּבוֹא וַיֹּאמֶר אֵלָיו מִמַּחֲנֵה י יִשְׂרָאֵל נִמְלָטְתִּי׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד מֶה־הָיָה הַדָּבָר הַגֶּד־נָא לִי וַיֹּאמֶר אֲשֶׁר־נָס הָעָם מִן־הַמִּלְחָמָה וְגַם־הַרְבֵּה נָפַל מִן־הָעָם וַיָּמֻתוּ וְגַם שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ מֵתוּ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַנַּעַר הַמַּגִּיד לוֹ אֵיךְ יָדַעְתָּ כִּי־מֵת שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ׃ וַיֹּאמֶר הַנַּעַר הַמַּגִּיד לוֹ נִקְרֹא נִקְרֵיתִי בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ וְהִנֵּה שָׁאוּל נִשְׁעָן עַל־חֲנִיתוֹ וְהִנֵּה הָרֶכֶב וּבַעֲלֵי הַפָּרָשִׁים הִדְבִּקֻהוּ׃ וַיִּפֶן אַחֲרָיו וַיִּרְאֵנִי וַיִּקְרָא אֵלָי וָאֹמַר הִנֵּנִי׃ וַיֹּאמֶר לִי מִי־אָתָּה וַיֹּאמַר אֵלָיו עֲמָלֵקִי אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי עֲמָד־נָא עָלַי וּמֹתְתֵנִי כִּי אֲחָזַנִי הַשָּׁבָץ כִּי־כָל־עוֹד נַפְשִׁי בִּי׃ וָאֶעֱמֹד עָלָיו וַאֲמֹתְתֵהוּ כִּי יָדַעְתִּי כִּי לֹא יִחְיֶה אַחֲרֵי נִפְלוֹ וָאֶקַּח הַנֵּזֶר אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁוֹ וְאֶצְעָדָה אֲשֶׁר עַל־זְרֹעוֹ וָאֲבִיאֵם אֶל־אֲדֹנִי הֵנָּה׃ וַיַּחֲזֵק דָּוִד בִּבְגָדָו וַיִּקְרָעֵם וְגַם כָּל־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃

ג' · ב' · ט' מ"ל · ב' חד מ"ל וחד חס' · ד' רס' וסי' אנא רעות יסתלק ותלכא · ל' · ר' · ז' · ר' · ב' חד כתי' וחד כתי' א' ולי' לה · ל' · ואומר ק' · ב' א' מ"ל וא' חס' · ל' · ית' · ל' · ל' · דיו ק'

וְשַׁוִּיאוּ יַת זֵינֵיהּ בֵּית עַשְׁתְּרָתָא וְיַת גּוּפֵיהּ צְלַבוּ בְּשׁוּרָא דְבֵית שָׁן׃ וּשְׁמָעוּ עֲלוֹהִי יָתְבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד יַת דַּעֲבָדוּ פְּלִשְׁתָּאֵי לְשָׁאוּל׃ וְקָמוּ כָּל גְּבַר גִּיבַּר וַאֲזָלוּ כָּל לֵילְיָא וּנְסִיבוּ יַת גּוּפָא דְשָׁאוּל וְיַת גּוּפֵי בְנוֹהִי מִשּׁוּרָא דְבֵית שָׁן וַאֲתוֹ לְיָבֵשׁ וְקָלוּ עֲלֵיהוֹן כְּמָא דְקָלָן עַל מַלְכַיָּא תַּמָּן׃ וּנְסִיבוּ יַת גַּרְמֵיהוֹן וּקְבָרוּ תְּחוֹת אֲשֶׁלָא בְּיָבֵשׁ וְצָמוּ שַׁבְעָא יוֹמִין׃ וַהֲוָה בָּתַר דְּמִית שָׁאוּל וְדָוִד תָּב מִלְּמִמְחֵי יַת דְּבֵית עֲמָלֵק וִיתֵיב דָּוִד בְּצִקְלַג יוֹמִין תְּרֵין׃ וַהֲוָה בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וְהָא גַבְרָא אָתָא מִמַּשְׁרִיתָא מִלְוַת שָׁאוּל וּלְבוּשׁוֹהִי מְבַזְּעִין וְעַפְרָא רְמֵי בְּרֵישֵׁיהּ וַהֲוָת בְּמֵיתוֹהִי לְוָת דָּוִד וּנְפַל עַל אַרְעָא וּסְגִיד׃ וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד אֵי מִדֵּין אַתְּ אָתֵי וַאֲמַר לֵיהּ מִמַּשְׁרִיתָא דְיִשְׂרָאֵל אִישְׁתְּזֵיבִית׃ וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד מָה הֲוָה פִּתְגָּמָא חֲוִי כְּעַן לִי וַאֲמַר דְּאַפִּיךְ עַמָּא מִן קְרָבָא וְאַף סַגִּי נְפַלוּ מִן עַמָּא וְאִתְקְטָלוּ וְאַף שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּרֵיהּ מִיתוּ׃ וַאֲמַר דָּוִד לְעוּלֵימָא דִּמְחַוֵּי לֵיהּ אֵיכְדֵין יְדַעְתָּא אֲרֵי מִית שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּרֵיהּ׃ וַאֲמַר עוּלֵימָא דִּמְחַוֵּי לֵיהּ אִתְעַרְעָא אִתְעַרְעִית בְּטוּרָא דְגִלְבּוֹעַ וְהָא שָׁאוּל סָמִיךְ עַל מוּרְנִיתֵיהּ וְהָא רְתִיכַיָּא ו וּמַשִּׁירְיַת פָּרָשַׁיָּא אַדְבְּקוּהִי׃ וְאִתְפְּנִי לַאֲחוֹרוֹהִי וַחֲזָנִי וּקְרָא לִי וַאֲמָרִית הָא אֲנָא׃ וַאֲמַר לִי מַן אַתְּ וַאֲמָרִית לֵיהּ עֲמַלְקָאָה אֲנָא׃ וַאֲמַר לִי קוּם כְּעַן עֲלַי וְקַטּוֹלְנִי אֲרֵי אַחֲדַנִי רְתִיתָא אֲרֵי כָּל עוֹד נַפְשִׁי בִי׃ וְקָמִית עֲלוֹהִי וְקַטַּלְתֵּיהּ אֲרֵי יְדַעְנָא אֲרֵי לָא יֵיחֵי בָּתַר דִּי נְפַל וּנְסֵיבִית כְּלִילָא דִּי עַל רֵישֵׁיהּ וְטוֹטֶפְתָּא דְּעַל דַּרְעֵיהּ וְאֵיתֵיתִינוּן לְוָת רִיבּוֹנִי הַלְכָא׃ וְאַתְקֵיף דָּוִד בִּלְבוּשׁוֹהִי וּבְזָעִינוּן וְאַף כָּל גַּבְרַיָּא דְעִמֵּיהּ׃

רלבג

אמר נס העם מן המלחמה· ספר מקרה הרע שקרה בהדרגה כראוי כדי שלא יגיע ההפעלות לשומע כי אם בהדרג' כי זה ממה שיישיר אל שבל הרע ההוא ב בזולת הפעלות גדול מאד והמשל כי מי א שימות אוהבו בזולת חולי קודם ידאג לו יותר ממה שידאג אם היה לו חולי קודם ושתק אל הרע ב בהדרגה ולזה ספר בזה המקו' ניסת העם ראשונ' ואחר זה ספר מיתת קצתם יותר קשה מהניסה ואחר ספר מיתת ראשי העם שהם שאול ויהונתן בנו שהוא יותר קשה ממיתת העם· והנה שאול נשען על חניתו ידמה שאחר שנפל על חניתו וראה שלא דקרהו היה שאול כ נשען עליו בכח ל להשלים הדקירה ו וכאשר ראה כי לא יכול על זה אמ' לנער העמלקי שימותתהו: כי אחזני השבץ כי כל עוד נפשי בי· הרצון בזה לפי מה שאחשוב שהלבוש שהיה לבוש היה מ משובץ להוסיף לו ח חוזק באופן שלא יוכל החרב לחתכו בקלות ואמר שאול שהחנית שנפל עליו אחז לו השבץ ולזה לא היה יכול לעבור לדקרו וכאשר אמר שהוא חי עדיין ובקש ממנו ש שימיתהו שלא יתעללו הערלים בו· וכי ידעתי כי לא יחיה אחרי כ כפלו· ר"ל שלא התיר לעצמו הריגת שאול אלא מפני שנתברר לו שאי אפשר שיחיה אחרי נפלו על חרבו אם מצד המכה שהוכה בו אם מפני שלא יוכל לנוס ולהמלט מן שונאיו שהשיגוהו: על שאול

ומה שאמר על עם יי' ועל בית ישראל והכל אחד כפל העניין לרוב הצרה כלומר
בית ישראל נפלו בחרב והם עם יי' או אמר כן לפי שהיו רוב ישראל שם. ובדרש
תפני מה לא פירש הכתוב כמה חללים נפלו בהר הגלבוע על שם אל תגידו בגת
אל תבשרו וגו': אי מזה אתה. לא שאל מאיזה עם שהרי שמע מספור דבריו כי
עמלקי הוא אלא שאל לו מאיזה
מקום כלומ' אם היה גר בארצו
שהיא ארץ עמלק ואיך נקרה אל
המלחמה והוא ענה כי גם אביו
בא מארץ עמלק וגר בארץ ישר'
וכן פיר' כל גר כתם ויש מהם
גר שנתגייר ושב לדת ישראל
ואפשר שזה ר"ל כשאמר כן איש
גר עמלקי שנתגייר ושב לדת
ישראל: דמך על ראשך. כלומר
אתה גרמת על עצמך מיתתך
וי"ת חובת קטולך תהי בריסך
ר"ל דמי שאול שהרגת ישובו על
ראשך ואפשר כי לכך כתב
דמיך דם שאול ודמך שניהם על
ראשך: ללמד בני יהודה קשת.
י"מ מכאן ואילך צריך ללמד
לבני יהודה קשת כיון שמתו בו
שאול ויהונתן ויש לפרש כי זה
איננו מן הקינה ותחילת הקינה
הצבי ישראל כי איך היה זוכר
בקינת שאול ויהונתן בני יהודה
שהיו כנגד מלכותו של שאול
אבל פירושו ויאמר ללמד בני
יהודה קשת קודם שהחל לקונן
עליהם אמר לאנשיו אל תתיאשו
מן הטוב' ואל ירך לבבכם במות
שאול ויהונתן כי קשת המלחמה
ביד בני יהודה ולהם היא ה
הגבורה והנה היא כתוב' בספר
הישר והוא ספר התורה וכת"י
על ספרא דאורייתא שכתוב בה
ידך בעורף אויביך וכתיב כרע
שכב כארי וכן בברכת משה
רבינו גם כן ידיו רב לו ועזר
מצריו תהיה ובידם יכנעו פ
פלשתים כמו שראינו שהכניעם
דוד ועוזיהו וחזקיהו ואמרו
קשת כי הוא עיקר כלי המלחמה
ודרך הכתוב לזכור במקום זכר
גבורה כמו קשת גבורים חתים
חתתה קשתותם ונחתה קשת
נחושה זרועותי והדומים להם
ואמר ללמד כי כל אחד מבני
יהודה ילמד את חבירו למלחמה
כי הם עיקר מלחמת ישראל
וקרנם החזק. ורבו' ז"ל פירשו
ידך בעורף אויביך אי זהו יד שהוא כנגד העורף הוי אומר זה הקשת וזהו שאמר
בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר בספר בראשית שהוא ספר אברהם
יצחק ויעקב שנקראו ישרים והחל לקונן ואמ': הצבי ישראל. והה"א ה"א הקריאה
כה"א הקהל חקה אחת לכם הדור אתם ראו דבר יי' והדומים להם ועניין צבי
החפץ והרצון והוא על דרך כי תהיו ארץ חפץ וחבר הסמך ר"ל הצבי צבי ישרא'
וכן הארון הברית העם המלחמה והדומים להם כלומר אתה שאתה ארץ חפץ
איך היה זה שעל במותיך נפלו חללים כאלה איך נפלו גבורים וי"ת אתעתדתון
ישראל על בית תוקפכון איתרמיתון קטילין פי' הצבי מעניין נצב נצבים: אל
תגידו. זה הוא על דרך הקינה כי יודעים היו כי אם היו הורגים ישראל במלחמה
וכן אמר מיכה הנביא על דרך קינה בגת אל תגידו: הרי בגלבוע. כמו הרים
וכמוהו עוברי בעמק הבכא השכוני באהלים: ושדי תרומות. ואל שדי תרומות
ואל שזכר עומד במקום שנים ופירו' שדה של תרומות הוא שדה הראוי ליטול ממנו
תרומות כלומר אפילו אם תצמח פה תבואה לא תהיה בה ברכה ולא תגיע לקצור
שיפרישו ממנה תרומות וי"ת לא תהי בכון עללא כמיסת דיעבדון מיניה חלתא ר"ל
כשיעור שיוציאו ממנה חלה והוא מדת העומר: נגעל. כמאס והשלך: בלי

דמך על ראשך. חובת קטולך תהי בריסך אין עונש במיתתך אלא לעצמך:
ויאמר ללמד בני יהודה קשת. ויאמר דוד מעתה שנפלו גיבורי ישראל צריכים
בני יהודה ללמוד מלחמה ולמשוך בקשת: הלא היא כתובה על ספר בראשית
שהוא ספר ישרים אברהם יצחק ויעקב והיכן רמיזא ידך בעורף אויביך איזו
היא מלחמה שמכוין
בה ידו כנגד פרחתו
שהוא מול עורפו הוי
אומר זה קשת: הצבי
ישראל על במותיך
חלל. מצבן של ישרא'
על תוקף מעוזכם כ
נפלתם חללים כן ת
תירגם יונתן: הרי
בגלבוע. ההרים
שבגלבוע: ושדי
תרומות. לא תהי בכון
עללא כמיסת דיעבדון
מיניה חלתא: כי שם
נגעל מגן גיבורים.
מגני עור היו להם
וכשיוצאין למלחמה
מושחין אותן בשמן
כדי שיהא כלי זיין
המכה עליו מחליק
כמה דאת אמר קומו
השרים משחו מגן
וכאן כך היה מקונן
הקינה שם נגעל מגן
גבורים פלט שומנו
ולא נדבק בו ונעשה
כאילו לא נמשח בשמן
וכל הגעלה לשון דבר
הפולט מה שנותנין
בו כמו שורו עבר ולא
יגעיל: לא

לאחד ולאחד ז' פתחין וסי' נמסר בסדר תבא: ויקונן ג' וסי' על שאול ועל יהונתן. ויקנן המלך אל אבנר.
ויקנן ירמיהו על יאשיהו: כ"ג פסוקים בקריאה ריש ובציעתא אל אל וסי' אל תפנו אל האובות ואל הידעונים.
אל הגידו בגת אל הבשרו. אל תירא כי עמך אני. אל תיראו מפני חיל הכשדים. אל תאמינו ברע. אל
תגעו במשיחי דתהילים' וחברו דד"ה. רגל גאוה. לחית נפש תורך. אל תתן יי' מאויי רשע. אל תשליכני
מלפניך. אל תשליכני לעת זקנה. אל תתהדר. אל תהחר במרעים. אל תזכרו ראשונות. אל תארב.
אל למלכים. אל תבהל מפניו תלך. אל תבהל על פיך. אל יבושו בי. אל יאמרו בלבבם. אל תצאי
השדה. אל תסג גבול עולם: תרומות ג' בקריאה ב' חס וא' מל וסי' כל תרומת הקדשים אשר ירימו. הרי
בגלבע אל טל. ואיש תרומת יהרסנה. ושדי מ"ל. וסי' כל טוריא דמלכא. אנ"ך:

וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד־הָעָרֶב עַל־
שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וְעַל־עַם יְהוָה
וְעַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בֶּחָרֶב׃ י"ג
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַנַּעַר
הַמַּגִּיד לוֹ אֵי מִזֶּה אָתָּה וַיֹּאמֶר בֶּן־
ד' אִישׁ גֵּר עֲמָלֵקִי אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו
דָּוִד אֵיךְ לֹא יָרֵאתָ לִשְׁלֹחַ יָדְךָ לְשַׁחֵת
ז' אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה׃ וַיִּקְרָא דָוִד לְאַחַד
ל' מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר גַּשׁ פְּגַע־בּוֹ וַיַּכֵּהוּ
דמך ק' וַיָּמֹת׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד דָּמְךָ עַל־
רֹאשֶׁךָ כִּי פִיךָ עָנָה בְךָ לֵאמֹר אָנֹכִי
מֹתַתִּי אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה׃
ג' ב' חס' וא' מל' וַיְקֹנֵן דָּוִד אֶת־הַקִּינָה הַזֹּאת
ח' עַל־שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ׃ וַיֹּאמֶר
לְלַמֵּד בְּנֵי־יְהוּדָה קָשֶׁת הִנֵּה כְתוּבָה
ב' . ל' ר"פ עַל־סֵפֶר הַיָּשָׁר׃ הַצְּבִי יִשְׂרָאֵל עַל־
ג' בָּמוֹתֶיךָ חָלָל אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים׃
אַל־תַּגִּידוּ בְגַת אַל־תְּבַשְּׂרוּ בְּחוּצֹת
אַשְׁקְלוֹן פֶּן־תִּשְׂמַחְנָה בְּנוֹת פ
ל' פְּלִשְׁתִּים פֶּן־תַּעֲלֹזְנָה בְּנוֹת הָעֲרֵלִים׃
ל' . ל' הָרֵי בַגִּלְבֹּעַ אַל־טַל וְאַל־
ב' תר כתי' ה' ותר כתי' ו' מָטָר עֲלֵיכֶם וּשְׂדֵי תְרוּמֹת כִּי
שָׁם נִגְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים מָגֵן שָׁאוּל

וספדו ובכו וצמו עד רמשא על
שאול ועל יהונתן בריה ועל עמא
דיי ועל בית ישראל ארי אתקטלו
בחרבא: ואמר דוד
לעולימא דמחוי ליה אי מדין את
ואמר בר גבר גיור עמלקאה אנא
: ואמר ליה דוד איכדין לא
דחילתא לאושטא ידך לחבלא ית
משיחא דיי: וקרא דוד לחד
מעולימיא ואמר קרב שלוט ביה
ומחהי וקטליה: ואמר ליה דוד
חובת קטולך תהי בריסך ארי
פומך אסהיד בך למימר אנא
קטילית ית משיחא דיי:
ואלא דוד ית איליא הדין על שאול
ועל יהונתן בריה: ואמר לאלפא
בני יהודה מיגר בקשתא הא היא
כתיבא על ספרא דאורייתא:
איתעתדתון ישראל על בית
תוקפיכון איתרמיתון קטילין
איכדין איתקטלו גיבריא: לא
תחוון בגת לא תבסרון בשוקי
אשקלון דילמא יחדיין בנת פ
פלשתאי דילמא ידוצון בנת ערלאי
וטורי גלבוע לא יחות עליכון טלא
ומטרא לא תהי בכון עללא כמסת
דיעבדון מיניה חלתא ארי תמן
איתברו תריסי גיבריא תריסא דשאול

רלבג

על שאול ועל יהונתן
בנו. ספר זה בהדרגה
בגדול החל ובקטן
כלה כן הוא בענין
ההספד והבכי:
ויאמר אליו דוד איך
לא יראת לשלח ידך.
יש לתמוה מדוע צוה
דוד להרגו והנה עשה
זה ברצון שאול ו
ובקשתו. אלא
שהתשובה בזה איננה
ממה שיקשה וזה שאומר לחברו חבול בי וחבל בו כמו שהתבאר בתלמוד כ"ש
בהמתת המלך ואין מצות המלך ממה שתפטרהו בזה כי דברי הרב ודברי
תלמיד דברי מי שומעין והנה הזהירה תורה על דבר ההמתה כ"ש על המתת
המלכים ואף על פי שלא היו שם עדים והיה מרשיע את עצמו והיה מפני זה פטור
בדין הנה עשה דוד זה להוראת שעה שלא יקלו האנשים לשלוח ידם במלכו ולזאת
הסבה בעינה נזהר משלוח יד בשאול כשהיה במערה ואף על פי שהיה רודפו והיה
מותר להרגו. וידמה שזה הנער המגבשר לא היה גר צדק ואע"פ שאמר בן איש גר
עמלקי כבר אמר זה להורות שאינו עמלקי באמת אבל אביו התגורר בארץ עמלק
וזאת היתה תשובתו לדוד כי כבר ידע דוד מפיו כי עמלקי הוא אבל שאל לו על
המקום שהיה חונה בו והוא השיב כי בעבור המקום נקרא עמלקי לא שהיה
ממשפחת עמלק: ויאמר ללמד את בני יהודה קשת וגו'. בעבור שראה כי מיתת
שאול היתה בסבת יראתו מהמורי' בקשת ולא היו בישרא' מי שיהיה בקי בזה אמר
דוד ללמד את בני יהודה קשת כי הוא מהנבחרים שבכלי המלחמה. והנה ספר
הישר לפי מה שאחשב ספר היה מפורסם אצלם וכבר אמרו ספר הישר שהוא
ספר בראשית: הצבי ישר' וגו'. מכאן התחלת הקינ' ואמ' זה על ארץ ישרא' שנקרא
ארץ הצבי ועניינו הצבי צבי ישראל כמו הארון הברית שהרצון בו הארון ארון
הברית: על במותיך חלל. אמר זה בעבור הר הגלבוע שנפלו בו שאול ובניו: אל תגידו בגת. ידוע כי גת ואשקלון היו יושבים בהם פלשתים: הרי בגלבוע. קלל ההרים
ההם בעבור שקרה בהם מה שקרה מהמקרה הרע הזה: ושדי תרומות. ר"ל שלא יהיה שם שדה שיעשה פרי שלם באופן שיפרשו ממנו תרומות: כי שם נגעל מגן גבורי'.
ר"ל נמאס והושלך כאילו לא היה בו פרי להיות מגן והנה אמר זה כי שאול לא המתין בואת אנשי המלחמה עליו לראות אם מגנו יגן עליו מהמורים אבל חשב עצמו כאילו
אין לו מגן עם היותו גבור מאד ויהונתן לא הועיל לו מגנו שלא יפול ביד פלשתים: והנה

בלי משוח בשמן · כלומר כן נגעל מגן גבורים של שאול כאילו לא היה המגן משוח בשמן כי מושחים המגן כדי להחליקו שלא יעברוהו כלי זיין וכן משחו מגן לדעת קצת המפרשים או פירושו כן נגעל כאילו לא היה שאול משוח בשמן למלך : לא נשוג אחור · בש"ן ועניינו כמו בשמך מן ישוגו אחור : לא נפרדו · ת"י לא איתפרשו מעמהון כלומר אף על פי שהיו יודעים מותם במלחמה לא נפרדו מעם יי' ולא נעדרו ולא נסו מן המלחמה ויתכן פירושו לא נפרדו זה מזה כי כאחד מתו כמו שהיו בחייהם נאהבים זה לזה : עם עדנים · ת"י ומוביל לכון תפנוקין ויש לפרשו כמשמעו כי הלבוש הטוב והנאה עדן הגוף כמו המאכל הטוב · ובדרש ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר בנות ישראל אלו בנות ישראל ודאי על שאול בבכיה בשעה שהיו בעליהן יוצאין למלחמ' היה זן ומפרנסן ומלבישן שני עם עדנים מכאן שאין התכשיטין נאים אלא לגוף מעודן ר' נחמיה אומ' בנות ישרא' אלו סנהדראות של ישראל על שאול בבכיה בשעה שהיה שאול שומע טעם ההלכה יוצאת מפי תלמיד חכם היה עומד ונושקו על פיו : על במותיך חלל · על במותיך נפלת חלל ות"י על בית תקפך אתקטלתא : נפלאתה אהבתך לי · בשני סימני נקבה והכפל לחזק פליאת האהבה וכן כי החבאתה ובמקומו פירשנו גם כן טעמו : מאהבת נשים · ת"י מרחמת תרתין נשין ר"ל שתי הנשים שהיו לו לדוד אביגיל ואחינועם ואדוני אבי ז"ל פיר' מאהבת נשים למה שהם אוהבות בין בעליהם בין בניהן שאהבתם חזקה להם : ויאבדו כלי מלחמה · כל כך נפלו גבורי' כאילו אבדו כלי מלחמתם או פירושו שאול ויהונתן שהיו כלי מלחמתו של ישראל מתו :

ויקחו

קלו ד' בטעם בקוף וסי' נמסר בסדר נח : ברוכי' ג' בקריא' ב' מלא' וחד חס' וסי' ברוכי' אתם ליי' כי חמלתם · ברוכי' אתם ליי' אשר עשיתם חסד · ברוכים אתם ליי' עשה שמים וארץ · דיבש חס' : וגם אנכי ה' בקריא' וסימני' נמסר בסדר וירא : והיו ו' בקריא' וסי' ותחזקו והיו לאנשים פלשתים · תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל · והקיפו הלוים את המלך סביב דדה · נודו מתוך בבל · והקפתם על המלך סביב דמלכים · עזבו ערים ושכנו בסלע :

בְּלִי מָשִׁיחַ בַּשָּׁמֶן׃ מִדַּם חֲלָלִים ג'
מֵחֵלֶב גִּבּוֹרִים קֶשֶׁת יְהוֹנָתָן לֹא
נָשׂוֹג אָחוֹר וְחֶרֶב שָׁאוּל לֹא תָשׁוּב ל' כתי' שי"ן
רֵיקָם׃ שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן הַנֶּאֱהָבִים ל'
וְהַנְּעִימִם בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא ל' וכתי' כן
נִפְרָדוּ מִנְּשָׁרִים קַלּוּ מֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ׃ ר' בטע' בקוף ל'
בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל אֶל־שָׁאוּל בְּכֶינָה ל'
הַמַּלְבִּשְׁכֶם שָׁנִי עִם־עֲדָנִים הַמַּעֲלֶה ל'
עֲדִי זָהָב עַל לְבוּשְׁכֶן׃ אֵיךְ נָפְלוּ ל'
גִבֹּרִים בְּתוֹךְ הַמִּלְחָמָה יְהוֹנָתָן עַל־ ז' חס'
בָּמוֹתֶיךָ חָלָל׃ צַר־לִי עָלֶיךָ אָחִי ג'
יְהוֹנָתָן נָעַמְתָּ לִּי מְאֹד נִפְלְאַתָה כ' · ל'
אַהֲבָתְךָ לִי מֵאַהֲבַת נָשִׁים׃ אֵיךְ נָפְלוּ
גִבּוֹרִים וַיֹּאבְדוּ כְּלֵי מִלְחָמָה׃ ל'

דְמָשִׁיחַ כִּדְבִמְשְׁחָא׃ מִדַּם קַטְלִין סְתַּר גִּיבָּרִין גִּירֵי קַשְׁתָּא דִיהוֹנָתָן לָא מִסְתַּחֲרִין לַאֲחוֹרָא וְחַרְבָּא דְשָׁאוּל לָא תַּיְיבָא רֵיקָן׃ שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן דִּרְחִימִין וַחֲבִיבִין בְּחַיֵּיהוֹן וּבְמוֹתְהוֹן לָא אִתְפָּרָשׁוּ מֵעַמְּהוֹן מִנִּשְׁרַיָּא קַלִּילִין מֵאַרְיָוָתָא גִּיבָּרִין׃ בְּנַת יִשְׂרָאֵל עַל שָׁאוּל בְּכָאָה דַּהֲוָה מַלְבִּישׁ לְכוֹן לְבוּשֵׁי צִבְעוֹנִין וּמוֹבִיל לְכוֹן תַּפְנוּקִין וּמַסִּיק ת תִּקּוּנֵי דַהֲבָא עַל לְבוּשְׁכוֹן׃ אֵיכְדֵין אִתְקְטָלוּ גִּיבָּרַיָּא בְּגוֹ קְרָבָא יְהוֹנָתָן עַל בֵּית תּוּקְפָּךְ אִתְקְטֵילְתָּא׃ עָקַת לִי עֲלָךְ אָחִי יְהוֹנָתָן חֲבִיבַת לִי לַחֲדָא מַפְרְשָׁא רְחִמְתָּךְ לִי מֵרְחִמַת תַּרְתֵּין נְשִׁין׃ אֵיכְדֵין אִתְקְטָלוּ גִּיבָּרַיָּא וַאֲבָדוּ מָנֵי קְרָבָא׃

רשי

לא נשוג אחור · לא היה רגיל להיות נשוג אחור : מנשרים קלו · לעשות רצון בוראם : המלבישכם שני עם עדנים · דהוה מלביש לכון לבושי צבעונין ומוביל לכון תפנוקין : על במותיך חלל · על בית תוקפך איתקטלתא : כלי מלחמה · שאול ויהונתן שהיו כלי זיין של ישראל : לקח

רלבג

והנה התחיל לספר מגן שאול ואמ' שהוא בלתי משוח בשמן ו ואולם אמ' זה לפי מה שאחשוב כי מגן אשר לא ישתמשו בו כי אם לעתים רחוקי' יצטרך למשחו בשמן וכן ה הכונה לפי מה שאחשוב במה שאמר הנביא על מיתת בלשאצר קומו השרים משחו מגן ר"ל שעתה יצטרכו למשוח המגן כי לא יבאו למלחמה תמיד כמו שהיו עושים קודם זה · ואחר זה שב לספר יהונתן ושאול בענין הגבורה ולזה אמר כי קשת יהונתן לא נשוג אחור מדם החללים מחרב גבורים כי לעולם הכל היה מנצח וחרב שאול לא היתה שבה ריקם שלא יכה אויביו במלחמה : ובמותם לא נפרדו · אמר זה מפני מותם יחד במלחמה : בנות ישראל אל שאול בכינה · אמר זה כי מרוב הצלחתו על הפלשתים היו ישראל בשלוה בימיו ולא שללו אותם אויביהם בימיו ולזה היה זה אל שילבשו בנות ישראל שני עם עדנים ויעלו עדי זהב על לבושן : יהונתן על במותיך חלל · ר"ל איך היה זה שיהיה על במותיך חלל עם רוב גבורתך : נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים · ר"ל שיותר חזקה ויותר נפלאה היתה אהבת יהונתן לדוד מאהבת הנשים לאהוביהן שהיא אהבה חזקה מאד עד שכבר יכה אותה ויקללה ולא תפיל מפני זה מאהבתה לודבר : איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה · ר"ל שכבר אבדו שאול ויהונתן כאילו אבדו כלי מלחמה כי הם היו כלי מלחמת ישראל על שונאיהם או רצה בזה איך נפלו גבורים ותקיפים כשאול ויהונתן ואיך אבדו כלי המלחמה אשר בידם שלא השתמשו בהם להשחית בשונאיהם ולא להגן על עצמם :

והתועלות המגיעות מזה הספור הם אלו ·

הראשון הוא במדות · והוא שראוי לאדם שלא ימסור עצמו לסכנו' הלא תראה כי יונתן בהכותו נציבי פלשתים אשר בגבע בנימין כמעט שסכן כל ישרא' לולי יי' שהיה לו ואין ראוי לאדם לסמוך על הנס כל שכן עם מה שהיה רואה מהפקד כלי המלחמה מישראל עד שלא נמצא חרב וחנית כי אם ביד שאול ויהונתן :

השני הוא להודיע כי אין מעצור ליי' להושיע ברב או במעט הלא תראה כי יהונתן לבדו עם נושא כליו נצחו כל מחנה פלשתים והחרידוהו באופן שהיתה חרב איש באחיו :

השלישי והוא במצות הוא להודיע שאין ראוי לעבור על דברי הנביא הלא תראה כי שאול מפני שעבר על דברי שמואל נענש בשלא נתקיימה לו המלוכה כי אם זמן קצר :

הרביעי והוא בדעות הוא להודיע כי ההודעה בדברים העתידים תגיע גם להמון אבל באופן חלום ולזה ילקח ראיה מספוריהם ודבריהם על העתיד להיות ובזה האופן לקח יהונתן ראיה מדברי הפלשתים באמרם עלו עלינו על מה שעתיד לבא על הפלשתים מישראל ובזה האופן ג"כ באר הש"י לגדעון מה שעתיד לבא על מחנה מדין כמו שצוהו שירד הוא ופורה נערו אל המחנה וישמע מה ידבר :

החמשי הוא במדות הוא שראוי לאדם שינהג זריזות בפעולותיו בעת המצאו כעזר בהם מהש"י ולזה תראה שהשביע שאול את העם שלא יאכלו לחם עד הערב כדי שינהגו בזריזות להכניע הפלשתים בהיות לאל ידם וכבר נמצא שהסכים הש"י בזאת השבועה ולזה לא ענהו כשאלו ביי' מצד מה שעבר יהונתן על זאת השבועה :

הששי הוא להודיע כי באחיק יוטל את הגורל ומיי' כל משפטו ולזה נמצא בזמן האמת מה שנתפרסם מזה הספור ובזולתו וזה כי כבר נפל הגורל על יהונתן שהיה החוטא בזה הענין :

השביעי להודיע כי השליט על המשפט והוא המלך ראוי שלא ישא פנים לשום אדם עד שיאמר לבניו שלא ידעם ולזה תמצא שנשבע שאול כי מות יומת יהונתן ולולי יד ישראל עמו היה ממית אותו שאול :

השמיני הוא להודיע שוכם רצון הש"י לכלות את עמלק בהיות לאל יד ישראל לנצחו כי גלוי לפני שוכם שכלת העם הזה את ישראל וזה אולי יהיה כבה במוט רגלי ישראל שישחיתום ולזה התחכם הש"י להשחיתם בעת הצלחת ישרא' ולזאת הסבה צותה התורה שנזכור את אשר עשה לנו עמלק מצורף לזה מה שרצה הש"י לכלות בעלי האמונות הנפסדות הרעות כדי שלא נלמד ממעשיהם ולשתי אלו הסבות צוה השם שלא ישאירו מהם שריד ופליט ושלא יהנו בכלל מנכסיהם ברוך אשר לו נתכנו עלילות הלא תראה מחשבת המן האגגי להשחית כל ישראל במוט רגליהם והנה היה כפשע בינם ובין המות לולי יי' שהיה להם :

התשיעי הוא להודיע בכל עת ולהציל מי שגמל לאדם חסד באופן שלא יגיעהו נזק ולזה ספר שהשתדל שאול שירד הקיני שהיה מבני חותן משה מתוך עמלק שמא בעת המלחמה יזוקו במקרה עם העמלקים :

העשירי הוא להודיע שאין ראוי לעבור על מצות הש"י על יד נביאו הלא תראה איך נענש שאול במה שעבר על דברי שמואל בדבר עמלק שהיה זה סבה להמיתו בלא עתו :

האחד עשר הוא להודיע שאין הש"י חפץ בזבחים ועולות אך רצונו שישמעו אל דבריו ולא יצטרכו אל הקרבנות כ"ש שאין רצונו שיחטא האדם למען שבא מה שיזבח מתנו ליי' כמו הענין במה שעשה שאול וישראל במה שלקחו משלל עמלק כי שמוע בקול השם ית' הוא יותר טוב מהקרבת זבח כמו שאמר הנה שמוע מזבח טוב :

השנים עשר הוא בדעות והוא להודיע על צד הרמז מאי זה צד בא החסרון בקסם ותרפים והוא דבר עמוק מאד לפי מה שהתבאר מדברינו בשני מספר מלחמות יי' :

השלשה עשר והוא בדעות הוא להודיע שוכם אכזריות לב שמואל וגבורתו עד שלא ירא מלדבר קשות כאלה לשאול עם היותו מלך והרג אגג בדרך אכזריות באופן הנזכר פה לשלם לו מדה כנגד מדה ולמלאת מצות הש"י כי אלו התכונות ראוי שתהיינה לנביא ר"ל שלא יירא משום אדם אך יכנע למלאת מצות השם בכל עת :

הארבעה עשר והוא במדות הוא להודיע שאין חסרון לנביא אם יאמר כזב בצד מה למלט נפשו הלא תראה שהש"י נתן עצה לשמואל שיאמר לזבוח ליי' באתי ואף על פי שאין שלא בא כי אם למשוח למלך אחד מבני ישי :

החמשה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמוך על הנס ואף על פי שהוא שלם מאד

והוא דבק במ״ש הלא תראה כי שמואל עם גודל מעלתו ירא שיהרגהו שאול ולקח עצות איך ימלט מזה במה שאמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולא נסמך על הנס אף על פי שהיה הולך במצות הש״י כי רצון השם ית׳ שישתדל האדם בסבות הראויות בהצלתו כי המופת לא יעשהו הש״י כי אם במקומות ההכרחיים ולזה אמרו ז״ל למען יברכך יי׳ אלהיך יכול בטל ת״ל בכל אשר תעשה וכבר הרחבנו המאמר בזה בבאורנו לדברי התורה ובספר מלחמות יי׳ :

הששה עשר הוא להודיע כי לא אשר יראה האדם הוא האמת כי ישי לא חשב שיהיה ראוי למלוך בנו קטן ולזה לא הביאו הביתה להעבירו לפני שמואל והוא אשר בחרו השם לבד ולזה אמר אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה :

השבעה עשר הוא להודיע שהוא ראוי למי שימלוך שיהיה תארו נאות לאדנות כדי שיחזו עיני כל איש ביפיו ויהיה מפני זה נכבד בעיניהם ויאהבוהו ויכנעו לעבדתו ואילו היה מאום בעיניהם ימאסוהו ולא ייראו ממנו ותפסד הכונה אשר בעבורה היתה המלוכה ולזה ספר בשאול שכבר היה משכמו ומעלה גבוה מכל העם וספר בדוד שכבר היה אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי ולזה היה תארו נאות לאדנות :

השמנה עשר הוא להודיע הרושם הנפלא שיקח האדם בהתהפך ענינו ל שיהיה מלך כ״ש בהמשחו על יד נביא הלא תראה כי שאול תכף שנמשח למלך נהפך לאיש אחר וכן הענין בדוד שכבר ספר ואמר ותצלח רוח יי׳ אל דוד מהיום ההוא ומעלה וזה דבר ראוי לפי שרשי התורה כי פעלות המלך מסודרות באופן מה מהש״י ולזה אמר שלמה פלגי מים לב מלך ביד יי׳ על כל אשר יחפוץ יטנו כי אין מן הראוי שיהיה בבחירת המלך להשחית עמו אם ירצה כי גבוה מעל גבוה שומר :

התשעה עשר הוא להודיע איך עמקו מחשבות השם שסבב בהבאתו רוח רעה על שאול שיתקרב דוד למלכות והיה זה סבה להביא עליו המלוכה בקלות מצד מה שראו ישראל טוב הצלחת דוד במלחמות ובכל עניניו ולזה היה הוא המוציא והמביא את ישראל גם בהיות שאול מלך :

העשרים הוא להודיע כי מברכת האיש המושגח מהש״י יתברך אדניו כי רצון האיש המשרת ותשוקתו הוא שיתברך אדניו ומזה הצד תבא הברכה לאדון מצד המשרת ולזה ספר בענין שאול כשהיתה רוח אלהים רעה מבעיתתו כי דוד הוא מושגח מהש״י ולזה יתכן שבסבתו תסור מעל שאול זאת הרעה ולזה ספרו מענין דוד עם היותו יודע נגן שהוא איש מצליח והש״י עמו :

העשרים ואחד הוא להודיע שאין ראוי לבא לפני המלכים והסגנים בידים ריקניות ולזה ספר ששלח ישי לשאול ביד דוד בנו חמור לחם ונאד יין וגדי עזים ולזה צותה התורה לפרסם לאנשי׳ ממשלת השם עליהם שבבואם לראות פניו לא יבאו בידים ריקניות אמר ית׳ לא יראו את פני יי׳ ריקם :

העשרים ושנים הוא להודיע שהשולח מנחה אל המלכים אין ראוי שיבזבז בה מאד ממונו למען תהיה מנחה ראויה אל המלך אבל יספיק שתהיה המנחה מאד ראויה ביחס אל הנותן ולזה ספר ענין זאת המנחה שהיתה קטנת השיעור ביחס אל המלך וכן תמצא ביעקב ששלח ביד בניו למצרי׳ לאדני הארץ מנחה מעוטה אף היתה מהמשובחים שבמיני׳ ואם היה בזה תועלת אחר גם כן כמו שבארנו שם בבאורנו לדברי התור׳ :

העשרים ושלשה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמך על כחו וגבורתו כי לא בכח יגבר איש אך מיי׳ מצעדי הגבור כוננו הלא תראה כי גלית הפלשתי עם רוב גבורתו וחוזק כלי מלחמתו נפל בעזר השם ביד דוד שהיה נער ובזולת כלי מלחמה :

העשרים וארבעה הוא להודיע עוצם אבירות לב דוד וקנאתו ליי׳ על דבר גלית ואיך שם נפשו בכפו לנקום את נקמת יי׳ כי זאת התכונה ראוי שתהיה למלך :

העשרים וחמשה הוא להודיע כי הבוטח ביי׳ ישוגב ולזה תמצא כי כששמע שאול עוצם בטחון דוד ביי׳ בטח שינצח דוד הפלשתי ולזה אמר לו שאול לך ויי׳ יהיה עמך :

העשרים וששה הוא להודיע שעם הבטחון בש״י ראוי לעשות מה שאפשר שיגיע בו התכלית המכוון ביותר שלם שאפשר ולזה תמצא שהשתדל שאול שילבש דוד כלי המלחמ׳ באופן ראוי להלחם עמו וגם דוד הסכים בזה עד שראה כי לא יועילו לו כי לא נסה ללכת באלה וההשתמשות באותם הכלים יצטרך להרגל ולזה לקח דוד מה שנסה ללכת בו עם שיתכן לו בו יותר להכות את גלית מרחוק עם שכבר שם ביי׳ מבטחו שיהיה לו לעזר בהכאת גלית :

העשרים ושבעה הוא להודיע כי להמון קצת השפעה אלהית בידיעת העתידו׳ וזה אמנם יהיה במה שיסכימו בו רבים מהדברים העתידים ולזה תמצא שכבר התפעל שאול זה האופן מההפעלות מדברי הנשים שהיו אומרות באלו השירים שורה מה שכבר תהיה לדוד המלוכה והוא אמרם הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו ולזה לא הוכיחן שאול על זה המאמר אבל היה שונא את דוד ואורב לו להפילו בדרך שלא יעשוק המלוכה ממנו ומזרעו והנה זאת המדרגה מההודעה יקראו רז״ל בת קול ואחשוב שהיא חלק מה מהקסם השלם ומהיותר נורך ממנו וזה יתבאר עם קצת עיון ממה שבארנו בספר מלחמות יי׳ מענין הקסם :

העשרים ושמנה הוא להודיע כי אשר יאהב יי׳ יוכיח כי הוא המאהב והנשמר הלא תראה איך היה מצליח דוד בכל עניניו ואיך שמרהו הש״י מכל מה שחשב להפילו בו שאול מהרע לא הועילו לשאול בתחבולותיו :

העשרים ותשעה הוא להודיע כי עצת יי׳ היא תקום עד שכל מה שיעשהו האדם לחלוק עליה יהיה כלי להגעתה ולזה תמצא שכמעט כל מה שעשה שאול כנגד דוד היה כלי אל שתהיה לדוד המלוכה בקלות יותר כי מה ששמהו לשר אלף יוצא ובא לפני העם היה סבה אל שאהבו אותו מאד כל ישר׳ ויהודה בראותם טוב הצלחתו וזה היה סבה אל שהגיע אל דוד המלוכה בקלות כמעט סבה אחרי מות איש בושת בן שאול כמו שיתבאר שם ואין ספק במה שחשב להפילו ביד פלשתי׳ כי כבר נתברר ממנו טוב הצלחתו של דוד על אויביו והנה מה שהרג שאול נוב עיר הכהנים בעבור דוד היה גם כן סבה להוסיף שמירה לדוד כי זה היה סבה שבא אביתר הכהן לדוד עם האורים והתמים והיה דוד נשאל ביי׳ בכל מעשיו ולשאול לא היה דרך אל שיהיה נשאל ביי׳ וכן מה שהוכרח דוד לברוח מפני שאול ולבא בארץ פלשתים כי מפני זה נשתלשל הענין שהיה לדוד צקלג והיו נלחמים תמיד דוד ואנשיו עם אויבי יי׳ והיה דוד שולח מהשלל לישרא׳ והנה המלחמות ההם היו כלי להגיע לדוד המלוכה כי אז נתברר לישראל טוב הצלחתו עד שבמתי מעט נצח רבים ושאול ורעו נפלו ביד פלשתים עד היות יד כל ישרא׳ עמו וכן מה שנתן מיכל בתו לדוד לאשה להפילו ביד פלשתים היה כלי אל מה שנשמר דוד מנפול ביד שאול כמו שיתבאר בזה הספור . וראוי לכל אדם להתנהג במדת הענוה והשפלות הלא תראה כי דוד היה משפיל עצמו מאד ואומר שאינו ראוי לקחת בת מלך ואע״פ שכבר היתה לו מן הדין מפני הכותו את גלית והנה טען תחלה מפני שפלות מדרגתו ושפלות משפחתו ואחר זה טען מצד היותו עני ולא יוכל לתת מהר ומתן לבת המלך לפי הראוי לה :

השלשים הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה מסרב מאד במה שיבקשו ממנו הגדולים ולזה תמצא כי דוד היה מסרב תחלה לקחת את בת המלך מצד מה שזכר שהוא בלתי ראוי לה וכאשר ראה שעם כל זה היה חפץ המלך שיתחתן בו נתרצה להתחתן בו והראה לשאול טוב הצלחתו עד כי הביא לו מאתים ערלות פלשתים תחת מה ששאל כדי שיתרצה בו שאול יותר :

השלשים ואחד הוא להודיע שראוי למי שיבקש תכלית מה שלא יקצר בהגעתו בכל הסבות אשר ישלם בהם התכלית ההוא ביותר שלם שאפשר ולזה תמצא שלא הספיק במיכל מה שהורידה דוד בעד החלון כדי שימלט מיד אביה בשיברח כי אולי יצוה המלך וירדפוהו וישיגוהו אבל חברה אל זה סבות אחרות והם שכבר שמה התרפים אל המטה וכביר העזים מראשותיו כדי שכשבא עבדי שאול אליה תוכל לומר להם כי חולה הוא ויניחוהו זמן מה או אולי יתפייס שאול בזה ולא ישתדל עוד להרגו כי אז יראה כי אזלת יד ואולי יי׳ יגפנו או אולי יתחרט שאול על החמה הזאת ויניחהו ובין כך ובין כך יהיה פנאי לדוד לברוח ולהרחיק מהמקום ההוא בדרך שלא יפול ביד שאול ויוכל ולזאת הסבה גם כן תמצא שלא הספיק ליהונתן במה שרצה לגלות לדוד אם דעת אביו להמיתו אלא אם לא שיחקה עמו הענין ואחר כך יגלהו לדוד כי אולי לא ימצא דרך שיוכל לדבר בסוד עם דוד להודיע אליו תשובת אביו לו ולזה תמצא כי בפעם הראשונה יעץ יהונתן לדוד שיסתר בשדה אחד וישתדל יהונתן לדבר עם אביו בשדה ההוא בעצמו מענין דוד לבקש מלפניו כי לא ימיתהו בדרך שיוכל דוד לשמוע הדברים ההם ואם לא יוכל לדבר עמו במקום שישמע דוד דבריהם יקל ליהונתן ללכת במקו׳ שנסתר בו דוד להסך את רגליו ואז יודיע לדוד כל כונת אביו ובפעם שנית לא הספיק ליהונתן זה כי ראה שאם היה אמת מה שספר לו דוד לא יוכל יהונתן לבטוח שלא יהרוג שאול כשיבטיח אותו שלא יהרגהו כי כבר הבטיחו על זה הענין תחלה ולזה התחכם יהונתן למצוא דרך יוכל בה להודיע לדוד כוונת אביו מה היא ולזה עשה התחבולה מענין יריית החצים אשר יתבאר לנערו אם יצטרך דוד לברוח ולמלט את נפשו אם לא כי אולי לא ימצא דרך יוכל להודיע לדוד כוונת שאול אביו מה היא ולזה עשה התחבולה מענין לבא אל דוד לדבר עמו מזה הענין ולזאת הסבה גם כן תמצא שהעלי׳ דוד היותו בורח גם מאחימלך הכהן ואע״פ ששאל לו באלהים אם יצליח דרכו כי אולי אם יגלה לו זה יהיה סבה שיפול דוד ביד המלך ולזאת הסבה לא לקח דוד עמו אחד מאנשיו בברחו :

השלשים ושנים והוא במצות והוא שאע״פ שכל מצוה נדחית מפני פקוח נפש הנה אם לא היה מפני הדחות המצוה סבה בעצמותה להציל העובר עליה מן הסכנה אע״פ שתהיה סבה לא במקרה אין ראוי לדחותה בזה האופן ולזה לא התיר אחימלך לדוד ולנעריו לאכל לחם קדש בטומאה כמו שבארנו במה שקדם :

השלשים ושלשה הוא להודיע כי ראוי לאדם שיעשה כל התחבולות שאפשר להציל עצמו ולזה תמצא שהתהולל דוד ביד עבדי אכיש מלך גת והוריד רירו על זקנו כדי שיחשבו שכבר נשתגע ולא יחטרוהו כמרגל גם לא ישתדלו לתפשו מפני היותו שר וגדול בישראל כי יחשבו בראותם שגעונותיו של שכלותו נטרד ממעלתו ולזה היה סבה אל שיציל דוד נפשו מיד אכיש מלך גת ועבדיו :

השלשים וארבעה הוא לבאר שכבר נתקיים ייעוד הש״י לבית עלי

עלי בהריגת נוב עיר הכהנים עם שזה היה כלי שסרה הכהונה הגדולה מבית עלי כי לא נשאר מזרעו כי אם אביתר ובו סרה הכהונה מבית עלי וניתנה לצדוק כמו שנתבאר בספר מלכי׳ ולזה לא מצאנו שנענש שאול בהריגת נוב עיר הכהנים ואף על פי שלא היתה שם סבה תביא להרגם בזה האופן כי גם אחימלך לא חטא כנגד שאול כמו שספר לו כ״ש שלא חטאו לו כל בית אביו שהרג עמו ולזה תמצא שלא נזכר זה החטא עם החטאים שזכר שחטא בהם שאול כי ה׳ הסיתהו בו לקיים ייעודו:

השלשים וחמשה הוא להודיע עוצם קנאת דוד בעושי החמס עד שעם היותו ירא מאד מפני שאול התעורר להציל יושבי קעילה מיד שוסיהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה לשלם ולמנהיג:

השלשים וששה הוא להודיע עוצם השגחת השם באוהביו וזה שכאשר היה שאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם תכף סבב השם שהוכרח שאול לסור מעל דוד למלט הארץ מיד פלשתים ואחר זה כאשר ירדפו שאול סבב הש״י שנפל ביד דוד בדרך שהיה דוד יכול להזיק לו וזה היה בהיות שאול במערה ואחרי כן בהיותו שוכב ישן במעגל:

השלשים ושבעה הוא להודיע שראוי לאדם שלא יהיה דוחק את השעה אבל ימתין העת הראוי ולזה תמצא שאף על פי שכבר נפל שאול ביד דוד והיה רודפו לא הסכים דוד להרגו אבל קוה שאיש אחר יקום נקמתו ממנו או הש״י או יבא יומו למות וימלוך דוד:

השלשים ושמנה הוא להודיע שראוי למי שהיה חושק תכלית מה שלא ישתדל בהגעתו במה שאפשר שיקר׳ לו ממנו נזק ולזה תמצא כי דוד אע״פ שהיה מותר לו להרוג שאול כי כבר היה רודפו והיה זה כלי אל שתהיה המלוכה לדוד לא הסכים בהריגתו פן יהיה זה מביא האנשים להקל בהריגת המלכים ויביא זה להגיע נזק לדוד או לזרעו כי כבר משחו השם ית׳ למלך על ישראל על יד שמואל נביאו ולזאת הסבה הרג דוד האיש העמלקי באמרו שכבר הרג שאול והרג הורגי איש בשת בן שאול:

השלשים ותשעה הוא להודיע שאין ראוי שיתנהג האדם במדת הכילות והכלביות ר״ל ההדמות לתמונת הכלב שלא יניח שאר הכלבים להשאר בבית אשר הוא בו פן ימעיטו מזונו הלא תראה מה שקרה לנבל מעוצם הכילות שהיה לו אשר כמעט היה סבה לאסוף נפשו ונפש ביתו לולי היתה חכמת אביגיל:

הארבעים הוא להודיע שראוי למי שיפחד מיד מי שתקיף ממנו לפייסו ברבוי הדורון כמו שעשה יעקב לפייס עשו וכן עשתה אביגיל לפייס דוד כי הפליגה מאד בזה הדורון מפני ידיעתה חוזק הכעס שהיה ראוי שיהיה לדוד על דבר בעלה כי הוא שלם לו רעה תחת טובה וחרפו וגדפו מאד ולזה אמרה אכפר׳ פניו במנחה הגדולה הזאת ואחר כן אבקש ממנו זה דרך תחנה ובקשה:

הארבעים ואחד הוא להודיע שמי שירצה לפייס מי שתקיף ממנו לעת כעסו חזק ראוי לו שיתחיל דבריו בדרך מן הפיוס שירצה הכועס להטות אזניו אל דבריו ושיסדר דבריו באופן מן החכמה שתשלם לו ההצלה מהרע שחשב לעשות לו הכועס עליו ולזה התחילה אביגיל דבריה בזה האופן שהיא אמרה שבה העון הזה כדי שיתפייס דוד קצת פיוס בהודאתה זאת שהודית שחטאה לו כי מודה ועוזב ירוחם ואחר כן בארה לו שאין ראוי שיתפעל כל זה ההפעלות על איש פחות כנבל אם העיז דברים כנגדו כי רוע תכונת לבו ופחיתותו סבבו זה והנה היה בזה המאמר מהפיוס לדוד מה שלא יעלם ואחר זה התנצלה לדוד ובארה לו שלא היה לה אשם בזה ונשבעה בש״י כדי שיאמי׳ לדבריה יותר והנה היה מהחכמה עוד בדבריה אלה שהיא לא רצתה להראות לדוד שתירא ממנו שישחית נבל וביתו אבל הניחה הענין דרך הנחה שהשם ית׳ שמר דוד מעשות זה החטא ר״ל שיבא בדמים לשפך דם חנם ולהראות שהוא סומך על גבורתו בדרך שתושיע ידו לו לפי מחשבתו כי זה על האמת חטא עצום ונכלל עוד מהפיוס בדבריה אשר זכרה מרדפו דוד דרך כלל שהש״י יקלע נפשם בכף הקלע ונפש דוד תהיה צרורה בצרור החיים עם הש״י לפי שלא תמצא הרעה מימיו וכאילו הזהירה בזה עוד דוד שלא יאבד ממנו המלוכה שנתן לו הש״י מפני חטא כזה כמו שעשה שאול שהסיר ממנו המלוכה מפני החטאים שחטא כמו שנזכר במה שקדם ולהראות עוד שהיא לא היתה יראה מדוד שיעשה זה הרע שאלה ממנו שיזכר לה זה החסד שעשתה לו בעת שייטיב ה׳ לו והיתה לו המלוכה כי אז תהיה לאל ידו לשלם לה גמול כפעל כל אשר גמלתהו ולזה נתן דוד תודה לש״י אשר שלחה לפניו למנעו מזה החטא וברך טוב טעמה כי כבר סדרה דבריה בתכלית השלמות כמו שבארנו:

הארבעים ושנים הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמך על הנס אף על פי שרואה תמיד עיני אלהיו בו לשמרו אבל ראוי שיתרחק מן הסכנה לפי מה שאפשר ולזה ספר שברח דוד בארץ פלשתים מפני ראותו שאי אפשר שתשלם לו השמירה בארץ ישראל בזולת סכנה כי תמיד היה שאול רודפו:

הארבעים ושלשה הוא להודיע עוצם אהבת דוד עמו כי גם בעת שברח מארץ ישראל והיה בארץ פלשתים היה נלחם מלחמות ה׳ בשונאי ישראל והיה מכלה אותם לא יחיה איש מהם והיה מחכמת דוד שעשה הענין באופן שחשב אכיש כי דוד היה רודף ישראל והורגם ובזה בטח בו יותר לחשבו כי הבאש הבאיש בעמו ישראל ולזאת הסבה השתדל דוד שלא ישב את אכיש בעיר המלוכה:

הארבעים וארבעה והוא בדעות הוא להודיע כי הודעת העתידות תגיע לאדם מצד ההשגחה האלהית ולזה ספר שלחטא שאול לא ענהו ה׳ אפי׳ על יד אחד מבני הנביאים וכ״ש שלא ענהו בחלומות הצודקים ולא באורים כי אף על פי שנודה שהיו שם אורים ותמים הנה לא היה שם כהן ראוי שיהיו נשאלים באורים ותמים כי כבר המית שאול השלמים מהכהנים אשר היתה להם הכהונה הגדולה בהרגו נוב עיר הכהנים ולא היה שם כהן גדול כ״ש שלא היה שם כהן גדול שרוח הקדש שורה עליו שיתכן שיהיו נשאלים באורים ותמים ולזאת הסבה תמצא שלחטא יהונתן בעברו על שבועת אביו לא ענה הש״י אל שאול בהיותו נשאל באורים ותמים ושאול הרגיש אז כי החטא גרם לו שלא יענהו ה׳ ולזה חקר על פי הגורל במה היתה החטאת הזאת היום ומזה המקום התבאר שהוא אפשר שיעלים הש״י מהנביא קצת העתידות מצד האנשים אשר יקחו תועלת בהודעה ההיא:

הארבעים וחמשה הוא להודיע איך שלם השם ית׳ לשאול את גמולו הוא הרג נוב עיר הכהנים ובא עת שהרגים במה שנפקד ממנו בהריגתם עד שהוכרח לנטות אחר הדברים הפחותים והם האובות אחר שכבר הרחיקם ובערם מן הארץ למען תגיע לו איזו הודעה בענין המלחמה:

הארבעים וששה הוא להודיע שאין ראוי שיתחבר האדם עם הרשעים הלא תראה כי בהתחבר דוד עם פלשתים למלחמה פרץ הש״י מעשיו והיה זה סבה אל שנשרפה צקלג ונשבו הנשי׳ והטף אשר בה והנה להשגחה על דוד סבב הש״י שלא הסכימו סרני פלשתים שילך אתם דוד במלחמ׳ כי יראו פן יעשה תחבולה להפילם ביד שאול למען יתרצה בזה אל אדניו והיה זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקח עמלק ממנו ולקח מהם שלל רב והנה היה בזה היושר אל שתגיע המלוכה לדוד בראות ישראל הצלחתו כמו שזכרנו במה שקדם:

הארבעים ושבעה הוא להודיע שראוי לאדם שישלח לחמו על פני המים להיטיב לדלים הרעבים כי בזה תקנת התכונה הטובה בענין החמלה מה שלא יעלם עם שכבר יקרה שיגיע לנותן מהמקבל גמול טוב על זה הלא תראה כי דוד בחמלתו על האיש המצרי שמצאוהו בדרך רעב וצמא האכילהו והשקהו ונתן לו פלח דבלה ושני צמוקים והיה זה סבה אל שהורהו מקום הגדוד ששסו על צקלג והיה זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקחו עמלק:

הארבעים ושמנה הוא להודיע שאין ראוי שיבטח האדם על מי שאינו מעמו הלא תראה כי הנער המצרי שהיה עבד לאיש עמלקי היה נקל בעיניו להפיל אדניו ביד דוד אחר שנשבע לו דוד שלא יסגירנו ביד אדניו ולזאת הסבה ג״כ לא הסכימו סרני פלשתי׳ לבטוח בדוד:

הארבעים ותשעה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה אכזרי למשרתיו ועבדיו לעזוב אותם כשיחלו אבל ראוי שישתדל ברפואתם ובשמירתם כחזקת היד הלא תראה מה שקרה לזה האיש העמלקי בעבור עזבו הנער המצרי בחלותו:

החמשים הוא להודיע כי בתחבולות יעשו להם החכמים מלחמה ולזה השתדל דוד לבא אל הגדוד תכף בעמדם בטח עד שנפלו בידם כלם זולתי מתי מעט שרכבו על הגמלים וינוסו:

החמשים ואחד הוא להודיע שראוי למושל למשוך לב העם אליו בדרך שיאהבוהו וגם בעת שיחטאו לו יראה להם שאין בלבו עליהם דבר כי בזה יקח הנפשות וימשכם לעבודתו הלא תראה כי דוד הקדים לשאול בשלום מאתים האנשים אשר פגרו מעבור את נחל הבשור להראות להם שאין בלבו עליהם דבר ואף על פי שלא הסכימו ללכת עמו להלחם עם הגדוד אשר השחית צקלג ולא די לו בזה אבל הסכים גם כן שיקחו מן השלל חלקם ולזאת הסבה גם כן שלח דוד מהשלל לזקני יהודה עם שכבר נתפרסם להם בזה טוב הצלחתו והיתה בזה היושרה נפלאה להגיע המלוכ׳ לדוד:

החמשים ושנים הוא להודיע איך הפליא הש״י אשר לו נתכנו עלילו׳ להמציא הסבות שיגיעו דוד אל שתהיה לו המלוכה בקלות כמו שגזרה חכמתו ורצונו כי אם היה נהרג שאול לבדו הנה לחוזק אהבת דוד אל יהונתן לא היה יכול להסכים בעצמו לעשוק הממלכה ממנו ולזה מת יהונתן עמו וכבר נפלו גם כן עמו קצת ישר׳ להראות להם אי זה הבדל יש בין דוד לשאול כי שאול עם היותו מלך נפל הוא ועמו ביד פלשתים ודוד נצח במתי מעט עם רב כי זה ממה שיישיר ישראל אל שיתנו לדוד המלוכה:

החמשים ושלשה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שישמח בנפול אויבו אבל ראוי שיהיה חרד בנפילת שר וגדול ויזכור כי כבר יתכן שיקרה לו כך ולזה תמצא שקרע דוד את בגדיו ויספוד ויבכה וצם עד הערב על שאול תחלה להיותו היותר נכבד ואחר זה על יהונתן ואחר על עם ה׳ שהם בית ישראל ויקונן על שאול ועל יהונתן קינה נפלאה:

החמשים וארבעה הוא להודיע שראוי לאדם שילמד דעת ממה שיכשיל זולתו ולזה תמצא כי מפני שראה דוד שנפלו שאול ובניו על יד המורים אמר ללמד את בני יהודה קשת כי הוא כלי נפלא מאד בענין המלחמה:

ויהי

וימשחו שם את דוד · ואף על פי שכבר היה נמשח ע״י שמואל אף על פי כן בעת שקבלוהו עליהם למלך משחוהו: ויגדו לדוד לאמר אנשי יבש גלעד · פי׳ דבר אנשי יבש גלעד: אשר קברו את שאול · או הוא כמו הפוך אשר קברו אנשי יבש גלעד את שאול: הטובה הזאת · גמול הטובה הזאת: ויעבירהו מחנים · רצה להמליכו

ויהי אחרי כן וישאל דוד ביי׳ לאמר וגו׳ עד וידבר דוד ליי׳ את דברי השירה הזאת · זכר שאחרי כן שאל דוד ביי׳ אם יעלה באחת ערי יהודה ובאתהו התשובה בסוף שיעלה לחברון ושם משחוהו בית יהודה למלוך עליהם וכבר אמר דוד לאנשי יבש גלעד שייטיב להם גמול טוב תחת החסד אשר גמלו לאדוניה׳ לשאול להשתדל

אשר עמו י״א וסי׳ נמסר לעיל בסיפרא חלק א׳ סימן ט׳ : איש וביתו ג׳ וסי׳ נמסר לעיל בספ׳ חלק א׳ סימן כ״ז :
על בית ועל בית י״ג וסי׳ נמסר בסדר מדבר סיני ולקמן בסיפר׳ סי׳ י״ד : שר צבא ג׳ דסמיכי וסי׳ ואבנר בן נר שר

ב וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיִּשְׁאַל דָּוִד
בַּיהוָה לֵאמֹר הַאֶעֱלֶה בְּאַחַת עָרֵי
יְהוּדָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו עֲלֵה וַיֹּאמֶר
דָּוִד אָנָה אֶעֱלֶה וַיֹּאמֶר חֶבְרֹנָה׃ ל׳ חס׳
וַיַּעַל שָׁם דָּוִד וְגַם שְׁתֵּי נָשָׁיו אֲחִינֹעַם
הַיִּזְרְעֵלִית וַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל ב׳ חס׳ אלף
הַכַּרְמְלִי׃ וַאֲנָשָׁיו אֲשֶׁר עִמּוֹ הֶעֱלָה י״א וכל ר״ה דכו׳
דָּוִד אִישׁ וּבֵיתוֹ וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֵי חֶבְרוֹן׃ ו׳
וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי יְהוּדָה וַיִּמְשְׁחוּ־שָׁם
אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־בֵּית יְהוּדָה וַיַּגִּדוּ י״ג
לְדָוִד לֵאמֹר אַנְשֵׁי יָבֵישׁ גִּלְעָד אֲשֶׁר
קָבְרוּ אֶת־שָׁאוּל׃
וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים אֶל־אַנְשֵׁי יָבֵישׁ
גִּלְעָד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בְּרֻכִים אַתֶּם ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳
לַיהוָה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַחֶסֶד הַזֶּה עִם־
אֲדֹנֵיכֶם עִם־שָׁאוּל וַתִּקְבְּרוּ אֹתוֹ׃
וְעַתָּה יַעַשׂ־יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד וֶאֱמֶת ב׳ רבעתי יעשה כתי׳
וְגַם אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה אִתְּכֶם הַטּוֹבָה
הַזֹּאת אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַדָּבָר הַזֶּה׃ י״א חס׳ את
וְעַתָּה תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם וִהְיוּ לִבְנֵי־
חַיִל כִּי־מֵת אֲדֹנֵיכֶם שָׁאוּל וְגַם אֹתִי
מָשְׁחוּ בֵית־יְהוּדָה לְמֶלֶךְ עֲלֵיהֶם׃
וְאַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־ ד׳
צָבָא אֲשֶׁר לְשָׁאוּל לָקַח אֶת־אִישׁ
בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל וַיַּעֲבִרֵהוּ מַחֲנָיִם׃ ל׳ וחס׳
וַיַּמְלִכֵהוּ אֶל־הַגִּלְעָד וְאֶל־הָאֲשׁוּרִי ל׳ וחס׳ · ל׳ ומל׳
וְאֶל־יִזְרְעֶאל וְעַל־אֶפְרַיִם וְעַל־
בִּנְיָמִן וְעַל־יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה׃ ב׳ · ג׳ כתי׳ ה׳
בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה אִישׁ־בֹּשֶׁת
בֶּן־שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וּשְׁתַּיִם
שָׁנִים מָלָךְ אַךְ בֵּית יְהוּדָה הָיוּ אַחֲרֵי
דָוִד׃ וַיְהִי מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה
דָוִד מֶלֶךְ בְּחֶבְרוֹן עַל־בֵּית יְהוּדָה י״ג
שֶׁבַע שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים׃
וַיֵּצֵא אַבְנֵר בֶּן־נֵר וְעַבְדֵי
אִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל מִמַּחֲנַיִם ל׳
גִּבְעוֹנָה׃ וְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעַבְדֵי ב׳ חד חס׳ וחד מל׳ דין מל׳ ל׳
דָוִד יָצְאוּ וַיִּפְגְּשׁוּם עַל־בְּרֵכַת גִּבְעוֹן
יַחְדָּו וַיֵּשְׁבוּ אֵלֶּה עַל־הַבְּרֵכָה מִזֶּה
וְאֵלֶּה עַל־הַבְּרֵכָה מִזֶּה׃

וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וּשְׁאִיל דָּוִד בְּמֵימְרָא
דַּיְיָ לְמֵימַר הַאֵיסַק בַּחֲדָא מִקִּירְוַיָּא
דְּבֵית יְהוּדָה וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ סַק וַאֲמַר
דָּוִד לְאָן אֶסַּק וַאֲמַר לְחֶבְרוֹן׃
וּסְלִיק תַּמָּן דָּוִד וְאַף תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי
אֲחִינוֹעַם דְּמִיִּזְרְעֶאל וַאֲבִיגַיִל
אִתַּת נָבָל דְּמִכַּרְמְלָא׃ וְגַבְרוֹהִי
דְּעִמֵּיהּ אַסֵּיק דָּוִד גְּבַר וֶאֱנַשׁ בֵּיתֵיהּ
וִיתִיבוּ בְּקִירְוֵי חֶבְרוֹן׃ וַאֲתוֹ גַּבְרֵי
שִׁבְטָא יְהוּדָה וּמְשַׁחוּ תַּמָּן יָת דָּוִד
לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל דְּבֵית יְהוּדָה
וְחַוִּיאוּ לְדָוִד לְמֵימַר גַּבְרֵי יָבֵישׁ
גִּלְעָד דִּקְבָרוּ יָת שָׁאוּל׃
וּשְׁלַח דָּוִד אִזְגַּדִּין לְוַת אֱנָשֵׁי
יָבֵשׁ גִּלְעָד וַאֲמַר לְהוֹן בְּרִיכִין
אַתּוּן קֳדָם יְיָ דַּעֲבַדְתּוּן חִסְדָּא
הָדֵין עִם רִבּוֹנְכוֹן עִם שָׁאוּל ו
וּקְבַרְתּוּן יָתֵיהּ׃ וּכְעַן יַעֲבֵד יְיָ
עִמְּכוֹן טֵיבוּ וּקְשׁוֹט וְאַף אֲנָא
אַעֲבֵיד עִמְּכוֹן טַבְתָא הָדָא ד
דַּעֲבַדְתּוּן פִּתְגָּמָא הָדֵין׃ וּכְעַן
יִתְקְפָן יְדֵיכוֹן וַהֲווֹ לְגַבְרִין גִּבָּרִין
אֲרֵי מִית רִבּוֹנְכוֹן שָׁאוּל וְאַף יָתִי
מְשַׁחוּ דְּבֵית יְהוּדָה לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא
עֲלֵיהוֹן׃ וְאַבְנֵר בַּר
נֵר רַב חֵילָא דִּי לְשָׁאוּל דְּבַר יָת
אִישׁ בּוֹשֶׁת בַּר שָׁאוּל וְאַעֲבְרֵיהּ
לְמַחֲנָיִם׃ וְאַמְלְכֵיהּ עַל
דְּבֵית גִּלְעָד וְעַל דְּבֵית אָשֵׁר וְעַל
דְּבֵית יִזְרְעֶאל וְעַל דְּבֵית אֶפְרַיִם
וְעַל דְּבֵית בִּנְיָמִין וְעַל דְּבֵית ז
יִשְׂרָאֵל כּוּלְּהוֹן׃
בַּר אַרְבְּעִין שְׁנִין אִישׁ בּוֹשֶׁת בַּר
שָׁאוּל כַּד מְלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְתַרְתֵּין
שְׁנִין מְלַךְ בְּרַם דְּבֵית יְהוּדָה הֲווֹ
בָּתַר דָּוִד׃ וַהֲוָה מִנְיַן יוֹמַיָּא דַּהֲוָה
דָּוִד מַלְכָּא בְּחֶבְרוֹן עַל דְּבֵית
יְהוּדָה שְׁבַע שְׁנִין וְשִׁתָּא יַרְחִין׃
וּנְפַק אַבְנֵר בַּר נֵר
וְעַבְדֵי אִישׁ בּוֹשֶׁת בַּר שָׁאוּל מִמַּחֲנַיִם
לְגִבְעוֹן׃ וְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה וְעַבְדֵי
דָוִד נְפָקוּ וְעַרְעוּנוּן עַל בְּרֵיכְתָא
דִּבְגִבְעוֹן כַּחֲדָא וּשְׁרוֹ אִלֵּין עַל
בְּרֵיכְתָא מִכָּא וְאִלֵּין עַל ב
בְּרֵיכְתָא מִכָּא׃

תחלה מעבר הירדן והעבירהו מחנים כי הוא תבוע גבול שני שבטים וחצי שהרי מחנים גבול בני גד וגבול בני מנשה ואף על פי שידע אבנר כי דוד נמשח למלך על ידי שמואל היה מתחזק להעמיד עדיין מלכות שאול כפי כחו · ובמדרש ויאמר אלהים אל יעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו׳ אמרו מכאן דרש אבנר וקרב לאיש בשת בן שאול אמר הכתוב אומר ומלכים מחלציך יצאו ועל בנימן כאמר שלא נולד עדיין ועד עכשיו לא עמד מ מבנימן אלא שאול לפיכך לקח איש בשת וימליכהו אל הגלעד וגו׳: וימליכהו אל הגלעד · אל במקום על כמו אל ההרים לא אכל וזולתו המליכהו תחילה מעבר לירדן ובאר׳ ישראל: אל האשורי ואל יזרעאל ועל אפרים ועל בנימן · ואחרי אשר אמר על ישר׳ כלו למה זכר אלה המקומות · יש לפרש כי בשובו ממחנים היה וזה היה אחרי מלחמת הנערים שסב אבנר אחרי ה המלחמה למחנים אל איש בשת ואז העבירהו אל אלה המקומות הנזכרים עד שובו לביתו בארץ בנימן אבל על ישראל כלו ה המליכהו זולתי שבט יהודה ופי׳ האשורי כתרגומו דבית אשר ופי׳ ואל יזרעאל אינו יזרעאל זה אשר בנחלת בני מנשה: שבע שנים וששה חדשים · כמנא מלכות בטלה חמש שנים שהרי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים: ממחנים גבעונה · עתה אומר כי אחר שהמליכו את איש בשת במחנים קודם שעבר ה הירדן לשוב לביתו היה מה ם שהיה ויצא אבנר עם עבדי איש בשת ללכת לגבעון שהוא ארץ בנימן ויצאו אליהם יואב ועבדי דוד ויפגשום על ברכת גבעון ונראה כי רעת יואב היה להלחם עמם ורואה כי רבים אשר אתם וחדל עד שאמר אבנר יקומו נא הנערי׳ וישחקו לפנינו:
וישחקו

רשי

לקח את איש בושת · מקרא היה דורש שעתידין שני מלכים לעמד מבנימן שאמר לו הקב״ה ליעקב ומלכים ממך יצאו וכבר נולדו כל בניו חוץ מבנימן:
חלקת

לקחת גויתו וגוית ב בניו מחומת בית שן וקברו אותם וזרזם שיתחזקו ידיהם ויהיו לבני חיל למה שיכוש דוד מהמלחמות · והנה אבנר בן נר ה המליך איש בושת על שאר השבטים זולתי שבט יהוד׳ שהיו אחרי דוד · והנה זכר כי בן ארבעי׳ שנה היה איש בשת בן שאול במלכו ושתי׳ שנה מלך והנה אם לא מלך כי אם שתי שנים יתחייב אחד משלשה דברים אם שימתין אבנר ל להמליכו אחרי מות שאול חמש שנים וחצי תכף מיתת שאול כדי שלא יחזיק דוד בכל מתלכות ישרא׳ והענין השני הוא שימתינו ישראל להמליך דוד עליהם אחרי מות א איש בושת חמש שנים וחצי וזה גם כן רחוק מאד בעיניעס שכבר מבאנו גם כן שכבר כתרצו ישרא׳ להמליך דוד עליהם גם בחיי איש בושת ולזה לא יתכן שימתינו להמליכו אחרי איש בשת והענ׳ השלישי הוא שיהיה קצת זה הזמן בין מיתת שאול ובין מ מלכות איש בשת ובין מלכות כל ישראל את דוד עליהם וזה גם כן רחוק מפני הסבות הנזכרות בענינים ה הקודמי׳ ודמה בעיני שאמרו ושתים שנה מלך הוא להעיר שמה שספר אחר זה מענין אבנר ויואב לא היה כי אם אחרי שמלך שתי שנים ולזה יהיה דבק אמרו ושתים שנה מלך לאמרו ויצא א אבנר בן נר ועבדי איש בשת בן שאול וגו׳ והנה בשתי השנים הראשונים לא היתה מלחמה כלל בין דוד ובין זרע שאול וגם עתה לא היתה שם מלחמה זולתי מה ם שהעיר אבנר מענין המלחמה וזה לאות כי דוד לא הסכים ל לרדוף בית שאול זרעו אך שמר לו השבועה שנשבע לו שלא ישמיד

ואביגיל ל׳ בטע׳ זקף גדול

ברכים · וגם אנכי · והיו · תלתיהון נמסרו לעיל בדף שמתחיל בלי מבות בשמן יען כי נמשחו משם בהרכסה

צבא אשר לשאול· ולעמשא תמרו · את עמרי שר צבא · ושאר׳ שר צבא בשוא תחת הצד״ק : כלו ג׳
כתיב ה׳ בסוף וסי׳ וימלכהו אל הגלעד · לבן יילי׳ל מואב · בחצותיו חגרו שק · וכל ירמיהו ויחזקאל ותריסר
דכו׳ כתיב ה׳ בסוף בב״ג וסי׳ כי מקטנם ועד גדולם דירמיה · במארה אתם נארים :

את שמו עם שכבר היה דוד מתעסק במה שהגיע לו מן ההצלה ולא רצה למהר את הקץ להגיע לו במהירות המלוכה עד שרצה הש״י אשר לו כתכנו עלילות · והנה

רשי

חלקת הצורים. אחסנת קטיליא על שם החרבות כמה דאת אמר אף תשיב צור חרבו: אל החומש. כמו דופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויין שם ויונתן תירגם אל החומש בסטר ירכיה: וימת תחתיו. ומית באתריה: לולא דברת. אם דברת כן: לולא. כמו לו ועוד יש לפתרו כמשמעו לולא דברת מה שאמרת יקומו נא הנערים וישחקו:

הכתרון

יקמו ז' חס' בקריא' וסי' במס' רבתא: האתה זה ד' בקריאה וסי' האתה זה בני עשו ויאמר אני. האתה זה עשה אל. האתה זה עכר ישר'. האתה זה אדני אליהו: וקח י"ג בקריאה וסי' נמסר בסדר קרח: לולא ד' כתיב א' בקריאה וסימ' כי לולא התמהמהנו כי עתה. לולא חרשתם בעגלתי. לולא דברת כי אז. לולא האמנתי לראות:

ויאמר אבנר אל־יואב יקומו נא
הנערים וישחקו לפנינו ויאמר יואב — ל' ויחד כל חית השדה ישחקו
יקמו: ויקמו ויעברו במספר שנים — שם: ז' חס'
עשר לבנימן ולאיש בשת בן — ג'
שאול ושנים עשר מעבדי דוד:
ויחזקו איש בראש רעהו וחרבו — ג' חס'
בצד רעהו ויפלו יחדו ויקרא למקום — ב' יען כנר
ההוא חלקת הצרים אשר בגבעון: — כולהון חס'
ותהי המלחמה קשה עד־מאד ביום
ההוא וינגף אבנר ואנשי ישראל
לפני עבדי דוד: ויהיו שם שלשה
בני צרויה יואב ואבישי ועשהאל — ל'
ועשהאל קל ברגליו כאחד הצבים — י"ב
אשר בשדה: וירדף עשהאל אחרי
אבנר ולא נטה ללכת על־הימין — ל' ל'
ועל־השמאל מאחרי אבנר:
ויפן אבנר אחריו ויאמר האתה זה — ל'
עשהאל ויאמר אנכי: ויאמר לו
אבנר נטה לך על־ימינך או על־ — ל'
שמאלך ואחז לך אחד מהנערים — ל' כזכנו
וקח־לך את־חלצתו ולא־אבה — י"ג ל'
עשהאל לסור מאחריו: ויסף עוד
אבנר לאמר אל־עשהאל סור לך
מאחרי למה אככה ארצה ואיך אשא — ל'
פני אל־יואב אחיך: וימאן לסור — ל' נכונ' וכל קרי' דכו'
ויכהו אבנר באחרי החנית אל־
החמש ותצא החנית מאחריו ויפל־
שם וימת תחתו ויהי כל־הבא אל־ — תחתיו ק'
המקום אשר־נפל שם עשהאל
וימת ויעמדו: וירדפו יואב ואבישי
אחרי אבנר והשמש באה והמה באו — ב' זרחה על המים ל'
עד־גבעת אמה אשר על־פני־גיח
דרך מדבר גבעון: ויתקבצו בני־
בנימן אחרי אבנר ויהיו לאגדה אחת — ל'
ויעמדו על ראש־גבעה אחת: — ל'
ויקרא אבנר אל־יואב ויאמר הלנצח — ל'
תאכל חרב הלוא ידעתה כי־מרה — ל' ח"ל
תהיה באחרונה ועד־מתי לא־תאמר — ל'
לעם לשוב מאחרי אחיהם:
ויאמר יואב חי האלהים כי — ל'
לולא דברת כי אז מהבקר נעלה — ד' כתי' א' · נ'
העם איש מאחרי אחיו:

ואמר אבנר ליואב יקומון כען עולימיא ויתייכון קדמנא ואמר יואב יקומון: וקמו ועברו במניין תרי עסר מדבית בנימן ומדאיש בשת בר שאול ותרי עסר מעבדי דוד: ואתקיפו גבר בריש חבריה וחרביה בסטר חבריה ונפלו כחדא וקרא לאתרא ההוא אחסנת קטליא די בגבעון: והוה קרבא תקיף עד לחדא ביומא ההוא ואיתבר אבנר ואנשי ישראל קדם עבדי דוד: והוו תמן תלתא בני צרויה יואב ואבישי ועשהאל ועשהאל קליל בריגלוהי כחדא מן טביא די בחקלא: ורדף עשהאל בתר אבנר ולא איתפני למיזל על ימינא או על סמלא מבתר אבנר: ואיתפני אבנר בתרוהי ואמר האת דין עשהאל ואמר אנא: ואמר ליה אבנר איתפני לך על ימינך או על סמלך ואיחוד לך חד מעולימיא וסב לך ית זרזיה ולא אבה עשהאל למיזר מבתרוהי: ואוסיף עוד אבנר למימר לעשהאל זור לך מבתרי למה אקטלינך ואירמינך לארעא ואיכדין אזקוף אפי ואיתחמי ליואב אחוך: ולא אבא למיזר ומחהי אבנר באחורי מורניתא בסטר ירכיה ונפקת מורניתא מאחורוהי ונפל תמן ומית באתריה והוה כל דאתי לאתרא דנפל תמן עשהאל ומית וקיימין: ורדפו יואב ואבישי בתר אבנר ושמשא עלת ואינון מטו עד גבעת אמתא די על אפי גיח אורח מדברא דגבעון: ואתכנישו בני בנימן בתר אבנר והוו לסיעא חד וקמו על ריש רמתא חדא: וקרא אבנר ליואב ואמר הלאפרש תקטול חרבא הלא ידעתא ארי מרירא תהי בסופא ועד אימתי לא תימר לעמא למתב מבתר אחיהון: ואמר יואב קיים הוא יי ארי אילולפון מלילתא ארי בכין פון מעידן צפרא אסתלק עמא גבר מבתר אחוהי:

רדק

וישחקו. דרך שחוק יתגרו אלה עם אלה בחרבותיהם ונראה מי יודע מדרכי המלחמה יותר ודרשו רז"ל ולפי שעשה עם דם הנערים שחוק נענש ונפל בחרב: ולאיש בשת. די היה לו אם אמר שנים עשר לאיש בשת כמו שאמר שנים עשר מעבדי דוד אלא בא להודיע כי משבט בנימן היו הולכין עמו להמליכו: ויפלו יחדו. כל אחד הרג את חבירו: חלקת הצורים. ת' אחסנת קטיליא מן ותקח צפורה צר כור חרבו שענינה חרב חדה ויש לפרש כמשמעו כמו והצורים כתבו מזנו ופירושו חלקת החזקים כי חזקים היו ובחזקם נלחמו שלא התגבר אחד על חבירו אלא כלם נהרגו כאחד איש על יד אחיו: ועשהאל קל ברגליו. ספור זה כי בטח בקלותו לרדוף אחרי אבנר מה שלא עשו כן האחרים ולא הבין כי לא לקלים המרוץ: הצבים. בוו"ו אחד לבד ויו"ד הרבים נעלמה מהמכתב: ואחוז לך אחד מן הנערי. לחבירך שטוב עמך ואם אתה ירא ממני וקח לך את חליצתו. פי' כלי מלחמתו וגם אתה לא תהרגנו: למה אככה ארצה. כתרגומו אקטלינך ואירמינך לארעא: ואיך אשא פני. ואיך אראה פני אל אחיך להביטו הלא אבוש ממנו אם אמיתך: באחרי החנית. יש חניתות שראש עץ החנית מחודד ובו ברזל מחודד עשוי לתקעו בארץ כמו שאמר' בשאול וחניתו מעוכה בארץ ופעמים מכים בו לאחור שאין פונים אל הרודף להכותו בלהבת החנית אלא מכים באחרי החנית וכן עשה אבנר לא פנה אל עשהאל אלא הכהו באחרי החנית: אל החומש. פירשו רבו' ז"ל בדופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויים בו ות"י בסטר ירכיה: תחתיו. במקומו כמו ולא קמו איש מתחתיו ורז"ל שלא הלך ולא זז ממקומו אחר שהוכה אלא מיד מת: ויעמדו. כאשר שמעו עבדי דוד הריגת עשהאל רדפו אחרי אבנר וכשהיו מגיעים אל המקו' ההוא שמת שם עשהאל היו עומדים אבל יואב ואבישי לא עמדו עליו אך רדפו אחרי אבנר: והשמש באה. כשהגיעו גבעת אמה באה השמש: גבעת אמה. נקראת הגבעה כן על ענין ידוע אצלם אולי היתה אמת המים בצד הגבעה: גיח. שם מקום: ויתקבצו. כפרושו שהיו רודפים אחריהם התקבצו אותם שהיו הולכי' ראשונים ובאו אחרי אבנר והיו לאגודה אחת להלחם עם יואב ופירוש אגודה סיעה מקובצין יחד כאילו נקשרים ונאגדים זה בזה: הלנצח תאכל חרב. תרגם יונת' הלאפרש וכן תרגם אם ישמור לנצח לאפרש ופי' לנצח ידוע כי הוא כמו לעולם. ופי' תאכל חרב תאכל חרבך בשר לנצח הלא ידעתי כי תאותך לנצח למלחמה תהיה מרה באחרונה: כי לולא דברת אתה. אם לא שדברת אתה יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו לא היתה מלחמ' זאת היום ואתה החלו' מלחמה זאת לא אני וכבר מאז מן הבקר ועד עתה נעלה העם איש מאחרי אחיו לולי דברת אתה וכשראה יואב כי לא יכול עמהם כי התקבצו כלם תקע בשופר שיעמדו ולא ירדפו וכן עשה ויעמדו כל העם אשר עם יואב:

רלבג

והנה הקל אבנר בהריגת הנערי' והיה גמולו מדה כנגד מדה והו' שאבנר נפל בחרב בסוף הענין. והנה היה רודף עשהאל אחר אבנר להרגו במלחמ' כי הוא היה בראש והמנהיג לאיש בשת ובנפלו תגיע המלוכה לדוד בקלו' וכבר אמר לו אבנר שיסור מאחריו ויטהו לו על יד ימינו או על שמאלו ויאחז אחד מהנערים ויקח לו את חליצתו כי היה קשה בעיני אבנר להמית את עשהאל ובראותו כי לא סר מרדוף אחריו הכהו אבנר באחרי החנית אל החומש והוא שכאשר הוכה האדם בו ימות בקלות והוא המקום שמרה וכבד תלויי' בו כמו שפירשו רז"ל והנה היה בחנית ההוא חץ משני צדדיו כדי שיוכל להכות בו לפניו ולאחריו. והנה דקר אותו בחנית ההוא עד שיצאה החנית מאחריו ויפל שם ומת במקומו או יהיה הרצון באמרו אל החומש כנגד הלב והוא מענין וחמושים עלו בני ישר' והרצון בו חמושים מכלי זין וכן הלב כלי זין האדם כי ממנו תולדת החיים הטבעי שהוא שומר מציאות האדם שיעור הזמן שאפשר בו שיחיה. והנה היו רודפים יואב ואבישי אחיו אחרי אבנר שהרג עשהאל אחיהם והעריבה השמש ונתחזק אבנר עם בני בנימין שהתקבצו אליו והיה גם כן עמם במקום חזק כי היו על ראש גבעה אחת אז קרא אבנר אל יואב שיסורו מרדוף איש אחיו כי אם יכחו או יכוחו כבר תהיה מרה באחרונה כמו שנתבאר מענין מלחמת השבטים עם בנימין על דבר פילגש בגבעה וענהו יואב כי אבנר היה סבת המלחמה במה שאמר יקומו הנערים וישחקו לפנינו. והנה

באחרונה ב' חד כליש' בראשונה ובאחרונה

רדק

ולא ירדפו · כמו ולא רדפו עתיד במקום עבר ורבים כמוהו : כל הבתרון · שם מחוז וגבול מעבר לירדן נקרא כן על ענין ידוע אצלם : ויקבוץ את כל העם · לפקוד אותם מי חסר מהם : ויפקדו · חסרו כמו ולא נפקד ממנו איש : תשעה עשר איש ועשהאל · לפי שהיה נכבד מהתשעה עשר לא כללו עמהם וכתבו בפרט :

רשי

הבתרון · שם מחוז : תשעה עשר איש ועשהאל · והלא עשהאל בכלל עבדי דוד ולמה יצא שהיה שקול כנגד כולם וכן לכו וראו את הארץ ואת יריחו וכן והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה : ומשנהו כלאב · ובמקום אחר הוא אותו ומשנהו דניאל ולמה נקרא שמו כלאב אמ' ר' יצחק שהיו ליצני הדור אומרי' מנבל היתה אביגיל מעוברת נהפך קלסתרו ונדמה לאביו ורבותינו אמרו שהיה מכלים פני מפיבושת בהלכה : לעגלה · זו מיכל שהיתה חביבה עליו וכן הוא אומר לולא חרשתם בעגלתי והכתיב ולמיכל בת שאול לא היה לה וולד עד יום מותה עד יום מותה לא הוו לה מ מאותו מעשה ואילך הוו לה : היה מתחזק · בכל כח על בית שאול להעמיד מלכותם :

הראם

ולא יספו ד' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סי' ז' : ארכה ג' דגשים ותס' וסי' ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול · לאמר ארכה הוא · מארץ מדה : ויולדו ה' בקריאה וסי' ויולדו להם בנים אחר המבול · וילדו לדוד בנים בחברון דשמואל ל' חס' ו' · ויולדו עוד לדוד בנים · ויולדו לאבשלום · ויולדו לו שבעה בנים דאיוב · וא"

וַיִּתְקַע יוֹאָב בַּשּׁוֹפָר וַיַּעַמְדוּ כָּל־הָעָם וְלֹא־יִרְדְּפוּ עוֹד אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד לְהִלָּחֵם : וְאַבְנֵר וַאֲנָשָׁיו הָלְכוּ בָּעֲרָבָה כֹּל הַלַּיְלָה הַהוּא וַיַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן וַיֵּלְכוּ כָּל־הַבִּתְרוֹן וַיָּבֹאוּ מַחֲנָיִם : וְיוֹאָב שָׁב מֵאַחֲרֵי אַבְנֵר וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־הָעָם וַיִּפָּקְדוּ מֵעַבְדֵי דָוִד תִּשְׁעָה־עָשָׂר אִישׁ וַעֲשָׂהאֵל : וְעַבְדֵי דָוִד הִכּוּ מִבִּנְיָמִן וּבְאַנְשֵׁי אַבְנֵר שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים אִישׁ מֵתוּ : וַיִּשְׂאוּ אֶת־עֲשָׂהאֵל וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּקֶבֶר אָבִיו אֲשֶׁר בֵּית לָחֶם וַיֵּלְכוּ כָל־הַלַּיְלָה יוֹאָב וַאֲנָשָׁיו וַיֵּאֹר לָהֶם בְּחֶבְרוֹן :

ג וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה אֲרֻכָּה בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין בֵּית דָּוִד וְדָוִד הֹלֵךְ וְחָזֵק וּבֵית שָׁאוּל הֹלְכִים וְדַלִּים : וַיִּלְּדוּ לְדָוִד בָּנִים בְּחֶבְרוֹן וַיְהִי בְכוֹרוֹ אַמְנוֹן לַאֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵאלִת : וּמִשְׁנֵהוּ כִלְאָב לַאֲבִיגַל אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמְלִי וְהַשְּׁלִשִׁי אַבְשָׁלוֹם בֶּן־מַעֲכָה בַת־תַּלְמַי מֶלֶךְ גְּשׁוּר : וְהָרְבִיעִי אֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית וְהַחֲמִישִׁי שְׁפַטְיָה בֶן־אֲבִיטָל : וְהַשִּׁשִּׁי יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אֵשֶׁת דָּוִד אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְדָוִד בְּחֶבְרוֹן : וַיְהִי בִּהְיוֹת הַמִּלְחָמָה בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין בֵּית דָּוִד וְאַבְנֵר הָיָה מִתְחַזֵּק בְּבֵית שָׁאוּל : וּלְשָׁאוּל פִּלֶגֶשׁ וּשְׁמָהּ רִצְפָּה בַת־אַיָּה וַיֹּאמֶר אֶל־אַבְנֵר מַדּוּעַ בָּאתָה אֶל־פִּילֶגֶשׁ אָבִי :

וּתְקַע יוֹאָב בְּשׁוֹפָרָא וְקָמוּ כָּל עַמָּא וְלָא רְדָפוּ עוֹד בָּתַר יִשְׂרָאֵל וְלָא אוֹסִיפוּ עוֹד לְאַגָּחָא קְרָבָא : וְאַבְנֵר וְגֻבְרוֹהִי הֲלִיכוּ בְּמֵישְׁרָא כָּל לֵילְיָא הַהוּא וַעֲבָרוּ יַת יַרְדְּנָא וַאֲזָלוּ כָּל בִּתְרוֹן וַאֲתוֹ לְמַחֲנָיִם : וְיוֹאָב תָּב מִבָּתַר אַבְנֵר וּכְנַשׁ יַת כָּל עַמָּא וּשְׁגוֹ מֵעַבְדֵי דָוִד תְּשַׁעַת עֲסַר גֻּבְרָא וַעֲשָׂהאֵל : וְעַבְדֵי דָוִד קְטָלוּ מִדְּבֵית בִּנְיָמִן וּבְגֻבְרֵי אַבְנֵר תְּלַת מְאָה וְשִׁתִּין גֻּבְרָא מִיתוּ : וּנְטָלוּ יַת עֲשָׂהאֵל וּקְבָרוּהִי בְּקִבְרָא דַּאֲבוּהִי דִּי בְּבֵית לָחֶם וַאֲזָלוּ כָּל לֵילְיָא יוֹאָב וְגֻבְרוֹהִי וּנְהַר לְהוֹן בְּחֶבְרוֹן : וַהֲוַת קְרָבָא תְּקוֹף בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין בֵּית דָּוִד וּבֵית דָּוִד אָזְלִין וְתַקְּפִין וּבֵית שָׁאוּל אָזְלִין וּמַאֲכִין : וְאִתְיְלִידוּ לְדָוִד בְּנִין בְּחֶבְרוֹן וַהֲוָה בּוּכְרֵיהּ אַמְנוֹן לַאֲחִינוֹעַם דְּמִיַּזְרְעֶאל : וְתִנְיָנֵיהּ כִּלְאָב לַאֲבִיגַיִל אִתַּת נָבָל דְּמִכַּרְמְלָא וּתְלִיתָאָה לְאַבְשָׁלוֹם בַּר מַעֲכָה בַּת תַּלְמַי מַלְכָּא דִגְשׁוּר : וּרְבִיעָאָה אֲדוֹנִיָּה בַּר חַגִּית וַחֲמִשָׁאָה שְׁפַטְיָה בַּר אֲבִיטָל : וְשְׁתִיתָאָה יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אִתַּת דָּוִד אִלֵּין אִתְיְלִידוּ לְדָוִד בְּחֶבְרוֹן : וַהֲוָה כַּד הֲוַת קְרָבָא בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין בֵּית דָּוִד וְאַבְנֵר הֲוָה מִתְקַף בְּבֵית שָׁאוּל : וּלְשָׁאוּל לְחֵינָתָא וּשְׁמַהּ רִצְפָּה בַּת אַיָּה וַאֲמַר לְאַבְנֵר מָא דֵין עַלְתָּא לְוָת לְחֵינְתָא דְאַבָּא :

ויאור להם בחברון · כשהיה אור היום בבקר היו בחברון : כלאב · ובספר דברי הימים דניאל שני שמות היו לו וכמוהו רבים בכתו' ויש בו דרש כי לפי שלקח דוד אביגיל אח' מות נבל היו אומרים כי מעוברת היתה מנבל וזה הבן שילדה אביגיל לדוד היה בנו של נבל לפיכך יצא קלסתר פניו כקלסתר פניו של דוד ל להסיר החשד לפיכ' קראו כלאב כלו אב כלומ' בכל צורותיו דומה לאב ודניאל היה שמו העיקר כי אמר דוד דנני אל מנבל : אבשלום בן מעכה · דרשו בוכי לפי שהיה בן יפת תואר שלקחה דוד במלחמה לפיכך היה א אבשלום סורר ומורה באביו כי לכך נסמכה פרשת סורר ומורה לפרשה יפת תואר לומר לך כל הנושא אותה או אשה שאינה הגונה יוצא ממנה בן סורר ומור' ונכון הוא הדרש כי מאחר שהיא שבויה הרי היא כמוכרחת לשוב לדת ישראל ולבה לא נכון אל הדת והנטע יוצא דומה ה השרש : לעגלה אשת דוד · דרשו רז"ל עגלה זו מיכל בת שאול ולפי שהיתה חביבה על דוד קראה עגלה כמו לולי ח חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי ומה שאמר אשת דוד מסייע הדרש אע"פ שהם לא הביאו כי למה אמ' על זאת אשת דוד מה שלא אמר על האחרות אלא לפי שהיתה אשתו ראשונה ומה שאמר ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה מההוא מעשה ואילך לא היה לה ולד לעונשה שבזתה דוד שהיה מפזז לפני יי' אבל מעיקרא הוה לה ולפי הפשט יש לפרש עגלה זו אחרת ומיכל לא נזכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן וכן הוא אומ' הבנים שהיו בחברון לפיכך זכר הנשים ומיכל אף על פי שהביאה לו אבנר ועודנו בחברון לא נזכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן אבל באמרו אשת דוד וכן אמר בדברי הימי' לעגלה אשתו אולי לא היתה ממשפחה גדולה ולא היתה ידועה בזכור אותה אלא באשת דוד ויש לפרש עוד כי עגלה זאת היתה אשת שאול ולקחה דוד אחרי מות שאול כמו שאומ' ואת נשי אדוניך בחיקך ואף על פי שאמרו אין נושאין אלמנתו של מלך הרי אמרו מלך נושא אלמנתו של מלך אחר מפני זה אמר אשת דוד כלומר שלא היתה ראויה להיות אשת אדם אחר אלא אשת דוד לפי שהיה מלך ואף על פי שזו הסבר' אינה אלא לדעת רבי יהודה כי הוא אומר מלך נושא אלמנתו של מלך ואין חכמים מודים לו אף על פי כן פשט הפסוק נכון לר' יהודה ואף על פי שהיתה אשת חמיו מותרת ואף לדברי הירושלמי שאומר שאשת חמיו אסורה לא אסרוה אלא מפני מראית העין אבל מן התורה אינה אסורה והם אמרו כי רצפה פלגש שאול לקחה דוד לאשה : ויאמר איש בשת אל אבנר · ואף על פי שלא זכרו למעלה בפסוק הנה זכר בית שאול והוא איש בשת כי בו תלויה בית שאול : אל פלגש אבי · חשדו בפלגש אביו ואם היה הדבר אמת היה לו לתפשו בכך לכבוד אביו ועוד כי אסורה היתה לכל אדם לפי שהיתה פלגש המלך ואין נושאין אלמנתו של מלך ואף על פי שלא היתה אשתו אלא פלגשו כיון שהיתה מיוחדת לו הרי היא כחשבת אלמנתו ועוד כיון ששמשתו הרי אמרו אין משתמשין בשרביטו של מלך וזהו שאמר ותפקוד עלי עון האשה כי אסורה היתה להדיוט :

הראם

ארכה ג' ותס' נבל לאמר · מארץ מדה · ירין ·

רלבג

והנה סבב יואב שעמדו העם ולא רדפו אחרי בני ישראל ולא יספו עוד להלחם אחר זה בזמן ההוא אך השתדלו כל אחת מ מהכתות לשוב לארצם בזריזו' להמלט מהכת האחרת אם תרדוף אחריהם ולזה הלכו אבנר וסיעתו כל ה הלילה וכן הענין ב ביואב ואנשיו · והנה היה מהצלחת דוד שלא מתו מאנשיו זולת עשרים ומאנשי אבנר מתו שלש מאות וששים איש וכן התמיד הענין כל ימי המשך ה המלחמה בין בית ש שאול ובין בית דוד שכבר היה דוד הולך וחזק ובית שאול הולכים ודלים : לעגלה אשת דוד · אמרו ז"ל כי מפני זה אמר אשת דוד בזו לבד ולא באחרות כי היא היתה בלתי ראויה כי אם לדוד לפי שהיתה אשת שאול כמו שאמ' ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך והנה אלמנתו של מלך אינה ראויה כי אם למלך ודמה גם כן כי הנשים אשר לקח בירושלם והפילגשי' כמו שאמר אחר זה היו קצתם מבית שאול · והנה

ויולדו להם : סימן ושם האיש נבל אביגל כתיב · ותמהר ותרד מעל החמור אביגיל כתיב · ומשנהו כלאב לאביגל כתיב :

במאה ה׳ וסי׳ נמסר בסדר וישלח ובסוף יהושע: בחרים ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ וילך אתה אישה הלוך ובכה · והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני · ויאמר חזהאל מדוע · אז תשמח בתולה במחול: שלשם ד׳ חס׳ בנביא׳ וסי׳ בא אלהים אל המחנה · ויהי כל יודעו · אשה עצורה לנו · ודבר אבנר היה עם כל ישראל: בנימן ה״ח מ״ל וסי׳ נמסר בסדר וישלח וביהושע סימן כ״א:

וַיִּחַר לְאַבְנֵר מְאֹד עַל־דִּבְרֵי
אִישׁ־בֹּשֶׁת וַיֹּאמֶר הֲרֹאשׁ כֶּלֶב
אָנֹכִי אֲשֶׁר לִיהוּדָה הַיּוֹם אֶעֱשֶׂה
חֶסֶד עִם־בֵּית שָׁאוּל אָבִיךָ אֶל־
אֶחָיו וְאֶל־מֵרֵעֵהוּ וְלֹא הִמְצִיתִךָ בְּיַד ל׳ · ל׳
דָּוִד וַתִּפְקֹד עָלַי עֲוֺן הָאִשָּׁה הַיּוֹם׃
כֹּה־יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאַבְנֵר וְכֹה יֹסִיף יד חס׳ ויו
לוֹ כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְדָוִד כִּי־כֵן
אֶעֱשֶׂה־לּוֹ׃ לְהַעֲבִיר הַמַּמְלָכָה
מִבֵּית שָׁאוּל וּלְהָקִים אֶת־כִּסֵּא דָוִד ל׳
עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְהוּדָה מִדָּן וְעַד־
בְּאֵר שָׁבַע׃ וְלֹא־יָכֹל עוֹד לְהָשִׁיב
אֶת־אַבְנֵר דָּבָר מִיִּרְאָתוֹ אֹתוֹ׃ ל׳
וַיִּשְׁלַח אַבְנֵר מַלְאָכִים
אֶל־דָּוִד תַּחְתָּו לֵאמֹר לְמִי־אָרֶץ תחתיו ק׳ ל׳
לֵאמֹר כָּרְתָה בְרִיתְךָ אִתִּי וְהִנֵּה יָדִי
עִמָּךְ לְהָסֵב אֵלֶיךָ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃
וַיֹּאמֶר טוֹב אֲנִי אֶכְרֹת אִתְּךָ בְּרִית אַךְ
דָּבָר אֶחָד אָנֹכִי שֹׁאֵל מֵאִתְּךָ לֵאמֹר
לֹא־תִרְאֶה אֶת־פָּנַי כִּי אִם־לִפְנֵי
הֱבִיאֲךָ אֵת מִיכַל בַּת־שָׁאוּל בְּבֹאֲךָ
לִרְאוֹת אֶת־פָּנָי׃
וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים אֶל־אִישׁ־בֹּשֶׁת
בֶּן־שָׁאוּל לֵאמֹר תְּנָה אֶת־אִשְׁתִּי אֶת־
מִיכַל אֲשֶׁר אֵרַשְׂתִּי לִי בְּמֵאָה עָרְלוֹת ל׳ · ה׳
פְּלִשְׁתִּים׃ וַיִּשְׁלַח אִישׁ בֹּשֶׁת
וַיִּקָּחֶהָ מֵעִם אִישׁ מֵעִם פַּלְטִיאֵל בֶּן־
לוּשׁ׃ וַיֵּלֶךְ אִתָּהּ אִישָׁהּ הָלוֹךְ וּבָכֹה ליש ק׳ ג׳ חס׳
אַחֲרֶיהָ עַד־בַּחֻרִים וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְנֵר
לֵךְ שׁוּב וַיָּשֹׁב׃ וּדְבַר־אַבְנֵר הָיָה ב׳ כי הלך שמעי
עִם־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר גַּם־תְּמוֹל גַּם־
שִׁלְשֹׁם הֱיִיתֶם מְבַקְשִׁים אֶת־דָּוִד ד׳ חס׳ בנבי׳
לְמֶלֶךְ עֲלֵיכֶם׃ וְעַתָּה עֲשׂוּ כִּי יְהוָה כ״ט
אָמַר אֶל־דָּוִד לֵאמֹר בְּיַד דָּוִד עַבְדִּי ל׳ בסיפ׳
הוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל מִיַּד ב׳ וי׳ מושיעו
פְּלִשְׁתִּים וּמִיַּד כָּל־אֹיְבֵיהֶם׃
וַיְדַבֵּר גַּם־אַבְנֵר בְּאָזְנֵי בִנְיָמִין וַיֵּלֶךְ ה״ח ל׳
גַּם־אַבְנֵר לְדַבֵּר בְּאָזְנֵי דָוִד בְּחֶבְרוֹן
אֵת כָּל־אֲשֶׁר־טוֹב בְּעֵינֵי יִשְׂרָאֵל ל׳
וּבְעֵינֵי כָּל־בֵּית בִּנְיָמִן׃ ל׳

וּתְקוֹף לְאַבְנֵר לַחֲדָא עַל פִּתְגָמֵי אִישׁ בּוֹשֶׁת וַאֲמַר הֲלָא רֵישָׁא דְכַלְבַּיָא אֲנָא מִכְּעַן הֲוֵיתִי גְּבַר הֶדְיוֹט לְשָׁארָא דְבֵית יְהוּדָה יוֹמָא דֵין אַעֲבֵיד טֵיבוּ עִם בֵּית שָׁאוּל אֲבוּךְ עִם אֲחוֹהִי וְעִם רַחֲמוֹהִי וְלָא מְסָרִיתָךְ בִּידָא דְדָוִד וּמִכְּעַן אַתְּ מַסְעַר עֲלַי חוֹב אִתְּתָא יוֹמָא דֵין׃ כְּדֵין יַעֲבֵיד יְיָ לְאַבְנֵר וּכְדֵין יוֹסִיף לֵיהּ אֲרֵי כְּמָא דְקַיֵּים יְיָ לְדָוִד אֲרֵי כְּדֵין אַעֲבֵיד לֵיהּ׃ לְאַעֲבָרָא מַלְכוּ מִבֵּית שָׁאוּל וּלְאָקָמָא יָת כּוּרְסֵי דָוִד עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל דְבֵית יְהוּדָה מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע׃ וְלָא יָכִיל עוֹד לַאֲתָבָא יָת אַבְנֵר פִּתְגָמָא מִדְּדָחֵיל יָתֵיהּ׃ וּשְׁלַח אַבְנֵר אִזְגַּדִּין לְוָת דָּוִד מֵאַתְרֵיהּ לְמֵימַר מְקַיְּימְנָא בְּמַן דַּעֲבַד אַרְעָא לְמֵימַר גְּזַר קְיָימָךְ עִמִּי וְהָא יְדִי עִמָּךְ לְאַסְחָרָא לְוָתָךְ יָת כָּל יִשְׂרָאֵל׃ וַאֲמַר טָב אֲנָא אֶגְזַר עִמָּךְ קְיָם בְּרַם פִּתְגָמָא חַד אֲנָא שָׁאֵיל מִעִמָּךְ לְמֵימַר לָא תֶחֱזֵי יָת אַפַּי אֱלָהֵין קֳדָם מֵיתָיוּתָךְ יָת מִיכַל בַּת שָׁאוּל בְּמֵיתָךְ לְאִתְחֲזָאָה קֳדָמַי׃ וּשְׁלַח דָּוִד אִזְגַּדִּין לְוָת אִישׁ בּוֹשֶׁת בַּר שָׁאוּל לְמֵימַר הַב יָת אִתְּתִי יַת מִיכַל דְּאַרְסִית לִי בִּמְאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתָּאֵי׃ וּשְׁלַח אִישׁ בּוֹשֶׁת וּדְבָרַהּ מִלְוַת בַּעֲלָהּ מִלְוַת פַּלְטִיאֵל בַּר לָיִשׁ׃ וַאֲזַל עִמַּהּ בַּעֲלַהּ אָזֵיל וּבָכֵי בַּתְרַהָא עַד עַלְמֶת וַאֲמַר לֵיהּ אַבְנֵר אִיזִיל תּוּב וְתָב׃ וּפִתְגַם אַבְנֵר הֲוָה עִם סָבֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אַף תְּמָלֵי אַף מִדְּקַמּוֹהִי הֲוֵיתוּן בָּעַן יָת דָּוִד לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עֲלֵיכוֹן׃ וּכְעַן עִיבִידוּ אֲרֵי יְיָ אֲמַר לְדָוִד לְמֵימַר בְּיַד דָּוִד עַבְדִּי אֶפְרוֹק יָת עַמִּי יִשְׂרָאֵל מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וּמִיַּד כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן׃ וּמַלֵּיל אַף אַבְנֵר קֳדָם דְבֵית בִּנְיָמִן וַאֲזַל אַף אַבְנֵר לְמַלָּלָא קֳדָם דָּוִד בְּחֶבְרוֹן יָת כָּל דְתַקִּין בְּעֵינֵי יִשְׂרָאֵל וּבְעֵינֵי כָּל דְבֵית בִּנְיָמִן׃

הראש כלב אנכי אשר ליהודה · כלום אני חשוב אפי׳ כראש שומר הכלבים אשר לדוד אך לפי הניקוד שהטעם תחת הראש וכלב אנכי מוקף במקף כך פירושו הראש וכי אחפוץ להיות ראש בשתף טוב לי להיות כלב והדיוט בבית דוד וכן תרגם יונתן: היום אעשה חסד · מעתה כאה לי לעשות חסד עם בית שאול ועם כל אוהביו כאשר עשיתי עד הנה: ולא המציתיך · ביד דוד: תחתיו לאמ׳ · מאתריה למימר מקיימנא במאן דעבד ארעא: למי ארץ · לשון שבועה במי שהארץ שלו · ד״א תחתיו שמו הזכיר תחלה באגרת ואחר כך הזכיר שם דוד ולכך נענש כתב מתני אבנר שר צבא ישראל לדוד מלך ישראל שלום למי ארץ למי שהמלכות הגון לו אני שולח לו לאמר כרתה בריתך וגו׳: לפני הביאך · לפני ראייתך פניו הביאך את מיכל: מעם איש · מלות בעלה: הלך ובכה · על מצוה ההולכת ממנו שכל אותן השני׳ נעץ חרב בינו לבינה במטה ולא נכשל בה: ודבר אבנר היה · קודם לכן: אמ׳ אל דוד · על דוד ואינו זז ממשמע אל: מהנרוד

רלבג

והנה סבב הש״י אמר לו כתכנו עלילות שנולדה קטטה בין אבנר ובין איש בושת והשתדל מפני זה אבנר להמליך דוד על כל ישראל כי מיו׳ היתה לו המלוכ׳ וראוי שלא יעלם ממנו כי לא כטמאת מיכל עם פלטי בן ליש שאם הדבר כן היתה אסורה לדוד ואולם מה שהזכיר הכתוב מבני מיכל הם בני מרב אחותה ומיכל גדלה אותם ומפני שגדלה אותם נקראו בניה ולזה אמ׳ שילדה אותם לעדריאל המחולתי שהיה בעלה של מרב· והנה

הראש כלב אנכי · תלמוד אילו הייתי ראש כלבים כלומר אפילו לא הייתי ממונה אלא על הכלבים שהייתי נקרא ראש כלב ועוד אפי׳ לשבט יהודה שאתה שונא אם היה לי שום מנוי עליהם לא היה לך לבזותי כל כך היום יש לי דין לעשות חסד עם בית שאול כי בזיתני והלא חסד גדול עשיתי עד היותי עם בית אביך שהחזקתי ביתו להעמידו במלכותו ולא המציתיך ביד דוד ואתה פקדת עלי עון האשה ות״ת הלא רישא אנא מכען הויתי גבר הדיוט לשארא דבית יהודה: ולא המציתיך · בא על דרך בעלי הה״א ואעפ שהוא מבעלי האלף ופי׳ כמו ואת העולה המציאו אליו ענין הזמנה ומסירה: כאשר נשבע יי׳ לדוד · דברו הוא שבועתו וכן אמר נשבעתי לדוד עבדי או לפי שאמר שני פעמים לשאול בשם האל בגלגל ובדבר עמלק בקש לו יי׳ איש כלבבו וכתי׳ לרעך ואמרו הן הן שבועה לאו לאו שבועה: תחתיו לאמר למי ארץ · בסתר שלח לו למי תאות הארץ אלא לך כמו שאמר האל כרתה בריתך עמי ואני אסוב לך כל ישראל וי״ת מאתריה למימר מקיימנא במאן דעבד ארעא למימר ויש דרש שכתב בכתבו לדוד מן אבנר לדוד הקדים שמו לשם דוד וזהו לדוד תחתיו לפיכך נענש אבנר: כי אם לפני הביאך · כי אם לפני כל דבר יהיה הביאך את מיכל: וישלח דוד מלאכים · אף על פי ששלח לאבנר שלח גם כן לאיש בשת לכבודו שלא רצה לקחתה בלא רשותו: אשר ארשתי לי · זה מסייע פירו׳ רז״ל שכתבנו למעלה בענין זה כלומ׳ אשתי היא וארשתיה במאה ערלות פלשתים כלומ׳ בהם היא רעתי לא בעושר שהתנ׳ לי שאול שהוא מלוה אצלו לפיכך היא אשתי באמת · ולפי הפשט אמר ארשתי לי ר״ל בסכנה שמתי עצמי בעבורה לפיכך יש עליך להחזיר׳ לי ובאמרו במאה והוא נתן מאתים ואמ׳ במאה כי מאה היה התנאי ביניהם: מעם איש · מעם אישה וכתי׳ מלות בעלה ואחר כך פירש מי היה בעלה פלטיאל בן ליש והוא פלטיאל בן ליש שכתוב למעלה · ובדרש לפיכך קראו עתה פלטי שפלטו אל מעבירה שלא בא על מיכל כמו שפירשנו למעלה ומה שאמ׳ הלוך ובכה אחריה עד בחורים על מצוה שהלכה מידו ושהיה כובש את יצרו עד בחורי׳ שנעשה כבחורי׳ שלא טעמו טעם אותו חטא וכל זה הוא רחוק מדרך הפשט ובחורים הוא שם מקום בארץ בנימן כמו שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים ות״י עלמת ועלמת ובחורים ענין אחד וכן נזכר זה המקום בספר יהושע עלמון ובדברי הימים עלמות ואפשר שנקרא כן על שם אדם הנקרא עלמת בן יעדה משבט בנימן ולו היתה העיר הזאת וכבר כתבנו למעלה כי מיכל ופלטי שוגגים היו: ביד דוד עבדי הושיע · מקור במקום הושיע כלומר אמרתי להושיע את ישראל בידו וכן ואתם הוצאת מתוכה כאלו אמר אוציא וכת׳ יהושיע אפרוק: וידבר גם אבנר באזני בנימן · כמו וידבר אבנר גם כן באזני בני בנימן ולפי שאמר ודבר אבנר היה עם זקני ישראל אמר כי גם באזני שבט בנימן דבר ואף על פי ששבט בנימן היו קרובים לבית שאול היו יותר חפצים במלכות דוד מפני שראו שהיה מצלית בכל דרכיו ובכל מלחמותיו וראו כי בית שאול היו הולכים ומתמעטים ולא היה להם סימן יפה במלוכה ועוד כי אבנר הוא הטה את לבבם אחרי דוד מפני שרצה להשלים עמו ולכך אמר הנה זה הספור מזה הענין ומזאת המלחמה: מהנרוד

מהגדוד · ולא סיפר מאיזה גדוד ומאין הביאו השלל · ומן הנראה כי מארץ פלשתים היה או ליבא גדוד פלשתים בארץ ישראל להלחם או לפשוט ויואב עם עבדי דוד יצא אליהם ועתה שב מהגדוד ההוא והביאו שלל רב : את מוצאך ואת מבואך · כן כתיב וקרי מובאך הכתוב כמשפטו כדרך כתי העי"ן והקרי יהוא לזווג המלות והוא מנהג הלשון במקומות הרבה לשנות התנועות מפני הזיווג כמו הורו והוגו וכן תהומות יכסיומו ובמובאך הקרי נהפך עי"ן הפועל לפ"א הפועל והוא גם כן מנהג הלשון לכתוב כן כמו אם ישוב ישיבני וכן ריבה יי' את יריבי ישוב יתפלא בו והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלול : מבור הסירה · נראה כי סירים וקוצים היה מקום הבור ההוא לפיכך נקרא כן ורבו' ז"ל דרשו בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג שלא החזיק דברי דוד אל שאול שלא ראה אותם בדברי הכל בכנפות המעיל שלקח מ ממראשותיו אמר לו אחד מן הנערים שכחה בבור ומצאה דוד שם ושקר הוא שאמר שלקחה ממראשותיך ובדבר כנף המעיל אמר בסירים נאחז כנף מעילך ונקרע ולא הרגשת בו כשנקרע ומצאו דוד : אל תוך השער · שער העיר חברון ורבו' ז"ל דרשו בו כמו השערה אל הזקנים כלומר אמר לו להביאו לפני הסנהדרין להשפט עמו בדם עשהאל כן אמר לו והטהו באלה הדברי' שהיה מדבר עמו בשלי ובשגגה שהיה משגה אותו ולא הבין אבנר והכהו יואב : לדבר אתו בשלי · בשלום מן ישלין אוהלים או פירו' בפתאום וכן תרגם פתע פתאום בתכף שלו · ויש בו דרש כי בא אליו בערמה ושאל לו גרמת היאך חולצת והוא היה שוחה ומראה לו כי במינים תחלץ ואז הכהו וזהו בשלי לשון של נעלך זהו שאמר ובנעלו אשר ברגליו : החומש · כמו אל החומש ורבים כמוהו וכבר פירשנוהו למעלה : וימת בדם עשאל · אמרו רז"ל שתבעו בדם עשאל ודנו בדין סנהדרין אמר לו למה הרגת עשאל אמר עשהאל רודף היה אמר לו היה לך להציל עצמך באחד מאיבריו אמר לו לא יכולתי לכוין לו אמר לו בדופן חמשית כוונת לו באחד מאיבריו לא יכולת לכוין לו : יחולו · דמי אבנר יפלו ויחנו על ראש יואב וכן על ראש רשעים יחול : ואל כל בית אביו · אם יואב חטא מה חטאו בית אביו לא אמר אלא על המסייעים אותו והסומכים את ידו כמו שכתוב בתורה באיש ההוא ובמשפחתו ותרגם א אוכלוס ובסעדוהי : ומחזיק בפלך · מחזיק במשענת מחמת חולי הרגלים ואמרו רז"ל כל ה הקללות האלו נתקיימו בזרע של דוד לפי שלא כדין קללו אחר שהיה בדעתו לצוות עליו להרגו וכן עשה והיכן נתקיימו זב מרחבעם מצורע עוזיהו מחזיק בפלך אסא נופל בחרב יאשיהו חסר לחם יהויכין ועוד אמרו רז"ל למה קללו באלו הקללו' ולמה קלל ביתו אחריו שאמר מבית יואב לפי שאמרו בחמשה דברים אדם זכאי זוכה לבניו הזכאין כלומר שמוסיף הקב"ה לבניו באלה החמשה דברי' בזכות אבותיהם ואלו הם החמשה דברים בנוי בכח בעושר בחכמה בימים בנוי שנאמ' והדרך על בניהם בכח שנ' גבור בארץ יהיה זרעו בעושר שנ' לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם בחכמה שנ' ולמדת' אותם את בניכם בימים שנאמ' למען ירבו ימיכם וימי בניכם וכנגדן בהפך אלו לרעה לדור חייב בעון אבותיהם הרשעים והביאו ראייה מדוד שקלל את יואב בשביל שנתברר לו עונו והוא מדה כנגד מדה זב כנגד הכח זה גבור וזה תשש מצורע כנגד הנוי שנ' ושפח יי' את קדקד בנות ציון כי תחת יופי זה הדור וזה כיעור מחזיק בפלך כנגד חכם כי פירשו מחזיק בפלך טפש ונופל בחרב כנגד השני זה מאריך ימים וזה מקצר ימים וחסר לחם כנגד העושר ודוד נתברר לו כי זרע יואב יהיו רשעים וקלל הדור הרשע הבא מזרעו באלה החמש : ויואב ואבישי · אבישי היה עם יואב כשהרגו ונסכם עמו וכאילו הרגו גם כן : הרגו

אקומה ג' בקריאה וסי' אקומה וידברו בי · אקומה ואלכה ואקבצה · אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים : ידעת את י"ב פסוקים את את ואת את וסי' ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן · ואלה תולדת תרח תרח הוליד את אברם · וישא את עיניו וירא את הנשים · אלה תולדת יעקב יוסף בן שבע · והוצאתם את שניהם אל שער העיר · ויראו אתו העם ויהללו את · ידעת את אבנר בן נר כי לפתותך · ומלך ארם דמלכים · ויבנו את במות הבעל · וישב ישמעאל · ושברתי את זרועותיו · וכי יעשה הנשיא נדבה : ולדעת ה' בקריא' וסי' ידעת את אבנר בן נר ב' בפסוק · כי שמך נקרא · וחברו · ולדעת רשע כסל :

וָאֲתָא אַבְנֵר לְוַת דָוִד לְחֶבְרוֹן וְעִמֵיהּ עַסְרִין גַבְרַיָא וַעֲבַד דָוִד לְאַבְנֵר וּלְגַבְרַיָא דְעִמֵיהּ מִשְׁתְּיָא׃ וַאֲמַר אַבְנֵר לְדָוִד אֵיקוּם וְאֵיזֵל וְאֶכְנוֹשׁ לְוַת רִבּוֹנִי מַלְכָּא יַת כָּל יִשְׂרָאֵל וְיִגְזְרוּן עִמָךְ קְיָם וְתִמְלוֹךְ כְּכָל דְרַעֲוָא נַפְשָׁךְ וְשַׁלַח דָוִד יַת אַבְנֵר וַאֲזַל בִּשְׁלָם׃ וְהָא עַבְדֵי דָוִד וְיוֹאָב אֲתָא מִזִמְשִׁירִיתָא וַעֲדָאָה סַגִיאָה עִמְהוֹן אַיְתִיאוּ וְאַבְנֵר לֵיתוֹהִי עִם דָוִד בְּחֶבְרוֹן אֲרֵי שַׁלְחֵיהּ וַאֲזַל בִּשְׁלָם׃ וְיוֹאָב וְכָל חֵילָא דְעִמֵיהּ אֲתוֹ וְחַוִיאוּ לְיוֹאָב לְמֵימַר אֲתָא אַבְנֵר בַּר נֵר לְוַת מַלְכָּא וְשַׁלְחֵיהּ וַאֲזַל בִּשְׁלָם׃ וַאֲתָא יוֹאָב לְוַת מַלְכָּא וַאֲמַר מָה עֲבַדְתָּא הָא אֲתָא אַבְנֵר לְוָתָךְ לְמָה דְנַן שַׁלַחְתֵּיהּ וַאֲזַל מֵיזָל׃ יְדַעְתָּא יַת אַבְנֵר בַּר נֵר אֲרֵי לְאַטְעָיוּתָךְ אֲתָא וּלְמִידַע יַת מִפְּקָךְ וְיַת מֵיעֲלָךְ וּלְמִידַע יַת כָּל דְאַתְּ עָבֵיד׃ וּנְפַק יוֹאָב מִן קֳדָם דָוִד וְשַׁלַח אִזְגַדִין בָּתַר אַבְנֵר וְאָתִיבוּ יָתֵיהּ מִגוּבָא דְסִירָת וְדָוִד לָא יָדַע׃ וְתָב אַבְנֵר לְחֶבְרוֹן וְאַפְנְיֵהּ יוֹאָב לְגוֹ תַרְעָא לְמַלָלָא עִמֵיהּ בְּשֵׁילְיָא וּמְחָהִי תַמָן בְּסְטַר יַרְכֵּיהּ וּמִית בִּדְמָא דַעֲשָׂהאֵל אֲחוּהִי׃ וּשְׁמַע דָוִד מִבָּתַר כֵּן וַאֲמַר זַכַּאי אֲנָא וּמַלְכוּתִי מִן קֳדָם יְיָ עַד עָלְמָא מִדְמָא דְאַבְנֵר בַּר נֵר׃ יְחוּלוּן עַל רֵישׁ דְיוֹאָב וְאַל כָּל בֵּית אֲבוּהִי וְלָא יִפְסוֹק מִבֵּית יוֹאָב דָאִיב וּסְגִיר וּמַתְקִיף בַּאֲגַר וּמִתְקְטִיל בְּחַרְבָּא וַחֲסִיר מְזוֹן׃ וְיוֹאָב וְאַבִישַׁי אֲחוּהִי

וַיָּבֹא אַבְנֵר אֶל־דָּוִד חֶבְרוֹן וְאִתּוֹ עֶשְׂרִים אֲנָשִׁים וַיַּעַשׂ דָּוִד לְאַבְנֵר וְלַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־אִתּוֹ מִשְׁתֶּה׃ וַיֹּאמֶר אַבְנֵר אֶל־דָּוִד אָקוּמָה וְאֵלֵכָה וְאֶקְבְּצָה אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְיִכְרְתוּ אִתְּךָ בְּרִית וּמָלַכְתָּ בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וַיְשַׁלַּח דָּוִד אֶת־אַבְנֵר וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם׃ וְהִנֵּה עַבְדֵי דָוִד וְיוֹאָב בָּא מֵהַגְּדוּד וְשָׁלָל רָב עִמָּם הֵבִיאוּ וְאַבְנֵר אֵינֶנּוּ עִם־דָּוִד בְּחֶבְרוֹן כִּי שִׁלְּחוֹ וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם׃ וְיוֹאָב וְכָל־הַצָּבָא אֲשֶׁר־אִתּוֹ בָּאוּ וַיַּגִּדוּ לְיוֹאָב לֵאמֹר בָּא־אַבְנֵר בֶּן־נֵר אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיְשַׁלְּחֵהוּ וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם׃ וַיָּבֹא יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָה הִנֵּה־בָא אַבְנֵר אֵלֶיךָ לָמָּה־זֶּה שִׁלַּחְתּוֹ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ׃ יָדַעְתָּ אֶת־אַבְנֵר בֶּן־נֵר כִּי לְפַתֹּתְךָ בָּא וְלָדַעַת אֶת־מוֹצָאֲךָ וְאֶת־מָבוֹאֶךָ וְלָדַעַת אֵת כָּל־אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה׃ וַיֵּצֵא יוֹאָב מֵעִם דָּוִד וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אַחֲרֵי אַבְנֵר וַיָּשִׁבוּ אֹתוֹ מִבּוֹר הַסִּרָה וְדָוִד לֹא יָדָע׃ וַיָּשָׁב אַבְנֵר חֶבְרוֹן וַיַּטֵּהוּ יוֹאָב אֶל־תּוֹךְ הַשַּׁעַר לְדַבֵּר אִתּוֹ בַּשֶּׁלִי וַיַּכֵּהוּ שָׁם הַחֹמֶשׁ וַיָּמָת בְּדַם עֲשָׂהאֵל אָחִיו׃ וַיִּשְׁמַע דָּוִד מֵאַחֲרֵי כֵן וַיֹּאמֶר נָקִי אָנֹכִי וּמַמְלַכְתִּי מֵעִם יְהוָה עַד־עוֹלָם מִדְּמֵי אַבְנֵר בֶּן־נֵר׃ יָחֻלוּ עַל־רֹאשׁ יוֹאָב וְאֶל כָּל־בֵּית אָבִיו וְאַל־יִכָּרֵת מִבֵּית יוֹאָב זָב וּמְצֹרָע וּמַחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ וְנֹפֵל בַּחֶרֶב וַחֲסַר־לָחֶם׃ וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אָחִיו

רשי

מהגדוד · פשטו בגדוד לשלול על ם האויב : מבור הסירה · שם המקום ורבותינו אמרו בור וסירה ג גרמו לו לאבנר שיהרג על שלא החזיק דברי דוד בכנפות המעיל אשר לקח מראשותיו של שאול וגם על כנף המעיל של שאול אמר שמא אחד מן הסירי' נאחז בו וקרעו : אל תוך השער · לפני סנהדרין להישפט על דם עשהאל אחיו : בשלי · בשגגה שלא הבין אבנר שבלבו להורגו ופרש המקרא ויטהו יואב בשלי אל תוך השער לדבר אתו : יחולו · יכותו יחולו דמי אבנר על מקרא שלפניו הוא מוסב שאמר נקי אנכי ו וממלכתי מדמי אבנר יחולו דמיו על ראש יואב דמי הנזכרים במקרא שלפניו : ומחזיק בפלך · נשען על מקלו מחמת חולי הרגלים : הרגו

ואלכה ב' תנה את גשי וא' ברית ימי אלכה

את יב נכונים' את את ואת את

רלבג

והנה המית יואב את אבנר במרמה כי ה הביאו תוך השער ל לדבר אתו בשלוה ו ובבטחון והכהו אל החומש להנקם מ ממיתת עשהאל אחיו : והנה היה רע מאד בעיני דוד מה שעשה יואב ולזה קללו בזאת הקללה הנפלא' והוא שלא יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך מצד חולי ה הרגלים וחולשת הגוף כי אלו האנשי' חשובים הם כמת כי אין פעולותיהם הטבעיות המסודרות מהנפש אשר תשימם חיים באופן ראוי ולזה המשיל המצורע למת באמרו אל נא תהי כמת וכן חסר לחם הוא חשוב כמת כי אין לו מה שיחיה הוא עצמו · והנה

הרגו לאבנר . כמו את אבנר ודומה לו עשקה ליערבני עשקה אותי וכן רפא כא
לה רפא אותה וכמוהו שלח לשריו לבן חיל לעובדיה וגו׳ ללמד בערי יהודה
ופתרונו שלח את שריו את בן חיל : הכמות נבל . הכמות רשע בחרב : ידיך לא
אסורות היו ואיך נפל גבור כמותך לפני בני עולה : להברות . לשון סעודה : ואנכי
היום רך . ואנכי יומא
דין הדיוט ומרבי ל
למלכא : היו בן שאול
. היו לבן שאול כמו
למועד אשר שמואל
אשר לשמואל :
ויברחו

הרגו לאבנר . כמו את אבנר וכן לכל כליו תעשה נחשת : במלחמה . כלומר הוא
הרג עשאל במלחמה והם הרגו אבנר בשלום וזהו שאמר דוד וישם דמי מלחמה
בשלום : ויאמר דוד . אף על פי שיואב הרגו אמר לו שיקרע עליו ויתאבל כי שלא
ברצון הרגו : הולך אחרי המטה . כשהיו מוליכין אותו לקבורה ואף על פי שאמרו
כי המלך איננו יוצא אחר המת
ואפי׳ מת לו מת איננו יוצא מפתח
פלטרין שלו עשה כן דוד ל
להוציא מלבם של ישראל שלא
יחשדוהו כי בעצתו נהרג כמו
שאמר בסוף הענין וידעו כל
העם וכל ישראל ביום ההוא כי
לא היתה מהמלך להמית את
אבנר : אל קבר . כמו על קבר
וכמוהו אל ההרים לא אכל וכן
ויקונן המלך אל אבנר כמו על
אבנר : הכמות נבל . בחרב
כמו רשע או פירושו כאדם נופל
ושפל ימות אבנר שהיה גבור
וגדול איך לא השיב ידו ש מכהו
: ידיך לא אסורות . היאך לא
הכיתו גם אתה ורגליך גם כן
לא לנחושתים הוגשו איך לא
ברחת מפניהם כנפול נבל כן
נפלת לפני בני עולה ואף על פי
שלא זכר נבל אלא כנפול זה ר״ל
כיון שזכר נבל למעלה סמך על
המבין וכן מנהג הלשון בהרבה
מקומות : להברות את דוד לחם
. רבו׳ ז״ל אמרו כתיב להכרות
בכ״ף וקרינן להברות בב״ית
בתחלה להכרותו ולבסוף ל
להברותו וכן כתב ר׳ מנחם בן
סרוק כי הכתוב להכרות וכן
כתב רבי יהודה חיוג וכן כתב
אדוני אבי ז״ל ואנחנו לא מ
מצאנוהו בשו׳ ספר מדוייק אשר
ראינו וכן כתב רבי יונה כי לא
ראה אותו כתוב כך להכרות
לא בספרי׳ ולא במסורת ופירוש
להברות להאכיל אפי׳ אכילה
מועטת ולא רצה כי הבריה היא
האכילה המועטת וכן ואברה
מידה : רך ומשוח מלך . רך
במלוכה כאילו היום נמשחתי
למלך כי היום ההוא היה תחלת
מלכותו על ישראל על ידי אבנר
והאנשים האלה בני צרויה שהם
קשים ממני בלבלו לי מלכותי
וזכר צרויה אמם ולא זכר אביה׳
כלומר בני אחותי הם והיה להם
לחוס עלי ולא עשו ובשאר מ
מקומו׳ שזוכר אמם ואומר יואב
בן צרויה אבישי בן צרויה לפי
שהיו יותר נכבדים בזכר אמם
לכבוד דוד ויונתן תרגם רך
ומשוח מלך הדיוט ומרבי ל
למלכא כלומ׳ עד היום לא הייתי
חושב עצמי למלך אלא הדיוט
וכאילו היום נמשחתי למלך
ורבו׳ ז״ל פירשו רך לשון מלוכה
כאמר לא רכא ולא בר רכא את
ואמר מכא תימרא דהאי רכא

אחיהם ד׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים סימן ט׳ : יוסיף י״ד חס׳ ו״ו וסי׳ ארבעים יבנו ב׳ בו׳ · כה יעשה יי׳ ליהונתן .
לאויבי דוד · כה יעשה אלהים לאבנר · וישבע דוד לאמר · קינת אבנר · והבאתו אלי ולא יוסיף לגעת בך .
הלעולמים יזנח יי׳ . יוסיף לך לשון רמיה · וטהר ידים יוסיף אמץ · ומתק שפתים · לב חכם ישכיל · כי

הָרְגוּ לְאַבְנֵר עַל אֲשֶׁר הֵמִית אֶת־
ד׳ עֲשָׂהאֵל אֲחִיהֶם בְּגִבְעוֹן בַּמִּלְחָמָה׃
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יוֹאָב
וְאֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ קִרְעוּ
בִגְדֵיכֶם וְחִגְרוּ שַׂקִּים וְסִפְדוּ לִפְנֵי
אַבְנֵר וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה׃
וַיִּקְבְּרוּ אֶת־אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַיִּשָּׂא
כל לשון בכיה על כמ״ג הַמֶּלֶךְ אֶת־קוֹלוֹ וַיֵּבְךְּ אֶל־קֶבֶר אַבְנֵר
וַיִּבְכּוּ כָּל־הָעָם׃
ג׳ · ל׳ · ל׳ וַיְקֹנֵן הַמֶּלֶךְ אֶל־אַבְנֵר וַיֹּאמַר הַכְּמוֹת
נָבָל יָמוּת אַבְנֵר׃ יָדֶךָ לֹא־אֲסֻרוֹת
ל׳ · ל׳ · ל׳ וְרַגְלֶיךָ לֹא־לִנְחֻשְׁתַּיִם הֻגַּשׁוּ כִּנְפוֹל
לִפְנֵי בְנֵי־עַוְלָה נָפָלְתָּ וַיֹּסִפוּ כָל־
ב׳ הָעָם לִבְכּוֹת עָלָיו׃ וַיָּבֹא כָל־הָעָם
ל׳ לְהַבְרוֹת אֶת־דָּוִד לֶחֶם בְּעוֹד הַיּוֹם
וַיִּשָּׁבַע דָּוִד לֵאמֹר כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי
י״ד חס׳ ו״ו אֱלֹהִים וְכֹה יֹסִיף כִּי אִם־לִפְנֵי בוֹא־
הַשֶּׁמֶשׁ אֶטְעַם־לֶחֶם אוֹ כָל־מְאוּמָה׃
וְכָל־הָעָם הִכִּירוּ וַיִּיטַב בְּעֵינֵיהֶם
כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ בְּעֵינֵי כָל־
הָעָם טוֹב׃ וַיֵּדְעוּ כָל־הָעָם וְכָל־
יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא כִּי לֹא הָיְתָה
ל׳ מֵהַמֶּלֶךְ לְהָמִית אֶת־אַבְנֵר בֶּן־נֵר׃
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־
ל׳ · ח׳ עֲבָדָיו הֲלוֹא תֵדְעוּ כִּי־שַׂר וְגָדוֹל נָפַל
ט׳ ר״פ הַיּוֹם הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל׃ וְאָנֹכִי הַיּוֹם
ל׳ רַךְ וּמָשׁוּחַ מֶלֶךְ וְהָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּנֵי
צְרוּיָה קָשִׁים מִמֶּנִּי יְשַׁלֵּם יְהוָה
ל׳ לְעֹשֵׂה הָרָעָה כְּרָעָתוֹ׃
ד וַיִּשְׁמַע בֶּן־
שָׁאוּל כִּי מֵת אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַיִּרְפּוּ
יָדָיו וְכָל־יִשְׂרָאֵל נִבְהָלוּ׃ וּשְׁנֵי
אֲנָשִׁים שָׂרֵי־גְדוּדִים הָיוּ בֶן־שָׁאוּל
שֵׁם הָאֶחָד בַּעֲנָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִי
רֵכָב בְּנֵי רִמּוֹן הַבְּאֵרֹתִי מִבְּנֵי בִנְיָמִן

קְטַלוּ לְאַבְנֵר עַל דִּקְטַל יַת ע
עֲשָׂהאֵל אֲחוּהוֹן בְּגִבְעוֹן בִּקְרָבָא׃
וַאֲמַר דָּוִד לְיוֹאָב
וּלְכָל עַמָּא דְעִמֵּיהּ בְּזַעוּ לְבוּשֵׁיכוֹן
וְאַסְרוּ סַקִּין וְסַפְדוּ קֳדָם אַבְנֵר
וּמַלְכָּא דָוִד אָזֵיל בָּתַר עַרְסָא׃
וּקְבָרוּ יַת אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַאֲרִים
מַלְכָּא יַת קָלֵיהּ וּבְכָא עַל קִבְרָא
דְאַבְנֵר וּבְכוֹ כָּל עַמָּא׃
וְאִלָּא מַלְכָּא עַל אַבְנֵר
וַאֲמַר הַכְּמֵימַת רַשִׁיעַן יְמוּת אַבְנֵר
׃ יְדָךְ לָא אֲסִירַן וְרַגְלָךְ לָא לְזִקִּין
דִּנְחָשׁ אִתְקְרָבוּ כִּמְפַּל קֳדָם גַּבְרֵי
רַשִׁיעִין נְפַלְתָּא וְאוֹסִיפוּ כָּל עַמָּא
לְמִבְכֵּי עֲלוֹהִי׃ וַאֲתָא כָּל עַמָּא
לְאוֹבָרָא יַת דָּוִד לַחְמָא עַד דְּיוֹמָא
קַיָּים וְקַיֵּים דָּוִד לְמֵימַר כְּדֵין יַעְבֵּיד
לִי יְיָ וּכְדֵין יוֹסִיף אֱלָהֵין קֳדָם מֵיעַל
שִׁמְשָׁא אֶטְעוֹם לַחְמָא אוֹ כָּל
מִדַּעַם׃ וְכָל עַמָּא אִשְׁתְּמוֹדָעוּ
וּשְׁפַר בְּעֵינֵיהוֹן כְּכֹל דַּעֲבַד מַלְכָּא
בְּעֵינֵי כָּל עַמָּא טָב׃ וִידָעוּ כָּל
עַמָּא וְכָל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא
אֲרֵי לָא הֲוָת בַּעֲצַת מַלְכָּא לְמִקְטַל
יַת אַבְנֵר בַּר נֵר׃
וַאֲמַר מַלְכָּא לְעַבְדוֹהִי הֲלָא
תִּדְעוּן אֲרֵי רַב וְשַׁלִּיט נְפַל יוֹמָא
הָדֵין בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַאֲנָא יוֹמָא דֵין
הֶדְיוֹט וּמְרַבֵּי לְמַלְכָּא וְגַבְרַיָּא
הָאִלֵּין בְּנֵי צְרוּיָה קְשַׁן מִנִּי יְשַׁלֵּם
יְיָ לְעַבְדֵי בִּישְׁתָּא כְּבִישְׁתֵּיהּ׃
וּשְׁמַע בַּר
שָׁאוּל אֲרֵי מִית אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן
וְאִתְרַשְּׁלָא יְדוֹהִי וְכָל יִשְׂרָאֵל
אִתְבְּהִילוּ׃ וּתְרֵין גַּבְרִין רַבָּנֵי
רֵישֵׁי מַשִׁרְיָן הֲווֹ עִם בַּר שָׁאוּל שׁוּם
חַד בַּעֲנָה וְשׁוּם תִּנְיָנָא רֵכָב בְּנֵי
רִמּוֹן דְּמִבְּאֵרוֹת מִבְּנֵי בִנְיָמִן א

יסיף על חטאתו · הן יסיף רעים רבים ׃

רלבג

והנה בכה דוד בכי
גדול וקונן אל אבנר
ולא טעם לחם כל ה
היום ההוא לשתי ס
סבו׳ האחת לפי שהיה
קשה בעיניו מאד ה
הריגת אבנר שהיה
שר וגדול בישראל עם
היותו בברית עמו
והסבה השנית כדי
שיכירו ישראל כי לא
היתה מהמלך להמית
את אבנר כי היה זה
ממה שירחיקם מאד
להמליכו עליהם ר״ל
בראותם כי המית שר
וגדול כמהו ·
והנה

ליסנא דמלכותא הוא דכתיב רך ומשוח מלך : היו בן שאול . כמו לבן שאול או עם בן שאול כתרגו׳ או שרי שזכר עומד במקום שנים כאילו אמר
שרי בן שאול ומנחם פירשו היו כמו שברו וכן כהייתי וכחליתי ור״ל המיתו אותו וספר ענין זה הנה להודיע כי אלה שהרגו בן שאול כבר היו עמו
ושריו היו לפיכך לא נשמרו מהם בני הבית בבואם תוך הבית ובחדר משכבו וחשבו שבאו לדבר עמו כמנהגו ומה שאמר ויברחו הבארותי׳ לא
ספר על מה ברחו אולי היו להם דברי מריבה עם שאול או עם בנו ועתה שבו אליו אולי השלימו עמו טרם בואם ובאו עד לביתו ולא נשמרו מהם
ויהיה פי׳ לוקחי חטים לזה הפי׳ שבאו עם לוקחי חטים לדבר עם בן שאול ולפי׳ שפירש מנחם המיתו יהיה פי׳ הענין כן כי אלה השרים הרגו
בן שאול ולא אמר זה על איש בשת אלא על בן אחר שהיה לשאול והרגו אותו או בחיי שאול או אחרי מותו לפיכך ברחו גתימה והיו שם גרים עד
היום הזה שבאו להרוג איש בשת למצוא חן בעיני דוד ולשוב לנחלתם בארות וכשבאו לבית איש בשת התנכרו ועשו עצמ׳ כלוקחי חטים וכת׳
כזבני חטין ונכנסו לביתו לחדר משכבו והרגוהו ובני הבית לא נשמרו מהם כי אמרו שידברו עמו לקחת חטים ממנו : כי גם

רדק

כי גם בארות תחשב על בנימן · כמו אל בנימן וכן ויתפלל על יי׳ כמו אל יי׳ על שפת הספר כמו אל ומה שאמר כי גם בארות והנה בארות נחשבת בתוך ערי בנימן אם כן מה הוא גם אולי היתה על הגבול והיו חושבים בני ארם כי איננה לבנימן הודיע כי גם היא תחשב לבנימן וכל זה להודיע כי משבט בנימן היה שהיה משבט שאול יבאו לו מכלים ביתו וממלכתו ומה שספר גם כן הנה ענין מפיבשת בן יהונתן להודיע כי במות איש בשת לא נשאר לבית שאול יורש עצר וראוי למלכות כי מפיבשת בן יהונתן נפל ונעשה נכה רגלים ולשאול לא נשאר כי אם בני רצפה הפלגש: כחם היום · בצ״ף: את משכב הצהרים. ת״י שנת מלכיא כלומר כי מנהג המלכים לישן בצהרים: ויבאו הבית. נראה כי אחר שהכוהו ויצאו להם חזרו לבית להסיר את ראשו להביאו לדוד כי הם הרגוהו כי חשבו למצוא חן בעיני דוד בזה הדבר: והרגהו. והוא לא הרגו אלא כיון שנוה לאחד מהנערי׳ להרגו כאלו הוא הרגו · ומה שאמר ואוחזה בו אספר שדוד אחז בו והנער הכהו: אשר לתתי לו בשורה. אשר חשב שאתן לו שכר בשורה וכת״י דהוה מדמי למיתן ליה מתנא בבשורתיה: ויתלו על הברכה · כדי שיראוס בני אדם וידעו כי דוד בוסר לבבו נקם נקמת בית שאול ואף על פי שהיו אויביו: ויבואו כל שבטי ישראל. מכל שבטי ישראל באו אליו ואפי׳ משבט בנימן כי לא היה להם עוד תקוה בבית שאול וזה היה חמש שנים אחר שמת איש בשת וחמש שנים היתה המלכות בטלה שלא מלך דוד על כל ישראל עד סוף חמש שנים וששה חדשים כי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים: הננו עצמך ובשרך אנחנו. אף על פי שאתה ממשפחת יהודה והננו קרובים לך אנחנו גם כן עצמך כי כלנו בני ישרא׳ אחים אנחנו:

החשב ג׳ בקריא׳ וסי׳ לכנעני תחשב · כי גם בארות · צדקה תחשב לו: שמעת ג׳ חס׳ בליש׳ בקריא וסי׳ בבוא שמעת שאול ויהונתן · מי האמין לשמעתינו · ושמעות יבהלוהו ממזרח: כחם ד׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בריש סדר וירא: והנה ג׳ בקריאה וסי׳ והנה באו תוך הבית׳ והנה אמרות הסיתוך · והנה בשבר תלכנה: חברונה

כי גם בארת תחשב על בנימן:
ויברחו הבארתים גתימה ויהיו שם
גרים עד היום הזה:
וליהונתן בן שאול בן נכה רגלים
בן חמש שנים היה בבא שמעת
שאול ויהונתן מיזרעאל ותשאהו
אמנתו ותנס ויהי בחפזה לנוס ויפל
ויפסח ושמו מפיבשת: וילכו בני
רמון הבארתי רכב ובענה ויבאו
כחם היום אל בית איש בשת והוא
שכב את משכב הצהרים: והנה
באו עד תוך הבית לקחי חטים
ויכהו אל החמש ורכב ובענה אחיו
נמלטו: ויבאו הבית והוא שכב
על מטתו בחדר משכבו ויכהו
וימתהו ויסירו את ראשו ויקחו את
ראשו וילכו דרך הערבה כל הלילה
: ויבאו את ראש איש בשת אל
דוד חברון ויאמרו אל המלך הנה
ראש איש בשת בן שאול איבך
אשר בקש את נפשך ויתן יהוה
לאדני המלך נקמות היום הזה
משאול ומזרעו: ויען דוד את
רכב ואת בענה אחיו בני רמון
הבארתי ויאמר להם חי יהוה אשר
פדה את נפשי מכל צרה: כי
המגיד לי לאמר הנה מת שאול
והוא היה כמבשר בעיניו ואחזה
בו ואהרגהו בצקלג אשר לתתי לו
בשרה: אף כי אנשים רשעים
הרגו את איש צדיק בביתו על
משכבו ועתה הלוא אבקש את דמו
מידכם ובערתי אתכם מן הארץ:
ויצו דוד את הנערים ויהרגום
ויקצצו את ידיהם ואת רגליהם
ויתלו על הברכה בחברון ואת ראש
איש בשת לקחו ויקברו בקבר
אבנר בחברון:
ה ויבאו כל שבטי ישראל אל
דוד חברונה ויאמרו לאמר הננו
עצמך ובשרך אנחנו:

ארי אף בארות מתחשבא על
דבית בנימן: וערקו אנש בארות
לגיתים והוו תמן דיירין עד יומא
הדין: וליהונתן בר
שאול ברא לקי בתרין ריגלוהי
בר חמש שנין הוה כד אתת
בסורת שאול ויהונתן מיזרעאל
ונטלתיה תורבנתיה ואפכת והות
באתבעיותה למערק ונפל וחגר
ושמיה מפיבושת: ואזלו בני
רמון דמבארות רכב ובענה ואתו
כמיחם יומא לבית איש בושת
והוא שכיב ית שנת מלכיא:
ואינון אתו עד גו ביתא כזבני חיטין
ומחוהי בסטר ירכיה ורכב ובענה
אחוהי אישתיזבו: ואתו לביתא
והוא שכיב על ערסיה באידרון
בית משכביה ומחוהי וקטלוהי
ואעדיאו ית רישיה ונסיבו ית
רישיה ואזלו באורח מישרא כל
ליליא: ואיתיאו ית ריש איש
בושת לות דוד לחברון ואמרו
למלכא הא ריש איש בושת בר
שאול בעיל דבבך דבעא למיקטלך
ועבד יי׳ לריבוני מלכא פורענותא
יומא הדין משאול ומזרעיה:
ואתיב דוד ית רכב וית בענה
אחוהי בני רמון דמבארות ואמר
להון קיים הוא יי׳ דיפרק ית נפשי
מכל עקא: ארי דחוי לי למימר
הא מית שאול והוא הוה כמבסר
בעיני נפשיה ואחדית ביה וקטלתי
בצקלג דיהודה מדמי למיתן ליה
מתנא בסורתיה: אף ארי גברין
רשיעיא קטלו ית גבר זכאי בביתי
על שיוויה וכען הלא אתבע ית
דמיה מידכון ואפלי יתכון מן
ארעא: ופקיד דוד ית עולימיא
וקטלינון וקציצו ית ידיהון וית
ריגלהון וצלבו על בריכת בחברו
וית ריש איש בושת נסיבו וקברו
בקברא דאבנר בחברון:
ואתו כל שבטיא דישראל
לות דוד לחברון ואמרו למימר
הא אנא קריבך וביסרך אנחנא:

רשי

ויברחו הבארותים. כשמת שאול שעזבו בני ישראל הערים שסביבות פלשתי׳ כמו שאמור למעלה אז ברחו הבארותים: וליהונתן בן שאול · מוכה והולך איך נסבת מלכות מבית שאול הוא ובניו נהרגו וזה הנשאר הרגוהו על משכבו ובנו של יהונתן נפל ויפסח: נכה רגלים · שבור רגלי׳ והנה באו עד תוך הבית עם תגרי׳ לוקחי חטים: לתתי לו בשור. אשר דימה לשמחני למען תתי שכר בשורתו: אל

רלבג

והנה אחר זה קשרו שני שריגדודים אשר לבן שאול על איש בשת והרגוהו בביתו על משכבו בהיותו שוכב משכב הצהרי׳ ונכנסו עם אנשי׳ לוקחי חטים שבאו בתוך הבית ונשאו את ראשו לדוד למצוא חן בעיניו והוא נקם את נקמת איש בשת מהם וצוה להרגם ולקצץ ידיהם ורגליהם ותלו אותם על הברכה בחברון ויקבור את ראש איש בשת בקבר אבנר בחברון · והנה

והמתהו ב׳ קשרתי על אדוני

ט׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר ביהושע סימן י׳: ויאמרו לאמר ג׳ דסמ׳ ג׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח:

אל היבוסי. מצודת ציון נקראת יבוס ומזרעו של אבימלך היו והיו להם שני צלמים אחד עור ואחד פסח שנעשו על שם יצחק ויעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך ולכך לא הורישם כשלכדו את ירושלם לא לכדו את המצודה כמה שנאמר את היבוסי יושב ירושלם לא יכלו יושבי יהודה הורישם ותניא אמר ר׳ יהושע בן לוי יכולין היו אלא שלא היו רשאין: ויאמר לדוד. מי שאמר: העורים והפסחי׳. הם הצלמים: כל מכה יבוסי ויגע בצנור. כל דיקטל יבוסאה ויסרי למיכבש כרכא: ואת הפסחי׳. יכה גם את הפסחים ואת העורי׳ שנואי נפש וגו׳ על כן יאמרו וגו׳ על אשר אומרים העור והפסח בעוד שהעור והפסח יהיה בכאן לא יבא כו׳ לא יבא דוד עד הנה הרי זה מקרא קצר שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ולא פירש מה יעשה לו ובדברי הימים פירש כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר ודומה לזה לכן כל הורג קין ולא פירש מה יעשה לו אבל מעצמו הוא כמשמע לשון גערה וכזיפה: ויגע בצנור. לשון גובה המגדל כי שם היו כתובים הצלמי׳ ובימי דוד כבר עברו הדורו׳ שהוזכרו בשבועה:

אתה הייתה מוציא. הא׳ כתובה בסוף מלת הייתה והיא נקראת עם מלת מוציא אתה הייתה מוציא. והמבי. חסר אל״ף בכתוב וכן היורש אבי לך: ויבואו כל זקני ישראל. וכבר אמר למעלה ויבואו כל שבטי ישראל אלא פירוש ויבואו וכבר באו תחלה זקני ישראל אל דוד וכרת להם ברית שלא ירע להם בעבור שסמכו ידי איש בשת מתי שני׳ ובעבור שאחרו להמליכו אחר מות איש בשת חמש שני׳ וכיון שכרת להם ברית שלחו בעבור שבטי ישראל ובאו אל דוד ומשחוהו למלך ואע״פ שהיה נמשח תחלה ביד שמואל ומשחוהו אחר כן בית יהודה משחוהו גם עתה ישראל כי עתה מלך על כל ישרא׳ ובדברי הימים אומר וימשחו את דוד למלך על ישראל בדבר יי׳ ביד שמוא׳ לפי שלא היה נתקיים דבר שמואל עד היום הזה כי שמואל משחו למלך על כל ישרא׳ כמו שהיה שאול מלך על כל ישראל ומפני זה לא נלחם דוד ביבוסי יושב ציון עד שהיה מלך על כל ישראל ומיד שמשחו אותו ישראל הלך שם: לפני יי׳. כבר פירש׳ כי כל מקום שיתקבצו שם כל ישראל או רובם שם שכינה שורה או פירוש לפני יי׳ שאמרו יי׳ יהיה עד בינינו בברית שאנו כורתים: בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים. ובכלל לא מנאם לפי שלא היתה שנה שלמה וכן בספר מלכים לא מנה אותם ששה חדשי׳ אפי׳ בפרט לפי שלא היתה שנה שלימה. ובדרש אין ששה חדשים יתירי׳ מה אכון ר׳ יצחק בשם ר׳ יהודה חסירים היו משלשי׳ ושלם אלא שהכתובים חולקים כבוד לירושלם ומונין אותם שלימים אמר רבי יודן חשבון המרובה בולע את הממועט אמר ר׳ יודן כתוב כי ששה חדשים ישב שם יואב אותן חדשים לא עלו לו מן המניין. דבר אחר אותן חדשים

ג׳ מלין קדמיתא נסיב מן תניתא וסי׳ הייתה מרציא והמבי. ידעת שחר מקומו. ומתחתה לשבות האלה: היבסי ה׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ וילך המלך ואנשיו. כל מכה יבסי ויגע בצנור. עלה הקם ליי׳ מזבח. וישלח ידו המלאך. כי יעלה דוד להקים מזבח ליי׳ דד״ה: מצדה ד׳ חס׳ ו׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ וישב דוד במצדה.

גַּם־אֶתְמוֹל גַּם־שִׁלְשׁוֹם בִּהְיוֹת שָׁאוּל
היית׳ המבי׳ ל׳ ל׳ והמביא ל׳ מֶלֶךְ עָלֵינוּ אַתָּה הָיִיתָה מוֹצִיא
וְהַמֵּבִי אֶת־יִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמֶר יְהֹוָה לְךָ אַתָּה תִרְעֶה אֶת־עַמִּי
אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּהְיֶה לְנָגִיד עַל־
יִשְׂרָאֵל׃ וַיָּבֹאוּ כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
ט׳ ת׳ מל׳ וחד חס׳ אֶל־הַמֶּלֶךְ חֶבְרוֹנָה וַיִּכְרֹת לָהֶם
הַמֶּלֶךְ דָּוִד בְּרִית בְּחֶבְרוֹן לִפְנֵי יְהֹוָה
וַיִּמְשְׁחוּ אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃
בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
ל׳ דָּוִד בְּמָלְכוֹ אַרְבָּעִים שָׁנָה מָלָךְ׃
בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ עַל־יְהוּדָה שֶׁבַע שָׁנִים
כ״ג וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וּבִירוּשָׁלַ͏ִם מָלַךְ
שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה עַל כָּל־יִשְׂרָאֵל
וִיהוּדָה׃ וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ וַאֲנָשָׁיו
ה׳ חס׳ יְרוּשָׁלַ͏ִם אֶל־הַיְבֻסִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ
וַיֹּאמֶר לְדָוִד לֵאמֹר לֹא־תָבוֹא הֵנָּה
ל׳ ל׳ כִּי אִם־הֱסִירְךָ הַעִוְרִים וְהַפִּסְחִים
לֵאמֹר לֹא־יָבוֹא דָוִד הֵנָּה׃ וַיִּלְכֹּד דָּוִד
ל׳ חס׳ כתי׳ אֵת מְצֻדַת צִיּוֹן הִיא עִיר דָּוִד׃ וַיֹּאמֶר
דָּוִד בַּיּוֹם הַהוּא כָּל־מַכֵּה יְבֻסִי וְיִגַּע
ל׳ בַּצִּנּוֹר וְאֶת־הַפִּסְחִים וְאֶת־הַעִוְרִים

אף מאתמלי אף מדקמוהי כד הות שאול מלכא עלנא את הויתא נפיק ועליל בריש ישראל ואמר יי לך את תפרנס ית עמי ית ישראל ואת תהוי למלכא על ישראל׃ ואתו כל סבי ישראל לות מלכא בחברון וגזר להון מלכא דוד קיים בחברון קדם יי ומשחו ית דוד למהוי מלכא על ישראל׃ בר תלתין שנין דוד כד מלך ארבעין שנין מלך׃ בחברון מלך על דבית יהודה שבע שנין ושיתא ירחין ובירושלם מלך תלתין ותלת שנין על כל ישראל ויהודה׃ ואזל מלכא וגברוהי לירושלם לות יבוסאה יתבי ארעא ואמרו לדוד למימר לא תעול הלכא אלהן באעדיותך חטאיא וחייביא דאמרין לא יעול דוד הלכא׃ ואחד דוד ית חקרא דציון היא קרתא דדוד׃ ואמר דוד ביומא ההוא כל דקטל יבוסאה וישרי למכבש כרכא וית חטאיא וית חייביא

וילכד דוד את מצדת ציון. וחברו דד״ה. סלעי ומצדתי דשמואל׃

העורים בל׳ כתיב׳ בתח׳ כל ההוריות קי״ן
מן

רלבג

והנה אחר זה נתקבצו כל שבטי ישראל אל דוד בחברון ויכרות להם המלך דוד ברית בחברון כי שם היתה במה לזבוח שם זבחים כמו שנתבאר בדברי אבשלום. וימשחו את דוד למלך על כל ישראל ואז נעתק דוד מחברון ללכת ירושלם. והנה היה היבוסי יושב בירושלם ולא יכול דוד להוציאם משם בעבור שבועת אברהם לאבימלך שהיתה כתובה בצלמים אשר שם שהם עורים ופסחים כי עינים להם ולא יראו רגלים ולא יהלכו ואפשר שהיו הצלמים ההם בצורת עור ופסח העור להורות על ברית יצחק שבסוף ימיו כהו עיניו מראות והפסח בעבור יעקב שהיה צולע על ירכו ועשו זה להורות שכבר נשתלם להם זה הברית עם האבות בכללם ולזאת הסבה אמר היבוסי לדוד לא תבא הנה אם לא הסירות תחלה העורים והפסחים שבהם זכירת זה הברית כאילו יאמר לא יבא דוד הנה כי לא יוכל להסיר אלו הצלמים שבהם זכירת זה הברית. וילכד דוד מהיבוסי את מצודת ציון הא עיר דוד ואמ׳ דוד ביום ההוא כל מי שיכה יבוסי ויגע בצנור והוא המרזב שנשפכים ממנו המים וישחית עם השחתתו את הצנור הפסחים והעורים שהם שנואי נפש דוד מצד שימנעוהו מלבוא אל הבית יהיה לו גמול כך וכך ולא פורש על כן היו אומרים יש שם עור ופסח הנה באמת זה ימנע דוד מלבא אל הבית והנה אפשר השחתתו בזה האופן מזולת הפרת הברית אשר כרתו האבות כי הוא ישחית הבנין אשר בו הציור ובהשחתתו ישחיתו הצלמים האלו ואפשר שנאמר בפירוש זה הענין שהוא אפשר שהוא שם מקום אחד אי אפשר שיכנסו בו אם לא יעברו לפני אלו הצלמים והיו אלו הצלמים עשויים באופן מהתחבולה שיניעו מקלות של ברזל רבי המשקל תנועה חזקה בדרך שלא יוכל אדם לעבור שם כדי שלא יכו אותן הצלמים באותן המקלות וכבר שמענו שכבר נעשו צלמים כאלה בקצת המקומות והנה המלאכת כמו זאת התחבולה אין בה מהקושי למי שיבין בחכמת המשקולות ובהנעה במים וברוח ובכסף חי ואין הנה מקום החקירה לבאר איך יתכן זה והנה עשו אותן הצלמים בדמות עורים ופסחים לפי שמדרך העורים והפסחים שיהיה להם מקל יהיו נשענים בו והנה ידמה שאצל הצנור היו אלו הצלמים והיו מוציאין המים מפיהם והיה נכנס מהמים בהם מה שהיה בו רושם מהנעת אלו המקלות ולזה היה צריך כל איש להשמר שלא יכנס שם ובהכו׳ האיש בצנור בדרך שלא ישפכו המים לאותן הצלמים יקל יותר להשחית אותן הצלמי׳׃

ויעב

שברח מפני אבשלום ובשעירה היה מתכפר כהדיוט לא עלו מן המניין: וילך המלך ואנשיו. ובדברי הימים וילך דוד וכל ישראל כי כל ישראל היו עתה אנשיו וכיון שמלך על כל ישראל הלך אל ירושלם ללכוד מצודת ציון לפי שהיתה קבלה אצלם כי ציון ראש ממלכת ישראל ולא ילכוד אותה אלא מי שיהיה מלך על כל ישראל ועד היום לא נתקיימה מלכות בישראל כי שאול לא קמה מלכותו: כי אם הסירך העורים והפסחים. ת׳ אלהן באעדיותך חטאיא וחייביא דאמרין לא יעול דוד הלכא. ומצאנו בדרש אמרו אנשי יבוס לאברה׳ כרות עמנו ברית שאין זרעך יורש את עיר היבוס ואנו מוכרין לך את מערת המכפלה ועשה כן ואנשי יבוס עשו צלמי נחשת והעמידום ברחוב העיר וכתבו עליהם ברית השבועה וכשבאו ישראל לארץ לא יכלו להכנס שם מפני השבועה שנאמר ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם וכשמלך דוד רצה להכנס שם ולא הניחוהו שנאמר ויאמרו אנשי יבוס לא תבא הנה אמרו לו אין אתה יכול עד שתסיר הצלמים הללו שכתוב עליהם ברית השבועה שנאמר כי אם הסירך העורים והפסחים ואלו הם הצלמים שעינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו רגליהם לא יהלכו שנאי נפש דוד לפי שסוכה מלשמוע ומעבוד ע״ז שנ׳ על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית אמר דוד לאנשיו כל מי שיעלה בראשונה ויסיר את הצלמים יהיה לראש ועלה יואב והיה לראש שנ׳ ויעל יואב וגו׳ ואחר כן קנה דוד את עיר היבוסי לישרא׳ בככר זהב בכתב לאחוזת עולם בשש מאות זהב שנאמ׳ ויתן דוד לארונה במקום וגו׳ ועוד אמרו כי שני צלמים אלו היו בראש המגדול הנקרא צנור והיה אחד עור על שם יצחק והאחד היה פסח על שם יעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך שנ׳ אם תשקר לי ולניני ולנכדי לפיכך לא כבשוה ישראל כשכבשו את ירוש׳ כי עדיין היה נכד אבימלך חי ובימי דוד כבר מת ובטלה השבועה והחכם ר׳ אברהם אע׳ פירש כי אם הסירך כמו הסיר כלומר אם תסיר למלחמתך אפי׳ העורים והפסחי׳ הם ימנעוך שלא תבא הנה כי המגדל הזה חזק מאד ולא נירא אותך למלחמה: ויאמר דוד. עתה ספר איך לכדה שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ופירושו במקום החזק ו״ת וישרי למיכבש כרכא: ואת הפסחים ואת העורים. כלומ׳ ויבא גם כן הפסחים והעורים ומכה שזכר עומד במקום שנים:

שנואי

שנואי נפש דוד · לפי שבזוהו בהם שאמרו שהם ימנעוהו שלא ילכוד את המצודה · ואמר כל מכה ולא אמר מה יעשה לו וכמוהו כל הורג קין ובדברי הימים מפרש כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר ויעל יואב בראשונה ויהי לראש · ובמדרש כל מכה יבוסי ויגע בצנור כל מי שהיה מכה יבוסי היה נוגע בצנור כלומר לא היו יכולים לכנוס אם לא היו מגיעים בצנור והוא המקום הגבוה במגדל מה עשו הביאו אילן של ברוש וכפפו אותו וקפץ יואב ועלה בראש החומה ובקשו להורגו והיה גבור חיל והלחם כנגדם ובאו גבורי ישראל ועזרוהו · ובמדרש אחר כתוב כן מה עשה יואב הלך והביא ברוש אחר רענן ותקעו בצד החומה וכפף ראשו שהיה רך ואחז בו דוד וקפץ יואב על ראשו של דוד ונתלה בברוש ודלג על החומה וזהו שאמר דוד יהלמני צדיק חסד שמן ראש אל יניא ראשי מה עשה הקב"ה קצר את החומה עד שעלה דוד אחריו שנא' ובאלהי אדלג שור: על כן יאמרו · כי מהיום ההוא ואילך לא יבא עור ופסח אל הבית הזה היא מצורת ציון לבזיון אותן העורי' והפסחי' ולזכרון לדורות היאך לכדה דוד: מן המלוא וביתה · מן המלוא ולפנים ומלוא הוא מקום סמוך לחומה ואותו המקו' היתה רחבה להאסף העם שם לפיכך נקרא מלוא כמו קראו מלאו ואמרו האספו ובואה ומשם ולפנים בנה ובדברי הימים אומר כי יואב בנה שאר העיר: הלוך וגדול · שהיה מקור: ויי' אלהי צבאות עמו · טעם הספור הזה כי בעזרתו היה מנצח כל החיילות בכל אשר יצא כי יי' עמו שהוא ארון צבאו' מעלה וצבאות מטה: וחרשי אבן קיר · לבנות קיר ות"י ונגרין דאומנין למיקץ אעין ואבנין ואדריכלין דאומנין בבניין כותלין: וכי נשא · תבניין כיעל הגדול הקב"ה נשא ממלכתו כיון שמלך כור שלא לו כל זה ידע כי מיי' היתה לו זה בעבור עמו ישר' להיו' להם רועה טוב: ויקח דוד עוד פלגשים ונשים · אמרו רבו' ז"ל פלגשים בלא כתובה ובלא קדושין נשים בכתובה וקדושין ואף על פי שיש מחלוקת בזה בירושלמי שאמרו שם אחו היא אשה ואיזו היא פלגש ר' מאיר אומר אשה יש לה כתובה פלגש אין לה כתובה וחכמים אומרים אחד זו ואחד זו יש להם כתובה אלא אשה יש לה כתובה ותנאי כתובה פלגש יש לה כתובה ואין לה תנאי כ כתובה אע"פ כן סוגיית התלמוד כר' מאיר וקבלו רז"ל כי שמנה עשרה נשים היו לו לדוד בין נשים ובין פלגשים ודרשו לא ירבה לו נשים יותר מן שמנה עשרה וסמכו זה אחר הקבלה מפסוק ואוסיפה לך כהנה ו כהנה ושש נשים היו לו ואמר כהנה וכהנה והם י"ב ועוד כהנה והם י"ח ואת הבריכם לומר כי עגלה זו מיכל ובכלל השש שהיו לו בחברון היא והנה מצאנו לו שש נשים בחברון קודם בואו לירושלם ואומר ויקח דוד עוד פלגשים ונשים מירושלם ומצאנו בברחו מפני אבשלום שהניח עשר פלגשים לשמור את הבית אם כן שתים נשים לבד לקח בירושלם ועשר פלגשים ואחת משתי הנשים שלקח בירושלם היתה בת שבע: הילודים · יותר בשקל גבורים וכל אלה בני נשים היו כמו שאומר בדברי הימים לבד בני הפלגשים: שמוע · הוא שמעה הנזכר בדברי הימים בבני הפלגשים · ואלישוע הוא אלישמע הנזכר שם ונזכר שם אליפלט אחר ונזכר גם כן נגוה שלא נזכר הנה ואפשר כי שנים אלו מתו בלא זכר לפיכך לא זכר אותם הנה לפי שאמר שם כל בני דוד לפיכך זכרם כלם: לבקש את דוד · להלחם עמו ואז עשה דוד מזמור למה רגשו גוים לפי שנתקבצו כל פלשתים כמו שנאמר ויעלו כל פלשתים: וירד אל המצודה · מגדל חזק ואמר וירד כי מקום המגדל היה שפל מירושלם וכשבא דוד מירושלם אל המצודה היה יורד ומה שאמר האעלה אל פלשתים והם היו בעמק רפאים נראה כי פלשתים היו באותו מקום הנקרא בעל פרצים אלא שהיו חיל רב מאד כמו שאמר כל פלשתים ונתפשטו עד עמק רפאים ואותו מקום בעל פרצים היה גבוה ממקום המצודה שירד שם דוד בתחלה וכן אמר בדברי הימים ויעלו בבעל פרצים וכן אמר בספר ישעיה כי בהר פרצים יקום יי' ועל מלחמה זו אמר · ושם במצודה שאל ביי' ועלה בבעל פרצים להלחם בפלשתים ושם הכה אותם: פרץ יי' את אויבי לפני כפרץ מים · כלומר מיי' היתה זאת כי אני במעט עם הכיתי עם רב כזה אלא שאל פרץ אותם לפני ות"י תבר יי' ית בעלי דבבי קדמי כמה דמתבר מאן דחסף דמלי מיין ולפי הפשט כפרץ שעושין המים בבוא שטף מים שעורכין סגרר: בעל פרצים · ת"י מישר פרצים וכן תרגם בעל גד מישר גד: וישאם

וביתה ב' קמץ הפנימית: ומלוא: ופלשתים ח' וסי' נמסר בהאי סיפרא בחלק א' סימן י"ז: פרצים ה' וסי' ויבא דוד בבעל פרצים ויכם ב' בפסוק. כי כהר פרצים יקום. ויעלו בבעל פרצים ב' בפסוק דד"ה. וא ופרצים תצאנה דעכום:

שנאו נפש דוד על־כן יאמרו עור
ופסח לא יבוא אל־הבית: וישב
דוד במצדה ויקרא־לה עיר דוד ויבן
דוד סביב מן־המלוא וביתה:
וילך דוד הלוך וגדול ויהוה אלהי
צבאות עמו:
וישלח חירם מלך־צר מלאכים אל־
דוד ועצי ארזים וחרשי עץ וחרשי
אבן קיר ויבנו־בית לדוד: וידע
דוד כי־הכינו יהוה למלך על־ישראל
וכי נשא ממלכתו בעבור עמו
ישראל: ויקח דוד
עוד פלגשים ונשים מירושלם אחרי
באו מחברון ויולדו עוד לדוד בנים
ובנות: ואלה שמות הילדים לו
בירושלם שמוע ושובב ונתן ו
ושלמה: ויבחר ואלישוע ונפג
ויפיע: ואלישמע ואלידע ואליפלט
: וישמעו פלשתים
כי־משחו את־דוד למלך על־ישראל
ויעלו כל־פלשתים לבקש את־דוד
וישמע דוד וירד אל־המצודה:
ופלשתים באו וינטשו בעמק רפאים
: וישאל דוד ביהוה לאמר האעלה
אל־פלשתים התתנם בידי
ויאמר יהוה אל־דוד
עלה כי־נתן אתן את־הפלשתים
בידך: ויבא דוד בבעל־פרצים
ויכם שם דוד ויאמר פרץ יהוה את־
איבי לפני כפרץ מים על־כן קרא
שם־המקום ההוא בעל פרצים:
ויעזבו־שם את־עצביהם

רחיקא נפשא דדויד על כן יימרון
חטאיא ותיביא לא יעלון לביתא:
ויתיב דויד בחקרא וקרא לה קרתא
דדויד ובנא דויד סחור סחור מן
מלייתא ולגיו: ואזל דויד אזיל וסגי
ומימרא דיי' אלהא צבאות בסעדיה
: ושלח חירם מלכא
דצור אזגדין לות דויד ואעי ארזין
ונגרין דאומנין למיקץ אעין ואבני
ואדריכלין דאומנין בבנין כותלין
ובנו ביתא לדויד: וידע דויד ארי
אתקניה יי' למהוי מלכא על ישראל
וארי מנטלא מלכותיה בדיל עמיה
ישראל: ונסיב דויד
עוד לחינן ונשין מירושלם בתר
דאתא מחברון ואתילידו עוד לדויד
בנין ובנן: ואילין שמהת
דאתילידו ליה בירושלם שמוע
ושובב ונתן ושלמה: ויבחר
ואלישוע ונפג ויפיע: ואלישמע
ואלידע ואליפלט:
ושמעו פלשתאי ארי משחו ית דויד
למהוי מלכא על ישראל וסליקו
כל פלשתאי למבעי ית דויד ושמע
דויד ונחת לחקרא: ופלשתאי
אתו ואתרטישו במישר גבריא:
ושאיל דויד במימרא דיי' למימר
האיסק על פלשתאי התמסרינון
בידי ואמר יי' לדויד
סק ארי ממסר אמסר ית פלשתאי
בידך: ואתא דויד במישר
פרצים ומחנון רתמן דויד ואמר
תבר יי' ית בעלי דבבי קדמי כתיבור
מאן דחסף דמלי מיין על כן קרא
שמיה דאתרא ההוא מישר פרצים
: ושבקו תמן ית טעותהון

רשי

מן המלוא וביתה · היקף חומה נמוכה ומתלאין אותה עפר וגבוה התל באמצע ומשפעו והולך לכל רוח הוא קרוי מלוא ועליו בנה דוד בתים ואותו המלוא היה סביב ל למצודה: וידע דוד · בראותו כל מעשיו מצליחין ומלכי ה האומות שולחין לו מנחה: וינטשו · ויתפשטו: בעל פרצים · מישור פרצים: כפרץ מים · כמים הפורצים גדודי ה השפה: וישאם

רלבג

וישב דוד במצודה שלכד ואחשב שאמרו סביבה לחזק העיר ההיא ומלאו החפירה המים כמו שעושין האנשים היום לחזק העיירות שלא יכנסו האנשים בקלות ולזה נקרא המקום ההוא מלוא · והנה בנה דוד סביב מהמלוא וביתה ר"ל שבנה חומה לפני' מהמלוא מקפת בכל הבנינים אשר בעיר ההיא כמנהג · וזכר כי מפני שידע דוד כי הכינו יי' למלך על כל ישראל וכי נשא הש"י ממלכתו בעבור עמו ישראל ר"ל מאהבתו אותם הנה לקח עוד דוד פילגשים ונשים בירושלם והוליד בנים ובנות ואחשוב שעשה זה כדי שיהיה בהם אחד יהיה ראוי למלוך על זה העם הקדוש ויהיה נאהב לש"י · והנה זכר שכבר כאספו פלשתים לבקש דוד ושאל דוד את פני יי' ונלחם בהם והכניעם וקרא שם המקום אשר הכם בו בעל פרצי' כדי להזכיר הכם וזכר שכבר עזבו שם עצביהם ושרפום דוד ואנשיו שלא יהנו האנשים בהם כמו שצותה התורה · עוד

רשי

ויפאס דוד · ואוקידינון דוד וגברוהי : עמק רפאי'. אצל ירושלים הוא בספר יהושע : ממול בכאים. מקביל אילניא : את קול צעדה בראשי הבכאים . הם מלאכים הצועדים בראשי האילנות אשר אני שולח לעזרתך : אז תחרץ . תריס קול מלחמה ואבחת חרב בלפ"ד בלע"ז וכן לא יחרץ כלב לשונו : ויסף עוד דוד לאסוף את כל בחור בישראל ש שלשי' אף· לפי שנאספו עליו כשהמליכוהו בחברון וזו היתה א אסיפה שנייה לכך נאמר ויוסף : מבעלי יהודה. היא קרית יערים כמו שנאמר ביהושע ותאר הגבול בעלה היא קרית יערים וכן בדברי ה הימים ויעל דוד וכל ישראל בעלתה היא קרית יערי' ובעל לשון מישור : ויקם וילך דוד מבעלי יהוד' · שנאספו שם להעלות משם את הארון וגו' : אשר נקרא שם שם . אשר נקרא לו לארון שם ומהו השם שהיה שם יי' צבאות עליו : אל ו עגלה חדשה. טעה בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו ולפי שאמר זמירות היו לי חוקיך בבית מ מגורי נענש לבא לידי כך ומת עוזא על ידו לפיכ' כשהביאו מבית עובד הביאו בכתף שנאמר בדברי הימים ויאמ' להם אתם ראשי האבות אשר ללוים התקדשו אתם ואחיכם והעליתם את ארון ו וגו' כי למבראשונה לא אתם פרץ יי' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט : עם ארון האלהים. הרי זה מקרא קצר והם באים עם ארון האלהים : בכל

וישאהו ד' בקריא' וסימ' וישאוהו במוט בשנים ומן הרמנים · וישאהו מבית אבינדב אשר בגבעה · וחברו דבתריה · וישאהו על הססים דאמציהו דה"י :

וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו :
וַיֹּסִפוּ עוֹד פְּלִשְׁתִּים לַעֲלוֹת
וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק רְפָאִים : וַיִּשְׁאַל
דָּוִד בַּיהוָה וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲלֶה הָסֵב
אֶל־אַחֲרֵיהֶם וּבָאתָ לָהֶם מִמּוּל
בְּכָאִים : וִיהִי בְּשָׁמְעֲךָ אֶת־קוֹל
צְעָדָה בְּרָאשֵׁי הַבְּכָאִים אָז תֶּחֱרָץ כִּי
אָז יָצָא יְהוָה לְפָנֶיךָ לְהַכּוֹת בְּמַחֲנֵה
פְלִשְׁתִּים : וַיַּעַשׂ דָּוִד כֵּן כַּאֲשֶׁר
צִוָּהוּ יְהוָה וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים מִגֶּבַע
עַד־בֹּאֲךָ גָזֶר :
וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד אֶת־כָּל־בָּחוּר
בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אָלֶף : וַיָּקָם
וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי
יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה
צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו :
וַיַּרְכִּבוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל־עֲגָלָה
חֲדָשָׁה וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר
בַּגִּבְעָה וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב
נֹהֲגִים אֶת־הָעֲגָלָה חֲדָשָׁה : וַיִּשָּׂאֻהוּ
מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה עִם אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים וְאַחְיוֹ הֹלֵךְ לִפְנֵי הָאָרוֹן :

יה׳ ומחסרין בלתיהון · ג׳ · כשמעך ח׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ · יב בכיל · ג׳ · ב׳ אלה תולדו׳ שם · ל׳ על עגלה ל׳ · ה׳ חס׳ · ג׳ כתי׳ א׳ וכל כתו׳ רכו׳ במ"א · ה׳ חס׳

וְאוֹקִידִינוּן דָּוִד וְגֻבְרוֹהִי :
וְאוֹסִיפוּ עוֹד פְּלִשְׁתָּאֵי לְמִיסַּק
וְאִתְרְטִישׁוּ בְּמֵישַׁר גִּיבָּרַיָּא :
וּשְׁאִיל דָּוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ וַאֲמַר לָא
תִסַּק אִסְתְּחַר לַאֲחוֹרֵיהוֹן וְתֵיהֵךְ
לְהוֹן מְקָבִיל אִילָנַיָּא : וִיהֵי
כְּמִישְׁמְעָךְ יַת קַל צְוָוחָתָא בְּרֵישֵׁי
אִילָנַיָּא בְּכֵן תִּתְקַף אֲרֵי בְּכֵן נְפִיק
מַלְאֲכָא דַיְיָ לְאַצְלָחָא קֳדָמָךְ
לְמִקְטַל בְּמַשְׁרִיַת פְּלִשְׁתָּאֵי :
וַעֲבַד דָּוִד כֵּן כְּמָא דִי פַּקְדֵיהּ יְיָ
וּקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאֵי מִגֶּבַע עַד
מַעֲלָנָא דְגָזֶר :
וְאוֹסִיף עוֹד דָּוִד יַת כָּל בְּחוּרֵי
יִשְׂרָאֵל תְּלָתִין אַלְפִין : וְקָם
וַאֲזַל דָּוִד וְכָל עַמָּא דִי עִמֵּיהּ
מִקִּירְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה לְאַסָּקָא
מִתַּמָּן יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ דְאִיתְקְרֵי שְׁמָא
דַיְיָ צְבָאוֹת דִשְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא עֵיל
מִן כְּרוּבַיָּא עֲלוֹהִי : וְאַרְכִּיבוּ יַת
אֲרוֹנָא דַיְיָ בַּעֲגָלְתָּא חֲדַתָּא וּנְטַלוּהִי
מִבֵּית אֲבִינָדָב דִּי בְּגִבְעֲתָא וְעֻזָּא
וְאַחְיוֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב מְדַבְּרִין יַת עֲגָלְתָּא
חֲדַתָּא : וּנְטַלוּהִי מִבֵּית אֲבִינָדָב
דִּי בְּגִבְעֲתָא עִם אֲרוֹנָא דַיְיָ
וְאַחְיוֹ אָזִיל קֳדָם אֲרוֹנָא :

רדק

ויפאס דוד · ויטרפס וכת"י ואוקידינון דוד וגברוהי וכן אומר בדברי הימים ויאמר דוד ויטרפו באש וכמוהו לשון טריפה ותשא הארץ מפניו כמעט ישאני עושני ובדברי רז"ל ויפאס לשון נטילה והקשו הפסוקים ואמרו כתי' ויפאס דוד מלמד שנטלן לעצמו וכתי' וישרפו ותרצו כאן קודם שבא אתי הגתי כאן לאחר שבא אתי הגתי ר"ל כי באותה המלחמה היה אתי הגתי עם פלשתים ו ופלשתי היה וכשראה מפלת פלשתים בא לו אל דוד וקודם שבא אתי הגתי היו מתחילין לשרוף העצבים כי ע"ז אסורה בהנאה וכיון שבא אתי הגתי ובטל הע"ז הניחו מלשרוף ועל מה שלא נשרף אמר ויפאס דוד כיון שבטלה גוי מותרת ב בהנאה : לעלות. בבעל פרצים כמו בתחלה ונטשו גם כן בעמק רפאים : לא תעלה. פי' לא תעלה עליהם עתה כי לא הגיע עדיין עת הישוע' אלא בין כך ובין כך הסב אל אחריהם ובאת להם ממול בכאים וכשמעך הקול אז תבא עליהם : ממול בכאים. ת"י מקביל אילניא ופירשו בהם האילנות הנקראים בדברי רז"ל תותים וכמוהו עוברי בעמק ה הבכא : בשמעך. כתוב בבי"ת וקרי בכ"ף והענין אחד : את קול צעדה בראשי הבכאי'. השמיעך קול לחזק לב העם אשר אתך שידמה להם קול הולכי' בראשי האילנות כאילו מלאכים יבאו להכות בפלשתים כמו שאמרו בדבר ברק הלא יי' יצא לפניך וכן אמ' הנה כי אז יצא יי' לפניך : אז תחרץ. תנוע ותתחזק על פלשתי' כמו לא יחרץ כלב לשונו ענין תנועה ופי' צעדה ענין הליכה כמו מטיבי צעד וי"ת כ כשמעך כמישמעך ית קל צ צווחתא בריש אילניא בכן תתקף ארי בכן נפיק מלאכא דיי' לאצלחא קדמך. ובדרש לא תעלה הסב אל אחריהם אמר לו הקב"ה אין לך רשות לפשוט יד בהם אפי' הם קרובים אצלך עד שתראה רואה את ראשי האילנות מנענעי' אז תחרץ דבר חרוץ הוא כמו אם חרוצי' ימיו ולמה נתן להם סימן מראשי הבכאים ולא מאחריהם אמר ר' ברכיה מפני שכלו מלאכים הבכא הזה לומר לך שכל זמן שישראל שרויים בצרה כאילו צרה לפניו שנאמ' עמו אנכי בצרה : מגבע עד באך גזר · ובדברי הימים מגבעון ועד גזרה ואחד הוא : ויוסף עוד דוד י כמו ויאסוף שרשו אסף וכן ויוחר מן המועד שרשו אחר וכן תוסף רוחם יגועון כמו תאסוף ויש לפרשו כמשמעו ענין תוספת שרשו יסף כלומ' הוסיף לקבץ עוד וכתי' והוסיף עוד ופי' עוד כי היו עמו רבים מישראל כשהמליכוהו וכן במלחמה הזאת כי באותו הפרק היתה מלחמת פלשתים והיה זה שהעלו הארון וכן מוכיח בדברי הימים : מבעלי יהודה. ונקראת גם כן שם קרית יערים בעל ונזכר בעלתה בדברי הימים ואחד הוא ונקראת ג"כ קרית יערים כמו שאומר בספר יהושע בעלה היא קרית יערים ובקרית יערים היה הארון כי שם העלוהו מבית שמש ובאמרו מבעלי יהודה במ"ם והיה לו לומר אל בעלי יהודה כי שם הלכו להעלות משם הארו' וכן אמר בדברי הימים וילך דוד וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים ואם נאמר כי המ"ם במקום למ"ד זה לא יתכן כי זה הפך זה כי המ"ם מורה הרחוק והלמ"ד מורה הקרוב אלא אין פירוש ויקם וילך דוד על ההליכה לבעלי יהודה אלא על היציאה משם שאמר להעלות משם והוא מקרא קצר וכן פירוש הפסוק וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה שבאו שם להעלו' משם את ארון האלהים : אשר נקרא שם. וא"ב פירש שם יי' צבאות יושב הכרובים עליו נקרא הארון שם ומה שנזכר שם הארון בזה השם במקום זה מה שלא נזכר כן במקום אחר לפי שנתקדש שמו של הקב"ה עליו בהיותו בשדה פלשתים : אל עגלה חדשה. כמו על וכן ויך את הפלשתי אל מצחו וכן אל ההרים לא אכל וטעם עגלה חדשה שלא נשתמש בה הדיוט ועשו זה לקדושת הארון : נוהגים את העגלה חדשה. פירו' היו נוהגים את הבקר שהיו מושכים העגלה : עם ארון האלהים. דבק הוא עם עגלה חדשה כאילו אמר נוהגים את העגלה חדשה עם ארון האלהים ובאמרו פעם אחרת וישאוהו לפי שאמר בעוזא ואחיו נוהגים פיר' היאך היו נוהגים אותו כשנשאוהו מבית אבינדב כי אחיו היה הולך לפני הארון ועוזא עם הארון וי"מ כן עם ארון האלהים כי על עוזא אמר שהיה הולך עם ארון האלהים ואחיו לפניו לפיכך אחז בו עוזא כי הוא היה עם הארון וכן אמר וימת שם עם ארון האלהים . וי"מ וישאוהו על הארגז שהשיבו פלשתים אמר כי נשאוהו עם ארון האלהים וזהו שאמר פעם שנית וישאוהו כי הראשון אמר על הארון והאחרון אמר על הארגז : בכל

רלבג

עוד זכר שאחר זה הוסיפו עוד פלשתים לעלות להלחם עם דוד ושאל דוד את פי יי' אם יעלה עליהם להלחם בהם ובאהו המענ' שלא יעלה עליהם אם לא בתחבול' באופן שלא ירגישו בבואו ולזה אמר שיסוב אל אחריהם בדרך שיבא להם ממול בכאים הם מוריי"ש בלע"ז והם אילנות רבי הענפים והעלים ויהיה זה סבה שלא ירגישו בהם הפלשתים בבאם וגם שם ימתין שיבא רוח יניע ראשי הבכאים בדרך שישמע בהם כמו קול צעדי המתנועעים כי זה יהיה סבה שיחשבו פלשתים בשמעם קול צעדי דוד שהוא קול תנועת ראשי הבכאים ולא יהיו נשמרים ממנו כלל ולזה צוהו השם שיתנועע אז במהירות ויפול עליהם כי בזה האופן מן התחבולה ינצחם והנה לפי מה שאחשוב צוה זה הש"י לפי שנגלה לו כי היה ראוי שינצחו הפלשתים אז את דוד לפי המערכת לולי זאת התחבולה ואע"פ שהיה הש"י יכול לנצח על דרך המופת הפלשתי' הנה לא יעשה הש"י המופתים כי אם במקומו' ההכרחיים כמו שזכרנו פעמים רבות. עוד זכר שכבר התעורר דוד להעלות ארון האלהים מבית אבינדב אשר בגבעה וירכיבוהו על עגלה חדשה ובזה שגגו כי כבר נזכר בתורה שאין ראוי לשאת את ארון האלהים כי אם בכתף אמר על בני קהת כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו גם שגג עוד עזא כי הוא לא היה לוי ולא היה לו רשות לאחוז בארון האלהים גם ללוים לא הותר זה אבל ישאו במוטות ולזה פרץ השם פרץ בעזא כמו שנתבאר בספר דברי הימים קצת ביאור אמר כי למבראשונה לא אתם פרץ יי' בנו וגו' והנה ירא דוד מפני זה להביא אליו ארון האלהים מגדר יתרון קדושתו כי אולי לא יוכל להשמר מן השגגה בשמירתו בקדושה וכאשר נתבאר לו שברך יי' את בית עובד אדום הגתי בעבור ארון האלהים שישב בביתו שלשה חדשים אז הביא דוד את ארון האלהים אל עיר דוד על יד הלויים כמשפט : והנה

בכל עצי ברושים · אמר עצי ברושים לפי שכלי השיר עושה אדם אותם מברוש וכלל תחלה בכל עצי ברושים ופרט אחר כן ובכינורות ובנבלים · וי"ו ובכינורות נוספת ורבות כמוה או יהיה בכל עצי ברושים כלל כלים אחרים לבד הנזכרים : ובמנענעים · הוא כלי כינון יניע אדם גופו בנגעו בו או הוא אמר בו יתרות ינועו בעת הנגון וי"ת וברביעין והם לוחות דקות ינגנו בהם ובדברי רבותי' זכרונם לברכה רביעית של אליית פי' לוחות של מקוננות כי הלוחות ההם ינגנו בהם ויקוננו : ובצלצלים · כמו בצלצלי שמע והם שני כלי נחשת שמקישין אותן זה בזה ומשמיעים קול : גרן נכון · ובדברי הימים גרן כידון ושני שמות היו לו ואפשר כי שמו גרן נכון וקראוהו גרן כידון על שמת שם עזא מן ירא[ו] עיניו כידו ורבותינו ז"ל אמרו בתחלה כידון ולבסוף נכון כלומ' עתה כשנשאו הארון בעגלה ופרץ יי' בעוזה נקרא כידון ולבסוף כשהעלהו דוד מבית עובד אדום נקרא נכון שנשאוהו לויים בכתף כמו שאומר בדברי הימים ושם כתיב ויהי בעזור האלהים את הלוים כנגד מה שפרץ עתה בנושאיו עזר שם את נושאיו לפי שעשו נכון שנשאוהו הלוים בכתפי' ובמוטות : וישלח עוזה · פי' וישלח ידו : כי שמטו הבקר · שמטו פועל עומר כאילו כשמטו הבקר כלומר כתפרקו איבריהם מקדושת הארון שלא היה ראוי שיהיה נשא בעגלה שימשכוהו הבקר אלא בכתפי הלויים היה ראוי להיות נשא ולדעת יונתן שמטו פועל יוצא שתרגם ארי מרגוהי תוריא פי' שמטוהו והורידו ותרגו' וכדחה ידו ותתמריג ידיה ואע"פ שבא הארון משדה פלשתים בזה ה הענין ולא שמטו הבקר פלשתי' לא היו יודעי' מנהג משא הארון וכיונו במשאו במוטב אמר יכלו שהרי לקחו עגלה חדשה ופרות אשר לא עלה עליהן עול אבל ישראל שהיו יודעי' משא הארון כמו שכתוב בתורה ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו חטאו בזה לפיכך הראה להם הקב"ה קדושת ה הארון בשני פנים בשמיטת ה הבקר ובמות עוזא והענין אשר שגה דוד בזה הדבר מקרא מ מפורש חשב כי לא יהיה חטא בזה אם ישאוהו בעגלה אף על פי שכתוב בכתף ישאו כי אמר באותו זמן במדבר צוה האל כי לפי שהיה המשכן נשא בעגלות צוה לשאת את הארון בכתף להראו' כי קדושת הארון גדולה מקדושת המשכן אבל בזמן שלא היה שם משכן חשב שאין חטא אם ישאוהו בעגלה ועוד כי בעגלה בא משדה פלשתים ובזה שגה : על השל · על השגגה תרגו' שגגה שלו וכת' על דאישתלי ועזא שגה כשאחז בו כי לא נתן כי אם לבני לוי שהם מקודשים משאר בני ישראל ומה שאמר למעלה כי אלעזר אחיו קדשו לשמור הארון פירו' לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה לכבד ולרבץ לפני הארון לא שהיה שולח ידו בארון ולהסיעו ממקום למקום כי לא יתכן זה כי אם לבני לוי וכן התודה דוד חטא זה כמו שכתוב בדברי הימים כי למבראשונה לא אתם פרץ יי' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט ורז"ל דרשו בו כי חטא עוזא באחזו בו לפי שחשב שיפול הארון לארץ כי שמטו הבקר והנה מיעט לפי מחשבתו בקדושת הארון שלא היה יכול לעמו' בעצמו בלא נושא ואמרו על דבר זה כענש עוזא אמר הקב"ה נושאיו נושא עצמו לא כל שכן ונושאיו נושא פירשנו' בספר יהושע : על עיר דוד · כמו אל עיר וכן ותתפלל על יי' ועיר דוד היא ציון : בית עובד אדום הגתי · לוי היה ומן השוערים היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ויעיאל מן השוערים ומן המשוררים גם כן היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ועוזיהו בכינורות וקראוהו גתי לפי שהתגורר בגת : ואת כל ביתו · בניו ובנותיו וכל אשר לו היתה להם ברכה בבנים ובעושר ותוספת טובה בכל דבר מעת שהיה הארון בביתו ורבו' ז"ל דרשו ואת כל ביתו זה אשתו ושמנה כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד וסמכו זה על מה שכתוב בדברי הימים פעולתי השמיני כי ברכו אלהים וכתי' ששים ושנים לעובד והיא ושמנה כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד הם ששים ושנים עם שמנה הבנים : נושאי ארון יי' · הם הלויים כמו שכתוב בדברי הימים וישאו בני הלויים את ארון האלהים כאשר צוה משה בכתפם במוטות עליהם : ששה צעדים ויזבח שור ומריא · ובדברי הימים כתוב ויהי בעזור האלהים את הלויים נושאי ארון ברית יי' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים כשהלכו נושאי הארון ששה צעדים הכירו כי אלהים עוזרם במשאת הארון וחפץ בם כי לא נכשלו כמו שנכשל עוזא וטעם ששה צעדים נראה כי כשיעור הזה הלך עוזא כשאחז בארון והכהו השם וכיון שראו זה נושאי הארון כי הלכו ששה צעדים ולא היה להם פגע רע שמחו והורידו הארון וזבחו זבחים ורז"ל דרשו טעם בעזור מכאן שהארון נושא את עצמו כלומר כיון שנשאוהו בכתפים במוטות ולא הרגישו בו כאילו אין משא בכתפים ידעו כי אלהים עוזרם במשאת בכתפים הארון ומה שאמר הכא שור ומריא ושם אומר שבעה פרים ושבעה אילים והכא אומר ויזבח כלומר דוד הוא שזבח שור ומריא ושם אומר ויזבחו כלומר הלויים זבחו שבעה פרים ושבעה אילים כנגד שבעה צעדי' בעבור השביעי הורירו הארון וזבחו וי"ת צעדים דרגין ורז"ל אמרו על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל שש פסיעות שבעה אילים ומהם אמרו על כל שש פסיעות שור ומריא על כל ששה סדריהם של שש שש פסיעות שבעה פרים ושבעה אילים ופיר' ומריא כתרגומו ופטים : מכרכר בכל עוז · מרקד בכל כחו וכוונתו וי"ת משבח : אפוד בד · חגור באפוד בד נראה כי זה המלבוש לכבוד היו לובשים אותו וכן אמר הכתוב שמנים וחמשה נושאי אפוד בד ולא היה מבגדי כהונה לפיכך היה מותר כל אדם ללובשו ואף על פי שאינו כהן ובדברי הימים מכורבל במעיל בוץ והוא המעיל והוא האפוד וכתי' אותו בלשון אחר תרגם אפוד בד כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנה בנות המלכים המעילים כרדוטין אבל אפוד ומעיל הכתובים בתורה הם כל אחד בגד בפני עצמו אין זה כמו שמבואר בתורה :

על עיר ד' וסי' ולא אבה דוד להסיר דשמואל · והמטרתי על עיר אחת ב' בו · שבעים שבעים נחתך על עכך : ויטהו ג' וסי' ויטהו יואב אל השער · ולא אבה דוד · וחברו דד"ה : סימן שמואל על עיר דוד ויטהו דוד בית · ד"ה אל עיר דויד ויטהו אל בית עבד אדום : ברך י"ב וסי' נבסר בסוף איוב :

יב וְדָוִד וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׂחֲקִים
לִפְנֵי יְהוָה בְּכֹל עֲצֵי בְרוֹשִׁים ו
וּבְכִנֹּרוֹת וּבִנְבָלִים וּבְתֻפִּים
ל · ל וּבִמְנַעַנְעִים וּבְצֶלְצֶלִים׃ וַיָּבֹאוּ
עַד־גֹּרֶן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּה אֶל־אֲרוֹן
ל הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֶז בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר׃
ל וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם
ל הָאֱלֹהִים עַל־הַשַּׁל וַיָּמָת שָׁם עִם
אֲרוֹן הָאֱלֹהִים׃ וַיִּחַר לְדָוִד עַל
אֲשֶׁר פָּרַץ יְהוָה פֶּרֶץ בְּעֻזָּה וַיִּקְרָא
לַמָּקוֹם הַהוּא פֶּרֶץ עֻזָּה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
יב בקרי' ו' מנהון בסי' וַיִּרָא דָוִד אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא
וַיֹּאמֶר אֵיךְ יָבוֹא אֵלַי אֲרוֹן יְהוָה׃
וְלֹא־אָבָה דָוִד לְהָסִיר אֵלָיו אֶת־אֲרוֹן
ד · ג יְהוָה עַל־עִיר דָּוִד וַיַּטֵּהוּ דָוִד בֵּית
כל אדום דעובד אדום חס' כמא מל' עֹבֵד־אֱדֹם הַגִּתִּי׃ וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן יְהוָה
בֵּית עֹבֵד אֱדֹם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים
וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־
כד בֵּיתוֹ׃ וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר בֵּרַךְ
יְהוָה אֶת־בֵּית עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־לוֹ בַּעֲבוּר אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ
דָּוִד וַיַּעַל אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית
עֹבֵד אֱדֹם עִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה׃
ל · בו וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־יְהוָה
שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא׃
ל וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי
יְהוָה וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד׃

וְדָוִד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׁבְּחִין
קֳדָם יְיָ בְּכָל אָעֵי בְרָזִין וּבְכִינָרִין
וּבְנִבְלִין וּבְתוּפִּין וּבִרְבִיעִין ו
וּבְצִלְצְלִין׃ וַאֲתוֹ עַד אֲתַר מְתַקַּן
וְאוֹשִׁיט עֻזָּה יְדֵיהּ בַּאֲרוֹנָא דַיְיָ
וַאֲחַד בֵּיהּ אֲרֵי מַרְגוּהִי תּוֹרַיָּא׃
וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ בְּעֻזָּה וּמְחָהִי
תַּמָּן מֵימְרָא דַיְיָ עַל דְּאִשְׁתְּלִי
וּמִית תַּמָּן עִם אֲרוֹנָא דַיְיָ׃ וּתְקֵיף
לְדָוִד עַל דִּתְרַע יְיָ תַּרְעֲתָא בְּעֻזָּה
וּקְרָא לְאַתְרָא הַהוּא אַתְרָא דְּמִית
בֵּיהּ עֻזָּה עַד יוֹמָא הָדֵין׃ וּדְחִיל
דָּוִד מִן קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲמַר
אֵיכְדֵין יֵיעוּל לְוָתִי אֲרוֹנָא דַיְיָ׃
וְלָא אֲבָא דָוִד לְאַפְנָאָה לְוָתֵיהּ יָת
אֲרוֹנָא דַיְיָ לְקַרְתָּא דְדָוִד וְאַפְנְיֵהּ
דָּוִד לְבֵית עוֹבֵד אֱדוֹם גִּיתָּאָה׃
וּשְׁרָא אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּבֵית עוֹבֵד אֱדוֹם
גִּיתָּאָה תְּלָתָא יַרְחִין וּבָרִיךְ יְיָ יָת
עוֹבֵד אֱדוֹם וְיָת כָּל בֵּיתֵיהּ׃
וְאִתְחַוָּא לְמַלְכָּא דָוִד לְמֵימַר
בָּרִיךְ יְיָ יָת בֵּית עוֹבֵד אֱדוֹם וְיָת
כָּל דִּילֵיהּ בְּדִיל אֲרוֹנָא דַיְיָ וַאֲזַל
דָּוִד וְאַסֵּיק יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ מִבֵּית
עוֹבֵד אֱדוֹם לְקַרְתָּא דְדָוִד בְּחֶדְוָא
וַהֲוָה כַּד נְטָלוּ נָטְלֵי אֲרוֹנָא דַיְיָ׃
שִׁתָּא זוּגִין וְנָכֵיס תּוֹר וּפַטִּים׃
וְדָוִד מְשַׁבַּח בְּכָל תְּקוֹף קֳדָם יְיָ
וְדָוִד אֲסִיר כַּרְדּוֹט דְּבוּץ׃

רשי

בכל עצי ברושים · שמתקנין מהם כלי זמר : כי שמטו הבקר · כי שמטוהו הבקר ונענעוהו וכן תירגם יהונתן ארי מרגוהי תוריא כמו שמתרגם וכרחה ידו בגרזן ו ותתמריג ידיה ב בגרזנא : על השל · על השגגה שהיה לו לדרוש קל וחומר כ נושאיו נשא בירדן הוא עצמו לא כל שכן : עובד אדום · לוי היה בדברי הימים ומן ה השוערים היה : ויברך יי' וגו' · אשתו ושמנה כלותיה ילדו ששה ב בנים בכרס אחד שנ' ופעולתי השמיני ששים ושנים לעובד אדום : מכרכר · מרקד : אפוד בד · מעיל בוץ פורצ"יינט בלע"ז ויונתן תירגם כרדוט וכן תירגם יונתן מ מעילים דתמר אחות אבשלום כרדוטין :

והנה מרוב השמחה היה דוד מרקד ומפזז לפני יי׳ כאלו לא היה מלך ולזה בזתהו בלבה מיכל בת שאול והנה לתת תודה לשם ית׳ הקריב דוד כמה קרבנו׳ או בהוליך הלויים ארון ברית יי׳ ובסוף הענין בבא ארון יי׳ למקומו אשר הכין לו דוד העלה עולות ושלמים לכבוד השם ית׳ לפי מה שאפשר ואחר זה ברך דוד את העם בשם

מפזז ומכרכר׳ מפזז גם כן כמו מרקד אלא שהם בענינים שונים זה מזה או יהיה הכל בענין אחד והכפל לרוב הרקוד וי״ת מרקד ומשבח ובמקומו בדברי הימים מרקד ומשחק: ותבז לו בלבה. כראותה אותו מן החלון בזתה אותו בלבה כי חשבה כי אין כבוד המלך להתנהג כמנהג הדיוט אפי׳ לפני הארון והא״כ

נשקפה ד׳ בקריאה וסי׳ בעד החלון נשקפה ותיבב. ומיכל בת שאול נשקפה. וחברו דד״ה. כי רעה נשקפה מצפון. וא׳ ונשקפה על פני הישימון: על עם ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ויבא על ליש על עם שקט ובטח׳ כי אתה המלכתני על עם רב דד״ה. ויקראו בקול גדול דד״ה. כי חרפו ויגדילו על עם יי׳ צבאות׳ ארי נוהם ודוב

וְדָוִד֙ וְכָל־בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל מַעֲלִ֖ים אֶת־ יב
אֲר֣וֹן יְהוָ֑ה בִּתְרוּעָ֖ה וּבְק֥וֹל שׁוֹפָֽר׃
וְהָיָה֙ אֲר֣וֹן יְהוָ֔ה בָּ֖א עִ֣יר דָּוִ֑ד וּמִיכַ֨ל ל׳ . ל׳
בַּת־שָׁא֜וּל נִשְׁקְפָ֣ה ׀ בְּעַ֣ד הַחַלּ֗וֹן ד׳
וַתֵּ֨רֶא אֶת־הַמֶּ֤לֶךְ דָּוִד֙ מְפַזֵּ֣ז וּמְכַרְכֵּ֔ר ל׳
לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה וַתִּ֥בֶז ל֖וֹ בְּלִבָּֽהּ׃ וַיָּבִ֜אוּ ל׳
אֶת־אֲר֣וֹן יְהוָ֗ה וַיַּצִּ֤גוּ אֹתוֹ֙ בִּמְקוֹמ֔וֹ ל׳ וחס
בְּת֣וֹךְ הָאֹ֔הֶל אֲשֶׁ֥ר נָטָה־ל֖וֹ דָּוִ֑ד וַיַּ֨עַל
דָּוִ֥ד עֹל֛וֹת לִפְנֵ֥י יְהוָ֖ה וּשְׁלָמִֽים׃
וַיְכַ֣ל דָּוִ֔ד מֵהַעֲל֥וֹת הָעוֹלָ֖ה וְהַשְּׁלָמִ֑ים ג׳ מ״ל בכ״פ
וַיְבָ֣רֶךְ אֶת־הָעָ֔ם בְּשֵׁ֖ם יְהוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃
וַיְחַלֵּ֨ק לְכָל־הָעָ֜ם לְכָל־הֲמ֣וֹן יִשְׂרָאֵ֗ל ו׳ כסו׳ לכל לכל
לְמֵאִ֣ישׁ וְעַד־אִשָּׁ֔ה לְאִ֗ישׁ חַלַּ֥ת לֶ֙חֶם֙ ג׳
אַחַ֔ת וְאֶשְׁפָּ֣ר אֶחָ֔ד וַאֲשִׁישָׁ֖ה אֶחָ֑ת
וַיֵּ֥לֶךְ כָּל־הָעָ֖ם אִ֥ישׁ לְבֵיתֽוֹ׃ וַיָּ֥שָׁב
דָּוִ֖ד לְבָרֵ֣ךְ אֶת־בֵּית֑וֹ וַתֵּצֵ֞א מִיכַ֤ל בַּת־
שָׁאוּל֙ לִקְרַ֣את דָּוִ֔ד וַתֹּ֗אמֶר מַה־נִּכְבַּ֨ד
הַיּ֜וֹם מֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֗ל אֲשֶׁ֨ר נִגְלָ֤ה הַיּוֹם֙
לְעֵינֵ֨י אַמְה֣וֹת עֲבָדָ֔יו כְּהִגָּל֥וֹת נִגְל֖וֹת ל׳
אַחַ֥ד הָרֵקִֽים׃ וַיֹּ֣אמֶר דָּוִד֮ אֶל־מִיכַל֒ כ״ח׳ נ׳ חס׳ בליש׳
לִפְנֵ֣י יְהוָ֗ה אֲשֶׁ֨ר בָּֽחַר־בִּ֤י מֵֽאָבִיךְ֙
וּמִכָּל־בֵּית֔וֹ לְצַוֺּ֨ת אֹתִ֥י נָגִ֛יד עַל־עַ֥ם
יְהוָ֖ה עַל־יִשְׂרָאֵ֑ל וְשִׂחַקְתִּ֖י לִפְנֵ֥י ל׳
יְהוָֽה׃ וּנְקַלֹּ֤תִי עוֹד֙ מִזֹּ֔את וְהָיִ֥יתִי ל׳ וחס׳
שָׁפָ֖ל בְּעֵינָ֑י וְעִם־הָֽאֲמָהוֹת֙ אֲשֶׁ֣ר ב׳ חד מ״ל וחד חס
אָמַ֔רְתְּ עִמָּ֖ם אִכָּבֵֽדָה׃ וּלְמִיכַל֙
בַּת־שָׁא֔וּל לֹא־הָ֥יָה לָ֖הּ יָ֑לֶד למדנחאי כתי׳ ולד
עַ֖ד י֥וֹם מוֹתָֽהּ׃ ל׳ מ״ל כוס ותר קנין כוס וכעת מותה

וְדָוִד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מַסְקִין יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּיַבָּבָא וּבְקָל שׁוֹפָרָא׃ וַהֲוָה אֲרוֹנָא דַיְיָ אָתָא לְקַרְתָּא דְדָוִד וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל אִסְתְּכִיאַת מִן חַרְכָּא וַחֲזַת יָת מַלְכָּא דָוִד מְרַקֵּד וּמְשַׁבַּח קֳדָם יְיָ וּבְסַרַת עֲלוֹהִי בְּלִבָּהּ׃ וְאַיְתִיאוּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְאָקִימוּ יָתֵיהּ בְּאַתְרֵיהּ בְּגוֹ מַשְׁכְּנָא דִי פְרַס לֵיהּ דָוִד וְאַסֵּיק דָוִד עֲלָוָן קֳדָם יְיָ וְנִכְסַת קוּדְשִׁין׃ וְשֵׁיצֵי דָוִד מִלְּאַסָּקָא עֲלָתָא וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָא וּבָרִיךְ יָת עַמָּא בִּשְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת׃ וּפַלֵּיג לְכָל עַמָּא לְכָל הֲמוֹנָא דְיִשְׂרָ׳ מִגְּבַר וְעַד אִתְּתָא לִגְבַר גְּרִיצְתָּא דִלְחֵים חֲדָא וּפְלוֹג חַד וּמַנְתָא חֲדָא וַאֲזַל כָּל עַמָּא גְּבַר לְבֵיתֵיהּ׃ וְתָב דָוִד לְבָרָכָא יָת אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וּנְפַקַת מִיכַל בַּת שָׁאוּל לְקַדָּמוּת דָּוִד וַאֲמַרַת מָה אִתְיַקַּר יוֹמָא דֵין מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּאִתְגְּלֵי יוֹמָא דֵין לְעֵינֵי אַמְהָת עַבְדוֹהִי כְּמָא דְחָלִיץ וּמִתְגְּלֵי חַד מִן סְרִיקַיָא׃ וַאֲמַר דָּוִד לְמִיכַל קֳדָם יְיָ דִי אִתְרְעֵי בִי מֵאֲבוּךְ וּמִכָּל בֵּיתֵיהּ לְפַקָּדָא יָתִי לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמָּא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל וְשַׁבָּחִית קֳדָם יְיָ׃ וְזָעֵירְנָא עוֹד מִדָּא וָאֱהֵי מַכִּיךְ בְּעֵינֵי נַפְשִׁי מִבְּכֵין וְעִם אַמְהָתָא דִי אַתְּ אֲמַרְתְּ בְּעֵינֵיהוֹן אֱהֵי יַקִּיר׃ וּלְמִיכַל בַּת שָׁאוּל לָא הֲוָה לַהּ וְלַד עַד יוֹם מוֹתַהּ׃

שוקק. וכל שמואל ישעיה ותהלות דכוו׳ על עם בב״ג אל עם וסי׳ השלחכים צירים. פרשתי ידי כל היום. ויתהלכו מגוי אל גוי׃

כשהלך לביתו אמרה בפיה מה נכבד היום וגו׳: אשר נטה לו דוד. יריעה נטה לו מלמעלה אף על פי שבבית אבינדב ובבית עובד אדום היה בבית מקורה כמו שנאמר בהם בית ולא כאמר שם אהל לפי שלא היתה עמידתו בהם אלא דרך עראי אבל עתה שהעלהו דוד לירושלם וידעו כי שם ישכון עדי עד כי קבלה היתה בידם כי ירושלם עיר הקדש ושם יבנה בית המקד׳ אף על פי שלא ידעו באיזה מקום מן העיר עד שבנה דוד מזבח על פי גד הנבי׳ בגרן ארונה היבוסי וירד בו אש מן השמים אז ידע דוד כי שם יבנה בית המקדש אבל עד אותו זמן לא רצה דוד להכניסו בבית מקורה אלא תחת יריעה כמו שהיה מקדש וגם עת׳ שהי׳ אהל מועד בגבעון והמשכן והארון ושתי הלוחות וכל כלי הקד׳ תחת היריעה היו הכנים הוא הארון הזה שבו שברי לוחות ג״כ תחת היריע׳ או זה הארו׳ שהיו בו לוחו׳ השלמו׳ והו׳ הנכון כמו שפירשנו למעלה במלחמ׳ פלשתים שלקח הארון זה הארון הוא שהכניסו לבית עולמים לתוך הדביר אם כן זה הוא שהיו בו הלוחות השלמות או השלמות והשבורות לדעת מי שאמר לוחות ושברי לוחות מונחין בארון ולמה לא הביא דוד את הארון לגבעון שהיה שם אהל מועד לפי שידע כי אהל מועד היה עתיד לבא לירושלם וחשב כי בימיו יהיה זה והוא יבנה בית המקדש לפיכך אחר שהביא הארון לירושלם שאל לנתן הנביא אם יבנה בית ליי׳ ונתן אמ׳ לו כל אשר בלבבך עשה ומלבו אמר לו נתן זה לא בנבואה כי חשב בלבו כמו שחשב דוד כי הוא יבנה הבית: חלת לחם. ובדברי הימים ככר לחם והככר גדול מהחלה כי ככרות היו אלא שהיו עשוים כתכונת החלות: ואשפר אחד. חלק אחד מבשר כמו שמנהג לחלוק הבקר או הצאן לחלקים ידועים ונתן לכל

יי׳ צבאות ונתן לכל אחד מנה יפה לאכול ולשתו׳ והנה אשפר אחד הרצון בו לפי מה שבארו ז״ל אחד מששה בפר ולפי הפשט כראה שהיתה מנה יפה כהוגנה לתת לאיש אחד בסעודו׳ הגדולו׳ ועניכו מענין שפרה עלי והאלף נוסף ר״ל שהיתה המנה הזאת בתכלי׳ היופי לפי המנו׳ ההוגנות לתת כמו שו׳ המנות הגדולות ה ההוגנו׳ לתת לאורחים הבאים אצלם. והנה מיכל בת שאול דברה שלא כהוגן אל המלך ונתבאר מדברי דוד שמה שעשה עשה כ כהוגן לכבוד השם ית׳ והמשיך בדבריו מה שהשיב לבה בו כי זה הגמול היה ראוי לה על מה שהטיחה דברים כנגד דוד ר״ל מה שאמר שבחר הש׳ בו מאביה ומכל בית אביה והיה מפרי ר דבריה שאמר לה דוד וכללה עם האמהות ולזה אמר ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה וכבר הא׳ והודה שכבר רמז בזה המאמר א׳ מיכל מה שאמר אחר זה ו ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה כאלו יאמ׳ שזה המאמר היה סבה ל להמנע ממנ׳ פרי בטן כי לא אהב אותה דוד באופן שהיה אוהב א׳ אותה קודם זה. וכבר

אחת ו׳ זקפין כתיבין וכל המ׳ ג״ת דכו׳ במ״א כתי׳ יהיה לכיתו׳ וסימ׳ בלוחות מתק׳ אבוסי פלג פלגות עגילי

רשי

ואשפר. אחד מששה בפר אשישה אחת ג ברבא דחמר: אחד הריקים. חד מן סריקיא: ונקלותי עוד׳ לפניו יותר מזאת ם מהקילותי בעצמי עתה: עמם אכבדה. אינם מבזין אותי אלא חשוב אני בעיניהם על זאת: לא היה לה ולד. מאותו היום והלאה: וזו

אחד חלת לחם וחלק בשר ואשישה אחת מלאה יין וכן פי׳ רבותינו ז״ל אשישה גרבא דחמרא אבל אשפר פי׳ מלה מורכבת משמות שלש׳ ואמרו אחד מששה בפר כלומר כי ששה חלקים היו עושים בפר ולכל אחד היה נותן הששית וי״ת פלג חד כלומ׳ חלק אחד ותרגם אשישה מנתא: לברך את ביתו. לתת שלום לפי שבא מן הדרך וכן כי תמצא איש לא תברכנו: מה נכבד היום. נפעל עבר כי הוא פתוח ודרך לעג אמרה לו מה נכבד כלומר כי לא נכבד היום הזה שאתה נגלית בו משחק כאחד הריקים וההדיוטים: לעיני אמהות עבדיו. אין צריך לומר לפני נשי עבדיך אלא אפילו לעיני אמהות עבדיך כתבזית היום: כהגלות נגלות׳ שניהם מקור מבנין נפעל האחד שלם כמו השלמים כשאול נשאל דוד והאחד חסר כ״ון נפעל כמנהג וכפל פעמים המקור לרוב התגלותו בשחוק. ובדרש אמרה לו של בית אבא היתה מלכותנו נאה משלך חלילה להם אם נראה לאחד מהם פסת יד או פסת רגל מגולה כולהון הוו מכובדין ממך מה אמר לה דוד לפני יי׳ אשר בחר בי מאביך אמר לה של בית אביך היו מניחין כבוד שמים ומתעסקין בכבוד עצמן אבל אני מניח כבוד עצמי ומתעסק בכבוד קוני ומן האמהות אשר אמרת חס ושלום מן האמהות את נקראת אין את נקראת אלא מן האמהות וי״ת כמה דחליץ ומתגלי דומה כי יחף היה הולך ומשחק כדברי הדרש: לפני יי׳. מה שרקדתי וכרכרתי לפני יי׳ עשיתי לפי שכבדני ובחר בי מאביך וראוי לו שאקל עצמי לכבודו: ושחקתי לפני יי׳. מלרע לפי שהוא עתיד כלומר עוד יותר ממה שעשיתי אעשה ואשחק לפניו וזהו שאמר ונקלותי עוד מזאת השמח׳ והרקידה שעשיתי יותר אעשה לבזות עצמי ולהקל: והייתי שפל בעיני׳ לפניו לכל דבר ואין זה קלון אלא כבוד: עמם אכבדה׳ בעיניהן אני נכבד במה שעשיתי כי אם אקל עצמי לכבוד האל אהיה נכבד בעיני הכל לא כמו בעיניך: לא היה לה ולד. למדינחאי כתיב ולד בו״ו וקרי ילד ביו״ד ולמערבאי כתיב ילד ביו״ד וקרי בו״ו ולד ופי׳ רז״ל מהיום ההוא והילך לא היה לא לשנים מה שאמר׳ אבל לפני היום הזה היה לה כמו שאמר יתרעם לעגלה אשת דוד ואמרו עגלה זו מיכל: עד יום מותה. בחולם ובעת מותה בשורק פירוש עד כמו עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך. ובדרש אבל ביום המיתה היה לה ואמרו כי שלשה כשים מתו חיות רחל וכלתו של עלי ומיכל בת שאול: כי

רדק

כי ישב המלך בביתו · שלא היה צריך לצאת למלחמה כמו שאמר וי' הניח לו את חשב לבנות בית המקדש כי מצוה היה על ישראל לבנות בית המקדש אחר שינוחו מן המלחמות שנאמר והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגו' והיה המקום אשר יבחר וגו' לשכנו תדרשו ועל המלך מוטל לעשות ולצוות את ישראל לעשות לפיכך ויאמר המלך אל נתן הנביא כ כלומר שישאל את פי יי' על בניין הבית ובאיזה מקו' יבנה ואע"פ שהיו לו מלחמות אחר כן כמו שאמר ויהי אחר כן ויך דוד את הפלשתים עד עתה היו באי' עליו אויביו וכיון שהצליחו הא' וכנח כל אויביו ויראו אויביו ממנו ולא באו עליו אבל הוא הלך עליהם ולקח גת מיד פלשתים שהיתה לישר' כבר ועם ארם ועם אדום ועם בני עמון נלחם בטענה : בבית ארזים · בבית מקורה בעצי ארזי' וכ"תי בביתא די מטלל בכיורי ארזיא : יושב בתוך היריעה · לא היה דעתו על הארון הזה לבדו אלא גם על ה המזבח ועל הארון האחר ועל כלי המשכן שהיו בגבעון באהל מועד כי הכל יושב בתוך היריע' וזכר הארון לפי שהוא כנה לו היריעה ועוד שהיא עיקר הכל ו ונכבד מכל כלי המשכן ואמר לעצמי בביתי בית ארזים ולארון יי' כטיתי יריעה לא יכשר וצריך שאבנה לו בית ואמר לו נתן כל אשר בלבבך לך עשה ומדעתו אמר זה נתן כי ראה כי יי' עמו והיה מלך הגון וכשר חשבכי הוא יבנה הבית שעתיד להבנות וזה כי הנביא אינו יודע על ארם אחר אלא מה שנאמר לו ברוח הנבואה כי גם שמואל הנביא שהיה גדול ממנו שנא' עליו כל אשר ידבר בא יבא ונאמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה לא ידע בבני ישי מי יהיה המלך וחשב כי אליאב הוא המלך כל שכן נתן הנביא : ויהי בלילה ההוא · אולי נבואתו היתה בחלום חזיון לילה כמו שנ' באהרן במראה אלי' אתודע בחלום אדבר בו ונאמ' ביעקב במראות הלילה · ודרש למה בלילה ההוא אר' סימון אמר הקב"ה לנתן האיש הזה נדרן הוא כענין שנא' אשר נשבע ליי' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתו וגו' שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד ש שאבנה בית יי' מהר אמור לו לא אתה תבנה הבית : את אחד שבטי ישראל · שופטי ישראל ומלכים כמו לא יסור שבט מיהודה כמו שאמר אשר צויתי לרעות את עמי ישראל והשופט או המלך הוא הרועה וכן במקומו בדברי הימים את אחד שופטי ישראל : מן הנוה · גדרות צאן נקרא נוה כמו שנאמר נות כרות רועי וגדרות צאן וכ"תי מן דירא כמו שנאמר במשנה הכונס צאן לדיר : כשם הגדולי' · המלכים הגדולי' כמו שנאמר ויצא שם דוד בכל הארצות ור"זל דרשו זה שאומרי' מגן דוד כמו שאומרים מגן אברהם : ושמתי מקום · והרי כבר נתן להם מקום וארץ ישראל היו שא פירושו כתרגומו ואשוי אתר מתקן כלומר שיהיה מקומם נכון וטוב השמים יתנו טלם והארץ תתן יבולה ותהיה ארץ ברכה וכן ונטעתיו כתרגומו ואקימינון כלומר מה ששכנתי אות בארץ יהיו נטועין בה שלא יגלו ממנ' כמו שאו' לעתיד ונטעתי' על אדמתם כמו שהנטע קיים בארץ במקומו וכן פירש אחריו ושכן תחתיו כלומר במקומו כמו שנו איש תחתיו : ולא ירגז עוד · שלא יגלה ממקומו כמו שת"י ולא יזועון עוד כי הרוגז הפך המנוחה כמו ולא נחתי ויבא רוגז מוסרות השמים ירגזו : לענותו · ובדברי הימים לבלותו והענין אחד ובדברי רז"ל כתוב לענותו וכתוב לבלותו בתחילה לענותו ולבסוף לבלותו כי הם פירשו ושמתי מקום לעמי על בית המקדש וכן אמ' בדרש אר' שמואל בר' יצחק משיבנה בית המקדש יכתבו יסודות לעולם שנאמר ושמתי מקום לעמי ישר' ונטעתיו וגו' ואמר בתחלה כשנבנה בית המקדש אמר שלא יענה אות' אויב ולבסוף כשחטאו משנבנה בית המקדש אמר שלא יכלה אותם מכל וכל אבל יענה אותם אויב לעונם חטאתם : כאשר בראשונה · טרם שהקימותי להם שופטים ואף מן היום אשר צויתי עליהם שופטים היו מענים אותם בני עולה אבל מעתה משבאת המלוכה עליהם לא יוסיפו בני עולה לענותם והניחותי לך מכל אויביך :

רשי

וי' הניח לו · אמר הרי נתקיים והניח לכם מכל אויבכם וגו' מה כתוב אחריו והיה המקום אשר יבחר וגו' מעתה עלינו לבנות בית הבחירה : ויהי בלילה ההוא · אמר רבי חנינא בר פפא אמר לו הקב"ה לנתן האדם הזה שאני משלחך אצלו הוא שמא ישכור פועלים ונמצאתי מפסידו מהר ואמור לו לא אתה תבנה הבית ר' סימון אומר האדם הזה שאני משלחך א אצלו נדרן הו' כענין שנאמר אשר נשבע ליי' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד שאעש כך ונמצאתי מפסידו : באהל ובמשכן · משכן שילה לא היתה בו ת תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעו' מלמעלן : הדבר דברתי · לשון תמיהה הוא לכך הוא נקוד ה"א חטף פתח והדל"ת רפי : מן הנוה · דיר הרועים כמו נות כרות רועים : כשם הגדולי' · זהו שאומרי' מגן דוד : ואכריתה את כל א אויביך · ולכך עלה על לבך לבנות הבית כמה שכתוב בתורה ושמתי מקום עוד אני חפץ ל להשקיט שיהא שקט ושלו את עמי בימי בנך : ולמן היום אשר צויתי · מחובר על העליון ולא יוסיפו ל לענותו כאש' בראשונה קודם השופטי' וכאשר עשו מימי השופטים עד כאן : והניחותי

אנכי יושב ה' דסמיכי בקריאה וסי' אשר אנכי יושב בקרבו · אשר אנכי יושב בארצו · אנכי יושב בבית הארזים · וחברו דד"ה · וכתוך עם טמא שפתים אנכי יושב : למיום ג' וסי' נמסר בשפטים סימן י"ט : כשם ד' וסימ' נמסר בסדר בראשית וביהושע סימן י"ט : לענותו ג' מלאים וסי' ואסרנוהו לענותו · ותחל לענותו · ולא יוסיפו בני עולה דשמואל :

ז וַיְהִי כִּי־יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַיהֹוָה הֵנִיחַ־לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל־אֹיְבָיו : וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה נָא אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה : וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ לֵךְ עֲשֵׂה כִּי יְהֹוָה עִמָּךְ : וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיְהִי דְּבַר־יְהֹוָה אֶל־נָתָן לֵאמֹר : לֵךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־עַבְדִּי אֶל־דָּוִד כֹּה אָמַר יְהֹוָה הַאַתָּה תִּבְנֶה־לִּי בַיִת לְשִׁבְתִּי : כִּי לֹא יָשַׁבְתִּי בְּבַיִת לְמִיּוֹם הַעֲלֹתִי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּאֹהֶל וּבְמִשְׁכָּן : בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲדָבָר דִּבַּרְתִּי אֶת־אַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לִרְעוֹת אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לָמָּה לֹא־בְנִיתֶם לִי בֵּית אֲרָזִים : וְעַתָּה כֹּה־תֹאמַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כֹּה אָמַר יְהֹוָה צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן־הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן לִהְיוֹת נָגִיד עַל־עַמִּי עַל־יִשְׂרָאֵל : וָאֶהְיֶה עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר הָלַכְתָּ וָאַכְרִתָה אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ וְעָשִׂתִי לְךָ שֵׁם גָּדוֹל כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ : וְשַׂמְתִּי מָקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וּנְטַעְתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַּז עוֹד וְלֹא־יֹסִיפוּ בְנֵי־עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר בָּרִאשׁוֹנָה : וּלְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוִּיתִי שֹׁפְטִים עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל

וַהֲוָה כַּד יְתֵיב מַלְכָּא בְּבֵיתֵיהּ וַיָי אֲנִיחַ לֵיהּ מִסְחוֹר סְחוֹר מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי : וַאֲמַר מַלְכָּא לְנָתָן נְבִיָּא חֲזֵי כְעַן דִּי אֲנָא יָתִיב בְּבֵיתָא דִּי מְטַלַּל בְּכִיוּרֵי אַרְזַיָּא וַאֲרוֹנָא דַיָי שָׁרֵי בְּמַשְׁכְּנָא בְּגוֹ יְרִיעָתָא : וַאֲמַר נָתָן לְמַלְכָּא כָּל דִּי בְלִבָּךְ אֱזֵיל עֲבֵיד אֲרֵי מֵימְרָא דַיָי בְּסַעְדָּךְ : וַהֲוָה בְּלֵילְיָא הַהוּא וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם נָתָן לְמֵימָר : אִיזִיל וְתֵימַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הַאַתְּ תִּבְנֵי קֳדָמַי בֵּיתָא לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתִּי בֵהּ : אֲרֵי לָא אַשְׁרֵיתִי שְׁכִנְתִּי בְּבֵיתָא מִיּוֹמָא דִּי אַסֵּיקִית יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם וְעַד יוֹמָא הָדֵין וַהֲוֵיתִי מַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְּמַשְׁכְּנִין וּבִירִיעָן : בְּכָל אֲתַר דִּי הֲלֵיכִית בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲפִתְגַם מַלֵּילִית עִם חַד שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל דִּי פַקֵּידִית לְפַרְנָסָא יַת עַמִּי יַת יִשְׂרָאֵל לְמֵימָר לְמָה לָא בְנֵיתוּן קֳדָמַי בֵּיתָא דִי מְטַלַּל בְּכִיוּרֵי אַרְזַיָּא : וּכְעַן כִּדְנַן תֵּימַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֲנָא דַבְּרְתָּךְ מִן דִּירָא מִבָּתַר עָנָא לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמִּי עַל יִשְׂרָאֵל : וַהֲוָה מֵימְרִי בְּסַעְדָּךְ בְּכָל אֲתַר דִּי הֲלֵיכְתָּא וְשֵׁיצֵיתִי יַת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִן קֳדָמָךְ וַעֲבָדִית לָךְ שׁוּם רַב כְּשׁוּם רַבְרְבַיָּא דִּי בְאַרְעָא : וַאֲשַׁוֵּי אֲתַר מְתַקַּן לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל וַאֲקַיְּמִינּוּן וְיִשְׁרוּן בְּאַתְרְהוֹן וְלָא יְזוּעוּן עוֹד וְלָא יוֹסְפוּן בְּנֵי רִשְׁעָא לְעַנָּיוּתְהוֹן כִּדְבְקַדְמֵיתָא : וּלְמִן יוֹמָא דִי פַקֵּידִית נְגִידִין עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל

רלבג

וכבר התעורר דוד ל לבנות בית לי"י יהיה בו ארון האלהים ונועץ בזה עם נתן הנביא ו וענהו בכללות שיעשה כל אשר בלבבו כי יי' עמו · ואחר זה באהו דבר יי' על יד נתן הנבי' שאין ראוי לבנו לו בית לשי' כי מן היום אשר העלה בני ישר' מארץ מצרים התהלך ה הארון באהל ובמשכן ולא שלח השי' לאמר לאחד מן הרועים והשופטים למה לא בנו בית ארזים ועתה די לדוד לקחו השם ית' מאחרי הצאן להיות נגיד על בית ישר' והיה עמו בכל אשר הלך וכרת שונאיו ועשה לו שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ לרוב הצלחתו ורוב עמידת מלכותו ושם על ידו מקום מנוחה לישראל ולא צרו לישראל שונאיהם כמו שעשו בראשונה ובימי השופטי' והניח לו השם מכל אויביו והגיד לו ה' כי בית יעשה לו קיים בדרך שתהיה לו המלוכה כל מה שתתמיד מלוכה ובהיות הענין כן הנה די לו במה שהגיע בו מן ההצלחה ולא ישאל לו גדולות שיהיה נבנה בית המקדש על ידו אבל בנו שימלוך אחריו הוא יבננו והוא שלמה וכבר נתבאר בספ' דברי הימים שהסבה שלא הסכים השי' שיבנה דוד בית המקדש הוא מפני ששפך דמים הרבה · וזכר

יסוכו ב' כתיב כן בראשונה עיין

כי

והניחותי לך. יותר ויותר עד שתנוח מכל אויביך והגיד לך יי׳ היום על ידי כי בית יעשה לך להושיב בנך על כסאך ויתקיים לך בית מלכות והוא יבנה הבית: בשבט אנשים. זה הדד ורזון בן אלידע: ובנגעי בני אדם. זה אשמדאי שדחהו ממלכותו והסרי׳ בני אדם הראשון הם שכל מאה ושלשי׳ שנה שפירש אדם מאשתו במות הבל היו ה הרוחות מתייחמות ו ויולדות הימנו:

כי בית יעשה לך יי׳. בית מלכות וכתי׳ ארי בית מלכו יקיים לך יי׳: כי ימלאו׳. אינו לשון ברכה אלא פירושו כאשר ימלאו ימיך ותשכב את אבותיך אקיים את זרעך אחריך ויתכן לפרשו לשון ברכה בשרו שימות זקן מלא ימים והם חיי האדם הארוכים ברוב שהם שבעים שנה כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה ודוד חיה שבעים שנה כמו שכתוב כי בן שלשים שנה היה במלכו וארבעים שנה מלך וכן פירש את מספר ימיך אמלא כמו שכתבנו בפסוק או יומו יבא ומת. ובדרש כי ימלאו ימיך ימים שלמים אני מונה לך ולא ימים חסרים: אשר יצא ממעיך. מכאן שאבשלום ואדניהו לא היו כי כבר נולדו בחברון ומאשר נולדו עדיין אמר שיהיה מלך ועדיין לא ידע דוד מי הוא עד שנולד שלמה ושלח לו ביד נתן הנביא שיקרא שמו ידידיה אז ידע דוד כי שלמה ימלוך וזהו שאמר לבת שבע כי שלמה בנך ימלוך אחרי או אמר לו בפירוש על ידי נתן הנביא ואף על פי שלא נאמר בנבוא׳ נתן לא בזה הספר ולא בספר דברי הימי׳ הנה כתב בדברי הימים כשהיה מספ׳ דוד הנבואה שאמר לו נתן כמו שאמ׳ ויהי דבר יי׳ עלי לאמר וגו׳ כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן אל ישראל בימיו: בשבט אנשים ובנגעי בני אדם. כמו שמיסרין בני אדם בניהם בשבט ויגעו אותם בשבט מוסר לא להמיתם כמו שאמר כי תכנו בשבט לא ימות ואל המיתו אל תשא נפשך לפיכך אמר אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן ואוכיחנו בהעותו כמו שמיסר האב את בנו ולא שאסיר חסדי ממנו כמו שעשיתי לשאול שלקחתי ממנו המלכות אלא המלכות יהיה לבניו עד עולם ועל כל זרע דוד אמ׳ לא על שלמה לבד אלא על רחבעם ועל היוצאים ממנו בניהם ובני בניהם ורבותינו ז״ל דרשוהו על שלמה ואמרו בשבט אנשים זה הדד ורזון בן אלידע שנאמר ויקם יי׳ שטן לשלמה וגו׳ ובנגעי בני אדם אלו המזיקין שטרדוהו ממלכותו כמו שאמרו באשמדאי וטרדו ממלכותו ופיר׳ בני אדם כי אמרו כי השדים נולדו מאדם הראשון באותן ק״ל שנה שפירש מאשתו: ונאמן ביתך. כפעל עבר כמו ויתקיים מן ותקעתיו יתד במקום נאמן: וכתי׳ ויקיים ביתך: לפניך. כמו שהוא לפניך היום כסאך נכון כן יהיה עד עולם: וישב לפני יי׳. לפני הארון ומכאן סמכו רבותינו ז״ל שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד והם אמרו כי אף למלכי בית דוד אין ישיבה שהרי למעלה אין ישיבה שנ׳ שרפים עומדים ממעל לו וכתי׳ וכל צבא השמים עומדים עליו וכתיב בין העומדים האלה למעלה אין ישיבה ודוד יושב ומהו ויטב לפני יי׳ מהם אמרו שסמך עצמו ומהם אמרו שיטב עצמו בתפילה: מי אנכי. שהייתי ראוי למלוכה: ומי ביתי. בית אבי או אמר ביתי על בניו כלומר מי בבני שיהיה ראוי למלוכה: עד הלום. עד המקום הזה שנתת לי המלוכה ולבני אחרי: ובדרש מי אנכי והלא מן עמוני ומואבי באתי עד הלום לא די שבאתי בקהל ה׳ לא שעשיתני מלך ואין הלום אלא מלכות שנאמר הנה עוד הלום איש ויאמר יי׳ הנה הוא נחבא אל הכלים: ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק. שהייתי רחוק ונתקרבתי: ותקטן עוד זאת. המלכות שנתת לי ולא די בה אלא שדברת לתת המלכו׳ לבית עבדך עד עולם זהו למרחוק וי״ת למרחוק לעלמא דאתי: וזאת תורת האדם. תכונת האדם כלומר זאת שדברת עלי תכונת האדם הגדול הוא ולא אדם שפל ונבזה כמוני כמו שאמר מי אנכי ומי ביתי וכן בדברי הימים וראיתני בתור האדם המעלה וי״ת ודא חזיא לבני אינשא. ובדרש בתור האדם המעולה שבנביאים ואיזהו זה משה רבי׳ שנ׳ ומשה עלה אל האלהים משה משובח שבנביאים ודוד משובח שבמלכים אתה מוצא מה שעשה משה עשה דוד משה הוציא את ישראל ממצרים ודוד הוציא את ישראל משעבוד מלכיות משה קרע לישראל את הים ודוד קרע לישראל את הנהרות שנ׳ בהבותו את ארם נהרים וגו׳ ומשה נתן לישראל חמשה חומשי תורה ודוד נתן לישראל ה׳ ספרים שבתילים: ואתה ידעת את עבדך. אתה ידעת לבב עבדך ולא אדע לדבר מה שבלבי ואתה ידעת וי״ת ואת עבדת בעות עבדך פירוש ידעת כמו מה אדם ותדעהו: בעבור דברך וכלבך. בעבור דברך שאמרת לשמואל להמליכני וכלבך וכרצונך עשיתני אינני ראוי לכך אלא שאתה רציתני. ויתכן לפרש גם כן בעבור דברך ורצונך ויהיה כפל דבר לחזק: את כל הגדולה. ככתב בוי״ו עם הדגש וחביריו כתבנו בספר מכלל ובחלק הדקדוק: להודיע את עבדך. כלומר רצית להודיע עבדך את כל הגדולה הזאת שדברת עלי ולזרעי אחרי: על כן גדלת יי׳ אלהים. על כן שאני משיג דעתך ורצונך ידעתי שגדלת על הכל ואין יודע מחשבותיך וידעתי כי אין כמוך ואין אלהים זולתך: ככל אשר שמענו באזנינו. וככל אשר ידענו מלבנו הכרנו שאין כמוך ואין אלהים זולתך וי״ת ככל די שמענא אמרין קדמנא כלומר מה ששמענו אומרים הקדמונים אשר לפנינו על דרך שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך:

ובכל ה׳ בקריאה וסימ׳ בכל חקתיו ובכל משפטיו. בכל הדברים האלה ובכל החזיון. ובכל החזיון הזה דה״. כי התעיתם בנפשתיכם. ובכל כחי הכינותי לבית אלהי: מי אנכי ג׳ בקריאה וסימ׳ מי אנכי כי אלך אל פרעה. כי הביאתני עד הלם. מי אנכי ומי חיי:

וְהֲנִיחֹתִי לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ וְהִגִּיד לְךָ יְהוָה כִּי־בַיִת יַעֲשֶׂה־לְּךָ יְהוָה׃ כִּי׀ יִמְלְאוּ יָמֶיךָ וְשָׁכַבְתָּ אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַהֲקִימֹתִי אֶת־זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ וַהֲכִינֹתִי אֶת־מַמְלַכְתּוֹ׃ הוּא יִבְנֶה־בַּיִת לִשְׁמִי וְכֹנַנְתִּי אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ עַד־עוֹלָם׃ אֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן אֲשֶׁר בְּהַעֲוֺתוֹ וְהֹכַחְתִּיו בְּשֵׁבֶט אֲנָשִׁים וּבְנִגְעֵי בְּנֵי אָדָם׃ וְחַסְדִּי לֹא־יָסוּר מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר הֲסִרֹתִי מֵעִם שָׁאוּל אֲשֶׁר הֲסִרֹתִי מִלְּפָנֶיךָ׃ וְנֶאְמַן בֵּיתְךָ וּמַמְלַכְתְּךָ עַד־עוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד־עוֹלָם׃ כְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּכְכֹל הַחִזָּיוֹן הַזֶּה כֵּן דִּבֶּר נָתָן אֶל־דָּוִד׃

וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר מִי אָנֹכִי אֲדֹנָי יְהוִה וּמִי בֵיתִי כִּי הֲבִיאֹתַנִי עַד־הֲלֹם׃ וַתִּקְטַן עוֹד זֹאת בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יְהוִה וַתְּדַבֵּר גַּם אֶל־בֵּית־עַבְדְּךָ לְמֵרָחוֹק וְזֹאת תּוֹרַת הָאָדָם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וּמַה־יּוֹסִיף דָּוִד עוֹד לְדַבֵּר אֵלֶיךָ וְאַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־עַבְדְּךָ אֲדֹנָי יְהוִה׃ בַּעֲבוּר דְּבָרְךָ וּכְלִבְּךָ עָשִׂיתָ אֵת כָּל־הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת לְהוֹדִיעַ אֶת־עַבְדֶּךָ׃ עַל־כֵּן גָּדַלְתָּ יְהוָה אֱלֹהִים כִּי־אֵין כָּמוֹךָ וְאֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ בְּאָזְנֵינוּ׃

וְאַנְחִית לָךְ מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְחַוִּי לָךְ יְיָ אֲרֵי בֵּית מַלְכוּ יְקַיֵּים לָךְ יְיָ׃ אֲרֵי יִשְׁתַּלְמוּן יוֹמָךְ וְתִשְׁכּוֹב עִם אֲבָהָתָךְ וְאָקִים יָת בְּרָךְ בַּתְרָךְ דִּי תוֹלִיד וְאַתְקֵין יָת מַלְכוּתֵיהּ׃ הוּא יִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמִי וְאַתְקֵין יָת כּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ עַד עָלְמָא׃ אֲנָא אֱהֵי לֵיהּ כְּאַב וְהוּא יְהֵי לִי דָּמֵי כְּבַר דְּאִם יִסְרַח וְאַלְקִינֵיהּ בְּמַלְקוּת גַּבְרִין וּבְמַרְדּוּת בְּנֵי אֱנָשָׁא׃ וְטוּבִי לָא יַעְדֵּי מִינֵיהּ כְּמָא דְּאַעְדֵּיתִי מִן שָׁאוּל דִּי אַעְדֵּיתִי מִן קֳדָמָךְ׃ וְקַיָּם בֵּיתָךְ וּמַלְכוּתָךְ עַד עָלְמָא קֳדָמָךְ כּוּרְסֵי מַלְכוּתָךְ יְהֵי מְתַקַּן עַד עָלְמָא׃ כְּכֹל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וּכְכֹל נְבוּאֲתָא הָדָא כְּדֵין מַלֵּיל נָתָן עִם דָּוִד׃ וַאֲתָא מַלְכָּא דָוִד וִיתִיב קֳדָם יְיָ וַאֲמַר לֵיהּ אֲנָא כְּמִיסַת יְיָ אֱלֹהִים וּמַן בֵּיתִי אֲרֵי אַמְטֵיתַנִי עַד הַלְכָא׃ וּזְעֵירַת עוֹד דָּא קֳדָמָךְ יְיָ אֱלֹהִים וּמַלֵּילְתָּא אַף עַל בֵּית עַבְדָּךְ לְעָלְמָא דְאָתֵי וְדָא חֲזִיָא לִבְנֵי אֱנָשָׁא יְיָ אֱלֹהִים׃ וּמָה יוֹסִיף דָּוִד עוֹד לְמַלָּלָא קֳדָמָךְ וְאַתְּ עֲבַדְתָּא בָּעוּת עַבְדָּךְ יְיָ אֱלֹהִים׃ בְּדִיל מֵימְרָךְ וְכִלְבָּךְ עֲבַדְתָּ יָת כָּל רַבְרְבָתָא הָדָא לְהוֹדָעָא יָת עַבְדָּךְ׃ עַל כֵּן רַב אַתְּ יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי לֵית דְּכְוָתָךְ וְלֵית אֱלָהָא בַּר מִינָּךְ כְּכֹל דִּי שְׁמַעְנָא אַמְרִין קֳדָמָנָא׃

ויולדות הימנו: וישב שם לפני יי׳. לפני הארון: עד הלום. שהמלכתני: גם אל בית עבדך. להמליך את בני אחרי: וזאת תורת האדם. בתמיה ראוי להתבשר כן לבשר ודם. ד״א עשית לי כמו שעשית לאדם הראשון שהראית לו דורות העתידי׳ לצאת ממנו: מה יוסיף עוד לדבר אליך. מה אשאל עוד: ואתה ידעת את עבדך. כתת ליכל צרכי כמו יודע בדיק נפש בהמתו: בעבור דברך. להקים מה שאמרת לשמואל להמליכני: וכלבך. רצונך הוא ולא שאני כדי: להודיע את עבדך. הבשורה שבשרתני: אשר

רלבג

וזכר שזרע דוד אשר יקום אחריו יכונן את כסא ממלכתו עד עולם ואף על פי שיחטא לו לא יסור חסדו ממנו בדרך שתפסוק ממנו המלכה לגמרי כמו שנפסקה משאול: כי הביאותני עד הלום. ר״ל שהבאת אותי לזאת המעלה אשר אני בה היום והייתי קודם זה רועה צאן ומשם לקחתני ולא די לך בזה אבל דברת גם אל בית עבדך למרחוק ר״ל שתתמיד הממלכה לי גם כשיתוא לך זרעי ויתרחקו ממך. והנה זאת תורת האדם שקצתם צדיקים וקצתם רשעים והשגחת בי שלא תעבר טובתך וחיבתך וחסדך מזרעי בעבור הרשעים: על כן גדלת יי׳ אלהים וגו׳. ר״ל שידיעת העתידות היא לך לבדך ואתה קורא הדורות מראש כמו שנזכר בספר ישעיה ואין כמוך שידע על נכון כל המתחדש כי לשאר השכלים ידיעות חלק מה מנימוס הנמצאות וסדרם ויושרם ואולם ידיעתו בכללות לא יתכן שתהיה כי אם לשם ית׳ כמו שבארנו בחמשי מספר מלחמות יי׳.

ומי כעמך כישראל. כמו שאין כמוך באלהים כן אין כעמך ישראל בעמים: אשר הלכו אלהים. הלכו לשון רבי׳ דרך כבוד כמו ישמח ישראל בעושיו ובדברי הימים אשר הלך האלהי׳ וי״ת דאזלו שלוחין מן קדם יי׳ ובדרש אשר הלך האלהי׳ זה הקב״ה אשר הלכו האלהים זה משה ואהרן: ולשום לו שם. פי׳ לו כלומר לאלהים להגדיל בפי בני אדם

אשר הלכו אלהים. משה ואהרן שנאמר נתתיך אלהים לפרעה וכן תירג׳ יונתן דאזלו שלוחין מן קדם יי׳: לפדות לו לעם. כך אמרו השלוחים לישראל הקב״ה שלחנו לפדות לו לעם ולעשות לו שם ולעשות לכם הגדולה ונוראות עשית לארצך לאחר שיבאו משם ומה הם הנוראות מפני עמך לגרש גוים ואלהיהם ומקרא זה

ולעשות ט״ו בקריאה וסימ׳ השבר כנגע הצרעת׳ ונתנך יי׳ לראש ולא לזנב׳ וחזקתם מאד לשמר. ולשום לו שרי אלפים דשמואל. ומי כעמך כישראל דשמואל. ועברה העברה. ולשלכה בני תן לב׳ והיה אם תלך לפני. ויאמר ליהודיע לדרוש. אם מצאתי חן בעיני המלך׳ כי עזרא הכין לבבו׳ וילכו כל העם

ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו־אלהים לפדות־לו לעם ולשום לו שם ולעשות לכם הגדולה ונוראות לארצך מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו: ותכונן לך את־עמך ישראל לך לעם עד־עולם ואתה יהוה היית להם לאלהים: ועתה יהוה אלהים הדבר אשר דברת על־עבדך ועל־ביתו הקם עד־עולם ועשה כאשר דברת: ויגדל שמך עד־עולם לאמר יהוה צבאות אלהים על־ישראל ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך: כי־אתה יהוה צבאות אלהי ישראל גליתה את־אזן עבדך לאמר בית אבנה־לך על־כן מצא עבדך את־לבו להתפלל אליך את־התפלה הזאת: ועתה אדני יהוה אתה־הוא האלהים ודבריך יהיו אמת ותדבר אל־עבדך את־הטובה הזאת: ועתה הואל וברך את־בית עבדך להיות לעולם לפניך כי־אתה אדני יהוה דברת ומברכתך יברך בית־עבדך לעולם:

ח ויהי אחרי־כן ויך דוד את־פלשתים ויכניעם ויקח דוד את־מתג האמה מיד פלשתים: ויך את־מואב וימדדם בחבל השכב אותם ארצה וימדד שני־חבלים להמית ומלא החבל להחיות ותהי מואב לדוד לעבדים נשאי מנחה: ויך דוד את־הדדעזר בן־רחב מלך צובה

ומן כעמך כישראל עמא חד בחיר בארעא דאזלו שלוחין מן קדם יי׳ למיפרק ליה לעם ולשואה ליה שום ולמעבד לכון רברבן וחסינן עד די עלו לארע בית שכנתך דיהבתא להון מן קדם עמך די פרקתא לך ממצרים גוים ואלהיו: ואתקינתא לך ית עמך ישראל קדמך לעם עד עלמא ואת יי׳ הויתא להון לאלהא: וכען יי׳ אלהים פיתגמא די מלילתא על עבדך ועל אנש ביתיה אקים עד עלמא ועיבד כמא די מלילתא: ויסגי שמך עד עלמא למימר יי׳ צבאות אלהים על ישראל ובית עבדך דוד יהי מתקין קדמך: ארי את יי׳ צבאות אלהא דישראל חויתא לעבדך למימר מלכו אקיים לך על כן הות בלבא דעבדך לצלאה קדמך ית צלותא הדין: וכען יי׳ אלהים את הוא יי׳ ופתגמך אינון קשוט ומלילתא על עבדך ית טבתא הדא: וכען שרי ובריך ית בית עבדך למהוי לעלמא קדמך ארי את יי׳ אלהים מלילתא ומברכתך יתברכון בתי עבדך צדיקיא לעלם: והוה בתר כן ומחא דוד ית פלשתאי ותברינון ונסיב דוד ית תיקון אמתא מידא דפלשתאי: ומחא ית מואבאי ומשח להון בעדבא רמי יתהון לארעא ומשח תרין חבלין למקטל ומלי חבלא לאחאה והוו מואבא לדוד לעבדין נטלי פרס: ומחא דוד ית הדדעזר בר רחוב מלכא דצובת

אשר לא ידעוהו כמו פרעה שאמ׳ מי יי׳ אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את יי׳ וגו׳ לפיכך אמר האל ואכבדה בפרעה וזהו ולשום לו שם ובדברי הימים לשום לך שם: ולעשו׳ לכם. כנגד ישרא׳ ידבר: הגדולה. גם זה בוי״ו עם הדגש: לארצך. כנגד ישראל או כנגד השם ופי׳ עשית להם גדולה ונוראו׳ עד שבאו לארצך וכ״ת עד די עלו לארע בית שכינת׳ דיהבת׳ להון: מפני עמך. כשבאו לארצך גרשת יושבי הארץ הזאת מפני עמך ונורא׳ שעשית להם וכן הו׳ בדברי הימי׳ לגרש מפני עמך: גוים ואלהיו. פי׳ מגוים ומאלהיו ומ״ם ממצרים משמשת במקום שנים ושלשה או פירוש והכית גוים ואלהיו כמו שכתוב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטי׳ או פי׳ גוים על ישראל כלומ׳ אשר פדית ממצרים גוים וזקניו וגדוליו ואמר גוים בלשון רבים כלומר משפחות ישראל כמו בנימן בעממיך ואלהיו כמו אלהים לא תקלל שפי׳ שופטים ויונתן לא תרגם גוים ואלהיו ואפשר שהיה דעתו כדעת מקצת רבו׳ ז״ל שפי׳ ואלהיו על השם ית׳ על דרך בכל צרתם לו צר ואמרו גוים ואלהיו כביכול שהוא פדוי עמהם מפני זה לא תרגמו: בית אבנה לך. כתרגומו מלכו אקיים לך: על כן מצא עבדך את לבו. מצאו מכוון להתפלל אליך: ודבריך יהיו אמת. דרך תפילה אמר או פי׳ הם אמת וכ״ת אינון קשוט: הואל. ענין רצון וחפץ כמו ויואל משה הואל נא ולין הנה נא הואלתי וי״ת לשון התחלה שרי כמו שתר׳ אסקלו׳ הנה הואלתי הראשון שריתי: להיות לעולם לפניך. שיהיו עובדים לפניך: בית עבדך לעולם. על עצמו אמר כמו האחרי׳ וי״ת ומברכתך יתברכון בתי עבדך צדיקיא לעלם: את מתג האמה. י״ת ית תיקון אמתא אולי היתה אמת המים עוברת בעיר תקנו אותו לבא מחוץ לעיר אל העיר לפיכך נקראת העיר מתג האמה ובמקומו בדברי הימים את גת ובנותיה מיד פלשתים גת ובנותיה היו נקראים בכלל מתג האמה ויש בו מדרש בברית׳ דרבי אליעזר פר׳ שלשי׳ ששה כשבא אבימלך ליצחק ואמ׳ לו ראה ראינו כי היה יי׳ עמך וגו׳ אמרו יודעי׳ אנו שעתיד הקב״ה ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האלה כרות עמנו ברית שבועה שאין זרעך יורש את ארץ פלשתים וכרת עמהם ברית שבועה מה עשה יצחק כרת אמה אחת ממתג החמור שהיה רוכב עליו ונתן להם שיהיה בידם אות ברית שבועה וכשמלך דוד רצה לבא בארץ פלשתים ולא היה יכול מפני אות הברית משבועת יצחק עד שלקח מהם אותו הברית שנ׳ ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים ואחר כך לקח ארץ פלשתי׳: וימדדם בחבל השכב אותם ארצה. דרך נקמה ובזיון ת״י חבל עד בא כלו׳ גורל וחלק. ואמרו בדרש כי עשה זה בעבור שהמיתו אביו ואמו ואחיו כשנתנה אותם בארץ מואב כשהיה בורח מפני שאול כמו שאמר ויכחם את פני מלך מואב וגו׳ וכשיצא דוד משם והלך לעיר חומת הרג מלך מואב אביו ואמו ואחיו חוץ מאחד שברח והחייהו נחש העמוני והוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד: ותהי מואב. עדת מואב: נושאי מנחה. ת״י נטלי פרס כלומר שהיו נושאין לו מס ידוע בכל שנה:

חסר לגרש ובדברי הימים פירשו לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים מבין הגוים ואינו חסרו׳ כי משמע שנאמר מפני עמך גוים אנו שומעין לשון טרודין וגרושין: אתה הוא האלהים. שליט ויש בידך יכולת לקיים: הואל. רצה: מתג האמה. ובדברי הימים כתיב ויקח דוד את גת מיד פלשתים והיא נקראת מתג האמה על שם שהיא מקל רודה בכל פלשתים מטרופולין של מלכים שלא מצינו בכל סרני פלשתים בעזה ובאשדוד ובעקרון ובאשקלון שם מלכות אלא בגת מצינו אכיש מלך גת. מתג. אגויי״לון בלע״ז. האמה הו׳ המרדע של עץ: וימדד שני חבלים להמית. לפי שהרגו את אביו ואת אמו ואחיו שנאמר וינחם את פני מלך מואב ולא מצינו שיצאו משם: בלכתו

רלבג

ומי כעמך כישרא׳ גוי אחד בארץ. מיוחד לעבוד׳ השם ית׳ כי הו׳ הולך לפדותם לו לעם ולזה הרבה הנפלאות בהוציאו אותה מארץ מצרים למען יהיו לו לעם והוא יהיה להם לאלהים ועשה גם כן נפלאות ונוראות בהורישו אותם ארץ ישראל: אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו׳ ר״ל שהשחית ישראל גוים ואלהיו בעת ירשם הארץ או ירצה שהנוראות ההם שעשה מפני עמו קנתם היה להשחית גוים וקנתם להשחית אלהיהם כמו שנתבאר בענין דגון בראש זה הספר: את מתג האמה ביד פלשתי׳: הנה כתוב במקומו בספר דברי הימים את גת ובנותיה ואולי היה זה המחוז נקרא מתג האמה. והנה במואב מדד שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות ואמרו ר״ז שהיה בעבור שהמיתו אביו ואמו כי כבר הביאם אל מלך מואב כמו שנזכר במה שקדם ולא שאם היה הענין כן יהיה פי׳ וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה כי מאז הפרד דוד משם לא שמרו להם והמיתום: ויעקר

לאבול. מחזיקים על אחיהם. ויקשרו גלם יחדו. ידעתי כי אין טוב בם: רחב ב׳ חס׳ בגברי וסימ׳ ויך דוד את הדר עזר דשמואל. ומשלל הדר עזר בן רחב דשמואל. וכל שום קרתא דכו׳ חס׳ במ״ג מלאים וסימ׳ והוא בעמק אשר לבית רחוב. וישכרו את ארם בית רחוב. וארם צובה ורחוב:

בלכתו. כשהלך הדדעזר להשיב ידו כתרגומו לאשנאה תחומיה שכבש מן הארץ חוץ לגבול ארצו והרחיב את גבולו: ויעקר דוד את הרכב. שסוס לא ירבה לו סוסים: ויותר ממנו מאה רכב. שהיו צריכין לו לצרכי מרכבתו והרכב ארבעה סוסים כמו שנאמר מרכבה בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה כאן למדנו שהרכב ארבעה סוסי':
שלטי הזהב. הם אשפתות שכותני' בהם החצים כמה דאת אמ' הברו החצים מלאו השלטי' כל הפרשיו' הללו סמכן אצל פרשה של בית המקדש לפי שמכל המלחמות הללו קיבץ הקדשו' לצרכי הבית: ויעש דוד שם. שקבר את ההרוגים שהרג באדום והוא שם טוב לישראל שקוברין את אויביהם וכן הוא אומ' במלחמת גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם ומניין שקברן דוד שנאמר בספר מלכים ויהי בהיות יואב באדום בעלות יואב שר הצבא לקבור את החללים: שמונה עשר אלף. ובספר תילים הוא או' שנים עשר אלף אמור מעתה שתי מלחמות היו: נציבים. פקידי' לגבות מס:
ויהי

בלכתו להשיב ידו בנהר פרת. כשהלך הדדעזר להשיב גבולו בנהר פרת שהיה מושך גבול ישראל להרחיב גבולו בארצם וכתי' לאשנאה תחומיה ובספר דברי הימים להציב ידו אף על פי שהם שני לשונות העניין אחד והדדעזר עזר בתחלה לישראל ולקח מארצם על כן אמר דוד במזמור אלהים זנחתנו פרצתנו הרעשת ארץ פצמתה וגו' ועתה בא להעמיד גבולו עד מקום שכבש מארץ ישראל סמוך לנהר פרת והתחזק דוד עליו ברצון האל והכהו: וילכד דוד ממנו. ולא אמר ויך כראה כי לא הכה מהם אלא אשר הכה בהלחמו עליהם והתגברו עליהם לכנעם לכד מהם הסך הזה שאמר לשם ולקח מהם פדיון נפשם וכתי' וילכד ואסרם כלומר אסרם בכבלים עד שפדו עצמם: אלף ושבע מאות פרשים ועשרים אלף איש רגלי. ובדברי הימים אלף רכב ושבעת אלפים פרשים הכה מנה השרים הגדולים אשר במחנה הדדעזר ושם מנה כל הרכב והפרשי' וכן לא זכר הנה מניין הרכב ושם זכר אותם והרגלים זכרם הנה ולא זכרם שם: ויעקר דוד. לפי שהוא אסור לו להרבות סוס כמו שכתו' ולא ירבה לו סוסי' ולא המיתם כי אסור להשחית דבר כברא דרך השחת' אם לא היה מזיק או דבר שאסור בהנאה או למחות זכר כמו בעמלק שנא' בו משור עד שה מגמל ועד חמור ועקר' כדי שלא יקחו מהם אנשי החיל והעיקור הותר בסוסי האויבים כדי שלא ילחמו בהם עוד ליש' כמו שצוה האל ליהושע את סוסיהם תעקר והעיקור שהוא מנשר פרסותיהם מהארכובה ולמטה שלא תוכל לזוז ממקומה: ויותר ממנו מאה רכב. הם ארב' מאות סוס הותיר לצרכו כדי מרכבתו כי לא אסרה תורה להרבות סוס אלא סוסים בטלים כדי שלא יהיו ישראל רגילים ללכת למצרים כי משם היו מביאין הסוסים לפיכך לא יהיו לו סוסים בטלי' אלא כדי צרכו: ארם דמשק. לפי שיש ארם צובה ארם נהרים ארם מעכה ארם בית רחוב: נושאי מנחה. כתרגומו נטלי פרס כמו שפיר': שלטי הזהב. מגיני הזהב אש' היו על עבדי הדדעזר פי' אשר לקחם במלחמה ופי' ע"עבדי כמו על עבדי וכן הוא בדברי הימים והוצרך לומר ויביאם ירושלם כלומר שלא כתנם לפדיון כמו שנתן הפרשי' של עבדי הדדעזר לפדיון כמו שאמר למעלה וילכד או אמר ויביאם ירושלם לומר שנתנם באוצר בית יי להקדש:

פרת חד מן ו' מלין דקריין ולא כתיבן וסי' נמסר בריש ספר אלה הדברים: וישע ג' חס' בקריאה וסי' וישע יי' את יושבי קעילה. וישע יי' את דוד דשמואל. וישע מחרב מפיהם. וחד קוה אל יי' וישע לך:

בְּלֶכְתּוֹ לְהָשִׁיב יָדוֹ בִּנְהַר־ : פרת ק'
וַיִּלְכֹּד דָּוִד מִמֶּנּוּ ולא כתי'
אֶלֶף וּשְׁבַע־מֵאוֹת פָּרָשִׁים וְעֶשְׂרִים
אֶלֶף אִישׁ רַגְלִי וַיְעַקֵּר דָּוִד אֶת־כָּל־
הָרֶכֶב וַיּוֹתֵר מִמֶּנּוּ מֵאָה רָכֶב : ו' מ' ל'
וַתָּבֹא אֲרַם דַּמֶּשֶׂק לַעְזֹר לַהֲדַדְעֶזֶר ל'
מֶלֶךְ צוֹבָה וַיַּךְ דָּוִד בַּאֲרָם עֶשְׂרִים־
וּשְׁנַיִם אֶלֶף אִישׁ : וַיָּשֶׂם דָּוִד
נְצִבִים בַּאֲרַם דַּמֶּשֶׂק וַתְּהִי אֲרָם
לְדָוִד לַעֲבָדִים נוֹשְׂאֵי מִנְחָה וַיֹּשַׁע ל' מ' ל'. ג' חס'
יְהוָה אֶת־דָּוִד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ :
וַיִּקַּח דָּוִד אֵת שִׁלְטֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר
הָיוּ אֶל עַבְדֵי הֲדַדְעָזֶר וַיְבִיאֵם
יְרוּשָׁלָ‍ִם : וּמִבֶּטַח וּמִבֵּרֹתַי עָרֵי ל'. ל'
הֲדַדְעָזֶר לָקַח הַמֶּלֶךְ דָּוִד נְחֹשֶׁת ה
הַרְבֵּה מְאֹד :
וַיִּשְׁמַע תֹּעִי מֶלֶךְ חֲמָת כִּי הִכָּה דָוִד
אֵת כָּל־חֵיל הֲדַדְעָזֶר : וַיִּשְׁלַח תֹּעִי
אֶת־יוֹרָם־בְּנוֹ אֶל הַמֶּלֶךְ דָּוִד לִשְׁאָל ו' חס'
לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ עַל אֲשֶׁר נִלְחַם ב'. י"ב
בַּהֲדַדְעֶזֶר וַיַּכֵּהוּ כִּי־אִישׁ מִלְחֲמוֹת
תֹּעִי הָיָה הֲדַדְעָזֶר וּבְיָדוֹ הָיוּ כְּלֵי־
כֶסֶף וּכְלֵי־זָהָב וּכְלֵי נְחֹשֶׁת :
גַּם־אֹתָם הִקְדִּישׁ הַמֶּלֶךְ דָּוִד לַיהוָה
עִם־הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ מִכָּל
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר כִּבֵּשׁ : מֵאֲרָם ל'
וּמִמּוֹאָב וּמִבְּנֵי עַמּוֹן וּמִפְּלִשְׁתִּים
וּמֵעֲמָלֵק וּמִשְּׁלַל הֲדַדְעֶזֶר בֶּן־רְחֹב ל' וחס' ומשלל
מֶלֶךְ צוֹבָה : וַיַּעַשׂ דָּוִד שֵׁם בְּשֻׁבוֹ ל' חס'
מֵהַכּוֹתוֹ אֶת־אֲרָם בְּגֵיא־מֶלַח שְׁמוֹנָה ג' מ' ל'
עָשָׂר אָלֶף : וַיָּשֶׂם בֶּאֱדוֹם
נְצִבִים בְּכָל־אֱדוֹם שָׂם נְצִבִים
וַיְהִי כָל־אֱדוֹם עֲבָדִים לְדָוִד וַיּוֹשַׁע
יְהוָה אֶת־דָּוִד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ :

כַּד אֲזַל לְאַשְׁנָאָה תְּחוּמֵיהּ בִּנְהַר
פְּרָת : וַאֲסַרָם דָּוִד מִינֵיהּ
אֲלַף וּשְׁבַע מְאָה פָּרָשִׁין וְעֶשְׂרִין
אַלְפִין גְּבַר רִיגְלִי וְעַקַּר דָּוִד יַת
כָּל רְתִיכַיָּא וְאַשְׁאַר מִנְהוֹן מְאָה
רְתִיכִין : וְאָתוֹ אֱנָשׁ אֲרָם דַּמֶּשֶׂק
לְמִסְעַד לַהֲדַדְעֶזֶר מַלְכָּא דְצוֹבָא
וּמְחָא דָוִד בַּאֲרָם עַשְׂרִין וּתְרֵין א
אַלְפִין גַּבְרָא : וּמַנֵּי דָוִד אִסְטְרַטִּיגִין
בַּאֲרָם דַּמֶּשֶׂק וַהֲווֹ אֱנָשׁ אֲרָם לְדָוִד
לְעַבְדִּין נַטְלֵי פְּרַס וּפְרַק יְיָ יַת דָּוִד
בְּכָל אֲתַר דִּי הֲלַךְ : וּנְסֵיב דָּוִד
יַת שִׁלְטֵי דְדַהֲבָא דַּהֲווֹ עַל עַבְדֵי
הֲדַדְעָזֶר וְאַיְתִינוּן לִירוּשְׁלֶם :
וּמִבֶּטַח וּמִבֵּרוֹתַי קִירְוֵי הֲדַדְעָזֶר
נְסֵיב מַלְכָּא דָוִד נְחָשָׁא סַגִּי ל
לַחֲדָא : וּשְׁמַע
תּוֹעִי מַלְכָּא דַחֲמָת אֲרֵי מְחָא
דָוִד יַת כָּל מַשִּׁרְיַת הֲדַדְעָזֶר :
וּשְׁלַח תּוֹעִי יַת יוֹרָם בְּרֵיהּ לְוַת
מַלְכָּא דָוִד לְמִשְׁאַל לֵיהּ לִשְׁלָם
וּלְבָרְכוּתֵיהּ עַל דְּאַגִּיחַ קְרָבָא
בַּהֲדַדְעָזֶר וְקַטְלֵיהּ אֲרֵי גְּבַר עֲבֵיד
קְרָבִין עִם תּוֹעִי הֲוָה הֲדַדְעָזֶר וְעִמֵּיהּ
הֲווֹ מָנֵי כַסְפָּא וּמָנֵי דַהֲבָא וּמָנֵי
נְחָשָׁא : אַף יַתְהוֹן אַקְדֵּישׁ מַלְכָּא
דָוִד קֳדָם יְיָ עִם כַּסְפָּא וְדַהֲבָא דִּי
אַקְדֵּישׁ מִכָּל עַמְמַיָּא דִּי כְבֵישׁ :
מֵאֲרָם וּמִמּוֹאָב וּמִבְּנֵי עַמּוֹן
וּמִפְּלִשְׁתָּאֵי וּמֵעֲמַלְקָאֵי וּמִבִּיזַּת
הֲדַדְעֶזֶר בַּר רְחוֹב מַלְכָּא דְצוֹבָה
וּכְנַשׁ דָּוִד מַשִּׁרְיָן כַּד תָּב מִלְּמִמְחֵי
יַת אֲרָם בְּגֵיא מֶלַח תְּמָנַת עֲסַר
אַלְפִין : וּמַנֵּי בֶּאֱדוֹם אִסְטְרַטִּיגִין
בְּכָל אֱדוֹם מַנֵּי אִסְטְרַטִּיגִין וַהֲווֹ
כָּל אֱדוֹם עַבְדִּין לְדָוִד וּפְרַק יְיָ יַת
דָּוִד בְּכָל אֲתַר דִּי הֲלִיךְ :

שמונה ג' מלאים וסי' ויעש דוד שם בשבו מהכותו. שמונה שלחנות. תחלק לשבעה וגם. וכל דברי הימים דכוו' מלאים. וכל שמונה ושמונת חס' בר מן א' שבונת אלפים ככרים:

רלבג

ויעקר דוד את כל הרכב. עשה זה כדי שלא ירבה לו סוסים כמו שבאה המצו' בזה בתורה: וישם דוד נציבים בארם דמשק. שם מאנשיו מושלים בהם כי כבר היה ארם לדוד לעבדים:
ויהי

ומבטח ומברותי. ובדברי הימים ומטבחת ומכון שני שמות היו להם ובטח וטבחת אחד אלא שהפוכות האותיות: ולברכו. שיבליחהו האל במלחמותיו או פירו' ולתת לפניו מנחה כמו שאמר ובידו היו כלי כסף וגו' כי המנחה נקרא' ברכ' כמו קח נא את ברכתי אשר הובאת לך: הקדיש המלך. לבניין בית המקדש: ויעש דוד שם. כי נצח מלחמה גדולה ונשא שמו בעמים ורבו' ז"ל פי' שקבר את החללים כמו שנ' במלכים בעלות יואב שר הצבא לקבר את החללים וזהו שם גדול לישראל שמקברים את אויביהם וכן הו' או' במלחמ' גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם: את ארם בגיא מלח שמנה עשר אלף. אבל אותם עשרים ושנים אלף שאמר למעלה היו במקום אחר וזה היה בגיא מלח ובד"ה ואבישי בן צרויה הכה את אדום בגיא מלח שמנה עשר אלף ובספר תהילים וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח י"ב אלף הנה בספר הזה או ארם ובשני הספרי' אומ' אדום ובספר תילים או' י"ב ובשני הספרי' שמנה עשר כו' כי מלחמ' אדום היתה כשהיתה מלחמת ארם כי כן כתוב בתהילי' בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה ומארם ומאדום היו אלה י"ח אלף ואמר בזה הספר ארם ור"ל ואשר עמהם וכם אדום ואמ' בשני הספרי' אדום ור"ל ואשר עמהם והם ארם ובאמרו בדברי הימי' כי אבישי עשה מלחמה והכה בהם שמנה עשר אלף ובתילי' אמר יואב ואמר י"ב אלף אים אבישי עשה תחלה המלחמה והכה בהם ששת אלפים ואח"כ עשה עמהם יואב מלחמה והכה בהם י"ב אלף וזהו שאמר בתהילים וישב יואב כלומר שאחר כן יואב אחרי אבישי וזכר בדברי הימים כל המלחמה בשם אבישי לפי שהוא היה תחלת המלחמה זכר כל הי"ח אלף על שמו ובזה הספר זכר המלחמה בשם דוד כי הוא העיקר. ובדרש אומר כי כשהלך יואב להלחם עם ארם עמדו עליו בני אדום אמרו לו לא כך אמר הכתוב אל תתגרו בם הסיבם יואב ולא כך אמר הכתוב אתם עוברים בגבול אחיכם הניחו אותנו לעבור ולא רצו אמר יואב אם כחריב אדום עכשיו אין אנו מוכלין בחזרתינו לא אכילה ולא שתייה אלא כניח אותם עד שנכה את ארם וכחזור עליהם לכך כאמר וישב יואב ויך את אדום אמר להם הקב"ה מה אתם מועילין שתכו את אדום קמעא קמעא אבישי בן צרויה הרג שמנה עשר אלף ואתם י"ב אלף כשיגיע זמן אני אכלה אותם ואחריבם ולדברי הדרש הזה היו שתי מלחמות בשני פעמים: בכל אדום שם נציבים. לפי שאמר וישם נציבים בארם דמשק אמר בכל אדום שלא תחשוב כי במקום אחד באדום שם נציבים כמו בארם דמשק שלא שם באחר ארם אלא בכל אדום שם נציבים:
וימלוך

וימלוך דוד על כל ישראל. כשנכח כל המלחמות ואפס בית שאול לא היה אדם בישראל מפקפק במלכותו: משפט וצדקה. כתרגומו דין דקשוט וזכו כלומר היה שופט באמת במשפטי הריב אשר בין איש לאיש גם היה עושה עמם צדקה כמו שהיו צריכין אליו: מזכיר. כתרגומו ממנא על דוכרניא כלומר ממונה על ספר הזכרונות: כהנים. שרי כהונה כי הוא מנה צדוק להיות כהן גדול מבני אלעזר ומשנהו אחימלך בן אביתר מבני איתמר אף על פי שהיה אביתר עדיין חי כי ראינו כי שלמה גרשו מהיות כהן נראה כי במות דוד עשה כי כאשר סדר דוד ראשי האבות סדר צדוק ואחימלך כמו שכתוב בדברי הימים והיה נקר' אחימלך ואבימלך כי שני השמות קרובי': ושריה סופר. ובד"ה שושא ושני שמות היו לו: ובניהו בן יהויד' והכרתי והפלתי. ת"י ובניהו בן יהויד' ממנא על קשתיא ועל קלעיא ובניהו היה ממונה על הקשתי' ועל הקלעים. וי"ו והכרתי כמו על או כמו עם וכן ויוסף היה במצרים און ועזרה וכן אומר בד"ה על הכרתי וי"מ כרתי ופלתי שתי משפחות היו מישראל שהיו שרים אל משמעת המלך ורואים פניו תמיד ובניהו היה בראשם ורבותינו ז"ל פרשוהו אלו אורים ותומים: ובני דוד כהנים היו. כתרגומו ובני דוד רברבין הוו כלומר גדולים היו וממונים על כלם ובדברי הימים אומר הראשונים ליד המלך ובדברי רבותינו ז"ל תלמידי חכמים היו ולמה קראם כהנים מה כהן גדול נוטל חלק בראש אף תלמיד חכם נוטל חלק בראש: הכי יש עוד. כטעם האם וכן אני אמרתי הבו לי וטעם זכר זה הענין הנה בעבור שנכח המלחמות והיה במנוחה וסדר הפקידי' והממוני' שם אל לבו שבועת יהונתן שאם היה בזרעו אדם ראוי והגון היה ממנה אותו כמו שאמ' לו יהונתן ואני אהיה לך למשנה לפיכך שאל אם נותר לבית שאול שיעשה עמו חסד בעבור יהונתן: ולבית שאול עבד. עבד כנעני היה והיה לשאול ולביתו אחריו כמו שכתוב והתנחלתם אותם לבניכ' אחריכ' ובני ציבא ועבדיו כלם עבדי' לבית שאול כמו שאמר וכל מושב בית ציבא עבדים למפיבשת כי העבדים הם ובניהם וכל אשר להם היו לאדוניה' וכן נר' מדברי ר"ל כי ציבא עבד כנעני היה וכן נראה מהפסוקים ואת"ל אם כן מה נתן לו דוד באמרו הנה לך כל אשר למפיבשת והלא כל מה שקנה עבד קנה רבו אף על פי כן מנות המלך היה והמלך יכול ל

ויהי דוד עושה משפט וגו' ויואב על הצבא. דוד גרם ליואב להיות מצליח על הצבא לפי שעושה משפט וצדקה ויואב גרם לדוד לעשו' משפט וצדקה לפי שהוא דן ויואב שוטר ורודה על ידו ועוד מתוך שיואב עוסק במלחמות לא היה דוד טרוד בהן ולבו פתוח לשפוט בצדק: מזכיר. אותה דין בא לפניו ראשון לפוסקו ראשון: ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי תירג' יונתן ובניהו בן יהוידע ממנא על קשתיא ועל קלעיא ורבותינו אמרו כרתי ופלתי אורים ותומים: כהנים היו. רברבין הוו: נתתי לבן אדוניך. המלך רשאי להעביר נחלה שנאמר במשפט המלוכה את שדותיכ' ואת כרמיכם יקח ונתן לעבדיו: כן

סופר הסופר כל נביאים חס' כב"ב מלאים וסימ' ושריה סופר. וישלח את אליקים אשר על הבית דישעיה. וכל כתובי' דכוו' מל' ב"מ עזרא דהוא בוליה הס' בב"ג מל' וסימ' אלה בימי יויקים. ואחיו שמעיה. ואוצרח

ו' וימלך דוד על־כל־ישראל ויהי דוד עשה משפט וצדקה לכל־עמו: ויואב בן־צרויה על־הצבא ויהושפט בן־אחילוד מזכיר: וצדוק בן־אחיטוב ואחימלך בן־אביתר כהנים ושריה
ב' מ"ל בכני' סופר: ובניהו בן־יהוידע והכרתי והפלתי ובני דוד כהנים היו:
ה' ויאמר דוד הכי יש־עוד ס
אשר נותר לבית שאול ואעשה עמו חסד בעבור יהונתן: ולבית שאול עבד ושמו ציבא ויקראו־לו אל־דוד ויאמר המלך אליו האתה ציבא
5' ויאמר עבדך: ויאמר המלך האפס עוד איש לבית שאול ואעשה עמו
5' וחד כטחתי בחסד אלהים חסד אלהים ויאמר ציבא אל־המלך עוד בן ליהונתן נכה רגלים: ויאמר־
י' כתיב כן לו המלך איפה הוא ויאמר ציבא אל־המלך הנה־הוא בית מכיר בן־
ג' קמץ כלו מלו מל"א עמיאל בלו דבר: וישלח המלך דוד ויקחהו מבית מכיר בן־עמיאל מלו
נ' דבר: ויבא מפיבשת בן־יהונתן בן־שאול אל־דוד ויפל על־פניו וישתחו ויאמר דוד מפיבשת ויאמר הנה עבדך: ויאמר לו דוד אל־תירא כי עשה אעשה עמך חסד בעבור
ב' העמלקי יהונתן אביך והשבתי לך את־כל־שדה שאול אביך ואתה תאכל לחם על־שלחני תמיד: וישתחו ויאמר
כל דסמיך לחית ועין מהיוזה מה עבדך כי פנית אל־הכלב המת אשר כמוני: ויקרא
בח"ז מה ומה המלך אל־ציבא נער שאול ויאמר אליו כל אשר היה לשאול ולכל־ביתו נתתי לבן־אדניך:

ו' ומלך דוד על כל ישראל והוה דוד עביד דין דקשוט וזכו לכל עמיה: ויואב בר צרויה ממנא על חילא ויהושפט בר אחילוד ממנא על דוכרניא: וצדוק בר אחיטוב ואחימלך בר אביתר כהניא ושריה ספרא: ובניהו בר יהוידע ממנא על קשתיא ועל קלעיא ובני דוד רברבין הוו:
ה' ואמר דוד האית כא עוד די אשתאר לבית שאול ואעביד עמיה טיבו בדיל יהונתן: ולבית שאול עבדא ושמיה ציבא וקרו ליה לות דוד ואמר מלכא ליה האת ציבא ואמר עבדך:
ואמר מלכא האית עוד גברא לבית שאול ואעביד עמיה טיבו מן קדם יי ואמר ציבא למלכא עוד ברא ליהונתן לקי בתרתי רגלוהי: ואמר ליה מלכא היכא הוא ואמר ציבא למלכא הא הוא בית מכיר בר עמיאל בלו דבר: ושלח מלכא דוד ודבריה מבית מכיר בר עמיאל מלו דבר: ואתא מפיבושת בר יהונתן בר שאול לות דוד ונפל על אפוהי וסגיד ואמר דוד מפיבושת ואמר הא עבדך: ואמר ליה דוד לא תדחל ארי מעבד אעביד עמך טיבו בדיל יהונתן אבוך ואתיב לך ית כל אחסנת שאול אבוך ואת תיכול לחמא על פתורי תדירא: וסגיד ואמר מה עבדך ארי אתפנתא על גבר הדיוט דכותי: וקרא מלכא לציבא עולימא דשאול ואמר ליה כל דהוה לשאול ולכל ביתיה יהבית לבר רבונך:

על אוצרות: איפה' כתיב בן בקריאה וסימ' ויאמר לו המלך איפה הוא. איפה הם רעים. איפה שמואל ודוד. איפה לא שגלת. ואיפה ישרים נכחדו. איפה היית ביסדי ארץ. איפה לקטת היום ואנה עשית. איפה האנשי' אשר הרגתם. ואיש אל ידע איפה הוא. ואלה איפה הם. יבן ד' קמצין ובקפי' וסימ' נמכר בסדר ויצא:

רלבג

ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו. הנה צדקה יאמר על יותר ממה שיאמר משפט כי למשפט יהיה מה שיתחייב לפי הדין והצדקה תהיה מה שיתחייב לפי המדות השלימות מההנהג' לכל איש הראוי לו אם לחסד אם למשפט: והכרתי והפלתי. אמרו שהם היו שתי משפחו' בישראל ורבותינו פירשו שהם סנהדרין ואמרו כרתי שכורתין דבריהם פלתי שמופלאים במעשיהם: ובני דוד כהנים היו. ר"ל שרים ומושלי' והנה זה הענין היה סבה להרבה מהרעו' שבאו לדוד כי אם לא היה הענין כן לא מרד אבשלום ולא נהרג אמנון ואדניה כמו שנראה במעט עיון ובכלל אם היה משגיח המלך במוסר בניו לא קרה להם כך. והנה זכר שכבר היה מטוב נפש דוד שהתעורר לעשו' חסד אל הנשאר לבית שאול ולזה שם מפיבשת בן יהונתן מאוכלי שולחנו והשיב לו את כל שדה שאול אביו: ויגלח

לקחת מזה ולתת לזה: האפס עוד איש. האין עוד ותמהתי למה תרגמו יונתן האיתי חסד אלהים. בעבור שבועת אלהים שהיתה ביניהם: נכה רגלים. כתרגומו לקי בתרתין רגלוהי שהוכה בנפלו ונפסח בשתי רגליו ונכה תואר סמוך: בלו דבר. שם מקום: שדה שאול. שדה שם כלל לנחלתו וכ"ת אחסנת שאול ומהו זה החסד אם שלו נתן לו כי מפיבשת יורש היה נחלת שאול ולא היה שם יורש אחר מיהונתן ובני רצפה בת איה היו גם כן יורשים של שאול ואע"פ שהם בני פילגש אם כן היאך היה כח ביד דוד לתת הכל למפיבשת ואת"ל מלך יש לו רשות להעביר נחלה מזה ולתת לזה כמו שכתוב במשפט המלוכה מה חסד עשה אם נטל משאר יורשים ונתן למפיבשת אם היה נותן לו משלו זה היה חסד ועוד שאמר והשיבותי לך מלמד כי קודם זה נטלה ממפיבשת נחלתו ומשאר היורשים ועוד כי מה שאמר במשפט המלוכה ואת שדותיכם ואת כרמיכם יקח כבר כתבנו בפירושים מה שפירשו בו רבותינו ז"ל כי אינו אומר אלא על פירותיה' לפי שעה וכו' כי הדבר כן מאחאב שבקש מנבות כרמו שימכרנו לו ולא רצה אילו היה משפט המלוכה לקחת הכרם והשדה הטוב למה לא היה לוקח אותו זה לא היה נחשב לו לגזלה כי משפט המלוכה הוא ועוד שאמר במשפט המלוכה שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם ולא אמר בתיכם מלמד שעל פירותיהם אמר ועוד שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר שיקח לעצמו ויתכן לפרש כי דוד זכה בכל נחלת שאול לפי שאיש בשת ובית שאול היו מורדים במלכות כי ידוע היה בכל ישראל כי דוד היה מלך אחרי מות שאול ונמשח על פי יי' ומורד במלכות הוא וכל נכסיו נתחייבו וכן כתוב ואתנה לך את בית אדוניך וכיון שהכל שלו מן הדין זכה בו ואמר להשיב הכל למפיבשת חסד גדול עשה עמו ועוד שנתנו באוכלי שלחנו כל הימים: והבאת

וְעָבַדְתָּ לּוֹ אֶת־הָאֲדָמָה אַתָּה וּבָנֶיךָ
וַעֲבָדֶיךָ וְהֵבֵאתָ וְהָיָה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ
לֶחֶם וַאֲכָלוֹ וּמְפִיבֹשֶׁת בֶּן־אֲדֹנֶיךָ
יֹאכַל תָּמִיד לֶחֶם עַל־שֻׁלְחָנִי וּלְצִיבָא
חֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּנִים וְעֶשְׂרִים עֲבָדִים׃
וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ כְּכֹל אֲשֶׁר
יְצַוֶּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶת־עַבְדּוֹ כֵּן
יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וּמְפִיבֹשֶׁת אֹכֵל עַל־
שֻׁלְחָנִי כְּאַחַד מִבְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃
וְלִמְפִיבֹשֶׁת בֵּן־קָטָן וּשְׁמוֹ מִיכָא וְכֹל
מוֹשַׁב בֵּית־צִיבָא עֲבָדִים לִמְפִיבֹשֶׁת
׃ וּמְפִיבֹשֶׁת יֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַ͏ִם כִּי עַל־
שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ תָּמִיד הוּא אֹכֵל וְהוּא
י פִּסֵּחַ שְׁתֵּי רַגְלָיו׃ וַיְהִי
אַחֲרֵי־כֵן וַיָּמָת מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּמְלֹךְ
חָנוּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶעֱשֶׂה־
חֶסֶד עִם־חָנוּן בֶּן־נָחָשׁ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
אָבִיו עִמָּדִי חֶסֶד וַיִּשְׁלַח דָּוִד לְנַחֲמוֹ
בְּיַד־עֲבָדָיו אֶל־אָבִיו וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי דָוִד
אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן׃ וַיֹּאמְרוּ שָׂרֵי בְנֵי־
עַמּוֹן אֶל־חָנוּן אֲדֹנֵיהֶם הַמְכַבֵּד
דָּוִד אֶת־אָבִיךָ בְּעֵינֶיךָ כִּי־שָׁלַח לְךָ
מְנַחֲמִים הֲלוֹא בַּעֲבוּר חֲקֹר אֶת־הָעִיר
וּלְרַגְּלָהּ וּלְהָפְכָהּ שָׁלַח דָּוִד אֶת־
עֲבָדָיו אֵלֶיךָ׃ וַיִּקַּח חָנוּן אֶת־עַבְדֵי
דָוִד וַיְגַלַּח אֶת־חֲצִי זְקָנָם וַיִּכְרֹת אֶת־
מַדְוֵיהֶם בַּחֵצִי עַד שְׁתוֹתֵיהֶם
וַיְשַׁלְּחֵם׃ וַיַּגִּדוּ לְדָוִד וַיִּשְׁלַח
לִקְרָאתָם כִּי־הָיוּ הָאֲנָשִׁים נִכְלָמִים
מְאֹד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ שְׁבוּ בִירֵחוֹ עַד־
יְצַמַּח זְקַנְכֶם וְשַׁבְתֶּם׃ וַיִּרְאוּ בְּנֵי
עַמּוֹן כִּי נִבְאֲשׁוּ בְּדָוִד וַיִּשְׁלְחוּ
בְנֵי־עַמּוֹן וַיִּשְׂכְּרוּ אֶת־אֲרַם בֵּית־
רְחוֹב וְאֶת־אֲרַם צוֹבָא עֶשְׂרִים
אֶלֶף רַגְלִי וְאֶת־מֶלֶךְ מַעֲכָה אֶלֶף
אִישׁ וְאִישׁ טוֹב שְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף
אִישׁ׃ וַיִּשְׁמַע דָּוִד וַיִּשְׁלַח אֶת־יוֹאָב
וְאֵת כָּל־הַצָּבָא הַגִּבֹּרִים׃ וַיֵּצְאוּ
בְּנֵי עַמּוֹן וַיַּעַרְכוּ מִלְחָמָה פֶּתַח
הַשָּׁעַר וַאֲרַם צוֹבָא וּרְחוֹב וְאִישׁ־
טוֹב וּמַעֲכָה לְבַדָּם בַּשָּׂדֶה׃

ל · יב · ב' כתי' אלף וכל עוז' רכו' במ"א · ט' כתו' את את את · ל · ל · ב' · ל · ל · ג' מל' בקרית' · ב' כתיב א' · ל' · ג' · ב' כתיב אלף ובעינן

וְתִפְלַח לֵיהּ יַת אַרְעָא אַתְּ וּבְנָךְ
וְעַבְדָּךְ וְתֵיעוֹל וִיהֵי לְבַר רִיבוֹנָךְ
מָזוֹן וְיִתְפַּרְנֵס וּמְפִיבוֹשֶׁת בַּר ר
רִיבוֹנָךְ אָכִיל תְּדִירָא לַחְמָא עַל
פָּתוֹרִי וּלְצִיבָא חַמְשַׁת עֲסַר בְּנִין
וְעַסְרִין עַבְדִּין׃ וַאֲמַר צִיבָא
לְמַלְכָּא כְּכֹל דִּי פַקִּיד רִבּוֹנִי מַלְכָּא
יַת עַבְדֵּיהּ כֵּן יַעְבֵּיד עַבְדָּךְ ו
וּמְפִיבוֹשֶׁת אָכִיל עַל פָּתוֹרִי כְּחַד
מִבְּנֵי מַלְכָּא׃ וְלִמְפִיבֹשֶׁת בְּרָא
זְעֵירָא וּשְׁמֵיהּ מִיכָא וְכֹל מוֹתַב
בֵּית צִיבָא עַבְדִּין לִמְפִיבוֹשֶׁת׃
וּמְפִיבֹשֶׁת יָתִיב בִּירוּשְׁלֶם אֲרֵי עַל
פָּתוֹרָא דְמַלְכָּא תְּדִירָא הוּא אָכִיל
וְהוּא לָקֵי בְּתַרְתֵּין רַגְלוֹהִי׃
וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וּמִית
מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן וּמְלַךְ חָנוּן ב
בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ וַאֲמַר דָּוִד
אַעְבֵּיד טֵיבוּ עִם חָנוּן בַּר נָחָשׁ כְּמָא
דַעֲבַד אֲבוּהִי עִמִּי טֵיבוּ וּשְׁלַח דָּוִד
לְנַחֲמוּתֵיהּ בִּידָא דְעַבְדוֹהִי לְוָת
אֲבוּהִי וַאֲתוֹ עַבְדֵי דָוִד לְאַרְעָא בְּנֵי
עַמּוֹן׃ וַאֲמַרוּ רַבְרְבֵי בְנֵי עַמּוֹן
לְחָנוּן רִבּוֹנֵיהוֹן הַמְיַקַּר דָּוִד יַת
אֲבוּךְ בְּעֵינָךְ אֲרֵי שְׁלַח לָךְ ם
מְנַחֲמִין הֲלָא בְּדִיל לְמִיתְקַר יַת
קַרְתָּא וּלְאַלָּלוּתַהּ וּלְבַדְקָהּ שְׁלַח
דָּוִד יַת עַבְדוֹהִי לְוָתָךְ׃ וּנְסֵיב
חָנוּן יַת עַבְדֵי דָוִד וּגְרַע יַת פַּלְגוּת
דִּיקְנֵהוֹן וּפְסִיק יַת לְבוּשֵׁיהוֹן עַד
פַּלְגֵיהוֹן עַד אֲתַר בֵּית בְּהַתְתְהוֹן
וְשַׁלְּחִינוּן׃ וְחַוִּיאוּ לְדָוִד וּשְׁלַח
לְקַדָּמוּתְהוֹן אֲרֵי הֲווֹ גֻבְרַיָּא ם
מִתְכַּלְמִין לַחֲדָא וַאֲמַר מַלְכָּא תִּיבוּ
בִּירִיחוֹ עַד דְּיִצְמַח דִּיקְנֵיכוֹן ו
וּתְתוּבוּן׃ וַחֲזוֹ בְּנֵי עַמּוֹן אֲרֵי
אִיתְגְּרִיאוּ בְדָוִד וּשְׁלַחוּ בְנֵי עַמּוֹן
וַאֲגַרוּ יַת אֲרָם בֵּית רְחוֹב וְיַת
אֲרָם צוֹבָא עַשְׂרִין אַלְפִּין גְּבַר ר
רִגְלַי וְיַת מֶלֶךְ מַעֲכָה אֲלַף גְּבַר
וְאִישׁ טוֹב תְּרֵי עֲסַר אַלְפִּין גַּבְרָא׃
וּשְׁמַע דָּוִד וּשְׁלַח יַת יוֹאָב וְיַת כָּל
חֵילָא דְגִבָּרַיָּא׃ וּנְפָקוּ בְנֵי עַמּוֹן
וְסַדָּרוּ קְרָבָא בְּמַעֲלָנָא דְתַרְעָא
וַאֲרָם צוֹבָא וּרְחוֹב וְאִישׁ טוֹב ו
וּמַעֲכָה בִּלְחוֹדֵיהוֹן בְּחַקְלָא׃

נחמה אל ז' בליש' בקריאה וסימ' וינחמו בני ישראל אל · וישלח דוד לנחמו ביד עבדיו דספרא · וינחם י"י אל הרעה ויאמר למלאך · אולי ישמעו וישובו · השיבו דרכיכם ומעלליכם · ההמת המיתהו · אם שוב

תשבו · איש ואיש ג' בקריא' וסימ' ויראו בני עמון כי נבאשו · ולציון יאמר · מים עמקים עצה · ורחוב ג' מלאים וסי' נמסר לעיל בסימן ח' ׃

כן יעשה עבדך ומפיבושת אוכל על שולחני · ציבא אמר כן יעשה עבדך ודוד השיב ומפיבושת אוכל על שלחני : מושב בית ציבא · בניו ועבדיו : כאשר עשה אביו עמדי חסד · ומהו החסד כשהיה דוד בורח מפני שאול באו אליו אביו ואמו ואחיו ויכחם את פני מלך מואב ויאמ' לו ישב כאן אבי ואמי עמך והרגם חוץ מא' מהם שברח שנמלט לארץ בני עמון אצל נחש במדרש ר' תנחומא בוירא אליו : המכבד דוד את אביך בעיניך · הנראה בעיניך שדוד מכבד את אביך הם מוזהרים לא תדרוש שלומם והוא ידרוש שלומך : מדויהם · חלוקיהם : שתותיהם · העגבות : סובך

רלבג

ויגלח את חצי זקנם · כדי לבזותם וזה לאות שלא היה מנהג לגלח זקנ' שאם היו מגלחים זקנם היה אפשר להם להכיר הבשת מעליהם בשיגלחו הנשאר מ מזקנם : ויכרת את מדויהם בחצי עד ש שתותיהם · אחשוב שקרא מדויהם ה המכנסי' שיכסה בהם השת והערוה וטנופיה והנה קרא' מדויהם בעבור הטנופי' שבהם מאלו המקומות אשר ירחו בהם המותרות הטבעיים ומזה הענין כקראת האשה הנדה דוה מבר המות' שידח' ממנה או ובאור בזה המאמר שכבר כרת המכנסים בחצי עד שנגלה השת שלהם ולזה השאירם מגולי הערוה וחשופי שת וזה לאות שלא השאיר בה' בגדי' יכסו בהם ערותם אלא שהם כמלטו מזה הבשת בלבישת בגדים אחרים לכסות ערותם ואולם מענין גלוח ז זקנם לא נמלטו עד צמח זקנם : חזק

ר' מתחין קמצין וכל שהגניה בו רכו' במ"א

והבאת · תאסוף מן השדה הביתה וי"ת אותו ענין תבואה כלומר תעבוד לו את האדמה בכל דרכי עבודה עד שתאסוף התבואה : והיה לבן אדוניך · הוא מיכא בן מפיבשת כלומ' תבואת האדמה יהיה לחם לבן אדוניך מיכא ואכלו : ומפיבשת יאכל על שלחני · אע"פ שמפיבשת אוכל על שלחני כאחד מבני המלך ולא יצטרך לכל הדבר הזה אע"פכ אעשה כמו שכוונתי לעבור כל הנחלה למפיבשת ולבניו וי"ת ומפיבשת אוכל על שלחני דברי דוד כי אח' שאמר לו ציבא כן יעשה עבדך להכין הכל למיכא בן מפיבשת אמר דוד ומפיבשת יהיה אוכל על שולחני כאחד מבני המלך : וכל מושב בית ציבא · בניו וכל עבדיו וכל בני ביתו : כאשר עשה אביו עמדי חסד · אמרו כי כשהיה בורח דוד ובאו אליו אביו ואמו ואחיו ואמר ויכחם את פני מלך מואב הרגם מלך מואב אחר שהיו עמו חוץ מאחד מהם שברח לארץ בני עמון והחיהו נחש מלך בני עמון · ובדרש עוד לא תדרוש שלומם וטובתם אתה מוצא במי שבא אליהם במדת רחמים סוף בא לידי בזיון ואיזה זה שנ' אעשה חסד עם חנון וגו' סוף בא לידי בזיון ויקח חנון את עבדי דוד וגו' ונצטרך להלח' עם ארבע אומו' בני עמון וארם צובא ואיש טוב ומלך מעכה מיגרם לו לדוד כל זה שבקש לעשות טובה עם מי שאמר הקב"ה לא תדרוש שלומם וטובת' אמר לו הקב"ה לדוד אתה עובר על תורתי אני כתבתי לא תדרוש שלומם וטובת' ואתה עושה עמהם חסד אל תהי צדיק הרבה מכאן שלא יהא אדם מוותר על התורה : אל אביו · כמו על אביו וכן אל ההרים לא אכל : המכבד · תחשוב כי לטובה ולנחמך שלחם לא שלחם אלא לרגל את הארץ : ולהפכה · כתרגו' ולמבדק כי בודק הדבר יפה הופך העניין מצד אל צד : מדויהם · כתרגו' לבושיהון כמו מדו בד ואם הינם שרש אחד : בחצי · בחצי לבושיהם כי עד השתות חצי הלבוש : עד שתותיהם · עגבותיהם כמו חשופי שת ות"יעד אתר בית בהתתהון ואחד הוא כי הוא מ מקום המבושים : עד יצמח זקנכם · ולא אמר לגלח החצי האחר כי לא היה מנהגם לגלח הזקן ואפי' במספרי' אלא המספם לבד אלא אם כן משום צער ואבל כמו שאמר מגולחי זקן וקרועי בגדים וחרפה היא גלוח הזקן אלא שנהגו כן באלה הארצות שהם ארצות הערלים : יצמח · פועל עומד מן הדגוש וכן ושערך צמח : נבאשו · נתעבו כמו שיתעב האדם הדבר הנבאש : ואת כל הצבא · הגבורים כמו העם המלחמה או פי' הצבא והגבורים : ורחוב · פירושו וארם רחוב וארם צובה שזכר עומד במקום שנים : ומעכה · ארם מעכה או מלך מעכה : לבדם · להודיע כי מלך בני עמון וכלם היו מבפני' ויצאו לערוך מלחמה ואלה בני ארם השכרים והנזכרים היו בשדה לערוך מלחמה עם ישראל גם כן וכאשר בא יואב והצבא עד פתח השער ויצאו בני עמון היו לו בני עמון מבפנים וארם שהיו בשדה מאחור ׃
כי

כי היתה אליו פני המלחמה · אמר היתה על המלחמה ואף על פי שזכר פני וכמוהו וקשת גבורים חתים קול נגידים נחבאו ופי פני הגבורים שהם פני המלחמה שהולכים לפנים וכ״ת ארי תקיפו עלוהי עבדי קרבא : בחורי. בשוא הבי״ת והוא מן הקלים ובחורי ישראל הכריע וכן בחורים שהם בפתח הבי״ת מן הדגושים : ביד אבישי. בשוא הבי״ת ונמסר בסיפרא ליתכותיה וכל דברי הימים כותיה : והיתה לי לישועה. בחסרון היו״ד שהיא במקום למ״ד הפועל מהמכתב : בעד עמנו. שלא יהיו לחרב ולשבי : ובעד ערי אלהינו. שלא יכבשו אותם אויבינו וישבו בהם אם יתחזקו עלינו וינצחונו ואם יעשו כן לא יהיו ערי אלהינו אלא ערי אלהים אחרים : וי׳ יעשה הטוב בעיניו ·

ויאספו י״ב וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא : ויצא י״ב חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר קרח : וישלמו ג׳ חסרים יו״ד בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ ויראו כל המלכים עבדי הדרעזר · וכל חפצו ישלם · גם אויביו ישלם אתו : וישחיתו ז׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסימ׳ פן תשחתון ועשיתם לכם פסל · כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון · וישחתו את

וירא יואב כי היתה אליו פני
המלחמה מפנים ומאחור ויבחר מכל
ישראל ק׳ בחורי בישראל ויערך לקראת ארם
: ואת יתר העם נתן ביד אבשי אחיו
ויערך לקראת בני עמון : ויאמר אם
ל׳ כתיב כן תחזק ארם ממני והיתה לי לישועה
ואם בני עמון יחזקו ממך והלכתי
ל׳ להושיע לך : חזק ונתחזק בעד עמנו
ובעד ערי אלהינו ויהוה יעשה הטוב
יא׳ וכל ל״ה דכו׳ בעיניו : ויגש יואב והעם אשר עמו
למלחמה בארם וינסו מפניו : ובני
עמון ראו כי נס ארם וינסו מפני
אבישי ויבאו העיר וישב יואב מעל
בני עמון ויבא ירושלם : וירא ארם
ל׳י׳ ז״ב כי נגף לפני ישראל ויאספו יחד :
י״ב חס׳ וישלח הדרעזר ויצא את ארם
אשר מעבר הנהר ויבאו חילם
ושובך שר צבא הדרעזר לפניהם :
ב״ר ויגד לדוד ויאסף את כל ישראל
יתיר א׳ ויעבר את הירדן ויבא חלאמה
ויערכו ארם לקראת דוד וילחמו
עמו : וינס ארם מפני ישראל ויהרג
דוד מארם שבע מאות רכב ו
ל׳ שוסבר נש וארבעים אלף פרשים ואת שובך
שר צבאו הכה וימת שם : ויראו כל
המלכים עבדי הדרעזר כי נגפו לפני
ישראל וישלמו את ישראל
ויעבדום ויראו ארם להושיע עוד
את בני עמון : ויהי יא
יתיר א׳ לתשובת השנה לעת צאת המלאכים
ר׳ וישלח דוד את יואב ואת עבדיו
ל׳ חס׳ עמו ואת כל ישראל וישחתו את
בני עמון ויצרו על רבה ודוד ישב
בירושלם : ויהי לעת
הערב ויקם דוד מעל משכבו
ויתהלך על גג בית המלך וירא
ל׳ · ה׳ אשה רחצת מעל הגג והאשה טובת
מראה מאד : וישלח דוד וידרש
ה׳ לאשה ויאמר הלוא זאת בת שבע
בת אליעם אשת אוריה החתי :

וחזא יואב ארי תקיפו עלוהי
עבדי קרבא מאפוהי ומאחורוהי
ובחר מכל בחורי ישראל וסדר
לקדמות אנש ארם : וית שאר
עמא יהב ביד אבישי אחוהי וסדר
לקדמות בני עמון : ואמר אם
תתקף אנש ארם מיני ותהי לי ל
לפריק ואם בני עמון יתקפן מנך
ואיהך למפרק לך : תקף ונתקף
על עמנא ועל קירוי אלהנא ויי
יעבד דתקין קדמוהי : וקריב
יואב ועמא די עמיה לאגחא קרבא
באנש ארם ואפיכו מן קדמוהי :
ובני עמון חזו ארי אפכו אנש ארם
וערקו מן קדם אבישי ואתו ל
לקרתא ותב יואב מלות בני עמון
ואתא לירושלם : וחזו אנש ארם
ארי אתברו קדם ישרא׳ ואתכנישו
כחדא : ושלח הדרעזר ואפיק
ית אנש ארם דמעיבר פרת ואתו
לחילם ושובך חילא דהדרעזר
קדמיהון : ואתחוא לדוד וכנש
ית כל ישראל ועבר ית ירדנא
ואתו לחילאם וסדרו אנש ארם ל
לקדמות דוד ואגיחו קרבא עמיה :
ואפכו אנש ארם מן קדם ישראל
וקטל דוד מארם שבע מאה ר
רתיכין וארבעין אלפין פרשין וית
שובך רב חיליה מחו ומית תמן :
וחזו כל מלכיא עבדי הדרעזר
ארי אתברו קדם ישראל ואשלימו
עם ישראל ופלחונון ודחילו אנש
ארם למפרק עוד ית בני עמון :
והוה לזמן
סופא דשתא לעידן מפק מלכיא
ושלח דוד ית יואב וית עבדוהי
עמיה וית כל ישראל וחבילו ית
בני עמון וצרו על רבת ודוד י
יתיב בירושלם :
והוה לעידן רמשא וקם דוד
מעל שוויה והליך על איגר בית
מלכא וחזא אתתא משתטפא על
אגרא ואתתא שפירת חזו לחדא :
ושלח דוד ושאל לאתתא ואמר
הלא דא בת שבע בת אליעם
אתת אוריה חתאה :

אנחנו נתחזק בכל כחינו ל
למלחמה וי׳ יעשה הטוב בעיניו
כי ליי׳ התשועה : ושובך · ובדברי
הימים כתו׳ ושופך והבי״ת והפ״א
קרובים במוצא והם ממוצא אחד
וכן בזר פיזר : חלאמה ·
הוא חלם הנזכר והה״א כה״א
מרימה והאל״ף נוספת למשך :
שבע מאות רכב וארבעים אלף
פרשים · ובדברי הימים שבעת
אלפים רכב וארבעים אלף רגלי
מה שאמר בזה הספ׳ שבע מאות
רכב ר״ל רכב בחור ולא מנה שאר
הרכב ובדברי הימים מנה את
כל הרכב שהיו שבעת אלפים
ובזה הספר מנה הפרשים ולא
מנה הרגלים ושם מנה הרגלים
ולא מנה הפרשים : שר צבאו
· שר צבא הדרעזר הנזכר
למעלה : לעת צאת המלאכים ·
האל״ף נוספת למשך ופירושו
לסוף השנה שהיא תשובת ה
השמש אל הנקודה ההיא וחשבון
שנה זו מזמן שיצאו אלה המלכים
הנזכרים להלחם וי״ת לעת צאת
העם שדרך המלכים לצאת עם
חיילותיהם והוא עת שהקמות ב
בשדות והסוסים מוצאים לאכול
והראשון נכון בעיני : מעל
הגג · הוא ראה אותה מעל הגג
שהיתה רוחצת בביתה : וידרש
לאשה · דרש לאנשי ביתה בעד
האשה מי היא אם היא בת שבע
בת אליעם : אוריה החתי ·
אפשר כי גר היה או ישראל היה
וקראו חתי לפי שגר עם בני חת
וכן אתי הגתי : מתקדשת

רשי

מובך שר צבא ה הדרעזר · על שם שהיה גיבור ועריץ מאד הזכירו בשמו : לעת צאת המלכים · יש עת בשנה שדרך החיילו׳ לצא׳ כשהארץ מלאה קמות והסוסים מוצא׳ בשדה לאכול : מטומאתה

מישראל ד׳ יתירין ב׳ בריש תיבות׳ וסי׳ המקיר׳ בבית יי׳ · ובבית הבקרות · ומתרבית · עין

רלבג

חזק ונתחזק בעד ע עמנו · למדנו מזה שאין ראוי לסמוך על הנס אבל ראוי ש שישתדל האדם ב בהצלתו לפי מה ש שאפש׳ ואז יעזור הש״י כי הש״י לא יחדש ה המופתי׳ רק במקומות הכרחיי׳ כמו שזכרנו פעמים רבות : לעת צאת המלכים · הוא בימי החום שימצאו התבואות והעשבים בשדות והפירות ב באילנות כי אז ימצאו הבהמות לאכל ואנשי החיל : והיה

בני עמון · אלהו הגוים אשר השחתו אבותי · כמעט קט ותשחת מהם · וגערתי לכם באכל · כפה וחנף ישחת רעהו : לאשה ה׳ בקריא׳ וסי׳ לאשה מה זאת עשית · ואמר הכהן לאשה יתן יי׳ אותך · וידבר לאשה ותישר · וישלח דוד וידרש לאשה · וישאל המלך לאשה ותספר לו׳ וחד ולאשה עגל מרבק :

היא מתקדשת מטומאתה · ר״ל שהיא היתה אז רוחצת להיות טהורה מטומאתה ׃ ותאמר הרה אנכי · יתכן שאחר המטבל כשאר רחמה בזולת לאות כי זה מורה על ההריון ׃ ותצא אחריו משאת המלך · והוא מענין ארוחה כמו וישא משאות מאת פניו ואפשר שיהיה מענין אבוקה ללותו כבואו אל ביתו ולהראות לו הדרך והנה חשב דוד לעשות הענין בדרך שיעלם חטאו מהאנשים שלא חטא וכראות דוד שלא יוכל על זה סבב שימות ביד בני עמון ולקחה אחר זה לו לאשה ב בדרך שלא יודע כי ז זנתה עמו בהיות אשת אוריה ׃ ויבא

מתקדשת מטומאתה · להודיע כי לא שכב עמה והיא נדה כי כבר התקדשה מטומאתה כמו שאמר רוחצת והודיע כי הרחיצה ההיא להתקדש מן הנדות היתה ולא עבר עליה משום כרה אלא משום אשת איש ורבו׳ ז״ל אמרו כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כתב לאשתו אם ימות במלחמ׳ לפי שבב דוד את מיתת אוריה שתהא מגורשת למפרע ׃ שלח אלי את אוריה · ודעתו כדי שישכב עם אשתו ויאמרו כי משעלה היתה מעובר׳ ׃ ולשלום המלחמה · הגבורים העושים המלחמה וכת׳ עבדי קרבא ׃ משאת המלך · כתרגומו סעודת׳ דמלכ׳ כמו וישא משאת מאת פניו אליה׳ ׃ חיך · חסר יו״ד הרבים ׃ וחי נפשך · חייך בעולם הזה וחי נפשך בעולם הבא ׃ בשמר יואב · בשמרו עת לבא עד העיר להלחם וכת׳ כד צר ׃ וירא׳

רשי

מטומאתה · מנדתה ׃ שלח לי את אוריה · שהיה מתכוין שישכב עם אשתו ויהא סבור שממנו היא מעוברת ׃ משאת המלך · סעודת׳ דמלכא ׃ וכיכה ומת · כדי שתהא מגורשת למפרע וכמ׳ שלא בא על אשת איש שכל ה היוצא למלחמה כותב גט לאשתו על תנאי אם ימות במלחמה ׃

בן

ולשלום ג׳ וסימ׳ ויבא אוריה אליו וישאל ב׳ בו׳ · ולשלום הגבירה ׃ וממחרת ג׳ בקריאה וסימ׳ ואם נדר או נדבה זבח קרבנו · ביום זבחכם יאכל וממחרת · שב בזה גם היום ומחר אשלחך ׃ בשמור ג׳ בלאים בליש׳

וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבוא
אליו וישכב עמה והיא מתקדשת
מטמאתה ותשב אל ביתה ׃ ותהר
האשה ותשלח ותגד לדוד ותאמר
הרה אנכי ׃ וישלח דוד אל יואב
שלח אלי את אוריה החתי וישלח
יואב את אוריה אל דוד ׃ ויבא
אוריה אליו וישאל דוד לשלום
יואב ולשלום העם ולשלום
המלחמה ׃ ויאמר דוד לאוריה
רד לביתך ורחץ רגליך ויצא
אוריה מבית המלך ותצא אחריו
משאת המלך ׃ וישכב אוריה פתח
בית המלך את כל עבדי אדניו
ולא ירד אל ביתו ׃ ויגדו לדוד
לאמר לא ירד אוריה אל ביתו
ויאמר דוד אל אוריה הלוא מדרך
אתה בא מדוע לא ירדת אל ביתך ׃
ויאמר אוריה אל דוד הארון וישראל
ויהודה ישבים בסכות ואדני יואב
ועבדי אדני על פני השדה חנים ואני
אבוא אל ביתי לאכול ולשתות
ולשכב עם אשתי חיך וחי נפשך
אם אעשה את הדבר הזה ׃ ויאמר
דוד אל אוריה שב בזה גם היום
ומחר אשלחך וישב אוריה בירושלם
ביום ההוא וממחרת ׃ ויקרא לו
דוד ויאכל לפניו וישת וישכרהו
ויצא בערב לשכב במשכבו עם
עבדי אדניו ואל ביתו לא ירד ׃ ויהי
בבקר ויכתב דוד ספר אל יואב
וישלח ביד אוריה ׃ ויכתב בספר
לאמר הבו את אוריה אל מול פני
המלחמה החזקה ושבתם מאחריו
ונכה ומת ׃ ויהי בשמור יואב אל
העיר ויתן את אוריה אל המקום
אשר ידע כי אנשי חיל שם ׃ ויצאו
אנשי העיר וילחמו את יואב ויפל
מן העם מעבדי דוד וימת גם
אוריה החתי ׃ וישלח יואב ויגד
לדוד את כל דברי המלחמה ׃
ויצו את המלאך לאמר ככלותך את
כל דברי המלחמה לדבר אל המלך ׃

ושלח דוד אזגדין ודברה ואתת לותיה ושכיב עמה והיא מתדכיא מסובתה ותבת לביתה ׃ ועדיאת אתתא ושלחת וחויאת לדוד ואמרת מעדיא אנא ׃ ושלח דוד לות יואב שדר לי ית אוריה חיתאה ושדר יואב ית אוריה חיתאה לות דוד ׃ ואתא אוריה לותיה ושאל ליה דוד לשלם יואב ולשלם עמא ולשלם עבדי קרבא ׃ ואמר דוד לאוריה חות לביתך ושטוף רגלך ונפק אוריה מבית מלכא ונפקת בתרוהי סעודתא דמלכא ׃ ושכב אוריה בתרע בית מלכא עם כל עבדי ריבוניה ולא נחת לביתיה ׃ וחויאו לדוד למימר לא נחת אוריה לביתיה ואמר דוד לאוריה הלא מאורחא את אתי מא דין לא נחתתא לביתך ׃ ואמר אוריה לדוד ארונא וישראל ויהודה יתבין במטליא ורבוני יואב ועבדי רבוני על אפי ברא שרן ואנא אעול לביתי למיכל ולמשתי ולמשכב עם אתתי חייך וחיי נפשך אם אעביד ית פתגמא הדין ׃ ואמר דוד לאוריה תיב הכא אף יומא דין ומחר אשלחינך ויתיב אוריה בירושלם ביומא ההוא וביומא דבתרוהי ׃ וקרא ליה דוד ואכל קדמוהי ושתי ורוויה ונפק ברמשא למשכב בשוויה עם עבדי ריבוניה ולביתיה לא נחת ׃ והוה בצפרא וכתב דוד אגרתא לות יואב ושדר ביד אוריה ׃ וכתב באגרתא למימר הבו ית אוריה לקביל אפי קרבא תקיפא ותתובון מבתרוהי ויתמחי וימות ׃ והוה כד צר יואב על קרתא ויהב ית אוריה לאתרא דידע ארי גברין גברין תמן ׃ ונפקו אנשי קרתא ואגיחו קרבא עם יואב ואתקטיל מעמא מעבדי דוד ומית אף אוריה חתאה ׃ ושלח יואב וחוי לדוד ית כל עסקי קרבא ׃ ופקיד ית איזגרא למימר כשציותך ית כל עסקי קרבא למללא עם מלכא ׃

יתודאין בקריא׳ וסימ׳ ויהי בשמור יואב את העיר · לעולם אשמור לו חסדי · ותשמור כל ארחתי · ובמסר אחר׳תי מוס׳ף הארח עולם תשמור ׃

ויראו המוראים. נכתב בשני אלפים כמו כל הבאים וכפל האותיות לחזק כי הורו חצים ואבנים יחד: כזה וכזה. הראשון בחולם והשני סגול: וחזקהו. דוד אמר למלאך שיחזק יואב בדבריו: שני אנשים. המשל הזה מבואר כי דוד הוא העשיר שהיו לו נשים רבות ואוריה האיש הרש שלא היתה לו אלא אשתו זאת ומה שאמר אשר קנה כי האדם קונה את אשתו בקדושין ומה שאמר ותגדל עמו ועם בניו יחדו אמרו כי בני היו לו מאשה אחר' שהיתה לו ומתה. והלך ואורח הוא היצר והלך ואורח אחד ורבו' ז"ל דרשוהו כן כי יצר הרע בתחילה הוא דומ' להלך שעובר על איש ולא ילין עמו ואחר כך דומה לאורח שעבר על איש ולן עמו ואחר כך דומה לבעל הבית רוצ' לומ' שמושל על האיש ולפיכ' קראו איש ויעשה לאיש הבא א אליו ודוד לא הבין כי משל הוא ואמר כי בן מות הוא דרך גוזמא כי לא יתחייב אדם מיתה בעבור גזילה וגנבה אבל לפי שעשה דבר מכוע' אמר כי בן מות הוא האיש העושה זאת ומה שאמר ואת ה הכבשה ישלם ארבעתים כפלים על משפטן כ. גנב אחד משלם ארבע כאן תחת השה אבל זה שהו' עשיר וגנב הכבשה של הרש ראוי לקנוס אותו ולשלם כפלים עקב אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל על העני ראוי לקנסו שישלם ד' עוד וי"ת ארבעתי' על חד ארבעין ומדרך הדקדוק ארבעתים שמנה ובדברי רז"ל כי בעונש זה לקה בארבעה הילד ואמנון תמר ואבשלום: את

בן ירובשת: הוא גדעון שעשה מריבה עם הבושת הוא הבעל: החזק מלחמתך אל העיר והרסה. עד כאן דברי השליחות: וחזקהו. דוד אמ' למלאך וחזקהו ליואב בדברי תנחומין שלא ירך לבו: ויבא הלך. ידימה את יצר הרע תחלה להלך שעובר לדרכו ואח"כ לאורח שנכנס אכסנאי ואח"כ לאיש שהוא בעל הבית: כי בן מות. הגוזל את העני כאלו נוטל את נפשו שנאמ' את נפש בעליו יקח: ישלם ארבעתים. כך אירע לו שלקה ב בארבעה בנים הילד ואמנון תמר ואבשלו': ואוסיפה

ירו ז' חסרים בליש' בקריא' וסי' אשר ירו מעל החומה· וירם אלהים חץ פתאם· פתאם ירהו· הורה זיקים: כזה וכזה ג' וסימ' עשה לי מיכה· תאכל החרב· וירו המראים אל עבדיך· וירו הירים למלך יאשיהו· המראים ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר חקת התורה: הנה אשת ירבעם: ראש ג' כתי' כן בקריאה וסימ'

והיה אם תעלה חמת המלך ואמר
לך מדוע נגשתם אל העיר להלחם
הלוא ידעתם את אשר ירו מעל
החומה: מי הכה את אבימלך בן
ירבשת הלוא אשה השליכה עליו
פלח רכב מעל החומה וימת בתבץ
למה נגשתם אל החומה ואמרת גם
עבדך אוריה החתי מת: וילך
המלאך ויבא ויגד לדוד את כל
אשר שלחו יואב: ויאמר המלאך
אל דוד כי גברו עלינו האנשים
ויצאו אלינו השדה ונהיה עליהם
עד פתח השער: ויראו המוראים
אל עבדיך מעל החומה וימותו
מעבדי המלך וגם עבדך אוריה
החתי מת: ויאמר דוד אל המלאך
כה תאמר אל יואב אל ירע בעיניך
את הדבר הזה כי כזה וכזה תאכל
החרב החזק מלחמתך אל העיר
והרסה וחזקהו: ותשמע אשת
אוריה כי מת אוריה אישה ותספד
על בעלה: ויעבר האבל וישלח
דוד ויאספה אל ביתו ותהי לו
לאשה ותלד לו בן וירע הדבר אשר
עשה דוד בעיני יהוה:
יב וישלח יהוה את נתן אל
דוד ויבא אליו ויאמר לו שני אנשים
היו בעיר אחת אחד עשיר ואחד
ראש: לעשיר היה צאן ובקר הרבה
מאד: ולרש אין כל כי אם
כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה
ותגדל עמו ועם בניו יחדו מפתו
תאכל ומכסו תשתה ובחיקו תשכב
ותהי לו כבת: ויבא הלך לאיש
העשיר ויחמל לקחת מצאנו ו
ומבקרו לעשות לארח הבא לו ויקח
את כבשת האיש הראש ויעשה
לאיש הבא אליו: ויחר אף דוד
באיש מאד ויאמר אל נתן חי יהוה
כי בן מות האיש העשה זאת:
ואת הכבשה ישלם ארבעתים עקב
אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר
לא חמל:
ויאמר נתן אל דוד אתה האיש כה
אמר יהוה אלהי ישראל אנכי
משחתיך למלך על ישראל ואנכי
הצלתיך מיד שאול:

ויהי אם ידלק רוגזא דמלכא ויימר לך מא דין אתקרבתון לקרתא לאגחא הלא ידעתון ית דירמון עליכון מן שורא: מן קטל ית אבימלך בר ירבשת הלא אתתא רמת עלוהי פלגות רכב רחיא מן שורא ומית בתבץ למא א אתקריבתון לשורא ותימר אף עבדך אוריה חתאה מית: ואזל איזגדא ואתא וחוי לדוד ית כל דשלחיה יואב: ואמר איזגדא לדוד ארי תקיפו עלנא גבריא ונפקו לותנא לחקלא והוינא כרדין להון עד מעלנא דתרעא: ושדו קשתיא בעבדך מן שורא ואתקטילו מעבדי מלכא ואף עבדך אוריה חתאה מית: ואמר דוד לאיזגדא כדין תימר ליואב לא יבאש בעינך ית פתגמא הדין ארי כדין וכדין תקטול חרבא א אתקיף קרבך על קרתא ופגרה ותקפוהי: ושמעת אתת אוריה ארי מית אוריה בעלה וספדת על בעלה: ועבר אבלא ושלח דוד וכנשה לביתיה והות ליה לאיתו וילידת ליה בר ובאש פתגמא דעבד דוד קדם יי:
ושלח יי ית נתן לות דוד ואתא לותיה ואמר ליה תרין גברין הוו בקרתא חדא חד עתירא וחד מסכינא: לעתירא הוו עאן ותורין סגי לחדא: ולמסכינא לית כל מדעם אלהן אימרתא חדא זעירא דזבנה וקיימה ורבת עמיה ועם בנוהי כחדא מפתיה אכלת ו ומכוסיה שתיא ובחיקיה שכבא והות ליה כברתא: ואתא אורחא לגברא עתירא וחס למיסב מעניה ומתוריה למיעבד לאורחא דאתא ליה ונסיב ית אימרתא דגברא מסכינא ועבדה לגברא דאתא לותיה: ותקיף רוגזא דדוד בגברא לחדא ואמר לנתן קיים הוא יי ארי גבר חייב קטול גברא דעבד דא: וית אמרתא ישלם על חד ארבעין חלף דעבד ית פתגמא הדין ועל דלא חס:
ואמר נתן לדוד את גברא כדנן אמר יי אלהא דישראל אנא משחתך למהוי מלכא על ישראל ואנא שיזבתך מידא דשאול:

רלבג

ויבא הלך לאיש ה העשיר. הוא הלך הוא אורח נקרא הלך מצד לכתו בדרכים ומפני זה ג"כ נקרא אורח ורבותינו ז"ל ר דקדקו מזה בענין יצר הרע כי מתחלה נראה כדל הולך לבקש די מחסורו כי ההלך ו והדל אחים ואחר כן ישוב והוא איש סוחר הולך בדרכים ואחר זה ישוב למדרג' ארון ולזה קראו בסוף ה הענין איש אמר ויעשה לאיש הבא אליו: ויאמר נתן אל דוד אתה האיש. אמרו רבו' ז"ל כי כמו ששפט דוד כן היה כמו שאמ' תחת הכבש' ישלם ארבעתי' כי הוא המית אוריה ומתו תחתיו ארבעה מבניו והם בן בת שבע אמנון ואבשלום ו ואדניה. והנראה בעיני כי על מה שאמר ישלם ארבעתים הוא משפטו הש"י שישכב איש עם הרבה מנשיו ל לעיני השמש והוא היה אבשלום שבא אל עשר פילגשי אביו אלא כי במה שאמר חי יי' כי כי בן מות האיש ה העושה זאת לא שפטו הש"י כפיו ולזה אמר לו נתן גם יי' העביר ח חטאתך לא תמות ובעבור שנעזר בחרב שונאיו להרוג אוריה היה דינו שתמשול ח חרב שונאיו על ביתו ימים רבו' מצורף אל זה מה שעשה כנגד השם ית' להשתדל ה בהריגתו כדי שיקח את אשתו לו לאש' ולפי שמאתו היתה ההתחלה בזאת העבור' גם הש"י רצה שתצמח רעה מ מביתו לשלם לו גמול עליה וכן היה כי מביתו צמחה רעת אמנון ו ואבשלו' ושכב אבשלום את נשיו לעיני השמש:

ויאנס

מסרה

אחד עשיר ואחד ראש· כבשת האיש הראש· ראש עשה כף רמיה: ויחיה ג' בליש' בקריאה וסימ' להגלות ערותה עליה· אשר קנה ויחיה· גמלתהו טוב ולא רע· אנך: באיש ח' בקריאה וסימ' נמסר בסדר קדשים: ועל אשר ד' דסמיכי בקריאה וסימ' א אנחנו פשטנו על נגב הכרתי· ואת הכבשה ישלם ארבעתים· וגם ביד יהוא בן חנני· והקרא חרב על הארץ:

ואוסיפה · והייתי מוסיף לך : את נשי אדוניך · מיכל בת שאול : כי כאץ כאצת את אויבי. כינוי הוא זה דרך כבוד למעלה ויונתן תירג' ארי מיפתח פתחת פומא דסנאי עמא דיי' : ויאנש · לשון חולי : ובא ולן ושכב ארצה · ובא בבית ובא ולן ושכב בלילה שוכב לארץ : ולא ברה · לשון אכילה כמו ואברה מידה : בעבור

את בית אדוניך · כמו שכתבנו כי דוד זכה בנחלת שאול אחרי מות איש בשת : את נשי אדוניך · עגלה אשת שאול כמו שפירשנו ומיכל בת שאול ושתי הנשים של שאול היו האחת היא אשתו והאחת בתו או כאמר כי גם רצפה פלגש שאול לקח דוד לאשה כדברי הדרש שכתבנו : ואם מעט. ואם מעט עמדת שלא תשאל אני הייתי מוסיף לך כבוד וגדולה כהנה וכהנה וכבר כתבנו דרש כהנה וכהנה למעלה : הכית בחרב. כאילו אתה הכיתו כיון שצוית את יואב לשומו במקום הסכנה : ואותו הרגת בחרב בני עמון · אחר שאמר הכית בחרב למה אמר ואותו הרגת בחרב בני עמו' ר"ל שתים רעות עשית במיתתו שהרגתו בחרב בני עמון כלומר שהפלתו ביד שונאי ישראל ובדברי ר"ז"ל אף על גב דבכל התורה כלה אין שליח לדבר עבירה כי בכל מקום השולח פטור והשליח חייב הכא שאני שהכתוב קראו הורג ש שנאמר ואותו הרגת והטעם לפי שהיה מלך ואין עובר על מצותו כאילו הוא הרגו וכן שאול שצוה להרוג נוב עיר הכהני' כאילו הוא הרגם ואף על גב שאין לאדם ל לעשות מצות מלך בזה הענין וכיוצא בו כמו שכתבנו למעלה כל איש אשר ימרה את פיך י יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומ' רק אף על פי כן אין כל אדם נזהר בזה ויודע לדרוש אכין ורקין לפיכך העונש על ה המלך : לעיניך · כי אפילו תדע לא יהיה בידך למנוע והרי הוא כאילו הוא לעיניך : לרעיך · כתוב ביו"ד והוא לשון יחיד והיו"ד למ"ד הפועל או פירושו לאחד מ מרעיך כלומר אחד מאוהביך ואין לאד' אוהב יותר מבנו או למי שירצה להיות כאילו רעך בשוה בדבר המלוכה : עם נשיך · הם הפלגשים : לעיני השמש הזאת · בגלוי כי בגלוי שכבם אבשלום שנתן לאהל. יש לשאול איך גזר האל על אבשלום ש שיחטא וישכב עם נשי אביו ואם לא חטא דוד לא היה חוטא א אבשלום והנה נענש דוד בדבר חטא אבשלום יש לפרש כי האל לא גזר בפירוש על אבשלום ולא הזכירו בשם ואף על פי שידע האל כי אבשלום יהיה החוטא בעבור תאות נפשו לחטוא לא שהאל גזר עליו לחטוא ואם לא חטא דוד היה האל מונע נשי דוד מהמכשול על ידי סבה אף על פי שאבשלום בופו לחטוא מפני תאות יצרו לא היה חוטא עם נשי אביו ועוד כי לא היה ח חטא גדול בזה כי פלגשי אביו היו ומפותת האב מותרת לבן אלא לפי שהיו פלגשי מלך אסורו' לכל

מעט ז' זקפין קמצין בקריא' וסימ' ונשארתם כמתי מעט תחת · ואם מעט ואוסיפה לך כהנה · גם כי יתנו בגוים · זרעתם הרבה והבא מעט · פנה אל הרבה והנה מעט · וקצף גדול אני קוצף · רק הכהנים

רלבג

ויאנש · ר"ל שבא לו חולי אנוש וביום ה השביעי מת : ויקרא

וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת־
נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־
בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם־מְעָט
וְאֹסִפָה לְּךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה : מַדּוּעַ
בָּזִיתָ אֶת־דְּבַר יְהוָה לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינָו אֵת אוּרִיָּה הַחִתִּי הִכִּיתָ בַחֶרֶב
וְאֶת־אִשְׁתּוֹ לָקַחְתָּ לְּךָ לְאִשָּׁה וְאֹתוֹ
הָרַגְתָּ בְּחֶרֶב בְּנֵי עַמּוֹן : וְעַתָּה לֹא־
תָסוּר חֶרֶב מִבֵּיתְךָ עַד־עוֹלָם עֵקֶב
כִּי בְזִתָנִי וַתִּקַּח אֶת־אֵשֶׁת אוּרִיָּה
הַחִתִּי לִהְיוֹת לְךָ לְאִשָּׁה :
כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵקִים
עָלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתֶךָ וְלָקַחְתִּי אֶת־
נָשֶׁיךָ לְעֵינֶיךָ וְנָתַתִּי לְרֵעֶיךָ וְשָׁכַב
עִם־נָשֶׁיךָ לְעֵינֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַזֹּאת :
כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ בַסָּתֶר וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל וְנֶגֶד
הַשָּׁמֶשׁ : וַיֹּאמֶר דָּוִד
אֶל־נָתָן חָטָאתִי לַיהוָה וַיֹּאמֶר נָתָן
אֶל־דָּוִד גַּם־יְהוָה הֶעֱבִיר חַטָּאתְךָ
לֹא תָמוּת : אֶפֶס כִּי־נִאֵץ נִאַצְתָּ אֶת־
אֹיְבֵי יְהוָה בַּדָּבָר הַזֶּה גַּם הַבֵּן הַיִּלּוֹד
לְךָ מוֹת יָמוּת : וַיֵּלֶךְ נָתָן אֶל־בֵּיתוֹ
וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־הַיֶּלֶד אֲשֶׁר יָלְדָה
אֵשֶׁת־אוּרִיָּה לְדָוִד וַיֵּאָנַשׁ : וַיְבַקֵּשׁ
דָּוִד אֶת־הָאֱלֹהִים בְּעַד הַנָּעַר וַיָּצָם
דָּוִד צוֹם וּבָא וְלָן וְשָׁכַב אָרְצָה :
וַיָּקֻמוּ זִקְנֵי בֵיתוֹ עָלָיו לַהֲקִימוֹ מִן־
הָאָרֶץ וְלֹא אָבָה וְלֹא־בָרָה
אִתָּם לָחֶם : וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
וַיָּמָת הַיָּלֶד וַיִּרְאוּ עַבְדֵי דָוִד
לְהַגִּיד לוֹ כִּי־מֵת הַיֶּלֶד כִּי אָמְרוּ
הִנֵּה בִהְיוֹת הַיֶּלֶד חַי דִּבַּרְנוּ אֵלָיו
וְלֹא־שָׁמַע בְּקוֹלֵנוּ וְאֵיךְ נֹאמַר
אֵלָיו מֵת הַיֶּלֶד וְעָשָׂה רָעָה :

וִיהָבִית לָךְ יַת בֵּית רִבּוֹנָךְ וְיַת נְשֵׁי רִבּוֹנָךְ בְּחֵנָךְ וִיהָבִית לָךְ יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם זְעֵיר וְאוֹסִיף לָךְ כְּאִילֵין וּכְאִילֵין : מָא דֵין בְּסַרְתָּא עַל פִּתְגָמָא דַיָי לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָמוֹהִי יַת אוּרִיָּה חִתָּאָה קְטַלְתָּא בְּחַרְבָּא וְיַת אִתְּתֵיהּ נְסֵבְתָּא לָךְ לְאִתּוּ וְיָתֵיהּ קְטַלְתָּא בְּחַרְבָּא דִבְנֵי עַמּוֹן : וּכְעַן לָא תִפְסוֹק חַרְבָּא מִן אֱנַשׁ בֵּיתָךְ עַד עָלְמָא חֲלַף דַּאֲשִׁטְתַּנִי וּנְסֵבְתָּא יַת אִתַּת אוּרִיָּה חִתָּאָה לְמֶהֱוֵי לָךְ לְאִתּוּ : כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מְקִים עֲלָךְ בִּישָׁא מִבֵּיתָךְ וְאֶדְבַּר יַת נְשָׁךְ לְעֵינָךְ וְאֶתֵּן לְחַבְרָךְ וְיִשְׁכּוּב עִם נְשָׁךְ לְעֵינֵי שִׁמְשָׁא הָדָא : אֲרֵי אַתְּ עֲבַדְתָּא בְּסִתְרָא וַאֲנָא אַעְבֵּיד יַת פִּתְגָמָא הָדֵין קֳדָם כָּל יִשְׂרָאֵל וְקָבֵיל שִׁמְשָׁא : אֲמַר דָּוִד לְנָתָן חָבִית קֳדָם יְיָ וַאֲמַר נָתָן לְדָוִד אַף יְיָ אַעֲבַר חוֹבָךְ לָא תְמוּת : בְּרַם אֲרֵי מִפְתַּח פְּתַחְתָּא פוּמָא דְסַנְאֵי עַמָּא דַיָי בְּפִתְגָמָא הָדֵין אַף בְּרָא דְאִתְיְלִיד לָךְ מֵמַת יְמוּת : וַאֲזַל נָתָן לְבֵיתֵיהּ וּתְבַר יְיָ יַת רַבְיָא דִילִידַת אִתַּת אוּרִיָּה לְדָוִד וְאִטְּעַן : וּבְעַת דָּוִד רַחֲמִין מִן קֳדָם יְיָ עַל רַבְיָא וְצָם דָּוִד צוֹמָא וְעָל וּבָת וּשְׁכִיב עַל אַרְעָא : וְקָמוּ סָבֵי בֵיתֵיהּ עֲלוֹהִי לַאֲקָמוּתֵיהּ מִן אַרְעָא וְלָא אָבָה וְלָא אֲכַל עִמְּהוֹן לַחְמָא : וַהֲוָה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וּמִית רַבְיָא וּדְחִילוּ עַבְדֵי דָוִד לְחַוָּאָה לֵיהּ אֲרֵי מִית רַבְיָא אֲרֵי אֲמַרוּ כַּד הֲוָה רַבְיָא קַיָּים מַלֵּילְנָא עִמֵּיהּ וְלָא קַבֵּיל מִנָּנָא וְאֵיכְדֵין נֵימַר לֵיהּ מִית רַבְיָא וְיַעְבֵּיד בִּישָׁא :

הו למעט דעזרא · וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוותהו' קמצין : בסתר ד' וסימ' נמסר בסדר הבא : בקולנו ד' בליש' ג' מל וא' חס וסימ' נמסר בסדר חקת התורה :

הרס וגם כי לבנו מבוער הדבר ורבי סעדיה ז"ל כתב כן כי אלה הדברי' אשר ספר נתן לדוד על שני חלקי' אחד מהם מעשה הבורא והוא הגברת אבשלו' והשליטו על כל אשר לדוד ועל זה אמר הנני מקים עליך רעה והשני מעשה אבשלום בבחירתו והוא מה שכתב ושכב את נשיך ורצה בהקדמתו להודיע לדוד בחירת אבשלום להרא' את לבו בזה : גם יי' העביר · גם לרבות על וידויו כלו' כמו שאתה מתודה כן הוא גם כן קבל תשובתך והתודותיך : לא תמות · ואף על פי שאתה חייב מיתה הש' קבל התודותיך ותשובותיך ולא תמות אתה · כלומר לא תמות מות רשעים שתרד נפשך בגהינם כמשפט החוטאין אבל תענש בעולם הזה בעון הזה כי עונש הבעילה ושכב עם נשיך ובכלל זה המרד שמרד בו אבשלום כי לא יוכל שישכב עם נשיו אם לא מרד בו בתחלה ועונש ההריגה לא תסור חרב מביתך עד עולם ועוד זה הבן הילוד לך שנולד בעון מות ימות : נאץ · מקור בחירק וכמוהו אחר חלץ את האבנים : את אויבי יי'. ר"ל מכנה את יי' ויונתן פירשו כמשמעו ארי מפתח פתחתא פומ' דסנאי עמא דיי' כלומר שנתת פתחון פה לשונאי ישרא' שנעשה בישראל דבר רע כזה : וילך נתן אל ביתו · להודיע שנפרד ממנו תכף שאמר לו הנבואה ולא חלק לו כבו' להאריך ולשבת עמו כדי להראות כי כעס היה עליו או פי' תכף שהלך נתן אל ביתו ויגף יי' את הילד : ויאנש · חלה חולי כבד כמו אנושה מכתך ות"י ואטען : ויבקש דוד את האלהים · שהתפלל בעד הנער אף על פי שהנביא אמר לו מות ימות התפלל בעדו כמו שאמר הוא מי יודע וחנני יי' וחי הילד אע"פ שהיה עונש עונו הרי עונשו עונש גדול באמרו לו ושכב עם נשיך ולא תסור חרב מביתך והתפלל לאל שיעביר ממנו עונש הילד : ובא ולן · ובא מבית יי' שהיה שם כל היום צם ומתפלל כשבא לביתו לן בלא אכילה ושכב ארצה : ולא ברה אתם לחם · ולא אכל. אפי' אכילה מועטת כי הבריה אכילה מועטת כמו ואברה מידה : ועשה רעה · יעשה רעה בגופו :

ויקם

כ׳ ד׳ וַיַּרְא דָּוִד כִּי עֲבָדָיו מִתְלַחֲשִׁים וַיָּבֶן
דָּוִד כִּי מֵת הַיָּלֶד וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
ל׳ עֲבָדָיו הֲמֵת הַיֶּלֶד וַיֹּאמְרוּ מֵת׃
ה׳ וַיָּקָם דָּוִד מֵהָאָרֶץ וַיִּרְחַץ וַיָּסֶךְ וַיְחַלֵּף
שמלותיו ק׳ שִׂמְלָתוֹ וַיָּבֹא בֵית־יְהוָה וַיִּשְׁתָּחוּ
וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וַיִּשְׁאַל וַיָּשִׂימוּ לוֹ
ל׳ לֶחֶם וַיֹּאכַל׃ וַיֹּאמְרוּ עֲבָדָיו אֵלָיו
ח׳מ׳ל מֶה־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָה בַּעֲבוּר
הַיֶּלֶד חַי צַמְתָּ וַתֵּבְךְּ וְכַאֲשֶׁר מֵת
הַיֶּלֶד קַמְתָּ וַתֹּאכַל לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר
נ׳ בְּעוֹד הַיֶּלֶד חַי צַמְתִּי וָאֶבְכֶּה כִּי א
וחנני ק׳ אָמַרְתִּי מִי יוֹדֵעַ יְחָנַּנִי יְהוָה וְחַי הַיָּלֶד
ב׳ ואחי ׃ וְעַתָּה מֵת לָמָּה זֶּה אֲנִי צָם הַאוּכַל
לַהֲשִׁיבוֹ עוֹד אֲנִי הֹלֵךְ אֵלָיו וְהוּא לֹא
ב׳ אותם וידבר יָשׁוּב אֵלָי׃ וַיְנַחֵם דָּוִד אֵת בַּת־שֶׁבַע
אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ
ויקרא ק׳ וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שְׁלֹמֹה
ד׳ וַיהוָה אֲהֵבוֹ׃ וַיִּשְׁלַח בְּיַד נָתָן
ל׳ הַנָּבִיא וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יְדִידְיָהּ
בַּעֲבוּר יְהוָה׃
וַיִּלָּחֶם יוֹאָב בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן
ל׳ וַיִּלְכֹּד אֶת־עִיר הַמְּלוּכָה׃
וַיִּשְׁלַח יוֹאָב מַלְאָכִים אֶל־דָּוִד
וַיֹּאמֶר נִלְחַמְתִּי בְרַבָּה גַּם־לָכַדְתִּי
ה׳ ל׳ אֶת־עִיר הַמָּיִם׃ וְעַתָּה אֱסֹף אֶת־יֶתֶר
ח׳ הָעָם וַחֲנֵה עַל־הָעִיר וְלָכְדָהּ פֶּן־
אֶלְכֹּד אֲנִי אֶת־הָעִיר וְנִקְרָא שְׁמִי
ד׳ עָלֶיהָ׃ וַיֶּאֱסֹף דָּוִד אֶת־כָּל־הָעָם
וַיֵּלֶךְ רַבָּתָה וַיִּלָּחֶם בָּהּ וַיִּלְכְּדָהּ׃
ב׳ מעלי וַיִּקַּח אֶת־עֲטֶרֶת־מַלְכָּם מֵעַל רֹאשׁוֹ
וּמִשְׁקָלָהּ כִּכַּר זָהָב וְאֶבֶן יְקָרָה ו

וַחֲזָא דָוִד אֲרֵי עַבְדוֹהִי מְלַחֲשִׁין
וּסְבַר דָוִד אֲרֵי מִית רַבְיָא וַאֲמַר
דָוִד לְעַבְדוֹהִי הֲמִית רַבְיָא וַאֲמַרוּ
מִית׃ וְקָם דָוִד מִן אַרְעָא וּמְשַׁח
וְשַׁף וְשַׁנִּי כְּסוּתֵיהּ וְעַל לְבֵית ם
מַקְדְּשָׁא דַייָ וּסְגִיד וַאֲתָא לְבֵיתֵיהּ
וְשָׁאִיל וְשַׁוִּיאוּ לֵיהּ לַחְמָא וַאֲכַל׃
וַאֲמַרוּ עַבְדוֹהִי לֵיהּ מַה פִּתְגָמָא
הָדֵין דַעֲבַדְתָּא עַד דְרַבְיָא קַיָּם
צַמְתָּא וּבְכֵיתָא וְכַד מִית רַבְיָא
קַמְתָּא וַאֲכַלְתָּא לַחְמָא׃ וַאֲמַר
עַד דְרַבְיָא קַיָּם צָמֵית וּבְכֵיתִי
אֲרֵי אֲמָרִית מַן יָדַע דִילְמָא יִתְרַחֵם
עֲלַי מִן קֳדָם יְיָ וְיֵיחֵי רַבְיָא׃ וּכְעַן
מִית לְמָא דְנַן אֲנָא צָאֵים הַאֵיכוּל
לַאֲתָבוּתֵיהּ עוֹד אֲנָא אָזֵיל לְוָתֵיהּ
וְהוּא לָא תָאֵיב לְוָתִי׃ וְנַחֵים דָוִד
יַת בַּת שֶׁבַע אִתְּתֵיהּ וְעַל לְוָתַהּ ו
וּשְׁכִיב עִמַּהּ וִילֵידַת בַּר וּקְרַת יַת
שְׁמֵיהּ שְׁלֹמֹה וַייָ רַחֲמֵיהּ׃ וּשְׁלַח
בְּיַד נָתָן נְבִיָּא וּקְרָא יַת שְׁמֵיהּ
יְדִידְיָה בְּדִיל יְיָ׃
וַאֲגִיחַ קְרָבָא יוֹאָב בְּרַבַּת בְּנֵי
עַמּוֹן וּכְבַשׁ יַת קִרְיַת מַלְכוּתָא׃
וּשְׁלַח יוֹאָב אִזְגַּדִּין לְוָת דָוִד וַאֲמַר
אַגֵּחִית קְרָבָא בְּרַבָּה וְאַף כְּבָשִׁית
יַת קִרְיַת מַלְכוּתָא׃ וּכְעַן כְּנוֹשׁ
יַת שְׁאָר עַמָּא וּשְׁרֵי עַל קַרְתָּא
וּכְבֹשׁ דִילְמָא אֶכְבּוֹשׁ אֲנָא יַת
קַרְתָּא וְיִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלַהּ׃ וּכְנַשׁ
דָוִד יַת כָּל עַמָּא וַאֲזַל לְרַבַּת וַאֲגִיחַ
קְרָבָא בַהּ וּכְבַשַׁהּ׃ וּנְסִיב יַת
כְּלִילָא דְמַלְכֵּיהוֹן מֵעַל רֵישֵׁיהּ ו
וּמַתְקְלַהּ כִּכַּר דַהֲבָא וּבַהּ אֶבֶן טָבָא

מהארץ ה' בקריאת וסימ' ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל. וימאן ויאמר. ויקם דוד מהארץ. מהארץ עד מעל הפתח. כי משלשות הנה דיחזקאל: ויסך ד' רפין וסי' נמסר בסדר פקודי: אהבו ד' וסי' נמסר בסד' ויגש:

רשי

בעבור יי'. אשר אהבו: את עיר המלוכה. שני חיצוני חומה היו בה חיצונה ופנימית העיר החיצונה עיר מלוכה והפנימית ל למבצר ולחוזק: את עטרת מלכם. תועבת בני עמון מלכם שמו לשון מלך: ותהי

רלבג

ויקרא את שמו ידידיה בעבור יי'. ראוי שיתבאר לך מזה ש שדוד לא חטא למפרע בענין אשת איש אחר שמת בעלה כי ההולך למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו ואחר שמת במלחמה נתבאר הענין למפרע שלא היתה אשת אוריה כשבא עליה דוד שאם לא היה הענין כן איך לא נוהו הש"י על נביאו שיעזבה והאשה ה המזנה אסורה לבעל ואסורה לבועל כמו שנתבאר בענין הסוטה ואיך אהב הש"י את הילד ורצה שתהיה ממנו המלוכה אבל על כל פנים ראוי ש שנאמין כי לא חטא דוד בבעילת בת שבע אחר שכבר נהרג בדבר ה המלחמה והנה לולי מהר דוד הנה היתה לו בת שבע לאשה אח' שאנחנו רואים שכבר רצה הש"י שתהיה מ ממנה המלוכה אשר נשבע השם שתהיה לדוד ולזה אמרו רז"ל ראויה היתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פגה: ויאס

רדק

ויקם דוד מהארץ. הרחיצה והסיכה וחלוף הבגדים אסור לאבל בימי אבלו והיאך עשה אותם דוד יש לפרש כי קודם קבורה עשה כן שלא נתחייב עדין באבילות ובעבור שהיה רוצה לבא בית יי' להשתחוות ולהודות על הרעה רחץ וסך וחלף שמלות שחייב אדם לברך על הרעה להודות את יי' ולקבל בשמחה כשם שהוא מברך על הטובה שנ' חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה אם משפט אשירה וכתיב כוס ישועות אשא ובשם יי' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם יי' אקרא ולא נוכל לפרש כי הרחיצה והסיכה לא היתה ביום המיתה אלא עד הלילה שאחר שאין חייב באבילות מן התורה אלא יום מיתה בלבד שהרי אומר ויקם מן הארץ וירחץ ויסך ויש לפרש עוד כי לא נתחייב דוד באבילות מן התורה כי תוך שלשים יום ללידתו מת הילד והוא ספק נפל אם נולד לשמנה וזהו שאמ' ויהי ביום השביעי וימת הילד פירוש שביעי ללידתו כי אם נפרש ל לחליו רחוק הוא שצם דוד שבעת ימים ושכב ארצה אלא שביעי ל ללידתו היה ולא היה חייב ב באבילו' אם לא היה יודע בו שכלו לו חדשיו לפיכך לא היה חייב באבילות וכששמע שמת הילד רחץ וסך ובא בית יי' כדי להודות ולהשתחוות ומה שתמהו עליו ע עבדיו והוא לא היה חייב באבילו' תמהו על שלא נצטער ולא בכה כשאר בני אדם אלא שאל ם שישימו לו לחם ועשה הנאו גופו שנמנע מהם קודם שמת ומה שסמכו רז"ל שאבל אסור ב בתשמיש המטה מפסוק וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה שלא בא אליה אלא בעת ת תנחומין והוא אחר האבילו' סמך בעלמא אבל היתה קבלה אצלם שהאבל אסור בתשמיש המטה ועשו הפסוק הזה סמך אבל הפי' הנכון כמו שכתבנו ופסוק ויהי ביו' השביעי מחזק פירושינו כמו שכתבנו וכן ביו' שמת הילד נחם דוד את אשתו שלא תצטער ולא תבכה על הילד ומה שהוצרך לומר ויבא אליה להודיע כי זה הבן האחר שילדה היה של קיימ' ורצון האל היה בו אחר שדוד עשה תשובה ונחם על חטאו וזהו שאומר ויי' אהבו לא כמו הראשון ששנאו לפי שנוצר בעון והמיתו ויש להעמיד דברי רבו' ז"ל שאמרו כי דוד נהג אבילות על הילד אך לפירוש שפירשנו ויהי ביום השביעי שביעי ללידתו כי דוד ידע בילד שכלו לו חדשיו שהרי אומר וישכב עמה ותשב ב ביתה נראה כי לא שכב עמה אא אותה הפעם ובאותה ביאה כ נתעברה כמו שכתוב ותהר ה האשה ומאותו יום מנה לו חדשיו: בעבור הילד החי. ת"י כמו בעוד עד רביא קיים ויש לפרשו כמשמעו בעבור הילד כשהיה חי במת: יחנני. כתוב בו"ו וקרי בי"ו והענין אחד ר"ל צומי ובכיתי לא היה אלא דרך תפילה כמו שמתפלל אדם על החולה אבל אחר שמת למה אצום עליו וכי אתפלל על מת שיחיה וגם הילד איננו כדאי לבכות עליו אחר שמת כמו שבוכים על המתים כי קטן הוא לא בן דעת שיבכה אדם על אבידתו כי הנה דוד בכה על אמנון ועל אבשלום ולא היתה בכייתו להשיבם אלא דרך צער ואבל: את בת שבע אשתו. עתה אמ' אשתו כי כבר מת אוריה אבל מתחלה אמ' אשר ילדה אשת אוריה לדוד כי אשת אוריה היתה עד שמת ומצאתי בספר אחר כתוב אשו וקרי אשתו וחפשתי בספרים מדוייקים ולא מצאתי כן וסמכתי על המסרה שמצאתי שאומר במסרה י"א מילין קורין ת"ו ולא כתיב ומלבד זה אנו מוצאין אותם ואם כדברי הספר הזה הם י"ב ויהיה טעם הכתוב אשו כי כמו אש היתה לו כמו שאמר הכתוב היחתה איש אש בחיקו וגו' כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה: ויבא אליה וישכב עמה. הכפל להודיע כי לא נתעברה בביאה ראשונה. ובדרש ויבא אליה בא אליה בטענה כי היתה נמנעת מלהזקק לו אמרה לו הילד מת מפני העון אפי' יהיה לי בן של קיימא ממך יבזוהו אחיו אותו מפני שבאתי אליך בעון מתחילה אמר לה דוד האל מחל לי העון והבן הראשון שיהיה לי ממך ימלוך אחרי כי כן שלח לי האל על יד הנביא ונשבע לה וזהו שאמרה לו בת שבע הלא אתה אדוני המלך נשבעת לאמתך כי שלמה בנך ימלך אחרי: ויקרא את שמו שלמה. כן כתיב ויקרי ותקרא והכתוב אומר כי הקב"ה קרא אותו שלמה כמו שאמר בדברי הימים שאמר עליו דוד ויהי עלי דבר יי' וגו' כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו לפיכך אמר ויי' אהבו כמו שאמר הוא יהיה לי לבן ואני אהיה לו לאב וקרי ותקרא בת שבע קראה שמו שלמה כמו שאמ' לה דוד בשם הנביא וטעם וישלח ביד נתן הנביא למעלה ממנו למה קראה שמו שלמה כי כן שלח האל ביד הנביא וכמוהו ויעלח זו הן אתה קצפת ונחטא למה קצפת בעבור כי חטאנו ומה שאמר ויקרא את שמו ידידיה דוד קרא שמו ידידיה מעצמו לפי שאמר לו הנביא כי יי' אהבו: עיר המלוכה. עיר שהמלך יושב בה והיא נקראת עיר המים שבאותה העיר היו המים ולא בשאר העיר שהיה יושב בה העם ועיר המים זאת היתה בכר העיר האחרת לא בתוכה וכבש יואב תחלה עיר המים והאחרת נוחה להכבש אלא שלא רצה ללכדה לכבוד דוד: עטרת מלכם. מלך בני עמון: והיה

ותהי על ראש דוד ושלל העיר
הוציא הרבה מאד: ואת העם
אשר בה הוציא וישם במגרה
ובחרצי הברזל ובמגזרות הברזל
והעביר אתם במלכן וכן יעשה
לכל ערי בני עמון וישב דוד וכל
העם ירושלם:
יג ויהי אחרי כן ולאבשלום בן דוד
אחות יפה ושמה תמר ויאהבה
אמנון בן דוד: ויצר לאמנון
להתחלות בעבור תמר אחתו כי
בתולה היא ויפלא בעיני אמנון
לעשות לה מאומה: ולאמנון רע
ושמו יונדב בן שמעה אחי דוד
ויונדב איש חכם מאד: ויאמר לו
מדוע אתה ככה דל בן המלך בבקר
בבקר הלוא תגיד לי ויאמר לו א
אמנון את תמר אחות אבשלם אחי
אני אהב: ויאמר לו יהונדב שכב
על משכבך והתחל ובא אביך
לראותך ואמרת אליו תבא נא תמר
אחותי ותברני לחם ועשתה לעיני
את הבריה למען אשר אראה
ואכלתי מידה: וישכב אמנון
ויתחל ויבא המלך לראתו ויאמר
אמנון אל המלך תבוא נא תמר
אחותי ותלבב לעיני שתי לבבות
ואברה מידה: וישלח דוד אל
תמר הביתה לאמר לכי נא בית
אמנון אחיך ועשי לו הבריה:

יב · ג · במלכן ק׳ · ל · ג׳ ומל׳ · ל · נ׳ · ל · ל · ל · כל סיפר יונדב במ״א · יב פתחין בלי״ס · ז׳ בטע׳ · יר חס׳ · ל · ג׳ חס׳ בכתי׳ · ב׳ · ל · ג׳ מל׳ ובעינין ל׳ מכר׳ י״ל וחס׳

יהונדב ל׳ בכתי׳ וכל שאר קרי׳ דמי כנ״ה

והות על רישא דדוד ועדת קרתא
אפיק סגי לחדא: וית עמא
דבה אפיק ומסר יתהון במסרין
ובמוריגי ברזלא ובמיגזרי ברזלא
וגרר יתהון בשוקיא וכן עבד
לכל קרוי בני עמון ותב דוד וכל
עמא לירושלם: והות
בתר כן ולאבשלום בר דוד אחת
שפירתא ושמה תמר ורחמה א
אמנון בר דוד: ועקת לאמנון
לאתמרעא בדיל תמר אחתיה
ארי בתולתא היא והות מכסא
בעיני אמנון למעבד לה מדעם:
ולאמנון שושבינא ושמיה יונדב
בר שמעא אחוהי דדוד ויונדב
גבר חכים לחדא: ואמר ליה
מא דין את כדין חשוך בר מלכא
בצפר בצפר הלא תחוי לי ואמר
ליה אמנון ית תמר אחתיה ד
דאבשלום אחי אנא רחים: ואמר
ליה יהונדב שכב על שוויך ו
ואתמרע וייתי אבוך למחזך ו
ותימר ליה תיתי כען תמר אחתי
ותכלינני לחמא ותעביד לעיני ית
סעודתא בדיל דאיחזי ואכול מן
ידה: ושכיב אמנון ואתמרע
ואתא מלכא למחזייה ואמר
אמנון למלכא תיתי כען תמר א
אחתי ותחלוט לעיני תרתין ח
חליטתא ואכול מן ידה: ושלח
דוד לות תמר לביתא למימר
אזילי כען לבית אמנון אחוך ו
ועיבידי ליה סעודתא:

רשי

ותהי על ראש דוד. אתי הגיתי בטלה: מגרה וחריצים ומגזרות. כמין פצירפים סקורין לימ״א מיכי יסורין הם: מגרה. סכין פגום פגימות הרבה תכופות זו לזו: חריצים. הוא מורג חרוץ מלא חריצים כמין פצירפים שקורין לימ״א: במלבן. כטיט חוצות וכן תירגם יונתן וגרר ית הון בשוקיא: ולאבשלום אחות יפה: שהיתה בת אביו: להתחלות. עד שנחלה: כי בתולה היא. וכנוע׳ בבית ואינה יוצאה לחוץ לפי׳ ויפלא בעיני אמנון וגו׳ נכסה ונעלם ממנו מה תאכה יכול לבקש ויסכב עמה כמו כי יפלא ממך אשר יתכסה ממך: איש חכם. לרשעה: דל. כחוש כמו דלות ורעות תואר: את הבריה. את הסעוד׳: ותלבב

רלבג

וישם במגרה ובחריצי הברזל וגו׳. ר״ל שסם העם אשר בה בזה ה המספט שים בו א אכזריו׳ מה שלא יעלם והנה היה רצונו בזה שיירא׳ שאר האומות מלהלחם בישרא׳ והנה המגרה הוא כלי ברזל מלא פגימו׳ ובהם הוא חותך מה שיחתוך ש שי״ה בלע״ז וחריצי הברזל הם כלי ברזל גדולים שדשין בהם התבואה וכן מגזרות הברזל גם כן כלי ב ברזל גדולים יחתכו בהם האבנים ויש באלו הדברים מן ה האכזריו׳ יות׳ מההריגה בחרב פיפיות: והעביר אותם במלבן. ר״ל שהעביר אותם באש התנור ששורפים שם הלבנים כי הוא נקרא מלבן על שם הלבני׳: ויונדב איש חכם מאד. ר״ל למצוא תחבולות לעשות רע והנה ה השיאהו לעשות מה שהיה קשה בעיניו ע עשייתו אך כאשר ראה שהסכימה עצת יונדב בזה התיר לעצמו ע עשייתה: ותלבב לעיניו שתי הלביבות. הוא מעשה מרחשת קוספיל בלע״ז: ואברה. ואוכל: הבריה. המאכל: ותבשל

רדק

ותהי על ראש דוד. תלויה היתה למעלה מראשותיו בשעה שהיה יושב על הכסא כי איך היה סובל אותה ומשקלה ככר זהב ובדברי רבותינו ז״ל כי אבן יקרה שהיתה בה שוה ככר זהב ועוד אמרו אבן שואבת היתה והיתה מעמידה אותה באויר ויש לפרש עוד כי לא היתה על ראשו תמיד אלא פעמים היתה על ראשו ויכול לסובלה זמן מועט שהיתה על ראשו. ורבותינו ז״ל פי׳ עטרת מלכם כמו מלכו׳ שקוץ בני עמון ועטרת אותו שקוץ היתה ומה שאמר ותהי על ראש דוד והיא אסור׳ בהנאה אמרו כי אתי הגתי בטלה ותימה הוא מה הצריכם לומר כי אתי הגתי היה גוי אם מפני שקראו גתי הנה עובד א אדום הגתי היה לוי וקראו גתי לפי שהתגורר בגת וכן אתי ישרא׳ היה אלא שהיה מתגורר בגת ורבים מישראל עמו כמו שאומר כשבא אל דוד כשהיה בורח מ מפני אבשלום וכל הגתים שם מאות איש היתכן לומר כי כל אלו היו פלשתים שהיו באים לעזור ל דוד ועוד שאמר וכל הטף אשר אתו בודאי מישראל היו כלם אלא שהיו מתגוררי׳ בגת קוד׳ שלקחה דוד מיד פלשתי׳ או אחר שלקחה ואם מפני שאמר לו דוד כי נכרי אתה ר״ל נכרי מארץ אחרת לפי שהיה גר בגת כמו שאמ׳ לו תמול בואך והיום אניעך כי מה טעם שאמר לו שוב עם המלך כי גוי אתה וכמוהו מדוע מצאתי חן ב בעיניך להכירני ואנכי נכריה כלומר מארץ נכריה ואחרת כי לא היתה גויה כי כבר נתגיירה כמו שאמר עמך עמי ואלהיך אלהי ועוד אפי׳ לדברי האומרים כי העטרה היתה עבודה זרה וכי חסר היה דוד מלבטלה יאמר לאחר שבא עמו מארץ הגוים ש שהיה מושל עליה׳ שיבטלנה ואם לא ירצה יכריחנו כי נכרי מבטל עבודה זרה אפילו על כרחו אם כן למה הוצרכו לומר כי אתי היה גוי והיך עמד עם דוד כמה שנים ולא נתגייר זהו דבר תימה וי״ת עטרת מלכם כפשוטו כלילא ד דמלכיהון: וישם במגרה. ת׳ ומסר יתהון במסרין מעניין אם יתגדל המשור על מניפו וכן כתב בדברי הימים ויסם ב במגרה ופי׳ ויסם שם משפטים במגרה: ובחריצי הברזל. כמו מורג חרוץ: ומגזרות הברזל. הם הגרזנים שבוקעין בהם העצים: והעביר אותם במלבן. ר״ל שרפם במקום שסורפים שם הלבנים וכתוב במלכן בכ״ף ר״ל במקום המולך באש שהיו מעבירין בני עמון בניהם למולך כי מלכום שקוץ בני עמון והוא המולך ומלכם ומלכן אחד כי המ״ם והנ״ון יבואו זה במקום זה כמו כמוהן כמוהם תוף וכוף וי״ת והעביר אותם במלבן וגרר יתהון בשוקיא רוצה לומר שגררם בחוצות שהם מחופין בלבנים: לכל ערי בני עמון. לכל אנשי ערי בני עמון כלומר לכל הערים שלכד מבני עמון כן עשה לאנשיהם זה המשפט: אחות יפה ושמה תמר. תמר בת יפת תואר היתה כמו שאמרו רבותינו ז״ל והראייה כי לא ימנענו ממך והיתה אחות אבשלום מאמו כי מעכה אמו של אבשלום לקחה דוד במלחמה ושכב עמה קודם שנתגיירה כי התורה התירה זה כנגד יצר הרע כמו שכתוב וראית בשביה אשת יפת תואר וגו׳ ואינה מותרת לו קודם שנתגיירה אלא ביאה ראשונה בלבד ואחר כך אם תרצה להתגייר יקחנה לאשה ומעכה נתעברה מדוד בביאה ראשונה בעודה גויה לפיכך היתה מותרת תמר לאמנון אף על פי שהיתה בת דוד כיון שבגיותה נתעברה מעכה ממנה ונתגיירה מעכה אחר כן ונשאה דוד לאשה וילדה לו אבשלום ומה שאמר אמנון תבא נא תמר אחותי לפי שהיתה בת דוד קראה אחותי: להתחלות. עד שהיה נראה חולה מרוב חשקו בה: כי בתולה היא. לפיכך חשק בה חשק יותר חזק וי״מ כי הוא טעם למלת ויפלא בעיני אמנון אף על פי שהוא עשה באחרונה כלומר נפלא בעיניו הדבר היאך יוכל לשכב עמה כי לא היתה יוצאה מביתה כי היא בתולה ודרך הבתולות בישראל להיות צנועות בבית ולא תצאנה החוצה ויונדב היה חכם ובעל תחבולות ויעץ לאמנון תחבולה שתבא לפניו ואמרו ויונדב איש חכם מאד חכם להרע ולרשעה: דל. חלוש וכחוש ורע פנים ומה שאמר בבקר בבקר כי בלילה היתה מחשבתו עליה והיה ער בעבורה ובבקר היו לו פנים רעים: ותתחל. הראה עצמך חולה: ותברני. והאכילני: הבריה. המאכל: ותלבב לעיני שתי לבבות. תרגומו ותחלוט לעיני תרתין חליטתא והחלוט ידוע בדברי רבותינו ז״ל שחלוטין הבצק במים רותחין מאד: ותקח

ואת העם יב בקריאה וסי׳ נמסר בסדר שלח לך: במלבן ג׳ מלין כתבן כף וקרי בית וסי׳ במלבן ואת העם אשר בה הוציא. ויבן את מזבח יי׳. יבין העז איש רשע בפניו: אחות ג׳ בקריאה וסי׳ אחות יפה ושמה תמר. הני אחי והני אחות. אחות לנו קטנה ושדים: ויצר ג׳ וסי׳ יעקב אשתבע לאמנון. ופי׳ נמסר בסדר

וישלח: כל ספר א יונדב במא וסים׳ ויאמר לו יהונדב שכב על משכבך׳ וכל קריאה דכוו כמ״ג: אחותי ג׳ מלאים וסים׳ תבא נא תמר אחותי׳ באי שכבי עמי׳ ועתה אחותי החרישי׳ תלתיהון גבי תמר ואמנון:

רדק

ותקח את הבצק ותלוש · את הבצק על שם סופו כי הקמח אחר שגלוש יקרא בצק וכן ושחכי קמת וכן אפיתי על גחליו לחם : ותקח את המשרת ותצק לפניו · המשרת היא המחבת וכן תרגום מחבת מסריתא והמשרה היא שבשלה בה הלביבו׳ ולקחה המשרת ויצקה לפניו בקערה ובדברי רז״ל שעשתה לו מיני טגן והוא שמטגנים הבצק במחבת עם השמן :

רשי

ותלבב · ותחלוט סולת מורבכת במים רותחין תחלה ואחר כך בשמן : את המשרת · תרגום של מחבת מסריתא : כי לא ימנעני ממך · שמותרת אני לך לפי שנתעברה בה אמה כשהיא נכרית יפת תואר שלקחה דוד במלחמה ומי שיש לו בן או בת מן השפחה אינו בנו לכל דבר : וישנאה אמנון · אמרו רבותינו נימה נקשרה לו ועשאתו כרות שפכה :

עשתה ה׳ קמצין בקרי׳ וסימ׳ ותתן את המטעמים ואת הלחם · ותקח את הלביבות ותלבב · ואת כל אלה ידי עשתה · זכר את ושתי ואת אשר עשתה · אף לא הביאה אסתר המלכה · וישנאה ב׳ חד רפ׳ וחד סב׳ וסימ׳ את בתי נתתי לאיש הזה · וישנאה אמנון · ועליה ג׳ וסימ׳ ועליה כתנת פסים · ועליה לכרום

ואזלת תמר בית אמנון אחוהא
והוא שכיב ונסיבת ית לישא
ולשת וחלטת לעינוהי ובשילת
ית חליטתא : ונסיבת ית מסריתא
ואריקת קדמוהי ולא אבה למיכל
ואמר אמנון אפיקו כל אנש
מעילוי ואפיקו כל אנש מעילוהי :
ואמר אמנון לתמר אעילי
סעודתא לאידרון בית משכבא
ואכול מן ידיך ונסיבת תמר ית
חליטתא דעבדת ואעילת לאמנון
אחוהא לאידרון בית משכבא :
וקריבת ליה למיכל ואתקיף בה
ואמר לה עולי שכיבי עמי אחתי :
ואמרת ליה אחי בבעו לא
תענייני ארי לא מיתעבד כן
בישראל לא תעבד ית קלנא הדין
: ואנא לאן אוביל ית חסודי ואת
תהי כחד מן שטיא בישראל וכען
מליל כען עם מלכא ארי לא
ימנעינני מינך : ולא אבא לקבלא
מנה ותקיף מנה ועניה ושכיב
עמה : וסנאה אמנון סנאתא
רבתא לחדא ארי סגיאה סנאתא
די סנאה מרחמתא דרחמה ואמר
לה אמנון קומי איזילי : ואמרת
ליה על עיסק בישתא רבתא הדא
מאוחרנתא דעבדתא עמי את אם
לשלחותי ולא אבה לקבלא מינה
: וקרא ית עולימיה משומשניה
ואמר שלחו כען ית דא מלותי
לברא ואגיף דשא בתרהא : ועלה
כיתונא דפסי ארי כן לבשן בנת
מלכא בתולתא כרדוטין ואפק
יתה משומשניה לברא ואגיף דשא
בתרהא : ונסיבת תמר קטמא
על רישא וכיתונא דפסי דעלה
בזעת ושויאת ידה על רישה
ואזלת מיזל וצווחת : ואמר לה
אבשלום אחוהא האמינון אחוך
הוה עמך וכען אחתי שתוקי
אחוך הוא לא תשוין ית לביך
לפתגמא הדין ויתיבת תמר וצדיא
בית אבשלום אחוהא ומלכא דוד
שמע ית כל פיתגמיא האילין
ותקיף ליה לחדא :

ותלך תמר בית אמנון אחיה והוא
שכב ותקח את הבצק ותלוש ותלבב
לעיניו ותבשל את הלבבות : ותקח
את המשרת ותצק לפניו וימאן
לאכול ויאמר אמנון הוציאו כל
איש מעלי ויצאו כל איש מעליו :
ויאמר אמנון אל תמר הביאי הבריה
החדר ואברה מידך ותקח תמר את
הלבבות אשר עשתה ותבא לאמנון
אחיה החדרה : ותגש אליו לאכל
ויחזק בה ויאמר לה בואי שכבי
עמי אחותי : ותאמר לו אל אחי אל
תענני כי לא יעשה כן בישראל
אל תעשה את הנבלה הזאת : ואני
אנה אוליך את חרפתי ואתה תהיה
כאחד הנבלים בישראל ועתה דבר
נא אל המלך כי לא ימנעני ממך :
ולא אבה לשמע בקולה ויחזק
ממנה ויענה וישכב אתה : וישנאה
אמנון שנאה גדולה מאד כי גדולה
השנאה אשר שנאה מאהבה אשר
אהבה ויאמר לה אמנון קומי
לכי : ותאמר לו אל אודות הרעה
הגדולה הזאת מאחרת אשר עשית
עמי לשלחני ולא אבה לשמע לה :
ויקרא את נערו משרתו ויאמר
שלחו נא את זאת מעלי החוצה
ונעל הדלת אחריה : ועליה כתנת
פסים כי כן תלבשן בנות המלך
הבתולת מעילים ויצא אותה
משרתו החוץ ונעל הדלת אחריה :
ותקח תמר אפר על ראשה וכתנת
הפסים אשר עליה קרעה ותשם
ידה על ראשה ותלך הלוך וזעקה :
ויאמר אליה אבשלום אחיה
האמינון אחיך היה עמך ועתה
אחותי החרישי אחיך הוא אל
תשיתי את לבך לדבר הזה ותשב
תמר ושממה בית אבשלום
אחיה : והמלך דוד שמע את כל
הדברים האלה ויחר לו מאד :

רדק

וישנאה אמנון · זאת השנאה היתה שבה מאת השם כדי להגדיל החרפה בשלחו אותה מביתו ויהיה אבשלו׳ יותר שונא אותו עד מות עד שחשב להרגו וזה המעשה היה עונש דוד על מעשה בת שבע ואוריה שבעונש ההוא נעשית בביתו זמה הבאה לידי חרב לקיים מה שאמר לו הנביא לא תסור חרב מביתך וכן בדבר אבשלום זמה וחרב הכל מדה כנגד מדה · ובדרש מה היתה השנאה הזאת נימה קשרה לו בשעת בעילה ועשאתו כרות שפכה : אל אודות · אל יהיה זה הדבר לשלחני כי גדולה הרעה הזאת וחרפה ובזיון יותר מהאחרת שעשית עמי כי אותה בסתר וזאת בגלוי ו״ת אל על : מעילים · ת׳ כרדוטין והמעיל הזה עשוי כתכונת הכתונת כי כן אמר ועליה כתנות פסים לא כמו המעיל הכתוב בתורה והיה זה המלבוש ידוע בימיהם ויונתן שתרגם כרדוטין כך תרגום אפוד בד כרדוט דבוץ : הלוך וזעקה · עבר במקום בינוני כלומר הולכת וזועקת שכך תרגם יונתן ואזלת מיזל וצווחת ואמרו רבו׳ ז״ל בקבלה בירס כי על אותו מעשה באות׳ שעה גזרו על ייחוד הפנויה שאמרו בנות מלכים כך בנות הדיוטות על אחת כמה וכמה בצנועות כך בפרוצות על אחת כמה וכמה שמרו בית דינו של דוד וגזרו ואסרו להתיחד עם הפנויה : האמינון · דרך בזיון : ושוממה · הוי״ו לא תוספת דבר כוי״ו ויפה אברהם אתעיכיו ואחרים הבי ז״ל פירש אלה והדומים להם עם חסרון ענין הדומה ופי׳ ושוממה צבה ושוממה : גוזזים

מסרה

שובה · ועליה יכרעון אחרין : ותשב יב בקריאה וסים׳ ותלך ותשב לה מנגד הרחק ב׳ בפסוק : ורחל לקחה את התרפים · ויאמר יהודה אל תמר כלתו שבי · ותסר בגדי אלמנותה מעלה · ותשב באיתן קשתו · ואת רחב הזונה · ויאמר לה אלקנה אישה עשי · ויאמר לה אבשלום אחיה · ותבא בת שבע אל המלך · ותדבק בנערות בעז ללקט · ויאמר לה בעז לעת האכל גשי הלם :

כריתות ספכה : אל אודות · אל יעשו אודו׳ הרעה הזאת של שילוח הגדולה מן האחרת שעשית עמי ועניתני ועוד תוסיף רעה ממנה לשלחני : ויהיו

רלבג

ותבשל את הלביבות · בשלה אותן בשמן באלפס והנה אמר בשול גם על הבלי אש׳ ויבשלו את הפסח : המשרת · אלפס : ותצוק לפניו · שפכה לפניו הלביבות עם השמן בכלי אשר הביאה בו לפניו את הבריה והנה עשת זה לפניו בעבור שכבר דקדק אמנון שתלבב לעיניו את הלביבות והנה השתדל אמנון להביאה החדר כדי שיוכל להשיג שם מבוקשו ממנה פן יהיה לבוז אם ישמע בחוץ קולה בענותו אותה : כי לא יעשה כן בישראל · לא אמרה מפני שאין ראוי לשכב עם אחותו מפני גלוי ערוה שאם היה זה כן איך יורה לו המלך אך אמר שלא יעשה כן בישראל לבא על אשה דרך זנות אם לא יהיה דרך אישות ומזה יתבאר שלא היתה תמר אחותו על דרך האמת ולזה אמרו רז״ל שתמר היתה בת יפת תואר שנבעלה בגיותה ונתעברה מדוד אחר כן כשנתגיירה ונשאה דוד ולפי שאמה לא הייתה גיורת בעת שנתעברה ממנה הנה לא היתה הבת כבת דוד כי אין הבן הבא לישראל מן השפחה או מן הגויה קרוי בן לישראל ההוא ולזה אמר בפרשת ואלה המשפטים בבנים שיולדו לישראל מן

ויש׳ אח׳ ב׳ חד רפ׳ וחד סב׳ את בתי נתתי

הספחה כנענית אשר הם עבדים כמוה לא ישראלים : וישנאה אמנון שנאה גדולה · ידמה שנתעצמה כפי יכלתה לחלוק על רצונו ואולי הכאיבה אותו בזה ההתעצמות שהיה ביניה׳ או אמרה לו דברי חרפות ולזה שנאה כי כבר אמרה לו ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל או אולי אמרה לו דברים יותר קשים מאלו · והנה מרוב השנאה שלא אמנון מהיות דרך בזו למרכז מזה שגבר השנאה הוא שלא דבר עמו למרע ועד טוב ולפי שאמרו והוא לא שכח לו מתמול שלשום ולמרכו שאם לא דבר עמו שלנו ימים אינו גולה : כתנת פסים · לבוש מכובים מתחלפים היה דרך שלא מבגד אחד וכן תמיד להיות מבגדי רבים · ועתה אחותי החרישי אחיך הוא · ר״ל ולאות ראוי לפרסם גנותו ותשב תמר שוממה בית אבשלום אחיה דומה היתה ... כל חבריה כל מעריה שוממים כי רבים בני שוממה : כי

כי שנא אבשלום את אמנון׳ למדנו מזה כי כבר תזכר השנאה כשיעמוד
האדם לדבר עם רעהו מפני השנאה למרע ועד טוב׃ הנה נא גוזזים לעבדך׳
כשהיו להם גוזזים היו שמחים על הטובה כמו ששלח דוד לנבל כי על יום טוב
באנו׳ והנה היה מתחבולת אבשלום ששאל מהמלך שילך הוא ועבדיו עמו לשמוח
ולאכול ולשתות עמו כי
ידע כי זה דבר בלתי
ראוי שיתרצ׳ בו המלך
גם עשה זה כדי ש
שיתרצה דוד לשלוח
אמנון עמו ולא יתן
את לבו את דבר א
אמנון השנאה הראוי׳
בין אבשלום ובין א
אמנון על דבר תמר
אחותו והנה היה אמנו׳
הבן הבכו׳ לדוד שראוי
למלוך שהיה ראוי ש
שימלוך אחריו ולזה
התעצב דוד יותר ב
באמנון מזולתו משאר
הבנים׃ על פי אבשלו׳
היתה שומה׳ ר״ל
שדבר זה היה מסודר
בפי אבשלום תמיד
מיום ענותו את תמר
אחותו כי לא שתמצא
ידו יקח נקמתו ממנו׃
ויתאבל

גוזזים׳ מנהג היה לעשות משתה ביום שהיו גוזזים צאנם וכן בענין נבל׃ עם
אפרים׳ סמוך לארץ אפרים וכן וישב יצחק עם באר לחי ראי׃ ולא נכבד עליך׳
שלא תהיה כלנו עמך כבדות להוצאה והוצאה ולא דרך בקשה כמו ולא יותן
לעבדיך׃ ויפרץ׳ כמו הפוך ויפצר׃ הלא׳ המלה הזאת באה פעמים לענין
זירוז וחזוק וכן הלא שלחתיך
הלא כי משחך׃ שומה׳ פעלת
כלומר הריגת אמנון היתה שומה
בפי אבשלום תמיד כי תמיד היה
מספר ברעתו מיום ענותו את ת
תמר אחותו וי״ת ארי בלבא ד
דאבשלום הות כמיכא וכן ת
תרגום אשר שם לו בדרך דיכמן
ליה׃ מדרך אחריו׳ זה העם
היו בני המלך ושאר העם שנסו
ובאו לירושלם והצופה רואה א
אותם באים מדרך שאחרי ההר
מצד ההר ואמר הכנוי טרם ה
הידיעה כמו ותראהו את הילד
וזולתו׃ ויאמר יונדב׳ הצופה
אמר לו כי עם בא והוא אמר ל
למלך כי בני המלך באו׃ אל

כטוב ד׳ בקריאה וסי׳ ויהי כי טוב לבם בן כתיב וקרי כטוב׃ גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו׃ ויצו אבשלום
את נעריו׃ ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אמר׃ והשמעה ו׳ חס׳ בליש׳ שמועה וסי׳ אל בני כי לא טובה
השמעה׃ ויהי המה בדרך׃ והשמעה באה אל יואב׃ כי שמעה רעה׃ שמעה שמעתי׃ ושמעה אל שמועה

וְלֹא־דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם עִם־אַמְנוֹן לְמֵרָע
וְעַד־טוֹב כִּי־שָׂנֵא אַבְשָׁלוֹם אֶת־
אַמְנוֹן עַל־דְּבַר אֲשֶׁר עִנָּה אֵת תָּמָר
אֲחֹתוֹ׃ וַיְהִי לִשְׁנָתַיִם
יָמִים וַיִּהְיוּ גֹזְזִים לְאַבְשָׁלוֹם בְּבַעַל
חָצוֹר אֲשֶׁר עִם־אֶפְרָיִם וַיִּקְרָא
אַבְשָׁלוֹם לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיָּבֹא
אַבְשָׁלוֹם אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא
גֹזְזִים לְעַבְדֶּךָ יֵלֶךְ־נָא הַמֶּלֶךְ וַעֲבָדָיו
עִם־עַבְדֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־
אַבְשָׁלוֹם אַל־בְּנִי אַל־נָא נֵלֵךְ כֻּלָּנוּ
וְלֹא נִכְבַּד עָלֶיךָ וַיִּפְרָץ־בּוֹ וְלֹא־אָבָה
לָלֶכֶת וַיְבָרְכֵהוּ׃ וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם
וָלֹא יֵלֶךְ־נָא אִתָּנוּ אַמְנוֹן אָחִי וַיֹּאמֶר
לוֹ הַמֶּלֶךְ לָמָּה יֵלֵךְ עִמָּךְ׃ וַיִּפְרָץ־בּוֹ
אַבְשָׁלוֹם וַיִּשְׁלַח אִתּוֹ אֶת־אַמְנוֹן
וְאֵת כָּל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיְצַו אַבְשָׁלוֹם
אֶת־נְעָרָיו לֵאמֹר רְאוּ נָא כְּטוֹב לֵב־
אַמְנוֹן בַּיַּיִן וְאָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם הַכּוּ אֶת־
אַמְנוֹן וַהֲמִתֶּם אֹתוֹ אַל־תִּירָאוּ הֲלוֹא
כִּי אָנֹכִי צִוִּיתִי אֶתְכֶם חִזְקוּ וִהְיוּ לִבְנֵי־
חָיִל׃ וַיַּעֲשׂוּ נַעֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לְאַמְנוֹן
כַּאֲשֶׁר צִוָּה אַבְשָׁלוֹם וַיָּקֻמוּ כָּל־בְּנֵי
הַמֶּלֶךְ וַיִּרְכְּבוּ אִישׁ עַל־פִּרְדּוֹ וַיָּנֻסוּ׃
וַיְהִי הֵמָּה בַדֶּרֶךְ וְהַשְּׁמֻעָה בָאָה אֶל־
דָּוִד לֵאמֹר הִכָּה אַבְשָׁלוֹם אֶת־כָּל־
בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלֹא־נוֹתַר מֵהֶם אֶחָד׃
וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁכַּב
אָרְצָה וְכָל־עֲבָדָיו נִצָּבִים קְרֻעֵי ב
בְגָדִים׃ וַיַּעַן יוֹנָדָב בֶּן־שִׁמְעָה אֲחִי־
דָוִד וַיֹּאמֶר אַל־יֹאמַר אֲדֹנִי אֵת כָּל־
הַנְּעָרִים בְּנֵי־הַמֶּלֶךְ הֵמִיתוּ כִּי־אַמְנוֹן
לְבַדּוֹ מֵת כִּי־עַל־פִּי אַבְשָׁלוֹם הָיְתָה
שׂוּמָה מִיּוֹם עַנֹּתוֹ אֵת תָּמָר אֲחֹתוֹ׃
וְעַתָּה אַל־יָשֵׂם אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶל־לִבּוֹ
דָּבָר לֵאמֹר כָּל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ מֵתוּ כִּי־
אִם־אַמְנוֹן לְבַדּוֹ מֵת׃ וַיִּבְרַח
אַבְשָׁלוֹם וַיִּשָּׂא הַנַּעַר הַצֹּפֶה
אֶת־עֵינָו וַיַּרְא וְהִנֵּה עַם־רַב
הֹלְכִים מִדֶּרֶךְ אַחֲרָיו מִצַּד הָהָר׃
וַיֹּאמֶר יוֹנָדָב אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה בְנֵי־
הַמֶּלֶךְ בָּאוּ כִּדְבַר עַבְדְּךָ כֵּן הָיָה׃

ל׳ וסימנהם המלכים ה׳ · ב׳ · כול תל׳ בתא׳ חס׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ פתח · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ ל׳ · י׳ · ב׳ ה׳ הס׳ בליש׳ · ז׳ · ב׳ כתיב ה׳ סס גבר · שומה ה׳ · ה׳ מלין כתיב ולא קריין · עיניו ה׳

ולא מליל אבשלום עם אמנון
למביש ועד טב ארי סני אבשלום
ית אמנון על עיסק דעני ית תמר
אחתיה׃ והוה לזמן
תרתין שנין והוו גוזזין לאבשלום
במישר חצור עם בית אפרים ו
וזמין אבשלום לכל בני מלכא׃
ואתא אבשלום לות מלכא ואמר
הא כען גוזזין לעבדך ייזיל כען
מלכא ועבדוהי עם עבדך׃ ואמר
מלכא לאבשלום לא ברי לא כען
ניזיל כולנא ולא נתקף עלך ו
ואתקיף ביה ולא אבא למיזל
וברכיה׃ ואמר אבשלום ולא
ייזיל כען עמנא אמנון אחי ואמר
ליה מלכא למא ייזיל עמך׃
ואתקיף ביה אבשלום ושלח
עימיה ית אמנון וית כל בני מלכא׃
ופקיד אבשלום ית עולימוהי
למימר חזו כען כד ישפר לבא
דאמנון בחמרא ואימר לכון ק
קטולו ית אמנון ותקטלון יתיה
לא תדחלון הלא ארי אנא פקידית
יתכון אתקיפו והוו לגברין גברין׃
ועבדו עולימי אבשלום לאמנון
כמא דפקיד אבשלום וקמו כל
בני מלכא ורכיבו אנש על כ
כודנתיה ואפכו׃ והוה עד דאנון
באורחא ושמועתא אתת לות דוד
למימר קטל אבשלום ית כל בני
מלכא ולא אשתאר מנהון חד׃
וקם מלכא ובזע ית לבושוהי
ושכיב על ארעא וכל עבדוהי
מעתדין כד מבזעין לבושיהון׃
ואתיב יונדב בר שמעה אחוהי ד
דדוד ואמר לא יימר ריבוני ית כל
עולימיא בני מלכא קטלו ארי
אמנון בלחודוהי מית ארי בלבא
דאבשלום הות כמנא מומא
דעני ית תמר אחתיה׃ וכען לא
ישוי ריבוני מלכא על ליביה פ
פתגמא למימר כל בני מלכא מיתו
אלהין אמנון בלחודוהי מית׃
וערק אבשלום וזקף עולימא
סכואה ית עינוהי וחזא והא עם
סגי אתן מאורח מאחורוהי מ
מסטר טורא׃ ואמר יונדב
למלכא הא בני מלכא אתו כ
כפתגמא דעבדך כן הוה׃

רשי

ויהיו גוזזים׳ ודרכם
היה לעשות משתה ב
בגזז צאנם׃ ולא ילך
נא אתנו׳ ולא יכול
אתה ללכת ילך נא ע
עמנו אמנון׃ על פי
אבשלום היתה שומה׳
בצווין של אבשלו׳ היתה
שומה זו כיסומת על
עבדיו להרוג את א
אמנון׃ ותכל

ולא
מיתר ה׳ וסי׳
ירקא קטל
אבשלו׳ בשלא
דסנבלט

תוהה׃ ולא נותר ה׳ בקריא׳ וסי׳ בלשון תרגו׳ ירקא קטל אבשלום בסלא דסנבלט׳ ופירושן נמס׳ בסדר פנחס׃

רדק

אל תלמי. שהיה אבי אמו: ויתאבל דוד. היה מתאבל על אמנון בנו כל הימים שזוכר אחר כן והם שלש שנים שהיה אבשלום בגשור: ותכל דוד. פירושו כתרגומו וחמידת נפשא דדוד מלכא למיפק על אבשלום ר"ל אותה נפשו לצאת בעבור אבשלום מרוב תאותו לו על דרך נכספה וגם כלתה נפשי: והחכם רבי אברהם ב"ע פירש ותכל את דוד והוא פועל יוצא כלו' השתו אם אבשלו' בקשה דוד מאד עד שהתאוה דוד אל אבשלום והתאוה שיבא אחריו אחד מנעריו בעבורו וזהו שאמר לצאת אל אבשלום: וידע יואב. הכיר מתוך דבריו ויירא מאמור לו בפירוש ושלח לו הדבר על ידי סבה וגלגול דברים: וישלח יואב תקועה. אמרו רבותינו ז"ל מאי שנא תקוע' אמ' רבי יוחנן מתוך שרגילין בשמן חכמ' מצוי' בהם והית' העיר ההיא רבת זיתי שמן וכן אמרו תקוע אלפא לשמן ר"ל העיר המשובחת בשמן בארץ ישר' היתה תקוע לפי' קורא אות אלפא לשמן כמו שהאלף ראש לאותיו' והיתה העיר בחלקו של אשר דכתי' ביה וטובל בשמן רגלו שמושך שמן כמעין: וישם את הדברי' בפיה. אמרו והם הו' סדר את המשל בפיה מה היה צריך לאשה חכמה לפי שתדע להשיב בחכמה למה שיאמר לה המלך כי יואב לא היה יודע מענה המלך שישים בפיה כל הדברי' אלא כלל הדברי' סדר לה וים לפרש גם כן כי הוא ספר לה המעשה והיא תקנה המשל: ותאמ' האשה התקועית אל המלך. תי' ואתת איתתא לפי שאחר כן אמר ותאמר הושיעה המלך ולא אמר ותבא אל המלך לפי' תרגם ותאמר הראשון ואתת ואדוני אבי ז"ל פירשו כן כי ותאמר הראשון ליושבי השער אמרה אל המלך אני רוצה להכנס והם אמרו לה לא ישמע לך המלך כי רבים עומדי' עליו וזהו שאמר כי יראוני העם כלומר הפחידוני כי אמרו שלא תשמע דברי ובשנכנסה אמרה הושיעה המלך כדרך הצועקים: אבל אשה אלמנה אני. כתרגומו בקושטא: וימת אישי. אחר שאמרה שאלמנה אני ידוע הוא שמת אישה למה אמרה וימת אישי אלא כך אמרה אני אשה אלמנה זה ימים אבל עתה אחשוב שמת אישי היום אם יהרגו בני הנשאר לי: ויכו האחד את האחד. הכהו טרם ההורעה וכן ויתנו את טעמו והמתו חיתו לאם והדומי' להם: גם את היורש. כמו שמת היורש האחד זהו רבוי גם: לבלתי שום לאישי שם ושארית. בני המשפח' מתכוונין שלא ישאר לאישי שם ולהשמיד את היורש כדי שיהיו הם יורשים נכסי בעלי כי אין עליהם דין ומשפט להמיתו אף על פי שהרג את אחיו כי לא היו עם עדי' כמו שאמ' הכתוב ואין מציל ביניה' ואין דין בני מסור להם אלא לשמים ולא לב"ד ואת"ה הם גואלי הדם וחם לבבם ולא ילכו אחר הדין כי הגוא' יתיחם על ההרוג בשוגג שאין דינו מסור לגואל הדם אע"פכ אמ' פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח כי יחם לבבו אבל או אין לבבם חם על זה אבל כונת' להרוג את היורש כדי שירשו הם הנחלה ואני אשאר בלא בן: וכבו את גחלתי. המאירה לי אחרי מות אישי ובני האחד: אצוה עליך. אצוה בני המשפחה עליך שלא יגעו בבנך: עלי אדוני המלך העון. בהפוך רבתה לומר אלא שכנתה לכבוד המלך כלומר עליך יהיה העון אם כבוש אני ובני עליך ולא ישמר אתם ויהרגוהו בני המשפחה:

רשי

ותכל דוד. הרי זה מקרא קצר ותכל נפש דוד וכן תירגם יונתן וחמידת נפשא דדוד כמו נכספה וגם כלתה: כי נחם על אמנון. קבל תנחומין: וישלח יואב תקועה. אמרו רבותינו שמן זית מצוי שם לכך חכמ' מצוייה שם: אבל אשה אלמנה אני. אבל בקושטא: עלי אדוני העון. כינוי הוא לכבודו כלומר אתה מדחה אותי לאמר אני מצוה עליך ואני אך לדרכי ואתה לא תצוה עלי ובני יהרג. על מי העון הזה: יזכור

צרויה ג' חסרים וסימ' וידע יואב בן צרויה. מה לי ולכם בני צרויה. צלק העמוני דשמואל: וימת ה' וסימ' בלשון תרגום אבאש דויג ולגדליה וקטיל נוניה: ופירושן נמסר בסדר וישב ובהאי ספרא בחלק א' סימן כ"ב: ונמיתהו ה' חסרים יו"ד בליש' מיתה וסימ' כפגעו בו הוא ימתנו. להמתו דהעלו אתו אלי במטה. והנה קמה כל המשפחה. ועשרה אנשים. ויד אתם מלך בבל. עוד כי צאתי והוציאם להמתם במדבר גם הוא חס': על בית ועל בית י"ג דסמיכי בקריאה וסימ' במסרה רבתא:

וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר וְהִנֵּה בְנֵי־הַמֶּלֶךְ בָּאוּ וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ וְגַם־הַמֶּלֶךְ וְכָל־עֲבָדָיו בָּכוּ בְּכִי גָּדוֹל מְאֹד׃ וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ אֶל־תַּלְמַי בֶּן־עַמִּיחוּר מֶלֶךְ גְּשׁוּר וַיִּתְאַבֵּל עַל־בְּנוֹ כָּל־הַיָּמִים׃ וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ גְּשׁוּר וַיְהִי־שָׁם שָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ וַתְּכַל דָּוִד הַמֶּלֶךְ לָצֵאת אֶל־אַבְשָׁלוֹם כִּי־נִחַם עַל־אַמְנוֹן כִּי־מֵת׃ וַיֵּדַע יוֹאָב בֶּן־צְרֻיָה כִּי־לֵב הַמֶּלֶךְ עַל־אַבְשָׁלוֹם׃ וַיִּשְׁלַח יוֹאָב תְּקוֹעָה וַיִּקַּח מִשָּׁם אִשָּׁה חֲכָמָה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִתְאַבְּלִי־נָא וְלִבְשִׁי־נָא בִגְדֵי־אֵבֶל וְאַל־תָּסוּכִי שֶׁמֶן וְהָיִית כְּאִשָּׁה זֶה יָמִים רַבִּים מִתְאַבֶּלֶת עַל־מֵת׃ וּבָאת אֶל־הַמֶּלֶךְ וְדִבַּרְתְּ אֵלָיו כַּדָּבָר הַזֶּה וַיָּשֶׂם יוֹאָב אֶת־הַדְּבָרִים בְּפִיהָ׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַתְּקֹעִית אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתִּפֹּל עַל־אַפֶּיהָ אַרְצָה וַתִּשְׁתָּחוּ וַתֹּאמֶר הוֹשִׁעָה הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר־לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ וַתֹּאמֶר אֲבָל אִשָּׁה־אַלְמָנָה אָנִי וַיָּמָת אִישִׁי׃ וּלְשִׁפְחָתְךָ שְׁנֵי בָנִים וַיִּנָּצוּ שְׁנֵיהֶם בַּשָּׂדֶה וְאֵין מַצִּיל בֵּינֵיהֶם וַיַּכּוּ הָאֶחָד אֶת־הָאֶחָד וַיָּמֶת אֹתוֹ׃ וְהִנֵּה קָמָה כָל־הַמִּשְׁפָּחָה עַל־שִׁפְחָתֶךָ וַיֹּאמְרוּ תְּנִי אֶת־מַכֵּה אָחִיו וּנְמִתֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אָחִיו אֲשֶׁר הָרָג וְנַשְׁמִידָה גַּם אֶת־הַיּוֹרֵשׁ וְכִבּוּ אֶת־גַּחַלְתִּי אֲשֶׁר נִשְׁאָרָה לְבִלְתִּי שׂוּם־לְאִישִׁי שֵׁם וּשְׁאֵרִית עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־הָאִשָּׁה לְכִי לְבֵיתֵךְ וַאֲנִי אֲצַוֶּה עָלָיִךְ׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַתְּקוֹעִית אֶל־הַמֶּלֶךְ עָלַי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הֶעָוֺן וְעַל־בֵּית אָבִי וְהַמֶּלֶךְ וְכִסְאוֹ נָקִי׃

וַהֲוָה כְּשֵׁיצָיוּתֵיהּ לְמַלָּלָא וְהָא בְּנֵי מַלְכָּא אֲתוֹ וַאֲרִימוּ קָלְהוֹן וּבְכוֹ וְאַף מַלְכָּא וְכָל עַבְדוֹהִי בְּכוֹ בְּכִי סַגִּיאָה לַחֲדָא׃ וְאַבְשָׁלוֹם עֲרַק וַאֲזַל לְוָת תַּלְמַי בַּר עַמִּיחוּר מַלְכָּא דִגְשׁוּר וְאִתְאַבַּל עַל בְּרֵיהּ כָּל יוֹמַיָא׃ וְאַבְשָׁלוֹם עֲרַק וַאֲזַל לִגְשׁוּר וַהֲוָה תַּמָּן תְּלָת שְׁנִין׃ וְחַמִּידַת נַפְשָׁא דְדָוִד מַלְכָּא לְמִפַּק עַל אַבְשָׁלוֹם אֲרֵי אִתְנְחַם עַל אַמְנוֹן אֲרֵי מִית׃ וִידַע יוֹאָב בַּר צְרוּיָה אֲרֵי לִבָּא דְמַלְכָּא לְמִפַּק עַל אַבְשָׁלוֹם׃ וּשְׁלַח יוֹאָב לִתְקוֹעַ וּנְסִיב מִתַּמָּן אִתְּתָא חַכִּימְתָּא וַאֲמַר לַהּ אִתְאַבְּלִי כְּעַן וּלְבוּשִׁי כְּעַן לְבוּשֵׁי אֶבְלָא וְלָא תְשׁוּפִין מִשְׁחָא וּתְהֵי כְּאִתְּתָא דְנַן יוֹמִין סַגִּיאִין מִתְאַבְּלָא עַל מִיתָא׃ וְתֵהֲכִין לְוָת מַלְכָּא וּתְמַלְּלִין עִמֵּיהּ כְּפִתְגָמָא הָדֵין וְשַׁוִּי יוֹאָב יַת פִּתְגָמַיָא בְּפוּמַהּ׃ וַאֲמָרַת אִתְּתָא דְמִתְּקוֹעַ לְמַלְכָּא וּנְפַלַת עַל אַפַּהּ עַל אַרְעָא וּסְגִידַת וַאֲמָרַת פְּרוֹק מַלְכָּא׃ וַאֲמַר לַהּ מַלְכָּא מַה לִּיךְ וַאֲמָרַת בְּקוּשְׁטָא אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא אֲנָא וּמִית בַּעֲלִי׃ וּלְאַמְתָךְ תְּרֵין בְּנִין וְאִתְנַצִּיאוּ תַּרְוֵיהוֹן בְּחַקְלָא וְלֵית דִמְשֵׁיזֵיב בֵּינֵיהוֹן וּמְחוֹ חַד יַת חַד וְקַטַּל יָתֵיהּ׃ וְהָא קָמַת כָּל זַרְעִיתִי עַל אַמְתָךְ וַאֲמָרוּ הָבִי וְנִקְטוֹל יַת דִּקְטַל אֲחוּהִי וְנִקְטְלִינֵיהּ בְּחוֹבַת נַפְשָׁא דַאֲחוּהִי דִּקְטַל וּנְשֵׁיצֵי אַף יַת יָרוּתָא וּבְעוֹ לְמִקְטַל יַת חַד יְחִידַי דְּאִשְׁתְּאַר בְּדִיל דְּלָא לְשַׁוָּאָה לְבַעֲלִי שׁוּם וּשְׁאָר עַל אַפֵּי אַרְעָא׃ וַאֲמַר מַלְכָּא לְאִתְּתָא אֱזִילִי לְבֵיתִיךְ וַאֲנָא אֲפַקֵּד עֲלָךְ׃ וַאֲמָרַת אִתְּתָא דְמִתְּקוֹעַ לְמַלְכָּא עֲלַי דִּילִי רִבּוֹנִי מַלְכָּא חוֹבָא וְעַל בֵּית אַבָּא וּמַלְכָּא וְכוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ זַכַּאי׃

רלבג

ויתאבל על בנו כל הימים. ר"ל ימים רבים כי אחר שלש שנים נחם על אמנון כי מת כמו שזכר אחר זה. ואולי אמר כל הימים להעיר שלא היה יום בימי השנה ואפילו המועדי' שלא היה דואב דוד זה והנה מצאנו בבן הראשון שנולד מבת שבע שתכף שמת רחץ וסך ואכל ושתה ואמר לעבדיו ועתה מאחר שהילד מת למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד אני הולך אליו והוא לא ישוב אלי והנה בזה היה ראוי שנאמר למה הוא מתאבל עליו כל כך והוא לא ישוב אליו שא' שהתר זה הספק הוא ממה שיקל כי דוד הרחיק היותו צם בבוא את מות הילד כי הצום יעשה על דרך התפלה והבקש' מהש"י וזה דבר בלתי ראוי אחר מות הילד אבל יתאבל עליו והדאגה הו' דבר יחייב הטבע אהבה הדמיונו' ולזה לא הורחק מפני זה התאבל על המות: ותכל דוד המלך. הוא משעם ככף כטעם נכספה וגם כלתה נפשי והוא חסר המצטרף והרצון בו ותכל נפש דוד המלך לצאת אל אבשלום להביאו אליו כי נחם על אמנון כי מת: ויקח משם אשה חכמה. ר"ל יודעת לסדר דבריה בחכמה ובשכל. והנה בקש ממנה שתשים עצמה כאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת וזה תהיה בשתלבש בגדי אבל לא תסוך שמן ותבכה ותתאבל בהיותה לפני המלך: תני את מכה אחיו ונמיתהו. הנה שאלתם זאת ידמה מפני שתהיה חשבם עצמם גואלי הדם והנה לא הותרו גואלי הדם להרוג הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט ולזה אמר דוד חי יי' אם יפול משערת בנך ארצה: עלי אדוני המלך העון ועל בית אבי והמלך וכסאו נקי. ר"ל עון רציחת בנה אם ירצחוהו בני המשפח' והנה אמרה דרך מוסר להראות שהמלך אשר כזה לא יקח עצה שלא להצילו:

יזכור נא המלך את ה׳ · שהקפיד על אורך הדרך להציל נפשות שנאמר והשיגו כי ירבה הדרך וזהו מהרבית גואל הדם לשחת ואתה דוחה אותי : ולמה חשבת כזאת · שחסרת לישראל שיבואו להרוג את השני בלא עדים והתראה : ומדבר המלך הדבר הזה כאשם · והדבר הזה שחרבת לאחרים שאמרת לי לא יפל משערת בנך ארצה עכשיו שאגלה לך שאין הדב׳ הזה אלא על שני בניך אל תתחרט לאמר דברתי זה כאשם והנני חוזר בי לבלתי השיב המלך את אבשלום שנדח ממנו וברח לו : ומדבר המלך · אוקי״נון פרלט״ט בלע״ז : כי מות נמות · ודיינו באותו שנים ולא ישא שהים נפש איש מן המיתה לפיכך וחשב המלך מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח : ועתה אשר באתי לדבר אל המלך אדוני את הדבר הזה · בשביל בני ועל בני : כי יראוני העם · הפחידוני שלבקש את אדוני על בנו פן יכעוס עלי : ותאמר שפחתך אדברה נא · כעניין זה אולי יעשה וגו׳ : כי ישמע המלך אל להציל את אמתו מכף האיש · הבא להרוג את בני ולהשמידני יחד מנחלת אלהים : ותאמר שפחתך · אחר שיצוה המלך עלי יהיה דברו למנוחה לבני כי לא ישוב מדברו הטוב כי כמלאך השם אדוני המלך ולא יחזירנו כעס ושנאה מדברו הטוב : אס

המדבר אליך · משני המשפחה תביאהו אותו אלי ואני אצוה לו ולא יוסיף עוד לגעת בך ואמר והבאתו והיה לו לומר מדרך הדקדו׳ והבאתיו בחירק התי״ו כי לנקבה הוא מדבר אבל אמר והבאתו כנגד אחד מנעריו העומדי׳ שם כי האשה לא היתה יכולה להביאו אם לא עם אחד מנערי המלך :

מנחה ד׳ חס׳ ו׳ בליש׳ וסי׳ וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה · יהיה נא דבר אדני המלך למנוחה · ודמשק מנחתו׳ והתה מנחתו כבוד · וכל המנוחות דכוו׳ : מלאך האלהים ה׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בשפטים ס׳ י״ג :

ויאמר המלך המדבר אליך
והבאתו אלי ולא יסיף עוד לגעת
בך : ותאמר יזכר נא המלך את
יהוה אלהיך מהרבית גאל הדם
לשחת ולא ישמידו את בני ויאמר
חי יהוה אם יפל משערת בנך ארצה
: ותאמר האשה תדבר נא שפחתך
אל אדני המלך דבר ויאמר דברי :
ותאמר האשה ולמה
חשבתה כזאת על עם אלהים ומדבר
המלך הדבר הזה כאשם לבלתי
השיב המלך את נדחו : כי מות
נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא
יאספו ולא ישא אלהים נפש וחשב
מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח :
ועתה אשר באתי לדבר אל המלך
אדני את הדבר הזה כי יראני העם
ותאמר שפחתך אדברה נא אל
המלך אולי יעשה המלך את דבר
אמתו : כי ישמע המלך להציל
את אמתו מכף האיש להשמיד
אתי ואת בני יחד מנחלת אלהים :
ותאמר שפחתך יהיה נא דבר אדני
המלך למנחה כי כמלאך האלהים
כן אדני המלך לשמע הטוב והרע
ויהוה אלהיך יהי עמך :
ויען המלך ויאמר אל האשה
אל נא תכחדי ממני דבר אשר אנכי
שאל אתך ותאמר האשה ידבר נא
אדני המלך : ויאמר המלך
היד יואב אתך בכל זאת ותען
האשה ותאמר חי נפשך אדני המלך

ואמר מלכא מן דיימר ליך מלא
ותייתיניה לותי ולא יוסיף עוד ל
לאנזקא ביך : ואמרת ידכר כען
מלכא מה דכתיב בספר אוריתא
דיי אלהך בדיל לאסגאה אורחא
קדם גאיל דמא לחבלא ולא
ישיצון ית ברי ואמר קיים הוא יי
אם יפול מסער ריש בריך לארעא
: ואמרת אתתא תמליל כען
אמתך קדם רבוני מלכא פתגמא
ואמר מליל :
ואמרת אתתא ולמא חשבתא
כהדא על עמא דיי וממליל מלכא
פתגמא הדין כגבר חייב בדיל
דלא לאתבא מלכא ית בידוריה :
ארי מית דמאית וכמי דמתאשדין
לארעא דלא איפשר להון ד
דיתוספון כן לית איפשר לדינא
דקושטא לקבלא ממון דשקר
ודמחשב מחשבן בדיל דלא ל
לברדא מיניה בידורא : וכען
דאתיתי למללא קדם מלכא רבוני
ית פתגמא הדין ארי דחלונני עמא
ואמרת אמתך אמליל כען קדם
מלכא מאים יעביד מלכא ית פ
פתגמא דאמתיה : ארי ישמע
מלכא לשיזבא ית אמתיה מיד
גברא לשיצאה יתי וית ברי כחדא
מאחסנת עמא דיי : ואמרת אמתך
יהי כען פתגמא דריבוני מלכא
לניחא ארי כמלאכא דיי כן רבוני
מלכא למשמע טב וביש ומימרא
דיי אלהך יהי בסעדך :
ואתיב מלכא ואמר לאתתא לא
כען תכסי מני פתגמא דאנא שאיל
יתיך ואמרת אתתא ימלל כען
ריבוני מלכא : ואמר מלכא היד
יואב עמך בכל דא ואתיבת אתתא ואמרת חיי נפשך רבוני מלכא

יזכר נא המלך · רצתה לומר שיוציא שבועה מפיו שלא יומת בנה ולמה מהרבת גואל כלומר שהיו רבים גואלים הדם ואם יצוה המלך לאחד יבא האחר ויהרגנו אבל אם ישבע המלך שלא יומת ישמעו הגואלים השבועה ויראו שלא יגעו בו וי״ת ידכר כען מלכא מה דכתיב בספר אוריתא דיי׳ אלהך בדיל לאסגאה אורח׳ קדם גאיל דמא לחבלא : משערת בנך ארצה · כתרגומו מסער ריש בריך : תדבר נא · אחרי אשר נתן לה מה ששאלה ממנו רצתה לגלות לו קצת הדברים ברמיזה כדי שיבין כי על דבר אבשלום באה : ולמה חשבת · כי לא יאמינו שאתה נשבעת שלא ימות בני אבל יאמרו אם דבר המלך הדבר הזה באשם ובשוגג דבר אותו שהרי הוא אינו משיב את אבשלום שהוא ברח מפני שהרג אמנון אחיו ואיך נשבע הוא שזה שהרג אחיו לא יומת ולא ידח : כי מות נמות · כלנו סופינו למות וכמו המים הנגרי׳ ארצה אשר לא יאספו אחרי שנשפכים במקום מדרון שנגרים כן נפשות בני אדם לא יאספו עוד אל הגוף מדרך הטבע אלא במעשה נס בתחיית המתים : ולא ישא אלהים נפש · שלא יוציאנה מן הגוף כלומ׳ לא ישא פני כל איש כי כלנו נמות ואין על האדם להרבות שפיכות דם אלא למעטו כמו שיוכל ואם יהרוג אדם חבירו לא צוה התור׳ להרגו אם לא הרגו במזיד בעדים ובהתראה כדי למעט שפיכות הדם ואם הרגו שוגג צוה שיגלה עד זמן ידוע ולא יהרגו אותו ואפילו הרגו מזיד אם אין שם עדים והתראה וזהו שאמ׳ וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח אלהים חשב מחשבות ושם משפטים לבלתי ידח ההורג ויש לפרש וחשב מחשבות על המלך כלומר אחר שכן הוא שכלנו סופינו למות יחשוב המלך מחשבו׳ שלא ידח ממנו נדח ואם מת אחד לא יומתו שנים וי״ת אלהים דייכא ותרגם הפסוק כן ארי מיתא דמאית וכמיא דמתאשדין וגו׳ : כי יראוני העם · כבר פירשנו בו פירוש אחר בתחילת הפרשה כי על נערי המלך השוערים אמרה והפירוש הנכון בעיני כי על כל בני עירה אמרה כי הפחידוני העם שלא תועיל צעקתי לפני המלך בדבר הזה : למנוחה · שיניחני מדאגתי ומעצבי : לשמוע הטוב והרע · כלומר שתשפט האמת לפי מה שתשמע : היד יואב · עצתו ודברו : אס

רלבג

מהרבת גואל הדם לשחת · ר״ל שלא ירבו גואלי הדם לשחת כי אין זה מחק גואלי הדם כי זה הנשאר הוא גם כן קרובם וכאלו אמרה שיזכור לפניו שיאמר להם שאין ראוי להם מצד היותם גואלי הדם שירבו לשפוך דם קרוביהם ולזה נשבע דוד חי יי׳ אם יפול משערת ראשו ארצה ודמה שלא אמרה שהיה שם עדים ולזה נשבע לה כי לפי דיני התור׳ לא היה בן מות אם היה הענין כמו שהגיד׳ לו ואפשר עוד שאף על פי שהיה בן מות לפי משפטי התורה הנה היה יכלת למלך להצילו להוראת שעה : ומדבר המלך הדבר הזה כאשם לבלתי השיב המלך את נדחו · ר״ל והנה המלך מדבר הדבר הזה שנראה בו שהוא כמו אשם על שלא השיב את נדחו והוא אבשלום כי אם יבקש להמיתו על דבר אמנון יעשה מה שהרחיק אותו בדברו עם זאת האשה התקועית : כי מות נמות · כלנו כמו המים הנגרים ארצה שלא יתקבצו לעמוד מההגרה כן בני האדם דורכים אל המות : ולא ישא אלהי׳ נפש · להצילה מהמות ר״ל שלא יכובד בזה הענין שום אדם ולא ישא פני נפש בזה כי סוף כל אדם למות. והנה חשב הש״י מחשבות להמית בני האדם במינים שונים ובסבות שונות בדרך שלא יהיה נדח אחד מן האנשים שידמה בנפשו לברוח מהמות וכאילו אמרה זה להעיד כי אולי מאת הש״י היתה הסבה להמית את אמנון כי הוא חושב מחשבות לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו : יהיה נא דבר אדני המלך למנוחה · ר״ל להניח לי מרגזי וזה יהיה סבה לשאול ממנו שישיב את נדחו אחר שהסכים זה הענין בבני : כי כמלאך האלהים כן אדני המלך לשמוע הטוב והרע · ר״ל כי מה שישפט באלו הדברים שיבאו לפניו מהטוב והרע ישפוט בתכלית מה שאפשר מהטוב והיושר והחמלה כאילו הוא מלאך האלהים : אס

אם אש להמין ולהשמיל. אש חסר יו"ד והוא כמשמעו ו"ת אם אית כמו יש וכן האיש בבית רשע שהוא חסר תרגם האית ופי' הפסוק לדעת יואב אם יש לנטות ימין ושמאל מכל אשר דברת אלא כן הוא כמו שאתה אומר כי עבדך יואב צוני ואם כפרש איש כמשמעו יהיה פירושו כן אם איש אחר צוני להימין ולהשמאיל מכל הדברים האלה אלא כאשר דבר אדוני המלך כן הוא כי עבדך יואב הוא היה שצוני ויהיה פי' אשר כמו כאשר וכן ותאכל מכות אשר צויתיך כאשר צויתיך ויהיה מכל אשר דבר כסתר עמו ופירושו מכל מה אשר אמרתי וכמוהו רבים במקרא להיות מלה חסירה מן הענין בהיות הדבר מובן מן הענין הקודם כמו שכתבנו בספר מכלל: לדעת את כל אשר בארץ. בין בדבריך בין בדברי אחרים: הנה נא עשיתי. ששמעתי לדברי האשה המדברת אלי במצותיך ובקשה מדוייקת מצאתי כתוב עשיתי וקרי עשית ופי' לאותה הבקשה אתה עשית את הדבר הזה לשלוח לי התקועית לסבב פני הדבר על אבשלום לך השיבו כדבריך: אל פניו. כמו על פניו כמו אל ההרים לא אכל על ההרים: עבדו. כתיב עבדך קרי והענין אחד הוא: וכאבשלום לא היה איש יפה. סמוך לסיפור המרד שמרד באביו ספר מה גרם לו זה כי היה יפה ובכל ישראל לא היה כמוהו ונתגאה ביופיו ובשערו וחשב כי אין ראוי למלוכה מבני דוד כמוהו ומרד אולי שמע כי בלב המלך להמליך שלמה אחריו ומרד על אביו בחייו וגנב לב ישראל: ובגלחו. אמרו רבו' ז"ל כי אבשלו' נזיר עולם היה כן היתה קבלה בידם כי מן הפסוקים לא ראו זה כי אפשר כי הוא היה מגדל שערו ליופי שערו להתגאות בו ולהתכאות ומשנה לשנה כשהיה כבד עליו שלא יוכל לסבלו היה מגלחו אבל הם ז"ל קבלו כי בנזירות היה מגדל אותו ולמדו מזה כי מי שנדר בנזי' עולם כל ימי חייו כשהכביד שערו מיקל בתער משנים עשר חדש לשנים עשר חדש שנ' ויהי מקץ ימים לימים זהו משנ' לשנ' כי ימים הוא שנה כמו ימי' תהיה גאולתו: באבן המלך. כתרגו' במתקלא דמלכא כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן שהוא משקל: אל ידי. סמוך למקום שרותי וכת' דסמיכא לדילי: לכו והציתוה. הכתוב הוא על דרך כתי' הפ"א למדבר בעדו ר"ל שהו עצמו ילך עמה' והקרי הוא על דרך חסרי הפ"א והוא כנוי לרבים ושניהם ענין אחד אלא שהקרי יותר קרוב: ואם

אש ג' סבירין ויש וסי' עוד האש בית רשע. אש רעים. אם אש להמין ולהשמיל. ולך י"א בקריא' וסי' ויאמר קח נא את בנך יחידך. ותאמר לו אמו עלי קללתך בני. ויאברו לו וחרש. ועתה שוב ולך בשלום.

אם אש להמין ולהשמיל מכל אשר דבר אדני המלך כי עבדך יואב הוא צוני והוא שם בפי שפחתך את כל הדברים האלה: לבעבור סבב את פני הדבר עשה עבדך יואב את הדבר הזה ואדני חכם כחכמת מלאך האלהים לדעת את כל אשר בארץ:

ויאמר המלך אל יואב הנה נא עשיתי את הדבר הזה ולך השב את הנער את אבשלום: ויפל יואב אל פניו ארצה וישתחו ויברך את המלך ויאמר יואב היום ידע עבדך כי מצאתי חן בעיניך אדני המלך אשר עשה המלך את דבר עבדו: ויקם יואב וילך גשורה ויבא את אבשלום ירושלם:

ויאמר המלך יסב אל ביתו ופני לא יראה ויסב אבשלום אל ביתו ופני המלך לא ראה:

וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל להלל מאד מכף רגלו ועד קדקדו לא היה בו מום: ובגלחו את ראשו והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח כי כבד עליו וגלחו ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך: ויולדו לאבשלום שלושה בנים ובת אחת ושמה תמר היא היתה אשה יפת מראה:

וישב אבשלום בירושלם שנתים ימים ופני המלך לא ראה: וישלח אבשלום אל יואב לשלח אתו אל המלך ולא אבה לבוא אליו וישלח עוד שנית ולא אבה לבוא: ויאמר אל עבדיו ראו חלקת יואב אל ידי ולו שם שערים לכו והוציתיה באש ויציתו עבדי אבשלום את החלקה באש:

ויקם יואב ויבא אל אבשלום הביתה ויאמר אליו למה הציתו עבדיך את החלקה אשר לי באש:

אם אית למסטי לימינא ולסמלא מכל די מליל ריבוני מלכא ארי עבדך יואב הוא פקדני והוא שוי בפומא דאמתך ית כל פתגמיא האילין: בדיל לאקפא ית אפי פיתגמא עבד עבדך יואב ית פתגמא הדין וריבוני חכים כחכמת מלאכא דיי למידע ית כל די בארעא: ואמר מלכא ליואב הא כען עבדית ית פתגמא הדין ואזיל אתיב ית עולימא ית אבשלום: ונפל יואב על אפוהי לארעא וסגיד ובריך ית מלכא ואמר יואב יומא דין ידע עבדך ארי אשכחית רחמין בעינך ריבוני מלכא דעבד מלכא ית פתגמא דעבדיה: וקם יואב ואזל לגשור ואיתי ית אבשלום לירושלם: ואמר מלכא יסתחר לביתיה ואפי לא יחזי ואסתחר אבשלום לביתיה ואפי מלכא לא חזא: וכאבשלום לא הוה גבר שפיר בכל ישראל לשבחא לחדא מפרסת רגלוהי ועד מוחיה לא הות ביה מומא: ובספרותיה ית רישיה והוי מזמן עידן לעידן דמספר ארי יקיר עלוהי ומספר ליה ותקל ית סער רישיה מאתן סלעין במתקלא דמלכא: ואתילידו לאבשלום תלתא בנין וברתא חדא ושמה תמר היא הות אתתא שפירת חיזו: ויתיב אבשלום בירושלם תרתין שנין ואפי מלכא לא חזא: ושלח אבשלום לות יואב לשלחא יתיה לות מלכא ולא אבה למיתי לותיה ושלח עוד תינינות ולא אבה למיתי: ואמר לעבדוהי חזו אחסנתיה דיואב דסמיכא לדילי וליה תמן סערין אזילו ואדלקותא בנורא ואדליקו עבדי אבשלום ית אחסנתיה בנורא: וקם יואב ואתא לות אבשלום לביתא ואמר ליה למה אדליקו עבדך ית אחסנתא דילי בנורא:

רשי

אם אש. כמו אם יש כמו היש וכן עוד האיש בית רשע כמו היש: לבעבור סבב. לגלגל עד שיבא דבר בנו שלא תלך לאור: ואדני חכם. והבנת כי מאת יואב יבאת: אל ידי. סמוך לרשותי במקום שאני יכול לו להזיק: אל ידי. אונקלוס תרגם בלע"ז: והציתוה

רלבג

אם אש להמין ולהשמיל. פירשו בו אם יש להימין ולהשמאיל והרצון בו שאין לנטות ימין ושמא' מכל אשר דבר המלך כי כן הוא האמת: לבעבור סבב את פני הדבר. הנה פני הדבר הוא מה שראוי שיפנה הדבר אליו והוא התכלית הראוי וכאלו אמר' שהוא עשה כן כדי שיגיע התכלית הראוי: כי כבד עליו וגלחו. מגיד שלולא שכבד עליו לא היה מגלח אותו וזה לאות כי היה נזי' מגדל פרע שער ראשו ולפי שהנזיר לתגלחת הוא נזיר לשאר הדברים אשר בהם הנזירו' כמו שבארנו בפרשת נזיר למדנו שהוא היה נזיר ולפי שזה היה מנהגו תמיד משנ' לשנה כמו שספר בזה המקום למדנו מזה שאבשלום היה נזיר עולם: מאתים שקלים באבן המלך. הנה היה שוקל זה במשקל המלך אם לפי שהיה נותן משקלם כסף או זהב לבית המקדש או לעניי' או היה שוקל זה לראו' הפלגת רבוי שערו: ויפק

עשיתי ובמוב הספרים מצאתי ולא מצאתי זה קרי וכתי' כי אם אחד מהא' אלף

מלא קרנך שמן. חשב את הנער. ואלישע הנביא. ויאמר המלך אל חזאל. קח בידך את המגלה. האל נא ולך. ולך בא אל הגולה. אכול. את המגלה הזאת: אל פניו ו' בקריאה וסי' לשנאיו אל פניו להאבדו ב' בנ. ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו. ויפל יואב אל פניו. ויצא אל פניו יהוא בן חנני. הן יקטלני לו איחל:

רשי

והמיתני. ויהרוג אותי המלך: והשכים אבשלום. בכל בקר: מאחד שבטי ישראל עבדיך. משבט פלוני: והצדקתיו. ואידוניה בקושטא: וחמשים איש וגומ'. כולם כטולי טחול וחקוקי כפות רגלים: מקץ ארבעים שנה. משאלו ישראל מלך לשמואל כתגלגל דבר מרד והשפלה במלכות: אלכה נא בחברון ואשלם את נדרי. אמרו רבותינו להביא כבשים מחברון כי שם היו כבשים שמנים:

קרואים

רדק

ואם יש בי עון. כי לא לחנם הרגתי אמנון כי הוא ענה את תמר אחותי ובזה אותה בתכלית הבזיון: והשכים. כן היה מנהגו בכל בקר ובקר: על יד דרך השער. על מקום שהיה בדרך השער ות"י על כיבש אורח תרעא ר"ל מסילת הדרך: ועלי יבא. כמו ואלי ורבי' על במקום אל: והצדקתיו. כתרגומו ואידוניה בקושטא:

בקרב איש. הב"ית מעמדת בנעיא והרי"ש חטופה: והחזיק לו. כמו בו וכן לפניכם לחרב כמו בחרב: ויהי מקץ ארבעים שנה. אמרו רז"ל ארבעים שנה תזמן משאלו להם מלך ואמרו אותה שנה שאלו להם מלך עשירית של שמואל היתה ושאול מלך עם שמואל שנה אחת ושתים שמלך שאול בעצמו הרי שלש ול"ז של דוד הרי ארבעי' כי בשלשים ושבע של דוד מרד אבשלום ואמר זמן זה במרד אבשלום כלומר כי לקץ ארבעי' שנה משאלו להם ישראל מלך יצא מרד במלכותם והרגו כמה מישראל: ואשלם את נדרי. אמ' שיקרב קרבן נדרו בחברון אשר נדר בגשור כי שעת היתר הבמו' היה והיה האדם מקריב בכל מקום שירצה אע"פ שאהל מועד היה בגבעון. ומן הכראה מה שהלך לחברון להקריב לפי שהיה דעתו למרוד ולמלוך בחר המקום שהוקם בו אביו למלך: ובדברי רבו' ז"ל לא הלך אלא להביא כבשים מחברון להקריב שם כי שם היו הכבשים הטובים והקשו על האומר זה ואמרו בחברון מחברון מבעי ליה: אם ישוב ישיבני. ישיב כתיב וקרי ישוב ישיב לשון תשובה והקרי ישוב לשון ישיבה והוא מקור ר"ל אם ישיבני ירושלם שאשב בה: כשמעכם. בכ"ף:

קרואים

ואם יש ג' וסימ' ואם יש בו עון המתני אתה. ואם יש בי עון והמתני. דבר יי' אתם: מאחרי ג' וסימ' ויעש לו אבשלום מרכבה. שוא לכם משכימי. הוי משכימי בבקר: למשפט ט"ו דגשים וסימ' והיו לכם הערים.

ויאמר אבשלום אל־יואב הנה
שלחתי אליך לאמר בא הנה ל' חס' בסיפ'
ואשלחה אתך אל־המלך לאמר
למה באתי מגשור טוב לי עד אני־ י"ד חס'
שם ועתה אראה פני המלך ואם־יש־
בי עון והמתני: ויבא יואב אל־ ל' חס'
המלך ויגד־לו ויקרא אל־אבשלום
ויבא אל־המלך וישתחו לו על־
אפיו ארצה לפני המלך וישק המלך
טו לאבשלום: ויהי
מאחרי כן ויעש לו אבשלום מרכבה ג'
וססים וחמשים איש רצים לפניו: ל' חס'
והשכים אבשלום ועמד על־יד דרך כ' א"ב
השער ויהי כל־האיש אשר־יהיה־
לו ריב לבוא אל־המלך למשפט ט"ו
ויקרא אבשלום אליו ויאמר אי־מזה
עיר אתה ויאמר מאחד שבטי־
ישראל עבדך: ויאמר אליו
אבשלום ראה דבריך טובים ונכחים ל'
ושמע אין־לך מאת המלך: ויאמר ר'
אבשלום מי־ישמני שפט בארץ ל' חס'
ועלי יבא כל־איש אשר־יהיה־לו ה'
ריב ומשפט והצדקתיו: והיה בקרב ל' ל'
איש להשתחות לו ושלח את־ידו ל'
והחזיק לו ונשק־לו: ויעש אבשלום
כדבר הזה לכל־ישראל אשר־יבאו
למשפט אל־המלך ויגנב אבשלום פו' ל'
את־לב אנשי ישראל:
ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר
אבשלום אל־המלך אלכה נא
ואשלם את־נדרי אשר־נדרתי
ליהוה בחברון: כי־נדר נדר עבדך
בשבתי בגשור בארם לאמר אם־
ישיב ישבני יהוה ירושלם ועבדתי ישוב ק'
את־יהוה: ויאמר־לו המלך לך ב'
בשלום ויקם וילך חברונה:
וישלח אבשלום
מרגלים בכל־שבטי ישראל לאמר
כשמעכם את־קול השפר ואמרתם ג'· ל'
מלך אבשלום בחברון:

ואמר אבשלום ליואב הא שלחית
לותך למימר איתא הלכא ו
ואשלחינך לות מלכא למימר למה
אתיתי מגשור טב לי עוד דאנא
תמן וכען אחזי אפי מלכא ואם
אית בי חובא ויקטלינני: ואתא
יואב לות מלכא וחוי ליה וקרא
לאבשלום ואתא לות מלכא וסגיד
ליה על אפוהי על ארעא קדם
מלכא ונשק מלכא לאבשלום:
והוה מבתר
כן ועבד ליה אבשלום רתיכין
וסוסון ותמשין גברא רדפין ק
קדמוהי: ומקדים אבשלום
וקאי על כיבש אורח תרעא והוי כל
גברא דיהי ליה דין למיעל לקדם
מלכא למדן וקרי אבשלום ליה
ואמר אי מדא קרתא את ואמר
מחד שבטיא דישראל עבדך:
ואמר ליה אבשלום חזי פיתגמך
תקנין ויאן ושמע לית לך מן
קדם מלכא: ואמר אבשלום
מן ימנונני דיינא בארעא וקדמי
ייתי כל גבר דיהי ליה דין ומצו ו
ואדניניה בקשוט: והוה כד
קרב גברא למסגד ליה ומושיט
ית ידיה ומתקיף ביה ונשיק ליה:
ועבד אבשלום כפתגמא הדין
לכל ישראל דאתן למידן לות
מלכא וגניב אבשלום ית ליבא
דאנשי ישראל:
והוה מסוף ארבעין
שנין ואמר אבשלום למלכא
איזיל כען ואשלם ית נדרי דנדרית
קדם יי' בחברון: ארי נדרא
נדר עבדך במיתבי בגשור בארם
למימר אם אתבא יתיבנני יי' ל
לירושלם ואפלח קדם יי':
ואמר ליה מלכא איזל בשלם
וקם ואזל לחברון:
ושלח אבשלום
מאללין בכל שבטיא דישראל
למימר כמישמעכון ית קל שופרא
ותמרון מלך אבשלום בחברון:

רלבג·

וישק המלך לאבשלו'. הנה לא נשקו בפיו ולזה היתה הנשיקה נקשרת עם אות למ"ד: וחמשים איש רצים ל לפניו. הנה מפני שלא היה מדרך מלכי ישרא' להרבות סוסים כמו שהזהירה התור' הנה היה הענין הזה דבר גדול בחק א אבשלום כי לא היה מלך: ועמד על יד השער. ר"ל שהוא עמד על מקום ששם יעברו העוברי' לבא אל שער המלך: ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל. ר"ל באלו הכזבים כאלו גנב לבם מאת המלך דוד ולקחו לו כי בזה משך לב העם אליו: ויהי מקץ ארבעי' שנה. יתכן שאלו ארבעים שנה התחילו מעת ב משיחת המלכו' בישרא' ר"ל מעת המשח שאול או התחילו מעת שלמו' ארבעים שנה מעת ה המשח דוד ואולי הוגד על דרך כבואה ש שארבעים שנה יעמוד מלכו' דוד ולזה חשב אבשלום שאז יהיה העת שתסור המלוכה מדוד ודמה מפני זה שבכר תשלם מ מחשבתו בהריגת א אביו לשבב שתהיה המלוכה לו: ואשלם את נדרי ליי' בחברון. ידמה שהיתה אז במת צבור בחברון ואמר אבשלום לזבוח שם זבחי' ליי' כי לא נאסרו הבמות כי אז היו בין המנוח' והנחלה ר"ל בין משכן שילה ובין בית המקדש ולא נאסרו הבמות לגמרי עד ש שנבנה בית המקדש בהר המוריה כמו ש שנתבאר בתורה ולזה אמר בספר מלכי' רק העם מזבחי' ומקטרים בבמות כי לא נבנה בית לשם יי' עד הימים ההם והנה מפני ש שראה אבשלום ששם משחה המלוכה לדוד והצליח בה חשב שיהיה המקום גורם ולזה בחר ללכת לחברון: ועבדתי את יי'. ר"ל לזבוח לו זבחים: מעירו

סיד א' תמנין וסי' כרה דארמלתא שלים עברא ולא אתקבל

הספר מן הכאשר סוף סיפר' בולהון חס' וכל שאר בניא' א"ל במ"ב חסך שבר: נבי שמר:

כי יפלא ממך דבר. וישב בעיר ההיא עד. והיא ישבת תחת התמר. והשכים אבשלום ועמד. ויעש אבשלום כדבר הזה. ויסרו למשפט אלהיו יורנו. החרישו אלי איים ולאמים. כל כלי יוצר עליך. נדמה כדוכים כולנו וכיונים. אהה אל תירא עבדי. וחברו. וקרבתי אליכם למשפט. ויי' לעולם ישב. בקום למשפט אלהים:

רדק

קרואים והולכים לתומם. קראם שילכו עמו לחברון שילך שם להקריב קרבן והם לא ידעו דבר המרד שהיה בלבו זהו לתומם כמו תמך הקשת לתומו שלא היה יודע כי מלך ישראל הוא. ובדרש כי אמר לאביו שיכתוב לו בכתב מצותו לשני אנשים שיבחר שילכו עמו והיה מראה הכתוב ההוא לשני אנשים ואחר כך לשני אנשים אחרים ולא היו יודעים אלו באלו כן עשה עד שהיו עמו מאתים איש הה"ד קרואים והולכים לתומם קרואים מדוד והולכים לתומם מאבשלום: מעירו מגילה בזבחו את הזבחים. בחברון שלח לאחיתופל שיבא מעירו מגילו או פירושו וישלח אבשלום ויקח את אחיתופל מעירו מגילה ויבא אליו וקשר עמו: קומו ונברחה. כי אם לא נהיה בעיר לא יבא אל העי' ואם יבא אל העי' וימצא אותנו בעיר לא תהיה לנו פליטה ממנו ויכה את העיר זהו שאמר פן ימהר קודם שיעש' דבר אחר ויבא אל העיר שיחשב שימצאני הנה לפיכך נמהר אנחנו לברוח. ובדרש שלא ידון אותנו כעיר הנדחת ועוד אמרו כשל בעל הכוס להדיח את הכוס אינו זז עד שימרקנו כלומר כיון שהתחיל הפורענות לבא ירא אני שלא נכלה ממנו: ברגליו. עמו וכן וכל העם אשר ברגליך ות"י עמיה: בית המרחק. כתרגומו באתר דריחיק כלומר מקום שהיה רחוק מירושלם. ובדרש מלמד שנדוהו הה"ד י ישובו לי ירחיק מלמד שפרשו ממנו: על ידו. כמו לפניו כמו שאמ' על פני המלך: וכל הכרתי וכל הפלתי. ת"י וכל קשתיא וכל קלעיא ואפשר שהיו משפחות ידועות בישראל ורבו' ז"ל פי' אלו אורים ותומים ומלת כל קשה לפירושם: וכל הגתי'. אמרו כי גוים היו וכן אתי הגתי גוי היה ולפי דעתי כי ישראלים היו שהיו מתגוררי' בגת ובאו עתה לעזרת דוד וזהו שאמ' אשר באו ברגלו מגת פי' בעבורו כמו ויברך יי' אותך לרגלי בעבורי וכבר פי' עוד למעלה בענין הגתים בדבר ע עטרת מלכם ות"י ברגלו' עמיה ר"ל עם אתי הגתי וא"ע"פ שלא נזכ' ידוע כי אתי הגתי היה ראש לשש מאות איש אלה וכן אמר ויעבור אתי הגתי וכל אנשיו: שוב ושב עם המלך. פי' עם אבשלום המלך שרצו ישראל להמליכו: כי נכרי אתה. לפי שהתגורר בגת ימים רבי' ואולי נולד שם ועתה באת מקרוב כי נכרי אתה עדיין וגולה אתה איך אניעך עוד ופי' גולה מטלטל כי לשון גלו' יש שהוא טלטול השבי והוא הרוב ויש שהו' טלטול בלא שבי אלא ממקום למקום כמו זה וכן ויגלם אל מנחת ומלת למקומך דבק עם שוב ושב שזכר כאילו אמר שוב למקומך ושב עם המלך ומקומו היה ירושלם כי שם בא לשבת כשבא מגת ובענין הזה ת"י אלא שלא הדביקו עם שוב אלא הוסיף בו ואמ' ואף אם גלי את איזיל לך לאתרך: אניעך. כתו' בוי"ו וקרי ביו"ד והענין אחד אלא שזה מן הקל וזה מן הכבד: ואני הולך על אשר אני הולך. על כמו אל כמו ותתפלל על יי' כלומ' אני הולך אל המקום אשר אני הולך במקרה כי לא אדע אנה אלך כאדם בורח כתרגומו ואנא אזיל לאתר דלית אנא ידע לאן אנא אזיל: את אחיך עמך. הם הגתים שש מאות איש שבאו עמו מגת: חסד ואמת. אני מחזי' לך חסד ואמת על מה שעשית ואני מכיר כי לבך טוב עמי ות"י ואתיב ית אחך עמך ועביד עמהון טיבו וקשוט: כי אם במקום. אם כתיב ולא קרי והענין אחד אם קרי או לא קרי והמלות האלה דכתיב ולא קרין או דקרין ולא כתיבן וכן קרי וכתיב נראה כי בגלות הראשונה אבדו הספרים ונטלטלו והחכמים יודעי המקרא מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה ליושנה מצאו מחלוקת בספרים הנמצאים והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השיגה דעתם על הבירור כתבו האחד ולא נקדו או כתבו אחד מבחוץ ולא כתבו מבפנים או כתבו אחד מבחוץ ואחד מבפנים: וכל

מהרו ד' וסימ' נמסר בסדר ויגש: וכל ביתו ג' בקריאה וסימ' ויעל האיש אלקנה וכל ביתו. וימת שאול ושלשת בניו ודו"ה. ויצא המלך וכל ביתו ברגליו: גולה וגולה ה' בקריא' וסימ' כי קשרתם כלכם עלי ב'

ואת־אבשלום הלכו מאתים איש מירושלם קראים והלכים לתמם ולא ידעו כל־דבר: וישלח אבשלום את־אחיתפל הגילני יועץ דוד מעירו מגלה בזבחו את־הזבחים ויהי הקשר אמץ והעם הולך ורב את־אבשלום: ויבא המגיד אל־דוד לאמר היה לב־איש ישראל אחרי אבשלום: ויאמר דוד לכל־עבדיו אשר־אתו בירושלם קומו ונברחה כי לא־תהיה־לנו פליטה מפני אבשלם מהרו ללכת פן־ימהר והשגנו והדיח עלינו את־הרעה והכה העיר לפי־חרב: ויאמרו עבדי־המלך אל־המלך ככל אשר־יבחר אדני המלך הנה עבדיך: ויצא המלך וכל־ביתו ברגליו ויעזב המלך את עשר נשים פלגשים לשמר הבית: ויצא המלך וכל־העם ברגליו ויעמדו בית המרחק: וכל־עבדיו עברים על־ידו וכל־הכרתי וכל־הפלתי וכל־הגתים שש־מאות איש אשר־באו ברגלו מגת עברים על־פני המלך: ויאמר המלך אל־אתי הגתי למה תלך גם־אתה אתנו שוב ושב עם־המלך כי־נכרי אתה וגם־גלה אתה למקומך: תמול בואך והיום אנועך עמנו ללכת ואני הולך על אשר־אני הולך שוב והשב את־אחיך עמך חסד ואמת: ויען אתי את־המלך ויאמר חי־יהוה וחי אדני המלך כי אם במקום אשר יהיה־שם אדני המלך אם־למות אם־לחיים כי־שם יהיה עבדך:

ועם אבשלום אזלו מאתן גברין מירושלם זמינין ואזלין לתומיהון ולא ידעין כל מדעם: ושלח אבשלום ית אחיתופל גילונאה מלכא דדוד מקרתיה מגילו בדבחותיה ית דבחיא והוה מרדא תקיף ועמא אזיל וסגי עם אבשלום: ואתא דמחוי לות דוד למימר אתפני ליבא דאנש ישראל בתר אבשלום: ואמר דוד לכל עבדוהי דעמיה בירושלם קומו ונערוק ארי לא תהי לנא שיזבא מן קדם אבשלום אוחו למיזל דילמא יוחי וידבקיננא ויכמון ית בישתא עלנא וימחי ית קרתא לפתגם דחרב: ואמרו עבדי מלכא למלכא ככל דיימר רבוני מלכא הא עבדך: ונפק מלכא וכל אנש ביתיה די עמיה ושבק מלכא ית עשר נשין לחינן למיטר ביתא: ונפק מלכא וכל אנש ביתיה עמיה וקמו באתר רחיק: וכל עבדוהי עברין על ידוהי וכל קשתיא וכל קלעיא וכל גתאי שית מאה גברא דאתן עמיה מגת עברין קדם מלכא: ואמר מלכא לאתי גתאה למא תיזל אף את עמנא תוב ותיב עם מלכא ארי נוכרא את ואף אם גלי את איזיל לך לאתרך: תמלי אתית ויומא דין איטלטלינך עמנא למיזל ואנא אזיל לאתר דלית אנא ידע לאן אנא אזיל תוב ואתיב ית אחך עמך ועביד עמהון טיבו וקשוט: ואתיב אתי ית מלכא ואמר קיים הוא יי וקיים ריבוני מלכא אלהין באתרא דיהי תמן רבוני מלכא אם למותא ואם לחיי ארי תמן יהי עבדך:

בפסוק. וגם גלה אתה מבקומך. אילין ג' קדמאי חס'. עשרת אלפים גולה. גולה סוד והולך רכיל מ"ל: והשב ד' בקריאה וסימ' נמסר בסדר ויחי:

רשי

קרואים והולכי' לתומם. מפורש במסכת סוטה ירושלמית שבקש מאביו שיכתוב לו שכל שני בני אדם שיבקש שילכו עמו ילכו והיה מראה אותה לשנים כאן ואחר כך לשני אחרי' וכן הרבה: בית המרחק. באתר דרחיק: על ידו. אצלו הוא עומד והם עוברים: עם המלך. עם אבשלום: כי נכרי אתה. ואנחנו בורחים מאין כרם ומזון ומתוך שאתה נכרי לא תמצא מ מרחמים: וגם גולה אתה למקומך. וגם אם גולה אתה מעם המלך שאינך רוצה להיות עמו למקומך חזור לו כי לא טוב לכתך עמי שהרי תמול באתה: והיום אניעך עמנו. ואין לי מקום שאוכל להושיבך שם ולהמלט כי אני הולך על אשר יקרני המקרה ללכת יום יום כשאשמע שהרודפים כאן אני בורח כאן וכן תירגם יונתן וגם גולה אתה למקומך ואף אם גלי את איזיל לך לאתרך: חסד ואמת. אני מחזיק בך טובת חסד ואמת שעשית עמדי: לך

רלבג

מעירו מגילה. יתכן ששלחו אל חברון מ מגילה לא מירושלם ליראתו שמא לא יתרצ' אחיתפל להיות כנגד דוד ואם היה אומר לו זה בירושלם אולי היה אחיתופל מגיד זה ל לדוד כי הוא יועץ דוד: והדיח עלינו את הרע'. ר"ל ויבא בחוזק ו ובתוקף את הרעה עלינו: ויצא המלך וכל ביתו ברגליו. הנה לא רכב על ס סוסים כדי שלא י יתפרסם לכתו כי ה הרואים אותו הולך ברגליו לא יחשבו ש שהוא דוד ויפלט לו מפני זה יותר ההמלט מיד אבשלום: ויעמדו בית המרחק. ר"ל בבית היותר רחוק מ מירושלם והוא דרך משל מהבתים אשר חוץ לחומה: וכל הכרתי וכל הפלתי. הם היו שתי משפחות בתכלית החכמ' והם היו סנהדרין כמו ש שיתבאר אחר זה ודמה שהסנהדרין נקראו כך כי הם כורתין הדין במה שיבא לפניהם כי אחריהם אין ללכת לאחרים למעלה מהם והם גם כן מבארי' כל מה שיפלא למשפט באי זה דבר שיהיה מדברי התורה כמו שנתבאר בפ' כי יפלא ממך דבר למשפט ואמר כל הכרתי וכל הפלתי לפי שהיו שם לפניהם שורות של תלמידים להקים מהם כשיצטרך ולזה אמ' כי כלם עברו עם דוד: וגם אתה גולה למקומך. יתכן שלא היה יושב בירושלם כי אם זמן מועט והיה תמיד נע ונד ממקומו להעתיק משם קניניו ולזה אמר לו כי נכרי אתה ואמ' לו גם כן תמול באיך והיום אניעך עמנו ללכת: ויציקו

רשי

לך ועבור· עם שאר העם אחר אשר איך רוצה להפרד ממני: וכל העם עוברי׳ מן המלך והלאה לפי שהוא עומד קורא אותם שברים: ויציקו· כמו ויציגו ואקימו ית ארונא העמידוהו לצד אחד והעם עוברים שהיה דוד רוצה לשאתו עמו: ויעל אביתר עד תם וגו׳· הרי זה מקרא מסורס ויציקו ארון האלהים עד תום כל העם לעבור: ויעל אביתר· אותו היום נסתלק מן הכהונה ששאל באורים ותומים ולא נענה ונכנס צדוק תחתיו וכן שנינו בסדר עולם ובסדר יומא: הרואה אתה· אם רואה אתה שענה נכונ׳ היא טוב העיר וגו׳: שני בניכם אתכם· ובידם תוכלו להודיעני מה שתשמעו מבית המלך ולפי מה שתודיעוני אמלט: במעלה הזתים· בהר הזתים: חפוי· מכרך כדרך האבלים: חפו· כריכו: ודוד הגיד· ולדוד הגיד המגיד: סכל· קלקל כמו הסכל ירבה דברי׳: בא עד הראש· עד ריש טוריא: אשר ישתחוה שם לאלהי׳. אשר היה רגיל להשתחות שם כשהיה בא לירושלם היה רואה משם את האהל שהארון בתוכו והיה משתחוה: עבר

וכל הארץ ה׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר מקץ: ה׳ פסוקי׳ וכל וכל וכל ג׳ במצעות פסוק וב׳ ראשי פסוקי׳ וסי׳ והערים יהרוסו· אתה הוא יי׳ לבדך אתה עשית· ורעשו מפני דגי הים ועוף· וכל פסיליה יכרתו· וכל הארץ בכים קול גדול: עלה ג׳ כתיב ה׳ בקריאה וסימ׳ אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי· עלה נעלה וירשנו

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אִתַּי לֵךְ וַעֲבֹר וַיַּעֲבֹר
אִתַּי הַגִּתִּי וְכָל־אֲנָשָׁיו וְכָל־הַטַּף אֲשֶׁר ל׳ בכת״ים
אִתּוֹ׃ וְכָל־הָאָרֶץ בּוֹכִים קוֹל גָּדוֹל כ׳ מ״ל כי כוכ׳ כל העם׃
וְכָל־הָעָם עֹבְרִים וְהַמֶּלֶךְ עֹבֵר בְּנַחַל ה׳ כסו׳ וכל וכל וכל
קִדְרוֹן וְכָל־הָעָם עֹבְרִים עַל־פְּנֵי־דֶרֶךְ ל׳
אֶת־הַמִּדְבָּר׃ וְהִנֵּה גַם־צָדוֹק וְכָל־ כ׳
הַלְוִיִּם אִתּוֹ נֹשְׂאִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית
הָאֱלֹהִים וַיַּצִּקוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים ל׳ חס׳
וַיַּעַל אֶבְיָתָר עַד־תֹּם כָּל־הָעָם לַעֲבוֹר ר׳ מ״ל
מִן־הָעִיר׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
לְצָדוֹק הָשֵׁב אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
הָעִיר אִם־אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה
וֶהֱשִׁבַנִי וְהִרְאַנִי אֹתוֹ וְאֶת־נָוֵהוּ׃ ל׳ וחס׳ בספ׳
וְאִם כֹּה יֹאמַר לֹא חָפַצְתִּי בָּךְ הִנְנִי
יַעֲשֶׂה־לִּי כַּאֲשֶׁר טוֹב בְּעֵינָיו׃
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־צָדוֹק
הַכֹּהֵן הֲרוֹאֶה אַתָּה שֻׁבָה הָעִיר כ׳ יתר מ״ל ויתר חס׳ בן אדם הרואה חס׳
בְּשָׁלוֹם וַאֲחִימַעַץ בִּנְךָ וִיהוֹנָתָן בֶּן־
אֶבְיָתָר שְׁנֵי בְנֵיכֶם אִתְּכֶם׃ רְאוּ
אָנֹכִי מִתְמַהְמֵהַּ בְּעַבְרוֹת הַמִּדְבָּר עַד בערבות ק׳
בּוֹא דָבָר מֵעִמָּכֶם לְהַגִּיד לִי׃ וַיָּשֶׁב
צָדוֹק וְאֶבְיָתָר אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
יְרוּשָׁלִָם וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃ וְדָוִד עֹלֶה
בְמַעֲלֵה הַזֵּיתִים עֹלֶה וּבוֹכֶה וְרֹאשׁ לוֹ יד מ״ל ויתר חס׳
חָפוּי וְהוּא הֹלֵךְ יָחֵף וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר
אִתּוֹ חָפוּ אִישׁ רֹאשׁוֹ וְעָלוּ עָלֹה ג׳ כתי׳ ה״א
וּבָכֹה׃ וְדָוִד הִגִּיד לֵאמֹר אֲחִיתֹפֶל
בַּקֹּשְׁרִים עִם־אַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר דָּוִד ל׳ וחס׳
סַכֶּל־נָא אֶת־עֲצַת אֲחִיתֹפֶל יְהוָה׃ ל׳
וַיְהִי דָוִד בָּא עַד־הָרֹאשׁ אֲשֶׁר־
יִשְׁתַּחֲוֶה שָׁם לֵאלֹהִים וְהִנֵּה לִקְרָאתוֹ נ׳

וַאֲמַר דָּוִד לְאִתַּי אֵיזֵיל וְעִיבַר וַעֲבַר
אִתַּי גִּתָּאָה וְכָל גַּבְרוֹהִי וְכָל טַפְלָא
דְּעִמֵּיהּ׃ וְכָל דַּיָּרֵי אַרְעָא בָּכַן
קָל רַב וְכָל עַמָּא עָבְרִין וּמַלְכָּא
עָבַר בְּנַחְלָא דְקִדְרוֹן וְכָל עַמָּא
עָבְרִין עַל אַפֵּי אוֹרַח מַדְבְּרָא׃
וְהָא אַף צָדוֹק וְכָל לֵיוָאֵי עִמֵּיהּ
נַטְלִין יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ וְאַקִימוּ
יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וּסְלִיק אֶבְיָתָר עַד
דִּשְׁלִים כָּל עַמָּא לְמִיעֲבַר מִן קַרְתָּא׃
וַאֲמַר מַלְכָּא לְצָדוֹק אָתֵיב יָת
אֲרוֹנָא דַיְיָ לְקַרְתָּא אִם אַשְׁכַּח
רַחֲמִין קֳדָם יְיָ וִיתִיבִינַנִי וְיַחֲזֵינַנִי
קֳדָמוֹהִי וְאֶפְלַח קֳדָמוֹהִי בְּבֵית
מַקְדְּשֵׁיהּ׃ וְאִם כְּדֵין יֵימַר לָא רַעֲוָא
קֳדָמַי בָּךְ הָא אֲנָא יַעֲבֵיד לִי כְּמָא
דְּרַעֲוָא קֳדָמוֹהִי׃
וַאֲמַר מַלְכָּא לְצָדוֹק כַּהֲנָא
חֲזוֹיָא אַתְּ תּוּב לְקַרְתָּא בִּשְׁלָם
וַאֲחִימַעַץ בְּרָךְ וִיהוֹנָתָן בַּר אֶבְיָתָר
תְּרֵין בְּנֵיכוֹן עִמְּכוֹן׃ חֲזוֹ דַּאֲנָא
מִתְעַכַּב בְּמֵישְׁרֵי מַדְבְּרָא עַד דְּיִמְטֵי
פִּיתְגָמָא מִנְּכוֹן לְחַוָּאָה לִי׃ וְאָתֵיב
צָדוֹק וְאֶבְיָתָר יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ
לִירוּשְׁלֵם וִיתִיבוּ תַמָּן׃ וְדָוִד
סָלֵיק בְּמַסְקָנָא דְטוּר זֵיתַיָּא סָלֵיק
וּבָכֵי וְרֵישֵׁיהּ לֵיהּ מְכָרָךְ וְהוּא
אָזֵיל יְחֵיף וְכָל עַמָּא דְעִמֵּיהּ כְּרִיכוּ
גְּבַר רֵישֵׁיהּ וְסַלְקִין מִסַּק וּבָכַן׃
וְדָוִד אִתְחַוָּא לְמֵימַר אֲחִיתוֹפֶל
בְּמָרוֹדַיָּא עִם אַבְשָׁלוֹם וַאֲמַר דָּוִד
קַלְקֵל כְּעַן יָת מַלְכְּתָא דַאֲחִיתוֹפֶל
יְיָ׃ וַהֲוָה דָוִד
אָתֵא עַד רֵישׁ טוּרָא דִּי סָגֵיד
תַּמָּן קֳדָם יְיָ וְהָא לְקַדְמוּתֵיהּ

אותה· ועלו עלה ובכה: ישתחוה ג׳ בקריאה וסימ׳ ויהי דוד בא נגד הראש· ויהי אחרי בא אמציהו· וכל עבדי המלך· וחד וישתחוה· ויעבד את הבעל וישתחוה:

רדק

וכל הארץ בוכים· פי׳ וכל אנשי הארץ וכן וכל הארץ באו מצרימה: על פני דרך את המדבר· כמו ל׳ המדבר וכן והראת את הכהן כלומר עוברים אל המדבר על פני הדרך שהיה שם כלומר שלא עברו דרך הנחל או פירושו וכל העם גם כן עוברים בנחל קדרון כמו שהיה המלך עובר וכלם מגמת פניהם אל המדבר כמו שאמ׳ דוד אנכי מתמהמ׳ בערבו׳ המדבר ומדבר יקרא מרעה הבהמו׳ בין קרוב לעיר בין רחוק לעיר לפיכך אמר ורעו כבשים כדברם כעדר בתוך הדברו ו והוא מתרגום וינהג ודבר מקום שהרועה נוהג שם המקנה: ויציקו· כמו ויעמידו וכן ויציגום לפני יי׳: ויעל אביתר· לפי פשט הכתוב יראה כי פי׳ ויעל אביתר נסתלק לצד אחד עם הארון עד תום כל העם לעבור מן העיר ר״ל מירושלם אבל רבו׳ ז״ל קבלו כי באותו היום נסתלק אביתר מ מכהונה גדולה והכניסו צדוק תחתיו ש׳ ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ולמה נסתלק באותו היום כי שאל באורי׳ ותומים ולא נענה ושאל צדוק ונענ׳ כמו שפי׳ בספר יהוש׳ כי השואל באורים ותומי׳ הכהן הנשאל רוח הקדש שורה עליו ובה היה מכוין ומשיב השאלה עם מה שהיה נראה לו באורים ותומים כמו שפי׳ בספר שופטים וכיון שראה דוד שנסתלקה רוח הקדש מאביתר ידע שהגיע זמן הקללה שקלל הקב״ה זרע עלי ו ואביתר היה מזרע עלי שהיה מבני איתמר וצדוק מזרע פנחס ונתקיימ׳ בו ברכה שברכו הקב״ה כמו שכתוב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם אבל לא נמשח צדוק לכהן גדול ע עדיין אלא שנתמנה לכהן גדול עד יום מלוך שלמה שמשחוהו כמו שכתוב וימשחו שלמה ליי׳ לנגיד ולצדוק לכהן כי הקללה היית׳ תלויה עד מלוך שלמה כמו שכתו׳ ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן כי הכתוב אומר ו והשבותה בר מעון והמעון הוא בית המקדש ובית המקדש לא נבנה עד מלוך שלמה: והראני אותו ואת נוהו· הבית שהיה שם הארון ופי׳ אותו ש שישיבני לאהבתו ויחפוץ בי כי עתה בלקחו עונם עונו היה מ מרוחק ממנו כאדם שמעלים עיניו משונאו ואינו רואהו ות״י ויחזינני קדמוהי ואפלח קדמוהי בבית מקדשיה: הנני· כלומר אקבל גזירותיו באהבה: הרואה אתה· אם רואה אתה בעיניך כלומ׳ בעצתך ות״י חזויא את תוב לקרתא כלומ׳ נביא אתה שראה שמרתה עליו רוח הקדש ונענה אותו היום באורי׳ ותומי׳ ואמ׳ לו טוב הוא שתשוב העיר ותודיעני משם כל דבר: בעברות המדבר· כן כתי׳ וקרי בערבו׳ ופי׳ הכתו׳ בעבר נחל קדרון ופי׳ הקרי כתרגומו במשרי מדברא ושניהם נכונים בענין אלא שהקרי יותר קרוב: במעלה הזתי׳· כתרגו׳ במסקנ׳ דטור זיתיא ועלה שם להשתחוות ליי׳ משם כי מהר הזיתים יראה הר מקום בית המקדש ואע״פ שלא היה שם אז בית גם מקו׳ הבית בעצמו לא היה יודע עד שאמר גד הנביא לדוד שיבנה מזבח בגורן ארונה אע״פ גבול המקום היה יודע בקבלה כי בהר המוריה יבנה בית יי׳ אבל לא הנו יודעים באיזה מקום עד שאמר גד לדוד ות״י כי מהר הזתים היה רואה האהל שהיה בו הארון: ודוד הגיד לאמר· חסר למ״ד השמוש ופי׳ ולדוד הגיד המגיד וכמוהו בחסרון למ״ד השמוש היו בן שאול כל אלה בני מכיר וכמהו בחסרון המגיד ויגד ליעקב ויאמר ליוסף: עד הראש· ראש הר הזתים וכן תרגומו עד ריש טוריא: אשר ישתחוה שם· שהיה רגונו שישתחוה שם כמו שאמר עולה במעלה הזיתים ועשה כן לפי שהיה רחוק ממקום המקדש ולא היה יודע אם ישוב עוד כאדם הלוקח רשות מאוהבו בגלותו: חושי

רלבג

ויציקו את ארון האלהים· ר״ל שכבר העמידו אותו במקום אחד עד שעלה אביתר ועד שתם כל העם לעבור מן העיר ולפי שלא הגיע עדיין אביתר אל המלך היו דברי המלך תחלה אל צדוק לבד ובסוף הענין היו דבריו גם כן עם אביתר כי אז הגיע אצל המלך ולזה אמ׳ ויהונתן בן אביתר שני בניכם אתכם: הרואה אתה טובה העיר וגו׳· ר״ל ואתה רואה אלו הענינ׳ לאי זה תכלית פונ׳ שתלך עמנו להגיד לנו זה בודאי צריך אתה לזה להתעכב בדברי׳ לפי מה שיגלה מעניכם ולזה טוב שתשוב העיר בשלום: ואחימעץ בנך ויהונתן בן אביתר שני בניכם אתכם· ידמה שהיו להם בנים אחרים אך בחר דוד באלו להיותם יותר חכמים ויותר ראויים מהאחרים ולזה אמר אחר זה הנה שם עמם שני בניהם אחימעץ לצדוק ויהונתן לאביתר: ודוד עולה במעלה הזיתים· זהו הר הזיתים שהיו אצל ירושלם אצל בית המקדש וידמה כי לקדושת המקום ההוא היה דוד נוהג בהיותו שם להשתחוות שם לשם יתעלה וזהו אמרו אשר ישתחוה שם לאלהים: והיית

חושי הארכי. על שם מקומו נקרא כן והוא הנזכר בתחלת בני יוסף אל גבול הארכי עטרות: קרוע כתנתו. כמו לבוש הבדים חגור אפוד בד וכולם יחסרו אות השמוש כי בלא חסרון היה משפט פ"א הפועל בשוא כדרך הסמוכים: והיית עלי למשא. בי"ד אחד לבדו והוא ע"ין הפועל ופי' למשא לטורח כי רבים אשר עתה עמי לבער ולדאגה עליהם ומן העיר תועילני בעצתך: עבדך אני המלך אהיה. מהיום ואילך אהיה עבדך כמו שהייתי עבד אביך מאז ועתה אני אהיה עבדך ר"ל ואני כוספת כו"ו ויסא אבריהם את עיניו וזולתה וכן דרך הלשון בהרבה מקומות וכן דרך לשון הערב בפה: רעה דוד. תרגומו שושבינא דדוד כלומר אוהבו וריעו שהיה עמו תמיד ובעל עצתו וכן אמר בדברי הימים בספור שרי דוד וחושי הארכי ריע המלך: יבא ירושלם. כשבא חושי הארכי באותה שעה היה אבשלום נכנס לירושלם: מאתים לחם. תרגום מאתן גריצן דלחים ומאה אתכלין דעינבין יבישין ומאה מנן דבילתא וגרב דחמר ופי' ומאה מאנן דבילתא מאה ליטרין של תאנים יבשים ונקרא דבלת שמכבשין הרבה מן התאנים יחד ועושין מהם כמו ככר לחם ונקרא דבלת תאנים: לבית המלך לרכוב. לנשי המלך כי לא הניח אחת מנשיו אלא עשר פלגשי' לשמור הבית ולא לקחו בבואם מרכבה לנשים כי בחפזון יצאו כמו שאמר להם קומו ונברחה ואמ' מהרו ללכת: ולהלחם והקיץ. כן כתיב בלמ"ד ואינה נקראת וכבר כתבנו דעתינו במלות האלה ובדומיהן והלמ"ד הכתובה אין לה טעם בשמוש והיא כלמ"ד הרנו לאבנר והשליטו לאבשלום לאמות חמש והדומי' להם. וא' והקיץ ובכללו המתוקים כי הפירות היבשים כלם פירות קיץ הם: בחורים. עיר מבני בנימן ונקראת בדברי הימים עלמת וכ"תי עלמת ועלמת ובחורים אחד הוא: ויסקל באבנים. השליך אבנים כמו פועל הקל וסקלתו באבני' ואינו הפך הקל כמו שכתב רבי יונה כי פי' סקלו מאבן סקלו המסילה באבנים שתשליכו שם מפני הטיט והטיט הוא מכשו' הדרכי' וזהו שאמר הרימו מכשו' מדרך עמי וא"ם מאבן במקו' ב"ית כמו מסיני בא או תהיה המ"ם כמשמע' ויהיה פי' סקלו המסלה מאבני' גדולו': מימינו ומשמאלו. כל העם והגבורים שהיו מימין דוד ומשמאלו היה מסקל באבני': איש הדמים. ת"י גבר דחייב קטול ור"ל שחשדו בדמי איש בשת ובדמי אבנר וזהו שאמ' לו השיב עליך יי' כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו כלו' הרגת ביתו ומלכת תחתיו וי"ת כל דמי בית שאול כל חובי בית שאול: כי

למשא ג' בקריא' וס' אם עברת אתי והית. ולמה יהיה עבדך. חטאתי מה אפעל לך. וחד לעבר ולמשא: רעה ג' בקריאה וס' ויבא חוש רעה דוד העיר. ויהי כאשר בא חושי. וזבוד בן נתן כהן רעה: ובא ו"ז ר"פ בקריא' וס' ובא אשר לו הבית והגיד לכהן. ובא הכהן וראה והנה פשה. ובא אהרן אל אהל מועד ופשט.

חושי הארכי קרוע כתנתו ואדמה
על ראשו: ויאמר לו דוד אם
ל' חס' ר"חס' ג' עברת אתי והית עלי למשא: ואם
העיר תשוב ואמרת לאבשלום
עבדך אני המלך אהיה עבד אביך
ל' מל' ואני מאז ועתה ואני עבדך והפרתה
כ' חד מל' וחד חס' לי את עצת אחיתפל: והלוא עמך
שם צדוק ואביתר הכהנים והיה כל
הדבר אשר תשמע מבית המלך
תגיד לצדוק ולאביתר הכהנים:
ל' הנה שם עמם שני בניהם אחימעץ
לצדוק ויהונתן לאביתר ושלחתם
בידם אלי כל דבר אשר תשמעו:
ג' יד חס' ויבא חושי רעה דוד העיר ואבשלם
יבוא ירושלם:
ל' ודוד עבר מעט מהראש והנה ציבא ו
נער מפיבשת לקראתו וצמד חמרים
חבשים ועליהם מאתים לחם ומאה
כ' מל' צמוקים ומאה קיץ ונבל יין: ויאמר
המלך אל ציבא מה אלה לך ויאמר
ו' מל' ציבא החמורים לבית המלך לרכב
והלחם. ק' ג' מל' ולהלחם והקיץ לאכול הנערים ו
והיין לשתות היעף במדבר: ויאמר
המלך ואיה בן אדניך ויאמר ציבא
ל' אל המלך הנה יושב בירושלם כי
אמר היום ישיבו לי בית ישראל את
ד' וכל יהושע דכו' ל' חס' ממלכות אבי: ויאמר המלך לצבא
הנה לך כל אשר למפיבשת ויאמר
ציבא השתחויתי אמצא חן בעיניך
אדני המלך: ובא המלך דוד עד
בחורים והנה משם איש יוצא
ממשפחת בית שאול ושמו שמעי
י"נ' מל' וג' חס' כ' יד ר"פ בן גרא יצא יצוא ומקלל: ויסקל
יד קמ' באבנים את דוד ואת כל עבדי
ל' המלך דוד וכל העם וכל הגברים
ל'. כ' ר"פ מימינו ומשמאלו: וכה אמר שמעי
ל' בקללו צא צא איש הדמים ואיש
ל' ר"פ הבליעל: השיב עליך יהוה כל דמי
תחתיו ק' בית שאול אשר מלכת תחתו ויתן
יהוה את המלוכה ביד אבשלום
בנך והנך ברעתך כי איש דמים
אתה: ויאמר אבישי בן צרויה אל
כ' ונכסד המלך למה יקלל הכלב המת הזה
ג' את אדני המלך אעברה נא ואסירה
את ראשו:

חושי ארכאה מבזעין לבושוהי ו
ועפרא רמי ברישיה: ואמר ליה
דוד אם עברתא עמי ותהי עלי
למטול: ואם לקרתא תתוב
ותימר לאבשלום עבדך אנא
מלכא אהי עבדך דאבוך ואנא
מבכין וכען ואנ' עבדך ותקלקל
לי ית מלכא דאחיתפל: והלא
עמך תמן צדוק ואביתר כהניא
ויהי כל פתגמא דתשמע מבית
מלכא תחוי לצדוק ולאביתר כ
כהניא: הא תמן עמהון תרין
בניהון אחימעץ לצדוק ויהונתן
לאביתר ותשלחון בידיהון לותי
כל מדעם דתשמעון: ואתא חושי
שושבינא דדוד לקרתא ואבשלום
אתא לירושלם: ודוד
עיבר זעיר מריש טורא והא ציבא
עולימא דמפיבשת לקדמותי וזוג
חמרין חשיקין ועליהון מאתן ג
גריצן דלחים ומאה אתכלין ד
דעינבין יבישין ומאה מנן דבילתא
וגרב דחמר: ואמר מלכא לציבא
מה אילין לך ואמר ציבא חמריא
לבית מלכ' למרכב ולחמ' ודבילת'
למיכל עולימיא וחמרא למשתי
דמשלהי במדברא: ואמר מלכא
ואן בר ריבונך ואמר ציבא למלכ'
הא יתיב בירושלם ארי אמר יומא
דין יתיבון לי בית ישראל ית ם
מלכותא דאבא: ואמר מלכא
לציבא הא לך כל די למפיבשת
ואמר ציבא מודינא אשכח רחמין
בעינך רבוני מלכא: ואתא דוד
מלכא עד עלמת והא מתמן גבר
נפק מזרעית בית שאול ושמיה
שמעי בר גרא נפק מיפק ומלטיט
: ומרגים באבניא ית דוד וית כל
עבדי מלכא דוד וכל עמא וכל
גבריא מימיניה ומסמליה: וכדין
אמר שמעי בלטטותיה פוק פוק
גבר חייב קטול וגבר רשיעא:
אתיב עלך יי כל חובי בית שאול
דמלכתא תחותוהי ואצלח יי ית
מלכותא בידא דאבשלום ברך
והא את בבישתך ארי גבר חייב
קטול את: ואמר אבישי בר
צרויה למלכא למא ילטטכלבא
מיתא הדין ית רבוני מלכא אעבר
כען ואעדי ית רישיה:

רשי

עבר אביך ואני מאז. כמו ואני עבד אביך מאז ומקרא מסורס הוא: ובא ירושלם. נתן לבו שיבא לירושלם: ומאה קיץ. ומאה מכן דבילתא: כס

רלבג

והיית עלי למשא. יתכן שלא היה גבור והיה זקן והיתה מפני זה תנועתו כבדה: ומאה קיץ. ר"ל מהפירות המיובשים בקיץ: איש הדמים ואיש הבליעל. יתכן שקראהו איש הדמים כי דמים רבים שפך וקראהו איש הבליעל על דבר בת שבע אשת אוריה החתי כי

מסרה

ובא השמש וטהר ואחר. ובא אהרן ובניו בנסע המחנה. ובא האות והמופת אשר דבר אליך. ובא הלוי כי אין לו חלק. ובא המלך דוד עד בחורים. ובאה והכה את ארץ מצרים דירמיה כן כתיב. ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ. ובא לפנימה וימד. ובא עליך רעה ובא לציון גואל. ובא כמהלך רישך. וחברו ובא מתהלך. ובא במלכות מלך הנגב. ובא בארץ הצבי ורבות יכשלו: ואסירה ג' וסימ' נמסר בשפטים סימן ט':

רשי

כה יקלל. כן יקלל: וה' אמ' לו. אי אפשר אדם כמותו שהוא ראש לסנהדרין יקלל את המלך אם לא שנאמר לו מאת הקב"ה: יראה ה' בעוני. דמעתעיני: ויכפש שם. בבחורים: וחזקו ידי כל אשר אתך. כי עתה ידם רפה לעזור לך שאומרים בלבם הבן יתחרט אצל אביו ואנו נהיה שנואים למלך: בטוב

רדק

כי יקלל. כן כתיב וקרי כה ושניהם קרובי' בענין: וכי ה'. כתי' בוי"ו וקרי בלא וי"ו ה' אמר לו. כאילו אמר לו קלל את דוד כי הוא רצה בטלטולי זה או פירושו הוא העיר את רוחו לבזות אותי לשכם עוני: אולי יראה ה' בעוני. כמו בעניי שאני בו וכן בדברי רז"ל מעין כל ברכה וברכה כמו מעניין ות"י דמעת עיני והכתוב הוא בעוני כלו' בעניי: תחת קללתי. כתי' ביו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד כי הכנוי דבק עם הפעל ועם הפעול וכן בבית תפילתי שמעתי את תפלתך: באבנים לעומתו. כי לא היו משיגי' אותו האבנים והעפר כי רחוק היה ממנו אלא לעומתו היה מסקל: ועפר בעפר. הכפל לחזק הענין כי דיו היה לו אם אמ' ועפר לבד או הטליך עפר וכמוהו מקרקר קיר ותשרם שרשיה: ויכפש שם. בבחורים כמו שאמר למעלה ובא המלך דוד עד בחורים: לא אהיה. כתי' באל"ף וקרי בוי"ו ופי' הכתו' דרך תמיהה והקרי' כמשמעו: והשנית. והטעם' השנית למה באתי אליך: למי אני אעבוד. כלומר משני פנים היה הדין עלי לבא אליך: הבו לכם. למען תפארת או פי' אתה והחכמי' אשר אתך: ויטו לאבשלו' האהל. הטו לו אהלים על הגג שיבואו שם הפלגשים וישכב אבשלום עמהן תוך האהלים וזהו לפני כל ישראל כי כלם ראו ששכבם עמהן בסתר תוך האהלים ותרגומו ונגדו לאבשלו' קינופין על אגרא ובדברי רז"ל פי' קנופין שמעמידין ארבע עמודי' עצים ונוטלים עליהם וסביבותיהם יריעות והוא אהל כנוי: כאשר ישאל איש בדבר האלהי'. איש קרי ולא כתיב והכתוב ר"ל על דוד כן היתה עצתו נכונה ומתאמת' לדוד כמו אם היה דוד שואל בדבר האלהים כי אחיתופל יועץ היה לדוד כמו שאומר בדברי הימים ואחיתופל יועץ למלך וקרי איש כלומ' לכל אדם המתיעץ בו ומה שאמר לדוד כי לא היה לו יועץ תמיד ומה שאמ' גם לדוד גם לאבשלום האחד לרבו' על חבירו כמו גם באכם גם בקרבם קחו כי עתה שב להיות יועץ אבשלום כמו שהיה יועץ דוד. ובדרש איש קרי ולא כתיב לא היה איש אלא מלאך: גם לאבשלום. ואעפ"י שזה היתה עצתו תחילה לאבשלום דבר הפלגשים עצה נכונה הית' ואף על פי שהיתה לרעה כי בדבר ההוא חזקו ידי כל אשר אתו וידעו כי לא יעשה עוד אביו שלו' עמו וגם העצה הזאת האחרת היתה נכונה ואילו נעשתה היה נהרג דוד כדברו אלא שהקב"ה צוה להפר העצה: סליק

לא טו כתיב א' וקרינן וי"ו וסי' נמסר בסדר שמיני: לשמור ח' מל' בקריא' וסי' בוא אל פילגשי אביך. אם תשמע דירבעם' אך יתן לך ה' שכל ובינה. ולשלמה בני תן לבב. ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. ויעמד המלך על

רלבג

כי ה' אמר לו קלל את דוד. אמר זה להעיר כי אולי מהש"י כהיה לו להגיע זה העונש לדוד ולזה אין ראוי שישתדלו במניעתו כי השם ית' שליט בכל אשר יחפוץ ומי שישתדל לחלוק על מחשבתו יתיסר עליה' כמו שעשו אחי יוסף ליוסף להמלט מענין חלומותיו וזה היה סבה אל שהגיעו לדבר החלומות ההם: אולי יראה ה' בעיני. ר"ל אולי יביט השם בעצב' עיני והרצון בזה בעבור מה שעיני רואה מהבזיים האלו ואני סובלם לכבוד השם ית' ואעפ"י שים לאל ידי להנקם משמעו הנה מפני זאת התכונה הטובה אשר אני בה מסבול אלו החרפות אולי ייטיב לי השם ית' טוב' תחת קללתו אשר קלל אותי היום הזה: ויבא אבשלום אל פילגש אביו לעיני כל ישראל. הנה בזה נתקיים מה שייעד לו הש"י לדוד באמרו הנני מקים עליך רעה מביתך ולקחתי את נשיך לעיניך ונתתי לרעך ושכב עם נשיך לעיני השמש הזאת כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש. והנה יעץ לו זה אחיתופל לחשבו כי אולי יחשבו ישראל שתהיה זאת תחבולה לבחון אם לב ישר' ישר את דוד ולזה ייראו מלמרוד בדוד אך כשיראו הפעל' המגונה מאבשלו' כנג' אביו אז יתבאר להם כי נבאש את דוד ומאין זה הענין על צד התחבולה לבחון לבבם ולפי שהפילגש' בלא כתובה ובלא קדושין דינן כדין משפחת הלב שהיא מותרת לבן: כן כל עצת אחיתופל גם לדוד גם לאבשלום. הנה אחיתופל היה אבי אביה של בת שבע אשת דוד של' בגבורי דוד אליעם בן אחיתופל הגילוני והנה בת שבע היתה בת אליעם כאמרו הלא זאת בת שבע בת אליעם והנה עם כל זה ספר כי עצתו היתה תמיד בתכלית מה שאפשר מהטוב להגיע אל התכלית לדוד בהיותו יועץ דוד ואחר שהיה בקושרים היתה עצתו גם כן שלמה לאבשלום כנגד דוד: ואסיבה

ויאמר המלך מה לי ולכם בני צרויה כי יקלל וכי יהוה אמר לו קלל את דוד ומי יאמר מדוע עשיתה כן: ויאמר דוד אל אבישי ואל כל עבדיו הנה בני אשר יצא ממעי מבקש את נפשי ואף כי עתה בן הימיני הנחו לו ויקלל כי אמר לו יהוה: אולי יראה יהוה בעוני והשיב יהוה לי טובה תחת קללתו היום הזה: וילך דוד ואנשיו בדרך ושמעי הלך בצלע ההר לעמתו הלוך ויקלל ויסקל באבנים לעמתו ועפר בעפר: ויבא המלך וכל העם אשר אתו עיפים וינפש שם: ואבשלום וכל העם איש ישראל באו ירושלם ואחיתפל אתו: ויהי כאשר בא חושי הארכי רעה דוד אל אבשלום ויאמר חושי אל אבשלום יחי המלך יחי המלך: ויאמר אבשלום אל חושי זה חסדך את רעך למה לא הלכת את רעך: ויאמר חושי אל אבשלם לא כי אשר בחר יהוה והעם הזה וכל איש ישראל לא אהיה ואתו אשב: והשנית למי אני אעבד הלוא לפני בנו כאשר עבדתי לפני אביך כן אהיה לפניך:

ויאמר אבשלום אל אחיתפל הבו לכם עצה מה נעשה: ויאמר אחיתפל אל אבשלם בוא אל פלגשי אביך אשר הניח לשמור הבית ושמע כל ישראל כי נבאשת את אביך וחזקו ידי כל אשר אתך: ויטו לאבשלום האהל על הגג ויבא אבשלום אל פלגשי אביו לעיני כל ישראל: ועצת אחיתפל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל בדבר האלהים כן כל עצת אחיתפל גם לדוד גם לאבשלם:

ואמר מלכא מה לי ולכון בני צרויה כדין ילטיט ארי יי אמר ליה לטיט ית דוד ומן יימר מה דין עבדתא כן: ואמר דוד לאבישי ולכל עבדוהי הא ברי דאולידית בעי למקטלי ואף ארי כען בר שבט בנימן שבוקו מיניה וילטט ארי אמר ליה יי: מאים גלי קדם יי דמעת עיני ויתיב יי לי טבתא חלף לוטתיה יומא הדין: ואזל דוד וגברוהי באורחא ושמעי אזיל בסטר טורא לקבליה אזיל ומלטיט ומרגים באבני לקיבליה ומשדי עפרא: ואתא מלכא וכל עמא די עמיה כד משלהן ונחתמן: ואבשלום וכל עמא אנש ישראל אתו לירושלם ואחיתופל עמיה: והוה כד אתא חושי ארכאה שושבינא דדוד לות אבשלום ואמר חושי לאבשלום יצלח מלכא יצלח מלכא: ואמר אבשלום לחושי דא טיבותך דעם חברך למא לא אזלת עם חברך: ואמר חושי לאבשלום לא אלהין דאתרעי יי ועמא הדין וכל אנש ישראל די ליה איהי ועמיה אתיב: ותניינות קדם מן אנא אפלח הלא קדם בריה כמא דפלחית קדם אבוך כן איהי פלח קדמך:

ואמר אבשלום לאחיתפל הבו לכון מלכא מה נעביד: ואמר אחיתפל לאבשלום עול לות לחינתא דאבוך דישבק למיטר ביתא ושמע כל ישראל ארי איתגריתא באבוך ויתקוף ידי כל די עמך: ונגדו לאבשלום קיטפין על איגרא ועל אבשלום לות לחינתא דאבוהי לעיני כל ישראל: ומלכא דאחיתפל דמלך ביומיא האינון כמא דשאיל גבר בפתגם דיי כן כל מלכא דאחיתפל אף לדוד אף לאבשלום:

עמדו דד"ה. עת לשמור ועת. לשמור על אחיהם: ויטו ד' בקריאה וסי' ויקחו שחד ויטו משפט. ויטו לאבשלום האהל על הגג. ויטו נשיו את לבבו. ויטו בתהו צדיק:

שנים עשר אלף · אלף מכל שבט ושבט : כשוב הכל · כשוב כל דבר שירצה אדם להשיב אליו כן נקל לי להשיב אליך כל העם וי"ת כד יתיבון כלחון : האיש אשר אתה מבקש · אחר אשר אהרג האיש אשר אתה מבקש רעתו והוא דוד כמו שאמר והכיתי את המלך לבדו וכ"תי בתר ריתקטל גברא דאת בעי ואמרו כי השכלה הגדולה הזאת שהיה שוכא א

כשוב הכל אליך האיש אשר אתה מבקש · יעשה בו בקשתך ויהרג ואחר כך כל העם יהיה שלום וזה מקרא קצר : ובעיני זקני ישראל · זקני אשמאי : ואביך איש מלחמה · ויודע עניני מלחמה וטכסיסיה וטוב מארב ובטוח הוא שתרדוף הלילה לבא עליו לפיכך לא ילין עם שאר העם : הנה עתה הוא נחבא · וכשתבא על מחנה

ואשיבה ד' בקריא' ומל' וסי' ואשיבה כל העם אליך · ואשיבה שפטיך כבראשנה ויועציך · ואשיבה ידי עליך ואשיבה חרפי דבר : ויישר ג' מלאים בליש' וסי' נמסר בסדר בלק : אם אין ד' בקריא' וסי' נמסר בסדר בשלח :

ויאמר אחיתפל אל- יז
אבשלם אבחרה נא שנים-עשר יד חס'
אלף איש ואקומה וארדפה אחרי- ל·ל
דוד הלילה : ואבוא עליו והוא יגע כ'
ורפה ידים והחרדתי אתו ונס כל- ל כתי' ת·ל
העם אשר-אתו והכיתי את-המלך
לבדו : ואשיבה כל-העם אליך ר'
כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש ל וא' וכשוב
כל-העם יהיה שלום : ויישר הדבר ג' חל
בעיני אבשלם ובעיני כל-זקני יד חס'
ישראל : ויאמר
אבשלום קרא נא גם לחושי הארכי
ונשמעה מה-בפיו גם-הוא : ויבא ל'
חושי אל-אבשלום ויאמר אבשלום
אליו לאמר כדבר הזה דבר אחיתפל
הנעשה את-דברו אם-אין אתה דבר ל·ר·ל
: ויאמר חושי אל-
אבשלום לא-טובה העצה אשר-
יעץ אחיתפל בפעם הזאת : ויאמר
חושי אתה ידעת את-אביך ואת- ל'
אנשיו כי גברים המה ומרי נפש ז' חס'
המה כדב שכול בשדה ואביך איש ג'
מלחמה ולא ילין את-העם : הנה ד' ל"פ בסיפ'
עתה הוא נחבא באחת הפחתים או ל'
באחד המקומת והיה כנפל בהם ג' כתי' כן·ב'
בתחלה ושמע השמע ואמר היתה א' מל ו א' חס'
מגפה בעם אשר אחרי אבשלם : יד חס'
והוא גם-בן-חיל אשר לבו ל'
כלב האריה המס ימס כי-ידע כל- ה'
ישראל כי-גבור אביך ובני-חיל ל'
אשר אתו : כי יעצתי האסף ל' וחס'
יאסף עליך כל-ישראל מדן ועד- ט'
באר שבע כחול אשר-על-הים לרב ב

ואמר אחיתפל לאבשלום
אבחר כען תרי עסר אלפין גברא
ואקום וארדוף בתר דוד בליליא :
ואיהך עלוהי כד הוא משלהי
וידוהי מרשלן ואזיע יתיה
ויעירוק כל עמא די עימיה ואקטול
ית מלכא בלחודוהי : ואתיב כל
עמא לותך יתובון כולהון בתר
דיתקטל גברא דאת בעי כל עמא
יהי שלם : וכשר פיתגמא בעיני
אבשלום ובעיני כל סבי ישראל :
ואמר אבשלום קרי
כען אף לחושי ארכאה ונשמע
מה דיימר אף הוא : ואתא חושי
לות אבשלום ואמר אבשלום ליה
למימר כפתגמא הדין מליל
אחיתפל הנעביד ית פתגמיה אם
לא דכשר בעינך יאת מליל :
ואמר חושי
לאבשלום לא תקין מלכא דמלך
אחיתופל בזמנא הדא : ואמר
חושי את ידעתא ית אבוך וית
גברוהי ארי גברין אינון ומרירן
נפשן אינון כדוב תכל בחקלא
ואבוך גבר עביד קרבין ולא יבית
ית עמא : הא כען הוא טמיר
בחד מן קומצי או בחד מן אתריא
ויהי כמיפל בהון בקדמית וישמע
די שמע ויימר הות מחתא בעמא
דבתר אבשלום : והוא אף גבר
גבר דליביה כלבא דאריא ממס
ימסי ארי ידע כל ישראל ארי
גיבר אבוך וגברין גברין די
עמיה : ארי מלכית אתכנשא
יתכנשון עלך כל ישראל מדן ועד
באר שבע כחלא די על ימא לסגי

הגדולה הזאת שהיה שוכא א
חיתופל את דוד שיעץ הריגתו
ובזהו בדבריו שאמר אחרי דוד
ולא אמר אחרי המלך דוד מפני
המעשה שעש' בבת שבע ואמרו
כי בת שבע היתה בת בנו של
אחיתופל דכתיב הלא זאת בת
שבע בת אליעם וכתי' אליעם בן
אחיתופל הגילוני : בפע' הזאת ·
אע"פ שכל עצותיו נכונות בפעם
הזה חטא בעצתו : כדוב שכול ·
שהוא מר נפש כשהרגו לו ב
גורותיו והוא נלחם עם אד' אשר
ימצא בחזקה ובמרירו' לבו : ולא
ילין את העם · כי הוא איש יודע
מלחמה ויירא הוא שמא תבא
עליו פתאום : ולא ילין את העם ·
כמו עם העם אלא יחבא באחת
הפחתי' ולא ידע אדם מקומו אם
כן מה שאמר אחיתופל והכיתי
את המלך לבדו זה לא יהיה אם
כן עצתו בטלה : באחת הפחתי'
· זכר פחת בלשון נקבה שאמר
באחת ובמקום אחר זכר פחת
בלשון זכר אל הפחת הגדול ו
והפחת הוא חפיר ותרגומו בחד
מן קומציא כמו חופר גומץ או
באחת המקומו' שיוכל להחבא
שם : ושמע השומע · כי המלחמ'
הנעשת בלילה לא יבחין אד' בין
מערכה זו למערכה אחרת אשר
כנגדה והראשונים מאלו שנים
עשר אלף שיפלו על ידי חיל דוד
וחיל דוד נשמרים ועומדים על
עמדם וילחמו כנגד הנופלים
עליהם ותהיה הצעקה ביניהם
וישמע השומע מאלו שנים עשר
אלף מהאחרונים' שבהם כשישמעו
הצעקה וידעו כי חיל דוד הם ב
גבורי' ומרי נפש ונלחמי' בחזקה
ויאמר השומע היתה מגפה בעם
אשר אחרי אבשלום והם הם ה
המנוצחים כי לא יבחנו בלילה :
והוא גם בן חיל · פי' והוא א
חיתפל שהוא בן חיל שאמר
אבחרה נא שנים עשר אלף אע"פ
שהוא בן חיל ולבו כלב האריה
שבחו כדי שלא ירגיש כי כדי
לגנותו הוא מדבר כלומר אפילו
אחיתופל שלבו כלב האריה ה
המס ימס לקול השמוע שישמע
ויחשוב כי אנשיו הם המנוצחים
וימס לבבו אלא יעצתי שתהיה
המלחמה בו' ובידיעת כל ישרא'
שיאספו מדן ועד באר שבע ו
ובגלוי תהיה המלחמה :
ופניך

העם אשר אתו הוא לא
יהיה שם שתהרגנו :
והיה כנפל בהם ב
בתחלה · אני אמרתי
לך כי אנשיו גבורים
ומרי נפש ואם יהרגו
בעמך תהיה בם מ
מפלה במלחמ' זו היא
שהיא ראשונה ושמע
השומע מכל ישראל
הבאים להתחבר אליך
ואמר הית' מגפה בעם
אבשלום : והוא גם בן
חיל · ואותו השומע
אפי' הוא בן חיל ולבו
כלב האריה המס י
ימס בפחד ורעדה ולא
יתקשר עוד אליך כי
יאמר כבר התחיל ל
ליפול וכענם הוא על
אביו ולא יצליח : כי
יעצתי · כי זאת עצתי :
ופניך

רלבג

ואשיבה כל העם אליך
כשוב הכל האיש אשר
אתה מבקש · ר"ל
בזה הדרך אשיב כל
ישראל בכללם אליך כי
הכותי האיש אשר א
אתה מבקש יהיה כ
כשוב הכל כי ממיתת
דוד יתמשך שישובו כל
ישראל אליך ויהיה זה
סבה שלא תשחית ע
עמך אשר אתך או א
אשר את דוד אך יהיה
כל העם שלום בלי מ
מלחמה כי אחר מותו
לא יתכן שתהיה שם
מלחמה כלל על זה :
בעיני כל זקני ישרא' ·
הנה כל חכמי ישראל
הסכימו בזאת העצה
כי גם האמינו בדברי
אבשלו' אל העם שאין
אביו רוצה לעשות דין
ומשפט לאחד מהבאי'
לפניו עם שזה היה מ
מהסי' לענוש את דוד
על דבר אוריה החתי :
כדוב שכול בשדה ·
ר"ל כדוב טורף ולרוב
טרפו קראו שכול ל
היותו משכל והנה

שכול ג' בקריאה וסי' כדוב שכול בשדה · אפגשם כדוב שכול · פגוש דוב שכול · תלתיהון גבי דוב · סימן והלך מדי שנה בשנה · ונמצאתי לכם המקומות כתיב מל' דמל' · הנה עתה הוא נחבא · ובאנו אליו באחת המקומות · כבקרת רועה עדרו · המקומת כתיב חס' ו"ו בתר' ושארא המקמות כתיב חסר ו"ו קדמ' :

אביך איש מלחמה ולזה הוא יודע באין זה כד ראוי שינהג בזאת המלחמה ומפני זה לא ילן העם במקום מלון מפורסם אבל הוא נחבא עתה באחת מהמקומות אשר יתכן לו ההחבא שם והיה כשיפלו מהם בתחלה בני החיל הרודפים אחריהם וימותו על ידם בעבור שאיכם נשמרים מהם שיהיו שם ושמע השומע זה ואמר שכבר היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום יהיה זה סבה להביא מורך לב בלב הנשארים ויכוסו ויפלו ביד דוד ואנשיו ועוד כי דוד הוא גם כן בן חיל אשר לבו כלב האריה ואיך תחשב שימס לבבו כמו שאמר אחיתופל והחרדתי אותו וגם כל העם אשר אתו הנה יודע כל ישראל כי גבור אביך ואשר אתו הם בני חיל ולא ימס לבבם או ירבה בזה כי ממורך הלב אשר יפול בלב החיל אשר לאבשלום שמעט כי מגפה היתה בעם אשר אחרי אבשלום הנה לא יהיה שם אחד אע"פ שיהיה בן חיל ולבו כלב האריה שלא ימס לבבו ויוסיף להם מורך בלבבם מה שמפורסם לכל ישראל כי גבור אביך והאנשים אשר אתו : ויאמר

ופניך הולכים בקרב · אתה תהיה במלחמה לא כמו שאמר אחיתופל שילך הוא עם י״ב אלף איש ותשב אתה בירושלם והוא יסיב לך כל ישראל לא טובה עצתו כי טוב שתלך אתה במלחמה כי יתחזקו ישראל להלחם כשתהיה אתה במלחמה ופירוש ופניך הולכים בקרב שתלך אתה בעצמך ולא תשלח אחר במקומך וכן אם אין פניך הולכים ואמרו כנוי ההליכה בפנים כי בהם השמירה וההשגחה כאשר ילך האדם ויתו ואת תהי אזיל בריש כולנא : באחת המקומות · כתיב באחת בת״יו וקרי באחד בד״לת : כאשר יפול הטל · שמכסה כל פני האדמה כן נחנה עליו : ולא נותר בו · כמו ולא יותר עבר במקום עתיד ורבים כמוהו : והשיאו · דרך גוזמא אמר כל כך יהיו ישראל רבים שאפילו ירימו חבלים אל העיר למשכה ולסחבה עד הנחל יוכלו לעשות עד אשר לא ישאר בעיר אפילו אבן אחת ומה שאמר אותו וזכר עיר שהיא לשון נקבה אותו אמר על מגדל שהיה בתוך העיר כלו׳ אפילו יהיה מגדל עוז בתוך העיר שיאסוף אליה הכל יסחבו העיר והמגדל ויונ׳ תרגם והשיאו ויתכנשון כל ישראל על קרתא ההיא ויקפונה משריין וגו׳ כבעמוד תרגם חבלים משריין כמו חבל נביאים או דעתו על חבלי האהלים אשר במחנה : שלחו · לפניכ׳ יהונתן ואחימעץ שהיו חוץ לעיר : והגידו · על ידיהם הגידו לדוד : תעבר · את הירדן : פן יבולע למלך · פן ישחת כמו אם יבלענו ממקומו כי ירא אכי שמא יעשו עצת אחיתופל אע״פ שאמרו כי טובה עצתי מעצתו אולי תתהפך דעת׳ עדיין לעצת אחיתופל לכן לא תלין הלילה בערבות המדבר שנודעת שם אלא עבור הלילה הירדן וי״ת פן יבולע דילמא יתהני למלכא ולא ידעתי דעתו : בעין רוגל · תרגם יונתן בעין קצרא וקצרא הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס רוגל לפי שמספסף הבגדי׳ ברגליו : והלכה השפחה · שפחה של בית צדוק הלכה לעין רוגל למקו׳ שהיה שם יהונתן ואחימעץ והגיד׳ להם שהם ילכו ויגידו לדוד הדברי׳ שדבר חושי : על פני הבאר · כמו על פי הבאר וכן תרגם יונתן על פומא דבירא והוא מן ג׳ דסבירי׳ פי וקורין פני והענין אחר כי פי הבאר הוא פניו : הריפות · החטי׳ הכתושים יקראו הריפות וכן בתו׳ הריפות בעלי והוא מן עמודי שמים ירופפו ויונתן תרגם הריפות דקילן : מיכל המים · אין לו חבר ולפי ענינו פלג מים ויונתן תרגם עבר ירדנא : אל

ואת זקני ג׳ בקריא׳ וסי׳ ויאמר חושי אל צדוק · וישלח את אליקים אשר על הבית דמלכים · וחכרו דישעיה : העירה ט״ח לישן עורה וחד לישן קריה וסי׳ נמסר ביהושע סימן ו׳ : אבשלם י״ד חס׳ וסי׳ כי לא תהיה לנו פליטה · היתה מגפה בעם · כזאת וכזאת · ועצת אחיתופל · ויישר הדבר · אשר בחר יי׳ והעם הזה · בוא אל

ופניך הלכים בקרב : ובאנו אליו
באחת המקומות אשר נמצא שם
ונחנו עליו כאשר יפל הטל על
האדמה ולא נותר בו ובכל האנשים
אשר אתו גם אחד : ואם אל עיר
יאסף והשיאו כל ישראל אל העיר
ההיא חבלים וסחבנו אתו עד הנחל
עד אשר לא נמצא שם גם צרור :
ויאמר אבשלום
וכל איש ישראל טובה עצת חושי
הארכי מעצת אחיתפל ויהוה צוה
להפר את עצת אחיתפל הטובה
לבעבור הביא יהוה אל אבשלם
את הרעה : ויאמר חושי אל צדוק
ואל אביתר הכהנים כזאת וכזאת
יעץ אחיתפל את אבשלם ואת זקני
ישראל וכזאת וכזאת יעצתי אני :
ועתה שלחו מהרה והגידו לדוד
לאמר אל תלן הלילה בערבות
המדבר וגם עבור תעבור פן יבלע
למלך ולכל העם אשר אתו :
ויהונתן ואחימעץ עמדים בעין רגל
והלכה השפחה והגידה להם והם
ילכו והגידו למלך דוד כי לא יוכלו
להראות לבוא העירה : וירא אתם
נער ויגד לאבשלם וילכו שניהם
מהרה ויבאו אל בית איש
בבחרים ולו באר בחצרו וירדו שם :
ותקח האשה ותפרש את המסך על
פני הבאר ותשטח עליו הרפות ולא
נודע דבר : ויבאו עבדי אבשלום
אל האשה הביתה ויאמרו איה
אחימעץ ויהונתן ותאמר להם האשה
עברו מיכל המים ויבקשו ולא מצאו
וישבו ירושלם : ויהי אחרי לכתם
ויעלו מהבאר וילכו ויגדו למלך
דוד ויאמרו אל דוד קומו ועברו
מהרה את המים כי כבה יעץ
עליכם אחיתפל : ויקם דוד וכל
העם אשר אתו ויעברו את
הירדן עד אור הבקר עד אחד לא
נעדר אשר לא עבר את הירדן :

ואת תהי אזיל בריש כולנא : ונהך עלוהי בחד מן אתריא דנהך לתמן ונשרי עלוהי כמא דשרי טלא על ארעא ולא נשאר ביה ובכל גבריא די עימיה אף חד : ואם לקרתא יתכניש ויתכנשון כל ישראל על קרתא ההיא ויקפונה משריין ונעקר יתה וית אבנהא ונרמינה לנחלא עד דלא נשאר תמן אבנהא : ואמר אבשלום וכל אנש ישראל תקין מלכא דחושי ארכאה ממלכא דאחיתופל ויי פקיד לקלקלא ית מלכא דאחיתופל תקנא בדיל דייתי יי על אבשלום ית בישתא : ואמר חושי לצדוק ולאביתר כהניא כדין וכדין מליך אחיתופל ית אבשלום וית סבי ישראל וכדין מלכית אף אנא : וכען שלחו בפריע וחוו לדוד למימר לא תבית בליליא במישרי מדברא ואף מעבר תעיבר דילמא יתהני למלכא ולכל עמא די עימיה : ויהונתן ואחימעץ קיימין בעין קצרא ואזלת אמתא וחויאת להון ואינון יזלון וחויאו למלכא דוד ארי לא יכלין לאיתחזאה למיעל לקרתא : וחזא יתהון עולימא וחוי לאבשלום ואזלו תרויהון בפריע ועלו לבית גברא בעלימת וליה גובא בדרתיה ונחתו תמן : ונסיבת אתתא ופרסת ית פרסא על פומא דביר ושטחת עלוהי דקילן ולא אתידע פיתגמא : ואתו עבדי אבשלום לות אתתא לבית ואמרו אן אחימעץ ויהונתן ואמרת להון אתתא כבר עברו ירדנא ובעו ולא אשכחו ותבו לירושלם : והוה בתר מיזלהון וסליקו מגובא ואזלו וחויאו למלכא דוד ואמרו לדוד קומו ועברו בפריע ית ירדנא ארי כדין מליך עליכון אחיתופל : וקם דוד וכל עמא די עימיה ועברו ית ירדנא עד מנהר צפרא עד חד לא שגא דלא עבר ית ירדנא :

רשי

ופניך הולכי׳ · בראש ואת תהי אזיל בריש כולנא : ונחנו עליו · ונחנו עליו לשון חנייה כמו ויחן בכל גבול מצרים כחה ארבה על אפרים : חבלים · משריין כמו חבל נביאים חבלי רשעים : עד הנחל · חומת העיר כמו אל הגי : וגם עבור תעבור · את הירד׳ : פן יבלע למלך · שלא יעצתיו לטובה ויעש׳ כדברי אחיתופל : יבלע · יאמ׳ לו בסתר ובבליעה : עין רוגל · עין קצרא כובסי בגדי כמו שחובטין אותם שם שבועטין אותם ברגל : את המסך · וילון : הריפות · חטין כתושות כמו בתוך הריפות : מיכל המים · איני יודע לו פתרון במחברת כל ופתרונו לפי עניינו כמו שיבולת הנהר : בת

אבשלם חס׳ וכלונתא עליה אית סיפרי דמסל׳ כמס׳ ט״ו חס׳ ואית סיפרי כמס׳ י״ד חס׳ ואין מוכי׳ זה מן המכין

רלבג

ויאמר אבשלום וכל איש ישראל · זה מורה כי זקני ישראל לא הסכימו בזאת העצה הטובה : פן יבולע למלך ולכל העם אשר אתו · למען תתישב העצה ביניהם על זה או ירצ׳ בזה פן ישחית מה שהוא למלך מנכסיו ובניו וטפו ומה שהוא לכל העם אשר אתו ולא אמרו פן יבולע המלך לחלוק כבוד למלכות ושלא לפתוח פיו לרע כנגדו : ותשטח עליו הריפו׳ · היא חטה הכתושה במכתש ושטחוה תחלה כדי שתיבש : מיכל המים · רוצה לומר פלג המים :

ויבו

פלגשי אביך · ודוד בא מחנימה · אבחרה נא · ואת עמשא שם · ויחן ישראל · וירא אתם נער ויגד · ראיתי את אבשלם · ואבשלם לקח : פני הבאר ג׳ סבירין פי׳ וקרינן פני בקריאה וסי׳ נמסר בריש סדר מסעי : אור הבקר ו׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ נמסר בשפטים סימן י״ן :

א ביתו אל עירו · יש ספרי' אל עירו ובספ' מוגה אל עירו ׃ ויבא אל ביתו · כדרך אדם קרוב למית שמצוה לבני ביתו מה יהיה אחריו מדבר ביתו ונחלתו ׃ ויחנק · בחר להמית עצמו הוא ולא ימיתהו דוד כי ידע כי כיון שלא נעשתה עצתו כי אבשלום וכל אשר עמו יפלו ביד דוד ׃ ועמשא בן איש · ר"ל בן איש גדול כמו וחזקת והיית לאיש כלומ' לאיש טוב וירא אלהים וכן כולם אנשים אנשים גדולים ׃ יתרא הישראלי · ובדברי הימים יתרא הישמעאלי ישראל היה אלא שגר בארץ ישמעאל לפי' נקרא ישראלי וישמעאלי ישמעאלי על הגירות וישראלי שלא יחשוב אדם כי הוא ישמעאלי ואדוני אבי ז"ל כתב כי כשהיה בארץ ישמעאלים קורין אותו ישראלי שם וכשהיה בא משם לא"י קורין אותו ישמעאלי ובדברי רבותינו ז"ל יש דרש למה קראו ישמעאלי לפי שחגר חרבו כישמעאל כשהיה שאול רוצה לפסול את דוד למלכו' לפי שבא מרות המואביה עמד הוא וחגר את חרבו ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מאי טעמ' על דבר אשר לא קדמו אתכ' איש דרכו לקדם ואשה אין דרכה לקדם ׃ אשר בא אל אביגל בת נחש · הוא ישי אבי דוד ושני שמות היו לו ישי ונחש וכמוהו רבים · וטעם אשר בא ולא אמר איש אביגל אפשר שבא שיה קודם שישאנה וילדה לעמשא לפיכך אמר אשר בא ורז"ל דרשו כי לפיכך נקרא ישי נחש לפי שמת בלא עון בעטיו של נחש ר"ל בעצתו של נחש שיעץ לחוה לאכול מעץ הדעת ואז נקנסה מיתה על אדם וחוה ולא היה לישי עון אחר שמת בעבורו · ואדוני אבי ז"ל פי' כי קראו נחש לפי שיצאו ממנו בפעוני' שהרגו באומות העולם וכן כתוב כי משרש נחש יצא צפע כי משרש ישי שנקרא נחש יצא צפע והוא חזקיהו ׃ ושובי בן נחש מרבת בני עמון · ישראל היה והיה גר ברבת בני עמון אחר שכבשה דוד והדרש שאומר כי הוא חנון בן נחש מלך בני עמון רחוק הוא שהחיה אותו דוד הלא בכל העם אשר ברבה ובכל ערי בני עמון עשה משפטים אף כי חנון המלך אשר הובישו את עבדיו ואפשר כי נתגייר והחיהו ׃ הגלעדי מרוגלי' · מארץ הגלעד היה מכיר מעיר ששמה רוגלים ׃ משכב וספות · כלי ששופכין ממנו מים לידים · משכב לשון שכיבה וכן ותעל שכבת הטל ונבלי שמים מי ישכיב · וי"מ מטה ונקראת משכב לפי ששוכב אדם עליה וי"ת מכבין פי' סדינין ותרגום והרדידי' וכבכתא וכן בדברי רז"ל תנתן כבבתי לבתי ופירוש וספות כמו מזרקים וכן מן הדם אשר בסף וי"ת וקולין וכן ואת הספים דירמיה וי"ת קוליא ותרגום וכדה על שכמה וקולתא · וקלי הסמוך לקמח הוא קלי מן חטים והסמוך לעדשי' הוא קלי ממיני קטנית דבר הלמד מענייננו ׃ ושפות בקר · ת"י וגובנין דחלב תורין נקראו הגבינות שפות לפי שנעשות על ידי עשוי מן ושפו עצמותיו ׃ רעב · אמרו רעבים היו העם במדבר וצריך לקדמם במזונות כי לא הוציאו עמם ספוקם מן ירושלם כי בחפזון יצאו וברחו ׃ ועיף · מן הדרך וכן אמר למעלה עיפי' וינפש שם ורז"ל דרשו עיף מרביחה ומה כי במדבר אע"פ שהוא בין הישוב שהוא מקום מרעה הבהמות לא ימצאו שם מים ברוב ׃ לא ישימו אלינו לב · אם ננוס לפניהם · או אם ימותו חציינו במלחמה לא ישימו אלינו לב אלא עליך כלומר לא יחשב בעיניהם דבר אם ינצחו אותנו עד שיהרגוך כי כן דעתם כמו שיעץ אחיתופל והכיתי את המלך לבדו כי כל מחשבותם עליך אפי' לא ישימו לבם ינצחונו אלא לך לבדך ישימו לב כי שלך לבם ·
ועתה

בת נחש · הוא ישי אבי דוד רבותינו אמרו שמת בלא עון בעטיו של נחש ׃ ושובי בת נחש · הוא חנון בן נחש ׃ משכב · מצעות ׃ וספות · כלי תשמיש הם כמו ספות כסף ׃ וקלי · מיני קליות אמרו רבותינו שני מיני שתיא הקריב ברזילי לדוד אחד של חטים ואחד של עדשים כענין האמור כאן קמח וקלי הוא של דגן ופול ועדשים וקלי ממינים של קטנית שמייבשין אותן בתנור כשהן לחין והם מתוקין לעולם וטוחנין אותן ועושין מהם מאכל שקורין שתית ׃ ושפות בקר · וגובנין דחלב ׃ לא ישימו אלינו לב · לא יהיה דבר חשוב בעיניהם להתגבר ולהתהלל מאחר שאי' אתה במלחמה ׃ כי עתה · בהיותך בכבודך חשוב אתה כמונו ׃ עשרה אלפים · כעשרת אלפים איש כמונו ׃ . כי

מחנימה ג' וסי' ודוד בא מחנימה · ויהי כבוא דוד מחנימה · אחינדב בן עדא ׃ וקלי ג' וסי' ולחם קלי וכרמל · משכב וספות וכלי יוצר ב' בנו · וא' מצות וקלי ׃ והשלשת ב' חס' דחס' וט' מלאים וסי' נמסר בסדר שלח לך ׃

וַאֲחִיתֹפֶל רָאָה כִּי לֹא נֶעֶשְׂתָה עֲצָתוֹ
וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־הַחֲמוֹר וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־
בֵּיתוֹ אֶל־עִירוֹ וַיְצַו אֶל־בֵּיתוֹ וַיֵּחָנַק
וַיָּמָת וַיִּקָּבֵר בְּקֶבֶר אָבִיו׃
וְדָוִד בָּא מַחֲנָיְמָה וְאַבְשָׁלֹם עָבַר אֶת־
הַיַּרְדֵּן הוּא וְכָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ׃
וְאֶת־עֲמָשָׂא שָׂם אַבְשָׁלֹם תַּחַת יוֹאָב
עַל־הַצָּבָא וַעֲמָשָׂא בֶן־אִישׁ וּשְׁמוֹ
יִתְרָא הַיִּשְׂרְאֵלִי אֲשֶׁר־בָּא אֶל־אֲבִיגַל
בַּת־נָחָשׁ אֲחוֹת צְרוּיָה אֵם יוֹאָב׃
וַיִּחַן יִשְׂרָאֵל וְאַבְשָׁלֹם אֶרֶץ הַגִּלְעָד׃
וַיְהִי כְּבוֹא דָוִד
מַחֲנָיְמָה וְשֹׁבִי בֶן־נָחָשׁ מֵרַבַּת בְּנֵי־
עַמּוֹן וּמָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל מִלֹּא דְבָר
וּבַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי מֵרֹגְלִים׃ מִשְׁכָּב
וְסַפּוֹת וּכְלִי יוֹצֵר וְחִטִּים וּשְׂעֹרִים
וְקֶמַח וְקָלִי וּפוֹל וַעֲדָשִׁים וְקָלִי׃
וּדְבַשׁ וְחֶמְאָה וְצֹאן וּשְׁפוֹת בָּקָר
הִגִּישׁוּ לְדָוִד וְלָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ לֶאֱכוֹל
כִּי אָמְרוּ הָעָם רָעֵב וְעָיֵף וְצָמֵא
יח בַּמִּדְבָּר׃ וַיִּפְקֹד דָּוִד אֶת־הָעָם אֲשֶׁר
אִתּוֹ וַיָּשֶׂם עֲלֵיהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים
וְשָׂרֵי מֵאוֹת׃ וַיְשַׁלַּח דָּוִד אֶת־
הָעָם הַשְּׁלִשִׁית בְּיַד־יוֹאָב
וְהַשְּׁלִשִׁית בְּיַד אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה
אֲחִי יוֹאָב וְהַשְּׁלִשִׁת בְּיַד אִתַּי הַגִּתִּי
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־הָעָם יָצֹא אֵצֵא גַּם־
אֲנִי עִמָּכֶם׃ וַיֹּאמֶר הָעָם לֹא תֵצֵא
כִּי אִם־נֹס נָנוּס לֹא־יָשִׂימוּ אֵלֵינוּ
לֵב וְאִם־יָמֻתוּ חֶצְיֵנוּ לֹא־יָשִׂימוּ אֵלֵינוּ
לֵב כִּי־עַתָּה כָמֹנוּ עֲשָׂרָה אֲלָפִים

וַאֲחִיתוֹפֶל חֲזָא אֲרֵי לָא אִתְקַיַּים מִלְּכֵיהּ וְזָרֵיז יַת חֲמָרָא וְקָם וַאֲזַל לְבֵיתֵיהּ וּלְקַרְתֵּיהּ וּפַקֵּיד עַל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וְאִתְחַנַק וּמִית וְאִתְקְבַר בְּקִבְרָא דַאֲבוּהִי׃ וְדָוִד אֲתָא לְמַחֲנַיִם וְאַבְשָׁלוֹם עֲבַר יַת יַרְדְּנָא הוּא וְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ׃ וְיַת עֲמָשָׂא מַנִּי אַבְשָׁלוֹם חֲלַף יוֹאָב עַל חֵילָא וַעֲמָשָׂא בַּר גַּבְרָא וּשְׁמֵיהּ יִתְרָא יִשְׂרְאֵלָאָה דְּעַל לְוַת אֲבִיגַל בַּת נָחָשׁ אֲחָתֵיהּ דִּצְרוּיָה אִמֵּיהּ דְּיוֹאָב׃ וּשְׁרָא יִשְׂרָאֵל וְאַבְשָׁלוֹם בְּאַרַע גִּלְעָד׃
וַהֲוָה כַּד אֲתָא דָוִד לְמַחֲנַיִם וְשׁוֹבִי בַּר נָחָשׁ מֵרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן וּמָכִיר בַּר עַמִּיאֵל מִלּוֹא דְבַר וּבַרְזִילַי גִּלְעָדָאָה מֵרֹגְלִים׃ מַכְבִּין וְקוּלִין וּמָאן דַּחֲסַף וְחִטִּין וְסַעוֹרִין וְקִמְחָא וְקַלְיָא וּפוּלָא וְטַלּוֹפְחִין וְקַלְיָא׃ וּדְבַשׁ וְשָׁמַן וְעָאן וְגוּבְנִין דַּחֲלַב תּוֹרִין קָרִיבוּ לְדָוִד וּלְעַמָּא דִּי עִמֵּיהּ לְמֵיכַל אֲרֵי אֲמָרוּ עַמָּא כַּפִּין וּמְשַׁלְהִין וְצַחֵי בְּמַדְבְּרָא׃ וּמְנָא דָוִד יַת עַמָּא דִּי עִמֵּיהּ וּמַנִּי עֲלֵיהוֹן רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא׃ וְשַׁלַּח דָּוִד יַת עַמָּא תִּלְתָּא בְּיַד יוֹאָב וְתִלְתָּא בְּיַד אֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה אֲחוּהִי דְּיוֹאָב וְתִלְתָּא בְּיַד אִתַּי גִּיתָאָה׃ וַאֲמַר מַלְכָּא לְעַמָּא מִפַּק אֶפּוֹק אַף אֲנָא עִמְּכוֹן׃ וַאֲמַר עַמָּא לָא תִפּוֹק אֲרֵי אִם מֵעֲרַק נַעֲרוֹק לָא יְשַׁוּוֹן עֲלַנָא לִבָּא וְאִם יִתְקַטְלוּן פַּלְגָּנָא לָא יְשַׁוּוֹן עֲלַנָא לִבָּא אֲרֵי כְעַן אַתְּ יָכִיל לְמִסְעַד כְּוָותָנָא עַסְרָא אַלְפִין

כמנו ד' ג' חס' וא' מל' וסי' אם תהיו כמנו להמול לכם · מדבר מתוך האש · כי עתה כמנו עשרה אלפים · גם אתה חלית כמנו · אלפים מל' ׃

רלבג

ויבא אל ביתו ויחנק · יתכן שחנק את עצמו כי ראה הרע שיקרה מזה לאבשלום והיה ירא מדוד שתתפרסם לו זאת העצה שיעץ עליו ׃ אשר בא אל אביגל בת נחש ירמה שהיו לישי שני שמות והנה אמ' שהיא אחות צרויה אם יואב להודיע שעמשא ויואב היו קרובים בני שתי אחיות ועם כל זה הרג יואב את עמשא כדי שישאר שר צבא כמו שהיה · והנה זכר כי בבא דוד מחנימה הגישו לו שובי בן נחש ומכיר בן עמיאל וברזלי הגלעדי המצטרך לו מכל משכב וספות והם כלי בית קבול ממתכת וכלי יוצר להשתמש בהם בכל צרכיהם והביאו להם לנזון חטים ושעורים וקמח וקלי מהחטי' ומן השעורים כדי שיוכלו לאכול תכף מהקלי והביאו להם ממיני קטנית פול ועדשים וגם הביאו להם מהם קלי לאכלו תכף והביאו להם עוד דבש וחמאה ללפת בו את הפת ולשתות וצאן לאכל וחריצי חלב בקר לאכל לפי שהם יותר חשובים משאר החריצים · והנה הסכימו אלו השלשה ממקומותיהם לשלח זאת המנחה לדוד ׃ וישם עליהם שרי אלפים ושרי מאות · כדי שיהיה סדור המלחמה באופן הראוי כי הוא ממה שיש בו רושם כפלא בהגע' התכלית המבוקש במלחמה ולזה צותה התורה בפרשת משוח מלחמה לעשות זה בזה האופן אחר שהוסרו משם האנשים היראים ורכי הלבב ׃ ועתה

רשי

כי תהיה לנו מעיר לעזור. וכען טב ארי תצלי עלנא מן קרתא למסעד: לאט לי
לנער. אם יקרא לפניכם במלחמה חמלו עליו: ביער אפרים. ומהיכן היה יער
לאפרים בעבר הירדן מזרחה שלא ניתן שם חלק אלא לבני גד ולבני ראובן ולמנשה
אלא מתוך שהתנה יהושע שיהו מרעין בחורשין והיה אותו היער סמוך לאפרי' אלא
שהירדן כמו לאפרים
מפסיק והיו מרעין ש
שם בהמותיהם היה
נקרא יער אפרים:
וירב היער לאכול
בעם. חיות רעות
שביער תרגם יונתן:
ויקרא אבשלום. לשון
מקרה ופגע: ויתן בין
השמים ובין הארץ.
אמרו רבותינו שלף
חרבו לקוץ שערו ו
וראה גהינם פתוחה
תחתיו: שמרו מי
בנער. כל מי שיבא
לידו שמרוהו: לא

רדק

ועתה טוב הוא שתהיה בעיר ומן העיר תעזרנו בעצתך ובתפלתך ויש מפרשים
אתה חשוב כנגד כולנו ואם היינו עשרת אלפים לפיכך כדי' שתשמור אותך מלכאת
למלחמה ותהיה לנו מעיר לעזור וא"ת כי עתה כמונו עשרת אלפים הרי כען את יכיל
למסעד כותנא עשרה אלפין ותרגם כי תהיה לנו הרי תצלי עלנ' מן קרתא למסעד
ר"ל יותר תעזרנו אתה בתפלתך
בעיר ממה שיהיו עמנו כמונו ע
עשרת אלפים עוד יותר תעזרנו
אתה בתפלתך. וכתיב לעזיר
ביו"ד וקרי לעזור בוי"ו והקרי מ
מבואר והכתוב מבנין הפעיל
להעזיר והוא יוצא לשלישי פירו'
שתעזיר אתה אותנו על ידי האל
כלומר שתתפלל לאל שיעזרנו:
אל יד השער. מקום הישיבה
בשער העיר מחנים: וכל העם
יצאו. יצאו לפניו למאות ולאלפי':
לאט לי לנער לאבשלום. אם
תפגעו בו במלחמה לאט לו ב
בעבורי ואל תהרגוהו שלא אראה
ברעתו כי אף על פי שהרע לי
אני אב לרחם ופי' לאט בנחת
כלומר לא תבואו בכעס וברוגז
להכותו כמו שהיה ראוי שמרו
לו בעבורי: את כל השרים. אף
על פי שצוה את הראשים שהם
יואב ואבישי ואתי כן צוה גם כן
שרי האלפים ושרי המאות לפי'
שמעו כל העם: ביער אפרים.
וכי מכיון היה לבני אפרים יער
מעבר לירדן פירשו רז"ל לפי
שמעשר תקנות שתקן יהושע א
אחת מהם היא שיהיו מרעין ב
בהמותיהם בחורשין כלומ' שלא
יהו קפדין אם בהמות שבט זה
ירעו ביער של שבט אחר ונחלת
בני אפרים היתה בארץ כנען
שמוכה לירדן כמו שכתוב בספ'
יהושע ונגד נחלתם היה מעבר
לירדן יער והירדן מפסיק ב
ביניהם והיו מעבירים בני אפרי'
בהמותיהן שם ומרעין אותן ב
באותו יער לפיכך היה נקרא על
שמם יער אפרים: עשרים אלף.
הענוש הזה על שמרדו בדוד ש
שהיה מלך עפ"י וכ"ש שהחזיקו
יד בנו המורד בו: נפוצת.
הכתוב נפצות לשון רבות והקרי
נפוצת לשון יחידה והכתו' אומר
על הגבורים והגדודי' מזה ומזה
שהיו נפוצים על פני כל היער
והקרי אומר בכלל על המלחמה
: וירב היער. ת"י ואסגיאת חיית
חורשא לקטלא בעמא ויתכן
לפרש היער עצמו שהיו נפוצים
ונפגעים בעצי היער בבריחם:
ויקרא אבשלו'. כתרגו' ואיתערע
: שובך האלה. שובכת העץ
משתבכת ענף בענף נקראת ש
שובך ונאחז בו ראש אבשלום
שהיה לו שיער רב ואמרו רז"ל
לפי שנתגאה בשערו נתלה ב
בשערו: עשרה כסף. כתרגומו

ויקרא ה' בקריא' וסי' ויקרא אבשלום לפני עבדי יואב. ויקרא לה יד אבשלום. ואמר אלהים כה הכמה.
ומבני הבהנים בני חביה. וחברו מבני הבהנים: תלוי ג' בקריא' וסי' לא תלין נבלתו על העץ. ראיתי את
אבשלום תלוי. אלף המגן תלוי עליו. אנ"ך: ומדוע י' בקריא' וסי' נמסר בריש סדר קרח: ועלי ה' בקריאה

לעזיר ק' וְעַתָּה טוֹב כִּי־תִהְיֶה־לָּנוּ מֵעִיר לַעְזֹיר
: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־יִיטַב
ה' וכל אתר דכו' בת"א יב בְּעֵינֵיכֶם אֶעֱשֶׂה וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ אֶל־
יַד הַשַּׁעַר וְכָל־הָעָם יָצְאוּ לְמֵאוֹת
וְלַאֲלָפִים: וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־יוֹאָב וְאֶת־
ב' את מי השילוח אֲבִישַׁי וְאֶת־אִתַּי לֵאמֹר לְאַט־לִי
לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם וְכָל־הָעָם שָׁמְעוּ
בְּצַוֺּת הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־הַשָּׂרִים עַל־
דְּבַר אַבְשָׁלוֹם: וַיֵּצֵא הָעָם הַשָּׂדֶה
לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה בְּיַעַר
אֶפְרָיִם: וַיִּנָּגְפוּ שָׁם עַם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי
ל' עַבְדֵי דָוִד וַתְּהִי־שָׁם הַמַּגֵּפָה גְדוֹלָה
בַּיּוֹם הַהוּא עֶשְׂרִים אָלֶף: וַתְּהִי־שָׁם
נפוצת ק' הַמִּלְחָמָה נְפֹצוֹת עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ
ב' בנת יהודה וַיֶּרֶב הַיַּעַר לֶאֱכֹל בָּעָם מֵאֲשֶׁר אָכְלָה
ה' הַחֶרֶב בַּיּוֹם הַהוּא: וַיִּקָּרֵא אַבְשָׁלוֹם
לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד וְאַבְשָׁלוֹם רֹכֵב עַל־
ל' הַפֶּרֶד וַיָּבֹא הַפֶּרֶד תַּחַת שׂוֹבֶךְ הָאֵלָה
טו' ל' ל' הַגְּדוֹלָה וַיֶּחֱזַק רֹאשׁוֹ בָאֵלָה וַיֻּתַּן בֵּין
הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ וְהַפֶּרֶד אֲשֶׁר־
תַּחְתָּיו עָבָר: וַיַּרְא אִישׁ אֶחָד וַיַּגֵּד
לְיוֹאָב וַיֹּאמֶר הִנֵּה רָאִיתִי אֶת־
יד חס' ג' אנ"ך אַבְשָׁלֹם תָּלוּי בָּאֵלָה: וַיֹּאמֶר יוֹאָב
לָאִישׁ הַמַּגִּיד לוֹ וְהִנֵּה רָאִיתָ וּמַדּוּעַ
ה' לֹא־הִכִּיתוֹ שָׁם אָרְצָה וְעָלַי לָתֶת
לְךָ עֲשָׂרָה כֶסֶף וַחֲגֹרָה אֶחָת:
ולו ק' וַיֹּאמֶר הָאִישׁ אֶל־יוֹאָב וְלֹא אָנֹכִי
שֹׁקֵל עַל־כַּפַּי אֶלֶף כֶּסֶף לֹא־אֶשְׁלַח
יָדִי אֶל־בֶּן־הַמֶּלֶךְ כִּי בְאָזְנֵינוּ צִוָּה
הַמֶּלֶךְ אֹתְךָ וְאֶת־אֲבִישַׁי וְאֶת־
אִתַּי לֵאמֹר שִׁמְרוּ־מִי בַּנַּעַר ב
בנפשי ק' בְּאַבְשָׁלוֹם: אוֹ־עָשִׂיתִי בְנַפְשׁוֹ
שֶׁקֶר וְכָל־דָּבָר לֹא־יִכָּחֵד מִן־הַמֶּלֶךְ:

וּכְעַן טַב אֲרֵי תְצַלֵּי עֲלָנָא מִקַּרְתָּא
לְמִסְעַד: וַאֲמַר לְהוֹן מַלְכָּא דְתַקִּין
בְּעֵינֵיכוֹן אַעְבֵּיד וְקָם מַלְכָּא עַל
כֵּיבַשׁ אוֹרַח תַּרְעָא וְכָל עַמָּא
נְפָקוּ לְמָאתָן וּלְאַלְפִין: וּפַקִּיד
מַלְכָּא יַת יוֹאָב וְיַת אֲבִישַׁי וְיַת אִתַּי
לְמֵימַר אִסְתַּמָּרוּ לִי בְּעוּלֵימָא
בְּאַבְשָׁלוֹם וְכָל עַמָּא שְׁמָעוּ כַּד
פַּקֵּיד מַלְכָּא יַת כָּל רַבְרְבַיָּא עַל
עֵיסַק אַבְשָׁלוֹם: וּנְפַק עַמָּא
לְחַקְלָא לִקְדָמוּת יִשְׂרָאֵל וַהֲוַת
קְרָבָא בְּחוּרְשָׁא דְבֵית אֶפְרָיִם:
וְאִתְבָּרוּ תַמָּן עַם יִשְׂרָאֵל קֳדָם עַבְדֵי
דָוִד וַהֲוַת תַמָּן מַחְתָּא רַבְּתָא
בְּיוֹמָא הַהוּא עַסְרִין אַלְפִין: וַהֲווֹ
תַמָּן עַבְדֵי קְרָבָא מִתְבַּדְּרָא עַל
אַפֵּי כָל אַרְעָא וְאַסְגִּיאַת חַיַּית חוּרְשָׁא
לְקַטָּלָא בְעַמָּא מִדְּקַטִּילַת חַרְבָּא
בְּיוֹמָא הַהוּא: וְאִתְעֲרַע אַבְשָׁלוֹם
קֳדָם עַבְדֵי דָוִד וְאַבְשָׁלוֹם רָכִיב
עַל כּוּדַנְתָּא וְעָלַת כּוּדַנְתָּא
תְּחוֹת סוֹבַךְ דְּבוּטְמָא רַבָּא
וְאִתְאֲחַד רֵישֵׁיהּ בְּבוּטְמָא וְאִתְּלֵי
בֵּין שְׁמַיָּא וּבֵין אַרְעָא וְכוּדַנְתָּא
דִּי תְחוֹתוֹהִי עֲבָרַת: וַחֲזָא גַּבְרָא
חַד וְחַוֵּי לְיוֹאָב וַאֲמַר הָא חֲזֵיתִי
יַת אַבְשָׁלוֹם תְּלֵי בְּבוּטְמָא: וַאֲמַר
יוֹאָב לְגַבְרָא דִּמְחַוֵּי לֵיהּ וְהָא
חֲזֵיתָא וּמָא דֵין לָא מַחֲתוֹהִי תַמָּן
וּרְמֵיתוֹהִי לְאַרְעָא וְעָלַי פּוּן לְמִתַּן
לָךְ עֲסַר סִלְעִין דִּכְסַף וְאִסְפַּנְקֵי
חֲדָא: וַאֲמַר גַּבְרָא לְיוֹאָב וְלוּ אֲנָא
תָּקֵיל עַל כַּפַּי אֲלַף סִלְעִין דִּכְסַף לָא
אוֹשֵׁיט יְדִי בְּבַר מַלְכָּא אֲרֵי קֳדָמָנָא
פַּקֵּיד מַלְכָּא יָתָךְ וְיַת אֲבִישַׁי וְיַת אִתַּי
לְמֵימַר אִסְתַּמָּרוּ לִי בְּעוּלֵימָא
בְּאַבְשָׁלוֹם: אוֹ פוּן עֲבָדִית בְּנַפְשִׁי
שְׁקַר וְכָל מִדַּעַם לָא יִתְכַּסֵּי מִן מַלְכָּא

וסי' ועלי יבא כל איש. ועלי לתת לך. ועלי שמו כל ישראל. ועלי תשוקתו. ועלי הטה חסד: אלף כסף
ג' בקריאה וסי' נמסר בסדר וירא:

רלבג

ועתה טוב כי תהיה
לנו מעיר לעזור. הנה
העזר הוא שיעזרם ב
בתפלתו לש"י ועוד כי
מפני שרצון חיל א
אבשלום לא היה רק
להמית דוד לא יהיו
משתדלי' מאד בהריג'
בני חיל דוד אחר ש
שאינם רואי' שם דוד:
לאט לי לנער לאבשלו'
. ר"ל השתיר בעבורי
לזה הנער שתמלט א
אותו אם יבא לידך
והנה עשה דוד זה לפי
מה שאחשוב כי הוא
חשב שעונו בבת שבע
סבב את כל זה וכאילו
היה אבשלום בזה ה
הפועל כלי להביא ג
גזירת הש"י על דוד
במה שאמר לו הנני
מקים עליך רעה מ
מביתך ולזה ראה דוד
שאין לאבשלום פשע
על זה והשתדל מפני
זה בהצלתו: ותהי
שם המלחמה נפוצת
על פני כל הארץ.
ירמה כי מפני נפילת
ישראל ביד עבדי דוד
נפל מורך בלבב' והיו
נפוצי' אנשי המלחמה
הנה והנה על פני כל
הארץ עד שהרבתה
חית היע' להשחי' בעם
כמו מה שהשחיתה
החרב. והנה שבב
השם שנקרא אבשלו' לבדו לפני עבדי דוד מפני רוב פיזור חילו והוא היה רוכב על
הפרד ויבא הפרד תחת סבוך ענפי האלה הגדולה שהיתה ומרוב ההסתבכות עם
מרוצת הפרד נתחזק ראשו ונאחז באלה ועמד שם באויר והפרד אשר תחתיו
עבר: שמרו מי בנער באבשלום. ר"ל שמרו מי שיהיה מכם שלא ישלח ידו בנער
באבשלום: או עשיתי בנפשי שקר. ר"ל להעלי' מהמלך המתתי אותו הנה שום דבר
לא יכחד ולא יעלם מן המלך שלא יגיע אל דרישתו וידיעתו מרוב החקיר' והדרישה:

וחגרה ב' חד חס' וחד מל' על חד כ' מל' ומלעיל

עסר סלעין דכסף: ולא אנכי שוקל על כפי. ולא כתיב כלומר לא הייתי לוקח
אלף כסף בדבר הזה ואתה אמרת שהיית נותן לי עשרה כסף והקרי הוא ולו
כלומ' אפי' היית מוצא מי שיתן לי אלף כסף בדבר הזה ואשקלם על ידי בהכרעה
לא אשלח ידי אל בן המלך: שמרו מי בנער. מי יגע בנער כלומר שמרו שלא יגע
אדם בו: או עשיתי בנפשו שקר. בנפשו כתיב פירוש בנפשו של אבשלום אם
הייתי הורג אותו שקר הייתי עושה בעצמו כי המלך צוה עליו והקרי הוא בנפשי
כלומר אפילו לא יודע הדבר הייתי עושה שקר בעצמי כי אני יודע כי המלך צוה
עליו ופירושו או תאמר שהייתי עושה זה שקר והייתי הורג אותו אי אפשר שלא יבא הדבר לידי ידיעה כי כל דבר לא יכחד מן המלך: ואתה

ואתה תתיצב מנגד. שלא תושיעני מיד המלך: לא כן אוחילה. לא טוב שאיחל אותך ואדבר אליך שתלך ותכהו אני אלך: שלשה שבטים. ולהב ברזל שלהם כמו חניתות היו אלא שהדקים כקראו שבטים ות״י גיססין ואמרו רז״ל לפי שנכב ג׳ לבבות לבב אביו ולבב בית דין ולב אנשי יש׳ לפיכך נתנו בו ג׳ שבטים ולפי שבא על עשר פילגשי אביו לפיכך נתנו בו עשר לוכיות עשר נערי יואב ולבב בית דין שאמר על מאתים איש שהלכו עמו הלכו לתומם ואמרו כי מאתים ראשי סנהדרין היו: עודנו חי בלב האלה. טעם בלב האלה דבק עם בלב אבשלום פירוש תקע השבטים בלבו עד שעברו גופו ונתקעו בלב האלה על דרך אכה ברוד ובקיר אכנו כא בחנית ובארץ ופירו׳ בלב האלה באמצע האלה כמו עד לב השמים ופי׳ עודנו חי אחר שתקע בלבו שלש׳ השבטים עדיין היה חי על כן הכוהו עוד נערי יואב עד שהמיתוהו: ויסובו. עמדו סביביו להכותו: מרדוף. המ״ם בחירק שלא כמנהג וכמוהו מרדוף אחרי דוד מעצבך ומרגזך: אל הפחת הגדול. חפירה גדולה שהיתה ביער: מאד. אמר מאד לפי שהפחת היה גדול ומלאוהו באבנים על אבשלום ועוד מעל הארץ הגיבו הגל הגדול: לאהלו. חסר כתיב בלא יו״ד הרבים ויש בו דרש לפי שהיו כנלמי׳ מן המרד שעשו לא התחברו יחד אלא כל אחד נס לאהלו: ואבשלום לקח. פירוש לקח זאת העצה בעצמו להזכיר את שמו וכן ויקח קרח ואמרו כי בזה המקום נזכר אחר כך כי הוציאו עצמותיו מן הפחת הגדול וקברו אותו בזה המקום כי לכך נתכוון הוא שהציב שם מצבה בחייו: ויצב לו בחיו. חסר יו״ד הרבים כמו לאהלו שזכרנו וכמוהו רבים ויש בו דרש כי חסרו חיי אבשלום עשר שנים על ששכב עם עשר פלגשי אביו לפיכך חסר יו״ד שהוא בחשבון עשרה: כי אמר אין לי בן. ולמעלה כתי׳ ויולדו לאבשלו׳ שלשה בנים ובת אחת היו לו אלא שמתו לפיכך עשה לו המצבה הזאת להיות לו לזכרון אחר מותו שהיו אומרים יד אבשלום ויד פירושו מקום וכמוהו רבים ומדברי רבותינו ז״ל יש מי שאמר שהיה לו בן אלא שלא היה הגון למלכות ומהם אמרו גמירי שכל השורף תבואתו של חבירו אינו מניח בן ליורשו והוא שרף תבואתו של יואב ות״י לית לי בר קיים בדיל לאדכרא שמי: ובשרת ביום אח׳. תשועה אחרת שתזדמן ליש׳ כי זאת התשועה לא תהיה שלימה בעיני המלך על אשר מת בנו: כי על כן בן המלך מת. כן קרי ולא כתיב והקרי הוא יותר קרוב כאלו אמר כי על אשר בן המלך מת אין אתה ראוי לבשר ויש בו דרש כי על כן ועל יושר מת שמרד באביו: לכושי. מבני כוש היה ונתגייר או אפשר שהיה יש׳ והוא שחור ככושי לפיכך היו קוראים אותו כושי: ולכה אין בשורה מוצאת. תרגם יונתן ולך לית בשורתא מתיהבא כלומ׳ למה אתה רוצה ללכת לא לך יהיה שכר מזאת הבשורה ומוכחת כמו מזדמנת כמו וימציאו בני אהרן: ויהי מה. יהיה מה שיהיה על כל פנים ארוץ וכן ויעבר עלי מה יעבר עלי מה שיעבור אותי חושם: בין שני השערים. שהיה לעיר חומה לפנים מחומה ושער לפנים משער ובין שני השערים היה מקום היטיבה כמו שנאמר למעלה על יד השער: ואל

בשורה ג׳ חס׳ וסימ׳ אשר לתתי לו בשרה. לא איש בשרה אתה. היום הזה יום בשרה. ובמס״רה אחר״תי נמס״ר במקום לא איש בשורה אתה ולכה אין בשרה מוצאת: ארוץ ד׳ בקריאה וסימ׳ ויהי מה ארוץ. כי בכה ארוץ גדוד. וחברו. דרך מצותיך ארוץ:

ואתה תתיצב מנגד: ויאמר יואב לא כן אחילה לפניך ויקח שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום עודנו חי בלב האלה: ויסבו עשרה נערים נשאי כלי יואב ויכו את אבשלום וימתהו: ויתקע יואב בשפר וישב העם מרדף אחרי ישראל כי חשך יואב את העם: ויקחו את אבשלום וישלכו אתו ביער אל הפחת הגדול ויצבו עליו גל אבנים גדול מאד וכל ישראל נסו איש לאהלו: ואבשלם לקח ויצב לו בחיו את מצבת אשר בעמק המלך כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי ויקרא למצבת על שמו ויקרא לה יד אבשלום עד היום הזה: ואחימעץ בן צדוק אמר ארוצה נא ואבשרה את המלך כי שפטו יהוה מיד איביו: ויאמר לו יואב לא איש בשרה אתה היום הזה ובשרת ביום אחר והיום הזה לא תבשר כי על בן המלך מת: ויאמר יואב לכושי לך הגד למלך אשר ראיתה וישתחו כושי ליואב וירץ: ויסף עוד אחימעץ בן צדוק ויאמר אל יואב ויהי מה ארצה נא גם אני אחרי הכושי ויאמר יואב למה זה אתה רץ בני ולכה אין בשרה מצאת: ויהי מה ארוץ ויאמר לו רוץ וירץ אחימעץ דרך הככר ויעבר את הכושי: ודוד יושב בין שני השערים וילך הצפה אל גג השער אל החומה וישא את עיניו וירא והנה איש רץ לבדו: ויקרא הצפה ויגד למלך ויאמר המלך אם לבדו בשורה בפיו וילך הלוך וקרב: וירא הצפה איש אחר רץ ויקרא הצפה אל השער ויאמר הנה איש רץ לבדו ויאמר המלך גם זה מבשר:

ואת תתעתד מקביל: ואמר יואב הלא מבכין אישרי קדמך ונסיב תלתא גיססין בידיה וקבעינון בלבא דאבשלום ועד כען קיים בגו בוטמא: ואסתחרו עסרא עולמיא נטלי זיניה דיואב ומחו ית אבשלום וקטלוהי: ותקע יואב בשופרא ותב עמא מלמירדף בתר ישראל ארי מנע יואב ית עמא: ונסיבו ית אבשלום ורמו יתיה בחורשא לגו קומצא רבא ואקימו עלוהי דגור אבנין רב לחדא וכל ישראל אפכו גבר לקירווהי: ואבשלום נסיב ואקים ליה בחיוהי ית קמתא די במישר מלכא ארי אמר לית לי בר קיים בדיל לאדכרא שמי וקרא לקמתא על שמיה וקרא לה אתרא דאבשלום עד יומא הדין: ואחימעץ בר צדוק אמר ארהוט כען ואבסר ית מלכא ארי אתפרע ליה יי מיד בעלי דבבוהי: ואמר ליה יואב לא גבר כשר לבסרא את יומא דין ותבסר ביום אוחרן ויומא הדין לא תבסר אלהן דבר מלכא מית: ואמר יואב לכושי איזיל חוי למלכא דחזיתא וסגיד כושי ליואב ורהט: ואוסיף עוד אחימעץ בר צדוק ואמר ליואב ויהי מה איר הוט כען אף אנא בתר כושי ואמר יואב למא דנן את רהיט ברי ולך לית בסורא מתיהב: ויהי מה בכדין ארהוט ואמר ליה רהוט ורהט אחימעץ באורח מישרא וקדים ית כושי: ודוד יתיב בין תרין תרעיא והליך סכואה על איגר תרעא על שורא וזקף ית עינוהי וחזא והא גברא רהיט בלחודוהי: וקרא סכואה וחוי למלכא ואמר מלכא אם בלחודוהי הוא בסורתא בפומיה ואזל מיזל וקרב: וחזא סכואה גבר אוחרן רהיט וקרא סכואה לנטר תרעא ואמר הא גבר רהיט בלחודוהי ואמר מלכא אף דין מבסר:

רשי

לא כן אוחילה לפניך. לא אבקש עוד בקשה ממך כי אני אלך: כי אמר אין לי בן. ממלא מקומי ויהיה חשוב כ כמותי: בעבור הזכיר שמי. אקים לי מצבת אבן ובנין חשוב היה: ובשרת ביום אחר. בשורת תשועה אחרת: כי על כן. כי על אשר בן המלך מת לפיכך לא טובה לך הבשורה הזאת: ולך אין בשור׳ מוצאת. אין מתת שכר בשורה מצוייה היום: ויהי מה. יכלות ומה בכך אם אין לי שכר: ויעבור. וקדים ית כושי: ראיתי

רלבג

ויקח שלשה שבטים בכפו. יתכן שיהיו גדולים וחזקים וחדים בראשם ודמה בזה להמיתו בזולת חרב בתקעו אותם בלבו ולפי שכבר היה עדיין חי בלב האלה צוה יואב את נעריו נושאי כליו להכות אותו ולהמיתו: כי חשך יואב את העם. הנה מנע יואב את אנשי דוד מרדוף אחרי ישר׳ כי לא היה רצונו להשחיתם אך נתפיים בנפול אבשלו׳ בידיהם: את מצבת אשר בעמק המלך. ידמה שבנה שם בנין גבוה: כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי. והע׳פ שספר שכבר היו לו שלשה בני׳ יתכן שמתו אחר זה ואז ב בנה זאת המצב׳ וקרא׳ שמה יד אבשלום: ובשרת ביום אחר. ר״ל כאשר יקרה דבר טוב ישמח בו דוד אז אשלח הבשורה בפיך: ולכה אין בשורה מוצאת. ר״ל שאין לך בזה בשורה מוצאת הצלחה וטוב למבשר אבל היא כמו נקמה לו כי בנו מת: ויאמר

רשי

ראיתי ההמון הגדול · הומים ונעים במלחמה : לשלוח את עבד המלך יואב ואת עבדך · הרי זה מקרא מסורס לשלוח יואב את עבד המלך ואת עבדך לאחר ששלח יואב את עבד המלך זה הרץ אחרי ואת עבדך על עצמו הוא אומר ולא ידעתי מה היה אחריכן : סוב התיצב כה · ופנה לצד אחר והתיצב כה ונשמע מה יאמר זה : בני בני · שמנה פעמי' אמרו רבותינו שבעה דאסקיה משבעה מדורי גהינם וחד דאייתייה לעלמ' דאתי : לאט את פניו · כריך ית אפוהי כמשפט האבלים · לאט כמו וילט פניו באדרתו הנה היא לוטה בשמלה : כי

רדק

ואל בשורה טובה · כמו ובבשורה וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון סיגר · מסר את האנשים וסגר' בידך ואפשר כי בי"ת באדוני המלך עומד במקום שנים : לשלוח את עבד המלך יואב · לשלוח יואב את עבד המלך כלומר ראיתי ההמון הגדול וראיתי שהיה משתדל יואב לשלוח את עבד המלך והוא הכושי : ואת עבדך · אמ' על עצמו ומפני מהירות יואב לשלוח אותנו לא התעכבנו לדעת מה : ויאמר המלך סוב התיצב כה · פנה לצד אחד והתיצב כה ונשמע מה יאמר זה : על עליית השער · בשער העיר היה עלייה על השער ועל גג אותה עלייה היה עומד הצופה כמו שאמ' למעלה על גג השער : בני בני · כן דרך הבוכים לכפול דבריה' וכן מעי מעי אוחילה · ובדרש כי שמנה פעמים אמר בני כנגד שבעה פעמי' העלהו משבעה מדורי גהינם ובשמיני הביאהו לגן עדן : נעצב · נפעל עבר כי הוא פתח : לאט · כתרגומו כריך כי כן דרך האבלים להתעטף : כי הגדת · כלומר בזה הדבר שאתה עושה כאילו אתה מגיד ואומר לכל כי אין לך שרים : ישר · תואר כי הוא כולו קמוץ : כי

נשאו ו' בקריא' וסימ' עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה · אשר נשאו את ידם · קול צופיך נשאו קול יחדו · ומשנאיך נשאו ראש · נשאו נהרות י"ב בפסוק · ורעבים נשאו עמך · נשאו את רדידי מעלי שמרי · כי נשאו מבנותיהם · נשאו נשים נכריות : סב ו' חס' וסים' נמסר בסדר דברים : התשעה ו' חס' בליש

וַיֹּאמֶר הַצֹּפֶה אֲנִי רֹאֶה אֶת־מְרוּצַת
הָרִאשׁוֹן כִּמְרֻצַת אֲחִימַעַץ בֶּן־צָדוֹק
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אִישׁ־טוֹב זֶה וְאֶל־
בְּשׂוֹרָה טוֹבָה יָבוֹא׃ וַיִּקְרָא אֲחִימַעַץ
וַיֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ שָׁלוֹם וַיִּשְׁתַּחוּ
לַמֶּלֶךְ לְאַפָּיו אָרְצָה וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר סִגַּר אֶת־הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־נָשְׂאוּ אֶת־יָדָם בַּאדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ שָׁלוֹם
לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר אֲחִימַעַץ
רָאִיתִי הֶהָמוֹן הַגָּדוֹל לִשְׁלֹחַ אֶת־עֶבֶד
הַמֶּלֶךְ יוֹאָב וְאֶת־עַבְדֶּךָ וְלֹא יָדַעְתִּי
מָה׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ סֹב הִתְיַצֵּב כֹּה
וַיִּסֹּב וַיַּעֲמֹד׃ וְהִנֵּה הַכּוּשִׁי בָּא וַיֹּאמֶר
הַכּוּשִׁי יִתְבַּשֵּׂר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי־
שְׁפָטְךָ יְהוָה הַיּוֹם מִיַּד כָּל־הַקָּמִים
עָלֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
אֶל־הַכּוּשִׁי הֲשָׁלוֹם לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם
וַיֹּאמֶר הַכּוּשִׁי יִהְיוּ כַנַּעַר אֹיְבֵי אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ וְכֹל אֲשֶׁר־קָמוּ עָלֶיךָ לְרָעָה׃
יט וַיִּרְגַּז הַמֶּלֶךְ וַיַּעַל עַל־עֲלִיַּת הַשַּׁעַר
וַיֵּבְךְּ וְכֹה אָמַר בְּלֶכְתּוֹ בְּנִי אַבְשָׁלוֹם
בְּנִי בְנִי אַבְשָׁלוֹם מִי־יִתֵּן מוּתִי אֲנִי
תַחְתֶּיךָ אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי׃ וַיֻּגַּד
לְיוֹאָב הִנֵּה הַמֶּלֶךְ בֹּכֶה וַיִּתְאַבֵּל עַל־
אַבְשָׁלֹם׃ וַתְּהִי הַתְּשֻׁעָה בַּיּוֹם הַהוּא
לְאֵבֶל לְכָל־הָעָם כִּי־שָׁמַע הָעָם בַּיּוֹם
הַהוּא לֵאמֹר נֶעֱצַב הַמֶּלֶךְ עַל־בְּנוֹ׃
וַיִּתְגַּנֵּב הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לָבוֹא הָעִיר
כַּאֲשֶׁר יִתְגַּנֵּב הָעָם הַנִּכְלָמִים בְּנוּסָם
בַּמִּלְחָמָה׃ וְהַמֶּלֶךְ לָאַט אֶת־פָּנָיו
וַיִּזְעַק הַמֶּלֶךְ קוֹל גָּדוֹל בְּנִי אַבְשָׁלוֹם
אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי׃ וַיָּבֹא
יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ הַבָּיִת וַיֹּאמֶר הֹבַשְׁתָּ
הַיּוֹם אֶת־פְּנֵי כָל־עֲבָדֶיךָ הַמְמַלְּטִים
אֶת־נַפְשְׁךָ הַיּוֹם וְאֵת נֶפֶשׁ בָּנֶיךָ
וּבְנֹתֶיךָ וְנֶפֶשׁ נָשֶׁיךָ וְנֶפֶשׁ פִּלַגְשֶׁיךָ׃
לְאַהֲבָה אֶת־שֹׂנְאֶיךָ וְלִשְׂנֹא אֶת־
אֹהֲבֶיךָ כִּי הִגַּדְתָּ הַיּוֹם כִּי אֵין
לְךָ שָׂרִים וַעֲבָדִים כִּי יָדַעְתִּי
הַיּוֹם כִּי לֹא אַבְשָׁלוֹם חַי וְכֻלָּנוּ
הַיּוֹם מֵתִים כִּי־אָז יָשָׁר בְּעֵינֶיךָ׃

ואמר סכואה אנא חזיית ריהטא דקדמאה כריהטא דאחימעץ בר צדוק ואמר מלכא גבר טב דין ואף בסורא טבא ייתי : וקרא אחימעץ ואמר למלכא שלם וסגיד למלכא על אפוהי על ארעא ואמר בריך יי אלהך דמסר ית גבריא דארימו ית ידיהון בריבוני מלכא : ואמר מלכא שלם לעולימא לאבשלום ואמר אחימעץ חזיתי המונא סגיאה בתר דשלח ית עבדך דמלכא יואב וית עבדך ולא ידעית מה : ואמר מלכא אסתחר אתעתד הכא ואסתחר וקם : והא כושי אתא ואמר כושי יתבסר רבוני מלכא ארי אתפרע לך יי יומא דין מיד כל דקמו עלך : ואמר מלכא לכושי השלם לעולימא לאבשלום ואמר כושי יהון כעולימא סנאי רבוני מלכא וכל דקמו עלך לבישא : ורגז מלכא וסליק על עלית תרעא ובכא וכדין אמר במיזליה ברי אבשלום ברי ברי אבשלום לוי דמתית אנא חלופך ואת קיים יומא דין אבשלום ברי ברי : ואתחואה ליואב הא מלכא בכי ומתאבל על אבשלום : והות תשועתא ביומא ההוא לאבלא לכל עמא ארי שמע עמא ביומא ההוא למימר אתנסיס מלכא על בריה : ומתגנבין עמא ביומא ההוא למיעל לקרתא כמא דמתגנבין עמא דמתכלמין במפכהון בקרבא : ומלכא כריך ית אפוהי וצוח מלכא בקל רב ברי אבשלום אבשלום ברי ברי : ואתא יואב לות מלכא לביתא ואמר אבהיתתא יומא דין ית אפי כל עבדך דשזבין ית נפשך יומא דין וית נפש בנך ובנתך ונפש נשך ונפש לחינתך : למרחם ית סנאך ולמסני ית רחמך ארי חויתא יומא דין ארי לית לך רברבין ועבדין ארי אנא ידענא יומא דין ארי אילו אבשלום קיים וכולנא יומא דין מתקטלין ארי בכין כשר בעינך :

לאלך יד זונין מטעי' קדמ' ככיכלא"ד יתכיין לא נסיב לא"ד

רלבג

ויאמר אחימעץ ראיתי ההמון הגדול · הנה כשראה אחימעץ בן צדוק שלב המלך דוד על אבשלו' מנע עצמו מלספר לו זאת הבשורה אשר יכאב לבו בה ולזה התנכל ואמר שלא ידע בזה דבר אך ראה ההמון הגדול לשלוח יואב את עבד המלך את הכושי ואת עבדך אמר זה אחימעץ על עצמו וכאילו אמר שהאחר הבא הוא יודע אמתת הדברי' כי לולא זה לא שלחו יואב · והנה בכה דוד בזה האופן הנפלא על מיתת אבשלום לפי שהיה יודע כי עונותיו סבבו זה : לאט את פניו · כסה את פניו כי היה בוש מהתפעל כמו זה ההתפעלות החזק כי א"מ זה מחק המלכו' : ויהי

וס' וינבל צור ישעתו · ותהי התשעה ביום ההוא · מי יתן מציון ישעת ישראל · ולכה לישעתה · אמר לנפשי ישעתך אני · וכעב עברה ישעתי · לאט ב' בקריאה וסי' והמלך לאט את פניו · ודבר לאט עמך :

כי אינך יוצא. כי אם אינך יוצא וכן ובמית והלכת ואם במית ומתן יי׳ לכם לחם בר ואם נתן ותאמן לשלחו ואם תמאן: ורעה לך זאת. פועל עבר מוסב לעתיד מפני הוי״ו וכן ורעה עינך: נדון. כשפטים זה עם זה ומתווכחים להשיב את המלך וכן תרגם יונתן מתווכחין: מעל אבשלום. שלא יהיה עלינו וכנגדו להלחם עמו ותרג׳ יונתן מלות אבשלום: אחי

ויהי כל העם נדון בכל שבטי ישראל. ר״ל שהיו מריבים קצתם עם קצת לאמר שראוי להם להשיב את המלך שהציל אותם מכף אויביהם ומלטם מיד פלשתים אחר שכבר מת אבשלום שמשחו עליהם למלך: ודבר כל ישראל בא אל המלך אל ביתו. ר״ל שכל ישראל הסכימו שישוב המלך אל ביתו: אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב.

עד עתה ד׳ בקריא׳ וסי׳ ואחר עד עתה. כי לא באתם עד עתה אל. ויתן יי׳ אותם וירחמם. ועתה קום צא ודבר. יושב ת׳ מ׳ל בספרא וסי׳ והנה שאול יושב תחת האשל. אל היבוסי יושב. ודוד יושב בירושלם. הנה יושב בירושלם. ודוד יושב בין שני העמודים. בבית הארזים. ויקם המלך וישב בשער: מחרשים

ועתה קום צא ודבר על לב עבדיך כי ביהוה נשבעתי כי אינך יוצא אם ילין איש אתך הלילה ורעה לך זאת מכל הרעה אשר באה עליך מנעריך עד עתה: ויקם המלך וישב בשער ולכל העם הגידו לאמר הנה המלך יושב בשער ויבא כל העם לפני המלך וישראל נס איש לאהליו: ויהי כל העם נדון בכל שבטי ישראל לאמר המלך הצילנו מכף איבינו והוא מלטנו מכף פלשתים ועתה ברח מן הארץ מעל אבשלום: ואבשלום אשר משחנו עלינו מת במלחמה ועתה למה אתם מחרשים להשיב את המלך: והמלך דוד שלח אל צדוק ואל אביתר הכהנים לאמר דברו אל זקני יהודה לאמר למה תהיו אחרנים להשיב את המלך אל ביתו ודבר כל ישראל בא אל המלך אל ביתו: אחי אתם עצמי ובשרי אתם ולמה תהיו אחרנים להשיב את המלך: ולעמשא תמרו הלוא עצמי ובשרי אתה כה יעשה לי אלהים וכה יסיף אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב: ויט את לבב כל איש יהודה כאיש אחד וישלחו אל המלך שוב אתה וכל עבדיך: וישב המלך ויבא עד הירדן ויהודה בא הגלגלה ללכת לקראת המלך להעביר את המלך את הירדן: וימהר שמעי בן גרא בן הימיני אשר מבחורים וירד עם איש יהודה לקראת המלך דוד: ואלף איש עמו מבנימן וציבא נער בית שאול וחמשת עשר בניו ועשרים עבדיו אתו וצלחו הירדן לפני המלך: ועברה העברה לעביר את בית המלך ולעשות הטוב בעינו ושמעי בן גרא נפל לפני המלך בעברו בירדן:

וכען קום פוק ומליל על לבא דעבדך ארי במימרא דיי קיימית ארי ליתך נפיק אם יבית גבר עמך בליליא ותהי בישא לך דא מכל בישתא דאתת עלך מזעורך עד כען: וקם מלכא ויתיב בתרעא ולכל עמא חויאו למימר הא מלכא יתיב בתרעא ואתא כל עמא לקדם מלכא וישראל אפיך גבר לקירווהי: והוו כל עמא מתווכחין בכל שבטיא דישראל למימר מלכא שזבנא מיד בעיל דבבנא והוא פרקנא מידא דפלשתאי וכען ערק מן ארעא מלות אבשלום: ואבשלום דמשחנא עלנא מית בקרבא וכען למא אתון שתקין לאתבא ית מלכא: ומלכא דוד שלח לצדוק ולאביתר כהניא למימר מלילו לסבי יהודה למימר למא תהון בתראין לאתבא ית מלכא לביתיה ופתגם כל ישראל אתא לות מלכא לביתיה: אחי אתון קריבי ובסרי אתון ולמה תהון בתראין לאתבא ית מלכא: ולעמשא תימרון הלא קריבי ובשרי את כדין יעביד לי יי וכדין יוסיף אם לא רב חילא תהי קדמי כל יומיא חלף יואב: ואתפני לבא דכל אנש יהודה כגברא חד ושלחו למלכא תוב את וכל עבדך: ותב מלכא ואתא עד ירדנא ודבית יהודה אתו לגלגלא למיזל לקדמות מלכא לאעברא ית מלכא ית ירדנא: ואוחי שמעי בר גרא בר שיבט בנימן די מעלמת ונחת עם אנש יהודה לקדמות מלכא דוד: ואלף גברא עמי משבטא דבנימן וציבא עולימא דבית שאול וחמשת עסר בנוהי ועשרין עבדוהי עמיה וגזו ירדנא קדם מלכא: ועברו מגזתא לאעברא ית בית מלכא ולמעבד דתקין בעינוהי ושמעי בר גרא נפל קדם מלכא במעבריה בירדנא:

אתם. תכלית הדברים ששלח לצדוק ולאביתר שידברו הדברי׳ האלה אל זקני יהודה ובעוד ש שהיה משים דוד הדברים האלה בפי השליח בא דבר כל ישראל: את המלך אל ביתו. על ידי שלוחי׳ וספרים להשיבו ובעבור זה ה הפסוק בין הדברים ודבר כל ישראל בא: תמרו. חסר אלף וכן אשר ימרוך למזמה: תחת יואב. כי שנא דוד את יואב על שהרג את אבשלו׳ ורצה להסירו שלא יהיה שר צבאו: ויט את לבב כל איש יהודה. עמשא הטה את לבב כל איש יהודה ויונתן שתרגם ואתפני דומה ש שהיה קור׳ אותו. ויט בצרי היו״ד והמסרה מעידה עליו שהוא ב בפתח היו״ד ואמרה כי שני הם בפתח ויט עלינו חסד וזה: וצלחו. כמו ועברו וכן תרגם יונתן וגזו ותרגם על המעברות על מגיזתא או פי׳ ובקעו וכמוהו פן יצלח כאש בית יוסף ותרגו׳ ויבקע עצי העולה וצלח ית אעי דעלתא כלומר עברו ברגליהם כי היה מקום בירדן בעת ההיא שהיו עוברים שם ברגל: לפני המלך. לבא לפני המלך: ועבר׳ העברה לעביר. כמו להעביר וכן לשמיד מעוזניה כמו ל להשמיד ופי׳ העברה הספינה שעוברים בה את הירדן ולפיכ׳ נקראת עברה: את בית המלך. הנשים והקטנים שלא היו יכולין לעבור ברגליהם ויש לפרש העברה שם לחברת האנשי׳ וכן תרג׳ יונתן כמשמעו מגיזתא ואפשר שהוא קרא ה הספינה העוברת מגיזתא וכן הוא ולפיכ׳ תרגם ועברה ועברו: בעברו בירדן. כשבא המלך לעביר את הירדן בא שמעי ונפל לו שיכפר לו על עונו: לכל

כל הימים תחת יואב. ידמה שעשה זה דוד כדי שלא יירא ממנו עמשא פן יניא את לב איש יהוד׳ מעל דוד או אולי התפעל על זה קצת התפעלות כנגד יואב בעבור הדברים הקשים שאמר לו על בכותו על אבשלום או אפשר גם כן שסופר לו כי יואב על מצותו להרוג את אבשלום: וצלחו את הירדן לפני המלך. כאלו בקעוהו מרוב עברם שם: ועברה העברה. היא הספינה קטנה אשר יעברו בה הנהר: נפל לפני המלך. התנפל ונכנע לפניו לבקש מ ממנו מחילה על אשר העוה כנגדו בבאתו: לכל

רשי

כי אינך יוצא: אם אינך יוצא: וישראל נס. אותם שהיו עם אבשלום: כל העם נדון. מתווכחים זה עם זה: ודבר כל ישר׳ בא אל המלך. כל זה מדברי שליחותו: ולעמשא. שהוא שר צבא תאמרו הלא בן אחותי אתה: וצלחו את הירדן. בקעוהו בתריכהון ועברו: העברה. ספינה המעבורת שעוברי׳ בה את עבר רוחב הנהל:

ראשון

ז׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר וישלח: תמרו ג׳ חס׳ אלף בליש׳ אמירה וסי׳ ולעמשא תמרו. אשר ימרוך למזמה. וכנמא פתגמא היבונא למכר: ולעשות ט״ו בקריאה וסי׳ נמסר לעיל סימן ז׳:

רשי

דאמון לכל בית יוסף · כל ישראל חטאו לך ואני יותר מכולם והנני באתי לבקש מחילה אם תקבלני בגוחים כל ישראל שתקבלם ואם לאו יהיו יראים לשוב אליך עוד : היום יומת איש · בתמיה כי היום אני מלך עד עכשיו הייתי סבור לא זילז׳ בי אדם נבר׳ כזה עד אם כן נפסקה מלכותו מאת המקום והוא אומר לו קלל את דוד אבל עכשיו שהוא מתחרט ידעתי כי מלך אני : ולא עשה רגליו · לשו׳ תקון הוא העברת שיער שבין הרגלי׳ : שפמו · גרנון בלע״ז : למה לא הלכת עמי · לצאת מירושלם כשיצאתי כי פסח אני ואיני יכול לילך ברגלי : לשלחו · ללותו : כי איש גדול הוא · בעושר : כמה

רדק

לכל בית יוסף · לפי שהיה משבט בנימין ושבט בנימן ואפרים ומנשה נקראים בית יוסף כי הוא היה הראש ויש בו דרש אמר לו שמעי לדוד אחיו של יוסף גמל אותו רעה והוא גמלם טובה כך אני אני גמלתיך רעה גמלני אתה טובה ויש דרש אחר קרוב מזה כל ישראל נקראו יוסף כמו שכתוב אולי יחנן יי׳ צבאות שארית יוסף וכן רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף אמר לו שמעי לדוד כל ישרא׳ גמלו אותך רעה ואני יותר מכולם וכל ישראל יושבים ומצפי׳ לראות מה אתה עושה עמי אם אתה מקבל אותי כל ישראל באים אליך כאחד ומשלימים לך : התחת זאת · אם בעבור ההכנעה הזאת שעשה שמעי תכפר לו שלא ימות והוא חטא חטא גדול שקלל את משיח יי׳ : ולא עשה רגלו ולא עשה שפמו · כתרגומו ולא שטף רגלוהי ולא ספר ספמיה כלומר לא רחץ אפילו רגליו ואין צריך לומ׳ כל גופו ולא גלח אפי׳ שפמו והוא השיער שעל השפה : כי בא ירושלם לקראת המלך · פירו׳ כאשר בא דוד ירושלם בא מפיבושת לקראתו ובא שזכר עומד במקום שנים : עבדי רמני · שהלך בלא ידיעתי ואני אמרתי אחבשה לי את החמור ובתוך כך הלך הוא : וארכב עליה · אתון היתה וחמור כולל זכר ונקב׳ : וירגל בעבדך · ענין רכילות וכן מן הקל לא רגל על לשונו : ומה יש לי עוד צדק׳ · מה לבקש עוד ממך צדקה שתעשה עמי ולזעק אליך שתעזרני כי די לך ששמת אותי באוכלי שולחנך : תחלקו את השדה · השדה כולל לכל הנחלה

ודברי רבותינו ז״ל כשאמר דוד אתה וציבא תחלקו השדה יצאת בת קול ואמרה ירבעם ורחבעם יחלקו את המלכות כי קבל לשון הרע מפי ציבא ולא קבל הצטדקות מפיבושת לפניו ואמר לו למה תדבר עוד דבריך והכתוב מעיד עליו ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס : לשלחו את בירדן · כתרגומו לאלוויותיה ית ירדנא וכתי׳ בירדן וקרי הירדן ושניהם קרובים : בשיבתו במחני׳ · כמו בישיבתו במחנים וחסר פ״א הפועל מן השם כמו שחסר מן המקור בשבתו : כמעט

ראשון ח׳ בקריאה וסי׳ החדש הזה לכם ראש חדשים · והנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף · ולא היה דברי ראשון · אני יי׳ ראשון · אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי · אני הוא ראשון אף אני אחרון · ראשון לציון הנה הנם · כי שאל נא לדור רישון ל׳ חס׳ א׳ : התחת ג׳ בקריא׳ וסי׳ יעקב · יוסף · שמעי : ולא עשה ה׳ וסי׳ ומפבשת

וַיֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אַל־יַחֲשָׁב־לִי אֲדֹנִי
עָוֹן וְאַל־תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר הֶעֱוָה עַבְדְּךָ
בַּיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ
מִירוּשָׁלִָם לָשׂוּם הַמֶּלֶךְ אֶל־לִבּוֹ : כִּי
יָדַע עַבְדְּךָ כִּי אֲנִי חָטָאתִי וְהִנֵּה־
בָאתִי הַיּוֹם רִאשׁוֹן לְכָל־בֵּית יוֹסֵף
לָרֶדֶת לִקְרַאת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ :
וַיַּעַן אֲבִישַׁי בֶּן־
צְרוּיָה וַיֹּאמֶר הֲתַחַת זֹאת לֹא יוּמַת
שִׁמְעִי כִּי קִלֵּל אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה :
וַיֹּאמֶר דָּוִד מַה־לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרוּיָה
כִּי־תִהְיוּ־לִי הַיּוֹם לְשָׂטָן הַיּוֹם
יוּמַת אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל כִּי הֲלוֹא יָדַעְתִּי
כִּי הַיּוֹם אֲנִי־מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל : וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי לֹא תָמוּת וַיִּשָּׁבַע
לוֹ הַמֶּלֶךְ : וּמְפִבֹשֶׁת בֶּן־
שָׁאוּל יָרַד לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ וְלֹא־עָשָׂה
רַגְלָיו וְלֹא־עָשָׂה שְׂפָמוֹ וְאֶת־בְּגָדָיו
לֹא כִבֵּס לְמִן־הַיּוֹם לֶכֶת הַמֶּלֶךְ עַד־
הַיּוֹם אֲשֶׁר־בָּא בְשָׁלוֹם : וַיְהִי כִּי־בָא
יְרוּשָׁלִַם לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לוֹ
הַמֶּלֶךְ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ עִמִּי
מְפִיבֹשֶׁת : וַיֹּאמַר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עַבְדִּי
רִמָּנִי כִּי־אָמַר עַבְדְּךָ אֶחְבְּשָׁה־לִּי
הַחֲמוֹר וְאֶרְכַּב עָלֶיהָ וְאֵלֵךְ אֶת־
הַמֶּלֶךְ כִּי פִסֵּחַ עַבְדֶּךָ : וַיְרַגֵּל בְּעַבְדְּךָ
אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ כְּמַלְאַךְ
הָאֱלֹהִים וַעֲשֵׂה הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ : כִּי
לֹא הָיָה כָּל־בֵּית אָבִי כִּי אִם־אַנְשֵׁי־
מָוֶת לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַתָּשֶׁת אֶת־עַבְדְּךָ
בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ וּמַה־יֶּשׁ־לִי עוֹד
צְדָקָה וְלִזְעֹק עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ :
וַיֹּאמֶר
לוֹ הַמֶּלֶךְ לָמָּה תְּדַבֵּר עוֹד דְּבָרֶיךָ
אָמַרְתִּי אַתָּה וְצִיבָא תַּחְלְקוּ אֶת־
הַשָּׂדֶה : וַיֹּאמֶר מְפִיבֹשֶׁת אֶל־הַמֶּלֶךְ
גַּם אֶת־הַכֹּל יִקָּח אַחֲרֵי אֲשֶׁר־בָּא אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ בְּשָׁלוֹם אֶל־בֵּיתוֹ :
וּבַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי יָרַד מֵרֹגְלִים וַיַּעֲבֹר
אֶת־הַמֶּלֶךְ הַיַּרְדֵּן לְשַׁלְּחוֹ אֶת־בַּיַּרְדֵּן
: וּבַרְזִלַּי זָקֵן מְאֹד בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה
וְהוּא־כִלְכַּל אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּשִׁיבָתוֹ
בְמַחֲנַיִם כִּי־אִישׁ גָּדוֹל הוּא מְאֹד :

וַאֲמַר לְמַלְכָּא לָא יַחְשׁוֹב עֲלַי דִילִי רִבּוֹנִי חוֹבָא וְלָא תִּדְכַּר יָת דִּי סְרַח עַבְדָּךְ בְּיוֹמָא דִּי גְלָא רִבּוֹנִי מַלְכָּא מִירוּשְׁלֶם לְשַׁוָּאָה מַלְכָּא עַל לִבֵּיהּ : אֲרֵי יְדַע עַבְדָּךְ אֲרֵי אֲנָא חָבִית וְהָא אָתֵית יוֹמָא דֵין קַדְמָאִי לְכָל בֵּית יוֹסֵף לְמֵחַת לְקָדָמוּת רִבּוֹנִי מַלְכָּא :
וְאָתֵיב אֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה וַאֲמַר הַחֲלַף דָּא לָא יִתְקְטַל שִׁמְעִי אֲרֵי לַט יָת מְשִׁיחָא דַּיְיָ : וַאֲמַר דָּוִד מַה לִי וּלְכוֹן בְּנֵי צְרוּיָה אֲרֵי תֶּהֱוֹן לִי יוֹמָא דֵין לְסָטָן יוֹמָא דֵין יִתְקְטֵיל גַּבְרָא בְּיִשְׂרָאֵל אֲרֵי הֲלָא יְדַעְנָא אֲרֵי יוֹמָא דֵין אֲנָא מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל : וַאֲמַר מַלְכָּא לְשִׁמְעִי לָא תְמוּת וְקַיֵּים לֵיהּ מַלְכָּא :
וּמְפִיבֹשֶׁת בַּר שָׁאוּל נְחַת לְקָדָמוּת מַלְכָּא וְלָא שְׁטַף רִגְלוֹהִי וְלָא סַפַּר סַפְמֵיהּ וְיָת לְבוּשׁוֹהִי לָא חַוַּר לְמִן יוֹמָא דִּיגְלָא מַלְכָּא עַד יוֹמָא דְּאָתָא בִּשְׁלָם : וַהֲוָת כַּד אֲתָא לִירוּשְׁלֶם לְקָדָמוּת מַלְכָּא וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא לְמָה לָא אֲזַלְתָּ עִמִּי מְפִיבֹשֶׁת : וַאֲמַר רִבּוֹנִי מַלְכָּא עַבְדִּי שַׁקַּר בִּי אֲרֵי אֲמַר עַבְדָּךְ אֶחֱשׁוֹק לִי חֲמָרָא וְאֶרְכּוֹב עֲלַהּ וְאֵהָךְ עִם מַלְכָּא אֲרֵי חֲגִיר עַבְדָּךְ : וַאֲמַר עַל עַבְדָּךְ מִלִּין דְּלָא כַשְׁרָן קֳדָם רִבּוֹנִי מַלְכָּא וְרִבּוֹנִי מַלְכָּא חַכִּים כְּמַלְאֲכָא דַּיְיָ וַעֲבֵד דְּתַקִּין בְּעֵינָךְ : אֲרֵי לָא הֲוָת כָּל בֵּית אַבָּא אֱלָהֵין גַּבְרֵי חַיָּבֵי קְטוֹל לְרִבּוֹנִי מַלְכָּא וְשַׁוֵּיתָא יָת עַבְדָּךְ בְּאָכְלֵי פָּתוֹרָךְ · וּמָה אִית לִי עוֹד זְכוּ וּלְמִקְבַּל עוֹד קֳדָם מַלְכָּא : וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא לְמָא תְּמַלֵּיל עוֹד פִּתְגָּמָךְ אֲמָרִית אַתְּ וְצִיבָא תִּפְלְגוּן יָת אַחְסַנְתָּא : וַאֲמַר מְפִיבֹשֶׁת לְמַלְכָּא אַף יָת כּוֹלָא יִסַּב בָּתַר דַּאֲתָא רִבּוֹנִי מַלְכָּא בִּשְׁלָם לְבֵיתֵיהּ :
וּבַרְזִילַּי גִּלְעָדָאָה נְחַת מֵרוֹגְלִים וַעֲבַר יָת מַלְכָּא יָת יַרְדְּנָא לְאַלְוָיוּתֵיהּ יָת יַרְדְּנָא : וּבַרְזִילַּי סִיב לַחֲדָא בַּר תְּמָנַן שְׁנִין וְהוּא סוֹבַר יָת מַלְכָּא בְּמִיתְבֵיהּ בְּמַחֲנַיִם אֲרֵי גְבַר רַב הוּא לַחֲדָא :

רלבג

לכל בית יוסף · קרא כלל ישראל יוסף לרב בני יוסף עם שמבני יוסף היו רוב המושל׳ בישראל : ולא עשה את רגליו ולא עשה שפמו · ר״ל שלא הסיר צפרני רגליו ולא גלח השער אשר בזקנו בשפמו : כי לא היה כל בית אבי כי אם אנשי מות לאדני המלך · הנה אמר זה על רוב הרדיפות שרדף שאול את דוד : ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דבריך · לפי שקבל דוד זה הלשון הרע מציבא לא יכו׳ לבא׳ מהאמנתו לגמרי בדברי מפיבש׳ ולזה שם הענין ממוצע בין האמנה ובין בלתי האמנ׳ ואמ׳ שהוא וציבא יחלקו את השדה : בשבתו מחני׳ · ר״ל בישיבתו במחני׳ או ירצה בזה שהוא כלכל אותו בשובו במחנים : כמעט

בן שאול ירד לקראת המלך ב׳ בו׳ · אחז במלכו׳ · וחברו דו״ה · ירא אלהים את מעשיהם : כבס ב׳ וסי׳ ביין לבושו · ומפבשת בן שאול :

רדק

כמעט יעבר · אעבור מעט עמך מן הירדן ואלך ואחר כך אשוב לעירי : ישב נא · אחר שאעבור עמך תרצה שאשוב בעירי : עם קבר אבי ואמי · אמות בעירי ואקבר עם קבר אבי ואמי : ויעבירו · כן כתיב וקרי העבירו ושניהם קרובים : חצי עם ישראל · קצת עם ישראל שהרי אמר אחר כן וכל ישראל באים אל המלך אם כן אותם שעברו עמו מישראל מעטים היו ולא היו אלא אותם שהיו בין בני יהודה שעברו עמו בברחו ואלה אלף איש שעברו עם שמעי בן גרא מבנימן ולשון חצי ומחצה ומחצית איננו אלא חלוק החלק מהכלל פעמי' הוא חלק בחלק בשוה וזהו ברוב ופעמים איננו בשוה כמו חציו שרפתי במו אש וכן אומר שד בואר יחצה והבואר איננו חצי הגוף בשוה ותמנו ולמעלה איננו אלא קצת מעט מהגוף : גנבוך · שהעבירוך בסתר להשיבך אל המלכות בלא רשותינו ומראים כאילו אין אנו רוצים במלכותך יותר אנו רוצי' מהם ולא לבזותינו עמו : וכל אנשי דוד עמו · כמו וכל אנשיך עמך כי עמו היו מדברים וכמוהו ואת יפתח ואת שמואל כאילו אמר ואותי : אם נשאת · כמו משאות אם נשאתי פרס מבית המלך ויש לומר אם נשאתי מנחה כמו וישא משאת והוא שם בשקל יושבת על מלאת : עשר ידות · לפי שהם עשרה שבטים כי בנימן עם יהודה ועוד כי אלף איש מבנימן עם שמעי העבירו המלך את הירדן : וגם בדוד אני ממך · כתרגומו ואף בדוד אנא רעינא ממך כלומר אף על פי שהוא משבטך אני רוצה בו יותר ממך : ויקש דבר איש יהודה · קשה דברם וחזק יותר מדבר איש ישראל ודברו איש יהודה לאיש ישראל קשות והמלך היה שותק להם לפיכך חרה לאיש ישראל והלכו אחרי שבע בן בכרי כשתקע בשופר ואמ' איש לאהליו ישראל : ואליהם

רשי

כמה ימי שני חיי · אשר יש לי לחיות כי אעלה וגו' הלא מעט הם ומה הכייח יש לי בכלכולך : האדע בין טוב לרע · בין מאכל טוב למאכל רע ואמרו רבותינו ז"ל סטוף בזמה היה לפיכך קפצה עליו זקנה : כמעט יעבר עבדך · הלויה מועטת יעבר עבדך ללוותך אחר שתעבור את הירדן הגמולה הזאת שאיכ' טוב לי : עבדך כמהם · בנו היה : כי קרוב המלך אלי · משבטי הוא : אם נשאת · כמו משאת פרס מבית המלך : עשר ידות לי במלך · שאנו עשרה שבטים : וגם בדוד · אף על פי שהוא קרוב לכם אני משוך בו יותר ממך שאנו עשר ידות ומדוע הקלותני להיות אתה קודם וכי לא היה ד דברי ראשון לי להשיב את מלכי יכלום לכם בא דברינו אלא ל להשיבו כמו שכתוב למעלה ודבר כל ישראל בא אל המלך : ויקש דבר איש יהוד' · לשון התקושש כרא' והוטוש דבר איש יהודה ם שהראוש אינו' שסלח להם דוד למה תהיו אחרונים להשיב אל המלך וגו' כך מפורש באגדה ויש לפרש ויקש לשון קושי וחוזק וכן תרגם יונתן ותקיף ושם נקרא כזרמן ל לשון הקדים קרואיו ויקרא לכל בני המלך לשון זימון : הזעק

ימי שני ז' דסמיכי וסי' אברהם · ישמעאל · יעקב · וחברו מעט ורעים היו ימי שני חיי ג' בפסוק · ויאמר ברזלי אל המלך כמה ימי שני חיי : שרים ח' בליש' וסי' אם אשמע עוד בקול שרים · ויקונן ירמיהו על יאשיהו · קדמו שרים · לשכות שרים בחצר הפנימי · ויאברו השרים והשרות · וכנרות ונבלים לשרים · ושרים כחללים כל

ויאמר המלך אל ברזלי אתה עבר אתי וכלכלתי אתך עמדי בירושלם : ויאמר ברזלי אל המלך כמה ימי שני חיי כי אעלה את המלך ירושלם : בן שמנים שנה אנכי היום האדע בין טוב לרע אם יטעם עבדך את אשר אכל ואת אשר אשתה אם אשמע עוד בקול שרים ושרות ולמה יהיה עבדך עוד למשא אל אדני המלך : כמעט יעבר עבדך את הירדן את המלך ולמה יגמלני המלך הגמולה הזאת : ישב נא עבדך ואמת בעירי עם קבר אבי ואמי והנה עבדך כמהם יעבר עם אדני המלך ועשה לו את אשר טוב בעיניך : ויאמר המלך אתי יעבר כמהם ואני אעשה לו את הטוב בעיניך וכל אשר תבחר עלי אעשה לך : ויעבר כל העם את הירדן והמלך עבר וישק המלך לברזלי ויברכהו וישב למקמו : ויעבר המלך הגלגלה וכמהן עבר עמו וכל עם יהודה ויעבירו את המלך וגם חצי עם ישראל : והנה כל איש ישראל באים אל המלך ויאמרו אל המלך מדוע גנבוך אחינו איש יהודה ויעברו את המלך ואת ביתו את הירדן וכל אנשי דוד עמו : ויען כל איש יהודה על איש ישראל כי קרוב המלך אלי ולמה זה חרה לך על הדבר הזה האכול אכלנו מן המלך אם נשאת נשא לנו : ויען איש ישראל את איש יהודה ויאמר עשר ידות לי במלך וגם בדוד אני ממך ומדוע הקלתני ולא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי ויקש דבר איש יהודה מדבר איש ישראל :

ואמר מלכא לברזילי את עבר עמי ואסובר יתך עמי בירושלם : ואמר ברזילי למלכא כמה יומי שני חיי ארי איסק עם מלכא לירושלם : בר תמנן שנין אנא יומא דין האדע בין טב לביש אם יטעם עבדך ית מה דאיכול וית מה דאשתי אם אשמע עוד בקל כינרין ותושבחן ולמה יהי עבדך עוד למטול על ריבוני מלכא : כזעיר יעיבר עבדך ית ירדנא עם מלכא ולמה ישלמנני מלכא ית תשלומתא הדא : יתיב כען עבדך ואמות בקרתי ואתקבר בקיברא דאבא ודאמא והא עבדך כמהם יעיבר עם ריבוני מלכא ועיביד ליה ית דתקין בעינך : ואמר מלכא עמי יעיבר כמהם ואנא אעביד ליה ית דתקין בעינך וכל דתיתרעי עלי אעביד לך : ועבר כל עמא ית ירדנא ומלכא עבר ונשק מלכא לברזילי ובריכיה ותב לאתריה : ועבר מלכא לגלגלא וכמהן עבר עמיה וכל עמא דבית יהודה אעברו ית מלכא ואף פלגות עמא דישראל : והא כל אנש ישראל אתן לות מלכא ואמרו למלכא מא דין כסיוך מיננא אחנא אנש יהודה ואעברו ית מלכא וית אנש ביתיה ית ירדנא וכל גברי דוד עימיה : ואתיב כל אנש יהודה על אנש ישראל ארי קריב לי מלכא מדילך ולמא דנן תקוף לך על פתגמא הדין המיכל אכילנא מנכסי מלכא אם מתנא מני לנא : ואתיב אנש ישראל ית אנש יהודה ואמר עסרא חולקין אית לי במלכא ואף בדוד אנא רעינא מינך ומא דין אשיטתני ולא הוה פתגמי קדמותא לי לאתבא ית מלכי ותקיף פתגם אינש יהודה מפתגם אנש ישראל :

מעיני כך · עשיתי לי שרים ושרות : הגלגלה ז' בקריא' וסי' וישלחו אנשי גבעון · וישב יהושע קרמ' ובתראה דיהודה · וישב המלך · ויבא עד הירדן · ויעבר המלך דכמהן · ואלישע שב הגלגלה : וכל עם ז' דסמיכי וסי' נמסר ביהושע סימן ח' :

רלבג

כמעט יעבר עבדך את הירדן את המלך · רוצה לומר מעט הוא מה שעבר עבדך את הירדן את המלך ובהיו' הענין כן למה יגמלני המלך הגמולה הזאת בעבו' מעט שהטיבותי לו : אם נשאת נשאת לנו · ר"ל אם נשאת משאת המלך מאת ש פניו אלינו להאכילנו : עשר ידות לי במלך · רוצה לו' באי זה מלך שיהיה וגם בדוד יש לי חלק גדו' ממך ואף על פי שהוא קרובך : ולא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי · רוצה לומר שכבר היה ראוי לאיש יהודה שימתינו דבר איש ישראל להיותם הרוב בדרך שיהיה דבריהם ראשון להשיב את המלך : ויקש דבר איש יהודה מדבר איש ישראל · וזה כי המלך היה קרוב להם להיותו משבט יהודה והיה גם כן קרוב להם מצד אחר כי ישיבתו היתה בתוך ארץ יהודה ואשר היתה ישיבתו ביניהם היה ראוי שיהיו קודמים להשיבו שם : ויתקם

רשי

הזעק לי את איש יהוד׳ · שיהו כאן עד שלשה ימים : ואתה פה עמוד · לסוף שלשת ימים הוי זהיר להיות עומד כאן לפני כי חפץ היה לרדוף אחרי שבע בן בכרי : ויוחר מן המועד · אשכחינהו לרבנן דפתחי במסכתא כדאיתא בסנהדרין : אתה קח את עבדי אדוניך · אחרי אשר איחר עמשא שר הצבא ולא הביא את צבא יהודה קח אתה מן המנצחים שביבי ורדוף אחריו : והציל עינינו · והציל עצמו לעינינו והרי זה מקרא קצר : מצומדת על מתניו · שמוכה מאד לעצמו לרוחב מ מותניו שלא כדרך ח חוגרי חרב כדי ש שתהא נוחה ליפול ולא יצטרך להוציאה מתערה והוא יצא כ כנגד עמשא ותצא ה החרב מתערה לפי ש שהיתה חלק׳ ולטושה ואינה תלויה לצד י ירכו אלא לרוחב מ מתניו וכמעט שפח ע עצמו לצד הארץ כ נפלה מתערה ואחזה בימינו ולא הכיר ע עמשא בדבר : כאשר

רדק

ואליהם לא בא. כחלקו רבו׳ ז״ל מהם אמרו כי מותרות היו לו אלא שכבש את יצרו מהם תמורת מה שהטביע יצרו במה שהיה אסור לו מכשעתה יצרו ממה שהי׳ מותר לו ומהם אמרו אסורו׳ היו לו אמרו ומה כלי הדיוט שנשתמש בו מלך אסור להדיוט כלי מלך שנשתמש בו הדיוט אינו דין שיהא אסור למלך : צרורות · קשורות שלא היה להם עוד היתר ות״ת כטירין וכן תרג׳ צור תעודה טר : עד יום מותן · כתרגומו ומתקריין עד יום מותהן ארמלן דבעליהן קיים : הזעק לי · הספם לי שירדפו אחרי שבע בן בכרי : שלשת ימים · עד שלשת ימים תאספם אלי : ואתה פה עמוד · כלומר שתשוב עמהם ודעתו היה למנותו שר צבא כמו שיעד לו וכששמע יואב קנא בדבר לפיכך הרגו : וייחר מן המועד · כתוב ביו״ד וקרי בוי״ו והכתוב הוא מנחי הפ״א מן הקל מאות׳ שפ״איהם יו״ד כמו מן ייטב וייטב והקרי הו׳ מאותם שפ״איהם וא״ו והוא בשקל וייסף עוד דוד ופי׳ אחר שלא בא לשלשת הימים ו וכשרא׳ דוד שלא בא אמ׳ לאבישי שירדוף אחרי שבע בן בכרי ולא אמר ליואב כי בלבו היה להסירו שלא יהיה שר צבאו מפני שהרג אבשלום : ירע לנו שבע בן בכרי · פועל עומד ופירושו ירע לנו דבר שבע בן בכרי או יהיה פועל יוצא שאמר אחריו ויצאו אנשי יואב : עבדי אדוניך · על יואב אמר וקראו אדניו כי גדול היה ונכבד ממנו וזהו שאמר ויצאו אחריו אנשי יואב וגם יואב יצא אחר כן אלא שאבישי יצא במצות דוד : פן מצא לו · כמו ימצא עבר במקום עתיד ורבים כמוהו וכת׳ דילמא ישכח : והציל עינינו · יסיר ראותינו ודעתנו שלא נדע באי זה עיר יסגב אם לא נמהר לרדוף אחריו או פירו׳ הבטחתינו והשגחתינו שהייתי בוטח כי ש שבתי אל מלכותי והנה עתה הלכו אחרי ישראל ואם יסגב באחת הערים הבצורות יהיה לו כח למשוך לב ישראל אליו וצריכים אנו למהר לרדוף אחריו ולהרגו וי״ת והציל עינינו ויעיק לנא : והכרתי והפלתי · כבר פירשנוהו : עם האבן · סמוך לה וכן עם באר לחי רואי : חגור מדו לבושו · וי״ו מדו נוספת כוי״ו מדו בד וסמך מדו אל לבושו ולבוש הוא שם כולל ומדו פורש לאחד מן ה הלבושים ידוע אבל תכונתו וי״ת אסיר מזרז לבושוהי : מצמדת · דבוקה : בתערה · יהו׳ תיק החרב : והוא יצא ותפל · יצא מהמקום שהיו בו עם האבן הגדולה או מגבעון העיר ובצאתו נפלה החרב מתערה ולקחה בידו ה השמאלית כדי שלא יהא נשמר עמשא שבא להכותו וכתן לו שלום ואחזו בזקנו ביד ימינו לנשק לו : ועמשא לא נשמר · כלומר שלא שמר עצמו מן החרב : עמד

סימן שמואל אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי · מלכים וד״ה מה לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי · שמואל איש לאהליו ישראל · מלכים לאהליך ישראל · ד״ה לאהליך ישראל : במלכם ג׳ בקריאה וסימ׳ ואיש יהודה דבקו במלכם · הגשבעים במלכם · בני ציון יגילו במלכם : והציל ג׳ בקריאה וסימ׳ פן מצא לו ערים

ד וְשָׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיַּעַל וּשְׁמוֹ שֶׁבַע ה״ל
בֶּן־בִּכְרִי אִישׁ יְמִינִי וַיִּתְקַע בַּשֹּׁפָר
וַיֹּאמֶר אֵין־לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה
־לָנוּ בְּבֶן־יִשַׁי אִישׁ לְאֹהָלָיו יִשְׂרָאֵל
: וַיַּעַל כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי
דָוִד אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי וְאִישׁ י
יְהוּדָה דָּבְקוּ בְמַלְכָּם מִן־הַיַּרְדֵּן וְעַד־ ג׳ ל
יְרוּשָׁלִָם : וַיָּבֹא דָוִד אֶל־בֵּיתוֹ
יְרוּשָׁלִַם וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֵת עֶשֶׂר־נָשִׁים
פִּלַגְשִׁים אֲשֶׁר הִנִּיחַ לִשְׁמֹר הַבַּיִת ה׳ מ״ל
וַיִּתְּנֵם בֵּית־מִשְׁמֶרֶת וַיְכַלְכְּלֵם ל
וַאֲלֵיהֶם לֹא־בָא וַתִּהְיֶינָה צְרֻרוֹת ב׳ א׳ מ״ל וא׳ חס
עַד־יוֹם מֻתָן אַלְמְנוּת חַיּוּת : ל׳ ל׳ ל׳
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־עֲמָשָׂא
הַזְעֶק־לִי אֶת־אִישׁ־יְהוּדָה שְׁלֹשֶׁת ל
יָמִים וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד : וַיֵּלֶךְ עֲמָשָׂא
לְהַזְעִיק אֶת־יְהוּדָה וַיִּיחֶר מִן־הַמּוֹעֵד ל׳ ויוחר ק׳ ל
אֲשֶׁר יְעָדוֹ :
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישַׁי עַתָּה יֵרַע לָנוּ
שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי מִן־אַבְשָׁלוֹם אַתָּה ל
קַח אֶת־עַבְדֵי אֲדֹנֶיךָ וּרְדֹף אַחֲרָיו ל
פֶּן־מָצָא לוֹ עָרִים בְּצֻרוֹת וְהִצִּיל ג׳
עֵינֵנוּ : וַיֵּצְאוּ אַחֲרָיו אַנְשֵׁי יוֹאָב ב׳ חס׳ ר״ת עיננו
וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וְכָל־הַגִּבֹּרִים וַיֵּצְאוּ ב׳ מימינ
מִירוּשָׁלַםִ לִרְדֹּף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־
בִּכְרִי : הֵם עִם־הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר
בְּגִבְעוֹן וַעֲמָשָׂא בָּא לִפְנֵיהֶם וְיוֹאָב
חָגוּר מִדּוֹ לְבֻשׁוֹ וְעָלָו חֲגוֹר חֶרֶב מ ב׳ בד׳ לין ר׳ ת׳
מְצֻמֶּדֶת עַל־מָתְנָיו בְּתַעְרָהּ וְהוּא יָצָא
וַתִּפֹּל : וַיֹּאמֶר יוֹאָב לַעֲמָשָׂא הֲשָׁלוֹם
אַתָּה אָחִי וַתֹּחֶז יַד־יְמִין יוֹאָב בִּזְקַן ב׳ יד חס׳ וחד מ״ל
עֲמָשָׂא לִנְשָׁק־לוֹ : וַעֲמָשָׂא לֹא־נִשְׁמַר ידי מ״ל
בַּחֶרֶב אֲשֶׁר בְּיַד־יוֹאָב וַיַּכֵּהוּ בָהּ
אֶל־הַחֹמֶשׁ וַיִּשְׁפֹּךְ מֵעָיו אַרְצָה וְלֹא־ ל
שָׁנָה לוֹ וַיָּמֹת וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אָחִיו ל׳ בטע׳ בס״ן
רָדַף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי :

וְתַמָּן אִתְעֲרַע גְּבַר רַשִׁיעָא וּשְׁמֵיהּ
שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי גְּבַר מִשִּׁבְטָא דְבֵית
בִּנְיָמִן וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וַאֲמַר לֵית
לַן חוּלָק בְּדָוִד וְלָא אַחְסָנָא לָנָא
בְּבַר יִשַׁי גְּבַר לְקִירווֹהִי יִשְׂרָאֵל :
וּסְלִיק כָּל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר דָּוִד
לְמֵיזַל בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי וֶאֱנַשׁ
יְהוּדָה לָווּ עִם מַלְכְּהוֹן מִן יַרְדְּנָא
וְעַד יְרוּשְׁלֶם : וַאֲתָא דָוִד לְבֵיתֵיהּ
לִירוּשְׁלֶם וּדְבַר מַלְכָּא יַת עֲשַׂר
נְשִׁין לְחֵינָן דִּישַׁבַק לְמִטַּר בֵּיתָא
וּמַנִּינִין בְּבֵית מַטָּרָא וּמְסוֹבַר לְהֶן
וּלְוָתְהֶן לָא עַל וַהֲוָאָה נַטְרָן ו
וּמִתְקַרְיָין עַד יוֹם מוֹתְהֶן אַרְמְלַן
דְּבַעֲלֵיהֶן קַיָּים :
וַאֲמַר מַלְכָּא לַעֲמָשָׂא
כְּנוֹשׁ קֳדָמַי יַת אֱנַשׁ יְהוּדָה תְּלָתָא
יוֹמִין וְאַתְּ הָכָא קוּם : וַאֲזַל עֲמָשָׂא
לְמִכְנַשׁ יַת דְּבֵית יְהוּדָה וְאוֹחַר מִן
זִמְנָא דַאֲמַר לֵיהּ :
וַאֲמַר דָּוִד לַאֲבִישַׁי כְּעַן
יַבְאֵשׁ לָנָא שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי מִן א
אַבְשָׁלוֹם אַתְּ דְּבַר יַת עַבְדֵי רִבּוֹנָךְ
וּרְדַף בַּתְרוֹהִי דִּילְמָא יִשְׁכַּח לֵיהּ
קִירְוִין כְּרִיכָן וְיָעִיק לָנָא : וּנְפָקוּ
בַּתְרוֹהִי גַּבְרֵי יוֹאָב וְקַשָּׁתַיָּא ו
וְקַלָּעַיָּא וְכָל גִּבָּרַיָּא וּנְפָקוּ מ
מִירוּשְׁלֶם לְמִרְדַּף בָּתַר שֶׁבַע בַּר
בִּכְרִי : אִינּוּן עִם אַבְנָא רַבְּתָא
דִּי בְּגִבְעוֹן וַעֲמָשָׂא אֲתָא לְאַפֵּיהוֹן
וְיוֹאָב אָסִיר מְזָרֵיז לְבוּשׁוֹהִי ו
וַעֲלוֹהִי אִיסְפָּנִיקֵי חֶרֶב מְזָרְזָא עַל
חַרְצֵיהּ בְּלִדְנַהּ וְהוּא אָזִיל וּפְסַע :
וַאֲמַר יוֹאָב לַעֲמָשָׂא הֲשְׁלָם אַתְּ
אָחִי וַאֲחַדַת יַד יְמִין יוֹאָב בְּדִיקְנָא
דַעֲמָשָׂא לְמִנְשַׁק לֵיהּ : וַעֲמָשָׂא
לָא אִסְתַּמַּר בְּחַרְבָּא דִּבְיַד יוֹאָב
וּמַחְהִי בָהּ בִּסְטַר יַרְכֵּיהּ וּשְׁפַךְ מ
מְעוֹהִי לְאַרְעָא וְלָא תָנָא לֵיהּ
וּמִית וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי רְדַף
בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי :

ואליהם ב׳ חד חס׳ וחד מ״ל ולהם תאזר חס׳

לבשו ג׳ חס׳ וסי׳ חמר׳ דיואב ערפלא

בצרות והציל · בצפרי׳ עפות כן יגן · ורעו את ארץ אשור : חגור ד׳ בקריאה וסימ׳ הם עם האבן הגדולה אשר בגבעון · ואלישע הנביא קרא לאחד · ויאמר לגיחזי חגור מתניך וקח משענתי · חגור הרבך על ירך גבור · וחד וחגור נתנה לכנעני : לבשו ג׳ חסרי׳ בקריא׳ וסימ׳ בלשון תרגום חמרא דיואב ערפלא · ופירושן נמסר בסדר ויחי :

רלבג

ויתנם בית משמרת : ר״ל בבית שתהיינה בשמירות שם ויכלכלם שם ולא בא אליה׳ לפי שכבר בא אליהם א אבשלום בנו : ותהיין צרורות עד יום מותן אלמנות חיות · הנה זה קר׳ להן בעבור היותן פילגשי המלך ואי׳ ראוי לאחר להשתמש בהן : שלשת ימים ואתה פה עמוד · ר״ל שאחר שלשת ימים ישוב שם : ויוחר מן המועד אשר ייעדו · ר״ל שנתאחר שלא שב אל המלך ל לשלשת הימים : ויאמר דוד אל אבישי · לא רצה לומ׳ זה ליואב לפי שכבר העבירו מהיותו שר צבא : פן מצא ערים בצורות והציל עינינו · הוא מענין אמרו ויצל א אלהים את מקנה א אביכן והרצון בו שאם מצא לו ערים בצורות להמלט שם יבדיל ו ויפרים מה שעינינו לו והוא להשיב אלינו כל מלכות ישרא׳ והוא ימשך לבבם אליו ו וימנענו מהשיב לנו כל הממלכה : והכרתי והפלתי · הם שני משפחות שזכרנו שהיו מהם הסנהדרין בימי דוד וזכר שכל שתי המשפחות האלו יצאו אחרי אבישי להשיב המלוכה לדוד : חגור מדו לבושו · הוא כמו אדמת עפר : ועליו חגור חרב מצומדת על מתניו בתערה · הנה הערים יואב שלא שם תער החרב תלוי כמשפט אבל חבר אותה על מתניו בדרך שיפול החרב בקלות וזה היה סבה אל שלא נשמר עמשא מן החרב אשר ביד יואב כי ראה שנפלה לו מעל מתניו : אל החומש · אמרו בלע חמישית שמרה וכבד תלויין בה ודמה שקרא חומש מענין חמושים והוא המקום אשר חזקו הטבע יותר מכל המקומו׳ הוא אשר שם משכן החיים והחום הטבעי אשר ישולח ממנו אל כל הגוף והנה זה המקום הוא מקום הלב : מתגולל

רדק

עמד עליו ׃ לזרז הבאים שלא יעמדו על החלל אלא ילכו אחרי יואב וכאשר ראה האיש שלא הועילה הזהרתו לאנשים הבאים אלא היו עומדים על החלל הסירו מן המסילה שלא יראוהו העוברים ׃ כאשר הוגה ׃ הוסר פרשו הגה על דעת אדוני אבי ז״ל והוא מן שלא כזכר פעלו מן המרובע ומענייננו ופרשו הגה ברוחו הקשה הגה סיגים ועל דעת ר׳ יהוד׳ ורבי יונה פרשו הוגה יגה מבנין הפעיל משפטו בתשלומו הוגה בשקל הגלה ׃ ויעבר ׳ שבע בן בכרי שהיה בורח כששמע שרודפין אחריו עבר בכל שבטי ישר׳ עד אבלה ובא בעיר להמלט בה ויש לפרש ויעבור על יואב ׃ אבלה ובית מעכה ׳ שני מקומות סמוכים היו ואחר שאמר באבלה בית המעכה נראה כי היה אבל אחר וזה היה סמוך לבית המעכה והיו סומכים אותו אליו ׃ וכל הברים ׳ מקומות הסמוכות לבארות שהיו לבנימן כקראים ברים ואמר כי עבר כל אלה המקומות ובסוף נכנס באבל שהיא עיר ומבצר וחשב להסגב בה ׃ ויקלהו ׳ כן כתי׳ וקרי ויקהלו ושניהם אחד כי מלים שיש באותיות הפוכות רבים במקרא כמו כבש וכשב שמלה ושלמה קהלת להקת ומזה יאמר קלהת והקרי הוא כמכתו ומבואר ׃

ויבאו אף אחריו ׳ פירוש אחרי יואב ובאמרו אף לפי שהלכו אחרי שבע בן בכרי מתחלה ובראותם כי רדפו יואב ואנשיו אחריו במקומות שהיה עובר יואב לרדוף אחרי שבע בן בכרי היו נקהלים אנשי המקומות ההם ובאים גם אחריו לרדוף אחרי שבע בן בכרי ׃ סוללה ׳ כתרגומו מליתא והוא תל עפר ובדברי רז״ל מולייא בריכה ושפיכת הסוללה הוא למלא החפירות אשר סביב העיר עפר ולעשות תל להגיע אל החומה ׃ ותעמוד בחיל ׳ עמדה העיר להכבש בחומה כי מלאו החפירות עפר ולא היה להם שלא להפיל החיל והוא החומה כמו שפי׳ רז״ל חיל וחומה שורא ובר שורא או פי׳ בחיל בחפיר׳ כתרגו׳ בנ׳ בחלת ופי׳ את ששפכו הסוללה וסתמו החפירה עמדו אנשי המלחמה בחיל לרגלי החומה וחשבו להפילה ופי׳ ותעמוד לשון נקבה על המלחמה ות״י בחל כמו בחיל ואקיפא מטריין ׃ משחיתים ׳ משחיתים בכלי המכפץ האבנים להפיל החומה ות״י מתעסקין לחבלא שורא ועניין משחיתים כתרגומו משחיתים בלבם כלומר חושבים ומתכוונים היאך יפילו החומה ׃ ותקרא אשה חכמה ׳ בדרש מי היתה אשה זאת סרח בת אשר אמרה דבר ידברו בראשונה שאול ישאלו באבל וכן התמו כאן תמו דברי תורה כלומר תמו דברי תורה כאן שאין יודעים אותן אני שמעתי דבר זה ממשה רבינו כשהיו באים להלחם על עיר שהיו פותחין לשלום ׃ שלמי אמוני ישר׳ ׳ אני השלמתי כאמן לכאמן על ידי גלה ארונו של יוסף למש׳ אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי ׳ ותימה הוא אם האריכה ימים כל כך סרח בת אשר אף על פי שראינו שהאריכה ימים רבים שהרי כתבית עם באי מצרים ונמנית עם באי הארץ והיו שנותיה אז לפחות מאתים וחמשים שנה ׃ דבר ידברו בראשונה ׳ שמעתי שהיו מדברים בראשונה וכן התמו עדיין כלומר מאז ועד עתה כן שמענו אומרים כי בכל עיר שבאים להלחם יש אלו אם תשלים אפילו באומות העולם כל שכן באבל שהיא עיר גדולה והיא משלומי אמוני ישראל שאיככה מורדת במלך ות״י אדכר כען וגו׳ ׃ נחלת יי׳ ׳ אחסנת עמא דיי׳ ׃ במלך

תרגום

וְגַבְרָא קָאִים עִילָוֹהִי מֵעוּלֵימֵי יוֹאָב וַאֲמַר מַן דְרָעֵי בְיוֹאָב וּמַן דִי לְדָוִד יֵיזִיל בָּתַר יוֹאָב ׃ וַעֲמָשָׂא מִתְרַף בִּדְמָא בְגוֹ כִבְשָׁא וַחֲזָא גַבְרָא אֲרֵי קָם כָל עַמָא וְאַסְחַר יַת עֲמָשָׂא מִן כִּבְשָׁא לְחַקְלָא וּרְמָא עֲלוֹהִי לְבוּשָׁא כַּד חֲזָא כָּל דְאָתֵי עֲלוֹהִי וְקָאִים ׃ כַּד אַפְנְיֵהּ מִן כִּבְשָׁא עֲבַר כָּל גַבְרָא בָּתַר יוֹאָב לְמִרְדַף בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי ׃ וַעֲבַר בְּכָל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל לְאָבֵלָה וּבֵית מַעֲכָה וְכָל בֵּירִין וְאִתְכְּנִישׁוּ וַאֲתוֹ אַף אִינוּן בָּתְרוֹהִי ׃ וַאֲתוֹ וְצָרוּ עֲלוֹהִי בְּאָבֵל בֵּית מַעֲכָה וְצַבְרוּ מַלְיָתָא עַל קַרְתָּא וְאַקִּיפָה מַשְׁרְיָן וְכָל עַמָא דְעִם יוֹאָב מִתְעַשְּׁתִין לְחַבָּלָא שׁוּרָא ׃ וּקְרַת אִתְּתָא חַכִּימְתָא מִן קַרְתָּא שְׁמָעוּ שְׁמָעוּ אִמְרוּ כְעַן לְיוֹאָב קְרַב עַד הָכָא וַאֲמַלֵל עִמָּךְ ׃ וּקְרִיב לְוָתַהּ וַאֲמָרַת אִתְּתָא הַאַתְּ יוֹאָב וַאֲמַר אֲנָא וַאֲמָרַת לֵיהּ שְׁמַע פִּתְגָמֵי אַמְתָךְ וַאֲמַר שָׁמַע אֲנָא ׃ וַאֲמָרַת לְמֵימַר אִדְכַּר כְּעַן מַה דִכְתִיב בְּסִפַר אוֹרַיְתָא לְמִשְׁאַל בְּקַרְתָּא בְּקַדְמִין לְמֵימַר הֲכֵין הֲוָה לָךְ לְמִשְׁאַל בְּאָבֵל אִם מַשְׁלְמִין ׃ אֲנַחְנָא שַׁלְמִין בְּהֵימָנוּתָא עִם יִשְׂרָאֵל דְאַתְּ בָּעֵי לְחַבָּלָא קִרְוָא דְהִיא כְּרַךְ רַב וְאִמָּא בְּיִשְׂרָאֵל לְמָא תְקַלְקֵל אַחְסָנַת עַמָא דַיָי ׃ וַאֲתֵיב יוֹאָב וַאֲמַר חַס חַס לִי אִם אֲקַלְקֵל וְאִם אֲחַבֵּל ׃ לָא כֵן פִּתְגָמָא אֲרֵי גַבְרָא מִטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי שְׁמֵיהּ

מקרא

וְאִישׁ עָמַד עָלָיו מִנַּעֲרֵי יוֹאָב וַיֹּאמֶר מִי אֲשֶׁר חָפֵץ בְּיוֹאָב וּמִי אֲשֶׁר־לְדָוִד אַחֲרֵי יוֹאָב ׃ וַעֲמָשָׂא מִתְגֹּלֵל בַּדָּם בְּתוֹךְ הַמְסִלָּה וַיַּרְא הָאִישׁ כִּי־עָמַד כָּל־הָעָם וַיַּסֵּב אֶת־עֲמָשָׂא מִן־הַמְסִלָּה הַשָּׂדֶה וַיַּשְׁלֵךְ עָלָיו בֶּגֶד כַּאֲשֶׁר רָאָה כָּל־הַבָּא עָלָיו וְעָמָד ׃ כַּאֲשֶׁר הֹגָה מִן־הַמְסִלָּה עָבַר כָּל־אִישׁ אַחֲרֵי יוֹאָב לִרְדֹּף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי ׃ וַיַּעֲבֹר בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָבֵלָה וּבֵית מַעֲכָה וְכָל־הַבֵּרִים וַיִּקָּלֲהוּ וַיָּבֹאוּ אַף־אַחֲרָיו ׃ וַיָּבֹאוּ וַיָּצֻרוּ עָלָיו בְּאָבֵלָה בֵּית הַמַּעֲכָה וַיִּשְׁפְּכוּ סֹלְלָה אֶל־הָעִיר וַתַּעֲמֹד בַּחֵל וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אֶת־יוֹאָב מַשְׁחִיתִם לְהַפִּיל הַחוֹמָה ׃ וַתִּקְרָא אִשָּׁה חֲכָמָה מִן־הָעִיר שִׁמְעוּ שִׁמְעוּ אִמְרוּ־נָא אֶל־יוֹאָב קְרַב עַד־הֵנָּה וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ ׃ וַיִּקְרַב אֵלֶיהָ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַאַתָּה יוֹאָב וַיֹּאמֶר אָנִי וַתֹּאמֶר לוֹ שְׁמַע דִּבְרֵי אֲמָתֶךָ וַיֹּאמֶר שֹׁמֵעַ אָנֹכִי ׃ וַתֹּאמֶר לֵאמֹר דַּבֵּר יְדַבְּרוּ בָרִאשֹׁנָה לֵאמֹר שָׁאוֹל יְשָׁאֲלוּ בְּאָבֵל וְכֵן הֵתַמּוּ ׃ אָנֹכִי שְׁלֻמֵי אֱמוּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהָמִית עִיר וְאֵם בְּיִשְׂרָאֵל לָמָּה תְבַלַּע נַחֲלַת יְהוָה ׃ וַיַּעַן יוֹאָב וַיֹּאמַר חָלִילָה חָלִילָה לִּי אִם־אֲבַלַּע וְאִם־אַשְׁחִית ׃ לֹא־כֵן הַדָּבָר כִּי אִישׁ מֵהַר אֶפְרַיִם שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי שְׁמוֹ

רשי

כאשר ראה כל הבא עליו ועמד ׳ כאשר ראה האיש שכל הבא עליו היה עומד ׃ כאשר הוגה ׳ כאשר הומסך כמו הגו סיגים מכסף וכמו הגו רשע לפני מלך ׃ ויעבר בכל שבטי ישר׳ ׳ שבע בן בכרי לפתותם שימליכוהו עליהם ׃ וכל הברים ׳ לא ידעתי מהו ׃ ותעמד בחל ׳ ואקיפא מטריין ויש פותרין ותעמד בחל למון חיל וחומה הפילו את החומה החיצונה ונתחזקה לעמוד על ידי הפנימית ׃ האתה יואב ׳ שנאמ׳ בך יושב בשבת תחכמוני ׃ דבר ידברו בראשונה לאמר ׳ היה לך לדבר לשלום בראשונה אם שלו׳ יענוך ויפתחו לך לא היה לך להלחם עליהם ׃ שאול ישאלו באבל ׳ אם שאלו בני חילך בשלום העיר הזאת ששמה אבל ׃ וכן התמו ׳ מיד היו בני העיר משלימי׳ עמכם ׃ אנכי שלומי אמוני ישראל ׳ אני מבני העיר משלמים ונאמנים לישרא׳ ולמלך ומדרש אגדה סרח בת אשר היתה אני השלמתי נאמן לנאמן על ידי גלה ארונו של יוסף למשה אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי ׃ חלילה חלילה ׳ חלילה לי חלילה למלך ׃

רלבג

מתגולל בדם בתוך המסלה ׳ ר״ל שהיה מתגלגל ומתגאל בדם שיצא ממנו בתוך הדרך ׃ כאשר הוגה מן המסלה ׳ כאשר הוסר מן הדרך ׃ ויעבר בכל שבטי ישראל אבלה ובית מעכה ׳ ר״ל כי עבר שבע בן בכרי אל אבל ובית מעכה מדי עברו בכל שבטי ישראל למסוך שיו לכל שבטי ישראל והנה שם המקום נקרא אבל ויקראו גם כן בית המעכה ׃ וכל הברים ויקהלו ויבאו אף אחריו ׳ וכל הברים אחשוב שהם אנשי בארות כי היה מבנימין וספר כי כל אנשי המקום ההוא נקהלו עם שבע בן בכרי לעזרו וגם באו אחריו ׃ ויבאו ויצורו עליו ׳ הנה שמו עיר אבל במצור בעבור שבע בן בכרי שהיה מורד במלכות ׃ וישפכו סוללה ותעמוד בחיל ׳ הנה החיל הוא החומה הפנימית וזכר כי עם הסוללה הרסו החומה החיצונה והיו משתדלים להשחית גם כן החומה הפנימית ׃ דבר ידברו בראשונה לאמר וגו׳ ׳ ר״ל הנה ידברו בראשונה הבאים עם שבע בן בכרי למשוך לב העם אליו והוא שישאלו באבל אם יסכימו אליהם בזה ומפני דבריהם אלה הם השלימו אחריהם אנשי אבל שאתה רוצה להשחית כל העיר כאילו היו כלם מורדים במלכות ׃ אנכי שלומי אמוני ישראל ׳ הלא אנכי אבל שכנו בו השלמים לשמור אמונה שבישראל ולזה לא הסכימו בני אבל לשבע בן בכרי כי הם שומרים אמונים ובהיות הענין כן לאי זה סבה תשחית עיר לא קטנה אבל היא אם ר״ל שיש לה בנות והם הכפרים אשר סביבותיה ועוד למה תשחית את נחלת יי׳ מזולת סבה תמשך אל זה ׃ ויואב

הוגה ג׳ב׳ מלאים וא׳ חס׳ וסי׳ כאשר הגה מן המסלה ׳ אשר הוגה יי׳ ביום חרון אפו ׳ כי אם הוגה ורחם כרוב ׳ קדמא חס׳ ׳ וחד כי יי׳ הוגה על כל ל׳ בפיקה׳א ׃ בחל ה׳ חס׳ יוד בליש׳ וסי׳ וישפכו סוללה ׳ וגם לאיזבל דבר יי׳ לאמר וגו׳ בחל יזרעאל ׳ ישית חומות וחל ׳ וגלות החל הזה ׳ ויאבל חל וחומה יחדיו אמללו ׃

רשי

כשא ידו במלך בדוד. במלך אפי׳ אינו דוד הייב מיתה או בדוד שהוא תלמיד אפילו אינו מלך חייב מיתה וכל שכן במלך בדוד כך נדרש במדרש קהלת: ותבא האשה אל כל העם בחכמתה. שכינו בתוספתא אמרה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם אם היה יכול להנצל כגון שהוא מבפנים ואתם מבחוץ ואתם בסכנה והוא יכול להמלט אין דוחין נפש מפני נפש להורגו בשביל הצלתכם אבל עכשיו שגם הוא יהרג עמכם הואיל ונהרסו החומות ואין כח להמלט מוטב ימות לבדו ואל תמותו עמו רבי שמעון אומר כך אמרה להם המורד במלכות דוד חייב מיתה: ויואב אל כל הצבא. אף על פי שאמר דוד אל עמשא כי שר צבא תהיה לפני כל הימים תחתיואב עכשיו שמת עמשא לא זז יואב ממקומו ועל ידי יואב הוחזק לימנות את חביריו: עירא היאירי. תירג׳ יונתן עירא דמן תקוע וכן הוא קרוי בספר הזה עירא בן עיקש התקועי ואירי נקרא על שם שנאמר ונכיחו במכחו תקועה שמן זית משם שממנו מדליקין הנרות: היה כהן לדוד. לו היה נותן כל מתנות כהונה שלו כך אמרו רבותינו ופשוטו של מקרא שעשאו שר ושופט:

רדק

במלך בדוד. דרשו בו במלך אפילו לא היה בדוד המורד בו חייב מיתה כל שכן במלך כדוד שהוא תלמיד חכם אפילו לא היה מלך המורד בו חייב מיתה ולפי הפשט כי אף על פי שמרד אבשלום דוד היה המלך וכל המורד בו חייב מית׳ ויהרג כמו שנהרג אבשלום: בחכמתה. לפי שהיתה העיר מבני בנימן היתה צריכה לפתותם בדברי חכמה שיהרגו שבע בן בכרי לבדו ואל יהרגו כלם אמרה להם הנה העיר קרובה להכבש ויואב יחשוב אותנו כלנו כמורדים במלכות ואחר שיכבוש העיר בחזקה ולא נשלים עמו יהרוג כלנו כי המורד במלכות חייב מיתה שנ׳ כל איש אשר ימרה את פיך וגו׳ יומת וכן אמרו תנו את האנשים ונמיתם לא שמאול מחל על כבודו ואף על פי שאין כבודו מחול הד׳ בזה שלא יומתו ואפילו בדברי זקנים שנא׳ הן למות הן לשרשי הן לענוש נכסי ולאסורי׳ ובדברי רבותינו ז״ל שיטה של בני אדם שאמרו להם גוים תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגי׳ את כלכם יהרגו כלם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל ואם ייחדוהו להם כגון שייחדו לשבע בן בכרי יתנוהו להם ואל יהרגו כולם אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהוא מבפנים והם מבחוץ כמו שעשו בנייהוד׳ בשמשון פי׳ שהיה יכול להמלט ששמשון שהיה מבפנים בסלע לפיכך לא נתנוהו להם של מדעתו אבל הוא והם מבפנים הואיל והוא נהרג והם נהרגין יתנוהו להם ואל יהרגו כלם כגון שהוא אומר ותבא האשה אל כל העם בחכמתה אמרה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם ואל תהרגו כלכם ר׳ שמעון אומר כך אמרה להם כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה כשהא אחריכא רבי שמעון אומ׳ והוא שנתחייב מיתה כשבע בן בכרי ועוד בדבריהם אתו אמרין ליה ליהושע׳ כבוכר כבר בעי לך אמר להם איפשר כן וכי דוחין נפש מפני נפש אתון מחיין ית׳ כפשכון וממיתים לדילי אמרו ליה לא כן עשו אבותי׳ בשבע בן בכרי הנה ראשו מושלך אליך: ויואב אל כל הצבא. למעלה כתוב גם כן מספר השרים אשר לו כשהניח יי׳ לו מכל המלחמות ואפסו כל בית שאול ומלך על כל ישראל ספר כל השרים אשר לו ועתה כאשר שב אל מלכותו שמת אבשלום ומת שבע בן בכרי שחשב למרוד בו להסיר המלוכה ממנו ספר גם כן השרים אשר לו כאילו עתה תחילת מלכותו ומה שאמר אל כל הצבא מה שלא אמר כן במקום אחר לפי שהיה בלב דוד להסירו ולשום במקומו עמשא או בכל הצבא או במקצתו והנה עתה מתעמשא ויואב הרג שבע בן בכרי שהיה מורד במלכותו כתגאה יואב בזה הדבר כנגד דוד ולא יכול דוד להשיבו ומנהו על כל הצבא ושמר לו עונו עד אחר מותו: על הכרי ועל הפלתי. כן כתיב וקרי הכרתי והם קרובים בלשון וכבר פרשנו מי הם ודעת יונתן גם כן שתרגם קשתיא וקלעיא: על המס. להעלות מס על ישראל כשהיה צריך לתת לחייליו או לעשות רצונו כי הוא משפט המלוכה כמו שכתוב ואתם תהיו לו לעבדים ופירשו רז״ל שיוכל להטיל עליהם מס כתיב הכא לעבד׳ וכתי׳ התם והיו לך למס ועבדוך ולמעלה לא כתב שר על המס כי היה תחלת מלכותו ולא היה מטיל מס על ישראל עדיין: המזכיר. ממנה על דוכרניא כלומר על ספר הזכרונות: כהנים. שרי הכהונה כי אף על פי שנסתלק אביתר לא נסתלק מכל וכל מהכהונה עד שמלך שלמה וגרשו: וגם עירא היאירי. ת״י ואף עירא דמתקוע הוא עירא הנמנה עם הגבורים שנ׳ עליו עירא בן עקש התקועי אם כן היאירי הוא שם משפחתו כי אביו או זקינו היה שמו יאיר ועוד יש לפ׳ כי קראו יאיר לפי שהיה מתקוע והיה תקוע רבת השמן כמו שכתבנו בדבר התקועית והשמן נקרא יצהר ויאיר ויצהר אחד הוא: היה כהן לדוד. כתרגומו הוה רב לדוד כלומר גדולו ובעל עצתו וכן אמר בשלמה וזבוד בן נתן כהן רעה המלך וכבר זכר הכהנים אלא כהן ר״ל גדולו ובעל עצתו כמו שאמר רעה המלך כן בכאן זכר כהן אחר הזכר הכהנים אם כן ר״ל גדולו ובעל עצתו ועוד שאמר לדוד ואם כהן כמשמעו כן היה כהן לכל ישראל למה אמר לדוד וכן אמר ובני דוד כהנים היו שפי׳ שרים וגדולים כמו שפירשנו ור׳ז״ל פירשוהו כהן ממש ומלת וגם מסייע לדבריהם ופי׳ כהן לדוד פי׳ שהיה מכירו ונותן לו מתנות כהונה היוצאים מביתו ודרשו שמוכים ואמרו כל המשגר מתנות לכהן אחד מביא רעב לעולם שנאמר וגם עירא היאירי היה כהן לדוד וכי לדוד היה כהן לכולי עלמא לא היה כהן של שהיה משגר לו כל מתנותיו וכתיב ויהי רעב בימי דוד: ויבקש דוד את פני יי׳. יש לשאול מפני מה לא בקש עד השנה השלישית פי׳ רבינו סעדיה גאון ז״ל שנה ראשונה חשב מקרה הוא כדרך העולם שנייה חשב כי בעון פסל מיכה היה ובער כל מה שמצא כשהיה רעב בשנה השלישית ידע כי עון אחר היה ובקש את פני יי׳ לדעת מה זה. ויש לשאול הנה הרג שאול את הגבעונים וכשיבכי בהכותו נוב עיר הכהנים היו שם הגבעונים עמהם חוטבי עצים ושואבי מים והרגום עם הכהנים ומה שאמר והגבעונים לא מבני ישר׳ המה כי מיתר האמורי לפי שהכהני׳ מחלו על דם אחיה׳ והם לא רצו למחול ומה שאמרו יותן לנו שבעה אנשים מבניו לפי שלא נשארו מן ההורגים שלו השבעה ועליהם אמר ואל בית הדמים ואמרו אין לנו כסף וזהב עם שאול אין אנו רוצים לקחת ממון אלא נפשות בעבור הנפשות שהרגו ובשיאי העדה נשבעו להם ומה שאמ׳ ויחמל המלך על מפיבושת פי׳ רב סעדיה גאון ויש מה כי מפיבשת לא היה מן ההורגים כי קטן היה כמו שאמר הכתוב כי בן חמש שנים היה בבוא שמוע׳ שאול ויהונתן לפיכך פי׳ ויחמול ויסמח כמו וחמלתי עליכם כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו כי הבן העובד אין צריך חמלה אלא אדם שמח בבנו העובד אותו וכן פי׳ ויחמל ויסמח ושמח עליו שלא נכשל בדבר על הברית והשבועה שהיה בינו ובין יהונתן וכי היה אוהבו מאד לפיכך שמח על בנו שלא נכשל בזה הדבר ונכשל ממיתה זו ומה שלא הורידו אות׳ מהעצים כמצות התורה לא תלין נבלתו על העץ פי׳ כי המלך צוה לתלותם וחשב המלך כי הורידום בערב מהעצים ולא עשו כן כי אמרו המלך צוה לתלותם והוא יצוה להורידם אך כאשר עברו ימי הקציר ובאו ימי הגשמים בקשו מהמלך שיצוה להורידם בעבור צדקת רצפה שהיתה שומרת עליהם ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם ומה שאמר חמשת

בניה ז׳ וסימ׳ ויהי כהנבאי. ויואב אל כל הצבא. ואליועני. בניה בן יהוידע מקבצאל דד״ה. איתי בן ריבי מגבעת. עשתי עשר לעשתי עשר. ויחזיאל בן עזוריה. וכל עירא דכו׳:

נשא ידו במלך בדוד תנו אתו לבדו ואלכה מעל העיר ותאמר האשה אל יואב הנה ראשו משלך אליך בעד החומה: ותבוא האשה אל כל העם בחכמתה ויכרתו את ראש שבע בן בכרי וישלכו אל יואב ויתקע בשפר ויפצו מעל העיר איש לאהליו ויואב שב ירושלם אל המלך: ויואב אל כל הצבא ישראל ובניה בן יהוידע על הכרי ועל הפלתי: ואדרם על המס ויהושפט בן אחילוד המזכיר: ושיא ספר וצדוק ואביתר כהנים: וגם עירא היארי היה כהן לדוד:

כא

ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחרי שנה ויבקש דוד את פני יהוה

ו׳ חס׳ את כליס. ל׳. יא׳ אל וכל כתו׳ דכו׳ כמ׳ כ. ג׳ חס׳. ז׳. הכרתי ק׳. ושוא ק׳. ד׳ דפ׳. ל׳ וחס׳.

ארים ידיה במלכא בדוד הבו יתיה בלחודיה ואיהך מעל קרתא ואמרת אתתא ליואב הא רישיה מיתרמי לך מן שורא: ואתת אתתא לות כל עמא בחוכמתה ופסקו ית ריש שבע בר בכרי ורמו ליואב ותקע בשופרא ואתבדרו מעל קרתא גבר לקרוהי ויואב תב לירושלם לות מלכא: ויואב ממנא על כל חילא דישראל ובניה בר יהוידע על קשתיא ועל קלעיא: ואדורם ממנא על מסקי מיסין ויהושפט בר אחילוד ממנא על דוכרניא: ושיא ספרא וצדוק ואביתר כהניא: ואף עירא היאירי דמתקוע הוה רב לדוד: והות כפנא ביומי דוד תלת שנין שתא בתר שתא ובעא דוד רחמין קדם יי׳:

רלבג

ויואב אל כל הצבא ישראל. ר״ל אל כל הצבא צבא ישראל כי היה שר צבא: ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי. ר״ל שהיה מופלא שבב״ד והיה ראש לסנהדרי גדולה והוא היה כהן באמרו בניהו בן יהויד׳ הכהן וזה כבר ראוי שיהיה הגדול שבסנהדרין כהן כאמרו בתורה ובאת אל הכהן והטעם כי לא תאבד תורה מכהן והוא מבואר שאין הרצון בכרתי צבא גבורי׳ כי כבר היה יואב שר צבא לכל ישראל: ואדורם על המס. הוא היה ממונה לגבות המס מהגוים אשר היו למס ומישראל: ויהושפט בן אחילוד המזכיר. הוא היה מזכיר לאדורם את דבר המס ושולח אותו לגבותו: ושוא סופר. לכתוב החשבונות האלו: וצדוק ואביתר כהנים. הנה ידמה שהעקר היה צדוק הכהן ואף על פי ששניהם היו משמשין בכהונה גדולה: וגם עירא היאירי היה כהן לדוד. ידמה ששמהו דוד במשמלה מה לא נזכר והוא לפימה שאחשוב עירא היתרי אשר נזכר בגבורי דוד והוא מבני יתר הישראלי לפי מה שאחשוב או יהיה אחד מהכהני׳ ובחרו דוד לתת לו כל מתנותיו: על

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שָׁאוּל וְאֶל־בֵּית הַדָּמִים עַל אֲשֶׁר־הֵמִית אֶת־הַגִּבְעֹנִים׃ וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לַגִּבְעֹנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה כִּי אִם־מִיֶּתֶר הָאֱמֹרִי וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִשְׁבְּעוּ לָהֶם וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכֹּתָם בְּקַנֹּאתוֹ לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַגִּבְעֹנִים מָה אֶעֱשֶׂה לָכֶם וּבַמָּה אֲכַפֵּר וּבָרְכוּ אֶת־נַחֲלַת יְהוָה׃ וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַגִּבְעֹנִים אֵין־לִי כֶּסֶף וְזָהָב עִם־שָׁאוּל וְעִם־בֵּיתוֹ וְאֵין־לָנוּ אִישׁ לְהָמִית בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר מָה־אַתֶּם אֹמְרִים אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר כִּלָּנוּ וַאֲשֶׁר דִּמָּה־לָנוּ נִשְׁמַדְנוּ מֵהִתְיַצֵּב בְּכָל־גְּבֻל יִשְׂרָאֵל׃ יֻנְּתַן־לָנוּ שִׁבְעָה אֲנָשִׁים מִבָּנָיו

ל׳ · ט׳ וכל לפ דכו׳ · ל׳ · ל׳ · שאו ידיכם · לנו ת׳ · ב׳ מרכא · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ט׳ חס׳ בליש׳ · יתן׳ ז׳ ת׳

וַאֲמַר יְיָ עַל שָׁאוּל וְעַל בֵּית חַיָּבֵי קְטוֹל עַל דִּקְטַל יַת גִּבְעוֹנָאֵי׃ וּקְרָא מַלְכָּא לְגִבְעוֹנָאֵי וַאֲמַר לְהוֹן וְגִבְעוֹנָאֵי לָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִינוּן אֱלָהֵן מִשְּׁאָר אֱמוֹרָאֵי וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל קַיִּימוּ לְהוֹן וּבְעָא שָׁאוּל לְקַטָּלוּתְהוֹן בְּדַקְנֵי לִבְנֵי יִשְׂרָ׳ וִיהוּדָ׳׃ וַאֲמַר דָּוִד לְגִבְעוֹנָאֵי מָה אַעְבֵּיד לְכוֹן וּבְמָה אִתְכַּפַּר וּבָרִיכוּ יַת אַחְסָנַת עַמָּא דַיְיָ׃ וַאֲמָרוּ לֵיהּ גִּבְעוֹנָאֵי לֵית אֲנַחְנָא צְרִיכִין לְמִיסַּב כְּסַף וּדְהַב מִן שָׁאוּל וּמִן בֵּיתֵיהּ וְאַף לָא אֱנַשׁ לְמִקְטַל בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר מָה אַתּוּן אָמְרִין אַעְבֵּיד לְכוֹן׃ וַאֲמָרוּ לְמַלְכָּא גַּבְרָא דְשֵׁיצָנָא וּדְחַשֵּׁיב לָנָא אִשְׁתֵּיצָנָא מִלְמִיתַּב בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יִתְיַהֲבוּן לָנָא שִׁבְעָא גַּבְרִין מִבְּנוֹהִי

יתן ז׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס׃ ז׳ מלין כתיבן נ״ון יתיר ולא קרינן וסימ׳ יונתן יונתן לנו שבעה אנשים. תתן כי כה אמר יי׳ אלהים כד הקמח. ופני לב נבון יבקש דעת ופני כסילים. בן ויקח לו רחבעם אשה. מן בת ויצא מן בת ציון כל הדרה. מן המערה ויקם דוד אחרי כן ויצא. מנהסערה ויען יי׳ את איוב׃

רשי

אל שאול. על עון שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמי׳ שהרג נוב עיר הכהנים על אשר המית את הגבעוני׳ שהרג נוב עיר הכהנים המית מהם ז׳ שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר כך מפו׳ בתלמוד ירוש׳ בסנהדרי׳ ורבותנו אמרו מתוך שהרג את הכהני׳ שהיו מספיקין להם מזון העלה עליו הכתוב כאילו המיתם ואל תתמה שהרי היה הקב״ה תובע כבודו ותובע עלבונו של הקב״ה מה שלא נספד כהלכה שעשה עמהם חסד וקברוהו אנשי יבש גלעד ולא כספד לפי כבודו... שהרי היה הקב״ה תובע כבודו ותובע סורחנו שכך כתו׳ אשר משפטו פעלו באשר משפטו שם פעלו כך שנינו ביבמות׃ ויאמר אליהם. דברי ריצוי שיעברו על מידותיהם וימחלו לשאול ולביתו׃ והגבעונים לא מבני ישראל המה. כלומר והן הראו בעצמן מדת אכזריות שאינן מזרעו של אברה׳ אבינו ואינן ראויין לידבק בישראל ולכך גזר עליהם דוד שלא יבאו בקהל אמר שלשה סימנין יש באומה זו רחמנים וביישנים וגומלי חסדים מי שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי לידבק בו׃ נשבעו להם. בימי יהושע כשנתגיירו חוטבי עצים ושואבי מים למזבח׃ בקנאתו לבני ישראל. בתתו לב לנקות ולטהר את ישר׳ ולעשות כורכיה׳ בקש להורגם וקנאה זו לטובה כמו המקנא את לי וכן בקנאו לי׳ דיהוא׳ זהו פשוטו ולפי מדרשו לא אמר להרוג את הכהנים וקנאה זו האמורה כאן אינה לטובה כי אם לרעה שידע שלא תמשך מלכותו מיום שלא שמר מצות הקב״ה בעמלק ומאז נתקנא בהם׃ וברכו את נחלת יי׳. התפללו עליהם׃ אין לנו כסף וזהב עם שאול. כי אם כשנו׳ בקש לפייסם בממון ולא רצו אמר שמא הם מתביישין זה מזה הלך ופייס כל אחד ואחד לעצמו ולא נתפייסו לכך כתב אין לי כסף וזהב וגו׳ לשון יחיד זו ראיתי בתלמוד ירושלמי׃ ואין לנו איש להמית. בכל שאר בני ישר׳ שלא חטאו לנו׃ ואשר דימה לנו נשמדנו. אשר אמר בלבו שנשמדנו על ידו מהתיצב וגו׳ שחשב להשמידנו׃ דמה לנו. חשב עלינו להשמידנו׃ והוקענום

רדק

בני מיכל בני מירב היו אלא שגדלה אותם מיכל ונקראו על שמה ומוכיח זה אשר ילדה לעדריאל ומיכל לא היתה אשת עדריאל אלא מירב היתה אשתו כמו שנאמר אשר נתנה לעדריאל המחולתי. אלה השאלות והתשובות כך סידרם רבינו סעדיה גאון ז״ל. ומה שפירשו רבו׳ ז״ל בענין זה זהו שנה ראשונה אמר להם דוד לישראל שמא עובדי עבודה זרה יש בכם דכתיב ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם וגו׳ ועצר את השמים בדקו ולא מצאו שנייה אמ׳ להם שמא עוברי עבירה יש בכם דכתי׳ וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך בדקו ולא מצאו שלישית היה רעב אמר אין הדבר תלוי אלא בי מיד ויבקש דוד את פני יי׳ מאי היא ששאל באורים ותומים׃ ויאמר יי׳ אל שאול ואל בית הדמים. אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמי׳ שהמית את הגבעונים והיכן מצינו שהמית שאול את הגבעוני׳ אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקים להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגום אמר דוד שאול כפנו ליה תריסר ירחי שתא ולאו אורח ארעא למספדיה גבעונים נקריניהו ונפייסינהו מיד ויקרא המלך לגבעונים. יותן לנו שבע׳ אנשים מבניו אמר דוד שלשה סימנין יש באומה זו ישראל רחמנים וביישנים וגומלי חסדים רחמני׳ דכתיב ונתן לך רחמים וגו׳ ביישנים דכתיב למען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו גומלי חסדים דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו׳ כל שיש בו שלשה סימני׳ הללו ראוי לקרבן וכל שאין בו ג׳ סימנים אלו אין ראוי לידבק באומה זו מיד גזר עליהם שלא יבואו בקהל שנא׳ והגבעונים לא מבני ישראל המה ואעפ״י שיהושע גזר עליה׳ שלא לבא בקהל יהושע לא גזר עליה׳ אלא כל זמן שבית המקדש קיים כמו שאומר לבית אלהים בא דוד וגזר עליהם לעולם כמו שכתוב בספר עזרא כי הנתינים היו מתאחרים ונקראים נתינים לפי שנתנו לעבודה ולא לבא בקהל וכן כתוב ומן הנתינים אשר נתן דוד והשרים לעבודת הלוים. ויקח שלשה בני רצפה בת איה מאי שנא הכי אמר רב הונא שהעבירום לפני הארון כל שהארון קולטו למיתה והא כתי׳ ויחמול המלך על מפיבשת שלא העבירו לפני הארון וכי משוא פנים יש בדבר אלא שבקש רחמים שלא יקלטנו הארון והא כתיב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות ולמה המיתו הבנים בעון שאול אמר רבי יוחנן מוטב שתעקר פרשה אחת מן התורה ולא יתחלל שם שמים בפרהסיא כלומר שנשבעו להם נשיאי העדה בימי יהושע. עד נתך מים עליהם והא כתיב לא תלין נבלתו על העץ אמר רבי יוחנן מוטב שתעקר פרשה אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרי׳ מה טיבן של אלו בני מלכים מה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים מה היו אומרים אין לך אומה ראויה להדבק בה אלא זו מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף דכתיב ויהי לשלמה שבעי׳ אלף נושא סבל ושמני׳ אלף חוצב בהר וכתיב וימנאם מאה וחמשי׳ אלף גרים ואמרו גדול קדוש השם מחלול השם בחלול השם כתיב לא תלין נבלתו על עץ ובקדוש השם כתיב ויהיו תלויים מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מלמד שהיו תלוים מי״ו בניסן עד י״ז במרחשון ועוד אמרו למה בקשו מתנו שבעה אנשים כי שבעה אנשים הרגו מהגבעונים עם הכהני׳ שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר. ולפי פשט הפסוקים נראה כי לא נאמר דבר הגבעונים על נוב עיר הכהנים שהרגם שאול בכלל הכהנים שהרי אמרו האיש אשר כלנו ואשר דמה לנו נראה כי להם לבדם כלה ודמה ועוד שאמר בקנאתו לבית ישראל ויהודה שגזר שלא יהיו הגבעונים חוטבי עצים ושואבי מים לבית יי׳ כי אמר מוטב שיהיו מישראל שמשים לפני יי׳ ועוד מפני שרמו את ישראל וגנבו את דעתם ובטעו׳ נשבעו להם נשיאי העדה וקנא שאול בדבר זה והרג מהם וגירש מהם הנשארי׳ שלא ישבו בארץ ישרא׳ וזהו שאמר נשמדנו מהתיצב בכל גבול ישראל ואעפ״י שנראה כי לכוונה טובה עשה זה שאול נענש על המעשה הזה כי יהושע נביא יי׳ נתנם להיות חוטבי עצים ושואבי מים לבית יי׳ וכדי לקיים השבועה שנשבעו להם לא רצה להרגם ואעפ״י שבטעו׳ נשבעו להם כדי שלא יהיה בדבר חלול יי׳ כי יאמרו השומעי׳ הנה נשבעו להחיותם ואחר כך הרגום אין שבועת יי׳ חשובה בעיניהם ויהיה בדבר חלול השם וכל שכן בימי שאול שהרי כמה דורות היה להם שנתקעו בישראל שהיה בהריגתם חלול השם גדול ושאול לא חשש לחלול השם על השבועה לפיכך נענש זרעו בדבר זה ואם תאמר מפני מה נענש זרעו במה שחטא הוא יתכן כי אלו הבנים היו מההורגים הגבעונים גם יתכן כי לא היו אלה השבעה מההורגי׳ שהרי קטנים היו אז כי שאול לא מלך אלא שתי שנים ומירב נתנה לעדריאל לאשה מעת שחשב לתתה לדוד ואם נאמר כי קודם מלכות שאול נתנה לעדריא׳ וחשב שאול להכריחו לגרשה לתתה לדוד זה רחוק אבל זה העונש לא היה מידי אדם כי כשאמ׳ הכתוב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות לא אמר אלא במיתה בידי אדם שאין לבד לענוש האב על הבן ולא הבן על האב אבל בידי שמים כתיב פוקד עון אבות על בנים וגו׳ והוא כשהבנים אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם וזו המיתה אעפ״י שהיתה בידי אדם במצות הא׳ היתה והרי היא כמיתה בידי שמים ומה שאמ׳ ויחמול המלך על מפיבשת כיון שלא בקשו הגבעוני׳ אלא שבע׳ מבני שאול והיו בהם שבעה זולתי מפיבשת חמל עליו על השבוע׳ אשר היתה בינו ובין יהונתן ולא נתנו בידם ועוד כי נראה לו שהיה טוב מהאחרי׳ ואין ראוי ליפול עליו עונש שאול זה הוא הנראה בעיני בענין הזה׃ ויאמר אליהם. אמר להם מה רצונכם שיעשה להם כמו שאמר מה אעשה לכם והפסיק הענין לפר׳ מה היה ענין תלונתם ופי׳ גם כן שהיו מיתר האמורי ולא מבני ישראל שיחמולו על דמם ואמ׳ והגבעונים לא מבני ישראל המה ואר״ל כל שאינו מקבל פיוס אינו מבני ישראל ש׳ והגבעונים לא מבני ישראל המה׃ ויבקש שאול להכותם. פי׳ והכם וכן להרגו בערמה והרגו לסבב את בית יעקב ושכב׃ בקנאותו. כבר פירשנוהו׃ אין לי כסף וזהב. לי כתיב וקרי לנו והענין אחד כי כן דרך המקרא לדבר בלשון רבים פעם בלשון כלל פעם לשון פרט. ויש בודרש שבקש מהם שימחלו דם אחיהם ויתן להם ממון ולא רצו אמ׳ דוד אבקש מכל אחד לבדו שמא הם מתביישין זה מזה לקחת ממון בדבר זה ועשה כן וכל אחד אמר לו אין לי כסף וזהב עם שאול ועם ביתו׃ ינתן לנו. כן כתיב וקרי יתן ופירושם ענין אחד אך כי הכתוב ינתן מבנין נפעל והקרי יתן מבנין הפעל ויש מעט הפרש ביניהם כי פי׳ הכתוב ינתן אעפ״י שלא תתנו אותם הקב״ה יפרע לנו מהם ופי׳ הקרי יתן שתתנו אותם׃ והוקענום

רלבג

על אשר המית את הגבעונים. ידמה שכבר המית מהם בקנאותו לבני ישר׳ ויהודה כמו שזכר אחר זה ובקש להכותם כלם ולהשמידם מהתיצב בכל גבול ישראל כי הוצרכו לברוח ואחשוב שעשה זה בעבור התחבולה אשר הביאו בה נשיאי ישראל להשבע להם כמו שנזכר בספר יהושע׃ והוקענום

רשי

והוקענום · תלייה : ליי' · לשמו של מקום להודיע משפטו : בחיר יי' · בת קול יצאה ואמרה בחיר יי' : ויחמל המלך · בקש רחמים שלא יקלטנו ארון שהעבירם לפני ארון כל שהארון קולטו למיתה : בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל · וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה לו אלא מירב ילדה ומיכל גדלה לפי' נקרא על שמה והמגדל יתום ויתומה בתוך ביתו כאילו ילדו ונקר' על שמו : מתחלת קציר · בימי ניסן : עד נתך מים · בימות הגשמים בתשרי שלא נתנו לקבורה והלא כתיב לא תלין נבלתו אלא אמרו מוטב תיעקר אות מן התור' ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של אלו אומרים להם מבני מלכים הם ומה עשו פשטו ידם בגרים אומרים אין לך אומה ראויה לידבק בה כאומה זו : ויקח את עצמות שאול · שנא' לו עליהם ש' שאול שלא נספד כהלכה : ויאספו את עצמות שאול המוקעין כאן : כל אשר צוה המלך · להספיד עליהם בכל ערי ישראל : ומשקל

ג' כתבן תים יתירים יו"ד וסימ' ויפלו שבעתים יחד · מזבחתים · כי העיתים בנפשתם : בתחלת ו' בקריא' וסימ' והם הומתו בימי קציר תחלת כתיב · ויהי בתחלת שבתם שם · בתחלת עלות הלקש · באו בית לחם

ל' והוקענום ליהוה בגבעת שאול
בחיר יהוה ויאמר המלך אני אתן :
ויחמל המלך על מפיבשת בן
ה' יהונתן בן שאול על שבעת יהוה
ג' וחס' אשר בינתם בין דוד ובין יהונתן בן
שאול : ויקח המלך את שני בני
רצפה בת איה אשר ילדה לשאול
ל' וחס' · ב' חס' בן שאול את ארמני ואת מפבשת ואת
חמשת בני מיכל בת שאול אשר
ב' וחס' ילדה לעדריאל בן ברזלי המחלתי :
ל' וחס' ויתנם ביד הגבענים ויקיעם בהר
יתיר י' והמה ק' לפני יהוה ויפלו שבעתים יחד והם
בתחלת ק' המתו בימי קציר בראשנים · תחלת
קציר שערים : ותקח רצפה בת
נ' בליש' איה את השק ותטהו לה אל הצור
ג' מתחלת קציר עד נתך מים עליהם
מן השמים ולא נתנה עוף השמים
לנוח עליהם יומם ואת חית השדה
לילה : ויגד לדוד את אשר עשתה
ב' חס' רצפה בת איה פלגש שאול :
וילך דוד ויקח את עצמות שאול
ז' ואת עצמות יהונתן בנו מאת בעלי
ב' חס' יבש גלעד אשר גנבו אתם מרחב
ל' · תלאום ק' בית שן אשר תלום · שם ·
פלשתים ק' הפלשתים ביום הכות פלשתים
את שאול בגלבע : ויעל משם
את עצמות שאול ואת עצמות
יהונתן בנו ויאספו את עצמות
המוקעים : ויקברו את עצמות
שאול ויהונתן בנו בארץ בנימן
ל' קמץ בצלע בקבר קיש אביו ויעשו כל
אשר צוה המלך ויעתר אלהים
לארץ אחרי כן :
ל' ותהי עוד מלחמה לפלשתים
את ישראל וירד דוד ועבדיו עמו
וילחמו את פלשתים ויעף דוד :

ונצלובינון קדם יי בגבעתא דשאול בחירא דיי ואמר מלכא אנא אתן : וחס מלכא על מפיבשת בר יהונתן בר שאול על שבועתא דיי דביניהון בין דוד ובין יהונתן בר שאול : ונסיב מלכא ית תרין בני רצפה בת איה דילידת לשאול ית ארמני וית מפיבשת וית חמשת בני מרב דרביאת מיכל בת שאול דילידת לעדריאל בר ברזילי דממחולות : ומסרינון בידא דגבעונאי וצלובינון בטורא קדם יי ונפלו שבעתהון כחדא ואינון אתקטלו ביומי חצדא בקדמאין בשריות חצד סעורין : ונסבת רצפה בת איה ית סקא ופרסתיה לה על טנרא משריות חצדא עד דנחתת מטרא עליהון מן שמיא ולא שבקת עופא דשמיא למנח עליהון ביממא וית חיות ברא בליליא : ואתחוא לדוד ית דעבדית רצפה בת איה לחינתא דשאול : ואזל דוד ונסיב ית גרמי שאול וית גרמי יהונתן בריה מלות יתבי יבש גלעד דגנבו יתהון משורא דבית שן דצלבונון תמן פלשתאי ביומא דקטלו פלשתאי ית שאול בגלבוע : ואסיק מתמן ית גרמי שאול וית גרמי יהונתן בריה וכנשו ית גרמי צליביא : וקברו ית גרמי שאול ויהונתן בריה בארע שיבט בנימן בצלע בקברא דקיש אבוהי ועבדו כל דפקיד מלכא וקביל יי צלותא דדירי ארעא בתר כן : והות עוד קרבא לפלשתאי עם ישראל ונחת דוד ועבדוהי עמיה ואגיחו קרבא עם פלשתאי ואשתלהי דוד :

רדק

והוקענום · ונתלה אותם כתרגו' ונצלובינון ובקשו להם זו המיתה כדי שיראו כל ישראל נקמתם וישמרו ישראל מנגוע בהם עוד : ליי' · להודיע משפטו כי הוא רוצה לנקום נקמתינו מהם : בחיר יי' · שהאל בחרו למלך · ובדרש הם לא אמרו בחיר יי' אלא בת קול יצתה ואמרה בחיר יי' כלומר שנתכפרו לו עונותיו : ויחמול המלך · כבר פירשנוהו : את ארמוני · בר"ים : בני מיכל · בני מירב היו אלא שמיכל גדלה אות' ונקראו על שמה כענין שנ' יולד בן לנעמי וכן הוא תרגו' בני מירב דרביאת מיכל וכן הוא או' אשר ילדה לעדריאל ומירב היא שהיתה אשת עדריאל לא מיכל כמו שכתוב על מירב והיא נתנה לעדריאל המחולתי וכן כתוב אלה תולדות אהרן ומשה ולא זכר אלא בני אהרן אלא שמשה גדלם ולמדם כאילו הם תולדותיו : לפני יי' · כי הארון היה שם ואורים ותומים כשנתקבצו דוד וישראל לשאול את יי' על הרעב ולא נפרדו משם עד שקראו לגבעונים ונגמר המעשה : ויפלו שבעתי' · ביו"ד כתיב רוצה לומ' שתי פעמים שבע' כמו שבעתים יוקם קין ואמ' שבעתים לפי שלא נשאר משם זרע כן נדרש הכתוב ודרש אחר הומר על מפיבשת בן יהונתן שחסר' מהם והקרי הוא שבעתם ר"ל הם השבעה כמו ויבאו שלשתם הם השלשה ומה שאומ' שנפלו יחד כי יחד הוקעו והנפילה היא המיתה : והם · כתיב וקרי והמה ושניה' א' וכבר כתבתי בזה ובדומיה' כי נסחאו' נמצאו אחר הגלות והלכו בקריאה אחר הרוב וכן כתיב תחלת קציר שעורי' וקרי בתחלת כתיב תלום שם הפלשתים וקרי תלאום שמה פלשתים ושניהם ענין אחד : בראשונים · בימים הראשונים של קציר שעורי' כמו שפירש בתחלת קציר שעורים : ותטהו לה אל הצור · על הצור היו נתלים כמו שאמר ויוקיעום בהר והטתה השק אל הצור להתכסות תחתיו יום ולילה · ובדרש מהו ותטהו לה אל הצור שאמר' הצור תמים פעלו שהצדיקה עליה' את הדין : ויגד לדוד · כי דבר גדול עשתה ומפני זה נכמרו רחמיו וצוה לקברם · ובדרש ראה כי אשת חיל היא ולקח' לאשה וכבר כתבנו מה שפירשו רבותי' ז"ל כי היו נתלים מי"ו בניסן עד י"ז במרחשון שהוא זמן הגשמים וכל כך למה כדי שיתקדש שם שמים על ידיהם ונראה כי רצון האל היה בזה שיהיו מוקעים עד זמן גשמים כדי שיודע כי בעונם היה עצירת גשמי' ומה שאמ' עד נתך מים עליהם ירדו גשמים מעט להודיע שיקברו אותם ואחר שקברו אותם נעתר האלהי' לארץ וירדו גשמים הרבה כמו שאמר ויעתר אלהים לארץ אחרי כן : בצלע · מלרע והוא שם מקום הנזכר בספר יהושע וצלע האלף : ויעשו כל אשר צוה המלך · להביא העצמות ולקברם כמו שאמר לא הוסיף דבר אלא שכן דרך המקרא לכפול הדברי' בהתחזק המעש' · ובדרש כי זה בא להוסיף שצוה המלך להספידם בכל מקום שהיו עוברים עם בערי ישראל : ויעף דוד · בפתח פ"א הפעל להקל הקריאה וכן ויעף העם אבל ויעף אלי אחד בקמץ להבדיל ביניהם כמו שענייכם מובדל : וישבי

בהחלת קציר שערים · בהחלת תחנוניך יצא · ובמלכות אחשורש בתחלת : ב' מלין תנינא נסיב מן קדמאה וסימ' שם הפלשתים · ושורי אשכללו · וחלופיהן ג' מלין קדמ' נסיב מן תנינא וסי' נבכר לעיל סימ' ה' : ויעתר ה' בקריא' וסימ' ויעתר יצחק ליי' לנכח אשהו תנינא דפסו' · ויקברו את עצמות שאול · ויבן שם דוד מזבח ליי' · ויתפלל אליו דמנשה · ונצובה ונבקשה מאלהינו על זאת :

רלבג

והוקענום · הו' מענין תלייה כי בה יתקע הנפש מהכתלה בזולת מכה וחבורה : ואת חמשת בני מיכל בת שאול אש' ילדה לעדריאל · ידוע כי עדריאל היה בעל מרב אחות מיכל כמו שקדם ולזה הוא מבואר כי לא היו אלו בני מיכל ועוד שהרי אמר במה שקד' ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה ולזה הוא מבואר שהרצון בזה שכבר גדלה אותם : ויעתר אלהים אל ארץ אחרי כן · ר"ל אחר שלקחו נקמת הגבעונים מבני שאול וקברו עצמות שאול ויהונתן ועצמות המוקעים בקבר קיש אבי שאול כמו שצוה המלך · והנה זכר תחלה כי הגבעונים לא מבני ישראל המה לפי מה שבקשו מזה היה בו מן האכזריו' ומיעוט החמלה כאילו יאמר שזאת התכונה היתה לאלו כי לא מבני ישראל המה : ויעף דוד · ר"ל שהיה יעף ויגע ולזה נתרחק קצת מעבדיו ומצאו ישבי בנוב שהיה מילדי הרפה ואמ' להכותו לולי שקבע הש"י שהרגים בזה אבישי בן צרויה והלך אבל דוד להצילו : ומשקל

רדק

וישבי בנוב. כך היה שמו וכתוב בוי"ו וקרי ביו"ד. ודרש ישבי בנוב איש שבא על עסקי נוב כלומר כי בא על דבר נוב עיר הכהנים שהיה דוד סבת הריגתם קרה לו לדוד שהיה בסכנ' ודרשו ויעזר לו אבישי שעזרו בתפלה וכל זה רחוק ומהם אמרו עזרו ממש ואמרו כי קפצה לפניו הארץ כי לא היה שם אבישי עם דוד כי הוא ויואב היו נלחמים בבני עמון ועברה

רשי

ומשקל קינו. הוא כמו תיק שבראש בית יד הרומח שקורין ארישטוייל בלע"ז ועשוי כנובע ויש דוגמתו בזבחים רימוני המעיל למה הם דומים כמין קולקות שבראשי התינוקות קולסות היימ"לש בלע"ז: והוא חגור חגורה חדשה. ושמעתי שאותו היום נתחנך ללבוש כלי מלחמה ודרך המתחנכים לעשות כצחון וגבורה ביום חינוכם

ואצבעות ידיו ואצבעות לב"ב פסוקים כסורתא מ"כא ובסורתא מבא נסבין וי"ו וכלה ביניהון וסימ' במסרה רבתא בערך וי"ו ז' מלין כהבן י' בסוף תיבות וקרינן ה' וסימ' העצני וכפר העמני: כי ויאמר דוד מהלי

וישבו בנב אשר בילדי הרפה ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת והוא חגור חדשה ויאמר להכות את דוד: ויעזר לו אבישי בן צרויה ויך את הפלשתי וימתהו אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה את נר ישראל: ויהי אחרי כן ותהי עוד המלחמה בגב עם פלשתים אז הכה סבכי החשתי את סף אשר בילדי הרפה: ותהי עוד המלחמה בגוב עם פלשתים ויך אלחנן בן יערי ארגים בית הלחמי את גלית הגתי ועץ חניתו כמנור ארגים: ותהי עוד מלחמה בגת ויהי איש מדין ואצבעת ידיו ואצבעות רגליו שש ושש עשרים וארבע מספר וגם הוא ילד להרפה: ויחרף את ישראל ויכהו יהונתן בן שמעי אחי דוד: את ארבעת אלה ילדו להרפה בגת ויפלו ביד דוד וביד עבדיו:

וישבי בנוב דיבבני גברא ומתקל סופיניה מתקל תלת מאה סלעין דנחשא והוא אסיר איספניקי חדתא ואמר למיקטל ית דוד: וסעיד ליה אבישי בר צרויה ומחא ית פלשתאה וקטליה בכן קיימו גברי דוד ליה למימר לא תפוק עוד עמנא לקרבא ולא תיטפי ית מלכותא דישראל: והוה בתר כן והות עוד קרבא בגוב עם פלשתאי בכין קטל סבכי דמן חושת ית סף דבבני גיברא: והות עוד קרבא בגוב עם פלשתאי וקטל דוד בר ישי מוחי פרוכית בית מקדשא דמבית לחם ית גלית גיתאה ואעא דמורניתיה כאכסן דגרדאין: והות עוד קרבא בגת והוה גבר דמשחן ואצבעת ידוהי ואצבעת ריגלוהי שית ושית עסרין וארבע במניין ואף הוא אתיליד לגיברא: וחסיד ית ישראל וקטליה יהונתן בר שמעא אחוהי דדוד: ית ארבעת אילין איתילידו לגיברא בגת ואיתמסרו בידא דדוד ובידא דעבדוהי:

יונה לפני אבישי מטרפ' בכנפיה וידע כי דוד היה בסכנה ובצרה וקפצה לפניו הארץ והלך שם ועזר לדוד והרג את ישבי בנוב: הרפה. כמו הענק והוא אחד מן רפאים וכתב בה"א ובאל"ף כן כתבו אדוני אבי ז"ל ות"י גברא וכבר כתבנו דעת הררש למעלה שהוא שם האם: קינו. הוא עץ החנית וכן נקרא בערבי עץ החנית אלקנה ולא אמר המשקל על קינו אלא על להבת החנית וקראו קנו בכלל הלהבת עם העץ ועל הלהבת אמר שהיה משקלו שלש מאות משקל נחשת כי על העץ לא יאמר משקל וכן אמר בגלית ולהבת חניתו שש מאות שקלי ברזל ומשקל הברזל והנחשת אינו שוה כי לכל אחד משקל מיוחד וכן לכסף ולזהב ות"י ומתקל סופיניה מתקל תלת מאת סילעין דנחשא: והוא חגור חדשה. חרב חדשה וכמוהו ותאכלו בריאה ר"ל שה בריאה וכן דרך המקר' בהרב' מקומות והחסרון יתבונן לפי הענין: ויאמר להכות את דוד. כשראה כי עיף דוד חשב להכותו ועזר לו אבישי: בגוב עם פלשתים. ובדברי הימים כתוב בגזר שני שמות היו לאותו המקום וכמוהו רבים וכן כת' הכה ספ ושם ספי וקרובים הם: אלחנן בן יערי אורגי' בית הלחמי את גלית הגתי. ובדברי הימים כתוב אלחנן בן יעזר אורגים את לחמי אחי גלית הגתי וקרי יאיר ויאיר ויערי אחד ופירו' את גלית אם את הכה את מי שהיה עם גלית והוא אחיו הרגו אלחנן בנוב וגלית הרגו דוד באפס דמים ואלחנן זה מבית לחם היה לפיכך קראו בית הלחמי וכן מה שאמר בדברי הימים בית הלחמי כמו מלחמי כלומר מבני לחמי ר"ל מהגבורים המתיחסי' לבית לחם וכן יואת' שם ומן הגדי נבדלו אל דוד למגר ר"ל מן המתיחסים לגד או פירוש עם בית הלחמי והוא דוד ר"ל כי דוד עזרו וזהו שאמר שם את הלחמי עם דוד שהוא לחמי שעזרו והרגו ולדעת יונתן אלחנן זהו דוד וכן תרגם הפסוק וקטל דוד בר ישי מוחי פרוכתא דבית מקדשא דמבית לחם ית גלית וקרא ישי יערי לפי שהיה אורג פרוכות הצריכות לבית המקדש ובית המקדש נקרא יער שכתוב יער הלבנון מצאנוה בשדה יער אבל מה שקרא דוד אלחנן לא ידעתי לו טעם: כמנור אורגים. כאכסן דגרדאין והוא העץ שמקפל עליו האורג הבגד באורגו וגרדאין הם אורגין ותרגום ירושלמי מעשה אורג עובד דגרדאי וכן בדברי רז"ל נקרא האורג גרדי וכן מנור אורגים הוא מכלי האורג בדבריהם באמרם העושה שתי בתי נירין בבירים ובקירוס: איש מדון. כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו ואחד הוא ובדברי הימים איש מדה וכ"תי גבר דמשחן ואם כן הנח אשר במדון הוא מקום הרגש במדה: שש ושש עשרים וארבע. אילו אמר שש ושש ולא אמ' עשרים וארבע הייתי אומר שבין ידיו ובין רגליו לא היו אלא שש ושש לכך צריך עשרים וארב' ואילו אמר כ"ד ולא אמר שש ושש הייתי אומר ה' באחת ושבע באחת לכך כאמר שש ושש: להרפה. לענק ובא בה"א הידיעה עם למ"ד השמוש כמשפט אלא שברוב נפלה הא הידיעה להקל וכמוהו להעם הזה להגדוד הבא אליו: וידבר

לקנות שם לכך ויאמר להכו' את דוד ויעזור לו שעזרו בתפלה כדאית' בחלק: ותהי עוד מלחמה. כבר קדמה זו לכולן ולא מנאה כאן אלא לצרף מיתת ארבעה בני ערפה: אלחנן. דוד: בן יערי אורגי'. שהיו משפחתו אורגי פרכות למקדש הקרוי יער: כמנור אורגים. כאכסן דגרדאי הקרוי א היכשוב"לא בלע"ז תבא הריגה ותעמד כנגד הריגה: איש מדון. כתרגומו גבר דמשחן שאין עיקר התיבה אלא מ"ם ודל"ת כמו משאת ש"ין ואל"ף ומהמון ה"א ומ"ם ובדברי הימי' כתי' איש מדה כלומר גבוה מאד שאומרין כמה מדתו: שש ושש וגו'. פירשו רבותי' בבכורות שהוצרך לומר עשרים וארבע שלא תאמר א אצבעות שתי ידיו אינן אלא שש ואצבעו' רגליו אינן אלא שש לכך כאמ' עשרים וארב' ואם כתב עשרים וארב' ולא אמר שש ושש הייתי אומר שבעה באחת וחמשה באחת ומהו מספר שכולן היו נספרות ב בסדר האצבעות בנגב היד: ביום

ולכם בני צרויה׳ שמעי ויחרף את ישראל. ה.שלשי ואבישי אחי יואב. ושמי וקרבתי אליכם למשפט. ובמראי שמה בחור בילדוהך. ואי נביאכם אשר נבאו פלוגתא:

רלבג

ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת. אחשוב שקרא קנו להבת החנית וקראו קן מצד הנקבות שבו אשר בו יכנס עץ החנית כי הו' כמו קן או יהיה קנו כובע נחשת אשר על ראשו כי הו' כמו קן או יהיה קנו העץ ויהיה חסר הכונה והרצון בו להבת חניתו: ולא תכבה את נר ישראל. אמרו זה כאילו יאמרו שכל ישראל מושגחים בעבור דוד וכאילו יכבה נרם אם ימות במלחמה: ועץ חניתו כמנור אורגים. הוא העץ שמקפלין סביב את הארוג והוא גם מאד וזה ממה שיורה על גבורת הפלשתי הזה: איש מדון. ר"ל איש בעל ריב ומלחמה: והוא חרף את ישראל. לפי מה שאחשוב במה שאמר שלא ימצא בישראל איש שלא יכנהו כמו שאמר גלית אל שאול. וזהו מה שנראה לנו שיצטרך אל באור במה שהגבלנו באורו פה באלו הספורים: ואולם התועלות המגיעים מהם הם אלו.

הראשון הוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיעשה מה שיעשהו אח' ישוב רב ועצה ראויה ולא ישמו על עצתו הנראית לו מתחלת הענין ולזה תמצא שאף על פי שידמה שהיה מבואר היות ראוי לדוד שישוב באחת ערי יהודה אחרי מות שאול לפי שלא ברח משם דוד אלא מפני יראת שאול ועוד כי כבר משך לב עם יהודה אליו במה ששלח להם משלל אויבי יי׳ עם שכבר נתפרסם להם בזה טוב הצלחת דוד שנצח אויביו במתי מעט ורוע הצלחת שאול שנפל ביד אויביו עם היות כל ישראל עמו ועוד כי גם בהיות שאול מלך על ישראל אוהבים מאד את דוד בראותם הצלחתו כמו שקדם הנה עם כל זה לא רצה דוד ללכת שם אם לא בשיאל תחלה את פי יי׳ ולזה שאל אם יעלה באחת ערי יהודה וכאשר ענהו הש"י על ידי אורי' ותומים שיעלה שם שאל עוד באי זה מהם יעלה ובאתהו התשובה שיבא לחברון ושם בא בדבר הש"י:

השני הוא להודיע כי שם שאר מקומות יותר נאותים אל שיגיע להם תכלית מה מקצת מקומות אחרי' ואף על פי שהש"י שליט להגיע אשר יחפוץ הנה יבקש כזה ברוב הענינ' הסבות הנאותו' מצד ההשגחה הכוללת כשהיה אפשר זה ולא יחדש הפעם ית' המופתים אלא כשהביא לזה הכרח כמו שזכרנו פעמים רבות ולזה בחר השם ית' שיבא דוד לחברון להגלות הענין אשר ממשם תצמח לו המלוכה בקלות יותר ולזה תמצא שתכף שבא דוד שם התעוררו אנשי יהודה מעצמם למשוח דוד למלך עליהם עם שכבר היה אפשר שלב בני חברון היה יותר שלם את דוד מלב זולתם מבני יהודה וכאילו סבבו הם מפני בא דוד לחברון למשוך לב יהודה למשוח דוד למלך עליהם:

השלישי

השלישי והוא במדות הוא שראוי לאדם לגמול טוב לאשר גמלהו טוב ולזה תמצא שהעלה דוד עמו את אנשיו אשר הלכו אתו בהיותו נרדף כדי שישמחו בהצלחתו וייטב להם בה ולזה הושיבם בערי חברון כדי שיהיו קרובים אליו עם שבזה ישלם לו ג״כ העזר הראוי :

הרביעי והוא במדות הוא להודיע שראוי לאדם כשיעתיק ממקום למקום שיעתיק אשתו וביתו עמו בהעתקו כי בזה תועלת לשמור עצמו מהרהור עברה ולתת לאשתו חקה מהעונה כדי לשמור אותה מהחטא ובזה עוד תועלת להשגיח במוסר בני הבית ולא יתעלם מהם ולזה תמצא שספר שהעלה דוד עמו שתי נשיו ושכבר העלה עמו את אנשיו איש וביתו :

החמשי הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי למלך שישים אצלו ועם חברתו האנשים אשר התהלכו עמו קודם היותו מלך כי מפני מה שראו מעניינו כהיות ביניהם מהחברה קודם היותו מלך לא תהיה יראתו על פניהם ויהיה זה סבה להקל במלכות הלא תראה כי אע״פ שהיה דוד לשר לאלו האנשים שהיו עמו הנה היו מקילים בו עד שכבר תמצא שאמרו לסקלו על דברת שריפת צקלג ולזאת הסבה תמצא שלא הסכי׳ דוד להושיב את אנשיו בחברון אך הושיבם בערים הסמוכי׳ לחברון כאמרו וישבו בעיר חברון ולזאת הסבה תמצא ביואב שהי׳ בחברת ההיא שכבר הקל בדוד בדבר בניו על אבשלום בנו כמו שנזכר באלו הספורים :

הששי הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם כשיחשב שיהיה לו כשיכוין להגיע תכלית מה יראה לו מונע מה מהגעת התכלית ההוא שלא יקצר מהסרת המונע ההוא ולזה תמצא שכאשר נתבאר לדוד שאנשי יבש גלעד השתדלו לעשות חסד גדול עם שאול והיה זה ממה שימנעם מלהסכים שיהיה דוד מלך עליהם לחשבם כי בלבו עליהם על מה שהראו אהבה חזקה למי שהיה שונא את דוד ורודף אותו הנה הראה להם שעל מה שעשו מהחסד את אדניהם שיבחם ולזה בירך אותם וביאר להם שהוא מוכן להטיב להם גמול טוב על מה שעשו מזה כי זה ממה שיורה שהם אנשים שהם נאמנים למלכות ולזה יבטח דוד בהם שהם נאמנים לו ולזאת הסבה הודיעם שתחזקנה ידיהם ויהיו לבני חיל ולא ייראו שיקרה להם רע מזה מדוד אבל ישולם להם מצד זה גמול טוב :

השביעי הוא להודיע שהמלך זוכה לבניו במלכותו תמיד כמו שאמר׳ התור׳ למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו ולזה תמצא שמלך איש בשת אף על פי שהיה מפורסם לכל ישראל כי השם בחר לדוד למלוך על עמו ישר׳ כמו שזכר זה שאול ויהונתן ואמר אותו אבנר ג״כ וזכר כל ישר׳ אותו כמו שנזכר זה במה שאמרו לדוד בעת שהמליכו אותו כל ישראל עליהם :

השמיני הוא במדו׳ והוא להודיע שאין ראוי לאדם לרחוק את השעה ולמהר את הקץ בדברים העתידי׳ לו אך ראוי שימתין בואם בשבו׳ הנאותות פן ימהר יותר מן הראוי ויסיר ממנו הטובות ההם הלא תראה כי דוד לא השתדל להלחם עם בית שאול להביא אליו המלוכה ולזה תמצא שספר שתי שנים מלך איש בשת על ישראל קודם שהיתה מלחמה בין אנשי איש בשת ובין אנשי דוד וגם אז לא היתה ביניהם מלחמה לולא שעורר המלחמה ההיא אבנר וגם אחרי זה לא השתדל דוד בהמתת איש בשת כדי שתגיע המלוכ׳ אבל לקח נקמתו מההורג אותו :

התשיעי הוא להודיע יושר לב דוד ושמרו הברית שכרת עמו שאול לבלתי ישמיד את שמו מתחת השמים ואף על פי שהיה שאול רודף אותו בכל עוז כמו שקדם הנה שמר דוד את הברית שהיה ביניהם ולא הכר כלל לאיש בשת להשתדל בהרמתו אבל הספיק לו מה שזכה מהמלכות :

העשירי והוא במדות להודיע שאין ראוי לאדם שיקל בהריגת האנשי׳ מעם יי׳ אפי׳ בדרך המלחמה הלא תראה כי אבנר הקל בהריגת הנערים אשר אמר שיקומו וישחקו לפני אבנר ויואב וקרה לו שנהרג מפני מה שקרה לו בזאת המלחמה מהריגת עשהאל כאילו שלם לו השם מדה כנגד מדה ואף על פי שיחשב שלא היה לו בהריגת עשהאל חטא כי הוא היה רודפו הנה עם כל זה לא נכל אבנר מן החטא במה שסבב מהריגת הנערים ההם שהיה סבה לכל זה עם שכבר היה לו חטא בזה כשלא השתדל להציל עצמו מעשהאל בזולת הריגה כי לא הותר לנרדף להרוג הרודף כשהיה יכול להציל עצמו ממנו בזולת שיהרגהו כאילו תאמר שיכהו במקום שלא ימות בו אשר ישלם לו בו ההצלה ואמנם אבנר ידמה שכיון להכותו במקום שימות בו ולזה כיון להכותו אל החומש :

האחד עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי להשמר מהריב והמרון ואף ע״פ שהיה חלוש בתחלתו כי כל מה שימשך יתחזק הלא תראה כי אבנר לא חשב שיבא דבר אחר מזה זולתי המכות שיכו האחד את האחד מהנערים ההם ונתחדשה מזה זאת המלחמה העצומה עד שלולא שתקע יואב בשופר למנוע המלחמה היתה נמשכת המלחמה עד להשחית וארכה גם כן מפני זה המלחמה ביניהם אחר זה כמו שזכר בזה הספור :

השנים עשר הוא במדו׳ והוא שראוי לאדם שלא ימסור עצמו לסכנו׳ מפני קלות תנועתו הלא תראה שעשהאל לקלו׳ תנועתו לא פחד ממות שאמ׳ אבנר להכותו אם לא ישוב מאחריו ונהרג על יד אבנר ולא הועיל לו קלו׳ רגליו :

השלשה עשר והוא במדות והוא שראוי לאדם שלא יחזיק במלחמ׳ עם עם יי׳ ואף על פי שיש שם סבה חזקה תביאהו על זה אבל ראוי שיניח מקום לשלום הלא תראה כי יואב אע״פ שהשיגהו הפעלות גדול על אבנר ממיתת עשהאל הנה תכף שבקש ממנו שיאמר לעם שישובו מרדוף איש מאחרי אחיו נדרש יואב לשאלתו ולא מנעו מזה חום לבבו מדם אחיו :

הארבעה עשר והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אד׳ שלא יקל מליראה ממה שהוא אפשר שיגיע לו בו רע ולזה תמצא שאע״פ שתקע יואב בשופר שישובו איש מאחרי אחיו לא סמך על זה לב אבנר ולזה ספר שהלכו הוא ואנשיו כל הלילה וכזה תמצא ג״כ ליואב שלא בטח על זה ולזה הלכו כל הלילה יואב ואנשיו עד שובם לחברון כי אם יתעכב בדרך היה אפש׳ שיתקבצו משכנגדם חיל עליהם ויהרגום :

החמשה עשר הוא להודיע כי אם יי׳ לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו ולזה תמצ׳ שספר מהצלחת דוד ורוע הצלחת איש בשת עד שכבר נפקדו מעבדי איש בשת שלש מאות וששים איש ומאנשי דוד לא מתו כי אם עשרים וכאשר נגרע מזה שנים עשר איש מהמשחקים שמתו מכל אחד מהחלקים תמצא שכבר הרגו מאנשי איש בשת שלש מאות וארבעים ושמנה ולא מתו מעבדי דוד כי אם שמנה וספר גם כן לזאת הסבה שבית דוד היה הולך וחזק ובית שאול הולכי׳ ודלים ולזאת הסבה גם כן תמצא שסבב הש״י שנתחדש ריב בין איש בשת ובין אבנר למען הסיר הממלכה מעל איש בשת ולהביאה אל דוד כי זה היה סבה אל שמשך אבנר כל ישרא׳ אל דוד עד שלא השתדלו אחרי מות איש בשת להמליך איש על ישראל מבית שאול אך באו תכף אל דוד להמליכו :

הששה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם כשיראה שיגיע לו טוב מה שיקצר מפני זה בבקשת טוב אחר עמו אשר יתכן לו להשיגו אבל ראוי שישתדל להגיע לו כל הטובות אשר יראה שהוא נכון להגיע אליו ולזה תמצא שאע״פ ששלח אבנר לדוד שאם יכרות ברית עמו יסב אליו את כל ישר׳ הנה לא קצר מפני זה מלשאול שיביא לו את מיכל אשתו והנה לא רצה דוד להמתין ביאת מיכל אחרי בא אבנר אליו לפי שאם היה הענין כן מאבנר על דרך התחבולה יתכן שתהיה מיכל יודעת זה ותגלה הסוד אל דוד כמו שגלתה לו הסוד במה שרמה שאול להרוג את דוד ואמרה לו אם אינך ממלט את נפשך מחר את׳ מומת והסבה השנית היא כי בזה מהכבוד לדוד ר״ל אם תובל לו מיכל אשתו בעוד בית שאול מחזיקי׳ במלוכה ואמנם אם לא ישתדל בהבאתה אצלו כי אם אחר סור הממשלה מבית שאול הנה לא יהיה זה לדוד לכבוד וזה מבואר מאד :

השבעה עשר הוא להודיע כי ברצות יי׳ דרכי איש גם אויביו ישלים אתו ולזה תמצא שספר שכבר התעורר אבנר לבקש שלום דוד והשתדל להשיב לו המלוכה באופן שמי שהיה מונע המלכה מדוד הוא בעצמו שם הש״י כלי להסב הממלכה אליו ולהסירה ממשפחתו :

השמנה עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי לאד׳ שיפחד תמיד על מה שראוי הלא תרא׳ כי מפני שאבנר לא פחד מיואב על הרגו עשהאל אחיו ולא יירא מלבא אל חברון גם לא שאל מהמלך דוד שישלים ביניה׳ קרה לו שמת בידו ולזאת הסבה גם כן למדנו שאין ראוי לאדם שיבא במקו׳ שונאיו אע״פ שיבואוהו שלוחים או מכתב שאחד מהאנשים אשר הוא בוטח בו שולח לקרא לו כי יש לו לירא שתהיה זאת התחבולה מאויביו הלא תראה כי יואב שלח לאבנר מלאכי׳ בשם דוד להשיבו לחברו׳ ודוד לא ידע אך סבב זה יואב להמי׳ את אבנ׳ שם :

התשעה עשר הוא במדות והוא שראוי לאדם כשהוא נקי מפעל מה מגונה אשר יתכן שיחשב שמאתו נהיה שיפליג להראות שהוא נקי ממנו באופן יתבאר לכל שהוא לא סבב זה הפעל המגונה כ״ש כשיהיה בו מה שירחיק ממנו התכלית שהוא פונה אליו אם לא יתבאר שהוא נקי ממנו ולזה תמצא שהפליג דוד להראות איך היה קשה בעיניו דבר הריגת אבנר ולזה קלל בני צרויה שהיו עבדיו וקלל את יואב בזאת הקללה הנפלאה ר״ל שלא יכרת מביתו זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם ולזה הלך המלך דוד אחרי מטתו ואם לא היה זה מחק המלך ונשא את קולו ובכה אל קבר אבנר וקונן עליו את הקינ׳ הזאת אשר הראה בה גנו׳ הורגיו ולזה נשבע ג״כ שלא יטעם לחם או כל מאומ׳ לפני בא השמש כי זה כלו ממה שהביא כל העם וכל ישרא׳ להאמין כי לא היה מהמלך להמית את אבנר עם שבהאמין ישר׳ כי באמת מאת המלך נהיה רושם גדול למנוע ממנו המלוכה כי לא יתרצו האנשי׳ להמליך עליהם מי שלא יקפיד להריגת השרים והגדולים בתחבולה ובמרמה ולזאת הסבה בעינה צוה להרוג הורגי איש בשת בן שאול כדי שלא יחשבו כי מאתו נהיה להמיתו בזאת התחבולה על משכבו :

העשרים הוא שכבר למדנו מזה המקום על דרך הרמז כי ירושלם לא נתחלקה לשבטים ולזה תמצא שכאשר היה דוד מלך על יהודה לבד היה יושב בחברון שהיא משבט יהודה ואמנם אחר שהמלך על ישראל נעתק לירושלם וזה ממה שיורה שירושלם היתה לכלל ישרא׳ וכבר התירו רבותינו הספק במה שנראה מספר יהושע שכבר באה לגורל יהודה ולגורל בנימין :

העשרים ואחד הוא להודיע שראוי למי שירגיש שנתחדשה לו הצלחה שיסתפק בשיגיע לו ממנה מה שאפשר מהטוב ולזה ספר כי מפני שראה דוד כי נשא הש״י ממלכתו בעבור עמו ישר׳ והוא עתה באופן מההשגחה האלהית נוסף על מה שהיה מקודם זה השתדל לקחת נשים ופילגשים לחשבו שהבנים שיולידו עתה יהיו יותר ראויים למלוכה מהראשונים וכן היה כי מהראשונים לא מלך אחד כי אשר היו חושבים מהם למלוך נהרגו ומאלו הבנים שהוליד עתה מלך שלמה כמו שנזכר אחר זה בספר מלכים :

העשרים ושנים הוא להודיע ולפרסם הצלחת דוד בכל מלחמותיו להיות הש״י עמו מפני עשותו הישר בעיני יי׳ כמו שנתפרס׳ בכל אלו הספורים רק בדבר אוריה החתי ולזה ג״כ אמר וילך דוד הולך וגדל ויי׳ צבאות עמו ולזה תמצ׳ שספר כי דוד ואנשיו שרפו את עצבי הגוים אשר הגיעו לידם להעיר כי דוד היה מיישיר אנשיו בכל עת להתנהג בדרכי התורה :

העשרים ושלשה הוא להודיע שאף על פי שהש״י שליט בכל אשר יחפוץ הנה יבקש במה שיעשהו הסבות הנאותות כשאפשר לו זה ולא יחדש המופתים אם לא כשיביא לזה הכרח ולזה תמצא שכאשר שאל דוד ביי׳ היעלה אל פלשתים בהנטשם בעמק רפאים באהו דבר הש״י שלא יעלה אליהם אך יסב אחריהם ממול בכאים בדרך שלא יראו אותו פלשתים וכשמעו קול הצעדה בראשי הבכאים אז יחרץ לעלות אליה׳ כי אז לא ירגישו בקול צעדי חיל דוד לחשבם שהוא קול הצעדה אשר בראשי הבכאים וזה ממה שיעזור מאד לדוד לנכח את פלשתים ואפשר גם כן שנתחובר בזה הענין סבה אחרת והיא כי אולי אז יגיע עת תמוט בו רגלם כי הש״י מנהלהו גם כן שימתין לפעמים כאמרו לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם ואמר וגם רשע ליום רעה :

העשרים וארבעה והוא במצו' הו' מה שלמדנו מזה הספור כי מה שאמר תורה בענין ארון יי' בכתף ישאו הוא הרחקה שלא ישאוהו בזולת זה האופן ולזה תמצא שפרץ יי' פרץ בעזא על אשר לא נשאו הארון באופן הכתוב בתורה כמו שנזכר בספר דברי הימים על דבר זה הספור ולזה השתדל דוד אחר זה שישאו הלויים ארון יי' באופן הנזכר בתורה:

העשרים וחמשה הוא לפרסם ענין קדושת ארון יי' הנפלאה עד שתכף שיפילו דבר מקדושתו יגיע הש"י על דרך מופת אלו העונשים הנפלאים כמו שמצאנו באנשי בית שמש שהיתה בהם מגפה גדולה כי ראו ארון יי' ובזה המקום בענין פרץ עזא כי זה כלו ממה שיוסיף האמנה בענין קדושת התורה ושהיא נאצלת מן הש"י:

העשרים וששה הוא להודיע שמה שהוא לעבוד' הש"י ולכבודו ראוי שיעש' בשמחה ובטוב לבב ולזה ספר מה שעשה דוד להפלגת השמחה בזה הענין כשהביאו הארון למקומו אשר נטה לו דוד והיה זה כן לפי שעבודתו ית' איננה דבר יכבד על האדם אבל היא בעצמותה מושכת האנשי' אליה בהפך הענין בנימוסי שאר האומו' כי הם לא יקובלו כי אם על צד ההכרח והאונס כי את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם:

העשרים ושבעה הוא להודיע שראוי לכל אדם שיחסר עצמו במנהגי הקדושה ויחשב כי אולי אין מנהגו ומחשבותיו באופן מהשלמות אשר יצטרך שיהיו למי שהוא במקו' קדוש כי זה ממה שייסירהו לדקדק בפעולותיו ומחשבותיו שיהיו לפי הראוי לפי מה שאפשר ולזה ספר שירא דוד את ארון יי' להביאו אליו לחסרו עצמו שלא יוכל לנהוג בו בקדוש' הראויה ויקרה לו מזה עונש כפלא עד שנתבארו לו שברך יי' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון יי' ולשערו שאין פעלות עובד אדום יותר שלמות ויותר נקיות מפעולותיו הסכי' להביאו אליו ולזאת הסבה בעינה מצאנו ביעקב שאמ' מה נורא המקו' הזה אין זה כי אם בית אלהים להורות על שבמקומות הקדושי' ראוי שיתנהג האד' בקדוש' יתירה:

העשרים ושמנה הוא להודיע שמי שיכבד התורה באופן הראוי וינהג בה בקדושה תבואהו ברכת השם ית' בכל אשר לו כי זה ממה שייסיר לעמוד על דבריה הקדושי' ולהתנהג בהם אשר ימשך מזה דבקות ההשגחה האלהית לאדם כמו שנתבאר בדברי התורה ולזה זכר שכבר ברך יי' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו כי בודאי הוא הקפיד לנהוג בו מנהג קדושה יתרה ליראתו מפרץ עזא ובראותו כי גם דוד ירא מהביאו אליו:

העשרים ותשעה הוא במצות והוא להודיע שבשעת היתר הבמות הותרה העבודה בזר ולזה ספר בזה המקום על דבר העלאת ארון יי' מבית עובד אדום כי דוד העלה עולות לפני יי' וזבח שלמים ואחר כך ברך העם בשם יי' צבאות וזהו מה שאמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה כמו שבארנו בביאורנו לדברי התורה:

השלשים הוא להודיע שאין השמחה הראויה בעבודת השם ית' שיזבח האדם שלמים למלא בטנו אבל ראוי לשמח בו כל הצריכים ולזה תמצא שדקדקה התורה במה שצותנו לשמוח בחגנו שנשמח בזה העניים והם הלוי והגר והיתום והאלמ' כמו שבארנו שם ולזא' הסבה תמצ' בזה המקו' ששמח דוד מהשלמים שזבח לפני יי' כל ישראל ונתן לכל אחד מהם אשפר אחד והיא חתכה גדולה משבשר השלמים והשלים להם המצטרך לשמחה מלחם ויין כדי שתכלל זאת השמחה כל ישראל ויהיה ענינם מסודר לעבודת השם ית' לא לבקשת התענוג הגופיי:

השלשים ואחד הוא להודיע שהיות גדול שבאנשי' ראוי שיהיה שפל בעיניו מאד לפני מעלת הש"י ר"ל במה שהיה מפזז ומכרכ' להראו' שמכם שמחתו לעבוד' הש"י ולא הרא' לו בזה הענין גדולה על שאר האנשי' אבל השפיל עצמו כהם אויות כי כן ראוי ולפי שנבנת מיכל זה המנהג הטוב שנהג דוד בזה וחשב' שלא יהיה ראוי למלך להשפיל עצמו כל כך לפני הש"י מנע הש"י ממנה פרי הבטן:

השלשים ושנים הוא להודיע שאין ראוי במה שאפש' שתגיע לאד' ידיעה שלימה שיסתפק האדם בידיעה חסרה והמשל שאין ראוי לנביא שישפט בדברים על צד האומד והמחשבה אבל ראוי שימתין שיבאהו דבר יי' על הדבר שנשא' ממנו כמו שמצאנו במשה שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה יי' לכם ולזה תמצא בזה המקום כי נתן הנביא מפני שאמר לדוד מה שאמר על צד האומד כששא' ממנו דוד אם יבנה בית יי' ישים בו ארון יי' והוא אמרו כל אשר בלבבך לך עשה כי יי' עמך הנה השיגתהו בזה החרטה והוא שכבר אמר לו הש"י בנבואה בלילה ההוא בהפך מה שאמר נתן מעצמו לדוד על צד האומד:

השלשים ושלשה הוא להודיע כי במשכן שילה לא נבנה בית לארון יי' ואע"פ שהיה שם בנין כתלים הנה לא היה מקורה מלמעלה אבל היה עליו אהל ולזאת הסבה אמר כי לא ישבתי בבית למיום העלותי את בני ישראל ממצרים ועד היום הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן:

השלשים וארבעה הוא להודיע שהדברים הנעשי' לפרסם גדולת השם יתעלה ראוי שיעשו על יד מי שהוא גדול יותר בעיני האנשים כי בזה תתיישר יותר ההגדלה וההאדרה לש"י ובהיות הענין כן והוא מבואר בדוד כי הוא לקחו מאחרי הצאן למלוך על ישראל לא הסכים השם יתעלה שיהיה נבנה בית המקדש על ידו כי הוא בא להעיד על גדולת הש"י אשר איננה דבר מתחדש בו אחר שלא היה ולזה בחר שיבנהו שלמה שהיה בן מלך מלידה ומבטן ומהריון ולזאת הסבה גם כן נוכל לומר שהיה אחר שרצון הש"י באיש נבחר שיהיה בן מלך מהריון לזה לא בוה הש"י לא' מן השופטי' והמלכי' אשר היו לפני דוד לבנות לו בית והנה אים בשת אע"פ שהיה בן מלך לא היה בן מלך מהריון כמו שיתבאר במה שנזכר מתספר השני' שהיו בין יציאת מצרי' ובנין בית המקדש וכבר זכרנו בזה בספר שופטים ועוד כי לא רצה הש"י שתשאר לו המלוכה ולזה גם כן בחר הש"י שיהיה זה הבנין נעשה על יד שלמה כי לו ולזרעו נתנה הממלכה מי שהתמיד העולם להיות נמצא ר"ל כי כשתהיה מלוכה בישר' תהיה לו וראוי שיהיה זה נעשה על ידו להעיד כי גדולת הש"י אין לה קץ וסוף ועוד נכללה בזה סבה אחר' והיא מפני כי אין מדרך הש"י לעשות כי אם הטובות כי הרעות כשיעשה אותם יעשם מצד מה שהם טובות והיה ראוי שלא יהיה זה הבנין נעשה על יד דוד כי דמים רבים שפך כמו שנתבארה הסבה בזה הספור בספר דברי הימים ואולם שלמה היה ראוי לזה מפני שכל ימיו היה לו שלום ולא נלחם מלחמות עם שכבר נתקבץ בזה תועלת אח' והוא כי כשנגרם החטא חורבן בית המקדש אולי אם היה נבנה על יד דוד היו מתיחסים חורבן הבית לדוד מצד רוב הדמים אשר שפך ורוב הרעות שקרו לו בימיו ורוב הרדיפות שנרדף ויאמרו כי פעולותיו גם כן הם כך ר"ל שראוי שיקרום מקרים לקוש' ויהיה זה סבה אל שלא יכורו מחטאיהם בסבת העונש שיביא הש"י עליהם ואולם כשהיה הבנותו על יד שלמה סרה זאת הטענה כי היה איש מנוחה מאד וכל ימיו היה לו שלום מסביב:

השלשים וחמשה הוא להודיע שמלכו' בית דוד לא תכלה ותפסק הפסק עולמי אבל תשאר נצחית ואע"פ שתפסק זמן מה ולזה אמר וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסיר אותו מעם שאול ר"ל שלא תסתלק ממנו הממלכה לגמרי להנתן לאחר כמו שהיה הענין בשאול ולזה גם כן אמר וכוננתי את כסא ממלכתו עד עולם ר"ל כל הימים שהעולם נמצא ואם תספק עלינו ממה שאמרה חנה וישב שם עד עולם שלא היה זמנו כי אם ימי חיי שמואל אמרנו לך כי הענין שם יחייב שיהיה שוב העולם לזמן שמואל כי לא יתכן שישב שם אחר מותו ואולם בזה המקום שבהכרח אל העולם לא אל חיי שלמה ולזה אמר דוד לאמר יי' צבאות אלהים על ישראל ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך להורות כי תמידות זה כתמידות זה ואולם תמידו' ישראל התבאר בתורה בדבר הקללות כמו שבארנו שם וזה מורה על נצחיות מלכות בית דוד:

השלשים וששה הוא בדעות והוא לבאר שהייעודים אשר לא יקחו זמן מה אבל יקחו כל הזמן יש בהם תנאי בהכרח והוא שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצא כי כששמע דוד זה הייעוד הנפלא שייעד אותו הש"י על יד נביאו התעורר להתפלל אל השם יתעלה שיתקיים לו הייעוד ההוא כי תפלת דוד אפשר שתעזור בזה לפי שכבר היתה רוח הקדש שורה עליו כאמרו רוח יי' דבר בי ומלתו על לשוני וכבר התפרסם זה מספר תהלים אשר זכרו דוד ברוח הקדש ולזאת הסבה תמצא בזה המקום ולא יוסיפו בני עולה לכלותו כי זה מחוייב מצד ברית הש"י עם האבות כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה ואפשר עוד שמה שאמ' בכאן ושמתי מקו' לעמי ישר' ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה הוא רמז למלכו' משיח בן דוד כי אז יתאמת זה לפי מה שנתבאר מספר דניאל וממקומות רבים מדברי הימים והנה הודיע לו הש"י בזה המאמר תכלית והצלחה שתהיה למה שיצמח מדוד ואחר זה באר מה שיהיה אחרי דוד ואמר והגיד לך יי' כי בית יעשה לך יי':

השלשים ושבעה טוב תכונת דוד שלא נלחם עם הגוים ההם לכספו על הממון אבל לעלות התורה האמתית ולהכניע החולקים עליה ולזה תמצא כי כשנלחם דוד על אותם המלכים והכניע אותם לא נטה לקחת השלל לעצמו אבל לקח אותו ליי' לבאר שלא מפני תשוקתו אל השלל היה נלחם עמהם אבל מפני הפסד דעותיהם ואמונותיהם ובזה היה עוד תועלת לבאר כי יי' נלחם בישראל ולזה היה מקדיש דוד ליי' הכסף והזהב והנחשת אשר בא אליו כי הוא הסבה בכל זה:

השלשים ושמנה לפרס' שכב' נתקיי' הייעוד שנזכ' בתור' כאמרו דרך כוכב מיעקב' וקם שבט מישר' ומחץ פאתי מואב כי זה נתאמת על יד דוד שהשכיב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית וחבל אחד להחיות:

השלשים ותשעה הוא להודיע יושר דוד שכבר היה עוש' משפט וצדק' לכל עמו ולא היה מעלים עינו מאחד מהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה למלך הגון וראוי ולזאת הסבה זכר גם כן שכבר חקר דוד אם נותר איש לבית שאול ויעשה לו חסד יי' בעבור יהונתן ולזה ג"כ ספר שגם לחנון בן נחש השתדל דוד לעשות חסד להשיב לו גמול תחת החסד שגמל לו אבוו:

המ' הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתן ממשלה לבניו בחייו הלא תראה מה שקרה לדוד מהרע מפני מה שעשה בניו שרים כי לולי זה לא היה חוטא אמנו' עם אחותו ולא מרד אבשלו' בו ולא קרה לאדניהו מה שקרה וזה מבוא' מאד:

המא הוא להודיע איך עמקו מחשבות השם ית' ששם עשות דוד חסד לחנון בן נחש כלי להשחית בני עמון ועזריהם כי זה היה סבה אל שילקח חנון עבדי דוד ובייסם ובזם בתכלית מה שאפשר והם בעצמ' היו סבה להדיח על עצמם הרעה לחשבם כי כבאשו בדוד:

המב הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיפנה אל התענוגי' בעת היות חברו בצער הלא תרא' כי אוריה החתי לא הסכים בעצמו ללכת לביתו לשכב עם אשתו מפני היות יואב וכל ישראל בצער ר"ל שהיו חונים על פני השדה לצור על רבה וראה מה קרה לדוד מהרע בתתו אז לעצמו התענוגים עד שחשק בבת שבע עם ידיעתו שהיא אשת איש ובא אליה ונהר לו כי זה היה סבה אל שהוסיף פשע על חטאתו והשתדל שימות אוריה בחרב בני עמון כשראה שלא נשלם לו מה שחשב שיבא שישכב עם אשתו בדרך שיתכס' קלון דוד:

המג הוא להודיע קיום יעודי הש"י אשר ייעד לדוד על חטא אשת אוריה החתי ואיך עמקו מחשבותיו לסבב שתצמח מביתו הרע' ויבא ממש מי שימרוד בו וישכב עם נשיו לעיני השמש ונגד כל ישראל והוא היה אבשלום והנה שלם תחת כבשה ארבעתים בשני הפנים וזה כי הוא לקח אשה אחת ואבשלום לקח ממנו עשר פלגשים והוא המית אוריה ומתו מבניו ארבעה והם אמנון ואבשלום ואדניה והבן הנולד אז לבת שבע והנה ידוע כי הבן הנולד לבת שבע מת בעבור זה החטא כמו שנזכר בזה המקום ולפי שענין מרד אבשלום צמח מענין ענות אמנון את תמר אחותו וענין החזקת אדניה במלוכה היה סבה לו דבר אבשלום כי חשב היותו מלך בעבו' שנולד אחרי אבשלום הנה יתאמת שמיתת אלו השלשה היתה על דבר זה החטא לפי שהוא גם כן שפט כי בן מות האיש הזה אך הנביא

כאן הנביא כי השי' העביר חטאתו בזה העונש האח' שזכ' ולזה לא ימות והנה הוא שכבר במתה כל הרע הזא' מביתו לפי שיודב שנתן העצה לאמנון היה אחיו ואמנון היה בנו ותמר בתו ואבשלו' היה בנו וכן היית' מיתת אדניהו על יד שלמ' שהיה מביתו :

המד הוא להודיע שאעפ שגזר השי' להביא רע מה שאין ראוי לאדם מלהמנע להתפלל לו להעביר הרעה ההיא כי חנון יי' ונחם על הרע' ולזה תמצ' שאעפ שייעד השי' לדוד על יד נביאו כי מות ימות הילד ההוא הנה לא נמנע דוד מלהתפלל עליו ומלצום צום והיה שוכב ארצ' לרוב ההכנע לפני השם ית' אולי יחננו יי' וחי הילד ומזה המקום למדנו שמה שאמרה התורה וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם וגו' הנה הרצון בו עם התפלה והתענ' כמו שבארנו בביאורנו לדברי התורה :

המה הוא במצות והוא להודיע שאין ראוי לצום ולהתפלל על הצרה אחר שכבר הגיעה כי אין ראוי להתפלל על הדבר הנמנע האפ' אם לא היה המתפלל נביא והיה שואל זה על דרך המופ' ולזה אמר דוד למה זה אני צם האוכל להשיבו וגו' וכבר בארנו זה בביאור התורה ממה שאמר על הצר הצורר ולא שכבר צרר :

המו הוא להודיע שכבר נבחר שלמה מלידה ומבטן ומהריון לזה נקרא שמו מאת יי' ידידיה להורות על שהשי' אהבו :

המז הוא להודיע שמה שיכבשו יחידים מישר' לא תנהג בו קדוש' ארץ ישר' ולזה דקדק יואב בעת שלכד את עיר רבה ונקר' שמו עלי' ולזה שלח אל דוד שיבא שם עם יתר ישר' כדי שיהיה שם המלך וכל ישראל ויהיה זה הכבוש מיוחס לכלם :

המח הוא להודיע לכל אדם שראוי שישמר מעצת היועצים הרעים ומהפעלות המגונות הלא תראה מה שקרה לאמנון מפני שמעו לעצת יונדב עם מה שהיה בדבריו מהפיוס לו :

המט הוא להודיע שזרע יפת תאר אשר יהיה מהביאה הראשונה שנבעלה בגיותה איננו מיוחס לאב כלל ולזה הגיד כי תמר לא היתה אסורה לאמנון כאמרו ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך :

הנ' והוא במצות והוא מה שלמדנו שעני' השנאה יוכר לנו כשלא ידבר עם שונאו למרע ועד טוב כאמרו ולא דבר אבשלום לאמנון למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון ומזה המקום למדנו כי מה שאמרה התורה בהורג נפש בשגגה והוא לא שונא לו מתמול שלשום יוכר בזה האופן כי אנחנו לא נדע מה שיש בלבו אך אם ראינוהו שלא דבר עמו שלשה ימים ידענו כי הוא שונא לו ולא יהיה גולה על הרציחה ההיא כי גדול עונו משיכופר על ידי גלות :

הנא הוא להודיע שראוי לאדם שיתיישב במה שנשאל ממנו אם אפשר שיקרה ממנו נזק קודם הסכימו לדבר השאלה ההיא הלא תראה כי דוד בעבור שלא התיישב על מה ששאל ממנו שילך אתו אמנון נתן לו את שאלתו והיה זה סבה להמית אמנון כי כבר היה אל דוד לתת אל לבו דבר השנאה אשר שנא אבשלום את אמנון על דבר ענה אחותו עם שזה היה מסובב מהשם ית' להקים על דוד את הרעה מביתו כי הריגת אמנון היה מסלול ודרך אל התכלית ההוא כמו שנר' מדברי זה הספור :

הנב הוא להודיע שאי' ראוי לבקש דבר מאיש מה אם היה מבוא' שלא יתן בקשתו ולזה ספר שלא התעורר יואב להשתדל עם המלך דוד להשיב את אבשלום עד אשר ידע כי לב דוד על אבשלום כי נחם על אמנון כי מת :

הנג הוא להודיע שמי שירצו אם יבקשו ממנו דבר מה אם למשפט אם לחסד שימנעהו הנה ראוי שיבאו אליו בענינים דומים לדבר ההוא אשר ישוער שהוא ישפוט בהם לפי הדרוש ואחר זה כשיעתיקהו אל הנושא שתהיה בו השאלה לא יתכן לו למנוע מה שכבר שפט שהוא ראוי ולזאת הסבה תמצא כי מפני שהיה ירא יואב מלבקש מהמלך דוד להשיב את נדחו פן ימנע ממנו בקשתו כי ייחס לבנו על דם אמנון סבב להעתיקו אל מה שדומה לזה ממה שספרה לו האשה התקועית וכאש' כתבנו' מדבריו שהו' חמל על ההורג ונשבע שלא יפול משער' ראשו ארצ' אז היה קל להפך השאל' אל שישיב המלך את נדחו ובזה נתרצה המלך לעשות בקשת יואב :

הנד הוא להודיע כי יש מין מן הנזירות יהיה בו אדם נזיר עולם ויגלח משנה לשנה כמו שנראה מענין אבשלום במה שהיה מגלח ראשו משנה לשנה כי כבד עליו לפי מה שזכרנו בביאורנו לזה הספור :

הנה הוא להודיע שהזרע שיבא מיפת תאר הוא בלתי ראוי כמו שהעידה עליו התורה בפרשת כי תצא למלחמ' כמו שבארנו שם הלא תראה איך היה ענין אבשלום בתכלית הרוע והוא היה בן יפת תאר לפי מה שיתבאר מענין תמר :

הנו הוא להודיע איך ענש השם אבשלום שכבר היו לו שלשה בנים וכלם מתו קודם מותו על שהוצרך לבנות מצבה וקרא שמו עליה כי אמר אין לו בן שיקרא שמו עליו :

הנז הוא להודיע כי אין היופי עדות על יושר הלב ולא יושר הדברים כי לפעמי' יעשה אדם זה על דרך התחבולה כמו שמצאנו באבשלו' שמדבריו ליש' היה נרא' שהוא איש חסיד ורודף הצדק והיושר והיה זה כלו על צד התחבולה לגנוב לב ישראל אליו והנה אף על פי שהיה היפה שבישראל לא היה טוב אך היה בתכלית הרוע והנה גנב אבשלום בזאת התחבולה לב ישראל ועמם זקני ישראל כי כלם היו נסכמים בהריגת דוד כמו שנתבאר מעצת אחיתופל :

הנח הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי שיתרשל אדם מלקיחת עצה מפני הפלג' רוע המקרי' אשר יקרו לו ולזה תמצ' שהתנהג דוד בחכמ' נפלאה בכל זה העני' בברחו מפני אבשלו' בנו וזה שהו' ירא אם ישאר שם שינצחהו אבשלו' בנו כי כבר ייעדו הנבי' שיקים השם רעה מביתו ויתנו נשיו לרעו וישכב עמה' לעיני השמש ולעיני כל ישרא' וזה לא היה אפש' שיתקיי' אם ישאר שם דוד אם לא בשיפול דוד בידי אבשלום ולא רצה דוד לקחת כל נשיו אתו בברחו כי כבר ימשך מזה גם כן אם יתקיים ייעוד השי' שינצחהו אבשלום במקום אשר ברח שם ולזה הניח דוד שם הפלגשים לבד כי יותר מעט בזה היה לו מן הגנות והצער אם ישכב אבשלום עמהם ממה שיקרה לו מזה אם ישכב עם נשיו והנה ברח המלך ברגליו כדי שלא יכירו כל רואיו כי הוא המלך כי בזה יתכן לו שישלם ההמלט מן אבשלום ולזאת הסבה גם כן לא רצה שישאו לו ארון יי' והניח שם אנשים טובים יוכל לבטוח בהם שיגידו לו האמת להודיע לו מה שיסכים אבשלום לעשו' כנגדו והשתדל לשלוח שם איש חכם למען יפר את עצת אחיתופל הטובה ועם הכנתו עצמו לטוב העצה הכין עצמו לתפלה ולזה התפלל לשי' שיסכל עצת אחיתופל ועם זה היה לב דוד נשבר ונדכה והיה הולך ובוכה וראש לו חפוי וסבל הקללות הנמרצות שקללו שמעי בן גרא להכנע בתכלית מה שאפשר אל השי' אולי יחננו יוצרו ונחם על הרעה והכין עצמו עם זה למלחמה לפי הסדור הראוי ולזה שם עם מחנהו שרי אלפי' ושרי מאותי' :

הנט הוא להודיע כי גם בעת הרעה על הצדיק לא יעזבנו השי' ביד הרשע ולא יסיר השגחתו ממנו לגמרי הלא תראה כי עם היות דוד נרדף הוכנו ענינים רבים לו להצלתו עד שבבחורים שהיו שם בני ימיני שהיה ראוי שישנאו דוד הוכנה שם אשה החביאה אחימעץ ויהונתן באופן שהשלימו המבוקש מדוד לדעת מה שיסכימו לעשות אבשלום וישראל כדי שיוכל לקחת עצה להמלט ממה שחשבו לעשות כנגדו ומצא גם כן בדרכו רבים נשאו לו מנחה ולעם אשר ברגליו כי לא יגרע השי' מצדיק עיניו ובעת המלחמ' גם כן נפלו עם אבשלום ואבשלום ביד אנשי דוד כי כבר סבב השי' שנפוצו ישראל הנה והנה לברוח והיה זה סבה אל שנפל אבשלו' ביד עבדי דוד ולא יכול לברוח כי כבר סבב השי' והי' תלוי בלב האלה :

הס' הוא להראו' עוצם בטחון דוד בשם ית' עד שצוה יואב ואבישי ואתי שיחמלו על הנער אבשלום ולא ימיתוהו להטענו שכבר ינוצח אבשלום ובא ישרא' אשר עמו מפני רדפם אותו על לא חמס בכפיו וזה גם כן הורה על טוב תכונת דוד שלא היה רוצה לשלם לו מדה כנגד מדה אך לא יכול דוד למנוע זה כי מן השמים נלחמו עם אבשלום שיפול ביד פשעיו עם שבזה נתישר הדבר שתהיה המלוכה לשלמה כאשר גזר השי' והנה היתה תכונת דוד חזקה בזה הענין עד שכבר נתאבל על אבשלום זה האבל הנפלא הנזכר בזה הספור :

הסא הוא להודיע שאין ראוי לאדם טוב לבשר בשורה לגדול לא ישמח בה ולזה הרחיק יואב את אחימעץ מלבשר אל המלך דבר דוד הריגת אבשלו' ולזה אמר לו לא איש בשורה אתה היום הזה על זה הענין ובשרת ביום אחר כאשר יקרה דבר טוב ישמח בו דוד אז תשלח הבשור' בפיך ולפי שחשב אחימעץ שישמח בה דוד בקש שירוץ הוא לבשר אל המלך זאת הבשור' וכאשר הרגיש שידאג המלך בזה לא רצה לבשר זאת הבשורה ובזה תמצא שהת' המלך דוד איש טוב הוא ואל בשורה טובה יבא למדנו מזה שאין מדרך האיש הטוב לבשר הבשורה הרעה :

הסב הוא להודיע שראוי שיתנהג האדם בחכמה גם בעת האבל והצער ולא יסור ממנו הצער טוב העצה הלא תראה כי תכף שהרגיש דוד מה שיקרה לו מן הנזק אם יראה לעבדיו שהוא דואג ומיצר על מיתת אבשלום ולזאת הסבה קם וישב בשע' להראו' שאינו מצר על מיתתו ולזה תמצא שהתנהג דוד בחכמ' נפלאה בענין השבתו למלכותו ולזאת' הסבה בעינה שלח לבקש בדברי שלום ואהבה ואחוה מהיותר קרובים אליו שיתחדל לו בהשבתו כדי שלא יראו שיהיה בלבו עליה' על אשר מרדו בו ומשחו אבשלום עליהם למלך ושלח להם כי דבר כל ישראל בא להשיב אל המלך כדי שימהרו להשיבו באופן שלא יקדמו להם ישראל כי זה יהיה בשת להם ולזאת הסבה גם כן שלח לעמשא גם כן בזה האופן ונשבע לו שישימהו שר צבא תחת יואב והנה רצה המלך שיסכימו זה זקני יהודה כי לא ידע מה ילד יום כי אולם יקים לו השי' שטן אחר כי במעט סבה יתרכו ישראל להמליכו עליהם לבטחם על ענין דוד ולחשבם כי נכלאו בעיניו ולזאת הסבה תמצא דוד שמחל לשמעי בן גרא את דבר הקללות אשר קללהו ונשבע לו שלא ימות ליראתו שיהיה לשטן לו ולזה גם כן תמצא שכאשר קם שבע בן בכרי להיות לדוד לשטן מהר דוד להפילו טרם יתחזק ענינו כי אז יכבד לו יותר ואולי ימותו בזה רבים מישרא' ולזה השתדל למהר להמיתו לבדו :

הסג הוא במדות והוא להודיע שראוי להתרחק מלקבל לשון הרע הלא תראה כי על לשון הרע שספר ציבא על מפיבשת ענש דוד מפיבשת ונתן לעבדו את השדה אשר היה לשאול וכאשר נתבאר שקרות הדברים ההם הוכרח להשאיר מהעונש ההוא קצת מפני ההטבות שהיטיב לו ציבא בעת היותו נרדף והנה הסכימו ז"ל שכל מה שאמר דוד למפיבשת אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה כענש דוד כשנחלק המלכות קצתו לרחבעם וקצתו לירבעם והיה זה כן לפי שעון קבול לשון הרע קשה מאד הלא תראה מפני מה שקבלו ישראל לשון הרע מאבשלום כנגד דוד מתו כמה נפשות מישראל :

הסד הוא במדות והוא להודיע שראוי למקבל הטובה שישלם גמול למיטיב על הטבתו ולזה ספר שכבר נתעצם דוד עם ברזלי והעביר אותו כמהם להיטיב לו כאשר שאל ברזלי :

הסה הוא להודיע שראוי לכל אדם להיות מפחד תמיד כשהיתה שם סבה מביאה אל זה ואם כבר יראה בתחלת המחשב' שלא נתישר הענין לתכלית שיגיע לו נזק הלא תראה כי עמשא עם היותו ראוי שיפחד מיואב שימיתהו כדי שלא ירד מגדולתו ר"ל שלא ירד מהיות שר צבא והיה החרב ביד יואב עם כל זה לא פחד לחשבו שזה לא היה לכונה שיכהו אך מקרה היה שנפלה החרב מתערה וקרה לו מזה המות :

הסו הוא להודיע שאין ראוי שימסרו נפשם להריגה בני העיר בעבור הצלת נפש אחת מישראל כשהיה האיש ההוא מחוייב מיתה כשבע בן בכרי ומזה יתבאר גם כן שאם לא היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי לא הותר להם זה לפי המקומות הכוללי' שזכרנו בפתיחת באורנו לדברי התור' ולזה תמצ' שהסכימו אנשי העי' ההוא להרוג שבע בן בכרי להסיר מעליה' אנשי המלחמ' שהיו משתדלים להשחית העיר בכללה בעבור שבע בן בכרי אם לא יתנוהו להם כי אם לא יאות להם הם ג"כ מורדים במלכות ויתחייבו מיתה ולזאת הסבה תמצא שספרה האשה החכמ' שהיתה שם כי בני העי' ההיא אינם מורדי' במלכו' אך הם שלומי אמוני ישר' :

הסז הוא להודיע כי העונש לא יבא בזולת מרי ולזה ספר שכבר היה רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה והיה זה אצלם דבר זר מאד לחוזק השגחת השי' על דוד ולזה בקשו לדעת במה היתה החטאת הזאת וכאשר נתאמת להם שבסבת חטא הגבעונים היה על מה שרדפם שאול והרגם והשמידם מהתיצב בכל גבול ישראל כי כבר עבר בזה על השבוע' שנשבעו להם נשיאי העדה פייסום באופן

אחד

וידבר דוד ליי׳. שירה זאת חבר דוד בסוף ימיו כשהניח י״י לו מכל אויביו ׳ ואת׳ ומכף שאול כי הוא היה שקול כנגד כל אויביו וכתובה שירה זו בספר תהילים ומתחלפת במקומות במלים והענין אחד ו״ת השירה הזאת על הגלת ישראל מאויביהם גם דבר פרעה זכר בפסוק עלה עשן באפו: סלעי ומצודתי. שהייתי כשגב בו מאויבי: ומפלטי לי. הוא קל הלמ״ד וכמוהו רבים מבניין הדגוש ומה שאמר לי אחר יו״ד הכינוי הוא תוספת ביאור כי די באחד מהם או תהיה יו״ד של ומפלטי כ נוספ׳ ואינכ׳ לכינוי כיו״ד המגביהי לשבת היושבי בשמים: אלהי צורי. אחר שאלהי סמוך יהיה צורי שם לא תואר ובתלים אלי צורי ושניהם תואר ואפשר כי צ צורי לעולם שם ר״ל כי הוא ה החוזק שלי וכל צור עולמי׳ חוזק העולמים וקיומם: וקרן ישעי. דרך המקרא לכנות החוזק בקרן כמו וקרני ראם קרניו לפי שהאיל והשור והראם חזקם ו וכחם בקרניהם שהם מנגחים בהם: מחמס. מאנשי חמס וכ״תי ואף מיד כל חטופין ואנסין משיזיב יתי: מהולל אקרא י״י. כשאני מתפלל ואקרא י״י מהולל שאהללנו בתהלותי אז מן אויבי אושע: משברי מות. הם הצרות החזקות שהיה בהם קרוב למות כמו שהיה בסלע ה המחלקות ופי׳ משברי כי הצרות סוברות לב האדם באנחותיו ו ודאגותיו או פי׳ משברי על דרך משל כאילו אמ׳ גלי מות כי הגלים החזקים נקראים משברים כמו שאמר כל משבריך וגליך עלי ע עברו ונקרא הגל כן לפי שהוא כשבר בתנועתו החזקה ויונתן פירש שהיה בצרה כאשה יושבת על משבר והיא מסוכנת למות: נחלי בליעל יבעתוני. על דרך משל כמו הנחל השוטף כן הצרה הגדולה ובליעל אמר על כל רשע ורשע מאויביו או יהיה בליעל שם הרשע ויונתן תרגם סיעת חייבין ואפשר לפרש נחלי מן נחלה ת מכתך: חבלי שאול. שנין כאב מן חבלי יולדה ויונתן תרגם משריית רשיעין כמו חבל נביאים:

ביום הציל י״י אותו. לעת זקנותו לאחר שעברו עליו כל צרותיו וניצול מכולם ומכף שאול. והלא שאול בכלל היה אלא שהיה אויבו ורודפו מכולם כיוצ׳ בו תשעה עשר איש ועשהאל כיוצא בו לכו וראו את הארץ ואת יריחו כיוצא בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות ואת בת פרעה: סלעי ומצודתי. לשון חוזק הם סלע כמשמעו מצודה היא מצודת יערים שקורין פלייש״אין בל׳ ועל שם כם שנעשה לו בסלע המחלקות והמצודות בחורשה: ומפלטי לי. מפלטי עם צבא ישראל במלחמה ופעמים שהוא מפלט לי כשאני לבדי כגון מן ישבי בנוב: צורי. לשון סלע שהסלע מחסה לעוברי דרך מן המטר והרוחות אבריאתם בלע״ז: ומנוסי. שהייתי נס אין לעזרה: אחסה. לשון כיסוי שהייתי מתכסה לעזרה: משגבי. סומכני: מהולל אקרא י״י. כתרגומו בקראי לו אהודנו לפי כי מאויבי אני בוטח שאושע ויתכן לפתור אקר׳ ואושע לשון הווה: אפפוני. הקיפוני: משברי מות. כתרגו׳ כאיתא דיתבא על מתברא כן שם מושב האבנים שהאשה יולדת שם: נחלי. גייסות שוטפות כנחל כתרגומו משריין כמו חבל נביאי: קדמוני. באו לפני: בצר לי אקרא י״י וישמע וגו׳ כן דרך לשון הווה מדבר לשו׳ עבר ולשון עתיד בפעם אחת: ותגעש ותרעש. לא על ניסים שאירעוהו כאמ׳ אלא על ניסים שנעשו לישראל וראש המקר׳ מחובר על סופו: כי חרה לו. כי משמש כאן לשון כאשר וכן פתרונו וכשחרה לו מפני מכעיסיו נתגעשה ונתרעשה הארץ ומוסדות השמים רגזו ורעשו: עלה עשן באפו. כן דרך הכועס יוצא עשן מנחיריו וכן עלה עשן באפו וזהו כל לשון חרון אף שהאף כוחר ומעלה הבל: ואש מפיו תאכל. מבחלת דבר פיו תאכל אש ברשעי׳:

אפפוני ד׳ בקריאה וסימ׳ כי אפפוני משברי מות. אפפוני מים עד נפש. אפפוני חבלי מות. וחברו דהלילא: מקשי ג׳ חס׳ וכליש׳ בקריאה וסימ׳ קדמוני מקשי מות דשמואל. בקשים שתו לי סלה. ומקשות פעלי און. וכל מבקשי דבו׳:

וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי כב
הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה
אֹתוֹ מִכַּף כָּל־ אֹיְבָיו וּמִכַּף
שָׁאוּל: וַיֹּאמַר יְהוָה
סַלְעִי וּמְצֻדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי:
אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי
וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי
מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי:
מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי
אִוָּשֵׁעַ: כִּי אֲפָפֻנִי
מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל
יְבַעֲתֻנִי: חֶבְלֵי שְׁאוֹל
סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי מָוֶת:
בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי
אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי
וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו: וַתִּגְעַשׁ וַתִּרְעַשׁ
הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ
וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־ חָרָה לוֹ:
עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו
תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ:

וידבר וְשַׁבַּח דָוִד בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ יָת פִּתְגָמֵי תוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא עַל כָּל יוֹמַיָא דְשֵׁיזֵיב יְיָ יָת יִשְׂרָאֵל מִיַד כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְאַף לְדָוִד שֵׁיזְבֵיהּ מֵחַרְבָּא דְשָׁאוּל: וַאֲמַר יְיָ תּוּקְפִי וְרוֹחֲצָנִי וּמְשֵׁיזֵיב יָתִי: אלהי אֱלָהַי דְאִתְרְעֵי בִּי קָרְבַנִי לְדַחַלְתֵּיהּ תּוּקְפִי דְמִן קֳדָמוֹהִי מִתְיְהֵב לִי תְּקוֹף וּפוּרְקָן לְאִתְגַבָּרָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבִי רוֹחֲצָנִי דְעַל מֵימְרֵיהּ אֲנָא רָחִיץ בְּעִידַן עָקָא מְגִין עֲלַי מִבַּעֲלֵי דְבָבַי וַאֲמַר לְאַרָמָא קַרְנִי בְּפוּרְקָנֵיהּ סוּמְכָנִי דַהֲוָה מֵימְרֵיהּ סָמַךְ לִי כַּד הֲוֵיתִי עָרִיק מִן קֳדָם רוֹדְפַי פּוּרְקָנִי מִבַּעֲלֵי דְבָבַי וְאַף מִיַד כָּל חֲטוֹפִין שֵׁיזֵיב יָתִי: מהלל אֲמַר דָוִד בְּתוּשְׁבַּחְתָּא אֲנָא מְצַלֵּי קֳדָם יְיָ דִּבְכָל עִידָן מִבַּעֲלֵי דְבָבַי פָּרִיק יָתִי: כי אֲרֵי אַקִּיפַתְנִי עָקָא כְּאִתְּתָא דְיָתְבָא עַל מַתְבְּרָא וְחֵילָא לֵית לַהּ לְמֵילַד וְהִיא מִסַּכְּנָא לִימְמַת סִיעַת חַיָּבִין בְּעֲתַת יָתִי: חבלי מַשִּׁירְיַת רַשִׁיעִין אַקְפוּנִי קַדְמוּנִי דְמְזַיְינִין בְּמָנֵי קְטוֹל: בצר אֲמַר דָוִד כַּד עָקָא לִי אֲנָא מְצַלֵּי קֳדָם יְיָ וּקְדָם אֱלָהִי אֲנָא מִתְחַנַּן וּמְקַבֵּל מֵהֵיכְלֵיהּ צְלוֹתִי וּבָעוּתִי קֳדָמוֹהִי מִתְעַבְרָא: ותגעש וְאִתְרְגִישַׁת וְאִתְרְגִישַׁת אַרְעָא שַׁכְלוֹלֵי שְׁמַיָא זָעוּ וְאִתְרְכִינוּ אֲרֵי תְּקֵף רוּגְזֵיהּ: עלה סְלִיק זְדוֹנֵי דְפַרְעֹה רַשִׁיעָא כִּתְנָנָא קֳדָמוֹהִי בְּכֵן שְׁלַח רוּגְזֵיהּ כְּאִשָּׁא בְּעָרָא וּמִן קֳדָמוֹהִי מְשֵׁיצָאָה מְזוֹפִיתֵיהּ כְּגוּמְרִין דְנוּר דָּלְקָא מֵימְרֵיהּ:

מהיכלו. מן השמים: ושועתי באזניו. כתיב כמו בתהלים באה באזניו וכן כתוב בתהלים תבא באזניו: ותגעש. וקרי ויתגעש והענין אחד וקריאת המלה מלרע וכל הענין הזה עד ישלח ממרום רמז להשחית ולכלות אויבי ישר׳ כי להם הוא רעש הארץ והשמים וחשך וערפל וגחלים ואש וחצים וברק הכל דרך משל וכן ויט שמים וירד כאילו ירד לכלותם במהרה וזהו וירכב על כרוב ויעף וירא על כנפי רוח רמז למהירות הכליה והאבדון לאויבים: עלה עשן. משל על חרון אפו באויבים כמו אז יעשן אף י״י וקנאתו: ואש מפיו תאכל. אש שיצאה מפיו תאכלם: וירא

רלבג

אחר ולא כתרנו עד שכתרנו בזה האופן שסקנו שהיה בו מהאכזריו׳ מה שלא יעלם והנה זכר כי בזה נעתר להם השם ית׳ לארץ: הסח הוא להודיע שהש״י יקח הריגת נב עיר הכהנים כקמה ממי שיוכה השפלי׳ וירדפ׳ לחשבו כי אין בשער עזרת׳ ולזה תראה שיות נעכם שאול על הריג׳ הגבעוני׳ ורדיפת׳ ממה שנעכם על והבי׳ כי בהריג׳ הכהני׳ אמר והנה היה זה לפתי שבות האחת כי מי שיתבך בזאת התכונה הפחותה ר״ל לרדף השפלים ימצא לו תמיד מה שאין כן ברדיפ׳ הבלתי שפלי׳ בנוב היה שאול כלי להשלים מה שייער הש״י מהרע לבית עלי ולזה לא נכאכו כשזכר חטאת שאול שיזכור זה החטא והנה האריך בפרטי או הספורי׳ להוסיף ההאמנ׳ בהם: וידבר דוד לי״י עד סוף הספר. ביאור המלות: סלעי ומצודתי. הם ענין חוזק כי ברוב יהיו הבנינים החזקים על שן סלע והמצודה הוא הבנין החזק: ומפלטי. ר״ל ומציל אותי מהרעות אשר אני בהם והרצון בזה י״י לי סלעי ומצודתי לא אצטרך למקום חזק ולמציל אחר: אהי צורי. ר״ל אלהי חזקי: וקרן ישעי. ותוקף ישעי והמשיל התוקף לקרן כי הוא כלי לבעל הקרני׳ להסיר ממנו כל מזיק ולפי שהוא ישתמש בה גם כן להזיק וזה דבר לא יתכן שייוחס לשם ית׳ אמ׳ קרן ישעי הוא להושיע ולהציל מהרע כי הש״י לא יעשה רע אם לא מצד מה שהוא טוב: משגבי. ר״ל חזקי ותקפי: ומנוסי. כמו שינוס האדם אל המקום הידוע לו שיתכן לו שימלט בו כי אין לי מנוס זולתי אל הש״י: מהלל אקרא י״י. ר״ל כשאקרא לשם ית׳ ואתפלל לו הנה יהיה קודם זה מהלל ר״ל שאסדר שבחיו תחלה כי בזה יתכן שתהיה התפלה נשמעת כי בספור השבחים ישלם לאדם הדבקות עם הש״י ואז יתכן שתהיה תפלתו נשמעת מצד דבקות ההשגחה בו: אפפוני משברי מות. ר״ל הקיפוני רעות שוברות ומובילות אל מות או יהיה אפפוני מענין אף והוא מענין פנים כאמרו ויפל לאפיו ארצה והרצון בו שמו פניהם אלי ואפשר שיהיה משברי מות מענין אמרו כל משבריך וגליך עלי עברו והרצון בו על דר המשל גלי הים המביאים אל מות שמו פניהם אלי: ונחלי בליעל. כחלי רשע והנה קרא כחלי רשע הנחלים השוטפים ורבים בבא וזה כלו משל על הרעות הגדולות: חבלי שאול סבוני. כאבי מות סבבוני והנה קרא שאול מות כי הוא שם לקבר וכאילו אמר שהכאבים ההם מובילי׳ אל מות: קדמוני מוקשי מות. קדמו אותי אויבי לשים בדרכי אשר אני הולך מוקשים אכשל בהם מוליכים אל מות: בצר לי אקרא י״י ואל אלהי אשוע. ידמה שכפל הענין במלות שונות כי זה דרך השירים ואפשר עוד שהראשון יכוון שיקרא שם י״י והוא ההשתדלות בהשגת ית׳ באמצעות סדור שבחיו כי זה הוא קריאת השם לו ואחר זה היה מתפלל לש״י ובזה האופן עלתה שועתו באזני הש״י ואם חזקה אחר מדרגתו ממדרגת האדם: ויתגעש ותרעש הארץ. הגעש והרעש הוא דבר אחד: מוסדות השמים. הם מקומות הארץ כי הם כמו מוסדותיהם להיות תנועותיהם סביב המרכז ואת עליהם שירגזו וירעשו מגד הויית האש בבטן הארץ וזהו אמרו כי חרה לו והוא מענין חום ושרפה על רוב הכעס וזה כלו משל על הנפלאו׳ שהיה עוש׳ הש״י בעבור הצלת דוד מאויביו ויתכן שרמז באמרו מוסדות השמים על מוסדו׳ ההרים כי הם גבוהי׳ ולזה תארם בשם שמים כאמרו ואשר תעוף בשמים וידמה שהענין כן לפי שכבר נמצא תמור׳ זה בספ׳ תהל׳ ומוסדי הרים:

רשי

ויט שמים · להכניס אויביו ממצרים ותפרעה ויטת חשך סביבותיו לסוכה כענין שנאמר ויהי הענן והחשך מפסיק בין מצרים לישראל : חשרת מים עבי שחקי · מאין היה החשך עבי שחקים היו שהן חושרין מים על הארץ חשרת לשון כברה הוא שהוא נופל על הארץ דקדק וכן הוא אומר באגדות הרבה חושרין אותו בכבר׳ ויש לפתו׳ חשר׳ לשון קשר שמתקשרין השמים בעבים על ידי המים כמו וחשוריהם האמור באופני המכונ׳ שהם זרועו׳ הענין התמ׳ המהדקין וקושרין ע עיגוליה יחד : מנגה נגדו · שלא תאמ׳ בחשך הוא שרוי אלא הנוגה לפנים מן המחיצה ומאותו נוגה אשר לפניו בערו גחלי אש שנשתלחו חצים על מ מצרים : יגלו מוסדות תבל · שנבקע התהום כשנבקע ים סוף נבקעו כל מימות שבעולם : מנשמת · מכח נשיבת רוח אפו : כי אמצו · כאשר אמצו : כצדקתי · כשיצאו אחריו למרב׳ ושמנו על אבטחתו :

עם

רדק

וירא · ובתהלים וידא בד״לת מן כאמר ידאה הנשר והענין קרוב : חשרת מים · ובתהלים חשכת מים והענין אחד כי חשרת מים הוא קשור העבים זו בזו כמו וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק ושהעבים מתקשרים זו בזו הוא החשכה : מנוגה נגדו · מנוגה שהוא נגדו אל אוהביו בערו גחלי אש לאויביו כלומר אשר מאיר לאוהביו ובוער בשונאיו : ירעם · מן רעם : ויהמם · כמו בתהלים כתוב וקרי ויהם ואין ביניהם אלא הכנוי : אפיקי ים · המים הנגרים בכח נקראים אפיקים וכל המקומות שהמים נגרים בהם נקראים אפיקים על שם : ימשני ממים רבים · דרך משל שהצילהו מצרות רבות והוא מגזרת כי מן המים מ משיתיהו וענינם ענין המשכה והוצאה : מאויבי עז · לשון יחיד על גלית או על ישבי בנוב ואפשר על שאול : יקדמוני ביום אידי · תרגם יונתן יקדמוני ביום טלטולי כלומר ביום שהייתי נע ונד היו אויבי מקדימים אותי ב ברעותיהם כמו שעשו הזיפים : ולא רשעתי מאלהי · לא רשעתי שיצאתי מדרכי אלי ו ודרכי שזכר עומד במקום שנים ויונתן תרגם ולא הלכית ברשע קדם אלהי : לא אסור ממנה · מכל מצוה וחוקה ובתהלים לא אסיר מני והענין אחד :

תתחסד

וירד ג׳ פתחין וסימ׳ ויט שמים דשמואל · וחבירו דתהלים · מי עלה שמים : ויעף ג׳ בקריאה וסימ׳ וירכב על כרוב ויעף · וחבירו דתילים · ילק פשט ויעף : וישת ו׳ בקריאה וסי׳ וישת לו עדרים לבדו ולא · וישת על

ויט שמים וירד וערפל תחת
רגליו : וירכב על כרוב
ויעף וירא על כנפי רוח :
וישת חשך סביבתיו סכות
חשרת מים עבי שחקים :
מנגה נגדו בערו גחלי אש :
ירעם מן שמים יהוה ועליון
יתן קולו : וישלח חצים
ויפיצם ברק ויהמם :
ויראו אפקי ים יגלו מוסדות
תבל בגערת יהוה מנשמת
רוח אפו : ישלח ממרום
יקחני ימשני ממים רבים :
יצילני מאיבי עז משנאי כי
אמצו ממני : יקדמני ביום
אידי ויהי יהוה משען לי :
ויצא למרחב אתי יחלצני כי
חפץ בי : יגמלני יהוה
כצדקתי כבר ידי ישיב לי :
כי שמרתי דרכי יהוה
ולא רשעתי מאלהי :
כי כל משפטו לנגדי וחקתיו
לא אסור ממנה : ואהיה תמים לו
ואשתמרה מעוני :
וישב יהוה לי כצדקתי
כברי לנגד עיניו :

ויט וארכין שמיא ואתגלי יקריה ועננא אמיטתא כיבש קדמוהי : וירכב ואיתגלי בגבורתיה על כרובין קלילין ודבר בתקוף על כנפי רוחא : וישת ואשרי שכינתיה בערפילא ועננא יקר סחור סחור ליה מחית מיין תקיפין מירכפת עננין קלילין ברום עלמא : מנגה מזיו יקריה מבהיקין שמי שמיא מזופיתיה כגומרין דנור דלקא מימריה : ירעם אכלי מן שמיא יי ועילאה ארים מימריה : וישלח ושלח מחתיה בגידין ובדרינון ברקין ושגישינון : ויראו ואיתחזיאו עומקי ימא אתגליאו שכלולי תבל במזופיתא מן קדם יי ממימר תקוף רוגזיה : ישלח שלח נביוהי מלך תקיף דיתיב בתקוף רומא דברני שיזבני מעממין סגיאין : יצילני שיזבני מסנאי ארי תקפני מבעלי דבבי ארי אתגברו עלי : יקדמני יקדמוני ביום טילטולי והוה מימרא דיי סמך לי : ויצא ואפיק לרוחא יתי שיזבני ארי אתרעי בי : יגמלני אמר דוד ישלמינני יי כזכותי כברירות ידי יתיב לי : כי ארי נטרית אורחן דתקנן קדם יי ולא הליכית ברשע קדם אלהי : כי ארי כל דינוהי גלן לקיבלי למעבדהון וקיימוהי לא עדית מינהון : ואהיה והות שלים בדחלתיה והוית נטר נפשי מחובין : וישב ואתיב יי לי כזכותי כברירותי קדם מימריה :

ראש אפרים והוא הצעיר · וישת אל המדבר פניו · וישת עליהם הבל · וישת חשך סביבתיו · וימד שש שערים וישת עליה : ויראו ד׳ בקריאה וסימ׳ ויראו אפיקי ים יגלו מוסדות · ויראו אפיקי בים · ויראו ראשי הבדים מן הקדש · וחברו דד״ה : ויוצא י״ג חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר קרח :

רלבג

ויט שמים וירד · ר״ל שהוא הטה שמים אל מה שרצה שיגיע ב בנפלאות הנפלות ל להציל דוד וירדה ה הפעלה הנפלאת ממנו על זה או רצ׳ בזה והו׳ הנכון יותר שהו׳ כאילו נטה מהשמים אשר שם משכנו לפי מה ש שיחשב וירד בנפלאות הנפלות להשגיח בו ולרוב החשך והאפל אשר בנפלאות האלו הנפלות קראם עופל ולזה אמר וערפל תחת רגליו : וירכב על כרוב ויעף · אמר כי הש״י רכב על כרוב והוא ה השכל הפועל שהוא מלאכו הנלוה ממנו להשגיח על אישי הארץ כמו שנתבאר בספר מלחמות יי׳ והכונה אותו אל שישגיח בדוד ומרוב מהירות הגלות פעלתו אמר שכבר עף על כנפי רוח ללכת אליו במהירות : וישת חשך סביבותיו סכות · אמר זה על דרך המשל למה שהתגלה הש״י להיות לסכה ולמחסה לדוד מאויביו : חשרת מים עבי שחקים · ר״ל קשור המים בעבים ואמר זה לפי שמהם יבאו המים והם בו בכח וכאילו יאמר שמה שהמציא הש״י מזה הוא מכוון תחלה להשפיע טוב לדוד ולהצילו כמו שהמים היורדי׳ מהעבים הם מצמיחים הצמחים ובו גם כן מה שיקרה בו רע והמחת לאויבים דרך משל כמו הברק והאש היוצא מהאיד הקיטורי שלפעמים ירד המטר וירדו עמו הברקים והאש והברד ויתחדשו הקולות המרעידים והרעמים : וישלח חצים ויפיצם · הם האשים הבוערים שירדו בחוזק מהענין לאש בלע״ז והם גם כן מתחדשים מגוף הברק לזה אמר ברק ויהם : ויראו אפיקי ים · הם מעמקי ים : יגלו מוסדות תבל · הם המקומות השפלי׳ שאל מרכז הארץ כאילו יאמר שהדברים הנסתרים שלא חשב איש שיתחדשו נתחדשו באלו הפעולות הנפלאות המופעות מהש״י והמשל כי לא חשב איש שיתחדש מהרע לשאול ולבניו בהר הגלבוע אשר נגלה בו מה שרצה הש״י לתת הממלכה לדוד שאם כשאר יהונתן לא היה דוד חולק עמו על דבר המלוכה ולזה סבב הש״י שמתו יחד וגם ענין איש בשת לא עלה בלב אדם שיהיה כך ר״ל שתתחדש מריבה בינו ובין אבנר ושיקומו עליו אנשים להרגו על משכבו בביתו : ישלח ממרום יקחני · ישלח ממרום מה שיקחני וינהגני על חפצי : יקדמוני ביום אידי · ר״ל יקדמוני הרע ביום אידי להוסיף רעה על רעה כמו הענין בזיפים בעת היותו נרדף משאול וכמו הענין באחיתופל שהיה יועץ אבשלום להמית אביו בעת שפלותו והיותו נרדף : ולא רשעתי מאלהי · ר״ל לא רשעתי לבטות מאלהי אך שמרתי כל מצות הש״י והנה הרשע הוא הנטייה מדרך הראוי כמו שהצדק הוא ההליכה בדרך הראוי : כי כל משפטו לנגדי · ר״ל כי כל משפטי הש״י הם לנגד עיני תמיד להנהיג עצמי בהם : וחקותיו לא אסור ממנה · ר״ל כי חקותיו הם תמיד לנגדי ובכלל הנה לא אסור מן התורה כלל או יהיה שאמרו ממנה ש׳ מה שאמר יגמלני יי׳ כצדקתי והרצון בזה שלא יסור מן הצדקה : ואשתמרה מעוני · ר״ל שנשמרתי מעון ותהיה היו״ד נוספת או ירצה בזה כי נשעלה בלבי לחטוא בדבר נשמרתי מאותו עון ולא הוצאתי לפעל מחשבתי הרעה או ירצה בזה שאחר שחטאתי בדבר בת שבע ושבתי אל הש״י מאותו עון הנה נשמרתי מאותו עון שלא יגיעני נזק בעבורו או נשמרתי מחטוא אחר זה במה שדומה לאותו עון :

עם

תתחסד· מי שהוא חסיד בדרכיו אתה מראה לו גם כן שאתה חסיד בהטיבך עמו:
עם גבור· כמו איש שתרגומו גבר וכן הוא בתהלים גבר ו"ת הפסוק על האבות חסיד ותמים וגבר ותרגם עקש על פרעה: תתבר· משפטו תתברר ובא חסר הכפל ואם היה אומר תתבר ידמה מנחי הלמ"ד לפיכך שמו תנועת תתבר בתתבר ודגש הת"ו להורות שהוא מפעלי הכפל:

עם חסיד תמים גבר· כנגד שלשה אבות שסלם הקב"ה גמול צדקתם לבניהם: עם עקש· פרעה: תתפל· לשון כפתל ועקש ובספר תילים כתוב תתפתל· ד"א ישלח ממרום יקחני על עצמו אמר כשהיה נחפז ללכת מפני שאול בסלע המחלקות והיה קרוב להתפש ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה כי פשטו פלשתים:

בכה ג' כתיב ה' בקריאה וסימ' ובכה ובעמך ובכל עבדיך· כי בכה ארוץ גדוד דשמואל· אל תער נפשי· ואינך מן ב' מלין כתיב כה בסוף תיבותא וסימ' נמסר בסדר וארא: ועיניך ז' וסימ' נמסר בסדר כי תבא:

עם־חסיד תתחסד	עם־גבור תמים
תתמם:	עם־נבר תתבר
ועם־עקש	תתפל:
ואת־עם עני	תושיע ועיניך
על־רמים	תשפיל:
כי־אתה נירי	יהוה ויהוה
יגיה חשכי:	כי בכה ארוץ
גדוד באלהי	אדלג־שור:
האל תמים דרכו	אמרת יהוה
צרופה מגן הוא	לכל החסים בו:
כי מי־אל	מבלעדי יהוה
ומי צור מבלעדי	אלהינו:
האל מעוזי חיל	ויתר תמים
דרכו:	משוה רגליו
כאילות ועל	במתי יעמדני:
מלמד ידי	למלחמה ונחת
קשת־נחושה	זרעתי:
ותתן־לי מגן	ישעך וענתך
תרבני:	תרחיב צעדי
תחתני ולא	מעדו קרסלי:

עם עם אברהם דאשתכח חסיד קדמך בכין אסגיתא למיעבד חסדא עם זרעיה יצחק דהוה שלים בדחלתך בכין אשלימתא מימר רעותך למעבד עמיה: עם עם יעקב דהליך בברירותא קדמך בחרתא בנוהי מכל עממיא ואפרישתא זרעיה מכל פסולא פרעה ומצראי דחשיבו מחשבן על עמך בלבלתינון במחשבתהון: ואת וית עמא בית ישראל דמתקרן בעלמא הדין עם חשוך את עתיד למפרק ובמימרך תקיפא דמיתגברין עליהון תמאיך: כי ארי את הוא מריה נהוריה דישראל יי ויי יפקינני מחשוכא לנהורא ויחזינני בעלמא דעתיד למיתי לצדיקיא: ארי במימרך אסגי משירין ובמימר אלהי איכבש כל כרכין תקיפין: האל אלהא דכיוונא אורחיה אוריתא דיי בחירא היא תקיף הוא לכל די מתרחצין עלוהי: כי בכן על ניסא ופורקנא די תעביד למשיחך ולשארא דעמך דאישתארון יודון כל עממיא אומיא ולישניא ויימרון לית אלהא אלא יי ארי לית בר מינך ועמך יימרון לית דתקיף אלא אלהנא: האל אלהא דסעיד לי בחילא ומתקן שלים אורחי: משוה משוי ריגלי קלילין כאילתא ועל בית תוקפי יקימינני: מלמד מליף ידי למעבד קרבא ומתקף בקשת נחשא דרעי: ותתן ויהבת לי תקוף ובפורקנך ובמימרך אסגיתני: תרחיב אסגיתא פסיעתי תחותי ולא אזדעזעא רכובתי:

התי"ו להורות שהוא מפעלי הכפל: תתפל· בא כן לזווג המלות עם תתבר ותתמם ועיקרו תפתל ומשפטו תתפתל ונהפכה ע"ין ה הפעל בפ"א הפעל כמו אם ישוב ישיבני וענין תתפל תביא עליו כ כדרכו הנפתלה וכן ענין אם ללצים הוא יליץ יביא עליה' שיכשלו בליצנותם: ועיניך על רמים תשפיל· עיניך תתן על רמי' עד שתשפילם וכן הוא בתהלים בזה הענין אף על פי שאין המלו' שוות ועינים רמות תשפיל: כי אתה נירי יי'. נכתב בו הנח והוא היו"ד ע"ין הפועל הנרה היא החשכה והתשועה ממכה היא האורה ו והכונה וזהו שאמר יגיה חשכי: כי בכה· נכתבה בו הה"א הנחה אשר אחרי הכ"ף הקמוצה וכן ו ובכה ובשמכה הנכבת עתכה והדומים להם וברוב לא תכתב זאת הה"א ופירושו בעזרתך א אשבר גדוד אויבי וארוץ משרש רצץ ובא בשורק כמו ירון ושמח ישור כהרים או פי' ארוץ לקראת גדוד אויבי ולא אירא מהם וכן אדלג שור אדלג חומת ערי אויבי לכבשם ואומר אדלג למהירות כבושו אותם כאילו בדלוג נכנס בהם ו"ת בך ארוץ גדוד במימרך אסגי משריין: האל תמים דרכו· שמשלם לכל איש כמעשהו והשיב לי כצדקתי ולאויבי כ כרשעתם ואמרתו צרופה שאין בכל משפטיו סיג אלא הכל ב ברור ונקי עשוי' ביושר ובאמונה צרופים ומזוקקים מכל סיג: כי מי אל· לא כאותם שבוטחים באליליהם ובהתגברי על אויבי בכל עתים להם לדעת כי שקר נסכם ואין צור אלא אלהינו ו"ת על ימות המשיח כי אז יודו לו כל העמים ויאמרו מי אל מבלעדיו בכן על ניסא וגו': האל מעוזי חיל· נכתב בוי"ו עם הדגש והדומים לו כתבנו בספר מכלל ופי' חיל בחיל כלומ' בכח או פירושו כשהייתי בחיל ובצבא היה הוא מעוזי· ופי' ויתר שהתיר ופתח דרכי במלחמה ושמהו תמים ושלם שלא נפקד אחד מאנשי במלחמ' וכתיב דרכו כי דרכי היה דרכו כי בשמו הייתי בא להלחם וכן רגליו שכתוב וקרי רגלי אומר על דרך משל עזרתו והוא מכה רגליו על דרך שמה הנחת יי' גבוריך: משוה רגלי· משים כמו שויתי יי' לנגדי תמיד ותרגום שם שוי אמר אם הצרכתי לברוח להמלט שם רגלי כאילות ולא השיגוני אויבי ועל במותי יעמידני ואחר כך במקום שהייתי נמלט שם והם במותי יעמידני שם בטוח: ונחת· ובספר תהלים ונחתה כי קשת תכונה בלשון זכר ונקבה ורוצה לומר כל כך למד ידי למלחמה עד שאפילו קשת נחושה לא עמדה לפני אלא נשברה בזרועותי ופי' נחושה חזקה כנחושה והוא ברזל חזק מאד וכן ואת ארבכם כנחושה ונחתה שרשו חתת והוא נפעל מפעלי הכפל: וענותך פי' ובענותך תרבני כתרגומו ובמימרך אסגיתני ויהיה לדעתו ענותך מן ענית ואמרת ובספר תהלים וענותך בקריאת הוי"ו מן עקב ענוה יראת יי' וענוים ירשו ארץ שהוא ענין חסידות ורוח נמוכה ויהיה וענותך הנכתב הנה כמוהו ואף על פי שנחה הוי"ו ותהיה תי"ו תרבני לנקבה על הענוה שזכר כמו וימינך תסעדני שאמר בתהלים ופי' שמתני ענותך לעם רב כי אף על פי שהייתי בעם מעט ואויבי בעם רב אני הייתי מנצח כי ענותך היתה עמי וכאילו הייתי אני עם רב מהם ויש לפרשו עזרתך ורבוך וכן והככף יענה את הכל: תחתני· כמו תחתי ובא בנו"ן יוד שלא כמנהג בשמות: קרסולי· כרעי ותרגום אשר לו כרעים דליה קרסולין ו"ת רכובותי והם הברכים:

פלשתים: בצדקתי· שלא הרגתיו בכרתי כנף מעילו: אמרת יי' צרופה· ברור' מבטיח ועושה: ויתר תמים דרכי· מכל מכשול ומכל חטא ומכל מ מסוכ' עד כי היה שלם וכבוש: ונחתקשת נחוש' זרועותי· ונדרכה קשת נחושה על זרועי שיש בי כח לדרכה קשתות היו תלוים ל לדוד בביתו והיו מלכי האומות באין ורואים אותן ואומרין זה לזה אתה סבור שהוא יכול לדורכן אין זה אלא ל ליירא' ודוד שומע ו וטולן ומכתתן ל לפניהם ודריכת קשת לשון חית הוא וכן חניך נחתו בי: וענותך תרבני· הגדלת לי מדת ענותנותך: תרחיב צעדי· כשאדם מרבק רגליו זו לזו הוא נוח ליפול וכן הוא אומר בלכתך לא יצר צעדיך: קרסולי· עקיבי:

רלבג

עם חסיד תתחסד· אמ' שהש"י עושה חסד לחסידים לא יענשם ב בחטאיה' באופן ענשו זולתם וכאילו אמר זה על החסד שעשה לו הש"י בדבר חטאת בת שבע והנה על חטא קטן ממנו כענש שאול ה העונש הנפלא שנזכר בזה הספר ואמנם היה זה כן כי דוד היה רצונו שלם עם הש"י ומשתדל תמיד לעשות הישר והטוב בדברים וזה מבואר מספורי דוד אשר תמצא מהם מה שיורה על חסידות דוד הוראה נפלאה אלא שנתגבר יצרו עליו על דבר בת שבע ולא יכול לכבש אותו ואולם שאול נמצא ענינו בהפך זה עד שכבר תמצא ששאול היה רוצה להכחיש דברי הנביא כשגנה אותו על חטאו ולא היה בוש מזה ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי ליי': ועיניך על רמים תשפיל· ר"ל עיניך על רמים להוכיחם עד שתשפילם: כי אתה נירי יי'· ר"ל להאיר לי מחשך הצרות: ארוץ גדוד· אשבר וארוצץ חיל רב: אדלג שור· אקפץ החומה באופן שלא תמנעני מהכנס לעיר להכניע אויבי: האל תמים דרכו· ר"ל שדרך תורתו במצות ובאזהרות הוא שלם ונגלה התועלת ואמרת יי' והוא ספורי התורה היא צרופה ר"ל שאין בה דבר יהיה במדרגת הסיגים והדבר שאין בו תועלת או יהיה הרצון באמרו תמים דרכו שפעלו ודרך הנהגתו בזה העולם השפל הוא תמים ושלם ואמרתו והיא התורה צרופה שאין בה סיגים ודבר ללא תועלת: האל מעזי חיל· ר"ל האל הוא מעזי מעוז חיל והרצון בו מעוז נפלא או ירצה בזה הנה האל הוא מעזי לתת לי חיל וידמה שכן הוא כי כבר אמר בספר תהלים תמורת זה האל המאזרני חיל: ויתר תמים דרכי· ר"ל כל כך מהר להגיע אל הטוב עד שהוא כאילו יתר ויקפץ דרכי אל המקום היותר שלם ותמים וזה מבואר שכן היו הצלחותיו עם רודפיו כמו שמצאנו בשאול ובאבשלום ולזה אמר משוה רגלי קלות לרוץ כאילות ועם קלות המרוץ ההוא יעמידני על הצלחות רוממותי: ונחת קשת נחושה זרועותי· ר"ל והוריד קשת נחושה כל אחד מזרועותי ואף על פי שהיתה הקשת ההיא חזק וקשה מאד להכפף כאילו היא מנחושה שהוא הברזל היותר קשה וענין ההורדה בקשת הוא הורדת ראשי הקשת בכפיפתה כדי לירות בו חצים או יהיה הרצון [illegible]

והוריד יתר קשת נחושה כל אחד מזרועותי וענין היותר הוא שיורידהו אל המקום מהקשת המוגבל לירות ממנו החצים:

רשי

יסעו ואין מושיע וגו'. הרי זה מקרא מסורס ישעו אל יי' ולא ענם ואין מושיע כמו ישעה האדם אל עושהו כמו יפנה ומכחס חברו עם וישע יי' אל הבל ופתר בו לשון עתירה ונופל הלשון על המעתיר ועל הנעתר כמו ויעתר יצחק ליי' ויעתר לו יי' אף כאן ישעו ואין מושיע נופל על המתפלל וישע יי' נופל על הלשון על מי שמתפללין לפניו: ארקעם. ארמסם והרבה יש בספר יחזקאל ורקע ברגליך ורקעך ברגל: מריבי. מרודג ואחיתופל ושאול והזיפי: תשמרני לראש גוים. נפנתני לכך. ומדר' אגדה אמ' דוד רבונו של עולם הצילני מריבו של ישראל שאם חטאו או אדרה את ישראל בעבודתי אני נענש אלא לראש גוים תשימני והם ישעבדוני עליהם לא אענש: יתכחשו לי. מחמת יראה יאמרו לי כזבים: לשמע אזן ישמעו לי. אפילו שלא בפני יגורו מפני לשמוע אזניהם לסור אל משמעתי: בני נכר יבולו. ילאו לשון עלה נבל פליסטרונט בלע"ז: ויחגרו. לשון פסחים: ממסגרותיהם. מקומי יסורי מסגר שאני מיסרן בהם: חי יי'. העושה לי אלה: הוקם על. הוקם למעלה: ואלה דברי דוד. נבואות דוד האחרונים ומי הם הראשונים דברי השירה שאמורים למעלה אבל בכל שירות ותושבחות שאמר אין נקראין דברים: ונעים זמירות ישראל. אין ישראל משוררין במקדש אלא שירותיו וזמירותיו:

דבר

ד' זוגין מן ב' ב' קרין לא מפיק א' ותרין מפיק א'

רדק

ותזרני. משפטו ותאזרני כמו ותאזרני שמחה מהבנין הדגוש ולהקל נעלמה האלף והוטלה תנועתה על התי"ו ופי' חיל כח כתרגומו חילא ואדוני אבי ז"ל כתב מבנין הפעיל משרש זרה ופי' הזרית לי חיל וכח בכל אברי לעשות מלחמה: תתה. כמו נתתה חסר פ"א הפעל שלא כמנהג בעוברים: ישעו. ר"ל יביטו כמו ולא ישעו אל קדוש ישראל ולא ישעה אל המזבחות ופי' יביטו אל יי ולא יושיעם: אל יי' ולא ענם. בעבור כי הם רשעים וקוראי' אל יי' ולבם לא נכון עמו: אדיקם. כמו ויידק לעפר: ארקעם. מענין וירקעו את פחי הזהב: מריבי עמי. כמו עמים וכן הרודד עמי תחתי ויתכן לפר' כמשמעו והוא שאול והסומכים אותו: תשמרני לראש גוים. ובספר תהלים תשימני לראש גוים ופי' תשמרני שמרתני ונתת עיניך בי לטובה עד שהייתי לראש גוים: יתכחשו לי מיראת' אותי יכזבו לי ויאמרו לא חטאנו לך: לשמוע אזן. ובספר תהלים לשמע אזן והוא שם וכן לשמוע שם בפלס שאור יאור תהום ועניין הפסוק כמו כתוב ויעש דוד שם: ישמעו לי. כענין וסר אל משמעתך ואותם בני נכר שאינם נשמעים לי יבלו ונעלה נבל ויחגרו ממסגרותם כלומר שהם כסגרים מפחדם ופי' ויחגרו כמו ויחרגו הפוך כמו שכתוב בספר תהלים והוא ענין תנועת הפחד מתרגום ומחדרים אימה חרגת מותא וכ"ת ויזועון מבירניתיהון: חי יי'. הפסוק הזה דרך הודאה ותהלה הוא כלומ' יי' צורי ואלהי ישעי הוא חי וברוך ורם: על כן אודך יי' בגוים. שהצלתני מאנשי חמס ורוממתני מאויבי ונתת לי נקמות מהם אודך בגוים לפני כל עם ועם: מגדול. מגדיל כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו כמו שהוא בספר תהלים בקריאה גם כן הקרי מגדול בחולם והוא תואר והענין אחד. מלכו ומשיחו על עצמו הוא אומר כמו שהגדיל ישועתי ועשה לי חסדים כן יעשה לי ולזרעי עד עולם: ואלה דברי דוד האחרונים. עוד מלבד השירה אמר דברים אלה שהם דברי שבח והודאה לאל שהקימו למלכות ואמר האחרונים שהיו אחרוני' לכל השירות והמזמורים שאמ' כי אחר זה לא הופיע עליו רוח הקד' וי"ת ואלין פתגמי נבוא' וגו': הוקם על. הוקם עליון ומלך: ונעים זמירות ישרא'. על הזמירו' שעשה בספר תהלים שהיו מסוררים ומזמרים הלוים בהם לפני הארון ובבית המקדש וי"ת ותקין למימני בחיר וגו':

רוח

ולא אשוב ד' וסי' ארדפה איבי דשמואל. ארדוף אויבי דתהלים. על כי דברתי זמתי דירמיה. בטרם אלך ולא אשוב דאיוב: כעפר ארץ ג' דסמיכי וסימ' ואשחקם. השאפים. תשטף ספיחיה: עמי ג' סבירין

אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא
אָשׁוּב עַד־ כַּלּוֹתָם:
וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן
וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי:
וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה
תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתֵּנִי:
וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי
וָאַצְמִיתֵם: יִשְׁעוּ וְאֵין
מֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם:
וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר־ אֶרֶץ כְּטִיט־
חוּצוֹת אֲדִקֵּם אֶרְקָעֵם:
וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי
לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־
יָדַעְתִּי יַעַבְדֻנִי: בְּנֵי נֵכָר
יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמוֹעַ אֹזֶן
יִשָּׁמְעוּ לִי: בְּנֵי נֵכָר
יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם:
חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרֻם
אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי: הָאֵל הַנֹּתֵן
נְקָמֹת לִי וּמוֹרִיד עַמִּים
תַּחְתֵּנִי: וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי
וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים
תַּצִּילֵנִי: עַל־כֵּן אוֹדְךָ
יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר:
מִגְדִּיל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־
חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ
עַד־עוֹלָם: וְאֵלֶּה
כג דִּבְרֵי דָוִד הָאַחֲרֹנִים נְאֻם דָּוִד בֶּן־יִשַׁי
וּנְאֻם הַגֶּבֶר הֻקַם עָל מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי
יַעֲקֹב וּנְעִים זְמִרוֹת יִשְׂרָאֵל:

ארדפה רְדָפִית סַנְאַי וְשֵׁיצֵיתִינוּן וְלָא תָבִית עַד דִּי גְמַרְתִּינוּן: ואכלם וְשֵׁיצֵיתִינוּן וּגְמַרְתִּינוּן וְלָא יְכִילוּ לְמֵיקַם וּנְפַלוּ קְטִילִין תְּחוֹת פַּרְסַת רִיגְלָי: ותזרני וְסַעֲדְתַּנִי בְּחֵילָא לְמֶעְבַּד קְרָבָא תְּבַרְתָּא עַמְמַיָא דְקַיְימִין לְאַבְאָשָׁא לִי תְּחוֹתָי: ואויבי וְסַנְאַי תְּבַרְתָּא קֳדָמַי מַחֲזֵרֵי קְדָל בַּעֲלֵי דְבָבַי וְשֵׁיצֵיתִינוּן: ישעו כְּעַן סָעִיד וְלֵית לְהוֹן פָּרִיק מְצַלַּן קֳדָם יְיָ וְלָא מְקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן: ואשחקם וְדוּשַׁשְׁתִּינוּן בַּעֲפַר דְּאַרְעָא כִּיסִין שַׁקִּין בְּעָטִית בְּהוֹן רְפַסְתִּינוּן: ותפלטני וְתְשֵׁיזְבִינַנִי מִפַּלְגוּת עַמָּא תְּמַנֵינַנִי רֵישָׁא לַעֲמַמַיָא עַמָא דְלָא יָדְעִית יִפְלְחוּנַנִי: בני בְּנֵי עַמְמַיָא יִתְכַּדְבוּן לִי לְשֵׁמוֹעַ אוּדֶן יִשְׁתַּמְעוּן בִּי: בני בְּנֵי עַמְמַיָא יְסוּפוּן וְיִזוּעוּן מִבִּירָנְיָתְהוֹן: חי בְּכֵן עַל נִיסָא וּפוּרְקָנָא דַעֲבַדְתָּא לְעַמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל אוֹדִיאוּ וְאָמְרוּ קַיָּים הוּא יְיָ וּבְרִיךְ תַּקִּיפָא דְמִן קֳדָמוֹהִי מִתְיְהִיב לָנָא תְּקוֹף וּפוּרְקָן וּמְרוֹמַם אֱלָהָא תְּקוֹף פּוּרְקָנָנָא: האל אֱלָהָא דַעֲבַד פּוּרְעָנוּתָא לִי וּתְבַר עַמְמַיָא דְקַיְימִין לְאַבְאָשָׁא לִי תְּחוֹתָי: ומוציאי וּפָרְקִי מִסַּנְאַי וְעַל דְקַיְימִין לְאַבְאָשָׁא לִי תִּתְגַבְּרִינַנִי מִגוֹג וּמִמַשִׁרְיַת עַמְמִין חֲטוֹפִין דְעִימֵיהּ תְּשֵׁיזְבִינַנִי: על כֵּן אוֹדֵי קֳדָמָךְ יְיָ בְּעַמְמַיָא וְלִשְׁמָךְ אֵימַר תּוּשְׁבְּחָן: מַסְגֵי לְמֶעְבַּד פּוּרְקַן עִם מַלְכֵּיהּ וְעָבֵד טֵיבוּ לִמְשִׁיחֵיהּ לְדָוִד וּלְזַרְעֵיהּ עַד עָלְמָא:

וְאִלֵּין פִּתְגָמֵי נְבוּאַת דָוִד דְאִתְנַבֵּי לְסוֹף עָלְמָא לְיוֹמֵי נֶחָמְתָא דַעֲתִידִין לְמֵיתֵי אֲמַר דָוִד בַּר יִשַׁי וַאֲמַר גַּבְרָא דִמְרַבָּא לְמַלְכוּ מְשִׁיחָא בְּמֵימַר אֱלָהֵיהּ דְיַעֲקֹב וְתַקִּין לְמִימְנֵי בְּחֵיךְ מְבוּסַם תּוּשְׁבְּחָתֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל:

עמים וסימ' ותפלטני מריבי עמי דשמואל. הרודד עמי תחתי. הייתי שחוק לכל עמי: לשמוע ד' מל' וסימ' נמסר בסדר בחקתי: וברוך ז' וסימ' נמסר בסדר לך לך: זמירות ד' בקריא' וסימ' ונעים זמירות ישראל. מכנף הארץ זמרות שמענו. זמרות היו לי חקיך. נותן זמירות בלילה:

רלבג

יסעו ואין מושיע. ר"ל יפנו אל השם ית' שיושיעם ואין מושיע: ארקעם. הוא מענין ורקע ברגלך והרצון בו ארמסם: ותפלטני מריבי עמי. ר"ל והצלתני מהמריבים עמי כמו שאול ונבל ואחיתפל ואבשלום: תשמרני לראש גוים. פירושו תשמרני להשים אותי לראש גוים ואמר כן כי גוים רבים היו עובדין אותו: יבלו. ילאו מענין נבול תבול או יהיה מענין הבלוי והשחתה: ויחגרו. ר"ל ויפחדו מהמקום שהם נסגרים בו ר"ל כי מחדרים תהיה להם אימות מות או יהיה הרצון בזה שהם יחגרו כלי מלחמה מהמקום שהם נסתרים בו אך לא יצאו חוץ להלחם לרוב פחדם: חי יי' וברוך צורי. ר"ל יי' העוזר אותי הוא חי וקיים ומי שהוא תקפי וחזקי הוא ברוך על כל ברכ' ותהלה ולזה אין לי לירא שיחדל עזרו ממני והאלוה שהוא תוקף ישעי הוא רם על כל רמים ולזה לא אירא שתקצר ידו מלהושיעני: ומקמי תרוממני. ר"ל שתשימני נשא ורם בממשלה יותר מקמי והנה אמר זה כנגד שאול ואבשלו' או היה הרצון בזה ומקמי תסתירני ותנטהני שלא תחול בידם: אודך יי' בגוים. ר"ל בפרסום לעיני הגוים: מגדול ישועות מלכו. ר"ל שהוא תוקף ישועות מלכו והוא דוד כמו המגדול שהוא תוקף העיר: הוקם על. כמו הוקם למעלה והוא מעלת כסא המלוכה: ונעים זמירות ישראל. ר"ל שהוא אמר לש"י בנעים שבמיני הזמירות והם זמירות ישר' כי הם חוברו שיזמרו בהם ישרא' לש"י וזה מבואר בזמירות הנזכרות בספר תהלים:

רוח

רדק

רוח יי׳ דבר בי׳ הזמירות ברוח הקדש אמרתי אותם אמר דבר בי ומלתו היתה על לשוני באמרי הזמירות כי רוח הקדש שורה אותי והופיעה הדברים על לשוני ות״י אמר דוד ברוח נבואה דיי׳ וגו׳ : לי דבר. כפל דבר הוא כמנהג הלשון ופירושו אמר לי דבר בעבורי ואמר ודבר לשמואל הנביא שאהיה מושל באדם ומשחני למלך ובעבור שתהיה ממשלתי ביראת אלהים ואהיה צדיק ודעת המתרגם שיצא ממני מלך המשיח שיהיה מושל ביראת אלהים וכן תרגם אותו אמר דוד אלהא דישראל וגו׳ : וכאור בקר. כאור הבקר כשיזרח השמש כ כשהולך ואור כן תהיה מלכותי וממשלתי בקר שאין בו עבירות אלא בהיר כי בקר שהוא עבות וענן פעם נגה ופעם מטר ואינו טוב לא להצמיח דשא מן הארץ: כי לא כן. אבל ביתי אינו כן לא נוגה בכל עת ובכל זמן כי ברית עולם שם לי שלא תפסוק ותהיה ערוכה ושמור׳ בכל : כי כל ישעי. כל חפץ וכל ישע שלי הוא שלא יהיה כצמח השד׳ אשר ייבש אבל ישעי לא יפסק לעולם וי״ת שני ה הפסוקים האלה כן וכאור בקר טוביכון דצדיקיא וגו׳ כבעמוד : ובליעל. אבל הרשעי׳ יהיו כקוץ מונד כמו הקוץ שמניד אותו ו ומשליכו כל מוצאו כן הם כי הם מכאיבים לנוגע בהם ולא יקחו אותם ביד אבל משליכים אותם ברגלים או בדבר אחר : ואיש יגע. ואם יגע אדם בהם במקום שצומחים ימלא ברזל ר״ל יקח ב ברזל לכרות אותם ואמר ימלא כנגר המשל שהוא על הרשעים ולא יקרב אדם להם אלא אם ימלא כלי ברזל כלומר שילבש שריון שלא יוכלו להרע לו או פירוש ימלא יכרתכמו בלא יומו תמלא ופירושו יכרת הקוץ בברזל כלומר אם ירצה אדם לגעת בהם צריך שיכרתם בברזל או בעץ חנית מרחוק או ישרפו אותם במקום שבתם כלומר במקום שהם צומחים כן הרשעים צריך שיתגל האדם לכלותם בעצמו אם יוכל או על ידי אחרים כמו שעושים לקוץ עם החנית או יתפלל עליהם שיכלו ויסופו במקומם כמו לקוצים שישרפום בשבת וי״ת אלה שני הפסוקים כן ורשיעיא עבדי חטאה דמן לכובין וגו׳ ואיש יגע ואף כל איכם דמשרי למיקרב בחובין אזלין וגו׳ כבעמוד : ישב

רשי

דבר בי. השרה בי רוח קדשו ודבר בי וכל לשון נבואה נופל בו לשון דבר בי כמו הרק אך במשה דבר הלא גם בנו דבר אדבר בו וטעמו של דבר לפי שהרוח נכנס בו בקרב הנביא ומדבר בו : לי דבר צור ישראל. עלי דבר וצוה צור ישר׳ שאהיה מושל באדם בישראל שנקראו אדם שנאמר אדם אתם ואהיה צדיק מושל ויראת אלהי׳ ורבותינו פירשוהו בלשון אחר אמר דוד אלהי ישראל לי דבר אלי דבר צור ישר׳ ומושל באד׳ אני ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזרה והוא מבטלה אבל לפי ישוב המקרא ו׳ הראשו׳ הוא פשוטו של מקרא : וכאור בקר יזרח ה שמש ׳והבטיחני שתלך גדולתי הלוך וגדל כ כאור נוגה אשר הולך ואור : בקר לא עבות. אור שאינו אפל : מנוג׳ ממטר דשא מארץ. מאיר בקרי יות׳ מנוגה הבא ממטר כחום צח עלי אור כשהמטר יורד על הארץ מלאה דשאים והשמש זורח עליו ומבהיק וכן פ פתרונו יותר מנוגה הבא ממטר של דשא מארץ : כי לא כן ביתי עם אל. שיהא בקרי עבותי כי ברית עולם. התור׳ אשר שם לי ערוכה בכל ביתי ו ושמורה : כי כל ישעי וכל חפץ. ברכי מוכני׳ לפניו והרי זה מקרא קצר : כי לא יצמיח עוד למלך אחר מלכותי. ד״א כי ברית עולם שם לביתי להיות מלכותי קיימ׳ והברית ערוכה בכל בפי כל הנביאים : כקוץ מונד. קרדו״ן בלע״ז שבקטנותו רך וסע וגר וסופו מתקשה עד אשר לא ביד יקחוהו : ואיש יגע בהם. צריך שילבש את בשרו ברזל וימלא ידו בכלי זיין לקצצו : ובאש שרוף ישרפו בשבת. ואין שם תקנה אלא שריפה ולשבת ולהתחמם כנגדם כך הרשעים אין להם תקנה אלא שריפה בגיהנם : בשבת. הקב״ה יושב על כסא הדין : אשר

יראת אלהים ג׳ וס׳ רק אין יראת אלהים במקום הזה. צדיק מושל יראת. ואני לא עשיתי בן כפני :

ה׳ ל רוּחַ יְהוָה דִּבֶּר בִּי וּמִלָּתוֹ עַל־לְשׁוֹנִי :
ל״ת אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לִי דִבֶּר צוּר
ה׳ ח׳ ל יִשְׂרָאֵל מוֹשֵׁל בָּאָדָם צַדִּיק מוֹשֵׁל
ג׳ ל׳ ל יִרְאַת אֱלֹהִים : וּכְאוֹר בֹּקֶר יִזְרַח־
ל שָׁמֶשׁ בֹּקֶר לֹא עָבוֹת מִנֹּגַהּ מִמָּטָר
ז״ם דֶּשֶׁא מֵאָרֶץ : כִּי־לֹא־כֵן בֵּיתִי עִם־
אֵל כִּי בְרִית עוֹלָם שָׂם לִי עֲרוּכָה
ז׳ ת׳ ל בַכֹּל וּשְׁמֻרָה כִּי־כָל־יִשְׁעִי וְכָל־חֵפֶץ
וחס׳ ל׳ ל כִּי־לֹא יַצְמִיחַ : וּבְלִיַּעַל כְּקוֹץ מֻנָד
ל׳ י׳ כֻּלָּהֶם כִּי־לֹא בְיָד יִקָּחוּ : וְאִישׁ יִגַּע
ח׳ בָּהֶם יִמָּלֵא בַרְזֶל וְעֵץ חֲנִית וּבָאֵשׁ
ל׳ וכל את׳כויה שָׂרוֹף יִשָּׂרְפוּ בַּשָּׁבֶת :

אֲמַר דָוִד בְּרוּחַ נְבוּאָה דַּיְיָ אֲנָא מְמַלֵּיל אִלֵּין וּפִתְגָּמֵי קוּדְשֵׁיהּ בְּפוּמִי אֲנָא סָדַר : אֲמַר דָוִד אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עֲלַי מַלֵּיל תַּקִּיפָא דְיִשְׂרָאֵל דְּשַׁלִּיט בִּבְנֵי אֱנָשָׁא קוּשְׁטָא דָּאִין אֲמַר לְמַנָּאָה לִי מַלְכָּא דְהוּא מְשִׁיחָא דַעֲתִיד דִּיקוּם וְיִשְׁלוֹט בְּדַחַלְתָא דַיְיָ : טוּבֵיכוֹן צַדִּיקַיָּא עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין דְּאַתּוּן עֲתִידִין לְאַנְהָרָא כְּזִיהוּ יְקָרֵיהּ כִּנְהוֹר צַפְרָא דְּאָזִיל וְתַקֵּיף וּכְשִׁמְשָׁא דַעֲתִיד לְאַנְהָרָא כְּזֵיהוֹר יְקָרֵיהּ עַל חַד תְּלַת מְאָה אַרְבְּעִין וּתְלָתָא כִּנְהוֹר שִׁבְעַת כּוֹכְבַיָּא שִׁבְעַת יוֹמַיָּא יַתִּיר מִכְּדֵין תִּתְרַבּוּן וְיִיטַב לְכוֹן דַּהֲוֵיתוּן מְחַמְּדִין לִשְׁנֵי נֶחָמְתָא דְּאַתְיָן יְהָא כְּאִכָּרָא דִּמְסוֹבַר בִּשְׁנֵי בַצּוֹרְתָא דְיֵיתוּת מִטְרָא עַל אַרְעָא : אֲמַר דָוִד יַתִּירָא מִבְּכֵין בֵּיתִי קֳדָם אֵל אֲרֵי קְיַם עָלַם קַיֵּים לִי לְמֶהֱוֵי מַלְכוּתִי קַיָּמָא כְּמָא דְקַיְּימִין סִידְרֵי בְרֵאשִׁית וּנְטִירָא לְעָלְמָא דְאָתֵי אֲרֵי כָּל צָרְכַי וְכָל בָּעוּתִי קֳדָמוֹהִי מִתְעַבְדִין בְּכֵן כָּל מַלְכוּ לְקִיבְלֵיהּ עוֹד לָא תִתְקַיֵּים : וְרַשִׁיעַיָּא עָבְדֵי חֶטְאָה דָּמַן לְכֻבִּין דְּבִמְפַּקְהוֹן רַכִּיכִין לְמִקְטַף וְכַד אֱנַשׁ חַיֵּיס עֲלֵיהוֹן וְשָׁבֵיק לְהוֹן אָזְלִין וְתַקְפִין עַד דְּלֵית אֶיפְשַׁר לְמִקְרַב לְהוֹן בְּיַד : וְאַף כָּל אֱנַשׁ דְּמַשְׁרֵי לְמִקְרַב בְּחוֹבִין אָזְלִין וְתַקְפִין עֲלוֹהִי עַד דְּחָפַן לֵיהּ כִּלְבוּשׁ דְּבַרְזְלָא דְּלָא יָכְלִין לֵיהּ בָּאֲעֵי מוֹרְנִין וְרוּמְחִין בְּכֵין לֵית פּוּרְעָנוּתְהוֹן בְּיַד אֱנַשׁ אֱלָהֵין בְּאִישָּׁתָא עֲתִידִין לְאִתּוֹקָדָא יִתּוֹקְדוּן בְּאִתְגְּלָאַת בֵּית דִּינָא רַבָּא לְמִתַּב עַל כּוּרְסֵי דִינָא לְמִדַּן יַת עָלְמָא :

רלבג

רוח יי׳ דבר בי ומלתו על לשוני. אמ׳ שעניינו באלו הזמירו׳ הנעימות שחבר היה שרוח הש׳ דבר בו ובמה שנאצל עליו מרוח הקדש היה דבר השם יתעלה על לשונו להגיד אלו הזמירות ולחברם בספר : אמ׳ אלהי ישר׳ לי דבר צור ישראל. ר״ל כי בעבורי אמר הש׳ ודבר שאהיה מושל באדם היותר נבחר והוא ישר׳ מפני היותי צדיק מושל ביראת אלהי׳ ר״ל שכל ההנהגתי וממשלתי הוא ביראת אלהים ולזה זכיתי לזאת המעלה : וכאור בקר יזרח שמש. ר״ל שזריחת ממשלתי וצמיחת מלכותי הוא כמו זריחת אור בקר שיזרח שמש אחריה שיהיה אז האור נוסף וכן ירצה לומר שהצלחתו במלוכה תתחזק תמיד כמו הענין באור הבקר אשר אין התפשטותו מהעבות והעננים שיזרח אורם מנגה שיתחדש ממטר יורד על דשא מארץ והוא הקשת כי זה האור יהיה הולך הלוך וחסור אך הוא כאור בקר שיזרח שמש אחריו ובזה רמז דוד אל שתצמח מלוכה ממנו יחסה ש מלכותו יחס אור השמש ש אור השחר והוא מלכו׳ משיח בן דוד שתגדל מלכותו ונשא וגבה מאד או יהיה הרצון בזה כאור בקר שיזרח בו השמש אשר אככי מתמיד הקיום והוא האור השלם כן הענין במלכות בית דוד אור בקר שלא יסתר בו השמש בסבת העבים כי אז יהיה האור מגיע מהעבי׳ אשר הם מסירי ההפסד ולא יהיה הבקר ההוא מנגה שיצמח ממטר ויולד ממנו כמו הענין בברק שיבא אחריו החשך תכף ולא כמו דשא מארץ אשר בבקר יציץ וצמח ובערב ימולל ויבש : כי לא כן ביתי עם אל. ר״ל שיסיר מלכותי תכף כמו הענין במלכות שאול : ערוכה בכל ושמורה. ר״ל ממשלתי ערוכה בכל הזמן ושמורה לזרעי אע״פ שתסור מהם בקצת העתים : כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח. ר״ל שהיא ערוכה בכל כי ימצא ליסר׳ כל ישע וכל חפץ כי זה יהיה בעת לכתם בדרכי התורה ואולם כאשר לא יצמיח זרעם לתת פריו וזהו בסורם מאחרי הש׳ אז היא שמורה כי לא יתכן שתהיה להם המלוכה : ובליעל כקוץ מונד כלהם. ואולם הרשעים שיקחו הממשלה הם כלם כקוץ מונד שיזיק אכה ואנה למתקרבים אליו ויקנם בקוציו כי לא יקחו האנשים ביד את הקוצים כי יזיקו בהם והמשילם עוד לקוץ שאינו עושה פרי וכאילו רמז בזה אל מלכות ירבעם וחבריו : ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית. ר״ל כי כאשר יגע ברשעים ויקרב אליהם ימלא כל גופו מתכות הברזל. ועץ החנית ר״ל שאחר הכנס בגופו ברזל החנית יכנס העץ : ובאש שרוף ישרפו בשבת. ר״ל כי בהסבת הממלכה מהם יכלו הם וזרעם בכליון חרוץ כמו שנתבאר מענין ירבעם והדומים לו כי בעת שסבתה הממלכה מהם לא השאירו להם נין ושאר :

ביאור הדברים אמר שסבר דבר ליי׳ את דברי השירה הזאת לתת לו שבח והודאה ביום אשר נתבאר לו כי הציל יי׳ אותו מכף כל אויביו הרודפים אותו כמו גלית הפלשתי ואכים מלך גת והעמלקים אשר פשטו אל צקלג ואיש בשת והפלשתים שבאו להלחם עמו וחנון בן נחש והדרעזר ואבשלום ואחיתפל ושבע בן בכרי וישבי בנוב והציל אותו גם כן מכף שאול והוא שקול כנגד כלם כי שאול רדף את דוד והוא מלך ודוד היה עבדו ולזה היה תכלית הפלא לתוקף יד שאול על דוד איך כבל תידו ויאמר הנה יי׳ לי סלעי ומצודתי ומציל לא יצטרך ליתוקף אחר ולא עזרכי כח וחיל אחר באלו הצרות אשר כבלתי מהם. הנה הוא מנהיג החוזק והתוקף שלי ומאתו תוי׳ באבל מפני השגחתו בי. הנה בו אחסה ואסתר בסתר והלו מכל הרעות הנכונות לבא עלי כי הוא לי למגן להגן עלי מכל דבר הרעות אשר יבואוני להזיק והוא תוקף ישעי. כי מאתו יסודרו כל׳ להפחיד הקמי׳ עלי שלא יזיקוני כמו שיברחה הבעל חיים בקרניו החיה הבאה לטרפו. הנה הוא בית החוזק שלי והמנוס שאנוס להמלט מכל הקמי׳ עלי והוא מושיע אותי מאנשי חמס הרודפים אותי על לא חמס בכפי כי הענין כמו הענין בשאול ובאבשלום והדומים בזה. והנה אלו התשועות אשר הושיעני הש׳ מאויבי יגיעו לי באמצעות תשועה שלמה שאתפלל לש׳ אחר שספרתי מתהלותיו הנוראות המיישירות אל השגתו ית׳. הנה בעת שפפו אלי רעות כפלאות מביאות אל מות ובעיתוני אימות מות הנה בעת ההיא אשר ראיתי כי צר לי והייתי בזה הפחד הנפלא אז השתדלתי לקרוא שם יי׳ המורה על מציאותו ביותר על מה שאפשר. ובדבקי בו בזה האופן התפללתי אליו והוא שומע תכף קול תפלתי מהיכל מעלתו אשר הוא בתכלית הרוחק ממדרגת האדם. והנה שם עלתה שועתי באזניו להתפלל להשתדל בהצלתי. והנה מרוב חרון אף השם על אויבי הרעים עולמו כאילו נולד מאף הש׳ אשר בבטן הארץ יתחדש ממנו הרעש ורעשו חלקי הארץ וגם יסודות ההרים הגבוהי׳ תנועו ויתגעשו. ואמ׳ ממשל כי מרוב הכעס עלה עשן באף הש׳ ותצא אש מפיו תאכל אויביו ותשחיתם עד שלחוזק האש ההוא בערו ממנו גחלים. והנה היה זה המשל להעיר על הפלגת הרע שחדש הש׳

ית כדי שיפלו אויבי דוד במהירות וזה שכבר סבבה השי״ת שינצחו ישראל במלחמה אתו עמהם שאול ובניו · וכן העניין במיתת אבשלום ובכלל הנה כשנחקור בספורי הקורות שקרו לדוד נמצא פלא עצום בסבות אשר בהם השם ית׳ הביא הרע לאויבי דוד בא ההמלט לדוד · ואמר כי לרוב השגחת השם על דוד כאילו ירד מן השמים ודרך על הארץ ושלח מלאכו בקלות כאילו התעופף · ושת סביב דוד ענן וחשך להסך עליו ולהסתיר שם מאויביו וכאילו היה זה משל אל מה שסבב השי״ת בשרדף שאול אחרי דוד שלא יכול למצאו וכאשר מצא אותו והיה קרוב אל שיתפש דוד סבבה השי״ת שבא מלאך אל שאול כי פשטו פלשתים על הארץ והוכרח לשוב דוד · ואמר כי מהענין בעצמו שחדש השם ית׳ על יד מלאכו להציל דוד ולמלטו מאויביו ממנו יצא ברק בעברו ממנו גחלי אש והם הלפידי׳ היורדים מהענן אשר כבר בו איד קיטורי וממנו נתחדשו רעמים שנתחדשו לאויביו מהדבר בעינו אשר חודש להציל דוד · והנה בזה האופן כאילו נבקעה הארץ מרוב הרעם שנתחדש בגערת יי׳ מנשמת רוח אפו · ונראו מעמקים ונגלו מוסדות תבל כמו שימצא הענין בעתות הרעם שתבקע הארץ ויראו המקומו׳ השפלים מהארץ ויראו שם נהרות גדולים נתחדשו ממה שהיה באיד שחדש הרעם מהטבע המימיי · והנה קרא המים ההם ים כי עניינם דומה במליחות למי הים מפני רבוי השריפה שנתחדשה שם כי היא גם כן הסבה במליחות מי הים כמו שנתבאר בטבעיו׳ והנה אפשר שאמר זה להפלגת הסרת ענין אויביו במהירות כמו הענין בארץ הנבקעת מפני הרעש כי יתהפך המקום הגבוה להיות למטה ולזה קרא ענין חטאת סדום הפכה אמר כמהפכת סדום ועמרה ואפשר עם זה שרמז בזה להגלות בקלות ובמהירות דבר הנעלם מהאנשים מהצלחת דוד · וכאשר השלים זה המשל אמר זה הענין בדברים יותר מבוארים ואמ׳ הנה השי״ת ישלח מלאכו ויקחני וימשוך אותם ממי הרעות אשר חשבו אויבי להטביע אותי בהם · ובזה האופן יצילני השי״ת מאויבי שהיה חזק ועז ביחס אלי בתכלית כפלא והוא שאול כי הוא היה מלך ואני הייתי עבדו ובכלל הנה יצילני בזה האופן מכל שונאי כאשר חזקו ממני · הנה אויבי מקדמים אותי רע ביום אידי כי חשבו שאז היא עת רעה וישיגו מבוקשו׳ · והנה אז היה השי״ת למשען לי בדרך שלא נפלתי בידם ואחשב שזה היה משל על הזיפים שהודיעו לשאול כי דוד מסתתר עמהם במערה ועל מה שיעץ אחיתפל לרדוף אחר דוד בלילה להמיתו · והנה השי״ת הוציא אותי למרחב מהצרה שהייתי בה ומלט אותי מיד אויבי כי חפץ בי להיות מלך על ישר׳ ונתן לי גמול כצדקתי והשיב לי כבור ידי שבררו התכונות המשובחות והנה אמ׳ זה להעיר כי בכל עת היה רודף הדרכים המשובחים וזה מבואר מהספורים שבאו בענין דוד זולתי בחטא אשת אוריה · והנה היתה לי הטובה הזאת מאת השי״ת לפי ששמרתי דרכי יי׳ והלכתי אחרי מצותיו ולא הרשעתי לנטות מדרכי השי״ת · כי כל משפטי השי״ת והם משפטי התורה שויתי תמיד לנגדי לזכור אותם כדי שאתנהג בהם וכן הענין בחוקותיו כדי שלא אסור מדרכי התורה כלל · ואהיה שלם בלבי לשי״ת כי כל מגמתי היתה לפנות אליו וזה היה סבה פעמים רבות שנשמרתי מעוני אשר הביאתני להשתוקק אליו תשוקה טבעי׳ · והנה השיב יי׳ לי כצדקתי וכנקיו׳ לבבי לפי מה שידע השי״ת ממנו וזה היה בעת שנכנעתי על החטא שחטאתי כי לא הפליג מאד בנכנעי להגלות אליו טוב לבבי והפליג בעונש שאול להגלות אליו רוע לבבו ואף על פי שהיה חטאי יותר עצום לפי הנראה מחטא שאול · והנה יורה על טוב לב דוד כי הוא לא הסכים בהריגת אחד משונאיו ואף על פי שנפלו מידיו כמו העניין בשאול ואבנר ואבשלום ושמעי בן גרא אבל היה חומל ומרחם כמו שנזכר משפטי קורותיו והנה ענייני שאול היו בהפך זה והנה בכלל כשנחקור על כל ספורי קורות דוד וסיפורי כל קורות שאול יתבאר לך ההבדל העצום שהיה בין תכונת דוד ובין תכונות שאול · הנה אתה השי״ת מתחסד עם חסיד לעשות לו חסד גם אם יחטא לך בשתקל מעשו כמו שאמר בדוד גם יי׳ העביר חטאתך ולא תמות · והנך הולך בתום ובברות הלב עם איש תמים וכבר לזאת הסבה גם כן · ותתנכל עם איש עקש אתה מביא עליו העונש בדרכים עקלקלותם להפליג בענשו על החטא מפני היות לבו מוכן להתנהג בזה המנהג הפחות · והנך מושיע השפלים אף על פי שהם מהמון העם אשר אזלת יד מהם · ועיניך על רמים להשפילם כשיחטאו לך ואף על פי שהם מלכים והנה אמר זה מפני שהשם הושיע דוד בעת הזאת מהעם שהיה עבד לשאול והיו אז עיני השי״ת להשפיל שאול שהיה מלך בעבור שהגיעה המלוכה לדוד · הנה אתה היית נרי יי׳ להאיר לי בהיותי בליל חשך הצרות ואז הגהת חשכי וזה בעת שהיה דוד נרדף משאול ואבשלום · הנה בעזר שהיה לי ממך שברתי הגדוד הבא עלי ובעזר אלהי דלגתי וקפצתי החומה הנפלאה שהיתה ביני ובין הגדוד ההוא וזה היה רמז אל הגדוד שבא מעמלק לצקלג ושרפו את צקלג באש ונהגו לפניהם נשי דוד ואנשיו וטפיו וכל קניניהם כי היה מאת השי״ת שסבב שהסרנים לא חפצו בהליכת דוד עמם פן יהיה להם לשטן עד שהוכרח שאכיש מהר דוד שישוב לצקלג וזה היה סבה אל שיוכל להשיג הגדוד ההוא כי לולא שלחו אכיש לא היה יכול ללכת שם והנה זאת החומה הגבוהה שדלג אז להשיג הגדוד ההוא · הנה דרך האל ית׳ ומנהגו בפעולותיו היא בתכלית השלמות · ואמרת השי״ת בדברי התורה היא צרופה שאין בה סיגים אבל כל עניניה מגיעי׳ לתועלת נפלא · הנה השי״ת מגן הוא לכל החוסים בו להצילם מן הרעות הנכונות לבא עליהם והנה ענין התחסו׳ בו הוא התנהג בדרכי התורה ולזה הקדים לזה אמרו אמרת יי׳ צרופה כי באמצעותה יהיה השי״ת מגן לאדם יתדבק בו השגחתו כמו שהתבאר מדברי התורה · כי מי אל מבלעדי יי׳ שיוכל להיות מגן לכל החוסים בו הנה זה לא ישלם לזולתו מהאמצעיים ששם הא״ל ית׳ בינו ובין הנמצאות השפלות כי מהם יסודר פעם רע ופעם טוב ולא יוכלו לשנות סדור׳ ואולם השי״ת לבדו יוכל על זה · ומי הוא גם כן תקיף לעזור לכל הקוראים אליו באופן ראוי מבלעדי השם ית׳ הנה הוא האל אשר הוא מעזי לתת לי חיל · והוא סבה שקפץ דרכי ודלג אל התכלית השלם הדרוש והנה אמ׳ זה להפלגת מהירות הגעתו לדרכו אל התכלית · והנה הוא שמניקל המרוץ כאילות · ובזה המהירות והמרוצה העמידני על רומות הצלחתי מה שלא היה ראוי להיות כן לפי הנהוג כי המהירות

בעניינים יהיה טוב העצה ואולם היה כל זה מסודר ממך ולזה היה מגיע בו הטוב בתכלי׳ מה שאפש׳ · הנה השי״ת מפני השגחתו בי למד ידי למלחמ׳ עד שכבר הוריד יתר קשת חזק׳ מאד אל המקו׳ שמשם תהיה יריית החצי׳ כלא׳ מזרועותי והנה אמ׳ זה כי בעת שהלך להלח׳ עם גלית לא רצה לקח׳ כלי המלחמ׳ כי לא נסה ואחר זה בזולת למוד אחר והרגל היה מצליח מאד במלחמו׳ כמו שנזכ׳ בספורי דברי שאול · והנה אז נתת לי מגן ישעך שהגינות עלי שלא נפלתי ביד גלית הפלשתי · וענותך אותי אז בעת הצרה ההיא תרבני ותגדל מעלתי כי זה היה סבה ששמהו שאול על אנשי המלחמ׳ ושהיה חתן למלך כמו שנזכר בספור דבר שאול ומזה נתגלגלה הצלחתו בהתפרסם לישראל טוב הצלחת דוד במלחמותיו ומזה ג״כ היתה סבה לשמור דוד מנפול ביד שאול כי מיכל אשתו גלתה לו הסוד והצילה אותו · תרחיב צעדי תחתני בברחי מפני שאול כשחש׳ להכותי בחניתו בעת היותי מנגן לפניו · ולא מעדו קרסולי שאם הייתי נופל מהבהלה והפחד היה הורג אותי · ובזה האופן גם כן נתת לי כח לרדוף אויבי ולהשיגם באופן שאשמידם ולא אשוב עד כלותם וזה היה בימי שאול שהכה דוד מכה רבה בפלשתים ובעת רדפו אחר גדוד עמלק כששרפו צקלג והנה אכלה אותם אז ואכה אותם באופן שלא יקומון ויפלו תחת רגלי · ואחר זה כשמלך איש בשת אזרתני חיל למלחמה והכרע׳ אויבי תחתי כי תמיד היו אז במלחמה בית שאול הולכים ודלים ובית דוד הולך וחזק · ואז נתת לי אויבי עורף כי אבנר ואנשי איש בשת הפכו עורף במלחמ׳ ואנשי דוד היו הולכי׳ ורודפים אותם בדרך שאכרית משנאי · והנה היו פונים אל השם ית׳ שיושיעם ואין מושיע אותם והיו מתפללים אל יי׳ ולא ענם עד ששחקתי אותם כעפר ארץ וכטיט חוצות שירמסוהו ברגל וכתתו העפר שבו וישברוהו כן אשברם וארמסם · והנה הצלת אותי מהמריבים אתי מעמי כמו איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי · תשמרני להשים אותי לראש גוים רבים והם הגוים שנצחתי אותם במלחמה שהיו לי לעבדים עד שעם לא ידעתי יעבדוני וזה שכבר היו מואב וארם ואדום לעבדים לדוד · בני נכר יכחשו לי מרוב יראתם ממני · לשמע אזן לבד היו נשמעים לי לעשות רצוני ואף על פי שלא ידעו רוממות מעלתי וגודל הצלחתי · הנה בני נכר מרוב יראתם ממני היו נובלים כנבול עלה מגפן כי מתלבם בקרבם מרוב הפחד והנה גם בחדריה׳ שהיו נסגרי׳ בהם נפלו עליהם אימות מות ממני · הנה השי״ת העוזר אותי הוא חי וקיים תמיד ותקפי שהוא השי״ת הוא ברוך לא יחסר כחו בעת מהעתים כמו הענין כאשר הם שהם תחת מערכות הככבים כי הם ישפיעו פעם טוב ופעם רע · ומי שהוא מנהיג תוקף ישעי שהוא השי״ת אשר ישעי מסודר ממנו על דרך ההשגחה הפרטית הוא תמיד רם ונשא על כל הנמצאות · ולזה אין לי לירא שיסור עזרו ממני בעת מהעתי׳ · הנה זה האל הוא הנותן נקמות לי מאויבי ומוריד עמי תחת ממשלתי והוא המוציא אותי מאויבי שלא אפול בידם · והנך האל הזה מרומם אותי מקמי והם איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי והצלתני מאיש חמסים והוא שאול · ואמר זה כי בחמס היה רודפו ונראה גם כן מענייניו שכבר היה איש חמסי׳ כשיעויין בתכונותיו כמו שזכרנו במה שקדם · על כן אודך יי׳ בגוים לתת לך תודה כמו שגמלתני מהטובות ולשמך אזמר ואשבח · הנה השי״ת הוא תוקף ישועות מלכו שהוא דוד והוא עושה חסד למשיחו שנתן המלוכה לדוד ולזרעו כל זמן שיתקיי׳ העולם כמו שיראה הבטחתו בזה על יד נתן הנביא ·

ואלה דברי דוד האחרונים

ר״ל אחר סיימו דבר ספר תהלים בכללם ואחר זכרו דברי השירה

בזה המקום תמו דבריו בזה המאמר · נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקם על כסא המלוכה אשר משחו אלהי יעקב בשמן המשחה על יד נביאו והוא נעים זמירות שחבר אלו הזמירות הערבות הנכללו׳ בספר תהלים שהם זמירות ישראל כי כל הזמירות שישבחו ישראל ישבחו השם ית׳ באלו הזמירות · הנה רוח יי׳ דבר בי בחברי הזמירות ההם ודברו היה על לשוני ומפיו חוברו אלו הזמירות ר״ל שכבר חוברו ברוח הקדש · הנה כבר אמר אלהי יעקב ותקפו שאהיה מושל באדם מפני היותי צדיק ומושל ביראת אלהים · והנה זריחת אורי והצלחתי תהיה כאור בקר בעלות השחר שיזרח השמש אחר האור ההוא בדרך שיהיה האור הולך ונוסף כן ממשלתי יתחזק תמיד או ירצה בזה שיהיה כאור בקר בזריחת השמש שהוא אור שלם ואחר זה מתמיד ונוסף והתמידו לשמש לפי שהוא קיים וכמו זה מלכותו קיים ולזה אמר ונשאו כשמש נגדי כן העניין במלכות בית דוד אור בקר שלא יסתר בו השמש בסבת העבים שיסתירוהו כמו שהיה הענין במלכו׳ ירבעם וחבריו שלא היה במלכות ההוא אור כלל על דרך האמת והיה האור הנראה מהעבי׳ אשר אין להם קיום כלל ולא יהיה גם כן האור ההוא מנגה שתתחדש ההארה ההיא מנגה שיתחדש ממטר כשהיה בענן שיצא ממנו המטר איד קיטורי באופן שיברק הברק כי האור ההוא הוא סר תכף וכן היה הענין במלכו׳ שאול שעמדה זמן מועט כמו דשא מארץ שמהרה יצמח ומהרה ייבש · הנה לא כן בית מלכותי עם אל כי ברית עולם שם לי להיות המלוכה לי ולזרעי · הנה הברית הזאת סדורה וערוכה בכל אשר תמשך לו הגדולה מזרעי לא תפקד מהם הממשלה כי יהיה לישראל כל ישע וכל חפץ וזה יהיה בעת שידבקו בשי״ת ויתנהגו בדרכי התורה כי לא תקצר יד השם ית׳ מהגיע להם אז כל ישע ואף על פי שמצד ההשגחה הכוללת לא היו ראויי׳ לו כי מצד ההשגחה הפרטית יושיעם בכל עת ויגיע להם כל חפצם והיא שמורה לזרעי אם תפסוק מלוכה לישראל וזה יהיה כאשר לא יצמיח ישר׳ ר״ל בעת שיסורו מאחרי השי״ת כי אז לא תתקיי׳ להם מלוכה והשי״ת ישמרנה לזרעי כי מזרעי יצא מלך ימלוך בישראל הוא ובניו כל הימים כמו שהתבאר בזולת זה המקום מדברי הנביאים · ואולם אנשי הרשע כמו ירבעם וחבריו שימלכו ברשע לא ביראת אלהים כמו הענין במלכותי הנה הם כקוץ מונד כלהם שלא יקחוהו האנשים ביד ליראת פן תנקב ידם וגם לא יקרב אליו כי מצד תכונתו יצא אל היד ויזיקה כן האיש שיקרב בבני הבליעל ינקב וימלא גופו ברזל החנית והעץ אשר הוא תקוע בו כי מרוב השחתתו הקרבי׳ אליו לא יספיק לו ההכנס הברזל בגופו אבל יכנים שם אחריו עץ החנית · ובסוף הענין כשתשבת מלכותם שרוף ישרפו ולא ישאר מהם שאריתם ·

גברים חד מן י"ג חס' ה' בריש תיבותא וקרי' וסי' שלל ויעט העם אל שלל. גברים ואחריו אלעזר בן דדי בן
כתיב. אחד ולשלמה שנים עשר נצבים על כל ישראל. שבכה וכותרות על שני העמדים. מלך
ויקח אסא את כל הכסף דמלכים. מלך וישמח כל עם הארץ דמלכים. מלך ויקשר עליו פקח בן רמליהו.

אלה שמות הגבורים אשר לדוד ישב בשבת תחכמני ראש השלשי הוא עדינו העצנו על שמנה מאות חלל בפעם אחד: ואחרו אלעזר בן דדי בן אחחי בשלשה גברים עם דוד בחרפם בפלשתים נאספו שם למלחמה ויעלו איש ישראל: הוא קם ויך בפלשתים עד כי יגעה ידו ותדבק ידו אל החרב ויעש יהוה תשועה גדולה ביום ההוא והעם ישבו אחריו אך לפשט: ואחרו שמה בן אגא הררי ויאספו פלשתים לחיה ותהי שם חלקת השדה מלאה עדשים והעם נס מפני פלשתים: ויתיצב בתוך החלקה ויצילה ויך את פלשתים ויעש יהוה תשועה גדולה: וירדו שלשים מהשלשים ראש ויבאו אל קציר אל דוד אל מערת עדלם וחית פלשתים חנה בעמק רפאים: ודוד אז במצודה ומצב פלשתים אז בית לחם:

אלה אילין שמהת גבריא דהוו עם דוד גבריה רישי משריתא יתיב על כורסי דינא וכל נביא וסביא מקפין ליה משיח במשח קודשא בחיר ומפנק שפיר בריויה ויאי בחזויה חכים בתוכמתא וסוכלתן בעצה גיבר בגברותא ריש גיבריא הוא מתקן במני זינא נפק בפום קלא ונצח בקרבא ומתביב על ידי מורניתיה תמני מאה קטילין בזמנא הדא: ואחריו ובתרוהי אלעזר בר דודו בר אחוהי כתלתא גבריא עם דוד כד חסידו פלישתאי ואתכנישו תמן לאגחא קרבא וסליקו אנש ישראל: הוא הוא קם וקטל בפלישתאי עד דלאית ידיה ואדביקת ידיה עם חרבא ועבד יי פורקנא רבא ביומא ההוא ועמא תבת בתרוהי ברם לחלצא קטיליא: ובתרוהי שמא בר אגא דמן הרר טורא ואתכנישו פלישתאי לחיותא והות תמן אחסנת חקלא מליא טלופחין ועמא אפך מן קדם פלישתאי: ויתיצב ואתעתד בגו אחסנתא ושיזביה וקטל ית פלישתאי ועבד יי פורקנא רבא: וירדו ונחתו תלתא גבריא מגברי רישי משריתא ואתו לחצדא לות דוד למערת עדלם ומשירית פלישתאי שריא במישר גבריא: ודוד ודוד בכן בחקרא ואיסטרטיג פלישתאי בכן בבית לחם:

עם כה אמר יי' הלוך ועמדה בשער. ארץ לקול תתו המון מים קדמא. דבר ויבא ויעש יי' כאשר דבר.
מלכים וידבר אתו טבות דירמיה. רשע הנפש החטאת היא תמות. עמים צדיק הוא יי' כי פיהו מריתי:

רשי

אמר לדוד יושב בשב'. יושב בשבת סנהדרין והוא תחכמוני והוא ראש השלישי אב בנוי בחכמה ובגבורה בשלשה דברים הללו הוא ראש כמו שנאמר וכנן רב' ואיש תאר וגבור חיל: עדינו העצני. כשעוסק בתורה כורך ומקשר עצמו כתולעת כמו מערכות כימה וכשיוצא למלחמה קשה כעץ והורג שמונה מאות חלל במלחמה אחת: בשלשה גבורי'. המעולים שבגבורים: בן דודו. כך שמו: בחרפם בפלשתים. תקעו כף להלחם בהם ולנצחם: אך לפשט. לחלצא קטיליא לא היה איש לעזרו להרוג אלא כולם פושטים אחריו את החללים: הררי. מן ההר: לחיה. לגדוד כחית השד': מהשלשי' ראש. תירגם יונתן מגיברי רישי משיריתא: ומצב פלשתים אז בית לחם. החיל היה חונה בעמק רפאים ושלחו מצב שלהם לבו' לחם:

מי

רלבג

יושב בשבת תחכמוני. ידמה שזה היה לשבח עדינו העצני וכן היה העניין בשאר התארים שזכר לו בזה המקום ואחשב שיקרא יושב בשבת תחכמוני כי מרוב אהבתו החכמה היה שובת מכל מלאכ' אחרת ומתעסק תמיד בקנין החכמה: ראש השלישי. תאר בזה התאר לפי שהיה ראש באלו השלשה גבורים שזכר תחלה והם עדינו העצני אלעזר בן אחחי שמה בן אגא הררי: בחרפ' בפלשתים. ידמה שהם היו מחרפים בפלשתים להתפאר עליהם שלא יוכלו להם במלחמה כמו שהיה מחרף גלית הפלשתי מערכות ישראל: עד כי יגעה ותדבק בחרב. הנה יגעה ידו מרוב התנועה וההכאות שהכה בפלשתים בתוקף ודבקה בחרב כי סר מהאצבעו' כח הפשיטה ונשארו כפופי' או היה זה מרוב הדם הנאחז ביד והבאור הראשון הוא נראה יותר: אך לפשט. ר"ל לפשט החללים: ויאספו פלשתים לחיה. ר"ל שכבר נאספו לקחת המחיה מהשדה והיא התבואות ומיני קטנית ומה שידמה לזה ממה שהוא מזון: וירדו שלשה מהשלשים ראש. ר"ל שכבר ירדו שלשה שהיו ראש מהשלשים גבורים שנזכר אחר זה: וחית פלשתי'. היא עדת פלשתים: ומצב פלשתים. הם האנשים ההולכים לפני החיל והם בעלי הכבות:

ויסך

רדק

יושב בשבת. דעת המתרגם וכן דעת רז"ל כי זה הפסוק על דוד ר"ל אלה שמות הגבורי' אשר לדוד שהיה יושב בשבת וכו' אלה שמות גבורותיו של דוד וי"ת כך אלין שמהת גיבריא וגו' והם ז"ל פי' יושב בשבת שהיה יושב בישיבה של תורה: ראש השלישי. ראש לג' האבות: עדינו העצני. בשעה שהיה עוסק בתורה מעדן עצמו כתולעת ובשעה שהיה יוצא למלחמה מקשה עצמו כעץ ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי על יואב אמר זה הפסוק שהיה חכם גדול וראש סנהדרין שנאמר תחכמני ראש השלישי ולפי הפשט נראה כי גבור אחד היה מגבורי דוד וראש גבורי דוד היה ושמו עדינו העצני וספר עליו שהיה חכם מוסף על גבורתו והיה יושב בשבת סנהדרין וחכמי ישראל והיה ראש להם וזהו שאמר ראש השלישי והוא כמו השלישים וכן לכרי ולרצים כמו לכרים ושלישים הוא לשון גדולה גדולים ונכבדים כמו השליש אשר למלך ומבחר שלישיו ותחכמוני שם תואר מן חכמה וספר מגבורותיו על שמנה מאות חלל ר"ל שהיה על שמונה מאות חלל כלומ' שהרג שמונה מאות אנשים במלחמה אח' וזהו בפעם אחת ובדברי הימים קורא אותו ישבעם ר"ל שהיה יושב בראש העם ועניין א' הוא עם מה שכתוב כאן יושב בשב'. ומה שאמר הנה על שמנה מאות חלל ושם אומר הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל שני מלחמות היו באחת הרג שמנה מאות ובאחר' שלש מאות ומה שאמר הנה תחכמוני ושם בן חכמוני בן שנאמר שם כמו איש כמו בן חיל ר"ל בן חכמה או יהיה שם אביו תחכמני או חכמני כי אחד הוא וזה עדינו היה בנו: העצני. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד: בפעם אחד. כתו' בד"לת לשון זכר וקרי אחת בת"ו לשון נקבה: אלעזר בן דודו. כך היה שמו וכתי' בר דודו וקרי דודו בוי"ו וכתי' דדי ביו"ד: בן אחחי. ובדברי הימים האחוחי אחחי שם משפח' היה לפיכך אמר בן אחחי ואמ' האחחי כמו בן קנז הקנזי: בשלשה גבורים. וקרי הגבורי' והעניין אחד והג' גבורים הם הנזכרי' הנה עדינו ואלעזר ושמה בן אגא ור"ל בשלשה כי היה השלישי שהיה עמהם במלחמ' זאת עם דוד והו' היה ראש המלחמ' הזאת: בחרפם. מבניין פעל הדגוש כי האל"ף מעמדת בגעיא ועניינו כמו חרף נפשו למו' שעניינו גלה וכן בחרפם גלו נפשם לסכנה על דרך וישלך את נפשו מנגד וי"ת כד חסידו פלישתאי דעתו כי בחרפם אומר על פלשתים אם כן תהיה הב"ית בפלשתי' נוספת ולפי הפשט בחרפ' אומר על אלה הגבורים שגלו עצמם להלחם בפלשתים שנאספו שם להלחם וישראל עלו מפניהם ואלה שלשת הגבורים ירדו אליהם ואלעזר התגבר במלחמה זאת יותר מהשנים ועליו אמר הוא קם ויך בפלשתים: והעם ישבו אחריו. אמר ישובו כי כבר נסו מפני פלשתים כמו שאמר ויעלו איש ישראל וכאשר ראו גבורת אלעזר שהיה מכה בפלשתים שבו אחריו: אך לפשט. כלומר לא היו צריכים להכות בפלשתים אלא לפשט את החללים לבד שהיה מכה אלעזר: ואחריו שמה בן אגא הררי. ת"י שמא בר אגא דמן הרר טורתא: לחיה. עיר פרזות שאין לה חומה והמקום ההוא נקרא אפס דמים כמו שאומר בדברי הימים כי שם היתה מלחמה זאת: מלאה עדשים. ובדברי הימים אמר מלאה שעורים עמרים היתה מלאה כי החלקה כבר שקצרה אלא שאספו בתוכה עמרים מהשדו' האחרים ואותם העמרים היו מהעדשים ומהשעורים והיתה מלאה מהם ואמר הנה עדשים ושם אמר שעורים: ויתיצב. ובדברי הימים אמר ויתיצבו ר"ל הוא ואלעזר ואמר הנה ויתיצב כי שמה היה עיקר המלחמה ההיא: וירדו שלשה. וכתוב שלשים ר"ל הגדולים והגבורים שבשלשים כמו ושלישים על כלו וקרי שלשה כי השלשה היו אלה הגבורים אשר ירדו אל דוד: מהשלשים ראש. מהשלישים שהיו ראשי התחבולות וכתי' מגבורי רישי משריתא אבל הוא תרגם שלשים כמו שלישים: ויבואו אל קציר. בעת קציר כאלו אמר בקציר וכן אמר ואל האדון יתן את הערות אשר אתן אליך כמו ובאלון: אל מערת עדולם. ובדברי הימים אמר על הצור אל דוד אל מערת עדולם כי צור חזק וגבוה היה שם והיא המצודה שאמר ודוד אז במצודה וזה העניין היה כשהיה דוד בורח מפני שאול ונמלט אל מערת עדולם ועל המקום ההוא אמר כל ימי היות דוד במצודה: וחית פלשתים. מחנה פלשתים כמו שאומר בדברי הימים ומחנה פלשתים חנה בעמק רפאים וחיה הוא לשון קבוץ ועדה כמו חיתך ישבו בה כמו עדתך: ומצב פלשתים. ובדברי הימים ונציב פלשתים כמו שאומר ונציב פלשתים ופי' ומצב ונציב אחד הוא ונציב לשון מצב וכן תרגם ואסטרטיג פלשתאי ופי' ומצב ונציב שרי החיל ואמר כי המחנה הגדול היה בעמק רפאים והשרים היו עם קצת החיל בבית לחם:

מי

רשי

מי ישקני מים. אמרו רבותינו הוצרך לשאל שאלה מסנהדרין היושבים בשער בית לחם: הדם האנשים. לשון תמיהה: ויסך אותם ליי'. כך אמ' מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרין שמועה מפיו ומאי יסך אותם ליי' דאמריניהו משמיה דגמר': ועד השלשה לא בא. ולתלת גבורין לא מטא: את שני אריאל מואב. ית תרין רברבי מואב ורבותינו אמרו שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני: אריאל מואב. על שם שבא מזרע דוד שבא מרות המואביה:

רדק

מי ישקני מים. כששמעו שהתאוה לאותן המים שהיו יקרים ותובים וימי קציר היו כמו שאומר ובאותן הימי' אדם מתאוה למים קרים מפני החום אולי במבור' שהיה שם דוד לא היו שם מים טובי' ואחר שהביאו אותם נתחרט על ששמו עצמם שלשת הגבורים אלה בסכנה גדולה בעבור תאותו אל המים. ולא אבה לשתותם שהיה חושב בנפשו אילו שתה אותם כאילו שתה דמם כי בנפשותם הביאום: ויסך אותם ליי'. כלומר שפכם לארץ לשם יי' כי לא היה שם מזבח. ומה שכתבו רז"ל בענין זה הם דברים של תימה כי חברו שני הענינים האלה כאחד והיו בשני המקומות כי דבר חלקת השדה היה באפס דמים ודבר המים היה במערת עדולם והם פי' מי ישקני מים דרך משל כי המים הם התורה כמו הוי כל צמא לכו למים ופירוש מי ישקני מים הלכה כ נצרכ' לו לשאול מסנהדרין שהיו בבית לחם וזהו שאמר מבאר בית לחם אשר בשער כמו השערה אל הזקנים וההלכה אשר הוצרכה לשאול מהם הוא דבר חלקת השדה מלאה עדשי' ושעורים ונחלקו בדבר זה מהם אמרו כי הגדישים משעורים ומעדשים היו מישראל ופלשתים היו טמונים בהם ושאל דוד אם יש לו רשות לשלח אש בגדישים בעבור שישרפו עמם הפלשתים ושלחו לו אסור להציל עצמו ב בממון חבירו אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ומהם אמרו כי ה הגדישי' משעורים היו של ישרא' והגדישים של עדשים היו של פלשתים ושאל אם יש לו רשות לתת השעורים לפני הבהמות שהיו עמו לאכול וישלם חילופם לבעלי השעורי' מגדישי העדשי' ושלחו לו אכול ישיב רשע גזלה ישלם אע"פ שמשלם נקרא רשע אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו

בור ג' כתיב באר וסי' ויתאוה דוד ויאמר. ויבקעו שלשת הגברי' במחנה פלשתי'. והכה את הארי בתוך: ויאמר ה' בטעמ' בקריאה וסי' קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת. ויאמר מי איפוא הוא הצד ציד. ויאמר הכי

וַיִּתְאַוֶּה דָוִד וַיֹּאמַר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם
מִבֹּאר בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר׃
וַיִּבְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים בְּמַחֲנֵה
פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם מִבֹּאר בֵּית־
לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר וַיִּשְׂאוּ וַיָּבִאוּ אֶל־
דָּוִד וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם וַיַּסֵּךְ אֹתָם
לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי יְהוָה
מֵעֲשֹׂתִי זֹאת הֲדַם הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים
בְּנַפְשׁוֹתָם וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה
עָשׂוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים׃
וַאֲבִישַׁי אֲחִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה הוּא
רֹאשׁ הַשְּׁלֹשִׁי וְהוּא עוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ
עַל־שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חָלָל וְלוֹ־שֵׁם
בַּשְּׁלֹשָׁה׃ מִן־הַשְּׁלֹשָׁה הֲכִי נִכְבָּד
וַיְהִי לָהֶם לְשָׂר וְעַד־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־
בָא׃ וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע
בֶּן־אִישׁ־חַיִ רַב־פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל
הוּא הִכָּה אֵת שְׁנֵי אֲרִאֵל מוֹאָב

וַחֲמִידַת נַפְשָׁא דְדָוִד וַאֲמַר מַן
יַשְׁקֵינַנִי מַיָא מִגּוּבָא דְבֵית לְחֶם דִי
בְתַרְעָא׃ וּבְזָעוּ תְּלָתָא גִבָּרַיָא
בְּמַשִׁירְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְלוֹ מַיָא
מִגּוּבָא דְבֵית לְחֶם דִבְתַרְעָ וּנְסִיבוּ
וְאַיְתִיאוּ לְוַת דָוִד וְלָא אֲבָה
לְמִשְׁתֵּיהוֹן וַאֲמַר לְנַסָכָא יַתְהוֹן
קֳדָם יְיָ׃ וַאֲמַר חַס לִי מִן קֳדָם יְיָ
מִלְמֶעְבַד דָא הֲדַם גַּבְרַיָא דַאֲזַלוּ
בְּנַפְשָׁתְהוֹן וְלָא אֲבָא לְמִשְׁתֵּיהוֹן
אִלֵּין עֲבָדוּ תְּלָתָא גִבָּרַיָא׃
וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי דְיוֹאָב בַּר
צְרוּיָה הוּא רֵישׁ גִּבָּרַיָ וְהוּא תַּבֵית
יַת מוֹרְנִיתֵי עַל תְּלַת מְאָה קְטִילִין
וְלֵיהּ שׁוּם בִּתְלָתָא גִבָּרַיָא׃ מִן
גִּיבָּרַיָא הֲוָת יַקִּיר וַהֲוָת לְהוֹן לְרַב
וְלִתְלַת גִּבָּרִין לָא מְטָא׃
וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע בַּר גְּבַר
דְחִיל חֶטְאִין דִילֵי' עוֹבָדֵי מִקַּבְצְאֵל
הוּא קְטַל יַת תְּרֵין רַבְרְבֵי מוֹאָב

קרא שמו יעקב. ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה. וישבע דוד כימת נבל. את אלהי אשר עשיתי דמיכה. ויאמר שלחני נא כי זבח. ויאמר אליו דוד התורידני אל הגדוד תנינא דפסוק. ויאמר עד אשר אם שאר ערים. ויאמר חלילה לי יי'. ויאמר בא אל בינות לגלגל. ויאמר חזהאל. ואני באתי בית שמעיה. ויאמר עבד מלך הכושי אל ירמיהו. וג' בטעמא ואמרת וסימ' לעבד מלך הכושי. הבא על אדמת ישראל ואמרת הלא עוד. ואמרת לפני יי' אלהיך בערתי הקדש:

רלבג

ויסך אותם ליי'. מזה המקום למדנו שכבר ונסכו מים לש"י שאם לא היה כעשה זה ב במקדש לא היה דוד מנסכם ליי' ולפי שלא מצאנו מקום יותר ראוי לזה הנסוך מחג ה הסוכות וזה לשבות האחת כי הש"י בחר אז שיקחו מהצמחים הגדלי' על המי' כאמרו וענף עץ עבות וערבי נחל והשנית כי אז ראוי לבקש המים מ מהש"י וכמו שיקרבו העומר בפסח לבקש ברכת הקציר ו והבכורים בעצרת ל לבקש ברכת פירות האילן כן יקרבו המים בחג הסוכות לבקש מהש"י ברכת הגשמים כי אז יבא עת הזריע' ויצטרכו לגשמים והשלישית כי שם לבד תמצא ההערה בתורה על רבוי הנסכים הנה ראוי שיהיו אלו הנסכים בחג הסוכות בזה האופן: ואבישי אחי יואב בן צרויה הוא ראש השלשה. ר"ל שהוא היה היותר נבחר מן השלשה שהיו ראש לשלשים הגבורים הנזכרים אחר זה: מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר ועד השלשה לא בא. אך לא בא למעלת השלשה הראשונים שהיה עדינו העצני ראש להם: ובניהו בן יהודע בן איש חיל רב פעלים מקבצאל. הנה תאר אותו שמעלת הגבורה באה לו מאבותיו ולזה אמ' עליו שהוא בן איש חיל ר"ל שאביו היה גבור חיל והיה רב פעלי' בענייני הגבורה כי עשה פעולות רבות מיוחסות לגבור והוא היה מעיר קבצאל שהיתה לגורל בני יהודה והנה הכתוב בזה בן איש חי הנה הרצון בו גבור כי הגבור יראה בו פעל החיות יותר מזולתו ומזה גם כן אמרו כי חיו' הכה ר"ל רבות הכח והגבורה: הוא הכה את אריאל מואב. הנה המגדל החזק יקרא אריאל ולזה נקרא בית המקדש ארי' והרצון בו שהוא הכה אנשי המגדלי' החזקי' ההם שהיו במואב והמלה מורכבת מארי ומאל וענינו ארי תקיף כי האריה הוא רב הגבורה ואפשר גם כן שהיה בהם צורת אריה להורות על התוקף והחוזק: והוא

ופי' ויתיצב בתוך החלקה ויצילה שלא הניח דוד לשרוף את הגדישים או להאכילם לבהמותיו ופי' ולא אבה דוד לשתותם שלא אמר הלכ' זו בשם שלשה אלא כך אמר מקובלני מבי' דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרין דבר שמועה מפיו ומאי ויסך אותם ליי' דאמרינהו משמי' דגמרא. ודברים אלה רחוקים מאד מדרך הפשט כי הפסוקים הם ספור הגבורי' אשר לדוד ומספר הגבורות אשר עשה כל אחד מהשלשה הראשונים ומה שעשו שלשת האחרונים בהביאם המים ולא היה שאלת ההלכה בחלקה ההיא אבל מלחמה גדולה היה עד שנס ישראל מפני פלשתים כמו שאמר הכתוב ושמה התגבר והתיצב בתוך זאת החלקה והצילה שלא שרפו אותה פלשתים ואמר שהכה בפלשתים ואמר ויעש יי' תשועה גדולה ואין להבין בכל זה אלא פשט הכתו' כמו שהוא ומהם אמרו כי מה שאמר במקום אחר מליאה עדשים שתי שדות היו אחת של שעורים ואחת של עדשים ומהם אמרו כי בשתי שנים היה הדבר הזה בשנה אחת שהיו בחלקה זאת היתה מלאה עדשים ובשנה האחרת היתה מלאה שעורים ויש מרבותי' ז"ל שפי' דברים אלה כמשמען שנתאוה דוד למים אבל אמרו כי הזמן הזה היה חג הסכות שהיו מנסכין בו המים ובמה עשה דוד שם כי היתר הבמות היה אז ונסך מים אלו בבמה ואמרו למה שלח שלשה אחד היה הורג ואחד היה מפנה ההרוגי' ואחד מכניס בלוחית בטהרה ודברי אלה קרובים מן הראשונים וי"ת ויסך אותם ליי' ואמר לנסכא יתהון קדם יי': חלילה לי יי'. כמו מיי' וכן אלחנן בן דודו בית לחם מבית לחם או יהיה יי' קריאה כנגד השם יתברך: הוא ראש השליש'. כן כתיב וקרי השלשה והכתוב הוא מן שלישים על כלו ופי' ראש השלשה מבואי המים והיה לו שם בהם כי היה נזכר בגבורה עמהם ומה שאמר מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר כפל דבר לחזק הענין כי כן דרך הלשון ובדברי הימים מן השלשה בשנים נכבד כלומר כי הוא היה אחד מהשלשה והיה נכבד מהשנים ושר עליהם ומה שאמר הכה מהשלשה הכי נכבד ר"ל משלשתם כי הוא היה אחד מהם ומה שאמר ועד השלשה לא בא ר"ל עד שלשה הראשוני' והם עדינו ואלעזר ושמה לא הגיע עד גבורתם ות"י ולתלת גבורין לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלשה הגבורות שעשו השלשה: בן איש חי' כן כתיב וקרי איש חיל כי יהודע אביו גם כן היה גבור חיל. ומה שכתוב חי דרשו בו שהיה צדיק גמור וצדיקים אפילו במיתתם קרואים חיים וי"ת בן איש חיל בר גבר דחיל חטאין: רב פעלים. שהיה גדול במעשים טובים: מקבצאל. שם מקום נזכר בנחלת בני יהודה קבצאל ועדר ויגור ורבו' ז"ל דרשו שהרבה פעלים וקבץ לתורה: את שני אריאל מואב. כתרגומו ית תרין רברבי מואב והיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל והרי יש לו גבורה ואל הוא לשון חוזק וא"ע שהיה בניהו כהן ואסור להטמא למתים להלחם באויבי יי' הוא מצוה כמצוה הקב"ה להלחם בשבעה גוים ובשאר האומות המצרות לישראל לא חלק בין כהנים לישראל וכן צוה להיות כהן משוח מלחמה ולהכנס עם ישראל למלחמה והנה פנחס טמא עצמו למצוה כשהרג זמרי וכזבי וכן הלך למלחמת מדין עם ישראל: והכה

והכה את האריה ׳ הא כתוב ולא קרי והענין אחד ארי או אריה ׃ ביום השלג ׃
אמרו כי האריה ביום צנה ושלג כוספת גבורתו ובדברי רז״ל את שני אריאל שלא
הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני ואריאל שם בית המקדש כמו הוי
אריאל ופי׳ מואב שבנה אותו שלמה שבא מרות המואביה ומה שאומר ביום השלג

והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביו׳ השלג. אמ׳ ביום השלג להורות על רוב
גבורתו שעם היו׳ כחו אז חלוש מצד תגבורת הקור והיה ג״כ בתו׳ הבור שמשם ישלום
הקור יותר לקרירות המקום ההוא ולא היו לו לאריה מנוס שלא ישחית האחר את
האחר עם כל זה ירד בניהו בן יהוידע הכהן הגדול ולא ירא שיזיקהו הארי ׃ ב

הבארתי חד מן ד׳ זגין מן כ״ב קדמא מפיק א׳ ותניין לא מפיק א׳ וסימ׳ נמסר בסדר מקץ ׃ ויוסף ג׳ בליש׳ תוספ׳
וסימ׳ ויוסף יי׳ אלהיך אל העם כהם וכהם. ישמע חכם ויוסף לקח ׳ הודע לצדי׳ ויוסף לקח. א׳ מלרע וב׳ מל׳עיל׃

האֲרִי ח׳ הבּוֹר ח׳ איש ק׳ וְהוּא־יָרַד וְהִכָּה אֶת־הָאֲרִיָּה בְּתוֹךְ
הַבֹּאר בְּיוֹם הַשָּׁלֶג ׃ וְהוּא־הִכָּה אֶת־
אִישׁ מִצְרִי אֲשֶׁר מַרְאֶה וּבְיַד הַמִּצְרִי
חֲנִית וַיֵּרֶד אֵלָיו בַּשָּׁבֶט וַיִּגְזֹל אֶת־
הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי וַיַּהַרְגֵהוּ בַּחֲנִיתוֹ ׃
ד״ס בכבוא׳ אֵלֶּה עָשָׂה בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע
וְלוֹ־שֵׁם בִּשְׁלֹשָׁה הַגִּבֹּרִים ׃ מִן־
הַשְּׁלֹשִׁים נִכְבָּד וְאֶל־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־
ל׳ בָא וַיְשִׂמֵהוּ דָוִד אֶל־מִשְׁמַעְתּוֹ ׃
עֲשָׂהאֵל אֲחִי־יוֹאָב בַּשְּׁלֹשִׁים
אֶלְחָנָן בֶּן־דּוֹדוֹ בֵּית לָחֶם ׃
ב׳ ותם׳ ובכבות שַׁמָּה הַחֲרֹדִי אֱלִיקָא הַחֲרֹדִי ׃
חֶלֶץ הַפַּלְטִי עִירָא בֶן־עִקֵּשׁ
הַתְּקוֹעִי ׃ אֲבִיעֶזֶר הָעַנְּתֹתִי
ל׳ ותם׳ ג׳ מְבֻנַּי הַחֻשָׁתִי ׃ צַלְמוֹן
הָאֲחֹחִי מַהְרַי הַנְּטֹפָתִי ׃
ב׳ ות׳ וידיני חֵלֶב בֶּן־בַּעֲנָה הַנְּטֹפָתִי אִתַּי בֶּן־רִיבַי
מִגִּבְעַת בְּנֵי בִנְיָמִן ׃
ל׳ ותם׳ ל׳ בְּנָיָהוּ פִּרְעָתֹנִי הִדַּי מִנַּחֲלֵי גָעַשׁ ׃
ל׳ אֲבִי־עַלְבוֹן הָעַרְבָתִי עַזְמָוֶת
ל׳ ותם׳ הַבַּרְחֻמִי ׃ אֶלְיַחְבָּא
הַשַּׁעַלְבֹנִי בְּנֵי יָשֵׁן יְהוֹנָתָן ׃
ג׳ שַׁמָּה הַהֲרָרִי אֲחִיאָם בֶּן־שָׁרָר
הָאֲרָרִי ׃ אֱלִיפֶלֶט בֶּן־
ל׳ אֲחַסְבַּי בֶּן־הַמַּעֲכָתִי אֱלִיעָם בֶּן־
חצרי ק׳ ל׳ אֲחִיתֹפֶל הַגִּלֹנִי ׃ חֶצְרוֹ
הַכַּרְמְלִי פַּעֲרַי הָאַרְבִּי ׃
ל׳ ותם׳ יִגְאָל בֶּן־נָתָן מִצֹּבָה בָּנִי הַגָּדִי ׃
צֶלֶק הָעַמֹּנִי נַחְרַי הַבְּאֵרֹתִי
נשא ק׳ נֹשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב בֶּן־צְרֻיָה ׃
עִירָא הַיִּתְרִי גָּרֵב הַיִּתְרִי ׃
אוּרִיָּה הַחִתִּי כֹּל שְׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה ׃
ל׳ כד וַיֹּסֶף אַף־יְהוָה לַחֲרוֹת
בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּסֶת אֶת־דָּוִד בָּהֶם לֵאמֹר
ג׳ לֵךְ מְנֵה אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־יְהוּדָה ׃

וְהוּא נְחַת וּקְטַל יַת אַרְיָא בְּגוֹ גוּבָא
בְּיוֹמָא דְתַלְגָא ׃ וְהוּא קְטַל יַת
גַּבְרָא מִצְרָאָה גְּבַר דְּחֵיזְוָא וּבִירָא
דְּמִיצְרָאָה מוֹרְנִיתָא וּנְחַת עֲלוֹהִי
בְּחוּטְרָא וַאֲנִיס יַת מוֹרְנִיתָא מִידָא
דְּמִיצְרָאָה וְקַטְלֵיהּ בְּמוֹרְנִיתֵיהּ ׃
אִילֵין עֲבַד בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וְלֵיהּ
שׁוּם בִּתְלָתָא גִיבָּרַיָא ׃ מִן גִּיבָּרַיָא
יַקִּיר וְלִתְלָת גִּבּוֹרַן לָא מְטָא
וּמַנְיֵיהּ דָּוִד עַל מִשְׁמַעְתֵּיהּ ׃
עֲשָׂהאֵל אֲחוּהִי דְיוֹאָב
בְּגִיבָּרַיָא אֶלְחָנָן בַּר דוֹדוֹ דְּמִבֵּית
לֶחֶם ׃ שַׁמָּה דְּמִן חֲרוֹד
אֱלִיקָא דְּמִן חֲרוֹד ׃
חֶלֶץ דְּמִן פֶּלֶט עִירָא בַּר עִקֵּשׁ
דְּמִתְּקוֹעַ ׃ אֲבִיעֶזֶר דְּמִן
עֲנָתוֹת מִבְּנַי דְּמִן חוּשַׁת ׃
צַלְמוֹן דְּמִן אֲחוֹחַ מַהֲרַי דְּמִן
נְטוֹפָה ׃ חֵלֶב בַּר
בַּעֲנָא דְּמִנְטוֹפַת אִתַּי בַּר רִיבַי ס
מִגִּבְעֲתָא דִּבְנֵי בִנְיָמִן ׃
בְּנָיָהוּ דְּמִפִּרְעָתוֹן הִדַּי דְּמִנַּחֲלֵי
גָעַשׁ ׃ אֲבִי עַלְבוֹן דְּמִן
עַרְבַת עַזְמָוֶת דְּמִבַּרְחוּם ׃
אֶלְיַחְבָּא דְּמִשַּׁעַלְבוֹן בְּנֵי יָשֵׁן
יְהוֹנָתָן ׃ שַׁמָּה דְּמִן הֲרַר
טוּרָאָה אֲחִיאָם בַּר שָׁרָר דְּמִטּוּר
גְּבוֹהַּ ׃ אֱלִיפֶלֶט בַּר אֲחַסְבַּי
בַּר מַעֲכַת אֱלִיעָם בַּר אֲחִיתוֹפֶל
גִּילוֹנָאָה ׃ חֶצְרַי דְּמִן
כַּרְמְלָא פַּעֲרַי דְּמִן אֲרָב ׃
יִגְאָל בַּר נָתָן דְּמִצּוֹבָא בְּנֵי מְשֵׁיבַט
גָּד ׃ צֶלֶק דְּמִבְּנֵי עַמּוֹן
נַחֲרַי דְּמִן בְּאֵרוֹת נָטֵיל זֵינֵיהּ ד
דְּיוֹאָב בַּר צְרוּיָה ׃ עִירָא
דְּמִן יֶתֶר גָּרֵב דְּמִן יֶתֶר ׃
אוּרִיָּה חִתָּאָה כָּל גִּבָּרַיָא
תְּלָתִין וּשְׁבַע ׃ וְאוֹסִיף
רוּגְזָא דַּיְיָ לְמִתְקַף בְּיִשְׂרָאֵל וְגָרֵי
יַת דָּוִד בְּהוֹן לְמֵימַר אֵיזִיל מְנֵי יַת
יִשְׂרָאֵל וְיַת דְּבֵית יְהוּדָה ׃

רדמו בו איכא דאמרי דתבר גזיזי דברדא וכחית וטביל ואיכ׳ דאמרי דתנא סיפרא דבי רב ביומא דסתוא וכל אלה דברים רחוקי׳ מדרך הפשט כי הכתוב מספר גבורות כל אחד מהם לא תלמודו וחכידותו וכ״תי ה הפסוקים על דרך הפשט ׃ אשר מראה ׳ כתוב ר״ל איש מצרי אשר היה לו מראה וגדול וקרי איש מראה כמשמעו ו ובדברי הימי׳ איש מדה והענין אח׳ כי איש מדה ר״ל מדה גדולה כמו אנשי מדו׳ ואיש מראה ר״ל בעל פרצוף גדול ׃ ולו שם בשלש׳ הגבורי׳ ׳ המביאים את המים ׃ מן השלשים נכבד ׳ מן השלשי׳ הגבורים שזכר אחר אלה וית מן גיבריא יקיר תרגם השלשים כמו השלישים ׃ ואל השלשה לא בא ׳ תחכמוני ואלעזר ושמה וית ולתלת גבורן לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלש הגבורו׳ שעשו השלשה ׃ וישימהו דוד אל משמעתו ׳ אל עבתו או פי׳ שהפקירו על אנשי משמעתו והם הכרתי והפלתי כמו שאמר למעלה ובניהו בן יהוידע על ה הכרתי ועל הפלתי ׃ עשהאל אחי יואב בשלשים ׳ במספר השלשים היה והם שלשי׳ גבורי׳ ממנו עד אוריה החתי ויונתן ת תרגם בגיבריא ׃ אלחנן בן דודו ׳ כך היה שמו דודו וכתי׳ בר דודו ׃ בית לחם ׳ מבית לחם וכן השמרו לכם עלות בהר מ מעלות ׃ שמה החרדי ׳ הראשון רי״ש והשני דל״ת וכן א אליקא החרדי הראשון רי״ש ו והשני דל״ת ושניה׳ ליחס מקומם כתרגומו דמן חרוד וכן הוא ב במסרה ובפסוק ׃ בני ישן יהונתן ׳ כמו ובני פלוא אליאב ובני דן חושים ׃ שמה ההררי ׳ כתרגומו דמן הרר טוראה ׃ אחיאם בן שרר האררי ׳ האלף נחה ותרגומו דמטור גבוה ׃ חצרו ׳ כתוב בוא״ו וקרי ביו״ד ׃ הארבי ׳ בבי״ת ׃ נושאי כלי יואב ׳ כתוב ביו״ד לשון רבי׳ ר״ל על צלק ועל נחרי וקרי׳ נושא על נחרי ׃ כל שלשים ושבעה ׳ אלה השלשים המנוי׳ הם מעשהאל עד אוריהו ושלשת הראשונים תחכמוני אלעזר ושמה ושלשה מביאי המים הם שמה ואבישי בן צרוי׳ היה אחד מאלה הג׳ כמו שפירשנו ובניהו בן יהוידע הרי שבעה ויואב לא הוזכר למנות כי שר צבא היה ׃ ויוסף אף יי׳ ׳ לא ידענו זה האחרון למה היה אם

בירידתו שם והכם הארי לרוב גבורתו ׃ ולו שם בשלשה ה הגבורים ׳ ר״ל שכבר היה לו שם בשלשה הגבורים האלו שהיו ראשם מהשלישים אך מדרגתו לא באה אל מדרגת השלש׳ גבורי׳ האלה ולזה לא נמנה עמהם ולא נמנה גם כן עם השלש׳ כי היה יותר נכבד מהם ׃ וישימהו דוד אל מ משמעתו ׳ ר״ל ששם אותו אחד ממשרתיו הסרים אל משמעתו והנה לא היה בניהו בן יהוידע מן השלשה שהיו מן השלישי׳ ראשם אך היותר נכבד מ מהשלשים ולזה היה מניחם בכללם לז׳ הג׳ הראשוני׳ שהיה עדינו העצני ראש להם והב׳ השניי׳ שהיו מהשלשי׳ ראשם ובניהו בן יהוידע שהיה ענינו ממוצע בין השלשה ובין השלשים ושלשי׳ הגבורי׳ הם לז׳ אך לא זכר בזה ה המקום מהשלשה ה הגבורי׳ השניים כי אם אבישי ולזה לא תמצא׳ בזה המספר כי אם לה׳ ׳ וזכר אחר זה שכבר הוסיף אף יי׳ ל לחרות בישראל מלבד מה שחר׳ אפו על דבר הגבעונים שהיה רעב שנה אחר שנה ׃ ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישר׳ ואת יהודה ׳ ראוי שתדע שראוי שיובן מזה שאו׳ השם הוא המסית את

האררי לדפסוקו׳ א׳ כתי׳ ואחריו הררי כתי׳

הבארתי ד׳ זוגין מן כ״ב קדמ׳ מפיק א׳ ותנייגא לא מפיק א׳

רשי

כד כל שלשים שבפרשה זו ת׳ גיבריא כל שלשים ושבעה ואינן מנויין כאן ואני אומר יואב לא הוזכר ל להזכי׳ שהו׳ שר הצבא ושאר שתסרו שמ׳ בגי

יסוב׳ אור׳ היו ׃ ויוסף יי׳ לחרות ׳ לא ידעתי על מה ביסר׳ ׃ ויסת ׳ גירה ׃ בהם ׳

היה רע בישר׳ דוד היה מבער אותו אולי היה בישר׳ עוברי עבירה בסתר ומה שאמ׳ ויוסף כי דבר אבשלו׳ חרון אף היה מיי׳ על ישר׳ אע״פ שהיה הדבר ההוא לענוש דוד שברח מפני בנו ושכב עם נשיו וג״כ נענשו ישראל שנגפו בעת ההיא כ׳ אלף ביום אחד אכ״ הדבר ההוא היתה סבה מאת יי׳ לחרות בישר׳ על מעשים רעים שהיה בסתר בהם וכן עתה הוסיף אף יי׳ לחרות בישראל על נסתרו׳ שהיו ביניהם כי אילו היו גלויות העניסם הא׳ על ידי סבה כי כל משפטיו צדק ואמת והסית את דוד ונתן בלבו שימנה אותם או אמר ויוסף על הרעב שהיה שלש שנים ואע״פי שנגלה אותו העון חרון אף היה על כל ישראל ועתה הוסיף לחרו׳ בהם והסית את דוד שימנה אותם וכבר היה דבר זה נודע בישראל מן התורה כי אם ימנו את ישראל שלא יתנו איש כופר נפשו שיהיה בהם נגף ואפילו ימנה אותם לצורך וצוה דוד את יואב שימנה אותם והיה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר לפי שידע שיחסרו וכן אמ׳ בדברי הימים למה יהיה לאשמה לישראל ואע״פ שיקח מהם כסף או שום דבר כיון שימנה אותם שלא לצורך יחסרו כמו שפי׳ למעלה בפסוק ויפקדם בטלאי׳ ואמרו רז״ל כל זמן שנמנו ישר׳ לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו כמו בימי דוד לפיכך היה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר עד שחזק דבר המלך אל יואב ועל שרי החיל ומה שאמר ויסת את דוד בהם כלומר ששם בלבו למנותם ומה שאמר לאמר לך מנה את ישראל היא בלב דוד שיאמר לאחד משריו לך מנה את ישר׳ לא שהאל אמר לו בנבואה לך מנה שאם כן איך אמר דוד חטאתי מאד ואם האל אמר לו מה חטא אלא ששם בלבו למנותם בעבור עון ישראל ודוד לא ידע כי מיי׳ הוא ות׳ וגרי ית דוד בהון והיכר שהיה בלבו למנותם הוא השטן שאמר בדברי הימים ׃　　ויוסף

כהם וכהם. כהם כפלים וכהם שני כפלים הרי ארבעה כפלים וכן חוזר וכופל את הכפילה עד מאה פעמים כמצאת ברכתו של יואב יתירה על של משה שאמר ככם אלף פעמים ועוד שברכתו של משה לזמן מרובה ושל יואב מיד שנאמר בה ועיני ארוני המלך רואות: הגד ואליעזר. התחיל בבני גד לפי שהם גבורים וקשים אמר הלואי וילחמו בי ויעכבו על ידי: ואל ארץ תחתים חדשי. מקום ישוב חדש שאוכלוסיהן מועטין אולי בתוך כך יתחרט דוד וישלח אלין שליח שיחזור בו: דנה. בבני דן: יען. שם המקום: מספר מפקד. אם מספ׳ למה מפקד שני אכפריאו שם גדולה וקטנה אמר אראנו את הקטנה ואם יקנוף ארא׳נו את הגדולה לכך נאמ׳ מפקד לשון חסרון כך נדרש בפסיקתא: ותהי ישראל. תשש כחן כנקבה: שמנה מאות אלף. ובדברי הימים הוא אומר אלף אלפים ומאה אלף בהגדת אמוראים משנינו אמר רבי יהושע בן לוי הכתובי׳ מוספי׳ כאן מה שחסרו כ כאן אלו שני שבטים שלא נימנו שכך כתוב בדברי הימים ולוי ובנימן לא פקד בתוכם כי נתעב דבר המלך אל יואב אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומ׳ שבט לוי אינו נמנ׳ במניין שאר שבטי׳ כי אם מבן חדש ומעלה ובנימן דיו שנחסר וכלה בפלגש בגבעה: ובשלשים ושתי׳ מדות דר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי שנינו כתו׳ אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפי׳ ומאה אלף ויהוד׳ ארבע מאות ושבעים אלף וכתו׳ אחד אומר ותהי ישר׳ שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות אלף כמצ׳ ביניהם שלש מאות אלף אלו ג׳ מאות אלף מה טיבן בא הכתו׳ השלישי והכריע ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלוקת הבאה והיוצאת חדש בחדשו לכל חדשי השנה המחלוקה האחת כ״ד אלף מלמד שאו ב׳ מאות אלף היו הכתובי׳ בנימוסו של מלך ולא היו צריכין לימנות כיצד עשרי׳ וארבעה אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמוני׳ אלף ושמונת אלפים כשתיירו שנים עשר אלף הן הן נשיאי ישראל: שלם

ויוסף יי׳ ו״ו זו לתחלת הדברים ולא לתוספת דבר וכמוהו ווי״ן רבים במקרא כמו שכתבנו בתחלת ספר יהושע: אל העם. כתרגומו על עמא: ויעברו את הירדן י מעבר הירדן התחילו למנות וכשעברו הירדן חנו בערוער: ימין העיר. מחוץ לעיר ושם הסכימו באיזה מקום יעברו למנות ואותו המקום שחנו בו היה בתוך הנחל וזהו שאמ׳ אשר בתו׳ הנחל הגד ואל יעזר כתרגומו ורבנו כ נחלא דבשבט׳ גד ואל יעזר וי״ת הגד מעניין מלא על כל גדותיו: ואל ארץ תחתים חדשי. ת״י ולארע׳ דרומא לחדשי לא ידעתי למה תרגם תחתים דרומא. חדשי מקום ישוב חדש: דנה יען. לדן יען כן היה שם המקום דנה מלעיל והנו״ן רפה: וסביב אל צידון. כתרגומו דמתמן אסתחר לצידון: מבצר צור. מבצר שהיה בצור גבוה ועל כן נקרא מבצר צור וכן הוא נזכר בספר יהושע בנחלת בני אשר ועד עיר מבצר צור: וכל ערי החוי והכנעני. שהיו יושבי׳ בהם חוי וכנעני עם ישראל שלא ה הורישום בני ישראל והיו למס: את מספר מפקד העם. כתרגומו ית חושבן מניין עמא והוא כפל דבר לחזק ובא סמוך על סמוך כמו מבחר וטוב לבנון כהרי נחלי רבש וחמאה: ותהי ישראל. ותהי עדת ישראל וכן ותהי מואב לדוד לעבדי׳: שמנה מאות אלף איש חיל. ואיש יהוד׳ חמש מאו׳ אלף איש ובדב׳ הימים ויהי כל ישראל אלף אלפי׳ ומאה אלף ויהודה ארבע מאו׳ ושבעי׳ אלף מצאנו באגדה אמר רבי יהושע בן לוי הכתובים מוסיפי׳ כאן מה שחסרו כאן אלו שני שבטים שלא נמנו שכך כתוב בדברי הימים ולוי ובנימין לא פקד בתוכ׳ כי נתעב דבר המלך אל יואב אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומ׳ שבט לוי אינו נמנה במניין שאר השבטי׳ כי אם מבן חדש ומעלה ובנימן דיו שחסר וכלה בפלגש בגבעה ולזה הפי׳ פסוק זה ולוי ובנימן לא פקד ב בתוכם בכאן היה לו לכתו׳ אותו לא בדברי הימים כי כאן הוא חסר המספר והיה לתת טעם לחסרון גם לחסרון שחסרו בני יהודה בדב׳ הימים לא נתן טעם

הגלעדה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדה. ויבאו הגלעדה ואל ארץ. לחצי המנשה גלעדה: וסביב ב׳ למשכן יתנו׳ וסביב אל צידון:

ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב שַׂר־הַחַיִל ל׳
אֲשֶׁר־אִתּוֹ שׁוּט־נָא בְּכָל־שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע וּפִקְדוּ
אֶת־הָעָם וְיָדַעְתִּי אֵת מִסְפַּר הָעָם:
ג וַיֹּאמֶר יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ וְיוֹסֵף יְהוָה ל׳ בליש׳
אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָעָם כָּהֵם וְכָהֵם מֵאָה
פְעָמִים וְעֵינֵי אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ רֹאוֹת י׳
וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ לָמָּה חָפֵץ בַּדָּבָר הַזֶּה: ח׳
ד וַיֶּחֱזַק דְּבַר־הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב וְעַל שָׂרֵי ט״ו
הֶחָיִל וַיֵּצֵא יוֹאָב וְשָׂרֵי הַחַיִל לִפְנֵי
הַמֶּלֶךְ לִפְקֹד אֶת־הָעָם אֶת־יִשְׂרָאֵל:
ה וַיַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן וַיַּחֲנוּ בַעֲרוֹעֵר
יְמִין הָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַנַּחַל הַגָּד ל׳
וְאֶל־יַעְזֵר: ו וַיָּבֹאוּ הַגִּלְעָדָה וְאֶל־ ל׳
אֶרֶץ תַּחְתִּים חָדְשִׁי וַיָּבֹאוּ דָּנָה יַּעַן ל׳. ל׳
וְסָבִיב אֶל־צִידוֹן: ז וַיָּבֹאוּ מִבְצַר־צֹר ל׳ לחסכת בתכנ. ב׳
וְכָל־עָרֵי הַחִוִּי וְהַכְּנַעֲנִי וַיֵּצְאוּ אֶל־
נֶגֶב יְהוּדָה בְּאֵר שָׁבַע: ח וַיָּשֻׁטוּ בְּכָל־ ג׳ חס׳
הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ מִקְצֵה תִשְׁעָה חֳדָשִׁים
וְעֶשְׂרִים יוֹם יְרוּשָׁלָםִ: ט וַיִּתֵּן יוֹאָב אֶת־
מִסְפַּר מִפְקַד־הָעָם אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתְּהִי ל׳
יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ־חַיִל
שֹׁלֵף חֶרֶב וְאִישׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ־מֵאוֹת ו׳
אֶלֶף אִישׁ: י וַיַּךְ לֵב־דָּוִד אֹתוֹ אַחֲרֵי־כֵן
סָפַר אֶת־הָעָם וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוָה
חָטָאתִי מְאֹד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְעַתָּה יְהוָה
הַעֲבֶר־נָא אֶת־עֲוֹן עַבְדְּךָ כִּי נִסְכַּלְתִּי
מְאֹד: יא וַיָּקָם דָּוִד בַּבֹּקֶר
וּדְבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־גָּד הַנָּבִיא חֹזֵה דָוִד לֵאמֹר:

וַאֲמַר מַלְכָּא לְיוֹאָב רַב חֵילָא דְעִמֵּיהּ הַלֵּיךְ כְּעַן בְּכָל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע וּמְנִי יַת עַמָּא וְאִידַע יַת חוּשְׁבַּן עַמָּא: וַאֲמַר יוֹאָב לְמַלְכָּא וְיוֹסֵף יְיָ אֱלָהָךְ עַל עַמָּא כְּאִילֵּין וּכְאִילֵּין מְאָה זִמְנִין וְעֵינֵי רִבּוֹנִי מַלְכָּא חָזַן וְרִבּוֹנִי מַלְכָּא לְמָה אִתְרְעֵי בְּפִתְגָּמָא הָדֵין: וּתְקֵיף פִּתְגָּמָא דְמַלְכָּא עַל יוֹאָב וְעַל רַבָּנֵי חֵילָא וּנְפַק יוֹאָב וְרַבָּנֵי חֵילָא קֳדָם מַלְכָּא לְמִימְנֵי יַת עַמָּא יַת יִשְׂרָאֵל: וַעֲבָרוּ יַת יַרְדְּנָא וּשְׁרוֹ בַּעֲרוֹעֵר דָּרוֹם קַרְתָּא דִבְגוֹ נַחֲלָא דְשִׁבְטָ גָד וְאֱלִיעֶזֶר: וַאֲתוֹ לְגִלְעָד וּלְאַרְעָא דָרוֹמָא לְחָדְשִׁי וַאֲתוֹ לְדָן יַעַן וּמִתַּמָּן אִסְתְּחַר לְצִידוֹן: וַאֲתוֹ לִקְרְוִין כְּרִיכַן וְכָל קִרְוֵי חִוָּאֵי וּכְנַעֲנָאֵי וּנְפַקוּ לִדְרוֹם יְהוּדָה לִבְאֵר שָׁבַע: וְהַלִּיכוּ בְּכָל אַרְעָא וַאֲתוֹ מִסּוֹפֵי תִּשְׁעַת יַרְחִין וְעַסְרִין יוֹמִין לִירוּשְׁלֵם: וִיהַב יוֹאָב יַת חוּשְׁבַּן מִנְיַן עַמָּא לְמַלְכָּא וַהֲווֹ יִשְׂרָאֵל תְּמְנֵי מְאָה אַלְפִין גְּבַר גִּבַּר שָׁלְפֵי סַיְפָא וֶאֱנַשׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ מְאָה אַלְפִין גַּבְרָא: וְחַשׁ דָּוִד בְּלִבֵּיהּ בָּתַר כֵּן דִּמְנָא יַת עַמָּא וַאֲמַר דָּוִד קֳדָם יְיָ חָבֵית לַחֲדָא דַעֲבָדִית הָדָא וּכְעַן יְיָ אַעִיבַר כְּעַן יַת חוֹבָא דְעַבְדָּךְ אֲרֵי אִסְתַּכָּלִית לַחֲדָא: וְקָם דָּוִד בְּצַפְרָא וּפִתְגַּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עִם גָּד נְבִיָּא חֶזְוַיָא דְדָוִד לְמֵימַר:

ובשלשים ושתים מדות דרש רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר משני כתובים המכחישים זה את זה יבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם כיצד כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעי׳ אלף וכתוב אחד אומר ותהי ישרא׳ שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאו׳ אלף נמצא ביניהם שלש מאות אלף אלו ב׳ מאות אלף מה טיבן בא הכתו׳ השלישי והכריע ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלוקת הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה ה המחלוקת האחת כ״ד אלף מלמד שאלו שלש מאות אלף היו הכתובים בנימוסו של מלך ולא היו צריכים להמנות כיצד ארבעה ועשרים אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמונים אלף ושמונת אלפים כשתיירו י״ב אלף הן הן נשיאי ישר׳ והשליכם הכתו׳ מכאן וחזר וכללן להלן וגם זה לא נתן טעם לחסרון מספר יהודה שנמצאו בדברי הימים חסרים שלשים אלף ואפשר שאותם שלשים אלף אלו מתו במגפה כי שבעים אלף היו המתים במגפה ושלשים אלף מהם היו מיהודה ומתו כל כך מיהוד׳ לפי שהוא שבטו של דוד והוא היה הסבה או היו באותו שבט רוב החוטאי׳. ובדר׳ עוד שני פתקי׳ עשה יואב אחד מרובה ואחד מועט אמר אם מקבל הוא את המועט טוב ואם לאו אני נותן לו את המרובה: ויך לב דוד אותו. כתרגומו וחש דוד בליביה כלומר חשש על העון שעשה שיקרהו עונש בזה לו ולישראל והכה לבו אותו בעבור זה כלומ׳ הומה וחרד לבו ונתחרט וביקש רחמי׳ מהאל שיעביר עונו: אחרי כן ספר. אשר ספר וכמוהו רבי׳: ויקם דוד בבקר. לא שכב לבו בלילה וקם בבקר והנה בא אליו גד הנביא בדבר יי׳ שנגלה אליו בלילה: חוזה דוד. כי נבואותיו היו לדוד ועל ידו היה מדבר הקב״ה עם דוד ואע״פ שלא נכתבו מנבואותיו אלא זאת:

רלבג

את דוד למנות אותם שאם היה זה כן לא היה אשם לדוד על זה ואיך עשהו הב״ה הש״י בזה העונש הנפלא האהי אלא שנ׳ שזאת ההסתה מיוחסת לש״י באופן כולל לפי שהוא הסבה בכל מה שיתחדש על הסדר שאמר ותהי אשה לבן ארניך כאשר דבר יי׳ לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים ואפשר שנאמר עוד כי היה גם כן הש״י סבה מה בזאת ההסת׳ וזה כי להשגחתו על דוד היה הש״י מסיר מדוד זאת התשוק׳ לולי כעסו על ישראל. והנראה בעיני שהיה אמרו ויסת את דוד חסר והרצון בו ויסת לבו את דוד כאמרו ותכל דוד שהוא חסר ועניינו ותכל נפש דוד והנה החטא היה בזה המספר לפי מה שאחשב כי זה יור׳ על שדוד היה בשר שם זרועו בבטחו על רוב העם ולא היה ראוי שיבטח כי אם בשם ית׳ לבדו ועוד כי התורה צותה שבפקוד אותם יתנו איש כפר נפשו למנו׳ מה שיתנו לו ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם כמו שבארנו בפרשת כי תשא: למלאך

רדק

ודברת אל דוד · כשהיה חוזה היה אומר אל דוד וכשרצה לבנות הבית אמר לך ואמרת אל עבדי דוד : שלש אנכי נוטל עליך · כתרגומו חדא מתלת וכן אמר בחר לך אחת מהם ואמר שלש לשון נקבה כלומר שלש גזירו' לפיכך כתבה גם כן לשון נקבה : שבע שנים · ובדברי הימים שלש שנים לא אמר לו אלא שלש שא' מה שאמ' שבע לפי שזה הענין היה אחר שלש שני רעב שהיו בימי דוד שנה אחר שנה והנה אם יהיו עתה שלש שנים אחרי' הנה יהיו שש שנים והשביעית אע"פ שירד בה מטר לא תמלט בלא רעב שנה שתבא אחר שש שני' רעב ועוד כי עד עת הקציר לא יהיה להם לחם בשביעית : והוא רודפיך · שלא יהיה לך תקומה מפניו כדי' שיכירו הכל כי מאת האל הוא והוא רודפך : נפלה נא ביד יי' · זהו הדבר כמו הנה יד יי' הויה ועוד כי ברעב אע"פ שהוא ביד יי' יפלו גם כן ביד אד' שילכו למצרים או לשאר ארצות לשבור בר ולחם אבל הדבר אין בו אלא יד השם לבד לפיכך המובן ממלת ביד יי' הוא הדבר לפיכך בחר הוא בדבר כי הוא ביד יי' לבד אבל בשנים היה חרפה בגוים בנוסם לפני א אויביהם ונגפים לפניהם וכן ברעב כי היו הולכים בארצות הגוים והיו חרפה בהם וכן אומ' הכתוב ולא אתן אתכם עוד ח חרפת רעב בגוי' : ובדרש חשב דוד ברעתו ואמר אם בוחר אני רעב עכשיו כל ישראל אומרים מאי איכפת לו לבן ישי על א אוצרותיו הוא בוטח ויש' ימותו ברעב ואם בורר אני חרב ע עכשיו ישראל אומרין מה לו על גבוריו הוא בוטח שהם יצאו ל למלחמה הם ימותו והוא יכל אמ' יבא דבר שהכל שוין בו' ר"א אם בורר אני רעב עכשיו כל י ישראל מוכי רעב ברכים אם בורר אני חרב עכשיו כל ישרא' מוכי חרב ברכים יבא דבר וי"א גד רמז לו דע וראה מה א אשיב שולחי דבר דבר הוא דבר באותיות : מהבקר ועד עת מועד · כתרגו' מעידן דמתנכים תמידא ועד דמיתסק ויש מרז"ל שפירשו עד חצי היום והוא עת מועד מתועדי השמש כי זריחתו מועד אחד וחצי היו' מועד אחר ובא השמש מועד אחר ומהם אמרו משהאיר מזרח עד הנץ החמה והנה מרחמי האל קצר זמן הדבר שהרי אמר לו ג' ימים ולא היה אלא מהבקר ועד עת מועד' ובדרש ויתן יי' דבר שלפי' ושפה שעות של פורענות כנגד עליהם באותו היום באו פרקליטין גדולים ובטלו אותם ואלו הן חמשת ספרי תורה שבעת ימי השבת ח' ימי ברית מילה וזכו' שלשה אבות כשתיירו שלשה עשרה תרי אמוראי חד אמר בזכות שנים עשר שבטים וחד אמר בזכות עשרת הדברות ושני לוחות כשתיירה שם שעה אחת רבי חייא אמר משתיעת התמיד עד זריקת דמו : וישלח ידו המלאך · הראה הקב"ה דמות מלאך וחרבו בידו כמו שאומ' בדברי הימי' וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם והעמידו סמוך לגרן ארונה היבוסי כדי שיראהו דוד שם ויתפלל ויעתר לו האל במקו' ההוא ותעצר המגפה ויהיה סימן לדוד כי שם הוא מקו' העתרה ושם יהיה בית המקדש ושם בית התפילה והעבודה כמו שבנה לו האל על יד גד להקים שם מזבח ושם נעתר לו באש שירד מן השמים על העולה כמו שאומר בדברי הימים : אל הרעה · כמו על הרעה ורבו' כמוהו : רב עתה הרף ידיך · די במגפה אל תמחת ירושלם · ויש בו דרש אמר לו הקדוש ברוך הוא למלאך טול הרב שבהם באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין : עם גורן · סמוך לגורן : האורנה · כתוב בוי"ו קודם לרי"ש וקרי הארונה רי"ש קודם לוי"ו ואחד הוא כי רבים כמוהו בהפוך האותיו' ומה שאמר אדם בהא הידיעה הוא שלא כמנהג ואיפשר שהוא שם תואר : עלה · לפי שגרן ארונה שהיה מקום בית המקדש הוא במעלה כנגד ירושלם : כדבר גד · בכ"ף ובדברי הימים בדבר גד בבי"ת : אפיו ארצה · כמו על אפיו : והמורגים

רשי

שלש אנכי נוטל עליך · אחת משלש וכן בשתים יתחתן בי היום באחת משתים שלש אנכי נוטל עליך כנגד שלש שהטלת על שאול כי אם יי' יגפנו או יומו יבא ומת או במלחמה ירד ונספה : כד לימאר הקטנה שבהם קשה מאד : נפלה נא ביד יי' · הדבר ולא החרב והרעב שגם הוא מסור לעשירים אוצרי פירות אמר רבי אלכסנדרי אמר דוד אם אני בורר לי החרב עכשיו ישראל אומרים הוא בוטח בגבוריו שהוא לא ימות ו והאחרים ימותו ואם אני בורר הרעב יאמ' בוטח הוא בעושרו א אברור לי דבר שהכל שוין בו : מהבקר ועד עת מועד · מעידן דמתנכים תמידא ועד דאתסק : היבוסי · שר מצודת ציון היה ששמה יבוס : וישקף ארונה · מתחבא היה מפני המלאך כך כ כתוב בדברי הימים :

המורגים

רלבג

למלאך המשחית בעם · ידמ' לפי מה שאחשוב שזה המלאך היה כ כביא ולזה היה כראה בהקיץ לדוד והוא היה משחית בעם במכות השי' על דרך מאמר הנביאים ללוט כי מ משחיתים אנחנו את העיר והיה כר' לדוד שתהיה חרבו בידו כ כטויה על ירושלם ל להעיר על שהוא היה מביא הדבר שם ב במלאכות יי' ואחשוב שזה המלאך היה פ פינחס בן אלעזר בן אהרן כי הוא היה חי בימי דוד כאמרו והוא פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נגיד על האוצרו' לפנים ויי' עמו וכבר ביארנו במה ש שקדם בספר שופטים במקומות רבי' שנזכר שם ביאת מלאך יי' שהוא היה פנחס והנ' אמר לגד שהיה לדוד אומר שיבנה מזבח בגרן ארונה כמו ש שנזכר בספר דברי הימים ומלאך יי' אמר אל גד לאמר וגו' · והנה גרן ארונה היה בהר המוריה כמו שנזכר בספר דברי הימים ונראה שנבחר זה המקום להיות בו בית המקדש מקדם והוא המקום שבנה אברהם בו מזבח לעקד את יצחק בנו כי הוא היה גם כן בהר המוריה כמו שנזכר בתורה · והנה בחר דוד לטוב תכונתו שימות הוא ובית אביו ולא ימותו ישראל מצד החטא שחטא דוד · ונראה שארונה היבוסי נתגייר ולזה נשאר בירושלם עם ישראל ואולם קראו מלך לפי שכבר היה מלך על היבוסי שהיה שם קודם שלקחו אותה ישראל מהם : המורגים

בראתו כ' תר חס' ותר מל' כי בראותו ולרין מל'·

הלוך חד מן י"ד פסוקי' אית בהון לך לך וסי' חלילה לך מעשות · עם אשר תמצא את אלהיך · ויאמר עשו יש ל' ירב · והיה כי יביאך · ושמעת ישראל ושמרת · לא תטע לך אשרה · וכתבת עליהן · למען הקים

הָלוֹךְ וְדִבַּרְתָּ אֶל־דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה
ל' מל' שָׁלֹשׁ אָנֹכִי נוֹטֵל עָלֶיךָ בְּחַר־לְךָ א
לך בסיפ' לך לך אַחַת־מֵהֶם וְאֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ וַיָּבֹא־גָד
אֶל־דָּוִד וַיַּגֶּד־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ הֲתָבוֹא
לְךָ שֶׁבַע־שָׁנִים רָעָב בְּאַרְצֶךָ וְאִם־
ל' חס' שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים נֻסְךָ לִפְנֵי־צָרֶיךָ וְהוּא
רֹדְפֶךָ וְאִם־הֱיוֹת שְׁלֹשֶׁת יָמִים דֶּבֶר
בְּאַרְצְךָ עַתָּה דַּע וּרְאֵה מָה־אָשִׁיב
ב' שֹׁלְחִי דָּבָר׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד
נ' ל' אֶל־גָּד צַר־לִי מְאֹד נִפְּלָה־נָּא בְיַד־
רחמיו ק' ל' יְהוָה כִּי־רַבִּים רַחֲמָו וּבְיַד־אָדָם אַל־
אֶפֹּלָה׃ וַיִּתֵּן יְהוָה דֶּבֶר בְּיִשְׂרָאֵל
נ' ב' מֵהַבֹּקֶר וְעַד־עֵת מוֹעֵד וַיָּמָת מִן־הָעָם
מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע שִׁבְעִים אֶלֶף
אִישׁ׃ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ הַמַּלְאָךְ יְרוּשָׁלִַם
ל' לְשַׁחֲתָהּ וַיִּנָּחֶם יְהוָה אֶל־הָרָעָה
וַיֹּאמֶר לַמַּלְאָךְ הַמַּשְׁחִית בָּעָם רַב
עַתָּה הֶרֶף יָדֶךָ וּמַלְאַךְ יְהוָה הָיָה עִם־
האורנה ק' גֹּרֶן הָאוֹרְנָה הַיְבֻסִי׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
יְהוָה בִּרְאֹתוֹ אֶת־הַמַּלְאָךְ הַמַּכֶּה
בָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי חָטָאתִי וְאָנֹכִי
הֶעֱוֵיתִי וְאֵלֶּה הַצֹּאן מֶה עָשׂוּ תְּהִי נָא
יָדְךָ בִּי וּבְבֵית אָבִי׃
וַיָּבֹא־גָד אֶל־דָּוִד בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר
ארונה ק' לוֹ עֲלֵה הָקֵם לַיהוָה מִזְבֵּחַ בְּגֹרֶן אֲרַנְיָה
ל' כל' וחד ל' בדבר גד ר' הַיְבֻסִי׃ וַיַּעַל דָּוִד כִּדְבַר־גָּד כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה׃ וַיַּשְׁקֵף אֲרַוְנָה וַיַּרְא אֶת־
הַמֶּלֶךְ וְאֶת־עֲבָדָיו עֹבְרִים עָלָיו וַיֵּצֵא
ל' אֲרַוְנָה וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ אַפָּיו אָרְצָה׃

אֵיזִיל וּתְמַלֵּיל עִם דָּוִד כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ חֲדָא מִתְּלָת אֲנָא רָמֵי עֲלָךְ בְּחַר
לָךְ חַד מִנְהוֹן וְאַעְבֵּיד לָךְ׃ וַאֲתָא
גָד לְוָת דָּוִד וְחַוִּי לֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ
הֲתֵיעוֹל לָךְ שְׁבַע שְׁנִין כַּפְנָא ב
בְּאַרְעָךְ אִם תְּלָתָא יַרְחִין תְּהֵי עָרִיק
קֳדָם סַנְאָךְ וְהוּא רָדִיף לָךְ וְאִם
מֶהֱוֵי תְּלָתָא יוֹמִין מוֹתָנָא בְּאַרְעָךְ
כְּעַן דַּע וַחֲזֵי מָה אָתִיב שָׁלְחִי פ
פִּתְגָּמָא׃ וַאֲמַר דָּוִד
לְגָד עָקַת לִי לַחֲדָא נִתְמְסַר כְּעַן
בְּיַד מֵימְרָא דַיְיָ אֲרֵי סַגִּיאִין רַחֲמוֹהִי
וּבִידָא דֶאֱנָשָׁא לָא אִתְמְסַר׃ וִיהַב
יְיָ מוֹתָא בְּיִשְׂרָאֵל מֵעִידָן דְּמִתְנְכִיס
תְּמִידָא וְעַד דְּמִתְּסַק וּמִית מִן עַמָּא
מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע שַׁבְעִין אַלְפִין
גַּבְרָא׃ וְאוֹשִׁיט יְדֵיהּ מַלְאָכָא
לִירוּשְׁלֵם לְחַבָּלוּתַהּ וְתָב יְיָ מִן ב
בִּישְׁתָא וַאֲמַר לְמַלְאָכָא דִּמְחַבֵּל
בְּעַמָּא מִיסַת כְּעַן אֲנַח יְדָךְ וּמַלְאָכָא
דַיְיָ הֲוָה שָׁרֵי בְּבֵית אִדְּרֵי דַאֲרַוְנָן
יְבוּסָאָה׃ וַאֲמַר דָּוִד קֳדָם יְיָ כַּד
חֲזָא יָת מַלְאָכָא דְּמִקְטַל בְּעַמָּא
וַאֲמַר הָא אֲנָא חָבִית וַאֲנָא סָרְחִית
וְאִילֵין עַמָּ' דְּאִינוּן כְּעָנָא בְּיַד רַעְיָא
מָה עֲבַדוּ תְּהֵי כְּעַן מַחֲתָךְ בִּי ו
וּבְבֵית אַבָּא׃ וַאֲתָא גָד
לְוָת דָּוִד בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲמַר לֵיהּ
סַק אֲקִים קֳדָם יְיָ מַדְבְּחָא בְּבֵית
אִדְּרֵי דַאֲרַוְנָן יְבוּסָאָה׃ וּסְלֵיק דָּוִד
כְּפִתְגָּמָא דְגָד כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ׃
וְאִסְתְּכִי אֲרַוְנָן וַחֲזָא יָת מַלְכָּא וְיָת
עַבְדוֹהִי עָבְרִין עֲלוֹהִי וּנְפַק אֲרַוְנָן
וּסְגִיד לְמַלְכָּא אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא׃

אתך · בחר לך אחת מהנה · וחברו דד"ה · מה אעשה לך אפרים · אם גנבים באו לך · מה יתן לך ומה יוסיף · כל הארץ ישתחוו לך : מהבקר ג' וסי' ויאמר יואב חי האלהים · ויתן יי' דבר ביש' דספרא · ויקראו בשם הבעל מהבקר : כאשר צוה יי' ג' סוף פסוק וסים' קרב אל המזבח · שוק התרומה וחזה התנופה · ויעל דוד כדבר גד דשמואל :

רשי

המוריגים · כלי עץ מלא חריצים וכבר הוא ומעבירין אותו על הקש תמיד ומחתכו להיות תבן למאכל בהמות: ארונה המלך · שר היבוסי היה: שקלים חמשים · ובדברי הימי' הוא אומ' שקלי זהב משקל שש מאות הא כיצד גבה חמשים שקלים כסף מכל שבט ושבט הרי שש מאות ונתן לו כסף בדמי הזהב וכן שנינו בסוף שחיטת קדשים גבה כסף בשם מאו' כסף בשקלי זהב וכן שנינו בספרי:

סליק ספר שמואל:

ויעל ז' רפין בקריאה וסי' נטה ידך על ארץ מצרים כארבה · ויאמר ארונה אל המלך · כי איש איש מבית ישראל · כה אמר כורש · וחברו · מי יפהה את אחאב · וחברו דדברי הימים: לעלה ה' בקריאה וסי' נמסר בסוף נשוא: קנה ג' בקריאה וסי' נמסר כסדר בהר סיני: ויקן ד' בקריא' וסי' ויקן את חלקת השדה אשר · ויקן יוסף את כל אדמת מצרים · ויקן דוד את הגרן · ויקן את ההר שמרון: ותעצר המגפה ד' בקריא' וסימ' ויעמד בין המתים ובין החיים · ויבא אחר איש ישראל · ויבן שם דוד מזבח · ויעמד פנחס ויפלל ותעצר:

רדק

והמורגים · מן למורג חרוץ: וכלי הבקר · ואחר כלי הבקר ובדברי הימים עוד והחטי' למנחה: הכל נתן · הוא נתן אבל לא רצה דוד לקבל במתנה: ארונה המלך · מלך היבוסי היושב בירושלם היה כי אף בימי דוד היה היבוסי בירושלם כמו שנאמרו שם משכבשוה בני יהודה כמו שכתוב וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם עד היום הזה והיו שם למס עובד והיו להם בתים שדות וכרמי' על ידי המס שהיו עובדים לבני יהוד' ובני בנימן וזה השדה והגורן היה לארונ' היבוסי ורצה לתתם לדוד ולא רצה לקבל כי אם במחיר ואף אחר שכבש דוד המצודה הניחם לשבת בעיר ירושלם אותם שהיו יושבי' בעיר מתחילה למס עובד והיו שם עד שבנה שלמה את הבית וזה ה היבוסי לא היה מן שבע אומות אלא מפלשתים מזרע אבימלך כמו שפירשנו בספר יהושע והיה מותר להניחם לשבת בארץ כיון שקבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז ושאר מצו' שהוזהרו עליהם בני נח ואפילו מז' אומות היו יכולין לשבת בארץ בתנאי זה שלא ו יחטיאו שנאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי אבל כל זמן שאינן חוטאין שקבלו עליהם ז' מצות מותר להניחם בארץ ו ובמקצת נסחאות התרגו' תרג' נתן ארונה המלך למלך יהב ארוון למלכא די בעא מיניה מן מלכא: ירצך · כתרגומו יקבל קרבנך ברעוא: מאותך במחיר · כמו מאתך כי רבים מן הרפים כענין עם: בכסף שקלי' חמשי' · ובדברי הימי' שקלי זהב משקל שש מאות אמרו רז"ל גבה מכל שבט ושבט חמשים שקלים שהן שש מאו' כסף ושקלם במשקל של זהב וזהו שאמר שקלי זהב ועוד אמרו כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחר אומר מכל שבטיכם זהו שר' יהודה אומר כסף מכל שבטיכם בית הבחירה משבט אחד רבי אומר משו' אבא יוסף בן דוסתאי בקר ועצים ומקום המזבח בחמשים וכל הבית כלו בשש מאות ולשון הפסוקים מוכיחים דברירבי כי אומר קנה את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים ובגרן היה המזבח ובדברי הימים אומר ויתן דוד לארונה במקום שקלי זהב וגו' ר"ל כל המקום שהוא בשדה שבנה בו הבית: ויעתר יי' לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל · וקביל יי' צלות דיירי ארעא · ובדרש כל האלפים האלה שנפלו בימי דוד לא נפלו אלא על ידי שלא תבעו בית המקדש והרי דברים קל וחומר ומה אם אלו שלא היה בימיהם ולא חרב בימיהם נפלו על שלא תבעו אותו אנו שהיה בימינו וחרב בימינו על אחת כמה וכמה לפיכך התקינו זקנים ונביאי' ליטע בפיהם של ישראל להיות מתפללים שלשה פעמים בכל יום השב שכינתך ומלכותך לציון וסדר עבודתך לירושלם אכי"ר סלה:

סליק ספר שמואל

וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה מַדּוּעַ בָּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אֶל־עַבְדּוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִד לִקְנוֹת מֵעִמְּךָ אֶת־הַגֹּרֶן לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ לַיהוָה וְתֵעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל הָעָם׃ וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה אֶל־דָּוִד יִקַּח וְיַעַל אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב בְּעֵינָו רְאֵה הַבָּקָר לָעֹלָה וְהַמֹּרִגִּים וּכְלֵי הַבָּקָר לָעֵצִים׃ הַכֹּל נָתַן אֲרַוְנָה הַמֶּלֶךְ לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה אֶל־הַמֶּלֶךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ יִרְצֶךָ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־אֲרַוְנָה לֹא כִּי־קָנוֹ אֶקְנֶה מֵאוֹתְךָ בִּמְחִיר וְלֹא אַעֲלֶה לַיהוָה אֱלֹהַי עֹלוֹת חִנָּם וַיִּקֶן דָּוִד אֶת־הַגֹּרֶן וְאֶת־הַבָּקָר בְּכֶסֶף שְׁקָלִים חֲמִשִּׁים׃ וַיִּבֶן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיַּעַל עֹלוֹת וּשְׁלָמִים וַיֵּעָתֵר יְהוָה לָאָרֶץ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל יִשְׂרָאֵל׃

ז' · כ"י ת' ב' ק' · ל' · ל' · נ"ל כתי' ה' ויתר כתי' ו' · ט' רפין · ל' וכל קרי' חלוף · ו'

חזק

סכום הפסוקים של ספר אלף וחמש מאות וששה וסי' אוד וסדרין ל"ד וחציו ולאשה עגל מרבק:

וַאֲמַר אֲרַוְנָה מָא דֵין אֲתָא רִבּוֹנִי מַלְכָּא לְוַת עַבְדֵּיהּ וַאֲמַר דָּוִד ל לְמִזְבַּן מִינָךְ יַת בֵּית אִידְרֵי לְמִבְנָא מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְיִתְכְּלֵי מוֹתָנָא מֵעַל עַמָּא׃ וַאֲמַר אֲרַוְנָה לְדָוִד יִסַּב וְיַסֵּיק רִבּוֹנִי מַלְכָּא דְּתַקִּין בְּעֵינוֹהִי חֲזֵי תּוֹרַיָּא דִּכְשֵׁירִין ל לַעֲלָתָא וְסוֹרִיגַיָּא וּמָנֵי תּוֹרַיָּא לְאָעַיָּא׃ כּוֹלָּא יְהַב אֲרַוְנָה מַלְכָּא לְמַלְכָּא דִּי בְעָא מִינֵּיהּ מַלְכָּא וַאֲמַר אֲרַוְנָה לְמַלְכָּא יְיָ אֱלָהָךְ יְקַבֵּל קוּרְבָּנָךְ בְּרַעֲוָא׃ וַאֲמַר מַלְכָּא לַאֲרַוְנָה לָא אֲרֵי מִזְבַּן אֶזְבּוֹן מִינָךְ בְּדָמִין וְלָא אַסֵּיק קֳדָם יְיָ אֱלָהִי עֲלָוָן מַגָּן וּזְבַן דָּוִד יַת בֵּית אִידְרֵי וְיַת תּוֹרַיָּא בִּכְסַף סִלְעִין חַמְשִׁין׃ וּבְנָא תַמָּן דָּוִד מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְאַסֵּיק עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין וְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹת דַּיָּירֵי אַרְעָא וְאִתְכְּלֵי מוֹתָנָא מֵעַל יִשְׂרָאֵל׃

רלבג

המוריגים · הם כלים מענין דשים בהם ה התבוא' : וכלי הבקר · הם הכלים שיש בהם עצים המוכני' לחרישה ולהשיר כמו דרבן ומה שידמה לו ובספר דברי הימי' זכר שכבר נתן גם כן ארונה ה החטים שכבר היה ב בגרן למנחה ושם זכר שכבר נתן דוד במקו' שקלי זהב משפר שש מאות · והנה אחשוב שהגרן עם הבקר קנה דוד בכסף שקלים נ' לבנות שם מזבח ו ולהעלות הבקר לעולה ואולם המקום ההוא בכללו שבנה בית ה המקד' שם קנה בשש מאות שקלי זהב וזהו אמרו לפי מה שזכר בספר דברי הימי' זהו בית יי' האלהים וזה מזבח לעולה לישראל כי זה ממה שיורה ש שכבר קנה המקום שבנה בו בית המקדש: ויעל עולות ושלמים · הנה לא כאסרו הבמות עד שנבנה בית המקדש ולזה היה אפשר לדוד להעלות עולות ושלמים ואע"פ שהיה זר זהו מה שצריך אל ביאור לפי הנראה לנו במה שהגבלנו באורנו בזה המקום:

ואולם התועלות המגיעים ממנו הם אלו ·

הראשון הוא במדות והוא שראוי לכל מקבל טובה מאחר שיתן לו תודה כפעל כל אשר גמלהו וכל שכן אם היה השם יתברך המטיב כי בנתינת התוד' לו תועלת כפלא להיישיר לאמונתו ית' ושכל הטובות ממנו ולזה תמצא שאחר שהיטיב הש"י לדוד כל אלו הטובות הנכללות באלו הספורים נתן לו תודה דוד בכללו' על כולם ואע"פ שכבר הודה לו על אחת אחת מהם ביחוד כמו שיראה מדבריו בספר תלים ולזה ספר מדבר דוד ליי' את דברי השירה הזאת ליי' ביום הציל יי' אותו מכף כל אויביו ומכף שאול:

השני הוא להודיע שהש"י כשיתחדשו ממנו הרעות לא יתחדשו ממנו כי אם מצד מה שהם טובות ולזה אמר דוד שהשם ית' הוא קרן ישעו להעי' שלא יחדש הש"י הרע כי אם מצד שהוא ישע לאוהביו והוא להצילם מאויביהם ולרחותם מעליהם כמו שידחה הבעל חי בעל קרנים בקרניו מעליו את החי המזיק לו:

השלישי הוא להודיע שהתפלה תהיה נשמעת כשיהיה המתפלל מסדר משבחי הש"י מה שיגיעהו השגתו לפי מה שאפשר כי אז הוא דבק בו ואז תהיה תפלתו נשמעת מפני דבקות ההשגחה האלהית בו וזהו אמרו מהולל אקרא יי' וגו' ולזה גם כן אמר בצר לי אקרא יי' ואל אלהי וגו' כמו שבארנו:

הרביעי הוא בדעות והוא להודיע כי מה שיחדשהו הש"י על דרך ההשגחה הפרטית יהיה מתחדש על יד מלאך ישולח מאתו על זה כאמרו אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולזה אמר בזה המקום וירכב על כרוב ויעף כמו שבארנו:

החמישי הוא להודיע כי כשיבא ההכרח שיחדש השם רעות להציל אוהביו הנה ישודרו ממנו ענינים להיטיב לאוהביו ומהם יתחדש רע במקרה לאויביו כשהיה אפשר שישלם המכוון בזה האופן וזה כלו להעיר כי הש"י מרחיק עשיית הרעות לפי מה שאפשר כי מה שיתחדש ממנו תמיד הוא הטוב והנה כמו שהעננים שיהיה מהם מטר הם המתחדשים לתכלית טוב שירוה את הארץ והולידה והצמיחה ויקרה מהם רע במקרה כמו הברד והרעמים והברקי' והלפידי' כן ייטיב הש"י לאוהביו בכמו זה הטוב שיסודר ממנו רע במקרה לאויביהם וזהו אמרו מספר מה שהסבית הש"י להצילו ולהכניע לאויביו וישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו חשרת מים עבי שחקים מנגה נגדו בערו גחלי אש ירעם מן שמים יי' וגו':

הששי הוא במדות והוא להודיע שמי שירצה שיושיג מבוקשו מנצוח אויבו ראוי שיתחרה במצליח דרכו שיורה כי מצד היותו מצליח ינצח ומזה יתבאר שהקשה יום ראוי שינוצח ולזה אמר דוד מספר בהשגחת הש"י יקדמוני ביום אידי ויהי יי' למשען לי כאילו יאמר שהם התחכמו להרע לו בעת היותו נכון לקבל הרע לולי יי' שהיה לו:

השביעי הוא להודיע שההשגחה הפרטית מהש"י תדבק באדם מצד שמרו דרכי השם ית' והתנהגו בתורתו והתבונן בה תמיד כי זה יביא אל קנין השלמות האנושי בתכלית מה שאפשר אשר הוא סבת דבקות ההשגחה בשם ית' ולזה אמ' דוד בספרו חוזק בקות ההשגחה האלהית בו יגמלני יי' כצדקתי כבור ידי ישיב לי כי שמרתי דרכי יי' ולא רשעתי מאלהי כי כל משפטיו לנגדי וחקותיו לא אסו' ממנה הורה בזה כי הוא מתהלך בדרכי השם ית' ומתבונן בחקותיו ומשפטיו:

השמיני הוא להסיר הספק למה נענש שאול יותר מדוד עם היות חטא דוד יותר עצום

הרבה מחטא שאול וזה כי דוד היה הולך בכל דרכיו בדרכי הש"י והיו מדותיו ותכונותיו בתכלית השלמו' והחסידו' בכל ענייניו רק בדבר אוריה החתי וזה ממה שיורה שדוד היה משתדל בכל עוז שתהיינה פעולותיו תמיד לפי הראוי אלא שלא יכול לנצח יצרו בענין בת שבע וממנו שובב דבר הריגת אוריה לכסו' קלונו ולמלט שלא תהיה פעולתו מבעילת בת שבע בעילת אשת איש עם שהיה קצת דין בהריגתו מפני שלא קיים מצות המלך. ואולם חטא שאול היה נראה היותו כנגד השם מפני שאר התכונות שראינו לשאול שלא היו מתישרות אל היוסר והחסידות ולזה גם כן תראה ששאול היה חושב להתנצל לשמואל בדברי שקר ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי ליי' ולזה אמר דוד להסיר את הספק הזה עם חסיד תתחסד ועם גבר תמים תתמם עם נבר תתבר ועם עקש תתפל כמו שבארנו:

התשיעי הוא להודיע שדרכי הש"י ופעולותיו הם תמימות בתכלית מה שאפשר וכן הענין באמרתו והיא התורה עד שאין בה דבר ללא תועלת ומה שחסר מהטוב בקצת פעלותיו שיקרה מהם רע לבני אדם בקצת העתי' הנה העדים הש"י להשלים מה שחסר מזה בששם האדם בעל בחירה ורצון לא ימשלו על הבחירה ההיא מה שיסודר מהם זה הרע במקרה ולזה יתכן שינצל האדם ממנו בזה האופן כשתהיה בחירתו אל הטוב המסודר מן התורה ובאמצעותו ידבק בש"י ויהיה לו למגן מהרעו' ההם כי הוא לבדו אפשר שיהיה מגן לכל החוסים בו:

העשירי הוא להודיע שכבר ימשך מחוזק דבקות השגחת הש"י שיביא האדם מהרע אל הטוב בקלות כאילו קפץ ודלג אליו מזולת שידרך בהגעתו אליו הנה כמו שעשה' הש"י מהמט' כחם על דרך מופת בזולת סבותיו כן יביא הטוב בקלו' לאוהביו בזולת סבותיו וזהו אמרו האל מאזרני חיל ויתר תמים דרכי משוה רגלי כאילות ועל במותי יעמידני:

האחד עשר הוא להודיע כי הש"י נתן המלוכה לזרע דוד כל הימים שהעולם נמצא על צד החסד מצד הברית ששם לדוד על זה מצד הצדק והיושר שמצא בו וזה ימשך תמיד לזרעו כשיעשו ישר' הטוב בעיני הש"י בדרך שיוכל לעשות להם כל ישע וכל חפץ גם בעת שהיה נכון לבא עליהם רע מצד ההשגחה הכוללת ואולם כשלא יהיה זה ותפסק המלכות מישראל הנה לא תסור מבית דוד אבל היא שמורה לו וזה ממה שיתבאר ממנו שכבר יצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה וימלך ויתקיים על ישר' כי אי אפשר שתבוא המלכה מזרעו הסרה נצחית וכבר נתבאר זה יותר בדברי הנביאי' וזהו אמרו ועשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם ואמר כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמורה כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח:

השנים עשר הוא מה שהודיע שאר המלכים שיקומו על ישראל מפני שאינם מושלים ביראת אלהים אבל הם אנשי רשע לא תתקיים מלכותם ויתיקו ישראל בעבורם ובשבתם והם וזרעם יהיו לכליון חרוץ וזה ממה שנתקיים בענין מלכות ירבעם וחבריו כאמרו ובליעל כקוץ מונד כלהם כי לא ביד יקחו ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית ובאש שרוף ישרפו בשבת וגם על הטובים אמר שלא תתקיי' מלכותם אך יהיו כמו דשא מארץ שתהיה להם צמיחה זמן לא ארוך מאד ואחר ייבשו וכן אמר הש"י לירבעם שאם ילך בדרכיו יבנה לו בית נאמן כאשר בנה לדוד אך לא יתקיים זה לו כל הימים ולזה תראה שמלכות החשמונים לא נתקיים מאד בבית שני:

השלשה עשר הוא להודיע שגבורי דוד היו כלם אנשים חכמים גם כן בחכמת התור' ולכן היתה דבקה השגחת הש"י בהם ולזה תאר שזכו העצני שהוא יושב בשבת תחכמוני ולזה גם כן היה מהגבורים בניהו בן יהוידע הכהן שהיה מופלא שב"ד והיו גם כן מהם הכרתי והפלתי והם הסנהדרין כמו שנתבאר במה שקדם ולזה תמצא שכאשר שבח אלו הגבורי' אמ' מן השלשה הכי נכבד ולא אמר מן השלשה היה חזק או תקיף אבל תארו בכבוד מצד גודל המעלה ולזה הגיע מגבורתם מה שזכר מפני הדבק בהם ההשגחה האלהית:

הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאד' שיבקש דבר ויוציא בבקשת קניינו דברים יותר נכבדים ממנו והמשל כי מי שאבד דבר שוה פרוטה אין ראוי שיוציא בבקשה דבר שוה יותר וכ"ש שאין ראוי שיסכן עצמו או איש אחד מן האנשים בבקשתו ולזה תמצא כי כשהתאוה דוד ואמר מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער וסכנו עצמם שלשת הגבורים להביא מהם אליו לא רצה לשתותם להורות כי לא הסכים שיסכנו עצמם בעבור זה ואף על פי שאמר זה במאמר על צד התאוה אל המים ההם כי כמה פעמים יאמר אדם כך במה שאין רצונו שישתדלו בהגעתו וגם בדברים הנמנעים כאמרו מי יתן לי אבר כיונה ולזה הסכים לנסך אותם ליי' לרמוז כי על עבודתו ית' לבד ראוי לסכן נפשו כאמרו ואהבת את יי' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך:

החמשה עשר הוא במקו' והוא להודיע כי כבר היה במקדש נסוך המים ולזה נסך דוד המים ההם ליי' כי הוא מן השקר שיעבוד דוד הש"י בדבר לא הוסכם שיעבוד בו במקדש הנה כמו שלא יעש' אחד מן האנשי' הטובים קרבן מן הנבי' ליי' כן לא היה ראוי לנסך המים אם לא היו מנסכי' אותם במקד' ומזה המקו' יש סמך גדול וחזק למה שאמ' רבותי' מנסוך המי' בחג הסוכו':

הששה עשר הוא להודיע כי ממוקשי עם יקרה שיעש' המלך דבר בלתי ראוי להיות כלי להדיח הרעה עליהם וזהו אמרו ויוסף אף יי' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה הנה כמו שימלך אדם חנף ממוקשי עם כן יקרה ממוקשי עם למנהיג הטוב שגגה מה שהיה נסתר ממנו מהש"י לולא חטא העם הלא תראה כי דוד לא עשה זה במרד ובמעל כי תכף שהרגיש שחטא השיגתהו החרטה ובקש מהש"י המחילה:

השבעה עשר הוא להודיע כי מן הרעו' ראוי לבחור במה שהוא רע מעט מאי זה צד שיהיה אם מפני היותו מעט רע בעצמותו אם מפני שיקל יותר לקחת העצה עליו והנה מפני זה בחר דוד היות הדבר בארצו שלשת ימים להשענו כי רבים רחמי הש"י ונחם על הרעה ואע"פ שגם כן הרעב הוא נפילה ביד הש"י הנה בו מה שהוא ביד אדם והוא השחתת האויבים יבול הארץ והוא היותר קשה וידמה שלזה המין מהרעב כיון בזה המקום והנה היו שני הרעו' משוערות כי הניסה לפני האויבים והם רודפים היא יותר קשה מהרעב כי זה הוא אימת מות והאחר הוא אימת חסרון המזון ואע"פ שימשך מחסרון המזון מות לקצת האנשים הנה בתחבולות יצילו הרבה מהמזון כמו שמצאנו שעשו ישראל בגמול מלך מדין עליהם והדבר הוא יותר קשה מהניסה מאויבים והם רודפים כי ממנו לא יתכן לנוס כי הוא באויר שהוא אצל האדם ולזה הושם בקירוב יחס זמן הדבר אל זמן הניסה כיחס זמן הניסה אל זמן הרעב:

השמנה עשר הוא להודיע שאפי' מחטאת דוד נמשך טוב הלא תראה כי בעבור זה החטא נגלה לו מקו' בית המקדש אשר בחרו הש"י אשר רמז אליו בתורה באמרו אל המקום אשר יבחר יי' ובאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה וכמו כן נמשך טוב מחטא בת שבע שיצא ממנו שלמה אשר נתנה לו המלכה לנצח ועל החטא ההוא גם כן עשה דוד הרבה מהזמירות הנזכרים בספר תלים שהם זמירות ישראל לשבח בהם הש"י ולשוב מחטאיהם וזה כלו מורה על יושר לבב דוד עם הש"י:

התשעה עשר הוא להודיע שהדבר שיש בו קדושה נפלאה לש"י אין ראוי שיהיה לאדם השתמשות בדברים הנוגעים בו כי זה ממה שיביא להקל בקדושתו ולזה תמצא שכאשר נבחר זה המקום הקדוש להיות בו מזבח ליי' לא רצו שיהיו הדברים שבו לשמוש אדם ולזה רצו ועשו מהבקר עולה ומהמוריגים וכלי הבקר עשו עצים להעלות העולה ומהחטים מנחו' שאם ישתמשו בהם לצורך הדיוט יביא זה להקל בקדושת המקו' הקדוש ההוא ולזאת הסבה ג"כ תמצא שכאשר בא ארון יי' משדה פלשתים על ידי הפרות שאסרום בעגלה הנה בקעו עצי העגלה ואת הפרות העלו עולה ליי':

העשרים הוא להודיע שאין ראוי להעלות לש"י עולות יתכן שיחשב בהם שיהיה בהם קצת אונס כמו הענין בזה שהיה נותן ארונה לדוד שהוא אפשר שלא היה נותן זה כי אם על צד היראה ממנו להיותו מלך ולזה רצה דוד על כל פנים לקנות אותם ולקנות הגרן שעשה בו המזבח לזאת הסבה בעינה שלא יעבד הש"י בדבר גזל ובמה שהוא לא לו ומפני זה הוצרך לקנות כל המקום ההוא אשר נבנה בו בית המקדש:

העשרים ואחד הוא להודיע מה שהעיר בזה הספור שהקרבנות הם סבה להמשיך ההשגחה בישראל ולעצור המגפה והמשחית מהם כי זה ממה שיעיר לעמוד על המכוון בענין הקרבנות שהוא מביא באופן שלם אל הדבקות בש"י כמו שבארנו בבאורנו בספר ויקרא הנה כמו שהיה הענין על הכפרת מבין שני הכרובים בכל דבור ודבור שהיה מדבר הש"י עם משה להיישיר ישראל לעמוד על כוונות התורה ועל סודות הנבואה כן רצה הש"י לעצור המגפה על יד הקרבנו' האלה להעמידנו על המכוון בהם כי כבר התבאר מדברי השירה שסבות ההשגחה הם הדבקות בש"י וההליכה בדרכיו והתבוננו' בדרכי התורה בכללם:

ובכאן נשלם באור ספר שמואל והיתה השלמתנו אותו בראש אדר ראשון של שנת תשעים ושמנה לפרט האלף הששי. והתהלה לאל לבדו אשר עזרנו ברחמיו וברוב חסדיו יתברך ויתרומם על כל ברכה ותהלה:

חד מן מ״ד מלין כתי׳ י׳ בסוף תיבות ולא קרי׳ וסי׳ מדרתי ותבאתי ואולם חי י״י אלהי יש׳ אשר מנעני ב׳ בו בנ״ל· נשאי צלק העמוני נחרי דשמואל· לבי ויאמר
בנענתך· יושבתי בלבנון מקוננתי בארזים מה נחנתי בבא לך חבלים· הרבית עלי גלעד וקחי צרי· שכנתי על מים רבים רבת· הלכתי הציבי לך
ויהי בשכבו ודעת את המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מרגלותיו ושכבתי· קניתי ויאמר בעז ביום קנותך· שנאי נגיד חסר

אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה

חד מן י״ח מלין חס׳ ו״ו בסוף תיבות וקרי׳ וסי׳ ויצו את בני בנימן לאמר· ויעלה ויקח שמואל טלה חלב·
בטחך במעשיך· וחללה נתתיו ביד הזרים לבז· ויעל ויבנו המזבח על מכונתיו· שוי ומן בני

מקים מלכים ומפיל כסיכים מאיר חשכים מורה כבוכים·
אל הוא לבדו ויורה לעבדו דוד בחסדו בספר מלכים :

רש״י

ולא יחם לו· אמרו רבותינו כל המבזה בגדים אינו נהנה מהם לסוף לפי שקרע את כנף המעיל לשאול· ומדרש אגדה אמ׳ רבי שמואל בר נחמני כיון שראה דוד את המלאך עומד בירושלם וחרבו בידו כשטנך מיראתו: בתולה· בתוליה מחממין את בשרה: סוכנת· מחממת וכן ובוקע עצים יסכן בם: לא ידע· שהבתולה יפה לחמם מן הבעולה ורבותינו אמרו משום לא ירבה לו נשי׳ וכבר היו לו שמונה עשר: מתכנא

רדק

והמלך דוד זקן· בן שבעים שנה היה שהרי בן שלשים היה במלכו וארבעים שנה מלך: בא בימים· בימי הזקנה אלא ונפל למטה ואף על פי שלא היה אלא בן שבעי׳ שנה מפני המלחמות אשר נלחם תשש כחו וקפצה עליו הזקנה והזקן כל זמן שהולך ומזקין החום הטבעי הולך וחסר לפיכך ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו· ויש בודרש שכל המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם ולפי שכרת דוד את כנף המעיל אשר לשאול לא נהנה מהבגדי׳ לעת זקנתו וזה הדרש רחוק ויש עוד בודרש קרוב מזה כי בראות דוד המלאך וחרבו שלופה בידו נבעת ונצטנן כמו שכתוב כי נבעת מפני חרב המלאך: ולא יחם לו· ולא יחם בשרו לו כמו ויחם בשר הילד וכן וחם לאדני המלך וחם להם ר״ל וחם הבשר ויחם שרשו יחם מבנין הקל והוא כתוב ביו״ד האיתן לבד ויו״ד השרש נעלמת מהמכתב וכן וירא שאול מלפני דוד וירש זרעך ואחרים זולתם: נערה בתולה· כי היא יותר מחממת מן הבעולה: סוכנת· ית קריבא ויש מפרשים מחממת כמו ובוקע עצים יסכן בם לדעתקת המפרשים וכן בלשון ערב לדבר חם ואמרו סכון ויש מפרשים אוכרת כמו לך בא אל הסוכן ואין טעם לפי׳ הזה כי מה צורך למלך שתהיה אוכרת ובעלת אוכרו׳ והנכון בעיני שפי׳ מועילה כלו׳ שיהיה למלך תועלת בה מפני הצנה אשר אחזתהו וזהו שפירש אחר כך ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך וכמוהו כי תאמר מה יסכן לך מה אועיל מחטאתי וכן הוכח בדבר לא יסכן ומלים לא יועיל בם: והמלך לא ידעה· כמו שפי׳ שהבתולה טובה לחמם מן הבעולה וכתב זה להודיע כי מותרת היתה לשלמה כי אביו לא ידעה אע״פ שהיתה סוכנת בחיק ורבותינו ז״ל פירשו שהיתה אסורה לו לבעלה משום לא ירבה לו נשים ואמרו בקבלה לא ירבה לו יותר משמנ׳ עשרה וכבר היה לו שמנה עשרה ושמכו זה על פסוק ואוסיפה לך כהנה וכהנה כמו שכתבנו בספר שמואל: מתכנא

ג״ר פ׳ ל׳ ל׳ **והמלך** דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים
ולא יחם לו: ויאמרו לו עבדיו
יבקשו לאדני המלך נערה בתולה
ל׳ יד ועמדה לפני המלך ותהי לו ס
נ׳ וכל בן נח דכו׳ סכנת ושכבה בחיקך וחם לאדני
המלך: ויבקשו נערה יפה בכל
גבול ישראל וימצאו את אבישג
נו׳ השונמית ויבאו אתה למלך:
והנערה יפה עד מאד ותהי למלך
נ׳ וכענין ל׳ ב׳ ואים סכנת ותשרתהו והמלך לא ידעה:

ומלכא דויד סיב על ביומין ומכסן
ליה בלבושין ולא שחין ליה:
ואמרו ליה עבדוהי יבעון לרבוני
מלכא עולימתא בתולתא ותשמיש
קדם מלכא ותהי ליה קריבא
ותשכוב לותך ותשחן לרבוני מ
מלכ׳: ובעו עולימתא שפירתא בכל
תחום ארעא דישראל ואשכחו ית
אבישג דמן שונם ואיתיאו יתה ל
למלכא: ועולימתא שפירא
עד לחדא והוה למלכא קריבא
ומשמשא ליה ומלכא לא ידעה:

והמלך דוד ג׳ ר״פ בקריאה וסי׳ והמלך דוד זקן בא בימים· והמלך דוד שמע את כל הדברים· שלח אל צדוק
ואל אביתר הכהנים: ותהי יד וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ח ובאיוב סימן י״ג: וחם ג׳ פתחין בקריאה וסי׳ וחם
השמש ונמס· וחם לאדני המלך· גם אם ישכבו שנים וחם להם· אנ״ך· וחד חם לבי בהגיגי· וכל בן נח דכוו׳:

רלבג

והמלך דוד זקן עד ויתחתן שלמה את בת פרעה: ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו· ידוע שהבגדי׳ אינם מחממים כי אם במקרה מצד שמירתם שהאויר המקיף בגוף לא יקררהו ולזה כ בקשו לו עבדיו דבר שיחממהו מצד תמימות בו ובחרו לו שיתחמם בחום נערה בתולה מפני שיתקבצו סבות רבות אל שתחממהו האחת מצד אשר בה והשנית מצד התחממה בהיותה עם הזכר והתעוררה למשגל והשלישית כי הוא גם כן יתעורר טבעו לקראת מצד יפיה והיותה בתולה וזה יהיה סבה ש שיתחמם מעצמו: ותהי לו סוכנת· ר״ל שומרת האוכרות וזה יהיה סבה שתוכל לבא לשכב בחיקו ואיש לא ירגיש: ויעש

רדק

מתנשא · מתפאר ומתגאה אני אמלוך כי חשב לפי שהיה יפה תואר יותר מאחיו כמו שאמר וגם הוא טוב תואר מאד ואמר בלבו שאביו היה אוהב אותו יותר מאחיו לפי שלא גער בו מימיו ולא הכעיסו לפיכך היה מתנשא לאמר אני אמלוך : וחמשים איש רצים לפניו · שהיו הולכין לפניו בכלי זיין כמנהג המלכי׳ שהולכי׳ לפניהם רגלים בכלי זיין וכן אמר ב באבשלום וחמשי׳ איש רצי׳ לפניו ובדברי רז״ל מאי מעליותא אלא שהיו כטולי טחול וחקוקי כפות הרגלי׳ : ולא עצבו · ולא הכעיסו כשהיה עושה שום דבר רע לא היה מכלימו ומיסרו לאמ׳ מדוע ככה עשית לפיכך יצא לדרך רעה ולמרוד באביו כי יודע היה אדוניהו כי דוד אמר להמליך שלמה אף על פי שלא הודיע דוד המלוכה עדיין אבל חשב בלבו אבי אוהב אותי ולא גער בי מימי אכנס בדבר המלוכה בימיו ואם לא ירע לו ידעתי שאני אמלוך : וגם הוא טוב תואר · וגם לרבות על אבשלו׳ ואף על פי שלא זכרו הנה זכר מעשה אדוניה לעשות לו רכב ופרשים למלוך כמעשה אבשלום שהיה חושב גם כן ל למלוך ויפיים גרם להם לשניהם להתגאות ולמרוד : ילדה · חגית אם אדוניהו ילדה אותו אחרי שילדה מעכה את אבשלום כי אחרי אבשלום היה גדול מאחיו כמו שכתוב השלישי אבשלום הרביעי אדוניה ואמנון שהיה הבכו׳ כבר מת ואולי דכיא׳ שהיה משנהו מת אע״פ שלא נכתבה מיתתו ולפיכ׳ היה חושב אדוניהו למלוך : ויהיו דבריו · דבריו ועצתו בדב׳ הזה היו עם יואב ועם אביתר כי יואב ידע כי דוד היה שונא אותו שהרי קללו על שהרג אבנר וגם אבשלום הרג שצוהו עליו לשמור שלא יהרגהו וגם עמשא הרג ועל כל אלה הדברי׳ היה שונא דוד אותו אלא שהיה דוד ירא אותו כל ימי חייו לפי שהיה נלחם מלחמותיו לפי׳ היה אחרי אדוניהו כדי שיניחנו שר צבא אם ימלוך כמו שהיה חושש בלבו שדוד יצוה אל בנו המולך תחתיו להמיתו ואביתר הכהן גם כן לפי שדוד שלקהו מן כהונה גדולה ושם תחתיו צדוק כשהיה בורח מפני אבשלום כמו שפירשנו בספר שמואל ולפיכך עזרוהו אלה השנים והיו אחריו והטו לב בני המלך ואנשי יהודה אחריו כמו שאמר ויעזרו אחרי אדוניה : ומריא · כתרגומו ופטימין הצאן והבקר היו מהמרע׳ והמריא הו׳ צאן ובקר שהם מפוטמי׳ בבית על האבוס ובמסכה אמרו מלשון מריא אין ממרים את העגלי׳ ואמרו איזו היא המראה מרביצה ופוקס את פיה ומאכילה כרשינין ומים בבת אחת : עם אבן הזוחלת · סמוך לאבן הזוחלת זבחו הצאן והבקר ופירוש הזוחלת שהיו מים זוחלין אצל האבן לפיכך נקראת זוחלת כמו שאמר אצל עין רוגל ויונתן תרגם סכותא ותרגום מצפה סכיתא : עין רוגל · כתרגומו עין קצרא וקצרא הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס בעבור זה רוגל לפי שהוא מכבסם בגדים ברגליו : לא קרא · לא קרא לאלה לפי שידע כי ידם עם שלמה : ויאמר נתן · חשש בדבר יותר לפי שהוא אמ׳ בנבואה לדוד כי שלמה ימלוך כמו שפירשנו בספר שמואל גם בדברי הימים כתוב : ואדנינו · בהגעת האלף והוא אחד מן השבעה : לא ידע · שאם ידע שיה מוחה בדבר שהרי כאמר לו בנבואה כי שלמה ימלוך : ומלטי את נפשך · כי חשש שאם ימלוך אדוניהו ימית אחרי מות דוד בת שבע ושלמה כדי שלא יבא לו ערעור במלכות או פי׳ ומלטי את נפשך ואת נפש בנך מבזיון שלא תהיו עבדים לאדוניהו : כשבעת

רשי

מתנשא · מתפאר : וחמשים איש · כטולי טחול וחקוקי כפות רגלים : ולא עצבו · לא הכעיסו לדרך שהמונע תוכחה מבנו מביאו לידי מיתה : וגם הוא טוב תואר · כאבשלום שנאמר וכאבשלום לא היה איש יפה והיא גרמה להם שנתגאו : ואותו ילדה אמו אחרי אבשלום · כלומ׳ גדלתו אחר תרבות שגדלה אמו של אבשלום : עם יואב בן צרויה · לפי שהיה יודע שבלבו של דוד עליו על שהרג את אבנר ועמשא ואבשלום וסופו שיצוה את בנו המולך תחתיו עליו לפיכך היה רוצה שימלוך זה על ידו ויאהבנו : ועם אביתר הכהן · שנסתלק מן הכהונה משברח דוד מירושלם מפני אבשלום ששאל באורים ותומים ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר והיה משבני בניו של עלי וידע שלא ישמש בימי שלמה שהרי כ כאמר לעלי והקימותי לי כהן נאמן והתהלך לפני משיחי והיה ח חפץ שיעמוד זה על ידו : ונתן הנבי׳ · שנבא לדוד ששלמה ימלוך כמו ש׳ בדברי הימים ושלמה יהיה שמו : ומריא · שור של פטם : אבן הזוחלת · אבן גדולה שהיו הבחורים מנסין בה את כחם להזיזם ולגררה לשון מים זוחלין וזוחלי ע עפר ויונתן תרג׳ אבן סכותא שעומדין עליה וצופים למרחוק : עין רוגל · תירגם יונתן עין קצרא הוא כובס שמתקן בגדיו כמו ב ברגליו על ידי בעיטה : ולשלמה אחיו לא קרא · שיודע היה שנתנב׳ עליו הנביא למלוך : ומלטי את נפשך · מן המחלוקת לאחר מות המלך שירצה בנך למלוך כמה שהבטיחו הקב״ה : חטאים

ה׳ וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר
אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים
וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו : וְלֹא־
ל׳ עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה
ל׳ עָשִׂיתָ וְגַם הוּא טוֹב־תֹּאַר מְאֹד וְאֹתוֹ
יָלְדָה אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם : וַיִּהְיוּ דְבָרָיו
עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן
ל׳ וַיַּעְזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה : וְצָדוֹק הַכֹּהֵן
וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא ו
ו׳ מל׳ וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְהַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד
לֹא הָיוּ עִם־אֲדֹנִיָּהוּ : וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ
ל׳ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת
אֲשֶׁר־אֵצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־
ל׳ אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל־אַנְשֵׁי יְהוּדָה
ב׳ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ : וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ
ל׳ ו׳ מל׳ ל׳ וְאֶת־הַגִּבּוֹרִים וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא
קָרָא : וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־
יו מל׳ בסי׳ שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי מָלַךְ
ב׳ מכל אלהי׳ אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית וַאדֹנֵינוּ דָוִד לֹא
יָדָע : וְעַתָּה לְכִי אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְּטִי
ד׳ אֶת־נַפְשֵׁךְ וְאֶת־נֶפֶשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה :

וַאֲדֹנִיָּה בַּר חַגִּית מִתְרַבְרַב לְמֵימַר אֲנָא אֶמְלוֹךְ וַעֲבַד לֵיהּ רְתִיכִין ו וּפָרָשִׁין וְחַמְשִׁין גַּבְרָא רָדְפִין ק קֳדָמוֹהִי : וְלָא אַכְלִימֵיהּ אֲבוּהִי מִיּוֹמוֹהִי לְמֵימַר מָא דֵין כְּדֵין אַתְּ עֲבִיד וְאַף הוּא שַׁפִּיר בְּרֵיוָא לַחֲדָא וְיָתֵיהּ יְלִידַת בָּתַר אַבְשָׁלוֹם : וַהֲווֹ פִּתְגָמוֹהִי בְּעֵצָה עִם יוֹאָב בַּר צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר כַּהֲנָא וְסַעֲדִין בָּתַר אֲדֹנִיָּה : וְצָדוֹק כַּהֲנָא וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וְנָתָן נְבִיָּא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְגִבָּרַיָּא דִּי לְדָוִד לָא הֲווֹ בַּעֲצַת אֲדֹנִיָּהוּ : וּנְכַס אֲדֹנִיָּהוּ עָאן וְתוֹרִין וּפַטִּימִין עִם אֶבֶן סָכוּתָא דִּי בִסְטַר עֵין קַצְרָא וְזַמִּין יַת כָּל אֲחוֹהִי בְּנֵי מַלְכָּא וּלְכָל גַּבְרֵי יְהוּדָה עַבְדֵי מַלְכָּא : וְיַת נָתָן נְבִיָּא וּבְנָיָה וְיַת גִּבָּרַיָּא וְיַת שְׁלֹמֹה אֲחוּהִי לָא זַמִּין : וַאֲמַר נָתָן לְבַת שֶׁבַע אִמֵּיהּ דִּשְׁלֹמֹה לְמֵימַר הֲלָא שְׁמַעַתְּ אֲרֵי מְלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ בַּר חַגִּית וְרִבּוֹנָנָא דָּוִד לָא יְדַע : וּכְעַן אִיתָא אַמְלְכִינָךְ כְּעַן מַלְכָּא וְשֵׁיזְבִי יַת נַפְשִׁיךְ וְיַת נַפְשׁ בְּרִיךְ שְׁלֹמֹה :

רלבג

ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו · ראוי שתדע שמלכי ישראל לא הותר להם להרבות סוסים ולזה לא היה זה הענין קטן אצל מלכי ישראל : ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית · הנה מפני זה חשב אדניה שיהיה לב דוד להמליכו אחריו כי לא גנה אותו על דבר ממעשיו והוא היה גם כן יפה תאר מאד ובעבור יפיו חשב שהוא ראוי למלך : ואותו ילדה אחרי אבשלום · הנה הוא מבואר שאי אפשר שנבין מזה ענין הלידה כי אבשלום היה בן מעכה ואדניה היה בן חגית ואילו היה מענין הלידה היה ראוי שיהיו שניהם מאם אחת תלד אדניה אחרי אבשלום ולזה הוא מבואר שהוא מענין הגדול כאמרו ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל המחולתי שהוא מענין הגדול כמו שקדם והרצון בזה שאמו גדלה אותו אחרי אבשלום והתנהג במנהגיו ובמדותיו ולזה אמר וגם הוא טוב תאר מאד כמו אבשלום שהיה יפה תאר מאד כמו שזכר במה שקדם הנה כמו שחשב אבשלום שימלוך אחר דוד מפני רוב יפיו כמו שחשב אדניה : ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן · ר״ל שסבר משך את לבבם להמשיך ולהסכים להמליכו והם עזרוהו בזה והנה חשב שכמו שאלו עזרו לדוד להגיעו למלכות ולהצליח כן יגיע לו על ידם וזה כי אביתר בא אל דוד מפני ברחו מפני שאול ועל פיו היה עושה דוד כל מעשיו ויואב הקים דוד על כסא המלוכה ונלחם מלחמותיו עם איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי ויואב גם כן נמשך לאדניה ועזרהו על הממלכה כדי שיאהבהו ולא יסירהו מהיו׳ שר צבא כי נתבאר לו כי לב דוד להסירו ממעלתו בעבור דבר אבשלום ואביתר הכהן גם כן ראה כי דוד היה נותן יותר מהכבוד והמעלה לצדוק ממה שהיה נותן לאביתר וזה מבואר מהספורי׳ הקודמי׳ שהקדים בהם דוד צדוק לאביתר : ומריא · הוא מין ממיני הבקר השמנים והגדולים : עם אבן הזוחלת · ר״ל אצל אבן הזוחלת ונקראת האבן ההיא כך לסבה לא ידענוה ואפשר כי האבן ההיא היתה גדולה וחלקה מאד ולרוב חלקותה היו מניעין אותה ודוחין אותה הנה והנה · והנה לא קרא שלמה אחיו לאכל עמו כי ידע שהוא יתגבר לו בזה להיותו בוטח שימלוך אחרי דוד אביו ולזאת הסבה גם כן לא קרא אל נתן הנביא כי הוא נבא לדוד ששלמה ימלוך אחריו כמו שנזכר בדברי הימי׳ ובכלל הנה לא קרא לאותם שלא היו נסכמי׳ לעצתו כמו צדוק הכהן ובניהו בן יהודע ונתן הנביא ושמעי ורעי והגבורי׳ אשר לדוד כי ידע כי הם יבלבלו עצתו ויתחדש מזה תקלות לבהעם הנסכמי׳ לעצתו :

ומלאתי

כשבעת לאמתך : יודע היה נתן שנשבע לה שמע זה ממנה ולמה נשבע לה אמרו כי כשמת הילד אמרה בת שבע הילד מת מפני העון אפילו יהיה לי ממך בן של קיימא יבוזו אותו אחיו מפני שבאתי אליך בעון מתחלה ולא רצתה להזקק לו עד שנשבע לה כי הבן שיהיה לו ממנה ראשונה ימלוך אחריו ואמר לה כי על פי הנבואה כאשר לו זהו זקן מאד . אלום מאד כי קפצה עליו זקנה כמו שפירשנו : משרת את המלך . בשכבה בחיקו ומחממת אותו ובמה שהיה צריך שירות אחר ואמר הספור הזה לפי שנכנסה בת שבע החדרה ואף כי היה המלך בצנעה במטתו עם אבישג ולא היה רשות לאדם אחר להכנס שם בלא רשות אבל היא לפי שהיתה אשתו נכנסה החדרה בלא רשות

ובואי ד' בקריאה וסי' ובאי שכבי עמו ונחיה . לכי ובאי אל המלך דוד . שבי דומם ובאי בחשך . עורי צפון ובאי תימן : ואמרת ג' בקריאה וסי' לכי ובאי אל המלך . הי"ש פה איש . ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה : ומלאתי ד' וסי' את דבריך . את הריו חלליו . ומלאתי את הגאיות . את הבית הזה כבוד : והנה ה' ר"פ בספרא

לכי ובאי אל המלך דוד ואמרת ר"נ חס' ות' מל' נ'
אליו הלא אתה אדני המלך נשבעת
לאמתך לאמר כי שלמה בנך ימלך
אחרי והוא ישב על כסאי ומדוע י'
מלך אדניהו: הנה עודך מדברת שם
עם המלך ואני אבוא אחריך
ומלאתי את דבריך: ותבא בת שבע ד'
אל המלך החדרה והמלך זקן מאד ל'
ואבישג השונמית משרתת את המלך: ל'
ותקד בת שבע ותשתחו למלך
ויאמר המלך מה לך: ותאמר לו
אדני אתה נשבעת ביהוה אלהיך
לאמתך כי שלמה בנך ימלך אחרי
והוא ישב על כסאי: ועתה הנה א' כתי'
אדניה מלך ועתה אדני המלך לא ח'
ידעת: ויזבח שור ומריא וצאן לרב ב'
ויקרא לכל בני המלך ולאביתר
הכהן וליאב שר הצבא ולשלמה
עבדך לא קרא: ואתה אדני המלך ל'
עיני כל ישראל עליך להגיד להם
מי ישב על כסא אדני המלך
אחריו: והיה כשכב אדני המלך עם ל'
אבתיו והייתי אני ובני שלמה ל'
חטאים: והנה עודנה מדברת עם ה' ר"פ בסיפ'
המלך ונתן הנביא בא: ויגידו למלך
לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני
המלך וישתחו למלך על אפיו ב' השתחויה על אפיו ויקר' את אבשלום
ארצה: ויאמר נתן אדני המלך אתה
אמרת אדניהו ימלך אחרי והוא
ישב על כסאי: כי ירד היום ויזבח
שור ומריא וצאן לרב ויקרא לכל ב'
בני המלך ולשרי הצבא ולאביתר
הכהן והנם אכלים ושתים לפניו ה' חס' וא' מל'
ויאמרו יחי המלך אדניהו: ולי אני ח'
עבדך ולצדק הכהן ולבניהו בן ב' א' חס' וא' מל'
יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא:
אם מאת אדני המלך נהיה הדבר ח'
הזה ולא הודעת את עבדיך מי ישב עבדך ק'
על כסא אדני המלך אחריו:

אזילי ותעלין לות מלכא דוד
ותמרין ליה הלא את ריבוני מלכא
קיימת לאמתך למימר ארי שלמה
בריך ימלוך בתרוי והוא יתיב על
כורסי מלכותי ומא דין מלך
אדניה: והא עד די את ממללא
תמן קדם מלכא ואנא איעול
בתרך ואקיים ית פתגמייכי:
ועלת בת שבע לקדם מלכא לאדרון
בית משכבא ומלכא סיב לחדא
ואבישג דמן שונם משמשא קדם
מלכא: וכרעת בת שבע וסגידת
למלכא ואמר מלכא מה ליך:
ואמרת ליה רבוני את קיימתא
במימרא דיי אלהך לאמתך ארי
שלמה בריך ימלוך בתרוי והוא
יתיב על כורסי מלכותי: וכען
הא אדניה מלך ואת ריבוני מלכא
לא ידעתא: ונכיס תורין ופטימין
ועאן לסגי וזמין לכל בני מלכא
ולאביתר כהנא וליואב רב חילא
ולשלמה עבדך לא זמין: וכען
רבוני מלכא עיני כל ישראל סבירן
עלך לחואה להון מאן יתיב על
כורסי מלכותא דרבוני מלכא
בתרוהי: ויהי כד ישכוב רבוני
מלכא עם אבהתוהי ואהי אנא
וברי שלמה מתרכין: והא עוד
דהיא ממללא עם מלכא ונתן
נבייא אתא: וחויאו למלכא למימר
הא נתן נבייא ואתא קדם מלכא
וסגיד למלכא על אפוהי על ארעא:
ואמר נתן רבוני מלכא את אמרת
אדניה ימלוך בתרוי והוא יתיב
על כורסי מלכותי: ארי נחת יומא
דין ונכיס תורין ופטימין ועאן
לסגי וזמין לכל בני מלכא ולרבני
חילא ולאביתר כהנא והא אינון
אכלין ושתן קדמוהי ואמרו יצלח
מלכא אדניה: ולי דאנא עבדך
ולצדוק כהנא ולבניה בר יהוידע
ולשלמה עבדך לא זמין: אם מן
רבוני מלכא הוה פתגמא הדין ולא
הודעתא ית עבדך מן יתיב על כורסי
מלכותא דרבוני מלכא בתרוהי:

רשי

חטאי' . חסרי' ומנועים מן הגדולה כמו אל השערה ולא יחטיא: אתה אמרת . בתמיה: כי ירד היום . שהעיר היתה גבוהה ואבן ה הזוחלת למטה בגיא: על

רלבג

ומלאתי את דבריך . אשלים מה שיחסר בהם או ירבה בזה שימשך לדבריה כטע' כי מלא אחרי וגו': והייתי אני ובני שלמה חטאים . ר"ל כענשים כי מפני שידע אדניהו כי הממלכה עתידה להיות לשלמה ישתדל להמיתו כמו שהיה מ מבקש שאול להרוג את דוד לזאת הסבה עם שזה יהיה סבה להזכיר חטא בת שבע אחרי מות דוד ויבוא זה לגנ' ג"כ על שלמה ואולם אם ימלוך שלמ' יתבאר לכל כי מיו' היתה בת שבע לדוד שלא היתה אסורה לו אחרי מות אוריה עם שמפני אימת מלך יראו לאמ' דבר כנגדו או יהיה הרצון בזה והייתי אני ובני שלמה חטאים אם לא נגלה אזכך על זה בחייך כי בעמוק ממנו המתנה הטובה שנתת לנו ולא יהיה האשם זולתי בנו להגלות הענין מדעתך היה להמליכנו כאשר דבר' ונשבעת לאמתך: אתה אמרת אדניה ימלוך אחרי . ר"ל האם אתה אמרת אם מאת אדני המלך נהיה ה הדב' הזה ולא הודעת את עבדך ר"ל האם היה מאת אדני המלך הדבר הזה ולא קראו לי כי לא הסכמת ל להודיע לעבדך מי ישב על כסאך : ויען

יפית ב' כתי' אתה ותקרי' עתה ואטעי' ביה

ז"ליאב ב' דין חסר ויען המלך שלמה ויאמ' לאמו מ"ל

ומלת משרת חסר ממנה הת"ו למ"ד הפועל מפני כובד קריאת שני תוי"ן רפות כאלו כי משפטו משרתת ובא הרי"ש בפתח גדול תמורת הקטן : מה לך . לפי שלא היתה רגילה לבא אלא ידע כי על דבר בא לפיכך אמר לה מה לך או לפי שנכנסה החדרה שלא ברשות ידע כי דבר נחוץ היה לה : ועתה אדוני המלך לא ידעת . רבים מהסופרים טעו בזאת המלה וכתבו ואתה באל"ף לפי שהוא קרוב לענין אבל ברור הוא אצלינו כי הוא ועתה בעי"ן מפי ספרים המדוייקים ומפי ה המסורת : ולשלמה עבדך לא קרא . כיון שלא קרא לשלמה בסעוד' זו וקרא לשאר בני המלך נראה כי לדבר מלוכ' עשה זבח זה וקרא לכל הסומכים ידו ש שיאכלו עמו : ואתה אדני המלך . זהו ואתה באל"ף וטועים בו בעי"ן לפי שהענין יותר קרוב : להגיד להם . שאם לא תגיד להם קודם שתשכב עם אבותיך והייתי אני ובני שלמ' חטאי' מדבר המלוכה . חטאים ת"י מתרכין כלומר מגורשין מן המלוכה ויש מ מפרשים אם לא יהיה בני מלך גלוי עון יהיה לנו יאמרו כי מפני עון שנמצא בי וכן שנולד ממני לא היתה לו מלוכה ויש מפרשי' כנגד דוד אמרה אלא שכנתה מפני כבודו כלומר אתה תהיה חוטא בזה אם לא תמליך שלמה בני כי אתה נשבעת לי ביי' : ונתן הנביא בא . בחצר או בבתים החיצונים עד שיאמרו למלך ויכנס ברשות ויגידו למלך ואמר המלך שיבא וכן עשה ויבא לפני המלך : אתה אמרת . על דרך תמיהה כלומר נראה שאתה אמרת לו שימלוך שזבח זבחים וקרא למי שרצה : כי ירד . ירד היום אל עין רוגל לזבוח : ולי אני עבדך . זה שלא קרא לנו ירמה כי לדבר המלוכה עשה הזבח : ולא הודעת את עבדך . תמה אני אם מאתך נהיה הדבר הזה איך לא הודעתני טרם ש שתמליכהו וכתוב עבדיך ביו"ד כלומ' לי ושאר עבדיך הנאמנים :

קרא

וסי' והנה עודנה מדברת עם המלך . והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים . והנה איש אלה' בא מיהודה . והנה אנשים עברים . והנה נביא אחד נגש : ושתים ה' חס' וא' מל' וסי' נמסר בשמואל חלק א' סימן ל' : ולית וסימ' נמסר בספר שפטים סי' י"ד : נהיה ח' וסי' אם מאת אדני המלך . כה אמר יי' לא תעלו ולא תלחמון דמלכים . וחברו דדברי הימים . יום חשך ואפלה . ביום ההוא ישא עליכם . כי לפני הימים ההם . ואשלחה אליו לאמר לא נהיה . תאוה נהיה תערב :

ויען המלך דוד ויאמר קראו לי לבת שבע · הנה נראה מזה כי בת שבע יצאה מן החדר בבא נתן הנביא לדבר אל המלך כדי שלא יכיר המלך כי זה הדבר היה מוסכם ביניהם ולזה קרא דוד לבת שבע ופחד לבא אליה ולומר אלו הדברים כי היא היתה יותר עצמית בזה מנתן הנביא כמו שמצאנו באשה התקועית שעשתה שאמרה הדברים אל יואב לא אליה: על הפרדה אשר לי · זה אחד מסימני המלוכה כי לא ירכב על מרכבת המלך מי שאינו מלך: והורדתם אותו אל גיחון · הנה בחר למשחו במקום נהר להיות סימן שתמשך מלכותו ותתקיים ותתפשט: ומשח אותו שם צדוק הכהן · ידענו כי שמן המשחה שעשה משה הוא נעשה לדורות כמו שנזכר שם לא נעשה עוד זולתו ולזה הוא מבואר ש שאין זאת המשיחה שימשחהו כולו בשמן ההוא כי לא יספיק ה השמן ההוא לזה לא היתה המשיח׳ כן בכל מה שמש׳ משה ממנו ולזה הוא מבואר שלא ימשח בו כי אם חלק מהנמשח והנה היתה משיח׳ המלך על ראשו כמו שאמ׳ בשאול ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו והנה ראוי שתהיה זאת ה המשיחה אל המקום שתהיה בו כתר ה המלכו׳ · וראוי שתדע כי לא הוצרכו למשוח שלמה אלא מפני מ מחלקת אדניה כי ב במשיחת דוד נמשחו כל הקמים תחתיו מ מזרעו כמו שבמשיחת אהרן ובניו נמשחו כל הבאים אחרים להיות כהני׳ ולזה לא הוצרכו למשוח אח׳ זה כי אם כהן גדול: ובא וישב על כסאי · לפרסם לכל שהוא מלך כדי שיסור המחלוקת מעל שלמה: אמן כן יאמ׳ יי׳ אלהי אדני המלך · היא תפלה שיהיה ר רצון השם ית׳ שיהיה העני׳ כן ר״ל שתהיה המלוכ׳ לשלמה כי אם לא תהיה לו מיי׳ לא יועיל לו זה: ויגדל את כסאו מכסא אדני ה המלך דוד · למדנו מזה שאין זה כנגד ה המלכות וזה כי רצון המלך הוא שיצליח ב בנו יותר ממנו: וירד צדוק הכהן ונתן ה הנבי׳ ובניהו בן יהויד׳ והכרתי והפלתי · הם היו סנהדרין כמו ש שקדם וזה כי שו שזכ׳ הם אשר על פיהם ר ראוי שתהיה בחירת המלך להיות מה ש שיבחרו כבחר מאת יי׳ והנה אשר יבחרהו הנביא יודע שבחרו יי׳ כמו שמצאנו בשמואל כשבחר שאו׳ ודוד וכן הענין בכהן גדול כי באורי׳ ותומי׳ יודע מי הוא אשר בחר יי׳ בו וכן הענין בסנהדרי גדולה כי כל ישר׳ מחוייבים להמשך למה שיגזרו כמו שנתבאר בתורה ולזה זכר בזה המקו׳ צדוק הכהן כי הוא היה כ״ג ונתן שהיה נביא ובניהו בן יהויד׳ והכרתי והפליתי שהיו סנהדרי גדולה ובניהו בן יהוידע היה עליה׳ כמו שנזכ׳ בספר שמוא׳ מחללים

על בקעת שמרים ישכים חדוול מצאתי כתוב על גחון יוא א קרי וכתי׳ ותמהתי עצשהת · התמתי לא הביאו עם האחרים -

ארץ ה׳ סבירין ארצה וסי׳ ויבאו ארץ כנען אל יעקב אביהם · נחנו נעבר חלוצים לפני יי׳ · ותרא אביגיל את דוד ותמהר · ותקד בת שבע אפים ארץ · ולא יפול צרור ארץ: גיחון ו׳ ג׳ מלאים וג׳ חסרים וסי׳ ושם הנהר השני גיחון · סתם את מוצא · בנה חומה חיצונה דמלכים · הלין ג׳ קדמאי מלאים · והורדתם אתו אל גחון ·

וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמֶר קִרְאוּ־לִי לְבַת
־שָׁבַע וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹד
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר
חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־
צָרָה: כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ בַּיהוָה נ׳
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ
יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי
תַּחְתָּי כִּי כֵּן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה: וַתִּקֹּד
בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם אֶרֶץ וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ ה׳ כבי׳ ארכת
וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם: ית חס׳
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ דָּוִד קִרְאוּ־לִי לְצָדוֹק
הַכֹּהֵן וּלְנָתָן הַנָּבִיא וְלִבְנָיָהוּ בֶּן־
יְהוֹיָדָע וַיָּבֹאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר ל׳ה ויאת׳ להם
הַמֶּלֶךְ לָהֶם קְחוּ עִמָּכֶם אֶת־עַבְדֵי
אֲדֹנֵיכֶם וְהִרְכַּבְתֶּם אֶת־שְׁלֹמֹה בְנִי
עַל־הַפִּרְדָּה אֲשֶׁר־לִי וְהוֹרַדְתֶּם אֹתוֹ ל׳
אֶל־גִּחוֹן: וּמָשַׁח אֹתוֹ שָׁם צָדוֹק אל׳ ו׳ נ׳ ק׳ אל׳ וג׳ חס׳
הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ עַל־
יִשְׂרָאֵל וּתְקַעְתֶּם בַּשּׁוֹפָר וַאֲמַרְתֶּם
יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה: וַעֲלִיתֶם אַחֲרָיו
וּבָא וְיָשַׁב עַל־כִּסְאִי וְהוּא יִמְלֹךְ
תַּחְתָּי וְאֹתוֹ צִוִּיתִי לִהְיוֹת נָגִיד עַל־ ל׳
יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְהוּדָה: וַיַּעַן בְּנָיָהוּ
בֶן־יְהוֹיָדָע אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אָמֵן
כֵּן יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ:
כַּאֲשֶׁר הָיָה יְהוָה עִם־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֵּן
יְהִי עִם־שְׁלֹמֹה וִיגַדֵּל אֶת־כִּסְאוֹ יהיה ב׳ ת׳ מכסאך
מִכִּסֵּא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד: וַיֵּרֶד צָדוֹק
הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע
וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וַיַּרְכִּבוּ אֶת־שְׁלֹמֹה
עַל־פִּרְדַּת הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּלִכוּ אֹתוֹ ל׳ חס׳
עַל־גִּיחוֹן: וַיִּקַּח צָדוֹק הַכֹּהֵן אֶת־
קֶרֶן הַשֶּׁמֶן מִן־הָאֹהֶל וַיִּמְשַׁח
אֶת־שְׁלֹמֹה וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ ו׳
כָּל־הָעָם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה:

ואתיב מלכא דוד ואמר קרו לי
לבת שבע ועלת לקדם מלכא
וקמת לקדם מלכא: וקיים מלכא
ואמר קיים הוא יי דפרק ית נפשי
מכל עקא: ארי כמא דקיימית
לך במימרא דיי אלהא דישראל
למימר ארי שלמה בריך ימלוך
בתרי והוא יתיב על כורסי מלכותי
תחותי ארי כן אעביד יומא הדין:
וכרעת בת שבע על אפהא על
ארעא וסגידת למלכא ואמרת
יתקיים רבוני מלכא דוד לעלם:
ואמר מלכא דוד קרו לי לצדוק
כהנא ולנתן נביא ולבניהו בר
יהוידע ואתו לקדם מלכא: ואמר
מלכא להון דברו עמכון ית עבדי
רבוניכון ותרכבון ית שלמה ברי
על כודנתא די לי ותחתון יתיה
לשילוחא: וימשח יתיה תמן צדוק
כהנא ונתן נביא למהוי מלך על
ישראל ותתקעון בשופר ותימרון
יצלח מלכא שלמה: ותסקון
בתרוהי וייתי ויתיב על כורסי
מלכותי והוא ימלוך תחותיי
ויתיה פקידית למהוי מלכא על
ישראל ועל יהודה: ואתיב בניה
בר יהוידע ית מלכא ואמר אמן
כן תהי רעוא מן קדם יי אלהא
דריבוני מלכא: כמא דהוה מימרא
דיי בסעדיה דריבוני מלכא כן יהי
בסעדיה דשלמה וירבי ית כורסיה
מכורסיה מלכותא דריבוני מלכא
דוד: ונחת צדוק כהנא ונתן נביא
ובניה בר יהוידע וקשתיא ו
וקלעיא וארכיבו ית שלמה על
כודנתא דמלכא דוד ואובילו יתיה
לשילוחא: ונסיב צדוק כהנא ית
קרנא דמשחא מן משכנא ומשח
ית שלמה ותקעו בשופרא ואמרו
כל עמא יצלח מלכא שלמה:

ושל אחריו ויוליכו אתו · ושל אחריו וימשחו אתו צדוק הכהן · חס׳: ויאמרו כל העם ד׳ וסי׳ אל שמואל ג׳ ויקח צדוק הכהן את קרן השמן · אמן והלל ליי׳ · אשר בשער והזקנים:

רשי

על הפרדה אשר לי · הוא סימן לו שימלוך ותחלת הגדולה שאין הדיוט רוכב על סוסו של מלך: אל גיחון · הוא מעין השילוח מכאן שאין מושחין את המלכי׳ אלא על המעיין סימן שתמשך מלכותו: ומשחת אותו · נותן לו שמן בין ריסי עיניו כמין נזר כ כזה ✝ אמן · שיהיה שלמה: מכסא אדוני המלך · מכאן שאין אדם מתקנ׳ בבנו: והכרתי והפלתי · תרגם יונתן וקשתיא וקלעיא ורבותינו אמרו אורים ותומים: את קרן השמן · משמן המשח׳ שעשה משה: מן האהל · שהארון נתון בעיר דוד וצלוחית של שמן המשחה לפני הארון כמו שאנו שונין בסדר יומא: בחלילים

דבי על קלף שבידי כתוב גחון: כזה גחן

רדק

קראו לי לבת שבע · לא יצאה מהחדר אבל רחקה ממנו מעט בעוד שהיה נתן מדבר עמו לפי׳ אמר קראו לי ודרש הכתו׳ בזה רחוק מאד שאמר כי לתמימים קראה להודיע לאבישג כי מה שלא ידעה לסבה שהיתה אסור׳ לו לא מפני שלא היה יכול: יחי לעולם · פירוש חיי נפש לעולם הבא כי בעולם הזה קרוב היה למיתה וכן ת״י יתקיים וכל שאר יחי המלך תרגם יצלח: עבדי אדוניכ׳ · על הכרתי ועל הפלתי אמר ומה שאמ׳ עבדי אדוניכם כאילו אמר עבדי וכן ואל משה אמר עלה אל יי׳ ר״ל אלי ואת יפתח ואת שמואל ר״ל אותי: אשר לי · שהייתי רוכב בה וזה יהיה סי׳ למלוכה שהרי אין הדיוט רוכב על סוסו של מלך: אל גיחון · הוא שילוח וכן ת״י לשילוחא ונקרא בשני שמו׳ צוה להמליכו אל גיחון למשחו שם לסימן טוב שתמשך מלכותו כמו שתמשך המעין: ומשח אותו · אף על פי שלא היה צריך למשחו שאין מ מושחי׳ מלך בן מלך כי כשנמש׳ דוד לו ולזרעו נמשח למלכות אלא מפני מחלוקתו של אדניהו צוה למשחו: יחי המלך · יצלח מלכא וכן תרגם יונתן כל יחי המלך כי התפלה על החיים וההצלחה כי אוכם חיים בלא הצלחה: ויוליכו אותו על גיחון · כמו אל גיחון וכן ויתפלל על יי׳ כמו אל יי׳ וכן הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: את קרן השמן · הוא שמן המשחה: מן האהל · מאהל מועד כי שם היה שמן המשחה ואף על פי שאהל מועד היה בזמן ההוא בגבעון הלך שם צדוק או שלא להביאו ואף על פי שאמר כי צלוחית של שמן המשחה היתה נתונה לפני הארון זה היה כשהארון היה באהל מועד אבל כשהוציאו אותו משם למלחמת פלשתי׳ הצלוחית ובצנצנת השמן הניחו שם באהל מועד ולא לקחו משם את הארון ואם הביאו הצלוחית אחר והביאוה

מחללים בחלילים. ר״ל שהיו מנגנים בחלילים והם כלי זמר בדמיון קנים והם נקובים נקבים מסודרים להוצאת מינים מוגבלים מהקולות: ותבקע הארץ לקולם. אמר זה על צד ההפלגה והגוזמא או יהיה הרצון בזה כי לקולם נאספו רבים אליהם מכל הצדדים וכאילו בקעו אויר הארץ בחוזק: מה קול הקריה הומה. ר״ל מה קול העיר אשר היא הומה זאת ההמיה הנפלאה: כי איש חיל אתה וטוב תבשר. ידמה שהרצון באיש חיל איש טוב כי האיש הטו׳ עושה חיל בטובותיו ומדרך האיש הטוב לבשר הטוב לא הרע, או יהיה הרצון באיש חיל גבור והנה מדרך הגבור שיתנבא תמיד הטוב בדברי הריב והמלחמ׳ לסבת היותו בלתי מפחד: ויחזק בקרנו׳ המזבח. הנה כבר נתבאר בתורה כי המזבח קולט אלא אם בא שם רוצח מכה נפש בזדון ובערמ׳ והנה אדוניה לזה בא שם כי שם לא היה מפחד שיהרגנו שלמה ויהיה המקום ההוא לו למקלט עד שיבטיחהו המלך שלמה שלא ימיתהו: אם יהיה לבן חיל לא יפול משערת ראשו ארצ׳. ר״ל אם תחזקנ׳ ידיו להיות לעבודת המלך ולמצותו כמאמר בני החיל לא יגיעהו נזק מדברי וכן שלח דוד לאנשי יבש גלעד ועתה תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל: ויבא וישתחו למלך שלמה ויאמ׳ לו שלמ׳. ידמה כי מפני שאמ׳ לשלמ׳ אם יהיה לבן חיל חשב אדניהו שירצה לעמוד לפניו וישרתהו ולזה לא היה רוצה להפרד ממנו אם לא יתן לו רשות וכאשר הרגיש שלמה בזה אמר לו שילך לביתו: וחזקת והיית לאיש. רוצה לו׳ שלא תהיינה פעולותיך פעולות צעיר שנים ונער אבל תהיינה פעולות איש גדול וזה אמנם יהיה עם התישבו׳ בנפש: ושמרת

ותבקע ד׳ וסי׳ האדמה אשר תחתיתם · ותבקע הארץ בקולם · ותבקע העיר דמלכים · וחברו דירמיה : וטוב י״ז בקריאה וסי׳ ויצמח יי׳ אלהים מן האדמה כל עץ · ולא החוס עינך עליו · ככל הדרך אשר צוה · וישלח ויביאהו והוא אדמוני · יאמר נא אדנני · ויהי בהיות רוח אלהים · ויקרא אביש אל דוד · עודנו מדבר והנה

ויעלו כל העם אחריו והעם
מחללים בחללים ושמחים שמחה (מחללים ב׳ סתרי ליסכי ואתם מחללי׳ אתו)
גדולה ותבקע הארץ בקולם: וישמע
אדניהו וכל הקראים אשר אתו והם
כלו לאכל וישמע יואב את קול
השופר ויאמר מדוע קול הקריה
הומה: עודנו מדבר והנה יונתן בן
אביתר הכהן בא ויאמר אדניהו בא
כי איש חיל אתה וטוב תבשר: ויען
יונתן ויאמר לאדניהו אבל אדנינו
המלך דוד המליך את שלמה:
וישלח אתו המלך את צדוק הכהן
ואת נתן הנביא ובניהו בן יהוידע
והכרתי והפלתי וירכבו אתו על
פרדת המלך: וימשחו אתו צדוק
הכהן ונתן הנביא למלך בגחון
ויעלו משם שמחים ותהם הקריה
הוא הקול אשר שמעתם: וגם ישב
שלמה על כסא המלוכה: וגם באו
עבדי המלך לברך את אדנינו המלך
דוד לאמר ייטב אלהיך את שם (אלהים אדלא כתיב שם)
שלמה משמך ויגדל את כסאו
מכסאך וישתחו המלך על המשכב
: וגם ככה אמר המלך ברוך יהוה
אלהי ישראל אשר נתן היום ישב
על כסאי ועיני ראות: ויחרדו ויקמו
כל הקראים אשר לאדניהו וילכו
איש לדרכו: ואדניהו ירא מפני
שלמה ויקם וילך ויחזק בקרנות
המזבח: ויגד לשלמה לאמר הנה
אדניהו ירא את המלך שלמה והנה
אחז בקרנות המזבח לאמר ישבע לי
כיום המלך שלמה אם ימית את
עבדו בחרב: ויאמר שלמה אם יהיה
לבן חיל לא יפל משערתו ארצה
ואם רעה תמצא בו ומת: וישלח
המלך שלמה וירדהו מעל המזבח
ויבא וישתחו למלך שלמה ויאמר
לו שלמה לך לביתך:
ב ויקרבו ימי דוד למות ויצו את
שלמה בנו לאמר: אנכי הלך בדרך
כל הארץ וחזקת והיית לאיש:

וסליקו כל עמא בתרוהי ועמא משבחין בחינגיא וחדן חדוא רבא וזעת ארעא לקלהון: ושמע אדניה וכל זמיניא די עמיה ואינון ספיקו למיכל ושמע יואב ית קל שופרא ואמר מא דין קל קרתא אישתגישת: עד דהוא מליל והא יונתן בר אביתר כהנא אתא ואמר אדוניה עול ארי גבר דחיל חטאין את וטב תבסר: ואתיב יונתן ואמ׳ לאדוניה בקושטא רבוננא מלכא דוד אמליך ית שלמה: ושלח עמיה מלכא ית צדוק כהנא וית נתן נביא ובניה בר יהוידע וקשתיא וקלעיא וארכיבו יתיה על כודנתא דמלכא: ומשחו יתיה צדוק כהנא ונתן נביא למהוי מלכא בשילוחא וסליקו מתמן כד חדן ואישתגישת קרתא הוא קלא דשמעתון: ואף יתיב שלמה על כורסי מלכותא: ואף עלו עבדי מלכא לברכא ית רבוננא מלכא דוד למימר יוטיב יי׳ ית שום שלמה משמך ויהבי ית כורסוהי מכורסי מלכותך וסגיד מלכא על שיווא: ואף כדין אמר מלכא בריך יי׳ אלהא דישראל דיהב יומא דין בר יתיב על כורסי מלכותי ועיני חזאן: ותוהו וקמו כל זמיניא די לאדוניה ואזלו גבר לאורחיה: ואדוניה דחיל מן קדם שלמה וקם ואזל ואתקיף בקרנת מדבחא: ואתחוא לשלמה למימר הא אדוניה דחיל מן קדם מלכא שלמה והא אחד בקרנת מדבחא למימר יקיים לי כיומא דין מלכא שלמה דלא יקטיל ית עבדיה בחרבא: ואמר שלמה אם יהי לגבר דחיל חטאין לא יפל מסער רישיה לארעא ואם בישתא תשתכח ביה ויתקטיל: ושלח מלכא שלמה ואחתוהי מעילוי מדבחא ואתא וסגיד למלכא שלמה ואמר ליה שלמה איזיל לביתך:
וקריבו יומי דוד לממת ופקיד ית שלמה בריה למימר: אנא אזיל באורח כל ארעא ותתקף ותהי לגבר דחיל חטאין:

רדק

והניחוה לפני הארון בירושלם והיה פי׳ האהל אשר נטה לו דוד׳ אבל רחוק הוא שהוציאו מאהל מועד שום דבר עד שהביאוהו לבית עולמי׳ כ״ש אם היה הארון שהיה בירושלם היה הארון שבו שברי לוחו׳ והארון שבו הלוחות היה באהל מועד כמו שכתבנו ב בספר שמואל והקרן הזה מלא היה מדת המשיחה כמו שאמר לשמואל מלא קרנך שמן ולך א אשלחך אל ישי והיה יוצק ממנו על ראש המלך תחלה ואחר כך מושח בצורת נזר בין ריסי עיניו ויש אומ׳ כי מתחלה היה מושח בין ריסי עיניו ואחר כך הנותר בקרן היה יוצק אותו על ראשו כי מלא הקרן יהיה השיעור ש מהמשיחה ועוד המליכו שלמה ומשחו אותו פעם שני׳ כמו שכתו׳ בדברי הימי׳ וימליכו שנית לשלמ׳ מפני כי עתה לא היו שם אלא אנשי ירושלם ואחר כך הקהיל המלך כל שרי ישראל מכל ה השבטים ל ירושלם ושרי האלפים ושרי המאות ולעיני כל הקהל משחוהו לנגיד ואז משחו גם כן לצדוק לכהן גדול ואז עשו שמח׳ גדולה וזבחו זבחים לרוב: מחללים בחלילים. מזמרים בכלי זמר ששמו חליל והוא כלי חלול ונקוב נקבים קטנים: ותבקע הארץ לקולם. כאילו נבקעה הארץ מרוב השמחה והוא לשון הגדלה ותוספת כמו גדולות ובצורות בשמים: מדוע קול הקריה הומה. מדוע הוא זה הקול שהקריה הומה: איש חיל אתה. כלומר אדם זריז וטוב ות״י גבר דחיל חטאין כלו׳ בעל כח לכבוש את יצרו: אבל אדונינו. כלומר איננו כמו שאתה חושב כי טוב אבשר לך אבל הוא להפך כי אדונינו המלך ד דוד המליך את שלמה: את שם שלמה משמך: אמרו רז״ל בכל אדם מתקנאה חוץ מבנו ותלמידו בנו משלמה ותלמידו מיהושע: על המשכב. השתחוה אל על המשכב שהיה שוכב עליה וכן וישתחו ישראל על ראש המטה: ויחזק בקרנו׳ המזבח. המזבח שהיה בירושלם כי היתר הבמות היה אז והחזיק במזבח להנצל שם: אם ימית את עבדו. מזה שאני מפחד תמיד ונסופק בו ישבע לי שלא ימיתני: אם יהיה לי לבן חיל. כמו בן חיל לאדוניו וירא מפניו וסר אל משמעתו ות״י אם יהא לגבר דחיל חטאין פי׳ בן חיל בעל כח לכבוש את יצרו: והיית לאיש. זריז ומוש׳ בנפשך וכובש את יצרך וכן ת״י לגבר דחיל חטאין ופי׳ לפניו ושמרת וכו׳ וכן ועמשא בן איש רוצה לו׳ גדול ונכבד וכן כולם אנשים גדולים ונכבדים: את

ולזה לא היה רוצה ל להפרד

רשי

בחלילים. קלמ״יילש בלע״ז: ותבקע הארץ. דברו הנביאים לשון הואי כלשון בני אדם: אבל אדונינו. כלומר עכשיו אין בשורתי ט טובה לך: בקרנות המזב׳. שהיה בגבעון אמר הרוגי בית דין נקברין בקברי בית דין אמות כאן ואקבר בקברות אבותי כך דרש רבי תנחומא: את

יונתן· מקול מפלתו הרעשתי· ועמהם הלוים שמעיהו· יגיע כפיך כי תאכל· כל ימי עני רעים· תאות אדם חסדו· ויצא המן ביום ההוא· ומתוק האור וטוב לעינים· וטוב משניהם· וטוב לא יהיה לרשע: ותהם ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ד׳: אחז ג׳ חד מלעיל וסי׳ חיל אחז ישבי· והנה אחז בקרנות המזבח· שמאל בעשתו ולא אחז· בתרא מלעיל וכל שום גבר קמץ ומלרע:

רדק

את משמרת יי' אלהיך · כמו ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות ללכת בדרכיו תקון המדו' מה הוא חנון אף אתה היה חנון מה הוא רחום אף אתה היה רחום: לשמור חקותיו · המצות שלא נגלה טעמם: מצותיו · אשר כאמר בהם מצות כגון שלוח טמאים והפרת נדרים וכיוצא בהן: ומשפטיו · הדינין: ועדותיו · אשר הם עדות וזכר כמו שבת ומועדי' וכיוצא בהם שהם לזכר והנה כל התורה · ועדותיו כראית בו הוי"ו בקריא' והיא למ"ד הפעל אע"פ שהוא מנחי העי"ן נהפכה עי"ן הפעל וכן בדרך עדותיך ששתי והרומים להם: תשכיל · כתרגומו תצלח: את כל אשר תעשה · כמו בכל אשר תעשה ויהיה תשכיל פועל עומד או יהי' את כמשמעו ויהיה תשכיל פועל יוצא כלו' בשמרך המצו' תצליח אתה את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם: וגם אתה · וגם לרבות על מצותיי' אשר צוהו ללכת בדרכי יי' אמר וגם זאת היא מדרכי י' לבער אנשי הרשע כי אתה ידעת את אשר עשה לי יואב וגו' או יהיה וגם אתה ידעת כמו שאני יודע ואיני צריך ל להודיעך שלא לצוותך עליו לבערו מן העולם: אשר עשה לי · פירו' אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל ולי עשה מה שעשה להם כי אבנר אני שבטחתיו וקבלתיו באהבתי ועמשא גם כן היה ב בשליחותי ומשב אנשי יהודה אלי ויש מפרשי' אשר עשה לי שהרג אבשלום ולפירו' הזה יהיה אשר עשה לשני שרי חסר וי"ו השמוש ואשר עשה · ובדר' אשר עשה לי שהראה הספר ששלח לו דוד ביד אוריה: לשני שרי צבאות ישראל · כי אבנר היה שר צבא ועמשא שמהו אבשלו' שר צבא וברעת דוד היה למנותו אחר כך שר צבא ועוד כי גדול היה ביהודה ושר צבא יהודה וכתוב עליו עוד ויט את לבב כל איש יהוד' כאיש אחד: ויהרגם · בשלום · טעמו עם ויהרגם כלומ' ויהרגם בשלום ושם אותם דמים כאילו היו דמי מלחמה או פירוש ושם דמי מלחמה דמי עשהאל שהיו דמי המלחמה כי עשהאל רודף היה לאבנר שם אותם כדמי שלום כאילו הרג אבנר לעשהאל בשלום נקם נקמתו מאבנר וגם כן הרגו בשלום כי לקחו לדבר עמו ולא נשמר ממנו ועמשא גם כן הרג בשלום שאמר לו השלו' אתה אחי ואחז בזקנו לנשק לו ולא היה לו שום טענה להרגו ונתן הדמי' ההם שעשה אותם דמי מלחמה נתן אותם בחגורתו אשר במתניו כמו שכת' ועליו חגור חרב מצומדת לו על מתניו ובנעלו אשר ברגליו שנפלו מתים לרגליו ויונתן תרג' הפסו' כן דקטילינון בערמימותיה וגו' כבעמוד · ויש דרש ובנעלו אשר ברגליו שהרג אבנר בערמה ושאל לו גרמת היאך חולצת והיה שוחה ומראה לו כי בשיבה היא חולצת אז הכהו וזהו שאמר לדבר אתו בשלי לשון של נעלך והנה את' ובנעלו אשר ברגליו: ועשית כחכמתך · כלו' שלא תהרגנו עד שתמצ' עליו עילה אע"פ שהוא חייב מיתה כי מלחמותיי' כלחם ונוטות כמצאו בו אלא שהרג לשני שרים אנס לפי' תעשה כחכמתך שתביאהו לידי עילה והסיבה שיתחייב הריגה: ולא תורד שיבתו בשלום שאול · שלא תניחנו למות מיתת עצמו אלא יהרג כמו שהרג: כי כן קרבו אלי · בזה הדרך קרבו אלי במאכל ובמשתה כמו שכתוב משכב וספות וחטים ושעורים הגישו לדוד וכתוב והוא כלכל את המלך בשבתו במחנים וכן תר' אינון ספיקו צרכי: והנה עמך · כלו' אף על פי שהוא משבט בנימן עמך וברשותך הוא להביאו לידי מיתה או פירוש והנה עמך בירושלם כדי שתוכל למצוא לו עילה וסיבה להמיתו · ובדרש כי רבו היה והיה תלמדו וזהו טעם עמך: קללני · בזה אותי בדברים ובמעשה: נמרצת · חזקה שאמר לו איש הדמים איש הבליעל ועפר בעפר כמו מה נמרצו אמרי יושר ויש דרש שהוא נוטריקון: ירד לקראתי · שמחול לו ונשבעתי לו שלא אמיתנו אף ע"פ שנשבעתי לו שלא אמיתנו חייב מיתה הוא ולשמור שבועתי לא תמיתנו עד שתמצא לו עילה ועון וסבב אתה הדבר שיבא לידי עון שיהיה לך דין עליו כדי להמיתו כי איש חכם אתה ותדע למצוא לו עילה:

בעיר

רשי

את אשר עשה לי · שהראה הספר ששלח דוד ביד אוריה במדרש רבי תנחומא: דמי מלחמה בשלום · שהיה להם שלום עמו ולא היו נשמרים ממנו: בחגורתו אשר במתניו · שחגר חרבו מצומדת על מתניו שלא כדרך החגורים בצאתו לקראת עמשא ופיה למטה כדי שתפול כמה שנאמר והוא יצא ותפול וכשנפלה ונטלה כסבור עמשא שלא כפל שלא להגביהה מן הארץ ולא נשמר ב בחרב אשר ביד יואב: ובנעלו אשר ברגליו · את אבנר הרג בערמה ששאלו גירמת היאך חולצת כמה שנאמר ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי למוקשל נעלך: ולא תוריד את שיבתו בשלום שאול · שתניחהו למות מיתת עצמו וליפול ב בגהינם: קללה נמרצת · מפורשת כמו מה ימריצך מה נמרצו כמו מה נמלצו:

כי

ועדותיו ה' מפקין וי"ו בליש' וסי' ושמרת את משמרת · וימאסו את חקיו · ויעמד המלך על העמוד · וחברו על עמודו דדברי הימים · שלום ח' חס' בליש' בקריאה וסי' במסרה רבהא: מפני אשר קטרתם: והנה ה' ר"פ בספרא וסימ' נמסר לעיל בריש סיפרא: מבחרים ד' חס' בליש' וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סימן ג':

ושמרת את משמרת יהוה אלהיך ללכת בדרכיו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם: למען יקים יהוה את דברו אשר דבר עלי לאמר אם ישמרו בניך את דרכם ללכת לפני באמת בכל לבבם ובכל נפשם לאמר לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל: וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויה אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל לאבנר בן נר ולעמשא בן יתר ויהרגם וישם דמי מלחמה בשלם ויתן דמי מלחמה בחגרתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו: ועשית כחכמתך ולא תורד שיבתו בשלם שאל: ולבני ברזלי הגלעדי תעשה חסד והיו באכלי שלחנך כי כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך: והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחרים והוא קללני קללה נמרצת ביום לכתי מחנים והוא ירד לקראתי הירדן ואשבע לו ביהוה לאמר אם אמיתך בחרב:

ה' כתיבין וי"ו · ג' · ג' · ג' ומ"ל · ל' תמרו · ח' תם' בליש' · ב' מ"ל בליש' · ח' תם' · ב' חס' מדי שאל · ה' ר"פ בסיפ' · ג' חס' · ל' · ל'

ותיטר ית מטרת מימרא דיי אלהך למהך באורחן דתקנן קדמוהי למיטר קיימוהי פיקודוהי ודינוהי וסהידותיה כמא דכתיב באוריתא דמשה בדיל דתצלח ית כל דתעביד וית כל אתר דתתפני לתמן: בדיל די יקיים יי ית פתגמוהי די מליל עלי למימר אם יטרון בנך ית אורחתהון למהך קדמי בקשוט בכל לבהון ובכל נפשהון למימר לא יפסוק לך גבר מעל כורסי מלכותא דישראל: ואף את ידעת ית דעבד לי יואב בר צרויה דעבד לתרין רבני חילותא דישראל לאבנר בר נר ולעמשא בר יתר דקטילינון בערמותיה ודמי די יתחשיב ליה דמיהון עלוהי כדם תבירי קרבא ויתיב להון בכמנת שלמא ואשד דמהון באיספניקי די בחרציה ודש בטלריתא די ברגלוהי: ותעביד כחוכמתך ולא תחית סיבתיה בשלמא לשאול: ולבני ברזילי גלעדא תעביד טיבו ויהון באכלי פתורך ארי אינון ספיקו צורכיי במערקי מן קדם אבשלום אחוך: והא עמך שמעי בר גרא בר משיבט בנימן מעולימת והוא לטני לוטן מריר ביומא דאזלית למחנים והוא נחת לקדמותי לירדנא וקיימית ליה במימרא דיי למימר דלא אקטלנך בחרבא:

רלבג

ושמרת את משמרת יי' אלהיך · ר"ל שישמור בלבבה שיצווהו השי' לשמרו וזה אמנם י יהיה בלמידת התורה ותהיה הלמידה ההיא בהתבוננות לתכלית שתלך בדרכי השי' אשר נזכרו בתורה ו ולשמור כל החקים והמצות והמשפטים והעדות הכתובי' בתור' משה כי בלמידה ה הזאת תשכי' ותדע כל מה שראוי לך לעשות מדבר דבר שיקרה לך ותהיה מפני זה מוכן להתנהג בדרכי ה התורה בכל מעשיך ובזה גם כן תשכיל ותדע כל מה שראוי שתפנה שם והמשל כי אם לא ידע אדם שמחוייב לשבת בסוכה בחג הסוכות לא יפנה להשתדל בעשייתה ויהיה זה סבה אל שלא יקיים זאת המצוה או ירצה בזה כי שמירתך חקות השי' ומצוותיו ומשפטיו ועדותיו ככתו' בתורת משה יהיה סבה שתצליח את כל אשר תעשה וכל מה שתפנה אליו תגיע לך ההצלחה והוא מענין אמרו בכל אשר יפנה ישכיל שכל דוד מכל עבדי שאול: למען יקים יי' את דברו וגו' · באר לו שכבר יגיע לו משמירת הכהונה תועלת אחר והוא התמדת המלוכ' לו ולזרעו: את אשר עשה לי יואב בן צרויה · ר"ל על דבר אבשלום שעבר מצותו והרגו ואחר כך דבר אל דוד קשות כמו שנזכר במה שקדם: וישם דמי מלחמה בשלום · ר"ל על הריגת אבנר כי הוא הרגו בעת היותו בשלום עמו מפני שהרג עשהאל אחיו במלחמה והנה היה אז אבנר בשלום עמו כי הוא בא אל המלך להביא לו המלוכה והוא שלחו וילך בשלום: ויתן דמי מלחמה בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו · זה שב אל עמשא כי יואב שם כלי המלחמה בהרגו אותו בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו לפי שהוא שם תער חרבו מצומדת בחגורתו ולא שם תערה תוכה כמנהג וכאשר ראה עמשא שחה לתקן נעלו אשר ברגליו ואז בשחותו נפל החרב מתערו לארץ ולקחו יואב משם ולזה לא נשמר עמשא מן החרב אשר ביד יואב ובהיות הענין כן הנה יתאמת שיואב נתן דמי המלחמה באלו הכלים אשר הנם מוכנים לצד המלחמה כלל: ולא תורד את שיבתו בשלום שאול · ר"ל עשה כחכמתך באופן שלא תניחנו למות מיתת עצמו כי כבר הגדיל לעשות הרעות הנפלאו' האלו ויוסרו שאר האנשי' מעשות ככה וייראו גם כן מלבעוט במלכות: והנה עמך שמעי בן גרא · אמר זה כי הוא היה עמו בהמשחו כאמרו ושמעי ורעי והגבורים אשר לדוד לא היו עם אדניהו וידמה גם כן שנשאר עמו לעבודתו כי היה יושב בירוש' כמו שתמצ' שנזכר במה שאחר זה: והוא קללני קללה נמרצת · חזק' וקשה וזה מבואר מדבריו לו בעת ברחו מפני אבשלום:

ועתה

ועתה אל תנקהו · ד״ל אף על פי שהוא עמך ואין לך עליו דרך ותואנה להרגו ולא על מה שחרף וקלל אותי כי כבר נשבעתי לו שלא אמיתהו הנה תעשה בדרך שלא יהיה נקי מהעונש כי איש חכם אתה ותמצא בזה דרכים יתכן בהם שתוכל להגיע עליו עונש המות באופן שתוריד את שיבתו אל הקבר בשפיכות דמים לא כמות כל האדם ׃ וישכב דוד עם אבותיו · מגיד שאבותיו היו צדיקי׳ וישרי׳ כמוהו ׃ ויקבר בעיר דוד · היא ציון ׃ ושלמה ישב על כסא דוד אביו · מגיד שאחז מעשה אבותיו ׃ ולו ולאביתר הכהן וליואב בן צרויה · רוצה לומ׳ שהוא היה יותר ראוי למלוך כי הוא הגדול ממני כי הממלכה ראויה שתהיה לגדול כאמרו ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ולאביתר הכהן היתה גם כן ראויה יותר הכהונה הגדולה כי ראשונה היתה לו קודם היותה לצדוק והיתה לו גם כן מאבותיו וליואב בן צרויה גם כן היה ראוי יותר שיהיה שר הצבא מזולתו כי הוא היה ראשון בזאת ה׳ השררה ובהיות הענין כן שהוא ראוי יותר למלוכה ואלו אשר עזרוהו ראויים יותר לשררותיהם הנה י׳ ימשך מזה במעט סבה שתשוב המלוכה לאדניה ומפני זה הוא מבקש אבישג השונמית לאשה לחזק את ידו וידי עוזריו ש׳ שהמלוכה ראויה ש׳ שתהיה לו כי אם היתה הרכיבה על הפרדה אשר רכב עליה המלך סימן למלוכה כמו שקדם כל שכן ש׳ שהלקיח׳ לאשה אשר שכבה בחיק המלך הוא סימן למלוכה ובהיות הענין כן הנה הוא מבואר כי זאת תחבולה מאדניה ל׳ למשוך אליו המלכות ׃

מלכתו ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר בלק׃ ועלי ה׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימ׳ י״ח׃ למלך ג׳ וחס׳ וסימ׳ ועלי שמו כל ישראל פניהם · ויהי בשמנים שנה · כי מבית הסורים יצא למלך׃ מאתך ה׳ בקריא׳ וסי׳ ועתה שאלה אחת קטנה · ותאמר שאלה אחת קטנה · והיה אני אלך מאתך · שתים שאלתי מאתך · אם תראה

וְעַתָּה אַל־תְּנַקֵּהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה ל׳
וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ
אֶת־שֵׂיבָתוֹ בְּדָם שְׁאוֹל׃ וַיִּשְׁכַּב דָּוִד תמן
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד׃
וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ
דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה
בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלִַם
מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ וּשְׁלֹמֹה
יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ ט׳ · ב׳ חס׳ · ג׳ חס׳
מְאֹד׃ וַיָּבֹא אֲדֹנִיָּהוּ
בֶן־חַגִּית אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה
וַתֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם בֹּאֶךָ וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם׃
וַיֹּאמֶר דָּבָר לִי אֵלָיִךְ וַתֹּאמֶר דַּבֵּר׃
וַיֹּאמֶר אַתְּ יָדַעַתְּ כִּי־לִי הָיְתָה הַמְּלוּכָה
וְעָלַי שָׂמוּ כָל־יִשְׂרָאֵל פְּנֵיהֶם לִמְלֹךְ ה׳ · ג׳ וחס׳
וַתִּסֹּב הַמְּלוּכָה וַתְּהִי לְאָחִי כִּי מֵיְהוָה
הָיְתָה לּוֹ׃ וְעַתָּה שְׁאֵלָה אַחַת אָנֹכִי
שֹׁאֵל מֵאִתָּךְ אַל־תָּשִׁבִי אֶת־פָּנָי ה׳ · ל׳ חס׳
וַתֹּאמֶר אֵלָיו דַּבֵּר׃ וַיֹּאמֶר אִמְרִי־נָא ב׳ אחותי׳ את
לִשְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא־יָשִׁיב אֶת־ ל׳ · כר
פָּנָיִךְ וְיִתֶּן־לִי אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית יב
לְאִשָּׁה׃ וַתֹּאמֶר בַּת־שֶׁבַע טוֹב אָנֹכִי
אֲדַבֵּר עָלֶיךָ אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ וַתָּבֹא בַת־
שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְדַבֶּר־לוֹ
עַל־אֲדֹנִיָּהוּ וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ לִקְרָאתָהּ ל׳
וַיִּשְׁתַּחוּ לָהּ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסְאוֹ וַיָּשֶׂם
כִּסֵּא לְאֵם הַמֶּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לִימִינוֹ׃ יב
וַתֹּאמֶר שְׁאֵלָה אַחַת קְטַנָּה אָנֹכִי
שֹׁאֶלֶת מֵאִתָּךְ אַל־תָּשֶׁב אֶת־פָּנָי ה׳
וַיֹּאמֶר־לָהּ הַמֶּלֶךְ שַׁאֲלִי אִמִּי כִּי לֹא־
אָשִׁיב אֶת־פָּנָיִךְ׃ וַתֹּאמֶר יֻתַּן אֶת־ ז׳
אֲבִישַׁג הַשֻּׁנַמִּית לַאֲדֹנִיָּהוּ אָחִיךָ ג׳ חס׳
לְאִשָּׁה׃ וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר
לְאִמּוֹ וְלָמָה אַתְּ שֹׁאֶלֶת אֶת־אֲבִישַׁג
הַשֻּׁנַמִּית לַאֲדֹנִיָּהוּ וְשַׁאֲלִי־לוֹ אֶת־ ג׳ חס׳
הַמְּלוּכָה כִּי הוּא אָחִי הַגָּדוֹל מִמֶּנִּי
וְלוֹ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה׃ ל׳ דין מל׳ וא׳ חס׳
וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בַּיהוָה לֵאמֹר
כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף כִּי יח
בְנַפְשׁוֹ דִּבֶּר אֲדֹנִיָּהוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃

וּכְעַן לָא תְזַכֵּינֵיה אֲרֵי גְּבַר חַכִּים אַתְּ וְתִידַע יַת דְּתַעְבֵּיד לֵיהּ וְתַחֵית יַת סֵיבְתֵיהּ בִּקְטָלָא לִשְׁאוֹל׃ וּשְׁכֵיב דָּוִד עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּקַרְתָּא דְדָוִד׃ וְיוֹמַיָּא דִּי מְלַךְ דָּוִד עַל יִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּחֶבְרוֹן מְלַךְ שְׁבַע שְׁנִין וּבִירוּשְׁלֵם מְלַךְ תְּלָתִין וּתְלַת שְׁנִין׃ וּשְׁלֹמֹה יְתֵיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְּדָוִד אֲבוּהִי וְאִתְקֵינַת מַלְכוּתֵיהּ לַחֲדָא׃ וַאֲתָא אֲדֹנִיָּה בַּר חַגִּית לְוַת בַּת שֶׁבַע אִמֵּיהּ דִּשְׁלֹמֹה וַאֲמָרַת שְׁלָם מֵיתָךְ וַאֲמַר שְׁלָם׃ וַאֲמַר פִּתְגָם אִית לִי לְמַלָּלָא עִמִּךְ וַאֲמַרַת מַלֵּיל׃ וַאֲמַר אַתְּ יְדַעַתְּ אֲרֵי דִילִי הֲוַת מַלְכוּתָא וְעָלַי שַׁוִּיאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַפֵּיהוֹן לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא וְאִסְתְּחַרַת מַלְכוּתָא וַהֲוַת לְאָחִי אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת לֵיהּ׃ וּכְעַן שְׁאֵלָא חֲדָא אֲנָא שָׁאֵיל מִנִּיךְ לָא תְתִיבִין יַת אַפָּי וַאֲמָרַת לֵיהּ מַלֵּיל׃ וַאֲמַר אֱמָרִי כְעַן לִשְׁלֹמֹה מַלְכָּא אֲרֵי לָא יְתִיב יַת אַפַּיִךְ וְיִהַב לִי יַת אֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם לְאִתּוּ׃ וַאֲמָרַת בַּת שֶׁבַע טַב אֲנָא אֲמַלֵּיל עֲלָךְ קֳדָם מַלְכָּא׃ וַאֲתַת בַּת שֶׁבַע לִקֳדָם מַלְכָּא שְׁלֹמֹה לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ עַל אֲדֹנִיָּה וְקָם מַלְכָּא לִקְדָמוּתָהּ וּסְגֵיד לַהּ וִיתֵיב עַל כּוּרְסֵיהּ וְשַׁוִּי כּוּרְסָא לְאִמָּא דְמַלְכָּא וִיתֵיבַת לִימִינֵיהּ׃ וַאֲמָרַת שְׁאֵלָה חֲדָא זְעֵירָא אֲנָא שָׁאֲלָא מִנָּךְ לָא תְתִיב יַת אַפָּי וַאֲמַר לַהּ מַלְכָּא שְׁאַלִי אִמִּי אֲרֵי לָא אֲתִיב יַת אַפַּיִךְ׃ וַאֲמָרַת תִּתְיְהֵב יַת אֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם לַאֲדֹנִיָּה אָחוּךְ לְאִתּוּ׃ וַאֲתֵיב מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וַאֲמַר לְאִמֵּיהּ וּלְמָא אַתְּ שָׁאֲלָא יַת אֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם לַאֲדֹנִיָּה וְשָׁאֲלִי לֵיהּ יַת מַלְכוּתָא אֲרֵי הוּא אָחִי קַשִּׁישׁ מִנִּי חֲלָא בְּעֵצָה הֲוֹו הוּא וְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא וְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה׃ וְקַיֵּים מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר כְּדֵין יַעֲבֵיד לִי אֱלֹהִים וּכְדֵין יוֹסִיף אֲרֵי בְנַפְשֵׁיהּ מַלֵּיל אֲדֹנִיָּהוּ יַת פִּתְגָּמָא הָדֵין׃

רשי

כי איש חכם אתה · תן לבך למצוא לו עון מות בשביל דבר אחר וזהו וידעת אשר תעש׳ לו׃ ותכון מלכותו מאד · אף על העליונים׃ לדבר לו · לדבר בשבילו בשביל אדוניהו׃ לאם המלך · אמרו רבותינו לאמה של מלכות היא רות׃ ושאלי לו את המלוכה · משישתמש בשרביטו של מלך היא תחלת השררה׃ עצה

רדק

בעיר דוד · היא ציון׃ ותכון · אחר שהמית אלה שרמז להיות לו לשטן כמו שאמר אחרי מות שמעי והממלכה נכונה ביד שלמה׃ כי מיי׳ היתה לו · כי נודע כי נתן הנביא אמר על פי יי׳ כי שלמה יהיה מלך ואף עם כן היה הוא מערער במלוכה אם יוכל ויתן לו את אבישג כי מותרת היתה לו כי דוד אביו לא ידע׳ א׳ שאין משתמשין בשרביטו של מלך א״א אב״ה הוא מלך ולתואב׳ זו ביקש אות׳ אדוניהו ובת שבע לא הרגישה בדבר׃ וישב על כסאו · אחר שקם לקראתה והשתחוה לה חזר למקומו על כסאו וצוה לשים כסא לאמו שתשב לימינו · ויש דרש לאם המלך לאמה של מלכות והיא רות כי עדיין היתה היא בחיי׳ וזה רחוק מאד׃ יתן · אינו לשון זכר לנקבה אלא פי׳ יותן זה המתן והיא אבישג ולשון זכר נופל על הענין וכן יעשה מלאכה׃ ושאלי לו את המלוכה · והבין שלמה כי בתואנה הוא מבקש אותה לפי שהיה אסור להשתמש בה אם לא היה מלך ואם יתנו לו את אבישג היה סבור שהחזיק במלכות והבין כי א׳ אביתר ויואב שהחזיקו את ידו יעצוהו זה לפי׳ אמר לו ולאביתר וליואב בן צרויה וכן ת״י הלא בעצה דא הוו הוא ואבית׳ כהנא ויואב בר צרויה׃ ויושיבני

מסרה

אתי לקח מאתך׃ תשב ה׳ ד׳ קמץ ומלרע וחד פתח ומלעיל וסימ׳ רק את בני לא תשב שמה · תשב אנוש עד דכא ותאמר · בעבור דוד עבדך אל תשב · אל תשב את פני דמלכים · בתראה מלעיל׃ יתן ז׳ וסי׳ נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס׃ השונמית ג׳ חס בקריאה וסי׳ וימצאו את אבישג השונמית · ותאמר יתן את אבישג השונמית · ולמה את שואלת את אבישג השונמית׃ לי אלהים י״א בקריאה וסי׳ כי שת לי אלהים זרע אחר · צחק עשה לי אלהים · בני הם אשר נתן לי אלהים בזה · בן שלם לי אלהים · להכרות את דוד · ולעמשא תמרו · וישבע המלך שלמה · אם יספוק עפר שמרון לשעלים · אם יעמד ראש אלישע · עד אשר אדע · לב טהור ברא לי אלהי׳׃

וְעַתָּה חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֱכִינַנִי
וַיּוֹשִׁיבַנִי עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִי וַאֲשֶׁר
עָשָׂה־לִי בַּיִת כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר כִּי הַיּוֹם
יוּמַת אֲדֹנִיָּהוּ׃ וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בְּיַד בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע־בּוֹ
וַיָּמֹת׃ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן אָמַר הַמֶּלֶךְ
עֲנָתֹת לֵךְ עַל־שָׂדֶיךָ כִּי אִישׁ מָוֶת
אָתָּה וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא אֲמִיתֶךָ כִּי־
נָשָׂאתָ אֶת־אֲרוֹן אֲדֹנָי יְהוִה לִפְנֵי דָּוִד
אָבִי וְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְעַנָּה
אָבִי׃ וַיְגָרֶשׁ שְׁלֹמֹה אֶת־אֶבְיָתָר
מִהְיוֹת כֹּהֵן לַיהוָה לְמַלֵּא אֶת־דְּבַר
יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עַל־בֵּית עֵלִי ב
בְּשִׁלֹה׃ וְהַשְּׁמֻעָה
בָּאָה עַד־יוֹאָב כִּי יוֹאָב נָטָה
אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא
נָטָה וַיָּנָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה וַיַּחֲזֵק
בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
כִּי נָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה
וְהִנֵּה אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה
אֶת־בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע לֵאמֹר לֵךְ
פְּגַע־בּוֹ׃ וַיָּבֹא בְנָיָהוּ אֶל־אֹהֶל
יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ
צֵא וַיֹּאמֶר לֹא כִּי פֹה אָמוּת וַיָּשֶׁב
בְּנָיָהוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר

וּכְעַן קַיָּים הוּא יְיָ דְאַתְקְנַנִי ל׳
וְאוֹתְבַנִי עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּת דָּוִד ויושיבני ז׳
אַבָּא וּדְקַיֵּים לִימַלְכוּ כְּמָא דְמַלִּיל ח׳
אֲרֵי יוֹמָא דֵין יִתְקְטֵיל אֲדֹנִיָּהוּ׃
וּשְׁלַח מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּיַד בְּנָיָה בַּר
יְהוֹיָדָע וּשְׁלִיט בֵּיהּ וְקַטְלֵיהּ׃
וּלְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא אֲמַר מַלְכָּא
לַעֲנָתוֹת אֵיזִיל לָךְ לְקִירְוָךְ אֲרֵי ל׳ חס׳ ב׳ מ״ל בליש׳
גְּבַר חַיָּיב קְטוֹל אַתְּ וּבְיוֹמָא הָדֵין ל׳ ל׳
לָא אֶקְטְלִינָּךְ אֲרֵי נְטַלְתָּא יַת
אֲרוֹנָא דַיְיָ אֱלֹהִים קֳדָם דָּוִד אַבָּא ל׳ ל׳
וַאֲרֵי אִתְעַנֵּיתָא בְּכֹל דִּי אִתְעַנֵּי
אַבָּא׃ וְתָרֵיךְ שְׁלֹמֹה יַת אֶבְיָתָר
מִלְּמֶהֱוֵי כָּהֵין מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ
לְקַיָּימָא יַת פִּתְגָמָא דַיְיָ דִּי מַלִּיל סימן
עַל בֵּית עֵלִי בְשִׁילֹה׃ ח׳ חס
וּבְסוֹרְתָא מְטַת עַד יוֹאָב אֲרֵי יוֹאָב ל׳ כסיפ׳
אִתְפְּנִי בָּתַר אֲדֹנִיָּה וּבָתַר אַבְשָׁלוֹם ל׳
לָא אִתְפְּנִי וַאֲפֵיךְ יוֹאָב לְמַשְׁכְּנָא ג׳
דַיְיָ וְאַתְקֵיף בְּקַרְנַת מַדְבְּחָא׃ לד
וְאִתְחַוַּא לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה אֲרֵי
אֲפַךְ יוֹאָב לְמַשְׁכְּנָא דַיְיָ וְהָא
בִּסְטַר מַדְבְּחָא וּשְׁלַח שְׁלֹמֹה יַת
בְּנָיָה בַּר יְהוֹיָדָע לְמֵימַר אֵיזִיל שְׁלוֹט
בֵּיהּ׃ וַאֲתָא בְנָיָה לְמַשְׁכְּנָא דַיְיָ
וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר מַלְכָּא פּוּק
וַאֲמַר לָא אֲרֵי כָא אִתְקְטִיל וְאָתֵיב ג׳ מטעי׳ כה
בְּנָיָה יַת מַלְכָּא פִּתְגָמָא לְמֵימַר

ואשר עשה ז׳ בקריאה דסמיכי וסימ׳ ואשר עשה לכם במדבר· ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו · ואשר עשה לדתן ולאבירם· לעינינו את האתות הגדלת דיהושע · ואשר עשה לי בית· ויתר דברי בעשא· ויתר דברי חזקיה׃ והשמעה ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נבסר בשמואל חלק ב׳ סימן י״ג׃

רדק

ויושיבני · בפתח מקום צרי וכן יואהבני אמי׃ עשה לי בית· בית מלכות וכן ת״י ודקיים לימלכו׃ ביד בניהו· אע״פ שהיה כהן ואסור להטמא למתים כשפגע בו לא מת מיד וסלק ידו ממנו טרס מותו או אע״פ שאסו׳ לכהן להטמא למתי׳ במקו׳ מצוה מטמא ולעשות מצות המלך מצוה היא וכן מותר לכהן להלחם במלחמות מצוה ולהטמא לפי׳ כתבו שלמ׳ שר צבא וכן פירש׳ בספר שמואל בפסוק הוא הכה את שני אריאל מואב׃ ענתות. איש ענתות כי משם היה וענתות לכהנים היא כי כן כתוב בספר יהושע וכתוב מן הכהנים אשר בענתות וכן ואני תפלה ואני איש תפלה שקר מזין איש שקר דמשק אליעזר איש דמשק או פירוש לענתות לך וכן ת״י על שדיך אל נחלתך כלומר לך לך לענתות וכן ת״י אזיל לך לקירוך ועל במקום אל וכן הרמתה על ביתו ותתפלל על יי כמו אל ה׳׃ איש מות. חייב מיתה הוא מי שמרד במלכות ואביתר מרד בדוד ש שהיתה ידו עם אדניהו והיה יודע כי בדעת דוד להמליך שלמה או אפילו לא היה יודע מרד היה להמליך מלך בחיי דוד שלא ברשותו׃ התענית. שהלך עם דוד בברחו מפני שאול ובברחו מפני אבשלום ועני הדרך היה להם כמו שכתוב כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר׃ מהיות כהן· פירו׳ כהן גדול ומעתה התחיל העונש על בית עלי כמו שאמר ספחני נא אל אחת הכהונות כי לעולם לא יהיה להם שום שררה בכהונה אלא יהיו נטפלים לאחרי׳ שיהיו שרים עליהם ואביתר מבית עלי היה׃ והשמועה. שמוע׳ שהומת אדוניהו ונגרש אביתר פחד על עצמו לפי שהוא נטה אחרי א אדוניהו ואחרי אבשלום לא נטה כי אילו נטה אחרי אבשלוט ולא נטה אחרי אדוניהו לא היה לו לפחד שכיון שכל ישראל היו רוצים להמליכו לא היה מרד שיתחייב מיתה שאם כן היה עמשא חייב מיתה והנה דוד אמ׳ לו לשומו שר הצבא ובקש דמו עתה מיד יואב אבל במרד הזה היה חייב מיתה שהרי היה יודע כי בלב דוד להמליך את שלמה ומרד בדוד ובשלמה ונטה אחרי אדוניהו וטרם שהרג שלמה אדניהו לא היה מפחד כי לא שמע מה שצוה דוד את שלמה ומשמרד לא היה ירא כי אמר כי הנה אדניהו מרד והנה מחל לו שלמה שאמר לו לא יפול משערת ראשו ארצה כן מחל גם כן לעוזריו וכששמע שהרג אדניהו ושגרש אביתר מהיות כהן פחד על עצמו וינס אל אהל יי׳ ששם היה הארון בירושלם והחזיק בקרנות המזבח להמלט שם כי מזבח היה שם כמו שכתוב כי שם העלה דוד עולות ושלמים לפני הארון ושלמה לא הרגו עד עתה כי אמר עד שימצא לו קצת עילה להמיתו כי כן צוה לו דוד ועשית כחכמתך והיה ממתין לו עד שימצא לו עילה להמיתו וכיון שהוגד לו לשלמה כן כי הלך והחזיק בקרנו׳ המזבח אמר זהו קצת מרד שחושב להנצל מידי והנה הוא עדיין בדעתו ובמרדו כיון שנס מפני ואני לא אמרתי להמיתו לפיכך צוה את בניהו שיפגע בו ורבותינו ז״ל נתנו טעם אחר כי אחרי אבשלום לא נטה אמרו בקש לנטות ולא נטה כלומר גם בדבר אבשלום מרד יואב בלבו ובקש לנטות אלא שלא נטה אחריו אמר עדיין לחלוחית של דוד קיימת כלומר גבורתו אבל בדבר אדוניהו שהיה דוד זקן ומוטל במטה נטה אחרי אדוניהו בגלוי והחכם רבי אברהם אבן עזרא אמר כי יואב לא נטה אחרי אבשלום בעבור שהיה יודע כי איננו ראוי להיות לו המלוכה וגם כן חשב על שלמה׃ אצל המזבח. כמו שאמר שהחזיק בקרנות המזבח ואמרו רבותינו ז״ל כי בדבר זה טעה יואב כי לא היה קולט המזבח אלא על שגגה ועל גגו דכתיב מעם מזבחי ולא על מזבחי׃ לא כי פה אמות. אמר כן כדי להעניש שלמה לפי מחשבתו שיהרגהו במזבח יי׳ ורז״ל מהם אמרו כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך ומפני זה לא רצה לצאת כדי שלא יהיו נכסיו למלך אמר שלמה לבניהו וכי למתוכו אני צריך עשה כאשר דבר ופגע בו ומהם אמרו כי נכסיהם ליורשים כמו הרוגי בית דין ומה שאמר לא כי פה אמות לא אמר אלא לחוי

רשי

עשה לי בית· בית המלוכה כאשר דבר ביד נתן׃ ענתות לך · משם היה׃ כי איש מות אתה· שמרדת במלכות אבי בהיותך עם אדניהו להמליכו שלא מדעתו׃ כי נשאת את ארון· בברוח אבי מפני אבשלום׃ וכי התענית· עמו במדבר כשאמר כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר׃ אשר דבר על בית עלי· והקימותי לי כהן נאמן וגו׳ והבטת צר מעון וגו׳ ומשחרבה שילה לא היה בו׳ חשוב לעבודה להקב״ה ועתה כשיבנה בית הבחירה אלא הקב״ה אתרברו לגרש את בני עלי׃ והשמוע׳ באה עד יואב· שמועת מצות דוד שצוה ל להורגו וידע ששלמה שונאו כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה סוף דבר אבל בקש לנטות אלא כדאיתא שעדיין לחלוחית של דוד ק קיימת׃ ויאמר לא· שתים לא אקבל עלי קללות שקללני דוד אביך במיתת א אבנר יחולו על ראש יואב יקבלם שלמה עליו ואחר כך אבא׃ עשה

רלבג

ולאביתר הכהן אמר המלך ענתות לך על שדך כי איש מות אתה • הנה היה אביתר יושב בענתות ולזה אמ׳ שיפרד ממנו וילך לענתות על השדה א אשר לו שם והנה אמ׳ כי הוא איש מות על אשר בזה המלך ל להמליך מלך בזולת עצתו ואמר לו כי ביום הזה לא ימיתהו כי נשא ארון יי׳ לפני דוד וזה היה בעת ברחו מפני אבשלום שהיה נושא אותו עד שרצה דוד שישיבוהו אל ירושלם׃ וכי התענית בכל אשר התענה אבי. ר״ל שהיה מיצר בצרתו וזה היה בבואו אל דוד כשהרג שאול נוב עיר הכהנים כי אחר זה לא נפרד מדוד כלל והיה דוד נשא לו באורים ותמים ובעת היותו בורח מפני אבשלום היה גם כן מיצר בצרתו עד שכבר היה עולה עמו לולי שמנעו דוד מזה׃ למלא את דבר יי׳ אשר דבר על בית עלי בשילה. היה מה שאמר השם יתב׳ על עלי והקימותי לי כהן נאמן כאשר בלבבי ובנפשי יעשה ובניתי לו בית נאמן והתהלך לפני משיחי כל הימים והנה הוא מבואר שמשיחו הוא המעולה שבכלם בחכמה בתבונה ובדעת מכל אשר לפניו ואחריו והוא שלמה כי זה ראוי שיהיה נבחר להיות מלך כל הימים והוא שלמה שאמר עליו הש״י לא יסור ממנו וגו׳ והוא היה משיח הש״י על יד צדוק הכהן ונתן הנביא׃ כי יואב נטה אחר אדניה ואחר אבשלום לא נטה׃ הרצון בזה כי יואב הרגיש היותו אשם משני צדדים האחד כי נטה אחרי אדניהו להמליכו בזולת עצת דוד והשני כי לא נטה אחרי אבשלום להצילו מן המות כמו שצוהו דוד׃ ויחזק בקרנות המזבח · ראוי שתדע כי לא הועיל לו אחוז בקרנות המזבח מפני שהרג נפשות במזיד ובערמה ולזה הסכים המלך שימות שם ואע״פ שלא היתה שם התראה הנה המלך יוכל לענוש ביותר ממשפטי התורה ליסר העם וזה נלמד אותו מזה המקום וממקומות רבים ממה שצוה דוד להרוג המבשר במיתת שאול ורכב ובענה על הודאתם שהמיתו איש בשת גם לא היה מועיל ליואב אחוז בקרנות המזבח כי לא היה כהן ועבודה בידו אבל ראוי שנלמד מזה שזאת החזקה בקרנות המזבח היית׳ מועילה לו שלא ימסרוהו למלך להמיתו אם לא היה מחוייב מיתה בב״ד וזה נלמד מזה המקו׳ כמו שהתבאר בשלשה עשר מסנהדרין׃

לחיי שעה להאריך בחייו עד שילך בניהו לשלמה וישוב ועוד בדבריהם ז"ל וכי יואב שהיה חכם גדול וראש סנהדרין שנ' יושב בשבת תחכמוני לא היה יודע שכתוב בתורה כי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות שהלך והחזיק בקרנות המזבח והלא הוא הרג אבנר ועמשא בערמה ושלמה שלח להוציאו משם ולדיינו בבית דין אלא אמר יואב הרוגי בית דין אין נקברין בקברי אבותיהם אלא הם לעצמן מוטב לי שאמות כאן ואקבר בקברי אבותי וזהו שאמ' לא כי פה אמות ולדעת בעל זה הדרש בא טעם וקברתו יפה כלומר פגע שם בו כדבריו וקברתו בקברי אבותיו: כה דבר יואב וכה ענני. כפל דבר כמנהג המקרא כי הוא לא אמר לו אלא לא כי פה אמות ואפשר שאמר לו דברים אחרי' ותכלית הדברים לא כי פה אמות ורז"ל אמרו כי אמ' לו לך אמור לשלמה שלא ידינני בשני דינין אם ירצה להמיתני יקבל עליו הקללות שקללני אביו ואם לא ימיתני עם הקללות שקללני אביו ושלמה אמר לבניהו עשה כאשר דבר ופגע בו ואני אקבל את הקללות וכן ראינו שנתקיים בזרעו מ מרחבעם דכתי' והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה וכתיב וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב ודרשו זה מלשון התאמץ כראה כי קשה היה לו הרכיבה מפני חולי הזוב שהיה לו מצורע מעוזיהו דכתיב והצרעת זרחה במצחו מחזיק בפלך מאסא דכתי' ואסא חלה את רגליו נופל בחרב מיאשיהו דכתיב וירוהו המורים למלך יאשיהו וחסר לחם מיכניה דכתיב וארוחת תמיד נתנה לו מאת המלך: כאשר דבר. שתמיתהו כי אין לטעון בזה שהרי הוא הרג שני השרים בערמה ובזדון וכתיב מעם מזבחי תקחנו למות: וקברתו. והשתדל בקבורתו כי גדול ושר צבא היה ועל אדניהו לא היה צרי' להזהירו על קבורתו כי בן מלך היה: צדיקי' וטובים ממנו. שלא שפכו דם נקי כמו ששפך הוא ואפשר שהיו להם מעלות יתירות עליו ודרשו בו צדיקים וטובים שהם צדיקים וטובי' בפה ובלב ולא עשו כמו שאמר ויאמר המלך לרצים ה הנצבים סובו והמיתו את כהני יי' דרשו בו כי אבנר ועמשא היו שהיו נצבים עליו ופי' הפסוק כן לרצים ולאשר היו נצבים עליו כי אבנר ועמשא שרים היו ולא רצי' וכן ת"י ולא אבו עבדי המלך אף על פי שאמ' להם שאול בפה להרוג לא רצו הם והוא באגרת ששלח לו דוד לסבב מיתת א אוריה ועתה הנה שהיו שניהם צדיקים ממנו וטובים שדרשו אכין ורקין והוא לא דרש כי כאשר צוה שאול להם להמית את כהני יי' אמרו הם כתיב כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו צוה המלך לעבור על דברי תורה והמרה אדם את פיו יומת תלמוד לומר רק חזק ואמץ ואכין ורקין מעוטין הם הנה דרשו הם הפסוק כהוגן ומרו את פי שאול שלא להרוג כהני יי' ויואב לא דרש כן כי כיון ששלח לו דוד לסבב מיתת אוריה עשה כן מיד: ואבי דוד לא ידע. כי שמא היה אדם סבור כי דוד ידע במיתת אבנר לפי שהיה אחרי בית שאול והרי הראה בקוננו עליו ובצומו עד שהכירו העם כי לא היתה מאת המלך להמית את אבנר וכן בעמשא שמא היה אדם סבור כי דוד ידע לפי שנטה אחרי אבשלום לפיכך אמר ואבי דוד לא ידע שהרי אמר לו הזעק לי את איש יהודה ואתה פה עמוד: ובראש זרעו. כמו שקלל דוד אביו זרעו כמו שאמר ולא יכרת מבית ונו': ויעל בניהו. עלה אל האהל שהיה שם הארון והמזבח שהחזיק יואב בקרנותיו ומקום גבוה היה: בביתו במדבר. מדבר יקרא מקום שאין שם ייסוב כלל ויקרא גם כן מדבר מקום שהוא בייסוב אבל אינו עבוד יניחנו למרעה הבהמות כמו שפי' בספר שמואל בפסוק עוברים על פני דרך את המדבר וכן במדבר זה פירושו במקום שהיה לו שם מרעה למקנה והיה לו שם בית ובאותו המקום נקבר ויש בו דרש מה מדבר זה מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל כי נדיב היה מאד. ד"א מה מדבר זה מנוקה מגזל אף ביתו של יואב מנוקה מגזל. ד"א וכי במדבר היה אלא כיון שנהרג נעשו ישראל כמדבר: בנה לך בית. כי ביתו היה בבחורי' וצוהו לבנו' לו בית בירושלם כמו שפיר' כדי שיהיה מזומן לו וימצא לו עילה להמיתו: הלא השבעתיך. אע"פ שלא זכר למעלה השבוע' אלא שהתר' בו כרא' שהשביעו אח' שאל' והוא כפר בו ואא"א ז"ל פי' כי מצות המלך הוא כמו השבוע וכן אמ' אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהי':

ואעד

וטבים ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' צדיקים וטבים ממנו. גדלים וטובים מאין יושב. צופות רעים וטובים. קדמא חס': אנה ואנה ג' בקריאה וסי' וישלח המלך ויקרא לשמעי. הלא השבעתיך ביי' ואעד. מאן גחזי ויאמר לא

רשי

עשה כאשר דבר. אני מקבלם עלי לכך נדבקו כל אלו בזרע דוד עוזיה היה מצורע אסא מחזיק בפלך יהויקים נפל בחרב וחסר לחם צדקיהו: בביתו במדבר. שהיתה ביתו הפקר כמדבר לעניי': ולא תצא משם. כדי שיהא מצוי לו ולמצוא לו חטא מות: ואעיד

רלבג

נפגע בו וקברתו. ר"ל שתצוה לקברו תכף כי בניהו היה כהן ולא היה מותר לו ל להטמא ליואב ולזה אמר אחר זה וימיתהו ויקבר בביתו במדבר להורות שנקבר על ידי אחרים: ויקבר בביתו במדבר. ר"ל שנקבר אצל ביתו במדבר שהיה שם או ירצה בזה שהוא נקבר במדבר והוא היה ביתו הראוי לו כי לא יאות לאיש כמוהו להיות מדיני מפני הרגו האנשים בתחבולה ובמרמה: ויאמר

כה־דבר יואב וכה ענני: ויאמר לו
המלך עשה כאשר דבר ופגע־בו
וקברתו והסירת דמי חנם אשר שפך
יואב מעלי ומעל בית אבי: והשיב
יהוה את־דמו על־ראשו אשר פגע
בשני־אנשים צדקים וטבים ממנו
ויהרגם בחרב ואבי דוד לא ידע את־
אבנר בן־נר שר־צבא ישראל ואת־
עמשא בן־יתר שר־צבא יהודה:
ושבו דמיהם בראש יואב ובראש
זרעו לעלם ולדוד ולזרעו ולביתו
ולכסאו יהיה שלום עד־עולם מעם
יהוה: ויעל בניהו בן־יהוידע ויפגע
־בו וימתהו ויקבר בביתו במדבר:
ויתן המלך את־בניהו בן־יהוידע
תחתיו על־הצבא ואת־צדוק הכהן
נתן המלך תחת אביתר: וישלח
המלך ויקרא לשמעי ויאמר לו בנה־
לך בית בירושלם וישבת שם ולא־
תצא משם אנה ואנה: והיה ביום
צאתך ועברת את־נחל קדרון ידע
תדע כי מות תמות דמך יהיה
בראשך: ויאמר שמעי למלך טוב
הדבר כאשר דבר אדני המלך כן
יעשה עבדך וישב שמעי בירושלם
ימים רבים: ויהי מקץ
שלש שנים ויברחו שני־עבדים
לשמעי אל־אכיש בן־מעכה מלך גת
ויגידו לשמעי לאמר הנה עבדיך
בגת: ויקם שמעי ויחבש את־חמרו
וילך גתה אל־אכיש לבקש את־
עבדיו וילך שמעי ויבא את־עבדיו
מגת: ויגד לשלמה
כי־הלך שמעי מירושלם גת וישב:
וישלח המלך ויקרא לשמעי ויאמר
אליו הלוא השבעתיך ביהוה

כדין מליל יואב וכדין אתיבני:
ואמר ליה מלכא עיביד כמא
דמליל ותשלוט ביה ותקבריניה
ותפלי חובת דם זכאי דאשד
יואב מגן מיני ומן בית אבא: ויתיב
יי ית חובת קטוליה ברישיה
דשלט בתרין גבריא דזכאין
וטבין מיניה וקטלינון בחרבא
ואבא דוד לא ידע ית אבנר בר
נר רב חילא דישראל וית עמשא
בר יתר רב חילא דבית יהודה:
ויתובון דמיהון בריש יואב ובריש
בנוהי עד עלמא ולדוד ולזרעיה
ולביתיה ולכורסיה יהי שלמא עד
עלמא מן קדם יי: וסליק בניהו
בר יהוידע ושליט ביה וקטליה
ואתקבר בביתיה במדברא: ומני
מלכא ית בניהו בר יהוידע
חלופוהי על חילא וית צדוק כהנא
מני מלכא חלף אביתר: ושלח
מלכא וקרא לשמעי ואמר ליה בני
לך ביתא בירושלם ותתיב תמן
ולא תיפוק מתמן לכא ולכא: ויהי
ביום מיפקך ותעיבר ית נחלא
דקדרון מידע תדע ארי מימת
תמות חובת קטולך תהי ברישך:
ואמר שמעי למלכא תקין פתגמא
כמא דמליל רבוני מלכא כן יעביד
עבדך ויתיב שמעי בירושלם יומין
סגיאין: והוה מסוף תלת
שנין וערקו תרין עבדין לשמעי
לות אכיש בר מעכה מלכא דגת
וחויאו לשמעי למימר הא עבדך
בגת: וקם שמעי וזריז ית חמריה
ואזל לגת לות אכיש למבעי ית
עבדוהי ואזל שמעי ואיתי ית
עבדוהי מגת:
ואתחוא לשלמה ארי אזל שמעי
מירושלם לגת ותב: ושלח
מלכא וקרא לשמעי ואמר ליה
הלא קיימית עלך במימרא דיי

הלך עבדך: והיה ביום ה' וסימ' נמסר בריש סדר תצא: בראשך ג' וסימ' והיה ביום צאתך ועברת. ויאמר המלך אל שמעי. כי קרוב: וישב ב' ס"פ וסי' ויאמר אליו אבנר לך שוב וישב. ויגד לשלמה כי הלך שמעי:

ויאמר המלך לשמעי אתה ידעת את כל הרעה וגו׳. הנה אמר המלך זה כי אולי יאשימוהו הרואים שימיתהו בזולת סבה ראויה שימות עליה ולזה באר לו כי תכף אחר היה ראוי שיומת והוא מה שחרף וקלל דוד כי לולי זה לא ענשהו למות על צאתו מירושלם אמנם בזאת התחבולה מצא מקום לשפטו במורד לגבות את חובו מהקללות ההם שקלל את המלך דוד: והממלכה נכונה ביד שלמה. מגיד שקודם זה לא היתה נכונה בידו כי אולי אלו שהרג והם אדניהו ויואב ושמעי יסבבו מה שהיה לו לשטן לשערם כי הם כבאשי׳ בעיניו אך אחר זה לא היה לו לירוא משום דבר זה ביאור מה שפרשנו ביאור בזאת הפרשה שהגבלנו באורה בזה המקום. ואולם התועלות המגיעו׳ ממנה הם אלו:

הא׳ הוא במדות והוא להודיע כי כשיביא ההכרח לעשות דבר יגיע מתנו בושת ראוי שיעשוהו באופן שיסור הבושת וישאר התועלת ולזה תמצא כי כשהביא ה ההכרח אל שיתחמם המלך דוד בשכיבת אבישג בחיקו והיה ב בזה מן הבשת לה ולו כיודע שהיא נכנסת לשכב בחיקו הנה ה העירימו ושמו אותה סוכנת כי בזה יעלם ענין הכנסה שם על מה ועל מה היה כי יחשבו הרואים שהיא נכנסת לעיין בדבר ה המנוי אשר שם אותה המלך עליו: הב׳ הוא להודיע ענ׳ יוסר דוד

ואומ׳ ב׳ א׳ מ״ל וא׳ חס׳ ביוס חכרס כיל רין חס׳

ומדוע י׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בריש סדר קרח: שבעת ה׳ ד׳ חס׳ וא׳ מלא בקריאה וסימ׳ נמסר בסדור משפטים ובסדר מטות:

וָאָעִד בְּךָ לֵאמֹר בְּיוֹם צֵאתְךָ וְהָלַכְתָּ
אָנֶה וָאָנָה יָדֹעַ תֵּדַע כִּי מוֹת תָּמוּת
וַתֹּאמֶר אֵלַי טוֹב הַדָּבָר שָׁמָעְתִּי:
וּמַדּוּעַ לֹא שָׁמַרְתָּ אֵת שְׁבֻעַת יְהוָה
וְאֶת הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי עָלֶיךָ:
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל שִׁמְעִי אַתָּה יָדַעְתָּ
אֵת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר יָדַע לְבָבְךָ אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ לְדָוִד אָבִי וְהֵשִׁיב יְהוָה אֶת
רָעָתְךָ בְּרֹאשֶׁךָ: וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בָּרוּךְ וְכִסֵּא דָוִד יִהְיֶה נָכוֹן לִפְנֵי יְהוָה
עַד עוֹלָם: וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת
בְּנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע וַיֵּצֵא וַיִּפְגַּע בּוֹ
וַיָּמֹת וְהַמַּמְלָכָה נָכוֹנָה בְּיַד שְׁלֹמֹה:

וְאַסְהֵידִית בָּךְ לְמֵימַר בְּיוֹם מִפְּקָךְ
וּתְהַךְ לְכָא וּלְכָא מִידַע תִּידַע אֲרֵי
מֵימַת תְּמוּת וַאֲמַרְתְּ לִי תַּקִּין
פִּתְגָמָא שְׁמָעִית: וּמָא דֵין לָא
נְטַרְתָּא יָת שְׁבוּעֲתָא דַיְיָ וְיָת
תַּפְקֵידְתָּא דִּי פַּקֵּידִית עֲלָךְ:
וַאֲמַר מַלְכָּא לְשִׁמְעִי אַתְּ יְדַעְתָּא
יָת כָּל בִּישְׁתָא דִּי יְדַע לִיבָּךְ
דַּעֲבַדְתָּא לְדָוִד אַבָּא וְאָתֵיב יְיָ יָת
בִּישְׁתָךְ בְּרֵישָׁךְ: וּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה
בְּרִיךְ וְכוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְדָוִד יְהֵי
מְתַקַּן קֳדָם יְיָ עַד עָלְמָא: וּפַקֵּיד
מַלְכָּא יָת בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וּנְפַק
וְשַׁלִּיט בֵּיהּ וְקַטְלֵיהּ וּמַלְכוּתָא
אִתַּקְנַת בִּידָא דִשְׁלֹמֹה:

רשי

ואעיד בך. לשון התראה: את שבועת יי׳ אשר השבעתיך ביי׳: והממלכה נכונה וגו׳. כלומ׳ לא נעכב על כל אלה: ויתחתן

רדק

ואעיד בך. כלומר לא צויתיך ביני ובינך שלא תוכל להכחיש הדבר אלא בפני אחרים אמרתי לך זה הדבר והשבעתיך בהש׳ וקבלת המצוה והשבועה ואמרת טוב הדבר והנה עברת על שנים על שבוע׳ השם ועל המצוה אשר צויתיך: אשר ידע לבבך. אע״פ שראו רבים ושמעו מה שעשית לדוד אבי אתה בעצמך תדע ית׳ מחשבתך רעה שהיית חושב עליו יות׳ ממה שאמרת בפיך: והשיב יי׳ את רעתך. כי מאתו היתה הסבה כמו שכתוב והאלהי׳ אנה לידו לפי שהיית חייב מית׳ בקללך דוד אבי והוא נשבע לך שלא ימיתך בגלגל הא׳ על ידיך. דבר אחר שאתה חייב מיתה בעבורו והוא העברה על שבועת יי׳ ועל מצותי: ויצא. יצא בניהו מלפני המלך והוציא עמו שמעי למקום המשפט ושם פגע בו: נכונה ביד שלמה. כיון שמתו אויביו ה המלוכה היתה נכונ׳ ביד שלמה:

כי מפני שלא יוכל להרבות עוד נשים כי כבר נשא מהם מה שאפשר לו לפי הנימוס התוריי לא ידע את אבישג. עם שכבה בחיקו אחר שלא היה אפשר לו לקחתה לאשה וזה ממה שיורה שכבר נתחרט בתכלית מחטא בת שבע ולזה הגיעה מדרגתו מהפרישות לזאת המדרגה הנפלאה שהיה רואה בעיניו ומשם לא אכלי׳ הג׳ הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לכל אדם שישגיח במוסר בנו ולא יעברהו מזה דבר הלא תראה כי אדניהו לא קדמו מוסר אביו והתנהג מפני זה במנהגי אבשלום הפחותים והיה זה סבה אל שבעט באביו לקחת המלוכה בזולת עצתו ורצונו ונמשך מזה לו המות כמו שקרה לאבשלום מפני רוע מנהגו וכבר תעמוד על רוע תכונותיו ממה שבקש לו את אבישג השונמית לאשה לחמדו אותה מפני יפיה: הד׳ הוא להודיע כי אם יי׳ לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו ובכלל הנה מי שיכוין לחלוק על כונת הש״י לא תועילהו בזה מחשבתו אבל יסבב שיגיע רצון ית׳ באופן יותר שלם הלא תראה כי מפני שהיתה המלוכה לשלמה מיי׳ כמו שהגיד נתן הנביא לדוד לא הועיל לאדניה מה שנתחכם לחלוק על הכוונה ההיא במה שמשך לגדולי העם אשר היה ראוי שיסכימו עמו כמו יואב ואביתר אבל היה זה סבה אל שיגיע דבר השם של שלמה באופן יותר שלם אשר לא יתכן עמו מחלקת והוא מה שמשחוהו כל הראשי׳ הכוללים אשר להם מבוא בבחיר׳ המלך וישב על כסא דוד בחיין כי זה ממה שהסיר משלמה כל מחלקת בדבר המלוכה: הה׳ הוא להודיע כי אין מעלת האדם לקוח׳ מהיופי ואין לו בה רושם כלל ולזה תראה כי אע״פ שהיה אדניה טוב תאר מאד לא בחר הש״י בו כמו שלא בחר באבשלום אחיו ולזה אמר הש״י לשמואל אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיו ואמנ׳ נבחר שלמה כי הוא היה חכם כמו שנתבא׳ מדברי דוד באמרו לו כי איש חכ׳ אתה ועשית כחכמתך כי בחכמ׳ ימלוך מלך לא ביופיו: הו׳ הוא להודיע כי השם יתב׳ מסבב סבות להגיע לעושה הרעה כרעתו ולזה סבב שיהיו יואב ואביתר עם אדניה להשיב על ראש יואב את דמי האנשים אשר הרג בתחבולה ובערמה ולהשיב על בית עלי מה שייעד לו הש״י על מה שחטאו לו בניו: הז׳ הוא להודיע שראוי למי שישתדל בדבר מה שיתחכם בהגעתו בכל הסבות האפשריות באופן שיתכן שיגיע לו מבוקשו ולזה תמצא כי מפני שנתן הנביא לא יכול להתרעם מאד על ענין מלכות אדניהו כי לא היה נוגע בדב׳ ולזה לא היה ראוי שיתרעם הוא על זה עם שתיקת בת שבע ושלמה שהיו נוגעים בדבר עם שכבר היה זה מביא חולשה בענין נבואתו כי הוא התנבא שתהיה המלוכה לשלמה ואם ישתדל הוא בהגעת המלוכה יביא זה חסר בלב המלך דוד ר״ל שיחשדהו כי מלבו אמר לו הדבר הוא לא בנבואה ולזה הוא משתדל בהגעתו כי אין מדרך הנביא זה הענין כאמרו לא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו לאמת יוציא משפט ולזה סבב שיתרעם בת שבע על דבר סור המלוכה משלמה כמו שנשבע לה דוד והראתעם זה בדבריה כי לב אדניה להמית אותו ולזה לא קרא לו במשתה אשר עשה וקרא לכל בני המלך ואחר זה בא נתן הנביא להוסיף חוזק וקיום לדבריה וספר הדברי׳ באופן שספרה אותם בת שבע ונתרעם לפני המלך אם היה זה הענין במצותו להשתדל שלא יודיעוהו אליו כי לא היה לו דבר אחר להתרעם עליו ומפני זה לא בא דבר בקיום בשלמה ימלוך אחריו כי אם לבת שבע והנה היה מאופן החכמה בזה ההשתדלות שתכף שנכנס נתן הנביא יצאה בת שבע כדי שלא יראה שנתיעצו בזה הענ׳ כי זה ממה שיחליש החזוק שהיה בדברי נתן הנביא לדברי בת שבע: הח׳ הוא להודיע שמשיחת המלך ראוי שתהיה על המעין על יד כהן גדול או נביא או על ידי סנהדרין כי אלו הם אשר יתכן שיאמר במי אשר יבחרו שבחרו יי׳ והנה זאת התורה שתהיה בחירת המלך על זה האופן כמו שנתבאר בתורה בפרשת שופטי׳: הט׳ הוא להודיע שאין ראוי לאיש טוב שימנע מלהודיע הבשורות הרעות כשיתכן לקחת עצה עליהם כי מזה הצד יהיה זה הענין פועל טוב ולזה תמצא שלא נמנע יונתן בן אביתר מלהגיד האמת בזה הענין לאדוניה ואף ע״פ שהיתה בשורה רעה לכל האנשים אשר שם כי זה ממה שיתישרו בו ללקיחת העצה למלט נפשם ולזה ספר בשלמות כל התאורעות בו כדי שיתאמת להם שאין להשיב הנעשה במשיחת שלמה כי זה ממה שיביאם אל שלא יקלו בזה הענין ללקיחת עצה למלט נפשם מיד שלמה כי כנגדו נעשה כל הנעשה: הי׳ הוא כי כשיירא האד׳ מדבר מה אין ראוי להמתין עליו כלל ולזה תמצא שאדניהו השתדל תכף לדעת אם רצון שלמה להמיתו ולזה שם עצמו במקום אין לו לירוא ממנו שימיתהו שם כי היה המקום ההוא מקלט לו והוא המזבח שהוא למקלט כמו שנתבאר בתורה עם שאז גם כן היה עת רצון כי היה אז די שמחה לשלמה במה שהשיג מהמלוכה ואולי מפני זה יתקיים אז יותר למחול לאדניהו והנה השיג אז מזה מה שהיה ראוי להשיג וזה שכבר מחל לו הנעשה בתנאי שישמור בעתיד שלא תמצא בו רעה כי אז ישוב בראשו מה שעשה מזה כי בזה הראה לבבו לעשוק המלוכה משלמה ולזה עם מעט שיעשה מהרע שיראה בו שהוא נמשך לזאת המחשבה יוזק אז בזה המעשה מפני שכבר באיכות כוונתו במה שיעשה אחר זה:

הי״א והוא במדות הוא להודיע שראוי לכל אדם שיצוה בעת מותו המונהגים ממנו ויורדיכם אל הטוב לפי מה שאפשר כי אז יפסק ממנו דבר מוסרו בעתיד ולזה ראוי שישתדל אז להקנותם מהמוסר מה שיספיק להם אחר מותו ולזה תמצא שדוד כשקרבו ימיו למות צוה לבנו שלמה לשמור משמרת התור׳ להיות עיניו ולבו תמיד בכל חלקיה כי בזה תדבק בו ההשגחה האלהית ויצליח בכל מעשיו ובכל מה שיפנה אליו ובזה תתמיד לו ולזרעו המלוכה ולזה משך לבו מאד בזאת הצואה להתנהג בדרכי התורה כדי שיחזק בה וכן מצאנו שעשו משה ויהושע ע״ה שהם הוכיחו את ישראל וצוו אותם לשמור את התורה קרוב למותם יותר ממה שצוו אותם קודם מותם:

הי״ב הוא להודיע שראוי להשתדל בכל הפנים לשפוט עושה הרע כרשעתו לבער הרע מן הארץ כי בזה יוסרו שאר האנשים ולזאת הסבה ראוי גם כן לגמול טוב לאשר גמלו טוב ולזה ספר כי דוד צוה לשלמה שיעשה הדבר בחכמה באופן שימצא מקום להשיב ליואב ולשמעי הראוי להם מהרע בדרך שיוריד שיבתם בדם שאול ושיטיב חסד לבני ברזילי הגלעדי כאשר גמלוהו בברחו מפני אבשלום: הי״ג והוא במצות והוא להודיע שיש למלך לענוש הראויים לענוש ביותר ממה שימשך מדברי התור׳ ולזה תמצ׳ שהרג שלמ׳ את יואב ואם לא היה בן מות לפי משפטי התורה כי לא היתה שם התראה גם הרגו במקום שלא היה ראוי להמיתו והוא בהיותו מחזיק בקרנות המזבח כי התורה לא הקפידה שם שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות וכזה מצאנו בדוד שהרג אנשים בעבור הודאת פיהם שלא היו ראויים למשפט לפי משפטי התורה: הי״ד והוא להודיע שכבר מיהר שלמה לקיים מצות אביו בענין יואב ושמעי והיה מחכמתו שצוה לשמעי דבר לא הרגיש שיהיה מכוון מאד מן המלך והודיעו המלך כי זה סבב מיתתו מפני מה שעשה מהרע לדוד ומצא בזה שלמה מקו׳ לגבות את חובו עם שזה היה ממה שיתבאר ממנו כי ראוי היה למלך לצוות זה כי אולי אם יצא משם ישתדל להסית לב העם מאחרי המלך כי היה בלתי נאמן למלך כמו שיראה מדבריו לדוד בברחו מפני אבשלום בנו: ויתחתן

ויתחתן שלמה. וכל זמן שהיה שמעי רבו קיים לא נתחתן בו מכאן אמרו לעולם ידור אדם במקום רבו: עד כלותו לבנות וגו'. ואחר כך בנה לה בית: מזבחים בבמות. לשם שמים כל הרוצה בונה מזבח בראש גגו או בחצרו: ויאהב שלמה ללכת בחוקות דוד אביו. ארבע שנים עד שלא התחיל לבנו' הבית אבל משהתחיל לבנות ויתחתן שלמה את בת פרעה כמבאת הוא' כי על אפי וחמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה כך שנינו בסדר עולם למדנו שהפרשיות כתובות כסדר: בבמות הוא מזבח. בגנותו ספר הכתוב שסיהא את בנין ה הבית ארבע שנים: הבמה הגדולה. הוא מזבח הנחשת שעשה משה במדבר והוקבעה בשילה חרבה שילה בימי עלי ובאו לנוב חרבה נוב בימי שאול ובאו לגבעון: יעלה שלמה. כמו מעלה שלמה: על המזבח ההוא. ביום אחד: ותשמור לו. לשון נאמנת את דבריו כמו ושמר יי' אלהיך לך וגו' ואף כאן ותשמר לו את החסד האמנת דברך לקיים לו את החסד אשר הבטחתו על ידי נתן הנביא: נער קטן. בן שתים עשרה שנה היה וזה לך החשבון ויקרא את שמו ידידיה בו בפרק שנה אמנון את תמר שנאמר ויהי אחרי כן ולאבשלום אחות מקץ שנתי' ימים ויהיו גוזזים לאבשלום והרג את אמנון ואבשלום ברח וילך גשורה ויהי שם שלש שנים הרי ה' שנים ושב אבשלום לירושלים וישב בירושלים שנתים הרי שבע לשלמה ומרד באביו ונהרג. אחרי זאת ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר באחת עשרה מנה את ישראל וישוטו בכל הארץ תשעה חדשים בשנת מותו תיקן משמרות בשנת הארבעים למלך דוד כדרשו הרי שתים עשרה למלך שלמה: את עמך

ויביאה ד' בקריאה וס' ויבאה אל האדם. ויבאה יצחק האהלה שרה אמו. ויתחתן שלמה את פרעה. וישקד יי' אל הרעה: עד כלתו ג' בקריאה וס' ידבק יי' בך את הדבר. ויתחתן שלמה. אל תודעי לאיש. אנ"ך: ומקטיר ג' וס' ויאהב שלמה את יי'. ולכהנים הלוים לא יכרת איש. והשבתי למואב: אלהו ח' וקפין קמצין

וַיִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת־
פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַיִּקַּח אֶת־בַּת־
פַּרְעֹה וַיְבִיאֶהָ אֶל־עִיר דָּוִד עַד כַּלֹּתוֹ ד' ב' מל' וב' חס' . נ'
לִבְנוֹת אֶת־בֵּיתוֹ וְאֶת־בֵּית יְהוָה
וְאֶת־חוֹמַת יְרוּשָׁלִַם סָבִיב: רַק
הָעָם מְזַבְּחִים בַּבָּמוֹת כִּי לֹא־נִבְנָה ב' מסע
בַיִת לְשֵׁם יְהוָה עַד הַיָּמִים הָהֵם:
וַיֶּאֱהַב שְׁלֹמֹה אֶת־יְהוָה
לָלֶכֶת בְּחֻקּוֹת דָּוִד אָבִיו רַק בַּבָּמוֹת
הוּא מְזַבֵּחַ וּמַקְטִיר: וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ נ'
גִּבְעֹנָה לִזְבֹּחַ שָׁם כִּי־הִיא הַבָּמָה ב' יתר מל' וחד חס'
הַגְּדוֹלָה אֶלֶף עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה
עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא:
בְּגִבְעוֹן נִרְאָה יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה ל' ד"כ
בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שְׁאַל כ"ה
מָה אֶתֶּן־לָךְ: וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה אַתָּה
עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ דָוִד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל
כַּאֲשֶׁר הָלַךְ לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה
וּבְיִשְׁרַת לֵבָב עִמָּךְ וַתִּשְׁמָר־לוֹ אֶת־ ל'
הַחֶסֶד הַגָּדוֹל הַזֶּה וַתִּתֶּן־לוֹ בֵן יֹשֵׁב ל'
עַל־כִּסְאוֹ כַּיּוֹם הַזֶּה: וְעַתָּה יְהוָה
אֱלֹהָי אַתָּה הִמְלַכְתָּ אֶת־עַבְדְּךָ תַּחַת ח' קמץ וכל אס"ף דכו' בס"ב-א
דָּוִד אָבִי וְאָנֹכִי נַעַר קָטֹן לֹא אֵדַע

וְאִתְחַתַּן שְׁלֹמֹה בְּפַרְעֹה מַלְכָּא
דְמִצְרָיִ וּדְבַר יַת בַּת פַּרְעֹה וְאַתְיַהּ
לְקַרְתָּא דְדָוִד עַד דְשֵׁיצֵי לְמִבְנֵי יַת
בֵּיתֵיהּ וְיַת בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ וְיַת
שׁוּרָא דִירוּשְׁלֶם סְחוֹר סְחוֹר:
לְחוֹד עַמָּא מְדַבְּחִין עַל בָּמוֹתָא
אֲרֵי לָא אִתְבְּנֵי בֵיתָא לִשְׁמָא דַיְיָ
עַד יוֹמַיָּא הָאִינוּן:
וּרְחֵים שְׁלֹמֹה יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ
לְמֵיזַל בִּגְזֵרַת דָוִד אֲבוּהִי לְחוֹד עַל
בָמוֹתָא הוּא מְדַבַּח וּמַסִיק בוּסְמִין
: וַאֲזַל מַלְכָּא לְגִבְעוֹן לְדַבָּחָא
תַּמָן אֲרֵי הִיא בָמְתָא רַבְּתָא אֶלֶף
עֲלָוָן יַסִיק שְׁלֹמֹה עַל מַדְבְּחָא
הַהוּא: בְּגִבְעוֹן אִתְגְּלִי
יְיָ לִשְׁלֹמֹה בְּחֶלְמָא דְלֵילְיָא וַאֲמַר
לֵיהּ יְיָ שְׁאִיל מָה אֶתֶּן לָךְ: וַאֲמַר
שְׁלֹמֹה אַתְּ עֲבַדְתָּא עִם עַבְדָּךְ דָוִד
אַבָּא חִסְדָא רַבָּא כְּמָא דַהֲלִיךְ
קֳדָמָךְ בְּקוּשְׁטָא וּבִזְכוּ וּבְתְרִיצוּת
לִבָּא קֳדָמָךְ וּנְטַרְתָּ לֵיהּ יַת חִסְדָא
רַבָּא הָדֵין וִיהַבְתְּ לֵיהּ בַּר יָתֵיב עַל
כּוּרְסֵיהּ כְּיוֹמָא הָדֵין וּכְעַן יְיָ אֱלָהִי
אַתְּ אַמְלֵיכְתָּא יַת עַבְדָּךְ תְּחוֹת דָוִד
אַבָּא וַאֲנָא יָנִיק זְעֵיר לֵית אֲנָא יָדַע

וס' נמסר בסדר בלק' וכל אס"ף דכוו' כב"ב פתחין באתנחתא וס' נמסר בסדר בלק:

ויתחתן שלמה. דרשו בו כי לפיכך נסמך ענין זה למיתת שמעי שכל זמן ששמעי קיים לא נשא שלמה את בת פרעה שהיה ירא ממנו והיה מוכיחו על זה כי רבו היה ובשנה הרביעית נשא את בת פרעה שהרי שמעי ישב בירושלם שלש שנים ומה שכתוב לא תתחתן בם יש מרז"ל שאומרים כי בגיותן כאמר אבל אם נתגיירו מותרין ויש אומרים כי בגיותן לית להו חתנות ולא שייכא בהן חתנות וכן כתיב לא תתחתן בם כי מגיירי הוא ושלמה גייר את בת פרעה ועבר לא תתחתן בם ולמי שאמר שלא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה מתוך אהבה יתירה שאהבה מעלה עליו הכתוב כאילו נתחתן וקרי ליה בלשון חתון ואמר ויתחתן: אל עיר דוד. ר"ל אל ציון שהיה שם בית דוד וציון נקרא עיר דוד: עד כלותו. אבל אחר שכלה לבנות לה בית העלה אותה מבית דוד כמו שאומר הטעם בדברי הימים כי אמר לא תשב לי אשה בבית דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי': את ביתו ואת בית יי'. את ביתו אחר בית יי' כי בית יי' בנה מתחלה בשבע שנים ואחר כך בנה ביתו בשלש עשרה שנה: מזבחים בבמות. עד שנבנה הבית כי היתר הבמו' היה מחרבן שילה עד שנבנה בית עולמים: ויאהב שלמה את יי'. עברו מאהבה כלומר אף על כי שלקח בת פרעה לא סר בעבורה מיי' עד לעת זקנתו שהרבה נשים נכריות ובת פרעה והאחרות הטו את לבבו מאהבת יי' ובאמת נראה שהשיב אותה לדת ישראל אף על פי כן היתה אסורה לו לפי שהיתה מצרית ראשונ' ומרז"ל שאמרו כי מותרת היתה לו כי מה שאמר בני' אשר יולדו להם דור שלישי בנים ולא בנות ואף על פי שלא נקבעה ההלכה כדברי זה החכם אף על פי שאמר כי קבלה היתה בידו נראין דבריו כי לא ראינו בכתוב שחטא שלמה על שלקח בת פרעה אלא על שהרבה נשים ודבק בהם באהב' עד שהסירו את לבבו והכיח כשיו הנכריות לעבוד אלהים אחרים והכה בשנה הרביעית למלכו לקח בת פרעה והכתו' מעיד ויאהב שלמה את יי' וגו' רק בבמות הוא מזבח ומקטיר ולא אמר רק שלקח בת פרעה ועד עת זקנתו לא הטו את לבבו ואז זכר בת פרעה לנגאי עם האחרות לפי שהסירו את לבבו כלם ואז בהרבות הנשים לא היה שומר להשיבם לדת ישראל אלא היה לוקחן בגויותן לתאות לבו ומניחן לעשות כמשפטי הגוים וע"כ נענש עליהם: רק בבמות הוא מזבח ומקטיר. קודם שנבנה הבית כי אחר שנבנה הבית לא ראינו שזבח בבמות וא"כ למה אמר רק והלא מותרות היו הבמו' עד שנבנה הבית לפי שאמר בחקות דוד אביו ודוד לא זבח אלא במזבח אשר לפני הארון בירושלם או בבמה אשר בגבעון ולא ראינו לו שזבח וקטר בבמות אחרות כי הרבות הבמות מביא האדם לע"ז כי הוא משפט הגוים שבונים במה בכל הר ובגבעה ותחת כל עץ רענן: היא הבמה הגדולה. לא קראה גדולה לגודל מדתה כי היא מזבח הנחשת שעשה משה וכן בדברי הימים ויעל שלמה שם על מזבח הנחשת אשר לפני יי' אשר לאהל מועד ויעל עליו עולו' אלף אלא נקראת גדולה למעלת על האחרות כי הוא המזבח שעשה בצלאל במצות משה כמו שכוהו האל ובו היתה תמיד האש העליונה שירדה ביום השמיני למלואים והאחרו' היו נעשות ע"י הדיוט אים היושר בעיניו והן היו במות קטנות במעלה כנגד הותה אשר בגבעון וכן במשנה אין בין במה גדולה לבמה קטנה: יעלה. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו והומר כי בפעם ההוא שהלך שלמה לגבעון אלף עולות העלה על המזבח ההוא לא ביום אחד אלא טרם שובו משם לירושלם ומדברי רז"ל נראה בפע' אחת: נער קטן. אר"ל כי בן שתים עשר' שנה היה כשנמשח למלך כי באותו פרק שנולד הכתוב מספר ענין אמנון ותמר ואומר ויהי לשנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום והרג אמנון וברח לגשור ויהי שם שלש שנים הרי ה' שנים ושב אבשלום לירושלם והיה שם שנתים הרי שבע שנים ומרד באביו ונהרג אחרי כן ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר ובשנה הבאה אחריה מנה דוד את ישראל וכתיב וישוטו בארץ תשעה חדשים הרי אחת עשרה ובשנת מותו היא שנת ארבעים למלך דוד תקן המשמרות הרי שתים עשרה: צאת ובא

רלבג

ויתחתן שלמה את בת פרעה וגו' עד וימלוך רחבעם בנו תחתיו. ראוי שתדע כי שלמה נתחתן את פרעה אחר שנתגיירה בתו ועם זה היה בזה הענין יציאת קצת מדרכי התורה כי לא התירה מהם לבא בקהל כי אם דור שלישי: ויביאה אל עיר דוד. היא ציון: ואת בית יי' ואת חומת ירושלם סביב. הנה היה ראוי לבנות חומה סביב ירושלם לקדש מה שבתורה כי הרבה מן הקדשים לא היו נאכלים כי אם לפנים מן החומה אחר שנבנה בית יי' שם כמו הענין במעשר שני ובבכורי' ופסח ובכורות ומה שדומה להם לפי מה שנתבאר בתורה: רק העם מזבחים בבמות כי לא נבנה בית לשם יי' עד הימים ההם. זה ממה שיורה כי בין המנוחה והנחלה הותרו הבמות ר"ל בין משכן שילה ובין בית עולמי' אך אחר זה כאסרו כיון שנבנה בית לשם יי': רק בבמות הוא מזבח ומקטיר. להגיע אליו הנבואה כי יש בהעלאת העולות רושם בהגעת הנבואה כמו שנתבאר בפרשת בלעם וכבר נתננו הסבה בזה במה שבארנו מדברי התורה בפרשת נח ולזה זכר שהעלה שלמה אלף עולות בבמה אשר בגבעון ושם נראה לו הש"י בחלום הלילה ואי אפשר שיצוייר לפי מה שהתבאר מטבע השכל האנושי בהשגחת המושכלות: ונתתי

רדק

בצאת ובא · לפני העם כמו אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם : לב שומע · מבין וכתי' לב שבר כמו שאמר להבין בין טוב לרע לשמש : הכבד · הרב כתרגו' סגיאה וכן מקנה כבד מאד : ושאלת לך הבין · כמו להבין : לב חכם ונבון · אמרו רז"ל חכם המקים את תלמודו כלומר כי מה שלמד מקויים בלבו ומזומן : נבון · מבין דבר מתוך דבר : לא היה לפניך · אפי' משה רבי' בחכמת הטבע לא היה כמוהו אבל ב בחכמת האלהו' היה חכם יותר ממנו או פירושו לא היה לפניו במלכים : גם עושר גם כבוד · האחד לרבות על חבירו כמו גם באכסם גם בקרכם : איש במלכים · כל שכן בשאר בני אדם שלא היה איש כמוך בעושר ובכבוד והעושר והכבוד יהיו לך כל ימיך : ואם תלך בדרכי · והארכתי את ימיך · אריכו' הימים היה בתנאי אבל העושר והכבוד בין שומר בין לא שומר וכן היה לו כי מפני שלא שמר מצות שהיו לא האריך ימים שלא חיה אלא חמשים ושתים שנה אבל העושר והכבוד היו לו כל ימיו וכן בדברי רז"ל נתתי לך גם עושר גם כבוד על מה שלא התניתי בתורה נתתי לך בין שומר בין לא שומר אבל על מה שהתניתי בתורה למען יאריך ימים על ממלכתו איני נותן לך אלא אב' עשית וכן הוא אומר אם תלך בדרכי לשמור חקי והארכתי ימיך : והנה חלום · כשידע החלום כשהקיץ ושמח במתנה טובה שנתן לו הא-ל ובא אל ירושלם והעלה עולות ושלמים לפני ארון ברית יי' ועשה משתה לכל עבדיו · ובדרש והנה חלום כשהקיץ ראה שנתקיים חלומו שנתן לו הא-ל חכמה יתירה שהיה שומע עוף מצפצף ומבין לשונו : אז תבאנה · כמו באו ועם מלת אז יבא ברוב עתיד במקום עבר כמו אז ישיר משה אז ישיר ישר' אז יבדיל משה אז ידבר יהושע אז יבנה שלמה ופי' אז כאשר שב מגבעון ובא לו לירושלם בא לו זה הדין לידו ונראתה בו ה המתנה הטובה שנתן לו הקדוש ברוך הוא חכמה ובינה : אשר שכבה עליו · נראה כי מפני ששכבה עליו מת כי אילו לא מת כך אלא שקדמו חולי לא נולד הספק הזה כי היו מבקרו' אותו שאר נשים בחוליו והיה נודע למי הוא לפיכך אמרה אשר שכבה : ואתבונן · הסתכלתי בבקר בבורתו : ותדברנה

מסורה

הבין ה' וקמצין וסי' יען אשר שאלת · והכלבים עזי נפש · מדי עברו יקח · חכמת ערום הבין · אל תהיו כסוס כפרד · וסי' בלשון תרגום הוון כלביא שאלין חכמתא לסוסיא : בבית ו' רפין בקריא' וסי' בבית אחר יאכל · אני והאשה הזאת ישבות בבית · כי לא ישבתי בבית דשמואל · וחבירו דסיפרא · הוי מגיעי בית בבית · והיה אם יותרו עשרה אנשים :

תרגום

לְמִפַּק וּלְמֵיעַל ׃ וְעַבְדָּךְ בְּגוֹ עַמָּךְ דְּאִתְרְעִיתָא עַם סַגִּי דְּלָא יִתְחַשְּׁבוּן וְלָא יִתְמְנוּן מִסְּגֵי ׃ וְתִתֵּן לְעַבְדָּךְ לֵב סְבַר לְמִידַן יַת עַמָּךְ לְמִסְבַּר בֵּין טָב לְבִישׁ אֲרֵי מַן יְכוֹל לְמִדַן יַת עַמָּךְ סַגִּיאָה הָדֵין ׃ וּשְׁפַר פִּתְגָּמָא קֳדָם יְיָ אֲרֵי שְׁאַל שְׁלֹמֹה יַת פִּתְגָּמָא הָדֵין ׃ וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ חֲלַף דִּשְׁאֶלְתָּא יַת פִּתְגָּמָא הָדֵין וְלָא שְׁאֵילְתָּא לָךְ יוֹמִין סַגִּיאִין וְלָא שְׁאֵילְתָּא לָךְ עִתְרָא וְלָא שְׁאֵילְתָּא נְפַשׁ בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וּשְׁאֵילְתָּא לָךְ סַבְרוּתָא לְמִשְׁמַע דִּינָא ׃ הָא עֲבָדִית כְּפִתְגָּמָךְ הָא יְהָבִית לָךְ לֵב חַכִּים וְסוּכְלְתָן דִּכְוָתָךְ לָא הֲוָה קֳדָמָךְ וּבַתְרָךְ לָא יְקוּם כְּוָתָךְ ׃ וְאַף דְּלָא שְׁאֵלְתָּא יְהָבִית לָךְ אַף עִתְרָא אַף יְקָרָא דְּלָא הֲוָת כְּוָתָךְ גְּבַר בְּמַלְכַיָּא כָּל יוֹמָךְ ׃ וְאִם תְּהַךְ בְּאוֹרְחַן דְּתַקְנַן קֳדָמַי לְמִטַּר קְיָמַי וּפִיקוּדַי כְּמָא דַּהֲלִיךְ דָּוִד אֲבוּךְ וְאוֹרִיךְ יַת יוֹמָךְ ׃ וְאִתְּעַר שְׁלֹמֹה וְהָא חֶלְמָא וַאֲתָא לִירוּשְׁלֵם וְקָם קֳדָם אֲרוֹנָא קְיָמָא דַּייָ וְאַסִּיק עֲלָוָן וּנְכִיס נִכְסַת קוּדְשִׁין וַעֲבַד מִשְׁתְּיָא לְכָל עַבְדּוֹהִי ׃ בְּכֵן אֲתָאָה תַּרְתֵּין נְשִׁין פּוּנְדְּקִין לְמִידַן קֳדָם מַלְכָּא וְקָמָא קֳדָמוֹהִי ׃ וַאֲמַרַת אִתְּתָא חֲדָא בְּבָעוּ רִבּוֹנִי אֲנָא וְאִתְּתָא הָדָא יָתְבַן בְּבֵיתָא חֲדָא וִילֵידִית עִמַּהּ בְּבֵיתָא ׃ וַהֲוָת בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה לְמֵילְדִי וִילֵידַת אַף אִתְּתָא הָדָא וַאֲנַחְנָא כַּחֲדָא וְלֵית נוּכְרָא עִמָּנָא בְּבֵיתָא אֱלָהֵן תַּרְתֵּין אֲנַחְנָא בְּבֵיתָא ׃ וּמִית בַּר אִתְּתָא הָדָא בְּלֵילְיָא דִּשְׁכִיבַת עֲלוֹהִי ׃ וְקָמַת בְּגוֹ לֵילְיָא וּנְסִיבַת יַת בְּרִי מִלְּוָתִיהּ וְאַמְתָךְ דְּמָכָא וְאַשְׁכִּיבְתֵּיהּ לְוָתַהּ וְיַת בְּרַהּ מֵיתָא אַשְׁכִּיבַת לְוָתִי ׃ וַאֲקִימִית בְּצַפְרָא לְאוֹנָקָא יַת בְּרִי וְהָא מִית וְאִסְתַּכָּלִית בֵּיהּ בְּצַפְרָא וְהָא לָא הֲוָה בְּרִי דִּילֵידִית ׃ וַאֲמַרַת אִתְּתָא אוּחֲרַנְתָּא לָא כֵּן בְּרִי חַיָּא וּבְרִיךְ מֵיתָא וְדָא לְדָא אָמְרָא לָא כֵּן בְּרִיךְ מֵיתָא וּבְרִי חַיָּא

מקרא

צֵאת וָבֹא ׃ וְעַבְדְּךָ בְּתוֹךְ עַמְּךָ אֲשֶׁר בָּחָרְתָּ עַם רָב אֲשֶׁר לֹא יִמָּנֶה וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב ׃ וְנָתַתָּ לְעַבְדְּךָ לֵב שֹׁמֵעַ לִשְׁפֹּט אֶת עַמְּךָ לְהָבִין בֵּין טוֹב לְרָע כִּי מִי יוּכַל לִשְׁפֹּט אֶת עַמְּךָ הַכָּבֵד הַזֶּה ׃ וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי אֲדֹנָי כִּי שָׁאַל שְׁלֹמֹה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה ׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵלָיו יַעַן אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא שָׁאַלְתָּ לְּךָ יָמִים רַבִּים וְלֹא שָׁאַלְתָּ לְּךָ עֹשֶׁר וְלֹא שָׁאַלְתָּ נֶפֶשׁ אֹיְבֶיךָ וְשָׁאַלְתָּ לְּךָ הָבִין לִשְׁמֹעַ מִשְׁפָּט ׃ הִנֵּה עָשִׂיתִי כִּדְבָרֶךָ הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ לֵב חָכָם וְנָבוֹן אֲשֶׁר כָּמוֹךָ לֹא הָיָה לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא יָקוּם כָּמוֹךָ ׃ וְגַם אֲשֶׁר לֹא שָׁאַלְתָּ נָתַתִּי לָךְ גַּם עֹשֶׁר גַּם כָּבוֹד אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָמוֹךָ אִישׁ בַּמְּלָכִים כָּל יָמֶיךָ ׃ וְאִם תֵּלֵךְ בִּדְרָכַי לִשְׁמֹר חֻקַּי וּמִצְוֺתַי כַּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִיד אָבִיךָ וְהַאַרַכְתִּי אֶת יָמֶיךָ ׃ וַיִּקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלַ͏ִם וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל עֲבָדָיו ׃ אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו ׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשְׁבֹת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת ׃ וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת ׃ וַיָּמָת בֶּן הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו ׃ וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְחֵיקִי ׃ וָאָקֻם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת בְּנִי וְהִנֵּה מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלָדְתִּי ׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי

רשי

את עמך הכבד · מתוך שהם רבים יש להם עסקים רבים ובאים לדין ואין לי מתון לעיין בדיניהם · ד"א כי מי יוכל לשפט את עמך הכבד הזה משפטם כבד מאד אם יבא דין שני גוים לפני ואטול מזה ואתן לזה שלא כדין איני נענש אבל ישראל הריני נענש עליו עונש נפשות שנאמר וקבע את קובעיהם נפש : ואם תלך בדרכי · והארכתי את ימיך : העושר והכבוד שלא התניתי בתורתי לתת למלך אתן לך בין זכאי בין חייב אבל אורך הימים ומלכות הדורות כבר התניתי בתורתי לבלתי סור מן המצו' למען יאריך ימים על ממלכתו וגו' ועל אותו תנאי לא אסכ' אם תלך בדרכי והארכתי וגו' וכן במלכות דורותיו א אחריו אמר לו ואתה אם תלך לפני וגו' כי לא יכרת לך איש וגו' כך שנוייה בספרי ור' חנינא בן גמליאל אומר הרי הוא אומר גם עושר גם כבוד וגו' : ויקץ שלמה והנה חלום · והנה הבין שחלומו אמת שומע עוף מצפצף ומבין לשונו כלב נובח ומבין לשונו : ויעש משתה · משמחת לבו שהבין שחלומו אמת : ואתבונן אליו · נתתי לב להסתכל בו : היא

רלבג

נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך · אחשוב כי רמז על זה שחכמתו תהיה גדולה מחכמת דוד ומחכמת המלך הבא אחריו או שחכמתו תהיה גדולה מחכמת כל בני הדור שהיו לפניו ומכל ה הבאים אחריו כי הוא דבר זר מאד שלא ימצא אחריו בעת מ מהעתים חכם כמוהו השם אם לא שנתן לו הש"י מהחכמה ב בדרך המופת מה שלא יתכן השגתו ל לאחר ולא אפשר איך יתכן שיצוייר זה והנה יתבאר ממה שיבא קצת ביאור שהענין הוא כמו שבארנו כי ספר שהיתה חכמתו למעלה מחכמת ה הכנסים רמוז אליהם והם איתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול : ויעמוד לפני ארון ברית ה'

ונו' · הנה עשה זה לתת תודה לש"י על מה שייעד לו מהטוב : שתים נשים זונות · אחשוב שהיו פונדקאות ומוכרות מזון כטעם רחב הזונה ואפשר שהיו מפקירות עצמן והנה התחכם שלמה להבהילם בזה הענין כדי שיתבאר מדבריהן מי היא אמו כי אשר תחמול יותר על הבן החי יתבאר בלי ספק שהיא אמו : ויהי

היא אמו. בת קול הופיעה ואמרה היא אמו: מלך על כל ישראל. משראו בחכמתו שמחו כולם במלכותו: סופרי. לכתוב דברי הימים: המזכיר. אותה משפט לפניו ראשון שיפסקנו ראשון כך שמעתי: על הנצבים. שנים עשר נציבי' היו לו לכלכל את המלך ואת ביתו: על המס. שהעלה על ישראל כמה שנאמר ויעל המלך שלמה מס: וכלכלו את המלך. כל סעודתו ומאכל הסוסים וכל צרכי ביאתו: כפת דור. פלכי דור: כל

ותדברנה. אלה הטענות שנו ושלשו לפני המלך כמנהג בעלי הדין שכל אחד טוען בטענותיו לחזקו ולהטיבו ולהבינו לשופט: ויאמר המלך זאת אומרת. אמרו רבותינו ז"ל מכאן שצריך הדיין לשנות טענות בעלי הדין כדי שישמעו בעלי הריב שהבין טענותיהם ועליהם ישפטם: גם לי גם לך לא יהיה. ואמר כנגד אותו החרב גזורו ומה שלא לקחה אותו אחר שהאחרת אמרה תנו לה כי ידעה כי מרחמת עליו אמרה וחשבה כי המלך לא יתנהו לה: לא תמיתוהו. הראשון אל תמיתהו: היא אמו. כיון שמרחמת עליו ובדרז"ל יצאה בת קול ואמרה היא אמו: לעשות משפט. לפיכך יראו מפניו לעשות דבר רע ואפילו בסתר כי ראו כי ברוב חכמתו יוציא לאור משפט כמו שעשה בזה המשפט: על כל ישראל. לפי שדוד אביו לא מלך בתחלת מלכותו על כל ישרא' אמ' שמלמה מלך על כל ישראל לא היה אדם מפקפק במלכותו כיון שראו בו חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט: ועזריהו בן צדוק. לא כתב על מי מנהו ואם צדוק זה צדוק הכהן בן אחיטוב שהיה עם דוד שמשחו אותו לכהן עם שלמה הנה עזריהו בן בנו היה כי אחימעץ היה בן צדוק ועזריה בן אחימעץ: וצדוק ואביתר כהנים. היו שרי הכהונה ואם זה אביתר הוא אביתר בן אחימעץ תמה הוא כי הנה שלמה גרשהו מהיו' כהן גדול ואמר לו ענתות לך אל שדיך אלא מן הדומה כי כהן אחר היה שמו אביתר: על הנצבים. ממונה על שנים עשר נציבים שזוכר: רעה המלך. שושבינא דמלכא שהיה עמו תמיד: ואדונירם. זהו אדורם הנזכר למעלה בדוד וכן נזכר עם רחבעם אדורם: על המס. כמו שאומר למטה ויהי המס שלשים אלף איש: ואלה שמותם. אלה שמות שנים עשר נציבים לא היה ממונה כל אחד על שבט אחד אלא לפי עלוי הנחלות שעשו שנים עשר חלקי' בכל ארץ ישרא' וגבו המס בשוה: בן חור. זה והאחרים שלא זכרם בשמם אלא בשם אבותם לפי שהיו נודעים בשם אבותם יותר משמותם לפיכך לא חשש להזכיר שמם: וכריה

ותדברנה ג' בקריאה וסי' ובעת מותה ותדברנה הנצבות. ותאמר האשה האחרת לא כי בנך המת ובני החי. אתם ונשיכם ותדברנה כפיכם דירמיה: ה' פסוקים אית בהון ה' מלין מן כ"ב אתין וסי' ויולד נח את שם את חם ואת יפת. אל תיראי כי גם זה לך בן. על כן לא בא אל שלחן המלך. גם לי גם לך לא יהיה גזרו. אין זה

ותדברנה לפני המלך: ויאמר
המלך זאת אמרת זה־בני החי ובנך
המת וזאת אמרת לא כי בנך המת
ובני החי: ויאמר
המלך קחו לי־חרב ויביאו החרב
לפני המלך: ויאמר המלך גזרו את־
הילד החי לשנים ותנו את־החצי
לאחת ואת־החצי לאחת: ותאמר
האשה אשר־בנה החי אל־המלך
כי־נכמרו רחמיה על־בנה ותאמר
בי אדני תנו־לה את־הילוד החי
והמת אל־תמיתהו וזאת אמרת גם־
לי גם־לך לא יהיה גזרו: ויען
המלך ויאמר תנו־לה את־הילוד
החי והמת לא תמיתהו היא אמו:
וישמעו כל־ישראל
את־המשפט אשר שפט המלך
ויראו מפני המלך כי ראו כי־חכמת
אלהים בקרבו לעשות משפט:
ד ויהי המלך שלמה מלך על־כל־
ישראל: ואלה השרים
אשר־לו עזריהו בן־צדוק הכהן:
אליחרף ואחיה בני שישא ספרים
יהושפט בן־אחילוד המזכיר:
ובניהו בן־יהוידע על־הצבא וצדוק
ואביתר כהנים: ועזריהו בן־נתן
על־הנצבים וזבוד בן־נתן כהן רעה
המלך: ואחישר על־הבית ואדנירם
בן־עבדא על־המס:
ולשלמה שנים־עשר נצבים על־
כל־ישראל וכלכלו את־המלך ואת־
ביתו חדש בשנה יהיה על־אחד
לכלכל: ואלה שמותם
בן־חור בהר אפרים: בן־דקר
במקץ ובשעלבים ובית שמש ו
ואילון בית חנן: בן־חסד בארבות
לו שכה וכל־ארץ חפר: בן־אבינדב
כל־נפת דאר טפת בת־שלמה היתה
לו לאשה: בענא בן־אחילוד תענך
ומגדו וכל־בית שאן אשר אצל
צרתנה מתחת ליזרעאל מבית שאן
עד אבל מחולה עד מעבר ליקמעם:

ודיינן קדם מלכא: ואמר מלכא
דא אמרא דין ברי חייא וברך
מיתא ודא אמרא לא כן ברך
מיתא וברי חייא:
ואמר מלכא איתו לי חרבא
ואיתיאו חרבא לקדם מלכא:
ואמר מלכא פסוקו ית רביא חייא
לתרין גזרין והבו פלגא לחדא
ופלגא לחדא: ואמרת אתתא
דיברה חייא למלכא ארי אתגללו
רחמהא על ברה ואמרת בבעו
רבוני הבו לה ית רביא חייא
ומקטל לא תקטלוניה ודא אמרא
אף דילי אף דילך לא יהי פסוקו:
ואתיב מלכא ואמר הבו לה ית
רביא חייא ומקטל לא תקטלוניה
היא אימיה: ושמעו
כל ישראל ית דינא דדן מלכא
ודחילו מן קדם מלכא ארי חזו
ארי חוכמתא מן קדם יי במעוהי
למעבד דינא: והוה מלכא שלמה
מלכא על כל ישראל:
ואילין רברביא די ליה
עזריהו בר צדוק כהנא: אליחורף
ואחיה בני שישא ספריא יהושפט
בר אחילוד ממנא על דכרניא:
ובניהו בר יהוידע ממנא על חילא
וצדוק ואביתר כהניא: ועזריהו בר
נתן ממנא על אסטרטיגיא וזבוד
בר נתן רבא שושבינא דמלכא:
ואחישר ממנא על ביתא ואדנירם
בר עבדא ממנא על מסקי מיסין:
ולשלמה תרי עסר
איסטרטיגיא ממנן על כל ישראל
ומסוברין ית מלכא וית אנש ביתי
ירחא בשתא מטי לחד לסוברא:
ואילין שמהתהון
בר חור בטורא דבית אפרים:
בר דקר במקץ ובשעלבים ובית
שמש ואילון דמבית חנן: בר
חסד בארובות דיליה סוכו וכל
ארע חפר: בר אבינדב כל פלכי
דאר טפת בת שלמה הות ליה
לאיתו: בענא בר אחילוד תענך
ומגדו וכל בית שאן די בסטר צרתן
מלרע ליזרעאל מבית שאן עד
מישר מחולה עד מעבר ליקמעם:

רלבג

ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל. אחשוב שהרצון בזה שכלם שמחים בו ואין בלבם למרוד בו בשום פנים: וצדוק ואביתר כהני'. ידמה כי אע"פ שגרש אותו מהיות כהן ליי' ואמר לו שילך ענתות הנה הוצרך לעבור בעת היות צדוק בלתי ראוי לעבודה: על הנצבי'. כמו הנציבים והרצון בו השרים: ואחישר על הבית. ידמה שהוא היה ממונ' להשגיח בדברי בית המלך בכל מה שיצטרך שם: ואדנירם בן עבדא על המס. הוא היה ממונה שהיו פורעים ישראל ויתר העמים שהיו למס לשלמה: שנים עשר נציבים על כל ישראל. ר"ל שהיו על כל ישראל לגבות מהם זה המס והיה יודע כל אחד מהם החלק מישראל אשר בגורלו לפרנס המלך וביתו בחדשו בדרך שיפרנסוהו כלם כל השנה: ונציב

כי אם רע לבדעורא: רעה ג' וסי' ויבא חושי רעה. ויהי באשר בא חושי. וזבוד בן נתן כהן רעה: ואת ביתו ז' בקריאה וסי' כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו. וינגע יי' את פרעה נגעים. והנה כל איש ישר'. וכלכלו את המלך. ואת ביתו בנה שלמה. וזה דבר המס. ויהי מקץ עשרים דדברי הימים: דאר ד' כתובי' כן וסי' נמסר ביהושע סימן י"ז:

ובריח נחשת. גלה מה שכתוב בתורה דלתים ובריח כי בריח נחשת ר"ל: באשר ובעלות. בגחלת אשר ובעלות שהיה מארץ יהודה: ונציב אחד אשר בארץ. בכל הארץ אשר זכר היה נציב אחד ממונה על שנים עשר הנציבים לגבות מכל אחד הכסף לכלכל המלך ורז"ל מהם אמרו כמו שפי' ומהם אמרו ונציב אחד לחדש העבו': כחול אשר על הים. כמו על שפת הים והספור הזה ר"ל כי היו מבורכים בימי שלמה בפרי בטנם והיו רבו' וכן בפרי בהמתם ובפרי אדמתם והיו אוכלים ושותים ושמחים כי לא היה להם פחד מאויב: מושל בכל הממלכות. שהיו יראים ממנו ומגישים לו מנחה ועובדים אותו: מן הנהר ארץ פלשתים. כתרגומו מן נהר פרת עד ארע פלשתאי: בריאים. שמנים ומפוטמים ות"י פטימיא וכן ועגלון איש בריא וכן להבריאכם: רעי. מן המרעה אבל הבריאי' הם המפוטמי' בבית: וברבורים אבוסים. ת"י ועופא פטימיא ולא פי' איזה עוף הם וי"מ כי הם העופות המבורכים כי הם ש שמנים מהאחרים ודברי רז"ל עוף הבא מברבר"א נקראים ברבורים על שם מקומם: כי הוא רודה. הטעם כי האיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים שהיו בשלחנו בכל יום שהיו מ מביאי' לו מנחה מכל עבר הנהר כי מושל בהם היה כלומר היו יראים ממנו ומגישים לו כל מלכי עבר הנהר מנחה תמיד: מתפסח ועד עזה. מדינות הם בעבר הנהר ורז"ל נחלקו בזה מהם אמרו תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם ומהם אמרו תפסח ועזה סמוכות היו וכמו שמלך על תפסח ועל עזה כן מלך על כל העולם כלו: ארבעים אלף ארות סוסים. ובדברי הימים ארבעת אלפים ארות סוסים פירשו רז"ל ארבעים א אצטבלאות ובכל אחת היו א ארבעת לפים סוסים או ארבעים אלף אצטבלאות ובכל אחת א ארבעים סוסים ופירוש ארות אבוסים ת"י אבוס בע"ין אורויא דמרוהי ואמרו חכמ' ל כי עבר על לא ירבה לו סוסים אפי' לא ירבה לו סוסים בטלי' וכיון שלא היו לו אלא שנים עשר אלף פרשים ו' היו לו ארבעי' אלף ארות סוסים הרבה סוסים בטלים היו לו ומה שהרבה שלמה סוסים ופרשים והוא לא היתה לו שום מלחמה לא עשה אלא לכבוד וגדולה כדי שילכו עמו כשילך ממקו' למקום וגם קצת מלחמה היתה לו כ כשלקח חמת צובה וצבין גבר: וכלכלו. והלא כבר זכר למעלה וכלכלו את המלך ואת ביתו למה חזר וכתב וכלכלו את המלך אלא כמו שזכר הסוסים אמר כי ג"כ היו נותני' מאכל הסוסים ובכלל הכלכלה היה גם כן מה שהיו צריכים הסוסים לאכול כמו

חבל ארגב. ממונה היה עליהם לגבות מס המלך כי משפט המלכים לגבות יכאתו מן העם כמה שנאמר במשפט המלוכה בספר שמואל: ונציב אחד אשר בארץ. רב ושמואל פליגי חד אמר אחד ממונה על כולם הוא עזריה בן נתן האמור למעלה וחד אמר כנגד חדש העיבור: בריאים. פטומים על האבוס: רעי. מן האחו: וברבורים אבוסים. יש מרבותינו אומ' תרנגולין פטומין: ארבעים אלף אורות סוסים. ובדברי הימים הוא אומר ארבעת א לפים פירשו רבותינו ארבעים אלף אורוות היו ובכל אחת ארבע אלף איצטבלאות או ארבעת לפים אורוות ובכל אחת ארבעים אלף איצטבלאות: לא יעדרו דבר. אפילו של ימות החמ' בימות הגשמים והשעורין ו והתבן היו נותנים אל הנציבים אל המקום אשר יהיה שם המלך: מחכמת

מחנימה ג' בקריא' וסי' ודוד בא מחנימה' ויהי כבא דוד מחנימה. אחינדב בן עדוא מחנימה: בענא ג' כתיב א' בקריא' וסימ' בענא בן אחילוד. בענא בן חושי. ועל ידם החזיק: ושתים ו' ה' חס' וא' מלא וסימ' נמסר בשמואל א' סימן ל': מגישים ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' מגישים מנחה ועבדים את שלמה' הם מגישים אליה

בר גבר ברמות גלעד דיליה כפרני יאיר בר מנשה די בגלעד דיליה בית פלך טרכונא דבמתנן שיתין קרוין רברבן מקפן שור רם דילהין עברין דנחשא: אחינדב בר עדוא מרבית מחנים: אחימעץ בשבטא דבית נפתלי אף הוא נסיב ית בשמת ברת שלמה לאיתו: בענא בר חושי בשיבטא אשר ובעלות: יהושפט בר פרוח בשבטא דיששכר: שמעי בר אלא בשבטא דבית בנימן: גבר בר אורי בארעא גלעד ארעא סיחון מלכא אמוראה ועוג מלכא דמתנן ואיסטרטיגא חד די ממנא בארעא: יהודה וישראל סגיאין כחלא דעל ימא לסגי אכלין ושתן וחדן: ושלמה הוה שליט בכל מלכותא מן נהר פרת עד ארע פלשתאי ועד תחום מצרי' מקרבי' קורבנ' ופלחין ית שלמה כל יומי חיוהי: והוה לחמא דשלמה ליומא חד תלתין כורין סולתא ושיתין כורין קמחא: עסרא תורין דפטימא ועסרין תורין דרעיא ומאת ענא בר מאילין וטבין ויחמורין ועופיא פטימיא: ארי הוא מפלח בכל עיבר פרת מתפסח ועד עזה בכל מלכי עיבר פרת ושלמא הוה ליה מכל עברוהי מסחור סחור: ויתיב יהודה וישראל לרוחצן גבר תחות פירי גופנוהי ותחות פירי תאנוהי מדן ועד באר שבע כל יומי שלמה: והוו לשלמה ארבעין אלפין ארות סוסון לרתיכוהי ותרי עסר אלפין פרשין: ומסוברי' איסטרטיגא האילין ית מלכ' שלמה וית כל דקריב לפתורא דמלכא שלמה גבר ירחיה לא מעכבין מדעם: וסעוריא ותבנא לסוסוותא ולרכשא מיתן לאתרא דיהי תמן

בן־גבר ברמת גלעד לו חות יאיר בן־מנשה אשר בגלעד לו חבל ארגב אשר בבשן ששים ערים גדלות חומה ובריח נחשת: ג' מל' בכיב' אחינדב בן־עדא מחנימה: ג' אחימעץ בנפתלי גם־הוא לקח את־בשמת בת־שלמה לאשה: ג' כתי' א' · ל' בענא בן־חושי באשר ובעלות: ב' · ל' יהושפט בן־פרוח ביששכר: ל' כתי' אלף שמעי בן־אלא בבנימן: ל' חס' גבר בן־ארי בארץ גלעד ארץ סיחון מלך האמרי ועג מלך הבשן ונציב אחד אשר בארץ: ד' לפ יהודה וישראל רבים כחול אשר־על־הים לרב אכלים ושתים ושמחים: ו' ה' חס'

ה ושלמה היה מושל בכל־הממלכות מן־הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים ל' מגשים מנחה ועבדים את־שלמה כל־ימי חייו: ג' חד חס' ויהי לחם־שלמה ליום אחד שלשים כר סלת וששים כר קמח: עשרה בקר בראים ועשרים בקר רעי ומאה ל' צאן לבד מאיל וצבי ויחמור וברברים אבוסים: ב' כי־הוא רדה בכל־עבר הנהר מתפסח ועד־עזה ל' · ל' · ב' בכל־מלכי עבר הנהר ושלום היה לו מכל־עבריו מסביב: ל' · ב' וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדן ועד־באר שבע כל ימי שלמה: ה' ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו ושנים־עשר אלף פרשים: ל' וכלכלו הנצבים האלה את־המלך שלמה ואת כל־הקרב אל־שלחן המלך־שלמה איש חדשו לא יעדרו דבר: ל' וחס' · ל' והשערים והתבן לסוסים ולרכש יבאו אל־המקום אשר יהיה־שם ב' ז' ל' ל' · ל' ט'

והוא מוצקת. מגישים על מזבחי לחם מגואל. קדמא חס': ושלום ה' בקריא' וסי' כי הוא רדה בכל עבר הנהר. הנה בן נולד לך' ורוח לבשה את עמשי. כי ארך ימים ושנות חיים. חסד ואמת נפגשו: הקרב ז' בקריאה וסי' ובנסוע המשכן יורידו אתו הלוים. ואת אהרן ואת בניו תפקד. והחנים לפני המשכן קדמה' כל הקרב והקרב אל משכן ימות ב' בו. אתן את כהנתכם והזר הקרב. וכלכלו הנצבים האלה את המלך:

רלבג

ונציב אחד אשר בארץ. יתכן שהיה שר אחד מושל על אלו השרים יביאם לפרנס המלך וביתו איש חדשו או היה שם נציב אחר לחדש העבור וסביאור הראשון יותר נכון ואם היה כן הנה יחוייב שיהיה חלקו מארץ ישרא' מעט יותר משליטית חלק אחד משאר השרים שהיו מפרנסין אותו חדש אחד בשנה: עשרה בקר בריאים. ר"ל שמנים: וברבורים אבוסים. הם עופות שמנים: ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו. הנה ארות הם אבוסים יאכלו שם הסוסי' והנה מצאנו בדברי הימים תמורת זה ארבעת אלפים ארות סוסים ומרכבות וידמה שטם מנה האבוסים ובזה המקום מנה הסוסים והרצון בו שהיו לו ארבעים אלף סוסים למרכבו בארוות והנה היו עשרה סוסים בכל אבוס ולפי שאמ' אחר זה לסוסים ולרכש ידענו כי הרכש הוא מין אח' ממיני הסוסי' ואחשוב שהם היותר קלי המרוץ והם אשר ירכבו בהם במלחמה או ירבה בזה ארבעים

בריאים ל' חס' ומאכלו בראש

שכתו' והשעורים והתבן לסוסים ולרכש והוסיף ג"כ ואת כל הקרב אל שלחן המלך כי למעלה זכר את המלך ואת ביתו והם התמידים בביתו ועתה הוסיף ואת כל הקרב אל שלחן המלך אנשים אחרים שיבואו לשלחן המלך לפעמים: לא יעדרו דבר. לא היו מחסרים דבר מכל הצורך אל שלחן המלך וי"ת לא מעכבין מידעם והוא טעם למה שזכר איש חדשו כלומר לא היו מעכבין שלא היה מביא כל אחד ואחד בחדשו: ולרכש. מין בהמה וי"א שהם פרדים בני הסוסיות כמו רוכבי הרכש: יביאו אל המקום אשר יהיה שם. הנציבים שהם היו מביאים צורך המאכל אל בית המלך מהם היו מביאים צורך מאכל הסוסים למקום שהיו שם הן מה שהיו בירושלם הן מה שהיו בערי הרכב: אים

אלף ארות סוסים למרכבו אך לא היו בהם כי אם ארבעת אלפים אוריות שהיו בהם סוסים ומרכבות: לא יעדרו דבר. הוא מעכבין איש לא נעדר: מחכמת

מחכמת כל בני קדם. מה היא חכמת בני קדם יודעים במזלות וכו׳ כדאיתא בפסיקתא דפרה אדומה וכל הפרשה הזאת נדרשת שם לפי משמעה: ויחכם מכל האדם. כמשמעו: איתן והימן וכלכל ודרדע. אחין היו ובני זרח בן יהודה בדברי הימים ובני זרח זמרי ואיתן היו לוים משוררים בני מחול היו יודעים ליסד מזמורים האמורים במחולות שיר שהיו הלוים אומרים על דוכנם מזמורי׳ שיסדו בספר תלים משכיל לאיתן האזרחי. ומ״א בפסיקתא מכל האדם זה אדם הראשון איתן האזרחי זה אברה׳ הימן זה משה וכלכל זה יוסף ודרדע זה דור המדבר מחול שמחל להם על מעשה העגל: שלשת אלפים משל. שלשת לימודי משלות שלש פעמים כתוב משלי שלמה בספר משלי: ויהי שירו חמשה. שלשה אלה ושיר השירי׳ וקהלת: ואלף בכל אחד כדי הוא לתלמוד: ומדרש אגדה שהיה אומ׳ בכל פסוק שלשת אלפים משל ועל כל משל אלף וחמשה טעמים: וידבר על העצים. מה רפואת כל אחת וענף פלוני יפה לבניין ש׳ פלוני וליטע בקרקע פלונית וכן על הבהמ׳ מה רפואתה ועיקר גדוליה ומאכלה. ומ״א מה ראה מצורע ליטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים ועל הבהמה ועל העוף מה ראה זה להיות כשר בשחיטה בסימן אחד וזו בשני סימנין ודגים וחגבים בלא כלום: לא יכול לבנות בית וגו׳. לא היה רשאי מפני המלחמה והכתו׳ אומ׳ והכית לכם מכל אויביכם מסביב ואח״כ והיה המקום וגו׳ לשכנו תדרשו וגו׳: בגירונים

איש כמשפטו. כמו שפסקו ביניהם זה יביא הנה וזה יביא הנה: ורחב לב כחול. ואין החול כמות המדה אלא כמות המספר ואף על פי שכתוב אשר לא ימד ולא יספר המדה ג״כ לענין מספר זכר אותה כמו שאמר והיה מספר בני ישראל ורחב הוא לענין מדה לא למספר אלא ר״ל רחב היה לו בכל דברי החכמה שהם כחול ורז״ל פירשו מה חול גדר ליס כך היתה החכמה גדר לשלמה: בני קדם. בני מזרח היו יודעים בחכמה וכן כתיב כי מלאו מקדם ובדברי רבותינו ז״ל מה היתה חכמת בני קדם שהיו יודעים במזלות וערומים בטייר פירוש בטייר בלשון העופות וכן בערבי יקרא עוף אל טייר וכן בני מצרים היו יודעים בחכמה שבה היו נקראים החרטומים: מאיתן האזרחי. כתרגומו מאיתן בר זרח אלה הארבע מצאנו אותם בבני זרח בן יהוד׳ איתן והימן וכלכל ודרדע והנה אומר כי השלשה אלה היו בני מחול אם כן לא היו הם ובלויים מצאנו בתלים במשוררי׳ משכיל לאיתן האזרחי משכיל להימן האזרחי ומצאנו בדברי הימים בבני גרשון בן לוי בן אתני בן זרחי ואפשר שזה הוא איתן האזרחי ואיתני ואיתן קרובים הם והימן מצאנו בבני קהת הימן המשורר אבל כלכל ודרדע לא מצאנו אותם בלוים ורבותינו ז״ל דרשו ויחכם מכל האדם זה אדם הראשון ומה היתה חכמתו של אדם הראשון שקרא מ מחכמתו שמות לכל הבהמה ולכל עוף השמי׳ מאיתן האזרחי זה אברהם אבינו שנא׳ משכיל לאיתן האזרחי הימן זה משה שנאמר בכל ביתי נאמן הוא וכלכל זה יוסף שנאמר ויכלכל יוסף דרדע זה דור המדבר דור שיש בהם דעה בני מחול שנמחל להם מעשה העגל: שלשת אלפים משל. אינם נמצאים אצלינו וכן ויהי שירו חמשה ואלף כי רבים ספרים אבדו מישראל בגלותם וכן מה שחבר בחכמת הטבע

אביהו ז׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים סוף סימן י״ד: אתה י״א ראשי פסוקים בתורה ובנביאים וסימ׳ אתה תהיה על ביתי ועל פיך. אתה תדבר את כל אשר אצוך. אתה עבר היום את גבול. אתה הראית לדעת. אתה ידעת

אִישׁ כְּמִשְׁפָּטוֹ׃	ל׳	גְּבַר כְּהִלְכְתֵיהּ׃	
וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה וּתְבוּנָה	ל׳	וִיהַב יְיָ חוּכְמְתָא לִשְׁלֹמֹה	
הַרְבֵּה מְאֹד וְרֹחַב לֵב כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל־	ל׳	וְסוּכְלְתָנוּתָא סַגִּי לַחֲדָא וּפְתָיוּת	
שְׂפַת הַיָּם׃ וַתֵּרֶב חָכְמַת שְׁלֹמֹה	ב׳ מ״א	לִבָּא כְּחָלָא דְעַל כֵּיף יַמָּא׃	
מֵחָכְמַת כָּל־בְּנֵי־קֶדֶם וּמִכֹּל חָכְמַת		וּסְגִיאַת חוּכְמַת שְׁלֹמֹה מֵחָכְמַת	
מִצְרָיִם׃ וַיֶּחְכַּם מִכָּל־הָאָדָם מֵאֵיתָן	ל׳	כָּל בְּנֵי מַדִינְחָא וּמִכֹּל חָכְמַת	
הָאֶזְרָחִי וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע בְּנֵי	ל׳	מִצְרָיִם׃ וַחֲכַם מִכָּל אֱנָשָׁא	
מָחוֹל וַיְהִי־שְׁמוֹ בְכָל־הַגּוֹיִם סָבִיב׃		מֵאֵיתָן בַּר זֶרַח וְהֵימָן וְכַלְכּוֹל	
וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל וַיְהִי		וְדַרְדַּע בְּנֵי מָחוֹל וַהֲוָה שְׁמֵיהּ סְגִי	
שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וָאָלֶף׃ וַיְדַבֵּר עַל־	ב׳ חד כתי׳ א׳ וחד כתי׳ ה׳ סירה	בְּכָל עַמְמַיָּא סְחוֹר סְחוֹר׃ וּמַלִּיל	
הָעֵצִים מִן־הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וְעַד		תְּלָתָא אַלְפִין מַתְלִין וַהֲוָאָה	
הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר וַיְדַבֵּר עַל־		תוּשְׁבַּחְתֵּיהּ אֲלַף וְחַמֵשׁ׃ וְאִתְנַבֵּי	
הַבְּהֵמָה וְעַל־הָעוֹף וְעַל־הָרֶמֶשׂ וְעַל־	ל׳ ל׳	עַל מַלְכֵי בֵית דָּוִד דַעֲתִידִין לְמִשְׁלַט	
הַדָּגִים׃ וַיָּבֹאוּ מִכָּל־הָעַמִּים לִשְׁמֹעַ		בְּעָלְמָא הָדֵין וּבְעָלְמָא דְאָתֵי	
אֵת חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל־מַלְכֵי		דִמְשִׁיחָא וְאִתְנַבֵּי עַל בְּעִירָא וְעַל	
הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת־חָכְמָתוֹ׃		עוֹפָא וְעַל רִיחֲשָׁא וְעַל נוּנַיָּא׃	
וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ־צוֹר	י״ח ל׳	וְאָתוֹ מִכָּל עַמְמַיָּא לְמִשְׁמַע יָת	
אֶת־עֲבָדָיו אֶל־שְׁלֹמֹה כִּי שָׁמַע כִּי		חוּכְמַת שְׁלֹמֹה מִכָּל מַלְכֵי אַרְעָא	
אֹתוֹ מָשְׁחוּ לְמֶלֶךְ תַּחַת אָבִיהוּ כִּי	ז׳	דִשְׁמַעִין יָת חוּכְמְתֵיהּ׃	
אֹהֵב הָיָה חִירָם לְדָוִד כָּל־הַיָּמִים׃		וּשְׁלַח חִירָם מַלְכָּא דְצוֹר	
וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה		יָת עַבְדוֹהִי לְוָת שְׁלֹמֹה אֲרֵי שְׁמַע	
אֶל־חִירָם לֵאמֹר׃ אַתָּה יָדַעְתָּ	ז׳ ל׳ פ׳	אֲרֵי יָתֵיהּ מְשַׁחוּ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא	
אֶת־דָּוִד אָבִי כִּי לֹא יָכֹל	ו׳	תְּחוֹת אֲבוּהִי אֲרֵי רָחִימָא הֲוָה	
לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו		חִירָם לְדָוִד כָּל יוֹמַיָּא׃	
		וּשְׁלַח שְׁלֹמֹה לְוָת חִירָם לְמֵימַר׃	
		אַתְּ יְדַעְתָּא יָת דָּוִד אַבָּא אֲרֵי לָא יְכִיל	
		לְמִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמָא דַיְיָ אֱלָהֵיהּ	

את דוד אבי. אתה תשמע השמים בהראה ונכרי דמלכים. אתה ידעת יי׳ זכרני ופקדני. אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה. אתה בן אדם הגד את בית ישראל. אתה תאכל ולא תשבע: אתה תזרע:

כמו שאומר וידבר על העצים שהודיע טבעם ורפואתם וכן על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים בכל מה שתחת גלגל הירח גברה חכמתו וחבר בהם ספרי׳ ואינם נמצאי׳ אצלינו. ובדרש חזרנו על כל המקראות ולא מצאנו מדבר אלא קרוב לשמנה מאות פסוקים אלא מהו וידבר שלשת אלפים משל מלמד שעל כל פסוק ופסוק שאמר יש בו שנים ושלשה טעמי׳ כדאת אמרת כזם זהב וחלי כתם: וידבר על העצים. מפני מה מצורע נטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים בעץ ארז ואזוב על ידי שהגביה עצמו כארז לקה בצרעת כיון שמשפיל עצמו כאזוב נטהר ונתרפא: על הבהמה ועל העוף. מפני מה בהמה ניתרת בשני סימנין ועוף בסימן אחד כתוב אחד אומר מן היבשה נברא העוף דכתיב וייצר יי׳ אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים וכתוב אחד אומר מן המים נברא דכתיב ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף אלא מן הרקק נבראו: ועל הרמש. מפני מה שמונה שרצים שבתורה הצדן והחובל בהם חייב ושאר שרצים פטור מפני שיש להם עורות: ועל הדגים. מפני מה בהמה חיה ועוף טעונין שחיטה ואין הדגים טעונין שחיטה שנאמר ואם את כל דגי הים יאסף להם באסיפה בעלמא סגי וי״ת פסוק וידבר על העצים כן ואתנבי על מלכי בית דוד וגו׳ כבעמוד: מאת כל מלכי הארץ. מלכי הארץ היו באים אל שלמה לשמוע חכמתו והעמים היו באים אבל מלכיהם בשובם משלמה לשמוע חכמתו: וישלח חירם. שלח עבדיו אל שלמה להקים עמו אהבת דוד אביו ואם יבקש דבר מאת[ו] ישלח לו כמו ששלח לדוד אביו עצי ארזים: וישלח שלמה. ביד מלאכי חירם השיב לו זה הדבר: מפני

רלבג

מחכמת כל בני קדם ומחכמת כל מצרים. ירמה שבימי שלמה היתה חכמה גדולה בשתי אלו האמות: איתן והימן וכלכל ודרדע. ולזה קרא שם איתן איתן האזרחי להיותו בן זרח ואמר בני מחול להעיר שהם היו לחכמתם ראויים להלל הש״י במחול או היו שתי שמות לזרח ר״ל שנקרא שמו גם כן מחול: וידבר שלשת אלפים משל. ירמה שמאלו המשלים שכלל אותם ספר משלי ומאותם השירים נבחר השיר אשר כלל אותו ספר שיר השירים ולזה אמר בראש ספר משלי משלי שלמה בן דוד מלך ישראל לדעת חכמה ומוסר וכו׳ ר״ל שאלו המשלים לבד יהיה תועלתם באלו הענינים שזכר פה ואולם שאר המשלי׳ שדבר שלמה לא היה תועלתם לאלו הדברים ולזה לא נכתבו באלו הספרים הנכתבים ברוח הקדש ולזאת הסבה אמר גם כן בראש ספר שיר השירים שיר השירים אשר לשלמה ר״ל שזה השיר הוא הנבחר שבשירים אשר לשלמה: וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון וגו׳. הנה זה הדבור הוא להודיע סבותיה׳ ויסודותיה׳ ומשיגיהם העצמיים וזהו העיון הטבעי בהם וירמה שהודיע עם זה תועלותיהם ברפואות האדם למזונותיו והנה כלל עיונו כל הצמחי׳ מהיותר נכבד עד היותר פחות והנה הבחין ענינם בכבוד וזולת כבוד מצד פעלותיהם ואיבריהם ומצד טבע המזון שיזונו ממנו וזה שכאשר תהיינה פעלותיהם יותר שלמות תהיה צורתם אשר סודרו ממנה אותם הפעלות יותר נכבדות וגם כן הנה מה שממנו יותר מתיחס לטבע הדומם ויותר גם החמר הוא יותר מעט בכבוד כי המזון דומה באופן מה לנזון ולזה הוא מבואר כי הארז אשר בלבנון הוא יותר נכבד ההרכבה מהאזוב אשר בקיר כי פעלות הצמח ההוא יותר נכבד שלמות מאד ואיבריו יותר רבים ומזון האזוב הוא יותר גס ולזה היה שיצא בקיר ובכלל הנה נתבאר מזה המקום שהוא דבר בכל הצמחים מן היותר גדול ועד היותר קטן ומן היותר נכבד ועד היותר פחות ודבר גם כן בזה האופן על החי ההולך ועל המעופף ועל הרומש על הארץ ועל הדגים והנה זכרם בהדרגה החי ההולך הוא יותר נכבד מהעוף ולזה הוא עושה ב״ח בגופו והעוף לא יעשה כן אבל יעשה ביצה שלימה ואולם רמש הארץ יעשה ביצה חסרה התבאר גם כן מענין אחר כי הוא יותר פחות מצד המזונות שיזונו מהם יותר קרובים לטבע הדומם וזה כלל לכל מיני השרצים האלו והנה רמש הארץ יותר נכבד מהדגים כי הדגים יעשו ביצה שלמה ויעשו מהם רבוי מופלג להשלמת החוש היסודי אשר יצטרך ביצירתם והנה באור אלה הדברים כלם הוא ראוי בספר הצמחים ובספר ב״ח ושם בארנו הרבה מאלו הדברים: ויהי

רדק

מפני המלחמה· לא רצה לגלות לו הטעם כי האל מנעו כי לא היה כבוד אביו ואמ׳ לו זה הטעם הנראה: אשר סבבוהו· כל מלחמה ומלחמה וכן כי תקראנה מלחמ׳ וית עבדי קרבא דאקפוהו: רגלו· כן כתיב וקרי רגלי הכתוב אומר על דוד כי גם לדוד שם אויביו תחת כפות רגליו והקרי אומר על שלמה כלומ׳ אני איש מנוחה ולא היתה לי מלחמ׳ ויש לי פנאי לבנות הבית: הניח יי׳ אלהי· כי אחר המנוחה היתה המצוה לבנות בית המקד׳ כמו שכתוב והניח לכם מכל אויביכ׳ מסביב וגו׳ והיה המקום אשר יבחר וגו׳ לשכנו תדרשו: מן הלבנון· הלבנו׳ בארץ ישר׳ היה ולא היה שואל ממנו העצים אלא שישלח לו חרשי עץ שידעו לכרות העצים וכן שלח לדוד חרשי עץ: כצדונים· צידון וצור קרובים וחירם היה מושל על שניהם וכן זוכר אותם ביחד מה אתם לי צור וצידון צור וצידון כי חכמה מאד: דוברות· הם הקורות הגדולו׳ שקושרין ראשיהן ביחד ומשליכין אותם בים לכן נקראו דוברות תרגום וינהג ודבר: ונפצתי׳· אתירם ואשליכ׳ שם וכן תרגו׳ ואירמינון תמן ואמר בו לשון נפוץ שהוא ענין פיזור על הסבר לפי שהדוברות כשמוליכין אותם בים הם קשורות בראשיהם וכשמוציאין אותם ליבשה מתירין הקשרים ומנפצים הקורות הנה והנה: לחם ביתי· בשכר עבדי שיכרתו העצים ויוליכום עד המקום אשר תרצה ופי׳ ביתי האוכלים על שלחני ומה שזכר בדברי הימים הוא למאכל החוטבים כורתי העצים: מכולת לביתו· כמו מאכל ומשפט המלה מאכולת ונבלעה האלף בדגש ות״י פרנוס לאנש ביתיה: שנה בשנה· כל זמן שהתעסקו עבדי חירם במלאכת שלמה: ויי׳ נתן חכמה לשלמה· טעם הספור הזה הנה כי ברוב הבנינ׳ אשר בנה נראתה חכמתו כמו שאמר׳ מלכת שבא ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה וגו׳: ויהי שלום· והלא גם עם המלכים האחרים היה לו שלו׳ אלא שלום קיים וחזק בברית שכרתו שניהם והספיק לו עצים לבנין זה אשר בנה: ויעל המלך שלמה מס· כמשפט המלוכה כמו שנ׳ ואתם תהיו לו לעבדים ופירוש על המס כמו שפירשנו בספר שמואל: ויהי

רשי

כצידונים· שכינים ליער לצד אחר היו ובממשלתו של חירם: אשימם דוברות· רפסודות קורא להם בדברי הימים ובלשון אשכנז וו״לוס ובלע״ז ר״ץ קושרין העצי׳ זה עם זה ומציפים אותן על פני המים ומוליכין אותן כמו שמוליכין ספינה: עד המקום אשר תשלח אלי· אשר תודיענו להביאם שם: ונפצתים שם· כשמתיר אגדן ומוציאן אל היבשה כל עץ ועץ לעצמו הוא קרוי ניפוץ דיספ״ייר בלע״ז: מכולת לביתו· לשון מאכל: שמן כתית· שמן נקי שאין זתים נטחנים ברחיים אלא כותש במכתשת ואין מעלה שמרים כל כך כמות הטחון: ויהי

תלוי ט׳ו כתי׳ ו״ו בסוף תיבות׳ וקרינ׳ יוד

והנני ג׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר נח: צוה ג׳ וסי׳ נמסר ביהושע סימן ד׳: צידנים ה׳ חס׳ וי״ו בליש׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים סימן י״ח: חירום ג׳ מלאים וסי׳ ויהי חירום נתן לשלמה· ובוני חירום והגבלים· ויעש חירום

ל׳ וחס׳ מפני המלחמה אשר סבבהו עד תת־
תלי ק׳ יהוה אתם תחת כפות רגלו: ועתה
הניח יהוה אלהי לי מסביב אין שטן
ב׳ בקריא׳ ואין פגע רע: והנני אמר לבנות
בית לשם יהוה אלהי כאשר דבר
יהוה אל־דוד אבי לאמר בנך אשר
אתן תחתיך על־כסאך הוא־יבנה
ג׳ ב׳ הבית לשמי: ועתה צוה ויכרתו־
לי ארזים מן־הלבנון ועבדי יהיו
ב׳ בהמה עם־עבדיך ושכר עבדיך אתן לך
ב׳ בכיתוי שעדים ככל אשר תאמר כי אתה ידעת כי
אין בנו איש ידע לכרת־עצים
ה׳ חס׳ ט׳ בטע׳ בכינ׳ כצדנים: ויהי כשמע חירם את־
דברי שלמה וישמח מאד ויאמר
ברוך יהוה היום אשר נתן לדוד בן
ח׳ וכל עזרא רכו׳ חכם על־העם הרב הזה: וישלח
חירם אל־שלמה לאמר שמעתי את
אשר־שלחת אלי אני אעשה את־
כל־חפצך בעצי ארזים ובעצי ב
ל׳ חס׳ וא׳ ח׳ל ברושים: עבדי ירדו מן־הלבנון
ל׳ ב׳ בתרי ליש׳ ל׳ ימה ואני אשימם דברות בים עד־
המקום אשר־תשלח אלי ונפצתים
ל׳ שם ואתה תשא ואתה תעשה את־
ג׳ ח׳ל חפצי לתת לחם ביתי: ויהי חירום
נתן לשלמה עצי ארזים ועצי
ברושים כל־חפצו: ושלמה נתן
ל׳ וחס׳ לחירם עשרים אלף כר חטים מכלת
לביתו ועשרים כר שמן כתית כה־
יתן שלמה לחירם שנה בשנה:
ו׳ בטע׳ רביע רפ׳ ויהוה נתן חכמה לשלמה
ח׳ חס׳ כאשר דבר־לו ויהי שלם בין חירם
ובין שלמה ויכרתו ברית שניהם:
ויעל המלך שלמה מס מכל־ישראל

מן קדם עבדי קרבא דאקפוהי עד דמסר יי׳ יתהון תחות פרסת ריגלוהי: וכען אניח יי׳ אלהי לי מסחור סחור לית שטן ולית פגע ביש: והא אנא אמר למבני ביתא לשמא דיי׳ אלהי כמא דמליל יי׳ עם דוד אבא למימר ברך דאתן תחותך על כורסי מלכותך הוא יבני ביתא לשמי: וכען פקיד ויקצצון לי ארזין מן ליבנן ועבדי יהון עם עבדך ואגר עבדך איתן לך ככל דתימר ארי את ידעת ארי לית בנא גברא דידע למיקץ אעין כצידונאי: והוה כד שמע חירם ית פתגמי דשלמה וחדי לחדא ואמר בריך יי׳ יומא דין דיהב לדוד בר חכים על עמא סגיאה הדין: ושלח חירם לות שלמה למימר שמעית ית דשלחתא לותי אנא אספיק ית כל צורכך באעי ארזין ובאעי בירון: עבדי יחתון מן ליבנן לימא ואנא אשוינון א תורגסין בימא עד אתרא דתשלח לי ואירמינון תמן ואת תטול ואת תספיק צורכי למתן מזון לאנש ביתי: והוה חירם יהיב לשלמה אעי ארזין ואעי בירון כל צורכיה: ושלמה יהיב לחירם עסרין אלפין כורין חטין פרנוס לאנש ביתיה ועסרין כורין משחא כתישא כדין יהיב שלמה לחירם שנא בשנא: ויי׳ יהב חוכמתא לשלמה כמא דמליל ליה והוה שלמא בין חירם ובין שלמה וגזרו קיים תרויהון: ומני מלכא שלמה מסקי מסין מכל ישראל

את הסירות דמלכים: וי׳ ז׳ בטעמא ר״פ בקריאה וסי׳ המטיר על סדם ועל עמרה גפרית· נתן חכמה לשלמה כאשר· נתן קולו לפני חילו· הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער· שב את שבות איוב בהתפללו· ברך את אחרית איוב· וי׳ השמיע אל מחנה: שלם ח׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר וישב ולעיל בספרא סימן כ׳:

רלבג

ויהי כשמוע חירם את דברי שלמה· יתכן שלא אמר זה על אלו הדברים ששלח לו ש שלמ׳ כי לא היה בהם על מה שישמח מצד החכמה שהיה נראה בהם אלא שנאמר כי כאשר שמע דברי ש שלמה בחכמ׳ הנפלאה שהיתה בו לפי מה שספרו לו המגידים שמח מאד והודה לש׳י שנתן לדוד בן חכם יושב על כסאו והנה אמר זה להורות על שמרוב אהבתו את שלמה נתרצה חירם לעשות חפץ שלמה והנה עם כל זה היו דברי שלמה לחירם בחכמה ולזה שלח לו שהוא יעשה חפצו מ משכר עבדיו בכל א אשר יאמר להיותם יותר בקיאי׳ במלאכת כריתת העצים ושען שלא יכביד לשאול חירם מפני אהבתו את דוד ולזה הודיע לו כי מרצון דוד היה ל לבנותו אך מפני שלא יכול נעתק הענין אל שלמה והייסירו גם כן בדבריו אל שזה שביתיהיה נבנה לשם י׳י אשר בידו להשפיל ולהכניע כל האויבים והשונאים כאילו כלל בדבריו הפיוס והאיום יחד· והנה הוסיף חירם ואמר שהוא י עשה כל חפצו בעצי ארזים ובעצי ברושים ויעבירם לו הים ויוציאם אל היבשה אל המקום אשר יבחר שלמה ושם יתיר הקשרים אשר נקשרים בהם העצים קצתם בקצת· והנה הרצון בדוברות קשירת העצים קצתם בקצת באופן שיוכלו החובלים להעבירם הים ר״ל ארדי״לן בלע״ז: ונפצתים· ר״ל אתיר הקשרים בדרך שיהיו מוכנים לנשאם עץ עץ בפני עצמו ודמה שהים היה מגבול מלכות חירם ולזה רצה חירם להעביר העצים לשלמה עד גבול מלכות שלמה: מכולת לביתו· ר״ל לאכול לביתו: שמן כתית· והוא הנבחר שבשמנים כמו שנתבאר בתורה מענין שמן המנורה והנה היו כותשין הזיתים במכתש בלא טחינה ומה שהיה יוצא ממנו מן השמן הוא שמן כתית ואחר זה טחנוהו להוציא הנשאר מהשמן וכבר נזכר בספר דברי הימים מה שהיה נותן שלמה בשכר עבדי חירם לשנה אתכם בזה המקום זה מה שהיה נותן שלמה לחירם שנה בשנה: וי״י נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו ויהי שלום בין חירם ובין שלמה· מגיד שרוב חכמת שלמה היתה סבה אל שהיה שלום בין חירם ובין שלמה כי מפני חכמתו אהב אותו חירם: ויעל המלך מס מכל ישראל· הנה היה ענין זה המס כמו שזכר שהוצרכו לברור מישראל שלשים אלף יהיו על מלאכת כריתת העצים והבאתם באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שכבר יחלקו לשלש כתות תהיה כל כת חדש אחד בלבנון ושנים חדשים בביתו· והנה

וַיְהִי הַמַּס שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ׃ וַיִּשְׁלָחֵם לְבָנוֹנָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם עַל־הַמַּס׃ וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר׃ לְבַד מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל־הַמְּלָאכָה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרֹדִים בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה׃ וַיְצַו הַמֶּלֶךְ וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבָּיִת אַבְנֵי גָזִית׃ וַיִּפְסְלוּ בֹּנֵי שְׁלֹמֹה וּבֹנֵי חִירוֹם וְהַגִּבְלִים וַיָּכִינוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת הַבָּיִת׃

ר' ל' ומ"ל · בסב' חונה ב' · ל' ומס' · ר' קמץ וכל אלף דכ' · ג' מל' · ל

הבית ד' קמצין בליש' וסי' יליד בית ומקנת · וכל אנשי ביתו יליד בית · ויעש לבית חלוני · ליסד את הבית · וכל אסף דכוו'׃

וַהֲוָה מַסְקֵי מִסִּין תְּלָתִין אַלְפִין גַּבְרָא׃ וְשַׁלְחִינוּן לְלִבְנָן עַסְרָא אַלְפִין יַרְחָא מִשְׁתַּנָּן יַרְחָא הֲווֹ בְּלִבְנָן תְּרֵין יַרְחִין גְּבַר בְּבֵיתֵיהּ וַאֲדֹנִירָם מְמַנָּא עַל מַסְקֵי מִסִּין׃ וַהֲוָה לִשְׁלֹמֹה שַׁבְעִין אַלְפִין דְּנָטְלִין בְּכַתְפָּא וְתַמְנַן אַלְפִין דְּפַסְלִין בְּטוּרָא׃ בַּר מֵרַבָּנֵי אִיסְטַרְטִיגַיָּא דִּמְמַנָּן עַל עִיבִידְתָּא דִּשְׁלֹמֹה תְּלָתָא אַלְפִין וּתְלַת מְאָה דְּמַפַּלְחִין בְּעַמָּא דְּעָבְדִין בְּעִבִידְתָּא׃ וּפַקִּיד מַלְכָּא וַעֲקָרוּ אַבְנִין רַבְרְבָן אַבְנִין יְקָרָן לְשַׁכְלָלָא בֵּיתָא אַבְנִין פְּסִילָן׃ וּפְסָלוּ אַרְדִּיכְלֵי שְׁלֹמֹה וְאַרְדִּיכְלֵי חִירוֹם וְאַרְגּוּבְלַיָּא וְאַתְקִינוּ אָעַיָּא וְאַבְנַיָּא לְמִבְנֵי בֵיתָא׃

רשי

ויהי המס · עולה לשכר של שלשים אלף איש׃ חליפות · כמו משמיש ולומר חדש יהיו בלבנון כשהיו עשרת אלפים איש בתשרי בלבנון והעשרים אלף איש בביתו ובמרחשון מתחלפין עשרת אלפים השניים ויוצאים ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובכסלו יוצאים עשרת אלפים השלישי' ויוצאין ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובכסלו יוצאין עשרת אלפים השלישי' ואלו חוזרים לביתם ובטבת יוצאין הראשונים וחוזרים ללבנון וכן חוזרים חלילה נמצאו כל ע עשרת אלפים שבהם חדש בלבנון ושנים חדשים בביתם׃ על המס · לגבותו׃ שבעים אלף נושא סבל · להביא האבני' מן ההר לעיר ושמוני' אלף החוצבים אותם בהר הרי מאה וחמשים אלף וכולם גרים גרורים היו ש שנתגיירו מחמת ג גדולת שלמה ושולחנו וכן כתוב בדברי ה הימים ויספר שלמה את כל הגרי' וימצאם מאה וחמשי' אלף ויעש מהם שבעים אלף וגו'׃ שרי הנצבים · נוגשים ונציבים על עושי ה המלאכ'׃ שלשת אלפים ושלש מאות · ובדברי הימים הוא אומ' ושש מאות אומ' אני שלשת אלפי' ושלש מאות היו ממונים על מאה וחמשים אלף שכל אחד ממונה על ארבעים וחמשה ויותר והשלש מאות שנוספים בדברי הימים היו ממונים על כולם שכל אחד ממונה על חמש מאות ויותר ותדע שהרי יש עוד שני כתובי' בדבר זה מכחישין זה את זה שכ' בו בספר זה ואלה שרי הנצבים אשר לשלמה חמש מאות וחמשים ובדברי הימים הוא אומר מאתים וחמשים הרי ארבע מקראות מכחישין זה את זה אבל יש לנו לפרש שמקראות האחרונים ממונים על כולן ולשלמה היו אלו הגרים להיות נושא סבל ולחצב בהר והיו לו שאר עושי המלאכה לשרי המסכנות שהם אזרחיים שאלו הכתובים אמורי' שם ובספר מלכים מנה את הנציבים הגרים שני מכינים שרי הארבעים והחמשה לבדם והשלש מאות החשובים כירף עם מאתים וחמשים שהיו ממונים על עושי ערי המסכנות ומנה חמש מאות וחמשים שרים ובדברי הימים מנה כל נציבי הגרים לעצמן הגדולים עם הקטנים שלשת אלפים ושש מאות וכולן גרים ונציבי ערי המסכנות שהיו ישראל מאתים וחמשי' מנה לעצמן׃ הרודים בעם העושים במלאכה · הנוגשים את העם עושי המלאכה׃ ויסיעו · מן ההר לשון עקירה׃ אבנים יקרות · כבדות׃ אבני גזית · כפסלות ומסותתות ואת"ה והרי כבר נאמר ומקבות והגרזן לא נשמע בבית בהבנותו פי' כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו אלא שהיה משתת מבחוץ ומכניס ובונה משפנים כך מדרש בסוטה׃ ויפסלו · בהרים׃ והגבלים · אומה ששמה גבל ובקיאים לסתת אבנים ולבנות כמה שנ' בגד זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך׃ ויכינו · לשון הזמנה׃ בחדש

רדק

ויהי המס שלשים אלף איש · והנה מצאנו ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הגרים היו החוצבים והסבלים ואם תאמר כי כסף העלה מס על שכר שלשים אלף מה טעם לומ' חדש יהיו בלבנון ושנים חדשים בביתו אלא נאמר כי כריתות העצים בלבנון לא היתה עבודה קשה כמו חציבת האבנים בהר ונשאם בכתף וכריתות העצים בלבנון לא היתה עבודה לא אומנות לכרות אותם ומשם היו מביאו' בעגלות עד הים ועו' כי הגרים לא היו אלא מאה ו וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות והנה עשה השבעים אלף סבלים ושמנים אלף חוצבים ושלשת אלפים ושש מאות מנצחי' אם כן השלשים אלף שהיו ב בלבנון בני ישראל היו והיו שם עם עבדי חירום ואלה השלשים אלף היו מתחלפים מחדש לחדש כי לא היו בלבנון מאלה שלשים אלף אלא עשרת אלפים בחדש וכל עשרת אלפים היו בלבנון ארבעה חדשים בשנה ושמנה חדשי' בביתו הנה שלשה פעמים עשרת אלפים שלמה לגם השנה בלבנון והמשל לך בראובן ש שמעון ולוי כיצד הלך ראובן בתשרי ושמעון ולוי היו בביתם שמעון הלך במרחשון וראובן ולוי היו בביתם הלך לוי בכסליו וראובן ושמעון בביתם הלך ר ראובן בטבת ולוי ושמעון בביתם הלך שמעון בשבט וראובן ולוי בביתם הלך לוי באדר וראובן ושמעון בביתם וכן לששה חדשים האחרים׃ שנים חדשים · כמו ושנים חדשים וכן שמש ירח ראובן שמעון מלך שרים וזולתם׃ נושא סבל · פי' נושא משא ויהיה סבל שם ולא תואר או כתרגומו דנטלין בכתפא ויהיה אם כן סבל תואר לכתף ויהיה ענינו נושא בסבל כמו שאמר במשקל אחר והנושאי' בסבל ויקראו הכתו' סבל או סבל לפי שהוא נושא המשא בכתפיו ואם יהיה הסבל תואר לאדם כמו שאומר בדברי הימים שבעים אלף נושא סבל יהיה ענינו בחסרון וי"ו נושא וסבל כמו שמש ירח ופירוש נושא נושא ומסיע האבנים בהר ממקום למקום וסבל שמביא האבן בכתיפיו עד המקום אשר היו באים שם העגלות שלא היו יכולין לעלות בהר ואלה שבעים אלף ושמנים אלף מן הגרים מן האומות כמו שאומר בדברי הימי' שספר שלמה הגרים וימצאם מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות ועשה שבעים אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר והשלש אלפים ושש מאות מנצחי' להעביד את העם כמו שאומר הנה הרודים בעם אלא ששם אומר שלשת אלפים ושש מאות והנה אומר שלש אלפים ושלש מאות ואלו השלש מאות היתרים במנצחים היו על שלשת אלפים ושלש מאות והיו מנצחים על מנצחים כמו שוטרים ונוגשים׃ ויסיעו · כתרגומו ועקרו כנה לחוצבים בהר שיחצבו ויסיעו מן ההר אבנים גדולות ליסוד הבית ואותם הם שאומ' עליהם אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות ולשאר הבנינים יחצבו אבנים קטנות והם הנקראי' אבני גזית וכן אומר בסמוך מלמעלה אבנים יקרות במדות גזית ויהיה אבני גזית חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ופירושו אבנים גדולות ליסוד הבית ואבני גזית לשאר הבנין מלמעלה ואבן גזית היה ידוע ביניהם מדתה כמו שאומר בסמוך במדות גזית כמו שהיה ידוע בימי חכמי המשנה מדת הגזית חמשה טפחים אבל של שלמה היו יותר גדולות אבל מדה ידועה היה להם׃ יקרות · כבדות ואף על פי שאומר אבנים גדולות הוסיף במאמרו יקרות שהיו כבדות במשא כי אותן הם טובות ליסוד מן הקלות וי"ת אבנין יקרן תרגם יקרות כמשמעו כי היה מחצב האבנים בהר ידוע שהיו אבניו טובות ויפות מהמתחצבים האחרים לפיכך היו יקרות כי לא היו נמצאות אלא באותו ההר וכל דבר שאינו נמצא יקרא יקר׃ והגבלים · אומנין ידועים לפיסול האבנים במדה הצריכה לקיר והוא מענין גבול שנותנין גבול לאבן בפסלם אותה ויש מפרשי' אנשי גבל כי אותם היו אומני אבן טובים כמו שאומ' זקני גבל וחכמיך היו בך מחזיקי בדקך ויונתן תרגם וארגובליא וכן תרגם ולגודרים ולחוצבי האבן ולארגובליא ולפסלי אבניא אם כן לדבריו יהיו הגובלים בוני הקיר ותרגם בוני שלמה ובוני חירם ארדיכלי והם האומנין הגדולים שיש אומנים אחרים תחתיהם ובוני שלמה ובוני חירם כולל פוסלי האבן ופוסלי העץ׃ בחדש

רלבג

והנה היה אדנירם על זה המס כי הוא היה על המסים׃ ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל · סבל הוא משוא או הוא תואר לסובל המשא · והנה היה מספר החוצבי' בהר יותר רב מפני קושי החציבה בהר ההוא עם שמירתם באבנים שחצבו שיהיו באמות המוגבל להם · והנה אלו העושים במלאכה עם הרודי' בהם לעשות אותם לעשות המלאכ' היו כלם גרים כמו שנזכר בספר דברי הימים ושם זכר כי מנינם היה מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות לפי מה שמנה אותם שלמה אחרי המנין שמנאם דוד ואחשוב שאלו הגרים היו מהגבעונים כי הם היו גרים תושבים לא גרי צדק והשמידם שאול מפני זה מהתיצב בכל גבול ישראל ועל זה מתו שבעה מבני שאול ואת שבו בארץ ישראל ולפי שהיו מחויבים לחטוב עצים ולשאוב מים לבית הש"י כמו שמבואר בספר יהושע היו מוכרחים מפני זה לעשות זאת המלאכה והנה השלש מאות הנשארי' הם הנצבים שהיו כל אחד מהשוטרים הרודים בעם העושים במלאכה והשוטרים ההם היו שרי הנצבים ר"ל שימנום הנצבים שרים ורודים בעם העושים׃ אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית · ירמה שבחרם מהמחצב שהמלאכה בו יותר כבדות במשקלם כי הם יותר חזקות ולזה רצה שיהיה יסוד הבית מאבנים כאלו ר"ל שהם גדולות בעצמותם ורבות המקצועות והכובד׃ אבני גזית · שפסלום בכלי ברזל בדרך שתהיינה ישרות השטחים ונכונות הזויות בתכלית מה שאפשר כי בזה יהיה הבנין יותר קיים׃ ויפסלו בוני שלמה ובוני חירום והגבלים · ר"ל כי אחר שחצבו האבנים אלו החוצבים בהר פסלום בוני שלמה שהיו מישראל החכמים בזאת המלאכה והיו עמהם גם כן אומנים לעשות זאת המלאכה מבוני חירום ששלחם אל שלמה לעשות המלאכה עם הגבלים והם מעם גבל היו מהם בקיאים בזאת המלאכה ולזה עזרו יחד בה והם גם כן תקנו העצים ששלח חירום ופסלו אותם בדרך שיהיו נכונו' לבנין הבית בזולת תקון אחר וזה כלו היה נעשה חוץ מהבית כמו שאמר אחר זה ומקבות והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו והיה זה כן להורות על שלמות הבית ולזה לא בא שם לבנינו דבר יהיה חסר לתקון אחר זולת הבניה׃ בשנה

רדק

בחדש זיו. הוא חדש אייר שהוא שני לחדשים כי ניסן ראש לחדשים ונקרא זיו כמו שפירשו רבו' ז"ל דאית ביה זיוא לאילני פירוש זוהר הפרחים והנצנים וכן תרגם יונתן בירח זיו נצניא: למלך שלמה. טעמו לשנה הרביעית לא לחדש השני שזכר הסמוך אליו וכמוהו רבים כי בשנה הרביעית למלכותו החל לבנות כן כתוב בדברי הימים ויחל לבנות בשנת ארבע למלכותו: ויבן את הבית. החל לבנותו: ששים אמה ארכו. כל הבית בין הדביר וההיכל כי ארבעים אמה היה ההיכל באורך והדביר עשרים אמה באורך וכן ברוחב במדת הבית מרובע היה הדביר: ושלשים אמה קומתו. ובדברי הימים והגובה מאה ועשרים והקרוב אלי בזה כי על האולם לבדו אמר שהיה גבהו מאה ועשרי' והגובה הזה היה לו עם העליות שעליו כי בספור מדות האולם אמר והגובה מאה ועשרים ועוד אמר שם על האולם וגנזיו ועליותיו ואם העליות היו על כל הבית כמו שנראה מדברי רבותינו ז"ל יהיה מה שאמ' שם והגובה מאה ועשרים עם העליות שעל הבית והיה גבוה הבית מן הקרקע עד הספון שלשי' אמה וגובה העליות תשעים אמה: והאולם. נקרא בלשון המקרא אולם מה שנקר' בלשון התלמוד בית שער: ארכו על פני רחב הבית. כי השטח הגדול במדה יקרא אורך והקטן רחב והנה אורך האול"ם לרחב הבית: על פני הבית. שלא היה משוך ממנו אלא היה דבק בבית על פניו ועל רחבו צריך לומר זה: חלוני. כמו חלונים כמו כנעני כאתנים כמו כנענים אנשי מחקה על הקיר וזולתם רבים כמו ש שכתבנו בספר מכלל: שקופים אטומים. תרגם יונתן פתיחן מלגו וסתימן מלברא והוסיף בו עוד וחפין כליכסא בית אחת ריסי שירית ארזיא ומדברי רבותינו ז"ל בהפך זה שקופי אטומים שקופים מבחוץ ואטומים מבפנים לא לאורה אני צריך כלומר רחבים היו מבחוץ וצרים מבפנים הפך מנהג העולם לומר שאינו צריך לאור העולם: יציע סביב. הוא הנקרא צלע ונקרא תא ועשה סביב כל הבית סביב ההיכל וסביב הדביר מבחוץ אלה התאים וקרא אותם צלעות כי בשלשה שמות אלו נקראו ואחרי כן אומר איך בנה אותם עם קירו' הבית סביב ואמר כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה רוצה לומר כי קיר הבית היה רחב מלמטה והלך ומצר כלפי חוץ כנגד התאי' לפיכ' היציע התחתונ' חמש באמה רחבה וקרוי התחתונה שהוא קרקע התיכונה היה מונח מצד הבית על קיר הבית אמה אחת ועל אותה אמה לא היה בנין כי חלל היציע התיכונה היה והוא קיר הבית היה מצר ממה שהיה למטה אמה אחת כל גובה היציע התיכונה שהיה חמש אמות וזהו המגרעות שהוא אומר שנתן לבית חוצה הנה התיכונה שש באמה רחבה עם האמה שנוספת ברחבה בקיר הבית וקרוי התיכונה שהוא קרקע העליונה שהיא השלישית היה מונח על קיר הבית אמה אחת הנה העליונה שבע באמה רחבה כי שתי אמות נוספות ברחבה בקיר הבית הנה קיר הבית בעליונה היה צר ממה שהיה למטה בתחתונה שתי אמות וכל זה עשה כדי שלא יאחזו קורות התאים בקירות הבית בחורים שיעשו בקירות אלא על המגרעות היו נתונות קורות התאים כי לא יכלו לעשות חורים בקיר: והבית בהבנותו. זהו טעם למה שהקדים לבלתי אחוז בקירות הבית לפיכך הוא צריך לתת מגרעות בקיר הבית להניח שם ראשי קורות התאי' כי לא יכלו לעשות חורים בקיר להכניס הקורות כמו שעושין בשאר בנינים של חול כי כל כלי ברזל לא נשמע שם בבית בהבנותו ואבני הקיר היו מדה אחת כלם אם כן לא יתכן להניח שם חורים בבנין הקיר ולעשות שם החורי' אחר בנין הקיר גם כן לא יתכן כי לא נשמע כלי ברזל בבנין הבית ולטעם זה הכניסו פסוק זה בין ספור התאים וספור פתחי התאים:

אבן

רשי

בחדש זיו. הוא אייר דאית ביה זיוא לאילני וכן תירגם יונתן זיו ניצניא: הוא החדש השני. למניין חדשים שהרי ניסן ראש השנה לחדשים: למלך שלמה. מוסב על השנה הרביעית רביעית למלכות שלמה וכן הוא אומר במקום אחר ויחל לבנות בחדש השני בשנת ארבע למלכותו: ששים אמה. ההיכל והדביר יחד: והאולם על פני. לפני ההיכל בכניסתו: ארכו על פני רוחב הבית. אורך האולם לרחבו של ההיכל מן הצפון ולדרו' כל מדה היתרה קרוייה אורך והפחות קרוייה רוחב לפי שבהיכל מדת מן המזרח למערב יתירה קרוייה אורך ובאולם שמדת מן הצפון לדרום יתירה בו קרוייה אורך מן הצפון לדרום ומן המזרח למערב קרוייה בו רוחב: על פני הבית. לפני הבית לצד מזרח: שקופים אטומים. רבותינו פירשו שקופים לפנים רחייה ופתוחה והשקפה פתוחים מבחוץ ואטומים מבפנים' קצרי' מבפנים שלא כדרך חלונות אחרות העשויין לאור להראות שאינו צריך לאורה: יציע. אפנטי"ץ בלע"ז ושלש שמות יש לה יציע תא צלע כך מפורש בבבא בתרא: את קירות הבית סביב. כנגד ההיכל ובית קדשי הקדשים הוא הדביר עשה צלעות מבחוץ לדרו' ולמערב ולצפון: וסוף המקרא הוא פירוש לראשו ויבן על קיר הבית סמוך לקיר הבית יציע סביב כיצד עשה את קירות ההיכל ולדביר עשה צלעו': ויעש. כמו עשה וכן עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה כמו היה לי לישועה: היציע התחתונה. בכל רוח ורוח היו התאים שלשה זה על זה ומדת ארכו לא נאמרה כאן ובמסכת מדות שנינו שלשי' ושמנה תאים היו חמשה עשר בצפון חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן וכן בדרום ושמנה במערב שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהם התחתונה חמש והאמצעית שש והעליונה שבע למה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה קומת התא חמש אמות וכשעלה כותל ההיכל חמש אמות גרע את עוביו וכנס בו אמה לפני' והניח על אותה כניסה ראשי קורות גג עליית התא שהיא קרקעית לאמצעית וכשעלה עשר כנס אמה להניח ראשי קורות עליית האמצעית שהיא קרקע העליונה כמצאת אמצעית רחבה מן התחתונה אמה והעליונה רחבה מן התיכונה אמה: לבלתי אחוז בקירות. שלא לדבק ראשי הקורות דרך נקבים בקירות הבית שקילקול החומה הוא ואינו דרך כבוד:

אבן

שמונים בשמנים ו' מל' וסי' נמסר בסדר בראשית ובספר שפטים סימן ד': למלך ג' חס' וסי' נמסר לעיל בספרא סימן כ': והשלישית ט' מל' וסי' נמסר בסדר שלח לך:

ויהי בשמונים שנה ו
וארבע מאות שנה לצאת בני־
ישראל מארץ־מצרים בשנה
הרביעית בחדש זו הוא החדש השני
למלך שלמה על־ישראל ויבן הבית
ליהוה: והבית אשר בנה המלך
שלמה ליהוה ששים־ אמה ארכו
ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו
: והאולם על־פני היכל הבית
עשרים אמה ארכו על־פני רחב
הבית עשר באמה רחבו על־פני
הבית: ויעש לבית חלוני שקפים
אטמים: ויבן על־קיר הבית יצוע
סביב את־קירות הבית סביב להיכל
ולדביר ויעש צלעות סביב:
היצוע התחתנה חמש באמה רחבה
והתיכנה שש באמה רחבה וה
והשלישית שבע באמה רחבה
כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה
לבלתי אחז בקירות הבית:
והבית בהבנתו

והוה בארבע מאה ותמנן שנין
למיפק בני ישראל מארעא ד
דמצרים בשתא רביעתא בירח
זיו ניצניא הוא ירחא תנינא
למימלך שלמה על ישראל ובנא
ביתא קדם יי: וביתא די בנא
מלכא שלמה קדם יי שיתין אמין
אורכיה ועסרין פותיה ותלתין
אמין רומיה: ואולמא על אפי
היכלא דביתא עסרין אמין אורכי'
על אפי פותיא דביתא עסר אמין
פותיא על אפי ביתא: ועבד
לביתא כוין פתיחן מלגיו וסתימן
מלברא וחפין כליכסא בית אחת
רישי שירית ארזיא: ובנא על
כתלי ביתא זיזא סחור סחור
להיכלא ולבית כפורי ועבד ם
מחיצייא סחור סחור: מחיצתא
ארעיתא חמש אמין פותיה
ומציעתא שית אמין פותיה ו
ותליתיתא שבע אמין פותיה ארי
נפקתא עבד לביתא סחור סחור
לברא מן מחיצתא למהוי רישי
שריתא ניחין על זיזא ולא יהוין
שריתא מעברן בכתלי ביתא:
וביתא באתבניותיה

רלבג

בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלוך שלמה על ישראל וגו'. ר"ל כי בשנה הרביעית למלוך שלמה על ישראל בחדש השני ממנה והוא חדש אייר החל שלמה לבנות הבית וכן כתוב בספר דברי הימים: והבית אשר בנה המלך שלמה לי"י ששים אמה ארכו. הנה זה הבית כלל מקום קדש הקדשים ומקום הקדש והנה מקום קדש הקדשים היה לפנים לפאת מערב אוכל מזה הבית עשרים אמה ושם היה ארון ברית י"י והארבעים אמה הנשארות הם מקום הקדש ושם היה השולחן והמנורה ומזבח הזהב ובזה היתה גם כן היה דבר המשכן שעשה משה: והאולם על פני היכל הבית. ר"ל לצד המזרח ממנו והנה היה ארכו דבק לרחב ההיכל שהוא עשרים אמה והיה נמשך ברחב עשר אמות עד שהיה האורך בין האולם וההיכל והדביר שבעים אמה ועשרים עמה רחב'. והנה קומת האולם נתבאר בספר דברי הימים שהיה מאה ועשרים אמה והוא כפל גובה הקדש וקדש הקדשים: ויעש לבית חלוני שקופים אטומים. פירשו ר"ל שהיו רחבים מבחוץ וצרים מבפנים להורות שאינו צריך לאורה אלא כי זה דרך דרש כי כבר התבאר במופתים הנדסיים כי מפני היות החלונות רחבות מבחוץ והולכות בשפוע ירבה יותר האור בבית כמו שנזכר אחר זה ולפי שקומת הבית היתה שלשים אמה כמו שקדם הנה היה אמרו ושדרות בארזים רומז ל תקרה שנית היו בה קורות ארזים והנה היתה התקרה התחתונה לעשרים אמה גובה כי בזה יהיה כפלו באורך וברוחב ובעומק וכמו שהיה במשכן שעשה משה כשוי יותר מאחד כן היה בזה הבנין:

ויבן

רשי

אבן שלימה מסע. כמו שהסיעוה מן ההר על ידי השמיר כמות שהיא באה מסס כתוכה בחומת הבנין ולא סתתוה בכלי ברזל ואבני גזית האמור למעלה מחלוקת היה בסוטה: פתח הצלע התיכונה אל כתף הבית הימנית. יונתן תירגם תיכונה זו כמו תחתונה לתיכונה בין עליונה לתחתונה שבחמש תאים שבדרום היה לה פתח אל החוץ בשורה התחתונה וזה התרגו' ובלולים יעלו אל התיכונה התיכונה תירגם יונתן מציעתא התאים הללו לא היו פתוחים אל החוץ אלא ג' פתחי' היו לכל אחד כך היה שנויים במסכת מדות אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואחד לתא שעל גביו וליתר כאן שאחד מן התחתונים שבכותל דרומי היה לו פתח אל החוץ ודרך אותו פתח כולם: ובלולים יעלו. ממנה אל התיכונה שלמעלה ובלולים תירגם יונתן מסיבתא והוא שקורין בלשוננו וו"ץ בלע"ז ובלשון אשכנז וויכ"לש שטיין והוא בניין עומד אבני' עשוי מעלות מעלות וההולך בהן דומה כמקיף סביבות עמוד ועולין בו כמה וכמה אמות גבוה ואין צריך לפסוע כאשר כולם כי היקפו הוא שיפועו: אל השלישים. כמו אל השלישיים: ויספון. לשון כסוי תקרה: גבים ושדרות בארזים. שתי תקראות אחת עשויה לכוי מלמטה ואחת של לוחי ארזים מלמעלה של גבים היא התחתונה ותירגם יונתן הכתוכין ולא ידעתי מה הן ושמעתי משמו של ר' מנחם זצ"ל שהם כפרים ארוגים כאים כמין צורה וקורין לו בלשוננו ציליר ובלשון אשכנז הימ"לי והוא לשון שמים שמי קורה ואני אומר שהם לגבים חלולות כחצי קנה עגול שעושין לכסוי בתים. גבים לשון ארמי גובתא דקניא והם היו למעלה והשדרות למטה. ושדרות לוחי ארזים סדורי' למעלה מן הגבים לדריסת הרגל כשעולין לראות בבדק הבית וכן תירגם שדרות בארזים ועילא מינהון סירדא דריכפת ריטי סריא ארזיא ריכפת לשון תכיפת וחבירו עבי פחתי' מריכפת עננין קלילין: חמש אמות קומתו. שלכל אחד ואחד הרי גובהן ט"ו אמות לבד עובי התקרה: ויאחז את הבית. הוא כיסוי הגג העליון והספון האמור למעלה והוא תקרת העלייה: מביתה

דברי ג' בקריא וסי' עתה תראה היקרך דברי אם לא: לא היה דברי ראשון. הבית הזה אשר אתה בנה אם תלך בחקתי ויאמר אליהו התשבי. כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב. ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו.

ז אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה וּמַקָּבוֹת
וְהַגַּרְזֶן כָּל־כְּלִי בַרְזֶל לֹא־נִשְׁמַע
בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ׃ ח פֶּתַח הַצֵּלָע
הַתִּיכֹנָה אֶל־כֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית
וּבְלוּלִים יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה וּמִן־
הַתִּיכֹנָה אֶל־הַשְּׁלִשִׁים׃ ט וַיִּבֶן אֶת־
הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ וַיִּסְפֹּן אֶת־הַבַּיִת גֵּבִים
וּשְׂדֵרֹת בָּאֲרָזִים׃ י וַיִּבֶן אֶת־הַיָּצִיעַ
עַל־כָּל־הַבַּיִת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ
וַיֶּאֱחֹז אֶת־הַבַּיִת בַּעֲצֵי אֲרָזִים׃
יא וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־
שְׁלֹמֹה לֵאמֹר׃ יב הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־
אַתָּה בֹנֶה אִם־תֵּלֵךְ בְּחֻקֹּתַי וְאֶת־
מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה וְשָׁמַרְתָּ אֶת־כָּל־
מִצְוֹתַי לָלֶכֶת בָּהֶם וַהֲקִמֹתִי אֶת־
דְּבָרִי אִתָּךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־דָּוִד
אָבִיךָ׃ יג וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃
יד וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת־הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ׃

ב' חסית' ב' · ד' בליש' · ב' וכפכו' · ל' ומל' · ל' וכתי' כן · ב' · ב' חס' · ביע ת' · ל' ר"פ · ט' חס' וכל אורי' רסו' כמ"א · י"ג · ל'

ז אַבְנִין שְׁלֵמִין מְתַקַּס אִתְבְּנִי
וְאַרְזוּבִין וְחוּלִילִין כָּל מָאן דְּבַרְזֶל
לָא אִשְׁתְּמַע בְּבֵיתָא בְּאִתְבְּנָיוּתֵיהּ׃
ח תַּרְעָא דְמְחִיצָתָא אַרְעִיתָא
פְּתִיחַ לְעִבַר בֵּיתָא מִימִינָא
וּבִמְסִבְּתָא סַלְקִין מִן אַרְעִיתָא
לְעִילָיתָא בְּאוֹרַח מְצִיעִיתָא׃
וּבְנָא יַת בֵּיתָא וְשַׁכְלְלֵיהּ וְטַלִּיל
יַת בֵּיתָא בְּהַנְתּוֹכִין וְעֵילָא מִנְּהוֹן
סִדְרָא דְרִיכְפַת רֵישֵׁי שַׁרְיָתָא
אַרְזַיָא׃ וּבְנָא יַת תִּיקָא עַל כָּל
בֵּיתָא חֲמֵשׁ אַמִּין רוּמֵיהּ וְטַלִּיל יַת
בֵּיתָא בְּאָעֵי אַרְזַיָא׃
וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם
שְׁלֹמֹה לְמֵימַר׃ בֵּיתָא הָדֵין דִּי
אַתְּ בָּנֵי אִם תְּהָךְ בִּקְיָמַי וְיַת דִּינַי
תַּעֲבֵיד וְתִטַּר יַת כָּל פִּקּוּדַיי לִמְהָךְ
בְּהוֹן וְאָקֵים יַת פִּתְגָמֵי עִמָּךְ דִּי
מַלֵּילִית עִם דָּוִד אֲבוּךְ׃ וְאַשְׁרֵי
שְׁכִינְתִּי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא אַרְחֵיק
יַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וּבְנָא שְׁלֹמֹה
יַת בֵּיתָא וְשַׁכְלְלֵיהּ׃

כי שוקד אני על דברי. הלא כה דברי כאש נאם יי' וכפטיש. והנביא אשר אתו חלום ב' בפסוק. כי כה אמר יי' לפי מלאת לבבל. ויתפלל אל יי' דיונה. אחרי דברי לא ישנו:

רדק

אבן שלמה מסע נבנה. כמו שהסיעו אותן מן ההר וסם היו פוסלין אותן במדת גזית אבל משהביאו האבנים לבית לא היו פוסלים משם דבר אלא היו בונים אותן שלמות כמו שהביאו אותן מן ההר ויש מרבותינו זכרונם לברכה שאמרו כי אף בהר לא היו פוסלין אותן בשום כלי ברזל אלא בתולע אחת הנקרא שמיר וכשהיו נותנין אותו על גבי האבני' מתפתחות לפניו ואמרו והשמיר כמין שעורה הוא והיו נותנין אותו לתוך קנה של עופרת מלא מוכין ומלא סובין ואם היה כותנו אפי' על ההר היה בוקעו ובו היה שלמה חולק אבני כל בית המקדש ומי הביאו לשלמה הנשר הביאו לו מגן עדן שנ' ות' וידבר על הבהמה ועל העוף מה דבר לעוף שאל לו היכן השמיר קנוע והלך הנשר והביאו לו מגן עדן וזה אחד מן הדברים שהשליט הקדו' ברוך הוא הרך בקשה ובו פסל משה אבני האפוד של משכן ובו פסל את הלוחות הראשונות ולוחות האחרונות וזה מדרך הקבלה היה אבלם מימי משה רבינו ואין להרהר אחריו: פתח הצלע. הצלע מלרע: אל כתף הבית הימנית. אינו אומר שהצלע היתה פתוחה לבית אלא אומר כי הפתח שהיה בין התחתונה לתיכונה היה לרוח דרומית של הבית וכן מה שבין התיכונה לעליונה הפתחים היו לצד רוח דרומית של הבית והנה אמר שהיו הצלעות פתוחות זו לזו ועתה אומר במה היו עולים מזו לזו לא במעלות אבנים ועצים אלא בלולים. ובלולים כתוב בוי"ו עם הדגש ובלול הוא עמוד חלול עשוי מעלות סביב והעולה בו עולה דרך היקף והיורד בו גם כן יורד דרך היקף וכן תרגם יונתן ובלולים ובמסבתא וכן תרגם הפסוק תרעא דמחיצתא ארעיתא פתיח לעיבר ביתא מימינא ובמסבתא סלקין מן ארעיתא לעיליתא באורח מציעיתא ויש לפרש לול ארוכה כלומר דרך ארוכה היו עולים מזו לזו ובדברי רבותינו ז"ל לול הפתוח מבית לעליה: אל השלישים. אל היציע השלישית שהיא העליונה ואומר השלישים בלשון רבים כי רבים היו היציעים סביב כל הבית מחוץ משלש רוחות דרום ומערב וצפון: ויבן את הבית. בנה הבית וכלהו תחלה ואחר כך ספן אותה כלומר כל קירותיו בנה תחילה ואחר כך הניח הקורו' שהוא הספון: גבים. שתי תקרות קרה הבית התחתון הוא הנקרא גבים ולמעלה מאותה תקרה אחרת מארזי' וכן תרגם יונתן וטליל ית ביתא בהנתוכין ועילא מנהון סדרא דריכפת ריטי שריית ארזיא ושריית פירושו קורות כמו בכל קורתי תרגומו בטלל שירותי ופי' גבים כמו עשה הכחל גבים שהוא חפירות והקורות ההם היו מצויירות בחתוכים בדמות גבים או יהיה פי' כפה שהיתה עשויה אותה תקרה כמין כפה וכן בדברי רבותינו ז"ל שלשה גובבין את הקומה ופירושו כמו כופפין: ושדרות. פירוש כי הארזים היו מונחים סדרים סדרים והתקרה התחתונה הנקראת גבים היתה של ברושים ושלמעלה ממנה של ארזים וכן אמר בדברי הימים ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים וזכר שם התקרה התחתונה ולא זכר העליונה שהיתה של ארזים והקרוב אלי עוד במלת גבים שיהיה כמו הצלעות כי צלעות הבהמות יקראו גב כמו שאמר על גבי בהמה וכן צלעות האדם כשיהיה כפוף כמו שכתוב על גבי חרשו חורשים וכאשר אמר גבים כאילו אמר צלעות ברושים כמו שאמ' בסמוך בצלעות ארזים בצלעות ברושים והלוחות הצרות שאינן רחבות כמו האחרות יקראו צלעות שהם בדמות צלעות: ויבן את היציע. כל יציע ויציע: על כל הבית. כמו עם כל הבית וכן ויבאו האנשים על הנשים וזולתו כי היציעים לא היו על הבית אלא סביב סביב: קומתו. זכר הנה היציע בלשון זכר ולמעלה זכרו בלשון נקבה היציע התחתונה לפי שנקרא צלע והצלע הוא לשון נקבה: ויאחז את הבית. היציע אחז עם הבית בעצי ארזים והם קורות הארזים שהיו סמוכות על קיר הבית ויהיה טעם ויאחז על המקרה ויהיה עובר לשלישי או יהיה טעמו על היציע: ויהי דבר יי' אל שלמה. בעוד שהיה בונה הבית בא לו הנביא בשם יי' ואמר לו זה והנביא הוא אחיה השילוני: ויבן שלמה את הבית ויכלהו. פי' בנה הבית וכלהו קירותיו וקירויו ואחר כך בנה קירות הבית מבפנים והוא ההיכל: בצלעות

רלבג

ויבן את היציע על כל הבית. ר"ל שכבר בנה היציע אצל כל הבית והיה חמש אמות קומת כל יציע והנה היציע אחז את הבית בעצי ארזים שעליהם היתה התקרה והם היו מונחים על המגרעות שנתן לבית כמו שקדם או ירצה בזה שהתקרה העליונה לבית אחזה הבית בעצי ארזים והבאור הראשון הוא יותר נאות לפי מה שאחשוב: ויהי דבר יי' אל שלמה לאמר. לפי שאמר אחר זה וירא יי' אל שלמה שנית כאשר נראה אליו בגבעון למדנו שזאת הנבואה לא באה לשלמה בעצמו ואמנם הודיעה לו הש"י על יד נביא בעת שהיה בונה הבית: ויבן שלמה את הבית ויכלהו. ר"ל אחר שבנה אותו באופן הנזכר וכלה חפויו וקרויו בנה את קירות הבית מביתה בצלעות ארזים לכסות בנין האבנים כסה אותן הקירות מבפני' בנסרים וקורות ארזים עד עשרים אמה שהיא שם הקרוי התחתון וקרקע הבית צפה בצלעות ארזים וזה אמנם היה בבית שהוא ההיכל ואמנם מירכתי הבית שהם לפאת המערב והם עשרים אמה שהיה שם הדביר וקדש הקדשים צפה גם כן ארז מן הקרקע ועד הקירות וזה בנה לו מבפנים לדביר להיות קדש הקדשים ואולם הבית שזכרנו ראשונה אשר חפה קרקעו עץ הוא ההיכל שהיה לפנים מן האולם: ואח'

וַיִּבֶן אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת מִבַּיְתָה
בְּצַלְעוֹת אֲרָזִים מִקַּרְקַע הַבַּיִת עַד־
קִירוֹת הַסִּפֻּן צִפָּה עֵץ מִבָּיִת וַיְצַף
אֶת־קַרְקַע הַבַּיִת בְּצַלְעוֹת בְּרוֹשִׁים׃
וַיִּבֶן אֶת־עֶשְׂרִים אַמָּה מִיַּרְכְּוֹתֵי
הַבַּיִת בְּצַלְעוֹת אֲרָזִים מִן־הַקַּרְקַע
עַד־הַקִּירוֹת וַיִּבֶן לוֹ מִבַּיִת לִדְבִיר
לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃ וְאַרְבָּעִים בָּאַמָּה
הָיָה הַבַּיִת הוּא הַהֵיכָל לִפְנָי׃ וְאֶרֶז
אֶל־הַבַּיִת פְּנִימָה מִקְלַעַת פְּקָעִים
וּפְטוּרֵי צִצִּים הַכֹּל אֶרֶז אֵין אֶבֶן
נִרְאָה׃ וּדְבִיר בְּתוֹךְ־הַבַּיִת מִפְּנִימָה
הֵכִין לְתִתֵּן שָׁם אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה
׃ וְלִפְנֵי הַדְּבִיר עֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ
וְעֶשְׂרִים אַמָּה רֹחַב וְעֶשְׂרִים אַמָּה
קוֹמָתוֹ וַיְצַפֵּהוּ זָהָב סָגוּר וַיְצַף מִזְבֵּחַ
אָרֶז׃ וַיְצַף שְׁלֹמֹה אֶת־
הַבַּיִת מִפְּנִימָה זָהָב סָגוּר ו

ל' · ל' · מירכתי ח' · ב' בתרי לישני יתר חס' · ל' · ד' בסי' · ה' · ד' · ל' · ו' בליש' · יו יתירא תין וכל לכני ולפני דכל · ח'

וּבְנָא יַת כּוֹתְלֵי בֵּיתָא מִלְּגָיו
בִּמְחִיצַת אַרְזַיָא מֵאַרְעִית בֵּיתָא
עַד כּוֹתְלַיָא עַד מְטֵי שְׁמֵי שָׁרִיתָא
חֲפֵי נְסָרִין דְּאַרְזָא מִלְּגָיו וַחֲפָא יַת
אוּשֵׁי בֵּיתָא בִּמְחִיצַת בִּירָוָן׃
וּבְנָא יַת עַסְרִין אַמִּין מִסְיָפֵי בֵּיתָא
בִּמְחִיצַת אַרְזַיָא מִן אוּשַׁיָא עַד
כַּתְלַיָא וּבְנָא לֵיהּ מִגָּיו לְבֵית כַּפּוֹרֵי
לְקוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָא׃ וְאַרְבְּעִין אַמִּין
הֲוֵי בֵּיתָא הוּא הֵיכְלָא לְקִבְלֵיהּ׃
וּנְסָרִין דְּאַרְזָא חֲפֵי בֵּיתָא מִלְּגָיו
וּגְלַף חֵיזוּ בֵּיעִין וְאַטוּנִין שׁוֹשַׁנִּין
כָּל בֵּיתָא חֲפֵי נְסָרִין דְּאַרְזָא לֵית
אַבְנָא מִתַּחֲזָא׃ וּבֵית כַּפּוֹרֵי מִגּוֹ
בֵּיתָא מִלְּגָיו אַתְקִין לְמִתַּן תַּמָּן יַת
אֲרוֹן קְיָמָא דַּייָ׃ וּקְדָם בֵּית
כַּפּוֹרֵי עַסְרִין אַמִּין אוּרְכָּא וְעַסְרִין
אַמִּין פּוּתְיָא וְעַסְרִין אַמִּין רוּמֵיהּ
וַחֲפָהִי דַּהֲבָא טָבָא וַחֲפָא
מַדְבְּחָא נְסָרִין דְּאַרְזָא׃ וַחֲפָא
שְׁלֹמֹה יַת בֵּיתָא מִלְּגָיו דַּהֲבָא טָבָא

רדק

בצלעות ארזים · שלא תראה אבן הקיר כמו שאמר במשוך את אבן נראה : עד קירות הספון · ועד הספון כלומ' כל הקירות מקרקע הבית ועד שמי קורה כפה עץ ארז מבפנים וכמיכות קירות הספון ר"ל עד ראשי קירות הסמוכות לספון וכתי' מארעית ביתא עד כותליא וגו' : ויבן את עשרים אמה מירכתי הבית · כלומ' העשרים אמה שלקח לבד אחד מירכתי הבית שהוא הדביר בנה אותן גם כן בצלעות ארזים מבפנים מן הקרקע עד הקירות כמו שעשה לבית שהוא ההיכל : מירכותי · כתוב בסימן רבוי הנקבות עם סימן הזכרים וקרי מירכתי בסימן רבוי הזכרים לבד : ויבן לו מבית לדביר · אותו שהוא מבפנים בנה אותו לדביר להיותו קדש הקדשים שהוא מקודש מההיכל ומהאולם : וארבעים באמה · עתה חלק השטים אמה שזכר למעלה במדת ארך הבית כלומר עתה חלקם שאמר כי העשרים אמה היו דביר והארבעים היכל ופי' לפני לפני הדביר כי הדביר היה פנימי וההיכל לפניו וכתי' לקבליה ולמ"ר לפני ולמ"ר לדביר אינם משמשות להביא דבר אל העצם אבל הם מורות על העצם כלמ"ר הרגו לאבנר והשליטי לאבשלום לאמות חמש ומלת פני הוא תואר לדבר העומד לפני האחר ובמשקל זה תואר בפתח מוכיח ארם אחרי ולכילי לא יאמר שוע : וארז אל הבית · פי' אלה צלעות הארזים שהיה מכפה בהן הבית מבפנים היו מצויירות במקלעות פקעים ופטורי ציצים : מקלעת פקעים · כמעשה קלעים ופקעים והם צורות פקועות סדה או מקלעת פקעים סמוך לפקעים ופי' ציור פקעים כמו וקלע כרובים שפי' ציור צורת כרובים ויונתן תרגם מקלעת פקעים וגלף חיזו ביעין רוצה לומר כצורת בצים : ופטורי ציצים · פתוחים דמות ציצים ופרחים ופטורי כמו פוטר מים ראשית מדון שהוא כמו פותח ודגש ציצים תמורת הנח אשר בציץ שהוא עין הפעל : ודביר בתוך הבית · הדביר הנזכר שעשה אותו פנימי להיכל הכין אותו לתת שם הארון לפיכך הדביר קדש הקדשים ומלת לתתן מקור כמו לתת והנ"ון נוספת במקור לפעמים כמו באברן מולדתי השבות מחרון אפך כמו שכתבנו בספר מכלל ואחר שנוספה בו הנ"ון היתה דגושה בו הת"ו הנוספת לחסרון הנ"ון למ"ר הפעל ומה שאמר הכין פיר' רז"ל כי שלמה צפה ברוח הקדש שסוף הבית ליחרב וחפר בקרקע הדביר ובנה שם מקום לגנוז בו הארון סמוך לחרבן הבית ובנה אותו במטמוניות עמוקות ועקלקלות והכין אבן על פי המקום ההוא ועל האבן ההיא היה הארון מונח ויאשיהו גנז הארון שם : ולפני הדביר · איכו אומר שהיה שם מקום אחר לפני הדביר זולתי ההיכל שהיה עשרים אמה ארכו כי לא היה שם אלא ההיכל וההיכל ארבעים אמה ארכו ושלשים אמה קומתו והוא אומר עשרים אמה קומתו אלא פי' ולפניכמו ולפנים כלומר הדביר שהיה לפנים שעשה לתת שם הארון היה שם עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ועשרים אמה קומתו ומבאכו לפני שהוא כמו לפנים כמו חלוני שקופים כמו חלוני' כטעי כמו כטעים : ועשרים אמה קומתו · והנה אומר למעלה על כל הבית ושלשים אמה קומתו ואם כאמר שהדביר היה שפל מן ההיכל הלא כשאמר מדת הבית ששים ארכו הדביר בכלל וגם כן כשאמר ושלשים אמה קומתו הדביר בכלל ויש מפרשים מה שאמר ועשרים אמה קומתו מה שהיה מצופה זהב וזהו שאמר אחריו ויצפהו זהב סגור כי עשרים אמה בגובה צפה הקירות זהב והעשר אמות העליונות צפה באבן יקרה בלשם שבו ושוהם וספיר ודומיהם מן האבני' הטובות וזהו שאמר בדברי הימים ויצף את הבית אבן יקרה וזה לתפארת ואחר כך אמר ויצף את הבית זהב כראה כי שני כפויים היו על הקירות וזהו הפירוש הנכון ורבותינו ז"ל הקשו אלה הפסוקים ותרצו כי קא חשיב משפת קנים ולמעלה קא חשיב : זהב סגור · כתרגומו דהבא טבא : ויצף מזבח ארז · תרגו' וחפא מדבחא נסרין דארזא כפה את המזבח בנסרים של ארז ועל מזבח הקטרת אמ' ולא אמר על המזבח מה היה קודם שכפהו בנסרים של ארז ואפשר שהיה מאבנים וזה איכו מזבח שעשה משה כי אותו היה של עצי שטים מצופה זהב וכתב ספור המזבח עם הדביר לפי שהיה מכוון כנגד פתח הדביר : ויעבר

רשי

מביתה בצלעות ארזים · קירות ארז אבל קיר האבן כדי לטוח עליו זהב כמו שהוא אומר למטה ויצף שלמה את הבית פנימה זהב סגור ולא אפשר לטוח זהב על גבי האבני' כי אם בעצי' ובמסמרות : קירות הספון · קירות העלייה : את קרקע הבית · שרצפה כולה : את עשרים אמה מירכתי הבית · עשרים שהן מסוף ההיכל והלאה והעשרי' שבסוף הבית הן של בית הכפורת : עד הקירות · עד התקר' עשה קיר ארז לכסות קיר האבן לטוח עליו זהב : ויבן לו · אותם עשרים אמה : מבית לדביר · לפנים ממחיצת אמה טרקסין המפסקת בין ארבעים לעשרים ואותה מחיצה קרויה דביר : לקדש הקדשי' · הבדילן לאותן עשרי' אמה : ההיכל לפנים · לבד החוץ : וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים · ואותם קירות ארזים שעשה אל הבית פנימה לכסות קיר האבן קלוע היה ב בציורי קליעות וצורת פקעים כמן כפתורים פקעים לשון קלועי"ם בלע"ז : ופטורי צצים · תירגם יונתן ואטוכין שושכין צורת שלשלאות פטורי ל לשון חבלים בלשון תלמוד כמו כפיטורי בפי ווסט ציצים לשון פרחים כמו ויצץ ציץ חבלים ופרחים ומכחס חברו ופטורי לשון פטר רחם וכמו יפטירו בשפה : הכל ארז · אין אבן נראה כל ביתא חפי כסרין דארזא לית אבנא מיתחזא : מקלעת פקעים · ת"י גלף חיזו ביעין : ודביר בתוך הבית · מחיצת אמה טרקסין : לתתן · כמו לתת : ולפני הדביר · ולפנים מן אותה מחיצה חלל של עשרי' אורך ושל עשרי' רוחב ועשרים קומתו עליית בית של קדשי הקדשי' כמוכה משל היכל : ויצפהו · לדביר היא המחיצה : ויצף מזבח ארז · היא מזבח הקטרת ותמיה אני ושל משה למה נגנז : את הבית · בית קדשי הקדשים : זהב סגור · פירשו רבותינו בשעה שנפתח נסגרו כל חנויות כסגרות ויונתן תירגם זהב טב שמי שים לו מתנו סוגרו לעצמו : ויעבר

פנימה ה' בקריאה וסי' הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה · וארז אל הבית פנימה · ויבאו פנימה אל חזקיהו · ויקרא השערים ויגידו בית המלך · כל כבודה בת מלך פנימה : נתונה שם ז' בליש' בקריא' וסי' ונתת את הכיור · נתתן יי' לך שם לב רגז וכליון · לתתן שם את ארון · מקום אשר נתנו שם ריח · ויהנו שם כעס קרבנם · שם תתנו נחלתו · שם אתן את דודי לך :

רלבג

וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים · הנה הפקעים הם בצורת ביצים ששני ראשיהם חדים והנה מקלעת מענין השלכה והוצאה כטעם יקלענה בכף הקלע והטעם שכבר היה מצוייר בארזים מבפנים בדמיון הוצאת הצמחים או הפקעים בעת אשר הם מתחילים להכין ציץ כי בראשונה יהיו כמו פקעים והם כמו ביצים שפני ראשיהם חדים ואחר זה יפריח מהטרם כמו גביעים משוקדים ומתוכם יצא הפרח כמו שזכרנו בפרשת ויקחו לי תרומה ולשבה בעיכה שהיו אלו הציורים במכורה היו בזה המקום וזה אמכם היה בהיכל או יהיה הרצון במקלעת כמו קלעים ר"ל שציירו שם בדמיון קלעים שהם יריעות שהיו בהם אלו הציורים וזה הביאור יותר כאות לפי מה שיראה ממה שאחר זה או יהיה מקלעת בדמיון החריות והדליות שבהם הפרחים : ודביר בתוך הבית מפנימה · ר"ל בתוך הבית מלפני' ר"ל כי בתוך הבית מלפנים והוא לפאת מערב היה דביר והכין אותו להיות שם ארון האלהים ואמרו רז"ל כי בזה רמז אל הבנין שעשה שלמה תחת הקרקע לגנוז שם את ארון יי' לפי שהיה כודע שעתיד הבית הזה ליחרב ואולם לפי הפשט הוא לפי מה שזכרנו : ולפני הדביר · ר"ל לפני ארון הדביר והוא חסר המצטרף וכמהו רבים ואמר כי לפניו צפה מזבח ארז והוא מזבח הקטורת שהיה בהיכל ולזה אמר אחר זה וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב כי לפני הדביר היה מכוון ר"ל לפני ארון הדביר או לפני פתח הדביר וענין הפסוק הזה הוא כן ולפני הדביר שהיה שיעור הדביר עשרים אמה בארך וברוחב ובקומה צפה אותו זהב טהור ומזוקק והנה צפה שם לפני הדביר מזבח ארז וכבר באר אחר זה כי כבר צפה אותו זהב אך קצר להגלות זה הענין בו : ויצף שלמה את הבית מפנימה וגו' · ר"ל שכבר צפה שלמה את הבית הזה והוא הדביר בכלל אשר מבפנים מתכו בזהב מזוקק וזה יורה שעשה שם מחיצה בינו ובין ההיכל ובזה גם כן יתאמת שהיה עשרים אמה אורך : ויעבר

רשי

ויעבר· לשון בריחים: ברתוקות· שלשלאות: ואת כל הבית· כל ההיכל כולו: עצי שמן· דאעי זיתא: עשר אמות קומתו· ורגליהם בקרקע עומדים אחד מצפון לארון ואחד מן הדרום סובבין עליו ועל בדיו שהארון היה נתון ארכו לרחבו של בית ובדיו בולטין בפתח הדביר בפרוכת שכנגד הפתח ובדיו נתונין ברחב אורכו כדי שיהיו שני לויים יכולים ליכנס ביניהם כשנושאין אותו במדבר: עשר אמות מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו. כשהן פרושות כמלאו כנפות שניהם שהיו נוגעות זו בזו ממלאו' כל חלל עשרים אמה וגוף הכרובי' אינו מן המדה ושמר בגם ומהלך כנף אחד בקיר צפון וכנף הכרוב השני נוגעות בקיר מזרח סוככי' על הארון ועל בדיו: וכנפיהם אל תוך הבית נוגעות. וראשי הכנפים אשר באמצע הבית נוגעות כנף אל כנף שכל חלל הבית עשרי': ואת כל קירות הבית. קירות הבנין: מסב קלע. מוקפות ציורין: פיתוחי מקלעות כרובים. חקוקי צורת כרובים ודקלי' וחבצלי' ופרחי': מלפני' ולחיצון: לבית הכפורת הפנימי והיכל והחיצון: ואת קרקע הבית: כל הרצפה לפנימה ולחיצון לבית הכפורת ולהיכל: עצי שמן· עצי זית: האיל. אילי הפתח הם המזוזות מכאן ומכאן עשויות עגולות כמין אילים אילין ואילמיו וכן בכל בנין יחזקאל ספות הפתחים קרויין אילין: מזוזות חמשית. המפתן האחד והמזוזות מכאן ומכאן שתים הרי שלש והמשקוף שעליו עשוי כשתים כזה כך שמעתי ואני אומר מזוזות חמשית חמשה כלשות היו למזוזה ולא היתה מרובעת ואינו מדבר לא במפתן ולא במשקוף שלא מצינו מפתן ומשקוף קרויין אילים: וידר

מלכים א

הכרבים ̈יג חס' בקריאה וסי' נמסר בסדר תרומה: צצים ד' וסי' וארז אל הבית פנימה· פתוחי מקלעות כרבים: ושתי דלתות עצי שמן· וקלע כרובים ותמרות:

וַיְעַבֵּר בְּרַתּוּקוֹת זָהָב לִפְנֵי הַדְּבִיר ל׳· ברתיקות ק׳
וַיְצַפֵּהוּ זָהָב׃ וְאֶת־כָּל־הַבַּיִת צִפָּה ל׳
זָהָב עַד־תֹּם כָּל־הַבָּיִת וְכָל־הַמִּזְבֵּחַ
אֲשֶׁר־לַדְּבִיר צִפָּה זָהָב׃ וַיַּעַשׂ
בַּדְּבִיר שְׁנֵי כְרוּבִים עֲצֵי־שָׁמֶן עֶשֶׂר
אַמּוֹת קוֹמָתוֹ׃ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף
הַכְּרוּב הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף
הַכְּרוּב הַשֵּׁנִית עֶשֶׂר אַמּוֹת מִקְצוֹת
כְּנָפָיו וְעַד־קְצוֹת כְּנָפָיו׃ וְעֶשֶׂר ה׳· ל׳
בָּאַמָּה הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי מִדָּה אַחַת וְקֶצֶב
אֶחָד לִשְׁנֵי הַכְּרֻבִים׃ קוֹמַת הַכְּרוּב י״ד חס׳ וכל אורי׳ דכו׳
הָאֶחָד עֶשֶׂר בָּאַמָּה וְכֵן הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי׃
וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּרוּבִים בְּתוֹךְ הַבַּיִת
הַפְּנִימִי וַיִּפְרְשׂוּ אֶת־כַּנְפֵי הַכְּרֻבִים כ׳· ל׳ חס׳ בסיפ׳
וַתִּגַּע כְּנַף־הָאֶחָד בַּקִּיר וּכְנַף הַכְּרוּב
הַשֵּׁנִי נֹגַעַת בַּקִּיר הַשֵּׁנִי וְכַנְפֵיהֶם ג׳ וחס׳
אֶל־תּוֹךְ הַבַּיִת נֹגְעֹת כָּנָף אֶל־כָּנָף׃ ל׳ וחס׳
וַיְצַף אֶת־הַכְּרוּבִים זָהָב׃ וְאֵת כָּל־
קִירוֹת הַבַּיִת מֵסַב ׀ קָלַע פִּתּוּחֵי ל׳
מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרֹת וּפְטוּרֵי
צִצִּים מִלִּפְנִים וְלַחִיצוֹן׃ וְאֶת־קַרְקַע ו׳· ד׳
הַבַּיִת צִפָּה זָהָב לִפְנִימָה וְלַחִיצוֹן׃ ל׳
וְאֵת פֶּתַח הַדְּבִיר עָשָׂה דַּלְתוֹת עֲצֵי־
שָׁמֶן הָאַיִל מְזוּזוֹת חֲמִשִׁית׃ כל סיב׳ ת״ל

תרגום

וְאַעֲבַר בְּשַׁלְשְׁלָן דִּדְהַב קֳדָם בֵּית כְּפּוֹרֵי וַחֲפָהִי דַּהֲבָא׃ וְיָת כָּל בֵּיתָא חֲפָא דַּהֲבָא עַד דִּשְׁלִים כָּל בֵּיתָא וְכָל מַדְבְּחָא לְבֵית כְּפּוֹרֵי חֲפָא דַּהֲבָא׃ וַעֲבַד בְּבֵית כְּפּוֹרֵי תְּרֵין כְּרוּבִין דַּאֲעֵי זֵיתָא עֲסַר אַמִּין רוּמֵיהּ׃ וְחָמֵשׁ אַמִּין כַּנְפָּא דִּכְרוּבָא חַד וְחָמֵשׁ אַמִּין כַּנְפָּא דִּכְרוּבָא תִּנְיָנָא עֲסַר אַמִּין מִקְּצַת כַּנְפּוֹהִי וְעַד קְצַת כַּנְפּוֹהִי׃ וַעֲסַר אַמִּין כְּרוּבָא תִּנְיָנָא מִשְׁחָא חֲדָא וְעִיבְרָא חַד לִתְרֵין כְּרוּבַיָּא׃ רוּמֵיהּ דִּכְרוּבָא חַד עֲשַׂר אַמִּין וְכֵן כְּרוּבָא תִּנְיָנָא׃ וִיהַב יָת כְּרוּבַיָּא בְּגוֹ בֵּיתָא גַּוָּאָה וּפְרַסוּ יָת כַּנְפֵי כְּרוּבַיָּא וּמְטַיָּא כַּנְפָּא דְחַד בְּכוֹתְלָא וְכַנְפָּא דִכְרוּבָא תִּנְיָנָא מְטַיָּא בְּכוֹתְלָא תִּנְיָנָא וְכַנְפֵיהוֹן לְגוֹ בֵּיתָא מְטַיָּא כְּנַף לִכְנַף׃ וַחֲפָא יָת כְּרוּבַיָּא דַּהֲבָא׃ וְיָת כָּל כּוֹתְלֵי בֵּיתָא אַקִּיף צִיוּרִין וּגְלַף קְלִיעַן כְּרוּבִין וְצוּרַת דִּקְלִין וְאַטּוּנִין שׁוֹשַׁנִּין מִלְּגָיו וּלְבָרָא׃ וְיָת אוּשֵׁי בֵּיתָא חֲפָא דַּהֲבָא מִלְּגָיו וּלְבָרָא׃ וְלִתְרַע בֵּית כְּפּוֹרֵי עֲבַד דַּשִּׁין דַּאֲעֵי זֵיתָא אֵילָהֵי סִיפּוֹהִי מְתַקְּסִין׃

רדק

ויעבר ברתוקות זהב· תרגום בריחין עברין ורתוקות כמו שלשלאות וענין זה כי כותל היה לפני הדביר מבדיל בין הדביר ובין ההיכל במקו' שהיה בו מסכן הפרכת ורחב כותל זה אמה ואמ' כי באותו כותל שהיה לפני הדביר נתן בריחי זהב וצפה הכל והכותל זהב: ואת כל הבית צפה זהב· ובדברי הימים שבעת אלפים ככר כסף מזוקק לטוח קירות הבתים ואמר כי לטוח קירות הבתים טעמו לשלשת אלפים ככרי זהב שזכר או טעמו על הכסף ופירו' לטוח שאר הבתים חוץ מן ההיכל ובדברי רז"ל לטוח קירות הבתים וכי כסף היה והלא זהב היה אלא למה קורא אותו כסף שהיה מכסף לכל בעלי זהבים: וכל המזבח אשר לדביר· סמך המזבח לדביר ואף על פי שלא היה בתוכו אלא בהיכל היה השלחן לפי שהיה מכוון כנגד פתח הדביר כי בהיכל היה השלחן בצפון משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה ומנור בדרו' משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה ומזבח הקטרת ממוצע ביניהם ומשוך קמעא כלפי חוץ והיה מכוון כנגד פתח הדביר ומפני זה סמך המזבח לדביר ואמר המזבח אשר לדביר ומה שאומר וכל לומר כי קירותיו וגגו הכל צפה זהב: עצי שמן· תרגומו אעי דזיתא ואין לשאול איך שתת מעצי מאכל לצורך מלאכה יש לומר כי כרת הזתים הזקנים שאינם עושים פירות וכן בעצי מערכה שהיה בהן מעצי תאנה ועצי דקל אדז"ל מאותן שאינן עושים פירות ויש לפרש עצי שמן מין ממיני הארז יוצא ממנו שמן שעושין ממנו הזפת לפיכך נקרא עץ שמן כי הנה מצאנו בעזרא שאמ' צאו ההרה והביאו עלי זית ועלי עץ שמן כמצא עץ שמן אינו עץ זית: וכנפיה' אל תוך הבית· כי הכנפי' הקצויות היו נוגעות אל הקירות כמו שאמ' זאת לקיר דרומי וזאת לקיר צפוני כי פניהם כנגד ההיכל כמו שאומר בדברי הימים ופניהם לבית והכנפים האחרות שהיו תוכיות זהו תוך הבית שאמ' כי כלם היו תוך הבית אלא שאלה קצויות ואלה תוכיות והתוכיות היו נוגעות כנף כרוב זה לכנף כרוב זה והנה בין ארבע הכנפי' עשרי' אמה כמדת הבית וגופות הכרובים תחת הכנפים הם ואין צריך להיותם עומדות בגם: מסב· שם בשקל מכר ופי' כמו סביב: קלע· שם בשק' פעל ופי' ציור ר"ל כי סביב הבית צייר ציורים כרובים מפותחים לא שהיו בולטין: ותמרות· צורת תמרים: מלפנים ולחיצון· מלפנים הוא הדביר ולחיצון הוא ההיכל ואמר כי בכל קירות הבית סביב עשה אלה הציורין בדביר ובהיכל וכן פי' לפנימה ולחיצון שצפה קרקע הדביר וקרקע ההיכל זהב: ואת פתח הדביר· כמו ולפתח הדביר וכן ועשה את רמו כמו לרמו וכת' ולתרע בית כפורי: האיל מזוזות חמישית· האיל הוא הסף העליון והמזוזות הם אשר מפה ומפה אשר הסף סמוך עליהם ואומר כי איל הפתח ומזוזותיו היו בתכונה חמשית שהיתה המזוזה חמש צלעות זו לפנים מזו וכן המזוזה האחרת וכן האיל וי"ת אילא וספוהי מתקסין ולדעתו יהיה ענין הפסוק כן כאילו אמר האיל והמזוזות היו חמושים תרגום חמישית מתקסין כמו חמושים וכן תרגום ומדדו את תכנית טקוס: ושתי

רלבג

ויעבר ברתוקות זהב· ר"ל עשה כמו בריחים בשלשלאות זהב בהיכל אשר לפני הדביר כי עשה שם כותל בין הדביר ובין ההיכל להיות תמורת הפרכת אחר שצפה הכותל ההוא זהב כמו שקדם: ואת כל הבית צפה זהב עד תום כל הבית· ר"ל כי גם ההיכל צפה זהב אך לא היה מזוקק כמו הזהב שצפה בו הדביר לאחר דבר ההבדל שהיה בין קדש הקדשים ובין הקדש: וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב· אחשוב שיהיה הרצון בזה שקודם זה צפה מזבח הקטרת באבנים וכסהו עצי ארז כמו שעשה בקירות הבית שהיו של אבן וכסה אותם בארז ואחר כן צפה אותם זהב: ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן· הנה עשה צורת כרובים מעץ שמן והוא ממיני הארזים והוא קר' בלע"ז או פי"ן ויש ממנו שאינו עושה פירות ואולי זה המין עשה זה או שלאו לו חירם ולא השחית שלמה בזה עץ מאכל גם יתכן שיהיה זה אחר שיבש האילן והנה הכרובים הם בצורת בן אדם מן הקטנים· וזכר שגבה עשר אמות כל אחד מהם בקומה ורוחב פרישת כנפיו גם כן עשר אמות· והנה היו פני הכרובים האלו מביטים לפני הנכנס שם והכנף השמאלית מהאחד מהם נוגעת לכנף הימנית מהאחר ובזה יחזיקו כל רוחב הדביר מקיר אל קיר כי החלל שביניהם היה עשרים אמה· וזכר שכבר צפה אלו הכרובים זהב: מסב קלע· ר"ל סביב צייר ברמיון יריעה או סבב ענפי אילן ותריותיו: פתוחי מקלעות כרובי' ותימורות· ר"ל שהיה חקוק ומצוייר בהם דמות יריעות שהיה בהם צורת כרובים וצורת תימורות והם כמו פקעים וזה כי צורת תמרים היא כמו ביצה ששני ראשיה חדין או דמות ענפי אילן ואחריותיו ויהיה בהם צורת כרובים וצורת פקעים ופטורי צצים וזה היה מצוייר מלפנים והוא הדביר ולחיצון והוא ההיכל· וזכר שצפה זהב קרקע הבית לדביר ולהיכל אך ידמה שקרקע ההיכל היה מצופה עץ ארז לא קרקע הדביר כמו שקדם ותמנם היה זה כדי שיעאר עומק הדביר עשרים אמה ויהיה גם כן ההבדל נראה בין הקדש ובין קדש הקדשים: ואת פתח הדביר עשה דלתות עצי שמן האיל מזוזו' חמשית· ר"ל שהאיל והוא הסף אשר על הפתח והמזוזות שהיו לצדדיו היו מאת הפתח החמשית כי היתה החמשית לדביר והרביעית להיכל והשלישית לפתח האולם והשנית לחצר הכהנים והראשונה לעזרה הגדולה וזה כי מחוץ לאולם היה חצר הכהנים ומחוץ לחצר הכהנים היתה העזרה הגדולה והנה נזכר חצר הכהנים והעזרה הגדולה בספר ד"ה: ושתי

רדק

ושתי דלתות עצי שמן׃ ושתי דלתות עצי שמן שאמר שעשה לפתח הדביר קלע
עליהם מקלעות כרובים כמו שעשה לקירות וי״ו וקלע כוי״ו ויסא אברהם את עיניו
כרדס ורכב וסוס וזולתם או יהיה פירושו כמשמעו ומה שאמ׳ ושתי דלתות עצי שמן
אחר שאמר ושתי דלתות עצי שמן בא לומר כי ארבע דלתות היו לפתח הדביר
וכן לפתח ההיכל וכן אמ׳ בבנין
יחזקאל ושתי דלתות להיכל ו
ולקדש ושתי דלתות לדלתות ופי׳
רז״ל החבוכות כפתוחות לתוך
הפתח לכסות עביו של כותל
והפנימיות נפתחות לתוך הבית
לכסות אחר הדלתות שכל הבית
היה טוח בזהב חוץ מאחרי
הדלתות ואע״פ שהיו הדלתות
לפתח הדביר היה שם גם כן
פרוכת כמו שאומר בדברי
הימים להיות מסך לפתח לפי
שלא היו הדלתות נסגרו׳ שהרי
בדי ארון נתוכים על פני הדביר
אב״ ה הפרכת היה מסך לשער
הדביר׃ וירד על הכרובים·
ואחר שאמר וצפה זהב למה
אמר אח״כ וירד אלא שלא תאמ׳
כי צפה הכל זהב ולא נראו
הצורות כמו שהיו קודם צפוי
הזהב כן היו אחר כך כי רדד
הזהב על הצורות ותרגו׳ וירקעו
ורדידו׃ וכן עשה· על המזוזות
הוא אומר שעשה מזוזות פתח
ההיכל עצי שמן כמו שעשה ל
לפתח הדביר אבל דלתות פתח
ההיכל היו עצי ברושים׃ מאת
רביעית· כמו שפי׳ חמישית
שהיו במזוזה חמש בלעות זו
לפנים מזו ובמזוזו׳ פתח ההיכל
היו ארבע זו לפנים מזו ופירו׳
מאת כי רביעית תואר לתכונה
כמו שפיר׳ חמישית ג״כ תואר
לתכונה ומאת דבק עם התכונה
כאילו אומר עשויה מתכונה ר
רביעית וכן גם מאת זה תבאי
כמו מזה וי״ל עוד שיהיה ענין
רביעית לוח כי מצאנו במשנה
ורביעית של ארז על גביהן ופי׳
לוחות ואומר כי המזוזה לא
היתה גוף אחר מקו׳ אבל היתה
מלוחות מדובקו׳ זו לזו ות״ת מן ארבעה סיטריהון מרבעין אומר כי המזוזות היו
מרובעות בארבע זוויותיהן ולענין זה נוכל לפרש חמישית כי למזוזות היו חמש
פאות לכל מזוזה ומזוזה ולמזוזות ההיכל ארבע׃ שני צלעים· שני צדי הדלת
הצד הפנימי והצד החיצון היו עשויין מעשה גלילים בציור וכן הדלת השנית׃
וקלעים· כמו צלעים וכן תרצדון כמו תרקדון ועו׳ קלע עליהם כרובים ותימורות
וכבר פיר׳ וקלע שהוא כמו וצייר ומקלעות כמו ציור ות״ת תרין צירין דדשא חדא
סגלגלין ותרין צירין דדשא תנייתה סגלגלין תרגו׳ קלעים כמו צלעים כמו שפיר׳
ותרג׳ אותם כמו ציר הדלת׃ מיושר על המחקה· כמו שאומר למעלה וירד על
הכרובים ועל התמרות את הזהב כך אמר הנה שלא תאמר וצפה זהב ולא היו
נכרות הצורות אלא הזהב היה מיושר ומונח על המחקה וע״ד הצורות כמו שהיו
שוקעות או בולטות הזהב מצפה אותם והצורות הם נראות כבתחלה אבל היו
מצופות זהב וכת׳ מכבש על צורתא׃ ויבן את החצר הפנימית· הוא החצר
הנקראת ג״כ עזרה וקראה פנימית לפי שהיתה פנימית להר הבית׃ כרותות·
קורות ארזים כרותות וחטובות היטב לשומם בכותל והיו שלשה הטורים מאבן
גזית והאחד מקורות ארזים וכת׳ כרותות מרים ובדברי רז״ל על מרים הגזול
שבנאו בבירה׃ יוסד· משנה הרביעית למלכות שלמה הוחל בבנין הבית וזהו
יסוד שבנו יסודו׃ בירח זיו· כמו שכתוב למעלה׃ בירח בול· הוא מרחשון כמו
שאמ׳ הוא החדש השמיני ונקרא כן מפני הגשמי׳ שמתחילין בו ענין מבול ובדברי
רז״ל בירח בול שבו העלה כבל והארץ עשויה בולו׳ בולות וירח שבו בוללין לבהמה
מתוך הבית כלומ׳ שמאכל הבהמה כלה מן השדה ודעת יונתן בזה שתרגם בירח
מיסף איבביא׃ ויבנהו שבע שנים· בשבע שנים ואחר שאמר ובשנה האחת עשרה
כלה הבית מה היה צריך לומר ויבנהו שבע שנים שלא תאמר שנתעכל בבתים מהבניינו׳ ולא התעסק כל שבע שנים בבניין לפיכך חזר ואמ׳ ויבנהו שבע שנים׃ שלש עשרה
שנה· שלש עשרה שנה אחר כלות בית יי׳ התעסק בבניין ביתו ומ״מ כי לא נתעסק בבנין ביתו אלא שתי שנו׳ ופירוש שלש עשרה שנה עד תום שלשה עשרה שנה למלכותו ולפי׳
זה יקשה מה שאמר למטה ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה את שתי הבתים נראה כי עשרים שנה הוציא בין שני הבתים שבע בבית יי׳ ושלשה עשר בביתו ויוכלו
לתרץ כי פירוש אחד ועשרים שנה למלכותו שבע שנים אחר השלמת הבתים נתן הערים לחירם ואף על פי שחירם נשא את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב
לבניין הבתים לא נתן הוא לחירם אלה הערים אלא מקצה עשרים שנה למלכותו׃ בית יער הלבנון· ת״י בית מקירת מלכיא נראה כי מנהג המלכים היה בזמן ההוא
לבנות בית ביער להתקרר שם בימי הקיץ ושלמה בנה ביער שהיה ידוע בארץ ישראל נקרא לבנון ובנה הבית הזה מעצים כותליו וקירוייו ובנה אותו על ארבעה טורי
עמודי ארזים על ארבע פנות הבית ועמוד לעמוד כרותות ארזים שהם קירות גדולות הנקראים מריסים בדברי רז״ל ות״ת כרותות קרכתהון׃ ושפון

רשי

וירד על הכרובים· היה מרדד הזהב טסין דקין לשקען בפיתוחי הצורות להיות
שוקע בו במקום החקק ובולט על הבליטה שלא יהא הזהב מבטל את הצורות
ויהיו צורות העץ ניכרות בזהב׃ מאת רבעית· מזוזות ההיכל היו רבועות וכן ת״י
מן ארבעה סיטריהון מרבעין׃ ושתי דלתות· כל אחת כדי חצי רוחב הפתח׃ שני
צלעים· ת״י תרין צירין
ציר העליון וציר ה
התחתון׃ גלילים·
סגלגלין׃ ושני קלעים
· אף זה מתורגם
צירין לשון קלעי׳ אומ׳
אני שהוא לשון ארמי
לשון כניסה שהוא כ
ככנס בחור המפתן
׃ וקלע כרובים· על
הדלתות׃ מיושר על
המחוקה· הזהב מכוון
על חיקוי הצורו׳ שוקע
במקום שיקועו ובולט
במקום בליטתו שיהו
הצורות ניכרות בו׃
וטור כרותות ארזים·
כדבך של קורות עושה
בחומה׃ בשנה
הרביעית· למלך שלמה
׃ יסד בית יי׳· הוחל
יסודו׃ בירח בול· הוא
מרחשון שהעשב בלה
בשדה ובוללין לבהמה
מן הבית מלשון ויבל
לחמורים׃ ואת ביתו
בנה שלש׳ שלש עשרה
שנה· שבמלאכת גבוה
נזדרז ובשלו נתעצל
ובמבחו סיפר הכתוב
׃ בית יער הלבנון· ת״י
בית מקירת מלכיא׃
וכרותות

התמורות ב׳ כתובי׳ כן וקלע כרובים

טורי ג׳ ומלאים וס׳ ומלאו בו ארבעה טורי אבן· ויבן את החצר· ויבן את בית יער הלבנון דספרא׃ בירח
ד׳ בקריא׳ וס׳ בשנה הרביעית יסד בית יי׳· ובשנה האחת עשרה· בירח האיתנים בחג הוא החדש· ואנחד

וּשְׁתֵּי דַלְתוֹת עֲצֵי־שֶׁמֶן וְקָלַע
עֲלֵיהֶם מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרוֹת
וּפְטוּרֵי צִצִּים וְצִפָּה זָהָב וַיָּרֶד עַל־ ר׳ ל
הַכְּרוּבִים וְעַל־הַתִּמֹרוֹת אֶת־הַזָּהָב׃ ו׳
וְכֵן עָשָׂה לְפֶתַח הַהֵיכָל מְזוּזוֹת עֲצֵי־
שָׁמֶן מֵאֵת רְבִעִית׃ וּשְׁתֵּי דַלְתוֹת ל״ל בסיפ׳
עֲצֵי בְרוֹשִׁים שְׁנֵי צְלָעִים הַדֶּלֶת
הָאַחַת גְּלִילִים וּשְׁנֵי קְלָעִים הַדֶּלֶת ב׳ וכמא׳
הַשֵּׁנִית גְּלִילִים׃ וְקִלַּע כְּרוּבִים
וְתִמֹרוֹת וּפְטֻרֵי צִצִּים וְצִפָּה זָהָב ל׳ חס׳
מְיֻשָּׁר עַל־הַמְּחֻקֶּה׃ וַיִּבֶן אֶת־הֶחָצֵר ל
הַפְּנִימִית שְׁלֹשָׁה טוּרֵי גָזִית וְטוּר ב׳ ומ״ל
כְּרֻתֹת אֲרָזִים׃ בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית
יֻסַּד בֵּית יְהוָה בְּיֶרַח זִו׃ וּבַשָּׁנָה ר׳ ר׳ ב׳
הָאַחַת עֶשְׂרֵה בְּיֶרַח בּוּל הוּא הַחֹדֶשׁ ר׳ ב׳ הר׳
הַשְּׁמִינִי כָּלָה הַבַּיִת לְכָל־דְּבָרָיו
וּלְכָל־מִשְׁפָּטָו וַיִּבְנֵהוּ שֶׁבַע שָׁנִים׃ מ״ב טיו ל׳ חס׳
וְאֶת־בֵּיתוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה ז ת׳
שָׁנָה וַיְכַל אֶת־כָּל־בֵּיתוֹ׃ וַיִּבֶן אֶת־
בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן מֵאָה אַמָּה אָרְכּוֹ
וַחֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה
קוֹמָתוֹ עַל אַרְבָּעָה טוּרֵי עַמּוּדֵי אֲרָזִים ג׳ ומ״ל

וְתַרְתֵּין דָשִׁין דַאֲעֵי זֵיתָא וּגְלַף
עֲלֵיהוֹן קְלִיעַן כְּרוּבִין וְצוּרַת
דִקְלִין וְאַטוּנִין שׁוֹשַׁנִין וַחֲפָא
דַהֲבָא וּנְסִיךְ עַל כְּרוּבַיָא וְעַל צוּרַת
דִיקְלִין יַת דַהֲבָא׃ וְכֵין עֲבַד
לִתְרַע הֵיכְלָא סִיפִּין דַאֲעֵי זֵיתָא
מִן אַרְבְּעָה סִטְרֵיהוֹן מְרַבְּעִין׃
וְתַרְתֵּין דָשִׁין דַאֲעֵי בִירְוָן תְּרֵין
צִירִין דְדַשָׁא חֲדָא סְגַלְגְלִין וּתְרֵין
צִירִין דְדַשָׁא תִנְיֵיתָא סְגַלְגְלִין׃
וּגְלַף כְּרוּבַיָא וְצוּרַת דִקְלִין
וְאַטוּנִין שׁוֹשַׁנִין וַחֲפָא דַהֲבָא מְכַבַּשׁ
עַל צוּרָתָא׃ וּבְנָא יַת דָרְתָא
גְוָיְתָא תְּלָתָא סִדְרִין דְאֶבֶן טָבָא
וְסִידְרָא חַד דְמָרִישׁ אֲעֵי אַרְזַיָא׃
וּבְשַׁתָּא רְבִיעֵתָא שָׁרִי
לְאִשְׁתַּכְלָלָא בֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ
בְּיֶרַח זִיו נִיצָנַיָא׃ וּבְשַׁתָּא חֲדָא
עַסְרֵי בְּיֶרַח מֵיסַף אִיבְּבַיָא הוּא
יַרְחָא תְמִינָאָה אִשְׁתַּכְלַל בֵּיתָא
לְכָל גְזֵרָתֵיהּ וּלְכָל דַחֲזֵי לֵיהּ וּבְנָהִי
שְׁבַע שְׁנִין׃ וְיַת בֵּיתֵיהּ בְּנָא
שְׁלֹמֹה תְּלַת עַסְרֵי שְׁנִין וְשַׁכְלֵיל
יַת כָּל בֵּיתֵיהּ׃ וּבְנָא יַת בֵּית מַקְרַת
מַלְכַיָא מְאָה אַמִּין אוּרְכֵּיהּ וְחַמְשִׁין
אַמִּין פּוּתְיֵהּ וּתְלָתִין אַמִּין רוּמֵיהּ
עַל אַרְבְּעָה סִדְרֵי עַמּוּדֵי אַרְזַיָא

את שלשת הרעים בירח׃ ואת ביתו ז׳ וס׳ נמסר בסדר לך לך ולעיל בספרא סימן ד׳׃

רלבג

ושתי דלתות עצי שמן
וקלע עליהם· ר״ל
ושתי דלתות עצי שמן
שעשה לדביר צייר ע
עליהם צורת כרובים ותימורות ופטורי צצים וצפה זהב באופן שירד הזהב על
הציורים ההם והם נראו בזהב בתמונה שיעשו בה בעצי שמן׃ וכן עשה לפתח
ההיכל וגו׳· ר״ל שכן עשה לפתח ההיכל מזוזות עצי שמן היתה מאת הפתח
הרביעית· והנה מזה מדרגת הפתחים במנין כי בזה הערה אל מה שכוון בזה
הבנין כמו שנבאר׃ ושתי דלתות עצי ברושים שני צלעים הדלת האחת גלילים·
ר״ל ששני צדי הדלת היה מצוייר בהם צורת גלילים ועמודים׃ ושני קלעים· ר״ל שני
צדי הדלת השני היו ציוריה גם כן גלילים׃ וקלע כרובים וגו׳ וצפה זהב מיושר
על המחקה· ר״ל שהיה יורד הזהב ביושר על החקוק שם מאלו הציורים בדרך
שהצורות תהיינה נראות בזהב׃ ויבן את החצר הפנימית· היא העזרה ולא פי׳
שיעוריה· והנה בנה כתליה סביב שלשה טורים אבני גזית וטור אחר על
גביהם מחתכות גדולות של ארזים׃ בירח בול· הוא מרחשון׃ ויבנהו
שבע שנים· לא הקפיד בחצי השנה העודפת או אולי בשבע שנים נשלם בנינו אך
קצת הדברים שנעשו בו ליופי ולקשוט לא נשלמו עד הזמן הנזכר והנה נזכר זה
לפי שהוא יזכור אחר זה כי ביתו בנה שלמה בשלש עשרה שנה וזה מורה על עוצם
זריזותו בבנין בית המקדש׃ ויבן את בית יער הלבנון· הנה נראה ממה שזכר
אחר זה שזה הבנין בנה שלמה לעצמו והנה היה זה הבנין להתקרר שם לימות
החמה ולזה ידמה שעשה פתחי׳ רבים ואחשו׳ שיער לבנון היה קרוב לבית המקדש
ולזה נקרא בית המקדש לבנון· וזכר שכבר בנה זה הבית על ארבעת טורי
עמודי ארזים ואחשוב שעמודי הארזים היו כלם לרחב הבית וחולק האורך בהם
לשלשה חלקים שנים עמודים היו בכל טור· והנה

רש"י

וכרותות ארזים. קורות ארזים לאורך הבית היה טור העמודים בקרקע והכרותות מעמוד לעמוד וטור השני מול החצר הפנימי היא עזרת הכהנים ועזרת ישראל והיא היתה לפני האולם וקורא אותה פנימית לפי שהיתה לפנים מעזרת נשים ובמקרא לא מצינו כתוב עזרת נשים כי אם במשנה: וספון בארז. קרוי עלייה מלמעלה: על הצלעות. מחיצות עליונות שעל הכרותות ארבע מחיצות לאורך הבית כולן פתחים וחלונות כי בית הקיץ הוא עשוי לאויר ועל אותן מחיצות קירוי הספון ארבעים וחמשה נסרים היה הסיפון שלשה טורי נסרים על ארבעת טורי העמודים חמשה עשר נסרים הטור ושקופין שלשה טורים ועוד עשה קירוי אבל שלשת טורי הנסרים שלשת טורי הנסרים ושלשת טורי השקופים כי רוחב של חמשה עשר נסרים לא קירה את הבית לאורכו שהוא מאה אמה ועשה אבלו לקורות הבית קירוי של נסרים קטנים כתוכים על מריש קטנים הנותרים מטור כרותות הארזים אל טור שלשה מריש זה לסוף זה ושקופים משני צדיהן כעין משקוף שהדלת שוקף בו ועל אותן שקופין ראשי הנסרים הקטנים נתונים בו אורכן של נסרים קטנים כנגד רחבן של נסרים גדולים שכתן תחלה: ומחזה אל מחזה. ראשי נסרים של שקוף זה למול נסרים של זה. מחזה לשון קנה ומכחם כן פותרו וחיברו אבל מתוך תפסם וכל חזית שבלשון משנה כך הוא בסדר מערכת התמיד וכן הוא עושה מחזה מבחוץ בפרק השותפין בבבא בתרא ויונתן אף הוא תירגמו זוי לקביל זוי אבל שקופים אטומים וכן רבועים שקף כולם תירגם כלונסא וכל הפתחים והמזוזות שבתם מקירות מלכים עשוי פתחים פתחים מפני האויר ולכך יקראו בית יער: רבועים שקף. ת"י מרבעין וחפן כלונסא מחופין היו הפתחים בנסרים דקין ורבועין היו כשאר פתחי בתים ולא עשויין כיפה כעין פתחי אולם: ומול מחזה אל מחזה. ומול של מחזה זה מוסב לקראת מחזה האחרת ראש הנסר לקראת ראש הנסר שלש פעמים בכל תקרה ותקרה ואיני יודע היאך: ואת אולם העמודים. אולם עשה לפני העמודים האלה לבית מבוא חמשים אמה אורכו לרחבו של בית שהיה חמשים אמה ושלשים רחבו לפני ארך משך הבית אלא שלעולם המדה היתירה קרוייה אורך והקצר קרוייה רוחב: ואולם על פניהם. אולם גבוה עשה על כל הבית: ועמודים ועב על פניהם. על כרותות ארזים שעל העמודים התחתונים הציב על עמודים אחרים ומריש מעמוד לעמוד העמודים לארוג בהן צלעות מזה לזה והעבים לקירוי העלייה. עב הוא מריש כמו שמכינו והעבים אלו המריש: ואולם הכסא. ואולמא לאתקנא תמן כורסייה לבית דין דדאין תמן פרוסדא לבית דינא עביד פרוסדא לשון פרוזדור: וספון בארז. מחופה קרקע הרצפה בארזים: מן הקרקע. ת"י מן אוטיא ועד אוטיא מיסוד כותל זה ועד יסוד כותל זה: וביתו אשר ישב שם. דירה גמורה לאכול שם ולשכוב שם: מבית לאולם. לפנים מן אולם של בית יער הלבנון: ובית

רד"ק

וספון בארז. וחפא כסרין דארזא: על הצלעות. הם הכרותות שזכר ואת מחיצה והוא הענין בעצמו כי הכותלים נקראו מחיצה: ארבעים וחמשה. אלה הנסרים של ארז שקרה בהם הבית היו מ"ה כי שלשה טורים היו כל טור וטור היו בו חמשה עשר נסרים: ושקופים שלשה טורים. חלונות עשה בבית הזה וקראם שקופים לפי שאדם משקיף מהם כמו שאמר וישקף אבימלך בעד החלון ומה שאמר שלשה טורים שלשה טורי נסרי. וארז בין חלון לחלון ומה שאמר מחזה אל מחזה מראה כנגד מראה כלומר כי החלונות היו בשלשה הכותלים והו שאמר שלש פעמים והיה חלון כנגד חלון זהו מחזה אל מחזה וי"ת וכלונסא תלתא סידרין זוי לקבל זוי תלת זמנין ובדברי רז"ל ומורנה על גבי כלונסות והם בדים ארוכים כמין קנה של רומח וזוי כמו זוית: וכל הפתחים והמזוזות רבעים שקף. הפתחים היו מרובעים לא שהיו עשויים מלמעלה כמין כפה וכן מזוזות השערים היו מרובעים ולא עגולים: שקף. ת"י וחפן כלונסא ויש לפרש שקף כמו משקוף כי המשקוף שעל הפתחים היה גם כן מרובע והמשקוף הוא חלון שעושין על הפתח להשקיף ממנו מי שקורא בשער והחלון ההוא היה עשוי מחזה מול מחזה שלש פעמים כמו שפירשנו: ואת אולם העמודים. שאולם הוא הנקרא בית שער וקרויו עשוי כמין כפה וסמך האולם אל העמודים כי הבית היה בנוי על ארבעה עמודים כמו שזכר ואמר כי זה האולם היה על פני העמודים וזהו שאמר ואולם על פניהם ועוד היו עמודים אחרים על פניהם ועוד עב על פניהם ועב הוא עץ עב וגדול הוא הנקרא מרים בדברי רז"ל ואמרו והעבים אלו המריש: ואולם הכסא. סמך האולם אל הכסא כי לא היה שם אלא כסא המשפט אומר כי עשה אולם לבית המשפט ושם היה הכסא שהיה יושב בו ושופט הבאים לפניו במשפט ומה שאמר אחר כך אולם המשפט הוא כפל דבר או פירושו כי לאותו אולם שהיה בו כסא עשה אולם אחר לפניו הוא הנקרא אולם המשפט שהיה בית שער לבית המשפט וכן נראה דעת המתרגם שתרגם ואולמא לאתקנא תמן כורסיה בית דינא דדאין תמן פורסדא לבית דינא עביד ופירוש פורסדא בית שער כמו שאמרו התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין כאן ויש נוסחאות פרוסדור בסמ"ך: מהקרקע עד הקרקע. ת"י מאוטיא ועד אוטיא ר"ל מיסוד כותל זה לכותל זה שכנגדו כלומר כל הרצפה היתה מכוסה בנסרים של ארז: וביתו אשר ישב שם. הוא הבית שאמר למעלה ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה ואומר כי החצר האחרת שהיתה לבית הזה והיא החצר שהיתה מבפנים לאולם היתה עשויה כמעשה אולם המשפט שזכר וכן הבית שעשה לבת פרעה עשה גם כן כמעשה האולם הזה: כל אלה

ועמדים י"א חס' ו' וסי' נמסר בסדר ויקהל: אלם ג' חס' בקריא' וסי' אלם המשפט עשה. ולחצר בית יי' הפנימית. ויקם את העמדים. וכל צורת הבית דכוו' חס' בב"ה מ"ל:	

וּכְרֻתוֹת אֲרָזִים עַל־הָעַמֻּדִים׃ ב' חס' וי"ו קדמ'
וְסָפֻן בָּאֶרֶז מִמַּעַל עַל־הַצְּלָעֹת ל' חס' ל' חס'
אֲשֶׁר עַל־הָעַמֻּדִים אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה ל'
חֲמִשָּׁה עָשָׂר הַטּוּר׃ וּשְׁקֻפִים שְׁלֹשָׁה
טוּרִים וּמֶחֱזָה אֶל־מֶחֱזָה שָׁלֹשׁ ל'. ל'
פְּעָמִים׃ וְכָל־הַפְּתָחִים וְהַמְּזוּזֹת
רְבֻעִים שָׁקֶף וּמוּל מֶחֱזָה אֶל־מֶחֱזָה ל' וחס'
שָׁלֹשׁ פְּעָמִים׃ וְאֵת אוּלָם הָעַמּוּדִים ל'
עָשָׂה חֲמִשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וּשְׁלֹשִׁים
אַמָּה רָחְבּוֹ וְאוּלָם עַל־פְּנֵיהֶם
וְעַמֻּדִים וְעָב עַל־פְּנֵיהֶם׃ י"א חס'
וְאוּלָם הַכִּסֵּא אֲשֶׁר יִשְׁפָּט־שָׁם ת' ר"פ
אֻלָם הַמִּשְׁפָּט עָשָׂה וְסָפוּן בָּאֶרֶז ג' חס'
מֵהַקַּרְקַע עַד־הַקַּרְקָע׃ וּבֵיתוֹ ל'. ו'
אֲשֶׁר־יֵשֶׁב שָׁם חָצֵר הָאַחֶרֶת מִבֵּית ל'
לָאוּלָם כַּמַּעֲשֶׂה הַזֶּה הָיָה

וְקָרְנָתְהוֹן דְאַרְזַיָא עַל עַמּוּדַיָא׃
וַחֲפָא נְסָרִין דְאַרְזָא מְעִילָוֵי
מְחִיצַיָא דְעַל עַמּוּדַיָא אַרְבְּעִין
וְחַמְשָׁא חֲמֵשׁ עַסְרֵי סִדְרָא׃
וּכְלֻנְסָא תְּלַת סִדְרִין וְזוֹי לָקֳבֵיל
זוֹי תְּלַת זִמְנִין׃ וְכָל תַּרְעַיָא
וְסִפַּיָא מְרַבְּעִין וַחֲפַן כְּלֻנְסָא׃
וּמְקַבֵּיל זוֹי לָקֳבֵיל זוֹי תְּלַת זִמְנִין׃
וְיַת אוּלַמָא דְעַמּוּדַיָא עֲבַד חַמְשִׁין
אַמִין אוּרְכֵּיהּ וּתְלָתִין אַמִין פּוּתְיֵהּ
וְאוּלַמָא עַל אַפֵּיהוֹן וְעַמּוּדַיָא
וּסְקוֹפָתָא עַל אַפֵּיהוֹן׃
וְאוּלַמָא לְאַתְקָנָא תַּמָן כּוּרְסֵי בֵּית
דִּינָא דְדָאִין תַּמָן פְּרוֹסְדָא לְבֵית
דִּינָא עֲבִיד וַחֲפֵי נְסָרִין דְאַרְזָא
מֵאוּשַׁיָא עַד אוּשַׁיָא׃ וּבֵיתֵיהּ
דְיָתֵיב תַּמָן דַּרְתָּא אוּחֲרַנְתָּא
מְגָיו לְאוּלַמָא כְּעוּבָדָא הָדֵין הֲוַת

רלב"ג

והנה היו כרותות הארזים על העמודים שיסבלו נסרי התקרה אשר עליהם והיו גדולים וחזקים והנה ארכם לפי מה שארכו שליסית מאה אמה. והנה היה ספון בנסרים של ארז ממעל על הצלעות והם כרותות הארזים אשר על העמודים שהיו ארבעים וחמשה כי חמשה עשר עמודים היו בטור האחד ולזה היו קורות הארזים אשר עליהם חמשה עשר ומזה התבאר כי מקצת עובי העמוד האחד לקצה עובי העמוד השני הנמשך לו היה שלש אמות ושליש אמה ואולם עובי העמודים האלו היה לפי מה שיראה לי ממה שנזכר אחר זה שתי אמות ואחד בדרך שהיה בין טור וטור שלשים אמה והיה גובה העמודים שלשים אמה ובזה יתאמת שכל העמודים עם כרותות הארזים אשר עליהם היו רבועים: ושקופים שלשה טורים. הם הצלעות שזכר כי הם היו בדמות משקוף עם העמודים והוא מבואר שלא היו כי אם שלשה טורים מאלו על ארבעת טורי העמודים: ומחזה אל מחזה שלש פעמים. ר"ל הפתח שהיה נכח פתח אחר כנגדו וזה הענין היה בזה הבית שלש פעמים כי שלש פתחים היו בכל אחד מצדי הארך זה כנגד זה והנה קרא הפתח מחזה כי שם יראה האדם מה שבחוץ: וכל הפתחים והמזוזות רבועים. ר"ל שהפתחים האלו היו ברמות מרובע וזה כי השקף שהיה עליהם עם העמודים אשר משתי קצותיו משימים הפתח בצורת רבוע שלשים אמה לכל רוח ובזה התבאר שמול מחזה אל מחזה על פני רחב הבית שהיה זה שלשה פעמים בבית ההוא היה הכל נתמך בזה הרבוע עם השקופים שעליו. והנה היה זה הבית נחלק לשלשה חלקים שוים. זהו מה שנראה לי בפירוש צורת זה הבית והוא מסכים אחד ללשון שבא בזה והנה לא ראינו בו פירוש יאות לזה: ואת אולם העמודים עשה חמשים אמה ארכו ושלשים אמה רחבו. הנה זה האולם לפי מה שאחשוב היה ארכו לרחב בית יער הלבנון שזכרנו וגם הוא היה מרובע באופן רבוע החלקים האחרים שזכרנו כי הוא היה סמוך לעמודי' ולזה היה גבהו כגבהם: ואולם על פניהם וגו'. ר"ל שעל פני העמודים והוא אצל מקום הפתחים הנזכרי' היה כמין אולם והיו בו עמודים וכרותות ארז עבה היתה על פניהם ואלו העמודים אחשב שהם של ארז ואע"פ שהיה האולם בנין כמו שנראה מהנזכר אחר זה: ואולם הכסא אשר ישפט שם. ובמקום אחר יהיה הנגמר דין והוא הנקרא אולם המשפט או יהיה הכל ענין אחד ר"ל כי אולם הכסא אשר ישפט שם הוא אולם המשפט או יהיה הראשון תואר הוא הכסא אשר ישפט שם ר"ל כי ממנו יכנהו לאולם המשפט כמו שתרגם יונתן: וספון בארז מן הקרקע ועד הקרקע. ר"ל על פני כל הקרקע אולם המשפט מיסוד כותל זה עד יסוד כותל זה שכנגדו: וביתו אשר ישב שם חצר האחרת מבית לאולם. ר"ל הוא החצר האחרת שהיא מבפנים לאולם אשר בבה שם ביתו שישב שם תמיד ויאכל וישתה וישכב בו הנה היה נעשה כמעשה הזה ר"ל שהיה ספון בארז כל הקרקע אשר שם: ובית

רדק

כל אלה. כל אלה הבתים שזכר שבנה בית יי׳ וביתו ובית המשפט ובית בת פרעה וחצרותיהם כלם היו בנוי׳ באבנים יקרות כלומר טובות ממחצב כמו שפירשנו למעלה: במדות גזית. אבן גזית היה ידוע מדתו בימיהם כמו בימי רז״ל שהיה מדת גזית חמשה טפחים: מגררות במגרה. מגרה הוא המיסור שהיו פני האבנים חלקות וישרות יותר כשהיו מגוררות במגרה ממה שהיו אם היו נפסלות במקבות ופירו׳ מבית ומחוץ כי שני הפני׳ היו מגוררות: וממסד עד הטפחות. והיו שם אבנים ישרות וחלקות כן מן היסוד עד שמי קורה ונקרא מקו׳ הנחת הקורות טפחים כי האבנים שמניחין ראשי הקורות עליהם יוצאים חוץ לכותל כמדת טפח מבית ומחוץ ותכונת הבניין היה גם כן מחוץ לבית עד החצר הגדולה אבל החצר הגדולה היה בנין אחר כמו שאמ׳ באבני׳ שלשה טורים וטור כרותו׳ ארזים: ומיוסד אבנים. היה הבנין הזה מיוסד באבנים טובות וגדולות שהיו אבני׳ מעשר אמות ואבנים משמנה אמות אבל מן היסוד ולמעלה היו אבני׳ טובות אבל לא גדולות כמדת היסוד אלא במדת הגזית ורז״ל אמרו כי אלו אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות היו איצטוכיות יוצאות חוץ לכותל בולטות מבפנים לבית ואמ׳ אבני עשר ואבני שמנה שאלו נכנסות ואלו יוצאות ומן היוצאות היו עולות לגדולות ששם היו יושבים זקני כהונה שלא היו מכניסין מטות למקדש ופרחי כהונה היו ישנים איש על כסותו לארץ: ולחצר. בניין החצר הגדולה כמו שאמר למעלה ויבן את החצר הפנימית וגו׳ וכן עשה לבנין הבית כבניין הזה: ממטה נפתלי. הוא היה ממטה נפתלי ואמו מבנו׳ דן כמו שאמר בדברי הימים בן אשה אלמנה מבנות דן ומה שאמר ואביו איש צרי שהיה גר בצור כמו עובד אדום הגתי כי לוי היה ולפי שגר בגת קראו גתי וצורי קריאתו מלרע: חרש נחשת. הוא או אביו גם כן היה חרש נחשת ורבותינו ז״ל שנכו מזה כי חייב אדם להתעסק באומנו׳ אביו לפיכך הזכיר הכתוב אביו כי גם כן הוא היה אומן ובנו למד אומנותו ומה שאמר בן אשה אלמנה להודיע כי מת בעלה אבי חירם לפיכך לקח שלמה בנו כי גם הוא היה אומן טוב ומה שאמר חרש נחשת לעשות כל מלאכה בנחשת ובדברי הימים אומר יודע לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובברזל וגו׳ שמה ספר כל אומנו׳ שהיה לו והנה לא ספר אלא מלאכת הנחשת כי לאותה מלאכה היה צריך לו שלמה כמו שאמר שעשה את העמודים והכותרות והמכונות והכיורות והים והיעים והמזרקות כלם כלי נחשת היו: ויצר. אמר ויצר לפי שצורתם עשה בקרקע שהתיכם בו: שמנה עשר אמה. ובדברי הימים אמות שלשים וחמש אורך מה שאומר בדברי הימים הוא אומר על מדת שני העמודים כאחד בעת היציקה שהיו שוכבים לפי׳ אמר שמה אורך והנה אמר קומה כשהעמידם וקומת העמוד האחד היה שמנה עשרה וכן העמוד השני הנה שלשים ושש בין שניהם ומה שאמר שלשי׳ וחמש האמה האחת היה נכנס חצי אמה מכל עמוד בתוך הכותרת לפיכך לא אמר אלא שלשים וחמש והעמודי׳ האלה היו חלולים כמו שאומר בסוף ירמיהו ועביו ארבע אצבעות נבוב ומה שאומר וחוט שתים עשרה יסוב את העמוד השני הוא הדין לראשון והקומה שזכר לראשון והו׳ הדין לשני אלא אחז הכתוב דרך קצרה והוא אחד משלשים ושתים מדות שהתורה נדרשת בהן וכן אמר בסוף ירמיהו שמנה עשרה אמה בקומת העמוד האחד וחוט י״ב יסובנו ואמ׳ בסוף וכן לעמוד השני וכו׳ תרגם יונתן הפסוק הנה תמני עסרי אמין רומיה דעמודא חד וחוט משח תרתין עסרי אמין מקף ליה וכן לעמודא תנייתא ומדת הקף העמוד היה שתים עשרה אמה וזהו שאמר וחוט שתים עשרה אמה יסוב את העמוד: ושתי

רשי

ובית יעשה לבת פרעה. עלה בלבו לעשות בית לבת פרעה: כאולם הזה. כמעשה האולם הזה: כל אלה. כל האבנים האלה עשויים כבידות: כמדת גזית. כמדת אבני גזית מדה אחת היתה לאבני גזית במדיד׳: וממסד עד הטפחו׳. בנובה היה הבניין הזה כשוי באבני גזית האלה מן היסוד עד שמי קורה: ממסד. לשון יסוד: הטפחות. שמי קורה כמן ויתיכי טפחה שמים: ומחוץ. לבד החוץ היה כל מסך הקירות באבנים הללו עד החצר הגדולה: ומיוסד אבנים גדולות. והיסוד שבתוך הקרקע היה של אבנים גדולות יותר ממדת גזית: ומלמעלה אבני׳ יקרות. ולמעלה ליסודו׳ היו אבנים יקרות עד הטפחות כמו שאמור למעלה: וארז. ותפי נסרין דארזא כמו שאמר וספון בארז: שלשה טורי גזית. החומה עשויה שלש נדבכין של אבנים ונדבך של עץ עליהם: חרש. אומן: וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת. שלשה כלי אומנות שהעולם נברא בהן שנ׳ בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומו׳ נבקעו בשלשתן נבנה הבית: את שני העמודים. שהעמיד באולם יכין ובועז: שמנה עשרה אמות קומת וגו׳. ובדברי הימים הוא אומר שלשים וחמש אמה קומתן שניהן שניהם כאחת והאמה החסרה אומר אני חצי אמה היתה לכל אחד בראשו שהיכה דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמור למעלה בעניין ועל ראש העמודים מעשה שושן: וחוט

בן כ״ר״פ בקריאה וסי׳ בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי. בן אשה מבנות דן ד דברי הימים: י״ח פסוקי׳ בקריאה אית בהון את ואת ואת את וסי׳ ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת לוט בן הרן. ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו. וכלה מכפר את הקדש ואת אהל מועד. הן הראנו יי׳ אלה׳ את כבודו. ויקח את זקני העיר. ויהי לתשובת

וּבַ֨יִת יַעֲשֶׂ֤ה לְבַת־פַּרְעֹה֙ אֲשֶׁ֣ר לָקַ֣ח שְׁלֹמֹ֔ה כָּאוּלָ֖ם הַזֶּֽה׃ כָּל־אֵ֜לֶּה אֲבָנִ֣ים יְקָרֹ֗ת כְּמִדֹּ֤ות גָּזִית֙ מְגֹרָר֣וֹת בַּמְּגֵרָ֔ה ל׳ חס׳ · ל׳
מִבַּ֖יִת וּמִח֑וּץ וּמִמַּסָּד֙ עַד־הַטְּפָח֔וֹת ל׳ · ל׳
וּמִח֖וּץ עַד־הֶחָצֵ֥ר הַגְּדוֹלָֽה׃ ל׳
וּמְיֻסָּ֕ד אֲבָנִ֥ים יְקָר֖וֹת אֲבָנִ֣ים גְּדֹל֑וֹת אַבְנֵי֙ עֶ֣שֶׂר אַמּ֔וֹת וְאַבְנֵ֖י שְׁמֹנֶ֥ה אַמּֽוֹת׃
וּמִלְמַ֗עְלָה אֲבָנִ֧ים יְקָר֛וֹת כְּמִדּ֥וֹת גָּזִ֖ית וָאָֽרֶז׃ ל׳
וְחָצֵ֨ר הַגְּדוֹלָ֜ה סָבִ֗יב שְׁלֹשָׁ֤ה טוּרִים֙ גָּזִ֔ית וְט֖וּר כְּרֻתֹ֣ת אֲרָזִ֑ים ל׳
וְלַחֲצַ֧ר בֵּית־יְהוָ֛ה הַפְּנִימִ֖ית ל׳
וּלְאֻלָ֥ם הַבָּֽיִת׃ ג׳ חס׳
וַיִּשְׁלַח֙ הַמֶּ֣לֶךְ שְׁלֹמֹ֔ה וַיִּקַּ֥ח אֶת־חִירָ֖ם מִצֹּֽר׃ ל׳ ומן בגמ׳ ח דגש
בֶּן־אִשָּׁ֨ה אַלְמָנָ֜ה ה֗וּא מִמַּטֵּ֤ה נַפְתָּלִי֙ וְאָבִ֣יו אִישׁ־צֹרִ֗י חֹרֵ֣שׁ נְחֹ֔שֶׁת ו׳
וַיִּמָּלֵ֞א אֶת־הַחָכְמָ֣ה וְאֶת־הַתְּבוּנָ֗ה וְאֶת־הַדַּ֙עַת֙ לַעֲשׂ֥וֹת כָּל־מְלָאכָ֖ה בַּנְּחֹ֑שֶׁת ו׳ ח״ל בסיפ׳
וַיָּבוֹא֙ אֶל־הַמֶּ֣לֶךְ שְׁלֹמֹ֔ה וַיַּ֖עַשׂ אֶת־כָּל־מְלַאכְתּֽוֹ׃ ג׳ · נ׳ וכל עליא דכו׳
וַיָּ֛צַר אֶת־שְׁנֵ֥י הָעַמּוּדִ֖ים נְחֹ֑שֶׁת שְׁמֹנֶ֨ה עֶשְׂרֵ֜ה אַמָּ֗ה קוֹמַת֙ הָעַמּ֣וּד הָאֶחָ֔ד

וּבֵיתָא עֲבַד לְבַת פַּרְעֹה דִּנְסִיב שְׁלֹמֹה כְּאוּלָמָא הָדֵין׃ כָּל אִלֵּין אַבְנִין טָבָן כְּמִשְׁחַת גְּזִית מְמַסְרַן בִּמְסָרִין מִגָּיו וּמִבָּרָא וּמִשַּׁכְלְלַן בְּפוּשְׁכַיָּא וּמִלְבָרָא עַד דָּרְתָא רַבְּתָא׃ וּמְשַׁכְלַל בְּאַבְנִין טָבָן אַבְנִין רַבְרְבָן אַבְנֵי עֲסַר אַמִּין וְאַבְנֵי תְּמָנֵי אַמִּין׃ וּמִלְעֵילָא אַבְנִין טָבָן כְּמִשְׁחַת גְּזִית וַחֲפֵי נִסְרִין דְּאַרְזָא׃ וְדַרְתָא רַבְּתָא סְחוֹר סְחוֹר תְּלָתָא סִדְרִין דְּאֶבֶן טָבָא וְסִדְרָא חַד דְּמָרִישׁ אָעֵי אַרְזִין וּלְדָרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דְּיָי גַּוַּיְתָא וּלְאוּלָמָא דְּבֵיתָא׃ וּשְׁלַח מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וּדְבַר יָת חִירָם מִצּוֹר׃ בַּר אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא הוּא מִשִּׁבְטָא דְּבֵית נַפְתָּלִי וַאֲבוּהִי גְּבַר צוֹרַי אוּמָן בְּעוֹבָדָא נְחָשָׁא וְאִתְמְלֵי יָת חוּכְמְתָא וְיָת סוּכְלְתָנָא וְיָת דַּעְתָּא לְמֶעְבַּד כָּל עֲבִידָא בִנְחָשָׁא וַאֲתָא לְוָת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וַעֲבַד יָת כָּל עֲבִידְתֵּיהּ׃ וְצַר יָת תְּרֵין עַמּוּדַיָּא דִּנְחָשָׁא תְּמָנֵי עַסְרֵי אַמִּין ר וּמֵיהּ דְּעַמּוּדָא חַד

חשנה. ויצו המלך את יואב. בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי. ויעש חירום את הכיורות ואת היעים. ויקח את אוצרות. אז יכה מנחם. ויעמד המלך על העמוד ויכרת את הברית. את ירושלם ואת. והארץ תענה את הדגן. ועיפה פילגש כלב. ויעש חירום את הסירות דד״ה. ובשנת שמונה עשרה. חבול חבלנו:

רלבג

ובית יעשה לבת פרעה. ר״ל וכן הבית שהיה עושה לבת פרעה היה מעשהו כמעשה האולם הזה והוא אולם המשפט שהיה כל קרקעו ספון בארז: כל אלה אבנים יקרות כמדות גזית. הנה היתה מדת אבן גזית מוגבלת וידועה אצלם: מגוררות במגרה מבית ומחוץ. ר״ל שהאבנים האלה להחליקם יותר היו מגוררות במגרה והוא חרב פגום מאד שיר״א בלע׳ כי הוא ישאיר האבן חלקה מאד ושלמה והיה זה באלו האבנים בשני שטחיהם הנראים האחד מבפנים והאחר נראה מבחוץ: וממסד עד הטפחות. ר״ל מאבני היסוד עד אבני הכותל הנראי׳ שידקדקו בשיעורם למדדו בטפחות והם כל אבני הכותל הנראים כלם היו בזה האופן או אמר עד הטפחות כי בטור העליון אשר עליו תושם התקרה יוציאו האבנים יותר מהשאר כמדת טפח או יותר מעט ר״ל שישימום שם נוספות בפנים וזה מבואר בבנייניס היפים והשלמים: ומחוץ עד החצר הגדולה. מחוץ לבית עד החצר הגדולה היו כל האבנים אשר בבנין עשויות בזה האופן ויהיה הרצון באמרו כל אלו האולמים והבתים שזכר אחר זכרו בית יער הלבנון: ומיוסד אבנים יקרות. ר״ל שאבני היסוד היו גדולות יותר מאבני גזית כי היו בהם אבנים של עשר אמות ושל שמנה אמות. ומלמעלה מן היסוד היו אבני׳ יקרות כמדת גזית והיה ספון בארז בתקרה או היה שם באהלים כרותות אבנים עם האבנים ההם: וחצר הגדולה סביב וגו׳. ר״ל שהחצר הגדולה אשר בה בית המלך היה מוקפת סביב חומה שלשים טורים אבני גזית וטור כרותות ארזים עליהם וכן היה לחצר בית יי׳ הפנימית כמו שקדם וכן היה לאולם הבית ר״ל האולם אשר לפני ההיכל והדביר: וישלח המלך שלמה ויקח את חירם וגו׳. זכר שאביו גם כן היה חרש נחשת ולזה היה השקיאות לו יותר בזאת המלאכה: ויצר את שני העמודים. ר״ל שהוא עשה צורתם מפני עשותו הדפוס שבו השליך הנחשת אחר שהתיכו: שמנה עשרה אמה קומת העמוד האחד. בספר דברי הימים התבאר שקומת שניהם היתה שלשים וחמש אמות ויחסר מזה אם כן אמה. ואפשר שכאמר שלא דקדק בזה כמו שלא דקדק בכמו האופן הזה במקומות רבים שאמר על דוד בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים ובירושלם מלך שלשים ושלש שנה ובמקום אחר אמר כי הימים אשר מלך דוד הם ארבעים שנה: וחוט

רשי

וחוט שתים עשרה אמה יסוב העמוד השני. לימד שהיה ד׳ אמות עגול שכל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח: ועביו ארבע אצבעות. והוא חלול מפרש בסוף ספר ירמיה והרי זה מקרא קצר פירוש אורכו של אחד ויל מד השני ממנו ופירש היקפו של שני וילמד ממנו הראשון וכן תירגם יונתן וחוט משח תרתין עסרי אמין מקיף ליה וכן לעמודא תנייתא: ושתי כותרות פומיי״ל בלעז: מוצק. טריסגיטיר בלעז: חמש אמות קומת הכותר האחת. ובסוף הספר הוא אומ׳ שלש אמות שנינו במשנת ארבעים ותשע מדות שתי אמות התחתונות של כותרות היו שוות לעמוד שלא היה בהן צורה ושלש העליונות היו עורפות לחוץ מוקפות צורה שבאמ׳ שבכים מעשה שבכה כמין לולבין של דקל היו מוקפות ואומ׳ הכי שלא מנה אותן שתי אמות התחתונו׳ בסוף הספר לפי שהיו שוות לעמוד והעמוד תחוב בכותרת שתי אמות: שבכים מעשה שבכה. השבכות שהיו להן דומות כמין כיפה שקורין קוייפ״א מעשה שבכה מוקפות היו צורות של לולבי דקל כמו ועל שבכה יתהלך וגדילים היו להם כמעשה שרשראות: שבעה לכותרת האחת. שבעה לולבין היו להיקף אחד לשבכה אחת ושני טורים של רימונים ושל נחושת הרימונים תחובים בשרשרת המקפת את הכותרת כך מפורש בדברי הימים ובמסכת ארבעים ותשע מדות: לכסות את הכותרת אשר על ראש הרימונים. הרי זה מקרא מסורס לכסות הרימונים את הכותרת אשר על הראש וכן היו הכותרות עשויות לפי סדר משמעות המקראות כמין שני אגנים היתה כל אחת אגן התחתון בית קיבולו למעלה והוא קרוי גולה כמו שאמור בענין וגולות הכותרות ותרגמו יונתן אגני קרנוותא העליון כפוי על התחתון בית קיבולו למטה היא הקרוייה שבכה כמה שנאמ׳ בענין זה והשבכות שתים לכסות את שתי גולות הכותרות כמגלת רחבה במקום הדבק ומשופעת ועולה ומשופעת ויורדת והוא קרוי בטן וכן ת״י מלעומת הבטן לקבל דובקא וגובה שתי האגנות האלה ארבע אמות וזהו שאמ׳ מעשה שושן באולם ארבע אמות מצויירות היו בם כמין פרחי שושנים כדרך הציורין בכותל האולמות ארבע אמות גובה והאמה החמשית היא כותרת קטנה למעלה מן הגדולה הוא שנ׳ וכותרות על שני העמודים: גם ממעל מלעומת הבטן. שהוא לעבר השבכה בסוף השבכה בשוליה הוא באמצע במקום הדבק שעל השבכה מדובקת בגולה אשר תחתיה: והרימונים מאתים. רימוני עשויין שני טורים סביב מחורזים בשלשלת ומקיפין את השבכה על הכותרת השנית אף זה מקרא קצר על האחת וכן על השנית: ועל ראש

רדק

ושתי כותרות עשה. פירוש עטרות כמו כתר מלכות ותרגומו קרונתון: מוצק נחשת. שכותרות היו נחשת מותך כלומ׳ שהתיכו הכותרות כמו שהתיכו העמודי׳: חמש אמות קומת שכתרת האחת. ובסוף זה הספר אומר וקומת הכותרות שלש אמות אמרו רבותי׳ ז״ל שתי האמות התחתונות של כותרות היו שוות לעמוד שלא היה בהן צורה ובלס ושלש ע עליונו׳ הן כפרדות לחוץ מוקפות שבכים מעשה שבכה כמו לולבי דקל היו מוקפי׳ לפיכך לא מנה בזה הספר בסוף אלא השלש אמות העליונות שהיתה בהם השבכה לפיכך אמר בסמוך ושבכה ורמונים על הכותרות סביב: לכסות את הכותרות. איננו אומר שהשבכה האחת היתה לכסות שתי הכותרו׳ אלא פי׳ על השבכה האחת משתי השבכות שהיו מכסות את ה הכותרות: אשר על ראש הרמונים. היאך היה זה והלא הכותרות היו על ראש העמודים והרמונים על הכותרו׳ ויש ספרי׳ שכתוב בהם אשר על ראש ה העמודים טעות הוא כי המסרה אומרת ראש הרמונים לית כ כותיה הנה כי זה לבדו ראש ה הרמונים והשאר ראש העמודים אם כן אפשר שגם על ראש הרמונים היו כותרות אחרות: וכן עשה לכותרת השנית. שני טורים רמוני׳ על השבכה לצורך הכותרת לכסותה כמו שעשה באחרות: מעשה שושן באולם. על הכותרות שהיו על ראש ה העמודים היה עליהם מעשה שושן ארבע אמות למעלה כנגד האולם שהיא הכיפה וזהו שאמ׳ גם כן למטה ועל ראש העמודים מעשה שושן ויונתן תרגם עובד שושנתא לקיט באולמא וכן תרגם פרח שושן לקיט שושנתא: מלעומת הבטן. כנגד המקום האמצעי אשר לעבר השבכה היו כותרות אחרות מלעיל לאותו המקום ויונתן תרגם מלקבל דובקא: מאתים טורים סביב על הכותרת השנית. והוא הדין לראשונה כי ארבע מאות רמונים היו בין שני העמודים כמו שאומר למטה ומה שאומר מאתים טורים לא שהיו הטורים מאתים אלא הרמונים היו מאתים לשבכה האחת והיו שני טורים סביב בכל טור מאה וזהו שאמר בדברי הימים ויעש רמוני׳ מאה ויתן בשרשרות והם השרשרות שעשה לכותרות וכן מה שאמ׳ בספר ירמיה כל הרמונים מאה על השבכה בטור האחד ר״ל וכן בטור השני מאה והנה הם מאתים בשבכה האחת ומאתים בשבכה האחרת ומה שאמר שם תשעים וששה רוחה אומר כי תשעים וששה מן המאה אשר היו בטור האחד היו מיוחדות סביב לעבר אחד והארבע מיוחדות לעבר אחר גם כן סביב: לאולם

האחת ג׳ קמצין וסי׳ נמסר בסוד תרומה: השבכה י״ג חס׳ ה״א בריש תיבותא וקרינן וסי׳ נמסר בספר שמואל חלק ב׳ סימן כ״ג:

ג׳ וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אַמָּה יָסֹב אֶת־הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי: וּשְׁתֵּי כֹתָרֹת עָשָׂה לָתֵת עַל־רָאשֵׁי הָעַמּוּדִים מֻצַק נְחֹשֶׁת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית: שְׂבָכִים מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה גְּדִלִים מַעֲשֵׂה שַׁרְשְׁרוֹת לַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְשִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית: וַיַּעַשׂ אֶת־הָעַמּוּדִים וּשְׁנֵי טוּרִים סָבִיב עַל־הַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָרִמֹּנִים וְכֵן עָשָׂה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית: וְכֹתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוּשַׁן בָּאוּלָם אַרְבַּע אַמּוֹת: וְכֹתָרֹת עַל־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים גַּם־מִמַּעַל מִלְּעֻמַּת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר לְעֵבֶר שְׂבָכָה וְהָרִמּוֹנִים מָאתַיִם טֻרִים סָבִיב עַל הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית:

ג׳ וְחוּט מְשַׁח תַּרְתֵּין עַסְרֵי אַמִּין מַקִּף לֵיהּ וְכֵן לְעַמּוּדָא תִּנְיָנָא: וְתַרְתֵּין קְרוֹנְתְּוָן עֲבַד לְמִתַּן עַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא מַתַּךְ נְחָשָׁא חֲמֵשׁ אַמִּין רוּמָא דִקְרוֹנְתָּא חֲדָא וַחֲמֵשׁ אַמִּין רוּמָא דִקְרוֹנְתָּא תִּנְיָתָא: סְרִיגָן עוֹבַד סְרִיגָא קְלִיעָן עוֹבַד גְּדִילָן לִקְרוֹנְתְּוָן דְּעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא שַׁבְעָא לִקְרוֹנְתָּא חֲדָא וְשַׁבְעָא לִקְרוֹנְתָּא תִּנְיָתָא: וַעֲבַד יַת עַמּוּדַיָּא וּתְרֵין סִדְרִין סְחוֹר סְחוֹר עַל סְרִיגְתָּא חֲדָא לְכַסָּאָה יַת קְרוֹנְתְּוָן דְּעַל רֵישׁ רִימּוֹנַיָּא וְכֵין עֲבַד לִקְרוֹנְתָּא תִּנְיֵתָא: וּקְרוֹנְתְּוָן דְּעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא עוֹבַד שׁוֹשַׁנְתָּא לָקִיט בְּאוּלָמָא אַרְבַּע אַמִּין: וּקְרוֹנְתָּ עַל תְּרֵין עַמּוּדַיָּא אַף מִלְעֵילָא מִלָּקֳבֵיל דִּבְקָא דִּי לְעִיבַר סְרִגְתָּא וְרִימּוֹנַיָּא מָאתַן סִדְרִין עֲבִידִין לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר עַל קְרוֹנְתָּא תִּנְיֵיתָא:

ג׳ חס׳ ולא תירה · ב׳ נ׳ מ״ל ויעש שרשרות ב׳ בו ידין · ל׳ רכתי׳ · ג׳ קמצין וכל אסף דכו׳ במ״ב · ב׳ למנצח וכל שושן תבירה דכו׳ · צ׳ · השבכה ק׳ : ל׳ מ״ל בסיפ׳ וכל סלר קריא׳ דכו׳ מ״ל במ״ב חס׳ · השבכה י״ג חס׳ ה״א בריש תיבותא וקרי׳

רלבג

וחוט שתים עשרה אמה יסוב את העמוד השני. מזה יתבאר כי קוטר עגול העמוד היה כמו שלש אמות וארבע חמישיות אמה בקירוב והנה התבאר בספר ירמיה כי העמוד היה חלול והיה עביו ארבע אצבעות: ושתי כותרות עשה לתת על ראשי העמודים מוצק נחשת. ר״ל שהתיך נחשת ועשה לתת על ראש העמודים מוצק נחשת ככורת שני כתרים דבוקים זה בזה כל אחד מהם ככורת אבן ומצד אחד היה נכנס בהם העמוד. והנה אמר בזה המקום שקומת הכותרת היתה חמש אמות ובסוף זה הספור אמר שקומתה היתה ג׳ אמות וזה ראיה ששתי אמות התחתונות היתה כמו מלאכת העמוד והיה העמוד הנכנס בהם ומזה יתבאר שרוחב הכותרות גדול מעמקם כי זה רחבם היה מוסיף על רחב העמוד ורחב העמוד הוא שלש אמות וארבעה חומשי אמה בקירוב כמו שקדם: שבכים מעשה שבכה. הוא מעשה רשת קרספינ״ה בלע״ז והיתה מקפת כל הכותרת ממעל ומתחת: גדילים מעשה שרשרות לכותרות. הם טריצ״אש בלע״ז והיו מוקפים מהם שבעה על כל שבכה: ויעש את העמודים ושני טורים סביב על השבכה האחת. אחשוב שהעמודים האלו היו טורים עומדים בגובה בשבכה ואילו העמודים היו קבועים בשבכה בשני גדילים מהנה ביותר רחב וכאשר נמשך אחריו מהשבעה גדילים אשר בכל שבכה והיה זה לכסות את הכותרת אשר על ראש העמודים והיא האבן העליונה והנה תהיה אות וי״ו במלת ושני טורים כפ״א רפה בלשון ישמעאל והרצון בו ויעש את העמודים שני טורים או ירצה בזה שכבר עשה את העמודים בשבכה באופן שתארנו ועשה אותם שני טורים והכונה אחת ממה שזכרנו קודם: וכותרות אשר על ראש העמודים. ר״ל שכבר עשה זה בכותרות אשר על ראש העמודים והם האגנות העליונות ציור שושנים ופרחים היו עולים על ראש הכותרות באולם ארבע אמות ואחשוב שזה הציור היה נעשה בשני טורי העמודים היוצאים מן השבכה כי העמודי׳ ההם היו גבוהים על ראש הכותרת והיה בהם צורת פרחים ושושנים: וכותרות על שני העמודים וגו׳ יהם הכותרות התחתונות ר״ל האגנים התחתונים המביטים אל העמודים הגדולים וירצה בזה שבמה שהיה מהם מביט לעמודים היה טור רמונים וגם ממעל למקום ההוא מלעמת הבטן והוא אמצע דבוק שתי האגנות כי המקום ההוא בלתי רואה העמודים היה טור רמונים. והנה היה בכל טור מהם מאה רמונים כמו שכתוב בספר דברי הימים באמרו ואת הרמונים ארבע מאות לשתי השבכות שני׳ טורים רמונים לשבכה האחת לכסות את שתי גלות הכותרות אשר על פני העמודים. והנה הרמונים תלויים בשרשרות כמו שנזכר שם ונדמה שהשרשרות שהיו שבעה לכל כותרת היו שלשה בגלה העליונה ושלשה בגלה התחתונה והאחת במקום דבוקם והיא היתה לעמת הבטן. והנה אמרו בזה המקום כי הרמונים היו מאתים טורים סביב אין הרצון בו שיהיו מאתים טורים כי זה איננו כמו שזכרנו אך הרצון בזה שהרמונים היו מאתים טורים סביב ר״ל שהיו מסודרים בשני טורים סביב: ויקם

רדק

לאולם ההיכל · כמו באולם ההיכל וכמוהו כי אים הרגתי לפצעי בפצעי ואחרים זולתו: יכין · מה שקרא שם לעמודים לסימן טוב לפי שהיו בכניסת הבית קרא להם שמות לסימן טוב לאחד יכין לשון הכנה שיכון הבית לעולם כמו שא' כירח יכון עולם ובועז לשון עוז והיא מלה מורכבת בו עז כלומר שיתן האל בו עוז וקיום כמו שנאמר יי' עוז לעמו: ותתום · לפי שהיו בהם מלאכות רבות וציורים רבים כמו שכתוב אמר עם כל זה שלמה מלאכת העמודים: ויעש את הים מוצק · כלומ' מותך בצורתו כמו שהיתה כן התיכו בדפוס שקרקע אלא שהקיפו בקורנס כמו שעשו הכלים: עשר באמה · שהיה רחבו עשר אמות והקיפו שלשים אמה יסוב אותו וכל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח: ופקעים · ת"י וצורת ביעין ובדברי הימי' ודמו' בקרים אכ"ג שפם היה עגול כדמות בצים ופניהם היו דמות פני בקרים ומה שאמר מתחת לשפתו איננו אומר מתחת לשפתו ממש אלא מתחת לשפתו רחוק משפתו שתי אמות כי חמש אמות היה קומת הים והשתי' אמות העליונות היו חלקות שלא היו בהם צורות בקרים ובאותן שתי אמות היה הים עגול ומתחת אותם שתי אמות היה הים מרובע השלש התחתונו' ולהם היה צורת בקרי' וזהו שאמר עשר באמה מקיפים את הים פירוש עשר באמה לכל רוח הנה היה רבוע הים ארבעי' אמה בעגולו מלמעלה שלשים אמה כך פירשו רבותינו ז"ל וכן נראה מפשט הפסוק: יצוקים ביצוקתו · הבקרים היו יצוקים כיציקת הים כאחד לא שחוברו אחר כך ויצוקתו שם יאמר מתכו יצוקה בשקל מלוכה גדולה: עומד על שני עשר בקר · גם זה הפסוק מעיד כי הים היה מרובע מתחת שהיה מונח לו ארבע רוחות כנג' מרובע ובכל רוח היה שלשה בקר שהיה הים עומד עליהם ופני הבקרים אל הרוחות ואחוריהם מרובעים: ושפתו · תרגם יונתן וסיפתיה כעובד שפת כס כגלגל לקיט כשושנתא: אלפים בת יכיל · ובדברי הימים אומר מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל פירשו רבותינו ז"ל אלפים בלח ושלשת אלפים ביבש וכן תרגם יונתן תרין אלפין ביתין ברטיבא מתסיל כי כל כלי שעמקו חצי רחבו גדשו משפתו ולמעלה הוא שליש ממה שמכיל הכלי עד שפתו לפיכך היה הים מחזיק אלפים

וקוה ג' כתיב ה' בסוף וסימ' ויצא עוד קוה המדה · ויעש את הים מוצק · לכן כה אמר יי' שבתי לירושלם ברחמי': והים ו' בקריאה וסימ' והים הגדול וגבול דיהושע · ראו הפלתי לכם דיהושע · והים בקעת לפניהם · והים

וַיָּקֶם אֶת־הָעַמֻּדִים לְאֻלָם הַהֵיכָל וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַיְמָנִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יָכִין וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַשְּׂמָאלִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ בֹּעַז׃ וְעַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן וַתִּתֹּם מְלֶאכֶת הָעַמּוּדִים׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ עַד־שְׂפָתוֹ עָגֹל סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וקוה שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב׃ וּפְקָעִים מִתַּחַת לִשְׂפָתוֹ סָבִיב סֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בָּאַמָּה מַקִּפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב שְׁנֵי טוּרִים הַפְּקָעִים יְצֻקִים בִּיצֻקָתוֹ׃ עֹמֵד עַל־שְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר שְׁלֹשָׁה פֹנִים צָפוֹנָה וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים יָמָּה וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים נֶגְבָּה וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים מִזְרָחָה וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה וְכָל־אֲחֹרֵיהֶם בָּיְתָה׃ וְעָבְיוֹ טֶפַח וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשָׁן אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל׃	ואקים ית עמודיא לאולמא דהיכלא ואקים ית עמודא מימינא וקרא ית שמיה יכין ואקים ית עמודא מסמלא וקרא ית שמיה בועז: ועל ריש עמודיא עובד שושנתא ושלימת עיבידת עמודיא: ועבד ית ימא מתך עסר אמין מספתיה עד ספתיה סגלגל סחור סחור וחמש אמין רומיה וחוט משח תלתין אמין מקף ליה סחור סחור: וצורת ביעין מלרע לספתיה סחור סחור מקפין ליה עסר אמין מקפין ית ימא סחור סחור תרין סידרין דצורת ביעין מתכין באתכותיה: קאים על תרי עסר תורין תלתא אפיהון לציפונא ותלתא אפיהון לדרומא ותלתא אפיהון למערבא ותלתא אפיהון למדינחא וימא מתקן עילויהון מלעילא וכל אחוריהון לגיו: וסומכיה פושכא וסיפתיה כעובד שפת כס סגלגל לקיט בשושנתא תרין אלפין ביתי ברטינא מתסיל:

ו' רפוי' · ב' הסה · וקו ג' כ' ב' · ל' · ל' חס' ודג"ה · ח"ל · ב' וחברו ודג"ה · ב' · ל' · ו' · ל"ב · ל"ו · ו' · ג' · ג' · ב' ועל ראש העמודים

לרחצה הכהנים בו · והים עליהם מלמעלה · כל הנחלים הולכים אל הים · אחוריהם ג' וסימ' וכל אחוריהם ביתה · וחברו · ופניהם קדמה והמה משתחוים:

רשי

ועל ראש העמודים מעשה שושן · חצי אמה בראש כל אחד היה כותל רק כשושן ושאר העמוד שוביו ארבע אצבעות כבוב לכך לא כמכנית אותה אמה ביציקת העמודי' בדברי הימי' לפי שלא היתה שוה למלאכת העמוד: עשר באמה משפתו עד שפתו · באמצעיתו שכל רוחב כלי עגול באמצעיתו הוא: וקו שלשי באמה · זהו שאמר כל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח הקיפו שלשים ורחבו עשר ותוכו הוא מורד: קומתו · עומקו ובדברי הימים הוא אומר שעשאו לרחיצת הכהנים לטבול בתוכו: ופקעי' · גלף צורת ביעין תרגם יונתן: מתחת לשפתו · בשלש אמות תחתונות שהיו מרובעות שכך שנינו בגמרא דעירובין שלש תחתונות מרובעות ושתים עליונו' עגולות ואי איפשר לך להכיל אלפים בת שהם מאה וחמשים מקוה טהרה ארבעים אלא בענין זה כמו שפירשו רבותינו בעירובין ועליונות מרובעות והתחתונות עגולות אי אפשר לומר דכי כתיב עגול סביב משפתו לכך הוא אומ' בפקעים הללו עשר באמה מקיפין את הים סביב שבמקום ריבועו והיקפו ארבעי' אמה עשר אמה לכל רוח אבל במקו' עיגולו אי איפשר לומר עשר באמה סביב: שני טורים הפקעים יצוקי' ביצוקתו · הכל מוצק יחד לא שחבר לו את הפקעי' אח' יציקתן על ידי מסמרו' או על ידי דבק שקורין סולדור"א בלע"ז: וכל אחוריהם · של בקרים הללו ביתה אל תחת הים היו אחוריה' פונים שניים שבצפון לקראת שבדרום ושל מזרח כנגד של מערב: ועביו טפח · שוליו ודופנותיו אך שעל פיו היה דק ומרוקע ומרודד כמעשה שפת כוס שעושין בו ומצוייר פרח ושושן: אלפים בת · ששת אלפים סאין שהבת שלש סאין שכאלו' האיפה והבת תוכן אחד כמבאו חמשים ומאה מקוה טהרה הארבעים מאות מאה מקוואות והעשרים מאות חמשים מקוואות ואף כשתחלוק הכל לפי מדה ששיערו חכמים אמה על אמה ברום שלש אמות למקוה תמצאנו כן שלש אמות המרובעות מאה מקוואות ולשתים העגולות חמשים מקוואות שהמרובע יתר על העיגול ריבוע ובדברי הימים כתו' הים שלשת אלפים ופירשו רבותינו במרת היבש שהגודש היה שליש בבית הקיבול: שלש

רלבג

ויקם את העמודים לאולם ההיכל · ר"ל שהקימם בו ולא היו נעשים · והנה קרא שם העמוד הימני והוא אשר לפאת דרום יכין ושם העמוד אשר לפאת צפון קרא בועז כאילו העיר בזה על סוד גדול מהכוון מענין כלי בית המקדש כמו שבארנו מעניינם בספר והאלה שמות והוא ידוע כי הש"י שם בטבע בתקופות הארבעה רושם להויות השפלות והתקופות השתים אשר השמש בהם דרומי הם מכינות ההויות ובתקופות הכשארות יהיה הטבע חזק ועז לעשות פעלותיו וזה מבואר נגלה בנמחים כי הם יקחו רושם מאלו התקופות יותר ממה שיקחו מהם הב"א ולזה סמך אל זה הענין משמות העמודים שלראש העמודים מעשה שושן והנה כבאר זה באור יותר בנ"ה בזכרנו התועלות המגיעים מזה: ויעש את הים מוצק וגו' · הנה התבאר בספר דברי הימים כי הים היה משמש לרחצה לכהנים בו וכדי שלא יהיו המים שאובין צריכים אנו שרגלי הבקרים היו נקובים מלמטה והיו המים באים שם מלמטה נובעים מהקרקע ונכנסים שם · והנה זכר שהיה רחב הים משפתו אל שפתו עשר אמות והיה עגול סביב והיה חמש אמות קומתו · והנה אמרו שקו שלשים באמה יסוב אותו סביב הוא על דרך קירוב כי ההיקף בעגול הוא מוסיף על שלשה בשעור בקוטר כמו שביעית הקוטר בקירוב מעט ואם אמרנו שמדת הקו הסובב היא לקוחה בחלל הים הנה יהיה יותר קרוב אל האמת אך יהיה בו קירוב מעט כי עביו היה טפח ולזה יהיה קטר חללו עשר אמות פחות שליעית אמה ויהיה היקפו בקירוב יותר על שלשים אמה אמה ושליעית אמה: ופקעים מתחת לשפתו סביב · הם כמו צורת ביצים כמו שזכרנו במה שקדם והיו מהם עשר באמה בדרך שהיו מהם בכל ההיקף שלש מאות ולזה היו מהם בשני הטורים שש מאות והם היו יצוקים ביציקת הים שם לא שיהיו שם מסובבים אחר כן אך בהתכת הים נעשו עמה אלו הפקעים יחד ולפי שבספר דברי הימים כתוב תמורת הפקעים בקרי' הנה ידמה שהיה בכל פקע צורת ראש שור יבאו המים מפיו והנה אמרו רבותי' ז"ל שלא היה הים עגול אלא בשפתו אך מתחת היה מרובע וזה נתבאר להם מהשעור שהיה מחזיק שהוא אלפים בת והבת היא שלש סאין כאמרו האיפה והבת תוכן אחד להם ולפי שאמה על אמה ברום שלש אמות היא מחזקת ארבעים סאה כמו ששערו חכמים הנה תהיינה אלפים בת שהם ששת אלפים סאים ארבע מאות וחמשים פעם אמה על אמה ברום אמה והנה האמה גובה מזה הים העגול אמה מהאמו' הנזכרי' כיהם כמו שבעים וארבע אמות בקירוב ולא יהיו בחמש אמות שגובה הים כי אם שלש מאות ושבעים אמה בקירוב וזה פחות ממה שזכרנו שמנים אמה ולזה יחוייב שתהיינה קצת האמות מרובעות וכן מצאנו במכוכה שהיתה מרובעת והיה בראש המכוכה חצי האמה קומה עגול סביב ואמרו ז"ל ששלש אמות התחתונות היה בהם הים מרובע ובשתי אמות העליונות היה עגול ובזה יתאמת מה שזכרנו בקירוב ובזה יאות יותר מה שזכר מצורו' הבקר שהיה הים מונח עליהם שהיו מהם שלשה לכל רוח · והנה היו פני הבקר בחוץ כראש ואחוריהם היו נסתרים תחת הים: ועביו טפח ושפתו כמעשה שפ"ת כוס פרח שושן · שמצוייר בו פרח · והנה אמר בזה המקום אלפים בת יכיל ובספר דברי הימים אמר מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל ואמרו רז"ל שאשר נזכר בזה המקום הוא בלח אך ביבש יחזיק יותר מפני הגודש ויהיה אם כן גודש הים מחזיק כמו חצי השיעור שמחזיק הים וזה אפשר כשיהיה הדבר הנגדש עולה על הים שיעור רב: ויעש

רשי

ושלש באמה קומתה · של מכונ׳ לבד קומת האופן שהי׳ יושבת עליו אמה וחצי אמה וגובה המכונה אמה וחצי ארבע באמה אורך וגו׳ האמה גובה היתה מרובעת אבל חצי האמה היתה עגולה שנאמר וברא׳ המכונה חצי האמה קומה עגול סביב : מסגרות להם · ראיתי במשנת ארבעים ותשע מדות המסגרות כמין טבלאות מסגרו׳ להם המסגרו׳ מיד אופן ליד אופן הוא עץ התחוב בתוך האופן בנקב וקרוי אישיל בלע״ז וארבעת האופנים במכונה מ מסגרות מכאן מארב׳ צדדין ובין זו לזו ארב׳ אמות רוחב ולמעלה סרני׳ כמו כסרים מול המסגרות והשלבים מן התחתונה לעליונה ומסגרות אחרות בין השלבים כעין מלאכת כרעי המטה של בני כפר שאינן עגולי׳ אלא פלט לצור בהם אריות וכרובים ואומר אני שהשלבים הללו כמין שליבות סולם כמין מ מקלות נחושת זקופין על המסגרו׳ התחתונה בשני׳ ושלשה בין מקל למקל מסגרות קבוע׳ משליבה לשליבה ויונתן כן תירגמו ש שליבא : ועל המסגרות אשר בין השלבים · היו מצויירין צורות אריות וצורות בקרים וכרובי׳ על השלבי׳ : כן · בסיס להושיב הכיור עליו מלמעלה למסגרת אשר על ראשם ומתחת לאריות ולבקר המדוקמין על המסגרות שבין השלבים : לויות מעשה מורד · לויות כמין זכר ונקבה מחוברין זה בזה : מעשה מורד · מרדדין כמין רידוד טס דק ואין בולטין בעוביו ולא חקוקי׳ בפיקוע יונת׳ תירג׳ לויות מעש׳ מורד מרבק עובד כיבוש טולד״ר בלע״ז : וארבעה אופני · שנים לפניהם ושנים לאחריהם כדרך העגלות הגדולו׳ : וסרני נחשת · יונתן תירגם נסרין דנחשא הם הנסרים העליונים מול המסגרות ברכי כמו נסרים : וארבעה פעמותיו · של כן שעליה׳ כתפות להם בולטות למעלה מן הנסרים בזוית הכן ותחת הכיור היושב על הכן היו הכתפות יוצאות בזיקה אחת והכתפו׳ מחזיקות לכיור שלא יפול לתוכו של כן : ללמד שמתוך הכן היו הכתפות יצוקות : מעבר איש לויות · מצד כל אחד מן הכתפות היו לזוית של זכר ונקבה מצויירות : מעבר איש · כמו איש אל אחיו האמורים בכרובים : ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה · פיהו של כן יוצא בתוך פיה של כותרת והכותרת הוא גג המכונה עשוי כמין כובע משפע מכל צדדיו ובאמצע נקבעת נקב עגול אמה וחצי אמה רוחב בעגול וסביב אותו נקב כמין היקף מחיצה חצי אמה גובה סביב וכך מפורש למטה בענין שנאמר ובראש המכונה חצי אמה קומה עג[...] קרוי פי הכותרת והכן מונח על אותו היקף ושולי הכן תחתיו תחובין בתוך פי ההיקף ולמעלה הימנו הוא בולט אמה וזהו שאמור כאן ופיהו מבית לכותרת ומעל[...] : ופיה עגול מעשה כן · ופיה של כותרת עגול דוגמת כן העגול : אמה וחצי האמה · רוחבה בעגול וגם על פיה מקלעות צורת פרחים וארבעה אופנים מתחת למסגרות שהמסגרות אופן לאופן כמו שפירשתי : ודות

רדק

אלפים בלת שמתמלא עד שפתו ושלשת אלפים ביבש עם הגודש משפתו ולמעלה והיה לא אמר למה עשה אותו ובדברי הימים אומר לרחצה הכהנים בו פירוש שהכהנים טובלים מטומאתן ובדברי רבותי׳ ז״ל והלא כלי היה ואין טבילה בכלים אמר רבי יהושע בן לוי אמת המים היתה נמשכת לו מעין עיטם והיו רגלי השורי׳ פתוחים כרמונים : המכונות · המכונה היא מושב הכיור כמו שנאמר בכיור שעשה משה את הכיור ואת כנו : מסגרות להם · לכל מכונה ומכונה עש׳ מסגרות שיסגר הכיור בתוכה : השלבים · בדים כמין חונקי הסולם וכן אמרו בסולם הלך אחר שליבותיו וכן ת״י שליביא : אריות · צורת אריות וצורת בקר וצורת כרובים שהם צורת אדם אלא שיש להם כנפים : ועל השלבים כן ממעל · כן הוא מושב כמו מכונה ש שהיתה מושב כיור וכן קטן מהמכונ׳ וי״ת מכונה בסיסא וכן כנתא וכן זה לא אמר מה היו מושיבין בו ואפשר שהיו מושיבין בו קיתון : לויות מעשה מורד · לוית הוא מן ילוה אישי אלי והיוד תמור׳ ו״ו ע״ן הפעל והענין דבוק וכת׳ מדבק ור״ל כי מתח׳ הצורות ההם בדי נחשת קטנים דבוקים זה בזה והיה מעש׳ מורד לא שהיה מותך מורד פירו׳ כמו רקוע תרגום וירקעו ורדידו : וסרני נחשת · פי׳ כמו הפוך וכ״ת וכסרין דנחש וענינו כמו לוחות : הכתפות יצוקות · לפי שהלויות היו מעשה רקוע אמ׳ כי הכתפות לא היו כן אלא מותכות היו : מעבר איש לויות · מעבר כל איש ואיש מן הלויות היו הכתפו׳ ואיש זה פירושו כמו ופניהם איש אל אחיו וכן כיריעות אשה אל אחותה : ופיהו · פירושו כל אחד מהלויות ופיה פירושו כל אחד מהכותרות : מעשה כן · כבר פירשנו מה הוא כן : לא עגולות · מכל צדיהן לא היה בהם שום עגול אלא מרובעות היו והוצרך לומר זה לפי שהיה היה מרובע מתחת ועגול ממעל : ודות

ומתחת ג׳ בקריא׳ וסי׳ ומתחת זרועות עולם · ומתחת הלשכות האלה · ובתחת לאריות :

וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּכֹנוֹת עֶשֶׂר נְחֹשֶׁת אַרְבַּע בָּאַמָּה אֹרֶךְ הַמְּכוֹנָה הָאֶחָת וְאַרְבַּע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְשָׁלֹשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתָהּ׃ וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּכוֹנָה מִסְגְּרֹת לָהֶם וּמִסְגְּרֹת בֵּין הַשְׁלַבִּים׃ וְעַל־הַמִּסְגְּרוֹת אֲשֶׁר בֵּין הַשְׁלַבִּים אֲרָיוֹת בָּקָר וּכְרוּבִים וְעַל־הַשְׁלַבִּים כֵּן מִמָּעַל וּמִתַּחַת לַאֲרָיוֹת וְלַבָּקָר לֹיוֹת מַעֲשֵׂה מוֹרָד׃ וְאַרְבָּעָה אוֹפַנֵּי נְחֹשֶׁת לַמְּכוֹנָה הָאַחַת וְסַרְנֵי נְחֹשֶׁת וְאַרְבָּעָה פַעֲמֹתָיו כְּתֵפֹת לָהֶם מִתַּחַת לַכִּיֹּר הַכְּתֵפֹת יְצֻקוֹת מֵעֵבֶר אִישׁ לֹיוֹת׃ וּפִיהוּ מִבֵּית לַכֹּתֶרֶת וָמַעְלָה בָּאַמָּה וּפִיהָ עָגֹל מַעֲשֵׂה־כֵן אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה וְגַם־עַל־פִּיהָ מִקְלָעוֹת וּמִסְגְּרֹתֵיהֶם מְרֻבָּעוֹת לֹא עֲגֻלּוֹת׃ וְאַרְבַּעַת הָאוֹפַנִּים לְמִתַּחַת לַמִּסְגְּרוֹת

וַעֲבַד יָת בְּסִיסַיָא עַסְרָא דִנְחָשָׁא אַרְבַּע אַמִּין אוּרְכָּא דִבְסִיסָא חֲדָא וְאַרְבַּע אַמִּין פּוּתְיַהּ וּתְלָת אַמִּין רוּמַהּ׃ וְדֵין עוֹבַד בְּסִיסַיָא גְדַנְפִּין לְהוֹן וּגְדַנְפִּין בֵּין שְׁלִיבַיָא׃ וְעַל גְּדַנְפַיָא דְבֵין שְׁלִיבַיָא צִיוּר אַרְיָוָן תּוֹרִין וּכְרוּבִין וְעַל שְׁלִיבַיָא כַּנְתָא מִלְעֵיל וּמִלְרַע לְאַרְיָוָן וּלְתוֹרִין מַדְבַּק עוֹבַד כִּיבּוּשׁ׃ וְאַרְבְּעָה גַלְגַלֵי נְחָשָׁא לִבְסִיסָא חֲדָא וְנִיסְרִין דִנְחַשׁ וְאַרְבַּע זָוְיָתֵיהּ כַּתְפִּין לְהוֹן מִלְרַע לְכִיּוֹר כַּתְפִּין מַתְּכִין כִּכְבַשׁ עוֹבַד דִּיבּוּק׃ וּפוּמֵיהּ מְגָיו לְקַרוּנְתְהוֹן וּלְעֵילָא בְּאַמְתָא וּפוּמֵיהּ סְגַלְגַל עוֹבַד כַּנְתָא אַמְתָא וּפַלְגוּת אַמְתָא וְאַף עַל פּוּמַהּ קְלִיעִין וּגְדַנְפֵיהוֹן מְרַבְּעִין וְלָא סְגַלְגְלִין׃ וְאַרְבְּעָא גַלְגַלַיָא לְמִלְרַע לִגְדַנְפַיָא

רלבג

ויעש את המכונות · הנה היו המכונות משמשות להיות מושב הכיור והכיורים היו לרחצה בהם את מעשה העולה ידיחו בה כמו שנזכר בספר ד״ה · וזכר שכבר היה ארך המכונה בתחלה ד׳ אמות וכנה רחבה ואולם קומתה היה שלשה אמות : וזה מעשה המכונה · אחשוב שהמסגרות הם באופן המסגרת אשר סביב השלחן שתשים השלחן כמו כליקבול והנה הצורה היתה לפי הנראה בעיני והיו מתחת המכונות ארבעה אופנים צורתם כמעשה אופן המרכבה ר״ל כמעשה אופן העגלות והיו בין האופנים כמו נסרים מנחשת נכנסים עליהם ובארבעה קצותיהם היו כתפות מחוברות בהם או הנסרי׳ כדרך שיעשו האומנים בארגז׳ שהם עושים כתפות בארבע זוית הארגז יחוברו בהם הנסרים מקצה אל קצה והכתפות והנסרים היו עולים בגובה עד מקום מושב הכיור והבולט מהכתפו׳ היה מבפני׳ אך מבחוץ היה הכל מרובע ושוה ומחוץ מהלוחות אלו היה עושה כמין שלבים הם מעלות סלם היו מרקעים ויוצאים מהלוחות שהיו בגובה ומשטח ככחיי לשטח הקרקע ומהם יוצאים מסגרות סביבם בגובה ועל המסגרות ההם עשה צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים והם כמו צורות אדם אלא שיש להם כנפים ואלו הם הצורות שראה יחזקאל במרכבה אלא שלא זכר בזה המקום צורת נשר והנה היה מתחת למסגרות האלו השליבות שהיו מחוברות סביב הלוחות ויוצאות מהם כאילו היו מרוקעות ויוצאות מהם והנה על השלבי׳ האלו היה מלמעלה כן הכיור ר״ל מושבו והמסגרת העליונה היתה סובבת ומקיימת הכיור שם והיא הנקרא׳ כותרת והנה כן הכיור היה גבהו אמה וחצי האמה והאמה התחתונ׳ היתה עולה ברבוע וחצי האמה העליונה היתה עגולה ושם היה נכנס הכיור אמה וחצי האמה ועל הכתפות הנזכרות היה עומד ועל השלבי׳ העליוני׳ ואחשוב שכן הכיור היה לו מתח׳ לוח אחד ממנו וימשהו כלי שלם בעל בית קבול · ביאור המלות · מסגרו׳ להם ומסגרו׳ בין השלבי׳ · ר״ל שהיו להם מסגרו׳ מלמעלה להשים בהם כן הכיור והיו מסגרו׳ אחרו׳ בין השלבים ההם שהם כמו מעלו׳ סלם יוצאי׳ מהלוחו׳ המחוברי׳ ברבוע · ועל המסגרו׳ אשר בין השלבי׳ ר״ל כי על המסגרות אשר היו בין השלבים ר״ל בין קצתם לקצתם היו צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים · ועל השלבים כן ממעל ר״ל שעל השלבים היה מושב הכיור מלמעלה ר״ל בשלבים העליונים ומתחת לאריות ולבקר היו כמו לוחות במסגרות ההם יהיה מושבם עליהם והם מעשה רקוע יוצאים מהמסגרות אך הכרובים ידמה שהם מונחים על שפת המסגרות בעצמם ולפי זה הפירוש יהיה שב אמרו אחר זה כרובים אריות ותימורות כמער איש ולויות סביב אל האריות והתימורות לא אל הכרובים או קצר הלשון ורצה בזה הכרובים והאריות והבקר והנה הרצון באמרו לויות מחוברות מענין לוית חן ילוה אישי אלי והרצון באמרו מעשה מורד מעשה רקוע · וארבעה אופני נחשת ר״ל שארבעה אופנים היו מתחת למכונה כאילו ישאו את המכונה והיו עליהם סרני נחשת והם כמו לוחות ונסרים מנחשת ולארבע זווית המחובר מהנסרים האלו היו להם כתפות עולות עד מתחת לכיור ואין הכתפות מחוברות לנסרים ההם במלאכה אך הם יצוקות עמהם ומקצה כל אחד מהנסרי׳ היו מחוברו׳ בעצמות · ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה ר״ל שפי הכיור היה עולה אמה בגובה מלפני׳ מהמסגרת העליונה שהיא הכותרת ומחוברת בין הכיור ולמעלה מהאמה היה פיהו עגול מעשה כן הכיור כי הכיור היה עגול והיה עולה בעגול עד שלמות אמה וחצי אמה בדרך שהיה שם חצי אמה עגול כמו שנזכר אחר זה · וגם על פיה מקלעות ר״ל שעל שפתה היו ציורים ר״ל על שפת הכותרת והיא המסגרת העליונה · ומסגרותיהם מרובעות לא עגולו׳ ר״ל מסגרות המכונות כלם היו מרובעות ואעפ״י שהיה כן הכיור עגול מלמעלה כמו שזכרנו · וארבעת האופנים למתחת למסגרות ר״ל שארבעה אופנים היו מתחת לכל המסגרות : ודות

וידות האופנים. תרגומו ואסרת גלגליא: אופן המרכבה. מרכבת הקדש הנראית במראה הנבואה ליחזקאל ות"י מרכבת יקרא וראה שלמה בחכמתו מה שראה יחזקאל בנבואתו: וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק. חשוקיהם הוא ענין כנוש והדוק וחשוריה' ענין קשירה וי"ת וחופיהון וכיבושיהון כולא מתך: ויפתח על הלוחות. הם שרגי נחשת שזכר ואמר כי בפתוח עשה ידות המכונה על הלוחות: ותימורות. צורת דקלין: כמער איש ולויות סביב. בדבוק כל אחד ואחד מן הלויות שזכר למעלה ומער לשון דבוק וכן קיר ערה מגן וכן בדברי רז"ל מעורה בטרפשין וי"ו ולויות כו"מ כרדס ורכב וסוס וזולתה ובדברי רז"ל מאי כמער איש ולויות כאיש המעורה בלויה שלו וי"ת כיבש חד ומדבק סחור סחור: מוצק אחד. בהתכה אחת: קצב אחד לכלהנה. לכל עשר המכונו' היה קצב אחד וקצב כמו מדה ענין דבר החתוך במדה: על כתף הבית מימין. פירוש הבית עזרת הכהנים ושם היו נתונים הכיורות: על

וידות האופני' · הוא עץ התחוב באופנים וקורין איי"ל: במכונה ידביק' מצוקים במכוני ביציקה: כמעשה אופן המרכבה. יתרגם יונתן כעובד גילגלי מרכב' יקרא. אופן בתוך האופן שתי וערב כמו שאמור ביחזקאל במרכב' גבוה: ידותם. איישי"ל: וגביהם. בוי"לס בלע"ז הם הנקבים: וחשוקיהם. עיגולם סביב שהוא קימורן: וחשוריהם. זרועות האופנים התחובים מגביהם לחישוקיהם שקורין ריי"ש בלע"ז: וארבע כתפות. כמו שפירשתי למעלה שהוא סביב הנקב וד' פעמותיו כתפו' להם ולא מכאן כאן אלא לנוי ומן המכונ' כתפיה: חצי האמ' קומה עגול. היא מחיצה כמו שפירשתי למעלה שהו' סביב הנקב והאמה מ מרובעת: ועל ראש המכונה ידותיה. הם שרני הנחשת האמורים למעלה: ומסגרותיה ממנה. מסגרות התחתונות הוצקו עמה ולא שחיברן לאחר כן: ויפתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותי' התחתונות על שניהם פתח וחקק כרובים א אריות ותימורות: כמער איש ולויו'. פתח סביב כזכר ונקבה ה החבוקין בזרועותיהן כן פירשו רבותינו: כמער. לשון האחוה ודיבוק ופירושו איש ולוייתו זכר ולוייתו ו מוצק אחד. כשם שיצק

ומעשה ו' וסי' האפנים כמעשה. וחיה כנור ונבל. אשר ברכו ה' צבאות. אנחנו החמר. לא יבנו ואחר ישב. כי מעמדם. השמים מספרים. לפנים הארץ יסדת. ויהי נועם ה' אלהינו ב' בו: על כתף ה' וסי' נמסר בסדר מסעי:

וִידוֹת הָאוֹפַנִּים בַּמְּכוֹנָה וְקוֹמַת הָאוֹפַן הָאֶחָד אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה:
וּמַעֲשֵׂה הָאוֹפַנִּים כְּמַעֲשֵׂה אוֹפַן הַמֶּרְכָּבָה יְדוֹתָם וְגַבֵּיהֶם וְחִשֻּׁקֵיהֶם וְחִשֻּׁרֵיהֶם הַכֹּל מוּצָק: וְאַרְבַּע כְּתֵפוֹת אֶל אַרְבַּע פִּנּוֹת הַמְּכֹנָה הָאֶחָת מִן הַמְּכֹנָה כְּתֵפֶיהָ: וּבְרֹאשׁ הַמְּכוֹנָה חֲצִי הָאַמָּה קוֹמָה עָגֹל סָבִיב וְעַל רֹאשׁ הַמְּכֹנָה יְדֹתֶיהָ וּמִסְגְּרֹתֶיהָ מִמֶּנָּה: וַיְפַתַּח עַל הַלֻּחֹת יְדֹתֶיהָ וְעַל וּמִסְגְּרֹתֶיהָ כְּרוּבִים אֲרָיוֹת וְתִמֹרֹת כְּמַעַר אִישׁ וְלֹיוֹת סָבִיב: כָּזֹאת עָשָׂה אֵת עֶשֶׂר הַמְּכֹנוֹת מוּצָק אֶחָד מִדָּה אַחַת קֶצֶב אֶחָד לְכֻלָּהְנָה: וַיַּעַשׂ עֲשָׂרָה כִּיֹּרוֹת נְחֹשֶׁת אַרְבָּעִים בַּת יָכִיל הַכִּיּוֹר הָאֶחָד אַרְבַּע בָּאַמָּה הַכִּיּוֹר הָאֶחָד כִּיּוֹר אֶחָד עַל הַמְּכוֹנָה הָאַחַת לְעֶשֶׂר הַמְּכֹנוֹת: וַיִּתֵּן אֶת הַמְּכֹנוֹת חָמֵשׁ עַל כֶּתֶף הַבַּיִת מִיָּמִין וְחָמֵשׁ

ל' · ל"פ · ל' · ב' · ל' חס' בכתיבים · ומסגרתיה ק' · ל' · ל' · ל' · ל' · ב' כתח זקף

וְאַשְׁרַת גַּלְגַּלַיָּא בִּבְסִיסָא וְרוּמֵיהּ דְּגַלְגַּל חַד אַמְּתָא וּפַלְגוּת אַמְּתָא: וְעוֹבַד גִּילְגְּלַיָּא כְּעוֹבַד גִּילְגְּלֵי מֶרְכְּבַת יְקָרָא אַשְׁרָתְהוֹן וְגַבֵּיהוֹן וְחוֹפֵיהוֹן וְכִיבוּשֵׁיהוֹן כּוֹלָא מַתָּךְ: וְאַרְבַּע כַּתְפִין לְאַרְבַּע זָוְיָן דְּבַסִיסָא חֲדָא מִן בְּסִיסָא כַּתְפָהָא: וּבְרֵישׁ בְּסִיסָא פַּלְגוּת אַמְּתָא רוּמָא סַגְלְגַל סְחוֹר סְחוֹר וְעַל רֵישׁ ב בְּסִיסָא אַשְׁרָתָהָא וְגַדְנְפָהָא מִינַהּ: וּגְלַף עַל לוּחַיָּא אַשְׁרָתָהָא וְעַל גַּדְנְפָהָא כְּרוּבִין אַרְיָוָן וְצוּרַת ד דִּיקְלִין כִּיבַשׁ חַד וּמְדַבַּק סְחוֹר ס סְחוֹר: כַּחֲדָא עֲבַד יָת עֲסַר בְּסִיסַיָּא מַתַּךְ חַד מִשְׁחֲתָא חֲדָא עוֹבָדָא חַד לְכוּלְהוֹן: וַעֲבַד עַשְׂרָא כִּיוֹרִין דִּנְחָשָׁא אַרְבְּעִין בֵּיתִין בַּרְטִיבָא מַחֲסִיל לְכִיוֹרָא חַד אַרְבַּע אַמִּין כִּיוֹרָא חַד כִּיוֹרָא חַד עַל בְּסִיסָא חֲדָא לַעֲשַׂר ב בְּסִיסַיָּא: וִיהַב יַת בְּסִיסַיָּא חֲמֵשׁ עַל עִיבַר בֵּיתָא מִימִינָא וַחֲמֵשׁ

ולפי משמעותו לויות לשון דיבוק שולדור"א בלע"ז כמו לויות היה שם עשיות כמער איש והמער כמו שפירשנו: מוצק אחד · כשם שיצק את הראשונות כן יצק את כולם: עשרה כיורות. כתוב בדברי הימים את מעשה העולה ידיחו בם והאמר רבי כיורות הן הן סירות כמה דאת אמר ככיור אש בעצים וגו': על

רלבג

וידות האופנים במכונה: הנה ידות האופנים הם בדמיון העץ התחוב באופן העגלה אשר סביבו יסובב האופן והם היו דבוקים במכונה ממנה היו יוצאים: וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה. אחשוב שקומת האופן היא קומת ידו כי ככה יגביהו המכונה מהקרקע: ידותם וגביהם וחשוקיהם וחשוריהם. הנה ידותם הם הידות שהיו האופנים תחובים בהם כמו שבארנו וגביהם הם העגלות הגדולות שסביב האופנים כי הם על גביהם וחשוקיהם הם העגלות הקטנות שסביב ידות האופנים כי הם מדובקים ונקשרים בהם וחשוריהם הם כמו עמודים וזרועות יבאו מעגלה הקטנה אל העגלה הגדולה. וכל זה היה מוצק ומחובר בהתכה לא במלאכה: המכונה כתפיה. ר"ל שהכתפות אינן מחוברות בלוחות הנחשת והם שרני הנחשת חבור מלאכותי אך היו בעצמם יוצאים מהמכונה: ובראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב. ר"ל שהכן שהיה בראש המכונה שהיה חצי האמה היה עגול סביב כמו שקדם והיה זה על ראש המכונה כי מתחת היה הכל מרובע כמו שקדם. וידותיה והם השלבים ומסגרותיה אשר סביב השלבים הכל היה ממנה ר"ל מהמכונה בעצמה ולא היה מחובר בדרך מלאכה: ויפתח על הלוחות. ר"ל שסבר חקק ורקע סביב הלוחות כדרך מעשה מהמכונה בעצמה: ידותיה. והם השלבים: ומסגרותיה. גם כן הכל היה ממנה ר"ל מהמכונה בעצמה. ואחשוב שהאופנים לא היו סובבים כי היו מחוברים בהתכה עם המכונה אך הכל היה אחד מוצק. והנה זכר כי ככה גם כן היו הכרובים והאריות והתימורות שהיו על המסגרות בבד כל אחד מהם והיו מחוברים סביב הכל היה מעצם המכונה מוצק. והנה התימורות היו בצורת פקעים כמו שזכרנו במה שקדם ודמה שהיו בצורת בקר בבד אחד מהם כמו שקדם בצורת הבקר שהיה בפקעים אשר בים. והנה הרצון באמרו כמער איש ולויות סביב שבבד כל אחד מהמסגרות היו מחוברים סביב. ויהיה הרצון באמרו כמער איש כטעם אמרו מעבר איש והרצון בו כהכלות כל איש מהם והוא בקצותיהם הם שם מחוברות סביב מעצמותם וכמוהו במערה גבע: כזאת עשה את עשר המכונות מוצק אחד. ר"ל שכל אחת מהן עם כל אלו הדברים הנלוים לה הם כלם נעשים בהתכה ובזה האופן הם מחוברים לא בדרך מלאכה והם כלם במדה אחת ובקצב אחד לא היה ביניהם שום שנוי במדה ובתמונה: ויעש עשרה כיורות נחשת. הנה הכיור היה משמש לקדש ידיו ורגליו של כהן כמו שנזכר בתורה והיה משמש להדיח מעשה העולה גם כן כמו שנזכר בספר ד"ה. אמר שקוטר הכיור היה ארבע באמה וידענו שהוא היה עגול בשפתו והיה גבהו בשיעור שיחזיק הכיור האחד ארבעים בת שהם מאה ועשרים סאין ולזה הוא מבואר שלא היה שיעור חלל הכיור כי אם תשע פעמים אמה על אמה ברום אמה: ויתן את המכונות חמש על כתף הבית מימין. הרצון בבית ההיכל ובמה שבין הכותל הדרומי וכותל העזרה שם חמשה כיורות והחמשה הנשארים שם במה שבין הכותל הצפוני מן ההיכל וכותל העזרה. ואפשר שנאמר והוא יותר נכון שהבית הנזכר בזה המקום הוא חצר הכהנים ובו היה המזבח החיצון שנזכר שם בספר ד"ה שהיה שעורו עשרים אמה בארך וברוחב ובעומק ושם נזכר כי הוא עשה חצר הכהנים ונתן הים מכתף הימנית קדמה ממול נגבה וזה מורה שכתף הבית הימנית הנזכר בזה המקום הוא שב אל חצר הכהנים ולפי זה הפי' השני לא נצטרך לומר שיהיו הכיורים בין כותלי ההיכל וכותלי העזרה אבל יהיו לפאת מזרח מההיכל ואולם הים היה לפאת מזרחי דרומי שבחצר הכהנים והנה היה במקום היותר פנות שם לפי מה שבארנו בפרשת ויקרא ולזה היה מקום הדשן לפאת מזרח מחצר הכהנים: ויעש

רשי

על כתף הבית. כנגד כתף הבית הימנית: מכתף הבית הימני. מסוף מצד הדרום לצד צפון וזהו קדמה מול נגב מקצוע מזרחית צפונית כנגד האויר שבין כותל צפוני של בית לצד כותל העזרה לצד צפוני קרוי ממול נגב מסוף ומרוחק מן הדרום ואין מול וממול שוין בפתרון: סירות. של נחושת לדשן את המזבח: יעים. מגרפות של נחושת שקורין וודי"ל בלע"ז לחתות בהן דשן לתת בתוך הסירות: שני טורים רימונים. מאה רימונים בטור חרוזים בשרשרת: יצקם. התיכם והציקם כתבניתם: במעבה האדמה. בעובי גרגישתא: ויגח שלמה. מלשקול את משקל הכלים האלה מרוב מאד וחדל לספר משקלם: חמש מימין וחמש משמאל. אי אפשר לומר חמש מימין הפתח וחמש משמאל הפתח אם כן מניחו מנורה בצפון והתורה אמרה על ירך המשכן תימנה אלא של משה באמצע חמש מימינו וחמש משמאלו:

רדק

על כתף הבית מימין. פירוש מימין הבית וכן משמאלו משמאל הבית או יהיה פירו' מימין כיור שעשה משה ומשמאלו והכיורים היו לרחוץ מהם הכהנים ידיהם ורגליהם ולהדיח בהם מעשה העולה כמו שאומר בדברי הימים: ואת הים. הים היה גם כן נתון בעזרה וכן כתוב בדברי הימים ויעש חצר הכהנים והעזרה הגדולה וגו' ואומר ואת הים נתן מכתף הימנית קדמ' וגו' פירו' נתן הים בעזר' לצד דרום מסוף כלפי מזרח: ואת כל הכלים האהל. כן כתיב וקרי האלה והקרי מבואר והכתוב ר"ל כעין אותם הכלי' שהיו באהל מועד כן עשה חירם למלך שלמה בבית המקד' וכן תרג' יונתן כל מאניא האילין כעובד מאני משכנא דעבד משה כן עבד חירם למלכ' שלמה בית מקדשא דיי': ממורט. זך ונקי מכל חלודה ומכל סיג: בככר הירדן. כתרגומו במישרי ירדנא: במעבה האדמה. תרגומו בעובי גרגישתא והגרגישתא היא העפר הטוב אשר ממנו יעשו הכורים לצקת בהם ובככר הירדן היה שם מקום לצקת בו: בין סכות ובין צרתן. ובדברי הימים צרדתה ושני שמות היו לו והעפר ההוא טוב להתכה ובעובי אותו קרקע צייר דפוס הכלים ויצקם שם כי לא יתכן לעשות כורים לכלים גדולים כאלה אלא בעובי האדמה התיכו אותם: ויגח שלמה. הניח מלשקלם מרב מאד מאד לא נחקר משקלם והניחם כמו שנעשו ולא נודע משקלם ויונתן תרגם ואצנע שלמה כלומר הביאם ממקום יציקתם והניחם בבית המקדש במקומם ומרוב שהיו הכלים לא נחקר משקלם: ואת השלחן. שם כלל כמו ויהי לי שור וחמור כי עשרה שלחנות עשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים ויעש שלחנות עשרה וגו' ואת השלחנו' ועליהם לחם הפנים: חמש מימין וחמש משמאל. פי' מימין מנורת משה הניח חמש מנורות וחמש משמאל מנורת משה אבל כל המנור' היו גם כן בדרום וכן כל השלחנות בצפון ואומ' בדברי הימים על השלחנו' שהניח חמש מימין וחמש משמא' ופירושו כמו במנורת חמש מימין שלחן משה וחמש משמאלו ועל כל המנורות היו מדליקין ועל כל השלחנו' היו מסדרין ואף על פי שיש מחלוקת בזה בדברי רז"ל הנראה מן הפסוקים כן הוא: והפרח

מסורה

על כתף ה' וסימ' וירד הגבל משפם. ויתן את המכונות ב' בו. משא בהמות נגב. ויביאני במבוא אשר על צפונה. ונמסר גם בסדר מסעי: ואת הים ה' וסי' ואת הים האחד. ואת הים נתן מכתף הבית. וחברו דד"ה. ויקצץ המלך אחז. ואני מרעיש את דכה אמר יי' צבאות עוד: וגלת ז' חס' וסי' ותאמר לו תנה לי ברכ' כי ארץ

מקרא

ה׳ ת׳ עַל־כֶּתֶף הַבַּיִת מִשְּׂמֹאלוֹ וְאֶת־הַיָּם
נָתַן מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית קֵדְמָה
מִמּוּל נֶגֶב׃
ג׳ מל׳ ויהי חירום· יכסל ו· ויעש חירום וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־
הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר
עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה׃
ז׳ חס׳ עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־
עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת
שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלֹּת
הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים׃
וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי
ד׳ זוגין מתחלפין הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים
לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי
גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים׃
ל׳ חס׳ וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עֶשֶׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת
ה׳ עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת׃ וְאֶת־הַיָּם
הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת
הַיָּם׃ וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים
וְאֵת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים
האלה ק׳ הָאֹהֶל אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ
ל׳ וחס׳ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט׃
ב׳ בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ
ל׳ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין
ב׳ מטר׳ ז׳ צָרְתָן׃ וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־
ב׳ הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר
מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת׃ וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת
כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח
ג׳ הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם
הַפָּנִים זָהָב׃ וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת
חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל ל

תרגום

עַל עִיבַר בֵּיתָא מִסְּמָלֵיהּ וְיַת יַמָּא יְהַב מֵעֲבַר בֵּיתָא מִיַּמִּינָא קִידוּמָא מְקָבֵיל דָּרוֹמָא׃
וַעֲבַד חִירוֹם יַת כִּיוֹרַיָּא וְיַת מַגְרוֹפְיָתָא וְיַת מִזְרְקַיָּא וְשֵׁיצִי חִירָם לְמֶעְבַּד יַת כָּל עִיבִידְתָּא דַּעֲבַד לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ׃ עַמּוּדַיָּא תְּרֵין וְאַגָּנֵי קְרוֹנָתְוָן דִּי עַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא תַּרְתֵּין וּסְרִיגָתָא תַּרְתֵּין לְכַסָּאָה יַת תַּרְתֵּין אַגָּנֵי קְרוֹנָתְוָן דְּעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא׃ וְיַת רִימוֹנַיָּא אַרְבַּע מְאָה לְתַרְתֵּין סְרִיגָתָא תְּרֵין סִידְרִין דְּרִימוֹנִין לִסְרִיגְתָא חֲדָא לְכַסָּאָה יַת תַּרְתֵּין אַגָּנֵי קְרוֹנָתְוָן דְּעַל אַפֵּי עַמּוּדַיָּא׃ וְיַת בְּסִיסַיָּא עֲשַׂר וְיַת כִּיוֹרָא עַסְרָא עַל בְּסִיסַיָּא׃ וְיַת יַמָּא חַד וְיַת תּוֹרֵי תְּרֵי עֲסַר תְּחוֹת יַמָּא׃ וְיַת דּוּדַיָּא וְיַת מַגְרוֹפְיָתָא וְיַת מִזְרְקַיָּא וְיַת כָּל מָנַיָּא הָאִילֵין כְּעוֹבַד מָנֵי מַשְׁכְּנָא דַּעֲבַד מֹשֶׁה כֵּן עֲבַד חִירָם לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ נְחָשׁ טָב׃ בְּמֵישְׁרֵי יַרְדְּנָא אַתִּיכִינּוּן מַלְכָּא בְּעוֹבֵי גַרְגִּישְׁתָּא בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן׃ וְאַצְנַע שְׁלֹמֹה יַת כָּל מָנַיָּא מִסְּגֵי לַחֲדָא לַחֲדָא לֵית סוֹף לְמַתְקַל נְחָשָׁא׃ וַעֲבַד שְׁלֹמֹה יַת כָּל מָנַיָּא דִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ יַת מַדְבְּחָא דְּדַהֲבָא וְיַת פָּתוֹרָא דִּי עֲלוֹהִי לְחֵם אַפַּיָּא דַּהֲבָא׃ וְיַת מְנָרְתָא חָמֵשׁ מִיַּמִּינָא וְחָמֵשׁ מִסְּמָלָא

מסורה

הנגב נתתי ג' בפסוק. וחברו ותאמר לו תנה לי ברכה דשפטים ג' בו. עמדים שנים דמלכים קדמא דפסו' חסר ו"ו. ונמסר גם ביהושע סי' ט"ו: וינח ז' דגשין בקריא' וסי' משה את הבטה. וינח יי' את הגוים. ויכתב בספר וינח. וינח שלמה את כל הכלי'. וינח את נבלתו. וינח את נערו שם. ויעש שלחנות. ונמסר גם בסדר קרח: מאד מאד ו' בקריאה וסימ' והמים גברו מאד מאד על הארץ. ויפרץ האיש מאד מאד. טובה הארץ מאד מאד. וינח שלמה את כל הכלים. וייראו מאד מאד. והנבאתי כאשר צויתי: ואת השלחן ג' בקריאה וסימ' ואת כל בליו. וחברו ואת השלחן. ויעש שלמה את כל הכלים:

רלבג

ויעש חירם את הכיורות. הרצון בו הסירות וכן אמר אח' זה ואת הסירות ואת היעים וכן כתוב בדברי הימים בשני אלו המקומות והנה ענין אלו הכיורות הוא מענין אמרו והכה בכיור או בדוד והנה אלו הסירות היו משמשות לשים בהם דשן המזבח: ואת היעים. הם מגרפות של נחשת לדשן בהם המזבח: ואת המזרקות. הם כלים יקבלו בהם הדם להזות על המזבח: ואת כל הכלים האהל. קרי וכתוב הכלים האהל והנה תרגם יונתן לפי הכתב שאלו הכלים היו נעשים בצורה שעשאם משה באהל ומזה אמרו ואת כל הכלים האהל כאילו אמר את כל הכלים כלי האהל וכמוהו רבים בלשוננו: נחשת ממורט. ר"ל צרוף ונקי מכל סיג: בככר הירדן. ר"ל במישור הירדן: במעבה האדמה. ר"ל שחפר בעובי האדמה צורת הדפוסים להתיך את כל הכלים האלה כי לא היה נכון לגדלם לעשות להם דפוסים יותכו בהם זולת זה הדרך: וינח שלמה את כל הכלים. ר"ל כי מרוב משקלם הניח שלמה מלחקור על משקלם כמה היה: ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית יי'. ר"ל אשר בבית יי': את מזבח הזהב. הוא מזבח הקטורת אשר היה בהיכל: ואת השולחן אשר עליו לחם הפנים זהב. כבר נתבאר בספר דברי הימים כי שלמה עשה עשרה שולחנות והניחם בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל שיהיו קצת השולחנות לפאת צפון וקצתם לפאת דרום כי כבר התבאר מדברי התורה שמקום השולחן היה בצפון והמנורה היה בדרום אבל הרצון בזה של פאת צפון שם השלחנות בשתי שורות השורה האחת לפאת ימין מהאהל וכן ראוי שנבין מענין המכונות והנה לא זכר מעשה השולחן והמנורות לפי שכבר עשאם באופן שנזכר בתורה: לפני

לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת
וְהַמֶּלְקַחַיִם זָהָב: וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת
וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב
סָגוּר וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת
הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים לְדַלְתֵי
הַבַּיִת לְהֵיכָל זָהָב:
וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה
אֶת־קָדְשֵׁי דָּוִד אָבִיו אֶת־הַכֶּסֶף
וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֵּלִים נָתַן בְּאֹצְרוֹת
בֵּית יְהוָה:
ח אָז יַקְהֵל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאֶת־כָּל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
יְרוּשָׁלָ͏ִם לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־
יְהוָה מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן: וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח
הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי:
וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן: וַיַּעֲלוּ אֶת־
אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד
וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל

ה׳ ל׳ חס׳ בכבי׳ ובכתו׳ · ל׳ · ח׳ · ל׳ · ג׳ בכסי׳ · ג׳ ר׳ · כ״ח · יתככו׳ את את ואת ואת׳ · ג׳ · כולהון תמכין · ו׳ · ט׳ פסו׳ בכו׳ את ואת ואת·

ו קֳדָם בֵּית כְּפוּרֵי דַהֲבָא טָבָא
וְשׁוֹשַׁנְתָּא וּבוֹצִינַיָּא וְצִיבְתַיָּא
דַהֲבָא: וְקוּלַיָּא וּמְזַמְרַיָּא וּמִזְרְקַיָּא
וּבַזִיכַיָּא וּמַחְתְּיָתָא דַהֲבָא טָבָא
וּמוּגְלְסַיָּא לְרָשֵׁי בֵּית גַּוָּאָה לְקֹדֶשׁ
קוּדְשַׁיָּא לְרָשֵׁי בֵּיתָא לְהֵיכְלָא
דַהֲבָא: וּשְׁלִימַת כָּל
עִיבִידְתָּא דַעֲבַד שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בֵּית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְאַיְתִי שְׁלֹמֹה יַת קוּדְשֵׁי
דָוִד אֲבוּהִי יַת כַּסְפָּא וְיַת דַהֲבָא וְיַת
מָנַיָּא יְהַב בְּאוֹצְרֵיהּ בֵּית מַקְדְּשָׁא
דַיְיָ: בְּכֵן כְּנַשׁ
שְׁלֹמֹה יַת סָבֵי יִשְׂרָאֵל וְיַת כָּל רֵישֵׁי
שִׁבְטַיָּא רַבְרְבֵי אֲבָהָתָא דִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְוַת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה לִירוּשְׁלֶם
לְאַסָּקָא יַת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ מ
מִקַּרְתָּא דְדָוִד הִיא צִיּוֹן: וְאִתְכַּנַּשׁוּ
לְוַת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה כָּל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל
בְּיַרְחָא דְעַתִּיקַיָּא דִקְרַן לֵיהּ יַרְחָא
קַדְמָאָה בְּחַגָּא וּכְעַן הוּא יַרְחָא
שְׁבִיעָאָה: וַאֲתוֹ כָּל סָבֵי יִשְׂרָאֵל
וּנְטָלוּ כַּהֲנַיָּא יַת אֲרוֹנָא: וְאַסִּיקוּ
יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְיַת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיַת
כָּל מָנֵי קוּדְשָׁא דִי בְמַשְׁכְּנָא ו

ותשלם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ותשלם כל המלאכה דמלכים· וחברו דד״ה· ותשלם החומה בעשרים: ואת הכלים ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ותשל׳ם כל המלאכה אשר עשה· ואשקלה להם· ויתן יי׳ בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצ׳

כלי בית: בירח ד׳ וסי׳ נמסר לעיל בסיפרא סימן ז׳· באהל ו׳ קמץ וסימ׳ בלשון תרגום שרה על׳ת בעננא דנשיא בקימא דארונא· ופי׳ נמסר בסד״ד חקת התורה ובספר שפטים סימן ה׳:

באהל ו׳ קמצין וכו׳ שרה עלת בענכ׳ דנשיא בקימ׳ דארונ׳

רדק

והפרח· פרחי המנורה כמו שכתוב במנורת משה כפתור ופרח וכן הנרות שבע בכל מנורה כמו במנורת משה וכן המלקחים: והספות· הם כלים עשוים בתכונת הכדים ואפשר ש״הם הנקראים בדברי רז״ל קיתון קיתונות ות״י וקוליא ותרגם אנקלוס וכדה על שכמה וקולתא: והמזמרות· כלי׳ שמזמרי׳ בהם: והפותו׳ לדלתות הבית· ת״י ומוגלסיא והם צירי הדלתות ואומר כי צירי הדלתו׳ של הבית הפנימי שהוא הדביר וצירי דלתות ההיכל עשה זהב אבל הדלתו׳ היו מעץ מצופו׳ זהב כמו שכתוב למעלה ולהיכל שאמר הוא פי׳ הבי׳ שזכר כי את׳ לדלתות הבית ופירו׳ לדלתו׳ שהיו להיכל כי הוא הנקרא בית במקו׳ באותם הבתים כי אין כתוב ו ולהיכל אלא להיכל בלא וי״ו ו והספרים שכתוב בהם וי״ו טעות הוא: ויבא שלמה· מה שהקדיש אביו כתן ממנו בבנין הבי׳ לכבוד אביו כי לא היה צריך לאותו ה הקדש כי לרוב היה לו כסף וזהב ונחשת אך לכבוד דוד אביו נתן ממנו במלאכת בית המקדש ו והשאר נתן באוצרו׳ בית יי׳ ופירו׳ ואת כל הכלי׳ כלי זהב וכלי כסף וכלי נחשת שלקח דוד מהדרעזר משאר הגוי׳ כמו שכתוב למעלה· ובדרש שלא נתן שלמה מקדשי׳ דוד אביו דבר במלאכת בית ה המקד״ש לפי שידע שלמ׳ שסופו ליחרב שלא יהו אומרים אומות העולם מפני שהיה בנין הבית מחמס ומגזלות שגזל דוד לפיכך חרב וי״א כך אמ׳ שלמה רעב היה בימי אבא שלש שנים שנה אחרי שנה והיה לו לבזבז ההקדשות האלה להחיות בהן עניי ישראל יהיו שמורין לעת צורך: מעיר דוד· כי שם העלהו דוד כשהביאו מבית עובד אדום: בירח האיתנים· שבו אוספים הפירו׳ והתבואות לבית כמו שנקרא חג האסיף לזה הטעם וכן איתנים לשון חוזק שהתבואות והפירות חיי האדם ורבנו ז״ל שאמרו חדש שנולדו בו אבות הם איתני עולם כמו והאיתנים מוסדי ארץ ומהם שאמרו שהוא חזק המצות שיש בזה החדש חגים ומצות ות״י בירח׳ דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמא׳ בחגא וכען הוא ירחא שביעאה כלו׳ כי לפני הזמן יצאו ישראל ממצרים היה תשרי החדש הראשון כי בתשרי נברא העולם ומשיצאו בני ישראל ממצרים בניסן הוא ראש לחדשים ותשרי שביעי לו כי כן אמר להם האל יתברך החדש הזה לכם ראש חדשים לכם מכלל כי לשאר העולם איננו ראשון כי תשרי הוא ראשון: בחג· קודם חג הסכות נקהלו אלא אמר כי בחג נקהלו לעשות שם חנוכת המקדש והחג שבעת ימים קוד׳ חג הסוכות הוא שנקהלו בירושלם כמו שנפרש: וישאו הכהנים את ארון יי׳· אמרו רבותינו ז״ל בשלשה מקומות נשאו הכהני׳ את הארון כשעברו ישראל את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו כשברח דוד מפני אבשלו׳ ועתה כשהכניסוהו לבית המקדש לקדש הקדשי׳ והם לא זכרו זה המקו׳ אולי בכלל החזירוהו למקומו הוא: את ארון יי׳ ואת אהל מועד· את ארון יי׳ מציון כמו שאמ׳ ואת אהל מועד מגבעון כי שם היה: הכהנים

רשי

והפרח· של מנורה: והנרות· בזיכין שנותנין בהן השמן והפתילה: והמלקחים· שמרימין בהן את הפתילה מתוך השמן: והסיפו׳· כלי של מיני זמר הו׳ וכן מזמרו׳ המזרקות והסיפות לקבל דם והכפות לבזיכי לבונה: מחתות· לחתות בהן תרומת הדשן ונחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הפנימי להקטיר קטרת: והפותות· מפתחות שמעתי שמפתחין בהם את המנעול: לדלתות הבית· שהוא קדש קדשי׳ לדלתי הבי׳ שהו׳ להיכל כל פיתותיהן היו זהב: את קדשי דוד אביו· מה שנשאר מכסף וזהב שהקדיש אביו ומדר׳ אגדה שלא רצה שלמ׳ לתת מאותו הקדש לבניין הבית ושמעתי מחכמי י ישראל שהיו אומרין לפי שהיה יודע שסופו ליחרב לפי שלא יהו האומות אומרין קשת יראתם שלקח נקמתם מן הבית שנבנה מן גזילות וחבלות שגזל ח מהם דוד ויש אומרי׳ כך אמר שלמה רעב היה בימי אביו ג׳ שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזבז ההקדשות הללו להחיו׳ בהן עניי ישראל: נשיאי האבות לבני ישראל· של בני ישראל: מעיר דוד· שנתנו שם דוד כשהביאו מבית עובד אדום: בירח האיתנים· ת״י יונתן בירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמאה בחגא וכען הוא שביעאה משניתנה תורה וכתו׳ בניסן הו׳ ראש חדשים נקרא תשרי שביעי: ואת אהל מועד· שעשה משה ונגנז שלמה משנבנה בית ראשון כמו ששנינו בתוספתא דסוטה: אשר באהל· אשר נטה דוד לארון: כנפי

רלבג

לפני הדביר זהב סגור· הנה מפני שהשולחנות הם גם כן לפני הדביר ולא זכר זה אלא במנורות ידענו שהמנורות יותר קרובות מקדש הקדשים מהשלחנות והם היו כנגד הארון כי לפני יי׳ היו כמו שהתבאר מדברי התורה ומה שאמר והפרח והנרות והמלקחים זהב אין הרצון בו שלא יהיה השאר גם כן זהב אבל הרצון בו שעד פרחה שהיה בסוף ירכה ועד הנרות שהיו בקנה המנורה השני הכל היה זהב וכן המלקחים היו זהב כמו שהוגבל בתורה וככה אמר בתורה עד ירכה עד פרחה זהב טהור: זהב סגור· ר״ל נקי ומזוקק וידמה שזקוקו היה בשיסגרוהו תוך הכור באש עם דברים יוציאו ממנו סיגיו בעשן ולזה נקרא סגור: והספות· הם ברמיון כדים העשויים לשים בהם יין: והמזמרות· הם כלי זמר עשויים מזהב· ואפשר שיהיו גם כן הספות מינים אחרים מכלי זמר: והמזרקות· הם לקבל הדם ואחשוב שהיו משמשים לדם קדשים אשר יובא אל הקדש פנימה: והכפות· הם לשים בהם מלא קומץ לבונה להקטיר: והמחתות· הם לחתות בהם גחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הזהב: והפותות לדלתות הבית· ר״ל מה שיכנס ציר הדלת בו שהוא מחובר לדלת· הנה זה היה בדביר ובהיכל מזהב: ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית יי׳· למדנו מזה המקום כי שלמה עשה משלו את הבית הגדול הזה ואולם הקדשות דוד אביו שם באוצרו׳ בית יי׳ וידמה שלזאת הסבה לא התחיל לבנין הבית תכף מלכו כי בשנה הרביעית החל הבנין כמו שקדם והיה זה כן כדי שיבנהו משלו לא מאוצרות דוד אביו אשר הקדים אותם ליי׳ וכאילו היה זה מכוון מהשי׳ כמו שלא רצה שיבנהו דוד כי דמים רבים שפך כן לא הסכים שיבנה מאשר אסף דוד משלל הגוים במלחמה אך שלמה שהיה איש שלום והיה מה שקבץ מהממון מקובץ עם השלום בו בחר ית׳ לבנותו במה שקבץ מהממון עם השלום· והנה ספר שכבר הקהיל שלמה אליו את זקני ישראל והם השופטים והחכמים ואת כל ראשי המטות והם הנשיאים להעלות ארון ברית יי׳ מעיר דוד ולהביאו בקדש הקדשים· וזכר שכבר היה זה בירח האיתנים והוא חדש תשרי בחג הסוכות ואחשוב שקראו ירח האיתנים כי בו המועדים היותר חזקים והיותר מייטירים אל השלמות לפי מה שבארנו בבאורנו לדברי התורה ובפרשת פנחס באר׳נו רוב זה הענין· וזכר כי שם היו כל זקני ישר׳ לכבוד הש״י ולא נשאו הלוים את הארון רק הכהנים ואע״פ שהיה נשיאת הארון מעבודת בית המקדש לא הסכימו בזה המקום שישאו אותו הלוים לפי שהכוונה היתה להביאו בבית קדשי הקדשים והוא הדביר אשר לא הותר להכנס בו כי אם כהן גדול יום אחד בשנה וכאשר לא היה אפשר שישא הכהן הגדול לבדו הארון היה יותר ראוי שיכנסו שם הכהנים משיכנסו שם הלוים· ואולם בספר דה״ה כתוב שהלויים נשאו אותו והנה הרצון בו כהנים כי מצאנו שנקראו הכהנים לויים במקומות מה· ומזה המקום יש ללמד כי כשיביא ההכרח לתקן בית קדש הקדשים ראוי לבחור תחלה שיתוקן על יד כהן גדול אם אפשר זה ואם לא היה אפש׳ זה כתיר תחלה זה לכהני׳ ואם אין מהם יודע לתקן כתיר זה ללוים וכן ממדרגה למדרגה שלא ממנה· והנה העלו עם זה אהל מועד שעשה במדבר על יד משה וכל כלי הקדש אשר היו באהל אשר הכין דוד לתת שם את ארון האלהים והנה היו ככללים בכלים ההם הכלים שעשה משה·

והנה

כנפי הכרובים. אותן שעשה שלמה העומדים על רגליהם בקרקע ואין אלו כרובי' של כפורת שעל הארון: אל מקום הארון. מקיר אל קיר כמו שאמר למעלה בענין: ויראו ראשי הבדים. בפרוכת שכנגד הפתח שנאמר אמה טרקסין יכול יהו מקרעין בה ויוצאין תלמוד לומר ולא יראו החוצה הא כיצד דוחקין ובולטין כתין שבידי אשה כענין שנאמר בין שדי ילין: בצאת הכהנים מן הקדש. הכהני' שנשאו הארון בדביר כשיצאו שרת שכינה בהיכל: אז אמ' שלמה. כשראה הענן עתה רואה אני שהשכינה שורה בבית שבניתי שהרי כך הבטיח לבא ולשכון בו מתוך ענן וערפל והיכן אמר כי בענן אראה על הכפורת כך שנויה בספרי: לשבתך עולמים. שמשנבחרה לא הותרו הבמות ולא שרתה שכינה במקום אחר:

וכל עדת ג' דסמיכי וס' נמסר בסדר בהעלותך: יראו ד' בקריא' וס' את חג המצות תשמור קדם· ופטר חמור תפדה בשה ואם לא· ופני לא יראו· ולא יראו החוצה ויהיו שם· וחברו דדברי הימים· וחד ויראו לפניך

ויעלו אתם הכהנים והלוים:
והמלך שלמה וכל עדת ישראל
הנועדים עליו אתו לפני הארון
מזבחים צאן ובקר אשר לא יספרו
ולא ימנו מרב: ויבאו הכהנים את
ארון ברית יהוה אל מקומו אל
דביר הבית אל קדש הקדשים אל
תחת כנפי הכרובים: כי הכרבים
פרשים כנפים אל מקום הארון
ויסכו הכרבים על הארון ועל בדיו
מלמעלה: ויארכו הבדים ויראו
ראשי הבדים מן הקדש על פני
הדביר ולא יראו החוצה ויהיו שם
עד היום הזה: אין בארון רק שני
לחות האבנים אשר הנח שם משה
בחרב אשר כרת יהוה עם בני
ישראל בצאתם מארץ מצרים:
ויהי בצאת הכהנים מן הקדש
והענן מלא את בית יהוה: ולא
יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני
הענן כי מלא כבוד יהוה את
בית יהוה:
אז אמר שלמה יהוה אמר לשכן
בערפל: בנה בניתי בית זבל
לך מכון לשבתך עולמים:

ואסיקו יתהון כהניא וליואי:
ומלכא שלמה וכל כנשתא
דישראל דאזדמנו עלוהי קיימין
עמיה קדם ארונא מנכסין ען
ותורין דלא יתחשבון ולא יתמנון
מסגי: ואעילו כהניא ית ארון
קימא דיי לאתריה לבית כפורי
די מתקין ליה בגו ביתא לקודש
קודשיא לתחות כנפי כרוביא:
ארי כרוביא פריסן גדפיהון על
אתר ארונא ומטלין כרוביא על
ארונא ועל אריחוהי מלעילא:
ואריכון אריחיא ומתחזן רישי
אריחיא מן קודשא על אפי בית
כפורי ולא מיתחזן לברא והוו
תמן עד יומא הדין: לית בארונא
לחוד תרין לוחי אבניא דאצנע
תמן משה בחורב די עילויהון
כתיבין עשרא פתגמי קיימא דגזר
יי עם בני ישראל במיפקהון
מארעא דמצרים: והוה במיפק
כהניא מן קודשא וענן אמיטתא
איתמלי ית בית מקדשא דיי: ולא
יכילו כהניא למיקם לשמשא מן
קדם עננא ארי אתמלי יקרא דיי
ית בית מקדשא דיי:
בכן אמר שלמה יי אתרעי
לאשראה שכינתיה בירושלם:
מבנא בניתי בית מקדשא קדמך
אתר מתקן לבית שכינתך עלמין:

מראינו ומראה חילדים: לחת האבנים ד' בקריאה וס' נמסר בסדר עקב: לשבתך ג' בקריא' וס' מכון לשבתך פעלת יי'· מכון לשבתך עולמים· וחברו דדברי הימים· אנ"ך:

רלב"ג

והנה הארון נשאו הכהנים ושאר הכלים שהיה נכון שישאום הלוים נשאו אותם הלוים. וזכר כי המלך שלמה וכל עדת ישראל הנועדים עליו והם ראשי העם וזקניו היו מזבחים צאן ובקר לרוב מאד לפני הארון בהיות הכהנים נושאי' בהעלאת הארון למקומו והכהנים הביאו הארון אל דביר הבית שהוא קדש הקדשים תחת כנפי הכרובים שעשו שם שהיו נוגעים בכנפיה' בכותל רוב הדביר והיו נוגעים כנף זה בכנף זה ובמה שבין הכרובים האלו תחת כנפיה' היה מקו' הארון בדרך שסככו הכרובים על הארון ועל בדיו מלמעלה כי גובה הכרובים ההם היה עשר אמות כמו שקדם. והנה הבדים היו תמיד בארון והזהירה התורה שלא יסורו ממנו ולזה היו תמיד שם: ויאריכו הבדים. אחשוב שאלו הבדים אינם הבדים שעשה משה ולזה אמ' ויאריכו הבדי' שעשו אותם יותר ארוכים ממה שהיו משל משה כי שיעור קדש הקדשים לא היה אז כי אם עשר אמות ועתה היה שיעורו עשרים אמה ואמר שכבר היו נראים ראשי הבדים מן הקדש אבל פני הדביר והוא פתח קדש הקדשים ולא היו נראים החוצה בהיכל אך היו מגיעים עד פני הדביר ולזה היו מגיעים בעובי הכותל ושם היתה פרוכת להבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשי' אף על פי שהיו שם דלתות כי לא היה אפשר לסגרם כי הבדי' ימנעו מזה: אין בארון רק שני לוחות האבנים. זה לא ישלול שלא היו שם הדברים שנזכרו בתורה שהם מונחים בו כמו מטה אהרן וצנצנת המן אך שלל בזה שלא היה שם מהתורה רק עשרת הדברים כי הם מקיפים בכח על התורה כמו שבארנו בפרש' יתרו: ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. זכר בספר ד"ה כי כל הכהנים התקדשו לא שמרו בזה דבר המחלקות לרוב הזבחים והעולות שנעשו שם. והלוים היו משוררי' להודות ליי' בפה ובכלי זמר. והכהנים מחצצרים בחצוצרות כי זה היתה עבודתן שלא יותר העשויה כי אם על יד כהן כמו שנתבאר בתורה וזה כלו היה בעת העלותם העולות וזבחם הזבחים. והנה בעת ההיא שרתה השכינה על בית יי' ונראה שם כבוד יי' בענן עד שלא יכלו הכהני' לעמוד לשרת במזבח מפני הענן כי מלא כבוד יי' את בית יי': אז אמר שלמה. הנה אמרו לשכן בערפל יאות לפי הנגלה ולפי המשל אמנם לפי הנגלה הרצון בו כי הש"י אמ' להראות כבוד שכינתו בענן וערפל בבית המקדש הזה ואולם לפי המשל הרצון בו שהש"י אמ' להסתיר שכינתו ולהשגיח בזה העולם השפל שהוא חשך וערפל: בנה בניתי בית זבול לך. אמר על צד המשל להתמידת הראות שכינת הש"י בבית המקדש יותר ממה שיתראה בשאר המקומות שהוא בנה שידור בו הש"י ויהיה מכון לשבתו לנצח כאמרו זאת מנוחתי עדי עד וזה כי אחר שנגלה זה המקום הקדוש נאסרה העבודה בזולת המקום ההוא כמו שנתבאר בתורה כאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה והנחלה:

רדק

הכהנים והלוים. הכהנים הארון והלויים את אהל מועד וכלי הקדש אשר באהל ואהל מועד גנזו באוצרות בית האלהים אבל הארון הכניסו אל מקומו אל דביר הבית: אל תחת כנפי הכרובים. הכרובים הכנים בתחילה והכרובים האלה שעשה שלמה היו עומדים על רגליהם ופניהם לבית כמו שאומר בדברי הימים ופורשים כנפיהם מקיר אל קיר ובין כרוב לכרוב הכניסו הארון תחת הכנפים והכרובים שעשה בצלאל היו בשני קצות הכפורת על הארון והיה מכסה הארון כמו שהיה מתחילה אבל אלו הכרובים היו כנפיהם גבוהים על הארון כי חמש אמות היה קומת הכרוב ואין צריך לגוף הכרובים שהיה עומד בגם כי הגוף תחת הכנפים ואין לנו לשאול למה עשה שלמה כרובים אחרים ולא כתבנית הראשונים כאשר אין לנו לשאול למה לא עשה ארון אחר ועשה מזבחות אחרי' ומנורות ושלחנות וכלים אחרים כי הכל עשה על פי הנבואה כמו שמסר לו דוד אביו כמו שכתוב בד"ה שאמר לו דוד הכל בכתב מיד יי' עלי השכיל כל מלאכת התבנית: ויאריכו הבדים. האריכו אותם לחוץ כלומ' שמשכו אות' כלפי חוץ לפי שלא היה צריך עוד לשאת בכתף ומתחילה היו הבדי' נתוני' בארון בשוה שהיו עודפי' אחורי הארון כמו לפני הארון שהרי ארבעה אנשים היו נושאין אותו לכל בד שני אנשים אחד לפניו ואחד לאחוריו וכיון שהביאו הארון לדביר כמו שהיה עם בדיו ולא היה עתיד עוד לנשוא בכתף האריכו הבדי' ומשכום כלפי חוץ עד שנראו ראשי הבדים על פני הדביר כדי שיהיה נכנס שם כהן גדול ביום הכפורי' להקטיר בין הבדים ולא יהיה פונה הנה והנה ולפיכ' האריכו הבדים על פני הדביר ולא יראו החוצ' לפני הדביר ואם תאמר והלא אורך הבדי' לא היה אלא עשר אמות ולא כאמר בתורה שהיו נראים חוץ לפרכת והדביר היה רחבו עשרי' אמה אכ' הע"פ שמשכו אות' היאך נראו עדיין על פני הדביר כאמר כי לא נתנו הארון סמוך לכותל מערבי לא הרחיקו אותו מן הכותל עד כדי שיראו הבדי' על פני הדביר כשמשכו אותם כלפי חוץ ואין צריך לומר כי מקום ארון אינו מן המדה ובגם היה עומד שהרי בתוך המדה היה תחת כנפי הכרובי' בתוך עשרי' אמה ולא היה ממנו עשר אמה לכל רוח: ויהיו שם עד היום הזה. שלא הסירו אותם עוד מן הארון כמו שכתוב לא יסורו ממנו וגם לא החזירו אותם לאחוריהם אלא היו משוכי' לפני הדביר לעולם זהו עד היום הזה אב"ד דלתו' שער הדביר לא היו כסגרות לפיכ' הוצרך שלמה לעשות פרכת להיות מבדילו: אין בארון. זה ראייה כי לא היו בארון לא שברי לוחות ולא ס"ת וארון שבו ס"ת נר' כי נתנוהו באוצרות בית יי' עם אהל מועד ועם הכלי' וכן נראה מדברי חלקיהו הכהן ס"ת מצאתי בבית יי' נר' כי לא היה במקום שהיו רגילי' בו ולא היו יודעי' אותו שם באותו הדור: אשר כרת יי'. כמו שתי די עילויהון כתיבין עשר' פתגמי קיימא דגזר יי' עם בני ישראל: בצאת הכהנים. שהכניסו שם הארון בצאתם מן הקדש נראה כבוד יי' בענן: אז אמר שלמה. אז כשראה ששכן הכבוד בבית הזה שאמר יי' שישכון בתוך בני ישראל בערפל והוא הענן כמו שכתוב ענן וערפל והוא שאמר ושכנתי בתוך בני ישר' והוא שירד כבודו בענן במקום המקדש לעבדו וכמו שאמ' כן עשה שהשכין כבודו בבית זבול שבניתי לו ורז"ל אמרו כשאמר כי בענן אראה על הכפורת רמז להם כי בענן יראה בבית עולמי' ות"י אתרעי לאשראה שכינתיה בירושלם תרגם בערפל בירושלם כלו' מקו' שישכון שם הערפל והוא ענן הכבוד: לשבתך עולמים. כי גלגל ושילה ונוב וגבעון לא היו עולמים כי לא היו הם המקום הנבחר אשר נאמר עליו אל המקו' אשר יבחר יי' כי אם זה המקום שהוא הר המוריה שעקד אברהם אביו את יצחק בנו עליו וקראו יי' יראה ואומר בהר יי' יראה כי באותו ההר יראה לדורות ודוד כשראה שנעתר שם וירד שם על עולתו אש מן השמי' ידע כי הוא המקום הנבחר ואמר זהו בית האלהים וזה מזבח לעולה לישראל: ויברך

ויסב

ויסב המלך את פניו ויברך. הנה לא זכר בזה המקום ברכה אשר ברכם אך הסב פניו להם בברכה כי המברך ראוי שיהיו פניו כנגד המתברכין וזה מבואר בנפשו וכן מנהגנו הענין בברכת כהנים: וכל קהל ישראל עומד. למדנו מזה שאין ראוי לישב בעזרה ודימה מזה שלמה היה יושב ולזה יתבאר שמלכי בית דוד הותר להם לישב בעזרה: ובידו מלא. ר"ל שהשי"ת השלים בידו ובכחו מה שייעד בפיו: לבנות בית לשם יי' וגו' עד בהוציאו אותם מארץ מצרים. למדנו מזה שבנין בית המקדש ראוי שיבנה בבית קדש הקדשים מקום לכונה שיעמוד שם הארון: ויעמד שלמה לפני מזבח יי'. החשוב שהיה עומד בעזרה גדולה שהיא עזרת ישראל כנגד מזבח החיצון שהיה בחצר הכהנים

וכל קהל ג' בקריאה וסימ' ויסב המלך את פניו דמלכים· וחברו דד"ה· וישלחו ויקראו: ואשב ה' וסימ' נבסר בסדר עקב: ואשם ה' חס' יוד בקריא' וסימ' ואשם הגוזם על אפה והצמידים· ואשם את הלוחות בארון אשר עשיתי· ואשם שם מקום לארון דמלכים· ואשם השק על בתני· ואשם דברי בפיך:

ויסב המלך את פניו ויברך את כל־
קהל ישראל וכל־קהל ישראל עמד: ג'
ויאמר ברוך יהוה אלהי ישראל
אשר דבר בפיו את דוד אבי ובידו
מלא לאמר: מן־היום אשר הוצאתי
את־עמי את־ישראל ממצרים לא־ את עמי כנבי' את את זתלה תרא' ביכייהן
בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל
לבנות בית להיות שמי שם ואבחר
בדוד להיות על־עמי ישראל:
ויהי עם־לבב דוד אבי לבנות בית ד'
לשם יהוה אלהי ישראל: ויאמר
יהוה אל־דוד אבי יען אשר היה עם־
לבבך לבנות בית לשמי הטיבת ג' חד כתי' הטיבות
כי היה עם־לבבך: רק אתה לא
תבנה הבית כי אם־בנך היצא ל'
מחלציך הוא־יבנה הבית לשמי:
ויקם יהוה את־דברו אשר דבר ל'
ואקם תחת דוד אבי ואשב על־כסא ב' חס' להיכית את בני
ישראל כאשר דבר יהוה ואבנה
הבית לשם יהוה אלהי ישראל:
ואשם שם מקום לארון אשר־שם ה' חס'
ברית יהוה אשר כרת עם־אבתינו
בהוציאו אתם מארץ מצרים: ג' ות' ל'
ויעמד שלמה לפני מזבח יהוה
נגד כל־קהל ישראל ויפרש כפיו
השמים: ויאמר יהוה ב"א כתיבכל וייק ויכף ראוה דכו
אלהי ישראל אין־כמוך אלהים
בשמים ממעל ועל־הארץ מתחת
שמר הברית והחסד לעבדיך
ההלכים לפניך בכל־לבם: אשר
שמרת לעבדך דוד אבי את אשר־
דברת לו ותדבר בפיך ובידך מלאת
כיום הזה: ועתה יהוה אלהי ישראל ג' לפ כביל
שמר לעבדך דוד אבי את אשר
דברת לו לאמר לא־יכרת לך איש
מלפני ישב על־כסא ישראל רק
אם־ישמרו בניך את־דרכם ללכת
לפני כאשר הלכת לפני: ועתה ל'
אלהי ישראל יאמן נא דבריך דביך ה' כתי' דבריך ית' דבך
אשר דברת לעבדך דוד אבי:

ואסחר מלכא ית אפוהי ובריך
ית כל קהלא דישראל וכל
קהלא דישראל קאים: ואמר
בריך יי אלהא דישראל די גזר
במימריה עם דוד אבא וברעותיה
קיים למימר: מן יומא די אפיקית
ית עמי ית ישראל ממצרים לא
אתרעתי בקרתא מכל שבטיא
דישראל למבני ביתא לאשראה
שכנתי תמן ואתרעיתי בדוד
למהוי מלכא על עמי ישראל:
והוה כלבא דדוד אבא למבני
ביתא לשמא דיי אלהא דישראל:
ואמר יי לדוד אבא חלף די הוה
עם לבך למבני ביתא לשמי
אתקינתא ארי הוה עם לבך:
לחוד את לא תבני ביתא אלהן
בר דתוליד הוא יבני ביתא לשמי:
וקיים יי ית פתגמיה דמליל וקמית
תחות דוד אבא ויתיבית על כורסי
מלכותא דישראל כמא דמליל יי
ובניתי ביתא לשמא דיי אלהא
דישראל: ושויתי תמן אתר
מתקין לארונא די ביה מחתין ת
תרין לוחי אבניא די עליהון קיימא
דיי די גזר עם אבהתנא באפקותיה
יתהון מארעא דמצרים: וקם
שלמה קדם מדבחא דיי לקביל
כל קהלא דישראל ופרס ידוהי
בצלו לצית שמיא: ואמר יי
אלהא דישראל לית בר מינך את
הוא אלהא דשכינתך בשמיא
מלעילא ושליט על ארעא מלרע
נטר קיימא וחסדא לעבדך די
מהלכין קדמך בכל לבהון:
די נטרת לעבדך דוד אבא ית
דמלילתא ליה וגזרתא במימרך
וברעותך קיימתא ביומא הדין:
וכען יי אלהא דישראל טר לעבדך
דוד אבא ית דמלילתא ליה למימר
לא יפסוק לך גבר מן קדמי יתיב
על כורסי מלכותא דישראל לחוד
אם יטרון בנך ית אורחתהון ל
להלכא קדמי כמא דהליכתא
קדמי: וכען אלהא דישראל
יתקיימון כען פתגמיא די
מלילתא לעבדך דוד אבא:

רדק

ויברך. לא נכתבה הברכה שברכם אבל הברכה שברכם אחר תפלתו נכתבה ואח' שברכם כתן הודאה לאל ואמר ברוך יי' אלהי ישר' אשר דבר בפיו כלומ' מה שדבר בפיו אל דוד אבי כן קיים לי וזהו שאמ' ובידו מלא וי"ו ובידו כמו כנגד הה"ל ית' וכן אמר למטה ובידך מלאתי ר"ל בכחו ובכולתו שהשלים כל הגוים עמו והם עשו רצונו ית' וברעותי' קיים ומלת לאמר שב אל בפיו: ואבחר בדוד. למה שהקדים לא בחרתי בעיר היה לו לומ' ואבחר בירוש' אלא פירו' כי לא הודעתי בחירתי בירושלם עד שבחרתי בדוד להיות על עמי ישראל והראתי לו המקום הנבחר בירושלם כשנעתרתי לו בגרן ארונה באש מן השמים: ואשים שם מקום לארון. והוא הדביר: לפני מזבח יי'. מזבח הנחשת שעשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים כי עשה מזבח הנחשת עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ועשר אמות קומתו: נגד כל קהל ישראל. בדברי הימים אומר כי עשה כיור נחשת חמש אמות רחבו ושלש אמות קומתו ויתנהו בעזרה ויעמוד עליו נגד כל קהל ישראל ויברך עליו על ברכיו ויפרש כפיו השמים: שומר הברית והחסד. שכרת עם האבות: לעבדיך. לזרעם אחריהם: דבריך. כתיב על הפרט וקרי דברך על הכלל: כי

רשי

אשר דבר בפיו. שיתן לו בן שיבנה בית: ובידו מלא. קיים את דברו בידו הטובה: מן היום וגו'. את זו דבר אל דוד אבי: ויעמד שלמה לפני מזבח יי'. כתו' בדברי הימי' כי עשה שלמה כיור נחשת ויתנהו בתוך העזרה ויעמד עליו ויברך על ברכיו: שומר הברית. ממתין ונוכר לשמר הברית והחסד לקיים את הבטחתו: אשר שמרת. לשון המתנת הבטחה: האמנם

שהיה בחצר הכהנים כשהתפלל זאת התפלה הו בא בחצר הכהנים לפני מזבח החיצון והבאור הראשון הוא יותר נכון לפי מה שיחשוב כי לא יתקרב לשי' מפני באו מהעזר' אל פני המזבח האלהים אם לא שנאמר כי מפני שהיה מקום המזבח נבחר כמו שכראה מענין מה שנזכר בסוף ספר שמואל הכניס שלמה לבא שם כדי שתהיה תפלתו יותר נשמעת: ויאמר יי' אלהי ישראל אין כמוך אלהים. ר"ל אתה השי"ת המנהיג ישראל ומשגיח בם הנה אין כמוך אלהים במנהיגים הגדולים אשר בשמי' ממעל והם מניעי הגרמים השמימיים: ואשר על הארץ מתחת. והוא השכל הפועל כי מה שינהיגוהו אשר הוא מסובב ממך היא הנהגה חלקית כמו שבארנו במלחמות יי' אך הנהגתך היא כוללת ומקפת בכל: שומר הברי' והחסד לעבדיך. זכר כי בזה הו' יותר ההבדל שבין הנהגת השם ית' ובין הנהג' אלו העלולים ממנו וזה כי הוא מקיים הברית והחסד לעבדיו ההולכי' לפני השי' בכל לבם על צד ההשגחה הפרטית וזה דבר לא יוכל עליו אחד מאלו הנבדלים העלולים ממנו. והנה הרצון באמרו הברית והחסד הברית שהוא על צד החסד והו' אשר יהיה מצד ההשגחה הפרטי' וכבר יזכר זה הברית שכבר יהיה בו תנאי והוא שיהיה המקבל באופן שיהיה דבק בשי' וזהו אמרו לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם ולזה גם כן אמר רק אם ישמרו בניך את דרכם ללכת לפני כאשר הלכת לפני: כי

רשי

המזב'· לשון תמיה: לא יכלכלוך· לא יכילוך: אשר יחטא איש לרעהו· בועל אשת איש: ונשא בו אלה· כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו: ובא אלה לפני מזבחך· והעמיד הכהן את האשה לפני יי': לתת דרכו בראשו· ובאתה בטנה ונו': ולהצדיק צדיק· ונקתה ונזרעה זרע כך נדרש בתוספתא דסוטה: ונשא בו· לשון כוסה: והודו את שמך· שחייב אד' לברך על הרעה: כי תענם· לשון תענם כי משמם לשון אשר: ירקון

רדק

כי האמנם· הה"א פתוחה כי היא לתימה כלומר באמת הוא שישב אלהים עם האדם בארץ זה לא יתכן להאמין כי אתה תתברך ותתעלה על הכל אין לך מקום שיכילך כי אתה מקום העולם ואין העולם מקומך אם כן מה שבניתי הבית לך אינו אלא על דרך משל שיהיה רצונך וכבודך נמצא בבית הזה לשמוע אל התפלה אשר יתפללו במקום הזה ואע"פ שבכל המקומות הוא רצונו אל הצועק אליו בלב שלם לשמוע תפלתו בקש שלמה מהאל שיהיה המקום הזה הנבחר מסייע המתפלל בתפלתו כאילו הבית הזה היה מלאך מליץ ותשמע תפלת כל המתפלל בבית הזה בקרוב יותר משיתפלל במקום אחר: להיות עיניך פתוחות· להיות שמירתך תמידה במקום הזה ועינך חסר יו"ד הרבוי מהמכתב: אל המקום הזה· כמו במקום הזה וכן כמו ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון וכן הדומים לזה בפרשה הזאת אל המקום אל הבית ות"י באפי אתרא הדין: אל מקום שבתך אל השמים· כמו ממקום שבתך מן השמים וכן הוא אומ' בדברי הימים וכמוהו לשבור אל יוסף או פירושו שיכונו לבם אל מקום שבתך ואתה תשמע השמים וכן אל יוסף טעמו דבק עם וכל הארץ באו מצרימה או פירוש אל המקום אל השמים כמו במקום שבתך בשמים כמו שפירשנו אל המקום: ושמעת וסלחת· כתרגומו ותקבל צלותהון ותשבוק לחוביהון: ונשא בו אלה· וחייבו הדין להשביעו כשאין מעניין משאת מאומ' שהוא לשון חובה ות"י וירשי ביה מומי לאומיותיה: ובא אלה· פי' ובא הנשבע לקבל האלה לפני מזבחך בבית הזה ות"י על המשבע וייתי ויומיניה קדם מזבחך: ואתה תשמע השמים· מן השמים וכן תרגם יונתן מן שמיא: ושפטת· אף על פי שאתה מאריך אף לנשבע לשקר ואין אתה נפרע ממנו בשעת עונו אם ישבע בבית הזה לא תאריך לו שיכירו בני אדם כי המקום הזה הנבחר סייע במהירות העונש ויראו מן הבית הזה ויפחדו ממנו וכל זה הוא כבודך וגם האל יתברך בזה כן ואמ' ומקדשי תיראו: להרשיע רשע· איזה מהם שיהיה רשע הנשבע לשקר או המשביע בחנם והוא נשבע באמת כי העונש על המשביע: בהנגף· והודו את שמך· כי חייב אדם לברך על הרעה כמו שמברך על הטובה: בבית הזה· הנשארי' בעיר אשר לא יצאו למלחמה יתפללו אליך בבית הזה על אחיהם שיצאו למלחמה ואתה תשמע תפילתם וסלחת לחטאתם והשבותם אל אדמתם: בהעצר השמים· כי תורם הדרך הטובה שתודיעם על איזה עון נעצר השמים ותורם הדרך הטובה ונתת מטר:

רעב

ונשא ז' בקריא' וסימ' על כתפות האפוד מלמטה· ונשא אהרן את שמות בני ישראל· ונתת אל חשן המשפט את האורים· והיה על מצח אהרן· והוא עד או ראה או ידע· ואם נפש כי תחטא ועשתה· ונשא השעיר עליו את כל עונותם· ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ· איש איש כי יקלל אלהיו ונשא· ואם הפר יפר

כִּי הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ אַף כִּי־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃ וּפָנִיתָ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּחִנָּתוֹ יְהוָה אֱלֹהָי לִשְׁמֹעַ אֶל־הָרִנָּה וְאֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עַבְדְּךָ מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם׃ לִהְיוֹת עֵינֶךָ פְתֻחֹת אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה לַיְלָה וָיוֹם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְתָּ יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם לִשְׁמֹעַ אֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל עַבְדְּךָ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ וְשָׁמַעְתָּ אֶל־תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה תִּשְׁמַע אֶל־מְקוֹם שִׁבְתְּךָ אֶל־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסָלָחְתָּ׃ אֵת אֲשֶׁר יֶחֱטָא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנָשָׁא־בוֹ אָלָה לְהַאֲלֹתוֹ וּבָא אָלָה לִפְנֵי מִזְבַּחֲךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְעָשִׂיתָ וְשָׁפַטְתָּ אֶת־עֲבָדֶיךָ לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע לָתֵת דַּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ וּלְהַצְדִּיק צַדִּיק לָתֶת לוֹ כְּצִדְקָתוֹ׃

בְּהִנָּגֵף עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אוֹיֵב אֲשֶׁר יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְשָׁבוּ אֵלֶיךָ וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ וְהִתְפַּלְלוּ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וַהֲשֵׁבֹתָם אֶל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לַאֲבוֹתָם׃

בְּהֵעָצֵר שָׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר כִּי יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ וּמֵחַטָּאתָם יְשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֵם׃

ארי מן יסובר ומן חמיד בקושטא אתרעי יי לאשראה שכינתיה בגו בני אנשא דדיירין על ארעא הא שמיא ושמי שמיא לא יכלון לסוברא יקרך אף אלהין ביתא הדין דבניתי׃ ותתפני לצלותא דעבדך ולבעותיה יי אלהי לקבלא צלותא ובעותא דעבדך מצלי קדמך יומא דין׃ למהוי רעוא קדמך לאגנא על ביתא הדין ליליי ויומם לאתרא די אמרת יהי שמי תמן לקבל צלותא די צלי עבדך לאפי אתרא הדין׃ ותקביל בעותא עבדך ועמך ישראל דיצלון לאפי אתרא הדין ואת תקביל מאתר בית שכינתך מן שמיא ותקביל צלותהון ותשבוק לחוביהון׃ ית דייחוב גבר לחבריה וירשי ביה מומי לאומיותיה וייתי ויומיניה קדם מדבחך בביתא הדין׃ ואת תקביל מן שמיא ותעביד ותדין ית עבדך לחייבא חייבא למתן אורחיה ברישיה ולזכאה זכאה למתן ליה כזכותיה׃

כד יתמחון עמך ישראל קדם בעלי דבביהון דיחובון קדמך ויתובון לפולחנך ויודון לשמך ויצלון ויבעון מן קדמך בביתא הדין׃ ואת תקביל מן שמיא ותשבוק לחובי עמך ישראל ותתיבינון לארעא דיהבתא לאבהתהון׃ כד יתכלון שמיא ולא יהי מטרא ארי יחובון קדמך ויצלון לאפי אתרא הדין ויודון לשמך ומחוביהון יתובון ארי תקביל צלותהון׃

אתם אחרי שמעו· ונשא בו אלה להאלתו· ונשא שה מהעדר· ויצו המלך את חלקיה תנינא· ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל· וחברו בהר מרום אשתלנו· ונשא המונה ושלל שללה· הנני גוער לכם את הזרע וזריתי פרש על· ישובון ו' בקריא' וסימ' בהעצר שמים ולא יהיה מטר· וחברו דדה· ופדויי יי' ישובון· וחברו· ופליטי חרב ישובון· לכן יתנם עד עת יולדה· גבול שמת בל יעברון· הסתיר פניך יבהלון· ויגל אזנם למוסר· כל באיה לא ישובון׃

רלבג

כי האמנם ישב אלהים על הארץ· ר"ל הנני מתפלל לפניך את התפלה הזאת כי אני רואה באמת שמכינת הש"י והשגחתו תמשך גם כן באלו הדברים השפלי' וזה מקו' פלא כי השמים ושמי השמים לא יכילו הודך ורוממות מדרגתך והנימוס המושכל המושקף לך מהם כי זה בלתי מושג לזולתך כי גבהה מאד מדרגת המושקף לך מהם על מה שהם עליו מהמציאות כמו שבארנו בראשון ובחמשי מספ' מלחמו' יי' וכל שכן שתרבק השגחתך והשקפתך באלו הענינים הפחותי' מאד עד שתרד השגחתך בזה הבית אשר בניתי ויושג לך ענינו: ופנית אל תפלת עבדך· ר"ל כי מפני היות שכינתך בבית הזה תפנה אל תפלת עבדך: לשמע אל הרנה ואל התפלה· הרנה ברנה הו' השיר והשבח כי הוא קודם אל התפלה ולזה פתח שלמה תפלתו בדברי שבח באמרו יי' אלהי ישראל אין כמוך אלהי': ושמעת אל תחנת עבדך· הנה התחנה היא את' התפלה והיא בקשת הצרכים בלשון תחנונים ומחילת החטאים ולזה אמר ושמעת וסלחת: את אשר יחטא איש לרעהו· ידמה לפי מה שאחשוב ששלמה בקש שכמו שהסוטה נבדקת במלות אשר יאלו אותה בבית המקדש על האופן שנזכר בתורה כן יבדוק באלה זה הבית הקדוש כל הדברים אשר תהיה בהם כפירה בין איש לרעהו או אלת שבועה כשיבא הנטען להשבע לפני מזבח יי' בבית הזה והנה אמרו אשר יחטא איש לרעהו יכלול חטא הממון כאמרו וחטאה בשגגה מקדשי יי' כנפש כי תחטא ומעלה מעל ביי' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל ובשבועת העדות כתיב ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה: ושבו אליך והודו את שמך· הרצון בזה שכאשר יחטאו ישראל בדרך שתעשם שינגפו לפני אויב והם ישובו אליך ויסורו מדרכיהם הרעים ויודו את שמך לתת שבח לשמך ולכבודך קודם התפלה כראוי ואחר כך יתפללו ויתחננו אליך בבית הזה לסלוח חטאתם ולהושיעם מיד אויב ולהשיבם לאדמתם אשר לקח מהם האויב הנה אתה תשמע השמים ותסלח לחטאת עמך ישראל ותשיבם אל האדמה אשר נתת לאבותם: בהעצר השמים ולא יהיה מטר וגו'· הרצון באמרו כי יתענם כי תענה גם חטאתם ותעיד על דרך אמרו ישמע אל ויענם שהרצון בו ויענה גם לרעתקנת המפרשים וכמוהו הן תוי שדי יענני ר"ל יענה בי· והנה גם מאחר הקודם בזמן והוא שצריך תחלה שישובו מחטאתם כי יתענה גם אשר על כן עצר את השמים ומטר לא היה ואחר זה ישבחו את הש"י ואחר נתינת השבח תהיה התפלה:

כי

רעב כי יהיה · והלא זכר העצר השמים והוא הרעב אם כן מה טעם אמר אחר כן רעב כי יהיה לפי שיתכן שיהיה מטר ויהיה רעב והוא מה שפירש אחר כן שדפון וירקון ארבה חסיל: כי יצר לו אויבו · פירוש או כי יצר לו אויבו: בארץ שעריו · בארצו בשעריו כמו שכתוב והצר לך בכל שעריך: כל נגע וכל מחלה · אף על פי שזכרתי מקרי עמך בפרט אשר יתפללו עליהם לפניך כן אני אומ' על כל נגע ועל כל מחלה שיהיה להם שכל תפילה וכל תחינ' שיתפללו על כל נגע ועל כל מחלה אשר תהיה לכל אדם: לכל עמך ישראל · כלומר בין ליחידים בין לרבים כל איש ואיש לפי נגעו אשר ידעו לבו ממה שלא נודע לאחרי' כלומר בין מן המכאובים הנסתרים בין מן הגלויים: ופירש כפיו אל הבית הזה · כמו בבית הזה כלומר יפרוש כפיו אל יי' בבית הזה או פי' בכל מקום שיהיה כנגד הבית הזה וכן תרגם לאפי ביתא הדין: למען יראוך · בו"ר האיתן לבד וק"א הפעל נעלמת ופירושו כשיראו שתסלח להם בשובם אליך והתפללו אליך בבית הזה ידעו כי בעונם עון בא להם הנגע והמחלה לא שהו' מקר' ובשבו' זה ייראוך וכן טעם כי עמך הסליח' למען תורא: ככל אשר יקרא אליך הנכרי · אף על פי שאינו ראוי לכך תשמע תפלתו אבל בישראל אמר ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו אבל הנכרי אף על פי שאין לבבו נכון אליך עשה ככל אשר יקרא אליך למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה ומתוך כך ידעו ליראה אותך כעמך ישראל: כי יצא עמך למלחמה על אויבו · דרך כלל: בדרך אשר תשלחם · כמו ויהי דבר שמוא' לכל ישר' וגו' וכן כשהיו שואלים באורי' ותומים כמו בדבר בנימן וכן כשלא יהיה עליהם עונש: ועשית משפטם · תעשה משפטם באויביה' וכן כי עשית משפטי ודיני ות"י ותתפרע עולבנהון:

ירקון · שהתבואה איננה עולה בקנה לעשות שבולת: ככל אשר יקרא אליך הנכרי · ובישראל הוא אומר לתת לאיש ככל דרכיו לפי שישר' מכיר בהקב"ה ויודע שהיכולת בידו ואם אין תפילתו נשמעת תולה את הדבר בעצמו ובחטאו אבל הגוי קורא תגר ואומ' בית שמעו הולך לסוף העולם כתייגעתי לכמה דרכים ובאתי והתפללתי בו ולא מצאתי בו ממש כשם שאין ממש בעבודה זרה לפיכך ככל אשר יקרא אליך הנכרי אבל ישרא' אם אתה רואה שהוא מפחית בממונו את חבירו אל תתן לו: דרך העיר · פונים לצד ירושלם: ועשית משפטם · נקמתם באויביהם:

איכו ד' וסימ' נמסר בשמואל חלק א' סימן כ"ד: ידעון ד' בקריאה וסימ' אחל גדלך ויהושע · כל תפלה כל תחנה דמלכים · ואתה תשמע השמים · שפתי צדיק ידעון רצון דמשלי: ישמעון ה' וסימ' נמסר בסדר דברים: וזרעך ה' חס' בליש' וסימ' נמסר בסדר עקב: ולדעת ה' וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סימן ג':

ואת תקביל מן שמיא ותשבוק לחובי עבדך ועמך ישראל ארי תלפינון ית אורחא דתקנא דיהכון בה ותיתן מטר על ארעך דיהבתא לעמך לאחסנא: כפנא ארי יהי בארעא מותא ארי יהי שדפונא ירקנא גובא שמוטא ארי יהי ארי יעיקון ליה בעלי דבביהון בארעא קירויהון כל מכתש כל מרע: כל צלותא כל בעותא דתהי לכל אנשא לכל עמך ישראל די ידעון גבר מכתש לביה ויפרוס ידוהי בצלו לאפי ביתא הדין: ואת תקביל מן שמיא מאתר בית שכינתך ותשבוק לחוביהון ותעביד בעותהון ותתן לגבר ככל אורחתיה דגלי קדמך לביה ארי את הוא לית בר מינך קדמך לחוד גלן לבביא דכל בני אנשא: בדיל דידחלון מן קדמך כל יומיא דאינו קיימין על אפי ארעא די יהבת לאבהתנא: ואף מן בר עממין דלא מעמך ישראל הוא וייתי מארעא רחיקא בדיל שמך: ארי ישמעון ית שמך רבא וית ידך תקיפתא ודרעך מרממא וייתי ויצלי לאפי ביתא הדין: את תקביל מן שמיא מאתר בית שכינתך ותעביד ככל די צלי קדמך בר עממין בדיל דידעון כל עממי ארעא ית שמך למדחל קדמך כעמך ישראל ולמידע ארי שמך אתקרי על ביתא הדין די בניתי: ארי יפוק עמך לאגחא קרבא על בעלי דבביהון בארחא דתשלחינון ויצלון קדם יי לאפי אורח קרתא דאתרעיתא בה וביתא די בניתי לשמך: ותקביל מן שמיא ית צלותהון וית בעותהון ותתפרע עולבנהון:

ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל כי תורם את הדרך הטובה אשר ילכו בה ונתתה מטר על ארצך אשר נתתה לעמך לנחלה: רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה שדפון ירקון ארבה חסיל כי יהיה כי יצר לו איבו בארץ שעריו כל נגע כל מחלה: כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם לכל עמך ישראל אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה: ואתה תשמע השמים מכון שבתך וסלחת ועשית ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו כי אתה ידעת לבדך את לבב כל בני האדם: למען יראוך כל הימים אשר הם חיים על פני האדמה אשר נתתה לאבתינו: וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך: כי ישמעון את שמך הגדול ואת ידך החזקה וזרעך הנטויה ובא והתפלל אל הבית הזה: אתה תשמע השמים מכון שבתך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ליראה אתך כעמך ישראל ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה אשר בניתי: כי יצא עמך למלחמה על איבו בדרך אשר תשלחם והתפללו אל יהוה דרך העיר אשר בחרת בה והבית אשר בנתי לשמך: ושמעת השמים את תפלתם ואת תחנתם ועשית משפטם:

רלבג

תפלה ט"ו כמו' אית בהון כל כל ותלה תרא ביניהון

כי תורם הדרך הטוב' אשר ילכו בה · ר"ל שבזה המין מהעונש תורם את הדרך הטובה כי יפשפשו במעשיה' ויסורו ממה שחטאו אשר עליו נענשו בזה העונש: רעב כי יהיה בארץ · ר"ל בסבת שטף מטר או ברד או בסבת הרוחות או בסבת חום השמש בשבלים אחר המטר שהם שנוים מדר הטבע · והנה מה שיהיה בסבת העצר המטר כבר נזכר: דבר כי יהיה שדפון ירקון · ר"ל כי יהיה דבר בהתחדש חליי השדפון או הירקון או מה שידמה להם: ארבה חסיל כי יהיה · ויהיה ג"כ רעב בסבתם מפני אכילתם התבואות והשחתתם אותם: כי יצר לו אויבו בארץ שעריו · ר"ל שיבנה מצור סביב העיירות באופן שלא יוכל איש לצאת השדה לקחת התבואות או לעבוד האדמה והנה יתחד' שם רעב בסבת זה: כל נגע וכל מחלה · ר"ל כל מכה וכל חלי וכל צורך שתצטרך התפלה והתחנה עליו אשר תהיה לאיש מה מיסו' הנגע והמחלה או הצורך האחר אי זה שיהיה שתהיה תפלה ותחנה עליו לפי שידע איש ואיש מהם חולי לבו אשר הוא צריך עליו להתחנן לפניך · והנה הרצון באמרו אשר תהיה לכל האדם לעמך ישראל אשר תהיה לכל אחד מאישי האדם אשר לעמך ישראל כי מהנכרי לא התפלל עתה שלמה: ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו כי · באר בזה כי מפני התפלה לא יקבל תועלת אם לא יהיה לבו שלם עם הש"י אז תשמע תפלתו לתת לו ככל דרכיו לפי ענינו בעת התפלה וזה יהיה סבה שייראוך ישראל תמיד בהכירם כי חטאיהם סבבו להם אלו הרעות עד שתקף ששבו מהם שמעת לקולם: וגם אל הנכרי וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי · הנה לא אמר שלמה בנכרי שיתן לו הש"י כדרכיו אשר ידע את לבבו כי מזה הצד לא היה ראוי שתקובל תפלתו אך בקש מהש"י שישמע לקול הנכרי ככל אשר יקרא אליו לבעבור שבב שיקרב לעבודת השם כישראל וכדי שיתפרסם כי שם יי' נקרא על הבית הזה עד שהקורא אליו מזה המקום תהיה תפלתו נשמעת בכל אשר יקרא אליו: כי יצא עמך למלחמה על אויבו · עד עתה זכר התפלה שתהיה בתוך הבית הקדוש הזה ובא עתה לזכור התפלה שתהיה חוץ מהבית לנכח בית המקדש כשלא היה אפשר שתהיה בבית המקד' כמו הענין באת ישרא' למלחמה על אויבו ואמר בדרך אשר תשלחם העיר בזה שאין ראוי שיבאו למלחמה אם לא יהיו נמלכים בשכינה אם על יד נביא אם על יד אורים ותומים והתפלל שכאשר יהיה הענין כן והתפללו אל יי' דרך העיר אשר בחרת בה ר"ל שיתפללו נכח ירושלם ונכח בית המקד' ישמע הש"י תפלתם ותחנתם ויעשה משפט לתת להם כדרכיהם אשר הם בהם בעת התפלה:

רלבג

כי יחטאו לך · זכר עתה מין אחר מהתפלה חוץ מבית המקדש והוא כשיגלו
ישראל מעל אדמתם על רוב חטאיהם ושבו אל השי' בארץ שוביהם והתודו את
עונם ואת חטאתם אשר חטאו בהם ויכירו כי עונותיהם סבבו להם כל זה הרע
וישובו אל הש"י ללכת בדרכיו בכל לבם ובכל נפשם והתפללו אליך לנגד ארץ ישרא'
כנגד ירושלם ובית ה
המקד' שמע יי' תפלת'
ותחנת' ועשה משפטם
לפי היות לבבם אליך
בעת התפלה כדרך ש
שתסלח חטאיהם וגם
פשעיה' שהם על דרך
המרד ותתנם לרחמים
לפני שוביהם ורחמום
בארץ שהם גולים בה.
והנה לא בקש שישמע
תפלתם מהגלות כי זה
ממה שיצטרך אל ע
עונם ההשגח' הפרטי'
ושישלם עון העם ה
היושב אז בארץ י
ישראל כאמרו כי לא
שלם עון האמורי עד
הנה: לשמוע אליהם
בכל קראם אליך.
ר"ל בכל מה שיבקשו
ממך בהיותם בארץ
שוביהם ואף על פי ש
שאינם מתפללים תוך
הבית הזה אחר שהם
מתפללים לנכחו לפי
מה שאפשר להם:
ויהי ככלות שלמה
להתפלל אל יי' · למדנו
מזה שהמלך כרע
על ברכיו מהתחלת
תפלתו עד כלותו אותה
ומזה המקום אמרו ר
רבותינו שהמלך כיון
שכורע שוב אינו זוקף
עד כלותו תפלתו: אש'
נתן מנוחה לעמו ישר'
ככל אש' דבר · הנה זה
הוא מה שאמ' בפרשת
ראה אנכי וישבת' בארץ
אשר יי' אלהיכם מנחיל
אתכ' והניח לכם מכל ט
אויביכם מסביב ו
וישבתם בטח: להטות
לבבנו אליו · ר"ל שיהיה
השם עמנו באופן ש
שיסתדר להטו' לבבנו
אליו לעבודתו כשנחטא
לו כמו שעש' לאבותינו
בהיותם במדבר ולא
יעזבנו על חטאתנו.
ולא יטשנו בשיסלק
השגחתו ממנו: לעשו'
משפט עבדו ומשפט
עמו ישראל דבר יום
ביומו · ר"ל שיתן לכל
אחד מהם לפי הראוי
לו ולא יסתי' פניו מהם
בעת העוותם אבל י
יוכיחם בדרך שיחזרו
למוטב ובזה יתפרסם
לכל עמי הארץ כי יי'
הוא האלהים ואין עוד
ר"ל כי בראותם כ
כי כשיחטאו ישרא' הם
נענשי' ובשוב' מחטאתם
הש"י הוא נעתר להם:
ביום

פתחת
כל סיכל'
בתחית כתרת
חס ד"ה
כתחית
בתרית כתיב
פ

רדק

כי יחטאו לך · כמו וכי יחטאו לך כלומר ואם יחטאו לך ואינן ראויין לתשועה
ושתקים נקמתם באויביהם ויתחייבו גלות ויעשו תשובה בגלותם ויתפללו דרך
ארצם תשמע תפלתם וכן ראינו בדניאל שנאמר וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד
ירושלם: ועשית משפטם · בשוביהם שלא חמלו עליהם והכבידו עוליהם ועוד
תתנם לרחמים לפני שוביהם ו
ורחמום שיניחום לצאת מהגלות
ולשוב לארצם כמו שעשה כרש
מלך פרס: מתוך כור הברזל.
כי כמו שצורפי' הכס' והזהב בכור
כן נצרפו במצרי' בשעבוד' קש' ומש
שאמר הברזל והכורים לא יעשו
אותם מברזל אלא מאדמה אמר
הברזל לחוזק הצרוף שנצרפו
שם: בכל קראם אליך. בכל
עת שיקראו אליך בצרתם וישובו
אליך וכן כיי' אלהינו בכל קראינו
אליו בתשובה: ככל אשר דבר.
והניח לכם מכל אויביכם:
להטות לבבינו אליו. טעמו דבק
עם יהי יי' אלהינו עמנו: יומם
ולילה · להיות שמירתו תמיד
לעשות משפטינו ופירוש משפט
במקום הזה כמו כמשפט ה
הבנו' יעשה לה והדומה לו כלומ'
לתת לנו דבר יום ביומו מה שאנו
צריכים להשפיע לנו הטובה ו
ולשמרנו מרע' ובזה ידעו כל עמי
הארץ כי יי' הוא האלהים כי ה
הדבקי' בו שבעי' טובה ונשמרים
מרעה: קדש

ונתתם ו' קמצין וסימ' ואנפת בם ונתתם · וחברו דד"ה · וסלחת לעבדך אשר חטאו · לקוח את הספרים ·
עשה לך מוסרות · וישאל דוד ביי' לאמר האעלה דד"ה: נשבו ה' וסימ' נמסר בשמואל חלק א' סימן ל':
שבו ד' בטעם מלרע בליש' וסימ' ואת נשיהם שבו · ושבו אליך בכל לבבם דמלכים · וחברו ושבו אליך

כִּי יֶחֶטְאוּ־לָךְ כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא־
ל׳ י יֶחֱטָא וְאָנַפְתָּ בָם וּנְתַתָּם לִפְנֵי אוֹיֵב
וְשָׁבוּם שֹׁבֵיהֶם אֶל־אֶרֶץ הָאוֹיֵב
ל׳ רְחוֹקָה אוֹ קְרוֹבָה׃ וְהֵשִׁיבוּ אֶל־
ה׳ לִבָּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבּוּ־שָׁם וְשָׁבוּ׀
וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בְּאֶרֶץ שֹׁבֵיהֶם לֵאמֹר
ל׳ חָטָאנוּ וְהֶעֱוִינוּ רָשָׁעְנוּ׃ וְשָׁבוּ
אֵלֶיךָ בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם
ד׳ בטע׳ מלרע בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אֲשֶׁר־שָׁבוּ אֹתָם
וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דֶּרֶךְ אַרְצָם אֲשֶׁר
נָתַתָּה לַאֲבוֹתָם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ
בנית: ל׳ ב תי׳ חס׳ ל׳ מכון תיבות יתיר׳ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִיתָ לִשְׁמֶךָ׃ וְשָׁמַעְתָּ
הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתְּךָ אֶת־תְּפִלָּתָם
וְאֶת־תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם׃
וְסָלַחְתָּ לְעַמְּךָ אֲשֶׁר חָטְאוּ־לָךְ
וּלְכָל־פִּשְׁעֵיהֶם אֲשֶׁר פָּשְׁעוּ־בָךְ
ו׳ קמץ וּנְתַתָּם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שֹׁבֵיהֶם
ל׳ וְרִחֲמוּם׃ כִּי־עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ הֵם
אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם מִתּוֹךְ כּוּר
הַבַּרְזֶל׃ לִהְיוֹת עֵינֶיךָ פְתֻחוֹת אֶל־
תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּחִנַּת עַמְּךָ
יִשְׂרָאֵל לִשְׁמֹעַ אֲלֵיהֶם בְּכֹל קָרְאָם
ל׳ אֵלֶיךָ׃ כִּי־אַתָּה הִבְדַּלְתָּם לְךָ
לְנַחֲלָה מִכֹּל עַמֵּי הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר
ל׳ וכל אכף דכו׳ כמ״א דִּבַּרְתָּ בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ בְּהוֹצִיאֲךָ
אֶת־אֲבֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃
וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה
לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אֵת כָּל־הַתְּפִלָּה
ל׳ וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת קָם מִלִּפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה
ל׳ וחס׳ ל׳ וחס׳ וי״ו קדמ׳ מִכְּרֹעַ עַל־בִּרְכָּיו וְכַפָּיו פְּרֻשׂוֹת ה
הַשָּׁמָיִם׃ וַיַּעֲמֹד וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־
קְהַל יִשְׂרָאֵל קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר׃
כל ליש׳ מ״ל במ״ר הס׳ בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ
יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֵּר לֹא־נָפַל
דָּבָר אֶחָד מִכֹּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר
ל׳ דִּבֶּר בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדּוֹ׃ יְהִי יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־
אֲבֹתֵינוּ אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ׃
ד׳ · ד׳ בתף כיתן לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל־
דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֺתָיו וְחֻקָּיו ו
וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־אֲבֹתֵינוּ׃
י״א רכין וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי
לִפְנֵי יְהוָה קְרֹבִים אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ
וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ׃

אֲרֵי יְחוּבוּן קֳדָמָךְ אֲרֵי לֵית אֱנָשׁ
דְּלָא חָטֵי וְיִתּוּל רוּגְזָךְ בְּהוֹן ו
וְתִמְסְרִינוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן
וְיִשְׁבּוּנוּן שׁוֹבֵיהוֹן לְאַרְעָא בַּעֲלֵי
דְבָבֵיהוֹן דִּרְחִיקָא אוֹ קְרִיבָא׃
וִיתִיבוּן לְלִבְּהוֹן בְּאַרְעָא
דְּאִשְׁתְּבִיאוּ לְתַמָּן וִיתוּבוּן וְיִבְעוּן
מִן קֳדָמָךְ בְּאַרְעָא שְׁבֵיהוֹן לְמֵימַר
חַבְנָא וְאַטְפַּשְׁנָא סַרְחְנָא׃ וִיתוּבוּן
לְפוּלְחָנָךְ בְּכָל לִבְּהוֹן וּבְכָל כ
נַפְשְׁהוֹן בְּאַרְעָא בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן
דִּשְׁבוֹ יַתְהוֹן וִיצַלּוֹן קֳדָמָךְ לָאַפֵּי
אוֹרְחָא אַרְעֲהוֹן דִּיהַבְתָּא ל
לַאֲבָהַתְהוֹן קַרְתָּא דְּאִתְרְעִיתָא
וּבֵיתָא דִּבְנֵיתִי לִשְׁמָךְ׃ וּתְקַבֵּיל
מִן שְׁמַיָּא מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִינְתָךְ יַת
צְלוֹתְהוֹן וְיַת בָּעוּתְהוֹן וְתִתְפְּרַע
עוּלְבַּנְהוֹן׃ וְתִשְׁבּוֹק לְעַמָּךְ
דְּחָבוּ קֳדָמָךְ וּלְכָל מְרָדֵיהוֹן דִּי מ
מְרָדוּ בָךְ וּבְמֵימְרָךְ וְתִתְּנִינוּן ל
לְרַחֲמִין קֳדָם שׁוֹבֵיהוֹן וִירַחֲמוּן
עֲלֵיהוֹן׃ אֲרֵי עַמָּךְ וְאַחְסַנְתָּךְ
אִינוּן דְּאַפֵּיקְתָּא מִמִּצְרַיִם מִגּוֹ כ
כּוּרָא דְבַרְזְלָא׃ לְמֶיהֱוֵי רַעֲוָא
קֳדָמָךְ לְקַבָּלָא בָּעוּת עַבְדָּךְ וּבָעוּת
עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְקַבָּלָא צְלוֹתְהוֹן
בְּכָל עִידָּן דְּאִינוּן מְצַלַּן קֳדָמָךְ׃
אֲרֵי אַתְּ אַפְרֵישְׁתָּנוּן לָךְ לְאַחְסָנָא
מִכֹּל עַמְמֵי אַרְעָא כְּמָא דְמַלֵּילְתָּא
בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדָּךְ בְּאַפָּקוּתָךְ יַת
אֲבָהָתָנָא מִמִּצְרַיִם יְיָ אֱלֹהִים׃
וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי שְׁלֹמֹה
לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ יַת כָּל צְלוֹתָא
וּבָעוּתָא הָדָא קָם מִן קֳדָם מַדְבְּחָא
דַּיְיָ כַּד מַהֲוָה כָּרֵיעַ עַל בִּרְכּוֹהִי
וִידוֹהִי פְּרִיסָן בִּצְלוֹ לְצֵית שְׁמַיָּא׃
וְקָם וּבָרֵיךְ יַת כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל
קָל רַב לְמֵימַר׃ בְּרִיךְ יְיָ דִּיהַב
נְיָחָא לְעַמֵּיהּ יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי מַלֵּיל
לָא בָטִיל פִּתְגָמָא חַד מִכָּל פ
פִּתְגָמוֹהִי תַּקְנַיָּא דִּי מַלֵּיל בִּידָא
דְמֹשֶׁה עַבְדֵּיהּ׃ יְהֵי מֵימְרָא דַיְיָ
אֱלָהָנָא בְּסַעֲדָנָא כְּמָא דַהֲוָת ב
בְּסַעֲדָא דַאֲבָהָתָנָא לָא יִשְׁבְּקִינָּנָא
וְלָא יַרְחֲקִינָּנָא׃ לְאַפְנָאָה לִבָּנָא
לְדַחֲלְתֵיהּ לִמְהַךְ בְּכָל אוֹרְחַן
דְּתַקְנַן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי
וּקְיָמוֹהִי וְדִינוֹהִי דְּפַקֵּיד יַת א
אֲבָהָתָנָא׃ וִיהוֹן פִּתְגָמַי אִילֵּין
דִּי בְעֵיתִי מִן קֳדָם יְיָ מִתְקַבְּלִין
קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא יֵימָם וְלֵילֵי ל
לְמֶעְבַּד דִּין עַבְדֵּיהּ וְעוּלְבַּן עַמֵּיהּ
יִשְׂרָאֵל פִּתְגַם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ׃

רשי

כור הברזל · חרסי' שמזקקין בו
זהב קרוי כור: ככל אשר דבר ·
והיכן דבר והניח לכם מכל א
אויביכ' · לעשו' משפט עבדו ועמו
· לתבוע עלבונם מיד האויב:
את

מסרה

בכל לבם דד"ה · ועשרת אלפים
חיי' שבו: עבדך לעבודך ז' קמצין
וסימ' נמסר בסדר בהעלתך:
לבבינו ד' בקריאה וסימ' אחינו
המסו את לבבינו לאמר עם ·
ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד
רוח · להטות לבבנו אלין ללכת ·
נשא לבבנו אל כפים אל אל:
ללכת בכל דרכין דסמיכי ד' בקרי'
וסימ' ועתה ישראל כה יי' אלהיך
שאל · כי אם שמור תשמרון את
כל המצוה · רק שמרו מאד ·
להטות לבבנו אלין ללכת בכל
דרכיו: ויהיו י"א רפין בקריא' וסימ'
נמסר בסדר תרומה:

קדם המלך את תוך החצר · הרי הוא אומר למה קדשו לעשות שם העולה והמנחה והשלמים כי מזבח הנחשת שעשה שלמה היה קטן מהכיל רב העולה והשלמים ואינו אומר על׳ מזבח הנחשת שעשה משה כי בפירוש אמרו בדברי הימי׳ כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכול להכיל את העולה ושל משה גנזו עם אהל מועד כמו שפירשנו למעלה מזבח הנחש׳ שעש׳ שלמה שהיה עשרי׳ אמה ארכו ועשרים רחבו לא היה יכול להכיל רב העולות והחלבים שהרי מזבח הנחשת שעשה משה היה חמש על חמש ואמר אלף עולו׳ יעלה שלמה על המזבח ההוא ומזבח הנחשת שעשה שלמה היה עשרים על עשרים ולפי חשבון עולו׳ וחשבון אמות לא היה מזבח שעש׳ שלמה מכיל אלא ששה עשר אלף והוא אומר בקר עשרי׳ ושני׳ אלף וצאן מאה ועשרים אלף ואם תאמ׳ כל אלו לא היו אלא החלבים כי שלמי׳ היו כל אלו ובמזב׳ של משה אמר אלף עולות שהיו כלם כליל כאמ׳ כינם הנה היו עולות רבות ומנחות כי לא מנה אלא השלמים והעולות שהיו רבים עד כי בין העולות והמנחות וחלבי השלמים לא יכול מזבח הנחשת שעשה שלמה להכיל הכל עד שהוצרך שלמה לקדש רצפת החצר ועשה שם מן העולה והמנחה וחלבי השלמים מה שלא יכול המזבח להכיל ודברי רבותינו ז״ל מחלוק׳ בזה יש אומרים כי רצפת החצר הוא שקדש כמו שפירשנו ויש אומרים כי מזבח אבני׳ בנה תוך החצר ואמ׳ עוד כי מזבח אבני׳ הוא שעש׳ שלמה לא מזבח נחשת ומה שאמר בדברי הימים ויעש שלמה את מזבח הנחש׳ וכן אמר כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכול להכיל פי׳ מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שעשה משה ואלה דברי׳ של תימה הם ואפשר כי מה שאמר אלף עולו׳ יעלה שלמה על המזבח ההוא לא בפעם אח׳ הלא קוד׳ שובו מגבעון לירושלם כמו שפירשנו בדברי הימים : את החג· חנוכת המקדש קרא גם כן חג לפי שהיתה סמוכה לחג הסכות ועשו שבעת ימי חנוכת ושבעת ימי חג הסכות ואומר ארבעה עשר יום להודיע כי סמוכים היו לא היה הפרש ביניהם וביום השמיני שאומר שלח את העם הוא שמיני עצרת ולא נוכל לפרש כי שבעת ימי חנוכה היו אחר שבע׳ ימי סכות ויום השמיני שמיני לחנוכת שהרי אומר בדברי הימים וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם ואם תאמר יום שמיני עצר׳ אינו אלא כ״ב לחדש ואיך אמר וביום עשרים ושלשה אמרו רבותינו ז״ל כי ביום השמיני נטלו רשות ממנו ולא נסעו אותו היום לפי שהיה חג וביום שלשה ועשרים לחדש חזרו ונטלו רשות ממנו והלכו לאהליהם ואף על פי שעשו שבעת ימי חנוכה קודם חג הסכו׳ ויום הכפורים בכללם ואפשר שאותו היום לא אכלו שהרי מצוה להתענות ובכרת האוכל בו ואף על פי שאומר כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים ובכל יום היו מקריבים זבחי שלמים הקריבו השלמים גם אותו היו׳ אבל לא אכלום באותו היום עד הלילה ומחרתו אבל רבותינו ז״ל אמרו כי אכלו אותו יום הכפורים כי בכלל ימי השמחה היה ולמדו זה מחנוכת המשכן מה שם עשו שלמים בשב׳ אף על פי שהוא באסור סקילה יום הכפורים שהוא אסור כרת לא כל שכן ובחנוכת המשכן שבת היה בכלל שנים עשר יום כי רצופין היו ולמדו זה מדכתי׳ ביום עשתי עשר׳ יום ביום שנים עשר יום מה יום כלו רצוף אף ימים אלו כלם רצופין ולמדו יום זה שכתו׳ כאן ר׳ עשר יום מיום שכתוב שם והקשו ואמרו ושמא עשו ביום הכפורים זה שלמים ולא אכלו ותרצו אין שמחת הגוף אלא באכילה ושתיה וזהו שאמ׳ הכתוב וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב רוצה לומר על העון שנתכפר להם שיצאתה בתקול ואמרה להם כלכם מזומנים לחיי העולם הבא· ועל דרך פשט הפסוק מפרש על הטובה אשר עשה יי׳ לדוד עבדו ולישר׳ עמו ופי׳ לדוד עבדו שקיים לו מה שהבטיחו כי היוצא מחלציו יבנה הבית ויהיה שלום ושקט בימיו לישר׳ וכן היה כי כל המלכים היו עובדים אותו ומביאי׳ לו מנחה ועל כל זה הלכו לאהליהם שמחים וטובי לבו ובדברי הימים אומר על כל הטובה אשר עשה יי׳ לדוד ולשלמה ולישראל עמו ורבו׳ ז״ל דרשו לדוד עבדו כי בשעה שבקש שלמה להכנים ארון לפני ולפנים דבקו שערים זה בזה ואמר שאו שערים ראשיכם ולא נענה כיון שאמר אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה וידעו כל ישראל שמחל הקדוש ברוך הוא לדוד על אותו עון וזהו אשר עשה יי׳ לדוד עבדו : מלבא חמת עד נחל מצרים · הזכיר שם גבול ארץ ישראל צפון ודרום : ואת

את תוך החצר· דברים ככתבן דברי ר׳ יהודה קדש את רצפת העזרה כקדושת מזבח להקטיר על הרצפה :כי מזבח הנחשת ׳מזבח האבנים שעשה תחת מזבח הנחשת קטן מהכיל את העולה ואת המנחה שהרבו להביא אמר לו ר׳ יוסי והלא כבר נאמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח שעשה משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ולעניין עולות זה של אבנים גדול משל משה שמזבח משה מקום מערכתו אמה על אמה וזה היה מקו׳ מערכתו כ״ר על כ״ר הרי של שלמה שלש מאות ושבעי׳ ושש כשל משה אם כן מהו קידש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה וקטן מהכיל בשל משה הוא אומר כאד׳ שאומר לחבירו ננוס פלוני ופסול לעבודה : מלבא חמת· שהיא בצפונה של ארץ ישר׳ : עד נחל מצרי׳· שהוא כנגדו בדרומה באלה מסעי : שבע׳ ימים · של חינוך : ושבעת ימים · חג הסוכות נמצא שאכלו ושתו ביום הכפורים : לדוד

ואת המנחה ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר פקודי : ביום השמיני ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בסדר נשא : שמחים ד׳ וסימ׳ ומשחו אתו צדוק · שמחים וטובי לב על כל הטובה · וחברו דדה על הטובה · והגדיל יי׳ לעשות עמנו :

בְּדִיל דְיִדְעוּן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא אֲרֵי
יְיָ הוּא אֱלֹהִים לֵית עוֹד ׃ וִיהֵי
לִבְכוֹן שְׁלִים בְּדַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָנָא
לְמַהָךְ בִּקְיָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי
כְּיוֹמָא הָדֵין ׃ וּמַלְכָּא וְכָל יִשְׂרָאֵל
עִימֵּיהּ מְנַכְסִין נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ
׃ וּנְכִיס שְׁלֹמֹה יָת נִיכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּי
נְכִיס קֳדָם יְיָ תּוֹרֵי תַּרְתֵּין וְעַשְׂרִין
רִיבּוֹא וּתְרֵין אַלְפִין וְעָנָא תְּרְתָּא
עַסְרֵי רִיבּוֹא וַחֲנִיכוּ יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא
דַיְיָ מַלְכָּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ׃ בְּיוֹמָא הַהוּא
קַדִּישׁ מַלְכָּא יָת גּוֹ דַרְתָּא דִּי קֳדָם
בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אֲרֵי עֲבַד תַּמָּן יָת
עֲלָתָא וְיָת מִנְחָתָא וְיָת תַּרְבֵּי נִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא אֲרֵי מַדְבְּחָא דִנְחָשָׁא דִּי
קֳדָם יְיָ רְחִיק מִלְסוֹבָרָא יָת עֲלָתָא
וְיָת מִנְחָתָא וְיָת תַּרְבֵּי נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא ׃ וַעֲבַד שְׁלֹמֹה בְּעִידָנָא
הַהִיא יָת חַגָּא וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ
קְהָלָא רַב מִמַּעֲלָנָא דַחֲמַת עַד
נַחֲלָא דְמִצְרַיִם קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא
שִׁבְעָא יוֹמִין חֲנוּכַּת בֵּיתָא
וְשִׁבְעָא יוֹמִין חַגָּא אַרְבַּעַת עֲשַׂר
יוֹמִין ׃ בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה שַׁלַּח
יָת עַמָּא. וּבָרִיכוּ יָת מַלְכָּא
וַאֲזַלוּ לְקִרְוֵיהוֹן כַּד חָדַן וְשַׁפִּירָא
לִבְּהוֹן עַל כָּל טַבְתָא דַעֲבַד יְיָ ל

לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְהוָה
הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד ׃ וְהָיָה
לְבַבְכֶם שָׁלֵם עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
לָלֶכֶת בְּחֻקָּיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו כַּיּוֹם
הַזֶּה ׃ וְהַמֶּלֶךְ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ
ר״בליש זֹבְחִים זֶבַח לִפְנֵי יְהוָה ׃ וַיִּזְבַּח
שְׁלֹמֹה אֵת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח
לַיהוָה בָּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף
ב׳את בית האלהים דה״ה וְצֹאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף וַיַּחְנְכוּ
אֶת־בֵּית יְהוָה הַמֶּלֶךְ וְכָל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל ׃ בַּיּוֹם הַהוּא קִדַּשׁ הַמֶּלֶךְ
ג׳ אֶת־תּוֹךְ הֶחָצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵית־יְהוָה
ח׳ כִּי־עָשָׂה שָׁם אֶת הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה
וְאֵת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה קָטֹן מֵהָכִיל
ח׳ אֶת־הָעֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה וְאֵת חֶלְבֵי
הַשְּׁלָמִים ׃ וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בָעֵת־
לג׳ תכנות ככו׳ הַהִיא אֶת־הֶחָג וְכָל־יִשְׂרָאֵל
עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־
נַחַל מִצְרַיִם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
ל׳ רכתי׳ שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים
ג׳ ר״פ אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם ׃ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי
שִׁלַּח אֶת־הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ
ד׳ ג׳ ומ״ל וַיֵּלְכוּ לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב
עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה

רלבג

ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר׳ ר״ל כי מרוב הקרבנות שהקריבו ביום ההוא הוצרך שלמה לקדש החצר ר״ל חצר הכהני׳ באופן שיקריבו שם הקרבנות על הרצפה כי מזבח הנחשת שעשה שלמה שהיה עשרים אמה ארכו ועשרי׳ אמה רחבו כמו שנזכר בדברי הימים היה קטון מהכיל ושם כתוב בבאור כי מזבח הנחשת שעשה שלמה קטון מהכיל והנה קרא אותו מזבח הנחשת לפי שהיה מצופה נחשת אבל תחתיו היה של אבני׳ שלמות כמו שנזכר בתורה אבנים שלמות תבנה את מזבח יי׳ אלהיך : מלבוא חמת עד נחל מצרים· הם היו שתי קצוות של ארץ ישראל האחד בצפונה והאחד בדרומה כמו שנזכר בפרשת אלה מסעי : שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום· כבר נתבאר בספר ד״ה כי החג עשו תחלה לחנכת המזבח שבע׳ ימים ואחר כך עשו חג הסוכות שבע׳ ימים ועשו ביום השמיני עצרת כמשפט וביום של אחרין שהוא עשרים ושלשה שלח את העם ולולי אמרו בזה המקום שבעת ימים ושבעת ימים ארבע׳ עשר יום הייתי יכולי׳ לומר שכבר עשו חנכת המזבח אחר החג של ראש השנה ברדך שישלמו ביום השמיני לחדש ואולם מפני אמרו שהם ארבעה עשר יום הוכרחנו לומר שחג חנכת המזבח התחיל בשמיני בתשרי ושלמו שבעת ימים לו בבא חג הסוכות ואולם אם עשו שלמי חגיגה ביום הכפורים ואכלו ושתו בו או לא עשו כן זה ממה שלא התבאר בזה המקו׳ באופן שלם ואם היה שיעשו כן הנה היתה הוראת שעה וע״י נביאים שהיו שם ואם לא הנה יהיה אמרו שעשו חג שבעת ימים על דרך אמרו חג הסכות תעשה לך שבעת ימים וא״ע״פ שלא היו נעשים שלמי חגיגה בשבת ובכלל הנה היה מהחכמה במה שבחרו להיות חנוכת המזבח באלו השבעת ימים שזכרנו מה שנעיר עליו בזכרנו התועלות המגיעות מזה הספור :
והבית

רשי

לדוד עבדו · להודיע שמחל לו עונותיו כדאיתא במועד קטן בשעה שבקש שלמה להכניס הארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה: ולישראל עמו · שמחל להם על עון יום הכפורים ויצתה בת קול ואמרה כולכם מזומני' לחיי העולם הבא: והיו עיני ולבי · ת"י ותהא שכינתי שריא ביה אם רעותי מיתעבדא יהא עיני שם ולבי וחפצי שם:

ואת הבית אשר הקדשתי לשמי · הכאי היא בניי ובניכם ואם לא תשמעו מה כאמר שם והשימותי את מקדשכם: ולשנינה · כתרגומו ולשועי יספרו את הרעות הבאו' עליו ויתלוצצו בו כמו ויספר ואשתעי ולשון שנינה אף הוא לשון דיבור דכתיב ושננתם לבניך: והבית הזה יהיה עליון · כל זמן שלא חטאתם ומשחטאתם כל עובר עליו ישום ושרק וכן כתו' בדברי הימים והבית הזה אשר היה עליון כל עובר עליו וגו' וכה פתרונו והבי' הזה אשר היה עליון ונורא אף לנכרי כמו שאמור למעלה וגם אל הנכרי אשר לא מעמך וגו' ובשמו בחורבנו כל העובר עליו אף הנכרי ישום וישרוק ויאמ' כי חטאו של ישראל גרם: ישום · יתמה כמו ושממו עליה אויביכם על יומו נשמו אחרונים: ישרק · שיבליר בלע"ז כן דרך כל הרואה חורבן פתאם לשרוק: עשרים שנה · שבע שבנה לבית יי' ואת ביתו שלש עשרה שנה כמו שאמור למעלה: נשא את שלמה · עניין שמש ככלכל את משאו בדבר זה:

רדק

ואת כל חשק שלמה · כמו שמפורש בדברי הימי' ואת כל הבא על לב שלמה לעשו' בבית יי' ובביתו והצליח: והיו עיני ולבי שם כל הימים ותרגם יונתן ותהא שכינתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא תמן כל יומיא: אם שוב תשובון אתם · פירושו אתה וישראל: ולשנינה · לדבור שידברו העמים על רוב רעתם: והבית יהיה עליון · כמו שאומר בדברי הימים אשר היה עליון ויונתן תרגם דהוא עילאי יהא חרוב וים מפרשים יהיה חרב ויפרשו עליון לשון כריתה כמו כעלות גדיש בעתו אל תעלני בחצי ימי: מקצה עשרים שנה · מסוף עשרים שנה שבנה בית יי' בשבע שנים וביתו בשלש עשר' שנה הרי עשרי' ובבנינים האלה נשא וסייע חירם את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב ובגמול זה נשאו המלך שלמה ונתן לו עשרי' עיר בארץ הגליל ולא ישרו בעיניו וקראו ארץ כבול ר"ל כבור שלא היו עוברים ושבים שם מגריעו' הארץ ובדברי רז"ל ארץ כבול ארץ שאינה עושה פירות ור' נחמן בר יצחק אמר ארץ חומטון היתה פי' ארץ חול ולמאי קרי ליה ארץ כבול דמשתקעא כרעה בגוה כי כבלה פירות שרגליו של אדם משתקעת בה מחמת החול כאילו הם כבולו' על כן אינה עושה פירות ובדברי הימי' אומר כי חירם נתן לשלמה עשרי' עיר בארצו והושיב שם בני ישראל וכן היה כי חירם נתן לשלמה עשרים עיר בארצו ושלמה גם כן נתן לחירם עשרים עיר בארץ הגליל וזה עשו לחזק הברית ביניהם וזכר בזה הספר מה שנתן שלמה לחירם וזכר בדברי הימים מה שנתן חירם לשלמה:

ויאמר יי' אליו ו' רפ' וסי' מי שם פה לאדם · זאת הארץ אשר · שמעתי את תפלתך · לך שוב לדרכך מדברה · עבור בתוך העיר בתוך · קרא שמו יזרעאל: חקתי כל אוריתא חס' כמ"א וכל נביאים וכתובים דכווה' מ"ל כמ"ט חס' וסימ' נבסר בסדר תולדות: מצותי חקתי ג' דסמיכי בקריאה וסי' עקב אשר שמע אברהם בקולי · אם שוב

י לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ:
וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת־בֵּית־
יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־חֵשֶׁק
שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָפֵץ לַעֲשׂוֹת:
ו וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה שֵׁנִית כַּאֲשֶׁר
ו"לפ נִרְאָה אֵלָיו בְּגִבְעוֹן: וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלָיו שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתְךָ וְאֶת־
ל' ומ"ל תְּחִנָּתְךָ אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתָּה לְפָנַי
ל' כ"ב הִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִתָה
לָשׂוּם־שְׁמִי שָׁם עַד־עוֹלָם וְהָיוּ עֵינַי
ג' בכל מטעי וְלִבִּי שָׁם כָּל־הַיָּמִים: וְאַתָּה אִם־
תֵּלֵךְ לְפָנַי כַּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִד אָבִיךָ
ב' ו' בְּתָם־לֵבָב וּבְיֹשֶׁר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל
אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ חֻקַּי וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמֹר:
וַהֲקִמֹתִי אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתְּךָ עַל־
ז חסל' ה' יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עַל־
דָּוִד אָבִיךָ לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ
ג' מ"ל כתיב כן מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל: אִם־שׁוֹב תְּשֻׁבוּן
אַתֶּם וּבְנֵיכֶם מֵאַחֲרַי וְלֹא תִשְׁמְרוּ
ב' פ"ת מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם
וַהֲלַכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְהִכְרַתִּי אֶת־
יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי
ה' ג' לָהֶם וְאֶת־הַבַּיִת אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי
ט לִשְׁמִי אֲשַׁלַּח מֵעַל פָּנָי וְהָיָה יִשְׂרָאֵל
ג לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכָל־הָעַמִּים:
וְהַבַּיִת הַזֶּה יִהְיֶה עֶלְיוֹן כָּל־עֹבֵר
עָלָיו יִשֹּׁם וְשָׁרָק וְאָמְרוּ עַל־מֶה עָשָׂה
יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת וְלַבַּיִת הַזֶּה:
וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־יְהוָה
ג' חס' מכבי אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצִיא אֶת־אֲבֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיַּחֲזִקוּ בֵּאלֹהִים
וסבירין ה אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֻּ לָהֶם וַיַּעַבְדֻם עַל־כֵּן
הֵבִיא יְהוָה עֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הָרָעָה
הַזֹּאת:
ח' וַיְהִי מִקְצֵה עֶשְׂרִים שָׁנָה אֲשֶׁר־
בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת־שְׁנֵי הַבָּתִּים אֶת־
בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ:

לְדָוִד עַבְדֵיהּ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמֵּיהּ:
וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי שְׁלֹמֹה לְמִבְנֵי יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיָת בֵּית מַלְכָּא וְיָת כָּל רְעוּת שְׁלֹמֹה דְּאִתְרְעִי לְמֶעְבַּד: וְאִתְגְּלִי יְיָ לִשְׁלֹמֹה תִּנְיָנוּת כְּמָא דְאִתְגְּלִי לֵיהּ בְּגִבְעוֹן: וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ שְׁמִיעַ קֳדָמַי צְלוֹתָךְ וּבָעוּתָךְ דִּבְעֵיתָא מִן קֳדָמַי אַקְדֵּישִׁית יָת בֵּיתָא הָדֵין דִּי בְנֵיתָא לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי תַּמָּן עַד עָלְמָא וּתְהֵי שְׁכִנְתִּי שַׁרְיָא בֵיהּ אִם רְעוּתִי מִתְעַבְדָא תַּמָּן כָּל יוֹמַיָּא: וְאַתְּ אִם תְּהָךְ קֳדָמַי כְּמָא דַהֲלִיךְ דָּוִד אֲבוּךְ בְּקַשִּׁיטוּת לִבָּא וּבְתְרִיצוּתָא לְמֶעְבַּד כְּכֹל דְּפַקֵּדְתָּךְ קְיָמַי וְדִינַי תִּטַּר: וְאָקִים יָת כּוּרְסֵי מַלְכוּתָךְ עַל יִשְׂרָאֵל לְעָלַם כְּמָא דְקַיֵּמִית עִם דָּוִד אֲבוּךְ לְמֵימַר לָא יִפְסוֹק לָךְ גְּבַר מְעַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל: אִם מִתָּב תְּתוּבוּן אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְלָא תִטְּרוּן פִּקּוֹדַיי קְיָמַי דִּי יְהָבִית קֳדָמֵיכוֹן וּתְהָכוּן וְתִפְלְחוּן לְטָעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִסְגְּדוּן לְהוֹן: וַאֲשֵׁיצֵי יָת יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא דִּי יְהָבִית לְהוֹן וְיָת בֵּיתָא דְאַקְדֵּישִׁית לִשְׁמִי אַרְחֵיק מִקְבֵיל מֵימְרִי וִיהֵי יִשְׂרָאֵל לְמָתַל וּלְשׁוֹעֵי בְּכָל עַמְמַיָּא: וּבֵיתָא הָדֵין דַהֲוָה עִלַּאי יְהֵי חָרוּב כָּל דְּיִעְבַּר עֲלוֹהִי יִכְלֵי וְיָנוּד וְיֵימְרוּן עַל מָה עֲבַד יְיָ כְּדֵין לְאַרְעָא הָדָא וּלְבֵיתָא הָדֵין: וְיֵימְרוּן עַל דִּי שְׁבַקוּ יָת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן דְּאַפֵּיק יָת אֲבָהַתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְאִתְקִיפוּ בְּטָעֲוַת עַמְמַיָּא וּסְגִידוּ לְהוֹן וּפַלְחוּנִין עַל כֵּן אַיְתִי יְיָ עֲלֵיהוֹן יָת כָּל בִּישְׁתָא הָדָא:
וַהֲוָה מִסּוֹף עַשְׂרִין שְׁנִין דִּי בְנָא שְׁלֹמֹה יָת תַּרְתֵּין בָּתַּיָּא יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיָת בֵּית מַלְכָּא:

תשובון דמלכים · ויער יי' את רוח: ואת הבית ה' בקריא' וסימ' ואת הבית יקציע מבית סביב · אשר הקדשתי לשמי · חברו ואת הבית אשר אמרתי דדברי הימים · ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים דדברי הימים: ויהי מקצה ה' דסמיכי בקריאה וסימ' ויהי מקצה שלשת ימים ויעבירו · אחרי אשר כרתו · עשרים שנה אשר בנה דמלכים · ותשב האשה מארץ פלשתים · ויהי מקצה שבעת ימים ויהי דבר יי' דיחזקאל:

רלבג

והבית הזה יהיה עליון · ר"ל והבי' הזה אשר היה עליון כשע' אמרו בכה יעש' אויב הרצו' בו בכה היה עושה וכן כתוב בספר ד"ה שאמר שם והבית הזה היה עליון: כל עובר עליו ישום ושרק · ר"ל שכל עובר עליו מהנכרים יהיה תמה ומשומם וישרוק בפתעו על זה מרוב ההפעלות ויכירו כלם כי זה היה בחטא ישראל כי הש"י יביא על ישראל מהרעו' אז מה שזכר בו לכל כי עונותיהם גרמו הלא תראה כי כבוכר נכר כאשר החריב בית המקדש שלח רב טבחים לירמיהו כמו שכתוב בספר ירמיה ואמר לו יי' אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש יי' כאשר דבר כי חטאתם ליי' ולא שמעתם בקולו והיה לכם הדבר הזה: נשא את שלמה · הוא מענין ארוחה ומשאת כטעם אם נשאת נשא לנו או יהיה הרצון בזה שהוא רומם ונשא בזה את שלמה שהעביר עצמו לעשיית מלאכתו: אז יתן המלך שלמה לחירם עשרים עיר בארץ הגליל · כבר נזכר בספר ד"ה כי חירם נתן גם כן לשלמה עיירות הושיב בהם את בני ישראל וראוי היה להיות כן כי לא יתכן למלך למעט ארץ ישראל:

רדק

וזה דבר המס. כמשך טעמו עד כל העם הנותר כי מהם לקח לעבדים למס ידוע בכל שנה לבנות הבתי' והערי' האלה והוא מה שאמ' למעלה ע' אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר ויש לפרשו כמו זה הדבר אשר מל יהושע שפי' וזה הדבר שבעבורו מל יהושע וכן זה פירושו וזה דבר המס שבעבורו העלהו שלמה ומה הוא הדבר לבנות את בית יי' ולא זכר המס ולמטה זכר אותו באומרו כל העם הנותר וגו': שלוחים. מנחה כלומר במקום מנחה ומתנ' ששולחי' בני אדם לבנותיהן נתן לה זה העיר וכן לכן תתני שלוחים ות"י ותתרכן: אנשי המלחמה. אף על פי שלא היו לו מלחמות כי שלום היה לו מכל עבריו ומעט מלחמה היתה לו כשלקח חמת צובה ועניין גבר ואילות: חמשים וחמש מאות. לפי שזכר העבדים מהגרים במלאכה ושרי ישראל זכר השרים הנצבים על המלאכה ואמר שהיו חמשים וחמש מאות ובדברי הימים אומר חמשים ומאתי' השלש מאות היו מהגרים שהיו נציבים על שלשת אלפים ושלש מאות והמאתים וחמשים היו מישראל שהיו נציבי' על אותן שלש מאות מהגרים ומנה בספר הזה נציבי הגרים עם נציבי ישר' בכלל ובדברי הימים לא מנה נציבי הגרים כי אם נציבי ישרא' כי נציבי הגרים מנה אותם שם עם שאר הגרים שם שאמר שלשת אלפים ושש מאות ועושי המלאכה לא היו אלא שלשת אלפי' ושלש מאות כמו שאומר בזה הספר: אך

רשי

ארץ כבול. ארץ טיט שהרגל משתקע ומכבלת בה: וזה דבר המס. מה שמפ' בסוף הענין כל העם הנות' וגו' ויעלם שלמ' למס עובד אותו המס היה לבנות בו את כל אלה: ואת המלוא. מקום היה בירושלם בעיר דוד וקרא מלוא על שם שמוקף חומה כמוכה ומלאו' לתוכה עפר: שלוחים. נדוניא: ואת תדמור במדבר בארץ. אבל היישוב: ערי המסכנות. קרוי בית אוצרא: שרי הנציבים. ממונים על הממונים: חמשים וחמש מאות. שלש מאות מהם היו גרים הממונים על שבעים אלף נשא סבל ושמוני' אלף חוצב בהר ושלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם שאמר למעלה לבד משרי הנצבים לשלמה וגו' שלשת אלפים ושלש מאות ובדברי הימים הוא אומר שש מאות אלו שלש מאות שחסר שם מנה כאן שהיו ממונים על כולן ומאתים וחמשים הנותרים היו ישראל וממונים על שאר עושי המלאכה ובדברי הימים מנאן לעצמן ואלה שרי הנציבים לשלמה חמשים ומאתים הרודים בעם עושי המלאכה: אך

ואת ז' כבו' אית בהון א' את בקדמיתא וסם ואת

נשא ו' ד' כתיב שא וב' כתיב סה וסימ' נמסר בסדר וירא: וזה דבר ג' ר"פ וסימ' וזה דבר השמטה שמוט כל בעל. וזה דבר הרוצח אשר ינוס שמה וחי. וזה דבר המס אשר העלה שלמה: ואת ערי ז' וסימ' במסר' רבת:

חירם מלך-צר נשא את-שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב לכל-חפצו אז יתן המלך שלמה לחירם עשרים עיר בארץ הגליל: ויצא חירם מצר לראות את-הערים אשר נתן-לו שלמה ולא ישרו בעיניו: ויאמר מה הערים האלה אשר-נתתה לי אחי ויקרא להם ארץ כבול עד היום הזה: וישלח חירם למלך מאה ועשרים ככר זהב: וזה דבר-המס אשר-העלה המלך שלמה לבנות את-בית יהוה ואת-ביתו ואת-המלוא ואת חומת ירושלם ואת-חצר ואת-מגדו ואת-גזר: פרעה מלך-מצרים עלה וילכד את-גזר וישרפה באש ואת-הכנעני הישב בעיר הרג ויתנה שלחים לבתו אשת שלמה: ויבן שלמה את-גזר ואת-בית חרן תחתון: ואת-בעלת ואת-תמר במדבר בארץ: ואת כל-ערי המסכנות אשר היו לשלמה ואת ערי הרכב ואת ערי הפרשים ואת חשק שלמה אשר חשק לבנות בירושלם ובלבנון ובכל ארץ ממשלתו: כל-העם הנותר מן-האמרי החתי הפרזי החוי והיבוסי אשר לא-מבני ישראל המה: בניהם אשר נתרו אחריהם בארץ אשר לא-יכלו בני ישראל להחרימם ויעלם שלמה למס-עבד עד היום הזה: ומבני ישראל לא-נתן שלמה עבד כי-הם אנשי המלחמה ועבדיו ושריו ושלשיו ושרי רכבו ופרשיו: אלה שרי הנצבים אשר על-המלאכה לשלמה חמשים וחמש מאות הרדים בעם העשים במלאכה:

חירם מלכא דצור סובר ית שלמה באעי ארזין ובאעי בירוון ובדהבא לכל צורכיה בכן יהיב מלכא שלמה לחירם עסרי קירוין בארעא גלילא: ונפק חירום מצור למסעד ית קירויא דיהב ליה שלמה ולא כשרא בעינוהי: ואמר מה קירויא האילין די יהבתא לי אחי וקרא להון ארעא כבול עד יומא הדין: ושדר חירם למלכא מאה ועשרין ככרי דהבא: ודין פתגם מסקי מיסין דמני מלכא שלמה למבני ית בית מקדשא דיי וית ביתיה וית מיליתא וית שורא דירושלם וית חצור וית מגידו וית גזר: פרעה מלכא דמצרים סליק וכבש ית גזר ואוקדה בנורא וית כנענאה דיתיב בקרתא קטל ויהבה מתנ' לברתיה אתת שלמה: ובנא שלמה ית גזר וית בית חורון ארעאה: וית בעלת וית תדמור במדברא בארעא: וית כל קירוי אוצרא די הואה לשלמה וית קירוי רתיכיא וית קירוי פרשיא וית כל רעות שלמה דאיתרעי למיבני בירושלם ובליבנן ובכל ארע שולטניה: כל עמא דאשתאר מן אימוראי חתאי פריזאי חיואי ויבוסאי דלא מבני ישראל אינון: בניהון דאשתארו בתריהון בארעא דלא יכילו בני ישראל לגמרותהון ומנינון שלמה למסקי מיסין עד יומא הדין: ומבני ישראל לא יהב שלמה למהוי פלחין ארי אינון גברי עבדי קרבא ועבדוהי ורברבנוהי וגברוהי ורבני רתיכוהי ופרשוהי: אילין רבני איסטרטיגיא די ממנן על עיבידתא דשלמה חמש מאה וחמשין די מפלחין בעמא דעבדין בעיבידתא:

ובכל ארץ ה' וסי' נמסר בסדר בהר סיני: למס עובד ג' דסמיכי וסימ' ויט שכמו לסבל. וישב הכנעני בקרב. בניהם אשר נתרו אחריהם:

רלבג

ארץ כבול. ר"ל ארץ חול שאינה עושה פירות: וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה. הרצון בזה כי זה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות כל אלו הבנינים שזכר שבנה שלמ' והנה המס הזה היה כל העם הנות' מן האמורי החתי והפריזי החוי והיבוסי אשר לא מבני ישראל המה ר"ל שלא נתגיירו והנה בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו בני ישראל להחרימם הנה העלם שלמה כלם למס עובד והם עבדו אותו בבנינים האלו אך מבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם היו אנשי המלחמה כשיצטרך והם היו עבדי שלמה המשרתי' לפניו והם היו שהיו השרים הממונים תחת משנה המלך והיו שרי רכבו והיו פרשיו. והנה היו אלו הבנינים בנין בית יי' ובנין בית המלך ובנין המלוא שהיה סביב ציון כי דוד בנה מן המלוא ולפני' כמו שכתוב בספר שמואל ונשאר המלוא בלתי בנוי והוא המקום שהיו נאספים שם ישר' ולזה נקרא מלוא כטעם קראו מלאו ואמרו ובנין חומת ירושלם כי מעטה נתקרעה לאכל קנת הקרדמים תוך החומה כמו שנזכר בתורה ובנין עיר חצור ומגדו וגזר כי פרעה מלך מצרים שרף אותה באש ולזה הוצרך שלמה לבנותה: שלוחים. ר"ל מנחה. ובנין בית חורון התחתון והעליון כמו שנזכר בספר ד"ה ובנין עיר בעלת ובנין עיר תדמור שהיה במדבר בארץ ר"ל שהיה בצד אחד למדבר ובצד האחר לארץ עבודה ובנין כל ערי המסכנות והם ערי האוצרות כטעם בא אל הסוכן הלז וכן נזכר בספר ד"ה כי הערים ההם בנה שלמה בחמת ובנין כל הערים ששם בהם שלמה הרכב אשר לו ובנין כל הערי' שהושיב בהם שלמה פרשיו וכל מה שהיה רצון שלמה לבנות בירושלם וביער הלבנון ובכל ארץ ממשלתו: אלה שרי הנצבים. ר"ל הממונים תחת הנציבים שהיו ממונים על כלם: חמשים וחמש מאות הרודים בעם העושים במלאכה. כבר זכרנו במה שקדם שכבר היה על השלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם העושים במלאכה שלש מאות מהגרים שנתארו מתמספרם כמו שנתבאר ממה שנזכר מתמספרם בספר ד"ה והנה היו שם עוד ממונים עליהם מאתים וחמשים איש כמו שנזכר בספר ד"ה בזה המקום ואפשר שאלו המאתים וחמשים איש היו מישראל והיו ממונים על כלם ולזה מנאם בספר ד"ה אחר זכרנו המעלה שהיה משים שלמה לבני ישר' והוא אמרו כי המה אנשי

רשי

אך בת פרעה. שהיתה מתחלה בעיר דוד כמה שנאמר בראש הספר ויביאה אל עיר דוד עלתה מעיר דוד וגו' ובדברי הימים מפרש כי אמר לא תשב אשה לי בעיר דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי': אז בנה שלמה את בית המילוא. לבנות לתוכו בתים לעבדיה ולשפחותיה וזה שהוכיחו ירבעם אביך הניחו פרוץ לעולי רגלים ואת' בנית אותו לעשות אנגריא לבת פרעה וזהו אך האמור כאן אך בזו העוה ש שלמה שבנה לו את המלוא כך שמעתי.
ולכי אומר אך בת פרעה וגו' כלומר ה העני' האמורו' למעלה הוצרך לבנו' למסכנות ולרכב ולפרשי' ולגדולה אך את המלוא לא היה בונה לשום גדולה כי אבו הניחו לפרוץ בו עולי רגלים אהלים לא שבת פרע' עלת' ל' ביתה והמלוא סמוך לאותו בית אז בנה את המלו':
על המזבח. של בית עולמים: והקטר אתו. ואותו מזבח הקטרת אשר לפני יי' לקטרת הסמים:
ואני. אנייה: ושולחו

ירדי הים ל' יתר ידעי ים וישלח לו חירם ביד עבדיו

רדק

אך בת פרעה. לפי שאמר למעלה לבנות את בית יי' ואת ביתו ואת המלוא אמ' עתה למה בנה את המלוא כי בנה שם בית לבת פרעה כמו שאמר אז בנה את המלוא ובדברי הימים אומר הטעם למה לא רצה שתהיה בביתו כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי': והעלה שלמה. ענין זה הוא קצר הנה ובדברי הימי' יותר מבואר אמ' אז העלה שלמה וגו' רוצה לומר אז אחר שבנה הבי' העמידו על משפטו להקריב על מזבח הנחשת אשר לפני האולם והתמידי' דבר יום ביומו להעלות במצות משה לשבתות ולחדשים ולמועדות שלש פעמים בשנה והעמיד מחלוקת הכהנים על ע עבודתם והלוים על משמרתם להלל ולשרת והשוערי' במחלקות' כמו שצוה דוד אביו בכל ענין הבית ובדבר האוצרות: והקטר אתו. כמו עליו ות"י ומקטר עלוהי קטור' בוסמיא ועל המזבח אשר לפני יי' אמר זה שהוא מ מזבח הזהב שהיה בהיכל אשר לפני יי' והוא היה מזבח הקטרת או פי' אותו כמשמעו ולפי שזכר כי העלה עולות על המזב' האחר אשר בנה והוא מזבח הנחשת אמר כי הקטיר ג"כ על המזבח האחר אשר עמו ואף על פי שלא היה עמו בבית כי זה בהיכל וזה היה בעזרה לפני האולם אף על פי שבבית יי' היה עמו לפיכ' פירש אשר לפני יי': ושלם את הבית. השלים עבודת הבי' כמו שזכרנו בדבר הקרבנו' והעמיד הכהנים הלויים ומה שזכר בדברי הימים בפרט זכר הנה בכלל ואמ' ושלם את הבית וגם כן אמר בסוף הדברים שלם את בית יי':
ואני עשה. בדברי הימי' אמר אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות ר"ל שהלך ולכרם והנה אמר כי עשה שם אניה: אשר את אילות. עציון גבר הסמוך לאילות נראה כי עציון גבר אחר היה וחירם שלח לו שם עוד אניות זהו שאמר הנה וישלח חירם באני ר"ל באניות וכן הוא אומר בדברי הימים אניות:
אנשי אניות יודעי הים. כתרגומו גברין ספנין דאומנין לדברא ב בימא: ארבע מאות ועשרים ככר. ובדברי הימים אומ' ארבע מאות וחמשים ככר זהב כי ה המ' שים הוציאו בהוצאו' הדרך: שמעת. שומעת תמיד את שמע שלמה: ותבא לנסותו בחידות. כלומר בדברים סתומים בחכמה ומה שאמר לשם יי' כי רב ה החרטומים והאשפי' המתעסקי' בחכמו' החיצוניות אין מלאכתם לשם יי' וחכמת שלמה היתה לשם יי' לפיכך באה לדבר עמו לחקור על חכמתו כי הוא היתה חכמה:
ומשקיו

לנסתו ד' חס' ו' בליש' נסיון וסימ' ועל נסתם את יי' לאמר. למען ענתך לנסתך לדעת. למען ענתך ולמען נסתך. לנסתו בחידות דמלכים: ומאכל ד' פתחין בקריא' וסימ' ובסל העליון מכל מאכל פרעה. ומאכל שלחנו ומושב עבדיו. וחברו דד"ה. ונפשו מאכל תאוה. וסימ' סלא בנפשיה פתורא דחכריה:

אַךְ בַּת־פַּרְעֹה עָלְתָה מֵעִיר דָּוִד אֶל־
בֵּיתָהּ אֲשֶׁר בָּנָה־לָהּ אָז בָּנָה אֶת־
הַמִּלּוֹא׃ וְהֶעֱלָה שְׁלֹמֹה שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים בַּשָּׁנָה עֹלוֹת וּשְׁלָמִים עַל־
הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בָּנָה לַיהוָה וְהַקְטֵיר ל' מל'
אִתּוֹ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה וְשִׁלַּם אֶת־ ל'
הַבָּיִת׃ וָאֳנִי עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה ג' כתלת ליש'
בְּעֶצְיוֹן־גֶּבֶר אֲשֶׁר אֶת־אֵלוֹת עַל־
שְׂפַת יַם־סוּף בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃ וַיִּשְׁלַח
חִירָם בָּאֳנִי אֶת־עֲבָדָיו אַנְשֵׁי אֳנִיּוֹת ל'
יֹדְעֵי הַיָּם עִם עַבְדֵי שְׁלֹמֹה׃ וַיָּבֹאוּ
אוֹפִירָה וַיִּקְחוּ מִשָּׁם זָהָב אַרְבַּע־ ג'
מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים כִּכָּר וַיָּבִאוּ אֶל־ ל'
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃
וּמַלְכַּת־שְׁבָא שֹׁמַעַת אֶת־שֵׁמַע ה' וחס' ה'
שְׁלֹמֹה לְשֵׁם יְהוָה וַתָּבֹא לְנַסֹּתוֹ ל' חס'
בְּחִידוֹת׃ וַתָּבֹא יְרוּשָׁלַיְמָה ב' ה'
בְּחַיִל כָּבֵד מְאֹד גְּמַלִּים נֹשְׂאִים
בְּשָׂמִים וְזָהָב רַב־מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה
וַתָּבֹא אֶל־שְׁלֹמֹה וַתְּדַבֵּר אֵלָיו אֵת
כָּל־אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבָהּ׃ וַיַּגֶּד־
לָהּ שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־דְּבָרֶיהָ לֹא־הָיָה
דָּבָר נֶעְלָם מִן־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד ב' על כל נעלם
לָהּ׃ וַתֵּרֶא מַלְכַּת־שְׁבָא אֵת
כָּל־חָכְמַת שְׁלֹמֹה וְהַבַּיִת אֲשֶׁר
בָּנָה׃ וּמַאֲכַל שֻׁלְחָנוֹ וּמוֹשַׁב ד'
עֲבָדָיו וּמַעֲמַד מְשָׁרְתָו וּמַלְבֻּשֵׁיהֶם משרתיו ת' ג'

בְּרַם בַּת פַּרְעֹה סְלֵיקַת מִקַּרְתָּא דְדָוִד לְבֵיתָא דִי בְנָא לַהּ בְּכֵן בְּנָא יָת מִלֵּיתָא׃ וְאַסִּיק שְׁלֹמֹה תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין עַל מַדְבְּחָא דִּבְנָא קֳדָם יְיָ וּמַקְטַר עֲלוֹהִי קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא דִּקֳדָם יְיָ וְשַׁלִּים יָת בֵּיתָא׃ וּסְפִינָתָא עֲבַד שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּעֶצְיוֹן גֶּבֶר דְּעִם אֵילוֹת עַל כֵּיף יַמָּא דְסוּף בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם׃ וּשְׁדַר חִירָם בִּסְפִינָתָא יָת עַבְדּוֹהִי גֻּבְרִין סַפָּנִין דְּאוּמָנִין לְדַבָּרָא בְּיַמָּא עִם עַבְדֵי שְׁלֹמֹה׃ וַאֲתוֹ לְאוֹפִיר וּנְסִיבוּ מִתַּמָּן דַּהֲבָא אַרְבַּע מְאָה וְעַסְרִין כַּכְּרִין וְאַיְתִיאוּ לְוַת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה׃
וּמַלְכַּת שְׁבָא שְׁמַעַת יָת שְׁמַע שְׁלֹמֹה לִשְׁמָא דַּיְיָ וַאֲתַת לְנַסָּיוּתֵיהּ בְּחוּדָאִין׃ וַאֲתַת לִירוּשְׁלֶם בִּמְשִׁירְיָן סַגִּיאִין לַחֲדָא גַּמְלִין טָעֲנִין בּוּסְמָנִין וְדַהֲבָא סַגִּי לַחֲדָא וְאַבְנִין טָבָן וַאֲתַת לְוַת שְׁלֹמֹה וּמַלֵּילַת עִמֵּיהּ יָת כָּל דִּי הֲוָה עִם לִבַּהּ׃ וְחַוִּי לַהּ שְׁלֹמֹה יָת כָּל פִּתְגָּמָהָא לָא הֲוָה מִדַּעַם דְּאִתְכַּסָּא מִן מַלְכָּא דְּלָא חַוִּי לַהּ׃ וַחֲזַת מַלְכַּת שְׁבָא יָת כָּל חוּכְמַת שְׁלֹמֹה וּבֵיתָא דִּי בְנָא׃ וּמֵיכַל פְּתוֹרֵיהּ וְאַסְחָרוּת עַבְדּוֹהִי ו וּמְקָם מְשׁוּמְשָׁנוֹהִי וּלְבוּשֵׁיהוֹן ו

רלבג

אנשי המלחמה ושרי שלישיו ושרי רכבו ופרשיו ואלה שרי ה הנצבים אשר למלך שלמה חמשים ומאתים הרודים בעם ואפשר שבבנין בית המקדש לא היו אלא שלש מאות והולם בשאר הבנינים שהם העושים במלאכ' מפוזרים פה ופה ה הוצרך להוסיף על ה הרודים במלאכה ה הממונים על הממוני' מאתי' וחמשי' אים ולקחם מהגרים בעבמ' בדרך שלא נשארו הרודים אשר תחתיה' כי אם שלשת אלפים וחמשים:
אך בת פרעה עלתה מעיר דוד אל ביתה אשר בנה לה. כבר ביאר בספר ד"ה כי לא רצה שלמה שתשב לו אשה בבית דוד מלך ישראל כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי': אז בנה את המלוא. ידמה שלצורך בת פרעה בנה המקום ההוא להיות שם בית לבת פרעה:
והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עולת ושלמים. כבר ביאר בספר ד"ה שזה היה בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא זכר שם כי אם עולות ואחשוב שהם היו בעבור הצבור ובזה המקום זכר השלמי' עמהם שהיה שלמה מעלה שם בלו המועדי' בעבור החגיגה והשמחה שהוא מחוייב בהם והם היו באים בעבור עצמו או היה מרבה עליהם כל כך שהיו מספיקים לכל ישראל: והקטיר אותו אשר לפני יי'. ר"ל שהיה מביא משלו קטרת הסמים אשר יקטירו על המזבח הזהב: ושלם את הבית. ר"ל שהיה משלים משלו ענין התמידין בכל יום והמוספין לשבתות ולחדשים כמו שנזכר בספר ד"ה. וידמה שכמו שבנה שלמה הבית משלו כן רצה שתהייה עבודותיו כל ימיו והוא התנדב זה בעבור ישראל ולזה יהיה הרצון באמרו ושלם את הבית שכל מה שיצטרך לבית הזה היה עושה שלמה משלו כמו שמן למאור ולחם הפנים אשר על שלחן הזהב: ואני עשה המלך שלמה. ר"ל ספינה: אנשי אניות יודעי הים. ר"ל אנשים בקיאים בהנהגת האניות ובקיאים במקומות הים להתישר אל המקום אשר ירצו ללכת אליו: ויבאו אופירה. שם היה מקום לזהב יוציאו אותו ממנו ר"ל כי שם היה מחצב לזהב: ומלכת שבא שומעת את שמע שלמה לשם יי'. ר"ל שהיא היתה שומעת את שמע חכמת שלמה לשם יי' והרצון בו כי מיי' היתה לו החכמה כמו שקדם באמרו הנני נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ויהיה הרצון באמרו לשם יי בעבור שם יי' או יהיה הרצון בזה שהיא שמעה שמעו שכל מה שהיה עושה היה עושה לשם יי' ולזה היה דבק בו תמיד והפליג מפני זה בחכמה כי זה אחד מהכלים הגדולים להשגת החכמה או ירצה בזה שהיתה לו חכמה נפלאה ולא היה משתמש בה אלא לשם יי' לעשות צדקה ומשפט כמו שנתבאר מהתוכחות שבאו לפניו והבאור הראשון הוא יותר נכון לפי מה שאחשוב: ותבא לנסותו בחידות. לבחון חכמתו אם יעמוד על סוד החידות ההם אשר כוון בהם כי בזה יבחן אם החכמה היא לו מתת אלהים שאם העניין כן יעמוד על הכוונה אשר כוונה בהם ואע"פ שהם יסכלו כוונות אהרות: בחיל כבד מאד. הרצון בו נכסים וקנינים רבים כטעם חילך וכל אוצרותיך:
ויגד לה שלמה את כל דבריה. ר"ל הדברים אשר כוונה בחידות ההן: ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה וגו'. זה מורה כי הבית אשר בנה היה בנוי בחכמה נפלאה וכן מאכל שולחנו ומושב עבדיו ומעמד משרתיו ומלבושיהם ומשקיו שהיה שותה על דרך המזון ועל דרך הרפואה הכל היה מסודר בחכמה:

וכן

ומשקיו· ובדברי הימים ומשקיו ומלבושיהם כי כל ענין ביתו היה מסדר מאד ומלבושי כל משרת כפי הראוי לעבודה שהיה עובד: ועולתו אשר יעלה בית יי׳. מעלות שעשה לעלות מביתו לבית המקדש היו בנויים בחכמה ובאומנות וכן בדברי הימים ועליתו אבל יונתן תרגם ועלתיה דמסיק בית מקדשא דיי׳: ולא היה בה עוד רוח· מרוב שתמהה על חכמתו: עצי אלמוגים· ובדברי הימים אומר אלגומים ואחד הוא כמו כבש וכשב והוא העץ הנקרא קוראי״ל: מסעד· ובדברי הימים מסלות ופירושו ע עמודים לסמיכת התקרות: ולא נראה· ובדברי הימים ולא נראו להם לפנים בארץ יהודה: את כל חפצה אשר שאלה· בדברי חכמה: מלבד אשר נתן לה· מזמרת הארץ מדברי׳ הנמצאים בארץ ישראל ואינם נמצאים בארצה ונתן לה מהם כיד המלך כלומר לרוב ובדברי הימים מלבד אשר הביאה אל המלך ופי׳ מלבד אשר נתן לה כנגד מה שהביאה אל המלך: לבד מאנשי התרים· לבד מה שהיו מביאים האנשים הסוחרי׳ והתרים וכן הוא אומר בדברי הימים לבד מאנשי התרים ו והסוחרים וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף ומלכי ערב הם מלכי הערב שאמר הנה ואע״פ שבספר ירמיה נרא׳ שהם שנים שאמר ואת כל מלכי ערב ואת כל מלכי הערב קרובים הם או אפש׳ שאו ואו היו מביאין מנח׳ לשלמה ופירוש התרים הם הסוחרי׳ הקטני׳ מעטי הסחורות והעסקים והם מחפשים הרבה על המקח ועל הממכר לפי ם שעסקם מעט לפיכ׳ נקראו תרים והסוחרי׳ הם הסוחרים הגדולי׳ והרוכלים הם הבשמי׳ כמו מכל אבקת רוכל ומלת מאנשי איננה לסמיכות אלא בא בו״ר הרבים לבד ונגרעה המ״ם וכמוהו אנשי מחקה על הקיר אנשי בני בליעל חלוני שקופים והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הראשון מן הספר ויונתן תרגם בר מאגר אומניא וסחור׳ תגריא: סס

ועולתו אשר יעלה בית יי׳ · דרך מבוא שהכין מביתו לבית המקדש שהיה עולה בו לבית יי׳: עצי אלמוגים· קורייל בלע״ז: מסעד לבית יי׳· ובדברי הימים כתי׳ מסילות לבית יי׳ לכך אני אומ׳ המסעד הזה לשון רצפה: לשרים· לבני לוי: נתן למלכת שבא· נתינה זו איננה אלא לימוד חכמה: מלבד אשר נתן לה מתנו׳· מגדנו׳ המצויין כאן ואינם מצויין ב במקומה: שש מאות ששי׳ ושש׳· חירם נתן לו ק״כ ומלכת שבא ק״כ ואני תרשים הביאו מאופיר ת״כ הרי תר״ס והששה לא ידעתי מאין ובד״ה כתיב שהביאו מאופי׳ ארבע מאות וכ׳ ואין מונה שם ק״כ של חיר׳ ויש לתקן המקר׳ שהל׳ היתירים היו מן הק״כ של חירם שהרי עבדי חירם היו שם עם עבדיו: לבד מאנשי התרי׳· שהיו מביאי׳ לו הסוחרים התרי׳ בארץ לסחורה: הרוכלים· מוכרי בשמים ומוליכין אותם מעיר לעיר: ומלכי

וטוב ה׳ בקריא׳ וסי׳ ואל הבקר רץ אברהם ויקח· והנער שמואל הולך וגדל וטוב· ושמו שאול בחור וטוב· הוספת חכמה וטוב· וימצאו מרעה שמן וטוב· וסי׳ טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא: לשרים ח׳ בליש׳ סי׳

ומשקיו ועלתו אשר יעלה בית
כ״ה יהוה ולא היה בה עוד רוח:
ותאמר אל המלך אמת היה הדבר
אשר שמעתי בארצי על דבריך
ועל חכמתך: ולא האמנתי
לדברים עד אשר באתי ותראינה
ל׳ עיני והנה לא הגד לי החצי הוספת
חכמה וטוב אל השמועה אשר
שמעתי: אשרי אנשיך אשרי
עבדיך אלה העמדים לפניך תמיד
נ׳ השמעים את חכמתך: יהי יהוה
אלהיך ברוך אשר חפץ בך לתתך
על כסא ישראל באהבת יהוה את
יח״ח׳ ישראל לעלם וישימך למלך ל
לעשות משפט וצדקה: ותתן
למלך מאה ועשרים ככר זהב
ובשמים הרבה מאד ואבן יקרה לא
בא כבשם ההוא עוד לרב אשר
נתנה מלכת שבא למלך שלמה:
ל׳ וגם אני חירם אשר נשא זהב
ל׳ חס׳ ו״ו מאופיר הביא מאפיר עצי אלמגים
הרבה מאד ואבן יקרה: ויעש
ל׳ ·ל׳ המלך את עצי האלמגים מסעד
י׳ לבית יהוה ולבית המלך וכנרות
ח׳ בליש׳ ונבלים לשרים לא בא כן עצי
אלמגים ולא נראה עד היום הזה:
והמלך שלמה נתן למלכת שבא
כ׳ · ג׳ את כל חפצה אשר שאלה מלבד
ג׳ אשר נתן לה כיד המלך שלמה
ותפן ותלך לארצה היא ועבדיה:
ויהי משקל הזהב אשר
בא לשלמה בשנה אחת שש מאות
ששים ושש ככר זהב: לבד
נ׳ · ל׳ מאנשי התרים ומסחר הרכלים

ושקותיה ועלתיה דמסיק בית
מקדשא דיי ולא אשתאר בה עוד
רוח: ואמרת למלכא קושטא
הוה פתגמא דישמעית בארעי על
פתגמך ועל חוכמתך: ולא
הימנית לפתגמיא עד דאתיתי ו
וחזאה עיני והא לא אתחוא לי
פלגו מה דחזיתי אוספתא ח
חוכמתא וטבתא על שמועתא די
שמעית: טובי גברך טובי עבדך
אילין דקיימין קדמך תדירא ד
דשמעין ית חוכמתך: יהי יי
אלהך בריך דאתרעי בך למתנך
על כורסי מלכותא דישראל ב
ברחימת יי ית ישראל לעלם ו
ומנייך למהוי מלכא למעבד דין
דקשוט וזכו: ויהבת למלכא
מאה ועסרין ככרין דדהבא ו
ובוסמנין סגי לחדא ואבנין טבן
לא אתא כבוסמניא האינון עוד
לסגידי יהבת מלכת שבא למלכא
שלמה: ואף ספינתא דחירם
דאתיא דהבא מאופיר איתיאת
מאופיר אעי אלמוגין סגי לחדא
ואבנין טבן: ועבד מלכא ית
אעי אלמוגיא סעיד לבית מקדשא
דיי ולבית מלכא וכנוריא ונבליא
לבני לוי לא אתו כן אעי אלמוגין
ולא אתחזיאו עד יומא הדין:
ומלכא שלמה יהב למלכת שבא
ית כל רעותה דשאילא בר מדמני
לה כעותר ידא דמלכא שלמה
ואתפניאת ואזלת לארעה היא
ועבדהא:
והוה מתקל דדהבא די הוה אתי
לשלמה בשתא חדא שית מאה
שיתין ושית ככרי דדהבא: בר
מאגר אומניא וסחורת תגריא

וטוב ה׳ וסי׳ טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא

נמסר בשמואל חלק ב׳ סימן י״ט: התרים ג׳ בקריא׳ וסימ׳ מן התרים את הארץ קרעו· לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים· וחברו דדברי הימים:

רלבג

וכן העליה אשר יעלה בה ביתיי׳ מביתו היתה גם כן נעשית בחכמה והנה הרצון באמרו ועולתו אשר יעלה בית יי׳ ועלייתו וכן כתוב ב בספר ד״ה: אל השמועה אשר שמעתי· הרצון בו לשמוע אשר שמעתי מחכמתך ומהטו׳ אשר יסודר ממך יחובר עוד לפי מה שמצאתי ממך וטוב הרבה או יהיה הרצון באמרו אל ה השמועה על השמועה והנה היה הטוב ה המשפט והצדקה מ המסודרים ממנו: לא בא כבושם ההו׳ עוד לרוב· ר״ל שלא בא עוד רבוי כמוהו מהבושם ההוא: עצי אלמוגים· קור״אל בלע״ז והוא עץ נרל בקצת הימים: מסעד לבית יי׳ ולבית המלך· הנה בספר ד״ה כתוב תמורת זה מסלות ולזה אחשוב שבעליה אשר יעלה בה ביתיי׳ מבית המלך עשה כדמות מעקה מעצי האלמוגים שיסמך האדם בהם במסלתו בזאת העליה וכן הענין בשאר העליות אשר היו בבית יי׳ ובבית המלך כי לא היו בהם מעלות לא בכבש המזבח ולא בעליות אשר יעלו בהם אל היכיעים לפי מה שהתבאר מדבריכו והנה אמרה התורה ולא תעלה במעלות על מזבחי וידמה שהמלך סדר גם כן כמו זה בביתו שלא תגלה ערות איש בעלותו שם ואיך שיהיה הנה היה המעקה הוא מסעד למסלות אשר ידרכו בהם בעליות ההם: וכנורות ונבלים לשרים· ר״ל שכבר עשה מעצי האלמוגים כנורות ונבלים למשוררים בכלי זמר: לא בא כן עצי אלמוגים ולא נראה· אחשוב שהרצון בזה שלא באו עצי אלמוגים גדולים כאלו שיהיו נכונים לעשות מהם מה שעשה שלמה מאלו: והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה· הנה כתוב תמורת זה בספר ד״ה את כל חפצה אשר שאלה מלבד אשר הביאה אל המלך והרצון בזה כי מלבד אשר הביאה מלכת שבא אל המלך מהחידות נתן לה עוד את כל חפצה אשר שאלה ממנו מדברי חכמה ועצה וכן יהיה הרצון בזה המקום בזה שהוא נתן לה את כל חפצה אשר שאלה ממנו מדברי חכמה ועצה מלבד מה שנתן לה תחלה שהיה ביד המלך שלמה כי לא היה חכם אחר בזמן ההוא שיהיה יכול להגיד זה זולתי שלמה מפני שהיה חכם מכל האדם: ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה בשנה אחת· אחשוב שזה המשקל מהזהב היה בא לו מדי שנה בשנה כי המנחות שהיו מביאים לו המלכים היו שולחים אותם לו מדי שנה בשנה כמו שכתוב אחר זה ובספר ד״ה וכל מלכי הארץ מבקשים את פני המלך שלמה לשמוע את חכמתו וגו׳ והם מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושלמות נשק ובשמים סוסים ופרדים דבר שנה בשנה: לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים· הנה אמר בד״ה תמורת זה לבד מאנשי התרים והסוחרים מביאים ואחשוב שכל הסוחרים היו פורעים מס למלך שלמה מסחורתם והנה קרא התרים הסוחרים הגדולים שהם תרים וחוקרים על דבר הסחורות בקצות הארץ מאי זה מקום יכשר להם יותר לקנותם או למכרם והרוכלים הם המביאים הבשמים ויתר הדברים הדומים להם בעיר ועיר למכור זעיר שם זעיר שם וזה עדו׳ שמה שזכר ממשקל הזהב שהיה בא לשלמה היה בא לו מדי שנה בשנה: וכל

רשי

וכל מלכי הערב · תירגם יונתן וכל מלכי סומכוותא לשון ערובה המלכים שהיו בערובתן וסומכין עליו גרנטיאה בלע"ז: צנה· מקפת את האדם משלש רוחותיו והוא שאמור בספר תילים כצנה רצון תעטרנו: שש מאות זהב· שש מאות זהוב והוא שש מנים שהזהוב הוא הדינר: זהב שחוט· הוא זהב רך ונוח להירקע: זהב מופז· מבהיק כמרגלית: שש מעלות· מדרגות לעלות בו וראש הכסא היה עגול מקום מושב המלך: מאחריו· תיקון הכסא היה רחב והמעלות היו לצד פניו ולצד רחבו לצד אחריו היה המושב גבוה מן הכסא מקום עגול: וידות מזה ומזה· לסמוך זרועותיו עליהם בימין מקלות זהב מפאה לפאה פשוטין לימין ולשמאל: ושנים אריות· של זהב וכל צורת הכסא מפורש באגדת מגלת אסתר: אין כסף לא נחשב· אין כסף באחד מהם כי לא נחשב: אני תרשיש· ספינות אפריקא: שנהבים וקפי' ותוכיי'· שן דפיל וקופין וטווסין: ונשק· כלי זיין: אלף ושבע מאות רכב· ובדברי הימי' כתוב אלף וארבע מאות ואומר אני אלף וד' מאות בערי הרכב היו והשלש מאות עם המלך בירושלם וכך פירושו בדברי הימים וינחם בערי הרכב ועם המלך היה עוד רכב אחד בירוש' וכאן כך פירושו וינחם בערי הרכב ועם המלך היו מקצתן בירושלם: וינחם

רדק

שש מאות זהב· מטבע זהב היה ביניה' ידוע משקלו והיה בצנה אחת זהב במשקל שש מאות זהב וטעם יעלה על שלמה לומר שש מאות זהב היה נותן בצנה האחת: זהב שחוט· אין שחוט אלא משוך וכן חץ שחוט לשונם והיה זהב טוב מאד שהיה נמשך כשעוה ויונתן תרג' דהבא טבא: שלשת מנים· ב' ליטרין וליטרא זהב מאה מטבע הזהב שזכרנו וכן אומ' בדברי הימים שלש מאות זהב והמנה הוא מאה בדברי רבותינו ז"ל בתולה כתובתה מאתים ואלמנה מנה: על המגן האחת· מגן לשון זכר ונקבה: זהב מופז· טוב ומזוקק מן כתם פז ויש אומרים שהוא שם מקום ויונתן תרגם דהבא טבא: שש מעלות לכסא וראש עגול לכסא· שניהם כתובים הא במקו' אלף: וידות מזה ומזה· במקום ישיבתו היו ידות מזה ומזה לסמיכות זרועותיו והיו צורות אריות עומדות אצל הידות: אין כסף לא נחשב· כל הכלים האלה היו זהב סגור אין כסף בהם כי לא נחשב הכסף למאומה בימי שלמה מרוב הזהב לפיכך עשה כל הכלים זהב ולא עשה אחד מהם מכסף: תרשיש· תרגם יונתן אפריקא: נושאת זהב וכסף· בהגעת האני': שנהבים וקופים ותוכיים· תרגם יונתן שן דפיל וקופין וטווסין שן הפיל ידוע והקוף גם כן פרוטים פניו לפני אדם וטווס הוא העוף הנקרא בלע"ז פאוון: וינחם

וכל מלכי ז' דסמיכי בקריאה וסי' ויהי כשמע כל מלכי האמרי· לבד מאנשי התרים· וחברו דדברי הימים· וכל הארץ מבקשים את פני שלמה· ולא נעשה פסח כמהו· ויראו גוים את שם יי'· וכל מלכי הארץ דדברי הימים: כסה ג' כתיב ה' בקריאה וסי' ושש מעלות לכסה ב' בפסוק· מאחז פני כסה פרשז· וא' ככסה ליום

וְכָל־מַלְכֵי הָעֶרֶב וּפַחוֹת הָאָרֶץ׃ וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מָאתַיִם צִנָּה זָהָב שָׁחוּט שֵׁשׁ־מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל־הַצִּנָּה הָאֶחָת׃ וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת מָגִנִּים זָהָב שָׁחוּט שְׁלֹשֶׁת מָנִים זָהָב יַעֲלֶה עַל־הַמָּגֵן הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם הַמֶּלֶךְ בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן׃ וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כִּסֵּא־שֵׁן גָּדוֹל וַיְצַפֵּהוּ זָהָב מוּפָז׃ שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּה וְרֹאשׁ עָגֹל לַכִּסֵּה מֵאַחֲרָיו וְיָדֹת מִזֶּה וּמִזֶּה אֶל־מְקוֹם הַשָּׁבֶת וּשְׁנַיִם אֲרָיוֹת עֹמְדִים אֵצֶל הַיָּדוֹת׃ וּשְׁנֵים עָשָׂר אֲרָיִים עֹמְדִים שָׁם עַל־שֵׁשׁ הַמַּעֲלוֹת מִזֶּה וּמִזֶּה לֹא־נַעֲשָׂה כֵן לְכָל־מַמְלָכוֹת׃ וְכֹל כְּלֵי מַשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה זָהָב וְכֹל כְּלֵי בֵּית־יַעַר הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוּר אֵין כֶּסֶף לֹא נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה׃ כִּי אֳנִי תַרְשִׁישׁ לַמֶּלֶךְ בַּיָּם עִם אֳנִי חִירָם אַחַת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים תָּבוֹא אֳנִי תַרְשִׁישׁ נֹשְׂאֵת זָהָב וָכֶסֶף שֶׁנְהַבִּים וְקֹפִים וְתֻכִּיִּים׃ וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכֹּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׁר וּלְחָכְמָה׃ וְכָל־הָאָרֶץ מְבַקְשִׁים אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה לִשְׁמֹעַ אֶת־חָכְמָתוֹ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים בְּלִבּוֹ׃ וְהֵמָּה מְבִאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂלָמוֹת וְנֶשֶׁק וּבְשָׂמִים סוּסִים וּפְרָדִים דְּבַר־שָׁנָה בְּשָׁנָה׃ וַיֶּאֱסֹף שְׁלֹמֹה רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַיְהִי־לוֹ אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת רֶכֶב וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים

וְכָל מַלְכֵי סוּמְכְוָתָא וְשִׁלְטוֹנֵי אַרְעָא׃ וַעֲבַד מַלְכָּא שְׁלֹמֹה מָאתָן תְּרִיסִין דַּהֲבָא טָבָא שִׁית מְאָה דַהֲבָא מַסִּיק עַל תְּרִיסָא חֲדָא׃ וּתְלַת מְאָה מְגִינִין דַּהֲבָא טָבָא תְּלָתָא מָנָן דַּהֲבָא מַסִּיק עַל מְגִינָא חֲדָא וּמַנִּינוּן מַלְכָּא בֵּית מְקֵירַת מַלְכַיָּא׃ וַעֲבַד מַלְכָּא כּוּרְסְיָא דְשִׁינָא רַבָּא וַחֲפָהִי דַּהֲבָא טָבָא׃ שִׁיתָא דַרְגִּין לְכוּרְסְיָא וְרֵישׁ סַגְלְגַל לְכוּרְסְיָא מֵאֲחוֹרוֹהִי וְאַשַּׁדְרָתָא מִכָּא וּמִכָּא עַל אֲתַר מוֹתְבָא וּתְרֵין אַרְיָוָן קָיְמִין בִּסְטַר אַשַּׁדְרָתָא׃ וּתְרֵי עֲשַׂר אַרְיָוָן קָיְמִין תַּמָּן עַל שִׁיתָא דַרְגִּין מִכָּא וּמִכָּא לָא אִתְעֲבַד כֵּן לְכָל מַלְכְוָתָא׃ וְכָל מָנֵי מִשְׁתְּיָא דְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה דַהֲבָא וְכָל מָנֵי בֵּית מְקֵרַת מַלְכָּא דַהֲבָא טָבָא לֵית כַּסְפָּא לָא אִתְחֲשִׁיב בְּיוֹמֵי שְׁלֹמֹה לְמִדַּעַם׃ אֲרֵי סְפִינָתָא אַפְרִיקָא לְמַלְכָּא בְּיַמָּא עִם סְפִינָתָא דְחִירָם חֲדָא לִתְלַת שְׁנִין אַתְיָא סְפִינַת אַפְרִיקָ טְעִינָא דְהַב וּכְסַף שֵׁן דְפִיל וְקוֹפִין וְטַוָוסִין׃ וּרְבָא מַלְכָּא שְׁלֹמֹה מִכֹּל מַלְכֵי אַרְעָא לְעוּתַר וּלְחוּכְמָא׃ וְכָל דַיָּרֵי אַרְעָא בָּעַן לְמֶחֱזֵי יַת סְבַר אַפֵּי שְׁלֹמֹה לְמִשְׁמַע יַת חוּכְמְתֵיהּ דִיהַב יְיָ בְּלִבֵּיהּ׃ וְאִינוּן מַיְתַן גְּבַר קוּרְבָּנֵיהּ מָנֵי כַסְפָּא וּמָנֵי דַהֲבָא וּלְבוּשִׁין וּמָנֵי זֵינָא וּבוּסְמַנִּי סוּסָוָן וְכוּדַנְוָן גְּזֵירַת שְׁנָא בְשַׁתָּא׃ וּכְנַשׁ שְׁלֹמֹה רְתִיכִין וּפָרָשִׁי וַהֲווֹ לֵיהּ אֶלֶף וְאַרְבַּע מְאָה רְתִיכִין וּתְרֵי עֲסַר אַלְפִּין פָּרָשִׁין

ל' · ח' · כ"ח · ג' כתי' ה"א · ג' כתי' ה"א · ל' ומ"ל · ז' · ד' כתי' · ח' · ד' זוגין מתחלפין · ל' · ל' · ב' חד חס' וחד מל' · ל' · ה' · ו' ר"פ · ר' · ג' כתי' כלים' · ב'

וירית ג' חס' בליש' וא' · כע הידית שני ידית דמשכנא תמיל' עין

כתיבה א' קמץ וכל תנוה מגלות דכו' גמ"ב

רלבג

וכל מלכי הערב ופחות הארץ· אמר תמורת זה בד"ה וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף לשלמה והנה זה ג"כ היה בא מדי שנה בשנה ויעיד על זה מה שזכרנו: ויעש המלך שלמה מאתי' צנה זהב שחוט· הנה הצנה הו' כמו מגן אלא שהוא גדול ומקיף את האדם כאמרו כצנה רצון תעטרנו והרצון באמרו זהב שחוט לפי מה שאחשוב שהוסר ארמימותו ממנו במלאכ' ויסור ממנו בזה קצת לחותו ולזה היה יותר חזק: שש מאות זהב· ר"ל שש מאות שקלים זהב: שלשת מנים זהב· ר"ל הנה המנה הוא מאה שקלים ולזה אמר בספר ד"ה שלש מאות זהב: כסא שן גדול· זה היה כסא המלוכה והיה נעשה משן הפיל ואורי בלע"ז: ויצפהו זהב מופז· פירשו בו זהב נקי משיגיו ואחשוב שיהיה ענינו מענין פזור בחלוף אות זי"ן באות צד"י כי ברצותם לנקותו תכלית הנקיון יפזרוהו ויכתתוהו לחלקים דקים ויערבו עמו קצת דברים יוציאו ממנו סיגו: שש מעלות לכסא· הנה היתה צורת הכסא הזה כך שכאשר היה עולה לשבת בו היה עולה בו שש מעלות ואז ישב במקום השבת שהיה למעלה מהמעלה הששית ומאחרי הכסא היה שם לוח יסמוך בו בשבתו שם והיה ראש עגול בלוח ההוא באמצעו והיו ידות מזה ומזה אל המקום שהיה יושב בו והנה הידות הם כמו זרועות יסמוך בהם המלך ידיו בשבתו שם· והנה היתה צורת ארי אצל כל יד לצד פני הכסא ולצד ההוא היה פני אריה וכן אצל כל מעלה ממעלות הכסא בשתי קצות המעלה לצד פני הכסא ולצד ההוא היו פני האריות ולזה היו שם ארבעה עשר אריות: שנהבים· הם שני הפיל הגדולים אשר מהם יהיה מה שיעשו ממנו במלאכה ואורי בלע"ז: וקופים· הם שימיי"ש בלע"ז: ותוכיים· הם פאו"ן בלע"ז: ונשק· הם כלי זין: ויהי לו אלף וארבע מאות רכב· הנה כתוב בדברי הימים בזה המקום ארבעת אלפים אורות סוסים ובמה שקדם כתוב ארבעים אלף אורות סוסים למרכבו וכבר התרנו הספק הזה במה שקדם באמרנו שמה ארבעים אלף היו ארבעת אלפים שהיו בהם סוסים ומרכבות ובאחר

חגינו: וכל כלי ז' בקריא' וסי' וכל כלי משקה המלך שלמה דמלכים ב' כו' וחברו דדברי הימים ב' בפסוק· וישלח את הדורם· וישרפו את בית האלהים· וכל כלי בית האלהים: משקה ח' קמצין בקריא' וסי' נמכר בסד' וישב: וכל הארץ ה' בקרי' וסי' וכל הארץ באו מצריכה· וכל הארץ הזאת אשר אמרתי· וכל הארץ בכים· וכל הארץ מבקשים את פני שלמה דמלכים· וחברו דדברי הימים:

רדק

ויכחס בערי הרכב ועם המלך בירושלם. ויכחס מבניין הפעיל כמו אשר הכחני בדרך אמת ובדברי הימים ויכיחם מן הניח ויונתן תרגם בעניין ויכחס ואשריכון ויש לפרש כמשמעו אחרי שאספם כלם בירושלם הכחה אותם בערי הרכב שיהיו שם ונשארו מהם עם המלך בירושלם ויונתן תרגם בר מדהוו עם מלכא בירושלם פי' אלה היו בערי הרכב מלבד אותם שהיו עם המלך בירושלם ועל כן נקראו ערי הרכב שהיו שם הסוסים והמרכבות:

כאבנים. על דרך גוזמא והפלגה מרוב הכסף שהיה בירושלם. ובדרש כאבנים ולא היו נגנבות אמר רבי יוסי אבני עשר אמות ואבני שמנה אמו' היו:

ומוצא הסוסים. תי' הפסוק כן ומתפקין סוסוותא די לשלמה ממצרים ומקוה תגרי מלכא זבנין מקוה ברמין וי"מ מקוה מענין תקות חוט השני כלומ' שני דברים אלה היו באין לשלמה ממצרים הסוסים וחוט הפשתן כי הוא המשובח בארץ מצרים כמו שכתוב שם ברקמה ממצרי' חטובות אטון מצרים ואותן הדברי' היו לוקחין סוחרי המלך במצרים במחיר דברים אחרים שהיו מביאין מירושלם למצרים ואדוני אבי ז"ל פיר' כי פרעה נתן לשלמה מוצא הסוסים והוא כי לא יוציאו ממצרים סוסים אלא ברשות המלך ונותנין המוציאי' למלך דמים בהוצאת הסוסים ואותו המוצא נתן פרעה לשלמה ושלמה היה מוכר אותו לסוחרים לשנה במחיר ידוע היו לוקחין מהמלך מקוה המוצא כלומר קבוץ כל המוצא ביחד והם היו במצרים והיו לוקחין מחיר המוצ' על יד כמו שהיו מוציאין מלכי הארץ הסוסים ממצרים וזהו שאמ' ביר' יוציאו כי מלכי החתי' ומלכי ארם שהיו מוציאין ממצרים על ידי סוחרי המלך היו מוציאין: בידם. כמו ברשותם כמו ויקח את כל ארצו מידו וכתי' בידם ברעותהון ברנוגם וברמות':

וסוס בחמשים ומאה. מכאן למדנו שהמרכבה ארבעה סוסים: נשים נכריות רבות. שתים רעות עשה בזה אחת שהרבה נשים ואפילו היו מישראל אסור לו להרבות כמו שכתוב ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו כל שכן שהיו נכריות שהטו לבבו אחרי אלהים אחרי' והוא בטח בחכמתו ואמ' אני ארבה ולא אסור זהו שאמר הנביא אל יתהלל חכם בחכמתו ומה שאמר ואת בת פרעה כי היא היתה תחילת הקלקלה אף על פי שהיא לא הטתה את לבבו עד שהרבה נשים נכריות לעת זקנתו והטו את לבבו ולא שעבד ע"ז אלא שהניח נשיו לעבוד ע"ז לאלהים אחרים ר"ל שהניח אותן לבנות במות בירושלם לע"ז והוא שאמר אז יבנה שלמה שהניח לבנו' ולא מיחה בהן: לא תבאו בהם. כמו שכתוב ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך ואף על פי שאמר זה בשבעה גוים הוא הדין לכל שאר אומות אלא לפי שהיו באים בארצם הזהירם עליהם אבל אם היה משיב אותם לדת ישראל לא היה אסור אם היו מתגיירות מלב שלם לא מחמת יראה ואהבה ודבר זה מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל כמו שכתבנו בפסוק ויאהב שלמה: אכן יטו את לבבכם. באמת יטו לבבכם כמו שאמ' כי יסיר את בנך מאחרי ות"י דילמ' יטעון ית לבבכון:

הנראה

רשי

ויכחס · ויכהלם: כאבנים · ולמעלה הוא אומ' למאומה רבותינו פירשו כאן יקודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה: ומוצא הסוסים אשר לשלמה · היה ממצרים: ומקוה · אסיפת סוחרי הסוסים במצרים סחרי המלך שלמה היו קונין אותם במחיר ממצרי' מן המלך שלא יוציא אדם סוס משם אלא על ידם כך שמעתי ולכך נקוד על ומקוה טעם זקף גדול ללמד שהתיבה עומדת בעצמה ואינה דבוקה לאחריה: וסוס בחמשים ומאה · למדנו שהמרכבה בארבעה סוסים וכן ברמים הללו לכל מלכי החתים ולמלכי ארם: בידם · של סוחרי שלמה יוצאים ממצרים: ואת בת פרעה · אף היא מן הנכריות אלא שהיתה חביבה עליו מכולם מנאה לעצמה וכן ויפקדו מעבדי דוד שנים עשר איש ועשהאל:

ומקוה ד'ב' כתיב ה' במקוא' ואינון בהאי פסו' וב' כתיב א' וא' ולמקוה חמים

וכלנגשים ל' חד יתר קדמא'

במחיר ח' בקריא' וסימ' אקנה מאותך במחיר דסוף שמואל · יקחו מקוה במחיר · וחברו מקוה יקחו במחיר דד"ה · ואדמה יחלק במחיר · לא במחיר ולא בשחד · לבו אתן ולא במחיר · וכהניה במחיר יורו · עצינו במחיר

ז' וַיַּנְחֵם בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעִם־הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלָם: וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַם כָּאֲבָנִים וְאֵת הָאֲרָזִים נָתַן כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר־בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב:

ל' וּמוֹצָא הַסּוּסִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה מִמִּצְרָיִם וּמִקְוֵה סֹחֲרֵי הַמֶּלֶךְ יִקְחוּ מִקְוֵה בִּמְחִיר: וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה

ג' מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה וְכֵן לְכָל־מַלְכֵי

ה' ל' ד' הַחִתִּים וּלְמַלְכֵי אֲרָם בְּיָדָם יֵצֵאוּ:

ד' כתח וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהַב יא

ה' נָשִׁים נָכְרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֶת־בַּת־

ל' וחס פַּרְעֹה מוֹאֲבִיּוֹת עַמֳּנִיּוֹת אֲדֹמִיֹּת

ל' וחס' צֵדְנִיֹּת חִתִּיֹּת: מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָמַר־יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־תָבֹאוּ

זח בָהֶם וְהֵם לֹא־יָבֹאוּ בָכֶם אָכֵן יַטּוּ אֶת־לְבַבְכֶם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמֹה לְאַהֲבָה: וַיְהִי־לוֹ נָשִׁים

ל' והיום הזה תלמרכת שָׂרוֹת שְׁבַע מֵאוֹת וּפִלַגְשִׁים שְׁלֹשׁ

ד' כתח מֵאוֹת וַיַּטּוּ נָשָׁיו אֶת־לִבּוֹ:

ז' וְאַשְׁרֵינוּן בְּקִירְוֵי רְתִיכַיָּא בַּר ם
מְדַהֲווֹ עִם מַלְכָּא בִּירוּשְׁלֶם:
וִיהַב מַלְכָּא יָת כַּסְפָּא בִּירוּשְׁלֶם
בְּאַבְנַיָּא וְיָת אַרְזַיָּא יְהַב כְּשִׁקְמַיָּא
ל' דְּבַשְׁפֵּלְתָּא לְסַגֵּי: וּמִתַּפְּקִין
סוּסְוָתָא דִּלִשְׁלֹמֹה מִמִּצְרָיִם ו
וּמִקְוַת תַּגָּרֵי מַלְכָּא זַבְנִין מִקְוֵה
בְּדָמִין: וְסַלְקָא וְנַפְקָא רְתִיכָא
ג' מִמִּצְרַיִם בְּשִׁית מְאָה כַּסְפָּא ו
וְסוּסְוָתָא בִּמְאָה וַחֲמְשִׁין וְכֵן לְכָל
ה' ל' ד' מַלְכֵי חִיתָּאֵי וּמַלְכֵי אֲרָם ב
בִּרְעוּתְהוֹן נַפְקִין:
ד' כתח וּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה רְחֵים נְשִׁים
ה' בְּנַת עַמְמִין סַגִּיאִין וְיָת בַּת פַּרְעֹה
ל' וחס מוֹאֲבָאָן עַמּוֹנָאָן אֲרוֹמָאָן צִידוֹנָאָן
ל' וחס' חִיתָּאָן: מִן עַמְמַיָּא דִּי אֲמַר יְיָ
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תִתְעָרְבוּן בְּהוֹן
זח וְאִינוּן לָא יִתְעָרְבוּן בְּכוֹן ד
דִּילְמָא יַטְעוּן יָת לִבְּכוֹן בָּתַר
טַעֲוָתְהוֹן בְּהוֹן אִתְרְעֵי שְׁלֹמֹה
לְמִרְחָם: וַהֲוָאָה לֵיהּ נְשִׁין
ל' והיום הזה תלמרכת מַלְכָּן שְׁבַע מְאָה וּלְחֵינָן תְּלַת
ד' כתח מְאָה וְאַטְעִיאָה נְשׁוֹהִי יָת לִבֵּיהּ:

יבאו: ואת כת ה' בקריא' וסימ' ואת בת היענה דת"ב · וחברו דכ"ת · ואת בת פרעה העלה דד"ה · ערות אשה ובתה לא תגלה: ויטו ד' ופתחין וסימ' נבסר בשמואל חלק ב' סימן י"ו:

רלבג

ובמ"ר היו בהם סוסי' בלא מרכבות אם כן היו לו ארבעת אלפים רכב לכל הפחו' ואיך אמר פה שהיו לו אלף וארבע מאות רכב לבד והנראה בעיני שאלן האלף וארבע מאות רכב אסף אות' שלמה ממקומו' רבים לבחור היותר נבחרים ואולי אספם מהסוסים שהיו מביאים לו למנחות כי הם היו נבחרים בלי ספק ואלו היו הנבחרים שבמרכבות אשר לשלמה והניחה אותם בערי הרכב אשר לו שהיו בהם אורות לכלכלם שם וקצתם השאיר עם המלך בירושלם כדי שיהיו יותר קרובי' אליו: ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים. זה שב לפי מה שאחשב אל מה שזכר למעלה והמה מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושאר הדברים שזכר שהיו באים לשלמה מדי שנה בשנה והרצון בו ומוצא הסוסים ממצרים היה גם כן לשלמה ר"ל שכל מי שהיה מוציא סוס ממצרי' היה נותן דבר ידוע לשלמ' כי ממצרי' לא יצא סוס כי אם ברשות המלך והנה נתן פרעה דינו בזה הענין לשלמה: ומקוה סוחרי המלך יקחו מקוה במחיר. הנה הרצון במקוה בגדי שש כי כמו שהחוט יקרא תקוה כן יקרא האורג מהחוטין מקוה והנה היו במצרים בגדי פשתן חשובים מאד כמו שנתפרסם והנה לא היו מוציאים אותם אלא ברשו' המלך ואותו הכח נתן פרעה לשלמה ולרוב המכא הסוסי' והשש במצרי' לא יהיה האדם רשאי לרכוב על סוס או ללבוש בגדי שש אם לא ברשו' המלך כדי שיוכר בין השרי' ובין העבדים והנה הרצון בזה כי מוצא הסוסים ממצרים ומוצא המקוה הכל היה לשלמה וזכר כי סוחרי המלך שלמה היו לוקחים מקוה במחיר מעם מצרים כי המוצא היה לשלמה ולזה היו הרוצים להוציאו משם קונין אותו מסוחרי המלך ומזה היה מגיע תועלת רב לשלמה ר"ל מהסוסים והמקוה כי סוחרי המלך היו קונין זה המוצא ממנו בכסף רב לסוסי' ולמקוה והנה קצר המאמר כי סוחרי המלך היו גם כן לוקחים הסוסים שם ומידם יקחום כל מי שירצו להוציאם ממצרים:

ותעלה ותצא מרכבה ממצרים · ר"ל כי בהעלות המרכבה ממצרים לארץ ישראל והוצאתה יתנו שש מאות כסף לשלמה ובמוצא הסוס יתנו חמשים ומאה כסף כי המרכבה ארבעה סוסים וכן מה שיוציאו מהסוסים למלכי החתים ולמלכי ארם היו מוציאים אותם ברשות סוחרי המלך והם היו לוקחים זה הכסף מהם לסוס ולרכב · ואפשר שכאמ' שהרצון באמרו ומקוה כי מוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים היה מגיע ממנו גם כן מקוה לשלמה והם בגדי שש שהם בגדי מלכות וזה כי סוחרי המלך היו לוקחי' מקוה במחיר מה שראוי שיותן לשלמה מן המוצא והסך שהיה ראוי לשלמה מהמוצא הוא שש מאות כסף לרכב ומאה וחמשים לסוס · ואפשר גם כן שיהיה הרצון באמרו וכן לכל מלכי החתים ולמלכי ארם בידם יוציאו כי מה שיצא מארצם היה כתן המוצא לשלמה וביד סוחרי המלך וברשותם היו מוציאים היוצא משם: והמלך שלמה אהב נשים וגו' · הנה גנה אותו מפני כדדין האחד שהוא לקח נשים מן הגוים אשר הזהירה התורה שלא נתחתן בם כדי שלא יטו את לבבינו אחרי אלהיהם והגד השני מפני שהרבה לו נשים אשר הזהירה התורה אותו מזה בפרשת שפטים ואם אמר אומר שכבר ראוי שנחשוב שנתגיירו כבר קודם שלקחם שלמה הנה עם כל זה לא היה נמלט מהגנות כי בת פרעה היתה אסורה לבא בקהל יי' גם אחר שנתגיירה כי דור שלישי לבד מותר להם לבא בקהל יי' והעמוניות והמואביות הם גם כן מעם שאינו ראוי לבא בקהל שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל יי' ואע"פ שנקבותיהם לא נאסרו לבא בקהל כמו שבארנו שם הנה לא היה ראוי למלך שיבא בהן כי הזרע שיהיה לו מהן אי אפשר שיהיה שלם מאד אחר שהגוי מרוחק וכבר היה ראוי לשלמה שידקדק מאד שיהיה זרעו שלם עם יי' כדי שיתקיים לו הברית שכרת השם לדוד אביו להתקיים לו המלוכ' תמיד אם ישמרו בניו תורתו הלא תראה שרחבעם היה בן עמונית ועשה הרע בעיני יי' ועוד כי מפני שהניח שלמה את נשיו לעבוד אלהיהן הרי הן כאילו לא נתגיירו · והנה אמ' ואת בת פרעה מלך מצרים לפי שבה נטה יותר מדרכי התורה ממה שנטה בלקיחת שאר נשיו הנכריות והיא ג"כ היתה חביבה לו מאד עד שכבר בנה לה בית באופן הנזכר במה שקדם:

ויהי

רשי

אז יבנה שלמה במה. רבותינו אמרו מתוך שלא מיחה בנשיו נקראת על שמו: בהר על פני ירושלם. הר הזתים: אשר היתה זאת עמך. אשר ידעת שאתה עובר על מצותי: ויהי בהיות דוד את אדום. אז ויברח אדד מפני דוד ויואב לקבור את החללים שקברן להרוגים של אדום הוא שנאמר שם בספר שמואל ויעש דוד שם בשובו מהכו את אדום שהיו הכל מקלסין את אותו איש חסיד שקבר את הרוגיו וכן הוא אומר במלחמת גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם ויונתן תירגם לקבור את החללים לחלצא ית קטיליא לקחת את חליצתם: ולחם

רדק

הנראה אליו. אמר נראה אליו כי לא תבא וזאת הידיעה על העבר וכן ההקדים שמואל הנמצאו פה וזולתם שכתבנו בספר מכלל: פעמים. בגבעון הפעם האחת והשנית אחר תפלתו שאמר לו שמעתי תפלתך וצוה שיו במראה הראשונה בקתם ובמראה השנית במפורש: ויאמר יי׳ לשלמה. על ידי נביא והוא אחיה השילוני: שבט אחד. כי בנימן לפי שהיה חלקו עם יהודה בירושלם בין שניהם נחשבים לשבט אחד: ויקם יי׳ שטן. זה היה לעת זקנת שלמ׳ כאשר נטה לבבו מעם יי׳: הוא באדום. מזרע המלך שהיה באדום או הוא אומר זה על הדד: בהיות דוד את אדום. כמו באדו׳ ספר ענין זה עתה כי ברח הדד והיה נער קטן בברחו וברח מארצו עם אנשים אדומיי׳ כשהכה יואב את כל זכר באדו׳ וכאשר שמע כי מת דוד ויואב חשב להנקם מישראל ומה שספר מענין אשתו שהיתה אחו׳ הגבירה ובנו שהיה גמול בתוך בני פרעה כל זה אמר להודיע כי כל כך גברה שנאתו לישראל עד שהניח כל הטובה הזאת להנקם מישראל ואמר לפרעה שישלחנו וילך לארצו ולא עלתה בידו להזיק לישראל עד עת זקנת שלמה שהקימו יי׳ לשטן בים בעבור עון ע״ז שעשו נשי שלמה ובנו במות וכן הקים שטן אחר לשלמה את רזון בן אלידע ושניהם הזיקו לישראל לעת זקנת שלמה: ויך כל זכר באדום. אף שהכה כל זכר באדום כי קודם הכם ואחר כן קברם וכמו וי״ו זה הן אתה קצפת ונחטא אחר שחטאנו קצפת ויטם את הים לחרבה ויבקעו המי׳ אח׳ שנבקעו המים שם הים לחרבה וזולתם שכתבנו בספר מכלל ולענין זה פיר׳ רז״ל ויעש דוד שם בשובו מהכותו את אדום זהו שם טוב שקנה בגוים שצוה לקבור את ההרוגים וכן אומר הנביא במלחמת גוג ומגוג וקברום כל עם הארץ והיו להם לשם אבל ת״י לקבור את החללים לחלצא קטיליא כלומר לקחת חליצותם וכליהם: וכל

דויד ה׳ מ׳ל וסימ׳ והארכתי ימיך. ויהי לעת זקנת שלמה. ולבנו אתן שבט. כמגדל דויד צוארך. והקימותי עליהם דיחזקאל. וכל תריסר ועזרא וד״ה דכוו׳ מלאים: לאלהיהן ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא: בעלות

וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ
אֶת־לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא־ פ״ח
הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם־יְהוָה אֱלֹהָיו
כִּלְבַב דָּוִיד אָבִיו: וַיֵּלֶךְ שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי ה׳ מ׳ל וכל ד״ה ועזר׳ ותרים׳ דכו׳ יה׳ כ״כ
עַשְׁתֹּרֶת אֱלֹהֵי צִדֹנִים וְאַחֲרֵי מִלְכֹּם
שִׁקֻּץ עַמֹּנִים: וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע כולהון חס׳ בנ״כ
בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא מִלֵּא אַחֲרֵי יְהוָה
כְּדָוִד אָבִיו: אָז יִבְנֶה
שְׁלֹמֹה בָּמָה לִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב מ׳ל חס׳ בנ״כ
בָּהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלִָם וּלְמֹלֶךְ
שִׁקֻּץ בְּנֵי עַמּוֹן: וְכֵן עָשָׂה לְכָל־נָשָׁיו
הַנָּכְרִיּוֹת מַקְטִירוֹת וּמְזַבְּחוֹת ל ל׳ ומ׳ל
לֵאלֹהֵיהֶן: וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בִּשְׁלֹמֹה ה׳
כִּי־נָטָה לְבָבוֹ מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל הַנִּרְאָה אֵלָיו פַּעֲמָיִם: וְצִוָּה ב׳ קמץ
אֵלָיו עַל־הַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי־לֶכֶת
אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא שָׁמַר אֵת ל׳
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה:
וַיֹּאמֶר יְהוָה לִשְׁלֹמֹה יַעַן אֲשֶׁר
הָיְתָה־זֹּאת עִמָּךְ וְלֹא שָׁמַרְתָּ בְּרִיתִי ב׳ ל׳
וְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר צִוִּיתִי עָלֶיךָ קָרֹעַ אֶקְרַע ט׳ חס׳
אֶת־הַמַּמְלָכָה מֵעָלֶיךָ וּנְתַתִּיהָ ל
לְעַבְדֶּךָ: אַךְ־בְּיָמֶיךָ לֹא אֶעֱשֶׂנָּה
לְמַעַן דָּוִד אָבִיךָ מִיַּד בִּנְךָ אֶקְרָעֶנָּה: ל׳
רַק אֶת־כָּל־הַמַּמְלָכָה לֹא אֶקְרָע שֵׁבֶט ל׳ זקף קמץ
אֶחָד אֶתֵּן לִבְנֶךָ לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי ו
וּלְמַעַן יְרוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי:
וַיָּקֶם יְהוָה שָׂטָן לִשְׁלֹמֹה ל׳
אֵת הֲדַד הָאֲדֹמִי מִזֶּרַע הַמֶּלֶךְ הוּא
בֶּאֱדוֹם: וַיְהִי בִּהְיוֹת דָּוִד אֶת־אֱדוֹם
בַּעֲלוֹת יוֹאָב שַׂר הַצָּבָא לְקַבֵּר ה׳ ל׳
אֶת־הַחֲלָלִים וַיַּךְ כָּל־זָכָר בֶּאֱדוֹם:
כִּי שֵׁשֶׁת חֳדָשִׁים יָשַׁב־שָׁם יוֹאָב ט״ו כת׳

וַהֲוָה לְעִדָּן דְּסִיב שְׁלֹמֹה נְשׁוֹהִי אַטְעִיאָה יָת לִבֵּיהּ בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא וְלָא הֲוָה לִבֵּיהּ שְׁלִים ב בְּדַחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהֵיהּ כְּלִבָּא דְּדָוִד אֲבוּהִי: וַאֲזַל שְׁלֹמֹה בָּתַר עַשְׁתּוֹרֶת טַעֲוַת צִידוֹנָאֵי וּבָתַר מִלְכֹּם שִׁקּוּץ עַמּוֹנָאֵי: וַעֲבַד שְׁלֹמֹה דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וְלָא אַשְׁלֵים בָּתַר דַּחַלְתָּא דַּייָ כְּדָוִד אֲבוּהִי: בְּכֵין בְּנָא שְׁלֹמֹה בָּמְתָא לִכְמוֹשׁ שִׁקּוּץ מוֹאָב בְּטוּרָא דִּי עַל אַפֵּי יְרוּשְׁלֶם וּלְמוֹלֶךְ שִׁקּוּץ בְּנֵי עַמּוֹן: וְכֵן עֲבַד לְכָל נְשׁוֹהִי בְּנַת עַמְמַיָּא מַסְּקָן בּוּסְמִין וּמְדַבְּחָן לְטַעֲוָתְהוֹן: וּתְקֵיף רוּגְזָא דַּייָ בִּשְׁלֹמֹה אֲרֵי אִתְפְּנִי לִבֵּיהּ מִדַּחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל דְּאִתְגְּלֵי לֵיהּ תַּרְתֵּין זִמְנִין: וּפַקֵּיד עֲלוֹהִי עַל פִּתְגָּמָא הָדֵין בְּדִיל דְּלָא לִמְהָךְ בָּתַר טַעֲוַת ע עַמְמַיָּא וְלָא נְטַר יָת דְּפַקֵּיד יְיָ: וַאֲמַר יְיָ לִשְׁלֹמֹה חֲלָף דַּהֲוַת דָא עִימָּךְ וְלָא נְטַרְתָּ פִּיקּוֹדַי וּקְיָמַי דִּי פַקֵּידִית עֲלָךְ א אַעְדָּאָה אַעְדֵּי יַת מַלְכוּתָא מִנָּךְ וְאֶתְּנִינָהּ לְעַבְדָּךְ: בְּרַם בְּיוֹמָךְ לָא אַעְבְּדִינָהּ בְּדִיל דָּוִד אֲבוּךְ מִיַּד בְּנָךְ אַעְדֵּינָהּ: לְחוֹד יָת כָּל מַלְכוּתָא לָא אַעְדֵּי שִׁבְטָא חַד אֶתֵּן לִבְרָךְ בְּדִיל דָּוִד עַבְדִּי וּבְדִיל יְרוּשְׁלֶם קַרְתָּא דְּאִתְרְעִיתִי: וַאֲקִים יְיָ סָטָן לִשְׁלֹמֹה יַת הֲדַד אֲדוֹמָאָה מִזַּרְעָא דְמַלְכָּא הוּא בֶּאֱדוֹם: וַהֲוָה כַּד הֲוָה דָוִד בֶּאֱדוֹם כַּד סְלִיק י יוֹאָב רַב חֵילָא לְחַלָּצָא קְטִילַיָּא וּקְטַל כָּל דְּכוּרָא בֶּאֱדוֹם: אֲרֵי שִׁתָּא יַרְחִין יְתִיב תַּמָּן יוֹאָב

רלבג

ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים. אמ׳ שזכר שנשיו הטו את לבבו לא היה צרי׳ לומר ולא היה לבבו שלם את יי׳ אלהיו כלבב דוד אביו אם היה הרצון בזה ששלמה היה עובד אל׳ אחרים ולזה הוא מבואר שהרצון בו שאהבתו נשיו הטה את לבבו להניחם לעבוד אלהים אחרים ולהעלים עיניו מהם ותזהבם כן התבאר כי אמרו וילך שלמה אחרי עשתרות אלהי צידונים ואחרי מלכום שקוץ עמונים הרצון שהניח לנשיו הצידוניות והעמוניות לעבוד אלהיהם והעלים עיניו מהם ולזה אמר ויעש שלמה את הרע בעיני יי׳ ולא מלא אחרי יי׳ כדוד אביו כי אם היה ממלא אחרי יי׳ לא היה סובל לנשיו לעשות זה העון ה הכפלא והעד עוד על זה שהרצון בו שהוא העלים עיניו מנשיו ו והניחם לעבוד אלהים אחרים אמרו וכן עשה לכל נשיו הנכריות מ מקטירות ומזבחות ל לאלהיהן באר בזה ש שחטא שלמה היה ה הניחו נשיו שתאינה מזבחות ומקטרות ל לאלהיהן וזה ממה שאין ספק בו ולזה אמר אז יבנה שלמה במה שהוא כאילו בנאה אחר שהניח נשיו לבנותה ובכלל הנה לקחו אותם היה סבה לבנות אלו הבמות לע״ז ולזה היה שלמה סבה לבנינם ובכלל הנה הוא מן הספק באיש חכם כשלמה שיבא לאלו ההבלים והשקוצים עם היותו משיג הש״י יותר מזולתו מהאנשים וכבר יעיד על זה גם הכפרים שחבר ברוח הקדש ונראה אליו גם כן הש״י פעמים ולזה לא יתכן באיש כמוהו שיהיה עובד ע״ז ורואו שתדע שכבר יאמר שכבר עשה פלוני דבר אם בעשאו בעצמו אם בעשאו על ידי שליח כמו שאמר שלמה בנה בניתי בית זבול לך וכבר יאמר גם כן שהוא עשאו כאשר לא מיחה בעושה אותו והיה בידו למחות וזה מורגל מאד בלשונות שאתה תראה שישיבו האשם בדבר למי שהיה בידו למחות כשלא מחה ויאמרו לו שהוא עושה הכל ולזה אחשוב שאמרה תורה הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא ר״ל שאם לא תוכיחהו תשא עליו חטא במה שיחטא בו כי הוא כאילו עשית החטא ההוא בדרך וכזה האופן השלישי אמר בזה המקום אז יבנה שלמה: וצוה אליו על הדבר הזה לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים. ר״ל כי ממצות הש״י היה מחוייב שלא יניח לעבוד ע״ז בביתו עם שזה דרך שילכו בניו אחרי אלהים אחרים בראותם המותיהם עובדו׳ ע״ז וכבר עורר אותם הש״י כדי שישמור אותו לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים כדי שיתקיים לו המלוכה ולא יגלו ישראל מעל אדמתם ולא יחרב בית המקדש: למען דוד עבדי. מגיד שמהשגחה על האב תמשך לבן והנה למען דוד עבדו השגיח בשלמה שלא יקרע דבר מהממלכה ממנו בחייו ולמען דוד עבדו השגיח בזרע שלמה שלא תסור מהם הממלכה לגמרי׳ והנה קרא שבט אחד יהודה ובנימין מפני היות נחלתם יחד: ולמען ירושלם אשר בחרתי. ר״ל כי מפני שבחר ירושלם לנכח להיו׳ בו בית המקדש ארצה שהמולך בו תתקיים מלכותו שם תמיד עם שזה יהיה סבה להעמיד עניני בית המקדש באופן יותר שלם כי כל אחד מהמלכים האלו ישתדל בתקונו מפני שבנוהו אבותיו: ויהי בהיות דוד את אדו׳. ר״ל שדוד היה את אדום לקבר את החללים לטהר הארץ בעת שעלה יואב שר הצבא על אדו׳ להכותם ואח׳ זה ספר שכבר הכה יואב כל זכר באדו׳

ה׳ וסימ׳ ויהי בעלות והלהב׳ ויה בהיות דוד את אדום. ויהי בעלות המנחה קדמאה דסיפרא. ויהי בעלות נבוכד ראצר. וימן האלהים תולעת:

וכל ישראל. כל ישראל אשר עמו במלחמה ישבו שם עד הכריתו כל זכר באדום ועד קברם החללים : ויברח אדד. באלף והאחרים בהא ואחד הוא כי אותיות אהוי מתחלפות כמו ישי אישי והדומים להם : ויקומו ממדין. אולי בבאתם מאדום נתעכבו במדין ויקומו משם ויבאו פארן ויקחו אנשי' עמם מפארן כי אותם היו מכירים אותו שהוא מזרע המלוכ' לפיכך לקחום עמם כדי שיעידו עליו לפני פרעה שהוא מזרע המלוכה : ולחם אמר לו. אמר לתת לו ותי' ומזון אמר לספקא ליה : וארץ נתן לו. ערים שיהיה שר ופקיד עליהם : כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא. דרשו בו מפני מה נאמרה שכיבה בדוד ומיתה ביואב היא שכיבה היא מיתה אלא דוד שמת על מטתו כתו' בו שכיבה יואב שנהרג כתוב בו מיתה דוד שירשו בניו את מקומו נאמר בו שכיבה יואב שלא ירשו בניו את מקומו נאמר בו מיתה : שלחני. אמר לפרעה שישלחנו כי חשב כיון שמתו דוד ויואב ושלמה נער ואינו איש מלחמה חשב להרע לישראל ובעודו ב במצרי' לא היה יכול להרע להם שהרי בת פרעה היתה לשלמה לאשה ויצא ממצרים ולא עלתה מחשבתו בידו כי כל ימי שלמה אין שטן ואין פגע רע עד עת ז זקנתו ואז היה שטן לישראל זה הדד ורזון גם כן : ויקם אלהים לו שטן. לשלמ' כלומ' עוד הקים לו שטן אחר את רזון אשר ברח גם כן מאת הדרעזר בהכות דוד אותו כמו שכתוב בספר שמואל ואומר כי אז ברח מאת אדוניו רזון זה ויקבץ אנשים ויהי שר גדוד ובשמעו זה כי הדד שב ל לארצו כדי להרע לישראל הלך הוא גם כן עם אנשיו דמשק ו והצליח שם עד שמלכו הוא ו ואנשיו בדמשק ואחר כך נבר עוד ומלך הוא על כל ארם כי ר דמשק מארם היה ומתחילה לא התגבר על אנשיו שבאו עמו ו והניחם להיות שליטים על העיר עמו עד שהתחזק הוא במלוכה ומלך הוא לבדו על ארם והרע לישראל: כל ימי שלמה. מעת שקם לשטן היה לשטן כל ימי שלמה לינ' אבל לא נוכל לפרש כל ימי שלמ' מעת שמלך שלמה שהרי כתוב וישב יהודה ויש' לבטח איש תחת גפנו ותחת ת תאנתו כל ימי שלמה ואומר אין שטן ואין פגע רע אלא לעת זקנת שלמה קמו אלה השטנים מעת שנטה לבבו מעם יי' ואחר שקמו היו לשטן לישראל כל ימי שלמה עד שמת שלמה כדי שינחם על החטא ויכיר כי בעוד שהיה אוהב את יי' אין שטן ואין פגע רע וכיון שחטא קמו השטנים : ואת הרעה אשר הדד. כתחבירה רעתו עם הרע' אשר עשה הדד לישראל : ויקץ בישראל. ויקץ זה פעל יוצא ותרגומו ומרד בישראל ואפשר שיהא פעל עומד כחביריו כלומר קץ בהם ומאס אות' בהיותו בשנו' עמה' : וירבע' בן נבט. אמרו ברז"ל נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי והנה שבע בן בכרי משבט בנימן ונבט משבט אפרים. אפרתי משבט אפרים : וירם

ולחם אמר לו. אמר למפרנסיו כך וכך לחם תנו לו היום : הגבירה · המלכה : כי שכב דוד. דוד שמת מיתת עצמו כ'אמרה בו שכיבה יואב שנהרג כאמרה בו מיתה. דא דוד שהניח בן הגון ממלא מקומו כאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן הגון ממלא מקומו לא נאמרה בו שכיבה כי אם מיתה: ויקם אלהים לו שטן. לשלמה וזו היא שאמר נתן הנביא לדוד אשר בהעוותו והוכחתיו ב בשבט אנשים : ואת הרעה אשר הדד. ועם הרעה שעל ידי הדד היתה גם זו של רזון : וירם

ויאמר לו פרעה ב' דסמיכי וסימ' ויאמר לו פרעה הלך מעלי. כי מה אתה חסר : ויקם ב' בקריא' וסימ' ויקם משה את המשכן ב' בפסוק. ויקם את החצר סביב למשכן ולמזבח. ויקם יי' שפטי' ויזעקו בני ישר' דעתניאל

וכל ישראל עד הכרית כל זכר לג' מכעו' כסו'
באדום : ויברח אדד הוא ואנשים ל' י'
ארמיים מעבדי אביו אתו לבוא ל'
מצרים והדד נער קטן : ויקמו
ממדין ויבאו פארן ויקחו אנשים
עמם מפארן ויבאו מצרים אל פרעה
מלך מצרים ויתן לו בית ולחם אמר ל'
לו וארץ נתן לו : וימצא הדד חן
בעיני פרעה מאד ויתן לו אשה את
אחות אשתו אחות תחפניס הגבירה ל' נ' יתר חס'
: ותלד לו אחות תחפניס את גנבת נ'
בנו ותגמלהו תחפנס בתוך בית נ' ירין חס'
פרעה ויהי גנבת בית פרעה בתוך ב' חס' ובפסו'
בני פרעה : והדד שמע במצרים
כי שכב דוד עם אבתיו וכי מת ב' זוגין מיידין וכו'
יואב שר הצבא ויאמר הדד אל
פרעה שלחני ואלך אל ארצי :
ויאמר לו פרעה כי מה אתה חסר ב' לך מעלי ר'
עמי והנך מבקש ללכת אל ארצך
ויאמר לא כי שלח תשלחני : ויקם ג' בטע' פסק ירנס
אלהים לו שטן את רזון בן אלידע כ'
אשר ברח מאת הדדעזר מלך צובה
אדניו : ויקבץ עליו אנשים ויהי ל'
שר גדוד בהרג דוד אתם וילכו ד
דמשק וישבו בה וימלכו בדמשק : ל'
ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה
ואת הרעה אשר הדד ויקץ בישראל ל' ל' ב'
וימלך על ארם : וירבעם
בן נבט אפרתי מן הצרדה ושם אמו ג' נ' בטע'
צרועה אשה אלמנה עבד לשלמה ל'

וכל ישראל עד דישיצי כל דכורא
באדום : וערק אדד הוא וגברין
ארומאין מעבדי אבוהי עימיה
למיעל למצרים והדד יניק זעיר :
וקמו ממדין ואתו לפארן ודברו
גברין עמהו מפארן ואתו למצרי'
לות פרעה מלכא דמצרים ויהב
ליה ביתא ומזון אמר לספקא ליה
וארעא יהב ליה : ואשכח הדד
רחמין בעיני פרעה לחדא ויהב
ליה אתתא ית אחת אתתיה אחתי'
דתחפנס מלכתא : וילידת ליה
אחתא דתחפנס ית גנובת בריה
וחסלתיה תחפנס בגו בית פרעה
והוה גנובת דבית פרעה בגו בני
פרעה : והדד שמע במצרים ארי
שכיב דוד עם אבהתוהי וארי מית
יואב רב חילא ואמ' הדד לפרעה
שלחני ואיהך לארעי : ואמר ליה
פרעה ארי מא את חסר עמי ודאת
בעי למיזל לארעך ואמר לא ארי
שלחא תשלחנני : ואקים יי' ליה
סטן ית רזון בר אלידע דערק מן
קדם הדרעזר מלכא דצובה ר
ריבוניה : וכנש עלוהי גברין
והוה רב משריתא כד קטיל דוד
יתהון ואזלו לדמשק ויתיבו בה
ומלכו בדמשק : והוה סטן לישר'
כל יומי שלמה וית בישתא דעבד
הדד ומריד בישר' ומלך על ארם :
וירבעם בר נבט
אפרתי מן צרדא ושום אמי' צרוע
איתתא ארמלתא עבדא לשלמה

וחברו דאהוד בן גרא : ויקם את העמודים לאולם ג' בפסוק דשלמה. ויקם יי' את דברו אשר דבר · וחברו דדה. ויקם יי' שטן לשלמה. ויקם לו אלהים שטן. ויקם מזבח לבעל. וישב ויבן את הבמות. וחברו דדה. ויקם את העמדים על דדה. ויקם את דברו אשר דבר עלינו דדניאל. ויעלני מבור שאון מטיט היון. ויקם עדות ביעקב: אפרתי ג' בקריא' וסימ' בן תחו בן צוף אפרתי. ודוד בן איש. וירבעם בן נבט אפרתי :

רלבג

ויקחו אנשים עמם מ מפארן. יתכן שלקחו' כדי שיהיה עמו עם רב וזה יהיה סבה ש שיכבדהו פרעה ו ויכבדהו עם שהם גם כן העידו שהוא מזרע המלוכה ולזה נתן לו פרעה מה שנתן: ולחם אמר לו. ר"ל שכבר אמר לתת לו לחם חקו תמיד : וארץ נתן לו. ר"ל שנתן לו ערים יהיה מושל עליהם : ויאמר אל פרעה שלחני ואלך אל ארצי. ירמה כי חשב הדד להנקם מ מישראל בראותו כי מתו גבוריהם ש המנצחים במלחמה ועם כל זה לא יכול בעת שהיה שלמ' הולך בדרכי יי' כדוד אביו אך לעת זקנתו ש שנמצא בו זה החטא אז היה הדד שטן לשלמה ולישרא' ואע"פ שכתוב וישב יהודה וישרא' לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מ מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה הנה הרצון בו רוב ימי שלמ' והוא עד עת זקנתו כי כמו זה תמצא מלת כל בדברי הנביאים אמר וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתי' והנה מה שאמר בזה המקו' ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה ר"ל כל ימי שלמה הנשארים מעת זקנתו אשר עבדו נשיו אלהי' אחרים : ויקץ בישראל. ר"ל שהיה קץ ומואס בישרא' או יהיה הרצון בו שהיה במצוקת לבו בעבור ישראל כשלא יכול לעשות כל רצונו מהם כי היה רצונו להשחיתם אם יוכל ותמיד היו עיניו כשואות לעשות להם כל הרע כשיפלו בידו וברוב השתדלותו להרע לישר' מלך על ארם וסבב שימרדו במלך שלמה כי קודם זה היו ארם כובשי' מכח' לשלמה ולדוד כמו שנזכר בספר שמואל ודומה שכל המלכים שהיו בארם אחר זה היו ממנו ולזה תמצא שהיה שם מלך ארם בימי אחאב בן הדד והיו מיחסים אותו לאביו ובו נקרא שמו מפני עוצם מדרגת הדד אצלם : וירבעם בן נבט אפרתי. ר"ל שהוא משבט אפרים : עבד לשלמה וירם יד במלך. ר"ל כי מפני ששמהו שלמה מעבדיו ושריו גבה לבו עד שכבר הרים יד במלך כאילו היתה מעלתו למעלה ממדרגת המלך וזאת ההרמת יד היתה מה שלקחה לבו לגבות מעשיו ולהוכיחו עליהם כמו שיספר אחר זה והנה אחר זה יספר באי זה מנוי שמהו שלמה וסבה אחרת לגובה לבו ספר גם כן והוא מה שיעד אותו אחיה השילוני שיהיה מלך על עשרת השבטים אך קודם זה ספר מה היא הרמת ידו והוא שהוא אמר מגנה אתו ראו מה שעשה הנה שלמ' בנה את המלוא וסגר לא רצה לבנותו דוד אביו למען יהיה בו תועלת להאסף שם ישראל ועולי רגלים ועוד עשה דבר מגונה אחר סגר את פרץ דוד אביו שהיה שם מקום שהיתה החומה בו פרוצה כדי שיוכלו ישרא' לבא אל המלך כשירצו להגיש לפניו דברי ריבותיהם כן נראה זה בעיני וכבר פירשו בו שכבר הניח שם מקו' פרוץ שיוכל לברוח ממנו אם ימרדו בו ישראל וכאילו אמר שלמה לגובה לבו לא ירא שימרדו בו ישראל. והנה

רשי

וירם יד במלך: הוכיחו ברבים וזה הדבר אשר הוכיחו עליו שלמה בנה את המלוא ובבנין זה סגר את פרץ עיר דוד שהיה הפרץ אחורי המלוא אמר לו אביך פרץ פרצות בחומה ליכנס בו עולי רגלים ואתה גדרת אותם לעשו' אנגריא לבת פרעה להושיב שם עבדיה ומשרתיה: וירא שלמה את הנער. קודם לכן כי עשה מלאכ' הוא מהיר במלאכתו וזריז: לכל סבל בית יוסף. לכל מסקי מיסין דבי' יוסף מנשה ואפרים לפי שמשבט אפרים היה: ניר. ממשלה וניר למון שול: אך

רדק

וירם יד במלך. מרד בו שדבר בו ולא ירא ממנו וכבר הפקיד אותו שלמה לכל סבל בית יוסף לקבל המס ממנשה ואפרי' כי ראה כי עושה מלאכה כלומר ראהו זריז במלאכתו ובעת ההיא קודם שהרים יד במלך מצא אותו אחיה השילוני ובשרהו במלכות על כן על הפקידות שהיה לו מתחילה ועל בשורת המלכו' שאמר לו אחיה גבה לבו ודבר מה שדבר בשלמ' ושלמה כאשר הוגד לו בקש להמיתו וברח למצרים כן הוא סדר הענין הזה אבל בין וירם יד במלך ובין ויבקש שלמה להמית את ירבעם הוסמו הדברים למה גבה לבו להרים יד במלך: שלמה בנה את המלוא. המלוא היה מקו' בעיר ירושלם סמוך לירושלם והיה רחב להתאסף שם העם מענין קראו מלא אחריך מלוא שהוא ענין אסיפה ושלמה בנה אותו המקום כי הוצרך לו כשבנה בית לבת פרעה ואף על פי כן מן הנראה לא היה טוב בעיני העם מה שעשה שלמה והיו ירואי' ממנו לאמר כך וכך עשה שלמה וזה ירבעם גבה לבו והעיז את פניו ואמר שלמה בנה את המלוא כלומר ראו רעה שעשה ועוד שאמר שלמה ולא אמ' המלך וזה היה מרד במלך ועוד אמר סגר את פרץ דוד אביו פירשו בו כי דוד עשה פרץ בחומת ציון שאם ימרדו בו ישראל יצא ויברח משם בלא רעקש כמו שהוא מנהג היום במלכי ישמעאל שיעשו פרץ במבצריה' שאם יקומו על המלך בני העיר שיברח משם ויקראו שמו שער הבגד ושלמ' סגר אותו הפרץ ואמר ירבעם ראו גבהות לבו שסגר הפרץ כלומר שהוא בוטח שאינו ירא ממרד ובדברי רז"ל מפני מה זכה ירבעם למלכו' מפני שהוכיח את שלמה ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים אמר לו דוד אביך פרץ פרצו' בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי לעשו' אנגריא לבת פרעה ואמרו רז"ל מאי וזה הדבר אשר הרים יד במלך שחלץ תפלין בפניו: השילוני. מן שילה היה ואמ' מן שילה שילני מן גילה גילוני: והוא מתכסה. או אחיה או ירבעם אין לו הכרע וכן בדברי רבותינו ז"ל רב ולוי חד אמר שמלתו של אחיה וחד אמר שמלתו של ירבעם אמר ר' שמואל מסתבר כמאן דאמר של אחיה שכן דרך של צדיקים להיות קורעים במחלוקת של בית דוד: והשבט האחד. יהודה ובנימן חושב לשבט אחד בעבור שהיו מיוחדי' בנחלה ובירושלם: אשר עזבוני. שלמה וביתו והנוטים אחריהם: ולא אקח את כל הממלכ'. שום דבר מן הממלכה לא אקח מידו וכן לא תעשה כל מלאכה כל חלב וכל דם לא תאכלו והדומים להם: למען היו' ניר לדוד עבדי. ניר באחרית כמו בנרי כמו שאמר ערכתי נר למשיחי וי"ת מלכו ותרג' אנקלוס ונירם ומלכו: את כל אשר אוכך. הכ"ף רפה וכן אשר אנכי מצוך בפרשת ואתחנן:

ויהי בעת ההיא ג' בקריאה וסימ' נמסר בסדר וירא: עבדי דוד ה' בקריא' וסימ' והשבט האחד יהיה לו. ואקרע את הממלכה. והקימותי עליהם רעה' ואני יי' אהיה. ועבדי דוד מלך עליהם. וכל שמואל דכוו' בכמ"א דוד עבדי ועתה עשו: חקתי ט' חס' וכל אוריתא דכוו' כמ"א וסימ' נמסר בסדר תלדות: לדויד ה' מלאים וסימ' נמסר

ח' י"ד ל"פ וירם יד במלך: וזה הדבר אשר
הרים יד במלך שלמה בנה את
ד' המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו:
והאיש ירבעם גבור חיל וירא שלמה
ד' את הנער כי עשה מלאכה הוא
ב' את נרליהו ויפקד אתו לכל סבל בית יוסף:
ג' ויאחר חכימלך וירד יהודה ורין ויהי בעת ההיא וירבעם
ל' יצא מירושלם וימצא אתו אחיה
השילני הנביא בדרך והוא מתכסה
ל' בשלמה חדשה ושניהם לבדם
ל' בשדה: ויתפש אחיה בשלמה
ל' החדשה אשר עליו ויקרעה שנים
עשר קרעים: ויאמר לירבעם קח
לך עשרה קרעים כי כה אמר יהוה
אלהי ישראל הנני קרע את הממלכה
ל' מיד שלמה ונתתי לך את עשרה
ל' השבטים: והשבט האחד יהיה לו
ה' למען עבדי דוד ולמען ירושלם
העיר אשר בחרתי בה מכל שבטי
ישראל: יען אשר עזבוני וישתחוו
ל' וחס' יוד קדמ' לעשתרת אלהי צדנין לכמוש אלהי
מואב ולמלכם אלהי בני עמון ולא
הלכו בדרכי לעשות הישר בעיני
ל' וחקתי ומשפטי כדויד אביו: ולא
אקח את כל הממלכה מידו כי
ל' וחס' נשיא אשתנו כל ימי חייו למען דוד
ל' עבדי אשר בחרתי אתו אשר שמר
ט' חס' וכל תור' ת' דכו' במ"א מצותי וחקתי: ולקחתי המלוכה מיד
בנו ונתתיה לך את עשרת השבטים
כ' ולבנו אתן שבט אחד למען היות
ח' יה' מל' ניר לדויד עבדי כל הימים לפני
בירושלם העיר אשר בחרתי לי
ב' זוגין מתחלפין ל' לשום שמי שם: ואתך אקח ומלכת
בכל אשר תאוה נפשך והיית מלך
ל' דסמי' על ישראל: והיה אם תשמע את
כל אשר אצוך והלכת בדרכי
ח' מל' ועשית הישר בעיני לשמור חקותי
ומצותי כאשר עשה דוד עבדי והייתי
עמך ובניתי לך בית נאמן כאשר
בניתי לדוד ונתתי לך את ישראל:

תרגום

וארים ידא במלכא: ודין פתגמא דארים ידא במלכא שלמה בנא ית מליתא אחד ית תרעתא קרתא דדוד אבוהי: וגברא ירבעם גבר חילא וחזא שלמה ית עולימא ארי עביד עיבידתא הוא ומני יתיה לכל מסקי מיסין דבית יוסף: והוא בעידנא ההיא וירבעם נפק מירושלם ואשכח יתיה אחיה שלונאה נביאה באורחא והוא מתכסי בכסותא חדתא ותרויהון אינון בלחודיהון בחקלא: ואחד אחיה בכסותא חדתא די עלוהי וסריקה לתרין עסר סידקין: ואמר לירבעם סב לך עסרא סידקין ארי כדנן אמר יי אלהא דישראל הא אנא מעדי ית מלכותא מידא דשלמה ואתן לך ית עסרא שבטין: ושבטא חד יהי ליה בדיל דוד עבדי ובדיל ירושלם קרתא דאיתרעתי בה מכל שבטי דישר': חלף דשבקו פולחני וסגידו לעשתרת טעות צידונאי ולכמוש טעות מואבאי ולמלכום טעות בני עמון ולא הליכו באורחן דתקנן קדמי למעבד דכשר קדמי וקיימי ודיני כדוד אבוהי: ולא איסב ית כל מלכותא מיניה ארי מלכ' אשוויניה כל יומי חיוהי בדיל דויד עבדי דאתרעיתי ביה דנטר פיקודי ואורייתי וקיימי: ואיסב מלכותא מיד בריה ואתננה לך ית עסרא שיבטין: ולבריה איתן שבטא חד בדיל לקיימא מלכו לדוד עבדי כל יומיא קדמי בירושלם קרתא דאיתרעיתי לאשראה שכינתי תמן: וייתך אקרב ותמלוך בכל דרעוא נפשך ותהי מלכא על ישראל: ויהי אם תקביל למימרי ית כל דאפקדינך ותהך בכל אורחן דתקנן קדמי ותעביד דכשר בעיני למיטר קיימי ופקודיי כמא דעבד דוד עבדי ויהי מימרי בסעדך ואקיים לך מלכו קיימא כמא דקיימית לדוד ואתן לך ית ישר':

רלבג

והנ' בזה חטא ירבעם לשלמה בשני גדרין האחד מפני שגנהו על מעשיו והוכיחו עליהם והשנית שלא חלק לו כבוד אך קראו בשמו ואמ' שלמ' בנה את המלוא וכן קרא דוד בשמו ולא קרא אחד מהם מלך. והנה ספר כי האיש ירבעם היה גבור חיל וירא שלמה את הנער כי היה רב פעלי' והיה זריז במלאכתו אשר מנהו ומנה אותו מפני זה לקבץ המס שסובלים עליהם כל בית יוסף והם מנשה ואפרים ובעת ההיא אח' שמנהו המלך על זה הפקידות תכף שיצא ירבעם מירושלם ללכת לקבץ המסים שהפקד עליה מצאהו אחיה השילוני בדרך והיה אחיה השילוני מתכסה בשלמה חדשה והיו שניהם לבדם בשדה וכאשר ראה אחיה פה ופה כי אין שם איש יראה מעשיהם שיוכל להגיד למלך שלמה אז תפש בשלמה החדשה אשר עליו ויקרעה שנים קרעים והודיע לו כי מלוך ימלוך על עשרת השבטים אחרי מות שלמה יען אשר הכיח בני ביתו לעבוד ע"ז אך לא יקח דבר ממלכותו בחייו למען דוד עבד יי' אשר שמר מצותיו וחקותיו ולזאת הסבה גם כן לא יסיר הממלכ' לגמרי מזרע שלמה כמו שקדם והודיעו שאם ישמר מצו' הש"י וחקותיו יבנה לו בית קיים זמן ארוך ובזה יענה זרע דוד בזה האופן שלא תהיה להם כל המלוכ' אך לא יענה זרעו כל הימים כי עוד תשוב כל המלוכה לזרע' דוד ולפי שלא שבה המלוכה כלה לזרע דוד בימי בית ראשון ולא בימי בית שני הנה זה ראיה שבדר ישוב המלכות בכללו לזרע דוד וזה יהיה בימי מלך המשיח ואחריו לא תסו' ממנו המלוכ' כמו שנתבאר במקומות מספר דניא:

לעיל בהאי סיפרא והאי סימן: לשמור ח' מלאים בקריאה וסימ' בא אל פילגשי אביך. והיה אם תשמע דירבעם. אך יתן לך יי' שכל ובינה. ולשלמה בני תן. ויהי כצאת הכהנים מן. ויעמד המלך על עמודו דד"ה. עת לשמור ועת לאבד. לשמור על אחיהם:

רדק

ואענה את זרע דוד · האלף נחה והענוי הוא שלא תחזור להם מלכות על ישראל ולא נוכל לפרש ענוי אחר כי כל המלכים הטובים מזרע דוד היו בטוב ובשלוה : למען זאת · מה שעש' שלמה ובסדר עולם למען זאת למען ל"ו שנה שנתחתן שלמה בבת פרעה כי בשנה הרביעית למלכו נשאה והגזרה נגזרה למלכות בית דוד לחלק מלכות בית דוד ל"ו שנה ובסוף ל"ו שנה תחזור המלכות ליושנה לפיכך אמר אך לא כל הימים ובימי אסא היתה עתידה לחזור אלא שקלקל אסא שנאמ' בשנת שלשים ושש למלכו' אסא עלה בעשא וגו' ולא היה אלא בשנת י"ו לאסא אלא ל"ו למלכות שלמה שעתידה לחזור אלא לפי שקלקל ושנשען על מלך ארם לא חזרה: אך לא כל הימים · עתידה לחזור לימו' המשיח בימי מלך המשיח שנאמר ועשיתם לעץ אחד ואומר ומלך אחד יהיה לכלם ואומר ועבדי דוד מלך עליהם מכאן תשובה לערלים שאומרים שוא אנו מצפין ימי מלך המשיח כי לא יהיה והנה הנביא אומר אך לא כל הימים ומשנחלקה מלכו' בית דוד בימי רחבעם לא חזרה עוד כי כל ה הימים היו לשתי ממלכות עד הגלות ובסוף הגלות משבבל לא שבו השבטים אלא גלות בבל שהוא יהודה ובנימן : אל שישק מלך מצרים · פרעה חתן שלמה מת וקם מלך אחר ששמו שישק ולא היה אוהב שלמה לפיכך ברח ירבעם אליו : על ספר דברי שלמה · בספרי' שחבר בחכמתו לא נמצאו היו' אצלנו וגם בג' הנמצאים אצלינו משלי שיר השירים וקהלת ומה שאמר על ספר ולא אמר על ספרי כי לכל דבר בעניינו חבר ספר בפני עצמו ורז"ל שאמרו שלשה ספרים כתב שלמה שיר השירי' בילדותו משלי בבחרותו קהלת בזקנתו ומהם אמרו כי קרו' למיתתו שרתה עליו רוח הקדש וחבר שלשה ספרים אלה : כי

תרגום

ועני ית זרעא דדוד בדיל דא ברם
לא כל יומיא :
ובעא שלמה למקטל ית
ירבעם וקם ירבעם וערק למצרי'
לות שישק מלכא דמצרים והוה
במצרים עד דמית שלמה :
ושאר פתגמי שלמה וכל די עבד
וחוכמתיה הלא אינון כתיבין על
ספרא פתגמי שלמה : ויומיא
דמלך שלמה בירושלם על כל י
ישראל ארבעין שנין : ושכיב
שלמה עם אבהתוהי ואתקבר ב
בקרתא דדוד אבוהי ומלך רחבעם
בריה תחותוהי :

מקרא

ל וְאְעַנֶּה אֶת־זֶרַע דָּוִד לְמַעַן זֹאת אַךְ
ל לֹא כָל־הַיָּמִים׃
וַיְבַקֵּשׁ שְׁלֹמֹה לְהָמִית אֶת־יָרָבְעָם
וַיָּקָם יָרָבְעָם וַיִּבְרַח מִצְרַיִם אֶל־
שִׁישַׁק מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וַיְהִי בְמִצְרַיִם
ד' עַד־מוֹת שְׁלֹמֹה׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחָכְמָתוֹ הֲלוֹא־הֵם
כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה׃
וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ שְׁלֹמֹה בִירוּשָׁלִַם
עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה׃
וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
ו' בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רְחַבְעָם
בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

רשי

אך לא כל הימים · כי לימות המשיח תשוב המלוכה אליו · ובסדר עולם מצאתי: ואענה את זרע דוד למען זאת כנגד שלשים ושש שנה שנתחתן שלמה את בת פרעה שנשאה בשנה הרביעית למלכו וכנגדו נגזרה גזירה על מלכות בית דוד ליחלק וראויה היתה המלוכה לחזור בימי אסא בשנת שש עשרה למלכו אלא שקילקל לשלוח שוחד למלך ארם ולא סמך על הקב"ה והוא שנאמ' בדברי הימים בשנת שלשים ושש למלכות אסא בנה בעשא את הרמ' ואי אפשר שהרי אסא קבר את בעשא בשנת כו למלכותו אלא שש עשרה שנה שלו הוא קורא שלשים ושש מקץ סוף שלשים ושש לחליקת המלכו' והגיד הכתוב שבאותה שנה קילקל אסא אך לא כל הימים אלא שלשים ושש שנה: קטני

רלבג

עוד ספר שעל מה ש שאמר ירבעם כנגד שלמה רצה שלמה להמיתו והוצרך לברוח אל מצרים עד מות שלמה · הנה זה הוא באור הדברים הצריכים אל באור במה שהבאנו באורו בזה המקום :

ואולם התועלות המגיעים ממנו הנה התועלת **הראשון** הוא להודיע שאין הכונה בקרבנו' ההזבח' וההקטר' אך הכוונ' בהם הוא מה שיעידו עליו מסודות המציאות אשר יעמדו עליו המיוחדים לזאת העבודה המתבוננ' בה באורך הזמן ולזה לא יקובל בזה תועלת אלא כשנעשה על ידי הכהנים אלא שהתורה התירה לעשות כל איש הישר בעיניו לזבח ולקטר בבמות עד בואם אל המנוחה ואל הנחלה כמו שנזכר בתורה כדי שיתישרו לעבודת הש"י מפני מה שהוטבעו בו מהעבודו' הנעשו' לאהים אחרים יחשבו שלא יהיה הש"י אלוה אם לא יעבדוהו בזה האופן ולפי שהעבודה הזאת הנעשית בבמו' איננה מכוונת מצד עצמה בצד מן הצדדין תמצא שנזכר בזה המקו' בשלמה שהיה מזבח ומקטר בבמות בתאר ירדה ממנו שלא היתה פעלתו זאת משובחת וכבר יתבאר זה באמרו ויאהב שלמה את יי' ללכת בחקו' דוד אביו רק בבמות הוא מזבח ומקטיר כאילו אמר שבזה העניין עשה מה שאיננו ראוי לעשות :

השני הוא להודיע שיש בהעלאת העולות מבוא להגעת הנבואה וכ"ש כשהפליגו ברבויים ולזה תמצא שספר כי בגבעון שהיתה בו הבמה הגדולה ולזה היה בו מזבח הנחשת שעשה משה היה מעלה שלמה אף עולות וספר יתכף כי בגבעון נראה יי' אל שלמה וכבר נתבאר זה גם כן מעניין בלעם כמו שזכרנו שם במה שהשתדל להגיע אליו הנבוא' בשבנה שבעה מזבחות והעלה פר ואיל על כל מזבח וכבר בארנו הסבה בזה בפרשת נח ואולי שלמה מפני רוחק מדרגתו מהנבואה כי היה נער בעת ההיא הוצרך אל זה המספר הרב מן העולות :

השלישי הוא בדעות והוא להודיע כי יי' יתן חכמה על דרך השפע האלהי בזולת סבותיה ולזה תמצא ששלמה בקש מהש"י שיתן לו לב מבין ונתן לו הש"י החכמה והמדע כמו שנזכר בספר ד"ה ובזה הספר וזה לאות כי הש"י ישפיע החכמה לאדם כשירצה מזולת שישתדל האדם לחקור דבר דבר ממנה ויקדם לו מהחוש מה שיצטרך לדרוש ההוא ומזה המקום התבאר שאפשר שישפעו לאדם ידיעות עיוניות בחלום או בנבואה וכבר הרחיק זה המפרש דברי הפילוסוף בספר החוש והמוחש ושם בארנו אמתת זה השרש כי הוא משרשי התורה הגדולים לפי מה שיראה לי :

הרביעי הוא להודיע שהשלם לא יבקש החיים והעושר אם לא מפני השגחת השלמות האנושי ולזה לא ידאג על המות אלא מפני הפקד ממנו השגת השלמות אשר יכול להשיגו אם יחיה יותר ולזאת הסבה תמצא שלא שאל שלמה מהש"י כששאל לו מה יתן לו אלא השגת השלמות בעיון ולא שאל אורך חיים ולא עושר לפי שאינם חשוקי' כי אם מפני זה התכלית ואחר שיהיה לו זה התכלית לא יחשוק בהם מאד :

החמשי והוא במדות הוא להודיע כי מי שאדוניו רוצה ליתן לו מה שישאל אין ראוי לו שיכביד לשאול אבל ישאל המעט שיוכל להשיג בו מבוקשו כי בזה יתרצה האדון לתת לו את בקשתו ולזה תמצא שספר כי היה טוב בעיני השם ית' כאשר לא שאל שלמה עושר וכבוד ואורך חיים ולא נפש אויביו אבל שאל חכמה ובינה להבין משפט :

הששי והוא במדות והוא להודיע שאשר יתירו לו לשאל ויכתן לו וזה מבקיעותו שלא ישאל אלא דבר קטון הנה ראוי מפני זה לנותן שלא יקצר מלתת לו הרבה כי אין ראוי שיהיה טוב תכונתו כלי למנוע הטו' ממנו אבל ראוי שיוסיף לו טוב' ולזה ספר כי מפני שיושר בעיני הש"י כשלא שאל אלא שיהיה לב מבין לו לעשות משפט ולא שאל דברים אחרים הנה נתן לו מה שאל ביותר שלם שבפנים עד שכבר היה חכם מכל האדם ונתן לו עם זה מה שלא שאל העושר והכבוד ואורך החיים אם ילך בדרכי הש"י :

השביעי הוא להודיע שראוי לשמוח על הטובה שייעד השם עליה כי לא דבר ולא יקיימנה ולזה ראוי לתת תודה על הייעוד לשם ית' קודם בא הטובה ולזה ספר שכבר בא שלמה אחר החלום של נבואה לירושלם לפני ארון ברית יי' והעלה עולות ועשה משתה לכל עבדיו ושריו :

השמיני והוא במדות הוא להודי' שהוא ראוי לשופט שיתחכם בתחבולו' לעמוד על אמתת הדברי' אשר תהיה בהם טענה בין איש לרעהו הדברים רחוקי' שיביאו לעמוד על זה מזולת שירגישו בעלי הריב שמאלו הדברי' יעמדו על אמתת זה כמו שתראה במה שנזכר משתי הזונות שבאו לפני המלך זאת אומרת בני החי ובנך המת וזאת אומרת בני החי ובנך המת שאמר המלך גזרו את הילד החי לשנים ומזה העניין עמד על אמתת הדבר כי אשר היתה אמו לא תחום אם יגזרוהו לשנים וזה מן התחבולות הטובות שראוי שיעשו אותן השופטי' הישרי' לפי חכמתם כי לא יספיק להם שיתנהגו בזה לפי הנראה לשניהם אבל ראוי ש עיניו לעמוד על האמת כדי שישפטו לפי האמת לא לפי הנראה לשניהם לבד שאם היה שופט שלמה מזה הצד הנה היה ראוי לו שיאמר שישאר הילד החי לאשה המחזקת בו ולא יבא שתחת ידה בעבור זאת הטענה המופשטת מהעדות והנה יגיע מזה תועלת עוד בדברים המדיניים כי המון העם כשיראו עוצם תחבולו' השופט לעמוד על אמתת הדברים ייראו מעשו' דבר בלתי ראוי בראותם כי כל דבר לא יכחד ממנו ויהיה זה סבה אל שישלם הצדק והיושר במדינ' :

התשיעי הוא להודיע שהכהן גדול שמשם בכהונה גדולה לא תסור הגדולה ממנו כל ימיו ר"ל שהוא כל ימיו במדרגת כהן גדול אע"פ שיש שם כהן גדול אחר ולזה אמר צדוק ואביתר הכהנים אע"פ שגרש אביתר מהיות כהן ליי' כמו שקדם :

העשירי הוא להודיע שיש למלך להעלות מס על עמו לכלכל אותו וביתו ולזה ספר שכבר היה לשלמה שנים עשר שרים ממונים על כל ישרא' היה תחת מנוי כל אחד מהם חלק מה מישראל וכל אחד מהם היה מכלכל את המלך ואת ביתו חדש אחד לכל המצטרך לא יעדרו דבר וגם השעורים והתבן היו מביאים לסוסים ולרכש עם רבויים ורבוי המצטרך לבית המלך לכלכל אותו ובזה למדנו מזה הספור שיש למלך לקחת בדרך מס מישראל אנשים לצורך בנין בית הש"י וביתו ולזה ספר שכבר העלה שלמה מס מישראל שלשים אלף וישלחם לבנונה וכבר נתבאר זה גם כן מדברי שמואל בהודיעו את משפט המלוכה :

האחד עשר הוא לפרסם שכבר קיים הש"י מה שייעד להניח לישרא' מכל אויביהם ולזה ספר שכבר ישב יהודה וישרא' לבטח איש תחת גפנו ותאנתו כל ימי שלמה ולזאת הסבה ברך שלמה הש"י אשר נתן מנוח' לעמו ישרא' ככל אשר דבר :

השנים עשר הוא לפרסם עוצם הכבוד והעושר והחכמה שהיה לשלמה כאשר ייעד לו הש"י עד שכבר היה מושל בכל הממלכו' מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים שהיו כלם עובדים את שלמה ומגישים לו מנחה כל ימי חייו עד שכבר היה משקל הזהב הבא לשלמה בשנה אחת

שש

שם מאות ככר ושמים ושם לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים וכל מלכי הערב ופחות הארץ וכל הארץ היו מבקשים את פני שלמה לשמוע את חכמתו אשר נתן אלהים בלבו והמה מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב וקניינים אחרים מדי שנה בשנה עם מוצא הסוסים אשר היה לשלמה ממצרים וכן לכל מלכי החתים ולכל מלכי ארם והיה עשרו כל כך עד שלא נחשב כסף בימי שלמה למאומה והיה מגיע מעוצם חכמתו עד שהיה חכם מכל האדם ודבר דבור טבעיי על כל מיני הצמחים מהגדול ועד הקטן בהדרגה ועל כל מיני ב״ח בהדרגה ג״כ וזאת חכמה נפלאה ר״ל לעמוד על ההדרגה הזאת ולעמוד על סבות כל מין מהם ומשיגיו:

השלשה עשר

הוא במדות והוא להודיע שראוי למי שישתדל בדבר מה שלא יקצר בהשתדלות ההוא מלבוא בו בסבות היותר נאותות וכ״ש כשיהיה ההשתדלות לעשות דבר לכבוד הש״י ולזה תמצא כי כשרצה שלמה לבנות בית המקדש והיה מהכרח הבנין ההוא שיהיו לו עצי ארזים גדולים והיה הלבנון אשר הוא יותר נאות לזה לו במלכות חירם מלך צור וגם הצידונים אשר היה חירם מושל עליהם היו היותר בקיאים בכריתת אלו העצים הנה אחרי הודיעו את חירם שהבית שהוא בונה הוא בונה אותו לשם י״י אשר הוא מושל בכל ומשפיל ומכניע כל שונאיו כמו שנזכר בספר ד״ה וכדי שיתרצה יות׳ בזה הבנין לעזור אותו הנה שלח לו שיצוה לכרות לו ארזים מהלבנון אשר במלכותו ולא רצה לבאר לו שיגיעהו תועלת מפני זה כי לא יהיה לכבוד לחירם מלך צור אך בקש שיהיו שם לכרות הארזים עבדי חירם עם עבדיו והוא יתן לו שכר עבדיו בכל אשר יאמר כאלו העיר בזה שעם שכר עבדיו יותר לו מה שירצ׳ שיגיע לו מהתועלת מפני כוונתו לכרות הארזים אשר לו להביאם אל שלמה ולא בקש ממנו יותר מזה כי לא היה ראוי שיכביד לשאל ממנו יותר וגם הודיע אותו כי דוד התעורר לבנות זה הבנין כדי שיתרצה חירם יותר לעזור שלמה במה שבקש ממנו כי אוהב היה חירם לדוד ולזאת הסבה תמצא שנתרצה חירם לעשות את בקשתו ולקח דרך תהיה בה תפיסתו דרך כבוד והוא שהוא יעשה כל חפצו בעצי ארזי׳ ובעצי ברושים ועבדיו יורידו מן הלבנון ימה וחירם ישימם דוברות בים עד המקום שירצה שלמה שיוליכם שם ושם ינפצם כדי שיהיו מוכנים לשלמה לנשאם ובמה שעשה חירם מזה יתן לו שלמה לחם ביתו הנה בזה הגיע לחירם בהבלעה שכר לקיחת הארזים והברושים מהיער שלו במה שלא ישיגהו בשת על לקיחתו שכר בו משלמה והוא שכר הבאתו הארזים לים והוליכם אל המקום שירצה שלמה והנה נתבאר בספר דברי הימים כי זולת זה השכר הנזכר בזה המקום היה נותן עוד שלמה שכר עבדי חירם:

הארבעה עשר

הוא להודיע שיש למלך להעביד הגוים התושבים לעשות מלאכת בית י״י ומלאכתו כמו שנזכר בתורה והיו לך למס ועבדוך ולזה ספר בזה המקום עם מה שהשלי׳ הספור בספר דברי הימים שכבר היו לשלמה מהגרים התושבים שבעים אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר:

החמשה עשר

הוא להודיע שראוי בכל ענין שיהיו בו ממוני׳ רבים בדרך שישתדלו שלא יחסר התיקון בו ולזה תמצא שם שלמה ממונים רבים רודים בעם העושים במלאכ׳ והוכרח להשים הממונים ההם גרים מפני שקדם על המלאכה כי יכבד מאד לישראלים אם יעשו ככה ולזה תמצא בישראלים שהעלה שלמה למס ושלחם לבנונה שסדר הענין באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שיהיו חדש בלבנון ושני חדשים בביתם וכזה תמצא שסדר בכלכול ביתו וכל המצטרך לו שנים עשר נציבים וכלכלו כל אחד חדש אחד במה שלקט מהמס מהחלק מישראל הבאים לגורלו שאם היה זה המנוי לאיש אחד יכבד עליו מאד ויחסר מפני זה התיקון במה שעשהו:

הששה עשר

הוא להודיע שבנין בית המקדש ראוי שיהיה לשם י״י וזהו אמרו בתורה ועשו לי מקדש ר״ל שבעשייתו יעשוהו לשמו ית׳ ולזה תמצא שכבר נכפל הרבה בזה הספור זה הענין אמר כי לא יכול לבנות בית לשם י״י והנני אומר לבנות בית לשם י״י ואבנה הבית לשם י״י אשר בנה המלך שלמה לי״י עם לבב דוד לבנו׳ בית לשם י״י והבית אשר בניתי לשמך והיה זה כן להעיר האנשים אל קדושת הבית הזה ואל היראה ממנו מפני היותו קדוש מתחלת ענינו עם שזה יעיר ויישיר לעמוד על סודות בניניו כשיתבוננו בכל חלקיו ויבינו מזה אי זו הישרה יש בהם להשיג הש״י אך אם לא היתה בנייתו בזה האופן יסורו אלו התועלות הנפלאות כי לא יתכן שתפול אז השאלה למה נעשה זה הבנין לסדר כך ואי זו הישרה יש בו להשיג סוד הש״י וסודות המציאות מפני שעשותו לא היה לש״י אם הונח הענין כן ואין ענין קדושתו כי אם כמו הקדשת הכסף והזהב והשדה והבית לי״י אשר לא תפול השאלה בה למה היו בתואר כך מבד מה שהם קדש:

השבעה עשר

הוא מה שהודי׳ מרוחק עת התחלת בנין בית המקד׳ מעת יציאת מצרים והנה עמדנו מזה על העת אשר מזמן יפתח עד זה הזמן והוא מאה ושמנים שנה והנה שפטו את ישראל יפתח ואבצן ואילון הזבולוני ועבדון בן הלל הפרעתוני שלשים ואחת שנה ואם חשבנו אחר זה ארבעים שנה של שעבוד ביד פלשתים ועשרים שנה ששפט שמשון את ישראל וארבעים שנה של עלי וארבעים שנה של דוד ושלש שני׳ שכבר עברו למלכו׳ שלמה לא ישארו כי אם שש שנים למלכות שאול ולימי שפוט שמואל את כל ישרא׳. וכבר ידמה כי ממשלת שמואל ושאול היתה לכל הפחו׳ שלש עשרה שנה כי עשרים שנה עמד הארון בקרית יערים לכל הפחות וכבר עברו שבע שנים וששה חדשים למלכות דוד ושבעה חדשים היה ארון י״י בשדה פלשתי׳ ונשארו יותר משלש עשרה שנה ממיתת עלי עד מלכות דוד עם שכבר אפשר שהארון היה בקרית יערי׳ יותר מעשרים שנה אך אחר שעברו עשרים שנה נהו כל ישראל אחר י״י ולזה ידמה לפי מה שאחשוב שרוב שני השעבוד נכללים בשנות שמשון ועלי כי בימי שמשון היו הפלשתים מושלים בישראל כמו שנזכר שם והנה נראה כי מבנין הבית הזה ר״ל מהתחלת בנינו עד התחלת בנין בית שני היו גם כן ארבע מאות ושמנים שנה:

השמנה עשר

הוא מה שהודיענו תכונת הבית שבנה לשם י״י כי ממנו נעמוד על סודות נפלאים מחכמת הנמצאות והנה היה ההיכל והוא הקדש וקדש הקדשים עמו ששים אמה ארכו ורחבו עשרי׳ אמה והנה היה האורך והרוחב כפל מה שהיה מן הארך והרחב באשר עשה משה במדבר ואולם הגובה בלתי שומר זה היחס כי הוא היה שלשים אמה ושם היה עשר אמות אלא שלזאת הסבה עשו תקרה בדביר בגובה עשרים אמה באופן שיהיו הארך והרחב והגובה שוים בקדש הקדשים בבית המקדש כמו שהיו שוים במשכן שעשה משה ובזה האופן גם כן שם התקרה התחתונה בהיכל גבוהה עשרים ובזה היה ענין תמונת הקדש וקדש הקדשי׳ בבית המקדש מתדמה לענין תמונתו במשכן ר״ל שכל אחד מאלו המרחקים היה במקדש בכפל שיעורו במשכן וראוי שתדע כי כבר היה בנין הבית מאבני׳ שלמות ולא תהיה בהם פגימה וחסרון להעיר על שלמות הש״י ית׳ אשר זה הבית נבנה לשמו ולזאת הסבה גם כן היו באות שם האבנים שלמות עד שלא נשמע בבית מקבות וגרזן וכל כלי ברזל להורות על שאין הנעשה לו זה חסר קנין שום שלמות. והנה היה קדש הקדשים שוה בכל רחקיו להעיר על שהשלמות התכליתי שהוא מעיד עליו הוא מגיע בשווי בדעות ובמדות. והנה היה אולם על פני היכל הבית להוסיף במעלת הבית ויפיו אל האנשים עם שכבר היה ראוי שיהיה אמצעי בין חצר הכהנים ובין הקדש כי ראוי שיהיה כמו אמצעי בין המדרגה השפלה והעליונה ממנו ואף על פי שאינו אמצע על דרך האמת ולזה לא היתה מחיצה מבדלת בינו ובין חצר הכהנים. והנה עשה לבית והוא ההיכל חלוני שקופים אטומים להעיר על שמקום ההשקפה הוא מתחלת הענין אטום עד שידריך האדם עצמו אל לקיחת ההקדמות וההתחלות ומהם יתישר לפתיחת החלונות לראות האור הבהיר הוא אור השכל. ואולם היציעים שבנה סביב לבית היו שלשה זה על זה כי כן ענין ההשגות והעליון רחב מאשר תחתיו כי ההשגה העליונה רחבה וגדולה מאשר תחתיה כשנעיין בחלקי העולם השפל והאמצעי והעליון. והנה היו עולים מן השפלה אל האמצעית ומן האמצעית אל העליונה כי כן דרך ההשגות האלו ומי שיקחם על זולת סדרם ישיגהו שבוש בהכרח והנה לא היו העליות במעלות שיקפצו וידלגו בהם ממדרגה למדרגה אבל היו בדרך סבוב יעלה האד׳ בו בזולת מעלות להעיר במשגביה שכלו מעט מעט בהדרגה ולזאת הסבה לא היו מעלות בכבש המזבח. והנה צייר בקירות ההיכל והדביר והוא מה שהיה מהם על התקרה התחתונה ציורי כרובים ותימורות והם כדמות כפתורי המנורה ופטורי ציצים והם כדמיון הגביעים המשוקדים והפרח אשר במנורה. והנה הכרובים הם משל לשכל ההיולאני והתימורות ופטורי ציצים הם השושנים אשר הוא רועה בהם כמו שבארנו בבאורנו לשיר השירים ובדבר המנורה והנה עשה זה לקדש ולקדש הקדשים כי שניהם מעידים על זה השלמות אך הראשון מעיד על ההכנ׳ והשני והוא קדש הקדשים מעיד יציאת ההכנה לפעל. ואולם בכותלי ההיכל תחת התקרה התחתונה צייר ציורים פקעים ופטורי צצים והם כדמות כפתורים וגביעים משוקדים ופרחים לסבה בעינה אשר היו אלו הציורים במנורה אך למעלה מהתקרה התחתונה היו שם עם זה כרובים להעיר על השכל הלוקח מהמוחשות ההתחלות כמו שבארנו בדברי התורה אמנם תחת התקרה לא צייר תחלה רק מה שיעיר על ההשגות החושיות. וידמה שהיה הגובה שבין התקרה התחתונה והעליונה עשר אמות להעיר על מספר מדרגות הנבדלים שהם עשר והעשירי קדש וכבר עמדנו על מציאותם מפני זה השכל הנמצא בנו אשר בעבורו צויירו שם כרובים בכותלים. והנה צפה זהב ההיכל והדביר לסבה בעינה אשר בעבורה היו הכלים אשר שם כלם מזהב או מצופים זהב וכבר בארנו הסבה בזה במלאכת המשכן בבאורנו לדברי התורה. והנה היה מצופה עצי ארז תחלה ואחר כך מזהב כי לא יתכן שיצפו האבנים זהב עם שהתמונות שהיו מצויירות שם היו יותר נאות לציירם בעצי הארז משיציירום באבנים והיה הציור בהם יותר קיים שלא ישבר כשיצפוהו זהב והנה עשה בדביר שני כרובים גדולי׳ אין פניהם איש אל אחיו והיו נוגעים בכנפיהם על הארון ועל הכרובים אשר על הכפרת שהיו פניהם איש אל אחיו להעיר שבסוף הענין לא יהיו פניהם איש אל אחיו אך יתדבק האחד עם האחר דבוק מה והוא דבוק קצה כנף זה בקצה כנף זה וראוי שתדע כי אחר המות לא יקבל שפע השכל ההיולאני מהשכל הפועל אבל יעמד על מה שהשיגו ובו ידבק דבקות מה בשכל הפועל כמו שבארנו בראשון מספר מלחמו׳ י״י ואין ראוי שתחשוב מזה שיהיו אלו הכרובים במדרגה אחת מפני היותם בצורה אחת וכנפיהם פרושות באופן אחד כמו שלא יחשב היות צורת הכרובים אשר פניהם איש אל אחיו באופן אחר שיהיו שניהם במדרגה אחת ואמנם אמרנו זה לפי שכבר בארנו בראשון מספר מלחמות י״י שאי אפשר שישב

השכל הנקנה במדרגת השכל הפועל ושם בארנו שהשכל הנקנה נשאר אחר
המות והוא נצחי בהפך מה שאמרו הפילוסופים בזה והנה בזה המקום העיר
הערה מבוארת שהשכל הנקנה נצחי והנה היה גובה אלו הכרובים עשר אמות
להעיר על עשר מדרגות הנבדלים שהעשירי מהם קדש והוא השם ית'· והנה
היו לפתח הדביר דלתות עצי שמן לפי מה שאחשוב בעת ההיא להעיר שם האור
והוא אור השכל ולזה עשה אותם מעץ שמן שהוא מוכן אל שיתפשט בו האור
בקלות נפלא ולזה לא עשה כן לדלתות ההיכל· והנה צייר בדלתות ההיכל
והדביר כרובים ותימורות ופטורי צצים כי הם הפתחים לכל אלו ההשגות והנה
תהשגות החושיות הם גם כן מכוונו' לזאת הסבה בעינה ולזה היו גם כן הכרובי'
בדלתות ההיכל· והנה בנה החצר הפנימית והיא חצר הכהנים סביב שלשה
טורי גזית וטור כרותות ארזים עליהם הנה השלשה טורים התחתונים היו מורים
על מציאות הצורה הדוממיית וטור הארז על הצורה הצומחת אשר איננה ערומה
מהצורה הדוממית· והיו הטורים ארבעה להעיר על היותם מהיסודות הארבעה
וקורבת מדרגתם מהם· ובמזבח הנחשת אשר שם היתה העולה על העצים
להורות גם כן על הנפש החיונית ושהיא לא תופשט מהצומחת כמו שזכרנו
בפרשת ויקרא· והנה היה כל מה שהיה ממתכת בחצר הכהנים מנחשת לסבה
בעינה אשר היה זה כן במשכן· והנה עשה מהשלחנות עשר ומהמנורות עשר
לפי שמספר העשר מורה בעצמו על מציאות הש"י כמו שזכרנו במקומות רבים
מבאורנו לדברי התורה כאילו העיר בזה כי אלו הצורות אשר יעירו עליהם השולחן
והמנורה הם כלם שופעות מהשם ית' באמצעות שאר הנבדלים· והנה קרא
הפתח החמישי פתח הדביר והרביעי פתח ההיכל לפי שחצר הכהנים היה מעיר
על שלש צורות והם הדוממית והצומחת והחיונית ופתח ההיכל על הרביעית והיא
המדברת ופתח הדביר היה מעיר על צורה חמשית באופן מה והיא השכל הנקנ'·

והנה עשה באולם שני עמודים נחשת וקרא העמוד הימני יכין והשמאלי בועז
העיר בזה כי שתי הצורות שהם הדוממית והצומחת או הצומחת והחיונית האחת
מכינה לקבול הצורה האחרת והיא הנקראת יכין והאחרת היא המושלת ולא
התוקף והעוז וממנה יסודרו פעולות הנמצא ההוא עם שאלו הנמצאים הם צורות
רוצה לומ' הצומחת והחיונית יקבלו רושם יותר חזק מתקופות השמש יותר ממה
שימצא זה באדם ולזה תמצא בצמחים שבהיות השמש בפאת ימין לא יעשו פ
פעלותיהם אך יקנו מזה הכנה לתת פרים בהיות השמש בפאת צפון ואז ימצא
להם חוזק הפעלות וכן תמצא בב"ח שהם יתעברו על הרוב בהיות השמש לפאת
צפון אך בהיותו בפאת דרום תתחדש להם קצת הכנה ואין הנה מקום באור אלו
הדברים· והנה היה רחב העמודים ארבע אמות להורות על קרבת אלו מטבע
ארבע היסודו' ולזה גם כן היה עבים ארבע אצבעות ולזה גם כן היה על הכותרות
מעשה שושן באולם ארבע אמות· והנה היתה קומת הכותרות חמש אמות לסבה
בעינה אשר היתה מספר החמשה בחצר המשכן כמו שבארנו שם והנה היתה
קומת העמודים עם הכותרו' בקרוב כמו גובה מזבח הנחשת עם גובה המערכה
שעליה יושמו נתחי העולה כי היה גבהם לפי מה שבארנו כמו אחת ועשרים אמה
וגובה מזבח הנחשת היה עשרים אמה כמו שנזכר בספר דה"י· והנה היו בכל
כותרת שתי גלות להעיר שאלו הנמצאים יקבלו הצורה העליונה באמצעות קבולם
השפלה ממנה· והנה היו שם בשתי גלות הכותרת שבעה גדילים כי עם שהם
מורים על מדרגת הצורו' בכללם שהם שבעה והשביעית היא קדש הנה בזה עוד
הערה למספר הארבעה כי בכל גלה היו שלשה גדילים ואחד במקום דבוק הגלה
העליונה בתחתונה· והנה העמודים שהיו בגלה העליונה ועליהם מעשה שושן
והרמונים שהיו בתחתונה הנה זה כלו מורה על מציאו' הנפש הצומחת כי הוצאת
השושן והפירות לא יתכן שיתחדש מן החום לבד כמו שבאר הפילוסוף· והנה
הרמונים שני טורים וכן הענין בעמודים לפי שבזה הורה על שני מינים מהנפש
הצומחת האחד בצמחים והאחר בב"ח מחובר עם המרגשת ובכלל הנה היה זה
להעיר על הצורה המכינה ועל הצורה שהיא שלמות לה· והנה היו הרמונים
מאה בטור אחד מהם להעיר על רבוי מיני הצמחים והב"ח והתחלפותם שהוא
בהכרח מצד הצורה· והנה הים היה בזה השיעור כדי שיהיה כאות לרחוץ
ושאר מה שהיה בו ידמה שיאמר שכבר נעשה לנוי לבד ואפשר שנאמר כי מפני
שנעשה לטהרה שם בשיעורו מה שיעיר על מציאות העשירי שהוא קדש כי לו לבדו
הטהרה השלימה ולזה היה עשר אמות רחבו והיו מהפקעים תחת שפתו עשר
באמה גם כן לזאת הסבה· והיה גבהו חמש אמות לסבה אשר היה מספר
החמש באלו הדברים אשר בחצר הכהני' והנה היה מרובע מלמטה ועגול מלמעלה
כי הטמאות תהיינה מצד החומר אשר יסודותיו ארבעה והטהרה תהיה מצד
הצורה וההתבוננות בה כמו שבארנו בספר ויקרא והצורה היא קושרת יסודות
החמר ומקיפה בהם ולזה היה העגול מעיר עליה· והיו בה שני טורים פקעים
להעיר על הצורה המכינה ועל הצורה אשר בה יהיה הנמצא מה שהוא והיא ה
המשלמת אותו· והנה היה בפקעים צורת בקר כמו שזכרנו להעיר על מציאות
הנפש החיונית כי מה שהיה בחצר הכהנים מעיר על הצורה הדוממית והצומחת
והחיונית כמו שזכרנו· והנה היו שנים עשר בקר כמו שנמצאים הים להעיר על
שהכחות השופעות מהעליונים בשנים עשר המזלות מנהיגים היסודות וקושרים
אותם ועשה להם דמות בקר בדמיון מה שאמר יחזקאל פני שור בדבר החיו' עם

שכבר העיר בזה בצורה החיונית· והנה היה עביו ארבע אצבעות כמו הענין
בעמודים להעיר על מה שמעיר עליו מספר הארבעה אשר הוא סבת הטומאה
והוא החומר· והיה עם הפקעים בשפתו ציור פרח שושן להעיר עם זה על
הנפש הצומחת והנה היה מספר הארבע במכונות בארכם וברחבם ובקומתם
והיו ארבעת אופנים מתחת להעיר על מציאות היסודות שהם סבת הטומאה
ולזאת הסבה היו שם ארבעת כתפות דבקות בהם לוחות המכונות· והיו על
המסגרות אשר בין השלבים צורות אריות וצורת בקר וצורת כרובים להורות על
שאלו הצורות הם עלולות מצורות החיות אשר פניהם פני אריה ופני שור ופני
הכרוב כמו שזכר יחזקאל כאילו יעיר בזה שבנפש השכלים ימצאו אלו הצורו' ביותר
נכבד שבמציאותם וזה כי האריה הוא המושל בחיות והנכבד שבהם והשור
בבהמות וכבר בארנו אמתת זה בראשון ובחמשי מספר מלחמות יי'· והיה
פיה עגול לסבה בעינה אשר היה פי הים עגול כי הכיורים היו גם כן לטהרה·
והיה הכל מחובר ומדובק בעצמו לא במלאכ' להעיר על הדבוק שהוא מצד הצורה
כי הוא יעיר על מציאות הצורה והמשל כי אם תכרת אבר אחד מב"ח ותדבקהו
במלאכה יעדר ממנו פועל הצורה וזה עדות על שזה ההתאחדות לא יהיה אם לא
מצד הצורה· והנה היה גובה האופנים אמה וחצי האמה ולמעלה מהמכונה
היה גובה אמה וחצי אמה ועם גובה המכונה יהיו שבע אמות וישלם בזה מספר
השבעה אשר הוא מעיר בעצמו על מציאות כל הצורות ולזאת הסבה היו מספר
המכונות עשר וכן הענין במספר הכיורות והיו חמשה מימין וחמשה משמאל
לסבה אשר נמצא מספר החמש' במה שהיה בחצר המשכן עם שמספר החמשה
מעיר על התכלית מה שהחמר כחיי עליו מן הצורו' כי החמישית היא השכל הנקנ'
כמו שקדם· והיה מספר הארבעה לכיור לסבה שזכרנו בכל מספר הארבעה
שהיה נמצא בזה המקום ולפי שהכיור היה יותר נכבד מהם אם מצד מה שצוייר
בו מהדברים אם מצד שאינו בא על טומאה כמו הענין בים הושם הים בצד היותר
פחות והוא הצד המזרחי דרומי· והנה לא רצה המלך שיעשה חירם דבר
מהדברים אשר בהיכל ובדביר ואע"פ שהוא היה בקי במלאכת הזהב כמו שנזכר
בספר דברי הימים מפני עוצם קדושת מה שבהיכל ובדביר כי חירם לא היה
ישראלי אבל היה צורי ולזה לא עשה חירם כי אם כלי הנחשת ולא עשה
כלי הזהב:

התשעה עשר הוא להודיע שהוא ראוי שיעשה האדם מלאכת
השם וחפצו בזריזות נפלא יותר מזריזותו על חפציו
הלא תראה כי שלמה המלך עשה את בית יי' בשבע שנים וביתו עשה בשלש ע
עשרה שנה:

העשרים הוא להודיע שראוי לכל אד' שישתדל לזכות בשיעשה
תקיניו מה שהוא לכבוד הש"י הלא תראה כי שלמה
אף על פי שהיו לו הקדמות רבות לבנות הבית בחר שיהיה נבנה משלו ויסארו
ההקדשות לש"י ולזאת הסבה ג"כ עשה מביתו כל עבודת בית המקדש בתמידין
ומוספין וקרבנות צבור וקטורת הסמים ושמן למאור ושאר הענינים הצריכים
לעבודת הבית:

העשרים ואחד הוא להודיע עוצם נפלאו' הש"י ועוצם הראו' שכינתו
בבית המקדש עד שכבר ספר שבצאת הכהנים מן
הקדש הענן מלא את בית יי':

העשרים ושנים הוא להודיע שהמברך ראוי שיהיו פניו כנגד ה
המתברכין ולזה אמ' ויסב המלך את פניו ויברך את
כל קהל ישראל ולזאת הסבה צריך בברכת הכהנים שיהיו פניהם כלפי העם:

העשרים ושלשה הוא להודיע שראוי לברך את השם ית' על הטובה
ולתת לו תודה כעל כל אשר גמל מהטוב כי עם שזה
דבר ראוי בעצמו הנה עוד בו תועלת להיישיר האדם אל שהטובו' כלם הם עלולות
מהש"י ולזה ספר שברך שלמה את יי' על אשר קיים הייעוד הטוב שייעד לדוד אביו
מענין המלוכה לבנו ובנין הבית על ידו:

העשרים וארבעה הוא להודיע שהתפלה ראוי שתהיה באופן שישלם
הדבקו' למתפלל עם השם ית' כי אז תהיה התפלה
נשמעת יותר ולזה תמצא שכבר התפלל שלמה במקום שישלם בו הדבקות בש"י
יותר והוא לפני מזבח יי' שהיה המקום נבחר לידבק בו השפע האלהי עד שאמר
יעקב בו מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים כמו שזכרנו בסוף ספר
שמואל ולזה קרא אברהם שם המקום יי' יראה ולזאת הסבה גם כן הקדים שמוא
לשבח הש"י קודם התפלה כי בזה ישלם לו יותר הדבקות בו ולזה ספר שכרע על
ברכיו לפני מזבח יי' ופרש כפיו השמים והקדים ואמר יי' אלהי ישראל אין כמוך
וגו' לשבח הש"י תחלה וכבר נכפל זה השורש בתפלתו זאת כמו שבארנו בבאורנו
לזאת הפרשה:

העשרים וחמשה הוא בדעת והוא להודיע שהאוה אחד והוא מנהיג
השמים והארץ לא כמו שאמרו המאמינים בשניות
לפי שהם יאמרו שהדברים המתחלפי' ראוי שתהיינה התחלותיהם מתחלפו' ולפי
שהדברים השפלים נפסדים והשמים בלתי נפסדים הנה ראוי שתהיה ההתחלה
אחת לשמי' וההתחלה אחרת לארץ וכבר זכר שלמה שאין הענין כן במה שאמר
אין

אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ביאר בזה שהוא אלוה בשמים ממעל ועל הארץ מתחת והנה עשה בזה כמו התחלת מופת הנחתו שאמר הם אלהים בשמים הם אלהים על הארץ כי אמתנו כראה מהשמים כחות שופעו' בארץ וזה לאות שהמניעים ההם מנהיגים גם כן אלו הדברים השפלים וזה ממה שהוא מבואר כגלה ר"ל שים כאן כחות שופעות מהגלגלים לאלו הדברים השפלים ומזה יתבאר היות לאלו הדברים המתחלפים התחלה אחת במספר:

העשרים וששה הוא להודיע שהש"י משגיח בעבדיו הדבקי' בו השגח' פרטית ובזאת ההשגחה ישפיע להם טובות ואם איכם מסודרות להם מפאת העליונים ולזה אמר שלמה אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת שומר הברית והחסד לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם כבר באר בזה שאין כח במניעים המסודרים ממנו שהם מנהיגים בשמי' ובארץ לעשות זה כי לא ישנו את תפקידם אך הש"י לבדו שליט לעשות זה:

העשרים ושבעה הוא להודיע שהדברים שיעד הש"י אשר אי אפשר בהם מזולת השגחה פרטית הנה יהיה בהם תנאי בהכרח והוא שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצא שזכר כי במה שיעד השם ית' לדוד שלא יכרת לו איש מעל כסא ישראל היה תנאי והוא אם ישמרו בניו את דרכם ללכת לפני הש"י כאשר הלך דוד לפניו:

העשרים ושמנה הוא להודיע שהתפלה על כל הברכים הן ברכי רבי' הן ברכי יחיד ראוי שתהיה בבית המקדש או נכח בית המקדש ואז תהיה יותר נשמעת וזה מבואר מדברי תפלת שלמה ומתענה הש"י לו עליה ולזאת הסבה מצאנו בדניאל שהיה מתפלל כנגד ירושלם תמיד ומזה המקום נתיסד פסק ההלכה להתפלל תמיד כנגד בית המקדש:

העשרים ותשעה הוא להודיע שלא תועיל התפלה על הדברים הבאים בסבת החטא אם לא תקדם לה התשובה בכל לב ובכל נפש ולזה אמ' אשר יחטאו לך ושבו אליך והודו את שמך והתפללו והתחננו התפלה והתחנה וכבר התבאר שהתשובה הזאת ראוי שתהיה בכל לבם כי בזולת זה לא תקרא תשובה וכבר אמ' גם כן ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו ואמר גם כן ועשית משפטם ר"ל שיתן להם הראוי להם לפי מה שהם בו:

השלשים הוא להודיע שאשר הוא יותר המעלה ראוי שיהיה יותר שפל בעיניו לש"י ולזה תמצא שזכר כי שלמה כרע על ברכיו לפני הש"י תמיד עד כלותו התפלה ומזה למדו שהמלך כשמתפלל כיון שכורע שוב אינו זוקף עד שישלים תפלתו:

השלשים ואחד הוא שאשר יש לו להודות הש"י על טוב הגיע לו לבדו ועל טוב הגיע לו ולזולתו יודנו תחלה על טוב הגיע לו לבדו ולזה תמצא כי שלמה הודה הש"י תחלה על הטוב שהגיע לו לבדו מעניין המלכות ובנין בית המקדש ואחר כן הודה אותו על הטוב שהגיע לו ולישרא' והוא אמרו ברוך יי' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל והמשיך לזה התפלה שייטירם השם לשמור מצוותיו כדי שתתמיד להם זאת הטובה כמו שהמשיך להודאתו על הטוב שהגיע לו לבדו התפלה להתמדת הטוב ההוא:

השלשים ושנים הוא להודי' עת חנכת הבית ומספר ימי חנכת הבית והנה היה אחר שהקיפו שבעת ימים לחג החדש השביעי באופן שנשלם בכר מה לחג החדש השביעי והנה היו ימי החג שבעה להורות על הערת השבעה והראשון מהם היה קדש והיה מספר ימי חנכת הבית שבעה לזאת ההערה בעצמה והיו סמוכים לשבעת ימי חג הסוכות באופן שיהיו שבעה ושבעה לסבה בעינה שבארנו בפרשת פינחס שהיו הקרבנות שבעה ושבעה והנה היה זה בעת שמעיר על השגת השלמו' ביותר שלם שבפנים כמו שבארנו בפרשת פנחס להעיר על שלמות הבית הזה וההערות הנפלאות אשר בו ובכליו:

השלשים ושלשה הוא להודיע שרש השגחת הש"י על ישראל ולזה תמצא כי מפני שסערה החכמה האלהית שלמה יחטא לש"י וזרעו אחריו ויהיה זה סבה לחרבן הבית ולגלות ישראל מעל אדמתם הפליג להזהירו על זה במה שאמר לו כשנראה אליו שנית כדי שיהא נשמר לי' ויצוה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרך יי' ולזה הודיעו דבר גלו' ישרא' מהארץ וחרבן הבית אם לא ישמרו דרך יי' הוא ובניו וכבר היה גם כן דבר יי' אל שלמה בעת בנותו להזהירו לשמור כל מצות השם ית' ולזאת הסבה בעינה גם בעת שחטא לי' הודיעו הש"י העונש שיביא על זרעו בעבור זה החטא כדי שישובו לתקן המעוות ולא נכנע מפני זה להוכיח את נשיו גם לא צוה את בניו אחריו לשמור דרך יי' והיה זה סבה לגלות ישרא' מהארץ ולחרבן הבית:

השלשים וארבעה הוא להודיע שאין ראוי למלך להמעיט ארץ ישראל אבל להרחיבה וכאשר יביא ההכרח לתת ממנה ראוי שיתן מה שהוא יותר מעט התועלת ולזה ספר שהעשרים עיר שנתן שלמה לחירם היו ארץ כבול ואף על פי שכבר נתן לו חירם עיירות אחרות כמו שנזכר בספר דברי הימים:

השלשים וחמשה הוא להודיע שכל מה שעש' שלמ' וסדר בבנין וביתר הענינים אשר שם היה הכל בחכמה כמו שזכר זה בספור מלכת שבא מדבריה ואחשוב כי כסא המלך היו בו שש מעלות להעיר שהשגתו וחכמתו תתפשט במה שתחת המדרגה השביעית מן הבורות והיא הש"י כי לא יושג מצד עוצם מדרגתו ואמנם ישיג האדם חלק מה מנימוס הנמצאות וסדרם ויושרם ובזה ישתתף אל הנבדלים אשר תחת הש"י כי הם משיגים גם כן חלק ממנו אלא שהאדם גם כן לא יתכן שיגיע להשגתם כמו שבארנו בחמשי מספר מלחמות יי' והנה היו אריות נראים על מעלות הכסא ועל ידותיו כדי שייראו ממנו יותר כי זה הכרחי למלך ובזה יגיע התועלת ממנו אל העם אשר תחתיו ל לשמרם שלא יזיקו קצתם לקצת ליראתם מהמלך:

השלשים וששה הוא להודיע עוצם החכמה האלהית במה שהזהירה המלך שלא ירבה לו סוסים ולא ירבה לו נשים כי שלמה עם היותו חכם שבאנשים נכשל בזה כי מחשקו להרבות סוסים היו באים סוחרי המלך שם לקנות לו סוסים ואחשוב גם כן שזה היה סבה להתחתן עם פרעה מצורף אל מה שהיה הומה לרבוי הנשים וזה היה סבה אל שהטו את לבבו באופן שהעלים עיניו מהם והניחם לעבוד אלהים אחרים והיה זה סבה אל שנחלקה מלכות בית דוד וזה היה סבה להעשות עגלי הזהב אשר היה סבה כל זה בסוף להכרית ישראל מעל אדמתו ולהחריב בית המקדש:

השלשים ושבעה הוא להודיע שתכף שחטא שלמה לי' הוכיחו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם כאשר ייסר את בנו כמו שיעד לדוד בספר שמואל ולזה ספר שתכף זה הקים יי' שטן לשלמה הדד האדומי ורזון בן אלידע:

השלשים ושמנה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתגאה מפני היותו קרוב למלכות להטיח דברים כנגד המלך הלא תראה כי מפני הדבור שאמר ירבעם כנגד שלמה היו עליו אימו' מות עד יום מות שלמ' ולא הועיל לו בזה הענין השררה אשר מנהו המלך עליה ובעבור הדבור מהייעוד שיעדו הנביא שימלוך על עשרת השבטים לא היה לו להתגאות כנגד המלך פן יסיר שכלותו ממנו הטוב ההוא הלא תראה כי דוד אף על פי שיעדו שמואל שימלוך על ישראל לא נתגאה על שאול וגם בנפלו בידו בעת שהיה רודפו חלק לו כבוד בדבריו ולא הניח איש מעבדיו להרע לו:

השלשים ותשעה הוא להודיע שראוי לאדם לעשות בחכמה מעשיו כפי מה שאפשר ולא יקצר בזה מפני היותו שלוח מהשם ית' כי השם ית' יבקש תמיד בדברים הסבות הנאותות כאשר היה אפשר זה ולזה תמצא שפחד שמואל ואמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולזה תמצא שכבר המתין אחיה שיצא ירבעם מירושלם קודם שיגיד לו יעוד המלוכ' כדי שלא ישמע איש דבריהם ולזה גם כן המתין לדבר עמו בשדה כדי שיוכלו לראות אם יש איש שיוכל לשמוע דבריהם וכאשר ראה כי אין איש אז הגיד לו זה כי אם היה מגיד לו זה במקום רואים היה הדבר מגיע אל המלך ויהיו מפני זה הנביא וירבעם בסכנה ויהיה זה כלי אל שלא תתקיים הנבואה כי המלך ישתדל בכל עוז אם ידע זה להמית את ירבעם ולא יועילהו ברחו אל מלך מצרים כי יש כח למלך לתת שחד רב למלך מצרי' להמיתו והנה לא היה ירבעם באופן מהמעלה שתדבק בו ההשגחה הפרטית להצילו:

הארבעים הוא להודיע שכבר תשוב המלוכה בכללה לזרע דוד וכבר למדנו זה מאמרו ואענה את זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים ולפי שזה לא היה כלל לא בבית ראשון ולא בבית שני כי לא שבו שם כי אם יהודה ובנימין ידענו שעוד ימלוך מלך לדוד על כל ישראל ואותו המלכות לא יסור לעולם כמו שהתבאר מדברי דניאל:

יב וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שְׁכֶם כִּי שְׁכֶם
בָּא כָל־יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ׃ וַיְהִי
כִּשְׁמֹעַ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וְהוּא עוֹדֶנּוּ
בְמִצְרַיִם אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה
הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב יָרָבְעָם בְּמִצְרָיִם׃
וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ־לוֹ וַיָּבֹאו יָרָבְעָם
וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיְדַבְּרוּ אֶל־רְחַבְעָם
לֵאמֹר׃ אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת־עֻלֵּנוּ וְאַתָּה
עַתָּה הָקֵל מֵעֲבֹדַת אָבִיךָ הַקָּשָׁה
וּמֵעֻלּוֹ הַכָּבֵד אֲשֶׁר־נָתַן עָלֵינוּ ו
וְנַעַבְדֶךָּ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לְכוּ־עֹד
שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשׁוּבוּ אֵלָי וַיֵּלְכוּ הָעָם׃
וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת־הַזְּקֵנִים
אֲשֶׁר־הָיוּ עֹמְדִים אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה
אָבִיו בִּהְיֹתוֹ חַי לֵאמֹר אֵיךְ אַתֶּם נ
נוֹעָצִים לְהָשִׁיב אֶת־הָעָם־הַזֶּה דָּבָר׃
וַיְדַבֵּר אֵלָיו לֵאמֹר אִם־הַיּוֹם תִּהְיֶה־
עֶבֶד לָעָם הַזֶּה וַעֲבַדְתָּם וַעֲנִיתָם
וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם דְּבָרִים טוֹבִים וְהָיוּ
לְךָ עֲבָדִים כָּל־הַיָּמִים׃ וַיַּעֲזֹב
אֶת־עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יְעָצֻהוּ וַיִּוָּעַץ
אֶת־הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ אֲשֶׁר
הָעֹמְדִים לְפָנָיו׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
מָה אַתֶּם נוֹעָצִים וְנָשִׁיב דָּבָר אֶת־
הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַי לֵאמֹר
הָקֵל מִן־הָעֹל אֲשֶׁר־נָתַן אָבִיךָ עָלֵינוּ׃
וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ
אִתּוֹ לֵאמֹר כֹּה־תֹאמַר לָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר
דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר אָבִיךָ הִכְבִּיד אֶת־
עֻלֵּנוּ וְאַתָּה הָקֵל מֵעָלֵינוּ כֹּה תְּדַבֵּר
אֲלֵיהֶם קָטָנִּי עָבָה מִמָּתְנֵי אָבִי׃
וְעַתָּה אָבִי הֶעְמִיס עֲלֵיכֶם עֹל כָּבֵד
וַאֲנִי אוֹסִיף עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר א
אֶתְכֶם בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם
בָּעַקְרַבִּים׃ וַיָּבוֹ יָרָבְעָם וְכָל־הָעָם
אֶל־רְחַבְעָם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר שׁוּבוּ אֵלַי בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי׃ וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ אֶת־הָעָם קָשָׁה
וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יְעָצֻהוּ׃
וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כַּעֲצַת הַיְלָדִים
לֵאמֹר אָבִי הִכְבִּיד אֶת־עֻלְּכֶם וַאֲנִי
אֹסִיף עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם
בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם בָּעַקְרַבִּים׃

ואזל רחבעם לשכם ארי
לשכם אתו כל ישראל לאמלכא
יתיה: והוה כד שמע ירבעם בר
נבט והוא עד כען במצרים דערק
מן קדם מלכא שלמה ויתיב ירבעם
במצרים: ושלחו וקרו ליה ואתא
ירבעם וכל קהל ישראל ומלילו
עם רחבעם למימר: אבוך אקשי
ית נירנא ואת כען אקיל ית פולחנא
דאבוך קשיא ומנריה תקיפא דיהב
עלנא ונפלחינך: ואמר להון
איזילו עוד תלת יומין ותובו לותי
ואזלו עמא: ואתמליך מלכא
רחבעם בסביא דהוו משמשין
קדם שלמה אבוהי כד הוה קיים
למימר אכדין אתון מתמלכין ל
לאתבא ית עמא הדין פתגמא:
ומלילו עמיה למימר אם יומא דין
תיתעליב לעמא הדין ותפלחנון
ותעניגנון מילין טבן ותמליל ע
עמהון פתגמין תקנין ויהון לך
עבדין כל יומיא: ושבק ית מלכא
דסביא דימלכוהי ואתמליך ב
בינקיא דרביאו עמיה דמשמשין
קדמוהי: ואמר להון מה אתון
מתמלכין ונתיב פתגמא ית עמא
הדין דמלילו עמי למימר אקיל
מן נירא דיהב אבוך עלנא: ומלילו
עמיה ינקיא דרביאו עמיה למימר
כדין תימר לעמא הדין דמלילו
עמך למימר אבוך אתקיף ית נירנא
ואת אקיל מיננא כדין תימר להון
חלשותי תקיפא מעולימותיה
דאבא: וכען אבא רמא עליכון
ניר תקיף ואנא אוסיף על נירכון
אבא רדא יתכון בשרביטין ואנא
אירדי יתכון במרגנין: ואתא
ירבעם וכל עמא לות רחבעם
ביומא תליתאה כמא דמליל ס
מלכא למימר תובו לותי ביומא
תליתאה: ואתיב מלכא ית
עמא פיתגם קשי ושבק ית מלכא
דסביא דימלכוהי: ומליל עמהון
כמלכא דינקיא למימר אבא א
אתקיף ית נירכון ואנא אוסיף על
נירכון אבא רדא יתכון בשרביטין
ואנא אירדי יתכון במרגנין:

כי שכם באו כל ישראל· שכם היה משבט אפרים ונראה כי הנבואה אשר אמר אחיה השילוני לירבעם נודעה לפי' שלחו ישרא' וקראו לו ובקשו למצוא עלילה להסב המלוכה אל ירבעם לפיכך לא רצו לבא לירושלם אלא באו לשכם שהוא מאפרים וירבעם מאפרי' והוצרך רחבעם לבא שכם· ובדרש שכם מזומן לפורענות בשכם ענו את דינה בשכם מכרו את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד: וישלחו ויקראו לו· וכבר שלחו וקראו לו ויהי כשמוע ירבעם מה שמלחו לו בא ממצרי' ובא הוא וכל קהל ישרא' בשכם ודברו אל רחבעם אם ירצ' למלוך עליהם שיקל העול מעליהם: אביך הקש'· במס שהיה מעלה עליהם בכל שנה ואף על פי כן לא היה להם להתרעם כי ב בשלוה גדולה היו בימיו וכל המס היה נקל עליה' כי לא עבר עליהם שבט אויב בימיו אלא סבה היתה מאת האל לבקש לרחבעם עלילה כדי שיפרדו ממנו וימליכו ירבעם: בהיותו חי· למה הוצרך לומר בהיותו חי ידוע הוא בהיותו חי היו ע עומדי' לפניו לא בהיותו מת אלא אף כשמת שלמה הראו עצמם שהיו עומדים לפני שלמה כמו אם היה חי בתתם עצה הגונה לרחבעם בנו: איך אתם נועצי'. פי' איך אתם נועצים בעצתכם אם באחיו לתת לי עצה: תהיה עבד· שתהיה נכנע להם ותעשה כרצונם: ועניתם· כתרגומו ותעניגון מלין טבן ותמליל עמהון פתגמין תקנין וגם הוא משמעו העברי כי טעם ועניתם דבק עם דברים טובים: ויעזוב· שלא ישרה עצתם בעיניו: אשר העומדים לפניו· אשר הם עומדים לפניו כלומר עזב עצת הזקנים העומדי' לפני אביו ולקח עצת הילדי' העומדי' לפניו: קטני עבה· האצבע הקטן שבי עבה ממתני אבי ו ומלת קטני קמץ בדקדוק כי אם היה מגזרת קטן משפטו קטני כמו מן גדול גדולי אלא כאשר הקמץ בקו"ף כמו שהיה טרם התחברו אל הכנוי כמו שאמר מן בגוד בגודה אחותה ומן שלים בדקר שלימו והדומי' להם שנשארו על תנועתם והנה כבלע ברגע ושב החולם לקמץ בחטף וענינו יותר יש לי כח ואומץ ממה שהיה לאבי ולמה אקל עולכם: עבה· פועל עבר לזכר במשקל עשה ויש לפרשו תאר לנקב' ויהיה תאר לאצבע הקטנה ובא האצבע זכר ונקבה הזכר כנגד התואר הקטן ות"י חלשותי תקיף מעולימותיה ד דאבא: העמים· ענין משא כמו ועמוס איש על חמורו: בשוטי'· ת"י בשרביטין וכן שוט לסוס ועקרבי' קשים מהם שהם עוקצ' בקוצים שבהם ות"י במרגנין: ויבו ירבעם· כתוב בו"ו וקרי באל"ף ואחד הוא כי אותיות אהוי מתחלפות: ולא

וילך רחבעם שכם עד ושכב אחאב עם אבתיו· וילך רחבעם שכם יתכן כי מפני שהיה ירבעם מאפרים בחרו ישראל שילך שם להמליכו כדי שיוכל ירבעם לבטוח שלא יהרגהו רחבעם על מה שאמר כנגד אביו ודמה שלזאת הסבה שלחו וקראו לו בני שכנו לשכם כי עתה בעת המליכם רחבעם יקל להם להשיג עם רחבעם שלא ימית ו ירבעם והנ' היה גדול בעיניהם מפני שכבר היה ממונ' בימי שלמה על כל סבל בית יוסף ולזה גם כן שלחו ו וקראו לו. ודמ' שהיה מהש' שיחשיבו אותו ישראל כל כך כדי שיהיה זה כלי לקיום הייעוד שייעד לו הש' מדבר המלוכה: אביך הקש' את עלנו. ידוע כי המס שהעמיס שלמ' עליה' לכלכל את ביתו ולא יעדרו דבר למצטרך לו עד מאכל סוסיו שהיו רבים מאד עד שהיו לו ארבעים אלף אוריות סוסי' היה קשה וכבד מאד ועם כל זה היה טוב בעיני ישראל מרוב השלוה שהיו בה אך עתה ה שחלו לצמוח המלחמו' כמו שקדם מדבר בן הדד ורזון בן אלירע ולזה בקשו ימו' שיקל מעליהם מזה העמס קצת: בהיותו חי· ר"ל שהיו עומדים את פני המלך שלמ' להיות אנשי עצתו כל ימי ה היותו חי ולזה היה ראוי שילך אחר עצתם אך רוע עניינו היה סבה להפר עצת הזקנים הטובה וללכת בעצת הנערים הרעה למען תת המלוכה לירבעם כמו שייעד הש' על יד אחיה השילוני: קטני עבה ממתני אבי· ר"ל האצבע הקטנ' שיש לי היא יות' גבוה ועבה ממתני אבי והרצון בזה כי בעת שמלך שלמה היה נער קטן כמו שקדם ועם כל זה עבדתם אותו בזאת העבודה ולזה ראוי ש שתעבדוני עבודה יותר חזקה ויותר קשה כי ירבעם היה בן ארבעי' ואחת שנה במלכו: בשוטים. בשבטים: בעקרבים. שבטים אשר בהם קוצים ש שנוקבים ומכאיבים וירצ' בזה שהוא יכביד להעמים על עלם ויוסי' ליסרם במוסר יותר קשה מהמוסר שיסרם בו שלמה: והנה ביום השלישי שבו אליו העם בשכם וענ' להם קשות בעצת הילדים:

והשיב

רשי

קטני עבה· אצבע קטנה שלי: עקרבים· אישגלנטיר בלע"ז שעוקצין כעקרבי' ראה

ויבאו י"א מלין כתיב ו' בסוף תיבותא ולא קרינן וסי' ויאמרו איש ישראל אל החוי· ויאמרו איש יש' אל גדעון משל בנו· רצע· ויאמרו אל העם עברו· ויאמרו שמואל אל שאול הרף ואגידה· משוה רגליו כאילות· ויבאו ירבעם וכל קהל ישראל וידברו· ויבאו רחבעם ירושלם ויקהל· ויבאו ירושלם ויפרץ בחומת דיהואש·

ויאמר שמטהו וישמטוח· ויצוהו המלך אחז את אוריה· יצאו ונבוא עם הארץ לפני יי' במועדים· ויעמידו ואת שער העין והחזיק· וקבלו היהודים את אשר החלו לעשות: נועצים ח' ומלאים וסי' איך אתם נועצים· ומה אתם תרויהון דמלכים· וחבירם דד"ה· רקבודזון יתן מצח: בשוטים ד' וסי' ועתה אבי העמיס· וידבר אליהם כעצת הילדים· תרויהון דמלכים· וחבירם דד"ה:

רלבג

והשיבו לו כי אין להם חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי שיחושו אם ימרדו ממלכה ר"ל מזרעו ואמ' לו ראה ביתך דוד ר"ל ראה הבי' שנשאר לך למלוך בו מה הוא כי באמת לא תמלוך על ישרא' וסרו ממנו והיו הולכים להם אז שלח להם המלך רחבעם את אדורם אשר על המס להשיבם ולדבר אליהם דבריו והם רגמו בו אבן וימת והמלך רחבע' הוצר' להתחזק לעלות במרכבה תכף לנוס לירוש' כדי שלא ימיתוהו: זולתי שבט יהודה לבדו · לרבוי שבט יהודה ביחס אל שבט בנימין לא חשב שבט בנימין מפורש שנחלת בני בנימין ה היתה תוך נחלת בני יהודה: ואת כל בית יהוד' ובנימין ויתר העם · זה לאות שמלך על יהודה ובנימין גם היה עמו משאר השבטים וזה אמרו ויתר העם ואחשוב שהיו יושבים בירוש' מכל השבטים ואות' כשארו לרחבעם גם אפשר כי משבט שמעון כשאר מעט ב במלכות רחבעם כי נחלת שמעון היתה מ מפוזרת תוך נחלת בני יהודה כמו שנזכ' בספר יהושע: שובו איש לביתו כי מאתי נהיה הדבר הזה · מגיד שהחולק על כוונת השם ורצונו לא יצלח: ויבן ירבעם את שכם בהר אפרי' · ר"ל שחזק בנינו והוסי' על העיר בדרך שהיה ראוי להיות עיר מלוכ' וכן הרצו' באמרו ויבן את פנואל רוצה לומר שחזק בנינו כי כבר היו המקומות ההם בנויים קודם זה: אס

לא שמע ה' וסי' נמסר בשמואל חלק א' סימן י"ד: אלהם י"ג חס' בסי' וסי' נמסר לקמן בסי' י"ג: על כל ישראל ב' דסמי' בקריאה וסי' ושמתיה חרפה על כל ישראל. כחברון מלך דשמואל. וימלך דוד על כל ישר' דשמואל.

וְלֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל־הָעָם כִּי־הָיְתָה
סִבָּה מֵעִם יְהוָה לְמַעַן הָקִים אֶת־ ל' ויחד נסבת רד"ה
דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד אֲחִיָּה
הַשִּׁלֹנִי אֶל־יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט׃ וַיַּרְא ל'
כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ ה'
אֲלֵהֶם וַיָּשִׁבוּ הָעָם אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר ׀ י"ג חס' בסי' · י"ז ח' וג' מ"ל
לֵאמֹר מַה־לָּנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא־נַחֲלָה
בְּבֶן־יִשַׁי לְאֹהָלֶיךָ יִשְׂרָאֵל עַתָּה רְאֵה
בֵיתְךָ דָּוִד וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְאֹהָלָיו׃
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה
וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם רְחַבְעָם׃
וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת־אֲדֹרָם ל' וחס'
אֲשֶׁר עַל־הַמַּס וַיִּרְגְּמוּ כָל־יִשְׂרָאֵל ל'
בּוֹ אֶבֶן וַיָּמֹת וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ
לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה לָנוּס יְרוּשָׁלָם׃ י"ד וכל אורית' ויהושע כות' ב"מג להעלות
וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ
כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׁב יָרָבְעָם וַיִּשְׁלְחוּ
וַיִּקְרְאוּ אֹתוֹ אֶל־הָעֵדָה וַיַּמְלִיכוּ אֹתוֹ
עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה אַחֲרֵי בֵית־ ד' דסמי'
דָּוִד זוּלָתִי שֵׁבֶט־יְהוּדָה לְבַדּוֹ׃
וַיָּבֹאוּ רְחַבְעָם יְרוּשָׁלַם וַיַּקְהֵל אֶת־ ויבא ק' · ג' ל"כ
כָּל־בֵּית יְהוּדָה וְאֶת־שֵׁבֶט בִּנְיָמִן ל'
מֵאָה וּשְׁמֹנִים אֶלֶף בָּחוּר עֹשֵׂה
מִלְחָמָה לְהִלָּחֵם עִם־בֵּית יִשְׂרָאֵל ד' דסמי'
לְהָשִׁיב אֶת־הַמְּלוּכָה לִרְחַבְעָם בֶּן־
שְׁלֹמֹה׃ וַיְהִי דְּבַר ג' דסמי'
הָאֱלֹהִים אֶל־שְׁמַעְיָה אִישׁ־הָאֱלֹהִים
לֵאמֹר׃ אֱמֹר אֶל־רְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה י"א זוגין מתחלכין בטעמ'
מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶל־כָּל־בֵּית יְהוּדָה
וּבִנְיָמִין וְיֶתֶר הָעָם לֵאמֹר׃ כֹּה אָמַר י"ח ל'
יְהוָה לֹא־תַעֲלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּן עִם־ ל' בד"ה תלחמו וסימ' מלכות אבלין מכין
אֲחֵיכֶם בְנֵי־יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אִישׁ
לְבֵיתוֹ כִּי מֵאִתִּי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה ח'
וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ לָלֶכֶת
כִּדְבַר יְהוָה׃
וַיִּבֶן יָרָבְעָם אֶת־שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם
וַיֵּשֶׁב בָּהּ וַיֵּצֵא מִשָּׁם וַיִּבֶן אֶת־
פְּנוּאֵל׃ וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם בְּלִבּוֹ עַתָּה אמירה בלבו דוקא בלבו י'
תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד׃

וְלָא קַבִּיל מַלְכָּא מִן עַמָּא אֲרֵי
הֲוַת פְּלוּגְתָא מִן קֳדָם יְיָ בְּדִיל
לַאֲקָמָא יַת פִּתְגָמֵיהּ דְּמַלִּיל יְיָ בְּיַד
אֲחִיָּה שִׁילוֹנָאָה עַל יָרָבְעָם בַּר
נְבָט׃ וַחֲזוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל אֲרֵי לָא
קַבִּיל מַלְכָּא מִנְהוֹן וַאֲתִיבוּ עַמָּא
יַת מַלְכָּא פִּתְגָמָא לְמֵימַר לֵית לָנָא
חוּלַק בְּדָוִד וְלָא אַחְסָנָא בְּבַר יִשַׁי
גְּבַר לְקִירְוֵךְ יִשְׂרָאֵל כְּעַן מְלוֹךְ
עַל אֱנַשׁ בֵּיתָךְ דָּוִד וַאֲזַל יִשְׂרָאֵל
לְקִירְוֵהִי׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דְּיָתְבִין
בְּקִירְוַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ
עֲלֵיהוֹן רְחַבְעָם׃
וּשְׁלַח מַלְכָּא רְחַבְעָם יַת אֲדוֹרָם
דִּמְמַנָּא עַל מַסְקֵי מִסִּין וּרְגָמוּ כָּל
יִשְׂרָאֵל יָתֵיהּ בְּאַבְנָא וּמִית וּמַלְכָּא
רְחַבְעָם אִתְקַף לְמִיסַּק בִּרְתִיכָא
לְמִיפַּךְ יְרוּשְׁלֵם׃ וּמְרָדוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד יוֹמָא הָדֵין׃
וַהֲוָה כַּד שְׁמָעוּ
כָּל יִשְׂרָאֵל אֲרֵי תַב יָרָבְעָם וּשְׁלַחוּ
וּקְרוֹ יָתֵיהּ לְוָת כְּנִישְׁתָּא וְאַמְלִיכוּ
יָתֵיהּ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָת בָּתַר
בֵּית דָּוִד אֱלָהֵן שִׁבְטָא דִּיהוּדָה
בִּלְחוֹדוֹהִי׃ וַאֲתָא רְחַבְעָם
לִירוּשְׁלֵם וּכְנַשׁ יַת כָּל בֵּית יְהוּדָה
וְיַת שִׁבְטָא דְּבֵית בִּנְיָמִן מְאָה
וְתַמְנַן אַלְפִין גְּבַר גְּבַר עָבְדֵי ק
קְרָבָא לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם בֵּית
יִשְׂרָאֵל לַאֲתָבָא יַת מַלְכוּתָא לִרְחַבְעָם
בַּר שְׁלֹמֹה׃
וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
עִם שְׁמַעְיָה נְבִיָּא דַּיְיָ לְמֵימַר׃
אֵימַר לִרְחַבְעָם בַּר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא
דְּבֵית יְהוּדָה וּלְכָל שִׁבְטָא דְּבֵית
יְהוּדָה וְשִׁבְטָא בִּנְיָמִן וּשְׁאַר עַמָּא
לְמֵימָר׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא תִיסְקוּן
וְלָא תְגִיחוּן קְרָבָא עִם אֲחֵיכוֹן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תּוּבוּ גְּבַר לְבֵיתֵיהּ אֲרֵי
מִן קֳדָם מֵימְרִי הֲוָה פִּתְגָמָא הָדֵין
וְקַבִּילוּ לְפִתְגָמָא דַּיְיָ וְתָבוּ לְמֵיזַל
כְּפִתְגָמָא דַּיְיָ׃ וּבְנָא יָרָבְעָם יַת
שְׁכֶם בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרַיִם וִיתֵיב
בַּהּ וּנְפַק מִתַּמָּן וּבְנָא יַת פְּנוּאֵל׃
וַאֲמַר יָרָבְעָם בְּלִבֵּיהּ כְּעַן דִּילְמָא
תְּתוּב מַלְכוּתָא לְבֵית דָּוִד׃

רדק

ולא שמע המלך אל העם. להקל עולם כאשר אמרו לו: מה לנו חלק בדוד. כמשמע דרך שאלה כלומר מה לנו עוד בו כיון שאינו שומע בקולינו ואמר שיכביד עולינו מי יכריחנו להיות לנו חלק בו ומה שזכר דוד לפי שהוא היה תחילת המלוכ' קורא בנו או בן בנו דוד וכן ודוד עבדי נשיא להם לעולם וי"ת מה כמו לא ואמר לית לנא חולק בדוד ולא אחסנא בבר ישי: ראה ביתך · כלומר ראה מי כשאר עמך ועל איזה בית תמלו' כי לא על בית ישראל וי"ת כען מלוך על אינש ביתך דוד · ובדר' ראה ביתך דוד זה בית המקדש: וימלוך עליהם רחבעם · מלך עליהם והוא"ו כוי"ו ויטע אברהם והדומים לו: את אדורם · שלח אותו אחריהם שישובו אליו ויקבלוהו למלך ורגמוהו וכיון שידע רחבעם כי רגמוהו ידע כי הקשר אמיץ והתאמץ לרכוב ולנוס: ויהי כשמוע כל ישראל · אחר שהלכו כל ישרא' לאהליהם וירבע' שב למקומו אשר היה שם בית אביו ומשפחתו כששמעו ישראל ולא נזכר באיזה מקום ואפשר שחזרו לשכ' ומפני זה בנה אותו להיותלו לבית מלוכה ושלחו ויקראו ירבעם שיבא אל העדה במקום שנתקבצו שם והמליכו אותו על כל ישרא': שבט יהודה לבדו · כבר כתבנו כי שבט בנימין בכלל שבט יהודה כי ירושלם בין שניהם היתה ומי ש שימלוך בירושלם בודאי ימלוך על שניהם לפיכך נכלל שבט ב בנימין בכלל שבט יהודה: ויבן ירבעם את שכם · לא נוכל לומר כי חרבה היתה מעת שהחריב אותה אבימלך כי לא יתכן ש שהניחוה חריבה יותר ממאתים שנה ועוד כי שם התקבצו ישרא' להמליך רחבע' ודאי עיר בנויה היתה אלא פי' ויבן שחזק חומות העיר ובנה בו היכל מלך וכן ויבן את פנואל לא שהיתה חריבה מעת שנתץ גדעון מגדל פנואל אלא שחזק בנינו כי חשש שמא ילחם עמו רחבעם וחזק שני אלה הערים כי גם כן רחבעם בנה ערי מצודות כמו שאומר בד"ה: אס

רשי

ראה ביתך · בית המקדש שבבית לך ל לבדך יהיה: אדורם · הוא אדונירם: ואת שבט בנימין · העומדי' על הגבול שיהודה ו ובנימין היה גבולם ס סמוך זה לזה: אס

ויה' המלך שלמה. ולשלמה שנים עשר נציבים. והימים אשר מלך שלמה. וימליכו אתו על כל ישראל. מלך בעשא בן אחיה' זכרו תורת משה. כל אלה אנשי מלחמה דדברי הימים. כי נמשח דוד' וימלך דוד. ובבני אבי בי רצה להמליך. ודויד בן ישי מלך. וימלך שלמה בירושלם דדברי הימים' וישחטום הכהנים דדה". וישלח יחזקיהו. וצפירי עזין לחטיא. הבאים מהשבי' ויתנהו אלהים מלך: י"א נקראו איש האלהים וסימ' משה. אלקנה. שמואל. דוד. שמעיה. מיכה. אמוץ. אליהו. אלישע. עדו: חנן בן יגדליהו: אמירה בלבו דוקא בלבו י' וסימ' הלבן מאה שנה יולד. עשו' ירבעם. נבל. וחברו. המן' אמר בלבו מי יורידני ארץ. אמר בלבו לא תדרוש. אמר בלבו שכח אל. אמר בלבו כל אמוש:

רדק

אם יעלה העם הזה. כשיעלה וכן ואם יהיה היובל לבני ישראל כאשר יהיה כלומר כיון שהם צריכים על כל פנים לעלות לירושלם שלש פעמים בשנה כל ישראל מלבד
שיעלו יחידים לזבוח בשאר ימות השנה אני אפחד שלא יטה רחבעם לבבם אליו ושבו אל אדוניהם כי הוא אדוניהם מלך בן מלך וקל הוא להטות לבבם אליו וצריך שאקח
עצה שלא יעלו ירושלם שאם יעלו ישובו אל אדוניהם והרגוני שלא אפקפק עוד במלוכה   ובדברי רז"ל מאי והרגוני גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד כיון
דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי מורד במלכות הוא שאם היה מלך היה יושב וקטלי לי ואזלי בתריה ועוד בדבריהם במוצאי שמיטה מלך ירבעם אמ' כתיב
במועד מקץ שבע שני' וגו' תקרא את התורה הזאת אם אני ארצה לקרוא יאמרו מלך העיר יקרא קודם ואם אני אקרא שני גנאי הוא לי ואם לא אקרא בזיון הוא לי: ויועץ המלך. של עצה היאך יעשה והסכימה עצתו עם ח היועצי' אותו שיעשה שני עגלים ולמה עגלי' פיתה אותם בדברים אמר להם הלא ידעתם כי ח המלכות נחלקה ברצון הא' כמו שאמר לי אחיה השלוני הנביא אם כן הא' לא רצה במלכות בית דוד ולא רצה ג"כ בירושלם שהוא מלכות בית דוד אם כן נעשה מקום אחר שתבואו ו ותזבחו שם ולמה עגל אמ' להם הלא אהרן עשה לישראל עגל להשרות השכינה בו במקו' משה שלא היה להם גם אתם עתה שאין לכם מקום השכינה שהוא ירושלם נעשה עגל במקומו ל להשרות שכינה בו לפיכך אמר אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים כמו שאמר בעגל המדבר כי לא היתה כוונתו לע"ז ולמה עשה שנים כדי שלא ל להטריח ישראל שיבאו כלם למקום אחד: וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן. בבית אל לפי שאמר להם זה המקו' גם כן נבחר כמו ירושלם
כי יעקב אבינו אמר על המקום הזה יהיה בית אלהים ואחד נתן בדן גבול ישראל
כמו שכתוב מדן ועד באר שבע: רב לכם מעלות ירושלם. די לכם עד עתה הניחו
מהיום והלאה מעלות ירושלם וי"ת סגיאה לכון אורחא מלמיסק לירושלם הא איכון
דחלתך ישר'. ובדרש רב לכם מעלות מה עשה הושיב שני פרדשיאות או קסטראות
אחת על תבור ואח' על המצפה זהו שאמ' הושע כי פח הייתם למצפה ורשת פרושה
על תבור: לחטאת. כי מתחלה לא אמר ירבעם כי לשם ע"ז היה עושה אותם אלא
לשם הא' ואחר כך שב הדבר ההוא והיה לחטאת שקבלוהו באלוה ומשנו יצאו
לאלהים אחרים ככל הגוים לפיכך אמר ויהי הדבר הזה לחטאת: עד דן. אף
על פי שהיה בקצה הגבול באו אליו מן הקצה האחר כל כך היו אדוקין בעבודה
זרה והקצה האחר היה באר שבע כמו שכתוב מדן ועד באר שבע ועל זה אמר
הנביא חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע כי מבאר שבע היה דרכם לאלהי דן והיו
נשבעים בו: ויעש את בית במות. עשה בית ובנה שם במות: מקצות העם.
כמו ומקצה אחיו מן הגדולים או מן הפחותים ובדברי רבותינו ז"ל מן הקוצים
שבעם: אשר לא היו מבני לוי. כי לא רצו לעבוד עבודה זרה וכן בעגל שעשו
במדבר כשאמר משה מי ליי' אלי ויאספו אליו כל בני לוי מודיע שלא עבדו הם את
העגל ואמ' שעולם לא עבד שבט לוי עבודה זרה וזהו שאמר כי שמרו אמרתך
ובריתך ינצורו ומה שאמר אך לא יעלו כהני הבמות כי אם אכלו מצות מקריבים
היו בבמות אבל לשם יי' או מה שאמ' שעולם לא עבד שבט לוי עבודה זרה עד זמן
שחטאו מלכי יהודה אבל כיון שחטאו מלכי יהודה והעמידו ע"ז בבית יי' חטאו
גם כן מקצת הכהנים והקריבו לעבודה זרה בבית יי' ומבני לוי שהם מבני איתמר
היו מקריבים לעבודה זרה לא מבני צדוק שהם מבני אלעזר כי הם לא הקריבו
לע"ז מעולם כמו שמפורש ביחזקאל וכיון שראה ירבעם שלא רצו להקריב בבמותיו
גרשם מנחלתם ומאחזתם והלכו להם לארץ יהודה כמו שאמר בדברי הימים כי
עזבו הלוים את מגרשיה' ואחוזתם וילכו ליהודה ולירושלם כי הזניחם ירבעם ובניו
מכהן ליי' כי אמר ירבע' יקחו מעשרותיהם ואחוזת' במלכותי וילכו ויעבדו לירושלם
זה לא יהיה כיון שאינם עובדים בבית אל לא יהיה להם חלק ונחלה במלכותי וזהו
שאמר כי הזניחם מכהן ליי' הרחיקם מקחת מעשרותיהם ונחלתם שהם כהונת
יי' או פירושו כיון שלא רצו להניח מכהן ליי' לירושלם הזניחם וגרשם מארצו:
בחדש השמיני. החליף החדש השביעי בשמיני להרחיק ישר' עוד מחקות ירושלם
או אם יהיה מישראל שירצו ללכת בחג הסכות בירושלם כמו שאומר בדברי הימים
הנותנים את לבבם לבקש את יי' אלהי ישראל באו ירושלם לזבוח עשה הוא חג
בחדש השמיני כי כבר שבו לביתם ההולכים לירושלם ויהיו שם בבית אל בחג
אשר עשו מיראת המלך: כן עשה. כחג אשר ביהודה בשביעי כן עשה בבית אל
בשמיני: לזבח לעגלים אשר עשה. ובבית אל לא היה אלא עגל אחד אלא כמו שעשה
בבית אל כן עשה בדן אלא מפני המעשה הזה שהיה בבית אל והוא ירבעם עלה
על המזבח אשר בבית אל להקטיר ובא הנביא אליו לפיכך אמר בבית אל: ויעל

ואת האחד ד' בקריא' וסימ' נמסר בסדר מצורע: בית אל ג' בשופר מונח וסימ' ותקש בלדתה. ולא נשאר איש בעי ובית אל. והעמיד בבית אל את כהני הבמות. ושארא בגעיא:

אִם־יַעֲלֶה׀ הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זְבָחִים
בְּבֵית־יְהוָה בִּירוּשָׁלַםִ וְשָׁב לֵב הָעָם
הַזֶּה אֶל־אֲדֹנֵיהֶם אֶל־רְחַבְעָם מֶלֶךְ
כ"ח מ"ל ויח' חס' יְהוּדָה וַהֲרָגֻנִי וְשָׁבוּ אֶל־רְחַבְעָם
מֶלֶךְ־יְהוּדָה: וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ
כ"ט שְׁנֵי עֶגְלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב־
לָכֶם מֵעֲלוֹת יְרוּשָׁלַםִ הִנֵּה אֱלֹהֶיךָ
ג' יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:
ד' וַיָּשֶׂם אֶת־הָאֶחָד בְּבֵית־אֵל וְאֶת־
ל' כ' בסיפר הָאֶחָד נָתַן בְּדָן: וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה
לְחַטָּאת וַיֵּלְכוּ הָעָם לִפְנֵי הָאֶחָד עַד־
דָּן: וַיַּעַשׂ אֶת־בֵּית
בָּמוֹת וַיַּעַשׂ כֹּהֲנִים מִקְצוֹת הָעָם
פסק אֲשֶׁר לֹא־הָיוּ מִבְּנֵי לֵוִי: וַיַּעַשׂ יָרָבְעָם׀
חָג בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּחֲמִשָּׁה־עָשָׂר
צ' יוֹם׀ לַחֹדֶשׁ כֶּחָג׀ אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיַּעַל
ג' בטע' עַל־הַמִּזְבֵּחַ כֵּן עָשָׂה בְּבֵית־אֵל לְזַבֵּחַ
ל' לָעֲגָלִים אֲשֶׁר־עָשָׂה וְהֶעֱמִיד בְּבֵית
אֵל אֶת־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה:

אִם יִסַּק עַמָּא הָדֵין לְמֶעְבַּד נִכְסַת
קוּדְשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ ב
בִּירוּשְׁלֵם וְיִתְפְּנֵי לִבָּא דְעַמָּא הָדֵין
בָּתַר רִבּוֹנְהוֹן בָּתַר רְחַבְעָם מַלְכָּא
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְיִקְטְלֻנַנִי
וִיתוּבוּן לְוָת רְחַבְעָם מַלְכָּא שִׁבְטָא
דְבֵית יְהוּדָה: וְאִתְמְלִיךְ מַלְכָּא
וַעֲבַד תְּרֵין עִגְלִין דִּדְהַבָא וַאֲמַר
לְהוֹן סַגִּיאָה לְכוֹן אָרְחָא מִלְּמִסַּק
לִירוּשְׁלֵם הָא אִינוּן דַּחַלְתָּךְ
יִשְׂרָאֵל דְּאַסְּקוּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם:
וְשַׁוִּי יַת חָד בְּבֵיתְאֵל וְיַת חַד יְהַב
בְּדָן: וַהֲוָה פִּתְגָּמָא הָדֵין לְחוֹבָא
וַאֲזַלוּ עַמָּא קֳדָם חַד עַד דָּן:
וַעֲבַד יַת בֵּית בָּמְתָא וַעֲבַד
כּוּמְרַיָא קְצַת מִן עַמָּא דְלָא הֲווֹ
מִבְּנֵי לֵוִי: וַעֲבַד יָרָבְעָם חַגָּא בְּיַרְחָא
תְּמִינָאָה בְּחַמְשָׁא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא
כְּחַגָּא דְשִׁבְטָא דִיהוּדָה וְאַסִּיק עַל
אֱגוֹרָא כֵּן עֲבַד בְּבֵיתְאֵל לְדַבָּחָא
לְעִיגְלַיָא דִּי עֲבַד וְאָקִים בְּבֵיתְאֵל
יַת כּוּמְרֵי בָּמְתָא דִּי עֲבַד:

רשי

אם יעלה העם הזה וגו'. אין ישיבה בעזר' אלא למלכי בית דוד בלבד שנאמר ויהיה הוא יושב ואני עומד ובמוצאי שביעי' בזמן הקהל יקר' את פרשת המלך שהוא ראש ב במדינתו ואני כשאר העם נמצאתי בזוי: עד דן. בסוף גבול הארץ: בחדש

רלבג

אם יעלה העם הזה. ר"ל אם אניח העם הזה לעלות ולעשות זבחי' בבית יי' בירושלם בשלש רגלים כפי מה שתחייבם התור' הנה ישוב לב העם לאדוניה' בראותם כבודו ב בירושלם ואת כבוד בית יי' כי עושר גדול הורים שלמ' לרחבעם: ויועץ המלך. ר"ל שלקח עצה על זה בדרך שלא תסור ה
המלוכה ממנו ועשה לו שני עגלי זהב ומשך לב העם ואמר הנה רב לכם הדרך
מעלות כולכם בירושלם כי ישיגכם לאות רב ולזאת הסבה גם כן עשה להם שני
עגלים כדי שלא יצטרכו כולם ללכת למקום אחד כי יכבד עליהם ולזאת הסבה גם
כן עשה להם כהנים מאי זה שיהיה מהשבטים לפי שקודם בנין בית המקדש אחר
חורבן משכן שילה היתה העבודה מותרת בזרים וכאילו הטעה אותם ואמר שבזה
יוכלו לעשות עתה בזולת בית המקדש ובזה נתרצו יותר כדי שלא יהיה כל הכבוד
והגדולה בזה לשבט לוי. ומן הפלא איך הסכימו ישראל לעצתו לעבור על דברי
התורה בזה להקריב קרבנו' בחוץ אחר אסור הבמות ועל ידי זרים ולהאמין בעגלי
הזהב שהם האלהים אשר הוציאו ישראל מארץ מצרים. ודמה כי לא עסקו
ישראל בתורה אך היו אוכלים ושותים ושמחים כמו שקדם בתחלת מלכות שלמה
וזה היה סבת נפלם באלו החטאים עם שכבר ראו בימי שלמה שנעשו תועבות
בירושלם מתועבות הגוים אשר נתחתן בהם שלמה ומזה המקום פרצו החטאים
האלו בכל ישראל ודמה שאמר להם מה לכם לעלות לירושלם ובה האלהים
אשר עובדים הגוים טוב שתעבדו האלהים שעבדו אבותינו שהיה כשעשה ע"י אהרן
שהיה נביא להיות לישראל תמורת משה ואמרו בו אלה אלהיך ישרא' אשר העלוך
מארץ מצרים. והנה עשה האחד בבית אל להתפרסם הענין שכבר שרתה שם
שכינה ליעקב והאחד נתן בדן שהיא בקצה ארץ ישראל ולזה אמר אבנר לדוד
מדן ועד באר שבע: ויהי הדבר הזה לחטאת. רוצה לומר שכבר היה זה לחטא
עצום אף על פי שיעשוהו לעבוד השם יתברך כל שכן כשעשו מהם עבודה זרה:
וילכו העם לפני האחד עד דן. ספר זה בעבור גנותם שהיו אדוקים כל כך בע"ז
עד שכבר היו באים עד קצה הארץ ללכת לעבוד העגל אשר בדן: ויעש את בית
במות. אחשוב שעשה בית שהיו בו במות רבות בהפך מה שהיה בבית המקדש
שלא היתה בו כי אם במה אחת: ויעש כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי.
הנה משך בזה גם כן לב העם כי הוא פטר אותם מהמעשרות ומשאר מתנות כהונה
שהיו נותנים לשבט לוי חלף עבודתם גם עשה הערים מהם שהיו להם לשבת
ומגרשיהם כמו שנזכר בספר דברי הימים כי רצה שיהיה כהן כל מי שירצה ולא
יצטרכו ישראל לתת לו מתנות ואפשר גם כן שלא רצו שבט לוי לעבוד כי אם בבית
המקדש ולזה גרשם ירבעם מארצו ועשה כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני
לוי: ויעש ירבע' חג בחדש השמיני. אפשר שעשה זה כדי שלא יחלקו עליו הרוצים
לעבוד את יי' כי יוכלו לעלות בירוש' בחדש השביעי לעבוד את יי' כמו שנזכר בספר
ד"ה: כן עשה בבית אל לזבח לעגלים אשר עשה. ר"ל כי כמו שזכר שהלכו העם
לפני האחד עד דן ועשה שם בית במות ועשה כהני' מקצות העם אשר לא היו מבני
לוי ועשה חג בחד' השמיני כן עשה בבית אל ג"כ בית במות והעמיד שם גם כן כהני
הבמות אשר עשה מקצות העם ולפי שבית אל היה לבית יוסף הנה היה שם ירבעם
בחג הזה והוא בעצמו העלה עולות על המזבח להקטיר והנה זכר זה מפני מה
שיזכר אחריו מדבר איש האלהים לירבעם: הנה

רש״י

בחדש השמיני · דרש להם הוא חדש האסיף ובו ראוי החג להיות : בדא מלבו · לשון כזב קונטרוביר בלע״ז : והנה איש האלהים · זה היה עדו : מזבח מזבח · שבבית אל ושבדן : ועצמות אדם · של ירבעם זה אלא שחלק לו כבוד : ונתן ביום ההוא · הנביא מופת לדבריו ביום שכתבנא זה לכם האות המזבח נקרע היום מאליו ונשפך הדשן לארץ : ותיבש ידו · נקם הקדוש ברוך הוא על כבודו של צדיק יותר מכבודו עומד ומקטיר לעבודה זרה לא יבשה ידו ובשביל לגו הצדיק יבשה ידו : אלהיך · ולא אלהי שעדיין עומד במרדו : ותהי כבראשונה · עומד ומקטיר לעבודה זרה וסעדה · אכול : ונביא אחד · נביא השקר : יושב בבית אל · ואינו משם אלא משומרון : בא

נולד ג׳ קמצין יאשיהו · שלמה · לעם נולד כי עשה : וד׳ נקראו שמהתהון עד לא אתבריאו וסימ׳ ישמעאל · יצחק · שלמה׳ יאשיהו : להשיבה ג׳ וסימ׳ ותיבש ידו דירבעם · ויקם אישה וילך · טמן עצל ידו בצלחת : כבראשנה ה׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בספר שפטים סימן נ׳ :

וַיַּעַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה בְּבֵית־אֵל בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר־בָּדָא מִלְּבַד וַיַּעַשׂ חָג לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר :

יג וְהִנֵּה אִישׁ אֱלֹהִים בָּא מִיהוּדָה בִּדְבַר יְהוָה אֶל־בֵּית־אֵל וְיָרָבְעָם עֹמֵד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר : וַיִּקְרָא עַל־הַמִּזְבֵּחַ בִּדְבַר יְהוָה וַיֹּאמֶר מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה־בֵן נוֹלָד לְבֵית־דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ וְזָבַח עָלֶיךָ אֶת־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת הַמַּקְטִרִים עָלֶיךָ וְעַצְמוֹת אָדָם יִשְׂרְפוּ עָלֶיךָ : וְנָתַן בַּיּוֹם הַהוּא מוֹפֵת לֵאמֹר זֶה הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה הִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וְנִשְׁפַּךְ הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר־עָלָיו : וַיְהִי כִשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית־אֵל וַיִּשְׁלַח יָרָבְעָם אֶת־יָדוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר תִּפְשֻׂהוּ וַתִּיבַשׁ יָדוֹ אֲשֶׁר שָׁלַח עָלָיו וְלֹא יָכֹל לַהֲשִׁיבָהּ אֵלָיו : וְהַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וַיִּשָּׁפֵךְ הַדֶּשֶׁן מִן־הַמִּזְבֵּחַ כַּמּוֹפֵת אֲשֶׁר נָתַן אִישׁ הָאֱלֹהִים בִּדְבַר יְהוָה : וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים חַל־נָא אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי וְתָשֹׁב יָדִי אֵלָי וַיְחַל אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַתָּשָׁב יַד־הַמֶּלֶךְ אֵלָיו וַתְּהִי כְּבָרִאשֹׁנָה : וַיְדַבֵּר הַמֶּלֶךְ אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים בֹּאָה־אִתִּי הַבַּיְתָה וּסְעָדָה וְאֶתְּנָה לְךָ מַתָּת : וַיֹּאמֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֶל־הַמֶּלֶךְ אִם־תִּתֶּן־לִי אֶת־חֲצִי בֵיתֶךָ לֹא אָבֹא עִמָּךְ וְלֹא־אֹכַל לֶחֶם וְלֹא אֶשְׁתֶּה־מַּיִם בַּמָּקוֹם הַזֶּה : כִּי־כֵן ׀ צִוָּה אֹתִי בִּדְבַר יְהוָה לֵאמֹר לֹא־תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא תִשְׁתֶּה־מָּיִם וְלֹא תָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתָּ : וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אַחֵר וְלֹא־שָׁב בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בָּא בָהּ אֶל־בֵּית־אֵל :

וְנָבִיא אֶחָד זָקֵן יֹשֵׁב בְּבֵית־אֵל

וְאַסֵּיק עַל אִיגוֹרָא דַּעֲבַד בְּבֵית אֵל בַּחֲמְשָׁא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא תְּמִינָאָה בְּיַרְחָא דַּעֲדָא מֵרְעוּתֵיהּ וַעֲבַד חַגָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּסְלֵיק עַל אִגוֹרָא לְאַקְטָרָא :

וְהָא נְבִיָּא דַּיְיָ אֲתָא מִשֵּׁבֶט יְהוּדָה בְּפִתְגָמָא דַּיְיָ לְבֵית אֵל וְיָרָבְעָם קָאֵים עַל אִגוֹרָא לְאַקְטָרָא : וְאִתְנַבֵּי עַל אִגוֹרָא בְּפִתְגָמָא דַּיְיָ וַאֲמַר מַדְבְּחָא מַדְבְּחָא כְּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא בְּרָא מִתְיְלִיד לְבֵית דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמֵיהּ וְיִנְכֵּס עֲלָךְ יַת כּוּמְרֵי בָּמָתָא דְּאַסִּיקוּ בוּסְמִין עֲלָךְ וְגַרְמֵי אֱנָשָׁא יוֹקְדוּן עֲלָךְ : וִיתֵּן בְּיוֹמָא הַהוּא אָתָא לְמֵימַר דָּא אָתָא דִּי מַלֵּיל יְיָ דְּתִידְעוּן דִּי שַׁלְחַנִי יְיָ הָא מַדְבְּחָא מִתְבְּזַע וּמִשְׁתַּפֵּיךְ קִטְמָא דִּי עֲלוֹהִי : וַהֲוָה כַּד שְׁמַע מַלְכָּא יַת פִּתְגָמָא דִּנְבִיָּא דַּיְיָ דְּאִתְנַבֵּי עַל אִגוֹרָא בְּבֵית אֵל וְאוֹשֵׁיט יָרָבְעָם יַת יְדֵיהּ מֵעִילַוֵּי מַדְבְּחָא לְמֵימַר אַחֲדוּהִי וִיבֵשַׁת יְדֵיהּ דְּאוֹשֵׁיט עֲלוֹהִי וְלָא יְכִיל לַאֲתָבוּתָהּ לְוָתֵיהּ : וּמַדְבְּחָא אִתְבְּזַע וְאִשְׁתַּפֵּיךְ קִטְמָא מִן מַדְבְּחָא כְּאָתָא דִּיהַב נְבִיָּא דַּיְיָ בְּפִתְגָמָא דַּיְיָ : וַאֲתֵיב מַלְכָּא וַאֲמַר לִנְבִיָּא דַּיְיָ צַלִּי כְּעַן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וּבְעֵי מִן קֳדָמוֹהִי וּתְתוּב יְדִי לִי וְצַלִּי נְבִיָּא דַּיְיָ קֳדָם יְיָ וְתָבַת יְדָא דְּמַלְכָּא לֵיהּ וַהֲוַת כְּקַדְמֵיתָא : וּמַלֵּיל מַלְכָּא עִם נְבִיָּא דַּיְיָ עוּל עִמִּי לְבֵיתָא וּסְעוֹד וְאֶתֵּן לָךְ מַתְּנָא : וַאֲמַר נְבִיָּא דַּיְיָ לְמַלְכָּא אִם תִּתֵּן לִי יַת פַּלְגוּת בֵּיתָךְ לָא אֵיעוּל עִמָּךְ וְלָא אֵיכוּל לַחְמָא וְלָא אִשְׁתֵּי מַיָּא בְּאַתְרָא הָדֵין : אֲרֵי כֵן פַּקֵּיד יָתִי בְּפִתְגָמָא דַּיְיָ לְמֵימַר לָא תֵיכוּל לַחְמָא וְלָא תִשְׁתֵּי תַמָּן מַיָּא וְלָא תְתוּב בְּאוֹרְחָא דַּאֲזַלְתָּא : וַאֲזַל בְּאוֹרְחָא אוֹחֲרֵי וְלָא תַב בְּאוֹרְחָא דַּאֲתָא בַהּ לְבֵית אֵל :

וּנְבִיָּא שַׁקְרָא חַד סָבָא יָתֵיב בְּבֵית אֵל

רלב״ג

הנה בן נולד לבית דוד · הרצון בו יהיה נולד אך הנביאים רואים הדברים העתידים כאלו הם הווים : חל נא את פני ה׳ אלהיך והתפלל בעדי · זה פלא כי עם רב חטאי ירבעם השכים הש״י לשמוע תפלת הנביא לרפאו ואפשר כי עשה זה כדי שישוב בתשובה בראותו אלו המופתים ועם כל זה לא שב ירבעם מדרכו הרעה כמו שספר אחר זה : לא תאכל לחם ולא תשתה מים · ירמה שצוהו השם ית׳ בזה להעיר שאין בהם תועלת והנאה כי כלם יאבדו בסוף בעבור זה החטא · וצוהו שלא ישוב בדרך אשר בא בה אל בית אל כאלו יעיר כי דרכו אשר דרך בה ללכת לבית אל לאמר אלו הדברים אשר אמר שם אין בה תועלת כי לא הועילו שם דבריו כלום לעזוב מרי ירבעם : ויבא

רד״ק

ויעל על המזבח אשר עשה · העלה עליו עולות וזבחים : אשר בדא מלבו · אשר הוציא מלבו וכן כי מלבך אתה בודאם מוציאם ובדברי רז״ל שאור בודה להם ומחצבתן פי׳ מוציא ות״י דבדא מרעותיה : מלבו · מלבד כתיב ר״ל אשר בדא מלבד מועדי יי׳ ולא ראינו אם עשה כן בשאר המועדי׳ כמו בחג הסכות ואפשר כי באותו זמן היה תחלת מלכותו כמו שכתבנו למעלה לפיכך אמר כי חג זה בדא מלבו והוא הדין לאחרים ובדברי רז״ל אף שבתות וימים טובים בדא ירבעם מלבו הדא הוא דכתיב אשר בדא מלבו מלבד כתיב מלבד שבתות יי׳ : ויעל על המזבח להקטיר · ירבעם עלה על המזב׳ להקטיר : והנה איש אלהים : אמרו רז״ל שהוא עידו הנביא ואמת הוא כי בימי ירבעם נבא ועליו נבא כמו שכתוב בדברי הימים ובחזות עדוא החוזה על ירבעם בן נבט : מזבח מזבח · כן דרך הקריאה כמו שכתוב אברהם אברהם יעקב יעקב משה משה שמואל שמואל ובדברי רז״ל מזבח שבבית אל ומזבח שבדן : הנה בן נולד · יהיה נולד : ועצמות אד׳ · אמר עצמות אדם לפי ששורפין על המזב׳ עצמות בהמה בעולות אשר יעלו עליו אמר שישרפו עליו עצמות אדם וכן עשה יאשיהו כמו שכתוב ויקח את העצמות מן הקברים וישרף על המזבח · ובדרש עצמות ירבעם ר״ל אלא שחלק כבוד למלכות : חל נא את פני יי׳ אלהיך · כלומר שהוא שלחך ואתה שלוחו ואני ארע כי ישמע אליך וירא ממנו וחלה את פניו שישיב ידו אליו ובדברי רז״ל אלהיך ולא אלהי ועוד באיזה פנים יקרא אותו אלהי והוא עומד ומקריב לעבודה זרה אף על פי כן ויחל איש האלהים : ותהי כבראשונה · שהגיע אותה כרצונו כבתחילה ובדברי רז״ל אם תכתוש את האויל במכתש אין אתה מועיל כלום מה בראשונה עומד ומקריב לע״ז אף אחר כן עומד ומקריב לעבודה זרה : וסעדה · בקמץ חטף : כי כן צוה אותי · המלאך שדבר עמי בדבר יי׳ ולמה מנעהו מלאכול ולשתות במקום ההוא לפי שאסור להכנס לעיר עובדי ע״ז אם לא להתרו׳ בהם ולמנעם או לדבר להם בשם יי׳ לפי שיראו העם כי לא נכנס שם אלא לספר נבואתו בלבד מנעהו מלאכול ולשתות שם ולפי שלא יזכר דרך העיר ההוא ולא ישוב שם מנעהו מלשוב בדרך אשר בא בה : ונביא אחד זקן · ת״י ונביא שקרא חד סבא ויש נוסחאות שכתוב בהם ושמיה מיכה וכן בדברי רז״ל כי מיכה היה ומהם אמרו כי אמציה כהן בית אל היה ומהם אמרו זה עידוא הנביא ומהם אמרו זה יונתן בן גרשם ותחלת ישיבתו בשמרון היתה כמו שכתוב בדברי יאשיהו הנביא אשר בא משמרון ובא לבית אל וישב שם ואף על פי שלא היה באותו הפרק עיר שמרון בנויה עדיין שהרי עמרי בנה את העיר היה שם מתחילה פרז ועמרי קנה ההר ובנה שם העיר או שהיה שם עיר מתחילה כמו שתרגם יונתן ויקן את ההר וזבן ית כרכא אלא שעמרי חזק הבניין וקרא לעיר שם אחר :

ויספר לו

ויבא בנו ויספר לו · הנה בנו האחד התחיל הספור במה שעשה איש האלהים בבית אל ובנו אחר ספר הדברים אשר דבר אל המלך באופן שבניו ספרו לו אלו הספורים לאביהם ׃ תחת האלה · אלוני בלע״ז והיה יושב שם להיות לו לצל ׃ כחש לו · ראוי שיפול ספק איך לא נענש זה הנביא אשר השיבו שאמר לו בשם יי׳ אשר לא צוהו לדבר וכבר כתבאר בתורה שהעושה זה חייב מיתה בידי שמים · ועוד יפול ספק למה נענש הנביא אשר בא מיהודה והנה חשב כי דבר יי׳ אליו שישוב בבית אל ויאכל שם לחם כי כן מצאנו באברהם שצוהו השם יתב׳ שיעלה את בנו לעולה ואחר כן צוהו שכית שלא ישלח ידו אל הנער · ואולם התשובה בזה הספק השני לא תקשה מאד לפי מה שבארנו אכחנו בענין עקדת יצחק וזה שהשי׳ לא שב מכוונו הראשון אבל באר לו שרצונו היה באמרו והעלהו שם לעולה שיעלהו שם בעבור העולה כדי שיתחנך יצח׳ בעבודת השי׳ כמו שבארנו שם ואמנם בזה המקום היה שב השי׳ מכוונו הראשון וזה לא יתכן שיהיה ומפני זה היה ראוי שיתן אל לבו הנביא אשר מיהודה כי נביא שקר הוא ולא יאמין לדבריו · ובכאן הותר זה הספק ·

בא · וכן הוא אומר בפרשת יאשיהו וימלטו עצמותיו את עצמות אשר בא משומרון ׃ אל הנביא · נביא השקר ׃ אשר השיבו · לאיש האלהים מכאן אמרו גדולה לגימה שמשרה שכינה על נביאי הבעל ׃ ויקרא · הנביא הזקן ׃ אל איש האלהים ׃ לנבי׳ אשר השיבו שם זה לרכוב עליו איש האלהים ׃ בקברו

ויספרום · אמר ויספרום אחר שאמר ויבא בנו ויספר לו פירוש כי תחילה בא בנו האחד והיה מספר לו אשר עשה איש האלהים ובעודו מספר באו שאר בניו גם כן ויספרו הדברי׳ לאביהם כמו שהיה מספר הראשון ׃ ויראו בניו את הדרך · ת״י ואחזיאו כמו ויראו בפתח היו״ד מבנין הפעיל כלומר שהראו לאביהם הדרך אשר הלך בה ויש לפרשו כ כמשמעו ופירושו וכבר ראו בניו הדרך אשר הלך ואמרו לאביהם בדרך זו הלך ׃ כי דבר אלי · פי׳ כי דבר בא אלי כלומר דבר נבואה בא אלי ידי מלאך שאמ׳ לי בדבר יי׳ ׃ כחש לו · כי נביא שקר היה והוא האזין לדבריו ונענש בזה כי היה לו לחקור ולשאול עליו אם הוא נביא אמת והוא עבר על דברי עצמו לפיכך היתה מיתתו בידי שמים שנאמ׳ אשר לא ישמע אל דברי הנביא אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו כל שכן אם הוא עצמו לא ישמע אל דברי עצמו אשר דבר בשם יי׳ ׃ אל הנביא אשר השיבו · בעבור אשר מרה פי יי׳ נביא האמת לא באה אליו הנבואה ובאה אל נביא השקר לצורך להודיע לנביא האמת חטאו ו וענשו ורז״ל אמרו גדולה לגימה שמקרבת את הרחוקי׳ ומרחקת את הקרובים ומשרה שכינה על נביאי הבעל ׃ ויקרא אל איש האלהים · כתרגו׳ ואיתנבי על נביא דיי׳ דאתא משבט יהוד׳ וי״מ כי הנבואה באה אל איש האלהים כמו שאמר ויקרא אל איש האלהים ומה שאמר אל הנביא אשר ה השיבו פירוש אל הנביא אשר השיבו הנביא הזקן ובדברי רז״ל אשר הושב לא כאמר אלא אשר השיבו מלמד שעל נביא השקר שרתה רוח הקדש ׃ אל קבר אבותיך · שלא ישוב אל ארץ יהוד׳

אלהם י״ג חס׳ בספרא וסימ׳ וירא כל ישראל · ויועץ המלך ויעש שני עגלי · וידבר אלהם אביהם · קום עלה לקראת מלאכי מלך שמרון · מה משפט האיש · וישובו אליו והוא · לא זה הדרך · וישלח רכב סוס שני · ויקבץ מלך ישראל את הנביאים · ויקבץ יהוא את כל העם · ויפל אחזיהו · ויקרא המלך יהואש · ויקראו אל

ויבוא בנו ויספר־לו את־כל־המעשה ט׳ וח״ל
אשר־עשה איש־האלהים היום
בבית־אל את־הדברים אשר דבר
אל־המלך ויספרום לאביהם׃ וידבר ל׳
אלהם אביהם אי־זה הדרך הלך י״ג חס׳ · כו׳
ויראו בניו את־הדרך אשר הלך איש
האלהים אשר־בא מיהודה׃ ויאמר
אל־בניו חבשו־לי החמור ויחבשו־ ל׳
לו החמור וירכב עליו׃ וילך אחרי ל׳
איש האלהים וימצאהו ישב תחת ד׳
האלה ויאמר אליו האתה איש־ ד׳
האלהים אשר־באת מיהודה ויאמר
אני׃ ויאמר אליו לך אתי הביתה ז״ח
ואכל לחם׃ ויאמר לא אוכל לשוב
אתך ולבוא אתך ולא־אכל לחם ד׳ ומ״ל
ולא־אשתה אתך מים במקום הזה׃
כי־דבר אלי בדבר יהוה לא־תאכל ז׳ כענין
לחם ולא־תשתה שם מים לא־תשוב ל׳ · ל׳ קדמ׳ וכל תשוב
ללכת בדרך אשר־הלכת בה׃ ויאמר
לו גם־אני נביא כמוך ומלאך דבר
אלי בדבר יהוה לאמר השבהו אתך ז׳ · ל׳ חס׳
אל־ביתך ויאכל לחם וישת מים
כחש לו׃ וישב אתו ויאכל לחם
בביתו וישת מים׃ ויהי הם ישבים
אל־השלחן ויהי ל׳
דבר־יהוה אל־הנביא אשר השיבו׃ ג׳ וכענין
ויקרא אל־איש האלהים אשר־בא
מיהודה לאמר כה אמר יהוה יען כי
מרית פי יהוה ולא שמרת את־ ב׳ חס׳ את בליש׳ ל׳
המצוה אשר צוך יהוה אלהיך׃
ותשב ותאכל לחם ותשת מים
במקום אשר דבר אליך אל־תאכל
לחם ואל־תשת מים לא־תבוא
נבלתך אל־קבר אבתיך׃ ויהי אחרי
אכלו לחם ואחרי שתותו ויחבש־ ל׳ ומ״ל
לו החמור לנביא אשר השיבו׃ ב׳ דנבי׳ כי לנביא היום

ואתא בריה ואשתעי ליה ית כל עובדא דעבד נביא דיי יומא דין בבית אל ית פתגמיא דמליל עם מלכא ואשתעונון לאבוהון׃ ומליל להון אבוהון באי דא אורחא אזל ואחזיאו בנוהי ית אורחא דאזל נביא דיי דאתא משבטא יהודה׃ ואמ׳ לבנוהי זריזו לי חמרא וזריזו ליה חמרא ורכיב עלוהי׃ ואזל בתר נביא דיי ואשכחיה יתיב תחות בוטמא ואמר ליה האת נביא דיי דאתיתא משבטא יהודה ואמר אנא׃ ואמר ליה איתא עמי לביתא ואכול לחמא׃ ואמר לא איכול למיתב עמך ולמיעל עמך ולא איכול לחמא ולא אשתי עמך מיא באתרא הדין׃ ארי גזירא עלי בפיתגמא דיי לא תיכול לחמא ולא תישתי תמן מיא ולא תתוב למיזל באורחא דאזלת בה׃ ואמר ליה אף אנא נביא כותך ומלאכא מליל עמי בפתגמא דיי למימר אתיבהי עמך לביתך וייכול לחמא וישתי מיא כדיב ליה׃ ותב עמיה ואכל לחמא בביתיה ושתי מיא׃ והוה עד דאינון מסחרין על פתורא והוה פתגם נבואה מן קדם יי לנביא דאתביה׃ ואתנבי על נביא דיי דאתא משבטא יהודה למימר כדנן אמר יי חלף דסריבתא על מימרא דיי ולא נטרתא ית תפקדתא דפקדך יי אלהך׃ ותבתא ואכלתא לחמא ואשתיתא מיא באתרא דמליל עמך לא תיכול לחמא ולא תשתי מיא לא תתכניש נבלתך לקברא דאבהתך׃ והוה בתר דאכלו לחמא ובתר דשתיאו וזרזו ליה חמרא לנביא דאתביה׃

המלך · ובקצת ספרי מסרה נמסר וידבר אליהם בעצת הילדים כבנין האס׳ וטעות הוא ׃ הביתה י״ח בקריאת וסימ׳ וישלחו האנשים את ידם · ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים · ויהי כהיום הזה · ויבא יוסף הביתה · וירא יוסף אתם את בנימן · ועתה שלח העז את מקנך · את תקות חוט השני הזה תקשרי · ויסורו שם לבא ללון בגבעה · ויאמרו אליו עברים אנחנו · ועתה קחו ועשו עגלה · וישלח דוד אל תמר · ויקם יואב ויבא אל אבשלום · ויבאו עבדי אבשלום · באה אתי הביתה · ויאמר אליו לך אתי · ויקח אליהו את הילד · ויבא אלישע הביתה · ויקם ויבא הביתה ׃ ויאכל ה רפין וסימ׳ קם עשבא דנהמא וכפר בגנתיה · ופירושן נמסר בסדר תולדות ׃

ויאכל ה׳ רפין וסי׳ קם עשבא דנהמא וכפר בבניתיה

ואולם הספק הראשו׳ יש בהתרו מהקושי׳ ודמה כי לרוב ע עונותיהם שם הסתיר השי׳ פניו מהם ולא ענשם על חטאיהם כדרך אמרו לא אפקו׳ על בנותיכ׳ כי תזנינה וגו׳ הלא תראה כי ל להאבת השי׳ יהודה וירושלם ענש את ר רחבעם והעלה עליו מלך מצרים בשנה ה החמשית למלכו ולא התחיל לחטוא עד השנה הרביעית כמו שנזכר בספר ד״ה ואולם ירבע׳ לא שמע קול כונס והנה נעשה בזה הענין פלא אחר והוא שהשרה השם נבואתו לנביא השקר ויותר נפלא מזה ש שכבר הגיע לו הנבוא׳ בהקיץ לפי הנראה ואע״פ שאפשר שנאמ׳ שהנביא אשר מיהוד׳ ובני הנביא הזקן היו יושבים אל השולחן ובא דבר יי׳ אל הנביא הזקן בחלום ודמה שכמו שהשרה השי׳ השכינה על בלעם ב בעבור ישראל ואע״פ שלא היה נביא כי אם קוסם כן שפך רוחו על זה הנביא הזקן בעבור חטא איש ה האלהים והיה זה מדה כנגד מדה הוא האמי׳ לנב׳ השקר במה שלא היה ראוי להאמינו ואפילו אם היה נביא אמת והוכרך מפיו ל לשמוע דבר יי׳ על דבר עכשו וחטאו אשר חט׳ ׃

וימות שם כי בדרך ימות ובאמרו לו נבלתך רמז לו כי נבלה תהיה גויתו כלומר מושלכת בדרך או כל גוף מת יקרא נבלה בין של בהמה ועוף בין של אדם ואפילו צדיק כמו נבלתי יקומון ׃ ויחבש לו החמור · הנביא הזקן חבש החמור לנביא יי׳ אשר השיבו מן הדרך ואמר הידיעה אחר הכנוי כמו ותראהו את הילד והדומים לו ׃ וחמור

רש״י

בקברו׃ בבית קבורה שהיה לו לנביא השקר הזה בעיר׃ כי היה יהיה וגו׳. אולי ימלטו עצמותיו את עצמותי׃ אחר הדבר הזה. שראה את המופת הזה ושמע את דברי הנביא ואף על פי כן לא שב ורבותינו דרשו אחר שתפסו הקדוש ברוך הוא בבגדו ואמר לו חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן׃ ונקודים

רדק

וחמור והאריה. יש אומרים כי חסר ממנו ה״א הידיעה ומשפטו והחמור כמו בחמור כחמור לחמור ולא יתכן כי לא יתכן ה״א הידיעה חסר כי אם על לא עם וי״ו השמוש ובא וחמור בלא ידיעה כי כבר נזכר פעמים וכן וישרף עליו את בית מלך באש בלא ידיעה כי כבר זכרו בידיעה ארמון בית המלך׃ לא אכל האריה את הנבלה ולא שבר את החמור. לא אכל את הנבלה על דרך ושבר פוס ה אריות אבל הרגו לעונש שמרה פי השם והנה הראה לנו בזה גמול הצדיק ועונשו כאחד בעולם הזה וכן גמול החמור בעולם הזה לכבוד הנביא שרכב עליו כי יש גמול ועונש בשאר בעלי ה חיים בעולם הזה בענין האדם כמו שכתבנו בפי׳ תילי׳ במזמור תהלה לדוד׃ ויניחהו אל החמור׃ כמו על החמור כמו אל ההרים לא אכל על ההרים וזולתם רבי׳׃ בקברו. בקבר הנביא הזקן אשר כרה לעצמו׃ ויספדו. הוא ובניו׃ אצל עצמותיו הניחו את עצמותי. זכר העצמות במקום הגוף כי הם מוסדי הגוף׃ היה יהיה. וכשישרפו עצמו׳ הקבורי׳ עצמותיו ימלטו כי הוא איש ה האלהים ועצמותי ימלטו עם ע עצמותיו לכבודו וכן כתו׳ וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משומרון׃ לא שב ירבעם. אף על פי שראה מופת המזבח שנקרע ומופת ידו שיבשה ושבה אליו בתפילת איש האלהים וראה מות הנביא כאשר מרה את פי יי׳ ושמע המופת שהאריה עומד אצל נבלת הנביא ולא אכל ה הנבלה ולא שבר את החמור אף על פי כן לא שב מדרכו הרעה ושב כבתחלה ועשה מקצות העם כהני במות כל מי שרוצה לבא להקריב בבמה להיות כהן היה והגדיל החטאתיו יום ופירוש ויהי כהני במות ויהי מכהני ה הבמות ופירוש ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם לעונש בית ירבעם ולהשמיד ולהכחיד וכן זאת תהיה חטאת מצרים וב״ית בדבר במקום ה״א הידיעה או פירושו כמשמעו כלומר בדבר הזה היה חרון אף האל על בית ירבעם להשמידם מעל פני ה האדמה כי לא שב מדרכו הרעה בכל אשר ראה׃ והשתנית

וימצאהו ד׳ בקריאה וסימ׳ וימצאהו איש והנה תעה בשדה. וימצאהו יושב תחת האלה׳ וימצאהו אריה בדרך וימיתהו׳ וימצאהו האריה ויכהו׃ וימיתהו ח׳ מלאים בקריאה וסימ׳ ויהי ער בכור יהודה. וימצאהו אריה בדרך. ויבא זמרי ויכהו. שלום בן יבש ב׳ בפסוק. ויקשר קשר הושע בן אלה׳ וימיתהו במגדו

וילך וימצאהו אריה בדרך וימיתהו ותהי נבלתו משלכת בדרך והחמור עמד אצלה והאריה עמד אצל הנבלה	ואזל ואשכחיה אריא באורחא וקטליה והות נבלתיה רמיא באורחא וחמרא קאים לקבלה ואריא קאים בסטר נבלתא
והנה אנשים עברים ויראו את הנבלה משלכת בדרך ואת האריה עמד אצל הנבלה ויבאו וידברו בעיר אשר הנביא הזקן ישב בה׃	והא גבריא עברין וחזו ית נבלתא רמיא באורחא וית אריא קאים בסטר נבלתא ואתו ומלילו בקרתא דנביא שקרא סבא יתיב בה׃
וישמע הנביא אשר השיבו מן הדרך ויאמר איש האלהים הוא אשר מרה את פי יהוה ויתנהו יהוה לאריה וישברהו וימתהו כדבר יהוה אשר דבר לו׃	ושמע נביא דאתביה מן אורחא ואמר נבייא דיי הוא דסריב על מימרא דיי ומסריה יי לאריא ותבריה וקטליה כפתגמא דיי דמליל ליה׃
וידבר אל בניו לאמר חבשו לי את החמור ויחבשו׃	ומליל עם בנוהי למימר זריזו לי ית חמרא וזריזו׃
וילך וימצא את נבלתו משלכת בדרך וחמור והאריה עמדים אצל הנבלה לא אכל האריה את הנבלה ולא שבר את החמור׃	ואזל ואשכח ית נבלתיה רמיא באורחא וחמרא ואריא קיימין בסטר נבילתא לא אכל אריא ית נבילתא ולא תבר ית ח חמרא׃
וישא הנביא את נבלת איש האלהים וינחהו אל החמור וישיבהו ויבא אל עיר הנביא הזקן לספד ולקברו׃	ונטל נבייא שקרא ית נבילתא נבייא דיי ואחתיה על חמרא ואתיביה ואתא לקרתא דנביא שקרא סבא למספד ו ולמקבריה׃
וינח את נבלתו בקברו ויספדו עליו הוי אחי׃	ואחית ית נבילתיה בקבריה וספדו עלוהי ווי על אחא׃
ויהי אחרי קברו אתו ויאמר אל בניו לאמר במותי וקברתם אתי בקבר אשר איש האלהים קבור בו אצל עצמתיו הניחו את עצמתי׃	והוה בתר דקברו יתיה ואמר לבנוהי למימר כד אימות ותקברון יתי בקברא דנבייא דיי קבור ביה בסטר גרמוהי אחיתו ית גרמי׃
כי היה יהיה הדבר אשר קרא בדבר יהוה על המזבח אשר בבית אל ועל כל בתי הבמות אשר בערי שמרון׃	ארי אתקיימא יתקיים פתגמא דאתנבי בפתגמא דיי על אגורא די בביתאל ועל כל בתי במתא די בקרוי שמרון׃
אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה וישב ויעש מקצות העם כהני במות החפץ ימלא את ידו ויהי כהני במות׃	בתר פתגמא הדין לא תב ירבעם מאורחיה בשתא ותב ועבד קצת מן עמא כומרי במת דרעי מקריב ית קורבניה והוון כומרין לבמתא׃
ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה׃	והוה פתגמא הדין לחובי בית ירבעם ולגמרא ולשיצאה מעל אפי ארעא׃
יד בעת ההיא חלה אביה בן ירבעם׃	בעידנא ההיא אתמרע אביה בר ירבעם׃
ויאמר ירבעם לאשתו קומי נא	ואמר ירבעם לאתתיה קומי כען

בראתו אתו. ויהי ער בכור יהודה דדה׳. ולא דרש בי׳׃ והנה ה׳ ר״פ וסי׳ נמסר בריש ספרא׃ וינחהו ז׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ ינחהו בגן עדן. ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר׳ וינחהו במשמר. הנחו לו ויקלל. אשר הנח שם משה. וינחהו אל החמור. ושמך עלינו נקרא׃ ימלא ו׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסוף סדר צו׃ בדבר הזה ח׳ בקריא׳ וסי׳ ויתעבר יי׳ בי למענכם. אם יקרך עון כדבר׃ אפס כי נאץ נאצת. ויהי בדבר הזה לחטאת. יען מאסכם׳ ואדני המלך למה חפץ. בדבר הזה יסלח תנינא דפסו׳׃ כי הרבינו לפשע׳ ותרין וכדבר הזה וסי׳ אינכם מאמינים. תאריכו ימים׃

רלבג

והנה זה היה פלא גדול שהאריה המיתו ולא שבר את החמור ולא אכל את הנבלה כי מיי׳ היה למען ידע עמו זה ויקחו מוסר היודעי׳ עם שאולי יהיה זה סבה להשיב ירבע׳ מדרכו הרעה בראותו כי על חטא זה נענש הנביא זה העונש ה הנפלא׃ ויספדו עליו הוי אחי. ית׳ שספדו עליו כל העיר שידעו מה עשה בבית אל ואת הדברים אשר דבר ל לירבעם או ספדו ה הנבי׳ הזקן ובניו עליו׃ אצל עצמותיו הניחו את עצמותי׳. כוה זה כי ידע שעצמות איש האלהים ימלטו שלא ישרפם יאשיה ולמלט עצמותיו עשה זה וכן כתוב וימלטו עצמותיו את עצמו׳ הנביא אשר בא משמרון וזה ראיה שזה הנביא הזקן בא משמרון׃ ועל כל בתי הבמות אשר בערי ש שמרון. ידמה שאף על פי שלא עשה ירבע׳ כי אם שני עגלי זהב הנה היו במלכותו בתי במות רבו׳ אך במקום העגלים היו הבמות הגדולות. והנה לא נבנה שומרון בימי ירבעם כי עמרי בנה אותו והוא היה בית המלכות בסוף הענין והנה כתב׳ זה הנביא הזקן שזה המעש׳ גם כן יעשה יאשיה על כל בתי הבמו׳ אשר בערי שמרון וכן היה הענין כמו שנזכר בסוף זה הספר׃ אחר הדבר הזה. ר״ל דברי הנביא הזה שהיה ראוי שיקח ירבעם מוסר עליהם מפני ראותו מופת ש המזב׳ שנקרע ונשפך הדשן וידו שיבשה ו ושבה לקדמותה מפני תפלת הנביא והמתת האריה איש האלהים על אשר מרה את פי יי׳ לאכול ולשתות ב במקום ההוא והפלא שהיה בזה שלא שבר האריה את החמו׳ ולא אכל את הנבלה׃ החפץ ימלא את ידו. ר״ל להקריב הקרבנות׃ ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם. הנה בזה החטא היה לעונש כפלא בית ירבעם׃ ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה. ר״ל כי זה החטא שבב שלא ישאר לירבעם נין ונכד ועליו ועל חביריו אמרה התורה פן יש בכם איש או אשה אשר לבבו פונה היום וגו׳ כמו שביארנו שם׃

ולא

רדק

והשתנית· לפי שידע כי אחיה היה סומא אותו לפי שסר מאחרי יי אמר בלבו אם ידע אחיה שהיא אשתי לא יתנבא לי כי אם רע לפיכך אמר לאשתו שתשתנה כדי שלא יכירו כי היא אשתו של ירבעם ומה שאמר לה שתקח עשרה לחם ונקודים ובקבוק דבש למנחה לנביא כי כן היה מנהגם שהיו באים לשאול מהנביא היו מביאים לו מנחה כמו שאמר בשאול ונערו מה נביא לאיש האלהים: ונקודים· ת״י כסנין ובדברי רז״ל פת הבאה בכסנין והיא פת עשויה כעכין יבשים וכוכסין אותם בבית המשתה: ובקבוק· כלי שפיו צר ות״י קלוע ומה שאמר לה הוא דבר עלי למלך על העם הזה כלומר שנבואתו מתקיימת כי כמו שדב׳ עלי כן היה לי ומה שיאמר לך על הנער הוא האמת: כי קמו עיניו משיבו· וכן ועיניו קמה והטעם כי לעת הזקנה תיבש הלחות ויקומו יתרי העין ותכנס העין בחורה וכבר פי׳ בו פירוש אחר במלת ועיניו קמה: משיבו· כמו משיבתו וכן וכורש לבלות שאול שהוא כמו וכורת׳ כתבונת עצבים שהוא כמו כתבונתם· ואת׳ בדרש כל המעמיד תלמיד שאינו הגון עיניו כהות מנא לן מאחיה השילוני וירבעם בן נבט תלמידו היה: כזה וכזה· הדברים שאמר לה: מתנכרה· הפך ההכרה: קשה· חזות קשה וכמוהו מאכלו בריאה שם בריאה: ואותי השלכת אחרי גויך· שלא פנית אלי לא כך ולא כך כאדם המשליך הדבר אחר גוו שלא יפנה אליו ותרגם יונתן ופולחני ארחיקתא מקבל עינך: משתין בקיר· אמרו רז״ל אפילו הכלב שדרכו להשתין בקיר ואמר זה על דרך ההפלגה וי״ת ידע מדע אמר משתין כמו משית ר״ל משית שכה בקירות לבו: עצור ועזוב· אפילו מה שיהיה עזוב ועצור במקום שלא יכרת בתחלת הפורענות הבאה עליו אכריתנו בסוף שלא ישאר ממנו דבר ואדוני אבי ז״ל פירש עצור על הממון שהוא עצור באוצר ועזוב המקנ׳ שהוא עזוב בשדה: כאשר יבער הגלל עד תמו· אמרו רבותינו ז״ל גלל זה הסן רוצה לומר כמו שמבער הסן ה המאכל עד תומו ונקרא הסן גלל לפי שדומ׳ לאבן שים הנקר׳ גלל כמו שאמר מדבכין די אבן גלל ויש מפרשי׳ גלל היא צואה מן כגללי צואת האדם ויונתן תרגם כמו דמנדרין בגולילין עד דמסיפין: בבאה

רשי

ונקודים· מן קליות מיובשת בתנור ועושין אותן קמח לעשות ממנו מאכל שקורין לו שתיתא בלשון תלמוד: והיא מתנכרה· כאילו אינה זאת: שלוח אליך· מאת הבה בשליחות קשה: משתין בקיר· ידע מדע תירגם יונתן משית בקירות לבו: ועצור ועזוב· עצור שיש לו מחזיק יד כמו זה יעצור בעמי ועזוב שאין לו מחזיק ביד: כאשר יבער· המבער את המאכל בפיו לעשות גלל כך אבער אחריך עד תומו: דבר

על העם ח׳ וסימ׳ ויבחר משה אנשי· ותחזק מצרים· ויקח משה את הדם· ויקח אהרן כאשר דבר משה וירץ· ויקח צמד בקר וינתחהו· ויהי כשמוע חירם· ויאמר ירבעם לאשתו· ויתן שרי מלחמות דד״ה· וכל עזרא דכוו׳ על העם: אחיהו ה׳ בקריאה וסימ׳ ותעש כן אשת ירבעם תנינא דפסוק· ויי אמר אל

וְהִשְׁתַּנִּית וְלֹא יֵדְעוּ כִּי־אַתְּי אֵשֶׁת
יָרָבְעָם וְהָלַכְתְּ שִׁלֹה הִנֵּה־שָׁם אֲחִיָּה
הַנָּבִיא הוּא־דִבֶּר עָלַי לְמֶלֶךְ עַל־הָעָם
הַזֶּה׃ וְלָקַחַתְּ בְּיָדֵךְ עֲשָׂרָה לֶחֶם
וְנִקֻּדִים וּבַקְבֻּק דְּבַשׁ וּבָאת אֵלָיו
הוּא יַגִּיד לָךְ מַה־יִּהְיֶה לַנָּעַר׃ וַתַּעַשׂ
כֵּן אֵשֶׁת יָרָבְעָם וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ שִׁלֹה
וַתָּבֹא בֵּית אֲחִיָּה וַאֲחִיָּהוּ לֹא־יָכֹל
לִרְאוֹת כִּי קָמוּ עֵינָיו מִשֵּׂיבוֹ׃
וַיהוָה אָמַר אֶל־אֲחִיָּהוּ
הִנֵּה אֵשֶׁת יָרָבְעָם בָּאָה לִדְרֹשׁ דָּבָר
מֵעִמְּךָ אֶל־בְּנָהּ כִּי־חֹלֶה הוּא כָּזֹה
וְכָזֶה תְּדַבֵּר אֵלֶיהָ וִיהִי כְבֹאָהּ וְהִיא
מִתְנַכֵּרָה׃ וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אֲחִיָּהוּ אֶת־
קוֹל רַגְלֶיהָ בָּאָה בַפֶּתַח וַיֹּאמֶר בֹּאִי
אֵשֶׁת יָרָבְעָם לָמָּה זֶּה אַתְּ מִתְנַכֵּרָה
וְאָנֹכִי שָׁלוּחַ אֵלַיִךְ קָשָׁה׃ לְכִי אִמְרִי
לְיָרָבְעָם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
יַעַן אֲשֶׁר הֲרִמֹתִיךָ מִתּוֹךְ הָעָם וָאֶתֶּנְךָ
נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וָאֶקְרַע אֶת־
הַמַּמְלָכָה מִבֵּית דָּוִד וָאֶתְּנֶהָ לָךְ וְלֹא־
הָיִיתָ כְּעַבְדִּי דָוִד אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֹתַי
וַאֲשֶׁר־הָלַךְ אַחֲרַי בְּכָל־לְבָבוֹ לַעֲשׂוֹת
רַק הַיָּשָׁר בְּעֵינָי׃ וַתָּרַע לַעֲשׂוֹת מִכֹּל
אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ וַתֵּלֶךְ וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמַסֵּכוֹת לְהַכְעִיסֵנִי
וְאֹתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גַוֶּךָ׃ לָכֵן
הִנְנִי מֵבִיא רָעָה אֶל־בֵּית יָרָבְעָם
וְהִכְרַתִּי לְיָרָבְעָם מַשְׁתִּין בְּקִיר
עָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל וּבִעַרְתִּי אַחֲרֵי
בֵית־יָרָבְעָם כַּאֲשֶׁר יְבַעֵר הַגָּלָל
עַד־תֻּמּוֹ׃ הַמֵּת לְיָרָבְעָם בָּעִיר
יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה
יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃

ותשתנין ולא ידעון דאת אתת
ירבעם ותהכין לשילו הא תמן
אחיה נביא הוא מליל עלי למהוי
מלכא על עמא הדין׃ ותסבין
בידך עסר טולמין דלחם וכסנין
וקלוע דדבש ותהכי לותיה הוא
יחוי ליך מה יהי לרביא׃ ועבדת
כן אתת ירבעם וקמת ואזלת
לשילו ואתת לבית אחיה ואחיה
לא יכיל למחזי ארי קהא עינוהי
מסיביה׃
ויי אמר לאחיה הא אתת ירבעם
אתיא למתבע פתגם מינך על
ברה ארי מרע הוא כדין וכדין
תמליל עמה ויהי במיעלה והיא
משתניא׃ והוה כד שמע אחיה ית
קל ריגלהא עלת בתרעא ואמר
עולי אתת ירבעם למא דנן את
מישתניא ואנא שליח לאתנבאה
עלך פתגמין קשן׃ אזילי אמרי
לירבעם כדנן אמר יי אלהא
דישראל חלף דאפרישתך מגו
עמא ומניתך למהוי מלכא על
עמי ישראל׃ ואעדיתי ית מלכותא
מבית דויד ויהבתה לך ולא הויתא
כעבדי דויד דינטר פיקודי ודהליך
בתר פולחני בכל ליביה למעבד
לחוד דכשר קדמי׃ ואבאישת
למעבד מכל דהוו קדמך ואזלתא
ועבדתא לך טעות עממיא ומתכן
לארגזא קדמי ופולחני ארחיקתא
מקביל עינך׃ בכן הא אנא מיתי
בישתא לבית ירבעם ואשיצי לירבעם
ידע מדע ואחיד ושביק בישראל
ואפלי בתר בית ירבעם כמא
דמנדרין בגולילין עד דמסיפין׃
דימות לירבעם בקרתא יכלון כלביא
ודימות בחקלא יכלון עופא
דשמיא ארי מימרא דיי גזר כן׃

אחיהו ה׳ וכו׳ ותעש כן אשת תנייל׳ דפסו׳ ויי׳ אמר אל אחיהו׳ ויקברו אתו ויספדו· ולא שמע המלך דד״ה יודין

אחזהו· ויהי כשמע אחיהו· ויקברו אתו ויספדו אתו· ולא שמע המלך דד״ה: חלה ח׳ ז׳ חסרים וא׳ מלא וסימ׳ נמסר בריש סדר ויחי: שלוח ד׳ בקריאה וסימ׳ ואנכי שלוח אליך קשה· וציר בגוים שלוח דירמיה· כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון· ואף כי תשלחנה לאנשים: כל מלכים וישעיה וירמיה ותריסר על בית ועל בית ב״מ י״א אל בית וסימ׳ הנני מביא רעה אל בית ירבעם· והלכו גוים רבים· והלכו עמים רבים· אל בית יעקב אשר פדה את אברהם· והקימותי את הדבר הטוב· הלוך אל בית הרכבים· ויאמר ירמיהו אל המלך צדקיהו· כי בא ירמיהו אל בית· ולנה בתוך ביתו ב׳ בו· ובחנוני:

רלבג

ולא ידעו כי את אשת ירבעם· אמר זה כי כתבאר לו שאחיהו ם שנאהו על שסר לבו מ מאחרי יי׳: עשר׳ לחם ונקודים ובקבוק דבש· אמר זה להביאו תשורה לאיש האלהים כי כן היה מנהג׳ כמו שנזכר בענין שאול· והנה נקודים הוא פת יבש מתובל בתבלין ובקבוק הוא כר״אל בלע: כי קמו עיניו משיבו· ר״ל שפסק ראות עיניו מרוב ם שיבתו: ותרע לעשות מכל אשר היו לפניך· זה לאות כי לא חטא שלמה כי אם על ם שהעלו נשיו תכסותיו שעשו אלהים אחרים כי אם עשה שלמה זה לא יצדק מה שאמר הנביא בזה המקום: ואותי השלכת אחרי גוך· ר״ל שהשלכת אותי לאחוריך לבלתי פנות אל דבר ממצותי: והכרתי לירבעם משתין בקיר· שלא ישאר לו שום זכר כי הזכר לבדו יוכל להיות משתין בקיר: עצור ועזוב בישר׳· רוצה לומר שיכרית לו עצור ועזוב והנה העצור הוא מה שהוא בידו והעזוב הוא מה שהפקיד ועזב ביד זולתו: כאשר יבער הגלל עד תומו· אמרו רבותינו ז״ל כי הגלל הוא הסן והרצון בו כי הסן האוכלת תבער המאכל עד תומו ולפי דעתי שהרצון בו כאשר יבער הרוח המגלגל שיבער כל מה שיפגוש במקום שהוא סובב ועולה ממש כן יבער השם ית׳ אחרי ירבעם עד תומו: בבאה

דבר טוב. שבטל משמרתו שהושיבו אביו שומר שלא יעלה איש לרגל ובטל משמרתו
ועלה: אשר יכרית את בית ירבעם זה היום ומה גם עתה. הנולדים לו היום אשר
עתידין בו להולד לו מעתה כך תירגם יונתן: העיר אשר בחר יי'. ואף על פי
כן ויעש יהודה הרע ולא כתנו זה על לבם: ויקנאו. לשון קינאה: גם המה.
כשאר השבטים:

בבואה רגליך העירה. מקור בתוספת ה"א כמו בבוא רגליך: דבר טוב. לא גלה
הכתו' מה דבר טוב נמצא בו ורז"ל אמרו שבטל פרדסאות שהושיב אביו בדרכים
למנוע ישראל שלא יעלו ברגל: זה היום. זה היום שיקום אותו המלך: ומה גם
עתה. מה כרה זו גם עתה כלומר שקלה היא כרה זו כי יותר ויותר יבאו על ישרא
ברות: כאשר ינוד הקנה במים.
אמרו רז"ל אפילו בשעת קלקלה
המשילם לקנה במים אמ' שהוא
כר ואינו נעקר ממקומו: וזרם
מעבר לנהר. יזרה ר"ל יזרה
ויפזר אות' לעבר נהרי כוש וזהו
גלות ראשונ' שהגלם מלך אשור
ויכחס בחלח ובחבור ות"י מעיבר
לנהר מעבר פרת: ויתן את ישר'
. מקרא קצר רוצה לומר ויתנם
לקללה ולשמה: תרצת'. ולמעלה
אמר כי ירבעם היה יושב בשכם
בתחלת מלכותו ישב שם ואחר
כן ישב בתרצה או הנער בנו א
חלה בתרצה. תרצתה ל' תרצה
כי שם היה הנער שוכב חולה
והיא עיר מערי ישרא' כמו שאמר
במלכי כנען מלך תרצה אחד:
בסף הבית. ואחיה אמר לה
בבוא' רגליך העירה כיון שנכנס
בעיר כאלו נכנס ולא יבאה כשמתו עד
בואה בסף הבית אשר היה ש
שוכב שם: ושם אמו נעמה
העמונית. הספור הזה להודיע
כי הלך אחר מעשה אמו ועבד
עבוד' זרה אחרי שנים שלש כמו
שאומר בדברי הימים: וגם

העירה ט'ה' לשון קרת' וחד לשון עורה וסימ' נמסר ביהושע סימן ו': ומה כ"ד וסימ' נמסר בסדר כי תשא:
קדם לאבותיהם ד' מל' בנביאים וסימ' והכה יי' את ישראל. וינכרו את המקום הזה ויקטרו דירמיה. עד תמם מעל
האדמה. נוה הצדק ומקוה: ויתן י"ג רפין וסי' ויתן לי את מערת. את ברכת אברהם. ויתן לך האלהים

רלבג

בבאה רגליך העירה.
הוא כמו בבוא רגליך
והרצו' בזה בבא רגליך
העיר אשר הנער בה
והעיר היא תרצה ת
תקומי ותלכי לביתך
ותמצאי אז הילד מת
והנה זה אות חזק על
אמתות הנבואה ת
מהנבואה הזאת כי
כבר יתחלף עת בואה
העיר בבחירתה כי ת
תוכל ללכת במהירות
או במתון או תוכל ל
להתעכב בדרך אך
על כל פני' רצה לאמת
זה האות שנבואה ל
לתרצה תקום תכף
ותלך לבית' ואז תמצא
הענין כמו שאמר ה
הנביא כי אם תאמר
לא אשוב לביתי עוד
לא ימשך מזה שלא
ימות בנה אך ימות א
אז העת שתוכל ללכת
בו בביתה מעת בא ר
רגליה העיר ההיא:
יען נמצא בו דבר טוב
אל יי' אלהי ישראל.
רוצה לומר שאי' בבית
ירבעם שנמצ' בו דבר
טוב ליי' זולת זה ולזה
רצה הש"י לעשות לו
טוב קצת והוא שיבא
אל קבר וספרו לו כל
ישרא' אך מהשאר לא
יבא אחד ל' קבר והנה
לא פירש אי זה דבר
טוב נמצ' בו ליי' ורא'
שתדע שנמצאו בו ד
דברים רעים רבים ש
שלולי זה לא היה זה
הגמול לבד ראוי לו א
אך היה ראוי שימלוך
אחרי אביו ומה שירמ'
לזה מהטובות: אשר
יכרית את בית ירבעם
זה היום. ר"ל שהמלך
ההוא יכרית את זרע
ירבעם זה הנמצא לו
היום שלא תחשבי ש
שיאריך לו השם הרע'
עד עבור הדור הנמצ'
לו בביתו: ומה גם
עתה. רוצה לומר

והקים יי' ל' והוא חד מן זוגין חד לא כתיב ו"ו וחד כתיב ו"ו ואימון תריני' לקודש' בריך הוא

וְאַתְּ קוּמִי לְכִי לְבֵיתֵךְ בְּבֹאָה רַגְלַיִךְ
הָעִירָה וּמֵת הַיָּלֶד: וְסָפְדוּ־לוֹ כָל־
יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ כִּי־זֶה לְבַדּוֹ יָבֹא
לְיָרָבְעָם אֶל־קָבֶר יַעַן נִמְצָא־בוֹ דָּבָר
טוֹב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּבֵית
יָרָבְעָם: וְהֵקִים יְהוָה לוֹ מֶלֶךְ עַל־
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַכְרִית אֶת־בֵּית יָרָבְעָם
זֶה הַיּוֹם וּמֶה גַּם־עָתָּה: וְהִכָּה יְהוָה
אֶת־יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה בַּמַּיִם
וְנָתַשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל הָאֲדָמָה
הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לַאֲבוֹתֵיהֶם
וְזֵרָם מֵעֵבֶר לַנָּהָר יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ
אֶת־אֲשֵׁרֵיהֶם מַכְעִיסִים אֶת־יְהוָה:
וְיִתֵּן אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּגְלַל חַטֹּאות
יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא
אֶת־יִשְׂרָאֵל: וַתָּקָם אֵשֶׁת יָרָבְעָם
וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא תִרְצָתָה הִיא בָּאָה בְסַף־
הַבַּיִת וְהַנַּעַר מֵת: וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ
וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּדְבַר יְהוָה
אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֲחִיָּהוּ הַנָּבִיא:
וְיֶתֶר דִּבְרֵי יָרָבְעָם אֲשֶׁר נִלְחַם וַאֲשֶׁר
מָלָךְ הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: וְהַיָּמִים אֲשֶׁר
מָלַךְ יָרָבְעָם עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה
וַיִּשְׁכַּב עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ נָדָב בְּנוֹ
תַּחְתָּיו: וּרְחַבְעָם בֶּן־
שְׁלֹמֹה מָלַךְ בִּיהוּדָה בֶּן־אַרְבָּעִים
וְאַחַת שָׁנָה רְחַבְעָם בְּמָלְכוֹ וּשְׁבַע
עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם הָעִיר
אֲשֶׁר־בָּחַר יְהוָה לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם
מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם אִמּוֹ נַעֲמָה
הָעַמֹּנִית: וַיַּעַשׂ יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר עָשׂוּ
אֲבֹתָם בְּחַטֹּאתָם אֲשֶׁר חָטָאוּ:

ל· ל ואת קומי איזילי לביתך במיעל
ט' דיגליך לקרתא ימות רביא:
ויספדון ליה כל ישראל ויקברון
ל' בכותל יתיה ארי דין בלחודוהי יתכניש
לירבעם לקברא חלף דאשתכח
ביה פתגם דתקין קדם יי' א
אלהא דישראל בבית ירבעם:
ויקים יי' קדמוהי מלכא על
לר· ל ישראל דישיצי ית בית ירבעם מן
דקים יומא דין ואף דאתיליד מבכן
ולהלא: וימחי יי' ית ישראל
ג· ר' מל' בנבי' כמא דנאיד קניא במיא ויעקר ית
ל ישראל מעל ארעא טבתא הדא
דיהב לאבהתהון ויגלינון מעיבר
ל"א' פרת חלף דעבדו ית אשריהון
י"ג רפין מרגזין קדם יי': וימסר ית ישראל
בדיל חובי ירבעם דחב ודחייב ית
ישראל: וקמת אתת ירבעם ואזלת
ל· ל ואתת לתרצת היא עלת בסיפא
דביתא ורביא מית: וקברו יתיה
וספדו עלוהי כל ישראל כפתגמא
דיי' דמליל ביד עבדיה אחיה נבייא:
ה' ושאר פתגמי ירבעם דאגיח קרבא
כ· ל ודמלך הלא אינון כתיבין על ספר
ה' פתגמי יומיא למלכיא דישראל:
ויומיא דמלך ירבעם עסרין
ותרתין שנין ושכיב עם אבהתוהי
ומלך נדב בריה תחותוהי:
ורחבעם בר
שלמה מלך על דבית יהודה בר
ארבעין וחד שנא רחבעם כד מלך
ושבע עסרי שנין מלך בירושלם
קרתא דאיתרעי יי' לאשראה ית
ג' רפוי שכינתיה תמן מכל שבטיא דישר'
ושום אמיה נעמה מבני עמון:
ל ועבד דבית יהודה דביש קדם יי'
וארגיזו קדמוהי מכל דעבדו
אבהתהון בחוביהון די חבו:
ג' חס' בקיפ'· ג' מלעיל

מטל. ויתן עז למלכו. הלא קציר חטים היום. גם את ישראל. את אבישג השונמית. ויתן את ישראל
בגלל. ויקבץ מלך ישראל. וחברו דדה. ויחי ויתן לו מזהב שבא. יסר בנך ויניחך. והתענג על יי':
נלחם י"ב פתחין וסימ' בשפטים סימן ט': לשום את שמו ג' וסי' לשכנו תדרשו. ורחבעם בן שלמה מלך.
ויתחזק רחבעם דד"ה. וכ' לשום שמו וסימ' כי ירחק ממך. וכי ירבה. ושארא לשכן שמו: חטאו ג' וסי'
ציוה גם חום. בחטאתם אשר. כי ליי' חטאו:

ויכרית גם כן מה שיולד לו עוד מהבנים גם עתה: והכה יי' את ישראל וגו'. הגיד כי בעבור חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל יענש ישראל בכללו ויהיה
קיומם על אדמתם חלוש מאד כקיום הקנה במים שינוד במעט מהסבות כן תמיד שבה חלושה עד שבסוף הענין יעקור הש"י ישרא' מעל אדמתם ויפיצם מעבר לנהר הוא
נהר גוזן לפי מה שאחשוב וזה היה על יד מלך אשור בשני פעמים בפעם הראשונה הגלה מה שהיה מהם מעבר לירדן כמו שנתבאר בספר דברי הימי' והם שני השבטים
וחצי השבט והשאר הגלה שם גם כן בימי הושע בן אלה: היא באה בסף הבית והנער מת. רוצה לומר תוך מזוזת ביתה אז מת הנער כמו שאמר לה אחיה והגיד שלא
נתעכבה בהיותה בתרצה אך בבאה שם באה אל ביתה כמאמר הנביא: ושם אמו נעמה העמונית. כתב זה בספור דברי רחבעם שני פעמים להודיע כי היות אמו עמונית
היה סבת חטאו כי נגדל על מנהגיה והיא היתה עובדת עבודה זרה לעת זקנת שלמה כמו שקדם בסוף ספר ד"ה: ויקנאו אותו. רוצה לומר ויכעיסו אותו בעבדם עבודה זרה:
וכנו

וגם קדש · כמשמעו ויונ׳ תרגם נפקת ברא וכן תרגם ויעבר הקדשים נפקת ברא ׃ ככל התועבות הגוים · באה ה״א הידיעה על הסמיכות כמו על המזבח בית אל והרומים לו בספר מכללי ׃ והפקיד ׃ מנה אותם על ידי שרי הרצי׳ שישאום הרצים לפני המלך בבואו בבית יי׳ ואחרי שובו השיבום אל תא הרצי׳ כי שם היו מופקדים

קדש · כיאוף ׃ שישק · מצינו במדרש שיר השירים הוא פרעה נכה ונקרא שישק על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא המן שהיה לשלמה חתנו ועכשיו עלה ולקחו ׃ ואת הכל לקח · את הכסא החביב מן הכל ׃ ישאום הרצים · לפניו לכבוד ואחר כך ישיבום אל תא שהרצים עומדים שם תמיד ׃ ובשנת שמנה עשרה למלך ירבעם · שנה אחת אחר מות ירבעם ובשנת עשרים לירבע׳ מלך אסא שנה ח השלישית של נדב ב כימני׳ למלך אסא שנה ולו כמו כתנית ׃

ויסירה

ובשנת ט׳ ר״פ וחד מציע׳ פסו׳ וסי׳ ובשנת שמנה עשרה לירבעם · ובשנת עשרי׳ לירבעם · ובשנת חמש ליורם · בשנת אחת עשרה שנה ליורם · ובשנת שלוש למלכו דיהושפט דדה״ · ובשנת י״ח למלכו דיאשיהו דד״ה · ובשנת אחת לכורש דריש עזרא וחברו דסוף דה״ · ובשנת שתים למלכו דדניאל · ובשנת כצורת לא ידאג ·

וַיִּבְנוּ גַם־הֵמָּה לָהֶם בָּמוֹת וּמַצֵּבוֹת
וַאֲשֵׁרִים עַל כָּל־גִּבְעָה גְבֹהָה וְתַחַת
כָּל־עֵץ רַעֲנָן ׃ וְגַם־קָדֵשׁ הָיָה בָאָרֶץ
עָשׂוּ כְּכֹל הַתּוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ׃
וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית
לַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם עָלָה שׁוֹשַׁק מֶלֶךְ־
מִצְרַיִם עַל־יְרוּשָׁלָםִ ׃ וַיִּקַּח אֶת־
אֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־אוֹצְרוֹת בֵּית
הַמֶּלֶךְ וְאֶת־הַכֹּל לָקָח וַיִּקַּח אֶת־כָּל־
מָגִנֵּי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה ׃
וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם תַּחְתָּם מָגִנֵּי
נְחֹשֶׁת וְהִפְקִיד עַל־יַד שָׂרֵי הָרָצִים
הַשֹּׁמְרִים פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ ׃ וַיְהִי מִדֵּי־
בֹא הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה יִשָּׂאוּם הָרָצִים
וֶהֱשִׁיבוּם אֶל־תָּא הָרָצִים ׃ וְיֶתֶר
דִּבְרֵי רְחַבְעָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־
הֵמָּה כְתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה ׃ וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵין־
רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל־הַיָּמִים ׃
וַיִּשְׁכַּב רְחַבְעָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וְשֵׁם אִמּוֹ
נַעֲמָה הָעַמֹּנִית וַיִּמְלֹךְ אֲבִיָּם בְּנוֹ
תַּחְתָּיו ׃
טו וּבִשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לַמֶּלֶךְ יָרָבְעָם
בֶּן נְבָט מָלַךְ אֲבִיָּם עַל־יְהוּדָה ׃
שָׁלֹשׁ שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם
אִמּוֹ מַעֲכָה בַּת־אֲבִישָׁלוֹם ׃ וַיֵּלֶךְ
בְּכָל־חַטֹּאות אָבִיו אֲשֶׁר־עָשָׂה לְפָנָיו
וְלֹא־הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם־יְהוָה אֱלֹהָיו
כִּלְבַב דָּוִד אָבִיו ׃ כִּי לְמַעַן דָּוִד נָתַן
יְהוָה אֱלֹהָיו לוֹ נִיר בִּירוּשָׁלָםִ לְהָקִים
אֶת־בְּנוֹ אַחֲרָיו וּלְהַעֲמִיד אֶת־
יְרוּשָׁלָםִ ׃ אֲשֶׁר עָשָׂה דָוִד אֶת־הַיָּשָׁר
בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא־סָר מִכֹּל אֲשֶׁר צִוָּהוּ
כֹּל יְמֵי חַיָּיו רַק בִּדְבַר אוּרִיָּה הַחִתִּי ׃

וּבְנוֹ אַף אִינוּן לְהוֹן בָּמָן וְקָמָן וַאֲשֵׁרִין עַל כָּל רָמָא מְנַטְּלָא וּתְחוֹת כָּל אִילָן עֲבוֹף ׃ וְאַף נַפְּקַת בָּרָא הֲוָה בְּאַרְעָא עֲבָדוּ כְּכֹל תּוֹעֲבַת עַמְמַיָּא דִּי תָרִיךְ יְיָ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ׃
וַהֲוָה בְּשַׁתָּא חֲמִישֵׁתָא לְמַלְכָּא רְחַבְעָם סְלִיק שִׁישַׁק מַלְכָּא דְמִצְרַיִם עַל יְרוּשְׁלֵם ׃ וּנְסִיב יַת אוֹצְרֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ וְיַת אוֹצְרֵי בֵּית מַלְכָּא וְיַת כּוֹלָּא נְסִיב וּנְסִיב יַת כָּל מָגִנֵּי דַהֲבָא דַּעֲבַד שְׁלֹמֹה ׃ וַעֲבַד מַלְכָּא רְחַבְעָם חִילוּפֵיהוֹן מָגִינֵּי נְחָשָׁא וּמַנֵּי עַל רַבָּנֵי רְהָטַיָּא דְּנָטְרִין תְּרַע בֵּית מַלְכָּא ׃ וַהֲוָה בִּזְמַן דְּעָלֵיל מַלְכָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ נַסְבִין לְהוֹן רְהִיטַיָּא וּמְתִיבִין לְהוֹן לְדוּבָא רְהָטַיָּא ׃ וּשְׁאַר פִּתְגָּמֵי רְחַבְעָם וְכָל דַּעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה ׃
וּקְרָבָא הֲוַת בֵּין רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל יוֹמַיָּא ׃ וּשְׁכִיב רְחַבְעָם עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד וְשׁוּם אִימֵּיהּ נַעֲמָה דְּמִבְּנֵי עַמּוֹן וּמְלַךְ אֲבִיָּה בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי ׃
וּבִשְׁנַת תַּמְנֵי עַסְרֵי לְמֶלֶךְ יָרָבְעָם בַּר נְבָט מְלַךְ אֲבִיָּם עַל דְּבֵית יְהוּדָה ׃ תְּלַת שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ מַעֲכָה בַּת אֲבִישָׁלוֹם ׃
וַאֲזַל בְּכָל חוֹבֵי אֲבוּהִי דַּעֲבַד קֳדָמוֹהִי וְלָא הֲוָה לִבֵּיהּ שְׁלִים בְּדַחַלְתֵּיהּ דַּיְיָ אֱלָהֵיהּ כְּלִבֵּיהּ דְּדָוִד אֲבוּהִי ׃ אֲרֵי בְּדִיל דָּוִד יְהַב יְיָ אֱלָהֵיהּ לֵיהּ מַלְכוּ בִּירוּשְׁלֵם לַאֲקָמָא יַת בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי וּלְקַיָּמָא יַת יְרוּשְׁלֵם ׃ דַּעֲבַד דָּוִד יַת דְּכַשַּׁר קֳדָם יְיָ וְלָא סְטָא מִכָּל דְּפַקְדֵיהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי לְחוֹד בְּפִתְגָּמָא דְאוּרִיָּה חִתָּאָה ׃

המעניינים ודבר זה שהיה עושה אולי היה ירא ממרד או היה ע עושה דבר זה לגדולה ותפארת ופירוש תא חדר ויונתן תרגם לדובא ומה שאמר מדי בא בית יי׳ אחר שנכנע הוא ויהודה עמו ושב אל יי׳ כמו שאומר בדברי ה הימים ואמר שם וגם ביהודה היו דברים טובים ׃ ומלחמה היתה · אף על פי שאמר שמנעו שמעיה הנביא מלהלחם בישרא׳ ושמעו אליו זה היה בתחלת ה המלכות שחשב רחבעם להשיב המלוכה אליו ובפעם ההוא מנעו כיון ששמעו כי מיי׳ היתה סבה אבל אחר כן היו מלחמו׳ ביניה׳ ׃ ובשנת שמנה עשרה שנה · לא ידענו למה נתעכב שנה אחת מ מלמלוך שהרי רחבעם לא מלך אלא י״ז שנה ורחבעם וירבעם תחלת מלכות׳ בשנה אחת היתה ויתכן לפרש כי רחבעם נכנס בשנת שמנ׳ עשרה ולא מנו אותה לפי שלא השלימה ומנה אותם לירבעם כמשפטו ׃ ושם אמו מעכה בת אבישלום · להודיע כי אשה רעה היתה כמו שאומר למטה אשר עשתה מפלצת ל לאשרה ובנה הלך בדרכיה ׃ ניר בירושלם · כבר פירשנוהו למעלה ׃ ובשנת

רלבג

ויבנו גם המה להם במות · הנה אמר זה כי כבר כאשרו הבמו׳ מעת שנבנה בית ה המקדש ולזה חטאו בזה אף על פי שיזבחו להם לה׳ ׃ ומצבות · הנה הזהירה התורה גם כן שלא להקים מ מצבה אפילו לשם ית׳ שנאמר לא תקים לך מצבה ׃ ואשרי׳ · הנה דבר האשרה ידוע ודמה כי אשרים הם אלילים בעלי אשרה והנה עשו הבמות על כל גבעה גבוהה ל ללכת בחקות הגוים אשר הורים יי׳ מפני בני ישראל והאשרים הניחו תחת כל עץ ר כיעשו אשרה מהעץ ההוא ׃ וגם קדש היה בארץ · אחשוב כי קדש הוא בזה המקו׳ המוכן למשכב זכור ולזה אמר עשו ככל תועבות הגוים אשר הורים יי׳ מפני בני ישראל ׃ והשיבום אל תא הרצים · הנה הרצון בתא מבוא ש פורטגי בלע״ז והנה היה מביא אותם לשם כדי שיהיה יותר נשמר ׃ ושם אמו מעכה בת אבי שלום · הנה בספר דברי הימים זכר שמה מיכיהו בת אוריאל מגבעה והכל אחד עוד זכר שם שמה מעכה בת אבשלום ואחשוב שהוא אבשלום בן דוד כי שם זכר לרחבעם שלש נשים האחת בת בן דוד והשנית בת בן ישי והשלישית מעכה בת אבשלום ודמה שזכר אלו הנשים מפני היותם ממשפחתו ולא זכר באבשלו׳ שיהיה בן דוד כי לא נהג עמו מנהג בן ואולם אמר הכתו׳ שלקח ופילגשיו לא זכר שמם אך זכר אלו לבד להיותן ממשפחתו כמו שזכרנו והנה זכר שם אמו להעיד כי היתה מתיחסת לאביה שהיה איש רע מאד ולזה תמצא גם כן שזכר כי היא עשתה מפלצת לאשרה וכאילו באר שהסבה בהיות אביה עושה רע בעיני יי׳ היתה מפני היותו בן מעכה ׃ ניר בירושלם · ניר הוא הארץ הנעבדת באופן שיתנו הצמחים אשר בה פרים ובזה יאמר כי לולא דוד לא היה השם יתברך נותן לו בירושלם זרע שימשול בו להעמיד את ירושלם והוא אסא ׃ רק בדבר אוריה החתי ׃ זה ממה שיעיד כי במאמר דבריו בכללם עשה דוד הישר בעיני יי׳ ׃ ומלחמה

בתרא מעעות ׃ צוהו׳ בקריאה וסימ׳ ויעש נח ככל אשר צוהו · ויגד משה לאהרן את כל דברי · ויבא משה ויקרא לזקני העם · ויקח משה את המטה · וישכם דוד בבקר ויטש את הצאן · ויעש דוד כן כאשר צוהו · וחברו דדה״ · אשר עשה דוד את הישר · ויעש ברוך בן נריה · אלה פקדתם לעבדתם ׃

ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו· ר"ל כל ימי חיי רחבעם ואף על פי שבתחלה מנעם הנביא מלהלחם להשיב אל רחבעם המלוכה אחר זה היה ביניהם מלחמות: ומלחמה היתה בין אבים ובין ירבעם· כבר זכר בד"ה מלחמה חזקה שהיתה ביניהם שמתו בה חמש מאות אלף איש מישראל וגם זכר כי רחבעם היה נער ורך כאשר מרדו בו ישראל וזה ממה שיתבאר ממנו שאבים היה במלכו רוב השנים ממה שהיה רחבעם במלכו והנה אמר ורך כי לרוב השלוה שהיתה בימי שלמה היה מעונג מאד ולא ידע נימוס המלחמה אך אבים ראה מלחמו' בין ירבעם ובין אביו: ושם אמו מעכה בת אבישלום· ידמה שאם אמו גדלה אותו ונזכר זה כי עם כל זה לא למר אסא ממעשיה ועשה הישר בעיני יי' כדוד אביו: ויעבר הקדשים מן הארץ· הם המוכנים למשכב זכור: ויסירה מגבירה· הסירה מהיות גביר' כדי שלא תביא העם לעבוד ע"ז: מפלצת לאשרה· הוא בנין עשתה לכבוד הע"ז וקראה מפלצת לפי שהוא מביא פלצות ורעות רבות לעובדיו: ויכרת אסא את מפלצתה· הנה שרף אותה לפי שע"ז היא אסורה בהנאה ולזה השליך עפרה בנחל קדרון שלא יהנו ממנ': והבמות לא סרו· ידמה שאלו הבמות היו מזבחים בהם לשם כמו שהיו עושין קודם בנין בית המקדש ובזה היו חוטאים העם אך הבמות שהיו עובדים בהם ע"ז סרו כמו שהתבאר בספר ד"ה: ויבא את קדשי אביו וקדשי בית יי'· הרצון בו שכבר הביא בית יי' קדשי אביו וקדשי עצמו ולזה היה קרי וקדשו וכן כתוב בד"ה: ויעל בעשא מלך ישראל ויבן את הרמה· יש ספק במה שכתוב בזה בספר ד"ה כי שם כתו' שזה היה בשנת שלשי' ושש למלכות אסא וכבר התבאר כי בשנת שלש למלכות אסא מלך בעשא ולא מלך בעשא כי אם ארבע ועשרים שנה ואיך יתכן עם זה שתהיה זאת המלחמ' בשנת שלשים ושש למלכות אסא ואולם התר זה הספק הוא לפי מה שאומר והוא שכבר שקטה הארץ מכל מלחמה עשר שנים בימי אסא כמו שכתו' בספר ד"ה וכראות ישר' הצלחתו נקבצו אליו רבים מישראל בחמש עשרה שנה במלכו כי אז נלחם עם ישראל והביאו שלל רב כמו שכתוב שם וגם כתו' ומלחמה לא היתה עד שלשים וחמש שנה למלכות אסא והרצון בו שלא היתה מלחמה לו עם ישראל קודם זה כי לא יתכן לומר שלא היתה לו מלחמה כלל כי לא שקטה הארץ בימיו כי אם עשר שנים וכאשר התישב זה הוא מבואר שמה שאמר עד שלשים וחמש שנה למלכות אסא הוא שנת חמש עשרה שנה למלכות אסא כי אז היתה לו מלחמה עם ישראל ואמרו מנה שלשים וחמש שנה מעת החלק המלכות כי כבר היו עשרים שנה לרחבעם ואבים ולאסא חמש עשרה והנה בשנת שש עשרה לאסא בנה בעשא את הרמה ואחשב שמנה מעת החלק המלכות כימה שעשה אסא על דבר בניית הרמה סבב גם כן החלק המלכות כי כבר החל המלכות לשוב לו קודם זה כמו שזכרנו ובעבור זה החטא כשארה המלכות נחלקת כבראשונה והנה זה החטא היה שגם בשר זרועו במה ששלח אל בן הדד מלך ארם ולא בטח ביי' אשר הפיל מחנה הכושיים לפניו ואחשוב שלזאת הסבה חלה את רגליו לעת זקנתו כי הוא שלח זה אל בן הדד כאילו לא היו לו רגלים ללכת במלחמה ולזה סבב הש"י שחלם כח רגליו לעת זקנתו: בשנת

ויעבר ט' בקריא' וסימ' ויעבר אלהים רוח על הארץ· ויקחם ויעברם את הנחל· ויעבר ישי שמה· ויעבר ישי שבעת בניו· ויעבר הקדשים· וכשמוע אסא הדברים דדברי הימים· ויגע הדבר אל מלך נינוה·

ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו: ויתר דברי
ה' חס' אבים וכל אשר עשה הלוא הם
כתובים על ספר דברי הימים
למלכי יהודה ומלחמה היתה בין
אבים ובין ירבעם: וישכב אבים
עם אבתיו ויקברו אתו בעיר דוד
וימלך אסא בנו תחתיו:
ט' ר"פ ובשנת עשרים לירבעם
מלך ישראל מלך אסא על יהודה:
ל' וארבעים ואחת שנה מלך בירושלם
ב' אבים אסא ושם אמו מעכה בת אבישלום:
ויעש אסא הישר בעיני יהוה כדוד
ט' כ' אביו: ויעבר הקדשים מן הארץ
כל סיפ' חס' ויו ויסר את כל הגללים אשר עשו
אבתיו: וגם את מעכה אמו
ל' ומס' ל' ויסרה מגבירה אשר עשתה מפלצת
ב' לאשרה ויכרת אסא את מפלצתה
וישרף בנחל קדרון: והבמות לא
סרו רק לבב אסא היה שלם עם
יהוה כל ימיו: ויבא את קדשי
יקדשי ק' אביו וקדשו בית יהוה כסף וזהב
וכלים: ומלחמה היתה בין אסא
ובין בעשא מלך ישראל כל ימיהם:
ויעל בעשא מלך ישראל על
יהודה ויבן את הרמה לבלתי תת
ג' תתן יצא ובא לאסא מלך יהודה:
ויקח אסא את כל הכסף והזהב
הנותרים באוצרות בית יהוה ואת
א' מל' המלך ק' אוצרות בית מלך ויתנם ביד עבדיו
וישלחם המלך אסא אל בן הדד בן
ל' וחס' טברמן בן חזיון מלך ארם הישב
בדמשק לאמר: ברית ביני
וביניך בין אבי ובין אביך הנה
שלחתי לך שחד כסף וזהב לך
ל' הפרה את בריתך את בעשא
ג' ר"ין מלך ישראל ויעלה מעלי:

וקרבא הות בין רחבעם ובין ירבעם כל יומי חיוהי: ושאר פתגמי אבים וכל דעבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה וקרבא הות בין אבים ובין ירבעם: ושכיב אבים עם אבהתוהי וקברו יתיה בקרתא דדוד ומלך אסא בריה תחותוהי: ובשנת עסרין לירבעם מלכא דישראל מלך אסא על שבטא דבית יהודה: וארבעין וחדא שנין מלך בירושלם ושום אמיה מעכה בת אבישלום: ועבד אסא דכשר קדם יי כדוד אבוהי: ופלי נפקת ברא מן ארעא ואעדי ית כל טעותא דעבדו אבהתוהי: ואף ית מעכה אמיה אעדה ממלכותה דעבדרת טעותא לאשרתא וקץ אסא ית טעותה ואוקיד בנחלא דקדרון: ובמתא לא עטרא לחוד לבא דאסא הות שלים בדחלתיה דיי כל יומוהי: ואיתי ית קודשיה אבוהי וקודשוהי לבית מקדשא דיי כספא ודהבא ומניא: וקרבא הות בין אסא ובין בעשא מלכא דישראל כל יומיהון: וסליק בעשא מלכא דישראל על דבית יהודה ובנא ית רמתא בדיל למשבק למתן נפיק ועליל לאסא מלכא דבית יהודה: ונסיב אסא ית כל כספא ודהבא דאשתארו באוצרות בית מקדשא דיי וית אוצרי בית מלכא ומנינון בידא דעבדוהי ושדרינון מלכא אסא לות בר הדד בר טברימון בר חזיון מלכא דארם דיתיב בדמשק למימר: קיים ביני ובינך ובין אבא ובין אבוך הא שדרית לך שוחדא כספא ודהבא איזיל אשני ית קיימך עם בעשא מלכא דישראל ויסתלק מיני:

ובשנת אחת לכורש דריש עזרא· וחברו דסוף דברי הימים: וישלחם ד' בקריאה וסימ' וישלחם יהושע· ויקם יהושע וכל העם· וישלחם לבנונה· ויקח אסא:

רשי

ויסירה מגבירה· מהיות גבירה: ויעבר הקדשים· תרגם יונתן ופלי נפקת ברא: כי עשתה מפלצת· אמרו רבותינו מפליא ליצנותא כמין זכרות עשתה והיתה נבעלת לו בכל יום: והבמות לא סרו· במות היחיד שהורגלו ליקרב עליהם לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית שהיו הבמות מותרות לא סרו עתה ואף על פי שנאסרו משנבנה הבית והיו ענושים עליה כרת: אין

רדק

ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא על יהודה· מקצה שמונה עשרה משנת שמלך רחבעם כמו שכתבנו למעלה ולא מנה אותם לרחבעם ומנה אותם לאבים בנו וי"ג וקצת שנת עשרים הרי שלש שנים לאבים: ושם אמו מעכה וגו'· ולא היתה אם אסא אלא אם אבים אביו כמו שכתוב למעלה ואם אביו קורא אותה אמו כמו שכתוב ותבאן אל רעואל אביהן וזכר לאסא אם אביו בעבור שהיתה עובדת ע"ז כמו שאומר אשר עשתה מפלצת לאשרה ועם כל זה עשה אסא הישר בעיני יי' ולא נטה אחריה: וגם את מעכה אמו· טעמו למה שאמר ויכר אמר כי גם כן הסיר את מעכה אמו ואחר כך פירש איך הסיר אותה ואמר ויסירה מגבירה כלומר הסירה מהיות גבירה בעבור שעשתה מפלצת לאשרה ופי' מפלצת ע"ז קראה מפלצת שהוא לשון אימה ורעדה כמו פלצות בעתתני לפי שאימתה מוטלת על עובדיה וכן מזה הטעם נקראו אימים הגלולים כמו שאמר ובאימים יתהוללו: וישרוף בנחל קדרון· שרף המפלצת והשליך האפר בנחל קדרון כי ע"ז אסורה בהנאה: וקדשי בית יי'· ר"ל וקדשי עצמו וחסר הכנוי כמו ושכורת ולא מיין וכן הוא בדברי הימים וקדשיו וכת"י וקודשוהי לבית מקדשא דיי' ובקצת ספרים וקדשו כתוב וקרי וקדשיו: הנותרים באוצרות יי'· לפי שלקח שישק מלך מצרי' אוצרות בית יי' אמר הנותרים כי לא לקחם כלם: אבל

בשנת שתים לאסא מלך יהודה׃ ידוע כי מת ירבעם בשנת שתים לאסא כי עשרים ושתים שנה מלך וכבר מלכו עשרים שנה רחבעם ואבים ולא השלים השנה וחשבה השנה ההיא לו ולנדב בנו ולא השלים נדב השנה השלישית לאסא וחשבה השנה ההיא לו ולבעשא ולזה אמר שכבר מלך נדב שנתים ואחר מלך בעשא עשרים וארבע שנה ולזה כשלמו בשנת עשרים ושש לאסא ולא השלים השנה וחשבה לו השנה ההיא לו ולעמרי ואחר מלך עמרי שתים עשרה שנה ולזה כשלמו בשנת שלשים ושמנה לאסא ובזה הותרו ספקות רבות יפלו בענין אלו השנים שנחשבו לכאן ולכאן׃ ויהי כמלכו הכה את כל בית ירבעם. ראוי לספק איך נחשב לו זה לעון והנה היה דבר ה׳ ביד אחיה הנביא שיהיה זה לבית ירבעם בן נבט והנה שאלנו שנחשב לו לעון במה שאמ׳ אחר זה ועל כל הרעה אשר עשה בעיני ה׳ להכעיסו במעשה ידיו להיות כבית ירבעם ועל אשר הכה אותו. והאפשר שנאמר כי נענש על זה מפני שכבר הראה שלא עשה זה בעבור חטאת ירבעם כי גם הוא הלך בדרכי ירבעם ולא עשה זה גם כן למלאת דבר ה׳ כמו שעשה יהוא אבל עשה זה לרוע לבבו בעבור שימלוך ולא ימצא מי שיחלוק עמו על המלכות לתתה לבית ירבעם ונענש גם כן בעבור שהרגו בעת שהיה נלחם מלחמות ה׳ עם פלשתים כי כבר היו אז צרים על גבתון אשר לפלשתים ואולי יהוא לא נענש על כלותו בית אחאב כי כבר עשה זה במצות נביא השם ובער גם כן הרבה מהתועבות אשר עשה אחאב׳

המת

ולא | יו׳ כתו׳ את | את ואת ואת | ואת

י״ח פסוקים אל על וסי׳ נמסר בסדר פקודי׃ ד׳ פסוק׳ את ואת את ואת וסימ׳ ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב. והמלך אסא השמיע את כל יהודה. והבשת אכלה את יגיע אבותינו. ואסא המלך לקח את

וישמע בן הדד אל המלך אסא י״ח כתו׳ אל | על על
וישלח את שרי החילים אשר לו
על ערי ישראל ויך את עיון ואת ג׳. ג׳
דן ואת אבל בית מעכה ואת כל
כנרות על כל ארץ נפתלי׃ ויהי ג׳ וסי׳ ואל | התלכים. | והערכה עדים | ודין
כשמע בעשא ויחדל מבנות את
הרמה וישב בתרצה׃ והמלך אסא
השמיע את כל יהודה אין נקי
וישאו את אבני הרמה ואת עציה
אשר בנה בעשא ויבן בם המלך
אסא את גבע בנימן ואת המצפה׃
ויתר כל דברי אסא וכל גבורתו ט׳ פסו׳ כל | וכל וכל
וכל אשר עשה והערים אשר בנה
הלא המה כתובים על ספר דברי ל׳
הימים למלכי יהודה רק לעת זקנתו
חלה את רגליו׃ וישכב אסא עם
אבתיו ויקבר עם אבתיו בעיר דוד ד׳ כתי׳
אביו וימלך יהושפט בנו תחתיו׃
ונדב בן ירבעם מלך
על ישראל בשנת שתים לאסא
מלך יהודה וימלך על ישראל
שנתים׃ ויעש הרע בעיני יהוה
וילך בדרך אביו ובחטאתו אשר
החטיא את ישראל׃ ויקשר עליו כולהון חס׳
בעשא בן אחיה לבית יששכר
ויכהו בעשא בגבתון אשר ל
לפלשתים ונדב וכל ישראל צרים לה׳ מכעו׳ | מכו׳ | ו׳ בכ״ן
על גבתון׃ וימתהו בעשא בשנת
שלש לאסא מלך יהודה וימלך
תחתיו׃ ויהי כמלכו הכה את כל ל׳ כ״ף
בית ירבעם לא השאיר כל נשמה
לירבעם עד השמדו כדבר יהוה ב׳ חס׳ וה׳ חס׳ | בלי״ש׳ ד׳ | בטע׳
אשר דבר ביד עבדו אחיה השילני׃
על חטאות ירבעם אשר חטא ואשר ה׳ חס׳ בן כנט׳ | ב׳
החטיא את ישראל בכעסו אשר
הכעיס את יהוה אלהי ישראל׃
ויתר דברי נדב וכל אשר עשה י״ג כטע׳
הלא הם כתובים על ספר דברי
הימים למלכי ישראל׃ ומלחמה
היתה בין אסא ובין בעשא מלך
ישראל כל ימיהם׃

וקביל בר הדד מן מלכא אסא
ושדר ית רבני חילותא דיליה על
קירוי ישראל ומחא ית עיון וית
דן וית אבל בית מעכה וית כל
גינוסר על כל ארעא שבטא דבית
נפתלי׃ והוה כד שמע בעשא
ואתמנע מלמבני ית רמתא ויתיב
בתרעיתא׃ ומלכא אסא כנש ית
כל דבית יהודה לית דנקי ונטלו
ית אבני רמתא וית אעהא די בנא
בעשא ובנא בהון מלכא אסא ית
גבעתא דבני בנימן וית מצפיא׃
ושאר כל פתגמי אסא וכל
גבורתיה וכל די עבד וקרויא די
בנא הלא אינון כתיבין על ספר
פתגמי יומיא למלכא דבית יהודה
לחוד לעידן סיבתיה איתמרע
בריגלוהי׃ ושכיב אסא עם
אבהתוהי ואיתקבר עם אבהתוהי
בקרתא דדוד אבוהי ומלך י
יהושפט בריה תחותוהי׃
ונדב בר ירבעם
מלך על ישראל בשנת תרתין
לאסא מלכא שבטא דבית יהודה
ומלך על ישראל תרתין שנין׃
ועבד דביש קדם יי ואזל באורח
אבוהי ובחוביה דחייב ית ישראל׃
ומרד עלוהי בעשא בר אחיה
משבטא דבית יששכר ומחהי
בעשא בגבתון דילפלשתאי ונדב
וכל ישראל ציירין על גבתון׃
וקטליה בעשא בשנת תלת לאסא
מלכא שבטא דבית יהודה ומלך
תחותוהי׃ והוה בממלכיה קטל ית
בית ירבעם לא אשאר כל נשמא
לירבעם עד די שיציה כפתגמא
דיי דמליל ביד עבדיה אחיה ש
שילונאה׃ על חובי ירבעם
דחב ודחייב ית ישראל בארגזותיה
דארגיז קדם יי אלהא דישראל׃
ושאר פתגמי נדב וכל די עבד
הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי
יומיא למלכי ישראל׃ וקרבא הות
בין אסא ובין בעשא מלכא דישראל
כל יומיהון׃

רדק

אבל בית מעכה. הוא אבל מים הנזכרת בדברי הימים׃ ואת כל כנרות. קבוץ כנרת וזה ת״י גינוסר והיא ארץ שמנה מאד ורז״ל הפליגו בספור שבח פירותיו והקבוץ ר״ל שהיו מקומו׳ בחלקים וכלם היו שמנים׃ על כל ארץ נפתלי. כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים עם הנשים ובדברי הימים ואת כל מסכנות ערי נפתלי׃ וישב בתרצה. ר״ל ישב לו בעירו כי שם היה מלך כמו שכתוב למטה ולא רצה להלחם עוד עם מלך יהודה כי בסוף ימיו היתה מלחמה זאת ות״י ויתיב בתרעיתא תרגם בתרצה מן עסוק ורצון כלומר ישב לו ירא וחרד ורצון מפני מלך ארם׃ אין נקי. אפי׳ חתן שנאמ׳ עליו נקי יהיה לביתו שנה אחת׃ וכל גבורתו. במלחמות ובכושים׃ חלה את רגליו. מן רגליו וכן הם יבאו את העיר מן העיר והדומים לו ובדברי רז״ל אין נקי שעשה אנגריא ל לתלמידי חכמים ומפני זה נענש וחלה את רגליו מפני שהעביד בעבודה זו תלמידי חכמים׃ ויהי כמלכו. בכ״ף׃ בשנת

רשי

אין נקי. אפילו חתן מחדרו שנאמר בו נקי יהיה לביתו שנה אחת׃ שנתים. השניה והשלישית לאסא׃

בשנת

דה״ה׃ וכל ישראל ו׳ מצעו׳ פסוקי׳ בסיפר׳ וסי׳ והמלך וכל ישראל. ויעש שלמה בעת. כי ששת חדשים. ויקשר עליו בעשא. ויעלה עמרי. ויתקשר׳ וכל ר״פ דכוו׳׃ סימן קדמא ויהי במלכו תניינא ויה׳ במלכו ואפ״ס ואשכן כמלך בגדו דקדמא כ״ף ותניינא ב״ת ולית דכוו׳ דסמיכי׃

בשנת שלש לאסא מלך בעשא · היאך היה זה והלא מלחמה זו שנלחם בעשא עם אסא ובנה את הרמה היתה בשנת שלשים ושש למלכות אסא כמו שאומר בדברי הימים ובעשא לא מלך אלא עשרים וארבע שנה ואם בשנת שלש לאסא מלך בעשא הנה מת בעשא בשנת כ״ז לאסא ואיך אמר כי בנה את הרמה בשנת ל״ו לאסא אלא פי׳ בשנת שלש בשנת שלש שהחל אסא להלחם עם מלכי ישראל ונלחם תחילה עם נדב בן ירבעם ולשנת שלש מלך בעשא ונלחם עם אסא כמו שאמר ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ומלחמה זו שעלה בעשא ובנה את הרמה היתה בשנת כ״ג למלכות בעשא שהיא שנת ל״ו לתחילת מלכותו של אסא והיא שנת כ״ה או כ״ו למלחמת אסא כי שנה שנייה של נדב בן ירבעם מנה אותם נ״כ לבעשא כי לא שלמה לו השנה ועשר ם שנים ששקטה הארץ בתחילת מלכות אסא כמו שאומ׳ בדברי הימים לא מנה אותם לנדב בן ירבעם ושתי שנים מהם היו בימי ירבעם ושמנה השנים לא מלך נדב על ישראל ואם מלך לא חזקה מלכותו ולא מנה אותם לו ובשנה השנית אחר העשר שנים מלך נדב מלכות שלימה ונלחם עם אסא וזה הוא נדב בן ירבעם מלך על ישראל בשנת שתים לאסא כלומ׳ בשנת שתים לאסא למלחמותיו ובשנת ג׳ לא למלכו התחילו מלחמותיו וכל החשבונות שמנה בספר זה לאסא הינם לתחילת מלכותו לא לתחילת מלחמותיו והחשבונות שאומר בדברי הימי׳ הם לתחילת מלכותו וראיה לדברינו כי ב בחשבונות דברי הימים אומר למלכות אסא ובחשבונות זה הספר אומר לאסא ובסדר עולם אומר כי המלחמה הזאת שבנה בעשא את הרמה היתה בשנת י״ו לאסא שנה אחת אחר מלחמת הכושיים ומנין לו שאומר בדברי הימי׳ הוא למיתת שלמה כי כשנשא שלמה את בת פרעה בשנת ארבע למלכותו נגזרה גזירה שתחלק מלכות בית דוד ל״ו שנה כנגד אותן ל״ו שנה שהיה שלמה חתן פרעה והיתה עתידה מלכות בית דוד לחזור בשנת י״ו לאסא שהשלמו ל״ו לשלמה ומפני שקלקל אסא במלחמת בעשא ונשען על מלך ארם ושלח לו אוצרות בית יי׳ ולא נשען על יי׳ לא חזרה מלכות בית דוד והיתה חלוקה כשהיתה ולדברי בעל סדר עולם יקשה הפסוק שאומר בדברי הימים ומלחמה לא היתה עד שנת ם שלשים וחמש למלכות אסא והנה מלחמת אסא קודם לא היתה לדבריו: הנני מבעיר · מן ובערתה הרע: וגם ביד יהוא · לפי שאמר וימלך אלה בנו תחתיו אמר כי לא היתה מלכות שלמה כי לא מלך אלא שנתים ואותם היו מקוטעות שהרי מלך בשנת כ״ו לאסא וזמרי המיתיהו בשנת כ״ז לאסא הנה לא מלך אלא שנה אחת ומה שאמר שנתים מקצת שנתים וגם שאמר הוא לרבות על בית ירבעם כי כמו

על׳ כל ישראל כ׳ דסמיכי וסימ׳ נמסר לעיל בסו׳ סימ׳ י״ב ׃ ואשר עשה ח׳ וסימ׳ נמסר בריש האי סיפרא סימן ב׳ ׃ ועל אשר ד׳ וסימ׳ נמסר בספר שמואל חלק ב׳ סימן י״ב ׃ וימיתהו ח׳ מ״ל וסימ׳ נמסר בסדר וישב ולעיל בהאי סיפרא סי׳ י״ג ׃ כשבתו ב׳ בקריאה וסי׳ והיה כשבתו על כסא ממלכתו · והיה במלכו כשבתו ׃

רשי

בשנת שלש לאסא מלך יהוד׳ מלך בעשא · שנה שלישית לאסא שנית לנדב ולבעשא ׃ וגם ביד יהוא בן חנני הנביא דבר ה׳ היה אל בעשא · כלומר הרי שמלך אלה בן בעשא ואף גם זאת דבר יי׳ היה ביד יהוא שלא תתקיים מלכותו ׃ ועל אשר הכה אותו · הואיל וגם הוא הלך בחטאותיו כמצא שלא היה לו להורגו לכך נענש על הריגתו וכן מצינו ופקדתי את ד דמי יזרעאל על בית יהוא הואיל ולא סרו מדרכי אחאב נענשו על הריגתם ׃ שר מחצית הרכב · הוא ואחר היו שרים על הרכב׃ וגואליו ורעהו · וקריבוהי ורחמוהי ׃ וימת

יו בשנת שלש לאסא מלך יהודה מלך
בעשא בן אחיה על כל ישראל
בתרצה עשרים וארבע שנה ׃
ויעש הרע בעיני יהוה וילך בדרך
ירבעם ובחטאתו אשר החטיא את
ישראל ׃ ויהי דבר
יהוה אל יהוא בן חנני על בעשא
לאמר ׃ יען אשר הרימתיך מן
העפר ואתנך נגיד על עמי ישראל
ותלך בדרך ירבעם ותחטא את
עמי ישראל להכעיסני בחטאתם ׃
הנני מבעיר אחרי בעשא ואחרי
ביתו ונתתי את ביתך כבית ירבעם
בן נבט ׃ המת לבעשא בעיר
יאכלו הכלבים והמת לו בשדה
יאכלו עוף השמים ׃ ויתר דברי
בעשא ואשר עשה וגבורתו הלא
הם כתובים על ספר דברי הימים
למלכי ישראל ׃ וישכב בעשא
עם אבתיו ויקבר בתרצה וימלך
אלה בנו תחתיו ׃ וגם ביד יהוא
בן חנני הנביא דבר יהוה היה אל
בעשא ואל ביתו ועל כל הרעה
אשר עשה בעיני יהוה להכעיסו
במעשה ידיו להיות כבית ירבעם
ועל אשר הכה אתו ׃
בשנת עשרים ושש שנה לאסא
מלך יהודה מלך אלה בן בעשא על
ישראל בתרצה שנתים ׃ ויקשר
עליו עבדו זמרי שר מחצית הרכב
והוא בתרצה שתה שכור בית ארצא
אשר על הבית בתרצה ׃ ויבא זמרי
ויכהו וימיתהו בשנת עשרים ושבע
לאסא מלך יהודה וימלך תחתיו ׃
ויהי במלכו כשבתו על כסאו
הכה את כל בית בעשא לא השאיר
לו משתין בקיר וגאליו ורעהו ׃

בשנת תלת לאסא מלכא שבטא דבית יהודה מלך בעשא בר אחיה על כל ישראל בתרצה עסרין וארבע שנין ׃ ועבד דביש קדם יי ואזל באורח ירבעם ובחוביה דחב די חייב ית ישראל ׃ והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם יהוא בר חנני על בעשא למימר ׃ חלף דאפרישתך מן עפרא ומניתך מלכא על עמי ישראל ואזלתא באורח ירבעם וחייבתא ית עמי ישראל לארגזא קדמי בחוביהון ׃ הא אנא מפלי בתר בעשא ובתר ביתיה ואיתן ית ביתך כבית ירבעם בר נבט ׃ דימות לבעשא בקרתא יכלון כלביא ודמות ליה בחקלא יכלון עופא דשמיא ׃ ושאר פתגמי בעשא ודעבד וגבורתיה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל ׃ ושכיב בעשא עם אבהתוהי ואתקבר בתרצה ומלך אלה בריה תחותוהי ׃ ואף עם יהוא בר חנני נביא פתגם נבואה מן קדם יי הוה על בעשא ועל ביתיה ועל כל בישתא דעבד קדם יי לארגזא קדמוהי בעובדי ידוהי למהוי כבית ירבעם ועל דיקטל יתיה ׃ בשנת עסרין ושית שנין לאסא מלכא שבטא דבית יהודה מלך אלה בר בעשא על ישראל בתרצה תרתין שנין ׃ ומרד עלוהי עבדיה זמרי חד מתרין רבני רתיכיא והוא בתרצה שתי רווי בית ארצא טעוותא די בביתא בתרצה ׃ ואתא זמרי ומחהי וקטליה בשנת עסרין ושבע לאסא מלכא שיבטא דבית יהודה ומלך תחותוהי ׃ והוות בממלכיה כמתביה על כורסיה קטל ית כל בית בעשא לא אשאר ליה ידע מדע וקריבוהי וחברוהי ׃

ר׳ דסמי׳ · ל׳ למערבאי אל׳ בעשא · ב׳ וכתי׳ כן · ר׳ חס׳ בליש׳ · ל׳ · ה׳ בטע׳ בסיפ׳ · ז׳ דסמי׳ · כל סיפ׳ ד״פ וגם · נ׳ דסמי׳ · ג׳ דסמי׳ · ר׳ · ל׳ מלרע וכתיב א׳ בסוף · ח׳ מ״ל · ל׳ על כסא ממלכתו

רלבג

המת לבעשא בעיר יאכלו הכלבים · ר״ל שלא יבא אחד מהם אל קבר ׃ וגם ביד יהוא בן חנני · ר״ל כי היה עוד דבר יי׳ על ידו אל בעשא ואל ביתו שיהיה כבית ירבעם על לכתו בדרך ירבעם ועל אשר הכה אותו וזה מה שהוסיף ב בזאת הנבואה השנית ועל זה התעורר להרוג אדניו ולזה לא נענש על הריגתם אך נענש על לכתו בחטאת ׃ ירבעם ועל החטיאו את ישראל ׃ שר מחצית הרכב · הנה היו שרי הרכב שנים וזמרי היה אחד מהם והנה שלם השם ל לבעשא מדה כנגד מדה כי הוא הרג בית ירבעם בעת היותם צרים על גבתון אשר לפלשתים והוא גם כן בעת שהיו ישר׳ חונים על גבתון אשר ל לפלשתים הרג זמרי את כל בית בעשא ומשפחתו ורעהו · והנה

שכבא אחיה השילוני על ירבעם ועל ביתו שלא יתקיים מלכותו וכן היה לו כי נדב בנו לא מלך אלא שנתים והיו מקוטעות שהרי בשנת שתים לאסא מלך ובשנת שלש לאסא מלך בעשא שהמיתו הנה כי לא מלך בנו אלא שנה ומה שאמר שנתים מקצת שנתים כן היה לו גם לבעשא כי לא מלך בנו אלא שנה וכפסקה מלכותו כמו שנבא עליו יהוא בן חנני ׃ ועל אשר הכה אותו · כי נענש בעשא על דמי נדב כיון שהלך בדרכיו והיה רשע כמוהו נענש על הריגתו ונהרג גם הוא וכן הוא אומר ג״כ בבית יהוא ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא ואמר אותו ואף על פי שלא זכר מדב הנה זכר בית ירבעם ׃ שר מחצית הרכב · כתרגומו חד מתרין רבני רתיכיא ׃ שותה שכור · כלומר ששתה עד ששכר ׃ בית ארצא · שם אדם והיה פקיד והוא שאמר אשר על הבית וי״ת כן בית ארצא טעוותא די בביתא בתרצא ׃ ויהי במלכו · בבית ׃ כשבתו · ככאו ׃ לא השאיר לו · בכל זרעו והנה גם כן גואליו והם קרוביו וגם הכה רעהו והם אוהביו ורעהו כמו רעך וכן בהתפללו בעד רעהו וענין גבורהו כמו גבוריו ׃ והעם

רדק

והעם חונים על גבתון· כרב וישראל צרו על גבתון ולא לכדוה ומתה בימי אלה שבו לצור עליה: וימליכו כל ישראל· אותם שהיו במחנה: וישרף עליו· עמרי שרף על זמרי בית המלך שנסבב בה ומת זמרי: אל בית מלך· חסר הה' הידיעה שלא כמנהג. ולפי שזכרו לא הוצרך בו הה' הידיעה: להחטיא את ישראל· והלא לא מלך אלא שבעת ימים בתרצה לבדה מה החטיא את ישראל בשבעת הימים אלא קודם לכן שהיה שר מחצית הרכב היה מחטיא את ישראל וכן מה שאמ' ויתר דברי זמרי על הימים אשר היה שר אמר: אז יחלק העם ישראל· חסר הסמוך כמו הארון הברית וכתוב בסדר עולם וכמה היתה המחלוקת הזה ארבעה חדשים: ויחזק העם· אמרו לפי שנתחתן עם יהושפט חזר: את העם· מן העם וכן כבאתי את העיר: וימת תבני· מת מיתת עצמו וכיון שמת מלך עמרי בלא מחלוקת ובסדר עולם אומר כי הרגו תבני כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט הרגו את תבני: בשנת שלשים ואחת· והלא בשנת כ"ז לאסא מלך זמרי ולא מלך אלא שבעת ימים ומלך עמרי אלא מפני מחלוקת תבני לא מלך מלכות שלימה ובשנת שלשים ואחת לאסא מת תבני ומלך עמרי מלכות שלימה וכלל ימי מלכותו י"ב שנה הנה שבע שנים מלך מלכות שלימה שהרי בשנת לח' לאסא מלך אחאב בנו ומלא' עד לח' שבע שנים ושש שני' שמלך בתרצה עד מחלוקת תבני הרי י"ג שנה והכתו' אומר שתים עשרה שנה שנת י"ג לא שלמה לו ולא מנה אותה לו: ההר שמרון· כמו העם ישראל וי"ת ההר כרכא כראה מדבריו כי כרך גדול היה שם מתחילה אלא שעמרי חזק הבנין ויקרא שם העיר שמרון על שם שמר אדני ההר שמרון: ובחטאתיו

רשי

וימת תבני· כשנשא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו הרגו את תבני כשרא חשיבותו של עמרי בסדר עולם: בשנת שלשים ואחת שנה לאסא· מלך עמרי מלכות שלימה וחמש שנים היתה מחלוקתו של תבני מעשרים ושבע לאסא עד שלשים ואחת שתים עשרה שנה סך הכל חמש במחלוקת ושבע במלכות שלימה ואי אפשר לומר שתים עשרה מלכות שלימה שהרי אחאב בנו מלך בשנת שלשים ושמנה לאסא בתרצה מלך שש שנים עד שלא בנה את שומרון:

ויעבד

בחבליהם ג' בקריאה וסימ' כעסוני בהבליהם ואני אקניאם· אל כל חטאות בעשא וחטאת אלה· וילך בכל דרך ירבעם דעמרי: וימלכו ה' חס' בליש' וסי' שם את שאול· כל ישראל את עמרי שר צבא· ויוצא את בן המלך דמלכים· ויקח כל עם יהודה את עוזיה דמלכים: חטאתיו ג' בקריאה וסימ' על חטאתיו דזמרי·

וַיַּשְׁמֵד זִמְרִי אֵת כָּל־בֵּית בַּעְשָׁא
כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־בַּעְשָׁא
בְּיַד יֵהוּא הַנָּבִיא׃ אֶל כָּל־חַטֹּאות
בַּעְשָׁא וְחַטֹּאות אֵלָה בְנוֹ אֲשֶׁר חָטְאוּ
וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיאוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם׃
וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֵלָה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה
הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה
לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ זִמְרִי שִׁבְעַת
יָמִים בְּתִרְצָה וְהָעָם חֹנִים עַל־גִּבְּתוֹן
אֲשֶׁר לַפְּלִשְׁתִּים׃ וַיִּשְׁמַע הָעָם
הַחֹנִים לֵאמֹר קָשַׁר זִמְרִי וְגַם הִכָּה
אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיַּמְלִכוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־
עָמְרִי שַׂר־צָבָא עַל־יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם
הַהוּא בַּמַּחֲנֶה׃ וַיַּעֲלֶה עָמְרִי וְכָל־
יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִגִּבְּתוֹן וַיָּצֻרוּ עַל־
תִּרְצָה׃ וַיְהִי כִּרְאוֹת זִמְרִי כִּי־
נִלְכְּדָה הָעִיר וַיָּבֹא אֶל־אַרְמוֹן בֵּית־
הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׂרֹף עָלָיו אֶת־בֵּית־מֶלֶךְ
בָּאֵשׁ וַיָּמֹת׃ עַל־חַטֹּאתָיו אֲשֶׁר
חָטָא לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לָלֶכֶת
בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה
לְהַחֲטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי
זִמְרִי וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר קָשָׁר הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
אָז יֵחָלֵק הָעָם יִשְׂרָאֵל לַחֵצִי חֲצִי
הָעָם הָיָה אַחֲרֵי תִבְנִי בֶן־גִּינַת
לְהַמְלִיכוֹ וְהַחֵצִי אַחֲרֵי עָמְרִי׃
וַיֶּחֱזַק הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי עָמְרִי אֶת־
הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי תִּבְנִי בֶן־גִּינַת
וַיָּמָת תִּבְנִי וַיִּמְלֹךְ עָמְרִי׃
בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה
לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ עָמְרִי עַל־
יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּתִרְצָה
מָלַךְ שֵׁשׁ־שָׁנִים׃ וַיִּקֶן אֶת־הָהָר
שֹׁמְרוֹן מֵאֶת שֶׁמֶר בְּכִכְּרַיִם כָּסֶף וַיִּבֶן
אֶת־הָהָר וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר
בָּנָה עַל שֵׁם־שֶׁמֶר אֲדֹנֵי הָהָר שֹׁמְרוֹן׃

ו' בסיפ' ל · ג' בסיפ' · יג בטע' תכר · ח' אל בסיפ' · ב' בטע' בסיפ' · ג' · ל' · ל' · ה' חס' · ג' וסליק יש' בכא · פ' בטע' בסיפ' · ג' · ל' · ל' ח' בסו' את כתו חטייה ועשייה · ל' · ג' · ב' כתח ונענין · ט"ו · ג' ל' כתח · ג' · ב' בטע' בסיפ' עשרים ושבע לאסא ורין · ג' ל"פ · ל' סגול· ל' · ב' וילך יהודה · ד' מירי

וְשֵׁיצֵי זִמְרִי יָת כָּל בֵּית בַּעְשָׁא
כְּפִתְגָמָא דַיְיָ דְמַלִּיל עַל בַּעְשָׁא
בְּיַד יֵהוּא נְבִיָּא׃ עַל כָּל חוֹבֵי
בַעְשָׁא וְחוֹבֵי אֵלָה בְּרֵיהּ דִּי חָבוּ
וְדִי חַיִּיבוּ יָת יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָּזָא קֳדָם
יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בְּטַעֲוָתְהוֹן׃
וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי אֵלָה וְכָל דִּי עֲבַד
הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי
יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
בִּשְׁנַת עַסְרִין וּשְׁבַע שְׁנִין
לְאָסָא מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה
מְלַךְ זִמְרִי שַׁבְעָא יוֹמִין בְּתִרְצָה
וְעַמָּא שָׁרַן בְּגִבְּתוֹן דִּלְפְלִשְׁתָּאֵי׃
וּשְׁמַע עַמָּא דְשָׁרַן לְמֵימַר מְרִיד
זִמְרִי וְאַף קְטַל יָת מַלְכָּא וְאַמְלִיכוּ
כָּל יִשְׂרָאֵל יָת עָמְרִי רַב חֵילָא עַל
יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא בְּמַשְׁרִיתָא׃
וּסְלִיק עָמְרִי וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ
מִגִּבְּתוֹן וְצָרוּ עַל תִּרְצָה׃ וַהֲוָה
כַּד חֲזָא זִמְרִי אֲרֵי אִתְכְּבִישַׁת
קַרְתָּא וְעַל לְאִידְרוֹן בֵּית מַלְכָּא
וְאוֹקִיד עֲלוֹהִי יָת בֵּית מַלְכָּא
בְּנוּרָא וּמִית׃ עַל כָּל חוֹבַיָּא
דִּיחַב לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְמֵיזַל
בְּאוֹרַח יָרָבְעָם וּבְחוֹבֵיהּ דִּי עֲבַד
לְחַיָּבָא יָת יִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁאָר
פִּתְגָמֵי זִמְרִי וּמֵירְדֵיהּ דִּמְרַד הֲלָא
אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
בְּכֵן אִתְפְּלַג עַמָּא יִשְׂרָאֵל
לְתַרְתֵּין פַּלְגְּוָן פַּלְגוּת עַמָּא הֲוָת
בָּתַר תִּבְנִי בַּר גִּינַת לְאַמְלָכוּתֵיהּ
וּפַלְגוּת בָּתַר עָמְרִי׃ וּתְקֵיף
עַמָּא דְּבָתַר עָמְרִי מִן עַמָּא דְּבָתַר
תִּבְנִי בַּר גִּינַת וּמִית תִּבְנִי וּמְלַךְ
עָמְרִי׃
בִּשְׁנַת תְּלָתִין
וַחֲדָא שְׁנִין לְמַלְכָּא אָסָא מַלְכָּא
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ עָמְרִי עַל
יִשְׂרָאֵל תַּרְתָּא עַסְרֵי שְׁנִין בְּתִרְצָה
מְלַךְ שִׁית שְׁנִין׃ וּזְבַן יָת כְּרַכָּא
דְּלְשׁוֹמְרוֹן מִן שֶׁמֶר בְּתַרְתֵּין כ
כִּכְּרִין דִּכְסַף וּבְנָא יָת כְּרַכָּא וּקְרָא
יָת שְׁמָהּ דְּקַרְתָּא דִּבְנָא עַל שׁוּם
שֶׁמֶר מָרֵיהּ דְּטוּרָא שׁוֹמְרוֹן׃

רלבג

והנה מלך זמרי שבעת ימים ובאותן הימים הלך בחטאת ירבעם ומת בחטאתו אשר חטא ותכף ה המליכו העם את ע עמרי שהיה שר צבא על ישראל ואף על פי שנתחדש לו אחר זה מחלוקת על המלכות בשבת תבני בן גינת הנה נחשב המלכות לעמרי ומת בשנת ש שלשים ושמנה לאסא ונחשבה לו השנה ה ההיא ולזה אמ' כי מלך עמרי שתי' עשרה שנה ומאלו השתים עשרה שנה מלך שש שנים שלמות בתרצה וזה כי בשנת שלשי' ואחת לאסא מלך יהודה מת תבני ומלך עמרי על ישראל בכללם ר"ל ע עשרת השבטים והנה היה כל זמן מלכותו שתים עשר' שנה כמו שזכרנו ובתרצה מלך שש שנים שלמות שים מסוף שלשים ואחת לאסא עד ראש שלשי' ושמנה: ויקן את ההר שמרון· ר"ל ההר שבנה בו עיר שמרון ולפי שהיה שם אדני ההר שמר קרא שם העיר שמרון וזה לאות כי היה שם עיר שמה שמרון קודם זה אך עתה בנאה עמרי:

וירע

ויעלה ג' ת"ס' עמרי אחאב כשיאו קרת' דסיפ'

סם ל' סגול וסי' אברם אברה' בוכרה נער קריתא דבריה

והרשע כי ישוב· כל חטאתיו אשר עשה ר"פ: ח' פסוקים דאית בהון חטאה ועשייה וסי' נמסר בסדר נשא: העם ישראל ג' דסמיכי בקריאה וסימ' לברך את העם ישראל· אז יחלק העם ישראל· לא נבדלו העם ישראל: שם כל שם קמץ במ"ו פתחין וסי' נמסר בסדר לך לך: אדני ד' בקריאה וסימ' ויקח אדני יוסף אותו· דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות· ויאמר אלינו האיש אדני הארץ· ויקן את ההר שמרון· וחד ואדני האדנים:

רש"י

ויעבוד את הבעל. מוסף על עגלים של ירבעם: אשרה. אילן נעבד: חיאל בית האלי. חיאל אשר מבית אל כמו ישי בית הלחמי ולא כאמר הבית לחמי וכן יהושע בית השמשי בספר שמואל ולא הבית השמשי וכן בעפרת אבי העזרי ולא כאמר האבי עזרי ויש פותרין בית האלי על שקיבל עליו קללות יהושע ארור האיש אשר יקום ובנה וגו' אמרו רבותינו חיאל משל בנימן ויריחו משל יהושפט ומפני מה תלאו באחאב שתולין את הקללה במקולקל: באבירם בכורו יסדה. כשיסדה מת בנו בכורו וקבר והלך וקבר כל בניו עד שמת האחרון בהצבת דלתו' וכן היא קללתו של יהושע בבכורו יסדנה ובצעירו יציב דלתיה: ויאמר אליהו התשבי. מארץ ששמה תושב: חי

רלבג

וירע מכל אשר לפניו. ידמה שהלך בחטאת ירבעם כמו שספר והוסיף עוד להטוא חטאים אחרי' ואפשר עוד שאמ' שהרע מכל אשר לפניו מפני לכתו בכל חטאת ירבעם כי היה ראוי שיקבל מוסר מפני מה שראה מבית בעשא ובית ירבעם ולפי שלא קבל כלל מהמוסר מפני זה ל להעיר מעט מחטאת ירבעם הנה ראוי ש שיאמר שהרע מכל אשר לפניו ויעיד ש שהענין כן מפני א אמרו וילך בכל דרך ירבעם בן נבט: ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם. ר"ל כי חטאת ירבעם היו קלים ו ונקלים בעיניו אך ה הוסיף על החטאים האלו ולקח לאשה את איזבל והיא היתה בת אתבעל מלך צידונים והנה אפשר שהיה שם המלך ההוא א אתבעל או יהיה ה הרצון בזה בת אתבעל

ויעשה עמרי הרע בעיני יהוה וירע ר'
מכל אשר לפניו׃ וילך בכל־דרך
ירבעם בן־נבט ובחטאתיו אשר וכתטאתו ק'
החטיא את־ישראל להכעיס את־
יהוה אלהי ישראל בהבליהם׃ ג' ב' כפי'
ויתר דברי עמרי אשר עשה ה' כטע'
וגבורתו אשר עשה הלא־הם כתובים
על־ספר דברי הימים למלכי ישראל
׃ וישכב עמרי עם־אבתיו ויקבר
בשמרון וימלך אחאב בנו תחתיו׃ כולהון חס'
ואחאב בן־עמרי מלך
על־ישראל בשנת שלשים ושמנה
שנה לאסא מלך יהודה וימלך כולהון חס'
אחאב בן־עמרי על־ישראל ב
בשמרון עשרים ושתים שנה׃
ויעש אחאב בן־עמרי הרע בעיני
יהוה מכל אשר לפניו׃ ויהי הנקל כ' לבית יהודה
לכתו בחטאות ירבעם בן־נבט ויקח
אשה את־איזבל בת־אתבעל מלך ל'
צדנים וילך ויעבד את־הבעל
וישתחו לו׃ ויקם מזבח לבעל כ'
בית הבעל אשר בנה בשמרון׃
ויעש אחאב את־האשרה ויוסף ז' מ'
אחאב לעשות להכעיס את־יהוה
אלהי ישראל מכל מלכי ישראל
אשר היו לפניו׃ בימיו בנה חיאל ל'
בית האלי את־יריחה באבירם בכרו ל' ל"כ
יסדה ובשגיב צעירו הציב דלתיה וכשגוב ק'
כדבר יהוה אשר דבר ביד יהושע ה' כטע' כפי'
יז בן־נון׃ ויאמר אליהו
התשבי מתשבי גלעד אל־אחאב ל' ות'

ועבד עמרי דביש קדם יי ובאיש
מכל די קדמוהי׃ ואזל בכל
אורחא ירבעם בר נבט ובחובוהי
די חייב ית ישראל לארגזא קדם
יי אלהא דישראל בטעותהון׃
ושאר פתגמי עמרי די עבד
וגבורתיה די עבד הלא אינון
כתיבין על ספר פתגמי יומיא
למלכי ישראל׃ ושכיב עמרי עם
אבהתוהי ואתקבר בשומרון ומלך
אחאב בריה תחותיה׃
ואחאב בר עמרי מלך
על ישראל בשנת תלתין ותמני
שנין לאסא מלכא שבטא דבית
יהודה ומלך אחאב בר עמרי על
ישראל בשומרון עסרין ותרתין
שנין׃ ועבד אחאב בר עמרי
דביש קדם יי מכל די קדמוהי׃
והוה שיט בעינוהי למיזל בחובי
ירבעם בר נבט ונסיב אתתא ית
איזבל בת אתבעל מלכא דצידון
ואזל ופלח ית בעלא וסגיד ליה׃
ואקים איגורא לבעלא בית בעלא
דיבנא בשומרון׃ ועבד אחאב
ית אשירתא ואוסיף אחאב למעבד
לארגזא קדם יי אלהא דישראל
מכל מלכי ישראל דהוו קדמוהי׃
ביומוהי בנא חיאל בית מומי ית
יריחו קטל אבירם בוכריה כד שרי
לשכללא יתה ושגוב זעיר בנוהי כד
אקים דשהא כפתגמא דיי די מליל
בידא דיהושע בר נון׃
ואמר אליהו
דמתושב מתותבי גלעד לאחאב

ויעשה ד' בקריאה וסימ' ויעשה עמרי הרע. ודיהורם בן אחאב. ודיואש הסמוך לאל שע. את כל חקתי שמר׃ וילך בכל דרך ג' דסמיכי בקריאה וסימ' עמרי. יהושפט דמלכים. יאשיהו דמלכים׃ ושארא

וילך בדרך׃ ויוסף ז' מלאים בקריאה וסימ' ויעמד במקום צר אשר אין דרך. ויוסף עוד יפתח. ויוסף יהונתן להשביע. רד קעילה. ויוסף אחאב. דבר אל אחז קדמא דויוסף יי' דבר. ובעת הצר לו דדה.
ויוסף שאול לירא ויאסף כתיב ושארא ויסף׃

רדק

ובחטאתיו. כתיב כלומר חטאות רבות שעשה וקרי בחטאתו לשון יחיד כלומר חטאת העגלים: הנקל לכתו. אם היה בעיניו נקל ללכת בחטאת ירבעם והם העגלים כן הראה במעשיו כי נקלים היו בעיניו אותם החטאות ולקח אשה מבנות האמורות לחטוא עוד ולעבוד הבעל שהיו הם עובדים שם וזהו שאמר וילך ויעבוד הלך שם לצידון ועבד הבעל שהיו עובדים שם והשתחוה לו כלומר שקבלו עליו באלוה ועשה כמוהו בשמרון ובנה לו בית וקראו בית הבעל והקים לו שם מזבח: בית הבעל. חסר בית המשוש וכן הנמצא בית יי' שהוא כמו בבית יי' והדומים לו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק: ויעש אחאב. הוסיף עוד לחטוא ונטע אשרה לעבודה זולתי הבעל שעשה ובדרש אמרו ויעש אחאב את האשרה אמר ר' יוחנן שכתב על דלתי שמרון אחאב כפר באלהי ישראל לא יהא לו חלק באלהי ישראל: חיאל בית האלי. מבית אל היה כמו בית הלחמי מבית לחם בית השמשי מבית שמש ותחת ממשלתו של אחאב היה ועשה דבר זה ולא מיחה בידו אחאב כל כך הרשיע לעשו' ועד ימיו לא היה אדם שעלה בלבו לבנות יריחו מפני השבועה שהשביע יהושע ארור האיש אשר יקים ובנה את העיר וגו' ותמהה הוא כי יריחו למלך יהודה היה כי משבט בנימן היה ואיך נתן י יהושפט רשות לבנותה ומצאנו בירושלמי חיאל מן יהושפט יריחו מבנימן אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב ואחר שנבנתה לא נאסרה י ישיבתה כי החרם היתה שלא תבנה כמו עיר הנדחת והבונה אותה עובר בחרם והוא נענש כאשר דבר יהושע ות"י בית האלי בית מומי כלומר שעבר על האלה שהשביע יהושע ומפני זה נקר' בית האלי לא שהיה מבית אל ובדברי רז"ל נקרא בית האלי על שעבר על אלה שאמר יהושע ארור האיש וגו': יריחה. כתיב בה"א וקרי בוי"ו כמו אהלה והדומים לו: באבירם בכורו יסדה. ומת וכן מתו כל בניו ובעת שהציב דלתיה היה עדיין שגוב צעירו חי ומת ות"י קטל אבירם בוכריה כד שרי לשכללא יתה וקטיל שגוב זעיר בנוהי כד אקים דשהא: ובשגיב. כתיב בי"וד וקרי בוי"ו כמו פעי פעוי עלין עלון כי אותיות אה"וי מתחלפות: ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד. מעיר ששמה תושב היה תחילה ואחר כך ישב בגלעד ות"י אליהו דמתושבי גלעד ונחלקו רז"ל מאיזה שבט היה מהם אמרו משבט גד היה ומהם אמרו משבט בנימן ומהם אמרו פנחס זה אליהו וכל אחד מהם סומך דבריו אל הפסוקים בדברים רחוקים ולא הכנו לא ידענו האמת והנה גזר אליהו על המטר בקנאתו ליי' על עובדי ע"ז כתוב בתורת משה וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף יי' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ובטח באל שיקיים את דבריו ועליו וכיוצא בו כאמר ותגזר אומר ויקם לך כמו שאמר שמואל הנביא אקרא אל יי' ויתן קולות ומטר ובעבור כי הרע מכל אשר לפניו גזר אליהו ואמר לו כי לא יהיה טל ומטר אולי יחזור בו והאל ארך אפים האריך אפו לו כאשר האריך לאשר לפניו ומה שאמר כי אם לפי דברי עד שיראה שיחזרו מעבוד ע"ז כלם או מקצתן. ובדרש וכי מה ענין זה אצל זה אלא כשמתו בני חיאל כלם הלכו אליהו ואחאב לנחם חיאל ואמר אליהו כי בעון שבנה יריחו מתו בניו כדבר יי' אשר דבר יהושע בן נון אמר

רלבג

בת מלך צידוני' ותהיה מלת בת מוספת עצמה ואחרת עמה ר"ל שנשאה בהיותה בת אתבעל והוא אלהי צידונים והרצון בו שלא כתגיירה וכמוהו אמרו ובעל בת אל נכר ולא די לו בזה אבל גם הוא הלך ועבד את הבעל שהיתה עובדת לו איזבל והשתחוה לו ואחר זה בנה מזבח לבעל בבית הבעל אשר בנה בשמרון ועשה עוד אשרה לבעל ועוד עשה אחאב להוסיף להכעיס את יי' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו: בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו. ר"ל כי בימיו בנה חיאל שהיה מבית אל את יריחו וכתאמת מה שקלל יהושע אשר יבנה את יריחו כי כאשר יסדה מת אבירם בכורו ומתו כל בניו עד שמת צעירו כאשר הציב דלתיה ואף על פי ששמע אחאב זה לא התעורר לירא את יי' אך שקד על חטאתיו: ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד. הנה זכר זה לעוצם הפלגת חטאת אחאב שאעפ שראה קיום מה שייעד הנביא לו מן הרע על חטאתיו לא שב מפני זה אל יי'. וראוי שתדע שסבר הסכימו קצת רז"ל כי פנחס זה אליהו מפני מה שמצאו ביניהם מן ההתיחסות והנה נזכר בתורה שהשם ית' נתן לו את בריתו שלום

רדק

אמר לו אחאב מי גדול משה או יהושע אמר לו משה שהיה רבו של יהושע אמר לו דברי הרב לא נתקיימו ודברי תלמיד נתקיימו והלא אמר משה ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים והלא כל ישראל עובדי ע״ז הם ואין השמים נעצרי׳ קפץ אליהו ואמר ונשבע חי יי׳ אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי: אשר עמדתי לפניו· שאני רגיל לעמוד לפניו בתפילה וכן אל המקום אשר עמד שם את פני יי׳: כי אם לפי דברי· כתרגו׳ אילהין כד אימר כי לא בא המטר לפי דברו כי האל אמר לו תחילה לך הראה אל אחאב ואתנה מטר אע״פ לפי דברי ר״ל עד שאמ׳ במכות האל: ונסתרת· שלא ידעך אדם שם: והיה מהנחל תשתה· והיה חיותך זה כי מהנחל תשתה והעורבי׳ יכלכלוך: ואת העורבים צויתי· עורבים ממש והם העופות השחורים וטעם צויתי ששמתי בלבם ל להביא לחם ובשר שתי פעמים ביום ואין לשאול מאין היו מביאין לו כי באמת מתקו׳ בשר היו מביאין לו אחר שברצון הא׳ היו מביאין לו והרבה בשרי׳ היו בישראל שאומר והשארתי ב בישראל שבעת אלפים כל ה הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו ובדברי רז״ל י״א שהיו מביאין לו משלחנו של אחאב ויש אומרים משלחנו של יהושפט וי״מ העורבים סוחרים כמו עורבי מערבך והנה הכתוב אומר ונסתרת שלא ידעך אדם שם שהרי ראינו כי אחאב היה מ מחפש אחריו כמו שאמר אם יש גוי וממלכה וגו׳ ואולי הסוחרים ההם היו מסתירים אותו: צרפתה אשר לצידון· לפי שיש צרפת אחר וזהו של׳ עליו אשר כנענים עד צרפת וזה צרפת שאמר הקב״ה לאליהו שילך שם הוא סמוך לצידון ו והיא של ישראל: הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך· אם נאמר שנתן בלב האלמנה לכלכלו לא היה זה כי היא לא היה לה במה שתחיה היא שאה ע״י הנס אבל שיהו הבין מדבר הא״ל כן כמו שאמ׳ לו גם כן ואת העורבי׳ צויתי לכלכלך שם וכיון שראה אליהו כי לא היה לשמנה במה תחיה היא עצמה כ״ש שתכלכלהו ידע כי מה שאמר לו הא״ל צויתי שם על ידי נס הוא שאמר שיצוה דברו וברכתו בבית האלמנה שתוכל לכלכלו לפיכך אמר לה כה אמר יי׳ אלהי ישראל כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר· ואמרו בדרש כי זאת האלמנה אמו של יונה הנביא: לקחי נא לי· הלמ״ד מעמדת בגעיא: אם

רשי

חי יי׳· למה סמכו כאן אלא שהלכו אליהו ואחאב לנחם את חיאל באבלו אמר אחאב לאליהו איפשר שקללת התלמיד נתקיימה וקללת משה רבינו לא נתקיימה שנ׳ וסרתם ועבדתם אלהים אחרים וחרה אף יי׳ בכם ועצר את השמים והרי כל ישראל עובדין ע״ז ואין גשמים נעצרין מיד ויאמר אליהו וגו׳: ונסתרת· מפני אחאב ואיזבל: ויבש הנחל· כדי שידע צורך הגשמים ויצטרך לגלות שהיה קשה ב בעיני הקב״ה שישראל שרויין מתים ברעב: צרפתה· שם העיר: צויתי שם· בשמלאה שלי שתכלכלך שם אשה אלמנה: קחי נא לי מעט מים· הוא לא היה מכיר באלמנה שאמר לו הקב״ה ואמר מאליעזר עבד אברה׳ ואמר אותה שתתן לי מים לשתות היא ה האלמנה: מעוג

דברי י״ג וסימ׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן ו׳: ובשר ח׳ וסי׳ נמסר בסדר תזריע: קום ט׳ ר״פ וסי׳ נמסר ביהושע סימן ז׳: לקחי ג׳ וסימ׳ יערף כמטר לקחי· לקחי נא לי פת לחם· ותאמר זך לקחי· וא׳ ולקחי ואטעם:

חַי־יְהֹוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי
לְפָנָיו אִם־יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל
ג׳ וּמָטָר כִּי אִם־לְפִי דְבָרִי׃
ב׳ דסמי׳ וַיְהִי דְבַר־יְהֹוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃
לֵךְ מִזֶּה וּפָנִיתָ לְּךָ קֵדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ
בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃
ל׳ ול׳ ואת והערבים וְהָיָה מֵהַנַּחַל תִּשְׁתֶּה וְאֶת־הָעֹרְבִים
צִוִּיתִי לְכַלְכֶּלְךָ שָׁם׃ וַיֵּלֶךְ וַיַּעַשׂ
ב׳ כִּדְבַר יְהֹוָה וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּנַחַל כְּרִית
ל׳ אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃ וְהָעֹרְבִים
ח׳ מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בַּבֹּקֶר וְלֶחֶם
ל׳ וּבָשָׂר בָּעָרֶב וּמִן־הַנַּחַל יִשְׁתֶּה׃
ב׳ בטע׳ ר״פ ב׳· נ׳ וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיִּיבַשׁ הַנַּחַל כִּי לֹא־
א׳ חס׳ הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ׃
ט׳ ר״פ וַיְהִי דְבַר־יְהֹוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃ קוּם
ב׳· ל׳ לֵךְ צָרְפַתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וְיָשַׁבְתָּ שָׁם
הִנֵּה צִוִּיתִי שָׁם אִשָּׁה אַלְמָנָה
ל׳· ב׳ לְכַלְכְּלֶךָ׃ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ צָרְפַתָה
וַיָּבֹא אֶל־פֶּתַח הָעִיר וְהִנֵּה־שָׁם אִשָּׁה
ב׳ ותל׳ אַלְמָנָה מְקֹשֶׁשֶׁת עֵצִים וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ
ב״א בתת· ו׳ זוגי׳ רמיין וַיֹּאמַר קְחִי־נָא לִי מְעַט־מַיִם בַּכְּלִי
וְאֶשְׁתֶּה׃ וַתֵּלֶךְ לָקַחַת וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ
ג׳ וַיֹּאמַר לִקְחִי־נָא לִי פַּת־לֶחֶם בְּיָדֵךְ׃

קַיָּים הוּא יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
דִמְשַׁמְשְׁנָא קֳדָמוֹהִי אִם יְהֵי שְׁנַיָא
הָאִילֵין טַלָא וּמִטְרָא אֱלָהֵין כַּד
אֵימַר׃ וַהֲוָה פִּתְגָם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמֵיהּ לְמֵימַר׃
אִיזֵיל מִכָּא וְתִתְפְּנֵי לָךְ לְקִדוּמָא
וְתִטַמַר בְּנַחֲלָא דִכְרִית דִי עַל אַפֵּי
יַרְדְנָא׃ וִיהֵי מִנַחֲלָא תִשְׁתֵּי וְיַת
עוֹרְבַיָא פַּקֵידִית לְסוֹבָרוּתָךְ תַּמָן׃
וַאֲזַל וַעֲבַד כְּפִתְגָמָא דַיְיָ וַאֲזַל
וִיתֵיב בְּנַחֲלָא דִכְרִית דִי עַל אַפֵּי
יַרְדְנָא׃ וְעוֹרְבַיָא מַיְתַן לֵיהּ לַחְמָא
וּבִסְרָא בְּצַפְרָא וְלַחְמָא וּבִסְרָא
בְּרַמְשָׁא וּמִן נַחֲלָא שָׁתֵי׃ וַהֲוָה
מִסוֹף יוֹמִין וְיַבִישׁ נַחֲלָא אֲרֵי לָא
הֲוָה מִטְרָא בְּאַרְעָא׃
וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
עִמֵיהּ לְמֵימַר׃ קוּם אִיזֵיל לְצָרְפַת
דִי לְצִידוֹנָאֵי וְתִיתֵב תַּמָן הָא
פַּקֵידִית תַּמָן אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא
לְסוֹבָרוּתָךְ׃ וְקָם וַאֲזַל
לְצָרְפַת וַאֲתָא לִתְרַע קַרְתָּא וְהָא
תַּמָן אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא מְגַבְּבָא
אָעִין וּקְרָא לַהּ וַאֲמַר סַבִי כְעַן לִי
זְעֵיר מַיָא בְּמָנָא וְאֶשְׁתֵּי׃
וַאֲזַלַת לְמִסַב וּקְרָא לַהּ וַאֲמַר
סַבִי כְעַן לִי פִּתָּא דְלַחְמָא בִידִיךְ׃

רלבג

שלום ואמר הנביא בריתי היתה אתו ה החיים והשלום ולזה ידמה שכבר נתן השם לפנחס ארך ימים כ כפלא והנה מצאנו שהיה כהן בימי פילגש בגבעה ובימי דוד מצאנו כתוב ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים וי׳ עמו וכבר בארנו בספר שפטים כי הוא היה מלאך יי׳ שנראה אל גדעון ואל יפתח והיה נושא אותו רוח יי׳ כמו מלאך יי׳ כמו שמצאנו גם כן באליהו ולזה אמר ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך יי׳ צבאות הוא ולזאת הסבה אמר לפנים וי׳ עמו והנה מצאנו באליהו שאמר לש״י קח את נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי ר״ל שאין לו לחיות תמיד בזה העולם אבל ימות כדרך כל הארץ כי לא טוב מאבותיו ומצאנו גם כן שלא מת בעת אשר לוקח מעל ראש אלישע וזה כי אחר זה בא מכתב אליהו אל יהורם בן יהושפט כמו שנזכר בספר ד״ה והנה יתבאר כי זה היה אחר זה לפי שאלישע לא היה נביא כי אם אחר שלוקח אליהו מאתו כאמרו נחה רוח אליהו על אלישע והנה מצאנו כי אלישע נבא בימי יהושפט כאמרו חי יי׳ אשר עמדתי לפניו כי לולא פני יהושפט אני נושא וגו׳ וזה לאות כי אליהו היה חי אחר זה ואם אמר אומר כי כבר כתב זה אליהו קודם מותו ובא המכתב ליורם אחר מות אליהו אמרנו לו בלתי אפשר הוא זה כי כבר נכללו בדברי׳ ההם ענינים לא יתכן שיאמרם הנביא קודם היותם והוא מה שנהגו על שלא הלך בדרכי אבותיו הטובים והלך בדרכי מלכי ישראל והרג את אחיו בית אביו הטובים ממנו ויעד אותו שיפגהו עונש כפלא על זה כמו שנזכר שם וזה לא יתכן שיעד בו הנביא קודם העשות החטאים כי אף על פי שיראה הנביא באיש אחד שכבר יחטא חטא מה הנה האיש ההוא יוכל להשמר שלא יחטא כי הש״י לא יכריח האדם שיחטא ושהוא בעל בחירה כדי שימלט מהרעות הנפשיות והגופיות כמו שבארנו בששי מספר מלחמות יי׳ והנה אם לא היה יכול להמלט מזה לא היה ראוי שיענש עליו כי הוא אנוס בעשיית החטא ההוא וזה מבואר מאד ולזה הוא מבואר כי לא מת אז אליהו ולא נעשית בקשתו במה שאמ׳ קח נא את נפשי ולזה תמצא שאמ׳ מלאכי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא עם הש״י הידיעה ולפי שמצאנו זה האדם הנפלא מן החיים לאליהו והנה מצאנוהו גם כן לפנחס כמו שזכרנו ומצאנו בשניהם נשיאות רוח יי׳ אותם כאילו הם מלאכי יי׳ ומצאנו ברית החיים לפנחס כמו שזכרנו הנה מן הראוי שנאמר כי פנחס זה אליהו כי יותר ראוי שינוח זרות אחד משיונחו שני זריות והנה אמר שהוא מתושבי גלעד כי שם נתישב בימים ההם והנה היה דרך פנחס שיהיה נעלם זמן ארוך מהאנשים ואח״כ היה נראה כמו שיראה במה שזכרנו בספר שפטים: אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי· הנה מדרגת הטל בתקופו׳ היום כמדרגת המטר בתקופות השנה כי כמו שהמטר עיקר בתקופת הקרה ולזה כן הענין בטל ולזה הוא יורד אבל סוף החלק השני מהלילה והפליג אליהו בשליחות השם למנוע מהם טל ומטר בכללות כל השנים ההם לא בעת שיאמר אליהו בשליחות הש״י כי הטל לא יעצר אפי׳ עם היובש: ונסתרת בנחל כרית· הנה זה עדות כי הש״י יעשה מה שיעשה בסבות האפשרות ולא יחדש דבר כנגד הטבע אם לא בעת הצורך ולזה רצה הש״י שיסתר שם מפני אחאב וסבב הש״י שיגיע לו שם מזונו על יד העורבים והם עופות טמאים כדי שלא ידעהו אדם שם ואין לשאול איך היה יודע אליהו כי הבשר ההוא כשרה כי הש״י רצה שיאכל מה שיביאו לו העורבים עם שכבר היה אפשר שסבב הש״י להאכילו על ידי הערבים דבר טהור וכשר ואיך שהיה הנה לא היה בזה חטא כי לפי שעה יתכן לעבור על קצת המצות באמצעות הנבואה כמו שנתבאר בתורה: קום לך צרפתה אשר לצידון· לפי שהיה שם צרפת אחרת באמרו וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת אמר צרפתה אשר לצידון: הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך· ר״ל על ידי מופת כי לא היה לה דבר תכלכלהו בו כמו שנתבאר אחר זה ולפי שאמר לו הש״י שהיא תכלכלהו רצה אליהו לקחת המים והלחם מיד האלמנה:

אם יש

מעוג. כמו עוגה: מלא כף. תירגם יונתן מלא פיסת ידא: בצפחת. בוטיי"לא בלע"ז כמו שנאמר בשאול בצפחת המים אשר מראשותיו: ומתנו. משם ולהלן נמות ברעב: עוגה קטנה בראשונה. מדרש אגדה יש בבראשית רבה בותאמר לאם בנר: חלה בן האשה. כדי שיצטרך למפתח של תחיית המתים כדאיתא בשילהי אגדתא ד חלק: להזכיר את עוני. עד שלא באת אלי היו שוקלין מעשי ומעשה עירי והייתי ראויה לנס משבאת לכאן לא נחשבתי ל לכלום ואין צדקתי ניכרת וכן בלוט הוא אומר ואנכי לא אוכל להמלט ההרה אבל אברהם שלא תהא זכותי נזכרת אצלו: ויתמודד. לשון מדה נשתטח עליו: ויהי

אם יש לי מעוג. כל דבר עוג בין פרוסה גדולה או קטנה: כי אם מלא כף קמח אשר אינו עוג עדיין. ומלא כף תרגו' מלא פסת ידא: ומתנו. אחר שנאכלהו נמות כי אין לנו מה נאכל עוד: עשי כדברך. שתעשה אותו מלא כף ועשי לי ממנו עוגה קטנה כי יספיק הקמח לי ולך ולבנך ומה שאמר בראשונה כי רעב היה כי לא אכל באותו הדרך ויש דרש לפי שהיה כהן שתוציא לו מן העיסה חלה תחילה: לא תכלה. נכתב בה"א ונקורו כבעל אל"ף ושניהם לשון כליון וחסרון כבעלי הה"א: עד יום תתן יי'. כתוב בנו"ן כמו לתתן שם ונקרא בלא נו"ן תת ושניהם נכונים וכבר כתבנו דעתינו בכתוב וקרי כי בגלות נשתבשו הנסחאו' והיו מוציאין בנסחא אחת כך ובנסחא א אחרת כך ולא עמדו על בירורם וכתבו האחת מבפנים והאחרת מבחוץ: ותאכל היא והוא. הכתוב הזכר בתחילה והנקבה באחרונה והקרי להפך ושניהם ענין אחד כי שניהם אכלו אבל מנהג הלשון הוא כשזוכר זכר ונקבה כאחד יפול הלשון על הקודם אם זכר ואם נקבה ו והראשון הוא העיקר לפי' נזכר בראשונה כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתב אסתר המלכה ומרדכי היהודי קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכן זה ותאכל היא והוא כי היא העיקר ואע"פ שעל ידי אליהו בא לה הנס. ובדר' הוא והיא כתי' בזכות אליהו אכלו: וביתה. בנה ואחרים בני ביתה אבל למעלה לא אמר אלא לי ולבני כי לא היה מספיק אלא לשניהם לבד והם קודמין לשאר בני ה הבית: וצפחת השמן לא חסר. לגזירת פעל בנרי כמו כי חפץ בבת יעקב ואמר חסר לשו' זכר כי טעמו אל השמן ולמעלה אמר לא תחסר לשו' נקבה טעמו על הצפחת והענין אחר כמו ש שאמר למעלה הוא מנהג הלשו' ברוב להיות טעם הפעל אל הדבק וכמעט יהיה הפעל אל הנדבק כמו כי היתה אליו פני המלחמה קול נגידים נחבאו קשת גבורים חתים: עד אשר לא נותרה בו נשמה. יש מי שאומר שלא מת מכל וכל אלא היה חליו חזק מאד עד שנעצרה כ נשימתו ולא היו מכירין ממנו שום סימן חיות לא בנשימה ולא בדפק הגידים עד שחשבה אמו כי מת הוא וכן הוא אומר ברכ"א לא נותרה בו נשמה אבל אותו הוא על דרך הפלגה והנכון כי מת מיתה גמורה כמו שסוברין בני העולם: להזכיר את עוני. כמדומה כי על ידך נזכר עוני שמא לא עבדתי לפניך כראוי ועל כן הזכיר לי האל עון שים לי והעניסני האל בבני שמת: הגם אל האלמנה. כלומר אפילו על האלמנה פקדת העון כמו שאתה פוקד היום עונם לישראל בעצירת הגשמים ואפי' על זאת האלמנה פקדת עונה להמית את בנה לא תחייהו בזכותי שאני מתגורר עמה ויונתן תרגם ברם על ארמלתא די אנא דר עמה לא יתבאש לה ולא ימות ברה וזה סיוע למה שכתבנו כי לא מת מיתה גמורה: מתגורר עמה. כמו עם לבן גרתי והוא מבנין התפעל: ויתמודד. מענין מדה מבנין התפעל כלו' שם עצמו במדת הילד כשנשתטח עליו כענין שנ' באלישע וישכב על הילד וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו והענין הזה שתהיה תפלתו בכוונה יותר על הילד כשסוכב עליו ויתמודד עליו ועו"ד הזה ויעתר יצחק ליי' לנכח אשתו כלו' שהיתה אשתו לנגדו בעת תפלתו כדי שיכוון תפלתו עליה כי עקר' היא ואפשר ב"ב כי עשה כן להכנים עליו ולחממו בחום הטבעי היוצא מפיו ומבשרו כירוב פעמים הנסים נעשי' ע"י מעט תחבולה מדרך העולם: שלש פעמים. ולא הוצרך יותר כי בפעם השלישי נענה ובכל פעם מהשלשה פעמים היה קורא יי' אלהי תשב נא נפש הילד הזה על קרבו ועניין תשובת הנפש על קרבו תשובת נשימתו והרגשותיו שבטלו וכן ויאכל ותשב רוחו אליו והדומים לו. ועל

ומתנו ה' בקריא' וסי' נמסר בסדר ואתחנן. ותעשה ד' בקריאה וסי' ותעשה לך אלהים אחרים. ותלך ותעשה כדבר אליהו. ותעשה לך שם כהיום הזה. ותעשה אדם כדגי: ולך ד' קמץ וסימ' נמסר בספר שפטים סימן י"א: י' פסוקי' אית בהון ויקרא ויאמר וסי' ויקרא אהרן ויאמר חג. ויקרא שמשון. ויצמא מאד ויקרא

וַתֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם־יֶשׁ־לִי
מָעוֹג כִּי אִם־מְלֹא כַף־קֶמַח בַּכַּד ב' בתרי לי'
וּמְעַט־שֶׁמֶן בַּצַּפָּחַת וְהִנְנִי מְקֹשֶׁשֶׁת ג' ב' וחס'
שְׁנַיִם עֵצִים וּבָאתִי וַעֲשִׂיתִיהוּ לִי ל' ות'
וְלִבְנִי וַאֲכַלְנֻהוּ וָמָתְנוּ׃ וַיֹּאמֶר ל'
אֵלֶיהָ אֵלִיָּהוּ אַל־תִּירְאִי בֹּאִי עֲשִׂי
כִדְבָרֵךְ אַךְ עֲשִׂי־לִי מִשָּׁם עֻגָה קְטַנָּה
בָרִאשֹׁנָה וְהוֹצֵאת לִי וְלָךְ וְלִבְנֵךְ ל' ב' ל' ה'
תַּעֲשִׂי בָּאַחֲרֹנָה׃
כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּד ה'
הַקֶּמַח לֹא תִכְלָה וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא נ' ב' כתי' ה' וחד כתי' א'
תֶחְסָר עַד יוֹם תֵּתֶן־יְהוָה גֶּשֶׁם עַל־ תת ק'
פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וַתֵּלֶךְ וַתַּעֲשֶׂה כִּדְבַר
אֵלִיָּהוּ וַתֹּאכַל הוּא־וָהִיא וּבֵיתָהּ היא: והוא ק' ק' ל'
יָמִים׃ כַּד הַקֶּמַח לֹא כָלָתָה וְצַפַּחַת
הַשֶּׁמֶן לֹא חָסֵר כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר ר' ה' בטע' נביא'
דִּבֶּר בְּיַד אֵלִיָּהוּ׃
וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלָה בֶּן־
הָאִשָּׁה בַּעֲלַת הַבָּיִת וַיְהִי חָלְיוֹ חָזָק ל'
מְאֹד עַד אֲשֶׁר לֹא־נוֹתְרָה־בוֹ נְשָׁמָה׃ ל'
וַתֹּאמֶר אֶל־אֵלִיָּהוּ מַה־לִּי וָלָךְ ר' קמץ יכתח אליהו אלישע יאשיהו
אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּאתָ אֵלַי לְהַזְכִּיר אֶת־
עֲוֹנִי וּלְהָמִית אֶת־בְּנִי׃ וַיֹּאמֶר ל'
אֵלֶיהָ תְּנִי־לִי אֶת־בְּנֵךְ וַיִּקָּחֵהוּ
מֵחֵיקָהּ וַיַּעֲלֵהוּ אֶל־הָעֲלִיָּה אֲשֶׁר־ י
הוּא יֹשֵׁב שָׁם וַיַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטָּתוֹ׃ ב' חד מל'
וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהָי בה' ח'
הֲגַם עַל־הָאַלְמָנָה אֲשֶׁר־אֲנִי מִתְגּוֹרֵר ב'
עִמָּהּ הֲרֵעוֹתָ לְהָמִית אֶת־בְּנָהּ׃ ג' ומשתכין באתיחון
וַיִּתְמֹדֵד עַל־הַיֶּלֶד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהָי בה' ח'

וַאֲמַרַת קַיָּם הוּא יְיָ אֱלָהָךְ אִם
אִית לִי מַדַּעַם אֱלָהֵין מְלֵי פִּיסַת
יְדָא קִמְחָא בְּמָנָא וּזְעֵיר מִשְׁחָא
בִּצְלוֹחִיתָא וְהָא אֲנָא מְגַבְּבָא תְּרֵין
אָעִין וְאֵיעוֹל וְאַעְבְּדִינֵיהּ לִי וְלִבְרִי
וְנֵיכְלִינֵיהּ וּנְמוּת׃ וַאֲמַר לַהּ
אֵלִיָּהוּ לָא תִדְחֲלִין עוֹלִי עִיבִידִי
כְּפִתְגָּמַיְכִי בְּרַם עִיבִידִי לִי מִתַּמָּן
חֲרָרָא זְעֵירָא בְּקַדְמֵיתָא וְתַפְּקִין לִי
וְלִיךְ וְלִבְרִיךְ תַּעְבְּדִין בְּבַתְרֵיתָא׃
אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מָנָא דְקִמְחָא לָא
יִגְמַר וּצְלוֹחִיתָא דְמִשְׁחָא לָא
יֶחְסַר עַד יוֹמָא דְיִתֵּן יְיָ מִטְרָא עַל
אַפֵּי אַרְעָא׃ וַאֲזָלַת וַעֲבָדַת
כְּפִתְגָּמָא דְאֵלִיָּהוּ וַאֲכָלַת הִיא
וְהוּא וֶאֱנָשׁ בֵּיתַהּ יוֹמִין׃
מָנָא דְקִמְחָא לָא גְמַר וּצְלוֹחִיתָא
דְמִשְׁחָא לָא חֲסַר כְּפִתְגָּמָא דַיְיָ
דְּמַלֵּיל בִּידָא דְאֵלִיָּהוּ׃
וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא
הָאִלֵּין אִתְמְרַע בַּר אִתְּתָא מָרַת
בֵּיתָא וַהֲוָה מַרְעֵיהּ תַּקִּיף לַחֲדָא
עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַרַת בֵּיהּ נִשְׁמְתָא׃
וַאֲמָרַת לְאֵלִיָּהוּ מַה לִי וָלָךְ נְבִיָּא
דַיְיָ אֲתֵיתָא לְוָתִי לְאַדְכָּרָא יַת חוֹבִי
וּלְמִקְטַל יַת בְּרִי׃ וַאֲמַר לַהּ הָבִי
לִי יַת בְּרִיךְ וּנְסַבֵיהּ מֵחֵינַהּ וְאַסְּקֵיהּ
לְעִלִּיתָא דְּהוּא יָתֵיב תַּמָּן וְאַשְׁכְּבֵיהּ
עַל עַרְסֵיהּ׃ וְצַלִּי קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ
אֱלָהִי בְּרַם עַל אַרְמַלְתָּא דִּי אֲנָא
דָּר עִמַּהּ לָא יִתְבְּאַשׁ לַהּ וְלָא יְמוּת
בְּרַהּ׃ וְאִתְמַקַּק עַל רַבְיָא תְּלָת
זִמְנִין וְצַלִּי קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ אֱלָהִי

אל יי' ויאמר. ויקם וילך צרפתה. ותלך לקחת. הגם על האלמנה. ויתמודד על הילד. ויקרא אסא אל
מ'. ויחל יונה לבוא בעיר. גבריאל הבן להלז את המראה:

רלבג

אם יש לי מעוג. הוא מענין עוגה ואמרה שאין לה שום דבר ע עוגה אך יש לה מעט קמח בכד ומעט שמן בצפחת: ואכלנוהו ומתנו. ר"ל שאחר זה ימותו כי אין לה מה לאכול מפני חוזק ה הרעב: אך עשי לי משם עוגה קטנה ב בראשונה. הנה בזה לה אליהו זה כי מפני כלכלה אותו יביא הש"י הברכה בקמח ההוא ובשמן ואם תעשה לא ולבנה תחלה יכלא הקמח והשמן בו: ותאכל הוא והיא וביתה ימים. הקדים הוא תחלה כמו שאמר לה אליהו. וזכר שבנה אחת אכלו מזה ולא כלתה כד הקמח וצפחת השמן לא חסר והנה היה זה המופת בשנשתנה' האויר אשר בכד לקמח והאויר אשר בצפחת לשמן כמו הענין בהפך המטה לנחש: ויהי חליו חזק מאד עד א אשר לא נותרה בו נשמה. ר"ל שהשיגהו המות מפני החלי ל לחזקו: באתה אלי להזכיר את עוני ולהמית את בני. אמרה זה כי מפני היות אליהו נקי מן החטאים הנה בהיותו עמה יזכר עונה לפי שאינה צדקת כמוהו ואפשר שאמרה זה מפני שהאיש השלם ידקדק עמו הש"י מאד ויענישהו יותר על חטאו ממה שיענים איש אחר כמו שזכרנו בדבר הנביא הזקן אשר בבית אל ולזה יתכן שאם לא היה שם אליהו יהיה הש"י מעלים עיניו מחטאיה אך מפני היותו שם ידקדק הש"י בכל הנעשה בבית אשר הוא שם ויהיה זה סבה להגיע עליה העונש: מתגורר. מענין גר ר"ל דר: ויתמודד על הילד שלשה פעמים. ר"ל שנשתטח אצלו ועשה עצמו מדה לו בששם עיניו אצל עיניו ופיו אצל פיו וכפיו אל כפיו וכן בזה הדרך כמו שעשה אלישע בבן השונמית כאילו ירצה בזה שתבא הרוח מאברי הנביא אל אברי הילד: תשב

תשב נא נפש הילד הזה על קרבו. לפי שהאברים הפנימיים כמו הלב והכבד והאצטומכא נראה כח הנפש יותר התפלל שתשוב הנפש שם וביחוד אל הלב כי משם תתפשט לכל הגוף: עתה זה ידעתי כי איש אלהים אתה ודבר יי' בפיך אמת. ידמה שחשבה אותו בדבר כד הקמח וצפחת השמן שמע זה אליהו מנביא אחר אך הוא לא היה נביא אך כאשר ראתה שהחיה את המת אז נתברר לה כי הוא בעצמו הוא איש אלהים ואמת הוא דבר יי' בפיו: בשנה השלישית. ר"ל בשנה השלישית לעצירת הטל והמטר: ויחביאם חמשים איש במערה. ר"ל כי לירא(ת)ו שתמצאם איזבל חלקם לשני מחנות ולזה שם חמשים איש במערה אחת וחמשים במערה אחרת: חציר. עשב להאכיל הבהמות:

ולא נכרית מהבהמה. ר"ל שלא נכרית עצמנו מהבהמ' שלא תשאר ממנו לנו קצת: אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך. הנה אף על פי שלא יהיה א' אחאב מולך עליהם היה חוקר עמהם אם ברח שם אליהו גם היה משביע הגוי והממלכ' באלהיהם שיאמרו לו האמת כמו שנהוג שישביע האדם חברו במה שישאל ממנו ש' שיגיד לו האמת אך לא מלך אחאב בכלל העולם כי היה רשע מאד ולא היה ראוי שייטיב לו הש"י זאת הטובה הלא תראה כי כששלח אליו בן הדד כספך וזהבך לי הוא שלח לו כדברך אדני המלך: ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע. הנה היה אליהו מורגל בכך כי כאשר היה במקום אחד היה רוח יי' נושאו למקום אחר כמו שזכרנו ולזה ירא עובדיה מזה: עד מתי

מסורה: ודבר יי' ז' דסמיכי בקריאה וסימ' והיקר בימים ההם אין חזון נפרץ. ויקם דוד בבקר. ותאמר האשה אל אליהו. ויהי ימים רבים ודבר. כי מציון תצא תורה דישעיה. וחברו דמיכה. רהי ישעיהו לא יצא: להראות ג' ומלאים וסימ' נמסר בסדר כי תזריע ובשמואל חלק א' סימן א': האתה זה ד' בקריא' וסימ' האתה זה בני עשו

תשב נא נפש הילד הזה על קרבו: ויי שמע יהוה בקול אליהו ותשב נפש הילד על קרבו ויחי: ויקח אליהו את הילד וירדהו מן העליה הביתה ויתנהו לאמו ויאמר אליהו ראי חי בנך: ותאמר האשה אל אליהו עתה זה ידעתי כי איש אלהים אתה ודבר יהוה בפיך אמת:

ויהי ימים רבים ודבר יהוה היה אל אליהו בשנה השלישית לאמר לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה: וילך אליהו להראות אל אחאב והרעב חזק בשמרון: ויקרא אחאב אל עבדיהו אשר על הבית ועבדיהו היה ירא את יהוה מאד: ויהי בהכרית איזבל את נביאי יהוה ויקח עבדיהו מאה נביאים ויחביאם חמשים איש במערה וכלכלם לחם ומים: ויאמר אחאב אל עבדיהו לך בארץ אל כל מעיני המים ואל כל הנחלים אולי נמצא חציר ונחיה סוס ופרד ולוא נכרית מן הבהמה: ויחלקו להם את הארץ לעבר בה אחאב הלך בדרך אחד לבדו ועבדיהו הלך בדרך אחד לבדו:

ויהי עבדיהו בדרך והנה אליהו לקראתו ויכרהו ויפל על פניו ויאמר האתה זה אדני אליהו: ויאמר לו אני לך אמר לאדניך הנה אליהו: ויאמר מה חטאתי כי אתה נתן את עבדך ביד אחאב להמיתני: חי יהוה אלהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך ואמרו אין והשביע את הממלכה ואת הגוי כי לא ימצאכה: ועתה אתה אמר לך אמר לאדניך הנה אליהו: והיה אני אלך מאתך ורוח יהוה ישאך על אשר לא אדע ובאתי להגיד לאחאב ולא ימצאך והרגני ועבדך ירא את יהוה מנערי:

תתוב כען נפשא דרביא הדין למעוהי: וקביל יי צלותא דאליהו ותבת נפשא דרביא למעוהי וחיא: ונסיב אליהו ית רביא ואחתיה מן עיליתא לביתא ויהביה לאמיה ואמר לה אליהו חזי חיא בריך: ואמרת אתתא לאליהו כען דין ידענא ארי נביא דיי את ופתגמא דיי בפומך אינון קשוט:

והוה מזמן יומין סגיאין ופתגם נבואה מן קדם יי הוה עם אליהו בשתא תליתאה למימר איזיל אתחזי לאחאב ואתין מטרא על אפי ארעא: ואזל אליהו לאתחזאה לאחאב וכפנא תקיף בשומרון: וקרא אחאב לעובדיהו די ממנא על ביתא ועובדיא הוה דחיל מן קדם יי לחדא: והוה כד קטלת איזבל ית נביאיא דיי ודבר עובדיה מאה גברין נביאן ואטמרינון חמשין גברא במערתא וסוברינון בלחמא ובמיא: ואמר אחאב לעובדיה הליך בארעא על כל מבועי מיא ועל כל נחליא מאים נשכח עסבא ונקיים סוסון וכודנון ולא נפסוק מבעירא: ופליגו להון ית ארעא למעבר בה אחאב אזל באורחא חדא בלחודוהי ועובדיהו אזל באורחא חדא בלחודוהי: והוה עובדיה אזיל באורחא והא אליהו לקדמותיה ואשתמודעיה ונפל על אפוהי ואמר האת דין רבוני אליהו:

ואמר ליה אנא איזיל אימר לרבונך הא אליהו: ואמר מה חבית ארי את מסר ית עבדך בידא דאחאב למקטלי: קיים הוא יי אלהך אם אית עם ומלכו דלא שלח רבוני לתמן למבעך ואמרו לא הוה כא ומומי ית מלכותא וית עמא ארי לא משכח לך: וכען את אמר איזיל אימר לרבונך הא אליהו: ויהי עוד דאנא איזיל מלותך ורוחא מן קדם יי יטלינך לאתר דלא ארע ואיתיך לחואה לאחאב ולא ישכחינך ויקטלינני ועבדך דחיל מן קדם יי מזעורי:

רדק

ועל קרבו. כמו לקרבו וכן ויתפלל על יי' ואומר קרבו לפי שבלב תלוי חיות האדם והוא בקרב האדם ו"ת למעוהי: ודבר יי' בפיך אמת. פי' ועוד שדבר יי' בפיך אמת כלומ' עתה ידעתי כי איש האלהים אתה בהחיותך בני שהיה מת ועוד ידעתי זה בראותי כי דבר יי' בפיך אמת שאמרת כד הקמח לא תכלה וצפח' השמן לא תחס' וכן היה או פי' כי כשאמר לה תני את בנך על מנת להחיותו אמר לה וכמו שאמר לה כן היה ומה שאמרה לו עתה ידעתי כי על הקמח ועל השמן אמרה כי ב ברכת אלהים בזכות הנביא וזה הדבר הוא נמצא על דרך ישלח יי' לך את הברכ' באסמיך אבל להחיות מת לא נמצא: ויהי בשנה השלישית. לעצירת הגשמים: ואתנה מטר. כי מפני הרעב שבו רבו' בתשובה והטיבו דרכיהם ועוד שהיו בישראל ז' אלפי' אשר לא כרעו לבעל: ירא את יי' מאד. ועתה אומר היאך היה ירא את יי' מאד כי שם נפשו בכפו להציל נביאי יי' ולהחיותם ואמרו רז"ל כי זה עובדיה החביא חמשים איש במערה אחת וחמשים איש במערה אחרת כמו שאמ' למטה חמשים חמשים איש במערה: לחם ומים. כי המים היו יקרים בשני הרעב: ולא נכרית מן הבהמה. מן בהמה כתי' וקרי מהבהמה ואחד הוא ופי' לא נכרית עירנו מהבהמה: אם יש גוי וממלכה. סביב ארץ ישראל לא כדברי האומר שמלך בכפה והנה בארץ ישר' כלה לא מלך איך מלך בכל העולם והנה היו לו מלחמו' ומלך ארם לקח ערי' ממנו ושם לו חוצו' בשומרון ומה שאמ' והשביע את הגוי והממלכה דרך אהבה ובקשה לא דרך יראה ושררה או השוחרי' הבא' מכל גוי וממלכה לארץ ישראל היה משביע אותם אם ראו אותך בארצם: כי לא ימצאכה. טעמו דבק עם לבקשך כלומר בעבור שלא מצא אותך בארץ ישראל שלח לבקשך בארצות הגוים ויש לתמוה איך לא מצא אותו והוא היה בצרפת הסמוך לצידון שהיה בארץ ישראל אולי המלכה הסתירה אותו ולא גלתה אותו לבני עירה או בני עירה הסתירוהו לשלוחי אחאב כשבאו לבקשו: ורוח יי' ישאך. היו חושבים כשלא היו מוצאים אותו כי רוח יי' נשאו על אחד ההרים כמו שאמרו בני הנביאי' לאלישע פן נשאו רוח יי' וישליכהו באחד ההרים: ועבדך ירא את יי'. לפיכך יש לך לחמול עלי שלא תביאני לידי מיתה: אוכלי

רשי

ויהי בהכרית איזבל. להגיד בא איך היה עובדיה ירא את יי': חמשים איש במערה אחת וחמשים איש במערה אחרת: ולא נכרית מן בהמה. לא תכרת כל בהמתנו ממנו: להמיתני. כמו שמפרש ואומר ורוח יי' ישאך אל אשר לא אדע כי לא ימצאך שאין הגוי יכול למצוא אותך: שתי

ונחיה ב' מלאים ארע ונכרת סוס וכתיב

ימצאכה ל' מל' ה' והוא חד מן ב' מלין כתי' בה בסוף תיבות

אדע ל' קמץ והוא חד מן אב' מן חד חד קמץ בתקפא

מסורה: ויאמר. האתה זה עשה אל: אדני אליהו. עבד ישראל: ימצאכה חד מן ב' מלין כתיב כה בסוף תיבות וסי' נמסר בסדר וארא: מנערי ג' חס' בליש' וסימ' ואני התהלכתי לפניכם. ועבדך ירא את יי'. אלוף נערי אתה:

הֲלֹא־הֻגַּד לַאדֹנִי אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי
בַּהֲרֹג אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי יְהוָה וָאַחְבִּא
מִנְּבִיאֵי יְהוָה מֵאָה אִישׁ חֲמִשִּׁים
חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וָאֲכַלְכְּלֵם לֶחֶם
וָמָיִם׃ וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר לֵךְ אֱמֹר
לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ וַהֲרָגָנִי׃
וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ חַי יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר
עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי הַיּוֹם אֵרָאֶה אֵלָיו׃
וַיֵּלֶךְ עֹבַדְיָהוּ לִקְרַאת אַחְאָב וַיַּגֶּד־
לוֹ וַיֵּלֶךְ אַחְאָב לִקְרַאת אֵלִיָּהוּ׃
וַיְהִי כִּרְאוֹת אַחְאָב אֶת־אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר
אַחְאָב אֵלָיו הַאַתָּה זֶה עֹכֵר יִשְׂרָאֵל׃
וַיֹּאמֶר לֹא עָכַרְתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל כִּי
אִם־אַתָּה וּבֵית אָבִיךָ בַּעֲזָבְכֶם אֶת־
מִצְוֺת יְהוָה וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים׃
וְעַתָּה שְׁלַח קְבֹץ אֵלַי אֶת־כָּל־
יִשְׂרָאֵל אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וְאֶת־נְבִיאֵי
הַבַּעַל אַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וּנְבִיאֵי
הָאֲשֵׁרָה אַרְבַּע מֵאוֹת אֹכְלֵי שֻׁלְחַן
אִיזָבֶל׃ וַיִּשְׁלַח אַחְאָב
בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבֹּץ אֶת־ ה
הַנְּבִיאִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל׃ וַיִּגַּשׁ
אֵלִיָּהוּ אֶל־כָּל־הָעָם וַיֹּאמֶר עַד־מָתַי
אַתֶּם פֹּסְחִים עַל־שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים אִם־
יְהוָה הָאֱלֹהִים לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם־הַבַּעַל
לְכוּ אַחֲרָיו וְלֹא־עָנוּ הָעָם אֹתוֹ דָּבָר׃
וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־הָעָם אֲנִי נוֹתַרְתִּי
נָבִיא לַיהוָה לְבַדִּי וּנְבִיאֵי הַבַּעַל
אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים אִישׁ׃
וְיִתְּנוּ־לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים וְיִבְחֲרוּ לָהֶם
הַפָּר הָאֶחָד וִינַתְּחֻהוּ וְיָשִׂימוּ עַל־
הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא יָשִׂימוּ וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה
אֶת־הַפָּר הָאֶחָד וְנָתַתִּי עַל־הָעֵצִים
וְאֵשׁ לֹא אָשִׂים׃ וּקְרָאתֶם
בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וַאֲנִי אֶקְרָא בְשֵׁם־
יְהוָה וְהָיָה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־
יַעֲנֶה בָאֵשׁ הוּא הָאֱלֹהִים וַיַּעַן
כָּל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ טוֹב הַדָּבָר׃

הלא אתחוא לריבוני ית דעבדית
כד קטלת איזבל ית נביאיא דיי
ואטמרית מנביאיא דיי מאה גברין
חמשין חמשין גבר במערתא ו
וסוברתינון בלחמא ובמיא׃
וכען את אימר איזיל אימר
לריבונך הא אליהו ויקטלינני׃
ואמר אליהו קיים הוא יי צבאות
די משמשנא קדמוהי ארי יומא
דין אתחזי ליה׃ ואזל עובדיה
לקדמות אחאב וחוי ליה ואזל
אחאב לקדמות אליהו׃ והוה
כד חזא אחאב ית אליהו ואמר
אחאב ליה האת דין עוכריה ד
דישראל׃ ואמר לא עכרית ית
ישראל אלהין את ובית אבוך
בדשבקתון ית פקודיא דיי ואזלתו
בתר בעליא׃ וכען שלח כנוש
לותי ית כל ישראל לטור כרמלא
וית נביי בעלא ארבע מאה וחמשי
ונביי אשירתא ארבע מאה אכלי
פתורא דאיזבל׃
ושלח אחאב בכל בני ישראל
וכנש ית נביי שקרא לטור כרמלא
׃ וקריב אליהו לות כל עמא
ואמר עד אימתי אתון פלגין
לתרין פלגוון הלא יי אלהים
פלחו קדמוהי בלחודוהי ולמה
אתון טען בתר בעלא דלית ביה
צרוך ולא אתיבו עמא יתיה פתגם
׃ ואמר אליהו לעמא אנא
אשתארית נביא קדם יי בלחודי
ונביי בעלא ארבע מאה וחמשין
גברא׃ ויתיהבון לנא תרין תורין
ויבחרון להון תורא חד ויהדמוני
וישוון על אעיא ואשתא לא ישוון
ואנא אעביד ית תורא חד ואתן
על אעיא ואשתא לא אשוי׃
ותיקרון בשום טעותכון ולא
תתענון מן קדם דלית ביה צרוך
ברם אנא אצלי בשמא דיי וישלח
מימריה ויחות אשתא ארי
יי הוא אלהים ואתיב כל עמא
ואמרו תקין פתגמא׃

והרגני ג׳ וסימ׳ ושמע שאול · והיה אני אלך מאתך · הנה אליהו והרגני׃ כל מלכים וישעיה על כל ועל כל במ״ו אל כל ואל כל וסימ׳ אמר אל רחבעם בן · ויאמר אחאב אל עבדיהו ב׳ בו · וישמד זמרי את כל בית בעשא · ויגש אליהו · צדיקים אתם מבני׃ ויתנו ג׳ רפ״ן בקריאה וסימ׳ ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם ·

ויתנו אתו לעשי המלאכה · מן הזרעים ונאכלה ומים׃ וישימו ג׳ רפין וסימ׳ וישימו על העצים ואש לא׃ וישימו וישכילו׃ וישימו באלהים כסלם׃ וקראתם ג׳ ר״פ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר אמור׃

עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפים · הנה הפסח יטה פעם אל רגלו האחד ופעם אל רגלו השני וכן היו ישראל נוטים על שתי המחשבות פעם יאמינו כי יי׳ לבדו הוא האלהים ופעם יאמינו כי הבעל הוא האלהים · והנה ענין הבעל היה לפי מה שאחשוב שהיו עושים צורת יורידו בה לפי מחשבתם כח המשרת העליון המשליט על האומה ההיא ועל האקלים ההוא והיו נביאי ה הבעל עושים מינים ההפעלות יגיע בהם להם מין מה מהקסם תשפע להם ההודעה לפי מחשבתם מ מהמשליט ההוא אשר ירדו כחותיו בצורת הבעל אשר עמו לפי מחשבתם וככה היו נביאי האשר׳ חושבים שישפעו הכחות ההם באילן האשרה אשר נטעוהו בעת מוגבל והיו מגיעים להם מין מהקסם מאותן ה הפעלו׳ המגונות וכבר בארנו החסרון המגיע בהודעת הקסם בששי מספר מלחמות ה׳ · והנה ספר שנביאי האשרה היו אוכלי שלחן איזבל והנה לא באו שם כאשר קרא להם אחאב כי שמעו כי לבחון כח האשרה נקראו והם בעצמם ידעו כי שקר נסכם הבל ואין מועיל בם ומלטה אותם איזבל שלא הוכרחו ללכת שם במצות המלך אך נביאי הבעל הוכרחו ללכת שם במצות ה המלך׃ ולא ענו העם אותו דבר · יתכן שכבר היו נבוכי׳ בזה ולא היו יודעים לאי זה צד יפנו כי מפני מה שראו שנעצר הטל ו והמטר מהם בסבת הרעות שעשו ללכת אחרי אלהים אחרים היתה נוטה מחשבתם כי יי׳ הוא האלהים ולרוב הסתות נביאי הבעל והאשרה היתה מחשבתם נוטה כי הבעל הוא האלהים · וידמה כי היה הבעל לפי אמונתם מאדים במזל טלה שהוא ביתו והוא מ ממזלות האש ולזה רצה לבחון זה במה שהם אומרים שהוא מיוחס אל הבעל והוא האש ומפני זה נתרצו בו העם ונביאי הבעל וממה שיורה שהם חשבו שיהיה הבעל מאדים ה התגודדם כמשפטם עד שפוך דם עליהם כי שפיכת הדם

אוכלי שלחן איזבל · על נביאי הבעל ונביאי האשרה אמר או על נביאי האשרה לבד והוא הנכון לפיכך לא הניחה אותם איזבל ללכת להבחן עם אליהו וזה הראיה שאמ׳ אליהו אני נותרתי נביא ליי׳ לבדי ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים איש ולא זכר נביאי האשרה נראה שלא היו שם׃ ויקבוץ את הנביאים · ולא אמר את כל ישראל כי ישראל נקבצו מעצמם ברצון כששמעו כי אליהו רוצה לעשות מעשה הבחינה אבל הנביאים לא נקבצו אלא בהכרח אחאב כי ידעו כי שקר נסכם אבל נביאי האשרה לא יכול אחאב להכריחם ללכת שם מפני איזבל לפי שהיו אוכלי ש שלחנה לא רצתה שילכו שם׃ פסחים · כמו הפיסח שהוא פיסח בשתי רגליו כי מי שפיסח רגלו אחת נוטה על הרגל אחת ומי שהוא פיסח שתי רגליו אינו יודע באיזה רגל יעמוד כן אתם פוסחים על שתי הסעיפים והם המחשבות לפי׳ את׳ לשון נקבות לפי שפי׳ סעיפים מחשבות שאין אתם יודעים לברור בדעתכם מי האלהים אם האלהים אם הבעל ות״ת והלא הם נוטי׳ אחרי הבעל ולא היו נוטים אחרי ה האלהים כאמר כי כאשר ראו כי נעצרו הגשמים בדבר אליהו שהיה נביא יי׳ נטה לבבם אחרי יי׳ אלא שנביאי הבעל היו מתעים אותם ואומרים להם שלא יניחו עבודת הבעל כי היא תיטיב להם ומפני זה היו פוסחים על שתי הסעיפים וי״ת עד אימת אתון פליגין לתרין פלגוון הלא יי׳ הוא אלהים פלחו קדמוהי בלחודוהי ולמה אתון טען בתר בעלא ד דלית בהון צרוך והנה הנסיון שעשה אליהו אפשר שעשה אותו מלבו ובטח באל שלא ישיבנו ריקם ושיקדש שמו ברבים ומה שאמר ובדברך עשיתי כלומר אם תענני ידעו העם הזה כי לא מלבי אני עושה מה שאני עושה אלא בדברך ובמצותך שאני אומר אתה מקיים או אפשר שהאל אמ׳ לו אף על פי שהכתוב לא ספר וזהו שאמר ובדברך עשיתי אבל הראשון קרוב שאם האל אמר לו למה היה צריך לתפלה ויש לפרש כי הצריכו האל לתפלה אף על פי שאמר לו כמו בדבר המטר שאמר לו האל ואתנה מטר ואף על פי כן הוצרך להתפלל והטעם כדי שידעו ישראל כי נביא אמת הוא והאל שומע תפלתו ואם היה בא שלא בתפלתו היו אומרים מקרה הוא ובדבר האש היו א אומרי׳ על ידי כשפים הוא עושה׃ ולא ענו העם אותו דבר · לא רצו לומר לו לא הן ולא לאו לפי שהיו מסופקים בדבר אבל כ כששמעו הבחינה ענו ואמרו טוב הדבר׃ אמר

רשי

שתי הסעיפים · שתי המחשבות שאיככם מבינים להכריע מי האלהים ואם הבעל האלהים לכו אחריו׃ ולא ענו העם אותו דבר · שלא היו יודעין להבחין׃ אמר

רדק

אשר נתן להם. פירו׳ נתן להם בדברו שאמר להם בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשונה או פירוש אשר נתן להם אחאב כמו שאמר אליהו ויתנו לנו שני פרים ונתנם להם אחאב ויש בדברי אגדה דברים רחוקים מן השכל כי כשבחרו את הפר האחד ובאו לקחת אותו לא יכלו לזוז אותו ממקומו עד שאמר לו אליהו לך עמהם אמ׳ לו הפר לאליהו אני וחברי יצאנו מבטן אחד וגדלנו באבוס אחד הוא עלה לחלק הא׳ ושם הא׳ יתקדש עליו ואני עליתי לחלק הבעל להכעיס את בוראי אמר לו אליהו לך עמהם כשם ששמו של הקדוש ברוך הוא מתקדש על זה שעמי כך מתקדש עליך אמר לו וכך אתה יועצני איני זז ממקומי עד שתמסרני בידם הה׳ד אשר נתן בידם: ויפסחו על המזבח אשר עשה. תרגם יונתן ואשטתו על איגור׳ דעבדו ופשוטו עשו עצמם כפסחים וכואבי׳ הולכים וסבים על המזבח ופירוש אשר עשה דרך כלל כמו אשר עשו׳ כלומר אשר עשה ישראל: ויהתל בהם אליהו. בא דגש כמשפטו והשאר רפים וענינו כי התלוצץ ואמר להם דרך ליצנות קראו בקול גדול: כי שיח וכי שיג. שיח ודברים יש לו עם אחרים ואינו פונה לכם ופירוש שיג שרשו נשג מן השג תשג ומשקלו אם יעלה לשמים שיאו שרשו נשא וכן שיג שרשו נשג וענינו או יש לו אויבי׳ ורודף אחריהם להשיגם ויונתן תרגם אשתדיף: וכי דרך לו. או הלך לו בדרך לעסק מעסקיו: אולי ישן הוא. או שמא ישן הוא ואינו שומע אתכם ואם תקראו בקול גדול יקץ ואם הוא בדרך ישמע אתכם כשתקראו בקול גדול: ויקץ. בו׳ו אינן לבד ויו׳ד הסרש נעלמה: ויתגודדו. כמו לא תתגודדו ענין שריטה בבשר: כמשפטם. כן היה משפטם לעתים כדי להראות העם כי אז יענה אותם ויקבל תפלתם או יהיה הגדידה ממשפטי העבודה: ויתנבאו. דברו דברי התולים שהיה מנהגם לאמר לפני הבעל ותרגומו ואשתטיאו: עד לעלות המנחה. עד שעת קרבן מנחת הערב: ואין קשב. שאם היה להם מקשיב היה עונה אותם קשב כמו והקשיב קשב רב קשב: וירפא. דרך השאלה אמר לשון רפואה לבנות הריסת הבנין וכן כי עלתה ארוכה לחומת ירושלם וכן ויואב יחיה את שאר העיר: את מזבח יי׳ ההרוס. אמר כי מזבח היה שם מקדם שנבנה לשם יי׳. ואמרו בדרש כי זה המזבח בנה אותו שאול והוא מה שאמר והנה מציב לו יד והיה זה המזבח הרוס כי הרסו עובדי הבעל לכל המזבחות שבנו לשם יי׳ בשעת היתר הבמות ועתה משעה שעשה ירבעם העגלים מנע מהקריב במקום אחר אלא או בבית אל או בדן והרסו המזבחות כמו שאמר אליהו את מזבחותיך הרסו ובנה אליהו מזבח והקריב עליו בשעת איסור הבמות לצורך שעה ויש מפרשים וירפא את מזבח יי׳ ההרוס כי בנם שנעשה על ידו שבו בני ישרא׳ בתשובה וזבחו זבחים במזבח יי׳ שהיה הרוס ונמנע מהם

כמספר

רשי

אשר נתן להם. שהיה נשמט מהם שלא יקרב לע״ז וברח לו תחת כנפיו של אליהו אמר לו לך בשניכם יתקדש המקום: ויפסחו על המזבח אשר עשה. תירגם יונתן ואשטתו היו מרקדין כמשפטן על מזבחותם: ויפסחו. כמו ויפסעו: כי אלהים הוא. ארי אתון אמרין דחלא הוא: כי שיח לו וכי שיג לו. שמא יש לו דבר עם יועציו עבדיו או משיג ורודף הוא עבדיו במלחמה או דרך לו לבית הכסא: ויתגודדו. ל׳ לשון שריטה בכלי וכך היו נימוסיהן: ויתנבאו. ואישתטיאו: וירפא את מזבח יי׳ ההרוס. בנה מזבח והזכיר לישראל להיות מזבח יי׳ עולה על לבם ושגור בפיהם שהיה הרוס ונשבר ובטל שמו והזכרתו מפי כל עשרת השבטים כך שמעתי פשוטו ומדרשו שמעתי שאול בנה מזבח בהר הכרמל וזהו שאמר בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד ולהלן הוא אומר ויבן שם מזבח ומלכי ישראל הרסו כל המזבחות והבמות שבארצם שבנאו לשם שמי׳ ובנה אליהו מזבח זה של שאול שהיה הרוס: אשר

ראשנה׳ וסימ׳ וישם את השפחות. ויהי בלדתה ויתן יד. והקריב את אשר לחטאת. כל הפקודים למחנה יהודה ויהי לבני אהרן. בחרו לכם הפר האחד. ושלמתי ראשונה משנה. ומדתי פעלתם. במעל הזה ראשנה. והקרוב אליו כרשנא. במעל. ומלק׳ ושלמתי. ראשונה כתיב מ׳ל בו״ו וא״לף. ויהי לבני אהרן

ג׳ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לִנְבִיאֵי הַבַּעַל בַּחֲרוּ
ג׳ לָכֶם הַפָּר הָאֶחָד וַעֲשׂוּ רִאשֹׁנָה כִּי
ג׳ אַתֶּם הָרַבִּים וְקִרְאוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם
וְאֵשׁ לֹא תָשִׂימוּ׃ וַיִּקְחוּ אֶת הַפָּר
אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁם
ג׳ הַבַּעַל מֵהַבֹּקֶר וְעַד הַצָּהֳרַיִם לֵאמֹר
יג כסו׳ ואין ואין ל׳ הַבַּעַל עֲנֵנוּ וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה
וַיְפַסְּחוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה׃
יב׳ ל׳ וַיְהִי בַצָּהֳרַיִם וַיְהַתֵּל בָּהֶם אֵלִיָּהוּ
וַיֹּאמֶר קִרְאוּ בְקוֹל גָּדוֹל כִּי אֱלֹהִים
ל׳ ל׳ הוּא כִּי שִׂיחַ וְכִי שִׂיג לוֹ וְכִי דֶרֶךְ לוֹ
ל׳ רפי וחס׳ אוּלַי יָשֵׁן הוּא וְיִקָץ׃ וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל
ל׳ גָּדוֹל וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת
וּבָרְמָחִים עַד שְׁפָךְ דָּם עֲלֵיהֶם׃
ל׳ תד חס׳ ויד מ׳ל כופה מ׳ל יד׳ וַיְהִי כַּעֲבֹר הַצָּהֳרַיִם וַיִּתְנַבְּאוּ עַד
לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה
וְאֵין קָשֶׁב׃ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לְכָל
הָעָם גְּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְּשׁוּ כָל הָעָם אֵלָיו
ל׳ ל׳ וַיְרַפֵּא אֶת מִזְבַּח יְהוָה הֶהָרוּס׃

וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ לִנְבִיֵי בַעְלָא בְּחַרוּ לְכוֹן תּוֹרָא חַד וַעֲבִידוּ קַדְמֵיתָא אֲרֵי אַתּוּן סַגִּיאִין וּקְרוֹ בְּשׁוּם טַעֲוַתְכוֹן וְאֶשָּׁתָא לָא תְשַׁוּוּן׃ וּנְסִיבוּ יַת תּוֹרָא דִיהַב לְהוֹן וַעֲבָדוּ וּקְרוֹ בְּשׁוּם בַּעְלָא מִצַּפְרָא וְעַד עִידָן טִיהֲרָא לְמֵימַר בַּעְלָא עֲנֵינָא וְלֵית קָל וְלֵית דְעָנֵי וְאִשְׁטַּטוּ עַל אֵיגוֹרָא דַעֲבָדוּ׃ וַהֲוָה בְּעִידַן טִיהֲרָא וְחַיֵּיךְ בְּהוֹן אֵלִיָּהוּ וַאֲמַר קְרוֹ בְּקָל רַב אֲרֵי אַתּוּן אָמְרִין דַחֲלָא הוּא דִילְמָא שׁוּעֵי לֵיהּ אוֹ אִשְׁתְּדָפָא אִשְׁתְּדִיף אוֹ אוֹרַח הֲוַת לֵיהּ אוֹ דִילְמָא דְמוּךְ הוּא וְיִתְעַר׃ וּקְרוֹ בְּקָל רַב וְאִתְהַמְּמוּ בְּנִימוּסֵיהוֹן בְּסַיְפִין וּבְרוּמְחִין עַד דְּאִשְׁתְּפִיךְ דְּמָא עֲלֵיהוֹן׃ וַהֲוָה כְּמִעִיבַּר טִיהֲרָא וְאִשְׁתַּטִּיאוּ עַד לְמִיסַּק מִנְחָתָא וְלֵית קָל וְלֵית דְעָנֵי וְלֵית דְמָצִית׃ וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ לְכָל עַמָּא אִתְקְרִיבוּ לְוָתִי וּקְרִיבוּ כָל עַמָּא לְוָתֵיהּ וּבְנָא יַת מַדְבְּחָא דַייָ דַהֲוָה מְפַגַּר׃

ראישנה כתיב בי״וד בתר א״לף. ושארא ראשנה כתיב חס׳ וי״ו׃ מהבקר ג׳ וסימ׳ נכסר בסוף שמואל׃ בצהרים י״ב וסימ׳ כי אתי יאכלו האנשים. עד בא יוסף בצהרים. והיית ממשש. ויהי בצהרים ויהתל יכשלנו בצהרים. קומו ונעלה בצהרים. ויצאו בצהרים ובן הדד שתה שכור. בחור שדד בצהרים. והבאתי השמש בצהרים. כי עזה עזובה תהיה. ובלילה ימששו בצהרים. איכה תרעה איכה תרביץ׃

רלבג

הדרש הוא מהדברים המיוחסים למארים

ולזה אמר להם דרך התול שיקראו בקול גדול כי אלהים הוא מי שיוריד כחו על זה הבעל והוא המשרת העליון ולזה הוא רחוק מאד מכם ועוד סבה אחרת תסבב שלא ישמע אתכם והוא כי שיח וכי שיג לו והנה שיח שרשו נשח כמו פיח שרשו נפח והרצון בו שהעקר כחו כמו ונסחתם מעל פני האדמה כי הסמ״ך והשי״ן ישתתפו מאד בהוראות התיבה אשר הם בהם והנה עקירת כחו תהיה בהיותו בבית מלחמתו או בבית נופל או מה שידמה לזה. או ירצה בשיח עקירת התנועה והוא בהיותו עומד בין היושר והנזורות ושיג גם כן שרשו נשג בסמ״ך והוא מענין נזורות כי אז יחלש כחו להתנועע ביושר ולפי שיש בו אלו השנויים בתנועתו אולי ישן הוא עתה שאין לו כח וייקץ עם מה שתעירו כחו כשתקראו לו בקול גדול. או ירצה בו כי שיח לו והוא הדבור עם זולתו וזה משל למבטים אשר יהיו ממנו למשרתים ואז יתערב כחו בכחם. וכי שיג לו והוא השגת משרת אחר בדרך שידבקו יחד ויתן האחר הכח לשני׳ וכי דרך לו ר״ל שיפרד מהמבט או מהדיבוק או מביתו או מבית כבודו או שליטתו או זולת זה ממה שידמה לו. אולי ישן הוא עתה שאין לו כח מפני היותו בבית נופל וייקץ אם תקראו בקול גדול ולזה האמינו לו נביאי הבעל וקראו בקול גדול כי כן היה דרכם לאלו הסבות אשר זכר להם אליהו וזה היה בתכלית השגעון והשטות. הנה זה הוא הבאור הנאות מאד בזה. ואפשר שנאמר עוד שהרצון בזה הוא שאמר להם על צד ההתול קראו בקול גדול אחר שהוא אלהים לפי מחשבתכם ויש לו שיח ותפלה ר״ל שיקבל התפלה וכי שיג לו וכי דרך לו ר״ל שיש לו השגת דבר מבוקש ולו דרך יתנועע בו להשיגו ובהיות הענין כן אולי עתה ישן הוא ר״ל אחר שיש לו הפעלות התנועה שמא יש לו גם כן הפעלות השינה אחרי טרחו בתנועה וייקץ אם תקראו בקול גדול וזה אמר להם על צד הלעג. ואמנם הם קראו בקול גדול להיות זה מנהגם כשיבקשו דבר מהבעל וכדי שתשלם הבחינה נתן להם הבחירה שיבחרו הפר האחד. והנה אחר שבחרוהו נתנו להם שינתחוהו וישימו על העצים ואש לא ישימו. וידמה שהיה היום ההוא יום מארים ולזה רצה שיעשו זה בבקר. כי בשעה הראשונה הוא מושל יותר ולזה המתינו זה עד שעברה השעה הסמיכית כי אז תשוב הממשלה לו עד שהוא משתתף גם כן בממשלה בשאר השעות. ואפשר שנאמר כי הבחינה לא היתה באש מפני היותו משפע הבעל כמו שהכחנו אבל רצה לבחון מי הוא האלהים בדברים היוצאים מהטבע כי זה ממה שלא יוכל זולתי השם ית׳ לבדו: ויפסחו על המזבח. ר״ל שהיו הולכים וסבים אצל המזבח אשר עשה אחאב בעת קראם הבעל עננו: ויתגודדו. ר״ל חתכו בשרם בחרבות וברמחים עד שישפך הדם עליהם: ויתנבאו עד לעלות המנחה. ר״ל ודברו אלה הדברים ודומיהם: ואין קול ואין עונה ואין קשב. ר״ל שלא בא שום קול מהבעל ולא ענה אותם בזולת קול לעשות בקשתם ולא שפע ממנו דבר יתבאר שיש שם מקשיב לקולם: וירפא את מזבח יי׳ ההרוס. ר״ל שבנה הפעל העלה רפואה אל מזבח יי׳ ההרוס בישרא׳ עד שלא היו זובחים לו ית׳ כי אם לע״ז או אפשר שהיה שם מזבח בנוי ליי׳ להיותו במת יחיד והרסו אותו בעבדם ע״ז ואז הרסו כל המזבחו׳ שהיו שם לש״י כאמרו את מזבחותיך הרסו׃

ויעש

אשר היה דבר יי׳ אליו לאמר ישרא׳ יהיה שמך. למה נאמר כאן לפי שביום שנגלתה שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישראל בו ביום אמר לו גוי וקהל גוים יהיו ממך עתידי׳ בניך להקהל כשאר הגוים ולבנו׳ מזבח ולהקטיר עליו בשעת איסור הבמות ואני מתירה בדבר בבראשית רבה ותעלה. פוש״ד בלע״ז: כבית סאתים. רחבו בית סאתים מאה על חמשי׳ כחצר המשכן: כדים מים. להגדיל את הנס: שלשו וישלשו. ויצקו אישע על ידיו ונעשו אצבעותיו כמעיינות וכתמלאת התעלה הוא שנא׳ פה אישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו ונעשה נס במים על ידיו ראוי הוא שיעש׳ הנס במים על ידיו: ובדברך עשיתי. שהקרבתי בבמה בשעת איסור הבמות: ענני יי׳ ענני. ענני באש ענני במטר כך תירגם יונתן ורבותינו אמרו ענני באש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם: וידעו כי אתה יי׳. ואני עבדך ובשתפלתני לבשרם לעתיד לבא יאמינו בי כי אם היום תענני: ואתה הסיבות את לבם. נתת להם מקום לסור מאחריך ובידך היה להכין ל לבבם אליך ומדרש אגדה אם לא תענני אף אני אהיה כופר ואומר אתה הסיבות את לבם וכן אמ׳ משה אם כמות כל האדם ימותון אלה אף אני כופר ואומר לא יי׳ שלחני לדבר את ה התורה והמצות וכן אמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום לא דבר יי׳ בי: יי׳ הוא

כמספר שבטי יעקב. שתועיל זכות השבטים בדבר הזה ויענהו השם בתפלתו או להראותם כי שנים עשר שבטי בני יעקב עליהם להיות מחוברים ודבקים בי׳ להעלות במזבח אחד לא כמו שהיו עושים עתה כי שני השבטים היו מעלים עולה במזבח יי׳ והשאר במזבח הבעל לפיכך בנה לעיניהם המזבח משנים עשר אבנים וטעם אשר היה דבר יי׳ אליו לאמר ישראל יהיה שמך כי ב בבית אל שבנה שם יעקב אבינו מזבח ליי׳ נאמר שם ישרא׳ יהיה שמך כדי להגדיל שם זרעו אם יהיו דבקים בו כי ישראל הוא שם שררה כמו שאמר כי שרית עם אלהים ועם אנשי׳ ובו במקום שבנה יעקב אבינו מזבח ליי׳ ונאמר לו שם שמך ישראל עשו הם עגל ובנו שם מזבח לבעל: ובדברי רבותינו ז״ל ישראל יהיה שמך למה נאמר כאן לפי שביום שנגלית שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישרא׳ בו ביום אמר לו גוי וקהל גוים יהיה ממך עתידים בניך להקהל כשאר הגוי׳ ולבנות מזבח ולהקטיר קטרת עליו ב בשעת איסור הבמו׳ ואני מתירה בדבר: ויעש תעלה. עשה חפיר׳ סביב למזבח שילכו בה המים ורחב התעלה כשיעו׳ מקו׳ זריעת סאתים ושיעור׳ חמשי׳ אמה על חמשים אמה: מלאו ארבעה כדים מים. אמר זה להגדיל הנס שתאכל האש במקום המים ולא תכבה אף כי תלחך המים וצוה לתת שנים עשר כדי מים שהרי אמ׳ להם שנו ושלשו ושלשה פעמים ארבעה הם שנים עשר כדימים כטעם שנים עשר א אבנים למספר שבטי בני ישרא׳ ומה שלא צוה לתתם בפעם אחת שנים עשר כדי מים אלא בשלשה פעמי׳ כנגד האבו׳ שהם שלשה שהתפלל לאל ואמ׳ אלהי אברהם יצחק וישראל: ויצקו. כווי שלם ונמסך פא׳ הפעל בטעם כמו ונסכו ויקחו לכם כאן. ובדרש אלישע יצק מים על ידי

רבנה ג׳ וסימ׳ על פי יי׳ נתנו לו את. ויבנה את האבנים מזבח בשם יי׳. ויבנה ערים באשדוד דעזיה דד״ה. וא׳ ויבנה ערי יהודה: אברהם יצחק וישראל ד׳ דסמ׳כי בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא:

ויקח אליהו שתים עשרה אבנים
כמספר שבטי בני־יעקב אשר היה — ל רפי ותר כמספר
דבר־יהוה אליו לאמר ישראל יהיה
שמך: ויבנה את־האבנים מזבח — ג׳ דג״א
בשם יהוה ויעש תעלה כבית — ל
סאתים זרע סביב למזבח: ויערך
את־העצים וינתח את־הפר וישם
על־העצים: ויאמר מלאו ארבעה
כדים מים ויצקו על־העלה ועל־ — ל
העצים ויאמר שנו וישנו ויאמר — ל. ל
שלשו וישלשו: וילכו המים — ל. ל
סביב למזבח וגם את־התעלה מלא־ — ל
מים: ויהי בעלות המנחה ויגש — ה׳
אליהו הנביא ויאמר יהוה אלהי — נ״א כתח
אברהם יצחק וישראל היום יודע
כי־אתה אלהים בישראל ואני
עבדך ובדבריך עשיתי את כל־ — יתיר יו״ד
הדברים האלה: ענני יהוה ענני
וידעו העם הזה כי־אתה יהוה — יא רפין
האלהים ואתה הסבת את־לבם — ל
אחרנית: ותפל אש־יהוה — ז׳
ותאכל את־העלה ואת־העצים — ל
ואת־האבנים ואת־העפר ואת־ — ל. ל. ל
המים אשר־בתעלה לחכה: — ל

ונסיב אליהו תרתא עסרי אבניא
למניין שבטי בני יעקב די הוה
פתגמא דיי עמיה למימר ישראל
יהי שמך: ובנא ית אבניא מדבחא
בשמא דיי ועבד מזיקתא כבית
סאתן זרע סחור סחור למדבחא:
וסדר ית אעיא והדים ית תורא
ושוי על אעיא: ואמר מלו
ארבעכדין מיא ואריקו על עלתא
ועל אעיא ואמר תנו ותנו ואמר
תליתו ותליתו: ואזלו מיא
כחור כחור למדבחא ואף ית
מזיקתא מלי מיא: והוה במיסק
מנחתא וקריב אליהו נביא ואמר
יי אלהיה דאברהם יצחק וישראל
יומא דין יתידע אריאת יי דשכינתך
שריא בישראל ואנא עבדך ו
ובפתגמך עבדית ית כל פתגמיא
האילין: קביל צלותי יי באשתא
קביל צלותי יי במטרא וידעון
עמא הדין במעבדך להון ניסא
אריאת יי אלהים ואת ברחמתך
יתהון מישתאיל להון במימרך
לאתבותהון לדחלתך ואינון יהבו
ית לבהון פליג: ונפלת
אשתא מן קדם יי ואכלת ית
עלתא וית אעיא וית אבניא וית
עפרא וית מיא דבמזיקתא לחיכת:

אליהו ונעשה נס ונעשו עשרה אצבעותיו כמעינות ונתמלאת התעלה מים שנאמר ויצקו הה״ר אשר יצק מים על ידי אליהו: וילכו המים סביב למזבח. המים ששפכו על העולה ועל העצים הלכו על המזבח סביב כי באמצע המזבח היו העצים והעולה: מלא מים. צוה אליהו למלאת מים או הוא בעצמו מלא אותה והמים האלה לבד השנים עשר כדים: בעלות המנחה. בבית פירוש בשעת מנחת הערב: ובדבריך. כתיב ביו״ד וקרי בלא יו״ד והענין אחד אלא שזה יחיד וזה רבים וטעם ובדבריך שלא יאמרו מדעתי עשיתי כל מה שעשיתי ומה שאני עושה בכל זמן מדברי הנסים הם דברי כשפים או קסמים ואם תענני באש שירד מן השמים ידעו כי כל מה שאני עושה ברצונך ובבטחוני בך אני עושה: וידעו כי אתה אלהים בישרא׳ ואני עבדך לא כנביאים שהם עובדים ובדברי רבותינו ז״ל ובדברך עשיתי שלא יאמרו אליהו מקריב בבמה בשעת איסור הבמות ובדברך עשיתי ברצונך עשיתי: ענני יי׳ ענני. הכפל לחזק כמו שהוא בכל מקום שאין לו טעם אחר וכן אל אלהים יי׳ אל אלהים יי׳ וכן דרך כל מתפלל לשנות דבריו ולשלש כמו יי׳ שמעה יי׳ סלחה יי׳ הקשיבה והדומים להם ות״ת קבל צלותי יי׳ באישתא קבל צלותי יי׳ במיטרא כלומר כלל בתפילתו עתה ענין המטר שהיה עתיד להתפלל עליו בו ביום ורבותינו ז״ל אמרו ענני יי׳ באש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם ועוד בדרש בדבריהם ענני בזכותי ענני בזכות תלמידי: וידעו העם הזה כי אתה יי׳ האלהים. וכאשר תשלחני לבשר לעתיד לבא יאמינו בי אם היום תענני: ואתה הסיבות את לבם אחורנית. פירש הגאון רב סעדיה לבם שהיה אחורנית תסב אותו אליך עתה אם תענני ויש מפרשים לבם אחורנית מאמונת הבעל וידעו כי שקר כשכם ויש לומר אם תענני ידעו כי אתה האלהים לבדך ואתה שלא הראית להם עד עתה מופת גלוי שיכירו כי אתה אלהים ידמה שאתה הסיבות את לבם אחורנית.

רלבג

ויעש תעלה. היא חפירה ויעש אותה כבית סאתים זרע כמו שהיה הענין בחצר המשכן שהיה כמו בית סאתים זרע. והנה להפליג המופת רצה אליהו שירבו שם המים על העולה ועל העצים והנה עשה זה אליהו מעצמו לבטחו שהש״י יעשה המופת על ידו כמו שעשה מבן הצרפית כאמרו מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים או אולי צוהו הש״י על זה להסיר ישרא׳ מהחטא הגדול אשר היו בו: ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה. ר״ל בשליחותך ובמצותך כי ידמה שצוהו על זה כמו שזכרנו ואע״פ שנבאר שלא צוהו על זה הנה יתכן שיאמר כי בדברו עשה זה מפני שאמר לו שיראה אל אחאב ויתן מטר על פני האדמה והיה בלתי נכון שיתן מטר על פני האדמה עודם מחזיקי׳ ברשעתם כי אז יסור מעצירת המטר התועלת אשר בעבורו היה והוא כדי שישובו מדרכם הרעה אבל אם היה הענין כן יאמרו כי מקרה היה זה לא בסבת חטאם הנה מן ההכרח היה שיעשה תחלה מה שיהיה סבה להחזירם למוטב לפי מה שאפשר ואז יכירו כי עונותיהם הטו דבר עצירת הגשמים: וידעו העם הזה כי אתה יי׳ הוא האלהים. יכירו בזה כי אתה יי׳ הוא האלהים לבד ומה שנראה להם לפעמים שיגנם הבעל בבא בקשתם הנה זה לא היה מהבעל אבל אותן הפעלות באו מאתך וכאילו הסיבות את לבם אחורנית בהשפע אותן הפעלות מאתך כי הם חשבו שיהיו בסבת הבעל והמשל הנה היתה אמונתם כי בעבדם הבעל יתן הארץ יבולה הנה בתת הארץ יבולה שהיה מגיע מהש״י התחזקו להאמין בבעל לחשבם כי מאתו נהיה זה: ויורידם

ובדרש אם לא תענני אף אני אהיה כופר ואומר שאתה הסיבות את לבם אחורנית וכן אמר משה אם כמות כל האדם ימותון אלה לא יי׳ שלחני וכן אמר מיכה אם שוב תשוב בשלום לא דבר יי׳ בי ועוד דרשו ואתה הסיבות את לבם כי היה לך להכין את לבם לטובה ואין ראוי לסמוך על זה הפירו׳ כי הבחירה נתונה לבני האדם כמו שכתוב הנה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע האדם יבחר במה שירצה ורבותינו ז״ל אמרו גם כן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים והחכם הגדול הר״מבם ז״ל פירש כמשמעו מניעת מהם התשוב׳ לרוב פשעם כדי שיקבלו עונשם על דרך ויחזק יי׳ את לב פרעה וכן כי הקשה יי׳ אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו והדומים להם ויונתן תרגם וידעון עמא הדין במעבדך להון ניסא וגו׳ כבעמוד: לחכה. יבשה אותם עד שלא נשאר בתעלה שום לחות: יי׳ הוא

יי' הוא האלהים. הכפל לחזק האמונה בלבם אמרו ושנו יי' הוא האלהים: וישחטם שם. בזה לשחטו כייד כל העם היתה עמו כשראו זה המופת הגדול: עלה אכול ושתה. כראה כי היה מתענה לעצירת הגשמים ואמר לו שיאכל וישתה כי עתה ירד הגשם ופי' מה שאמר לו עלה ר"ל עלה על המרכבה כי הדרך מהר כרמל ליזרעאל ירידה היא לא עליה כמו שאמר אסור ורד וכן את' הכתו' בעמק יזרעאל בחיל יזרעאל כראה כי מקום עמק הוא אלא פי' עלה על המרכבה או פירושו שיעלה מן הנחל שהיו בו ש שחטו שם נביאי השקר ואמר שיעלה מן הנחל וילך אל העמק ש אהלו אשר נטו לו שם ושיאכל וישתה לא שילך עדיין יזרעאל: כי קול המון הגשם. ועדיין לא היה אלא פירושו כי עתה תשמע קול המון הגשם כי בטח אליהו באל שיתן המטר כמו שאמר לו ואתנה מטר על פני האדמה ועוד כי הרג עובדי הבעל ובטל הע"ז: ויעלה אחאב לאכול ולשתו'. עלה על המרכבה ללכת יזרעאל לאכול ולשתות וכראותו כי עלה אליהו אל ראש הכרמל להתפלל המתין לו ולא הלך עד שיראה מה יהיה ולפירושנו ה האחר עלה מן הנחל אל האהל לאכול ולשתות ואליהו עלה לו משם אל ראש הכרמל: ויגהר ארצה. כתרגו' וגחין שהתנפל לפני יי' על המטר למהר לתתו בעוד אחאב שם: וישם פניו בין ברכיו. כתיב חסר יו"ד הרבים ומה שאמר וישם פניו בין ברכיו אחר שאמ' ויגהר ארצה מתחילה התנפל והשתטח ארצה והתפלל ואח"כ ישב לו ושם פניו בין ברכיו ולא רצה לקום עדיין מתחינתו עד שידע אם יש סימן מטר לפיכך אמר לנערו הבט דרך ים בעוד שהיה הוא בתפילתו או פי' וישם פניו ויגהר ארצה כלומר שלא התפלל בפשוט ידים ורגלי' אלא שחה כלפי הארץ ושם פניו בין ברכיו והתפלל: עלה נא. אולי לא עלה נערו עמו אל ראש ההר או אם עלה עמו היה בראש ההר מקום גבוה יותר מאותו מקום שהיה בו אליהו ואמר לו הבט דרך ים והוא צד המערב כתרגו' או פירו' ים ממש כי הר הכרמל קרוב לים ומן

יי' הוא האלהים. ולא הבעל האלהים: ויגהר ארצה. וגחין לארעא להתפלל על הגשמים: דרך ים. אם תראה ענן עולה מן הים: אסור ורד. אסור מרכבותיך ורד מהר הכרמל לשוב לביתך פן ידחק אותך הגשם בדרך: עד כה ועד כה. בתוך שהלך השליח ובתוך שאסר המרכבת והשמים התקדרו: ויד יי'. ורוח גבורה מן קדם יי' כתלבש כח לרוץ לפני המרכב' ברגליו שלא ילך א אחאב יחידי שחלק כבוד למלכות: וישנס מתניו. כמו ויאזור אין לו דמיון ואף הוא לא בא אלא ללמד לשון זירות כזרזי כגבור: כה

ימלט י"ג וסימ' ויאמר אליהו להם תפשו את· ויבאו לעשות זבחים ועלות· היקח מגבור מלקוח· גם שבי גבור יקח· וצדקיהו מלך יהודה· ראיתי את יי' נצב· אל ינוס הקל· והיה כל אשר יקרא· ובזה אלה

וַחֲזוֹ כָל עַמָּא וּנְפָלוּ עַל אַפֵּיהוֹן וַאֲמָרוּ יְיָ הוּא אֱלֹהִים יְיָ הוּא אֱלֹהִים׃ וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ לְהוֹן אוּחוּדוּ יָת נְבִיֵי בַעֲלָא גְבַר אַל יִשְׁתֵּיזִיב מִנְהוֹן וַאֲחָדִינוּן וַאֲחָתִינוּן אֵלִיָּהוּ לְנַחֲלָא דְקִישׁוֹן וּנְכָסִינוּן תַּמָּן׃ וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ לְאַחְאָב סַק אֱכוֹל וְאִשְׁתְּ אֲרֵי קָל אִתְרְגוֹשַׁת מִטְרָא׃ וּסְלֵיק אַחְאָב לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי וְאֵלִיָּהוּ סְלֵיק לְרֵישׁ טוּרָא דְכַרְמְלָא וּגְחִין לְאַרְעָא וְשַׁוִּי אַפּוֹהִי בֵּין בִּרְכּוֹהִי׃ וַאֲמַר לְעוּלֵימֵיהּ סַק כְּעַן סְכֵי לְאוֹרַח מַעַרְבָא וּסְלֵיק וּסְכָא וַאֲמַר לֵית מִדָּעַם וַאֲמַר תּוּב שְׁבַע זִמְנִין׃ וַהֲוָה בְּזִמְנָא שְׁבִיעֵיתָא וַאֲמַר הָא עֲנָנָא סָלֵיק זְעֵירָא כְּפִיסַּת יַד גְּבַר סָלֵיק מִמַּעַרְבָא וַאֲמַר סַק אֵימַר לְאַחְאָב אַזְדְּרַז וְחוּת וְלָא יְעַכְּבִינָּךְ מִטְרָא׃ וַהֲוָה עַד דְּמִיזְדְּרַז וְנָחֵית וּשְׁמַיָּא אִתְחֲפִיאוּ עֲנָנָא וְרוּחָא וַהֲוָה מְטַר סַגִּי וּרְכִיב אַחְאָב וַאֲזַל לְיִזְרְעֶאל׃ וְרוּחַ גְּבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ הֲוָת עִם אֵלִיָּהוּ וְזָרֵיז חַרְצֵיהּ וּרְהַט קֳדָם אַחְאָב עַד דְּאָתָא לְיִזְרְעֶאל׃ וְחַוִּי אַחְאָב לְאִיזֶבֶל יָת כָּל דִּי עֲבַד אֵלִיָּהוּ וְיָת כָּל דִּקְטַל יָת כָּל נְבִיֵי שִׁקְרָא בְּחַרְבָּא׃

וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים׃ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לָהֶם תִּפְשׂוּ אֶת־נְבִיאֵי הַבַּעַל אִישׁ אַל־יִמָּלֵט מֵהֶם וַיִּתְפְּשׂוּם וַיּוֹרִדֵם אֵלִיָּהוּ אֶל־נַחַל קִישׁוֹן וַיִּשְׁחָטֵם שָׁם׃ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לְאַחְאָב עֲלֵה אֱכֹל וּשְׁתֵה כִּי־קוֹל הֲמוֹן הַגָּשֶׁם׃ וַיַּעֲלֶה אַחְאָב לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְאֵלִיָּהוּ עָלָה אֶל־רֹאשׁ הַכַּרְמֶל וַיִּגְהַר אַרְצָה וַיָּשֶׂם פָּנָיו בֵּין בִּרְכָּו׃ וַיֹּאמֶר אֶל־נַעֲרוֹ עֲלֵה־נָא הַבֵּט דֶּרֶךְ־יָם וַיַּעַל וַיַּבֵּט וַיֹּאמֶר אֵין מְאוּמָה וַיֹּאמֶר שֻׁב שֶׁבַע פְּעָמִים׃ וַיְהִי בַּשְּׁבִעִית וַיֹּאמֶר הִנֵּה־עָב קְטַנָּה כְּכַף־אִישׁ עֹלָה מִיָּם וַיֹּאמֶר עֲלֵה אֱמֹר אֶל־אַחְאָב אֱסֹר וָרֵד וְלֹא יַעַצָרְכָה הַגָּשֶׁם׃ וַיְהִי עַד־כֹּה וְעַד־כֹּה וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עָבִים וְרוּחַ וַיְהִי גֶּשֶׁם גָּדוֹל וַיִּרְכַּב אַחְאָב וַיֵּלֶךְ יִזְרְעֶאלָה׃

יט וְיַד־יְהוָה הָיְתָה אֶל־אֵלִיָּהוּ וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב עַד־בֹּאֲכָה יִזְרְעֶאלָה׃

וַיַּגֵּד אַחְאָב לְאִיזֶבֶל אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִיָּהוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאִים בֶּחָרֶב׃

ל' חס · ג' · ג' רפ' · ג' · ברכיו ק' · ל' חס · ג' חס' יקד' ב' רגל של · ל' · ל' ומ' ל' · יו' וער ' ל' · ז' · ג' · ל' · ו' מ' ל' ה' בתרא

ימלט י"ג וכו' תפש לגבריא דכשלא סביה ונדקיה חמא ועין רפטע ידא באחתא תכומתא ושקרא במיכאל

רלבג

ויורידם אליהו אל נחל קישון וישחטם שם. יתכן שצוה העם לשחוט אותם שם ו ונספר שהוא בעצמו שחט אותם בקנאו לש"י כמו שהרג שמואל את אגג בידו והרג פנחס זמרי וכזבי ב בידו בקנאתו לש"י וזהו היותר נאות: עלה אכל ושתה כי קול ה המון הגשם. ר"ל שקודם השלימך ל לאכול ולשתות תשמע קול המון הגשם והנה אמר לו שיעלה לפי שהעיר היא הסמוכ' להר הכרמל היתה יותר גבוהה מהמקום שהיו בו אליהו וישרא' והנה בטח אליהו בש"י שיעשה זה או ידע זה בנבואה: ואליהו עלה אל ראש הכרמל. ידמה שנבחר עלה שם כדי שיוכלו לראות משם אם עבים עולים מצד המערב או אולי היה אויר המקו' ההוא יותר זך ולזה יתכן שתהיה תפלתו יותר נשמעת מהמקום ה ההוא כי לזכות האויר יהיה המקום יותר מוכן אל שידבק בו השפע האלהי: ויגהר ארצה. ר"ל שכפף ראשו למטה בדרך ששם פניו בין ברכיו והיה מתפלל לש"י עם זה ההכנע וההצטער כדי שתהיה תפלתו נשמעת יותר כי ימהר הש"י להביא המטר להשגחתו על הנביא שלא ישקוד בזה הצער: עלה נא הבט נא דרך ים. ידמה שלא עלה עמו נערו וקרא לו שיעלה שם להביט דרך ים אם יראה דבר מורה על ירידת המטר כי לא היה מסכים אליהו להסיר עצמו מהמצב ההוא המצער אותו עד יראה בסימן ששמע הש"י תפלתו ולזה לא היה אליהו בעצמו יכול להביט זה והנה היה מתפלל אליהו תמיד בהיותו בזה המצב וכאשר היה משלים התפלה היה קורא לנערו שיבט דרך ים אם יראה שום ענן והיה אומר לו אין מאומה עד הפעם השביעית שאמר לו שכבר ראה עב קטנה ככף איש עולה מים. והנה הוצרך אליהו בכל זה לפי שלא היו ישראל ראויים מצד עצמם בשיגיע להם הש"י זה הטוב על דרך המופת ולולי רוב תפלת אליהו והצטערו בזה האופן לא היה מגיע להם מטר בזה הדרך אבל יבא להם כמנהג הטבע בשתסור עצירת המטר שהביא הש"י להם ואמנם רצה אליהו שיגיע להם המטר תכף כדי שיכירו כי עונותיהם היו מסבבים עצירת המטר ולזה בא המטר תכף ששבו אל יי': אסור ורד אל שעצרכה הגשם. ר"ל אם תרצה שלא יעצרך הגשם פה לרבויו אסור המרכבה תכף ורד ליזרעאל קודם בא הגשם: וירכב אחאב וילך יזרעאלה. ידמה שבהיותו בדרכו ירד גשם גדול קודם בואו ליזרעאל: ויד יי' היתה אל אליהו. ר"ל שכבר בא אליו דבר יי' שיעשה זה ר"ל לשנס מתניו ולרוץ לפני אחאב עד שבא אחאב ליזרעאל והנה שנוס מתניו הוא מחובר מתניו בדרך שיתכן לו לרוץ בזולת נזק באבריו הפנימיים מפני חוזק התנועה: את כל אשר עשה אליהו. הוא מה שעשה להוריד האש על העולה בדרך שאכלה העולה והעצים והאבנים והעפר והמים אשר בתעלה לחכה לבחון כי יי' הוא האלהים ומה שעשה מהבאת המטר: ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב. ידמה שהודיע לה שהוא צוה לתפשם כלם ולהורידם לנחל קישון ושחטם שם כאילו רצה שלא יטמא דמם את הארץ ולזה נשפך דמם אל הנחל שיוליכהו למקום רחוק: כה

הים יעלו העננים לפי' אמר לו הבט דרך ים: שוב שבע פעמים. ז' פעמים אמר לו שוב כי לא היה רואה בכל פעם שום סימן עד השביעית: עלה אמור אל אחאב. אולי המקום שעלה בו אחאב לאכול ולשתות היה מקום גבוה בהר: אסור ורד. פי' אסור מרכב' ורד ללכת ליזרעא' מהר שלא יעצרכה הגשם כל כך יהיה הגשם גדול שלא תוכל ללכת בדרך: יעצרכ'. בה"א כמו והיו לאות על ידכה כמו הנכבת עתכה ולא יענוכה והדומים להם: ויהי עד כה ועד כה. בין כך ובין כך כלומר בעוד שהיה אוסר מרכבתו ויורד מן המקום אשר אכל שם וי"ת והוה עד דמיזדרז ונחית: התקדרו עבים ורוח. חשכו מפני העבים והיה רוח והרוח סימן למטר ותרגו' איתחפיאו עננא ורוחא: ויד יי' היתה אל אליהו. כתרגומו ורוח גבורא מן קדם יי' הות עם אליהו וזריז חרציה כי כח וגבורה נוסף לו שהרי אחאב כבר רכב והוא הלך אחריו ברגלי' והשיגו ורץ לפניו עד יזרעאל: וישנס. ויחגור ולמדו רבותינו ז"ל מזה ואמרו לעולם תהא אימת מלכות עליך שהרי אליהו שנס מתניו ורץ לפני אחאב: באכה. כן דרך המקרא להורות המקום כמו באכה מנית באכה אשורה וכן כלם וכנוי הכ"ף כנגד יודע המקום: כה

להפר ברית· ומוצא אני מר במות· בוטח בלבו הוא כסיל· עד שקרים לא ינקה· ובעת ההיא יעמד מיכאל: עד כה ועד כה חד מן י"ז פסוקין בקריאה אית בהון עד ועד וסימ' עד אנה ינאצוני העם הזה· ישלח יי' בך את המארה את המהומה· וירד ימה אל גבול היפלטי· והערבה עד ים כנרת· ויהמם יי' לפני ישראל· ויהי עד כה ועד כה והשמים· ואל התנו דמי לו· עד יבונן ועד לא ישוב חרון אף יי' קדמא· לא ישוב חרון אף יי' עד תניינא· ונעו מים עד ים· ותכן כל מלאכה שלמה דד"ה· רק הכהנים היו למעט· ויקבלון מלכותא קדישי עליונין· אחריו החזיק מלכיה· אחריו החזיק בנוי בן חנדד· ואמר אלהם לא יפתחו שערי· כי גדול עד שמים חסדך:

כה יעשון אלהים וכה יוסיפון. דרך שבועה כמו כה יעשה אלהים לי וכה יוסיף ואמר בלשון רבים כי דעתה אל האלהים שהיתה עובדת הבעל והאשרה ומן התימה מה שתרגם יונתן כדין יעבדון דחלתא דיי׳ ובנסחא טובה מצאתי כדין יעבדון דחלתאי וזה הוא האמת והנוסח שכתוב בהם דחלתא דיי׳ טעות סופר הוא: וירא ויקם. ראה עצמו בסכנה והלך ונמלט אל נפשו והמפרשים וירא כמו ויירא לא ידעתי למה ועוד כי לא יתכן מדרך הדקדוק וגם יונתן תרגם וחזא וקם ואזל לשיזבא ית נפשיה: ויבא באר שבע אשר ליהודה. לא נאמר אשר ליהודה אלא בעבור באר שבע אשר במצא בנחלת בני שמעון כי הוא אותו הכתוב גם כן בנחלת בני יהודה וכבר פירשתי כי שתיהן אחד ולפי שנחלת בני שמעון בתוך נחלת בני יהודה מנה אותו עם יהודה ומנאו עם שמעון אלא אמ׳ אשר ליהודה כלומר יצא לו מתחת רשות אחאב ומארצו והלך לו אל ארץ יהודה מפחדו מאיזבל: והוא הלך במדבר. אפילו בארץ יהודה לא בטח כי ירא שמא תשלח איזבל להרגו שם ויצא מן הישוב והלך לו במדבר במקום שלא ימצא מחיה וימות כי בחר מותו מחייו או יראה אליו דבר יי׳ מה יעשה: תחת רותם אחת. אחת כתיב וקרי אחד כי יאמר בלשון זכר ונקבה אבל לשון זכר יראה יותר ורותם מן נחלי רתמים כמו מן בקר בקרים והוא עץ שפל שנחלתו חמה מאד יש מפרשים שהוא שלושין אותו זכי״שטא ויש אומרי׳ שהוא שלוצים ייני״ברי: ויאמר רב. כלומר רב לי עוד בעולם הזה ואני בו בסכנה כל יום ויום ויונתן תרגם ואמר סגי לי ארכא עד אימתי אנא מיטרף כדין: כי לא טוב אנכי מאבתי. נראה כי ארכו ימיו יותר מימי אבתיו וזה ראיה לאומר פנחס זה אליהו: תחת רותם אחד. ובאמרו פעם שנית תחת רותם אחד ולא אמר תחת הרותם להודיע כי הרותם היה יחידי ולא מצא באותו המדבר מחסה אחר שיסכב שם אלא אותו רותם לבדו ובדוחק היה יכול לחסות תחתיו: והנה זה מלאך. אינו אומר זה על הודעת המלאך אלא יבא על הזמנת העת כמו הנה וכן קול דודי הנה זה בא והיה מספיק באחד שלא יבאו שניהם למהירות הזמנת הענין כלומ׳ תכף שישן בא אליו המלאך ונגע בו והעירה משנתו ויאמר לו קום אכול: עוגת רצפים. עוגה אפויה בגחלים: ויאכל וישת. לא אכל כל העוגה ולא שתה כל המים שהרי פעם שנית אמר לו שיאכל ולא ראינו שיאכל ושיהיה שם עוגה אחרת ולא מים אחרים: כי רב ממך הדרך. והוא לא היה יודע אנה ילך אלא שהיה הולך לתומו ארבעים יום וארבעים לילה עד הר חורב ונתיישר לו הדרך שם כמו לארון שאמר וישרנה הפרות בדרך וגו׳ וכשהגיע שם עמד כי חשב כי שם יראה לו דבר יי׳ שבאותו ההר נגלה תחלה למשה ובו נגלה הכבוד ונתן תורה לישראל או היתה העמידה בלי כוונתו כמו שהיתה ההליכה שמה: בכח האכילה ההיא. לא היה זה כנס משה רבינו כי בו נאמר ארבעים יום וארבעי׳ לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ולא אמ׳ שעמד בכח האכילה ובאליהו אמר בכח האכילה כלומר שנשתהא המאכל באסטומכא ולא נשלם אותו הכח המבשלת ולא משכה אותו כח המוסך וכזון הגוף באותו מאכל ארבעי׳ יום וארבעים לילה: ויבא שם אל המערה. מערה היתה בהר סיני ועליה נאמר ושמתיך בנקרת הצור כמו שתרגם אנקלוס במערת טינרא: מה לך פה אליהו. טעם השאלה תחלת הדברים לשמוע המענה כדרך לשון בני אדם וכן שאלת מה לך היום כי תנוס מפני התשובה אי הבל אחיך הרצחת וגם ירשת הראית כי נכנע אחאב ואף על פי שהוא יודע לב בני האדם וכן ויאמר לו איכה מה זה בידך וכן ענין מה לך פה למה יצאת ממקומך מה יש לך פה: קנא קנאתי ליי׳. הקנאה שקנאתי לשם יי׳ והרגתי נביאי הבעל המתעים את ישראל עד שעזבו בריתך שכרת עם בני ישראל בהר סיני. ובדרש בריתך שבטלו מהם ברית מילה אותה הקנאה גרמה לי לצאת ממקומי לברוח מפני איזבל ולבא פה: את מזבחותיך הרסו. כמו שאמר למעלה את מזבח יי׳ ההרוס: ואת נביאיך הרגו בחרב. כמו שאמר למעלה בהרוג איזבל את נביאי יי׳: ואותר אני לבדי. והלא נותרו המאה שהחביא עובדיה אלא לפי שלא היו נודעים הרי הם כאילו אינם: בא

יעשון ה׳ בקריא׳ וסימ׳ והזהרת אתהם את החקים ואת התורו׳. ועלי זקן מאד. והשלח איזבל מלאך אל אליהו לאמר. בן הדד דמלכים. הכה אפרים שרשם יבש: ז׳ מלין כתיב ת״ו ולא קרינן וסי׳ באחת ובאנו אליו באחת המקומות. אחה תחת רתם אחת. המומהתים ותקח יהושבע בת המלך. ארבעת ואתה בן אדם כה אמר יי׳. בשנת ויהי בשנת ההיא בראשית ממלכת צדקיהו. בשנת הדבר אשר היה אל ירמיהו. התפלשתי בגת אל תגידו:

וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם: וַיַּרְא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר שֶׁבַע אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ שָׁם: וְהוּא־הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם אֶחָת וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר רַב עַתָּה יְהוָה קַח נַפְשִׁי כִּי־לֹא־טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי: וַיִּשְׁכַּב וַיִּישַׁן תַּחַת רֹתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֱכוֹל: וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַת רְצָפִים וְצַפַּחַת מָיִם וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכָּב: וַיָּשָׁב מַלְאַךְ יְהוָה שֵׁנִית וַיִּגַּע־בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֱכֹל כִּי רַב מִמְּךָ הַדָּרֶךְ: וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב: וַיָּבֹא־שָׁם אֶל־הַמְּעָרָה וַיָּלֶן שָׁם וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ: וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ:

ושלחת איזבל אזגדא לות אליהו למימר כדין יעבדון דחלתאי וכדין יוספן אלהן כעידנא הדין מחר אשוי ית נפשך כנפשא דחד מנהון: וחזא וקם ואזל לשיזבא נפשיה ואתא לבאר שבע די לשבטא יהודה ושבק ית עולימיה תמן: והוא הליך במדברא מהלך יומא ואתא ויתיב תחות ריתמא חד ושאיל ית נפשיה לימות ואמר סגי לי ארכא עד אימתי אנא מטרף כדין כען יי סב נפשי ארי לא טב אנא מאבהתי: ושכיב ודמוך תחות רתמא חד והא דין מלאכא קריב ביה ואמר ליה קום אכול: ואסתכי והא אסדוהי חררא מעופפא וצלוחיתא דמיא ואכל ושתי ותב ושכיב: ותב מלאכא דיי תניינות וקריב ביה ואמר ליה קום אכול ארי סגי מינך אורחא: וקם ואכל ושתי ואזל בחילא דאכילתא ההיא ארבעין יממין וארבעין לילון עד דאתא לטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי לחורב: ועל תמן למערתא ובת תמן והא פתגמא דיי עמיה ואמר ליה מה לך כא אליהו: ואמר קנאה קניתי קדם יי אלהא צבאות ארי שבקו קימך בני ישראל ית מדבחך פגרו וית נביייך קטלו בחרבא ואשתארית אנא בלחודי ובעו ית נפשי למקטלה:

רשי

כה יעשון אלהים. לא כמו שעשית לנביאי הבעל: רותם. ייניב״רא בלע״ז ויאמר רב. סגי לי ארכא עד אימתי אנא מטרף כדין: רצפים. פחמים וכן ובידו רצפה: אל המערה. היא נקרת הצור שעמד בה משה: את מזבחותיך הרסו. במו׳ יחיד הכעסו לשם שמים שהרי מזבח בית הבחיר׳ בירושלם היה: ורוח

רלבג

כה יעשון אלהים. אמרה זה בלשון רבים לרבוי האלוהות אשר היו עובדים להם: וירא ויקם וילך אל נפשו. ר״ל שכאשר ראה הסכנה שהוא בה לא רצה לסמוך על הנס אבל קם תכף והלך למלט את נפשו: ויבא באר שבע אשר ליהודה. ר״ל שכבר היה למלך יהוד׳ ולזה בא שם להמלט מיד איזבל ואף על פי שבא לנחלת בני שמעון ה הנה ידמה כי מפני היותו תוך ערי יהודה היו בני העיר ההיא תחת מלך יהודה או אולי במלחמות ש שנלחמו מלכי יהודה עם מלכי ישר׳ לקחו מלכי יהודה העיר ה הזאת: והוא הלך במדבר דרך יום. בחר ללכת במדבר כדי שלא יראהו איש שיוכל להגיד זה לאיזבל: וישב תחת רותם אחד. הוא עץ שפל גיניס״טה בלע״ז: וישאל את נפשו למות. הנה מחוזק הרעב היה בוחר במות ולזה אמר כי רב לו במה שחיה ובקש מהש״י שיקח את נפשו וימיתהו כי לא טוב הוא מאבותיו שיזכה מפני זה לאורך הנפלא מן החיים: עוגת רצפים. ר״ל עוגה שנאפית ברצפי אש: וילך בכח האכילה ההיא. ר״ל בכח שקנה מהאכילה ההיא הלך ארבעים יום וארבעים לילה ואולם אמר שקנה הכח מהאכילה ההיא כי קודם האכילה היה חלוש מאד והיה קרוב מאד למות מפני הרעב. והנה בא בדרך המדבר עד הר חורב שנתנה בו התורה לישראל: ויבא שם אל המערה וילן שם. ידמה שכבר היתה מערה בהר חורב ולן שם אליהו: והנה דבר יי׳ אליו ויאמר. אחשוב כי בתחלה בא אליו דבר יי׳ על דרך הנבואה ושאל לו הש״י מה לך פה אליהו ואע״פ שכבר ידע זה הש״י על דרך אמרו לקין אי הבל אחיך והנה השיב אליהו כי הוא מקנא לש״י כי בני ישראל עזבו את ברית התורה והרסו מזבחות הש״י כי לא רצו לעבוד כי אם אלהים אחרים והרגו נביאי השם בחרב כי כבר הרגה אותם איזבל כמו שקדם ונשאר אליהו לבדו מן הנביאים הידועים לה ובקשה להרוג אותו וכאילו שאל מהש״י על זה שיקום נקמתו על אלו הרעות שעשו ישר׳ והנה קרה זה לאליהו מרוב כעסו על חטאת ישראל אז אמר לו הש״י שיצא ויעמוד בהר לפני יי׳ ר״ל כי כשיראה לו כבוד יי׳ אז יצא מהמערה ודמה שכבר עשה זה השם ית׳ כדי שיבקש אליהו רחמים על ישראל לא שיתפלל להשחיתם על רוע מעלליהם כי היה רצון הש״י להאריך להם אפו כדי שישובו אליו ולזה הראה לו הדברים המשחיתים כמו הרוח הגדולה והחזקה שהיא מפרקת הרים ומשברת סלעים. ולא

פא ועמדת בהר. נראה כי פתח המערה היה בשיפוע ההר או בראשו לא בתחתית ההר שהרי אמר לו בא ועמדת בהר והוא עמד פתח המערה: והנה יי' עבר. פי' כבוד יי' עבר לפניו כמו שאמר במשה רבינו עליו השלום ויעבור יי' על פניו ועבר לפניו תחלה רוח גדולה וחזק והיה אומר לו הקול לא ברוח יי' כלומר הכבוד שהווה לטעתו ומה שאמר מפרק הרים ומשבר סלעים דרך ה הפלגה ואמר לו הקול בעבור הרוח כי הכבוד לא היה עובר עדיין ואחר עבור הרוח היה רעש שרעש ההר ואמר לו הקול כי הכבוד איננו באש ואחר עבור האש עבר הכבוד עם קול דממה דקה והבין אליהו כי אז עבר הכבוד כשומעו קול דממה דקה ׃ וילט פניו באדרתו. כמו שאמר במשה רבינו עליו השלום ויסתר משה פניו ופי' ויצא ויעמד פתח המערה כשמעו קול דממה דקה בא ועמד בהר פתח המערה ו וכסה פניו כמו שאמר לו הדבר בא ועמדת בהר לפני יי' ר"ל שיעבור הכבוד ומתוך אותו הקול דממה יצא אליו קול דבר שאמר לו מה לך פה אליהו ופירו' קול דממה דקה קול כמוך ות הפסוק כן והא יי' מתגלי וקדמוהי משריית מלאכי רוחא מפרקין טוריא ומתברין כיפיא קדם יי' וגו' כבעמוד ויש לשאול מה היה כל זה הענין ולא אמר לו מה יעשה עד שהביאו אל הר חורב והראה לו כל זה הכבוד והנראה בעיני כי כל זה היה גמול המעשה הטוב שעשה בהר הכרמל וקדש שם יי' בתוך בני ישר' והחזיר' למוטב עד שאמרו כלם יי' הוא האלהים יי' הוא ה האלהים והרג נביאי הבעל גמלו האל בגדקו והביאו אל מקום הכבוד עם פלא גדול שעשה עמו בדרך והראה לו כל הכבוד הזה וצריך להתבונן ברוח וברעש ובאש ובקול דממה דקה׃ וילט פניו. כסה פניו כמו לוטה בשמלה פני הלוט הלוט׃ שוב לדרכך. אחר שאמר לו שוב חבטיחו שלא יהרגו אותו ואמר לדרכך המדבריה דמשק ומדבר דמשק לא היה דרכו אלא אמר לו לך לדרכך ותקח מדרך הזה דרך המדבר דמשק למשוח חזאל מלך ארם והנה אליהו לא משח את חזאל ולא יהוא אמר לו הקב"ה על הקנאה אשר קנאת לי כי עזבו בני ישראל את בריתי אני מודיעך כי על ידי שלשה אלה אכלה כל העוזבים את בריתי ואתה תמשח חזאל למלך על ארם כלומר תצוה לאלישע שיהיה נביא תחתיך שימשח אותו למלך והוא יעשה רעה על ישראל וכן יהוא תמשח כלומר תצוה לאלישע שימשחהו וכן משחו אלישע ע"י אחד הנביאים אם כן למה צוה לו שילך מדברה דמשק כיון שלא משח הוא חזאל יתכן לפר' כי כיון שהלך מדברה דמשק ומצא בדרכו אלישע בן שפט והנבואה אמרה לו משיחת אלישע אחרון לחזאל ויהוא והוא מצאו ראשון הבין כי ע"י אלישע יהיו נמשחים ולא הקדימם האל בנבואה אלא על דרך הנקמה שיהיה ראשון חזאל ואחריו יהוא ואחריו אלישע כמו שאמר והיה הנמלט וגו'׃ מדברה דמשק. כפתחה הב"ת מפני הסמיכות וכן מדברה בית און׃ ומשחת את חזאל. לפי שמנוי המלוכה או הגדולה הוא ע"י משיחה ברוב כאמר למנוי אע"פ שאינו ע"י משיחה בלשון משיחה לפיכך אמר ומשחת את חזאל וכן אמר תמשח לנביא תחתיך וכן אמ' על האבות אל תגעו במשיחי וכן למשיחו לכורש׃ תמשח לנביא תחתיך. כיון שאתה רוצה להסתלק מן העולם שאמרת רב עתה יי' קח את נפשי צריך שתניח נביא תחתיך ותמנה אלישע בן שפט ותלמדהו. ודרש אי אפשי בנבואתך מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני׃ ימית יהוא. שהרג כל עובדי הבעל וכל בית אחאב שהיו עובדים ע"ז׃ ימית

ורוח גדולה. משריית מלאכי רוחא׃ רעש. משריית מלאכי זיעא׃ אש. משריית מלאכי אישא׃ קול דממה דקה. קל דמשבחין בחשאי אבל בנביאי אומות העולם אומר דממה וקול אשמע דממה היתה לשבח ואני שמעתי קול הבא מתוך הדממה רטיכטיש"כט בלע"ז ואין שומעין הקול ממש׃ וילט פניו. וכריך אפוהי וכן הוא אומר לוטה בשמלה׃ תמשח לנביא תחתיך. אי איפשי בנביאותך מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני׃ ימית

ורוח. ג' קמצין וסימ' כפרק הרים. ותבנית כל אשר היה ברוח בר"ה. אין אדם שליט ברוח לכלוא׃ ויאמר יי' אליו. והנה יי' ד' בקריאה וסימ' צא ועמדת בהר לפני. ויעש השליש תניינא דפסו' נמסר בריש סדר ויצא׃

וַאֲמַר פּוּק וּתְקוּם בְּטוּרָא קֳדָם יְיָ וְהָא יְיָ מִתְגְּלֵי וְקֳדָמוֹהִי מַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי רוּחָא מְפָרְקִין טוּרַיָּא וּמְתַבְּרִין כֵּיפַיָּא קֳדָם יְיָ וְלָא בְּמַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי רוּחָא שְׁכִינְתָּא דַיְיָ וּבָתַר מַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי רוּחָא מַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי זִיעָא וְלָא בְּמַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי זִיעָא שְׁכִינְתָּא דַיְיָ׃ וּבָתַר מַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי זִיעָא אִשָּׁתָא וְלָא בְּמַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי אִשָּׁתָא שְׁכִינְתָּא דַיְיָ וּבָתַר מַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי אִשָּׁתָא קָל דִּמְשַׁבְּחִין בַּחֲשַׁאי׃ וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אֵלִיָּהוּ וּכְרִיךְ אַפּוֹהִי בְּשׁוֹשִׁיפֵיהּ וּנְפַק וְקָם בִּתְרַע מְעַרְתָּא וְהָא עִמֵּיהּ קָלָא וַאֲמַר מָה לָךְ כָּא אֵלִיָּהוּ׃ וַאֲמַר קַנָּאָה קַנֵּיתִי קֳדָם יְיָ אֱלָהָא צְבָאוֹת אֲרֵי שְׁבָקוּ קְיָמָךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מַדְבְּחָךְ פַּגַּרוּ וְיָת נְבִיָּיךְ קְטַלוּ בְּחַרְבָּא וְאִשְׁתְּאָרִית אֲנָא בִּלְחוֹדַי וּבְעוֹ יָת נַפְשִׁי לְמִקְטְלַהּ׃ וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ אֱזֵיל תּוּב לְאוֹרְחָךְ לְמַדְבְּרָא דְדַמֶּשֶׂק וְתֵהָךְ וְתִמְשַׁח יָת חֲזָאֵל לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל אֲרָם׃ וְיָת יֵהוּא בַּר נִמְשִׁי תִּמְשַׁח לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וְיָת אֱלִישָׁע בַּר שָׁפָט מִמְּשַׁר מְחוֹלָה תִּמְשַׁח לְמֶהֱוֵי נְבִיָּא תְּחוֹתָךְ׃ וִיהֵי דְּיִשְׁתֵּיזֵיב מֵחַרְבָּא דַחֲזָאֵל יִקְטוֹל יֵהוּא

וַיֹּאמֶר צֵא וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִנֵּה יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְהוָה לֹא בָרוּחַ יְהוָה וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ יְהוָה׃ וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ יְהוָה וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה׃ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֵלִיָּהוּ וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הַמְּעָרָה וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר מַה לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו לֵךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְבַּרָה דַמָּשֶׂק וּבָאתָ וּמָשַׁחְתָּ אֶת חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל אֲרָם׃ וְאֵת יֵהוּא בֶן נִמְשִׁי תִּמְשַׁח לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְאֶת אֱלִישָׁע בֶּן שָׁפָט מֵאָבֵל מְחוֹלָה תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַּחְתֶּיךָ׃ וְהָיָה הַנִּמְלָט מֵחֶרֶב חֲזָאֵל יָמִית יֵהוּא

ד' רפוי' · ב' · ג' חסר · ב' קמצין · ל' · ב' חס' וכעניין · ז"ב · ב' · ב' · ו"פ · ב' כת' מית אין וסי' דמשק סקיפא · ב' רפין · ה'

ו' ר"פ בקריא' וסימ' מי שם פה לאדם או מי ישום. זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם. שמעתי את תפלתך. לך שוב לדרכך מדברה. עבור בתוך העם. קרא שמו יזרעאל׃

רלבג

ולא היה ברוח יי' כי אין מדרך הש"י שיביא הרעה אם לא לתכלית שיגיע מהם טוב ולפי שנתבאר לש"י שלא יהיו מקבלים תוכחת לא רצה לענשם על אלו החטאים לפי מה שראוי אבל המתין להם אם ישובו מדרכם הרעה. והנה היה אחר הרוח רעש והוא מזיק כי הוא כלי להפכת הארצות. וזכר גם כן שלא ברעש יי' כמו שזכרנו ברוח. והנה אחר הרעש אש שהוא יותר מזיק. וזכר גם כן כי לא באש יי' לסבה שזכרנו וכאילו באר בזה שאלו הרעות שיבאו להם בהדרגה אינם מכוונות מהש"י אך הסתיר פניו מהם ועזבם כמו מטרה לחצי הרעות הנכונות לבא עליהם והיה זה כן לפי שהרעות הבאות על צד הקנאת המוסר לא יועילו להם הלא תראה כי מפני עצירת הטל והמטר שלש שנים לא נכנעו מפני הש"י. והנה אחר האש קול דממה דקה. ר"ל קול כמוך מהש"י כאילו הוא מורכב מהקול והשתיקה והנה העיר בזה כי אחר נפלם באלו הרעות ולא ירגישו שענותיהם הטו שיהיו משולחים ונעזבים למקרי הזמן הנה יבא להם מוסר מה מהש"י אך לא יהיה שלם באופן שהיה מביא הש"י המוסר לישרא' במדבר בימי משה שהיה מגיע באופן שהיו מרגישים תכף כי בסבת העון היה אך יהיה בזה הענין כמו מורכב מהקול ומהשתיקה. וידמה כי מרוב כעס אליהו על רוב חטאת ישראל לא שם אל לבו להבין את דבר המראה הזאת ולזה השיב באופן שאמר בראשונה׃ ויהי כשמוע אליהו. ר"ל כשמוע אליהו קול הש"י הסתיר פניו מהביט אל האלהים ולזה כסה פניו באדרת שהיה לבוש בה ויצא מהמערה כמו שצוהו הש"י ועמד פתח המערה׃ ויאמר יי' אליו לך לדרכך מדברה דמשק. ר"ל שילך לדרכו אל מדבר דמשק ושם ימשח חזאל למלך על ארם והרצון בזה היותו נבחר למלך על ארם ושם ימשח יהוא בן נמשי למלך על ישר' ושם ימשח אלישע בן שפט מאבל מחולה לנביא תחת אליהו אחר שאין רצון אליהו להיות לנביא ולמזהיר לישרא' עד שבקש קץ בחייו מפני רוע מעשיהם ואמר לש"י שיקח את נפשו. ולפי שלא מצא שם בדרך כי אם אלישע בן שפט השליך אדרתו עליו לעשות לו סימן שיהיה נביא וילבש כנוא' אליהו עם שלבישת האדרת היתה סימן לנביא ולזה אמר הכתוב ולא ילבשו עוד אדרת שער למען כחש וידמה שהודיע אליהו לאלישע זאת הנבואה ובזה שיודיע לחזאל שהוא יהיה מלך על ארם ושימשח יהוא בן נמשי למלך על ישראל ולזה היה כאילו ימשחם אליהו או יהיה הרצון בזה כי מפני רצון אליהו בעונש ישראל לפי מה שירה מה שלמד עליהם חובה לפני הש"י הנה הוא סבת המשח חזאל למלך על ארם ומשח יהוא למלך על ישראל והמשח אלישע לנביא תחתיו ולזה אמר לו הש"י בכל אלו הדברים ומשחת כי הוא סבת המשחם כמו שזכרנו. והנה ימית יהוא רבים כי הוא השמיד כל בית אחאב והרג כל עובדי הבעל ונביאו וכהניו והרג איזבל אשר עליה אמ' אליהו קנת אלו הדברים לש"י ומה שאמר כי הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא אין הרצון בו שיקדם הרע שיעשה חזאל לישראל אל הרע שיעשה יהוא לישראל כי היה הענין בהפך זה כי בימי יהואחז בן יהוא היה הרע שעשה חזאל לישרא' אך הרצון בו שמה שהיה נמלט מחרב חזאל אם היו חיים ימית יהוא כי ידמה שלא היה כח לחזאל בבית אחאב לו היה קיים כי אחאב ובניו הם היו מצליחים תמיד כנגד מלך ארם. וכן

ימית אלישע· לא מצינו שהמית אלא ארבעים ושנים ילדים על ידי הדובים בריחו: לך שוב· מאחרי: כי מה עשיתי לך· שתבא אחרי: בשלם הבשר· בישל להם את הבשר כך פירשו רובם ומנחם וכן תירגמו יונתן כשתי תיבות ואני אומר אין צריך לחלקו לשתי תיבות ומהו בשלם הבשר בשלם לשני השוורים את הבשר שלהם שהצמד אין פחות מ שנים: ויתן לעם· מרוב שמחה עשה מ משתה: כי שלחתי אליך וגו׳ לי תתן· ידעתי כי תתנם לי אבל א אחרת אני גוזר עליך: כל

ימית אלישע· כי בהוכיחו אותם ולא היו שומעים אליו ולא היו שבים מדרכם הרעה האויבים יבואו עליהם והרגום וכאילו הוא היה ממית אותם כי יותר היו ענושים כשהיה מזהיר להם ומצוה משלא היה להם מזהיר או פי׳ ימית אלישע במות כי במות שישע באו גדודי ארם ומזהב בארץ: נשק לו· מלרע: והוא חורש· מצאו שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי״ב צמדים היו לפניו חורשים· וצמדים ר״ל בקר לפי שהשורי׳ נצמדים יחד בעת החרישה נקראו׳ צמד וצמדי׳ ות״י תרין עשר פדנים דתורא׳ צמידין קדמוהי: והוא בשנים העשר· מן הי״ב צמדים הוא היה חורש באחד מהם וי״א עבדיו היו כל אח׳ ואחד עם צמדו והוא מתורגם והוא רדי בחד מתרי׳ עשר והספור הזה להורות כי מצאו בי״ב והיה אות כי יהיה ממונה על י״ב שבטי ישר׳ לנביא ולמזהיר: וישלך אדרתו אליו· כמו עליו וכת׳ ורמא שושיפיה עלוהי ולא שעכבה אצלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו ועשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי׳ כידע שיבין כי מיי׳ יהיה כמו וידע כי הא־ל נתן בלב אלישע ללכת אחריו ולשרתו לכן׳ לא עשה לו סימן ומה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומר בלב שלם ופי׳ מה עשיתי לך רוצה לומר אם הטיתי א אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי: אשקה נא· במקצת הספרים השי״ן בקמץ חטף: וישב מאחריו· לנשק לאביו ולאמו העי״ם שלא ספר הכתוב ואחר כך שחט הבקר ועשה ש סעודה באותו השדה להורשים ולעם אשר באו אחריו ללוותו וזהו שאמר ויתן לעם כי מהעם לא היו אתו בשדה כי אם אחד עשר החורשים אלא זהו פירושו כי הלך לקחת רשות מאביו ו ומאמו ובאו אחריו מאנשי עירו ללוותו כי הוא כפרד מהם: צמד הבקר· אחד מהשנים עשר: בשלם הבשר· בשל להם הבשר כלומר לעם אשר אתו וכת״י בשיל להון ומרוב מהירתו ללכת אחרי אליהו לא המתין לחטוב עצים לבשל ובקע כלי הבקר והוא כלי המחרישה ובשל להם הבשר ומ״ם בשלם במקום להם

ז׳ פסוקים והוא והוא בקריאה וסי׳ ויהי נער מבית לחם יהודה· והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני· וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש· אותו תקדישו· והוא יבנה את היכל יי׳· אבל וזרים כחו· ואחר בא חצרון:

והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע:
והשארתי בישראל שבעת אלפים
ל כל הברכים אשר לא כרעו לבעל
וכל הפה אשר לא נשק לו:
וילך משם וימצא את אלישע בן
ז׳ כתו׳ אית בהו והוא והוא שפט והוא חרש שנים עשר צמדים
לפניו והוא בשנים העשר ויעבר
אליהו אליו וישלך אדרתו אליו:
ל ויעזב את הבקר וירץ אחרי אליהו
ל ויאמר אשקה נא לאבי ולאמי
ואלכה אחריך ויאמר לו לך שוב כי
מה עשיתי לך: וישב מאחריו
ל ויקח את צמד הבקר ויזבחהו ובכלי
ל הבקר בשלם הבשר ויתן לעם
ויאכלו ויקם וילך אחרי אליהו
ל ד וישרתהו: ובן
הדד מלך ארם קבץ את כל חילו
ל ושלשים ושנים מלך אתו וסוס
ורכב ויעל ויצר על שמרון וילחם
בה: וישלח מלאכים אל אחאב
ט׳ א׳ לשון קריאה וא׳ לשון עירה מלך ישראל העירה: ויאמר לו
כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי
י״ב ס״פ הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם:
ויען מלך ישראל ויאמר כדברך
ב׳ הושיעני אדני המלך לך אני וכל אשר לי:
וישבו המלאכים ויאמרו כה
אמר בן הדד לאמר כי שלחתי
אליך לאמר כספך וזהבך ונ
ל ונשיך ובניך לי תתן:

ודישתיזיב מחרבא דיהוא יקטול
אלישע: ואשאר בישראל שבעא
ל אלפין כל רכוביא דלא כרעו
לבעלא וכל פומא דלא נשק ליה:
ואזל מתמן ואשכח ית אלישע
בר שפט ודהוא רדי בתרי עשר
פדנין דתורא צמידין קדמוהי
והוא בחד מתרי עסרא ועבר
אליהו לותיה ורמא שושיפיה
ל עלוהי: ושבק ית תוריא ורהט
ל בתר אליהו ואמר אנשוק כען
לאבא ולאמא ואהך בתרך ואמר
ליה איזיל תוב ארי מה עבדית לך
ל : ותב מבתרוהי ונסיב ית פדן
ל תוריא ודרמיה וכמני תוריא בשיל
להון בסרא ויהב לעמא ואכלו
ל וקם ואזל בתר אליהו ושמשיה:
ל ובר הדד מלכא
דארם כנש ית כל משרייתיה ותלתי
ותרין מלכין עמיה וסוסון ורתיכי
וסליק וצר על שמרון ואגיח קרבא
בה: ושלח אזגדין לות אחאב
מלכא דישראל לקרתא: ואמר
ליה כדנן אמר בר הדד כספך
ודהבך דילי הוא ונשך ובנך
שפירייא דילי אינון: ואתיב מלכא
דישראל ואמר כפתגמך רבוני
מלכא דילך נפשי וכל דילי: ותבו
איזגדיא ואמרו כדנן אמר בר הדד
למימר ארי שלחית לותך למימר
כספך ודהבך ונשך ובנך לי תתן:

ויאמר לו כה אמר בן הדד ר״פ הוא חד מן י״ב ו אמר דסבירין ויאמרו וסי׳ נמסר בסדר מטות: הם י״ב ס״פ וסי׳ נמסר בסדר יתרו:

רלבג

וכן מה שאמ׳ והנמלט מחרב יהוא ימית א אלישע אין הרצון בו שיקדם הרע שעשה יהוא לישראל אל הרע שיתחדש להם בסבת אלישע כי הדבר היה בהפך והנה מה שהמית אלישע הוא ארבעים ושנים נערים שקללם ביי׳· וידמה שהרעב החזק אשר היה בשמרון היה ב בסבת אלישע ולזה אמר המלך כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם יעמוד ראש אלישע בן שפט עליו היום· וזכר שכבר יגיע זה הרע לשיעור שלא י ישארו בישראל כי אם שבעת אלפים איש והם אשר לא כרעו לבעל ולא נשקו לו· והנה אמר יהוא בן נמשי והוא אבי אביו כי כבר יקרא אבי ה האב אב כאמרו ו ותבאנה אל רעואל אביהן: והוא חורש שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים ה העשר· ר״ל שהיו שם שנים עשר חורשים היו לכל אחד מהם צמד בקר ואלישע היה חורש כי הוא היה א אחד מהשנים העשר החורשים· ואחשוב שזכר זה להעיר כי אבי אלישע היה עשיר מאד ועם כל זה נפרד אלישע מבית אביו לשרת אליהו מפני חוזק אהבתו החכמה: ויעבר אליהו אליו וישלך אדרתו אליו· ר״ל כי כבר עבר אליהו סמוך לו ובהיותו קרוב אליו מאד השליך כנפי אדרתו עליו עד שכבר הסך אדרתו עליו מדי עברו והנה הרבים תכף אלישע כי רצון אליהו היה אליו שיבא ויחסה תחת כנפיו ולזה עזב את הבקר ורץ אחרי אליהו ואמ׳ לו שיעזבהו לנשק אביו ואמו ואחר ילך אחרי אליהו: ויאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך· ירצה לפי מה שאתשוב לך לנשק אביך ואמך ושוב אחרי כי זה הוא מה שעשתי לך ר״ל שכבר עשיתי זה להעיר אותך שתבא לחסות תחת כנפי: ובכלי הבקר בשלם הבשר· ר״ל בשל להם הבשר וכאמר כתבשל נתן לעם אשר בשדה ואכלו וקם והלך אחרי אליהו ושרתו כדי שילמד יותר מחכמתו ממה שילמדו שאר תלמידיו כי המשרת הוא תמיד עם הרב ורואה מנהגיו ושומע דבריו תמיד וילמד יותר ממה שילמד התלמיד שאינו משרת: לך אני וכל אשר לי· ר״ל שתחת ממשלתך אני לעבדך ולעשות לך מס: אם

וכמוהו ארץ הנגב נתתני כתת לי ואמר כנוי העם ועדיין לא זכר העם וכמוהו ותפתח ותראהו את הילד והמתו אותו לאם והדומים להם: לך אני וכל אשר לי· לא אמר על דעת שיקח אלא שיהא הכל תחת ממשלתו להטיל מס ועבודה עליהם והוא שלח לו אחר כן לי תתן כלומ׳ מה שאמרת לי הם על דעת כן אמרתי כי מעתה תתן אותם כי אם כעת מחר אשלח את עבדי וגו׳ וזה היה בין הדברים הראשונים והאחרונים ומפני זה מאן אחאב והזקנים בדבריו האחרונים ומה שאמר ולא מנעתי ממנו פי׳ לא מנעתי אלא הודיתי לא שיהיו לו ולא שיקחם לפיכך אמרו לו הזקנים לא תשמע ולא תאבה· ובדרש כל מה שתבע בראשונה תבע בשניה חמדה הוא כסף וזהב נשים ובנים כלם חמדה הם אלא מהו כל מחמד עיניך דבר שהוא חמדה מתוך חמדה ואיזו זו התורה הנחמדים מזהב ומפז רב כיון ששמע מלך ישרא׳ כן אמר אין שלי הדבר הזה של זקנים הוא מיד ויקרא מלך ישראל לכל זקני הארץ ויאמרו אליו לא תאבה ולא תשמע לו כיון ששמע מלך ישראל לעצת הזקנים מיד ויצא מלך ישראל ויך את הסוס ואת הרכב ואמרו עוד לא נוכל לומר כי מחמד עיניך על ע״ז אמר שהרי כתוב ויאמרו אליו הזקנים וכל העם אל תשמע ואל תאבה והלא היו בהם כמה שלא עברו לבעל שנאמר והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו אלא ודאי מחמד עיניך זה ספר תורה ואמרו עוד מפני מה זכה אחאב למלכות עשרים ושתים שנה מפני שכבד את התורה הכתובה בכ״ב אותיות ר״ל תיבות כי בפסוק ויאמר למלאכי בן הדד וגו׳ כ״ב תיבות ובן הדד חושב בתיבה אחת לפי שהוא שם אחד ויש נסחאות כתוב בהן מפני שכבד את התורה שנתנה בכ״ב אותיות: כי אם

כי אם כעת מחר · כתרגומו אלהין כעידנא הדין מחר: לא אוכל לעשות · מתחפש בתיכו ותקח כל המחמד והכסים והבגים הטובים אלא מה שאלחת בראשונה שיהיו לך ותחת ממשלתך הדבר ההוא אעשה ואשמע לך בדבר ההוא: כה יעשון · לשון שבועה: אם יספוק עפר שמרון לשעלים · כל כך העם רב אשר אתי כי כל עפר שמרון ידבק בפרסו' רגליהם ולא יספיק ועל הדרך הזה ת"י אם יספוק עפר' דשמרון למיסב בשעולי פרסת רגלי עמא דעמי ויש לפרש לשעלים ענין מי מדד בשעלו מים שהוא האגרוף ופירו' אם כל אחד מן העם אשר אתי יקח מלא אגרופו מן העפר אשר בשמרון לא יספיק: ויאמר דברו · אמרו לו זה המשל וכת' אימרו ליה: אל יתהלל חוגר כמפתח · חוגר החרב להכנס למלחמה אין לו להתהלל כי אינו יודע מה יקרהו במלחמה כמפתח החרב שכבר יצא ונצח המלחמה הוא יכול להתהלל: ויאמר שימו · פירו' שימו כלי מלחמה להלחם על העיר: וישימו על העיר · הכינו כלי מלחמה להלחם על העיר וטרם ששמו הם על העיר יצאו נערי שרי המדינות בדבר הנביא כי בסכות היו שותין עדיין כשיצאו נערי שרי המדינו' בדבר הנביא וא"כ וישימו על העיר אינו אומר ששמו כן אלא שהכינו כלי המלחמה להלחם אל העיר וי"ת שימו איזדרזו ותרגם וישימו על העיר וכמנו על קרתא א"כ לדבריו פירו' וישימו על העיר שמו מארב על העיר ושאר החיל היו עדיין בסכות כשיצאו נערי שרי המדינות: והנה נביא אחד · אמרו כי הוא מיכיהו בן ימלא: בנערי שרי המדינות · והנערים האלה היו גדולים אצלו כי כן מנהג המלכי' שיגדלו בחצריהן בני השרים הגדולים וי"א כי הם בני התערובו' שלוקח המלך בני השרי' עמו להיות לו ערבון שלא ימרדו בו השרים ומה שאמר בנערי שרי המדינות ר"ל לא תצטרך להביא חיל ופרשים מ מחוץ אלא באותם שעמך נערי שרי המדינות והחיל אשר אתך בעיר ואפשר שאספו אל שמרון חיל מן הערים האחרות או היו משמרון השבעת אלפים ואפשר שאותם שבעת אלפים היו אותם אשר לא כרעו לבעל: מי יאסור המלחמה · כענין ויאסור את רכבו שהוא ענין קישור הרכב כי ראש המלחמה יקרא אוסר לפי שהוא מתחיל והעם אחריו ולמה שאל אחאב מי יאסר ומי יאסור אלא הוא שהיה מלך לא לפי שהיה עובד ע"ז והקב"ה עושה עם ישראל כן חשב אחאב שלא יעשה הקב"ה הנס אם יהיה שם הוא לפי שהוא עובד ע"ז לפיכך שאל מי יאסור המלחמה ויאמר אתה: סותם

כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו · והלא כל הראשונים דברי חמדה הם אלא מהו מחמד עיניך חמדה מתוך חמדה זה ספר תורה שנאמר בו הנחמדי' מזהב ומפז רב אמר אחאב בלבו דבר גדול זה מבקש אין זו שלי לבדי של זקני ישראל היא לפיכך ויקרא לכל זקני הארץ אע"פ שהיו עובדים ע"ז היו מכבדין את התורה: אם יספוק עפר שומרון לשעלים וגו' · למיסב בשעולי פרסת ריגלי עמא דעמי עפר ש שנדבק בפרסת רגלים לשעלי' · לשון מדרך כף רגל וכן במשעול הכרמים וכן מי מדד בשעלו מים שדרך בים סוף שנאמ' דרכת בים סוסיך: אם יספוק · אם יש דיי: דברו אל יתהלל חוגר כמפתח · אימרו ליה לא ישתבח דמיזדרז ונחית ב בקרבא כגבר דנצח וסליק מנה א יתהלל החוגר חרבו לרדת למלחמה שאינו יודע אם ינצח אם לאו: כמפתח: חגורת חרבו שעלה כבר מן המלחמה ונצח כך אין לאדוניכ' להתהלל בדבר העתיד: שימו · כלי המצור על העיר: נביא אחד · הוא מיכיהו בן ימלא: בנערי שרי המדינות · הם בני התערובות שהיו כל השרים של שאר האומות נותנים בניהם תחת ידו ערבו' שלא ימרדו בו: מי יאסור המלחמה · יערוך לצוות אותה: צא אתה תחלה וכה תמיתנו ועתה תריעו: שבעת אלפים · אומר אני הם שאמר עליהם כל הברכים אשר לא כרעו לבעל שבעת א אלפים: בבוכות

יספיק נ"ל כתי' ס' וחס' וחד כתי' ספוק ומ"ל

ולוא לה' מלאים וסי' נמסר בסדר ויקרא: יוסיפו ד' ב"ב חסרים יו"ד וסי' וכל ישראל ישמעו ויראון קדמא · וישלח אליו בן הדד · ועתה יוספו לחטא · אמרו בגוים לא יוספו לגור · הלין יוספו כתיב חס' יו"ד בתראה · בני

כִּ֣י אִם־כָּעֵ֣ת מָחָ֗ר אֶשְׁלַ֤ח אֶת־עֲבָדַי֙
אֵלֶ֔יךָ וְחִפְּשׂוּ֙ אֶת־בֵּ֣יתְךָ֔ וְאֵ֖ת בָּתֵּ֣י ב' מטעי' כהון ל'
עֲבָדֶ֑יךָ וְהָיָה֙ כָּל־מַחְמַ֣ד עֵינֶ֔יךָ
יָשִׂ֥ימוּ בְיָדָ֖ם וְלָקָֽחוּ׃ וַיִּקְרָ֤א מֶֽלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל֙ לְכָל־זִקְנֵ֣י הָאָ֔רֶץ וַיֹּ֗אמֶר דְּעֽוּ־
נָ֤א וּרְאוּ֙ כִּ֣י רָעָ֔ה זֶ֖ה מְבַקֵּ֑שׁ כִּֽי־שָׁלַ֣ח
אֵלַ֗י לְנָשַׁ֤י וּלְבָנַי֙ וּלְכַסְפִּ֣י וְלִזְהָבִ֔י וְלֹ֥א ל' · ל'
מָנַ֖עְתִּי מִמֶּֽנּוּ׃ וַיֹּאמְר֥וּ אֵלָ֛יו כָּל־
הַזְּקֵנִ֖ים וְכָל־הָעָ֑ם אַל־תִּשְׁמַ֖ע וְל֥וֹא ג' מלעי' כסו' בסיפ' · ה' מ"ל בסיפ'
תֹאבֶֽה׃ וַיֹּ֜אמֶר לְמַלְאֲכֵ֣י בֶן־הֲדַ֗ד
אִמְר֞וּ לַאדֹנִ֤י הַמֶּ֙לֶךְ֙ כֹּל֩ אֲשֶׁר־שָׁלַ֨חְתָּ
אֶל־עַבְדְּךָ֤ בָרִאשֹׁנָה֙ אֶעֱשֶׂ֔ה וְהַדָּבָ֣ר לכ' · ג'
הַזֶּ֔ה לֹ֥א אוּכַ֖ל לַעֲשׂ֑וֹת וַיֵּֽלְכוּ֙
הַמַּלְאָכִ֔ים וַיְשִׁבֻ֖הוּ דָּבָֽר׃ וַיִּשְׁלַ֥ח ב' וחס'
אֵלָיו֮ בֶּן־הֲדַד֒ וַיֹּ֗אמֶר כֹּֽה־יַעֲשׂ֤וּן לִי֙ ה' · יא
אֱלֹהִ֔ים וְכֹ֖ה יוֹסִ֑פוּ אִם־יִשְׂפֹּק֙ עֲפַ֣ר ד' לכ'
שֹׁמְר֔וֹן לִשְׁעָלִ֕ים לְכָל־הָעָ֖ם אֲשֶׁ֥ר ל'
בְּרַגְלָֽי׃ וַיַּ֤עַן מֶֽלֶךְ־יִשְׂרָאֵל֙ וַיֹּ֣אמֶר
דַּבְּר֔וּ אַל־יִתְהַלֵּ֥ל חֹגֵ֖ר כִּמְפַתֵּֽחַ׃ ל'
וַיְהִ֗י כִּשְׁמֹ֙עַ֙ אֶת־הַדָּבָ֣ר הַזֶּ֔ה וְה֥וּא ח' כבו' והוא הוא
שֹׁתֶ֛ה ה֥וּא וְהַמְּלָכִ֖ים בַּסֻּכּ֑וֹת וַיֹּ֤אמֶר
אֶל־עֲבָדָיו֙ שִׂ֔ימוּ וַיָּשִׂ֖ימוּ עַל־הָעִֽיר׃ י"ו וכל ונכותי דכו' במ"א ה' לפ בסיפ'
וְהִנֵּ֣ה ׀ נָבִ֣יא אֶחָ֗ד נִגַּשׁ֮ אֶל־אַחְאָ֣ב
מֶֽלֶךְ־יִשְׂרָאֵל֒ וַיֹּ֗אמֶר כֹּ֚ה אָמַ֣ר יְהוָ֔ה
הֲרָאִ֕יתָ אֵ֛ת כָּל־הֶהָמ֥וֹן הַגָּד֖וֹל הַזֶּ֑ה
הִנְנִ֨י נֹתְנ֤וֹ בְיָֽדְךָ֙ הַיּ֔וֹם וְיָדַעְתָּ֖ כִּֽי־אֲנִ֥י
יְהוָֽה׃ וַיֹּ֤אמֶר אַחְאָב֙ בְּמִ֔י וַיֹּ֗אמֶר לפסו' אית בהו ד' פעמי' ויאמ'
כֹּֽה־אָמַ֣ר יְהוָ֔ה בְּנַעֲרֵ֖י שָׂרֵ֣י הַמְּדִינ֑וֹת וסי' ויאמר יצחק אל
וַיֹּ֛אמֶר מִֽי־יֶאְסֹ֥ר הַמִּלְחָמָ֖ה וַיֹּ֥אמֶר אברהם אביו וידין
אָֽתָּה׃ וַיִּפְקֹ֗ד אֶֽת־נַעֲרֵי֙ שָׂרֵ֣י
הַמְּדִינ֔וֹת וַיִּהְי֕וּ מָאתַ֖יִם שְׁנַ֣יִם ל'
וּשְׁלֹשִׁ֑ים וְאַחֲרֵיהֶ֞ם פָּקַ֤ד אֶת־כָּל־הָעָם֙
כָּל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל שִׁבְעַ֖ת אֲלָפִֽים׃

אֲלָהֵין כְּעִידָנָא הָדֵין מְחַר אֶשְׁלַח
יַת עַבְדַי לְוָתָךְ וִיבַלְשׁוּן יַת בֵּיתָךְ
וְיַת בָּתֵּי עַבְדָךְ וִיהֵי כָּל רַגְגָא בְּעֵינָךְ
יְשַׁוּוּן בִּידֵיהוֹן וְיִסְבוּן׃ וּקְרָא
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְכָל סָבֵי אַרְעָא
וַאֲמַר דְעוּ כְעַן וַחֲזוֹ אֲרֵי בִישְׁתָּא
דֵין בָּעֵי אֲרֵי שְׁלַח לִי לְנְשַׁי וְלִבְנַי
וּלְכַסְפִּי וּלְדַהֲבִי וְלָא מְנָעִית מִנֵּיהּ
׃ וַאֲמָרוּ לֵיהּ כָּל סָבַיָא וְכָל עַמָּא
לָא תִשְׁמַע וְלָא תֵיבֵי׃ וַאֲמַר
לְאִזְגַּדֵי בַּר הֲדַד אֵימָרוּ לְרִיבוֹנִי
מַלְכָּא כָּל דִשְׁלַחְתָּא לְעַבְדָךְ
בְּקַדְמֵיתָא אַעֲבֵיד וּפִתְגָּמָא הָדֵין
לָא אִיכוּל לְמֶעְבַּד וַאֲזַלוּ אִיזְגַּדַיָא
וַאֲתִיבוּהִי פִּתְגָמָא׃ וּשְׁלַח לֵיהּ
בַּר הֲדַד וַאֲמַר כְּדֵין יַעְבְּדוּן לִי
דַחֲלָתָא וּכְדֵין יוֹסְפָן אִם יִסְפּוֹק
עַפְרָא דְשֹׁמְרוֹן לְמִיסַב בִּשְׁעוּלֵי
פַּרְסַת רִיגְלֵי עַמָּא דְעִמִּי׃ וַאֲתֵיב
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר אֵימָרוּ לֵיהּ
לָא יִשְׁתַּבַּח דְמִזְדָּרֵז וְנָחֵית בִּקְרָבָא
כִּגְבַר דְנַצַּח וְסָלֵיק מִנֵּהּ׃ וַהֲוָה
כַּד שְׁמַע יַת פִּתְגָמָא הָדֵין וְהוּא
שָׁתֵי הוּא וּמַלְכַיָא בִּמְטַלַּיָא וַאֲמַר
לְעַבְדוֹהִי אִיזְדָּרְזוּ וּכְמַנוּ עַל קַרְתָּא
׃ וְהָא נְבִיָא חַד קָרֵיב לְוַת אַחְאָב
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ הַחֲזֵיתָא יַת כָּל הֲמוֹנָא סַגִּיאָה
הָדֵין הָא אֲנָא מְסַר לֵיהּ בִּידָךְ יוֹמָא
דֵין וְתִידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ וַאֲמַר אַחְאָב
בְּמַן וַאֲמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ בְּעוּלֵימֵי
רַבְרְבֵי מְדִינָתָא וַאֲמַר מַן יְתַקֵּים
קְרָבָא וַאֲמַר אַתְּ׃ וּמְנָא יַת עוּלֵימֵי
רַבְרְבֵי מְדִינָתָא וַהֲווֹ מָאתַן וּתְלָתִין
וּתְרֵין וּבַתְרֵיהוֹן מְנָא יַת כָּל עַמָּא
כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שַׁבְעָא אַלְפִין׃

רלבג

עולה דשמואל · לדאבה עוד · יסיפו כתיב חסר וי"ו · ולא יוסיפו בני עולה דדברי הימים · כי ארך ימים ושנות חיים · יוסיפו כתיב מ"ל דמ"ל ושארא יספו כתיב: ישפק ג' ב' כתיב שי"ן וחד כתיב סב"ך וסימ' אם ישפוק עפר שמרון · ישפוק עלימו כפימו · בינינו יספוק וירב אמריו לאל: ודגהה ר"פ בסי' וסי' נמסר בריש סיפרא: ויאמר אחאב חד מן ב' פסוקים דאית בהון ד' פעמים ויאמר וסי' ויאמר יצחק אל אברהם · ודין:

אם יספוק עפר שמרון לשעלים · ר"ל שלא יספיק עפר שמרון לכל העם אשר ברגליו אם יקח כל אחד מהם ממנו מלא שעלו והוא מלא אגרופו: ויאמר דברו אל יתהלל חוגר כמפתח · ר"ל שכבר אמר למלאכי בן הדד שיאמרו לאדוניהם שאין ראוי שיתהלל בנצוח המלחמ' מי שהוא חוגר החרב ללכת למלחמה ואף על פי שיש לו חיל רב כמו שראוי להתהלל מי שהוא מפתח החרב אחר שובו מהמלחמה ונצח אויביו כי לא ידע החוגר מה יקרה לו כי לפעמים ינצח החיל המעט החיל הרב: ויאמר אל עבדיו שימו · ר"ל החיל והמלחמה על העיר: בנערי שרי המדינות · ידמה שבני שרי המדינות היו גדלים עם המלך בשמרון והיו אצלו לערבון שלא ימרדו בו שריו: פקד את כל העם כל בני ישראל שבעת אלפים · ר"ל שכבר פקד כל ישראל שהיו בשמרון וכבר היו שבעת אלפים ואלה לבדם יצאו להלחם עם חיל מלך ארם: אם

שותה שכור. שותה ומשתכר כארם בוטח שלא היה חושש לחיל שומרון: עזר אותו. שהיו עוזרים אותו: תפשום חיים. מה שאמר תפשום חיים תפשום אחד הוא אלא שמנה מפני הכפל ר״ל בין יצאו למלחמה בין יצאו לשלום תפשום חיים כי היה ברעתו כי היו מתגברים עליהם האנשים אשר היה הוא שולח אליהם עד שאם ירצו לתפשם חיים שיוכלו כי לא יעלה בלב אנשי שמרון שיצאו להלחם עמם כיון שיגעו אליהם מפחדם אליהם לפיכך אמר תפשום חיים ובגאוה ובגודל לבב אמר: ואלה יצאו מן העיר. פי׳ אלה אשר יצאו מן העיר נערי שרי המדינות והחיל אשר אחריהם כלומר החיל אשר נתמנו ללכת אחריהם הכו איש את אישו: ויכו איש אישו. מן האנשי׳ אשר יצאו משמרון כל איש מהם הכה איש הבא לנגדו מארם אם שלח מלך ארם אליהם לראות אם לשלום יצאו אם למלחמה יצאו וכיון שראו ארם כי הכו האנשים אשר שלחו אליהם וראו כי עצתם הופרה חשבו כי הגבורה והכח עמה׳ שלא פחדו מאנשיה׳ ונוסו כי פחד אלהים נפל עליהם:
על סוס ופרשים. נמלט על סוס שהיה רוכב עליו ופרשים שהיו עמו גם כן נסו ולא אמר כמה פרשים אלא מיעוט פרשים שנים ות״ע סוסי׳ ועמיה תרין רתיכין ובסחא אחרת מצאתי על סוסון ועמיה תרין זוג פרשי׳: ויצא מלך ישראל. אחרי אשר יצאו נערי שרי המדינו׳ ומקב׳ החיל אחריה׳ התחילו להכות בארם ראה מלך ישראל כי החלה התשועה יצא אחר כך כי עדיין היה לבו נוקפו עד שראה כי החלה התשוע׳ ונסו ארם יצא גם הוא ושאר החיל אשר נשארו בעיר ורדפו גם הם אחרי ארם: ויך את הסוס ואת הרכב. כי ארם שהיו רוכבי סוסים ורכב היו נסי׳ על הסוסים ועל הרכב והם באים אחריהם והיו מכים הסוסים ומפילים הרכב והרוכבי׳ נופלי׳ והיו מכים בהם כי לא הכה הסוס והרכב אלא בעבור הרוכבי׳ שהיו נסים ואלו היו משיגים אותם לא היו מכים הסוסים והרכב ות״י ומחא ית סוסוותא ומגיר ית רתיכיא:
ויגש הנביא. הוא הנביא הנזכר למעלה ונביא אחר: לך התחזק בפתח ולא כן ברוב הכווי בפתח וכמוהו והתענג על יי׳ בפתח ופירוש התחזק שתכין עצמך למלחמה כי עתיד הוא לעלות עליך בסוף השנה או פירוש התחזק במעשים טובים ולעקור ע״ז שהרי ראית והכרת כי יי׳ הוא האלהים ושקר הסוס לתשועה שנתן כל ההמון הזה בידך: לתשובת השנה. כתרגומו לזמן סופא דשתא שתשוב השמש לנקוד׳ אשר החלה ממנה בראש השנה: אלהי הרים. כי אמרו זה הנצחון לא מגבורתם ומהמונם כי אנחנו היינו רבים מאד עליהם אם כן מכח אלהיהם היה להם זה אלהי הרים הוא והיה לו כח לעזרם במלחמה שנלחמנו אתם בהר: אם לא נחזק מהם. תראה אם לא נחזק מהם אם נלחם במישור: הסר המלכי׳. יאמרו זה בעבור שלא יקנאו החיל כשיראו מלכים ראשים עליהם ותשים הפחות במקומם כדי שיתחזקו יותר להלחם בחיל הנופל כדי שיהיה כמו שהיינו בתחילה במניין: ויעל אפקה. ואפקה לבני יהודה הוא ואף על פי שנמצא אפק בנחלת בני אשר זה אפק היה לבני יהודה כי אשר ממלכו׳ אחאב היה ואף על פי שהיה לבני יהודה היאך עלו שם אלא לפי שהיה לפני העיר הזאת מישור גדול חנו שם וקראו להם לבני יש׳ להלחם עמם שם ובני ישראל הלכו לקראתם: התפקדו וכלכלו. התפקדו החיל אשר יצאו במלחמה הראשונה: וכלכלו. כלומר היו כלם שלא נפקד מהם איש באותה המלחמה וכמו שהיו אז כן יצאו עתה למלחמה הזאת ות״י איתמניאו ואיזדמנו: כשני חשיפי עזים. אמר בן הקרגוס כתרין גזרי עזין כלומר שני עדרים קטנים מן העזים: מלאו את הארץ. קל וראוי להדגש:

בצוהרים י״ב וסימ׳ נמסר לעיל בספר סימ׳ י״ח: יצאו ח׳ קמצין וסימ׳ נמסר בספר יהושע סימן ב׳: תפשום ג׳ וסימ׳ ויאמר יהוא תפשום. ויאמר אם לשלום ב׳ בו: חזקו ג׳ רפ׳ וסימ׳ ויהי כי חזקו ישראל. ועבדי מלך ארם אמרו. חזקו עלי דבריכם דסוף מלאכי: במישור מישור י׳ מלאים וסימ׳ ועבדי מלך ארם.

ויצאו בצהרים ובן־הדד שתה שכור בסכות הוא והמלכים שלשים־ושנים מלך עזר אתו: ויצאו נערי שרי המדינות בראשנה וישלח בן־הדד ויגידו לו לאמר אנשים יצאו משמרון: ויאמר אם־לשלום יצאו תפשום חיים ואם למלחמה יצאו חיים תפשום: ואלה יצאו מן־העיר נערי שרי המדינות והחיל אשר אחריהם: ויכו איש אישו וינסו ארם וירדפם ישראל וימלט בן־הדד מלך ארם על־סוס ופרשים: ויצא מלך ישראל ויך את־הסוס ואת־הרכב והכה בארם מכה גדולה: ויגש הנביא אל־מלך ישראל ויאמר לו לך התחזק ודע וראה את אשר־תעשה כי לתשובת השנה מלך ארם עלה עליך:

ועבדי מלך־ארם אמרו אליו אלהי הרים אלהיהם על־כן חזקו ממנו ואולם נלחם אתם במישור אם־לא נחזק מהם: ואת־הדבר הזה עשה הסר המלכים איש ממקמו ושים פחות תחתיהם: ואתה תמנה־לך חיל כחיל הנפל מאותך וסוס כסוס ורכב כרכב ונלחמה אותם במישור אם־לא נחזק מהם וישמע לקלם ויעש כן:

ויהי לתשובת השנה ויפקד בן־הדד את־ארם ויעל אפקה למלחמה עם־ישראל: ובני ישראל התפקדו וכלכלו וילכו לקראתם ויחנו בני־ישראל נגדם כשני חשפי עזים וארם מלאו את־הארץ:

ונפקו בטיהרא ובר הדד שתי רוי במטליא הוא ומלכיא תלתין ותרין מלכיא מסעדין ליה: ונפקו עולימי רברבי מדינתא בקדמיתא ושלח בר הדד ותניאו ליה למימר גברין נפקו משומרון: ואמר אם לשלמא נפקו אחודונון כד חיין ואם לקרבא נפקו כד חיין אחודונון: ואילין נפקו מן קרתא עולימי רברבי מדינתא וחילא דבתריהון: וקטלו גבר גברוהי ואפכו אנש ארם ורדפונון ישראל ואשתיזיב בר הדד מלכא דארם על סוסון ועמיה תרין זוג פרשין: ונפק מלכא דישראל ומחא ית סוסותא ומגיר ית רתיכיא ומחא באנש ארם מחא סגיאה: וקריב נביא לות מלכא דישראל ואמר ליה איזיל איתקף ודע וחזי ית דתעביד ארי לזמן סופא דשתא מלכא דארם סליק עלך:
ועבדי מלכא דארם אמרו ליה אלהא דשליט על טוריא אלההון על כן תקיפו מיננא וברם נגיח עמהון במישרא אם לא נתקף מנהון: וית פתגמא הדין עביד אעדי מלכיא גבר מאתרי׳ ומני שלטוניא חילופיהון: ואת תמני לך משרין כמשרין דאיתקטלא מינך וסוסון כסוסון ורתיכין כרתיכין ונגיח עמהון במישרא אם לא נתקף מנהון וקביל למימריהון ועבד כן:
והוה לזמן סופא דשתא ומנא בר הדד ית אנש ארם וסליק לאפק לאגחא קרבא עם ישראל: ובני ישראל איתמניאו ואיזדמנו ואזלו לקדמותהון ושרו בני ישראל לקבלהון כתרין גזרי עזין ואנש ארם מליא ית ארעא:

ושל אחריו ואתה תמנה לך חיל. ושפט בצדק דלים. והיה העקוב למישור. ואשים מחשך לפניהם. הורת אמת היתה בפיהו. רגלי עמדה במישור. הורני יי׳ דרכך. ויבן מגדלים במדבר. למדני לעשות רצונך: ושים ט׳ וסימ׳ נמסר בסוף סדר בשלח: ונלחמה ד׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בריש שופטים ובשמואל חלק א׳ סימן י״ז: התפקדו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר מדבר סיני: מלאו כל ספרא בחירק וכל אוריתא דכוו׳ במ״ג קמצין וסים׳ כי מלאו ימי. ומלאו בתי. ומלאו בתיך. וכל שאר קריאה דכוו׳ במ״ב מלאו בחירק הזה המ״ם וסימ׳ השלטים. ומלאו ידיו:

רשי
בסוכות. שעשה להם מפני החמה: לתשובת השנה. לזמן סופא דשתא: ושים פחות תחתיהם. מתוך שלא יהו מיוחסים רמה יתנו לב להתחזק כדי למצ׳ חן: אם לא נחזק מהם. ותראה אם לא נחזק מהם: וכלכלו. פרנסת צידת מלחמה הצטיידו הם כלי זיין וכל צורכי המלחמה: וכלכלו. כתרגומו: כשני חשיפי עזים. קבוצי עזים ואין לו דמיון ומנחם חברו בלשון גילוי כמו מחשוף הלבן חשפי שובל ולשון גילוי נופל על עדרי עזים כמו שגלשו מהר הגלעד כשיורדין מן ההר מתגלה ההר: ויאמר

ויגש ויכו ארם בשרים מדייקים ויפגים

רלבג
אם לשלו׳ יצאו תפשום חיים. ר״ל שאיך שהיה שיצאו לשלום או למלחמ׳ יתפשום חיים ולא יהרגום: ויכו איש את אישו. ר״ל שכבר הכה כל אחד מהם האיש הבא אליו לתפשו: ויך את הסוס ואת הרכב. יתכן שהכה אותם להרוג הרוכבים: אלהי הרים אלהיהם. ידוע כי שמרון היה בנוי בהר כי שם בנה אותו עמרי: ויעל אפקה למלחמה על ישראל. אחשב שאפק היה לאחאב ולקחוה מיש׳ במלחמ׳ ולזה היו נמלטים שם בן הדד וחילו: ובני ישראל התפקדו וכלכלו. ר״ל שכבר התפקדו החיל הנלחם בראשונה עם מלך ארם במלחמה ונמצאו כלם לא נפקד איש ולפי שבחרם הנביא להיות המלחמה על ידם לא שם אחאב עמהם איש אח׳ מישר׳: כשני חשיפי עזים. ר״ל כשני עדרים קטני׳ של עזים. והנה היו שני חלקים כי נערי שרי המדינות היו לעבר אחד והשבעת אלפים היו לעבר אחר: ויהי

מלאו כל ספר׳ חירק וכל אורי׳ דכו׳ במ״ג קמצין וכל שאר קרי׳ דכו׳ במ״ב

רדק

ויאמר אל מלך ישר׳ · אמ׳ לו פעם אחר פעם לחזק בלבו כי מיי׳ התשועה וכן ויאמר המלך ויאמ׳ לאסת׳ המלכ׳ ויאמר יצחק אל אברה׳ אביו ויאמר אבי · ובדרש אמירה ראשונה אמר לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך שניה אמר לו אם יפול בן הדד לידך אל תחמול עליו לפיכך כשחמל עליו אמר לו יען אשר שלחת את איש חרמי׃

יען אשר אמרו · כלומר לא בצדקתך ובישר לבבך כי לא עזבת הבעלים בראותך התשועה הגדולה שעשה לך האל ועזרך ברעתך אלא להקדיש שמו יעשה האל עמכם גם לפי שאמרו אלהי הרים הוא ולא אלהי עמקים׃ וידעתם כי אני יי׳ · כי אולי בתשועה הראשונה חשבתם כי מקרה היה עתה תוכלו לדעת כי מיי׳ היתה התשועה׃ ותקרב המלחמה · כתרגומו וקריבו עבדי קרבא׃ וינוסו הנותרים אפקה אל העיר · כי מלך יהודה היה בשלום עם מלך ארם לפיכך היו נסים שם להמלט כי לא היו הורגים אותם כיון שהיה בשלום עמם לפיכך הוצרכו ישראל לנס גדול הזה ובהיותם במבוא העיר להכנס שם ולהמלט נפלה החומ׳ עליהם ומתו ובן הדד נס ובא אל העיר עם עבדיו הקרובים אליו והיה ראשון לאותן כ״ז אלף או אחרון לפיכ׳ לא מת עמהם והכל היה סבה מאתיי׳ ית׳ שמו ובעיר לא הרגוהו כמו שפירשתי לפי שהיו בשלום עמו אבל היה יכול לצאת מן העיר לפיכך אמרו לו עבדיו נבא אל מלך ישראל אולי יחיה את נפשך׃ וחבלי׳ בראשנו · אין בו יו״ד לפיכך הרי״ש בחולם כדרך היחיד כי הרבים הוא ב בקמץ הרי״ש ויש ספרים כתוב ביו״ד ואם כן הוא בא הרי״ש ב בחולם כמו בכל ראשיו קרחה וגם במסורת מצאתי מחלוקת ב במלה הזאת אם הוא מלא או חסר׃ ויחלטו הממנו · מלת הממנו דבק עם מלת וינחשו לא עם מלת ויחלטו ורבים כמוהו ופירושו כי האנשים היו מנחשים כשאמרו עבדך בן הדד אמרו אם ישמעו ממנו מענה טוב י יחשבוהו לסימן שיחייהו וכיון ש שאמרו לו הם עבדך והוא אומר אחי הוא מהרו ואמרו אחיך ומה שאמר וימהרו ויחלטו׃ ושניהם לשון מהירות לרוב מהירות שעד שלא גמר הדבר מפיו לומר אחי הוא הם אמרו אחיך וכן דרך הלשון לכפול המלים לחזק ה הענין כמו האכה אכה אבי הארדם ארדם בדרך בדרך אך והרומ׳ להם י״ת וחטפוהא מיניה כאילו ה״א הממנו קמוצה עם ו ויחלטו כאילו אמ׳ ויחלטוה ממנו׃

באו קחוהו · כתרגומו עולו דברוהו כלו׳ הכניסוהו לעיר והביאוהו אלי׃ וחוצות תשים לך בדמשק · פירוש שוקים שיהיו מוצאי השוקים ממה שיקנו וימכרו בהם יהיה המכס שלו וכ״ת חצות שוקים כ״א קירוין׃ ואני בברית אשלחך · אמר לו אחאב כיון שתעשה זה אני אשלחך בשלום בברית שאכרות לך מעתה ומה שאמר בברית עם ב״ית הידיעה כלומר בזאת הברית שתקיים לי מה שאמרת׃ ואיש אחד מבני הנביאים · כתרגומו מתלמידי נביאיא ואמרו כי זה הנביא היה מיכיהו · הכינו

רשי

ויאמר אל מלך ישראל ויאמר וגו׳ · אמר רבי יוחנן כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר צריך לדרוש אמירה ראשונה אמו׳ לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך אמיר׳ שנייה אם יפל בן הדד בידך אל תחמל עליו לפיכך כשחמל עליו אמר לו יען אשר שלחת איש חרמי מידך וגו׳׃ ינחשו וימהרו ויחלטוה ממנו · ינחשו לשון נחש אמרו כיון שנפל דבר שלום בפיו אפילו שלא במתכוין סימן טוב הוא זה ו וימהרו להחזיק הדב׳׃ ויחלטוה · לשון צמיתות כרתו הדבר מפיו שלא יחזו׳ בו וה״א של ויחלטוה נוטה ל למסורת לשני התיבו׳ כאילו נכתב ויחלטו ה הממנו הם ממנו יצא הדב׳ בכוו׳ הלב׃ ויאמ׳ לו בן הדד הערי׳ אשר לקח אבי מאת אביך אשיב לך׃ וחוצו׳ תשי׳ לך בדמשק· ותהא מושל בה והיא ראש למלכותי כאשר שם אבי בשמרון שירך על כרחך וכל זה היה או׳ מיראה אמר לו אחאב ואני בברית הזאת א אשלחך׃ הכינו

המאמר לדעת הממנו אמר אחאב שהוא אחיו כי אולי לא שמע אחאב דבריהם כשאמר להם אחי הוא ולזה מהרו לאמר אחיך בן הדד ואז ענה אחאב להם ואמ׳ באו וקחוהו ויצא אליו בן הדד מן העיר שהיה נחבא בה ויעלהו אחאב על המרכבה ויאמר הדד לאחאב הערים אשר לקח לך אבי מאת אביך אשיב לך וחוצות תשים לך בדמשק לקחת שם מכס מהסחרים הנמצאי׳ כאשר שם אבי בשמרון ואז השיב לו אחאב ואני בברית אשלחך אמר מתעשה לי כן ויכרות לו ברית וישלחהו׃

מלכים א

ויאמרו אליו ב׳ ר״פ וסימ׳ איה שרה אשתך׳ ויאמרו אליו עבדיו הנה נא שמענו׃ יחיה ח׳ בקריא׳ וסימ׳ ואיש ואשה לא יחיה דוד · והכה דוד את הארץ · ויואב יחיה את שאר העיר דד״ה · יחיה איש עגלת בקר · כי לא

ויגש איש האלהים ויאמר אל מלך ישראל ויאמר כה אמר יהוה יען אשר אמרו ארם אלהי הרים יהוה ולא אלהי עמקים הוא ונתתי את כל ההמון הגדול הזה בידך וידעתם כי אני יהוה׃ ויחנו אלה נכח אלה שבעת ימים ויהי ביום השביעי ותקרב המלחמה ויכו בני ישראל את ארם מאה אלף רגלי ביום אחד׃ ויכסו הנותרים אפקה אל העיר ותפל החומה על עשרים ושבעה אלף איש הנותרים ובן הדד נס ויבא אל העיר חדר בחדר׃

ויאמרו אליו עבדיו הנה נא שמענו כי מלכי בית ישראל כי מלכי חסד הם נשימה נא שקים במתנינו וחבלים בראשנו ונצא אל מלך ישראל אולי יחיה את נפשך׃ ויחגרו שקים במתניהם וחבלים בראשיהם ויבאו אל מלך ישראל ויאמרו עבדך בן הדד אמר תחי נא נפשי ויאמר העודנו חי אחי הוא׃ והאנשים ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו ויאמרו אחיך בן הדד ויאמר באו קחהו ויצא אליו בן הדד ויעלהו על המרכבה׃ ויאמר אליו הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב וחצות תשים לך בדמשק כאשר שם אבי בשמרון ואני בברית אשלחך ויכרת לו ברית וישלחהו׃

ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר יהוה

ה׳ · ב׳ מ״ל בכיל׳ · ב׳ לפ׳ ליה עבת · ב׳ יתר מ״ל יתר תס׳ אם יתר תהיה מ״ל · ב׳ סרוחי · ב׳ כנשי ותהלך · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ ומס׳ · ל׳ מתרי ליש׳ · ה׳ דגשים · ב׳ שב כנה · ה׳

יחיה רשע׳ · נשימה נא שקים במתנינו · הוא את נפשו יחיה׃ בברית ה׳ דגשי׳ בקריאה וסי׳ ואני בברית אשלחך · ויעמד כל העם בברית · וישמעו כל השרים וכל העם אשר · התחזק יהוידע דד״ה · ויבאו בברית לדרוש דד״ה׃

תרגום

וקריב נביא דיי ואמר לות מלכא דישראל ואמר ליה כדנן אמר יי חלף דאמרו אינש ארם אלהא דשליט על טוריא יי ולא אלהא דשליט על מישריא הוא ואמסר ית כל המונא רבא הדין בידך ותדעון ארי אנא יי׃ ושרו אילין לקביל אילין שבעא יומין והוה ביומא שביעאה וקריבו עבדי קרבא ומחו כל בני ישראל ית אנש ארם מאה אלפין גבר ריגלי ביומא חד׃ ואפכו דאשתארו לאפק לקרתא ונפל שורא על עשרין ושבעה אלפין גברא דאשתארו ובר הדד ערק ועל לקרתא תוון בגו תוון׃ ואמרו ליה עבדוהי הא כען שמענא ארי מלכי בית ישראל ארי מלכי גומלי חסדא אינון נ ניסר כען סקין בחרצנא ואטונין ברישנא וניפוק לות מלכא דישראל מאים יקיים ית נפשך׃ ואסרו סקין בחרציהון ואטונין ברישיהון ואתו לות מלכא דישראל ואמרו עבדך בר הדד אמר תתקיים כען נפשי ואמר העד כען קיים אחי הוא׃ וגבריא נחישו ואוחיאו וחטפוהא מיניה ואמרו אחוך בר הדד ואמר עולו דברוהי ונפק לותיה בר הדד ואסקיה לרתיכא׃ ואמר ליה קירוין דנסיב אבא מן אבוך אתיב ושוקין תמני לך בדמשק כמא דמני אבא בשומרון ואנא בקיים אשלחנך וגזר ליה קיים ושלחיה׃ וגברא חד מבני תלמידי נביא אמר לחבריה בפתגמא דיי

רלבג

ויהי ביום השביעי ותקרב המלחמה · ר״ל שקרבו אנשי המלחמ׳ קצתם לקצת בדרך ש שנלחמו זה עם זה׃ ובן הדד נס ויבא אל העיר חדר בחדר · ידמה שכבר עבר בן הדד קודם נפילת ה החומה ולזה נמלט וכבר היה ירא כי לא היה יכול לצאת מן ה העי׳ ולזה לקחו עבדיו והם בני עיר אפק עצה למלט את נפש בן הדד וזה כי הם חגרו שקים במתניהם כאבלים ו וקשרו חבלי׳ בראשיה׳ להעיר שהם שמים ע עצמם תחת ממשלת אחאב׃ והאנשים ינחשו · ר״ל שהיו מנחשי׳ בדבור וכאשר שמעו שאחאב קראו אחיו אז ידעו כי לא יצטרך בן הדד להשי׳ נפשו עבד לאחאב ולזה מהרו והחליטו ה

והאנשים ה״רפ וכו׳ ראיה דכליתי למשלת לדרוכי׳ שבין לבחנה מיתיה בהימנותה

הכיני נא. סימן זה רע על אחאב שאמר לו הנביא על פי הגבורה להכות את בן הדד ולא הכהו ואף זה שאמר לו הנביא בדבר יי׳ הכני ולא הכהו כשם שנפרע מזה יפרע מאחאב: בדבר יי׳. הקב״ה אמר שהכה אותי: ופצוע. מכת חבורה: ויתחפש באפר. שיכה את מעפורתו שלא יכירוהו כל שינוי בגדי׳ הוא לשון חיפוש:

הכיני נא. יכתב ביאור מקום למ״ד הפעל ומשל זה היה על אחאב שאמר לו הנביא ונתתי את כל ההמון הזה בידך וכמו שהאיש הזה מאן להכותו כן אחאב לא רצה להכות את בן הדד ועבר על פי יי׳ הלא ראה כי הכותרי׳ שנכנסו א׳ הפקה הרגם האל כדי שלא יותר מהם אחד ולא השאיר בן הדד אלא לנסותבו אחאב והוא היה לו להבין כי לא רצה האל יתברך שיותר אחד מהם וחמל על בן הדד והחמלה על הרשעים א׳ אכזריות כי ידוע כי סופם לעשו׳ מלחמה וכן שאול שחמל על אגג חרה בו אף יי׳ וכמו שהאיש הכה האיש שמאן להכות הנביא בדבר יי׳ כי כן היה דינו כמו שאמר העובר על דברי נביא מיתתו בידי שמי׳ שנא׳ אנכי אדרש מעמו ואם תאמ׳ היאך ידע האיש כי בשם יי׳ אמר והלא לא נתן לו אות כשמוחזק הנביא אין שואלי׳ ממנו אות וחייב אדם להאמין בו כן אחאב שמאן להכות מלך ארם נפל בידו והכהו כמו שאמ׳ לו הנביא נפשך תח׳ נפשו ועמך תחת עמו: הכה ופצוע. הפצע הו׳ מכתרס. ובדרש אות׳ טיפת דם שיצאה מן הצדיק היתה כפרה לישראל שלא מתו מהם במלחמו׳ רמות גלעד שהרי אמר לו הנביא ועמך תח׳ עמו כי חייבי מיתה היו אלא שאותה טיפת דם היתה כפרה להם: ויתחפש באפר. השתנה באפר ששם על עיניו שלא יכירהו מלך ישראל ותרגומו וכריך במעפרת עינוהי ונסחא אחר׳ וכריך במעפרא על אפוהי. באפר אפר הוא כעין והוא הפוך מן פארי המגבעות וב״ת באפר קמוצה מורה על הידיע׳ ואע״פ שהנביא כבר עשה משל על דבר אחאב אמר למלך עוד דבר משל שישפוט הוא בעצמו המשפט: אם הפקד יפקד. כמו ולא נפקד ממנו איש ענין חסרון: עשה הנה והנה. כתרגו׳ מתפני לכא ולכא כלומר מתעסק כאן וכאן: אתה חרצת. אתה חתכת הדין בעצמך שקבלת שמירתו ונתחייבת לו: איש חרמי מיד. ר״ל מידך ופירו׳ חרמי הריגתי מן חרוב וחרם זובח לאלהי׳ יחרם ר״ל שהיה חייב הרג וכן ת״י גבר דחייב קטול או יהיה פי׳ חרמי מן יכודו חרמים ומכודיר שנינים רשת ומכמרות וכן הו׳ בדרש כמה מכודי׳ וחרמי׳ פירשתי לו עד שנפל בידך: על ביתו. כמו אל ביתו וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו אל ביתו ודברתי על הנביאי׳ אל הנביאים: סר וזעף. כמו מה זה רוחך סרה ענינו קרוב לזעף ותרגומו נסיס ודוי ותרגום והנם זועפים והא אינון נסיסי׳. וסר פתח שלא כמנהג בחי הע״ין וכן חבירו השני: אשר ביזרעאל. הכרם שהיה לו ביזרעאל ולאחאב היה היכל ביזרעאל כמו שכתוב למטה: לגן ירק. היא העשב שהוא מאכל האדם או עשבים שיש להם ריח טוב ומנהג לעשות מהם גן בחצר הבית או אחורי הבית: מחיר זה. מחיר כרם זה כלומר מה שישוה אם תרצה למוכר בכסף: מתתי. במחיר כסף או חליפין: ויסב

באפר. תירגמו יונתן במעפורתא הוא כודל: והנה איש סר. מן הדרך לבא אלי: ויבא אלי איש. שבוי מן המלחמה: אם הפקד יפקד. אם יברח לשון לא נפקד ממנו איש לשון חסרון: והוא איננו. ברח לו: אתה חרצ׳. או נפש או ככר כסף: איש חרמי. איש מלחמתי לשון חירום ולשון חירום נופל במלחמה וכן על אדום תרד ועל עם חרמי. ומדרש אגדה כמה מצודות וחרמים פרשתי לך עד שנפל בידך: סר וזעף. נסים ודוי רוחו סרה ממנו: ויהי אחר הדברי׳ הא׳. עוד אחרת לקרב מיתתו: מחיר זה. אל הכרם הזה:

רלב״ג

יען לא שמעת בקול יי׳. ידוע שהעובר על דברי נביא חייב מיתה כבר נקבא זה בתור׳: ויתחפש באפ׳ על עיניו. הנה אפר הוא כעין והשתנ׳ בו בשמהו על עיניו כדי שלא יכירהו מלך ישראל: או ככר כסף תשקול. ר״ל אם תשמרהו כראוי: כן משפטך אתה חרצת. ר״ל אתה גזרת על עצמך להיות נפשך תחת נפשו: ויסר את האפר מעל עיניו. ואז הכירו מלך ישרא׳: איש חרמי. ר״ל איש לכדתיו בחרמי וכרשתי לקחו בידך כי לא היה לו מקום לנוס: על ביתו. ר״ל אל ביתו אשר הלך שם בעבור הנהגת ביתו כי מביתו יצא להלחם עם בן הדד: סר וזעף. סר הוא מענין הנטיה וסור מהמנהג והרצון שכבר התפעל מזה תכלית ההתפעלות והיה על זה הענין זעוף וכעוס מאד: ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו. ר״ל אם לא תחפוץ למכור נחלותיך אתן לך כרם אחר טוב ממנו ואם תתרצה למכרו אתן לך כסף מחירו: ויסבב

תשקול ז׳ מלאים ו׳ בליש׳ משקל וסימ׳ או ככר כסף תשקול. במשקול עשרים שקל. לו שקול ישקל כעסי. אשקול על ידי עשי המלאכה. על גנזי המלך. ואשקולה להם: משפטך ה׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ כן משפטך אתה חרצת. והוציא כאור צדקך. ואל תצל כפי דבר אמת. קולי שמעה בחסדך. תחי נפשי

הַכֵּינִי נָא וַיְמָאֵן הָאִישׁ לְהַכֹּתוֹ׃ ב׳ מ״ל
וַיֹּאמֶר לוֹ יַעַן אֲשֶׁר לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל
יְהוָה הִנְּךָ הוֹלֵךְ מֵאִתִּי וְהִכְּךָ הָאַרְיֵה ל׳ מ״ל בסיפ׳
וַיֵּלֶךְ מֵאֶצְלוֹ וַיִּמְצָאֵהוּ הָאַרְיֵה וַיַּכֵּהוּ׃
וַיִּמְצָא אִישׁ אַחֵר וַיֹּאמֶר הַכֵּינִי ל׳ מ״ל ובענין
נָא וַיַּכֵּהוּ הָאִישׁ הַכֵּה וּפָצֹעַ׃ וַיֵּלֶךְ ל׳
הַנָּבִיא וַיַּעֲמֹד לַמֶּלֶךְ עַל־הַדָּרֶךְ ל׳
וַיִּתְחַפֵּשׂ בָּאֲפֵר עַל־עֵינָיו׃ וַיְהִי ל׳
הַמֶּלֶךְ עֹבֵר וְהוּא צָעַק אֶל־הַמֶּלֶךְ ב׳ לגס אלי׳
וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ יָצָא בְקֶרֶב־הַמִּלְחָמָה
וְהִנֵּה־אִישׁ סָר וַיָּבֵא אֵלַי אִישׁ וַיֹּאמֶר לא
שְׁמֹר אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה אִם־הִפָּקֵד
יִפָּקֵד וְהָיְתָה נַפְשְׁךָ תַּחַת נַפְשׁוֹ אוֹ
כִכַּר־כֶּסֶף תִּשְׁקוֹל׃ וַיְהִי עַבְדְּךָ ז׳ מ״ל בליש׳
עֹשֶׂה הֵנָּה וָהֵנָּה וְהוּא אֵינֶנּוּ וַיֹּאמֶר
אֵלָיו מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כֵּן מִשְׁפָּטֶךָ אַתָּה ה׳ חס׳
חָרָצְתָּ׃ וַיְמַהֵר וַיָּסַר אֶת־הָאֲפֵר
מֵעַל עֵינָיו וַיַּכֵּר אֹתוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מעלי ק׳ ל׳ ומ״ל
כִּי מֵהַנְּבִאִים הוּא׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו
כֹּה אָמַר יְהוָה יַעַן שִׁלַּחְתָּ אֶת־אִישׁ־ ל׳
חֶרְמִי מִיָּד וְהָיְתָה נַפְשְׁךָ תַּחַת נַפְשׁוֹ
וְעַמְּךָ תַּחַת עַמּוֹ׃ וַיֵּלֶךְ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
עַל־בֵּיתוֹ סַר וְזָעֵף וַיָּבֹא שֹׁמְרוֹנָה׃ ה׳ ג׳
וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים כא
הָאֵלֶּה כֶּרֶם הָיָה לְנָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי
אֲשֶׁר בְּיִזְרְעֶאל אֵצֶל הֵיכַל אַחְאָב
מֶלֶךְ שֹׁמְרוֹן׃ וַיְדַבֵּר אַחְאָב אֶל־
נָבוֹת לֵאמֹר תְּנָה־לִּי אֶת־כַּרְמְךָ וִיהִי־ ככת׳ לנ׳
לִי לְגַן־יָרָק כִּי הוּא קָרוֹב אֵצֶל בֵּיתִי
וְאֶתְּנָה לְךָ תַּחְתָּיו כֶּרֶם טוֹב מִמֶּנּוּ
אִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ אֶתְּנָה־לְךָ כֶסֶף
מְחִיר זֶה׃ וַיֹּאמֶר נָבוֹת אֶל־
אַחְאָב חָלִילָה לִּי מֵיהוָה מִתִּתִּי אֶת־ ל׳
נַחֲלַת אֲבֹתַי לָךְ׃ וַיָּבֹא אַחְאָב אֶל־
בֵּיתוֹ סַר וְזָעֵף עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר־ ב׳ פתח
דִּבֶּר אֵלָיו נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי וַיֹּאמֶר
לֹא־אֶתֵּן לְךָ אֶת־נַחֲלַת אֲבוֹתָי׃ ז׳ מ״ל

מְחֵינִי כְעַן וְלָא אֲבָה גַבְרָא לְמִימְחֵיהּ׃
וַאֲמַר לֵיהּ חֲלָף דְּלָא קַבֵּלְתָּא
לְמֵימְרָא דַייָ הָא אַתְּ אָזֵיל מִלְּוָתִי
וְיִקְטְלִינָךְ אַרְיָא וַאֲזַל מִלְּוָתֵיהּ
וְאַשְׁכְּחֵיהּ אַרְיָא וְקַטְלֵיהּ׃ וְאַשְׁכַּח
גַּבְרָא אוֹחֲרָנָא וַאֲמַר מְחֵינִי כְעַן
וּמְחָהִי גַבְרָא מְחָהִי וּפַרְעֵיהּ׃
וַאֲזַל נְבִיָּא וְקָם לְמַלְכָּא עַל אוֹרְחָא
וְכָרֵיךְ בְּמַעְפְּרָא עֵינוֹהִי׃
וַהֲוָה מַלְכָּא עָבֵר וְהוּא צָוַח קֳדָם
מַלְכָּא וַאֲמַר עַבְדָּךְ נְפַק בְּגוֹ קְרָבָא
וְהָא גַבְרָא זָר וְאַיְתֵי לִי גַבְרָא
וַאֲמַר טַר יַת גַּבְרָא הָדֵין אִם
מִשְׁגָּא יִשְׁגֵּי וּתְהֵי נַפְשָׁךְ חֲלַף
נַפְשֵׁיהּ אוֹ כִּכְּרָא דִכְסַף תִּתְקוֹל׃
וַהֲוָה עַד דְּעַבְדָּךְ מִתְפְּנֵי לְכָא
וּלְכָא וְהָא לֵיתוֹהִי וַאֲמַ׳ לֵיהּ מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל אַתְּ דַּנְתָּא דִינָךְ וּפְסַקְתָּ׃
וְאוֹחִי וְאַעְדִּי יַת מַעְפְּרָא מֵעִלָּוֵי
עֵינוֹהִי וְאִשְׁתְּמוֹדַע יָתֵיהּ מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי מִתַּלְמִידֵי נְבִיַּיָּא
הוּא׃ וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
חֲלַף דְּשֵׁיזֵבְתָּא יַת גְּבַר דְּחַיָּיב
קְטוֹל מִיַּד וּתְהֵי נַפְשָׁךְ חֲלַף נַפְשֵׁיהּ
וְעַמָּךְ חֲלַף עַמֵּיהּ׃ וַאֲזַל מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל לְבֵיתֵיהּ נְסִיס וְדָוֵי וַאֲתָא
לְשֹׁמְרוֹן׃ וַהֲוָה בָּתַר
פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין כַּרְמָא הֲוָה לְנָבוֹת
יִזְרְעֵאלָה דִּי בְיִזְרְעֶאל בִּסְטַר
הֵיכְלָא דְאַחְאָב מַלְכָּא דְשֹׁמְרוֹן׃
וּמַלֵּיל אַחְאָב עִם נָבוֹת לְמֵימַר הַב
לִי יַת כַּרְמָךְ וִיהֵי לִי לְגִנַּת יַרְקָא
אֲרֵי הוּא קָרִיב לְבֵיתִי וְאֶתֵּן לָךְ
חִילּוּפֵיהּ כַּרְמָא דְּטַב מִינֵּיהּ אִם
תַּקִּין בְּעֵינָךְ אֶתֵּן לָךְ כַּסְפָּא דְּמוֹהִי
מָה דְשָׁוֵי׃ וַאֲמַר נָבוֹת לְאַחְאָב
חַס לִי מִן קֳדָם יְיָ מִלְּמִתַּן יַת
אַחְסָנַת אֲבָהָתִי לָךְ׃ וַאֲתָא
אַחְאָב לְבֵיתֵיהּ נְסִיס וְדָוֵי עַל פִּתְגָמָ׳
דְּמַלֵּיל עִמֵּיהּ נָבוֹת יִזְרְעֵאלָה
וַאֲמַ׳ לָא אֶתֵּן לָךְ יַת אַחְסָנַת אֲבָהָתִי

והתהלך: מתתי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ מתתי אתה לאיש אחר. מתתי לך את נחלת אבותי. מתתי את מדין: אבותי ז׳ מלאים בליש׳ וסימ׳ לא אתן לך את נחלת אבותי. אשר שחתו אבותי את גוזן. אשר השחיתו אבותי. מה עשיתי אני ואבותי. מכל אלהי הארצות. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו. תושב ככל אבותי:

סי׳ ב׳ כת׳ והענין וכל סר רכו׳ בת׳ כמנהקמץ וכי׳ אין מ״ך וא׳ וס׳ וכניר וסר ברברי תימים

ויסב את פניו. הסב פניו אל הקיר: מה זה רוחך סרה. כמו סר וזעף שפירשנו ותרגומו נסים: כי אדבר. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו או הוא בלשון הווה כלומר הייתי מדבר לו זה הדבר: תעשה מלוכה. כתרגומו תצלח במלכותא והוא לשון תמיהה: ותשלח הספרים. כתוב בה"א הידיעה וקרי בלא ה"א ופניהם ככוכים: ואל החורים. השרים והסגנים כמו את חורי יהודה ואריבה את החורים וי"ת תורביכא: קראו צום. כמשמעו לשון תענית וכ"כ גזרו צומא ואמרה זה לפי שביום התענית מפשפשין במעשיהם ואם יש מעוות מתקנין אותו ואדוני אבי ז"ל פירש צום קבוץ וכן ביום צום שבירמיהו מלשון ר"ל צומת הגדין שהוא מקו' קבוץ הגדין: ויעדוהו. יעידו בו. יש לשאול כיון שהשרים והסגנים ידעו הדבר כי שקר היה למה היו צריכין לכל זה יהרגוהו במצות איזבל בלא עדות ובלא דבר התשובה כי זקני העיר והשרים היו מעטין וירא היה במעל עם איזבל כי אילו רצו הזקנים לגלות הדבר לעם לא היו מניחין להרגו בחנם כל שכן הקרובים שהיו לנבות בעיר ואילו רצתה איזבל להרגו בלא משפט לא היה כח בידה כי אף לגזול הכרם לא היה לה כח כי אחאב ואיזבל אף על פי שהיו רשעים היו לשמים ל לעבוד ע"ז אבל אם היו הורגין ו וגוזלין שלא במשפט היו ישראל מורדין בו כי לא היו מניחין מלך עליה' אם לא יעמיד ארץ במשפ' אבל לתבעו מע"ז לא היו יכולי' כי לא היו אלא שבעת אלפי' אשר לא כרעו לבעל ושאר ישר' היו רבי' מאד שהיה לבם באמונת הבעל שהיו מטעי' אותם כביאי הבעל לפיכ' בקשה איזבל עלילה שיהרג נבות במשפט כי הרוגי מלכות נ נכסיהם למלך ובטחה איזבל ל לזקני ישראל שיכסו עליה ו ויעלימו הדבר או ידעה בהם ש שהיו יריאין את אחאב מאד לפי' כתבה להם בשם אחאב וחתמה להם בחותמו כי ידעה שלא ישנו את דברו ואף על פי שהיו יודעי' שבדבר עדות שקר ורציחת נפש היו רשעים הזקנים כמו שהיו ה העדים כמו שאמר' היא והושיבו שני האנשים בני בליעל נגדו ויש לשאול עוד אחאב למה לא היה לוקח זה הכרם במשפט המלוכ' שהרי כתוב את שדותיכ' וכרמיכ' וזיתיכם הטובים יקח התשובה כמו שפי' בספר שמואל כי אין ממשפט המלוכה שיקח אלא ה הפירות לצורך עבדיו ואנשי מ מלחמתו אם יצטרכו והראייה שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר ש שיקח לעצמו וראייה עוד שאמר שדותיכם כרמיכם וזיתיכם ולא אמר בתיכם משמ' כי על הפירות אמר לא על גוף הקרקע: ברכת אלהים ומלך. תרגומו נדיפתא קדם יי' ומלכא לטיתא למה אמר אלהים ומלך ובאחת מהם חייב מיתה אמר זה להגדיל קצף העם עליו ויסקלוהו מיד: אשר היושבי' בעירו. הודעה אחר הודעה כי די היה אם אמר היושבים או אם אמר אשר יושבים: ויעידוהו. אמר הכנוי תחלה ואחר כך ה ההודעה שאמר כנגדו ואמר ו ויעידוהו ואחר כך אמר את נבות כי כן דרך הכתוב במקומות וכן

בכסף ט"ו רפין וסימ' נמסר ביהושע סימן כ"ב: אתה עתה ג' וסי' ואתה עתה הקל מעבדת אביך דמלכים. אתה עתה תעשה מלוכה. אתה עתה ברוך יי': ויטב ג' חסרים וסימ' נמסר בשמואל הלק א' כימן כ"ד: ומלך ה'

וַיִּשְׁכַּב עַל־מִטָּתוֹ וַיַּסֵּב אֶת־פָּנָיו
ג' וְלֹא־אָכַל לָחֶם: וַתָּבֹא אֵלָיו אִיזֶבֶל
אִשְׁתּוֹ וַתְּדַבֵּר אֵלָיו מַה־זֶּה רוּחֲךָ
ה' מלרע סָרָה וְאֵינְךָ אֹכֵל לָחֶם: וַיְדַבֵּר אֵלֶיהָ
כִּי־אֲדַבֵּר אֶל־נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי וָאֹמַר
ט"ו רפין לוֹ תְּנָה־לִּי אֶת־כַּרְמְךָ בְּכֶסֶף אוֹ אִם־
חָפֵץ אַתָּה אֶתְּנָה־לְךָ כֶרֶם תַּחְתָּיו
וַיֹּאמֶר לֹא־אֶתֵּן לְךָ אֶת־כַּרְמִי:
ג' וַתֹּאמֶר אֵלָיו אִיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ אַתָּה
עַתָּה תַּעֲשֶׂה מְלוּכָה עַל־יִשְׂרָאֵל קוּם
ג' חס' אֱכָל־לֶחֶם וְיִטַב לִבֶּךָ אֲנִי אֶתֵּן לְךָ
אֶת־כֶּרֶם נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי: וַתִּכְתֹּב
ל' ותח' סְפָרִים בְּשֵׁם אַחְאָב וַתַּחְתֹּם בְּחֹתָמוֹ
ספרים ק' וַתִּשְׁלַח הספרים אֶל־הַזְּקֵנִים וְאֶל־
הַחֹרִים אֲשֶׁר בְּעִירוֹ הַיֹּשְׁבִים אֶת־
נָבוֹת: וַתִּכְתֹּב בַּסְּפָרִים לֵאמֹר
ב' הב' וי"ו קִרְאוּ־צוֹם וְהוֹשִׁיבוּ אֶת־נָבוֹת בְּרֹאשׁ
ל' ת"ל הָעָם: וְהוֹשִׁיבוּ שְׁנַיִם אֲנָשִׁים בְּנֵי־
ל' ותח' בְלִיַּעַל נֶגְדּוֹ וִיעִדֻהוּ לֵאמֹר בֵּרַכְתָּ
ה' אֱלֹהִים וָמֶלֶךְ וְהוֹצִיאֻהוּ וְסִקְלֻהוּ
ג' וְיָמֹת: וַיַּעֲשׂוּ אַנְשֵׁי עִירוֹ הַזְּקֵנִים
וְהַחֹרִים אֲשֶׁר הַיֹּשְׁבִים בְּעִירוֹ כַּאֲשֶׁר
ו' שָׁלְחָה אֲלֵיהֶם אִיזָבֶל כַּאֲשֶׁר כָּתוּב
ג' בַּסְּפָרִים אֲשֶׁר שָׁלְחָה אֲלֵיהֶם:
ג' ב"כ ובענין קָרְאוּ צוֹם וְהֹשִׁיבוּ אֶת־נָבוֹת בְּרֹאשׁ
הָעָם: וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים בְּנֵי־
ל' וחס' וא' ויעדהו בְלִיַּעַל וַיֵּשְׁבוּ נֶגְדּוֹ וַיְעִדֻהוּ אַנְשֵׁי
הַבְּלִיַּעַל אֶת־נָבוֹת נֶגֶד הָעָם לֵאמֹר
ט' א' קמץ ג' בֵּרַךְ נָבוֹת אֱלֹהִים וָמֶלֶךְ וַיֹּצִאֻהוּ
מִחוּץ לָעִיר וַיִּסְקְלֻהוּ בָאֲבָנִים וַיָּמֹת:
ב' ובענין וַיִּשְׁלְחוּ אֶל־אִיזֶבֶל לֵאמֹר סֻקַּל נָבוֹת
ב' וַיָּמֹת: וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אִיזֶבֶל כִּי־סֻקַּל
נָבוֹת וַיָּמֹת וַתֹּאמֶר אִיזֶבֶל אֶל־אַחְאָב
ג' וכל מסכימ' רכו' קוּם רֵשׁ אֶת־כֶּרֶם נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי
ט' רפין אֲשֶׁר מֵאֵן לָתֶת־לְךָ בְכֶסֶף כִּי אֵין
נָבוֹת חַי כִּי־מֵת: וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אַחְאָב
כִּי מֵת נָבוֹת וַיָּקָם אַחְאָב לָרֶדֶת אֶל־
ב' ובענין כֶּרֶם נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי לְרִשְׁתּוֹ:

ושכיב על ערסיה ואסחר ית
אפוהי ולא אכל לחמא: ואתת
לותיה איזבל איתתיה ומלילת
עמיה מה דין רוחך סטיא ולית
את אכיל לחמא: ומליל עמה
ארי מליליה עם נבות יזרעאלא
ואמרית ליה הב לי ית כרמך
בכספא או אם רעי את אתן לך
כרמא חילופוהי ואמר לא אתן
לך ית כרמי: ואמרת ליה איזבל
אתתיה את כען תצלח מלכותך
על ישראל קום אכול לחמא
וישפר לבך אנא אתן לך ית כרם
דנבות יזרעאלה: וכתבת אגרתא
בשמא דאחאב וחתמת בעיזקתיה
ושדרת אגרן לסביא ולתורבניא
דבקרתא דיתבין עם נבות:
וכתבת באיגרתא למימר גזרו
צומא ואותיבו ית נבות בריש עמא
: ואותיבו תרין גברין בני רשעא
לקיבליה ויסהדוניה למימר גדיפת
קדם יי ומלכא לטתא ואפקוהי
ורגמוהי ויתקטיל: ועבדו
אנשי קרתיה סביא ותורבניא
דיתבין בקרתיה כמא דשלחת
לותהון איזבל כמא דכתבת ב
באגרתא דשלחת להון: גזרו
צומא ואותיבו ית נבות בריש
עמא: ואתו תרין גברין בני
רשעא ויתיבו לקיבליה ואסהידו
גברי רשעא ית נבות קדם עמא
למימר גדיף נבות קדם יי ומלכא
לט ואפקוהי מברא לקרתא
ורגמוהי באבניא ומית: ושלחו
לות איזבל למימר אתרגים נבות
ומית: והוה כד שמעת איזבל
ארי אתרגים נבות ומית ואמרת
איזבל לאחאב קום אחסין ית
כרמא דנבות יזרעאל דלא אבי
למתן לך בכספא ארי לית נבות
קיים אלהן מית: והוה כד שמע
אחאב ארי מית נבות וקם אחאב
למחת לכרמא דנבות יזרעאלה
למירתיה:

בקריא' וסימ' ובני מיכה פיתון ומלך' וחברו' ירא את יי' בני ומלך. והושיבו שני אנשים. ויבאו שני האנשים: שני האנשים ד' בקריא' וסימ' נמסר בסדר שפטים:

ותפיתה ותראהו את הילד ואחרי' זולתו: קום רש. אמר לשון ירושה לפי שנפלו לו נכסיו בדין והוא במקו' היורש' וכן בארץ כנען וירישתה וישבת בה לפי שהיתה להם מתנה וירושה מהאל והיא להם כמו אם ירשוה מאבותם ולפי מה שהועד בנבות כי קלל אלהים ומלך חייב מית' ומי שנתחייב מיתה למלכות הוא וכל אשר לו למלך וכתלקור רבו' ז"ל בזה הדבר ואמרו הרוגי מלכות נכסיהם למלך הרוגי ב"ד נכסיהם ליורשים ומפני זה אמרה איזבל שיעידו העדים כי בירך נבות אלהים ומלך כי אילו יאמרו בירך אלהים לבד והיה דינו מסור לב"ד והיו נכסיו ליורשים וכשאמרו קלל המלך נתחייב מיתה למלך ואת' ונכסיו למלך אם כן למה הוצרך לומר אלהים לא אמרו אלהים אלא להגדיל הקצף עליו ור' יהודה או' אין הרוגי מלכו' נכסיהן למלכות ומה שאמ' קום רש ואמ' אשר ירד שם לרשתו לפי שקרובו היה בן אחי אביו וראוי היה לירוש' כי הבני' שהיו לנבות נהרגו עמו כמו שכתו' אם לא דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש וגו' ולדברי ר' יהודה לא הוצרך לומר ומלך אלא להגדיל הקצף עליו: כי מת. אחר שאמ' כי אין נבות חי למה אמ' כי מת לו' שלא מת מיתת עצמו אלא מת שנתחייב מיתה למלך ונכסיו למלך

רשי

אל הזקנים. זקני השמאי שני דבהקא: קראו צום. וביום הצום דרכם לבדוק ב בעבירות שבידם: ברך נבות. חילוף של קללה ותרגו' גדיף נבות קדם יי' ומלכא לט: קום רש. יש מחכמים אומרים ה הרוגי מלכות נכסיהם למלך ויש מהן אומרי' בן אחי אביו היה ואותו ואת בניו הרג. וראוי ליורשו: המכרך

רלבג

וישכב על מטתו' הנה מרוב הכעס לא רצה שיהיה לו עסק עם ה האנשים אבל שכב על מטתו והסב פניו אל הקיר שלא יראה האנשי' בבאם לפניו ומרוב הכעס ג"כ לא רצה ל לאכול: מה זה רוחך סרה. ר"ל מה זה רצונך כוטה ממנהגה: אתה עתה תעשה מלוכה על ישר'. ר"ל האם כמנהג כזה תעשה מלוכה על ישר' הנה בלי ספק אין מחק המלך ל להתפעל בזה האופן: אל הזקני' ואל החורי'. ר"ל השופטי' והשרים והם לבדם ידעו זה הסוד ובטחה בהם איזבל שיסכימו למה ששלחה להם אחאב וחתמה ב בחותמו וידמה מזה שאם היו יודעים העם זאת התחבולה לא היו מסכימים בהרי"ג נבות ואף על פי שהיו מ מסכימים בזה זקני העיר ושריה: קראו צום. שלחה להם זה כי ביום הצום הם מ מתקבצים ואז יתכן ש שיעידו זה העדים ל לעיני כל העם. והנה קרא העדי' בני בליעל כי בזול' זה לא יסכימו להעיד על שקר: ויוציאוהו מחוץ לעיר ויסקלוהו. למדנו מזה שבית הסקילה היה מחוץ לעיר: קום רש את כרם נבו' היזרעאלי. למדנו מזה שהרוגי מ מלכות נכסיהם ל למלכות: מלך

התמכרך • מכרת את עצמך להכעיס לבוראך : התמכרך • כמו והתמכרתם שם לאויביכם : בחיל יזרעאל • בבקעת יזרעאל בחיל תרגומו של גיא : רק לא כאחאב • הכתוב מעיד עליו שלא היה במלכים כמותו שירבעם וכל אשר אחריו עבדו את העגלים מיראה : אם יעלה העם ירושלם תשוב הממלכה לבית דוד וזה הוסיף הבעל והאשר׳ להכעיס : התמכר • כמכר לעז ראיתי בתלמוד ירושלמי חיאל בית האלי סוסביכו היה ובכל יום שם דמיו ונותן לעז : ויהלך אט • יחף : לא אביא הרעה • רעת ביתו לא אביא בימיו אבל גזרת ילוקו הכלבים את דמו אי איפשר לבא בימי בנו אלא עליו : בכנת

אשר בשמרון • לא אמר שימצא אחאב בשמרון שהרי ירד לכרם נבות שהיה ביזרעאל אלא המלך אשר בשמרון וכאשר שמע כימת נבות ירד ליזרעאל לרשת כרם נבות חשב כי הרויח והוא הפסיד : הרצחת וגם ירשת • ה״א השאלה ותבא על פתיחת הדברים לשמע המענה ואף על פי שהדבר ידוע וכן הראית כי נכנע אחאב מלפני הנגלה נגליתי המן הכלע הזה וכן במלות השאלה אי הבל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בידך מה לך פה אליהו מה לך הים : המצאתני אויבי • כלומר מצאת לי מקום להאשימני וכן זאת הה״א כה״א הרצחת שפירש׳ ואחאב הספיק לנבואה לאליהו בזה הדבר שאמר לו בתשלום הנבואה הנני מביא אליך רעה עד מפני ישראל : התמכרך • כאילו מכר עצמו לעשות רע וכל עניניו וכל עסקיו לרע ו״ת דחשיבת כלומר כל מחשבותיך הם לעשות הרע׳ ובדרש אשר התמכר לעשות היאך היה עושה מוחק האזכרות וכותב תחתיהם שם הבעל בראשית ברא הבעל וידבר הבעל וזהו שאמר הכתוב החושבים להשכית את שמי : הנני מבי • חסר אלף למ״ד הפעל מהמכתב וכן ישי מות עלימו שמן ראם אל יני ראשי אשר החטי את ישראל : משתין בקיר • דרך גוזמא אפילו הכלב לא ישאר לו ו״ת ידע מדע כראה כי רעתו כמו משתין בקירו׳ לבו שלא ישאר בכל ביתו בן דעת כלו הקטני׳ והגדולי׳ כלם יכרתו : ועצור ועזוב • שלא ישאר לאחאב בישראל עצור ועזוב שיאמרו זה נשאר מבית אחאב או זה נעזב שלא הרגוהו כי כלם יאבדו ואדוני אבי ז״ל פיר׳ עצור הממון הנעצר בבתים ועזוב המקנה שיעזב בשדה שלא יאספהו הבית ורז״ל דרשו עצור בעולם הזה ועזוב לעולם הבא כלומר שאין לו חלק לעולם הבא : בחיל יזרעאל • ת״י גיא חוליתא ועוד תרג׳ באחסנת ולדעתו חסר קו״ף והוא כמו בחלק יזרעאל וכן אמר במקו׳ אחר בחלק יזרעאל : רק לא היה כאחאב כי ירבע׳ והבאי׳ אחריו אע״פ שעברו העגלי׳ כונת׳ לשמים אבל אחאב עבד הבעל והאשרה כמאר הגוים לפיכך אמ׳ ויתעב מאד וגו׳ ככל אשר עשו האמרי : אשר הסתה • הדגש תמורת נח הסתה ת״י אטעיאתי : וישם שק על בשרו • וגם והלך אט ובלילה שכב בשקו : ויהלך אט • הלך בתוך ביתו לאט כאד׳ דואג ו״ת והליך יחיף : לא אביהרעה בימיו • חסר אלף למ״ד הפעל מהמכתב : כי

ודברת אליו ד׳ דסמיכי בקריא׳ וסמ׳ ודברת אליו ושמת את הדברים בפיו • יי׳ אלהי העברים שלחני אליך דדבר • הרצחת וגם ירשת ב׳ בו : חל ה׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ וישפכו סוללה • וגם לאיזבל דבר יי׳ • ישועה ישית חומות וחל • תגלות החל הזה • ויאכל חל ותומה יחדו : אבי ט׳ חס׳ א׳ בליש׳ ביאה וסי׳ במס׳ רבת׳ :

וַיְהִי דְּבַר־יְהֹוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר : קוּם רֵד לִקְרַאת אַחְאָב מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן הִנֵּה בְּכֶרֶם נָבוֹת אֲשֶׁר־יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ : וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהֹוָה הֲרָצַחְתָּ וְגַם־יָרָשְׁתָּ וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהֹוָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר לָקְקוּ הַכְּלָבִים אֶת־דַּם נָבוֹת יָלֹקּוּ הַכְּלָבִים אֶת־דָּמְךָ גַּם־אָתָּה : וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל־אֵלִיָּהוּ הַמְצָאתַנִי אֹיְבִי וַיֹּאמֶר מָצָאתִי יַעַן הִתְמַכֶּרְךָ לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהֹוָה : הִנְנִי מֵבִי אֵלֶיךָ רָעָה וּבִעַרְתִּי אַחֲרֶיךָ וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשְׁתִּין בְּקִיר וְעָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל : וְנָתַתִּי אֶת־בֵּיתְךָ כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה אֶל־הַכַּעַס אֲשֶׁר הִכְעַסְתָּ וַתַּחֲטִא אֶת־יִשְׂרָאֵל : וְגַם־לְאִיזֶבֶל דִּבֶּר יְהֹוָה לֵאמֹר הַכְּלָבִים יֹאכְלוּ אֶת־אִיזֶבֶל בְּחֵל יִזְרְעֶאל : הַמֵּת לְאַחְאָב בָּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמָיִם : רַק לֹא־הָיָה כְאַחְאָב אֲשֶׁר הִתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהֹוָה אֲשֶׁר־הֵסַתָּה אֹתוֹ אִיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ : וַיַּתְעֵב מְאֹד לָלֶכֶת אַחֲרֵי הַגִּלֻּלִים כְּכֹל אֲשֶׁר עָשׂוּ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהֹוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אַחְאָב אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיָּשֶׂם־שַׂק עַל־בְּשָׂרוֹ וַיָּצוֹם וַיִּשְׁכַּב בַּשָּׂק וַיְהַלֵּךְ אַט : וַיְהִי דְּבַר־יְהֹוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר : הֲרָאִיתָ כִּי־נִכְנַע אַחְאָב מִלְּפָנָי יַעַן כִּי־נִכְנַע מִפָּנַי לֹא־אָבִי הָרָעָה בְּיָמָיו בִּימֵי בְנוֹ אָבִיא הָרָעָה עַל־בֵּיתוֹ :

ט״לפ • ב׳ וכעינין • ל׳ • ל׳ ר׳ • ל׳ • ל׳ • ל׳ • מביא ק׳ • ל׳ • ד׳ חס׳ בליש׳ • ה׳ חס׳ בליש׳ • ל׳ • ל׳ • ל׳ • ב׳ חד את • ל׳ ומל׳ • ל׳ • אביא ק׳

וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם אֵלִיָּהוּ דְמִן תּוֹשָׁב לְמֵימַר : קוּם חוּת לִקְדָמוּת אַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דִי בְשָׁמְרוֹן הָא הוּא בְּכַרְמָא דְנָבוֹת דְנָחַת תַּמָן לְמֵירְתֵיהּ : וּתְמַלֵיל עִמֵיהּ לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הֲקְטַלְתָּא וְאַף אַחְסַנְתָּא וּתְמַלֵיל עִמֵיהּ לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ בְּאַתְרָא דְלַחִיכוּ כַלְבַיָא יַת דְמָא דְנָבוֹת יְלַחֲכוּן כַלְבַיָא יַת דְמָךְ אַף דִילָךְ : וַאֲמַר אַחְאָב לְאֵלִיָּהוּ הַאַשְׁכַּחְתָּא לִי בְּעֵיל דְבָבִי וַאֲמַר אַשְׁכָּחִית חֲלַף דְחַשַׁבְתָּא לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ : הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלָךְ בִּישְׁתָא וְאַפְלֵי בַתְרָךְ וְאֵישֵׁיצֵי לְאַחְאָב יָדַע מַדַע וְאָחִיד וְשָׁבִיק בְּיִשְׂרָאֵל : וְאֶתֵּן יַת בֵּיתָךְ כְּבֵית יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא בַּר אֲחִיָּה עַל אַרְגָזוּתָא דְאַרְגֵיזְתָּא וְחַיֵבְתָּא יַת יִשְׂרָאֵל : וְאַף עַל אִיזֶבֶל גְזַר יְיָ לְמֵימַר כַלְבַיָא יֵכְלוּן יַת אִיזֶבֶל בְּאַחְסָנַת יִזְרְעֶאל : דִימוּת לְאַחְאָב בְּקַרְתָּא יֵכְלוּן כַלְבַיָא וְדִימוּת לֵיהּ בְּחַקְלָא יֵכְלוּן עוֹפָא דִשְׁמַיָא : לְחוֹד לָא הֲוָה כְּאַחְאָב דַחֲשִׁיב לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ דְאַטְעִיאַת יָתֵיהּ אִיזֶבֶל אִתְּתֵיהּ : וְאַרְשַׁע לַחֲדָא לִמְהַךְ בָּתַר טַעֲוָתָא כְּכֹל דַעֲבָדוּ אֱמוֹרָאָה דְתָרֵיךְ יְיָ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אַחְאָב יַת פִּתְגָמַיָא הָאִילֵין וּבְזַע יַת לְבוּשׁוֹהִי וַאֲסַר סַקָא עַל בִּסְרֵיהּ וְצָם וּשְׁכִיב בְּסַקָא וַהֲלֵיךְ יָחֵיף : וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם אֵלִיָּהוּ דְמִן תּוֹשָׁב לְמֵימַר : הַחֲזֵיתָא אֲרֵי אִתְכְּנַע אַחְאָב מִן קֳדָמָי חֲלַף דְאִתְכְּנַע מִן קֳדָמַי לָא אַיְתֵי בִּישְׁתָא בְּיוֹמוֹהִי בְּיוֹמֵי בְרֵיהּ אַיְתֵי בִּישְׁתָא עַל בֵּיתֵיהּ :

רלבג

מלך ישראל אשר בשמרון • ר״ל שמושבו הוא בשומרון או ירצה בזה לפי מה שאחשוב והוא הנכון שהו׳ מלך ישראל אשר יושבים בשומרון לבד ומפני מלכו עליהם הוא שליט לעשות החמסים שהוא רוצה לעשות וזה כי מפני היות בני השרים תחת ידו בשמרון הוכרחו השרים אשר ביזרעאל לרשת כרם נבות : במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות , אין הרצון בזה שילקקו הכלבים את דם אחאב במקום שנסקל נבות כי על ברכת שומרון לקקו הכלבי׳ דם אחאב כמו שנזכר אחר זה אך הרצון בו כי במדרגת מיתת נבות שלא מת מיתת עצמו ימות אחאב וכמו שלקקו הכלבי׳ את דם נבות כן ילוקו את דם אחאב ואפשר שנאמר שהרצון בו כי במקום ההוא בעינו ילוקו הכלבים את דמו אך מפני כי נכנע אחאב מפני הש״י האריך לו זה עד ימי בנו ועם כל זה נתקיים באחאב קצת זה הרע והו׳ שלקקו הכלבי׳ את דמו שנשטף מן הרכב על ברכת שומרון ואמר שם כי הזונות רחצו להפליג בספור עונש אחאב והוא שהזונות הרוחצות בברכה ההיא רחצו מדמו והכלבים לקקו דמו : המצאתני אויבי • ר״ל האם מצאתני עתה ברע שתיעד לו עליו עונש כמנהגך ואמנם אמר זה לפי שחטא בדבר שלוחו בשלום בן הדד ובהריגת נבות : יען התמכרך לעשות הרע בעיני יי׳ • כל כך היה פונה לעשות הרע כאילו נמכר לזה התכלית : משתין בקיר • הם הזכרים : ועצור ועזוב בישראל • ר״ל שיכרית לו מה שהוא עצור מביתו מישראל ומה שהוא עזוב והנה לפירעתי עצור הוא כמו עוצר כי השוטר מביתו בישראל הוא המולך אחריו או הוא עצור בישראל להיות מלך או שר והעזוב הוא מה שהיה מהם שלא הגיע לו ממשלה וכן היה כי יהורם מת ומתו אחריו כל בית אחאב או יהיה עצור רמז לשבטים בניו שהיו עצורים ביד גדולי המלך לגדלם ועזוב הוא מה שאינו מזרעו ביד אומן ומגדל : אל הכעס אשר הכעסת • ר״ל על הכעס : בחיל יזרעאל • ר״ל בגיא יזרעאל או הוא מישור ואפשר שיהיה מענין חיל וחומה כי אכל החומה אכלו הכלבים את בשר איזבל כמו שיתבאר במה שיבא : רק לא היה כאחאב • כל זה אמר לו אליהו : וישם שק על בשרו ויצום • ר״ל שלבש בגדי שק שהם עשויים משער קשה והתענה ושכב בלילה בבגדי שק והלך בנחת כאבל וכמנודה או ירצה באמרו ויהלך אט שסבר הלך בסתר שלא ירגישהו האנשים כאבל וכמנודה : לא אביא הרעה בימיו • ידמה שלולא כי נכנע אחאב מפני השם היה מת על יד יהוא בחלקת נבות היזרעאלי ושם ילקקו הכלבים דמו אך מפני שנכנע אחאב מפני הש״י האריך הש״י הרעה הזאת עד ימי בנו ובו נתקיים כל היעוד הרע ועם כל זה הכה מפני ששלח בן הדד בשלום היתה נפשו תחת נפשו ונהרג ברמות גלעד ושם לקקו הכלבים את דמו שנשטף מן הרכב : וישבו

אם ל פתח וא׳ קמץ דרכי שמרתי ולא אש

כי לנו רמות גלעד· כי לנו היתה כמו שכתוב את ראמות בגלעד לגדי ואמרו
ברכם למה נקרא שמה רמות גלעד שיש לפניה שתי ברכות מים ומלך ארם לקחה
ממלך ישר' ויש לשאול והלא אמר בן הדד לאחאב הערים אשר לקח אבי מאת
אביך אשיב לך ואת' לא קיים לו דברו והלא שלום היה ביניהם שלש שנים ולמה לא
עשה מלחמה זאת כשלא השיב
להם הערים ועוד למה אמר א
אחאב על רמות גלעד יותר משאר
הערים כאמר כי רמות גלעד לא
לקחה מלך ארם מעמרי אבי א
אחאב כי קודם לכן לקחה והוא
אמר לו הערים אשר לקח אבי
מאת אביך אשיב ואחאב לא
כתן דעתו אז לשאול ממנו רמות
גלעד כי גם כן היה משיב לו
שהרי בדמשק נתן לו חוצות כל
שכן שהיה משיבה שהיה לו
אלא שלא נתן דעתו אז ואחר כך
כשנזכר לא יכול להלחם עמו על
זאת שהרי שלחו בברית לפיכך
היה שלום ביניהם שלש שנים
ועתה כשראה אחאב כי מלך
יהודה היה עמו ואמר לעזור לו
אמר שילך למלחמה על מלך
ארם לקחת רמות גלעד ממנו:
האין פה נביא ליי' עוד· כלומר
כי אין אלה ליי' כי הכיר יהושפט
כי נביאי הבעל או האשרה הם
ולא אמר בפירוש כי נביאי שקר
הם מפני כבוד אחאב כי נשא
את פניו אבל אמר האין פה עוד
נביא ליי' ובדברי רבותינו ז"ל
כשאמר יהושפט האין פה נביא
ליי' עוד אמר לו אחאב כל אלה
הנביאים ליי' הם אמר לו יהושפט
כך מקובלני מבית אבי אבא ס
סגנון אחד עולה לכמה נביאים
ואין שני נביאים מתנבאים ב
בסגנון אחד עובדיה אמר זדון
לבך השיאך ירמיהו אמ' תפלצתך
השיא אותך זדון לבך ואלה כלם
אמרו דבר אחד עלה ויתן יי' ביד
המלך כנבא שאין בדבריה' ממש
: כי אם רע· והלא התנבא עליו
טוב שאמר לו הראית כל ההמון
הזה הנני נותנו בידך וכן אמר
לו בפעם שניה כמו שכתבנו כי
רבותינו ז"ל אמרו זה הנביא היה
מיכיהו בן ימלא אלא פירושו ש
שהתנבא עליו פעם שלישי' והיה
כפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו
התנבא לו שיפול ביד מלך ארם
מהיום ההוא ואילך שנא אותו
ואמר כי לא יתנבא עליו טוב ר"ל
ידעתי כי לא יתנבא עלי טוב:
מהרה מיכיהו בן ימלא· תי'
אבע מיכיהו ותרגום ואש עתידות
למו ומבע דעתיד להון: מלובשי'
בגדים· פירוש בגדים חמודות
כי מה שהיה אומר מלובשים י
ידענו כי לא היו ערומים אלא פי'
בגדי מלכות חמודות וכמוהו י
ימותו אנשים ר"ל אנשים בחורים
בא באנשים באנשים זקנים:
בגרן· פי' ויושבי בגרן וכן הו' בדברי הימי' ויושבי' בגרן והגרן היה פתח שער שמרון
אולי מפחד אויביהם שהיה להם מלחמ' עם ארם תמיד היו עושים גרנות סמוך לעיר
ובדברי רבותינו ז"ל אמרו וכי שער שמרון גורן היה אלא לאו כגורן דתניא סנהדרין
היתה כחצי גרן עגולה כדי שיהיו רואין זה את זה ורוצה לומר כן היו יושבי' אחאב
ויהושפט עם סיעתן כחצי גורן: מתנבאים לפניהם· היו מתנבאים בנבואה זו או
בדברים אחרים מתנבאים למעה אבל לא ברוח השם כי נביאי השקר היו והיו
מתפארים בנבואתה אל כמו שאמ' צדקיהו כה אמר יי' ואמרו שאר הנביאים ונתן
יי' ביד המלך וצדקיהו לאמת נבואתו יותר עשה לו קרני ברזל למשל כמו שנאמר
בירמיהו עשה לך מוסרות ומוטות ונתתם על צוארך: עלה

וישבו שלש שנים אין מלחמה· מפני שנכנע אחאב מפני השם האריך לו השם
מה שאמר לו שתהיה נפשו תחת נפשו מבן הדד בהלחמו עמו שלש שנים וידמה
שזה שאמר לו ועמך תחת עמו האריך השי' עד עתה זאל: הידעתם כי לנו רמות
גלעד· יתכן שכאשר השיב לו בן הדד הערים אשר לקח אביו מישראל לא נזכר
אחאב לשאול לו אז ר
רמות גלעד ולזה אמר
לעבדיו הלא ידעתם כי
לנו רמות גלעד ואנחנו
שותקים מלקחת אותם
מיד מלך ארם: כמוני
כמוך· ר"ל שכמו
שתלך אתה אלך אני
וכמו שילך עמך כן ילך
עמי וכמו שתביא סוסיך
במלחמה כן אביא אם
סוסי: דרש נא כיום
את דבר יי'· הנה
יהושפט מפני שהיה
עום היושר בעיני יי' לא
הסכים לעשות דבר כי
אם על פי יי': האין
פה נביא ליי' עוד ו
ונדרשה מאתו· ראוי
שלא יעלם ממנו ש
שיהושפט כבר הרגיש
כי אלו הארבע מאות
נביאים לא היו נביאי
יי' שאם היה חושב ש
היותם נביאי יי' היה
ראוי שיבטח על דברי
אחד מהם ואם לא היה
בוטח בהם עם היותם
ארבע מאות הנה לא
היה ראוי שיבטח בהם
אם יהיה עמהם עוד
אחר· ולזה ידמה
שחקר אם יש נביא ליי'
עוד כדי שישמע דברי
נביא יי' על זה והנה
מלת עוד שבה ב אמרו
האין פה נביא לא אל
אמרו האי' פה נביא ליי'
יכי לא יתנבא עלי טוב
כי אם רע· ידמה
שמיכיהו בן ימלה היה
הנבי' שהתחפש באפר
והתנבא לו רע על דבר
שלוחו בן הדד בשלום·
מלובשים בגדים· ר"ל
שהיו מלובשים בגדי
מלכות והנה השיב
מיכיהו לאחאב עלה
ונתן יי' ביד המלך כי
ידמה שכבר הצליחו
במלחמה ואף על פי
שכבר מת אחאב שם
ולזה היה אמת מה ש
שהגידלו מיכיהו אלא
שלא היתה תשובתו מ
מספקת לפי השאלה
כי עדיין לא הודיעו אם
יקרה בזה לאחאב רע
אם לא ואין ראוי ש
וכחשוב שאמר לו מיכיהו בשם יי' דבר שקר כי כבר יתחייב מיתה על זה כמו
שנתבאר בתורה: ויאמר

מחשים ד' בקריאה וסימ' נמסר בספר שפטים סימן י"ח: כארבע ד' בקריאה וסי' נמסר בשמואל חלק א' סימן
כ"ב: האלך חד מן ד' פסוקים דמיין תרין במלכים ותרין בדברי הימים ומתחלפין וסי' ויקבץ מלך ישראל·
ויבא אל המלך· סימ' ויקבץ ויבא דמלכים ויקבץ המלך אם אחדל ויבא הגלך אם נחדל· ויקבץ ויבא

וַיֵּשְׁבוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים אֵין מִלְחָמָה בֵּין כב
אֲרָם וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃
ט'מ'ל וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית וַיֵּרֶד
יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־
ג' עֲבָדָיו הַיְדַעְתֶּם כִּי־לָנוּ רָמֹת גִּלְעָד
ד' ג' וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים מִקַּחַת אֹתָהּ מִיַּד
מֶלֶךְ אֲרָם׃ וַיֹּאמֶר אֶל־יְהוֹשָׁפָט
הֲתֵלֵךְ אִתִּי לַמִּלְחָמָה רָמֹת גִּלְעָד
וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
ג' כָּמוֹנִי כָמוֹךָ כְּעַמִּי כְעַמֶּךָ כְּסוּסַי כ
כְּסוּסֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל דְּרָשׁ־נָא כַיּוֹם אֶת־דְּבַר יְהוָה
חצי הספר בפסוקים ׃ וַיִּקְבֹּץ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַנְּבִיאִים
כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
ג' ל הַאֵלֵךְ עַל־רָמֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה אִם־
ג' קמ אֶחְדָּל וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה וְיִתֵּן אֲדֹנָי בְּיַד
ג' הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט הַאֵין פֹּה
נָבִיא לַיהוָה עוֹד וְנִדְרְשָׁה מֵאוֹתוֹ׃
ככן וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט
עוֹד אִישׁ־אֶחָד לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה
מֵאֹתוֹ וַאֲנִי שְׂנֵאתִיו כִּי לֹא־יִתְנַבֵּא
תב' כתו' ה' עָלַי טוֹב כִּי אִם־רָע מִיכָיְהוּ בֶּן־יִמְלָה
כז' כתו' אלף וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אַל־יֹאמַר הַמֶּלֶךְ כֵּן׃
וַיִּקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־סָרִיס אֶחָד
ל' ולכה וַיֹּאמֶר מַהֲרָה מִיכָיְהוּ בֶן־יִמְלָה׃
ד' וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה
יֹשְׁבִים אִישׁ עַל־כִּסְאוֹ מְלֻבָּשִׁים
ד' בְּגָדִים בְּגֹרֶן פֶּתַח שַׁעַר שֹׁמְרוֹן וְכָל־
הַנְּבִיאִים מִתְנַבְּאִים לִפְנֵיהֶם׃
ז' וסל' צדקיהו וַיַּעַשׂ לוֹ צִדְקִיָּה בֶן־כְּנַעֲנָה קַרְנֵי
בַרְזֶל וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה
בְּאֵלֶּה תְּנַגַּח אֶת־אֲרָם עַד־כַּלֹּתָם׃

וִיתִיבוּ תְּלַת שְׁנִין לֵית קְרָבָא בֵּין
אֲרָם וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃
וַהֲוָה בְשַׁתָּא תְלִיתָאָה
וּנְחַת יְהוֹשָׁפָט מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה לְוַת מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃
וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְעַבְדוֹהִי
הֲיָדְעִתּוּן אֲרֵי דִילָנָא רָמוֹת גִּלְעָד
וַאֲנַחְנָא שָׁתְקִין מִלְּמִסַּב יָתַהּ מִיַּד
מַלְכָּא דַאֲרָם׃ וַאֲמַר לִיהוֹשָׁפָט
הֲתֵיזִיל עִמִּי לְאַגָּחָא קְרָבָא לְרָמוֹת
גִּלְעָד וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט לְמַלְכָּא ד
דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא כְּוָתָךְ עַמִּי כְּעַמָּךְ
וְסוּסָוָתִי כְּסוּסְוָתָךְ׃ וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט
לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל תְּבַע כְּעַן כְּיוֹמָא
דֵין יָת פִּתְגָמָא דַיְיָ׃ וּכְנַשׁ מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל יָת נְבִיֵּי שִׁקְרָא כְּאַרְבַּע
מְאָה גַבְרָא וַאֲמַר לְהוֹן הַאֵיזִיל
בְּרָמוֹת גִּלְעָד לְאַגָּחָא קְרָבָא אִם
אֶתְמְנַע וַאֲמָרוּ סַק וְיִמְסַר יְיָ בִּידָא
מַלְכָּא׃ וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט
הֲלֵית כָּא נְבִיָּא קֳדָם יְיָ עוֹד וְנִתְבַּע
מִנֵּיהּ׃ וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
לִיהוֹשָׁפָט עוֹד גְּבַר חַד לְמִתְבַּע יָת
פִּתְגָמָא דַיְיָ מִנֵּיהּ וַאֲנָא סְנֵיתֵיהּ
אֲרֵי לָא יִתְנַבֵּי עֲלַי טַב אֱלָהֵין בִּישׁ
מִיכָה בַּר יִמְלָה וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט
לָא יֵימַר מַלְכָּא כֵּן׃ וּקְרָא מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל לְגַזָּוָאָה חַד וַאֲמַר אוֹחִי תְּבַע
מִיכָה בַּר יִמְלָה׃ וּמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
וִיהוֹשָׁפָט מַלְכָּא דִיהוּדָה יָתְבִין
גְּבַר עַל כּוּרְסֵיהּ לְבִישִׁין לְבוּשִׁין
וְיָתְבִין בְּאִידְרָא בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע
שָׁמְרוֹן וְכָל נְבִיֵּי שִׁקְרָא ס
מִתְנַבְּאִין קֳדָמֵיהוֹן׃ וַעֲבַד לֵיהּ
צִדְקִיָּה בַּר כְּנַעֲנָה קַרְנִין דְבַרְזֶל
וַאֲמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ בְּאִילֵין תְּקַטֵּיל
יָת אֱנָשׁ אֲרָם עַד דִּתְשֵׁיצִינוּן׃

דדברי הימים הגלך אם אחדל וסימ' א"א נ' נ"א נ"א: מלבשים ד' וסימ' בגדים בגרן פתח שער· וחברו דדברי
הימים· והלוים המשררים לכלם· ויסדו הבונים את היכל יי':

רשי

בשנה השלישית· שישלח את בן הדד: ואנחנו מחשים· מתעצלים אכוקליר
בלע"ז: האין פה נביא עוד· מקובלני אין שני נביאים מתנבאים בלשון אחד ואלו
כולם לשון אחד אומרים כי אם רע לפי שאמר יען אשר שלחת את איש חרמי וגו':
עלה

רשי

עלה והצלח. לא אמר לו בשם יי': ונתן יי'. הלואי יתן יי' ביד המלך: לא ארונים לאה. אתה לברך תמות במלחמה כענין שנאמר לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו ואף על פי שנאמר ועמך תחת עמו טיפה שיבת מאותו צדיק מיכיהו שהכה חברו הכה ופצוע כפרה על כל ישראל כך מפורש: מימינו ומשמאלו. וכי יש שמאל למעלה והלא כאמר ימין יי' רוממה ימין יי' עוש' חיל ימינך יי' נאדרי בכח ימינך יי' תרעץ אויב אלא אלו מיימינים ואלו משמאילים מיימינים מלמדים זכות משמאילים מלמדים חובה: ויצא הרוח. רוחו של נבות: אי זה

רדק

עלה והצלח. דרך התול אמר לו כלשון שאר הנביאים ולא אמר לו כה אמר יי' שהרי נשבע כי את אשר יאמר יי' אותו אדבר והכיר מלך יהודה בלשונו כי דרך התול היה אומר לו לפיכך אמר לו עד כמה פעמים אני משביעך וכיון שהשביעו אמר לו האמת בשם יי': ישובו איש לביתו בשלום. והנה ראינו למעלה שאמר לו הנביא עמך תחת עמו אפשר שהיה זה במלחמות אחרות אבל במלחמה זו לא מתו מישראל וכיון שהמלחמה היתה כל היום אי אפשר שלא מתו מהם אלא לא מתו אלא מעטים ואחרים מתו רבים וזהו בשלום: ראיתי את יי' יושב על כסאו. דרך משל כמו המלך יושב על כסאו ועבדיו עומדים לפניו מימינו ומשמאלו: צבא השמים. הם המלאכים: עומד עליו. סמוך לו וכן הכוכבים עליו והדומים להם: מימינו ומשמאלו. דרך משל ובדברי רבותינו ז"ל וכי יש ימין למעלה ויש שמאל למעלה אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה: ויאמר יי' מי יפתה את אחאב. הדברי' האלה הם מבוכה גדולה למי שמבין אות' כמשמעם והאמת כי האל העיר רוח נביאי שקר לפתו' את אחאב ללכת לרמות גלעד לפי שנתחייב מיתה לשמים לא שבאה לאחד מהם רוח נבואה אלא הערת רוח וחפץ לדבר אל אחאב דברים אלו והוא מה שאמ' מיכיהו הנה נתן יי' רוח שקר בפי כל נביאיך אלה ויי' דבר עליך רעה ושאר כל הדברי' כמו ויאמ' זה אומר בכה וזה אומ' בכה ויצא הרוח ויאמ' אצא והייתי רוח שקר כל אלה דברי מליצה הם אמרם מיכיהו דרך הצעת דברים לא שראה מיכיהו דברים אלה ולא שמעם כי רוח הנבואה לא יהיה רק אמת בשם יי' ואף על פי כן אכתוב דרך הדרש כמו שכתוב גם כן בתרגומו של תוספתא בויצא הרוח ונפק רוחא דנבות וקם קדם יי' ואמר בבעו מינך יתקם לדמי על ידי דאנא מגינא לאטעיותיה ולאובדא יתיה מן עלמא ואמר ליה יי' במה את יכיל ואמר איפוק ואהא רוח שיקרא בצדקיה בר כנענא ובשאר נביאי שיקרא דיליה ומשום דלית ריעותיה דקודשא בריך הוא בעבדי ליאות שקר ולא צבי בהון אמר ליה לנבות מדבשקרא את רחצתא פוק ממתיבתא דידי ועביד לך רעותך משום דלא כיתא קמאי למיתב שיקר' והרב החכם הרמב"ם ז"ל כתב כן וכשסדרו עונותיו וזכיותיו של אחאב לפני אלהי הרוחות לא נמצא לו עון שחייבו ולא היה שם דבר אחר ששקול כנגדו אלא דמי נבות שנ' ויצא הרוח ויעמד לפני יי' וגומ' והרוח רוח נבות: להתכח

מלכים א

וכל הנבאים נבאים כן לאמר עלה רמת גלעד והצלח ונתן יהוה ביד המלך: והמלאך אשר הלך לקרא מיכיהו דבר אליו לאמר הנה נא דברי הנביאים פה אחד טוב אל המלך יהי נא דברך כדבר אחד מהם ודברת טוב: ויאמר מיכיהו חי יהוה כי את אשר יאמר יהוה אלי אתו אדבר: ויבוא אל המלך ויאמר המלך אליו מיכיהו הנלך אל רמת גלעד למלחמה אם נחדל ויאמר אליו עלה והצלח ונתן יהוה ביד המלך: ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם יהוה: ויאמר ראיתי את כל ישראל נפצים אל ההרים כצאן אשר אין להם רעה ויאמר יהוה לא אדנים לאלה ישובו איש לביתו בשלום: ויאמר מלך ישראל אל יהושפט הלוא אמרתי אליך לוא יתנבא עלי טוב כי אם רע: ויאמר לכן שמע דבר יהוה ראיתי את יהוה ישב על כסאו וכל צבא השמים עמד עליו מימינו ומשמאלו: ויאמר יהוה מי יפתה את אחאב ויעל ויפל ברמת גלעד ויאמר זה בכה וזה אמר בכה: ויצא הרוח ויעמד לפני יהוה ויאמר אני אפתנו ויאמר יהוה אליו במה: ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן: ועתה הנה נתן יהוה רוח שקר בפי כל נביאיך אלה ויהוה דבר עליך רעה:

תרגום

וכל נביי שקרא מתנבן כן למימר סק לרמות גלעד ואצלח וימסר יי' בידא דמלכא: ואיזגדא דאזל למיקרי מיכיהו מליל עמיה למימר הא כען פתגמי נביי שקרא ממלל חד שוי קדם מלכא יהי כען פתגמך כפתגמא דחד מנהון ותמליל פתגמין תקנין: ואמר מיכיהו קיים הוא יי' ארי ית דיימר יי' לי יתיה אמליל: ואתא לות מלכא ואמר מלכא ליה מיכה הנזיל רמות גלעד לאגחא קרבא אם נתמנע ואמר ליה סק ואצלח וימסר יי' בידא דמלכא: ואמר ליה מלכא עד כמה זימנין אנא מקיים עלך דלא תמליל לי לחוד קשוט בשמא דיי': ואמר חזיתי ית כל ישראל מבדרין על טוריא כענא דלית להון רעי ואמר יי' לית רבונין לאילין יתובון גבר לביתיה בשלם: ואמר מלכא דישראל ליהושפט הלא אמרית לך דלא יתנבי עלי טב אלהן ביש: ואמר בכין קביל פתגמא דיי' חזיתי ית יקרא דיי' שרי על כורסיה וכל חילי שמיא קיימין קדמוהי מימיניה ומסמליה: ואמר יי' מן יטעי ית אחאב ויסק ויפול ברמות גלעד ואמר דין בכדין ודין אמר בכדין: ונפק רוחא וקם קדם יי' ואמר אנא אטעיניה ואמר יי' ליה במא: ואמר אפוק ואהוי לרוח שקר בפום כל נבוהי ואמר תטעי ואף תיכול פוק ועביד כן: וכען הא יהב יי' רוח שקר בפום כל נבייך אילין ויי' גזר לאיתאה עלך בישא:

מסורה

פה אחד ג' וסי' ויתקבצו יחדו להלחם. והמלאך אשר הלך דמלכים וחברו דד"ה: במה ג' בקריא' וסימ' עד כמה פעמים אני משביעך דמלכים. וחברו דד"ה. אשר זעבת זה כבה שנים: לאלה ה' בקריא' וסימ' ולבנותי כה אעשה לאלה היום. לאלה תחלק הארץ בנחלה. ראיתי כל ישראל נפצים על ההרים.

ר"פ ל' חס' וכל אורי' דכ' · ל' · ג' · דנקד · כ"ה ת' · טו' ח"ל וכל מגלת אסתר דכו' כת"ב · כ' · ג' · ב' א' חס' וא' מ"ל · כ' · א' · יו ח"ל בקיב' · ב' וכל הגנירי · ר"פ ז' · א' קמץ · ב' זקף קמץ · ג' אתה כמי ירין וחכרת

וחברו דד"ה. אל תטיפו: יפתה ד' בקריאה וסימ' נמסר בסדר משפטים: במה ח' קמצין וסי' במה אדע כי אירשנה. במה אושיע את ישר'. ויאמר שאול גשו. ויצא הרוח ויעמד דמלכים וחברו דד"ה. במה אקדם אדני. אהבתי אתכם אמר יי'. הגעתם את יי' בדבריכם. וא' ובמה ויאמר דוד אל הגבעונים:

רלבג

ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך. ר"ל עד כמה פעמים אצטרך להשביעך אשר לא תדבר אלי רק דבר אמת ודבר נכון בשם יי' ואולם היה משביע אותו אחאב כי היה יודע כי נביאי יי' היו מוכחים אותו מפני שהרגה איזבל נביאי יי' ואף על פי שלא היה אפש' להם לאמר דבר שקר הנה כבר אפשר שיעלימו מה שיוזק בו המלך וכן בזה המקו' אפשר שהעלים מה שיוזק בו המלך כי לא הודיעו מה יקרה לו בעצמו שם. והנה אין זה דבר אמת לפי השאלה אחר שקבר מלהשיב כראוי ואף על פי שלא היה דבר שקר במה שהודיעו ולזה השיב לו מיכה מה שיתבאר ממנו שהמלך ימות במלחמ' ולא רצה לאמר זה בבאור לחלוק כבוד למלכות: הלא אמרתי אליך לא יתנבא עלי טוב כי אם רע. הנה מיכה על עצמו קצת חסד בדבריו אלא מה שאפשר שהעלים מיהושפט היותו נביא ואע"פ כן הנה כבר חשש אחאב לדברי מיכה ושנה את בגדיו בדרך שלא יוכר בו שהוא מלך להמלט ממה שייעד לו מיכיהו כי חשב שנבואתו היא שלא יתכונו חיל ארם להרוג כי אם מלך ישראל וכאשר לא יכירוהו ימלט מזה: ראיתי את יי' יושב על כסאו. אמר זה על צד המשל והמכוון ממנו כלו הוא שהשי"ת שם השפע המופעל הקוסמים כלי להפיל אחאב ברמות גלעד כי בקסם מן החסרון מה שכבר באהרנו בספר ששי מספר מלחמות יי' ולפי שהקסם יבא מהשפע המופע מאת צבא השמים כמו שבארנו שם אמר שכל צבא השמים עומדים אצלו ולפי שקצת מה שישפע מהם הוא מכוון בעצמו וקצתו איננו מכוון אם לא מצד ההכרח והוא מה שישפע מהם מהרעות אמר שצבא השמי' היו עומדים אצלו מימינו ומשמאלו וזה כי מה שישפע מהם מכוון בעצמו הוא מימין השם ית' והשאר הוא משמאלו והנה מה שחסר מהם בקסם ההוא הוא מיתת אחאב אשר היתה מכוונת מהשי"ת כמו שייעד במה שקדם להיות נפשו תחת נפש בן הדד:

הנך

להחבה. נכתב בהא במקום אלף: והשיבהו אל אמון. נראה שהיה שם פעם אחרת תפוש: לא דבר יי' בי. אז תאמר שלא דבר יי' בי ומדעתי אמרתי זה וכן אמר משה רבינו ע"ה אם כמות כל האדם ימותון אלה לא יי' שלחני: שמעו עמים כלם. כן דרך הלשון כמו היה זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה:

אי זה עבר רוח יי'. איזה הדרך עבר והרי זה מקרא קצר ובדברי הימים כתיב איזה הדרך עבר וגו': ויאמר מלך ישר' אל יהושפט התחפש ובא במלחמה. להתחפש ולבא. אני אתחפש: אשנה בגדי מלכותי שלא יכירוני שאם יכירוני יסורו עלי להלח': ואתה לבש בגדיך. שעליך לא יסורו להלחם שיכירוך שלא מלך ישראל אתה אלא מלך יהודה ועמך אין להם תגר: ויזעק יהושפט. להקב"ה: לתומו. לא ידע שהוא מלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין. יש שריונות שהם עשויין קליפים קליפים כענין שנאמר ושריון קשקשים והקליפים נופלים על נקבי השריון וסותמין אותן והם קרויין דביקים: מעמד במרכבה. מתחזק ועומד כדי שלא יכירו ישראל במכתו ויברחו ותחלת נפילה ניסה: וילוקו

מיכה' וסי' ויכה יהושע את כל. ויגש צדקיהו בן כנענה. ואיש משך בקשת דמלכים. ויקח אליהו את אדרתו. ויקח אדרת אליהו ב' כו. ויעבר יורם צעירה דמלכים. ויצא מלאך יי' ויכה דישעיה. ויכה אותם מלך ככל דירמיהו. ויכה פשחור את ירמיה: ובא ג' ב' חס וא' מלא וסימ' ואנכי נער קטן לא אדע.

ויגש צדקיהו בן־כנענה ויכה את־
מיכיהו על־הלחי ויאמר אי־זה עבר
רוח־יהוה מאתי לדבר אותך: ט"ו מ"ל בליש' זכר
ויאמר מיכיהו הנך ראה ביום ההוא
אשר תבא חדר בחדר להחבה: ג' חס' בנבי' ג' כתיב ה"א
ויאמר מלך ישראל קח את־מיכיהו
והשיבהו אל־אמן שר־העיר ואל־ ל' ל' חס'
יואש בן־המלך: ואמרת כה אמר
המלך שימו את־זה בית הכלא
והאכלהו לחם לחץ ומים לחץ עד ג' רפתי' הדין וחברו וכיתן להם יי' לחם צר
באי בשלום: ויאמר מיכיהו אם־
שוב תשוב בשלום לא־דבר יהוה
בי ויאמר שמעו עמים כלם: נ'
ויעל מלך־ישראל
ויהושפט מלך־יהודה רמת גלעד:
ויאמר מלך ישראל אל־יהושפט
התחפש ובא במלחמה ואתה לבש ג' ב' חס'
בגדיך ויתחפש מלך ישראל ויבוא ט"ו מ"ל וכל אחרד כוו' במ"כ
במלחמה: ומלך ארם צוה את־שרי
הרכב אשר־לו שלשים ושנים
לאמר לא תלחמו את־קטן ואת־ י"ב בכו' לת את ואת את ל'
גדול כי אם־את־מלך ישראל לבדו:
ויהי כראות שרי הרכב את־יהושפט
והמה אמרו אך מלך־ישראל הוא
ויסרו עליו להלחם ויזעק יהושפט: ל' בסיפ'
ויהי כראות שרי הרכב כי־לא־מלך
ישראל הוא וישובו מאחריו: ואיש ו' מ"ל בנבי'
משך בקשת לתמו ויכה את־מלך ו'
ישראל בין הדבקים ובין השרין ב'
ויאמר לרכבו הפך ידיך והוציאני ל'. ו' זוגין מתחלפין ל'
מן־המחנה כי החליתי:
ותעלה המלחמה ביום ההוא נ'
והמלך היה מעמד במרכבה ב' קמץ
נכח ארם וימת בערב ויצק ל'
דם־המכה אל־חיק הרכב:

וקריב צדקיהו בר כנענה ומחאית
מיכיהו על ליסתיה ואמר אידא
שעה אסתלק רוח נבואה מן קדם
יי מני למללא עמך: ואמר
מיכיהו הא את חזי ביומא ההוא
דאת עליל תוון בגו תוון לאטמרא
: ואמר מלכא דישראל דברית
מיכה ואתיבהי לות אמון רב
קרתא ולות יואש בר מלכא:
ותימר כדנן אמר מלכא. שוו ית
דין בבית אסירי ואכילוהי לחמא
ברחוק ומיא ברחוק עד מיתאי
בשלם: ואמר מיכיהו אם מיתב
תתוב בשלם לא רעוא קדם יי בי
ואמר שמעו עממיא כולהון:
וסליק מלכא דישראל
ויהושפט מלכא שבטא דבית
יהודה רמת גלעד: ואמר מלכא
דישראל ליהושפט אנא אשתני
ואיעול בקרבא ואת לבש לבושך
ואשתני מלכא דישראל ועל
בקרבא: ומלכא דארם פקיד
ית רבני רתיכא דיליה תלתין
ותרין מלכוון למימר לא תגיחון
קרבא עם זעירא ועם רבא אלהין
עם מלכא דישראל בלחודוהי:
והוה כד חזו רבני רתיכיא ית
יהושפט ואינון אמרו ברם מלכא
דישראל הוא וזרו עלוהי לאגחא
קרבא ביה וצוח יהושפט: והוה
כד חזו רבני רתיכיא ארי לא מלכא
דישראל הוא ותבו מאחורוהי:
וגברא נגד בקשת לקבליה ומחא
ית מלכא דישראל בין דיבקי ובין
שיריינא ואמר למרכבניה אתחזר
לאחורך ואפקני מן משריתא ארי
מרע אנא: וסליקו עבדי קרבא
ביומא ההוא ומלכא הוה מתקף
וקאים ברתיכא לקביל אנש ארם
ומית ברמשא ואתריק דמא
דמחתא לגו רתיכא:

התחפש ובא במלחמה. אמר מלך ישראל להתחפש ולבא במלחמה כדי שלא יכירוהו ואמ' ליהושפט ואתה לבוש בגדיך כי אינך צריך להתחפש אבל אני צריך להתחפש לפי שהם בעלי ריבי והם שונאים אותי ולא יועילו התחבולות שלא ברצון הא' כי המושך בקשת לתמו הרגהו וי"ת כמו אתחפש אנא אשתני ואיעול בקרב: לא תלחמו. והוא לא היתה כוונתו לחמול עם ישראל אלא אם ילחמו עם שאר העם ויראה מלך ישראל שתגבר המלחמה בין כך ובין כך ימלט מידם לפיכך אמר להם שכל מלחמתם לא תהיה כי אם במלך לבדו עד שימיתוהו ואחר כך בשאר העם: ויזעק יהושפט. והכירו קולו כי יהושפט הוא וזה הוא שאמר ויהי כראות כלומר כהבין כמו ולבי ראה הרבה חכמה ודעת: לתומו. שלא מתכוין לאחאב וי"ת לתמו לקיבליה ולא ר"ל לנגד אחאב אך לנגד עצמו ומנגד פניו שלא היכב קשתו לימין או לשמאל אלא כמו שהיה מושך הקשת וירה החצי. וכדרש לתמו תמו שני חזיונו של אליהו ושל מיכיהו שניהם נבאו על מות אחאב: בין הדבקי' ובין השרין. כתרגומו בין דיבקי ובין שירייא: לרכבו. משרת הרכב. הפוך ידיך. כתוב ביו"ד וקרי בלא יו"ד וטעם הכתוב פעמים יצטרכו לאדם שתי ידיו וקרי ידך כי פעמים יספיק באחת: כי החליתי. נהפך הקמץ חטף אל הח' את להרחיב עליה ופירושו החליתי מן המכה ואדוני אבי ז"ל פי' כי גם לרכבו לא רצה לגלו' שהוכה לא אמר לו כי החלה לא שהוכה וכן הוא משמעות הכתוב שאמר החליתי ולא אמר הוכתי וכ"תי אריתרע אנא: ותעלה המלחמה. היתה הולכת ומתגברת וכמוהו רבי' והנה מים עולים: מעמד במרכבה. שלא הטה עצמו מפני המכה אך התחזק בעצמו והיה מחזיק מעמד כמו שהיה במרכבה רוכב כדי שלא יכירו ישר' שהוא מוכה וירך לבבם במלחמה נכח ארם כשאר הנלחמים: אל חיק הרכב. כתרגומו לגו רתיכא: ויעבור

והאכלהו ל' חס' דה' חלא יוד

רלבג

הנך רואה ביום ההו' אשר תבא חדר בחדר להחבה. אמר זה כי אף על פי שהבליחו ישראל במלחמה הנה יהיה נביא השקר מתחבא חדר בחדר על דבר מיתת אחאב מפני שהבטחתו הלך שם: והשיבהו אל אמון שר העיר. ר"ל השיבהו אל העיר ותביאהו שם אל אמון שר העיר: והאכילהו לחם צר ומים לחץ. ר"ל שלא יתנו לו די ספקו מלחם ומים אך מה שיספיק לו ברוחק: התחפש ובא במלחמ' ואתה לבש בגדיך. הנה התחפש הוא מקור והרצון בו שעל דבר מיכיהו ראוי לו שישנה בגדיו ויבא במלחמה בדרך שלא יכירוהו חיל ארם אך אתה תלבש בגדי מלכו' כי אין לך לירא כי כלם הסכימו לטוב במלחמה אך בדבר אחאב לבד התנבא מיכיהו רע: לא תלחמו את קטון ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו. הנה שם השם ית' זה הרצון בלב מלך ארם להפיל אחאב ברמות גלעד ולא השכים הש"י שימות מישראל אחד במלחמ' ולזה לא רצו חיל מלך ארם להכות יהושפט

התחפש ובא במלחמה. וחברו דד"ה: י"ב פסוק' את את ואת את וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סימן ג': וישובו ז' מלאים בנביאים וסימ' ויהי כאשר מת גדעון. אל נחלתם דסוף ספר שפטים. כי לא מלך ישראל הוא. וישובו המלאכים אליו. וישובו אחרי כן ויאמרו. כאשר זמם יי' צבאות בריש זכריה. וכל כתובים דכוו' מלאים במ"ה חס' וסימ' וישובו מלכת. צאן לרוב. וגם בירושלם העמיד יהושפט. וישבו כל איש יהודה. ויבאו לחלקיהו הכהן. וכל אוריתא חס':

כשידעו שאינו מלך ישראל: ואיש משך בקשת לתמו. ר"ל שלא היה מתכוין להכות שום אדם והיה מאת הש"י שירה החץ באופן שהכה מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין והרצון בזה שהכהו בין קשקשת לקשקשת מקשקשי השרין והנה הרצון באמרו ובין השרין בין השרין והוא באור למה שאמר בין הדבקים כי הדבקים הם בשרין או אולי על השרין היה כלי זין אחר עשוי מחתכות ברזל דבקות ורוכבות זו על זו והנה מאת הש"י שבא החץ בין הדבקים כי בזולת זה לא היה יכול להכנס החץ בו ואחר זה קרה גם כן שהמקום אשר הכה בשרין היה בין קשקשי השרין בדרך שנכנס החץ בגופו: כי החליתי. לא רצה להגיד כי הוכה כדי שלא ירך לב ישראל אבל אמר כי באהו החולי ולזאת הסבה היה המלך מעמד במרכבה נוכח ארם כל היום ההוא כדי שלא יסורו ישר' מהמלחמה ויתחזקו להלחם עם ארם: ותעלה המלחמה. ר"ל שגבר חזקה והתגברה מאד: ויצק דם המכה אל חיק הרכב. ר"ל שמרוב שפיכת מה שנגר וירד אל חיק הרכב אשר היה רוכב עליו: ויעבר

וילוקו הכלבים את דמו ׃ ולומר אכי ששם נהרג נבות מהרי אמר הנביא במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות וגו׳ ׃ והזונות רחצו ׃ וכלי הזיין רחצו שם מן הדם כך תירגם יונתן ורבותנו אמרו אחאב מכוכן היה ועשתה לו איזבל דמות שתי זונות במרכבתו ׃ בית השן ׃ מן דפיל ׃ ויעלם

ויעבור הרנה ׃ כתרגומו כרוז ואמר ויעבר לשון זכר והרנה לשון נקבה לשון זכר נופל על הקול כמו ויעבירו קול במחנה או אמ׳ ויעבר על האדם המעביר את הקול ׃ ובדרש ויעבור הרנה באבוד רשעים רנה ׃ איש לעירו ׃ שלא ילחמו עוד והכרוז הזה עבר במחנה ישראל או בשתי המחנות ולא נמצא בכתוב מי היו המנצחים והמתגברים אם ישרא׳ ואם ארם וכיון שאמר הנביא ישובו איש לביתו בשלום נראה שלא מתו מישראל ואם מתו מעטים היו ומה שאמר הנביא ועמך תחת עמו במלחמות אחרות היה זה ׃ וישטף ׃ השוטף כמו ויאת׳ ליוסף ויגד ליעקב ׃ והזונות רחצו ׃ מושב למעלה וישטף את הרכב אמר ששטפו הרכב ורחצו הזונות על ברכת שומרון והשטיפ׳ חזקה מהרחיצה ׃ וילקו הכלבים את דמו ׃ ר״ל דם אחאב כי כל זה הדם מאחאב היה וילקו הכלבים את דמו כדבר יי׳ אשר דבר במקו׳ אשר לקקו הכלבי׳ את דם נבות ילקו הכלבים את דמך ׃ והזונות פירושו כתרגומו מאני זיינא ׃ ובדברי רז״ל אחאב מצונן היה עשתה לו איזבל דמות זונות במרכבתו כדי שיראה ויתחמם ועוד דרשו הזונות כמו חזיונות הגיעו שני חזיונות של אליהו ושל מיכה אליהו אמר במקום אשר לקקו הכלבים וגו׳ מיכה אמר אם שוב תשוב וגו׳ ויש לשאול היאך אמר כדבר יי׳ הנה נבות נסקל ביזרעאל ודם אחאב בשמרון לקקוהו הכלבים ומהנראה כי יזרעאל קרוב לשמרון ומי בריכת שמרון הולכים עד יזרעאל והמים באו אדומים מן הדם עד יזרעאל ושם לקקו הכלבים הדם ׃ ובית השן ׃ שן הפיל שושין ממנו מלאכה ואחאב בנה ממנו בית אחת או שתים כי בית כלל וכן כאמר בנבואת עמוס ואבדו בתי השן ומה שאמרנו כי בית אמר דרך כלל מצאנו כמוהו לא תשב לי אשה בבית דוד כי קדש המה ׃ ויעלם

סבא ו׳ חסרים בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא ׃ הלוא ז׳ מלאים בסי׳ וסימ׳ ויאמר נתן ׃ ויקרא לשמעי ׃ הלא הם כתובים דשלמה ׃ אבים ׃ אלה ׃ ויתר דברי אחאב ׃ אחזיהו ׃ אל תלכו ׃ רחוץ וטהר ׃ ויסער ׃ קול רגלי אדניו ׃ ויתר דברי יהוא ׃ יואש ׃ יהואחז דמלכי יהודה ׃ מנחם ׃ אשר הסיר חזקיהו ׃ שלום ואבת יהיה ׃

רלב״ג

ויעבר הרנה ׃ הרצון בו ויעבר קול הרנה והיא הצעקה וענינו קול הכרוז ׃ וישטוף הרכב על ברכת שומרון ׃ ר״ל כי בעברו שם שטף הרכב על מי הברכ׳ ונתנקה הרכב מהדם ונתערב במים ושם לקקו הכלבי׳ דמו בשתותם מהמי׳ ההם ועוד היה לו מהבזון שהכניסו הזונות הרוחצות בברכ׳ ההיא רחצו בדמו אשר נתערב במים ההם ׃ כדבר יי׳ אשר דבר ׃ ר״ל שכבר היתה נפשו תחת נפש בן הדד כדבר יי׳ אשר דבר ונפל ברמות גלעד כדבר יי׳ אשר דבר ולקקו הכלבי׳ את דמו כדבר יי׳ אשר דבר ׃

הנה זה באור מה שצריך אל באור בזאת הפרשה אשר הגבלנו באורה בזה המקום ׃

ואולם התועלות המגיעים מזה

וַיַּעֲבֹר הָרִנָּה בַּמַּחֲנֶה כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ
לֵאמֹר אִישׁ אֶל־עִירוֹ וְאִישׁ אֶל־
אַרְצוֹ ׃ וַיָּמָת הַמֶּלֶךְ וַיָּבוֹא שֹׁמְרוֹן
וַיִּקְבְּרוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּשֹׁמְרוֹן ׃
וַיִּשְׁטֹף אֶת־הָרֶכֶב עַל בְּרֵכַת שֹׁמְרוֹן
וַיָּלֹקּוּ הַכְּלָבִים אֶת־דָּמוֹ וְהַזֹּנוֹת
רָחָצוּ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֵּר ׃
וְיֶתֶר דִּבְרֵי אַחְאָב וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה
וּבֵית הַשֵּׁן אֲשֶׁר בָּנָה וְכָל־הֶעָרִים
אֲשֶׁר בָּנָה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל ׃
וַיִּשְׁכַּב אַחְאָב עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ
אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו ׃

ל׳ וחס׳ ׃ ב׳ והיה כבוא ׃ מדח טו ח״ל ׃ ל׳ ׃ ל׳ ׃ יו ח״ל נסיב׳

ואעברו כרוז במשריתא כמיעל שמשא למימר גבר לקרתיה וגבר לארעיה ׃ ומית מלכא ואתא לשמרון וקברו ית מלכא בשמרון ׃ ושטף ית רתיכיא על בריכתא דשמרון ולחכו כלביא ית דמיה ומני זינא שטפו כפתגמא דיי׳ דמליל ׃ ושאר פתגמי אחאב וכל דעבד ובית שינא דפיל דיבנא וכל קרויא דבנא הלא אינון כתיבין על ספרא פתגמי יומיא למלכי ישראל ׃ ושכיב אחאב עם אבהתוהי ומלך אחזיהו בריה תחותוהי ׃

ויתר דברי ד׳ בכת׳ וסי׳ לאחאב יהוא יהואש ירבעם ואותיו׳ ר״ל ה

והנה התועלת הראשון הוא במדות להודיע שצריך להתישב בכל דבר קודם המעשה או המענה כדי שיהיה באופן הראוי ולזה ספר שבאו ישרא׳ אל רחבעם ושאלו ממנו שיקל מעול אביו ויעבדוהו שאל להם שימתינו עוד שלשת ימים וישיב אותם דבר ׃

השני הוא להודיע כי טוב העצה ימצא בזקנים ויעדר מהנערים וזה כי ארך הימים יתן לזקני׳ טוב העצה מפני מה שראו מהענינים בימיהם כי זה יעמידם על ההתחלות והסבות אשר בהם יגיעו אל התכליות המבוקשות עם שבהם תמצא החכמה יותר לזאת הסבה גם כן ומזה יתבאר שטוב העצה לא יתכן שישלם לילדים אם לא על דרך הזרות ׃

השלישי הוא במדות והוא להודיע כי בהשפלת האדם עצמו יקנה לו הגדולה והממשלה ובהתנשאו יסיר הגדולה והכבוד ממנו ולזה ספר שעצת הזקנים היתה שאם יהיה היום עבד לעם הזה וישמע אליהם יהיו לו עבדים וספר גם כן שמפני שלא השכים בזה ורצה להתנשא ולהתגאות סרה ממנו מלכות עשרת השבטים ׃

הרביעי להודיע קיום יעוד הש״י שתקרע מלכות עשרת השבטים מזרע שלמה ויהיה לירבעם ׃

החמשי הוא להודיע יושר ענין רחבעם בהתחלה עד שכבר נמנע מהלחם עם ישראל תכף שבאהו דבר השם ית׳ על ספר והנה ספר בספר דברי הימים שכבר התמיד רחבעם לעשות הישר בעיני יי׳ שלש שנים ׃

הששי והוא להודיע רוע ענין ירבעם מעת התחלת מלכותו עד שעשה לו אלהי זהב וגרש הכהנים והלויים מארצו במה שהזניחם מכהן ליי׳ כאילו התחכם לעשות כנגד התורה לפי מה שאפשר ועליו ושיעתו נתקיים מה שייעדה התורה באמרה פן יש בכם איש או אשה וגו׳ כי הש״י ישמיד האיש ההוא ויכרית את שמו מתחת השמים וכזה קרה לירבעם ולבעשא ולעמרי שלא נשאר מהם שריד ופליט ׃

השביעי הוא לפרסם המופתים והנפלאות שנעשו על יד איש האלהים אשר בא מיהודה ונתחדשו עוד בשבתו והם מה שיבשה יד ירבעם כאשר היה רומז בה לתפוש הנביא ומה שנקרע המזבח ונשפך הדשן ומה ששבה יד המלך אליו בהתפלל הנביא עליו ומה שקרה לו בעברו על דבר עצמו בדבר יי׳ שהמית אותו האריה ולא אכל את הנבלה ולא שבר החמור כי בהאמנ׳ במופתי׳ תתקיים פנת התורה ׃

השמיני הוא להודיע שהש״י כשצוה דבר מה בנבואה לא ישוב אחור מהצואה ההיא ויורה על זה מה שנענש הנביא אשר מיהוד׳ אשר על אכל לחם ושתה מים בעיר ההיא אשר הזהירהו הש״י מזה ואע״פ שאמר לו הנביא הזקן אשר בבית אל כי מלאך בא אליו בדבר יי׳ ואמר לו שישיבהו אל ביתו ויאכל לחם וישתה מים ואם היה אפשר שישוב הש״י מצואתו הראשונה לא היה ראוי שיענש הנביא אשר מיהודה כי לא היה חוטא אך חטא הנביא אשר כחש לו ואם יסופק על זה מעקידת יצחק שידמה שעבר השם מצואתו הראשונה אך היה המכוון בדבריו הש״י זולת מה שהבין אברהם מהם ׃

התשיעי הוא להודיע שהאנשים הרעים מאד לא יענשם הש״י על חטאם באופן שיענשם הבלתי רעים מאד ולזה תמצא כי הנביא הזקן מפני ענש חטאיו לא נענש על מה שדבר שקר בשם יי׳ בזדון ונענש הנביא אשר מיהודה על שעבר על דברי עצמו אע״פ שהיה זה בשגגה כי האמין שיהיה דבר יי׳ מה שאמ׳ לו הנביא הזקן ונענש על שלא התישב בלבו לעמוד על שאי אפשר זה ולזאת הסבה בעינה תמצא שלא נענש ירבעם על הפלגת חטאיו ונענש רחבעם כמו שנה אחת אחר שהתחיל לחטוא כי אז עלה עליו שישק מלך מצרים ולכד ערי המצודות אשר ליהודה ולקח את אוצרות בית יי׳ ואת אוצרות בית המלך וגם אחרי זה היה בפחד גדול עד שמגני הנחשת אשר עשה היו נושאים הרצים מדי באו בית יי׳ ואחר ישיבו אותם אל תא הרצים ׃

העשירי הוא לפרסם יעוד אחיה השילוני לאשת ירבעם וקיומו אחר זה לפי מה שנזכר בזה וענין המופת אשר נכלל בו והוא מה שהגביל הנביא כי כבא רגליה העיר תרצה ותלך תכף אל ביתה ותכף היותה אל ביתה ימות הילד וזה כי היה מופת נפלא כי נעריה בדרכה זה היו מדרכיון תלך במהירות או במתון ׃

האחד עשר הוא להודיע כי הסבה היה בחטא ירבעם היותו בן נעמה העמונית ולזה נכפל הספור כי שם אמו נעמה העמונית ובזה נתבאר אמות מה שנזכר בתורה מה הסבה על מה שהזהירה מהתחתן

בגוים

בנוים ההם והיא כי יסיר את בנך מאחרי והנה כעמה היתה כאילו לא נתגיירה כי חזרו לסורן הרע כנשי שלמה מגויי הארצות כמו שקדם הספור בזה:

השנים עשר הוא להודיע כי הסבה היתה בחטא אבים היותו בן אשה רשעה והיא מעכה בת אבישלום כי היא עשתה מפלצ' לאשרה כמו שנזכר אחר זה ומזה המקום עמדנו על רוע אבשלום כי הכתוב יחס אותה לו להדמותה לפעלותיו:

השלשה עשר הוא להודיע כי שנות רשעים תקצורנה ואורך ימים לעובדי השם ית' ולזה תמצא כי אבים לא חיה במלכות כי אם שלש שנים ואסא שעשה הישר בעיני יי' האריך ימים על ממלכתו ולזאת הסבה גם כן תמצא שכבר ראה אסא בימיו כמו שמנה מלכים בישרא' והם ירבעם ונדב ובעשא ואלה וזמרי ותבני ועמרי ואחאב:

הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שישים בשר זרועו אבל ראוי שישים ביי' מבטחו כי כשמצא עצמו נעזר בו ית' ולזה תמצא שנענש אסא כששם בשר זרועו בשולחו אל בן הדד מלך ארם כסף וזהב שיפר בריתו את בעשא מלך ישרא' כדי שיסור מעליו כמו שנזכר בספר ד"ה ולזאת הסבה ג"כ ירמה שחלה את רגליו כמו שבארנו:

החמשה עשר והוא לבאר עוצם השגחת הש"י בישראל בעבור בריתו עם האבות עד שכבר תמצא שאף על פי שיהיו ישראל ראויים שיסתיר הש"י פניו מהם ויעזוב אותם מצד עוצם חטאתיהם הנה כאשר נגלה לשם ית' מרוב פעלות אחאב שהיו כלי אל שיסורו ישראל לגמרי מאחרי הש"י הראה להם אז ענינים יקחו בהם מוסר וזה בהדרגה כי ראשונה הראה לאחאב ויש' אמתות דברי הנביאים וקללותיה' כי ראו שהקללה שקלל יהושע מי שיבנה יריחו נתקיימה וזה להם לאות כי הקללות הכתובות בתורה למי שלא יקיים את דבריה יתקיימו ולפי שלא לקחו בזה מוסר הראה להם הש"י מקללות נביאו שהם יתקיימו תכף אם לא ישובו אל הש"י ולזה ספר שכבר אמר אליהו אל אחאב שלא יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דבר הש"י וזה יהיה כשישובו לעבודתו ית' וכאשר ראה שלא לקחו מוסר בזה ואף על פי שהם רואים קיום ייעודי הנביא וקללותיו סבב שישוב אליהו אל אחאב ויעשה מה שיתבאר ממנו כי יי' הוא האלהים מצד המופת הנפלא שיתחדש בו ויתבאר בו עם זה כי הבעל הוא הבעל לתכלית שישובו ישראל כולם לעבודת הש"י ויהרגו נביאי הבעל וכאשר ראה הש"י כי לא נכנע אחאב בזה הראה לו נפלאות בעשיית הטובות כדי שידע שהוא יי' ויעד לו זה הטוב על יד נביאו עד שכבר נצח במתי מעט מלך ארם עם כל המלכי' אשר היו אתו ושנה בזה הפעל עד שתתחזק בלבו האמונה בש"י ובכל זה לא לקח מוסר ולזה קרה לו מהרע מה שקר':

הששה עשר הוא לפרסם עוצם הנפלאות שעשה הש"י על יד אליהו והוא שהתמידו העורבי' להביא לו בנחל כרית אשר נסתר שם שנה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ומכד הקמח שהיה בו מעט קמח ומצפחת השמן שהיה בו מעט השמן הסתפקו בו אליהו והאלמנה וביתה שנה אחת ולא כלתה כד הקמח וצפחת השמן לא חסרה והחיה בן האלמנה אחר מותו והוריד האש מן השמים לאכל העולה והעצים והאבנים ולחכה המים אשר בתעלה עם רבוי המים ששפכו שם ורבות המטר בהפלגה כאשר התפלל אליהו אל הש"י עם הפלגת העציר' שהית' אז ומה שהביא הש"י לאליהו על יד המלאך עוגת רצפי' וצפחת מים ומה שעמד ארבעי' יום וארבעים לילה בזולת מאכל ומשקה והנה שופרו אלו הנפלאות כי בהאמנה בהם פנה חזקה מפנות התורה:

השבעה עשר הוא ללמדנו שכבר אפשר שיעבור הנביא על קצת מצות התורה בדבר יי' לפי שעה ולזה ספר שהעורבי' מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב והיה אוכל הבשר בדבר יי' אף על פי שלא היה יודע אם היא כשרה ולזה תמצא שהקריב עולה בחוץ בשעת אסור הבמות ולזה השרש העירה התורה במה שאמרה אליו תשמעון כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה:

השמנה עשר הוא לפרסם עוצם הנפל' המופתים אשר נעשו על יד אליהו עד שתמצא שלא הביא השם מהקמח בכד הקמח ומן השמן כי אם שיספיק לשעה אחת כדי שיכפל המופת יותר ויתפרס' זה לאלמנה בזה האופן כי כבר התמיד זה המופת שנה אחת וכזה תמצא שהעורבי' הביאו לו שנה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ולא הביאו לו בפעם אחת ליום אחד או לשני ימי' או יותר עם שבזה הערה שהש"י בחר לנביאו בזה האופן זה הענין כדי שיהיה המזון יותר בריא ויותר רחוק מהעפוש עם שבשני אלו הדברים תועלת לבאר שהשלמים אין ראוי שיבקשו היתרונות אבל יספיק להם ההכרחי לבד:

התשעה עשר הוא להודיע שראוי לאדם לברוח מהסכנה כשיוכל על זה ולא יסמוך על הנס במה שאפשר לו להמלט בצד אחר הלא תראה כי גם הנביא כשירא מאיזבל צוהו הש"י שילך קדמה ויסתר בנחל כרית ושם לא יראהו שום אדם עם מזונו יהיה שם וישתה מהנחל והערבים יביאו לו לחם ובשר כי אם היה בא לו מזונו על ידי אדם שם אולי יודיע זה למלך כי כל דבר לא יכחד מן המלך לפי שכל אחד מהיודעים מקומו יודיע לו זה למצוא חן בעיניו והתמיד לו זה שנה אחת ואז יבש הנחל ולא השתדל השם להביא שם מים כי לא היה צריך עתה לכמו זה ההסתר הנפלא כי כבר נואש ממנו המלך באופן מה והספיק לו ההסתר בית האלמנה והיא היתה מתקנת לו מזונו באופן ראוי ולזאת הסבה בעינה ספר שכאשר ירא אליהו מאיזבל קם והלך על נפשו במדב' דרך יום שלא יראהו אדם וזה כי אף על פי שהש"י שליט בעשיית המופתים הנה אינו עושה אותם כי אם בעת הצורך כמו שבארנו במקומות רבים במה שקדם:

העשרים הוא להודיע שכמו שיושגחו הנלווים לשלם בשיביא השם ית' עליהם טובות בזכותו כן תדבק ההשגחה יותר מגדם להביא עונם על החוטאים על צד התוכחת כאמרו בקרובי אקדש ולזאת הסבה אמרה הצרפית מה לי ולך איש האלהים כי באת אלי להזכיר את עוני:

העשרים ואחד הוא להודיע כי כבר יהיה מושגח החוטא בזכות האיש הטוב המושגח אם היה האיש הטוב מצטער ברע שיקרה לאיש ההוא כי להצילו מהצער יצל החוטא מהרע ולזה אמר הגם על האלמנה אשר אני מתגורר בה הרעות להמית את בנה וזה כי מפני זה יצטער אליהו ברע שיקרה לה ולזאת הסבה צער עצמו להתמודד על הילד שלשה פעמים להשים פיו על פיו ועיניו על עיניו וידיו על ידיו וכן בזה האופן ולזאת הסבה ג"כ צער עצמו להביא הגשם כשגהר ארצה ושם פניו בין ברכיו כדי שימלטו מהצער הזה ויביא הש"י גשם על הארץ ומזה הצד תועיל תפלת האדם השלם לזולתו מפני הצטערו על הרע שיקרה לו כמו שזכרנו זה השרש במקומות רבים:

העשרים ושנים הוא במדות והוא להודיע שמי שיעשה דבר מה לתכלית מה ראוי שלא יקצר מהביאת כל הסבו' העוזרו' בהבאת התכלית ההוא ומהסרת כל הסבות המונעות הגעתו ולזה תמצא כי אליהו כשרצה שיבא גשם על הארץ על צד ההשגחה התחכם בכל עוז להכרית האמונה הנפסדת אשר בעבורה נענשו ישראל בשנעצר להם המטר ולזה רצה שנביאי הבעל ונביאי האשרה בשיבחן לעם כי דבר הבעלים הבל ואין בם מועיל וכבר השתמש בזאת הבחינה בכל צד מהצדדים שהיה אפשר לו שלא ישאר להם בה ספק ולזה בחר שיהיו הקרבנות פרים מפני מה שנכשלו ישראל במהטעות אחרי עגלי זהב ורצה שיבחרו להם נביאי הבעל הפר האחד כדי שלא יוכלו לומר אילו היה לנו הפר ההוא אשר נשאר לאליהו היה הבעל שומע לקולנו ורצה גם כן שיעשו תחלה כדי שלא יאמרו כי אלהיהם כועס על ששמוהו אחרון ולזה לא ענה אותם ורצה שיקראו בשם אלהיהם כדי שיתפרסם לכל שהם קוראי' לאלהיהם ואין קול ואין עונה ואין קשב ולא יוכלו להתנצל ולומר שזה אשר לא ענה אותם באש מפני שלא קראו לו ולזאת הסבה גם כן רצה שיקראו בקול גדול באופן שלא ישאר להם בזה שום התנצלות ואחר זה הקים מזבח יי' ההרוס להעיר כי לו לבדו ראוי שתהיה העבודה והוא אחד לבד ולזה לא רצה להראות כי במקום בעצמו אשר עבדוהו בראשונה יעבדוהו עתה לפי שהוא אחד לבד בזולת רבוי הנה כמו שהזהירה התורה שלא לעבדו כי אם במקו' אשר יבחר יי' אשר הגלותו שם והוא בית המקדש כן רצה אליהו כאשר הביא אותו ההכרח להקריב בחוץ במצות השם להדמו' לפי היכולת בדרכי התורה כמו שזכרנו וכבר בנה אותו לשם יי' כדי שיכירו הכל כי כל מעשיו היו לשם יי' ולזה ענהו באש והקים בו מהאבנים כמספר שבטי ישראל כאילו העיר בזה כי ישר' בכללם ראוי שיהיו לש"י כי הוא לקחם לו לעם וכאילו היה סימן שכבר ישובו כלם לאמונתו וצוהו לשפוך שם מהמים כמות רב כדי שיתבאר לישר' יותר עוצם גבורת הש"י בהורידו אש לאכל את העולה והעצים והאבנים וללחך את המים אשר בתעלה והיו מספר הכדים שתים עשרה לסבה בעינה שהיו מספר האבנים שתים עשרה:

העשרים ושלשה הוא בדעות והוא להודיע שאין בש"י תנועה והשתנות וזהו שרש גדול בענין הש"י כמו שהתבאר במקומותיו וזה למדנו מהתול שהתל אליהו בנביאי הבעל באמרו כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לו אולי ישן הוא ויקץ למדנו בזה שאלו המקרים הם המשוללים מהש"י:

העשרים וארבעה הוא בדעות והוא להודיע שהמופתי' יעשה אותם הש"י על יד נביאו באמצעות התפלה וזה שרש רב התועלת כבר זכרוהו רבו' ז"ל וכבר למדנו זה ממה שספר בזה המקום מתפלת אליהו על בן הצרפית להחיותו ומתפלת אליהו שענהו השם ית' באש בפני כל ישרא' ומתפלתו שיבא המטר עם הפלגת העצירה שהיתה אז ובזה התבאר שלא הוגבל בעת בריאת עולם שיתחדשו אלו המופתים בעת שנתחדשו כמו שיחשבו חכמי' ממה שאמרו ז"ל תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית וזה שאם הונח הענין כן יתחייבו ענינים מגונים אין המלט מהם אם תחלה יתחייב שתהיה תפלת הנביא עליהם לבטלה ואם שנית יתחייבו שיתחדשו גם כן בעת שהוגבל חדושם בזול' נביא ובזולת משתדל וכבר יתחייב זה לפי שאין לאומר שיאמר שכבר הוגבל אז גם כן שימצא אז נביא כי זה בלתי אפש' כי הנביא לא יהיה אלא בשלמויות יקנו הם רצם בבחירתו שיקנם ושלא יקנם ואם הכחנו שיחויי' אז כן שיהיה נביא הנה בטלנו טבע האפשר ויחוייב שיהיה זה האיש על כל פנים בעל שלמויות יתכן בהם שיהיה נביא ואם שלישית כי מפני שהמופתים נמצאים מתחדשים בעבור תועלת מה לפי המקרים והמשיגים הנמצאים אז לאנשים ויחוייב כשהונח חדוש אלו המופתים בעת ההיא בדרך ההכרח שיהיה חדוש אותם המקרים והמשיגים אשר בעבורם נתחדשו אלו המופתים על צד ההכרח גם כן והמשל שאם הונח הענין כן הנה מפני שמופת רדת האש מן השמים על העולה ועל העצים ועל האבני' ואכלה אותם ולחכה המים אשר בתעלה היה לתכלית שישובו ישראל מעבודת הבעלים וישובו אל הש"י הנה היה מחוייב לפי זאת ההנחה שיהיו אז ישראל עובדים הבעלים ויהיו א"כ מוכרחים לחטוא וזה יבטל טבע הבחירה וטבע האפשר ויפול התורה בכללה כי מהגדולות מהסבות אשר עליו נבנית הוא שלאדם בחירה ימשול בה לעשות מה שיסודר לו

לו מהבחירה אם עבירה או מרי הכל לפניו החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע:

העשרים וחמשה
הוא להודיע שאין ראוי לשלם לחמול על הרעים המחטיאים זולתם ומסירים אותם מאחרי הש"י כי החמלה עליהם היא אכזריות על הטובי' ולזה תמצא שספר שכבר צוה אליהו לתפש את נביאי הבעל כלם באופן שלא ימלט איש מהם והורידם אל נחל קישון ושחטם שם:

העשרים וששה
הוא להודיע שראוי לכל אדם לחלוק כבוד למלכות שלא תראה כי אליהו עם עוצם מעלתו בנבואה שנם מתניו לרוץ לפני אחאב עד באו ליזרעאל ואמנם חלק לו כבוד עתה לא קודם זה כי ידמה שגם הוא סר אז מאחרי הבעלים והאמין בש"י ולזה הסכים לאליהו בהריגת נביאי הבעל אך קודם זה שהיה בתכלית הרוע לא חלק לו כבוד וכן לא חלק לו כבוד כשחטא בדבר נבות:

העשרים ושבעה
הוא מה שלמדנו מזה שהיה לאליהו ארך ימים כפלא ולזה אמ' קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי ומזה נתישרנו להאמין שפנחס הוא אליהו ושאיהו לא מת כמו שבארנו אצל באורנו זה הספור:

העשרים ושמנה
הוא להודיע עוצם הכנת הר סיני להגיע שם הנבואה ולזה ספר שכאשר הגיע אל המערה שם באהו דבר יי' בזה האופן הנפלא:

העשרים ותשעה
הוא להודיע שהכוונה במציאו' הנביא היא להשגחה על מי שהוא נביא בתוכם וכאש' יתחתם בזה הנביא לתכלית אחר זולת המכוון בו לא תשכים החכמה האלהית שיהיה נביא לעם ההוא ולזה תמצא שספר שכאשר ראה הש"י היות אליהו מבקש רע לישראל היסירו להבין שאין השם ית' חפץ בהבאת הרעות ולזה ראה במראה הנבואה הרוח והרעש והאש ולא היה בהם יי' ואחר זה הראה לו כבודו אז שאל לו שנית מה לך פה אליהו וידמה שמרוב כעס אליהו על חטאת ישראל לא התחכם לעמוד על הכונה האלהית בזה המראה שהראה לו השם ית' ולזה השיב שנית לש"י כמו התשובה הראשונה וכאשר ראה הש"י שהוא מסתתם בנבואתו להביא רע על ישראל בהפך מה שכוון בה אז הודיעו שימשח אלישע לנביא תחתיו עם שכבר הודיעו עם זה איך יקום הש"י נקמתו מישראל בעזבם את בריתו על ידי חזאל ויהוא ואלישע:

השלשים
הוא להודיע כי רוב החשק בבקשת השלמות והחכמה מביא האדם אל השלמות הלא תראה כי אלישע מפני חוזק חשקו בשלמות האנושי בא אל זאת המעלה הנפלאה הנזכרת בזה' הספור וכבר יגלה עוצם חשקו לזה שהוא הניח בית אביו שהוא עשיר מאד תכף שהשליך אליהו אדרתו עליו ועזב אביו ואמו לזה התכלית והשתדל להיות משרת את אליהו למען ילמד תמיד ממנו ומרוב שמחתו בזה זבח צמד הבקר ובשל הבשר בכלי הבקר ונתן לעם לאכול עם שכל זה להעיר שהוא נפרד מכל וכל מאלו העסקים המלאכותיי' ומעתה תהיה כל השתדלותו בבקשת החכמה והשלמות ולזה לא רצה שישארו הדברי' אשר היה חורש בהם:

השלשים ואחד
הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לאדם שיפרד מבית אביו ואמו בזולת ידיעתם כדי שלא יכאיב לבם כשלא ידעו איפה הוא ולזה תמצא שעם רב החשק שהיה לאלישע ללכת אחרי אליהו הנה התעורר ללכת לאביו ולאמו לנשק אותם ולהודיעם הפרדו מהם:

השלשים ושנים
הוא במדות כי לפני שבר גאון ר"ל שהגאוה סבת השבר ושהבוטח בכחו ובחזקו ינוצח ולזה ספר כי בן הדד מפני שנתגאה מאד ושלח למלך ישראל שכספו וזהבו לו הוא ונשיו ובניו הטובים לו הם והסכים לו מלך ישראל ולא נתפייס בזה מרוב בטחו על חזקו אבל היה רוצה לקחת כל מחמד עין שיהיה בבית המלך ובבית עבדיו וכאשר לא הסכי' בזה מלך ישראל אמר בוטח על חזקו שלא יספיק עפר שומרון לשועלים לכל העם אשר ברגליו ולפי שהיה בוטח על חזקו הראה לו הש"י כי לא לאדם דרכו וסבב שבמתי מעט נצחוהו אחאב בשתי מלחמו' זו אחר זו והנה שם הש"י בטחו על חזקו כלי להפילו במלחמה הראשונה כי מפני זה צוה לתפוש חיים אנשי החיל היוצאים מישראל ויצאו מחיל אדם איש לקראת' כל איש מהם לתפשו חי כי לא היה ירא שיכו אותם בני ישראל וזה היה סבה שהכו איש אישו וכסו אדם מפני זה ונצחום ישראל והגיע לבן הדד בסוף הענין שלא נשאר לו איש מהחיל אשר היה בוטח בחזקם:

השלשים ושלשה
הוא להודיע חוזק השתדלות החכמה האלהית לקרב ישראל לעבודתו וזה כי בעת אשר נתישרו להאמין כי יי' הוא האלהים מפני המופת הנפלא שהראה להם אליהו הראה להם כנוחם המון חיל אדם הנפלא במתי מעט למען ידעו כי יי' הוא האלהים ותתחזק אמונתם בו יותר כמו שנזכר בזה המקום:

השלשים וארבעה
הוא להודיע שראוי לאדם כשיפול בידו במלחמה מי שהוא תמיד לו ולעמו לקוץ מכאיב שלא יחמול עליו אך יבער אותו מן הארץ פן ימצא לו מקום אחר זה אם ימלט להשחית הוא ועמו לפי היכלת ולזאת הסבה תמצא שצותה התורה להכות את המדינים מפני מה שנתבאר כי הם צוררים לישראל בנכליהם וצותה גם כן למחות את זכר עמלק לזאת הסבה ולזה ספר כי מפני ששלח מלך ישראל בן הדד אשר שמהו הש"י בחרמו וברשותו ובמכמרתו כעס הש"י עליו ואמר לו שכבר יהיה נפשו תחת נפשו ועמו תחת עמו:

השלשים וחמשה
הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיקשה את לבו הלא תראה מה שקרה לנבות מפני הקשותו לבו שלא נתרצה להחליף כרמו למלך בכרם טוב ממנו ולא רצה גם כן למכרו אליו:

השלשים וששה
הוא לפרסם כי מפני היות אחאב מלך שומרון היה מושל בישראל ומכיע אותם לעשות מה שירצה ולזה לא נענשו כל כך החורי' אשר הסכימו במיתת נבות בזה האופן המגונה וזה כי בני שרי המדינות היו את אחאב בשמרון ומפני זה היו מוכרחי' אבותיהם לעשו' רצונו כדי שלא ימית בניה' ולזה זכר שנערי שרי המדינו' היו את אחאב בשומרון וקרא גם כן לזאת הסבה אחאב מלך שומרון כי מפני היותו מלך בשמרון היה מלך בכל עשרת השבטים ולזאת הסבה אמר קום רד לקראת אחאב מלך ישר' אשר בשמרון כמו שבארנו בבאורנו לזאת הפרשה:

השלשים ושבעה
הוא לפרסם חטא אחאב בדבר נבות וענשו הנפלא על זה החטא ושאר חטאיו ועונש איזבל על זה החטא כמו שיעד לו אליהו כי זה כלו והדומה לו בזה הספור מקיי' שהשם ית' שופט האדם לפי מעשיו והוא פנה חזקה מפנות התורה:

השלשים ושמנה
הוא להודיע שהרוני מלכות נכנסין למלכות ולזה שלחה איזבל על דבר נבות שיעידו בו כי ברך אלהים ומלך כדי שיהיה חייב מיתה מפני ברכתו המלך ולזה יוכל אחאב לרשת את כרמו ואפשר שנאמר שכבר הומת נבות ולא היו לו בנים ולזה אמר אם לא אתדמי נבות ואתדמי בנין ראיתי אמש והם הבנים שהיה עתיד להוליד וידמה שאחאב היה קרוב לו ולזה ירד אחאב לרשת ולזאת הסבה אמרה לו איזבל כי אין נבות חי כי אם מת מגיד שכיון שמת מכל מקום יהיה אחאב יורשו:

השלשים ותשעה
הו' להודיע שכאש' יעד הש"י יעוד רע לאיש על חטאו ונכנע מלפני הש"י הנה הש"י ינחם על הרעה ההיא ולזה תמצא שזכר כי מפני שנכנע אחאב מלפני הש"י אמר שלא יביא הרעה שיעד לו בימיו:

הארבעים
הוא להודיע שבית הסקילה מחוץ לעיר ולזה אמר ויוציאוהו מחוץ לעיר ויסקלוהו באבנים וימות:

הארבעים ואחד
הוא לפרסם רוע תכונת אחאב שעם כל מה שקדם מאלו הדברים שהיה ראוי שיקח בהם מוסר וישוב לש"י הנה כבר תמצא שכאשר אמר לו יהושפט שידרוש בדב' יי' הסתפק בנביאי האשרה שהיה לו ולא דרש פי יי' מנביא יי':

הארבעים ושנים
הוא להודיע שעצת יי' היא תקום ולא תועיל תחבולה להנצל ממנה אם לא על צד התשובה אל הש"י כי אז ינחם על הרעה ולזה ספר שלא הועיל לאחאב היותו מתחפש ובא במלחמ' שלא יפול במה שיעד לו הש"י על יד נביאו ולפי שכבר נתקיימו במיתתו יעודים רבים כמו שבארנו אמר כדבר יי' אשר דבר ולא אמר כדבר יי' אשר דבר ביד עבדו פלוני:

הארבעים ושלשה
הוא להודיע שים במה שיושפע מצבא השמים מה שהוא מימין הש"י ובו מה שהוא לשמאלו ובכלל הנה הרעות המסודרות ממנו הם כאילו הם משמאל הש"י מפני היותן בלתי מכוונו' בעצמן כמו שבארנו בספר מלחמות יי' והטובו' השופעו' מהם הם מכוונו' בעצמן:

ויהושפט

וישלם יהושפט. כי אביו היה לו מלחמה עם מלך ישראל והוא השלים עמו וטעם הספור הזה כי נודע זה שהשלים עמו שהרי עזרו כל שכן שהיה בשלום עמו אלא טעם הסיפור הזה וכתבו אותו אחר אך הבמות לא סרו אמר ועוד רעה אחר׳ כשגא בו שהשלים עם מלך ישראל ועזרו כמו שאמר לו הנביא הלרשע לעזור ולשונאי יי׳ תאהב: ויתר הקדש. תרגם יונתן וש״ר כפקת ברא יהיה ל לרעתו שם כלל לקדשות ולזונות: נצב מלך. אמר כי בימי יהושפט לא היה מלך באדום לפי שתחת ממשלת יהוד׳ היה אדום מימי דוד והיו מלכי יהודה ממני׳ עליהם נציבים והנציב היה מלכם ולפי שבימי יהורם בנו מרדו ויצאו מ מתח׳ יד מלכי יהודה אמ׳ כי בימי יהושפט עדיין היו אדום תחת ידם אלא שבימי בנו פשעו מתחת ידם לפי שהלך בנו בדרך רעה: יהושפט עשר אניות. כן כתיב וקרי עשה והכתוב אומר כי עשר ספינות הם שעם ומפני שנתחב׳ באניות עם מלך ישראל שהיה רשע נשברו כמו שכתוב בדברי הימים בהתחברך לרשע וגו׳ לפי׳ כשאמר לו אחזיהו שיתחבר עמו פעם שנית באניות ולא אבה י יהושפט: נשברה. כן כתיב וקרי נשברו אולי לא נשברו בדרך אחר אלא נשברה כל אחת ואחת לבדה: בעיר דוד אביו. אמר אביו בעבור שהלך בדרכיו: בשנת שבע עשרה ליהושפט. והלא בשנת ארבע לאחאב מלך יהושפט ואחאב מלך עשרים ו ושתים שנה הוצא מהם ארבע כ כשארו שמנה עשר אלא שנת שנים ועשרי׳ של אחאב לא שלמה לו ומנה אותה לבנו: שנתים. לא היו שתי שנים שלמות שהרי הכתוב אומר למטה כי יהורם בן אחאב מלך בשמנה עשרה ל ליהושפט אלא לפי שלא שלמה לאחזיהו שנה שניה מנה אותה לו ולאחיו ולאביו: ויפשע

וישלם יהושפט עם מלך ישראל. לפי שהמלחמה היתה בין אסא אביו ובין בעשא מלך ישראל הוזקק לומר כן: ויתר הקדש. נוהגי׳ ניאוף בפרהסיא: ומלך אין באדום. מימי דוד. הנציב הוא המלך וכאן נכתב לפי שבימי יהורם בנו ספיקל׳ בימיו פשע אדום וימליכו להם מלך אבל בימי יהושפט עדיין היו כפופין לו: כי נשברו אניות. לפי שנתחבר עם אחז ב בזאת לכך נשברו א וכך אמר לו הנביא ב בד״ה בהתחברך עם רשע פרץ יי׳ את מ מעשיך: בשנת שבע עשרה ליהושפט. יש מתמיהים על המקרא הזה לפי שנא׳ באחאב שמלך עשרים ושתים וביהושפט כאמ׳ שעמד בשנת ארבע לאחאב נמצא שכלו ימי אחאב בשנת תשע עשרה ל ליהושפט וכאן הוא א אומר שמלך אחזיהו בשנת שבע עשרה ל ליהושפט אך בדקתי ומצאתי בדברי הימים ומלכי ישראל שאינו מדקדק במניין ש שנותיהם ואם עמד ב בסוף שנה מונה אותה לו בתחלתו ואינו מונה אות׳ לו במקו׳ אח׳ לכך אני אומר בשנת ארבע לאחאב שאמ׳ בעמידתו של יהושפט לא נימנית עמו שנה ראשונה של אחאב וכן אתה מוצא ברוב׳ וגם שנה שעמד יהושפט לא נמנית ב בשנת שבע עשר׳ הללו: נער

נער

אופירה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ יהושפט עשה אניות׳ ויבאו אופירה דמלכים. וישלח לו חירם: ט״ו פסוק רישיהון וסופיהון מלה חדא ריש׳ נסיב ו״ו וסיפ׳ לא נסיב ו״ו וסי׳ והלוחות מעשה אלהים׳ והלוים יסבבו. ונפש אדם. ומקנה רב. ויאיר בן מעשה הלך. וחצור חדתה וקריות. ויפתח הגלעדי היה. וי״י ישיב לאיש. ולבפיבשת

וִיהוֹשָׁפָט בַּר אָסָא
מְלַךְ עַל דְּבֵית יְהוּדָה בִּשְׁנַת אַרְבַּע
לְאַחְאָב מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל׃
יְהוֹשָׁפָט בַּר תְּלָתִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין כַּד
מְלַךְ וְעַשְׂרִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין מְלַךְ ב
בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִימֵּיהּ עֲזוּבָה בַּת
שִׁלְחִי׃ וַאֲזַל בְּכָל אוֹרְחָא אָסָא
אֲבוּהִי לָא סְטָא מִנַּהּ לְמֶעְבַּד
דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ׃ בְּרַם בָּמָתָא
לָא עֲטָרָא עוֹד כְּעַן עַמָּא מְדַבְּחִין
וּמַסְּקִין בּוּסְמִין עַל בָּמָתָא׃
וְאַשְׁלִים יְהוֹשָׁפָט עִם מַלְכָּא ד
דְּיִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי יְהוֹשָׁפָט
וּגְבוּרְתֵּיהּ דַּעֲבַד וְדַאֲגִיחַ קְרָב הֲלָא
אִנּוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי י
יוֹמִין לְמַלְכֵי דְּבֵית יְהוּדָה׃ וּשְׁאָר
נַפְּקַת בְּרָא דְּאִשְׁתְּאַר בְּיוֹמֵי אָסָא
אֲבוּהִי פַּלֵּי מִן אַרְעָא׃ וּמַלְכָּא לֵית
בֶּאֱדוֹם מְמַנָּא אֱלָהֵן אִיסְטַרְטִיגֵי
מַלְכָּא׃ יְהוֹשָׁפָט עֲבַד סְפִינַת
אַפְרִיקָא לְמֵיזַל לְאוֹפִיר לְאַיְתָאָה
דַּהֲבָא וְלָא אֲזַל אֲרֵי אִיתְבָּרוּ ס
סְפִינָתָא בְּעֶצְיוֹן גָּבֶר׃ בְּכֵן אֲמַר
אֲחַזְיָהוּ בַּר אַחְאָב לִיהוֹשָׁפָט יְהָכוּן
עַבְדַּי עִם עַבְדָּךְ בִּסְפִינָתָא וְלָא
אֲבָה יְהוֹשָׁפָט׃ וּשְׁכִיב יְהוֹשָׁפָט
עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם א
אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְּדָוִד אֲבוּהִי
וּמְלַךְ יְהוֹרָם בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃
אֲחַזְיָה בַּר אַחְאָב מְלַךְ
עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן בִּשְׁנַת שְׁבַע
עַסְרֵי לִיהוֹשָׁפָט מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּין שְׁנִין׃

וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אָסָא מָלַךְ עַל־יְהוּדָה
בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְאַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃
ג״פ יְהוֹשָׁפָט בֶּן־שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה
בְּמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ עֲזוּבָה בַּת־
ז׳ ג׳ שִׁלְחִי׃ וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ אָסָא אָבִיו
לֹא־סָר מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה׃ אַךְ הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם
ל׳ מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃ וַיַּשְׁלֵם
ח׳ נטע׳ כסיכ׳ יְהוֹשָׁפָט עִם־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ וְיֶתֶר
דִּבְרֵי יְהוֹשָׁפָט וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה
ר׳ וַאֲשֶׁר נִלְחָם הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃
וְיֶתֶר הַקָּדֵשׁ אֲשֶׁר נִשְׁאַר בִּימֵי אָסָא
אָבִיו בִּעֵר מִן־הָאָרֶץ׃ וּמֶלֶךְ אֵין
עשה ה׳ ג׳ בֶּאֱדוֹם נִצָּב מֶלֶךְ׃ יְהוֹשָׁפָט עָשָׂר
אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ לָלֶכֶת אוֹפִירָה לַזָּהָב
ג׳ נשברו ת׳ וְלֹא הָלָךְ כִּי־נִשְׁבְּרָה אֳנִיּוֹת בְּעֶצְיוֹן
גָּבֶר׃ אָז אָמַר אֲחַזְיָהוּ בֶן־אַחְאָב
אֶל־יְהוֹשָׁפָט יֵלְכוּ עֲבָדַי עִם־עֲבָדֶיךָ
ר׳ בָּאֳנִיּוֹת וְלֹא אָבָה יְהוֹשָׁפָט׃ וַיִּשְׁכַּב
יְהוֹשָׁפָט עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־
ר׳ רכתי׳ כסי׳ אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹרָם
בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ אֲחַזְיָהוּ בֶן־
אַחְאָב מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן
בִּשְׁנַת שְׁבַע עֶשְׂרֵה לִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ
יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל שְׁנָתָיִם׃

מתנ׳ ל׳ סבירין מחנת וכו׳ אחרים בעיר׳ דיכתח ולקמ׳ בארח׳ כאורי׳

אך הבמות ב׳ הדין יחברו אכא וחברו והבמות לא סרו וסו׳ רק תבוות

ומלך ט׳ כביקי׳ דמיין רישות׳ וכוכי׳ ומלא ודא ריש׳ נסיב ו״ו וכו׳ קרתי

בן קטן ושמו מיכה. ועתה קום צא. ומלך אין באדום. וכמהו לא היה לפניו. מיכיה בן. והנהינים ישבים. והמלך קם בחמתו:

רלבג

ויהושפט בן אסא מלך על יהוד׳ בשנת ארבע עד וימלוך אחזיה בנו תחתיו׳ עוד העם מ מזבחים ומקטרים ב בבמות ר״ל לשם יי׳ אך היו חוטאים מפני ש שכבר נאסרו הבמות אחר הבנו׳ בית המקד׳ : ויתר הקד׳ אשר נשא׳ בימי אסא. הנה שם היו זכרים היו מוכנים למשכב זכור לכל הבא וכבר נשארו מהם בימי אסא ובער אותם יהושפט מן הארץ : ומלך אין באדום נצב מלך. ר״ל שלא היה עד הנה מלך באדום אבל הנצב שהיו משימים על אדום מלכי בית דוד היה המלך עליהם ומימי דוד היה זה כן כי הוא שם באדום נציבי׳ כמו שקדם ולפי שבימי יהורם בן יהושפט מרדו האדומיים זכר זה בזה המקום כאלו יאמר שעד סוף ימי מלכות יהושפט התמיד זה הענין להיות כן לא אחר זה : יהושפט עשר אניות תרשים ללכת אופירה . ידמה שעשר אניות עשה ולזה כתוב עשר וקרי עשה וכבר זכר בספר ד״ה כי מפני שנתחבר בהם עם אחזיהו פרץ הש״י מעשיו ולזה לא הסכים יהושפט שילכו עוד עבדיו עם עבדי אחזיה : בעיר דוד אביו. אמר זה לפי שהלך בדרכיו : אחזיהו בן אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת שבע עשרה ליהושפט. והנה יפול בזה ספק כי בשנת ד׳ לאחאב זכר שמלך יהושפט ועדין מלך אחאב שמנה עשר׳ שנה כי עשרים ושנים שנה מלך ועוד מה שנשאר לו משנה הרביעית ואיך יתכן עם זה שיאמר כי בשנת שבע עשרה ליהושפט מלך אחזיה. והנה הנר׳ בעיני שכל השנים שספר שמלכו מלכי ישראל היו לקוחי׳ משנות מלכי דוד עד שכאשר ימלך בסוף שנה אחת ממלכי דוד ובראשי השנה המשכת לה יאמר שכבר מלך שנתים ובהיות הענין כן הנה מה שאמר בשנת ארבע לאחאב היה בשנת חמש כאשר ימנו השנים לפי שנות מלכי דוד אשר לפי המנין ההוא כאמר בו שמלך עשרים ושתים שנה שהרי בשנת שלשים ושמנה לאסא התחיל למלוך ונחשבה לו שנה מה שנשאר מהשנה ההיא ומלך אסא אחר השנה ההיא שלש שנים שהרי מ׳ ואחת שנה מלך ובהיות הענין כן הנה עברו י״ד למלכו׳ אחאב למנין השנים שאמר שמלך עשרים ושתים שנה והתחילה השנה החמשית וידמה שכבר עבר ממנה מעט כשמלך יהושפט כי לא מלך תכף ברגע שמת אביו ואחר זה לא נשלמו י״ז שנה שלימות ליהושפט כשנכנס אחאב מעט בשנת הכ״ב אך על כל פנים היתה נכנסת השנה השמנה עשרה כשנמנה ממיתת אסא. ואפשר שנאמר והוא היותר נכון כי הרצון באמרו בשנת ד׳ לאחאב שכבר עברו ארבע שני׳ לאחאב ובזה מצאנו שאמר בשנת אחת עשרה ליהורם בן אחאב והרצון בו שכבר עברו לו אחת עשרה שנה ולזה אמר במקו׳ אח׳ תמורת זה בשנת שתים עשרה ליהורם וכן מה שאמר בשנת שבע עשרה ליהושפט ר״ל שכבר עברו לו שבע עשרה שנה וכן מה שאמר שיהורם בן אחאב מלך בשנת שמנה עשרה שנה ליהושפט ר״ל שכבר עברו שמנה עשרה שנה והיה בשנת תשע עשרה :

ובדרך

ובדרך אמו. היא איזבל כי בן איזבל היה : ויפשע מואב בישראל אחרי מות אחאב: ספר זה להעיר שיותר רעות היו פעלות אחזיה מפעלות אחאב כי אחאב שב קצת מרוע מעשיו אבל זה היה מחזיק בכל אותן הפעלו' הרעות שעשו אביו ואמו וכאילו היה זה סבה שפשע מואב בישראל ולא נתנו למלך ישראל המס שהיו נותני' לו מקודם: בעד השבכה. הוא מעשה רשת עשוי על הארובה שיכנס האור דרך ה הנקבי' אשר בשבכה בבית אשר תחת ה העליה : וילך אליה. ר"ל שכבר הלך לקרא' מלאכי מלך שמרון ו ואמ' להם מה שכוהו הש"י: מה משפט האיש. ר"ל מה מנהג האיש וכן וכה משפטו כל הימים : וישלח אליו שר חמשי' וחמשיו. ר"ל ששלח לאליהו ל לכבודו לקרוא לו שר גדול שהיו חמשי' איש הולכים לפניו והלכו עמו החמשי' איש ההם : איש האלהים המלך דבר רדה. ידמה מדבריהם שהם היו רוצים להביאו עמהם בהכרח מצד מצות המלך ולזה אמרו לו שיבא כמצות המלך והרגיש אליהו מענינם שאם לא ישכים ללכת מעצמו יקחוהו בכח ל למלאת מצות המלך ולא אמר להם כי מ מאחר שהם קוראים אותו איש אלהים הנה מזה הצד איננו תחת ה המלך ולא יועילו ב בחזקם עמו ולזה אמר ואם איש הלהים אני תצא אש מן השמים ותאכל אותך ואת ח חמשיך : ולפי שהשר השני דבר אליו גם כן באופן שדבר אליו ה הראשון עשה אליהו מירדה אם גם כן ו ואכלה אותו ואת ח חמשיו ואמנם השר ה השלישי לא הראה ש שיבא אליו בכח אבל בא אליו בתחנוני' ולזה לא עשה אליהו דבר כ כנגדו וגם לא היה מ מסכים לבא עם השר ההוא אל המלך לירא' מהמלך ההו' ומאיזבל אמו : בששת

ויפשע מואב. לפי שהיה עובד אחאב כמו שאמר למטה והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים וכיון שמת אחאב פשע בכבוד : בעד השבכה. השבכה היתה בעליה והיא ארובה ואורגים אותה בעצים שתי וערב ומניחים נקבים להאיר בבי' התחתון ומפני זה נקראת שבכה שהיא עשויה מעשה שבכה שהיא הרשת: ויחל. מן חלה על משקל ויעל מן עלה ונקמצה היו"ד מפני ההפסק :

ודבר י"א בקריא' וסימ' ועתה קום צא ודבר. ומלאך י"י דבר אל אליה. ויהו המה הולכים. אז הקרא וי"י יענה. אם תשיב משבת רגלך. אין קורא בצדק' ועתה יען עשותכם. מן שלש עשרה שנה ליאשיהו בן אמון יהוקם את דברי יהונדב. ודבר אלהם דריש פסו'. ועל הר סיני ירדת : ולכנה בקריאה וכו' ולכן

ויעש הרע בעיני יהוה וילך בדרך
ל' ר' אביו ובדרך אמו ובדרך ירבעם בן
נבט אשר החטיא את־ישראל :
ל' ויעבד את־הבעל וישתחוה לו
ל' ויכעס את־יהוה אלהי ישראל ככל
אשר־עשה אביו : ויפשע מואב
א בישראל אחרי מות אחאב : ויפל
ז' ל' אחזיה בעד השבכה בעליתו אשר
ל' בשמרון ויחל וישלח מלאכים
יג חס' בסיפ' ויאמר אלהם לכו דרשו בבעל
ר' זבוב אלהי עקרון אם־אחיה מחלי
זה : ומלאך יהוה דבר
ה' אל־אליה התשבי קום עלה לקראת
ול' ב' יג חס' מלאכי מלך־שמרון ודבר אלהם
ר' המבלי אין־אלהים בישראל אתם
הלכים לדרש בבעל זבוב אלהי
עקרון : ולכן כה־אמר יהוה המטה
אשר־עלית שם לא־תרד ממנה כי
ה' ומל' בככי' מות תמות וילך אליה : וישובו
המלאכים אליו ויאמר אליהם מה־
זה שבתם : ויאמרו אליו איש עלה
לקראתנו ויאמר אלינו לכו שובו
אל־המלך אשר־שלח אתכם
ל' רכתי' ר' ודברתם אליו כה אמר יהוה המבלי
אין־אלהים בישראל אתה שלח
לדרש בבעל זבוב אלהי עקרון לכן
המטה אשר־עלית שם לא־תרד
ממנה כי־מות תמות : וידבר
יג חס' כבי' כר כגול אליהם מה משפט האיש אשר עלה
לקראתכם וידבר אליכם את־
הדברים האלה : ויאמרו אליו איש
ל' בעל שער ואזור עור אזור במתניו
ה' ויאמר אליה התשבי הוא : וישלח
אליו שר חמשים וחמשיו ויעל אליו
ל' ה' והנה ישב על־ראש ההר וידבר
ל' ב' אליו איש האלהים המלך דבר רדה
: ויענה אליהו וידבר אל־שר
נ' ו' החמשים ואם־איש אלהים אני
ו' רפין תרד אש מן־השמים ותאכל אתך
ל' ואת־חמשיך ותרד אש מן־השמים
ב' ל' ותאכל אתו ואת־חמשיו : וישב
וישלח אליו שר־חמשים אחר
נ' וחמשיו ויען וידבר אליו איש ה
ב' נונין האלהים כה אמר המלך מהרה רדה:

ועבד דביש קדם יי ואזל באורח
אבוהי ובאורח אמיה ובאורח
ירבעם בר נבט דחטיב ית ישראל :
ופלח ית בעלא וסגיד ליה וארגיז
קדם יי אלהא דישראל ככל דעבד
אבוהי : ומרדו מואבאי בישראל
בתר דמית אחאב : ונפל אחזיה
מן סריגתא בעיליתיה די בשמרון
ואתמרע ושלח איזגדין ואמר להון
איזילו תבעו בבעל זבוב טעות
עקרון אם איחי ממרעי דין :
ומלאכא דיי
מליל עם אליהו דמן תושב קום
סק לקדמות איזגדי מלכא דשמרון
ומליל עמהון הלא אלהא קיים
דשכינתיה שריא בישראל אתון
אזלין למיתבע בבעל זבוב טעות
עקרון : ובכן כדנן אמר יי ערסא
דסליקתא תמן לא תיחות מינה
ארי ממת תמות ואזל אליה :
ותבו איזגדיא לותיה ואמר להון
מא דין תבתון : ואמרו ליה גברא
סליק לקדמותנא ואמר לנא א
איזילו תובו לות מלכא דשלח
יתכון ותמללון עימיה כדנן אמר
יי הלא אלהא קיים דשכינתיה
שריא בישראל את שלח למיתבע
בבעל זבוב טעות עקרון בכן
ערסא דסליקתא תמן לא תיחות
מינה ארי ממת תמות : ומליל
עימהון מא נימוסא דגברא דסליק
לקדמותכון ומליל עמכון ית פ
פתגמיא האילין : ואמרו ליה גבר
בעיל סערן וזרזא דמשכא אסיר
בחרציה ואמר אליה דמן תשוב
הוא : ושלח לותיה רב חמשין
וחמשי דעמיה וסליק לותיה והוא
יתיב על ריש טורא ומליל עמיה
נביא דיי מלכא מליל חות :
ואתיב אליה ומליל עם רב חמשין
אם נביא דיי אנא תחות אשתא
מן שמיא ותיכול יתך וית חמשין
דעמך ונחתת אשתא מן שמיא
ואכלת יתיה וית חמשין דעמיה :
ותב ושלח לותיה רב חמשין
אוחרנין וחמשין דעימיה ואתב
ומליל עמיה נביא דיי כדנן אמר
מלכא אותי חות :

חלה על משקל ויעל מן עלה ונקמצה היו"ד מפני ההפסק : מה משפט האיש. מה תארו ותרגומו מה נימוסא דגברא ומ"ר כי אלישע לא היה אז עמו כי פעמים היה מניחו באחת המקומות והיה הולך יחידי על ההרים להתבודד בנבואה : אליהו התשבי. כי יודע היה כי מנהגו לאזור אזור עור והיה ידוע כי בעל שיער היה ותימ' הו' היאך לא היו מכירים אותו מלאכי מלך ישראל והלא הוא היה רגיל עם אחאב ובשמרון ואפשר כי אלו המלאכי' ששלח מלך ישר' לא היו אז בשמרון כשהיה אליהו רגיל שם וזמן רב היה לאיהו שלא היה בשמרון מפני איזבל שאמרה ל להרגו שהרי במלחמת בן הדד ראינו שלא היה שם ולא במלחמ' ראמות גלעד כי מיכיהו בן ימלא היה להם אז הנביא ליי' אשר ב בשמרון : ויען

רשי

בעד השבכה. אומר אני אורדוייר בלע"ז שרגילים לאורגו שתי וערב בנסרי' ארוכי' וקצרים שקורין לטו"ש בלע"ז ועשויין כ נקבים נקבים כעין שבכה וקרוי' פרדוכי בלע"ז ואני שמעתי שבכת וו"ץ בלע"ז ובלשון אשכנז וי"נדל איסטיי"ן כמו שפירשתי ובלולים יעלו : ויחל. לשון חולי : וימ לוך

מסרה
נשבעתי לבית עלי. והנה יי' מעלה. הבמה אשר עלית בה׃ יחנה יי' לחננכם ב' בו. וסימ' בלשון ארמי' עלי סלק לערסא נ ומהכי רחמין: על ראש הר ה' דסמיכי וסימ' והיה נכון לבקר. ויעבר דוד העבר. וישלח אליו שר חמשים. אלף אחד מפני גערת אחד' זאת תורת הבית על ראש ההר : ואם איש ג' בקריאה וסימ' ואם איש עני הוא' ואם איש אלהים אני. ואם איש שפתים יצדק. אנ"ך :

ולכן ה' וסי' עלי סלק לערסא ומהכי רחמין

רדק

ויען וידבר אליו. ויען כמו ויען איוב הראשון ועניית ואמרת לשון צעקה ודבור: רד אותו. פירוש עמו וכן וירד אתו אל המלך ירד עמו והלך אל המלך כי השר עלה אל קצה ההר ואליהו היה בראש ההר: אל תירא מפניו. כי מתירא היו שיוליכנו למלך והיה ירא מן המלך מפני שהתנבא עליו רע שימות או היה ירא מפני איזבל אמו: בשנת שתים ליהורם בן יהושפט. היאך היה זה והלא אמר למטה כי מלך בשנת י״ח ליהושפט ויהושפט הלך עמו למלחמת מואב והנה היה מלך בימי יהושפט שבע שנים כי יהושפט מלך כ״ה שנים אלא שיהושפט המליך את יהורם בנו בחייו מפני מחלוקת אחיו כמו שאומר בדברי הימים ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור מה היה צריך לומר זה ידוע הוא כי המלוכה היא לבכור אלא שנראה כי היה מחלוקת בין בניו לפיכך נתן לו המלוכה בחייו ומלך בחיי אביו שבע שנים ובשנת שתים למלכות יהורם זו שמלך בחיי אביו מלך יהורם בן אחאב על ישראל: כי לא היה לו בן. לא היה לאחזיהו בן לפיכך מלך יהורם אחיו תחתיו ובסדר עולם בשנת שתי׳ ליהורם בן יהושפט אפשר לומ׳ כן והלא הוא מלך משנת שמנה עשרה ליהושפט אלא לענין שנה׳ ויזעק יהושפט וי״י עזרו ויסירם אלהים ממנו ראוי היה יהושפט ליהרג באותה שעה לפי שהיה עוזר לרשע ובשכר שזעק תלה לו הא׳ שנים ועלו לבנו ועוד נכתבנו: בסערה. בקמץ חטף השמ״ך אמר בסערה ולא אמר כן למטה אלא רכב אש וסוסי אש רוח שסערה היה עמהם כמו שאמר ויעל אליהו בסערה אלא הנראה לאלישע אמר רכב אש וסוסי אש אבל הרוח איננה נראית ורוח הסערה העלתה אותו מן הארץ אל האויר כמו שמעלה הדברים הקלים כן העלתה אותו ברצון האל עד גלגל האש ושם נשרפו בגדיו זולתי האדרת וכלה בשרו ועצמו והרוח שבה אל האלהים אשר נתנה ומה שנראה רכב אש וסוסי אש לאלישע להודיע בו כי בהעלותו עלה מישראל רכבו ופרשיו כמו שאמר אלישע אבי אבי רכב ישר׳ ופרשיו ודעת המונינו גם חכמינו כי הכניסו האל בגן עדן עם גופו כמו שהיה אדם הראשון קודם שחטא וכן הכניס חנוך שם. ובדרש כי עשרה הם שנכנסו חיים לגן עדן: וילך

רשי

וימלוך יהורם תחתיו. אחיו היה: בשנת שתים ליהורם בן יהושפט. איפש׳ לומר כן והלא מלך בשנת תשע עשרה ליהושפט שהרי אחזיה מלך בשבע עשר׳ ומלך שנתים ובסמוך נמי כתב בשנת שמונה עשרה ליהושפט מלך יהורם ויהושפט מלך עשרים וחמש שנים קודם שמלך יהורם בנו אלא ראוי היה יהושפט ליהרג ברמות גלעד ובשכר שזעק תלה לו שבע שנים ומאותה שעה הוא מונה לבנו: בסערה. ברוח סערה:

והחמשים ח׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר קרח: אליה ה׳ וסימ׳ ומלאך יי׳ דבר. ודבתריה ולכן כה אמר יי׳ המטה. ואזור עור אזור. ויען אליה וידבר אלהם. הנה אנכי שולח. וחד ויערשיה ואליה. וכל עזרא דכוו׳:

וַיַּעֲנֶה אֵלִיָּהוּ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אִם־אִישׁ הָאֱלֹהִים אָנִי תֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וְתֹאכַל אֹתְךָ וְאֶת־חֲמִשֶּׁיךָ וַתֵּרֶד אֵשׁ־אֱלֹהִים מִן־הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֹתוֹ וְאֶת־חֲמִשָּׁיו׃ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁלַח שַׂר־חֲמִשִּׁים שְׁלִשִׁים וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַל וַיָּבֹא שַׂר־הַחֲמִשִּׁים הַשְּׁלִישִׁי וַיִּכְרַע עַל־בִּרְכָּיו לְנֶגֶד אֵלִיָּהוּ וַיִּתְחַנֵּן אֵלָיו וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים תִּֽיקַר־נָא נַפְשִׁי וְנֶפֶשׁ עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה חֲמִשִּׁים בְּעֵינֶיךָ׃ הִנֵּה יָרְדָה אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֶת־שְׁנֵי שָׂרֵי הַחֲמִשִּׁים הָרִאשֹׁנִים וְאֶת־חֲמִשֵּׁיהֶם וְעַתָּה תִּיקַר נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ׃

וַיְדַבֵּר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ רֵד אוֹתוֹ אַל־תִּירָא מִפָּנָיו וַיָּקָם וַיֵּרֶד אוֹתוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ וַיְדַבֵּר אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה יַעַן אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ מַלְאָכִים לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן הֲמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ בִּדְבָרוֹ לָכֵן הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת׃ וַיָּמָת כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלִיָּהוּ וַיִּמְלֹךְ יְהוֹרָם תַּחְתָּיו

בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לִיהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה כִּי לֹא־הָיָה לוֹ בֵּן׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲחַזְיָהוּ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵמָּה כְתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃

ב וַיְהִי בְּהַעֲלוֹת יְהוָה אֶת־אֵלִיָּהוּ בִּסְעָרָה הַשָּׁמַיִם

ואתיב אליהו ומליל עמהון אם נביא דיי אנא תחות אשתא מן שמיא ותיכול יתך וית חמשין דעמך ונחתת אשתא מן שמיא ואכלת יתיה וית חמשין דעמיה׃ ותב ושלח רב חמשין תליתאין וחמשין דעימיה וסליק ואתא רב חמשין תליתאי וכרע על בירכוהי לקביל אליהו ובעא מן קדמוהי ומליל עמיה נביא דיי תיקר כען נפשי ונפשא דעבדך אילין חמשין בעינך׃ הא נחתת אשתא מן שמיא ואכלת ית תרין רבני חמשין קדמאין וית חמשין דעמהון וכען תיקר נפשי בעינך׃ ומליל מלאכא דיי עם אליהו חות עמיה לא תידחל מן קדמוהי וקם ונחת עמיה לות מלכא׃ ומליל עמיה כדנן אמר יי חלף דשלחתא איזגדין למשאל בבעל זבוב טעות עקרון הלא אלה קיים דשכינתיה שריא בישראל למשאל בפתגמיה בכן ערסא דסליקתא תמן לא תיחות מיניה ארי מימת תמות׃ ומית כפתגמא דיי דמליל אליהו ומלך יהורם תחותוהי

בשנת תרתין ליהורם בר יהושפט מלכא דבית יהודה ארי לא הוה ליה בר׃ ושאר פתגמי אחזיה דעבד הלא אינון כתיבי על ספר פתגמי יומיא למלכא דישראל׃

והוה באסקות יי ית אליהו בעלעולא לצית שמיא

הבכלי ד וסימ׳ נמסר בסדר בשלח: בהעלות ג׳ וסי׳ ויהי בהעלות יי׳ את אליהו. בהעלות העולה והחלבים. בהעלות אתך עיר נחרבת:

רלבג

בשנת שתים ליהור׳ בן יהושפט מלך יהודה. יש בכאן ספק חזק והוא שלא יתכן שיהיה אחזיהו עד שנת שתים ליהורם בן יהושפט וזה שכבר מלך בשנת שבע עשרה ליהושפט ולא מלך כי אם שתים שני׳ כמו שקדם וכבר מלך יהושפט עשרים וחמש שנה ולזה לא יתכן שנאמר שהתחיל למלוך יהורם בן אחאב בשנת שתים ליהור׳ בן יהושפט ואם אמרנו שכבר התחיל למלוך יהור׳ בן יהושפ׳ בחיי אביו מעת מות אחאב הנה לא יתכן מה שאמר ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור שהרי החזיק בה בחייו והנה זכר במה שיבא כי בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה מלך יהורם בן יהושפט מלך יהור׳ וזה ממה שיוסיף עוד ספק על זה ועוד שאחר זה כתב כי בשנת אחת עשרה ליורם בן אחאב מלך אחזיה על יהודה ובמקום אחר כתב כי בשנת שתים עשרה ליורם בן אחאב מלך אחזיה על יהודה וזה לאות כי כשיאמר בשנת כך למלך כך הנה פעם ירצה בו שעברו אותן שנים למלך ופעם ירצה שהמלך בשנה ההיא ויהי הרצון באמרו בשנת אחת עשר׳ ליורם בן אחאב שכבר עברו לו אחת עשר׳ שנה והיא בשנת שתים עשרה והרצון באמרו בשנת שתים עשרה הוא שכבר היה בשנה ההיא. והנר׳ בעיני כי מפני החתון שהיה ליהושפט עם אחאב היה יהושפט מולך אחר מות אחאב עם מלך ישראל כל ימיו כי היו חולקים לו כבוד בני אחאב מפני היותו זקן והתחתן באחאב ולזה תמצא שאמ׳ בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישר׳ ויהושפט מלך יהודה והרצון בו שיהושפט היה מנהיג מלכות ישראל עמו וכאילו היה יהושפט מלך ישראל גם כן והוא מבואר שהוא מחויב שיהיה פירושו כן כי אי אפשר שיהיה הרצון בו שתהיה שנת חמש ליהושפט כי שנת החמש ליהורם בן אחאב היא שנת עשרים וחמש ליהושפט אחר שכבר מלך אז יהורם בן יהושפט ובזה הדרך כאמר שעד שהתחילה השנה השנית למלכות יהורם מלך יהודה היה מלך יהודה משתתף עם יהורם בן אחאב בהנהגת המלכות כי כבר תמצא במלחמותיו שהיה יהושפט תמיד עמהם. והנה ליישב כל אלו הפסוקים ידמה בעיני שהשנה שמלך בה אחזיה היתה שמנה עשרה ליהושפט ר״ל שכבר עברו לו שבע עשרה ובמלוך יהורם עברו ליהושפט שמונה עשרה שנה והיה בשנת התשע עשרה ובשנה שעברו חמש שנים ליהורם בן אחאב מלך ישר׳ מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה ובזה לא יפול שום ספק כי כשעברו לאחאב ארבע שנים מלך יהושפט ונשארו לאחאב י״ח שנים מקוטעים ולזה לא עברו ליהושפט במותו כי אם י״ז שנים שלמים והיה בשנת שמנה עשרה ומלך אחזיה שתי שנים מקוטעים ומת כשהיה יהושפט בשנת התשע עשרה ואחר כן חיה יהושפט פחות משש שנים בדרך שלקח מהשנה העשרים וחמש מעט ואז עברו חמש שנים ליהורם בן אחאב והיא בשנה הששית וכשעברו לו אחת עשרה שנה והיה בשנת השתים עשרה בדרך שלקח מהשתים עשרה יותר ממה שלקח מהשנה הששית הנה כבר עברו ליורם בן יהושפט יותר משש שנים שלמים והיותר היה קרוב מהשנה הראשונה ליהורם בן יהושפט וקרוב היה מהשנה השמינית ונחשב לו זה שמנה שנים ולא היה כי אם שש שנים ויותר מעט ולפי שהשנה הראשונה ליהורם בן יהושפט לא היתה אלא זמן מועט מאד כמו שבארנו הנה לא נראה בזמן ההוא היות מלך יהודה בלתי משתתף עם מלך ישראל בהנהגת ישראל ולא הראה לו זה עד בא השנה השנית ליהורם מלך יהודה והנה בזה הדרך כתיישב כל זה בלי שום ספק: בהעלות יי׳ את אליהו בסערה השמים. אי אפשר שיובן שעלהו השמים כי לא יעלו שם אלו הגופות אבל הכונה בו בגובה האויר כאמרו ערים גדולות ובצורות בשמים ומגדל וראשו בשמים והנה כשאהו רוח יי׳ במלאכות יי׳ אל מקום לא נודע עדיין והוא חי שם כמו שבארנו:

רשי

שב נא פה. חפץ היה לראותו מחמת ענוה שלא יראה בהלקחו : את אדוניך . ולא אדונינו מלמד שהיו שקולים כאליהו : ויגלום . כרכה כדי שתהא נוחה להכות בה : ויגלוס . לא כריכה ממש אלא קולט שקורין קולייר בלע״ז : הקשית לשאול . אי אפשי לתת לך יותר ממה שיש לי בידי : אם תראה אותי לוקח מאתך . אז אוכל לעשות לך יותר ויותר : יהי לך כן ואם אין לא יהיה . שאין היכולת בידי : אבי

רדק

וילך אליהו. ואליהו נאמר לו ברוח נבואה כי באותו היום ילקח ולא גלה הדבר לאלישע אבל אלישע נאמר לו גם כן ברוח נבואה שהרי אמר גם אני ידעתי החשו ושאר הנביאים נאמ׳ להם כל שכן הוא ומה שהיו הולכי׳ מעבר לירדן נראה כי כן נאמר לו לאליהו בנבואה כי מעבר לירדן ילקח אולי היה הלקחו במקו׳ אשר נאסף משה רבינו לכבודו כי מעלתו היתה קרובה למעלת משה רבינו וכן הראה לו הכבוד בהר חורב כמו שהרא׳ לו למשה רבי׳ וגם ת׳ יום ות׳ לילה כמו שנם משה רבינו : חי יי׳ וחי נפשך . מה שאמר וחי נפשך אחר שאמר חי יי׳ לא אמר כן אלא להגדיל כי השבועה הראשונה גדולה אלא כשבע בנפשו להראות כי גדולה נפשו בעיניו והקדים חי יי׳ לכבוד : בני הנביאים · כתרגומו תלמידי נביא : אשר בית אל · כמו בבית אל ומה שהיו בני הנביאי׳ בבית אל וביריחו כן היו בערים אחרות אלא זכר אלה לפי שהיה דרכם עליהם ומה שהיו ברוב ערי ישראל כדי להוכיח את ישראל בכל עיר ועיר ונבואתם היתה לשעה לפיכך לא נכתבה נבואתם : החשו · פיר׳ בו שתקו כמו בפתח הה״א : וכן ת״י שתוקו ואדוני אבי ז״ל פירש כמשמעו כשאמר הוא להם גם אני ידעתי החשו הם ולא דברו לו עוד : ויגלם · כרכה והכה בה את המים וכן בגלומי תכלת פי׳ כרכי בגדים : פי שנים ברוחך אלי׳ פירשו רז״ל כפלים ממה שהיה באליהו והוא שהחיה שני מתים אח׳ בחייו ואח׳ במותו ולמי שאמר על רגליו עמד ולביתו לא הלך מרפא ברעת נעמן שהמצורע חשוב כמת שנ׳ אל נא תהי כמת ואדוני אבי ז״ל פירש פי שני׳ שני חלקים של שיהיה לו מרוח אליהו וכן הוא אומר פי שנים בכל אשר ימצ׳ לו שני חלקי׳ נכסיו כי הבכור נוטל שני חלקים מן הנכסים והפשוט נוטל החלק השלישי : הקשית לשאול . די היה לך בחלק אחד מרוחי או בחצי רוחי אבל פי שנים דבר קשה שאלת ואעפ״כ אם יהיה בך כח רוח אהי׳ שתוכל לראותי כשאלקח מאתך ידעתי כי מאת הא״ל יהיה שיהיה לך כמו ששאלת : לקח · פעל עומר מבנין שלא נזכר פעלו לפיכך הוא קמוץ : ויעל אליהו בסערה · כמו שפירשנו ופירוש השמים לענין הגוף האוירי כמו אשר תעוף בשמים ולענין הרוח השמים העליונים עם המלאכים שיכנו להם השמי׳ כמו הללו את יי׳ מן השמים ואיהו נעשה רוחני והגוף כלה באש העליוני ושב כל יסוד אל יסודו ואישע ראה העלותו מן הארץ ובהיותו לאויר ראה דמיון רכב אש וסוסי אש שהפריד בין שניהם כלומר בראותו כי נפרד ממנו מעת אשר הועלה וכן בגדיו כלו באש זולתי האדרת שנפלה מעליו כדי שיקחנה אישע להכות בה המים ואם כדברי רז״ל שהיה לו כפלים ברוח ממה שהיה לאליהו תימה הוא מה צורך היה לו אדרת לחכות בה המי׳ והכה אפי׳ עם האדרת לא נחצו המים עד שאמר איה יי׳ אלהי אליהו ואם תאמ׳ לא נפלה האדרת לצורך אלישע אלא כיון שנעשה רוחני נפלה האדרת מעליו אם כן שאר בגדיו למה לא נפלו גם כן :　ואלישע

וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע מִן־הַגִּלְגָּל׃
וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־אֱלִישָׁע שֵׁב־נָא
פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי עַד־בֵּית־אֵל
וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ
אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיֵּרְדוּ בֵּית־אֵל׃ וַיֵּצְאוּ
בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־בֵּית־אֵל אֶל־ ב׳ חסר׳ ל׳ בליש׳ סבי׳ בבית
אֱלִישָׁע וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲיָדַעְתָּ כִּי
הַיּוֹם יְהוָה לֹקֵחַ אֶת־אֲדֹנֶיךָ מֵעַל ח׳
רֹאשֶׁךָ וַיֹּאמֶר גַּם־אֲנִי יָדַעְתִּי הֶחֱשׁוּ׃ ג׳ ובענין
וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלִיָּהוּ אֱלִישָׁע שֵׁב־נָא
פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי יְרִיחוֹ וַיֹּאמֶר חַי־
יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּבֹאוּ
יְרִיחוֹ׃ וַיִּגְּשׁוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־
בִּירִיחוֹ אֶל־אֱלִישָׁע וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
הֲיָדַעְתָּ כִּי הַיּוֹם יְהוָה לֹקֵחַ אֶת־ ה׳ · ח
אֲדֹנֶיךָ מֵעַל רֹאשֶׁךָ וַיֹּאמֶר גַּם־אֲנִי
יָדַעְתִּי הֶחֱשׁוּ׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלִיָּהוּ ג׳ ובענין
שֵׁב־נָא פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי הַיַּרְדֵּנָה ד׳
וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־
אֶעֶזְבֶךָּ וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם׃ וַחֲמִשִּׁים
אִישׁ מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים הָלְכוּ וַיַּעַמְדוּ
מִנֶּגֶד מֵרָחוֹק וּשְׁנֵיהֶם עָמְדוּ עַל־
הַיַּרְדֵּן׃ וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ אֶת־אַדַּרְתּוֹ
וַיִּגְלֹם וַיַּכֶּה אֶת־הַמַּיִם וַיֵּחָצוּ הֵנָּה לחס׳ · ו׳
וָהֵנָּה וַיַּעַבְרוּ שְׁנֵיהֶם בֶּחָרָבָה׃ וַיְהִי
כְעָבְרָם וְאֵלִיָּהוּ אָמַר אֶל־אֱלִישָׁע ל׳
שְׁאַל מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ בְּטֶרֶם אֶלָּקַח ל׳
מֵעִמָּךְ וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע וִיהִי נָא פִּי־ כג׳
שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָי׃ וַיֹּאמֶר הִקְשִׁיתָ ל׳
לִשְׁאוֹל אִם־תִּרְאֶה אֹתִי לֻקָּח מֵאִתָּךְ ב׳ קמצין · ה׳
יְהִי־לְךָ כֵן וְאִם־אַיִן לֹא יִהְיֶה׃ וַיְהִי נ׳
הֵמָּה הֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב־
אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ וַיַּפְרִדוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם ל׳ · ל׳ ותס׳
וַיַּעַל אֵלִיָּהוּ בַּסְּעָרָה הַשָּׁמָיִם׃ ב׳ בטע׳ · ב׳

ואזל אליהו ואלישע מן גלגלא׃
ואמר אליהו לאלישע תוב כען
הכא ארי יי שלחני עד ביתאל
ואמר אלישע קים הוא יי וחי
נפשך אם אשבקינך ונחתו
לביתאל׃ ונפקו תלמידי נביא
די בביתאל לות אלישע ואמרו
ליה הידעתא ארי יומא דין יי דבר
ית ריבונך מעל רישך ואמר אף אנא
ידענא שתוקו׃ ואמר ליה אליהו
אלישע תוב כען הכא ארי יי
שלחני ליריחו ואמר קים הוא יי
וחי נפשך אם אשבקינך ואתו
ליריחו׃ וקריבו תלמידי נביא
די ביריחו לות אלישע ואמרו ליה
הידעתא ארי יומא דין יי דבר ית
רבונך מנך ואמר אף אנא ידענא
שתוקו׃ ואמר ליה אליהו תוב
כען הכא ארי יי שלחני עד ירדנא
ואמר קים הוא יי וחי נפשך אם
אשבקינך ואזלו תרויהון׃
וחמשין גברא מתלמידי נביאי אזלו
וקמו מקביל מרחיק ותרויהון
קמו על ירדנא׃ ונסיב אליהו
ית שושיפיה ואחזר ומחא ית מיא
ואתפליגו לכא ולכא ועברו
תרויהון ביבשתא׃ והוה
כמעברהון ואליהו אמר לאלישע
שאל מה אעביד לך עד דלא
איתדבר מלותך ואמר אלישע ויהי
כען על חד תרין ברוח נבואתך
עמי׃ ואמר אקשיתא למשאל
אם תחזי יתי דאנא מידבר מלותך
יהי לך כן ואם לא לא יהי׃ והוה
עד דאינון אזלין מיזל וממללין והא
רתיכין דאשתא וסוסון דאשתא
ואפרישו בין תרויהון וסליק
אליהו בעלעולא לצית שמיא׃

בית ד׳ בליש׳ סבי׳ בבית וסימ׳ ויבא ערוב כבד · ולא נשאר איש בעי׳ · ויצאו בני הנביאים · עגלי הזהב אשר : הידעת ה׳ וסימ׳ כי היום יי׳ לוקח · וחברו דבענינא · הידעת חקות שמים · עת לדת יעלי סלע : הירדנה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ וירד הגבול הירדנה · ויבא גדעון הירדנה · ויאמר אליהו אל אלישע · וילך אתם ויבאו הירדנה : ויכה׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפר׳ סימן כ״ב : לקחה׳ וסי׳ נמסר בסדר בראשית :

רלבג

שב נא פה כי יי׳ שלחני עד בית אל · ראוי שתדע שלא עשה זה אליהו לתכלית שלא יאציל עליו מן הרוח אשר עליו על אלישע שהרי כוהו השפ׳ שימשח אישע בן שפט לנביא תחתיו ואמנם אמר זה לו כדי שלא יחרד אלישע בהפרד אליהו ממנו אם יראה שינשא בסערה השמי׳ : היום יי׳ לוקח את אדוניך מעל ראשך · הנה באר בזה שלא נלקח אלא מעל ראשו וכן אמר איהו לאלישע בטרם אלקח מאתך וזה יורה שלא לקחו אלהים במוחלט אבל לקחו מעם אלישע : החשו · שתקו : ויגלם · ר״ל שכבר כרך אדרתו והכה בה במי׳ : ויהי נא פי שנים ברוחך אלי · ר״ל במה שאאצלת מרוחך על כל בני הנביאים יהיה הנאצל לי מרוחך פי שנים על כל אחד מהם והוא מענין מה שאמר כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו : אם תראה אותי לוקח מאתך · אמר לו זה על דרך המופתים המתחדשים כאילו יאמ׳ שאם יראה אותו בעת הלקחו מעמו בהעלותו בסערה השמים אז יתחדש לו על צד המופת שיאצל מן הרוח אשר על אליהו מה שישלם בו מה שבקש אישע ואז עזב אליהו אדרתו כדי שיחזיק בה אלישע ותהיה כלי מה להשלמת זה המופת הלא תראה כי אישע היה מצוה גחזי שיקח משענת אישע בידו להחיו׳ בו בן השונמית וכן תמצא שעל צד המופת נתחדש באדרת אליהו מה שעזר אלישע בעשיית המופתים וכבר בארו זולתנו באמרו אם תראה אותי לוקח מאתך יהי לך כן באורים אחרים ואשר נחשב אנחנו הוא מה שזכרנו והוא נאות ללשון ולענין וזה כי קצת אמרו אם תראה אותי לוקח מאתך שתשכיל מציאו׳ השכל הנפרד והוא שכל איהו אחרי הפרדו מהחמר ואלו הסכימו בהכרח שיהיה זה הענין מות לאליהו וכבר בארנו שזה בלתי אפשר　ויקצתם אמרו אם תראה אותי לוקח מאתך ר״ל שתחקור עמי בכל הסודות אשר אתה נבוך בהם מפני ראותך שאני לוקח מאתך ולא ימצא זה לך ממני זולתי בזה העת והנה יקשה לזה שהנחנו לא מצאנו שעמדו יחד אחר כל זה מה שיתכן בו זה הענין גם לא היה מספיק זמן קצר כמו זה לזה הענין לפי מה שאתשב והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם · הנה נתחדש זה על דרך המופת לשאת אליהו אל אשר יהיה שמה רצון השי׳ :　אבי

אלישע ראה ראה העלותו מן הארץ ולא ראהו עוד כי רכב אש וסוסי אש הפרידו בין שניהם: אבי אבי כתרגומו רבי רבי וכן תלמידי הנביאים נקראו בני הנביאים: רכב ישראל ופרשיו. כתרגומו דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין: ויקרעם. לשנים קרעים מכאן סמכו רז"ל שחייב אדם לקרוע על רבו שלמדו חכמה ואותו הקרע אינו מתאחה לעולם לפי שנאמר לשנים ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע שהוא לשנים אם כן מה ת"ל לשנים שיראה בהן הקרע לעולם: איה יי' אלהי אליהו. ת"י כן ואמר קביל בעותי יי' אלהיה דאליהו ולפי פשוטו איה הוא שאינו מראה כח האות לי כמו שעשה לאליהו בחצות המים: אף הוא ויכה את המים. אף הוא כעשה לו כן והכה המים פעם שנית אחר שאמר איה יי' אלהי וכחצו הנה והנה וי"מ אף הוא על אליהו שבא כמו שהיה רוחני והכה את המים ויחצו ויעבר אלישע. ובדרש אף הוא מלמד שנעשו נסים לאלישע בקריעת הירדן יותר מאליהו שבפעם ראשונה היתה זכות שניהם עומדת ופעם שניה של אלישע היתה זכות צדיק אחד עומדת וכן הוא אומר ויהי נא פי שנים ברוחך אלי מכאן אתה דורש שמנה מופתים באליהו שש עשר באלישע: נחה רוח אליהו. כיון שראוהו שחצה המים ועבר הירדן ידעו כי נחה עליו רוח אליהו: חמשים בני חיל. למה היו צריכי' בני חיל וכי היה להם לעשות מלחמה אלא פירוש בני חיל בני כח שהיה להם כח ללכת הנה והנ' במעט זמן ואיך אמרו לו שיבקשוהו והלא הם אמרו לו כי היום יי' לוקח אדוניך מעל ראשיך אלא חשבו שמא לא עלה השמים אלא נשאו רוח יי' והפרידו מבני אדם כמו שראו שנפרד מבני אדם מ' יום ומ' לילה ואולי פעמי' רבו' היה לו זה שהיה נפרד מבני אדם ולא היו מוצאים אותו שהרי עובדיה אמר לו ורוח יי' ישאך על אשר לא אדע: ויפצרו בו. הרבו לו דברים עד ששמע אליהם: עד בוש. עד אשר בושש הרבה מלומר להם שישלחו ותרגום עד קניה: הנה נא מושב העיר טוב. עד עתה לא ראינו כי יריחו היו בה מים רעים ולא שהיתה העיר משכלת שאם כן לא היו חומדים אותה ולא היו עוברים על החרם לבנות אותה ואליהו ג"כ היאך לא רפא אותה ואם היתה משכלת מכמה שנים שישבו בה היו מניחים אותה ולא היו יושבין בה אלא כראה שמקרוב היה זה הרע למים מרעת יושבי בה ומפני רוע המים היתה גם כן הארץ משכלת שהיו האנשים שותים המים והיו מתים ברוב ובדרש אמר יריחו היתה משכלת ומקולקלת על שם שארריה יהושע ובא שיהו והוסיף לקללה ע"י מעשה של היאל כשמתו בניו והלכו שניהם הוא ואחאב ובקרוהו וכל הענין כזכר למעלה ובדברי רז"ל מושב העיר טוב והמים רעים והארץ משכלת מאי טיבותיה אמר רבי יוחנן חן מקום על יושביו: מלח. כס בתוך נס היה כי המלח עושה המים רעים וכן ויורהו יי' עץ אמרו עץ מר היה וכס בתוך נס היה: אל מוצא המים. אל מקור המים המקום שהיו המים יוצאים ממנו: רפאתי

אבי אבי. דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין: איה יי' אלהי אליהו. שהובטחתי שתשרה בי פי שנים ברוחו: אף הוא ויכה את המים. אף הוא בפ' ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי גדולה חביית אלישע כפליים כשל אליהו שבתחלה זכות שניהם ועכשיו זכותו יחידי: פן נשאו רוח יי'. איפשר אמש אמרו לו הידעת כי היום יי' לוקח את אדוניך ועכשיו נעלם מהם אי היכן הוא מלמד מיום שנגנז אליהו הלכה ונסתלקה רוח הקדש מן הנביאים ושוב לא היתה רוח הקדש מרובה בישראל: עד בוש. כתביים מהם שלא יאמרו אינו רוצה להקביל פני רבו לפי שנטל גדולתו אינו רוצ' שישוב כל זה ראיתי בתוספתא דסוטה: והמים רעים. ומחמת המי' הארץ משכלת את יושביה לקבר' אם כן מהו ומושב העיר הטוב מכאן אמרו חן המקו' על יושביו: אל מוצא המי'. שהיו נובעי' משם: וישלך שם מלח. והלא מלח דבר המקלקל את המי' הוא אלא נס בתוך נס: ונערים

וירם ח' בקריא' וסימ' ויעשו כן משה ואהרן. וירם משה את ידו. וירם הטבח את השוק והאליה. וירבעם בן נבט אפרתי הוה. וירם אדרת אליהו. וירם קרן לעמו ואשמע את האיש. וירם יאשיהו לבני: נחה ג' מלעיל וסימ' נחה ארם על אפרים. נחה שקטה כל הארץ. נחה רוח אליהו על אלישע. וחד ונחה עליו

ואלישע חזי והוא מצוח רבי רבי דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין ולא חזהי עוד ואתקף בלבושיה וסדיקינון לתרין סדיקין: וארים ית שושיפא דאליהו דינפלת מיניה ותב וקם על כיף ירדנא: ונסיב ית שושיפא דאליהו דנפלת מיניה ומחא ית מיא ואמר קביל בעותי יי' אלהיה דאליהו אף הוא ומחא ית מיא ואתפליגו לכא ולכא ועבר אלישע: וחזוהי תלמידי נביא דביריחו מקביל ואמרו נחת רוחיה דאליהו על אלישע ואתו לקדמותיה וסגידו ליה על ארעא: ואמרו ליה הא כען אית עם עבדך חמשין גברין בני חילא יזלון כען ויבעון ית רבונך דילמא נטליה רוח מן קדם יי' ורמהי בחד מן טוריא או בחד מן חיליא ואמר לא תשלחון: ואתקיפו ביה עד סגיא ואמר שלחו ושלחו חמשין גברא ובעו תלתא יומין ולא אשכחוהי: ותבו לותיה והוא יתיב ביריחו ואמר להון הלא אמרית לכון לא תיזלון: ואמרו אנשי קרתא לאלישע הא כען מותב קרתא שפיר כמא דרבוני חזי ומיא בישין וארעא מתכלא: ואמר איתו לי צלוחיתא חדתא ושוו תמן מילחא ואיתיאו לותיה: ונפק למפקנא מיא ורמא תמן מילחא ואמר כדנן אמר יי'

ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים: וירם את אדרת אליהו אשר נפלה מעליו וישב ויעמד על שפת הירדן: ויקח את אדרת אליהו אשר נפלה מעליו ויכה את המים ויאמר איה יהוה אלהי אליהו אף הוא ויכה את המים ויחצו הנה והנה ויעבר אלישע: ויראהו בני הנביאים אשר ביריחו מנגד ויאמרו נחה רוח אליהו על אלישע ויבאו לקראתו וישתחוו לו ארצה:

ויאמרו אליו הנה נא יש את עבדיך חמשים אנשים בני חיל ילכו נא ויבקשו את אדניך פן נשאו רוח יהוה וישלכהו באחד ההרים או באחת הגיאות ויאמר לא תשלחו: ויפצרו בו עד בש ויאמר שלחו וישלחו חמשים איש ויבקשו שלשה ימים ולא מצאהו: וישבו אליו והוא ישב ביריחו ויאמר אלהם הלוא אמרתי אליכם אל תלכו:

ויאמרו אנשי העיר אל אלישע הנה נא מושב העיר טוב כאשר אדני ראה והמים רעים והארץ משכלת: ויאמר קחו לי צלחית חדשה ושימו שם מלח ויקחו אליו: ויצא אל מוצא המים וישלך שם מלח ויאמר כה אמר יהוה

רוח יי': נשאו ג' בקריא' וסימ' ויבאו כל איש אשר נשאו לבו. לקרבה אל המלאכה לעשות אתה. פן נשאו רוח יי': שלשה ימים ד' דסמי' בקריאה וסימ' ויתנו לו פלח דבלה. לבו עוד שלשה ימים דמלכים. ויבקשו שלשה ימים דאליהו. ויהי יונה במעי הדג:

רלבג

אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. הנה כמו שהתלמידים נקראים בנים כמו בני הנביאי' כן הרב יקרא אב כי הוא המוליד שכל התלמיד וקראו רכב ישראל ופרשיו כאלו יאמר שהוא התוקף והחוזק של ישראל במלחמ' ולזה הו' הרכ' והפרשים אשר בהם יגברו במלחמה: אף הוא ויכה את המים ויחצו הנה והנה. ר"ל אף הוא כאשר הכה את המים הנה נחצו תכף הנה והנה. ואחשב כי לא הכה אותם אלא פעם אחת ובפעם ההיא אמ' איה אלהי אליהו וספר הכתו' שגם שיהיה הגיע לזאת המעלה שהגיע אליהו והוא שכאשר הכה את המים נחצו הנה והנה: נחה רוח אליהו על אלישע. ר"ל שכבר האצילו מרוחו מה שימשך ממנו שיעשה אלישע בדמיון המופתים שעשה שיהו ולזה חלקו לו כבוד רבו והשתחוו לו ארצה: וישליכהו באחת ההרים או באחת הגאיות. ר"ל להתחבא שם כי היה רגיל אליהו בכך כמו שאמר עובדיה ורוח יי' ישאך אל אשר לא אדע: ויפצרו בו עד בוש. ר"ל הרבו כל כך דברים עד שהיה לו בשת מלחלוק תמיד על דבריהם ולזה אמר להם שלחו מצד המוסר להניחם לעשות רצונם אך דבריו היו באופן שכשאמרו שלחו היה ראוי שיובן ממנו שלא ישלחו מצד דבורו כי פעמים יש הן שהוא כלאו ולזה אמר הלא אמרתי אליכם אל תלכו כי ידע אלישע שלא יראה לאדם אליהו בזה העת כי הסתירו יי': והמים רעים והארץ משכלת. מפני שאמר אחר זה רפאתי למים האלה ולא יהיה משם עוד מות ומשכלת ידענו כי הארץ משכלת מצד המים שהיו רעים. והנה אעפ שקלל יהושע מי שיבנה הנה לא מנע האנשים משבת בה אחר שתבנה שאם היה כן לא היו הנביאים יושבים שם והנה הרצון בזה הנה מושב העיר טוב כאשר אדני רואה ולזה אין אויר העיר סבה אל שתהיה הארץ משכלת אך באמת המים הרעים ומזה הצד קרה לארץ שתהיה משכלת. והנה

רשי

ונערים. קטנים המנוערין מן המצות: עלה קרח עלה. מכאן שהקרחת עלינו את המקום שעד עכשיו היינו משתכרין להביא מים מתוקי' מרחוק ומתפרנסין בכך ומשהמתיק אלו אבדו פרנסתן מפורש בסוטה: ויראם. ראה שאין בהם ולא בזרעם לחלוחית של טובה: ויהורם בן אחאב. אף פרשה זו בשביל להגיד נס של

רדק

רפאתי. בא"רך הפ"א כבעלי הה"א: ומשכלת. ולא תהיה הארץ משכלת כי מן המים היה בה השכול: וירפו המים. נעלמה האל"ף והיה כבעלי הה"א: ונערים קטנים. כי יש גדולים ויקראו נערים ואמר כי אלה הנערים היו קטנים וכן ונער קטן עמו ורז"ל דרשו נערים שהיו מנוערים מן המצו' קטנים שהיו מקטני אמנה:

למים ה' דגשים בקריא' וסי' ויצמא שם העם למים. רפאתי למים האלה. הוי כל צמא. ואדיריהם שלחו צעיריהם. לא רעב ללחם ולא צמא למים. חד בין מים למים: ומשם ט' בקריא' וסי' ונהר יוצא מעדן

רִפִּאתִי לַמַּיִם הָאֵלֶּה לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם
עוֹד מָוֶת וּמְשַׁכָּלֶת׃ וַיֵּרָפוּ הַמַּיִם עַד
הַיּוֹם הַזֶּה כִּדְבַר אֱלִישָׁע אֲשֶׁר דִּבֵּר׃
וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית־
אֵל וְהוּא עֹלֶה בַדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים
יָצְאוּ מִן־הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ־בוֹ וַיֹּאמְרוּ
לוֹ עֲלֵה קֵרֵחַ עֲלֵה קֵרֵחַ׃ וַיִּפֶן אַחֲרָיו
וַיִּרְאֵם וַיְקַלְלֵם בְּשֵׁם יְהוָה וַתֵּצֶאנָה
שְׁתַּיִם דֻּבִּים מִן־הַיַּעַר וַתְּבַקַּעְנָה
מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים׃ וַיֵּלֶךְ
מִשָּׁם אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וּמִשָּׁם שָׁב
ג שֹׁמְרוֹן׃ וִיהוֹרָם בֶּן־
אַחְאָב מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן ב
בִּשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ
יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃
וַיַּעֲשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא
כְּאָבִיו וּכְאִמּוֹ וַיָּסַר אֶת־מַצְּבַת הַבַּעַל
אֲשֶׁר עָשָׂה אָבִיו׃ רַק בְּחַטֹּאות
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא אֶת־
יִשְׂרָאֵל דָּבֵק לֹא־סָר מִמֶּנָּה׃
וּמֵישַׁע מֶלֶךְ־מוֹאָב
הָיָה נֹקֵד וְהֵשִׁיב לְמֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל מֵאָה
אֶלֶף כָּרִים וּמֵאָה אֶלֶף אֵילִים צָמֶר׃
וַיְהִי כְּמוֹת אַחְאָב וַיִּפְשַׁע מֶלֶךְ־מוֹאָב
בְּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ יְהוֹרָם
בַּיּוֹם הַהוּא מִשֹּׁמְרוֹן וַיִּפְקֹד אֶת־
כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיֵּלֶךְ וַיִּשְׁלַח אֶל־
יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר מֶלֶךְ
מוֹאָב פָּשַׁע בִּי הֲתֵלֵךְ אִתִּי אֶל־
מוֹאָב לַמִּלְחָמָה וַיֹּאמֶר אֶעֱלֶה
כָּמוֹנִי כָמוֹךָ כְּעַמִּי כְעַמֶּךָ כְּסוּסַי כ
כְּסוּסֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ נַעֲלֶה

אסיתי למי האילין ולא יהי מתמן עוד מותא ומתכלא: ואתסיאו מיא עד יומא הדין כפתגמא ד דאלישע דמליל:

וסליק מתמן לביתאל והוא סליק באורחא וינקין זעירין נפקו מן קרתא ואתלעבו ביה ואמרו ליה סק קרחא סק קרחא: ואתפני לאחורוהי וחזינון ולטינון בשמא דיי ונפקו תרתין דובין מן חורשא ובזעא מנהון ארבעין ותרין ינקין: ואזל מתמן לטור כרמלא ומתמן תב לשומרון:

ויהורם בר אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת תמני עסרי ל ליהושפט מלכא שבטא דבית יהודה ומלך תרתא עסרי שנין:

ועבד דביש קדם יי לחוד לא כאבוהי וכאמיה ואעדי ית קמת בעלא דעבד אבוהי: לחוד בחובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל אתרעי לא סטא מינה:

ומישע מלכא דמואב הוה מרי גיתין ומתיב תוקרבא למלכא דישראל שנא בשנא מאה אלפין תורין דפטימא ומאה אלפין ד דיכרין דרעיא: והוה כד מית אחאב ומריד מלכא דמואב במלכא דישראל: ונפק מלכא יהורם ביומא ההוא משמרון ומנא ית כל ישראל: ואזל ושלח לות יהושפט מלכא דבית יהודה למימר מלכא דמואב מריד בי התיזיל עמי לות מואב בקרבא ואמר איסק אנא כותך עמי כעמך סוסי כסוסך: ואמר באידא אורחא נסק

רשי

מישע מלך מואב ש שנעשה על ידי אלישע שנכתבה כאן שמנה ב באליהו שמנה ניסים ובאלישע שש עשרה לקיים פי שנים ברוחך אלי וכתבן כולם זו בצד זו כגון שנעשה על ידי אלישע וכתב' כאן זו בצד זו כך ראיתי בהלכות שלשים ושתים מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי וחציית ירדן של אלישע כ כמנין דשל אליהו: רק לא כאביו וכאמו. שהוסיף את הבעל ל להכעיס: רק בחטאו' ירבעם. דבק וכן כל מלכי ישראל מדאגה שלא תשוב א המלוכה לבית דוד אם יעלו לרגל לכך עברו את העגלים: נוקד. מרי גיתי: אילים צמר. דיכרין דרעיא עם צמרם:

רדק

ויתקלסו בו. לעגו בו ובזוהו בדבריה' שהיו אומרי' לו בעלותו בדרך עלה קרח עלה קרח וקרח היה אלישע. ודרש קרח אתה שהקרחת עלינו את המקום: ויראם ויקללם. ונחלקו רז"ל בזה כי קשה איך גרם מיתה עליהם על דבר זה מהם אמרו על שם שבזוהו נתן עיניו בהם ונענשו כמו שאמרו כל מקום שנתנו עיניהם חכמים או מיתה או עוני ומהם אמרו ראה שכלם נתעברו אמותיהם ביום הכפורי' כלומר ראה כי מעבירת באו וראויין היו למיתה ולכך ה הפקירו עצמם לבזותו ולכך קללם ולא מפני שבזוהו ומהם אמרו בלורית ראה להם כגוים ומהם אמרו שלא ראה בהם ל לחלוחית מצוה ולא עתיד' להיות לא בהם ולא בזרעם לפיכך א אררם לכלקם מן העולם ואמרו כי נענש על דבר זה שגרם מיתה לאלה הנערים ואמרו שלשה חלאי' חלה אלישע אחד על שגרה דובים בתינוקו' ואחד על שדחפו לגחזי בשתי ידיו ואחד אשר מת בו וסמכו זה לפסוק שאמ' ואלישע חלה את חליו אשר ימו' בו חלה הנה אחד חליו שני אשר ימות בו שלישי: שתים דובים. נקבות היו ואות' הדבים כמו גמלים מניקות ובדברי רבותי' ז"ל מהם אמרו כי מעש' נס היה כי באותו יער לא היו רגלים חיות רעות ומהם אמרו נס בתוך נס היה כי לא היה שם לא יער ולא דובי' ואמרו בשביל ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק מלך מ מואב הובקעו מישרא' ארבעים ושנים ילדים: ויסר את מצבת הבעל. אבל האשרה לא הסיר מפני אמו שהיתה עובדת ע"ז שהרי נביאי האשרה היו אוכלי שלחנה אבל הוא לא עבד הבעל והאשרה אלא העגלים שעשה ירבעם: היה נוקד. כתרגומו מרי גיתי ונקרא בעל המקנה נוקד שהצאן נקודים ברוב והיה מנהגו שהיה משיב מנחה למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים במר כלומר עם צמרם שלא היה גוזזם ולא את הכתוב אם היה משיב לו מנחה זו בכל שנה או לזמן אחר ידוע ביניה': ויהי כמות אחאב. בכא"ף וכאשר מת אחאב פשע מלך מואב ב באחזיהו בנו כמו שכתו' למעלה וכן ביורם אחיו ולא השיב לו ד מנחה: רדך

רלבג

והנה רפא אישע המי' ההם על דרך המופת בהשליכו אל מוצא ה המים מלח מהמלח שמו בצלוחית חדשה ואחשוב שכבר בחר אלישע שתהיה ה הצלוחית חדשה כדי שלא יחשבו שיהיה מ מבושל בה דבר ימשך המלח כחו ויהיה לו רושם על דרך ה הרפואה בתקון המי' אך בחר לתקנם במה שאין בו רושם לתקונם כי אנחנו רואי' שהמי' המלוחים הם רעים ל לשתייה עם שאי' א אפשר במעט מלח שיתן רושם במוצא מים אשר לא יכזבו מימיו אם לא היה זה על דרך המופת: ויתקלסו בו. ר"ל לעגו בו ובזוהו: ויפן אחריו ויראם. הנה לא קללם עד שראה אותם וידע וראה על דרך נבואה שהם ראויים לקללה מצד רוע מעשיהם:

להשקות את הגן. על כן קרא שמה בבל. ומשם בארה היא הבאר. משם יקבצך יי' אלהיך ומשם יקחך. ומשם עבר קדמה מזרחה. ומשם עבר את בני עמון. ומשם שב שמרון. ומשם לא תאכל. וחברו: במות ג' בקריאה וסי' אם כמות כל האדם ימותון אלה. ויהי כמות אחאב. כמות זה כן מות זה ורוח. אנ"ך: התלך אתי חד מן ג' פסוקים דמיין ומתחלפין כ' במלכים וחד בדברי הימים קדמא ויאמר אל יהושפט התלך אתי למלחמה רמת גלעד ויאמ' יהושפט כמוני כמוך. תניינ' וילך וישלח אל יהושפט התלך אתי אל מואב למלחמ' ויאמר אעלה כמוני כמוך. תליתא ויאמ' אחאב מלך ישר' אל יהושפט מלך יהודה התלך עמי רמת גלעד ויאמר לו כמוני כמוך וכעמך עמי במלחמה. כתראה בדברי הימים:

ויהורם בן אחאב מלך על ישראל בשומרון בשנת שמנה עשרה ליהושפט. זה יורה שאחזיה לא מלך שתי שנים שלמות אך היו מקוטעות והנה באמרנו במה שקדם איך יתישב כל זה החשבון בלי שום ספק: רק לא היה כאביו וכאמו. ר"ל שהוא דבק לבד בחטאת ירבעם ועזב חטאת אחאב ואיזבל. והנה הסיר מצבת הבעל שעשה אביו אך לא הסיר האשרה שעשתה אמו כי לא יכול לפי שהיא היתה בחיים עדיין: היה נוקד. ר"ל בעל מקנה והיה עושה מס למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר ר"ל בעלי צמר ולא גזוזים: ויאמר

רדק

דרך מדבר אדום · לפי שמלך אדום היה לו ללכת עמהם : לתת אותם ביד מואב · שאם לא נמצא מים ימותו חיילותינו אילך ואילך למצוא מים ויבואו מואב ולא נוכל להמלט מידם : פה אלישע · אלישע הלך עמהם על פי הנבואה להראותם זה הנס הגדול אולי ישוב מלך ישראל מדרכו הרעה והם לא ידעו כי הוא הולך עמהם אבל בא לו בתוך העם : אשר יצק מים · ר"ל ששרת אותו ובדברי רז"ל למה לא נאמר אשר למד אלא יצק מלמד ששמוש גדול מלמוד ובדרש אמרו עוד אשר יצק מים על ידי אליהו בהר הכרמל כ כשמלא המזבח והתעלה מים אלישע היה יוצק מים על ידי אליהו ונעשה נס ונעשו עשר אצבעותיו כמעינות מים עד שנתמלאת ה התעלה מים שנאמר ויצקו וכמו ששם נעשה נס על ידו במים ל לפיכך אמר אשר יצק מים ולא אמר אשר שמש או אשר למד ועוד בדרש אשר יצק מים על ידי אליהו אמרו אפילו היה מבקש מים לפניו היה נותן לו : יש אותו דבר יי' · שהרי הוא לא בא לעשות מלחמה למה בא לא בא אלא ע"י נבואה באמת יש אותו דבר יי' : וירדו · ירדו ממרכבתם לכבודו לדבר עמו ולא קראו לו מיכא אצלם לפי שהיו בצרה ג גדולה חשו לכבוד הבורא ו ולכבוד נביאו : מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום · לפי שדבר יהושפט בשמו לא נאמר בו מלך ומלך אדום הוא הנציב שהיו משימי' עליהם מלכי יהודה והוא היה להם מלך ויש בו דרש למה לא נאמר ביהושפט מלך להודיע ענוותנותו של אותו צדיק שלא רצה לירד לפני הנביא ב בבגדי מלכות אלא כאחד הדיוט וי"א שנגזרה גזרה שיהרג עם אחאב והיה הכתוב מוכה לבנו מן אותה שעה לפיכך לא נקרא מלך ובשכר שירדו לפני הנביא זכו לראות כל אלו הנסים : אל כי קרא יי' · אל תאמר עתה לנו דברי' אלו אמת הוא כי קרא יי' לשלשת המלכים הבאים הנה לתתם ביד מואב וי"ת אל למון בקם' בבעו לא תידכר עלנ' חובי' רשעתא ההיא בעי עלנא רחמין ארי זמין יי' לתלתא מלכיא וכן תרגם אנקלו' אל נא ארוני בבעו כען רבוני : קחו לי מנגן · אמרו כי מיום שנסתלק אליהו רבו לא שרתה עליו רוח נבואה עדיין כי אבל היה ורוח הקדש אינה שורה אלא מתוך שמחה וי"א מפני הכעס שכעס עם מלך ישר' היה עצב ואמרו כל הכועס עם נבי' נבואתו מסתלקת ממנו מנא לן מאלישע ולפיכך אמר קחו לי מנגן : עשה הנחל גבים · מקור במקום צווי · גבים חפירות כמו באו על גבים ותרגום בור גובא אמר להם שיעשו הנחל חפירות חפירות שימלאהו מן המים שיבואו ותרגומו פצירין פצירין וכן תרגם אפיקיו פצירוהי : ונקל זאת בעיני יי' · נקל זאת בעיניו לעשות לכם זה הנס עד שיעשה לכם נס גדול יותר ונתן מואב בידכם : וכל עץ טוב תפילו · כי הכתוב לא אמר לא תשחית את עצה אלא כשיצורו על עיר כמו שאמר הטעם כי ממנו תאכל ואף על פי שרז"ל קבלו כי בכל מקום ובכל זמן אסור להשחית עץ מאכל פשט הכתוב הוא שלא אמר א"א בעת המצור ואפשר שהיתה מצוה לשעה כאליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ בשעת איסור הבמות · ובדרש כשאמר להם הנביא וכל עץ טוב תפילו אמרו לו הרי הוא אומר לא תשחית את עצה ואתה אומ' כן אמר להם על שאר האומות נאמר זה אבל אומה זו נקלה ונבזה לפני יי' שנאמר ונקל זאת בעיני יי' ונאמר לא תדרוש שלומם וטובתם הלו אלנות טובות שלהם : תכאיבו באבנים · על דרך המשלה וכן היחיו את האבנים וירפא את מזבח יי' ההרוס ותרגומו תטומון : ויהי

רשי

דרך מדבר אדום · כי גם מלך אדום ילך עמנו : לתת אותם וגו' · שימותו בצמא : אשר יצק מים על ידי אליהו · בהר הכרמל וביציקתו נעשו אצבעותיו כמעיינות מים עד שנתמלאת התעלה ודאוי הוא לעשות לנו נס על ידו במים : אל כי קרא יי' וגו' · בבעו לא תידכר חובין רשעתא ההיא בעי עלנא רחמין ארי זמין יי' וגו' : קחו לי מנגן · מפני הכעס שנסתלק שכינה ממנו : גבים גבים · בורות מלאים מים : ונקל זאת · ועוד גם זה נקל ומועט בעיני יי' והוסיף ל להפליא אתכם גם אחר ונתן את מואב בידכם : וכל עץ טוב תפילו · אע"פ שנ' לא תכרות את עצה כאן התיר לכם שהיא א אומה בזויה ומקלית לפניו וכן הוא אומר לא תדרש שלומם ו וטובתם אלו האילנות הטובים שבהם : החלקה הטובה · שדה זרועה קומ' כמו בלע"ז : ויהי

אותם ט' מלאים בסיפרא וסי' ונלחמה אותם כבמישור · אהה כי קרא יי' · אל כי קרא יי' · כי רבים אשר אתנו · גדולי העיר מגדלים אותם · בראותו אותם האבה אבה · וילך אותם שמרונה · וינשב אותם בחלח · וגם

וַיֹּאמֶר דֶּרֶךְ מִדְבַּר אֱדוֹם : וַיֵּלֶךְ מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ־יְהוּדָה וּמֶלֶךְ אֱדוֹם
כ"א וַיָּסֹבּוּ דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא־הָיָה
ג' מַיִם לַמַּחֲנֶה וְלַבְּהֵמָה אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם
: וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲהָהּ כִּי־קָרָא
יְהוָה לִשְׁלֹשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה לָתֵת
ט' מ"ל בסיפ' אוֹתָם בְּיַד־מוֹאָב : וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט
הַאֵין פֹּה נָבִיא לַיהוָה וְנִדְרְשָׁה אֶת־
לה מ"ל יְהוָה מֵאוֹתוֹ וַיַּעַן אֶחָד מֵעַבְדֵי מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר פֹּה אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט
ל' אֲשֶׁר־יָצַק מַיִם עַל־יְדֵי אֵלִיָּהוּ :
לה מ"ל וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט יֵשׁ אוֹתוֹ דְּבַר־יְהוָה
וַיֵּרְדוּ אֵלָיו מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט
וּמֶלֶךְ אֱדוֹם : וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע אֶל־
ד' תחז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מַה־לִּי וָלָךְ לֵךְ אֶל־
נְבִיאֵי אָבִיךָ וְאֶל־נְבִיאֵי אִמֶּךָ וַיֹּאמֶר
לוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אַל כִּי־קָרָא יְהוָה
ט' מ"ל בסיפ' לִשְׁלֹשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה לָתֵת אוֹתָם
בְּיַד מוֹאָב : וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע חַי־יְהוָה
צְבָאוֹת אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי לוּלֵי
ג' פְּנֵי יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֲנִי נֹשֵׂא
ל' אִם־אַבִּיט אֵלֶיךָ וְאִם־אֶרְאֶךָּ : וְעַתָּה
קְחוּ־לִי מְנַגֵּן וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן וַתְּהִי
ל' ל' עָלָיו יַד־יְהוָה : וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר יְהוָה
ל' דסמי' עָשֹׂה הַנַּחַל הַזֶּה גֵּבִים גֵּבִים : כִּי־כֹה
ט' מיחדין אָמַר יְהוָה לֹא־תִרְאוּ רוּחַ וְלֹא־תִרְאוּ
גֶשֶׁם וְהַנַּחַל הַהוּא יִמָּלֵא מָיִם ו
וּשְׁתִיתֶם אַתֶּם וּמִקְנֵיכֶם וּבְהֶמְתְּכֶם :
ל' וְנָקַל זֹאת בְּעֵינֵי יְהוָה וְנָתַן אֶת־
מוֹאָב בְּיֶדְכֶם : וְהִכִּיתֶם כָּל־עִיר
ב' ומ"ל כריאו מִבְצָר וְכָל־עִיר מִבְחוֹר וְכָל־עֵץ טוֹב
ח' ל' תַּפִּילוּ וְכָל־מַעְיְנֵי־מַיִם תִּסְתֹּמוּ וְכָל
ל' וחס' הַחֶלְקָה הַטּוֹבָה תַּכְאִבוּ בָּאֲבָנִים :

וַאֲמַר אוֹרַח מַדְבְּרָא דֶאֱדוֹם :
וַאֲזַל מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וּמַלְכָּא שִׁבְטָא
דְבֵית יְהוּדָה וּמַלְכָּא דֶאֱדוֹם וְאַסְחַרוּ
מַהֲלַךְ שַׁבְעָא יוֹמִין וְלָא הֲוָה מַיָא
לְמַשְׁרִיתָא וְלִבְעִירָא דְעִמְּהוֹן : וַאֲמַר
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וַוי אֲרֵי זַמִּין יְיָ לִתְלָתָא
מַלְכַיָא הָאִילֵין לְמִמְסַר יָתְהוֹן בִּידָא
דְמוֹאָב : וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט הֲלֵית כָּא
נְבִיָא דַייָ וְנִשְׁאַל יָת פִּתְגָמָא דַייָ מִנֵיהּ
וַאֲתִיב חַד מֵעַבְדֵי מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר
הָכָא אֱלִישָׁע בַּר שָׁפָט דְשַׁמֵּישׁ יָת
אֵלִיָהוּ : וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט אִית עִמֵּיהּ
פִּתְגָמָא דַייָ וּנְחָתוּ לְוָתֵיהּ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
וִיהוֹשָׁפָט וּמַלְכָּא דֶאֱדוֹם : וַאֲמַר אֱלִישָׁע
לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מַה לִּי וָלָךְ אִיזִיל לְוַת
נְבִיֵי אֲבוּךְ וּלְוַת נְבִיֵי אִימָךְ וַאֲמַר
לֵיהּ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּבָעוּ לָא תִדְכַּר
חוֹבִין רַשִׁיעְתָא הַהִיא בְּעֵי עֲלָנָא
רַחֲמִין אֲרֵי זַמִּין יְיָ לִתְלָתָא מַלְכַיָא
הָאִילֵין לְמִמְסַר יָתְהוֹן בְּיַד מוֹאֲבָאֵי :
וַאֲמַר אֱלִישָׁע קַיָים הוּא יְיָ צְבָאוֹת
דְמְשַׁמֵּשְׁנָא קֳדָמוֹהִי אֲרֵי אִילוּלָא
פוֹן אַפֵּי יְהוֹשָׁפָט מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה אֲנָא נָסִיב אִם אִסְתַּכֵּל בָּךְ
וְאִם אַחֲזִינָךְ : וּכְעַן אַיְתוּ לִי גַבְרָא
דְיָדַע לְנַגָּנָא בְּכִינוֹרָא וַהֲוָה כַּד נַגֵּן
דִמְנַגֵּן וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן
קֳדָם יְיָ : וַאֲמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ יִתְעֲבֵיד
נַחֲלָא הָדֵין פְּצִירִין פְּצִירִין : אֲרֵי
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא תֶחֱזוּן רוּחָא וְלָא
תֶחֱזוּן מִטְרָא וְנַחֲלָא הַהוּא יִתְמְלֵי
מַיָא וְתִשְׁתּוּן אַתּוּן וְגֵיתֵיכוֹן ו
וּבְעִירְכוֹן : וְקַלִּילָא דָא קֳדָם יְיָ
וְיִמְסַר יָת מוֹאֲבָאֵי בִּידְכוֹן :
וְתִמְחוֹן כָּל כְּרַךְ תַּקִּיף וְכָל קִירְוִין
כְּרִיכָן וְכָל אִילָן דְיָאֵי תְּעַקְרוּן וְכָל
מַבּוּעֵי מַיָא תִּסְתְּמוּן וְכָל אַחְסַנְתָּא
שַׁפִּירְתָּא תְּטוּמוּן בְּאַבְנַיָא :

ממיתים אותם : וכל עץ ח' דסמיכי בקריאה וסי' והכיתם כל עיר · והערים יהרסו · רנו שמים כי עשה יי' · ואמרת ליער הנגב · ואביאם אל הארץ :

רלבג

ויאמר דרך מדבר א אדום · יתכן שבחר הדרך ההוא כדי שלא ירגישו והביא שם מלך יהודה עם מלך אדום כי היה תחתיו והוא הנציב ששם בו מלך יהודה : פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו · אע"פ שהיו לאליהו תלמידי' רבים הנה זכר אלישע שהיה תלמיד והיה ראוי שיקנה יותר מ מהשלמו' מפני ששרת את אליהו כי המשרת הוא תמיד לפני רבו ולזה יתכן שילמד יות' ולזה שפט יהושפט שים את אלישע דבר יי' מצורף לזה כי ראה שנסע ממקומו עם א אנשי המלחמה והע"פ שלא היה איש מלחמה ולזה ידמה שעשה זה שאם יצטרכו ישראל לדבר יי' ימצאוהו שם והנה לכבודו ירדו אליו שלשת המלכי' ולכבוד הש"י : ועתה קחו לי מנגן · ידוע כי הכעס מונע ההתבודדות ל לשכל בעת הגעת הנבואה מפני טרדת המחשבות אשר יהיה בהם הכעס ולפי שכעס אחר אלישע על יהורם מפני שדבק בחטאת ירבעם הוצרך לדבר ישיר כעסו וירחיב לבו ואז שרתה עליו רוח הקדש : עשה הנחל הזה גבים גבים · ר"ל שיעשו המישור הזה חפירות חפירות ובזולת רוח וגשם יעשה הש"י על דרך המופת שימלאו החפירות אשר במישור ההוא מים יספיקו להם לשתות הם ומקניהם שהביאו לאכול ממנו ובהמתם אשר ירכבו עליהם : ונקל זאת בעיני יי' · ר"ל שלא יספיק לש"י עשיית זה החסד לכם כי הוא קל בעיניו ביחס אל החסד שהוא רוצה לעשות והוא שכבר יתן את מואב בידכם : והכיתם כל עיר מבצר וגו' · ר"ל שאמ' להם במצו' הש"י שיכו כל עיר בצורה וכל עיר נבחרת ויפילו כל אילן טוב ואף על פי שהתורה אמרה לא תשחית את עצה הנה היה זה למצות הש"י לפי שעה להשחית את מואב לפי היכלת ולזה צוה גם כן לסתם להם כל מעין מים ולהכות באבנים כל חלקה טובה כדי שישחיתו תבואתה :

ויהי

רשי

ויהי בבקר כעלות המנחה · המים התחילו לירד מן השמים בבקר בארץ אדום וכעלו' המנחה באין שוטפין ובאין לאותו הנחל לפי שאמר לא תראו רוח לא תראו גשם במדרש רבי תנחומא : על הגבול · על הספר שקורין מרק"א : אדומים כדם · כן דרך המים כשהשמש זורחת עליהם מאדימות מנגד מרחוק והם לא ראו באותו הנחל מים מעולם לפיכך היו סבורין שהוא דם : והערים יהרוסו · היו הורסין : ישליכו איש אבנו · שהיו נוטלין האבני' מן החומות עד השאי' כל אבני הקירו' קיר לעמוד על חרסית שלהן הוא הטיט כלומר שלא היתה עוד אבן בחומה ואחרי זאת ויסבו הקלעי' ויכו את הנשאר בחלקה שלא נשברה החומה והפילוה : ויקח את בנו הבכו' · בפסיקתא דפרשת שקלים דרש ששאל את עבדיו מה טיבה של אומה זו שמעשה להם נסים כאלה אמרו לו אביהם אברהם בן יחיד היה לו ואמר לו הקב"ה הקריבהו לפני ורצה והקריבו להקב"ה אמר להם אף אני בן בכור יש לי ואלך ואקריבנו לע"ז : על החומה · חסר וי"ו שהיה עובד לחמה : ויהי קצף גדו' · שנזכרו עונותיה' שאף הם עובדין לע"ז ואינן ראויין לנס :

זרחה ד' בקריאה וסי' אם זרחה השמש עליו דמים לו · וישכימו בבקר והשמש זרחה שמש זרחה ונודד דנחום · והצרעת זרחה במצחו · וחד וזרחה לכם יראי שמי : מעין ד' פתחין בקריאה וסי' אל מעין מי נפתוח · ותברו

מלכים ב ג

וַיְהִי בַבֹּקֶר כַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְהִנֵּה־מַיִם בָּאִים מִדֶּרֶךְ אֱדוֹם וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֶת־הַמָּיִם : וְכָל־מוֹאָב שָׁמְעוּ כִּי־עָלוּ הַמְּלָכִים לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּצָּעֲקוּ מִכֹּל חֹגֵר חֲגֹרָה וָמַעְלָה וַיַּעַמְדוּ עַל־הַגְּבוּל : וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהַשֶּׁמֶשׁ זָרְחָה עַל־הַמָּיִם וַיִּרְאוּ מוֹאָב מִנֶּגֶד אֶת־הַמַּיִם אֲדֻמִּים כַּדָּם : וַיֹּאמְרוּ דָּם זֶה הָחֳרֵב נֶחֶרְבוּ הַמְּלָכִים וַיַּכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְעַתָּה לַשָּׁלָל מוֹאָב : וַיָּבֹאוּ אֶל־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיָּקֻמוּ יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּ אֶת־מוֹאָב וַיָּנֻסוּ מִפְּנֵיהֶם וַיַּכּוּ־בָהּ וְהַכּוֹת אֶת־מוֹאָב : וְהֶעָרִים יַהֲרֹסוּ וְכָל־חֶלְקָה טוֹבָה יַשְׁלִיכוּ אִישׁ־אַבְנוֹ וּמִלְאוּהָ וְכָל־מַעְיַן־מַיִם יִסְתֹּמוּ וְכָל־עֵץ־טוֹב יַפִּילוּ עַד־הִשְׁאִיר אֲבָנֶיהָ בַּקִּיר חֲרֶשֶׂת וַיָּסֹבּוּ הַקַּלָּעִים וַיַּכּוּהָ : וַיַּרְא מֶלֶךְ מוֹאָב כִּי־חָזַק מִמֶּנּוּ הַמִּלְחָמָה וַיִּקַּח אוֹתוֹ שְׁבַע־מֵאוֹת אִישׁ שֹׁלֵף חֶרֶב לְהַבְקִיעַ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם וְלֹא יָכֹלוּ : וַיִּקַּח אֶת־בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר־יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עֹלָה עַל־הַחֹמָה וַיְהִי קֶצֶף־גָּדוֹל עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ מֵעָלָיו

תרגום

וַהֲוָה בְּצַפְרָא כְּמִיסַק מִנְחָתָא וְהָא מַיָא אָתַן מֵאוֹרַח אֱדוֹ' וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא יַת מַיָא : וְכָל מוֹאֲבָאֵי שְׁמָעוּ אֲרֵי סְלִיקוּ מַלְכַיָא לְאַגָחָא קְרָבָא בְּהוֹן וְאִתְכְּנִישׁוּ מִכֹּל אֲסִירֵי סַיְפָא וּלְעֵילָא וְקָמוּ עַל תְּחוּמָא : וְאַקְדִימוּ בְּצַפְרָא וְשִׁמְשָׁא נְחַת עַל מַיָא וַחֲזוֹ מוֹאֲבָאֵי מִקָבֵיל יַת מַיָא סוּמָקִין כִּדְמָא : וַאֲמַרוּ דְמָא דֵין אִתְגָרָאָה אִתְגָרִיאוּ מַלְכַיָא וּקְטָלוּ גְבַר יַת חַבְרֵיהּ וּכְעַן פּוּקוּ לְבִיזָתָא מוֹאֲבָאֵי : וַאֲתוֹ לְמַשְׁרִיתָא דְיִשְׂ' וְקָמוּ יִשְׂ' וּמְחוֹ יַת מוֹאֲבָאֵי וְאַפְּכוּ מִן קֳדָמֵיהוֹן וּמְחוֹ בְהוֹן וּקְטָלוּ יַת מוֹאֲבָאֵי : וְקִירְוַיָא פַּגְרוּ וְכָל אַחְסַנְתָּא שַׁפִּירָא רְמוֹ גְבַר אַבְנֵיהּ וּמְלוֹהָא וְכָל מַבּוּעֵי מַיָא סְתָמוּ וְכָל אִילָן דְיָאֵי עֲקָרוּ עַד דְלָא אִשְׁתָּאֲרַת אַבְנָא בְּקַרְתָּא דְלָא פַגְרוּהָא וְאִסְתְּחַרוּ קַלָעַיָא וּמְחוֹהָא : וַחֲזָא מַלְכָּא דְמוֹאָב אֲרֵי תְקִיפוּ מִינֵיהּ עָבְדֵי קְרָבָ' וּדְבַר עִמֵּיהּ שְׁבַע מְאָה גַבְרָא שָׁלְפֵי סַיְפָא לְאַפְנָאָה לְוָת מַלְכָּא דֶאֱדוֹם וְלָא יְכִילוּ : וּנְסֵיב יַת בְּרֵיהּ בוּכְרָא דַעֲתִיד דְיִמְלוֹךְ תְּחוֹתוֹהִי וְאַסְקֵיהּ עֲלָתָא עַל שׁוּרָא וַהֲוָה רְגַז רַב עַל יִשְׂ' וְאִסְתַּלָקוּ מִינֵיהּ

דדברי הימים · וכל מעין מים יסתמו · מעין גנים באר מים חיים ונוזלים · וה' מעין קמיצין וסי' נמסר בסדר שמיני : חוק ה' פתחין בקריא' וסימ' נמסר בסדר מקץ : ולא יכלו ג' וס' ויעשו כן החרטומים · להבקיע אל מלך אדום ויחתרו האנשים להשיב :

רלבג

ויהי בבקר כעלות המנחה · לפי שלא יתכן שיהיו דברי המלכי' לאלישע בלילה ולא כוון ג"כ שאמר שהמתינו לשתות עד למחרת היום ההוא שבאו שם מים מדרך אדום הנה הנראה בעיני בזה שהרצון באמרו ויהי בבקר שזה הרע שאמר לעשות למואב היה בבקר שאחר היום ההוא כמו שיבאר אחר זה אך יעור בא המים שם נתקיים תכף בעת אשר יעלו בו מנחת ערב והוא תמיד שלבין הערבים והוא שכבר הביא הש"י מדרך אדום מים כמלאה הארץ מהם : מכל חוגר חגורה ומעלה · ר"ל כל מי שראוי לחגור חגורה להלחם ומי שלמעלה מהם כלם נצעקו ויעמדו אצל גבול ארצם לשמור שלא יכנסו בה אויביהם : ויאמרו דם זה וגו' · לפי שלא היה ממנהג המישור ההוא להיות בו מים חשבו שיהיו דם ולא נתנו לבם הכאת השמש במים : החרב נחרבו · ר"ל הכו זה את זה בחרב והרגו זה את זה : ויבאו אל מחנה ישראל · הנה סבב הש"י שבאו כלם שם לא כדרך האנשים היוצאים למלחמה אך כדרך האנשים היוצאי' לשלל ולזה הכום ישראל בקלות : ויכו בה והכות את מואב · הנה הכתו' ויבו בבי"ת וקרי ויכו בכ"ף והכוונה בהם שכבר הכום במחנה ההוא שבאו שם והוא מחנה ישראל ובא בלשון נקבה על דרך אם תחנה עלי מחנה ואחר זה השלימו להכות את מואב במקומותיהם : והערים יהרסו · עד השאיר אבניה בקיר חרשת · ר"ל שבעיר ההיא לבדה השאיר אבניה כי היא היתה חזקה מאד וכבר היו סובבים הקלעים ומכים אותם והנ' היה שם מלך מואב וכראותו כי חזק ממנו דבר המלחמ' לקח אתו שבע מאו' איש שולף חרב להבקיע אל מלך אדום ולא יכולו אז לקח במחנה מלך אדום בנו הבכור של מלך אדום אשר ימלוך תחתיו והעלהו עולה על החומה ר"ל ששרף אותו כאמרו על שרפו את עצמות מלך אדום לשיד · והנה

רדק

ויהי בבקר כעלות המנחה · כעלות בכ"ף ופירוש בבקר בעת עלות מנחת הבקר והמים האלה אפשר שהיו מגשמים שהיו רחוקים מהם בארץ אדום אבל המחנה הזה לא ראה לא רוח ולא גשם או כפרץ אחר מתכהרו' בארץ אדום ברצון הבורא ונגרו המים עד הנחל הזה · ובדרש או בבקר או בעלות המנחה מהו בבקר בעלות המנחה אמר רבי תנחומא שטף של גשמי' ירד בארו' בבקר ובאו להם כעלו' המנחה : מכל חוגר חגורה · כתרגומו מכל אסירי סייפא : על הגבול · על גבול ארצם להלחם אם יבואו עליהם המלכים : דם זה · לפי שראו האדמימות ומים לא היו נובעים כי עתה באו המים שם שאחרי לא היו שם מתמול שלשו' התחזק בלבם כי דם הוא וחשבו כי נפלה קטטה בין המלכי' והרגו אלו לאלו : החרב נחרבו · מענין חרב כלומ' נהרגו ביניהם בחרב מבנין הנפעל : ויבאו · באו כאנשים בוטחים ולא כנלחמים וישראל אשר עמהם קמו עליהם והכום : ויכו בה · כן כתיב בבי"ת וקרי בכ"ף והכתוב לא מצאתי לו טעם אלא אם נאמר שהוי"ו תמורת אל"ף ויהיה כמו ויבא בה כלומר ישרא' באו בה ופי' בה בעיר כלומ' בכל עיר ועיר שהיו נסים שם להמלט שם מפני ישראל והוא במסרת והוא אחד מתרין שקורין בה וסבירין בם והאחד הוא ותירוש יכחש בה : עד השאיר אבניה בקיר חרשת · קיר חרשת שם עיר גדולה בערי מואב וזוכר אותה בכל נבואת מואב ולפי שהיתה בעלת שם זכר אותה ולא זכר הערים האחרו' שהרסו ופירו' עד השאיר הכל הרסו והפילו עד השאיר קיר חרשת לבדה שהיתה עיר בצורה ובה לא השאירו אלא אבני החומה זהו אבניה אבני העיר הזאת כי כל מה שהיה מחוץ לעיר הרסו והפילו העצים וכל האבנים היו משליכים בחלקו' הטובו' ונשארה חומת העיר הזאת : ויסבו הקלעים ויכוה · הכו בחומה עד שהרסוה ידמה כי לשאר הערים לא היו צריכים להם קלעים שלא היו כובשים הערים ואחר כן היו הורסים אותם ולזאת שהית' עיר בצורה הוצרכו הקלעים והקלעים האלה לא היו קלעים ביד אלא קלעים שמשליכים אבנים גדולות בדיק וכיוצא בו שבאבן אחת משא כבד ומשליכין באותן הכלים האבן לחומה עד שישברו החומה וכן עשו לקיר חרשת והכוה וי"ת עד דלא אשתארת אבנא בקרתא דלא פגרוה ואסתחרו קלעיא ומחוהא : וירא מלך מואב · מלך מואב היה בתוך העיר הזאת כמו שאמר למעלה כי נסו מפניהם וחשבו להסגב בעיר הזאת ובראותו כי חזק ממנו דבר המלחמה הזאת לקח עמו שבע מאות איש להבקיע אל מלך אדום לצאת מן העיר כי אפשר כי מלך אדום היה קרוב לעיר יות' משני המלכים : חזק ממנו המלחמה · פירוש דבר המלחמה וחזק פועל עבר כי חציו קמץ וחציו פתח : ויקח את בנו הבכור · פי' אדוני אבי ז"ל כי בן מלך אדום הראוי למלוך תחתיו היה ברשות מלך מואב ומפני זה בא עם שני המלכי' כי חשב להוציא בעזרתם בנו מתחת יד מלך מואב וכשחשב מלך מואב להבקיע אל מלך אדום ולא יכול לקח בקצפו את בן מלך אדום והעלהו אל החומ' ושרפו לעיני אביו זהו ויעלהו עולה ששרפו כמו ששורפין העולה : ויהי קצף גדול על ישראל · ממלך אדום כי חשב כי בעזרתם יוציא בנו מתחת יד מלך מואב וזהו שאמר הכתוב על שרפו את עצמות מלך אדום לשיד ורבי אחי ר' משה ז"ל פי' כי כאשר חשב להבקיע מלך מואב אל מלך אדו' אז לקח בנו באות' המלחמה חטפו מהם והעלהו על החומ' ושרפו לעיני אביו ויהיה קצף גדול על ישרא' ממלך אדו' שלא עזרהו להצילו מידם · ובדרש ויעלהו עולה שאל מלך מואב מפני מה אומה זו ראויה לנסים האלה אמרו לו אברה' אביהם העלה את בנו עולה אמר להם אף אני אעשה כן והעלה את בנו עולה וחלקו בדבר זה מהם אמרו לשם שמים העלה אותו וזהו שאמר ויהי קצף גדול על ישראל שנתקצף הקדוש ברוך הוא עליהם כי מלך מואב לא חמל על בנו כשחשב לעשות בו רצון האל וישר' היו מקניטים אותו בכל יום והוא חשב לעשו' רצון האל ואינו כמו שאמרו אשר לא צויתי זה יפתח שהעלה את בתו ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב שהעלה את בנו מהם אמרו כי לע"ז העלה ומפני זה חסר וי"ו החמה כי היה עובד לחמה והעלה את בנו לחמה ומה שאמר ויהי קצף גדול שנזכרו עונותיהן של ישרא' באותה שעה שגם הם היו שורפים את בניהם לע"ז ולאשרה ואמר הכתוב וכמשפטי הגוים לא עשיתם ואמרו רז"ל כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלי' שבהם עשיתם :

רדק

ויסבו לארץ. כל אחד מהמלכים שב לארצו. ובדרש באותה שעה ירדו שונאיהם של ישראל למדרגה התחתונה: ויסבו. כתיב חסר כלומר ישבו לארץ כמו ויסבו אתו לארץ: ואשה אחת. אמרו שהיתה אשת עובדיה: עבדך אישי מת. את עבדך עובדי׳ בעלי מית ואת ידעת ארי עבדך הוה דחיל מן קד׳ יי׳ כד קטילת איזבל רשיעת׳ ונו׳ כנעמוד ובתרגום של תוספתא עוד מאתן ושתין וחמשא זמנין בוחת אתתעובד׳ כהאי גוונא ולא הוה משגח ולא ידע מה למעבד עד דאזלא לבי קבריה וצווחא דחלא דיי׳ דחלא דיי׳ ואשתמע לה קלא מביני מיתיא מאן הדי׳ דחלא דיי׳ דקא בעית ארבעה איקרו דחלא דיי׳ אברהם ויוסף ואיוב ועובדיה אותיבה ואמרה לא בעינא אלא האי דכתי׳ ביה דחלא דיי׳ לחדא וכד אודעוה קבריה הוה קאי מתפלשא בקבריה וקא צווחא ואמרה מרי מרי היכא רוחצניך לי בשעת׳ די דמכתא ודמותא כד אמרית לך למאן את שביק לי וית תרין בני ואתיבתני דרבון דעלמא רחצן לי ואמרת לי שבוק יתמך ואנא אקיימינון וארמלתך עלי תתרחץ וכדו לא כהשתא מעזיב ויתמי כמי בוחי ואמרי קבלן אבא קבלן אבא אתיב עובדיה ואמ׳ לה זילי לגבי אלישע בפורתא דמשחא דאשתאיר גביך ולברכיך ביה דאנא כי אטמרתינהו למאה נביאיא וזנתיהו במערתא בלחמ׳ ובמיא לא איטפיין בוציניה דמשחא מיניהו לא ביממא ולא בליליא לידכר ליה נבייא מילידידי לקודשא בריך הוא ושלים לכו מאן דאוזפיניה דהכי אמ׳ קרא דמוזיף למרי׳ עלמא יי׳ כל מאן דרחי׳ על עניא ועל מסכינ׳ ובכן אזלת ואודעתיה לאלישע כולי האי: והנשה בא לקחת. בדרש מי היה זה יהורם בן אחאב עובדיה קיים נפשו לא נתן בנשך ויהורם שנתן ברבית אמר לו הקדוש ברוך הוא עד עכשיו הו׳ חי ינוא יהוא ויהרגהו שנאמר בנשך נתן ותרבית לקח לא יחיה וכתיב ויהוא מלא ידו בקשת ויך את יהורם בין זרועותיו ויצא החצי מלבו מלבו על שהקשה לבו ופשט זרועותיו ליטול רבית: מה יש לכי. כתיב לכי וקרי לך וכן שכיניכי נשיכי ובניכי כתובין ביו״ד באחרונה כמו הסולח לכל עוניכי תחלואיכי חייכי והקרי אחר הרוב: אסוך שמן. לבין שים בו שמן והאלף נוספת והוא מן סוך לא שכתי לפי שסכין ממנו נקרא כן: והמלא תסיעי. כתרגומו תסלקי כלומ׳ שתסלקי אותו ממקומו ושימי כלי הריק תחתיו וכן לכל כלי וכלי ובאמרו לה והמלא תסיעי הודיעה שלא תזוז היא ממקומה והאסוך בידה כי מעשה נס לא יהיה אלא במקום שהתחיל בו: מיצקת. כתו׳ ביו״ד על דרך הכתובין ביו״ד מבנין הפעיל מאין תמורה כמו מטיבים את לבם וקרי בו״ו על דרך הרוב בבנין הפעיל מנחי הפ״א שמומרת בהם היו״ד בו״ו: ויהי כמלאת הכלים. באגר׳ ובתרגום של תוספתא והוה כמשלם מניא ואמרת לברה קריב לי עוד מאני תבירי דחספא דמאן דינזר על מאנין ריקנין דימלון יגזר על מאני תבירי ויתקנון והוא לקיט מאני סבירי ומשוי חד על חד ומתחברי במימרא דיי׳ קודשא בריך הוא ומודרא דמישחא טייף על כולהון עד דשלימו כל פסקי מאכייא אמר ברה לית עוד מנא ושמע עמודא דמישחא ופסק: ושלמי את נשיך. ושלמי למרי חובותיך ובתוספתא וכד אתרחיש לה הדא ניסא אמר׳ ליה לנביא דיי׳ אית עלי עשור מהאי מישחא או לא אמר לה בעליך זן נביאי דיי׳ במילתא דליכא עליה עשורא ואף את לית על משחך עשור דמן ניסא הוא הדרה ואמר ליה מה נעביד מבני דאחאב די שעי עלי ואנסי לי מתיב ואמר לה דסגר פום׳ דכלבי דמצרים ועתיד למיסגר פום אריותא דדניאל יטמטם עינוהי דבני אחאב ויסגר אפיהון דלא לבאשו לך יהבית אודיתא ותושבחת׳ ואזלת: אשה גדולה. חשובה בעלת נכסי׳ ובעלת הנס. ובדרש כי אחותה של אבישג השונמית היתה אמו של עדוא הנביא וי״ת דחלת חטאין:

הנה

רשי

מנשי בני הנביאי׳. אשת עובדיה היתה כל בני הנביאים שבמקר׳ תרגומו תלמידי נביא: והנושה. הוא יהורם בן אחאב שהיה מלווהו ברבית מה שזן את הנביאים בימי אביו במדרש רבי תנחומא לכך נאמר ויך את יהורם בין זרועיו שפשטו ליטול רבית: אסוך שמן. כדי סיכת שמן והאלף בתיבה מן היסוד כמו אלף של אחוותי באזניכם והאלף של אבחת חרב: וסגרת הדלת. כבוד הנס הוא לבא בהצנע: והמלא תסיעי. מלפניך ותתני כלי אחר במקומו למלאותו ובלוחית השמן אל תזוזי ממקומו לפי שהקב״ה עושהו כמעין ואי דרך של מעי׳ לזוז ממקומו מדרש אגדה שמעתי: הם מגישים אליה. הכלים: ויעמד השמן. שלא עוד ומ״א בבר הוקיר שער השמן: ותבוא ותגד וגו׳. באת ליטול עצה אם למכו אם להמתי׳ עד שיוקיר עוד אמר לה לכי מכרי כי יש די לכל נשייך ולחיו את ובניך בנותר עד שיחיו המתים: ושם אשה גדולה. חשובה וראיתי בפרקים דר׳ אליעזר אחותה של אבישג השונמית היתה: והיה מדי עברו. באותה העיר יסור אל ביתה לאכול לחם: יסור. לשון הווה היא סר שם:

הנה

לכי ב׳ כתי׳ כן קומי לכי רעיתי תכוין דסכל

אישי ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא: רקים ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ כהגלות נגלות. אנשים רקים בני. כלים רקים אל תמעיטי: מגישים ג׳ בקריאה וסי׳ מגשים מנחה ועבדים את שלמה. והיא מוצקת׳ מגישים על מזבחי לחם

וישבו לארץ: ואשה ד
אחת מנשי בני־הנביאים צעקה אל־
אלישע לאמר עבדך אישי מת ואתה
ידעת כי עבדך היה ירא את־יהוה
והנשה בא לקחת את־שני ילדי לו
לעבדים: ויאמר אליה אלישע מה
אעשה־לך הגידי לי מה־יש לכי
בבית ותאמר אין לשפחתך כל בבית
כי אם־אסוך שמן: ויאמר לכי
שאלי־לך כלים מן־החוץ מאת כל־
שכניכי כלים רקים אל־תמעיטי:
ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד־
בניך ויצקת על כל־הכלים האלה
והמלא תסיעי: ותלך מאתו ותסגר
הדלת בעדה ובעד בניה הם מגשים
אליה והיא מיצקת: ויהי כמלאת
הכלים ותאמר אל־בנה הגישה אלי
עוד כלי ויאמר אליה אין עוד כלי
ויעמד השמן: ותבא ותגד לאיש
האלהים ויאמר לכי מכרי את־
השמן ושלמי את־נשיכי ואת בניכי
תחיי בנותר: ויהי היום
ויעבר אלישע אל־שונם ושם אשה
גדולה ותחזק־בו לאכל־לחם ויהי
מדי עברו יסר שמה לאכל־לחם:

ל׳ בֿכ · ח׳ · ל׳ · לך ק׳ · ל׳ · שכניך ג׳ ק׳ חס׳ · ח׳ · ל׳ וא׳ ותלא ברכת ויו׳ נ׳ · מוצקת ג׳ ק׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ · ל׳ בתרי ליש׳ · נשיך וכניך ק׳ · ל׳ יקח את כל ג׳ חס׳

ותבו לארעא: ואתתא חדא מנשי תלמידי נביא מצווחא קדם אלישע למימר עבדך עובדיה בעלי מית ואת ידעת ארי עבדך הוה דחיל מן קדם יי׳ כד קטילת איזבל ית נביא דיי׳ דבר מנהון מאה גברין ואטמרינון חמשין חמשין גברא במערתא והוה יזיף ומוכיל להון בדיל דלא לאוכלא יתהון מניכסוהי דאחאב מן קדם דאינון אונסא וכען רשיא אתא למדבר ית תרין בניי ליה לעבדין: ואמר לה אלישע מה אעביד ליך חוי לי מא אית ליך בביתא ואמרת לית לאמתך כל מדעם בביתא אלהן מנא דמשח: ואמ׳ אזילי שאילי ליך מנין מן ברא מן כל שבינכי מנין ריקנין לא תזעירין: ותהכין ותגיפין דשא באפיך ובאפי בניך ותריקין על כל מניא האילין ומנא דאיתמלי תסלקין: ואזלת מלותיה ואגפת דשא באפהא ובאפי בנהא אינון מקרבין לה מניא והיא מריקא משחא: והוה כמישלם מניא ואמרת לברה קריב לי עוד מנא ואמר לה לית עוד מנא ופסק משחא: ואתת וחויאת לנביא דיי׳ ואמ׳ איזילי זביני ית משחא ושלמי למרי חובתיך ואת ובנייך תתפרנסין מדישתאר: והוה יומא ועבר אלישע לשונם ותמן אתתא דחלת חטאין ואתקיפת ביה למיכל לחמא והוה בזמן מעידוהי מתפני לתמן למיכל לחמא:

מגואל ואמרתם. מנטים דשלבה חס׳: יסור ז׳ חסרים בליש׳ סורה בקריאה וסימ׳ ויאמר משה אסורה נא ואראה. בטבעות הארון. ידך לא אסרות. לבו סרו רדו מתוך עמלקי׳ יסר שמה לאכל לחם. מי פתי יסר הנה׳ וחברו. ולא תסרו ימין ושמאל דואתהנן:

רלבג

והנה הביא זה הענין קצף גדול על ישראל ר״ל שכעסו מאד על מקרה זה המקר׳ הרע למלך ארו׳ שבא לעזור להם או יהיה הרצון שהיה למלך ארום קצף גדול בעבור ישר׳ כי בשבתם קרה לו זה: ואשה אחת מנשי בני הנביאים׳ ידוע כי בני הנביאים היו כלם יראים יי׳ ולזה אמרה כי עבדך היה ירא את יי׳ ולא היה עובד ע״ז ואמרה זה כי רוב ישרא׳ עובדי׳ ע״ז או: כי אם אסוך שמן. הנה אסוך הו׳ כלי קטן ישימו בו שמן לסוך והנה היה זה המופ׳ שבהריק הכלי הזה היה כל האויר הנכנס שם מתהפך לשמן בדרך ההפך המט׳ לנחם היה זה המופת בפעם אחת לבד ולזה צוה אותה שתשאל תחלה כלים רקים מאת כל שכניה כל מה שאפשר לה כדי שיהיה לה מהשמן שיעור רב והיא היתה מיצקת על הכלי ובהיותו מלא בניה מקימים הכלי המלא ושמי׳ הכלי הריק באופן שביציקה אחת נמלאו כל הכלים זה אחר זה: ותבא ותגד לאיש האלהים. הנה לא רצתה לעשות מזה השמן דבר אם לא בעצת הנביא כי לא היתה יודעת מה רצון הנבי׳ בזה: ושלמי את נשייך. ר״ל פרעי את חובך כטעם לוה רשע ולא ישלם: ושם אשה גדולה. ר״ל אשה חשובה ונכבדת: ותחזק בו לאכל לחם. אחשב שהשתדלה בכל עוז שיאכל לחם אז בבית ושיבא שם בכל עת שיהיה בעיר שונם ואחשו׳ שלא נתפרסם לה עדיין מעלת אלישע אך היה דרכ׳ להביא לביתה מה שתוכל מהאורחים הבאים בעיר וזה כי זה היה בתחלת ענין אלישע לפי מה שיראה מהזמן שהיה זה קודם מה שאמר אלישע מחר סאה סלת בשקל וסאתים שעורי׳ בשקל בשער שומרון וזה שכבר בנתה העליה אח׳ זה ולקץ שנה מעת בא שם אלישע ילדה בן וגדל הבן ההוא עד שכבר יצא אל הקוצרי׳ ואמר לאביו ראשי ראשי ואח׳ זה אמ׳ לה שתלך לגור באשר תגור כי קרא יי׳ לרעב וגם בא אל הארץ שבע שני׳ ואחר שבע שנים סר הרעב וכשתחקור בזה תמצא שזה היה אצל תחלת נמיחת נבואת אלישע ולזה איננו מן הפלא אם לא היה מפורסם לה שיהיה נביא ויתכן שחקרה מענייניו כשראתה עברו אצלה תמיד מפני ראותה כל מנהגיו בתכלית מהשלמות ואז נתבאר לה שהוא איש אלהים קדוש:

נעמה

רשי

הנה נא ידעתי. שלא ראתה זבוב על שולחנו וקרי על סדינו: ויהי היום. יום אחד: חרדת אלינו. בשבילנו: את כל החרדה הזאת. לשום לבך את העסק הזה כמו וחרד על דברי זהיר על הדבר שיהא עמו ונותנו אל לבו: מה לעשות לך. מה את צריכה שנעשה לך שבשבילו עסקת כל זה: בתוך עמי. בתוך קרובי אני דרה מזיקני איני צריכה למלך ולא לשר הצבא: ויאמ' אלישע לגחזי: ומה לעשו' לה. כנגד הטובה הזאת: למוע' הזה כעת חיה. כמו שאת קיימת היום ושלו' כך תהי קיימת למועד הזה וחובקת בן: אל תכזב. אל תראני דבר שיפסוק יש בורך לבקש רחמי' ויתן לי בן אך בקש מתך אל תתן לי אלא בן של קיימא: אל תכזב. כמו לא יכזבו מימיו: כעת חיה. כעת הזאת שהיתה בחיים ובשלום ולכך נקוד כעת: ראשי ראשי. הנני חולה בראשי: ויאמ' אביו אל אחד מן הנערי' שאהו אל אמו: כהג

תרין ל' בכל נפל ויאמר אליהם ראובן דין

רדק

הנה נא ידעתי. כי היה ידוע אלישע בישראל כי איש אלהים הוא וקדוש ואף על פי שאמרה נא איננו אומר כי עתה ידעה ולא קודם זה אלא מלת נא ר"ל עתה צריך לנו לעשות לו דבר כיון שהוא רגיל אצלינו ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא וצריך שנעשה לו כבוד ונייחד לו מקום בבתינו וכמוהו הנה נא העיר הזאת קרובה איננו אומר כי עתה תהיה קרובה ולא קודם זה אלא עתה צריך אני להמלט בה כיון שהיא קרובה ורבו' ז"ל דקדקו מלת נא ר"ל שעתה ידעה כי קדוש הוא ולא קודם זה ואמרו מנא ידע' ואמרו שלא ראתה לו קרי במטתו: עלית קיר. עלייה בנויה בקירות אבנים או לבנים לא במשפש: חרדת אלינו. לשון תנועה והשתדלות על הדבר וכן ויחרדו זקני העי' לקראתו יחרדו כצפור ממצרי' ובענין זה ת"י הא עסקת לנא ית כל עסקא הדא: היש לדבר לך. ר"ל שידבר בעבורה אם תצטרך והיא השיבה בתוך עמי אנכי יושבת כלומר בתוך עמי ומשפחתי והם ידברו ב בעבורי אם אצטרך ואמ' אלישע לגיחזי כי היה הלכ' מלפניו ואח' שענתה לו לפיכך שאל אלישע לגיחזי: ומה לעשות. כלומר במה נוכל לגמלה טובה לטובה שעשתה עמנו אמר גיחזי אבל בן אין לה כלומר לזה שאלת איננה צריכ' ולא לשום דבר אבל לזה הדבר צריכ' כי בן אין לה: ואישה זקן. כלומ' אם תאמ' אין לה עתה יהיה לה בן לזמן שיבא אישה זקן ולא ידע יום מותו כי קרוב לפרקו הוא ואם תוכל ש שיהיה לה בן ממנו זו תהיה לה טוב' גדולה ות"י בתוך עמי אנכי יושבת בגו עסקי עמי אנא מ מסוברא: קרא לה. כי כבר הלכה מלפניו: ויאמר למועד הזה. הפסוק שאמר לו באותה העת בנבואה או אמ' מלבו ובטח באל ית' שיקיי' דברו כמו שכתוב באדם הצדיק ותגזר אומר ויקם לך וכן כתיב בשמואל הנבי' ולא הפיל מכל דבריו ארצה וכן אמ' ברצון יראיו יעשה עשה הקדוש ברוך הוא רצונו של כ נביא והרתה וילדה: כעת חיה. למועד הזה כעת שתהיה ראויה שתהיה יולדת לשבעה חדשים או לתשעה והיולדת תקרא חיה בדברי רז"ל והחיה תכנול את הסנדל: חובקת בן. שתטלי אותו בחיקך: אל אדוני. אמרה שני פעמי' אל לחזק הדבר לבקש ממנו שלא יכזב בה שיהיה הדבר על כל פנים אחר שיחל אותה עליו ושיהיה בן של קיימא כי מה יועיל לה אם לא יהיה בן של קיימא ופי' אל תכזב בשפחתך כמו אשר לא יכזבו מימיו ות"י אדוני בבעו רבוני ותרגם אל תכזב לא יתכדיב פתגמך באמתך: כעת חיה. כעדן דהיא קימא: ראשי ראשי. היה לו כאב הראש ודרך החולים או הכואבים לכפול דבריהם וכן מעי מעי אוחילה: אתי

ח' פסוקים שמה שמה וסימ' הנה נא העיר הזאת קרובה לנוס שמה. כהר המלט שמה כי לא אוכל. ויסר אל העליה וישכב שמה' מקום המשפט שמה הרשע. שמה אכלתך אמך שמה: מה ונה כ"ד פתחין וסימ' נמסר בסדר כי תשא:

וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ תָּמִיד׃ נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה׃ וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה׃ וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ׀ אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מֶה לַעֲשׂוֹת לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֶּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי יֹשָׁבֶת׃ וַיֹּאמֶר וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי אֲבָל בֵּן אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ זָקֵן׃ וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפָּתַח׃ וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּי חֹבֶקֶת בֵּן וַתֹּאמֶר אַל־אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ׃ וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע׃ וַיִּגְדַּל הַיָּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו אֶל־הַקֹּצְרִים׃ וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי׀ רֹאשִׁי וַיֹּאמֶר אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ׃ וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת׃ וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא׃ וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד מִן־הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה׃

וַאֲמַרַת לְבַעֲלַהּ הָא כְעַן יְדַעְנָא אֲרֵי נְבִיָּא דַיָי קַדִּישָׁא הוּא מִתְפְּנֵי לְוָתָנָא תְּדִירָא׃ נַעְבֵּיד כְּעַן עֲלִיַּת כָּתְלָא זְעֵירָא וּנְתַקֵּן לֵיהּ תַּמָן אֲתַר עַרְסָא וּפָתוֹרָא וְכוּרְסַיָא וּמְנַרְתָּא וִיהֵי בְּמֵיתוֹהִי לְוָתָנָא יִתְפְּנֵי לְתַמָּן׃ וַהֲוָה יוֹמָא וְעַל לְתַמָּן וְזָר לְעִילִיתָא וּשְׁכִיב תַּמָּן׃ וַאֲמַר לְגֵחֲזִי עוּלֵימֵיהּ קְרֵי לְשׁוּנַמֵּיתָא הָדָא וּקְרָא לַהּ וְקָמַת קֳדָמוֹהִי׃ וַאֲמַר לֵיהּ אֵימַר כְּעַן לַהּ הָא עֲסַקְתָּא לָנָא יַת כָּל עִסְקָא הָדָא מָה לְמֶעְבַּד לִיךְ הֲפִתְגַם אִית לִיךְ לְמַלָּלָא עִם מַלְכָּא אוֹ עִם רַב חֵילָא וַאֲמַרַת בְּגוֹ עִסְקֵי עַמִּי אֲנָא מְסוֹבְרָא׃ וַאֲמַר וּמָה לְמֶעְבַּד לַהּ וַאֲמַר גֵּחֲזִי בְּקוּשְׁטָא בַּר לֵית לַהּ וּבַעֲלַהּ סִיב׃ וַאֲמַר קְרֵי לַהּ וּקְרָא לַהּ וְקָמַת בְּתַרְעָא׃ וַאֲמַר לְזִמְנָא הָדֵין כְּעִידָּן דְּאַתּוּן קַיָּימִין תְּהֵא מְחַבְּקָא בְּרָא וַאֲמַרַת בְּבָעוּ רִיבּוֹנִי נְבִיָּא דַיָי לָא יִתְכַּדִּיב פִּתְגָמָךְ בְּאַמְתָךְ׃ וְעַדִּיאַת אִתְּתָא וִילֵידַת בַּר לְזִמְנָא הָדֵין כְּעִידָּן דְּהִיא קַיָּימָא דִּי מַלִּיל עִמַּהּ אֱלִישָׁע׃ וּרְבָא רַבְיָא וַהֲוָה יוֹמָא וּנְפַק לְוַת אֲבוּהִי לְוַת חַצוֹדַיָּא׃ וַאֲמַר לַאֲבוּהִי רֵישִׁי רֵישִׁי וַאֲמַר לְעוּלֵימָא סַבְהִי אוֹבְלֵיהּ לְאִמֵּיהּ׃ וּנְסַבֵיהּ וְאוֹבְלֵיהּ לְאִימֵּיהּ וִיתֵיב עַל בִּרְכָהָא עַד עִידָּן טִיהֲרָא וּמִית׃ וּסְלִיקַת וְאַשְׁכִּיבְתֵּיהּ עַל עַרְסָא דִּנְבִיָּא דַיָי וַאֲגָפַת בְּאַפּוֹהִי וּנְפַקַת׃ וּקְרַת לְבַעֲלַהּ וַאֲמַרַת שְׁדַר כְּעַן לִי חַד מִן עוּלֵימַיָּא וַחֲדָא מִן אַתְנַיָּא וְאֶתְמְטֵי לְוַת נְבִיָּא דַיָי וְאֵתוּב׃

רלבג

נעשה נא עלית קיר קטנ'. אחשוב שהקיר בעיגת היתה כמשכת העלייה כמו הענין ב בבנין הכפה קרוט"א בלע"ז: ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ל ומנורה. ר"ל כי לתעלתו אין ראוי ש שישתתפו בני הבית עמו ולא להשתמש ב בכלים שהוא ישתמש בהם ולזה רצת' שיהיה לו שם כלי תשמישו מיוחדים לה: ויאמר לו אמור נא אליה. הנה לא רצה אלישע לדבר עם האשה אם לא כשהביאו לזה ה הכרח ואלו הדברים הספיק שאמרם לה גחזי ולזה לא קרא לה גחזי שתעמד בפתח כי לא היה רצון אלישע לדבר עמה אבל עמדה בחוץ לפני גחזי והיה גחזי בחוץ קרו' לאלישע או היה סמוך לפתח העלייה: הנה חרדת אלינו את כל החרדה הזאת. ר"ל הנה פחדת שלא תוכלי לנו לעשות הראוי מהכבוד כל הפחד הזה עד שהביאך זה לעשות כל מה שעשית לי מהכבוד: מה לעשות לך. להשיב גמול על הטובה הזאת היש לדבר בעבורך אל המלך או אל שר הצבא ואדבר אליהם בעבורך ותאמר בתוך עמי ומשפחתי אנכי יושבת ולזה אין לי עסק עם אד' יצטרך לי בעבורו לדבר אל המלך או אל שר הצבא: ויאמר אלישע לגחזי ומה לעשות לה מהטובות לתת גמול על זה. ויאמר גחזי באמת בן אין לה ואישה זקן ולזה איננו מוכן מאד אל ההולדה עם שמבדה אפשר גם כן שימנע פרי בטן להיותה עקרה: ויקרא לה ותעמד בפתח. הנה זה המאמר מפני שהוא נבואה רצה אלישע בעצמו לאמרו לה: כעת חיה. ר"ל כעת הזה העומד ויקרא העת ההוא חיה להיות זה החלק מהזמן לבדו נמצא כי הזמן החולף כבר נעדר והעתיד עדיין לא נכנס במציאות וכבר בארנו זה בפרשת וירא אליו באור שלם: אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך. ר"ל שהיא אומרת זה דרך בקשה לא יהיה זה אדני לא תכזב בשפחתך בעבור שפתחך להביא לי טובה שאיננה טובה אם לא יתקיים הילד כי אלישע לא הבטיחה שיחיה כמו שהיה נראה מבקשת גחזי שאמר אבל בן אין לה וזהו גם כן מה שזכרה אחר זה שאמרה לו לא תשלה אותי ר"ל אל תתן לי טובה שלא תהיה לי אלא לתת לי שלוה להניח לי מעוצם תשוקתי אל שיהיה לי בן כי אינני חפצה בזה מזה הצד אם לא יתקיים הילד: ראשי ראשי. התרעם הילד לאביו שכבר היה כואב לו ראשו ולזה אמר למשרתו שהיה שם שישא הנער אל אמו: ותשכיבהו על מטת איש האלהים. חשבה שבזכות הנביא יהיה הילד יותר נשמר שם: היום

אתי · כתיב ביו"ד וכן הולכתי כתיב ביו"ד כמו שמצאנו יודין נוספות כמו אהבתי לדוש מלאתי משפט והקרי הולך אחר הרוב : לא חדש ולא שבת · למדו רז"ל מזה כי חייב אדם להקביל פני רבו בשבת וברגל שנאמר לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ובשבת היה לה ללכת אין ואדני אבי ז"ל פירש לא עבר לא חדש ולא שבת שראית אותו מה לך ללכת אליו עתה : ותאמר שלום · לא רצתה לגלות לאדם עד שתראה הנביא : נהג ולך · ואם כי היא היתה רוכבת ואמרה לנער שינהג הבהמה כלומר שיכה האתון במתג למהר ללכת · ופי' אל תעצור לי לרכוב אל תעצור האתון ללכת בנחת בעבור רכיבתי אלא אם אומר לך כהנהג לך בנחת וי"מ כי היתה הולכת ברגל כמו כפשה ואמרה לנער שינהג האתון וילך לו אחרי האתון ולא יעצור ה האתון כדי שתרכב היא אם לא תאמר לו ועל הדרך הזה ת"י שתרגם אל תעצור על האשה שתרגם לא תדחוק עלי למירכב אילהן כד אימר לך : להדפה · בעבור כבודה שלא תשק רגלי הנביא או לכבוד הנביא שלא תחזק ברגליו : העלים ממני · עד עתה כי באותה שעה שנפלת לרגליו כאמר לו בבטואה : לא תשלה אותי · כמו שאמרה אל תכזב בשפחתיך ותשלה כמו תשגה תרגום שגגה שלו כלומר שלא תטעה אותי ומה לי לבן אם לא יחיה ות"י הלא אמרית לך אם מתיהיב לי בר קיים אם לא לא ת תנסים יתי : חגור מתניך · אמר לו זה לפי שילך במהר' בזריזו' : כי תמצא איש לא תברכנו · זה אמר לו כדי שלא יתעכב בדרך ותהיה כוונתו בשליחותו ולא יפנ' לבו לדבר אחר לא במעשה ולא בדבור · ובדרש שהיה כשחוק בעיניו וכל האדם שהיה פוגע בו היה אומר לו התאמן שהמטה הזה מחיה את המת לפיכך לא עלתה בידו : ואין קול · לענות : ואין קשב · לשמוע כי אילו היה שומע ולא היה יכול לענות היה מתנועע או רומז בעיניו או בידיו אבל זה לא היה בו לא זה ולא זה : לא הקיץ הנער · מכאן הקיצה למת כמו הקיצו ורננו שוכני עפר והסברא אשר א אמרנו בילד שהחיה אליהו היא הסברא עצמ' בזה הנער שהחיה אלישע ומצאנו לו סמך בדברי רבותינו ז"ל ששאלו בן השונמית מהו שיטמא והיתה התשוב' מת מטמא ואינו מטמא חי : וישם פיו על פיו · כמו שפירשנו באליהו שאמר ויתמודד על הנער והכל לכוון לשון התפילה על מי ם שמתפלל עליו כמו שאמ' ביצחק לנוכח אשתו ואפשר גם כן להנשים על הנער לחממו בחום הטבעי היוצא מפיו ומעיניו כי רוב הנשים נעשים עם מעט תחבולה מדרך העולם : ויגהר

כהג ולך · מהר : אל תעצר לי · אל תעכב על ידי את הרכיבה : ותאמר שלום · הרי זה מקרא קצר שהרי היה לו לכתוב ויגש לה ותאמר שלום : הלא אמרתי לך · אל תכזב בשפחתך : לא תשלה · לא תשגה אותי על דבר טעות : לא תברכנו · ולא תשאל לשלום וכל זה שלא ירבה דברים וישאלוהו להיכן אתה הולך והוא אומר להחיות את המת ואין זה כ כבוד הנס להתהלל בו מי שבא על ידו והוא לא עשה כן אלא לכל השואלו הוא אומר רבי שלחני להחיות את המתי ויגהר

את ה׳ כתיב אתי וקרינן את וסימ׳ קומי נא והשתנית · חבקת בן · מדוע אתי הולכת אליו היום · ואלישע דבר אל האשה · יען אכלת אדם אתי · וא׳ ואתי שדוד מה תעשי : עתה ג׳ ר"פ בסיפר׳ וסימ׳ עתה רוץ נא לקראתה · עתה הבבלעדי יי׳ · עתה הנה בטחת : חגור ד׳ וסימ׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סימן כ׳ : ולך ה׳

ויאמר מדוע אתי הולכתי אליו היום
לא חדש ולא שבת ותאמר שלום:
ותחבש האתון ותאמר אל נערה
נהג ולך אל תעצר לי לרכב כי אם
אמרתי לך: ותלך ותבא אל איש
האלהים אל הר הכרמל ויהי כראות
איש האלהים אותה מנגד ויאמר
אל גיחזי נערו הנה השונמית הלז:
עתה רוץ נא לקראתה ואמר לה
השלום לך השלום לאישך השלום
לילד ותאמר שלום: ותבא אל
איש האלהים אל ההר ותחזק ב
ברגליו ויגש גיחזי להדפה ויאמר
איש האלהים הרפה לה כי נפשה
מרה לה ויהוה העלים ממני ולא
הגיד לי: ותאמר השאלתי בן מאת
אדני הלוא אמרתי לא תשלה אתי:
ויאמר לגיחזי חגר מתניך וקח מ
משענתי בידך ולך כי תמצא איש
לא תברכנו וכי יברכך איש לא
תעננו ושמת משענתי על פני ה
הנער: ותאמר אם הנער חי יהוה
וחי נפשך אם אעזבך ויקם וילך
אחריה: וגחזי עבר לפניהם וישם
את המשענת על פני הנער ואין
קול ואין קשב וישב לקראתו ויגד
לו לאמר לא הקיץ הנער: ויבא
אלישע הביתה והנה הנער מת
משכב על מטתו: ויבא ויסגר הדלת
בעד שניהם ויתפלל אל יהוה:
ויעל וישכב על הילד וישם פיו על
פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפו

ואמר מא דין את אזלת לותיה
יומא דין לא ירח ולא שבתא ואמ
שלם: וזריזת אתנא ואמרת
לעולימהא דבר ואיזיל לא תדחוק
עלי למרכב אלהן כד אימר לך:
ואזלת ואתת לות נביא דיי לטור
כרמלא והוה כד חזא נביא דיי
יתה מקביל ואמר לגחזי עולימיה
הא שונמית דיכי: כען רהוט
כען לקדמותה ואמר לה השלם
ליך השלם לבעליך השלם לרבי
ואמרת שלם: ואתת לות נביא
דיי לטורא ואתקיפת בריגלוהי
וקריב גחזי למידחה ואמר נביא
דיי שבוק מינה ארי נפשה מרירא
לה ומן קדם יי אתכסא מני ולא
אתחוא לי: ואמרת השאילית
ברא מן רבוני הלא אמרית לך
אם מתיהיב לי בר קיים אם לא
לא תנסיס יתי: ואמר לגחזי זריז
חרצך וסב חוטרי בידך ותיזיל
ארי תשכח גבר לא תשאל בשלמי
וארי ישאל בשלמך גברא לא
תתיבניה ותשוי חוטרי על אפי
רביא: ואמרת אמיה דרביא קיים
הוא יי וחי נפשך אם אשבקינך
וקם ואזל בתרהא: וגחזי עבר
קדמיהון ושוי ית חוטרא על אפי
רביא ולית קל ולית דמאית ותב
לקדמותיה וחוי ליה למימר לא
אתער רביא: ואתא אלישע לבית
והא רביא מית רמי על ערסיה:
ועל ואגף דשא באפי תרויהון
וצלי קדם יי: וסליק ושכיב על
רביא ושוי פומיה על פומיה ו
ועיטוהי על עינוהי וידוהי על ידוהי

וסי׳ הנה רבקה לפניך · למה אמרת אחתי · ותאמר אל נערה נהג ולך · וקח משענתי בידך · קחנה בידך ולך : גחזי ד׳ חס׳ יוד בקריאה וסי׳ וגחזי עבר לפניהם וישם את המשענת · מאן גחזי · והמלך מדבר אל גחזי · ודבתריה ויה׳ הוא מספר למלך :

רלבג

היו׳ לא חדש ולא שבת · ידמה שבימים האלו היו באי׳ לפני הגדולים לשמוע דבריהם והם יורו אותם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון : ותחבוש האתון · ר"ל שכאשר חבשה האתון על יד משרתה אמרה לו ש שינהג האתון וילך ל לפניה ולא יעבור ב בעבור' האתון מללכת כדי שתרכב על ה האתון אם לא תאמר לו שתרכ' לרכוב בעבו' העיפו' : הנה השונמית הלז · ר"ל הנה זאת שאנו רואים היא ה השונמית : ותאמר שלו׳ · לא רצת׳ לפתוח פיה לרע : ותחזק ברגליו · להשתחוות לו ולהתחנן לפניו בעד בנה והנה נגש גחזי לדחותה ולהסיר׳ שלא תגע לפני הנביא כל זה שהכגע או אולי עשה זה לכבוד אלישע כי יודע שאין רצונו ש שתתקרב אליו אשה כל כך : חגור מתניך וקח משענתי בידך · צוהו לחגור מתניו כדי שיוכל לרוץ יותר כי החגורה תמנע תנועת האברים הפנימיים : ולזאת הסבה גם כן מנעו שלא יברך איש מהאנשים שימצא ב בדרכו גם לא יענה למברכי׳ אותו כדי שלא יעכב בדרך וידמ׳ שלא כשמר גחזי מכל מה שאמ׳ לו אלישע ולזה לא הועיל כששם מטה אלישע על פני הנער וידמה גם כן שלא היה גחזי ראוי שיעשה זה הענין על ידו וזה יתבאר ממה שחטא בו בדבר נעמן : ואין קול ואין קשב · ר"ל שלא היה מדבר ולא שומע כשידברו אליו : ויסגור הדלת בעד שניהם · ר"ל שלא היו בבית כי אם שניהם כי לא רצה שיהיה שם שום אדם כדי שתהיה שם תפלתו יותר שלימה וכדי שלא יראה אדם מה שיעשה : וישם פיו על פיו · כאילו רצה שישפע חיות לנער מאברי אלישע והנה עשה זה אחר התפלה : ויגהר עליו · ר"ל שסב להתפלל אחר זה והיה הולך בבית לבו וכוונתו בתפלה היה נמשך לו תנועת רגליו ללכת כמו שימשך מתנועת קול השיר התנועה במחולו וזה מבואר מן החוש במי שיחשב מחשבות יתנועע נפשו בהם פעם כה ופעם כה שהוא יתנועע ללכת במהירו׳ בעת חשבו המחשבה וזכר שאחר התפלה היה עולה וכורע על הילד · והנה

רשי

ויגהר עליו ת"י ואלהית עלוהי הוא לשון עיפות וים דוגמתו בברייתא דר' אליעזר ובספרי ומנחם פתר ויגהר פתרון המלה כפי ענינה כשתטח עליו : ויזורר · כתעטש : ספות הסיר · הושיבה על הכירה : כזיד · תבשיל : לבני הנביאים · לתלמידי נביאה : ללקט אורות · גרגיר שקורין אורוגא שמאיר את העינים וים פותרין אורות ירקות כמו כחם צח עלי אור : וימצא גפן שדה · גופנא בחקלא : וילקט ממנו פקועות שדה · במחו ממנו פקועות שדה הוא בולוי"ץ בל' שם המות ובשם ר' מנחם שמעתי וילקט לבד ממנו בלעדיו ש פקועי' שדה : ויפלח · ויבקע : מבעל שליעה · שם מדינה ויונתן תירגם מארע דרומא : בעל · לשון מישור והרב' במקרא : לחם בכורים · בפסח שהתבואה מבכרת : בצקלונו · בלבושיה : לעם · לתלמידי' שהיו זן : מה אתן זה · כל לחם ולחם : ונעמן שר צבא · כיסי' שנעשו על ידי אלישע מסדר והולך : תשועה לארם · הוא משך בקשת לתומו והרג את אחאב : יכאו

רדק

ויגהר עליו · התכפל והשתטח עליו כמו ויגהר ארצה אבל זה ת"י ואלהית עלוהי : וישב וילך בבית אחת הנה ואחת הנה · וישב לארץ להתפלל כי כבר עלה על המטה אשר הנער שם ושכב עליו והתפלל עליו עד שחם בשרו ואחר כך שב לארץ והתפלל והתכפל עוד ומה שהלך אחת הנה ואחת הנה לכוין לבו יותר וכן אמר דוד אתהלך בתום לבבי בקרב ביתי : ויזורר הנער · כתעטש ותרגום עטישותיו תהל אור : זרירוהי : ותנא · מעלית שיטע : ספות הסיר · ערוך כלומר שים אותה על השפתים : כזיד · תבשיל כמו ויזד יעקב נזיד : ללקט אורות · ללקט ירקות לאכול ות"י ללקטא ירוקין וכן כי טל אורות טלך טל הראוי ל לירקות ובדברי רז"ל מאי אורות תנא משמיה דר' מאיר זה גרגיר אמר רבי יוחנן למה נקרא שמו אורות שמאירו' את העיני' והוא הנקרא אירוג"א בלע"ז והעלי' יכא ללקט לא הזרע : וימצא גפן שדה · ת"י ואשכח גפנא בחקלא ולקיט מיניה פיקעי חקלא ות"י גפן כמשמעו ומפרשים פקועות פטריות הידוע בדברי רבו' ז"ל וגדלו הפטריו' ההם אצל הגפן ומצאנו בפי' הגאונים ז"ל פקועות שדה כעין אבטיחים קטני' והם מרים ועושין מזרע שלהם שמן הוא שאמרו רז"ל בשמן פקועות והוא הנקרא בלשון ישמעאל חנדל אם כן לזה הפירות ירצה לומר גפן שדה שהקנה ההוא שגדלין בו אלה הפקועות הוא כעין גפן ונקרא גפן שדה : וילקט ממנו · ונמצא גפן זכר ונקבה ברוב וזכר כמו זה שאמ' ממנו וכן גפן בוקק ובעל המסור' חשבו עם השמה שקורין ממנו ושברין ממנה : ויפלח · כמו ויבקעו כפלח הרמון כמו פולח ובוקע בארץ : כי לא ידעו · שהם מרים : ויצקו לאנשים · היו"ד מעמדת בגעיא לחסרון היו"ד פ"א הפעל מהמכת' וענינו שיצקו התבשיל בקערו' לאנשים לאכול : כאכלם · בכף : מות בסיר · לפי שהיו מרים : וקחו קמח · הוי"ו כאותן הווי"ן שכתבנו שהם בראש ענין ואינ' לתוספת ענין כמו וישא אברהם את עיניו והדומים לו או תוסי' מלה כסתרת עמו ופי' לכו וקחו : וישלך אל הסיר · והלא כבר יצקו התבשיל בקערו' אלא נראה שצוה להחזיר התבשיל בסיר ואחר כך השליך הקמח בסיר שלא תצטרך לתת הקמח בכל קערה וקערה : מבעל שלישה · שם מקו' הנזכר בספר שמואל ויעבר בארץ שלים' ות"י זה וזה ארע דרומא : לחם בכורים · מן השעורים הראשונים שקצרו כי זמן קציר שעורים היה : וכרמל בצקלנו · בקליפתו כתרגומו ופירוקין בלבושיה : כי בו · כתרגומו ארי על ידיה עבד יי' נצחנ' לאנשי ארם ·

ובדרש היה מושך את הקשת לתומו והרג את אחאב ועוד בדרש בשעה שנגלנו חסד עם יעקב כמו שכתוב ויאסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה אמ' להם הקדוש ברוך הוא גמלתם חסד עם יעקב אני אתן שכרכם לבניכם בשביל שלא יהיה שכר לרשעים בעולם הבא שנאמר כי בו נתן יי' תשועה לארם : גבור חיל מצורע · כי היה גבור חיל והיה מצורע : נערה

השנמית ג' חס ו' בקריא' וסימ' ותמצא את אבישג השנמית · ושל אחריו · ויקרא אל גחזי ויאמר : שאי ח' בקריא' וסימ' נמסר בישעיה סימן מ"ט גבי ריש פרשתא דותאמר ציון עזבני יי' : ותשא י"ד וסימ' ותשא את קולה ותבך · ותשא רבקה את · ותשא אשת אדניו · ותשא כל העדה ויתנו · ותשא את בנה ותצא · ותשא מרים עיניך ·

ה
וַיָּשָׁב וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיְזוֹרֵר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו׃ וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבוֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֵךְ׃ וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא׃ וֶאֱלִישָׁע שָׁב הַגִּלְגָּלָה וְהָרָעָב בָּאָרֶץ וּבְנֵי הַנְּבִיאִים יֹשְׁבִים לְפָנָיו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ שְׁפֹת הַסִּיר הַגְּדוֹלָה וּבַשֵּׁל נָזִיד לִבְנֵי הַנְּבִיאִים׃ וַיֵּצֵא אֶחָד אֶל־הַשָּׂדֶה לְלַקֵּט אֹרֹת וַיִּמְצָא גֶּפֶן שָׂדֶה וַיְלַקֵּט מִמֶּנּוּ פַּקֻּעֹת שָׂדֶה מְלֹא בִגְדוֹ וַיָּבֹא וַיְפַלַּח אֶל־סִיר הַנָּזִיד כִּי־לֹא יָדָעוּ׃ וַיִּצְקוּ לַאֲנָשִׁים לֶאֱכוֹל וַיְהִי כְּאָכְלָם מֵהַנָּזִיד וְהֵמָּה צָעָקוּ וַיֹּאמְרוּ מָוֶת בַּסִּיר אִישׁ הָאֱלֹהִים וְלֹא יָכְלוּ לֶאֱכֹל׃ וַיֹּאמֶר וּקְחוּ־קֶמַח וַיַּשְׁלֵךְ אֶל־הַסִּיר וַיֹּאמֶר צַק לָעָם וְיֹאכֵלוּ וְלֹא הָיָה דָּבָר רָע בַּסִּיר׃ וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בִּכּוּרִים עֶשְׂרִים־לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ׃ וַיֹּאמֶר מְשָׁרְתוֹ מָה אֶתֵּן זֶה לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אָכֹל וְהוֹתֵר׃ וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתִרוּ כִּדְבַר יְהוָה׃

ה
וְנַעֲמָן שַׂר־צְבָא מֶלֶךְ־אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו וּנְשֻׂא פָנִים כִּי־בוֹ נָתַן־יְהוָה תְּשׁוּעָה לַאֲרָם וְהָאִישׁ הָיָה גִּבּוֹר חַיִל מְצֹרָע׃

תרגום

וְאַלְהִית עֲלוֹהִי וְחַם בִּסְרֵיהּ דְּרַבְיָא׃ וְתָב וְהַלִּיךְ בְּבֵיתָא זִמְנָא חֲדָא לְכָא וְזִמְנָא חֲדָא לְכָא וּסְלֵיק וְאַלְהִית עֲלוֹהִי וְאִתְמוֹרַק עַל רַבְיָא עַד שְׁבַע זִמְנִין וּפְקַח רַבְיָא יָת עֵינוֹהִי׃ וּקְרָא לְגֵחֲזִי וַאֲמַר קְרִי לְשׁוּנַמֵּיתָא הָדָא וּקְרָא לַהּ וַאֲתַת לִקְדָמוֹהִי וַאֲמַר סְבִי בְּרִיךְ׃ וַאֲתַת וּנְפַלַת קֳדָם רִיגְלוֹהִי וּסְגִידַת עַל אַרְעָא וּנְסִיבַת יָת בְּרַהּ וּנְפַקַת׃ וֶאֱלִישָׁע תָּב לְגִלְגְּלָא וְכַפְנָא בְּאַרְעָא וְתַלְמִידֵי נְבִיַּיָּא יָתְבִין קֳדָמוֹהִי וַאֲמַר לְעוּלֵימֵיהּ תְּפֵי דּוּדָא רַבָּא וּבַשֵּׁיל תַּבְשִׁילָא לְתַלְמִידֵי נְבִיַּיָּא׃ וּנְפַק חַד לְחַקְלָא לְלַקָּטָא יָרְקָנִין וְאַשְׁכַּח גּוּפְנָא בְּחַקְלָא וְלַקִּיט מִינֵּיהּ פֵּיקְעֵי חַקְלָא מְלֵי לְבוּשֵׁיהּ וַאֲתָא וּפְרַס וּרְמָא לְדוּדָא דְּתַבְשִׁילָא אֲרֵי לָא יְדַעוּ׃ וְאָרִיקוּ לְגֻבְרַיָּא לְמֵיכַל וַהֲוָה בְּמֵיכַלְהוֹן מִתַּבְשִׁילָא וְאִינּוּן צְוַחוּ וַאֲמַרוּ מוֹתָא בְּדוּדָא נְבִיָּא דַּייָ וְלָא יְכִילוּ לְמֵיכַל׃ וַאֲמַר אֵיתָא קִימְחָא וּרְמָא לְדוּדָא וַאֲמַר אָרִיק לְעַמָּא וְיֵיכְלוּן וְלָא הֲוָת מִדַּעַם בִּישׁ בְּדוּדָא׃ וְגַבְרָא אֲתָא מֵאֲרַע דָּרוֹמָא וְאַיְתִי לִנְבִיָּא דַּייָ לְחֵם בִּכּוּרִין עַסְרִין טוּלְמִין דִּלְחֵם סְעוֹרִין וּפֵירוּכָן בִּלְבוּשֵׁיהּ וַאֲמַר הַב לְעַמָּא וְיֵיכְלוּן׃ וַאֲמַר מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ מָה אֶתֵּין דֵּין קֳדָם מְאָה גַּבְרָא וַאֲמַר הַב לְעַמָּא וְיֵיכְלוּן אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ יֵיכְלוּן וְיוֹתְרוּן׃ וִיהַב קֳדָמֵיהוֹן וַאֲכַלוּ וְאוֹתַרוּ כְּפִתְגָמָא דַּייָ׃ וְנַעֲמָן רַב חֵילָא דְמַלְכָּא דַאֲרָם הֲוָה גְּבַר רַב קֳדָם רִבּוֹנֵיהּ וּנְסִיב אַפִּין אֲרֵי עַל יְדֵיהּ עֲבַד יְיָ נִצְחָנָא לַאֲנָשׁ אֲרָם וְגַבְרָא הֲוָה גִּבַּר חֵילָא וְהוּא לְקֵי בִּסְגִירוּתָא׃

וחבירו · וישלח תבנית יד · ותשא אתי רוח · הרים רעשו ממנו · ותבא העיר · ותשא חן וחסד לפניו · ותשא חסד לפניו ויבהל : ויאכלו ג' רפין בקריא' וסימ' ויאמר וקחו קמח וישלך אל הסיר · ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש · ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש : והותר ג' בקריא' וסימ' והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אתה · והותר עד לרוב · כי כה אמר יי' אכול והותר : ונשא ד' בקריא' ג' מלאים וסימ' ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול · זקן ונשוא פנים · ונשוא פנים ישב בה · וא נשוא עון · נעמן חס :

רלבג

והנה זרר הנער אחר זה ר"ל שנתעטש וכן עשה אלישע כסדר הזה להתפלל ולכרוע על הילד להתמודד עליו עד שעשה זה שבע פעמי' ואז פקח הילד את עיניו ונשלמה לו התחייה : ספות הסיר הגדולה · ר"ל הכן הסיר הגדולה לבשל בה תבשיל ובשל בה תבשיל לבני הנביאים והם תלמידי הנביאי' : ללקט אורות · ר"ל ללקט ירקות : וימצא גפן שדה וילקט ממנו פקועות שדה · פירשו קצת המפרשים שהם קשואין מרי' קוגמ"רום בלע"ז והם בתכלית הרוע והסכנה לאוכל מהם וקצתם פירשו שהם הנקראים ק קולוקונטי"דא והם גם כן כמו סם המות : ויפלח אל סיר הנזיד · ר"ל שכרת העשבי' ההם ושמם בסיר הנזיד כי לא ידעו שיהיה בלתי נאות למזון : ויצקו לאנשים לאכל · ר"ל שיצקו מהסיר אל הקערה וכאשר אכלו ממנו צעקו שיש סם המות בסיר ועל כן המופת כוה הנביא שיקחו קמח וישליכו אל הסיר וכאשר עשו זה נרפא הנזיד ולא היה דבר רע בסיר : לחם בכורים · הוא מקציר השעורים כי הם נקצרים ראשונה : וכרמל בצקלונו · אחשוב שכבר היו קולין השעורים ואחר כך שוברין אותם והיו קוסרי' אותם לחלקים גדולי' והוא הנקרא כרמל ואמ' שהוא בצקלונו ר"ל בכלי שהיה לו לשאת בו אלו הדברים : כי בו נתן יי' תשועה לארם · ידמה שהתשועה הזאת היא הריגת אחאב שנכחם שני פעמים והנה התשועה היא כי בלי מתכוין משך בקשת לתמו והמית אחאב : וארם

באו גדודים · כשהולכין מאה או מאתים מעצמן לשלל כאשר ימצאו הוא קרוי גדוד: נערה קטנה. ריבה קטנה מעיר נעמן: ותהי לפני · והות משמשא קדם איתת נעמן: אחלי אדני לפני הנביא. לשון ויחל משה בקשות כל המתפלל עליו יהיו שיבא הנם לפני הנביא: אחלי שוהיידתכט בלע"ז כלומר זו היא בקשה שהוא צריך לה: ויבא נעמן ויגד לאדניו. למלך ארם: ויקח בידו. מנחה לנביא: וששת אלפים זהב. זהובים: לאמר ועתה כבוא הספר הזה וגו' · הספר אמ' לו ועתה כבוא הספר הזה וגו'. אסיפה במצורע היא לשון רפואתו כי בהתרפאותו הוא נאסף אל תוך בני אדם ובחוליו חכל בדילין הימיכו: האלהים אני. ה"א נקוד פתח ללמד שהוא בלשון תימה: מתאנה · מבקש תואנה להתגרות בו · מתאנה · לשון עלילות: הנה אמרתי. סבור הייתי שיצא הנביא וידבר עמי ויראה את החולי והניף ידו אל מקום הצרעת: אבי · כמו אדוני: הלא תעש' · וכי לא תעשהו אפילו אמר לך דבר טורח: ואף כי. קל וחומר שאמר לך דבר קל רחץ וטהר:

ברכה

גברתה ד' בקריא' וסימ' ותקל גברתה בעיניה · ותאמר אל גברתה אחלי אדני · כעיני שפחה אל יד גברתה · ושפחה כי תירש גברתה · וחד כשפחה כגברתה: ולהחיות ג' בקריא' וסימ' ולהחיות לכם לפליטה גדולה · האלהים אני להמית ולהחיות · ולהחיות לב נדכאים: וידע ג' וסימ' כי יש נביא בישראל · ישלם אליו וידע ·

וארם יצאו גדודים וישבו מארץ
ישראל נערה קטנה ותהי לפני אשת
נעמן: ותאמר אל גברתה אחלי אדני
לפני הנביא אשר בשמרון אז יאסף
אתו מצרעתו: ויבא ויגד לאדניו
לאמר כזאת וכזאת דברה הנערה
אשר מארץ ישראל: ויאמר מלך
ארם לך בא ואשלחה ספר אל מלך
ישראל וילך ויקח בידו עשר ככרי
כסף וששת אלפים זהב ועשר
חליפות בגדים: ויבא הספר אל מלך
ישראל לאמר ועתה כבוא הספר הזה
אליך הנה שלחתי אליך את נעמן
עבדי ואספתו מצרעתו: ויהי כקרא
מלך ישראל את הספר ויקרע בגדיו
ויאמר האלהים אני להמית ולהחיות
כי זה שלח אלי לאסף איש
מצרעתו כי אך דעו נא וראו כי
מתאנה הוא לי: ויהי כשמע
אלישע איש האלהים כי קרע מלך
ישראל את בגדיו וישלח אל המלך
לאמר למה קרעת בגדיך יבא נא
אלי וידע כי יש נביא בישראל:
ויבא נעמן בסוסו וברכבו ויעמד
פתח הבית לאלישע: וישלח אליו
אלישע מלאך לאמר הלוך ורחצת
שבע פעמים בירדן וישב בשרך
לך וטהר: ויקצף נעמן וילך ויאמר
הנה אמרתי אלי יצא יצוא ועמד וקרא
בשם יהוה אלהיו והניף ידו אל
המקום ואסף המצורע: הלא טוב
אבנה ופרפר נהרות דמשק מכל
מימי ישראל הלא ארחץ בהם
וטהרתי ויפן וילך בחמה: ויגשו
עבדיו וידברו אליו ויאמרו אבי דבר
גדול הנביא דבר אליך הלוא תעשה
ואף כי אמר אליך רחץ וטהר:

ואנש ארם נפקו במשרין ושבו
מארעא דישראל עולמתא זעירתא
והות משמשא קדם איתת נעמן:
ואמרת למרתה טובי רבוני אם יזיל
לקדם נביא די בשמרון בכן יסי
יתיה מסגירותיה: ואתא וחוי
לרבוניה למימר כדין וכדין מלילת
עולימתא די מארעא דישראל:
ואמר מלכא דארם איתא איזיל
ואשדר אגרתא לות מלכא דישר'
ואזל ונסיב בידיה עסר ככרין ד
דכסף ושיתא אלפין דינרין דדהב
ועסרא איצטלוון דלבושא: ואיתי
אגרתא למלכא דישראל למימר
וכען כתיב בה וכען כמיתי אגרתא
הדא לותך הא שדרית לך ית
נעמן עבדי ותסיניה מסגירותיה:
והוה כד קרא מלכא דישראל ית
אגרתא ובזע ית לבושוהי ואמר
הצרוך אית בי מן קדם יי למקטל
ולאחאה ארי דין שלח לי לאסאה
גברא מסגירותיה ארי ברם דעו
כען וחזו ארי תוסקפא דין בעי
לאתגראה בי: והוה כד שמע
אלישע נביא דיי ארי בזע מלכא
דישראל ית לבושוהי ושלח לות
מלכא למימר למא בזעתא לבושך
ייתי כען לותי וידע דאית נביא
בישראל: ואתא נעמן בסוסוהי
וברתיכוהי וקם בתרע ביתא ל
דאלישע: ושלח לותיה אלישע
איזגרא למימר איזיל וטבול שבע
זימנין בירדנא ויתוב בסרך לך ו
ואיתסי: ורגיז נעמן ואזל ואמר
הא הויתי אמר דלותי יפוק מיפק
ויקום ויצלי בשמא דיי אלהיה
וירים ידיה על אתר בית סחתא
ותיתסי סגירותא: הלא טבין
אמנה ופרפר נהרי דמשק מכל
מי ארעא דישראל הלא אטבול
בהון ואתסי ואתפני ואזל ברגז:
וקריבו עבדוהי ומלילו עמיה ו
ואמרו מרי אילו פתגמא רבא
נביא מליל עמך הלא תעביד ואף אילהין דאמר לך טבול ואתסי:

ישקלני במאזני צדק · וסימ' בלשון ארמי מתקלא דנביאה שלים: אמנה ג' וסימ' הלא טוב אמנה ופרפר · תשורי מראש אמנה · ובכל זאת אנחנו כרתים · וחד ואמנה על המשררים: נהרות ג' בקריאה וסימ' הלא טוב אמנה ופרפר · הובשת נהרות איתן · על נהרות בבל שם ישבנו: וטהר ג' וקמצין וסימ' וישלח אליו אלישע מלאך · ויגשו עבדיו וידברו · יאחז צדיק דרכו · וא' טהר לבחן שפתיו:

רדק

נערה קטנה · מן השבי ששבו היתה זאת הנערה ואמר קטנה כיום נער' גדולה ובדברי רבותי' ז"ל קרי לה נערה וקרי לה קטנה אלא קטנה היתה והיתה ממקום ששמו נעמן: ותהי לפני. היתה משמשת לפניה: אחלי אדוני · תחנו' אדוני ובקשותיו יהיו לפני הנביא אשר בשמרון: אז יאסוף אותו מצרעתו · כי הצורעת עושה נסים על ידו ואולי שם בפלם אשרי ות"י טובי רבוני: יאסוף אותו מצרעתו · כתרגומו יסי יתיה מסגירותיה וקראת רפואת הצרעת אסיפה מפני ש שהמצורע ישב בדד וכהרפאו יאסף בין בני אדם: ויבא ויגד · נעמן הגיד למלך ארם אדוניו דברי הנערה אחר שספרה לו אשתו: וששת אלפי' זהב · כתרגו' ושיתא אלפין דיכרין דדהב: ויבא הספר אל מלך ישר' לאמ' · הביא הספר אל מלך ישר' ודברי הספר היו ועתה כבוא הספר הזה אליך היו בתחילת הספר דברים אחרים אלא שדברים הצריכין ספר הכתוב: האלהים אני. ולא נתן אל לבו דבר הנבי' אע"פי שהיה יודע כי הקדו' ברוך הוא עושה נסי' על ידו כי בוש לבא לפניו ולאמר לו להתחנן לאל ב בעבורו לפי שהוא לא היה שומע אליו להניח עבודת העגלים: מתאנה הוא לי. מתעולל עלי עלילות ומבקש ממני דבר שלא אוכל לעשותו כדי שילחם עמי כי בשלום היה אז עמו: בסוסו. כן כתיב וקרי בסוסיו לשון רבים הכתו' אומר על עצמו שהיה הוא רוכב בסוסו והקרי הוא על ה הבאים עמו: והניף ידו אל המקום · ת"י וירים ידיה על אתר בית מחתא ותיתסי סגירותיה ופי' ואסף המצורע בשר המצורע כלומר מקום הצרעת: אבנה ופרפר · כתוב בבי"ת וקרי במ"ם והיה הנהר נקרא אבנה ואמנה עם בי"ת ועם מ"ם: הלא ארחץ בהם וטהרתי · אם בטבילה אטהר ארחץ בהם ואטה' ואדוני אבי ז"ל פיר' הלא בכל יום אני רוחץ: וטהרתי · בתמיה וכי אני טהור בעבור זה וכן פירש ר' יונ' המדקדק: אבי · כמו אדוני ות"י מרי וכן אבי ראה גם ר ראה: דבר גדול אליך · אם דבר גדול דבר אליך הנביא ל לעשות כדי שתרפא הלא תעשה כל שכן שדבר קטן דבר אליך שים לך לעשותו שאמר לך רחץ וטהר ות"י אילו פתגמא רבא נביא מליל עמך: וטהרתי · ת"י ואתסי ר"ל כי רפואתו היא טהרתו:

ברכה

רלבג

וארם יצאו גדודים · ר"ל שמבני ארם יצאו גדודים: נערה קטנ' · הנה יקרא נער הקטן אמר בשמואל והנער נער ולא היו לו כי אם שתי שנים ולזה אמר ונער קטון נוהג בם ולזאת הסבה גם כן בזה המקום נערה ק קטנה: ותהי לפני אשת נעמן · ר"ל לשרתה: אחלי אדני לפני הנביא וגו' · ר"ל אם תהיינ' תחנו' אדני ובקשותיו לפני הנביא אשר בשומרון אז י יאסוף אותו מצרעתו: ויבא ויגד לאדניו · ר"ל שנעמן בא והגיד זה לאדניו למלך ארם: ואספתו מצרעתו · ר"ל שתרפאהו מצרעתו וקרא הרפואה מהצרעת אסיפה כי הצרעת תעט' מהאחד רבים כי מפני תגבורת החום העפושי יחלש מאד החום הטבעי ה הקושר איברי הבא' ומשי' אותם אחד ולזה תמצא במצורע שכבר יפלו איבריו ולזה אמר בזה המקום ברפואת המצורע וישוב בשרך לך וטהר כי המצורע אין בשרו לו כמו ש שזכרנו כי אין בו ה הדבר שקושר בשרו בו: כי מתאנה הוא לי. ר"ל מבקש תואנה כדי שילחם עמי: והניף ידו אל המקום · ר"ל ש המקו' אשר הוא עובד הש"י: הלא ארחץ בהם וטהרתי. ר"ל הלא אני רוחץ בהם תמיד ואם טהרתי מצרעתי מפני רחיצתי בהם: אבי דבר גדול הנביא דבר אליך. ר"ל אילו דבר אליך הנביא לעשו' דבר גדול הלא תעשה כדי שתרפא אף כי אמר לך שתרפא בדבר קל כזה והוא הרחיצה בירדן שבע פעמים שים לך לעשות דבריו:

קח

רשי

ברכה · מנחת שלום של הקבלת פנים ששואל תלמיד ועובד בשלום הרב שלוד בלעז : אם אקח · שדמי עבודה זרה מעורבין בו : ולא · לשון בקשה לשון הלואי : יותן נא · מאדמה זו מארץ ישראל שהיא קדושה משא שני פרדים ואשאנה לעירי ואעשה אותה מזבח : בית רמון · שם עבודה זרה : והשתחויתי · על כרחי כששוחה אדוני והוא נשען על ידי : כברת ארץ · שם מדה של קרקע כמו במדי כרס ארפינט בלעז : מומה · חסר שף לפי שהית' לקיחה זו לו למוס : ויפל · ואיתרכין : הואל · השבע שמלחך : בשני חריטים · מיני בגדים וסודרי' כמו המטפחו' והחריטים כך חברו מנחם אבל יונתן תרג' זה פילדיסין ואת ש שבספר ישעיה תרגם מחכיא והפותרים אומרים בשני חריטין בשני כיסין ארוכים כרידיים : אל שני נעריו · של נעמן : וישאו לפניו · לפני גחזי : ויבא אל העופל · תרגם יונת' לאתר כסי : ויקח מידם · מיד שני נערי נעמן : וישלח

רדק

ברכה · מנחה וכן קח נא את ברכתי : אשר עמדתי לפניו · שאני רגיל לעמוד ולהתפלל לפניו ולעבדו בלבי ושבועה זו למד מרבו אליהו ויש מפר' אשר עמדתי לפניו על אליהו חי יי' וחי אליהו אשר עמדתי לפניו : ולא יתן נא לעבדך · שאלה וכן ולא ילך אתנו אמנון אחי : אדמה · לעשות מזבח בארצו וכי לא היה יכול הוא לקחתה בלא רשות אלא אמר שלא יעשה המזבח ליי' בגזלה אם לא מרצון הנביא והמלך : בהשתחויתי · מלעי' בשני פשטין והוא שם יאמר ממנו השתחויה ובמשנה שלש עשרה השתחויות היו במקדש : יסלח יי' לעבדך · נא כתיב ולא קרי כמו כן יסלח יי' לעבדך והכתוב רוצה לומר מעתה יסלח יי' לעבדך כלומר שאל מאל שיסלח לי : כברת ארץ · הוא שיעור מיל : ויאמר גחזי · ויאמר בלבו : ככרים כסף · השוא אשר בכף הוא סימן הסמיכות : בשני חריטים · קשר בשני כיסים ויונתן תרגם פלדיסין וכן תרגם סדינים פ פלדיסין : אל העופל · ויקו' גבוה שבו היה בית כמו עופל וחן ש שהוא מקום גבוה ויונתן תרגם לאתר כסי תרגם אותו מן ע עפולי' שפירושו תחתיות שהוא מקום נסתר : ויפקד

ועתה ואהה ית בטעם תברין וסימ' נמסר בסדר בהעלתך : ויפצר ד' וסימ' ויפצר בו ויקח · ויפצר בם מאד · ויפצר בו לקחת · ויפצר בו חתנו · וכל ויפצרו דכוו' כמא ויפרצו בו עבדיו : רמן ט' חס' כליש' וסימ' נמסר בסדר תצוה : כברת ג' וסימ' נמסר בסדר ויחי : חשך ז' וסימ' נמסר בספר שמואל חלק א' סוף סימן כה :

וירד ויטבל בירדן שבע פעמים כדבר איש האלהים וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר : וישב אל איש האלהים הוא וכל מחנהו ויבא ויעמד לפניו ויאמר הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל ועתה קח נא ברכה מאת עבדך : ויאמר חי יהוה אשר עמדתי לפניו אם אקח ויפצר בו לקחת וימאן : ויאמר נעמן ולא יתן נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה כי לוא יעשה עוד עבדך עלה וזבח לאלהים אחרים כי אם ליהוה : לדבר הזה יסלח יהוה לעבדך בבוא אדני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי והשתחויתי בית רמן בהשתחויתי בית רמן יסלח נא יהוה לעבדך בדבר הזה : ויאמר לו לך לשלום וילך מאתו כברת ארץ : ויאמר גיחזי נער אלישע איש האלהים הנה חשך אדני את נעמן הארמי הזה מקחת מידו את אשר הביא חי יהוה כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה : וירדף גיחזי אחרי נעמן ויראה נעמן רץ אחריו ויפל מעל המרכבה לקראתו ויאמר השלום : ויאמר שלום אדני שלחני לאמר הנה עתה זה באו אלי שני נערים מהר אפרים מבני הנביאים תנה נא להם ככר כסף ושתי חלפות בגדים : ויאמר נעמן הואל קח ככרים ויפרץ בו ויצר ככרים כסף בשני חרטים ושתי חלפות בגדים ויתן אל שני נעריו וישאו לפניו : ויבא אל העפל ויקח מידם

ונחת וטבל בירדנא שבע זמנין כפתגמא נביא דיי ותב בסריה כבסר יניק זעיר ואתסי : ותב לות נביא דיי הוא וכל משריתיה ואתא וקם קדמוהי ואמר הא כען ידעית ארי לית אלהא קיים בכל ארעא אלהין בישראל וכען קביל כען תיקרובתא מן עבדך : ואמר קיים הוא יי די משמשנא קדמוהי אם אקביל ואתקיף ביה לקבלא ולא אבא : ואמר נעמן ולא איתיהיב כען לעבדך טעון זוג כודנוון מעפר ארמתא ארי לא יעביד עוד עבדך עלתא ודבח לטעות עממיא אלהן לשמא דיי : לפתגמא הדין ישבוק יי לעבדך במיעל רבוני לבית רמון למסגד תמן והוא סמיך על ידי ואסגוד בית רמון במיסגדי בית רמון ישבוק יי לעבדך בפתגמא הדין : ואמר ליה איזיל לשלם ואזל מלותיה כרוב ארעא : ואמר גחזי תלמידא דאלישע נביא דיי הא מנע רבוני ית נעמן ארמאה הדין מלקבלא מניה ית דאיתי קיים הוא יי אלהן ארהוט בתרוהי ואיסב מיניה מדעם : ורדף גחזי בתר נעמן וחזא נעמן גברא רהיט בתרוהי ואיתרכין מן רתיכא לקדמותיה ואמר השלם : ואמר שלם רבוני שלחני למימר הא כען דין אתו לותי תרין עולימין מטורא דבית אפרים מתלמידי נביא הב כען להון ככר דכספא ותרין איצטלין דלבושא : ואמר נעמן שריסב תרתין ככרין ואתקיף ביה וצר תרתי ככרין דכסף בתרי פילדסין ותרין איצטלוון דלבושין ויהב לתרין עולימוהי ונסיבו קדמוהי : ועל לאתר כסי ונסיב מידהון

ויראה ה' בקריא' וסימ' ויבט הפלשתי ויראה את דוד · וירדף גחזי אחרי נעמן · ויראה ולא יעשה כהן · ויראה וישב מכל פשעיו · ויראה את בניו ואת בני בניו דאיוב ויראה כתיב חס' ה' : הואל ד' בקריאה וסימ' נמסר בספר שפטים סימן יט : ויצר ג' בקריא' וסימ' ויצר אתו בחרט ויעשהו עגל מסכה · ויצר את שני העמודים · ככרים בכסף · וכל ויצר עליה דכוו' :

רלבג

קח נא ברכה מאת עבדך · רוצה לומר מנחה : ולא יותן נא לעבדך צמד פרדים אדמה · רוצה לומר כניח זה אחר שאין ר רצונך לקחת גמול על זה שעשית לי מן הטוב אך אשאל ממך שתתן לי דרך אוכל לעבוד בו השם יתבר' שעשה לי זאת הטובה ולזה שאל מאלישע שיותן לו מביתו מה שיוכל ל לשאת שני פרדים מאדמה לבנות ב בה מזבח ליי' כי לא יעבוד עוד אלהים א אחרים כי אם השם יתברך לבדו ובקש לאלישע שיתפלל לשי' שיסלח לו לדבר הזה והוא השתחויתו בית רמון אשר הו' מוכרח בה מפני היות אדוניו נשען עליו בבאו בית רמון להשתחוות : ויאמר לו לך לשלום · קבר הכתו' אך המובן מזה שנתן לו בקשתו במה שבקש לו לעבוד את השם יתבר' : וילך מאתו כברת ארץ · היא הארץ הנעברת אשר סביב העיר והרצון בו שלא הרחיק מן העיר כי לא היה בינו ובין העיר כי אם מדות העיר וכרמיה וגניה : ויצר ככרים כסף בשני חריטים · רוצה לומ' שצרר שני ככרים של כסף בשני חריטים או בשתי אמתחות : ויבא אל העופל ויקח מידם · הנה העופל הוא מקום גבוה והיה שם בית חזק ולזה שם כספו שם כדי שיהיה יותר נשמר : ויפקד

ויפקד בבית · הפקיד הכסף והבגדים שם שרצה להעלים מאלישע וזה לבדו בבנין פקרון מן הקל : מאן גחזי · כן כתיב בלא יוד מאין ושניהם ענין אחד כי מאן כמו אן הלכתם אנה ואנה אילך ואילך : לא לבי הלך · בתמיה כלומר כי לבו ומחשבתי היה עמך בלכתך וידעתי מה שהלכת ועשית : העת · פתח הה"א והיא לתמיה כלומר אם עת שהלכת לקחת לא ידעתי : וזתים וכרמי' · כתרגו' וחשיבתא בלבך למקני זיתין וכרמין ועאן ותורין וגו' כלומר חשבת מן הכסף לקנות לך כל זה : וזרעך כעמן · הוי"ו כמו הווי"ו הנוספים שפירשנו או יהיה דבר נסתר עמו ופירושו הכסף כתון לך והזרעת : וכזרעך לעולם · לא אמר בכל הבנים שיצאו ממנו עד עולם אלא באותן בנים שהיו לו שתדבק הצרעת בו ובהם לעולם שלא ירפאו ממנה ואם גחזי חטא בניו מה חטאו אלא תלמד שבניו ידעו בדבר וכבר הרחבנו בזה הענין בספר שמואל בקללה שקלל דוד ליואב : צר ממנו · שהיו יושבים שם ברוחק כל כך היו רבים התלמידים ואמרו רז"ל כי כאשר נגרש גחזי מלפני אלישע אז רבו התלמידים כי גחזי היה רע להם והיו רבים יראים לבא לפני אלישע מפני רעת גחזי שהיה דוחה אותם וכשנפרד גחזי ממנו רבו התלמידים עד שצר המקום להם שהיו יושבים בו מתחלה : ואת הברזל נפל אל המים · אין מלת את נופלת על הפועל כאשר חשבו רבי' ופירו' ואת הברזל ועם הברזל הקורה עם הברזל נפל במים : והוא שאול · אם היה שלי לא הייתי חושש כל כך אלא שאלתיו ועלי לשלמו : ויקצב עץ · למה לא השליך שם עץ שהיה יד הברזל מתחילה למה הוצרך לקצוב עץ ורא"ה כי הנסי' בדבר חדש יעשו וכן בצלוחית חדשה · ויקצוב עץ להיותו יד הברזל שנפל ונכנס העץ בעין הברזל שנכנס בו היד וצף הברזל עם ידו לפיכך אמר ויקצב שפירושו כריתת העץ במדה שצריך כמו מדה אחת וקצב אחת : ויצף · פועל עומד אשר הציף את מי ים סוף פועל יוצא ויום לפרט ויצף פועל יוצא כלו' הנביא הציפו : אל מקום פלני אלמני תחנותי · כתרגומו לאתר כסי וטמיר יהי בית מישרי : נחתים · מן הנחת י"י גבוריך ותרגו' וירד ונחת ופי' יורדי' וחונים שם ואמ' נחתים כי במקום מורד חנו להסתר שם ודגש הת"ו נחתי' מקו' הנח בשרידי' ו"ת נחתי' כמן :

ויסלח את האנשים · שלא יראה אותם אלישע : העת לקחת את הכסף · להתעשר ולקחת ממנו בגדים וזתים וגו' : ויאמרו בני הנביאי' · כיסים שנעשו לו מסרר והולך רבותנו אמרו מכאן שהיה גחזי דוחה התלמידים מלפניו וכשנטרד באו תלמידים רבים ונדחק המקום מהם : הואל · התרצה : ואת הברזל · הנסורת : והוא שאול · שאילתיו ואין לי ממה לשלם : ויצף · צף על המים : פלוני אלמוני · כסי וטמיר פלוני לשון כי יפלא יתכסי אלמוני מבלי שם שלא היה רוצה להתגלו' : תחנתי · שם אחנ' ואארוב את מלך ישראל או את גדודיו העוברי' לשלול בארצי דרך אותו המקום : מעבר המקום הזה · מלכת שם : נחיתים · חונים : וישלח

לקראתך ד' בקרי' וסי' וגם הנה הוא יוצ' לקראתך וראך · פן בחרב אצא לקראתך · כאשר הפך איש מעל · על כן יצאתי לקראתך לשחר : ולקחת ד' בקרי' וסי' בלשון ארמי יברוחי דיוסף לבושין דרעוא · ופי' בסדר ויצא : פלוני אלמוני ג' בקרי' ואת הנערי' ידעתי · אל מקום פלוני אלמוני תחנתי · ויאמ' סורה שבה פה פלוני אלמוני :

וַיָּבֹא אֶל־הָעֹפֶל וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיִּפְקֹד בַּבָּיִת וַיְשַׁלַּח אֶת־הָאֲנָשִׁים וַיֵּלֵכוּ : וְהוּא־בָא וַיַּעֲמֹד אֶל־אֲדֹנָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱלִישָׁע מֵאַן גֵּחֲזִי וַיֹּאמֶר לֹא־הָלַךְ עַבְדְּךָ אָנֶה וָאָנָה : וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא־לִבִּי הָלַךְ כַּאֲשֶׁר הָפַךְ־אִישׁ מֵעַל מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ הַעֵת לָקַחַת אֶת־הַכֶּסֶף וְלָקַחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים וּכְרָמִים וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת : וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק־בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם וַיֵּצֵא מִלְּפָנָיו מְצֹרָע כַּשָּׁלֶג :

וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֶל־אֱלִישָׁע הִנֵּה־נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ : נֵלְכָה־נָּא עַד־הַיַּרְדֵּן וְנִקְחָה מִשָּׁם אִישׁ קוֹרָה אֶחָת וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שָׁם מָקוֹם לָשֶׁבֶת שָׁם וַיֹּאמֶר לֵכוּ : וַיֹּאמֶר הָאֶחָד הוֹאֶל נָא וְלֵךְ אֶת־עֲבָדֶיךָ וַיֹּאמֶר אֲנִי אֵלֵךְ : וַיֵּלֶךְ אִתָּם וַיָּבֹאוּ הַיַּרְדֵּנָה וַיִּגְזְרוּ הָעֵצִים : וַיְהִי הָאֶחָד מַפִּיל הַקּוֹרָה וְאֶת־הַבַּרְזֶל נָפַל אֶל־הַמָּיִם וַיִּצְעַק וַיֹּאמֶר אֲהָהּ אֲדֹנִי וְהוּא שָׁאוּל : וַיֹּאמֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אָנָה נָפָל וַיַּרְאֵהוּ אֶת־הַמָּקוֹם וַיִּקְצָב־עֵץ וַיַּשְׁלֶךְ־שָׁמָּה וַיָּצֶף הַבַּרְזֶל : וַיֹּאמֶר הָרֶם לָךְ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֵהוּ :

וּמֶלֶךְ אֲרָם הָיָה נִלְחָם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּוָּעַץ אֶל־עֲבָדָיו לֵאמֹר אֶל־מְקוֹם פְּלֹנִי אַלְמֹנִי תַּחֲנֹתִי : וַיִּשְׁלַח אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִשָּׁמֶר מֵעֲבֹר הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־שָׁם אֲרָם נְחִתִּים :

ופקיד בביתא ושלח ית גבריא ואזלו : והוא אתא וקם קדם רבוניה ואמר ליה אלישע מנן את אתי גחזי ואמר לא אזל עבדך לכא ולכא : ואמר ליה ברוח נבואה אתחזיא לי כד אתהפיך גברא מעל רתיכיה לקדמותך השעא היא לך דנסיבתא כספא ונסיבתא לבושיא וחשיבתא בלבך למקני זיתין וכרמין ועאן ותורין ועבדין ואמהן : וסגירות נעמן תדבק בך ובבנך לעלם ונפק מן קדמוהי חיוור כתלגא :

ואמרו תלמידי נביא לאלישע הא כען אתרא די אנחנא יתבין תמן קדמך עק לנא : ניזיל כען עד ירדנא וניסב מתמן גבר כשורא חדא ונעביד לנא תמן אתרא למתב תמן ואמר איזילו : ואמר חד שרי כען ואזיל עם עבדך ואמר אנא אזיל : ואזל עמהון ואתו לירדנא וקצו אעיא : והוה חד מחי בשריתא ואשתליף ברזלא ונפל למיא וצוח ואמר בבעו ריבוני והוא משאל שאילתיה : ואמר נביא דיי אן נפל ואחזיה ית אתרא וקץ אעא ורמא לתמן וקפא ברזלא : ואמר טול לך ואושיט ידיה ונסביה :

ומלכא דארם הוה מגיח קרבא בישראל ואתמליך בעבדוהי למימר לאתר כסי וטמיר יהי בית מישרי : ושלח נביא דיי לות מלכא דישראל למימר אסתמר מלמיעבר אתרא הדין ארי תמן אנש ארם כמן :

רלבג

ויפקד בבית · אחשוב שהרצון בזה שגבר מנה בהיותו בבית סך המטבעות שים באלו ה החריטים כאלו תאמר סך הדיכרין או ה הסעלים או המעות או יהיה מענין פקרון ואם הוא מהקל ו והרצון בו שהפקידו בביתו או יהיה מענין פקידות והרצון בו ש שמנה שם איש או אנשים יקנו לו · בכסף ההוא בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות ולזה אמר לו אלישע העת לקחת את הכסף ו ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות : מאן גחזי · כתוב וקרי מאין והרצון בו מאין בא ואפשר כי אם לא היה משקר לו היה לוקח בחטא שחטא דרך אחרת כאלו תאמ' שישיב לו מה שלקח באופן שיתבאר ל לנעמן שלא היה מ מאלישע הדבר הזה אך גחזי עשאו מעצמו

חייתים ושרוים ר' רכין וסי' יברוחין דיוסף לבוש' רדעוא

וצרעת ל' ויחד ויחד צרעת ויחד ד' כרעת מוצת

שאול ב' כל הימים אשר חיה וכל בוגבר רכו'

אך מפני שכחש לו והוסיף בעונו לקח ממנו זאת הכקמה : לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו וגו' · ר"ל לא הלך ממני לבי שיעלם ממני מה שעשית כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך והוא נעמן כי בודאי אני יודע כל זה ולזה נתן עכמו על זה שתדבק בו צרעת נעמן ובזרעו לעולם ר"ל כל יתיחס או עד היוכל על דרך ועבדו לעולם : צר ממנו · ר"ל דחוק ממנו ודמה כי מפני זה סמך זה לדבר גחזי להעיר כי לרוע תכונת גחזי לא היו התלמידים רבים מאד אך כאשר נפרד גחזי מאלישע אז רבו התלמידים : ונעשה לנו שם מקום לשבת שם · ר"ל שיבנו מהקורות האלו בית או אהל במיעוטו מקצתם עמודים או יבנו הכותלים מאבן ויקרו הבית באלו הקורות : הואל נא ולך את עבדיך · אמר זה כדי שיהיה להם לעזר במתחדש להם שם : ויהי האחד מפיל את הקורה והברזל נפל את המי' · ר"ל שבעת הכותו בגרזן להפיל הקורה נפל הברזל מיד הגרזן ונפל במי הירדן וצעק ואמ' אהה אדני זה הגרזן לא היה שלי אך שאלתיהו מאח' : ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל · ר"ל שכבר חתך ותקנו במדה שיוכל להכנס בנקב הברזל ויהיה לו כמו יד והנה היה המופת הזה שכאשר השליכו שמה נכנס בנקב הברזל ונתקיים בו הברזל ולפי שכבר הודרם בדבר המופתים מצד העיון ומצד דברי רז"ל כמו שבארנו בספר מספר מלחמות י"י שלא יתחדש בהם דבר חדש כאילו תאמר עליית הברזל למעלה במים והוא ברזל או רדית העץ למטה במים והוא עץ בלתי ראוי שיצלול במים והנה הרצון באמרו וישלך שמה שכבר השליך שם העץ בכח כדי שירד מפני זאת התנועה ההכרחית והנה היה העץ בשיעור שהיה יכול לנכח קלותו כבדות הברזל ויציפהו עמו על המים ולזה הוצרך שיהיה העץ גדול ולא הספיק לו גודל יד הברזל להשליכו שם וחתך מפני זה עץ גדול אך המופת היה כמו שזכרנו היותו נכנס בנקב הברזל בהשליכו אותו במי' : אל מקו' פלוני אלמוני תחנותי · ר"ל שכבר היה חונה במקו' נעלם כדי שלא ישמר מלך ישר' מעבר שם ויקחהו והנה פלוני מענין פלוי שהוא דבר מכוסה ונעלם ואלמוני הוא ג"כ מענין החסתר וההעלם והוא נגזר מהאלמות כאלו יאמ' שלא ידובר בזה כלל כדי שלא יודע לאיש או אפשר על זה הענין בעצמו כי אלף אלמוני בזה המקום ישמש במקום עי"ן כמו עלמוני והוא ענין נעלם וכזה מצאנו הורות שמוש האותיות מזה הצד על זה הדרך : השמר מעבור המקום הזה כי שם ארם נחתים · ר"ל שתשמור מעבור במקום ההוא כי שם ארם נחתים שהיה בו מלך ארם ועבדיו כי שם ארם יורדים במורד אשר שם להחבא שלא תשמר מהם והנה באור נחתים יורדים וחונים תרגום וירד ונחת או יהיה מענין נחת ובשארה הת"יו במלת נחתך והרצון בו שהם עומדי' שם בנחת בדרך שיעלם היותם שם וכן היה שולח לו אלישע בכל מקום שהיו נסתרי' שם מלך ארם ועבדיו לתפשו ולבחון אם היה דבר הנביא אמת שלח שם מלך ישר' אל המקום ההוא אשר הזהירו מעבור שם ומצא אמתות דברי הנביא תמיד לא פעם א' לבד ולא ב' פעמים לבד אך בחן זה פעמים רבות בדרך שנודע למלך ארם כי מלך ישר' היה יודע המקום' אשר יתחבא שם :

וישלח

וישלח מלך ישראל · היה שולח ורואה אם אמת הוא׃ והזהירו · שהזהירו איש האלהי' מעבור שם׃ לא אחת ולא שתי' · עשה לו כך כי פעמי' רבות׃ על הדבר הזה׃ מי הוא המגלה סודו׃ איכה · היכן הוא׃ אסר אתנו · בעזרתנו׃ ויאמר הך נא וגו'. על הקללה לא הזכיר את השם אבל על הפקיחה הזכיר את השם על שתיהן על של כער ועל של גרוד׃

והזהירה · בה"א כמו אהלה׃ ונשמר שם · ונשמר משם כמו שהיה מזהירו הכתוב׃ לא אחת ולא שתים · לא פעם אחת לבדה ולא שתים לבדו אלא פעמים רבות וכמוהו והוא איש אחד לא גוע בעונו שפירושו לא גוע לבדו׃ ויסער · היה מסתער על זה הדבר מי היה מגלה מסתריו׃ איכה הוא · כמו אכה הוא וכן בענין אכה איכה

הלוא י"ו מלאים בסי' וסימ' נמסר לעיל בספרא חלק א' סימן כ"ב׃ אחד כה פתחין וסימ' ויכלו המים׃ והעלהו שם · כמעט שכב · ואחד עשר כוכבים · ואת אחד עשר ילדיו · שכם אחד · אל אחד מבניו · את אחד בהם · אחד עשר יום · ומת אחד בהם · והאיש מיכה · ותאבדנה האתונות · ויאמר דוד אל

וישלח מלך ישראל אל המקום אשר אמר לו איש האלהים והזהירה ונשמר שם לא אחת ולא שתים׃ ויסער לב מלך ארם על הדבר הזה ויקרא אל עבדיו ויאמר אליהם הלוא תגידו לי מי משלנו אל מלך ישראל׃ ויאמר אחד מעבדיו לוא אדני המלך כי אלישע הנביא אשר בישראל יגיד למלך ישראל את הדברים אשר תדבר בחדר משכבך׃ ויאמר לכו וראו איכה הוא ואשלח ואקחהו ויגד לו לאמר הנה בדתן׃ וישלח שמה סוסים ורכב וחיל כבד ויבאו לילה ויקפו על העיר׃ וישכם משרת איש האלהים לקום ויצא והנה חיל סובב את העיר וסוס ורכב ויאמר נערו אליו אהה אדני איכה נעשה׃ ויאמר אל תירא כי רבים אשר אתנו מאשר אותם׃ ויתפלל אלישע ויאמר יהוה פקח נא את עיניו ויראה ויפקח יהוה את עיני הנער וירא והנה ההר מלא סוסים ורכב אש סבבת אלישע׃ וירדו אליו ויתפלל אלישע אל יהוה ויאמר הך נא את הגוי הזה בסנורים ויכם בסנורים כדבר אלישע׃ ויאמר אלהם אלישע לא זה הדרך ולא זה העיר לכו אחרי ואוליכה אתכם אל האיש אשר תבקשון וילך אותם שמרונה׃ ויהי כבאם שמרון ויאמר אלישע יהוה פקח את עיני אלה ויראו ויפקח יהוה את עיניהם ויראו והנה בתוך שמרון׃ ויאמר מלך ישראל אל אלישע כראתו אותם האכה אכה אבי׃ ויאמר לא תכה האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מכה שים לחם ומים לפניהם ויאכלו וישתו וילכו אל אדניהם׃ ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו וישתו וישלחם וילכו אל אדניהם ולא יספו עוד גדודי ארם לבוא בארץ ישראל׃

ושלח מלכא דישראל לאתרא די אמר ליה נביא דיי ואזהריה ואסתמר תמן לא חדא זמנא ולא תרתין זמנין׃ ואסתער לבא דמלכא דארם על פתגמא הדין וקרא לעבדוהי ואמר להון הלא תחוון לי מאן מדילנא גלי רזי למלכא דישראל׃ ואמר חד מעבדוהי לא רבוני מלכא ארי אלישע נביא די בישראל יחוי למלכא דישראל ית פתגמיא די תמליל באידרון בית משכבך׃ ואמר איזילו וחזו איכא הוא ואשלח ואידבריניה ואתחואליה למימר הא ברותן׃ ושלח תמן סוסון ורתיכין ומשירין סגיאין ואתו בליליא ואקיפו על קרתא׃ ואקדים משומשניה דנביא דיי למיקם ונפק והא משירין אקיפא ית קרתא סוסון ורתיכין ואמר עולימיה ליה בבעו רבוני איכדין נעביד׃ ואמר לא תדחל ארי סגיאין דעמנא מדעמהון׃ וצלי אלישע ואמר יי גלי כען ית עינוהי ויחזי וגלא יי ית עיני רביא וחזא והא טורא מלי סוסון ורתיכין דאשתא סחרנות אלישע׃ ונחתו לותיה וצלי אלישע קדם יי ואמר מחי כען ית עמא הדין בשבריריא ומחנון בשבריריא כפתגמא דאלישע׃ ואמר להון אלישע לא דין אורחא ולא דא קרתא איתו בתרי ואוביל יתכון לות גברא די אתון בען ואוביל יתהון לשמרון׃ והוה כמיעלהון לשמרון ואמר אלישע יי גלי ית עיני אילין ויחזון וגלא יי ית עיניהון וחזו והא בגו שמרון׃ ואמר מלכא דישראל לאלישע כד חזא יתהון האיקטול איקטול רבי׃ ואמר לא תקטול הא דשבית בחרבך ובקשתך את קטיל שוי לחמא ומיא קדמיהון וייכלון וישתון ויזלון לרבוניהון׃ ואתקין להון שירו רבא ואכלו ושתיאו ושלחינון ואזלו לות רבוניהון ולא אוסיפו עוד משירית ארם למיעל בתחום ארעא דישראל׃

סנורים · חולי של סמוון רואה ואינו יודעמה הוא רואה׃ ולא זו העיר · שהכניא בתוכה ואמת אמר להם שכבר יצא מתוכה׃ האשר שבית וגו' · וכי דרכך להרוג אותם שאתה מביא שבייה ומשבית אותם׃ ויכרה · לשון תיקון סעודה׃ הדבונים

רלב"ג

ויסער לב מלך ארם · רוצה לומ' אחזהו סער ומבוכה על זה הענין לחשבו כי במשרתיו איש יגלה סתריו למלך ישראל׃ איכה הוא · איך הוא והרצון בו אם הוא בעיר בצורה וחיל רב עמו או איך הוא ענינו כי לפי מה שהוא בו אתחכם להבי' עליו חיל לתפשו · והנה החיל שם בלילה כדי שלא ישמע דבר זה איש ויקבוץ אנשים יותר עמו׃ סוסי' ורכב אש סביבו' אלישע · הנה אף ע"פ שלא נעזר איש בהם היה תועלת להראותם לנערו לשמרו מהפחד כדי שלא יצעק מפני הפחד ויהיה זה סבה שיתפחדו בני העיר כלם ויעזר פחדם אל מה שהיו רוצי' לעשות כי אז יכירו כי אלישע שם׃ וירדו אליו ויתפלל אלישע · ר"ל כי בעת שהיו יורדים אל איש לתפשו התפלל אלישע אל יי' שיכה אותם בסנורים בדרך שלא יראו היטב ובזה האופן נדמה להם שהעיר שהלכו שם לא היתה העיר שהיו מבקשים והיה אפשר זה לפי מחשבתם כי בליל' הלכו שם ויתכן שכבאם לאלישע שאו לו האם העיר שהם בה היא דותן וענם לא כי טעיתם בדרך ולא זו העיר אשר אלישע בה כי כבר הלך לעיר אחרת או הרצון בו ולא זו העיר היא דותן והביאור הראשון הוא יותר נכון׃ האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מכה · ר"ל הנה אלו שביתי והבאתי בכח גבורת השם יתברך ולמה תכה אותם האם תכה האנשים אשר תביאם בשבי בחרבך ובקשתך אין זה ראוי וכל שכן שאין ראוי זה באשר שבה אותם השם׃ ויכרה להם כרה גדולה · ר"ל שעשה להם סעודה גדולה׃ ולא יספו עוד גדודי ארם · ר"ל שלא יספו עוד לבא שם בזה האופן שהיו באים בתחילה בהעלם כי יראו מאשר ראו מהמכה אך כשרצו להלחם בישראל אסף מלך ארם כל מחנהו ולא שלח שם כמו שהיה שולח בתחלה׃ ויעל

סכינת ל' כתי' כן בכבי' ובכתו' וכל אורית' כתו' כן כת"ב

זה י' ל' מהון בתי' ניו

כאלס ל' ותס' ותר של וישתעם

תכת ה' בסגול וסי' עבראה בחוטרא לא תתיעמין בעברה יי' תתי

תרעה אלא שהוא קמוץ וזה בחולם׃ סביבות אלישע · והלא אלישע בעיר היה והסוסי' ורכב אש חוץ לעיר בהר אלא הראה לו לנער כן שהיו סביבות אלישע והראה לו הש"י כן לחזק לבו שלא יפחד׃ בסנורים · בכ"ף׃ כראותו׃ בכ"ף׃ האשר שבית · מה דין יש לך בהם שתכה אותם וכי אתה שבית אותם בחרבך ובקשתך׃ ויכרה להם · תקן להם מאכל גדול וכן יכרו עליו חברי' את כי ויכרה יוצא לשלישי ויכרו יוצא לשני׃ ולא יספו עוד · אינו אומר עוד לעולם שהרי אומר ויהי אחרי כן ויקבוץ בן הדד אלא פירו' עוד באותו הזמן וכן ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו ונאמר בירמיה וחיל פרעה יוצא ממצרי' וישמעו הכשדים וכן לא תוסיפו עוד לעלות וכן ושמו לא יזכר עוד רוצה לומר כל זמן שהיה בו׃
ראם

מסרה
אבנר · אחד הרקי' · עד אחד לא נעדר · בכל אשר התהלכתי · וחברו שפטי דד"ה · כנפש אחד · יהי נא דבריך · ויאמ' אח' מעבדיו · ואיך תשיב את פני · וחברו · הנדברים בך · ולנשיא מזה · ושר מלכות פרס׃ זה י' ח' כתיב ה' וקרינן ו' וב' כתיב וי"ו וסימ' ל' לשחוק אמרתי מהולל · אין טוב באדם שיאכל ושתה · וגם זה רעה חולה הכל עמת שבא · גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עשר · כל זה נסיתי בחכמה · גם זה ראיתי חכמה תחת השמש · ויאמר להם אלישע לא זה הדרך תנינא דפסו' · מדבר אלי זה הלישכה · ישוכו לא על היו · אם ישמרו בניך בריתי · ב' בתראי כתיב זו בוי"ו׃ ויראו ג' בקריא' וסימ' פקח את עיני אלה ויראו · יראו צדיקים ויראו · ויראו שנאי ויבשו׃ מכה ה' בסגול בקריאה וסימ' בלשון תרגום עבראה בחוטרא לא תלקי עממין בעברה יי' מחי · ופירוש' נמסר בסדר שמות׃ ולא יספו ד' בקריא' וסימ' ולא יספו עוד להלחם · ולא יספו לשאת ראשם · ויתקע יואב בשופר · ולא יספו עוד גדודי ארם׃

רדק

ראש חמור · כשמעו כי הבהמות הטמאות והסקנים היו אוכלים מפני הרעב וכן תי׳ רישא דחמרא ו״ת כמו מעשר החמר והוא רחוק : חריונים · כן כתיב וקרי דביונים ופי׳ צואת יונים והכתוב אומר מה שיוצא מאחור היונים והקרי לשון כקייה יותר מה שזב מן היונים ותרגום זוב דוב וכת״י רז״ל מפקת יוניא והיו מבערי׳ אש בצואת היונים כי לא היו להם עצים כי מפני המצור לא היו יכולים לצאת מן העיר לחטוב עצי בער וא״א ז״ל פי׳ דביוני׳ מה שבזפק היוני׳ שהיוני׳ היו יוצאים ואוכלים התבואה ונכנסים לעיר והיו אנשי העיר לוקחים מה ש שבזפק היונים ואוכלים כי מפני המצור היה הרעב : ותחביא את בנה · שתאכלנו לבד׳ או רחמה עליו להחיותו : מבית · מבפנים : אם יעמוד ראש אלישע · שהיה עליו לבקש רחמי׳ ואיננו מבקש : וישלח איש · המלך שלח איש מלפניו להסיר את ראש אלישע : בטרם · חס׳ ו׳ו והיא יתיר׳ במלת והוא אמר וכן ענין הפסו׳ המלך שלח איש מלפניו לאלישע ובטרם יבא המלאך אליו הוא אמר אל הזקנים כי המלך שולח איש ל להסיר את ראשו כי נאמר לו ב ברוח הנבואה : הראית׳ ברגם הה״ים וכן הראית׳ אשר נחר בו יי׳ : בן המרצח · בן אחאב שרצח נבות כן הו׳ רוצה לרצחני : הלא קול · תשמעו קול רגלי אדוניו שיבא אחריו : ויאמר · המלך הבא אחרי המלאך אמר הנה זאת הרעה מאת יי׳ עד ש שאוכלות הנשים בשר בניהם : מה אוחיל לי״י עוד · כלומר מה אקוה לי״י עוד ומה אקוה לו מה יועילני אחרי זאת הרעה ויונתן תרגם מה אצלי תרגם אוחיל כמו אחלה : אשר למלך נשען על ידו ידרך קצרה ופי׳ השליט אשר למלך שהיה נשען על ידו :

ארובות

חמן ג׳ בקריא׳ וסימ׳ המן העץ · המן הסלע הזה · המן הגרן · מלפניו ח׳ וסימ׳ וצרעת נעמן תדבק · ואלישע ישב בביתו · וחלו מלפניו כל הארץ דדה · והאלהים עשה שיראו · אשר יראו מלפניו · אם על המלך טוב יצא · ואת פתשגן כתב הדת · וזרעות השטף ישטפו מלפניו וישברו :

ויהי אחרי כן ויקבץ בן הדד מלך
ל׳ ארם את כל מחנהו ויעל ויצר על
שמרון : ויהי רעב גדול בשמרון
ל׳ והנה צרים עליה עד היות ראש
חמור בשמנים כסף ורבע הקב
דביונים ת׳ כ״כ חריונים בחמשה כסף : ויהי מלך
ישראל עבר על החמה ואשה צעקה
אליו לאמר הושיעה אדני המלך :
ל׳ ותם׳ יוד ויאמר אל יושעך יהוה מאין
ל׳ אושיעך המן הגרן או מן היקב :
ויאמר לה המלך מה לך ותאמר
האשה הזאת אמרה אלי תני את
ג׳ ל׳ בנך ונאכלנו היום ואת בני נאכל
ל׳ מחר : ונבשל את בני ונאכלהו
ג׳ ואמר אליה ביום האחר תני את בנך
ג׳ חס׳ ונאכלנו ותחבא את בנה : ויהי
כשמע המלך את דברי האשה
ויקרע את בגדיו והוא עבר על
כ׳ סיפ׳ חס׳ במ״כ החמה וירא העם והנה השק על
בשרו מבית : ויאמר כה יעשה
ת׳ כ״כ לי אלהים וכה יוסף אם יעמד ראש
אלישע בן שפט עליו היום :
אית בכפו׳ אל ואלישע ישב בביתו והזקנים ישבים
ח׳ אתו וישלח איש מלפניו בטרם
ל׳ יבא המלאך אליו והוא אמר אל
ג׳ הזקנים הראיתם כי שלח בן
ל׳ המרצח הזה להסיר את ראשי ראו
ו׳ חס׳ כבא המלאך סגרו הדלת ולחצתם
י״ז מ״ל בסיפ׳ אתו בדלת הלוא קול רגלי אדניו
אחריו : עודנו מדבר עמם והנה
המלאך ירד אליו ויאמר הנה זאת
ג׳ ומ״ל הרעה מאת יהוה מה אוחיל ליהוה
עוד : ויאמר אלישע ז
כסת שמעו דבר יהוה כה אמר יהוה כעת
מחר סאה סלת בשקל וסאתים
שערים בשקל בשער שמרון :
ויען השליש אשר למלך נשען
על ידו את איש האלהים ויאמר

והות בתר כן וכנש בר הדד
מלכא דארם ית כל משריתיה
וסליק וצר על שמרון : והוה
כפנא רבא בשמרון והא צירין
עלה עד דהוה רישא דחמרא
מיזדבן בתמנן כסף ורבעת קבא
דזבל מפקת יוניא בחמשא סלעין
דכסף : והוה מלכא דישראל עבר
על שורא ואתתא קבלא קדמוהי
למימר פריק רבוני מלכא : ואמר
לא יפרקינך יי מנן איפרקינך
המן אידרא או מן מעצרתא :
ואמר לה מלכא מה ליך ואמרת
אתתא הדא אמרת ליהבי ית
בריך ונכליניה יומא דין וית ברי
ניכול מחר : ובשילנא ית ברי
ואכלנוהי ואמרית לה ביומא
אוחרנא הבי ית בריך וניכליניה
ואטמרת ית ברה : והוה כד שמע
מלכא ית פתגמי אתתא ובזע ית
לבושוהי והוא עבר על שורא
וחזא עמא והא סקא אסיר על
ביסריה מלגיו : ואמר כדין יעביד
לי יי וכדין יוסיף אם יתקיים רישא
דאלישע בר שפט עלוהי יומא
דין : ואלישע יתיב בביתיה וסביא
יתבין עמיה ושלח גברא קדמוהי
עד לא ייתי איזגדא לותיה והוא
אמר לסביא התחזיתון ארי שלח
בר קטולא הדין לאעדאה ית
רישי חזו יכמיתי איזגדא אחודו
דשא ותדחקון יתיה בדשא הלא
קל ריגלי רבוניה בתרוהי : עד
דהוא ממליל עמהון והא איזגדא
נחית לותיה ואמר הא דא בישתא
מן קדם יי מה אצלי קדם יי עוד :
ואמר אלישע קבילו
פתגמא דיי כדנן אמר יי כעידנא
הדין מחר סאה סולתא בסלעא
וסאתן סעורין בסלעא בתרע
דשומרון : ואתיב גברא דמלכא
דסמי׳ על ידוהי ית נביאדיי ואמר

רשי

הדביונים · זבל הזב מן היונים שהושיעה המלך · כשבור שמולת מזונותי׳ ותחביא את בנה · מתורצה לאוכלו לבד׳ : וירא העם · דרך הקרע את השק תחת בגדיו : אם יעמד ראש אלישע · שהיכולת בידו לבקש רחמים : וישלח איש מלפניו · המלך שלח להורגו ובטרם יבא אותו המלאך אל אלישע והוא נגלה לו ברוח הקדש ואמר אל הזקנים והנה ה המלאך יורד אליו ו והמלך אחריו : ויאמ׳ המלך הנה זאת הרע׳ מאת יי׳ · זאת אחת מן הקללות שקלל על ידי משה ואכלת פרי בטנך במצור ובמצוק וגו׳ : מה אוחיל ליי׳ עוד · להוסי׳ לא יועיל :

וארבעה

רלבג

ויעל ויצר על שמרון · ר״ל שבנה עליה מצור בדרך שלא יוכל איש לצאת מן העיר וידמ׳ שכבר שם במצור גם כן עירו׳ רבות מישרא׳ והיו משחיתים יבול כל הארץ בדרך שהיה הרעב כבר בארץ וזהו מה שאמר אלישע ל לשונמית כי קרא יי׳ לרעב וגם בא על הארץ שבע שנים ואפשר שנתקבצו ברעב שנות אחרות כאילו תאמר חסרון התבואות וידמה שזמן המצור ארוך מאד ולזה הגיע הענין בשמרון מחוזק הרעב שהיה שם ראש חמור שוה שמני׳ כסף והיו אוכלים אותו מפני הרעב כי התור׳ אמרה וחי בהם ולא שימות בהם : ורובע הקב חריונים · פי׳ בו צואת יונים כי שיא יוצאת מאחוריהם וכמוהו לאכול את ח חוריהם ולא אשער מה היה השתמשותם ברעב בצואת יונים ואפש׳ כי לרוב השחתם האויבים יבול הארץ היו גרגירי הזרעים נמצאים מאד בחוץ והיו היונים אוכלים מהם לשובע ומרוב אכלם מהם היו כ נמצאו׳ מהזרעי׳ ההם קצת בצואתם כי לא יוכלו לעכל כל הכמות ההוא : אל יושיעך יי׳ · ר״ל הנה יי׳ הוא אשר איננו מושיעך כי הוא הביא לנו הרעב החזק הזה אבל אני אין לי אשם במה שלא אושיעך : המן הגורן או מן היקב · והנה אמר זה לפי שלא היו יכולים לאסוף להם תבואת גרן ותבואת יקב : ותחביא את בנה · ר״ל למלטו שלא יאכלוהו כי אולי תהיה לה הצלה ממקום אחר : אם יעמוד ראש אלישע בן שפט עליו היום · ידמה כי אלישע בהוכיחו אותו אמר לו שיהיה רעב ולא הגיד לו שיהיה שבע שנים לבד כמו שאמר אליהו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי ולא הגיד לו גם כן שיסור בשנה השלישית ולזה כעס המלך עליו ואמר להמיתו מפני ראותו כי כבר הגיע מחוזק הרעב אל שהיו אוכלים בשר בניהם : בן המרצח הזה · קרא בן אחאב בן המרצח כי הוא הסכים בהריגת נבות ובהריגת נביאי יי׳ על יד איזבל : והנה המלאך יורד אליו ויאמר הנה זאת הרעה מאת יי׳ מה אוחיל ליי׳ עוד · ידמה שהמלאך היורד אליו אמר לאלישע כי הוא בא להרגו על דבר הרעב במצות המלך ואמר לו אלישע כי לא זו הדרך להמלט מהרעב אלא עד שיתפללו לשי׳ וענה המלאך כי אחר שזאת הרעה מאת יי׳ לשוא יתפלל אליו עוד ואחשב כי התפלה לבד תועיל להציל מהרע שיעשהו אחר לא מהרעה שיעשה הש״י בעצמה ולזה ענה אלישע כי השם יצילם מהרע ההוא עד שבעת מחר ימכר בשער שמרון סאה סולת בשקל וסאתים שעורים בשקל ואפשר שיהיה הרצון בזה שכבר אמר המלאך שבא להמית אלישע כמו מתחרט על שבא להרגו הנה זאת הרעה בא לנו מאת יי׳ על חטאתינו מה אחכה עוד ואקוה לעזרתו חיל ונרבה על הצרה הזאת בעבור שיפעם עליו השם והוא אמרו מה אוחיל : השליש אשר למלך נשען על ידו · רוצה לומר בעת שהיה המלך נשען על ידו בדרך שמסמך המלך דבריו כאמרו מכחיים כבואת אלישע שזה לא יהיה כמו שלא יתכן שיעשה השם ארובות בשמים :

ויאמר ג׳ בכפו׳ איש בתון ויאמר ויאמר

וארבעה

רשי

וארבעה אנשים. גחזי ובניו: פתח השער. כמו שנאמר בדד ישב מחוץ למחנה מושבו: השמיע את מחנה ארם. כדמה להם כאילו שומעין: ומצאנו עון. מתחייבין אנו למלכות: כאשר המה. כמו שהיו מלאים מתחלתם לא הוציאו מה שבתוכם: כי רעבים אנחנו. ותאבים לבאת אל השלל ואל המזון: אשר

רדק

ארובות בשמים. להמטיר או בדרך הפלגה להוריד חטים ושעורי' על דרך וירד' המן ותרגם יונתן אילו יי' פתח כוון ומחית טובא מן שמיא: הנכה. בה"א כמו הנכבת עמכה והדומי' להם: וארבעה אנשי. ארז"ל כי אלה הארבעה היו גחזי וג' בניו: פתח השער. כמו שדרך המצורעי' להיות חוץ לעיר כמו שכתו' מחוץ למחנה מושבו: עד מתנו. עד אשר מתנו: ונפלה. כמו אל הכשדי' אתה נופל: השמיע את מחנה ארם. לפני בא המצורעי' באותו לילה כי אם כמו מאתמול ביום ההוא היו רואים ישר' וכן אומר ויקומו בנשף תכף כששמעו הקול נכנס פחד גדול בלבם ונסו: וינוסו אל נפשם. להציל נפש' לא חסו על הממון ואפילו הסוסי' לא אסרו לרכוב עליהם: לא כן. לא טוב כתרגומו לא כשר מה דאנחנא עבדין: מחשים. שותקים מלבשר: וחכינו עד אור הבקר. אם נחכה עד אור הבקר מלבשר מ מצאנו עון בזה: עון. מלא בשני ווי"ן: אל שוער העיר ויגידו להם. שוער דרך כלל כמו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו או פירו' קראו ל שוער אחד מן השוערים וקמו כולם והגידו להם זה ה הדבר: הסוס אסור והחמור אסור. דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ופירושו שהיו אסורי' על אבוסיהם: ויקרא השוערים. שוער העיר קרא אל שוערי בית המלך והם הגידו בית המלך פ פנימ: להחבה. בה"א: בהשדה. כתו' בה"א הידיעה כמשפ' כמו להנגיד אשר בא עליו והדומים לו וקרי בשדה בלא ה"א הידיעה כמנהג ברוב להקל: ככל

מסרה

עשה בב פתחין וסימ' ועשה חסד לאלפים. עשה משפט יתום' והוה כי המצאון אתו. ויען השליש אשר. וחכרו ויען השליש את איש האלהים. למען ירשו את. מה תחשבון אל יי'. הנני עשה את כל. שאלו מיי' מטר' ועשותם רשעים. והיו לי אמר יי' ליום. וימלך דוד על כל. מגדיל ישועות מלכו. דום ליי'

רלבג

וארבעה אנשים היו מצורעי' פתח השער. לפי שהיו מוכרחים לעמוד מחוץ למחנה והיה שם מקום להם תוך שער העיר סמוך לפתח השער: ויקומו וינוסו בנשף. רוצה לומר כי בלילה שמעו הקולות אשר השמיע' השם יתברך על דרך המופת ובלילה ההוא נסו תכף ומרוב פחד' עזבו סוסיה' וחמוריה' וברחו ברגליהם: לא כן אנחנו עושים. ר"ל אין אנחנו עושי' דבר ראוי היום הזה הוא יום ראוי לבשר ואם אנחנו שותקי' וממתין עד אור הבקר ידעו זה ישראל וימצאנו ע עונש על אשר לא ב בשרנו הבשור' הזאת והנה אז היה עדיין לילה: ויקרא השוערי'. רוצה לומר ששוער העיר קרא השוערים אשר שומרים שער ה המלך: הנה

הנה יהוה עשה ארבות בשמים היהיה הדבר הזה ויאמר הנכה ראה בעיניך ומשם לא תאכל:

וארבעה אנשים היו מצרעים פתח השער ויאמרו איש אל רעהו מה אנחנו ישבים פה עד מתנו: אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם ואם ישבנו פה ומתנו ועתה לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחינו נחיה ואם ימיתנו ומתנו: ויקמו בנשף לבוא אל מחנה ארם ויבאו עד קצה מחנה ארם והנה אין שם איש: ואדני השמיע את מחנה ארם קול רכב וקול סוס קול חיל גדול ויאמרו איש אל אחיו הנה שכר עלינו מלך ישראל את מלכי החתים ואת מלכי מצרים לבוא עלינו: ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את אהליהם ואת סוסיהם ואת חמריהם המחנה כאשר היא וינסו אל נפשם: ויבאו המצרעים האלה עד קצה המחנה ויבאו אל אהל אחד ויאכלו וישתו וישאו משם כסף וזהב ובגדים וילכו ויטמנו וישבו ויבאו אל אהל אחר וישאו משם וילכו ויטמנו: ויאמרו איש אל רעהו לא כן אנחנו עשים היום הזה יום בשרה הוא ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר ומצאנו עוון ועתה לכו ונבאה ונגידה בית המלך: ויבאו ויקראו אל שער העיר ויגידו להם לאמר באנו אל מחנה ארם והנה אין שם איש וקול אדם כי אם הסוס אסור והחמור אסור ואהלים כאשר המה: ויקרא השערים ויגידו בית המלך פנימה: ויקם המלך לילה ויאמר אל עבדיו אגידה נא לכם את אשר עשו לנו ארם ידעו כי רעבים אנחנו ויצאו מן המחנה להחבה בהשדה לאמר כי יצאו מן העיר ונתפשם חיים ואל העיר נבא:

ל' רסמי' · ל' · ה' ול פתח · ל' · ל' · ל' ה' ר' תמן · ג' כתי' כן סבחו' לריכי ירין · ה' · ט' מ' · ה' מ' · ל' · ל' · כ' ותס' ובכתי' · ב' ותס' · יט · ג' מס' · ר'· ל' · ר' מ' ל'· ג' תר חס' · ל' רסמי' · ב' · ה' · ג' כתי' ה' א · בשדה · יד ה' · ג' חס'

אילו יי' פתח כוין ומחית טובא מן שמיא היהי פיתגמא הדין ואמר הא את חזי בעינך ומתמן לא תיכול:

וארבעה גברין הוו סגירין יתבין במעלנא דתרעא ואמרו גבר לחבריה מה אנחנא יתבין כא עד דנמות: אם נימר ניעול לקרתא וכפנא בקרתא ונמות תמן ואם ניתיב הכא ונמות וכען איתו ונשתמע למשירית ארם אם יחיוננא וניחי ואם יקטלוננא ונתקטיל: וקמו בקבלא למיעל למשירית ארם ואתו עד סיפי משרית ארם והא לית תמן אנש: ומן קדם יי' אשתמע למשרית ארם קל רתיכין וקל סוסון קל משיריין סגיאן ואמרו גבר לחבריה הא אגר עלנא מלכא דישראל ית מלכי חתאי וית מלכי מצראי ל למיתי עלנא: וקמו ועריקו בקבלא ושבקו ית משכניהון וית סוסותהון וית חמריהון במשריתא כמא דהיא ועריקו לשיזבא נפשהון: ואתו סגיריא האילין עד סייפי משריתא ועלו למשכנא חד ואכלו ושתיאו ונסיבו מתמן כספא ודהב ולבושין ואזלו ואטמרו ותבו ועלו למשכנא אוחרנא ונסיבו מתמן ואזלו ואטמרו: ואמרו גבר לחבריה לא כשר מה דאנחנא עבדין יומא הדין יום בסורא הוא ואילו אנחנא שתקין ומורכין עד ניהור צפרא ויערעיננא חובא וכען איתו ונתמטי ונחוי בית מלכא: ואתו וקרו לנטרי תרע קרתא וחויאו להון למימר אתינא למשרית ארם והא לית תמן גבר וקל אנש אלהין סוסון אסירין וחמרין אסירין ו ומשכנין כמא דאינון: וקרא נטרי תרעא וחויאו בית מלכא לגיו: וקם מלכא בליליא ואמר לעבדוהי אחוי כען לכון ית דעבדו לנא אנש ארם ידעין ארי כפנין אנחנא ונפקו מן משריתא לאטמרא בחקלא למימר אם יפקון מן קרתא ונחודונון כד חיין ולקרתא ניעול:

מסרה

והתחולל לו. שכחו אל מושיע. עושה מלאכיו רוחות' עשה משפט לעשוקים. עשה שמים וארץ. אשר חטא עשה רע' והסגנים לא ידעו אנה. הבונים בחומה והבטאים. ואשלחה אליהם מלאכים. וכל העושה דכוו' פתחין במ"א וסימ' וימרד בו' לשלח מלאכיו: החתים ה' בקרי' וסי' נמסר בספר שפטים סימן א': וינוסו ד' מלאים בקריא' וסי' ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את. ובני עמון ראו דדברי הימים. ושלפניו ויגש יואב. וינוסו בני ישראל מפני יהודה דדברי הימים: בשרה ג' חס' בקרי' וסי' ולכה אין בשרה. אשר חשב לתתי לו בשרה. היום הזה יום בשרה הוא: עון ד' מלאים בלישנהון בקריאה וסימניהון העבר נא את עוון עבדיך דדברי הימים. עד אור הבקר ומצאנו עוון' הן בעוון חוללתי ובחטא. ועונותיו ילכדונו את הרשע: פנימה ה' וסימ' נמסר בסדר שמיני ובספר חלק א' סימן ו':

רדק

ככל המון ישראל אשר נשארו בה · כתב ההמון על הידיעה בסמיכות כמו העם המלחמה הארון הברית והדומים להם וקרי בלא הא הידיעה כמנהג ברוב ופי׳ הפסוק כן הוא הנם ככל המון ישראל פירוש הסוסים כחושים ורעים ככל המון ישראל שנשארו בשמרון שהם כחושים מהרעב ואם תאמר היאך לא נשארו כי אם חמשה סוסים בשמרון הנם ככל המון ישראל אשר תמו כמו שתמו האנשים כן תמו הסוסים כן פירש אדוני אבי ז״ל ויונתן תרגם ואם יבדון הא אינון ככל המונא דישראל דספו: ככל המון ישראל. בכף: ויקחו שני רכב סוסים · והלא אמר חמשת סוסים והיאך אמר שלא לקחו אלא שנים כי פירוש שני רכב סוסים שנים סוסים ורוכבים עליהם וכת״י תרין רכבי סוסוון אלא מן החמשה שאמרו בחרו השני׳ הטובי׳ שבהם: בהחפזם. הכתוב הוא עם הא ויהיה מבנין נפעל אם ההא נקודה בצרי והקרי הוא בלא הא מן הקל: ויהי כדבר · לפי שאמר כאשר דבר איש האלהים ספר היאך היו הדברים הע״פ שכבר כתב למעלה השיב עוד הדברים הנה על המעשה: אתי וביתך · היו״ד בכתב נוספת כמו יודין רבות כמו שכתב׳ למעלה: שבע שנים · בדברי רז״ל אותן שבע שני׳ אכלו שנה ראשונה מה שבבתי׳ שניה מה שבשדות שלישי׳ בשר בהמה טהורה רביעית בשר בהמה טמאה חמשית בשר שקצים ורמשים ששית בשר בניהם ובנותיהם שביעי׳ בשר זרועותיה׳ לקיים מה שנא׳ איש בשר זרועו יאכלו: לצעוק אל המלך · יש מרז״ל שלמדו מזה הפסוק כי יש חזקה לבורח כיון שהיתה צריכ׳ למלך להחזיר השדה והתבואות שמע נינה כי אותם שהחזיקו היו להם דין חזקה: אל ביתה ואל שדה · כמו על וכמוהו רבים אל במקום על וכן הוא הבא אחר זה צעקה אל המלך על ביתה ועל שדה: סרים

רשי

אשר נשארו בה · בתוך העיר שלא מתו ברעב: הנם ככל המון ישראל אשר נשארו בה · אם יאמרו משוככים הם שלא יהרגם אדם הרי הנם בעיר הזאת בסכנת הרעב כשאר כל המון ישראל אשר נשאר בה ואם ימותו הנם ככל המון ישראל אשר תמו ברעב: בחפזם · במהרם לנוס: אשר נשען על ידו · אתמול כשבא לבית אלישע ואלישע דבר לו האשה זה שבע שני׳: כי קרא יי׳ לרעב · הוא הרעב אשר היה בימי יואל בן פתואל: אל ביתה ואל שדה · שהחזיקו בה גזלנים: ויבא

ויקחו ז׳ רפין בקרי׳ וסי׳ ויקחו לי תרומה מאת כל איש · בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש · ואתה תצוה את בני ישראל · וחכרו צו את בני ישראל · ויקחו אליך פרה אדמה תמימה · ויקחו נא חמשה מן הסוסים: והנה כל הדסמ׳ וסי׳ מדוע גנבוך אחינו · והנה כל הדרך מלאה בגדים · ותנה כל הנשים · והנה כל הבי׳ · ההדסים:

ויען אחד מעבדיו ויאמר ויקחו־נא חמשה מן־הסוסים הנשארים אשר נשארו־בה הנם ככל־ההמון ישראל אשר נשארו־בה הנם ככל־המון ישראל אשר־תמו ונשלחה ונראה: ויקחו שני רכב סוסים וישלח המלך אחרי מחנה־ארם לאמר לכו וראו: וילכו אחריהם עד־הירדן והנה כל־הדרך מלאה בגדים וכלים אשר־השליכו ארם בהחפזם וישבו המלאכים ויגדו למלך: ויצא העם ויבזו את מחנה ארם ויהי סאה־סלת בשקל וסאתים שערים בשקל כדבר יהוה: והמלך הפקיד את־השליש אשר־נשען על־ידו על־השער וירמסהו העם בשער וימת כאשר דבר איש האלהים אשר דבר ברדת המלך אליו: ויהי כדבר איש האלהים אל־המלך לאמר סאתים שערים בשקל וסאה־סלת בשקל יהיה כעת מחר בשער שמרון: ויען השליש את־איש האלהים ויאמר והנה יהוה עשה ארבות בשמים היהיה כדבר הזה ויאמר הנך ראה בעיניך ומשם לא תאכל: ויהי־לו כן וירמסו אתו העם בשער וימת:

ח ואלישע דבר אל־האשה אשר־החיה את־בנה לאמר קומי ולכי אתי וביתך וגורי באשר תגורי כי־קרא יהוה לרעב וגם־בא אל־הארץ שבע שנים: ותקם האשה ותעש כדבר איש האלהים ותלך היא וביתה ותגר בארץ־פלשתים שבע שנים: ויהי מקצה שבע שנים ותשב האשה מארץ פלשתים ותצא לצעק אל־המלך אל־ביתה ואל־שדה: והמלך מדבר אל־גחזי נער איש האלהים לאמר ספרה־נא לי את כל־הגדלות אשר־עשה אלישע:

ואתיב חד מעבדוהי ואמ׳ וידברון כען חמשא מן סוסותא מן שארא דאשתארו בה הא אינון ככל המונא דישראל דאשתארו בה אם יבדון הא אינון ככל המונא דישראל דספו ונשלח ונחזי: ודברו תרין רכבי סוסין ושלח מלכא בתר משרית ארם למימר איזילו וחזו: ואזלו בתריהון עד ירדנא והא כל אורחא מליא לבושין ומנין דרמו אינש ארם באתבהלותהון למערק ותבו איזגדיא וחויאו למלכא: ונפק עמא ובזו ית משרית ארם והוה סאה סולת בסלעא וסאתן סערין בסלעא כפתגמא דיי: ומלכא מני ית גברא דסמיך על ידוהי על תרעא ודשוהי עמא בתרעא ומית כמא דמליל נביא דיי דמליל כד נחת מלכא לותיה: והוה כד מליל נביא דיי עם מלכא למימר סאתן סערין בסילעא וסאה סולתא בסילעא יהי כעידנא הדין מחר בתרעא דשמרון: ואתיב גברא ית נביא דיי ואמר ואילו יי פתח כוין ומחית טובא מן שמיא היהי כפתגמא הדין ואמר הא את חזי בעינך ומתמן לא תיכול: והוה ליה כן ודשו יתיה עמא בתרעא ומית:

ואלישע מליל עם איתתא דאחיי ית ברה למימר קומי ואיזילי את ואנש ביתך ודירי באתר דכשר למידר ארי זמין יי כפנא ואף עתיד למיתי על ארעא שבע שנין: וקמת איתתא ועבדת כפיתגמא דנביא דיי ואזלת היא ואנש ביתה ואתותבת בארעא פלשתאי שבע שנין: והות מסוף שבע שנין ותבת איתתא מארעא פלשתאי ונפקת למיקבל קדם מלכא על ביתה ועל חקלה: ומלכא מליל עם גחזי תלמידא דנביא דיי למימר אשתעי כען לי ית כל רברבתא דעבד אלישע:

רלבג

הנם ככל המון ישר׳ · הנה ההמון כתוב והמון קרי והכל ענין אחד והרצון בכתוב ההמון המון ישראל כמו והנבואה עודד הנביא והרצון בזה אם ימלטו הנם ככל המון יש אשר נשארו בה בעיר ואין בזה נזק ואם יספרו הנם ככל המון ישרא׳ אשר תמו ולא יוכר ההפסד הזה ביחס אל כל מה שנפסד מפני הרעב והנה לא הסכימו ל לשלוח כי אם שני רכב סוסים כי די בהם לעמוד על אמתת זה: אשר השליכו ארם בחפזם · ר״ל מפני היותם נחפזי׳ ללכת: והמלך הפקיד את השליש · ר״ל שכבר הפקידו לאנשים ש שישמרוהו שם באופן שבעבור העם שם ירמסוהו בעבור מה שדבר כנגד הנביא: ותבא לצעק אל המלך אל ביתה ואל שדה · ר״ל שהחזיקו בהם אנשי׳ והיתה מבקשת קרקעותיה ופירותיה מיום נסעה: ויאל

על ית כסו על על ותלת ביניתון

ויאמר ג׳ פסוקים ויאמר ויאמר

ג׳ פסוקים ויאמר ויאמר קדמא בפתח ובתרא בסגול וסימ׳ ויוסף עוד לדבר · ויען השליש · וחכרו: אתיה כתיב יו״ד וסימ׳ נמסר לעיל בסיפר׳ חלק ב׳ סימן ד׳: ויהי מקצה ה׳ וסי׳ שלשה ימים ויעברו · אחר אשר כרתו · ויהי מקצה עשרים שנה דמלכים · ותשב האשה מארץ פלשתים · שבעת ימים ויהי דבר: גדאי ד׳ חס׳ וס׳ לעיל בסיפרא חלק ב׳ סימן ד׳:

ויבא אלישע דמשק. להחזיר את גחזי בתשובה: חיה תחיה. כלפי חזאל אמר שיהיה תחתת בן הדד למלכות: ויעמד את פניו. פניו של נער שהיה מבקש לבכות העמידם שלא יבכה בימי חזאל וישם לבו לעמוד ולהתאפק: עד בוש. כמו עד בושש ולא יכול להתאפק ויבך: תרטש. לשון ביקוע המעים ואב לכולן וקטנתות עוללים תרטשנה:

סריס אחד. כתרגו' גוזה חד והוא סריס כמשמעו שנכרתו ביציו ואע"פ שהמעשה הזה אסור בישראל היו להם למלכי ישראל סריסים שהיו לוקחים אותם מן הגוים או שהיו סריסים מחמת חולי והם בבתי המלכים כדי לעמוד בפני הנשים כמו שכתוב סריס המלך שומר הנשים: מיום עזבה. מקור העי"ן נקרא בקמץ הטף והה"א רפה ומשפטה במפיק:

לאשה ה' בקריאה וסי' מה זאת עשית. ויאמר הכהן לאשה יתן. ותישר בעיני שמשון. וישלח דוד וידבר לאשה. וישאל המלך לאשה: חזהאל ה' מלאים כהא במצעות תיבותא בקריאה וסימ' ויאמר המלך אל

ויהי הוא מספר למלך את אשר החיה את המת והנה האשה אשר החיה את בנה צעקת אל המלך על ביתה ועל שדה ויאמר גחזי אדני המלך זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע: וישאל המלך לאשה ותספר לו ויתן לה המלך סריס אחד לאמר השיב את כל אשר לה ואת כל תבואת השדה מיום עזבה את הארץ ועד עתה: ויבא אלישע דמשק ובן הדד מלך ארם חלה ויגד לו לאמר בא איש האלהים עד הנה: ויאמר המלך אל חזהאל קח בידך מנחה ולך לקראת איש האלהים ודרשת את יהוה מאותו לאמר האחיה מחלי זה: וילך חזאל לקראתו ויקח מנחה בידו וכל טוב דמשק משא ארבעים גמל ויבא ויעמד לפניו ויאמר בנך בן הדד מלך ארם שלחני אליך לאמר האחיה מחלי זה: ויאמר אליו אלישע לך אמר לא חיה תחיה והראני יהוה כי מות ימות: ויעמד את פניו וישם עד בש ויבך איש האלהים: ויאמר חזאל מדוע אדני בכה ויאמר כי ידעתי את אשר תעשה לבני ישראל רעה מבצריהם תשלח באש ובחריהם בחרב תהרג ועלליהם תרטש והרתיהם תבקע: ויאמר חזהאל כי מה עבדך הכלב כי יעשה הדבר הגדול הזה ויאמר אלישע הראני יהוה אתך מלך על ארם: וילך מאת אלישע ויבא אל אדניו ויאמר לו מה אמר לך אלישע ויאמר אמר לי חיה תחיה: ויהי ממחרת ויקח המכבר ויטבל במים ויפרש על פניו וימת וימלך חזהאל תחתיו:

והוה הוא משתעי למלכא ית דאחיי ית מיתא והא אתתא דאחיי ית ברה קבלא קדם מלכא על ביתה ועל חקלה ואמר גחזי רבוני מלכא דא איתתא ודין ברה דאחיי אלישע: ושאיל מלכא לאתתא ואשתעיאת ליה ומני לה מלכא גוזה חד למימר אתיב ית כל דלה וית כל עללת חקלה מיומא דשבקת ית ארעא ועד כען: ואתא אלישע לדמשק ובר הדד מלכא דארם מרע ואתחוא ליה למימר אתא נביא דיי עד הלכא: ואמר מלכא לחזאל סב בידך תקרובתא ואיזיל לקדמות נביא דיי למימר ותתבע ית פתגמא דיי מיניה למימר האיחי ממרע דין: ואזל חזאל לקדמותיה ונסיב תקרובתא בידיה וכל טוב דמשק טעון ארבעין גמלין ואתא וקם קדמוהי ואמר ברך בר הדד מלכא דארם שלחני לותך למימר האיחי ממרעי דין: ואמר ליה אלישע איזיל אימר ליה מיחא תיחי ואחזינני יי ארי ממת ימות: ואסחר ית אפוהי ואוריך עד סגי ובכא נביא דיי: ואמר חזאל מא דין רבוני בכי ואמר ארי ידענא ית דתעביד לבני ישראל בישא כרכיהון תוקיד בנורא ועולימיהון בחרבא תקטיל ועולימהון תטרף ומעדיתהון תבזע: ואמר חזאל ארי מה עבדך כלבא ארי יעביד פתגמא רבא הדין ואמר אלישע אחזייני יי יתך מלכא על ארם: ואזל מלות אלישע ואתא לות רבוניה ואמר ליה מה אמר לך אלישע ואמר אמר לי מיחא תיחי: והוה ביומא דבתרוהי ונסיב גונבא וטבל במיא ופרס על אפוהי ומית ומלך חזאל תחותוהי:

והרותיהם. מעוברות שלהם: המכבר. ת"י גונבא וכן ותכסהו ב במכבה תרג' בגונבא והוא בגד: ויפרש על פניו. להצטנן:

ובמכת

רלבג

וישאל המלך לאשה ותספר לו. ר"ל שסבר שאל לה זה הענין ש[ספר] גחזי שעשה אלישע מהגדולות ותספ' לו שהענין הוא כן: ויתן לה המלך סריס אחד. ר"ל שר אחד והוא שישיב לה את כל אשר לה מהקרקעות ואת כל תבואות השדה מיום עזבה את הארץ ואולם [היה] לא כזה לתת לה פירות וזאת קצת [מה] שהיה שהדר בחצר חברו שלא מדעתו אינו חייב להעלות לו שכר: וכל טוב דמש' משא ארבעים גמל. והנה אחשוב שזאת היא המנחה שלקח בידו ר"ל תחת רשותו והיה וי"ו וכל טוב כפ"ה רפה בלשון ישמעא' ר"ל שהיא ללא ענין והרצון בו כל טוב דמשק: לך אמור לו חיה תחיה. ר"ל שסבר הראהו הש"י כי מות ימות אך כדי שלא יאמרו כי מת מפחד מת אמר לו חיה תחיה וזה דבר ראוי לנביאים כי בזה יתלאות יותר אמתות כבואתם: ויעמד את פניו. ר"ל שסבר התאפק להעמיד פניו שלא יבכה ושם ידיו על פניו שלא יראהו חזאל בוכה ולא יכול להתאפק מלבכות: מבצריה' תשלח באש. רוצה לומר הערים הבצורות אשר להם: ועולליהם תרטש. אחשוב שהרצון בזה שיהיה סבת שיהיו כטוש' ונעזבו' כשיהרג

ויבא אלישע דמשק. למשוח את חזא' כדבר יי' אשר דבר ל' אליהו כמו שפיר' למעלה. ובדרש כי גחזי הלך לדמשק ואם הלך שם אומ' אני כי הלך ל' כענין שייטיב לו בעבור שנדבק בו צרעתו ב קללת אלישע והם אמרו כי יצא מן הדת והלך שם אלישע כדי להחזירו בתשובה ולא רצה אמר לו כך מקובל אני ממך כ כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה ומה עשה שהחטיא את הרבים יש מהם אמרו אבן שואבת תלה לחטאת ירבעם והעמידה בין שמים לארץ ויש מהם אמרו שם חקק לה בפיה והיתה מכרזת ואומרת אנכי ולא יהיה לך: וכל טוב דמש'. על דרך הפלגת הרבה כמו וכל טוב אדניו בידו וכל הארץ באו מצרימה והדומי' להם. ובדרש וכי כל טוב דמש' היה נושא ארבעים גמל אלא ללמדך שהיתה בידו אבן טובה שהיתה ראויה ליתן בדמיה כל טוב דמשק: אמ' לא חיה תחיה. כתוב באל"ף לפי שדעתו שלא יחיה וקרי לו בוי"ו כי אמר לו שיחיה: והראני יי' כי מות ימות. כלומר מן החולי יחיה אם לא ימות אבל הראני יי' כי ימיתהו ולפי' כשאמ' אלישע לחזא' כי יחיה מלך על ארם אמר לו והראני יי' כי מות ימות הבין חזאל כי רצה לומר לו שהוא ימיתהו אף שלא אמר לו בפירו': ויעמד את פניו וישם עד בוש. פירו' העמיד פניו לצד אחר שלא יראה חזאל ושם ידיו על פניו עד זמן שהיה מ מתאפק מלבכות ולא יכול ויבך ות"י ואסחר ית אפוהי ואוריך עד סגי ובכא נביא דיי' ובוש פעל עבר מנחי העי"ן בשקל הבקר אור ובושם משה פעל עבר מן המרובע בשקל כונן: ועולליהם תרטש. ענין הפלת העוללי' על הקרקע או בקירו דרך אכזריות ות"י תטרף דומה למה שארז"ל או שטרפה בכותל: והרותיהם תבקע. הנשים ההרות וכן ת"י ומעדיתהון תבזע וזה מדרך אכזריותי: ויקח את המכבר ויטבל במים. הוא הכר כמו כביר העזים וטבלהו במי' ופרשו על פניו והיה אומ' לו כי לרפואה היה עושה לו הדבר ההוא והוא היה עושה לחנקו ולהמיתו:

ובמכת

חזהאל קח בידך מנחה. ויאמר חזהאל כי מה עבדך. וימלך חזהאל. להלחמו את חזהאל דמלכים. וחברו דדברי הימים: ויעמד ד' וסי' ויעמד אתם סביבות האהל. ויעמד את פניו. רוח סערה. אחרים תחתם. וכל דברי הימים דכוו' במ"ז וסי' שטן לישראל. ויעמד לפני מזבח דשלמה. ודכתריה כי עשה שלמה כיור. ויצא הרוח. ויעמד יהושפט בקהל. ורוח אלהים לבשה את. המלך על עמדו:

ועולליהם ולמותיהם: והרותיהם תבקע. רוצה לומר הנשים ההרות וזה דרך אכזריות או יהיה הרצון בהרותיהם המגדלים החזקים הבכורים ובגויים בהרים וענין בקוע הוא בקוע חומותיהם וכמוהו על בקעם את הרות הגלעד והנה זה הפירוש השני הוא היותר נכון לפי מה שאחשוב: הראני יי' אותך מלך על ארם. הנה זאת היא משיחת חזאל למלך שאמר השם יתברך לאליהו: ויהי ממחרת ויקח המכבר ויטבל במים ויפרש על פניו וימת. אחשוב כי המכבר הוא הנקרא ... בלע"ז והנה טבל אותו במים קרים כי היה מתרעם בן הדד מתגבורת החום הנכרי וזה עזר להמית המות וימלך חזאל תחתיו כמו שאמר לו אלישע: ובמכת

ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישר׳ ויהושפט. חמש שזכר שומד במקום ב׳ ופי׳ חמש ליהושפט ותאימתי מונה לו ליהושפט אלו ה׳ שנים ממלחמת רמות גלעד כן פירש בעל סדר עולם כי במלחמת רמות גלעד היה ראוי יהושפט שיהרג שהלך לעזור לרשע וכשזעק תלו לו שבע שנים ולסוף ה׳ שנים מאותה שעה שהיו ה׳ שנים ליורם בן אחאב וחזר יהושפט ממלחמת עמון ומואב והר שעיר עם מלך ישראל מאחר שהרגו אותם באו והמליכו את יורם בן יהושפט על יהודה ומלך שתי שנים בחיי אביו ומה שאמ׳ למעלה וימלוך יהורם בשנת שתי׳ ליהורם בן יהושפט שידמה כי יהורם בן יהושפט מלך קודם יהורם בן אחאב שתי שנים כי מלך יהורם בחיי יהושפט אביו שבעה שנים לא המליכו אז אלא כיון שהיה ראוי יהושפט ליהרג מנה מאותה שעה המלכות לבנו אבל לא המליכו אלא שתי שנים בחייו ואכי תמה מדבריו שהוא אומר כי במלחמת רמות גלעד נגזר עליו הגזרה ומאותה שנה מנה המלכות לבנו שבע שנים והנה בשנת חמש ליורם בן אחאב שלמו אותם שבע שנים שהרי אחזיהו בן אחאב מלך שנתים ואיך היה שנה חמשית לגזרה ליורם זה לא יתכן ואיך המליכו שתי שנים בחייו והלא כשהיו ליורם חמש שנים ממלכותו מת יהושפט כי לא חיה אחר אחאב שבע שנים ועוד איך אמ׳ מאחר שהרגו עמון ומואב והר שעיר בחזרתן באו והמליכו את יהורם בן יהושפט ואותה מלחמה לא ראינו שהיה עם מלך ישרא׳ ועוד כי אותה מלחמה היתה בימי אחזיהו בן אחאב ושריו׳ לא מלך יהורם בן אחאב עד מות אחזיהו אחיו כי כן מצאנו בדברי הימים שאחרי המלחמה הזאת התחבר יהושפט עם אחזיהו בן אחאב לעשות אניות אלא פי׳ ויהושפט ומת יהושפט כי בשנת ה׳ ליורם מת יהושפט ומלך יהורם בנו שנית כי כבר מלך בחיי אביו שבע שנים כמו שפירש׳ ועתה כשמת אביו מלך מלכות שלמה בלא מערער כי הרג את אחיו והתחזק במלוכה כמו שכתוב בדברי הימים ואם חסרה מלת ומת אין תמה בזה כי הענין מובן מהפסוק וכמוהו רבים במקרא חסירי מלה לפי שיובן ענינה מהכתוב וכדומה לזה נגיד חסר תבונות ורב מעשקות שונא בצע יאריך ימים שחסר ימות פירוש נגיד שהוא חסר תבונות ורב מעשקות ימות אבל נגיד שהוא שונא בצע יאריך ימים כן בזה הפסוק אחרי שזכר כי בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט מובן מהפסוק כי מת יהושפט כי אותה שנה מת ולפיכך אמר ויהושפט כאילו אמר ומת יהושפט ושמנה שנים מלך יהורם בן יהושפט: שנה. כתי׳ ושנים קרי: לתת לו ניר. כמו נר בדברי על דרך ערכתי נר למשיחי ויונתן תרגם מלכו וכן תרגם אנקלוס ונירם ומלכו: בימיו פשע. כי תחת מלכי יהודה היו היום הזה ולא היה בהם מלך אלא מלכי יהודה היו שותני׳ עליהם נציב והוא היה להם מלך ומפני עונות יהורם פשעו מתחת ידו: צעירה. עיר מאדום ועבר שם יהורם להלחם עם מלך אדום: ויהי הוא קם לילה. פירוש כשהלך יורם צעירה יצא לו חיל אדום וחנו שם כנגד אלה עד למחר שילחמו אלה עם אלה וכאשר היה בלילה קם יורם עם מחנהו והכה במחנה אדום כל אותם שהיו סובבים אליו והכה שרי הרכב וכשהרגישו היו מבוהלים מחנה אדום כי בפתאום נפלו עליהם ונס עם אדום הנשארים איש לאהליו ואמר אחר כך ויפשע כלומר עם כל זה שעשה יורם לאדום מרדו עוד כל הימים מתחת יד יהודה ואדוני אבי ז״ל פירש ויהי הוא קם לילה על מלך אדום שהכה את אדום הסובב למלך ישראל כלומר שהיו בעזרתו שלא מרדו עדיין כי היו באדום עדיין שלא מרדו וקם מלך אדום והכה אותם ואת שרי הרכב אשר ליורם: וינס העם. ישראל נסו לאהליהם ואמרו לישראל אשר בעריס פשע אדום מתחת יד יהודה: הסובב. ביור המסך שלא כמנהג עם הברי וכמוהו הקיף את העיר ובעל כנפים יגיד דבר והוליד אין: אז תפשע לבנה. ואם לבנה זו היא לאדום למה אמר ויפשע הלא כבר אמר ויפשע אדום ואפשר כי היתה לבנה זו סמוכה לארץ ישראל יותר משאר ארץ אדום וכשפשע אדום זאת לא מרדה עדיין ואחרי המלחמה הזאת מרדה לפיכך אמר בעת ההיא ורמי׳ ז״ל כתב כי על לבנה שהיא לישראל אמר שמרדה כשמרד אדום מרדה גם היא במלך וזה הפירוש רחוק בעיני: בעיר דוד. אבל לא עם המלכים וכן כתב בדברי הימי׳ ולא בקבורת המלכים: בשנת שתים עשרה. ויהורם אביו מלך בשנת חמש ליורם בן אחאב ומלך שמנה שנים הנה י״ג לא שלמה שנת י״ג לפיכך לא מנאה לו וכן תמצא בכל המספרים כמו שכתבנו:

ובשנת חמש וגו׳. יהושפט המליך את יורם בחייו שתי שנים כשחזרו מן המלחמה שנלחמו במלך מואב כך שנויה בסדר עולם בשנת חמש ליהורם ויהושפט לשנת חמשית שנגזרה גזרה על יהושפט ליהרג ברמות גלעד אלא שתלה לו בשביל שזעק שבע שנים: ניר. ממשלה: וימליכו עליהם מלך. ומימי דוד לא היה להם מלך כמו שכאמ׳ ומלך אין באדום ויפשם ב׳ באדום נציבים שמנהו מלכים מלכו באדום לפני מלוך מלך לישר׳ המנוי׳ בספר בראשי׳ כנגדו מלכו לישראל שמנ׳ מלכי׳ הם בושת ודוד ושלמה ורחבעם ואבירם ואסא ויהושפ׳ ויהורם ולא היה מלך לאדום ומה שכתוב למעלה שהלך מלך אדום עם יהורם בן אחאב ועם יהושפט למלחמ׳ על מלך מואב לא מלך גמור היה אלא נציב שאף הוא היה קרוי מלך וכמו שנאמ׳ ומלך אין באדום נצב מלך הנצב היה להם במקום מלך: הסובב אליו. הסמוכים אל הכפר: ותפשע לבנה. מרדו יושבי לבנה ומרדו במלך ואיני יודע מאי זו אומה היו שהרי לבנה מארץ ישר׳ היא ואומר אני שהיו תושבו יהודה ומרדו במלך: ויקבר עם אבותיו בעיר דוד. ובדברי הימים אומר בעיר דוד ולא בקברו׳ המלכים: ואליסע

ובשנת ט״ר פ׳ וסי׳ נמסר לעיל בסיפרא חלק א׳ ריש סימן ט״ו: יורם י״א חד חס׳ וסימני׳ תעי׳ דשמואל. וירכב יואב ב׳ בפסוק. ויתקשר ב׳ בפסו׳. אחת עשרה. יהושבע בת המלך דמלכים׳ וירם כנו. ואחיו. גם

וּבִשְׁנַת חָמֵשׁ לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ בֶּן־שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם׃ וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ בֵּית אַחְאָב כִּי בַּת־אַחְאָב הָיְתָה לּוֹ לְאִשָּׁה וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ וְלֹא־אָבָה יְהוָה לְהַשְׁחִית אֶת־יְהוּדָה לְמַעַן דָּוִד עַבְדּוֹ כַּאֲשֶׁר אָמַר־לוֹ לָתֵת לוֹ נִיר לְבָנָיו כָּל־הַיָּמִים׃ בְּיָמָיו פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד־יְהוּדָה וַיַּמְלִכוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ׃ וַיַּעֲבֹר יוֹרָם צָעִירָה וְכָל־הָרֶכֶב עִמּוֹ וַיְהִי־הוּא קָם לַיְלָה וַיַּכֶּה אֶת־אֱדוֹם הַסֹּבֵיב אֵלָיו וְאֵת שָׂרֵי הָרֶכֶב וַיָּנָס הָעָם לְאֹהָלָיו׃ וַיִּפְשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד־יְהוּדָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה אָז תִּפְשַׁע לִבְנָה בָּעֵת הַהִיא׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹרָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ וַיִּשְׁכַּב יוֹרָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

בִּשְׁנַת שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ אֲחַזְיָהוּ בֶן־יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה׃

וּבִשְׁנַת חָמֵשׁ לְיוֹרָם בַּר אַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ יְהוֹרָם בַּר יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ בַּר תְּלָתִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין הֲוָה כַּד מְלַךְ וְתַמְנֵי שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם׃ וַאֲזַל בְּאוֹרַח מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דַעֲבָדוּ בֵּית אַחְאָב אֲרֵי בַּת אַחְאָב הֲוַת לֵיהּ לְאִתּוּ וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ׃ וְלָא הֲוָה רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְחַבָּלָא יָת דְּבֵית יְהוּדָה בְּדִיל דָּוִד עַבְדֵּיהּ כְּמָא דַאֲמַר לֵיהּ לְמִתַּן לֵיהּ מַלְכוּ וְלִבְנוֹהִי כָּל יוֹמַיָּא׃ בְּיוֹמוֹהִי מְרָדוּ אֱדוֹמָאֵי מִתְּחוֹת יַד אֱנַשׁ יְהוּדָה וְאַמְלִיכוּ עֲלֵיהוֹן מַלְכָּא׃ וַעֲבַר יוֹרָם לְצָעִיר וְכָל רְתִיכַיָּא עִמֵּיהּ וַהֲוָה הוּא קָם בְּלֵילְיָא וּמְחָא יָת אֱנָשׁ אֱדוֹם דְּמַקְפִין לֵיהּ וְיָת רַבָּנֵי רְתִיכַיָּא וְאִפַּךְ עַמָּא לְקִרְווֹהִי׃ וּמְרָדוּ אֱדוֹמָאֵי מִתְּחוֹת יַד אֱנַשׁ יְהוּדָה עַד יוֹמָא הָדֵין בְּכֵן מְרָדוּ יָתְבֵי לִבְנָה בְּעִדָּנָא הַהִיא׃ וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי יוֹרָם וְכָל דַּעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סִפְרָא פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה׃ וּשְׁכִיב יוֹרָם עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד וּמְלַךְ אֲחַזְיָהוּ בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ בִּשְׁנַת תַּרְתָּא עַסְרֵי שְׁנִין לְיוֹרָם בַּר אַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מְלַךְ אֲחַזְיָה בַּר יְהוֹרָם מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה׃

בעצתם. תבוסת קדם דפסוק. ומן ויקח המכבר עד ואלישע הנביא דכו׳ יורם בב״ג יהורם וסי׳ מלך יהורם. מלך אחזיהו בן יהורם. ואחזיהו בן יהורם מלך. ירם בנו חס׳:

רלבג

ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישרא׳. כבר בארנו זה במה שקדם והרצון בו שכאשר עברו חמש שנים ליורם בן אחאב עם יהושפ׳ מלך יהוד׳ שהיה משתתף עמו ב בהנהגת מלכות ישראל אז מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה: כי בת אחאב היתה לו לאשה. והנה במה שאחר זה קראה בת עמרי ואחשוב כי היתה בת אחאב אך פעם יחסה אל אביה ופעם אל אבי אביה: לתת לו ניר לבניו כל הימים. רוצה לומר שיתן מלכות לבניו כל הימים: בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה. ר״ל כי בימי יורם פשע אדום מתחת יד יהודה ומרדו בהם והמליכו עליהם מלך והעבירו הנציב ששם עליהם מלך יהודה. והנה עבר יורם צעירה וכל הרכב עמו להלחם עם אדום המורד בו והנה לא מרדו כולם בו אך קצתם הלכו בעזרתו כדי להלחם עם המורדים בו מהאדומיים וכשהיה זה שהיה משתדל יהורם להלחם עם אדום המורד בו הנה קם אדום המורד לילה והכה את אדום הסובב אליו להלחם עמו והם אשר באו לעזור את יהורם מלך יהודה והכה בלילה שרי הרכב אשר ליורם וינוסו עם ישראל לאהליו וגם אז מרדה עיר לבנה בישראל: בן עשרים

בן עשרים ושתים · ובדברי הימים בן ארבעים ושתים שנה אחזיהו במלכו היאך היה זה ועוד כי כל ימי אביו לא היו אלא ארבעים שנה שכן כתוב בן ל"ב שנה במלכו ושמנה שנים מלך הרי ארבעים איך היה הוא בן ארבעים ושתים במלכו זה לא יתכן ואמר בסדר עולם כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזרה זו על מלכות בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן היה שמת אחזיהו מלך יהודה עם מלך ישראל שהרגם יהוא ועתליהו אם אחזיהו מלך יהודה ראתה כי מת בנה ותאבד כל זרע המלוכה ולפיכך מנה מ"ב מיום שנגזרה הגזרה ובשנת אחד ושלשים לאסא כשהא שכתו' בשנת שלשים ואחת לאסא מלך עמרי על ישראל והלא קודם לכן ארבעים ושתים שנה מלך אלא ר"ל מלך מלכות שלמה על ישרא' שנתחתן עם אסא ונתעלה והרגו לתבני ומלך על ישרא' ומשנת לא' לאסא עד שמת אחזיהו מלך יהודה מ"ב שנים כיצד תשע שנים לאסא וכ"ה ליהושפט הרי ל"ד ושמנה שנים ליהורם הרי מ"ב והו רחוק מאד מדרך הפשט והפירוש הנכון כי יהורם חיה יותר מארבעים שנה ולא מנה מימי מלכותו אלא שמנה שנים שמלך בחזקתו אבל מעת שנפל ביד הערבים ונפל גם כן בחלי לא מנו לו ימי מלכותו והשלימו והמליכו אחזיהו בחייו מעת ם שנפל אביו והלך בלא חמדה והיו עשרים שנה וכשהמליכו אחזיהו בחיי אביו היה בן עשרי' ושתים שנה כמו שאמ' הנה ומה שאמר ושנה אחת מלך בירושלם אחר מות אביו אבל בחיי אביו מלך עשרים שנה וכשמת אביו היה בן מ"ב שנה והמליכוהו פעם אחרת ולא מלך אחר מיתת אביו אלא שנה אחת ׃ ושם אמו עתליהו בת עמרי · ולמעלה אמר כי יהורם אביו בת אחאב היתה לו לאשה כאמר כי בת אחאב היתה ואמ' בת עמרי כי בני בנים הרי הם כבנים וכן ותבאנה אל רעואל שהיה אבי אביהן וכן זרובבל בן שאלתיאל והוא היה בן פדיה שהיה בן שאלתיאל ורבים ככה ומה שאמר כי חתן בית אחאב והוא היה בן חתן בית אחאב הוא גם כן חתן להם כלומר כי ע"י חיתון היתה קרובתו עמהם ׃ מן המכים · שם כמו מן המכות ויאמר האחר מכה בסגול על משקל מטה וכן אמר התרגום מן מחתה׃ אשר יכוהו · כמו הכוהו עתיד במקו' עבר וכמוהו רבים׃ לאחד מבני הנביאים · אמרו כי יונה בן אמתי היה ׃ חגור מתניך · אמר לו זה כדי שילך במהרה וישוב במהרה בעוד שאין יהורם שהלך להתרפא ביזרעאל וכן אמר ונסת ולא תחכה ׃ ולקחת פך שמן · ולמה צוה למשחו והלא אין מושחין מלכי ישראל אמרו רז"ל מפני מחלוקתו של יורם בן אחאב וזה השמן לא היה שמן המשחה כי לא היו מושחין בו אלא מלכי בית דוד אלא שמן אפרסמון היה ואמרו שאול ויהוא נמשחו בפך לא נמשכה מלכותן דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן ׃ ולך רמות גלעד · והלא רמות גלעד היתה ביד מלך ארם ואחאב שהלך לקחת אותה מידו מת במלחמה ההיא ולא ראינו אחר כן שלקחה מלך ישרא' מידו ואת"ה במחנה היו ישראל לפני רמות גלעד שהיו חונכין לקחתה ומלך ארם היה בעיר וישראל בחוץ ושם הוכה מלך ישראל והלך לו להרפא ביזרעאל והניח מחנהו שם ואמר אלישע לזה הנביא שילך שם למחנה ישראל שהיה ברמות גלעד וימשח שם את יהוא זה לא יתכן כי ידמה כי בתוך העיר היו ישראל שהרי אמר והבאת אותו חדר בחדר ואומר ויבא הביתה ואומר אל גרם המעלות ואומר אל יצא פליט מן העיר ללכת לגיד ביזרעאל מכל אלו הפסוקים נראה כי ישראל היו בעיר וארם מבחוץ אם כן כאמר מלך ישראל לקחה מיד מלך ארם או יהואחז או יהורם ותזאל בא אחר כן להלחם בה והלך שם מלך ישראל עם מחנהו ׃ ובאת שמה · חלוקה המלה בטעמה ׃ חדר בחדר · חדר לפנים מחדר ׃ אל ישראל · כמו על ישראל ׃ ולא תחכה · שיאמר לך דבר אלא מיד תצא ׃ וילך הנער הנער הנביא · אמר בתחלה הנער ואחר כך פירש איזה נער ואמר הנער הנביא ולדעת יונתן הנער הוא סמוך אל הנביא כאילו אמר נער הנביא שתרגם תלמידא דנביאה ׃ אל

חתן ד' בקריא' וסימ' ותקח צפרה צר ותכרת את · וירדף כמבו אז אכרה · ויאמרו פלשתים מי עשה זאת ·
וילך בדרך בית אחאב· חוד וחתן המלך וסר אל משמעתך ׃ לאחד ולאחד ז' בקריא' וסימ' כתת לאחד
מהם מבשר בניו אשר · ואלישע הנביא קרא· ויקרא דוד לאחד מהנערים· והיה ביום ההוא יחבט יי ·

בן עשרים ושתים שנה אחזיהו
במלכו ושנה אחת מלך בירושלם
ושם אמו עתליהו בת עמרי מלך
ישראל ׃ וילך בדרך בית אחאב
ויעש הרע בעיני יהוה כבית אחאב
כי חתן בית אחאב הוא ׃ וילך ג'
את יורם בן אחאב למלחמה עם
חזאל מלך ארם ברמת גלעד ויכו כלהון ב"כ במ"ה
ארמים את יורם ׃ וישב יורם
המלך להתרפא ביזרעאל מן המכים
אשר יכהו ארמים ברמה בהלחמו
את חזהאל מלך ארם ואחזיהו בן ה' ב"כ יתירין ה'
יהורם מלך יהודה ירד לראות את
יורם בן אחאב ביזרעאל כי חלה ה'
הוא ׃

ואלישע הנביא קרא לאחד מבני ז' כתח ט
הנביאים ויאמר לו חגר מתניך וקח ל' ב"ג
פך השמן הזה בידך ולך רמת גלעד
׃ ובאת שמה וראה שם יהוא בן
יהושפט בן נמשי ובאת והקמתו ג'
מתוך אחיו והביאת אתו חדר בחדר ב' מ"ל סת עליתך
׃ ולקחת פך השמן ויצקת על
ראשו ואמרת כה אמר יהוה
משחתיך למלך אל ישראל ופתחת ג' בסיפ'
הדלת ונסתה ולא תחכה ׃ וילך ל' ומ"ל
הנער הנער הנביא רמת גלעד ׃ ל'
ויבא והנה שרי החיל ישבים ויאמר
דבר לי אליך השר ויאמר יהוא אל ג'
מי מכלנו ויאמר אליך השר ׃

בר עשרין ותרתין שנין אחזיה כד
מלך ושתא חדא מלך בירושלם
ושום אימיה עתליה בת עמרי
מלכא דישראל ׃ ואזל באורח
בית אחאב ועבד דביש קדם יי
בבית אחאב ארי חתנא דבית
אחאב הוא ׃ ואזל עם יורם בר
אחאב לאגחא קרבא עם חזאל
מלכא דארם ברמות גלעד ומחו
אנש ארם ית יורם ׃ ותב יורם
מלכא לאתסאה ביזרעאל מן מחתא
דמחוהי אנש ארם ברמתא כד
אגיח קרבא עם חזאל מלכא דארם
ואחזיה בר יהורם מלכא שבטא
דבית יהודה נחת למסעד ית יורם
בר אחאב ביזרעאל ארי מרע הוא
׃ ואלישע נביא
קרא לחד מתלמידי נביא ואמר
ליה זריז חרצך ונסיב מנא דמשחא
הדין בידך ואיזיל לרמות גלעד ׃
ותהך לתמן וחזי תמן ית יהוא
בר יהושפט בר נימשי ותהך ו
ותקימיניה מגו אחוהי ותעיל יתיה
תוון בגו תוון ׃ ותיסב מנא
דמשחא ותריק על רישיה ותימר
כדנן אמר יי משחתך למהוי מלכא
על ישראל ותיפתח דשא ותעירוק
ולא תסכי ׃ ואזל עולימא תלמידא
דנביא לרמות גלעד ׃ ואתא והא
רבני חילא יתבין ואמר פתגם אית
לי למללא עמך רבא ואמר יהוא
מן מכולנא ואמר עימך רבא ׃

וכי יתן מתנה מנחלתו · לאחד קראתי טעם ולאחד קראתי חבלים ב' בו ׃ חגר ד' בקריא' וסימ' נמסר בשמואל
חלק ב' סימן כ' ׃ ה' פסוק' אית בהון שמה שם וסימ' עלת תמיד לדרתיכם · ובאת שמה וראה שם יהוא · ויצו
מלך אשור לאמר · שמה קנה קפוד · ויבאו אלה הכתובים בשמות · וחלופי' ו' פסו' שם שבה וסימ'
נמסר בריש סדר ראה ׃

רשי

ואלישע הנביא קרא וגו' · באותו הפרק שהיה יהורם חולה ביזרעאל ׃ חגור מתניך · כל חגורת מתנים לשון זריזות גבור הוא לפי שהוא שולחו ל לדבר הסכנה ׃ לאחד מבני הנביאים · יונה בן אמיתי היה ׃ הנער הנביא · נערו של אלישע הנביא כך תירגם י יונתן ואזל עולימא תלמידא דנביא ׃
אתם

רלבג

בן עשרים ושתים שנה אחזיהו במלכו · והנה בד"ה אמר בן ארבעים ושתים שנה והנה מה שמנ' בדברי הימים אינו ללדת אחזיה אך לעת ב במיתת מלכות עמרי אשר בעבור היותו מ מזרעו קרה לו שנהרג עם מלך ישראל וזה שאחר שלשים ואחת שנה לאסא מלך עמרי על כל ישרא' ואחר זה מלך שש שנים ואחאב בנו עשרים ושתים ו ואחזיה שתים ויורם היה בשנת שתי' עשרה הרי ארבעים ושתים שנה שעמדה מלכות עמרי ׃ ושם אמו עתליהו בת עמרי · הנה היא אשר זכר כי היא בת אחאב ׃ ויכו ארמים את יורם · הנה שבב הש"י שברמות גלעד כפלו אחאב ויורם בנו כי יורם הלך להלחם ברמות גלעד ושם הוכה וזה היה כלי אל שהיה יכול יהוא להמיתו ׃ ויאמר לו חגור מתניך · כוונו לחגור מתניו כדי שיוכל לרוץ ׃ ולך רמות גלעד · ידמה שלקחוה מיד מלך ארם אחרי מות אחאב או בעת מות אחאב כי לא הכליאו ישר' במלחמה אלא שכבר מת אחאב והנה היה בזה העת חיל ישראל שם ׃ והבאת אותו חדר בחדר · כוונו זה כדי שלא ישמע אדם דבריו ׃ ונסת ולא תחכה · ר"ל שלא תמתין לנום אבל תנוס תכף השלימך הדברים והנה קצר בכאן ולא זכר הדברים שאמר אלישע שיאמר ליהוא אך מדבריו ליהוא למדנו שכבר כוונו שישמע לומר אותן הדברים ׃ ויאמר

והא' ב' יתר פ"ב ויתר ל"ב לשכנו ידרש

אל ראשו. אל עם יי׳: אל ישראל. כמו על: ודמי כל עבדי יי׳. וכבות בכללם: משתין בקיר ועצור ועזוב. פירשנו אותם למעלה: ואין קבר. כי כשהלכו לקברה לא מצאו בה אלא הגלגלת וכפות הידים ולא קברו העצמות: ויאמר לו השלום. הגדול שבשרים שאל מתנו השלום: המשוגע הזה. היו קוראים לנביא משוגע לפי שפעמים בעת הנבואה היה מתנהג כמו המשוגע ושיצא מדעתו כמו שאמר ויפשט גם הוא בגדיו לפי שים להם בטול ההרגשו׳ והכחות הנפשיות ובני ישראל הרעים שהיה דעתם ולבם אחר הבעל היו קוראים לנביא יי׳ משוגע דרך בזיון: אתם ידעתם. אתם ידעתם את האיש ואת דבריו כי אני לא ידעתי מה דבריו ולא אמר לי דבר עיקר: שקר. כי אתה מעלים ממנו מה שאמר לך ודבר סוד אמר לך: אל גרם המעלות. אל המעלה העליונה שבמעלות ויונתן תרגם על דרג שעיא והוא אבן שמשמנין אותה לדעת השעות: ויתקשר. המרד יקרא קשר לפי שהמרד הוא בהתקשר זה עם זה להיו׳ בלב אחד ובהסכמה אחת: ויורם היה שומר. עתה ספר היאך היה הקשר חזק כי אם היה יורם שם לא היה הקשר אז כי היו שרי החיל אשר שם יראים מיורם ולא היו נסכמים עם יהוא למרוד בו אלא שיורם שהיה שם ברמות גלעד שומר העיר מפני חזאל היה מקרהו שהוכה שם והוצרך לו לשוב להתרפא ביזרעאל ובין כך בא הנביא אל יהוא ומשחו והתקשרו עמו שרי החיל אשר שם: מן המכים: שם כמו מן המכות יאמר האחר מכה בסגול וכן אמר התרגו׳ מן מחאתא: אשר יכוהו. כמו הכוהו עתיד במקו׳ עבר וכמוהו רבים: אם יש נפשכם׳ אם רצונכם אתי להמליכני כאשר אתם מראים עזורני בזה הדבר שלא יצא פליט מן העיר ללכת לגיד ביזרעאל ליהורם כי טוב הוא שנבא עליו פתאום ולא ישמר ממנו: לגיד. כן כתיב וקרי להגיד ושניהם נכונים כי מצאנו המקור בחסרון הה״א רבים כמו לשמיע בקול תודה שהוא כמו להשמיע לראותכם כמו להראותכם והדומים להם: את שפעת יהוא. רבוי עם שהיה בא עם יהוא וכן שפעת גמלים שפע ימים יינקו: שפעת אני רואה. התי״ו כמו הה״א כי איננו סמוך וכמוהו חכמת ודעת אם אתן שנת לעיני בשמחת בקציר והדומה לו שכתבנו בספר מכלל: רכב. שמרת רוכב הסוס יקרא רכב ועתה רכב על סוס ארוציו ללכת לקראת יהוא: שר

אתם ידעתם את האיש. אתם מכירים את האיש שהוא משוגע ויאמרו שקר אתה אומר מעלים אתה מה שאמר לך: אל גרם המעלות. על דרג שעיא כמין מעלות עשויות למול שעות היום לדעת על כל שעה ושעה כשהצל יורד שעה אחת׳ גרם יקרן בלע״ז לשון פגם והגרמה שבהילכות שחיטה מן הלשון הזה הוא ששותט והולך ויורד ונראה כמין גבשושית למעלה: אם יש. את נפשכם שאמלוך: מן העיר. מן רמות גלעד: לגיד. כמו להגיד: שפעת. גדוד: את

והכיתה ה׳ מלרע ג׳ חס׳ וב׳ מלאים בה״א בתרא וסימ׳ והכית את כל זכורה׳ והכית את מדין׳ והכית את ארם באפק חסרים. את עמלק׳ את בית אחאב אדניך ב׳ בהראי מל׳: ויאמר י״ב סבירין דאמרו וסימ׳ נמסר בסדר כטות וגם בספר שפטים סימן י״א: יורם י״א וכו׳ נמסר לעיל בסיפרא סימן ח׳: אל יצא ג׳ וסי׳ אל

ויקם ויבא הביתה ויצק השמן אל ראשו ויאמר לו כה אמר יהוה אלהי ישראל משחתיך למלך אל עם יהוה אל ישראל: והכיתה את בית אחאב אדניך ונקמתי דמי עבדי הנביאים ודמי כל עבדי יהוה מיד איזבל: ואבד כל בית אחאב והכרתי לאחאב משתין בקיר ועצור ועזוב בישראל: ונתתי את בית אחאב כבית ירבעם בן נבט וכבית בעשא בן אחיה: ואת איזבל יאכלו הכלבים בחלק יזרעאל ואין קבר ויפתח הדלת וינס: ויהוא יצא אל עבדי אדניו ויאמר לו השלום מדוע בא המשגע הזה אליך ויאמר אליהם אתם ידעתם את האיש ואת שיחו: ויאמרו שקר הגד נא לנו ויאמר כזאת וכזאת אמר אלי לאמר כה אמר יהוה משחתיך למלך אל ישראל: וימהרו ויקחו איש בגדו וישימו תחתיו אל גרם המעלות ויתקעו בשופר ויאמרו מלך יהוא: ויתקשר יהוא בן יהושפט בן נמשי אל יורם ויורם היה שמר ברמת גלעד הוא וכל ישראל מפני חזאל מלך ארם: וישב יהורם המלך להתרפא ביזרעאל מן המכים אשר יכהו ארמים בהלחמו את חזאל מלך ארם ויאמר יהוא אם יש נפשכם אל יצא פליט מן העיר ללכת לגיד ביזרעאל: וירכב יהוא וילך יזרעאלה כי יורם שכב שמה ואחזיה מלך יהודה ירד לראות את יורם: והצפה עמד על המגדל ביזרעאל וירא את שפעת יהוא בבאו ויאמר שפעת אני ראה ויאמר יהורם קח רכב ושלח לקראתם ויאמר השלום: וילך רכב הסוס לקראתו ויאמר כה אמר המלך השלום ויאמר יהוא

וקם ועל לביתא ואריק משחא על רישיה ואמר ליה כדנן אמר יי אלהא דישראל משחתך למהוי מלכא על עמא דיי על ישראל: ותימחי ית בית אחאב ריבונך ואתפרע פורענות דם עבדי נביא ודמי כל עבדיא דיי מידא דאיזבל: ויבד כל בית אחאב ואשצי לאחאב ידע מדע ואחיד ושביק בישראל: ואיתן ית בית אחאב כבית ירבעם בר נבט וכבית בעשא בר אחיה: וית איזבל ייכלון כלביא באחסנת יזרעאל ולית דקביר ופתח דשא וערק: ויהוא נפק לות עבדי רבוניה ואמר ליה השלם מה דין אתא שטיא הדין לותך ואמר להון אתון ידעתון ית גברא וית שועיתיה: ואמרו שקרא את אמר חוי כען לנא ואמר כדין וכדין אמר לי למימר כדנן אמר יי משחתך למהוי מלכא על ישראל: ואוחיאו ונסיבו גבר לבושיה ושויאו תחותוהי לדרג שעיא ותקעו בשופר ואמרו מלך יהוא: ומריד יהוא בר יהושפט בר נמשי על יורם ויורם הוה נטיר ברמות גלעד הוא וכל ישראל מן קדם חזאל מלכא דארם: ותב יהורם מלכא לאיתסאה ביזרעאל מן מחתא דמחוהי אנש ארם כד אגיח קרבא עם חזאל מלכא דארם ואמר יהוא אם רעוא נפשכון לא יפוק משיזבא מן קרתא למיזל לחואה ביזרעאל: ורכב יהוא ואזל ליזרעאל ארי יורם שכיב תמן ואחזיה מלכא שיבטא דבית יהודה נחת למסעד ית יורם: וסכואה קאים על מגדלא ביזרעאל וחזא ית משירית יהוא במיתוהי ואמר משירית אנא חזי ואמר יהורם דבר רכבא ושלח לקדמותהון ויימר השלם: ואזל רכיב סוסיא לקדמותיה ואמר כדנן אמר מלכא השלם ואמר יהוא

רלבג

ויאמר לו השלום. ר״ל שכבר אמ׳ לו זה אחד מהשרים אשר שם וחקר עמו אם הדבר מדבר אליו הוא שלום או הפך כי רגילו׳ היו הנביאים ליעד רע לישראל והנה קראו הנביא משוגע לפי שמרוב התבודדות שכלם בשי׳ היו שוגים בשאר הענינים: אתם ידעתם את האיש ואת שיחו: ר״ל אתם מכירי׳ את האיש ואת דבריו שאין בהם ממש ולזה אין לכם לחקור על דבריו כי לא אמר דבר שיהיה לו שורש: ויאמרו שקר הגד נא לנו׳ ר״ל הנה הדבריך הם שקר הגד נא לנו מה אמר לך כי דבר סוד אמר אליך: וימהרו ויקחו איש בגדו׳ ר״ל שכל אחד מהשרים אשר שם לקח בגדו ושמהו תחת יהוא לעושם המעלות אשר העלוהו שם כדי שיהיה גבוה מאד על כלם כמשפט המלך: ויתקשר יהוא בן יהושפט׳ רוצה לומר שהתקשר עם השרים אשר שם כנגד יורם וזכר כי סבת זה הקשר היה היות יורם מוכה ברמות גלעד כי לולי זה כבר היה שול׳ ברמות גלעד וכל ישר׳ מפני חזאל שהיה רוצה לכבוש רמות גלעד ומפני יראת השרים ממנו לא היה אפשר אז כל זה אך קרה שהוכה שם והוצרך מפני זה ללכת ביזרעאל וזה ממה שהיטיב הדרך אל זה הקשר: אם יש נפשכם. ר״ל אם רצונכם להחזיק בקשר הזה לא יצא שום אדם מן העיר שיוכל להגיד זה ביזרעאל כי זה יהיה סבה אל שתחזק יורם לנגדי ולא נוכל לעמוד הדרוש ממנו: וירא את שפעת יהוא׳ ר״ל שמע עם שהיה בא עם יהוא: קח רכב ושלח לקראתם. ר״ל רוכב סוס:

יצא איש ממקמו. אל יצא פליט מן העיר׳ באו הכום איש אל יצא: ויאמר ו׳ בקריא׳ וסימ׳ ושלח לקראת׳ ויאמר השלום׳ אף יחם ויאמר האח׳ ויאמר הצילני כי אלי אתה׳ תשוע ויאמר הנני׳ הי׳ הרבה לא לו׳ ויאמר אדם אך פרי לצדיק:

מח

רשי

את רוכבים צמדים · את אשר אני ואתה היינו רוכבים צמדים אחר אחאב ביום שהרג את נבות׃ וה' נשא עליו · ביד אליהו הנביא המשא הזה ואנחנו שמענו׃ הכהו אל המרכבה וגו' · ובדברי הימים הוא אומר ויבקש את אחזיהו וילכדהו והוא מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא יש ליישב המקראות ויכם דרך הגן מיזרעאל לשומרון וירדף אחריו יהוא אך יש גימגום בדבר שהרי לא היתה ממשלת יהוא בשומרון עד יום המחרת כמו שמפורש בענין ויכתב יהוא ספרים וישלח שומרון וגו' ורבותינו פירשו באגדת חלק והוא מתחבא בשמרון שהיה קודר אזכרות וכותב ע"ז תחתיהם ולפי דבריהם יש לומר שאין החבאה זו מפני יהוא אלא כך פירושו ויבקש את אחזיהו וילכדהו כשהיה נס דרך גן והוא היה מרשיע לעשו' מתחלה שהיה בא לשומרון ומתחבא מפני שרי יהוד' לעשות התועבה הזאת לפי שיושבי שומרון עובדי ע"ז היו ויביאוהו אל יהוא אנשי יהוא שרדפו אחריו ויאמר הכהו אל המרכב'׃ במעלה גור · שם הביאוהו אליו׃ וינס מגדו · מוכה בגיכליות׃ ובשנת

רדק

עד הם · הראשון כן והשני עד אליהם שלא כמנהג כי המנהג עדיהם מלה אחת ועד אליהם היא תוספת ביאור כי היה מספיק אם יאמר אליהם או עדיהם לבדו׃ והמנהג כמנהג יהוא · מנהג הרכב כמנהג יהוא שהוא נוהג רכבו בשגעון ות' בשגעון ינהג בגיס ידבר׃ השלום עד זנוני · מה ענין השלום שיגיע עד זנוני אמך לא יהיה לה ולך שלום׃ ויהפוך יהורם ידיו · האוחזות ברסן הפכה להסב פניו ולנוס׃ מלא ידו בקשת · משך הקשת בכל כחו׃ שלישה · בה"א במקום וי"ו כמו אהלה׃ כי זכור אני ואתה · זכור היום שאני ואתה היינו רוכבי' יחדיו מחוברי' כלומ' שהיו רוכבי' שניהם ברכב אחד או שניהם זה אצל זה ביחד וזהו צמדים כמו צמד בקר ומלת את ר"ל עם כלומ' אני עמך ואתה עמי היינו רוכבי' צמדי' ות"י ארי דכיר אנא ואת כד הוינא רכיבין זוגא חד אזלין׃ וה' נשא עליו · ומן קדם יי' אתנטל עלוהי ית מטל נבואתא הדין׃ את דמי נבו' ואת דמי בניו · נחלקו רז"ל בדבר זה יש שאומרי' בניו נהרגו עמו ויש שאומרים בנים העתידים לצאת ממנו ואא"ז ז"ל פי' ואת דמי בניו שגזל מהם נחלתם׃ ראיתי אמש · ת' גלן קדמי בקריב וי"ל אמש כמשמעו הלילה שעבר וכאמ' לשיהו ממחרת שמת נבות הנבואה הזאת כי ביום שמת נבות שלחו אל איזבל ולא ירד לכרם לרשתו עד למחרתו הנבואה באה אל אחאב בו ביום שהיה אחאב בכרם ואמר לו ראיתי הלילה דמי נבות ודמי בניו על דרך קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה׃ ויכם דרך בית הגן · ובדברי הימים הוא אומ' והוא מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא וימיתוהו כראה כי בדרך הכוהו כמו שאמ' להם הכוהו אל המרכבה והם הורו לו חצים והכוהו והוא נס מוכה אל מגדו וימת שם ולא מת ממש שלא נשתתק מחמת המכות כמו שאומר בנבל וימת לבו בקרבו ולא מת ממש עד עשרה ימים וכן פירושו וימת שם שנשתתק ואח' כן נשאוהו עבדיו להחב' בשמרון מפני יהוא ועבדי יהוא שרדפו אחריו ומצאוהו מתחבא בשמרון הביאוהו אל יהוא ביזרעאל והמיתוהו שם כי עדיין לא מת ומה שאמר שם ויקברוהו כי אמרו בן יהושפט הוא לא שקברוהו שם אלא שנתנוהו לקבורה והניחו אותו שיוליכוהו עבדיו לירושלם כמו שאמר הנה וירכיבו אותו עבדיו ירושלימה ויקברו אותו בקבורתו וגו'׃ במעלה גור · לא אמר להם שיכוהו במעלה גור אלא אמר לעבדיו שהיו רודפים הכוהו אל המרכבה והם לא השיגוהו כי הוא היה נס על המרכבה ולא השיגוהו עד מעלה גור שהשיגוהו בחצים שמה והוא נס עם כל זה עד מגידו וזהו שאמר ויכוהו במעלה גור אשר את יבלעם והפסוק חסר מלת ויכוהו ולפי שאמר הכוהו סמך על המבין וכמוהו הרבה במקרא׃ ובשנת

ולשלום ג' בקריאה וסימ' מה לך ולשלום סב אל אחרי · וחברו · למרבה המשרה ולשלום אין קץ ׃ סב ו' בקריא' וחס' וסימ' נמסר בסדר דברים ׃ ולא שב ה' בקריא' וסימ' וילך בדרך אחר דמלכים · בא המלאך עד הם · וחברו' ואתה כי הזהרתה רשע · וחברו׃ וימצאהו ג' בקריא' וחס' וסי' וימצאהו המרים בקשת ·

מה לך ולשלום סב אל אחרי ויגד (ג' · ו' חס')
הצפה לאמר בא המלאך עד הם (ל' יתר ועד הם)
ולא שב׃ וישלח רכב סוס שני (ה' · ל')
ויבא אלהם ויאמר כה אמר המלך
שלום ויאמר יהוא מה לך ולשלום
סב אל אחרי׃ ויגד הצפה לאמר (ו' חס')
בא עד אליהם ולא שב והמנהג (ה' · ל')
כמנהג יהוא בן נמשי כי בשגעון (ל' · ב')
ינהג׃ ויאמר יהורם אסר ויאסר (י"ו כנוי')
רכבו ויצא יהורם מלך ישראל
ואחזיהו מלך יהודה איש ברכבו
ויצאו לקראת יהוא וימצאהו (ז' חס' בליש')
בחלקת נבות היזרעאלי׃ ויהי
כראות יהורם את יהוא ויאמר
השלום יהוא ויאמר מה השלום עד (ד' דגש')
זנוני איזבל אמך וכשפיה הרבים׃
ויהפך יהורם ידיו וינס ויאמר אל
אחזיהו מרמה אחזיה׃ ויהוא מלא
ידו בקשת ויך את יהורם בין זרעיו (ל')
ויצא החצי מלבו ויכרע ברכבו׃
ויאמר אל בדקר שלשה שא (שלשה ק')
השלכהו בחלקת שדה נבות (י"ג חס' בליש')
היזרעאלי כי זכר אני ואתה את (ל' · ג' ב' קמץ וא' פת' ככרית והרבר ירין)
רכבים צמדים אחרי אחאב אביו
ויהוה נשא עליו את המשא הזה׃
אם לא את דמי נבות ואת דמי (ח' ר"פ · ל' ירושלם)
בניו ראיתי אמש נאם יהוה ושלמתי
לך בחלקה הזאת נאם יהוה ועתה
שא השלכהו בחלקה כדבר יהוה׃ (י"ג חס' בליש')
ואחזיה מלך יהודה ראה וינס דרך (ז')
בית הגן וירדף אחריו יהוא ויאמר
גם אתו הכהו אל המרכבה במעלה (ל')
גור אשר את יבלעם וינס מגדו
וימת שם׃ וירכבו אתו עבדיו
ירושלמה ויקברו אתו בקברתו עם (ה')
אבתיו בעיר דוד׃

מה לך ולשלם אסתחר לאחורי
וחוי סכואה למימר אתא איזגדא
עד לותהון ולא תב׃ ושלח רכיב
סוסיא תנינא ואתא לותהון ואמר
כידנן אמר מלכא השלם ואמר
יהוא מה לך ולשלם אסתחר
לאחוריי׃ וחוי סכואה למימר
אתא עד לותהון ולא תב ודברא
כדברא דיהוא בר נמשי ארי בניח
מדבר׃ ואמר יהורם איזדרז
וטקיס רתיכיה ונפק יהורם מלכא
דישראל ואחזיה מלכא שבטא
דבית יהודה גבר ברתיכיה ונפקו
לקדמות יהוא ואשכחוהי באחסנת
חקל נבות יזרעאלה׃ והוה כד
חזא יהורם ית יהוא ואמר השלם
יהוא ואמר מה השלם עד טעות
איזבל אמך וחרשה סגיאין׃
ואתחזר יהורם לאחורוהי ואפך
ואמר לאחזיה ניכלא אחזיה׃
ויהוא מלא ידיה בקשתא ומחא
ית יהורם בין דרעוהי ונפק גירא
מלביה וכרע ברתיכיה׃ ואמר
לבדקר גבריה סב רמיהי באחסנת
חקל נבות יזרעאלא ארי דכיר
אנא ואת כד הוינא רכיבין זוגא
חד אזלין בתר אחאב אבוהי ומן
קדם יי אתנטל עלוהי ית מטל
נבואתא הדין׃ אם לא ית דמי
נבות וית דמי בנוהי גלן קדמי
בקריב אמר יי ואשלם לך
באחסנתא הדא אמר יי וכען סב
רמיהי באחסנתא כפתגמא דיי׃
ואחזיה מלכא שיבטא דבית יהודה
חזא ואפך באורח בית גיניא ורדף
בתרוהי יהוא ואמר אף יתיה
מחוהי ברתיכא במסקנא דגור
דעם יבלעם ואפיך למגדו ומית
תמן׃ ואחיתו יתיה עבדוהי
לירושלם וקברו יתיה בקבורתיה
עם אבהתוהי בקרתא דדוד׃

וחברו דה"ה · וימצאהו בחלקת נבות היזרעאלי׃ השלום ד' דגשי' וסי' תרמו נאות השלום · והיתה לי לשם ששון · ויהי כראות יהורם · בי זרע השלום הגפן׃ אחזיה ז' וסימ' נמסר לעיל בסי' בחלק א' סוף סימן כ"ב׃ השלכהו י"ג חס' בליש' וסימ' במסר' רבת'׃

רלבג

מה לך ולשלום סוב אחרי · עשה זאת כדי שלא ידע המלך דבר בזה כדי שיתכן לו יותר להמיתו׃ והמנהג כמנהג יהוא · ר"ל מנהג המלך אשר היה רוכב בו והוא היה נוהג מנהג יהוא כי הוא רכבו בשגעון בזולת ישוב׃ ויהפך יהורם ידו וינס · ר"ל שכבר היה נס לשוב ליזרעאל אך מהר יהוא וירה לו חץ הכהו מאחוריו בין זרועיו ויצא מלבו ומת לשעתו וכרע ברכבו ואמר יהוא לבדקר שהיה השליש שלו שישא נבלת יורם וישליכהו בחלקת שדה נבות היזרעאלי ר"ל במקו' אשר סוקל שם נבות׃ אני ואתה את רוכבים צמדים אחרי אחאב אביו · ר"ל שאני ואתה היינו יחד את רוכבים אחרים מחוברים והולכים אחרי אחאב אביו׃ אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש · אמר דמי בניו העתידים לצאת ממנו כמו שבארנו במה שקדם ואמ' שיהו לו בדבר יי' שכבר ראה בלילה שעבר קודם מצאו אותו דמי נבות שהומת בעבור שלא רצה למכור כרמו או להחליפו׃ ואחזיהו מלך יהודה ראה וינס · ספר בד"ה שכבר היה אחזיהו מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא ואולם קבר בזה המקום והנה כשהביאוהו אל יהוא אמר להם שיכוהו אל המרכבה בחצים והנה אמר להם זה בהיותו בעליית גור אשר את יבלעם ושם הכוהו בחצים ונס מוכה אל מגדו וימת שם והנה זכה לקבורה מפני היותו בן יהושפט אשר דרש את יי' בכל לבבו כמו שנזכר בספר ד"ה׃ ותשם

רדק

ובשנת אחת עשרה· ולמעלה אמר בשנת שתים עשרה ולפי החשבון הוא בשנת י"ג. כמו שכתב' אלא שב' שנים היו בהם מקוטעות ומה שאומר זה הנה אף על פי שאמר למעלה תחלת מלכותו וסופה עתה בעת מותו ספר ג"כ מלכותו להודיע כי בשנו קברו ימי מלכותו ומת ולא מלך אחר אביו אלא שנה אחת: ותשם בפוך עיניה· ותשם פוך בעיניה וכמוהו שלחו באש מקדשך שלחו אש במקדשך או פי' ותשם ותתקן בפוך עיניה והפוך הוא הכחול: ותיטיב את ראשה· ותתקן כלומר קשטה את עצמה כדי שתמצא חן בעיניו ולא יהרגה: זמרי הרג אדוניו· לפי שהרג זמרי את אלה בן בעשא אדוניו ויהוא גם כן הרג אדוניו לפיכך קראו אותו כן: מי אתי · מי שם בעזרתי: שמטוה· הפילוה מן החלון לארץ וכתוב בו"ו שהוא כנוי לזכר והקרי בקמץ הה"א לנקבה והו"ו נוספת והכתב יש בו דרש רמז לכנות שכותה לשמוט אותו ולסלקו כן בזה הוא לשמטה כידין סקילה היה לה כי מיתה בנפלה ורמסוה · ויז מדמה· בת"רק הי"ור מבנין הקל וכתב זה לגלות משפט הא ברשעה הזאת כי היה דמה כראה ימים בקיר: וירמסנה· יהוא רמסה בסוסו: כי בת מלך היא· ואף על פי שהיתה ממלכי אומות העולם צריך לנהוג כבוד בכל ככבר באמתו מדרך המוסר ולא תלה בכבוד בעלה לפי ש שהיא גרמה מיתתו וחברון מ מלכותו: כי אם הגלגלת· כי שאר כל הגוף אכלו הכלבי' ולא מצאו בה כי אם הגלגלת ו והרגלים וכפות הידים ושבו והגידו ליהוא ולא קברו משנה דבר כיון שהיה רוב גופה נאכל כמו שאמר הנביא ואין קובר· ודרש למה נשאר בה הגלגלת והרגל' וכפות הידים שלא אכלו הכלבים לזכות שהיתה מרקדת לפני הכלות נשארו בה הרגלים ולפי שהיתה מטפחת לפניהם נשארו בה כפות הידים ולפי שהיתה משכשכת בראשה ל לפניהן נשאר בה הגלגלת ולדעת הדרש הנשאר בה קברו ומה שאמר ואין קובר כי קודם שיבואו לקבר' נאכל רוב גופה: בחלק יזרעאל· כי החלק הזה היה פתוח אל כרם נבות כמו שאמ' הכתוב כי הכרם היה אצל היכל אחאב: והיית' הכתוב הוא בלא ה"א כמו ועשת את התבואה והקרי בה"א על הרוב: כדומן· כתרגומו כזבל דמבדר על אפי חקלא: אל שרי יזרעאל· שרי יזרעאל היו אז בשמרון אולי הלכו שם כששמעו המרד להתיעץ שם לפי ששמרון היתה עיר המלוכה: ואל האומנים אחאב· האומנים בני אחאב כמו שאמר גדולי העיר מגדלים אותם: והלחמו· לכשותם כתב להם כן: את

רשי

ובשנת אחת עשרה ליורם בן אחאב מלך אחזיה· ולמעלה הוא אומ' בשנת שתים עשרה ועל כורחי' יהורם אביו לא מת אלא בשנת שתים עשרה ליורם שהרי בשנת חמש ליורם מלך ושמונה שנים מלך ומהו שאמר כאן בשנת אחת עשרה אומר אני שמלך בחיי אביו שנה לפי שהיה נגוף בתחלואים רעים כמה שנאמר בדברי הימים ואחרי כל זאת נגפו יי' לחלי לאין מ מרפא ויהי מימים ל לימים יצאו מעיו עם חליו וגו' וימליכו יושבי ירושלם את אחזיהו כאן הוא אומר בן ע עשרים ושתים שנה אחזיהו במלכו ובדברי הימים בן א ארבעים ושתים שנה היה במלכו וכל ימי יהורם אביו ארבעים שנה היו ולא יותר שנ' בו שלשים ושתים שנה במלכו ושמונה שנה מלך והיאך איפשר לבן להיו' גדול מאביו שתי שנים אלא עשרים שנה לפי שנולד שהם שתי שני' קודם שנולד אביו נגזרה גזרה זו מיום שנשא אסא את בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזרה על בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן הוא אומר ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו לבא אל יהורם וגו' כך שנויה בסדר עולם ובתוספתא דסוטה אך בכל המקרא לא מצינו שנשא יהושפט את בת עמרי אך מ מצאתי ויתחתן ל לאחאב ושמא זו היא אחותו שנשא ובשנת שלשים ואחת לאסא נשאה שנאמר בשנת שלשים ואחת לאסא מלך עמרי ושניכו ב בסדר עולם שמלך מלכות שלימה שהרי שש שנים קודם לכן מלך על חצי העם ו וכשנשא אסא את בתו ליהושפט כתעלה ע עמרי והרגו את תבני בא וחשוב משנת ש שלשים ואחת לאסא עד מות אחזיהו ותמצאם ארבעים ושתים: ותיטב את ראשה· ותקינת ית רישה כדי שתהא לחן בעיני יהוא וישאנה: ותאמר השלום· תרצה להיות עמי בשלום: זמרי הרג אדוניו· אם הרגת את אדוניך אין זה דבר חדש שהרי זמרי גם הוא הרג את אלא בן בעשא: מי אתי· מי בכם לעזרתי: שמטוה· מן החלון ארצה: הגלגלת והרגלים· אמרו רבותינו שהיתה מרקדת לפני חתנים בידיה וברגליה ומכשכשת בראשה: כדומן· תרגומו כזבל: ואל האומנים אחאב· אומני את בניו: ואתכם הרכב והסוסים· ויש בכם כח להלחם: שכי

כל לישן הזאה על במ"ר אל וסי' והזה אל הבית שבע פעמים· והזה אל נכח פני אהל מועד· ויז מדמה אל הקיר ב' בפסו': מדמה ו' בקריאה וסימ' נמסר בויקרא: והיתה ג' בטעמ' בנביאים וסימ' והיתה הפצירה· והיתה נבלת איזבל· והיתה חבל הים:

ובשנת חדא עשרי שנין ליורם
בר אחאב מלך אחזיה על דבית
יהודה: ואתא יהוא ליזרעאל
ואיזבל שמעת וכחלת בצדירא
עינהא ותקינת ית רישה ואסתכיאת
מן חרכא: ויהוא על בתרעא
ואמרת השלם זמרי קטיל רבוניה
: וזקף אפוהי לחרכא ואמר מן
הכא מן ואסתכיאו לותיה תרין
תלת גוזאין: ואמר מגרוה ומגרוה
ונדא מדמה על כותלא ועל
סוסותא ודשוהא: ועל ואכל
ושתי ואמר סערו כען ית ארורתא
הדא וקברוהא ארי בת מלכא היא
: ואזלו למקברה ולא אשכחו
בה אילהין גולגלתא וריגליא
ופיסת ידה: ותבו וחויאו ליה
ואמר פתגמא דייהוא דמליל ביד
עבדיה אליה דמן תשוב למימר
באחסנת יזרעאל יכלון כלביא ית
בסרא דאיזבל: ותהי נבילתא
דאיזבל כזבל מבדר על אפי חקלא
באחסנת יזרעאל דלא יימרון דא
איזבל: ולאחאב
שבעין בנין בשמרון וכתב יהוא
איגרן ושדר לשמרון לרברבי
יזרעאל סביא ולתורבניא דאחאב
למימר: וכען כמיתא אגרתא
הדין לותכון ועמכון בני רבונכון
ועמכון רתיכין וסוסון וקרוין
כריכן ומאני זינא: ותיחזון
דתקין ודכשר מבני רבונכון ו
ותשוון על כורסי מלכותא דאבוהי
ותגיחון קרב על בית רבונכון:

ובשנת אחת עשרה שנה
ליורם בן אחאב מלך אחזיה על
יהודה: ויבוא יהוא יזרעאלה
ואיזבל שמעה ותשם בפוך עיניה
ותיטב את ראשה ותשקף בעד
החלון: ויהוא בא בשער ותאמר
השלום זמרי הרג אדניו: וישא
פניו אל החלון ויאמר מי אתי מי
וישקפו אליו שנים שלשה סריסים
: ויאמר שמטוהו וישמטוה ויז
מדמה אל הקיר ואל הסוסים
וירמסנה: ויבא ויאכל וישת ויאמר
פקדו נא את הארורה הזאת
וקברוה כי בת מלך היא: וילכו
לקברה ולא מצאו בה כי אם
הגלגלת והרגלים וכפות הידים:
וישבו ויגידו לו ויאמר דבר יהוה
הוא אשר דבר ביד עבדו אליהו
התשבי לאמר בחלק יזרעאל יאכלו
הכלבים את בשר איזבל: והית
נבלת איזבל כדמן על פני השדה
בחלק יזרעאל אשר לא יאמרו זאת
איזבל: ולאחאב
שבעים בנים בשמרון ויכתב יהוא
ספרים וישלח שמרון אל שרי
יזרעאל הזקנים ואל האמנים אחאב
לאמר: ועתה כבא הספר
הזה אליכם ואתכם בני אדניכם
ואתכם הרכב והסוסים ועיר מבצר
והנשק: וראיתם הטוב והישר
מבני אדניכם ושמתם על כסא
אביו והלחמו על בית אדניכם:

רלבג

ותשם בפוך עיניה· ר"ל שכבר קשטה את עצמה ושמה פוך בעיניה להיטיב ראותם אולי עשתה כדי שתמצא חן בעיניו ויחמול עליה ולא יהרגנה או עשת זה להחזיק המלוכה עדיין והוא יותר נכון ולזה אמרה בגאוה ליהוא השלום זמרי הורג אדניו: שמטוהו· כתו' שמטוה קרי והכתו' שב אל גוף איזבל כאילו יאמר שמטו גופה כדי שיפילוהו לארץ וזהו סקילה כמו שסוקל נבות כי הסקילה היא אם במליכת אבנים על הנסקל או בירית הנסקל על האבן כאמרו כי סקול יסקל או ירה יירה והנה היה זה מדה כנגד מדה: וירמסנ'· רמס אותה יהוא אחרי נפלה להמיתה בשלמות ולקיים מה שנ' והיתה נבלת איזבל כדמן על פני השדה: בחלק יזרעאל· ידמה שכברם נבות נפלה ושם אכלו בשרה הכלבי' כי אצל בית אחאב היה כרם נבות: והנשק· ר"ל כלי המלחמ':

וישלח

רשי

שני המלכי׳. יורם ואחזיהו: ובני המלך שבעי׳ איש את גדולי העיר וגו׳. כל זה כתב בספר ואיני יודע חשבונם שבעים איש והעם גדולי העיר המגדלי׳ אותם: בדודים. סירות: חמרים. דגורין מוכנ״ולש בלע״ז: צדיקי׳ אתם. כולכם בעיניכם ומחזיקים אותי בחזקת רשע על שהרגתי את המלך ועתה ראו הנה אני קשרתי על אדני ואהרגהו את כל אלה מי הכה אני לא ה הרגתים אך מאלה תדעו איפה כי גזרת המלך היא עליהם ו וההורגם צדיק הוא ומקיים את מצות ה המקום: בית עקד הרועים. בית כנישת רעיא עקד לשון קשר מקום אסיפת רועים: ובני הגבירה. איזבל: ויאמר אליו יהוא היש את לבבך ישר. ושלם מה שאני עושה כאשר לבבי שלם עם לבבך: ויאמ׳ יונדב יש ויש תנ׳ את ידך. ואחוז בה והעלני אליך אל ה המרכבה: בעקבה

מסורה

ואשר על העיר חד מן י״ו פסו׳ כטעם פזר גדול וגלגל וסי׳ במס׳ רבת׳: מדבר ג׳ וסי׳ שקר תרחק. ויקש דבר איש יהודה. דעו אפוא כי לא יפל: לשלום ב׳ וסי׳ יואב. ויהוא מצא: וישחטום ב׳ וסי׳ אל בור עקד: הכהנים:

וַיִּרְאוּ מְאֹד מְאֹד וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה שְׁנֵי
הַמְּלָכִים לֹא עָמְדוּ לְפָנָיו וְאֵיךְ נַעֲמֹד
אֲנָחְנוּ׃ וַיִּשְׁלַח אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת
וַאֲשֶׁר עַל־הָעִיר וְהַזְּקֵנִים וְהָאֹמְנִים
אֶל־יֵהוּא לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכֹל
אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלֵינוּ נַעֲשֶׂה לֹא־נַמְלִיךְ
אִישׁ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה׃ וַיִּכְתֹּב
אֲלֵיהֶם סֵפֶר שֵׁנִית לֵאמֹר אִם־לִי
אַתֶּם וּלְקֹלִי אַתֶּם שֹׁמְעִים קְחוּ אֶת־
רָאשֵׁי אַנְשֵׁי בְנֵי־אֲדֹנֵיכֶם וּבֹאוּ אֵלַי
כָּעֵת מָחָר יִזְרְעֶאלָה וּבְנֵי הַמֶּלֶךְ
שִׁבְעִים אִישׁ אֶת־גְּדֹלֵי הָעִיר
מְגַדְּלִים אוֹתָם׃ וַיְהִי כְּבֹא הַסֵּפֶר
אֲלֵיהֶם וַיִּקְחוּ אֶת־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ
וַיִּשְׁחֲטוּ שִׁבְעִים אִישׁ וַיָּשִׂימוּ אֶת־
רָאשֵׁיהֶם בַּדּוּדִים וַיִּשְׁלְחוּ אֵלָיו
יִזְרְעֶאלָה׃ וַיָּבֹא הַמַּלְאָךְ וַיַּגֶּד־לוֹ
לֵאמֹר הֵבִיאוּ רָאשֵׁי בְנֵי־הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמֶר שִׂימוּ אֹתָם שְׁנֵי צִבֻּרִים פֶּתַח
הַשַּׁעַר עַד־הַבֹּקֶר׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא
וַיַּעֲמֹד וַיֹּאמֶר אֶל־כָּל־הָעָם צַדִּקִים
אַתֶּם הִנֵּה אֲנִי קָשַׁרְתִּי עַל־אֲדֹנִי
וָאֶהְרְגֵהוּ וּמִי הִכָּה אֶת־כָּל־אֵלֶּה׃ דְּעוּ
אֵפוֹא כִּי לֹא יִפֹּל מִדְּבַר יְהוָה אַרְצָה
אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה עַל־בֵּית אַחְאָב
וַיהוָה עָשָׂה אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ
אֵלִיָּהוּ׃ וַיַּךְ יֵהוּא אֵת כָּל־הַנִּשְׁאָרִים
לְבֵית־אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל וְכָל־גְּדֹלָיו
וּמְיֻדָּעָיו וְכֹהֲנָיו עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־
לוֹ שָׂרִיד׃ וַיָּקָם וַיָּבֹא וַיֵּלֶךְ שֹׁמְרוֹן
הוּא בֵּית־עֵקֶד הָרֹעִים בַּדָּרֶךְ׃ וְיֵהוּא
מָצָא אֶת־אֲחֵי אֲחַזְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
וַיֹּאמֶר מִי אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ אֲחֵי אֲחַזְיָהוּ
אֲנַחְנוּ וַנֵּרֶד לִשְׁלוֹם בְּנֵי־הַמֶּלֶךְ וּבְנֵי
הַגְּבִירָה׃ וַיֹּאמֶר תִּפְשׂוּם חַיִּים
וַיִּתְפְּשׂוּם חַיִּים וַיִּשְׁחָטוּם אֶל־בּוֹר
בֵּית־עֵקֶד אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אִישׁ וְלֹא־
הִשְׁאִיר אִישׁ מֵהֶם׃
וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת־
יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב לִקְרָאתוֹ וַיְבָרְכֵהוּ
וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲיֵשׁ אֶת־לְבָבְךָ יָשָׁר
כַּאֲשֶׁר לְבָבִי עִם־לְבָבֶךָ וַיֹּאמֶר
יְהוֹנָדָב יֵשׁ וָיֵשׁ תְּנָה אֶת־יָדֶךָ וַיִּתֵּן
יָדוֹ וַיַּעֲלֵהוּ אֵלָיו אֶל־הַמֶּרְכָּבָה׃

ד׳ חס׳ וכל שמואל רכל כמ״א | א׳ י״ו בטע׳ אזלא ועגלה | ל׳ וחס׳ | ל׳ וחס׳ | ב׳. ל׳ | ל׳ וחס׳ | ט׳ מ״ל בסיפ׳ ו׳ חס׳ | ה״ג. ל׳ | ב׳ | ל׳ | נ׳ בסיפ׳ נ׳ לב בכתי׳ ב׳. ל׳ | ב׳ | ג׳ | נ׳ פסוקי׳ בעניין מטעי׳ | ל׳. ל׳ | ב׳ | ב׳ יולב יתרין ולשלום. ל׳. ג׳ | ב׳. ל׳ | ב׳. ל׳ | ל׳

ודחילו לחדא לחדא ואמרו הא
תרין מלכיא לא יכילו למיקם
קדמוהי ואיכדין נקום אנחנא׃
ושלח דממנא על ביתא ודיממנא
על קרתא וסביא ותורביניא לות
יהוא למימר עבדך אנחנא וכל
דתימר לנא נעביד לא נמלך גבר
דתקין בעינך עיביד׃ וכתב
להון אגרתא תנינות למימר אם
דילי אתון ומני אתון מקבלין סבו
ית רישי גברי בני רבונכון ותיתון
לותי כעידנא הדין מחר ליזרעאל
ובני מלכא שבעין גברא ית רברבי
קרתא מרבן יתהון׃ והוה
כמיתי אגרתא לותהון ודברו ית
בני מלכא ונכיסו שבעין גברא
ושויאו ית רישיהון בסליא ו
ושדרינון לותיה ליזרעאל׃
ואתא איזגדא וחוי ליה למימר
איתיאו רישי בני מלכא ואמר שוו
יתהון תרין דגורין במעלנא
דתרעא עד צפרא׃ והוה בצפרא
ונפק וקם ואמר לכל עמא זכאין
אתון הא אנא מרדית על רבוני
וקטלתיה ומן קטל ית כל אילין׃
דעו כען ארי לא יבטל מפתגמא
דיי דמליל יי על בית אחאב ויי
קיים ית דמליל ביד עבדיה אליהו
׃ ומחא יהוא ית כל דאשתארו
לבית אחאב ביזרעאל וכל ר
רברבוהי וקריבוהי וחברוהי עד
דלא אשתאר ליה משיזיב׃ וקם
ואתא ואזל לשמרון הוא בית
כנישת רעיא באורחא׃ ויהוא
אשכח ית אחי אחזיה מלכא שבטא
דבית יהודה ואמר מן אתון ואמרו
אחי אחזיה אנחנא ונחתנא למשאל
שלם בני מלכא ובני מלכתא׃ ואמר
אוחדינון כד חיין ואחדינון כד
חיין ונכיסונון לגו בית כנשתא
ארבעין ותרין גברא ולא אשתאר
אנש מנהון׃
ואזל מתמן ואשכח ית יהונדב
בר רכב לקדמותיה וברכיה ושאיל
בשלמיה ואמר ליה האית לבך
כשר כמא דלבי עם לבך ואמר
יהונדב אית ואית הב ית ידך ויהב
ידיה ואסקיה לותיה לרתיכא׃

רלבג

וישלח אשר על הבית. ר״ל שכבר שלח הממונ׳ על בית אחאב והממונה על עיר ש שמרון וזקני העיר והאומנים ומגדלים בני אחאב שהיו גדולי העיר כמו שנזכר אחר זה שהם עבדיו וכל אשר יאמר להם יעשו׃ וישימו את ראשיהם בדודים. ר״ל בסלים כדי שיראום האנשים׃ שימו אותם שני צבורים. הם כמו חמרים ר״ל שיעשו שני גלים מאלו הראשים והנה באו בעוד לילה להעלים הענין ת מההמון׃ וכהניו. הם כהני הבמות׃ ויקם ויבא וילך שומרון. ר״ל שכבר קם יהוא ובא לביתו לקחת הרכב והלך לשמרון ובדרכו הנה בהיותו בית עקד ה הרועים הוא הבית שהיו הרועים גוזזים שם את הצאן ולזה היו עוקדין אותם שם הנה מצא יהוא את אחי אחזיהו מלך י יהודה ר״ל בני אחי א אחזיהו כי כבר מתו אחיו כמו שנזכר ב בספר ד״ה׃ וישחטם אל בור בית עקד. הנה היה בור בבית ההוא שהיה בית עקד הרועים ושם שמום אחר שהרגום׃ איש

רדק

את ראשי אנשי בני אדניכם. בני הוא פי׳ אנשי כי אם היה אומר אנשי אדוניכם היו סבורים כי על כל אנשי ביתו אמ׳ אע״פ שאינם בניו לפי׳ אמ׳ בני אדניכם: ובני המלך. לא היה זה בספר אלא כפור הכתוב הוא שמספר כי בני המלך שצוה יהוא להביא את ראשיהם היו שבעים איש עם גדולי העיר שהיו מגדלי׳ אותם: בדודים. בסלים וכן ת״י בסליא וכמוהו שני דודאי תאנים הדוד האחד׃ שני צבורים. כמו גלי׳ לפי שהם כאספים יחד כמו גל אבנים לפיכך נקראו צבורים מן ויצבור יוסף אם יצבר בעפר כסף ות״ת דגורין כמו שתרג׳ אנקלוס חמרים חמרים: צדיקים אתם. אינכם חייבים בדם אלה האנשים תאמרו כי אני עשיתי רע וקשרתי על אדוני והרגתיו אלה לא ה הכיתי אני אלא גדולי העיר הכו אותם ולא רצו להלחם עליהם תוכלו להכיר ולדעת כי מיי׳ יצא הדבר ואני ואתם צדיקים בדם כל בית אחאב: ומיודעיו. קרוביו כמו ולנעמי מודע לאישה ות״י וקריבוהי: וכהניו. כהני במות ות״ת וחברוהי: בית עקד הרועי׳. ת״י בית כנישת רעיא וכתב אא״ז ז״ל כי נקרא כן לפי שהיו הרועים גוזזים שם את צאנם ובעת הגזיזה קושרי׳ אותם ברגליהם מקום העקדה: מצא את אחי אחזיהו. בני אחי אחזיהו כמו שאומר בדברי הימים וימצא את שרי יהודה ואת בני אחי אחזיהו וכן אחיו קורא אחיו כמו ואת לוט אחיו: לשלום בני המלך ובני הגבירה. בני אחאב ובני איזבל ומה שאמר ובני הגבירה אחר שאמר לשלום בני המלך לפי שהכבוד היה תלוי בה שאף בחיי אחאב היתה היא גבירה ואחאב היה נשמע אליה ועושה על פיה ולא ידעו ענין זה המרד ושהומתה איזבל ושהומת אחזיהו לפיכך לא כשו מיהוא אבל שמעו כי מת יהורם ברמות גלעד לפיכך א אמרו לשלום בני המלך וכן את׳ שם בדברי הימים משרתים ל לאחזיהו שהיו באים לעבודת אחזיהו לעזור לבית אחאב כמו שהיה הוא עמה׳: תפשו׳ חיים. ומה שצוה כן ובלבבו להרגם כמו שאמר וישחטם להגדיל הנקמה שלא ימיתום דרך מ מלחמה: ויברכהו. נתן לו שלום: ויאמר יהונדב יש ויש תנה את ידך. יהונדב אמר יש ויש כפל לחזק כי ישר לבבו ואחר כן אמר לו יהוא תנה את ידך להעלותו למרכבה עמו או פירושו ויש תשובת יהוא דרך שאלה כלומ׳ כן הוא כמו שאתה אומר כי יש לבבך עם לבבי אם תנה ידך ויתן ידו ויעלהו אליו אל המרכבה: עד

רדק

עד השמידו · בהא"רק ההא כי כן יבוא המקור פעמים: במקבה · כתרגו' בחכמה וכן ויעקבני: קדשו עצרה · זמנו עצרה שיהיו נעצרים כל העם לפני הבעל: לאשר על המלתחה · ת"י לדממנא על קומטריא פי' גנזי הבגדים וכן בדברי ר"זל קומטרי דספרי פי' גנזי הספרים: כפשו תחת נפשו · נפש השומר תחת נפש הנמלט: וישליכו · הוא ע"ל דרך הרחבת הלשון מרוב חפזם ומהירותם אותם לשלחם לעיר בית הבעל לנתוץ את המצבות: ויוציאו · הראשון מצבות לשון רבים והשני מצבת לשון יחיד: וישרפוה · כל אחת מן המצבות: למחראות · כתיב וקרי למוצאות ושניהם ענין אחד אלא שהקרי לשון נקיה יותר והענין שהיו נפנין שם: אשר בית אל · כמו בבית אל וכן המזבח בית ה': ויאמר יי' אל יהוא · ע"י נביא ובסדר עולם מי אמר לו יונה בן אמתי: בני

רשי

במקבה · במרמה לשון ויעקבני: קדשו עצרה · הכריזו אסיפה להיות נעצרים לבית הבעל: על המלתחה · לדממנא על קומטריא ארגזים וקופסאות שכורכין ונותנין בתוכן תכשיטי עובדי הבעל: נפשו תחת נפשו · נפש השומר תחת הנפש הנמלט: וישליכו · ורמו רהטיא וגבריא קטילין השליכו חללי' את עובדי הבעל: למחראות · לשון בית הכסא וכן לאכול את חוריהם: רק חטאי ירבעם וגו' · מדאגה שלא תשוב הממלכה לבית דוד כמו שנתיירא ירבעם: ויאמר יי' אל יהוא · ביד יונה: בני

ב' פסו' בטעין בענין וסי' ויך יהוא את כל הנשארים לבית אחאב ביזרעאל · ויבא שמרון ויך את כל הנשארים לאחאב בשמרון: ד' פסוקי' בקריאה אית בהון כל כל וכל כל וכל כל וסימ' כל החיה כל הרמש וכל העוף · ועתה כל נביאי הבעל · וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל · כל קבל דנא בה זמנא: הוצא ה' בקרי' וסי' הוצא

ויאמר לכה אתי וראה בקנאתי ליהוה וירכבו אתו ברכבו:
ויבא שמרון ויך את־כל־הנשארים לאחאב בשמרון עד־השמדו כדבר יהוה אשר דבר אל־אליהו:
ויקבץ יהוא את־כל־העם ויאמר אלהם אחאב עבד את־הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה:
ועתה כל־נביאי הבעל כל־עבדיו וכל־כהניו קראו אלי איש אל־יפקד כי זבח גדול לי לבעל כל אשר־יפקד לא יחיה ויהוא עשה בעקבה למען האביד את־עבדי הבעל:
ויאמר יהוא קדשו עצרה לבעל ויקראו:
וישלח יהוא בכל־ישראל ויבאו כל־עבדי הבעל ולא־נשאר איש אשר לא־בא ויבאו בית הבעל וימלא בית־הבעל פה לפה:
ויאמר לאשר על־המלתחה הוצא לבוש לכל עבדי הבעל ויצא להם המלבוש:
ויבא יהוא ויהונדב בן־רכב בית הבעל ויאמר לעבדי הבעל חפשו וראו פן־יש־פה עמכם מעבדי יהוה כי אם־עבדי הבעל לבדם:
ויבאו לעשות זבחים ועלות ויהוא שם־לו בחוץ שמנים איש ויאמר האיש אשר־ימלט מן־האנשים אשר אני מביא על־ידיכם נפשו תחת נפשו:
ויהי ככלתו לעשות העלה ויאמר יהוא לרצים ולשלשים באו הכום איש אל־יצא ויכום לפי־חרב וישלכו הרצים והשלשים וילכו עד־עיר בית־הבעל:
ויצאו את־מצבות בית־הבעל וישרפוה:
ויתצו את מצבת הבעל ויתצו את־בית הבעל וישימהו למחראות עד־היום:
וישמד יהוא את־הבעל מישראל:
רק חטאי ירבעם בן־נבט אשר החטיא את־ישראל לא־סר יהוא מאחריהם עגלי הזהב אשר בית־אל ואשר בדן:
ויאמר יהוה אל־יהוא יען אשר־הטיבת לעשות הישר בעיני ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב

תרגום

ואמר איתא עמי וחזי בקנאתי דאנא מקני קדם יי ואחיתו יתיה ברתיכיה: ואתא לשמרון ומחא ית כל דאשתארו לאחאב בשמרון עד דשיציה כפתגמא דיי דמליל עם אליהו:
וכנש יהוא ית כל עמא ואמר להון אחאב פלח ית בעלא זעיר יהוא יפלחיניה סגי: וכען כל נביי בעלא וכל פלחוהי וכל כומרוהי זמינו לי אנש לא ישגי ארי דבח רב לי לבעלא כל דישגי לא יתקיים ויהוא עבד בחוכמא בדיל לאבדא ית פלחי בעלא:
ואמר יהוא זמינו כנישתא לבעלא וזמינו: ושלח יהוא בכל ישראל ואתו כל פלחי בעלא ולא אשתאר אינש דלא אתא ועלו לבית בעלא ואתמלי בית בעלא ספא בספא:
ואמר לדממנא על קומטריא אפיק לבושא לכל פלחי בעלא ואפיק להון לבושא: ואתא יהוא ויהונדב בר רכב לבית בעלא ואמר לפלחי בעלא בלושו וחזו דילמא אית כא עמכון מעבדיא דיי אלהן פלחי בעלא בלחודיהון:
ואתו למעבד ניכסת קודשין ועלון ויהוא מני ליה בברא תמנין גברא ואמר גברא דישתיזיב מן גבריא דאנא מעיל על ידיכון נפשיה חלף נפשיה: והוה כד שיצי למעבד עלתא ואמר יהוא לרהטיא ולגבריא עולו מחונון אינש לא יפוק ומחונון לפתגם דחרב ורמו רהטיא וגבריא קטילי ואזלו עד קרית בית בעלא:
ואפיקו ית קמת בית בעלא ואוקידוהא: ותרעו ית קמת בעלא ותרעו ית בית בעלא ושויוהא לבית מפקת אנשא עד יומא דין: ושיצי יהוא ית בעלא מישראל: לחוד בחובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל לא סטא יהוא מבתריהון אישתעביד לעגלי דהבא די בביתאל ודי בדן:
ואמר יי ליהוא חלף דאתקינתא למעבד דכשר קדמי ככל דברעותי עבדתא לבית אחאב

רלבג

איש אל יפקד · ר"ל שלא יחסר איש שלא יהיו כלם שם: עשה בעקבה · ר"ל במרמה: קדשו עצרה לבעל · זמנו וקראו יום שתהיו נעצרי' בו כלכם לבעל: ויאמר לאשר על המלתחה · הוא הממונה על אוצר בגדי הכומרי' ועובדי הבעל: וישליכו הרצים והשלישים · ר"ל שכבר השליכו הרצים והשלישים נבלת ה ההרוגים מבית הבעל בעת הכותם אותם: למחראות · ר"ל לבתי כסאות להפנות שם לבזות הע"ז: ויאמר יי' אל יהוא · אמר לו זה על יד נביא כי לא היה יהוא נביא: בימים

מסרה

ב' ככו' חטעי' בענין ה' בטעם בסיפ'
ז"נ חס' בסיפ'
ד' כסו' כל כל וכל כל·
ית· ל'
ל'
ר'
ו'· צ'·
ל'· ית· ז' מל'· ז"נ חס'
ב' גס אתה תתן
ט' בטע' בסיפ'
ל'
ג'
ל' חס' ו"חס'
ג'
ב' פתח
למוצאות ק'·
חיידין
ל'· ר'
ג'
ג'

הכתות ב' חס' וה' חס' בלשון

ימלט ז"נ וכו' תכם לגברא דשבא נביא וצדקיה המלך וערק דשם ידא כאתתא חכימת' ושקרת במיכל

וישלכו בולהון חס' בר"ו וכל כתו' חל' בלא חס' וישלכו את תורתך

מסרה

מן המקום · הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה · המה מטיבים את לכם · הוצא את בנך וימות · ויאמר לאשר על המלתחה · והוצא את עמי בני ישר': אל יצא ג' בקריא' וסי' אל יצא איש ממקומו · אל יצא פליט מן העיר · באו הכום איש אל יצא: עד היום ט' מיחדין וסימ' מצויין במסר' רבתא דאסדרנא בריש סיפרא בערך יומ: בית ד' דסבירא ובבית וסי' נמסר לעיל בספר' חלק ב' סימ' ב': בלבבי ג' בקריאה וסי' והקימתי לי כהן נאמן · ככל אשר בלבבי עשית דיהוא · עד אנה אשית עצות:

רשי

בני רבעים. ארבעה דורות תחת שהשמדת את בן אחאב שמלכו ארבעה דורות עמרי ואחאב ואחזיה ויהורם: לקצות. כמו קצתי בחיי: בחדר המטות. בעליית בית קדשי הקדשים כמה שהוא אומר ויהי אתה בבית ה' מתחבא וגו' עליו אמר דוד כי יצפנני בסוכה יסתירני בסתר אהלו וקורא אותה חדר המטות על שם בין שדי ילין וזהו שיסד ר' אליעזר כפץ חדר המטות חורבן ביתך יכפר עליהם: לכרי. שרי המאות לגבורים ושרי המאות לרצים ולשון כרי שלא אמר לכרים שם דבר של קבוצת הגבורים ב ברכ"ר בלע"ז: ויכרות להם ברית. שיהא בעזרתו להמליך את בן המלך: השלישית

רדק

בני רבעים. כמו בנים רביעים יהואחז יהואש ירבעם זכריה ואמרו בזכות שהשחית בית אחאב שמלכו ארבעה דורות עמרי אחאב אחזיהו יהורם מלכו מבניו ארבעה דורות ויהוא בער הבעל ולא בער העגלים כי אותם כעסו לשם יי' ואף על פי כן היה חטא גדול כמו שכתוב לא תעשון אתי וגו': לקצות בישראל. להכרית כמו מקצה רגלים חמס שותה: וראתה כי מת בנה. כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו והענין אחד: ותאבד. ובמקומו בדברי הימים ותדבר וסימ' תאבד דוברי כזב: הממלכה. פי' ממלכות יהודה וכן אומר בדברי הימים: הממותתים. כתיב וקרי המומתי' והענין אחד אלא שהכתו' הוא תואר כמו ממותי חללים והקרי הוא מהפעלים מבנין הפעיל: בחדר המטות. חסר וענינו ותסתירהו ואת מניקתו בחדר המטו' וכת' ואטמרת יתיה וית מניקתיה ב באידרון בית ערסת' וכן בדברי הימים ותתן אותו ואת מניקתו בחדר המטות ואמר אחר כך ויסתירו אותו ר"ל היא הסתירה אותו למטה ומכאן והילך ה הסתירו אותו ג"כ היודעים שלא נגלו הדבר לעתליה כל שם הטכ' ופי' בחדר המטות החדר שהיה בעזרת הלוים או הכהנים ובדברי רז"ל בחדר המטו' בתאים ר' ישמעאל אומר בעליות בימות החמה שהיו שוכבי' שם הכהני' והלוי' ויש בו דרש בית המקדש קורא חדר המטות על שם בין שדי ילין ועוד כתיב אף ערשנו רעננה: שרי המאיות. כתוב ביו"ד וקרי בלא יו"ד המאות וכן כלם אשר בפרש' זאת עד ויכרת יהוידע כן כתוב וכן קרי והכתו' הוא בהראות הי"וד למ"ד הפועל הנסתרת ממלת מאה כי הה"א במאה לנקבה וה"א השרש כ נעלמת ואלה שרי המאות כהני' ולוים היו כי רבים היו כי דוד מנה מן הלוים ארבעת אלפים שוערי' וארבעת אלפים משוררים ומהללים: לכרי ולרצים. כמו לכרים וכמוהו הרודד עמי תחתי כמו עמים והדומי' להם שכתבנו בספר מכלל ותי' לכרי לגבריא ופי' לקח שרי המאו' אשר בלוים וקרא ג"כ לשרים ולרצים לשרים להתיעץ עמהם וכן אומ' בדברי הימים וראשי האבות לישראל וקרא לרצים גם כן להכינם למשמרת המלך: וירא אותם. מבנין הפעיל בתשלומו וראתה בפתח הי"וד: באי

ערער ה' חס' וסימ' ולאשר בערער· ויעברו את הירדן בשמואל· מן הירדן מזרח השמש דמלכים· עזובות ערי ערער· ובלע בן עזז· וכל אוריתא דכוו' חס': עתליה ז' וסי' ועתליה אם אחזיהו דמלכים· ועתליה

בְּנֵי רְבִעִים יֵשְׁבוּ לְךָ עַל־כִּסֵּא י (ג' וכסיל' תר מ"ל)
יִשְׂרָאֵל׃ וְיֵהוּא לֹא שָׁמַר לָלֶכֶת
בְּתוֹרַת־יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־
לְבָבוֹ לֹא סָר מֵעַל חַטֹּאות יָרָבְעָם (ה' חס' בן נבט)
אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ בַּיָּמִים
הָהֵם הֵחֵל יְהוָה לְקַצּוֹת בְּיִשְׂרָאֵל (ל' ומ"ל)
וַיַּכֵּם חֲזָאֵל בְּכָל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל׃
מִן־הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ אֵת כָּל־אֶרֶץ (כ')
הַגִּלְעָד הַגָּדִי וְהָרֻאוּבֵנִי וְהַמְנַשִּׁי
מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־נַחַל אַרְנֹן וְהַגִּלְעָד (ה' חס' · ל' חס' ככביוהי' וככתו' ה' כטל)
וְהַבָּשָׁן׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי יֵהוּא וְכָל־
אֲשֶׁר עָשָׂה וְכָל־גְּבוּרָתוֹ הֲלוֹא־הֵם (י"ת מ"ל בסיפ')
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּשְׁכַּב יֵהוּא עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ
יְהוֹאָחָז בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ וְהַיָּמִים אֲשֶׁר
מָלַךְ יֵהוּא עַל־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים־
וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה בְּשֹׁמְרוֹן׃

יא
וַעֲתַלְיָה אֵם אֲחַזְיָהוּ וְרָאֲתָה (ז' · ראתה ק')
כִּי מֵת בְּנָהּ וַתָּקָם וַתְּאַבֵּד אֵת כָּל־
זֶרַע הַמַּמְלָכָה׃ וַתִּקַּח יְהוֹשֶׁבַע
בַּת־הַמֶּלֶךְ־יוֹרָם אֲחוֹת אֲחַזְיָהוּ אֶת־ (ה"א)
יוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָה וַתִּגְנֹב אֹתוֹ מִתּוֹךְ
בְּנֵי־הַמֶּלֶךְ הַמְּמוֹתְתִים אֹתוֹ וְאֶת־ (הממותתים ק')
מֵינִקְתּוֹ בַּחֲדַר הַמִּטּוֹת וַיַּסְתִּרוּ אֹתוֹ (ג' · ז' חס' בליש')
מִפְּנֵי עֲתַלְיָהוּ וְלֹא הוּמָת׃ וַיְהִי
אִתָּהּ בֵּית יְהוָה מִתְחַבֵּא שֵׁשׁ שָׁנִים
וַעֲתַלְיָה מֹלֶכֶת עַל־הָאָרֶץ׃ (ז')
וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שָׁלַח יְהוֹיָדָע (ג' זוגין דמיין)
וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאיוֹת לַכָּרִי וְלָרָצִים (המאות ק')
וַיָּבֵא אֹתָם אֵלָיו בֵּית יְהוָה וַיִּכְרֹת
לָהֶם בְּרִית וַיַּשְׁבַּע אֹתָם בְּבֵית יְהוָה (ב' · נט)
וַיַּרְא אֹתָם אֶת־בֶּן־הַמֶּלֶךְ׃

בנין רביעין יתבון לך על כורסי מלכותא דישראל: ויהוא לא נטר למהך באוריתא דיי' אלהא דישראל בכל לביה לא סטא מעל חובי ירבעם דחטיב ית ישראל: ביומיא האינון שרי רוגזא דיי' למיתקף בישראל ומחנון חזאל בכל תחום ארעא דישראל: מן ירדנא מדנח שמשא ית כל ארעא גלעד שבטא גד ושבטא ראובן ושבטא דמנשה מערוער דעל כיף נחלא דארנון וארעא גלעד ומתנן: ושאר פיתגמי יהוא וכל דעבד וגבורתיה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: ושכב יהוא עם אבהתוהי וקברו יתיה בשמרון ומלך יהואחז בריה תחותוהי: ויומיא דמלך יהוא על ישראל עסרין ותמני שנין בשמרון

ועתליה אמיה דאחזיה חזת ארי מית ברה וקמת ואבידת ית כל זרעא דמלכותא: ונסיבת יהושבע בת מלכא יורם אחתיה דאחזיה ית יואש בר אחזיה וגנבת יתיה מגו בני מלכא ד דמתקטלין ואיטמרת יתיה וית מניקתיה באידרון בית ערסתא ואטמרו יתיה מן קדם עתליה ולא איתקטיל: והוה עמה בבית מקדשא דיי' מיטמר שית שנין ועתליה מלכת על ארעא: ובשתא שביעתא שלח יהוידע ודבר ית רבני מאותא לגבריא ולרהטיא ואעיל יתהון לותיה לבית מקדשא דיי' וגזר להון קיים ואומי יתהון בבית מקדשא דיי' ואחזי יתהון ית בר מלכא:

רלבג

בימים ההם החל יי' לקצות בישראל. הנה מזה המקום יתבאר לך שמה שהמי' יהוא מבית אחאב היה כ כמלט מחרב חזאל כי בימי בית אחאב לא שלטה חרבו בישראל אך בימי יהוא התחיל הש"י לקצץ ולהכרית בישראל על יד חזאל והנה קצה וקצץ הם שני שרשים בענין א אחד: ועתליהו אם אחזיהו ראתה כי מ מת בנה. הנה זה היה מאת הש"י לכלו' הזרע הבא מאת בית אחאב כי הנותר שלא המית יהוא המיתה עתליה עד שנס יואש בן בנה הוצרכה יהושבע בת המלך יורם למלטו ו ולהסתירו מפני ע עתליהו שלא תמיתהו ולזה גנבה אותו ואת מיניקתו בחדר ה המטות שהיו שם ו והסתירו אותו הוא ו ומניקתו מפני עתליהו ולא הומת והנה הסתיר' אותם יהושבע בבית יי' כי שם היתה יושבת כי בעלה היה כהן גדול והנה החביאתם שם שנים ואז היתה עתליהו מ מולכת על הארץ: שלח יהוידע ויקח את שרי המאות לכרי ולרצים. הרצון באמרו לכרי לכרים והרצון בו לשרים והם ראשי האבות לישראל כמו שנזכר בספר ד"ה והנה הרצון בזה שכבר לקח יהוידע שרי המאות לכהנים וללויים ושלח בידם לראשי אבות ישראל ולרצים שיבאו אליו והנה הביא אותם אליו בית יי' וכרת להם ברית עם יי' ועם המלך כמו שנזכר אחר זה שלא יגלה אותם והשביע אותם בשם יי' לעשות תבותו להקים את בית המלך על כסא אביו ואחר זה הראה אותם את בן המלך והוא יואש: ויכוס

וראתה ה"א מלין יתיר וי"ו בריש תיבו' ולא קרי'

מלכת על הארץ דמלכים· וחברו דדברי הימים· ותשמע עתליה דמלכים· ותקרע עתליה את בגדיה דמלכים· ושמשרי ושחריה ועתליה· ומבני עילם ישעיה· ושארא עתליהו: ג' זוגין קדמ' ש"ן ותניינא ז"ן וסימ' שלח ובשנה חשביעית שלח יהוידע· התחזק ובשנה השביעית התחזק· שכחתני אמרה לאל סלעי· זנחתני כי אלהי מעוזי· אשמרה עזי אליך אשמרה· אזמרה עזי אליך אזמרה· וחילופיהון ג' זוגין קדמא ז"ן תנינא ש"ן וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סי' ב':

ויצום לאמר זה הדבר אשר תעשון ו׳ יד
השלשית מכם באי השבת ושמרי
משמרת בית המלך: והשלשית
כשער סור והשלשית בשער אחר ל׳
הרצים ושמרתם את משמרת הבית
מסח: ושתי הידות בכם כל יצאי ל׳
השבת ושמרו את משמרת בית
יהוה אל המלך: והקפתם על ל׳ ׳ם
המלך סביב איש וכליו בידו והבא
אל השדרות יומת והיו את המלך י
בצאתו ובבאו: ויעשו שרי המאיות ג׳ המאות ק׳
ככל אשר צוה יהוידע הכהן ויקחו
איש את אנשיו באי השבת עם
יצאי השבת ויבאו אל יהוידע
הכהן: ויתן הכהן לשרי המאיות תמאות ק׳
את החנית ואת השלטים אשר
למלך דוד אשר בבית יהוה: גג
ויעמדו הרצים איש וכליו בידו
מכתף הבית הימנית עד כתף הבית
השמאלית למזבח ולבית על המלך ח
סביב: ויוצא את בן המלך ויתן ד׳
עליו את הנזר ואת העדות וימלכו ב׳ ה׳ חס
אתו וימשחהו ויכו כף ויאמרו יחי ל׳ זקף קמץ וכל אתנח רכו׳
המלך:
ותשמע עתליה את קול הרצין ל׳
העם ותבא אל העם בית יהוה:

ופקידינון למימר דין פתגמא
דתעבדון תלתא מנכון עלי שבא
ונטרי מטרת בית מלכא: ותלתא
בתרע גבריא ותלתא בתרעא
דבתרוהי תרע רהטיא ותטרון
ית מטרת ביתא מראשתלי:
ותרין חולקין בכון כל נפקי שבא
ותיטרון ית מטרת בית מקדשא
דיי על מלכא: ותקפון על
מלכא סחור סחור גבר וזיניה ב
בידיה ודייעול לגו מן סדרא יתקטיל
והוו עם מלכא במיפקיה ובמיעליה
ו ועבדו רבני מאוותא ככל
דפקיד יהוידע כהנא ודברו גבר
ית גברוהי עלי שבתא עם נפקי
שבתא ואתו לות יהוידע כהנא:
ויהב יהוידע כהנא לרבני מאוותא
ית מורניתא וית שלטיא די למלכא
דוד די בבית מקדשא דיי: וקמו
רהטיא גבר וזיניה בידיה מעיבר
ביתא מימינא עד עיבר ביתא
מסמלא למדבחא ולבית כפורי
על מלכא סחור סחור: ואפיק
ית בר מלכא ויהב עלוהי ית כלילא
וית סהדותא ואמליכו יתיה ו
ומשחוהי וטפחו יד ואמרו יצלח
מלכא: ושמעת
עתליה ית קל דרקדנין עמא ואתת
לות עמא לבית מקדשא דיי:

ובבאו ג׳ וסי׳ והיו את המלך בצאתו. ומהאלהים היתה תבוסת. ובבאי נבעתי: ויוצא ד׳ וחס׳ יוד וסי׳ נמסר בסר׳ ואהתנן: וכל עם ז׳ וסי׳ בלשון ארמי יהושע סלק לגלגלא וסרים מלכא וחבא חברא. ופי׳ ביהושע סי׳ ח׳:

רדק

באי השבת ושמרי משמרת. שיתעסקו בעבודתם וישמרו משמרת הבית ופירו׳ באי השבת כי משמרות קבועות היו בכהנים ובלוים מימי דוד ושמואל שתקנו אותם והיה משמר אחד עובד השבוע ויוצא בשבת אחר הקרבת המוספין ונכנס המשמר האחר ואמר להם יהוידע שישמרו המלך ויהיה השלישית מן השומרים מן באי השבת ושתי הידות כל יוצאי השבת כי יוצאי השבת יותר פנויים מן באי השבת שעל באי השבת עבודת השבוע ויהיה השלישית בבית המלך השלישית בשער סור והשלישית בשער א אחר הרצים · ולא חלק איזו שלישית יהיה כאן ואיזו שלישית יהיה כאן אלא שיחלקו באי ה השבת עם יוצאי השבת לשלשה חלקים ויהיו על השלש מקומות הנזכרים ויהיו מוכנים לשמור הנכנסים והיוצאים שלא יבואו עוזרי עתליהו להמית המלך: בשער סור · ובדברי הימי׳ בשער היסוד ות״י בתרע גבריא ויש נסחאו׳ בתרע כטוריא ובדברי רז״ל שהוא שער המזרחי ושבע שמות נקראו לו שע׳ סור ששם היו טמאים פורשים הה״ד סורו טמא קראו למו שער היסוד ששם היו מיסדים את ההלכה שער חרסית שהיה מכוון כנגד זריחת החמה הה״ד האו׳ לחרס ולא יזרח שער האיתון שהוא משמש כניס׳ ויציאה שער התוך שהוא ממוצא בין שני שערים שער חדש ששם חדשו סופרים את ההלכה שער עליון שהוא למעלה מעזרת ישראל: בשער אחר הרצים · ת״י בתרעא דבתרוהי יתרע רהטיא ובדברי הימים לשוערי הספי׳ והוא שער שהיה לדרום העזרה ועליו נאמ׳ בדברי הימים בית האספים ומה שכנהו בשער הרצי׳ לפעתי שהיו רצי המלך שם: מסח · פי׳ משמרת מסח שתשמרו מתסח והיא הכתיבה וההריסה כמו ונסחתם מעל האדמה ובמקום הזה הוא הריסת ה המשמרה על דרך פן יהרסו לעלות אל יי והזהירם שיהיו בתשמרה כאחד זה אבל זה שלא יפרד אחד משדר המשמרה ללכת אל מקו׳ אחר או יהיה מסח מן הסית הדעת שישמרו שלא יסיחו דעתם לענין אחר אלא דעתם יהיה למשמרת לשמור את המלך: אל המלך · בעבור המלך: והבא אל השדרות · כתרגו׳ ודיעול לגו מן סדרא כלומ׳ אדם אחד שיכנס תוך סדר משמרותיכם יומת ובדברי הימים והבא אל הבית יומת ואחד הוא כי כל הבית היה משמרתם כמו שנאמ׳ מכתף הבית הימנית עד כתף הבית השמאלית למזבח ולבית: ויקחו איש את אנשיו · כל אחד משרי המאות לקח אנשיו עמו: את החנית · שם כלל כי לא נתן להם חנית אחד לבד אלא ר״ל החניתים וכן אומר בדברי הימים את החניתים ואת המגנות ואת השלטים ופירו׳ השלטים ברמות מגינים וכן כל שלטי הגבורים: אשר למלך דוד · שהיה לוקח דוד במלחמות היה מקדים כמו שלטי הזהב אשר לקח מהדר עזר ושולתו והיו נתונים לאוצרות בית יי: את הנזר ואת העדות · בגדי מלכות מן ועדית עדי עדות בשקל גאות ות״י ית כלילא וית סהדותא ובדברי רז״ל כי זה הנזר היה עדות למלכי בית דוד מי שראוי למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי למלכות אינה הולמתו ואדניהו בקש להלמו ולא הולמתו: וימשחוהו יהוידע ובניו · וכן כתו׳ בדברי הימים וימשחוהו יהוידע ובניו ומפני מה משחוהו והלא אין מושחין מלך בן מלך מפני מחלוקתו של עתליהו כמו שמשחו שלמה מפני מחלוקתו של אדניהו: יחי המלך · ת״י יצלח מלכא: את קול הרצין העם · חסר הסמך ומשפטו הרצי׳ רצי העם כמו שיגים כסף אתרים המת או הוא כמו הפוך כמו שהוא אומר בדברי הימים את קול העם הרצים או יהיה קול עומד במקום שנים ופירוש את קול הרצים ואת קול העם ונון הרצין במקום מ״ם וכן לקץ הימין כמו הימים ופי׳ קול הרצין קול השמחה שהיו שמחים והיו אומרים יחי המלך ובדברי הימים את קול העם הרצים ומהללים את המלך ות״י את קול הרצים העם ית קל דרקדנין עמא פירו׳ שהיו מרקדין ומטפחין כמו שאמר ויכו כף: עומד

רשי

השלישית מכם באי השבת · המשמרות היו מתחדשות ובאות בשבת משמרות כהונה ולויה אחת נכנסת ואחת יוצאה וצוה את המשמ׳ הנכנס להתחלק לשלשה חלקים השלישית בבית המלך לשמור שלא יעמוד איש על המלך להורגו והשלישית בשער סור הוא שער המזרחי שבעזרה שער הסרה והשלישית בשער הרצים אף הוא משערי העזרה ויונתן תרגם בתרעא דבתרוהי תרע ר רהטיא ושער הרצים דרך שם באין מבית המלך לבית המקדש כמה שכ׳ בסוף הענין ואותו שער העזרה שכ׳ אחריו שער הרצים קראו בדברי הימי׳ שער הספים: ושמרתם את משמרת הבית מסח · שמיר זו כזה על התלק הראשון שאמר עליו ושמרו את משמרת בית המלך מסח שמרוהו מאד שלא תסיחו דעתכם לפון כואש שלא יבא יאוש בדבר ואם של מסח מן היסוד: ושתי הידו׳ בכם · שאמרתי שיהו בשער סור ובשער ה הרצים ועמהם כל יוצאי השבת כל אנשי משמר היוצא: ושמרתם את משמרת בית יי׳ אל המלך · שלא יבואהו נזק מתוך בית יי ולא הוצרך לכל זאת אלא שבת ר ראשונה עד שהומתה עתליה וברחו עוזרים מן העיר: והבא אל השדרות · איש נכרי שיבא לתוך המחנה הקרוי שדרות והוא מקום מבוא המלך מביתו לבית יי׳ ולא ידעתי מהו לשון שדרו׳ ות״י סידריא: את הנזר ואת העדו׳ · ספר התורה כמו שכתוב והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו ורבותנו אמרו הנזר הוא העדות שכל הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינה הולמתו: העמוד היה מפורסם מאד שיהיה בן המלך: את קול הרצין העם · ר״ל קול הרצים וקול העם: עמד

רלבג

ויצום לאמ׳ זה הדבר אשר תעשון השלישית · השלישית מהאנשי׳ אשר צוה יהוידע לשמירת המלך הם מבאי השבת והם המשמר הנכנס לכהנים וללויים והאחר ישתדלו בעבודת בית המקדש וכבר זכר אחר זה כי שתי הידות ההם הם כל יוצאי השבת והם משמר היוצא ולזה יהיו השלישית מהם חצי באי השבת כי כל יוצאי השבת הם שתי הידות והנה באר כי השלישית ישמרו משמרת בית המלך שלא יכנס שם אדם יוכל להזיק למלך והשלישית יעמדו בשער סור והוא השער המזרחי שהיו טמאים בלתי יכולים להכנס שם ולזה היה נקרא שער סור כטעם סורו טמא ובד״ה נקרא שער היסוד כי הוא היסוד הראשון מהקדושה והשלישית בשער שהוא אחר הרצים והנה תשמרו את משמרת הבית בית מסח והוא המקום שפרצו בבית בני עתליה המרשעת כמו שזכר בספר ד״ה ואולם שתי הידות באלו השלשה חלקים שזכר הם כל יוצאי השבת ושמרו את משמרת בית יי׳ בעבור המלך שלא יגיע צד עוזרי עתליהו והקפת׳ אצל המלך סביב איש כלי מלחמתו בידו והנכנס מהזרים אל הסדרים והמערכות שיהיו מסדרים שומרי המלך יומת כדי לשמור המלך תכלית השמירה ואלו השומרים יהיו את המלך בצאתו ובבאו כדי שלא יקרהו נזק: ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת · והנה לקחו מבאי השבת מחציתם לזאת השמירה וכל יוצאי השבת כמו שקדם והנה לא הצריך יהוידע המשמרות האחרות לזאת השמירה: ויתן הכהן לשרי המאות את החנית ואת השלטים אשר למלך דוד · ר״ל שהקדים אותם המלך דוד: על המלך סביב · ר״ל אצל המלך סביב: את הנזר ואת העדות · ר״ל הכתר ואחשוב שנתן אצלו התורה שנקר׳ את עדות שיקרא בה כל ימי חייו והיתה עמו כמו שנזכר בתורה: וימשחוהו · מפני מחלוקת עתליה הוצרכו למשחו מצורף לזה שלא

רשי

העמוד. הוא תעמוד המלך בבית יי: קשר קשר. מרד מרד יש כאן: הוציאו אותה. מבית המקדש לשדרות והביאו אותה דרך בית השדרות לבית המלך ואל תניחוה לבאת דרך מובא העזרה אל העיר פן תמצא עוזרים מתחברים אליה: והבא אחריה. במרדתה: המת בחרב. להמית בחרב: וישימו לה ידים. מקום איסטנצא בלע"ז: בין יי' ובין המלך ובין העם. שיהו המלך והעם אחרי יי' ואחר כך בין המלך ובין העם שיהו עבדי' למלך: פקדות. ממונים לשמור בתקו' משמרתם כהילכתן כי עתליה בטלה את סדר משמרות הבית ויבאו דרך שער ה הרצים אל בית המלך: כל ימיו אשר הורהו יהוידע. אבל משמת יהוידע אז באו שרי יהודה להשתחוו' למלך ועשאוהו אלוה אמרו לו שנכנס לבית קדשי הקדשים שעה אחת מסוכן למות ואתה נכנסת בו שש שנים כדי אתה להיות א' אלוה אז שמע המלך אליהם בדברי הימים: כסף

שכל עם ד' וכו' יהושע כלו' לגלגלא ישרם אלכא ותתא חברא

רדק

עומד על העמוד. פי' סמוך לעמוד וכן וחבית עליו סמוך לו ועליו מטה מנשה סמוך לו וי"ת קאים על אסטוונא ופי' סטיו שהוא ספסל שיושבי' בו השרים הגדולים ולדעתו יהיה פי' עמוד שהיה באותו הסטיו מקום כבוד לעמוד שם המלך לפיכך נקרא עמוד וכן אומר בדברי הימים על עמדו כלו' מקום הראוי לו לעמוד בו: הוציאו אותה אל מבית לשדרות. הוציאו אותה מבית יי' ותצא דרך מקום השדרות שהיא מ' מערכת השומרים ואם יצא איש אחריה לעזרתה המיתוהו בחרב: המת. מקור: וישימו לה ידים. נתנו לה מקום שתצא באותו הדרך אשר מבית יי' לבית המלך והוא דרך מבוא הסוסים לבית ושם המיתוה: בין יי' ובין המלך. מתחלה כרת ברית בין יי' והמלך והעם שיהיו כלם ל' לעבודת יי' ולהסיר הבעל' ואחר כך כרת ברית בין המלך והעם: ואת מתן. כהן הבעל היה שמו מתן: וישם הכהן פקדות. ת"י ומני כהנא מטרות ר"ל המשמרות אשר היו מתוקנות מתחילה כן הושיבם עתה כי נרא' כי מפני שהיו עובדי' הבעל המלכים אשר היו לפני זה לא נשאר דבר בבית יי' על מכונו ועל סדורו וכן כתו' בדברי הימי' וישם יהוידע פקדו' בית יי' ביד הכהנים הלוים אשר חלק דוד על בית יי' להעלות עולות וגו': בית מלך. כן כתיב וקרי המלך ואחד הוא אלא שבכתוב חסרון הידיעה: כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן. לא כל ימיו כי אחרי מות יהוידע עשה הרע בעיני יי' כמו שכתוב בדברי הימים אלא פי' כל הימים אשר הורהו יהוידע הכהן כלומר כל זמן שיהוידע היה חי וכן כתוב בדברי הימים כל ימי יהוידע הכהן: כל

סימן מלכים ותקרא קשר. דברי הימים ותאמר קשר קשר. ואפס והקרא אל אשה ותאמר שלחה: וישמו ד' חס' וסימ' וישמו אבנים גדולות. וישמו את ארון יי' אל האבן הגדולה. וישמו לה ידים דעתליה: ויבואו ג' מלאים וסימ' ויבואו דרך שער הרצים. ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה. ויבואו פנימה אל המלך חזקיהו:

ותרא והנה המלך עמד על העמוד כמשפט והשרים והחצצרות אל המלך וכל עם הארץ שמח ותקע בחצצרות ותקרע עתליה את בגדיה ותקרא קשר קשר: ויצו יהוידע הכהן את שרי המאות פקדי החיל ויאמר אליהם הוציאו אתה אל מבית לשדרת והבא אחריה המת בחרב כי אמר הכהן אל תומת בית יהוה: וישמו לה ידים ותבוא דרך מבוא הסוסים בית המלך ותומת שם: ויכרת יהוידע את הברית בין יהוה ובין המלך ובין העם להיות לעם ליהוה ובין המלך ובין העם: ויבאו כל עם הארץ בית הבעל ויתצהו את מזבחתו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן כהן הבעל הרגו לפני המזבחות וישם הכהן פקדת על בית יהוה: ויקח את שרי המאות ואת הכרי ואת הרצים ואת כל עם הארץ וירידו את המלך מבית יהוה ויבואו דרך שער הרצים בית המלך וישב על כסא המלכים: וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליהו המיתו בחרב בית מלך:

יב
בן שבע שנים יהואש במלכו: בשנת שבע ליהוא מלך יהואש וארבעים שנה מלך בירושלם ושם אמו צביה מבאר שבע: ויעש יהואש הישר בעיני יהוה כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן: רק הבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות: ויאמר יהואש אל הכהנים

ל' ומ"ל · כ' ר"ת מ"ל ודין חס' · סימן · המאות · ל' ק' חס' · ל' חס' · ל' · ר"חס' · י' מ"ל בנבי' · ל' · מיו ק' · כ' חס' · ל' כ"כ בענין · ל' · ג' מ"ל · המלך ק' · ג' כ' כתו' ה"א הדין וחברו' דד"ה את יוכב ואת צביא כתו' א'

ותחזת והא מלכא קאים על
אסטוונא כהילכתא ורברביא
עמיה וחצוצרתא קדם מלכא וכל
עמא דארעא חדן ותקעין
בחצוצרתא ובזעת עתליה ית
לבושהא וקרת מירדא מירדא:
ופקיד יהוידע כהנא ית רבניה
מאותא דממנן על חילא ואמר
להון אפיקו יתה לגיו מן סידרא
ודייעול בתרהא יתקטל בחרבא
ארי אמר כהנא לא תיתקטל בבית
מקדשא דיי: ושויאו לה אתרא
ועלת באורח מעלנא דסוסיא
לבית מלכא ואתקטילת תמן:
וגזר יהוידע ית
קיימא בין מימרא דיי ובין מלכא
ובין עמא למהוי לעם משמיש
קדם יי בין מלכא ובין עמא:
ועלו כל עמא דארעא לבית
בעלא וסתרוהי וית איגורוהי וית
צלמוהי תבירו יאות וית מתן
כומריא דבעלא קטלו קדם איגורי
ומני כהנא מטראן על בית מקדשא
דיי: ודבר ית רבני מאותא
וית גבריא וית רהטיא וית כל עמא
דארעא ואחיתו ית מלכא מבית
מקדשא דיי ועלו באורח תרע
רהטיא דבית מלכא ויתיב על
כורסי מלכיא: וחדי כל עמא
דארעא וקרתא שדוכת וית עתליה
קטלו בחרבא בית מלכא:
בר שבע שנין יהואש א
כד מלך: בשנת שבע ליהוא ב
מלך יהואש וארבעין שנין מלך
בירושלם ושום אמיה צביה מבאר
שבע: ועבד יהואש דכשר קדם
יי כל יומוהי כמא דאלפיה יהוידע
כהנא: לחוד במתא לא עטרא
כען עמא מדבחין ומסקין בוסמין
על במתא:
ואמר יהואש לכהניא

רלבג

שומר על העמוד. ר"ל אצל העמוד: הוציאו אותה אל מבית לשדרות. ר"ל הוציאו אותה בדרך שתהיה תמיד מבפני' לשדרים ולמערכות השומרים את המלך כדי שלא תמלט ותנוס: והבא אחריה המת בחרב. ר"ל הנמשך אחריה לבא עמה תמיתו בחרב כדי שלא יאספו אליה ותתחזק מעט והנה שמו לה מקו' לנוס אשר בחרו ולזה באה דרך כניסת הסוסים בית המלך ושם לא היתה יכולה לנטות אנה ואנה ו והרגוה שם כי לא רצה הכהן שתומת בית יי': ויכרות יהוידע את הברית. הנה ראשונה כרת ברית בין יי' ובין המלך והעם שיהיו לעם יי' ואחר כן כרת ברית בין המלך ובין העם שהוא יהיה להם למלך והם יהיו לו לעם: ואת מתן כהן הבעל. אחשוב שהרצון בזה שהכתנים לכהן לבעל והם שאר הכהנים שהיו שם עובדים עמו הרגום כלם לפני המזבחות: וישם הכהן פקדות על בית יי'. ר"ל שמנה שם מנויים ופקידות כדי שענינו מסודר בתכלית הסדור והנה מענין אלו המנויים העמדת המשמרות על ענינם הראשון: ויבאו דרך שער הרצים. ידמה שזה השער היה נקרא כך מימי רחבעם כי אז עשה רחבעם מגנים והפקידם אל תא הרצים: כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן. מגיד שכל מה שהיה מימיו אשר הורהו יהוידע הכהן עשה הישר בעיני יי' אך אחרי מות יהוידע לא עשה הישר בעיני יי' כמו שנזכר בספר ד"ה: כל

רדק

כל כסף הקדשים. אומר בדברי הימים ויהי אחרי כן היה עם לב יואש לחדש את בית יי' כי היה צריך חזוק כי שם אומר הטעם כי עתליהו המרשעת ובניה פרצו את בית האלהים לפיכך היה צריך חוזק כי לולי זה היה עדיין קיים הבנין כי מיום שנבנה הבית עד שבדקו יואש לא היה אלא מאה וחמשים וחמש שנה ובנין חזק כאותו בנין היה עומד יותר ויותר לולא שפרצוהו עתליהו ובניה ובניה הם שהיו לה מאיש אחר ולפי שעשו בו פריצות שם יואש על לבו לתקנם והיה צריך לקבץ קדשי ישראל שיקדישו שקלים או קדשי נדבות וההקדשו' שהיו בבית יי' אומר בדברי הימים כי עתליהו ובניה עשו אותם לבעלים הרוב ומה שנאמר לא רצה יהואש להוציאו בבנין כדי שלא יאמר אוכר יי' ריק וחשב שיעשאו מקדשי החוץ ואמר לכהנים שיקבצו כל כסף המובא בית יי' וגם הכריז על השקלים שיביאו אותם כמו שאומר בדברי הימים ויתנו קול ביהודה ובירושלם ל להביא בית יי' משאת משה עבד האלהים ומשאת משה הוא כסף שקלים קראו משאת על שם כי תשא את ראש בני ישרא' ושלשה כספים זכר הנה כסף עובר הוא מחצי' השקל כמו שנ' כל העובר על הפקודי' איש כסף נפשות ערכו הוא האומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי כל כסף אשר יעלה על לב איש הוא ה המתנדב לבדק הבית ותר' הפסו' כל כסף קודשיא דמיתעל לבית מקדשא דיי' וגו' כבעמוד ואם תאמר כיון שנתנו השקלים לבדק הבית ממה היה להם ה התמידים באותה שנה שהיו ל לוקחין אותן בכל שנה מתרומת השקלים ונראה כי נתרשלו מלהביא אותה תרומה אותן ה השנים שמלכה עתליהו והיה לבם ועבודתם לבעלים ולא לבית ה' ולא היו מעלים עולות תמיד כמו שאומ' בדברי הימים ויהיו מעלים עולות תמיד בבית יי' כל ימי יהוידע נראה כי קודם לכן לא היו מעלים תמיד ומפני זה הוצרך יהואש להחזיר ולהעביר קול ולהביא משאת יי' והטובים שבהם שבו ל יי' בכל לבם הביאו מה שהם חייבין מהשני' שעברו והספיק לזה ולזה: איש מאת מכרו. כל איש ואיש מאת הכהנים יקח הכסף מאת ישראל המכיר אותו והרגיל אצלו שנותן לו מתנותיו ויקחו הכהנים מעט מעט כמו שבא לידם ויהיה עליהם לחזק את בדק הבית פירו' בדק הבית מקום השבר וההריסה ונקרא בדק לפי שצריך לבדקו ולעמוד עליו מה יצטרך: מדוע אינכם מחזקים. נראה שהיו הכהנים שומרים עד שיהיה הכסף רב בידם ואחר יחזקו את בדק הבית והמלך חשד אותם שהיו לוקחים הכסף לעצמם לפיכך אמ' להם שלא יקחו הכסף לעצמם אלא מיד שיבא לידם יתנוהו לבדק הבית: ויאותו הכהנים. בזה ויטב בעיניהם שלא יקחוהו כלל כדי שלא יהיו נחשדים בזה הדבר וכיון שלא יקחו הם לא יהיה מוטל עליהם לחזק את הבית וזהו שאמר לבלתי חזק את בדק הבית לפיכך לקח יהוידע הארון ונתנו במבוא הבית שישימו אותו הכהנים שם תכף שיבא לידם: ארון אחד. ארון איש אחד: בימין. כתי' מימין קרי והוא אחד בענין: שומר הסף. שומרי כלי הבית וסף הוא שם כלל לכלי השרת וי"ת אמרכליא והם הגזברים הגדולים אשר ממונים אחרים יתחתיהם כמו שתרגם אונקלוס ובשיא כשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן ואמרכליא דממנא על רברבי ליואי: ויהי כראותם. יום יום כשהיו רואים שהארון מלא היו מערים אותו ומשיבים אותו למקומו וכן כתוב בדברי הימים ויערו את הארון וישאוהו ויביאוהו אל מקומו כה עשו ליום ביום: ויצורו וימנו. היו מונין תחילה ואחר כך היו משימין אותו בצרורות הכסף שהיה מטבע צרור לבדו ואשר לא היה מטבע צרור לבדו והיו נותנין הכסף המתוכן והוא שהיה עשוי מטבע היו נותנין אותו על ידי עושי המלאכה והיו מוציאין אותו לחרשים ואשר לא היה מטבע היו עושין אותו מטבע או צורפין אותו במטבע כי בהוצאה לא יוציא אדם אלא המטבע לשכר האומנין ולקנות עצים ואבנים ופי' המתוכן מתוקן בצורה שהיה כשלם בצורתו ותכניתו ויש לפרש ויצורו מענין צורה כי הכסף שלא היה מטבע עשו אותו מטבע: על ידי כן כתיב וקרי ידי ואחד הוא בענין: הפקדים

רשי

כסף עובר איש כסף נפשו' ערכו. שני כספים יש כאן כסף עובר הוא כסף השקלי' שבכל שנה הנאמר בו כל העובר על הפקודים ואיש שיתנדב ערכך נפשות האומר ערכי עלי: כל כסף אשר יעלה וגו'. כגון האומר הרי עלי מנה לבדק הבית: יקחו להם הכהנים. יהיה שלהם והם יקבלו עליהם לחזק את בדק הבית משלהם: מאת מכרו. מאת מכירו הרגיל אצלו: בדק. בקיעה וסדק החומה: ועתה אל תקחו כסף. עוד ואל תחזקו הבית משלכם: כי לבדק הבית תתנוהו. אם יפחות יפחות ואם יותיר יותיר: מימין כבא איש. מימין ביאת הנכנסים אצל המזבח. בעזרה: שומרי הסף. שיפי העזרה הממונים על מפתחות העזר' שהרי תירגמו יונתן א אמרכליא והאמרכלי' שבעה היו לשבעה ש שערי העזר' בתוספתא דשקלי': ויהי. מיום ל יום בראותם כי רב הכסף: ויעל סופר המלך וגו' ונתנו את הכסף המתוכן. היו נותנין אותו הכסף המנוי לאחר שהוציאוהו מן הארון ושקלוהו ומנאוהו היו נותנין אותו על ידי הגזברין הממונים על עושי ה המלאכה: המתוכן. לשון מניין כמו ותוכן לבנים תתנו: המופקדים

יובא ה' ומ"ל בקריאה וסימ' וכל חטאת אשר יובא בדמה. במים יובא וטמא עד הערב. אשר יובא בית יי'
בסף עובר. בכסף אשם ובסף חטאות לא יובא. כסף מרקע מתרשיש יובא וזהב: ערכו ג' בקריאה וסי'
והבאת את השלחן וערכת את ערכו. איש כסף נפשות ערכו. ודבר גבורות וחין ערכו. אנ"ך:

תרגום

כֹּל כְּסַף קוּדְשַׁיָא דְמִתַּעַל ל
לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ כְּסַף תִּיקְלַיָא
דְעָבַד עַל מִינְיָין גִּיבְרַיָא כְּסַף פּוּרְקַן
נַפְשָׁתָא דְמִתַּן גְּבַר פּוּרְקַן נַפְשֵׁיהּ
אַף כָּל כְּסַף דְמִתְנַדַּב גְּבַר בְּלִיבֵּיהּ
לְאַיְתָאָה לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ:
יִסְבוּן לְהוֹן כַּהֲנַיָא גְּבַר מִן מַכָּרֵיהּ
וְאִינוּן יִתְקְפוּן יַת בִּידְקָא דְבֵיתָא
לְכָל אֲתַר דִּי יִשְׁתְּכַח תַּמָּן בִּידְקָא:
וַהֲוָה בִּשְׁנַת עַסְרִין
וּתְלַת שְׁנִין לְמַלְכָּא יְהוֹאָשׁ לָא
תַקִּיפוּ כַּהֲנַיָא יַת בִּידְקָא דְבֵיתָא:
וּקְרָא מַלְכָּא יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע כַּהֲנָא
וּלְכַהֲנַיָא וַאֲמַר לְהוֹן מָא דֵין
לֵיתְכוֹן מַתְקְפִין יַת בִּידְקָא דְבֵיתָא
וּכְעַן לָא תִסְבוּן כַּסְפָּא מִן מַכָּרֵיכוֹן
אֲרֵי לְבִידְקָא דְבֵיתָא תִּתְּנוּנֵיהּ:
וְאִיטָפָסוּ כַּהֲנַיָא בְּדִיל דְלָא לְמִיסַב
כַּסְפָּא מִן עַמָּא וּבְדִיל דְלָא לְתַקָּפָא
יַת בִּידְקָא דְבֵיתָא: וּנְסֵיב יְהוֹיָדָע
כַּהֲנָא אֲרוֹנָא חַד וְנַקַב חוֹרָא
בְּרָשֵׁיהּ וִיהַב יָתֵיהּ בִּסְטַר מַדְבְּחָא
מִימִינָא בְּמֵיעַל גַּבְרָא לְבֵית מַקְדְּשָׁא
דַייָ וִיהֲבוּן תַּמָּן כַּהֲנַיָא אֲמַרְכָּלַיָא
יַת כָּל כַּסְפָּא דְמִיתַּעַל לְבֵית
מַקְדְּשָׁא דַייָ: וַהֲוָה כַּד חֲזוֹ אֲרֵי
סַגִּי כַסְפָּא בַּאֲרוֹנָא וּסְלִיק סַפְרָא
דְמַלְכָּא וְכַהֲנָא רַבָּא וְצָרוּ וּמָנוּ
יַת כַּסְפָּא דְאִשְׁתְּכַח בֵּית
מַקְדְּשָׁא דַייָ: וִיהֲבִין יַת
כַּסְפָּא דִמְטַקַּס עַל יְדֵי עָבְדֵי עִיבִידְתָּא

מקרא

ה' כָּל כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־יוּבָא בֵית־
ח"ל יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת
נ' עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֶב־
אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה: יִקְחוּ לָהֶם־
ל' הַכֹּהֲנִים אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ
ל' אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא
שָׁם בָּדֶק: וַיְהִי בִּשְׁנַת
עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ
ר' לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת:
וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן
ח' יג חס' בסיפ' וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם
מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־
ל' תִּקְחוּ־כֶסֶף מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק
ל' וחס' הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ: וַיֵּאֹתוּ הַכֹּהֲנִים
לְבִלְתִּי קְחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם
ר' וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת:
וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב
ל' ל' חֹר בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ
מימין ח' ח"ל ק' בַּיָּמִין בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה וְנָתְנוּ־
שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת־כָּל־
הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה:
וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי־רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן
ל' ל' מלאיי וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
ל' וחס' וַיָּצֻרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא
בֵית־יְהוָה: וְנָתְנוּ אֶת־
ל' ידי ק' הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן עַל־יְדֵי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה

חזקו ד' דגשים בקריאה וסי' לבא חמש שבעים בני ירבעל. לא חזקו הכהנים את בדק הבית. חזקו פניהם מסלע. וכל סביבתיה' חזקו בידיהם: ולכהני' ה' בקריא' וסי' ויקרא המלך יהואש ליהוידע הכהן ולכהנים. ולכהנים הלוים לא יכרת איש. ואחר הבינו להם ולכהנים ב' בפסוק. והסגנים לא ידעו אנה הלכתי:

רלבג

כל כסף הקדשי' אשר יובא בית יי'. הוא מחצית השקל לכל אחד ואחד שהיה מ משאת משה עבד ה האלהים על ישראל במדבר כמו שנזכר בספר ד"ה: כסף עובר. הוא הכסף שאינו מוגבל בכל שנה ושנה כמו ההקדשות והערכין שיהיה נודר איש כסף נפשות ערכו וכל כסף אשר יעלה על לב איש להביא בית יי' והם הנדרים אי זה נדרים שיהיו ומכללם ההקדשות שהם לבדק הבית: מאת מכרו. ר"ל מאת מיודעו: לכל אשר ימצא שם בדק. ר"ל לכל דבר שיצטרכו לחזק הבית ולבדקו אם יחסר דבר מהראוי לו: כי לבדק הבית תתנוהו. ר"ל שתשימו הכסף ההוא במקום מוכן בו לבדק הבית: ויאותו הכהנים. ר"ל שהם לא רצו לקבל עליהם חזוק בדק הבית ויקבלו על זה הכסף מאת מכריהם אך היה נאות בעיניהם שלא יקחו הכסף ולא יהיה עליהם לחזק את בדק הבית: ויקב חור בדלתו. הנה דרך החור היו משליכין שם הכסף והיה בדלת שהיא מכסה הארון כדי שלא יוכל אחד לקחת ממנו בזולת פתיחת הארון: שומרי הסף. הם שומרי כלי בית המקדש: ויצורו וימנו את הכסף. כבר נתבאר בספר ד"ה שכאשר היה הארון מלא היו מערים אותו ואחר כך היו נושאים אותו ומשיבים אותו אל מקומו ובזה המקום באר שאחר שערו את הארון היו משימים את הכסף בצרורות והיו מונים: ונתנו את הכסף המתוכן. ר"ל הכסף הנמנה מענין מתכונת הלבנים והיו

רשי

המופקדים. הממונים: ויוציאהו. לשון הוצאה לשכור חרשי העץ והבונים הם אמרכלין חורשי האבן שחביריהם שוטים על פיהם ראשי האומנות: ולגדרי׳. בוני החומה תלמידי האדרכלין: ולחוצבי האבן. מן ההר: ספות כסף. מזמרות והם כלי שיר: ולא יחשבו את האנשי׳. לא היו האמרכלין באים לחשבון עם האנשים הנזברין אשר יתנו האמרכלין את הכסף תמיד על ידם לתתו לעושי המלאכה לפי שלא היו חשודין ב בעיניהם כי באמונה הם עושי׳: כסף אשם וכסף חטאות. המתפרים מעות לחטאתו ולאשמו ולקח את הבהמה ונותרו מן המעות לא יובא בית יי׳ לבדק הבית לכהנים יהיה והם לוקחין מהם עולות קיץ למזבח הבשר ל לעולה והעורות שלהם כך שנינו בתמורה זה מדרש דרש יהוידע הכהן כל הבא ממותר חטאת וממותר אשם ילקח בהן עולות: אז יעלה חזאל. אחר מות יהוידע ועשה יואש את עצמו אלוה: בית מלוא. באותו מקום מלוא שם מקום: סלא. שם מקום: ויוזכר

רדק

הפקדים. כן כתיב וקרי המופקדים והכתוב הוא תואר כמו חכם חכמים והקרי הוא מהפעלים ואחד הוא: לחרשי העץ. הם כורתי העצים בלבנון ועושין אותם במקצועות: ולבונים. שבונים העצים בבית: ולגדרים. הבונים קירות האבנים: ולחוצבי האבן. שחוצבין האבנים בהר: ולקנות עצים ואבני מחצב. היו להם פוסלים בלבנון ובהר והיו קונין גם כן מאחרים שהיו להם עצים כרותי׳ ואבני מחצב כלומ׳ אבנות חצובות מחצב שם בשקל משען ו׳ת ולבונים ולאדרכליא והם אומני האבן הגדולים אשר ת תחתיהם אומנין אחרים ותרגם ולגודרי׳ ולארגובליא הם אומני האבן הגדולים בוני הקירות: אך לא יעשה בית יי׳ ספות כסף • ובדברי הימים אומר ויעשו כלים לבית יי׳ כלי שרת ור״ל הקשו אלה הפסוקי׳ ותרצו כאן שגבו והותירו כאן שגבו ולא ה הותירו וזהו שאמר ובכלותם הביאו לפני המלך ויהוידע כי לפני כלות המלאכ׳ לא היו עושי׳ כלים כמו שאומר הנה אך לא יעשה בית יי׳ ספו׳ כסף כי לעושי המלאכה יתנוהו שעדיין לא כ נעשתה המלאכה אך כאשר כ נעשתה המלאכה כמו שאומר שם ויעמידו בית האלהים על מתכונתו וגו׳ ובכלותם עשו הנותר כלי שרת: ולא יחשבו את האנשים. מכאן אר״ל שאין מחשבין עם גבאי צדקה כי כ כשממנין אנשים על הצדקה אנשים כאותן ממנין ואין מ מחשבין עמהם שאין חושדין בכשרים: כי באמונה הם עושים • ידועים היו כי אנשים כאמנים היו: כסף אשם. פיר׳ רז״ל המפרים מעות לחטאתו או ל לאשמו ולקח הבהמ׳ לחטאת או לאשם והותיר מן המעו׳ המותר לא יובא בית יי׳ לבדק הבית אלא לכהנים יהיה אותו הכסף והם לוקחים מהם עולו׳ לקיץ המזבח ואמרו זה מדרש דרש יהוידע הכהן אשם הוא ליי׳ אשם הוא לכהן להביא כל דבר הבא מ ממותר חטאת ואשם ילקח ב בדמיו עולות הבשר ליי׳ ועורות לכהנים: אז יעלה חזאל • בדברי הימים כתו׳ כי אחרי מות יהוידע עשה יהואש הרע בעיני יי׳ וגם הרגו זכריה בנו במצות המלך לפי שהיה מוכיחם ו ולתקופת השנה עלה עליו חיל ארם וגו׳ ושתי מלחמות היו וזו

כלי ז׳ דמטעי׳ דסבי׳ כלי בקריאה וסי׳ במסרה רבתא: כלי זהב ג׳ וסי׳ נמסר במטות: חטאות ג׳ מלאי׳ בקריאה וסי׳ כסף אשם וכסף חטאות. כמה לי עונות. לקדשים ולחטאות: ובית המלך ג׳ בקריאה וסי׳ ויקח יהואש מלך יהודה. שמעו זאת הכהנים. ויצא אסא כסף וזהב מאצרות בית יי׳ דדברי הימים:

הפקדים בית יהוה ויוציאהו לחרשי העץ ולבנים העשים בית יהוה: ולגדרים ולחצבי האבן ולקנות עצים ואבני מחצב לחזק את בדק בית יהוה ולכל אשר יצא על הבית לחזקה: אך לא יעשה בית יהוה ספות כסף מזמרות מזרקות חצצרות כל כלי זהב וכלי כסף מן הכסף המובא בית יהוה: כי לעשי המלאכה יתנהו וחזקו בו את בית יהוה: ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעשי המלאכה כי באמנה הם עשים: כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית יהוה לכהנים יהיו:

אז יעלה חזאל מלך ארם וילחם על גת וילכדה וישם חזאל פניו לעלות על ירושלם: ויקח יהואש מלך יהודה את כל הקדשים אשר הקדישו יהושפט ויהורם ואחזיהו אבתיו מלכי יהודה ואת קדשיו ואת כל הזהב הנמצא באצרות בית יהוה ובית המלך וישלח לחזאל מלך ארם ויעל מעל ירושלם: ויתר דברי יואש וכל אשר עשה הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה: ויקמו עבדיו ויקשרו קשר ויכו את יואש בית מלא היורד סלא:

המפקדי׳ ק׳ נ׳ ח׳ חס׳ · נ׳ · ג׳ · ו׳ נסיב׳ · לו׳ · נ׳ · יח בליש׳ · ל׳ וחס׳ · נ׳ · ל׳ חס׳ ח׳ חס׳ בליש׳ ל׳ · ח׳ · נ׳ · יד וכל אור׳ ויהושע דכו׳ כמ״ג · ב׳ ואיש וקדשיו קדין · יג כטע׳ ·ז׳ · יז מל׳ בקימ׳ · נ׳ חס׳

די ממנן על בית מקדשא דיי׳ ומפקין לנגריא אעיא ולארדיכליא דעבדין בית מקדשא דיי׳: ולארגובליא ולפסלי אבניא ולמזבן אעין ואבנין פסילן לתקפא ית בידקא בית מקדשא דיי׳ ולכל דיפוק על ביתא לתקפותיה: ברם לא מתעביד בית מקדשא דיי׳ קולין דכסף מזמריא ומני מזרקי חצוצרתא כל מאני דדהבא ומאני כספא מן כספא דמיתעל לבית מקדשא דיי׳: ארי לעבדי עיבידתא יהבין ליה ומתקפין ביה ית בית מקדשא דיי׳: ולא מחשבין עם גבריא די יהבין ית כספא על ידיהון למתן לעבדי עיבידתא ארי בהמנותא אינון עבדין: כסף אשמא וכסף חטותא לא מיתעל לבית מקדשא דיי׳ לכהניא יהבין ליה: בכין סליק חזאל מלכא דארם ואגיח קרבא על גת וכבשה ושוי חזאל אפוהי למיסק לירושלם: ונסיב יהואש מלכא שיבטא דבית יהודה ית כל קודשיא די אקדשו יהושפט ויהורם ואחזיהו אבהתוהי מלכא דבית יהודה וית קודשוהי וית כל דהבא דאשתכח באוצרי בית מקדשא דיי׳ ובית גינזי מלכא ושדר לחזאל מלכא דארם ואסתלק מעל ירושלם: ושאר פתגמי יואש וכל דעבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה: וקמו עבדוהי ומרדו מירדא ומחו ית יואש בית מילו דנחית לסילא:

כספי אשם ב׳ בכתי׳ דמיין בריש׳

רלבג

והיו נותנים אותו על ידי עושי המלאכה ה הממונים בית יי׳ והם יוציאו את הכסף ל לחרשי העץ והם ה האומנים הכורתים העצים בתמור׳ שירצו ולבונים הבית והם העושים בית יי׳ כמו ההיכל והדביר ולגודרי׳ והם העושים הקירות והגדר לחצר הגדולה והעזרה ולחוצבי האבן הם החוצבים אותם מן המחצב ואע״פ שהיו שוכרים חרשי עץ ו וחוצבי אבן הנה היו צריכים לקנות העצי׳ כרותים ואבני מחצב נחצבים או בלתי נחצבים: אך לא יעשה בית יי׳ ספות כסף. הם כלים לקבל הדם או יין הנסכים ומה שידמה להם: מזמרות. הם כלי זמר: מזרקות. בא״ם בלע״ז: חצוצרות. הם היו נעשות לתקוע על הזבחי׳ כמו שזכרה התורה ואמר שלא יעשה מזה הכסף אלו הכלים וזולתם אבל יתנוהו לעשי המלאכה לחזק את בית יי׳ ואולם התבאר בספר ד״ה שאחר שחזקו את בית יי׳ אם הותיר היו עושין מהנשאר כלי שרת ולא היו מסכימין לעשות מהכסף כלי שרת אם לא כשאר אחר חזוק הבית: ולא יחשבו את האנשים. ר״ל שהאנשים הנותנים הכסף לעושי המלאכה לא יחשבו עמהם אם נתנוהו כולו לעושי המלאכה אם לא כי בודאי באמונה הם עושים כי הקדש מבדל בדילי אינשי מיניה: כסף אשם וכסף חטאות. ר״ל שהאנשים המפרישים מעות לאשם או לחטאת והותירו הנה המותר לא יובא בית יי׳ לחזק הבית אך יהיה לכהנים והנה היה הדין שיקנו מהם חטאות או אשמות וימכרו לצרכי חטאות ואשם אך תקנו חכמים שיהיה המותר לעולות הבשר ליי׳ והעור לכהנים: אז יעלה חזאל מלך ארם. הנה זאת המלחמה היא זולת המלחמ׳ הנזכרת בספר ד״ה כי בזאת המלחמה לא עלה לירושלם ובמלחמה הנזכרת שם באו אל יהודה וירושלם ודמה שבתחלת הענין כשעשה יואש הרע בעיני יי׳ אחרי מות יהוידע הכהן היתה זאת המלחמ׳ והמלחמ׳ הנזכרת בספר ד״ה היתה לתקופת השנה אחר שהרג זכריה בן יהוידע ואמ׳ שם כי אז עזבוהו חיל ארם במחלוי׳ גדולים ואז התקשרו עליו עבדיו והכוהו על מטתו ומת והנה זכר בזה המקום שכבר היה אז יואש בעיר שמה בית מלוא ולפי שהיה שם בית מלוא אחר זולת זה זכר שזה היה יורד אל סלא והנה

סלא ב׳ בתרי׳ ליש׳ כלה כל אבירי נבזי׳ הא ודידן כתי׳ א׳

המלחמה שאמר הנה היתה ראשונה ובאמרו אז יעלה חזאל פי׳ כשעשה הרע בעיני יי׳ אחרי מות יהוידע והביא עליהם האל מלך ארם ונלחם על גת ולכדה והיא היתה למלכי יהודה כי דוד לקחה מיד פלשתים: וישם חזאל פניו לעלות לירושלם • ולא עלה כי יהואש לקח קדשי בית יי׳ הכסף והזהב הנמצא באוצרות בית יי׳ ואע״פ שאמר כל הזהב לא ר״ל כלו אלא רובו שהרי בימי אמציה בנו לקח יהואש מלך ישראל הכסף והזהב הנמצאים בבית יי׳ ובאוצרות המלך אלא הרוב לקח ושלח לחזאל: ויעל מעל ירושלם. כלומר נמנע מלעלות ירושלם ואחר כך כשהרגו זכריה שהיה מוכיחם לתקופת השנה עלה חיל ארם ויבואו אל יהודה וירושלם והשחיתו כל השרים ורבים מהעם ואת יואש עשו שפטים ועזבו אותו בתחלואים רבים ואז קשרו עליו עבדיו והרגוהו בעון שהרג זכריה כמו שאומ׳ שם בדמי בני יהוידע: בית מלוא היורד סלא. בית מלוא שם מקום וסלא שם מקום ובאמרו היורד סלא נראה כי בית מלוא אחר היה ובדברי הימים אמר ויהרגוהו על מטתו וכן היה כי במלחמה הוכה כמו שאומ׳ שם ואת יואש עשו שפטי׳ ובלכתם ממנו כי עזבו אותו בתחלואים רבים וגו׳ ונשאוהו במטה להוליכו לירושלם ובדרך הרגוהו עבדיו על מטתו: ויוזכר

רדק

יוזכר. בלף ובה״ם ויהוזבד בבי״ת ובד״לת והרבה כמצא בספרי הזה בשמות בני אדם ובדברי הימים בן שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית ויש בו דרש למה פירש שם אמותם ללמדך שכפרע ממנו הקב״ה על ידי אנשי׳ כיוצא בו את׳ יבואו עמוני׳ ומואבי׳ כפויי טובה שכפו בטובתו של אברהם אביכו שעשה ללוט שבאחם עם המלכי׳ להצילו והם שכרו את בלעם לקלל את בניו ויפרע מיואש שכפה בטובתו של יהוידע הכהן והרג את זכריהו בנו: בעיר דוד. ובדברי הימים ולא קברוהו בקברות המלכים כי שרי יהודה שחזקו את ידו ופתו אותו לעשות הרעות שעשה מתו במלחמה כמו שאומר שם והכירו העם כי מאת יי׳ היה כל זה שלקח כקמה מן השרים ומן יואש על הרעות שעשו לעבוד ע״ז ולהרוג זכריה ולפיכ׳ עשו לו העם זה הבזיון ולא כתנוהו שיקברוהו בקברות המלכים: בשנת

רשי

ויוזכר בן שמעת ויהוזבד בן שמר. כתוב בדברי הימי׳ שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית ולמה פירשו הכתוב ללמדך שכפרע ממנו הקב״ה על ידי אנשים כיוצא בו יבאו עמוני׳ ומואבי׳ כפויי טובה שכפו בטובתו של אברה׳ אביכו שעשה ללוט שבאחם עם המלכי׳ להצילו והם שכרו את בלעם לקלל את בניו ויפרע מיואש שכפה בטובתו של יהוידע והרג את זכריהו בנו כמו שמפורש בדברי הימים ומדרש זה ב׳ בספרי: ויתן

וְיוֹזָכָר בֶּן־שִׁמְעָת וִיהוֹזָבָד בֶּן־שֹׁמֵר עֲבָדָיו הִכֻּהוּ וַיָּמֹת וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אֲמַצְיָה בְנוֹ תַּחְתָּיו:

ט׳

וְיוֹזָכָר בַּר שִׁמְעַת וִיהוֹזָבָד בַּר שֹׁמֵר עַבְדוֹהִי מְחוֹהִי וְקַטְלוּהִי וּקְבַרוּ יָתֵיהּ עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד וּמְלַךְ אֲמַצְיָה בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי:

רלבג

והנה היה שם מוסבב על מותו מפני המכו׳ שהכוהו חיל ארם וזכר שכבר קברו אותו עם אבותיו בעיר דוד וזה ממה שלמדנו ממנו שלא קברוהו עם אבותיו בקברו׳ המלכים וכן באר זה בדברי הימים וזכר שכבר מלך אמציה בנו תחתיו הנה זה באור מה שראינו לבארו בזאת הפרשה שהגבלנו ביאורה בזה המקום. **ואולם** התועלות המגיעים ממנה:

הא׳ והוא כולל הרבה מדברי אלו הספורים הוא להודיע כי ההליכה בדרכי יי׳ ימשכו הטובות וההפך למי שסר מאחרי הש׳ ולזה ספר כי יהושפט עשה הישר בעיני יי׳ ובער יתר הקדש אשר נשאר בימי אסא אביו ונמשכו לו מההשגחות והטובות והוא שלא מרדו בו האדומיים ומרדו תכף אחרי מותו ומה שקרה לו מהפחד והרע היה בהתחברו לרשע מבד הרשע ולזה היו עליו אימות מות במלחמת רמות גלעד ושברו אניותיו בהתחברו עם מלך ישרא׳ והתחתנו בו ולזאת הפנה גם כן ספר שאחזיהו בן אחאב מפני שהפליגו לעשות הרע בעיני יי׳ ככל חטאת אחאב פשע מואב בו אחרי מות אחאב ונפל בעד השבכה בעלייתו אשר בשמרון וחלה מפני זה חליו אשר מת בו מפני שהיה דורש בבעל זבוב אלהי עקרון היחיה מחליו זה והלך בלא חמדה כי לא נשאר לו בן שימלוך תחתיו ולזה גם כן ספר מהנערים הקטנים שהיו מחרפים הנביא שכבר נענשו על זה במיתאו שני דובים מן היער ובקעו מהם ארבעים ושנים ולזה גם כן תמצא כי יהורם בן אחאב לא הפליג ברע כמו שהפליגו בו אביו ואמו והסיר את מצבת הבעל ואע״פ שדבק בחטאת ירבעם הנה מפני מה שמיעט מן הרע נתן הש׳ שכרו שהאריך לו זמן הפורענות עד שתים עשרה שנה ולא תמצא כן בבית ירבעם ובבית בעשא גם הצליח במלחמת מואב ושמרו הש׳ מיד ארם במקומות אשר נחבאו שם לתפשו והיה זה פעמים רבות על יד נביא הש׳ ולזה ספר גם כן בגחזי כי בעבור שחלל כבוד הש׳ לקחת כסף על המופת אשר עשה לנעמן ובעבור שלא הודה הענין לאלישע הנה נענש בשדבקה בו צרעת נעמן ובזרעו לעולם ולקיים זאת הפנה שזכרנו ספר גם כן חוזק הרעב שהיה בימי יהורם עד שאכלו בשר בניהם ועם כל זה לא שב מחטאת ירבעם אשר דבק בהם אבל היה מפליג יותר ברע שהיה מגזם להמית נביא יי׳ על דבר זה הרעב ולזה גם כן ספר המשח חזאל למלך על ארם אשר היה לקוץ מכאיב לישראל בעבור עזבם את ברית הש׳ כמו שאמ׳ הש׳ לאליהו וספר עם זה שכבר הודיע לו אלישע הרע שיעשה לישרא׳ כי זה ממה שייסירו יותר לעשות להם אלו הרעות ולזאת הסבה גם כן ספר שיהורם בן יהושפט הלך בדרך בית אחאב ולזה נמשך לו מהרע שמרדו אדום בו ומרדה עיר לבנה וזכר בדברי הימים שכבר נהרגו בניו על יד הערבים לא נשאר לו זולת אחזיה בנו הקטן וזה היה במולו הראוי לו על המיתו אחיו כמו שנזכר שם ובסוף הענין נגפו יי׳ במעט עד יצאו מעיו עם חליו וספר גם כן שאחזיהו בנו הלך בדרך בית אחאב ולזה נהרג עם בית אחאב ולא מלך כי אם כמו שנה ולזאת הסבה זכר איך סבב הש׳ אשר לו נתכנו עלילות שיבא לבית אחאב ולאיזבל כדבר יי׳ אשר דבר על דבר חטאתיהם אשר הפליגו בהם והנה סבב הש׳ שנלחם יורם עם חזאל ברמות גלעד והכוהו ארמים והלך מפני זה להתרפאת ביזרעאל ואנשי החיל נשארו ברמות גלעד לשמור העיר מפני חיל הארמים והיה זה סבה אל שיתכן יותר שימשח הנביא את יהוא על ישראל ושיתקשר יהוא כנגד המלך וסבב הש׳ כשראה הצופה שפעת יהוא ששלח שם המלך רכב אחד וכן שני וכן שלישי עד שיהיה זה סבה אל שיצאו יהורם ואחזיהו לקראת יהוא ומצאוהו אצל חלקת נבות ומת שם יהורם כדבר יי׳ גם הרג אחזיהו ובני אחיו שהיו ארבעים ושנים והיה זה סבה אל שיראו ממנו הזקנים והאומני׳ את בני המלך אשר בשמרון ושלחו לו ראשי בני אדוניהם ביזרעאל גם נהרגה איזבל ואכלו הכלבי׳ את בשרה בחלק יזרעאל עד שכבר השמיד יהוא כל בית אחאב וכל גדוליו ומידעיו וכהניו עד בלי השאיר לו שריד ואחרי כן השמיד כל נביאי הבעל וכל עובדיו וכל כהניו ולזה גם כן ספר שעתליה הרגה כל זרע המלוכה כי מבית אחאב היו וגם היא נהרגה בסוף באמצעות הסבות הראויות על ידי יהודע ולזאת הסבה גם כן ספר כי מפני שעשה יהוא רצון הש׳ באחאב נתן הש׳ שכרו שיהיו לו בנים רבעים על כסא ישראל ולזאת הסבה זכר כי מפני שלא שמר יהוא ללכת בתורת יי׳ אלהי ישראל והלך בדרך ירבעם הנה התחיל הש׳ אז להכרית את ישראל על יד חזאל ולזה גם כן תמצא כי יואש בבלעת שהלך אחר הש׳ כמו שהורהו יהוידע הכהן לא קרה לו רק טוב ואחר שעשה הרע בעיני יי׳ הגיע לו מן הרעות הרבה ולעמו עד שכבר השאירוהו ארמים בתחלואים רבים וקשרו עליו עבדיו והרגוהו:

הב׳ והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם לברוח מחברת רשעים ולזה ספר שלא הסכים יהושפט שילכו עברי אחזיהו עם עבדיו באניות כי כבר קרה לו מחברתו נזק כמו שאמר הנביא ליהושפט לפי מה שנזכר בד״ה:

הג׳ הוא להודיע איך היה חומל הש׳ על ישראל מפני השגחתו על האבות ולזה תמצא שכאשר ראה הש׳ עוצם סור ישראל מעליו עד שכבר היו דורשים מאלהי׳ העמים אשר המה הבל ידיעת הדברים העתידים ועזבו את יי׳ ונביאיו לזה רצה הש׳ שיבא אליהו להגיד למלאכי מלך שמרון כי בעבור שדרש בבעל זבוב אלהי עקרון היחיה מחליו ועזב נביאי יי׳ הנה לא ירד מהמטה אשר עלה שם כי מות ימות ולזאת הסבה גם כן סבב שיראו ישראל את יי׳ במה שאמר אליהו לשר החמשים וחמשיו כשחשב לתפשו בכח למיעוט האמנתו בש׳ ובנביאים אם איש אלהים אני תרד אש מן השמים ותאכל אותך ואת חמשיך והיה לו כן ולשר החמשים השני עד שבא השלישי והכיר לנביא מעלתו והתחנן לו שתיקר נפשו ונפש עבדיו אלה בעיניו ולפי שכבר הגיע מזה זה התועלת אשר היה ראוי שיהיה זה כלי אל שישובו ישראל לטוב הנה תמצא ביהורם בן אחאב שעשה זה הענין בו רושם עד שמעט הרבה מהחטאים שהיה חוטא בהם אחאב:

הד׳ הוא להודיע שראוי לכל אדם שיהיה מפחד ממה שראוי שיפחד ממנו ולא יסמוך על הנס הלא תראה כי נגס הנביא אליהו עם עוצם מעלתו בחרום המופתים היה ירא מלבוא למלך אחזיה ליעד לו זה הייעוד הרע עד שהבטיחו הש׳ שלא יירא מפניו:

הה׳ הוא להודיע עוצם מעלת אליהו והפלא שהיה בעניינו והוא שכבר העלה אותו הש׳ בסערה גבוה מאד עד שנעלם מכל אדם והסתירהו הש׳ מעיני אדם עד עת קץ כי לו נגזר ארך חיים נפלא על דרך המופת והראיה שלא מת בהעלותו השמימה השמים אחר זה בא מכתב אליהו ליורם בן יהושפט אשר הורה בלי ספק היותו אז חי כמו שבארנו במה שקדם:

הו׳ הוא להודיע כי לא יעשה יי׳ דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ולזה תמצא שהדברים העתידים ידעו לנביאים קודם חדושם ואע״פ שיהיה חדושם על דרך המופת הלא תראה כי הלקח אליהו מעל ראש אלישע ביום ההוא היה ידוע לבני הנביאים אשר בבית אל וביריחו ולאלישע אע״פ שהיה חדושו על דרך המופת וכן גם כן תמצא שהודיע הש׳ לאברהם את דבר המופתים אשר יעשה בהוציאו זרעו מעבודתם ולזה אמ׳ וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי כי אלו המופתי׳ היו כלי אל שיאמין אברהם בירושת הארץ כמו שבארנו שם:

הז׳ הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי להקדים לאדם הידיעה בדבר מבער טרם הגיעו כידי לו בבער שיקרה לו ממנו בהגעתו לא שיקדים להבטער קודם זה אלא אם יגיע מההודעה תועלת מה ולזה תמצא כי מפני שלא היה מבער אליהו שיגיע תועלת לאלישע מהודעתו אותו כי יי׳ לוקח אותו מעמו היה מעלים ממנו זה לבעבור שכבר יבטער מאד אלישע מזה וכאשר ראה שהגיע העת שלא יכול להעלים הענין ממנו מפני עוצם דבקות אלישע בחברתו עד שלא רצה להפרד ממנו כלל רצה לתת לו מה שישאל כדי שיסור צערו בהפרדו ממנו לפי מה שאפשר והנה נתן לו הנביא שאלתו על דרך המופת בשבקש מהש׳ שיהיה לאלישע כן והוא שיהיה לו ברוחו פי שנים על כל בני הנביאים אשר למדו לפניו והנה מה שנתן לו מהאות בזה שאם יראה אותו לוקח מאתו יהי לו כן אינו שיהיה זה הענין סבה אל היות כאשר מן הרות אשר עליו לאלישע זה השיעור הנפלא אבל היה זה אות לו בהגיעו שכבר נתנה לו המתנה ששאל מאליהו וזה ממה שהיה ראוי שישמח בו אחר הפרד אליהו ממנו ואחשב כי אליהו היה יודע שלא יעזוב אלישע חברתו אבל עשה זה לנסות לבבו אם רב חשקו כל כך בהשגת השלמות שלא יתרצה בשום פנים להניח אליהו וכזה תמצא שעשה אליהו לאלישע בתחלה כשהשליך אדרתו עליו והיה אלישע רוצה לידבק בו תכף הנה אמר לו אליהו לבחון עניינו לך שוב כי מה עשיתי לך ומפני ראותו רב חשקו בחברת אליהו נודע לו שכבר השיג מחכמתו יותר הרבה ממה שהשיגו ממנה שאר תלמידיו:

הח׳ הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם שיחשק מאד בחברת הטובים הלא תראה המעלה שזכה בה אלישע מפני חשקו בחברת אליהו זה החשק הנפלא עד שלא רצה להפרד ממנו כלל עד שלקחו יי׳ מאתו:

הט׳ הוא להודיע ענין הנפלאות העצומות שבאו בזה הספור כי באמונת הנפלאות יתקיימו הפנות התוריות ולזה ספר שכבר הכה אליהו באדרתו מי הירדן ונחצו הנה והנה ושכבר עשה זה גם כן אלישע ולזה גם כן ספר שכבר רפא אלישע מי יריחו שהיו רעים וממיתים בשטם במקום המוצא מעט מלח אשר לא היה בטבע המלח שיתקן המים אבל הוא מקלקל אותם ולזה ג״כ ספר שתכף שקלל אלישע הנערים הקטנים שחרפו אותו יצאו שנים דובים מן היער ובקעו מהנערי׳ ההם ארבעי׳ ושנים וזה עשהו אלישע לתועלת שיכירו ישרא׳ זה וישובו אל יי׳ כי רובם היו עובדי׳ ע״ז בזמנו ולזאת הסבה גם כן ספר המופת שעשה אלישע כשלא היה מים לשלשת המלכי׳ והיו יראי׳ שימותו בצמא ובאו להם המים על דרך המופת שעשה אלישע שבאו מים כמלא מהם הנחל ההוא מזולת שיראו רוח ידחם שם ולא גשם יתחדשו ממנו כמו שיעד להם והיה מעצם המופת בזה שהיה כלי להפיל מלך מואב ביד המלכי׳ ההם בזה האופן הנפלא שזכר וזה שמה ראו מנגד את המי׳ אדומי׳ כדם וחשבו שהחרב נחרבו

המלכים

המלכי' ויבאו כדמות אנשי' הולכי' לקחת שלל והיה זה סבה אל שנעשה למואב כל הרע הנפלא שייעד אלישע ולזה ג"כ זכר מופת השמן שלא היה שם אלישע אבל כל עוד שהיתה האשה מיצקת היה מתחדש על דרך מופת שמן באסוך ההוא עד שמלאת כל הכלי' שיכלה לקבץ אליה ולזה ג"כ זכר המופת שעשה לשונמית שלא היה לה בן והיה אישה זקן והיה מפני זה יותר רחוק שתתעבר והנה אלישע כשידע יעד אותה בזה הטוב שבעת חיה היא חובקת בן על צד השבת הגמול לה על הטוב שהטיבה לו והיה לה בן ולזה ספר שהוא החיה בנה אחר שמת ולזה ג"כ ספר שהסיר שהיה במות מפני פקועות השדה ששמו בו והנה עשה אלישע על דרך המופת שהסיר הרע ממנו בהשליכו קמח אל הסיר אשר אין לו רושם בהסרת זה הרע ולזה ספר שהלחם שהיה מעט מאד לתת לפני מאה איש אכלו ושבעו ממנו והותירו כמו שייעד אלישע להם ולזה ספר מה שרפא צרעת נעמן באמרו לו שירחץ במי הירדן שבע פעמים ותשוב בשרו אליו וטהר והיה לו כן ולזאת הסבה ג"כ ספר שדבקה צרעת נעמן בגחזי ובבניו תכף שקללהו הנביא בזאת הקללה ולזה ג"כ ספר שהברזל שנפל מן העץ תוך הירדן הנה חתך אלישע עץ בצורת יד הגרזן במקום שנכנס שם ותכף שהשליך אלישע העץ אל המים נכנס על דרך המופת בנקב הברזל והציף הברזל על המים ולזה ג"כ ספר מה שראה אלישע לנערו סוסי אש ורכב אש ומה שהכה בסנורים על דרך המופת הגוי כלו הבא אליו עד שהוליכם תוך שומרון והם לא הרגישו ולזה ג"כ ספר מה שהשמיע הש"י את מחנה ארם על דרך המופת קול רכב קול סוס קול חיל כבד בדרך שנסו כלם ברגליהם ועזבו כל המחנה כאשר הוא והיה זה סבה שיהיה סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שומרון בעת שייעד להם אלישע ונתקיים גם כן מה שאמר לשליש אשר המלך נשען על ידו שכבר יראה בעיניו ומשם לא יאכל:

הי' הוא להודיע שאין תלמידי חכמים הולכים בלא דברי תורה וחכמה ולזה אמר ויהי הם הולכים הלוך ודבר כי בודאי לא היו דבריה' דברי הבאי אבל מרוב תשוקת אלישע ללמד מאליהו היו מדברי' בסודות התורה והחכמה והנבואה:

הי"א הוא להודיע כי חייב אדם לקרוע על רבו כשמת הלא תראה כי אלישע קרע בגדיו בהלקח אליהו מאתו ואע"פ שלא מת כי היה ענינו לו כאילו מת שלא יכול להשיג ממנו אחר זה שום דבר חכמה:

הי"ב הוא להודיע שהקורע בגדיו על אבל רבו אינו מתאחה לעולם שנ' ויחזק בבגדיו ויקרעם לשני קרעים ולא היה צריך לומר לשנים קרעים אחר שאמר ויקרעם כי לכל הפחות יהיו שנים קרעים אך הרצון בו שתמיד הם נראים שנים קרעים:

הי"ג הוא להודיע שהוא ראוי שלא לומר את שאינו נשמע ולזה תמצא כי בני הנביאים כאשר שאלו את אלישע אם ישלחו חמשים איש בני חיל לבקש את אליהו איפה נשאו רוח יי' היה המענה ממנו שלא ישלחו וכאשר הפצירו בו מאד והכיר שאין דעתם להמנע מזה לא רצה לחלוק על כונתם ואמ' להם שישלחו בעבור שהיו יכולים להכיר ממנה שאין דעתו שישלחו והיה להם בה התנצלות גם כן שלא עשו כנגד מצות הנביא ולזה אמר להם בסוף הלא אמרתי לכם אל תלכו:

הי"ד הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לבזות החכמים והשלמים הלא תראה מה שקרה לנערים שבזו את אלישע שמתו מהם ארבעים ושנים:

הט"ו הוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיתדבק לחכמים וישרתם כי בשירותו אותם ילמד הרבה מחכמתם מפני היותו תמיד אצלם וישמעו כל דבריהם ולזה ספר כי כאשר שאל יהושפט הים שם נביא ליי' ענוהו פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו ללמד כי מפני שרותו אותו ושמשו היה ראוי שיקנה מהשלמות אשר לאליהו הרבה ולזה ענה יהושפט גם כן יש אותו דבר יי':

הי"ו הוא להודיע עוצם תשוקת הנביאים להוכיח החוטאים כראוי עד שכבר תמצא שאע"פ שחלק מן הכבוד הרבה מלך ישראל לאלישע עד שכבר ירדו אליו מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום ולא הסכימו לשלח לקרוא לו הנה עם כל זה ענהו הנביא קשה ואמ' לו שילך אל נביאי הבעל והאשרה ולא ישאל ממנו דבר אחר שכבר סר מאחרי יי' ללכת בחטאת ירבעם וכל זה היה מהנביא להועיל ליהורם שאם ישוב אל יי' אולי ינחם יי' על הרעה אשר דבר לעשות לו וכאשר ראה שלא היה אז את תוכחת כי הם בשכנה עצומה הראה לו שהוא מואס אותו מפני רוע מעשיו ואמר כי לולי פני יהושפט הוא נושא לא יביט אליו ולא יראנו אך לכבוד יהושפט שעשה הישר בעיני יי' יעשה שאלתו וזה כלו להועיל ליהורם כמו שזכרנו:

הי"ז הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לכל שלם שימאס הרעים ויסור מחברתם ומהבטת ראיית פניהם פן ימשכוהו לרוע דרכיהם ולזה אמ' לולי פני יהושפט אני נושא אם אביט אליך ואם אראך:

הי"ח הוא במדות והוא להודיע שראוי להרחיק מדת הכעס כי הכעס מכבה אור השכל הלא תראה כי מפני כעס אלישע על מלך ישראל לא שרתה עליו שכינה עד שהסיר הכעס בנגון המנגן לפניו:

הי"ט הוא להודיע כי הנביאים אף על פי שהם שליטי' בעשיית הש"י המופתי' על ידם לא ישתדלו להיטיב בזה האופן כי אם לטובים ולזה תמצא שהאשה שצעקה לפניו כי הנושה בא לקחת את שני ילדיה לו לעבדים אמרה לו שכבר ידע כי אבי הילדים היה ירא את יי' כי אם היה מאשר סרו מאחר יי' לא היה מתעורר אלישע להיטיב לה בזה האופן הנפלא:

הכ' הוא במדות והוא להודיע שמדת הנדיבות היא משובחת הלא תראה מה שקרה לשונמית מפני נדיבותה שהחזיקה באלישע לאכל לחם ושאלה ממנו שיסור שמה תמיד מדי עברו ואחרי שנתבאר לה שהוא איש אלהים קדוש חלקה לו מהכבוד יותר כראוי לו כי זה היה סבה אל שיהיה לה בן והחיהו אלישע ושלא ימותו ברעב כי הודיע לה שכבר קרא הש"י אל הרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים ולזה נתן לה עצה שתלך לגור באשר תוכל לה לגור שם עד עבור הרעב:

הכ"א להודיע שהוא ראוי למקבל שישתדל לשלם גמול ראוי למטיב ולזה תמצא שספר שכבר חקר אלישע מה לעשות לשונמית מן הטובה על מה שהיטיבה לו ורצותו להשיב לה גמול גדול שאל מה לעשות לה והשתדל על כל פנים לעשות לה דבר גדול יהיה לה גמול גדול וראוי על הטוב שהטיבה לו:

הכ"ב הוא להודיע שאין ראוי לשלם לדבר עם האשה אם לא יביאהו לזה הכרח אבל ראוי להתרחק ממנה לפי מה שאפשר ולזה ספר שכאשר רצה אלישע לדעת אי זה גמול יתכן לו להשיב לה לא דבר אליה הוא בעצמו אבל אמר לגחזי שיקרא לה והוא יאמר אליה אלה הדברים עד אשר ראה אלישע שלא היה לו דרך להשיב לה גמול אם לא בדרך המופת אז קרא לה ועמדה בפתח כדי שתשמע ייעוד הנביא מפי הנביא:

הכ"ג הוא להודיע שאין התכלית בבנים שישמח אדם בהם בחייו אבל הוא לקיום המין שישאר לאדם בהם זכר ולזה ספר שכבר אמרה השונמית לאלישע כשייעד לה שעל דרך המופת תהיה חובקת בן כעת חיה שלא יכזב בה לתת לה טוב שאינו טוב כי אם לא יחיה אין לה חפץ בזה הטוב להשלות אותה ר"ל לתת לה שלוה בראותה שיש לה בן ולזה אמרה לו הלא אמרתי לא תשלה אותי:

הכ"ד הוא להודיע כי המועדים והימים טובים מכוונים לעבוד בהם הש"י ולהשתדל בהשגת קנין השלמות לפי היכולת ולזה ספר שכבר אמר אישה לשונמית מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת למדנו בזה שבכמו אלו הימים ראוי ללכת אל החכמים ללמוד מהם:

הכ"ה הוא להודיע שהצריך לדבר הצלת נפש ראוי שיתעסק בו במהירות כפלא לפי מה שאפשר ולזה ספר דבר מהירו' השונמית ללכת לאלישע ושם התנפלה בפניו והחזיקה ברגליו כדי שידרש הנביא לבקשתה ולא רצתה להגיד לו בברור על מה באה לכבוד הנביא כי ידעה שהוא ידע זה בראותו אותה וגם לא הסתפקה במה שאמר הנביא לגחזי כי יראה שמא אינו ראוי שיעשה זה על ידו ולזה נשבעה שלא תעזבהו כי רצתה לשלם לבנה ההצלה בלי שום ספק:

הכ"ו הוא להודיע שאין ראוי שיפתח אדם פיו לרע הלא תראה מה שספר מהשונמית שאמרה לאישה שלום כששאל לה על מה ועל מה היא הולכת וכזה אמרה לגחזי:

הכ"ז הוא להודיע שראוי לנביאים לפרסם עוצם גבורת הש"י לגויי הארצות לעשות להם מופת אף על פי שאינם ראויים לו ולזה תמצא שכבר התעורר אלישע לרפאת נעמן מצרעתו למען ידע כי יש נביא בישראל כי בזה תועלת להיישירם לעבודת הש"י וכן מצאנו זה התועלת בברור בתפלת שלמה כמו שבארנו שם:

הכ"ח הוא להודיע שאין ראוי לנביא לקחת שכר על מה שיעשהו מן המופתי' כי בזה יבא להאמי' כי הוא הפועל בזה המופת ויסור מפני זה התועלת אשר נתחדש בעבורו והוא שיכירו מעלת הש"י וגבורתו וישובו לאמונתו ולזה תמצא שלא רצה אלישע לקחת מנחה מנעמן אחר שרפא אותו מצרעתו וגם קלל גחזי כשקבל ממנו כסף על זה והנה תמצא כי מפני שראה נעמן שלא רצה אלישע לקבל דבר מנעמן על זה להורו' שלא היה הוא הפועל בזה אך הש"י התקרב נעמן שלא יעבוד כי אם ליי':

הכ"ט הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיכפור העון אך יהיה מודה ועוזב ולזה תמצא שלא קלל אלישע גחזי בראותו אותו אע"פ שהוא יודע שעשה זה החטא אך קללו אחר שכפר עונו ולולי כפירתו העון היה אפשר שיקח אלישע לתקן את אשר עותו:

הל' במדות והוא להודיע שהוא ראוי שכאשר נפלו קצת אויבי האומה בידם שייטיבו להם כדי שיהיו בשלום עמהם בראותם שבעת נפלם בידם חמלו עליהם והיטיבו להם וכ"ש שראוי לעשות זה בהיות אויבי האומה יותר חזקים מהם:

הל"א הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה מכחיש ובלתי מאמין מה שייעדו הנביאים הלא תראה מה שקרה לשליש מפני היותו מרחיק שיהיה מה שאמר אלישע לסוב למחרת היום ההוא סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שומרון והוא שכבר ראה זה בעיניו ומשם לא אכל כמו שאמר הנביא לו וזה היה ענשו הראוי לו שהוא ראה אמות דברי הנבואה ההיא ולא נהנה בטוב שהגיע ממנה:

הל"ב הוא במשפטי' התוריים והוא להודיע שהדר בחצר חברו שלא מדעתו אינו חייב להעלות לו שכר ולזה תמצא במה שספר שצעקה השונמית אל המלך על ביתה ועל שדה שהיו מחזיקי' בהם אנשים שכבר צוה המלך להשיב לה את כל אשר לה ואת כל תבואות השדה מיום עזבה את הארץ ולא אמ' להשיב לה שכירות ביתה:

הל"ג הוא להודיע שאין ראוי גם לנביא לסמוך על הנס ולזה צוה אלישע לנביא שיביא חדר בחדר יהוא בן יהושפט בן נמשי למשחו למלך על ישראל כדי שלא יודע סודו פן יהרגנו מלך ישראל וכן תמצא שעשה אחיה לירבעם ושמואל הנביא לדוד ר"ל שלקחו להם דרך כדי להעלי' סודם וענינם:

הל"ד הוא להודיע שאין עושין שררה בממון באחד לבד ולזה תמצא שכאשר היה הכסף בארון לחזק את בדק הבית שמוהו שם הכהני' שומרי הסף לא אחד לבד גם כהוציאם הכסף מהארון היה שם סופר המלך והכהן הגדול לא אחד לבד גם בתתם הכסף אחר זה נתנוהו על ידי עושי המלאכה והם הוציאוהו יחד לא אחד לבד:

הל"ה הוא ללמד שהדברים העצמיים בבית המקדש ראוי שיקדמו לדברי' המשרתים להם לפי שהם מכוונים בעצמם ובזה הישרה לעמוד על סודו' המציאות ולזה ספר שבדק הבית היה קודם עשיית הכלים המשרתים שאינם מכוונים בעצמם כמו הספות והמזמרות והמזרקים והחצוצרות ומה שידמה להם מכלי הכסף והזהב:

הל"ו הוא להודיע שאין מחשבין עם הממונים על ההקדשות והדומה להם כי באמונה הם עושים להיות דבר ההקדש חמור להם ולזה אמר ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים וכן הענין בגבאי צדקה לפי מה שאחשב:

הל"ז הוא להודיע שמותר חטאת לחטאת ומותר אשם לאשם שאם היה מותרם לאי זה דבר שירצו הבעלי' לא היה לכהנים וכבר אמר כסף אשם וכסף חטאת לא יובא בית יי' לכהנים יהיו ולמדנו מאמרו לכהנים יהיו שדרכי אלו הכספים מתחלף ולזה לא יתערבו זה עם זה אמנם יהיה בשיהיה מותר אשם לאשם ומותר חטאת לחטאת כמו שיראה חיובו מצד עצם הענין:

בשנת

ויתן מושיע. את יואש בן יהואחז שנאמר בו שלש פעמים תכה את ארם: בשנת שלשים ושבע וגו׳. מקרא זה מוכחש מפני ב׳ דרכין ולא מצאתי לו מתיקן שהיה לו לומר שלשים ותשע שהרי עמד אביו בשנת עשרים ושלש ליואש ומלך שבע עשרה שנה כשתצא שמת בשנת שלשים ותשע ליואש ועוד הוא אומר למטה בענין בשנת שתים ליואש בן יהואחז מלך ישראל מלך אמציה בן יואש מלך יהודה נמצא שעמד יואש בן יהואחז בשנת ארבעים של יואש שהיא שנה אחרונה לו ובשנה שנייה ליואש בן יהואחז מלך אמציה ואף כי תאמר שמלך אמציה בשנת מות אביו וקראה הכתוב שנת שתים ליואש למדת שלא מלך יואש מלך ישרא׳ עד שנת שלשים ותשע של יואש מלך יהודה וירבעם ישב על כסאו בנו היה ויש לתמוה למה כ ככתבו כאן שני מ מקראות הללו שהרי עוד לפנינו הוא מספר והולך כדברי יהואש וחוזר וכותב ויתר ד דברי יהואש וגו׳ וישכב יהואש עם א אבותיו וגו׳ ואומר אני שלא כתבו אלא להפסיק שלא לסמוך מיתת אלישע למקרא של ע״ז לומר ויעש הרע וגו׳ ואלישע חלה וגו׳:

פתח

חטאת ו׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר נשא: ויחל ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ויחל משה את פני. ויחל איש האלהים. ויחל יהואחז את פני י״ דמלכים. ההמת המיתהו: כתמל ח׳ בקריא׳ וחס׳ וסימ׳ וירא יעקב את פני לבן. ראה אנכי את פני אביכן. לא תאספון לתת תבן לעם. ויכו שטרי בני ישראל. על כל גדותיו. אך רחוק

יג בשנת עשרים ושלש שנה
ליואש בן־אחזיהו מלך יהודה מלך
יהואחז בן־יהוא על־ישראל
בשמרון שבע עשרה שנה:
ל׳ סימן ויעש הרע בעיני יהוה וילך אחר
ו׳ חס׳ חטאת ירבעם בן־נבט אשר־החטיא
את־ישראל לא־סר ממנה: ויחר־
אף יהוה בישראל ויתנם ביד חזאל
מלך־ארם וביד בן־הדד בן־חזאל
ל׳ כל־הימים: ויחל יהואחז את־פני
יהוה וישמע אליו יהוה כי ראה את־
לחץ ישראל כי־לחץ אתם מלך ארם
: ויתן יהוה לישראל מושיע ויצאו
מתחת יד־ארם וישבו בני־ישראל
ג׳ באהליהם כתמול שלשום: אך
ו׳ חס׳ לא־סרו מחטאת בית־ירבעם אשר־
התטיא ת׳ ד׳ החטי את־ישראל בה הלך וגם
האשרה עמדה בשמרון: כי לא
י״ג קמץ השאיר ליהואחז עם כי אם־חמשים
פרשים ועשרה רכב ועשרת אלפים
ל׳ חס׳ רגלי כי אבדם מלך ארם וישמם
ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ כעפר לדש: ויתר דברי יהואחז
י״ג מל׳ בקיפ׳ וכל־אשר עשה וגבורתו הלוא־הם
כתובים על־ספר דברי הימים
למלכי ישראל: וישכב יהואחז
ל׳ עם־אבתיו ויקברהו בשמרון וימלך
יואש בנו תחתיו:
בשנת שלשים ושבע שנה ליואש
מלך יהודה מלך יהואש בן־יהואחז
על־ישראל בשמרון שש עשרה
שנה: ויעשה הרע בעיני יהוה לא
סר מכל־חטאות ירבעם בן־נבט
אשר־החטיא את־ישראל בה הלך:

בְּשְׁנַת עַסְרִין וּתְלָת שְׁנִין לְיוֹאָשׁ בַּר אֲחַזְיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ יְהוֹאָחָז בַּר יֵהוּא עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן שְׁבַע עַסְרֵי שְׁנִין: וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וַאֲזַל בָּתַר חוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְחַיֵיב יַת יִשְׂרָאֵל לָא סְטָא מִנְהוֹן: וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ בְּיִשְׂרָאֵל וּמְסָרִינוּן בְּיַד חֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם וּבְיַד בַּר הֲדַד בַּר חֲזָאֵל כָּל יוֹמַיָא: וְצַלִי יְהוֹאָחָז קֳדָם יְיָ וְקַבֵּיל צְלוֹתֵיהּ יְיָ אֲרֵי גְלֵי קֳדָמוֹהִי דוֹחֲקָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי דְחַק יַתְהוֹן מַלְכָּא דַאֲרָם: וִיהַב יְיָ לְיִשְׂרָאֵל פָּרִיק וּנְפַקוּ מִתְּחוֹת יַד אֱנָשׁ אֲרָם וִיתִיבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִירְוֵיהוֹן כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְקַמּוֹהִי: בְּרַם לָא סָטוּ מֵחוֹבֵי יָרָבְעָם דְחַיֵיב יַת יִשְׂרָאֵל בְּהוֹן אֲזַל וְאַף אֲשֵׁרְתָא קָמַת בְּשֹׁמְרוֹן: אֲרֵי לָא אַשְׁאַר לִיהוֹאָחָז עַם אֱלָהֵן חַמְשִׁין פָּרָשִׁין וַעֲסַר רְתִיכִין וְעַסְרָא אַלְפִין גְּבַר רִיגְלִין אֲרֵי אַבֵּידִינוּן מַלְכָּא דַאֲרָם וְשַׁוִינוּן כְּעַפְרָא לְדָיִישׁ: וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי יְהוֹאָחָז וְכָל דַעֲבַד וּגְבוּרְתֵיהּ הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכָּא יִשְׂרָאֵל: וּשְׁכִיב יְהוֹאָחָז עִם אֲבָהָתוֹהִי וּקְבָרוּהִי בְּשֹׁמְרוֹן וּמְלַךְ יוֹאָשׁ בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי: בִּשְׁנַת תְּלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין לְיוֹאָשׁ מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ יְהוֹאָשׁ בַּר יְהוֹאָחָז עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן שִׁית עַסְרֵי שְׁנִין: וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ לָא סְטָא מִכָּל חוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְחַיֵיב יַת יִשְׂרָאֵל בְּהוֹן אֲזַל:

רדק

בשנת עשרים ושלש. היה לו לומר בשנת עשרים ואחת שהרי בשנת שבע ליהוא מלך יהואש וכ״ז ואחת הרי כ״ח וכ״ח שנה מלך יהוא אכ״ בנו מלך בשנת כ״א ליואש מלך יהודה כאמר כי מה שאמר בשנת שבע ליהוא מלך יהואש ר״ל בתחלת שבע ובשנת כ״ג ליואש ר״ל בתחילת כ״ג: ויתן יי׳ לישראל מושיע. הוא יהואש בן יהואחז כיכל ימי י יהואחז לחץ אותם מלך ארם: אשר החטי את ישראל בה הלך. חסר אלף וכמוהו ויו׳ חפץ דכאו החלי: גם האשרה. כי לא כרת אותה יהוא אלא הבעלים הוא שהשמיד: כי לא השאיר ליהואחז. אינו טעם לדבק אליו אלא למה שאמר למעלה כי לחץ אותם מלך ארם: בשנת שלשים ושבע. היה לו לומ׳ בשנת שלשים ותשע שהרי בתחילת שנת ע עשרי׳ ושלש ליהואש מלך יהודה מלך יהואחז בן יהוא ומלך שבע עשר׳ שנה הנה כלו לו י״ז בשנת תשעה ושלשי׳ ליואש מלך יהודה ונראה כי מלך יהואש בחיי י יהואחז אביו שני שנים ווהו שאמר ויתן יי׳ לישראל מושיע והמושיע הוא יהואש ואחרי ש שחלה יהואחז את פני יי׳ ואמר וישמע אליו יי׳ היאך ידע ששמע אליו יי׳ אם לא החלה התשועה בימיו אלא מלמד שהחלה התשועה בימיו אך לא על ידו אלא על ידי בנו ואולי על ידי כבוש המלוכה בחייו שאמר לו כי על ידי בנו תהיה התשועה ובעבור שיהיה תחלת הישועה המליכו בחייו: ויתר

רלבג

בשנת עשרים ושלש שנה ליואש עד סוף הספר: בשנת עשרים ושלש. ידוע כי שש שנים כחבא יואש ובו השש שנים מלך יהוא קודם מלוך יואש ולזה יתבאר כי בראש שנת עשרים ושלש ליואש מלך אחזיהו: ויחל יהואחז את פני יי׳. אף על פי שלא היה יהואחז ראוי שתשמע תפלתו הנה שמע הש״י אליו מפני ראותו את לחץ ישר׳ שלחץ אותם מלך ארם כי לולי שמעו תפלתו היו כלים עשרת השבטי׳ ותופר ברית הש״י עם השבטי׳ בעבור האבות ואולם אמרנו בריתו עם ה השבטים כי כבר ה התבאר בתורה שלא יכלה אחד מהם כמו שבארנו שם ואחשוב כי שמע הש״י תפלתו לשמור ישראל שלא יכר להם חזאל בזה האופן הכפלא שהיה משחית בהם והיה זה בחייו אך עם כל זה לחץ אותם כל ימי חייו כמו שנזכר אחר זה והקים להם מושיע מידו אחרי מו׳ יהואחז והוא יואש בנו כמו שנזכר אחר זה ואחר סרו מתחת יד ארם וישבו ישרא׳ באהליהם כתמול שלשום אך לא סרו ישרא׳ מחטאת בית ירבעם ובה הלך יהואחז וגם האשרה עמדה עדיין בשמרון שלא בער אותן יהואחז והנה עם כל זה שמע יי׳ תפלת יהואחז להקל מהלחץ אשר היה לוחץ אותם חזאל בימיו ולתת לישראל אחרי יהואחז מושיע מיד מלך ארם והוא יואש מפני שברוב הלחץ שהיה לוחץ אותם חזאל היו ישרא׳ כלים בקלות כמו שזכרנו והוצרך הש״י בעבור בריתו עם האבות שירחם עליהם כמו שנזכר אחר זה וזה כי לא השאיר חזאל ליהואחז עם כי אם חמשים פרשים ועשרה רכב ועשרת אלפים איש רגלי כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש: בשנת שלשים ושבע שנה. כבר קדם כי בהיות יואש מלך יהודה בראש שנת עשרים ושלש למלכו אז מלך יהואחז והוא מלך שבע עשרה שנה מקוטעים משתיקצותיהן והם יתכן שיהיו בפחות משש עשרה שנה ולזה יתחייב שנבין אמרו בשנת שלשים ושבע שנה אחר עבור ליואש שלשים ושבע שנה והיתה שנת שלשי׳ ושמנה לו בלתי שלימה וזה יתכן שיהיה פחות משש עשרה שנה מעט ודמה שהתחלת שנת מלכי בית יהוא היה זולת התחלת שנת מלכי בית דוד ובזה האופן היתה השנה הראשונה ליהואחז קטועה וגם האחרונה ובזה יתיישר זה המספר וכבר בארנו במה שקדם שלפעמים ירצה בזה שלא השנים עברו שלמות למלכותו ולפעמים ירצה שהוא בזאת השנה:

מכל חטאת ב׳ בסיפ׳ דירבעם בן יואש ובין

יהוה בינכם ובינו. כי אם אשה עערה לנו. וישבו בני ישראל באהליהם: שלשם כל נביאים מלאים כמ״ר חסרים וסי׳ בשמואל ב׳ סימן ג׳ וכל אוריתא דכו׳ בב׳ מלאים וסי׳ וירא יעקב את פני. פן ירדף: הלוא י״ז מלאים בסיפ׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפ׳ חלק א׳ סימן כ״ב: ויעשה ד׳ וסמ׳ נמס׳ בסיפ׳ חלק א׳ סימן י״ג: סימן יהואחז אחר חטאת. יהוא בן נמשי. מנחם בן גדי לא סר מעל חטאת. פקח לא סר מן חטאת. יהואש בן יהואחז. ירבעם בן יואש מכל חטאת ושארא מחטאות:

אבי

פתח החלון קדמה. מול ארץ ארם שהם במזרח כמה שנאמר ארם מקדם: ירה ויור. שדי ושדא: ויאמר חץ תשועה וגו'. אלישע אמ' החץ הזה יהיה סימן תשועה לישראל: באפק. שם העיר: ויאמר להכות חמש או שש פעמים. היה לך אז אם כן עשית הכית את ארם חמש או שש פעמים שהרי לסימן תשועה הרכבתי ידיך על הקשת: יבאו בארץ. היו רגילין לבא ולשלול בארץ: בא שנה. במיעל שתא בתשובת השנה בעוד הארץ מלאה דשאים וים מאכל לבהמתם דרך חיילות לבאת: ויקרא

פתח ד בקריא' וסימ' ויאמר פתח החלון קדמה· פתח לבנון דלתיך· פתח פיך לאלם· פתח פיך שפט צדק: והכית ה' מלרע וסימ' נמסר בסדר שפטים ובשמואל חלק א' סימן ט"ו ולעיל בספר חלק ב' סימ' ט': כלה י' בליש' וסימ' אקים אל עלי· והכית את ארם באפק· אז הכית את ארם· וישליכו לארון· ונבלות כל זאת· מקרב חיקך כלה· כלה בחמה ב' בו· הלא תאנף בנו עד כלה· לבלא דפשע בתרא כתיב א':

וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹאָשׁ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה　ה' נטע
וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר נִלְחַם עִם אֲמַצְיָה　י"ב
מֶלֶךְ־יְהוּדָה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
וַיִּשְׁכַּב יוֹאָשׁ עִם־אֲבֹתָיו וְיָרָבְעָם
יָשַׁב עַל־כִּסְאוֹ וַיִּקָּבֵר יוֹאָשׁ בְּשֹׁמְרוֹן　כ' עו כתח וה' תחן
עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת־חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת
בּוֹ וַיֵּרֶד אֵלָיו יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל　ו' בכול
וַיֵּבְךְּ עַל־פָּנָיו וַיֹּאמַר אָבִי אָבִי רֶכֶב　ל'
יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו: וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלִישָׁע
קַח קֶשֶׁת וְחִצִּים וַיִּקַּח אֵלָיו קֶשֶׁת
וְחִצִּים: וַיֹּאמֶר לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
הַרְכֵּב יָדְךָ עַל־הַקֶּשֶׁת וַיַּרְכֵּב יָדוֹ
וַיָּשֶׂם אֱלִישָׁע יָדָיו עַל־יְדֵי הַמֶּלֶךְ:
וַיֹּאמֶר פְּתַח הַחַלּוֹן קֵדְמָה וַיִּפְתָּח　ד'
וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע יְרֵה וַיּוֹר וַיֹּאמֶר חֵץ־　ל' כתו' ה"א ל'
תְּשׁוּעָה לַיהוָה וְחֵץ תְּשׁוּעָה בַאֲרָם
וְהִכִּיתָ אֶת־אֲרָם בַּאֲפֵק עַד־כַּלֵּה:　ל' י' בליש'
וַיֹּאמֶר קַח הַחִצִּים וַיִּקָּח וַיֹּאמֶר לְמֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל הַךְ־אַרְצָה וַיַּךְ שָׁלֹשׁ־פְּעָמִים　ל'
וַיַּעֲמֹד: וַיִּקְצֹף עָלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת חָמֵשׁ אוֹ־שֵׁשׁ פְּעָמִים
אָז הִכִּיתָ אֶת־אֲרָם עַד־כַּלֵּה וְעַתָּה　י' בליש'
שָׁלֹשׁ פְּעָמִים תַּכֶּה אֶת־אֲרָם:
וַיָּמָת אֱלִישָׁע וַיִּקְבְּרֻהוּ　ל'
וּגְדוּדֵי מוֹאָב יָבֹאוּ בָאָרֶץ בָּא שָׁנָה:
וַיְהִי הֵם קֹבְרִים אִישׁ　ט' נטע
וְהִנֵּה רָאוּ אֶת־הַגְּדוּד וַיַּשְׁלִיכוּ　ד' מ"ל וכל כתו' רכו' כת"א חס' וישלכו את תורתך
אֶת־הָאִישׁ בְּקֶבֶר אֱלִישָׁע וַיֵּלֶךְ
וַיִּגַּע הָאִישׁ בְּעַצְמוֹת אֱלִישָׁע

וּשְׁאָר פִּתְגָּמֵי יוֹאָשׁ וְכָל דַּעֲבַד וּגְבוּרְתֵיהּ דַּאֲגִיחַ עִם אֲמַצְיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: וּשְׁכִיב יוֹאָשׁ עִם אֲבָהָתוֹהִי וְיָרָבְעָם יְתִיב עַל כּוּרְסֵיהּ וְאִתְקְבַר יוֹאָשׁ בְּשֹׁמְרוֹן עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: וֶאֱלִישָׁע מְרַע יַת מַרְעֵיהּ דְּימוּת בֵּיהּ וּנְחַת לְוָתֵיהּ יוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וּבְכָא עַל אַפּוֹהִי וַאֲמַר רַבִּי רַבִּי דְּטַב לֵיהּ לְיִשְׂרָאֵל בִּצְלוֹתֵיהּ מֵרְתִיכִין וּמִפָּרָשִׁין: וַאֲמַר לֵיהּ אֱלִישָׁע סַב קַשְׁתָּא וְגִירְרַיָא וּנְסִיב לְוָתֵיהּ קַשְׁתָּא וְגִירְרַיָא: וַאֲמַר לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל אָחֵית יְדָךְ עַל קַשְׁתָּא וְאָחֵית יְדֵיהּ וְשַׁוִי אֱלִישָׁע יְדוֹהִי עַל יְדֵי מַלְכָּא: וַאֲמַר פְּתַח כַּוָּן לְמַדִינְחָא וּפְתַח וַאֲמַר אֱלִישָׁע שְׁדִי וּשְׁדָא וַאֲמַר הָדֵין גִּירָא יִתְעֲבִיד לָנָא פּוּרְקָנָא מִן קֳדָם יְיָ וְהָדֵין גִּירָא יִתְעֲבִיד לָנָא נִצְחָנָא בֶּאֱנָשׁ אֲרָם וְתִמְחֵי יַת אֱנָשׁ אֲרָם בַּאֲפֵק עַד דִּישְׁתֵּיצוּן: וַאֲמַר סַב גִּירְרַיָא וּנְסִיב וַאֲמַר לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מְחֵי לְאַרְעָא וּמְחָא תְּלָת זִמְנִין וּפְסַק: וּרְגִיז עֲלוֹהִי נְבִיָא דַיְיָ וַאֲמַר הֲוָה חֲזֵי לָךְ לְמִמְחֵי חֲמֵשׁ אוֹ שִׁית זִמְנִין בְּכֵן פּוֹן מָחֵיתָא יַת אֱנָשׁ אֲרָם עַד שֵׁיצָיוּתָא וּכְעַן תְּלָת זִמְנִין תִּמְחֵי יַת אֱנָשׁ אֲרָם: וּמִית אֱלִישָׁע וּקְבָרוּהִי וּמַשִׁירְיַת מוֹאָב עָלַת בְּאַרְעָא בְּמֵיעַל שַׁתָּא: וַהֲוָה עַד דְּאִינוּן קָבְרִין גַּבְרָא וְהָא חֲזוֹ יַת מַשִׁרְיָתָא וּרְמוֹ יַת גַּבְרָא בְּקִבְרָא דֶאֱלִישָׁע וַאֲזַל וּקְרִיב גַּבְרָא בְּגַרְמֵי דֶאֱלִישָׁע

ויתר דברי יואש. למה הזכיר הנה סוף מלכות יואש והלא עתיד לזכור עדיין את אשר עשה ואחר כן ויתר דברי יהואש אלא סמך תחלת מלכות בנו לתחלת מלכותו ואמר וירבעם ישב על כסאו להודיע כי בימיו המליכו כמו שמלך הוא בחיי אביו אולי הרגים בבנים אחרים שהיו לו שיחלקו עליו לפיכך טרם מותו הושיבו על כסאו וזהו שאמר ירבעם ישב על כסאו ולא אמר וימלוך ירבעם בנו תחתיו כמו שאמר בשאר המלכים אלא כיון שאמר בלשון זה נראה כי בנו ישב על כסאו לפני מותו ובסדר עולם אומר ירבעם מלך בחיי אביו שנה שנ' וירבעם ישב על כסאו: ואלישע חלה. כבר כתבנו למעלה מה שדרשו ב בפסוק זה כי שלשה חלאי' חלה אלישע ומזה החולי השלישי מת: וידיו על ידי המלך. לחזק לבו להאמין בסימן החצים: ויאמר פתח החלון. כבר אמר לו טרם שירכיב ידו על הקשת או אמר פתח לאחד מן העומדים שם: קדמה. לפי שארם היה למזרח ארץ ישראל כמו שכתוב ארם מקדם והחץ הראשון הוא שיורה דרך החלון אבל האחרי' הכה בהם בארץ ואמר אלישע בהורותו החץ זה החץ יהיה ת תשועה שיושיע ישר' ובאיזה שם יפול החץ שתהיה תשועה ממנו לישראל בארם יפול החץ זהו שאמר חץ תשועה ליי' וחץ ת תשועה בארם: באפק עד כלה. אפק הוא מערי יהודה ואף על פי שהיה גם כן אפק בנחלת בני אשר זה היה לבני יהודה כמו שפיר' למעלה בדבר אחאב והוא המקום שנלחמו בו ישראל עם מלך ארם בימי אחאב והכו בני ישראל את ארם מאה אלף רגלי ביום אחד ונאמר לאלישע בנבואה כי באותו מקום שהיתה אז התשועה תהיה עוד התשועה לישראל במלחמות ארם ואמר לו אלישע עד כלה כי כן נאמר לו בנבואה אם יורה המלך ה החצים פעמים רבות והיה סבור אלישע כי לא יעמוד מלירות החצים עד שיאמר לו עמוד ומפני זה קצף עליו שעמד כאשר עמד: להכות חמש. אם עלה בלבך להכות חמש או שש פעמי' אז הכית ארם עד כלה: וימת אלישע. בסדר עולם היא שנה עשירית ליואש מכאן אתה מ מחשב כמה שנים פרנס אלישע לישראל משנת י"ט ליהושפט עד עכשיו יותר מששים שנה ולא ידעתי מאין היה לו כי בשנה העשירית ליואש מת אבל נראה כי בתחילת מלכותו מת כי אז התחילה התשועה שהרימעת שחלה יהואחז אביו את פני יי' שמע יי' את תפלתו: וגדודי מואב. כיון שמת אלישע התחיל הפורענות לבא התחילו גדודי מואב לבא שעל ידו נושעו ישראל מיד מואב ועשו ישראל בהם רעה גדולה כמו שכתוב למעלה ומשמת הוא התחילו לבא בארץ: בא שנה. כתרגו' במיעל שתא ואפשר שתהיה האלף תמורת הה"א הנקבה והוא כמו בה שנה כלומר באותה שנה עצמה שמת אלישע באו גדודי מואב בארץ וכמוהו על כן גבהא קומתו באלף במקום הה"א הנקבה וכן בה ברוב גלוליו בה"א במקום אלף: וישליכו את האיש. מרוב חפזם מפחד הגדוד השליכוהו בקבר אלישע כלומר במערת אלישע שנקבר בה ולא היה להם אלא לפתוח פי המערה ולהשליכו בתוכה והיה נקל להם לעשות זה מלחפור קבר לאיש ופירוש ויהי הם קוברים איש רוצים לקברו ומתעסקים בקבורתו וכיון שפתחו פי המערה השליכוהו שם ונתגלגל האיש עד שנגע בעצמות אלישע וזהו וילך ויגע האיש בעצמות אלישע: ויחי

רלבג

אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. כי הוא גבורת ישראל וכחם בו ינצחו מלחמותיהם בעצותיו שיתן להם כדבר יי': וישם אלישע ידיו על ידי המלך. להעיר כי ידיו תהיינה ב במלחמותיו על דרך המופת וההשגחה הפרטית בעבור ה הנביא והנה היו אלו המופתים אחר מותו כמו שנמשך מופת המן גם אחרי מות משה וכמו שהחיה הש"י האיש שנגע ב בעצמות אלישע בעבור כבודו אחר מותו: ויאמר פתח החלון קדמה. הנה היה זה רמז להכאת ארם כי הם היו מזרחיי' להם: ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה ליי'. העיר אותו כי בכחו זה שקנה מידי אלישע ינצח במלחמת ארם וזה החץ שירה עתה הוא סימן לזה ואמ' שיכם באפק עד כלה הנה באר שתהיה המלחמה ב באפק כי משם יתכן לו יותר לנצחם וכבר זכרנו שהש"י כשעשה המופתים יעשה באופן אשר בו יהיה בהם יותר מעט מן הזרות: הך ארצה. הנה היו שם חצים רבים וחשב הנביא שיכה בכלם לארץ כיון שאמר לו קח החצים ומפני זה אמר לו שיכה את ארם באפק עד כלה אך יואש הכה שלש פעמים ועמד מלהכות עוד ויקצף עליו איש האלהים כי הוא מיעט הטובה שהיה נותן לו על ארם: וגדודי מואב יבאו בארץ בא שנה. הנה בא באלף כמו בה בה"א בחלוף הה"א באלף כי הם מתחלפות או יהיה הרצון בזה שבא אלישע אל קבר זה שנה ועם כל זה נעשה זה המופת לכבוד אלישע שלא יקבר רשע אצל צדיק והנה זכר שתכף שקברו אלישע התחילו גדודי מואב לבא בארץ להזכר לישראל כי בימי אלישע נכבשו כמו שקדם: ויחי

והכית ה' בטעם מלרע

ויחי ויקם על רגליו. מרז"ל כי חיה והוליד בנים והטעם שחיה לקיים ברכת אליהו שנתן לו פי שנים ברוחו ואליהו החיה מת אחד והוא החיה שנים אחד בחייו בן השונמית ואחד במותו זה האיש ואמרו כי הוליד בן והאיש הזה היה שלום בן תקות והוא מגדולי הדור והיה עושה צדקו' בכל יום ומה צדקות היה עושה היה ממלא את החמת מים והיה יושב על פתח העיר וכל אדם שהיה בא מן הדרך היה משקה אותו ומשיב את נפשו ובזכות הצדקות שעשה שרתה רוח ה' הקדש על אשתו שנ' אל חולדה הנביאה את שלום בן תקות וכשמת נמלו כל ישרא' עמו חסד ויצאו עמו לקברו וראו הגדוד והשליכו האיש בקבר אלישע ויגע בעצמות אלישע ויחי ואחרי כן הוליד את חנמאל שנאמר הנה חנמאל בן דודך וכן אמר בתרגומו של תוספתא דין הוא שלום בן תקות והוליד ית חנמאל בתריה ויש אמרו שלא חיה אלא שלא יקבר עם אלישע הצדיק והאיש הזה היה רשע ואמר הקב"ה אל תאסוף עם חטאי' נפשי וצדיקו ויקם על רגליו על רגליו עמד ואל ביתו לא הלך אם כן לא חיה אלא כדי שלא יהיה נקבר אצל אלישע וכאשר יצא מן המערה מת ונקבר במקום אחר וברכת פי שנים נתקיימה כשריפא צרעת נעמן כי המצורע חשוב כמת: בשנת שתים ליואש בן יהואחז. כיצד בשנת תשעה ושלשים ליואש מלך יהודה מת אחזיהו ומלך יואש בנו ואף על פי שמלך בחיי אביו כמו שפירשנו אחר מיתת אביו מונה לו שנת המלוכה הנה תשעה ושלשים ושנת הארבעים שמת יואש מלך יהודה ומלך אמציה בנו באותה שנה הנה בשנת שתים ליואש מלך ישראל מלך אמציהו: לא יומתו אבות על בנים. כי משמעות הכתוב כן הוא כמו שאמ' איש בחטאו יומת אלא שרבותינו ז"ל קבלו כי בכלל לאו זה עדות הקרובים כמו שתרגם אנקלוס על פום בנין ועל פום אבוהון אבל עיקר ההזהרה הוא שלא יומתו האבו' בעון הבנים והבנים בעון אבות כמו שהביא ראיה הנה מן הפסוק: ימות. כתיב וקרי יומת והענין אחד: בגי המלח. כתוב וקרי גי מלח והענין אחד: עשרת אלפים. זכר המוכים בגי מלח ולא זכר השאר שאומר בדברי הימים עוד עשרת אלפים שבו חיים ויביאום לראש הסלע וישליכום מראש הסלע וכלם נבקעו: ותפש את הסלע במלחמה. ת' וכבש ית כרכא בקרבא המצודה היתה בסלע: יקתאל. אחר שלקח המצודה שנה את שמה וקרא את שמה יקתאל על ענין ידוע אצלם: לכה נתראה פנים. פי' למלחמה והענין שרצה להלחם עמו אות'

ויקרא את שמה יקתאל. שהיתה לו לקיהוי מיכים כמו שכתוב בדברי הימים ובשוב אמציה מהכות את אדום ויבא את אלהי בני שעיר להם וישתחוה להם והוכיחו הנביא ואמר לו ידעתי כי יעץ ה' אלהיך להשחיתך ומה היא העצה שהסיתו להתגרות במלך ישראל: אז שלח אמציה מלאכים וגו'. נתראה פנים במלחמה: החוח

ויעקב יד בקריא' וסימ' במסר' רבת': עד עתה ד' בקריא' וסימ' נמסר בסדר ראה ובשמואל ב' סימן יט: יואש יו בספרא וסי' במס' רבת'. וכל תריסר ושפטים ודברי הימים דכו' יואש ושארא יהואש: ואת בני י' דסמי' בקריאה וסי' נמסר בריש סדר וישב: בגי ט' כתיב יוד וסי' נמסר ביהושע סי' ית: אמציה ט' בקריא' וסימ'

וחייא וקם על רגלוהי׃
וחזאל מלכא דארם דחק ית
ישראל כל יומי יהואחז׃ וחס יי
עליהון ורחם עליהון ואתפני
במימריה לאוטבא להון בדיל
קימיה דעם אברהם יצחק ויעקב
ולא אבה לחבלותהון ולא אגלינון
מארע בית שכינתיה עד כען׃
ומית חזאל מלכא דארם ומלך
בר הדד בריה תחותוהי׃ ותב
יהואש בר יהואחז ונסיב ית קרויא
מיד בר הדד בר חזאל די נסיב מן
יהואחז אבוהי בקרבא תלת זמנין
מחהי יואש ואתיב ית קרוי ישראל
בשנת תרתין ליואש בר יהואחז
מלכא דישראל מלך אמציה בר
יואש מלכא שיבטא דבית יהודה׃
בר עסרין וחמש שנין הוה כד
מלך ועסרין ותשע שנין מלך ב
בירושלם ושום אימיה יהועדן מן
ירושלם׃ ועבד דכשר קדם יי
לחוד לא כדוד אבוהי ככל דעבד
יואש אבוהי עבד׃ לחוד במתא
לא עמרא עד כען עמא מדבחין
ומסקין בוסמין על במתא׃ והוה
כד תקיפת מלכותא בידיה וקטל
ית עבדוהי די קטלו ית מלכא
אבוהי׃ וית בני קטליא לא קטל
כמא דכתיב בספר אוריתא דמשה
דפקיד יי למימר לא יומתון אבהן
על פום בנין ובנין לא יומתון על
פום אבהן אלהין אנש בחוביה ימות׃
הוא מחא ית אנש אדום בגי מלח
עסרא אלפין וכבש ית כרכא
בקרבא וקרא ית שמה יקתאל
עד יומא הדין׃
בכן שלח אמציה איזגדין
לות יהואש בר יהואחז בר יהוא
מלכא דישראל למימר אתא נקביל
אפין בקרבא׃ ושלח יהואש
מלכא דישראל לות אמציה
מלכא שבטא דבית יהודה למימר

וַיְחִי וַיָּקָם עַל־רַגְלָיו׃
וַחֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם לָחַץ אֶת־יִשְׂרָאֵל
כֹּל יְמֵי יְהוֹאָחָז׃ וַיָּחָן יְהוָה אֹתָם
וַיְרַחֲמֵם וַיִּפֶן אֲלֵיהֶם לְמַעַן בְּרִיתוֹ
אֶת־אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְלֹא אָבָה
הַשְׁחִיתָם וְלֹא־הִשְׁלִיכָם מֵעַל־פָּנָיו
עַד־עָתָּה׃ וַיָּמָת חֲזָאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם
וַיִּמְלֹךְ בֶּן־הֲדַד בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ וַיָּשָׁב
יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז וַיִּקַּח אֶת־הֶעָרִים
מִיַּד בֶּן־הֲדַד בֶּן־חֲזָאֵל אֲשֶׁר לָקַח
מִיַּד יְהוֹאָחָז אָבִיו בַּמִּלְחָמָה שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים הִכָּהוּ יוֹאָשׁ וַיָּשֶׁב אֶת־עָרֵי
יִשְׂרָאֵל׃ בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם יד
לְיוֹאָשׁ בֶּן־יוֹאָחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ
אֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ
וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם
וְשֵׁם אִמּוֹ יְהוֹעַדִּין מִן־יְרוּשָׁלִָם׃
וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא כְּדָוִד
אָבִיו כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה יוֹאָשׁ אָבִיו
עָשָׂה׃ רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ
עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃
וַיְהִי כַּאֲשֶׁר חָזְקָה הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ
וַיַּךְ אֶת־עֲבָדָיו הַמַּכִּים אֶת־הַמֶּלֶךְ
אָבִיו׃ וְאֶת־בְּנֵי הַמַּכִּים לֹא הֵמִית
כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת־מֹשֶׁה אֲשֶׁר־
צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת
עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת
כִּי אִם־אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יָמוּת׃ הוּא־
הִכָּה אֶת־אֱדוֹם בְּגֵי־הַמֶּלַח עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים וְתָפַשׂ אֶת־הַסֶּלַע בַּמִּלְחָמָה
וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ יָקְתְאֵל עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ אָז שָׁלַח אֲמַצְיָה
מַלְאָכִים אֶל־יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז בֶּן־
יֵהוּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לְכָה נִתְרָאֶה
פָנִים׃ וַיִּשְׁלַח יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
אֶל־אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר

רלבג

ויחי ויקם על רגליו. ירצה בזה שחיה תחיה שלימה עד שנשבר קם על רגליו לא כמו שהיה הענין בבן השונמית שהיתה תחייתו מעט מעט אך זה שב תכף לכחו לעמוד על רגליו או אפשר שיהיה הרצון בזה שכבר חיה לקום על רגליו לא ללכת לביתו לענינו הראשון אך היה זה להוציאו מהקבר ההוא לכבוד אלישע: לחץ את ישר' כל ימי יהואחז: ידמה שתכף שמת סר לחצו מישרא' והנה הושיעם ה' על יד יואש שהכה ארם במלחמה שלש פעמים והשיב לישרא' את עריהם שלקחו ארם מהם במלחמה ולא ידענו מתי היה זה אם בראשית מלכות יואש או אחר שמלך זמן מה וידמה ממה שכתוב פה כי אחר שמת יהואחז סר לחץ ארם מישראל לגמרי כי לא אבה ה' השם השחיתם כמו שזכר ולזה לא היה זמן הלחץ כי אם כל ימי יהואחז אך אחר מות חזאל ומלך בן הדד היתה התשועה שהשיב יואש ממלך ארם את כל ערי ישר' אשר לקחו ממנו במלחמה: ואת בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה. זה לאות כי כונת הכתוב באמרו לא יומתו אבו' על בנים ובני' לא יומתו על אבות שלא יומתו האבות בחטא הבנים ולא יומתו הבנים בחטא אבותיהם: לכה נתראה פנים. ר"ל התראות הפנים במלחמה: החוח

ויוזבד בן שמעת דמלכים. אז שלח אמציה. בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם. ויתר דברי יואש דאשר נלחם. וישלח אמציה כהן ביתאל. ויאמר אמציה אל עמוס. ויען עמוס ויאמר אל אמציה. ומסובב וימלך יותם בן אמציה. בן חשביה בן אמציה בן חלקיה׃

בדברי הימים כי בלכת אמציהו להלחם באדום שכר מישרא' מאה אלף גבור שילכו עמו והכיחם במצות הנביא ואמר להם שילכו למקומם וחרה אפם ופשטו בערי יהודה והכו מהם ג' אלפים ובזו בזה רבה ומפני זה רצה להלחם אמציה עם מלך ישראל: החוח אשר בלבנון. משל מפני זה וקרא מלך יהודה חוח וקרא עצמו ארז ומשל תנה את בתך לבני כלומ' אפי' רצה להתחבר עמו דרך שלום היה נבזה בעיניו להתחבר עמו כ"ש דרך מלחמה:

בבית

רש"י

החוח אשר בלבנון. משל בן חמור ששלח אל הארז. ישעי: ותעבור חית השדה. בני יעקב באו על החלל אף כאן אתה בא להתמשל לי ומשל בזיון הוא שדימהו לחוח ואת עצמו לארז: ותעבר חית השדה אשר בלבנון ותרמס וגו׳. לפי שכתב אית אף אתה ירמסוך גדודי חיילותי: ואת בני התערובות. בני השרים שהיו כתובים בבית המלך לערבון שלא ימרדו אבותם בו וכן ת״י בני רברביא: ויחי אמציה וגו׳. כל חמש עשרה שנה מלך עזיה בנו בחייו שכן כתוב בדברי הימים ומעת אשר סר אמציה מאחרי ה׳ ויקשרו עליו וגו׳ משמשמעו מה שאמר הנביא כי יעץ ה׳ להשחיתך: וינס לכישה. שם היה כל ט״ו שנה אחרי שכב המלך עם אבותיו אחרי מות אמציה אביו מכאן אתה למד שמלך עוזיה בימי אביו ומכל מקום לא כתבה אילת בידו עד לאחר מות אביו שאם לא מלך בחיי אביו למה לו לומר אחרי שכב המלך עם אבותיו ושאתה מונה ימי הבית על פי שנות המלכים אך אינך מחשב ט״ו שנים הללו שכתבים לאמציה ולעזיה תמצא שעמד ארבע מאות ועשרים וחמש: הוא

רד"ק

בבית שמש אשר ליהודה. ולמה אמר אשר ליהודה כי ידוע כי בית שמש ליהודה אלא להודיע כי בגבול בני יהודה בא מלך ישראל להלחם עמו: וינגף יהודה. בעון שהביא מלך יהודה אלהי בני שעיר ולפניהם ישתחוה כמו שאומר בדברי הימים לפיכך אמר להשחיתו: בשער אפרים. שער היה בירושלם שהיה נקרא שער אפרים שהיה פתוח נוכח גבול אפרים ודרך אותו השער היו נכנסים בני אפרים בבואם לירושלם: עד שער הפנה. הוא שער הפנים ונקרא כן לפי שהיה שם פנת החומה: הנמצאים בית ה׳: כמו בבית ה׳ וכמהו רבים: ואת בני התערובות: בני השרים שמשימין ערבים למלך שלא ימרדו בו ות״י בני רברביא: וישב שומרונה. אומר בסדר עולם בו בפרק מת יהואש מלך ישראל ובא לו אמציה לירושלם ואמת הוא כי מלך ישראל מת בשנת ארבעה עשר לאמציה לפי חשבון השנים אבל לא נתברר לנו בכמה שנים לאמציהו היתה מלחמת אדום ומלחמת ישראל: חמש עשרה שנה. זה החשבון ישר כי אמציהו מלך בשנת שתי ליואש ויואש מלך חמשה עשר שנה נמצא כי ארבעה עשר שנה מלך יואש בפני אמציהו ואמציה מלך כ״ט הנה כי ט״ו שנה חית אמציהו אחרי יואש: על הסוסים: על רכב משנה סוסים: הוא

לאהלו ב׳ חס׳ וסי׳ ויקחו את אבשלום וישלכו אתו ביער. וינגף יהודה לפני ישראל דמלכים. וחברו דד״ה לאהליו כתיב: שמרונה ג׳ וסי׳ וילך מלך ישראל. ויולד אתם שמרונה. ואת בני התערובות: ומתהו ז׳ וסי׳

הַחוֹחַ אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן שָׁלַח אֶל־הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן לֵאמֹר תְּנָה אֶת־בִּתְּךָ לִבְנִי לְאִשָּׁה וַתַּעֲבֹר חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וַתִּרְמֹס אֶת־הַחוֹחַ: הַכֵּה הִכִּיתָ אֶת־אֱדוֹם וּנְשָׂאֲךָ לִבֶּךָ הִכָּבֵד וְשֵׁב בְּבֵיתֶךָ וְלָמָּה תִתְגָּרֶה בְּרָעָה וְנָפַלְתָּה אַתָּה וִיהוּדָה עִמָּךְ: וְלֹא־שָׁמַע אֲמַצְיָהוּ וַיַּעַל יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיִּתְרָאוּ פָנִים הוּא וַאֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בְּבֵית שֶׁמֶשׁ אֲשֶׁר לִיהוּדָה: וַיִּנָּגֶף יְהוּדָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּנֻסוּ אִישׁ לְאֹהָלָו: וְאֵת אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בֶּן־יְהוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָהוּ תָּפַשׂ יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בְּבֵית שָׁמֶשׁ וַיָּבֹאוּ יְרוּשָׁלַםִ וַיִּפְרֹץ בְּחוֹמַת יְרוּשָׁלַםִ בְּשַׁעַר אֶפְרַיִם עַד־שַׁעַר הַפִּנָּה אַרְבַּע מֵאוֹת אַמָּה: וְלָקַח אֶת־כָּל־הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הַנִּמְצְאִים בֵּית־יְהוָה וּבְאֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת בְּנֵי הַתַּעֲרֻבוֹת וַיָּשָׁב שֹׁמְרוֹנָה: וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹאָשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ וַאֲשֶׁר נִלְחַם עִם אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּשְׁכַּב יְהוֹאָשׁ עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּשֹׁמְרוֹן עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ יָרָבְעָם בְּנוֹ תַּחְתָּיו:

וַיְחִי אֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה: וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲמַצְיָהוּ הֲלֹא־הֵם כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה: וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו קֶשֶׁר בִּירוּשָׁלַםִ וַיָּנָס לָכִישָׁה וַיִּשְׁלְחוּ אַחֲרָיו לָכִישָׁה וַיְמִתֻהוּ שָׁם: וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ עַל־הַסּוּסִים וַיִּקָּבֵר בִּירוּשָׁלַםִ עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד:

חוּחָא דִי בְּלִיבְנָן שְׁלַח לְאַרְזָא דִי בְּלִיבְנָן לְמֵימַר הַב יַת בְּרַתָּךְ לִבְרִי לְאִיתּוּ וַעֲבָרַת חֵיוַת בָּרָא דִי בְּלִבְנָן וְדָשַׁת יַת חוּחָא: מִימְחָא מְחִיתָא יַת אֱנַשׁ אֱדוֹם וְרָאִים עֲלָךְ לִבָּךְ אִתְיַקַּר וְתִיב בְּבֵיתָךְ וּלְמָא אַתְּ מִתְגָּרֵי בְּבִישְׁתָא וְתִתְקְטִיל אַתְּ וּדְבֵית יְהוּדָה עִמָּךְ: וְלָא קַבֵּיל אֲמַצְיָהוּ וּסְלֵיק יְהוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וְאַקְבִּילוּ אַפֵּיהוֹן בִּקְרָבָא הוּא וַאֲמַצְיָה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בְּבֵית שֶׁמֶשׁ דִי לְשִׁבְטָא יְהוּדָה: וְאִתְּבָרוּ אֱנַשׁ יְהוּדָה קֳדָם יִשְׂרָאֵל וְאַפְּכוּ גְּבַר לְקִירְווֹהִי: וְיַת אֲמַצְיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בַּר יְהוֹאָשׁ בַּר אֲחַזְיָה אֲחַד יְהוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּבֵית שֶׁמֶשׁ וַאֲתוֹ לִירוּשְׁלֶם וּפְרַץ בְּשׁוּרָא דִירוּשְׁלֶם בִּתְרַע שִׁבְטָא אֶפְרַיִם עַד תְּרַע זָוִיתָא אַרְבַּע מְאָה אַמִּין: וּנְסִיב יַת כָּל דַּהֲבָא וְכַסְפָּא וְיַת כָּל מָנַיָא דְאִשְׁתְּכַחוּ בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ וּבְגִנְזֵי בֵּית מַלְכָּא וְיַת בְּנֵי רַבְרְבַיָא וְתָב לְשֹׁמְרוֹן: וּשְׁאַר פִּתְגָּמֵי יְהוֹאָשׁ דִי עֲבַד וּגְבוּרְתֵיהּ וְדַאֲגִיחַ עִם אֲמַצְיָה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: וּשְׁכִיב יְהוֹאָשׁ עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּשֹׁמְרוֹן עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּמְלַךְ יָרָבְעָם בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי:

וַחֲיָא אֲמַצְיָהוּ בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בָּתַר דְּמִית יְהוֹאָשׁ בַּר יְהוֹאָחָז מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל חֲמֵשׁ עַסְרֵי שְׁנִין: וּשְׁאַר פִּתְגָּמֵי אֲמַצְיָה הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה: וּמְרָדוּ עֲלוֹהִי מִירְדָא בִּירוּשְׁלֶם וַאֲפַךְ לְלָכִישׁ וּשְׁלַחוּ בַּתְרוֹהִי לְלָכִישׁ וְקַטְלוּהִי תַּמָּן: וּנְטַלוּ יָתֵיהּ עַל סוּסְוָתָא וְאִתְקְבַר בִּירוּשְׁלֶם עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד:

ויכו את אבשלום. ויבהו וימתהו דאישבשת. ויקשרו עליו דאמציה. ויבאהו אל יהוא דדה. ויקשרו דאמציה דד״ה. ויקשרו דאמון דד״ה. דנביא׳ וימתהו כתי׳ חסר דחסר. דכתובי׳ וימיתהו כתיב חס׳ ו״ו:

רלב"ג

החוח אשר בלבנון. קרא עצמו ארז וקרא מלך יהוד׳ חוח על צד הבוז ואמר ממשל שאפילו שאל ממנו להתחבר עמו כדי שיהיה שלום ביניהם אעפ״כ יהיה דבר זה בזוי בעיניו נמאס ומהפלגת הבוז תעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמוס את החוח כל שכן כשירצה להלחם עמו והנה היה מבזה אותו כל כך מפני היותו מזרע אחזיהו אשר היה מבני אחאב שהרגוהו אבותיו והרגו כל בית אחאב ולזאת הסבה תמצא בזה המקום כשנצחהו יואש שיחס אותו אל אחזיה ותהו אמרו ואת אמציהו מלך יהודה בן יהואש בן אחזיהו תפש יהואש מלך ישראל עם שזה היתה שבת נצחו אותו כי הוא הלך בדרך אחזיהו וגם יואש אביו אחרי מות יהוידע וכבר ספר בד״ה כי אמציה הביא אלהי בני שעיר ולפניהם ישתחוה ובשבת זה החטא נפל ביד יואש הוא ויהודה עמו: הכבד ושב בביתך. הוא מענין הכבוד וכאילו יאמר שכבודו יהיה שישב בביתו כי ישיגהו קלון מזאת המלחמה: בבית שמש אשר ליהודה. הנה מרוב בטחון יואש לנצח מלך יהודה הלך אליו להלחם בארצו ולזה ספר כי בבית שמש אשר ליהודה היתה המלחמה: בשער אפרים עד שער הפנה. ידמה שהיה שם שער היה נכנס בו שבט אפרים בבואם לירושלם ושער הפנה היה שער אשר הוא סמוך לבית ה׳ והוא נקרא שער הפנה כי הוא היה פנה והיסוד לקדושת ישראל: ואת בני התערובות. הם בני השרים שהם לערבות למלך שלא ימרדו בו אבותיהם והנה זכר כי חיה אמציה אחרי יואש ט״ו שנה כאילו זכר להעיר כי מפני שכתגאה כל כך יואש ואמר לאמציה ונפלת אתה ויהודה עמך הנה הוא מת קודם אמציה חמש עשר׳ שנה והנה היה כן כי כבר מלך יואש קודם אמציה שתי שני׳ וי״ד שנה מלך בימיו ונשארו לאמציה ט״ו שנה: בשנת

ויקחו כל עם יהודה את עזריה
והוא בן שש עשרה שנה וימלכו — ה'חס'
אתו תחת אביו אמציהו : הוא בנה
את אילת וישבה ליהודה אחרי — ל'חד חס' ויתר מ"ל
שכב המלך עם אבתיו :
בשנת חמש עשרה שנה
לאמציהו בן יואש מלך יהודה מלך — ויונסיכ' וכל קרי' דכות
ירבעם בן יואש מלך ישראל
בשמרון ארבעים ואחת שנה :
ויעש הרע בעיני יהוה לא סר מכל — ל' כסיכ' דיהואש בן יהואחז ידין
חטאות ירבעם בן נבט אשר החטיא
את ישראל : הוא השיב את גבול
ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה — ל'
כדבר יהוה אלהי ישראל אשר
דבר ביד עבדו יונה בן אמתי ה
הנביא אשר מגת החפר : כי — ל'
ראה יהוה את עני ישראל מרה — ה'חס'
מאד ואפס עצור ואפס עזוב ואין — ל' · ו'
עזר לישראל : ולא דבר יהוה — חס'
למחות את שם ישראל מתחת — ל' ויתר למחות
השמים ויושיעם ביד ירבעם בן — מלכין · ד'
יואש : ויתר דברי ירבעם וכל — ד' בטע' בסיפ'
אשר עשה וגבורתו אשר נלחם — ל' זקף קמץ

ודברו כל עמא דיהודה ית עזריה
והוא בר שית עסרי שנין ואמליכו
יתיה תחות אבוהי אמציהו :
הוא בנה ית אילת ואתיבה לבית
יהודה בתר דשכיב מלכא עם
אבהתוהי :
בשנת חמש עסרי שנין לאמציה
בר יואש מלכא שיבטא דבית
יהודה מלך ירבעם בר יואש מלכא
דישראל בשמרון ארבעין וחדא
שנין : ועבד דביש קדם יי לא
סטא מכל חובי ירבעם בר נבט
דחייב ית ישראל : הוא אתיב ית
תחום ישראל ממעלנא דחמת עד
ימא דמישרא כמא דמליל יי אלהא
דישראל די מליל ביד עבדיה יונה
בר אמתי נביא די מגת חפר :
ארי גלי קדם יי שעבודא דישראל
תקיף לחדא ואינון מטלטלין ו
ושביקין ולית דסעיד לישראל :
ולא הוה רעוא קדם יי לממחי ית
שמא דישראל מתחות שמיא
ופריקינון על ידי ירבעם בר י
יואש : ושאר פתגמי ירבעם
וכל דעבד וגבורתיה דאגיח ו

וימלכו ה' חס' בליש' וסימ' לעיל בסיפ' חלק א' סימ' י"ו : מרה ה' חס' וסימ' מול הגלגל אצל אלוני מרה · בננו זה סורר ומרה · כי ראה יי' את עני ישראל · אל תהיו כאבתם · ברה כאצבעהיו : ואין עוזר ו' בקריאה וסימ' כי ראה יי' את עני ישראל · ואביט ואין עוזר · כי יציל אביון משוע · ויגנע בעמל לבם · ויטע אהלי אפדנו · זכרה ירושלם ימי : ויושיעם ד' ג' מלאים וא' חס' וסימ' את עתניאל בן קנז : ויושיעם ביד ירבעם בן יואש · ויושיעם למען שמו · ויושיעם מיד שונא ויגאלם :

רשי

הוא השיב · מיד מלכי ארם : יונה בן אמתי · הוא שמשח את יהוא הוא שאמ' לו בני רביעים ישבו לך אבל רבותינו דקדקו ויהי דבר יי' אל יונה שנית ולא שלישית לפי שתבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב והוקשה להם זה המקרא ותרצוהו כדבר יי' אשר דבר ביד יונה לניניוה ונהפכה גזרת רעה לטובה כך נהפך לישראל בימי ירבעם בן יואש מרעה שהיו בה אשר אברם מלך ארם וישימם כ כעפר לדוש ועכשיו כ נהפך להם לטובה : מורה מאד · מיגר מאד קונטר"אוס בל' כמו אם ימרה את פיך ממרים הייתם ותהיינה מורת רוח ויש פותרים מורה מאד ירוד מאד לשון ירה בים : בשנת

רלבג

בשנת חמש עשר' שנה לאמציהו · זה מבואר כי כבר מלך י"ד שנה כשמת יואש מלך י ישראל : כי ראה את עני ישרא' מורה מאד · ר"ל אף על פי שהיה מ מורה מאד את פי ה השם ית' במה שעזבו את בריתו : ואפס עצור ואפס עזוב בישר' · ר"ל שסרו קניניהם העצורי' בבית והעזובי' בשדה : בשנת

רדק

הוא בנה את אילת · ובדברי הימים את אילות ואחד הוא והיתה למלך ארום כמו שכתוב בתורה מאת אחינו בני עשו מאילת ומעציון גבר וכן אמר בדברי הימים אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות על שפת הים בארץ ארום ואפשר כי דוד לקחה ממלך ארום כי מושל היה בכל ארץ ארום כמו שאומר וישם דוד בארום נציבים ובימי יהורם בן יהושפט פשע ארום מתחת יד יהודה ואילות שלקחה דוד ה השיבוה אליהם ועתה כשמלך עוזיהו לקח אילת מתלך ארום ויסיבה ליהודה ועוזיה בנה אותה אחר שהשיב ליהודה כי לא בנה אותה והיא ביד ארום אלא לאח' שלקחה מידי ארום ואפשר ש שהרסו חומותיה בעת הכבוש ש הוצרך לבנותה וכמו ו"ו זה הן אתה קצפת ונחטא אחר ש שחטאנו קצפת ובאמרו אחרי שכב המלך עם אבותיו נראה כי קודם שמת אביו מלך שאם לא כן לא הוצרך לומר אחרי שכב המלך ומתי היה אלא אחרי מות אביו אלא קודם מלך כיון שנס אביו מירושלם מפני הקושרים עליו ולא ידענו מתי הוא זה ש שקשרו עליו ונס לכישה והנה כ כנראה מהפסוקים כי תכף שנס שם שלחו אחריו והמיתוהו שם ונשאוהו לירושלם וקברוהו ו והמליכו את בנו ואפשר כי וישלח אחריו שאמר לא היה תכף שהיה בלכיש אלא לאחר זמן ולדברי בעל סדר עולם נראה כי בשובו ממלחמת ארום ונלחם עם ישרא' קשרו עליו עבדיו ומקרא ת מסייעו בדברי הימים ומעת אשר סר אמציה מאחרי יי' ויקשרו עליו קשר וגו' ובשובו ממלחמת ארום הוא שסר מאחרי יי' שהביא אלהי שעיר ובבעל סדר עולם אמר כי ב בשנת שלש עשרה לאמציהו עשה מלחמת ארום ואם כן הוא ב בשובו מן המלחמה אחרי ש שנלחם עם ישראל קשרו עליו עבדיו והמיתוהו כל זה היה בשנ' שלש עשרה לאמציהו או בשנת ארבעה עשר והנה כשארו משני מלכותו י"ו שנה או ט"ו שנה כי הכתוב אומר כי עשרים ותשעה שנה מלך בירושלם והיאך היה זה ובסדר עולם אומר גם כן מה תלמוד לומר אחרי שכב המלך עם אבתיו אלא שמלך בחיי אביו ולא פירש כמה ועוד אמר בו טעם אחר מה יהורם ואחזיהו ויואש מתו מיתת תחלואים ע"י אחרים אף אמציהו מת מיתת תחלואים ע"י אחרים לפיכך אמר אחרי שכב המלך עם אבותיו מת כמות אבותיו ורש"י ז"ל כתב כי אותן חמשה עשר שנה לאמציהו משקשרו עליו קשר ומלך עוזיהו ואמציה ישב בלכיש כל אותן חמשה עשר שנה ועוזיהו בנו מלך ולא נראה כן לפי הפסוקים כי הכתוב אומר כי אחר שנקבר אמציהו לקחו כל עם יהודה את עוזיהו בנו וימליכו אותו תחת אביו והוא בן י"ו שנה היאך מלך חמשה עשר שנה בחיי אביו ואם יאמר כי ויקחו כל עם יהודה את עוזיהו כשקשרו על אמציהו ונס לכישה אז המליכו בנו ואז היה בן י"ו שנה לא נראה כן לא במלכי' ולא בדברי הימים כי אחר מיתת אביו אומר שהמליכוהו ועוד היאך אומר הכתוב על אמציהו כי תשעה ועשרים מלך והוא לא מלך אלא י"ד שנה ואם היה מתחבא בלכיש חמשה עשר שנה מה מלכות היה זה ועוד כי לבנו איננו מונה אלא שתים וחמשים שנה והם אחר מות אביו כי כן כתוב כי בן ששה עשר היה במלכו ונ"ב שנה מלך ואותן ט"ו שנה אם תמנה אותן לבנו הרי מלך ס"ז והראיה שהוא מביא מהימים שעמד הבית איננה ראיה כי שני חשבונות תמצא בימי הבית כי אם תמנה מתחלת בנין הבית עד שלש ליהויקים שבא עליו נבוכד נצר תמצא ארבע מאות ועשר ושלשה חדשים ואם תמנה עד שחרב הבית תמצא וכל ב"א שנה לצדקיהו תמצא ארבע מאות ותשע וששה חדשים ועוד לדבריו כי היה הקשר ט"ו שנה והוא עומד בלכיש היאך היה זה והכתוב אומר כי בבואו ללכיש שלחו אחריו והמיתוהו שם ואם אחר ט"ו שנה היה לא היה אומר וישלחו אחריו כי אחריו נראה מיד אחר שנס שם שלחו אחריו · ולא הנראה בזה כי מלחמת אמציהו עם ארום ועם ישראל היתה עד ארבעה עשר לאמציהו כי מארבעה עשר ואילך לא יכול להיות כי בשנת ארבעה עשר לאמציהו מת מלך ישראל ואם תרצה לומר כי בשנת שלש עשרה לאמציה היתה המלחמה כמו שאומר בסדר עולם אבל הקשר שקשרו עליו לא היה אלא סמוך למיתתו ומה שאמר בדברי הימים ומעת אשר סר אמציהו מאחרי יי' ויקשרו עליו רוצה לומר מעת אשר סר מאחרי יי' החלה הרעה לבא עליו שהרי נגף במלחמת ישראל ועוד בכל יום ויום ענינו היה ברע עד סוף ימיו שקשרו עליו עבדיו וזאת קשה מכלם שנס מפניהם לכישה וישלחו אחריו והמיתוהו שם והכתוב קצר וסיפר הרעה האחרונה כי כן דרך הכתוב בהרבה מקומות ומה שאמר אחרי שכב המלך עם אבותיו לומר כי תכף שמת אביו החלה ההצלחה לבא כמו שהיה השפלה בחיי אביו כמו שאומר בדברי הימים ובימי דרשו את יי' הצליחו האלהים ותחלת הצלחתו הוא שהשיב אילת ליהודה : הוא השיב את גבול ישראל · והנה יואש אביו השיב ערי ישראל אלא שיואש השיב אותם הערים שלקח מלך ארם וירבעם בנו השיב מלבא חמת עד ים הערבה מיד מלכי הגוים שלקחו אותם ולא ראינו ביד מי היו ויש מחלוקת בדברי רז"ל בזה יש מי שאומר מה שכבש יהושע כבש זה ויש מי שאומר יותר ממה שכבש יהושע כבש זה ולכנתו רואים כי גבול לבא חמת ים הערבה הוא מארץ הכבושת בין משה ויהושע ועוד הכתוב אומר השיב מלמד שכבר היתה כבושת : אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי · לא נכתבה נבואה זו ויש בדבר זה מחלוקת בדברי רז"ל שהם אמרו יונה תבע כבוד הבן ולא כבוד האב ר"ל חשש לכבוד ישראל לפיכך ברח חוצה לארץ שאינה מקום נבואה כדי שלא ישלחהו האל לנינוה שידע שיהיו קרובי תשובה ויהיה בזה עונש לישראל ולא חשש לכבוד האל מה נאמר בו ויהי דבר יי' אל יונה בן אמתי שנית שנית דבר עמו ולא שלישית והקשו והא כתיב אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא ותרצו על עסקי נינוה לא דבר אלא פעם שנית ולא שלישית ומהם אמרו לא דבר עמו לא בנינוה ולא בדבר אחר אלא פעם שנית ומה שאמר אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי ר"ל כמו שנתהפך להם בנינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם נהפך להם מרעה לטובה : כי ראה יי' · לא בשביל תשובה שעשו אלא שריחם עליהם כי ראה עונים : מרה מאד · משתנה ומתחלף מרעה אל רעה וי"ת שעבודא דישראל תקיף לחדא :

ואשר

רשי

בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם וגו׳ · אי אפשר לו׳ כן והלא עזיה וירבע׳ מלכו כאחת כמו שפירשתי בשמוך אלא מה תלמוד לומר בשנת כ״ז לירבעם מלך עזריה שמלך מלכות מנוגעת למדנו שנתנגע בשנת כ״ז למלכותו : וינגע ה׳ את המלך · מפורש בדברי הימים שנכנס להיכל להקטיר על מזבח הקטורת : בבית החפשית · עשה לו בית בבית הקברות כמה דאת אמר ב במתים חפשי בתלמו׳ ירושלמי : בשנת שלשים ושמנה שנה ל לעזריהו מלך יהודה מלך זכריהו · אף מכא׳ יש ללמוד שמלך עזרי׳ משמת יואש מלך י ישראל ט״ו שנה בחיי אמציה אביו שאם לא עמד עד שמת אביו כ כמצא׳ שלא עמד עד בשנת ט״ו לירבעם בן יואש וירבעם מלך א ארבעים ואחת נמצא שמת ירבעם בשנת כ״ז לעוזיה והיאך הוא או׳ בשנת ל״ח אלא ע״כ ע עוזיה וירבעם מלכו כ כאח׳ א״א שירבע׳ מלך בחיי אביו יהואש שלש שנים לכך הוא אומר וירבעם ישבע׳ כשאו שישב כבר ועוזיה ע עמד משמת יואש ו וימלך ירבעם מלכות שלימה ובסדר עולם ראיתי שירבעם מלך בחיי אביו שנה ואיני יודע אם שיבוש ה הסופרים הוא שאיני יכול ליישב בשנ׳ שלשים ושמונה לעזריה מלך זכריה א״א בענין זה : ויכהו

רדק

ואשר השיב · דמשק וחמת לארם היו אם כן איך אמר השיב כאמר כי דוד המלך כלחם בארם והכה בהם מכה גדולה עד שהיו לו עבדים ושם נציבים בדמשק וגם בחמת אף על פי שלא נראה זה בכתוב כי בחמת שם נציבים נרא׳ כי בחמת היתה המלחמה ואם דמשק לקח כל שכן חמת ואומר ותהי ארם עבדים לדוד וזה שאמ׳ ליהודה כי מלך ישראל לקחם והשיבם ליהודה כי להם היה ה המשפט כיון שדוד לקחם ומה שאמר בישראל לומר אף על פי שהוא היה מלך ישראל והשיבם למלך יהודה לא הקפיד בזה כ כיון שהשיבם בישראל : בשנת עשרי׳ ושבע · והלא בשנת י״ד שנה לירבעם מלך עזריה שהרי מלך ירבע׳ בשנת ט״ו לאמציהו ומלכות אמציהו כ״ט נמצא כי בשנת י״ד לירבעם מת אמציהו ומלך עזריה אלא פי׳ עשרים ושבע לירבעם בסוף מלכותו שהוא י״ד שנה ל לתחלת מלכותו מלך עזרי׳ כי מה׳ מלך ירבעם וי״ד וכ״ז הרי מ״א ובסדר עולם בשנת עשרים ושבע לירבעם מלך ישראל מלך עזריה וגו׳ וכי אפשר לומר כן והלא י ירבעם ועזריה מלכו כאחת אלא שמלך מלוכה מנוגעת פי׳ וכן היו כ״ז הו כ״ו לעצמו אם מלכו כאחת כלומר שתחלת מלכותם היתה בזמן אחד ומכאן ואילך מלך מ מלכות מנוגעת אב״ב חצי מלכותם מלכות מנוגעת ואם כן לדבריו למה אמר בשנת עשרים ושבע לירבעם היה לו לומר בשנת כ״ז למלכו מלך מלכות מנוגעת למה תלה הדב׳ במלכו׳ ירבע׳ ובדברי רז״ל ג״כ יותם לא היה לעזיהו אלא בימי חלוטו שהרי בן כ״ה שנה היה במלכו כשמ׳ אביו הנה שנה אחת היה לו לעוזיהו כשנצטרע כשנולד יותם אם כן שימש מטתו בימי חלוטו ולמדו מזה כי מותר למצורע לשמש מטתו בימי ח חלוטו ומה שאמר הכתוב וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים בימי ס ספרו הוא הנה הסכימה דעתם כדעת בעל סדר עולם כי ירבעם ועזיהו מלכו כאחת ולא ידעתי מאין היה להם זה ולא יתכן זה לפי הפסוקים אם לא מלך עזיהו בימי אמציהו אביו י״ד שנה וכבר התבנו למעלה כי לא ירא׳ זה לפי הפסוקים שאפי׳ שנה אחת מלך בחיין : וינגע ה׳ את המלך · בדברי הימים אומר למה נגעהו לפי שנכנס להיכל להקטיר קטר ודרשו כי למטה רמז בזה הדבר וזהו שאמר במחלוקת קרח כאשר דבר ה׳ ביד משה לו כשלקחה יד משה בצרעת רמז לו כי כל החולק על הכהונה ילקה בצרעת לפיכך לקה עוזיהו בצרעת : וישב בבית החפשית · אמרו רז״ל כי המלכות היא עבודה שהרי צריך לשאת כל משא העם עליו ולשמוע אליהם ולשפוט משפטיהם בין ברצונו בין שלא ברצונו אם כן המלכות היא עבדות וכשנצטרע עוזיהו וישב לו בבית אחד לבדו הנה הוא חפשי מן העבודה שהיה בה לפיכך נקראת הבית בית החפשית ועוד אמרו שעש׳ לו בית בבית הקברות כד״א במתים חפשי ות״ת ויתיב מברא לירושלם : שופט את עם הארץ · לדבריהם כל ימי שאביו היה מצורע הוא היה שופט את עם הארץ וכן הוא משמעו׳ הכתוב ולדברי רז״ל כי בשנת שנצטרע נולד ולא שפט את עם הארץ אלא אחר שגדל והיה בן דעת ויודע לכן היו הזקנים והשרים שופטים את עם הארץ : בשנת ל׳ ושמנה שנה לעזריהו · אם כדברי רז״ל שעזיהו וירבעם מלכו כאחת היה לו לומר בשנת ארבעים ואחת לעזריהו מלך זכריהו בן ירבע׳ אלא שנאמ׳ לדעתם כי זכריהו מלך בחיי אביו ג׳ שנים וזה לא מצאנו בכתו׳ וגם בעל סדר עולם לא דבר בזה דבר ואותם ג׳ שנים מנה אותם לזכריהו וגם לדבריכו יתירים י״א שנה וכאומר כי אותם י״א שנה מלך זכריהו בימי אביו ולא ידענו למה אלא כן נראה לכי התשבון : קבלעם

וכריה כל קריאה בן כמ״ב זכריהו וסי׳ בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו · ואעידה לי עדים נאמנים · וכל דברי הימים דכוו׳ במ״ז וסי׳ שם בחלק א׳ סימן ט׳ : בבית ה׳ זוגין מן ב׳ חד בית וחד בבית וסי׳ נמסר בירמיה סימן

ל ואשר השיב את־דמשק ואת־חמת
ליהודה בישראל הלא־הם כתובים
על־ספר דברי הימים למלכי י
ישראל : וישכב ירבעם עם־אבתיו
כל קריא׳ בן כמ״כ זכריהו עם מלכי ישראל וימלך זכריה בנו
טו תחתיו : בשנת עשרים
ושבע שנה לירבעם מלך ישראל
פ׳ מלך עזריה בן־אמציה מלך יהודה :
ז׳ בן־שש עשרה שנה היה במלכו
וחמשים ושתים שנה מלך בירושלם
ל ושם אמו יכליהו מירושלם : ויעש
הישר בעיני יהוה ככל אשר־עשה
אמציהו אביו : רק הבמות לא־סרו
עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות
ב׳ את כרעה : וינגע יהוה את־המלך ויהי מצרע
ל׳ חס׳ וג׳ חס׳ בכ״יש׳ ה׳ זוגין עד־יום מתו וישב בבית החפשית
ויותם בן־המלך על־הבית שפט את
ז׳ נ׳ בטע׳ בקיפ׳ ־עם הארץ : ויתר דברי עזריהו וכל־
אשר עשה הלא־הם כתובים על־
ספר דברי הימים למלכי יהודה :
וישכב עזריה עם־אבתיו ויקברו
אתו עם־אבתיו בעיר דוד וימלך
יותם בנו תחתיו : בשנת
ד׳ בכנו׳ שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך
ב׳ בכני׳ ולעיל׳ לי וכל ר״ת רכו׳ כמ״ז יהודה מלך זכריהו בן־ירבעם על־
ישראל בשמרון ששה חדשים :
ויעש הרע בעיני יהוה כאשר עשו
אבתיו לא סר מחטאות ירבעם בן־
נבט אשר החטיא את־ישראל :

ל ודאתיב ית דמשק וית חמת לדבית
יהודה בישראל הלא אינון כתיבין
על ספר פתגמי יומיא למלכי
ישראל : ושכיב ירבעם עם
אבהתוהי עם מלכי ישראל ומלך
זכריה בריה תחותוהי :
בשנת עשרין ושבע
שנין לירבעם מלכא דישראל מלך
פ׳ עזריה בר אמציה מלכא שיבטא
ז׳ דבית יהודה : בר שית עסרי
שנין הוה כד מלך וחמשין ו
ותרתין שנין מלך בירושלם ושום
ל אמיה יכליה מירושלם : ועבד
דכשר קדם יי ככל דעבד אמציה
אבוהי : לחוד במתא לא עטרא
עוד כען מדבחין ומסקין בוסמא
על במתא : ואיתי יי מכתש על
מלכא והוה סגיר עד יום מותיה
ויתיב בר מן ירושלם ויותם בר
מלכא ממנא על ביתא דאין ית
עמא דארעא : ושאר פתגמי
עזריה וכל די עבד הלא אינון
כתיבין על ספר פתגמי יומיא ל
למלכי דבית יהודה : ושכיב
עזריה עם אבהתוהי וקברו יתיה
עם אבהתוהי בקרתא דדוד ומלך
יותם בריה תחותוהי :
בשנת תלתין ותמני
שנין לעזריה מלכא שיבטא דבית
יהודה מלך זכריה בר ירבעם על
ישראל בשמרון שיתא ירחין :
ועבד דביש קדם יי כמא דעבדו
אבהתוהי לא סטא מחובי ירבעם
בר נבט דחייב ית ישראל :

לז׳ : עזריהו ד בנביאים וסי׳ ואלה השרים אשר · ועזריהו בן נתן · ויתר דברי עזריהו · בשנת שלשים ושמנה · ומן ועזריהו בן עודד דדברי הימים עד ס״פ סיפרא דכוו׳ במ״א ולו אחים קדמא דפסו׳ :

רלבג

בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם מלך ישראל מלך עזריה · ידוע כי כשמת אמציה מלך ירבע׳ ט״ו שנה ולזה יתבא׳ שכב׳ מלך עזרי׳ בשנת י״ו למלכו׳ ירבעם והנראה בעיני שהוא מונה כ״ז שנה שהיו עתידי׳ לבא ואחר יכלה מלכות בית יהוא וזה כי ירבעם מלך אחר זה כ״ו שנה ובנו מלך ששה חדשים והם כ״ז שנה מקוטעין : וינגע ה׳ את המלך ויהי מצורע · כבר באר בד״ה כי זה קרה לו מפני חטאו להקטיר במזבח הקטור׳ והנה היה אז יותם בן המלך שופט את עם הארץ בחיי אביו ומהעת שהיה מצורע ישב בבית החפשית לפי שהיה צריך לישב בדד מחוץ למחנה והיתה נקראת בית המצורע בית החפשי׳ לפי שהמצורע אין לו עסק עם בני אדם והו׳ מפני זה חפשי מהעסקים והמלאכות : בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך יהודה · לפי שכבר מלך ירבעם בחייו עשרים ושש שנה הנה יהיה זה בשנת כ״ז לעזריה ולזה ידמה שמלך עזריה בחיי אביו י״א שנה כי קשרו עליו קשר בירושלם מעת סר מאחרי ה׳ וינס לכיש ואז המליכו כל עם יהודה את עזריה ומלך בחיי אביו י״א שנה והעד הנאמן על זה הוא אמרו הוא בנה את אילת וישיבה ליהודה אחרי שכב המלך עם אבותיו וזה לעדות קצת כי מלך בחיי אביו והיה בן שש עשרה שנה כשהמליכוהו בחיי אביו ואת

וימיתהו ח׳ מל׳ וסי׳ נמסר לעיל בסי׳ חלק א׳ סימן י״ג ׃ שלום ג׳ מל׳ בנביא׳ וסים׳ שלום בן יבש מלך רפ׳ • ויעל מנחם בן גדי • ויתר דברי שלום • וכל כתובי׳ דכוו׳ מלאים במו חס׳ וסי׳ שלם בנו רחבעם • לשלם הקרחי • ויחזקיהו בן שלם • אשת שלם בן תקוה • השערים בני שלם תניגא דעזרא • שלם וטלם ואורי ׃ ההרותיה ה׳ מלין כתרי טעמי פי׳ הטפחא לא ישרתנה מירכא כתיבתה כי אם בח׳ מקומות וסים׳ כהמ״ג תלוש ופירו׳ בסדר

וַיִּקְשֹׁר עָלָיו שַׁלֻּם בֶּן־יָבֵשׁ וַיַּכֵּהוּ
ח׳ מל׳ קָבָל־עָם וַיְמִיתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו׃
ה׳ כנכ׳ וְיֶתֶר דִּבְרֵי זְכַרְיָה הִנָּם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
הוּא דְבַר־יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־יֵהוּא
ל׳ ית חס׳ • ל׳ לֵאמֹר בְּנֵי רְבִיעִים יֵשְׁבוּ לְךָ עַל־
כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל וַיְהִי־כֵן׃
ג׳ מל׳ בכנ׳ ו׳ חס׳ ל׳ שַׁלּוּם בֶּן־יָבֵישׁ מָלַךְ בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים
וָתֵשַׁע שָׁנָה לְעֻזִּיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה
ב׳ וככתה וַיִּמְלֹךְ יֶרַח־יָמִים בְּשֹׁמְרוֹן׃ וַיַּעַל
מְנַחֵם בֶּן־גָּדִי מִתִּרְצָה וַיָּבֹא שֹׁמְרוֹן
ג׳ מל׳ וַיַּךְ אֶת־שַׁלּוּם בֶּן־יָבֵישׁ בְּשֹׁמְרוֹן
ח׳ מל׳ וַיְמִיתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי
ל׳ שַׁלּוּם וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר קָשָׁר הִנָּם
כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
אָז יַכֶּה־מְנַחֵם אֶת־תִּפְסַח וְאֶת־כָּל־
ג׳ ומל׳ אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־גְּבוּלֶיהָ מִתִּרְצָה כִּי
ה׳ בטע׳ מה׳ ... לוס סימן לֹא פָתַח וַיַּךְ אֵת כָּל־הֶהָרוֹתֶיהָ בִּקֵּעַ׃
בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָתֵשַׁע
שָׁנָה לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ מְנַחֵם
בֶּן־גָּדִי עַל־יִשְׂרָאֵל עֶשֶׂר שָׁנִים
בְּשֹׁמְרוֹן׃ וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
ל׳ לֹא סָר מֵעַל חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט
אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל כָּל־יָמָיו׃
בָּא פוּל מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל־הָאָרֶץ וַיִּתֵּן
ל׳ מְנַחֵם לְפוּל אֶלֶף כִּכַּר־כָּסֶף לִהְיוֹת
יָדָיו אִתּוֹ לְהַחֲזִיק הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ׃
י״ג חס׳ וַיֹּצֵא מְנַחֵם אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יִשְׂרָאֵל
ה׳ כתה עַל כָּל־גִּבּוֹרֵי הַחַיִל לָתֵת לְמֶלֶךְ
אַשּׁוּר חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים כֶּסֶף לְאִישׁ
ג׳ אֶחָד וַיָּשָׁב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְלֹא־עָמַד שָׁם
י״ג בטע׳ תבי׳ בסיפ׳ בָּאָרֶץ׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי מְנַחֵם וְכָל־אֲשֶׁר
י״ו מל׳ בסיפ׳ עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר
דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַיִּשְׁכַּב מְנַחֵם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ
פְּקַחְיָה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃
ל׳ בִּשְׁנַת חֲמִשִּׁים שָׁנָה לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ
יְהוּדָה מָלַךְ פְּקַחְיָה בֶן־מְנַחֵם עַל־
יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן שְׁנָתָיִם׃ וַיַּעַשׂ הָרַע
כ׳ מל׳ מל׳ כת״ג חס׳ בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מֵחַטֹּאות
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־
יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּקְשֹׁר עָלָיו פֶּקַח
לכתיב׳ שה כתי׳ בֶּן־רְמַלְיָהוּ שָׁלִישׁוֹ וַיַּכֵּהוּ בְשֹׁמְרוֹן

וּמְרַד עֲלוֹהִי שַׁלּוּם בַּר יָבֵשׁ
וּמְחָהִי קֳדָם עַמָּא וְקַטְלֵיהּ וּמְלַךְ
תְּחוֹתוֹהִי׃ וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי זְכַרְיָה
הָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סִפְרָא פִּתְגָמֵי
יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ הוּא
פִּתְגָמָא דַיָי דִּי מַלִּיל עִם יֵהוּא
לְמֵימַר בְּנִין רְבִיעָאִין יִתְּבוּן לָךְ
עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל וַהֲוָה
כֵן׃ שַׁלּוּם בַּר יָבֵשׁ
מְלַךְ בִּשְׁנַת תְּלָתִין וּתְשַׁע שְׁנִין
לַעֲזַרְיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה וּמְלַךְ יְרַח יוֹמִין בְּשֹׁמְרוֹן׃
וּסְלֵיק מְנַחֵם בַּר גָּדִי מִתִּרְצָה
וַאֲתָא לְשֹׁמְרוֹן וּמְחָא יָת שַׁלּוּם
בַּר יָבֵשׁ בְּשֹׁמְרוֹן וְקַטְלֵיהּ וּמְלַךְ
תְּחוֹתוֹהִי׃ וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי שַׁלּוּם
וּמֵירְדֵיהּ דִּי מְרַד הָא אִינוּן כְּתִיבִין
עַל סִפְרֵי פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל׃ בְּכֵין מְחָא
מְנַחֵם יָת תִּפְסַח וְיָת כָּל דִּי בַהּ
וְיָת תְּחוּמַהָא מִתִּרְצָה אֲרֵי לָא
פְתַחַת תַּרְעָהָא לְאַשְׁלָמָא וּמְחָהּ
וְיָת כָּל מְעַדְיָתְהָא בְּזַע׃
בִּשְׁנַת תְּלָתִין וּתְשַׁע שְׁנִין
לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה
מְלַךְ מְנַחֵם בַּר גָּדִי עַל יִשְׂרָאֵל
עֲסַר שְׁנִין בְּשֹׁמְרוֹן׃ וַעֲבַד דְּבִישׁ
קֳדָם יְיָ לָא סְטָא מֵעַל חוֹבֵי יָרָבְעָם
בַּר נְבָט דְּחַיֵּיב יָת יִשְׂרָאֵל כָּל
יוֹמוֹהִי׃ אֲתָא פוּל מַלְכָּא דְאַתּוּר
עַל אַרְעָא וִיהַב מְנַחֵם לְפוּל אֲלַף
כִּכְּרִין דִּכְסַף לְאַשְׁלָמָא יְדוֹהִי
עִמֵּיהּ לְאַתְקָפָא מַלְכוּתָא בִּידֵיהּ׃
וּרְמָא מְנַחֵם יָת כַּסְפָּא עַל יִשְׂרָאֵל
וְעַל כָּל גִּבּוֹרֵי חֵילָא לְמִתַּן לְמַלְכָּא
דְאַתּוּר חַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף
לְגַבְרָא חַד וְתַב מַלְכָּא דְאַתּוּר וְלָא
אַנְזֵיק תַּמָּן בְּאַרְעָא׃ וּשְׁאָר
פִּתְגָמֵי מְנַחֵם וְכָל דִּי עֲבַד הֲלָא
אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁכִיב מְנַחֵם
עִם אֲבָהָתוֹהִי וּמְלַךְ פְּקַחְיָה בְרֵיהּ
תְּחוֹתוֹהִי׃ בִּשְׁנַת
חַמְשִׁין שְׁנִין לַעֲזַרְיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא
דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ פְּקַחְיָה בַּר
מְנַחֵם עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן תַּרְתֵּין
שְׁנִין׃ וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לָא
סְטָא מֵחוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּיב
יָת יִשְׂרָאֵל׃ וּמְרַד עֲלוֹהִי פֶּקַח בַּר
רְמַלְיָהוּ גִּבָּרֵיהּ וּמְחָהִי בְּשֹׁמְרוֹן

רדק

קבל עם. שתי מלות והוא כמו נגד העם תרגום נגד קבל ותי׳ קדם עמא: הוא דבר יי׳ אשר דבר. מלת הוא טעמו למעלת וימיתהו וימלך תחתיו כאשר דבר יי׳ וכיון שמלך רב או מעט כבר נתקיים דבר יי׳ והוסבה המלוכה לאחרים כי הם היו רשעים כלם ואילו היו טובים ארכה מלכותם עוד וכבר היתה מלכותם ראויה להפסק קודם זה מפני עונותם ולא מלך זכריה אותם ששה חדשים אלא לקיים דבר יי׳ בעבור שידעו העם כי אמת דבר הנביא ליהוא בשם יי׳ כשאמר לו בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל: את תפסח ואת כל אשר בה. תפסח לא היתה מארץ ישראל אלא מעבר הנהר מארם וכן כתוב כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה ונראה כי היתה לגבול ארץ ישראל נכח תרצה ותרצה היתה מארץ ישר׳ מקומו של מנחם ומנח׳ בא להלח׳ על תפסה וקרא לשלום אליה להיותה לו לעם ולא פתח לו עם העיר וזהו שאמר כי לא פתח ויך והכה אותה ואת כל גבוליה מתרצה כלומ׳ מגבול תרצה ואילך כל הנמצא בכל גבוליה הכה ועוד כי כל ההרות שבה בקע דרך נקמה ובזיון: ההרותיה. בשתי ידיעות כמו בתוך האהלי: ולא עמד שם בארץ. לא נתעכב שם אלא שב לו לארצו כיון שקבל הכסף ולא שמרם מאויב אחר ות״י ולא אנזיק תמן בארעא: בארמון

רשי

ויכהו קבל עם. ומחהי קדם עמא לעיני העם: ויהי כן. לא שהיה כדי מלכותו ליתמשך כל כך אלא לקיים דבר מלך שנאמ׳ בו כן יהיה דברי אשר יצא מפי וגו׳: כי לא פתח. שר העיר לא פתח לו את העיר לקבלו למלך עליהם: ההרותיה. את הנשים הרות שבה בקע׳ שלימו. נבור שלו: את

עם י״ו קמץ וכל אלף ותחף דכל

רלבג

ואת גבוליה מתרצ׳ כי לא פתח. ידמה שתפסח לא היתה מארץ ישראל וקרא לה מנחם לשלום ולא הסכימה להשלי׳ עמו ולא פתח׳ לו ולזה הכה אותה ואת כל אשר בה ואת גבוליה אם׳ מחוץ לעיר מתרצה ואילך וגם כל המגדלים החזקים הבנוי׳ בהר׳ אשר בה בקע: בארמון

אמר ׃ י״ח פסוקים על על ומלה במצעו וסים׳ ישרצו המים שרץ נפש ׳ או מצא אבדה ׳ צו את אהרן ׳ והכה לקחו את אשר עשה מיכה • חסיפו בני ישר׳ דויחזק יי׳ את עגלון • ויאמר לבי ישלח אתה • ותקם חנה אחרי אכלה בשלה • לא טוב הדבר הזה • ועתה כה תאמר לעבדי לדוד דשמואל • ויוצא מנחם את הכסף • והמלך הפקיד את השליש • ערות על יאור • על כן על בחוריו • ואמרת׳ על מה • גבה לבך ביפיך • לא לנו יי׳ • ורגה בית המן • הדבר אשר היה אל ירמיהו ׃

את ארגוב ואת האריה · כל ארגוב לשון פלטין החשובין וכל טרכונין בלשון ארמי פלטין החשובין למלכות בארמון הגדול אשר אצל הארגוב והאריה יש לומר שהיה אריה של זהב עומד באותו ארמון : בשנת עשרי' ליותם · היה לו לומר בשנת ארבע לאחז שהרי כל ימי מלכות יותם שש עשרה שנה אלא לפי שהיה אחז רשע רצה הכתוב ל
למנות ליותם בקבר ולא לאחז בחיים כך הי' בסדר עולם : בימים ההם · בסוף ימיו של יותם : להשליח · לגרות : ויגלה

אשורה ו' וקמצין בקריאה וסי' וישכנו מחוילה עד שור אשר · בימי פקח מלך ישראל בא תגלת פלאסר · ויגל מלך אשור את ישראל · עד אשר הסיר · בשנת התשיעית להושע · תהיה מסלה : והיה במלכו ז' וסי' יהורם בן יהושפט דמלכים · אמציהו בן יואש · עזריה בן אמציה · יותם · חזקיהו · בלא חמדה ·

בארמון בית־ מלך את־ארגב ואת־האריה ועמו חמשים איש מבני גלעדים וימתהו וימלך תחתיו : ויתר דברי פקחיה וכל־אשר עשה הנם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי ישראל :
בשנת חמשים ושתים שנה לעזריה מלך יהודה מלך פקח בן־רמליהו על־ישראל בשמרון עשרים שנה : ויעש הרע בעיני יהוה לא סר מן־חטאות ירבעם בן־נבט אשר החטיא את־ישראל : בימי פקח מלך־ישראל בא תגלת פלאסר מלך אשור ויקח את־עיון ואת־אבל בית־מעכה ואת־ינוח ואת־קדש ואת־חצור ואת־הגלעד ואת־הגלילה כל ארץ נפתלי ויגלם אשורה : ויקשר־קשר הושע בן־אלה על־פקח בן־רמליהו ויכהו וימיתהו וימלך תחתיו בשנת עשרים ליותם בן־עזיה : ויתר דברי־פקח וכל־אשר עשה הנם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי ישראל :
בשנת שתים לפקח בן־רמליהו מלך ישראל מלך יותם בן־עזיהו מלך יהודה : בן־עשרים וחמש שנה היה במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלם ושם אמו ירושא בת־צדוק : ויעש הישר בעיני יהוה ככל אשר־עשה עזיהו אביו עשה : רק הבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות הוא בנה את־שער בית־יהוה העליון : ויתר דברי יותם וכל־אשר עשה הלוא־הם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי יהודה :
בימים ההם החל יהוה להשליח ביהודה רצין מלך ארם ואת פקח בן־רמליהו : וישכב יותם עם אבתיו ויקבר עם־אבתיו בעיר דוד אביו וימלך אחז בנו תחתיו :
יו בשנת שבע־עשרה שנה לפקח בן־רמליהו מלך אחז בן־יותם מלך יהודה :

באידרון בית מלכא ית ארגוב וית אריא ועימיה חמשין גברא מבני גלעדאי וקטליה ומלך תחותוהי : ושאר פתגמי פקחיה וכל די עבד הא אינון כתיבין על ספרא פתגמי יומיא למלכי ישראל : בשנת חמשין ותרתין שנין לעזריה מלכ' שיבטא דבית יהוד' מלך פקח בר רמליהו על ישראל בשמרון עסרין שנין : ועבד דביש קדם יי לא סטא מן חובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל : ביומי פקח מלכא דישראל אתא תגלת פלאסר מלכא דאתור ושבא ית עיון וית אבל בית מעכה וית ינוחא וית קדש וית חצור וית גלעדה וית גלילא כל ארעא שיבט נפתלי ואגלינון לאתור : ומריד מירדא הושע בר אלה על פקח בר רמליהו ומחהי וקטליה ומלך תחותוהי בשנת עסרין ליותם בר עזיה : ושאר פתגמי פקח וכל די עבד הא אינון כתיבי על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל : בשנת תרתין לפקח בר רמליהו מלכא דישראל מלך יותם בר עזיה מלכא שיבטא דבית יהודה : בר עשרין וחמש שנין הוה כד מלך ושית עשרי שנין מלך בירושלם ושום אמיה ירושא בת צדוק : ועבד דכשר קדם יי ככל דעבד עזיה אבוהי עבד : לחוד במתאלא עטרא עוד כען עמא מדבחין ומסקין בוסמיא על במתא הוא בנא ית תרע בית מקדשא דיי עלאה : ושאר פיתגמי יותם וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פיתגמי יומי למלכי דבית יהודה : ביומיא האינון שרי יי לגראה ברבית יהודה רצין מלכא דארם וית פקח בר רמליה : ושכיב יותם עם אבהתוהי ואתקבר עם אבהתוהי בקרתא דדוד אבוהי ומלך אחז בריה תחותוהי : בשנת שבע עסרי שנין לפקח בר רמליה מלך אחז בר יותם מלך דבית יהודה :

המלך ק' · ל' כולהון חס' במ"ת יג כתע' · ה' בנכו' · ל' רכות' · ה' בנכו' · ל' כתי' א' ף ורה כתי' ה' · יג בטע' בסיפ' ו' · ז' בטע' מטעי' · ר' סלמה אבא יהושפט יותם

בארמון בית מלך · כן כת' וקרי המלך והענין אחד : את ארגב ואת האריה · עם ארגב ועם האריה ושני גבורי' היו שמם כך ועמהם בא ועם חמשים מבני גלעדים וימיתהו : בשנת עשרי' ליותם · והיאך היה זה והלא יותם לא מלך אלא י"ו והיאך מונה לו עשרים ועשרים של פקח שלמו בשנת ד' לאחז אם כן היה לו לומר בשנת ד' לאחז ואומר בסדר עולם וכי אפשר לו' כן אלא שהיתה נזיר' גזורה בימי יותם · דבר אחר שרצה הכתוב למנות ליותם בקבר ולא לאחז בחיים : בשנת שתים לפקח · בתחילת שתים ופקח מלך בשנת חמשים ושתים לעזריה ועזריה מת בסוף נ"ב לו ומלך יותם הנה בשנת שתים לפקח מלך יותם : הו' בנה את שער בית יי' העליון · השער הזה היה בין בית יי' ובין בית המלך כמו שראינו בדב' יואש ויורידו את המלך מבית יי' ויבואו דרך שער הרצי' בית המלך ומה שאמר כי הוא בנה אותו הוסיף בו בניין או כפל ובנהו שהרי ש שלמה בנה שער בין ביתו ובית יי' כמו שאמ' ועולתו אשר יעלה בית יי' : בימים ההם החל יי' · אחר שמת יותם : את

רלבג

בארמון בית המלך את ארגב ואת האריה · אחשוב שארגוב קרא הממונה על כל חבל ארגב והאריה קרא גבור אחר יקראוהו אריה על צד ההשאלה לרוב גבורתו · והנה קם' עליו פקח עם שני אלו השרים והיו עמו גם כן חמשים איש מ מבני גלעדים כי לבני גלעד היה חבל ארגב לפי מה שאחשוב : ויקח את עיון ואת אבל בית מעכה ואת ינוח ואתקדש : הנה זה היה לפי מה שאחשוב מה שזכר בספ' ד"ה כי תגלת פלאסר מלך א אשור הגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט ה המנשי ויביאם לחלח וחבור והרא ונהר גוזן ולפי שאלו המריכו היו מארץ אשור אמר בזה המקום ויגלם אשורה : בשנת שתים לפקח בן רמליהו מלך י ישראל מלך יותם · ר"ל בראש השנ' השנית כי בראש שנת חמשים ושנים לעזריה מלך פקח ומת עזריה ב בשנה ההיא : בימים ההם החל יי' להשליח ביהוד' רצין · ר"ל לגרות ביהודה או לשלח וזה היה אחרי מות יותם כי בימי אחז נתחברו אלה המלכים על י ירושלם מפני רוב ח חטאי אחז כמו ש שנתבאר בספר ד"ה והם הכו בה מכה ג גדולה ואחר זה היו צרים על ירושלם ולא יכלו להלחם כי חמל הש"י על יהוד' ולא אמר להשחיתו : ויכשל

את
ז' כבו' את
ואת ואת ואת
ואת ואת

מסרה
יותם תניינא דדברי הימים :
אשר עשהו ו' וסימ' עמרי ·
אחזיהו · יהואש · יותם · אחז ·
אמון : בעיר דוד ד' בסי'
דסמיכי וסי' וישכב שלמה ·
וישכב אסא · וישכב יהושפט ·
וישכב יותם :

ויגלה קירה. את העם אשר בה הגלה למדינה ששמה קיר: עד בא. לפני בא המלך מדמשק: ואת מזבח הנחשת ויקרב וגו'. אי אפשר לומר מזבח הנחשת שעשה משה
שהרי נגנז ואי אפשר לומר מזבח אבנים שעשה שלמה וקראו בדברי הימים מזבח הנחשת שהרי אי אפשר לקרבו מזוית לזוית אלא אם הורסו והרי שכינה לא סירדה בימי
שלמה לא נסתלקה מעל המזבח עד שבא מנשה וסילקה שהוא הרס את המזבח כמו ששנינו באגדת חלק אין לי לפרש מזבח זה אלא בכיורות ומכונות של נחשת שהיו
ברכי מזבח והיו אצל המזבח הקדש וכשעשה אחז את המזבח לעז' סילק את הכיור והקריבו לצד אחר מאת פני הבית שלא להפסיק בין המזבח שעשה ובין בית יי' ויתן אותו
אצל מזבח הקדש ב
צפונ' ומצינו שפירשו
רבותינו דוגמתו במס'
סב' ויבאו ויעמדו אצל
מזבח הנחשת מי היה
אמר להם התחילו מ
ממקו' שאומרין שירה
לפני הרי כאן לכלי
שיר של נחשת קראו
מזבח: לבקר

תעבות ט' כתיב כן כליש' בקריאה וסי' וילך בדרך מלכי ישראל דאחז דמלכים • וילך בדרכי דאחז דדברי
הימים • גם כל שרי הכהנים • יען אשר עשה מנשה • ויסר יאשיהו את כל • הנשוב להפר מצותיך • ואשלח
אליכם דירמיה • ויתר דברי יהויקים ותעבותיו • כתעבותיהם לכנעני : כל אילין קדמאי העבות כתיבן חס' ו'

רדק

את אילת לארם. שכבר לקחה
עזריה מלך יהודה: וינשל את
היהודים מאילות. זהו אילת
כי כן היתה נקראת אילת ואילות
וכן בדברי הימים אילות ופירוש
וינשל כמו ונשל גוים רבי' מפניך
ענין גירושין ושילוח: וארמים
באו אילות. כתיב ארמים לפי
שמלך ארם לקחה ועל ידו ישבו
האדומים וקרי אדמים בר"לת כי
לבני אדום היתה כמו שפירשנו
למעלה: הקומים עלי. תואר
בפלס טובים: ויגלה קירה.
העם אשר בה הגלה אל קיר וקיר
היתה מאשור הוא שאומר עמוס
הנביא יגלו עם ארם קירה אמר
יי': ויקרב המלך על המזבח.
פועל יוצא וזה לבדו מן הקל יוצא
ר"ל הקריב על המזבח קרבנותיו
והעלה עולותיו או יהיה ויקרב
פועל עומד כמשפטו ויהיה על ה
המזבח כמו אל המזבח קרב הו'
בעצמו אל המזבח והעלה עליו:
ואת המזבח הנחשת אשר לפני
יי'. כמוך עם ה"א הידיעה
וכמוהו הממלכות כנען והוא
המזבח שעשה שלמה כמו ש
שפירשתי בבנין הבית אמר שזה
המזבח נתן אותו עם המזב' אשר
לפני יי' ופירוש ויקרב מאת פני
הבית הקריב זה המזבח ממזבח
הנחשת שהיה בעזרה את פני
הבית הקריב זה' יותר לצד הבית
ונתן אותו בין המזב ובין בית יי'
על ירך המזבח לצד צפון:
ויצוהו

בר עשרין שנין אחז כד מלך ושית
א' עסרי שנין מלך בירושלם ולא
עבד דכשר קדם יי אלהיה כדוד
ר' כתע' בכתי' ט' ככ כליש' אבוהי: ואזל באורח מלכי
ישראל ואף ית בריה אעבר ב
בנורא כתועבות עממיא דתריך
יי יתהון מן קדם בני ישראל:
ודבח ואסיק בוסמין על במתא
ועל רמתא ותחות כל אילן עבוף
: בכין סליק רצין מלכא דארם
ופקח בר רמליה מלכא דישראל
ל' הל' אח' ל' לירושלם לאגחא קרבא וצרו על
אחז ולא יכילו לאגחא:
בעידנא ההיא אתיב רצין
מלכא דארם ית אילת לארם
ל' ותריך ית יהודאי מאילת וארמאי
ולדומים ק' ר' אתו לאילת ויתיבו תמן עד יומא
מלין כתי' ל' יתר' הדין: ושלח אחז איזגדין לות
תגלת פלסר מלכא דאתור למימר
עבדך וברך אנא סק ופרוקני מיד
ב' ל' תס' יוד מלכא דארם ומיד מלכא דישראל
דקמו עלי: ונסיב אחז ית כספא
ל' ומל' וית דהבא דאשתכח בבית מ
מקדשא דיי ובאוצרי בית מלכא
ושדר למלכא דאתור שוחדא:
וקביל מיניה מלכא דאתור וסליק
מלכא דאתור על דמשק ואחרבה
ל' ל' ואגלי עמא די בה לקירינא וית
רצין קטל: ואזל מלכא אחז
לקדמות תגלת פלאסר מלכא
ל' דאתור לדומשק וחזא ית מדבחא
די בדמשק ושדר מלכא אחז לות
אוריה כהנא ית דמות מדבחא
ל' וית טיקוסיה לכל עובדוהי:
ובנא אוריה כהנא ית מדבחא
ככל דשלח מלכא אחז מדמשק
כן עבד אוריה כהנא עד דאתא
מלכא אחז מדמשק: ואתא
יג מל' מלכא מדמשק וחזא מלכא ית
מדבחא וקריב מלכא על ם
ה' מדבחא ואסיק עלוהי: ואסיק
ית עלתיה וית מנחתיה ונסיך ית
ג' נסכיה וזרק ית דם נכסת קודשיא
די ליה על מדבחא: וית מדבחא
ב' דנחשא די קדם יי וקריב מן קדם
ת' ביתא מבין מדבחא ומבין בית
מקדשא דיי ויהב יתיה על ש
שידא דמדבחא צפונא:

בן־עשרים שנה אחז במלכו ושש־
עשרה שנה מלך בירושלם ולא־
עשה הישר בעיני יהוה אלהיו כדוד
אביו: וילך בדרך מלכי ישראל
וגם את־בנו העביר באש כתעבות
הגוים אשר הוריש יהוה אתם מפני
בני ישראל: ויזבח ויקטר בבמות
ועל־הגבעות ותחת כל־עץ רענן: אז
יעלה רצין מלך־ארם ופקח בן־
רמליהו מלך־ישראל ירושלם
למלחמה ויצרו על־אחז ולא יכלו
להלחם: בעת ההיא
השיב רצין מלך־ארם את־אילת
לארם וינשל את־היהודים מאילות
וארומים באו אילת וישבו שם עד
היום הזה: וישלח אחז מלאכים
אל־תגלת פלסר מלך־אשור לאמר
עבדך ובנך אני עלה והושעני מכף
מלך־ארם ומכף מלך ישראל ה
הקומים עלי: ויקח אחז את־הכסף
ואת־הזהב הנמצא בית יהוה
ובאצרות בית המלך וישלח למלך־
אשור שחד: וישמע אליו מלך
אשור ויעל מלך אשור אל־דמשק
ויתפשה ויגלה קירה ואת־רצין
המית: וילך המלך אחז לקראת
תגלת פלאסר מלך־אשור דומשק
וירא את־המזבח אשר בדמשק
וישלח המלך אחז אל־אוריה הכהן
את־דמות המזבח ואת־תבניתו לכל־
מעשהו: ויבן אוריה הכהן את־
המזבח ככל אשר־שלח המלך אחז
מדמשק כן עשה אוריה הכהן עד־
בוא המלך־אחז מדמשק: ויבא
המלך מדמשק וירא המלך את־
המזבח ויקרב המלך על־המזבח
ויעל עליו: ויקטר את־עלתו ואת־
מנחתו ויסך את־נסכו ויזרק את־
דם־השלמים אשר־לו על־המזבח:
ואת המזבח הנחשת אשר לפני
יהוה ויקרב מאת פני הבית מבין
המזבח ומבין בית יהוה ויתן
אתו על־ירך המזבח צפונה:

רלבג

ויגל את היהודים
מאילות. ר"ל שגבר
השליכם וגרשם משם
והוא אילת שבנה ע
עזריה כמו שקדם:
הקומים עלי. ר"ל
הקמים עלי: ויגלה
קירה. ר"ל שהגלה
העם אשר בדמשק א
אל קיר: ויבן אוריה
הכהן. ר"ל ויבנה
אוריה הכהן את ה
המזבח בעוד שהי' בא
המלך אחז מדמשק
עד שכאשר בא מצאו
בנוי: ואת מזבח
הנחשת אשר לפני יי'.
ר"ל שזה המזבח שבנה
אוריה היה בחצר ה
הכהנים עם מזבח ה
הנחשת אשר לפני יי'
שבנה שלמה והיה זה
המזבח השני יותר ק
קרוב אל פני ההיכל
כשו היה מבין המזבח
ומבין בית השם אלא
שלא היה מכוון לפני
הבית אבל אצל ירך ה
המזבח צפונה היה
ואפשר ששמהו לפאת
צפון להיותם עובדים
לצבא השמי' והכוכבים
הצפוניים הם היותר
חזקים בפעולותיהם
בזה העולם לפי מה
שסדר הש"י מעניכם
ולזה תמצא פעל ה
השמש יותר חזק ב
במזלות הצפוניים:
והנה

כלפר
חד מן יג
מלין לא
מפקין א'
ולית זוג'

מסרה

קדמ' וב' מל' דמל' וסי' הנה בכפך.
כתעבות הגוים דמנשה בדברי
הימים • ושארא תועבת כתיב חס'
ו' בתרא: יו מלין בקריאה דלא
מפקי' א' ולית להון זוג וסי' שלתך
יחן את שלתך אשר שאלת •
חטאים ליי' לאכל על הדם •
ותזרני חיל למלחמה דשמואל •
להשו' גלים נצים דספרא • וירפו
המים עד היום הזה • פלאסר
וישלח אחאז מלאכים • פלנסר
ויער אלהי ישראל • מלו ברב
דבלתך מלו • נשו לשוא עריך •
ונשו את כלמתם • משתו יגורו
אלים • הסורים כי מבית הסורי •
השפות את שער הגיא החזיק •
קרוא אני קרוא לה • שרית כל
אלה אנשי מלחמה בד"ה • קראים
משה ואהרן בכוהניו ושמואל
בקוראי שמו קראים: מאת פני
ה' בקרי' וסי' מאת פני יצחק אביו •
ויגרש אתם מאת פני פרעה •
קרבו שאו את אחיכם מאת פני
הבית • ויצא השטן מאת פני יי':

לבקר· לפריקים לכשיעלה בלבו לבקרו׃ את המסגרות המכונות· איצטבלאות שהמכונות עשויות עליהם כמו שנאמר וזה מעשה המכונות מסגרות להם׃ מוסך השבת· גג אהל עשוי לצל לשבת תחתיו בעזרה ביום השבת׃ ואת מבוא בית המלך· שהיה בא בו מביתו לבית יי׳ דרך החוץ הסב אותו במקום הכנע מפני המלך אשור שלא יחמוד אותם הכלים וגם את המבוא הסב שמא יצטרך להחבא ויברח בהכנע׃ בשנת שתי׳ עשרה לאחז וגו׳ אי אפשר לומר שמלך הושע בשנת י״ב לאחז שהרי בשנת ד׳ לאחז הרג את פקח ומלך תחתיו וכשתבדוק בשנות פקח תמצא כן וגם אי אפש׳ לומ׳ שלא מלך אלא תשע שנים שהרי מלך משנת ארבע לאחז עד שנת שש לחזקיהו שנלכדה שומרון הרי יותר מתש׳ עשר שנה ומה תלמוד לומר ט׳ שנים שמרד במלך אשור כך שנויה בסדר עולם ואי אפשר לומר ששנת י״ב לאחז התחיל למרוד שאם כן תמצא את שני מרדו חמש שנים בימי אחז ושש שנים בימי חזקיהו הרי אחת עשרה וכאן הוא אומר תשע לא הוזכר שנת שתי׳ עשר׳ לאחז אלא לענין מקרא של אחריו עליו עלה שלמנאסר וגו׳ ששנת י״ב לאחז עלה סנחריב על הושע והגלה לאותן שבעבר הירדן וכך שנינו בסדר עולם ומקרא כתוב בדברי הימים ויער אלהי ישרא׳ את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולא פירש באיזה זמן וכאן פירש ששנת י״ב לאחז היה שלש גליות גלו עשר׳ השבטים בשנת עשרי׳ לפקח כמו שכתוב למעלה ויך את מלך אשור את עיון ואת דן ואת ארץ נפתלי ויגלם אשורה וזה היה שנת הארבע לאחז שהה שמונה שנים ובא עליהם שנת י״ב לאחז והגלה לראובני ולגדי וכשראה הושע בן אלה מרד בו ושלח מלאכים אל סוא מלך מצרים שהה שמונה שנים ובא וצר על שומרון ונלכדה לקץ שלש שנים וגלו כולן וזהו שנאמר כעת הראשון שהיקל ארצה זבולון ארצה נפתלי הקל אף בשנייה שלא הגלה אלא שני השבטים אבל האחרון הכביד טיאטו את הכל כזה שהוא מכבד את הבית ומכל מקו׳ לפי החשבון שכתב כאן את מניין שני מרדו תשע שנים לא מרד בו עד שנת י״ד לאחז שהרי אחז מלך שש עשרה שלש שנים של אחז היה המרד ושש שנים בימי חזקיהו׃ רק לא כמלכי ישראל· שביטל פרדסיאות שישבו מימי ירבעם על הדרכים לשמור שלא יעלו ישראל לרגל וזה בטלן לפי שגלו עגלי הזהב כבר בשתי גליות בגלות ראשונה ויך את עיון ואת דן הגלה עגל שומרון ובשנייה כשגלו ראובן וגד נטל עגל שבבית אל לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל ולפי שבטלו פרדסיאות והם נמנעו מלעלות לרגל לפיכך נחתם גזר דינם לגלות בימיו שעד שכשיו תלו הקלקלה במלכיהם ועתה לא היה במי לתלות וזהו שאמ׳ הושע בן בארי כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל עתה נגלית רעתכם׃ בשנה

ויצוהו המלך אחז· כתוב בוי״ו וקרי בלא וי״ו והכתוב הוא כמו ותראהו את הילד וענין אחר הוא הכתוב והקרי׃ על המזבח הגדול· זהו המזבח שעשה ואמר שיהיה הוא עקר ומזבח יי׳ כטפל לו וזהו שאמר יהיה לי לבקר כלומר לפעמים כשארצה לבקרו ולהעלות עליו׃ את המסגרות המכונות· סמוך עם ה״א הידיעה כמו המזבח הנחשת ופירו׳ קצץ המסגרות המכונות שהיו סוגרות הכיורות בתוכן ויקצץ אותן מסגרות והסיר הכיורות וכן הים הוריד מעל הבק׳ הנחש׳ ונתן אותו על מרצפת אבנים וכן הכיור נתן על מרצפת אבנים ובאמרו את הכיור הוא שם כלל כי עשרה כיורות היו ואחר שאמר המסגרות המכונות ידענו כי על הכיורו׳ אמ׳ כן כי אם אמ׳ על כיור אחד לבדו לא היה או׳ המכונ׳ כי אם המכונה וכל זה שעשה לא עשה אלא דרך בזיון והכעסה כמו שעשה מן המזבח ג״כ וכמו שכבה את הנרות וכמו שסגר דלתות בית יי׳ כדי שלא יכנס שם אדם להקריב ועשה מזבח׳ בכל פנה בירושלם כמו שאומר בד״ה ומתחלה שם המזבח שעשה לפני מזבח יי׳ ועשה אותו עקר ומזבח יי׳ טפל לו וכאשר הכעיס עוד השחית כלי בית האלהים וסגר הדלתות שלא יכנס אדם שם׃ אשר תחתיה· זכר הים בלשון נקבה ובשאר מקומו׳ לשון זכר׃ מרצפת אבנים· כמו רצפת בהט ושש וקרק׳ ההיכל לא היה מרצפ׳ אבנים כי אם מצופה זהב היה מרוקע על נסרים של ארז אלא מרצפת אבנים ר״ל שהוא עשה להם מרצפות אבנים במקום המכונות׃ ואת מיסך השבת׳ כתיב ביו״ד וקרי בוי״ו ואחד הוא ושרשו יסך מענין סכך שנים פרשי׳ וענין את׳ וית טיקוס שבתא ובמקצת נסחאו׳ ית טקס מרבחא דשבת׳ וענינו בנין שעשו לאנשי המשמר לחסות תחתיו ובשמכו אותו לשבת נראה כי למשמר היוצ׳ עשו אותו שהיה יוצא בשבת והיו פנוים מן העבודה מאותו היום והיו יושבין שם עד פנות היום שהיו הולכים להם ולא אמר מה עשה בו אבל נראה שסתר אותו מלעיל והה״א נוספת כה״א השערה החדרה׃ את מבוא המלך החיצונה· והוא סמוך למה שאמר שהוריד הכיור והים כן הוריד זה המסך וסתר אותו׃ והוא כמו החצון והיסב מבוא ביתו שהיה מחוץ הסב אותו בית יי׳ ולא היו נכנסין בו אלא דרך בית יי׳ להסגב בו מפני מלך אשור׃ בשנת שתים עשרה· והלא מלך בשנת ארבע לאחז לפי החשבון כמו שכתבנו למעלה ואמר בסדר עולם שני׳ למרדו אבל הוא מלך משנת ארבע לאחז עד שנת שש לחזקיהו ובשנת י״ב לאחז שהיא שנת שמנה להושע מרד במלך אשור ומשנה שמרד בה עד סוף מלכותו ט׳ שנים׃ רק לא כמלכי ישרא׳ אשר היו לפניו· אמ״ו שהעביר כל אותן פרדסאות שהושיב ירבעם בן נבט על התחומין שלא לעלות ירושלם ואמר כי בט״ו באב ביטל אותן פרדסאות לפיכך היו ישראל עושין י״ט בט״ו באב׃ ויעל

לבקר ב׳ בקריא׳ וסימ׳ ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר· ואחר נדרים לבקר׃ וכל דם ד׳ בקריאה וסי׳ חקת עולם לדרתיכם בכל משבתיכם· וכל דם לא תאכלו בכל משבותיכם· ויצו המלך אחז ב׳ בפסוק׃

וַיְצַוֵּהוּ הַמֶּלֶךְ אָחָז אֶת־אוּרִיָּה הַכֹּהֵן לֵאמֹר עַל הַמִּזְבֵּחַ הַגָּדוֹל הַקְטֵר אֶת־עֹלַת־הַבֹּקֶר וְאֶת־מִנְחַת הָעֶרֶב וְאֶת־עֹלַת הַמֶּלֶךְ וְאֶת־מִנְחָתוֹ וְאֵת עֹלַת כָּל־עַם הָאָרֶץ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם וְכָל־דַּם עֹלָה וְכָל־דַּם־זֶבַח עָלָיו תִּזְרֹק וּמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת יִהְיֶה־לִּי לְבַקֵּר׃ וַיַּעַשׂ אוּרִיָּה הַכֹּהֵן כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה הַמֶּלֶךְ אָחָז׃ וַיְקַצֵּץ הַמֶּלֶךְ אָחָז אֶת־הַמִּסְגְּרוֹת הַמְּכֹנוֹת וַיָּסַר מֵעֲלֵיהֶם וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־הַיָּם הוֹרִד מֵעַל הַבָּקָר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר תַּחְתֶּיהָ וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל מַרְצֶפֶת אֲבָנִים׃ וְאֶת־מֵיסַךְ הַשַּׁבָּת אֲשֶׁר־בָּנוּ בַבַּיִת וְאֶת־מְבוֹא הַמֶּלֶךְ הַחִיצוֹנָה הֵסֵב בֵּית יְהוָה מִפְּנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי אָחָז אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ וַיִּשְׁכַּב אָחָז עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ חִזְקִיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

יז בִּשְׁנַת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה לְאָחָז מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ הוֹשֵׁעַ בֶּן־אֵלָה בְשֹׁמְרוֹן עַל־יִשְׂרָאֵל תֵּשַׁע שָׁנִים׃ וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא כְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו׃

ויצוה ק׳ · ב׳ · ל׳ · ד׳ רכתי׳ · ב׳ חסר עשה משה · את · ב׳ חס׳ ק׳ בכבי׳ · ל׳ כ״כ · ל׳ · מיכך ק׳ ל׳ · ל׳ מלעי׳ · יג בטע׳ בסיפ׳ · ל׳

וּפַקִּיד מַלְכָּא אָחָז יַת אוּרִיָּה כַּהֲנָא לְמֵימַר עַל מַדְבְּחָא רַבָּא אַסִּיק יַת עֲלַת צַפְרָא וְיַת מִנְחַת רַמְשָׁא וְיַת עֲלַת מַלְכָּא וְיַת מִנְחָתֵיהּ וְיַת עֲלַת כָּל עַמָּא דְאַרְעָא וּמִנְחָתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן וְכָל דַּם עֲלָתָא וְכָל דַּם נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא עֲלוֹהִי תִּזְרוֹק וּמַדְבְּחָא דִנְחָשָׁא יְהֵי לִי לְבַקָּרָא׃ וַעֲבַד אוּרִיָּה כַּהֲנָא כְּכֹל דְּפַקִּיד מַלְכָּא אָחָז׃ וְקַצִּיץ מַלְכָּא אָחָז יַת גַּדְנְפֵי בְסִיסַיָּא וְאַעְדִּי מִנְהוֹן יַת כִּיּוֹרָא וְיַת יַמָּא אַחִית מֵעַל תּוֹרַיָּא דִנְחָשָׁא דִּתְחוֹתוֹהִי וִיהַב יָתֵיהּ עַל רִצְפַּת אַבְנַיָּא׃ וְיַת טִיקוּס שַׁבְּתָא דִּי בְנוֹ בְּבֵיתָא וְיַת מַעֲלָנָא דְמַלְכָּא בָּרָאָה אַסְחַר לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ מִן קֳדָם מַלְכָּא דְאַתּוּר׃ וּשְׁאַר פִּתְגָּמֵי אָחָז דַּעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה׃ וּשְׁכִיב אָחָז עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד וּמְלַךְ חִזְקִיָּה בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃

בִּשְׁנַת תַּרְתֵּי עַסְרֵי לְאָחָז מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ הוֹשֵׁעַ בַּר אֵלָה בְּשֹׁמְרוֹן עַל יִשְׂרָאֵל תְּשַׁע שְׁנִין׃ וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְחוֹד לָא כְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל דַּהֲווֹ קֳדָמוֹהִי׃

רלבג

והנה קרא אחז המזבח ההוא אשר בנה מזבח הגדול כי אולי היה יותר גדול השיעור או מפני שהיה אצל מחשבתו יותר נכבד׃ ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר· ר״ל כי לפעמים ארצה לראותו ולבקרו להעלות עליו׃ את המסגרות המכונות· ר״ל המסגרות מסגרות המכונות והנה הסיר מהם את הכיור ועמד הכיור בזולת כנו וכן עשה לכל הכיורות אשר שם והים הסיר מעל שנים העשר הבקר אשר תחתיו ונתן אותו על רצפת אבנים׃ ואת מוסך השבת אשר בנו בבית׳ היה כמו אהל לעמוד שם משמר היוצא עד הערב׃ ואת מבוא המלך החיצונה הסב בית יי׳· הנה מפני יראתו ממלך אשור סתם מבוא ביתו מחוץ והיו נכנסין בבית המלך דרך בית יי׳׃ ויקבר עם אבותיו בעיר דוד· באר בספר ד״ה כי לא הביאוהו לקברי מלכי בית ישראל׃ בשנת שתים עשרה לאחז· ידענו כי הושע מלך עד שנת שש לחזקיה והיא שנת ט׳ להושע כמו שנזכר במה שאחר זה ולפי שכבר ידענו כי אחז מלך בשנת י״ז לפקח הנה התבאר כי אחז מלך י״ד שנה לבד קודם שימלוך הושע ולזה בריך אתו לומר כי אחר עבור י״ב שנה לאחז והיה אחז בשנת הי״ג כי לא נשארו לו כי אם ב׳ שני׳ אז מלך הושע אך קודם זה היה עבד מלך אשור ולא נחשב למלך כי אם כמו נציב שמשהו מלך אשור ומרד בו כמו שנזכר ואחר זה נמסך במלכותו במרדו תשע שנים׃ ויעברהו

בשנת התשיעית · למרדו של הושע : ויגל את ישראל · ויגלה את ישראל וזה שער כל תיבה שפעל שלה בה"א כגון פנה בנה גלה זכה רבה כשבא לתת בראשה התיבה וי"ו יו"ד אם המלה מוסבת על הפועל תהא הי"וד נקוד' בחיריק כגון ויבן שם מזבח ויפן וירד משה ויגל יהוד' מעל אדמתו ויגל ויגל וירב העם ויעצמו מאד ואם הוא מדבר בלשון מפעיל תהא הי"וד נקודה בסגול כגון ויפן זנב אל זנב ויגל ישר' את אשורה ויזן את יהודה וירב בבת יהודה תאניה : ויחפאו · בדאו פתרונו לפי ענינו : עד עיר מבצר · כמו מקטן ועד גדול : ממגדל נוצרים · שאינו עשוי אלא להעמיד צופה לנצור בכל בית גבוה העמידו עבודה זרה : ויעד יי' · התרה בהם : נביאי כל חוזה · נביאי כל חזון ים חוזה שהוא שם דבר כמו ועם שאול עשינו חוזה : שנים

רדק

ויעל מלך אשור בכל הארץ · פי' וילכדה ואחר כך עלה שמרון וצר עליה : ומלכי ישראל אשר עשו · פי' ובחקות מלכי ישראל אשר עשו : ויחפאו בני ישר' דברי' אשר לא כן על יי' אלהיהם · בדברי רז"ל מה אמרו אמרו העמו' הזה אינו רואה ואינו שומע וזהו לשון ויחפאו שהסתירו הידיעה מהבורא כמו שאמ' יחזקאל הנביא שהיו אומרי' אין יי' רואה אותנו עזב יי' את הארץ וכן אמ' ישעיהו ויאמרו מי רואנו ומי יודענו ובא אלף ויחפאו תמור' ה"א למ"ד הפעל מן חפה עני ברושים כי ענין אחד ושרש אחד הם : אשר לא כן · אשר לא טוב : ממגדל נוצרים עד עיר מבצר · ממגדל שעומדים בו השומרי' וי"ת ממגדל תקיף עד קרוין כריכן : ויעד יי' · מבנין הפעיל מנחי העי"ן ענינו ההתרא' על ידי עדים וכן העד העיד בנו האיש העידותי בכם היום : ביד כל נביאו כל חוזה · כתו' בוי"ו ר"ל ביד כל מי שהיה נביאו לא נביאי הפסק' וקרי נביאי והו' כמו נביאים וכן חלוני שקופים כמו חלונים אנשי מחוקה כמו אנשים וענינו שהעיד בהם ביד כל חוזה ונביא. ובדרש ביד כל נביאו כמה נביאים העידותי בהם אחד בשחרית ואחד בין הערבי' כתוב כתיב : ויתמכרו

אל סוא ל' ומשמש א"ב אל וסים אל אדם ל' אל ארבע ל' אל אצרותיה ל' אל בנו ל' אל בנים ל' אל בחוריה ל' אל גג ל' אל הצאן ל' אל המנחה ל' אל המלאכה ל' אל אדון ל' אל אדום ל' אל בנתיו ל' אל בני ל' אל בגד ל' אל גבוריה ל' אל דבר ל' אל הבתים ל' אל המשכן ל'

עליו עלה שלמנאסר מלך אשור ויהי לו הושע עבד וישב לו מנחה : וימצא מלך אשור בהושע קשר אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים ולא העלה מנחה למלך אשור כשנה בשנה ויעצרהו מלך אשור ויאסרהו בית כלא : ויעל מלך אשור בכל הארץ ויעל שמרון ויצר עליה שלש שנים : בשנת התשיעית להושע לכד מלך אשור את שמרון ויגל את ישראל אשורה וישב אותם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי : ויהי כי חטאו בני ישראל ליהוה אלהיהם המעלה אתם מארץ מצרים מתחת יד פרעה מלך מצרים וייראו אלהים אחרים : וילכו בחקות הגוים אשר הוריש יהוה מפני בני ישראל ומלכי ישראל אשר עשו : ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על יהוה אלהיהם ויבנו להם במות בכל עריהם ממגדל נוצרים עד עיר מבצר : ויצבו להם מצבות ואשרים על כל גבעה גבהה ותחת כל עץ רענן : ויקטרו שם בכל במות כגוים אשר הגלה יהוה מפניהם ויעשו דברים רעים להכעיס את יהוה : ויעבדו הגללים אשר אמר יהוה להם לא תעשו את הדבר הזה : ויעד יהוה בישראל וביהודה ביד כל נביאו כל חזה לאמר שבו מדרכיכם הרעים ושמרו מצותי חקותי ככל התורה אשר צויתי את אבתיכם ואשר שלחתי אליכם ביד עבדי הנביאים : ולא שמעו ויקשו את ערפם כערף אבותם אשר לא האמינו ביהוה אלהיהם :

עלוהי סליק שלמנאסר מלכא דאתור והוה ליה הושע עבדא ואתיב ליה תקרובתא : ואשכח מלכא דאתור בהושע מרדא דישלח איזגדין לות סוא מלכא דמצרים ולא אסיק תיקרובתא למלכא דאתור כשנא בשנא ואחדיה מלכא דאתור ואסריה בבית אסירי : וסליק מלכא דאתור בכל ארעא וסליק לשמרון וצר עלה תלת שנין : בשתא תשיעתא להושע כבש מלכא דאתור ית שמרון ואגלי ית ישראל לאתור ואותיב יתהון בחלח ובחבור נהר גוזן וקירוי מדי : והוה כד חבו בני ישראל קדם יי אלההון דאסיק יתהון מארעא דמצרים מתחות יד פרעה מלכא דמצרים ודחילו טעות עממיא : ואזלו בגזירת עממיא דתריך יי מן קדם בני ישראל ומלכי ישראל דעבדו : ואמרו בני ישראל מילין דלא כשרין קדם יי אלההון ובנו להון במן בכל קירויהון ממגדל תקיף עד קירוין כריכן : ואקימו להון קמן ואשירין על כל רמא מנטלא ותחות כל אילן עבוף : ואסיקו בוסמין תמן על כל במתא כעממיא דאגלי יי מן קדמיהון ועבדו קדמוהי פיתגמין בישין לארגזא קדם יי : ופלחו ית בעליא די אמ' יי להון לא תעבדון ית פתגמא הדין : ואסהיד יי בישראל וביהודה ביד כל ספר כל מילף למימר תובו מאורחתכון בישתא וטרו פיקודי וקימי ככל אוריתא דפקידית ית אבהתכון ודשלחית לותכון ביד עבדי נביא : ולא קבילו ואקשיאו ית קדלהון כקדלא דאבהתהון דלא הימינו במימרא דיי אלההון :

רלבג

ויעצרהו מלך אשור ויאסרהו בית כלא · אחשוב שהיה זה אחר עבור תשע שני' להושע כי כבר עלה מלך אשור שמרון ויצר עלי' ובסוף הענין לכד שומרון ואז עצר הושע ועצרהו בבית כלא : ומלכי ישראל אשר עשו · ר"ל ובחקות מלכי ישר' אשר עשו כמו ירבעם בן נבט וחבריו כי כבר הלכו ישר' בחקותיהם ועזבו את ברית יי' : ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על יי' אלהיהם · הנה ויחפאו הוא מענין חפוי וכסוי והרצון בו שהם שמו נעלם ומכוסה נגד יי' דברים אשר אינם כן ר"ל שאינם נעלמים ממנו והמשל שהם חשבו שאין הש"י מבין אל מעשיהם ושהוא עוזב את הארץ ולזה היו עובדים לצבא השמים והיו עושין הפעלות המגונות ההם כמו שקד' מענינ' עד שכבר בנו במות בכל עריהם מהקטן עד הגדול והנה הקטן הו' מגדל נוצרים ר"ל מגדל שומרים שכאשר יהיו לאדם שדות רבות וכרמים זה אחר זה יבנה מגדל בתוכם לשמור פירותיהם ולאכו' שם וגם במגדל ההוא בנו במה ולא הספיק להם זה אבל מחוץ לעיר הציבו להם מצבות ואשרים על כל גבע' גבוהה ותחת כל עץ רענ' וזה כלו בהפך כוונת התורה שצותה לעבו' הש"י לבדו ובמקו' אחד לבד אחר הבנות בית המקדש : כגוים אשר הגלה יי' מפניהם · ר"ל שלא נתנו אל לבם שאלו הפעלות המגונו' לא הועילו לגוים אשר הגלה יי' מפניהם אך היו סבה שהקיאה אותם הארץ : ויעד יי' בישראל וביהודה ביד כל נביאי כל חוזה · ר"ל ביד כל נביאים וכל חוזה ודמה שהחוזה הוא יותר שלם מהנביא כי הנביא יקרא נביא אפילו בא אליו דבר יי' בחלום כאמרו אם יהיה נביאכם יי' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ואולם החוזה יקרא אשר יבא אליו דבר יי' במראה והוא למעלה מהחלו' : כערף אבותם אשר לא האמינו ביי' אלהיה' : המשילם לפי שהיה מאבותם שלא האמינו ביי' אלהיהם ולא הסכימו להאמין בו מפני דברי הנביאים : וימאסו

אל המלחמה ל' אל זקני ל' אל טוב ל' אל כסא ל' אל משמר ל' אל סואל ל' אל עגלה ל' אל צאנו ל' אל ראשי ל' אל שמים ל' אל תורת ל' : כגוים ג' דגשים בקריאה וסי' כגוים אשר יי' מאביד מפניכם · כגוים אשר הגלה יי' · והעלה על רוחכם : וביהודה ה' בקריאה וסימני' וביהודה הירדן מזרח שמש · ויעד יי' בישראל וביהודה · עד השליכו אותם מעל פניו דירמיה · והיה כל סיר בירושלם וביהודה קדש · לכו דרשו את יי' בעדי · ואחר בירושלם ויהודה כי על אף יי' היתה בירושלם ויהודה : שבו ה' חס' בנביאים ובכתובים וסי' נמסר בסדר ואתחנן · וכל אורייתא דכוו' חס' במ"ג מלאים וסי' נמסר בסדר ואתחנן : מצותי חקתי ג' בקריאה וסימ' עקב אשר שמע אברהם בקולי · אם שוב תשובון דסיפרא · ויעד יי' בישראל וביהודה ביד כל :

שנו ה' מלין בתרי טעמי

וימאסו את חקיו ואת בריתו׳ זה כלו עדות כי הם עשו מה שזכר הש״י שאם יעשוהו יביא עליהם אלו הקללות שבאו עליהם ולסוף הענין ישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה ולזה זכר גם כן שהם עזבו כל מצות יי׳ כמו שזכר שם באותם הקללות: ואת עדותיו אשר העיד בם. הנה קרא עדות מה שהיה בתורה על דרך העדות להעיד כפלאו׳ השם ית׳ לישראל כמו פסח וסוכות שהם עדות על יציאת מצרים וקדושת בכור בהמה טהורה ופדיון בכור אדם ופטר חמור שהם עדות למכת בכורות ויקרא עדות גם כן מה שהעיד בהם הש״י בתורה את השמים ואת הארץ שאם יעברו על בריתו יבאו להם אלו הקללות עד השמידו אותם ויקרא עדות גם כן מה שבא בתורה מהספורים אשר הם עדות על מי שיעבור על ד׳ השם ית׳ בזה האופן יענשם עונש כפלא והנה רבו הספורים בתורה המעידים על זה ומי שיקיים׳ ישלם לו גמול טוב והם עזבו כל זה אם׳ נודע להם שלמותו וטובו והלכו אחרי ההבל והוא הע״ז ועשו גם כן פעולות הם ההבלים: ויקסמו קסמים וינחשו. ר״ל שהם עשו פעולות להוריד להם רוחניות הכוכבי׳ לפי מחשבתם והיו בזה האופן המנוגה מגיעים להם כח קסם וכן היו מנחשים בגוים והיו מסתפקים באלו ההודעות והעידות התלוסות והמגונות בתכלית והיו עוזבים ההודעו׳ השלמו׳ שהיו מגיעים להם על ידי נביא: ויענם ויתנם ביד שוסים. זכר זה כי כבר עשה הש״י בהדרגה כמו שזכר בתור׳ והוא שכבר ענה ישראל ברעב ובמה שדומה לו ואחר זה נתנם ביד אויבים היו שוללים אותם ואחר זה השליכם מעל פניו והגלה אותם אל ארץ אחרת: וימליכו את ירבעם בן נבט. אמר זה כי ישראל המליכוהו מעצמם אף על פי שכבר ייעד הש״י על יד נביאו הנה נבחר זה אז מעצמם לא על ידי נביא ואולם בעת ההו׳ נהפך לבב ירבע׳ לרע ולא היו שואלים פי נביא לא היה בוחר בו כמו שמצאנו בשאול שאף על פי שנמשח למלך אמ׳ הש״י לשמוא׳ כי נחם כי המליכו כ״ש בזה שלא נמשח: וידא ירבעם את ישראל. וידא כתוב וידח קרי והכתוב הוא מענין ידו גורל והרצון בו וישליך וכן כונת הקרי משכת׳ לזה הענין כי ההדחה מתיחסת מאד אל ההשלכה: ויבא מלך אשור מבבל. ר״ל שהבי׳ אנשי׳ מבבל או המקומו׳ להושיב בערי שמרון אם׳ הגלה משם ישר׳: אחר

עדותיו ה׳ מפקין ו״ו בליש׳ וסימ׳ נמסר בספר׳ חלק א׳ ריש סימן ב׳: אשירה ג׳ מ׳ל בליש׳ וסימ׳ ואשירדם תגדעון. ויעשו אשירה וישתחוו לכל צבא׳ ונתשתי אשיריך: וידא ד׳ קריאן ח׳ ולא כתיב וסימ׳ העיר ויזה ישעיהו דמלכים. וידא כי קרע ישראל. אני אם טוב ואם רע בקול יי׳. והחפנס גם בני נף

וַיִּמְאֲסוּ אֶת חֻקָּיו וְאֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר
כָּרַת אֶת אֲבוֹתָם וְאֵת עֵדְוֹתָיו אֲשֶׁר
הֵעִיד בָּם וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ
וְאַחֲרֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָם אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֹתָם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת כָּהֶם׃
וַיַּעַזְבוּ אֶת כָּל מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה שְׁנֵים עֲגָלִים
וַיַּעֲשׂוּ אֲשֵׁירָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְכָל צְבָא
הַשָּׁמַיִם וַיַּעַבְדוּ אֶת הַבָּעַל׃ וַיַּעֲבִירוּ
אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנוֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ
וַיִּקְסְמוּ קְסָמִים וַיְנַחֵשׁוּ וַיִּתְמַכְּרוּ
לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ׃
וַיִּתְאַנַּף יְהוָה מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל וַיְסִרֵם
מֵעַל פָּנָיו לֹא נִשְׁאַר רַק שֵׁבֶט יְהוּדָה
לְבַדּוֹ׃ גַּם יְהוּדָה לֹא שָׁמַר אֶת
מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיֵּלְכוּ בְּחֻקּוֹת
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשׂוּ׃ וַיִּמְאַס יְהוָה
בְּכָל זֶרַע יִשְׂרָאֵל וַיְעַנֵּם וַיִּתְּנֵם בְּיַד
שֹׁסִים עַד אֲשֶׁר הִשְׁלִיכָם מִפָּנָיו׃
כִּי קָרַע יִשְׂרָאֵל מֵעַל בֵּית דָּוִד
וַיַּמְלִיכוּ אֶת יָרָבְעָם בֶּן נְבָט וַיַּדַּא
יָרָבְעָם אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי יְהוָה
וְהֶחֱטִיאָם חֲטָאָה גְדוֹלָה׃ וַיֵּלְכוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל חַטֹּאות יָרָבְעָם
אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא סָרוּ מִמֶּנָּה׃ עַד
אֲשֶׁר הֵסִיר יְהוָה אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל
פָּנָיו כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד כָּל עֲבָדָיו
הַנְּבִיאִים וַיִּגֶל יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַדְמָתוֹ
אַשּׁוּרָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
וַיָּבֵא מֶלֶךְ אַשּׁוּר מִבָּבֶל וּמִכּוּתָה
וּמֵעַוָּא וּמֵחֲמָת וּסְפַרְוַיִם וַיֹּשֶׁב בְּעָרֵי
שֹׁמְרוֹן תַּחַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת
שֹׁמְרוֹן וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֶיהָ׃ וַיְהִי בִּתְחִלַּת
שִׁבְתָּם שָׁם לֹא יָרְאוּ אֶת יְהוָה
וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּהֶם אֶת הָאֲרָיוֹת
וַיִּהְיוּ הֹרְגִים בָּהֶם׃ וַיֹּאמְרוּ לְמֶלֶךְ
אַשּׁוּר לֵאמֹר הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִגְלִיתָ
וַתּוֹשֶׁב בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן לֹא יָדְעוּ אֶת
מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וַיְשַׁלַּח בָּם
אֶת הָאֲרָיוֹת וְהִנָּם מְמִיתִים
אוֹתָם כַּאֲשֶׁר אֵינָם יֹדְעִים
אֶת מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ׃

וְקָצוּ בִּקְיָמוֹהִי וּבִגְזֵירָתֵיהּ דִּיגְזַר
עִם אֲבָהָתְהוֹן וּבְסָהֲדְוָתֵיהּ ד
דְּאַסְהִיד בְּהוֹן וְטָעוּ בָּתַר טַעֲוָתָא
וַהֲווֹ לִלְמָא וּבָתַר עַמְמַיָּא דִּי ב
בְּסַחְרָנֵיהוֹן דִּי פַקֵּיד יְיָ יַתְהוֹן בְּדִיל
דְּלָא לְמֶיעְבַּד כְּוָתְהוֹן׃ וּשְׁבָקוּ
יַת כָּל פִּקּוֹדַיָּא דַיְיָ אֱלָהָהוֹן וַעֲבָדוּ
לְהוֹן מַתְּכָא תְּרֵין עִיגְלִין וַעֲבָדוּ
אֲשֵׁרְתָא וּסְגִידוּ לְכָל חֵילֵי שְׁמַיָּא
וּפְלָחוּ יַת בַּעֲלָא׃ וְאַעֲבַרוּ יַת
בְּנֵיהוֹן וְיַת בְּנָתְהוֹן בְּנוּרָא וְקָסְמוּ
קִסְמִין וְנַחִישׁוּ וַחֲשִׁיבוּ לְמֶיעְבַּד
דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי׃
וַהֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ לַחֲדָא בְּיִשְׂרָ׳
וְאַגְלִינוּן מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ
לָא אִשְׁתְּאַר לְחוּד שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה בִּלְחוֹדוֹהִי׃ אַף דְּבֵית
יְהוּדָה לָא נְטָרוּ יַת פִּקּוֹדַיָּא דַיְיָ
אֱלָהָהוֹן וַאֲזָלוּ בִּגְזֵירַת יִשְׂרָאֵל
דַּעֲבָדוּ׃ וְקַץ יְיָ בְּכָל זַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל וְעַנִּינוּן וּמְסָרִינוּן בְּיַד ב
בָּזוֹזִין עַד דְּאַגְלִינוּן מֵאֲתַר בֵּית
שְׁכִינְתֵּיהּ׃ אֲרֵי אִתְפְּלִיגוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל עַל דְּבֵית יְהוּדָה וְאַמְלִיכוּ
יַת יָרָבְעָם בַּר נְבָט וְאַטְעֵי יָרָבְעָם
יַת יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ
וְחַיְּבִינוּן חוֹבָא רַבָּא׃ וַאֲזָלוּ
בְּנֵי יִשְׂרָ׳ בְּכָל חוֹבֵי יָרָבְעָם דַּעֲבַד
לָא סָטוּ מִינֵּהּ׃ עַד דְּאַגְלֵי יְיָ יַת
יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ
כְּמָא דְמַלֵּיל בְּיַד כָּל עַבְדוֹהִי נְבִיַּיָּא
וּגְלוֹ יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַרְעֲהוֹן לְאַתּוּר
עַד יוֹמָא הָדֵין׃
וְאַיְתִי מַלְכָּא דְאַתּוּר מִבָּבֶל וּמִכּוּת
וּמֵעַוָּא וּמֵחֲמַת וּמִסְּפַרְוַיִם וְאוֹתִיב
בְּקִירְוֵי שֹׁמְרוֹן חֲלַף בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וִירִיתוּ יַת שֹׁמְרוֹן וִיתִיבוּ בְּקִרְוָהָא׃
וַהֲוָת בְּשֵׁרֵיוּת לְמִתַּבְהוֹן תַּמָּן לָא
הֲווֹ דַּחֲלִין מִן קֳדָם יְיָ וְגָרֵי יְיָ בְּהוֹן
יַת אַרְיָוָתָא וַהֲווֹ קָטְלִין בְּהוֹן׃
וַאֲמַרוּ לְמַלְכָּא דְאַתּוּר לְמֵימַר
עַמְמַיָּא דְאַגְלֵיתָא וְאוֹתֵיבְתָּ בְּקִרְוֵי
שֹׁמְרוֹן לָא הֲווֹ יָדְעִין יַת דִּין אֱלָהָא
דְאַרְעָא וְגָרֵי בְּהוֹן יַת אַרְיָוָתָא וְהָא
אִינּוּן מְקַטְּלִין יַתְהוֹן בִּדְלֵית אִינּוּן
יָדְעִין יַת דִּין אֱלָהָא דְאַרְעָא׃

רדק

ויתמכרו. כבר פירשנו בפסוק יען התמכרך לי: רק שבט יהודה לבדו. ושבט בנימן טפל לו ונכלל עמו: וידא. כן כתיב וקרי וידח והכתיב כפי׳ מן המגרים ליום רע שהאיכם מגדיכם ופי׳ הרחיק מאחרי יי׳ אתיסר׳ והקרי ידוע: ויושב בערי שמרון. ולא אמר בשמרון ובערי׳ וכן אמ׳ וירשו את שמרון וישבו בעריה כי שמרון החריבה מלך אשור עד היסוד כמו שניבא עליה מיכ׳ המורשתי ושמתי שמרון לעי ה השדה למטעי כרם: אשר הגליתי. הניעותי וטלטלתי כי פעמים יאמר לשון גלות זולת ה השבי וכן ויגלה מנחת: אחר

רשי

שני עגלים. בבית אל ובדן: את הבעל. ע״ז ששמה בעל: ויתמכרו. מכרו עצמן לכך: ויסירם מעל פניו. שגלו עם הושע בן אלה: ויגל ישראל. זה נקוד בחירק שהוא לשון גלה ואינו ל לשון הגלה: לא יראו את יי׳. אף על פי שהגוים עובדי ע״ז הם יראים מפניו וקרו לי׳ אלהא דאלהים כעניין שנאמר ושמי כ נורא בגוים ואלו לא יראוהו כי יאמרו אילו היתה בו יראה לא נתן עמו לגלות: אחר

מסרה

ותחפנס׳ חצר ק׳ וידח ק׳ אנחנו ק׳ ובתחפנחס ק׳: בתחלת ו׳ בקריא׳ וסי׳ והם המתו בימי קציר תחלת כת״ב. ויהי בתחלת שבתם שם. בתחלת עלו׳ הלקש. באו בית לחם בתחלת קציר שערים. בתחלת תחנוניך יצא דבר. בתחלת מלכותו כתבו שטנה על: ממיתים ג׳ חד חס׳ וב׳ מ׳ל וסימ׳ וישלח בם את האריות. אך ידע תדעו כי אם ממתים אתם אתי. והקרב לשחת נפשו וחיתו לממיתים. ידע תדעו חס׳:

רש״י

אשר עשו השומרונים · ישראל בעודם שם: גוי גוי אלהיו · אומה ואומה ע״ז שהיו עובדים בארצם אף כאן עשו כן כל גוי בעיר אשר הושיבם סנחריב שם בערי ישראל: סכות בנות · דמות תרנגולת עם אפרוחיה: נרגל · דמות תרנגול: אשימא · דמות תיש וכן קרויין בלשון כל אומה ואומה וכן פירשו רבותינו בסנהדרין: נבחן · דמות כלב: תרתק: דמות חמור: אדרמלך · דמות פרד: ענמלך · דמות סוס: כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם · אותן עבודות זרות שעובדים הגוים אשר הגלן כ סנחריב ואוכלוסין את אילו משם היו אלו ע עובדין כאן: אינם

ואנשי ד׳ ר״פ בקריאה וס׳ ואנשי סדום רעים וחטאים · ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה · ואנשי בבל עשו · ואנשי תמיד יבדילו עברים: והערים ד׳ ב׳ ר״פ וב׳ באמצעה פסו׳ וסי׳ והעוים הישבים בחצרים עד עזה · והעקרוני והעוים · והעוים והפרזי · והעוים עשו נבחן: במשפט ז׳ רפין ה׳ פתחין וב׳ קמצין וסים׳ ואם לבנו יעדנה כמשפט הבנות · כמשפט צידנים יושב ובוטח · את יי׳ היו יראים · ויעשו את חג הסכות · ויעמד כמשפט דויד אביו · פנה אלי וחנני כמשפט · ולכל העלות עולות · ב׳ בתראי קמצין:

וַיְצַו מֶלֶךְ־אַשּׁוּר לֵאמֹר הֹלִיכוּ שָׁמָּה
אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלִיתֶם מִשָּׁם ר׳
וְיֵלְכוּ וְיֵשְׁבוּ שָׁם וְיֹרֵם אֶת־מִשְׁפַּט ר׳ ל׳ חס׳
אֱלֹהֵי הָאָרֶץ׃ וַיָּבֹא אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים ר׳
אֲשֶׁר הִגְלוּ מִשֹּׁמְרוֹן וַיֵּשֶׁב בְּבֵית־אֵל
וַיְהִי מוֹרֶה אֹתָם אֵיךְ יִירְאוּ אֶת־יְהוָה
׃ וַיִּהְיוּ עֹשִׂים גּוֹי גּוֹי אֱלֹהָיו וַיַּנִּיחוּ
בְּבֵית הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ הַשֹּׁמְרֹנִים ל׳
גּוֹי גּוֹי בְּעָרֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם יֹשְׁבִים שָׁם
׃ וְאַנְשֵׁי בָבֶל עָשׂוּ אֶת־סֻכּוֹת בְּנוֹת ר״פ
וְאַנְשֵׁי־כוּת עָשׂוּ אֶת־נֵרְגַל וְאַנְשֵׁי ל׳
חֲמָת עָשׂוּ אֶת־אֲשִׁימָא׃ וְהָעַוִּים ל׳ ר׳
עָשׂוּ נִבְחַז וְאֶת־תַּרְתָּק וְהַסְפַרְוִים ל׳ זין רבתי ל׳
שֹׂרְפִים אֶת־בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ לְאַדְרַמֶּלֶךְ
וַעֲנַמֶּלֶךְ אֱלֹהַ סְפַרְוָיִם׃ וַיִּהְיוּ יְרֵאִים ל׳ אלהי׳ ק׳
אֶת־יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִקְצוֹתָם כֹּהֲנֵי ספרוים׳ כ׳ ק׳
בָמוֹת וַיִּהְיוּ עֹשִׂים לָהֶם בְּבֵית
הַבָּמוֹת׃ אֶת־יְהוָה הָיוּ יְרֵאִים
וְאֶת־אֱלֹהֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים כְּמִשְׁפַּט ל׳ ז׳רצין ה׳ פת׳ וב׳ קמץ
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הִגְלוּ אֹתָם מִשָּׁם׃

וּפַקִּיד מַלְכָּא דְאַתּוּר לְמֵימַר א
אוֹבִילוּ לְתַמָּן חַד מִכַּהֲנַיָּא ד
דְאַגְלֵיתִינוּן מִתַּמָּן וְיֵזְלוּן וְיִתְּבוּן
תַּמָּן וְיַלְפוּן יַת דִּין אֱלָהָא דְאַרְעָא
׃ וַאֲתָא חַד מִכַּהֲנַיָּא דְאִתְגְּלִיאוּ
מִשֹּׁמְרוֹן וִיתֵיב בְּבֵיתְאֵל וַהֲוָה ם
מַלִּיף יַתְהוֹן אֵכְדֵין יְדַחֲלוּן מִן קֳדָם
יְיָ׃ וַהֲווֹ עַבְדִין עַמָּא עַמָּא טַעֲוָתֵיהוֹן
וְאַחֲתִיתוּ בְּבָתָּא דַעֲבָדוּ שָׁמְרוֹנָאֵי
עַמָּא עַמָּא בְּקִירְוֵיהוֹן דְאִינוּן י
יָתְבִין תַּמָּן׃ וְאֱנָשֵׁי בָבֶל עֲבָדוּ
יַת סָכוּת בְּנוֹת וֶאֱנָשֵׁי כוּת עֲבָדוּ
יַת נֵרְגַל וֶאֱנָשֵׁי חֲמָת עֲבָדוּ יַת
אֲשִׁימָא׃ וְעַוָּאֵי עֲבָדוּ נִבְחַז
וְיַת תַּרְתָּק וֶאֱנָשׁ סְפַרְוָיִם מוֹקְדִין
יַת בְּנֵיהוֹן בְּנוּרָא לְאַדְרַמֶּלֶךְ ז
וַעֲנַמֶּלֶךְ טַעֲוַת סְפַרְוָיִם׃ וַהֲווֹ
דָחֲלִין מִן קֳדָם יְיָ וַעֲבָדוּ לְהוֹן ם
מִקְצָתְהוֹן כּוּמְרֵי בָמָתָא וַהֲווֹ ע
עָבְדִין לְהוֹן בְּבֵית בָּמָתָא׃ מִן
קֳדָם יְיָ הֲווֹ דָחֲלִין וְיַת טַעֲוָתְהוֹן
הֲווֹ פָלְחִין כְּנִימוּסֵי עַמְמַיָּא ד
דְאַגְלִיאוּ יַתְהוֹן מִתַּמָּן׃

רלב״ג

אחד מהכהנים אשר הגליתם משם · ידמה כי קצת כהני יי׳ היו שם במגרשיהם והוא היה מורה הגוים האלו איך יתנהגו לפי משפטי התורה והם עושים עם זה גוי גוי אלהיו בערי שומרון והניחו הע״ז שלהם בבית הבמות אשר עשו השמרונים ויהיו יראים את יי׳ ועשו להם מקצתם כהני במות כמו שעשה ירבעם והזניח הכהנים מן הכהונה ודמה כי באלו הבמות היו מקריבים לשם יתעלה כמו שהיה הענין קודם אסור הבמות : כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם · ר״ל שהם היו גם כן עובדים לשם יתעלה ועובדים עבודה זרה ולזה אמר להם אליהו עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפים אם יי׳ הוא האלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו: עד

רד״ק

אחד מהכהנים · שהם מורי התורה: אך יראו את יי׳ · הורה אותם שאף על פי שהם עובדים איש אלהיו יהיה לבם לאל כי ישראל אף על פי שהיו עובדים העגלים לא היו עושים אלא להיותם אמצעיים בינם ובין האל כי כן היתה דעת האומות בזמן ההוא שעל כל פנים היה צריך אמצעי להתקרב אליו ולעבדו וישראל טעו אחרי דעות האומות אם כן מה בין ישראל ובין האומות יש א אומרי׳ כי האומות כשהיו עובדי׳ איש את אלהיו החכמים שבהם היו יודעים כי הצלמים לא יועילו אלא להיותם אמצעיים ולעבדם והעבודה ההיא אמרו כי תיסר בעיני האלהים אבל המון העם לא היה להם לב וסברה כי אם על הנעבד והיו חושבים כי הוא המטיב והמריע וישראל לא כן אלא כלם היו יודעים מירושת א אבות כי האל יתברך הוא אלהי האלהים אלא שהיו טועים אחרי דעות האומות לפי שהיו נבדלים מכל שאר האומות וכשהיו רואים ההצלח׳ לאומו׳ העולם היו סבורי׳ כי שהיה׳ האמצעיי׳ היו גורמי׳ להם ההצלחה ההיא והיו אומרי׳ איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם אעשה כן גם אני כמו שאמ׳ אחז כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני והפי׳ הרשעים שבהם היו דורשים את יי׳ כי ירבעם אמר חל נא את פני יי׳ אלהיך כי כוונתו כי הוא ה המטיב והמריע ולא אמר כי י יבושת ידו היה מקרה וכשחלה בנו שלח אשתו לדרוש את יי׳ מ מאחיה השלוני ואחאב נשכם עם אליהו בדבר נביאי הבעל וחרד לדבר הנביא שאמר לו והיתה כ כפשך תחת נפשו ומנבואת אליהו חרד וקרע את בגדיו ושם שק בשק ויהורם אמר כי קרא יי׳ ל לשלשת המלכים האלה לתת א אותם ביד מואב יראת השם זאת היתה בלבם כי מאת האל י יתברך הטוב והרע אף על פי שהיו בהם קצת כופרים שהיו אומרים לא ייטיב יי׳ ולא ירע והיו אומרים מי רואנו ומי יודענו אותם היו מעטים ודעת אחר היתה בלבם והיו אומרים בסתר כמו שאמר ויחפאו בני ישראל ואותם היו מאמינים שהטוב והרע אינו בכוונת מכוין לא באל ולא באחד מן הנעבדים אבל המאמינים בע״ז והעובדים אותה היו רבים ואותם היתה דעתם לאל יתברך אלא שהיו עובדים על ידי אמצעי ויראת אלהים זאת לא היתה אתם כי האל צוה אותם לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב ר״ל שתחשבו שיהיו אמצעיים ביני וביניכם ובזה היו טועים והולכים בחקות הגוים בדברים אחרים רבים שמנעם האל יתברך לפיכך הקיאה אותם הארץ כמו שאמר להם יי׳ יתברך ולא תלכו בחקות הגוים ולא תקיא הארץ אתכם ומפני מה היו נענשים הגוים האלה אשר באו בשמרון ולא היו נענשים בארצם כי ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות ולא תסבול הארץ התועבות ההם כמו שאמר הכתוב אלהי נכר הארץ לפיכך אמר ויורם את משפט אלהי הארץ וכאמר כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם וזה הכהן הבא להורות אלה הגוים בשמרון אם יאמר להם שלא יהיו עובדים עבודה זרה כלל לא היו מאמינים כי הוא דבר שגדלו בו כל האומות מקדם והוא אצלם כמו מושכל ראשון אך אמר להם שיהיו עובדים את אלהיהם כמו שהיו עובדים ובלבד שתהא כוונת האל בלבם כי אלה האלהים לא ירעו ולא ייטיבו כי אם ברצון האל אלא שעובדים אותם להיותם אמצעיים בינם ובין הבורא והורה אותם גם כן שישמרו מהתועבות הגדולות בטומאת הגוף כמשכב זכור ומשכב בהמה ומשכב הקרובות כמו שאמר הכתוב כי את כל התועבות הא׳ עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ וזהו את משפט אלהי הארץ וזהו יראת יי׳ שיראו ממנו ויתנו לו הכח כי הוא אל על כל אלהים ויזהרו מהטמאות האלה בעבור יראתו והזהירו שלא יעשו בארץ ההיא יותר משאר הארצות: אשר עשו השומרונים · זה ישראל שהיו בשמרון ובאותם בתי הבמות שעשו הם הניחו אלה הגוי׳ אלהיהם גוי גוי בעריהם אשר היו יושבים שם היה עושה כל אחד בעירו בארץ ישראל כמנהגם בארצם: את סכות בנות · כן היה שם ע״ז שהיו עובדים בארצם ודאינו כי שם ע״ז של בבל היה שמה בל כמו שאמר הכתוב כרע בל קורס נבו זה היה בימי נבוכד נצר כמו שאמר הכתוב בל כשם אלהיה אבל בימי מלך אשור היה ע״ז שלהם סכות בנות ודברי רבותינו ז״ל סכות בנות זה תרנגולת כלומ׳ דמות תרנגולת היו עובדים והיה שמה סכות בנות וכמו שקורין לתרנגול סכוי כן היו קורין לתרנגולת סכות ובנות פי׳ עם אפרוחיה: נרגל · זה תרנגולת הבר וירושלמי את נרגל רגליה דיעקב ורגליה דיוסף: אשימא · ברחא קרחא והוא התיש וקרא אשימא לפי שאין לו צמר והוא כמו שומם ובירושלמי אשימא אימרא כמה דתימא באיל האשם: נבחז · בז״ין ויש ספרים כתוב בנ״ון ואינו כי אם בז״ין וטעות הוא בספרים ופירוש נבחז הוא כלב והיא מלה מורכבת נובח חז נובח מן לא יוכלו לנבוח חז לשון מראה שמראה שיניו: תרתק · פירש בו צורת חמור: אדרמלך וענמלך · אדרמלך הוא הפרד וקרא כן דאדרר ליה למריה בטעוניה פי׳ שנושא לרבו כל משאותיו · אדר כמו דרי טוענא · ענמלך זה הסוס דעני ליה למריה בקרבא ובירושלמי אדרמלך וענמלך זה טווס ופסיוני וטווס הוא הנקרא בלשון לע״ז פ״און וידוע הוא ופסיוני הוא שלו ותרגום שלו ויבא שלו שאילו פסיוני ואייתו פסיונין: ויהיו עושים להם · הכהנים היו עושים להם עבודתם וקרבנותיהם בבמות: כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם · כמשפט ישראל שגלו משמרון כן היו עושים אלה הגוים שהיו יראים את יי׳ ועובדים אלהים אחרי׳ כמו שפיר׳ או יהיה פירושו כמשפט הגוים גויי ארצותם אשר באו משם ויהיה טעמו אל אלהיהם היו עובדים לא אל יי׳ היו יראים כלומר כן היו עושים ועובדים אלהיהם כמו שהיה משפטם בארצם: עד

אינם יראים את ה'. יראה שלימה כמשפט ישראל ואף על פי שנתגיירו מיראת האריות אין יראתם את ה' יראה שלימה כמו שמפרש והולך שאינם עוסקים בתורה ובמצות אשר צוה ה' את בני יעקב ואינם עושים כחוקותם וכמשפטם שהיה עליהם לעשות משנתגיירו אלא כמו שהורם הכהן שהיה מן השומרונים שהיו עוברים ע"ז:

ויכרת אותם ברית. כשנתן להם תור' בהר סיני: בשנת שלש. למרדו של הושע: ויקר' לו נחושתן. לשון בזיון כלומר מה צורך בזה אינו אלא נחש נחשת:

עד היום הזה. לפירוש הראשון יהיה פי' עד היום הזה הם עושים על ישראל פי' ישראל אשר גלו לא שבו בגלותם מן דרכם הרעה ועד היום הזה עושים במקום אשר גלו שם כמשפטים הראשוני' שהיו עושי' בשמרון אינם יראי' את ה' שלא לעבוד ע"ז כי גם שם עובדים ע"ז בגלותם ולא יראו את ה' כי היראה היא לעבוד את ה' לבדו כמו שאמר להם יהושע ועתה יראו את ה' ועבדו אותו בתמים ובאמת והסירו את אלהים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים וכן אמר להם שמואל אך יראו את ה' ועבדתם אותו באמת ואינם עושים בחקותם וכמשפטם רק כחקות הגוים וכמשפטיהם ואינם עושי' כתורה וכמצוה אש' צוה ה' את בני יעקב ומה שאומר אשר שם שמו ישרא' כי אז כשאמר יעקב לבניו הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם אז נראה אליו ה' ואמ' לו ישראל יהיה שמך ולפי' אחרון יהיה פי' אינם יראים את ה' על הגוי' שאע"פ שאמ' את ה' היו יראים לא היו יראי' את ה' בלבב שלם כי אם מפחד האריו' לפי' קראו אותם גרי אריו' ואמ' כמשפטים הראשונים היו עושים פי' כמשפטים הראשונים שהיו עושים בארצם כן היו עושים ולא היו עושים כחקותם וכמשפטם וכתורה אשר צוה ה' שהיה ע עליהם לקבל הכל כיון שנתגיירו ולא קבלו והיה להם לקבל ה התורה כתורה וכמצוה אש' צוה ה' את בני יעקב וכל הענין וכיון שראו הגוי' הא' כי ישר' גלו משם לפי שלא עשו כתור' וכמצוה אשר צוה ה' אות' היה להם ללמו' ולעשו' כתורה וכמצוה ולא עשו כן והפי' הראשון נכון בעיני: כי אם כמשפטם הראשון. לא שמעו נביאים המוכיחים אותם והם עושים אחר התוכחה כמו לפני התוכחה: ויהי בשנת שלש להושע בן אלה. שנת שלש למרדו כמו שפירשנו: וכתת נחש הנחשת. יש מרז"ל שאמרו שוחק וזורה לרוח כי היה אסור בהנאה ומהם אמרו כי לא היה אסור בהנאה כי משה רבינו ע"ה מש' ועשה אותו ש"ל עשה לך שרף משלך שהעובדים אותו לא היו יכולים לאוסרו כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ובדין הוא כמי ר דכתותי לא הוה צריך אלא כיון דחזא חזקיה דקא טעו ישראל ב בתריה עמד וכתתו: כי עד הימי' ההמה היו בני ישראל מקטירים לו. מעת שהרעו מלכי יהודה וטעו ישרא' אחר ע"ז עד הימי' ההמה שמלך חזקיהו היו בני ישראל מ מקטרי' לו כיון שמצאו כתוב וראה אותו וחי היו חושבים כי טוב הוא להיות אמצעי ולעבוד אותו והיה מונח מימות משה זה הנחש ל לזכרון הנס כמו צנצנת המן ואסא ויהושפט שלא בערוהו כאשר בערו שאר הע"ז מפני שלא מצאו כשמלכו שהיו עובדין ומקטרי' לזה הנחש והיו מניחי' אותו לזכרון הנס וחזקיהו ראה לבער אותו כשביער הע"ז כי בימי אביו היו עובדים לו כמו לע"ז אע"פ שהטובים היו זוכרי' בו הנס אמר טוב לבער אותו וישכח הנס מלהניחו ויטעו בני ישרא' היום או מחר אחריו ורבו' ז"ל אמרו אפשר בא אסא ולא בערו בא יהושפט ולא בערו והלא כל ע"ז שבארץ יהודה אסא ויהושפט ביערום אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו: ויקרא לו נחשתן. דרך בזיון כלומר אינו אלא נחשת מה כח יש בו להרע ולהטיב בעת שכתתו קרא לו כן אמ' להם לישר' איך יעלה בלב אדם כי זה יועיל כי אינו אלא נחשת ותוספת הנ"ון להקטינו כנו"ן האמיכון וי"ו כו"ן אישון שבתון ות"י והוו קרן ליה נחושתן כלומר ישראל שהיו עובדים אותו היו קורין אותו נחשתן:

ואשר

ויצום ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר וארא: ואת החקים ד' בקריאה וסי' והיתה עמו וקרא בו כל ימי חיו. ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים. חבול חבלנו לך. ואת החק' ואת המשפטים והתורה והמצוה דסיפר':

עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֵם עֹשִׂים כַּמִּשְׁפָּטִים הָרִאשֹׁנִים אֵינָם יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וְאֵינָם עֹשִׂים כְּחֻקֹּתָם וּכְמִשְׁפָּטָם וְכַתּוֹרָה וְכַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר־שָׂם שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל: וַיִּכְרֹת יְהוָה אִתָּם בְּרִית וַיְצַוֵּם לֵאמֹר לֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא־תִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וְלֹא תַעַבְדוּם וְלֹא תִזְבְּחוּ לָהֶם: כִּי אִם־אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה אֹתוֹ תִירָאוּ וְלוֹ תִשְׁתַּחֲווּ וְלוֹ תִזְבָּחוּ: וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַב לָכֶם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת כָּל־הַיָּמִים וְלֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים: וְהַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַתִּי אִתְּכֶם לֹא תִשְׁכָּחוּ וְלֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים: כִּי אִם־אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תִּירָאוּ וְהוּא יַצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד כָּל־אֹיְבֵיכֶם: וְלֹא שָׁמֵעוּ כִּי אִם־כְּמִשְׁפָּטָם הָרִאשׁוֹן הֵם עֹשִׂים: וַיִּהְיוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וְאֶת־פְּסִילֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים גַּם־בְּנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבֹתָם הֵם עֹשִׂים עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

יח וַיְהִי בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְהוֹשֵׁעַ בֶּן־אֵלָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ חִזְקִיָּה בֶן־אָחָז מֶלֶךְ יְהוּדָה: בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ אֲבִי בַּת־זְכַרְיָה: וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה דָּוִד אָבִיו: הוּא הֵסִיר אֶת־הַבָּמוֹת וְשִׁבַּר אֶת־הַמַּצֵּבֹת וְכָרַת אֶת־הָאֲשֵׁרָה וְכִתַּת נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־עָשָׂה מֹשֶׁה כִּי עַד־הַיָּמִים הָהֵמָּה הָיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מְקַטְּרִים לוֹ וַיִּקְרָא־לוֹ נְחֻשְׁתָּן:

עד יומא הדין אינון עבדין בנימוסי קדמאי ליתיכון דחלין מן קדם יי וליתנון עבדין בגזירתהון וכדחזי להון וכאוריתא וכתפקידתא דפקיד יי ית בני יעקב דשוי שמיה ישראל: וגזר יי עמהון קיים ופקידינון למימר לא תדחלון לטעות עממיא ולא תסגדון להון ולא תפלחונון ולא תדבחון להון: אלהין קדם יי דאסיק יתכון מארעא דמצרים בחיל רב ובדרע מרמם יתיה תדחלון וקדמוהי תסגדון ועל מדבחיה תדבחון: וית קיימיא וית דיניא ואוריתא ותפקידתא דכתב לכון תיטרון למעבד כל יומיא ולא תדחלון לטעות עממיא: וקימא דגזרית עמכון לא תתנשון ולא תידחלון לטעות עממיא: אלהין מן קדם יי אלהכון תדחלון והוא ישזיב יתכון מיד כל בעלי דבביכון: ולא קבילו אלהין בנימוסיהון קדמאי אינון עבדין: והוו עממיא האילין דחלין מן קדם יי וית צילמניהון הוו פלחין אף בניהון ובני בניהון כמא דעבדו אבהתהון אינון עבדין עד יומא הדין:

והוה בשנת תלת להושע בר אלה מלכא דישראל מלך חזקיה בר אחז מלכא שיבט דבית יהודה: בר עסרין וחמש שנין הוה כד מלך ועסרין ותשע שנין מלך בירושלם ושום אימיה אבי בת זכריה: ועבד דכשר קדם יי ככל דעבד דוד אבוהי: הוא אעדי ית במתא ותבר ית קמתא וקצית אשירתא ופסיק ית חויא דנחשא דעבד משה ארי עד יומיא האינון הוו בני ישר' מסקין בוסמין ליה והוו קרן ליה נחושתן:

רלבג

עד היום הזה הם עושים כמשפטם ה הראשונים. ר"ל הכותיים הם ישראל כי לא הגלו כלים כמו שיראה מהספור אשר בענין חזקיה ששלח למה שנשאר שם: תשמרון לעשות כל הימים. זה לאות שהתורה נתנה לעשות מצותיה כל הימים לא שתשתנ' באחרת כמו שחשבו אנשים חלילה חלילה: ולא שמעו כי אם כמשפט' הראשון הם עושי'. ר"ל כי ישרא' לא שמעו לסור מעבוד' זרה ולזה מצא שם יאשיה כהני הבמות: ויהיו הגוי' האלה יראים את ה'. ידמה שאמר שלא שמעו אלו הגוים לקול הכהן אך ה הרכיבו בין שתי ה האמונות ולזה הוא מבואר שלא היו יראי' את ה' שאם היו יראים את ה' לא היו עובדים עבודה זרה ולזה לא נחשבו לגרים אמתיים כי הגרים האמתיים הם כמו ישראלים כי הם לא קבלו עליהם לקיים התורה אך עם עבודת אלהיהם ולזה הם מסוללים מיראת הש"י ומהיות במדרגת ישראל כי הישרא' אף על פי שחוטא זכו לו אבותיו ש שיהיה מישר' אך הגר לא יהיה גר אם לא יקבל עליו כל מצות התורה כי ה התורה הזאת בלתי מ קבלת תוספת וגרעון כמו שנזכר במקומות מהתורה: ויעש הישר בעיני ה' ככל אשר עשה דוד אביו. הנה בזה הוסיף על דוד כי הוא לא חטא אך עשה תמיד הישר בעיני ה' ודוד חטא על דבר אוריה: הוא הסיר את הבמות. הם שנעשו להקריב בהם לש"י אשר לא סרו בימי מלכי יהוד' הראשוני': ושבר המצבות. כי התורה אמר' לא תקים לך מצבה ואע"פ שהיא לש"י כמ שהיתה לשם ע"ז כמו שאחשוב שהיה הענין באלו המצבות: היו בני ישראל מקטרים לו. הנה חשבו שתהיה לזאת הצורה מדרגה אלהית מפני שעשאה משה והיה כל הנשוך וראה אותו וחי והנה קרא לו חזקי' נחשתן ר"ל נחשת שלהן כאילו יאמר שאין לזאת הצורה כח כי אם מה שיש מהכח לנחשת:

בכל

ואשר היו לפניו · ר״ל חוץ מדוד ושלמה אבל בשאר מלכי יהודה אשר היו לפניו אע״פ שהיו בהם מלכים טובים והם אסא ויהושפט ויהואש כל ימי יהוידע ועוזיהו ויותם לא היה בהם שעשה הישר בעיני יי׳ כמוהו שהרי אמר עליו ככל אשר עשה דוד אביו: ישכיל. יצליח: וימרוד במלך אשור · לפי שאחז אביו היה עובדו אמר כי מרד בו ולא עבדו שבטח באל לבדו: ממגדל נוצרים עד עיר מבצר· ממגדל שעומדים בו השומרים ות״י ממגדל תקוף עד קרוין כריכן · מקצה שלש שנים · מתחלת שנה שלישית וכמוהו מקץ שבע שנים תשלחו איש את עברו וכן מקץ שבע שנים תעשה שמטה להשמטת קרקע ולשלוח עבדים כי הוא עלה בשנה הרביעית לחזקיהו היא שנת שביעית להושע ולכדה בשנת שש לחזקיהו היא שנת תשע להושע אין כאן כי אם שתי שנים והוא מקצה שלש אלא פירושו מתחלת שלש ות״י מסוף תלת שנין ואל״ לדעתו בשנה הרביעית ובשנה השביעית ר״ל בתחלת השנה הרביעי׳ והשביעי׳: ויגל מלך אשור · מבניין הפעיל כי הוא כלו בשגול ובתשלומו ויגלהו: ויתפשם · מה שאמר בדברי הימים ויאמר לבקעם אין פירוש לומר לבקעם ובקעם וכן להרגו בערמה והרגו לשכב את בת יעקב ושכב כי יתחל לזכות וזכתה והדומה להם: וישלח חזקיה · אחר שתפש ערי יהודה הבצורות ושם פניו ירושלם כמו שאומר בדברי הימים ופנה למלחמה על ירושלם שלח לו חזקיה אל לכיש שהיה שם מלך אשור והיא מערי יהודה ושלח לו חטאתי שוב מעלי כלומר חטאתי שמרדתי בך ולא עבדתיך שוב מעלי ואת אשר תגזור עלי אתן ושב לו בפעם ההי׳ אחר שנתן לו מה שהטיל עליו שלש מאות ככר כסף ושלשים ככר זהב ולא׳ זמן שב לו לארץ יהודה לאחר שפסק מלתת לו שנה בשנה מה שהטיל עליו כמו שאמ׳ לו רב שקה על מי בטחת כי מרדת בי ובא עד לכיש ומשם שלח מלאכיו עם קצת חיילותיו לירושלם ורב׳ מה שדבר ולא קבלו אותן הדברים ושב לו רב שקה עם חיילותיו ואמ׳ כי אז השלימו עמו שבנ׳ וסיעתו ועליהם נאמר לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר ומצאו רב שקה כי נסע מלכיש ובא ונלחם על לבנה ושם באה לו שמועה כי תרהקה מלך כוש יצא להלחם עמו ונסע משם ומשם שלח מלאכים אל חזקיהו פעם שנייה והפחידו כי בשובו ממלחמת כוש יבא עם חיילותיו על ירוש׳ והלך לו ונלחם על כוש ומלך מצרים ועם כל השבי ההוא בא לו ירושלם וחנה על העיר ובלילה ההוא יצא מלאך יי׳ והכה במחנ׳ אשור ויצאו ישר׳ ובזזו כל הבזה ההיא ועל זה אמר נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך וכן נאמר יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה עליך יעברו ולך יהיו וגו׳ ואותם שנצלו מן המלחמה שבו לדת ישראל כמו שאמר אך בך אל ואין עוד אפס אלהים ועליהם נאמר והיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות ליי׳ צבאות וכל אותה הפרש׳ בארתי כל העניין הזה כאחד לפי שאינו מבואר כלו במקום אחד לא בזה הספר ולא בישעיה ולא בדברי הימים : את אשר תתן עלי אשא. העונש אשר תתן עלי אשא אסבול אותו ואשאנו: קצץ חזקיהו את דלתות ההיכל· קלף הזהב מעליהם כי הדלתות היו מצופות זהב והזהב הוא שלקח וכ״תי קליף: ואת האומנות· ת״י וית סקופיא ותרגם את מפתן הבית סקוף בית מקדשא והאסקופות האלה אשר צפה חזקיהו זהב ואפשר כי הזהב אשר עליהם מבנין שלמה הוסר או נפסד וחזקיה צפה אותו זהב ועתה כשנצטרך לזהב לתת למלך אשור קלף אותו הזהב: את

והיה יי׳ ו׳ וסימ׳ נמסר בזכריה סימן יד: וילכדה ה׳ בקריאה וסי׳ וילכו בני מכיר בן מנשה· הארב קם מורה· ויעבר יהושע דמלכיש· ויעל יהושע מעגלונה· וילכדה מקצה שלש· ב׳ מנהון חס׳ קדמא ובתרא: לכישה

ביהוה אלהי ישראל בטח ואחריו
לא היה כמהו בכל מלכי יהודה
ואשר היו לפניו: וידבק ביהוה לא
סר מאחריו וישמר מצותיו אשר
צוה יהוה את משה: והיה יהוה
עמו בכל אשר יצא ישכיל וימרד
במלך אשור ולא עבדו: הוא הכה
את פלשתים עד עזה ואת גבוליה
ממגדל נוצרים עד עיר מבצר:
ויהי בשנה הרביעית למלך חזקיהו
היא השנה השביעית להושע בן
אלה מלך ישראל עלה שלמנאסר
מלך אשור על שמרון ויצר עליה:
וילכדה מקצה שלש שנים בשנת
שש לחזקיה היא שנת תשע להושע
מלך ישראל נלכדה שמרון: ויגל
מלך אשור את ישראל אשורה
וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי
מדי: על אשר לא שמעו בקול
יהוה אלהיהם ויעברו את בריתו
את כל אשר צוה משה עבד יהוה
ולא שמעו ולא עשו:
ובארבע עשרה שנה למלך
חזקיהו עלה סנחריב מלך אשור
על כל ערי יהודה הבצרות ויתפשם
: וישלח חזקיה מלך יהודה
אל מלך אשור לכישה לאמר
חטאתי שוב מעלי את אשר תתן
עלי אשא וישם מלך אשור על
חזקיה מלך יהודה שלש מאות ככר
כסף ושלשים ככר זהב: ויתן
חזקיה את כל הכסף הנמצא בית
יהוה ובאוצרות בית המלך:
בעת ההיא קצץ חזקיה את
דלתות היכל יהוה ואת האמנות
אשר צפה חזקיה מלך יהודה ויתנם
למלך אשור:

במימרא דיי אלהא דישראל
אתרחיץ ובתרוהי לא הוה כותיה
בכל מלכיא דבית יהודה ודהוו
קדמוהי: ואדבק בדחלתא
דיי לא סטא מבתר פולחניה ונטר
פקודוהי דפקיד יי ית משה:
והוה מימרא דיי בסעדיה בכל
אתר דנפיק מצלח ומריד במלכא
דאתור ולא פלחיה: הוא קטל
ית פלשתאי עד עזה וית תחומהא
ממגדל תקוף עד קרוין כריכן:
והוה בשתא
רביעיתא למלכא חזקיה היא
שתא שביעיתא להושע בר אלה
מלכא דישראל סליק שלמנאסר
מלכא דאתור על שמרון וצר
עלה: וכבשוהא מסוף תלת
שנין בשנת שית לחזקיה היא
שנת תשע להושע מלכא דישראל
אתכבישת שמרון: ואגלי
מלכא דאתור ית ישראל לאתור
ואשרינון בחלח ובחבור נהר גוזן
וקרוי מדי: על דלא קבילו
למימר דיי אלההון ועברו ית קיימית
ית כל דפקיד משה עבדא דיי ולא
קבילו למימריה ולא עבדו
רעותיה: ובארבע
עשרי שנין למלכא חזקיה סליק
סנחריב מלכא דאתור על כל
קרויא דבית יהודה כריכתא
ואחדינון: ושלח חזקיה מלכא
שבטא דבית יהודה לות מלכא
דאתור ללכיש למימר חבית
אסתלק מיני ית דתרמי עלי אקבל
ורמא מלכא דאתור על חזקיה
מלכא שבטא דבית יהודה תלת
מאה ככרין דכסף ותלתין ככרין
דדהבא: ויהב חזקיה ית כל
כספא דאשתכח בית מקדשא דיי
ובגנזי בית מלכא:
בעידנא ההיא קליף חזקיה ית
דשי היכלא דיי וית סקופיא דחפי
חזקיה מלכא שבטא דבית יהודה
ויהבינון למלכא דאתור:

רשי

ישכיל· יצליח: קצץ· את הדלתות שהיו של זהב: ואת האומנו׳· תירגם יונתן וית סקופיא איסקופו׳: את

רלבג

בכל מלכי יהודה ואשר היו לפניו · הנה הוי״ו אשר במלת ואשר ש מוסכת הבי״ת אשר במלת בכל והרצון בו בכל מלכי יהודה ובאש׳ היו לפניו ואולם אמ׳ זה כי אפי׳ דוד לא היה כמוהו כי הו׳ חטא וזה לא חטא אך עשה הישר בעיני יי׳ : וידבק ביי׳ לא סר מאחריו · הנה הדבקו׳ ביי׳ הוא ההשגה וההליכה בדרכיו ואמרו לא סר מאחריו מעיד שלא חטא בדבר : והיה יי׳ עמו · זה היה מהשי׳ גמול לו על ישרו : בבל אשר יצא ישכיל · ר״ל בכל אש׳ יצא יצליח : וימרוד במלך אשור ולא עבדו · לפי שאביו אחז עשה עצמו עבד לו כאמרו עבדך ובנך הכי זכר כי הוא מרד בנבוכד נצר ועניין המרד הוא שלא עבדו : ממגדל נוצרי׳ עד עיר מבצר · ר״ל שלא נשאר בהם מקו׳ שלא הוכה מקטו׳ ועד גדול והיות׳ קטן הו׳ מגדל הנוצרי׳ ר״ל השומרים שעושין מחוץ לעיר לשמור פירות השדה והכרמי׳ אשר סביבו : קצץ חזקיה את דלתו׳ היכל יי׳. ר״ל לקחת מהם הזהב אש׳ הם מצופות ממנו : ואת האומנות· הם עמודים מצופים זהב או אסקופו׳ השער התחתונות והעליונות :
בתעלת

ז׳ בקריאה וסי׳ ויעבר יהושע ב׳ בפסוק· ויקשרו עליו קשר דאמציה ב׳ בפסו׳· וישלח חזקיה מלך יהודה אל מלך אשור דמלכים· ומעת אשר סר אמציהו ב׳ בפסו׳:

רשי את תרתן ואת רב סריס· למדנו בסדר שלם שלא באו שלשתם יחד אלא רב שקה לבדו כמו שכתוב בספר ישעיה ותרתן ורב סריס באו בשליחות שניה כשבאת לו שמועה על תרהקה מלך כוש וישמע וישלח מלאכים אל חזקיהו וגו׳: בתעלה· פוש״ד בל׳ בריכה שעושין לביברי דגים: שדה כובס· שדה שהכובסין שוטחין בו בגדים וכן תירגם יונתן חקל משטח קצריא: המזכיר· איזה משפט בא לפני המלך ראשון שיפסקנו ראשון: אמרת אך דבר שפתי׳ וגו׳· אמרת עד הנה אעבוד למלך אשור אך דבר שפתים היה כל זמן שלא יצא ממקומו לבא עליך לא הוצרכת לעצה וגבורה אבל עכשיו שיצא ובא עצה וגבור׳ אתה צריך למלחמה הזאת עתה אמור על מי בטחת: ובא בכפו· כשאדם נסמך על משענת קנה רצוץ שנשבר בידו באין ראשי הקרומיות ונוקבין את כפו: הלא הוא אשר הסיר חזקיהו וגו׳· יש ללמוד מכאן דרב שקה ישר׳ מסומר היה שהיה מורה שהקב״ה אלוה אלא שרצונו לעבודה זרה: התערב

רדק את תרתן ואת רב סריס ואת רב שקה· ובישעיה אומר רב שקה לבדו נראה כי הוא היה עיקר השליחות והשנים טפלים לו וכן נראה הוא גם כן רב שקה הוא היה המדבר ובסדר עולם הוא אומר כי רב שקה לבדו בא בשליחות ראשונ׳ כמו שאומ׳ בישעיה ותרתן ורב סריס בא בשליחות שניה ומה שזכר הנה תרתן ורב סריס לפי שגם הם היו שלוחים אבל לא בפעם הזאת אלא בשליחו׳ שנייה כשמצאו רב שקה נלחם על לבנ׳ ולבנה היא מארץ ישראל כמו שנאמר במלכי כנען מלך לבנה אחד ואמרו רז״ל כי רב שקה ישראל מסומד היה ואם אמרו מפני שהיה מדבר יהודית הרבה בני אדם ימצאו מדברים בלשון עם אחר והנה אליקים ושבנא ויואח היו מכירים בלשון ארמי׳ אולי קבלה היתה בידם: בחיל כבד· בחיל עם כבד: בתעלת הבריכה העליונה· הבריכה היא חריץ בנוי באבנים ובסיד ומתכנסין שם מי גשמים או מוסכין שם מים מן המעין ובבריכה הזאת היו מכונסין המים ויש בבריכה הזאת נקב ויסתמו אותו עד זמן שירצו להוצי׳ מים מן הבריכה והתעלה היא חפירה סמוכה לבריכה ומוציאי׳ מים מן הבריכה לתעלה בזמן שירצו להשקות או לכבס בגדים: אשר במסלת שדה כובס· המסלה היא הדרך מתקנים אותה באבנים כדי שיוכלו ללכת בה בימות הגשמים ועיקר הלשון הוא לשון הרמה שנאמר סלו לרוכב בערבו׳ שעניננו רוממו והמקום הזה היה בזה השדה והוא מורס ומתוקן באבנים ועל המקום הזה היו עומדים מכבסי הבגדים במי התעלה ובשדה היו שוטחים הבגדים לשמש וכ״תי שדה כובס חקל משטח קצריא: ויקראו אל המלך· קראו לאשר על החומה או לאשר מצאו בשדה כובס שיאמרו למלך שיצא לדבר עמהם ויצאו אליהם במצו׳ המלך אליקים ושבנא ויואח: אליקים בן חלקיהו אשר על הבית· וכן אמר בישעיה בזאת הפרשה אבל בפרשה שנאמרה על שבנא נאמר לך בא אל הסוכן הזה על שבנא אשר על הבית ונבא עליו שיהרפנו מהשררה שהיה בה שהיה על הבית ויתננה לאליקים בן חלקיהו ולא נוכל לומר כי קודם המעשה הזה מרד שבנא ונתנו שררתו לאליקים ומפני זה אמר אליקי׳ אשר על הבית כי אז היו המלאכים הראשונים אשר באו ממלך אשור לירושלם ושבנא יצא אליהם עם אליקים ואמרו לרבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו ונאמר ויבא אליקים ושבנא הסופר ויואח קרועי בגדים נראה כי עדיין לא מרד אלא בסוף רב שקה אומר שמרד ובסד׳ עולם אומר כשהלך לכוש שטף שבנא וסיעתו והלך לכוש ובדברי רז״ל כשבא סנחריב וצר על ירושלם כתב שבנא כת׳ והפליגו עם החץ שירד למחנה אשור והיה כתוב בו שבנא וסיעתו השלימו חזקיהו וסיעתו לא השלימו וכאשר יצא עם סיעתו בא גבריאל וסגר דלתות העיר בפני סיעתו כשבא אצל סנחריב אמ׳ לו היכן סיעתך אמר להם חזרו בהם נקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי הסוסים והיו מגררים אותו על הקוצים ועל הברקונים וזה איננו כדבר בעל סדר עולם שאמ׳ שטטף שבנא וסיעתו ואפשר כי קודם לכן מרד מעת שבא מלך אשור על ערי יהודה אבל בסתר ולא היה מראה עצמו וכן במעשה הזה שבא קרוע בגדים היה מרא׳ הוא עצמו עצב ולבו לא נכון והנבי׳ גלה דעתו לחזקיהו והורידו מפקידותו ונשאר סופר והפקיד אליקים על הבית: אמרת אך דבר שפתים· חשבת להנצל בדבר שפתים כלומר בתפלה אין זה כי אם עצה וגבורה צריך אדם למלחמה כך פירש אדוני אבי ז״ל והחכם רבי אברהם ב״ע פי׳ אמרת לאכמיך כי יש לך עצה וגבורה ותהו דבר שפתים והטעם כי גבורתך הו׳ בדבור לבד וי״ת ברם במלל סיפוון

אליהם כול מלאים בספרא בֿם יג חס׳ וס׳ נמסר בריש ספרא סי׳ יג׳: סימן מלכים אברת ישעיה אמרתי ואפ״ס ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר אך הנה אשתך היא: תאמרון ט׳ בקריא׳ וסימ׳ כה תאמרון לאדני לעשו·

17 וישלח מלך־אשור את־תרתן ואת־רב־סריס ואת־רבשקה מן־לכיש אל־המלך חזקיהו בחיל כבד ירושלם ויעלו ויבאו ירושלם ויעלו ויבאו ויעמדו בתעלת הברכה העליונה אשר במסלת שדה כובס׃
18 ויקראו אל־המלך ויצא אלהם אליקים בן־חלקיהו אשר על־הבית ושבנה הספר ויואח בן־אסף המזכיר׃
19 ויאמר אלהם רבשקה אמרו־נא אל־חזקיהו כה־אמר המלך הגדול מלך אשור מה הבטחון הזה אשר בטחת׃
20 אמרת אך־דבר־שפתים עצה וגבורה למלחמה עתה על־מי בטחת כי מרדת בי׃
21 עתה הנה בטחת לך על־משענת הקנה הרצוץ הזה על־מצרים אשר יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה כן פרעה מלך־מצרים לכל־הבטחים עליו׃
22 וכי־תאמרון אלי אל־יהוה אלהינו בטחנו הלוא־הוא אשר הסיר חזקיהו את־במתיו ואת־מזבחתיו ויאמר ליהודה ולירושלם לפני המזבח הזה תשתחוו בירושלם׃

ושלח מלכא דאתור ית תרתן וית רב סריס וית רבשקה מן לכישלות מלכא חזקיה במשירין סגיאן לירושלם וסליקו ואתו לירושלם וסליקו ואתו וקמו במזיקת בריכת עיליתא די בכביש חקל משטח קצריא׃ וקרו למלכא ונפק לותהון אליקים בר חלקיה דממנא על ביתא ושבנה ספרא ויואח בר אסף דממנא על דוכרניא׃ ואמר להון רב שקה אמרו כען לחזקיה כדנן אמר מלכא דרבתא מלכ׳ דאתור מה רוחצנא הדין דאתרחיצתא׃ אמרת ברם במלל סיפוון במלך וגבורא אעביד קרב כען על מן אתרחיצתא ארי מרידתא בי׃ כען הא אתרחיצתא לך על סמיך קניא רעיעא הדין על מצרים דאם יסתמיך גברא עלוהי ויעול בידיה ויבזעיניה כן פרעה מלכא דמצרים לכל דמתרחצין עלוהי׃ וארי תימרון לי על מימרא דיי אלהנא אתרחיצנא הלא הוא דאעדי חזקיה ית במתוהי וית מדבחוהי ואמר לאנש יהודה וליתבי ירושלם קדם מדבחא הדין תסגדון בירושלם׃

ויאמרו למלאכים הבאים· וכי תאמרון אלי דספרא· ויאמר להם ישעיה דספרא· וחברו ויאמר אליה ישעיה דישעיה· כה תאמרון אל חזקיהו· לא תאמרון קשר· ויאמר אליהם ירמיהו· כה תאמרון אל חזקיהו דד״ח׃

רלבג בתעלת הברכ׳ העליונה· הבריכה הוא חריץ בנוי עושים בו מים והיה אצל המים תעלה ר״ל חפירה רחבה יתפשטו בו: במסלת שדה כובס· היא הדרך הבא לשדה הכובסים אשר שם ישטחו בגדיהם אחר שכבסו אותם: ויקראו אל המלך· ר״ל קראו שיצא אליהם המלך: ויאמר להם רב שקה· אף על פי שבאו אחרים עמו והם תרתן ורב סריס לא דבר אלו הדברים כי אם רב שקה ולזה לא זכר זולתו בזה השליחות בספר ישעיה ודומה כי אחר שנתן חזקיה את כל הכסף הנמצא באוצרות יי׳ ובאוצרות המלך למלך אשור שב למרוד בו ולא נתן לו מהי שנה בשנה זה המס הכבד ששם עליו: מה הבטחון הזה אשר בטחת· כי מרדת בי ולא קיימת מה שאמרת לי בהיותי נלחם עמך את אשר תתן עלי אשא: אמרת אך דבר שפתים הוא עצה וגבורה· שיתגבר האדם בו למלחמה ר״ל שבדברי שפתיו יסיר מעליו הנלחם עמו כמו שעשית את׳ ממני ואחר זה יתחזק ויתגבר בעוזריו לעמוד כנגד מי שהיה נלחם עמו עתה על מי בטחת שיעזרך כי מרדת בי ולפי שחשב מלך אשור כי חשב חזקיה במרדו בו על מלך מצרים שיעזרהו במלחמה אמר אליו הנה בטחת על משענת חלום כמו משענת הקנה הרצוץ כי לא די שלא אפשר לאדם להשען בו אבל לא יזיק לעצמו בהשענו בו כי הקנה הרצוץ יכנס בכפו ונקבה כי כן פרעה מלך מצרים לכל הבוטחים עליו וכי תאמרון אלי אל יי׳ אלהינו בטחנו שיצילנו הלא הוא אשר הסיר חזקיהו את במותיו ואת מזבחותיו אשר היו מקריבים בהם ליי׳ ויאמר ליהודה ולירושלם לפני המזבח הזה לבד תשתחוו ואיך יעזרהו והוא עשה כנגדו להשחית במותיו ומזבחותיו: ועתה

במילך וגבורא אעביד קרבא: כי מרדת בי· שלא נתן מה שהטיל עליו שנה בשנה: הרצוץ· שהוא רצוץ בראשו ואותם קסמין נכנסין בכף האדם בהשען עליו: הלא הוא אשר הסיר· כלו׳ כשהסיר חזקיהו ונתץ המזבחות לא עשה כי אם לכבודו ולהנאתו כדי שיבואו כלם לירושלם כי המזבחות בכל מקום לשם יי׳ היו וחזקיהו הסירם ועתה איך תחשבו כי יי׳ יעזור אותו ואיך תבטחו עליו: ליהודה ולירושלם· כתרגומו לאנש יהודה וליתבי ירושלם: התערב

התערב נא · התחבר עליו בוא בעירבון על מנת אם תוכל ליתן לך רכבים על אלפים סוסים · התערב · ג״ר בלעז · ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני · שהרי כל הקטן שבהם שר על אלפים הוא ואתה אוכך משיב לאלפים איש למדנו מכאן על ראשי גייסות מה׳ וסמוכה וחמשה אלף שנפלו עם סנחריב שהקטן שבהם שר על אלפים איש שעמו : המבלעדי יי׳ · וכי שלא ברשות באתי כבר נתנבא ישעיה בימי אחז אביך יביא יי׳ עליך ועל עמך גוי מרחוק וגו׳ את מלך אשור : והשחיתה · את זו הוסיף משלו : כי שומעים אנחנו · אנו בני פלטין ומכירין בלשון ארמי ובשאר לשונות ואל תדבר אלינו יהודית שכל העם מכירין בו ואין אנו רוצין שישמעו : לאכו׳ את צואת׳ · ברעב המצור : חוריהם · רעי היוצ׳ דרך חור פי טבעת ורבותינו פירשו לכנותם לשון כאה צואתם · מימי שניהם צואה לחה שיש׳ ברכרכשא דקיימא אתלת שני או לשון גלל שבא על ידי לעיכת המיניס : עשו אתי ברכה · שאילת שלום כמו ויברך יעקב את פרעה : אל ארץ כארצכם · כן דרכו להעביר את האומות ממדינה למדינה היה לו לומר אל ארץ טובה משלכ׳ שהרי לפתותם בא אלא שידע שיכירו מדבריו שקר : ארץ דגן ותירו׳ · זו אפריקי׳ הכע

יהודית ז׳ בקריאה וסימ׳ ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה · ויאמר אליקים בן חלקיהו דמלכים · ויעמד רב שקה ויקרא בקול גדול דמלכים · ויקראו בקול גדול יהודית דדברי הימים · ויעמד רב שקה דישעיה · ויאמר אליקים ושבנא דישעיה · וכניהם חצי מדבר דעזרא : על האנשים ה׳ בקריאה וסימנ׳ תכבד העבדה על

23 ועתה התערב נא את אדני את מלך
אשור ואתנה לך אלפים סוסים אם
תוכל לתת לך רכבים עליהם :
24 ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי
אדני הקטנים ותבטח לך על מצרים
לרכב ולפרשים : 25 עתה המבלעדי
יהוה עליתי על המקום הזה
להשחתו יהוה אמר אלי עלה על
הארץ הזאת והשחיתה : 26 ויאמר
אליקים בן חלקיהו ושבנה ויואח
אל רבשקה דבר נא אל עבדיך
ארמית כי שמעים אנחנו ואל תדבר
עמנו יהודית באזני העם אשר על
החמה : 27 ויאמר אליהם רבשקה
ה׳על אדניך ואליך שלחני אדני
לדבר את הדברים האלה הלא על
האנשים הישבים על החומה לאכל
את חריהם ולשתות את שיניהם
עמכם : 28 ויעמד רבשקה ויקרא
בקול גדול יהודית וידבר ויאמר
שמעו דבר המלך הגדול מלך אשור
29 : כה אמר המלך אל ישיא לכם
חזקיהו כי לא יוכל להציל אתכם
מידו : 30 ואל יבטח אתכם חזקיהו
אל יהוה לאמר הצל יצילנו יהוה
ולא תנתן את העיר הזאת ביד מלך
אשור : 31 אל תשמעו אל חזקיהו כי
כה אמר מלך אשור עשו אתי ברכה
וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש
תאנתו ושתו איש מי ברו :
32 עד באי ולקחתי אתכם אל ארץ
כארצכם ארץ דגן ותירוש ארץ לחם
וכרמים ארץ זית יצהר ודבש וחיו
ולא תמתו ואל תשמעו אל חזקיהו
כי יסית אתכם לאמר יהוה יצילנו :
33 ההצל הצילו אלהי הגוים איש
את ארצו מיד מלך אשור :

וכען אתערב כען עם רבוני עם
מלכא דאתור ואתן לך תרין
אלפין סוסון אם תיכול למנאה
לך רכבין עליהון : ואיכדין את
מדמי לאתבא ית אפי חד
משלטוני עבדי רבוני זעיריא
ואתרחיצת לך על מצראי לרתיכי
ולפרשין : כען הבר ממימרא דיי
סליקית על אתרא הדין לחבלותה
ייי אמר ליסק לאתרא הדין וחבליה :
ואמר אליקים בר חלקיה
ושבנה ויואח לרב שקה מליל
כען עם עבדך ארמית ארי שמעין
אנחנא ולא תמליל עמנא יהודית
קדם עמא דעל שורא : ואמר
להון רב שקה העל רבונך ועלך
שלחני רבוני למללא ית כל
פתגמיא האילין הלא על גבריא
דיתבין על שורא למיכל ית
מפקתהון ולמישתי ית מימי
ריגליהון בציירא עמכון : וקם
רב שקה וקרא בקל רב יהודית
ומליל ואמר שמעו פתגמא דמלכא
דרבתנא מלכא דאתור : כדנן
אמר מלכא לא יטעי יתכון חזקיה
ארי לא יכול לשיזבא יתכון מן
ידיה : ולא ירחיץ יתכון חזקיה
על מימרא דיי למימר שיזבא
ישיזביננא יי ולא תתמסר קרתא
הדא ביד מלכא דאתור : לא
תקבלון מן חזקיה ארי כדנן אמר
מלכא דאתור עיבידו עימי שלמא
ופוקו לותי ואכלו גבר פירי גופני
וגבר פירי תינוהי ושתו גבר מי
גוביה : עד מיתא ואדבר יתכון
לארעא טבא בארעכון ארעא
עבור וחמר ארעא חקלין וכרמין
ארעא דזיתהא עבדין משחא והיא
עבדא דבש ותיון ולא תמותון
ולא תקבלון מן חזקיה ארי יטעי
יתכון למימר יי ישיזביננא :
השיזבא שיזבא דחלת עממיא
גבר ית ארעיה מיד מלכא דאתור :

רדק

התערב נא · הכנס עמי בערבון בזה הדבר אם תוכל לעשותו : רוכבים עליהם · רכבים שיהיו פרשים : המבלעדי יי׳ · להפחיד אמר כן או פירושו אחר שכל הארצו׳ נתן יי׳ בידי וגם כל ארץ ישראל הוא אמר אלי עלה אל הארץ והשחיתה ואם רב שקה היה ישראל משומד אמר זה לפי שישעיה נבא ואמר הנני מעלה את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וגו׳ : כי שומעים אנחנו · מבינים ומכירים בלשון ארמית : העל אדניך · כמו האל וכן הוא בישעיה וכן על האנשים כמו אל ולאליקים אמר שהוא הגדול וכן הוא אומר ויאמ׳ אליקים וגו׳ : חריהם · כן כתיב וקרי צואת׳ וענין אחר הו׳ והקרי הוא לשון נקיה : שניה׳ · כן כתיב וקרי מימי רגליהם והכתוב הוא רמז לתחתוניות וכן בדברי רז״ל המקנח בדבר שהאור שולט בו שיניו נושרות ועניין לאכול את צאתם שחושבין להיות במצור עד שיאכלו צאתם וכן הוסיף יונתן בציירא עמכון : ברכה · ר״ל פשרה ושלום וכ״ת שלמא : איש מי בורו · הבורות שהם חוצה לעיר בגנות : עד בואי ולקחתי אתכם · כי כן עשה בכל הגוים אשר כבש היה מגלה אותם מארצם ומשכן אחרים תחתיהם כדי שיהיו כלם נכבשי׳ תחתיו וכן עשה יוסף באנשי מצרים ואת העם העביר אותו לערים : ארץ לחם וכרמים · אמר זה אחר שאמר ארץ דגן ותירוש כי אפש׳ שהדגן והתירוש יבואו לה מעיירות אחרות לרוב כמו שאמר בכור לפיכ׳ אמר ארץ לחם וכרמים כי הארץ היא עושה לחם ויש בה כרמים וכ״ת ארע׳ חקלין וכרמין ארע׳ דזיתהא עבדין משחא והיא עבדא דבש : כי יסית אתכ׳ · הדגש תמור׳ הנח כויסתדוד וכן בדגש הסיתוך ויכלו לך : הכע

רלבג

ועתה התערב נא הרמי את מלך אשור · ר״ל תן לו ערבון שלא תמרוד בו ותהיה לו למס ואתנה לך אלפי׳ סוסים אם תוכל לתת לך אנשים רכבים עליהם והנה אמר זה על דרך הבוז והלעג כאילו אמ׳ שלא ימצאו לחזקיה אלפים אנשי׳ ראויים לרכוב על סוסים : ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני הקטנים · כל זה אמ׳ ליראה אותם ולבהלם כאילו יאמר שמלך אשור הו׳ באופן מהגודל שאין ראוי לחזקי׳ להשיב פני פחת א׳ שהו׳ מעבדיו הקטני׳ גם כי אחד מעבדיו הקטנים גדול מאד עד שאין ראוי להשיב פניו ולבטוח על מצרים לרכב ולפרשי׳ שיעזרהו במלחמה כנגד מלך אשור : עתה המבלעדי יי׳ · אמר זה כאילו יאמר איך תבטח על יי׳ שיצילך והוא אמר אלי שאעלה על הארץ הזאת להשחיתה : באזני העם אשר על החומה · אמרו זה כי לא היו רוצים שישמעו אלו הדברים העם אשר על החומה כדי שלא ירפו ידיהם משמירת החומה : העל אדניך ואליך · ר״ל האם בעבור אדניך ובעבורך שלחני מלך אשור : לאכול את צואתם ולשתות את מימי רגליהם עמכם · כאילו אמר שאם ישמרו את החומה שלא יכבשו חיל מלך אשור הנה יבנה עליה מלך אשור מצור עד שמרוב הרעב יאכלו צואתם וישתו מי רגליהם והוא השתן : עשו אתי ברכה ובאו אלי · ר״ל אם תהיו אתי להשלים עמי ולבאת אלי עשו ברכה כי אז תוכלו לעבוד האדמה ולאכל פריה : ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם · ר״ל והבאתי אתכם אל ארץ טובה כמו ארצכם ואמר זה להם לבאר שלא יזוקו אם יגלה אותם לארץ אחרת כמו שעשה מעשרת שבטים · והנה היה מניע מבלבל האומות בזה הדרך כדי שלא יוכלו למרוד בו ולזה היה מרחיק אותם מעוזריהם והיה מקרב אותם אליו ואל עמו :

אנשים : ויאמר אליהם רב שקה העל אדניך דמלכים · וחברו דישעיה · והקפאים על שמריהם · וילכו ויגידו לדוד : וחיו ח׳ וסימ׳ במסרה רבתא :

רש"י

הנע ועוה · אותם מלך אשור החריבם והגלם: כי הצילו את שמרון · והשומרונים היו עובדין את אלהי ארם שהיו שכיניהם: קרועי בגדי' · על ששמעו גידופי השם: ותוכחה · שהרשעי' מתווכחים ומראין פנים לדבריהם לאמור לנו הכח והגבורה: בנים · ישר' עד משבר · עד כרה הדומה לאשה יושבת על משבר ואין בה כח לילד: משבר · שם מושב אשה הכורעת לילד: והוכיח · אישפרו"ביר בל' הראה פנים לדבריו שהצליח בכל אשר הלך: ושמע שמועה · ויעלה מעליכם ושב לארצו ולא מחמת השמועה אלא לאחר זמן ישוב לארצו בבש' פנים והפלתיו שם בחרב ומה היא השמועה וישמע אל תרהקה שמע שיצא תרהקה להלחם ועלה מעל ירושלם והלך לכוש ונלחם עם תרהקה ופוט ומצרים שעמו ונצחם ונטל חמדת אוצרותיה' ובא לירושלם ונפל שם הו' שאמר ישעיה יגיע מצרים וסחר כוש עליך יעבורו וגו': ויסב

רד"ק

הנע ועוה · שמות מדינות או שמות אלהים אחרים ולדעת יונתן פירושו הניע ועוה אותם מארצם שתרגם הלא טלטילינון ואגליאינון: כי הצילו את שמרון מידי · בתמיה וכי יי' אלהיכם שאתם בוטחים בו הצילו את שמרון מידי שתחשבו שיציל את ירושלם מידי וכן הוא אומר בישעיה: וכי יצילו · בוי"ו שידמה ענין תמיהה וי"ת וכי הצילו העגלים את שמרון מידי: קרועי בגדים · רז"ל פי' כי בעבור ששמעו ברכ' השם קרעו בגדיהם וסמכו מזה הפסוק כי כל השומע ברכת יי' חייב לקרוע ואותו קרע אינו מתאחה לעולם ואינו חייב לקרוע אלא אם כן שומע הגדוף מישר' והם שקרעו ששמעו מרב שקה לפי שקבלה היתה בידם כי רב שקה ישראל משומד היה ומה חירוף אמר רב שקה שקרעו בגדיהם כששמעו שאמר מי בכל אלהי הארצו' אש' הצילו את ארצם מידי כי יציל יי' את ירושלם מידי אין לך גידוף גדול מזה שהשוה בורא הכל לאלהי עץ ואבן והסיר היכולת מהבורא וכן האל ית' חשב לו דבריו לחירוף וגידוף ואמ' עליו את מי חרפת וגדפת ואמר ביד מלאכיך חרפ' את יי': ויקרע את בגדיו · על מה שהגידו לו שחירף וגדף רב שקה יי' יתברך שמו: ויתכס בשק · לענו' עצמו שירחם האל עליו ועל העם: יום צרה ותוכחה ונאצה · תוכח' שרב שקה הוכיחנו בדברי הפחד וחינופין או פירוש שהאל מוכיח אותנו על עונותינו · ונאצה שנאץ רב שקה האל וי"ת יום עקא ותיסודין וניאוצא: באו בנים עד משבר · המשיל הצרה לאשה אשר יאחזוה חבליה ובא הבן עד המשבר והוא הרחם מקו' יציאת הולד כי אז חבליה יותר קשים כשהולד קרוב לצאת ואם אין כח ליולדה לחזק עצמה להוליד הולד הנה הי' בחוזק חבליה בלי תקוה למנוחה כן הצרה גדולה עלינו ואין לנו כח לצאת ממנה אם לא יעזרנו האל: ללדה · שם תואר ות"י הפסו' כן ארי אקיפתנ' עקא כאיתתא דיתבא על מתברא וחיל לית לה למילד: לחרף אלהים חי · כמו שאומר כי יציל את ירושלם מידי ות"י לחסדא עמא דיי' קיימא: והוכיח בדברי' · רב שקה הוכיח בדברי גידופין או פי' האל יוכיח בדברים אשר שמעו וכן ת"י ויעביד פורענות' על כל פתגמיא דשמעין קדמוהי: נערי · עבדי כי המשר' יקרא נער והם רב שקה וחביריו: נותן בו רוח · רצון: ושמע שמועה · זהו ששמ' שמלך כוש יצא להלח' אתו: ושב לארצו · כי מלך כוש יצא לארץ מלך אשור להלחם בארצו בעוד שהיה מלך אשור בארץ ישראל ואני אתן בו רוח שישוב לארצו להלחם עם מלך כוש וינוח מלחמת העיר הזאת ואחר כך אפילנו בחרב בארצו וזה היה אחר ששב ממלחמת כוש לירושלם ונגף מחנהו על ידי המלאך ושב לארצו ושם נפל בחרב כמו שכתוב אבל נבואת המגפה לא אמר להם ישעיהו בפירוש ואין לשאול טעם למעשי האל ית' כי יי' נורא עלילות למה לא נגפו אז אלא עד שהלך להלח' עם מלך כוש ואחר כך שב לירושלם והטעם הנראה לנו בזה כדי שיהיה להם לישראל בזת כוש ומצרים ועוד שיראו כוש ומצרים הנפלאות שעשה לאוהביו ולדורשי שמו כי מלך אשור נצח אותם וכל הארצו' כבש ובירושלם נגף בלא חרב ובלא חנית והאל נתן בלב מלך אשור להביא חיל מלך כוש ומצרים לירושלם עמו להפחיד יושבי ירושלם עוד: איו

ויגידו ד' חס' בקריא' וסימ' דברי רב שקה דספרא · על אדות הבאר אשר חפרו · עוד יוסף חי · ויבאו המלאכים · וכל שפטים ושמואל דכוו' במ"ב מ"ל וסימ' ויגידו לאנשי יבש · ויגידו לשאול לאמר הנה העם:

איה אלהי חמת וארפד איה אלהי
ספרוים הנע ועוה כי הצילו את־ נ'
שמרון מידי: מי בכל־אלהי
הארצות אשר־הצילו את־ארצם
מידי כי־יציל יהוה את־ירושלם
מידי: והחרישו העם ולא־ענו אתו ל'
דבר כי־מצות המלך היא לאמר לא
תענהו: ויבא אליקים בן־חלקיה נ' ותס' י' ר' במלכים
אשר־על־הבית ושבנא הסופר ויואח
בן־אסף המזכיר אל־חזקיהו קרועי ל מ"ל
בגדים ויגדו לו את דברי רבשקה:
יט ויהי כשמע המלך חזקיהו ויקרע את־
בגדיו ויתכס בשק ויבא בית יהוה: מלהון קמץ
וישלח את־אליקים אשר־על־
הבית ושבנא הסופר ואת זקני נ'
הכהנים מתכסים בשקים אל־
ישעיהו הנביא בן־אמוץ: ויאמרו ל' וכל קרי' ישעיהו בן אמוץ הנביא
אליו כה אמר חזקיהו יום־צרה
ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו נ'
בנים עד־משבר וכח אין ללדה: נ'
אולי ישמע יהוה אלהיך את כל־ סימן
דברי רבשקה אשר שלחו מלך־
אשור אדניו לחרף אלהים מכן
חי והוכיח בדברים אשר שמע
יהוה אלהיך ונשאת תפלה
בעד השארית הנמצאה: ויבאו נ' חסרו דישעיה
עבדי המלך חזקיהו אל־ישעיהו:
ויאמר להם ישעיהו כה תאמרון כנ' ט'
אל־אדניכם כה אמר יהוה אל־
תירא מפני הדברים אשר שמעת
אשר גדפו נערי מלך־אשור אתי: ג' רין וחסרו עוד זאת גדפו
הנני נתן בו רוח ושמע שמועה
ושב לארצו והפלתיו בחרב נ' חסרו
בארצו: וישב רבשקה וימצא
את־מלך אשור נלחם על־לבנה
כי שמע כי נסע מלכיש:

ואת זקני ג' בקריא' וסימ' ויאמר חושי אל צדוק · מתכסים בשקים · וחברו דישעיה: גדפו ג' וסימ' אשר גדפו נערי מלך אשור דספרא · וחברו דישעיה · עוד זאת גדפו אוהי אבתיכם:

אן דחלת חמת וארפד ואן דחלת
כפרוים הלא טלטילינון ואגליאינון
ארי שיזבו ית שמרון מן ידי:
מן בכל דחלת מדינתא דשיזבו ית
ארעהון מן ידי ארי ישיזיב יי ית
ירושלם מן ידי: ושתיקו עמא ולא
אתיבו יתיה פיתגמא ארי תפקידת
מלכא היא למימר לא תתיבוניה:
ואתא אליקים בר חלקיהו דממנא
על ביתא ושבנא ספרא ויואח בר
אסף דממנא על דכרניא לות חזקיהו
מבזעין לבושיהון וחויאו ליה ית
פתגמי רבשקה: והוה כד שמע
מלכא חזקיה ובזע ית לבושוהי
ואתכסי בסק ועל לבית מקדשא
דיי: ושלח ית אליקים די ממנא
על ביתא ושבנא ספרא וסבי
כהניא כד מכסן סקיא לות ישעיה
נביא בר אמוץ: ואמרו ליה
כדנן אמר חזקיהו יום עקא
ותיסודין וניאוצא יומא הדין ארי
אקיפתנא עקא כאתתא דיתבא
על מתברא וחיל לית לה למילד:
מאם שמיע קדם יי אלהך ית כל
פתגמי רב שקה דשלחיה מלכא
דאתור רבוניה לחסדא עמא דיי
קיימא ויעביד פורענותא על כל
פתגמיא דשמיע קדמוהי יי אלהך
ותתחנן בצלו על שארא הדין
דאישתאר: ואתו עבדי מלכא
חזקיה לות ישעיה: ואמר להון
ישעיה כדנן תימרון לרבונכון
כדנן אמר יי לא תידחל מן קדם
פתגמיא דשמעת דחסידו עולימי
מלכא דאתור קדמי: הא אנא
יהיב ביה רוחא וישמע בסור ויתוב
לארעיה ואעיליניה בחרבא
בארעיה: ותב רב שקה ואשכח
ית מלכא דאתור מגיח קרבא על
לבנה ארי שמע ארי נטל מלכיש:

רלב"ג

חמת ארפד ספרוים הנע ועוה · הם שמות מדינו' ויעיד על זה מה שאמר אחר זה ומלך לעיר ספרוים הנע ועוה · כי הצילו את שומרון מידי · הנה קצר בזה המאמר בהתחלתו קצר הכנוי ובסופו קצר הנושא והרצון בו איה אלהי חמת וארפד האם הצילו חמת וארפד מידי איה אלהי ספרוים הנע ועוה האם הצילו אלו המדינות מידי איה אלהי שומרון כי הצילו את שומרון מידי והנה הקים ודמה הש"י לאלו האלילים אשר הם הבל ואין בם מועיל ועל זה קרעו בגדיהם השומעים דבריו מפני מה שחרף וגדף רב שקה הש"י והמלך קרע בגדיו ונתכסה בבגדי שק לצער עצמו כדי שירחם הש"י עליו ובא בית יי' להתפלל שם: יום צרה ותוכח' ונאצה היום הזה · ר"ל שהוא יום צרה חזקה מפני מה שנזם מלך אשור להשחית את ירו' עד שמרוב הצרות הנה המעוברות הכורעות לילד אין להן כח ללידה ואע"פ שבאו בנים עד משבר והוא המקום מהרחם שיהיה בו הולד בעת יציאתו וגיחו מרחם והוא גם כן יום תוכחה ונאצה כי הוכיח רב שקה בדברי נאצה וחרוף וגדוף שהש"י לא יציל את ירושלם מיד מלך אשור וזהו אמרו אחר זה והוכיח בדברים אשר שמע יי' אלהיך: נערי מלך אשור · עבדי מלך אשור ומשרתיו: הנני נותן בו רוח · ר"ל רצון: ושמע שמועה ושב לארצו · הנה השמועה היתה ששמע על תרהקה מלך כוש שיצא אליו להלחם אתו ואולי הניעו הש"י משם כדי שיצאו מהמצור בזמן ההוא וישימו לעיר מה שיצטרך להם מהמזון מחוץ ואח' זה ישוב לארצו אח' היות המגפה בחילו ושם בארצו יפול בחרב כי בניו יהרגוהו והנה רב שקה שב אל אדוניו אחרי שמועתו שליחותו ומצא מלך אשור נלחם אל לבנה שהיתה מישראל כי שם בא אליו מלך כוש להלחם עמו ומשם שב מלך אשור אל המצור שהיה בו על ירושלם ושלח מלאכים אל חזקיהו לאמר כמו הדברים הראשונים · ודמה ממה שנאמר אחר זה שהם היו המלאכים הראשונים ושרב שקה אמר הדברים האלו: ויפרעהו

רלבג

ויפרסהו. ר"ל הספר שהיה בו אלו החרופי' והגדופין כי הם כשאו ספרים על זה ממלך אשור ועוד דברו בפיהם אלו החירופין ולזה אמ' אחר זה את דברי סנחריב אשר שלחו לחרף אלהים חיים : ויתפלל חזקיהו. רוצה לומר ה' אלהי ישראל אשר השגחתו דבקה בהם ושכינתו נגלה ונראה על דרך המופת במקום הכרובים בקדש הקדשי' כמו שנתפרסם זה מספורי התורה ונתבאר גם כן במה שסופר בענייני שלמה וזה לאותכי הש"י השגחתו דבקה בישר' אתה הוא המנהיג לבדך לכל ממלכות הארץ כי אתה שליט להשפיל מלכים ולהקימם ואם אין להם משפט מערכת הכוכבים לפי שאתה מושל על הכוכבים ועל הטבע השופע מהם כי אתה עשית את השמים ואת הארץ : וידעו כל ממלכו' האר' כי אתה אלהי' לבדך. ר"ל שראוי לך לעשו' זה כדי שלא יתחלל שמך ואם אין ישראל ראוי' שתעשה להם נס : בזה לך לעגה לך. ר"ל שהי' מבזה ומלעגת על דבריך ואיכה יראה מהם כי מהש"י יהיה עזרה בסוף כמו שבאר ולזה גם הניעה ראש אחריך וזה אמר להודיע שאיכה צריכה שתירא מאלו הדברים אע"פ שכבר היו ישרא' מתפחדים מאד מהם כמו שקדם : ותשא מרום עיניך על קדוש ישראל. ר"ל הנה הגדלת לעשו' מאד עד שהשיאך גודל לבבך לחרף ולגדף מי שהוא בתכלית הרוממו' והו' קדוש ישראל. הנה ביד מלאכיך חרפ' ה' ואמרת כי בגבורתך ורב רכב' עלית לכבוש מרום הרים והם המקומות החזקים הבנויים בהרים : ירכתי לבנון. הם קצו' יער הלבנון וכל זה מ משל לארץ ישר שהיא גבוהה מכל הארצות והיה מתפא' על שכבש רוב ארץ ישראל ולזה אמר ירכתי כי ירושלם היתה באמצ' ולא כבש אותה והנה התפאר שיכרות קומת ארזים אשר באמצע היער ובמקום הגבוה יותר ממנו והנה קרא ארזי' וברושי' המלכי' והשרי' או העירו' יותר חזקות: ואבואה

תאמרון ט' נמסר לעיל בהאי עניינא : אבותי ז' מ"ל וסימ' נמסר בסיפרא דא חלק א' סי' כ"א : עדן ג' פתחן וסימ' ההצילו אתם אלהי הגוים. וחברו דישעיה. ושברתי בריח דמשק והכרתי' וא' ועדן חרן ומלכה : איו ה' בליש' וסימ' בלשון תרגום בנתיהון דמלכיא כהגלגלין ובהתין ומיתין. ופי' נמסר בסדר שמות :

וישמע אל תרהקה מלך כוש לאמר הנה יצא להלחם אתך וישב וישלח מלאכים אל חזקיהו לאמר : כה תאמרון אל חזקיהו מלך יהודה לאמר אל ישאך אלהיך אשר אתה בטח בו לאמר לא תנתן ירושלם ביד מלך אשור : הנה אתה שמעת את אשר עשו מלכי אשור לכל הארצות להחרימם ואתה תנצל : ההצילו אתם אלהי הגוים אשר שחתו אבותי את גוזן ואת חרן ורצף ובני עדן אשר בתלאשר : איו מלך חמת ומלך ארפד ומלך לעיר ספרוים הנע ועוה : ויקח חזקיהו את הספרים מיד המלאכים ויקראם ויעל בית יהוה ויפרשהו חזקיהו לפני יהוה : ויתפלל חזקיהו לפני יהוה ויאמר יהוה אלהי ישראל ישב הכרבים אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ : הטה יהוה אזנך ושמע פקח יהוה עיניך וראה ושמע את דברי סנחריב אשר שלחו לחרף אלהים חי : אמנם יהוה החריבו מלכי אשור את הגוים ואת ארצם : ונתנו את אלהיהם באש כי לא אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם עץ ואבן ויאבדום : ועתה יהוה אלהינו הושיענו נא מידו וידעו כל ממלכות הארץ כי אתה יהוה אלהים לבדך : וישלח ישעיהו בן אמוץ אל חזקיהו לאמר כה אמר יהוה אלהי ישראל אשר התפללת אלי אל סנחרב מלך אשור שמעתי : זה הדבר אשר דבר יהוה עליו בזה לך לעגה לך בתולת בת ציון אחריך ראש הניעה בת ירושלם : את מי חרפת וגדפת ועל מי הרימות קול ותשא מרום עיניך על קדוש ישראל : ביד מלאכיך חרפת אדני ותאמר ברכב רכבי אני עליתי מרום הרים ירכתי לבנון

ושמע על תירהקא מלכא דכוש למימר הא נפק לאגחא קרבא עמך ותב ושלח איזגדין לות חזקיה למימר : כדנן תימרון לחזקיה מלכא שיבטא דבית יהודה למימר לא יטעינך אלהך דאת רחיץ ביה למימר לא תתמסר ירושלם ביד מלכא דאתור : הא את שמעתא ית דעבדו מלכא דאתור לכל מדינתא לגמרותהון ואת מדמי לאשתיזבא : השיזבא יתהון דחלת עממיא דחבילו אבהתי ית גוזן וית חרן ורצף ובני עדן דביתלסר : אן מלכא דחמת ומלכא דארפד ומלכא דלקרתא ספרוים הא טלטילינון ואגליאונון : ונסיב חזקיה ית איגרתא מיד איזגדיא וקרינון וסליק לבית מקדשא דיי ופרסינון חזקיה קדם יי : וצלי חזקיהו קדם יי ואמר יי אלהא דישראל דשכינתיה שריא עיל מן כרוביא את הוא יי ולית בר מינך לכל מלכוות ארעא את עבדתא ית שמיא וית ארעא : גלי קדמך יי ודין ושמיע קדמך יי ואתפרע ועביד פורענותא על כל פתגמי דסנחריב דשלחיה לחסדא עמא דיי קיימא : בקושטא יי אחריבו מלכי אתור ית עממיא וית ארעהון : ומוקדין ית טעותהון בנורא ארי לא טעון דאית בהון צרוך אינון אלהין עובד ידי אנש אעא ואבנא ואבדונון : וכען יי אלהנא פרוקנא כען מן ידיה וידעון כל מלכות ארעא ארי את יי אלהים לית בר מינך : ושלח ישעיה בר אמוץ לות חזקיה למימר כידנן אמר יי אלהא דישראל דבעיתא מן קדמי על סנחריב מלכא דאתור שמיע קדמי : דין פתגמא די גזר יי עלוהי מבסרא לך מעיקא עלך מלכות כנישתא דציון בתרך רישיהון מנירין עמא דירושלם : ית מן חסידתא ועל מן איתרברבתא וקדם מן ארימתא קלא וזקפתא לרומא עינך אמרת מילין דלא כשרין קדם קדישא דישראל : ביד איזגדך חסידתא עמא דיי ואמרת בסגיאות רתיכי אנא סליקית לתקוף כרכהון אף אחוד בית מקדשיהון

רדק

איו מלך חמת. על האלהים אמר אשר לא יוכלו להציל ארצו' עובדיהם וגם המלכים איה הם שלא עמדו לפני כלם ואמר עם ספרוים לעיר שהיתה גדולה מכלם : ויפרשהו. את מהספרי' או כל א' מהם ואדוני אבי ז"ל פי' ויפרשהו על הספ' שבו היה גדוף האלהים : אשר שלחו. שלא המדבר החירוף : אל סנחריב. בעבור סנחריב : בזה לך. פועל עבר מנחי העי"ן והוא מלרע שלא כמנהג ברוב : בתולת בת ציון. מלכות כנישתא דציון : בת ירושלם. עמא דירושלם ופירוש בתולה כבתולה שלא נכבשה וכן בכל מקום שזוכר בתולה על עם ועל עדה זהו ענינו : על קדוש ישראל. כמו אל קדוש וכן כתוב בישעיה : מרום הרים. ארץ ישר' שהיא גבוהה מכל הארצות והמשילה ללבנון לפי שהלבנון הוא יער עצים בארץ ישר' נקרא כן ולפי שהמשיל גדולי ישראל שריו וגבוריו לברושים וארזים ה המשיל הארץ ללבנון ר"ל עליתי על הארץ וכבשתי אותה ועתה אבא לירושלם ולפי שהיא טובה ונכבדת מכל הארץ קראה מלון קיצו יער כרמלו כי הכרמל הוא טוב מן היער וכי הכרמל הוא מקום זרע ואילני פירות ויער ל לבנון הו אילני סרק ומה שקראה מלון בעבור בית המקדש שבה שהוא משכן הא' ומלונו ובישעיה מרום קיצו והענין אחר כי בית המקדש במקום גבוה בהר ה המוריה ומה שאמר קצו כאילו ה היתה ירושלם קץ כל ארץ ישרא' לפי שכבש כל ארץ ישראל זולתי ירושלם כלומר מלון קצו שאין לו עוד על דרך ובא עד קצו ואין ע עוזר לו ות"ת כליקו' לתקוף כרכיהו' וגו' ובדברי רז"ל כתיב מלון קצו וכתיב מרום קצו אמר אותו רשע בתחלה אחריב דירה של מטה ואח' כך אחריב דירה של מעלה :
מכחור

רשי

ויסב וישלח מלאכים. להודיעו שאינו שב לארצו אלא להלחם עם כוש ולחזור כאן יערני' שם מדיו' : הנע ועוה. אותן מלך אשור : אמנ'. אמתהוא שהחריבו מלכי אשור את הגוים ונתנו את אלהיה' באש : מרום הרים. הר הבית : ירכתי לבנון. בית המקדש שמלבין עונות : ואכרית

מסרה

ושמע ה' זקפין קמצין וסימ' נמסר בסדר בלק : ואת ארצם ג' דסמיכי בקריא' וסימ' אמנם יי' ה החריבו דמלכים. וחברו דישעיה. ואת כל המלכים האלה ואת ארצם דיהושע : יי' אלהים ח' כתו' כן בנביאים וסי' במס' רבת' : בזה ח' בקריא' וסי' במסר' רבתא : ותשא י"ד בקריאה וסימני' נמסר בסיפרא דא חלק כ' סימן ד' :

איו ה' וכו' בכתיבין דמלכיא מתגלגלין ובהתין ומיתין

ואכרות קומת ארזיו. לא אשוב עד שאחריבנו: קצו. סופו: יער כרמילו. מליאת ארצו ויופי הדרו: אני קרתי ושתיתי מים זרים. כלומ׳ התחלתי בכל מעש׳ וגמרתי כזה הכורה בור ומוצא מים זרים ושותה מים נובעים קורא זרי׳ לפי שעד הנה לא הכירו בהם: ואחריב בכף פעמי. אם ברתי על עיר הבוטח׳ בנהרותיה הבאתי עלי׳ ניסו׳ רבים שהוכיחו יהודיה בשתיית ושתי׳ בהמתם ומרפס ר רגליה׳: ואחריב. למו׳ הוה כן דרכי תמיד: הלא שמעת למרחוק. למה תתפאר ותתגדל בזאת לא מלך היא כי שמעת למרחוק על ידי הנביאים שגזרתי על האומות להביא עליהם כענין שנאמר הוי אשור שבט אפי: למימי קדם. משנברא העולם עלת׳ במחשבה שנ׳ כי ערוך מאתמול תפתה גם היא למלך הוכן זה סנחריב ם שנשרף באש גהנם כענין שנאמר נאם ה׳ אשר אור לו בציון: עתה הביאותיה. וזהו הכח שבידך: ותהי. ביאתה של גזרתי להשאו׳ ערים בצורות להיות לגלים נצים גלי אדמה שנומתין בהן ירקות שאתה מ חריבן כגזרתי: ויושביהן קצרי יד. הם אשר התשתי את כחן מפניך ואין הגבורה שלך אין אתה גיבור אבל הם חלשי׳: להשאו׳. לשון שאייה גלמוד: חציר גגות. הממהר לייבש: ושדפה לפני קמה. כשבלי׳ השדופו׳ בטרם יתקשו לבא לידי קמה: ושבתך וצאתך ובואך. תירגם יונתן ומיתבך בעיצא ומיפקך לאגחא קרב׳ ומיתך לארעא דישראל גלי קדמי מאתי כהייתה: ואת התרגזך אלי. ואת אשר שופך להתגאות ולהתעורר אלי ברוגז ורעש. אשטר״ימיר בלעז: ושאננך. כמו ושאונך: חחי. כמין שיר הוא שמוסכין בו בהמה שעסקיה רעים כמו שמשיכו כל בעלי השיר יוצאים בשיר: ומתגי. תירגם יונתן זמם והוא של ברזל ותוחבין אותו בנחירי האנקא ומשכת בו לפי שעסקיה רעים והוא ששיכו והכאה בחטם: וזה

מבחור. בחולם ובישעיה מבחר בפתח והענין אחד: אני קרתי. באתי עד המקום כלומר חפשתי אחר מקור המי׳ כי לא היו מספיקין לי מרוב חיילותי והמי׳ הנמצאים על הארץ וזהו שאמר ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור וקראם זרים לפי שלא היו ידועים ונראים לבני אדם ועל הדרך הזה ת״י הפסוק אנא הויתי חפר גובין וגו׳ כבעמוד וים מפרשי׳ יאורי מצור כמו מצרים לפי שהוא נהר גדול אמ׳ כן על דרך הפלגה: הלא שמעת למרחוק. אמ׳ לו הקב״ה הלא שמעת מזמן רחוק הגזרה שגזרתי על האומות להחריבם אותה הגזרה עתה הביאותים שמסלכו מלכי אשור הבאתי ם הגזר׳ על ידם ועל ידך על האומו׳ ועל ישר׳ אני הוא שגזרתי שיהיו ערים בצורות לגלים נצים ויהיו יושבי הערים קצרי יד ויהיו כ כעשב השדה וירק דשא וכיותר חלוש מהם והוא חציר גג׳ שלא היה כח ביושבי הערים להלחם כנגדך והכל היה מאתי ואני ג גזרתי ואמרתי ע״י נביאי טרם שהיתה הגזר׳ ואיך תתפאר על מה שעשיתי אני וכן אמר עליו הנביא ז״ל היתפאר הגרזן על ה החוצב בו ות״י כן הלא שמעת מלקדמין וגו׳ כבעמוד ואא״א ז״ל פי׳ כן אותה עשיתי ירושלם וכן אמר ויוצרה מרחוק לא ראיתם אמר כי מימים קדמונים אני ע עשיתיה ועתה הביאותיה ב בתמיה אמר הביאותיה עתה ם שתהי להשות גלים נצים ערים ושיהיו יושביהן קצרי יד ואתו׳ וכמו שיהיו כעשב השדה: להשות. פרשו שאה ומשפטו בתשלומו להשאות כמו שכתוב בישעיה וכשתנו תנועות הלמ״ד וההא מפני חסרון האלף: גלים נצים ערים בצורו׳. להשות ערים בצורו׳ להיות גלים נצים ופי׳ נצי׳ חריבים מן עריך תצינה: ושדפה לפני קמה. העשב שהכה השדפון טרם היותו קמה כלומ׳ שלא הספיק להיותה קמה ולהיות נגמר בשולו והוכה בשדפון ובישעיה ושדמה במ״ם והוא כמו בפ״א כי המ״ם והפ״א ממוצא אחד: ושבתך וצאתך ובואך. שבתך בארצך וצאתך מארצך ובואך הנה הכל גלוי וידוע לפני: ואת התרגזך אלי. נ״כ ידעתי שהקצפת אלי ודברת בי כדבר באלהי עץ ואבן וי״ת שבתך ומתבך בעיצא: ושאננך. כמו ושאנך וכפל הנו״ן להפלגת השאנן כן כתבו רבי יונה וכן הו׳ דעתי ודעת יונת׳ שתרגם ואיתרגשותך סלקת לקדמי וים לפרשו כמשמעו בעבו׳ כי התרגזו היה בעבור שהיה שלו שקט ושאנן: ושמתי חחי באפך. הוא הברזל כמין מחט וראשו כפוף כוקב אף הדג ולחיו ומעלין אותו מן המים וכן ובחוח תקוב לחיו ונתתי חחים בלחייך: ומתגי בשפתיך. המתג הוא הברזל שמשימין בפה הבהמה להנהיגה וכ״תי וזמם בספוותך ותרגם ורסן מתגא וזמם רטעי ר״ל אני אראה לך שאתה ברשותי ואנהוג אותך למקום שארצה כמו שמנהיג האדם הבהמה ומוטכה למקום שירצה וכמו שהדייג מושך הדג ש״ו מן המי׳ בחכבולה: בדרך אשר בא בה. כמו אשר תבא בה כי עתה ע״י מלאכי׳ שלח הדברי׳ והוא הלך להלחם עם מלך כוש ש״א אחר המלחמה שב לירושלם ועל אותו הדרך אמ׳ שעתיד לשוב ולבוא לירושלם כי באותו הדרך שיבא ישוב לארצו אחר שינגף מחנהו: וזה

למרחוק ח׳ בקריא׳ וסימ׳ ותדבר גם אל בית עבדך דשמואל. וחברו דד״ה. והקול נשמע עד למרחוק. הלא שמעת עד למרחוק דסיפר׳. וחברו דישעיה. ויצא שמו. אשא דעי למרחוק. משם חפר אכל: והחי

ואכרת קומת ארזיו מבחור ברשיו
ואבואה מלון קצה יער כרמלו: אני
קרתי ושתיתי מים זרים ואחרב בכף
פעמי כל יאורי מצור: הלא שמעת
למרחוק אתה עשיתי למימי קדם
ויצרתיה עתה הביאתיה ותהי ל
להשות גלים נצים ערים בצורות:
וישביהן קצרי יד חתו ויבשו היו
עשב שדה וירק דשא חציר גגות
ושדפה לפני קמה: ושבתך וצאתך
ובאך ידעתי ואת התרגזך אלי: יען
התרגזך אלי ושאננך עלה באזני
ושמתי חחי באפך ומתגי בשפתיך
והשבתיך בדרך אשר באת בה:

ואקטול שפר גבריהון מבחר שילטוניהון ואכביש קירית תוקפיהון ואישיצי סגי משריתהון: אנא הויתי חפיר גובין ושתי מיין נוכראין וטפחית בפרסת ריגלי עמא דעמי כל מי נהרין עמיקין: הלא שמעתא מלקדמין מה דעבדית לפרעה מלכא ומצרים הלא על דשליט בהון ואף עלך אתנביאו נביי ישראל ולא תבתא ודא חזיא קדמי מיומי קדם למעבד לך אף אתקינתא כען איתיתה ודא הות לך לתקלא על דהואה קדמך כאתרגושת גלין דישתו קירוין כריכן: ויתביהון אתקצר חיליהון איתברו ובהיתו הוו כעשב חקליא וכירוק דיתאה כעשב אגריא דישלוק עד דלא מטא למהוי שובלין: ומתבך בעיצא ומיפקך לאגחא קרבא ומתך לארעא דישראל גלי קדמי וית דארגזתא קדמי גלי: חלף דארגיזתא על מימרי ואיתרגשותך סלקת לקדמי ואשוי שירין בליסתך וזמם בספוותך ואתיבינך באורחא דאתיתא בה:

יד רפין בקריאה וסי׳ נמסר בספרא דא חלק א׳ סימן י״ח: והשיבתיך ג׳ וסי׳ והנה אנכי עמך ושמרתיך. יען התרגזך דמלכי׳. וחברו דישעיה: התרגזך ד׳ וסי׳ ואת התרגזך אלי. ודבתריה יען התרגזך. וחבי׳ דישעיה:

רלבג

ואבואה מלון קצו. ובישעיה כתוב מרום קצו והנה קרא מלון קצו בית המקדש כי הוא קץ וסוף המעלות והרוממות אשר בארץ ישראל ורצה לומ׳ שסבר יחריב בית המקדש ואחר כך יחריב יער המישור אשר לפניו אשר מגדל פירות ונמשו׳ לרוב והם בני ירושלם: אני קרתי ושתיתי מים זרים. ר״ל לא היה פלא אם שתיתי מים המוכנים לשתותם אבל אני חפרתי והוצאתי מים זרים אשר לא עלה על לב אים יוכל לשתות משם מים וזה משל למקומות שכבש שהיו כלם חזקי׳ שלא עלה בלב אים שיוכל לכבשם ובכף פעמי לבד בלי השתדלו׳ את׳ החרבתי ויבשתי כל היאורים אשר בערי המצור והם הערים החזקים שלא יתכן לכבשם כי אם בבניית המצור עליהם ואפשר שיאמר אומר שסבר אמר אני קרתי ושתיתי בעבו׳ חזקיה שסתם המעינות כמו שנזכר בספר ד״ה והבאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשוב: הלא שמעת למרחוק אותה עשיתי. ר״ל על מה תתפאר על הצלחותיך במלחמות הלא שמעת כי למרחוק הודעתי אלו הדברי׳ מהצלחותיך על כל הגוי׳ על ידי עבדי הנביאים וזה לאות כי אותה עשיתי כמו שאמר ישעיה מי פעל ועשה קורא הדורות מראש ר״ל שמי שיקרא הדורות מראש ויודע מה שעתיד להיות הוא מחוייב שיהיה הוא הפועל כי לולי זה איך יתכן שידע הוא מה שיעשה זולתו האלהים א״א אם היה הזולת ההוא מסרת אותו בזה ויהיה הפועל מסודר מהמודיע זה טרם היותו לא מהמסרת כי אינכו שראשון בזה וכבר הארכנו המאמר בזה בראשון מספר מלחמות יי׳ ובספר ישעיה: למימי קדם ויצרתיה. ר״ל כי למימי קדם חשבתיה ודמיתיה והוא מענין ויצורי כצל כלם והנה עתה הבאתיה בימי מלכי אשור ותהי זאת המחשבה שחשבתי ועשיתי אותה להשאות ולהחריב עד שיהיו ערים בצורות לגלים חרבים ועשיתי יושבי הערים קצרי יד כאילו אין להם כח חתו ובשו כי נהיו לשמ׳ כרגעמה שלא חשבו זה מלפנים הנה לא היה להם כח להלחם כאילו הם עשב שדה וירק דשא שאינכו זז ממקומו כשיכרתו אותו וכמו חציר הגרוע שהוא יותר נקל להכרת וכמו העשב השרוף טרם הגיעו להיות קמה: ושבתך וצאתך ובאך ידעתי. ר״ל שבתך בארצך וצאתך למלחמה ובאך לעיירות שלכדת הכל ידעתי טרם היותו וגם ידעתי התרגזך אלי. רוצה לומר היותך מראה עצמך אלי נורא מאד עד שחשבת שלא אוכל לך ושאני צריך לירא ממך ולפי שסבר עלה באזני התרגזך אלי והיה שבת זה היותך שלו ושאנן ולזה יחשת לעצמך אלו ההצלחו׳ לא לי הנה אראה לך שאני האדון והמנהיג ואתה העבד ולזה אשים חחי באפך והוא הברזל שילכדו בו הדגים ואשים בשפתיך המתג שמשימין בשפתי הבהמות להנהיגם באשר ירצו: והשיבותיך בדרך אשר באת בה. ירמה שאחר הלחמו עם מלך כוש שב אל ירושלם ושם נגף יי׳ את כל חילו: וזה

רדק

וזה לך האות. אמ' לחזקיה זה שאמרתי לך בנבואה הראשונה ושמע שמועה ושב לארצו וכן עשה שהרי ראית ששלח מלאכיו ושב לארצו להלח' עם מלך כוש ובזה האות שנתאמת אצלך דברי תדע כי גם נבואה זאת תהיה אמת בזה לך לענה לך בתולת בת ציון לא יבא מלך אשור אל העיר הזאת שיכבוש אותה ועוד אני אומר שתאכלו השנה ספיח כי אותה השנה לא זרעו מפני חיל מלך אשור ואכלו הספיחים אם כן מה אמר להם הנביא כי יודעים היו שיאכלו הספיחי' אחר שלא זרעו לא היה להם קציר אחר אלא אמר להם הנביא שיתברך להם התבואה שנשארות ויספיקו להם אותם הספיחים כל השנה ההיא ובשנה השנית גם כן לא תצטרכו לזרוע כי תאכלו השחיס והוא היוצא מהנופל מהספיח ובשנה הג' תזרעו ממותר השחיס על אכלכ' ותקצרו בשלום כי לא יהיה לכם פחד מאויב ותטעו כרמים ותאכלו פריס בהשקט ובבטחה ובסדר עולם באחד עשר ביובל עלה סנחריב בשנה הרביעית בשבוע וכן הוא אומר אכול השנה ספיח שעלה בפרס הפסח ולא יכלו לזרוע ואכלו הספיחים ובשנה השנית שחיס שגדעו לגיזות את האילנות ובשנה השלישית זרעו תלמוד שלא נשתייר בשבוע אלא שנה אחת: שרש למטה. ת"י כאילן די משלח שורשוהי לרע ומרים נופיה לעילא: כי תצא שארית. יפקון שאר צדיקייא ושיזבת מקיימי אורייתא מטורא דציון: קנאת יי' צבאות. קרי ולא כתיב שקנא האל לשמו לפי שחירף וגדף מלך אשור ביד מלאכיו ות"י במימרא דיי' צבאות תתעביד דא: לא יבא אל העיר הזאת. שיכבשנה כי אל העיר בא עם מחנהו מחוץ לירושלם ושם נגף מחנהו אופי' לא יבא לא יכנס תוך העיר וכן תרגם יונתן לא ייעול לקרתא הדא: לא יקדמנה מגן. חסר ב"ית השמוש במגן כי בעלי המגינים באים ראשונה אל העיר כשנלחמים עליה וכת' לא יקדמנה בתריסין: ולא ישפוך עליה סוללה. כתרגומו ולא יצבר עלה מליתא ומלייתא הוא תל עפר מדברי רבותינו ז"ל תוליא בנגא והוא שצוברין עפר לעשות תל ולהגביה כנגד חומת העיר ללכוד העיר וכן אמר ויצבור עפר וילכדה: ויהי בלילה ההוא. היום שחזר מלך אשור על ירושלם עם מחנהו ועם כל השבי באותה הלילה יצא מלאך יי' והכה במחנה אשור ורבותינו ז"ל אמרו כי ליל פסח היה ועוד אמרו כי לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיה ויום שלישי לחליו היתה מפלתו של סנחריב ואותה הלילה אמרו ישראל שירה שנאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ואמרו מאה ושמנים אלף שהכה במחנה אשור כולם היו קשורים כתרים בראשיהם וכדבריהם כראה בדברי הימים שנא' ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור וכן מה שנאמ' בישעיה במשמניו רזון ואמרו כי מכתם היתה שריפת נשמה וגוף קיים שנ' ותחת כבודו יקד יקוד כלומר תחת הלבוש שהוא כבודו של אדם כשרפת בני אהרן שנאמר וישאום בכתנותם: וישב בנינוה. שלא יבא במלחמ' עוד: בניו. קרי ולא כתיב: הכוהו בחרב. באגדה סנחריב שאל את חכמיו כאשר הכה המלאך מחנהו מה זכות של אומה זו שאהיהם נלחם להם אמרו לו אברהם אביהם העלה את בנו עולה אמר אף אני אעלה את שני בני לאלהי כששמעו בניו הכוהו בחרב בעוד שהיה משתחוה: כי

אכולי' מ"ל וסימ' נמסר בסדר שמיני: צבאות חד מן י' מלין דקריא' ולא כתבן וסימ' נמסר בריש סדר אלה הדברים: שמונים ו' מ"ל וסימ' נמסר בסדר בראשית ובספר שפטים סימן ד': אררט ד' בקריאה ג' קמץ

וְיֵין לָךְ אָתָא אָכוֹל בְשַׁתָּא חֲדָא כָּתִין וּבְשַׁתָּא תִּנְיֵיתָא כַּתְכְתִין וּבְשַׁתָּא תְּלִיתָאָה זְרוּעוּ וַחֲצוּדוּ וְצוּבוּ כַּרְמִין וְאֵיכוּלוּ אִיבְּהוֹן׃ וְיוֹסְפָן מְשֵׁזְבַיָא דְבֵית יְהוּדָה דְאִישְׁתְּאַרוּן כְּאִילָן דִי מְשַׁלַח שׁוֹרְשׁוֹהִי לְרַע וּמְרִים נוֹפֵיהּ לְעֵילָא׃ אֲרֵי מִירוּשְׁלֵם יִפְּקוּן שְׁאָר צַדִּיקַיָא וְשֵׁיזָבַת מְקַיְּמֵי אוֹרַיְתָא מִטּוּרָא דְצִיּוֹן בְּמֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת תִּתְעֲבִיד דָא׃ בְּכֵין כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לְמַלְכָּא דְאָתוּר לָא יֵעוּל לְקַרְתָּא הָדָא וְלָא יַקְשִׁית תַּמָן גִּיר וְלָא יַקְדְמִינָהּ בִּתְרִיסִין וְלָא יִצְבַּר עֲלַהּ מַלְיָתָא׃ בְּאוֹרְחָא דְאָתָא בָהּ יְתוּב וּלְקַרְתָּא הָדָא לָא יֵעוּל אֲמַר יְיָ׃ וְאָגֵין עַל קַרְתָּא הָדָא לְמִפְרְקַהּ בְּדִיל מֵימְרִי וּבְדִיל דָּוִד עַבְדִּי׃ וַהֲוָת בְּלֵילְיָא הַהוּא וּנְפַק מַלְאֲכָא דַיְיָ וּקְטַל בְּמַשְׁרִית אֲתוּרָאָה מְאָה וְתַמְנַן וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְאַקְדִימוּ בְצַפְרָא וְהָא כוּלְהוֹן פִּגְרִין מֵתִין׃ וּנְטַל וַאֲזַל וְתָב סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאָתוּר וִיתֵיב בְּנִינְוֵה׃ וַהֲוָה הוּא סָגִיד בֵּית נִסְרוֹךְ טַעֲוָתֵיהּ וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׁרְאֶצֶר בְּנוֹהִי קַטְלוּהִי בְּחַרְבָּא וְאִינוּן אִשְׁתֵּזִבוּ לַאֲרַעָא קַרְדוּ וּמְלַךְ אֵסַרְחַדּוֹן בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן מְרַע חִזְקִיָּהוּ לִימְמַת וַאֲתָא לְוָתֵיהּ יְשַׁעְיָה בַּר אָמוֹץ נְבִיָּא וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ פַּקֵּיד עַל אֱנָשׁ בֵּיתָךְ

וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת אָכוֹל הַשָּׁנָה סָפִיחַ וּבַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית סָחִישׁ וּבַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית זִרְעוּ וְקִצְרוּ וְנִטְעוּ כְרָמִים וְאִכְלוּ פִרְיָם׃ וְיָסְפָה פְּלֵיטַת בֵּית־יְהוּדָה הַנִּשְׁאָרָה שֹׁרֶשׁ לְמָטָּה וְעָשָׂה פְרִי לְמָעְלָה׃ כִּי מִירוּשָׁלִַם תֵּצֵא שְׁאֵרִית וּפְלֵיטָה מֵהַר צִיּוֹן קִנְאַת יְהוָה ° תַּעֲשֶׂה־זֹּאת׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־מֶלֶךְ אַשּׁוּר לֹא יָבֹא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְלֹא־יוֹרֶה שָׁם חֵץ וְלֹא־יְקַדְּמֶנָּה מָגֵן וְלֹא־יִשְׁפֹּךְ עָלֶיהָ סֹלְלָה׃ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־יָבֹא בָּהּ יָשׁוּב וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת לֹא יָבֹא נְאֻם־יְהוָה׃ וְגַנּוֹתִי אֶל־הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי׃ וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ יְהוָה וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אָלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים׃ וַיִּסַּע וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וַיֵּשֶׁב בְּנִינְוֵה׃ וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר ° הִכֻּהוּ בַחֶרֶב וְהֵמָּה נִמְלְטוּ אֶרֶץ אֲרָרָט וַיִּמְלֹךְ אֵסַר־חַדֹּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

ד בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה חִזְקִיָּהוּ לָמוּת וַיָּבֹא אֵלָיו יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה צַו לְבֵיתֶךָ

ל"ג רפ' י' מ"ל | ל' ישעיה שחיס | צ' | צבאות קרי ולא כתיב כ' | ט' פסוקי' לא ולא ולא ולא ל' | ל' דסמי' ושלי' על העיר | ל' ו' מ"ל | ו' מ"ל וכל ד"ה דכו' ב' מ"א | בניו קרי ולא כתי' ד' מ' כתח א' קמץ

וא' פתח וסימ' ותנח התבה בחדש השביעי' והמה נמלטו ארץ אררט. והכרו דישעיה. הלין ג' קמצין. וחד פתח ממלכות אררט:

רשי

וזה לך האות. לחזקיה אמר הנביא וזה שאמרתי לך שסנחריב יפול כאן יהי לך לאות אף לימים הבאי' שאתם יראים למות ברעב לפי שסנחריב החריב את הארץ וגדע את האילנות: אכול השנה ספיח. בשנה הזאת יצמחו לכם צמחי' ותתפרנסו מהם: סחיש. גדועי אילנות שיצמחו וכשתראו דברי קיים במפלת אשור כלומ' יהי לך לאות שאף הבטח' זו תתקיים: קנאת יי' צבאו'. שיקנא לכבודו ולשמו ולא שיש זכות בידכם כי הרבה הרשעתם אחז אביך: לא יקדמנה. לא יערך לפניה מגן: סוללה. בנוי אדמה להגביה תל לעמוד עליו להלחם על העיר ועל שם שהוא כובשו וחובטו בעצי' ומקבות כדי שיהא נדוש וכבוש בחוזק קורהו סוללה לשון סולו סולו המסילה: ויהי בלילה ההוא. כששב סנחריב מעל כוש ובא עד נוב שהיא סמוך לירושלם מאה ושמנים וחמשה אלף כולם ראשי גייסות: וישב בנינוה. היא ראש לארץ אשור: בית נסרוך אלהיו. נסר מתיבתו של נח: הכוהו בחרב. שמשמעו אותו שאמר לשוחטם לפניו אם יצילוהו שלא יהרגוהו שרי האלכו' שמתו בניהם על ידו: בימים ההם. שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב: חלה חזקיהו. ויום שלישי כשעלה בית יי' יום מפלת של סנחרי' וי"ו טוב של פסח היה: כי

רלבג

וזה לך האות אכול השנה ספיח. אמר זה לפי שלא היה בלי פחד עדיין אף על פי שימותו חיל מלך אשור כי אולי ישוב עליהם עם חיל אחר ולזה אמר הנביא לחזקיה וזה הדבר אשר תראה מסנחריב שישוב בדרך אשר בא בה ולא יבא על ירושלם יהיה לך אות על ייעוד אחר מייעד אותך השי' והוא השנה הזאת תאכלו הספיחים אשר בשדות בחוץ ולא יהיה בחוץ אויב שימנע אתכם מזה ויתברכו הספיחים באופן שיספיקו כל השנה: ובשנה השנית תאכלו שחיס. והם הספיחי' הצומחים מהיוצא מהספיחים הראשוני' וידמה שאותה שנה היתה שנת השמטה שאם לא היה כן מה זה שלא יזרעו ולא יקצרו: ויספה פליטת בית יהוד' הנשארה. ממלך אשור ומלכי ישראל ורצין מלך ארם לעשות שרש למטה ותשתרש באופן שתעשה פרי למעלה: כי מירושלם תצא שארית ופליטה מהר ציון. יעשה זה השי' לקנאתו על החירופין שחרף אותו מלך אשור ואע"פ שאין ישרא' ראויין לזה הנס: לא יקדמנה מגן. לפי שההורסים החומות מקדמי' לפניהם מגן והם באים תחתיו והורסים החומה בכשיל וכלפות אמר שלא יקדמנה מגן ולא ישפוך עליה סוללה להפיל החומה והוא כלי שמשליכין בו אבנים גדולות מאד להפיל החומה בחוזק או ירצה באמרו ולא יקדמנה מגן לא יקדמנה איש מגן ויהיה חסר הנושא כאמרו ומאכלו בריאה שהרצון בו ומאכלו שה בריאה: וגנותי. הוא מענין מגן: למעני ולמען דוד עבדי. ר"ל למען כבוד שמי ובעבור בריתי עם דוד עבדי שאם ישמרו בניו את מצותי לא תסור המלכות מהם: ויהי בלילה ההוא. ר"ל בליל היום ההוא שאמר בו ישעיה אלו הדברים והנה אם כן אתרם אחר שסבב סנחריב על ירושלם במצור כמו שפירשנו: וישכימו בבקר והנה כולם פגרי' מתים. ר"ל הנם וכזה רבים בדברי הנביאים והנה הנשארי' היו מעטים. כמו שזכר ישעיה בספרו והנה פגרי' מתים הם גופים מתי' כי הגוף החי יקרא ג"כ פגר והנה בניו המיתוהו אחר זה כמו שייעד לו הנביא: בימים ההם חלה חזקיה למות. אחשוב כי אחר הספור הקודם היה זה ולא תפלא ממך שאמר ונכף מלך אשור אבילך כי כבר אפשר שאסרחדון היה מגזם שיבא אל ירושלם:

והטוב ד' בקריאה וסימ' ועשית הישר והטוב בעיני יי'. דישעיה. כפי עליון לא תצא הרעות והטוב: וגדלתיו והוספתי. הגדלתי והוספתי חכמה. והוספתי על ימיך.

אנא יי' זכר נא את אשר התהלכתי. וחברו והוספתי ד' ב' מלעיל וב' מלרע וא' מנהון חס' וסימני' והוספתי על כל תהלתך. ב' בתראי מלעיל.

כי מת אתה ולא תחיה: ויסב את פניו אל הקיר ויתפלל אל יהוה לאמר: אנה יהוה זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב בעיניך עשיתי ויבך חזקיהו בכי גדול: ויהי ישעיהו לא יצא העיר התיכנה ודבר יהוה היה אליו לאמר: שוב ואמרת אל חזקיהו נגיד עמי כה אמר יהוה אלהי דוד אביך שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעתך הנני רפא לך ביום השלישי תעלה בית יהוה: והספתי על ימיך חמש עשרה שנה ומכף מלך אשור אצילך ואת העיר הזאת וגנותי על העיר הזאת למעני ולמען דוד עבדי: ויאמר ישעיהו קחו דבלת תאנים ויקחו וישימו על השחין ויחי: ויאמר חזקיהו אל ישעיהו מה אות כי ירפא יהוה לי ועליתי ביום השלישי בית יהוה: ויאמר ישעיהו זה לך האות מאת יהוה כי יעשה יהוה את הדבר אשר דבר הלך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות: ויאמר יחזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות לא כי ישוב הצל אחרנית עשר מעלות: ויקרא ישעיהו הנביא אל יהוה וישב את הצל

ארי מאית את ולא תיחי ממרעך: ואסחר ית אפוהי לכותל בית מקדשא וצלי קדם יי למימר: קביל בעותי יי אידכר כען ית דפלחית קדמך בקשוט ובלבב שלים ודתקין קדמך עבדית ובכא חזקיה בבכיא סגיאה: והוה ישעיה לא נפק לדרתא מציעאה ופתגם נבואה מן קדם יי הוה עמיה למימר: תוב ותימר לחזקיה מלכא דעמי כדנן אמר יי אלהיה דדוד אבוך שמיע קדמי צלותך גליא קדמי דמעתך הא אנא מסי לך ביומא תליתאה תיסק לבית מקדשא דיי: ואוסיף על יומך חמש עסרי שנין ומיד מלכא דאתור אשזבינך וית קרתא הדא ואגין על קרתא הדא בדיל מימרי ובדיל דוד עבדי: ואמר ישעיהו יסבון דבלת תינין ונסיבו ושויאו על שיחנא ואתסי: ואמר חזקיהו לישעיהו מא את ארי יסי יי לי ואיסק ביומא תליתאה לבית מקדשא דיי: ואמר ישעיה דין לך אתא מן קדם יי ארי יעביד יי ית פתגמא דמליל היהך טולא עסר שעין אם יתוב עסר שעין: ואמר חזקיה קלילא דא דיהך טולא עסר שעין ברם ניסא יתוב טולא לאחורוהי עסר שעין: וצלי ישעיה נביא קדם יי ואתיב ית טולא

וימים חס': ירפא ג' וסי' כי גדול כים שברך. ומחץ מכתי ירפא. כי ירפא יי' לי ועליתי: יחזקיהו ג' וסי' נמסר בריש ישעיה: אחרנית ז' בקריא' וסי' ויקח שם ויפת את השמלה ב' בפסוק. ויהי בהזכירו את ארון האלהי'. ואתה הסבות את לבם. ויאמ' יחזקיהו נקל. ויקרא ישעיהו הנביא אל יי' דמלכי'. והנני משיב את צל:

רשי

כי מת אתה. בעולם הזה: ולא תחיה. לעולם הבא מפום דלא עסקת אפה כדאיתא בברכות: לא יצא את החצר וגו'. מיהר הקב"ה להודיעו רפואתו בטרם יצא קול הבריה בעיר שנקנסה עליו מיתה כדאיתא בירושלמי: ומכף מלך אשור אצילך. למדנו שלפני תפלתו של סנחריב חלה: דבלת תאני'. כשהם לחין קרויין תאנים וכשנדרסת בעיגול קרויין דבלה: וימרחו. יחליקוה להדביקה על השחין ונס בתוך נס שהרי אף בשר חי שאתה נותן עליו דבלה נסרח והקב"ה נותן דבר המחבל לתוך דבר שנתחבל ונתרפא: הלך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות. הרי זה מקרא קצר כבר ירד הצל למעלות העשויות לשעות היום כמו אורלוג"א בלע"ז שעושין המינים לבחון שעות היום חפץ אתה שימתין ממקום שהוא שם כדי מהלך עשר שעות או ישוב למעלה עשר מעלות ויהא נר' כאילו הוא שחרית: ויאמר חזקיהו נקל לצל לנטו' עשר מעלו'. דבר קל הוא לנטו' במקומו ונוטה ועומד עשר מעלו' אינו דבר הניכר כל כך לא כי לא ישוב הצל ויהיה הדבר תימ' שראו שפנה היום לערו' וחזר להיו' בקר: אחר

רלבג

קחו דבלת תאנים. ידוע כי הש"י כשיעשה מופת יבקש להם קצת סבות כשאפשר זה שיהיה בהם יותר מעט מהזרות אבל הטבע ולזה צוה לקחת דבלת תאנים כי אע"פ שאין בו כח לעשות זה הנה בו קצת מבוא ברפואת המורסות ובבשולם: ויאמר חזקיהו אל ישעיהו מה אות כי ירפא יי' לי. ראוי שתדע שלא היה זה מיעוט אמונה לחזקיהו אם בקש אות בזה וזה שכבר הודיעו ישעיהו כי גזירת הש"י היתה שימות ועתה כשהסכים להוסיף על ימיו חמש עשרה שנה אולי היה תנאי ר"ל אם יהיה חזקיהו באופן מהשלימות שיתכן שידבק בו כמו ההשגחה ולזה לא היה סומך בזה חזקיהו אם לא שיתן לו אות שבזולת תנאי נתן לו השם ית' זאת המתנה: הלך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות. ר"ל אם ישוב ללכת עשר מעלות אחרות בדרך שיהיו עשרים מעלות: ויאמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות. הנה זה הפסוק קשה מאד בפירושו וזה כי הוא ידוע כי נטיית הצל תהיה מצד תנועת השמש ולפי תנועת השמש מעט מעט יטה הצל מעט מעט וזה מבואר בעצמו ובהיו' הענין כן מה זה שאמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות איך חשב חזקיה כקל מה שהוא מהמופת כפלא מאד לא ראינו כמוהו בביאור אפי' למשה אשר לא קם כמוהו לכל האותו' והמופתים אשר עשה כי המופתים ההם היו לשנות סדר אלו הדברים השפלים והוא יותר כפלא לאין שיעור מה שישתנה בו סדר הגרמים העליונים ובהיות הענין כן הנה יהיה זה המאמר מחזקיה בתכלית הסכלות ואיך ראוי שנחשוב זה עליו עם שלמותו הנראה מדבריו ואם אמרנו שלא היה זה המופת בתנועת השמש בעצמה יקשה מה שאמר בספר ד"ה על מליצי שרי בבל שבאו לדרוש המופת אשר היה בארץ כי ידמה מזה המקום שזה המופת היה על דבר חליו לפי שבזה המקום אמר כי שמעו כי חלה חזקיהו והנראה בעיני מפני כל זה שזה המופת היה בצל לא בשמש בעצמו וכבר ידעת כי העננים המתנועעים תחת השמש יביאו לפעמים כיוון השמש בזולת מקומו הראוי לו וזה כבר נמצא בחום הרבה ולפי שראה חזקיה מתנועת הרוח אז וקצת אידים שהיו תחת השמש שיקל להם בתנועתם המהירה להסיב הצל עשר מעלות כי באותו צד היתה תנועתם בקש שיעשה שיהיה הענין בהפך זה כדי שיוכר לו מופת השם ית' והנה התפלל הנביא אל הש"י ושב הצל אחורנית עשר מעלות כמו ששאל חזקיה וזה המופת יתכן שהיה בחדוש הש"י על דרך המופת אידים מתנועעים לצד ההוא וגרמו בהם כיוון השמש והביאוהו בתנועתם במהירות כפלא אל המקום ההוא שר שכבר היה זה תכף: במעלות

רדק

כי מת אתה ולא תחיה. לא תרפא מחולי זה כי מתוך זה החולי תמות וכת' ולא תחיה מתרעך ורז"ל אמרו כי מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא מאי טעמא דלא עסקת בפריה ורביה ואמת הוא כי בניו נולדו אחר חוליו שכ' בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו: אל הקיר. כדי לכוון לבו בתפלה כי היה תמיה בלבו למה היה הא-ל מקצר ימיו שהרי לא היה אלא בן לט' שנים כשחלה חלי זה וי"ת אל הקיר לכותל בית מקדשא: התהלכתי לפניך. זה עבודת הלב ואחר כך זכר המעשה: והטוב בעיניך עשיתי. כמו שהעיד עליו הכתוב ויעש הישר בעיני יי' ככל אשר עשה דוד אביו ואומר וישמור מצותיו אשר צוה יי' את משה. ובדרש והטוב בעיניך עשיתי שגנז ספר רפואות שעשה שלמה והיו העם בוטחים בו ולא היו דורשים את יי' בלבם: לא יצא העיר התיכנה. העי' כתי' וחצר קרי ובדברי רז"ל כתיב העיר וקרינן חצר מכאן שהסרטיא של מלכים כעיירות בינוניות ובמקום אחר אמר בירושלם כתוב העיר לומ' מהר הקב"ה להודיעו רפואתו בטרם יצא קול הברה בעיר שנקנסה עליו מיתה: והוספתי על ימיך. שהיו קצובים לך ובזה מחלוקת בדברי רז"ל י"א משלו הוסיפו לו כי ימיו הקצובים היו יותר ולעונם עון היו מחסרין לו וים אומרים תוספת עשו לו על הקצובים לו ובספר שמו' בפסוק כי אם יי' יגפנו פירשנו זה הענין: ומכף מלך אשור אצילך. זה ראיה כי קודם תפלתו של סנחריב חלה חזקיה: דבלת תאנים. בדברי רז"ל והלא אם אתה נותן בשר של תאנים על הבשר מיד הבשר מתחבל אלא נס בתוך נס כיוצא בו' ויורהו יי' עץ עץ מר היה כך הוא דרכו של הקדוש ברוך הוא במר הוא ממתיק את המר: מה אות. שאל אות לפי שאמר לו הגזרה כפולה כי מת אתה ולא תחיה חשב כי מה שאמר לו ישעיה הנני רופא לך לא אמר אלא לבחנו לפי שראה אותו שבכ' בכי גדול ואף על פי שראה שנתרפא השחין לא חשב שנתרפא עד שיתחזק ויוכל לעלות בית יי' כי אפשר שישוב השחין עדיין או שלא סר החולי ממנו: הלך הצל. כמו ילך שאל לו באיזה אות יבחר אם ילך הצל לפנים עשר מעלות ברגע אחד או ישוב אחורנית עשר מעלות ואמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות כי הגלגל במרוצתו יהיה כקל האות שימהר מרוצתו יותר ממנהגו אבל האות יהיה יותר חזק אם ישוב אחורנית ממהלכו: במעלות

במעלו' אשר ירדה. אשר ירדה השמש והלך הצל עשר מעלו' ושבה השמש אחורנית והיה הצל במעלה הראשונה: במעלות אחז. כי הוא בנה אותם המעלות. וברד"ל אשר ירדה במעלות אחז כי במות אחז קצר היום ונטה הצל עשר מעלות וירדה השמש עשר מעלו' טרם זמנו כדי שלא יספדוהו לפי שהיה רשע ואותם עשר מעלות שירדה לאחז חזרה אחורנית לחזקיה לאות ות"י וצלי ישעיה נביאה קדם יי' ואתיב ית טולא בצורת אבן שעיא די נחתת ב במסקנ' דאחז שמשא לאחורוהי עשר שעין ר"ל במעלות הית' אבן מסומנת לדעת שעות היום: בראדך. ובישעיה מרודך כתי' במ"ס ואחד הוא כי הם משונה אחר ובלאדן הוא שם כנוי נסמך לאביו שהיה שמו בלאדן וזה מלך אסרחדון כי סנחריב מלך בבל היה וכן בימי מנשה כאמר בדברי הימים ויבא עליה' את שרי הצבא אשר למלך א אשור וגו' ויוליכם בבלה: כי שמע כי חלה. לא היה עקר שליחותו על חליו אלא על המופת שנעשה לו על חליו וכן הוא ב בדברי הימים לדרוש המופת אשר היה בארץ: וישמע עליהם. כמו אליהם ועל כמו אל ורבים כמוהו כמו וילך אלקנ' הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ומה שאמר וישמע נראה שהם בקשו ממנו להראותם נכתה ושמע אליהם וגם כן ות"י וקביל מנהון ובישעיה וישמח עליהם: את כל בית נכתה. כל בית חמדתו כלומ' כל הדברים שהיו לו ואח' כך פרט מה הם הדברי' הנחמדים וכן נכאת וצרי ולוט דבר נחמד ובדברי רז"ל מאי בית נכותה מהם אמרו אשתו היתה משקה להם ומהם אמרו זין או כלי זין הראה להם ומהם אמרו בית גנזיו הראה להם: שמן הטוב. זה שמן אפרסמון שלא היה בכל העולם אלא ביריחו ואמרו כי לפיכך נקרא יריחו והיה רע בעיני יי' כי הראה להם בית נכתה כי נתגאה בבא אליו השלוחי' מארץ רחוקה וכי היה מצליח בכל דרכיו וכן אומר ב בדברי הימים כי גבה לבו ואמר בשלוחים האלה שבאו לכבודו והיה לו לומר שבאו לכבוד האל כי לדרוש המופת באו וכן אומר בדברי הימים וכן במליצי שרי בבל המשולחים עליו לדרוש המופת אשר היה בארץ עזבו האלהים לנסותו לדעת כל אשר בלבבו: אשר תוליד יקחו. יקח כ"תי וקרי יקחו ואמרו זה דניאל חנניה מישאל ועזריה: והיו סריסי'. מחלוקת בדברי רז"ל מהם אמרו סריסי' ממש ומהם אמרו שנסתרסה ע"ז בימיהם כלומר שהכירו הכל שאין בה ממש ות"י רברבין כמו שרים ועל דניאל חנניה מישאל ועזריה אמר שהם היו בהיכלי מלך בבל ונאמר עליהם מבני יהודה והם היו מזרע המלוכה כי כן אמ' נבוכד נצר לבקש מזרע המלוכ' ומן הפרתמים:
כאמר

אשר ירדה במעלו' אחז. יום שמת אחז נתקצר היום ומיהר הצל לירד עשר מעלות כדי שלא יהא נספד ואותן עשר שעות חזרו עכשיו לחזקיהו: כי שמע כי חלה. ועד אותו היום לא היה אדם חולה וחיה והיאך שמע למוד היה לאכול בשלש שעו' ביום וישן עד תשע כיון שחזר גלגל חמה לחזקיהו ניעור בתשע שעו' ונבהל שהוא שחרית בקש להרוג את עבדיו אמר אתם הנחתם אותי לישן יום ולילה אמרו גלגל חמה חזר אמר להם מי החזירו אמרו לו אלהיו של חזקיהו כ כדאיתא בפסיקתא: בית נכתה. בית גנזי בשמיו כמו נכות וצרי ולוט: ואת השמן הטוב. יש פותרין שמן המשחה ויש פ פותרים שמן א אפרסמון שהוא מצוי בארץ ישראל שנאמר ביחזקאל יהוד' וישרא' היו רוכליך בחיטי מ מנית ופנג וראיתי בספר יוסיפון פנג הוא אפרסמון וגדל ביריחו ועל שם הריח נקרא ירחו: לא היה דבר. את הארון והלוחות וספר התור': מארץ רחוקה באו. זה אחד משלשה שבדקן הקב"ה ומצאן עביט של מימי רגלים קין ו וחזקיהו ובלעם קין לא ידעתי השומר אחי אנכי היה לו לומר ר רבונו של עולם הלא כל הנסתרות גלויות לך כדאית' בתנחומא בלעם שאמ' לו המקום מי האנשים האלה עמך היה לו לומר יי' אלהים אתה ידעת כמו שאמר יחזקאל והוא השיב בגאוה בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי הרבה מבקשים יש לי חזקיהו היה לו להשיב לישעיה אתה נביאו של מקום ואתה שואל אלי התחיל מ מתגאה ואומר מארץ רחוקה באו אלי לכך נענש ועל ששמח עליהם והאכילם על שולחנו: לא יותר דבר. מדה כנגד מדה לא היה דבר. ומבניך. חנניה מישאל ועזרי':
טוב

ונשתע
דישעיהו
ויסיות ואלים
שמעה
ויתפתח נינן

וישמע עליהם כל לשון שמיעה אל בכ"ם י"ב על וסי' ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום · וישמע על תרהקה דישעיה. וישמע עליהם חזקיהו דמלכים. דרשו מעל ספר. הזכירו לגוים בירמיה. כהקיר בור מימיה כן הקרח· אל תשמעו על דברי הנביאים. לשמוע על דברי עבדי הנביאים. ולבית הרכבים אמר ירמיהו·

בצורת אבן שעיא דנחתת ב
במסקנא דאחז שמשא לאחורוהי
עסר שעין׃
בעידנא ההוא שלח ברודך בלאדן
בר בלאדן מלכא דבבל איגרן
וקורבנין לות חזקיה ארי שמע
ארי אתמרע חזקיה׃ וקביל
מנהון חזקיה ואחזינון ית כל
בית גנזוהי ית כספא וית דהבא וית
בוסמניא וית משחא טבא וית בית
מנוהי וית כל דאשתכח בגנזוהי
לא הוה מדעם דלא אחזינון ח
חזקיה בביתיה ובכל שולטניה׃
ואתא ישעיה נביא לות מלכא
חזקיה ואמר ליה מה אמרו לך
גבריא האילין ומנן אתו לותך ואמר
חזקיה מארעא רחיקא אתו לותי
מבבל׃ ואמר מה חזו בביתך
ואמר חזקיה ית כל די בביתי חזו
לא הוה מדעם די לא אחזיתינון
בגנזי׃
ואמר ישעיהו לחזקיה קביל
פתגמא דיי׃ הא יומיא אתן
ויתנטיל כל די בביתך דגנזו אבהתך
עד יומא הדין ויתוב לבבל לא
ישתאר מדעם אמר יי׃ ומבנך די
יפקון מינך דתוליד ידבר ויהון
רברבין בהיכלא דמלכא דבבל׃

כ' במעלות אשר ירדה במעלות אחז
ז' אחרנית עשר מעלות׃
ל' ויתיר א' בעת ההיא שלח בראדך בלאדן בן־
בלאדן מלך־בבל ספרים ומנחה
אל־חזקיהו כי שמע כי חלה חזקיהו
׃ וישמע עליהם חזקיהו ויראם
כבותיו ת' את־כל־בית נכתה את־הכסף ואת־
הזהב ואת־הבשמים ואת שמן
הטוב ואת בית כליו ואת כל־אשר
ל' כתי' ק נמצא באוצרתיו לא־היה דבר אשר
לא־הראם חזקיהו בביתו ובכל־
ממשלתו׃ ויבא ישעיהו הנביא
אל־המלך חזקיהו ויאמר אליו מה
ה' אמרו האנשים האלה ומאין יבאו
אליך ויאמר חזקיהו מארץ רחוקה
באו מבבל׃ ויאמר מה ראו בביתך
ויאמר חזקיהו את כל־אשר בביתי
ב' יתר א' דישעיה חס' ראו לא־היה דבר אשר לא־הראיתם
ל' חס באצרתי׃ ויאמר ישעיהו
אל־חזקיהו שמע דבר־יהוה׃ הנה
י"ג ימים באים ונשא כל־אשר בביתך
ואשר אצרו אבתיך עד־היום הזה
כ"ס בבלה לא־יותר דבר אמר יהוה׃
ג' ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד
יקחו ת' יקח והיו סריסים בהיכל מלך בבל׃

שאו נס בארץ. השמיעו עליך בקולם. השמיעו על ארמנות באשדוד. ואת זעקתם שמעת על: ואת שמן ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר כי תשא: ומאין ה' בקריאה וסי' נמסר ביהושע סימן ט: באצרתי ג' חס' בקריא' וסי' הלוא הוא כמוס עמדי חתום. לא היה דבר אשר לא הראיתם· וחברו דישעיה:

רלבג

במעלות אחז אחורנית. יתכן שבנה אחז אלו המעלות בבית המלכות. והנה שמע מלך בבל כי חלה חזקיהו ולזה שלח מלאכיו שם וכוה אותם גם כן שידרשו המופת אשר היה בארץ אז מחיל סנחריב שמתו כלם בזולת יד אדם אך הכם מלאך יי' ולזה אמר גם כן אשר היה בארץ ואם היה זה שב אל המופת מהשמש הנה לא היה בארץ לבד אך בכל העולם: בעת ההיא שלח בראדך בלאדן. ראוי שתדע כי אע"פ שהיה סנחריב מושל בבבל כמו שיראה ממה שאמר במה שקדם ויבא מלך אשור מבבל הנה היה שם מלך והיה תחת סנחריב והיה נותן לו מס שנה בשנה כי כן היה מנהגו עם כל המלכי' שהיה כובש אותם והנה לפי דעתי נמשכה המלכו' למלכי אשור עד שבא נבוכד נצר מלך בבל והחזיק במלכות הזה ונמשך המלכות לו ולבנו ולבן בנו עד שבעים שנה: ספרים ומנחה אל חזקיהו. כבר ספר בספר ד"ה כי רבים היו מביאים מנחה ליי' בירושלם ומגדנות לחזקיה והיה זה כן מפני מה ששמעו מהמופת שעשה יי' בחיל מלך אשור אז ידעו כל ממלכו' הארץ כי יי' הוא האלהים ולזה ספר זה שם אחר ספור זה המופת אשר עשה יי' בחיל מלך אשור: וישמע אליהם חזקיהו. ר"ל שכבר שמע בעבורם מה שבקשו ממנו והגיד להם כל אשר שאלו והראם את כל בית נכתה הנה הוא קבוץ על חמודותיו ואחר זה פרט מה שהיה שם והוא כסף וזהב ובשמים ושמן הטוב והוא שמן אפרסמון שלא היה נמצא כי אם בארצו ובמקו' אחד ממנו לבד והוא נקרא בשמי בלע': ואת בית כליו ואת כל אשר נמצא באוצרותיו. יתכן שהראה אותם גם כן הדברים החמודים שהיו לו בממשלתו והנה היה רע בעיני יי' אשר עשה כי גבה לבו על השי"ת כי הם באו לדרוש את המופת לכבוד השי' ולא היה ראוי לחזקיה להגדיל עצמו בזה אבל היה ראוי שיתן הגדולה והכבוד לשי' ויראה להם גדולת השי' כי על זה באו ולזה גבה אותו בספר ד"ה על זה כי הוא לא השיב לשי' מהכבוד על זה המופת שעשה לו שהוסיף על ימיו מה שהוא ראוי אבל גבה לבו ולזה היה עליו קצף ועל יהודה וירושלם והנה הקצף היה מה שאמר לו ישעיה הנביא על זה: אשר יצאו ממך אשר תוליד. זה לאות שלא היו בנים לחזקיה בעת זאת הנבואה אך אחר שלש שני' הוליד מנש' שמלך אחריו והנה אמ' ומבניך על זרעו ואם הוא רחוק כי כל זרע אד' יקרא בניו אפי' לאלף דור כמו שנקרא אנחנו היום בני ישראל:

אמר

הלוא י"ז מל בסיפ' וסימ' נמסר בסיפרא דא חלק ב' סימ' כב : העירה ט' וסימ' ויקרעו שמלתם ויעמס · וירע העם ויתקעו בשפרות · ונס אל אחת · ויהונתן ואחימעץ · ואת קומי לבי לביתך · וישלח מלאכים אל אחאב · ויבא את המים · ובני עמון ראו דדה · העירה והקיצה : וידבר יי' ז' בטעם דרגא תביר וסימ' אני יי' דבר אל פרעה מלך · זאת החיה אשר תאכלו · אליכם מתוך האש · כי אתם עברים את הירדן · צו את בני ישראל

ויאמר חזקיהו אל ישעיהו טוב דבר
יהוה אשר דברת ויאמר הלוא אם
שלום ואמת יהיה בימי : ויתר דברי
חזקיהו וכל גבורתו ואשר עשה את
הברכה ואת התעלה ויבא את
המים העירה הלוא הם כתובים על
ספר דברי הימים למלכי יהודה :
כא וישכב חזקיהו עם אבתיו וימלך
מנשה בנו תחתיו : בן
שתים עשרה שנה מנשה במלכו
וחמשים וחמש שנה מלך בירושלם
ושם אמו חפצי בה : ויעש הרע
בעיני יהוה כתועבת הגוים אשר
הוריש יהוה מפני בני ישראל :
וישב ויבן את הבמות אשר אבד
חזקיהו אביו ויקם מזבחות לבעל
ויעש אשרה כאשר עשה אחאב
מלך ישראל וישתחו לכל צבא
השמים ויעבד אתם : ובנה מזבחת
בבית יהוה אשר אמר יהוה בירושלם
אשים את שמי : ויבן מזבחות
לכל צבא השמים בשתי חצרות
בית יהוה : והעביר את בנו באש
ועונן ונחש ועשה אוב וידענים
הרבה לעשות הרע בעיני יהוה
להכעיס : וישם את פסל האשרה
אשר עשה בבית אשר אמר יהוה
אל דוד ואל שלמה בנו בבית הזה
ובירושלם אשר בחרתי מכל שבטי
ישראל אשים את שמי לעולם :
ולא אסיף להניד רגל ישראל מן
האדמה אשר נתתי לאבותם רק אם
ישמרו לעשות ככל אשר צויתים
ולכל התורה אשר צוה אתם עבדי
משה : ולא שמעו ויתעם מנשה
לעשות את הרע מן הגוים אשר
השמיד יהוה מפני בני ישראל :
וידבר יהוה ביד עבדיו
הנביאים לאמר : יען אשר עשה
מנשה מלך יהודה התעבות האלה
הרע מכל אשר עשו האמרי אשר
לפניו ויחטא גם את יהודה
בגלוליו : לכן כה
אמר יהוה אלהי ישראל הנני מביא
רעה על ירושלם ויהודה אשר כל שמעיו תצלנה שתי אזניו :

יו חל' בסיפ' ה' כטע' בסיפ' · ל' לא · ט' יו חל' בסיפ' · ב' כי לך יקרא · ל' ושכר בריתיה ב' · ב' חס' ובעכיין וכל אוריי' כו' חס' · ל' דכמי' · לא · ד' יי ו' לכ · ב' · ז' כטע' · ט' כתי' כן בליש' ד' · ל' חס' ור' חס' בליש' ג' דכתי' · ג' שמעת ת'

ואמר חזקיה לישעיה תקין פתגמ' דיי דמלילתא ואמר הלא אם שלם וקשוט יהי ביומי : ושאר פתגמי חזקיה וכל גבורתיה ודעבד ית בריכתא וית מזיקתא ואיתי ית מיא לקרתא הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה : ושכיב חזקיהו עם אבהתוהי ומלך מנשה בריה ת תחותוהי : בר תרתא עסרי שנין מנשה כד מלך וחמשין וחמש שנין מלך בירושלם ושום אמיה חפצי בה : ועבד דביש קדם יי כתועבות עממיא דתריך יי מן קדם בני ישראל : ותב ובנא ית במתא דאביד חזקיה אבוהי ואקים איגורין לבעלא ועבד אשירתא כמא דעבד אחאב מלכא דישראל וסגיד לכל חילי שמיא ופלח י יתהון : ובנא איגורין בבית מקדש דיי דאמר יי בירושלם אשרי ית שכינתי : ובנא איגורין לכל חילי שמיא בתרתין דרתא בית מקדש דיי : ואעבר ית בריה בנורא ועניןן ונחיש ועבד בידין וזכורו אסגי למעבד דביש קדם יי לארגזא ק קדמוהי : ושוי ית צלם אשירתא דעבד בביתא דאמ' יי לדוד ולשלמה בריה בביתא הדין ובירושלם ד דאיתרעתי מכל שבטיא דישרא' אשרי ית שכינתי לעלם : ולא אוסיף לטלטלא ית ישראל מן ארעא דיהבית לאבהתהון לחוד אם יטרון למעבד ככל תפקדתא דפקידתינון ולכל אוריתא דפקיד יתהון עבדי משה : ולא קבילו ואטעינון מנשה למיעבד ית דביש מן עממיא דשיצי יי מן קדם בני ישראל : ומליל יי ביד עבדוהי נביא למימ' : חלף דעבד מנשה מלכא שיבטא דבית יהודה ית תועבתא האילין אבאיש מכל דעבדו אמוראי דקדמוהי וחייב אף ית דבית יהודה בפולחן ט טעותיה : בכין כדנן אמר יי אלהא דישראל הא אנא מיתי בישתא על ירושלם ויהודה דכל דישמעינה יצלן תרתין אודנוהי :

רשי

טוב דבר יי'. מאחר שבימי יהיה שלום : ואשר עשה את הברכ' וגו'. בדברי הימים : ביד עבדיו הנביאים. נחום וחבקוק ולפי שהיה מנשה רשע לא נקרא על שמו לפרש שבימיו היה : תצלנה. לשון מצלתי' טינטניר בלע"ז : מסקולת

עבדי משה כ' לא כן עבדי וגו' עבדי במשה

רלבג

אשר כל שומעיו תצלנה שתי אזניו. ר"ל שמרוב התרועה וההפעלות שיקרה לו מזאת השמיעה הרעה ידמה לו שיהיה קול חברה באזניו : ונטיתי

רדק

כאשר עשה אחאב. כי הוא החל לעשות אשרה במלכי ישראל כיער שמלך אחאב לא ראינו לאחד מן המלכים שעשו אשרה לא שהיו הולכי' בחטאת ירבעם : לעשות הרע בעיני יי' להכעיסו. אמר שסלק האש העליונה שהיתה במזבח מעת שירד' שם בימי שלמה עמד הוא וסלקה וזה המעש' היה להכעיס : ולא אוסיף להניד. אמר אוסיף כי כשהיו חוטאים היה משליט בהם אויביהם והיו מנידי' ומגלי' אותם מארצם אף על פי שלא גלו גלות שלמה לפני דוד : וידבר יי' ביד עבדיו הנביאים. בסדר עולם יואל נחום וחבקוק נתנבאו בימי מנשה ולפי שלא היה מנשה כשר לא נקראו על שמו : כל שמעיו. כתי' וקרי שמעה והקרי בעבור כי רעה לשון נקב' והכתו' על הענין : תצלנה שתי אזניו. פרשו כלל מבנין נפעל מפעלי הכפל מענין לקול צללו שפתי והוא ענין תנודת הרעשה ט טנדיטנ"ט בלע"ז : את

ונתנו ללוים · ביד עבדיו הנביאים · אל מנשה ואל עמו : הרע ד' בקריא' וסימ' ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע · יען אשר עשה מנשה מלך יהודה · הרימה פעמיך למשואות · ויי' ענה בי ושדי הרע לי · וא ושב והרע לכם :

ונטיתי על ירושלם וגו'. ר"ל שתנתן ביד אויב כמו שנתנה שומרון ביד מלך אשור: ואת משקולת בית אחאב. הוא אבן העופרת שבונין בו ואמר זה על בר שהמשל לעניין חורבן בית אחאב והכלותו וכן אמר שיכלו מירושלם יושביו: ומחיתי. והכיתי: כאשר ימחה את הצלחת. ר"ל כמו שיכה איש את הקערה מלאה תבשיל שבהכותו אותה תתהפך על פניה ולא ישאר בקערה דבר מהתבשיל שיהיה בה: ונטשתי את שארית נחלתי. הנה קרא מלכות יהודה שארית נחלתו כי הוא לבדו נשאר מנחלת הש"י שהוא עם ישראל כי השאר הגלה מלך אשור: וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד. ידמה שהוא היה הורג כל מי שלא הסכים לעבוד ע"ז והנביאים המוכיחי' אותם כמו שעשת' איזבל שהרגה את נביאי ה': ויעזוב את ה' אלהי אבותיו ולא הלך בדרך ה'. ר"ל שכבר נפרד מכל וכל מדרך ה': וילך בכל דרך דוד אביו ולא סר ימין ושמאל. ר"ל אף על פי שאמ' לו חולדה הנביאה יען רך לבבך ותכנע מפני ה' הנה הרצון בזה שחטא יאשיה קודם זה אך הרצון בו שבעת שמעו את הרע הזאת אשר נגזרה מאת ה' על ירושלם השתדל על כל פנים לתקן את אשר עותהו הראשונים כי קודם זה לא היה יודע הרע שנגזר עליהם אך היה עושה הישר בעיני ה' וזה לא היה מספיק לו להשי' חרון אף ה' ממנו אבל היה ראוי שיוסיף לו דבקות בש"י שדרך שיהיה מושגח השגחה ימלטנו בה מזה הרע הנגזר מאת הש"י ולזה תמצא שהשתדל יאשיה להשיב ישראל לעם לה' כדי שיסור מהם זה הרע ולבער בשלמות את כל הנעשה לע"ז: ויתם

ועד היום הזה ג' דסמיכי וסימ' ככל המעשים אשר עשו מיום. כי לא ישבתי בבית דשמואל. יען אשר עשו את הרע. וכל ירמיהו דכוו' בת"ד עד היום הזה וסימ' למן היום אשר יצאו אבתיכם. אשר שמת אותות ומופתים. הוקם את דברי יהונדב. לא דכאו עד היום הזה: עוזא ג' כתיב א' בנביאים וסימ' ועזא ואחיו

וְנָטִיתִי עַל־יְרוּשָׁלַםִ אֵת קָו שֹׁמְרוֹן
(ל' ב' ומל' בל היקוס ל') וְאֶת־מִשְׁקֹלֶת בֵּית אַחְאָב וּמָחִיתִי
אֶת־יְרוּשָׁלַםִ כַּאֲשֶׁר־יִמְחֶה אֶת־
(ל' ל') הַצַּלַּחַת מָחָה וְהָפַךְ עַל־פָּנֶיהָ:
וְנָטַשְׁתִּי אֵת שְׁאֵרִית נַחֲלָתִי וּנְתַתִּים
בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וְהָיוּ לְבַז וְלִמְשִׁסָּה
(ז' בליש') לְכָל־אֹיְבֵיהֶם: יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־
הָרַע בְּעֵינַי וַיִּהְיוּ מַכְעִסִים אֹתִי מִן־
הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתָם מִמִּצְרַיִם
(ג' רסמי' וכל ירמיה דכו') וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה: וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ
מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר־מִלֵּא
(ב' ומל' בית הבעל) אֶת־יְרוּשָׁלַםִ פֶּה לָפֶה לְבַד מֵחַטָּאתוֹ
אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת
(ה' כתע' בסיפ') הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה: וְיֶתֶר דִּבְרֵי מְנַשֶּׁה
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא
הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה: וַיִּשְׁכַּב מְנַשֶּׁה
(ל') עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּגַן־בֵּיתוֹ בְּגַן־
(ג' בנבי' כתי' א') עֻזָּא וַיִּמְלֹךְ אָמוֹן בְּנוֹ תַּחְתָּיו:
בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם
שָׁנָה אָמוֹן בְּמָלְכוֹ וּשְׁתַּיִם שָׁנִים
מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ מְשֻׁלֶּמֶת
(ל') בַּת־חָרוּץ מִן־יָטְבָה: וַיַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה
(ד' כתע' בסיפ') אָבִיו: וַיֵּלֶךְ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־הָלַךְ
אָבִיו וַיַּעֲבֹד אֶת־הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר עָבַד
אָבִיו וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם: וַיַּעֲזֹב אֶת־יְהוָה
(ג') אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו וְלֹא הָלַךְ בְּדֶרֶךְ יְהוָה:
(ל' ומל') וַיִּקְשְׁרוּ עַבְדֵי־אָמוֹן עָלָיו וַיָּמִיתוּ אֶת־
הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ: וַיַּךְ עַם־הָאָרֶץ אֵת
(ב' ח' וכל טוב רכו' בת"ג) כָּל־הַקֹּשְׁרִים עַל־הַמֶּלֶךְ אָמוֹן ו
וַיַּמְלִיכוּ עַם־הָאָרֶץ אֶת־יֹאשִׁיָּהוּ בְנוֹ
(ג' כתע' בסיפ') תַּחְתָּיו: וְיֶתֶר דִּבְרֵי אָמוֹן אֲשֶׁר עָשָׂה
הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
(ל' מי' בארץ מולא) הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה: וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ
(ג' בנבי' כתי' א') בִּקְבֻרָתוֹ בְּגַן־עֻזָּא וַיִּמְלֹךְ יֹאשִׁיָּהוּ
בְנוֹ תַּחְתָּיו: בֶּן־ כב
(ל') שְׁמֹנֶה שָׁנָה יֹאשִׁיָּהוּ בְמָלְכוֹ וּשְׁלֹשִׁים
וְאַחַת שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ
(ל' ל') יְדִידָה בַת־עֲדָיָה מִבָּצְקַת: וַיַּעַשׂ
(ג') הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ
(ד') דָּוִד אָבִיו וְלֹא־סָר יָמִין וּשְׂמֹאול:

וְאֵיגוֹד עַל יְרוּשְׁלֵם יַת חוּט חוּרְבַּן שׁוֹמְרוֹן וְיַת מַתְקוֹלֶת צָרוּת בֵּית אַחְאָב וְאֵימְחֵי יַת יְרוּשְׁלֵם כְּמָא דְמִתְמַחְיָא צְלוֹחִיתָא יַת מְחַיָא וּמִתְהַפְּכָא עַל אַפָּהָא: וְאֶרְטוֹשׁ יַת שְׁאָרָא דְאַחְסַנְתִּי וְאֶמְסְרִינוּן בְּיַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וִיהוֹן לְבַז וְלִיתְבַּר לְכָל סַנְאֵיהוֹן: חֲלַף דַעֲבָדוּ יַת דְבִישׁ קֳדָמַי וַהֲווֹ מַרְגְזִין קֳדָמַי מִן יוֹמָא דִנְפַקוּ אֲבָהַתְהוֹן מִמִּצְרַיִם וְעַד יוֹמָא הָדֵין: וְאַף דַם זַכַּאי דַאֲשַׁד מְנַשֶּׁה סַגִי לַחֲדָא עַד דִי מְלָא יַת יְרוּשְׁלֶם סִיפָא בְּסִיפָא בַּר מֵחוֹבוֹהִי דְחַיֵיב יַת דְבֵית יְהוּדָה לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ: וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי מְנַשֶּׁה וְכָל דַעֲבַד וְחוֹבוֹהִי דְחָב הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכָא דְבֵית יְהוּדָה: וּשְׁכִיב מְנַשֶּׁה עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּגַן בֵּיתֵיהּ בְּגַן עֻזָא וּמְלַךְ אָמוֹן בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי:

בַּר עַסְרִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין אָמוֹן כַּד מְלַךְ וְתַרְתֵּין שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִימֵיהּ מְשׁוּלֶמֶת בַּת חָרוּץ מִן יָטְבָה: וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּמָא דַעֲבַד מְנַשֶּׁה אֲבוּהִי: וַאֲזַל בְּכָל אוֹרְחָא דַהֲלִיךְ אֲבוּהִי וּפְלַח יַת טַעֲוָתָא דִפְלַח אֲבוּהִי וּסְגִיד לְהוֹן: וּשְׁבַק יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתוֹהִי וְלָא הֲלִיךְ בְּאוֹרְחָא דְתַקְנָא קֳדָם יְיָ: וּמְרָדוּ עַבְדֵי אָמוֹן עֲלוֹהִי וְקַטְלוּ יַת מַלְכָּא בְּבֵיתֵיהּ: וּקְטַל עַמָּא דְאַרְעָא יַת כָּל דִמְרָדוּ עַל מַלְכָּא אָמוֹן וְאַמְלִיכוּ עַמָּא דְאַרְעָא יַת יֹאשִׁיָה בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי: וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי אָמוֹן וְכָל דַעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה: וּקְבַר יָתֵיהּ בִּקְבוּרְתֵּיהּ בְּגִינַת עֻזָא וּמְלַךְ יֹאשִׁיָה בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי:

בַּר תַּמְנֵי שְׁנִין יֹאשִׁיָה כַּד מְלַךְ וּתְלָתִין וַחֲדָא שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִימֵיהּ יְדִידָה בַּת עֲדָיָה מִבָּצְקַת: וַעֲבַד דְכָשַׁר קֳדָם יְיָ וַאֲזַל בְּכָל אוֹרַח דָוִד אֲבוּהִי וְלָא סְטָא לְיַמִינָא וְלִסְמָלָא:

רדק

את קו שומרון. קו החרבן על דרך ונטיתי עליה קו תהו ואבני בהו וכן ת"י ואיגוד על ירושלם ית חוט חורבן שמרון וית מתקולת צרות בית אחאב: ומחיתי. ענין קינוח: הצלחת. הקערה: כאשר ימחה. חסר איש וכן כאשר ישבור כלי היוצר כאשר ישבור איש: מחה. פי' כאשר ימחה האדם את הצלחת שמחה אותה ואח"כ הפכה על פניה כי כן דרך המקנח הקער שהופך אותה אחר כך על פניה כדי שלא תתטנף כן ימחה ירושלם וינקה אותה מאנשיה ואחר כך יחריבנה: חרבה. מאד. יש מרז"ל שדרשו בו שהרג ישעיהו: ויתם

רשי

משקולת: הוא חוט שהבונים חומה קושרין בו עופרת לכוין בו את החומה: ימחה את הצלחת. ינקה את הקערה: ספר

בני אבינדב דשמואל. ויקבר בגן ביתו. ויקבר אתו בקברתו. וכל כתובין דכוו' בב"א עזה אלהים זו פעלת לנו: ולא הלך ג' וסימ' כפעם בפעם לקראת נחשים. יהושפט עשר אניות. ויעזב את ה' אלהי אבתיו דאמון: ולא סר ד' בקריאה וסימ' אשר עשה דוד. ויעש הישר דיאשיהו דמלכים. וחברו דד"ה. וילך בדרך אסא אביו:

ויתם את הכסף. ויתם כלומר ישלים לגבותו: ויתנוהו לעושי המלאכה. כי היה צריך הבית חזוק ובניין לפי שנהרס מימי יהואש שחזק בדק הבית עד היום ההוא שהיו רל״ח שנה ובסדר עולם מאתים ושמנה עשרה: שומרי הסף. שומרי כלי בית המקדש ות״י אמרכליא והם הגזברין וכבר פירשנו כל הענין הזה בבדק יהואש: ויתנה כתיב וקרי ויתנוהו הכתוב אומר על חלקיהו וה״א הכנוי על המעבה והקרי ויתנוהו על שומרי הסף שיתנוהו הכסף וה״א וי״ו הכנוי על הכסף: המופקדים בית יי׳. כמו בבית: על שפן הסופר. כמו אל שפן וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: ספר התורה מצאתי בבית יי׳. דרשו כי אחז שרף את התורה והטמינו משניו ספר

בשי״ן כתיב יו״ד בקריאה וסימ׳ במסר׳ רבה׳: מיכיה ג׳ וסימ׳ ויצו המלך את חלקיה דמלכים׳ ומבני הכהנים עחצצרות׳ והכהנים אליקים מעשיה מינימין. וחד מיכיהו וסימ׳ שלוש שנים מלך בירושלם ושם אמו דד״ה. וא׳ ולמכיהו וסימ׳ ובשנת שלוש למלכו שלח לשריו דד״ה: על דברי׳ בקריא׳ וסימ׳ במסר׳ רבת׳:

ויהי בשמנה עשרה שנה
למלך יאשיהו שלח המלך את־שפן
בן־אצליהו בן־משלם הספר בית
יהוה לאמר: עלה אל־חלקיהו הכהן
הגדול ויתם את הכסף המובא בית
יהוה אשר אספו שמרי הסף מאת
העם: ויתנה על־יד עשי המלאכה
המפקדים בבית יהוה ויתנו אתו
לעשי המלאכה אשר בבית יהוה
לחזק את־בדק הבית: לחרשים
ולבנים ולגדרים ולקנות עצים
ואבני מחצב לחזק את־הבית: אך
לא־יחשב אתם הכסף הנתן על־ידם
כי באמונה הם עשים: ויאמר
חלקיהו הכהן הגדול על־שפן הספר
ספר התורה מצאתי בבית יהוה ויתן
חלקיה את־הספר אל־שפן ויקראהו
: ויבא שפן הספר אל־המלך וישב
את־המלך דבר ויאמר התיכו עבדיך
את־הכסף הנמצא בבית ויתנהו על
־יד עשי המלאכה המפקדים בית
יהוה: ויגד שפן הספר למלך לאמר
ספר נתן לי חלקיה הכהן ויקראהו
שפן לפני המלך: ויהי כשמע המלך
את־דברי ספר התורה ויקרע את־
בגדיו: ויצו המלך את־חלקיה
הכהן ואת־אחיקם בן־שפן ואת־
עכבור בן־מיכיה ואת שפן הספר
ואת עשיה עבד־המלך לאמר: לכו
דרשו את־יהוה בעדי ובעד־העם
ובעד כל־יהודה על־דברי הספר
הנמצא הזה כי־גדולה חמת יהוה
אשר־היא נצתה בנו על אשר לא־
שמעו אבתינו על־דברי הספר
הזה לעשות ככל־הכתוב עלינו:

והוה בתמני עסרי שנין
למלכא יאשיהו שלח מלכא ית
שפן בר אצליה בר משולם ספרא
לבית מקדשא דיי למימר: סק
לות חלקיה כהנא רבא ויטקיס
ית כספא דאיתעל בבית מקדשא
דיי דיכנשו אמרכליא מן עמא:
ויתנוניה על ידי עבדי עיבידתא
דממנן בית מקדשא דיי ויתנון יתיה
לעבדי עיבידתא דבבית מקדשא דיי
לתקפא ית בידקא דביתא: לנגרי
ולארדיכליא ולארגובלי ולמזבן
אעין ואבנין פסילן לתקפא ית
ביתא: ברם לא מיתחשב עמהון
כספא דמתיהב על ידיהון ארי
בהמנותא אינון עבדין: ואמר
חלקיה כהנא רבא לשפן ספרא
ספרא דאוריתא אשכחית בבית
מקדשא דיי ויהב חלקיה ית סיפרא
לשפן וקרהי: ואתא שפן ספרא
למלכא ואתיב ית מלכא פיתגמא
ואמר טקיסו עבדך ית כספא ד
דאשתכח בביתא ויהבוהי על ידי
עבדי עיבידתא דממנן בבית מקדש
דיי: וחוי שפן ספרא למלכא
למימר סיפרא יהיב לי חלקיה
כהנא וקרהי שפן קדם מלכא:
והוה כד שמע מלכא ית פיתגמי
ספרא דאוריתא ובזע ית לבושוהי
: ופקיד מלכא ית חלקיה כהנא וית
אחיקם בר שפן וית עכבור בר
מיכיה וית שפן ספרא וית עשיה
עבדא דמלכא למימר: אזילו תבעו
מן קדם יי עלי ועל עמא ועל כל
דבית יהודה על פיתגמי סיפרא
דאישתכח הדין ארי סגיאה חימת
דיי דהיא דליקת בנא על דלא
קבילו אבהתנא לפיתגמי סיפרא
הדין למעבד ככל דכתיב עלנא:

רשי

ספר התורה מצאתי. טמון תחת הנדבך שהטמינוהו שם כשסרף אחז את התורה: דרשו את יי׳ בעדי. ראה כתו׳ יולך יי׳ אותך ואת מלכך: אל

רלבג

ויתם את הכסף המובא בית יי׳. ידמה שיהיה הכסף נתן בארון כמו שהיה הענין בימי יהואש המלך ושם זכר דומה למה שזכר בזה המקום והנה אמרו ויתם את הכסף ר״ל ויכלה וזה יהיה במערו את הארון אשר אספו בו את הכסף שומרי כלי בית המקדש והמונים הכסף ההוא יתנוהו מנוי על ידי עושי המלאכ׳ הממונ׳ בבית יי׳ לחזקו והם הכהן הגדול וסופר המלך ומהכסף ההוא יפרעו שכירותם לאומנין העושים המלאכה בבית יי׳ לחזק את בדק הבית ר״ל מה שראוי שיבדק לתקון מפני הראותו בלתי חזק והאומנים הם חרשי העץ והבונ׳ הקירות והתקרה והגודרים הם הגודרים גדר סביב חצר הכהנים וזולתו ומהכסף ההוא היו גם כן קונים עצים ואבני מחצב ולא יחשב את עושי המלאכ׳ הממונ׳ בבית יי׳ הכסף כי באמונ׳ הם עושי׳ וכבר בארנו הסבה בזה בענין יואש ושם בארנו התועלות המגיעות מזה הספור אשר נכתב שם ולזה לא כשוב לכותם בזה המקום: ויאמר חלקיהו הכהן הגדול על שפן הסופר. הנה זכר כי הכהן הגדול היה ראש על שפן הסופר בזה המנוי שהיו עושים אותו שניהם ולזה יחס יאשיה הפעל כלו בהוצאת הכסף לכהן הגדול ולזה אמר ויתם את הכסף אע״פ ששניהם היו שם: ויתנוהו על ידי עושי המלאכה: והנה לא זכר למי אמר זה כי נשען במה שזכר שפן הסופר ועוד שכבר אמ׳ אחר זה ויתן חלקיה את הספר אל שפן: התיכו עבדיך את הכסף. אין הרצון בו שהתיכוהו באש אך הרצון בו מענין כלוי כטעם ותתך חמתי: ויהי כשמע המלך את דברי ספר התור׳ ויקרע את בגדיו. יתכן שראה התוכחות והנמשך לאם שבמשנה תורה כי שם נרמז ענין גלו׳ שומרון וגלות יהוד׳ עם מלך יהודה כמו שבארנו שם ואולי חלקיה קרא זה אל שפן לסבב שיקראהו שפן אל המלך ויקח עצה להסיר ממנו זה הרע לפי מה שאפשר: נצתה בנו על אשר לא שמעו אבותינו. ר״ל בערה בנו: והיא

רדק

תורה אחר והטמינוהו תחת הנדבך ועכשיו מצא חלקיה ספר התורה הזה ורחוק הוא זה שחזקיהו שבא אחריו שרבץ תורה בישראל איך לא הוציאו וכמה ספרי תורה הניח חזקיהו במותו אלא מנשה מלך זמן רב שהרי מלך נ״ה שנה ועשה הרע בעיני יי׳ כתועבות הגוים ובנה מזבחות לע״ז בבית יי׳ והוא השכיח התורה מישר׳ ואין פונה אליה כי כלם היו פונים אל אלהי׳ אחרים ואל חקות הגוים ובנ״ה שנה נשתכחה התורה ועכשיו כאשר צוה יאשיהו לחפש בית יי׳ לכל אשר ימצא שם בדק ולהוציא הכסף המובא בית יי׳ והיה חלקיהו מחפש בבית יי׳ ובבית קדש הקדשים ובדביר מצא ספר תורה שהיה מונח במקומו מצד הארון וכן הוא אומר בדברי הימים ובהוציאם את הכסף המובא בית יי׳ מצא חלקיהו הכהן את ספר תורת יי׳ ופתח וקראו ונתנו אל סופר המלך שיביאהו אל המלך שיקרא בו ויראה איך שכחו התורה המונעת כל המעשים הרעים שהיו עושים בישר׳ ואם תאמר והרי מנשה עשה תשובה כמו שכתו׳ בדברי הימי׳ כשהגלו אותו שרי מלך אשור והוליכוהו בבל אמ׳ ובהצר לו חלה את פני יי׳ ויכנע מאד ויתפלל אליו ויעתר לו וישיבהו ירושלם וידע מנשה כי יי׳ הוא האלהים ואמר שהסיר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית יי׳ ויאמר ליהודה לעבוד את יי׳ אם כן היאך לא החזיר את התורה ליושנה ולא קרא בה ואיך היה אבל חלקיה ואבל אחרים חדוש דברי התורה אפשר כי הגלות שגלה מנש׳ היה בזקנותו ואחר שעשה תשובה לא האריך ימים כל כך אלא שידע ושמע כי ע״ז רע בעיני יי׳ כמו שהעידו בו הנביאי׳ בעודו ברשעו והע״ז בער כשעשה תשובה ולא נתן אל לבו לחפש ספר התור׳ ויאשיהו היה קטן בימי מנשה בן שש שני׳ ולא למד תור׳ עדיין ואמון אביו היה רשע ואחז בדרכי אביו הרעים שגדל בהם ובשוב מנש׳ מרשעו לא הכין הוא את לבבו כמו שכתו׳ ולא נכנע מלפני יי׳ כהכנע מנשה אביו ומפני זה היה חדוש אבלם ספר התור׳ אבל למה שמצינו בסדר עולם ובדברי רז״ל כי בשנת כ״ב למנשה גלה ואחר כך עשה תשובה וסמכו זה למה שכתוב ויעש אשרה כאשר עשה אחאב וכמה מלך אחאב כ״ב רצו לומר כי מנש׳ הרע כאחאב ואחאב עשה הרע כ״ב שנה כל ימי מלכותו ומנשה עשה הרע ג״כ כ״ב שנה הנה לג״ שנים היה מנשה בתשובה והוא רחוק ואיך היה זה שעמד לג״ שנים בתשובה רוב ימי מלכותו ולא דרש ספר התורה זה רחוק מאד: ויהי כשמוע המלך. אמרו כי מצאו הספר נגלל בפר׳ תוכחות יולך יי׳ אותך ואת מלכך וגו׳ כי שם נרמז ענין גלות שמרון וגלו׳ יהודה עם מלך יהודה כמו שבארנו שם ואולם חלקיה קרא זה אל שפן לסבב שיקראהו שפן אל המלך ויקח עצה להסיר ממנו זה הרע לפי מה שאפשר: ואת עכבור. ובדברי הימים ואת עבדון ושני שמות היו לו וכמוהו רבים: נצתה בנו. נדלקה בנו כמו הנני מצית בך אש מדליק: על דברי הספר. כמו אל: אל

רדק

אל חולדה הנביאה • אמרו בדרש כי משבני בניה של רחב היתה ולמה הלכו אל חולדה ולא הלכו אל ירמיה יש מרבו׳ ז״ל שאמרו מפני שהנשים רחמניות ויש אמרו כי ירמיה לא היה שם כי הלך להחזיר עשרת השבטי׳ ואמרו כי ירמיה היה אז נביא שהרי תחלת נבואתו היתה בי״ג שנה ליאשיה וזה הענין היה בשנת י״ח אלא שלא היה שם בירושלם אז כשמצאו התורה אולי היה ב בענתות או במקום אח׳ וחולדה היתה יושבת בירושלם לפיכך שלח אליה ואמרו רבו׳ ז״ל כי שלשה נביאים שנתנבאו בימי יאשיהו והם ירמיה וצפניהו וחולדה כי ירמיהו היה מתנבא בשוקים ו וצפניה בבתי כנסיות וחולד׳ אל הנשים ׃ בן חרחס • בש״ך ׃ במשנה • כתרגו׳ בבית אולפנא ׃ אשר קרא מלך יהודה • צוה לקראם כאילו קראם וכן ויבן שלמה את הבית והדומים להם וכן הוא בדברי הימי׳ אשר קרא לפני מלך יהוד׳ ובדב׳ רז״ל אשר קרא מלך יהודה וכי מלך יהוד׳ קראם והלא שפן קראם אלא מכאן לשומע כעונה ׃ אספך • בחרק בשקל אויבך ויבא גם כן בסגול על משקל אברך בבטן ׃ על אבותיך • כמו אל ׃ ונאספת אל קברותיך בשלום • והלא כתיב ויורו המורי׳ למלך יאשיהו ומהו בשלום שלא חרב בית ה המקדש בימיו וכן הוא מפרש והולך ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא אל המקו׳ הזה ׃ קברותיך • ר״ל קברות אבותיך ׃ והכהנים והנביאים • ת״י וכהניא וספריא תרגם ה הנביאים סופרי׳ כלומ׳ תלמידים לפי שלא היו שם נביאי׳ אחרים שהרי המלך שלח ל חולד׳ מלמד שלא היו שם נביאי׳ אחרים וכן תרגם שופט ונביא דיין וסופר ונוכל לפרש נביאים כמשמעו כי ירמיה וצפניה בן כושי היו נ נביאים בזמן ההוא ואוריהו בן שמעיהו אפשר שהיה נביא גם כן בזמן ההוא ולא היו בירושלם בעת שמצא חלקיה הכהן את ספר התורה ועתה כאשר שלח המלך לאסף איש יהודה באו גם כן הנביאים לירושלם ׃ על העמוד • כתרגומו על אסטוונא וכבר פי׳ למעלה בדבר יהואש ובדברי הימי׳ ויעמוד המלך על עמדו כלומר במקום שהיה רגיל לעמוד שם ׃ עדותיו • בהנעת הוי״ו ׃ ויעמד כל העם בברית • עמדו והתחזקו בפיהם ובלבם בברית וכן היעמוד לבך אם ת תחזקנ׳ ידיך ות״י וקבילו כל עמא עליהון קיימא ׃ ואת כהני המשנ׳ • שהיו שניים לכהן גדול ות״י וית סגן כהניא ׃

שומרי

רשי

אל חולדה • אמרו רבותינו לפי שהאשה מרחמת מן האיש לכך לא שלח אל ירמיהו ויש שאומרי׳ ירמיהו לא היה שם שהלך להחזיר עשרת השבטים ׃ במשנה • בבית אולפנא ויש שפותרין במשנה חוץ לחומה בין שתי החומות שהוא משנה לעיר ׃ ונאספת אל קברותיך בשלום • ומהו השלום ולא תראינה עיניך בחורבן הבית ׃ על העמוד • מקום מעמד המלך בבית המקדש ׃ ואת כהני המשנה • סגני כהונה שהם שניים לכהנים גדולים ׃

שומרי

כה תאמרו ו׳ ליוסף אנא שא נא • ויאמר שאול כה תאמרו לדוד • ואל מלך יהודה השלח דמלכים • וחברו דד״ה • כה תאמרו איש אל רעהו דירמיה • וצרית אתם אל אדניהם • והבאתי אתכם אל • השלח אתכם אלי דירמיה ׃ ויאספו י׳ פתחין וסי׳ נמסר בסדר שמות ׃ באזניהם ח׳ בקריא׳ וסי׳ ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר ׃

וילך חלקיהו הכהן ואחיקם ועכבור
ושפן ועשיה אל־חלדה הנביאה
אשת שלם בן־תקוה בן־חרחס
שמר הבגדים והיא ישבת בירושלם
במשנה וידברו אליה ׃ ותאמר
אליהם כה־אמר יהוה אלהי ישראל
אמרו לאיש אשר־שלח אתכם אלי ׃
כה אמר יהוה הנני מביא רעה אל־
המקום הזה ועל־ישביו את כל־
דברי הספר אשר קרא מלך יהודה ׃
תחת אשר עזבוני ויקטרו לאלהים
אחרים למען הכעיסני בכל מעשה
ידיהם ונצתה חמתי במקום הזה
ולא תכבה ׃ ואל־מלך יהודה השלח
אתכם לדרש את־יהוה כה תאמרו
אליו כה־אמר יהוה אלהי ישראל
הדברים אשר שמעת ׃ יען רך־
לבבך ותכנע מפני יהוה בשמעך
אשר דברתי על־המקום הזה ועל־
ישביו להיות לשמה ולקללה ותקרע
את־בגדיך ותבכה לפני וגם אנכי
שמעתי נאם־יהוה ׃ לכן הנני אספך
על־אבתיך ונאספת אל־קברתיך
בשלום ולא־תראינה עיניך בכל
הרעה אשר־אני מביא על־המקום
הזה וישבו את־המלך דבר ׃ וישלח כג
המלך ויאספו אליו כל־זקני יהודה
וירושלם ׃ ויעל המלך בית־יהוה
וכל־איש יהודה וכל־ישבי ירושלם
אתו והכהנים והנביאים וכל־העם
למקטן ועד־גדול ויקרא באזניהם
את־כל־דברי ספר הברית הנמצא
בבית יהוה ׃ ויעמד המלך על־
העמוד ויכרת את־הברית לפני
יהוה ללכת אחר יהוה ולשמר
מצותיו ואת־עדותיו ואת־חקתיו
בכל־לב ובכל־נפש להקים את־
דברי הברית הזאת הכתבים על־
הספר הזה ויעמד כל־העם
בברית ׃ ויצו המלך את־חלקיהו
הכהן הגדול ואת־כהני המשנה

ואזל חלקיה כהנא ואחיקם ועכבו׳
ושפן ועשיה לות חולדה נביתא
אתת שלום בר תקוה בר חרחס
נטר לבושי והיא יתבא בירושלם
בבית אולפנא ומלילו עימיה ׃
ואמרת להון כידנן אמר יי אלהא
דישראל אמרו לגברא דשלח
יתכון לותי ׃ כידנן אמר יי הא אנא
מיתי בישתא על אתרא הדין ועל
יתבוהי ית כל פתגמי סיפרא דקרא
מלכא שבטא דבית יהודה ׃ חלף
דשבקו פולחני ואסיקו בוסמין
לטעות עממיא בדיל לארגזא
קדמי בכל עובדי ידיהון וידלק
רוגזי באתרא הדין ולא יטפי ׃
ולמלכא שיבטא דבית יהודה דשלח
יתכון למתבע אולפן מן קדם יי
כדנן תימרון ליה כידנן אמר יי א
אלהא דישראל פתגמיא די שמעתא ׃
חלף דרע לבך ואתכנעת מן קדם
יי במשמעך דגזרית על אתרא הדין
ועל יתבוהי למהוי לצדו וללוטא
ובזעתא ית לבושך ובכיתא קדמי
ואף קדמי שמיע אמר יי ׃ בכן הא
אנא כניש לך לות אבהתך ו
ותתכניש לקברך בשלם ולא י
יחזין עינך בכל בישתא די אנא
מייתי על אתרא הדין ואתיבו ית
מלכא פיתגמא ׃ ושלח מלכא
וכנשו לותיה כל סבי יהודה ו
וירושלם ׃ וסליק מלכא לבית
מקדשא דיי וכל אנש יהודה ויתבי
ירושלם עמי׳ וכהניא וספריא וכל
עמא למזעירא ועד רבא וקרא
קדמיהון ית כל פתגמי ספרא
דקיימא דאשתכח בבית מקדשא
דיי ׃ וקם מלכא על אסטוונא
וגזר ית קיימא קדם יי למהך
בתר פולחנ׳ דיי ולמטר פקודוהי
וית סהידותוהי וית קיימוהי בכל
לבא ובכל נפש לקיימא ית פ
פתגמי קיימא הדין דכתיבין על
ספרא הדין וקבילו כל עמא
עליהון קיימא ׃ ופקיד מלכא ית
חלקיהו כהנא רבא וית סגן כהניא

רלבג

והיא יושבת בירושלם במשנה • תרגם יונתן במשנ׳ בבית המדרש ׃ לכן הנני אוסיפך אל אבותיך • ר״ל שבמותו והיה נקבר אצל א אבותיו ולא תהיה ה הרע׳ בימיו ידמ׳ שהיו בישרא׳ אז נביאי׳ זולת חולדה אך שלח אליה מפני היותה קרוב׳ לו כי היית׳ אז בירושלם ׃ ויעמוד המלך על ה העמוד • ידמה שבנו שם עמוד והיה בו ה המלך בעת קראו את התורה כמו שנזכר ב בפרשת הקהל ׃ ואת כהני המשנה • הם הכהני׳ השני׳ לו כמו סגן הכהני׳ והנמשכ׳ לו לפי מדרגותיה׳ על הסדר ׃ בשדמות

ויאספו
י׳ פתחין וסי׳ שביא שלוויא שלחו ושלהו כלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון תמרא וכסכא

ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם • וישכם אבימלך בבקר ויקרא לכל עבדיו • בבוא כל ישראל לראות את פני • הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם • ויעל המלך בית יי׳ דמלכים • וחברו דד״ה • שב נא וקראנה באזנינו ׃ בברית ה׳ דגש וסים נמסר בסיפרא דא חלק א׳ סימן כ׳ ׃

תשא י"ו וסימ' נמסר בסדר אחרי מות וברישׁ סיפרא דא סימן ח' : ויצא י"ג חס' וסי' נמסר בסדר קרח : לעפר ג' וסימ' נמסר בסדר עקב : בגי ט' כתיב יו"ד וסי' נמסר ביהושע סימן י"ח :

ואת־שמרי הסף להוציא מהיכל יהוה את כל־הכלים העשוים לבעל ולאשרה ולכל צבא השמים וישרפם מחוץ לירושלם בשדמות קדרון ונשא את־עפרם בית־אל : והשבית את־הכמרים אשר נתנו מלכי יהודה ויקטר בבמות בערי יהודה ומסבי ירושלם ואת־המקטרים לבעל לשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים : ויצא את־האשרה מבית יהוה מחוץ לירושלם אל־נחל קדרון וישרף אתה בנחל קדרון וידק לעפר וישלך את־עפרה על־קבר בני העם : ויתץ את־בתי הקדשים אשר בבית יהוה אשר הנשים ארגות שם בתים לאשרה : ויבא את־כל־הכהנים מערי יהודה ויטמא את־הבמות אשר קטרו־שמה הכהנים מגבע עד־באר שבע ונתץ את־במות השערים אשר־פתח שער יהושע שר־העיר אשר־על־שמאול איש בשער העיר : אך לא יעלו כהני הבמות אל־מזבח יהוה בירושלם כי אם־אכלו מצות בתוך אחיהם : וטמא את־התפת אשר בגי בני־הנם לבלתי להעביר איש את־בנו ואת־בתו באש למלך :

וית אמרכליא לאפקא מהיכלא דיי ית כל מניא דעבידין לבעלא ולאשרתא ולכל חילי שמיא ואוקדינון מברא לירושלם במישר קדרון ואוביל ית עפרהון לביתאל : ובטיל ית כומריא די הבו מלכיא דבית יהודה ואסיקו בוסמין על במתא בקרויא דבית יהודה ובסחרני ירושלם וית דאסיקו בוסמין לבעלא ולשמשא ולסהרא ולמזלתא ולכל חילי שמיא : ואפיק ית אשירתא מבית מקדשא דיי מברא לירושלם למישר קדרון ואוקיד יתה בנחלא דקדרון וארקה לעפרא ורמא ית עפרה לקברי גליא : ותרע ית בתי הקדישׁ טעותא די בבית מקדשא דיי די נשיא מייתין תמן מכולין לאשירתא : ואיתי ית כל כומריא מקרויא דבית יהודה וסאיב ית במתא דאסיקו בוסמין תמן כומריא מגבע עד באר שבע ותרע ית במת תרעיא די קדם תרע יהושע רב קרתא די על שמאלא גברא במיעליה תרע קרתא : ברם לא סלקין כהניא כומרי במתא לדבחא על מדבחא דיי בירושלם אלהן אכלי פטיר בגו אחיהון : וסאיב ית תופת די בחילת בר הינם בדיל דלא לאעברא גבר ית בריה וית ברתיה בנורא למולך :

רשי

שומרי הסף. אמרכלים הממונים על כל צורכי הבית ומפתחות העזרה בידם : בשדמות קדרון. במישר קדרון : ונשא את עפרם בית אל. אל מקום טמא אשר טמא שם את המזבח שעשה ירבעם ושרף עליו את כהני הבמות : ויקטר בבמות. ואותן שקטרו בבמות בערי יהודה : את בתי הקדשים. בתי הזמה : אורגות שם בתים. יריעו' : לא יעלו. הכהני' שקטרו בבמו' לע"ז לא יעלו עוד לשרת על מזבח יי' : כי אם אכלו מצו'. כלומ' כי אם בדבר זה לא יצאו מכהונתם שמותרין לאכול בקדשי' הרי הם כבעלי מומין חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין : אכלו מצות. מנחות והוא הדין לכל הקדשים :

רלבג

בשדמות קדרון. הוא כמו נחל קדרון והוא מישור שהיה בו : והשבית את הכמרי'. ר"ל שבטל והשבית את הכמרי' שקטר כל אחד מהם בבמות בערי יהוד' ובמסבי ירושלם והשבית גם כן המקטרי' לבעל ולשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים וידמה שכבר החזירם למוטב ובטל העבודה ההיא שהיו עושים לע"ז : וישלך את עפרה על קבר בני העם. ר"ל על קבר העם שהיו עובדי' ע"ז ומזה המקו' למדנו שקבר אסור בהנאה שאם היה מותר בהנאה היה לנו להשמר מזה שמא יהנו מקברי העם ונמצאו נהנין מע"ז : ויתוץ את בתי הקדשי' אשר בבית יי'. אפשר כי עם החזקם בפעולות המגונות ההם החזיקו בזמה ובתועבות שהיו עושים שאר הגוים וידמה כי מעבודת קצת האשרות היה שיהיו שם מוכנים למשגל מגונה והנשים יהיו אורגות שם בתים בעבור האשרה והיו עושים יריעות יהיו מחיצ' ובית לבאים לעבוד האשרה הפעולה המגונה וכבר זכר הרב המורה קצת מאותם המשגלים המגונים שהיו מנהג הקדומים מעובדי ע"ז להתנהג בהם : ויבא את כל הכהנים מערי יהודה. כבר בא' בספר יחזקאל כי הכהנים בני צדוק הם אשר לא עברו ע"ז אך שאר הכהני' חטאו בחטא בני יהודה והנה טמא את הבמו' בששם בהם דבר טומאה : אך לא יעלו כהני הבמות. ר"ל שהכהנים שעברו ע"ז לא יעלו אל מזבח יי' בירושלם להקריב אשה ליי' אך יאכלו במצות המנחות חלקם ובמה שידמה להם עם אחיהם כאילו הם בעלי מומין : וטמא את התופת. הנה עשו שם בנין כדי להעביר בנו ובתו באש למולך והיה אש מכאן ואש מכאן והכומרים מעבירים אותו בין שני האשים : ויסבת

רדק

שמרי הסף. פירשנוהו : להוציא מהיכל יי'. והלא מנשה הוציא הכל כשעשה תשובה כמו שאומר בדברי הימים ויסר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית יי' וגו' אלא שאמון החזירם שם ובשנת שתים עשרה למלכו החל לטהר ולהעביר את השקוצים כמו שאומר בדברי הימים אבל לא כלה עד שנת שמנ' עשר' אחר שמצא הספר כמו שאמר הנה : בשדמות קדרון. כתרגומו במישר קדרון : ונשא את עפרם ביתאל. כי שם היה עקר הע"ז שהיה שם העגל וטמא אותו המקום שהיה בו העגל והמזבח ונשא עפר שריפת הבעל והאשירה וכליהם ששרף בירושלם בשדמות קדרון נשא את עפרם שם : והשבית את הכמרי'. האנשים העובדי' לפני הבעל נקראין כמרי' וכן תרגם הכהני' שהם עובדי ע"ז כומריא ומה שאמר שם הכמרים עם הכהנים ושניהם עובדי ע"ז אלא משתנין בלבושיהם כי הכמרי' הם לובשים שחורי' לפי' נקראו כמרי' מענין עורנו כתנור נכמרו ואומר כי הכמרים האלה נתנו אותם מלכי יהודה לזו העבודה ויאשיהו בטל הע"ז ובטל העובדים מעבודתם והחזירם למוטב : ויקטר בבמות. ויקטר כל אחד מהמלכים וכת"י ואסיקו בוסמין על במתא : ומסבי. כמו ובמסיבי : ואת המקטרי'. פירוש והשבית ג"כ את המקטרי' לבעל לשמש ולירח : על קבר בני העם. העם שהיו עובדי' להם בחייהם השליך עפר השריפה על קבריהם לבזותם כלומר ראו מה שהייתם עובדי' בחייכם כדי שיוסרו החיים וכן אומר בדברי הימי' ויזרק על פני הקברים הזובחים להם והוא חסר הסמך קברי הזובחי' להם כמו העם המלחמה ות"י לקברי גליא וגליא שם ע"ז וכן בדברי רבותינו ז"ל בית גליא קורין לה בית כריא : ויתץ את בתי הקדשי'. ת"י ית בתי הקדיש טעוותא והענין מורה עליו אשר הנשים אורגות שם בתי' לאשרה אבל וגם קדש יהיה בארץ ויעבר את הקדשים מן הארץ תרגם כמשמעו נפקת ברא כי אם היה הקדשים זה ענין זמה מה ענין בבית יי' אבל האשרה שעשה מנשה בבית יי' עשה שם בתים לנשי' שיארגו יריעות לכבוד האשרה : בתים לאשרה. יריעות היו אורגו' שם והיריעות היו בתים לאשרה כמו בתים לבדים אפשר שהיו אותן יריעות תלויות סביב האשרה והיה לאשרה בית ומקו' ות"י די נשיא מייתין תמן מכולין לאשרת' ופי' בעל הערוך כמו מכילתא שהם מדות : ויבא את כל הכהנים. אלה הכהנים היו מזרע אהרן ותרגם אותם יונתן כומריא לפי שנעשו כומרי' לע"ז והביא אותם לירושלם והחזירם בתשובה : ויטמא. שם אותם מקום טומאה להשליך שם נבלות וכל טומאה להרחיק הע"ז מלב העם : אשר פתח שער' כמו ואשר פתח השער וכמוהו שמש ירח ופי' נתץ את במות השערי' גם הבמה אשר היתה פתח שער יהושע שר העיר ג"כ נתץ אולי היתה גדולה משאר הבמות לפיכך זכר אותה לבדה : אשר על שמאל איש בשער העיר. כלומר הבא איש בשער העיר היתה זאת הבמה לשמאלו וכן ת"י במיעליה תרע קרתא : כי אם אכלו מצות. פירשו רבותינו ז"ל הרי הם כבעלי מומין חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין ומה שאומר מצות פירוש מנחות שהיו נאפות מצות והוא הדין לכל הקדשים : וטמא את התופת. שם מקום שהיו מעבירין שם בניהם למולך היה שם המקום תופת ואמרו כי נקרא כן כי היו מרקדים ומכי' בתופים בשעת העבודה כדי שלא ישמע האב צעקת בנו כשהיו מעבירין אותו באש וינהם לבו עליו ויקחהו מידם והמקו' הזה היה גיא שהיה לאדם הנקרא הנם ונקרא גי הנם וגי בן הנם והכתוב בזה בני הנם והקרי בן הנם כי לבני הנם היה זה הגיא או לאחד מהם וטמא יאשיהו אותו המקום כלומ' שם אותו מקום טומאה להשליך שם נבלו' וכל טומאה שלא יעלה עוד על לב איש להעביר עוד את בנו ואת בתו באש למולך ומעשה המולך פירשו בדרש אמרו רז"ל אף על פי שהיו כל בתי ע"ז בירושלם המולך היה חוץ לירושלם והיה עשוי צלם חלול כתון לפני משבעה הכהלי' וכל מי שמקריב סלת פותחין לו אחד מהם תורין ובני יונה פותחין לו שנים כבש פותחין לו שלשה איל פותחין לו ד' עגל פותחין לו חמשה שור פותחין לו ששה וכן מי שהיה מקריב בנו פותחין לו שבעה והיו פניו כפני עגל וידיו פשוטות כאדם שפותח ידיו לקבל מחבירו והיו מסיקין אותו באש והכומרים נוטלין התינוק ונותנין אותו תוך ידיו של מולך והתינוק מוציא נפשו ולמה נקרא תפת שהיו מתופפין בתופים שלא ישמע אביו קול בנו ויכמרו רחמיו עליו ויש אומרים תפת שהיו הכומרים אומרים הנה לך יערב לך יתבסם לך : ויסבת

רדק

וישבת את הסוסים · ובטל גם כן זה המעשה שהיו עושים מלכי יהוד׳ שהיו עובדי׳ לשמש ונתנו שם סוסים שהיו מוכנים לזאת העבודה שהיו רוכבי׳ עליהם והולכים לקראת השמש בבקר בזרחה והיו הולכים לקראתו ממקום שהיה מבוא בית יי׳ עד לשכת נתן מלך וזהו שאמ׳ מבוא בית יי׳ אל לשכת נתן מלך ובא הוא שם כמו מבוא וכ״ת מתעלנא דבית מקדשא דיי׳: אל לשכת נתן מלך הסרים · כמשמעו וכ״ת גוזא וכבר פירשנו זה הענין בפסוק ויתן לה המלך סרים אחד: אשר בפרורים · פירוש מגרשי העיר ותרגום ירעשו מגרשות יזועון פרוריא ובדברי רז״ל בכל וכל פרוריא ונתן מלך זה היה פקיד על מגרשי העיר: מרכבות השמש · מרכבות הסוסים שהיו הולכים בהם לקראת השמש: הגג עלית אחז · חסר הסמך הגג גג עלית אחז וכן הארון הברית הארון ארון הברית וסמך גג העליה לאחז אולי הוא בנה אותו לזאת העבודה: וירץ משם · מן הקל והוא פעל יוצא כלומר הריצם משם ויש לפרשו ענין שבר וכתיתה כמו כי בך ארוץ גדוד לדעת רבו׳ ואפשר שיהיה פרשו רצץ ויהיו לו חברים רבי׳ בענייננו ות״י ופליגון מתמן ר״ל ביערם משם כ״א וארחיק מתמן: לאהר המשחית · הר הזתים ונקרא הר המשחה ולגנאי מפני העז שהיה שם קראו הר המשחית וכן תרג׳ יונתן לטור זיתיא: אשר בנה שלמה · והיאך לא ביערו אותם אסא ויהושפט שביערו כל עבוד׳ זרה אשר היתה בארץ ישראל לפניהם עבודה זרה בערו אבל הבמות לא בערו כי היו אז מקריבים עליהם לאל כי בכלם נאמר והבמו׳ לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרי׳ בבמו׳ ויאשיהו נתץ גם כן הבמות כיון שנעשו מתחלה לע״ז או כדי שלא יקריבו עליהם אפילו לשם שמים שכיון שהיה בית המקדש קיים אסורות היו הבמו׳ לפיכך כתוב עליו לא היה לפניו מלך אשר שב אל יי׳ בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו כי המלכי׳ אשר היו לפניו לא הסירו הבמות אף על פי שהיו מלכים טובים: עצמות אדם · עצמות עובדי עבודה זרה שהיה מוציא אותם מקבריהם ונותנם במקום האשרות והמצבות לבזיון ושרפם שם: מה הציון הלז · נראה כי הנבי׳ הזקן צוה לבניו שיעשו על הקבר ציון גדול שיהא ניכר בין הציוני׳ האחרי׳ כי ידע כי תתקיי׳ נבואת הנביא כמו שאמר כי היה יהיה הדבר והנביא את׳ מה שיעשה יאשיהו שיוצי׳ העצמו׳ מקבריה׳ וישרפו אותם לפיכך צוה להם שיהיה ציון אותו הקבר ניכר בין האחרים כי עצמות נביא האמת ידע שלא יוציאו מקברו לפיכ׳ שא׳ יאשיהו מה הציון הלז · ובדרש ראה שכרו אחד עלו בו חרולים וקמשונים וכרו אחד עלו בו הדסים ועשבי בשמים לפיכך תמה ושאל מה הציון הלז והיה זה כי צדיק ורשע היו נקברים בו נביא אמת ונביא השקר: ויאמרו אליו אנשי העיר · קבלה היתה בידם כי מעת שנקבר שם הנביא עד הזמן ההוא יותר משלש מאות וחמשים שנה אלא קבלה היתה בידם בן מפי אב: הקבר איש האלהים · חסר הסמך הקבר קבר איש האלהים וכן הארון הברית: על המזבח בית אל · בא בה״א הידיעה עם הסמוך שלא כמנהג וכמוהו הלשכות הקדם היתד הארג והדומים להם שכתבנו בספר מכלול:

רשי

את הסוסים · אותם המשתחוו׳ לחמה היו להם סוסים מוכני׳ לצאת לקראת החמה בבקר: התופת · הוא המולך ועל שם שהיו הכומרים מקישים בתופים שלא ישמע האב את נהמת הבן כשהוא נכוה בידי הצלם קראוהו תופת: נתן מלך · כך שמו: אשר בפרורים · לא ידעתי מה הם: וירץ משם · ויבערם משם: להר המשחית · הר הזיתים הוא הר המשח׳ וכיון שהזכיר את שמו על ידי ע״ז כינה שמו לגנאי: מה הציון הלז · ראה קבר שגדלו אחד עלו קמשונים וחרולים וגדלו אחד הדסים ובשמים ותמה עליו ואמר מה זה קבר איש האלהים ונביא השקר שבוא לבניו שיקברוהו אצלו: אשר

מרכבות ד׳ ג׳ מלאים וא׳ חס׳ בקריאה וסי׳ מרכבת פרעה וחילו ירה בים וחס׳ · מרכבות השמש שרף · שמה מרכבות כבודך׳ מרכבות עמינדב: בבית אל ד׳ בקריאה וסימ׳ ויתירו בית יוסף בביתאל · וגם את המזבח אשר

תרגום

ובטל ית סוסותא די הבו מלכיא דבית יהודה לשימשא ממעלנא דבית מקדשא דיי ללשכת נתן מלך גוזאה דבפרוורי׳ וית רתיכי שמשא אוקיד בנורא: וית אגוריא די על איגר עילית אחז דעבדו מלכיא דבית יהודה וית אגוריא דעבד מנשה בתרתין דרת בית מקדשא דיי תרע מלכא וארחיק מתמן ורמא ית עפרהון לנחלא דקדרון: וית במתא די על אפי ירושלם דמדרום לטור זיתיא די בנא שלמה מלכא דישראל לעשתורת שקוץ צדונאי ולכמוש שקוץ מואבאי ולמלכום רחוק בני עמון סאיב מלכא: ותבר ית קמתא וקץ ית אשירתא ומלא ית אתרהון גרמי אנשא: ואף ית איגורא די בביתאל במתא דעבד ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל אף ית איגורא ההיא וית במתא תרע ואוקיד ית במתא אדקה לעפרא ואוקיד אשירתא: ואתפני יאשיהו וחזא ית קבריא דתמן בטורא ושלח ונסיב ית גרמיא מן קבריא ואוקיד על אגוריא וסאביה כפתגמא דיי דמליל נבייא דיי דאתנבי ית פתגמיא האילין: ואמר מה ציונא הדין די אנא חזי ואמרו ליה אנשי קרתא קברא דנביא דיי דאתא משיבטא יהודה ואתנבי ית פתגמיא האילין דעבדתא על אגוריא בביתאל: ואמר שבוקו ליה אנש לא יניד גרמוהי

מקרא

וישבת את־הסוסים אשר נתנו מלכי
יהודה לשמש מבא בית־יהוה אל־
לשכת נתן־מלך הסרים אשר
בפרורים ואת־מרכבות השמש שרף
באש: ואת־המזבחות אשר על־הגג
עלית אחז אשר־עשו מלכי יהודה
ואת־המזבחות אשר־עשה מנשה
בשתי חצרות בית־יהוה נתץ המלך
וירץ משם והשליך את־עפרם אל־
נחל קדרון: ואת־הבמות אשר על־
פני ירושלם אשר מימין להר־
המשחית אשר בנה שלמה מלך־
ישראל לעשתרת שקץ צידנים
ולכמוש שקץ מואב ולמלכם תועבת
בני־עמון טמא המלך: ושבר את־
המצבות ויכרת את־האשרים וימלא
את־מקומם עצמות אדם: וגם את־
המזבח אשר בבית־אל הבמה אשר
עשה ירבעם בן־נבט אשר החטיא
את־ישראל גם את־המזבח ההוא
ואת־הבמה נתץ וישרף את־הבמה
הדק לעפר ושרף אשרה: ויפן
יאשיהו וירא את־הקברים אשר־
שם בהר וישלח ויקח את־העצמות
מן־הקברים וישרף על־המזבח
ויטמאהו כדבר יהוה אשר קרא איש
האלהים אשר קרא את־הדברים
האלה: ויאמר מה הציון הלז אשר
אני ראה ויאמרו אליו אנשי העיר
הקבר איש־האלהים אשר־בא
מיהודה ויקרא את־הדברים האלה
אשר עשית על המזבח בית־אל:
ויאמר הניחו לו איש אל־ינע עצמתיו

בביתאל: וגם את כל בתי הבמות · ויבא אחד מהכהנים · וזמן ויבן ירבעם את שכם עד אחד ודבר והוא
שב ירבעם דכוו׳ בביתאל בבא ביתאל והנה איש אלהים בא מיהודה:

רלבג

וישבת את הסוסים · הנה מלכי יהוד׳ נתנו לשמש סוסי׳ מיוחדים שהיו רוכבים בהם מ ממבוא בית יי׳ אל לשכת מי שיצוה המלך להיו׳ שר על המגרשים וידמה שבשלכ׳ ההיא היו עושים דבר מה לשמש והנה הם היו הולכי׳ מבית יי׳ לפאת המזרח אל הלשכה ההיא להשתחוו׳ לשמש הפך מה שכוונה התורה ולזה שדרש שיהיה קדש הקדשים לפאת מערב כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה: ואת מרכבות השמש שרף באש · ר״ל המרכבות אשר לסוסי׳ הנזכרי׳: אל נחל קדרון · מישור קדרון: אשר בנה שלמה מלך ישראל · כבר בארנו במה שקדם שלא בנה אותם שלמה אך העלים עיניו מכמותיו שבנו הבמו׳ האלו ולזה יחס הכתו׳ בנייתם אל שלמה: וימלא את מקומם עצמות אדם · לטמא אותם וידמה שמעצמות עובדי ע״ז עשה זה: ויקח את העצמו׳ מן הקברים · זה לאות שלא היה משים שם רק עצמות החטאים ולזה לא הסכים לשרוף עליהם עצמות איש האלהים ומלטו עצמותיו עצמות הנביא אשר בא משומרון ולולי זה כבר היו עצמותיו נשרפים כי היה מנביאי ע״ז: מה הציון הלז · הנה בנו בנין על קבר איש האלהים להכירו והבנין ההוא נקרא ציון ושאל יאשיהו מה הציון הלז:

ויזבח

ומלטו

רשי

אשר בערי שומרון · שהיה יאשיהו מלך על כל ישראל מה שחזרו עשרת השבטים על ידי ירמיהו : לא נעשה כפסח הזה · לא נתקבצו רוב עם בכל פסח כמו שנקבצו בזה : מימי השופטים · מימי שמואל כתוב בדברי הימים לפי שאף שמואל החזיר ישראל למוטב וקבצם המצפתה · דבר אחר לא נעשה כפסח הזה לי"י בירושלם אבל משמלכו מלכי ישראל ומלכי יהודה לא עשו פסח כל ישראל בירושלם לפי שנחלקה המלכות לשנים מירבעם והיו הולכי' לעגל שבבית אל ודן עד עכשו שגלו עשר השבטי' והחזירן ירמיהו ומלך עליהם יאשיהו ובאו כלם לירושלם : תרפים · צלמים שמדברים על ידי כשפים והעושה אותן צריך לכוין שעה אחת ושעה אחת ראויה לכך : וימשחו

רדק

וימלטו · כי בקבר אחד היו עצמותיו אבל עצמות הנביא אשר בא משמרון הוא הנביא הזקן נביא השקר ובבי"א היה יושב אז אבל משמרון בא שם כמו שפירשנו למעלה במקומו : אשר בערי שמרון · והלא הכותיים היו יושבים בשמרון וישראל גלו מהם אלא הבמות היו עדיין קיימים וגם שארית נשארה בארץ אחר גלות ישרא' מפוזרים בארץ זעיר שם זעיר שם והיו עובדים ע"ז עדיין כמו שאמר ויזבח את כל כהני הבמות אשר שם וכן אמ' בדברי הימים כי מאפרי' וממנשה היה שם שארית בימי יאשיהו וכן בימי חזקיהו היה שארית בארץ מזבולון ומאשר וממשמעון ומאפרים וממנשה ורבותי' ז"ל אמרו כי ירמיהו החזיר מעשר' השבטי' ומלך עליהם יאשיהו : כי לא נעשה כפסח הזה · תכלית הספור הוא זה כי מלת כי נותן טעם למה שקדם וכן כי נתן יי' בידינו את כל הארץ ר"ל כי עשו הפסח כמו שצוה אותם יאשיהו ונתקבצו כלם לירושלם וארך הספור הוא כמו שכתו' בדברי הימים וסוף הספור כי לא נעשה כפסח הזה : מימי השופטים · ובדברי הימים כתיב מימי שמואל הנביא וזמן אחד הוא כי שמואל בימי השופטי' היה ובימיו החלה המלוכה בישראל ומה שאמ' כי לא נעשה כפסח הזה שהיו כל ישרא' בלב אחד לעבוד את יי' וכן אמר שמואל וינהו כל בית ישרא' אחרי יי' ואמר ויסירו בני ישראל את הבעלים ואת העשתרות ויעבדו את יי' לבדו וגם פסח שעשה חזקיהו רבים מישראל שלא היו שם ולא עוד אלא שהיו מלעיגים ברצים שהיה שולח חזקיהו ואף אות' שהיו בירושלם רבי' היו טמאי' ואכלו את הפסח בטומאה : ואת התרפי' · תרגו' צלמניא והם צלמי' עשוים לדעת העתידות וכבר פירשנוהו שור בספר שמואל : אשר שב אל יי' · שחזר לדברי תורה ועשה ככל הכתוב בה והסיר הבמות לא השאיר אחד ולא הקריבו בימיו כי אם בבית המקדש לבדו והמלכים אשר לפניו אף על פי שהיו בהם טובים לא הסירו הבמות כמו שאומר עוד העם מזבחים ומקטרי' בבמות ונמצא באסא דברי' אשר לא כן שנשען על מלך ארם והוציא כסף וזהב מאוצרות בית יי' ושלח לו ונאמר וגם בחליו לא דרש את יי' ויהושפט גם כן היה עוזר למלכי ישראל הרשעים ונתחתן עמהם וחזקיה נ"כ נאמ' עליו ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף ועל יהודה ועל ירושלם אבל יאשיהו נאמ' עליו ככל תורת משה ויש מחלוקת בזה בדברי רז"ל מהם אמרו כי יאשיהו חטא שלא עשה תשובה גדולה אשר שב אל יי' וגו' ומהם אמרו שלא חטא אלא מה אני מקיי' אשר שב אל יי' שכל דין שדן מבן שמנה ועד י"ח החזירו להם שלא תאמר נטל מזה ונתן לזה תלמוד לומ' ובכל מאודו שהחזיר להם משלו :

פרעה

נעשה ח' קמצין בקריאה וסי' וכל המנחה אשר תאפה בתנור · ויאמר אם אסור יאסרוני בשנים · ושנים עשר אריים · וחברו דדברי הימים · ולא נעשה פסח כמהו דברי הימים · כי אם בשמונה עשרה שנה למלך יאשיהו ·

ל' וַיְמַלְּטוּ עַצְמֹתָיו אֵת עַצְמוֹת הַנָּבִיא
ל'. ג' אֲשֶׁר־בָּא מִשֹּׁמְרוֹן׃ וְגַם אֶת־כָּל־
בָּתֵּי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן
אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס
ב' הֵסִיר יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּעַשׂ לָהֶם כְּכָל־
הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית־אֵל׃
ו' רפי' וַיִּזְבַּח אֶת־כָּל־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר־
שָׁם עַל־הַמִּזְבְּחוֹת וַיִּשְׂרֹף אֶת־
עַצְמוֹת אָדָם עֲלֵיהֶם וַיָּשָׁב יְרוּשָׁלִָם׃
וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר
עֲשׂוּ פֶסַח לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּכָּתוּב
ח' עַל סֵפֶר הַבְּרִית הַזֶּה׃ כִּי לֹא נַעֲשָׂה
ל' כַּפֶּסַח הַזֶּה מִימֵי הַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר
ג' שָׁפְטוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְכֹל יְמֵי מַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כִּי אִם־
בִּשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ
ח' נַעֲשָׂה הַפֶּסַח הַזֶּה לַיהוָה בִּירוּשָׁלִָם׃
וְגַם אֶת־הָאֹבוֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִים וְאֶת־
ל' הַתְּרָפִים וְאֶת־הַגִּלֻּלִים וְאֵת כָּל־
ג' חס' הַשִּׁקֻּצִים אֲשֶׁר נִרְאוּ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה
וּבִירוּשָׁלִַם בִּעֵר יֹאשִׁיָּהוּ לְמַעַן
ו' חס' הָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַכְּתֻבִים
עַל־הַסֵּפֶר אֲשֶׁר מָצָא חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן
יתר ב' דמיין לכופיהון בֵּית יְהוָה׃ וְכָמֹהוּ לֹא־הָיָה לְפָנָיו
מֶלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁב אֶל־יְהוָה בְּכָל־לְבָבוֹ
וּבְכָל־נַפְשׁוֹ וּבְכָל־מְאֹדוֹ כְּכֹל תּוֹרַת
ל' וב' ולא חס מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֹא־קָם כָּמֹהוּ׃ אַךְ
ל' לֹא־שָׁב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ הַגָּדוֹל
אֲשֶׁר־חָרָה אַפּוֹ בִּיהוּדָה עַל כָּל־
ל'. ל' הַכְּעָסִים אֲשֶׁר הִכְעִיסוֹ מְנַשֶּׁה׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה גַּם אֶת־יְהוּדָה אָסִיר
מֵעַל פָּנַי כַּאֲשֶׁר הֲסִרֹתִי אֶת־יִשְׂרָאֵל
וּמָאַסְתִּי אֶת־הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר־
בָּחַרְתִּי אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־הַבַּיִת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם׃ י'

ושיזיבו גרמוהי עם גרמי נביא שקרא דאתא משמרון ׃ ואף ית כל בתי במתא די בקרוי שמרון די עבדו מלכי ישראל לארגזא פלי יאשיהו ועבד להון ככל עיבידא דעבד בביתאל ׃ ונכים ית כל כומרי במתא די תמן על אגוריא ואוקיד ית גרמי אנשא עליהון ותב לירושלם ׃ ופקיד מלכא ית כל עמא למימר עיבידו פסחא קדם יי אלהכון כמא דכתיב על ספרא דקימא הדין ׃ ארי לא אתעביד כפסחא הדין מיומי נגידיא דדנו ית ישראל וכל יומי מלכי ישראל ומלכיא דבית יהודה ׃ אלהן בתמני עסרי שנין למלכא יאשיהו אתעבד פסחא הדין קדם יי בירושלם ׃ ואף ית בידין וית זכורו וית צלמניא וית טעותא וית כל שקוציא דאתחזיאו בארעא דבית יהודה ובירושלם פלי יאשיה בדיל לקיימא ית פתגמי אוריתא דכתיבין על ספרא דאשכח חלקיה כהנא בבית מקדשא דיי ׃ וכותיה לא הוה קדמוהי מלכא דתב לפולחנא דיי בכל לביה ובכל נפשיה ובכל נכסוהי ככל אוריתא דמשה ובתרוהי לא קם כותיה ׃ ברם לא תב יי מתקוף רוגזיה רבא דתקף רוגזיה בדבית יהודה על כל ארגזותא די ארגיז קדמוהי מנשה ׃ ואמר יי אף ית דבית יהודה אגלי מארע בית שכנתי כמא דאגליתי ית ישראל ואדחיק ית קרתא הדא דאתרעיתי בירושלם ובביתא דאמרית יהי שמי תמן ׃

רלבג

ויזבח את כל כהני הבמות אשר שם על המזבחות · ידמה שעדי' נשארו שם קצת ישר' כמו שנזכר אחר זה ועדין היו מחזיקי' ברשעתם והיו שם כהני במות ויאשיה זבח אותם אצל המזבחות ושרף על המזבחות עצמו' אדם : וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל יי' וגו' · עד שכבר היה מבזה כל הדברים זולת השם ית' ובכל הקניני' היה בז לרוב חשקו לעבוד הש"י ואו' הרצון שלא יהיה יאשיהו בתחלת ענינו טוב עם הש"י כי כבר נזכר בדברי הימי' כי מקטנותו התחיל לעבוד השם ית' אך לא בער בשלמות האלילים מתחלת מלכותו והיו חוטאי' עדיין ישר' בהם ומפני ראותו הכתוב בספר התורה שיבא מהרע למי שלא יקיים את התור' ויעבור על ברית הש"י התעורר בכל עוז להשיב ישר' לעבודתו ובער האלילים שעשו ישראל מכל ארץ ישר' כדי שיבור זכר ע"ז מישראל ולא יוסיפו לחטוא עוד : כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים · ר"ל מימי סוף השופטים שהוא שמואל כי בחייו שבו גם כן כל ישרא' אל יי' ובימי שאול ודוד היו בישראל במות כהפך כונת התורה אף על פי שהיו מותרות ובימי שלמה נשארו גם כן הבמות ונעשו במות לע"ז ובימי חזקיהו לא שבו גם כן כל ישר' אל יי' אך קצת ישראל היו מלעיגים לדברי חזקיהו אך בימי יאשיהו בזאת השנה שבו כל ישראל אל יי' והנה זכר הפסח הנעשה אז לפי שמתנאי הפסח שלא יאכל ממנו ישראל משומד · ודמה כי בזאת השנה לבד היה לב כל ישראל לש"י אך אחר זה חטאו בסתר גם בימי יאשיהו ולזה אמר כי אם בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו נעשה הפסח הזה ליי' והנה לזאת הסבה לא שב הש"י מחרון אפו הגדול כמו שספר כי בלי ספק אם היו ישרא' שבים ליי' בכל נפשם היתה ההשגחה האלהית דבקה בהם וישוב חרון יי' מהם ולזה אמר אך לא שב יי' מחרון אפו הגדו' ולזאת הסבה ג"כ מת יאשיהו בעון העם כי הוא חשב שיהיו כל ישר' הולכי' אחר מצות הש"י ויהיו ראוי' מפני זה שידבקו בהם כל הברכות הכתובות בתורה אשר כתו' בהם וחרב לא תעבור בארצכם אפי' חרב של שלום ובחטאת העם מת ונענשו בספר מהם מי שחיו בגלו בגוים ועליו קונן ירמיהו כמו שכתו' בספר הקינות לפי מה שנזכר בד"ה ממנו ואמרו רבותינו ז"ל שמה שכתוב שם מזה הוא אמרו רוח אפינו משיח יי' נלכד בשחיתותם וגו' וזה מקשים למה שאמרנו :

כי לא נעשה כפסח הזה · בשמונה עשרה שנה דד"ה · וכל חמש מגלות דכוו' נעשה במ"ב נעשה וסי' תורי זהב נעשה לך · אחות לנו קטנה ושדים אין · וסים תורתא דאחתי ׃ ובירושלם כ"א בקריאה וסים' במסרה רבתא ׃

ויקח

פרעה נכה · כתרגומו פרעה חגירא שהיה נכה רגליו : וילך המלך יאשיהו לקראתו · להלחם אתו לפי שהיה עובר בגבולו בכרכמיש על פרת והוא היה הולך להלחם על מלך אשור שכבש כרכמיש ממלך ארם ושלח לו מה לי ולך מלך ישראל לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי כמו שכתוב בדברי הימים ולא שמע אל דברי פרעה נכה ואמרו רבותינו ז"ל מאי דרש יאשיהו וחרב לא תעבור בארצכם אפילו חרב של שלום כיון שהיו עושין רצונו של מקום והוא לא היה יודע שכל דורו עובדי ע"ז היו אלא שהיו עושין בסתר שהרי בימי יאשיהו היה ירמיהו מוכיח כי מספר עריך היו אלהיך יהודה : וימיתהו במגידו כראותו אותו · בבקעת מגידו היתה המלחמה כמו שאומר בדברי הימים ופי' כראותו אותו כשראה אותו שרצונו להלחם עמו שהתגרה בו וראה אותו לבוש כלי מלחמה כמו שאומר בדברי הימים כי להלחם בו התחפש ונענש יאשיהו לפי שלא שמע יאשיהו אליו כי מפי אלהים היה אומ' לו כמו שאומר בדברי הימי' ולא שמע אל דבר נכה כי ירמיהו התנבא בזה וכן אמרו רז"ל כי אלהים האמור ביאשיהו קדש ומהם אמרו כי חדל לך מאלהים אשר עמי ע"ז ובעבור פרעה שם נלחם בכרכמיש על פרת לקח השי' נקמת יאשיהו ממנו שכר שם ימים רבים עד השנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו ובא עליו נבוכ' נצר והוא שהתנבא ירמיהו למצרי' על חיל פרעה נכה מלך מצרי' אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר הכה נבוכד נצר מלך בבל וגו' ואומר והיה היום ההוא ליי' צבאות יום נקמה להנקם מצריו היא נקמת המלך יאשיהו : בקבורתו · בקברות המלכים כמו שאו' בדברי הימים בקברות אבותיו ומה שאומר בקבורתו אפשר שהוא כרה לו קבורה בחייו : וימשחו אותו · מפני מה משחו אותו והלא אין מושחין מלך בן מלך ולא משחו שלמה אלא מפני מחלוקתו של אדוניהו ואת יהואש מפני מחלוקתו של עתליה ויהואחז גם כן משחו מפני מחלוקתו של יהויקי' שהיה גדול ממנו שתי שנים ומשחו יהואחז אף ע"פ שהיה קטן ממנו מפני שהיה ממלא מקום אבותיו ויהויקים לא היה ממלא מקום אבותיו כך פירשו רבותינו ז"ל ויהויקים שהיה גדול מיהואחז שתי שנים ראו מהפסוקים שנאמ' בן עשרים ושלש יהואחז במלכו וכתיב בן עשרים וחמש יהויקים במלכו ולא מלך יהואחז אלא ששה חדשים והנה מנאכו בדברי הימי' ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלום והנה לא נזכר שם יהואחז ואם אמרו כי יוחנן הוא יהואחז וקראו בכור שהיה בכור למלכות ושלו' הוא צדקיהו ואמ' השלישי צדקיהו שהיה שלישי לבני יאשיהו ואמר עליו הרביעי שלום שהיה רביעי למלכות יאשיהו וקראו שלום ששלמה מלכות בית דוד בימיו ואני פירשתי בדברי הימי' כי שלום הוא יהויכין ונזכרו בן הבן בסדר הבנים רבו' כמוהו בספר והחכם רבי אברהם ב"ע כתב כי יוחנן היה בכור ולא מלך ושלום הוא יהואחז והנה יהואחז היה במות אביו בן כ"ג וצדקיה שהיה גדול ממנו בן כ"ד ויהויקים בן כ"ה והנה במלוך צדקיהו לפי זה החשבון היה בן ל"ה והכתוב אומר בן כ"א צדקיהו במלכו אלא שהמליכו יאשיהו אביו בחייו שלש שנים לפני מותו וכשמת יאשיה לא רצו העם במלכותו והמליכו את יהואחז שהוא שלום וזהו שאומר ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו נראה כי בחזקה המליכוהו והביא ראיה ממה שכתוב בירמיה בראשית ממלכת יהויקים וגו' ואמר עשה לך מוסרות ומוטות וגו' ביד המלאכים הבאים ירושלם אל צדקיהו מלך יהודה והיאך היה צדקיהו מלך בראשית ממלכת יהויקים אלא שהיה נודע בגוים כי יאשיה המליך צדקיהו בחייו אלא שלא רצו בו עם הארץ אחרי מות אביו ואחכתו כפרש זה הענין בספר ירמיה בע"ה : ויאסרהו פרעה נכה · נראה כי יהואחז במלכו חשב לנקום נקמת אביו מפרעה נכה והלך ופשט בארץ מצרים והכה בהם מכה גדולה ובשובו פגע בו פרעה בארץ חמת ולכדו ואסרו וזהו שאמר יחזקאל וילמד לטרוף טרף אדם אכל כי מה ענין ויאסרהו מבלי שיקדם לו ענין שנלחם עמו או עלה על ארצו והלא פרעה התנבל ליאשיהו ואמר לו לא עליך אתה היום אלא שכן נראה הענין כמו שפירשנו ומשל יחזקאל מורה עליו : במלך בירושלם · כן כתיב רוצה לו' בעוד מלכו בירושלם מעט הזמן הזה לקחו וקרי ממלוך שהסירו מהמלוכה לפי שהחל להלחם עמו והוא לא פשע במיתת אביו לפי דעתו כי הוא לא היה בא להלחם עמו והע"פ כן לקח הש' ית' נקמתו ממנו כמו שכת' והמליך פרע' נכה את אחיו כדי שיהיה לו עבד וידע כי מידו הוא מולך : וככר זהב · כמשמעו ככר א' זהב וית' וככרי דהבא ר"ל ככרים ולא זכר כמה : ויסב את שמו יהויקי' · הטעם כדי שידמה שברשותו הוא והמלוכה לו מאתו כי השם לא מאסו : אך העריך · כתרגו' ברם רמא מגביתא על עמא דארעא : איש כערכו · גבר כד חזיכל א' כמו שהיה ראוי לתת לו לפי ממונו : נגש את עם הארץ · נגש את הכסף ואת הזהב את עם הארץ לתת את הכסף ואת הזהב :

ימלך ה' בקריאה וסימ' ימלך את שלמה · את מתניה דדו · וימלך פרעה נכה את יהויקים · ולתשוב' חשנה שלח · מלך מצרים את אליקים אחיו דדברי הימים :

ושאר פתגמי יאשיהו וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומין למלכיא דבית יהודה : ביומוהי סליק פרעה חגירא מלכא דמצרים על מלכא דאתור על נהר פרת ואזל מלכא יאשיהו לקדמותיה וקטליה במגדו כד חזא יתיה : ואחתוהי עבדוהי כד מית ממגדו ואיתיאוהי לירושלם וקברוהי בקבורתיה ודבר עמא דארעא ית יהואחז בר יאשיהו ומשחו יתיה ואמליכו יתיה תחות אבוהי : בר עסרין ותלת שנין יהואחז כד מלך ותלתא ירחין מלך בירושלם ושום אמיה חמוטל בת ירמיה מן לבנה : ועבד דביש קדם יי ככל דעבדו אבהתוהי : ואסריה פרעה חגירא ברבלה בארעא דחמת מלמימלך בירושלם ורמא מגביתא על עמא דארעא מאה ככרי כספא וככרא דדהבא : ואמליך פרעה חגירא ית אליקים בר יאשיהו תחות יאשיהו אבוהי ושני ית שמיה יהויקים וית יהואחז דבר ואתא למצרים ומית תמן : וכספא ודהבא יהב יהויקים לפרעה ברם רמא מגביתא על עמא דארעא למתן ית כספא על מימרא דפרעה גבר כד חזי טקים ית כספא וית דהבא מן עמא דארעא למתן לפרעה חגירא : בר עסרין וחמש שנין יהויקים כד מלך וחדא עסרי שנין מלך בירושלם

ויתר דברי יאשיהו וכל אשר עשה הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה : בימיו עלה פרעה נכה מלך מצרים על מלך אשור על נהר פרת וילך המלך יאשיהו לקראתו וימיתהו במגדו כראתו אתו : וירכבהו עבדיו מת ממגדו ויבאהו ירושלם ויקברהו בקברתו ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אתו וימליכו אתו תחת אביו :
בן עשרים ושלש שנה יהואחז במלכו ושלשה חדשים מלך
בירושלם ושם אמו חמוטל בת ירמיהו מלבנה : ויעש הרע בעיני יהוה ככל אשר עשו אבתיו : ויאסרהו פרעה נכה ברבלה בארץ חמת במלך בירושלם ויתן ענש על הארץ מאה ככר כסף וככר זהב : וימלך פרעה נכה את אליקים בן יאשיהו תחת יאשיהו אביו ויסב את שמו יהויקים ואת יהואחז לקח ויבא מצרים וימת שם : והכסף והזהב נתן יהויקים לפרעה אך העריך את הארץ לתת את הכסף על פי פרעה איש כערכו נגש את הכסף ואת הזהב את עם הארץ לתת לפרעה נכה : בן עשרים וחמש שנה יהויקים במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלם

רשי

וימשחו · לא היה צריך משיחה אלא מפני שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו שתי שנים כמו שכתוב בענין : איש כערכו · כפי עשרו : על פי

רלבג

ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו · ידמה שמשחו אותו מפני המחלקת שהיתה בין האחי' וירחה מפני זה כי הוא לא היה יהואחז הבכור וכבר יתבאר זה ממה שזכר כי בן עשרים ושלש שנה יהואחז במלכו ולא מלך כי אם שלשה חדשים ומלך אחריו יהויקי' והיה בן עשרי' וחמש שנה יהויקים במלכו וזה לאות שכבר היה גדול ממנו כמו שתי שנים וכבר נמנו בספר ד"ה בני יאשיהו וזכר שם כי הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלום וכבר באר ר' אברהם בן עזרא ע"ה כי שלום הוא יהואחז כי כתוב בירמיהו כי כה אמר יי' אל שלום בן יאשיהו מלך יהודה המולך תחת יאשיהו אביו אשר יצא מן המקום הזה לא ישוב עוד והנה אחריו מלך יהויקי' ובנו ואחריהם מלך צדקיה ולא מלך יוחנן ואם הוא הבכור מלך בבל המליך היושר בעיניו ואמנם הנה זכר בספר ד"ה כי הבכור יוחנן לפי מה שאחשוב להודיע שכבר עשו ישראל שלא כהוגן באמליכם הקטן מהבנים אך המליכוהו בהיותו נמשך לפעולות המגונות אשר היו פניהם מועדות אליהם ולזה נמשך אליהם מהרע מה שנמשך כי אולי היה יוחנן אוחז מעשה יאשיהו אביו : ככל אשר עשו אבותיו · ר"ל אבותיו אשר עשו הרע בעיני יי' כמו אחז ומנשה והדומים להם : ויתן ענש על הארץ · ר"ל שיתנו זה המס מדי שנה בשנה והוא המליך להם את אליקים : ולא

זבידה · כתוב ביו״ד וקרי זבודה בוי״ו עם הדגש : אבותיו · אמון ומנשה : ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים · הנה מצאנו כי נבוכד נצר מלך בשנה הרביעית ליהויקים כי כן כתיב בירמיהו הדבר אשר היה אל ירמיהו על כל עם יהודה בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכד נצר מלך בבל ובדניאל אומר בשנת שלש למלכות יהויקים בא נבוכד נצר וגו׳ ויתן יי׳ בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית האלהים ויביאם ארץ שנער והנה אמר כי יהויקים הגלה בבל וכן אומר בדברי הימים להוליכו בבלה וירמיה נתנבא עליו סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם נראה כי בדרך מת ואמר כי בשנת שלש למלכות יהויקים שהמליכו פרעה נכה ובסוף ג׳ שנים ליהויקים בתחלת שנה רביעית לו התנבא ירמיהו שיבא נבוכ׳נצר על ירושלם ובא בשנה ההיא ויצר עליה ולכדה ולקח את יהויקים והוליכו בבל כמו שאומר בספר דניאל והשיבו לירושלם ועמד בירושלם שלש שנים באמונתו עם מלך בבל ומרד בו וזהו שאמ׳ ויהי לו יהויקי׳ עבד שלש שנים וישב וימרד בו וזהו שאמר וישב כי כבר לקחו והוליכו בבל ואחר כך שב ומרד בו ושנה היו לו ממלכותו ז׳ שנים או יותר כי לא ידענו כמה היה בבבל טרם שובו לירושלם כי אם נאמ׳ כי בשנ׳ ההיא שהוליכו בבל השיבו לירושלם ועמד שלש שנים באמונתו ומרד הנה עברו שבע שנים ממלכותו וכשארו ד׳ שנים ממלכותו אם כן לא באו גדודי כשדים לירושלם עד סוף ארבע שנים או ועמד במרדו ד׳ שנים ושבע שעברו הרי י״א שנה שמלך יהויקי׳ ואם נאמר שהיה שם בבבל יותר נוכל לומר כי עד ד׳ שנים היה שם ובשובו לירוש׳ עברו ח׳ שנים ממלכותו ונשארו שלש שנים ממלכותו ואותן שלש עמד באמונתו עם מלך בבל והיה לו עבד ובסוף שלש שנים שהיא שנת י״א לו מרדו ובאו גדודי כשדים ולכדוהו וסחבו אותו ובדרך מת ולא נקבר והיתה נבלתו מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה ובסדר עולם אומר וכן בדברי רבותינו ז״ל כי בשנה הראשונה שמלך נבוכד נצר כבש נינוה שנייה כבש יהויקים והיא השנה החמישית ליהויקי׳ והיה לו עבד ועמד שלש שנים שהרי שמנה שנים שמלך ארבע קודם מלכות נבוכד נצר ושנה שכבשו בידו ושלש שנים שהיה לו עבד הרי שמנה שנים שמרד בו ולסוף ג׳ שנים למרדו בא נבוכ׳נצר וכבשו פעם שנייה וזהו שאומר בדניאל בשנת שלש הרי י״א ליהויקים ושמנה למלכו׳ נבוכד נצר ואותה שנה שמינית המליך יהויכין ומלך ג׳ חדשים והגלהו עם החרש והמסגר וזהו שאמ׳ גלו בשנת שבע גלו בשמנ׳ בשבע לכבוש יהויקים שהיא שמנה למלכות נבוכד נצר שהרי שנה א׳ מלך קודם כבוש יהויקי׳ : ואת גדודי ארם ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון · כלם באו בשליחות נבוכד נצר הרשע שנתן יי׳ בלבם לבא להאבידו לפי שעשה הרע בעיני יי׳ וזהו שאמר וישלח יי׳ בו ולא אבה הא׳ יתברך להאריך לו עוד לפיכך אמר וישלח יי׳ בו : אך על פי יי׳ היתה ביהודה · כלומר קודם מלכות יהויקים היתה הגזירה על פי יי׳ שדבר ביד עבדיו הנביאים בחטאת מנשה כי לולי חטאתיו שרבו היה סולח לחטאות הבאים אחריו אך בחטאתיו נגזרה הגזירה להחריב ירושלם : למלכי יהודה · ושם כתוב בפתם ותועבותיו אשר עשה והנמצא עליו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה ואם אמר על זה הספר אין כאן כתוב דבר ממעשיו אלא בפתם ויעש הרע והנראה כי על ספר ירמיהו אמר כי שם מספר תועבותיו בפרשת הוי בונה ביתו : וישכב יהויקים עם אבותיו · רוצה לומר שמת אבל לא נקבר עם אבותיו שהרי לא נקבר כלל כמו שכתוב אלא בא על דרך ויאסף אל עמיו : ולא הוסיף עוד מלך מצרים · פירוש באותו הזמן עד שמלך צדקיהו ואז יצא כמו שכתוב בירמיהו וימלך מלך צדקיהו וגו׳ וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים הצרים על ירושלם את שמעם ויעלו מעל ירושלם וכמוהו ולא יספו עוד גדודי ארם לבא בארץ ישראל ר״ל בזמן ההוא אבל אחר כך באו כמו שכתוב : בן שמנה עשרה שנה יהויכין במלכו · ובדברי הימים בן שמנה שנים יהויכין במלכו ושלשה חדשים ועשרת ימים מלך בירושלם אפשר כי יהויקים אביו המליכו בשנה ראשונה שמלך הוא שימלוך תחתיו אחר מותו אולי היו לו בנים אחרי׳ ועוד כי ראה שמלכותם תלויה ביד אחרים לא ידע אם יסירוהו מהמלוכה כמו שעשו לאחיו והמליך בנו יהויכין שימלוך תחתיו אחריו והיה אז יהויכין בן שמנה שנים ועתה כשמת אביו ומלך הוא היה בן י״ח שנה ומלך ג׳ חדשים ולא חשש כאן לכתוב עשרה ימים היתירים ובסדר עולם י״ח של מלך נבוכד נצר שמנה משנתחתם גזר דין לגלות : בעת ההיא · כמו שאמ׳ בדברי הימי׳ ולתשובת השנה שלח המלך : עלו עבדי נבוכד נצר · כתיב עלה וקרי עלו כי הוא עלה אחר כן ומצאם צרים על העיר וקרי עלו כי עבדיו עלו בתחילה :

וכה

ישלח כ״ב בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר נח : כדבר יי׳ ד׳ בטעמא בסיפרא וסימ׳ ביד עבדו אחיה השילני · ביד יהושע בן נון · אשר דבר אל אליהו · ביד עבדיו הנביאים : דם הנקי ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ ובערת דם הנקי

זבידה ז׳ וְשֵׁם אִמּוֹ זְבִידָּה בַת־פְּדָיָה מִן־רוּמָה׃

וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־

כד עָשׂוּ אֲבֹתָיו׃ בְּיָמָיו עָלָה נְבֻכַדְנֶאצַּר כל סיפר׳ חס׳ בח״א

מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְהִי־לוֹ יְהוֹיָקִים עֶבֶד

שָׁלֹשׁ שָׁנִים וַיָּשָׁב וַיִּמְרָד־בּוֹ׃ וַיְשַׁלַּח כ״כ

יְהוָה בּוֹ אֶת־גְּדוּדֵי כַשְׂדִּים וְאֶת־

גְּדוּדֵי אֲרָם וְאֵת גְּדוּדֵי מוֹאָב וְאֵת

גְּדוּדֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיְשַׁלְּחֵם בִּיהוּדָה

לְהַאֲבִידוֹ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר ד׳ בטע׳ בסיפ׳

בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים׃ אַךְ עַל־פִּי

יְהוָה הָיְתָה בִּיהוּדָה לְהָסִיר מֵעַל

פָּנָיו בְּחַטֹּאת מְנַשֶּׁה כְּכֹל אֲשֶׁר ו׳ חס׳

עָשָׂה׃ וְגַם דַּם־הַנָּקִי אֲשֶׁר שָׁפָךְ ג׳ ב׳ זקפין קמצין

וַיְמַלֵּא אֶת־יְרוּשָׁלַםִ דָּם נָקִי וְלֹא־אָבָה

יְהוָה לִסְלֹחַ׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים ב׳ חד חס׳ ויוד מ״ל כי ירבה לסלוח

וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים

עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃

וַיִּשְׁכַּב יְהוֹיָקִים עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ

יְהוֹיָכִין בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ וְלֹא־הֹסִיף עוֹד ל׳ ל״כ

מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָצֵאת מֵאַרְצוֹ כִּי־לָקַח

מֶלֶךְ בָּבֶל מִנַּחַל מִצְרַיִם עַד־נְהַר־פְּרָת ל׳

כֹּל אֲשֶׁר הָיְתָה לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם׃

בֶּן־שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה

שָׁנָה יְהוֹיָכִין בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה ח

חֳדָשִׁים מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ

נְחֻשְׁתָּא בַת־אֶלְנָתָן מִירוּשָׁלָםִ׃ ל׳

וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־

עָשָׂה אָבִיו׃ בָּעֵת הַהִיא עָלָה עַבְדֵי עלו ק׳

נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלָםִ וַתָּבֹא

הָעִיר בַּמָּצוֹר׃ וַיָּבֹא נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־

בָּבֶל עַל־הָעִיר וַעֲבָדָיו צָרִים עָלֶיהָ׃ ה

וְשׁוּם אִמֵּיהּ זְבוּדָה בַּת פְּדָיָה מִן רוּמָה׃ וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּכֹל דַּעֲבַדוּ אֲבָהָתוֹהִי׃ בְּיוֹמוֹהִי סְלִיק נְבוּכַד נֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וַהֲוָה לֵיהּ יְהוֹיָקִים עַבְדָּא תְּלָת שְׁנִין וְתָב וּמְרִיד בֵּיהּ׃ וְגָרֵי יְיָ בֵּיהּ יַת מַשִּׁרְיַת כַּסְדָּאֵי וְיַת מַשִּׁרְיַת אֲרָם וְיַת מַשִּׁרְיַת מוֹאָב וְיַת מַשִּׁרְיַת בְּנֵי עַמּוֹן וְגָרֵינוּן בִּדְבֵית יְהוּדָה לְאוֹבָדֵיהוֹן כְּפִתְגָּמָא דַייָ דִּי מַלִּיל בְּיַד עַבְדוֹהִי נְבִיַּיא׃ בְּרַם עַל דְּאַרְגִּיזוּ קֳדָם יְיָ הֲוָת דָּא בִּדְבֵית יְהוּדָה לְאַגְלָיוּתְהוֹן מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ בְּחוֹבֵי מְנַשֶּׁה כְּכֹל דַּעֲבַד׃ וְאַף דַּם זַכַּאי דְּאָשַׁד וּמְלָא יַת יְרוּשְׁלֵם חוֹבַת דַּם זַכַּאי הֲוָת רַעֲוָא קֳדָם יְיָ דְּלָא לְמִישְׁבַּק׃ וּשְׁאָר פִּתְגָּמֵי יְהוֹיָקִים וְכֹל דִּי עֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה׃ וּשְׁכִיב יְהוֹיָקִים עִם אֲבָהָתוֹהִי וּמְלַךְ יְהוֹיָכִין בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ י וְלָא אוֹסִיף עוֹד מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְמִיפַּק מֵאַרְעֵיהּ אֲרֵי נְסִיב מַלְכָּא דְבָבֶל מִנַּחַל מִצְרַיִם עַד נְהַר פְּרָת כֹּל דַּהֲוָת לְמַלְכָּא דְמִצְרָיִם׃ בַּר תַּמְנֵי עַסְרֵי שְׁנִין יְהוֹיָכִין כַּד מְלַךְ וּתְלָתָא יַרְחִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ נְחוּשְׁתָּא בַּת אֶלְנָתָן מִירוּשְׁלֵם׃ וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּכֹל דַּעֲבַד אֲבוּהִי׃ בְּעִידָּנָא הַהוּא סְלִיקוּ עַבְדֵי נְבוּכַד נֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל ל לִירוּשְׁלֵם וַעֲלַת קַרְתָּא בְּצַיְרָא׃ וַאֲתָא נְבוּכַד נֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל עַל קַרְתָּא וְעַבְדוֹהִי צַיְירִין עֲלַהּ׃

רש״י

על פי יי׳ היתה · כל הרעה הבאה ביהודה על ידי הגדודים האלה : וישכב יהויקים · לא על מטתו כי אסרו נבוכד נצר בנחושתים להוליכו בבלה והיו מגררין אותו ומת בדרך כמו שנאמר קבורת חמור יקבר סחוב והשלך ובדברי הימים כתיב שאסרו נבוכד נצר להוליכו בבלה : לצאת מארצו · לעזור ליהויקים : כי לקח מלך בבל וגו׳ · שהכהו במלחמה בשנ׳ הרביעית ליהויקים בכרכמיש על נהר פרת ככתוב בספר ירמיה : וכה

רלב״ג

ולא אבה יי׳ לסלוח · ר״ל כי אף ע״פ שעשה מנשה תשוב׳ לא אבה השי׳ לסלוח שפיכתו הדם הנקי ודומה שבכלל עבדי יי׳ אשר הרג היה ישעיה בן אמוץ על אשר היה מוכיח אותו וכן אמרו רז״ל כי מנשה הרג ישעיהו : ולא הוסיף עוד מלך מצרי׳ לצאת מארצו · אמר זה להעיר כי לקח השם יתברך נקמת יאשיהו ממנו שהרגו בעלותו להלחם על נהר פרת : וכה

עשה ח׳כתו אית בהון חטויה וקשיה

משראל · וגם דם הנקי אשר שפך · ועל דם הנקי לשפוך ועל העשק : מנחל ד׳ בקריא׳ וסי׳ ונקח בעת ההוא את הארץ · ואלה מלכי הארץ אשר הכו בני ישראל · ולא הוסיף עוד מלך מצרים · מנחל בדרך ישתה : י״ד מלין כתיב ה׳ בסוף תיבותא וקרינן ו׳ וסימ׳ יקרחה לא יקרחה קרחה בראשם · שפכה ידינו לא שפכה את הדם הזה · נשברה אניות בעציון גבר · עלה בעת ההיא עלה עבדי נבכד נצר · נצתה עריו נצתה מבלי יושב · היה צאן אבדות היה עמי · נושבה כי כה אמר יי׳ על בית מלך יהודה גלעד · יזנה ואבד לכלה נאופים · יהיה ועשיתי אתם לגוי אחד · שממה וידעת כי אני שמעתי · שפכה ואני כמעט נטיו רגלי · חמרמרה פני חמרמרה מני בכי · עודינה הבלינה עינינו אל · שלה ומני שם טעם די כל עם :

ויצא יהויכין. יצא אל מלך בבל שעשה בו רצונו והוא לקחו ולמה העבירו מהמלוכה אמרו חשב מלך בבל שיהיה מורד יהויכין כמו שהיה אביו מורד אמר מכלבא בישא גורא טבא לא נפיק לפיכך העבירו והמליך דודו תחתיו: שריו וסריסיו. ת' רברבנוהי וגברוהי: בשנת שמנה למלכו. בתחילת ח' שהרי יהויקים מלך י"א שנה

ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל. לעשות לו כרצונו ולא למלחמה: החרש והמסגר. ת"י אומניא ותרעיא ורבותינו אמרו חכמים גדולים בתורה שכשאחד פותח הכל שותקין כמו שכתו' החרישו אלי איים. מסגר. הכל יושבין לפניו ולמדין הימנו כמו שנאמר ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח: ואת אילי הארץ. אלו חורי יהודה ובנימן וצדיקי' היו עליהם הכתו' אומ' כתאנים הטובות כן אכיר את גלות יהודה: שבעת אלפים. ולמעלה הוא אומר י' אלפים בא הכתו' השלישי והכריע בספר ירמיה זה העם אשר הגלה נבוכ' נצר בשנ' שבע יהודי' שלשת אלפים אמור מעתה ג' אלפי' היו משבט יהודה וז' אלפי' מבנימן ושאר שבטים ואף בסדר עולם למדנו כן: ויסב את שמו צדקיהו. יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי: כי אף על יי' היתה וגו' לפיכ' וימרד צדקיהו במלך בבל נתן הקב"ה בלבו למרוד בו כדי שיגלה: בשנת התשיעית למלכו. של צדקיהו: דיק. כרקום ת"י: דיק

וביהודה ה' וסימ' נמסר לעיל בחלק ב' סימן י"ז: סימן מלכים ויחן עלי' ירמיה קדמא ויצרו עליה תניינא ויחנו עליה. מלכים בתשעה לחדש ר"פ. ירמיה בחדש השביעי ר"פ:

ט' וַיֵּצֵא יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה עַל־
מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְאִמּוֹ וַעֲבָדָיו וְשָׂרָיו
וְסָרִיסָיו וַיִּקַּח אֹתוֹ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת
י"ב מל' שְׁמֹנֶה לְמָלְכוֹ: וַיּוֹצֵא מִשָּׁם אֶת־
י"א מל' כָּל־אוֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה וְאוֹצְרוֹת בֵּית
הַמֶּלֶךְ וַיְקַצֵּץ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַזָּהָב
אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
בְּהֵיכַל יְהוָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: וְהִגְלָה
אֶת־כָּל־יְרוּשָׁלַםִ וְאֶת־כָּל־הַשָּׂרִים
ח' עשרה ק' וְאֵת כָּל־גִּבּוֹרֵי הַחַיִל עֲשָׂרָה אֲלָפִים
ה' ב' מל' גּוֹלֶה וְכָל־הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר לֹא נִשְׁאַר
ל' ל' זוּלַת דַּלַּת עַם־הָאָרֶץ: וַיֶּגֶל אֶת־
כ"ט ל' יְהוֹיָכִין בָּבֶלָה וְאֶת־אֵם הַמֶּלֶךְ וְאֶת־
אולי ק' ב' נְשֵׁי הַמֶּלֶךְ וְאֶת־סָרִיסָיו וְאֵת אוּלֵי
הָאָרֶץ הוֹלִיךְ גּוֹלָה מִירוּשָׁלַםִ בָּבֶלָה:
ב' וְאֵת כָּל־אַנְשֵׁי הַחַיִל שִׁבְעַת אֲלָפִים
וְהֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר אֶלֶף הַכֹּל גִּבּוֹרִים
כל עניג' כתי' יוד עֹשֵׂי מִלְחָמָה וַיְבִיאֵם מֶלֶךְ־בָּבֶל
גּוֹלָה בָּבֶלָה: וַיַּמְלֵךְ מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־
י"ב מַתַּנְיָה דֹדוֹ תַּחְתָּיו וַיַּסֵּב אֶת־שְׁמוֹ
צִדְקִיָּהוּ: בֶּן עֶשְׂרִים
וְאַחַת שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְמָלְכוֹ וְאַחַת
עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם
חמוטל ק' אִמּוֹ חֲמִיטַל בַּת־יִרְמְיָהוּ מִלִּבְנָה:
וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־
עָשָׂה יְהוֹיָקִים: כִּי עַל־אַף יְהוָה
ח' הָיְתָה בִירוּשָׁלַםִ וּבִיהוּדָה עַד־
ל' חס' הִשְׁלִכוֹ אֹתָם מֵעַל פָּנָיו וַיִּמְרֹד צ
צִדְקִיָּהוּ בְּמֶלֶךְ בָּבֶל:
בשנה כתי' למד כחלי וַיְהִי בִשְׁנַת הַתְּשִׁיעִית כה
לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בֶּעָשׂוֹר
לַחֹדֶשׁ בָּא נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
הוּא וְכָל־חֵילוֹ עַל־יְרוּשָׁלַםִ
וַיִּחַן עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דָּיֵק סָבִיב:
וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר עַד עַשְׁתֵּי ע
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ:

וּנְפַק יְהוֹיָכִין מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה עַל מַלְכָּא דְבָבֶל הוּא וְאִמֵּיהּ
וְעַבְדוֹהִי וְרַבְרְבוֹהִי וְגַבְרוֹהִי וּדְבַר
יָתֵיהּ מַלְכָּא דְבָבֶל בִּשְׁנַת תַּמְנֵי
לְמַמְלְכֵיהּ: וְאַפִּיק מִתַּמָּן יָת כָּל
אוֹצְרֵי בֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיָת אוֹצְרֵי
בֵית מַלְכָּא וְקַצִּיץ יָת כָּל מָנֵי דַהֲבָא
דַעֲבַד שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
בְּהֵיכְלָא דַיְיָ כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ: וְאַגְלֵי
יָת כָּל יְרוּשְׁלֵם וְיָת כָּל רַבְרְבַיָּא
וְיָת כָּל גִּבָּרֵי חֵילָא עַסְרָא אַלְפִין
בְּגָלוּתָא וְכָל אוּמָנַיָּא וְתַרְעַיָּא לָא
אִישְׁתְּאַר אֱלָהֵן חֲשִׁיכֵי עַמָּא ר
דְאַרְעָא: וְאַגְלֵי יָת יְהוֹיָכִין לְבָבֶל
וְיָת אִמָּא דְמַלְכָּא וְיָת נְשֵׁי דְמַלְכָּא
וְיָת רַבְרְבָנוֹהִי וְיָת רַבְרְבֵי אַרְעָא
אוֹבִיל בְּגָלוּתָא מִירוּשְׁלֵם לְבָבֶל:
וְיָת כָּל גִּבָּרֵי חֵילָא שַׁבְעָא אַלְפִין
אוּמָנַיָּא וְתַרְעַיָּא אַלְפִין כּוּלְהוֹן
גִּבָּרִין גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא וְאַיְתִינוּן
מַלְכָּא דְבָבֶל בְּגָלוּתָא לְבָבֶל:
וְאַמְלִיךְ מַלְכָּא דְבָבֶל יָת מַתַּנְיָה
אַח אֲבוּהִי תְּחוֹתוֹהִי וְשַׁוִּי יָת שְׁמֵיהּ
צִדְקִיָּה:
בַּר עַסְרִין וַחֲדָא שְׁנִין צִדְקִיָּהוּ
כַּד מְלַךְ וַחֲדָא עַסְרֵי שְׁנִין מְלַךְ
בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ חֲמוּטַל בַּת
יִרְמְיָהוּ מִן לִבְנָה: וַעֲבַד דְבִישׁ
קֳדָם יְיָ כְּכָל דַעֲבַד יְהוֹיָקִים: אֲרֵי
עַל דְאַרְגִּיזוּ קֳדָם יְיָ חֲוַת בִּירוּשְׁלֵם
וּבִיהוּדָה עַד דְאַגְלֵי יַתְהוֹן מֵאַרְעָא
בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ וּמְרַד צִדְקִיָּהוּ
בְּמַלְכָּא דְבָבֶל:
וַהֲוָת בְּשַׁתָּא תְּשִׁיעֵיתָא לְמִמְלְכֵיהּ
בְּיַרְחָא עֲשִׂירָאָה בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא
אֲתָא נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל
הוּא וְכָל מַשְׁרִיתֵיהּ עַל יְרוּשְׁלֵם
וּשְׁרָא עֲלָהּ וּבְנוֹ עֲלָהּ כַּרְקוֹם
סְחוֹר סְחוֹר: וַעֲלַת קַרְתָּא בְּצַיְרָא
עַד חֲדָא עַשְׂרֵי שְׁנִין לְמַלְכָּא צִדְקִיָּהוּ:

ונבוכד נצר מלך בשנה הרביעי' ליהויקים ואם היה בסוף ח' היה י"ב אלא כך פירו' בתחלת שמנה וכן בירמיה אומ' וזה העם אשר הגלה נבוכד נצר בשנת ז' סוף ז' ותחלת ח' והרבה פיר' כזה בזה הספר ולדברי בעל סדר עולם שנת ז' לכיבוש יהויקים היא שנת שמ' לנבוכד נצר: גבורי החיל עשרת אלפים גולה. כתי' עשרה ועשרת קרי ואחר הוא ואמר עוד ואת כל אנשי החיל ז' אלפים ובירמיה אומ' בשנת שבע יהודי' שלשת אלפים עשרים ושלשה היאך הוא זה החשבון הראשון שהוא עשרת אלפי' הוא כלל לכל ופרט אחר כך ז' אלפי' והם שבני בנימן ושאר שבטים ופרט עוד בירמיה ג' אלפים והם אנשים מקובצים שהיו מבני יהודה כמו שאמר יהודים והכל י' אלפים וכ"ג הוא מספר מועט ולא חשש לספרו עם י' אלפים זה הוא גלות שגלה עם יהויכין ובספר ירמיה אומר מה שגלו בגלות צדקיהו שהוא שנת י"ח לנבוכד נצר והיו בשמ' מאות ול"ב ואחר החורבן שנת כ"ג לנבוכד נצר היו הגולים תשמ"ה אות' שהיו בעמון ומואב ואמר גולה כמו גולים והוא דרך כלל בלשון יחיד ולדעת יונתן הוא שם שתרגם בגלותא: וכל החרש והמסגר. ת"י אומניא ותרעיא: ואת אילי הארץ. אלה חורי יהוד' ובנימין עליה' הכתוב אומר כתאנ' הטובות האלה וגו': הוליך גולה. בגולה והוא שם בשקל שואה וכן כל גולה: והחרש והמסגר אף. אלה אינם בכל הי' אלפים שזכר במספר של מעלה ובסדר עולם הוא אומר ומתוכן החרש והמסגר אלף היו כלומר שמכלל העשרת אלפים היו ואין דרך המקרא לכלול מספר ואח' כן לפרטו אם לא לחרש על ענין הראשון ואכ"ז לכד אלה הראשונים היו: הכל גבורים עושי מלחמה. בסדר עולם וכי מה גבורה הם עושים בני אדם ההולכים בגולה ומה מלחמ' עושין בני אדם האסורים בזיקים הכתונים בשלשלאות של ברזל אלא גבורים בגבורה של תורה וכן הוא אומר גבורי כח עושי דברו עושי מלחמה עושין מלחמת' של תורה וכן הוא אומ' על כן יאמר בספר מלחמות יי'. חרש אחד מדבר והכל שותקין: מסגר שהכל יושבין לפניו ולמדין ממנו לקיים מה שנ' ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח: ויסב שמו צדקיהו. הטעם פי' למעלה ומה שטנה כל כך שמו וקראו צדקיהו אומ' בדרש אמ' לו יהי' צדיק עליך את הדין אם תמרוד בי: בן עשרי' ואחת שנה צדקיהו. היאך הוא זה והלא בן לה"ב שנה היה לפי חשבו' של אחיו שהרי הבן השלישי ליאשיהו היה ויהויקים שהיה גדול ממנו כאמ' בו בן כ"ה שנה יהויקים במלכו וי"א שנה מלך הרי לה"ו לצדקיהו וכבר כתבנו למעלה לדעת החכם ראב"ע כי הוא אומר שמלך ג' שנים בחיי אביו ואז היה בן כ"א וכל זה היה צריך לדעתו שאמר כי שלום הוא יהואחז והוא היה הקטן שבבני יאשיהו וכתיב בן שלשה ועשרים במלכו אבל לדברי רז"ל שאמרו כי שלום הוא צדקיהו אין כאן קושיא כלל כי צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו והיה במות אביו בן עשר שנים ועתה כשמלך בן אחד ועשרים שאם רחוק הוא שזכר שני בנים בסדר והאחד איננו ולפירושנו כי שלום הוא יהויכין הנה צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו ואין צריך כאן תיקון: כי על אף יי'. הוא טעם למה שאמר אחר כן וימרוד האל יתברך שם בלבו שימרוד במלך בבל כדי שימצא מלך בבל טענה להחריב הכל: היתה בירושלם. הפלטה הכפלה היתה בירושלם על אפו ועל חמתו בעבור המעשים הרעים שהיו עושים: בשנת התשיעית למלכו. למלכות צדקיהו והיא שנת שבעה עשר לנבוכד נצר: ויבנו עליה דייק. הוא מגדל עץ שבונין נגד העיר לכבשה:

רלבג

ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל. ר"ל שיצא במצור מלך בבל כששמעו שהוא בא שם להשלי' עמו ולשים צואריו תחת עולו והנה לא רצה להשלים עמו אך הגלה אותו לבבל הו' ואמו ועבדיו ושריו וסריסיו בשנת שמנה למלכות נבוכד נצר מלך בבל שעברו לו ז' שנים שלמות: וכל החרש והמסגר. הם האומנים והשוערים ושומרי החומ' וסוגרי' פתחיה: ואת אילי הארץ. ר"ל שרי הארץ: ואת כל אנשי החיל שבעת אלפים. והנה אמר למעלה י' אלפים ובספר ירמיה אמר שבשנת שבע למלכות נבוכ' נצר הגלה יהודי' שלשת אלפים ועשרים ושלשה וידמה שמה שאמר בספר ירמיה בשנת שבע ר"ל שעברו לנבוכד נצר ז' שנים ולזה אמר בזה המקו' בשנת ח' ואולם מספר הגבורים ידמה כמו שפי' רבינו דוד קמחי כי בתחלה ספר כל גבורי החיל הגולים מיהודה ובנימן ואחר כן פרט בזה המקו' הגבורי' שהיו משבט בנימן ובספר ירמיה פרט הגבורי' שהיו משבט יהודה ולזה קראם יהודים: כי על אף יי' היתה בירושלם ובירוהודה עד השליכו אותם מעל פניו. ר"ל כי מוקשי העם וכעס השם עליה' כהיה שימליכו עליהם אלו הרעים ולזה גם כן היתה הסבה שמרד צדקיהו במלך בבל כי לולי מרדו לא נחרבה ירושלם ולא גלו מעל אדמתם כמו שהיה אומר לו ירמיהו: ויבנו עליה דייק. סביב. הוא מגדל שבונין סביב העיר לכבשה: בתשעה

רשי

דרך שער בין החומותים. מערה הולכת מביתו עד ערבות ירחו וברח לו דרך המערה והקב״ה זימן צבי הולך על גג המערה חוץ לעיר ורדפו כשדים אחר הצבי וכשהגיעו לפתח המערה בערבות יריחו ראוהו ולכדוהו הוא שאמר יחזקאל ופרשתי רשתי עליו ונתפש במצודתי׃ וידבר אתו משפט. נתווכח עמו על השבועה׃ ואת כל בית גדול. בתי כנסיות שמגדלין בהן תורה ותפלה ובתי המדרשים׃ ואת הנופלים. ששמעו לקול נבוכד נצר ויצאו אליו מן העיר כמו בלכתו אל בקלג נפלו עליו ומתכם וגו׳׃ וליוגבים. חופרי הארץ לשון יקבים שהם חפורים בקרקע׃

רדק

בתשעה לחדש. ולא זכר באיזה חדש ובספר ירמיה אמר בחדש הרביעי בתשעה לחדש׃ ותבקע העיר. בקעו הכשדים חומת העיר וכיון שראו אנשי המלחמה אשר בעיר כי בקעו העיר ברחו בלילה ההוא וזהו שאמר וכל אנשי המלחמה הלילה רוצה לומר ברחו בלילה ההוא וכן אמר בספר ירמיה וכל אנשי המלחמה ברחו ויצאו מן העיר לילה׃ דרך שער בין החומותים אשר על גן המלך. יצאו דרך השער שהיה בין שתי החומות בסתר שלא ירגישו בהם הכשדים׃ וילך דרך הערבה. וילך צדקיהו ואשר יצאו עמו׃ ובדרש בין החומותים מערה היתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המער׳ והקב״ה זמן צבי שהלך על גג המערה ורדפו כשדים אחר הצבי וכשהגיעו לפתח המערה בערבות יריחו היה צדקיהו יוצא וראוהו ולכדוהו הוא שאמר יחזקאל ופרשתי רשתי עליו ונתפש במצודתי׃ אל מלך בבל רבלתה. והרי נבוכ׳ נצר בא לירושלם כמו שכתו׳ בא נבוכד נצר מלך בבל וכל חילו על ירושלם אלא שארכו ימי המצור כמו שאומר והלך לו נבוכד נצר בארץ חמת רבלתה והניח חילו במצור וכשכבשו ירושלם היה הוא ברבלת׳ והעלו את צדקיהו אליו. ובדרש לא עלה נבוכד נצר לירוש׳ אלא מה שאמר בא נבוכד נצר נבוזר אדן הוא שעלה ודמות דיוקנו של נבוכד נצר היתה חקוקה לו במרכבתו והיתה אימתו מוטלת עליו כאילו הוא עומד לפניו כמו שאומר בספר ירמיה עמד בפני מלך בבל לירושלם׃ וידברו אתו משפט. הוכיחו על שמרד בו ועבר על שבועתו כמו שכתו׳ וגם במלך נבוכד נצר מרד אשר השביעו באלהים׃ בשבע׳ לחדש. ובירמיה כתוב בעשור לחדש פי׳ רז״ל בשבע׳ בו נכנסו גוים להיכל ואכלו ושתו וקלקלו בו שביעי ותשיעי ובתשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך עד סוף עשירי׃ היא שנת י״ט למלך נבוכד נצר. וכן כתוב בירמיה ובזה הפסוק היא שנת י״ט אבל בסוף אמר בשנת י״ח לנבוכד נצר הגלה מירוש׳ נפש ח׳ מאות כמו שפי׳ בז׳ ובח׳ סוף ז׳ ותחלת ח׳ וכן הוא שנת י״ח בסוף י״ח והתחלת י״ט ורז״ל אמרו גלו בי״ט גלו בי״ח ותשבון א׳ הוא של י״ט למלכות נבוכד נצר וי״ח לכבוש יהויקי׳ שהיה בשנ׳ שניים לנבוכ׳ נצר׃ ואת כל בית גדו׳. כל בית אדם גדול ר״ל בתי הגדולים וכן ת״י בתי רברביא׃ אשר רב הטבחים. אשר עם רב הטבחי׳ וכן כתוב בירמיה אשר את רב טבחי׳׃ ואת הנופלי׳ אשר נפלו. שיצאו אליו קודם כבוש העיר ומסרו עצמ׳ אליו כמו אל הכשדי׳ אתה נופל ות״י וית שמועיא דאשתמעו כלו׳ שמרו את משמעתו על המלך בבל. סמוך הה״א הידיעה כמו הארון הברית׃ לכורמי׳ וליוגבים. כורמי׳ עובדי הכרמים יוגבים עובדי השדות וכן ת״י למהוי מפלחין בכרמין ובחקלין וכתוב ולגבים בלא יו״ד

בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר
ולא היה לחם לעם הארץ׃ ותבקע
העיר וכל אנשי המלחמה הלילה
דרך שער בין החמתים אשר על גן
המלך וכשדים על העיר סביב וילך
דרך הערבה׃ וירדפו חיל כשדים
אחר המלך וישגו אתו בערבות ירחו
וכל חילו נפצו מעליו׃ ויתפשו את
המלך ויעלו אתו אל מלך בבל
רבלתה וידברו אתו משפט׃ ואת
בני צדקיהו שחטו לעיניו ואת עיני
צדקיהו עור ויאסרהו בנחשתים
ויבאהו בבל׃ ובחדש
החמישי בשבעה לחדש היא שנת
תשע עשרה שנה למלך נבכד
נאצר מלך בבל בא נבוזראדן רב
טבחים עבד מלך בבל ירושלם׃
וישרף את בית יהוה ואת בית
המלך ואת כל בתי ירושלם ואת
כל בית גדול שרף באש׃ ואת
חומת ירושלם סביב נתצו כל חיל
כשדים אשר רב טבחים׃ ואת יתר
העם הנשארים בעיר ואת הנפלים
אשר נפלו על המלך בבל ואת יתר
ההמון הגלה נבוזראדן רב טבחים׃
ומדלת הארץ השאיר רב טבחים
לכרמים ולגבים׃ ואת עמודי
הנחשת אשר בית יהוה ואת
המכנות ואת ים הנחשת אשר בבית
יהוה שברו כשדים וישאו את
נחשתם בבלה׃ ואת הסירות ואת
היעים ואת המזמרות ואת
הכפות ואת כל כלי הנחשת
אשר ישרתו בם לקחו׃ ואת
המחתות ואת המזרקות אשר
זהב זהב ואשר כסף כסף לקח רב
טבחים׃ העמודים שנים הים
האחד והמכנות אשר עשה שלמה
לבית יהוה לא היה משקל לנחשת

בתשעא לירחא ותקיף כפנא בקרתא ולא הות מיכל לעמא דארעא׃ ואתרעת קרתא וכל גברי עבדי קרבא בליליא באורח תרעא בין שוריא די על גינתא דמלכא וכסדאי שרן על קרתא סחור סחור ואזל באורח מישרא׃ ורדפו משרית כסדאי בתר מלכא ואדביקו יתיה במישרי ירחו וכל משריתיה איתבדרת מניה׃ ואחדו ית מלכא ואסיקו יתיה לות מלכא דבבל לרבלת ומלילו עימיה פיתגמי דינין׃ וית בנוהי דצדקיהו נכיסו לעינוהי וית עיני צדקיהו עור ואסריה בשישלן דנחש ואובליה לבבל׃ ובירחא חמישאה בשבעא לירחא היא שנת תשע עסרי שנין למלכא נבוכדנצר מלכא דבבל אתא נבוזראדן רב קטוליא עבדא דמלכא דבבל לירושלם׃ ואוקיד ית מקדשא דיי וית בית מלכא וית כל בתי ירושלם וית כל בתי רברביא אוקיד בנורא׃ וית שורי ירושלם סחור סחור תרעו כל משרית כסדאי דעם רב קטוליא׃ וית שאר עמא דאישתארו בקרתא וית שמועיא דאישתמעו על מלכא דבבל וית שאר המונא אגלי נבוזראדן רב קטוליא׃ ומחשיכי עמא דארעא אשאר רב קטוליא למהוי מפלחין בחקלין ובכרמין׃ וית עמודי נחשא די בבית מקדשא דיי וית בסיסיא וית ימא דנחשא די בבית מקדשא דיי תברו כסדאי ואובילו ית נחשיהון לבבל׃ וית דודיא וית מגרופיתא וית מזמריא וית בזיכיא וית כל מני נחשא דהוו משמשין בהון נסיבו׃ וית מחתיתא וית מזרקיא די דהבא דהבא ודי כספא כספא נסיב רב קטוליא׃ עמודיא תרין וימא חד ובסיסיא דעבד שלמה לבית מקדשא דיי לא הוה מתקל לנחשתהון

רלבג

בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר. הנה לא באר באי זה חדש ואולם בספר ירמיה באר שזה היה בחדש הרביעי בתשעה לחד׳׃ ותבקע העיר. ר״ל על ידי חיל כשדים׃ וכל אנשי המלחמ׳ הלילה. ר״ל יברחו הלילה לפי שראו כי חיל כשדים נכנסו לעיר׃ דרך שער בין החומותים. ר״ל שיצאו דרך שהיה בין שתי חומות כדי שלא יראוס כשדי׳ ולא ירגישו בהם׃ אשר על גן המלך. ר״ל אצל גן המלך׃ וילך דרך הערבה. ר״ל כי המלך הלך דרך המדבר שלא ירגישו בו כשדי׳׃ וידברו אתו משפט. אמ׳ לו משפט המורד והעובר על שבועתו ולזה הרג בניו ועור עיני צדקיהו ויאסרהו בנחשתי׳ ונתנהו בבית האסורי׳ עד יום מותו כמו שנז׳ בספר ירמיה׃ ובחדש החמשי בשבעה לחדש. וכבר אמר בספר ירמיה בעשור לחדש וירמה שהתחלת החרבן היה בשבעה לחדש כי אז נכנסו בירושלם וסוף החורבן היה בעשור לחדש כי אז נשרף בית המקדש׃ ואת כל בית גדול. ר״ל ואת כל בית איש גדול׃ אשר רב טבחים. ר״ל אשר את רב טבחים׃ לכורמים וליוגבים. רוצה לומר לעבוד השדות והכרמים׃ ואת עמודי הנחשת אשר בית יי׳. וכבר התבאר בענין צורת אלו הכלים בזכרון בניית שלמה בית המקדש ומשם ילקח ביאור כל מה שזכר בזה המקום מאלו הכלים׃ שריה

ותבקע ד׳ וסי׳ נמס׳ בסדר קרח ובמלכי׳ א׳ סי׳ א׳׃ אל גן כל לשון גן אל במ״ג על וסימ׳ אשר על גן המלך וכשדים. וחברו דסוף ירמיה. ועל גנהו יונקתו׃ ירחו ל׳ בספרא וישגו אתו בערבות ירחו. וכל יהושע ומלכים יריחו במ״ דין׳ וכל אוריתא דכות׳ ירחו וכל שאר קריאה יריחו וסימ׳ ושכן חרדים חומש ריםקרא רי׳

וכלהון כתיבן ו׳ בסוף תיבותא במ״א יריחה כתיב וסימ׳ בימיו בנה חיאל. וכל יהושע חס׳ יוד במ״א ובית חגלה ועמק׃ ואת בני י׳ דסמיכי בקריאה וס׳ מ׳ נמסר בריש סדר וישב׃ לעיניו ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ושרף את הפרה לעיניו. ותלך תמר בית אמנון אחיה. ואת בני צדקיה שחטו לעיניו דמלכים. וחביריהם דירמיה קדמא ותנינא׃ ובחדש ה׳ ר״פ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר פנחס׃ ואת כל בית ט׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל. ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו. ואת כל בית אביך תאספי אליך הביתה. ואת אחימלך. וישמח עליהם חזקיהו דישעיה. וישרף את בית יי׳ ואת בית המלך דסיפרא. וחברו דירמי׳ תנינא. כי כאשר ידבק האזור תנינא דפסוק. ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה ואת אחיו ואת כל׃

פי׳ הפועל ובדברי רבותינו ז״ל תני רב יוסף לכורמים אלו מלקטי אפרסמון מעין גדי עד רמתא וליגבים אלו צדי חלזון מסולמא דצור עד חיפה׃

כהן

רדק

כהן הראש. כהן גדול שהוא ראש לשאר הכהנים: כהן המשנה. שני לכהן גדול והוא הסגן וכן תרגם יונתן סגן כהניא: שומרי הסף. שומרי כלי בית המקדש: ומן העיר לקח. לפי שאלו שזכר היו מבית המקדש אמר ומן העיר לקח: סריס אחד. סריס ממש כתרגומו גוזא: וחמשה אנשים מרואי פני המלך. ובירמיהו אומר שבעה אנשים מרואי פני המלך השנים לא היו גדולים כמו החמשה לפיכך לא מנאן כאן ובדברי רבותינו ז"ל כתוב אחד אומר חמשה וכתוב אחד אומר שבעה להביא שני ם סופרי הדיינין: המצביא את עם הארץ. שעל פיו היו יוצאים העם לצבא: בשערים

רשי

וקומת הכותרת שלש אמות. ובתחלת הספר הוא אומר חמש אמות ושם יישבתי את המקראות: ושבכה. קוייפא בלע"ז כמין כובע: וכאלה רמונים: הסופר שר הצבא. שהיה יודע מנין כל עיר ועיר כמה אנשים מוציאה לצבא: כל שרי החיילים. שיצאו מן העיר לחבא במצודות ובמטמורים: נשלם

רלבג

שריה כהן הראש. הוא כהן גדול: ואת צפניה כהן משנה. הוא סגן הכהנים: ואת שלשה שומרי הסף. הם שומרי בית המקד': ואת הסופר שר הצבא. רוצה לומ' ואת הסופר שהיה ם סופר שר הצבא והנה שר הצבא הוא המצביא את כל עם הארץ על פי הסופר: ויולך אותם על מלך בבל. רוצה לומ' אל מלך בבל: כי יראו מפני כשדים. על שהומתו הכשדים ם שהיו עם גדליה והומת גדליה אשר מנה אותו מלך בבל על שארית הגולה: ויהי

כל הכלים האלה ד' דסמיכי וסי' ככר זהב טהור יעשה אתה. העמודים שנים דמלכים. וחברו דירמיה' לא נחקר דדברי הימים. ושארא את כל הכלים האלה: ויולך ד' ג' מל' וא' חס' וסי' ויולך יי' את הים ברוח קדים. ויולך אתם שמרונה. על מלך בבל דמלכים. אל מלך בבל דירמיה: ויגל ד' וסי' ויגל יהודה מעל אדמתו.

כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה: שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה
אַמָּה קוֹמַת הָעַמּוּד הָאֶחָד וְכֹתֶרֶת
עָלָיו נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת הַכֹּתֶרֶת שָׁלֹשׁ
אַמָּה וּשְׂבָכָה וְרִמֹּנִים עַל־הַכֹּתֶרֶת
סָבִיב הַכֹּל נְחֹשֶׁת וְכָאֵלֶּה לַעַמּוּד
הַשֵּׁנִי עַל־הַשְּׂבָכָה: וַיִּקַּח רַב־טַבָּחִים
אֶת־שְׂרָיָה כֹּהֵן הָרֹאשׁ וְאֶת־צְפַנְיָהוּ
כֹּהֵן מִשְׁנֶה וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת שֹׁמְרֵי הַסַּף:
וּמִן־הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר־הוּא
פָקִיד עַל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַחֲמִשָּׁה
אֲנָשִׁים מֵרֹאֵי פְנֵי־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר
נִמְצְאוּ בָעִיר וְאֵת הַסֹּפֵר שַׂר הַצָּבָא
הַמַּצְבִּא אֶת־עַם הָאָרֶץ וְשִׁשִּׁים אִישׁ
מֵעַם הָאָרֶץ הַנִּמְצְאִים בָּעִיר: וַיִּקַּח
אֹתָם נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים וַיֹּלֶךְ
אֹתָם עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה: וַיַּךְ
אֹתָם מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְמִיתֵם בְּרִבְלָה
בְּאֶרֶץ חֲמָת וַיִּגֶל יְהוּדָה מֵעַל אַדְמָתוֹ
: וְהָעָם הַנִּשְׁאָר בְּאֶרֶץ יְהוּדָה אֲשֶׁר
הִשְׁאִיר נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל ו
וַיַּפְקֵד עֲלֵיהֶם אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם
בֶּן־שָׁפָן: וַיִּשְׁמְעוּ כָל־
שָׂרֵי הַחֲיָלִים הֵמָּה וְהָאֲנָשִׁים כִּי־
הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־גְּדַלְיָהוּ וַיָּבֹאוּ
אֶל־גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּה וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן־
נְתַנְיָה וְיוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וּשְׂרָיָה בֶן־
תַּנְחֻמֶת הַנְּטֹפָתִי וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶּן־ ה
הַמַּעֲכָתִי הֵמָּה וְאַנְשֵׁיהֶם: וַיִּשָּׁבַע
לָהֶם גְּדַלְיָהוּ וּלְאַנְשֵׁיהֶם וַיֹּאמֶר
לָהֶם אַל־תִּירְאוּ מֵעַבְדֵי הַכַּשְׂדִּים
שְׁבוּ בָאָרֶץ וְעִבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל
וְיִטַב לָכֶם: וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה בֶּן־
אֱלִישָׁמָע מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וַעֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־גְּדַלְיָהוּ וַיָּמֹת
וְאֶת־הַיְּהוּדִים וְאֶת־הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר־
הָיוּ אִתּוֹ בַּמִּצְפָּה: וַיָּקֻמוּ כָל־הָעָם
מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וְשָׂרֵי הַחֲיָלִים וַיָּבֹאוּ
מִצְרָיִם כִּי יָרְאוּ מִפְּנֵי כַשְׂדִּים:

נ׳ דְּכָל מָנַיָּא הָאִילֵין: תַּמְנֵי עַסְרֵי
אַמִּין רוּמֵיהּ דְּעַמּוּדָא חַד וְקָרוּנְתְּהוֹן
עֲלוֹהִי דִּנְחָשָׁא וְרוּמָא דְּקָרוּנְתְּהוֹן
לית ל׳ נ׳ תְּלָת אַמִּין וּסְרִיגָתָא וְרִמּוֹנַיָּא עַל
קָרוּנְתְּהוֹן סְחוֹר סְחוֹר כּוֹלָּא נְחָשָׁא
וּכְאִילֵין לְעַמּוּדָא תִּנְיָנָא עַל
סְרִיגָתָא: וְדַבַּר רַב קָטוֹלַיָּא יַת
נ׳ שְׂרָיָה כַּהֲנָא רַבָּא וְיַת צְפַנְיָה סְגַן
יא׳ כַּהֲנַיָּא וְיַת תְּלָתָא אַמַּרְכְּלַיָּא: וּמִן
סימן קַרְתָּא דְּבַר גַּוָּזָא חַד דְּהוּא מְמַנָּא
ל׳ עַל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא וַחֲמִשִּׁין
גַּבְרִין דַּחֲזַן אַפֵּי מַלְכָּא דְּאִשְׁתְּכָחוּ
בְּקַרְתָּא וְיַת סַפְרָא רַב חֵילָא
דִּכְנוֹשׁ יַת עַמָּא דְּאַרְעָא וְשִׁתִּין
ל׳ וחס׳ גַּבְרָא מֵעַמָּא דְּאַרְעָא דְּאִשְׁתְּכָחוּ
בְּקַרְתָּא: וּדְבַר יַתְהוֹן נְבוּזַרְאֲדָן
ו׳ רַב קָטוֹלַיָּא וְאוֹבֵיל יַתְהוֹן לְוָת
ט׳ מַלְכָּא דְּבָבֶל לְרִבְלָת: וּמְחָא
יַתְהוֹן מַלְכָּא דְּבָבֶל וְקַטְלִינוּן
י׳ בְּרִבְלָה בְּאַרְעָא דַּחֲמָת וּגְלוֹ דְּבֵית
יְהוּדָה מֵעַל אַרְעֲהוֹן: וְעַמָּא
דְּאִשְׁתְּאַר בְּאַרְעָא דְּבֵית יְהוּדָה
5 מ״ל בסיפ׳ דְּאַשְׁאַר נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְּבָבֶל
ל׳ וּמַנֵּי עֲלֵיהוֹן יַת גְּדַלְיָה בַּר אֲחִיקָם
בַּר שָׁפָן: וּשְׁמָעוּ כָּל
רַבָּנֵי חֵילָוָתָא אִינוּן וְגַבְרֵיהוֹן אֲרֵי
מַנֵּי עֲלֵיהוֹן מַלְכָּא דְּבָבֶל יַת גְּדַלְיָה
וַאֲתוֹ לְוָת גְּדַלְיָה לְמִצְפַּיָּא ו
בספר מונה וְיִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה וְיוֹחָנָן בַּר
קָרֵחַ וּשְׂרָיָה בַּר תַּנְחוּמֶת ד
נ׳ ׳נ דְּמִנְטוֹפָא וְיַאֲזַנְיָה בַּר מַעֲכָת
אִינוּן וְגַבְרֵיהוֹן וְקַיֵּים לְהוֹן גְּדַלְיָה
ל׳ וחברו וּלְגַבְרֵיהוֹן וַאֲמַר לְהוֹן לָא תִדַּחֲלוּן
דירמיה ׳ לג מֵעַבְדֵי כַּסְדָּאֵי תִּיבוּ בְּאַרְעָא וּפְלַחוּ
יַת מַלְכָּא דְּבָבֶל וְיִיטַב לְכוֹן:
וַהֲוָת בְּיַרְחָא
נ׳ חס׳ שְׁבִיעָאָה אֲתָא יִשְׁמָעֵאל בַּר
נְתַנְיָה בַּר אֱלִישָׁמָע מִזַּרְעָא
ל׳ דְּמַלְכוּתָא וְעַסְרָא גַּבְרִין עִימֵּיהּ
וּמְחוֹ יַת גְּדַלְיָה וּמִית וְיַת יְהוּדָאֵי
ל׳ ׳נ וְיַת כַּסְדָּאֵי דַּהֲווֹ עִימֵּיהּ בְּמִצְפַּיָּא:
וְקָמוּ כָּל עַמָּא מִזְּעֵירָא וְעַד רַבָּא
וְרַבָּנֵי חֵילָוָתָא וַאֲתוֹ לְמִצְרַיִם אֲרֵי
ל׳ דְּחִילוּ מִן קֳדָם כַּסְדָּאֵי:

וחברו דסוף ירמיה. ויגל השארית דדה. ויגל אזנם למוסר. וא' ויגל בלחץ אזנם וא' יגל יבול ביתו: ישב ג' חס' יו"ד בליש' בקריא' וסי' ועשית לו כאשר יטב בעיניך. קום אכול לחם ויטב לבך דאחאב. ועבדו את מלך בבל: מזרע המלוכה ד' בליש' בקריאה וסימ' ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה דמלכים. וחברו דירמיה. ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית. ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו דריש דניאל: ואת הכשדים ג' וסימ' בא ישמעאל בן נתניה דמלכים. ואת כל היהודים דירמיה. ותני טסב את כלי המלחמה:

רשי

נשא אויל מרודך · שמת נבוכד נצר ומלך אויל מרודך תחתיו בעשרים ושבעה לחדש ובספר ירמיה הוא אומ׳ בעשרי׳ וחמשה אלא בעשרי׳ וחמשה ומת נבוכד נצר ונקבר בעשרים וששה בעשרים ושבעה הוציאו אויל מרודך מקברו וגררו בשביל לבטל גזירותיו לקיים מה שנאמר ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב וגו׳ : וידבר אתו טובות · דברי ניחומים :

סליק ספר מלכים

רדק

בעשרים ושבעה לחדש נשא אויל מרודך · שמת נבוכד נצר ומלך אויל מרודך ב׳ ובירמיה אומר בעשרים וחמשה · פירשו רז״ל בכ״ה מת נבוכד נצר בכ״ו נקבר · בכ״ז הוציאו אויל מרודך בנו מקברו כי פחד שמא ישוב עדיין כמו שעשה אחר שנטרד ודר עם החיות והמית בן אחר שהמליכו תחתיו ובקשת הכשדאות בדרש כתו׳ הויל מרודך הוא שהמליכו תחתיו וכששב נבוכד נצר ומצאו על כסאו נתנו בבי׳ האסורי׳ ועכשיו פחד אויל מרודך אולי ישוב ויהרגהו והוציאהו מקברו לראות אם מת בלא ספק לקיים עליו מה שכתוב ואתה השלכת מקברך כנצ׳ נתעב׳ ושנא · בא״ף במקום ה״א ושל ירמיהו כתיב בה״א : לפניו · לא לפניו ועל שולחנו שהרי אומ׳ ארוחת תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו : כל ימי חייו · ימי חייו של יהויכין ובדברי רז״ל רב ולוי חד אמר ימי חייו של אויל מרודך וחד אמר ימי חייו של יהויכין ומסתברא כמאן דאמר ימי חייו של יהויכין שכשהקדוש ברוך הוא נותן שלוה לצדיקים אינו נוטלה מהם אלא הולכת עמהם לגן עדן :

נשלם ספר מלכים

חו״ד חסרים וסימניהן ואבשלום לקח ויצב לו בחיו · וארחתו ארחת תמיד דמלכים · ושנה את בגדי כלאו דירמיה · טוב אשר יפה לאכול ולשתות :

וַיְהִי בִשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה
לְגָלוּת יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה בִּשְׁנֵים
עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּעֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ
כז נָשָׂא אֱוִיל מְרֹדַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת
מָלְכוֹ אֶת־רֹאשׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה
כח מִבֵּית כֶּלֶא׃ וַיְדַבֵּר אִתּוֹ טֹבוֹת
וַיִּתֵּן אֶת־כִּסְאוֹ מֵעַל כִּסֵּא הַמְּלָכִים
כט אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּבָבֶל׃ וְשִׁנָּא אֵת
בִּגְדֵי כִלְאוֹ וְאָכַל לֶחֶם תָּמִיד לְפָנָיו
ל כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃ וַאֲרֻחָתוֹ אֲרֻחַת תָּמִיד
נִתְּנָה־לּוֹ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ דְּבַר־יוֹם
בְּיוֹמוֹ כֹּל יְמֵי חַיָּו׃

וַהֲוָה בִּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין לְגָלוּת יְהוֹיָכִין מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בִּתְרֵי עֲשַׂר יַרְחִין בְּעַשְׂרִין וְשִׁבְעָא לְיַרְחָא רַבִּי אֱוִיל מְרוֹדַךְ מַלְכָּא דְבָבֶל בִּשְׁנַת מִימְלְכֵיהּ יַת רֵישׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מִבֵּית אֲסִירֵי׃ וּמַלִּיל עִמֵּיהּ פִּתְגָמִין תַּקְנִין וִיהַב יַת כּוּרְסֵיהּ עֵיל מִן כּוּרְסֵי מַלְכַיָּא דִּי עִמֵּיהּ בְּבָבֶל׃ וְשַׁנִּיאַת לְבוּשֵׁי אִיסוּרֵיהּ וַאֲכַל לַחְמָא תְּדִירָא קֳדָמוֹהִי כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃ וְשֵׁירוּתֵיהּ שֵׁירוּת תְּדִירָא מִתְיַהֲבָא לֵיהּ מִן קֳדָם מַלְכָּא פִּתְגַם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃

ח׳ ב׳ יתר כתי׳ א׳ יתר כתי׳ ה׳

סכום פסוקי דספר מלכים אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה
וסי׳ אהל״ד וסדריו ל״ה וחציו ויקבץ מלך ישראל
את הנביאים:

רלבג

ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין · לפי שאז היתה השנה הראשונ׳ למלכות אויל מרודך וכבר היה ג גלות יהויכין בשנה ח השמינית לנבוכד נצר למרכו שנבוכד נצר מלך מ״ד שנה · והנה אמר פה בכ״ז לחדש ובספר ירמיה בעשרי׳ וחמש׳ ודמה כי בכ״ה לחד׳ היה זה המעשה ולא נשלם עד עשרים ושבעה לחדש והנה אמרו רבו׳ ז״ל כי אויל מרודך רצה לנסות אם מת אביו קודם שימלוך כי היה ירא ממנו מאד ולזה השליכו מקברו לדעת אם הוא מת כמו שכתוב ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב ואמנם היה ירא אויל מרודך ממנו כי כשנטרד נבוכד נצר והוסר ממנו שכלו המליכו אויל מרודך כי כן היה ראוי בלי ספק וכאשר שב לדעתו ומצאו מולך שמהו בית האסורין ואולי קבלה היתה בידם : ואכל לחם תמיד לפניו · אחשוב כי הוא היה מאוכלי שולחנו ועם כל זה היה שולח לו ארוחה ומשאת לפרנס בני ביתו ואפשר שהוא לא היה מאוכלי שולחנו ואמר שהוא אוכל לחם תמיד לפניו כי אכלו היה בביתו או סמוך לו : כל ימי חייו · אפשר ששב אל יהויכין ואפשר ששב אל אויל מרודך ואין לנו הכרע בזה ואין אצלינו ספורים מדברי אויל מרודך ומקרהו בחייו שנוכל לעמוד בבירור על זה מהם · הנה זה הוא מה שראינו שיצטרך אל ביאור בזאת הפרשה שהגבלנו באורה בזה המקום · ואולם התועלות המגיעות מאלו הספורים הנה הם אלו :

הראשון לבאר מדרך העדות שהש״י משגיח על אישי המין האנושי לגמול הרשעים על רשעם ולגמול טוב לצדיקים על צדקם ולזה ספר כי מפני שעשה יהואחז בן יהוא הרע בעיני יי׳ חרה אף יי׳ בישראל ונתנם ביד חזאל מלך ארם וביד בן הדד באופן שלא השאיר חזאל ליהואחז כי אם חמשים פרשים ועשרה רכב ועשרת אלפים רגלי ולזה גם כן ספר כי ההצלחה שהיתה ליואש בן יהואחז על מלך ארם לא היתה כי אם מפני ברית הש״י עם האבות כי בזולת זה תופר בריתו עם האבות כמו שזכרנו בביאורינו בזה המקום עם מה שעזר בזה אלישע על דרך המופת במה שצוה ליואש לקחת קשת וחצים כי מההשגחה הדבקה לנביא נמשכה אז ההשגחה לישראל בתפלתו ולזה גם כן ספר כי תכף שמת אלישע פשטו גדודי מואב על ארץ ישראל כי בזכותו היו נצולים מזה בחייו ולזה גם כן ספר כי אמציה בעשותו הישר בעיני יי׳ הצליח במלחמה והכה את אדום בגיא מלח עשרת אלפים ומן אז עבר לאלהי אדום והשתחוה להם וקטר להם נפל ביד יואש ויהודה עמו וקשרו עליו קשר בירושלם והמיתוהו ולזה גם כן ספר שההצלחה שהיתה לירבעם בן יואש מלך ישראל היתה בעבור ברית השם עם האבות שלא ימחה שם ישראל מתחת השמים ולזה ג״כ ספר כי עוזיה נצטרע מפני החטא שעשה בגבהות לבו המזבח להקטיר כמו שנזכר בד״ה ובראשונה כאשר עשה הישר בעיני יי׳ הצליח במלחמות מאד ובכל ענייניו כמו שנזכר בד״ה ולזה גם כן ספר שזכריהו בן ירבעם לא מלך כי אם ששה חדשים ונהרג מפני עשותו הרע בעיני יי׳ ומפני חטאת אבותיו ולא המית אבותיו בזה האופן כי דבר יי׳ היה שיהיו ליהוא בנים רביעים על כסא ישראל ולזה גם כן ספר כי מנחם בן גדי מפני עשותו הרע בעיני יי׳ קשר עליו פקח בן רמליהו והרגו ולזה גם כן ספר כי פקח מפני עשותו הרע בעיני יי׳ בא עליו מלך אשור ולקח הרבה מעריו והגלה יושביהם לאשור ומפני זה גם כן קשר עליו הושע בן אלה והרגו ולזה גם כן ספר כי מפני שעשה יותם הישר בעיני יי׳ שכב עם אבותיו קודם שישליח יי׳ ביהודה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו וזה היה בעבור חטא העם כי עם יהודה היו משחיתים כמו שנזכר בספר ד״ה ולזה ג״כ ספר פה ובד״ה כי מפני שעשה אחז הרע בעיני יי׳ והפליג בזה הנה בא עליו רע נפלא על יד רצין ופקח וזולתם כמו שנזכר בספר ד״ה ולזה ג״כ ספר כי מפני שעשה הושע בן אלה את הרע בעיני יי׳ ומפני החטאים שפקדו עליהם מלכי ישראל בכללם הנה בא קץ הכריתת ישראל מעל אדמתם ולזה עלה עליו מלך אשור ובאחרית הדבר לכד שמרון ויגל את ישראל אשורה וזכר אחר זה כי זה היה מפני החטאים הנפלאים שהתמידו בהם כל המלכים והעם וזה שהם מאסו את ברית השם ית׳ וכל עדותיו אשר העיד בם ועזבו כל מצותיו ולא אבו שמוע לדברי הנביאים המוכיחים אותם ולזה היה תכליתם לזה הרע הנפלא כמו שיעידה התורה ולזה גם כן ספר שהש״י שלח האריות להמית העם אשר הביא מלך אשור בעם שמרון עד התקרבו לעבודת השם קצת התקרבות ולזה ג״כ ספר כי מפני שהפליג חזקיה לעשות הישר בעיני יי׳ ובער מן הארץ כל מה שים בו רושם להסיר ישראל מאחרי יי׳ הצליח הצלחות רבות ועשה לו הש״י מופתים נפלאים והטיב לו בזה שהוא יצא מעבודת מלך אשור והכה את הפלשתי׳ מכה רבה ונמלט מסנחריב מלך אשור שהיה מולך בכל הממלכות בזה האופן הנפלא שנזכר בזה הספור והוסיף הש״י על ימיו ט״ו שנה ורפאו מחליו הכבד בקלות רב עד שביום השלישי עלה בבית יי׳ ולזאת הסבה ספר כי מפני שנתן חזקיהו כבוד לעצמו במה שהראה למלאכי מלך בבל מכבוד עשרו ולא נתן הכבוד לש״י לפרסם להם גדולות הש״י מצד המופת שהיה בארץ אשר באו לדרוש עליו כמו שנזכר בספר ד״ה הנה היה קצף יי׳ עליו אלא שלא היה הרע בימיו מפני התהלכו את הש״י תמיד רק בזה הדבר לבד חטא ולזה ג״כ ספר כי מפני שחטא מנשה זה החטא הנפלא בע״ז ושפיכות דמים נגזר על מלכות יהודה לגלות מעל האדמה אשר נתן להם יי׳ כמו שגלו עשרת השבטים והנה ספר בד״ה שכבר עשה מנשה תשובה אחרי נתנו יי׳ ביד מלך אשור ואסר אותו ושמהו בבית כלא ולזה לא נהיה הרע בימיו והאריך ימים על ממלכתו אך אמון בנו שהלך בדרכיו הרעים הלך בלא חמדה ולא מלך כי אם שתי שנים וקשרו עליו והכוהו והמיתוהו כאילו היה זה להשגחת הש״י על יהוד׳ ובכיונן שלא יכשלו בחטאיו ולזה גם כן ספר כי יאשיה מפני שעשה הישר בעיני יי׳ השגיח בו הש״י שלא היה הרע שנגזר על יהודה וירושלם בימיו אך נהיה בימי בניו וכבר מת על ידי פרעה נכה בעבור אשמת ישראל ולזה גם כן ספר מה שקרה מהרע לבני יאשיהו כלם מפני עשותם הרע בעיני יי׳ עד שכבר השליך הש״י בחטאיהם יהודה ובנימן מעל פניו והחריב ירושלם ובית המקדש יהי רצון שיבנה במהרה בימינו :

השני הוא להודיע שאף על פי שישראל חוטאים לש״י הנה תדבק ההשגחה בהם מצד האבות הקדושים באופן שלא ישמידם ולזה ספר כי מפני ראות הש״י את לחץ ישראל על יד חזאל שהיה בשיעור שיכלם לולי יי׳ שהיה להם כי לא השאיר ליהואחז עם כי אם מתי מספר הנה חנן הש״י אותם ורחמם ופנה אליהם למען בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב והציל אותם מכף חזאל ובזה נתבאר כי כמו שההשגחה הכוללת תמשך מהאב לזרעו זמן ארוך כן הענין בהשגחה הפרטית אבל היא יותר אמתית בזה ולזה נתבאר מן התורה שלא יכלה שבט מן השבטים :

השלישי לפרסם דבר המופתים המתחדשים על יד הנביא כי באמונתם קיום שכת התורה ולזה זכר ענין הנבואה וההצלחה שנתחדשה ליואש עם הלחמו על ארם מפני מה ששם הנביא ידיו על ידי המלך שהיו על הקשת ומספר החצים שירה אז כן היה מספר המלחמות שהצליח בם והכה את ארם ואמר לו הנביא שאם היה מכה מהחצים בארץ פעמים יותר היה מכה ארם פעמים יותר כאילו התבאר מזה שההצלחה שפעה לו על דרך מופת מהנביא מפני שומו ידיו על ידיו בהכאות ההם שהיה משל להכאתו ארם ולזה ג״כ ספר שהאיש שקברו בנגעו בעצמות אלישע חיה וקם על רגליו בעבור כבוד אלישע והנה זה המופת היה נפלא מאד ולזה גם כן ספר מה שנגע הש״י המלך עוזיהו בצרעת בעלותו על המזבח להקטיר
ולזה

זה ג"כ ספר מה שמלא הש"י אחריתו לאחזית השמרונים עד שהשכימו לעבוד את י"י באופן מה והתקרבו קירוב מה לעבודתו ולזה ג"כ ספר המופת הנפלא שעשה הש"י בנגפו חיל מלך אשור שהיה מתפאר על הש"י עד שבלילה ההוא מת חיל מלך אשור על יד מלאך י"י והוא שב לארצו ושם סבב הש"י שהכוהו בניו בחרב והרגוהו כמו שייעד על יד נביאו ולזה ג"כ ספר מה שרפא הש"י על דרך המופת את חזקיה מחליו אשר היה ראוי שימות בו וענין המופת שעש' בהשבתו הצל אחורנית י' מעלו':

הרביעי הוא לפרסם קיום ייעודי השם ית' על יד נביאו ולזה ספר הרע שעשה חזאל לישראל כמו שייעד הש"י לאליהו וזכר אלישע זה הייעוד לחזאל בעת שלא היה מלך ונתבאר מזה הספור ש[illegible] היה הענין בסוף כמו שייעד אלישע ולזה זכר ג"כ שכבר ייעד אלישע שמלא' [illegible]ים יכה יהואש את ארם ושכן היה הענין בסוף ולזה זכר גם כן מירבעם בן יואש שהוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה כמו שייעד הנביא יונה ולזה גם כן ספר שהיו ליהוא בנים רבעים על כסא ישראל כמ' שייעד לו הש"י על יד נביאו וספר ג"כ רוב הרעות שבאו לישראל שכבר ייעד אותם אחיה לאשת ירבעם באמרו והכה י"י את ישראל כאשר ינוד הקנה במים ונתש את ישראל מעל האדמה הטובה ונתבאר גם כן מזה הספור ששבט ראובן והנטפלים אליו גלו ראשונה ואל זה רמז בתורה באמרו יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר כמו שביארנו שם ולזה ג"כ זכר שכבר הסיר הש"י את ישראל מעל פניו כאשר דבר ביד כל עבדיו הנביאים ולזה ג"כ זכר שכבר ייעד הש"י בסנחריב שכבר ישמע שמועה ושב לארצו ויפול בחרב בארצו ושלא יבא אל ירושלם ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפוך עליה סוללה וכן היה הענין בסוף ולזה ג"כ זכר שכבר ייעד הנביא שירפא י"י לחזקיה ויוסיף על ימיו ט"ו שנה וכן היה ולזה ג"כ זכר שכבר ייעד ישעיה לחזקיה הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתו ואשר אצרו אבותיו בבל ומבניו אשר יוליד יהיו סריסי' בהיכל מלך בבל וכן היה הענין בסוף ולזה ג"כ זכר מה שדבר הש"י ביד עבדיו הנביאים על חטאת מנשה שיביא מן הרעה על יהודה וירושלם מה שנתאמת בזה הספור שכבר באה להם הרעה ההיא ולזה ג"כ ספר שכבר עשה יאשיה מה שייעד הנביא אשר בא מיהודה שכבר ישרף יאשיהו על המזבח ההוא עצמות אדם:

החמשי הוא להודיע שאין ראוי שיתחבר הרשע עם הצדיק אפילו אחר המות ולזה ספר שכאשר קברו איש בקבר אלישע הנה תכף שנגע בעצמותיו חיה וקם על רגליו כי לא רצה הש"י שיהיה רשע נקבר אצל צדיק:

הששי הוא להודיע שאין ראוי לענוש הבני' על חטא האבו' ולא האבות על הבנים ולזה ספר שבני המכי' לא המית ככתוב בספר תורת משה לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על האבות:

השביעי הוא להודיע שאין ראוי שיתגאה האדם בדבר המלחמה ויעורר מד[illegible] מפני ראותו שכבר הצליח במלחמה מה כי כבר אפשר שינוצח במלחמה השנית אף על פי שכבר הצליח במלחמה האחרת ולזה ספר כי אמציה שעורר מדנים ליהואש מפני מה שראה מהצלחתו על האדומים במלחמה נפל בידו הוא ויהוד' עמו ולזאת הסבה ג"כ ספר ענין הגאוה שאמ' יהואש לאמציה שכבר אמר לו שיפול הוא ויהודה עמו ונמשך לו מזה שכבר חיה אמציה אחר יהואש חמש עשרה שנה:

השמיני הוא להודיע שאין ראוי להתחרות במצליח דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישרא' בעבור שמרדו מלכיהם במלכי' המצליחים אשר היו מתגים עם להם כי זה היה סבת החורבן והגלות ולזה ספר שכבר מצא מלך אשור בהושע קשר ולזה צר על שמרון והגלה ישראל מעל אדמתם ולזאת הסבה גם כן זכר כי חזקיה בראותו כי מלך אשור תפש כל הערים הבצורות אשר ליהודה נכנע אליו ועבדו וזהו אמרו חטאתי שוב מעלי את אשר תתן עלי אשא ולזה ג"כ ספר כי כבר היו ישראל בסכנה גדולה בימי חזקיה מלך יהודה מפני מרדו במלך אשור לולי י"י שהיה לו ולזאת הסבה גם כן זכר מרד יהויקים בנבוכדנצר שהיה סבה אל שהגלה שם כל ביתו ובנו יהויכין ועמו גלו היותר נכבדים שבירוש' ולזאת הסבה ג"כ זכר מרד צדקיה במלך בבל שהיה סבה לחורבן ירושלם ולגלות יהוד' מעל אדמתו ולזאת הסבה ג"כ זכר כי יהויכי' מפני שמ' [illegible] תחת עול מלך בבל היתה לו נפשו לשלל ומתנו לבד נשארו בני' לבית יאשיהו והנה היה זרובבל בן שאלתיאל מזרעו כמו שנזכר בספר ד"ה ואחרי מות נבוכדנ' נשא אויל מרודך את ראש יהויכין והוציאהו מבית כלא ונתן כסאו מעל כסא המלכים אשר אתו בבבל:

התשיעי הוא להודיע כי זה הרע הנפלא שהביא הש"י על עשרת השבטים לא הביאו עליהם כי אם אחרי הפליגם בעשיית הרע מאד עד שכבר מאסו כל מצות הש"י ועדותיו ועזבום ועבדו אלהי' אחרי' בכל מקומותיה' ועשו פעולו' היותר מגונו' והיותר רעות שיוכלו לעשות ולא קבלו מוסר מרבו' הש"י על יד נביאיו שהעיד בהם כל הרע שהיה בא עליהם קודם בואו מפני עזבם ברית הש"י והיה זה סבה שמאס הש"י בכל זרע ישראל ויענה אותם במיני ענויים כמו הרעב ומה שידמה לו ואחר זה נתנם ביד שוסים ובוזזים אותם ולבסוף השליכם מעל פניו כמו שנזכר בקללות הכתובות בתורה:

העשירי הוא להודיע כי מה שימשך ממנו רע אף ע"פ שכוון לתכלית טוב ראוי להרחיקו ואע"פ שסודר ענינו על יד השלם שבאנשים וכל שכן כשהיה מביא לעבוד עבודה זרה הלא תראה כי נחש הנחשת שנעשה במצות השם יתברך על יד משה רבינו להציל הנשוכים כשיראו אותו כתתאותו חזקיהו בראותו שהיו ישראל טועים אחריו:

האחד עשר הוא להודיע שהוא ראוי שיקרע האד' בגדיו בשמעו חלול השם הנכבד ולזה ספר שקרעו בגדיה' שומעי' החירופי' והגדופין מפי רבשקה וגם חזקיה קרע בגדיו כששמע זה מפי שלוחיו שמלא שם אל רבשקה:

השנים עשר הוא להודיע כי אחת מן התחבולות הטובות למלחמ' הוא להפחיד אנשי המלחמה ולזה אמר רבשקה כי אדניו שלחו בעבור האנשים אשר על החומה ליראם ולבהלם:

השלשה עשר הוא להודיע שהמלך ימשול בעם בהטבתו להם כי בזה ימשך דבוקם אליו וזהו 'אמרו עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו:

הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיענה על הדברים שיאמרו לו בעתות הרעה והצרה אך ישבע בחרפה אולי יתעשת האלהים לו וירחמהו ויצילהו מהצרה ההיא ולזה ספר שלא ענו העם דבר לרבשקה כי מצות המלך היא לאמר לא תענוהו:

החמשה עשר הוא להודיע כי לעתות צרה ראוי שיכנע האדם לפני הש"י ויתפלל אליו כדי שירחמהו וירפא בעניו ולזה ספר שכבר התפלל המלך בשק והתפלל לפני הש"י ובקש מישעיה שישא תפלה בעד השארית הנמצאה ולזאת הסבה גם כן ספר שכבר נכנע יאשיה לפני השם יתברך וקרע את בגדיו ובכה לפניו על דבר הרע המוכן לבא אליו ועל עמו מאת י"י על חטאת אבותיו:

הששה עשר הוא להודיע כי היות השם יתברך מגיד מראשית אחרית הוא מופת על שהוא פועל הדברים כי לולי זה לא יתכן שיודיע אותם טרם היותם כי איך ידע הוא מה שיפעלהו זולתו:

השבעה עשר הוא להודיע כי מהשגחת הש"י בצדיקים ימשך לרחות מעליהם הרע שכבר התחיל לבא כאמרו הן יקטלני לו איחל ולזה ספר שאף ע"פ שכבר נגזר על חזקיה שימות מחליו החולי הנה שמע השם יתברך תפלתו ורפא אותו והאריך ימיו חמש עשרה שנה ולזאת הסבה גם כן ספר שאף על פי שכבר היה נגזר שיבא הרע בימי יאשיהו הנה נעתר לו השם יתברך והיה שלום ואמת בימיו:

השמנה עשר הוא להודיע כי כשנגזר שימשך רעה מחטאי' מה הנה ראוי לנקות מחטאים ההם כדי שיסור הרע ההוא ולזה תמצא כי כשידע יאשיהו שהאריך הש"י את הרע עד אחר מותו מפני הכנעו לפניו רצה לנקות ישראל מהחטא ההוא והעמיד כל העם בברית עם השם ית' ובער כל האלילים והמזבחות והבמות ומשמשיהם והשבית את הכומרים וזבח כל כהני הבמות אבל המזבחות לא השאיר לע"ז שום זכר בישראל ובארצם והנה היה כלו כל זה להסיר הרע לגמרי מישרא' כי הייעודים הרעים יסורו בסור החטאים אשר בעבורם היו אף ישראל חטאו אז כמו שנזכר הנביא שהיה מוכיח אותם בימי יאשיהו ולזה לא נמשך מזה התכלית שכוון אליו יאשיהו:

התשעה עשר הוא להודיע שכהן שעבד עבודה זרה הוא פסול לעבודה אך הוא אוכל בקדשים עם אחיו הכהנים וזהו אמרו אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח י"י בירושלם כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם:

נשלם ספר מלכים

Revisus, et ubi necesse erat fuit correctus. a me fr̃e Michaele Ang.o de Arcana Reg.
loco notarij assumpto presente R. P. fr̃e Vicentio de Mathelica pred.